COMMENTARIA
IN
CANTICVM
CANTICORVM.

AUCTORE

R. P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE JESU.

S. Scripturæ olim Lovanii, poſteà Romæ Profeſſore.

DICATVS

Eminentiſsimo & Celſiſsimo S. R. I. Principi

D. D. LEOPOLDO
S.R.E. CARDINALI DE KOLLONIZ

Archiepiſcopo Strygonienſi, Regni Hungariæ Primati Ord. S. Joan. Hieroſolymitani per Germaniam Commendatori S. Cæſ. M. Conſiliario Intimo, &c.

CHA RI TAS

VENETIIS, M. DCCII.

Apud Hieronymum Albriccium.

SVPERIORVM PERMISSV, AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

EMINENTISSIME, & Celſiſſime Princeps.

ERudita æquè, atque exoptata R.P. Cornelii à Lapide in Sacram Scripturam Commentaria, propediem, Deo favente, prælum meum novæ luci, & operoſioribus typis committet. Cùm autem ſingulis Biblicis libris Purpuratos Eccleſię Heroas donare, animus ferat: non ſine conſilio Tibi EMINENTISSIME PRINCEPS, Cantica Salomonis ſiſto. Liber quidem iſte univerſam Anagogicam Theologiam & exultantis Animæ ad Divinum Sponſum motus, & præfervidos æſtus continet quales Richardus, & Hugo Victorinus, unà cum mellifluo Bernardo, & D. Thoma Aquinate, ſeraphicis verè calamis deſcripſere. Quod autem Anagogia de Anima in cæleſti thalamo, perenniq; gloria Divinæ Charitatis flammigera luce incenſa intelligit; id Allegoria de Eccleſia explicat. Eſt quidem Eccleſia Chriſti ſponſa; Prælati quoque ſummi omnium Pontificum vices gerentes ſponſi ſunt Eccleſiæ. Quæ itaque Amoris colliquamenta inter Chriſtum, & Eccleſiam ejus ſponſam deſcribuntur in Canticis Salomonis, hæc ſuo modulo fas mihi ſit, inter te, & Strygonienſem Eccleſiam ſponſam tuam obſervare. Quis autem ſollicitudines, quæ tenent te, & jugiter exercent, ad

pro-

promovendam Religionem Catholicam in nobiliſſimo Hungariæ Regno barbara preſſo colluvie, enumerabit? Te pauperum Patrem Afflictorum conſolatorem, Divini cultus infatigabilem promotorem, Animarum ſalutis ſitientiſſimum noverunt omnes, qui Tenorunt; ut Divina quadam ordinatione poſt harridas Regni illius tempeſtates tibi Eccleſia illa reſervata ſit, qui eam dirigas, exornes, atq; excolas, Tu, EMINEN.ME PRINCEPS, *Cœnobia inſtauras, Templa reſtituis, Regnumq; totum per purgans, deſolationem, à Turcarum rabie invectam procul amandans, nulli parcis labori, nullas reformidas impenſas. Sed Paſtorale munus, cui totus incumbis, non te adeò occupatum habet, quin magnam prudentiſsimi conſilii, & experientiæ vim in arduis Imperii, Regnorumq; negotiis non exeras. Magnus Zelus magna inſtructus Prudentia cùm Tibi inſit; magno Populorum bono S. Cæſ. Majeſtas* Te *in intimis conſiliis adhibet: cùm Zelus, & Prudentia bonorum omnium ſcaturigines ſint humani conſortii, & invicti legum cuſtodes. Perge ergò,* ENINENT.ME PRINCEPS, *beare Eccleſiam tuam Zelo, Populos prudentia noviſq; virtutum Radiis decus, atq; Heroum Kollonitiæ Familiæ numerum illuſtrare perge: & innata* Tibi *Benignitate Canticorum librum, quem devotè offero, ſuſcipe. Deus interim* Te *Eccleſiæ, & populis diu incolumem ſervare dignetur, quod humiliter rogo, quum ſim.*

Eminentiſſimæ Celſitudinis Tuæ

Ex Officina Noſtra Venetiis 11. Auguſti 1702.

Devinctiſſ. & Obſequentiſſ. Servus
Hieronymus Albritius.

IN CANTICUM CANTICORVM

PROLEGOMENA.

HEbraice liber hic inſcribitur שיר השירים *ſcir haſſcirim*, id eſt *Canticum Canticorum*, ſive carmen carminum. Carmina enim ſuam habent metri harmoniam & quaſi concentum, ideoque & voce modulata concini ſolebant, ut ſuaviùs in aures menteſque audientium influerent. Unde S. Dionyſ. Eccleſ. Hierar. c. 3. Canticum Canticorum vocat *dulcia carmina divinorum amorum*. Nam, ut ait Euſeb. lib. 12. de Præpar. c. 14 ex Platone lib. 6. de Republ. carminibus & canticis ſuaviter inſtillandus eſt pueris Dei & virtutis amor; cauſam addit, dicens: *Vt igitur pueri animus legem ita ſequatur, ut unà cum ea gaudeat, atque doleat, odas perdiſcant, crebroque cantitent, quibus laudes, atque vituperationes earum rerum contineantur, quas lex laudat, atque vituperat. Quoniam enim teneriores anni rationem virtutis non ſuſcipiunt, laude, atque cantu præparantur. Iure igitur apud nos Prophetarum odæ addiſcuntur à pueris.* Hinc & David ignita ſua de Deo & virtute dogmata carmine, putà odis Pſalmorum conſcripſit, ut ſubdit Euſeb. Patrem ergo Davidem hic imitatur filius Salomon. Quocirca in Bibliis Arabicis titulus hujus libri eſt; *Carmen carminum & eſt laus laudum Salomoni ſapienti*, hoc eſt, cujus proprius auctor eſt Salomon mortalium ſapientiſſimus. In Syriacis verò hic eſt titulus: *Sapientia ſapientiarum ipſius Salomonis liber*, qui vocatur Hebr. *ſcir haſſcirim*, id eſt, *hymnus hymnorum*, *ſive Canticum Canticorum*.

Libri inſcriptio.

Canticum eſt carmen divini amoris.

Cur?

Porrò Canticum Canticorum Hebr. idem eſt, quod Canticum præſtantiſſimum & ſuaviſſimum, ſicut Sanctum Sanctorum idem eſt, quod templum ſanctiſſimum. Hoc enim Canticum longè ſuperat, non tantùm omnia cantica & carmina Moyſis, Debboræ, Annæ, Ezechiæ & Iſaiæ, ut explicat Origenes, ſed & ipſius Salomonis. Ipſe enim compoſuit carmina quinq; & mille. 3. Reg. 4. 32. Unde Chald. vertit: Decem Cantica dicta fuerunt in ſęculo iſto, & Canticum hoc laudabilius eſt omnibus iſtis. Primum Canticum fuit Adę, ſecundum Moyſis, tertium filiorum Iſrael, quartum Moyſis, quintum Ioſue, &c.

Addit Euſebius Cæſar cujus verba recitat hic Coſmas Hortolanus, hoc Canticum dici Canticorum, quia canit rem præſtantiſſimam & dulciſſimam, eamque velut propheta & vates canendo prædicit, nimirum Verbi incarnationem, *ac per eam Eccleſiæ cum ipſo deſponſationem*. Audi Euſebium; *Sicut Agnum demonſtrante Ioanne velut Ioannis gratia ſunt lex & propheta, ſic etiam quæ in Cantico Canticorum ſignificantur, finis ſunt omnium, quæ in divina Scriptura ſignificantur, ac ſicut ſecundum legem erant Sancta, & poſt Sancta Sanctorum nullus præterea erat locus, ſic & præter Cantica Canticorum, nullam licet expectare interiorem, aut recentiorem promiſſionem.*

Eſt de re præſtantiſſima.

Eadem penè ad verbum habet S. Athanaſ. in Synopſi, unde ea deprompſit Euſebius. Porrò hæc Verbi cum carne noſtra deſponſatio fuit beneficium, miraculum & prodigium ſæculorum omnium maximum. Illo enim, homo Deo, terra cælo, caro Verbo aſſociata eſt arctiſſimo hypoſtaticæ unionis vinculo, quò fit, ut homo ſit Deus, & Deus homo. Adam enim audiens à ſerpente: *Eritis ſicut Dii*, appetierat æqualitatem Dei, ſed ſuperbè nimis & perperam. Chriſtus ergo, ut hunc hominis excellentiæ appetitum corrigendo expleret, immensè ſe dimiſit & exinanivit, *in ſimilitudinem hominum factus, & inventus ut homo*. Philip. 2. ut hominem exaltaret, ac faceret Deum: *Chriſtus factus eſt homo, ut homo fieret Deus*; ait S. Auguſt.

Antequam textum aggrediar, quatuor ex more præmittenda ſunt. Primum de libri auctoritate & auctore. Secundum de operis argumento. Tertium de modo & ſtylo. Quartum de ejus partitione & partibus.

CAPUT PRIMUM.

Cantici Auctoritas & Auctor.

Canticum vilicione hæretici. Cur?

PHilaſtrius lib. de Hæreſib. cap. 133. & Jacobus Chriſtopolitanus Præfat. in Cantic: ſcribunt Iudæos & hæreticos nonnullos aſserere hoc Canticum non eſse ſcripturam Canonicam, nec ſcriptum eſse ſpiritu Dei, ſed Cupidinis, eò quòd canat amores Salomonis & uxoris ejus, putà filiæ Pharaonis, ideòque prophanum eſse & carnale. Unde in eo numquam nominari Deum. Id ſenſit olim Theodorus Mopſeuſtanus & nunc Anabaptiſtæ. Idem Caſtalioni tribuit Beza Præfat. in Ioſue.

Verùm errant, quia multa ſunt in Canticis, quæ non reginam Salomonis uxorem, ſed ruſticanam paſtoris conjugem indicant. Ut illud c. 1. *Vineam meam non cuſtodivi*. Et: *Abi poſt veſtigia gregum tuorum, & paſce hædos tuos*, & illud c. 5. *Invenerunt me cuſtodes, qui circumeunt civitatem, percuſserunt me & vulneraverunt me*. Quis enim auſus fuiſset reginam vulnerare? multaque talia paſsim occurrunt.

Imò Spiritus ſanctus, ut oſtendat ſe hoc Cantico per ſponſam nullam certam feminam intelligere, nunc eam ut ruſticam, nunc ut filiam Principis inducit, ut Cant. 7. *Quàm pulchri ſunt greſsus tui in calceamentis filia Principis?* nunc eam ſponſam vocat, nunc ſororem.

Denique ut oſtendat ſponſam hanc eſse ſpiritualem, non corporalem, ei dat epitheta, quæ corporalem dedecorent, ſpiritualem verò decorent & ornent, ut quod dat ei caput inſtar Carmeli, naſum inſtar turris, oculos inſtar piſcinæ, dentes inſtar gregum oviũ detonſarum, deniq; quod eam dicat totam eſse nigram, ſicut tabernacula Cedar. Quare certum eſt ſponſam hic non aliam eſse poſse, quam Eccleſiam, & ſponſum Chriſtum, ejuſque ſpirituales nuptias hic cani.

Canticum eſt liber Canonicus.

De fide ergo eſt, hunc librum eſse Canonicam Scripturam ſpiritu non Cupidinis, ſed charitas à Deo dictatam: unde hic liber, tam ab Hebræis, quàm à Chriſtianis ſemper habitus fuit Canonicus, ut patet ex Concil. Florent. Trident. Carthag. III. & ceteris, qui Catalogum librorum Canonicorum texuerunt.

Auctor eſt Salomon: unde Hebraicè titulus libri eſt: *Canticum Canticorum, quod eſt Salomonis*, qui occaſione nuptiarum cum filia Pharaonis ſcripſit hoc canticum; quare ad eam grammaticè alludit, ut cùm eam vocat filiam Principis; & cùm ait c. 1. 9. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilavi te*. Hinc & à Salomone vocatur Sunamitis, q. d. Salomonis uxor. Salomonem enim grammatico ſenſu hic intelligi patet ex illo c. 3. v. 7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt*, & v. 9. *Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani*, & v. 11. *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate*.

Quocirca Honorius Auguſtodunenſis ait ſenſum literalem eſse de filia Pharaonis, allegoricum de Eccleſia; ubi per ſenſum literalem intelligit grammaticum, per Allegoricum verò figuratum & metaphoricum, qui tamen in parabolis eſt literalis. Alii per ſponſam intelligunt reginam Saba, quæ venit ad Salomonem, ut audiret ejus ſapientiam, de qua Aethiopes narrant ipſam concepiſse ex Salomone filium, qui factus ſit rex Abyſsinorum: unde eorum rex puta Preto Ioannes etiam nunc ſe ſcribit filium Salomonis. Verùm ad literam genuino ſenſu, ut patebit ex ſequent. per ſponſam neutra harum, vel aliarum feminarum, ſed ipſa Eccleſia intelligitur. Ex dictis colligi videtur, quòd Salomon hoc Canticum ſcripſerit non diu poſt nuptias ſuas cum filia Pharaonis, quando donatus à Deo ſapientia cæleſti caſtè & piè Deum colebat. Unde ab eo vocatus eſt *Idilia*, id eſt, *amabilis domino*. 2. Reg. 12. 25. Licet Delrio, Hortulanus, Bacchiarius, & alii hunc librum ſcriptum velint à Salomone poſt lapſum, eumque ut ſignum pœnitentiæ ipſius aſsignent: ſed ante lapſum ſcriptum eſse docent Guidacerius, Almonacirius, Sottomajor, Dionyſ. Carthuſ. Giſlerius, Salmeron & Bellarm. l. 1. de Verb. Deic. 5. & alii.

Cur Salomoni a Septuag. inſcribitur

Porrò Septuag. Complutenſ. & Regii hunc libro dant titulum: *Canticum Canticorum quod eſt Salomoni* in dativo, ſcilicet vero Salomoni, putà Chriſto Domino dedicatum, ait Chryſopolitanus, quodque Salomoni, id eſt, pacifico, & à paſsionibus vacuo congruit; hic enim omnes affectus, totumque amorem tranſtulit in Deum, ait Philo Carpathius. Vaticani habent *Canticum Canticorum, quod eſt Salomon*, id eſt, Salomonis: videntur enim Septuag. *τὸ Salomon* ponere, ut indeclinabile, quod

proinde

ıde cujuſvis, poteſt eſſe caſus. Unde Origen. *τὸ Salomon*, inquit, *vel Salomoni oſtendit hoc antum eſſe Salomonis*. Hebræi enim, ut Græci, ſæpè dativo utuntur pro genitivo, præ-
n, cùm rem alicui propriam eſſe ſignificant: unde dicunt; villa, quæ eſt mihi, id eſt,
eſt mea; liber, qui eſt illi, id eſt, qui eſt illius; ſic in titulis Pſalmorum, pro *Pſalmis Davi-*
ptuag. vertunt *τῷ Δαβὶδ*, id eſt, *Davidi* in dativo, quia Davidi inſpirati & dictati ſunt
ni à Deo, æquè ac Canticum Salomoni. Hinc & Arabicè hic liber inſcribitur; *Carmen*
nnum, ſive laus laudum Salomoni ſapienti, hoc eſt, cujus unicus auctor eſt Salomon: Arabes
ı dativo perſonæ utuntur, cùm ſignificant rem alicui eſſe propriam & peculiarem.

CAPUT SECUNDUM.

Argumentum.

lomon in Proverbiis fideles quoslibet docet legem Dei, & communia virtutis dogmata. In Eccleſiaſte eiſdem mundi, vitæque vanitatem demonſtrat. In Canti- vanitate avulſos, totos ad veritatem, Deique amorem traducere ſatagit. In Prover- ergo inſtruit incipientes, in Eccleſiaſte proficientes in Cantico perfectos. Vnde eron. in prologo Galeato (qui quaſi galea Bibliis præfigitur trium librorum Salo- is, puta Proverbiorum, Eccleſiaſtæ, & Cantici Canticorum hoc dat argumentum: *on pacificus, & amabilis Domino more corrigit* (in Proverbiis) *naturam docet* (in Eccleſiaſte) *ſiam jungit & Chriſtum* (in Cantico) *ſanctarumque nuptiarum dulce canit Epithalamium*. Epi- amium eſt carmen ſuper thalamo, ait Caſſiodorus, Beda, & Haymo. Priori id ſcrip- rig. & poſt eum S. Gregor. Nyſſen. & tres Patres Anonymi apud Teod. Quocirca *Argumentum eſt epithalam. Chriſti, & Eccleſiæ.* :l. *Salomon*, ait, *in Proverbiis eſt Ethicus, quia tractat de moribus; in Eccleſiaſte, Phyſicus, quia agit de a, in Cantico Theologus, quia divinis incumbit*. Vide dicta in Proœmio Proverbiorum & ſiaſtę: nimirum prudentiſſimè Deus, ut oſtenderet immenſam ſuam in homines itatem, quamque ardenti amore Chriſtus homo factus Eccleſiam ſibi copulaverit, it à Salomone 1013. (tot enim anni fluxere à primo anno regni Salomonis uſque ad ım, quo natus eſt Chriſtus) annis antè cani hoc carmen Chriſti nuptiale; Igitur Sa- on, quaſi typus & parens Chriſti, ejus per incarnationem cum Eccleſia fidelium de- ſationem, hoc epithalamio, id eſt, nuptiali Cantico, ſive carmine deſcribit, in quo ıde Chriſti prædicationem, paſſionem, mortem, reſurrectionem aſcenſionem, miſ- m Spiritus ſancti, prędicationem Apoſtolorum & Gentium converſionem, Eccle- ndationem, propagationem & prẹfectionem, ac prẹſertim reciprocos Chriſti & ſiæ ſpirituales amores graphicè depingit. Ita Patres & Doctores Græci & Latini imi conſenſu, quin & veteres Hebręi, ac Thalmudiſtæ ad literam intellexere hoc icum de Meſſia, ſive de Chriſto & Eccleſia, teſte Iſidoro Clario hic. Quare teme- m eſt hoc negare, atque alium ſponſum, aliamque ſponſam hic fingere.

ı nota; Chriſtus in incarnatione quaſi duplex iniit connubium; primum Phyſicum humanitate ſua, quam phyſicè & realiter ſibi univit: ſecundum Ethicum cum Ec- , totaque natura humana, quam ſibi per humanitatem ſe aſſumptam conjunxit, *Prima ſponſa Verbi eſt humanitas ab eo aſſumpta* rius ſequitur ex primo. Quia enim Chriſtus humanitatem ſuam ſibi copulavit, & deſpondit, hinc in ea, & per eam totam pariter naturam humanam & Eccleſiam eſpondit. Ideò enim humanitatem aſſumpſit, ut per eam omnes homines & fide- uaſi membra ſibi copularet & aſtringeret, utque eorum eſſet caput & princeps, , inquam, homogeneum, ejuſdem ſcilicet cum hominibus generis & naturæ: In conjugio ſponſus eſt Chriſtus, ſponſa eſt humanitas à Chriſto aſſumpta, cui pro- rimò & propriè adaptari poſſunt quaſi omnia, quæ in Cant. de ſponſa dicuntur: teriori ſponſus eſt Chriſtus, ſponſa eſt Eccleſia: poſterius prioris eſt finis & termi- inis enim incarnationis Verbi ex Dei dignatione fuit inſtitutio & ſanctificatio Ec- quare in inſtitutione Eccleſiæ includitur, & prẹſupponitur Verbi incarnatio, ve- ſine medium, & quaſi in effectu cauſa. Quapropter ſenſu primo, quem de Chriſto leſia ſingulis verſiculis aſſignabo; intelligendum lectori relinquo, eundem Chri- humanitati ab eo aſſumptæ mutato nomine eſſe adaptandum, uti ſubin- s locis diſertis verbis declarabo, prẹſertim cap. 1. verſ. 1. Porrò prius conjugium nobilius eſt ſecudno, hinc & prior ſponſa longè nobilior eſt poſteriore. Humani-

nitas enim Chriſti longè dignior, pulchrior, & ſanctior eſt tota Eccleſia, quia omni virtute, gratia, & gloria longè excellit omnes homines & Angelos etiam conjunctos & ſimul ſumptos, quia ipſa hypoſtaticè unita eſt Verbo, ac per ſe primò Deum attingit, ab eoque omnes dotes, virtutes, & gratias haurit, quæ Verbum decent, & quas humanitatem Verbo hypoſtaticè unitam habere par eſt, & congruum. Quocirca quæcumque hic dicuntur tam primo ſenſu de ſponſa Eccleſia, quàm ſecundo de ſponſa anima, ac tertio de ſponſa Deipara, præ omnibus attribue humanitati Chriſti; ipſa enim uti eſt caput Eccleſiæ, ita eſt caput omnium animarum ſanctarum, ipſiuſque Deiparæ; quamobrem ipſa prima eſt ſponſa Verbi, quæ animas ſanctas, ac Deiparam ſponſas efficit, Deoque deſpondet. Hac de cauſa humanitas Chriſti ſponſa prima eſt, ſi cum verbo quaſi ſponſo comparetur: ſin autem cum Eccleſia anima ſancta, & Deipara conferatur, jam ipſa non tam ſponſa eſt, quàm ſponſus. Chriſtus enim non tantùm quà Deus, ſed & quà homo Eccleſiam, animas, & Deiparam ſibi ut ſponſo deſpondet, uti docet Apoſt. Epheſ. 5. 32. & 2. Corinth. 11. 2. *Deſpondi*, inquit, *vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* ita docent Caſsiod. Origenes, Theodor. Beda, Nyſſenus, Philo Carpath. Aponius, Rupert. S. Bernardus, & alii paſsim hoc libro, ſed præſertim cap. 6. 8. ad illa, *una eſt columba mea, perfecta mea, &c.*

Prima ergo Chriſti ſponſa eſt ejus ſacratiſsima humanitas, ſecunda eſt Eccleſia, tertia eſt Deipara, quarta eſt anima ſancta. Cauſam dat hoc loco Theodoretus, dum ait: *Hoc eſt bonorum caput, divinæ benignitatis ſumma, ineffabilis bonitas, incredibilis miſericordia, immenſa clementia, inenarrabilis charitas, quod auctor ipſe, & effector, & procreator, & dominus, & Deus, & princeps, atque idem ſemper luteum hoc animal mortale, & corruptibile, & ingratum, atque inutile à morte & ſervitute diabolica eripuerit, atque ita libertatem largitus ſit, ut non ſolùm nos liberos conſtituerit, ſed in filios adoptarit: neque ſolùm tribuerit adoptionis munus, verum etiam ſponſam & vocarit & fecerit, eodemque numero ſponſum habuerit, atque innumerabilia dona ſponſalia dederit, & cubile, & thalamum adornarit, & nudam induerit, & denique factus ipſe ſit ſponſa & amicus, & panis, & potus, & via, & oſtium, & vita, & lux, & reſurrectio*

Item Chriſti & animæ ſanctæ Porrò quia ſinguli fideles & maximè juſti ſunt membra Chriſti & Eccleſiæ hinc de iis ſingulis Canticum accipi poteſt in ſenſu non tam myſtico, quàm literali; ſed in adæquato & partiali. Vnde de anima juſti ad literam Canticum explicat S. Iuſtus Orgelitanus, Ioannes à Ieſu Maria Carmelitanus, & alii, imò Bellarminus cenſet hoc Epithalamium non tam eſſe Chriſti & Eccleſiæ, quàm Chriſti, & animæ ſanctæ, præſertim eminentis, & perfectæ, hæc enim habet ſodales, quæ crebrò hic inducuntur, cùm Eccleſia non habeat ſodales, ſed ſubditas & filias.

Denique Chriſti, & B. Virgine. Rurſum hoc Canticum aptè congruit Chriſto & B. Virgini, tum quia ipſa inter juſtos eminet, ſicut luna inter ſtellas, tum quia Verbi incarnatio, et per conſequens deſponſatio Eccleſiæ in ipſa, et per ipſam perfecta eſt: tum quia caro Chriſti aſsumpta à Verbo fuit caro B. Virginis: quare cum carnem ſibi deſpondit Chriſtus, quaſi B. Virginem ſibi deſpondit. Vnde de B. Virgine totum hoc Canticum explicat Rupert. Guilielmus, Rarvus, Honorius Auguſtodunenſis, Hailgrinus, Card. Alanus, Inſul. Placidus, Nigidius, et Ioannes Picus Carthuſ.

Eccleſia eſt omnium ſæculorum Iam verò per Eccleſiam cum Theodor. Aponio, Beda, et aliis hic accipe cœtum fidelium credentium in Chriſtum, tum ex Gentibus, tum ex Hebræis congregatorum, quæ cœpit ab Abel et Adam, propagata eſt per Abraham, formata per Moyſen, ac perfecta eſt per Chriſtum. Omnes enim veteres Patriarchæ et Sancti, qui in lege tam naturæ, quam Moſaica Deo ſanctè ſervierunt, crediderunt in Chriſtum venturum, ac per hanc fidem juſtificati et ſalvati ſunt: Quare pertinent ad Eccleſiam Chriſti; uti alibi oſtendi ex S. Auguſtino. Hinc patet perperam nonnullos Canticum hoc arctare ad Chriſtianos natos poſt Chriſtum, alios ad Iudæos natos ante Chriſtum, uti Chaldæus R. Salomon & Aben Ezra illud arctant ad Synagogam, quaſi hic deſcribatur deſponſatio Synagogæ cum Chriſto, quæ facta eſt per Moyſen: ſed eis venia danda, quia cùm ſint Iudæi judaizant.

Igitur hoc Cantico recenſentur amores, gratiæ & beneficia à Deo per Chriſtum in Eccleſiam collata, à primo juſto Abel non tantùm uſque ad Chriſti reſurrectionem, ut volunt Caſsiodor. Angelomus, Beda, Hailgrinus, Alcuinus et D. Thomas, ſed uſque ad

finem

inem mundi, quando Eccleſia triumphans Chriſto in cæleſti gloria copulabitur, beabiur & regnabit in omnem æternitatem ita Theodor. Aponius & alii.

Totus ergo hic liber ſpirat amores divinos, adeò ut amor ipſe loqui videatur, nimium in Salomone Deus, & Spiritus ſanctus, qui vera eſt charitas, loquitur. Unde S. Auguſt. in ſpeculo aſſerit Canticum non eſſe aliud, quàm carmen amoris & jubilum charitatis: *Sed de illo* (Cantico) inquit, *in hoc opus quia transferre poſſumus, cum totus amores ſanctos Chriſti & Eccleſiæ figurata locutione commendet, & prophetica pronuntiet altitudine: niſi quòd in eo, quamvis ſit ad intelligendum difficillimus: poſſumus tamen facile advertere, quantum ſit divina illa & divinius infinita charitas appetenda, quantique pendenda: quandoquidem ibi non ſemel dicitur, ſed alio, atque alio loco, iterùm ac tertiò reperitur: Adiuro vos filia Ieruſalem per capreas, cervoſque camporum, ne uſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit: Adjuros vos filiæ Ieruſalem in virtutibus & viribus agri, ſi levaveritis charitatem quoaduſque velit. Eccleſia quippè. in qua utique ſumus, his verbis exhortatur filias ſuas, hoc eſt, ſeipſam in plurimis conſtitutam. Ipſa eſt ager Dei fructuoſiſſimus, cujus virtutes & vires magnæ ſunt, ad quas amando Chriſtum martyres pervenerunt.* Quocirca Hebræi nulli Canticum hoc legere permittebant ante annum ætatis trigeſimum, quæ erat ætas ſacerdotalis, teſte Origen. hic, & S. Hieron. Præfat. in Ezech. Sobrium & temperantem ejus lectorem requirit Origenes homil. 1. è duabus, cujus jam paſſiones deferbuere, avulſaque cogitatio & amor à terrenis de ſideriis, cæleſtium cupidini adhæreſcit. Nyſſen. homil. 1. eos, qui lumbos impatibilitate quadam ſuccinxerint, & veterem concupiſcentiæ hominem exuti, novum innocentiæ induerint. Beſtiales enim (ait Richar. Victor. in Præfat.) nobis affectus exeundi ſunt, ne ad ſacrum hunc montem accedentes beſtiæ lapidum grandine obruantur, aut cæleſti incendio abſumantur. Maximè verò liber hic ſcriptorem, æquè ac lectorem requirit charitatem ferventem, & amore Dei incenſum, Qui enim frigidus, vel tepidus hæc amorum incendia ſentiat, vel capiat. Verè Origen. homil. *Beatus*, inquit, *is, qui ingreditur ſancta, beatior, qui ingreditur ſancta Sanctorum, &c. Beatus, qui intelligit Cantica, & canit ea, ſed multò beatior ille, qui canit Canticum Canticorum.* Addit Gerſon Præf. in Cant. *Amor*, inquit, *expoſitus in Cantic. fruitio Dei, vel oſculatio oris nominatur aptiſſimè, non ſolùm habitualis & tepida, ſed actualis, fervens, & extatica, & præcipuè ſeraphica, cujus eſt immediatò ferri in Deum, quamvis ex parte animæ concurrat multitudo habituum & influentiarum: Omne præterea datum optimum, & donum perfectum deſcendens à patre luminum, &c. Quæ omnia nunquam virtus univoca (tradente Dionyſio) replent & reſtituunt animam, eamque convertunt ad congregantis Patris unitatem, & Deificam ſimplicitatem, ubi tunc apex, vel ſeraph mentis ineffabili, & ignota Deo ineffabiliter & ignotè coniungitur, ignotè quidem, quia indefinitè & immensè, cùm virtus cognoſcentis & actus, prout & natura, ſint finiti.* Hinc Plato, qui à Moyſe & Salomone multa hauſit, ideoque ab Euſebio & aliis vocatur *Moyſes Atticus*, adde & *Salomon Atticus*. Cantica hæc videtur imitatus in convivio, quod totum eſt de amore, ubi ſic orditur; *Magnus Deus eſt amor, & apud Deos, & homines mirabilis*, additque ex Heſiodo: *Poſt Chaos hæc duo extitiſſe, tellurem & amorem*, citatque illud Parmenidis:

Amor Seraphicus ant.

Ante Deos omnes primum concepit amorem.

CAPUT TERTIUM.

Modus & Stilus.

ORigenes, S. Gregor. Nazianzen. & ceteri Canticum hoc aſſerunt eſſe drama ſponſale, ſive nuptiale carmen. Unde S. Baſil. in illud Iſaiæ 5. *Cantabo dilecto meo Canticum dilecti mei*, ait: *Canticum Canticorum nuptiale eſt carmen dramatico opere pertextum.* Drama eſt rei repreſentatio, actus Comœdiarum, ſive Tragœdiarum fabula. Totus enim liber continua eſt metaphora, ſive allegoria conſcripta ſtylo Comico & Bucolico, quem poſt Salomonem ſecutus eſt Theocritus in Idylliis, & Virgilius in Bucolicis: Inducitur enim hic velut in dramate ſponſa, ut virgo paſcens oves, quæ paſtori ſuæ ſortis deſponſata, eum caſto amore amat, cum eoque per modum Dialogi colloquitur, ut fierii ſolet in Comœdia & Tragœdia. Paſtoris autem perſona hic præ aliis aſſumitur, tum qu a paſtorum opus & vita eſt antiquiſſima, ſimpliciſſima & innocentiſſima. Unde Abel, Abraham, Iſaac, Jacob, Moyſes fuere paſtores ovium, æquè ac Rachel, ceteræque uxores eorum,

imò olim reges & principes erant paſtores & agricolæ, uti fuit Job, Romulus, Remus Camillus, priſcique Romani: tum quia paſtores repræſentant Chriſtum, qui rure, putà in præſepio Bethleemitico inter paſtores natus, primò paſtores gregum per angelum ad ſe evocavit. Denique Chriſtus eſt paſtor paſtorum. Vnde ipſe de ſe ait: *Ego ſum paſtor bonus: Bonus paſtor animam ponit pro ovibus ſuis*, Jo: 10. Quocirca ipſe impensè amat paſtores bonos, qui ſubditos paſcunt oratione, verbo & exemplo; hi enim non ſibi ſoli, ſed & aliis plurimis proſunt, ac proximè imitantur vitam Chriſti, atque alios docendo, & charitate accendendo, eam in ſeipſis magis accendunt, ſicut ignis ignem accendens, ſeipſum magis accendit. Vnde Chriſtus ad Petrum: *Petre*, inquit, *amas me*, &c. *paſce oves meas*. Joan, 21.

Canticum eſt prophetia de Chriſto.

Totus ergo hic liber eſt propheticus, adeoque non eſt aliud, quàm continua prophetia de Chriſto & Eccleſia, ideoque obſcura, ænigmatica, & ſymbolica.

Duplex ſenſus Cantici literalis.

Hinc ſequitur, ſicut in parabolis, metaphoris & allegoriis, ſic & in hoc Cantico duplicem quaſi eſſe ſenſum literalem, unum grammaticalem, quem præ ſe fert ipſe cortex, ipſaque ſuperficies literæ, putà verba; alterum realem & profundum, qui eſt de rebus per verba metaphorica ſignificatis, ut cum ait S. Ioan. Apoc. 5. *vicit leo de tribu Iuda* Leo grammaticè ſignificat animal robuſtum & invictum quod dicitur leo, realiter verò ſignificat Chriſtum, cujus fortitudinem repræſentat leo. Hi duo ſenſus ſe habent, & ſe mutuò reſpiciunt, ſibique ſubordinantur, uti verborum ſonus & ſenſus, uti cortex & nucleus, uti umbra & corpus, uti ſuperficies & medulla, uti corpus & animal, uti veſtis & homo: unde à nonnullis hiſce nominibus vocantur. Vide Canonem quintum, quem præfixi Iſaiæ. Sic in Cantico hoc, ſponſa grammaticè deſcribitur, ut virgo paſtoritia, ſponſus ut paſtor; ſed realiter per illos intelligitur Eccleſia & Chriſtus, Eccleſia ſunt fideles, qui Chriſto velut ſponſo per fidem & dilectionem copulantur, ſponſi ſodales ſunt Apoſtoli, virique

Sodales ſponſi Apoſtoli.

Sponſa Animæ imperfectæ.

perfecti, præſertim qui animas Chriſto lucrantur, & deſpondent, qualis erat S. Paulus dicens: *Deſpondi vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto*. 2. Corinth. 11. Sociæ ſponſæ ſunt animæ in fide, virtute & amore imperfectæ, adeò, ut necdum ſponſæ Chriſti appellari queant, ſed ſociæ ſponſæ dumtaxat, quaſi præparantes ſe & viam virtutis inchoantes, ut ad nuptias Chriſti ſenſim provehantur. Sic Abulenſis doctè conſcripſit Paradoxorum emblemata, ſive ænigmata quinque ſcilicet, primum *vas mirabile*; ſecundum *leo manſuetus*; *Agnus inſuperabilis*, quartum *ſerpens innoxius*; quintum *aquila cæleſtis*, quorum primum de B. Virgine, cetera quatuor de Chriſto fusè & eruditè explicat.

Porrò Salomon in hoc Canticum imitatur Davidem, qui pſ. 44. & 47. ſimile Drama & Epithalamium ſponſi & ſponſæ, id eſt, Chriſti & Eccleſiæ conſcripſit, uterque ergo fuit ſacer vates & poeta. Olim enim Poeta vocabatur, qui carmina non quælibet, ſed comica, tragica, dramatica fingebat & componebat: à ποιέω enim, id eſt, facio, fingo, dicitur ποιητής, id eſt, factor, fictor, effictor: unde illud Horatij de Art. 2.

Pictoribus atque Poetis.
Quidlibet audiendi ſemper fuit æqua poteſtas. &
Vt pictura poeſis erit, quæ ſi proprius ſtes
Te capiet magis, & quædam, ſi longius abſtes.

Et Cicero de optimo genere Orat. *Tragicum, Comicum, Epicum, melicum, & dithyrambicum poema*. Idem lib. 3. de Orat. *claris coloribus picta poetis*. Et Tuſcul. 4. Anacreontis quidem poeſis tota eſt amatoria.

CAPVT QVARTVM.

Partitio & partes.

Beda Canticum partitur in quadraginta ſectiones, ſive capita. D. Thomas dividit in tres ſtatus Synagogæ, puta, Iſraelis, ſive Judæorum primò credentis Chriſto in Apoſtolis & primis Criſtianis, qui fuere Judæi à cap. 1. uſque ad c. 3. v. 7. inde autem incipere agi de Judæis excæcatis & perſequentibus Chriſtianos uſque ad c. 6. v. 10. inde uſque ad finem libri agi de Iudęis credituris Chriſto in fine mundi. Titelmannus alternis capitibus alternè cenſet loqui ſponſum & ſponſam.

Noſter Delrio in tres partes dividit, ut prima agatur de fidelibus incipientibus, ſecun-

da

da de proficieutibus, tertia pe perfectis. Alij cenſent hic deſcribi fideles vitæ activæ, contemplativæ, & mixtæ, ac denique cæleſtis.

Georgius Ederus in ſua Biblior. Oeconomia Canticum hoc in decem dramata divi- dit, quæ omnia non Eccleſiæ, ſed Synagogæ Moyſis & Iudæorum attribuit.

Gaſpar Sanchez opinatur perturbatum eſse ordinem: Caput enim quintum præponendum eſse primo, eò quòd ſponſa non niſi à ſponſo evocata ſponſo dicere queat: *Oſculetur me oſculo oris ſui*. Evoçari autem eam cap.5. Igitur Cantico hoc cenſet priſcos nuptiarum ritus depingi, ac proinde illud velut drama nuptiale in quinque ſcenas partitur. Prima, ſponſus, c.5. Sponſam invitat, ambit & evocat; Secunda ſponſa evocata ſolicitè quærit ſponſum, c.6. & c. 1. dicens: *Oſculetur me oſculo oris ſui*. Tertia, nuptiæ celebrantur c.2. ſub geniali thalamo, de quo ait, *ſub umbra illius*. Quarta, ſponſa c. 3. in ferculo, id eſt, mobili & geniali lecto componit, movetque pompam, currumque nuptialem in ſponſi domum. Quinta ſcena, quæ eſt c. 8. Sponſam ſiſtit ad ſponſi fores, ibique ſancto amoris complexu matrimonium ſolemni ritu contrahitur. Verum in hac diſtributione magna eſt capitum trajectio, ordiniſque perturbatio & confuſio.

Planiùs & germaniùs cum aliis Canticum dividas in quinque partes, quæ ſunt. Primæ, nuptię Chriſti cum humanitate per incarnationem, indeque cum Eccleſia hominum fidelium per fidem & cbaritatem, putà Infantia Eccleſię: hanc pertractat ab initio cap.1. uſque ad v.8. cap.2. *Ecce iſte venit ſaliens in montibus*. Secunda, Eccleſiæ propagatio & incrementa hanc pertractat à v.8. c.2. uſque ad c.6. verſ.6. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit*. Tertia, Eccleſiæ plenitudo, ejuſque quaſi in culmine poſitæ ſumma exaltatio & perfectio: hanc deſcribit à c.3. v.6. uſque ad c.4. v.2. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Quarta Eccleſiæ veteraſcentis in ſenium inclinatio: hanc repręſentat c.5. v.2. uſque ad c.6. v. 3. *Pulchra es anima mea*. Quinta Eccleſiæ renovatio, & ad ſummam perfectionem reſtitutio, ejuſque in cælis glorificatio: hanc oculis ſubiicit à c.6. v.3. uſque ad finem libri.

Infantia Eccleſiæ fuit ab ortu & prædicatione Chriſti uſque ad Pentecoſtem. Adoleſcentia à Pentecoſte uſque ad Conſtantinum Imper. Virilis ætas tempore Conſtantini: Senium poſtea cœpit graſsantibus Arrianis, Neſtorianis, Eutichianis, Pelagianis. Renovatio fieri cœpta eſt à S. Baſilio, Chryſ. Cyrillo, Auguſtin. Ambroſ. Hieronym. continuatur ab eorum ſucceſsoribus continuè uſque ad finem mundi, qui Eccleſiæ fidem & ſanctitatem contra hęreticos, Iudæos, Turcas, ſchiſmaticos, tyrannos & quoslibet perſecutores ſartum tectum tuentur, eamque propugnabunt uſque ad finem mundi, quando in die judicii fiet Eccleſię renovatio, conſummatio, & glorificatio.

Has quinque Eccleſię ætates & ſtatus dramaticè per quinque dramata, ſive quaſi actus, quaſi in ſcena repręſentat hic Canticorum liber. *Canticum repræſentatur.*

In primo dramate inducitur Salomon in Libano monte vicino, eoque amęniſsimo & fertiliſsimo obambulans, vel venationi indulgens, incidiſse in puellam nobilem, ſed more ætatis illius paſtoritiam, quam ob formam inſignem tum corporis, tum animi, ut ſponſam ſibi deſpondit; unde nova nupta ad tanti Regis nuptias & thalamum aſpirans; *Oſculetur*, inquit, *me oſculo oris ſui: oleum effuſum nomen tuum*, mox quęritur ſe ſole fuſcatam, quòd à fratribus coacta ſit cuſtodem agere in vineis; ſolatur, animatque eam ſponſus Salomon, pollicens eis equitatum Pharaonis: inde ei quaſi novæ ſponſę promittit murenulas & monilia: hinc illa ait ſponſum ſibi eſse quaſi faſciculum myrrhę & botrum cypri, narratque ſe ab eo introductam in cellam vinariam, ubi amoris vino, quaſi ebria indormiens, & quaſi deliquium paſsa petit fulciri floribus & ſtipari malis, ac ſponſus eam excitari prohibet, quæ omnia ſunt ſponſę tenerę & novellæ, ac infantium Eccleſiæ repręſentat. Eccleſia enim naſcens naſcente Chriſto petit enim oſculum, id eſt, unionem & amplexum per Verbi incarnationem, in qua ipſe fuit quaſi oleum ſalutiferum, in circumciſione & paſsione effuſum; ideoque Ieſus, id eſt, Salvator eſt appellatus, mox ipſa perſecutionem paſsa à Iudęis fratribus ſuis equitatu, id eſt, Apoſtolorum armis & præſidio à Chriſto fuit obarmata, ab eoque murenulas legum & conſiliorum Evangelicorum, ac faſciculum myrrhę, id eſt, Chriſti paſsionem, & botrum cypri, id eſt, ejuſdem reſurrectionem, & cellam vinariam, id eſt, inſtitutionem Eucbariſtię in ultima ejus cœna, accepit, cujus guſtu quaſi deliquium paſsa, floribus S. Script. & malis bonorum exemplorum

Primo. Infantia ſponſæ.

Repræſentat adoleſcentiam Eccleſiæ ſub Chriſto

rum

rum ſtipari ſe optat, in iiſque ſuaviter indormiens à Chriſto excitari vetatur. Factum id, cùm diſcipuli ab Aſcenſione Chriſti uſque ad Pentecoſtem, in cœnaculo recluſi toti vacabant orationi, Euchariſtiæ, & jucundæ contemplationi, nec Judæi a Chriſto permiſſi ſunt hanc eorum quietem interturbare.

Secundò. Adoleſcentia ſponſæ.

Secundum drama, quod incipit c.2.v.6. ſponſa à ſponſo ineunte vere evocatur in agros & vineas, ut ficuum groſſis, & vineis florentibus uterque paſcatur, mox jubet capi vulpeculas, quæ vineas demoliuntur; ſubducit ſe ſponſus, ſponſa eum anxiè requirit in lectulo, & mox à vigilibus, ſed fruſtra; quare iis relictis circumiens vicos, & plateas tandem ipſum invenit nec dimittit, donec introducat eum in domum matris ſuæ. Hæc omnia repræſentant adoleſcentiam Eccleſiæ, quæ cæpit in Pentecoſte, quando Apoſtoli recepto Spiritu ſancto cęperunt prædicare Evangelium primò Judæis, deinde Gentibus, ac ubiq; fundare Eccleſias: unde tunc facit, quaſi ver Evangelii. Vulpes fuere primi Hæreſiarchæ, ſcilicet Simon Magus, Ebion, Menander, Baſilides, Carpocras, &c. qui Eccleſiam vaſtarunt, quibus reſtitere S. Joannes, ceteriq; Apoſtoli. Eccleſia quęſivit Chriſtum in lectulo, ideſt, in Judęa, ubi quietè vacabat Deo, & à vigilibus, id eſt, à ſacerdotibus & Scribis prędicando Judæis Evangelium, & Meſſiam in eis natum ab eis requirendo; ſed fruſtra; pauci enim Iudæorum in Chriſtum crediderunt: quare iis relictis abiit ad Gentes totius orbis, ibiq; in eorum fide & obedientia Chriſtum invenit, atque Eccleſiam ubique ſtabilivit, donec ad eam Chriſtum, id eſt, omnes Gentes Chriſtianas induceret.

Repræſentat adoleſcentiam Eccleſiæ, quæ cæpit in Pentecoſte.

Tertio, Virilis ætas ſponſæ.

Tertium drama incipit c.3.v.6. ubi dicitur ſponſa aſcendere per deſertum, ſicut virgula fumi ex omnibus aromatibus ſuavem odorem exhalantis. Rurſum ſponſi lectulum ambire ſexaginta fortiſſimos ex Iſrael. Ferculum item, ſive geſtamen aureum ejuſdem deſcribitur, ac diadema, quo coronatur. Denique ſponſæ forma celebratur ab oculis columbinis, capillis hędinis, dentibus ovinis, labiis coccineis, collo turrito, uberibus capreæ, &c. per quę incolas montium Libani, Amana, Sanar & Hermon allicit, evocatque in Sion, quaſi in hortum concluſum, & paradiſum nardo, cypro, croco omnique fructu aromatico abundantem.

Repræſentat virilem Eccleſiæ ætatem qualis fuit ſub Conſtantino.

Hæc omnia adumbrant virilem ætatem Eccleſiæ, quando ex fide omnium gentium velut virgula fumi crevit & aſcendit altiſſimè. Lectulus ſponſi, id eſt Chriſti, eſt Eccleſia Romana, in qua quaſi in lectulo firmè & jucundè conquieſcit. Ferculum eſt magnificentia Eccleſiæ Romanæ magnificentiam Chriſti & quintuplex ejus diadema repræſentans. Oculi columbini notant Prælatos Eccleſiæ vigiles & ſollicitos, capilli Nazaręos, ſive religioſos, dentes Doctores, labia Prædicatores, collum Pontifices Romanos, ubera ſacerdotes & diaconos. Hi populos Gentium evocant de Libano, Amana, Sanar & Hermon, qui erant montes Gentilium, hoc eſt, evocant eos a gentiliſmo, ut veniant in Sion, puta ad Eccleſiam Chriſti, ubi omnium aromatum, id eſt, virtutum ſpiritualium genera germinant, & ſuaviſſimum ſanctitatis odorem exhalant. Id factum eſt ſub Conſtantino Imper.

Quarto, ſenium ſponſæ.

Quartum drama incipit c.5.v.2. ubi ſponſa dormiens, ſponſo nocturno, rore madido, oſtium pulſante, cùm ei tardaret aperire, luit hanc tarditatem: nam eum abeuntem deinde requirens, à cuſtodibus urbis vulneratur, & pallio ſpoliatur. Mox ejus ſociæ ſponſum quæſituræ petunt ab ea, quis & qualis ſit ſponſus? quibus illa reſpondet, eum eſſe candidum & rubicundum, capite aureo, comis nigris, genis aromaticis, labiis liliatis, manibus hyacinthinis, ventre eburneo, cruribus marmoreis.

Repræſentat ſenium Eccleſiæ poſt Conſtantinum.

Hæc omnia notant declinationem & ſenium Eccleſiæ, cùm videlicet per pacem ipſi datam a Conſtantino, nonnulli ejus præſules & fideles dederunt ſe otio, gulæ, deſidiæ: qua occaſione Arriani, aliique hæretici, ſuis hęreſibus & blaſphemiis in Oriente impetiere Chriſti deitatem, vel humanitatem. Quare Chriſtus fidem ſuam ex Oriente tranſtulit in Occidentem. Unde Eccleſia Orientalis Chriſtum, Chriſtique veram fidem requirens à cuſtodibus, id eſt, à Principibus, & prælatis hæreticis, qualęs fuere Valens, Hunericus, Dioſcorus, Neſtorius, læſa & lacerata fuit, ac pallio integræ fidei ſpoliata; quare ejus ſociæ, id eſt, ſanctæ angelorum hominum animæ, ut Chriſtum quærant, & ab Occidente in Orientem reducant, quærunt à ſponſa, ſcilicet ab Eccleſia Orientali, qualis ſit Chriſtus, quibus illa reſpondet eum eſſe candidum per innocentiam, rubicundum per paſſionem & patientiam, caput ejus eſſe aureum, per-

divi-

Digitized by Google

divinitatem, capillos, id eſt, conſilia ejus eſse nigra, id eſt, fortia, virilia & charitate quaſi toſta, genas binas habere aromaticas, id eſt, per miſericordiam & juſtitiam ſpirare omnem ſanctitatem, labia liliata, hoc eſt, eloquia caſtiſsima, manus hyacinthinas, id eſt, operationes cæleſtes, & tornatiles, verſatileſque ad omne bonum, ventrem eburneum, id eſt, paſsiones & affectiones puriſsimas & fortiſsimas crura marmorea, id eſt, itinera validiſsima, quibus per ſe & Apoſtolos totum orbem evangelizando obiens illum ſibi ſubiiciat.

Quintò Renovatio ſponſæ.

Quintum drama incipit cap. 6. verſ. 3. ubi ſponſa pulchra, fortis & perfecta deſcribitur, ac quaſi caſtrorum acies ordinata. Mox ſponſus deſcendit in hortum nucum: ſponſa conturbatur propter quadrigas Aminadab, ſed ſponſus occurrit, aitque: *Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum?* ac rurſum ejuſdem femora, ubera, collum, oculos, caput, ſtaturam, guttur, &c. depingit & dilaudat. Deniq; c. 8. ſponſa optat ſponſum deducere in domum matris ſuæ, eique intimè, ſemper conjungi. Cui ſponſus: *Pone me*, ait, *ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum.* Mox ſponſa ſorori ſuæ parvulæ proſpicere ſatagens, à ſodalibus conſilium accipit; *Si murus eſt*, inquiunt, *ædificemus ſuper eum propugnacula argentea, ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis.* Quibus ſoror ipſa reſpondet: *Ego murus, & ubera mea turris, ex quo facta ſum coram eo, quaſi pacem reperiens.* Vtriuſque deinde ſororis vineam, ejuſque fructum & pretium deſcribit. Tandem ſponſus, ultimam ſponſæ vocem, votumque poſtulans audit ab ea: *Fuge dilecte mi, & aſsimilare capreæ ſuper montes aromatum.*

Repræſentat renovationem Eccleſiæ factam ab eius Doctoribus

Hæc omnia repræſentant renovationem Eccleſiæ factam ſæculo Patrum, quo ſcilicet, floruere Doctores Græci, S. Baſilius, Nazianz. Chryſoſt. Cyrillus; & Latini, S. Auguſtin. Hieron. Ambroſ. Gregor. eorumque ſucceſsores, qui ita Eccleſiam ornant & roborant, ut ipſa inſtar caſtrorum omnibus hoſtibus invicta reſiſtat. Quare Chriſtus deſcendit in hortum nucum, id eſt, in Eccleſiam ex duobus populis, ſcilicet Gentibus & Iudæis coalitam: hæc turbatur propter quadrigas Aminadab, id eſt, ob converſionem Gentilium, vel ob ſchiſmate Saracenorum Antipaparum, ac impiorum Imperatorum, & Principum: Sed Chriſtus occurrit, iiſque opponit choros caſtrorum, id eſt, Pontifices, Reges & Imperatores orthodoxos & bellicoſos: item Concilia Oecumenica & nationalia: ad hæc Academias, quas quaſi fidei & pietatis nutrices & propugnatrices in ſingulis, provinciis inſtituit, inſuper ordines religioſos S. Benedicti, Romualdi, Bernardi, Dominici, Ignatii, quaſi caſtra vere religionis validiſsima.

Denique ſponſa Eccleſia ſub finem mundi, completo jam electorum numero cap. 8. optat cum ſponſo Chriſto ire in domum genitricis ſuæ, id eſt, cæleſtis Ieruſalem, ut eo fruatur in æternum: cui ſponſus Chriſtus: *Pone*, inquit, *me ut ſignaculum ſuper cor tuum*, id eſt, mei memoria et amore cor tuum obſignes: inſtat enim tibi ultima et acerrima Antichriſti perſecutio, quam non niſi per meam gratiam & charitatem ſuperare poteris, quia aquæ multæ tribulationum non extinguet charitatem, nec flumina perſecutionum obruent illam. Mox Eccleſia Gentium ſorori ſuæ parvulæ, id eſt, Synagogæ Iudæorum in fine mundi per Eliam ad Chriſtum convertendæ, metuens ab Antichriſto et Antichriſtianis, ne Chriſto in die judicii diſpliceat, conſilium petità ſodalibus ſponſi, id eſt, à diſcipulis, & aſseclis Eliæ, qui hoc illi ſuggerunt: *Si murus eſt, &c.* q. d. Pars Synagogæ, id eſt, plebis Iudæorum inſtar muri firmo & conſtanti eſt animo, quocirca illa in ſtruamus eloquiis S. Script. quaſi propugnaculis argenteis: pars altera inſtar oſtii eſt animo exili & verſatili, ergo illam conſtringamus, & roboremus ſanctis fidelium exemplis quaſi tabulis cedrinis: Occurrit ſoror ipſa, ſcilicet Synagoga, aitque ſe ſatis in fide eſse validam: ita enim ab Elia eſse corroboratam, ut Antichriſto, ejuſque aſseclis fortiter ſit reſtituta. Quocirca utraque hæc Chriſti vinea, ſcilicet tam Synagogæ Iudæorum, quàm Eccleſiæ Gentium, in fine mundi ampliſsimum dabit fidelium & virtutum omnium fructum, qui mille argenteis, id eſt, maximo pretio æſtimetur. Tandem Chriſtus extremam Eccleſię in fine mundi vocem poſtulans ab ea hanc excipit: *Fuge dilecte mi* à terra hac fœtida *in montes aromatum*, id eſt, in cælum, eoque me tecum abripe, ut ibi te per gloriam fruar in æternum.

Harmonia Cantici cum Apoc.

Porrò Coſmas Hortolanus, ut vetus teſtamentum novo, hoc Canticum Apocalypſi harmonicè adaptet, cenſet Cantico deſcribi ſeptem ſtatus Eccleſiæ, quos

per

Digitized by Google

per ſeptem ſigilla S. Ioannes in Apocalypſi cap. 6, & ſeq. ſymbolicè repræſentat.

Primo ergo Apocalypſeos ſigillo equi albi & equitis coronam, arcumque geſtantis, repręſentatur Chriſti incarnatio, prędicatio, Gentiumque per Apoſtolos ſubiectio, idem repræſentat Canticum dicens cap. 1. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſsimilavi te.*

Secundò Apocalypſis ſigillo, per equum rufum repræſentatur ſtatus martyrum Eccleſiæ, qui mox poſt Chriſtum & Apoſtolos cępit à Nerone ac duravit uſque ad Conſtantinum magnum eundèm notat Canticum c. 1. 13. dicens: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi:* et magis ordinatè cap. 2. 12. dicens; *Tempus putationis advenit* &c *vineæ florentes dederunt odorem ſuum.*

Tertiò Apocalypſis ſigillo, per equum nigrum repręſentatur ſecunda Eccleſiæ perſecutio per Arrium & hæreticos, Eadem in Cantico repræſentatur per vulpes c. 2. 15, *Capite*, inquit *nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas, &* magis ordinatè c. 4. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.*

Quarto ſigillo Apocal. per equum pallidum repræſentantur hypocritæ, vel potiùs Mahometani & Saraceni, qui validiſsimè Eccleſiam oppugnarunt & etiamnum oppugnant. Vnde contra eos dicitur Cant. 3. 7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſsimis Iſrael, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſsimi: uniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.* Et magis dignatè c. 6. 9. *Quæ eſt iſta, quæ progreditur, quaſi aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa ut ſol, terribilis ut caſtrorum acies ordinata.* Et v. 11: *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab*, &c.

Quinto Apocal. ſigillo aperto prodeunt animæ interfectorum propter Verbum Dei, petentes vindictam, audiuntque, ut modicum quieſcant: Quietem hunc martyrum Eccleſiæ repræſentat Canticum cap. 5. 1. ubi ſponſa ſponſum in hortum invitat ad colligenda lilia. Et magis ordinatè cap. 8. 2. *Dabo tibi*, inquit, *poculum ex vino condito & muſtum malorum granatorum meorum.*

Sexto Apocal ſigillo repręſentatur Antichriſti graviſsima perſecutio. Eandem repræſentat Cant. c. 5. v. 4. dicens; *Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.* Et magis ordinate cap. 8. v. 6. *Fortis*, ait, *eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio*, &c. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.*

Septimo Apocal. ſigillo repræſentatur Chriſti adventus ad judicium, poſt quem ſequetur Eccleſiæ felicitas & gloria æterna. Idem hic repræſentat Cantic. c. 6. 12. dicens: *Revertere, Revertere Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te*, & quę ſequuntur uſq; ad finem libri & præſertim ultima verba; *Fuge dilecte mi, & aſsimilare capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes aromatum.*

Analogia Canticum Apocal.

Igitur magna eſt analogia & ſimilitudo Canticorum cum Apocalypſi: Primò in materia, quia utroque deſcribitur ortus, progreſsus, perfectio, inclinatio, renovatio & glorificatio Eccleſiæ. Secundò, in phraſi & ſtylo, qui utrobique eſt ſymbolicus, atque per ænigmata & ſymbola Eccleſiæ Sacramenta obtegit & obvelat. Tertiò in modo; ſicut enim Apocal. cap. 7. à primis quinque ſigillis ortum & progreſsum Eccleſiæ ſtrictim ſignificantibus, ſubitò verſ. 12. ſigillo ſexto ſalit ad tempora noviſsima, illaque fusè proſequitur uſque ad c. 15. putà tempora Eliæ, & Antichriſti, ſic prorſus idem facit Salomon in Canticis, uti oſtendam c. 7. v. 1. Quartò in fine: ſicut enim Apocalypſis clauditur deſcriptione cæleſtis Ieruſalem, quaſi ſponſæ Chriſti feliciſsimæ, ſic et Cantica: Unde noſter Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſim toto lib. 3. Cantica explicat, ut oſtendat eorum cum Apocalypſi affinitatem et ſimilitudinem.

COM-

COMMENTARIA IN CANTICVM CANTICORVM IN CANONES QUI FACEM PRÆFERUNT CANTICIS.

Canon Primus.

Varia nomina variè Deo tribuit Scriptura.

IN aliis libris veteris teſtamenti Deus vocatur *Jehova*, *Adonai*, *Elohim*, *El*, cæteriſque decem nominibus, quæ recenſet & explicat S. Hieronymus epiſtol. 136. ad Marcellam; quia in iis Deus agit cum Synagoga quaſi cum ancilla, ideoque ſe Deum, Dominum, Gubernatorem, Fortem, Vindicem, Omnipotentem, Terribilem nominat: in Cantico verò hoc nullum tale nomen Dei eſt reperire, quòd terrorem incutiat; quia in eo agit cum Eccleſia, quaſi cum ſponſa dilectiſſima; unde ſe nonniſi Sponſum, Patrem, Amicum, Amantem & Amatum, ſive Dilectum nuncupat; quia hæc nomina amorem ſponſæ excitant, fovent, acuunt, & augent. ita Bellarminus libr. 1. de Verbo Dei, cap. 5.

Secundus.

Crebra eſt hìc enallage perſonarum, qualis ſolet eſſe in dramatibus; modò enim loquitur in ſecunda, modò (idque mox) in tertia perſona, etſi una eademque ſit.

Tertius.

Cùm Salomon hujus carminis ſcriptor, divini erga homines amoris reſeravit arcana; eniſus eſt ex naturali amore univerſis animis longè notiſſimo, illius divini vires exprimere, ut inde diſcamus ex noſtri amoris affectibus, in illius quaſi auguſtiſſima adyta penetrare.

Quartus.

Canticum hoc eſt carmen, ideòque metro aſtrictum, quod proinde nonnulli elegiacum eſſe cenſent ex Hexametris & Pentametris verſibus conſtitum. Verùm priſca Hebræorum poeſis periit; unde ratio & metrum priſci eorum carminis ignoratur.

Quintus.

Sicut in metaphoris & parabolis duplex eſt ſenſus: Literalis, putà Gramaticalis, qui eſt corticis literæ; & Metaphoricus ſive Parabolicus, qui eſt rei per metaphoram vel parabolam ſignificatæ, qui verus & genuinus eſt parabolæ ſenſus, ideoque Literalis; etſi ab Honorio Auguſtodunenſi, & nonnullis aliis vocetur Allegoricus, id eſt Metaphoricus & Parabolicus.

A

Sextus.

Palæſtinorum ritus & mores à cæterarum gentium ritibus & moribus valdè differentes effecerunt, ut nonnullæ ex his ſimilitudinibus arcanis ex medio vulgo rureve petitæ, non adeò concinnæ videantur exteris; cùm tamen mira ſit in illis ad res exprimendas efficacitas, & cum rerum proprietate congruitas.

Septimus.

In Cantico hoc, æque ac in aliis Parabolis, adduntur ſubinde emblemata ad elegantiam parabolæ, quæ proinde non eſt neceſſe, imò ſubinde eſt impoſſibile, applicare rei per parabolam ſignificatæ, ut cùm Chriſtus Matth. 25. in parabola talentorum ait herum plura vel pauciora talenta cuique famulorum dediſſe ſecundùm propriam virtutem: id enim herus facere ſolet. At Deus ibi per herum ſigni-
B ficatus, id non facit: nam gratiam non diſtribuit ſecundùm dignitatem & merita naturæ, ut volebat Pelagius; ſed merè gratus.

Octavus.

Drama quid?

Canticum hoc eſt drama, in quo multa non verbis & voce, ſed actorum geſtu & actione repræſentantur, ut cùm duellum, pugnam, convivium repræſentant non loquendo, ſed duellando, pugnando, convivando in theatro. Quare actio hìc collocutioni perſonarum, quæ alioquì obſcura & inconcinna videtur, inferenda eſt, ut eam expleat & explicet. Imò drama ſæpè eſt actio ſilens, in qua mutæ perſonæ agunt, nec verbis, ſed geſtibus rem repræſentant. Rurſum dramaticum opus vel poema eſt, in quo ſolæ perſonæ agunt abſque Poetæ interlocutione. Quocirca in Cantico non exprimitur, nec diſtinguitur, ubi ſit vox ſponſæ, ubi vox ſponſi, ubi vox adoleſcentularum; ſed
C omnes indiſcriminatim commiſcentur: atque hæc res magnam parit obſcuritatem, quæ Interpreti ex ipſis verborum ſententia, & ex antecedentibus & conſequentibus ſolerter elucidanda eſt, ut cuique ſuam vocem & loquendi vicem aſſignet.

Nonus.

Sponſus & ſponſa affectibus amoris indulgent: unde non tam concinnè & ordinatè, quàm affectuosè loqui ſatagunt: feruntur enim incendii ſui flammis, quocumque eos rapit amor.

Deci-

Decimus,

Totalis & adæquatus ſenſus Literalis hic eſt, de connubio, ſive conjunctione Chriſti, & Eccleſiæ per fidem, & amorem: Partialis Literalis, eſt de conjunctione Chriſti cum anima ſancta, præſertim quæ ſtudet perfectioni: hæc eſt enim pars & membrum Eccleſiæ: Partialis principalis, eſt de Chriſto & B. Virgine: hæc enim eſt præcipua pars, primumque membrum Eccleſiæ.

Undecimus,

Canticum ſcriptum eſt inſtar dialogi, in quo interlocutores ſunt ſponſus Chriſtus, ſponſa Eccleſia, ſponſi ſodales, (putà Apoſtoli, & animæ perfectæ) adoleſcentulæ comites ſponſæ, id eſt animæ in virtute necdum adultæ, ſed teneræ, adoleſcentes tamen & creſcentes in virtute.

Vinea in Canticis quid?

Crebrò in Canticis vinearum fit mentio; quia in iis ſponſus ut vinitor, paſtor & ruricula inducitur. Noſter Sanchez probabiliter per vineam & vites in Canticis, accipit frutices quæ fundunt balſamum, quales ipſe cenſet eſſe cypros, aliaſque arbores aromatiferas. Primò, quia hæ florentes ſuavem expirant odorem, non vites, niſi paucæ. Secundò, quia S. Hieronymus epitaphio S. Paulæ ait: *Contemplata eſt balſami vineas in Engaddi*, & in cap. 27. Ezech. *Balſamum*, inquit, *quod naſcitur in vineis Engaddi*. Tertiò, quia Septuag. cùm vineas dicunt florere, utuntur verbo κυπρίζω, quod à cypro deducitur. Quartò, quia Hebr. כרם *Kerem*, id eſt vinea, quemlibet agrum vel hortum ſignificat. Vnde Judic. 15. vocatur *Kerem zais*, id eſt vinea olivæ. Et Cantic. 5 pro *meſſui* Septuag. vertunt. *vindemiavi myrrham meam*. Hinc & Pœni, indeque Hiſpani in regno Granatenſi *carmen* (quod derivatur ab Hebr. *kerem*, id eſt vinea) vocant hortum quibuſlibet arboribus conſitum. Hinc & cap. 7. v. 11. pro *commoremur in villis*, hebr. eſt בכפרים *baccopherim*, id eſt in cypris, quæ abundant in Jericho & Engaddi. Quintò, quia cyprus fundens balſamum ſimilis eſt viti. Audi Plinium lib. 12. cap. 25. *Hic viti ſimilior eſt quàm myrto, malleolis ſeri dicitur nuper vincta ut vitis, implet colles vinearum modo*. Vineæ ergo ſponſi non tam vitis & vini, quàm cypri, & balſami erant feraces. Hæc ſententia vera eſt, ſed partialiter. Vinea enim hæc & cypros, & vites & arbores præſertim aromatiferas continebat: ſic Romæ videmus in vineis eſſe hortos viridaria, pomaria, agros & ſegetes. Imò in Lombardia idem ager fert ſegetes, fructus & uvas, adeoque idem campus eſt ager, pomarium & vinea: ſegetibus enim immiſcentur vites ulmis innixæ, & utrorumque limites circumcirca ſunt arbores fructiferæ. Nam Salomon, qui hìc grammaticè inducitur ut ſponſus, & vineas vitium juxta Jeruſalem, & vineas cypri balſamique in Engaddi habebat, ut patet cap. 1. 13. *Botrus cypri*, ait, *dilectus meus mihi in vineis Engaddi*. Et Eccleſ. 2. 4. *Plantavi*, inquit, *mihi vineas, & ſylvam lignorum germinantium*. Porrò an cyprus ſit frutex balſami ferax, diſſeram c. 1. v. 13.

Duodecimus.

Membra corporis in Cantico quomodo intelligenda?

In Canticis ſubinde membrum corporis ſignificat veſtem, qua tegitur aut ornatur, ut cùm cap. 5. ſponſi caput vocatur *aurum optimum*, *caput* ſumitur pro corona capitis; hæc enim erat ex auro optimo. Sic cap. eodem cùm *venter* ſponſæ dicitur *eburneus*, *venter* ſumitur pro zona quæ ventrem tegebat, & cingebat: hæc enim facta erat ex ebore. Hanc expoſitionem exigit honeſtas. Quis enim credat ſponſam caſtiſſimam, ventrem nudum ſpectandum aut deſcribendum exhibuiſſe? Cantic. 7. pro eo quod Noſter habet: *Coma capitis tui ſicut purpura*; S. Ambroſ. ſerm. 17. in pſal. 118. legit, *ornatus capitis tui ſicut purpura*, ubi per *comam* accipit ornatum comæ, putà coronam comæ infixam. Sic nonnulli per *ubera*, & *umbiculum* intelligunt *mammillare*, putà velum tegens ubera & umbilicum, juxta illud Catulli in Argonaut.

Non tereti ſtrophio lactantes vincta papillas.

Cant. 8. *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum*, id eſt ſuper bullam, qua tegitur, & ornatur cor tuum; huic enim rem ſummè amatum, v. g Deum vel idolum ſuum, Gentiles inſculpere ſolebant, æquè ac Hebræi, ut illius intuitu Dei ſui ſemper memoriam refricarent, illumque in corde, & mente jugiter cogitarent, & amarent. Simili modo apud oratores, & poetas ſæpè res veſtita ſignificat veſtem, qua tegitur, & veſtitur per metonymiam. Sic *collum* ſignificat collare quo tegitur; *crines* ſignificant crinalia; *femur* femoralia, *thorax*, id eſt pectus, notat veſtem qua tegitur, quæque exinde *thorax* dicitur. Sic *pes* ſignificat calceum, quo pes calceatur. Vnde quod Deuteronom. 8. verſ. 4. dicitur, *Veſtimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetuſtate defecit, & pes* (id eſt calceus) *tuus non eſt ſubtritus*; clarè exponitur Deuteronom. 29. verſ. 5. ubi dicitur, *Non ſunt attrita veſtimenta veſtra, nec calceamenta pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt*. Hæc & plura noſter Sanchez hìc prolegom. 9. & 10.

Decimustertius.

Pro diverſis & nationibus & temporibus diverſi mores.

Actiones, geſtus & habitus apud Hebræos olim honeſti, & decori, apud alias gentes inhoneſti, & indecori æſtimati ſunt; & vice verſa. Quæque enim gens ſuos habet mores, ab aliis diverſos: & quod olitanis temporibus placuit, poſterioribus diſplicuit. Hinc Hebræorum veſtitus, inceſſus, modus nuptias contrahendi, ſacrificandi, adorandi, comedendi, &c. fuit alius planè, quàm Græcorum & Latinorum, ut patet ex Levitico aliiſque Scripturæ locis. Sic Homer. lib. 3 Iliad. ſcribit Thetim, mentum & barbam Jovis manus apprehenſa demulſiſſe, ut eam deliniret; quod jam ruſticum & barbarum haberetur. Sic Vlyſſes deprehenſus in Troja, ſupplex Hecubæ reginæ genas tetigit, ut ejus clementia mortem evaderet, teſte Euripide in Hecuba; quod modò crimen penè læſæ majeſtatis haberetur. Sic Amazones nuda mamma incedebant, ut liberiùs depugnarent. Vnde Propertius lib. 3. eleg.

Qualis Amazonidum nudatis bellica mammis
Turba.

Idem de virginibus Dianæ comitibus tradit Callimachus in hymno Dianæ. Et de Camilla Virgil. Æneid. 11. *Nudum exerta latus*. Idem feciſſe Hebræas putant nonnulli, ideoque hìc c. 4. v. 5. ubera ſponſæ nuda dilaudari. At jam honeſtas & caſtitas omnium penè gentium, ab hac nuditate planè abhorret. De uberibus quid ſentiendum dicam capit. 4. verſ. 5.

Decimusquartus.

Hebræi dum indunt nomina, alludunt ad nominis etymon, illudque perſonæ vel rei, cui nomen indunt, competere ſignificant, vel optant. Sic *Adam* dictus, quia formatus ex *adama*, id eſt terra: *Iacob*, id eſt ſupplantator, quia ſupplantavit Eſau, Geneſ. 27. *Nabal*, id eſt ſtultus, quia ſuperbè & ſtultè reſpondit militibus Davidis, 1. Reg. 25. v. 25. Sic virgam שקד *ſcaked*, id eſt *amygdalinam*, ſive *vigilantem* oſtendit Deus Jeremiæ, cap. 1. 11. *Quia*, inquit, *ego vigilabo*, &c. Similes alluſiones ſunt in *primo* & *ſchino* arboribus, ſub quibus Suſannæ ſcelus ſe deprehendiſſe mentiebantur ſenes, Daniel. 13. Simili alluſione ſponſa hìc vocatur *Sulamitis*, id eſt Salomonia, ſive Salomonis uxor, quaſi à pacifico, Pacifica. Et cap. 1. *Oleum effuſum*, inquit, *nomen tuum*; hoc nomen eſt Meſsias, ſive *Chriſtus*, id eſt unctus oleo, ita copioſè, ut illud in alios effundat. Crebrò hìc talia occurrent.

Decimusquintus.

Res in Scriptura vocatur talis qualis exteriùs apparet.

Sæpè in Scriptura vocatur res talis, qualis foris apparet, etiamſi revera in ſe non ſit talis. Sic Geneſ. 1. luna vocatur *luminare minus*, quia citima terræ vicinis hominibus major apparet, cùm revera omnibus ſtellis ſit longè minor. Sic Exodi 7. virgæ à Magis converſæ dicuntur in ſerpentes, quia hominibus ita videbatur, cùm revera juxta Nyſſenum, Juſtinum, Tertullianum, & Rupertum, non eſſent aliud quàm præſtigiæ, quibus oculis illudebant, ut faciunt præſtigiatores. Sic Joſeph vocatur pater Jeſu, & idola vocantur Dii; & dum cometæ diſcurrunt, dicuntur ſtellæ de cælo cadere; atque extrema pars mundi, & cæli dicitur, quæ nobis extrema apparet, cum tamen in globo rotundo (qualis eſt mundus) revera nulla pars ſit extrema.

trema; ſed omnes eant in orbem. Sic hîc cap. 5. ſponſi caput dicitur ſimile auro, comæ palmis, oculi columbis, genæ aromatibus, labia liliis, manus torno, venter ebori: ſponſæ verò naſus cap. 7. dicitur ſimilis turri Libani, femora monilibus, umbilicus crateri, ubera hinnulis, venter acervo tritici, oculi piſcinis, quia eis ſimiles apparebant, etſi revera tales non eſſent. A

Decimussextus.

Olim uxores à viris nomen accipiebant, ut Caii uxor vocaretur Caja, Cornelii Cornelia, Dionyſii Dionyſia, æquè ac hîc Salomonis ſponſa ab eo vocatur *Sulamitis*. Rurſum à quo inſigne quis beneficium acceperat, ejus nomen aſſumebat. Sic S. Cyprianus Cæcilii nomen aſſumpſit à Cæcilio presbytero, qui eum ad Chriſtum convertit: Euſebius Cæſariens. Pamphili nomen ſibi aſcivit, à S. Pamphilo Doctore & Martyre: Joſephus hiſtoricus Flavii prænomen ſibi adiunxit, à Flavio Veſpaſiano Imper. qui eum honoribus auxit. Inſuper in Scriptura eidem perſonæ & rei diverſa nomina dantur, juxta varia idiomata. Sic S. Thomas Apoſtolus hebraicè *Thomas*, græcè *Didymus*, latinè *Gemellus* dicitur: S. Simon hebraicè *Chananæus*, græcè *Zelotes* cognominatur: Judas chaldaicè *Thadæus* (id eſt uberalis) hebraicè *Lebbæus*, id eſt corculum, nuncupatur, Matth. 10. Tabitha hebraicè, græcè vocatur *Dorcas*, latinè *Caprea*, Actor. 9. Sic hebraicè *Salomon* & *Sulamitis*, latinè *Pacificus* & *Pacifica* indigitantur. B

Decimusseptimus.

Quis hîc ſponſus & ſponſa?

Sponſus hîc eſt Chriſtus ſponſa eſt Eccleſia, & anima fidelis, non quælibet, aut peccatrix; ſed ſancta, imò perfectioni ſtudens, & amore Chriſti flagrans. Hæc enim ſola ſponſæ Chriſti nomen meretur, cujus hîc ſpirituales amores & ardores divini deſcribuntur. Id ita eſſe patet ex ipſis Cantici verbis, ut cùm dicitur c. 4. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Et cùm c. 2. v. 4. ait ſponſa: *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem, Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* Rurſum paſſim ſponſus ſponſam vocat Amicam, Dilectam, Pulchram ut luna. Electam ut ſol. Et cap. 2. v. 16. ait: *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia.* Et c. 4. 9. *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa.* Et cap. 6. 8. *Una eſt columba mea, perfecta mea.* Et cap. 8. 5. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?* Denique Canticum non aliud, quàm cæleſtes amores Chriſti & animæ ſanctæ ſpirat: peccatorum tamen ſubinde meminit, cùm ab eis perſecutionem ſe paſſam ſignificant, ut cùm ait cap. 1. 5. *Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decoloravit me ſol filii matris meæ pugnaverunt contra me.* Aut cùm eos convertere ſatagit, ut cùm ait cap. 4. 8. *Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Audi S. Bernard. ſerm. 61. *Sponſam nuſquam in hoc toto opere adhuc nominarat, niſi modò cùm ad vineas itur, cùm vino charitatis appropinquatur. Quæ cùm venerit, & perfecta fuerit, faciet ſpiritale coniugium, & erunt duo non in carne una, ſed in uno ſpiritu, dicente Apoſtolo: Qui adhæret Deo, unus ſpiritus eſt*, 1. Cor. 6. 17. Idem ſerm. 85. *Quam videris*, inquit, *relictis omnibus, Verbo votis omnibus adhærere, Verbo vivere, Verbo ſe regere, de Verbo concipere quod pariat Verbo, quæ poſſit dicere: Mihi vivere Chriſtus eſt & mori lucrum, hanc puta coniugem, Verboque maritatam.* Idem docet Bellarm. lib. 3. de Eccleſia militante c. 7. reſponſ. ad 1. ac S. Hieron. epiſt. 140. ad Principiam, atque Caſſiod. S. Gregor. Beda, Philo, Juſtus, Anſelmus, Rupert. ceterique Patres & interpretes ad illa Cantic. 6. 7. *Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus. Una eſt columba mea, perfecta mea.* C D

Quatuor amantis gradus. Primus.

Porrò hujus perfecti amoris quatuor ſunt gradus & ſtatus, qui hoc Cantici libro ordine deſcribuntur. Primus ſtatus amoris, eſt actuoſæ vitæ, in quo anima affectibus nondum edomitis Deum quidem odoratur, & quaſi deguſtat, currens in odorem unguentorum ejus, non eo tamen ad arbitrium & voluptatem ſuam fruitur. *Et mirabar*, inquit S. Auguſt. lib. 7. Confeſſ. c. 17. *quòd iam te amabam, & inſtabam frui Deo; ſed rapiebar à te decore tuo, moxque diripiebar abs te pondere meo & ruebam in iſta cum gemitu: & pondus hoc, conſuetudo carnalis.* Et infrà: *Aciem figere non valui, & repercuſſa infirmitate redditus ſolitis, non mecum ferebam niſi amantem memoriam, & quaſi olfacta deſiderantem, quæ comedere nondum poſſem.* Hic amoris ſtatus deſcribitur cap. 1. & 2. Cantic. Unde ibidem ſponſa ait ſponſo: *Trahe me, poſt te curremus in odorem unguentorum tuorum.* Et, *Nolite me conſiderare, quòd fuſca ſim, quia decoloravit me ſol. Indica mihi ubi paſcas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum*, &c.

Secundus.

Secundus amoris gradus & ſtatus animæ Deum amantis, eſt vitæ contemplatricis. In hoc collocatur anima, facto ſibi ad eum gradu vitioſorum habituum demolitione, paſſionum propriarum compreſſione, & perfecta rerum omnium ſuique abnegatione: & in eo conſtituta non ſolùm ſicut in priore ſtatu, Deum aliquando complectitur contemplationis & amoris actu, ſed eodem continuato aliquamdiu ipſum contemplans amanſque penè poſſidet, magna mentis tranquillitate; ſitque ſuaviſſimus lectus pacifici Salomonis, & quaſi nuptiale ferculum, in quo ſponſus requieſcit ac vehitur, animam in ſe quieſcentem fovens. Hic amoris gradus deſcribitur cap. 3. & 4. Cantic. Unde ibidem poſt primum ſponſæ ſomnum ſponſus adiurat adoleſcentulas, ne quæ illam à ſomno hoc amoris excitet.

Tertius.

Tertius amoris & amantis ſtatus, eſt conflatus ex actione & contemplatione. In eo anima, ſic jubente ſponſo, à contemplatione divulſa, ſe conjicit in turbam, & gregem paſtoris illius, qui propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, è ſinu Patris in terras deſcendit, quæſiturus magnis laboribus, & proprio ſanguine redempturus oviculas, quæ perierant, procellam nullam acerbiſſimorum temporum, periculum nullum pœnamve ſubterfugiens aut dedecus, dum illas recuperaret. Hic amoris ſtatus deſcribitur c. 5. 6. & 7. Cantic. Unde ibidem ſponſus ſponſam ad campos & villas invitat, ut *quaſi bonus paſtor paſcat gregem ſuum, laſſos allevet, revocet errantes, infirmos lucretur*, ait S. Ambroſ. l. de Iſaac & anima cap. 8. Licèt enim ibidem ſponſa negligentiæ inſimuletur, quòd ſponſo oſtium pulſanti non ſtatim aperuerit; tamen mox facti penitentes ipſa in majorem ſponſi amorem exarſit, perinde ac *amantium iræ, amoris redintegratio ſunt.*

Quartus.

Quartus ſtatus eſt, cùm anima vitam ſupra humanam ac penè divinam, ſupradictis longè ſuperiorem, inexplebili deſiderio appetens, tanto flagrat divini amoris incendio, tantaque veluti zelotypia æſtuat, ut manere in carne mors illi ſit, & peregrinari à Domino alter quaſi infernus illi videatur; ſoleturque propterea exilium ſuum, ac perferat uno ſtudio laboreque animarum lucrandarum dilectiſſimo ſponſo. De qua re ſic S. Greg. l. 2. ſuper Ezech. hom. 15. *Qui ſunt in ſancta Eccleſia thalami, niſi corum corda, in quibus animæ per amorem ſponſo inviſibili iunguntur, ut eius deſiderio mens ardeat, nulla iam quæ in mundo ſunt concupiſcat, præſentis vitæ longitudinem pœnam deputet, exire feſtinet, & amoris amplexu in cæleſtis ſponſi viſione requieſcere. Mens itaque quæ iam talis eſt, nullam præſentis ſæculi conſolationem recipit, ſed ad illam quam diligit medullitus ſuſpirat, fervet, anhelat, anxiatur. Vilis fit ipſa ſalus corporis, quia tranſfixa eſt vulnere amoris.* Hic ſtatus amoris deſcribitur Cantic. c. 8. Unde ibi poſt tertium ſomnum de ea dicitur: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum? pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum*, &c. *Fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flammarum.* Ita noſter Bernardinus Roſſignolius de Diſciplina Chriſtianæ perfectionis lib. 4. cap. 9. qui deinde ſingula capita ſinguloſque verſus ex ordine, hiſce quatuor amoris gradibus alternativè adaptat.

COMMENTATORES CANTICI CANTICORUM.

HEBRÆI.

Chaldæus. PRimus eſt Chaldæus Paraphraſtes, qui in Cantico fuit R. Joſeph Cæcus: ſicut in Pentatheuco fuit R. Aquila, qui chaldaicè Onkeelos dicitur; in Prophetis verò R. Jonathan filius Uzielis. Hi omnes, utpote Judæi, judaizant, ac præſertim R. Joſeph, qui Canticum non tam vertit, quàm explicat, ut non tam interpres quàm Paraphraſtes, ſive Commentator eſſe videatur. Quare Canticum de Synagoga, deque lege Moſis, tabernaculo, manna cæteriſque beneficiis Iſraeli collatis interpretatur, multaque interſerit ex Judæorum fabulis, & Thalmudiſtarum figmentis, quæ colligit & excuſat Franc. Lucas in Apologia Paraphraſis Chaldææ. Habet tamen ſuum uſum, & veræ interpretationi obſecundat; ſicut Synagoga ſubſervit Eccleſiæ, lexque Evangelio & Moſes Chriſto, eique quaſi typus præluſit.

Rabbini. Scripſere quoque in Canticum R. Salomon, Aben-Ezra, & R. David Kimchi.

GRÆCI.

Origen. Primus Origenes in Canticum ſcripſit homilias ſex, in quibus *Origenes vicit ſeipſum*, ait S. Hieronym. qui eas ex Græco in Latinum convertit: quare temerè & ſine cauſa ultimas quatuor Origenis eſſe negat novus (imò Novator & in fide cacodoxus) Origenis interpres. Finit in capite 2. Cant. v. 15. Floruit anno Domini 226.

Nyſſenus. S. Gregorius Nyſſenus, frater S. Baſilii, edidit in Cantica homilias 15. finit in c. 6. v. 9. Floruit anno Domini 380.

Philo Carpathiorum Epiſcopus conſtitutus à S. Epiphanio. Extat tomo I. Biblioth. SS. Patrum; ſed multa illi inſerta vel infarta ſunt à ſcioloquopiam ex S. Gregorio, quæ cum reliqua explicatione patum congruunt. Floruit anno Domini 374.

Theodor. Theodoretus doctè & genuinè Canticum explicat, atque trium aliorum Patrum, quos non nominat, explicationem adiungit. (C) *3. Patres.* Floruit anno 430. Cenſet Hortolanus tres hoſce Patres eſſe S. Gregorium Nyſſenum, S Nilum Monachum, S. Chryſoſtomi diſcipulum, & S. Maximum. Hi enim Theodoreto fuere coævi, & horum trium brevis Cantici paraphraſis Commentario Theodoreti Canticum præfigitur.

Pſellus. Michael Pſellus S. Gregorii Nyſſeni eſt compendiator.

LATINI.

Caſſiodor. Primus eſt Aurelius Caſſiodorus, Conſul Romanus, ac Theodorici regis Gothorum Cancellarius: unde ejus nomine plures ſcripſit Epiſtolas tanto viro dignas, qui deinde aulæ pertæſus, mundo valedicens, & monaſticen in monaſterio à ſe conſtructo exercens, totum ſe pietati & ſacris Literis tradidit, in iiſque planè ſeneſcens, propè centenarius ſancto fine quievit; ait Baron. anno Domini 562. in fine. Hic ergo ſcripſit in Canticum breviter, ſed clarè, ac ſæpè acu tangit ſententiarum difficultatem, ſenſumque literæ genuinum aſſignat: unde ex eo plura deprompſit Beda, Haymo & alii, ſed ſciolus quiſpiam nonnulla Caſſiodoro attexit. Nam c. 3. verſ. 11. citat Gregorium Papam, qui centum annis eo fuit poſterior. Floruit anno Domini 539 coævus & ſocius S. Severini Boetii, ac Symmachi Conſulis Romani.

Juſtus Orgelit. Juſtus Orgelitanus Epiſcopus ſcripſit in Cant. Extat tomo I. Biblioth. SS. Patrum. Floruit anno 540. ſub Juſtiniano Imper. Interfuit Concilio Toletano II. Vide S. Iſidorum de Scriptor. Eccleſ. c. 14. & de Viris illuſtr. c. 34.

Beda. Venerab. Beda prolixum edidit Comment. anno 700. cui & alium ſubiungit, quem ipſe ex variis S. Gregorii locis collegit.

Alcuinus. Albinus, ſive Alcuinus Flaccus, Bedæ diſcipulus, & Caroli Magni magiſter, anno 750.

(A) *Aponius.* Aponius doctè & graviter ſcripſit in Cant. anno 800. ait Sixtus Senenſis in Biblioth. Poſſevinus, & Bellarmin. de Script. Eccleſ. Sed anteriùs vixiſſe videtur. Nam Aponium citat Beda lib. 4. in Cantic. cap. 23. Beda autem floruit anno 700. Finit Aponius in c. 4. Cantic. v. 7. ad illa: *Tota pulchra es amica mea:* ac deinde Commentarium Aponii continuavit Lucas Abbas S. Cornelii, ex ipſis Aponii verbis, ſed ſuccisis, & in pauca contractis: unde multi illum citant nomine Aponii.

Angelomus. Angelomus monachus Aponii eſt abbreviator. Floruit anno 850. tempore Lotharii Imp. Unde in Præfat. cum laudat, quòd relicto Imperio monaſticen amplexus ſit, in eaque piè defunctus vitam ſtudiumque ſuum ſanctè conſummarit.

Haymo. Haymo Bedam ferè in compendium redigit, ac pedè ad verbum tranſcribit Caſſiodorum. Obiit anno 853.

S. Anſelm. S. Anſelmus Cantuarienſis Archiepiſcopus, anno 1081.

Rupert. Rupertus Abbas Tuitienſis Canticum explicuit de B. (B) Virgine, anno 1119.

S. Bernard. S. Bernardus piè & eleganter explicat Canticum, ſed morte præventus illud non abſolvit: unde ei ſucceſſit Gilbertus Abbas, qui opus proſecutus eſt. Floruit anno 1130.

Richard. Richardus de S. Victore, S. Bernardi coævus & amiciſſimus, paucas Cantici ſententias exponit.

S. Thomas. Inter opera S Thomæ Aquinatis extat Commentarius in Canticum. Dubitant tamen viri docti, an hic Commentarius ſit ipſius, quia ſtylum ejus non redolet, atque ex Caſſiodoro & Beda videtur tranſſumptus. Idem planè ad verbum extat apud Haymonem, qui 450. annis anteceſſit S. Thomam: quare Commentarius S. Thomæ, quem ſub mortem dictavit monachis Foſſæ novæ, iuxta Romam, videtur fuiſſe alius ab hoc. Quocirca diverſus planè ab hoc Commentarius in Canticum nomine S. Thomæ prodiit, ſeorſim impreſſus à Petro Gualtero anno Domini 1545. ſoletque jungi Commentario Cajetani in Proverbia & Eccleſiaſten. Hic magis redolet ſtylum Scholaſticum S. Thomæ.

Guil. Parvus. Guilielmus Parvus Abbas Beccenſis, anno 1170.

Honorius. Honorius Auguſtodunenſis Presbyter, anno 1220.

Hailgrin. Hailgrinus Cardinalis Sabinenſis, anno 1233.

Ex variis S. Ambroſii locis Commentarium integrum in Cantica collegit Antonius Demochares. Extat in fine tomi 5. S. Ambroſii.

RECENTIORES.

Nicolaus Lyranus, Hugo Cardinalis, Dionyſius Carthuſianus, Jacobus Janſonius, Joannes Picus Carthuſianus, Placidus Nigidius, Alfonſus ab Orozco, Tuccius, Hieron. Almonacirius, & plures alii, quos Romæ reperi. Cæteris eminent Franc. Titelmanus: Luiſius Legionenſis, Coſmas Damianus Ortolanus, Philippi II. Hiſpaniarum Regis Theologus, qui Paraphraſin habet luculentam, & ſucculentam; Joannes à Jeſu Carmelitanus: noſtri Gaſpar Sanchez & Ludovici de Ponte. Noviſſimè & exactiſſimè noſter Martinus Delrio, Michael Gillerius & Ludovicus So- (D) tomajor: denique nuperrimè Joannes Malderus Epiſcopus Antverpienſis, ac noſter Luiſius ab Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſin toto lib. 3. Uterque ſuccinctè, ſed eruditè. & nervoſè.

Ex his omnibus ſuccum exprimam, & pollinem floremque decerpam, Literale à Myſtico diſcernam, indigeſta digeram, confuſa diſtribuam, & cuique quod ſuum eſt ordinatè attribuam; atque propria plura addam, memor ſemper ſolitæ brevitatis & methodi.

Porrò Joannes Gerſon Cancellar. Pariſienſis Canticum expoſuit de amore Seraphico, quo anima pia ardet erga Chriſtum, anno Domini 1429. ac complevit die 9. Julii, & inſtar S. Thomæ poſt triduum, putà die 12. Julii cum Commentario vitam finivit, anno ætatis 66. ut amoribus Chriſti frueretur in cælo: unde identidem repetens illud Cantic. 8. *Fortis eſt ut mors dilectio*, illi immortuus eſt.

PRI-

PRIMUM DRAMA, SIVE PRIMA PARS CANTICI,

Qua deſcribitur Infantia Eccleſiæ; quæ fuit ab ortu Chriſti uſque ad Aſcenſionem in cælum à cap. I. verſ. 1. uſque ad cap. II. verſ. 8.

CAPUT PRIMUM.

SINOPSIS CAPITIS.

Sponſa ambit ſpirituale ſponſi oſculum, ubera, unguentum, oleum cellaria, Mox verſ. 5. ait, ſe formoſam, ſed nigram ab æſtu ſolis & perſecutionis. Unde v. 7. quærit locum ſponſi; auditque ab eo ut abeat poſt greges & paſtores. Inde v. 9. eam aſſimilat equitatui, genas turturi, collum monilibus. Denique v. 12. aſſerit nardum ſuam dediſſe odorem, præſente ſponſo, quem comparat faſciculo myrrhæ & botro cypri, cum eoque ſpiritali laudis affectu deſuaviatur.

1. OSculetur me oſculo oris ſui: quia meliora ſunt ubera tua vino, 2. fragrantia unguentis optimis, Oleum effuſum nomen tuum: ideò adoleſcentulæ dilexerunt te. 3. Trahe me: poſt te curremus in odorem unguentorum tuorum. 4. Introduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus & lætabimur in te, memores uberum tuorum ſuper vinum: recti diligunt te. 5. Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Jeruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis. 6. Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decoloravit me ſol: filii matris meæ pugnaverunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis: vineam meam non cuſtodivi. 7. Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi paſcas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum. 8. Si ignoras te, ò pulcherrima inter mulieres, egredere, & ubi poſt veſtigia gregum, & paſce hædos tuos juxta tabernacula paſtorum. 9. Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilavi te amica mea. 10. Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis: collum tuum ſicut monilia. 11. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. 12. Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. 13. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. 14. Botrus cypri dilectus meus, mihi, in vineis Engaddi. 15. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum. 16. Ecce te pulcher es, dilecte mi, & decorus. Lectulus noſter floridus: 17. tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina.

VOX SPONSÆ.

Verſ. 1. OSCULATUR ME OSCULO ORIS SUI] Inverecunda videtur ſponſa, quæ præter morem feminarum honeſtarum & verecundarum, prior ambit ſponſum, eiuſque ſpiritale oſculum ſine ulla præfatione illicò poſcit; ſed amore ſancto ebria neſcit erubeſcere: ubi enim amor, ibi non eſt timor vel pudor. *Præceps amor*, ait S Bern. *nec iudicium præſtolatur, nec conſilio temperatur, nec pudore frænatur, nec rationi ſubiicitur, Rogo, ſupplico, flagito, Oſculetur me oſculo oris ſui.* Eſt tamen hic aliquis in ſponſa pudor, dum non ad ſponſum dirigit ſermonem, ut dicat, *Oſculare*, ſed alios quaſi intermedios alloquitur, dicens, *Oſculetur me:* uti notat idem S. Bernard. Sic Magdalena amore ebria, ſine pudore, *importuna* irruit *convivio*, ait S Ambroſ. ſed *opportuna beneficio*, ut oſcularetur non os, ſed pedes Chriſti. Hic autem ſponſa non contenta oſculo pedum, quod eſt ſervorum & ſubditorum, ambit oſculum oris, quod eſt ſponſarum & ſummè amantium, uti parentes oſculantur filios, fratres ſe

Amor neſcit pudorem.

mutuò, amicus amicum. *O quanta vis amoris!* exclamat S. Bern. ſerm 7. *quanta in ſpiritu libertatis fiducia! Quid manifeſtius, quòd manifeſta charitas foras mittit timorem?* S Auguſt. in Manuali c.19. *Amor*, inquit, *dignitatis neſcius reverentiam neſcit*, & c. 20. *Anima amans fertur votis, trahitur deſideriis diſſimulat merita, maieſtati oculos claudit, aperit voluptati*, &c. Conſonat quod de amore ſcribit D. Greg. lib. 6. epiſt. 24. ad Anaſtaſium, ubi oſtendit amorem & poteſtatem ex æquo præſumere, ac cum auctoritate & imperio liberè loqui. Et Chryſol ſerm. 147. *Amor*, ait, *ignorat iudicium, rationem caret, modum neſcit, non accipit de impoſſibilitate ſolatium, non recipit de difficultate remedium. Amor niſi ad deſiderata pervaſerit, necat amantem. Amor quod amat, non poteſt non videre. Hinc eſt, quòd omnes Sancti omnia, quæ meruerant, parva duxerunt, ſi Dominum non viderent. Hinc eſt, quòd amor qui cupit Deum videre, etſi non habet iudicium, habet tamen ſtudium pietatis. Unde & Moſes audet dicere Deo: Si inveni gratiam coram te, oſtende mihi faciem tuam.* Adde, ſponſa non prior ambit ſponſum, ſed excitata & evocata à ſponſo, ut patebit ex eo, quod ſubdit: *Meliora ſunt ubera tua vino:* hæc enim *ubera*, id eſt viſcera miſericordiæ à ſponſo oſten-

ſo oſtenſa ſponſæ ipſam evocant, imò audacem reddunt ad petendum oſculum, quia mirificum illi amorem fiduciamque ſponſi ingerunt. Nam ut ait Chriſtus: *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater meus traxerit eum* per gratiam excitantem & vocantem, ut ex S. Aug. docet & definit Concil. Trid. ſeſſ. 6.

OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI] Hebr. *oſculabitur me ab oſculis* (Vatabl. *oſculis*) *oris ſui. Oſculabitur*, id eſt, oſculetur: Hebræi enim per futurum ſignificant optativum, quo carent. Septuag. *oſculetur me ab oſculis* (Orig. interprete S. Hieron. habet *ab oſculo*) *oris ſui*: Arabicus: *oſculetur* (Syrus vertit in præterito, *oſculatus eſt*) *me ex oſculis oris ſui. Oſculis* in plurali ſignificat vehemens deſiderium & amorem ſponſi, ut ejus præſentia ſatiari nequeat, eamque continuam exoptet. Nam ut ait Poeta,

Verus amor nullum novit habere modum:

&, ut ait S. Bern. *Modus amandi Deum, eſt amare ſine modo.* Plurima Chriſti, & Eccleſiæ oſcula fusè recenſet hic Taecius. Silet ſponſa perſonam ſponſi, dicitque tantùm *oſculetur*, quia cùm nil niſi ſponſum mente pertractet, nil quoque ab aliis mente pertractari opinatur. Unde actum exprimit, perſonam verò tacet, utpote quam uti ſibi, ſic & cæteris notiſſimam, omniumque cogitationibus præſentem æſtimet: ſicut Magdalena Joan. 20. rogata à Chriſto ſpecie hortulani apparente: *Mulier quid ploras? quem quæris?* reſpondit: *Domine ſi tu ſuſtuliſti eum.* Quem eum? utique Chriſtum, qui uti eſt amor meus, imò mens mea & cor meum, ſic & ceterorum eſſe cenſeo. Nimirum ipſa tota plena Chriſto, nec ſe, nec ceteros de alio quàm de Chriſto cogitare poſſe putabat.

PRIMUS SENSUS.
TOTALIS ET ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

EST vox Patriarcharum, ait S. Bern. ac Synagogæ, ait D. Thom. deſiderantis adventum Chriſti, q. d. Quia Chriſtus toties mihi adventum ſuum promiſit per Prophetas, ego per tria annorum millia avidè & anxiè eum exſpecto: veniat ergo ipſe, & oſculetur me oſculo oris ſui, ut carnem meam, & os meum aſſumens per illud mihi loquatur, ſeſeque conjungat, ut qui olim aperuit ora Prophetarum, nunc os ſuum aperiat. Audi Origenem: *Quouſque ſponſus meus mittit oſcula per Moſen, mittit oſcula per Prophetas? Jam ipſius cupio ora contingere, ipſe veniat, ipſe deſcendat. Orat igitur ſponſi patrem, & dicit ad eum. Oſculetur me oſculo oris ſui. Et quia talis eſt, ut compleatur per eam propheticum illud in quo dicitur: Adhuc te loquente dicam, ecce adſum, ſponſam, ſponſi pater exaudit, mittit filium ſuum. Videns illa eum cujus deprecabatur adventum, orare deſiſtit, & ad eum cominus loquitur: Quoniam bona ubera tua ſuper vinum, & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.* Sicquoque Theodor. Aponius & Beda. Addit Theodor. *Cum igitur ſponſi pulchritudinem, robur divitias, regnum, quod omnes habet; vim ejus æternam, incorruptibilem, nullum habituram finem intellexerit; eum videre concupiſcit, & in complexum ipſius ruere, atque illi oſcula dare ſpiritualia.* Adde: vox hæc, non tam eſt Synagogæ, quàm Eccleſiæ, quæ poſt Chriſti incarnationem, dicit *oſculetur*, id eſt oſculari me pergat, & oſculum hoc amoris ſui ſemper in me adaugeat. Unde hebraicè eſt: *oſculetur me oſculis.*

Oſculum Chriſti phyſicum eſt unio hypoſtatica.

Oſculum hoc Chriſti phyſicum, eſt ipſa unio hypoſtatica; hæc enim junxit carnem Verbo, hominem Deo; ſicut per oſculum ſponſus ſponſæ jungitur. Unde oſculans, ait S. Bern. eſt Deus, oſculatus eſt homo, oſculum eſt utriuſq; unio, per quam fit una utriuſq; perſona, quæ ſimul eſt Deus & homo: Oſculum enim caſtiſſimum eſt ſymbolum cognationis, & affinitatis. Unde apud omnes gentes parentes oſculantur filios, fratres, cognatos, affines. Quocirca Cato feminas ſibi ſanguine propinquas amore patrio oſculabatur, ut ſciret an vinum olerent. Olim enim Romanis feminis bibere vinum fas non erat: quod ſi bibiſſent, intemperantes & impudicæ habebantur, uti multis exemplis oſtendit Tiraquellus l. 9. connub. n. 206. Multò magis Deus oſculans & viſitans animam, inſpicit, an illa delicias & vanitates redoleat, de iiſque illam caſtigat, juxta illud: *Probaſti cor meum, & viſitaſti nocte, igne me examinaſti, & non eſt inventa in me iniquitas*, pſalm. 16. 4.

Vinū olim mulieribus Romanis prohibitum.

Oſculum verò ethicum ſive morale, eſt affectus & amor intimus, quo Chriſtus Eccleſiæ & animæ fideli arctiſſimè conjungitur. Audi S. Bern. hìc ſer. 2. votum hoc oſculi in ſponſa piè & patheticè exponentem: *Quò mihi erabat ſemiverbia Prophetarum? ipſe potiùs ſpecioſus forma præ filiis hominum, ipſe me oſculetur oſculo oris ſui. Non audiam jam Moyſen: impeditioris ſiquidem linguæ factus eſt mihi. Iſaiæ labia immunda ſunt: Jeremias neſcit loqui, quia puer eſt, & Prophetæ omnes elingues ſunt. Ipſe quem loquuntur, ipſe loquatur, ipſe me oſculetur oſculo oris ſui. Non in eis jam, aut per eos loquatur mihi, quoniā tenebroſa aqua in nubibus aeris; ſed ipſe me oſculetur oſculo oris ſui, cujus gratioſa præſentia, & admirandæ fluenta doctrinæ fiat in me fons aquæ ſalientis in vitam æternā.*

Oſculum Chriſti ethicum eſt amor.

Nota. Oſculum ſymbolum eſt Primò, reconciliationis: cùm enim quis alium offendit, reconciliatur ei per oſculum, ſicut pater reconciliatus eſt filio Prodigo. Lucæ 15. Secundò, pacis & concordiæ. Tertiò, ſalutationis, & bonæ apprecationis. Unde Apoſtolus: *Salutate invicem in oſculo ſancto*, 2. Cor. 13. v. 12. Quartò, amoris & intimæ conjunctionis. Unde divinus Hierotheus apud S. Dionyſium de Divinis nominib. c. 4. ait amorem habere vim jungendi, miſcendi & uniendi, qui ſignificatur per oſculum.

Oſculi ſymbola quatuor.

Omnibus hiſce de cauſis Eccleſia, & anima fidelis poſcit oſculum Chriſti. q. d. ait Coſmas Damianus: Quouſque tandem iraſcere ſupplicibus tuis, optimè generis noſtri conditor, & pater Deus? quamdiu iratus humano generi promiſſa tua repoſci, & nequidquam efflagitari patiere? quem ad finem profuſa primum in hominem ſe contrahet, & in theſauris ſuis continebit benignitas tua? Nihilne te occupatum à ſatana orbis imperium? nihil in ſervitutem redacti filii; nihil peccandi, & vel in eos, qui ſemetipſis non peccaverunt, moriendi inducta neceſſitas? nihil ad vitam data lex mihi cedens in interitum? nihil data fides, piorum vota preceſque movebunt? Juſta eſt, fatemur, indignatio tua. Juſta ſunt, quæ in nos exerces, judicia: incredibilis namque primùm tua fuit in hominem benignitas, ampliſſimi decreti honores, & quæ in eumdem contuliſti ingentia beneficia. Contrà verò pro tanta tua benignitate incredibilis noſtra erga te extat impietas, pro ampliſſimis honoribus atroces injuriæ, proque ingentibus beneficiis, quam nemo homo præſtare poſſit noxa graviſſima. At jam per tria annorum millia ira tua in totum genus noſtrum deſævijt, in filios, inquam, Adæ, qui acerbum illius pomi eſum, patriſque prævaricationem ignorantes, & quaſi agni innocentes, ſed ex patre nocentes ſunt: iidem potiori jure filii ſunt tui. Tuorum miſerere, ò Domine. Superexaltet ergo miſericordia tua judicium. Veniat Chriſtus Adæ, Abrahæ, Iſaac, Jacobo, Moſi, ceteriſque Prophetis promiſſus, induat carnem noſtram, ac per illam nobis oſculum reconciliationis exhibeat: ipſe enim eſt propitiatio pro peccatis mundi, ipſe pax & ſalus noſtra, ipſe amor, anima, halitus, & vita noſtra. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus*, inquit Jerem. *captus eſt in peccatis noſtris; cui diximus; In umbra tua vivemus in Gentib.* Tren. c. 4. v. 20. Illi ergo me quaſi ſponſam ab orbis initio pactam, tandem aliquando conjunge. Illius me amplexibus & oſculis exple. Ipſe me ſacris oris ſui attactu expiet, roſeum ac divinum os ſuum meo jungat ori. Mille mihi figat baſia. Ipſe pax noſtra ſit, qui pacem ſuam mihi tribuat & bonam voluntatem. Eo denique charitatis glutino me ſibi adjungat & agglutinet, unus ut cum eo fiam ſpiritus, & unum corpus: nec jam duo ſimus, ſed unus ex ambobus extet homo. Te igitur adventantem exſpecto, ò optatiſſime ſponſe mi, te brevi affuturum præſtolor, cujus amplectendi & oſculandi à pronubis & paranymphis noſtris, quo major nobis ſpes fit, eo nobis noſtrum glıſcit & inardeſcit deſiderium; noſterq; medendo ægreſcit animus. Deſine, oro, jam per legatos me alloqui, per internuncios confirmare: ipſe veni, ipſe coràm loquere. Accipe meam, tuamque viciſſim da fidem, tu me amplectere, tu me exoſculare, tu qui ſolus potes præſentiſſimam facere medicinam, tu, inquam, impotenter amantis miſertus, noſtro dolori precor ut medeare.

Idem fuit votum omnium Prophetarum ſponſum Chriſtum, ſponſamq; ejus Eccleſiam ſummè deſiderantium. Audiantur pauci e multis. Oſee cap. 2. 19. *Et ſponſabo te mihi in ſempiternum. ſponſabo te mihi in juſtitia, ſponſabo te mihi in judicio, ſponſabo te mihi in miſericordia, ſponſabo te mihi in fide.* Similiter & per Jerem c. 2. Prophetam dicitur: *Recordatus ſum tui, miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto, in terra quæ non ſeminatur.* Et per Iſaiam c. 61. v. 10. ſimiliter vox Eccleſiæ ait: *Poſuit*

Prophetarum de Chriſto Eccleſiæ ſponſo votum.

Digitized by Google

ſuis mihi mitram ſicut ſponſæ, & induit me veſtimentis ſalutis; ſicut ſponſum decoratum corona, & ſicut ſponſam decoratam monilibus ſuis circumdedit me. Et per Zachariam c. 9. v. 9. hujuſcemodi gloriam trepidanti Eccleſiæ nunciat, dicendo: *Noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit tibi mitis & manſuetus: ſedens ſuper pullum aſinæ: Salvator ipſe eſt.* Ita Aponius citat verba Prophetarum. Horum omnium vota ergo hìc exprimit Salomon.

Oſculum SS. Trinitatis.

Symbolicè notantur hìc tres SS. Trinitatis perſonæ: per *oſculetur* Pater; per *oris* Filius; hic enim eſt os & Verbum Patris: per *oſculo* Spiritus ſanctus; hic enim eſt nexus, amor & quaſi oſculum, quo ſe oſculantur Pater & Filius. Ita S. Bernard. ſerm. 7. qui ait Eccleſiam hìc petere oſculum, id eſt Spiritum ſanctum. Poſtulat ergo Eccleſia & anima, ut tota SS. Trinitas ipſam oſculetur, id eſt ipſi intimè per affectum ſeſe coniungat, ut ipſa fiat templum ſanctum SS. Trinitatis, imò ut fiat unus cum ea ſpiritus. *Qui enim adhæret Domino, unus ſpiritus eſt*, 1. Corinth, 6. 17. Oſculum enim jungit os oſculantis ori ejus quem oſculatur, ut ſignificet animum ſimili modo animo ipſius coniungi, ut ex duobus amantibus fiat quaſi unus amans, una anima, unus ſpiritus. Sic Verbum oſculans noſtram carnem & humanitatem, illi aſſlavit ſuum ſpiritum que, ſuamque divinitatem, ut unus idemque eſſet Deus & homo, eo quòd naturæ binæ humanitas ſcilicet & deitas in unam coirent Verbi perſonam.

Porrò Chaldæus per oſculum accipit legem datam per Moſen, per hanc enim Deus deſpondit ſibi Iſraelem, eumque ſibi alligavit & obligavit, *benedictum*, inquit, *nomen Domini, qui dedit nobis legem per manum Moſis ſcribæ magni, ſcriptam in duabus tabulis lapideis, & loquebatur nobiſcum facie ad faciem, ſicut vir qui oſculatur ſocium ſuum.* Hic ſenſus licèt Judaicus ſubſcruit nobis, adeumque hìc alludit Salomon, imò eum quaſi typicum præſupponit. Moſes enim oſculum doctrinæ & legis divinæ dans Iſraeli, typus fuit Chriſti oſculantis oſculo oris ſui Chriſtianos, quo eos amantiſſimè complexus, legem novam & doctrinam Evangelicam docuit, per eamque illos ſibi devinxit, & deſpondit. Unde per oſculum Patres permulti accipiunt doctrinam Chriſti, ut oſculum idem ſit quod oraculum. Ita Origen. Philo Carpathius, Anſelmus hìc, & S. Hieron. epiſt. 146. ad Damaſum, ac S. Gregor. 19. Moral. c. 22. qui & addit ad oſculum hoc alluſiſſe S. Matthæum, cùm de Chriſto ait c. 5. *Aperiens os ſuum docebat eos dicens: Beati pauperes ſpiritu*, &c. *Tunc*, ait S. Gregor. *os ſuum aperuit, qui prius aperuerat ora Prophetarum.*

Oſculum, doctrina Chriſti.

SECUNDUS SENSUS.
LITTERALIS PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

QUæ de Chriſto & Eccleſia jam dixi, animæ ſanctæ tribui poſſunt, mutato tantùm nomine Eccleſiæ in nomen animæ, quibus adde hæc exponi poſſe de anima: primò, pœnitente; ſecundò, innocente & juſta; tertiò, meditante & contemplando in Deum defixa; quartò, amante & eſtatica.

Oſculum Dei & pænitentis.

Quadrupliciter ergo hunc locum de anima exponas. Primò, de pœnitente, q. d. Pater æternus mihi animæ peccatrici, quæ eum graviter offendi, ſed per ejus vocationem & gratiam jam pœnitenti, reconciliari dignetur, præbeatque oſculum pacis, quo omnem offenſam abſtergat, imò aboleat & deleat, meque ſibi reconciliet, & priſtinæ amicitiæ gratiæque ſuæ reſtituat: ſicut enim oſculum eſt duorum orum & corporum, ſic pax eſt duorum cordium arcta conjunctio. Prior ergo Chriſtus animam peccato ſopitam gratia ſua pulſans excitat, evocatque, dicens: *Surge qui dormis, & illuminabit te Chriſtus*, Epheſ. 5. 14. ſive: *Oſculare me oſculo oris tui*, juxta illud Pſaltis, quod toties orat Eccleſia: *Converte nos Deus ſalutaris noſter*, pſalm. 84. 5. Et illud Dei per Prophetam Zachar. cap. 3. peccatores ad ſe evocantis: *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos.* Sic Magdalena interiùs evocata à Chriſto ad oſculum accurrit. ita Concil. Trident. ſeſſ. 6. Porrò deſponſatio animæ cum Deo fit per virtutes, præſertim fidem, pœnitentiam, caſtitatem, charitatem, juxta illud: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Rom. 5. 5. uti fusè oſtendi 2. Corinth. 11. ad illa: *Deſpondi vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Hinc S. Agnes: *Annulo*, inquit, *ſuo ſubarrhavit me Dominus meus Jeſus Chriſtus, ut nullum præter eum amatorem admittam: tamquam ſponſam decoravit me corona: illi ſum deſponſata, cui angeli ſerviunt, cujus pulchritudinem ſol & luna mirantur. Amo Chriſtum, in cujus thalamum introibo, cujus mater virgo eſt, cujus pater fœminam neſcit, cujus mihi òrgana modulatis vocibus cantant: quem cùm amavero, caſta ſum; cùm tetigero, munda ſum; cùm accepero virgo ſum.* Ita ex S. Ambroſio ſermone 90. Eccleſia in Officio Eccleſiaſt. S. Agnetis. Denique quanto ſtudio & amore ad hoc reconciliationis oſculum peccatores Deus invitet, graphice depingit S. Dionyſius epiſtol. ad Demophilum: *Quid*, inquit, *quòd deliciis quoque reſolutos, ac per id redire differentes benigniſſime tolerat, rationemque reddere per ſe ipſe dignatur, imò & promiſſionibus revelat, blanditiiſque demulcet. Cumque adhuc procul ſint, qua ad ſe redeunt, lætus occurrit atque obvius fit, & totus totos complexus oſculatur, nec prioris illos averſionis culpas, verùm præſenti converſione conſentus & diem feſtum agit, & convocat amicos.*

Oſculum Dei & iuſti.

Secundò, purgati à peccato & juſtificati petunt oſculum Chriſti, quo ſcilicet eis Chriſtus Spiritum ſuum inhalat, ut eo à torpore & vetuſtate, velut aquila renoventur, & in Dei amore accendantur, ſicut qui ſe mutuò oſculantur, halitum ſpiritumque ſuum ſibi mutuò afflant & inſpirant. Alludit ad formationem corporis Adæ ex limo terræ, quem Deus quaſi oſculando, *inſpiravit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem*, Geneſ. 2. 7. Sicut enim anima, dum aſſumit & quaſi oſculatur corpus, ipſum exanime animat & vivificat; ſic Spiritus ſancti gratia oſculans animam eam vivificat, imò deificat, facitque eam Dei filiam & heredem. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima cap. 3. *Petit*, ait, *ſponſi oſculum per quod ſibi transfunditur ſpiritus oſculantis.*

Spiritus S. oſculum.

Hinc Symbolicè S. Bernardus per oſculum accipit Spiritum ſanctum, qui eſt oſculum, id eſt amor Patris & Filii. Audi eum ſerm. 8. *Petit oſculum, id eſt, Spiritum, id eſt, Spiritum ſanctum invocat, per quem accipiat ſimul, & ſcientiæ guſtum, & gratiæ condimentum.* Et paulò poſt initium Sermonis: *Sufficit*, ait, *ſponſæ ſi oſculetur ab oſculo ſponſi, etiamſi non oſculetur ab ore. Nec enim exiguum quid aut vile putat oſculari ab oſculo, quod non eſt aliud niſi infundi Spiritu ſancto.* Dicit ergo ſponſa: *Oſculetur me oſculo oris ſui*, hoc eſt, Pater æternus Verbi ſui ſpiritu mihi arctiſſimè copuletur, ac me ſuæ naturæ efficiat arcana iſta coniunctione conſortem. Per gratiam enim ſimus divinæ conſortes naturæ, ut ait S. Petrus epiſt. 2. c. 1. v. 4.

Oſculum Dei & orantis.

Tertiò, orantes & contemplantes petunt, & accipiunt oſculum, id eſt, illuminationes, impulſus & ardores divinos Spiritus ſancti. Unde S. Ambroſ. loco jam citato: *Oſculum Verbi*, inquit, *eſt lumen cognitionis ſacræ.* Et Nyſſen. hom. 1. *Quia verba*, inquit, *ſponſi ſpiritus ſunt & vita; quicumque autem conglutinatur ſpiritui, fit ſpiritus: & qui vitæ coniungitur, tranſit à morte ad vitam: propterea ſpiritualis anima deſiderat appropinquare fonti vitæ, nempe ori ſponſi, unde ſcaturientia verba vitæ æternæ implens os attrahens.* S. Bern. ſerm. 1. *Cuius* (Chriſti) inquit, *utiq; ſermo vivus & efficax oſculum mihi eſt, non quidem coniunctio labiorum, quæ interdum pacem mentitur animarum; ſed planè infuſio gaudiorum, revelatio ſecretorum, mira quedam & quodammodò indiſcreta commixtio ſuperni luminis & illuminatæ mentis. Adhærēs quippe Deo unus ſpiritus eſt.*

Oſculum Dei & amantis.

Quartò, amantes & toti amori divino vacantes petunt, & impetrant à Deo oſculum ardentis & plenæ charitatis, de quo Nyſſenus homil. 1. *Sicut Moſes*, inquit, *qui dignus eſt habitus*) Exodi 33.) *cum Deo loqui facie ad faciem, eiuſmodi oſculorum maiori tenebatur deſiderio, rogans, ut videret quem deſiderabat, poſtquam ei toties Deus apparuiſſet; perinde ac ſi numquam eum fuiſſet contemplatus. Ita ceteri omnes, quorum divinum deſiderium inſidebat imis penetralibus, numquam ſuum ſtiterunt deſiderium quidquid eis obveniebat divinitus, quo ſeuerentur eo, qui deſiderabatur, materiam arripientes & fomitem maioris deſiderii. Quomodo etiam, quæ nunc quoque Deo coniungitur anima, ſatiari non poteſt fruitione, quo copioſius fruitione impletur, eo vehementiori vigens deſiderio, atque adeò dicens: Oſculetur me oſculo oris ſui.* Hinc S. Agnes poſt mortem glorioſè apparens parentibus: *Nolite*, ait, *me lugere: illi enim ſum iuncta in cælis, quem in terris poſita toto corde, toto ſpiritu, tota mentis devotione dilexi.* Repete hìc cetera ejus verba ſuperiùs alia de cauſa recitata.

B 3 Huc

ſa pendeat velut in raptu & ecſtaſi; quæ eſt myſtica animæ cum Deo deſponſatio & connubium per mutuam inhæſionem & fruitionem: quo, ut ait S. Ambroſ. anima

Fit in centro mentis. deſponſa Deo, Verbo innubit æterno, ac Verbum illabitur animæ non in apice, ſed in ipſo centro fundoque mentis, illudque ſibi aſtringit. Hæc capere non valet niſi expertus. Expertus erat S. Bernardus, qui prorſus ſerm. 31. ait ſponſam Dei amore flagrantem, non contentam eſſe aliis illuminationibus vel revelationibus, *niſi & ſpeciali prærogativa intimis illum affectibus, atque ipſis medullis cordis cælitus illapſum ſuſcipiat, habeatque præſtò quem deſiderat, non figuratum, ſed infuſum; non apparentem, ſed afficientem*. Et mox: *Non tamen adhuc illum dixerim apparere ſicuti eſt, quamvis omnino non aliud hoc modo exhibeat, quam quod eſt.* Et Richard. Victor. tract. de Gradibus charit. violentæ: *Sæpe, ait, fuit hoc ſtatu Dominus deſcendit de cælis, ſæpe viſitat ſedentem in tenebris & umbra mortis, ſæpe gloria Domini implet tabernaculum fœderis, ſic tamen præſentiam ſuam exhibet, ut faciem ſuam minime oſtendat: dulcorem ſuum infundit, ſed decorem ſuum non oſtendit: infundit ſuavitatem, ſed non oſtendit claritatem.* Particulatim verò B. Tereſia tract. de Perfectione, manſion. 7. c. 1. & 2. *Anima*, inquit, *in illo centro manenti, viſione intellectuali myſterium Sanctiſſimæ Trinitatis, omneſque tres perſonæ manifeſtantur; præcedit tamen hanc manifeſtationem ſuaviſſima quædam ſpiritus inflammatio, inſtar luculentiſſimæ cujuſdam nubis, ibique notitia quadam admirabili percipit, qua ratione tres perſonæ ſint una ſubſtantia, una potentia, una ſapientia, & unus Deus; ita ut quod fide tenemus, anima quodammodo intuitivè cognoſcat.*

Porrò effectus hujus unionis ſunt: Primus, ardor amo-

Eius effectus. Primus. ris, ut anima amore æſtuet, liqueſcat, & transformetur in Deum, ſummeque optet illum videre, eoque frui facie ad faciem. Secundus, mirifica animæ pax, ſuavitas, lætitia,

Secundus. qua anima guſtans *quoniam ſuavis eſt Dominus*, ita ejus ſuavitate inebriatur & abſorbetur, ut cetera omnia contemnat & faſtidiat, jamque ſibi penè beata eſſe videatur, nec à Beatis niſi corpore, velut pariete interjecto diſtare, juxta illud Iſaiæ 58. 14. *Tunc delectaberis ſuper Domino, & ſuſtollam te ſuper altitudines terræ*; imò ſubinde vi ardentis ſpiritus corpus in ſublime elevatur, & verſus cælum aſcendit, uti contigit S. Magdalenæ, S. Franciſco, S. Ignatio

Tertius. & aliis. Tertius, magnus virtutum & gratiarum affluxus, ut anima divinam ſimilitudinem planè nanciſcatur, ac fiat pulcherrima, imò Deiformis efficiatur, & quaſi deificetur, Chriſtòque conformetur. Unde ejus pulchritudo in Canticis adeò à ſponſo celebratur. Quocirca inſtar Chriſti ambit cruces & tormenta, gaudet opprobriis, in adverſis exultat, in perſecutionibus gloriatur, uti facie-

Quartus. bat S. Paulus. Quartus, eſt ſublimis & perfecta divinorum myſteriorum cognitio, ipſiuſque Dei illuſtris, quamvis in caligine, ut ait S. Dionyſius, contemplatio, proximè accedens ad claram, & aſpectabilem Beatorum cognitionem, ad quam pertinet illud Iſaiæ cap. 58. v. 10. *Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies. Et requiem tibi dabit Dominus ſemper, & implebit ſplendoribus animam tuam.* Quintus, talis anima Deum quaſi ſemper

Quintus. habet in mente præſentem, cum eoque verſatur & colloquitur, etſi eum clarè non videat; perinde ac qui ſe colloquitur cum amico in tenebris, & loco obſcuro, quem audit, ſed non videt.

TERTIUS SENSUS
PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Quadruplex oſculum Dei & B. Virginis. QUæ dicta ſunt de anima juſta, longè potiori jure competunt B. Virgini, quæ juſtorum omnium fuit anteſignana. Præter illa, B. Virgini ſoli oſculum Dei quadruplex propriè competit.

Primum. Primum, eſt oſculum SS. Trinitatis, quo ab æterno præ omnibus hominibus & angelis, Deus Pater illam ſibi delegit in filiam, Filius in matrem, Spiritus ſanctus in ſponſam, ut per eam eiuſque; filium fieret oſculum, id eſt reconciliatio, totius generis humani. Hac de cauſa prima ipſa virginitatis votum Deo nuncupavit, ut totam ſe in corpore & anima Deo dicaret, ac diceret: *Defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*, pſal. 72. 26.

Secundum. Secundum, eſt oſculum deſiderii & ſuſpirii, quo ipſa præ omnibus Patriarchis ardentiſſimè deſiderabat Verbi incarnationem, ad mundi reconciliationem & ſalutem. Ipſa ergo quaſi mater omnium fidelium & Sãctorum, totius mundi ſalutem mirificè exoptans Seraphicis deſiderioȓ ardoribus dicebat: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Quare cum legeret & ruminaret illud Iſaiæ oraculum c. 7. 14. *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel*, exclamabat: Mitte Domine virginem hanc, quæ pariat nobis Emmanuelem: Utinam virginem hanc videre, vtinam eius ancilla fieri merear; Quocirca flagrantiſſimis hiſce deſideriis meruit ipſa de congruo Chriſti incarnationem, imò eius maternitatem, vt ſcilicet ipſa vna ex omnibus fieret mater Chriſti, vti docent Theologi, & Franc. Suar. 3. part. q. 2. art. 10. diſp. 10 ſect. 8. Unde. Gregor. in 1. Reg. 1. *Montium verticem*, inquit, *uſque ad ſolium divinitatis erexit*. Et S. Hieron. epiſt. 22. ad Euſtochium: *Propono*, inquit, *tibi Mariam, quæ tantæ extitit puritatis, vt mater Domini eſſe mereretur.* Et S. Anſel. de Laudib. Virg. c. 8. *Sanctiſſima puritas, & puriſſima ſanctitas pectoris eius, omnes creaturæ puritate & ſanctitatem tranſcendens, incomparabili ſublimitate hoc promeruit, ut reparatrix perditi orbis digniſſime fieret.*

Tertium. Tertium, fuit oſculum in Chriſti incarnatione. Tunc enim Spiritus ſanctus eam ſibi deſpondit in ſponſam, vt in ea & ex eius puriſſimo ſanguine formaret corpus Chriſti, iuxta illud Gabrielis Archangeli: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi, ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei*, Lucæ 1. 35. *Nonne hoc verbum angeli*, ait Rupert. *verbum & ſponſio erat iam imminentis oſculi oris Domini?* Quare cùm ipſa Spiritui ſancto ad Verbi incarnationem conſenſum ſumma humilitate, æquè ac charitate præbuit, dicens: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum*; tunc re ipſa dixit, *Oſculetur me oſculo oris ſui*, id eſt, aſſumat ex me carnem, eamque oſculetur, & ſibi, intimè uniat Filius Dei. Atque eodem inſtanti, inoperante Spiritu ſancto, in ſacro eius utero peractum eſt Dei cum humanitate oſculum, quo ſe pax & juſtitia oſculatæ ſunt, cùm *Verbum caro factum eſt. Profectò*, ait Rupertus, *anima mea liquefacta eſt, ut dilectus locutus eſt, ſcilicet Deus Pater locutione admirabili, locutione ineffabili, dum ſubſtantiam Verbi ſui, cum illo amore ſuo Spiritu ſancto, tuæ menti, tuo ventri penitus inſereret: in quo nec primam ſimilem viſa es, nec habere ſequentem.* Rurſum caro à Chriſto aſſumpta, fuit caro B. Virginis: quare dum carnem ſuam aſſumpſit Chriſtus, aſſumpſit carnem B. Virginis; eique quaſi oſculum unionis hypoſtaticæ impreſſit, itaque eam velut deificavit.

Quartum. Quartum oſculum, fuit corporeum in Chriſti nativitate, quando ipſa peperit Chriſtum, eumque ceu mater filium ſumma reverentia, & amore eſt exoſculata, atque ex crebris hiſce delectis, ſui oſculis, ab eo mitos ſibi deitatis ardores afflari ſenſit. Unde hebraicè eſt, *oſculetur me ab oſculis oris ſui*. Huc facit illud Sibyllæ de Chriſto ex B. Virgine naſcituro vaticinium apud Virgil. Eclog. 4.

Incipe parve puer riſu cognoſcere matrem.

Hinc viri pii & graves prudenter exiſtimant B. Virginem, mox ut peperit Chriſtum, eum profundiſſima reverentia adoraſſe & ſalutaſſe, dicendo: *Bene veneris Deus meus, Dominus meus, & filius meus*, ac illicò oſculum dediſſe pedibus ejus quaſi Deo, manibus quaſi Domino, ori quaſi filio; deinde verò nudum pannis involuiſſe, ac uberibus admoviſſe, eique lac virgineum dediſſe; Chriſtum viciſſim ore, oculis & vultu læto matri arriſiſſe & applauſiſſe.

Anagogicè. Anagogicè: Chriſtus in reſurrectione oſculando quaſi corpus mortuum inſpirabit illi animam, ut reviviſcat, ac Sanctis communicabit ſuas corporis glorioſi dotes. Hujus rei typus fuit Eliſeus, qui oſculando puerum mortuum illum ſuſcitavit: nam ut dicitur 4. Regum 4. 34. *Poſuit os ſuum ſuper os eius, & oculos ſuos ſuper oculos eius*, &c. Unde *oſcitavit puer ſepties, aperuitque oculos*. Idem fecit Elias 3. Reg. 17. 21. Rurſum Beati in cælo oſculantur Chriſtum. Unde Paulus Philipp. 1. 23. *Cupio*, ait, *diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*. Hoc imitati Gentiles finxere Dianam oſculando Endymionem, ſuſcitaſſe eum à ſomno lethifero, uti narrat Pierius Hierogl. 50. cap. 29. Inſuper quoad animam Beati in cælo, ac inprimis B. Virgo videns faciem Dei, per hanc viſionem, continuè quaſi oſculantur Deum; atque ex eo omnes deitatis dotes, delicias & gaudia hauriunt, juxta illud: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, &* tor-

torrente voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, Pſal. 35. 9. Refertur de anima cujuſdam Sancti, qui multas in hac vita ærumnas ſuſtinuerat, quòd, cùm poſt mortem amico appareret, illeque percunctaretur, num tantis doloribus condigna illi reddita forent gaudia, reſponderit: Ipſa prima cælitum ſalutatio, qua me cælum ingredientem complexi ſunt, ac præſertim primum Chriſti oſculum, quo me deoſculatus eſt; ita mihi ſuave accidit, itaque intima mea pervaſit, ut illicò omnium laborum me oblivisci fecerit, omniumque dolorum memoriam mihi ademerit, & abſterſerit, juxta illud *Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors ultrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultrà, quia prima abierunt. Et dixit qui ſedebat in throno: Ecce nova facio omnia*, Apoc. 21. 4.

Quàm ſuave Chriſti oſculum.

Quia meliora ſunt ubera tua vino.

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Sponſa loquitur.

SAnctus Bernard. ſerm. 9. cenſet hæc verba poſſe accipi, vel ut ſponſi, vel ut ſponſæ, vel ut ſodalium ſponſæ. Verùm propriè & genuinè hæc eſſe verba ſponſæ, liquet ex τῷ *quia*. Hæc enim vox dat cauſam cur ſponſa adeò expetierit oſculum ſponſi, quia ſcilicer experta erat, vel in ſe, vel in aliis, dulcedinem uberum ſponſi: q. d. Quia dulcorem lactis, id eſt conſolationum ſpiritualium, à tuo amore quaſi ubere manantium guſtavi, cùm primitùs me ad te allexiſti & evocaſti; hinc aſpiro ad tuum oſculum, ut ex eo tuum halitum, ſpiritum & animam, à qua omnis dulcedo promanat, quaſi ex ipſo fonte hauriam. *Vbera* ergo lactantia, notant amorem dantem conſolationes, & ſuavitates mirificas. Duplex uber eſt, duplex amor. Unus æternus, quo Deus in charitate perpetua ab æterno ſponſam dilexit. Alter eſt creatus, in humana ſponſi Chriſti voluntate repoſitus, inde ad ſponſam materno affectu fovendam à primo conceptionis ſuæ inſtanti, velut ubere pectore vel potiùs è corde erumpens. Hinc S. Agnes: *Mel*, inquit, *& lac ex ejus ore ſuſcepi*. Et Pſaltes pſal. 30. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te, & perfeciſti eam ſperantibus in te!* ait Aponius. Audi Haymonem, & ex eo S. Thomam: *Per ubera Chriſti, dulcedo Euangelii intelligitur, qua velut lacte nutritur infantia credentium. Vinum quippe auſteritatem legis ſignificat: ſed ubera Chriſti meliora ſunt vino, quia dulcedo Euangelii melior eſt auſteritate legis.*

Duplex ſponſi uber.

Vbera quomodo dantur Chriſto Reſp. primò.

Dices quomodo ſponſo, utpote viro, tribuuntur ubera, quæ ſunt propria feminarum? Reſp. In parabolis nonnulla dicuntur, quæ non tam parabolæ, quàm rei per parabolam ſignificatæ conveniunt. *Vbera* ergo non tam corporalia, quàm ſpiritualia per corporalia ſignificata accipienda ſunt: hiſce enim fideles ſuos paſcit Chriſtus. Rurſum ſicut Scriptura metaphoras mutuatur ab animalibus, uti Chriſtum vocat Agnum, Bovem, Leonem: ſic etiam mutuatur à feminis, ut ei det ubera, per quæ ſignificat viſcera miſericordiæ.

Secundò.

Reſpond. Secundò. Viri nonnulli, qui utrumque habent ſexum puta virilem & femineum habent ubera, quales ſunt Androgyni. Hiſce ergo uberibus ſignificatur, Chriſtum fidelium non tantùm eſſe patrem, ſed & matrem pientiſſimam, utpote qui ut mater, myſticis ſuis uberibus nos paſcat. Hinc Chriſtus vocatur πατρομήτωρ, id eſt, *pater mater*, juxta illud quod ipſe ut Sapientia Patris æterna de ſe dicit. Eccli. 24. 24. *Ego mater pulchræ dilectionis*. Chriſtus ergo ut ſignificet ſe non tantùm eſſe ſponſum, ſed & patrem ac matrem, nominat ubera, quibus Eccleſiam quaſi filiam materno affectu & pietate lactat & paſcit.

Tertiò.

Tertiò, Hebr. דדים *dodim* tam amores quàm ubera ſignificat. Ubera enim ſunt ſymbolum amoris. Unde Hebræi hìc pro *ubera* vertunt, *amores*. Hinc Vatablus vertit, *amores tui vinum bonitate ſuperant*. Videtur Noſter & Septuag. דדים *dodim* legiſſe דַּדִּים *daddim*: *daddim* enim *ubera* ſignificat; *dodim* verò *amores*, ait Marinus in Lexico. Unde דודים *dodim* cùm per *vau* ſcribitur, ut *daddim* legi nequeat, ſemper Septuag. & Noſter vertunt *amores*, vel *dilectus*, nunquam *ubera*. Hìc verò דדים ſcribitur ſine *vau*, unde legerunt *daddim*, id eſt *ubera*. Alii teſte Origene vertunt, *meliores ſunt loquelæ*

A *tuæ ſuper vinum*, Hi pro דדים *dodim* videntur legiſſe דברים *debarim*, id eſt *verba loquelæ*: aut certè ubera explicant per loquelas & ſermones. Hiſce enim nos paſcit Chriſtus.

Quartò, amantes, ait Titelmann. præ amoris exceſſu ſolent verba permiſcere, confundere, & quaſi ineptè loqui: ſic hìc ſponſa ex vehementia amoris, quaſi oblita virilis conditionis, ſponſo dat ubera, ut ejus beneficentiam immenſam, ſuumque in eum ſummum affectum indicet. Amor enim amantes facit amentes. *Quartò.*

Quintò, per *ubera* Nyſſenus accipit cor, quod uberibus tegitur; & Titelmannus. Poſſemus, inquit per ubera pectus ipſum, ubi locus eſt uberum, accipere, ut pectoris Domini dulcedinem, & pietatem, quam dilecto diſcipulo in cœna illa memorabili ſuper pectus, ſive in ſinu ſponſi recumbenti datum eſt experiri, commendare intelligatur: quæ etiam ubera, & pectus pro ſponſa in cruce tandem perfoſſa ſunt, ſanguinemque & aquam quaſi vinum & lac in regenerationem credentium effuderunt. *Quintò.*

Denique planiſſimè & facillimè cum Delrio, & Sotomajore, Reſpondeas viros habere parva ubera, putà papillas, *Sextò. planè.*
B tum ad munimentum, & fomentum cordis, ut docet Galenus de Viu partium, quæ proinde ſubinde lac quoque edunt, uti diſertè docet Ariſt. libr. 1. Hiſtor. animal. capit. 12. & lib. 3. cap. 20. *Viris*, ait, *poſt pubem exiguum (lac) nonnullis exprimitur, ſed per ſuctum frequentiorem multum prodiiſſe aliquibus traditum eſt*. Unde & S. Auguſt. in libr. 4. de Civit. cap. 12. ait Gentiles Jovi dediſſe mammam. Sicut & Hebræi Deum vocant *Saddai*, q. d. mammeum. Quin & Iſaias cap. 46. 3. Deo dat vulvam uterumque; & capit. 66. ubera & lac. Denique Clemens Alexandr. in Pædagogo c. 6. congruenter oſtendit Chriſtum Dominum eſſe quaſi mamillam Dei Patris, id eſt amores, & delicias Dei Patris. Quo ſenſu etiam ipſe Chriſtus Dominus, Joan. cap. 1. affirmat ſe eſſe in ſinu Dei Patris ſui: uſque adeò ſibi in Chriſto filio ſuo Deus Pater ſibi complacet, & oblectatur præ nimio amore. *E virorum uberibus aliquando lac expreſſum.*

Quæres Secundò, quid hìc *ubera* ſignificent. Primò, noſter Gaſpar Sanchez per *ubera* accipit labia: hiſce enim quaſi uberibus Chriſtus effudit lac doctrinæ ſuæ, quo nos paſcit. Unde quidam apud Origenem vertunt, *meliores ſunt loquelæ tuæ ſuper vinum*. Hic ſenſus aptè cohæret præ-
C cedentibus: q. d. *Oſculetur me oſculo oris ſui*, quia *meliora ſunt ubera*, id eſt, labia oris tui, *vino*. Hinc & R. Saadias vertit, *melior eſt ſaliva tua vino*. Saliva enim Chriſti illuminavit cæcum. Joan. 9. 6. *Vbera Chriſti quæ. Reſp. primò.*

Secundò, Nyſſenus per *ubera* accipit cor, quod circumdant teguntque ubera. In corde enim eſt ſedes amoris, æquè ac ſapientiæ. Unde Sapiens Proverb. 23. 26. *Præbe*, inquit, *fili mi cor tuum mihi*. Audi Nyſſen. hom. 1. *Omnino autem, qui cor quidem occultam & arcanam divinitatis virtutem intelligit, non errabit: ubera autem divinæ virtutis pro nobis operationes meritò poſſumus exiſtimare, per quas uniuſcujuſque vitam tanquam nutrix alit Deus, unicuique eorum, qui accipiunt, conveniens largiens nutrimentum*. Sponſa ergo petens oſculum, petit jungi cordi Chriſti, imò illud ſibi dari poſtulat ut totum illud totumque ejus amorem poſſideat: ſicut S. Catharina Senenſis à Chriſto petiit ſibi dari ejus cor; ac obtinuit, non ipſum cor Chriſti (quis enim hoc credat?) ſubſtantiale, ſed effectum formatumque à Chriſto, ſuoque cordi conforme & ſimile. *Secundò.*

Tertiò, Titelman. per *ubera* accipit pectus: in eo enim
D ſunt ubera, quæ ſignificant affectum, amorem & beneficentiam Chriſti. q. d. ait Sanchez: *O dilecte mi ſi inter ubera tua, id eſt, inter lævam & dexteram dormire mihi permittitur, quod ſponſæ licet, imò ſolemne eſt; aut haurire per legitima oſcula ſuaviſſimum halitum, qui ex uberibus, id eſt ex præcordiis, tuis expiratur, qui generoſo vino atque optimis unguentis longè ſuavior eſt: hæc mihi pro omnibus, imò & præ omnibus unguentis præſens erit medicina.* *Tertiò.*

Hinc Aponius per duo ubera ſymbolicè accipit S. Joannem Baptiſtam, & S. Joannem Euangeliſtam, qui quaſi intimus Chriſto in cœna ſuper pectus ejus recubuit, indeque fluenta gratiarum quaſi ex uberibus ſuxit. Audi Aponium: *Non erit inconveniens duo ubera Chriſti, Baptiſtam & Euangeliſtam duos Joannes intelligi propriè, qui Eccleſiæ poſt oſcula ſacramenti prædicti pleniſſima ubera ſunt propinati. Cùm alter eum ſolum peccatum mundi tollentem, Agnumque demonſtrat Eccleſiæ; alter in principio Verbum Deum apud Deum Patrem manentem: qui per immaculatam vitam ita in amorem ejus* *Duo ubera, duo Joannes.*

quaſi

quaſi ubera pectori adhæſerunt, dum alter adhuc parvula, & lactenti Eccleſiæ verum hominem ſub nomine immaculati Agni oſtendit; alter à creandi effectu eum omnium rerum fabricatorem in principio Verbum Deum demonſtrat per quem creata ſunt univerſa. Et Origen. homil. 1. *Certum eſt*, ait, *quòd Ioannes in principali cordis Ieſu, atque in æternis doctrinæ eius ſenſibus requieviſſe dicatur in Euangelio, ibi requirens, & perſcrutans theſauros ſapientiæ, & ſcientiæ, qui reconditi erant in Chriſto Ieſu.*

Quartò: duo ubera duo Teſtamenta.

Quartò, Origenes, Beda, Juſtus, Caſſiodorus, Philo Carpath. & Aponius per duo ubera accipiunt duo Teſtamenta, ſcilicet vetus & novum, ſive doctrinam Prophetarum & Apoſtolorum: utraque enim quaſi duplex uber paſcit fideles, pavitque olim Judæos, æquè ac Chriſtianos. Audi S. Ambroſium ſerm. 1. in pſalm. 118. *Tamquam deſpiciens omnes iucunditates & delectationes ſuas, cæleſtibus cupiens inhærere mandatis*, ait: *Quoniam optima præcepta teſtamentorum tuorum, ſuper omnem appetentiam carnis, & ſæculi voluptatem: meminerat enim ſe in Eva ante ſic lapſam.*

Quintò. Uberum nomine ſuavem ſponſi halitum expetit ſponſa.

Quintò, noſter Sanchez per *ubera* accipit viſcera, ex quibus halitus ſpirando ducitur: unde Syrus pro *ubera* vertit, *viſcera*. Cùm verò, inquit Sanchez, ſponſi halitus c. 5. 16. ſuaviſſimus dicatur: id enim valet illud, *Guttur illius ſuaviſſimum* ideo tantoperè ſponſa expetere videtur oſculum quia per illud ſponſi anhelitum atque animam haurit, quæ vino optimiſq; unguentis longè eſt ſuavior. Quòd cor uberũ nomine ſignificetur, vide c. 7. ad illud: *Dabo tibi ubera mea.* Aut fortaſſe, (quod magis puto veriſimile,) ſignificat ſe valdè cupere nuptiarum tempus: quia tunc ex more ſponſa cubat in ſponſi ſinu, id eſt, inter lævam, & dexteram, qui locus eſt uberum, & ſinus vocatur. Sinu autem aut uberibus ſponſi, ubi ſomnus capiendus eſt à ſponſa, nil ad ſedandum angorem animi potentius. Fortaſſe *ubera* pro oſculis ſumuntur: neque hæc loquendi forma dura eſt, ſi in uberibus amorem intelligas. Amor enim pro oſculo adhibetur ea figura, qua res ſignificata pro ſigno ponitur, quod in Scriptura ſacra ſæpè fit. Per *ubera* ergo ſponſa poſcit ſibi afflari ſuavem, & odoratum viſcerum ſponſi halitum: qua de cauſa olim viri, & feminæ cultiores maſtichen rodebant, ut halitum efflarent ſuavem, & odoratum, teſte Clemente Alexand. 3. Pædag. cap. 3. Huic ſententiæ favet id, quod ſequitur, *Fragrantia unguentis optimis.* Hæc Sanchez.

Sextò, genuinè,

Sextò & genuinè, *ubera* ſignificant dulciſſimam lactandi facultatem & vim: Chriſtus enim dulciſſima ſua doctrina, & gratia, quaſi duobus uberibus, dulciſſimè lactat fideles; ubera ergo Chriſti ſunt ipſa ejus ſapientia, & beneficentia, ex quibus melliloquentia, & doctrinæ, verborumque ſuavitas, quaſi melleum lac profluit, quod omni vino voluptatum carnalium, utpotè acri, & mordaci, ſuavius eſt. Vinum enim nota, & cauſa eſt libidinis furentis, juxta illud:

Vt Venus in vinis ignis in igne furit.

At lac Chriſti jam dictum, fideles quaſi modò genitos infantes, ut ait S. Petrus, ad plenam virtutis ætatem, vitamque perfectam perducit, quia non ſcaturit ut vitis & vinum, ex imo terrenæ ſapientiæ vel ſæcularis literaturæ; ſed cælitùs ex alto depluit inſtar mannæ & roris matutini. Rurſum ſicut ubera cor ambiunt, ex eoque quaſi vim ſuam hauriunt: ſic doctrina & gratia ex Chriſti corde & pectore prodeunt, illudque nobis quaſi propinant & exhibent. Inſuper ſicut ubera ſunt ſedes amorum & deliciarum, juxta illud Proverb. 5. 19: *Cerva chariſſima, & gratiſſimus hinnulus: ubera eius inebriant te in omni tempore.* ſic eorumdem ſedes eſt Chriſti pectus & cor, plenum omni conſolatione & gratia. Sicut ergo in uberibus maternis infantes omne habent ſuum nutrimentum & ſolatium, neque aliud extra ea quærunt aut deſiderant: ita ſanctæ Eccleſiæ, in uberibus divinæ miſericordiæ, pietatis & beneficentiæ, ſitum eſt omne bonum, omne nutrimentum, omne ſolatium. Nihil quærit extrà, renuit conſolari præterquàm in Deo.

Vinum deliciæ corporeæ.

Meliora, inquit, ſunt mihi tua ubera, quàm vinum ſapientiſſimum, quàm omne quod in hoc mundo quamcumq;, aut quantamcumq;, aut qualemcumq;, poteſt afferre conſolationem vel lætitiam. Plus me delectat tua beneficentia, & quod ex te accipio ſpiritualis nutrimenti aut delectationis ſanctæ, quàm omnes hujus mundi corporales deliciæ. Poſteaquàm iſta ſemel ſuxi ubera, poſtquàm ſemel lac ſuaviſſimum deguſtavi, quod ex illis ſugitur, & trahitur de occultis viſceribus miſericordiæ tuæ, non poſſum aliena guſtare vel videre ubera, alienas conſolationes abominor, renuit prorſus conſolari niſi in Deo anima mea. ita Titelmannus & alii paſſim. Audi tres Patres Anonymos apud Theodoret. *Uberum mentionem facit, quia propinqua ſunt cordi, in quo præcipua mentis eſt ſedes, unde doctrinæ fontes emanant: ſponſi igitur ubera uti bonorum fontes admiratur, ex quibus commodè, tum infantes adhuc, tum etiam perfecti nutriuntur. Eaque dicit eſſe meliora vino, quod, divinæ Scripturæ teſtimonio, cor hominis exhilarat. Figuratè enim vinum lætitiam appellavit, ut cunctis humanis voluptatibus præſtare declararet lætitiam illam, quæ ex ipſius donis ad pios proficiſcitur. Quòd ſi ubera myſticè etiam vis intelligere per ubera illa admiranda & vino præſtantiora, cogita ineffabiles illos altaris fontes, ex quibus omnes nos pietatis alumni nutrimur.*

Ubera dat Chriſtus in Eucharistia.

Quibus ultimis verbis per *ubera* accipiunt Euchariſtiam, in qua ſua carne, quaſi cibo noſcibat, & ſuo ſanguine quaſi potu & lacte nos potat, lactat & inebriat Chriſtus: hæc enim ubera ſunt intrinſeca Chriſto, eùm cetera ſunt extrinſeca. Unde S. Chryſoſt. homil. 60. ad Popul. & 83. in Matth. *Quis*, inquit, *loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius? Quis paſtor umquam membris ſuis oves ſuas nutrivit? Multæ matres poſt partum aliis nutricibus infantes dederunt: quòd ipſe facere noluit, ſed proprio corpore nos alit, & ſibi coniungit, noſque conglutinat.* Et paucis interjectis: *Non videtis quanta infantes animi alacritate mamillas arripiunt qua preſſione papillis infigunt labia? Non minore cupiditate nos quoque ad hanc menſam, & ad huius calicis ſpiritalem accedamus papillam: imò verò maiore deſiderio, quaſi lactentes pueri gratiam Spiritus ſugamus: unus ſit nobis dolor, una mæſtitia, ſi hoc alimento ſpiritali privamur.*

Interna Chriſti ubera.

Rurſum Chriſtus lactat nos ſua doctrina, ſua gratia, ſuis miraculis, ſuis exemplis, ſua paſſione ſuis vulneribus. Unde & latus Chriſti in cruce à Longino lancea fuit apertum, ex eoque velut ex ubere manavit ſanguis & aqua inſtar lactis, quo nos lactat. Joan. 19. 34.

Externa.

Externa Chriſti ubera ſunt Apoſtoli, & Euangeliſtæ, (unde Judas Apoſtolus cognominatus eſt *Thadæus*, id eſt, *uberalis*; תד *thad* enim chaldaicè ſignificat *uber*, & *Lebbæus*, id eſt, *corculum*: לב *leb* enim eſt *cor*:) de quibus audi S. Juſtum Orgelitanum Epiſcopum: *Ubera Chriſti Apoſtolos, & Euangeliſtas non incongruè accipimus; per ipſos enim in fide nutrimur, & ſpirituali alimento reficimur. Idcirco autem meliora vino probantur, quia Euangelica doctrina eminentior, quàm lex olim data dinoſcitur. Denique illic figura, hic veritas, illic tamquam auſteritas vini, diligendum tantum modo proximum, & inimicum odiendum oſtendit; hic dulcedo gratiæ pro inimicis orandum, & eos, qui nos oderunt admonet diligendos.* Et S. Gregorium: *Iſta*, inquit, *ſunt ubera, id eſt, Doctores; quæ in arca pectoris fixa lacte nos potant, quia ipſa arcanis ſummæ contemplationis inhærentes, ſubtili prædicatione nos nutriunt.* Hoc eſt quod canit Iſaias cap. 66. 11. *Ut ſugatis, & repleamini ab ubere conſolationis eius*, (Jeruſalem, hoc eſt Chriſti & Eccleſiæ) *ut mulgeatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius.* Et mox: *Ad ubera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis. Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos, & in Ieruſalem conſolabimini.*

Audi Hortolanum hic ſponſæ de ſponſi uberibus ſibi gratulantis voces patheticè, & ſapienter exprimentem: O ingentem tuam in me, ſponſe, mi, benignitatem! Ecce ego illa, quæ quondam humilis, & ſordidata, in luctu, & ſqualore jacens mœrebam, jam nunc gratuito dono, ex imis ſordibus in regiam evecta dignitatem, nitida, compta, diademate, omnique ornatu ac cultu regio ornata, tua ſummi Regis ſoror, & ſponſa incedo, univerſi orbis miraculum, gratiſſimumque divinorum omnium ſpectaculum. Tu ille unigenitus Dei optimi maximi Filius, Deus & ipſe optimus maximus, quod unicum in ſinu ſuo cæleſtis Pater fovet delicium, meæ naturæ factus particeps, me humilem & abiectam ancillam tuam tuæ naturæ participem facere, tuis nuptiis nobilitare, in ſinu tuo fovere, omnibus deliciis oblectare, in ſummis tuis deliciis habes & oblectamentis, Deus in terris, homo in cælis. Angelicum hominibus in terris, homines cum angelis in cælis jungunt choros. Per te facta eſt una omnium permixtio. Per te facta eſt injuriarum oblivio, ſublatæ inimicitiæ, diſſolutum repentè prælium, Deus placatus hominibus, deletum peccatum, mors interempta, factus aditus in cælum nobis hactenus inacceſſum. Scaturiunt inde omnium gratiarum fontes uberrimi, lactea ex ore tuo manat eloquentia, divina inde ſpirat, quæ

quæ me in cæleſtes delicias evehit & rapit, nora. Corpus quidem homi repit, mens tamen mea tecum jam in cælo verſatur, ſuaviſſime ſponſe mi, in cælo tuis amoribus fruitur, & ejus generis bonis, quæ nec humanus oculus videre, nec auris audire, nec noſtet per ſe complecti cogitatione valet animus.

Charitatis ubera.

Myſticè, charitatis ubera meliora ſunt vino, quia numquam ſtringuntur, numquam ſunt vacua, ſed ſemper donis affluunt & pereffluunt. Ferunt nonnulli Phyſici eorum, ubi pullos agnoſcit ſuos, cùm lac non habeat, eos ſua carne & ſanguine paſcere. Vnde Poeta;

Et numquam ſine lacte charitas;
Lac non uberat, aberat cruorem,

Sic Chriſtus ex ardentiſſima charitate in cruce uberavit cruorem, quo velut pelicanus nos pullos ſuos mortuos peccato vivificavit & aluit. Nimirum hæc ſunt ubera charitatis.

Audi S. Gregor. *Vbera ſponſi, dilectio Dei & proximi. Ex uberibus ſponſam ſuam lacte pietatis nutrit; & inter tentationum turbines hîs eam fovet & nutrit, & ut perſiſtat reficit: Quid autem per vinum niſi cura temporalis exprimitur, à qua mens ſæcularis cuiuslibet inebriatur, ut ad inviſibilia cognoſcenda aut ex toto, aut pene inſenſibilis reddatur? Sed ubera ſponſi vino meliora exiſtunt, quia illud necat, hæc nutriunt; illud oculos mentis turbat, hæc acuunt; illud apoſtatare facit etiam ſapientes, hæc ipſos idiotas utique ſapientiſſimos faciunt. Quæ quot vicibus ſponſa cum dilectionis ubertate ſugit, tot ſententias ſapientiæ ſibi in ventrem memoriæ trahit. Caritas enim ſancta cor pacificat, mentem in tentationibus roborat, & ut ſedes ſapientiæ ſit anima iuſti, quietem tribuit, & locum præparat.*

Vinum mundi oblectamenta.

Porrò S. Bernard. ſer. 9 per duo ubera accipit benignam longanimitatem Dei, qua peccatores expectat ad pœnitentiam; & benignam ſuſceptionem, qua jam pœnitentes amplectitur & lactat.

VINO] Per *vinum* accipe quaslibet mundi delicias, ut dixi; myſticè, auſteritatem legis Moſaicæ, ac cruditatem doctrinæ Philoſophorum, ait Anſelmus: utrique enim præſtat dulcedo lactis doctrinæ Euangelicæ. Inſuper nonnulli per vinum accipiunt iram, indignationem, ſupplicia & vindictam, quæ non rarò inter amantes intercurrunt, juxta illud: *Stillabo tibi in vinum, & in ebrietatem*, id eſt prophetabo, & propinabo tibi vinum furoris divini: prænunciabo ſupplicia, quibus Deus te potabit, & quaſi inebriabit: Michææ 2. 11. Sic ſenſus erit q. d. Meliora ſunt ubera dilectionis divinæ, quàm vinum indignationis ejuſdem: tum quia efficaciora: magis enim trahuntur homines amore, quàm timore, dilectione quàm indignatione, beneficiis quàm ſuppliciis. Aut q. d. Eſto, te offenderim ſæpiùs o ſponſe mi, tuque meritò mihi indignatus ſis; tamen uberum, id eſt miſericordiæ & amoris tui, dulcedo ſuperat omnem vini, id eſt iræ tuæ, acredinem: tibi enim proprium eſt miſereri, & parcere: quocirca majora ſemper in me delectationis quàm indignationis argumenta oſtendiſti. Denique S. Bernard. ſerm. 9. *Meliora ſunt ubera tua vino*, hoc eſt inquit, *Pinguedo gratiæ, quæ de tuis uberibus fluit, efficacior mihi eſt ad ſpiritualem profectum, quàm mordax increpatio Prælatorum.*

SECVNDVS SENSVS.
PARTIALIS.

De Chriſto & anima fideli.

ANimæ accommodes, quæ dicta ſunt de Eccleſia, mutato duntaxat nomine. Vnde Chald. vertit, *præ multitudine dilectionis, qua dilexit nos magis quam ſeptuaginta nationes.* Anima ergo Chriſto deſponſata ei dicit: *Meliora ſunt*, ò ſponſe, *ubera tua vino*, id eſt, melior mihi eſt, magiſque mihi ſapit lac tuæ doctrinæ & gratiæ, quam omne vinum conſolationis, deliciarum, prudentiæ & aſtutiæ humanæ: hoc enim mentem æquè ac corpus infirmat, amaricat, cruciat; diſſolvit animam, decipit, infatuat, dementat, juxta illud: *Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora*, Thren. 4. v. 5. Et illud: *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?* Prov. 23. 29. Vide ibi dicta. Tuum verò lac ſuper omnes delectationes humanas lætificat, ſatiat, tuetur à noxiis firmat à lapſu, roborat in bono, nubila animi diſpellit, iras, amores vanos & odia ſedat, ac cor implet Dei & proximi charitate.

Hoc lac guſtarat Pſaltes, unde exclamat: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te!* pſal. 30. 20.

Sponſi ubera, conſolationes ſpirituales.

Porrò *ubera* peculiariter notant conſolationes, guſtus & delicias ſpirituales, quibus Deus animam lactat exhilarat, roborat, idque indeficienter & aſſiduè. Ubera enim hominis & terrenarum voluptatum, illicò exhauriuntur, & exareſcunt: at ubera Chriſti inexhauſta perpetuum lac deliciarum fundunt, idquè promptiſſimè, & largiſſimè. Audi S. Bernard. ſerm. 9. *Caruit*, inquiens (animæ piæ deſponſæ Chriſto) *voluptatem, qua paulò antè tenebamur, vincunt hæ, quas tua nobis ubera ſtillant delicia ſpirituales. Et pulchrè vino comparant carnalem affectum. Vt enim uva ſemel expreſſa non habet iam quod denuò fundat, ſed perpetua ariditate damnatur: ſic caro in preſſura mortis ab omni prorſus ſua delectatione ſiccatur, nec ultrà reviveſcit ad libidines. Vnde Propheta: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tamquam flos fœni. Exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos. Et Apoſtolus: Qui ſeminat in carne, de carne & metet corruptionem. Et rurſum: Eſca ventri, & venter eſcis, Deus autem & hunc & has deſtruet.* Subiicit deinde idem de mundi voluptatibus. *Vide autem, ne non carni tantùm, ſed & mundo fortè competat iſta proportio. Siquidem & ipſe tranſit, & concupiſcentia eius. Et cum omnia, quæ in mundo ſunt, finem habeant, ſinus eorum non erit finis. Verùm ubera non ſic. Hæc enim cùm exhauſta fuerint, rurſum de fonte materni pectoris ſumunt quod propinent ſugentibus. Meritò proinde meliora carnis ſæculive amore aſſeruntur ubera ſponſæ, quæ nullo umquam lactentium numero areſcunt, ſed ſemper abundant de viſceribus charitatis, ut iterùm fluant. Flumina ſiquidem fluunt de ventre eius, ſitque in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.*

Iſaia 40.
Galat. 6.
1. Cor. 6.
Ioan. 7.

Denique S. Bernardus ſerm. 10. duo ubera Prælatis aſſignat, maternum affectum congratulationis, & compaſſionis, quem præſcribit Apoſtolus Rom. 12. 15. dicens: *Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus*: ut congratulatio fundat lac exhortationis, compaſſio verò conſolationis; utroque verò irrorari matrem ſpiritualem, cùm per orationem oſculum ſponſi haurit.

TERTIUS SENSVS
PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

QVid, inquit Rupertus, *per ubera eius, niſi dulcedinem eius rectè intelligimus? Et quid eſt dulcedo eius, niſi Spiritus ſanctus? Talis dulcedo pulchrè in duo ubera diſcernitur, quia duo ſunt data eiuſdem ſancti Spiritus. Alterum datum eſt in remiſſionem peccatorum, cuius videlicet dati ubere multitudo ante hanc Beatam Virginem lactatus eſt Sanctorum antiquorum. Alterum datum eſt in diverſarum diviſiones ſive diſtributiones gratiarum, quo videlicet ubere lactati patres ſancti & prophetarunt & multa miracula operati ſunt.*

Vbera ſunt maternitas Dei.

Porrò ubera propriè à Deo communicata B. Virgini ſunt, ipſa maternitas Dei: hujus enim inſigne ſunt ubera: hæc enim, mox ut femina parit, fitque mater, intumeſcunt, lacte replentur ad alendam prolem. Deus enim Pater ſicut genuit Filium, quà Deus eſt; ſic & B. Virgini ceu matri dedit eumdem generare, quà homo, quæ ſumma eſt ejus dignitas, ſuperans omnem vinum excellentiæ creatæ, ac ſummam requirit gratiarum omnium excellentiam. Nam ut docet D. Tho. 1. part. qu. 25. art. 6. Deus omnibus rebus à ſe creatis poteſt alias creare meliores & nobiliores, exceptis tribus, ſcilicet humanitate aſſumpta à Verbo, viſione beatifica, & maternitate Dei: hæc enim tria cùm Deum habeant pro obiecto, à nulla re ſuperari, & à nullo dono creato tranſcendi poſſunt.

Exempla: S. Auguſt.

Hinc mulier illa in Euangelio exclamavit: *Beatus venter, qui te portavit: & ubera, quæ ſuxiſti*, Lucæ 11. 27. Et S. Auguſtinus inter B. Virginem & Chriſtum crucifixum ſe conſtituens: *Hinc*, ait, *lactor ab ubere, hinc paſcor à vulnere.*

Clerici Nivernenſis.

Hoc uberum ſuorum lac B. Virgo viſibiliter communicans Clerico cuidam Nivernenſi ſibi devoto, jam animam agenti, eum vitæ, & ſanitati reſtituit, ut narrat B. Petrus Damian. lib. epiſt. 29. *Cùm enim*, inquit, *velut egreſſurus in eius pectore ſpiritus anxiè palpitaret; ecce glorioſa Mater Dei ſibi viſibiliter aſtitit, & ſacri uberis papilla lac exprimens eius labiis, inſtillavit, & divinæ virtutis antidoto protinus ille reſumptis viribus ex infirmitate convaluit, & mox clericalibus ornamentis indutus eccleſiam adiit, ſeſque choro pſallentium ſo-*

fratrum latus interſecans, mirum videntibus ſpectaculum præbuit. Dicitur etiam, quòd adhuc tunc in labiis ejus quædam lactis videbantur veſtigia. Huc uſque Damianus.

S. Fulberti. Idem contigit S. Fulberto Epiſcopo Carnotenſi, qui doctrina, & ſanctitate illuſtris obiit anno Domini 1028. Cùm enim ipſe mirè B. Virgini devotus extiterat, ac igne ſacro correpta eſſet ejus lingua, ita ut totus arderet; nocte quadam cùm præter morem eo cruciaretur, obtulit ſe ei viſendam matrona nobilis, a qua monebatur ut ei os aperiret: quod cùm feciſſet, mox ex ſacris ſuis uberibus lac expreſſit in os ejus, quo ita refrigerata eſt lingua, ut ardorem omnino extinxerit, & eum perfectæ ſanitati reſtituerit. Ne autem illuſio aut phantaſma eſſe putaretur, in Fulberti gena remanſerunt guttæ aliquot, quas ipſe diligenter ſudario exceptas collegit, hodieque in theſauro Eccleſiæ Carnotenſis ſumma cum veneratione ſervantur. Ita habent Annales Eccleſiæ Carnotenſis, & Vuillelmus Malmesbur. libr. 3. de Geſtis Anglorum, ac Baronius tomo 11. anno Chriſti 1028.

S. Bernardi Fertur & S. Bernardus eodem lacte B. Virginis ab eadem aſperſus, in dicendo, & ſcribendo lacteus, & mellifluus evaſiſſe, præſertim ubi de laudibus B. Virginis, & Verbi incarnati agit. Unde & hymno ejuſdem, cujus initium: *Salve regina, mater miſericordiæ*, quem compoſuit Hermannus Contractus Comes de Veroigem, monaſticen profeſſus in monaſterio S. Galli ſub annum Domini 1040. quemque ſub veſperam paſſim in Eccleſiis ad honorem B. Virginis decantari audimus, mirè delectabatur S. Bernardus. Hinc in hymnum hunc plures ſermones conſcripſit: ideoque Canonici Spirenſes, S. Bernardo Spiræ eccleſiam B. Virginis ingrediente hymnum hunc decantarunt, ipſomet S. Bernardo terpoſitis genibus ſuccinente: *O clemens, ò pia, ò dulcis virgo Maria.* In cujus rei memoriam hæc ipſa verba tribus æneis inciſa laminis, iiſdem locis humi poſitis, etiamnum Spiræ viſuntur.

Quis autor hymni Salve Regina.

VERS. 2. *Fragrantia unguentis optimis.*

HEbr. *ad odorem unguentorum tuorum bonorum*, ſcilicet antonomaſticè, id eſt, optimorum Syrus, *in odorem ſuavitatum tuarum*. Unde nonnulli hæc referunt ad *oleum*, quod ſequitur, ſicque cum eo nectunt: *ad*, id eſt, *propter, odorem unguentorum tuorum, oleum effuſum eſt nomen tuum*. Verùm meliùs Noſter τὸ *ad odorem* exponit *odoratu*, purà *fragrantia*, refertque ad *ubera*, quæ præceſſerunt: Solent enim feminæ nobiles, & lautæ ad pectus & ubera geſtare olfactoriola, myrothecas, id eſt capſulas muſcum aliaſque odores ſuaves in ſe continentes, quæ pſalm. 44. 9. vocantur *domus eburneæ: domus* enim Hebræis thecam quamlibet ſignificat.

Domus apud Hebræos thecam ſignificat.

Porrò Septuag. τὸ *optimorum* explicantes vertunt, *& odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata*. Si enim unguenta ſponſi ſunt optima, ergo ſuperant cetera omnia unguenta, & aromata. Alludit ad ritum priſcorum, apud quos ſponſi corona redimiti, & unguentis delibuti, nuptias inibant. Unde de Chriſto ſponſo dicitur pſalm. 44. 8. *Unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis: myrrha & gutta, & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis.* Huc facit illud Virgilii:

Nec mihi iam pingui ſudabunt tempora myrrha,
Pronuba nec caſtos incendet pinus honores.

PRIMUS SENSUS.

De Chriſto & Eccleſia.

SEnſus ergo eſt, q. d. *Meliora ſunt ubera tua vino*, ob fragrantiam, ſive quia redolent, & fragrant unguentis optimis. Sponſa enim novella oti necdum ſponſi oſcula, ſic nec lac uberum, niſi eminus perceperat; ſed eorum fragrantia, id eſt, fama, incſeata & illecta tam lac uberum, quàm oſculum oris deſiderat. Odor enim ſymbolum eſt famæ, juxta illud: *Meliùs eſt nomen bonum quàm unguenta pretioſa*, Eccleſ. 7. 2. & illud: *Chriſti bonus odor ſumus*, id eſt, Chriſti famam prædicando ubique ſpargimus. 2. Corinth. 2. 15. Sic Magdalena illecta ſuavi fama, quæ ſpargebatur de ſanctitate, ſuavitate & poteſtate Chriſti, ad oſculum pedum ejus accurrit. Unde Chaldæus hæc more ſuo Synagogæ, id eſt, Moſi & Judæis, qui fuere typus Eccleſiæ,

Odor famæ ſymbolum.

A id eſt, Chriſti & Chriſtianorum accommodans ſic vertit, *à voce miraculorum tuorum & potentiæ tuæ, quæ feciſti populo tuo domui Iſrael, commoti ſunt omnes populi, qui audierant famam potentiæ tuæ, & ſignorum bonorum tuorum.*

Hinc rurſum unguenta Chriſti ſunt charismata Spiritus ſancti: hæc enim ſuaviſſimum de eo odorem, & famam ubique ſpargebant. Unde Rupertus: *Optima unguenta*, inquit, *ſunt charismata hæc, ſermo ſapientiæ, ſermo ſcientiæ, fides, gratia ſanitatum, opera virtutum, prophetia, diſcretio ſpirituum, & cetera, quæ qui habent, boni odoris ſunt, & ſuaviter fragrant ſicut unguentum optimum. Unde Apoſtolus: Deo gratias, inquit, qui ſemper triumphat per nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, quia Chriſti bonus odor ſumus Deo.* Nam de Chriſto ait S. Petrus: *Unxit eum Deus Spiritu ſancto & virtute, qui pertranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo*, Actor 10. 38. Unde ejus *fama exiit in univerſam regionem*, Lucæ 4. 14. Et: *Divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis*, ibid. v. 37.

Unguenta charismata Spiritus ſancti.

Porrò verſionem Septuag. quæ habet: *& odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata*, & qui eos ſequitur, Arabici,
B *& odor ſuavitatum tuarum eſt præſtantiſſimus omnium aromatum*; ſic exponunt Patres, q. d. Chriſti gratia, & virtus, qua unxit eum Pater, ſuperat omnia dona, gratias & virtutes datas, non tantùm Moyſi, & Prophetis, ſed, & omnibus Sanctis ſimul ſumptis. Nam ut de eo ait Habacuc, cap. 3. 3. *Operuit cælos virtus ejus*, id eſt, cæleſtis eſt cæloſque, & angelos cæleſtes tranſcendit. Chriſti enim virtus per ſe eſt ipſa virtus; Chriſti ſapientia, juſtitia, charitas, &c. per ſe eſt ipſa ſapientia, juſtitia, charitas, &c. ait Nyſſenus. Sic & Origenes, Aponius & Theodoret, quem audi: *Nota*, inquit, *ſunt mihi unguenta, quæ Moſes confecit, & oleum unctionis, & thymiama compoſitionis; ſed omnium illorum aromatum unguentum tuum eſt ſuaviſſimum. Unguentum hic vocat gratiam ſpiritalem, qua ille refertus, ex plenitudine ſua nobis omnibus impertivit. Quamobrem clara voce beatus Paulus: Chriſti bonus, inquit, odor ſumus in iis qui ſalvi fiunt, & in iis qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam.* Chriſtus enim à primo inſtanti conceptionis ſuæ, infuſam ſibi à Deo accepit omnem gratiam, & virtutem; idque in tanto grado, perfectione, & ſublimitate, ut ſit gratia capitis, quæ ſcilicet
C à Chriſto in omnes Sanctos, velut à capite in membra derivatur, juxta illud: *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*, pſalm. 44. 8. In Chriſto enim habitavit non tantùm ſimilitudo, ſed & *plenitudo divinitatis*, ut ait Paulus Coloſſ. 2. 9. Unde de ejus *plenitudine omnes accepimus*, Joan. 1. 16.

2. Corint. 2.

SECUNDUS SENSUS,

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus ſponſus ubera ſua unguentis, & chariſmatibus optimis fragrantia, communicat ſponſæ ſuæ, putà animæ ſanctæ, juxta illud 1. Corinth. 1. 30. *Ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio.* Unde S. Greg. qui per duo ubera accipit duplicem dilectionem Dei & proximi: *Hæc ubera*, inquit, *unguentis optimis fragrant, quia odorem ſuavitatis per ſapientiæ verba, & ſanctitatis exempla ſecum portant. Quicumque enim ſancta charitate per gratiam Dei ſe reficit, is ſpiritualium donorum, & odorem, & ſuavitatem ſentit. Quorum bonorum ubertate proximos quoſque ad interiora guſtanda ſecum trahit, & ut in amorem divinum convaleſcant, iſtis uberibus nutrit.* Hæc ergo ſunt optima, reſpectu unguentorum carnalium; quia quos inungunt, veros reges ac ſacerdotes efficiunt. Ceteri qui per ubera Chriſti accipiunt Apoſtolos & doctores Evangelicos, dicunt eos fragrantia gratiarum, virtutum ſanctarum, operationum & miraculorum, indeque conſequentis famæ, & gloriæ ſuperare ſanctos Prophetas, Patriarchas, ſacerdotes, & reges Moſaicos: *Quia tantis*, inquit Juſtus Orgelitan. *virtutibus, tantiſque enituere miraculis, ut odor iuſtitiæ eorum longè lateq; diffuſus tunc iacentes oblectaret, & uſq; hunc omnes reficiat auditores, ſicut unus ex ipſis pronunciat dicens: Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat in omni loco per nos*, 2. Corinth. 2. 14. Et: *Qui*

unxit

unxit nos Deus; qui & ſignavit nos & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris, 2. Corin. 1. Vide quæ utrobique annotavi.

Denique S. Bernardus ſerm. 10. & ſeqq. aſſignat tria myſtica animæ unguenta: primum, contritionis; ſecundum, devotionis; tertium, pietatis. quæ deinde ſingula fusè proſequitur. *Primum*, inquit, *eſt pungitivum dolorem faciens*, *ſecundum*, *temperativum dolorem leniens*; *tertium*, *ſanativum morbum expellens*. Triplici hoc unguento Magdalena unxit, tum pedes, tum caput Chriſti. Anima verò ſancta maximè eum ungit unguento laudis, & gratiarum actionis, qua omnem ſuam gratiam, omne meritum, omnem laudem, & gloriam attribuit Chriſto. Idem ſerm. 22. per *unguenta* accipit quatuor virtutes cardinales, quæ in ſolo Chriſto veræ ſunt, in Philoſophis verò fictæ, & falſæ: *Quid vobis*, inquit, *cum virtutibus*, *qui Dei virtutem Chriſtum ignoratis? Vbinam vera prudentia*, *niſi in Chriſti doctrina? Vbi vera iuſtitia*, *niſi in Chriſti miſericordia? Vbi vera temperantia*, *niſi in Chriſti vita? Vbi vera fortitudo*, *niſi in Chriſti paſſione? Soli ergo*, *qui eius doctrina imbuti ſunt*, *prudentes dicendi ſunt*; *ſoli iuſti*, *qui de eius miſericordia veniam peccatorum conſecuti ſunt*; *ſoli temperantes*, *qui eius vitam imitari ſtudent*; *ſoli fortes*, *qui eius patientiæ documenta fortiter in adverſis tenent*. *Incaſſum proinde quis laborat in acquiſitione virtutum*, *ſi aliunde eas ſperandas putat quàm à Domino virtutum*, *cuius doctrina ſeminarium prudentiæ*, *cuius miſericordia opus iuſtitiæ*, *cuius vita ſpeculum temperantiæ*, *cuius mors inſigne eſt fortitudinis*.

Tota animæ unguenta myſtica.

TERTIUS SENSUS,

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus, qui hæc uti, & cetera omnia totius Cantici, propriè de B. Virgine accipit, aſſerit ubera charitatis geminæ conceſſa B. Virgini, fragaſſe odorem ſuaviſſimum virtutum omnium, quas Spiritus ſanctus in alios diſpertit, ſed omnes in Virgine collegit, idque tanta copia, & plenitudine, ut ipſa ſola iis omnibus magis fragrarit, quàm ceteri Sancti in unum congregati, juxta illud Eccleſiaſtici 24. 20. *Sicut cinnamomum*, *& balſamum aromatizans odorem dedi*, *quaſi myrrha electa dedi ſuavitatem odoris*, &c. *Ego quaſi vitis fructificavi ſuavitatem odoris*: *& flores mei fructus honoris*, *& honeſtatis*. *Ego mater pulchræ dilectionis*, *& timoris*, *& agnitionis*, *& ſanctæ ſpei*. *In me gratia omnis viæ*, *& veritatis*, *in me ſpes omnis vitæ*, *& virtutis*. *Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me*, *& à generationibus* (id eſt, fructibus genitis,) *meis implemini*. *Spiritus enim meus ſuper mel dulcis*, *& hæreditas mea ſuper mel*, *& favum*. *Memoria mea in generationes ſæculorum*. Vide ibi dicta.

Oleum effuſum nomen tuum.

OLeum non tantum ex olivis; ſed ex quolibet flore, herba, aromate diſtillatur, quod totam rei ſubſtantiam, ſuccum, pinguedinem & vim exſugit. unde à medicis vocatur quinta eſſentia, quæ ſi cum oleo aliorum aromatum ſcitè commiſceatur, unguentum facit præſtans, & odoratum. Hinc Septuag. Vatabl. & alii vertunt, *unguentum evacuatum nomen tuum*; Syrus, *unguentum myrrha nomen tuum*; Arabicus, *nomen tuum unguentum ſuave effuſum*. Hebr. enim שמן *ſchemen*, non tantùm oleum, ſed & unguentum ſignificat, idque huic loco magis congruit.

Paraphraſis. Explicat enim τὸ *fragrantia unguentis optimis*: quaſi dicat, Ubera dulciſſimæ tuæ beneficentiæ, o Chriſte, meliora ſunt vino, id eſt, omnibus mundi voluptatibus, & illecebris, quia fragrant optimis unguentis, id eſt, expirant charismata optima, quæ in omnes effundis, adeò ut oleum, ſive unguentum effuſum vocari poſſis, hocque nomen ſit tibi peculiare & proprium. Unde in Hebræo pulchra eſt paronomaſia: שם *ſchem* tuum eſt *ſchemen* שמן, id eſt, *nomen tuum eſt oleum*, oleique nomen. Quocirca Hortolanus ſic paraphraſticè, ſed genuinè, & ſapienter exponit, q. d. Hiſce cæleſtibus unguentis tu a Spiritu ſancto perfuſus totus, Chriſte fragras, ſuaviſſimè oles, atque admirandis dictis ac factis tuis tantum iam tibi nomen comparaſti: ſic tua inclyta fama, quæ olim intra cælum ſe continebat per Euangelii tui prædicationem totam ſubitò pervaſit Judæam, & Syriam: ſic ſalutiferum tuum, bone Jeſu, nomen magna admiratione innotuit, ut nihil aliud quàm

A unguentum pretioſiſſimum videatur, quòd è cæleſti myrothecio in terras effuſum, ſuo odore longè lateque diffuſo circumſtantes mirificè delectat, & ad ſui rapit admirationem, & deſiderium. *Effuſum*, quia liquores cùm effunduntur, tum maximè ſuavitatem ſui odoris expirant, eoque aſtantium olfactum demulcent, alliciunt, & recreant.

Quæres, quodnam hoc nomen? Primò, Chald. accipit nomen *Iehova*. *Et nomen tuum ſanctum*, inquit, *auditum eſt in univerſa terra*, *quod eſt electum magis*, *quàm oleum unctionis*, *quo unguntur capita regum*, *& ſacerdotum*. Vnde multi nomen hic accipiunt Dei, qui in creationem mundi ſuam bonitatem, & beneficentiam in omnes creaturas ceu oleum effundit, ac in ejuſdem redemptione viſcera miſericordiæ ſuæ, putà Vnigenitum ſuum, in carnem noſtram emiſit, imò effudit. *Iehova* enim ſignificat ipſum eſſe, ac eſſendi oceanum, ſive pelagus immenſum, primumque omnium principium, à quo res omnes velut è fonte ſuum eſſe mendicant, & hauriunt: *Iehova* verò in Jeſum tranſmutatus eſt, cùm Deus factus homo gratiæ, & ſalutis ſuæ pelagus in fideles omnes effudit. Addit Euſebius lib. 4. de De-

Nomen Chriſti oleum effuſum. Quodnam? Reſp. Primò, Iehova.

B monſtr. cap. 5. *Iehova*, id eſt, Deum Patrem totam ſuam divinitatem in Filium per generationem effundere: Patrem verò, & Filium eamdem in Spiritum ſanctum per ſpirationem transfundere. Vnde idem lib. 5. de Demonſtr. cap. 1. Filium vocat fragrantiam Patris.

Porrò nomen *Iehova*, id eſt Dei, olim ſolis Judæis notum, ac in Judæa quaſi concluſum, per Jeſum, id eſt Verbum incarnatum, ſparſum & effuſum eſt per totum orbem, cùm ad prædicationem Apoſtolorum omnes Gentes, etiam atheæ, cognoverunt, amarunt & glorificaverunt Deum. ita Origenes, Anſelmus, & alii. Audi S. Ambroſium lib. 3. de Virgin. poſt medium: *Semper unguentum hoc eras*, *ſed eras apud Patrem*; *eras in Patre*, *olebas tantùm Angelis*, *& Archangelis tamquam intra vas cæli*. *Aperuit os Pater dicens*: *Ecce poſui te in teſtamentum generis mei*, *in lucem Gentium*, *ut ſis in ſalutem uſque ad extremum terræ*: *deſcendit Filius*: *repleta ſunt omnia novo odore*. Et nonnullis interjectis: *Ipſe Dei filius in corpore tamquam in vaſe odorem primò cohibebas ſuum*, *operiens tempus*; *ſicut ait Dominus dat mihi linguam eruditionis*, *ut ſciat quando me oporteat dicere*

C *ſermonem*: *Venit hora*, *aperuit os*: *exivit unguentum*, *quando virtus exibat de te*. *Hoc unguentum exinanitum ſuper Iudæis*, *& collectum eſt in Gentibus*: *exinanitum Iudææ*, *& redoluit in omnibus terris*.

Secundò, magis propriè, & genuinè, nomen hoc eſt Chriſtus: ipſe enim a Judæis vocatus eſt *Meſſias*, à Græcis *Chriſtus*, à Latinis *unctus*, quia in incarnatione, qua homo, per gratiam Dei Patris unctus, & conſecratus eſt ſummus Pontifex, Propheta, Legiſlator, Rex & Redemptor orbis. Vnde hoc gratiæ ſuæ unguentum in omnes credentes in ipſum effudit, & in dies effundit: hinc à Chriſto omnes vocantur Chriſtiani. *Cùm enim unctionem ſuam*, *& poteſtatem Apoſtolis tradidit*, *totus mundus pietatem ſanctiſſimè imbuit*, ait Philo Carpath. Vnde & in baptiſmo viſibiliter Chriſtiani chriſmatis unguento in corpore; & gratia Spiritus ſancti in anima inviſibiliter perunguntur, ait Theodor. Quocirca Nazianz. orat. in S. Baptiſma: *Vnguentum illud*, inquit, *noſtra cauſa exhauſtum odoremur*, *ſpiritualí modo illud accipientes*, *atque ab eo item efformati*, *& commutati*, *ut ex nobis quoque ſuavis odor effletur*. Sicut enim Magdalena unguentum effundens in caput Chriſti, totam do-

Secundò Chriſtus.

Vnguentum gratiæ.

D mum odore ſuavi replevit: ſic Chriſtus gratias ſuas in fideles effundens totam Eccleſiam, imò totum orbem, ſuaviſſimo Euangelii odore complevit. Sic & Caſſiodor. Juſtus Orgelitan. Beda & S. Gregor. quem audi: *Nomen*, inquit, *ſponſi Chriſtus eſt*: *ſed nomen ſponſi quaſi oleum effunditur*, *quia quicumque nominis Chriſtiano in veritate cenſentur*, *charitate affluunt*, *qua molliuntur*: *& ut flammas exemplorum emittant*, *eadem charitate continuè ſuffunduntur*. Et S. Auguſt. conc. 3. in pſalm. 30. per unguentum Chriſti, intelligens ejus miſericordiam: *Nec*, ait, *unguentum miſericordiæ tuæ in Ieruſalem quaſi in vaſe tenuiſti*, *ſed tamquam confracto vaſe*, *unguentum diffuſum eſt per mundum*, *ut impleretur quod dicitur*: *Vnguentum effuſum nomen tuum*, *& ita multiplicaſti miſericordiam tuam in civitate circumſtantiæ*, *id eſt*, *in omnibus gentibus diffundens miſericordiam tuam*.

Similimodo Philo Carpath. per unguentum accipit ardentiſſimam Dei Chriſtique charitatem in nos effuſam, & pro-

Digitized by Google

profuſam. Hac de cauſa pontifices æquè ac reges, & principes oleo unguntur, ut plenam in ſubditos charitatem effundant. Hinc de Jeſu pontifice & Zorobabel principe dicitur Zachar. 4. 14. *Iſti ſunt duo filii olei, qui aſſiſtunt Dominatori univerſæ terræ.* Ac de Elia, & Henoch dicitur Apocal. 11. 4. *Hi ſunt duæ olivæ, & duo candelabra, in conſpectu Domini terræ ſtantes.* Vide utrobique dicta.

Porrò Euſebius lib. 4. Demonſt. cap. 15. addit Chriſtum non tantùm quà homo eſt, ſed etiam quà Deus eſt, ab æterno unctum eſſe oleo, id eſt, accepiſſe à Patre plenitudinem divinitatis: *Supremæ*, inquit, *atque ingenitæ divinæ eſſentiæ virtutem illam, quæ omnia vales, omne bonum præſtas, omnem pulchritudinem ſubminiſtras, divinus Spiritus proprio & convenienti exemplo conferens atque accommodans, Dei oleum appellat. Quare & Chriſtum, & unctum eum, qui illius particeps eſt, vocat.* Et paucis interjectis: *Eum*, inquit: *qui ſolo hoc toto oleo unctus eſt, quive divinæ, atque eius, quæ cum nullis aliis communicatur, paternæ fragrantiæ princeps factus, & qui ſolo ex illo genitus, Deus Verbum, communicatione gignentis ingeniti, Deus de Deo eſt declaratus, Chriſtum atque unctum vocavit.*

Verùm propriè agitur hìc de Chriſto, quà homo eſt: ſic enim eſt ſponſus Eccleſiæ, ideoque dicitur *Chriſtus*, id eſt, unctus, idque adeò copioſè & plenè, ut non tantùm Unctus, ſed & Unguentum ac *Oleum* nominetur: *Oleum*, inquit, *effuſum nomen tuum*, qua effuſione Chriſtianos conſecravit in myſticos reges, & ſacerdotes, juxta illud 1. Petri 2. 9. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis: ut virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen ſuum.*

Chriſti duplex unctio.

Chriſtus ergo quà homo, duplici oleo, ſive unguento, id eſt, duplici gratia, unctus fuit. Prima eſt gratia unionis hypoſtaticæ, per quam caro unita eſt Verbo, & homo factus eſt Deus. Secunda, ex priore jam dicta conſequens, eſt gratia habitualis infuſa animæ Chriſti, quæ eum non tantùm ſanctificavit, ſed & ſanctitatis fontem ac Sanctorum omnium caput, & cauſam conſtituit: inde enim ſecuta eſt omnis gratiæ effuſio in cunctos fideles, & Sanctos cujuslibet generis, ætatis, ſexus, conditionis, gradus & ordinis. *Iudæus*, ait S. Bernard. *habet oleum, ſed non effuſum: habet in codicibus, ſed non cordibus. Quid tibi prodeſt purum Salvatoris nomen lectitare in libris, nec habere pietatem in moribus?* At Chriſtianus à Chriſto accipit pietatem in moribus, quia unctionem Chriſti accipit in cordibus.

Denique per *nomen* accipitur res & perſona nomine ſignificata, q. d. ait Beda: *Oleum effuſum nomen tuum*, hoc eſt, rectè nominaris, ò Chriſte, id quod es, putà plenus Spiritu, ejuſque donis, quæ copioſè in alios effundis. *Oleum* enim notat Spiritum ſanctum, ejuſque chariſmata, quæ Chriſtus in Pentecoſte in Apoſtolos, ceteroſque fideles largè diſtribuit, juxta illud: *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem*, Joelis 2. 28.

Tertiò, Ieſus.

Tertiò, nomen proprium ſponſi Eccleſiæ eſt *Ieſus*: nomen enim *Chriſtus* eſt nomen officii; nomen verò *Ieſus* eſt proprium perſonæ, ſcilicet huius hominis, qui unitus eſt hypoſtaticè Verbo. Nomen enim Jeſus illi impoſitum eſt in circumciſione; ſicut nobis in baptiſmo imponitur nomen Cornelii, Petri, Pauli, &c. *Ieſus* enim ſignificat Salvatorem, qualis ſolus fuit homo-Deus, ſive Verbum incarnatum: hoc enim gratiam ſalutiferam, eamque variam & multiplicem in fideles effundit, qua ad ſalutem & gloriam æternam perveniant, juxta illud: *Non enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri.* Act. 4. 12. Jeſus enim virginibus effundit gratiam caſtitatis virginalis, viduis vidualis, conjugatis conjugalis, Martyribus aſpirat fortitudinem, Doctoribus doctrinam, Religioſis religionem, Anachoretis ſolitudinem, activis actionem, contemplativis, contemplationem, &c. Atq; hęc omnia non ſtillat parcè, ſed largè effundit, idque cum mira ſuavitatis fragrantia, adeò ut animæ ſanctæ nil ſit ſuavius, nil dulcius, quàm cogitare, nominare, invocare Jeſum: *Ieſus* ait S. Bernard. *mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. Nil canitur ſuavius, nil auditur iucundius, nil cogitatur dulcius quàm Ieſus Dei Filius. Ieſu dulcedo cordium, fons vivus, lumen mentium, excedens omne gaudium, & omne deſiderium.* Vide totum hymnum S. Bernardi de nomine Jeſu.

Dicit ergo Eccleſia & anima fidelis Chriſto: Tu mihi es Ieſus, tu meus ſalvator, tu mea ſalus, tu unguentum ſalutis tuæ in omnes Sanctos effundis. Hoc enim nominis tui unguentum compoſitum eſt ex pretioſiſſimis aromatibus divinitatis, & humanitatis tuæ, purâ carnis, ſanguinis & animæ tuæ, omnibus donis, & virtutibus ornatiſſimæ, cum divinitate commixtis. ita S. Cyrillus libr. 4. & 9. de Adorat.

Nomen Ieſu includit Dei nomina.

Quàm ſæpè à S. Paulo.

Ideoque nomen Jeſu includit nomen *Iehova*, ceteraque omnia Dei & Chriſti nomina, quæ ſunt Emmanuel. Admirabilis, Conſiliarius, Deus Fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis, &c. Iſaiæ 9. 6. Num. 14. 18. Hinc nomen Ieſu ita ſuave & amabile fuit S. Paulo, ut illud ſingulis ſæpè periodis repetat, cum eoque diſſuavietur. Hinc in paucis ſuis Epiſtolis illud iterat ducenties decies novies, Chriſti verò nomen quadringenties ſemel. Idem fecit S. Ignatius, ut patet ex ejus epiſtolis, præſertim in epiſtol. ad Romanos, ubi & illud: *Ieſus meus, amor meus, crucifixus eſt.* Sic & S. Dionyſius, qui cap. 4. Eccleſ. hierarch. p. 3. *Scimus*, ait, *Auguſtiſſimum Ieſum ſuperſubſtantialiter odorem fragrantem, ſpiritualibus diſtributionibus mentem noſtram divina voluptate replere.* Et S. Franciſcus, inquit S. Bonavent. in ejus Vita, *cùm nomen Ieſu exprimeret vel audiret, iubilo quodam repletus interiùs, totus videbatur exteriùs alterari, ac ſi mellifluus ſapor guſtum, vel harmoniacus ſonus ipſius immutaſſet auditum.*

Jeſu nomen dicitur תורק *turak*. Septuag. ἐκκενωθὲν, id eſt, *evacuatum & exinanitum*, tum in circumciſione, ubi primitias ſanguinis effundens nomen hoc meruit; tum in paſſione & cruce, ubi totum ſanguinem. ſpiritum, & vitam nobis effudit, juxta illud: *Semetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit ſemetipſum factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.* Philip. 2. 7. Unguentum in vaſe concluſum non ſentitur at effuſum fragrantiam in omnes effundit. Sic Ieſu nomen in Chriſto quaſi concluſum non ſentiebatur; at ubi in circumciſione, & cruce ſeſe effudit, ſuaviſſimos amoris, omniumque virtutum odores in omnes exhalavit, inquit Theodor. Philo Carpathius, & Aponius: *Sicut aqua*, inquit ipſe, *effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea*, pſal. 21. 15.

Audi S. Ambroſ. ſerm. 1. in pſalm. 118. *Unguentum exinanitum nomen tuum, hoc eſt, totus immundis impuritatibus diverſorum facinorum fœtebat hic mundus, nunc ſpirat ubique ſuavitate pudicitiæ unguentum fidei flos integritatis.* Idem lib. de Iſaac & anima, cap. 3. *Aſpirat in verbo odor gratiæ, & remiſſio peccatorum, quæ in totum diffuſa mundum, omnia tamquam exinanito replevit unguento: quia per univerſos gravis vitiorum colluvies deterſa eſt.*

Alludit ad candelabrum aureum, quod ſeptem calamis, ſive lucernis olei ardebat in Sancto ante propitiatorium, Cherubim, & arcam, quæ erant in Sancto ſanctorum. Unde & Hebr. nomen ישוע *Iſcua*, id eſt, Ieſus, mediam præcipuamque literam continet ש, quæ ſpeciem habet candelabri, ſive lucernæ tricipitis. Candelabrum autem, ejuſque lucernæ repræſentabant Chriſtum, ejuſque in vita, & doctrina ſplendorem. Vide dicta Exodi 25. v. 31.

Oleum ſymbolum Primò, tranquillitatis.

Porrò oleum ſymbolum eſt Primò, pacis & tranquillitatis; unde illud: *Oleo tranquillior.* Oleum enim adeò tranquillum eſt, ut & mare tumultuans tranquillet: qua de cauſa urinatores ſolent oleum ſpargere deſcendentes in mare, ut illud tum quietum, & ſerenum, tum lucidum reddant, ut hac luce id quod in eo merſum perditumque requirunt, inveniant, teſte Plinio lib. 2. c. 103.

Secundò, gratiæ.

Secundò, oleum ſymbolum eſt gratiæ, & miſericordiæ: unde Græcis vicina ſunt nomina ἔλαιον & ἔλεος, id eſt, *oleum* & *miſericordiam*, ut unum ab altero vim, & nomen ſumpſiſſe videatur. Huc facit quod ait Plinius lib. 15. cap. 2. *Olivantibus lex antiquiſſima fuit: Oleam ne ſtringito, neve verberato.* Hac de cauſa ſub nativitatem Chriſti, Romæ fons olei ſcaturiit, qui per integrum diem continuè oleum manavit, ſignificans iam naſci Chriſtum, qui oleum ſuavitatis, clementiæ, & gratiæ ſpargeret per totum orbem. Prodigium hoc narrat Oroſius libr. 6. capit. 19. & Euſebius in Chronico, Paulus Diaconus, & ex iis Baron.

Tertiò, caloris.

Tertiò, oleum ſymbolum eſt pinguedinis, & caloris, quem affert amor, & charitas: oleum enim eſt aereum, & multum ſpiritus continet, ideoque aquis ſupernatat, ait Ariſtoteles lib. 2. de Generat. anim. cap. 2. Hinc & *opimat pecus olea*; ait idem lib. 8. Hiſtor. anim capit. 10. Idem aſſerit apes gaudere olea, ut mellificent. Addit ex Theo-

phraſte Plinius lib. 15. cap. 2. *Olei cauſa eſt calor; quare & in coronlaribus, & iam in calidis multo igne quaeritur:* Idem c. 4. *Oleo*, inquit, *natura eſt tepefacere corpus, & contra algores munire.*

Quartò, odoris. Quartò, odoris & fragrantiæ boni exempli, nominis & famæ: oleum enim hic non purum, ſed ex variis aromatum, & odorum ſpeciebus artificioſè commiſtum, ideoque fragrantiſſimum intelligitur.

Quintò, hilaritatis. Quintò, oleum ſignum eſt, & cauſa hilaritatis: unctos enim exhilarat, nitidoſque & lætos ac lucidos efficit; unde illud: *Ut exhilaret faciem in oleo*, pſal. 103.

Sextò, deliciarum. Sextò, oleum, & magis unguentum, ſymbolum eſt voluptatis & deliciarum: unde olim in conviviis, convivæ unguentis pretioſis ungebantur ad lautitias & delicias.

Septimò, roboris. Septimò, oleum confortat corpus, viteſque membris vel laſſis itinere, vel labore quolibet defatigatis reſtituit. Unde Samaritæ captivos, quos ex Juda abduxerant, monitu Prophetæ cibo potuque refectos, & oleo unctos ad abſtergendam defatigationem itineris, in patriam remiſerunt. 2. Paralip. 28. Hinc, & athletæ in ſtadio decertaturi, oleo ſe ad majus robur perungebant; atque victores olea coronabantur. Audi Plinium lib. 15. cap. 4. *Oleæ honorem Romana maieſtas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Julii ex ea coronando; ita minoribus triumphis ovantes: Athenæ quoque victores olea coronabant.* Idem lib. 23. cap. 4. *Omni oleo*, inquit, *mollitur corpus, vigorem & robur accipit*, &c. *Venena omnia hebetat. Et laſſitudinum perfrictionumque refectio eſt: tormina calidum potum pellit: item ventris animalia: vulnerariis emplaſtris utile, faciem purgat*, &c. *Lethargicis magis auxiliatur, & inclinato morbo. Cæteris doloribus remedium eſt; item medentibus in febri.* Plura addit in hanc rem.

Octavò, medicinæ. Octavò, notiſſimum eſt oleum adhibere vulneribus medicandis: unde eſt illud Iſaiæ 1. *Vulnus, & livor, & plaga tumens non eſt circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo.* Et Samaritanus ille Evangelicus, in vulnera ſemivivi oleum infudiſſe narratur & vinum, Lucæ c. 10.

Hæc omnia præſtat Ieſus. Hæc omnia præſtat nomen Jesu. Nam Primò, iratos tranquillat, & paſſiones omnes ſedat: ſecundò, gratiam & miſericordiam aſſert, imò effundit: tertiò, animam impinguat & calefacit amore, & ardore cæleſti: quartò, ſuaviſſimum gratiæ decus, & famam omnibus aſpirat: quintò, mœſtos exhilarat: ſextò, fideles cæleſtibus delitiis paſcit, imò inebriat: ſeptimò, Martyres, & pro virtute depugnantes, ac certando defatigatos corroborat, ut omnia tormentorum genera alacriter, & generoſè ſuperent, ac victores coronat: octavo, omnibus animæ vulneribus medetur.

Audi S. Bernardum ſerm. 15. *Olim*, inquit, *hoc nomen infuſum erat, ſed non effuſum. Iam cæli habebant illud, iam angelis innotuerat. Eſt autem foras miſſum, & quod angelis ita erat infuſum; ut eſſet & privatum, effuſum & in homines eſt, ita ut iam tunc meritò clamaretur de terra: Oleum effuſum nomen tuum.* Et inferiùs: *O nomen benedictum! O oleum undequaque effuſum! Quouſque de cælo in Iudæam, & inde in omnem terram exivit, & de toto orbe clamat Eccleſia: Oleum effuſum nomen tuum? Effuſum plane, quod non ſolum cælum terraſque perfudit, ſed aſperſit & inferos, adeò ut in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur & dicat: Oleum effuſum nomen tuum.* Et poſt nonnulla: *Oleum*, inquit, *lucet, paſcit & ungit. Fovet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem; lux, cibus, medicina. Vide idem nunc & de ſponſi nomine, lucet prædicatum, paſcit recogitatum, invocatum lenit & ungit. Et percurramus ſingula. Unde putas in toto orbe tanta & tam ſubita fidei lux niſi de prædicato Ieſu? Nonne in huius nominis luce Deus nos vocavit in admirabile lumen ſuum? quibus illuminatis & in lumine iſto videntibus lumen, dicat meritò Paulus: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Et poſt pauca: *Nec tantum lux eſt nomen Ieſu, ſed eſt & cibus. An non toties confortaris quoties recordaris? Quid æquè mentem cogitantis impinguat? quid ita exercitatos reparat ſenſus, virtutes roborat, vegetat mores bonos atque honeſtos, caſtas fovet affectiones? aridus eſt omnis animæ cibus, ſi non oleo iſto infunditur; inſipidus eſt, ſi non hoc ſale conditur. Si ſcribas, non ſapit mihi niſi legero ibi Ieſum. Si diſputes, aut conferas, non ſapit mihi niſi ſonuerit ibi Ieſus. Ieſus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. Sed eſt & medicina. Triſtatur aliquis veſtrum? Veniat in cor Ieſus, & inde ſaliat in os: & ecce ad exortum nominis lumen, nubilum omne diffugit, redit ſerenum. Labitur quis in crimen, currit inſuper ad laqueum mortis deſperan-* A *do; nonne ſi invocet nomen vitæ, confeſtim reſpirabit ad vitam? Cui aliquando ſtetit ante faciem ſalutaris nominis duritia, ut aſſolet, cordis, ignaviæ torpor, rancor animi, languor acediæ? Cui fons fortè ſiccatus lachrymarum invocato Ieſu non continuò erupit uberior, fluxit ſuavior? Cui in periculis palpitanti, & trepidanti, invocatum virtutis nomen non ſtatim fiduciam præſtitit, depulit metum?* Denique ex dictis ita concludit: *Nihil ita iræ impetum cohibet, ſuperbiæ tumorem ſedat, ſanat livoris vulnus, reſtringit luxuriæ fluxum, extinguit libidinis flammam, ſitim temperat avaritiæ, ac totius indecori fugat pruriginem. Siquidem cùm nomino Ieſum, hominem mihi propono mitem, & humilem corde, benignum, ſobrium, caſtum, miſericordem, & omni denique honeſtate ac ſanctitate conſpicuum, eundemque ipſum Deum omnipotentem, qui ſuo me & exemplo ſanet, & roboret adiutorio. Hæc omnia ſimul mihi ſonant, cùm inſonuerit Ieſus. Sumo itaque exempla mihi de homine, & auxilium à potente*, &c. *Semper tibi in ſinu ſit, ſemper in manu, quò tui omnes in Ieſum, & ſenſus dirigantur, & actus. Denique & invitaris: Pone me* (inquit cap. 8.) *ſignaculum in corde tuo, ſignaculum in brachio tuo.* Plura vide apud eumdem, ſerm. 15. & 18.

B Hæc omnia quæ dicta ſunt de Chriſto & Eccleſia, facile mutato nomine eſt applicare animæ ſanctæ, & magis B. Virgini. Unde Rupertus per nomen accipiens Verbum, ſive Filium Patris æterni, per quem creavit omnia. *Quis poteſt*, inquit, *æſtimare fortitudinem eius? Porrò nomen hoc tam forte tam magnum, ecce eſt oleum effuſum. Miraris. Quid Verbo fortius, & quid oleo ſuavius! Ergone Verbum eſt à ſua natura commutatum? non. Sed qualitates creaturarum, cum quibus illi ratio eſt, hinc pro virtute, illinc vitio diverſæ, imo contraria ſunt. Verbi gratia, diabolus in cælo per vitium ſuperbus fuit: en Virgo per virtutem humilis in terra apparuiſti. Pro qualitatibus tam diverſis, tamque contrariis, vitium, idemque verbum, illi ut flumen, tibi ut oleum ſeſe exhibuit, iuxta illud: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Et poſt pauca: *Effuſum ergo eſt oleum, id eſt, nomen tuum, quia proceſſit de ſecreto ſubſtantiæ tuæ Verbum tuæ fortitudinis cum ſuavitate miſerationis.* *Superiora B. Virgini & animæ ſanctæ aptanda.* *Iacob. 4.*

Ideo adoleſcentulæ dilexerunt te.

SAnctus Bernard. ſerm. 19. addit *nimis*, ſed id non habent Hebræa, Græca & Latina. *Adoleſcentulas* vocat Eccleſias, & animas in fide & juſtitia novellas, ac recenter per baptiſmum in Chriſto regeneratas, quæ inſtar adoleſcentum ſenſim ut ætate, ita & virtute proficiunt & adoleſcunt, ut tandem perfectè Chriſto ſociari, eique ſpirituali nuptiarum vinculo oſculoque intimè copulari mereantur. Ita Caſſiodorus, Beda, Haymo, Juſtus & alii. Hebraicè pro *adoleſcentulæ* eſt עלמות, *alamoth*, id eſt, virgines; עלמה, *alma* enim vocatur virgo quia abſcondita & viro incognita eſt, à rad. עלם, *alam*, id eſt, abſcondit, uti fusè oſtendi Iſaiæ 7. ad illa, *Ecce virgo* (Hebr. *haalma*, id eſt, illa virgo, putà Virgo Deipara) *concipiet & pariet filium*. Senſus ergo eſt, q. d. Adoleſcentulæ, hoc eſt animæ in fide & virtute novellæ, quaſi virgines à corruptelis mundi abſconditæ, dum fragrantiam olei ſive unguenti, hoc eſt chariſmatum, Chriſti ſponſi odorantur, dumque ſentiunt quàm nomen Jeſu Chriſti ſit oleum, ſive unguentum effuſum, idque ſuaviſſimum & odoratiſſimum, hoc odore & hac ſuavitate illectæ in ejus amorem rapiuntur, eumque tenerè diligunt. Unde Chald. vertit, *& ideò dilexerunt iuſti ambulare poſt viam bonitatis tuæ, ut poſſideant ſæculum hoc, & ſæculum venturum.* *Quænam hæ adoleſcentulæ? Primò, animæ in iuſtitia novellæ.*

D Notat Caſſiodorus, ac ex eo Beda & Haymo vocari *adoleſcentulas* femininè: Quia, inquit, animæ Sanctorum, quo maioris fragilitatis ſibi ſunt conſciæ, eo ampliùs Chriſtum diligunt. Porro cauſa dilectionis earum eſt *oleum effuſum*, id eſt, effuſa liberalitas Chriſti. Unde Rupertus: *Niſi*: inquit, *oleum effuſum fuiſſet, niſi Verbum caro factum eſſet; animæ imperfectæ auſæ non fuiſſent diligere Deum, imo nec auſæ fuiſſent illum audire; unde & aiebant: Non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur*, Exodi 19. Sic & Origen. Niſi, inquit, Chriſtus velut unguentum ſeſe exinaniiſſet, capere eum nullus in ſua illa divinitatis plenitudine potuiſſet, niſi ſola fortaſſis ſponſa, q. d. Perfecti capiunt Chriſtum in ſua divinitate, & imperfecti in ſua humanitate: hinc propter eos Chriſtus ſe effudit in carnem factus homo. Et S. Bernard. ſerm. 19. *Effuſio quippe*, inquit, *nomen facit amabile, ſed adoleſcentulis duntaxat. Quæ ſapientiores ſunt, integro gaudent, effuſo non indigent. Angelica creatura irreverberata mentis acie intuetur divinorum iudiciorum abyſ-*

ſum

ſum multam, quorum ſumma æquitatis ineffabili delectatione beata, gloriatur inſuper effectui ea mancipari per ſuum miniſterium, ac palàm fieri, ac propterea meritò diligit Dominum Chriſtum.

Secundò. Adoleſcentula anima perfecta.

Rurſum alii per *adoleſcentulas* intelligunt animas non imperfectas, ſed ſtrenuas, & perfectas, quæ in virtute adoleverunt, ut & eamdem aliis communicare, ac filios ſpirituales Chriſto parere poſſint, quales ſunt Martyres, ait Philo Carpath. Sic & Theodoret. ac S. Gregor. 19. Moral. cap. 9. Adoleſcentia enim, id eſt juventus, media eſt inter pueritiam & ſenectutem, ideoque matura, ſtata & optima eſt ætas. Unde aliqui ex Hebræo ſic vertunt, *quia adoleſcentulæ dixerunt te, idcircò eis oleum* vel *unguentum effuſum eſt nomen tuum*. Audi Nyſſenum hom. 1. *Sola*, inquit, *anima illa, quæ ſtatum tranſiit infantilem, & ad ſpirituali ætatis florem pervenit, nec maculam accepit aut rugam, aut aliquid huiuſmodi; & neque propter infantiam cares ſenſu, neque ob vetuſtatem eſt imbecilla, quæ adoleſcentula hoc loco nominatur, ea diligit toto corde totiſque viribus illam pulchritudinem, cuius deſcriptionem, exemplumq; & interpretationem non invenit cogitatio.*

Hoc quoque verum eſt. Nam in principio Eccleſiæ tanta effuſa fuit in fideles recens baptizatos Chriſti gratia, ut eos amore Chriſti incenderet, faceretque illicò ejuſdem præcones, & Martyres.

Paraphraſis.

Senſus ergo eſt, q. d. Cùm, ò Ieſu Chriſte, nomen tuum feciſti oleum effuſum, id eſt, cùm te ipſum in paſſione pro ſalute noſtra totum effudiſti, & exhauſiſti, ac nominis hujus vim, & fidem per Apoſtolos in omnes gentes effuſè diſperſiſti, atque copioſam gratiam in credentes effudiſti; ex triplici hac tui effuſione tam liberali factum eſt, ut ubique terrarum homines certatim ad tui fidem, & dilectionem converterentur, adeò ferventer, & fortiter, ut illico fierent Euangelii prædicatores, ac pro eo libenter mortem oppeterent. Id ita contigiſſe patet ex Pentecoſte & prædicatione S. Petri, Actor. 2. & ſeq.

Amor ergo Chriſti effuſus in incarnatione & paſſione, inflammavit homines ad eum toto corde redamandum, juxta illud Chriſti, *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi ut accendatur?* Lucæ 12. 49. Hinc *adoleſcentulas* has in Hebræo vocat עלמות *alamoth*, id eſt virgines, id eſt, puritatis ſtudioſas,

Adoleſcentulæ animæ caſtæ.

quæ mundi gaudia ſpernentes totum amorem in Chriſtum tranſtulerunt, nec niſi Jeſum ſuum diligunt: Chriſtus enim, & chriſtianiſmus orbi invexit ſtudium caſtitatis, & puritatis angelicæ, ideoque ex virgine natus, virginitate & puritate angelos omnes ſuperavit. Hac de cauſa primi fideles ab Apoſtolis converſi, plerique omnes fuere virgines vel cælibes, adeò ut multi putarent Chriſti legem vetare matrimonium, & præcipere Chriſtianis omnibus cælibatum, ut patet ex quæſtione, quam Corinthii propoſuerunt S. Paulo: An Chriſtianis licitus eſſet uſus matrimonii? 1. Corinth. 7.

Plurimus in primitiva Eccleſia cælibatus.

Atque his omnibus vexillum prætulit B. Virgo, quæ prima votum virginitatis Deo nuncupavit, ideoque mater Dei fieri meruit. Nam, ut ait S. Bernard. hom. 2. ſuper *Miſſus eſt*: *Deum huiuſmodi decebat nativitas, qua nonniſi de Virgine naſceretur. Talis congruebat & virgini partus, ut non pareret niſi Deum.* Itaque per adoleſcentulas hic omnes fideles intelliguntur, ſed maximè virgines: hæ enim fragrantiam Chriſti præ ceteris ſentientes, non alium quàm ipſum diligunt; unde & ſequuntur Agnum quocumque ierit, Apocal. 14. Tales fuere S. Catharina, S. Cæcilia, S. Dorothea, S. Agnes, cujus mirificum in Chriſtum amorem graphicè deſcribit S. Ambroſius ſerm. 9. de quibus canit Pſaltes: *Adducentur regi virgines poſt eam*, pſalm. 44.

VERS. 3. *Trahe me: poſt te curremus in odorem unguentorum tuorum.*

Hic incipit vox Eccleſiæ.

HUcuſque fuit vox Synagogæ optantis Chriſti oſculum, id eſt, incarnationem, jam incipit vox Eccleſiæ, quæ Chriſto jam nato illecta fragrantia ſuaviſſimorum ejus chariſmatum, poſtulat poſt eum trahi, ut ejus ſanctiſſimam vitam, quam in terris egit, paſſionem, & crucem imitetur. Scit enim ſe infirmam & impotentem ad Chriſti ſequelam, multò magis ad oſculum, niſi ad illud gratia Chriſti impellatur, imò trahatur, iuxta illud Chriſti: *Nemo venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum*, Joan. 6. Ita Caſſiod. Beda, Haymo, & alii; præſertim quia crux Chriſti excelſa eſt, ideoque conſcenſu difficilis, & ardua; unde ipſe ait: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum*, A Joan. 12. 32. Trahe ergo me à vitiis ad virtutes, ab ignorantia ad fidem, tuique cognitionem, à carne ad ſpiritum, à corpore ad fervorem, ab inchoatione ad profectum, à parvis & planis ad magna, & ardua, à terrenis ad cæleſtia, à timore ad amorem, à voluptate ad crucem, & mortificationem.

Lectiones variæ.

Septuag. pro מָשְׁכֵנִי *moſchkeni*, id eſt, *trahe me*, aliis punctis legentes מְשָׁכוּנִי *moſchacuni* vertunt, *traxerunt me*. Porrò codices Septuag. hic mirè variant. Nam Roman. Nyſſen. Theodor. & alii legunt, *propterea adoleſcentulæ dilexerunt te, traxerunt te*; S. Ambroſ. libr. 1. de Virginit. *attraxerunt te*; idem libr. de Iis qui myſter. initiant. cap. 6. primùm habet, *& attraxerunt te*; deinde, *attrahe nos poſt te*; Complut. *traxerunt me*; Origen. *attraxerunt te poſt ſe*. Verùm vera lectio eſt, *trahe me: poſt te curremus*. Sic enim habent Hebræa, Latina, Aquila, Symmach. & Chald. Omnes tamen lectiones eodem redeunt, idemque ſignificant, quaſi dicant.

Paraphraſis.

Tanta eſt fragrantia tua, ò Chriſte, tamque ſuave eſt oleum à te effuſum, ut adoleſcentulæ certatim te ad ſe trahere percupiant, ac viciſſim ipſæ à ſe ad te trahi mecum exoptent; imò ipſæ me ad te traxerunt, ut mecum tibi intimè jungantur, ac poſt te non B ambulent, ſed currant; quare ego cum illis, & pro illis dico, obſecroque: *Trahe me: poſt te curremus in odorem unguentorum tuorum*. Ubi rectè advertit Theodoret. adoleſcentulas priùs tractas à Chriſto, Chriſtique amore deinde per eum ſatagere viciſſim Chriſtum ad ſe trahere, ut ardentiùs eum ament, & intimiùs eo fruantur.

Rurſum Hebræa dumtaxat habent, *trahe me: poſt te curremus*; Septuag. verò, & eos ſecutus Noſter, addunt, *in odorem unguentorum tuorum*, de eo enim ſermo præceſſit.

Mens ad ſe trahens Deum, trahitur ad Deum.

Porro anima ad ſe trahens Deum per orationem quaſi funem, non tam Deum ad ſe trahit, quam ipſa trahitur ad Deum: ſicut qui navim per funem trahit ad rupem, videtur rupem ad ſe trahere, ſed revera ipſe non trahit rupem, ſed cum navi trahitur ad rupem. Et ſicut qui per funem manibus attractum conſcendit in cacumen domus, non cacumen ad ſe detrahit, ſed ipſemet ad cacumen attrahitur, & aſcendit. Utrumque hoc exemplum dat S. Dionyſ. de Divin. nomin. cap. 3.

Ad quid referatur poſt te?

Nota. τὸ *poſt te* Primò, referri poteſt ad id quod præcedit. *Trahe me*: optat enim ſponſa trahi ad ſponſum, ut C ipſum per omnia ſequatur. ita Aponius, Iuſtus Orgelit. Chaldæus, S. Bernard. & alii. Secundò, & meliùs, referas ad τὸ *curremus*, quod ſequitur, q. d. Trahe me, ut ego cum adoleſcentulis poſt te curramus. ita Hebr. Septu. Latin. Rom. & paſſim veteres. Unde notat Origen. Nyſſen. Anſelm. & S. Baſil. in Iſaiæ cap. 3. v. 24. ſponſam hic loqui in perſona, non tam ſua quam adoleſcentularum. Sponſa enim apprehendit dexteram ſponſi, & cum ea pari paſſu incedit: adoleſcentulæ verò velut ancillæ, & pediſſequæ, utrumque à tergo ſequuntur: unde optant poſt utrumque trahi, ajuntque: *Poſt te curremus in odorem unguentorum tuorum.*

Trahe notat renitentiam cupiditatis.

Nota Secundò. τὸ *Trahe me* ſignificat Primò, infirmitatem ſponſæ, utpote quæ ſponſum ſequi nequeat, niſi ab eo trahatur. Secundo, ejuſdem tarditatem ad ſequendum ſponſum, & progrediendum in via virtutis; Tertio, renitentiam cupiditatis, quæ reſiſtit charitati, & ſequelæ ſponſi, ideoque ad eum trahi debet. Tractus enim violentiam ſignificat: trahi enim ſolent nolentes, & inviti, juxta illud.

D *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*

Concupiſcentia enim nobis innata reſiſtens rationi, & virtuti, facit ut efficaci gratia ad eam quaſi nolentes trahi debeamus, juxta illud Apoſtoli: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis*, Rom. 7. 23. & verſ. 14. Lex *ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. Quod enim operor, non intelligo: non enim quod volo bonum, hoc ago; ſed quod odi malum, illud facio.* Optat ergo ſponſa trahi à gratia Chriſti, ut per illam impedimentum ſequelæ ſponſi, putà reſiſtentia concupiſcentiæ, tollatur, vel ſuperetur. q. d. Vellem te ſequi, ò ſponſe, ſed concupiſcentia reluctante non valeo. Tolle ergo, vel ſupera ejus luctam per tuam gratiam, quæ mihi infuſa me efficaciter ad te trahat, ac poſt te non tantum ambulare, ſed & currere faciat. Ita S. Bernard. ſerm. 21. *Trahe*, inquit, *me poſt te, quia ſatius eſt mihi, ut me trahas, ut ſcilicet*

vim qualemcumq; mihi aut terrendo minis, aut exercendo flagellis inferat, quam parcens in meo me corpore malè ſecuram derelinquas. Trahe quommodò invitam, ut facias voluntariam; trahe torpentem, ut reddas currentem. Priùs enim timore, deinde amore immiſſo Deus animam ad ſe trahit, ut traxit S. Paulum Actor. 9. inquit Aponius. Unde Arabicus vertit, *trahe me à poſt te*, hoc eſt, trahe me à tergo ad faciem, ut quæ fui poſt te, fiam ante te, tuaque ſocietate, & facie fruar.

Trahit Deus amore, & timore.

Tertiò, optat trahi non catenis vel flagris, uti trahuntur boves, & aſini; ſed vi amoris, uti trahuntur homines, juxta illud Oſee 11. v. 4. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Unde S. Gregor. & Anſelmus aiunt, nos trahi per Spiritum ſanctum. Audi S. Auguſt. ſerm. 1. de Verbis Apoſtoli, qui citans illud Chriſti, Joan. 6. *Nemo venit ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum. Non dixit*, inquit, *Duxerit. Iſta violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris. Crede & venis, ama & traheris. Ne arbitreris iſtam aſperam moleſtamque violentiam; dulcis eſt, ſuavis eſt, ipſa ſuavitas te trahit. Nonne ovis trahitur, cùm eſurienti herba monſtratur? Et puto quia non corpore impellitur, ſed deſiderio colligatur. Sic & tu veni ad Chriſtum, noli longa itinera meditari; ubi credis, ibi venis. Ad illum qui ubique eſt, amando venitur, non navigando.* Idem tract. 26. in Joannem: *Quomodo*, inquit, *voluntate credo ſi trahor? Ego dico, parum eſt voluntate, etiam voluptate traheris. Quid eſt trahi voluptate? Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Eſt quædam voluptas cordis, cui panis dulcis eſt ille cæleſtis. Porrò ſi Poetæ dicere licuit;*

—trahit ſua quemque voluptas?

Virg. in 2. Eclog.

non neceſſitas, ſed voluptas; non obligatio, ſed delectatio. Quantò fortiùs nos dicere debemus trahi hominem ad Chriſtum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudinem, delectatur juſtitia, delectatur æterna vita, quod totum Chriſtus eſt? An verò habent corporis ſenſus voluptates ſuas, & animus deſeritur à voluptatibus ſuis? Si animus non habet voluptates ſuas, unde dicitur: Filii autem hominum ſub tegmine alarum tuarum ſperabunt; Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis deliciarum tuarum potabis eos: Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen? Da amantem, & ſentit quod dico, da deſiderantem, da eſurientem, da in iſta ſolitudine peregrinantem, atque ſitientem, & fontem æternæ patriæ ſuſpirantem, da talem, & ſcit quid dicam: ſi autem frigido loquor, neſcit quid loquor.

Quartò, anima peccatrix præventa à gratia ſponſi, optat extrahi ex profundo cœno peccatorum, ac trahi ad pœnitentiam, & juſtitiam: anima verò jam juſtificata optat ab eadem trahi ad juſtitiæ incrementum, ad bona opera, ad virtutes heroicas, quales ſunt abdicare mundum, vacare cum Magdalenna contemplationi, & amori divino.

Tropologicè, S. Bernardus hæc verba intorquet in eos qui ambiunt dignitates: *Sponſa*, inquit, *nec cellam, nec cubiculum ingredi ſine rege introducente præſumis: tu irreverenter irruis nec vocatus, nec introductus. Trahe me poſt te, ait illa. Nunc autem trahit ſua quemque voluptas, & odorem turpis lucri ſectantes quæſtum æſtimant pietatem, quorum certa eſt damnatio.*

Porrò Chald. more ſuo hæc referens ad Judæos, duce columna euntes in terram promiſſam, ſic vertit: *Quando egreſſi fuerunt populus domus Iſrael de Ægypto, maieſtas dominatoris ſæculi erat dux eorum in columna nubis per diem, & in columna ignis per noctem. Dixerunt juſti illius generationis; Dominator totius ſæculi trahe nos poſt te, & curremus poſt viam bonitatis tuæ.* Hic ſenſus Iudaicus eſt, & quaſi grammaticus. Unde ſenſui Chriſtiano, & genuino ſubſternitur, & ſubſeruit: columna enim ignis & nubis trahens, ducenſque Iudæos per deſertum in Chanaan, typus fuit Spiritus ſancti, ejuſque gratiæ, quæ Chriſtianos per hujus vitæ tentationes & remoras ducit, imò trahit in cælum.

POST TE CURREMUS] Per curſus, id eſt, vitæ tuæ imitationem. *Poſt te curremus*, ergo idem eſt, quod te imitabimur, mores tuos actuſque agiliter, expeditè & proximè ſequemur. Velox eſt ſponſus ac currit inſtar ſolis; quare qui eum ſequi velit, poſt eum non ambulet, ſed currat oportet. Audi S. Ambroſ. de Iſaac & anima cap. 3. *Exultat tamquam gigas ad currendam viam, & quia egreſſus eius à ſummo cælo, & occurſus eius uſque ad ſummum eius, videns ſe imparem tantæ velocitati, dicis: Attrahe nos. Bona anima, quæ*

Curre poſt Chriſtum; cur?

A *non pro ſe ſola, ſed pro omnibus rogas. Habemus enim cupiditatem ſequendi, quam unguentorum tuorum inſpirat gratia: ſed quia curſus tuos æquare non poſſumus, attrahe nos, ut auxilio tuo fultæ, veſtigiis tuis poſſimus inſiſtere.* Unde poſt pauca concludit: *Vides quòd libenter nos attrahis, ne remaneamus ſequentes, ſed qui vult attrahi, currat ut comprehendat, & currat ſuperiora obliviſcens, & ea quæ ſunt priora appetens: ſic enim poterit Chriſtum comprehendere.*

Porrò anima carni immerſa, indeque gravis & torpida, ut currat in cælum, id eſt, ad Chriſtum, indiget alis magnæ alacritatis, quas illi ſuggerunt divinæ conſolationes. Audi S. Bernard. ſerm. 21. *Proptereà opus habeo trahi, quoniam refriguit paulìſper in nobis igne amoris tui, nec valemus à facie frigoris huius currere modò, ſicut heri & nudiuſtertius. Curremus autem poſteà cùm reddideris lætitiam ſalutaris tui, cum redierit melior temperies gratiæ, cùm ſol iuſtitiæ iterum incaluerit, & pertranſierit tentationis nubes, quæ nunc operire ad horam cernitur, atque ad levem flatum auræ blandioris ſoliſo, cœperint unguenta liqueſcere, & aromata fluere, & dare odorem ſuum. Tunc curremus, in odore illo curremus, ſpirantibus, inquam, unguentis curremus, quoniam abſcedit torpor*

alis alacritatis.

B *qui nunc eſt, & revertetur devotio: & iam non erit opus nobis ut trahamur, quippe odore excitatis, ut ſponte curramus. Nunc verò interim trahe me poſt te.*

Id faciebat Pſaltes dicens pſalm. 118. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum.* Amor enim dilatans cor, dilatat & pedes greſſuſque, quos torpor conſtrinxerat. Unde idem pſal. 54. 7. *Quis*, ait, *dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?* Pluribus deinde interjectis S. Bernardus ſubiungit: *Et quid mirum ſi indiget trahi, quæ poſt gigantem currit, quæ comprehendere nititur eum, qui ſalit in montibus, tranſilit colles? Velociter, ait, currit ſermo eius. Non valet ex æquo currere, non poteſt pari cum illo celeritate contendere, qui exultat ut gigas ad currendam viam, non poteſt ſuis viribus, & propterea rogat ſe trahi. Feſſa ſum, (inquit) deficio, noli me deſerere, ſed trahe me poſt te, ne incipiam vagari poſt amatores alios, ne curram quaſi in incertum. Non curram ego ſola, etſi ſolam me trahi petierim: current & adoleſcentulæ mecum. Curremus pariter, curremus ſimul: ego odore unguentorum tuorum, illæ meo excitatæ exemplo atque hortatu, ac per hoc omnes in odorem unguentorum tuorum curremus.*

C *Habet ſponſa imitatores ſui, ſicut & ipſa eſt Chriſti. Et ideò non ait ſingulariter, curram, ſed, curremus.*

Quærit deinde S. Bernard. cur ſponſa in ſingulari dicat *trahe me*, non in plurali *trahe nos*; in curſu verò dicat in plurali *curremus*, non *curram*, in ſingulari? ac reſpondet: *Trahimur, cùm tentationibus, & tribulationibus exercemur: currimus, cùm internis conſolationibus, & inſpirationibus viſitati, tamquam in ſuaveolentibus unguentis reſpiramus: Ergo quod auſterum & durum videtur, retineo mihi, tamquam fortis, tamquam ſana, tamquam perfectæ, & dico ſingulariter, Trahe me. Quod ſuave & dulce, tibi tamquam infirmo communico, & dico, Curremus. Novi ego adoleſcentulas delicatas & teneras eſſe, & minùs idoneas ſufferre tentationes, & propterea mecum volo ut currant, ſed non ut mecum trahantur. Volo habere ſocias conſolationis, non autem & laboris. Quare? quoniam infirmæ ſunt, & vereor ne deficiant, ne ſuccumbant. Me*, inquit, *ò ſponſe corripe, me exerce, me tenta, me trahe poſt te. Quoniam ego in flagella parata ſum, & potens ad ſuſtinendum. Cæterùm ſimul curremus, id eſt ſola trahar, ſed ſimul curremus. Curremus, curremus, ſed in odore unguentorum tuorum, non in noſtrorum fiducia meritorum. Nec in ma-*

Cur dicit trahe me & curremus?

D *gnitudine virium noſtrarum currere nos confidimus, ſed in multitudine miſerationum tuarum. Nam etſi quando cucurrimus, voluntariæ fuimus, non fuit volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei.* Alter S. Gregor. Trahe, inquit, me poſt te, ut te quaſi Deum ſolum diligam, ita tamen ut ſimul fideles mei mecum currant ad mutuam proximorum dilectionem, & opem.

Planiùs, & pleniùs reſpondet Beda, ſponſam, putà Eccleſiam, de ſe loqui nunc in ſingulari, eò quòd ipſa ſit una per plurium fidelium aggregationem: nunc in plurari, eò quòd in ea ſint plures fideles, plureſque fidelium ordines, & gradus, incipientium, proficientium, perfectorum, paſtorum, ſubditorum, &c. Ait ergo ipſa de ſe id eſt, de ſuis Prælatis & Paſtoribus, qui adoleſcentulas dirigunt: *trahe me*, id eſt meos paſtores, ut ipſi trahant adoleſcentulas, id eſt, populum ſibi ſubditum, atq; cum eis currant in odorem unguentorum tuorum Igitur Eccleſia in Apoſtolis

viris

viriſque Apoſtolicis, qui ſumma ſunt Eccleſiæ capita, eſt ſponſa Chriſti perfecta, atque cum ſponſo ſuppari quaſi paſſu graditur, juxta illud: *Aſtitit regina à dextris tuis*, pſal. 44. Eadem in paſtoribus proximè Chriſtum ſequitur, ac poſt ſe ducit adoleſcentulas, puta animas infirmiores minuſque perfectas, eum eiſque ait: *Curremus in odorem unguentorum tuorum*. Simili phraſi, & gradatione, Cicero lib. 2. ad Atticum epiſt. 23. evocans ad ſe Pomponium, ut illicò veniat: *Si dormis*, inquit, *expergiſcere; ſi ſtas ingredere, curre; ſi curris, advola*.

De B. Virgine viſitante Eliſabeth explicat Rupertus.

Porrò Rupertus hæc adaptat B. Virgini viſitanti Eliſabeth: *Trahebatur*, inquit, *poſt Dominum femina deſideriorum, trahebatur & currebat in odore unguentorum ac beneficiorum talium, & ipſum currere, id eſt in montana cum feſtinatione abire, erat dicere, Trahe me poſt te. Nam qui veraciter diligit, & trahitur, & trahi cupit*. Unguenta autem, Dei interpretantur beneficia: *Pretioſum*, ait, *erat unguentum magnum, erat beneficium, quod Dominus dederat ſterili, conceptum tanti viri, qui in ſpiritu & virtute Eliæ deberet præire ante Dominum, & quo maior non ſurrexerit inter natos mulierum. Tanti ac talis unguenti odorem perceperat: talis ac tanti beneficii famam, ſive nuntium ab ipſo Angelo acceperat*.

Sic B. Virgo præ omnibus attracta à Chriſto, tota vita poſt eum cucurrit, ejus ſanctiſſimos mores præ omnibus mirando, ſuiſque actibus repræſentando, ut ipſa fuerit viva imago Chriſti; ac Apoſtolis ceteriſque fidelibus puriſſimum ſpeculum vitæ Chriſtianæ, & perfectæ, adeò ut nonnulli hæretici cenſuerint eam eſſe deam, ac ut deam adorarint. Imò S. Dionyſ. Niſi, ait, ſcirem unum eſſe Deum, hanc deam eſſe credidiſſem; ut alibi citavi.

IN ODOREM UNGUENTORUM TUORUM] Ita legendum cum Græcis & Latinis. Mirum ergo S. Ambroſium pro *unguentorum* legere *veſtimentorum*, idque referre ad reſurrectionem, cujus typus & anagoge eſt baptiſmus; ſic enim ait lib. de Iis qui myſteriis initiantur, cap. 6. *Quanta hodie renovata* (per baptiſmum) *animæ dilexerunt te, Domine Ieſu, dicentes: Attrahe nos poſt te: in odorem veſtimentorum tuorum curremus, ut odorem reſurrectionis haurirent*. Viget Origenes τὸ *in odorem*, q. d. Si ſponſi odor ita allicit ad ſui ſequelam & curſum, quomodo alliciet ejuſdem aſpectus, vox, guſtus & tactus, ac quomodo alliciet ipſa ejus ſubſtantia? *Ego puto*, inquit, *quòd ſi aliquando ad hoc pervenerit, iam non ambulent, neque currant; ſed vinculis quibuſdam charitatis eius adſtricta adhæreant ei, ne ultrà mobilitatis alicuius ullus in eis reſideat locus, ſed ſint cum eo unus ſpiritus, & compleatur in eis illud, quod ſcriptum eſt: Sicut tu Pater in me, & ego in te, ita & iſti in nobis unum ſint*. O quàm potens odor, quàm jucundus & delectabilis curſus, quando anima percepto virtutum Chriſti trahentis odore omnium aliarum rerum, etiam ſui oblita, ingenti cum voluptate currit ad paupertatem, ad contemptum, ad labores ad contumelias, ad mortem, ad crucem! Per *unguenta* accipe Chriſti gratias, & chariſmata, ac miracula, ait S. Auguſt. 9. Confeſſ. capit. 7. Vide S. Bernard. ſerm. 22.

Ioan. 17. 21.

Unguenta, Chriſti gratia, chariſmata, miracula.

Porrò hæc Chriſti fideles percipiunt in Baptiſmo, quo unguntur quaſi Chriſtiani; & in Confirmatione, qua unguntur quaſi milites, & athletæ Chriſti, ſed præſertim ſacerdotes, Paſtores & prælati, qui in Sacramento Ordinis unguntur, & conſecrantur quaſi duces, & doctores fidelium, qui proinde præ ceteris poſt Chriſtum currere, ejuſque vitam, & mores quàm maximè imitari, & viva actione exprimere debent: ſic enim fragrantia virtutum ſuarum omnes trahent poſt ſe ad Chriſtum; ſicut columbarii columbas capiunt emittendo columbam fragranti odore delibutam, quæ ceteras hoc odore illectas ad ſe allicit, ſecumque ducit ad columbarium, ait S. Baſilius epiſt. 575. ad Julittam.

Anagogicè.

Anagogicè: Eccleſia, & anima ſancta contemplans Chriſtum in cælum aſcendentem, clamat: *Trahe me poſt te*, ut tecum è valle lacrymarum in montes æternitatis, & æternæ voluptatis aſcendam. ita Caſſiodor. & S. Bernardus Audi S. Auguſt. in pſal. 90. *Amemus, & imitemur, curramus poſt unguenta eius; venit enim & eluit, & odor eius implevit totum mundum. Unde odor? de cælo, ſequere ergo ad cælum, ſi non falſum reſpondes quod dicitur ſurſum cor, ſurſum cogitationem, ſurſum amorem, ſurſum ſpem*. Ita S. Hieron. epiſt. ad Euſtochium de cuſtod. virgin. de ſeipſo in eremo Syriæ degente ſcribit: *Poſt multas lacrymas*, inquit, *poſt cælo inhærentes oculos, nonnumquam videbar mihi agminibus intereſſe Angelorum, & lætus gaudenſque cantabam: Poſt te curremus in odorem unguentorum tuorum*. Et S. Auguſtin. lib. 13. Confeſſ. c. 8. *Da*, inquit, *mihi te Deus meus redde mihi te. En amo, &, ſi parum eſt amem validiùs. Non poſſum metiri, ut ſciam quantum mihi deſit amoris ad id quod ſatis eſt, ut currat vita mea in amplexus tuos, nec avertatur donec abſcondatur in abſcondito vultus tui. Hoc tantùm ſcio, quia mihi malè eſt præter te, non ſolùm extra me, ſed & in meipſo & omnis mihi copia, quæ Deus meus non eſt egeſtas eſt*. Huc facit illud Iſaiæ cap. 40. v. ultimo: *Qui autem ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient*, Vide ibi dicta.

Introduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus; & lætabimur in te, memores uberum tuorum ſuper vinum: recti diligunt te.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Colloquium ſponſæ & adoleſcentularum.

Senſu grammatico, ſive dramatico, ſponſa cum adoleſcentulis ſociabus currens poſt ſponſum, ab eo introducta fuit in cellaria, ſed ſola, adoleſcentulis foris remanentibus: unde egreſſa ad illas converſa narrat ubi fuerit, dicens: *Introduxit me rex in cellaria ſua*: cui congratulantes & applaudentes adoleſcentulæ reſpondent: *Exultabimus, & lætabimur in te*, Symmach. pro *introduxit*, vertit, *introducat*, in futuro, vel potiùs optativo. Eſt enim prophetia de futura Eccleſiæ introductione per Chriſtum naſciturum. Sic *introduxit* poſſet accipi pro *introducet*; quia enim ſponſa dixerat ſponſo: *Trahe me poſt te*, quaſi idipſum iam à dilecto ſuo conſecuta ait: *introduxit*, id eſt citò certoque me introducet in cellaria ſua intima: amantes enim ſunt pleni bona ſpe, ut videantur ſibi poſſidere quod ſperant: amor enim dilatat cor, phantaſiam & mentem. Unde illud:

Et amans ſibi ſomnia fingit.

Sponſum, puta Chriſtum incarnatum, nunc vocat regem, quia ipſe qua homo, eſt Rex regum & Dominus dominantium, Apocal. 19. 16. Nunc Paſtorem, quia olim reges, & principes erant paſtores ovium, & gregum: talis enim fuit Abraham, Iſaac, Jacob, Moſes, David. Itaque τὸ *rex* ſignificat cellaria hæc, in quæ inducta eſt ſponſa, fuiſſe regia, opulenta, omnibuſque bonis & gazis referta, ait Orig.

CELLARIA] Hebr. [illegible] *chadarau* ſignificat intima ſive penetralia, qualia ſunt conclavia, & cubicula, in quibus herus ipſe ſecretò degit, ac ſuas opes & theſauros recondit Unde Syrus vertit, *introduxit me in thalamum*; Arabicus, *in cubiculum ſecretum*, proprium & peculiare. Idem ſignificat Græcum ζαμεῖον, ut vertunt Septuag. & Latinum *cellaria*. Cella enim vel cellarium dicitur à celando, quòd in ea celentur, quæ volumus eſſe occulta, ait Servius. Hinc cella ſignificat apothecam frumenti, vini, olei. Unde Donatus, *Cella*, ait, *& cellarium à reponendis celandiſque rebus eſculentis, & poculentis dicitur*. Et Cicero de Senect. *Semper*, inquit, *boni aſſiduique domini referta eſt cella vinaria olearia, mellaria & panaria*. Hinc cella ſignificat cubiculum ſecretum, item partem templi ſecretiorem, in quam ingredi fas non erat: unde Gellius ſcribit Scipionem in Capitolium veniſſe, juſſiſſeque cellam Jovis aperiri, ibique ſolum demoratum fuiſſe. Hinc cella S. Bernardo chara & pretioſa erat velut cælum, utpote in qua liber à mundi ſtrepitu ſolus cum Deo ſolo agebat.

Cella à celando.

Alludit ad cellaria, quæ fabricavit Salomon in templo, in quibus theſauri, & opes templi recondebantur, 1. Paralip. 28. 11.

Cellaria quæ?

Quæres, quænam ſunt hæc *cellaria* ſponſi, in quæ ipſa ſponſam introduxit? Chald. accipit ſecretarium divinitatis divinæque ſapientiæ, ex quo lex prodiit: unde ſic vertit, *& applica nos ad radices montis Sinai, & da nobis legem tuam de theſauro tuo, qui eſt in firmamento, & delectabimur, & exultabimus*. Hoc Judaicum eſt, ſed Chriſtiano ſenſui ſubſervit. *Cellaria* enim hic ſignificant ſecreta divinitatis, in quibus ſponſus ſponſæ oſtendit arcana ſua myſteria, æquè ac bona, & dona recondita, quæ magna, & multiplicia ſunt. Quare innuit ſponſa vota ſua exaudita, quibus optarat:

Cellaria, ſecreta divinitatis.

rat: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Sponſum enim eis annuiſſe, ac in cellariis hiſce oſculum ei præbuiſſe. ita S. Ambroſ. cujus verba mox recitabo, ibi quoque guſtaſſe ubera ſponſi: nam de iis mox ſubdit: *Exultabimus, & lætabimur in te memores uberum tuorum.* In cellis enim ſive cellariis reconduntur opes, deliciæ, monilia, theſauri, & pretioſa quæque. Igitur ſponſa hic ſignificat ſe à ſponſo inductam in cellaria, id eſt, in conclave & intimum penetrale, ubi cum ſponſo familiariſſimè agat; Secundò, ſe ſecretorum ejus factam participem; Tertiò, ſe gazarum, & theſaurorum ejus fuiſſe inſpectricem, eorumque factam eſſe conſortem, ideoque mira frui voluptate, ſummiſque deliciis.

Quænam hæc cellaria in particulari? Reſp. Primò. S. Scriptura.

Quæres Secundò, quænam in particulari ſunt hæc cellaria? Reſpond. eſſe varia, & multiplicia. Primò, Theodor. S. Gregor. Juſtus Orgelit. & S. Hieron. epiſtol. 142. ad Damaſum, per *cellaria* accipiunt S. Scripturam, ſive Moiſen & Prophetas, quaſi ſponſa cognitionem myſteriorum in S. Scriptura abſconditorum à ſponſo acceperit, ac præſertim cognitionem deitatis & SS Trinitatis, ſive Dei in eſſentia unius, & in perſonis trini. Hanc enim accepit Eccleſia per Chriſtum & Apoſtolos. Unde Chriſtus Apocal. 5. 5. reſeravit librum ſignatum ſeptem ſigillis; atque Apoſtolis dedit ſenſum, ut intelligerent Scripturas Lucæ c. 24. v. 32. & 45.

Secundò. myſteria incarnationis, mortis & reſurrectionis Chriſti.

Secundò, S. Ambroſ. ſerm. 1. in pſalm. 118. ad v. 7. & 8. per *cellaria* hæc accipit ſecreta ſive myſteria incarnationis, paſſionis, crucis & reſurrectionis Chriſti, in quæ inducta eſt ſponſa, quando eorum cognitionem, & fidem per prædicationem Apoſtolorum accepit. *Quando*, inquit, *introduxit eam rex in cubiculum ſuum, paſſionis tempus, lateris compunctio declarat, ſanguinis effuſio, ſepultura unguentum reſurrectionis myſterium; ut oſculum quaſi ſponſa acceperit; in cubiculum autem Chriſti ſit introducta Eccleſia. Non iam quaſi tantummodo deſponſata, ſed quaſi nupta: nec ſolum thalamum ſit ingreſſa, ſed etiam legitimæ claves copula conſecuta ſit.* Et poſt pauca: *Introduxit enim eam rex in omnia interiora myſteria, dedit ei claves, ut aperiret ſibi theſauros ſcientiæ Sacramentorum, clauſas antea fores panderet; cognoſceret quieſcentis gratiam, defuncti ſomnum, virtutem reſurgentis.*

Huc accedit Philo Carpath. Cellarium, inquit, ſive promptuarium Chriſti primum, eſt corpus illud, in quo ſibi domicilium fabricavit. Verbum enim in carne quaſi in cella inhabitavit, juxta illud: *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*, Joan. 1. Unde hæc Chriſti cellaria explicans Apoſtolus Coloſ. 2. 2. *Inſtructi*, ait, *in charitate, & in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem myſterii Dei & Patris Chriſti Ieſu, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.* Hæc Philo.

Tertiò. ſecreta Dei conſilia.

Tertiò, alii per *cellaria* accipiunt ſecreta Dei conſilia & judicia, quæ Deus Sanctis revelat, inter quæ unum, & præcipuum eſt Sanctis parari cruces & tribulationes, ut purgentur, magiſque ſanctificentur, ideoque beatos eſſe patientes, eo quòd crux ſit recta ad gloriam via, juxta illud: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*, Matt. 5. ita Philo Carpath.

Quartò. cælum.

Quartò, alii per *cellaria*, vel cellas, accipiunt cælum, in quo ſunt multæ cellæ & manſiones pro diverſitate meritorum, Joann. 14. quaſi ſponſa hic acceperit revelationem bonorum & gaudiorum cæleſtium, quæ Deus præparavit timentibus, & diligentibus ſe. Ita Caſſiodor. Aponius, Anſelmus, & Beda, quem audi ſponſæ ſenſa exprimentem: *ideo deprecor ſponſum, ut nos poſt ſe currentes data manu ipſe, ne deficiamus, adiuvet, quia iam dulcedinem regni cæleſtis prælibavi: iam guſtavi & vidi, quoniam ſuavis eſt Dominus: iam bona, quæ mihi in cælis ſunt præparata, ipſo revelante cognovi. Moxque ad ipſum converſa, ei gratias agens: Exultabimus, inquit, & lætabimur in te: ac ſi diceret: Nequaquam ipſi de perceptis muneribus extollimur, ſed in omni quod bene vivimus exultamus, imò exultabimus. & lætabimur in tua miſericordia.*

Paradiſus terreſtris.

Rurſum alii per *cellaria* accipiunt paradiſum terreſtrem, in quem a Deo inductus Adam omnes mundi delicias, omnem ſcientiam, omnem fidem & ſpem accepit; ſed expulſus ab eo eſt cum poſteris ob prævaricationem: quare Chriſtus eum reduxit, ac homines primævæ juſtitiæ, gratiæ & gloriæ reſtituit.

Quintò. revelationes, viſiones, raptus, conſolationes, &c.

Quintò, S. Ambroſius libr. de Iſaac & anima capit. 3. per *cellaria* accipit ſecreta Dei, putà revelationes, viſiones, conſolationes, raptus, amores, gaudia cæleſtia, in quæ anima per contemplationem vel extaſim rapitur, uti

A raptus fuit S. Paulus in tertium cælum, ubi audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui, 2. Corinth. 12. Audi S. Ambroſ. *Beata anima, quæ Dei ingreditur penetralia; inſurgens namque de corpore ab omnibus, fit remotior, atque intra ſemetipſam divinum illud, ſi quo modo aſſequi poſſit ſcrutatur & quærit: quod cùm potuerit comprehendere ea, quæ ſunt intelligibilia, ſupergreſſa in illo confirmatur, atque eo paſcitur. Talis erat Paulus, qui ſciebat ſe raptum in paradiſum, ſed ſive extra corpus raptum, ſive in corpore neſciebat.* Et poſt nonnulla: *Etenim perfectioni ſtudens, ſolum illud bonum divinitatis intendit, nec aliud quidquam requirendum putat, quia tenet quod ſummum eſt, ſolaque ſibi abundet, quia ſola ſibi eſt ſatis. Nec ſola aliquando eſt, cui præſul Dominus adeſt. Denique in illud divini illius introducta ſecretum: Exultemus, inquit, & lætemur in te. Non enim in divitiis auri, argentique theſauris, non in poſſeſſionum fructibus, non in poteſtatibus, non in conviviis, ſed in ſolo Deo exultat.*

Sextò; Sacramenta, maximè Euchariſtia:

Sextò, appoſitè idem S. Ambroſ. lib. 5. de Sacrament. cap. 2. per *cellaria* accipit Sacramenta, præſertim Euchariſtiæ, in qua, ſub orbiculo panis, & ſpecie vini, velut ſub cella panaria & vinaria habitat Chriſtus nos paſcens ſua B carne, & potans ſuo ſanguine. *Vos vera libamina*, ait S. Ambroſ. *ubi boni odores, ubi mella ſuavia, ubi fructus diverſi, ubi epulæ variæ, ubi epulis plurimis tuum prandium condiatur.*

SECUNDUS SENSUS
PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Cellaria, attributa divina.

CEllaria Dei, in quæ Chriſtus animam inducit, bonisque omnibus replet, & inebriat, ſunt attributa Dei, inter quæ præcipua ſunt duodecim, ſcilicet Dei infinitas, immenſitas, æternitas, omnipotentia, omniſcientia, bonitas, ſanctitas, amor, dominium, providentia, miſericordia, juſtitia, quæ eruditè & piè pertractat noſter Leſſius lib. de Perfect. divinis. Hæc enim ſingula ſunt infinita, & quaquaverſum immenſa, ac proinde dum in illa per meditationem, contemplationem, raptum, & extaſin à Chriſto introducitur anima, velut in abyſſo bonorum omnium natat, imò mergitur, totaque in amorem, & admirationem divinitatis abripitur, ut aliud cogitare, C narrare, amare nequeat. Ibi enim, ut ait Pſaltes, *inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* pſalm. 35. 9. Ibi Sancti exultant & lætantur in Deo, ibi lactantur ab uberibus dulcedinis divinæ. In hæc deitatis cellaria ingreſſus S. Paulus obſtupeſcens exclamat, Roman. 11. 33. *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei: quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inveſtigabiles viæ eius!*

In Dei cellariis exultat anima ſancta.

Et S. Petrus in transfiguratione Chriſti, per umbram corporis glorioſi, non tam ſpectans quàm conjectans gloriam divinitatis, gaudio quaſi ebrius: *Domine*, inquit, *bonum eſt nos hic eſſe: faciamus hic tria tabernacula: tibi unum, Moyſi unum, & Eliæ unum*, Matth. 17. 4. Et S. Ioannes epiſt. 1. cap. 1. 1. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectaverunt de verbo vitæ, &c. annunciamus vobis.* Hæc cellaria invenit *mulier compuncta* (Magdalena) *ſecus pedes Domini Jeſu*, ait S. Bernard. *Thomas in latere, Joannes in pectore, Petrus in ſinu Patris, Paulus in tertio cælo, ſecreti huius gratiam ſunt aſſecuti. Quis noſtrum digne diſtinguere ſufficiat has varietates meritorum, vel potius præmiorum? Nec omnino tamen prætereiiſſe, quod ipſi novimus, videamur, prior* D *mulier ſtravit ſibi in toto humilitatis, poſterior in ſolio ſpei: Thomas in ſolido fidei, Ioannes in lato charitatis, Paulus in intimo ſapientiæ, Petrus in luce veritatis.*

In hæc omnia cellaria præ cunctis deducta fuit B. Virgo. Vnde Rupertus refert hæc ad B. Virginem viſitantem Eliſabeth, eique dicentem: *Magnificat anima mea Dominum, &c. quia fecit mihi magna qui potens eſt*, Luc. 1. 47. cui reſponderit Eliſabeth: *Exultabimus, & lætabimur in te.* Nam ad vocem, & ſalutationem Mariæ Eliſabeth impleta eſt Spiritu ſancto, & exultavit infans in utero ejus. Huc facit illud: *Maria autem conſervabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo*, Lucæ 2. 19.

EXULTABIMUS ET LÆTABIMUR IN TE] Sunt verba adoleſcentularum congaudentium ſponſæ, quòd in cellaria tam optima ſit inducta; aut certè optantium, ut & ipſæ in illa inducantur, ideoque ad ſponſum ſe convertunt, eique

eique dicunt: *Exultemus, & lætemur in te*, vt vertunt Septuag. Symmach. ἱλαρυνθῶμεν, id eſt, *hilares ſimus, iucundemur, exhilaremur in te*. Hoc poſtetius cenſet Origenes, Nyſſenus, Theodoret. Bernardus & S. Anſelmus, quem audi: *Quia tu Domine ſponſam tuam iam in ſecreta tua introduxiſti, ideo & nos præparabimus idoneos, ut cum ea introducamur: Exultabimus enim, ſcilicet in corpore bene operantes cum exultatione, & lætabimur in anima, quia cum lætitia bona cogitabimus; vel lætabimur ſi bona fecerimus, non coactè ſed voluntariè, & hoc in te omne tibi attribuentes tamquam primæ cauſæ.*

Planè & connexè magis. Secundò, magis connexè & planè (ne ſit tam ſubita perſonarum mutatio:) hæc verba attribuas ſponſæ, quæ egreſſa è cellariis narrat adoleſcentulis ſuas quas in iis delicias hauſit, atque: *Introduxit me rex in ſua cellaria*, omnibus opibus & in deliciis referta, quæ non mihi ſoli, ſed & vobis, ubi in virtute adoleveritis, præparavit. Agite igitur, ò ſociæ, mihi æquè ac vobis congratulamini, ac ſponſo gratias agite, mecumque jubilando dicite jugiter: O Jeſu bone, *exultabimus, & lætabimur in te*. Venite ergo, exultemus Domino, jubilemus Deo ſalutari noſtro, præoccupemus faciem eius in confeſſione, & in pſalmis jubilemus ei. Exultabimus, inquam, memores *uberum tuorum*: id eſt, dulciſſimæ tuæ benevolentiæ & beneficentiæ, quam mihi ſponſæ communicaſti, & meis adoleſcentulis ſuo tempore communicabis. ita Hortolanus.

Porrò meminit uberum ſponſi, ut à Chriſto diſcant Paſtores & Prælati ſubditis ſe exhibere matres, eoſque uberibus lactare. Audi S. Bernardum ſerm. 23. *Audiant hoc Prælati, qui ſibi commiſſis ſemper volunt eſſe formidini; utiliſari verò.* *Prælatus ſubditis ſit mater.* *Erudimini qui iudicatis terram. Diſcite ſubditorum matres vos eſſe debere, non dominos. Studete magis amari quàm metui. Et ſi interdum ſeveritate opus eſt, paterna ſit, non tyrannica. Matres, fovendo; patres, vos corripiendo exhibeatis. Manſueſcite, ponite feritatem. Suſpendite verbera, producite ubera, pectora lacte pingueſcant, non typho turgeant. Quid iugum veſtrum ſuper eos aggravatis, quorum potiùs onera portare debetis? cur morſus à ſerpente parvulus fugit conſcientiam ſacerdotis, ad quem magis eum oportuerat tamquam ad ſinum recurrere matris? Si ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, conſiderans unuſquiſque ſeipſum, ne & ipſe tentetur.* *Galat. 6.* *Ezechiel. 3.* *Alioquin ille in peccato ſuo morietur, ſanguinem autem eius* (ait) *de manu tua requiram.*

Myſticè Bartholom. de Martyribus Archiepiſcopus Bracarenſis, in Compendio ſpiritualis doctrinæ, verè divinæ, cap. 15. in fine, ſeptem gradus aſſignat, quibus poſſimus *Gradus ſeptem ad contemplationem.* ad hæc Chriſti cellaria, hoc eſt, ad contemplationem unitivumque amorem aſcendere; qui ſunt, Guſtus, deſideria, ſatietas, ebrietas, ſecuritas, tranquillitas. Septimi verò nomen ſoli Deo innoteſcere dicit. Primus ergo meritò vocatur Guſtus, quòd in guſtuum mutatione conſiſtat: *Primus, guſtus.* peccatoribus enim, qui carnales tantùm novere guſtus, dicitur pſalm. 33. 9. *Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus:* immutate guſtus, nec exiſtimetis cæleſtes ſapores aliunde quàm à Deo provenire poſſe. Ideò Dominus incipientibus ſolet ſpiritus conſolationes impertiri, quod ſciret infirmam ac fragilem animam vix poſſe niſi prævio guſtu ad divina evolare. Anima in hoc primo gradu vacet compunctionibus, macerationibus, meditationibus quatuor vitæ noviſſimorum, ac paſſionis Chriſti: præſertim mortificationibus ac eradicationibus malarum cogitationum & conſuetudinum, ut in Deum liberè tranſire valeat, quod non ſine maximo ſit conatu: *Regnum enim cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, Matth. 11. 12. non autem puſillanimes & delicioſi. Secundus: quia divina, quo plus gu- *Secundus, deſideria.* ſtantur, plus appeti ſolent, ideò guſtum conſequuntur deſideria magis ac magis fruendi Deo, cùm externarum rerum omnium ſaporem cum tædio reſpuat. Ex his deſideriis ſuboritur ſtudium non ſolùm meditandi, ſed etiam Chriſti vitam imitandi, & ardor per illum incedendi, qui dixit, Joan. 14. 6. *Ego ſum via*. Paſſus autem quibus debes incedere, hi ſunt, humilitas, manſuetudo, patientia, charitas, oratio, eius crux & labores. Tertius, Satietas: *Tertius, ſatietas.* quando anima eò pervenit, ut quæ mundana ſunt, abominetur, & intimè oderit; mox etiam quieſcit anima, & ſolo divino amore ſatiatur: re namque ipſe experitur nuſſibi ſe poſſe niſi in Deo plenè ſatiari. Quartus, Ebrietas: quæ *Quartus, ebrietas.* eſt quædam extaſis, & mentalis exceſſus ex prædicta divini amoris ſatietate procedens, quæ nullarum imaginationum ac phantaſmatum aqua miſcetur, à quibus difficillimè abſtrahimur, niſi Dominus ipſe manu ducat animam, atque eam in ſecretum ſuum cubiculum, id eſt in ſe, intromittat & recipiat, ſenſibus foras dimiſſis, & eorum muneribus ſuſpenſis. Quintus, Securitas timorem excludens: guſtata *Quintus, ſecuritas.* enim divinæ charitatis perfectione manet anima omninò reſignata in divinum beneplacitum, ita ut gehennam ferre perpetuò parata ſit, ſi Deo ſic placitum foret. Experitur inſuper in ſeipſa quoddam ſtrictiſſimum divinæ amicitiæ vinculum, adeò firmum, ut ſeparari numquam ab eo ſe poſſe exiſtimet. Sextus, Tranquillitas; ſcilicet tanta pa- *Sextus, tranquillitas.* cis & jubilationis ubertas, ut anima quaſi in ſileotio & ſomno ſupra pectus Domini recumbens, vivere credatur.

MEMORES UBERUM TUORUM SUPER VINUM: RECTI DILIGUNT TE] Hebr. eſt נזכירה *nazkira*; quòd Primò, ſignificat, *memores erimus*; unde Syrus vertit: *re-* *Variæ lectiones.* *cordemur amoris tui præ vino*; Septuag. *diligemus*. Secundò, *commemorabimus*, celebrabimus: unde Vatabl. vertit, *prædicabimus amores tuos vino præſtantiores, quia familiariſſimè tibi æquitas adiuncta eſt*. Tertiò, nonnulli vertunt, *olfaciemus ubera tua* (vel amores tuos) quia, ut dixit v. 2. *fragrantia ſunt unguentis optimis*. Alludit ad id quod dixit v. 1. *Meliora ſunt ubera tua vino*. Unde colligitur, ubera hæc eſſe ſponſi, non ſponſæ, quæ ſponſi dulcedinem, beneficentiam & delectationem denotant, uti ibidem dixi. Rurſum, inde liquet τὸ *meliora* hic ſubintelligi, q. d. Memores erimus uberum tuorum, quæ meliora & ſuaviora ſunt ſuper vinum, id eſt, ſuper omnes delicias; mundique voluptates; in his enim primas tenet vinum. Porrò qui ubera ſponſæ, non ſponſi, hic accipiunt, per *ubera* intelligunt amores, quaſi adoleſcentulæ hic congratulentur ſponſæ de coniugio & amoribus ſponſi, quòd ſcilicet ei tam fortunata ſors, tam felix amor, tam nobile cum Chriſto coniugium, obtigerit, ut illud perpetuò memorari, commemorare & celebrare decernant. ita Sanchez. Unde Nyſſen. & Theodoret. ſic explicant, quaſi adoleſcentulæ, & Chriſtiani quilibet dicant Eccleſiæ: Quia tu dilexiſti ubera Chriſti ſuper vinum voluptatis & ſapientiæ mundanæ, hinc nos pariter diligemus ubera & doctrinam tuam, tamque ſecurè ſugemus, quia rectitudo, hoc eſt Chriſtus, dilexit te: hoc ſenſu Nyſſenus id aptat S. Joanni, qui ſuper pectus Chriſti in cæna recubuit.

RECTI DILIGUNT TE] Hebr. מישרים *meſcharim*, id eſt, *rectitudines*, æquitates. Unde Septuag. vertunt, *æquitas dilexit te*; Arabicus, *rectitudo dilexit te*; Syrus verò, *præ* *Sponſa ſponſum alloquitur.* *rectis dilexi te*. Sunt verba ſponſæ ad ſponſum, ut dixi, q. d. Exultabimus in te, ò Chriſte, memores uberum, id eſt, amorum & dulcorum tuorum, qui ſuaviores ſunt vino, id eſt quibuslibet corporis deliciis, quia amor tuus non eſt carnalis & impurus, ſed ſpiritualis, puriſſimus & ſanctiſſimus. Nam *rectitudines dilexerunt te*, id eſt, te omnes rectitudines, id eſt omnes virtutes & gratiæ complexæ ſunt, ut filius virtutum & gratiarum eſſe videaris; ac reverà talis es, quia es Filius Dei, quem omnes divinæ dotes, omnia decora, omnia chariſmata ambiunt, ornant & coronant. ita Origen. Secundò, alii *meſcharim* vertunt in ablativo, *in rectitudinibus*, q. d. Virgines diligunt te rectitudinibus, hoc eſt, amore omni ex parte recto, id eſt, caſto & puro, quia in tui amore ſumma ineſt rectitudo, ſumma æquitas, ſumma honeſtas, ſummum decus. Tertiò, R. Abraham, *meſcharim*, id eſt, rectitudines, refert ad vinum, q. d. Memores erimus uberum, id eſt, amorum tuorum, quæ meliora ſunt ſuper vinum rectitudinum, id eſt, ſuper vinum ſincerum, purum & præſtantiſſimum. Verùm hoc obſcurum, frigidum & contortum videtur.

Denique Noſlec optimè *meſcharim* vertit, *recti*, ſive quia *meſcharim* tam rectos, quàm rectitudines ſignificat; ſive quia metonymicè abſtractum ponitur pro concreto, putà *Abſtractum hic pro concreto.* rectitudines pro rectis. Senſus eſt. q. d. Jugiter exultabimus, & jubilabimus, & lætabimur in te, ò bone Jeſu, ſponſe animæ noſtræ; quia recordabimur ubera tuæ dulcedinis & miſericordiæ meliora eſſe vino, id eſt, deliciis omnibus totius mundi: hinc enim recti, qui ſcilicet guſtum mentis habent rectum & ſincerum, non morbo concupiſcentiæ depravatum, qui ſcilicet omnia metiuntur recta ratione, non prava cupiditate diligunt te, quia *ubera*, id eſt dulcedines tuæ ſunt rectiſſimæ, id eſt, juſtiſſimæ, æquiſſimæ, planeque rationi, legi, virtuti ac Deo con-

Digitized by Google

conformes. Hinc Symmachus vertit, *recti ſunt, qui diligunt te*, quia à recta ratione, lege & virtute ducuntur.

Ad rectitudinē duo requiruntur.

Porrò rectitudo duo requirit: Primò, ut vita & actio in ſe ſit recta, id eſt honeſta & juſta; Secundò, ut recta intentione fiat. Hinc S. Thomas interpretatur, q. d. *Recti*, id eſt, qui rectam habent intentionem, qui ſcilicet uni Deo placere ſtudent, eumque ſibi vitæ & operationum omnium finem præſtituunt; hi, inquam, diligunt te. Cenſet Origenes hic tacitè à ſponſa perſtringi adoleſcentulas, q. d. Qui planè in animo & amore ſunt recti, ut rectos habeant omnes ſuos affectus, hi plenè diligunt Chriſtum: at adoleſcentulæ meæ, quia adhuc non planè rectos effecere ſuos affectus, ſed adhuc vinum voluptatum diligunt, ac vitioſæ quid concupiſcentiæ in eis reſidet; hinc non plenè diligunt Chriſtum; ſed adoleſcent ac ſenſim deputabunt ſuos amores, ut omnino recti evadant, tuncque erunt ſponſæ Chriſti, eumque toto corde, totiſque animæ viribus diligent. Hinc collige: ſi vis amare Chriſtum, rectifica tuam mentem, ac tuos amores & mores. Nulli enim niſi recti diligunt Chriſtum. ita S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 2. ad verſ. 1. *Æquitas*, ait, *dilexit te, hoc eſt, non flexuoſa itinera te ſequuntur, ſolus ad te poteſt juſtitiæ tramite peruenire. Qui enim diligit iuſtitiam, non ſe avertit à Chriſto.* Rurſum hinc collige, rectitudinem vitæ & morum eſſe charitatem, & amorem Chriſti. Hic enim amor rectiſſimus eſt, & omnia torta rectificat; quare quod huic amori conforme eſt, id rectum eſt; quod difforme, id curvum & tortum. ita Caſſiodor. Juſtus Orgelit. Beda & alii.

Charitas eſt rectitudo amoris.

Charitas ergo eſt rectitudo animæ, omniumque ejus virium & potentiarum. Porrò huius rectitudinis animam admonet corpus rectum, & à Deo rectiſſimo datum præ ceteris animalibus. Audi S. Bernardum ſerm. 24. *Quid enim indecentius, quàm curvum recto corpore gerere animum? Perverſa res eſt & fœda, luteum vas, quod eſt corpus de terra, oculos habere ſurſum, cælos liberè ſuſpicere, cælorumque luminaribus oblectare aſpectus: ſpiritualem verò cæleſtemque creaturam ſuos è contrario oculos, id eſt, internos ſenſus atque affectus, trahere in terram deorſum, & quæ debuit nutriri in croceis, hærere luto, tamquam unam de ſuibus, amplexarique ſtercora. Erubeſce anima mea divinam in pecorinam commutaſſe ſimilitudinem; erubeſce volutari in cœno, quæ de cælo es. Erubeſce anima, ait corpus, in mei conſideratione. Creata ſimilis creanti recta, me quoque accepiſti adjutorium ſimile tibi, utique ſecundùm lineamenta corporeæ rectitudinis.*

Moraliter.

Tropologicè: Prælatus probus, ait S. Bernard. & vir Apoſtolicus, qui uberibus doctrinæ ſuæ alios lactat, ſæpè patitur ab impiis & pravis perſecutiones & calumnias; ſed ſoletur ſe, quòd recti diligunt eum, ac in primis Deus, qui eſt rectorum rectiſſimus, juxta illud: *Rectus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo*, pſalm. 91. 16. quare eo fretus, & teſtimonio conſcientiæ lætus, impiorum judicia deſpiciat, dicatque cum Pſalte: *In Domino laudabitur anima mea, audiant manſueti & lætentur*, pſalm. 33. 3. Rurſum S. Gregor. hæc accipit de commemoratione paſſionis Chriſti, quæ inflammat in nobis Chriſti dilectionem: *Sancta anima*, inquit, *ſponſa Chriſti in ſponſi ſui deliciis exultat dum corporalia reſpuit, & in ſpiritualibus ſe occultat; eumdemque ſponſum delicias ſuas facit, in cuius reſpectu mundana omnia non curat. Sed hæc in memoria uberum agit; quia dum recolit quanta charitate Chriſtus eam dilexerit, qui ſanguine ſuo eam moriens in cruce redemit, & quotidie eam in ſinu Eccleſiæ matris eiuſdem ſanguinis lacte nutrit, procul dubio magis ac magis in eius dilectionem intendit: Quod lac bene ſuper vinum dulce eſſe dicitur: quia per ſanguinem Chriſti miſericorditer educamur, qui per legis litteram ſevere prius conſtringebamur. Per quam dilectionem adimpletur quod dicitur: Recti diligunt te. Soli utique recti Chriſtum diligunt: quia quicumque adhuc per diſtorta vitiorum ex deſiderio currunt, dum in rectitudinis lineam ſemper offendunt, ipſum iuſtitiæ auctorem Chriſtum omnino diligere non poſſunt.* Denique Chald. vertit, *& delectabimur, & exultabimus, & recordabimur eorum, & diligemus deitatem tuam, & recedemus ab idolis populorum, & omnes juſti, qui faciunt quod rectum eſt coram te, timebunt te, & diligent præcepta tua.*

VERS. 4. *Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Jeruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.*

NIGRA SUM, SED FORMOSA) Hebr. שְׁחוֹרָה, *ſchechora*, id eſt, ſubnigra & *fuſca* ſum, uti legit S. Ambroſ. in Apolog. David, ſcilicet cute manuum & faciei, uti ſolent quæ in agris oves paſcunt; ſed facie liberali, & lineamentis decoris, ac totius membris corporis formoſa ſum & venuſta) FILIÆ JERUSALEM, SICUT TABERNACULA (Arabicus, *ſicut habitationes*) CEDAR, SICUT PELLES (Aquila & Symmach. *tentoria*, quæ fiunt è pellibus) SALOMONIS] Hæc poſterior ſimilitudo priori nectenda eſt reſpectivè & disiunctim, hoc modo: *Nigra ſum ſicut tabernacula Cedar*, id eſt Arabum: (*Cedar* enim fuit filius Iſmaelis, & pater Arabum, ſive Nomadum, in ſolitudine Saracenorum habitantium in tentoriis) *ſed formoſa ſicut pelles Salomonis*. ita Origen. Theodoret. Caſſiodor. S. Gregor. Rupert. S. Bernard. S. Anſelm. & alii; licèt Nyſſenus & Aponius utramque ſimilitudinem, ſcilicet tabernaculorum Cedar & pellium Salomonis, referant tam ad nigredinem, quàm ad formoſitatem ſponſæ.

Cedar quid?

Obiectionē præoccupat ſponſa.

Eſt occupatio: Diceret enim quis: Quomodo tu, ò ſponſa paſtoritia & ruſticana, quæ inſtar Cedarenorum in tabernaculis perpetuò degis, ut paſcas greges, ibique æſtu ſolis adureris & denigraris, audes ambire nuptias Regis, ac dicere: *Oſculetur me oſculo oris ſui?* Occurrit & reſpondet: Eſto exteriùs nigra ſim, ut Cedarenæ pelles & tabernacula; tamen interiùs pulchra ſum ut pelles, & pellita tabernacula Salomonis, qui uti in omni re, ita & tentoriis ſuis (quibus utebatur dum iter faceret,) cultiſſimus & pretioſiſſimus erat; unde ea auro & gemmis, picturis pretioſis ornabat. Sic Plinius de Nerone: *Cui*, inquit, *erant ſigillata tentoria, & aurati papiliones*.

Connexio cum præcedentibus.

Rurſum cohærent hæc cum proximè præcedentibus, q. d. *Recti diligunt te*, ò ſponſe Chriſte, æquè ac me, quæ tibi ſum ſponſa: at verò pravi multi oderunt & perſequuntur, tam me quàm te. Nigra ergo ſum per ærumnarum caliginem, & perſecutionum afflictionem, ſed formoſa per patientiam, conſtantiam & victoriam, qua perſecutores ſuperavi, imò domui, converti, mihique & tibi ſubjeci. Tribulationum ergo nigredo me non turpavit, ſed honeſtavit, & illuſtravit.

Alluſio ad uxorē Moſis Æthiopiſſam.

Alludit ad Æthiopiſſam uxorem Moſis, ob quam contra Moſen murmurans ſoror ejus Maria, à Deo lepra percuſſa eſt, Num. 12. hæc enim typus fuit Eccleſiæ ex Gentibus infidelitate atris à Chriſto collectæ; ob quam murmurantes Judæi, à Deo reprobati ſunt. ita Origen.

Porrò Orientales & Meridionales multi ſunt fuſci, ut Mauritani, Ægyptii, vicinique Judæi, Arabes & Æthiopes, qualis erat Andromede Cephei ipſorum regis filia; de qua Ovidius,

> —*Placuit Cepheia Perſeo*
> *Andromede, patriæ fuſca colore ſuæ.*

Fuſci apud Æthiopes pulchri, albi verò deformes.

Hinc apud eos fuſci habentur pulcri, albi verò deformes. Unde Æthiopes Judam & dæmones pingunt albos, S. Petrum verò & Angelos pingunt nigros. Adde, fuſcum mixtum & medium eſſe colorem inter album & nigrum, ideoque ſuam habere elegantiam. Hinc aurora hebr. dicitur שחר *ſchachar*, id eſt ſubnigra, quia ipſa eſt confinium noctis & diei, ſive tenebrarum & lucis: eadem tamen eſt pulchra, ob radios ſolis pulchrè inter tenebras ſplendentes & radientes. Unde eidem comparatur ſponſa cap. 6. v. 9. *Quæ eſt iſta*, inquit, *quæ progreditur quaſi aurora conſurgens; pulchra ut luna, electa ut ſol;*

Filias Jeruſalem angelos quidam interpretantur: alii Judæos? Alii adoleſcentulas animas.

Per *filias Jeruſalem* nonnulli cum Aponio angelos accipiunt, qui cives ſunt cæleſtis Jeruſalem. q. d. Nolite, ò angeli, mirari, quòd non tota candida ſim, uti vos eſtis, ſed nigra, quia licet nigra, formoſa tamen ſum, ut vos. Secundò alii accipiunt Judæos, qui perſecuti ſunt Chriſtum & Chriſtianos, prætertim Gentiles, quòd fuiſſent nigri per infidelitatem. ita Theodoret. & S. Athanaſ. in Synopſi. Tertiò & planiùs, accipias adoleſcentulas, id eſt, animas in fide Chriſti novellas; hæ enim vocantur *filiæ Jeruſalem* alluſione ad ſponſam, quæ erat uxor Salomonis, qui erat rex Jeruſalem.

Eccleſia nigra & formoſa.

Quæres, quomodo Eccleſia nigra ſit ſimul & formoſa? Nyſſenus, S. Gregorius, Philo Carpath. S. Hieronym. in

cap. 2.

Primò, cap. 2. Sophon. S. Chryſoſt. homil. 1. de virtute, & alii paſ- A ſim cenſent Eccleſiam Gentium dici nigram ob præcedentem idololatriam & ſcelera, quibus in gentiliſmo ſervivit peccato & diabolo: formoſam verò, per converſionem & gratiam Chriſti, qua nigredinem ſcelerum in baptiſmo eluit, ſeque in ſanguine Agni dealbavit. Unde S. Ambroſ. ſerm. 2. in pſalm. 118. *Fuſca*, inquit, *per culpam, decora per gratiam. Fuſca per vitium decora per lavacrum. Fuſca ſum quia peccavi; decora quia iam me diligit Chriſtus.* Idem libro de iis qui myſter. initiaut. cap. 7. *Nigra*, inquit, *quia ex peccatoribus: decora, fide ſacramento.* Audi S. Bernard. ſerm. 25. *Sed audiamus unde nigram, & unde formoſam ſe dixerit. An nigram quidem ob veterem converſationem, quam prius habuit ſub principe huius mundi, imaginem terreſtris hominis adhuc portans: formoſam vero de cæleſti ſimilitudine, quam poſteà commutavit ambulans iam in novitate vitæ? Sed ſi hoc eſt, cur non magis de præterito:* (*Cant. 1.*) *Nigra fui, & non, Nigra ſum dicit? Sicui tamen placet hic ſenſus, id quod ſequitur: Sicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis: ſic oporteret intelligi, ut de veteri quidem converſatione, Cedar; de nova verò, Salomonis ſe dixerit tabernaculum; Hoc enim eſſe pelles, quod tabernaculum Propheta oſtendit, dicens: Repente vaſtata ſunt tabernacula mea, ſubitò pelles mea.* (*Jerem 4. 20.*) Senſus ergo eſt, quaſi dicat. ait Origen. & Nyſſenus, (*Paraphraſis.*) Ego Eccleſia Gentium, olim infidelitate fui nigra, ac proinde fui tabernaculum Cedar, id eſt, obſcuritatis in quo habitavit princeps tenebrarum diabolus; nunc autem per baptiſmum abluta, & per gratiam Chriſti ſanctificata, facta ſum formoſa ſicut pelles, id eſt, tabernaculum Salomonis, quia effecta ſum templum Chriſti, qui verus eſt Salomon, & rex pacificus.

Huc accedit Chaldæus, qui more ſuo hæc refert ad Judæos vitulum aureum adorantes: *Quando*, inquit, *fecerunt domus Iſrael vitulum, denigrata ſunt facies eorum ſicut filiorum Aethiopiæ, qui morantur in tabernaculis Cedar: & quando egerunt pœnitentiam, & dimiſſum fuit peccatum multiplicatus fuit ſplendor vultus eorum ſicut vultus angelorum, eò quod fecerunt cortinas tabernaculi, & reſedit in medio eorum maieſtas Domini. Moſes autem magiſter eorum aſcendit ad æthera.* Simili enim modo Eccleſia tranſit à tabernaculis C Cedar ad pelles, id eſt, ad tabernacula Salomonis, cùm de errore ad veram fidem, de mendacii caligine ad lucem veritatis, de ſanguinolenta iracundia ad pacis tranquillitatem, de propugnatione idolorum ad propugnationem veræ religionis Dei tranſmigravit, ait Aponius.

Secundò, Secundò, Eccleſia dicitur nigra & formoſa. quæ conſtat ex peccatoribus & iuſtis. ita Beda & S. Auguſt. lib. 3. de Doctrina Chriſtiana cap. 32. Aut quia conſtat Gentilibus olim in gentiliſmo incircumciſis, fœdis & atris; ac Judæis, qui ab olim fuere circumciſi, fideles & populus Dei. ita Theodor. & Philo Carpath.

Tertiò. Tertiò, S. Auguſt. ſerm. 201. de Tempore, ait Eccleſiam & animam fidelem nigram eſſe per naturam peccato corruptam, id eſt, per concupiſcentiam; formoſam verò per gratiam. *Unde*, inquit, *eſt Eccleſia nigra & formoſa? Nigra per naturam formoſa per gratiam. Unde nigra;* (*Pſalm. 50.*) *Ecce in iniquitatibus conceptus ſum: & in delictis peperit me mater mea. Unde formoſa? Asperges me hyſſopo, & mundabor, lavabis me, &* (*Rom. 7. 23.*) *ſuper nivem dealbabor. Unde nigra; Apoſtolus dicit: Video* D *aliam legem in membris repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati. Unde formoſa:* (*Verſ. 24.*) *Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Vere Eccleſia Gentium corvis ſimilis erat, quando viventem Dominum contemnebat, & ante acceptam gratiam velut morticinis cadaveribus, idolis miniſtrabat.* Et S. Ambroſ. lib. de Jis qui myſteria initiant. cap. 7. *Nigra eſt*, inquit, *per fragilitatem conditionis humanæ, decora per gratiam.* Et Aponius: *Ex captiva, ait, libera, ex peregrina civis; ex viliſſima, regina & ſponſa creatoris, Verbi Dei Chriſti benignitate effecta.*

Quartò. Quartò, & valdè appoſitè, nigra eſt Eccleſia per perſecutionum & paſſionum & turbines, formoſa per invictam animi patientiam & conſtantiam. Hunc ſenſum exigit id quod ſequitur: *Nolite me conſiderare, quòd fuſca ſim, quia decoloravit me ſol. Filij matris meæ pugnaverunt contra me.* Nigra ergo eſt propter ærumnas; formoſa. Primò, propter decus fortitudinis. humilitatis, aliarumque virtutum, quas patiendo & pugnando conquirit & adauget; Secundò propter coronas pulcherrimas, quas in cælis ſibi metatur; Tertiò propter multiplices Sanctorum ordines, quibus decoratur, ait Aponius. Et S. Ambroſ. de Spiritu ſancto cap. 11. *Nigra*, inquit, *eſt exercitij ſui pulvere, dum præliatur: decora, dum victoriæ ſuæ inſignibus coronatur.* Et in pſalm. 118. ſerm. 18. *Præmiſit*, inquit, *nigram, ut augeret decoram*. Sic & Caſſiodor. Cedar, inquit, id eſt, Saraceni Arabes, hoſtes Iſraelis, denotant perſecutores Eccleſiæ, qui illam denigrare ſatagunt: ſed illa formoſa eſt, quia ipſa eſt tabernaculum (quod fit ex pellibus,) Salomonis, hoc eſt, Chriſti, ideoque digna eius viſitatione & conſolatione; præſertim quia illa aſſiduè ſtudet mortificationi, cuius ſymbolum ſunt pelles, quæ animalium mortuorum ſunt exuviæ. Sic & Beda, qui & addit, Eccleſiam aſſimilari Cedar filio Iſmaelis, de quo dictum eſt: *Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum*, Geneſ. 16. 12. Simili enim modo Chriſtus prædixit Apoſtolis & Eccleſiæ: *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.* Matth 10. 22. Exemplum dat Juſtus Orgelitan S. Paulum: Conſidera, ait, nigram & formoſam in Paulo: *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur; aporiamur, ſed non deſtituimur;* (*2. corint. 4. v. 8.*) B *deiicimur, ſed non perimus.* Tabernacula Cedar ſunt, cùm ait: *Tamquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema.* (*1. corinth. 4. 13.*) Pelles verò Salomonis, cùm ait: *Semper mortificationem Jeſu in carne noſtra circumferentes, ut & vita Jeſu manifeſtetur in carne noſtra mortali.* (*2. cor. 4. 10.*) Hæc Juſtus.

SECUNDUS SENSUS,

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

PRimò, anima peccatrix & pœnitens nigra eſt per culpam, ſed formoſa per pœnitentiam; nigra per torporem, formoſa per fervorem. (*Primò. anima nigra per culpam, formoſa per pœnitentiam.*) *Speciem enim ei largitur converſio*, ait Origenes, *cùm ab humilibus incipit ad alta conſcendere, diciturque de ea, Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata?* Huc accedit Nyſſen docens animam peccato denigratam fieri formoſam, quia Chriſtus dilexit illam, iuxta id, quod præceſſit: *Recti diligunt te.* Audi Nyſſen. *Nolite mirari* (ò adoleſcentulæ) *quod me dilexerit rectitudo, ſed, quod cum nigra eſſem peccato, & per opera affinis eſſem & coniuncta tenebris, me pulchram fecit per dilectionem, ſua pulchritudine commutata cum mea turpitudine: ipſe enim translatis ſordibus meorum peccatorum, mihi ſuam impertijt puritatem.*

Affert ſimile noctis & auroræ: nox enim omnia facit tenebroſa & nigra; aut aurora fugatis atris tenebris candidam pulchramque rebus omnibus lucem inducit. (*Similitudo noctis nigra, & aurora formoſa.*) Idem facit Chriſtus, cùm animam errore & peccatis tenebroſam, lucida ſua gratia ſpecioſam efficit. S. Gregorius verò refert hæc ad animam ſanctam, ſed cum Magdalena pœnitentem, quæ præteritorum peccatorum memor, vocat ſe nigram, ſed formoſam, per præſentem Chriſti gratiam & iuſtitiam: *Nigram quippe*, inquit, *& formoſam ſancta anima ſe benè dicit, quia ſemper & turpitudinem peccatorum ſuorum perſpicit, & tamen illius iuſtitiæ, quam in intimis videt, in exterioribus actibus ſpeciem ſolerter formam gerit. Quæ benè ſicut tabernacula Cedar nigra, & ſicut pelles Salomonis formoſa dicitur: quia in quantum tenebras mortalitatis portat, nigredine corruptionis ſordidatur. Cedar enim tenebræ interpretatur, Salomon verò, qui Chriſtum ſignificat, Pacificus dicitur. Formoſam ergo ſe ſicut pelles Salomonis dicit: quia dum Sanctos quoſque, qui ad imitationem Chriſti ſe mortificant, imitari non negligit, eorum utique pulchritudine per ſimilitudinem ſe iungit.* Quare pœnitens, qui futura peccata præcavere, ſeque in gratia Dei ſtabilire ſatagit, jugiter cum S. Magdalena peccata quæ commiſit, in mente verſet, lugeat & defleat: hæc enim humilitas, contritio & compunctio, gratiam Dei conciliabit, quæ ei donum perſeverantiæ præſtet.

Secundò, anima juſta nigra eſt forinſecùs ob defectus & culpas veniales, in quas ſæpè incidit: formoſa verò intrinſecùs per gratiam, charitatem, cæteraſque virtutes. (*Secundò. anima iuſta nigra per defectus formoſa per humilitatem.*) Rurſum nigra eſt ob pericula peccandi mortaliter, damnationis gehennæ: hæc enim pericula ſuggerunt ei quotidianæ tentationes diaboli, mundi & carnis, ob quæ in humilitate cum timore & tremore ſalutem ſuam operatur, ideoque formoſa eſt: formoſam enim eam facit humilitas & timor ſanctus, qui proinde eam confirmat, ut tentationibus generoſè reſiſtat, itaque victoriam & ſalutem ei quaſi aſſecurat, uti docet S. Bernard.

Ter-

Tertiò; nigra per luctam, formoſa per victoriam.

Tertiò, hæc accipias de anima cum concupiſcentiis, & paſſionibus luctante. q. d. Nigra ſum per fœdos iræ, gulæ, libidinis, omniſque concupiſcentiæ motus, formoſa, quia cum iis aſſiduè fortiter confligo & vinco, itaque per bellum veram pacem, per gratiam Salomonis, id eſt, Chriſti Regis pacifici, conſequor, in qua pace ſita eſt animæ harmonia & pulchritudo. Ita S. Ambroſ. de his qui myſteriis initiant. cap. 7. Idem Exhort. ad virgin. hæc cuilibet virgini adaptans: Nigra, inquit, per carnem, decora per virginitatem, ſicut pelles, id eſt, tabernacula Salomonis è pellibus confecta, ſed auro & gemmis intexta, ac opere Phrygio & Babylonico elaborata.

Quartò; nigra per ærumnas, formoſa per patientiam.

Quartò, hæc accipias de anima ſancta, quæ æmulorum obloquia, perſecutiones, ceteraſque ærumnas huius vitæ ſuſtinet: hæc enim nigra eſt per ærumnas, ſed formoſa per patientiam: quare nigredo ærumnarum patientiæ eius formoſitatem adauget. *Felix nigredo*, ait S. Bernard. ſerm. 25. *quæ mentis candorem parit, lumen ſcientiæ, conſcientiæ puritatem.* Et inferiùs citat exemplum Pauli, 2. Corinth. 12. *Libenter*, ait, *gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti. Optanda infirmitas, quæ Chriſti virtute compenſatur. Quis dabit mihi non ſolùm infirmari, ſed & deſtitui ac deiicere penitus à memetipſo, ut Domini virtutem virtute ſtabiliar? Nam virtus in infirmitate perficitur. Denique ait: Quando infirmor, tunc fortis ſum & potens. Quod cùm ita ſit, pulchre ſponſa convertit ſibi ad gloriam, quod ei pro opprobrio ab æmulis intorquetur, non modò formoſam, ſed & nigram eſſe ſe glorians. Non enim erubeſcit nigredinem, quam novit præceſſiſſe & in ſponſo, cui ſimilari quanta etiam gloria eſt? Nil ſibi glorioſius proinde putat, quàm Chriſti portare opprobrium. Unde vox illa proſus exultationis & ſalutis: Abſit mihi gloriari, niſi in cruce Domini mei Jeſu Chriſti. Grata ignominia crucis ei, qui crucifixo ingratus non eſt. Nigredo eſt, ſed forma & ſimilitudo Domini.*

Gal. 6.

Porrò Theodoret. per pelles Salomonis accipit pelles pretioſas, quibus veſtiebatur Salomon. q. d. Ego ſum ſponſa veri Salomonis, id eſt, Chriſti, ideoque ſum formoſa, quia eo cuiuſque veſtibus veſtita incedo. Denique audi pelles Sanctorum deſcribentem Paulum Hebr. 11. 37. *Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladii mortui ſunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cavernis terræ.*

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

B. Virgo quomodo nigra & formoſa? Primò.

PRimò, B. Virgo nigra fuit non in ſe, ſed in patre ſuo Adam, qui peccavit, & peccato totam ſuam poſteritatem (excepta B. Virgine) infecit. Eſt ergo ipſa nigra per denominationem extrinſecam, quia filia peccatoris; in ſe tamen eſt formoſa per gratiæ plenitudinem. Unde S. Ambroſ. ſerm. 2. in pſalm. 118. Caro, inquit, peccatrix quam relegavit in Eva, recepit ex Virgine ſuſcepit ex Maria primævam ſuam puritatem & decorem.

Secundò.

Secundò, Rupert B. Virgo, inquit, nigra viſa eſt cùm à Joseph inventa eſt gravida, qui proinde voluit occultè eam dimittere; ſed formoſa fuit in veritate, quia concepit obumbrante Spiritu ſancto. Rurſum, nigra fuit per humilitatem, qua ſe exteriùs geſſit ſicut ceteræ matres, quæ ex viro concipientes, & parientes ſordidantur, ideòque die quadrageſimo purificantur. Sic enim & B. Virgo purificata fuit, ſed interiùs fuit formoſiſſima & pulcherrima, adeoque humilitas hæc tanta novum ei decus, novamque pulchritudinem conciliavit.

Tertiò.

Tertiò, eadem Judæis ceteriſque infidelibus vilis & deſpecta fuit, uti tabernacula Cedar; ſed fidelibus, imò angelis & Deo, formoſa ſicut pelles, id eſt tabernaculum, (tabernaculum enim Moſis foris operiebatur pellibus, intus verò auro, argento, &c.) & templum Salomonis, quia ipſa fuit templum, imò cælum non manu factum, quod ſibi Sapientia Dei, puta Chriſtus, ædificavit, Proverb. 9. 1. Ita Hailgrinus, quem audi: *Nigra ſum in apparentia, & deſpecta tamquam mater leproſi; ſed formoſa in veritatis exiſtentia, & tamquam veri Dei genitrix glorioſa. Nigra ſum tamquam tabernacula Cedar, quia non reputor tabernaculum Regis iuſtitiæ, ſed ſicut cetera matres, quarum ventres tabernacula ſunt filiorum mæroris & tenebrarum; inter tabernacula Cedar reputata ſum, quod interpretatur, tenebræ vel mæror. Verumtamen ego formoſa ſum ſicut pelles dedicatæ vero Salomoni Chriſto, vero pacifico. Nam ſicut illæ pelles arcam typicam continuerunt: ſic ego intra mea viſcera veram arcam continui; Chriſtum videlicet, cuius caro ſignificatur per arcam, cuius anima deſignatur per urnam auream, quæ erat in arca, & deitas deſignatur in manna & ſicut pelles protegebant totum tabernaculum: ſic ſub umbra mea protectionis defendo totam Eccleſiam. Ego quidem ſimilis pelli rubricatæ, quia per compaſſionem doloris tincta ſum in paſſione filii. Similis quoque pelli hyacinthinæ, contemplatione cæleſtium & amore.*

Quartò. B. Virgo nigra & formoſa in paſſione filii.

Quartò, optimè Guilielmus & parvus & Hailgrinus referunt ad tempus paſſionis, quando morienti filio aſtitit mater doloroſa, & obnubilato ſole obnubilatus fuit ſplendor & decor, quem hæc luna pulchrior de ſole ſuo hauriebat. Cenſet enim à Spiritu ſancto hic exhiberi nobis perſonam Virginis matris, quaſi in veſte pulla contemplantem acerbiſſimos filii cruciatus, q. d. Sicut filius non miſerè, ſed miſericorditer moriens, hunc indignum & indecorum ſibi luctum dedignabatur impendi: ſic & mater feliciſſima pro affectu commoriens filio, & quodammodo in ipſo moriens, quia os ex oſſibus eius, & caro ex carne eius ipſe: Quid, ait, fletis ſuper me, quaſi ſupra miſeram mulierem, & matrem miſeri hominis? Nigra nunc ſum, quia oportet me cum filio deſpecto deſpici, & cum reputato leproſo leproſam reputari. Ille iuxta Prophetam ſol meus, nunc factus quaſi ſaccus cilicinus in oculis veſtris, & cui non eſt ſpecies neque decor; me quoque decet illi conformari, & pullo atroque habitu reorum aſſimilari: ſicut tabernacula Cedar, quaſi aliqua de peccatricibus, ait Honorius.

Iſaiæ 53. Apocal. 6. Iſaiæ 53.

Anagogicè.

Anagogicè: Anima nigra eſt, dum in hoc corpore miſero velut in vili & atro tabernaculo Cedar degit; ſed erit formoſa dum ad pelles Salomonis, id eſt, ad cælum emigrabit: Deus enim *extendit cælos ſicut pellem*, pſalm. 103. 2. Sicut enim pelles cælaturis, ſic cæli ſtellis & angelis diſtinguuntur, ita S. Bernard. Quare anima jugiter aſpirans ad beatam vitam, formoſa eſt, quia ſimilis cælo, ait Origen. Audi S. Bernard. ſerm. 27. *Nec immeritò inde ſumit ſimilitudinem, unde ſumpſit originem. At qua ratione huiuſcemodi cælis ſuam comparat formam; quia unum Deum adorat & colit, ſicut & angeli: Chriſtum ſuper omnia amat, quomodo angeli: caſta eſt quomodo angeli, atque in carne peccati & fragili corpore quod non angeli: quærit poſtremo & ſapit quæ apud illos ſunt, non quæ ſuper terram. Quod evidentius cæleſtis inſigne originis, quàm ingenitam, & in regione diſſimilitudinis retinere ſimilitudinem? gloriam vitæ cæleſtis in terra & ab exule uſurpari? in corpore denique pene beſtiali vivere angelum? cæleſtis ſunt iſta potentiæ, non terrenæ.*

Symbolicè, Eccleſia & anima fidelis *nigra* eſt per labores, diſtractiones, immunditias vitæ activæ, qualem agebant & agunt Cedareni, id eſt Arabes, qui proinde nuſquam quieſcunt, aut ſedem fixam habent, ſed perpetuò in tabernaculis mobilibus, quæ æſtu, imbre, pulvere ſordidata nigreſcunt, habitant, ac de regione in regionem vagantur, uti faciunt Nomades. Eadem *formoſa*, &, ut S. Ambroſ. legit in Apolog. David, *decora* eſt per ſpeciem & quietem vitæ contemplativæ, quam repræſentant pelles, id eſt tabernaculum Salomonis, hoc eſt, Regia pacifici.

Denique Eccleſia, & anima fidelis militans nigra eſt ſicut tabernacula caſtrenſia Cedar, per luctas & vulnera, quæ dat vel accipit, dum aſſiduè cum hoſtibus confligit. Eadem verò triumphans formoſa eſt, hebr. נָאוָה *nava*, id eſt, expetibilis, amabilis, ſicut pelles Salomonis, quia cæleſti pace, honore, gloria, omnique bono perfruitur. Unde ad illam aſpirans Pſaltes ingemiſcit: *Hei mihi*, inquit, *quia incolatus meus prolongatus eſt! habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea*, pſalm. 119. Dicit ergo Eccleſia filiabus Jeruſalem, id eſt, animabus & angelis in cælo triumphantibus: Videte ne me militantem & pulvere denigratam contemnatis, quia per has luctas generosè certando ad veſtros tendam triumphos.

Moraliter.

Tropologicè: Fideles & ſancti exteriùs apparent abiecti, viles, luridi, atri; ſed interiùs ſunt virtutibus, & ſapientia ſpecioſi. *Sæpe*, inquit ille, *ſub vili palliolo latet Philoſophus.* Quocirca ſapienter monet Eccleſiaſticus c. 11. 2. *Non laudes virum in ſpecie ſua, neque ſpernas hominem in viſu ſuo.* Probat exemplo: *Brevis* (μικρὰ, id eſt parva) *in*

volatilibus eſt, *& initium* (græcè ἀρχὴν, id eſt, *principatum*) *dulcoris habet fructus illius*, putà mel, quod apis conficit. Vide ibi dicta.

VERS. 5. *Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decoloravit me ſol.*

PRo *decoloravit* hebr. eſt שֶׁשְּׁזָפַתְנִי *ſcheſchezaphatni*, quæ vox hîc tantùm reperitur & Job 20. 9. ubi Noſter vertit, *vidit*; Septuag. *aſpexit*; alii, *intuitus eſt*. Varii ergo hîc variè vertunt. Septuag. *noliteaſpicere, quod ego ſim nigra, quia* παρέβλεψε, *deſpexit*, hoc eſt, obliquè aſpexit, *me ſol*; Symmach. παρέβλεψε, id eſt *torvè aſpexit*; Theodotion, *torrefecit me ſol*; Aquila, *combuſſit me ſol*; S. Hieronymus, *quia deſpexit me ſol*, ſive, ut meliùs in Hebræo continetur, *decoloravit me ſol*; S. Ambroſ. verò lib de Iſaac, c. 4. *Quoniam non eſt intuitus me ſol*: παραβλέπειν enim ſignificat obliquare oculos, quod ſæpè fit, cùm homines diſſimulant ſe videre quod vident, & non recta facie, ſed tranſverſè intuentur, quod perinde eſt ac non intueri, item limis torviſque oculis aſpicere, inquit Budæus Vatabl. *quòd ſol me radiis feriendo intuitus eſt*? Symmach. *attigit*; Philo Carpathius pro παρέβλεψε, id eſt, *deſpexit*, legit περιέβλεψε, id eſt, *circumſpexit*, q. d. Nolite conſiderare me, quòd olim in gentiliſmo fuerim fuſca per infidelitatem, quia iam circumſpexit me ſol juſtitiæ, qui ſua fide & gratia me circumquaque illuminavit.

Variæ verſiones.

PRIMUS SENSUS.
TOTALIS.

De Chriſto & Eccleſia.

POſſunt hæc quadrupliciter exponi, juxta quatuor ſenſus verſu præcedenti aſſignatos. Unde per ſolem accipi poteſt æſtus, primò, peccatorum mortalium; ſecundò, venialium; tertiò, concupiſcentiarum; quartò, perſecutionum & tribulationum.

Primus ſenſus.

Primò ergo aliqui ſic exponunt, q. d. Nolite me mirari, meque deſpicere, quòd fuſca ſim; non per naturam, ſed per præterita idololatriæ, libidinis, gulæ, ſuperbiæ, &c. ſcelera, quia ſol, id eſt, æſtus tentationum me fœdavit & denigravit; ſed has maculas elui baptiſmo & pœnitentia. ita Nyſſen. Aponius & alii, Aponius tamen per ſolem accipit diabolum, qui ferè eſt incentor omnis tentationis, qua decoloramur.

Unde Chaldæus more ſuo hæc tribuens Judæis, ſic vertit, *dicit cœtus Iſrael coram populis: Nolite me deſpicere, eò quod nigrior vobis ſim, & quia feci iuxta opera veſtra, & adoravi ſolem & lunam.* Sic & Theodotion Denigrata, inquit, ſum, dum creaturas adoro prætèrito Creatore, & ſolem hunc viſibilem colo pro ſole juſtitiæ, ſed brevi candidabor per Chriſti gratiam, tuncque exclamabitis: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata?* Cant. 8. 5.

Porrò S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm 3. legens, *non eſt intuitus me ſol*, putà ſol juſtitiæ, id eſt Chriſtus, hunc verſum accipit de Synagoga relicta, & ad tempus reiecta à Chriſto, cùm ſcilicet Evangelium à Judæis incredulis tranſtulit ad Gentes. Dicit ergo Synagoga Judæorum, inquit, S. Ambroſ. *Nolite refugere me, quia fuſca ſum: ideò fuſca ſum, quia ſol me reliquit iuſtitiæ, qui antè illuminare cõſueverat: amiſi colorem vultus mei, obtuſa facta eſt acies oculorum meorum, quibus antè ſolem videbam. In tenebris ambulo, quia diem Chriſti neſcio. Nolite tamen deſpicere me, quoniam qui reliquit, poteſt rurſum aſpicere, miſereri iterum. Solet congregare diſperſos, deſertos requirere, colligere deſtitutos.* Et poſt pauca *Non eſt intuitus me ſol, & ideo offuſcata ſum. Sed lucet ſol ſuper iuſtos & iniuſtos, ſuper iuſtos pro gratia, ſuper iniuſtos pro miſericordia: illis mercedem meritorum tribuens, iſtis peccata dimittens. Et Gentibus non licebat antè, nunc lucet. Nunc illis oritur, qui oriebatur mihi: qui illis remiſit, remittet & mihi. Nolite arbitrari quoniam obſuſcata ſum, quòd penitus reliquerit me ſol, & iam non intueatur, nec reviſat nigram. Diſſimulavit à me, quia non ſervavi mandata eius: reconciliabitur, cùm viderit meorum pœnitentiam delictorum. Non vidit me ſol, quia non recepi advenientem, non aperui feneſtras, ut lumen vitæ intraret. Cum aperuero, illuminabit oculos meos, qui venit ut totum mundum illuminaret, & videant etiam non videntes.*

Malach. 4.

Joan. 12.

Idem ſermon. 12. in pſalm. 118. idipſum attribuit Eccleſiæ Gentium, quaſi ipſa Synagogæ ſibi obiicienti gentiliſmum humiliter reſpondeat, confitendo priorem ſuam idololatriæ nigredinem, eò quòd ſol fidei Chriſti eam, utpote aſpectu eius indignam, non reſpexerit. q. d. Quia ego ad Chriſtum credendo non aſpexi, hinc nec ille gratia ſua me reſpexit, ſed præteriit & deſpexit, inquit Origen. hom. 2. ex quatuor.

Rurſum, Origen. homil. 3. παρέβλεψε vertit, *obliquè aſpexit*. q. d. Fuſca ſui, quia obliquè & diſtortè me aſpexit ſol juſtitiæ Chriſtus, eò quòd ego prior ipſum obliquè & perversè aſpexerim: omnis enim obliquitatis & perverſitatis cauſa & origo eſt à nobis, juxta illud Levit. 26. 23. juxta Septuag. *ſi inceſſeritis mecum obliqui, & ego ambulabo in furore meo vobiſcum obliquus*. hæc Origen.

Secundò, Eccleſia & anima juſta dicit de ſe: Nolite mirari quòd fuſca ſim per defectus & culpas veniales: hi enim non denigrant, ſed offuſcant animæ nitorem, quia decoloravit me ſol, id eſt, æſtus tentationis.

Secundò.

Tertiò, q. d. Nolite mirari, quòd fuſca ſim per varias paſſionum fuligines & caligines, quia haſce jugiter exhalat innata mihi concupiſcentia, quæ me decolorat. Unde S. Hieron. in c. 3. Amos notat, quod, ſicut corpora otioſa & inertia ſole feriente uruntur, & fuſcantur; ſic quoque otioſi, otioque marcentes tentationum æſtu flammantur, & denigrantur: quæ verò in ſole moventur, ambulant & laborant, ſolis radios parum ſentiunt; ſic quoque homines laborioſi, qui ad luctas, & certamina ſe præparant, ſuperant mundi iniurias, & benedictionem Spiritus ſancti conſequuntur dicentis ad juſtum: *Per diem ſol non uret te, neque luna per noctem*, pſalm. 120. 6.

Tertiò.

Quartò & genuinè, q. d. Nolite mirari, quòd per tribulationes & ærumnas fuſcata ſim, quia hiſce me decoloravit æſtus perſecutionis; ſed idem mihi patientiam & conſtantiam afflavit, quæ longè magis me illuſtrat. ita Caſſiod. Beda, Juſtus Orgel. & alii. Simili ſenſu de Nazaræis in excidio Hieroſolymæ fame horridis & atris ait Jeremias: *Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & non ſunt cogniti in plateis*, Thren. 4. 8. Hunc eſſe ſenſum liquet ex eo quod ſequitur: *Filii matris meæ pugnaverunt contra me.*

Quartò genuinè.

Paulò aliter S. Anſelmus, Decoloravit, inquit, me ſol juſtitiæ Chriſtus, quia ob eius fidem & amorem perſecutiones haſce ſuſtineo, quibus offuſcor. Et S. Gregor. ac S. Bern. ſerm. 28. qui ſic explicant: q. d. Candida ſum & pura in meipſa, ſed fuſca videor, ſi cum ſplendore ſanctitatis Chriſti comparer: hic enim tantus eſt, ut me offuſcet & quaſi decoloret, ſicut ſtellæ oriente ſole eius ſplendore offuſcantur.

SECUNDUS SENSUS.
PARTIALIS.

De Chriſto & anima juſta.

HÆc omnia quæ de Eccleſia dixi, attribue animæ, ſolo nomine commutato; quibus adde:

Symbolicè, Sol accedens, itaque quaſi conſumens & denigrans animam, eſt charitas æſtus, item ardens deſiderium fruendi Deo, atque zelus juſtitiæ, quo quaſi tabeſcit anima, cùm videt Dei offenſas & animarum perditionem, iuxta illud pſal. 68. 10. *Zelus domus tuæ comedit me*, & illud pſal. 118. 139. *Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei*. ita S. Bernard. ſerm. 28. Qui & addit charitatem quaſi decolorare animam, dum eam urit & cruciat, ut fleat cum flentibus, infirmetur cum infirmis, dicatque cum Paulo: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non uror?* 2. Corinth. 11.

Sol, charitas.

Simili modo deſiderium fruendi Deo languorem inducit animæ, indeque quaſi pallorem, fuſcedinem & deliquium. Audi S. Bernard. *Decoloravi à ſole, eſt igniſcere charitate fraterna flere cum flentibus, cum infirmantibus infirmari, uri ad ſcandala ſingulorum. Vel ſic: Sol iuſtitiæ decoloravit me Chriſtus, cuius amore langueo. Languor iſte coloris quædam exterminatio eſt & defectus in deſiderio animæ. Unde & dicit: Memor fui Dei, & delectatus ſum, & exercitatus ſum, & defecit ſpiritus meus. Ergo inſtar urentis ſolis deſiderii ardor peregrinantem in corpore decolorat, dum vultui gloriæ ſub antem impatientem ſatis repulſa, & excruciat amantem dilatio. Quis noſtrum ita ſanctè amore ardeat, ut deſiderio videndi Chriſtum omnem colorem præſentis gloriæ lætitiaque faſtidiat, & deponat; illa ei prophetica voce conſtans? Et diem hominis non deſideravi, tu ſcis*, Item cum ſancto David: *Renuit*

Jerem. 17.

Pſal. 76.

conſolari anima mea, id eſt, præſentium bonorum inani lætitia deſpicis colorari?

TERTIUS SENSUS: PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

B. Virgo fuſca.

PRimò, B. Virgo quoad colorem fuit fuſca & ſubnigra, quales ſunt Ægyptii & Palæſtini, quia ſole torrentur. Id liquet ex imagine ejus à S. Luca depicta, quæ Romæ in baſilica S. Mariæ majoris religioſè colitur. Unde Nicephor. lib. 2. Hiſtor. cap. 23. ex S. Epiphanio ſic ejus formam deſcribit: *Colore fuit tritico, capillo flavo, oculis acribus, ſubflavas & tamquam oleæ colore pupillas in eis habens: ſupercilia ei erant inflexa & decenter nigra, naſus longior, labia florida, & verborum ſuavitate plena, facies non rotunda & acuta, ſed aliquantò longior, manus ſimul & digiti longiores.* Eadem habet S. Anſelmus, & Cedrenus in Compendio. Huc facit & Theocritus idyllio 10. qui Syras fœminas eſſe fuſcas hiſce verſibus teſtatur:

B. Virginis faciei deſcriptio.

Bombyce gratioſa, vocant te omnes
Gracilem ſole combuſtam.
Ego autem ſolus mel vocens.

Secundò, B. Virgo in puritate & ſanctitate fuit lucidiſſima: quæ tamen ſi cum tranſcendenti ſanctitate Dei, & Chriſti comparetur, videtur offuſcari, ſicut lunæ fulgor ſplendore ſolis hebetatur & fuſcatur.

Tertiò, fuſca fuit, quia gravida fœtum utero geſſit, eumque peperit ſicut matres ceteræ, quæ dum concipiunt & pariunt, pallefcunt & fuſcantur: at B. Virgo conceptu & partu hoc non fuſcata, ſed potiùs deaurata & quaſi deificata fuit, quia concepit, & peperit Dei Filium, qui eſt lux mundi. Ita Rupert. *Nolite*, ait, *filiæ Jeruſalem conſiderare me quòd fuſca ſim, id eſt, corrupta, quia quòd tumentem habeo uterum, quòd inventa ſum in utero habens, non fecit vir, quia virum non cognoſco, ſed ita decoloravit me ſol. Verus ſol, & ſole Deus longè pulchrior, ſemetipſo me implevit, de ſemetipſo uterum meum tumentem reddidit. Hoccine eſt decolorari? Non apud vos, ò filiæ Jeruſalem, quæ habetis oculum ſimplicem, ſed apud ſuperborum cogitationes, quorum nequam eſt oculus. Non erat nequam oculus Joſeph, ſed quamdam excuſabilem ignorantiæ nebulam habens, citò purgatus eſt, docente ſibi angelo Domini, quod ſana ante decolorata eſſem, quam non flamma ignis deorſum, ſed deſuper ſol decoloravit, quòd ſalva virginitate gravida eſſem, quam non vos terreni, ſed Pater cœleſtis de Spiritu ſancto gravidam fecit.* Maternitas ergo virginitatem in B. Virgine non decoloravit, ſed ſummè decoravit.

Denique in paſſione Chriſti aſſiſtens cruci; non tam ſolis, quàm doloris ardoribus fuit fuſcata; ſed hanc fuſcedinem mox abſterſit glorioſa Chriſti reſurrectio & apparitio. Ita Haimo, Angelomus & Guilelmus, q. d. Nolite me contemnere propter filii paſſionem, & meam compaſſionem, aut propter totius vitæ varias contumelias, miſſiones & afflictiones: hæc enim nulla mea vel ſilii culpa meritove accidere, ſed quia decoloravit me ſol Judaicæ invidiæ, & æſtus afflictionum, eò quòd filius meus me ſuæ paſſioni conformari & aſſimilari voluerit.

Filij matris meæ pugnaverunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis: vineam meam non cuſtodivi.

Variæ verſiones.

PUGNAVERUNT CONTRA ME] Hebr. [illegible] *nicharu bi*, id eſt, *irati ſunt, exarſerunt in me*; alii, *contenderunt*, vel *rixati ſunt contra me*? Origen. *dimicaverunt in me*; Septuag. *pugnaverunt ἐν ἐμοὶ*, id eſt, *in me* in ablativo, id eſt, pro me: vel *in me*, id eſt, contra me, ut paſſim vertunt alii. Sæpè enim *ἐν ἐμοὶ*, id eſt, *in me*, Græcis ſumitur *εἰς ἐμὲ*, id eſt, *contra me*, in accuſativo: poteſt tamen *in me* ſumi propriè in ablativo, ut mox oſtendam. Symmach. *oppugnaverunt me.*

POSUERUNT ME CUSTODEM IN VINEIS, VINEAM MEAM NON CUSTODIVI] Pro *meam*, Hebr. habent, *quæ mihi eſt*, ſcilicet propria vel hereditaria, aut dotalis, aut meis laboribus parta, aut mihi ſingulariter chara, & dilecta; Vatabl. *filij namque matris meæ excandeſcentes in me poſuerunt me cuſtodem vinearum; ego autem vineam meam non cuſtodivi.*

Grammatice.

Grammaticè: Sponſa dat cauſam, cur decoloraverit eam ſol, quòd ſcilicet fratres perſequentes illam cogerent agere A cuſtodem in vineis alienis, ut propriam vineam cuſtodire non potuerit: in quibus dum ſingula luſtrando, & cuſtodiendo oberrat, radiis ſolis percuſſa, decolorata, & obfuſcata ſit. ita Aben-Ezra.

FILII MATRIS MEÆ] ſunt fratres mei, ex eadem matre & eodem utero geniti, qui proinde me, ut ſororem ſuam uterinam defendere, & ſummè diligere debuerunt; hi tamen contra omne naturæ jus & fas, contra omnem fraternum & maternum amorem pugnaverunt contra me. Magis enim ſe mutuò diligere ſolent fratres & ſorores ex eadem matre, quàm ex eodem patre, ſed ex alia matre geniti. Mater enim magis ſuos filios, uti in ſuo utero conceptos, ſic & jam natos in ſua domo continuaque educatione, & cura aſſociatos, inter ſe unit & copulat. Rurſum *filij matris* hic vocantur ex alio patre geniti, ideoq; diſſimiles habentes amores, affectus & mores, ob quos pugnaverunt contra ſororem ſuam uterinam, ab alio patre genitam.

Filii matris qui? Reſp. Primò. Gentes idololatræ.

Jam quoad ſenſum parabolicum & germanum per *filios matris*. Primò, aliqui accipiunt filios Evæ, putà Gentes quaſlibet idololatras, quæ oppugnarunt Eccleſiam. Lyranus accipit Pharaonem & Ægyptios, qui perſecuti ſunt fi-B lios Iſrael, Exodi 1. Utrique enim, poſt deſcenſum Jacob in Ægyptum, erant nati in Ægypto: utrique ergo erant filii ejuſdem matris, id eſt, terræ Ægypti.

Secundò, Judaiſmo apoſtatæ.

Secundò, alii accipiunt Judæos, qui apoſtatando à Deo vero & Moſe, deſciverunt ad idola & ritus Gentium tempore Judicum, Regum & Machabæorum: ut hæc querela, non ſit Eccleſiæ, ſed Synagogæ, putà Judæorum ritè Deum in judaiſmo colentium. q. d. Fratres mei Judæi ex eadem ſtirpe Iſraelis, & Synagoga velut matre mecum progeniti, deficientes ad idola, me Synagogam fidelium Judæorum unum Deum colentium oppugnarunt, atque multos ex eis perverterunt, & ad idololatriam ſuam pellexerunt, quos proinde poſuerunt cuſtodes in vineis, id eſt, præſides & præfectos in adulterinis idololatrarum cœtibus, ac perverſis Gentium religionibus, ut eas propagerent, omneſque Judæos ad illas traducerent; quo factum eſt ut vineam meam, id eſt, veram Dei religionem, cultum, & fidem, veramque Dei Synagogam cuſtodire non potuerim, ſed multi ex ea defluxerint ad vineas, id eſt, ſynagogas Gentium profanarum, juxta illud: *Vinea Domini exercituum domus Iſrael eſt: & vir Juda germen ejus delectabile: & expectavi ut faceret*

Paraphraſis Synagogæ.

C *ret judicium, & ecce iniquitas; & juſtitiam, & ecce clamor*, Iſaiæ 5.7. Ita Chald. qui vertit, *quia Prophetæ falſi fuerunt cauſa, ut devolveretur ira furoris Domini ſuper me, & docuerunt me, ut ſervirem idolis veſtris, & ambularem in inſtitutis veſtris: Domino autem ſæculi, qui eſt Deus, non ſervivi, neque ambulavi in legibus ejus, neque cuſtodivi præcepta ejus & legem ejus.* Verùm ſponſa in hoc Cantic. libro eſt Eccleſia Chriſtianorum, non Synagoga Judæorum; quare hæc verba ſunt Eccleſiæ, non Synagogæ.

Tertiò & genuinè, Judæi.

Tertiò & genuinè, *filii matris* hic intelliguntur Judæi perſequentes Eccleſiam Chriſti; hi enim cum ea ex eadem matre, putà Synagoga (ex ea enim natus eſt Chriſtus, Apoſtoli ceterique primi Chriſtiani, qui omnes fuere genere & gente Judæi juxta illud, *De Sion exibit lex* (Evangelica) *& verbum Domini de Jeruſalem*, Iſaiæ 2.3.) ſunt geniti, ſed ex alio patre, putà diabolo, cùm Eccleſia prognata ſit ex Deo & Chriſto, juxta illud: *Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri* (ut me occidatis) *vultis perficere*, Jo. 8.44. Senſus

Paraphraſis Eccleſiæ.

ergo eſt, q. d. Judæi obſtinati in judaiſmo, me Eccleſiã Chri-D ſti, id eſt, Apoſtolos & primos Chriſtianos, oppugnaverunt acerrimè, ideoque coegerunt illos Judæam deſerere; ac fugere ad Gentes, ibique erigere & cuſtodire vineas, id eſt, Eccleſias exteras Gentium: quo factum eſt, ut vineam meam, id eſt, Eccleſiam in Judæa ſitam, quæ mihi nativa & propria erat, ac unicè à Chriſto commendata, cuſtodire non potuerim: quare ab ea expulſa, oberrare coacta ſum per vineas Gentium, ubi varios ſolis, id eſt, perſecutionis æſtus perpeſſa, ærumnis decolorata, afflicta & offuſcata ſum.

Ubi obiter Nota fructum perſecutionis Judæorum; hæc enim cauſa fuit converſionis omnium Gentium. Dum enim Judæi, ait Lyran. voluerunt perturbare Eccleſiam, nolentes effecerunt ut Evangelium latiùs ſpargeretur, ac pro una Eccleſia in Judæa in omnibus gentibus conſtituerentur. Hoc eſt quod Judæis improperat Paulus: *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus*, Actor. 13.46. ita Orig. Caſſiod. Beda, Juſtus

Digitized by Google

ſtus Orgēlit. Haymo, Anſelmus & S. Bernard. ſerm. 29. Unde Auctor imperfecti in S. Matth. apud S. Chryſoſt. hom. 3. *Viperarum*, ait, *naturu eſt rumpere viſcera matrum ſuarum, & ſic naſci. Quoniam ergo Judæi aſſiduè perſequentes Prophetas, corruperant matrem ſuam Synagogam, ſicut ipſa lugens dicit in Cant. Filii matris meæ pugnaverunt in me; ideo Ioannes, vocavit genimina viperarum*, Lucæ 3. 7. Quocirca huc alludens Chriſtus inducit parabolam vineæ, in quam mittens Deus operarios Prophetas, qui omnes à colonis, id eſt, à Judæis, occidebantur; tandem miſit filium, qui ab eiſdem crucifixus, Judæam & Judæos diſperdidit, Matth. 21. 33.

Huc accedit S. Gregor. qui per *filios matris* accipit primos Chriſtianos judaizantes, qui ſua importunitate coegerunt primitivam Eccleſiam judaizare, & ſervare circumciſionem ceteraque lege veteri præſcripta. Huc accedunt, & illi, qui putant hîc eſſe hyſterologiam ſive inverſum ordinem, ſic enim recto ordine hæc eſſe collocanda: *Poſuerunt me* (Apoſtoli) *cuſtodem in vineis*, id eſt, in Eccleſiis Gentium, quia *vineam meam* (id eſt Eccleſiam Judææ) *non cuſtodivi*, id eſt, cuſtodire non potui; quoniam *filii matris meæ* (Judæi) *pugnaverunt contra me*.

Quartò, hæreticì. Quartò, *filii matris* accipi poſſunt hæretici, qui Eccleſiam matrem ſuam, in qua baptizati & renati ſunt, oppugnant, affligunt & decolorant, dum adulterinas ſuas vineas, id eſt, ſynagogas Satanæ, in quibus ſuas hæreſes docent, inducunt, eiſque cuſtodes, id eſt, presbyteros, doctores & prædicatores præficiunt: quo fit ut Eccleſia orthodoxa ſe ipſam cuſtodire nequeat, quin ab eis laceretur, & lanietur. De his ait Joan. 1. epiſt. 2. 19. *Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis*, & Paulus Actor. 20: *Ex vobis ipſis exſurgent viri loquentes perverſa, ut abducant diſcipulos poſt ſe.*

Quintò, pravi Eccleſiæ Paſtores. Quintò *filii matris* accipi poſſunt pravi Eccleſiæ Paſtores, Epiſcopi & Prælati, præſertim qui ambiunt Epiſcopatus, & Prælaturas, ut conſtituantur cuſtodes vinearum, id eſt, præſides Eccleſiarum, non Chriſti & animarum ſtudio, ſed ut opes congerant; ac ceteris ſuperbè præſint & dominentur in cleris: quare hi vineam ſuam, id eſt, Eccleſiam ſibi commiſſam, non cuſtodiunt, ſed diſſipant & evertunt. ita Origen. hom. 1. & Aponius. Vide S. Bernard. hom. 30. ubi pulchrè explicat quomodo animæ ſanctæ fugiant cuſtodiam vinearum, id eſt, præfecturam Eccleſiarum, eò quòd dicant: *Vineam meam non cuſtodivi*, id eſt, meam ipſius animam ſervare, & regere nequeo; quomodo ergo regam alienas in tanto numero? quare ſi invitæ præficiantur aliis, jugiter mœrent & lugent.

Symbolicè. Symbolicè: Theodoret. S. Gregor. Philo Carpathios, & Bernard. ſerm. 29. ac S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 2. ad v. 5. per *filios matris* accipiunt Apoſtolos, qui pugnaverunt contra Eccleſiam, ſed in utilitatem Eccleſiæ, ut ſcilicet eam ab erroribus, & vitiis expurgarent, ſicut contra Synagogam pugnaverunt Prophetæ.

Idem de Angelis ſanctis accipit Origen. hom. 2. qui in nobis pro nobis pugnant contra dæmones, ut ſcelera deſtruant & virtutes inſerant. Verùm hæc accommodatitia ſunt, non litteralia, imò litteræ parum conſona.

SECVNDVS SENSVS:
PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta:

Primus ſenſus. PRimò, filii matris oppugnant fratrem vel ſororem ſuam cùm fideles impii perſequuntur virum fidelem, & religioſum, v. g. Superiorem, prædicatorem, doctorem, &c. qui eorum impietatem, & ſcelera redarguit, caſtigat & reformat. Quoties in monaſteriis, Capitulis, ſocietatibus, urbibus, &c. videmus & audimus Religioſos, Canonicos, ſacerdotes, cives diſſolutos vel ambitioſos oppugnare ſuum Ordinem, Eccleſiam, congregationem, urbem? ut ipſa ſuſpirans gemenſque dicat: *Filii matris meæ pugnaverunt contra me.* Vide S. Bernard. ſerm. 29.

Secundò, filii matris ſenſus & concupiſcētia pugnant contra rationem. Secundò, *filii matris*, id eſt, ejuſdem animæ, ſunt ſenſus & concupiſcentiæ, quæ ex eadem anima pullulantes oppugnant ſuam ſororem, id eſt, animæ rationem, & mentem, dum ei rebellant, eamque ad ſua concupita, putà ad bona ſenſibilia, contra legem Dei, quaſi ad vineas adulterinas trahere ſatagunt, & reipſa ſæpè pertrahunt: quo fit ut anima vineam ſuam, id eſt, ſtatum gratiæ, charitatis

A & virtutem, ex quo omnium bonorum flores, & fructus germinabunt, non cuſtodiat, ſed diſſipet, & prodigat, juxta illud: *Oculus meus deprædatus eſt animam meam*, Thren. 3. 51. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima c. 4. *Filii matris pugnaverunt in me. Hoc eſt*, inquit, *impugnaverunt me corporis paſſiones, carnis illecebræ decoloraverunt me, ideo ſol juſtitiæ mihi non refulſit.*

Huc facit verſio Septuag. *filii matris meæ pugnaverunt in me*. In eadem enim anima ſunt concupiſcentiæ, quæ luctantur contra rationem & mentem, juxta illud: *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem*, Galat. 5. Quocirca Religioſi, qui norunt quàm difficile ſit homini cuſtodire vineam voluntatis ſuæ, quæ à ſororibus ſuis, putà à tot concupiſcentiis, aſſiduè impugnatur, eam ſubiiciunt Prælato, illiuſq; cuſtodiæ committunt. Hinc nonnulli apud S. Bernard. ſer. 29. inter quos eſt Gregor. Nyſſen. hom. 2. & Pſellus apud Theodor. per *filios matris* accipiunt dæmones, qui primitus creati fuerant in cælo iuſti & recti, quaſi filii ſupernæ Jeruſalem matris noſtræ; ſed à Lucifero ſeducti rebellantes Deo, ideoque cælo expulſi, fideles Dei odio Vatiniano perſequuntur, ideoque in eis excitant omnes pravos concu-

B piſcentiæ motus, qui eos decolorant, & ſæpè comburunt perimuntq;: nam *concupiſcentia, cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem*, Jacobi 1.

Anima ergo eſt quaſi ſpiritualis vinea, cujus Pater æternus vinitor, & agricola eſt, Joan. 15. 1. Quæ proinde ritè culta fert botros ſuaviſſimos, ex quibus exprimitur vinum exultationis & confeſſionis: alioqui *uva eius uva fellis, & botri amariſſimi: fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile*, Deuter. 32. 32. Rurſum vinea eſt ſtatus cujuſque, v. g. ſacerdotium, conjugium, paſtoratus, &c. ſed præſertim virginitas: hæc enim ſuaviſſimas dat uvas, & vinum devotionis, orationis, contemplationis, unionis cum Deo & Chriſto. Unde S. Ambr. Exhort. ad virgin. ante medium: *Nemo*, inquit, *auferat vineam animæ veſtræ & velis olera ſerat. Vinea enim quidam fructus virginalis eſt coniugia velut olerum planturia ſunt, in quibus frequens zelus eſt; & ideo ſicut olera herbarum citò cadunt atq; mareſcunt, niſi finem imponat ſenectus, aut ad perfectum vehat continentia. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupiſcat vineam veſtram delere & extinguere: nec veniat in vos Iezabel, vanum illud, & ſeculare profluvium, hoc enim ſignificatur vocabulo vana & vacua redundantia; ſed veniat Nabuthe, qui venit à patre, ſicut ſignificat nominis ipſius interpretatio, qui vineam ſanguine defendat ſuo, & pro ea mortem offerat.* *Vinea eſt anima. & ſtatus cujuſque.*

C

Alludit, ait Nyſſen. hom. 2. ad paradiſum terreſtrem, qui quaſi vinea tradita fuit Adæ à Deo, ut eum cuſtodiret Gen. 2. 15. ſed Adam tentatus à dæmone & Eva, quaſi à fratre, & ſorore ſua, nec ſe, nec paradiſum cuſtodivit. Unde peccans ex eo expulſus totam ſuam poſteritatem perdidit, & peccato originali decoloravit. Idem enim facit homo, qui animam quaſi vineam ſuam non cuſtodit, ſed eam peccato decolorat & dæmoni tradit, itaq; excolit vineam. non paradiſi, ſed inferni; non virtutum, ſed vitiorum; non legis divinę, ſed concupiſcentię. Unde Nyſſen. cenſet animam hic lugere caſum & ruinam ſuam, qua à vinea paradiſi expulſa eſt, quando in Adamo expugnata à ſerpente, non cuſtodivit vineam immortalitatis, impaſſibilitatis, ſimilitudinis Dei, & averſionis à peccato. Deniq; S. Greg. hom. 17. in Euangel. *Vineæ*, inquit, *noſtræ ſunt actiones, quas uſu quotidiani laboris excolimus; ſed cuſtodes in vineis poſiti vineam noſtram non cuſtodimus, quia dum extraneis actionibus implicamur, miniſterium actionis noſtræ negligimus.* *Alluſio ad paradiſum terreſtrem.*

D

TERTIUS SENSUS
PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Primò. PRimò, Judęi ſororem ſuam, id eſt, B. Virginem genere Judæam, æquè ac Chriſtum ejus filium, variis iniuriis vexarunt, & inſectati ſunt. Unde nec filii morte, mortua ſunt eorum odia. Pugnarunt, ait Rupertus, pugnas verborum, pugnas linguarum blaſphemantium; prędicarunt illis Apoſtoli & filium meum eſſe Deum, & me Dei matrem; illum de Spiritu ſancto conceptum, me intactam virginem in partu, & poſt partum permanſiſſe. Mihi peculiaris erat cura populi mei; ſed ejus improbitas coegit me hanc curam aliò transferre. Verùm Deus pro una vinea plu-

Digitized by Google

rimas mihi colendas & cuſtodiendas eſt largitus: quæ omnes cuſtodiam, ait, meam habent, & habere deſiderant, de meritis meis præſumentes, de interceſſionibus meis confidentes, pro hujuſmodi cuſtodia ad me jugiter clamantes. Sic Rupertus de peculiaribus totius orbis Eccleſiis: nonne idem optimè uſurpemus de tot Parthenopeis ubique Sodalitiis, quæ privatæ quædam & peculiares ſunt Deiparæ vineæ? ait Delrio.

Secundò. Aliter Gulielmus: Iudæi, inquit, pugnantes contra B. Virginem, ejuſque filium Salvatorem mundi, pugnarunt contra ſuam ſalutem. Poſuerunt B. Virginem cuſtodem in vineis, quia ipſis contra eam uſque ad mortem ſævientibus, illa animam ſuam poſuit in redemptionem (per Chriſtum) pro multis, &, ut multas vineas cuſtodiret, vineam ſuam non cuſtodivit, id eſt, ut multas animas ſalvas faceret, vitam ſuam ſuique filii morti expoſuit.

VERS. 6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi paſcas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum.*

Conſtructio textus. INDICA MIHI (tu, ô ſponſe mi, qui es is) QUEM DILIGIT ANIMA MEA (pluſquam ſeipſam, quia tu es anima & vita animæ meæ: Chriſtus enim eſt filius charitatis ipſaque dilectio, ait Origen. hom. 2. è quatuor:) UBI PASCAS, UBI CUBES IN MERIDIE: (pro *ubi* hebr. eſt אֵיכָה *echa*, quod verti quoque poteſt, *quomodo*, quaſi modum paſcendi gregem Sponſa doceri poſtulet à ſponſo paſtore:) NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIUM] Pro *cubes* hebr. eſt תַּרְבִּיץ *tarbiis*; id eſt cubare, accubare, quieſcere facias gregem tuum: S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima cap. 4. legit, *ubi manes*, ac tres S. Script. ſenſus hìc denotari autumat.

Grammaticè: ſponſa vineas cuſtodiendo oberrans ſolis radiis uſta, decolorata & obfuſcata petit à ſponſo paſtore locum, in quo velut umbraculo cum gregibus quieſcat, & cubet *in meridie*, id eſt, in ardore ſolis, ut ad eum ſe proripiat, ne ſole torreatur; ſed ibi ſponſi ſui umbra, quiete & paſtu fruatur, ne alioqui umbram quærens, incipiat vagari, incidatque in ſponſi ſodales, id eſt, æmulos, rivales & adverſarios. Solent enim paſtores in meridie greges ad ſtabula vel ſilvas, aut valles umbroſas deducere, ne ſolis æſtu feriantur; ſed ibi partim ruminent, digerantque eſcam, quam in agris comederunt, partim novam à paſtore præparatam accipiant. Sponſa ergo in æſtu meridiei captat umbram, qua refrigeretur, nec ullam meliorem putat, quàm illam, in qua cubat ſponſus, juxta quem meridianus fervor timendus non eſt.

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Genuinè. PArabolicè & genuinè ad litteram ſignificatur, quòd Eccleſia æſtu perſecutionis Iudæorum, & Gentium afflicta, & decolorata, petat à Chriſto ſponſo ſuo locum in quo fideles ſuos paſcat, & cum iis refrigerium cubando captet *in meridie*, id eſt, in ardore tribulationis, ut ibidem à ſponſo paſcatur, animetur, corroboretur, ne alioqui incidat in ſponſi ſodales, id eſt, æmulos hæreticos, vel homines impios, à quibus pabulis hæreſum, errorum & vitiorum paſcatur. Unde Chald. hæc more ſuo applicans Iudæis, in captivitate ab idololatris vexatis, & tentatis, ſic vertit, *quando pervenit tempus, ut Moſes diſſolveretur ab hoc ſæculo, dixit coram Domino: Manifeſtum eſt coram me, quòd populus iſte futurus eſt ut peccet, & vadat in captivitatem: nunc autem indica mihi quomodo gubernantur, & quomodo habitabunt inter populos, quorum decreta ſunt iis graviora calore & æſtu in meridie, in revolutione Tamnuz.*

Appoſitè Beda: *Bene*, inquit, *eum, cuius præſidium flagitat, Dilectum animæ ſuæ vocat; quia quo gravius eſt periculum, de quo eripi cupit, eo amplius illum, per quem ſe recipiendam novit, diligit.*

Magis patheticè Nyſſen. hom. 2. *Renuncia mihi*, inquit, *quem diligit anima mea: ita enim te nomino, quoniam nomen tuum ſuperat omnem cogitationem & intelligentiam, nec univerſa natura particeps rationis id effari poteſt, aut comprehendere. Nomen enim tuum, quo tua cognoſcitur bonitas, eſt mea animæ ad te habitudo: quomodo enim te non diligam, qui me ſic dilexiſti, etiam ſi adeò nigra eſſem, ut animam tuam poſueris pro ovibus, quas tu paſcis? Non poteſt cogitari hac maior dilectio, quàm tua anima meam permutare ſalutem.*

Meridies ſymbolum eſt primò ardentis perſecutionis? Nota. Meridies cùm ſol ardet, ſymbolum eſt Primò, ardoris perſecutionis & afflictionis, cùm illa quaſi eſt ſumma & in culmine: tunc enim vel maximè Eccleſia invocat Chriſtum, ut ſibi auxilium & refrigerium præſtet. Ita Caſſiod. & Beda, *Chriſtus*, inquit, *qui paſcit oves ſuas, inter eas cubat in meridie; quia corda fidelium ſuorum, ne fervore tentationum intus areſcant, memoria ſupernæ ſuavitatis reficit, & in eis ipſe propitius manere conſuevit.* Huc accedit S. Greg. qui per meridiem accipit ardorem vitiorum. *In meridie*, ait, *Chriſtus ſub umbra paſcit & cubat? quia in refrigeratione Spiritus ſancti ſibi quaſi requiem, & paſtum parat. Per meridiem quippe ardor vitiorum exprimitur, per umbram verò ſpiritualis gratiæ flatus deſignatur. Meridie ergo fervente in umbra Chriſtus requieſcit; quia dum in reprobis æſtus vitiorum flagrat, ipſe ſponſæ ſuæ ſpiritum refrigerii tribuit & in ea ſibi delectabilem locum quietis efficit. Sed hoc ſibi ſponſa indicari depoſcit, quod nulli umquam declaratur, niſi ei qui idem ſanctificatricis gratiæ munus percipit.*

Secundò ſummæ claritatis & charitatis. Secundò, meridies ſymbolum eſt ſummæ claritatis fidei, æquè ac ſummæ charitatis: in meridie enim clariſſima eſt dies, æquè ac ardentiſſima. Petit ergo ſponſa locum ſponſi in meridie, hoc eſt, petit ab aurora, id eſt, modica Dei cognitione, traduci ad clariſſimam Dei, & rerum fidei contemplationem, quà omnes errores Iudæorum, aliorumque infidelium velut nebulas illuminando diſpellat. Petit quoque ardentiſſimam charitatem, ut ea ſuccenſa ardorem omnem perſecutionis & tribulationis vincat, & ſuperet; juxta illud, *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam*, Cantic. 8. 7. Huc facit illud Habacuc. 3. *Deus ab Auſtro veniet; per quod ſignificatur meridies, id eſt, fervor charitatis & ſplendor veritatis*, ait S. Auguſt. 18. Civit. 32. Unde Origen. hic hom. 2. è quatuor; *Poſtulat*, inquit, *ſponſa à ſponſo, ut ei locum ſecrete ſui indicet & quietis, quandoquidem amoris impatiens etiam per meridiem cupit audire ſponſum, eo præcipuè tempore, quo clarior lux, & ſplendor diei perfectus & purus eſt, ut aſſiſtat ei oves paſcenti vel refrigeranti.* Idem hom. 1. è duabus: *Non quæro*, inquit, *alia tempora, quando veſpere, quando diluculo, quando in ſolis paſcis occubitu. Illud tempus inquiro, quando in florente die, quando plena luce in maieſtatis tuæ ſplendore verſaris.* Et S. Ambr. 4. Hexamer. c. 5. alloquens Chriſtum ſic ait: *In meridiano paſcis, hoc eſt, in Eccleſiæ loco ubi iuſtitia reſplendet, ubi fulget iudicium ſicut meridies, ubi umbra non cernitur, ubi maiores ſunt dies, quòd eis ſol iuſtitiæ tamquam æſtivis diutiùs immoretur.* Idem ſer. 2. in pſal. 118. *Qui receperunt te*, inquit, *ſicut ſalutis auctorem, in meridie ſunt. Illis lucet, illis calet gratia tua ſicut meridies: illis meridies factus es, qui paſcuntur in divitiis tuis, & in te ſperant. Ideò ut dicis David: Deducet eorum iuſtitiam tamquam lumen, & iudicium eorum tamquam meridiem*, Idem in Exhort. ad virgin. *Ubi Chriſtus manet, niſi ubi iuſtitiæ meridies fulget, Ideoque dicitur: In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* *Pſal. 36. 6. Pſal. 18. 6.*

Meridies id eſt, clara & univerſalis fidei prædicatio, Orthodoxæ Eccleſiæ. Hinc Theodoret. docet hìc notam veræ fidei, & conſequenter veræ Eccleſiæ, aſſignari meridiem, id eſt, claram publicam & univerſalem orthodoxa fidei toto orbe prædicationem: in ea enim meridiatur Chriſtus, indeque Eccleſia cognominatur Catholica, id eſt, univerſalis, ſive toto orbe reſplendens; cùm hereticorum ſectæ latebras & angulos quærant, nec niſi in una alterave provincia delitescant. Sic & S. Auguſt. libr. de Vnitate Eccleſiæ c. 14.

Tertiò, meridies Chriſti nativitas. Tertiò, nonnulli cenſent Eccleſiam hìc petere à Chriſto ubi cubet in meridie, id eſt, ubi jaceat in præſepio, cùm recèns natus eſt. Licèt enim natus ſit poſt mediam noctem in tenebris, tamen in eadem luce ſua illuſtravit orbem, ut videretur non eſſe nox, ſed meridies, juxta illud dictum de angelo annunciante paſtoribus Chriſti ortum: *Ecce angelus Domini ſtetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulſit illos*, Lucæ 2. 9.

Meridies Chriſti crucifixio. Meliùs tamen accipias per meridiem Chriſti crucifixionem: in meridie enim crucifixus eſt, atque crux Chriſti Eccleſiæ, & fidelibus contra omnes perſecutionum, & tribulationum æſtus, certum fidumque præſtat umbraculum & ſolatium. Aurora ergo vitæ Chriſti, fuit in nativitate; dies in prædicatione; meridies in cruce; veſpera in ſepulcro. Ita Philo Carpathius. Tacitè ergo ſponſa, puta Eccleſia & anima fidelis, quæ planè configurari optat *Dies vitæ Chriſti.*

Chri-

Chriſto crucifixo, ejuſque crucem ferre ſibique imprimere, petit quomodo (Hebræum enim איכה *echa* tam *quomodo* quàm *ubi* ſignificat,) quomodo, inquam, Chriſtus in meridie, id eſt, in ferventiſſimo dolorum & tormentorum æſtu, ad horam nempe ſextam, in duro crucis lectulo cubuerit, ut ad ejus ſimilitudinem animum ſuum & ſtudium attemperet, ſe denique totam ad Chriſti in meridie crucifixi exemplar figat & formet.

Quartò, meridies, Jeruſalem.

Quartò, meridies ſymbolum eſt Jeruſalem & Sionis, ubi Chriſtus docuit, & Eccleſiam primam fidelium Sanctorumque inſtituit, juxta illud Iſaiæ 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem*. Jeruſalem enim vergit ad Meridiem: Primi enim fideles in rebus dubiis, & quacumque tribulatione confugiebant ad B. Virginem, & Apoſtolos degentes in Jeruſalem, ut ab iis lucem, robur & fervorem acciperent, ut patet Actor. 15.

Meridies Eccleſia Romana.

Rurſum, meridies eſt Romana Eccleſia, ad quam S. Petrus jubente Chriſto ex Jeruſalem, & Antiochia tranſtulit primatum, & pontificatum ſuum: unde ad illam, velut ad umbraculum & aſylum, confugiunt toto orbe fideles in quavis difficultate, & dubio, ut ab ea in fide illuminentur, & in Dei amore accendantur. In ea ergo ſunt pabula Orthodoxæ doctrinæ, fidei, & rerum divinarum. Hinc Aponius per *meridiem* accipit cathedram Petri, ſive Sedem Apoſtolicam: *Iſta*, inquit, *paſcua, Evangelicæ ſcilicet doctrinæ, quæ Apoſtolorum principi revelata eſt Petro, non videt anima, niſi quæ veſtigia Petri credendo, & confitendo proſecuta fuerit.*

Donatiſtæ refelluntur.

Porrò, perperam Donatiſtæ hoc loco abutebantur, ut probarent apud ſe in Africa eſſe veram Eccleſiam, quòd Africa ſit ad Meridiem ſita; ſed eos rectè refellit S. Auguſtin. ſerm. 50. de Verbis Domini ſecundùm Joannem. Primò, quòd hæc ſint verba ſponſæ, id eſt, Eccleſiæ, quærentis locum ſponſi in meridie, non autem ſponſi quærentis ſponſam Eccleſiam. Secundò, quòd Ægyptus, in qua erant examina ſanctorum Religioſorum, magis ſit ad Meridiem, quàm Africa. Tertiò, quòd in Africa duæ erant Eccleſiæ, una Catholicorum, & altera Donatiſtarum: quærit ergo ſponſa in utra iſtarum cubet, & paſcat ſponſus, q. d. *O quem dilexit anima mea, annuncia mihi, doce me. Audio enim in Meridie, id eſt, in Africa, duas eſſe partes, imo multas conciſiones. Annuncia ergo mihi ubi paſcis, quæ oves ad te pertinent, quod ovile illic me iubes amare, cui me debeo ſociare, ne fortè fiam velut operta. Illudunt enim quaſi latenti, inſultant quaſi perditæ, quaſi nuſquam alibi exiſtenti. Ne ergo quaſi operta, quaſi latens fiam ſuper greges ſodalium tuorum Donatiſtarum, Maximianiſtarum, Rogatiſtarum, cæterarumque peſtium extrà colligentium, & ideò ſpargentium, rogo te, annuntia mihi, ſi illic paſtorem meum requiram, ut non in gurgitem rebaptizationis incurram*. hæc Auguſtin. Vide eumdem lib. de Unitate Eccleſiæ cap. 14.

SECUNDUS SENSUS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſolis, id eſt, tentationis ardore decolorata, opem Chriſti implorat.

ANima ſancta ſolis, id eſt, tribulationis, tentationis, & concupiſcentiæ, ardore decolorata poſcit opem Chriſti, qui fideles ſuos velut ſol meridianus vera cognitione illuſtrat, & magno Dei amore inflammat, ut omnes ærumnas alacriter & ardenter ſuperent, juxta illud Eccli. 34. 19. *Oculi Domini ſuper timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, regimen ardoris, & umbraculum meridiani*. Et illud Iſaiæ 25. 4. *Quia factus eſt fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes à turbine, umbraculum ab æſtu*. Confugiunt ergo ad Chriſtum, de quo Jeremias ait: *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, captus eſt in peccatis noſtris cui diximus: In umbra tua vivemus in Gentibus*, Thren. 4. 20. Unde ſponſa id quod hìc petit conſecuta cap. 2. v. 3. ait: *Sub umbra illius quem deſideraveram, ſedi*.

Hinc meridies notat ſtatum perfectionis, in qua anima diligit Deum ex toto corde, ex tota mente & ex omnibus viribus. Audi S. Auguſtin. ſer. 50. de Verbis Domini ſecundùm Joannem: *Annuncia mihi ubi paſcis, ubi cubas in meridie. Quid ſignat meridies? magnum fervorem, magnumq; ſplendorem. Ergo notum fac mihi, qui ſint ſapientes tui, ſpiritu ferventes, doctrina fulgentes. Dexteram tuam notam fac mihi & eruditos corde in ſapientia. Ipſis inhæream in corpore tuo, ipſis ſocier, cum ipſis te fruar. Ergo annuncia mihi, ubi paſcas, ubi cubes in meridie ne incurram in eos, qui alia de te dicunt, aliud de te ſentiunt: alia de te credunt, alia de te prædicant: & greges ſuos habent, & ſodales tui ſunt, quia de tua menſa vivunt, & menſæ tuæ Sacramenta pertractant: ſodales enim dicti ſunt, quod ſimul edant, quaſi ſimul edales*, &c. Hinc idem S. Auguſt. epiſt. 48. ad Vincentium, per *meridiem* accipit juſtos, *in quibus luce fulgentibus, & charitate fruentibus, quaſi in meridie requieſcit*. In libro verò de Unitate Eccleſiæ cap. 18. Chriſtus cubat in meridie, id eſt, inquit, in iis *qui habent charitatem, & non dividunt unitatem*. Quocirca Aponius per *meridiem* accipit ſacras Virgines, Monachos & Religioſos, nam *iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit uſque ad perfectum diem*, Prov. 4. 18. Audi Origenem hom. 2. è quatuor: *Si quando ſol iuſtitiæ Chriſtus Eccleſiæ ſuæ excelſa, & ardua virtutum ſuarum ſecreta manifeſtat, amœna etiam paſcua cubiliaque meridiana videbitur edocere. Nam cùm adhuc initia habet diſcendi, & prima, ut ita dicam, ab eo ſcientiæ ſuſcipit rudimenta, tunc dicit Propheta: Et adiuvabit eam manè diluculo. Nunc ergo quia perfectiora iam quærit, & excelſiora deſiderat, meridianum ſcientiæ lumen expoſcit*, juxta illud pſalm. 36. 6. *Revela Domino viam tuam, & ipſe faciet, & educet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tamquam meridiem*.

Meridies ſunt charitate ferventes.

Meridies eſt in Euchariſtia.

Rurſum Nyſſen. hom. 2. cenſet ſponſam hìc petere pabulum Euchariſtiæ, qua roborata viam capeſſat ad meridiem gloriæ cæleſtis: *Doce me*, inquit, *dicere piam animam ubi paſcas, ut ſalutari percepta paſtione æterno implear nutrimento, quam qui non comedit non poteſt ingredi vitam æternam, & accurrens ad fontem divinum potum hauriam, quem tu tamquam ex fonte præbes ſitientibus, aquam profundens ex tuo latere, ferro hac vena aperta; quam qui guſtaverit, fit fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Si enim in his me paſcas, me omnino facies cubare in meridie, quando in pace ſimul dormiens requieſcam in luce quæ caret umbra, ſole lucente ſuper verticem, in qua tu cubare facis eos, quos tu paviſti, quando tu pueros tuos excipies tecum in cubile. Nemo autem hac meridiana requie dignus cenſetur, qui non fuerit filius lucis & filius diei: qui autem ex æquo ſe ſeparavit à veſpertinis & matutinis tenebris, hoc eſt, ubi incipit malum, & in quod deſinit, is in meridie, ut in eo cubet, collocatur à ſole iuſtitiæ* Euchariſtia rectè vocatur meridies, tum quia continet Chriſtum, qui eſt ipſa lux mundi; tum quia contra omnes tentationes, & concupiſcentias meridianum præbet umbraculum; tum quia confert plenitudinem charitatis & deliciarum luminumque cæleſtium, juxta illud: *Ieſus*, &c. *cùm dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, in finem* (amoris, id eſt, extremè) *dilexit eos*, Joan. 13. 1.

Cur?

Meridies eſt in cælo.

Anagogicè: Meridies typus eſt cæli & cæleſtis gloriæ. Sicut enim in meridie ſol totam ſuam vim illuminandi & calefaciendi exerit, eamque toti terræ communicat: ſic Chriſtus in cælo totam quaſi divinitatis ſuæ vim & gloriam exerit; primò in ſuam humanitatem, deinde in B. Virginem, & Sanctos omnes, qua eos in corpore & anima omni lætitia, voluptate, boniſque omnibus replet, cumulat & beat. In hac vita ergo eſt aurora fidei, in altera meridies viſionis & amoris, juxta illud: *Satiabor cùm apparuerit gloria tua*, pſal. 16. v. ultim. Audi S. Bernardum ſerm. 33. *O vere meridies plenitudo fervoris & lucis, ſolis ſtatio, umbrarum exterminatio, deſiccatio paludum, fœtorum depulſio! O perenne ſolſtitium, quando iam non inclinabitur dies! ò lumen meridianum! ò vernalis temperies! ò æſtiva venuſtas! ò autumnalis ubertas, &, ne quid videar præteriiſſe, ò quies & feriatio hiemalis! Aut certè ſi hoc magis probas, ſola tunc hiems abiit & receſſit. Hunc locum*, inquit, *tantæ charitatis, & pacis; & plenitudinis indica mihi, ut, quemadmodum Iacob adhuc in corpore manens vidit Dominum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima eius*, Geneſ. 32. *ita ego quoque te in lumine tuo, & in decore tuo per mentis exceſſum merear contemplari, paſcentem uberiùs, quieſcentem ſecuriùs: nam & hic paſcis, ſed non in ſecuritate, nec cubare licet, ſed ſtare & vigilare oportet propter timores nocturnos. Heu! nec clara lux, nec plena refectio, nec manſio tuta, & ideo indica mihi ubi paſcas, ubi cubes in meridie. Beatam me dicis, cum eſurio & ſitio iuſtitiam. Quid hoc ad illorum felicitatem, qui repleti ſunt in bonis domus tuæ, qui epulantur & exultant in conſpectu Dei, & delectantur in lætitia?* Et paucis interiectis: *Omnia mihi hic cedunt citra perfectum, plura præter votum, & tutum nihil. Quando adimplebis me lætitia cum vultu tuo? Vultum tuum Domine requiram, vultus tuus meridies eſt. Indica mihi ubi paſcas, ubi cubes in meridie. Scio ſatis ubi paſcas non cubans: indica mihi ubi paſcas & cubes.*

Matth. 5.
Pſalm. 64.
Pſalm. 67.
Pſalm. 15.
Pſalm. 26.

Hinc S. Auguſt. in pſal 54. per *meridiem* accipit beatam æternitatem: *Veſpere*, inquit, *mane*, *& meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet vocem meam. Evangeliza tu, noli tacere tu, dic quid accepiſti. Veſpere de præteritis, mane de futuris, meridie de ſempiternis. Ideo ad id quod ait, Veſpere, pertinet quod exauditur vox eius, finis enim in meridie eſt, ſed inde non declinatur in occaſum. In meridie enim lux excelſa eſt, ſplendor ſapientiæ, fervor dilectionis. Veſpere, mane & meridie. Veſpere Dominus in cruce, mane in reſurrectione, meridie in aſcenſione. Et enarrabo veſpere patientiam morientis, annunciabo mane vitam reſurrectionis, orabo ut exaudias meridie ſedens ad dexteram Patris.*

Meridies beata æternitas.

Myſtici & contemplativi per *meridiem* accipiunt ſummum contemplationis & amoris gradum. Unde S. Laurent. Juſtinian de Ligno vitæ tract. de Oratione c. 10. ſex contemplationis gradus aſſignat, atque ſextum & ſummum hunc ponit. *Sextus contemplationis gradus eſt, quando animus illa ex divini luminis irradiatione cognoſcit, quibus omnis humana ratio declinat, & intelligibilium intelligentia rationem amittit, & omnem humanam ratiocinationum & intentionem tranſſcendit. Hinc emanans fluminis impetus lætificat animum contemplantis memoria abundantiæ ſuavitatis Dei, in quo geſtiens enim ad Deum totis præcordiis amandum facile abducat hominem potentia eius, & decus & gloria, maieſtas, bonitas, beatitudo, ad contemplanda eius amabilia per ſe ipſa in effectum cordis contemplantis elucescentia, hoc potiſſimum amantem rapit in amabilem, quia ipſe in ſemetipſo eſt quidquid in eo amabile eſt, qui eſt totum quod eſt quia bona amore ipſius boni ſic ſe intendit penes effectum, ut non ſe ſuis revocet, donec unus cum eo ſpiritus effectus ſit, quod cùm in eo fuerit perfectum, tum ſolo mortalitatis velo diſiſtit ac dividitur à Sanctis ſanctorum, à ſumma illa beatitudine ſupercæleſtium, qua tamen in ſide & ſpe eius, quem amat, in conſcientia fruitur.*

Meridies, ſummus contemplationis gradus.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, Honorius Auguſtod. ſic de ea exponit: *Maria anima Chriſtum dilexit, ideo omnia ſecreta Patris ei intimavit. Caſtiſſima virgo fuit meridies, de Spiritu ſancto ſplendens & fervens, in quem Chriſtus declinavit æſtum libidinoſorum, & cubavit in eius humilitate, paſtus eſt in eius caſtitate. Ne vagari, &c. Id eſt, notifica omnibus quod in me requieveris, ne hæretici dilacerent dicentes: Si virgo peperit, phantaſma fuit. Ergo vago per eorum greges, quia in ſecretis & conventiculis eorum ſum pſalmus eorum.* Hæc vera ſunt, ſed huic loco minùs congrua.

Primus.

Secundò, Rupertus hæc adaptat B. Virgini quærenti Chriſtum triduo perditum, cumque inveniret in templo: *Fili*, inquit, *quid feciſti nobis? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te*, Lucæ 2. 48. In templo enim eſt meridies, id eſt, doctrina veritatis, & ardens prædicatio charitatis.

Secundus.

Tertiò, idem Rupertus, & Guilielmus, atque ex iis Delrio, cenſet his verbis. B. Virginem aſpirare primo, ad cælum; ſecundò, ad Chriſtum ſuum, ut eo fruatur facie ad faciem, q. d. Aſſume me, quò aſſumptus es, ut tecum paſcam, tecum cubem, quæ te olim tam devotè pavi, & toties cubitum collocavi. Emiſſus es olim è ſede magnitudinis tuæ, ut mecum eſſes & mecum laborares; emitte me nunc de carcere ærumnoſæ vitæ hujus, ut tecum ſim, & pauſem tecum poſt tantos labores materni affectua. Tertiò, non addere quem paſcat, aut quos, ut noſtrum exerceat intellectum, quia non tantùm illic ſuos paſcit hoc eſt, ſanctos angelos, ſed etiam humanitatem ſuam perennibus deliciis divinitatis ſuæ. Unde poſtea, ducetur ipſemet paſci inter lilia. Paſcit quà Deus, paſcitur quà homo. Quartò, addidit in meridie, quia ibi ſempiterna meridies eſt, ibi jugis fervor divinæ claritatis eſt, ubi cubat Jeſus, ubi quieſcit divinitati unita humanitas. Ibi pia mater petebat paſci ab ipſo Deo, paſci cum ipſo homine, ibi cum ſuo Jeſu cubare. Quintò, ſodales eſſe Apoſtolos, qui in Gentium diſperſione quaſi vagabantur Evangelium toto orbe circumferentes, petere autem piam matrem, ne, jam expletis maternis officiis omnibus, emerita & plena dierum, cum Apoſtolis novum ſubire profectionum & prædicationis laborem jubeatur, cui pares erant ipſi Apoſtoli, Spiritus ſancti gratia & cæleſti luce ſatis inſtructi.

Tertius.

NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIUM TUORUM] Pungit ſponſa ſponſum ſtimulo zelotypiæ, q. d. Indica mihi locum ubi cubes in meridie, alioqui periculum eſt, ne vagando in tuos æmulos & corrivales incidam, qui te excluſo me ſibi in ſponſam ambiunt, uti fecerunt ſponſi Penelopes. Hebr. *quia cur ero ſicut vaga ſuper greges ſociorum tuorum?* Pro *ſicut vaga*, hebraicè eſt כעטיה *Keotiah*, id eſt, *ſicut amicta, operta, tecta*, vel *ſicut operiens ſe*, aut *ſicut declinans, divertens, vagans, errans*; alii, *ſicut increpata & obiurgata*. ita Pagnin. Unde Septuag. vertunt; *ne forte efficiar ſicut adoperta* græcè eſt *περιβαλλομένη*, quod S. Hieronym. in verſione Origenis vertit, *cooperta*, alii *circumducta*; Symmach. & ex eo Theodor. *ῥεμβομένη*, id eſt, *vaga vacillans* & errans, aut potiùs *circumagitata & rotata, uti lapis rotatur in funda*, ut eum fundibularius, majori impetu vibret & ejaculetur: *ῥέμβος* enim eſt *funda*.

Varia verſiones.

Porrò, τὸ *amicta* vel *adoperta* quintupliciter accipi poteſt. Primò, pro meretrice; hæc enim olim palliolo aut velo ſe tegere & operire ſolebat ex pudore, ne agnoſceretur. uti patet de Thamar Geneſ. 38. Unde Vatabl. vertit, *ne oberrans per greges ſodalium tuorum videar palliolata, id eſt, meretricula*; alii, *cur ergo quaſi quæ declinat, & diverſit ad greges ſodalium tuorum?* hoc eſt, eorum, qui ſe dicunt tuos ſodales, cùm quidvis aliud potiùs ſint.

Adoperta quintupliciter.

Primò.

Secundò, & meliùs *cooperta*, id eſt lugens: lugentes enim ſolent caput & faciem velo operire, præſertim viduæ quæ lugent mortem mariti, q. d. Cur te, ò ſponſe mi, abſente, ego ſponſa tua videbor vidua, & lugens tui abſentiam velut mortem?

Secundò, lugens;

Poteſt Tertiò, τὸ *cooperta* notare modeſtiam, honeſtatem & pudorem virginalem ſponſæ, quæ ſe velat & tegit, ne à ſponſi ſodalibus conſpici queat, uti ſe velavit & pallio ſe cooperuit Rebecca, viſo Iſaac ſponſo ſuo, Geneſ. 24. 65. Sic enim virgines & ſponſæ honeſtæ velantur, juxta præceptum Apoſtoli 1. Corinth. 11. v. 5. Vide Tertull. & ex eo S. Cyprian. lib. de Velandis virginibus, & lib. de Habitu mulierum. Ita Origen. hom 1. quem audi: *Niſi enim tu mihi annunciaveris, incipio errabunda jactari, & dum te quæro, in aliorum greges incurro, & quia aliorum erubeſco faciem, meam abſque mora mox contegere incipio. Sum quippe ſponſa formoſa, & aliis nudam faciem meam non oſtendo, niſi tibi ſoli, quem tam pridem deoſculata ſum.* Et S. Hieron. epiſt. 22. ad Euſtochium, ex hoc loco docet virgines non ex parte, ſed omnino & ex toto debere velare faciem: *Zelotypus, inquit, eſt Jeſus, non vult ab aliis videri faciem ſuam. excuſes licet atque cauſeris, obducto velamine ora contexi, & quaſivi tibi, & dixi Annuncia mihi, ne quando efficiar ſicut operta ſuper greges ſodalium tuorum, tumebit & dicet; Si non cognoveris te, &c.*

Quartò, S. Auguſt. epiſt. 48. ad Vincent. & lib. de Unitate Eccleſiæ c. 14. *cooperta*, inquit, id eſt, obſcura, latens & incognita. Eccleſia enim poſita eſt à Chriſto in meridie, ut omnibus ſit viſibilis & conſpicua: ergo non decet eam eſſe coopertam, id eſt, latentem & abſconditam, uti ſunt Eccleſiæ Donatiſtarum, aliorumque hæreticorum. Sic & Origenes, qui aſſerit idcircò Eccleſiam, vel animam Dei ſponſam, requirere Chriſti cubilia & plenitudinem ſcientiæ à Deo poſtulare, ne videatur eſſe una è philoſophorum ſcholis, quæ *adoperta* nuncupatur, eò quòd veritas apud eos operta ſit & incognita.

Quartò, latens, incognita.

Quintò & optimè, *cooperta* idem eſt quod vagans & errans, uti vertit Noſter: fœminæ enim cùm domo abeunt, alioque vadunt, honeſtatis cauſa ſeſe cooperiunt & tegunt. Petit ergo ſponſa à ſponſo locum ubi cubet in meridie, id eſt, in æſtu perſecutionum, ut ad eum confugiat. Ne alio qui, inquit, ego, id eſt, fideles mei, qui ſunt membra mea, præſertim in primitiva, novella & tenella Eccleſia, diſpergantur, & vagando deflectant ad Gentes idololatras, hæreticos & philoſophos, ac in eorum errorem inducantur, qui ſe jactant ſodales Chriſti, & veros paſtores, doctoreſque veritatis, cùm ſint ſolii & miniſtri diaboli. Unde Chaldæus hæc more ſuo adaptans Judæis: *Et quare, erunt tranſmigrantes inter greges filiorum Eſau & Iſmael, qui applicant ſibi idola ſua pro ſocio?* Ita Nyſſenus, Philo Carpathius, Caſſiod. Beda. Anſelmus S. Bernard. & alii.

Quintò, germanè vagans errans.

Rectè notat Theodoret. hæreticos ſe vocare ſodales Chri-

Hæretici ſodales Chriſti, quo ſenſu?

Chriſti, quia habitum, & nomen Chriſti circumferunt, nec niſi Euangelium Chriſti ore crepant, ſed corde ei adverſantur, juxta illud Pauli: *Habentes ſpeciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes*, 2. Timoth. 3. Rurſum hæretici eumdem habent Baptiſmum, aliaque Sacramenta, quæ Chriſtus, & Chriſtiani. Denique *ſodales* dicuntur, non quia amici, ſed quia quaſi ex æqualitate cum Chriſto certare contendunt, promittentes eadem bona ſuis ſectatoribus, quæ Chriſtus ſuis aſſeclis pollicetur: unde & eos à ſuo nomine nuncupant, Donatiſtas à Donato, Arrianos ab Arrio, Pelagianos à Pelagio; ſicuti Chriſtiani vocantur à Chriſto. Quocirca ab his Eccleſia (id eſt, fideles rudiores in Eccleſia,) fit ut vaga, erronea, & circumducitur ac rotatur *omni vento doctrinæ ad circumventionem erroris*, ait Paulus Epheſ. 4. 14.

Sodales qui? Reſp. Primò angeli.

SODALIUM] Primò, Origen hom. 2. ex quatuor per *ſodales* accipit angelos, quibus Deus gentium ſingularum curam diſtribuit & demandavit. q. d. Ne per gentes vager, & eorum angelis præſidibus ſubiiciar, quæ uni ſponſo Chriſto ſubdita ſum, ejuſque vicario S. Michaeli. Hic enim nunc præſes eſt Eccleſiæ, uti olim fuit Synagogæ.

Secundò. Scribæ & Phariſæi.

B Secundò, Rupertus per *ſodales* accipit Scribas & Phariſæos, q. d. Oſtende mihi, ò Chriſte, ubi paſcas tuos fideles, ne alioqui recidam in priores meos magiſtros, putà Scribas Moſaicos, qui me ad Judaiſmum, & Judaicas traditiones ac ſuperſtitiones retrahant, ſicut Magi quærentes Chriſtum duce ſtella, cùm eam velut meridiem ſe occultantem reliquerunt, inciderunt in Herodem & Scribas, qui Chriſtum, &, ob Chriſtum, Magos alia via in patriam redeuntes perſecuti ſunt, Matth. 2.

Tertiò, dæmones;

Tertiò, S. Bernard. ſerm. 33. accipit dæmones, præſertim meridianos qui ſcilicet licèt ſint nox, id eſt, tenebroſi per malitiam, tamen Chriſti meridiem, id eſt, ſplendorem & fervorem fraudulenter ſimulant & oſtentant, ut fideles ad ſe alliciant & decipiant, juxta illud pſal. 90. *Ab incurſu & dæmonio meridiano. Itaque*, inquit, *niſi cordi illius quem forte aliquod huiuſmodi dæmonium tentandum acceperit, orientem à Deo illuxerit verus meridies, qui falſum convincat & prodat; non poterit omnino caveri, ſed tentabit & ſupplantabit ſine dubio ſub ſpecie boni, pro bono ſcilicet malum incauto & improvida perſuadens. Et tunc meridies, id eſt, maior claritas apparet itaque, cum quaſi boni maioris imaginem præfert.*

Quartò, optimè, hæretici & cæteri cacodoxi.

C Quartò & optimè, per *ſodales* accipias hæreticos, Philoſophos, cæteroſque errorum magiſtros, qui diſcipulorum greges poſt ſe trahere ſatagunt, ac ſubinde Chriſtianos novellos ad ſe ſe ipſi trahunt; hoc enim hic devitare cupit Eccleſia. Ita Caſſiod. Juſtus Orgel. Philo Carpathius, S. Anſelm. & Bernard.

Tropolog. ſodales perverſi Chriſtiani.

Tropol. S. Gregor. per *ſodales* accipit perverſos Chriſtianos & falſos fratres, in quos fideles incidere metuit, ne ab eis pervertantur. *Verè*, inquit, *in quo Chriſtus non cubat, vagatur: quia mens quam ille ſuavis & ponderoſus Chriſti ſpiritus non implet, multis cogitationibus diſſoluta circumfertur. Sed qui ſunt ſodales Chriſti, per quorum greges ſponſa vagari pertimeſcis, niſi falſi quique Chriſtiani? qui aut nominis ſolius, aut etiam Sacramentorum communione fratres Chriſti vocantur; quia electis, quos ipſe fratres vocavit, in Eccleſia cohabitando ſociantur. Quorum multitudines bene per exprobrationem greges appellantur: quia dum quaſi irrationabilia animalia ſine ordine vivunt, ſeductoribus ſpiritibus ad devorandum traduntur. Per huiuſmodi greges vagatur, quiſquis ab intimo deſiderio expulſus, reproborum ſtultitiam per ſimiles cupiditates imitatur.* Concupiſcentia enim eſt vaga, facitque hominem vagum, ut ab una, quam expertus, tranſeat ad aliam & aliam ſine fine, quia quærit in eis ſatiem, & non invenit, juxta illud Iſaiæ 57. 17. *Abiit vagus in via cordis ſui.* Et illud Jerem. 50. 6. *Grex perditus factus eſt populus meus; paſtores eorum ſeduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus: de monte in collem tranſierunt, obliti ſunt cubilis ſui.* Concupiſcentia ergo circumducit animam ab una voluptate in aliam, ab uno ſcelere in aliud, eamque rotat, ſicut rotatur lapis in funda, ad omnem injuriam, & vim proximo inferendam, ac ad omne nefas, juxta illud Sapient. 4. 12. *Inconſtantia concupiſcentiæ tranſvertit ſenſum.* Hoc ſignificat τὸ ῥεμβασμὸς, id eſt, *circumverſa* vel *rotunda in funda*, ut vertit Symmach.

VOX SPONSI

AD SOCIORUM EJUS.

VERS. 7. *Si ignoras te, ò pulcherrima inter mulieres, egredere & abi poſt veſtigia* (Hebr. *poſt calcaneos*) *gregum tuorum, & paſce hædos tuos, juxta tabernacula paſtorum.*

VAtablus, & alii Hebraizantes τὸ *te*, cùm dicitur, *ſi ignoras te*, cenſent Hebraico pleonaſmo redundare, & elegantiæ dumtaxat cauſa poni. Unde ipſi ex Hebræo vertunt, *ignoras tibi*, id eſt, *ſi ignoras*, ſicut mox in Hebr. dicitur לך צאי *tſei lach*, id eſt, *egredere tibi*, id eſt, *egredere*, & alibi ſæpè. Sic *te* vel *ſibi* apud Latinos ſæpè redundat, ut *tute hoc feciſti*, *vade tibi*, *mox tibi*, *ecce tibi*, id eſt, *ecce*. Sic ſenſus erit, q. d. Si ignoras ò ſponſa, ubi cubem ego ſponſus tuus in meridie, abi & ſequere veſtigia gregum & paſtorum: inter eos enim me invenies quaſi paſtorum paſtorem & principem. Hic ſenſus valdè facilis & planus eſt, & ſententiam alias impeditam expeditam expedit, claramque efficit. Ita Titelmannus, Hortolanus, Sanchez, Sotomaior & alii hebraicè periti. *Vatabl.*

Verùm Patres Græci & Latini urgent & ponderant τὸ *te*, æquè ac Septuag. vertentes ἑαυτήν, id eſt, *teipſam*. Sic ſenſus eſſe poteſt: Primo, q. d. Si ignoras te, id eſt, tuam pulchritudinem, pulchrumque tabernaculum, in quo paſco, & cubo in meridie, quia tuum tabernaculum pariter meum eſt, ſicut tua pulchritudo pariter mea eſt: ubi enim eſt ſponſa, ibi eſt & ſponſus; ubi eſt Eccleſia, ibi eſt, & Chriſtus. Quare ſi id ipſum ignoras, egredere, & abi poſt veſtigia gregum & fidelium tuorum: tui enim greges, mei quoque ſunt; atque ubi greges mei ſunt, ibi ſum quoque ego earum fidus & individuus paſtor: *Et paſce hædos tuos juxta tabernacula paſtorum*, putà Apoſtolorum & doctorum: illos enim ego tibi præſides præfeci, & magiſtros conſtitui, atque ego in medio ipſorum verſor & dego, uti dum viverem in medio ipſorum, à parentibus meis inventus ſum in templo, Lucæ 2. 46. juxta illud: *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi*, Matth. 28. 20. Quare per hoſce paſtores ego te vera doctrina paſcam, & in omni ſolis, id eſt, perſecutionis, ardore ſolabor & protegam: hos ſi ſequaris, non incipies vagari, nec incides in meos ſodales, id eſt, æmulos & rivales hæreticos, cæterorumque errorum magiſtros. Ita S. Athanaſ. in Synopſi & Juſtus Orgelit. qui rectè notant cauſam ignorationis ſponſæ, cur ſcilicet illa ignoret ubi ſponſus cubet in meridie, eſſe, quòd ipſa ignoret ſeipſam ſuamque pulchritudinem, quare eam introſpiciat, atque in ea ſponſum inveniet. *Si ignoras te. Primus ſenſus.*

Secundò, Nyſſenus cenſet hæc verba non eſſe ſponſi, ſed adoleſcentularum ad ſponſam quærentem ſe ſolis æſtu decoloratam. q. d. Eſto, tibi decolorata videaris, revera tamen es pulchra per excellentiam, id eſt, pulcherrima es mulierum, quòd ſi ob perſecutiones & ærumnas id ignoras, abi poſt tuos greges & paſtores: ab illis audies te laudari, tuamque pulchritudinem plenis buccis concrepari. Verùm hic ſenſus videtur impertinens; non enim reſpondet interrogationi ſponſæ quærentis, non, an ipſa ſit pulchra, ſed ubi ſponſus paſcat & cubet in meridie. *Secundus.*

Tertiò, Titelman. & alii cenſent hæc dici per ironiam. Pupugerat enim ſponſa ſponſum ſtimulo zelotypiæ dicens: *Ne vagari incipiam*: quare ſponſus ſtimulum hunc in eam iocando reflectit, veluti ſi amator quiſpiam volens perſuadere ſponſæ, quòd nuſquam alibi ſic poſſit, ut apud ipſum, commodè, & honorificè tractari, ita eam alloquatur: Si ignoras temetipſam, ò ſponſa mea: ſi nondum tibi ſatis cognita eſt conditio tua, in qua apud me agis, egredere, & abi poſt amatores alios, illicque operam da tuis voluptatibus & deſideriis explendis, ut videas, & experientia ipſa tandem cognoſcas, quàm ſit diſſimilis tua conditio ab illis quæ aliis adhærent amatoribus. Huc accedunt Caſſiodor. & Beda qui exponunt per comminationem, q. d. Si ignoras, ò ſponſa, quòd pulchra facta ſis per baptiſmum, & pulchrior futura per tribulationum, quas tibi idcirco immittere decrevi, tolerantiam, egredere à meo conſortio, & errantium actus imitare. Et S. Greg. hic: *Quiſquis*, inquit, *neſcit ſe in hoc poſitum, ut tentationes per ſufferentiam vincat à familiaritate Chriſti recedit; quia in bello poſitus, cum Domino ſuo pugnare recuſat.* *Tertius.*

D

Quartus, genuinus. Quartò & genuinè, videntur hæc eſſe verba non ſolius ſponſi, ſed & ſociorum ejus; unde & mox ſocii hi ajunt. *Murenulas aureas faciemus*, in plurali non *faciam*, in ſingulari, uti ibidem notant Juſtus, Rupert. Anſelm. & S. Bernard. Sponſus ergo non per ſe, ſed per ſocios ſuos reſpondet ſponſæ; *Si ignoras te*, id eſt, tuas vias, tuos greſſus, quibus ad me tendis. q. d. Si ignoras iter & viam, quam inſiſtere debeas, ut ad locum, in quo paſco & cubo in meridie, pervenias, *abi poſt veſtigia gregum tuorum?* Hebr. *dixi tibi in calcaneis ovium;* Septuag. *egredere tu in veſtigiis gregum* (τὸ enim *tuorum* non eſt in Hebræo, nec in Græco) Symmach. *egreſſa vade ſecundùm veſtigia gregum*, hoc eſt, ſequere fidem, vitam & mores priſcorum fidelium, qui Deo placuerunt, putà Patriarcharum & Prophetarum. Hi enim ſunt tui, id eſt, non tam ad legem veterem, quàm ad novam, Chriſtique Eccleſiam pertinent, teſte S. Auguſt. *Paſce hœdos tuos juxta tabernacula paſtorum*, id eſt, infirmos tuos fideles & peccatores, qui malè olent, ut hirci & hœdi ob putidam concupiſcentiam, paſcito juxta tabernacula paſtorum, id eſt, juxta Eccleſias Apoſtolorum, & eorum qui Apoſtolis ſucceſſerunt: ab iis enim in fide & virtute firmabuntur & à concupiſcentiis curabuntur; quare ibi invenient ſponſum animæ ſuæ Chriſtum in meridie, id eſt, fulgore doctrinæ & fervore charitatis, recubantem, ſuoſque fideles per Apoſtolos viroſque Apoſtolicos paſcentem. Alludit grammaticè ad hœdos, qui naturali inſtinctu agnoſcunt matres eaſque ex odore agnoſcentes illicò ad illas confugiunt. Fingitur enim hìc ſponſa hœdos parvulos & infirmos paſcere, & lactare juxta tabernacula paſtorum, qui hircos & capras adultas paſcunt: quare ex hœdis, qui ex odore agnoſcunt & advolant ad vicinas capras quaſi matres ſuas, agnoſcit ſponſa paſtrix ubi ſit ſponſus paſtor ovium, & caprarum.

Paraphraſis. Senſus eſt ergo, q. d. ait Hortolanus: Si quando, ò Eccleſia ſponſa mea pulcherrima, inter maximas perſecutiones, & rerum omnium difficultates perplexa, & inops conſilii hærebis, obſerva maiorum tuorum fidem, & in perferendis malis infractum animum, quæque illi his veluti pedibus ſuis difficiles ingreſſi vias, reliquerunt impreſſa veſtigia, heroica ſua facta, raræ fortitudinis ac conſtantiæ, tibi tuoque gregi imitanda exempla. Iiſdem tu quoque ingredere pedibus, eadem tere veſtigia, eam rectam tuque & grex tuus perpetuam tenete viam: ea vos proculdubio, ad mea paſtorum Principis, aliorumque inſignium paſtorum perducet mapalia in virentibus irriguis & opacis Iſraeliticorum montium locis fixa. Ibi nullum, qui te deceptam vitiet, aut ſolicitet, offendes pſeudo-Chriſtum, nullum pſeudo-prophetam; ſed me ipſum, qui te incorruptam perpetuò ſervaturus ſum, & illibatam; verùm Chriſtum & legitimum ſponſum tuum, meoſque, qui gregem meum ex animi mei ſententia, doctrina ſana, & ſcientia paſcant, fidos paſtores. Ibi iubeo ut paſcas hœdos tuos, tuos inquam filios tibi recèns natos, quin & adultos, ſed moribus adhuc & judicio neophytos, laſcivientes, auribus prurientes, rerum novarum cupidos, & voluptatum (quarum virus redolent) magis quàm mei amatores. Ibi tuos hœdos à meridiani ſolis incommodis tutos, cum reliquo meo grege jubeo ut facias accubare, prædicando verbum opportunè, importunè, obſecrando, increpando cum omni patientia & doctrina.

Huc accedit Chaldæus, qui de more Judæis hæc applicans ſic vertit, *dixit ſanctus & benedictus Moſi Prophetæ: Tu poſtulas ut deleatur, illis exilium, Synagoga, quæ comparata eſt puellæ pulcherrimæ, & quam anima mea diligit, ambulet in viis juſtorum, & ordinet orationem ſuam in ore Præfectorum ſuorum, & deducat generationes ſuas, & doceat filios ſuos, qui comparantur hœdis caprarum, ut ambulent in domum Eccleſiæ, & in domum doctrinæ: & propter illud meritum ſuſtentabuntur in captivitate, donec mittam eis regem Meſſiam, qui ducat eos in requiem ad tabernaculum ipſorum, quod eſt domus ſanctuarii: quam ædificabunt ei David & Salomon paſtores Iſrael.*

Minùs appoſitè aliqui paſtores non veros, ſed falſos hìc accipiunt. q. d. Sequere veſtigia gregum, id eſt, fidem & mores priſcorum juſtorum, ſic fiet ut etiam impunè hœdos, id eſt, fideles tuos imperfectos, ductare poſſis circa tabernacula paſtorum, perfidorum, inquam, illorum ſodalium, quos pertimeſcebas, ideoque decrevi te ſimilem facere equitatui meo, robori & potentiæ, quam oſtendi in curribus Pharaonis, ſcilicet proſternendis & mergendis in mari rubro.

Denique ſolatur ſponſus animamque ſponſam, compellan-
A do eam, *ò pulcherrima mulierum*. q. d. Videris tibi, ò ſponſa, ſole perſecutionum decolorata & obfuſcata; at ſcito te ex dono & gratia Dei eſſe pulcherrimam mulierum. Id explicat & confirmat, dum ſubdit: *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis, collum tuum ſicut monilia*, &c.

Tropolog. Primò cognitio ſui eſt via ad cognitionem Dei. Tropologicè: Primò, *ſi ignoras te egredere*, &c. q. d. Cognitio ſuiipſius eſt via ad cognitionem Dei, ſicut ignoratio ſui, eſt ignoratio Dei: cognoſcens enim ſuam infirmitatem, cogitur agnoſcere Dei gratiam & omnipotentiam, eamque ſupplex invocare. Unde Agapetus Diaconus Admonit. ad Juſtinianum Imper. *Qui ſe novit*, inquit, *Deum noſcet. Deum noſcens, Deo aſſimilabitur. Aſſimilabitur qui Deo dignus erit, qui nihil Deo indignum admittit, ſed cogitat quæ Dei ſunt, & quæ cogitat loquitur, & quæ loquitur facit.* Vide S. Bernardum l. 2. de Conſider. ad Eugen. c. 3. & S. Ambroſ. ſer. 2. in pſal. 118. & Origenem hìc hom. 2. ex quatuor. Unde S. Hier. epiſt. 22. ad Euſtochium: *Sis licèt pulchra*, inquit, *& inter omnes mulieres ſpecies tua diligatur à me ſponſo tuo, niſi te cognoveris, & omni cuſtodia ſervaveris cor tuum, niſi oculos iuvenum fugeris, egredieris de thalamo meo, & paſces hœdos, qui ſtatuti ſunt à ſiniſtris.* Et S. Auguſt. ſer. 50. de Verbis Domin. ſecundum
B Joan. *Niſi*, inquit, *cognoveris temetipſam, quia una es, quia per omnes gentes es, quia caſta es, quæ colloquio perverſo malorum ſodalitia corrumpi non debes. Niſi cognoveris temetipſam, quia rectè mihi deſponſavit ille virginem caſtam exhibere Chriſto, rectèque mihi teipſam exhibeas, ne malis colloquiis ſicut ſerpens Evam ſeduxit aſtutia, ſic & tui ſenſus corrumpantur à caſtitate mea. Niſi ergo talem cognoveris temetipſam, exi. Tu exi; aliis enim dicturus ſum: Intra in gaudium Domini tui. Tibi non dicam, Intra, ſed, Exi; ut ſis inter eos, qui ex nobis exierunt, exi tu: ſed niſi cognoveris temetipſam, tunc exi, ſi autem cognoveris temetipſam, intra: ſi autem non cognoris, exi tu in veſtigiis gregum, & paſce hœdos tuos in tabernaculis paſtorum. Exi in veſtigiis, non gregis, ſed gregum, & paſce non ſicut Petrus oves meas, ſed hœdos tuos in tabernaculis, non Paſtoris, ſed paſtorum; non unitatis, ſed diſſenſionis.*

Secundò. Exeat homo à veteri homine, ut induat novum. Secundò, ut homo veniat ad Deum animæ ſponſum, oportet egrediatur ex ſuis affectibus & amoribus inordinatis ac quaſi ex ſe ipſo, ut ſcilicet exuat veterem hominem; ſic enim novum, putà Chriſtum, induat. Unde S. Ambroſ. de anima & Iſaac cap. 4. docet animam conciliare ſibi Dei præſentiam, per ſui cognitionem & mortificationem: *Cognoſce te*, inquit, *& naturæ decorem, & exi quaſi exuta vinculis pedum*
C *& nudo exerta veſtigio, ut carnalia integumenta non ſentias, veſtigium mentis tuæ corporalia vincula non implicent, ut per ſuum ſpecioſius appareat*, &c. *Hoc eſt ergo quod ait: Exi tu in calcaneis gregum, & paſce hœdos tuos in tabernaculis paſtorum: quia per greges regnum intelligimus, eò quòd poteſtatis ſit gregibus præſidere; præſidet autem unuſquiſque ſibi quadam poteſtate regali, ſi coerceat in ſe corporis luxus, & ſervienti redigat carnem ſuam. Ideò dictum eſt.* Luc. 17. *Regnum Dei intra vos eſt. Unde pulchrè ait ad animam: Exi, id eſt, exi à ſervitio, exi à carnis imperio atque dominatu; & exi non in carne, ſed in ſpiritu, exi ad regimen poteſtatis; ideoque addidit: Paſce hœdos tuos, id eſt, rege ea quæ in ſiniſtra tua ſunt. Nam ſi non regantur, facile labuntur. Coerce petulantiam & laſciviam tui corporis; edoma leves motus: paſce eos non in eis corporeis tabernaculis, ſed in tabernaculis paſtorum qui regere gregem norunt. Sunt enim amabilia tabernacula Iſrael, ſicut nemora obumbrantia ſuper flumen.* Hoc eſt quod Deus Abrahæ, dum eum ad ſe evocaret, præcepit dicens: *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui*, &c Geneſ. 12. Hinc Joannes Carmelita ſic explicat: Egredere, id eſt, temetipſam interſeca, mediamque concide, ita ut mentem ab appetitu diſtermines, ac duo quaſi agmi-
D na conſtituas. Altero quidem in agmine appetitum ſentientem, effrænesque ipſius motus recenſebis. Ab hoc verò agmine mentem voluntatemque ſegregabis, alterumque numerabis agmen, in quo teipſam repones, & indicto bello agminis primi colloquia commerciumque vitabis. Sic viam accipies luceque frueris. *Abi poſt veſtigia gregum tuorum*, hoc eſt, poſt greges gradere, non ut à motibus appetitus effrænatis traharis, ſed ut quaſi verbere inflicto urgeas, & quò mens vocat, rectè ire compellas: *paſce hœdos tuos juxta tabernacula paſtorum*, id eſt, ſenſus rebelles hœdorum more, dum recens ſanguis efferuet, exultantes, cùm domueris, dictoque jam feceris audientes, ne patiaris otio ſe tradere, aut tamen citò deleras, ac ſi rebellare nequeant, neque ſoleant. Sanè ſi eos impunè agere permiſeris, fœdus reſcindent, ac in te uno conniſu irrumpent. Præſide igitur illis, acriterque cæde, ac ſimul pace juxta

calas

caſas mapaliave paſtorum, qui ſunt viri rerum divinarum A conſultiſſimi, Apoſtolorumque poſteri ac heredes, qui ſaluberrimas ſpiritualium dogmatum herbas ſibi credito gregi carpendas porrigunt: quorum ſi dogmata toto pectore hauſeris, ad meridiem ipſorum ducatu ocyſſimè properabis.

Tertiò. Tertiò, anima ut Deum inveniat, debet ſequi veſtigia gregum, id eſt, Sanctorum, qui legem Dei ſunt ſecuti, ac ejus in ſacra Script. dogmata velut pabula depaverunt. Eadem hœdos, id eſt, petulantes & effrænes concupiſcentiæ motus, refrænet ex diſciplina paſtorum.

Symbolicè. Symbolicè, S. Bernardus greges Dei, ait, ſunt creaturæ, ex quarum veſtigiis, id eſt, conſideratione, veſtigamus & pervenimus ad earum Creatorem, uti docet S. Thom. 1. part. q. 5. art. 5. & quæſt. 47. art. 7. Vide S. Baſilium hom. 11. Hexam. S. Auguſt. lib. 10. Confeſſ. cap. 6. S. Gregorium 12. Moral. cap. 8. Ita S. Antonius per hæc veſtigia ſponſi cubile, id eſt, Dei thronum & gloriam, agnovit, uti refert Nicephor lib. 11. c. 42. Unde S. Antonii hoc erat axioma, imò definitio mundi: *Quid eſt mundus? Eſt liber divinitatis. Cæli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum* pſal. 18. B

Porrò Nyſſenus legit, *ſi non cognoſcis te ipſam, ô pulchra inter mulieres, egredere tu ex veſtigiis gregum, & paſce hædos in* (vel, ut alii codices habent, *pro*) *tabernaculis paſtorum:* ſicque explicat: *O anima, quæ ex nigra facta es pulchra, ſi eſt tibi curæ, ut longo tempore dures gratia & decor tuæ formæ, ne aberres poſt veſtigia eorum qui præceſſerunt, ſequere rationem, non vulgarem hominum conſuetudinem rationis expertem: non aſpicias ad pecudum veſtigia, quæ per calces eos ſignificant, qui vitæ terrenæ ſunt affixi, &c. Non eſt enim apertum, an ſit hædorum ſemita ea, quæ apparet, quam tu ſequeris: propterea quòd à te non cernantur qui veſtigiis ſuis vitam triverunt: poſtquam vitam tranſmiſeris, & in mortis ſtabulum incluſa fueris, timendum eſt ne in gregem hædorum adſcribaris, qui ad ſiniſtram collocandi ſunt, quos ignorans eorumque veſtigiis inhærens ſecuta es.* Et Origen. qui ſic exponit, q. d. *Si non cognoveris te, quoniam regis es ſponſa, & à me facta formoſa, id tibi erit in pœnam, quòd noviſſima fies* C *in veſtigiis paſtorum: idque non inter oves & iuſtos, ſed inter hædos & peccatores, cum quibus habitans non poteris habere partem mecum.* Huc accedit S. Gregor. *Per hædos*, inquit,

Hædi, immunda cogitationes. *immundæ cogitationes deſignantur: per tabernacula paſtorum conventicula hæreticorum exprimuntur. Qui ergo pugnare neſcis, juxta tabernacula paſtorum hædos paſcit: quia quiſquis obſiſtentibus tentationum gladiis viriliter non reſiſtit, immundas cogitationes quaſi hædos laſcivos in corde nutrit, & efficitur ei ſimilis, etiam qui a fide recedit: Anima verò quæ ſponſa Christi effici concupiſcit, qualiter ſe habeat, Chriſtus eam docet, cùm ei per comparationem protinus dicit: Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilavi te, amica mea.*

Et S. Bernar. ſer. 35. qui hæc accipit ut comminationem, q. d. Si ignoras, id eſt, ſi non conſideras, non æſtimas, non contemplaris immenſa bona cæleſtia, quæ tibi partim dedi, partim promiſi, *Egredere de ſanctuario meo, corde tuo, ubi ſecretos ſacroſque veritatis ac ſapientiæ ſenſus dulciter haurire ſolebas, & magis tamquam una de ſæcularibus, paſcendis & oblectandis tuæ carnis ſenſibus intricare. Hædos quippe (qui peccatum ſignificant, & in iudicio collocandi ſunt* D *a ſiniſtris) dicit vagos & petulantes corporis ſenſus, per quos peccatum tamquam mors per feneſtras intravit ad animam. Cui & bene congruit, quod ſequitur in Scriptura, Juxta tabernacula paſtorum.*

De B. Virgine. Deniq; Rupertus hæc adaptat B. Virgini, quæ pulcherrima fuit omnium non tantùm fœminarum, ſed & creaturarum omnium, in cujus utero quaſi in templo, imò quaſi in cælo, Chriſtus cubavit, quaſi Chriſtus ei dicat: Cùm non ignores te ipſam, quòd ſis mater Dei, ac benedicta inter mulieres, cognoſcis pariter ubi ego cubem, nimirum in tua fide & humilitate. Tu enim dixiſti: *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Ergo ex fide & humilitate, imò fides & humilitas tota pulchritudo tua eſt, & hic eſt locus requietionis meæ; locus in quo dilectus tuus paſcendo & cubando delicietur in meridie, id eſt, in hoc tempore plenæ gratiæ, quando figura iam præteriit, ac res illuxit; umbra depulſa, ſol veritatis aſcendit.*

VERS. 8. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilavi te, amica mea.*

PRo *equitatui* hebraicè eſt לססתי *leſuſathi*, id eſt, ut Septuag. τῇ ἵππῳ, id eſt, *equæ meæ*, vel potiùs *equitatui meo*; Syrus, *equæ meæ in curru Pharaonis aſſimilavi te*; Arabicus, *nominavi* (laudavi, celebravi) *te, ô proxima mea, in equo meo in curribus Pharaonis.* Jam

Primò, nonnulli cenſent Salomonem hìc ſponſam ſuam comparare equæ cuidam currili lectiſſimæ, generoſiſſimæ, & pulcherrimæ, qua præ deliciis ipſe utebatur in agitandis curribus Pharaonis; vel quo Pharao filiam ſuam curru vexit ad Salomonem, quaſi ſponſam ad ſponſum: quo ſymbolo ſignificatur, ſponſam cum ſponſo ſimilem eſſe equo & equæ, eumdem matrimonii vitæque currum pari conſenſu trahentibus: à jugo enim hoc equorum, matrimonium dictum eſt coniugium, quòd coniuges ſint quaſi duo equi ad eumdem currum coniugati, ut matrimonii opera paribus humeris ſuſtineant, ejuſque difficultates paribus viribus ſuperent. Rurſum hoc ſymbolo ſignificatur ſponſam debere ſe moribus viri accommodare, & hunc viciſſim ſponſæ infirmitati ſe attemperare, ſicut in curru trahendo equi jugales alter alteri ſe accommodat. Significatur ergo hac equæ metaphora, mutuus ſponſi & ſponſæ amor, mutua obſervantia, mutua concordia, mutuus labor, mutua obſequia & officia. Sic Lyricus comparat virginem ſpecioſam equæ:

Quæ velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi.

Equa notat quatuor: Primò, Eccleſiæ velocitatem; Notum eſt proverbium: *Equa Theſſala.* Igitur equa notat Primò, Eccleſiæ velocitatem: equæ enim velociores ſunt equis, ut maximè liquet in Hiſpanicis. ita Theodoret. Sponſus, ait, cùm ſponſam amoris æſtu percitam, & ad ſe feſtinanter currentem cerneret æquè, æripedi illam ſimilem aſſeruit.

Secundò, eius obedientiam. Secundò, ejus obedientiam & mortificationem, quòd cùm in gentiliſmo viveret indomita, jam jugo Chriſti cervices ſubmiſerit. ita S. Ambroſ. ſerm. 2. in pſal. C 118.

Tertiò, amplitudinem. Tertiò, amplitudinem, quòd celerrimè per totum orbem diſcurrerit, Chriſtique fidem propagarit: *Cæpit ſponſa Chriſti*, ait ibidem Ambroſ. *concordia & manſuetudine populari, eſſe ſublimis, & toto circumferri orbe tamquam currus, & equis velocibus ſupra mundum rapta aſcendit ad Chriſtum.*

Quartò, fœcunditatem. Quartò, fœcunditatem: Ita S. Ambroſ. de Iſaac & anima c. 4. *Virtutis labor*, ait, *quærit victoriam, ut poſſit equæ illi, quæ Salomonis eſt, comparari. velox ad currendum, habilis ad partum; quoniam fœcunditas animæ deſideratur & quæritur. Huic equæ ſimilis æſtimatur hæc anima, hoc eſt, Propheticæ vel Apoſtolicæ virtutis: eò quod in eorum annumeretur gregem, qui fœcunditate prædicationis ſuæ totius orbis terrarum ſpatia reſperſerunt, & quamvis in corpore conſtituti, nulla tamen curſus ſpiritalis ſenſere diſpendia.*

Secundò, equitatus bellicus. Secundò, nervoſiùs hæc accipias de equitatu curruum bellicorum. Alludit enim ad equos bellicos, quos ſibi ex Ægypto à Pharaone coemebat Salomon: Ægyptus enim optimorum equorum erat ferax, Vide hiſtoriam 3. Reg. 4. ubi inter alia dicitur: *Habebat Salomon quadraginta millia præſepia equorum currilium, & duodecim millia equeſtrium*, D &c.

Paraphraſis. Senſus ergo eſt, q. d. Queſta es, ô ſponſa, te æſtu perſecutorum decoloratam, atque timere, ne rurſum vagando incidas in ſodales, id eſt, æmulos meos ac tuos, quare quæſiſti, ubi cubem in meridie, ut ſub umbra mea ab omnibus hoſtibus tuta ſecuraque quieſcas; ac hœdos tuos petulantes paſcas & compeſcas juxta tabernacula paſtorum: video te ad tantas difficultates, perſecutores & hoſtes expaveſcere; addo ergo tibi animum, dicoque me tibi daturum vires & robur tantum, ut ſimilis eſſe videaris equitatui bellico, quem Salomon comparavit à Pharaone, quo hoſtes omnes ſuperes. Ad bellum enim te voco, ac per te totum mundum mihi ſubjugare deſtino, ut principem mundi diabolum cum toto ſuo præſidio inde exigam; & quos ille in captivitatem redegit fratres meos, ſuæ libertati reſtituam. Nimirum Apoſtolos viroſque Apoſtolicos ex te ſubmittam, qui velut equi generoſi maria terraſque celerrimè percurrant, & me ipſis velut inequitantem per medias hoſtium acies invehant, ac populos undequaque proſternentem circumferant. Per me namque ſola mea præpotenti dextera fretus, fortia & admiranda facinora edam, atque arduum & memorabile hoc bel-

lum

lum tua, quaſi victoris equi equitatus opera confictam, A vincam, & triumphabo. Hinc S. Joannes mundi per Apoſtolos ad Chriſtum converſionem vidit repræſentari equo albo. *Ecce*, inquit, *equus albus, & qui ſedebat ſuper illum, habebat arcum, & data eſt ei corona, & exivit vincens ut vinceret*, Apocal. 6. 2. Hac de cauſa ſponſa in Eccleſiam cap. 6. verſ. 9. comparat caſtrorum aciei ordinatæ.

Tertiò currus Pharaonis, in mari rubro ſubmerſi.

Rurſum, *currus Pharaonis* cum Aponio, Beda & S. Bernardo accipi poſſunt, non quos Salomon emit à Pharaone, ſed quos Deus proſtravit in mari rubro, q. d. Tu, ò Eccleſia mea, à me aſſimilaberis equitatui meo, quem oppoſui equitatui & curribus Pharaonis, cùm pro Moſe & Hebræis pugnans eos profligavi, & in mare demerſi. Similiter enim modo per te omnes tuos hoſtes infideles profligabo, ſed ita, ut ex infidelibus faciam fideles, ex hoſtibus amicos, ex rebellibus ſubditos, ex feris homines, ex mortuis vivos, ex dæmonibus angelos; quare eos per mare rubrum, id eſt, per baptiſmum ſanguine Chriſti quaſi rubricatum, deducam in terram promiſſam, non in terra, ſed in cælis. Ita Caſſiod. Anſelm. & Beda, qui & addit, id fieri duce columna ignis & nubis, id eſt, gratia Spiritus ſancti. Vide dicta Exodi 14. Porrò equitatus Dei fuit angelicus: B angeli enim pugnantes pro Deo & Hebræis proſtraverunt Pharaonem: Unde Joannes Carmelita ſic explicat: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilavi te*, hoc eſt angelo, quo tamquam equo meo vehebar olim, dum in ſinu Arabico currus Pharaonis everterem, te ſimilem feci. Huc facit illud Habacuc 3. 15. *Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum*. Et verſ. 8. *Qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſalvatio*, &c. Alludit ad pſalm. 67. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis in Sina in ſancto*. Ille enim pſalmus 67. idem connubii Chriſti & Eccleſiæ argumentum tractat, quod Canticum hoc. Ita Chald. quem audi: *Quando egreſſi ſunt filii Iſrael de Ægypto, ſecuti ſunt Pharao & exercitus eius poſt eos in curribus, & in equitibus, & erat via clauſa eis a quatuor partibus, à dextris & a ſiniſtris erant deſerta plena ſerpentibus igneis; & poſt tergum eorum erat Pharao impius, & exercitus ejus, & ſimiliter ante eos erat mare curvatum. Quid fecit ille ſanctus & benedictus? revelatus eſt in virtute potentiæ ſuæ ſuper mare, cum ſuffocatus eſt Pharao, & exercitus eius, & currus & equites, & equi eius; & ſimiliter periiſſet Iſrael* C *niſi Moyſes Propheta extenuiſſet manus ſuas in oratione coram Domino: & avertiſſet iram Domini ab ipſis, & aperuerunt ipſe & juſti generationis illius os ſuum, & dixerunt canticum, & tranſierunt in medio maris exſiccati per ſiccum, propter meritum Abraham & Iſaac & Jacob dilectorum Domini.* Huc accedit Origen. qui ſic exponit: *Si vis intelligere, ò ſponſa, quem tu ſcire debeas, cognoſce cui te comparaverim, & tunc videbis talem te eſſe quæ ſuperari non debeas, cum tuam ſpeciem cognoveris. Aſſimilata enim es equitatui meo in curribus Pharaonis, ſiquidem quantum differt equitatus meus ab equis Pharaonis, tanto melior es ſiliabus omnibus, ô amica mea.*

Haymo verò, per *equitatum* Dei accipit ipſos filios Iſrael ſalvatos in mari rubro, quibus ſimilis fit Eccleſia, quando per aquam baptiſmi ſalvatur.

Symbolicè.

Symbolicè: Sotomajor cenſet hunc eſſe equitatum amoris, quo ſponſa devicit, ſibique devinxit ſponſum, q. d. Equidem, ò ſponſa chariſſima, ut primùm te vidi, totum me penitus tibi devinxiſti, & planè animum meum quaſi expugnaſti eximia ſpecie & pulchritudine tua, uſque adeò fortiter & vehementer, ut non minùs fortis & potens mihi eſſe videaris in amore, quam equitatus ille meus junctus curribus Pharaonis, fortis & robuſtus eſt in bello ad pugnandum, & vincendum & profligandum populi Dei hoſtes. Sic Plato in Sympoſio, vel de Amore, inter alias

Amor triumphat de Deo.

amoris excellentias hanc ponit præcipuam, quod potentiſſimus & fortiſſimus ſit, atque etiam ipſo Marte, id eſt, Deo bellatore, & auctore belli, fortior: Sic enim ibi ait: *Quod ad fortitudinem præterea attinet, neque Mars equidem amori reſiſtit. Neque enim Mars amorem, ſed amor deæ amoris (ut ferunt) Martem detinet. Potentius autem eſt id quod detinet, quam id quod detinetur. Qui vero cæterorum fortiſſimo dominatur, omnium abſque dubio fortiſſimus iudicandus eſt.* Divinius S. Bernard. ſerm. 64. exclamans: *O ſuavitatem*, inquit, *ò gratiam ô amoris vim! Itane ſummus omnium, unus factus eſt omnium? Quis hoc fecit? Amor dignitatis neſcius, dignatione dives, affectu potens ſuaſu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Quid tamen non violentum? amor eſt. Quæ iſta vis quæ-* A *ſo, tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam? Denique ſemetipſum exinanivit, ut ſcias amoris fuiſſe, quòd plenitudo effuſa, quòd altitudo adæquata eſt, quod ſingularitas aſſociata eſt.* Sic Boetius libr. 2. de Conſol. metro 8. ait amorem cælo dominari: *Et cælo*, inquit, *imperitans amor*. Quin & ſponſus hic c. 8. v. 6. *Fortis*, ait, *eſt ut mors dilectio*.

Et cælo dominatur amor.

SECVNDVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & anima ſancta.

Primus ſenſus, equi Apoſtoli.

PEr equam & equitatum Primò, Philo Carpathius legens, *equis meis*, & tres Patres apud Theodoretum, accipiunt Apoſtolos, quibus quaſi equis inſidens Chriſtus profligavit currus Pharaonis, id eſt, Gentes infideles, eaſque ſibi ſubiecit, atque in iis velociter & fortiter quaſi equitando, currum Evangelii ſui illicò circumegit per omnes gentes. Sic Eliæ curru igneo & equis igneis aſcendenti in cælum ſuccIamavit Eliſeus: *Pater mi (tu es) currus Iſrael & auriga eius*, 4. Reg. 2. 12. q. d. Tu, ò Elia, Iſraeliticum populum, ut currus, tuis meritis portabas, &c. ut auriga, tuis conſiliis regebas. Quis te in cælum rapto tam Iſraelem portabit & reget?

Secundus, equitatus angeli.

Secundò, Nyſſenus, Aponius & S. Bernardus per *equitatum* accipiunt angelos, qui uti olim quaſi equites Dei proſtraverunt currus Pharaonis in mari, ita nunc proſternunt dæmones, & quoslibet homines animam juſti impugnantes.

Tertius, equitatus animæ ad fidem converſæ.

Tertiò, Origenes hom. 2. ex quatuor, & ex eo Aponius, per *equitatum* accipiunt animas, quæ ex infidelitate aut peccato per prædicationem Apoſtolorum, & gratiam Chriſti traductæ ſunt ad fidem & ſanctitatem, itaque ex equitatu diabolitactæ ſunt equitatus & equæ Dei, nam ut hic ait Thomas Ciſtercienſ. *Omnes qui male aguntur, ſunt equi in curribus Pharaonis; ſcilicet diaboli, a quo tamquam auriga diriguntur & agitantur;* ſed hi converſi fiunt equi Dei in curribus Chriſti, cùm frænum diſciplinæ ejus ſuſcipiunt, jugum Evangelii portant, & ſpiritu ejus aguntur. Unde Aponius *rem convertens*, explicat *ex curribus Pharaonis*. Hi enim a Chriſto ſeſſore ſinunt ſe flecti ad omne bonum, quocumque illi libuerit, atque ab omni malo licet delectabili & C concupiſcibili refrænari, uti dixi Apocal. 6. v. 2. *Mutato*, inquit Aponius, *magno ſeſſore magni efficiuntur, equi qui portant Spiritum ſanctum. Et in quibus ſolebat ſedere Pharao, qui diſperdens vel diſſipans eos interpretatur, qui utique princeps intelligitur mundi, nunc vehitur in eis princeps cæleſtis militiæ, Chriſtus: & quos conſueverant auctores vitiorum miniſtri Antichriſti trahere per ſaxoſa convallia criminum, nunc a potentibus & manſuetis equis Apoſtolis, vitæ exemplo, & ſana doctrina trahuntur per juſtitiæ campum, in quibus vera ſunt voluntas & rationabiles ſenſus; ſermones, agens efficium, per quem aut Pharaonis aut Chriſti unuſquiſque efficitur currus. Et quam ſint ſplendidi vera conſcientia auro obtecti, quam refulgentes in omni ſancta converſatione hi, qui ex Pharaonis, Chriſti effecti ſunt currus, evidenter agnoſcitur, ubi eos Domini equi trahere aſſeruntur. Quibus etiam pro ſublimi laude animam ſuam aſſimilat Chriſtus dicendo: Equitatui meo, & reliqua.*

Currus converſorum.

Audi S. Gregorium: *Sicuti quia equitatus Iſraeliticus, currus Pharaonis fugiens in mari demerſus reliquit, nec ſtatim terram repromiſſionis intravit; ſed priùs multas tentationes in eremo quadraginta annis ſuſtinuit, multos reges multis laboribus expugnavit, & ſic tandem quod promiſſum ſibi fuerat, laborioſe acquiſitum ſuſcepit. Huic ſancta anima, ſponſi amica ſimilis effi-* D *citur, quæ prius in baptiſmo omnia peccata ſua extincta quaſi Pharaonis exercitum reliquit; & poſt, dum inter huius mundi habitatores, malignos ſcilicet ſpiritus, vivit, innocentia vitia quaſi reges alienos proſternit, & ſic tandem ad beatam terram, in qua cum ſponſo delectetur, pervenit.* Vide S. Bernard. ſerm. 39. ubi per *currus Pharaonis* accipit cuncta vitia, præſertim malitiam, luxuriam, avaritiam, ac ſingulis ſuos aurigas & equos conſimiles aſſignat.

Quartus equa, anima Chriſti & humanitas.

Quartò, Origen hom. 2. ex quatuor & Theod. per equam accipiunt ſanctiſſimam Chriſti animam & humanitatem, cui inſedit divinitas, eamq; velut auriga egit per tot heroica virtutum omnium opera (humanitas enim Chriſti hic primaria eſt ſponſa, quàm Verbum, ut ſponſus ſibi deſpondit, uti dixi in procemio c. 2.) Chriſtus enim humanitati ſuæ aſſimilat animam juſti, quaſi eam ſic alloquatur: Te animam propinquam meam factam, atque ideò propinquam,

appel-

appellatam, & reipſa nominis fructus aſſecutam, equæ dico eſſe ſimilem meæ, qua ego utens Pharaonem intelligibilem ſubmerſi, tibique largitus ſum libertatem, juxta illud: *Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ*, Philip. 3. 21. Et, *Nos verò omnes revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini Spiritu*, 2 Corinth. 3. 18.

Quintus, equa, anima juſti. Quintò, S. Hieronym. in illud Habacuc. 3. 8. *Qui aſcendes ſuper equos tuos*, cenſet animam juſti hic comparari equo propriè dicto, quòd inſtar equi ratione & voluntate carentis fræn ari & regi ſe ſinere debeat ab auriga & ſeſſore Chriſto, ac dicere cum Pſalte: *Ut jumentum factus ſum apud te*, pſalm. 72. 23.

Anima ſancta, equitatus. Plenius S. Bernardus, homil. 39. oſtendit animam ſanctam, non tantùm eſſe equam, ſed equitatum potentiſſimum Dei: *Nec miraberis*, inquit, *unam animam equitatus multitudini ſimilatam, ſi advertas quanta in ipſa una, quæ tam ſancta anima ſit, virtutum acies habeantur, quanta in affectionibus ordinatio, quanta in moribus diſciplina, quanta in orationibus armatura, quantum in actionibus robur, quantus in zelo terror, quanta denique ipſi cum hoſte conflictuum aſſiduitas, numeroſitas triumphorum.* Hanc autem multiplicem de hoſte victoriam, ita ſigillatim poſt nonnulla enarrat; *Ibi populus eductus eſt de Aegypto, hic homo de ſæculo; ibi proſternitur Pharao, hic diabolus: ibi ſubvertuntur currus Pharaonis, hic carnalia & ſæcularia deſideria, quæ militant adverſus animam, ſubmerguntur: illi in fluctibus, iſti in fletibus: marini illi, amari iſti. Puto & nunc clamare dæmonia, ſi fortè contingat inſidere in talem animam, Fugiamus Iſraelem, quia Dominus pugnat cum eo.*

Igitur anima obediens & ſancta eſt equus & equitatus Dei, quia ad obediendum & ad omne opus bonum, quod jubet vel conſulit Deus promptiſſimè, velociſſimè, efficaciſſimè, totoque ſpiritus impetu procurrit inſtar angelorum, de quibus canit Pſaltes pſal. 103. 4. & Apoſtol. Hebr. 1. *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.*

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus per equum & equitatum accipiens virgam Moſis, per quam velut per equitatum Deus Pharaonem proſtravit & merſit in mari, aſſerit per eamdem denotari B. Virginem: *Sicut enim virga illa*, ait, *virgas maleficorum & incantatorum devoravit, & omnem ſuperbiam Aegyptiacam obtrivit, ac deinde germinavit, frondvit, floruit & fructum protulit, non plantata, non ſucco terræ animata; ſed virtute cæleſti ſupra uſum naturæ provecta, ſic tu pulcherrima mulierum, amica mea cunctam pravitatem hæreticam intereniſti, ſuperbiam diaboli dejeciſti, conceptu florida, partu fructifera; virgo in conceptu, incorrupta poſt partum. Nonne igitur pulcherrima es mulierum? Verè pulcherrima.*

Hinc B. Virgo contrivit caput ſerpentis, id eſt, Luciferi, omniumque ejus aſſeclarum, Geneſ. 3. quales ſunt hæretici: quocirca B. Virgini verè & jure accinit Eccleſia: *Quæ ſolas univerſas hæreſes in univerſo mundo interemiſti.* Id enim verè ei tribui, patet ex omnium hæreticorum ætatumque hiſtoria.

VERS. 9. *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis: collum tuum ſicut monilia.*

Variæ verſiones. PULCHRÆ SUNT GENÆ TUÆ SICUT TURTURIS] q. d. Tua, ò ſponſa, (id eſt, Eccleſia & anima fidelis,) caſtitas, ac virginalis pudor relucet in genis tuis, æquè ac in genis turturis. Hebr. eſt תורים *torim*, id eſt, *turturum* in plurali. Verùm plurale ponitur pro ſingulari. Unde *turturis* vertit Noſter, & Septuag. Chald. & Rabbini *torim* vertunt, *inaures, gemmas, torques, margaritas, monilia*; R. Abraham, *murenulas, quæ depictæ erant inſtar turturis*; alii, *murenulas ad turturis ſpeciem effigiatas, quæ ex temporibus deſcendentes uſque ad genas eas mirè exornabant.* Unde Vatabl. vertit, *venuſtæ ſunt genæ tuæ inter mu-*

A *rinulas, & collum tuum inter monilia*; Syrus, *ſpecioſæ ſunt genæ tuæ cum cincinnis, & collum tuum cum torque.* Verùm melius vertit Noller. Hebr. enim תור *tor* propriè turturem ſignificat per onomatopœjam à ſono vocis, quem gemendo turtur edit, non monile aut quid ſimile. Adde, Noſtrum & Septuag. in Hebr. legiſſe כתורים *chatorim*, id eſt, *ſicut turturum*, non בתורים *batorim*, id eſt, *inter turtures*, vel murenulas, aut monilia turturibus ſimilia. Denique aptiùs genæ ſponſæ turturibus, quàm monilibus comparantur, quia turtures pudici ſunt, manſueti (unde & carent felle) modeſti & verecundi, idque maximè oculis & genis repræſentant: *In genis enim eſt ſedes pudoris*, ait Plinius lib. 11. cap. 37. Sic c. 4. v. 1. ait: *Oculi tui columbarum*, columbarum enim ſpecies una ſunt turtures.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

B EXplicat, & per partes confirmat ſponſus per ſuos ſodales, quod generatim dixit ſponſæ: *O pulcherrima mulierum.* Unde pulchritudinem genarum & colli ejus hic repræſentat, q. d. Facies tua à ſole fuſcata ſplendet & nitet argenteorum turturum fulgore. Alludit ad illud pſalm. 67. *Si dormiatis inter medios cleros* (eritis) *ſicut pennæ columbæ deargentatæ.* Addit Nyſſenus, ne quis ex eo quod ſponſam compararit equæ vel equitatui, ac hœdorum eam paſtricem dixerit, eam laſcivam & luxorioſam æſtimet, quales ſunt equæ & hœdi; hinc ut hoc abſtergat, aſſimilare eam turturi, quæ perennem fidem compari ſervat, ac caſtitatis eſt ſymbolum.

Communis Patrum expoſitio eſt per *genas pulchras* ſignificari hic verecundiam & caſtitatem ſponſæ, putà Eccleſiæ: hæc enim prima & ſumma ſponſarum eſt dos, quæ maximè in genarum rubore & pudore reſplendet. Eccleſia enim non alium ſponſum, quàm Chriſtum amat, illum unum

C cogitat & loquitur, ad illum abſentem inſtar turturis gemit & ſuſpirat. Ita Origen. Theodor. Caſſiod. Nyſſen. S. Gregor. Philo, Beda. Juſtus, Aponius, Rupert. Anſelmus, Bernard. & S. Ambroſ. ſermon. 3. in pſalm. 118. Unde Septuag. per interrogationem & admirationem vertunt, *quàm ſpecioſæ factæ ſunt genæ tuæ ſicut turturis?* ubi Origen. urget Τὸ *factæ ſunt*, q. d. Eccleſiæ genæ primitus, dum in gentiliſmo viveret, non erant ſpecioſæ; at poſtquam ſuſceperunt oſculum ſponſi in lavacro baptiſmi, ſpecioſæ factæ ſunt, quia poſt Chriſtum & per Chriſtum excoli cœpit caſtitas & virginitas. Notatur ergo hic magna virginum & continentium copia in Eccleſia Chriſti, per ejuſdem doctrinam & exemplum. Unde Aponius ſymbolicè, per turturem accipit ipſum Chriſtum, hujus enim virginalem verecundiam imitari ſatagit Eccleſia, unde ſicut turtur abſente compare gemit aſſiduè; ſic Eccleſia continuò gemit & ſuſpirat ad Chriſtum, ut eo fruatur in cælis. *Turtur Chriſtus.* Porrò Chald. pro turture vertens, inaurem & frænum maxillæ, cenſet per illam notari obedientiam Synag. *Quando*, inquit, *egreſſi ſunt ad deſertum, dixit Dominus ad Moſen;*

D *Quam pulcher eſt populus hic, ut dentur eis verba legis, & ſint ſicut inauris in maxillis eorum, ut non recedant à via bona, ſicut non recedit equus in cujus maxilla eſt frænum.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

PRimò, ſicut turtur non niſi unum admittit marem, eoque mortuo vitam agit vidualem in continuo gemitu & luctu, ſic anima ſancta, non niſi ſponſum Chriſtum diligit, ejuſque paſſionem & mortem luget aſſiduè, ac ad eum in cælis ſuſpirat: quare ejus abſentiam deflet, et crebrò ejus genæ madeant piarum lacrymarum imbre. *Turturis animæ ſ. collatio. Primò.* Turtur enim monogamus eſt, & femella amiſſo conjuge aquas vitat limpidiores, ne ſe in aquis conſpecta, conjugis recordetur. Viduæ autem ideo in turturibus frequentiores ſunt, quòd mares, ut refert Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animalium c. 7. citiùs mori ſoleant, & minùs vivaces ſint. Hinc illud Virgilii:

Nec

Digitized by Google

Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.

Turtur, ſymbolum monogamiæ, viduitatis, & fidelitatis.

Turtur ergo ſymbolum eſt Primò, monogamiæ; Secundò, viduitatis; Tertiò, fidelitatis. Unde Goropius Becanus in Saxonicis ab Hebræo תור *tor*, & Latino *turtur*, dictum putat Cimbricum & Belgicum *trou*, id eſt, fidelitas per metatheſin, & *trouwen*, id eſt, nubere, & coniugi fidem coniugii dare, uti turtur eam dat turturi compari ſuo. Heliogabali nummus extat, in quo viſitur femina geſtans turturem cum hoc lemmate: *Militum fides*, q. d. Sicut turtur fida eſt ſuo compari: ſic miles fidus ſit ſuo duci. *Turtur*, ait S. Gregor. *poſtquam parem ſuum perdiderit ſemel, numquam alteri ſe iungit; ſed ſemper ſolitariè habitans in gemitu perſeverat, quia quem diligebat, non inveniens, quærit. Sic ſancta quæque anima, cùm à ſponſo ſuo abſens eſt, ab eius amore non recedit, ſed in eius deſiderium ſemper anhelat & gemit, & dum illum quem valde diligit, non invenit, quia ab eiuſ alieno amore ſe retrahit, quaſi in genarum verecundia caſtitatem cordis ipſo habitu & actu exteriori oſtendit.* Et S. Bern. de Modo bene vivendi ad ſororem. cap. 10. *Pulchra ſunt genæ*, inquit, *ſicut turturis. Natura turturis eſt, ut, ſi per occaſionem perdiderit coniugem, alterum ampliùs non quærat. O ſponſa Chriſti, aſſimilare & tu huic turturi, & præter Jeſum Chriſtum ſponſum tuum, amatorem non quæres alterum. O ſponſa Chriſti, eſto ſimilis turturi, & luge die ac nocte cum deſiderio Jeſu Chriſti ſponſi tui, quia iam aſcendit ad cælos, ut aliquando faciem illius videre merearis in dextera Patris. Pulchra ſunt genæ tuæ ſicut turturis. In genis ſolet eſſe verecundia. Soror venerabilis, genas habes turturis, ſi præ verecundia Jeſu Chriſti ſponſi tui nihil contra voluntatem illius facis, genas habes turturis, ſi cum amore & reverentia Chriſti ea quæ illi diſplicent poſtponis: genas habes turturis, ſi præter Chriſtum alterum amicum non diligis.* Similia habet S. Chryſoſt. h. 8. de turture tom. 5.

Secundo, Turtur amat ſolitudinem.

Secundò, turtur ut caſtitatem ſervet, amat ſolitudinem, ac in locis remotis nidificat, pulloſque generat & nutrit, ubi ab hoſtium incurſu ſint ſemoti & tuti. Idem facit anima ſancta. Audi S. Bernard. ſerm. 40. *Omnine ſupra ſe eſt angelorum Domino deſponſari. An non ſupra te adhærere Deo, atque unum ſpiritum eſſe cum eo? Sed itaque ſolitaria ſicut turtur, nihil tibi & turbis, nihil cum multitudine cæterorum, etiamque ipſum obliviſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet rex decorem tuum.* (*Pſalm. 44.*) *O ſancta anima ſola eſto, ut ſoli omnium ſerves teipſam, quem ex omnibus tibi elegiſti. Fuge publicum, fuge & ipſos domeſticos, ſecede ab amicis & intimis, etiam & ab illo, qui tibi miniſtrat. An neſcis te verecundum habere ſponſum, & qui nequaquam ſuam velit tibi indulgere præſentiam præſentibus cæteris. Secede ergo, ſed mente, non corpore, ſed intentione, ſed devotione, ſed ſpiritu.* Et poſt nonnulla: *Solus es, ſi non communia cogitas, ſi non affectas præſentia, ſi deſpicias quod multi ſuſpiciunt, ſi faſtidias quod omnes deſiderant, ſi iurgia devites, ſi damna non ſentias, ſi non recorderis iniuriarum. Alioquin nec ſi ſolus corpore es, ſolus es.*

Tertio, turtur gemebundus.

Tertiò, turtur ſuo luctu repræſentat animam non diſſolutam & intemperantem, ſed moribus æquè ac ſermonibus compoſitam, gravem, temperantem, orationi & compunctioni deditam, quæ gulam & libidinem refrænet per temperantiam, iram per patientiam, puſillanimitatem per fortitudinem, &c. Ita tres Patres apud Theodor. Turturi enim pro cantu eſt planctus. Unde vox turturis fuit vox S. Magdalenæ plangentis ſua peccata. Hinc turtur gemebundus notat animam meditabundam, quæ gemit & luget ſuas aliorumque culpas, & ærumnas hujus peregrinationis, & exilii noſtri. Hinc quoque turtur ſymbolum eſt ſapientiæ.

Turtur ſymbolum ſapientiæ, cur?

Nam *cor ſapientium ubi triſtitia eſt, & cor ſtultorum ubi lætitia*, Eccleſ. 7. 5. Hinc & proverbium: *Caro turturis cibus eſt ſapientium.* Nam, ut docet Aldrovandus in turture, turturis caro non craſſum, ſed tenuem dat ſuccum, qui facilè in ſubtiles ſpiritus animales convertitur: hi enim appoſiti ſunt, planeque ſubſerviunt meditationi & contemplationi. Hinc rurſum turtur meditabundus typus eſt providentiæ, quæ futura præmeditatur & proſpicit, teſte Pierio in Hierogl. Unde illud Jerem. 8. 7. *Turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus adventus ſui.*

Quarto, genæ, recta intentio.

Quartò S. Bernard. ſerm. 40. per *genas*, accipit rectam intentionem, quam Chriſtus oculis comparavit Matth. 6. 22. oculos autem circumdant & ſuſtinent genæ. Unde Cicero de Natur. deor. Genæ, ait, ab inferiore parte tutantur oculos ſubjectos, leniterque eminentes. Suntque binæ quia in intentione conſiderari debent duo, ſcilicet res & cauſa, hoc eſt, quid intendas, & propter quid intendas. Audi Plinium lib. 11. cap. 37. *infra oculos malæ, quas priſci genas vocabant duodecim tabularum interdicto radi à feminis eas vetantes; pudoris hæc ſedes. Ibi maximè oſtenditur rubor; infra eas, hilaritatem riſumque indicantes, buccæ.* Et paulò antè: *Graviores alitum inferiore gena connivent. Eadem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbæ & ſimilia*, (ut turtures) *utraque connivent*, &c. *Extremum ambitum genæ ſuperioris antiqui cilium vocavere, unde & ſupercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coaleſcit.* Talis prorſus eſt intentio, æquè ac caſtitas & pudor virginalis.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

PUlchræ genæ notant eximiam puritatem & verecundiam B. Virginis, quæ ut turtur aſſiduè gemebat mortem turturis, id eſt Chriſti dilecti ſui. Nam, ut ait S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *Turtur avis pudiciſſima ſemper habitans in ſublimibus, typus eſt Salvatoris.* Hinc & ipſa pro filio in Purificatione obtulit par turturum, aut duos pullos columbarum, Lucæ 2. ac cum Joſeph marito ſuo ſervavit caſtitatem, non tantùm coniugalem, ſed & virginalem, ac poſt ejus mortem, vidualem. Hinc api comparatur.

B. Virgo api comparata.

Apes enim copulam carnalem neſciunt, ſed virgines concipiunt pariuntque ſuos fœtus, uti B. Virgo miro modo in ſe copulavit virginitatem & fœcunditatem, ſive maternitatem. Audi S. Ambroſium lib. 1. de Virgin. *Digna virginitas, quæ apibus comparetur: ſic laborioſa, ſic pudica, ſic continens. Rore paſcitur apis, neſcit concubitus, mella componit. Ros quoque virgini eſt ſermo divinus, quia ſicut ros, Dei verba deſcendunt. Pudor virginis eſt intemerata natura Partus virginis fœtus laborum, expers amaritudinis, fertilis ſuavitatis.*

Collum tuum ſicut monilia.

Variæ lectiones.

NOſter cum Septuag. legit כחרוזים *cacharuzim*, id eſt *ſicut monilia*, jam legunt בחרוזים *bacharuzim*, id eſt, *in monilibus*, q. d. Collum tuum circumdatum eſt monilibus. Porrò Pagnin. & Rabbini *charuzim* interpretantur torques & margaritas perforatas, filo copulatas. Solent enim matronæ, ut decorem ſibi concilient, collum ornare torquibus, & margaritarum corona. At ſponſa hæc externis hiſce ornamentis non eget; ipſa ſibi ornamentum, ipſa margaritum eſt, ac verè Margarita nominari poteſt. Ita Orig. Theodoret. & S. Bern. Huc facit illud S. Hieronymi ad Euſtochium: *Margarita eſt ſermo Dei, & ex omni parte perforari poteſt.* Eſt diſparata hic comparatio; prius enim genas ſponſæ comparavit turturi, hic collum comparat monilibus. Sic enim Hebræi diſparata ſæpè combinant. Unde c. 4. v. 1. oculos ſponſæ comparat columbæ, dentes gregibus, labia vittæ coccineæ, genas fragmini mali punici, collum turri, ubera hinnulis.

Turtures torquati plumis.

Addunt nonnulli turtures ſæpè eſſe torquatos plumis colli extantibus, ideoque ſponſæ huic turtureæ dari torquem & monilia.

PRIMVS SENSVS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Colli monile eſt obedientia.

PRopriè collo, quod oneri & jugo, æquè ac capiti ſubjicitur, ſignificatur ſubjectio & obedientia Eccleſiæ, qua Chriſto ſponſo, Deique legibus per omnia obedit, quæ eam non tam gravat quàm ornat, uti monile; iuxta illud Prover. 1. 8. *Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.* Vide ibi dicta. Hinc ſicut collum non eſt rigidum, ſed tortile & verſatile in omnes partes, quò caput juſſerit, ideoque rotundum: ſic & obediens, agilis & verſatilis eſt ad omnia opera, quæ Superior præceperit. Audi Ariſtot. libr. 4. de Partib. animal. cap. 10. *Collum arteriæ gratia* habetur: *quippe quod eam atque etiam gulam protegat, amplexuque ſuo tueatur. Hoc cæteris animalibus flexibile & ver-*

& ventribus compactum eſt; at lupo, & leoni eſſe perpetuo riget. Commodius enim ad cursum, quàm ad ceteros uſus collum iis eſſe natura voluit. Vnde Chald. vertit, *& quàm pulchra ſunt dorſa eorum, ut ſuſtineant dorſum principum meorum, & ſint ſuper eos ſicut iugum ſuper cervices bouis, qui arat in aratro & ſuſtentat ſe & dominum ſuum.* Sic & Theodoret. & alii paſſim.

Hinc in Scriptur. quin & apud profanos, collum flexile, ſubmiſſum denotat & obſequentem, collum verò durum, rebellem & contumacem. Vnde illud Iſaiæ 48. 4. *Sciui quia durus es, & nervus ferreus cervix tua.*

Secundò, ſicut collum medium eſt inter caput & corpus, ac capitis influxum & ſpiritus excipit, derivatque in omnia membra, atque illa capiti connectit, & ſubordinat: ſic & obedientia jungit ſubditos Superiori, ejuſque præcepta, & conſilia, ſpiritum & virtutem, in illos derivat.

Tertiò, ſicut collum continet arteriam, qua vitalem halitum trahimus, & gulam, qua in ſtomachum cibum traiicimus: ſic obedientia menti vitam, vitalemque ſpiritum aſpirat, ac cibum non corporalem, ſed ſpiritalem voluntati, quæ quaſi ſtomachus eſt animæ, ſubminiſtrat. Audi Ariſtot. libr. 1. Hiſtor. animal. capit. 12 *Collum quod inter pectus, & faciem eſt, cuius pars prior guttur, poſterior gula, quantumque colli ipſius cartilagineum prominensque ſitum, vocem tranſmittit & halitum, id arteria nominatum eſt: at verò quantum interius carnoſum ſpinæ præiacet, Gula dicitur: pars autem poſterior colli extima, Cervix appellata eſt.* Idem libr. 3. de Part. animal. cap. 3. *Collum*, ait, *capiti ſubiectum iis, qua id habent animalibus: non enim omnia habent, ſed ea tantùm quibus ſunt partes illæ, quarum gratia collum conditum eſt; hoc eſt guttur, & quæ gula vocatur. Guttur ſpiritus cauſa datum eſt; hoc enim ſpiritum animalia trahunt, & reddunt, & reſpirando & expirando: quamobrem quæ carent pulmone, collo etiam carent, ut genus piſcium. Gula eſt, qua cibus & potus devoratur; itaque ea quæ carent collo, gulam hæc manifeſtam non habent.*

Hinc ſicut genæ notant virgines in Eccleſia, ſic collum denotat Monachos, & Religioſos, quorum profeſſio eſt obedientia, juxta illud: *Collum veſtrum ſubiicite iugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam*, Eccli. 51. 34. *Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Subiice humerum tuum, & ne acedieris vinculis eius*, ibidem cap. 6. verſ. 25. *Liga eos in corde tuo, & circunda gutturi tuo*, Proverb. 6. 21. Et: Sicut enim torques totum collum ambit & complectitur: ſic obedientia totum Religioſum, omneſque ejus actiones, totamque vitam complectitur, ut nihil ei agere liceat, niſi quod Superiori libeat. Inſuper ſicut torques e margaritis contextus plurimas continet margaritas: ſic obedientia omnes virtutes. Sola virtus eſt obedientia, quæ ceteras virtutes menti inſerit, inſertaſque cuſtodit, ait S. Gregor. 35. Moral. cap. 10. Quare obedientia eſt corona, & roſarium virtutum omnium. *Obedientia eſt corona virtutum.*

Porrò pro *monilia* Septuag. vertunt, ὁρμίσκους, quod Primò, S. Ambroſ. ſerm. 3. in pſalm. 118. vertit, *redemicula*, q. d. Obedientia collum obedientis, & Religioſi non tam deprimit, quàm redimit, & inſtar torquis decorat, & coronat. Hinc Religio dicitur a religando, quòd mentem antea à Deo per peccatum divulſam, religet Deo. Quid autem nobilius, quàm religari, & copulari Deo? Audi S. Ambroſ. *Cervix tua ſicut redimicula. Portas Chriſti iugum; ſuave eſt, ſi ornamenta putes cervicis tuæ eſſe, non onera. attolle ergo oculos tuos ad Dominum Deum tuum, & quære Deum, & invenies. Erige cervicem; redimicula, non vincula geris. Muta quoque animalia redimiculis gaudent, & phalerari ſibi magis, quàm nudari videntur. Genæ ſicut turturis, præferunt inſignia verecundiæ: redimicula cervicis, libertatis attollunt fiduciam: leve eſt enim iugum Chriſti, & ideo cervix eo non premitur, ſed levatur.* Hinc Origen. hom. 2. ex quatuor, per *redimicula* accipit *obedientiam Chriſti uſque ad mortem*; hæc enim totam vitam ejus redimivit, id eſt, circumdedit & decoravit. obedientiæ ergo Chriſti cenſet comparari obedientiam Eccleſiæ: *Magna*, inquit, *in hoc laus ſponſæ eſt, magna Eccleſiæ gloria, ubi imitatio obedientiæ eius exæquatur obedientiæ Chriſti, quem imitatur.* *Religio à religando.*

Nyſſenus autem τὰ ὁρμίσκια, id eſt, redimicula, derivat ab ὅρμου, id eſt portus, eò quòd torques curventur inſtar portus, qui lunæ falcatæ formam habet; unde dicta Panormus, nobilis Siciliæ civitas, quaſi dicat. Omnis portus, vel per omnia portus, eò quòd naves undique illuc conveniant, & confluant. Obedientia ergo Religioſo eſt quaſi portus, quia contra omnia pericula, & tentationes præſtat ei ſecuritatem, ut conſcientia quieta, & tranquilla vitam omnem exigat in lætitia. Quocirca Climacus gradu 4. *Obedientia*, inquit, *eſt perfecta abnegatio propriæ animæ, & proprii corporis, mors voluntaria, vita ſine ſollicitudine, navigatio ſine damno, ſepultura voluntatis, via humilitatis, & quaſi ſi quis dormiendo iter faciat.* idemque addit, *Vivere in obedientia nihil aliud eſſe, quàm ſuum onus aliorum humeris imponere, natare ſuper aliorum ulnas, & ſuſtentari in aquis ne mergamur, ſed ſine periculo hoc grande pelagus huius vitæ tranſeamus, & quidem breviſſima navigatione.* Cauſa à priori eſt, quòd obediens regatur à Deo: Deus enim Superiores illi conſtituit, per quos eum gubernat, Quis autem errare metuat gubernante, & ducente Deo, imò jubente? Scitum eſt illud Chriſti; *Qui vos audit, me audit*, Lucæ 10. *Obedientia portus.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

COllum, id eſt, ſtatus ſubiectionis, monet animam, Primò, obedientiæ, quam debet Deo, & Superioribus; ſecundò, humilitatis; tertiò, patientiæ: hæ enim duæ ſunt comites, imo fulcra obedientiæ, ſine quibus illa ſtare nequit. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima capit. 4. *Laudatur*, inquit, *anima, quòd cælesti ſibi illuminante præceptor iam ſpecioſa, iam pulchra ſit, quæ vultu præferat caſtitatis decorem, & redimicula cervicis attollat, in qua ſunt patientiæ & humilitatis inſignia.* Quocirca S. P. N. Ignatius in regul. modeſtiæ ſancit, ut noſtri cervice nonnihil inflexa incedant, ut hac forma humilitatem, & modeſtiam præ ſe ferant: *Caput*, inquit, *teneatur rectum cum moderata inflexione in partem anteriorem, ad neutrum latus deflectendo. Oculos demiſſos ut plurimum teneant.* Ita inceſſit Chriſtus Dominus, de quo ſic ſcribit Nicephor. lib. 1. hiſtor. cap. 40. *Collum eius ſenſim declive, ita ut non arduo & erecto nimium corporis ſtatu eſſet.* *Collum eſt humilis & patiens obedientia.*

Audi & tres Patres apud Theodor. *Collum pulchrum effectum eſt ſicut monilia. Neque enim tibi ferreum eſt collum, ut propter ſuperbiam flecti nequeat, ſed propter modeſtiam facile verti poſſit, ut monilia ex auro elaborata: cuius quidem auri probitatem ac puritatem, humilitas tua ſimplicitate non ficta imitatur. Quod ſi maximè ſimulatam humilitatem monile ſignificat, ut dictum eſt ſponſæ Chriſti collum tamquam monilia commendatum, & virtutum indicat multitudinem, & implicitam in ſingulis virtutibus humilitatem. Quemadmodum enim monile recta figura primò ab artifice conflatur, deinde in circulum accommodatè ad uſum circumflectitur: ſic homo virtute perfectus, cùm abſoluta vitæ moderatione rectus ſit, ceteris compatiendo per humilitatem flectitur atque demittitur.* Subdunt deinde collum eſſe rationem: *At collum humilitate circumdatum, eſt animi ratio, quæ ut collum reliquo corpori caput coniungit, ſic ipſa mentem cum ſenſibus connectit, dum ex virtutum habitu mentem per actiones ſenſibus applicat, ſenſuſque curſum ex virtutum præſcripto ad mentem reducit. Flectitur item per humilitatem, dum non ex propria extollitur dignitate, ſed ex pulveris ac materiæ abiectione demittitur.*

Hac de cauſa Religioſi collo iniiciunt *ſcapulare*, æquè ac Pontifices in lege veteri collo iniiciebant *ephod*, quod utroſque admonet obedientiæ, & patientiæ, ſicut monile è collo pendens virgines admonet pudicitiæ, ac viros generoſitatis, viriliſque virtutis. Inde enim dictum eſt monile, quod virtutis admoneat. Nam primo, ob aliquod egregium facinus dari ſolebat ingenuis juvenibus. Unde Ovid. 10. Metamorph. *Religioſorũ ſcapulare obedientia admonet.*

Dat digitis gemmas, dat longa monilia collo.

Sic & Græcum ὁρμίσκος, id eſt, monile, alludit ad ὁρμὴν, id eſt, impetum & impulſum, quod illum ad præclara virtutis opera viris & viraginibus iniiciat; ſicut Hebr. חרוז *charuz*, id eſt, monile vel torques, alludit ad חלוץ *chaluts*, id eſt, expeditus, ſtrenuus, acer ad heroica facta: tali enim debetur monile & torques. Unde T. Manlius à torque, quem Gallo ad Anienem occiſo detraxit, Torquati cognomen accepit, teſte Livio. *Monile à monendo dictum.*

Rurſum

Torquati qui;

Ruſum, militibus ob rem ſtrenuè geſtam, à duce torques aureus in collum iniiciebatur, indeque Torquati dicebantur; erantque duorum generum, ſimplares & duplares. *Torquati*, inquit Vegetius l. 2. *duplares, torquati ſimplares erant: quibus torques aureus ſolidus virtutis præmium ſuit: quem qui meruiſſet, præter laudem, interdum duas conſequebatur annonas, duplares duas ſimplares unam.* Sic torque & monilibus à Chriſto ſponſo decoratam ſe gloriabatur S. Agnes, dum præfecti Urbis filio ſuas nuptias ambienti, cum ſtomacho reſpondit: *Diſcede à me fomes peccati, pabulum mortis: nam multo te nobilior ditiorque ſponſus ſubarrhavit me: qui cùm ſit rex cæli & terræ, aureo veſtitu ornavit me, & aures meas decoravit inſignibus margaritis, & collum monilibus atque fulgentibus gemmis*, uti fusè refert S. Ambr. ſerm. 90.

Collum eſt circumſpectio.

Secundò, Nyſſenus homil. 3. per *collum* cenſet notari circumſpectionem, & providentiam animæ ſanctæ. *Sicut enim equus*, inquit, *collum in orbem gyrans, ad omnes greſſus aſpicit ne ubi in ſaxum impingat, aut in foſſam ruat, ſed inoffenſo pede gradiatur: ſic anima ſancta omnes ſuas actiones & greſſus proſpicit & circumſpicit, ne ubi labatur aut cæſpitet, ſed directo curſu ad Deum feſtinet.* Huc accedit Juſtus Orgel. B qui per *collum* accipit contemplativos, qui legem Dei ruminantes, eandem docendo in alios effundunt: hi enim ſunt Eccleſiæ monilia.

Collum eſt fides,

Tertiò, S. Gregorius in pſal. 5. pœnit. per *collum* accipit fidem: *Collum*, ait, *fides eſt, per quam Deo fidelis quiſque jungitur, & quaſi per collum capiti ſuo Chriſto Eccleſia, quæ eius eſt corpus, unitur: & quia fides ſine operibus mortua eſt, quaſi collum ſponſæ monilibus circumdatur, dum fides ſanctæ animæ operibus decoratur, ideoque ei dicitur: Collum tuum ſicut monilia.* S. Bernardus vero ſerm. 41. per *collum* accipit intellectum purum & ſimplicem:

Collum, purus intellectus.

Annon, inquit, *tibi videtur colli vice fungi intellectus, per quem tua anima trajicit in ſe ſpiritus vitalia alimenta, atque in quandam transfundit viſcera morum affectuumque ſuorum? Hoc ergo ſponſæ collum, id eſt, purus, & ſimplex intellectus, cùm nudo & aperto veritate ſatis per ſeipſum reniteat, non indiget ornamento, ſed ipſum magis tamquam pretioſum monile animam decenter exornat, ac proinde ſimile monilibus ipſis deſcribitur. Bonum monile veritas, bonum puritas ſive ſimplicitas, bonum planè monile ſapere ad ſobrietatem. Philoſophorum, vel hæreticorum intellectus non habet hunc in ſe puritatis veritatiſque nitorem, & ideò multum curam gerunt ipſum colorare & fucare phaleris verborum, & verſutiis ſyllogiſmorum, ne ſi nudus appareat, fallſi etiam appareat turpitudo.* C

Collum ſunt doctores,

Symbolicè: Caſſiod. S. Greg. Beda, Aponius, Philo Carpath. & Anſelmus per *collum* accipiunt doctores & prædicatores. Audi S. Gregorium hic: *Per collum ſponſæ prædicatores ſanctæ Eccleſiæ deſignantur. Monilibus prædicatores comparantur, vel quia Eccleſiæ ſunt ornamentum, vel quia Eccleſiam muniunt ut pectus monile; vel à rotunditate, id eſt, perfectione. In monilibus gemmæ in auro ponuntur. Per aurum quippe ſapientia, per lapides opera exprimuntur. Collum ergo ſponſæ ſicut monilia exiſtit, quia quilibet rectus Eccleſiæ prædicator & ſapientia interius ſe induit, & opera exterius exercet, quæ in ſapientia videt.*

TERTIUS SENSUS.
PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc omnia jam dicta præ omnibus eximiè conveniunt B Virgini. Ioſuper Rupert. per monile colli accipit ſilentium B. Virginis: *Sicut*, inquit, *monilia muniunt matronarum pectora pudica, unde & dicuntur monilia, eò quòd pectus muniunt, ne quis extraneus (id eſt, impudicus) manum ſuam iniiciat: ita & collum tuum munit verba tua, non ſolùm ne quid otioſum aut noxium, ſive inordinatum per vocem erumpat; verùm etiam ne ipſum bonum tuum, ſecretum tuum, divinum myſterium tibi creditum, leviter viam vel vocem inveniat, ut an ſit aliena, ſive filia aliqua, quamvis videatur eſſe filia Jeruſalem, quæ fortè cuſtodire neſciret huiuſmodi margaritas, ſicut cuſtodire oporteret propter porcos, maximeque propter Herodem & eius complices, intelligat. Vere igitur pulcherrima mulierum, pulcherrima in genis, pulcherrima in collo, id eſt, tam multorum, quam verborum tuorum moderamine decentiſſime.*

VERS. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.*

Variæ verſiones.

MURENOLAS AUREAS FACIEMUS TIBI VERMICULATAS ARGENTO] q. d. Aureis obedientiæ legibus & regulis, argento ſapientiæ diſpunctis te decorabimus. Hebr. *catenulas auri faciemus tibi punctatas argento*; Septuag. *ſimilitudines* vel *ſimulachra auri* (Symmach. *inſignia auri*; Quinta editio, *tortilis auri*) *faciemus tibi cum ſtigmatibus ſuis, diſtinctionibus argenti*; Symmach. *cum varietatibus*; Quinta editio, *in miliis*, id eſt, in punctis minutis *argenti*; alius; *cum variegaturis*; Vatablus, *ornamenta convenientia ex auro faciemus tibi cum notis* vel *clavis argenteis*. Noſter optimè vertit, *vermiculatas argento*, id eſt, argenti punctis variegatas, inſtar vermiculorum quorumdam, quorum tergum variis colorum notis diſpungitur; aut qui noctu inſtar argenti nitent & reſplendent. Syrus vertit, *cincinnos aureos faciemus tibi cum laminis*, vel *bracteis argenti*; Arabicus, *imagines*, vel figuræ, vel ſculptilia, *auri fient tibi, ſimillima tibi*.

Murenula quid?

B Murena piſcis eſt idem cum anguilla, vel certè illi perſimilis, ut patet ex eius effigie, quam exhibet Aldrovandus & Rondeletius de Piſcibus in Murena: inde murenula vocatur colli aurum, quod ſcilicet auro in virgulas lenteſcente, quadam ordinis flexuoſi catena contexitur, ex piſcis utique imagine vocabulo conformato, ait ex S. Hieronymo Cælius Rhodig. lib. 4. cap. 2. Ruſum ſicut murena variis notis quaſi punctis diſtinguitur, ſic & murenula vermiculatur & diſtinguitur punctis argenti. Unde Plinius lib. 9. cap. 23. *In Gallia Septemtrionali*, ait, *murenis omnibus dextera in maxilla ſeptena maculæ, ad formam Septemtrionis aureo colore fulgens dumtaxat viventibus, pariterque cum anima extinguuntur.*

Murenulæ ergo *aureæ* ſunt virgulæ auri flexuoſo contextu, ac punctis & maculis variegatæ, itaque murenæ piſci, qui ſe flectit in orbem, perſimiles, ſive manus, ſive caput, ſive aliud membrum cingant & ornent. Propriè tamen ſunt capitis & colli, ut indicat S. Hieronymus ad Marcellam epiſt. 15. ubi laudens B. Aſellam: *Aurum colli ſui*, inquit, *quod murenulam vulgus vocat, quod ſcilicet metallo in virgulas lenteſcente, quædam flexuoſi ordinis catena contexitur,* C *uſque parentibus vendidit.* Quem ſecutus Caſſiodorus; *Murenulæ*, ait, *ornamentum ſunt colli virginalis & puellaris: videlicet virgula auri perplexa, intermixtis nonnumquam pulchra varietate ſubtiliſſimis argenti filis. Et hoc eſt quod dicit, Vermiculatas argento, hoc eſt, in modum vermium terrenorum, quos lumbricos dicunt, diſtinctas & inter ſe coniunctas. Murenulæ autem dicuntur à ſimilitudine piſcis marini, qui murena vocatur.* Unde Aponius legit, *catenulas aureas faciemus*, quas non collo, ſed auribus ornandis tribuunt S. Anſelmus & Bernard. Meliùs Juſtus Orgel. Murenulæ, ait, ſunt ornamentorum à capite deſcendens, quo cervix ornatur. Denique murena dicitur à *μύρειν*, id eſt fluere, ait Euſtathius, eò quod, teſte Macrobio, præ pinguedine in ſumma aqua fluitet, nec ſe mergere poſſit, ſole nimirum torrefacta. Unde Martialis lib. 13. epigram. 77.

Quæ natat in Siculo grandis murena profundo,
Non valet exuſtam mergere ſole cutem.

Sic pariter circa collum fluitat murenula aurea, & ſolis radiis percuſſa effulgurat.

In Hæbreo eſt [illegible] *thore*, quam vocem Vulgatus paulò D antè vertit, *turturis*. Unde nonnulli hic turturem vel turturellam, ſed fluviatilem, putà trutam, accipiunt: hic enim piſcis ut pulcherrimis maculis diſtinguitur; ita ſaniſſimus æquè ac ſapidiſſimus eſt: hic & Quinta editio vertit, *tortilis auri*; inſtar turturis, vel trutæ aut murenæ. Unde & nonnulli cenſent turturem hebr. dici [illegible] *tor*, quaſi *tortilem*, eò quòd tortili collo [illegible] *tur*, id eſt circumſpiciendo jugiter exploret, num alicubi comparem ſuum abſentem reperire & videre queat. Alii *thore* vertunt, diſpoſitiones, ordines, ſeries, quales ſunt in nexu annulorum & bractearum in catenulis: Noſter optimè vertit, *murenulas*, id eſt, catenulas & torques aureos.

Alludit ad illud pſalm. 67. 14. *Si dormiatis inter medios cleros* (eritis ſicut) *pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri.* Cenſent S. Gregor. Caſſiod. & Beda hæc eſſe verba ſponſi. Meliùs Juſtus Orgel. Anſelm. Rupert. & S Bernardus, cenſent eſſe verba ſociorum ſponſi, unde

unde ajunt: *Murenulas aureas faciemus*, in plurali non *faciam*, in ſingulari.

PRIMVS SENSVS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Murenulæ aureæ, quid? Reſp. Primò tabulæ decalogi.

QUæritur, quidnam murenulæ aureæ ſignificent?

Primò, Chald. accipit tabulas decalogi à Deo datas Moyſi in Sina: ſic enim vertit, *tunc dictum eſt Moyſi: Aſcende ad firmamentum, & dabo tibi duas tabulas lapideas, exciſas ex ſapphiro throni gloriæ meæ, & ſplendidas ſicut aurum optimum, ordinatas per lineas, ſcriptas digito meo, in quibus ſcripta ſunt decem verba, quæ expurgata ſunt magis quàm argentum, quod expurgatum eſt ſeptem vicibus: dabo autem eam per manum tuam populo domus Iſrael.*

Secundò, intelligentia Scripturarum.

Secundò, Caſſiodor. S. Gregorius, Beda, Juſtus, Aponius & Anſelmus, per *murenulas* accipiunt chariſmata intelligentiæ Sac. Scripturarum; quæ aureæ dicuntur, vel propter ſapientiam claritatemque ſenſus ſpiritalis, vel propter charitatem, quam edocent: vermiculatæ autem argento aſſeruntur, vel propter nitorem eloquentiæ, vel propter ſonoram prædicationem: vel, ut ait Sanctus Anſelmus, ut ſciant doctores ſacræ Scripturæ ſententias diſpenſare pro cujuſque captu & fructu: vel, ut Aponius, *vermiculatæ* dicuntur, quia diverſas continent prophetias, alias Chriſti conceptioni, alias nativitati, alias paſſioni, alias reſurrectioni, &c. congruentes, quæ quaſi intertextæ argenti vermiculatione, eleganter coruſcent. Huc accedunt Nyſſenus, Sanctus Auguſtinus, Origenes, Theodoretus, & tres Patres, qui per *murenulas* accipiunt cognitionem ſacrarum Literarum, ac præſertim figurarum veteris teſtamenti.

Hi ergo ſequentes verſionem Septuag. quæ habet: *Similitudines auri faciemus tibi ex ſtigmatibus*, vel *diſtinctionibus argenti, donec rex ſit in accubitu ſuo*; S. Ambroſ. *in declinatione ſua*, id eſt in ſolio ſuo, ubi ſe reclinet, ſic explicant: Nyſſenus quidem cenſet murenulas has pertinere ad equam vel equitatum, cui paulò antè ſponſam comparavit, quaſi ſocii ſponſi angeli, vel ſancti doctores eam ſic afferunt: Tibi, ò anima, quæ rectè equis es aſſimilata, faciemus quædam veritatis ſimulacra, & quaſdam ſimilitudines, quæ non poſſunt accuratè & exactè oſtendere, qui tibi ineſt, mentis decorem. Tu autem, his acceptis, nes per fidem ſubjugale jumentum & habitaculum ejus, qui in te eſt habitaturus. Chriſti enim eris & ſedes & domus. Plenius Origen. homil. 2. ex quatuor, ſic interpretatur, q. d. Sacra Scriptura, Deique cognitio priſcis patribus tradita fuit per ſimilitudines & ænigmata, uſque dum Chriſtus à morte reſurgens, accubans recubuit ut leo, Geneſ. 49. hic enim patefecit ſenſum Prophetarum & Sac. Script. Idem ibidem ſic Tropologicè explicat: Anima imperfecta inſtruitur de rebus divinis per ſimilitudines & exempla, uſquequo rex ſit in accubitu ſuo, id eſt, uſquequo in id proficiat talis anima, ut capiat regem, & habeat recumbentem in ſemetipſa: habitat enim verbum Dei in anima perfecta, juxta illud Chriſti: *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*, Joan. 14. Ex adverſo S. Auguſt. lib. 1. de Trinit. cap 8. ſic explicat: *Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quoaduſque rex in cubitu ſuo eſt*, id eſt, quoaduſque Chriſtus in ſecreto ſuo eſt; quia *vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cùm Chriſtus*, inquit Paulus Coloſſ. 3. *apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria*. Quod antequam fiat, *videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate*, hoc eſt, in ſimilitudinibus, *tunc autem facie ad faciem*. 1. Cor. 13.

Murenulæ ergo *aureæ* ſignificant mundum, ſive ornatum Sac. Scripturæ lucentem auro ſpiritualium ſenſuum, & argento eloquentiæ nitentem & reſonantem. Audi S. Gregor. *Murena piſcis eſt, qui captus vertit ſe in circuitum, ad cuius exemplar ſit inauris, quæ murenula dicitur: qua deſignatur prædicatio, quæ auribus inhæret, & eas penetrat. Murenulis monilia collo ligantur: quia & ſapientia & religio, à Scripturis ſanctis prædicatoribus adjungitur. Per murenulas enim ſancta Scriptura intelligitur. Quæ bene auro & argento vermiculata dicuntur, quia & ſapientia ſancta Scriptura fulget, & ſonora prædicatione per univerſum mundum auditur. Sicut enim per aurum ſapientia, ſic per argentum ſancta prædicatio demonſtratur.* Huc facit illud pſalm. 11. *Eloquia Domini, eloquia caſta* (ſicut) *argentum igne examinatum, purgatum terræ, purgatum ſeptuplum.*

Tertiò, virginitas.

Tertiò, Sanctus Hieronym. lib. 1. contra Jovinian. per *murenulas aureas* accipit virginitatem. Ante Chriſtum, inquit, Eccleſia habebat argentum in viduis, & maritatis, ſed aurum virginitatis per Chriſtum accipit. Videtur enim hic ſponſæ pudiciſſimæ, ob pudicitiam dari murenula aurea diſpuncta argento, ut reſpiciat id quod dixit: *Genæ tuæ ſicut turturis*, id eſt, ſummè pudica & verecunda es inſtar turturis. Huc accedunt alii, qui per *murenulas aureas* accipiunt aureolam dandam virginibus. Hebr. enim תורי *thore*, id eſt, murenulæ, idem eſt, quod תורים *thorim*, id eſt, turtures, quaſi murenulæ hæ fuerint contextæ ex turturum effigiebus, quæ ſunt ſymbolum pudicitiæ: eſto, à turturibus *thorim* extenſum ſit ad ſignificandas effigies aliarum rerum, ut murenarum & ſerpentium, è quibus priſcorum torques & murenulæ conſtabant, uti docet Clem. Alex. l. 2. Pædag. c. 11. Unde Septuag. *thorim* vertunt ὁμοιώματα, id eſt, ſimilitudines & ſimulacra in genere.

Quartò, progreſſus in virtute.

Quartò, Pſellus per *murenulas* accipit progreſſum in virtute & ſanctitate, quaſi angeli ita animam piam affarentur: quia futurum eſt ut rex in te, ò ſponſa, quæ ipſum caſtè amas & quæris, requieſcat; age, ſine te à nobis inſtrui atque exornari: quamvis enim non ut aurum virtutibus fulgeas, ſed adhuc ut argentum ſplendeas; te ad auri tamen ſimilitudinem decorabimus, ſimilemque reddemus Cherubico & flammeo ac venerando ſolio, in quo rex deſcendens ſe reclinet & quieſcat. hæc Pſellus.

Porrò, quia hic progreſſus ſit per perſecutiones, & tribulationes, hinc eaſdem per murenulas hic denotari cenſet Sanctus Ambroſius ſerm. 3. in pſalm. 118. dum ait: *Hereditas eius diffuſa per populos, quo frequentiùs examinata, eo amplius eſt probata. crebræ enim perſecutiones Eccleſiæ, iuſtorum nobis titulos, martyrii victorias ediderunt. Itaque ſicut aurum bonum ita Eccleſia cùm uritur, detrimenta non ſentit, magis fulgor eius augetur, donec Chriſtus veniat in regnum ſuum, & reclinet caput ſuum in Eccleſiæ fide, qui cum veniſſet ad oves perditas domus Iſrael, non habebat ubi caput ſuum reclinaret.*

Huc accedit Philo Carpath. qui per *murenulas* accipit martyria & Martyres, qui catenati fuere olim catenis ferreis, nunc aurei in cælo, ſuntque aurei ob charitatis ſoliditatem, ac ſtigmatibus flagellorum, clavorum & tormentorum diſpuncti juxta illud Pauli: *Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto*, Galat. 6. 17. Martyribus ergo, quaſi murenulis aureis argento variegatis ornatur Eccleſia.

Quintò, inſpirationis ſanctæ.

Quintò, S. Bernard. ſer. 41. qui murenulas aſſignat auribus, per eas accipit ſanctas inſpirationes & ſuggeſtiones divinarum rerum, quas angeli animæ ſanctæ inſpirant, ſed per ſimilitudines, ut vertunt Septuag. & ænigmata, ut ait Paulus 1. Cor. 13.

Sextò, charitas in proximum divina.

Sextò, Titelmannus & alii, per *murenulas aureas* intelligunt charitatem Dei exerentem ſe in amorem proximi, & in opera miſericordiæ: hæc enim argento, charitas verò auro repræſentatur: aut charitatem diſtinctam & diſpunctam notis argenti, id eſt, actibus humilitatis, ceterarumque virtutum.

Septimò, modeſtia.

Septimò, murenulæ appoſitè ſignificant modeſtiam & compoſitionem externam omnium membrorum, actionum, geſtuum, motuum ad probitatem & pietatem, &c. ex quibus ſit quaſi catena aurea mirè ornans hominem, ac præſertim ſponſam. Ita Clemens Alexand. l. 3. Pædag cap. 1. *Torques*, inquit, *& catena ſint pudor & modeſtia. Non alius fuerit mulieri aurium ornatus, quàm catecheſis, hoc eſt, quæ per auditum ſuſcipitur inſtitutio. Oculi autem verbo inuncti, & aures ad ſenſum perforatæ, divinarum rerum auditorem, & ſanctarum viſum contemplatorem efficiunt*. Notum eſt illud S. Ambroſii: *Modeſtia eſt purpura virtutum.*

Octavò, aptiſſimè per *murenulas* accipias hic cum Sancto Bernardo, Sanchez, Hortolano, Joanne Carmelita & aliis, præmium & ornamentum obedientiæ. Cùm enim immediatè antè dixeram: *Collum tuum ſicut monilia*, id eſt, obedientia tua, qua collum legi ſubjicis, ò ſponſa, ò Eccleſia, eſt aureum tuum monile, quod mirè internè animam tuam decorat; nunc eidem externum ornamen;

mentum & præmium aſſignat, videlicet murenulas ex auro notis argenti intertexto: hæ enim faciunt, ut aurum inter eas magis majorique gratia reſplendeat, ait Nyſſen.

Huc facit, quod Hebr. תּוֹרֵי *tore*, id eſt, murenulæ, planè alludat ad תּוֹרָה *thora*, id eſt lex, & ad תּוֹר, id eſt, diſpoſitio, ordo, ſeries. Unde & Chald. per *tore* accipit Decalogum, atque Origen. Theodoret. S. Auguſt. S. Gregor. & ceteri in ſecunda expoſitione citati, accipiunt S. Scripturam, quæ legem Dei continet & promulgat.

Igitur ſponſæ collo tam obedienti Deus in præmium ornatumque injicit murenulas, hoc eſt, leges ſuas divinas, quæ cùm ex rationibus æternis, quæ ſunt in mente Dei emanent, in ſe ſapientiſſimæ ſunt æquè ac pulcherrimæ, ut mirè obedientem eas acceptantem, non tam ligent quàm ornent: ſub legibus accipe non ſolùm præcepta, ſed, & conſilia Euangelica æquè ac beatitudines, quæ hominem efficiunt cæleſtem, & angelicum, imò angelum terreſtrem. Ergo murenulæ Chriſti Eccleſiæ datæ ſunt leges Euangelicæ, quas recenſet S. Matthæus cap. 5. 6. & 7. inter quas primæ ſunt beatitudines octo: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beati mites*, &c. quid enim hiſce pulchrius, dignius, nobilius, divinius excogitari poteſt! Eccleſia ergo has Chriſti leges, & beatitudines amplectens, iis quaſi murenulis aureis inter ſe aptè connexis decoratur: aurum enim, quia præ ceteris metallis flexile, & ductile eſt, ſymbolum eſt obedientiæ. Hinc & ſententiæ S. Scripturæ, quæ leges haſce continent, ſunt murenulæ, ex quarum contextu Eccleſia pulchreſcit. Sunt aureæ, quia plenæ ſpiritu charitatis, ſunt diſtinctæ argento, quia temperantur ſpiritu ſcientiæ, & diſcretionis. Unde Beda: *Murenulas*, ait, *ſubtili arte compoſitas collo circumdat, cùm omnia quæque fidelis in omnibus, quæ loquitur & agit, imò in omni, quod vivit, & quod ſpirat, continuè Scripturis ſanctis intendit, ſenſumque ſuum & verba diligenter ad eorum exemplum dirigit.*

Item actus obedientiæ,

Rurſum murenulæ hæ notant actus obedientiæ pulchros, & aſſiduos, quibus quaſi donis novis fideles obedientes Chriſtus expolit, & exornat, ac toti mundo laudabiles, admirabiles, & venerabiles efficit. Auro enim actionum pretium, & præſtantia; argento earumdem puritas, candor, & ſplendor denotatur. Nam ut rectè noſter Sanchez, ſi hæc obſequentiſſima ſponſa ſpiritu Dei agitur, æquum eſt ut Spiritus ſanctus, qui cervicibus tanquam auriga & moderator inſidet, collum ſuis donis, & virtutibus excolat. Torques enim illi hebraicè *toram*, id eſt, turtures dicuntur vel columbæ, quia divinus Spiritus per columbam ſignificatus illam, ut ſponſam amat, & ipſius collum ut ſponſus tenerè ſtringit & amplectitur.

& ordo Hierarchicus.

Inſuper murenulæ notant ordinem Hierarchicum Eccleſiæ, qui mirè eam perficit, & ornat. Hic enim ordo non eſt aliud, quam ordo obedientiæ, quo Summo Pontifici ſubordinantur, ſubiunt, & obediunt Patriarchæ, Patriarchis Primates, Primatibus Archiepiſcopi, Archiepiſcopis Epiſcopi, Epiſcopis, Presbyteri, Presbyteris Diaconi, Diaconis Subdiaconi, ceterique Clerici, atque his laici. Intuere hunc ordinem Romæ celebrante Pontifice, cùm ei aſſiſtunt Cardinales, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Presbyteri veſtibus ſacris amicti, legati regum, & principum, &c. ac verè dices ibi impleri hoc oraculum: *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento*. Murenulæ enim hebr. vocantur *tore*, id eſt, diſpoſitiones ordines, ſeries, quales pulcherrimæ apparent in hoc ſacro ſenatu, uti & in ceteris officiis, & ritibus Eccleſiæ.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Murenulæ ſunt regulæ monaſticæ.

ANima ſancta, præſertim obedientiam profeſſa, & Religioſa, in præmium huius ſuæ profeſſionis, & obedientiæ, ornatur murenulis aureis diſtinctis argento, id eſt, Regulis, Conſtitutionibus & ordinationibus Religioſis cuique Ordini propriis, quæ non niſi aurum charitatis, & argentum prudentiæ repræſentant, quibus mirè Ordo exornatur. Rurſum murenulæ ſunt actus obedientiæ, quibus tota Religioſi vita quaſi murenula aurea concatenatur, & coronatur, quæ variegantur punctis argenteis, id eſt, actibus humilitatis, temperantiæ, patientiæ, ceterarumque virtutum. A manè enim in veſperum Religioſus quidquid agit, ex regulis obedientiæ agit. Surgit è lecto, orat, pſallit, ſtudet, docet, concionatur, prandet, cœnat, it cubitum, cùm ſignum dat obedientia. Vide Hieronym. Platum libr. 2. de Bono ſtatus Religioſi cap. 5. qui & appoſitum huic loco affert exemplum lib. 3. cap. ult. poſt medium, juvenis cujuſdam egregii, qui à Deo vocatus ad Ordinem Ciſtercienſem, cum de die in diem differret, cœpit intepeſcere. Quare cùm ex Compoſtellana peregrinatione domum rediiſſet, eadem ipſa nocte apparuit illi Chriſtus Dominus cum duobus Apoſtolis Petro, & Jacobo; Petrus autem pulcherrimum librum tenebat coram Domino apertum, in quo adoleſcentis nomen *Joannes* deſcriptum erat. Tum Dominus ad S. Petrum: *Dele*, ait, *iſtum de libro meo*. Jacobus verò ſupplicare ei cœpit pro ſuo, ut appellabat, peregrino, inſuper etiam illius emendationem promittere. At Joannes hoc de ſe agi videns pavebat, & tremebat, novamque vitam in futurum pollicebatur. Dominus autem quaſi illius inconſtantiæ minùs credens, fide juſſorem illius voluntatis poſtulavit: quem ſe obtulit S. Jacobus. Inter quæ cùm juvenis excitatus eſſet, ſecumque hæc admirans rurſum obdormiſſet, iterum eſt illi eadem objecta ſpecies, idque ampliùs, quòd in libro illo apparuit ejuſmodi inſcriptio ex Canticis: *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento*. Ille igitur, & hoc jucundo promiſſo invitatus, & illis minis exterritus, nulla mora interpoſita Ciſtercium ſe contulit, ubi magnis in virtute progreſſibus factis, primùm Abbas Bonævallis, deinde etiam Valentiæ Epiſcopus factus eſt. Hæc Platus ex Chronicis Ciſtercienſium. Huc facit exemplum noſtri P. Petri Fabri, qui primus, S. Ignatii fundatoris Societatis Jeſu ſocius, cùm totam vitam ex obedientia varias provincias peragrando, ac ubique ſemina pietatis ſpargendo, religioſè tranſegiſſet, ex obedientia pariter mortuus eſt. Unde poſt mortem apparens Gondiæ perſonæ cuidam Religioſæ, lætiſſimus dixit, ſe obedientiæ causâ mortem oppetiviſſe, ac multa de gaudio, quod eam ob cauſam in cælis obtineret, enarravit. Meritò aureola obedientiæ coronatur in cælis, qui obedientiæ victima extitit in terris. Ita noſter Orlandinus in ejus vita lib. 2. c. 28.

Murenulæ actus obedientiæ.

Exemplum ad juvene de Ordine Ciſtercienſem vocato.

P. P. Faber in obedientia mortuus.

Murenulæ chariſmata obedientiæ.

Rurſum, per *murenulas* nonnulli accipiunt chariſmata, quæ obedientibus, & Religioſis impertit Spiritus ſanctus, ac præſertim dona ſapientiæ, & eloquentiæ. Sapientia enim notatur auro, eloquentia argento, quia tinnula, ejus ad inſtar pulchrè reſonat. Unde S. Gregor. S. Thomas, Beda & alii murenulas has dant Doctoribus, quia ſicut per collum ex capite ad reliqua vis tendendi; ſic ex capite Chriſto ad populum per doctores cæleſtis doctrina ſervatur. Hoc verò collum includi atque muniri debet monilibus columbarum imagine notatis, quia Spiritus ſanctus collum ambire debet, & doctorum fauces, quaſi ſuam verè tubam inflare.

Sit ergo collum hoc charitate, fervore, & zelo aureum, ac nitore eloquii argenteum. Porrò doctori magnam doctrinæ, eloquentiæ, zeli & ſpiritus vim atque efficaciam ſuggerit obedientia, & Religio: obediens enim per Superiorem regitur agiturque à Deo, ejuſque ſpiritu, tamquam ejus vox, & organum. Unde prilci Eccleſiæ doctores plerique fuere Religioſi, nimirum è quatuor Latinis tres, putà S. Auguſtinus, S. Hieronymus, S. Gregorius: ac totidem è Græcis, putà S. Baſilius, S. Nazianzenus, S. Chryſoſtomus. Tales quoque fuere S. Bernardus, S. Thomas, S. Bonaventura, ac alii plurimi. Vide Hieron. Platum lib. 2. de Bono ſtatus Religioſi, cap. 25. 30. & ſeq.

Epiſcopis Eccleſiæ doctoribus multi Religioſi.

Rurſum chariſma obedientiæ penè proprium, eſt gratia miraculorum. Deus enim obedientibus velut inſtrumentis ſuis, ſibique ſummè conjunctis utitur ad converſionem animarum, ideoque per eos, cùm opus eſt, patrat miracula. Exempla multa ſunt in Vitis Patrum, apud Caſſianum & S. Gregorium lib. 1. Dialog. cap. 12. & lib. 2. cap. 7.

E chariſmatibus obedientiæ eſt gratia miraculorum.

Denique murenulæ ſunt pulchri ſitus & cæremoniæ, tum totius

Murenulæ item cæremoniæ.

Digitized by Google

totius Eccleſiæ, tum Ordinum ſingulorum, qui mirè eos A decorant.

Anagogicè, murenula eſt aureola Doctoribus, Religioſis & obedientibus præparata in cælo, quæ aurea eſt per gloriam animæ, argentea per gloriam corporis. Unde S. Thomas cum torque aureo è collo pendente pingitur, quia in cælis murenulatum harum aureola torquatus eſt. Hinc & poſt mortem è cælis quaſi gemmatus, & torquatus apparuit, uti refert P. Ribadeneira in ejus Vita ſub finem. Huc pertinet exemplum P. Fabri, quod paulò antè recitavi.

TERTIUS SENSUS:

PRINCIPALIS:

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc omnia jam dicta præ ceteris omnibus competunt B. Virgini. Illud ei proprium, quòd fœcunditas non læſerit, ſed ornarit ejus virginitatem, ſicut argentum ornat aureas murenulas. Rurſum murenula aurea è col- B lo B. Virginis pendula, fuit ejus filius Chriſtus Dominus, parvulus è collo ejus pendens ac ſugens, illique viciſſim aurum charitatis, & argentum humilitatis inſtillans.

Denique Rupert. Murenulæ, inquit, ſunt ſermocinationes Sanctorum ſenſibus aureæ, elocutionis nitore argenteæ: *Faciemus ergo tibi murenulas veritatis, ornamenta benedictionis & gratiarum actionis, benedicendo & gratias agendo, quia ſic fecit tibi; ita ut non ſit locus, ubi vox laudis huius non audiatur, vox ſonora, laus altiſona, quæ tuum nomen concelebrans jugiter te ambiat, & quodammodò collo tuo dependeat.* Hæc Rupertus.

VOX SPONSÆ:

VERS. II. *Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.*

DUM ESSET REX IN ACCUBITU (Aquila, *in recubitu*; Symmach. *ἐν ἀνακλίσεσιν*, id eſt, *in requietibus* vel *ceſſationibus*) SUO NARDUS MEA DEDIT ODOREM C SUUM] q. d. Dum ſponſus meus, qui eſt rex Chriſtus, eſſet in menſa ſua nuptiali, ego ſponſa ad illum ingreſſa intuli unguentum nardinum, eoque illum perunxi, cuius odore ille mirificè recreatus eſt.

DUM] Id eſt, *donec*, ut habent Hebr. Septuag. & S. Gregor. q. d. Quamdiu rex accubuit in convivio, nardus mea dedit odorem.

Accubitus, id eſt menſa nuptialis. Per *accubitum* accipe non lectum, ſed menſam nuptialem, cui ſponſus cum ſponſa accumbit. Hebr. eſt מסב *meſau*, id eſt, *circulus* vel *orbis*. Olim enim menſæ erant orbiculares, ut plures caperent, utque illi ſibi invicem eſſent viciniores, & commodiùs cum ſingulis colloquerentur. Lectuli ergo cœnatorii, in quibus tempore Salomonis convivæ quaſi jacentes, ſed cubitis innixi menſæ accumbebant, circa menſam in orbem erant diſpoſiti; inde triclinium dictum, quaſi trium lectulorum cœnaculum.

Sponſa in triclinium ingreſſa ſponſum nardino unguento perfudit. Pro decore, & ſerie dramatis rectè notat Origen. homil. 2. ex quatuor, ſponſam poſt alloquium ſodalium ſponſi iam recenſitum, quo eam mirè laudarunt; ingreſſam in tri- D clinium, ibique muliebre, & menſale donum ſponſo obtuliſſe, nimirum unguento nardino eum perfudiſſe, ejuſque odore ſponſum oblectaſſe, idque narrat ſodalibus ejus poſt ſponſi diſceſſum; unde de eo loquitur in tertia perſona dicens: *Dum eſſet rex*, &c. ita S. Bernardus. Olim enim in conviviis convivæ unguentis odoratis ungebantur, ut patet ex Plutarcho in Sympoſ. Athenæo, & aliis Unde & Magdalena Jeſum in convivio iterum, & ſecundò unxiſſe legitur. Porrò apud Orientales, præſertim Judæos, Samuel Judæis prædixit, ſi peterent regem, illum filias illorum facturum ſuas unguentarias, 1. Reg. 8. 13. Idcirco ſponſa hìc id ſibi officii adſciſcit.

Quæres, quid ſignificet hìc ſponſi accubitus.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS:

De Chriſto & Eccleſia.

Accubitus Chriſti, Primò, thronus divinitatis. PRimò, aliqui per accubitum accipiunt thronum divinitatis, qui eſt ejus maieſtas, & æternitas. In hac enim velut in throno ſuo, ab æterno ſedet, & requieſcit Deus. Hinc hebr. vocatur מסב *meſau*, id eſt, circulus: hic enim in ſeipſum orbiculatiter rediens, ideoque principio, & fine carens, hieroglyphicum eſt æternitatis, quæ nec principium nec finem habet: Sic ſenſus erit, quaſi dicat. Filius Dei in ſinu Patris ab æterno requieſcens, ac reſidens in ſolio, & triclinio majeſtatis ſuæ cum Patre, & Spiritu ſancto, ibique requieſcens beatiſſima, & pleniſſima, dignatus eſt de excelſo illo ſolio ſuo ad humilitatem, & utilitatem noſtram reſpicere, iuxta quod in pſalm. 101. verſ. 18. dicitur: *Reſpexit in orationem humilium, & non ſprevit preces eorum*, &c. *Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cælo in terram aſpexit ut audiret gemitus compeditorum, & ſolveret filios interemptorum.* Quaſi enim nardus noſtra odorem dedit coram rege in accubitu ſuo exiſtente, quando humilitas precum, & ſupplicationum, lacrymarum quoque, gemituum, & ſuſpiriorum, ab hominibus piis ad Deum pro humani generis ſalute effuſorum, uſque ad aures Dei pervenit, ipſumque ad miſerandum inflexit, ut filium ſuum de cælis mitteret ad terras. ita Titelman. Sic & S. Bernardus ſerm. 42. *Accubitus regis*, inquit, *ſinus eſt Patris: quia ſemper in Patre Filius. Nec dubites regem hunc eſſe clementem, cui perennis accubitus eſt paternæ benignitatis diverſorium. Meritò clamor humilium aſcendit ad eum, cui fons pietatis eſt manſio, cui familiaris ſuavitas, cui ſubſtantialis, vel potiùs conſubſtantialis bonitas eſt: cui ideò totum quod eſt, de Patre eſt, ut nil prorſus in regia maieſtate, niſi paternum, humilium trepidatio ſuſpicetur.*

Secundò, accubitus Verbi incarnatio. Verùm preſſiùs alii paſſim per accubitum accipiunt Verbi incarnationem, totamque ejus in carne œconomiam & converſationem. Hæc enim fuit quaſi convivium nuptiale, in quo Chriſtus cum fidelibus epulatus, nuptias quaſi cum Eccleſia celebravit, ut patet ex parabola filii regis ad ſuas nuptias quoslibet invitantis, Matth. 22. 2. & ſeq. Hæc pariter rectè vocatur *accubitus*, hebr. מסב *meſau*, id eſt, circuitus, tum quia Chriſti vita fuit circulus ſanctiſſimarum actionum, virtutum, myſteriorum, tum quia Chriſtus in orbem ivit, & rediit, dum aſcendens in cælum ad Patrem reverſus eſt, à quo in terram miſſus deſcenderat: tum denique quia Chriſtus circuivit Judæam euangelizandum regnum Dei; ad illudque quaſi ad nuptiale ſuum epulum felicitatis æternæ omnes convocando. Unde Chriſtus in Synagoga prædicans Lucæ 4. 16. illud ex Iſaia cap. 61. thema deſumpſit: *Spiritus Domini ſuper me; propter quod unxit me. prædicare captivis remiſſionem, & cæcis viſum, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cùm plicuiſſet librum, reddidit miniſtro, & ſedit* (ecce accubitus) &c. *Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris.* Inde nardus Eccleſiæ, putà fides audientium, dedit odorem ſuum. Nam ut ſubdit Lucas verſ. 22. *Et omnes teſtimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius.*

Eſt hìc ergo, uti & toto Cantico, prophetia de Chriſti incarnatione & œconomia: ſponſa enim prima, & primaria hìc eſt humanitas Chriſti, cujus ſponſus eſt Verbum; ſive Filius Dei, qui eam in incarnatione aſſumens ſibi deſpondet, & per eam Eccleſiam, ſingulaſque animas fideles, & ſanctas, uti dixi in prœmio cap. 2. quare præterita hìc pro futuris accipienda ſunt, uti fit apud Prophetas, q. d. Dum erit rex in accubitu carnis ſuæ, nardus mea dabit odorem ſuum.

Paraphraſis. Senſus ergo eſt, quaſi dicat ait Hortolanus; Ex quo in humanitate ſua quaſi in hemicyclo ſuo nobis apparuit regis noſtri divinitas, ex quo in Nazaræorum conſedit ſynagoga, & ad epulas ex Iſaiæ cellario depromptas, me Eccleſiam fidelium invitare dignata eſt; ego ipſum tamquam ſapientiſſimum veritatis, fidei, & ſalutis magiſtrum attentè audio; filium David & Dei filium, Regem

Iſrael & Meſſiam expectatiſſimum credo, veneror & prædico. Hunc credo ingenuè, publiceque profiteor, ſolo verbo ægrotos quantumcumque deſperatos curare poſſe, & conclamatos ad vitam revocare, ab energumenis dæmonia excludere, & profligare. His ego meæque ſodales teſtimoniis, ex cordibus noſtris, velut veſtibus nardino fidei unguento odoratis, ex eburneis arcis depromptis, Regem in Judææ ſynagogis & templo Hieroſolymitano docentem, reſque admirandas magna cum gloria, & omnium admiratione gerentem, inducimus, mirificeque oblectamus. Quod noſtrum officium Regius Pſaltes his olim verſibus celebravit: *Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo*, pſal. 44. 9.

Jam ut particulatim accubitum hunc ſponſi diſtribuam;

Particularis Chriſti accubitus, Primò, in incarnatione. Primò, per eum Chriſti incarnationem accipit Caſſiod. Beda, Aponius & S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 3. Audi Caſſiodorum, & ex eo Bedam: *Nardus Eccleſiæ dedit odorem, quia cùm Dei Filius in carne apparuit, Eccleſia in virtutum cæleſtium fervore excrevit: non quia, & antea eius incarnationem ſpirituales ac Deo devotos viros non habuerit, ſed quia abſque ulla dubitatione tunc arctioribus ſe virtutum ſtudiis mancipavit, cùm regni cæleſtis aditum cunctis rectè viventibus, mox ut carnis vincula ſolverentur, patere cognovit.*

Secundò, in prædicatione. Secundus Chriſti accubitus fuit, cum ipſe prædicando circuiret vicos, & urbes, ac cum peccatoribus aliiſque diſcumberet, ut eos ſalvos faceret. Rurſum accubitus Chriſti fuit in ligno crucis, de quo pſalm. 95. *regnavit à ligno*, quaſi è ſolio regali, *Deus*: item quies in ſepulchro. Ita Juſtus & Anſelm. Audi Anſelmum: *Meritò debeo Chriſtum diligere, quia ipſe dedit mihi nardum, ſcilicet virtutes; & hoc dum eſſet in accubitu ſuo, id eſt, in paſſione, & reſurrectione ſua, ſcilicet quia ipſe paſſus eſt, & reſurrexit, ideo virtutes mihi dedit, quæ dederunt odorem ſuum, id eſt ſibi convenientem, bonam videlicet famam.*

Tertiò, in morte. Tertius accubitus Chriſti fuit in morte. Chriſtus enim moriendo regnum mortis, diaboli & peccati evertit, ac regnum vitæ, gratiæ, & Dei nobis contulit. Ita Origen. Theodoret. & S. Hieronym. libr. 1. contra Jovin. q. d. Poſt Chriſti paſſionem, & mortem nardus, id eſt, virtus Eccleſiæ maiorem dedit odorem quàm antè: ex ea enim profluxit Martyrum fortitudo, virginum angelica puritas, Confeſſorum ſanctitas, Anachoretarum perfectio. Ita Philo Carpathius: *Sic grata*, inquit, *ac memor ſponſa clamat ad ſponſum; Nardus mea dedit odorem ſuavitatis, id eſt, tu mihi dediſti ſuavitatem unguentorum, nempe Martyrum, & illuſtrium actionum efficaciam, decus & gloriam. Nardus enim dedit odorem ſuum, id eſt, martyrium, & nex tua, ſeu paſſio, Martyres adhortata eſt pro te pati; nam & tu pro nobis paſſus es.*

Quartò, in reſurrectione. Quartus accubitus fuit reſurrectionis, quo è ſepulchro reſurgens accubuit in carne glorioſa, in eaque de morte, & inferno triumphavit. Ita Juſtus, Anſelm. & S. Gregor. 35. Moral. 13. qui ait: *Regi quippe in accubitu ſuo poſito nardus odorem dat, dum quieſcente in ſua beatitudine Domino, Sanctorum virtus in Eccleſiæ magna nobis gratiam ſuavitatis adminiſtrat.*

Quintò, in gloria cæleſti. Quintus accubitus Chriſti eſt in gloria cæleſti, quo ad dexteram Dei ſedet, velut Rex regum, & Dominus dominantium. Ita S. Gregor. Rupert. Bernard. & S. Auguſt. libr. 1. de Trinit. cap. 8. Tunc enim nardus Eccleſiæ dedit odorem ſuum per orationem, qua orantibus Apoſtolis & fidelibus pro adventu Spiritus ſancti eumdem impetrarunt, eoque repleti Chriſti nomen, & famam ubique prædicarunt. Audi S. Gregorium: *Accubitum ſuum rex intravit, quando Dominus noſter Ieſus Chriſtus corporaliter cæli interiora penetravit. Quo ibi requieſcente nardus ſponſæ odorem ſuum dedit, quia virtus ſanctæ Eccleſiæ ſuavem famam bonitatis longè lateque ſparſit: ad cælos enim Dominus aſcendit, & Spiritum ſanctum ſuum ſuper diſcipulos miſit, quo impleti verba ſalutis mundo prædicarent, & per ſancta opera boni odoris famam circumquaque diffunderent.*

Porrò, Chaldæus per *accubitum* accipit colloquium Moſis cum Deo in Sina, ſic enim vertit: *Dum eſſet Moſes magiſter eorum in firmamento, ut ſuſciperet duas tabulas lapideas, & legem & præcepta; ſurrexerunt impii generationis illius, & fecerunt vitulum aureum una cum promiſcuis, qui* [A] *erant inter eos, & fœtida fecerunt opera ſua, & egreſſum eſt eis nomen peſſimum in ſæculo; quoniam antè odor eorum exibat diffuſus per orbem, & poſtea fœtidi facti ſunt ut abſinthium, cuius odor quàm peſſimus eſt.* Verùm perperam Chald. per odorem nardi accepit fœtorem idololatriæ: nardus enim ſuaviſſimi eſt odoris.

Quæres Secundò, quid ſignificet nardus ſponſæ, putà Eccleſiæ, & quem odorem dederit?

Quænam hic nardus? Reſpondeo, nardus, ut ex Plinio libr. 12 capit. 12. & aliis ait Philo Carpath. in cap. 4. Cant. verſ. 14. medicus eſt fructus, Syriæ & Indiæ præſtantiſſimus, colore rufo, comoſus, odoratiſſimus, ſaporis amari, ſuavitatem odoris diutiſſimè retinens; calefacit, exſiccat, viretque perpetuò: miſcetur antidotis, & efficaciſſimas vires ad quamplurimos morbos habet.

Ex nardo coronæ. Nardus humilis. Porrò ex nardi foliis fiebant coronæ, quæ olim in ſummo erant pretio, teſte Plinio. Rurſum *nardus*, inquit Titelman, *herba eſt humilis & deſpecta quantum ad faciem attinet, ſive radicem intuearis, ſive folia. Eſt enim nardus frutex gravi & craſſa radice, ſed brevi & nigra fragilique quamvis pinguis aſpero ſapore, folio parvo, denſoque. Quæ omnia humilitatem* [B] *præ ſe ferunt. Habet nihilominus in cacumine boni odoris gratiam.* Cacumina enim (ut ait Plinius) in ariſtas ſive ſpicas ſparguntur, unde geminam ejus dotem celebrant, ſpicas ſcilicet, & folia: quoniam ex utriſque bonum unguentum conficitur. Illud tamen quod fit ex ſpicis, præſtantius eſt eo quod ex foliis. Propter quod ſignanter in Euangelio de oleo illo, quod Maria ſuper caput effudit Domini recumbentis, dicitur, quòd fuerit unguentum *nardi ſpicati pretioſi*, vel (ut alius Euangeliſta habet) *nardi piſtici*, id eſt, fidelis & præſtantioris.

Porrò Plinius lib. 13. cap. 1. *Unguentum*, inquit, *nardinum conſtat omphacio, balanino, coſto, nardo, amomo, balſamo.*

Nardus primò, notat humilitatem. Primò ergo nardus notat humilitatem Eccleſiæ, quòd ſcilicet inſtar nardi ſecundùm corpus ac inferiorem hominis portionem admodum humilis eſt, craſſa & contemptibilis; ſecundùm verò partem ſuperiorem, ſive ſecundùm ſpiritum, qui ad Deum ſurſum reſpicit, odorem gratiſſimum de ſe fundit in naribus Domini ſabaoth. Nullus enim odor ita gratus eſt Deo, angelis & hominibus, atque iſta fidelium humilitas. Ita Rupertus, & S. Bern. ſerm. 42. quem [C] audi: *Bonus*, ait, *humilitatis odor, qui de hac valle plorationis aſcendens, perfuſis circumquaque vicinis regionibus, ipſumquoque regium accubitum grata ſuavitate reſpergat. Eſt nardus humilis herba, quam & calidæ ferunt eſſe naturæ hi qui herbarum vires curioſius explorarunt, & ideò per hanc videor mihi non inconvenienter hoc loco virtutem humilitatis accipere, ſed quæ ſancti amoris vaporibus flagrat. Quod propterea ſanè dico quoniam eſt humilitas quam nobis veritas parit, & non habet calorem; & eſt humilitas quam charitas format & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cogitatione conſiſtit.* Et inferiùs: *Sponſæ humilitas tamquam nardus ſpargit odorem ſuum amore calens, devotione vigens, opinione redolens.* Addit idem S. Bernardus ſponſam à ſponſo hìc fuiſſe de defectibus ſuis correptam & caſtigatam, tumque nardum ejus dediſſe ſuavitatem odoris, cùm ejus humilitas modeſtè & demiſsè correptionem hanc tulit, & velut paternum donum excepit.

Secundò, fidem. Secundò, nardus denotat fidem: hæc enim humiliter intellectum captivat in obſequium Dei revelantis myſteria, quæ omnem hominis captum ſuperant. Unde S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 1. *Iam*, inquit, *redolet fides. ideoque* [D] *dicit Eccleſia: Nardus mea dedit odorem ſuum; & dicit cum præſumptione expectans retributionem fragrat unguentum gratiæ ex quo Virgo generavit, & Dominus Ieſus ſacramentum incarnationis aſſumpſit.* Huc accedit Juſtus Orgelit qui per *nardum* accipit fidei profeſſionem & prædicationem, quâ ubique odorem, id eſt, famam Chriſti paſſi & reſurgentis ſparſit Eccleſia.

Tertiò, pœnitentiam. Tertiò, nardus amara eſt pœnitentia, inquit Aponius: hæc enim eſt filia humilitatis, ac ſuaviſſimè olet in naribus Dei. Unde quaſi ad litteram hunc locum facto ſuo expoſuit S. Magdalena, dum in ſignum pœnitentiæ unxit pedes Jeſu accumbentis in menſa Simonis; ac rurſum attulit alabaſtrum unguenti nardi piſtici pretioſi, illudque effudit in caput Jeſu recumbentis in domo ſua. Quocirca Magdalenæ hunc locum applicant Origen. Nyſſen. Beda, & Aponius. Ex pœnitentia ergo gratiſſimum Deo paratur ferculum, quale Magdalena Chriſto attulit,

non

non tam dum ex alabaſtro fracto nardinum ungoentum, quàm dum colliquefactam animam per oculos effudit. Quocirca S Bernard ſermon. 30. in Cantica, lacrymas peniteotium, vinum angelorum nuncupat: *quia in illis vita odor, ſapor gratiæ, indulgentiæ guſtus, reconciliationis iucunditas eſt.*

Quartò, orationem;

Quartò, nardus eſt homilis oratio, & obſecratio. Unde Arabicus pro *nardus* vertit, *thus*, quod eſt ſymbolum orationis: *Donec*, inquit, *veneris rex redeundo, thus meum effudit odorem ſuavitatis ex faſciculo ſtacte, quem habeo apud me filio fratris mei.* Audi S. Bernardum ſerm. 42. *Primitivæ Eccleſiæ potes hunc aptare ſermonem, ſi recordaris dies illos, quibus aſſumpto Domino, ubi erat priùs, & ſedente in dextera Patris, illo ſuo antiquo, nobili atque glorioſo accubitu, diſcipuli erant congregati in loco uno, perſeverantes in oratione cum mulieribus, & Maria matre Jeſu, & fratribus ejus. Nonne tibi videtur vetera tunc temporis, nardum parvula, & trepidantis ſponſæ dare odorem ſuum! Denique cùm factus eſt repentè de cælo ſonus tamquam advenientis ſpiritus vehementis, & replevit totam domum ubi erant ſedentes; tunc patuit quàm gratus humilitatis, & quàm beneplacitus odor aſcenderat, cui mox tam copioſa & glorioſa remuneratione reſponſum eſt.*

Quintò, virtutem omnem.

Quintò, nardus eſt quælibet virtus, ac virtutum omnium bonorumque operum complexio, nam, ut ait S Bernard. ſerm. 71. *Mores colores ſuos habent & odores.* ita Caſſiod. Origen. S. Gregor. Beda & alii.

Porrò pro *odorem ſuum*, Septuag. habent odorem αὐτοῦ, id eſt, *ipſius*, ſcilicet regis ſponſi, quo ſignificatur omnem Eccleſiæ virtutem, omne decus, omne meritum manare à Chriſto. Audi Origenem: *Quòd ſi legatur, ut alia habent exemplaria: Nardus mea dedit odorem eius, invenitur adhuc aliquid divinius, ut videatur unguentum hoc nardi, quo unctus eſt ſponſus, non tantùm ſuum, qui nardo ineſſe naturaliter ſolet, ſed ipſius ſponſi odorem cepiſſe, & ipſius odorem ad ſponſam reportaſſe; ut in eo, quo unxit eum, odorem ſponſi per ipſius unguenti munus acceperit, & hoc ſit quod dicere videatur: Nardus mea, qua unxi ſponſum, regreſſa eſt ad me, & odorem mihi detulit ſponſi, & velut ſuperato naturali ſui odore, præ fragrantia ſponſi, ipſius mihi detulit ſuavitatem.*

Unde colligit Origenes, quòd ungens Chriſtum nardo devotionis, prædicationis, & ſanctarum actionum, per hanc ipſam unctionem ſuſcipiat Chriſti odorem ac ſpiret, putà gratiam Spiritus ſancti, ac maiorem fragrantiam doctrinæ ſpiritualis, æquè ac ſanctitatis vitæ. Nyſſen. verò τὸ αὐτοῦ, id eſt, *ipſius*, ſcilicet Chriſti, ſic explicat, quaſi dicat ſponſa: Ex omnibus quas in me conſpicio virtutibus, quæ omnes quaſi ſpecies multæ aromatum faciunt unum nardi unguentum, pertingo ad cognitionem perfectiſſimæ virtutis Dei, eamdemque aliis communico, & aſpiro. Theodoret. verò ſic, quaſi dicat. Ex hiſce meis virtutibus aſſecutus ſum cognitionem Dei, ſed odoratu dumtaxat, id eſt, tenuem & exilem. Tres denique Patres apud Theodoret. ſic, quaſi dicat. Virtutes meæ, quæ ſunt quaſi nardus Dei, exhibent mihi ſpecimen Dei per naturam inacceſſi, cujus ego ſpeciem, & notam gero, ut imago ipſius ac ſimilitudo: quare dum meis moribus illius ſimilitudinem refero, ipſum in me velut exemplar in imagine repræſento.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta eſt accubitus Chriſti.

OMnia jam dicta adapta animæ, mutato nomine Eccleſiæ in nomen animæ. Adde, animam ſanctam eſſe accubitum, id eſt, ſedem & ſolium, imò cælum, & templum, in quo Chriſtus accumbit, & requieſcit. ita Nyſſen & Anſelmus. Rurſum, per nardum poſſe accipi ipſum Chriſtum, ſicut ille ipſe paulò pòſt vocatur *faſciculus myrrha, & botrus cypri*. Unde Septuag. vertunt, *nardus mea dedit odorem* αὐτοῦ, id eſt *ipſius*, ſcilicet ſponſi (licèt nonnulli legant αὑτῆς, id eſt *ſuum*.) Et eos de more ſequens Syrus, *cum rege in accubitu ſuo nardus mea dedit odorem ſuum*. Sic ſenſus erit, q. d. In accubitu, id eſt, in nuptiali menſa. ubi abundant unguenta, flores, nardus, myrrha, &

Nardus, ipſe Chriſtus & quare?

A botrus cypri, nihil mihi ſuave olet. niſi ſponſus Chriſtus: præ illo ceteras omnes delicias deſpicio. Ita Theodoret. qui & rationem dat, cur, Chriſtus vocetur nardus: *Nardum*, ait, *nominat Chriſtum: quoniam unctus eſt nardo piſtica illa pretioſa, cuius odor replevit totam domum, qua mundum ſignificat univerſum: obſequium enim à piis hominibus Domino exhibitum, orbem terrarum implevit fidei ſuavitate.* Sic & Origen. Pſellus, Sanchez & alii.

Nardus ergo herba humilis, ſed odora, aſpera, ſed calida & medica, repræſentat Chriſti humilitatem, ſed ſuaveolentem; ac paſſionem, ſed charitate flagrantem, omnibuſque animæ morbis medentem. Unde Honorius Auguſtod. *Chriſtus*, inquit, *fuit nardus naſcendo, myrrha in moriendo, botrus in reſurgendo.*

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Nardus, humilitas Mariæ.

B REx gloriæ fuit in accubitu, id eſt, cubavit novem menſibus in utero B. Virginis, cùm ex ea carnem aſſumpſit: tuncque nardus, id eſt virtus, & humilitas B. Virginis, dedit odorem ſuum: *Nam quid*, inquit S. Bernard. ſerm. 42. *eſt aliud nardus mea dedit odorem ſuum, quàm placuit mea humilitas? Non mea, inquit, ſapientia, non mea nobilitas, non mea pulchritudo, quæ nulla erant mihi; ſed quæ ſola inerat humilitas dedit odorem ſuum, id eſt, ſolitum. Solita placet Deo humilitas, ſolito planè, atque ex conſueta excelſus Dominus humilia reſpicit, & ideo cùm eſſet rex in accubitu, id eſt, in excelſo habitaculo ſuo, illuc quoque humilitatis odor aſcendit. In altis habitat, inquit, & humilia reſpicit in cælo, & in terra.*

Rurſum. *cùm eſſet rex in accubitu ſuo*, id eſt cùm Filius Dei eſſet in ſinu Patris, ſenſit fragrantiam nardi, id eſt, humilitatis B. Virginis, eaque allectus deſcendit in ejus uterum factus homo: *Humilitas*, ait Rupert. *requies eſt mentis, & qui hanc invenit, ſine dubio requiem animæ ſuæ invenit. Ego in omnibus requiem iſtam quæſivi, & vidit me reſpiciens, ubi nardi huius ex me odorem ſenſit: vidit, inquam,*

C *quòd requieſcere poſſet hic in ſuavitate animæ quietæ, id eſt, humilis, deſcenditque de illo accubitu ſuo, & requievit in tabernaculo meo. Hic requievit, hic habitavit totis novem menſibus, & cuius erat Dominus, eiuſdem ancillæ ſuæ factus eſt filius.*

VERS. 12. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.*

FASCICULUS MYRRHÆ DILECTUS MEUS MIHI, INTER UBERA MEA COMMORABITUR] Hebr. יָלִין ialin, id eſt, *pernoctabit*. q. d. Noctu, cùm maximè ingruunt triſtes cogitationes, turpes phantaſiæ, & tentationes dæmonis, pro unico certoque omnium remedio, utar hoc myrrhæ paſſionum Chriſti faſciculo: illo omnes diſcutiam, illius odore & meditatione omnes fugabo & profligabo. Græcè eſt αὐλισθήσεται, id eſt aulam, ſive habitationem & manſionem ſtabilem iugemque accipiet. Senſus eſt q. d. Uti feminæ in pectore geſtant myrrham boni odoris cauſa, ad confortandum cor & caput: ſic ego in pectore geſto ſponſum meum mihi unicè dilectum, cujus nulla mihi umquam ſubrepet oblivio; quia ipſe eſt amor meus, odor

D meus, robur meum: qui cor meum corroborat & caput, totamque animam meam exhilarat; Septuag. *alligamentum ſtactes, ſive guttæ, fratruelis meus mihi, in medio uberum meorum demorabitur*; S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſermon. 3 *colligatio guttæ conſobrinus meus, botryo cypri frater meus mihi, inter media ubera mea requieſcit: nardus cypri conſobrinus meus in vineis Engaddi*; Aquila, *ſuſceptus myrrhæ*. Pro *fratruelis* græcè eſt ἀδελφιδός, quod S Ambroſ. vertit, nunc *frater*, nunc *conſobrinus*; S. Hieronym in verſione Origenis, *fraternus*; alii *ſororis filius*, vel *nepos*. Chriſtus enim natus eſt ex Synagoga (putà ex Judæis) quæ eſt ſoror Eccleſiæ, cujus hic vox inducitur. Rectè ergo Eccleſia hic Chriſtum vocat ſororis ſuæ, id eſt, Synagogæ, filium. Idem ſignificat vox *fratruelis* & *fraternus*; Noſter & Symmach. *dilectus meus*; Quinta editio, *ſodalis meus*. Audi Origenem homil. 2. ex quatuor: *Fraternus meus mihi guttam redolet, & hanc non diffuſam, neque ut libet*

diſperſam, ſed colligatam & conſtrictam, quò ſcilicet odor ſuus denſior reddatur & vehementior. Et hic, inquit, cùm talis ſit, in medio uberum meorum demoratur & commanet, & requiem ac manſionem ſuam facit in loco pectoris mei.

Myrrha natura.

Myrrha, teſte Plinio lib. 12. cap. 15. arbuſcula eſt in Arabia, minor quàm arbor thoris, altitudine ad quinque ferè cubitos adoleſcit. Convenit autem inter auctores, qui hac de re ſcripſerunt, eam eſſe ſcabram, ſpinoſam, foliis aculeatis, caudice duro & intorto, è cujus vulnere defluit lacryma, guſtu acris cum amarore, quæ glutinandi, ſiccandi & abſtergendi vim habet egregiam. Quæ quidem omnia adeò ſunt apta ad vitæ auſteritatem pingendam, ut nil aptius afferri queat. Hinc Latinum & Græcum *myrrha* derivatur ab Hebr. מר *mor*, id eſt myrrha & amaritudo, quia myrrha eſt amara.

Myrrha liquor myrrha dicitur Stacte quid?

Porrò myrrha arbor fundit ſuccum ſive liquorem, qui pariter myrrha dicitur, eumque duplicem: prior eſt, quem arbor ipſa ſponte ſudat, qui ſtacte, id eſt, gutta dicitur, hæcque eſt myrrha optima & odoratiſſima: poſterior, quæ ex inciſione arboris elicitur. Rurſum myrrha, folia & ſurculos myrrhæ ſignificat. Quare faſciculus myrrhæ propriè videtur ſignificare faſciculum ex foliis, vel ramuſculis aut floribus myrrhæ conſtrictum & colligatum. Hebr. tamen צרר *tſeror*, & magis Græcum ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς, id eſt *alligamentum ſtactes*, ſive guttæ, notat ſacculum vel pyxidem olfactorialem, in qua ſtacte vel liquor condenſatus continetur. Unde Nyſſen. homil. 3. ſic explicat: *Fraternus meus mihi eſt alligamentum, quod è collo ſuſpendo ſupra pectus, per quod bonum odorem præbeo corpori.* Hinc & Syrus vertit, *crumena*, vel *burſa myrrha qui diligit me.*

Qualis hic faſciculus?

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

SPonſa regem ſponſum ſuum videns in accubitu ſuo, id eſt, in incarnatione, paſſione, cruce & morte, quam pro ſponſa ſponte obivit, rapta in admirationem tanti amoris exclamat: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi*. q. d. C Ego myrrhæ, id eſt, amoris hujus ſponſi mei, qui tam amara pro me ultrò ſubiit, ſemper recordabor; illi grata ero, illum amabo, pro illo viciſſim amara quælibet ſubire non detrectabo, ſed optabo, & ambiam: amara & ardua ejus juſſa, quin & objurgationes ac mordacia verba, imò flagella, & verbera ultrò ſuſcipiam, & capeſſam. Unde communis hæc Martyrum fuit vox, ſenſus & ſpiritus: Ego amore Chriſti pro me tanta paſſi, & crucifixi mortem, crucem, feras, ignes, eculeos & quævis tormenta ſubire deſidero, ut dolorem dolori, amorem amori non ex æquo, ſed quoad poſſum rependam. Nam ſine dolore non vivitur in amore. Unde S. Ignatius Epiſt. ad Rom. *Amor meus*, inquit, *crucifixus eſt*. Et S. Paulus: *Mihi abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*, Galat. 6. Hac de cauſa Chriſtus iturus ad crucem, ſeipſum velut faſciculum myrrhæ, Eccleſiæ in Euchariſtia perpetuò viſendum colendumque reliquit, ut hæc ipſi eſſet D velut teſſera, & imago ſuæ paſſionis, & crucis. Unde Chriſtus inſtituens Euchariſtiam, *Accipite*, ait, *& comedite: hoc facite in meam commemorationem*, Lucæ 22. 19 quaſi dicat. In ſumptione Euchariſtiæ, ac poſt eam profundè cogitate, meditamini, expendite, quanta veſtri amore fecerim, & perpeſſus ſim, ut me viciſſim redametis. Et Paulus: *Quotieſcumque*, inquit, *manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat*, 1. Corinth. 11. 26. Corpus enim Chriſti ſub ſpecie panis ſeparatim conſecratum à ſanguine, qui conſecratur in calice, ad vivum repræſentat ſeparationem ſanguinis, & animæ (anima enim eſt in ſanguine, ut ait Script.) à corpore, hoc eſt, mortem Chriſti in cruce. Hinc & Magi Chriſto puero obtulerunt aurum, thus & myrrham:

Paraphraſis.

Chriſtus faſciculus myrrhæ in Euchariſtia.

Aurum regi, thura Deo myrrhamque ſepulto,

ait Iuvencus. q. d. Offerimus Chriſto aurum, ut proteſtemur eum noſtrum eſſe Regem, cui velut ſubditi aurum quaſi tributum pendimus; offerimus thus, ut proteſtemur eum A eſſe noſtrum Deum: thura enim Deo adolentur: offerimus denique myrrham, ut proteſtemur nos credere eum pro nobis in cruce moriturum, & ſepeliendum: mortuorum enim corpora myrrha condiebantur, ut incorrupta manerent. Ita Theodoret. *Myrrha*, ait *ſponſi mortem, & quæ inde ad ſponſam pervenit, indicat ſuavitatem*. Unde Philo Carpathius ait, Eccleſiam hic per faſciculum myrrhæ ſignificare, ſe deſponſatam eſſe Chriſto per ſanguinem & aquam, quæ ex ejus latere profluxit.

Myrrha ergo eſt ſymbolum Chriſti: Primò, quia repræſentat ejus dolores & paſſiones: tota enim Chriſti vita fuit faſciculus myrrhæ, id eſt, continua amaritudo, & congeries laborum & dolorum.

Chriſtus eſt myrrha Primò, propter dolores.

Secundò, quia myrrha odoris ſuavitate ſuperat ceteras arbores aromaticas: ſic & Chriſtus amoris & gratiæ ſuæ ſuavitate ſuperat angelos, homines & creaturas omnes, juxta illud, quod ipſe de ſe ait Eccli. 24. 20. *Ego quaſi myrrha electa dedi ſuavitatem odoris.*

Secundò, propter odoris ſuavitatem.

Tertiò, myrrha incorrupta ſervat corpora: ſic Chriſti paſſio & mentibus & corporibus incorruptionem aſpirat, dum ejus recordatione, meritis & gratia, omnes corruptio- B nes concupiſcentiæ fidelium meos ſuperat, ac eorum corpora à morte ad immortalitatem in die judicii reſurgent. Huius rei ſymbolo corpus Chriſti poſt mortem myrrha, & aloe à Joſepho ab Arimathæa perunctum eſt, Matth. 27.

Tertiò, ob incorruptionem.

Quartò, myrrha cor confortat, & caput exhilarat: multò magis utrumque facit Chriſti paſſio. Hinc ait ſponſa *inter ubera*; Septuag. *in medio uberum meorum commorabitur*. q. d. In corde meo, intimoque ejus fundo (cor enim ſitum eſt inter ubera) jugiter infixa hærebit Chriſti paſſio, illaque velut myrrha efficaciſſima cor meum imbuetur, & inſuccabitur, ut ejus vis ex corde in omnes ſenſus, vires & membra proſerpat, eaque corroboret ad omnes amoris agones, ad omnes virtutis labores, ad omne genus mortis, & martyrii, pro Chriſto meo generoſè, & alacriter obeundum. Ex corde enim manat vita, vigor & ſpiritus vitalis in omnes ſenſus, vires & membra. Quare cùm myrrha paſſionis Chriſti cor occupat, per illud vim ſuam in omnes animæ vires diffundit. Sic ergo fit, ut Chriſtus habitet in nobis, ut induamos Chriſtum, ut illi conformemur: Chriſtus enim eſt quaſi anima cordis noſtri, & ut ait Ieremias: *Spiritus cordis noſtri Chriſtus Dominus*, Thren. 4. 20. Unde ait Paulus: *Chriſto confixus ſum cruci. Vivo autem, iam non ego, vivit verò in me Chriſtus*, Galat. 2. 20. Sicut ergo lana oleo inſuccatur, ut ait Columella libr. 9. cap. 4. id eſt, oleo imbuitur, intingitur, inficitur; & ſicut panis inſuccatur vino, dum vini vim, & ſuccum imbibit in offa, quod ſignificanter Itali dicunt *inzuppare*: ſic prorſus cor Sanctorum inſuccatur doloribus & paſſionibus Chriſti, eorumque vim imbibit, quem deinde in omnes animæ potentias ſenſuſque tranſmittit, ut omnes ſpirent & exhalent Chriſtum crucifixum.

Quartò, propter virtutes.

Symbol. Origen. homil. 2. ex 4. per *faſciculum*, vel, ut ipſe ex Septuag. legit, *alligamentum myrrhæ*, accipit corpus & carnem Verbi incarnati: *Videtur*, inquit, *alligamentum, & vinculum quoddam animæ eſſe corpus, in quod alligamentum, gutta (ſtacte) in Chriſto divinæ virtutis ac ſuavitatis aſtringitur*. Deitas ergo alligata corpori, eſt quaſi gutta ſive ſtacte alligata in faſciculo, vel conſtricta in pyxide. Sic & Theodoret. *Alligamentum*, inquit, *guttam eum vocat, quoniam ipſe deſcendit ſicut pluvia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram, & à Prophetis etiam vocatus eſt ſtilla. Erit ex ſtillis populi hujus, congregatus congregabitur Iacob.* Porrò S. Ambroſius ſerm. 3. in pſal. 118. legens, *colligatio guttæ*, ſic exponit, q. d. Chriſtus carni ſe illigavit funiculis charitatis: *Corpus*, inquit, *ſuſcipiens Dominus Ieſus charitatis ſe vinculis illigavit, & non ſolùm ſe membris noſtris, & paſſionibus naturalibus, ſed etiam cruci vinxit.*

Michææ 2. juxta Septuag.

Porrò Chald. vertit *in tempore illo dixit Dominus ad Moſen: Vade & deſcende, quia ſe corrupit populus tuus: dimitte me, ut conſumam eos. Tunc reverſus eſt Moſes, & quæſivit miſericordiam à facie Domini, & recordatus eſt Dominus inclinationis Iſaac, qui ligatus fuerat à patre ſuo in monte Moria ſuper altare: & converſus eſt Dominus ab ira ſua, & habitare fecit maieſtatem ſuam in medio eorum ſicut antea.* Hæc expoſitio Iudæi Iudaica eſt, ſubſervit tamen Chriſtianæ, & genuinæ jam aſſignatæ. Ligatio enim Iſaac ad ejus immolationem, fuit typus ligationis, & immolationis Chriſti in cruce, ide-

que

que in eodem monte Moria: hujus enim pars & collis eſt A montis Calvariæ, in quo crucifixus eſt Chriſtus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Faſciculus myrrhæ paſſio Chriſti.

ANima pia paſſionem Chriſti, velut faſciculum myrrhæ in pectore & corde ſuo recondat, ut eo cor confortet, & caput exhilaret, ad omnes virtutis labores & dolores, omnesque hujus vitæ adverſitates, imitatione & amore Chriſti læté & fortiter ſubeundos. Ita S. Bern. ſerm. 43. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Antè rex, modò dilectus. Antè in accubitu regis, modò inter ſponſæ ubera. Magna humilitatis virtus, cui etiam Deitatis majeſtas tam facilè ſe inclinat. Citò reverentiæ nomen in vocabulum amicitiæ mutatum eſt; & qui longè erat, in brevi factus eſt propè. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Myrrha amara res, dura & aſpera tribulationem ſignificat. Ea ſibi dilecti cauſa imminere proſpiciens, gratulabunda* B *id loquitur, confidens ſe omnia viriliter ſubituram. Ibant, inquit, gaudentes diſcipuli à conſpectu concilii, quia digni habiti ſunt pro nomine Jeſu contumeliam pati.* Subdit deinde cur faſciculus dicatur, non faſcis. *Propterea denique non faſcem, ſed faſciculum dilectum dicit, quod leve pro amore ipſius ducat quidquid laboris immineat & doloris. Bene faſciculus, quia parvulus natus eſt nobis. Bene faſciculus, quia non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Id enim, *inquit, quod in præſenti eſt momentaneum & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. Erit ergo quandoque nobis ingens cumulus gloriæ, qui modò eſt faſciculus myrrhæ. An non faſciculus, cujus jugum ſuave eſt, & onus leve? Non quia leve in ſe (nec enim levis paſſionis aſperitas, mortis amaritudo) ſed levis tamen amanti. Et ideo non ait tantùm, Faſciculus myrrhæ dilectus meus; ſed Mihi, inquit, quem diligo, faſciculus eſt. Unde & dilectum nominat, monſtrans dilectionis vim omnium amaritudinum ſuperare moleſtiam, & quia fortis eſt ut mors dilectio.* Ita S. Elzearius Comes Arriani, hoc myrrhæ faſciculo ad immobilem animi C manſuetudinem & tranquillitatem pervenit: cùm enim dicteriis, calumniis, irriſionibus, injuriis, &c. etiam à propriis famulis variè & crebrò exagitaretur, illicò mente verſabat probra, calumnias, injurias, tormenta irrogata Chriſto, nec ab hac meditatione ceſſabat, donec mens in imitatione hujus patientiæ tranquillè conquieſceret: quo fiebat, ut nullum doloris aut iræ ſignum daret, ac videretur bile carere, eſſeque ἄνευ θεῖς ita habet ejus Vita apud Surium. Eodem faſciculo S. Franciſcus, S. Eliſabetha, aliique plures ad tantam humilitatem, patientiam & ſanctitatem evaſere.

Act. 5. 41.

Faſciculus myrrhæ, non faſcis, cur?

Rom. 8.

Exempla.

Rurſum, *faſciculus myrrhæ* eſt mortificatio aſſidua, quam nos docet vita & paſſio Chriſti, quæ non aliud fuit quàm continua mortificatio: hæc enim omnem concupiſcentiæ corruptionem abſtergit, omniaque animæ vulnera ſanat, eamque ad omne bonum corroborat. Myrrha, inquit Galenus libr. 7. Simplic. medic. purgat thoracem, & pulmonem, aſtringit, concoquit & diſcutit; ſiccè infrigeratos calefacit. Uberiùs Dioſcorides libr. 1. cap. 67. *Myrrha*, inquit, *calefacit, concoquit, ſoporem gignit, &c. devoratur in vetere tuſſi, lateruin, pectoriſque doloribus, in* D *alvi profluvio & dyſenteria, horrores diſcutit, ſcabritiem arteriæ expellit, obtuſam vocem expedit, ventris tineas necat, contra gravem oris halitum medetur, gingivas & dentes ſtabilit, vulnera capitis glutinat, medetur fractis auribus ac oſſibus nudatis: impetigines ex aceto purgat: diuturnas diſtillationes lenit, oculorum ulcera complet, albugines tollit, caliginem diſcutit, ſcabritiem lævigat.* Eadem & plura efficit Chriſti paſſio, & mortificatio in anima & ſpiritu. Unde nullum ea efficacius eſt remedium contra tentationes luxuriæ, iræ, ſuperbiæ, accediæ, invidiæ, &c. uti perpetua experientia conſtat. Quocirca Nyſſen. homil. 3. cenſet hic ſignificari quòd anima, quæ in corde habet alligatum Chriſtum crucifixum, non poſſit ullo membro, vel ſenſu peccare: *Illa anima*, inquit, *quæ ſuſcepit bonum Chriſti odorem, & cor fecit alligamentum hujus ſuffitus, ſe ita comparat, ut omnia ſtillatim ut a ſtudia tamquam aliénius corporis membra ſervans ſpiritum, qui ex corde permeat, nulla iniquitate in ullo membro corporis refrigerante dilectionem in Deum.* Et Origen. hom. 2. ex 4. *Alligatura gutta*, inquit, *dogmatum continentia conſtrictio, ac divinarum ſententiarum nodoſitas intelligitur: innexa enim ſub invicem ſunt fidei unitones, & vinculis veritatis adſtricta.* Et tres Patres apud Theodoretum: *Nexus eſt*, inquiunt, *& conſervatio ſtilla divina gratia, quæ mihi communicata eſt, dilectus meus: per fidem enim, inquit, acceptus, ſpiritualia tuetur, atque conſervat Eccleſiæ munera fideleſque confirmat ac roborat, ne à veritate deſciſcant.* Et S. Greg. *Mortuorum corpora*, inquit, *myrrha condiri ſolent, ne putreſcant. Myrrham quippe corporibus ne putreſcant adhibemus, dum membra noſtra in Chriſti exemplum, per eorumdem mortificationem à putredine luxuriæ reſtringimus, ne, dum ea ſine condimento dimiſerimus, diſſoluta putredine, eſcam vermibus æternis faciamus. Sed quid eſt, quòd dilectum ſuum ſponſa non myrrham, ſed faſciculum myrrhæ nominat, niſi quod, dum ſancta mens Chriſti vitam ex omni parte conſiderat contra omnia vitia ex ejus imitatione repugnantes virtutes congregat: ex quibus ſibi faſciculum myrrhæ aptat, quo carnis ſuæ putredinem ſempiternam abſtergat.*

Faſciculus myrrhæ, mortificatio.

Myrrhæ virtutes.

B Mortificatio ergo, & vitæ auſteritas animam purificat, ſanctificat, Deoque mirè placentem gratamque efficit, quia jam ſimilem facit Chriſto crucifixo. Quocirca Deus eamdem ſuis chariſmatibus amplè remunerari ſolet. Ut alia taceam, lege Vitas Sanctorum, & invenies eos dumtaxat magnis & crebris claruiſſe miraculis qui auſteræ fuerunt vitæ, quales extitere S. Martinus, S. Antonius, S. Hilarion, S. Benedictus, S. Romualdus, S. Bernardus, S. Dominicus, S. Franciſcus, S. Ignatius, S. Franciſcus, Xaverius.

Igitur Chriſti paſſio commoratur inter ubera, id eſt, in corde animæ ſanctæ. Symbolicè: inter duo ubera id eſt, Primò, inter novum & vetus teſtamentum: utrumque enim prædicit & prædicat Chriſti paſſionem & crucem, ait Philo Carpath.

Duo ubera quæ?

Novum & vetus teſtamentum.

Secundò, inter ubera, id eſt, inter Doctores, qui prædicant Chriſtum crucifixum, ait Juſtus Orgelitanus.

Doctores.

Tertiò, S. Gregorius. Duo ubera, inquit, ſunt amor Dei & proximi. Audi eum: *Qui* (ſponſus Chriſtus crucifixus) *bene inter ubera commorari dicitur, quia in dilectione* C *Dei & proximi habitatio Chriſti ſancta ædificatur. Sancta quippè anima dum Deum ſic diligit, ut proximum non contemnat, & proximi amorem ſic exequitur, ut divinum non minuat procul dubio ubera in pectore ſibi locat: quibus Chriſtum amplectens ipſum nutriat. Quaſi enim uberibus Chriſtus nutritus roboratur, dum hac gemina dilectione, ut fortius inhæreat delectatur.*

Amor Dei & proximi.

Denique S. Bernard ſerm. 43. duo ubera accipit congratulationem & compaſſionem, juxta illud Pauli Rom. 12. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Quia verò inter adverſa & proſpera verſans, novit utrobique pericula non deeſſe, medium hujuſmodi uberum ſuorum vult habere dilectum, cujus adverſus utraque continua protectione munitam, nec læta extollant, nec triſtia dejiciant.* Subjicit deinde S. Bernar. itaque hunc myrrhæ faſciculum ſuo exemplo omnibus arctè commendat: *Tu quoque ſi ſapis, imitaberis ſponſæ prudentiam, atque hunc myrrhæ tam charum faſciculum de principatu tui pectoris, nec ad horam patieris avelli, amara illa omnia, quæ pro te pertulit, ſemper in memoria retinens, & aſſidua meditatione revolvens, quò poſſis dicere & tu: Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Et ego, fratres, ab ineunte mea converſione pro acervo* D *meritorum, quæ mihi deeſſe ſciebam, hunc mihi faſciculum colligare, & inter ubera mea collocare curavi, collectum ex omnibus anxietatibus & amaritudinibus Domini mei. Primùm videlicet infantilium illarum neceſſitatum: deinde laborum, quos pertulit in prædicando fatigationum in diſcurrendo, vigiliarum in orando, tentationum in jejunando, lacrymarum in compatiendo, inſidiarum in alloquendo: poſtremò periculorum in falſis fratribus, conviciorum, ſputorum, colaphorum, ſubſannationum, exprobrationum, clavorum, horumque ſimilium, quæ in ſalutem noſtri generis ſilva Evangelica copioſiſſime noſcitur protuliſſe.* Et poſt plura, quæ in hanc rem ſubjicit, ita concludit: *Hæc meditari dixi ſapientiam, in his juſtitiæ mihi perfectionem conſtitui, in his plenitudinem ſcientiæ, in his divitias ſalutis, in his copias meritorum. Ex his mihi interdum potus ſalutaris amaritudinis, ex his rurſum*

Congratulatio & compaſſio.

ſuavia

ſuavio nalſie conſolationis. Hae me erigunt in adverſis, in proſperis deprimunt, & inter læta triſtiaque vitæ præſentis via regia incedenti, utrinque præbent utrobique ducatum, hinc inde mala imminentia propulſando. Hæc mihi conciliant mundi judicem. Huc uſque Sanct. Bernard. piè, ſapienter & pathetice.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

B. Virgo multoties martir.

BEata Virgo adſtans cruci filium ſuum Chriſtum crucifixum, velut faſciculum myrrhæ toto corde obtulit Deo Patri in holocauſtum, pro redemptione totius mundi, ſicut Abraham obtulit ſuum Iſaac. Eadem poſt Chriſti mortem & aſcenſionem ejus tormenta cordi alligata, imò inſculpta geſtans, aſſiduè ſummo doloris, amoris, & devotionis ſenſu ruminabat: nec tantùm ruminabat, ſed & reipſa imitabatur, omnes perſecutiones Judæorum, omnesque adverſitates fortiter ſuſtinens; ac lacrymis, compunctioni & mortificationi aſſiduè vacans, qua proinde mirificas Dei gratias & dona obtinere meruit, uti ipſa revelavit S. Birgittæ. Hac de cauſa Calvariam, & loca paſſionis Chriſti crebrò & devotiſſimè obibat: ipſa enim omnia tormenta Chriſti vehementiſſimè ſenſit compatiendo, quæ Chriſtus patiendo, idque non ſemel ut Chriſtus, ſed per omnem vitam. Ipſa enim longè magis amabat Chriſtum, quàm ſeipſam. Unde longè maluiſſet ipſa pati omnia tormenta Chriſti, quàm videre Chriſtum ſuum eadem patientem. Multoties ergo ipſa fuit Martyr, juxta illud S. Simeonis ad ipſam vaticinium: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius*, Lucæ 2. Ita Rupertus.

VERS. 13. *Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.*

Botrus cypri, quis? Reſp. Primò, camphora.

QUæres, quid ſit cyprus? Primò, Rabbini & ex eis Tigurina, ex ſimilitudine vocis cenſent eſſe caphuram, ſive camphoram. Camphora autem eſt gummi cujuſdam arboris, in India naſcentis tanta magnitudine & proceritate, ut ſub ejus umbra hominum centuriæ recondi poſſint. Camphoræ vires & dotes recenſet Matthiolus in Dioſcor. lib. 1. c. 75. Tria vero memoranda de hoc gummi narrant auctores. Ajunt caphuram in aqua flagrare: deinde tradunt eam humore madere, ſi in recenti & calido pane condatur: ajunt denique niſi ſedulò aſſervetur, ex operculatis etiam thecis nonnumquam evaneſcere. Quæ profectò etiam ſponſo impendio conveniunt, ut non immeritò *botrus copher* ſit appellatus. Etenim in hoc ſpirituali humani generis cataclyſmo, quo aquæ culpæ hyemales, tum origine permanantes, tum voluptate prava erumpentes mundum obruerunt, & ignem charitatis extinxerunt, in medio ipſe diluvio extans & erectus, fluctibus ipſis velut oleo paſcitur, & more lampadis accenſus flammam charitatis emittit, quam flumina nequeunt obruere. Ita Joannes Carmelita.

Dactili palmæ.

Rurſum, R. Abraham per *botrum cypri* accipit dactylos palmæ, qui ſapidiſſimi ſunt.

Secundò, uva Cipria

Secundò, *botros cypri* eſſe uvas in Cypro Inſulas naſcentes, vel vites ex Cypro delatas in Judæam, cenſent S. Gregor. Caſſiod. Beda, Anſelm. Rupert. S. Bernard. Titelman. & alii. Vinum enim Cyprium, æquè ac Creticum (vulgò *malvaſia*) eſt præſtans, forte & eximium, teſte Plinio lib. 14. c. 1. & 7. Et hic ſenſus Chriſto ſponſo noſtro apte convenit, qui tamquam botrus pinguiſſimus & delicioſiſſimus vini pretioſiſſimi & præſtantiſſimi, in torculari amatæ paſſionis preſſus & expreſſus, ſanguinem vitæ, ſicut pretioſiſſimum, ita & copioſum valde effudit, propinavitque ſponſæ ſuæ Eccleſiæ, cujus hauſtu etiamnum ipſa vivificatur atque reficitur, læficatur & inebriatur.

Vinum Engaddinum.

Huc accedit Chald. qui per *botrum cypri* accipit vinum acceptum ex uvis Engaddi, quod Hebræi in terram ſanctam intrantes libarunt Deo: *Ibant*, inquit, *ad vineas Engaddi, & accipiebant inde botros uvarum, & exprimebant ex eis vinum, & libabant ex illo ſuper altare, quartam partem hin ſuper ſingulos arietes.*

Tertiò, cupreſſus.

Tertiò, Juſtus Orgelit. per *cyprum* accipit cypreſſum, ſive cupreſſum, vel cypariſſum, cujus comæ botri ſpeciem quamdam exhibent. Verùm aliud eſt cyprus, aliud cupreſſus, ut patet ex Plinio, Dioſcoride, Galeno, Theophraſto & aliis.

Quartò, botrus cypri, id eſt, botrus floritionis.

Quartò, Origen. Theodoret. Nyſſen. & Philo Carpathius *botrum cypri* exponunt botrum floritionis, id eſt, adhuc florentem, nec fructu, putà uvis, turgentem: *κυπρίζω* enim eſt floreo, & *κυπρισμὸς* eſt floritio. Verum nil tale ſignificat Hebræum כפר *copher*, & Latinum Græcumque *cyprus*.

Quintò; An cyprus ſit balſamum.

Quintò, alii per *cyprum* accipiunt balſamum. Ita Aponius, Beda, S. Bernardus, Honorius, Hailgrinus, Soto maior, Sanchez & alii. Probant Primò, quia balſamum eſt odoratiſſimum, & proprium Judææ in vineis Engaddi. Unde S. Hieron. in cap. 27. Ezechiel. *Balſamum*, ait, *quod naſcitur in vineis Engaddi*. Et in Epitaphio Paulæ: *Contemplata eſt balſami vineas in Engaddi*. Secundò, quia Eccleſiaſticus de more Salomonem ſecutus, Chriſtum comparat balſamo, Eccli. 24. 21. *Quaſi balſamum*, ait, *non miſtum odor meus*. Tertiò, quia arbor vel frutex proferens balſamum, ſimilis eſt viti, teſte Plinio lib. 12. capit. 25. *Semen*, ait, *eius eſt vino proximum guſtu*. Et paulò anterius: *Hac viti ſimilior eſt, quàm myrto. malleolis ſeri didicit, nuper vincta ut vitis, implet colles vinearum modo.*

Reſp. negativè.

Verùm obſtat Primò, quòd nuſquam balſamum vocetur *copher*, ſive cyprus.

Secundò, quòd balſamum non habeat botros nec uvas; ſed ex inciſione fruticis profluit liquor ille odoratiſſimus, qui opobalſamum dicitur. Reſpondet Sotomaior, *botrum cypri* idem eſſe, quod *ramum balſami*. Verùm Hebr. אשכל *eſcol*, & Latinum Græcumque *botrus*, uvam ſignificat, non ramum: balſami tamen hîc mentio fit in vineis Engaddi. Probabilius quis diceret, *botrum cypri* vocari liquorem ex frutice balſami inciſo profluentem, qui inſtar botri concreſcit, & coaleſcit.

Tertiò, quòd Plinius, Dioſcorides, Galenus quin & Joſephus Hebræus libr. 5. de Bello Jud. c. 4. diſtinguunt cyprum à balſamo.

Sextò, genuinè.

Dico ergo: *Cyprus*, inquit Plinius libr. 12. c. 24. *eſt arbor in Ægypto zizyphi foliis, ſemine coriandri, flore candido & odorato*. Et, ut ait Philo Carpath. in c. 4. Cantic. verſ. 13. *Cyprus arbuſcula eſt flore candido, cincinnorum inſtar pendente coma odoratiſſima, folio oleæ; ex hac unguentum nomine Cyprinum, ad multa commodiſſimum, habetque folia, flores & fructus & ramos utiliſſimos. Hæc optima in Aſcalone Judææ, & Ægypti Canopo provenit*. Caſſiod. ibidem: *Cyprus*, ait, *arbor eſt aromatica, ſemen ſimile coriandri habens, id eſt, album & ſublucidum, quod oleo coquitur, & inde exprimitur, quod cyprus vocatur; unde regium unguentum paratur.*

Qualis arbor cyprus.

Dioſcorides verò lib. 1. cap. 4. cyprum deſcribens, ei has dat virtutes: *Venarum ſpiracula laxat, urinam ciet ad calculos, aquamque ſuper cutem: utiliſſime bibitur: adverſus ſcorpionum ictus remedio eſt: perfrictionibus vulvæ, & præclyſionibus fotu prodeſt: pellit menſes. Contra ulcera oris, etiam ſi depaſcant vorentque, ſartura eius efficax eſt; malagmatis calefacientibus, & unguentorum ſpiſſamentis bene adiici ſolet*. Et Galenus lib. 7. Simpl. medic. *Cypri*, inquit, *radices maximè uſui ſunt, excalefacientes pariter & exſiccantes abſque mordacitate. Itaque ulceribus, quæ præ nimia humiditate cicatricem difficulter admittunt, mirificè proſunt: habent enim quiddam etiam adſtringens; quapropter ulceribus etiam oris conveniunt. Quin & incidendi vim quampiam illis ineſſe teſtificandum, quæ & calculo vexatis congruunt, & urinam menſeſque provocant*. Addit ibidem Matthiolus iconem cypri, in qua manifeſtè in cypri cacumine cernuntur minuta folia cum ſemine exorirt, inſtar botri vel racemi.

An cyprus ſit liguſtrum.

Porrò *cyprum* eſſe eumdem fruticem cum liguſtro Italico, ex variorum ſententia docet Plinius lib. 24. cap. 10. ubi aſſerit liguſtrum eamdem eſſe arborem, quæ in Oriente cyprus appellatur, Et Galenus libr. 7. Medic. ſimpl. *Cypri*, ait, ſeu *liguſtri folia*, &c. *habent quiddam digerens, & aſtrictorium. Itaque eorum decocta quidam ambuſta fovent. Utuntur etiam adverſus igneas phlegmonas, & carbunculos. Nam abſque moleſtia, & morſu deſiccant. Quin etiam ſponte provenientibus in ore ulceribus aphthodeſi, & ipſis puerorum aphthis, commanſa accommodata ſunt*. Idem innuit Dioſcorid. libr. 1. cap. 107. *Liguſtrum*, ait, *arbor eſt oleæ foliis circum ramos ſinuoſis*, &c. *flore candido, odorato*. Ac mox ſubdit: *Cy-*

prinum

prinum oleum, quod ex eo fit, odoratum excalefacit, emollitque A *nervos*: ubi inſinuat cyprinum oleum eſſe liguſtricum, ac conſequenter liguſtrum eſſe cyprum. Diſertè verò id ipſum aſſerit Ruellius lib. 1. diſt. c. 94. & Matthiolus in Dioſcoridis locum jam citatum. Ubi & de more ideam ſive formam liguſtri, ſive cypri, in imagine ſpectandam exhibet, in qua planè eſt videre botros, ſive uvas liguſtri ſive cypri, ſimiles uvis, quæ in vite naſcuntur. Additque: *Flores edit candidos muſcoſoſque, racemoſque, & fructum nigrum*. Unde Arabicus pro *botrus cypri* vertit, *racemus florum*, talis enim eſt in liguſtro. Hinc & Theophraſtus lib. 9. Hiſtor. plant. c. 7. cyprinum, ſive liguſtricum unguentum aſſerit eſſe odoratiſſimum.

Rembertus Dodonæus verò de Stirpibus pemptade 6. lib. 2. cap. 13. etſi liguſtrum diſtinguat a cypro, quòd liguſtro folia defluant hieme, cyprus verò perpetua fronde vireat; aſſerit tamen illi eſſe perſimile; liguſtrum verò Græcis appellari φιλλυρέαν. De qua Dioſcorides: *Phillyrea*, inquit, *arbor eſt cypro magnitudine ſimilis foliis oleæ nigrioribus ac latioribus; fructum habet lentiſci ſimilem, nigrum ſubdulcem, racematim cohærentem*: & tale omnino eſt liguſtrum.

B

Porrò Dictionarium Syriacum aſſerit *copher*, id eſt *cyprum*, eſſe arborem quamdam, cujus frondes deſiccatæ, & in pulverem maſſamque redactæ, reddant manus, crines, ceteraſque corporis partes purpureas. Id ipſum cenſet oculatus teſtis Petrus Bellonius lib. 2. Obſervat. cap. 74. ubi ait cyprum Salomonis eſſe fruticem, quem Arabes *alkanna* ſive *henne*, Græci *ſcenna* vocant, qui liguſtro ſimilis copioſè provenit in Cayro Ægypti. Hunc, inquit, Turcæ & Mauritani propter florum gratiam (qui denſi & clauſi botrorum ſpeciem præ ſe ferunt) & ſuavem odorem muſco ſimilem, diligenter ſervant. Unde Turcarum Imperator ex eo quotannis vectigal pluſquam octodecim millium ducatorum colligit: invaluit enim ea conſuetudo, ut omnes mulieres manus, pedes, capillorum partem rubro aut flavo, viri autem ungues rubro colore Alkannæ pulvere inficiant.

Bellonii opinio.

Ut ut eſt, cyprus liguſtro eſt ſimilis, & in Judæa fuit odoratiſſima, & fructus proferens, nimirum botros miræ magnitudinis æquè ac ſaporis, ut patet ex hoc loco & ex cap. 4. 13. Hinc *cyprus* dicta eſt ab Hebr. כפר *copher*, id eſt, expiatio, ſcilicet tetri odoris, quòd ſuo odore hominem reficiat, & fœtores arceat, inquit Marinus in Lexico. *Copher* ergo, ſive cyprus, eſt fructus arboris cypri, quem Sanctus Hieronymus teſtatur odoratum eſſe, & inſtar efflorеſcentis uvæ florere, ex quo cyprinum fit oleum, quod cyprum pariter vocant, odoratiſſimum, & ſaluberrimum, teſte Plinio lib. 23. cap. 4. Id verius erat ætate Salomonis, cùm floreret Judæa rerum omnium præſtantia & abundantia: tunc enim erat terra melle & lacte manans, quæ modò cernitur ſcabroſa, ſterilis & lapidoſa. Quare cyprus & aliæ arbores aromaticæ, quæ Salomonis arte & cura excultæ præſtantes dabant fructus, jam vel exaruerunt, vel à primæva bonitate degenerarunt, uti conſtat de balſamo, quod olim ſola Judæa poſſidebat, nunc planè ignorat. Salomon enim vineas habebat, cùm juxta Jeruſalem, tum in Engaddi. Ibi enim erant vineæ, tum vitium, tum cypri, tum balſami præſtantiſſimæ, quas ipſæ ſua induſtria excolendo, longè præſtantiores efficiebant.

Nota.

Porrò noſter Delrio probabiliter, per *botros cypri* accipit uvas delicatiſſimas Engaddinas, quæ ex vicinis cypri aromaticis arboribus cyprinum ſaporem contrahebant, eumque exhibebant guſtanti. Vitium enim & uvarum proprietas eſt, adſciſcere ſibi ſaporem juxta radices creſcentium fruticum, vel herbarum, ut experientia conſtat; & docet Plinius lib. 14. cap. 16. Sic ergo botri in Engaddi juxta cypros succreſcentes, cypri ſaporem & odorem ſugentes referebant, ideoque in pretio habebantur, ſicut hodie in Italia & alibi muſcatellini. Hiſce ergo botris uvarum odoratiſſimis & ſapidiſſimis, ſponſa ſponſum dilectiſſimum confert. Hæc Delrio.

Opinio Delrio. Botrus cypri, uva delicatiſſima Engadditana.

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Ait ſponſa: Sicut ſponſus meus Chriſtus ob paſſionem pro me obitam, mihi eſt faſciculus myrrhæ amaræ,

A ſed odoratæ, qui jugiter inter ubera; id eſt, in corde meo commoratur, & abeo commemoratur: ſic pariter idem eſt quaſi botrus cypri, quia ejus ad inſtar mihi odoratu & guſtu ſuaviſſimus eſt. Sicut enim copher, ſive cyprus, expiat fœtores odorum: ſic Chriſtus ſua paſſione & gratia expiat fœtores ſcelerum: כופר *copher* enim hebr. idem eſt, quod *expiatio*: unde vertunt nonnulli, *botrus expiationis*, vel *redemptionis iniquitatis*, vel *pretii*, vel *propitiationis*. Hæc omnia enim ſignificat *copher*. q. d. Dilectus meus ob paſſionem mihi eſt dilectus myrrhæ amaræ; ſed hanc amaritiem tegit, expiat & dulcorat fructus redemptionis noſtræ per eam acquiſitæ: qui inſtar botri cypri mihi jucundiſſimus & ſuaviſſimus eſt. Nam ut ait S. Paulus Epheſ. 2. 4. *Deus qui dives eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem ſuam, qua dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos in Chriſto, (cujus gratia eſtis ſalvati,) & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu; ut oſtenderet in ſæculis ſupervenientibus abundantes divitias gratiæ ſuæ in bonitate ſuper nos in Chriſto Ieſu. Gratia enim eſtis ſalvati per fidem.* Item Rom. 3. 24. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, per fidem in ſanguine* B *ipſius, ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem juſtitiæ ejus in hoc tempore, ut ſit ipſe juſtus & juſtificans eum, qui eſt ex fide Ieſu Chriſti.*

Copher. id eſt expiatio.

Unde Hortolanus ſic explicat q. d. Chriſtus ſponſus meus eſt mihi pro prægrandi botro expiatorio in Engaddinis vineis, uvarum miræ magnitudinis feracibus nato. In regione, inquam, Engaddi, hoc eſt, in fonte inciſionis. Ea enim eſt myſtici verbi vis, & rei geſtæ conveniens interpretatio. Siquidem meus Chriſtus ſemetipſum antilytrum, & ſummum dedit, quo me redemit, pretium. Is ipſe clavis & lancea confixus, atque in cruce quaſi in torculari expreſſus prægrandis botrus, velut fons inciſus ſanguine manat & aqua. Ex quo ego lavacro luſtrata emerſi expiata, & omni depoſita vetuſtate, inſtar aquilæ innovata, juvenis & formoſa, omni carens peccati macula, omni vetuſtatis ruga, omni denique vitio emaculata, obque ſua ingentia in me merita hanc ego odoratam & efficacem myrrham, hunc botrum expiatorium unicè diligo, parentibus, propinquis, amicis, & omnibus meis fortunis, atque adeò mihi ipſi in amore præfero:

Engaddi, id eſt, fons inciſionis.

C

& cælum, unde ad me delatum eſt, ſumma vi nitor capere; nullos hoſtes metuens, nulla formidans pericula, ut tu olim Synagoga, mea æmula, habitatores terræ Chanaan, unde miræ magnitudinis botrus ille ad te ab exploratoribus exportatus fuerat, pertimeſcens, & Deo diffiſa, promiſſas ſedes obtinere poſſe deſperaſti.

Porrò licèt Chriſtus dici poſſit botrus cypri in incarnatione, quia tunc ut flos odoratiſſimus & jucundiſſimus è radice Jeſſe, putà ex utero virginali, germinavit & effloruit: unde & Nazarenus, id eſt, floridus, eſt nuncupatus. Item in paſſione, ubi velut botrus in torculari crucis, preſſus, omnem ſuum nobis effudit ſanguinem. Ita S. Ambroſ. in pſal. 118. & Juſtus Orgelit. qui ait: *Engaddi* idem eſt quod oculus tentationis. Chriſtus crucifixus ergo eſt botrus cypri in Engaddi, quia in cruce tentationibus Scribarum & Judæorum eſt exagitatus. Unde & *Engaddi* ex Hebræo & Syro verti poteſt, *fons*, vel *oculus inciſionis*, aut *ſciſſuræ*. In cruce enim Chriſti caro conciſa fuit.

Engaddi, id eſt, oculus tentationis.

Aptiùs tamen Chriſtus fuit botrus cypri in fructu paſ- D ſionis, putà in reſurrectione & gloria, quam ſibi nobiſque promeruit & obtinuit. Ita Caſſiod. Beda, Rupert. Anſelmus & S. Bernard. Unde Honorius Auguſtod. ait Chriſtum fuiſſe nardum in incarnatione, faſciculum myrrhæ in paſſione, botrum cypri in reſurrectione. Porrò *botrus cypri*, florum cypri eſt congeries & condenſatio; ſicut grana vinacea denſantur in botro uvæ: vocatur tamen hic *botrus* potiùs quàm flos, quia botrus ſignificat florum, id eſt, dotum animæ & corporis Chriſti glorioſi, multitudinem & condenſationem, ſcilicet impaſſibilitatem, claritatem, agilitatem, ſubtilitatem; item liberationem patrum è limbo, aſcenſum in cælum, miſſionem Spiritus ſancti, Apoſtolorum prædicationem, converſionem Gentium, ceteraque Spiritus ſancti chariſmata, quæ Chriſto è cælis in Eccleſiam contulit, confert & conferet uſque ad diem judicii, imò in omnem æternitatem. Huic ſenſui favet interpretatio nominum. Nam κύπρος, id eſt, cyprus, idem eſt quòd *pulchra*, vel *pulchritudo*. Quid autem pulchrius reſurrectione & corpore glorioſo? Rurſum *Engaddi* hebr. verti poteſt *fons*, vel *oculus felicitatis*: quid autem felicius cæleſti beatitudine, in qua

Chriſtus botrus cypri in reſurrectione

Cyprus, id eſt, pulchritudo.

Engaddi, id eſt, oculus vel fons felicitatis.

Beati

Beati oculis mentis vident Dei eſſentiam, omneque bonum? A

Porrò botrus hic cypri dicitur eſſe *in vineis Engaddi*, ut ſignificet botrum hunc eſſe præſtantiſſimum, tum in ſe, tum in vicinia balſami, aliarumque arborum aromaticarum, quarum vis & virtus illi afflabatur, uti notat Origen. homil. 2. ex Caſſiod. Beda, Aponius, Bernard. ſerm. 4. S. Hieronym. in Ezech. 27.

Balſamum enim, quod omnia aromata ſuavitate odoris, æque ac ſalubritate liquoris ſuperat, teſte Plinio, nuſquam olim, niſi in Engaddi naſcebatur. *Engaddi* enim eſt urbs & regio juxta Jericho & mare Mortuum, in tribu Juda contra Occidentem gratiſſimum ſpirans odorem ex copia arborum odoriferarum, præſertim balſami; unde & *Aſaſonthamar*, id eſt, urbs palmarum dicta eſt, quòd palmis & balſamis abundet. Ita, S. Hieronym. Tradition. in Geneſ. cap. 14. & ex eo Adrichom. in Deſcriptione Terræ ſanctæ.

Engaddi quid?

Balſamum autem odoratiſſimum, quod corpora malè affecta ſanat, & mortua à corruptione præſervat, optimè denotat reſurrectionem Chriſti, immortalitatem, ſalutem & gloriam æternam, quàm ſuis electis confert. Unde Sanctus Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 3. *Engaddi*, inquit, *locus eſt in Judæa, in quo opobalſamum gignitur, ſi interpretationem quæris, tentatio Latinè ſignificatur. In illis enim vineis lignum eſt, quod ſi quis compungat, unguentum emittit, hic fructus eſt ligni: ſi non incidatur lignum, non ita fragrat & redolet; cùm autem compunctum fuerit artificis manu, tunc lacrymam diſtillat: ſicut & Chriſtus in illo tentationis ligno crucifixus, illacrymat populum, ut peccata noſtra dilueret, & de viſceribus miſericordiæ ſuæ fundebat unguentum, dicens: Pater dimitte illis, quia neſciunt quid faciunt. Tunc ergo in ligno compunctus eſt lancea, & exivit de eo ſanguis & aqua, omni unguento ſuavior, acceptæ Deo hoſtia, per totum mundum odorem ſanctificationis effundens, & quaſi balſamum ex arbore ſic virtus exibat è corpore.* Et poſt nonnulla in eandem ſententiam: *Terram movebat, & hærebat in ligno, cœlum obducebat tenebris: mundum crucifigebat, & crucifixus erat: inclinabat caput, & exibat verbum: exinanitus erat, & replebat omnia: deſcendit Deus, aſcendit homo: Verbum caro factum eſt, ut caro ſibi Verbi ſolium in Dei dextera vendicaret: vulnus inflictum erat & fluebat unguentum; ſcatebant ardentur, & Deus agnoſcebatur.*

Balſamum Engaddinum.

Hebr. 5.

Luca 23. Joan. 19.

Matth. 27.

Luc. 1. Joan. 19.

Sic & Beda per balſamum, quod naſcitur in vineis Engaddi, accipiens chariſmata Spiritus ſancti, *Et ſponſus*, ait, *in vineis eſt Engaddi: quia & ipſe Dominus in carne apparens, plenus eſt Spiritu ſancto, & ejus dona credentibus ipſe largitur.* Additque Chriſtum eſſe nardum, faſciculum myrrhæ, & botrum cypri. *Quia & prius diſcumbentem in cœna Dominum mulier devota nardo perfudit: deinde diſcipuli crucifixum ad ſepeliendum myrrha unctum linteis involverunt: & poſt hæc ipſe gaudio reſurrectionis mox adveniente ſpiritalia fidelibus dona diſtribuit.*

Balſamum Engaddinum Spiritus ſancti chariſmata.

Rurſum *Engaddi* idem eſt, quod *fons hœdi*; unde notat baptiſmum, quo omnes hœdi, id eſt, peccatores & peccata, abluuntur. Ita Caſſiodorus, Beda, Aponius, Anſelm. Rupert. Philo Carpathius, & S. Gregor. quem audi: *In Engaddi balſamum gignitur, quod cum oleo, Pontificali benedictione chriſma efficitur. quo dona ſancti Spiritus exprimuntur. Engaddi interpretatur fons hœdi: hœdus autem antiquitùs pro peccatis immolabatur. Quid ergo per fontem hœdi, niſi baptiſmus Chriſti figuratur? in quo dum corpus mergitur, anima abluitur, & per illius fidem, qui pro peccatoribus mortem pertulit, omni à humana peccatis omnibus mundari ſe credit.* Et S. Bernard. ſerm. 44. *In fide & lenitate ſanctum faciet illum, & dabit illi non cornu, ſed balſamum in vineis Engaddi. Nec enim dubium ex fonte hœdi profluere chariſmata meliora, cujus utique unctio hœdos vertit in agnos, & de ſiniſtra transfert in dexteram peccatores, abundantius quidem antè profuſos unctione miſericordiæ, ut ubi abundaverunt delicta, ſuperabundet & gratia.* Et poſteriùs poſt principium ſermonis: *Ergo vineas Engaddi dicit plebis Eccleſiæ, quæ habet balſami liquorem, ſpiritum manſuetudinis, in quo parvulorum adhuc in Chriſto teneritudinem blandè fovet, & dolores pœnitentium conſolatur. Sed & ſi quis frater in aliquo delicto præoccupatus fuerit, vir Eccleſiaſticus, qui hunc ſpiritum jam accepit, curabit hujuſmodi mox inſtruere in eodem ſpiritu lenitatis, conſiderans ſeipſum, ne & ipſe tentetur. In hoc typo, quotquot baptizandi ſunt, etiam corporaliter Eccleſia oleo materiali ungere conſuevit.*

Engaddi, id eſt fons hœdi, baptiſmi ſymbolum.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Chriſtus animæ ſanctæ *botrus cypri* eſt in meditatione, & imitatione paſſionis & reſurrectionis ejus, ac præcipuè in ſumptione S. Euchariſtiæ, quæ eſt memoriale paſſionis ejus. In ea enim bibitur ſanguis Chriſti ſub ſpecie vini. Unde Zachar. cap. 9. Euchariſtiam vocat *frumentum electorum, & vinum germinans virgines.* Ipſa ergo ſimilis botro cypri: Primò, quia continet ſanguinem Chriſti, velut botrum expreſſum in torculari crucis; Secundò, quia ipſa eſt eſca ſuaviſſima, quæ animam cæleſtibus deliciis, gratiis, & gaudiis inebriat; Tertiò, quia per ipſam reſurgemus ad vitam beatam, & immortalem, uti Chriſtus ait Joan. 6. Audi S. Bernard. ſerm. 44. *Si dilectus in myrrha, multò magis in botro ſuavitate. Ergo Dominus meus Jeſus myrrha mihi in morte, botrus in reſurrectione, ſeipſum mihi ſaluberrimum temperavit in potum, in lacrymis in menſura. Mortuus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram, ut peccatis mortui juſtitiæ vivamus. Itaque ſi peccata luxiſti, bibiſti amaritudinem: ſi autem jam reſpiraſti in ſpem vitæ ſanctioris, mutata eſt tibi myrrhæ amaritudo in vinum, quod lætificat cor hominis.*

Primò, botrus cypri eſt Euchariſtia

Primò.

Secundò.

Tertiò.

B

Rom. 4.

Secundò, idem S. Bernard. per *botrum cypri* accipiens vinum optimum, quod naſcitur in Cypro inſula, per illud accipit fervorem & zelum juſtitiæ. *Etenim*, inquit, *ſi amas Dominum Jeſum toto corde, tota anima, tota virtute tua, numquid ſi videris ejus injurias contemptumque ſeorſ illatum; æquo animo poteris? minimè: ſed mox arreptus ſpiritu judicii, & ſpiritu ardoris, & tamquam potens crapulatus à vino, repletus zelo Phinees, dices cum David: Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei. Et cum Domino: Zelus domus tuæ comedit me. Vinum eſt ergo ferventiſſimus zelus iſte expreſſum de botro cypri, & calidè inebrians Chriſti amor.* Et poſt nonnulla: *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi: hoc eſt, zelus juſtitiæ amor dilecti mei mihi in affectibus pietatis.*

Pſal. 103

Secundò, eſt fervor & zelus.

Tertiò, Niſſen. Origen. Theodoret. & Philo, qui per *botrum cypri* accipiunt botrum florentem, necdum uvas producentem, per eum intelligunt Chriſtum, qui incipientibus exhibet ſuavitatem quamdam odoris, quo proficiant, ut jam maturis præbeat vinum amoris & fervoris. Audi Nyſſen. homil. 3. *Qui natus eſt puer Jeſus in iis qui ipſum ſuſceperunt, diverſè proficit ſapientia & ætate & gratia: non eſt idem in omnibus, quatenus is ipſum capit, eſt idoneus; talis apparet aut infans, aut proficiens, aut perfectus convenienter botri naturæ, qui non ſemper cernitur in vite in eadem forma, ſed formam mutat cum tempore florens, perfectus, maturus, vinum factus. Profitetur ergo vinea fructui ſuo, quòd nondum ſit matura & compoſita ad vinum, ſed expectat plenitudinem temporum; non tamen tamquam omnino expers fruendarum deliciarum. Per florem namque certam ſignificat ſpem de futura gratia: certa autem ſpes de gratia eſt fruitio iis qui per patientiam expectant.* Idque *in vineis Engaddi*, hoc eſt, in loco pingui ubi vites altas radices agunt, hoc eſt, in profunda cogitatione & meditatione, quæ ſuccum pietatis animæ ſubminiſtrat, quo creſcat, & ex flore in fructum virtutis & charitatis tranſeat. Audi & Origen. hom. 2. ea quatuor: *Verbum divinum, in quibus vera vitis efficitur, haud repentè maturos botros producit & dulces; nec repentè ex eis efficitur vinum ſuave & lætificans cor hominis, ſed primò producit ſuavitatem tantummodò odoris in florem. Botrus verò hic florens eſſe memoratur in vineis Engaddi, quod interpretatur oculus tentationis, ut gratia fragrantiæ iſtius immittatur in initiis animæ, ut poſt hæc pati poſſit acerbitatem tribulationum, & tentationum, quæ propter verbum Dei credentibus excitantur, & ita demum maturitatis ſuæ dulcedinem præbet.* Unde addit Origen. florem cypri habere vim calefaciendi. Chriſtum ergo iis eſſe botrum cypri, quos charitatis igne ſuccendit: hi in Engaddi, id eſt, in fonte tentationis non incumbunt, ſed eam fortiter ſuperant. Hinc Philo Carpath. per *botrum* accipit ipſos Chriſti fideles: *Botrus*, inquit, *dum maturus voluptatem affert intuentibus: ſic qui cœperunt in Chriſtum credere, nondum tamen maturos fructus capientes, botro florenti comparantur; cùm verò jam maturum botrum degustans, veram Chriſti fidem charitatemque induti, perfecti eſſe incipiunt, & ſponſæ nomine appellantur.*

Tertiò, eſt Chriſtus incipientibus.

C

D

Quartò,

Quarta, eſt Chriſtus pœnitentibus. Quartò, Aponius cyprum interpretans triſtitiam & mœrorem, aſſerit Chriſtum eſſe botrum cypri peccatoribus, dum iis immittit ſpiritum compunctionis & dolorem de peccatis, ut eos evehat ad beatitudinem lugentibus promiſſam Matth. 5. *Beati*, inquit, *qui lugent quoniam ipſi conſolabuntur*. Hi enim ſunt in Engaddi, id eſt, in fonte hœdi, quia fonte lacrymarum eluunt hœdos fœtentes criminum.

Tropol. Tropol. in Engaddi, id eſt, in fonte tentationis invenitur botrus cypri, id eſt, Chriſtus, quia in tentatione & tribulatione floret & exuberat Chriſti gratia & conſolatio, cujus odore & robore anima tribulationibus afflicta mirè recreatur & roboratur, juxta illud Pſaltis: *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam*, pſalm. 93. 19. Ita Theodoret. *In tentationibus conſtituta*, inquit, *& à multis oppugnata*, *inquit illa: Tuam ſentio ſuavitatem*. Ubi ergo tentamur ab hoſte, ibi lætificamur à Chriſto: ubi divina tentatio: ibi divina conſolatio ubi crux, ibi refrigerium. Hæc enim Chriſtus ſuis aſſeclis promiſit & promeruit. Unde Paulus: *Sicut*, inquit, *abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra*, 2. Corinth. 1. Hinc *gloriamur in tribulationibus*, ait idem Rom. 5. eaſque appetimus & ambimus, quia ſcimus in iis manna reconditum latere, plus mellis divini, quàm fellis humani.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus in cruce B. Virgini fuit faſciculus myrrhæ, in reſurrectione verò botrus cypri, cùm ei primò apparens omnem paſſionis mœrorem abſterſit, eumque in gaudium exultationis convertit. Ita Rupert. *Igitur*, inquit, *dilectus meus mihi & faſciculus myrrhæ, quia moriturus, & botrus cypri erat, quia reſurrecturus, & ultra non moritur. Botrus, inquam, Cypri, videlicet terræ vel inſulæ, botros prædulces, vinumque optimum afferentis; quia non qualecumque, ſed optimum eſt vinum reſurrectionis, & hoc in vineis Engaddi, id eſt, fontis hœdi: hoc enim interpretatur Engaddi*. Cauſam ſubjicit; *Cur ergo ita dixerim? Idcirco nimirum, quia meus iſte dilectus non juſtos, ſed peccatores vocare venit, ut reſurgant in reſurrectione prima, qui fuerant per peccatum mortui, & hoc in fonte hœdi, in fonte baptiſmi, in lavacro regenerationis, quo regenerati fiunt oves, qui fuerant hœdi: fiunt ſancti, qui fuerant peccatis obnoxii.*

VOX SPONSI.

VERS. 14. *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum.*

ECCE TU PULCHRA ES AMICA MEA: ECCE TU PULCHRA ES] Septuag. *ecce es ſpecioſa proxima* (Symmach. *ſodalis*) *mea, ecce es ſpecioſa*; S. Ambr. *bona*; Chald. *quando faciebant filii Iſrael voluntatem regis ſui, ipſe in verbo ſuo laudabat eos in conſiſtorio angelorum ſanctorum, & dicebat: Quam pulchra ſunt opera tua filia mea! Dilecta mea congregatio Iſrael in tempore, quo facis voluntatem meam, & D laboras in verbis legis meæ.*

Quoad ſeriem dramatis ſponſus in accubitu ſuo menſali ingredientem ad ſe ſponſam contemplans, & nardi ejus ſuaveolentiam ſentiens, ac deinde diſcedens, ſed poſt parietem auſcultans, & audiens illam apud ſuas ſocias adeò commendare ſponſum, dicendo: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur: botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*; ſeſe continere non potuit, quin ad illam regreſſus illi vices amoris rependeret, ejuſque pulchritudinem dilaudaret. Admirans ergo eam, iteratò ait: *Ecce tu pulchra es amica mea; ecce tu pulchra es*, qua geminatione: æquè ac adverbio demonſtrandi, *ecce*, eximiam & admirabilem ejus eſſe pulchritudinem ſignificat. Sicut enim ſponſa geminam ſponſi pulchritudinem celebrarat, putà paſſionem in faſciculo myrrhæ, & reſurrectionem in botro cypri: ſic viciſſim ſponſus geminam A ſponſæ pulchritudinem regerit & rependit. ita Theodor.

Femina dos pulchritudo. Porrò propria animarum & ſponſarum dos eſt pulchritudo; unde ipſæ adeò ſunt philocoſmæ & avidæ ornatus. Hinc Anacreon poeta: *Natura*, inquit, *dedit tauro cornua, equo ungulas, lepori velocitatem, leoni rictum dentium, natare piſcibus, volare avibus, viris prudentiam. Quid feminis? formoſitas pro parmis & lanceis eſt*,

Ut ferrum & ignis percutit,
Quæ vultu pulchro fulminat.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Duplex Eccleſiæ pulchritudo. CHriſtus dilaudat Eccleſiæ pulchritudinem eam iterando, duplicem, imò multiplicem eſſe ſignificat, ſcilicet internam, & externam, quæ ex interna dimanat: internam ſitam eſſe in faſciculo myrrhæ, & botro cypri: id B eſt, in jugi meditatione & imitatione paſſionis & reſurrectionis Chriſti; externam verò in nardo, id eſt, in humilitate & modeſtia exteriori, quæ omnibus gratum ſuum odorem aſpirat, juxta illud pſalm. 44. 14. *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intùs, in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus*. Ita Caſſiodor. Beda & Philo Carpath. qui internum ſanctitatis decorem collocant in pura ſanctaque conſcientia, externum in honeſta & ſancta converſatione. Vera enim pulchritudo ſita eſt in interno decore, à quo externus dimanat; alioquin exterior & aſcititius, fucus eſt, non decor.

Cauſam amoris addit dicens, *Amica mea*; Septuag. *proxima mea*, Symmach. *ſodalis mea*. Hebr. *raiati*, id eſt, *commenſalis mea*, quæ mecum vivis, & in menſa mea paſceris. Plato dialog. de Amore, docet, pulchritudinem eſſe gratiam & venuſtatem, quæ intuentium oculos animoſque ad ſui amorem alliciat, indeque græcè vocari *καλὸν* quòd omnes ad ſe *καλεῖ*, id eſt, vocet & invitet. Hoc apud homines verum eſt: ibi enim pulchritudo eſt cauſa amoris: at non apud Deum; ibi enim vice verſa *Amor Dei eſt cauſa omnis boni & pulchri.* amor & amicitia eſt cauſa pulchritudinis. Deus enim amat C homines, non quia pulchri ſunt; ſed amando eos facit pulchros, ut amore ſuo digni ſint. Amor enim Dei eſt principium & cauſa omnis boni & pulchri. Deus enim eſt ipſa eſſentialis, immenſa, & incomprehenſibilis pulchritudo; ac quia illa redundat, hinc ea immenſa bonitate eam in homines & creaturas ceteras effundit, eoque magis, quo magis ſibi vicinæ & propinquæ ſunt: qui ergo propè accedunt ad Deum, hi propè ejus pulchritudinem participant; & qui propiùs, hi magis; & qui proximè, hi maximè. Anima enim ſimilis eſt ſpeculo: quod ſi rebus pulchris approximet, pulchram ipſe ſpeciem formamque ſuſcipit, ſi verò deformibus, deformem. Ita Pſellus apud Theodoretum audi: *Quoniam expulſa à tergo vitio, expurgata à Verbo anima ſolis circulum in ſe ſuſcepit, & ſimul reluxit cum luce, quæ in ipſa apparuit. propterea ei dicit Verbum: Pulchra facta es, quæ meæ luci appropinquaſti, per appropinquationem attrahens diſpenſationem pulchritudinis. Ecce es, inquit, pulchra propinqua mea. Deinde cùm ſe cohibuiſſet, & eam veluti in quadam acceſſione contemplatus, eſſet pulchritudinis, rurſus eamdem repetit orationem: Ecce tu pulchra es: ſed priùs quidem eam nominavit propinquam; hic autem eam, quæ cognoſcitur ex ſpecie oculorum: Oculi enim tui columbæ*. Huc accedit S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 3. *Quoniam*, inquit, *cognoverat Eccleſia myſterium, & pro totius mundi redemptione crucifixum Dominum Jeſum prædicabat, meretur audire: Ecce es bona, quæ me bonum dicis; & ipſa bona es quæ vidiſti gloriæ meæ decorem & ipſa ſpecioſa es & decora. Quid eſt Chriſtum dicere. Bona es & decora es, niſi illud Evangelicum: Conſtans eſto fili, remiſſa ſunt tibi peccata tua?* Jam ſponſa ſponſum velut faſciculum myrrhæ collocarat inter ubera, id eſt, in corde ſuo; ab illius ergo decore decora, ab illius fulgore fulgida effecta eſt.

Anagogicè Duplex pulchritudo Eccleſiæ. Anagogicè, duplex pulchritudo Eccleſiæ eſt. Prima, in præſenti vita per gratiam. gratia enim eſt ipſa venuſtas animæ, quia facit eam divinæ conſortem naturæ, parem angelis, ſimilem Chriſto, amicam & filiam Dei. Gratia enim eſt ſumma participatio Dei: ejuſque ſanctitatis & de-

coris

coris immenſi. Secuoda, in futura vita per gloriam: hæc A enim eſt pulchritudo non viatorum, ſed Beatorum & angelorum. Ita Origen. hom. 3 & 4. *Speciosa*, ait, *eſt hæc Eccleſia cum proxima eſt Chriſto, & cum imitatur Chriſtum. Quod verò iteravit; Ecce es ſpecioſa; poteſt ad futurum ſæculum pertinere, ubi iam non ſolùm imitatione, ſed ipſa ſui perfectione formoſa eſt & ſpecioſa, & ibi dicat eſſe oculos eius columbæ*. Verè S. Auguſt. præfat. in pſal. 44. *Summa animæ pulchritudo*, inquit, *eſt iuſtitia*, quia ſicut pulchritudo corporis eſt juſta inter ſe membrorum omnium proportio & harmonia, cum quadam coloris ſuavitate: ſic animæ pulchritudo eſt juſtitia, quæ omnibus animæ viribus corporiſq; membris id quod ſuum eſt, aſſignat; itaq; per omnia hominem compoſitum decorumque efficit, uti patuit in juſtitia originali, quam habuit Adam ante peccatum, & magis in iuſtitia Chriſti ac B. Virginis. Et Clemens Alexand. l. 3. Pædag. cap. 11. *Pulchritudo optima*, inquit, *eſt pulchritudo animæ, cùm fuerit ornata Spiritu ſancto, & his quæ ab eo oriuntur, inſpirata lætitiis, iuſtitia, prudentia, fortitudine, temperantia, bonorum amore, & pudore, quo nullus color nitidior umquam viſus eſt*. Et B. Iſidor. Peluſ. l. 3. epiſt. B 131. ad Lampetium Epiſcopum, ubi inter alia ſic habet: *Vt corporeæ pulchritudinis norma, membrorum apta proportio eſt, ita etiam extrema ſpiritualis pulchritudinis linea, in virtutum mediocritate conſiſtit, &c.*

SECVNDVS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Duplex item animæ pulchritudo. Primò. Secundò. PRæter jam dicta, Primò S. Gregor. duplicem animæ pulchritudinem aſſignat, duplicem charitatem, Dei ſcilicet, & proximi: *Bis pulchram*, inquit, *ſponſus ſponſam vocat, quia cui dilectionem Dei & proximi donas, geminam pulchritudinem ei inſeris, qua delectatur, & quam laudat.*

Secundò, pulchra eſt anima dupliciter, Primò in actione; Secundò, in contemplatione: ita tres Patres apud C Theodor.

Tertiò. Tertiò, pulcher eſt juſtus dupliciter: Primò, pulchritudine & ſanctitate animæ; Secundò, corporis, juxta illud de virgine, *ut ſit ſancta corpore & ſpiritu*, 1. Corinth. 7. Ita Juſtus & Anſelmus.

Quartò. Quartò, S. Bernard ſerm. 45. duplicem pulchritudinem interpretatur pœnitentiam & humilitatem, per quam innocentia amiſſa recuperatur. Cenſet enim S. Bernard. ſponſam à ſponſo in accubitu ſuo reſidentem de defectibus fuiſſe deprehenſam, ſed eum placaſſe ſua nardo, id eſt, humilitate humiliſque confeſſione, unde ab eo hìc ſponſæ pulchritudinem celebrari. *Etenim præſumptionem*, inquit, *correptio correptionem emendatio, emendationem remuneratio ſecuta eſt. Adeſt dilectus, amovetur magiſter, rex diſparet, dignitas exuitur, reverentia ponitur. Cedit quippe faſtus, ubi invaleſcit affectus. Et ſicut quondam quaſi amicus ad amicum Moyſes loquebatur. Dominus reſpondebat: ita & nunc inter Verbum & animam, ac ſi inter duos vicinos, familiaris admodum celebratur confabulatio*. Et poſt nonnulla: *Decor animæ humilitas eſt. Non à meipſa hoc dico, cùm Propheta prior dixerit: Aſperges me hyſſopo, & mundabor: humili herba & pectoris purgativa, humilitatem ſignificans. Hac ſe poſt gravem lapſum rex & Propheta lavari confidit, & ſi nivenm quondam innocentiæ recuperare candorem.* *Pſalm. 50.*

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Duplex B. Virginis pulchritudo. BEata Virgo fuit ad miraculum pulchra, tum corpore; tum longè magis anima & mente.

S. Bernard. duplicem pulchritudinem B. Virgini aſſignat, ſummam innocentiam, & ſummam humilitatem. Poſt verba enim jam citata ſubdit: *Verùm inro, qui graviter peccavit, eſt amanda, non tamen admiranda humilitas: at ſi quis innocentiam retinet, & nihilominus humilitatem iungit; nonne is tibi videtur geminum animæ poſſidere decorem? Sancta Maria ſanctimoniam non amiſit, & humilitate non caruit. Et ideo concupivit rex decorem ejus, quia humilitatem innocentiæ ſociavit. Denique reſpexit*, inquit, *humilitatem ancillæ ſuæ. Ergo beati, qui cuſtodiunt veſtimenta ſua munda, videlicet ſimplicitatis & innocentiæ; ſi tamen & decorem induere humilitatis adjiciant. Profectò audiet, quæ huiuſmodi invenitur: Ecce tu pulchra es amica mea ecce tu pulchra.* *Pſalm. 44. Luc. 1.* A

Rurſum Rupert. geminam pulchritudinem B. Virginis interpretatur virginitatem & maternitatem Dei. Vide dicta Proverb. 31. verſ. 25. ad illa: *Fortitudo & decor indumentum eius.*

Denique Hugo Victorin. ſerm. 2. de Aſſumpt. qui extat ſub finem tom. 2. duplicem Virginis pulchritudinem accipit virginitatem & humilitatem: *O qualis*, ait, *ſocietas, totus pulcher totam pulchram ſibi facit, Ego totus pulcher, & tu tota pulchra. Ego per naturam, & tu per gratiam. Ego totus pulcher, quia totum quod pulchrum eſt, in me eſt. Tu tota pulchra, quia nihil quod turpe eſt in te eſt. Pulchra in corpore pulchra in mente. In corpore pulchram te facit integritas virginitatis: in mente pulchram exhibet virtus humilitatis. Tam ergo pulchra es, corpore niven, mente ſincera*. Et nonnullis B interjectis: *Nec alia talem decebat; nec alius tali inveniri poterat. O digna digni, formoſa pulchri, munda incorrupti, excelſa Altiſſimi, mater Dei, ſponſa regis æterni.*

Oculi tui columbarum.

COlumbæ ſymbolum ſunt amoris, fidei & caſtitatis conjugalis. Nam in columbariis mas ſuæ columbæ ſoli applaudit, nec aliam quærit. Unde Poeta:

Exemplo iunctæ tibi ſint in amore columbæ,
Maſculus & totum fœmina coniugium.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

C PUlchritudo hominis maximè cernitur in facie & oculis. In oculis enim relucet cor & anima, omneſque animæ affectus. Unde S. Auguſt. in pſal. 41. *Oculi*, ait, *membra carnis ſunt, & feneſtra mentis*. Et Cicero lib. 3. de Orat. *Imago animi vultus eſt indices autem oculi*. Sponſæ ergo decorem ſponſus maximè ab oculis dilaudat, quod eos habeat non vulpinos, non lupinos, non vulturinos, id eſt, non obliquos, fraudulentos & ſimulatos, non invidos & rapaces, non gyrovagos ſpectantes ad prædam; ſed columbinos, id eſt, Primò, ſimplices, candidos, ingenuos; Secundò, pudicos, ita Origenes; Tertiò, rectos: columbæ enim non obliquè aſpiciunt, ſed recta; Quartò, amantes & amabiles, columbæ enim non torvè intuentur, ſed blandè & amanter; Quintò, placidos & manſuetos. Ita Beda: *Oculi*, ioquit, *tui columbarum, id eſt, oculi cordis tui ſimplices & mundi, atque ab omni duplicitate fallendi ac ſimulandi prorſus immunes. Item oculi tui columbarum, quia ſenſus tui ſpirituali ſunt intellectu præditi. Item oculos columbarum habet amica Chriſti, quia omnis quæ illum* *Oculi columbæ decori quinque* D *veraciter intus amat, nullo exteriorum rerum appetitu milvorum more accenditur, nulli viventium adverſum quid inferre meditatur, quod columbina fertur eſſe manſuetudinis, qua cuncta quæ occurrunt, ſimplici, mitì & humili corde contemplatur*. Et S. Bernard. ſerm 45. *Oculi tui columbarum. Iam*, inquit, *non ambulas in magnis, neque in mirabilibus ſuper te, ſed inſtar ſimpliciſſimæ volucris contenta es ſimplicioribus nidificans in foraminibus petræ, meis vulneribus immorans, & libenter ea quæ ſunt de me dumtaxat, incarnato & paſſo, oculo intuens columbino*. Sept. vertunt, *oculi tui περιστεραί*, id eſt *columbæ*, in nominativo plurali, q. d. Oculi tui ad eò belli, candidi, amabiles ſunt, ut non tam columbini, quàm columbæ ipſæ eſſe videantur: columbas ergo geris in oculis, quia quidquid pulchrum & amabile eſt in columbis, hoc oculis tuis exhibes & repræſentas, quale eſt Primò, modeſtia & pudicitia: Secundò, quod in amore pro cantu gemit: Tertiò, quòd putrida, ſordida & fœtentia fugit. Quartò, quòd in petris ſibi nidos conſtruit: Quintò, quòd gaudet aquis, reſidetque juxta flumina. Audi S. Gregor. *Cuius (ſponſæ) oculi benè columbarum eſſe perhibentur, quia dum in temporalibus gemit, & ad æterna deſideria rapitur, in ſimpli-* *Quinque dotes columbæ.*

Digitized by Google

ſimplicitate ſenſus ſuos cuſtodit, & carnales concupiſcentias deteſtatur. Columba quippe in amore pro cantu gemit. Et bene ſancta anima columbæ comparatur: quia dum reprobi quippe in amore mundi garriunt & lætantur, mens electa in cæleſti deſiderio atteritur, quia timet ne amittat quod diligit, dum differtur. Subdit deinde: *Poſſunt etiam per oculos columbarum Eccleſiarum prædicatores intelligi, qui ſimplicitatem, quam prædicant, ſervant, & viſibilia contemnentes, ad æterna cum magnis gemitibus anhelant.* Et Pſellus apud Theodor. *Iucundis*, ait, *oculis es prædita columba virginis, cùm oculos tuos ab errore averteris, & eos in me creatorem tuum intenderis. Columbæ autem oculos memorat, ut purum virginis obtutum ſignificet. Tam mundos enim oculos habet, ut puriter pulcherrimum ſponſum aſpiciat.*

Symbolicè, duo oculi columbæ, memoria & intellectus. Symbolicè, Hugo libr. 1. de Inſtit. monaſt. c. 3. per duos oculos columbæ accipit memoriam & intellectum: *Duos*, inquit, *habet oculos, dextrum & ſiniſtrum, memoriam & intellectum: in hoc futura providet, in illo tranſacta deflet. Hos oculos clauſerunt in Ægypto patres noſtri, quoniam non intellexerunt opera Dei, nec fuerunt memores multitudinis miſericordiæ eius.*

Anagogicè, Filius & Spiritus S. Anagogicè, Origenes per duos oculos accipit Filium & Spiritum ſanctum, quos anima videbit in cælo, eaque viſione beabitur: *In futuro ſæculo*, inquit, *ubi anima iam non ſolùm imitatione, ſed & ipſa ſui perfectione formoſa eſt, dicit eſſe oculos eius columbae, ut duorum oculorum columbæ duæ intelligantur eſſe Filius Dei & Spiritus ſanctus.*

Myſticè, doctores. Septem doctes columbæ aſſignantur prædicatoribus. Myſticè S. Gregor. Anſelm. & alii, per oculos Eccleſiæ accipiunt doctores & prædicatores, quibus ſeptem columbę dotes, id eſt, ſeptem dona Spiritus ſancti, adaptat Honorius Auguſtodun. *Columba quippe*, ait, *in petra nidificat, alienos pullos nutrit; pura grana eligit, felle caret, roſtro non lædit, iuxta fluenta habitat, gregatim volat. Sic Eccleſia in petra, id eſt, Chriſto, fide & opere ædificat, alienos à verbo Dei verbo, & exemplo nutrit, puras ſententias de libris Gentilium vel hæreticorum eligit, malitia invidiæ caret, neminem detrahendo lædit, iuxta fluenta Scripturarum habitat, ut raptus accipitrum, id eſt, dæmonum, evadat, multos ſecum trahere ad gaudia laborat.* Hæc deinde adaptat Prophetis & Apoſtolis: *Unius columbæ, id eſt, Eccleſiæ ante adventum Chriſti oculi Prophetæ fuerunt, qui ei æternum lumen Chriſtum præviderunt: unde & Videntes dicebantur. Alterius columbæ, ſcilicet Eccleſiæ poſt Chriſti adventum, de eodem populo oculi Apoſtoli extiterunt, qui eam ad verum lumen Chriſtum perduxerunt. Dicit ergo ſponſus: O amica mea, cui omnia ſecreta Patris mei pateſeci, quia te ure do carnis meæ ſanavi, myrrha mortis mea redemi, botro reſurrectionis inebriavi; ecce in præſentia mea tu es pulchra in fide, ecce coram hominibus tu pulchra es in operatione, quia oculi tui, id eſt, proviſores tui ſunt ſimplices ſicut oculi columbarum, ſcilicet & Prophetæ & Apoſtoli doctores Eccleſiæ. Oculi enim ducunt hominem, ne in lapidem offendat: ita doctores ducunt Eccleſiam ad vitam, ne in legem Dei in lapide ſcriptam offendat.*

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Columba; innocentiæ ſymbolum. COlumba ſymbolum eſt innocentiæ, ideoque Sancti vocantur columbæ, ait S. Baſil. in pſalm. 28. Unde S. Chryſoſt. hom. 4. de patientia Job: *Vir*, inquit, *erat in terra Hus nomine Job; columba in medio accipitrum, ovis in medio luporum, ſtella in medio nubium, lilium in medio ſpinarum, & iuſtitiæ germen in oppido iniquitatis.* Oculi autem columbæ, *Oculus eſt intentio recta.* maximè denotant intentionem ſinceram & rectam animę ſanctæ: columba enim rectum habet intuitum, ut dixi, non obliquum. *Primò.* Oculus enim Primò, intendit in id, ad quod deinde dirigit manus & pedes, ut eodem tendant: oculi verò columbæ totæ defiguntur in id quod aſpiciunt: ſic anima ſancta primò tota intendit in Deum ut finem, ac deinde ad illum omnes greſſus & actiones dirigit. *Secundò.* Secundò, ſicut oculus intendens in rem aliquam, ejus ſpeciem in ſe ſuſcipit, illique aſſimilatur: ſic anima intendens in Deum, illius formam imbibit, fitque divina, & quaſi Deus terreſtris. *Tertiò.* Tertiò, ſicut oculus immediatè aſpicit rem, quam intendit, nec medium ullum admittit: ſic anima intendens Deum, illum unum ſpectare debet, non commoda, non honores, nec quid aliud intermedium: quidquid enim medium eſt, impedit in-

A tuitum & intentionem in Deum. *Quartò.* Quartò, ſicut oculus plures res ſimul aſpicere poteſt lateraliter, vel circulariter diſpoſitas: ſic anima in opere ſuo plures poteſt intendere virtutum fines, ut v.g. dicat: Volo orare, jejunare, ſtudere, eleemoſynam dare, ut ſatisfaciam pro peccatis meis Deo; qui eſt actus pœnitentiæ; item ut placeam Deo amori meo; qui eſt actus charitatis: inſuper ut honorem Deum; qui eſt actus religionis: ad hæc, ut proximi egeſtati ſuccurram; qui eſt actus miſericordiæ, &c. Et quo plures virtutum fines intendit, eo opus eſt melius, magiſque meritorum: quia hic actus, licèt ut elicitus, ſit unus; tamen ut imperatus, eſt multiplex, quia à tot virtutibus, quot in eo ſunt intentiones, imperatur. Hoc eſt quod ait Chriſtus: *Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*, Lucæ 11. 34. Intentio enim primariam bonitatem dat operi, adeoque ſi opus ex ſe ſit indifferens intentio bona efficiet illud bonum, ſibique Simile. Et Zachar. cap. 9. 1. *Domini eſt oculus hominis, & omnium tribuum Iſrael.* q. d. Dominus eſt obiectum, in quod intendit oculus & intentio omnium eorum, qui veri ſunt Iſraelitæ, id eſt, ſervi & cultores Dei.

B *Oculus columbæ, conſideratio rerum ſpiritualiū.* Huc facit verſio Chaldæi, *& quàm recta ſunt opera tua, & occupationes tuæ ſicut pullorum columbæ, qui mundi ſunt, ut offerantur ſuper altari meo.* Intentio enim placendi Deo eumque colendi, & honorandi in quolibet opere, illud offert Deo, illique facit quaſi holocauſtum. Hinc notatur per oculos columbæ: columba enim erat victima, quam ſibi in holocauſtum depopoſcit Deus, Levit. 1. Quin & Syri columbas albas tangere, necare & edere non audebant, ſed religiosè colebant in honorem Semiramidis primæ Aſſyriorum reginæ, in quam eam poſt mortem commutatam eſſe fabulabantur. Unde Tibull. libr. 1. eleg. 1.

> *Quid referam ut volitet crebras intacta per urbes*
> *Alba Palæſtino ſancta columba Syro?*

Vide Euſebium lib. 8. de Præparat. c. 7. Ita hunc locum explicat S. Gregorius Nyſſenus homil. 4. *Anima*, inquit, *liberata à corporali* (carnali) *affectione habet ſpeciem columbæ in oculis, hoc eſt, characterem vitæ ſpiritualis*, &c. *Sic quoniam purus factus eſt animæ oculus, capax eſt characteris columbæ & Spiritus ſancti, propterea in eam cadit, ut contempletur ſponſi pulchritudinem. Nunc enim primùm in ſponſi formam intendit oculos, quoniam ſponſum habebat in oculis. Nemo enim poteſt di-*
C *cere Dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto*, 1. Corinth. 12. 3.

Huc accedunt Caſſiod. Origen. Beda, Theodoret. Philo Carpath. & Bernard. ſerm. 45. qui per oculos columbæ accipiunt intuitum ſpiritualium, quo ſcilicet anima in res non carnales, ſed ſpirituales aſpicit, eaſque appetit, & intendit. Porrò Nyſſen. homil. 4. docet oculos columbæ eſſe pellucidos, & habere vim ſpeculi, adeò ut quis intuentium vultus in iis valeat contemplari: ſic & animam ſanctam, virtutum in quas intendet, formam & ſpeciem in ſe ſuſcipere: quare cùm intendit manſuetudini, ſimplicitati, puritati, paci, modeſtiæ, &c. earum characterem, & notam menti imprimere, ideoque illam reipſa effici manſuetam, ſimplicem, puram, pacificam, modeſtam, &c. Idem eſt de vitiis.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

COlumba index eſt Spiritus ſancti. Oculi columbæ ergo notant ſeptem dona Spiritus ſancti, id eſt, plenitudi-
D nem gratiarum, qua omnes homines, & angelos præcelluit B. Virgo. *Nec eſt*, inquit Rupertus, *novum ut ipſa ſeptem dona dicantur oculi: nam & apud Zachariam Prophetam ipſamet ſignificantur per ſeptem oculos, qui ſunt in uno lapide Chriſto. Iſti oculi mei ſunt oculi tui, oculi columbarum, oculi omnium gratiarum. Omnium gratiarum tu facta es particeps, ex quo me caſtis viſceribus ſuſcepiſti ſuper quem requieſcunt omnia prædicta Spiritus ſancti dona, ut dicitur apud Iſaiam; & in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.*

VOX SPONSÆ.

VERS. 15. *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Lectulus noſter floridus,*

ECCE TU PULCHER ES DILECTE MI, ET DECORUS] Chald. *quàm pulchra eſt maieſtas ſanctitatis tuæ: quoniam in tempore, quo tu habitas inter nos, ſuſcipit voluntariè orationes noſtras.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia,

Alternis contendunt ſponſus & ſponſa,

ESt quaſi carmen amœbæum, in quo laus eſt alterna, & reciproca, qualis eſt inter amantes. Laudarat ſponſus ſponſæ pulchritudinem, tunc ipſa modeſtè, verecundè & reverenter laudem omnem in ſponſum reciprocat, & reflectit, ac ab eo ſe omnem ſuam pulchritudinem, hoc eſt, remiſſionem peccatorum, juſtitiam, gratiam, puritatem, benè operandi, merendique efficaciam accepiſſe profitetur. q. d. ait Hortolanus: Laudes meas eximias à te, ò ſponſe, cum rubore audio; ſed ego te ſolum illis maximè dignum judico. Si quid enim in me eſt pulchritudinis & juſtitiæ (quod ſentio quàm ſit exiguum) gratuitum donum eſt, & ab inexhauſto pulchritudinis, & juſtitiæ, ac bonitatis tuæ fonte in me deductum atque collatum. Tu namque per te ſolus pulcher es, & nunc maximè reſumpto immortali corpore decorus, & egregius, imò verò ipſummet es pulchrum, extra aleam pulchrorum omnium poſitum, paternæ gloriæ refulgentia, & ſubſtantiæ expreſſa idea, cujus participatione quæcumque pulchra ſunt, pulchro potiùs ſimilia, quàm pulchra dicenda eſſe videantur. Sic & S. Gregor. Caſſiodor. Beda, Juſtus, Anſelmus, Rupert. qui Chriſtum ajunt pulchrum in divinitate, decorum in humanitate. Et S. Bernard. ſerm. 45. eumdem pulchrum ait in natura, decorum in gratia: *Quàm pulcher es angelis, inquit, Domine Ieſu in forma Dei, in die æternitatis tuæ, in ſplendoribus Sanctorum ante luciferum genitus, ſplendor & figura ſubſtantiæ Patris, & quidem perpetuus, minimeque fucatus candor vitæ æternæ. Quàm mihi decorus es, Domine mi, in ipſa tui huius poſitione decoris! Etenim ubi te exinaniviſti, ubi naturalibus radiis lumen indeficiens exuiſti, ibi pietas magis emicuit, ibi charitas plus effulſit, ibi ampliùs gratia radiavit. Quam clara mihi oreris ſtella ex Jacob, quàm lucidus flos de radice Ieſſe egrederis, quàm iucundum lumen in tenebris viſitaſti me oriens ex alto! Quàm ſpectabilis & ſtupendus etiam in virtutibus ſupernis, in conceptu de Spiritu, in ortu de virgine, in vita innocentia, in doctrinæ fluentis, in coruſcationibus miraculorum, in revelationibus Sacramentorum! Quam denique rutilans poſt occaſum Sol iuſtitiæ de corde terræ reſurgis, quàm formoſus in ſtola tua! Demum rex gloriæ in alta cælorum te recipis. Quomodo non pro his omnibus omnia oſſa mea dicent: Domine quis ſimilis tibi?*

Chriſtus pulcherrimus,

Num. 24. Iſaiæ 11. Lucæ 1,

Præclarè S. Auguſt. præfat. in pſalm. 44. *Nobis, inquit, iam credentibus ubique ſponſus pulcher occurrat. Pulcher Deus Verbum apud Deum, pulcher in utero virginis, ubi non amiſit divinitatem, & ſumpſit humanitatem. Pulcher natus infans Verbum, quia & cum eſſet infans, cùm ſugeret, cùm manibus portaretur, cæli locuti ſunt, angeli laudes dixerunt, Magos ſtella direxit, adoratus eſt in præſepi, cibaria manſuetorum. Pulcher ergo in cælo, pulcher in terra, pulcher in utero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher invitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in ſepulchro, pulcher in cælo, pulcher in intellectu,*

Chriſtus ſpecioſus forma præ filiis hominum.

Denique Chriſtus tam anima quàm corpore fuit pulcherrimus, utpote formato à Spiritu ſancto, juxta illud, *Specioſus forma præ filiis hominum*, pſalm. 44. Hinc in vultu Chriſti aliquid ſidereum, imò majeſtas divinitatis radiabat, ut docet S. Hieronymus in Matth. cap. 9. Sapienter Tertullianus lib. de Cultu feminar. cap. 2. *Accenſendus, inquit, decor non eſt, ut felicitas corporis, ut divinæ plaſticæ acceſſio, ut animæ aliqua veſtis urbana.* Unde & Nyſſen. orat. catecheſ. cap. 6. ait hominem à Deo creatum vultu, & ſpecie formoſum, ut imaginem exemplaris pulchritudinis, putà Dei pulcherrimi. Verùm vera pulchritudo longè magis in A animo, quàm in corpore conſiſtit. Nam ut ait S. Auguſt. tract. 32. in Joannem: *Sicut anima facit decus in corpore, ſic Deus in anima.* Et mox: *Decus ergo corporis animus, decus animi Deus.* Ennodius in Vita S. Epiphanii Ticinenſis Epiſcopi: *Formoſitas, ait, in ipſo lucis corporeæ, index animi fuit.* Et mox ſubdit ſacerdotem talem eſſe debere, *ut lucem membrorum fulgor exſuperet.* Quin & Seneca epiſt. 60. *Virtus*, inquit, *magnum decus eſt, & ſuum corpus conſecrat.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

SAnctus Gregor. Nyſſen. ſic explicat, q.d. *Ecce pulcher es patruelis meus & formoſus, Ex quo enim mihi nihil aliud eſſe videtur pulchrum, ſed averſata ſum omnia, quæ antè reputabantur in bonis pulchris; non ampliùs mihi aberrat de bono iudicium, ut aliquid aliud exiſtimem præter te eſſe bonum, & pulchrum, non ullum honorem humanum, non gloriam, non ſplendo-* B *rem mundanum, non potentiam: hæc enim eis, qui aſpiciunt ad ſenſum, boni quidem ſpecie ſunt illinita, ſed non ſunt id quod putantur. Quomodo enim fuerit pulchrum, quod nullo modo conſiſtit? Nam quod in hoc mundo eſt honoratum, ſuam habet eſſentiam in ſola exiſtimatione eorum qui eſſe exiſtimant. Tu autem verè pulcher, non ſolum pulcher, ſed ipſa pulchri eſſentia, ſemper talis es, omnino id quod es; nec in tempore florens, nec in tempore rurſus florem abiiciens; ſed cum vita æternitate ſimul extendens ſpeciem ac decorem, cui nomen ſuum benignitas ac charitas in homines.*

Et S. Bernardus ſerm. 45. docet hìc deſcribi quomodo Verbum Dei, putà Chriſtus, & anima in mente ſpiritualiter colloquantur, & diſſuavientur: *Et Verbi quidem lingua*, inquit, *favor dignationis eius, animæ verò devotionis fervor*, &c. *Verbo igitur dicere, Pulchra es, & appellare amicam, infundere eſt unde & amet, & ſe præſumat amari. Ipſi verò Verbum viciſſim nominare dilectum, & fateri pulchrum, quod amat, & quod amatur ſine fictione & fraude adſcribere illi, & mirari dignationem, & ſtupere ad gratiam. Siquidem pulchritudo illius dilectio eius, & ideo maior, quia præveniens. Medullis proinde* C *cordis, & intimarum vocibus affectionum tanto ampliùs atque ardentius clamitat ſibi diligendum, quanto id prius ſenſit diligens quàm dilectum. Itaque locutio Verbi, infuſio doni; reſponſio animæ, cum gratiarum actione admiratio, Et ideo plus diligit, quòd ſe ſentit in diligendo victam, & ideo plus miratur, quod præventam agnoſcit. Unde non contenta eſt ſemel dicere pulchrum; niſi repetat & decorum, eminentiam decoris illa repetitione deſignans.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Colloquium B. Virginis & Chriſti.

BEata Virgo, uti præ ceteris notat myſterium divinitatis, & incarnationis Verbi in ſe peractum, ita præ aliis Chriſti Dei & hominis pulchritudinem admirabatur: unde illam cum Chriſto ita diſſuaviantem Rupertus inducit: *Ille veraciter in me veneratur, quòd ſim mater & virgo: ego in illo adoro, quòd ſit Deus & homo. Dico ergo: Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Dicis mihi: Ecce tu pulchra es;* D *& ego dico tibi: Ecce tu pulcher es. Ex quo ego pulchra facta ſum, ex eo tu qui ſemper pulcher fuiſti, pulchrior factus es. Nam verè in eo pulchritudinem tuam adauxiſti, quòd, cum Deus eſſes, homo dignatus es fieri. Hinc tu pulcher & decorus: ita pulcher, ut ſis ipſa ſubſtantia pulchritudinis; ita decorus, ut ſis ipſum decus humanitatis. Verè ergo dicis mihi Ecce tu pulchra es: & dico tibi: Ecce tu pulcher es; quia tu pulchritudo mea es. Quòd ergo pulchra ſum, totum tibi attribuendum eſt. Neque enim virga floris, ſed flos virgæ pulchritudo eſt.*

Et Gulielmus Parvus, q.d. Quia tu pulcher ſecundùm divinitatem, decorus ſecundùm humanitatem. Tu non tantum homo, ſed etiam Deus; & idcirco ait Gulielmus: *Ego non tantum mater ſed & virgo. Quia æternæ divinitati tuæ temporaliter acceſſit humanitas, & meæ virginitati non receſſit ſed acceſſit fœcunditas. Sicut enim purus homo virginem matrem habere non poteſt, ita Deus homo matrem niſi virginem habere non poteſt.*

Lectu-

Lectulus noſter floridus.

PVlchrum ſponſum & ſponſam pulchram decet cubile & pulchra domus. utrumque hic aſſignat dicens, cubile & lectum herbis floribuſque pulchris & odoratis eſſe inſtratum, ac domum conſtare ex tignis cedrinis, & tabulatis cypreſſinis. Licet enim Romæ domus conſtruatur ex ſolis lateribus & lapidibus, eò quòd calx ibi ſit tenaciſſima & ſoliſſima, adeò ut concamerationes templorum & palatiorum faciant maximas & firmiſſimas ex lapidibus & calce; tamen in Tranſalpinis regionibus domus fiunt è lignis & tignis, inter ſe affabrè commiſſis & iunctis. Tacitè ſponſa, quæ oberrando per hortos & vineas ſenſerat ſolis calorem, coque decoloratam ſe meminerat, invitat ſponſum in domum & cubile; ut ibi in pace & quiete remoti à turbis & perſecutionibus, vitam agant amœnam & iucundam in mutuo colloquio, conſortio & convictu, qualem agunt ii qui elegerunt ſortem Magdalenæ & vitæ contemplativæ; ſed ſponſus à quiete hac ſponſam mox evocat ad labores prædicationis & converſationis animarum, putà B à contemplatione ad actionem, à pace ad bellum, à tranquillitate ad perſecutiones, ab otio ad negotium, à domo ad agros & campos, ut ejus virtutem, merita, & decus adaugeat. Unde ſubdit: *Ego flos campi, & lilium convallium*. ita Beda & S. Bernardus ſerm. 46. Qui ait ſponſam hic indicare ſponſo thalamum ejus eſſe ornatum, itaque eum tacitè ad illum invitare.

Lectulus noſter floridus] Hebraicè רעננה *raanana*, id eſt, viridis, hoc eſt, viridibus herbis & floribus coopertus, ideoque virens, florens & vernans. Septuag. pro *apir*, id eſt *nium*, videntur legiſſe *el*, id eſt *ad*, unde vertunt, πρὸς κλίνην ἡμῶν σύσκιος, id eſt, *ad lectum noſtrum umbroſus*, ſcilicet acceſſiſti, vel accede. ita legit codex Vatican. Nyſſenus, Pſellus, & tres Patres apud Theodoret. q. d. Tu, ò Chriſte ſponſe mi, qui amas umbras herbarum & florum, accede ad lectum noſtrum iis inſtratum & umbroſum. Aut, Tu ò Chriſte, qui, qua C Deus, es immenſa lux; quà tamen homo, lucem hanc umbra corporis texiſti, ut eam alias inacceſſibilem quaſi per rimam, imò umbram inſpiceremus, ideoque umbroſus vocitaris; accede ad lectum hunc floribus & frondibus vernantem, pariterque umbroſum, ne foris uti me, ita & te, decoloret ſolis, id eſt perſecutionis, æſtus.

Verùm genuina Septuag. lectio videtur eſſe quam habet Origenes homil. 2. ex duabus, Theodoret, & S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 4. ſcilicet: κλίνη ἡμῶν σύσκιος, id eſt, *lectulus noſter umbroſus*. Sic enim habent Hebr. & Vulgata. Sanct. Ambroſius tamen pro πρὸς κλίνην per diaſtolen, legit προσκλίσις per ſyſtolen; unde vertit, *acclinatio noſtra opaca*.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia,

QUæres, quiſnam ſit lectulus virens & floridus, in D quo requieſcit Chriſtus & Eccleſia?

Lectulus Chriſti, Primò eſt humanitas

Reſpondet Primò, nonnulli eſſe humanitatem Chriſti: in hac enim velut lectulo, ſed carne obumbrato & velato tam deitas fulgentiſſima Verbi, quàm Eccleſiæ ſpes conquieſcit. Ita Nyſſenus, tres Patres apud Theodor, Pſellus & Alanus, quem audi: *Lectulus, Chriſti dicitur caro, quam aſſumpſit propter duos lecti uſus. In lecto laborat homo in infirmitate, quieſcit in ſanitate. Similiter Chriſtus in carne humana laboravit in infirmitatibus humanis ante paſſionem, quievit in eadem carne poſt reſurrectionem. Et eleganter dicit, Lectulus noſter floridus, quia caro Chriſti, quæ primò in vita floruit, per mortem efflorvit, & per reſurrectionem refloruit. Unde dicitur pſal. 27. Et refloruit caro mea.*

Secundò, ſacra Scriptura,

Secundò, Theodoretus per lectum accipit ſacram Scripturam, quæ variis ſententiis quaſi floribus vernat, quorum ſemina in ſe ſuſcipiens anima ſancta profert ſpiritum ſalutis. Lectus hic dicitur umbroſus, quia à gratia Spiritus protectus, & ab ardore peccati defenſus: quod enim Iſraëli erat columna nubis, hoc nobis eſt auxilium Spiritus. Hæc Theodoretus.

A Tertiò, Giſlerius per lectulum accipit fidem charitate formatam, ideoque bonis operibus virentem & florentem: per hanc enim eſt Deus in nobis, & nos viciſſim in Deo conquieſcimus. Intellectus enim hominis quærit verum in naturali opinione, conjectatione & argumentatione quaſi in lecto, ſed inquieto, fallaci & falſo: at intellectus viri fidelis quærit verum in fide divina, ibique quaſi in lectulo verum, imò Deum, invenit. Fides dicitur *lectulus* diminutivè, quia lectus, id eſt, plena cognitio, pax & felicitas erit in viſione beatifica. Hinc Septuag. hunc lectulum vocant umbroſum & opacum, quia fides obſcura eſt: *Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem*, 1. Corinth. 13.

Tertiò, fides charitate formata.

Quartò, lectulus Eccleſiæ eſt integra vita, & bona puraque conſcientia fidelium, cujus flores ſunt virtutes quælibet: in his enim tam Chriſtus quàm Eccleſia velut in lectulo placidè conquieſcit, latiùs quieturus in iiſdem in felicitate æterna; quare ibi animæ fideles & beatæ erunt lectus omni dote, tam gratiæ, quàm gloriæ ornatiſſimus & jucundiſſimus tam ſibi, quàm Chriſto. Huc facit verſio Chaldæi, *in tempore quo tu habitas in lectulo noſtro dilecto, filii noſtri multi ſunt ſuper terram, & creſcimus & multiplicamur ſicut arbor quæ plantata eſt iuxta fontem aquarum, cuius folium pulchrum eſt, & fructus eius multus*. Lectulus animæ, ait Honorius, eſt bona conſcientia, in qua ut in lectu, ſecura quieſcit anima cum Chriſto, quando ſe orando & legendo exercet, & amore Dei liqueſcit, & floridus eſt, quando aliis exempla bonæ vitæ præbet. Hic ſenſus valdè appoſitus eſt.

Quartò, pura conſcientia.

Quintò, Caſſiodor. per *lectulum* accipit pacem & tranquillitatem Eccleſiæ, qua dum gaudet, liberiùs vacat vigiliis, jejuniis, orationi, contemplationi, adeoque omnibus bonis operibus floret, atque, ut ait Beda, prolem fidelium fidei flore redolentem Deo gignit ex aqua & Spiritu ſancto.

Quintò, pax Eccleſiæ.

Symbolicè Aponius per *lectulum* accipit ſepulchrum Chriſti, quod floridum dicitur ob aromata ex floribus confecta, quibus Magdalena & ſociæ unxerunt corpus Chriſti. C Addit Guilielmus Parvus lectulum, id eſt, ſepulchrum Chriſti, dici floridum, quia Chriſtus ex eo die tertia glorioſus reſurrexit; tunc enim quaſi refloruit caro Chriſti. Ergo *lectulus noſter floridus*, id eſt, refloreſcente carne tua, ò Chriſte, vernabit illa floribus novæ reſurrectionis, juxta illud: *Refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei*, pſ. 27. 7.

SECUNDUS SENSUS,

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

LEctulus Chriſti & animæ ſanctæ eſt mens caſta, ſancta, & ſtudio virtutum dedita, quæ flores & fructus omnium bonorum operum progerminat, quare ipſa eſt decora per ornamenta virtutum, & odorifera exemplis ſanctarum actionum. Lectulus hic eſt *umbroſus*, ut vertunt D Septuag. quia mens ſancta ſub umbra Chriſti in ſe inhabitantis ſecura degit, ne uratur vel ardore tentationis, vel algore corporis, vel æſtu nimii fervoris: quare illi fidenter dicit: *In umbra tua vivemus in Gentibus*, Thren. 4. Nam ſola mens ſancta in Chriſto defixa veram habet quietem, quia mens concupiſcentiis dedita, illarum æſtibus fluctuat, & mille perturbationum ventis agitatur, juxta illud: *Impii autem quaſi mare fervens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum. Non eſt pax impiis, dicit Dominus*, Iſaiæ 57. v. ult. Ita S. Ambroſ. de Iſaac & anima cap. 4. *Ubi enim*, inquit, *requieſcet Chriſtus & Eccleſia niſi in operibus ſuæ plebis? Denique ubi impudicitia, ubi ſuperbia ubi iniquitas, ibi, ait Dominus Jeſus, filius hominis non habet ubi reclinet caput ſuum*, Matth. 8. 20. Lectulus ergo Chriſti eſt caſtitas, humilitas, patientia, oratio, temperantia & maximè charitas, hæc enim Chriſtus animam velut ſponſam ſibi aſſociat, & eam diligit, & viciſſim ab ea diligitur, juxta illud Chriſti: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*, Joan. 14. 23.

Lectus Chriſti mens ſancta

F 2 Se-

Secundò, eſt corpus caſtum,

Secundò, Origen. homil. 2. ex duabus, legens, *lectulus noſter umbroſus*, per illud accipit corpus, in quo anima quaſi in lecto quieſcit, dum illud purum eſt & caſtum, ac denſitate boni operis nemoroſum.

Tertiò, Chriſti crux & caro;

Tertiò, S. Ambroſius in pſ. 118 v. 4. legens: *Acclinatio noſtra opaca*, per eam tria denotari cenſet, ſcilicet Chriſti gratiam, crucem & ſpem futuræ gloriæ, quæ quaſi umbra ab æſtu tentationum nos protegunt. *Meritò*, inquit, *opacam ſignificat acclinationem: quia in Eccleſia conſiſtentes virtus obumbrat Altiſſimi. Hac umbra David ſe protegi poſtulabat, ne eum per diem ſol ureret, vel luna per noctem. Hanc umbra ſpiritalis monſtrat gratia, torrida ſæculi hujus & mundi æſtiva fugientibus. Opaca igitur acclinatio Chriſti & Eccleſiæ ſunt, quibus Dei Patris æterna illa requies aſpirat. In hac ergo requieſcamus umbra peccatorum noſtrorum æſtibus fatigati. Si quos aduſſit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua ſe reclinavit, ut noſtra delicta ſuſciperet; ſi quos culpa laſſavit, hos Jeſus gremio ſuſcipiat ſuo, & molli foveat amplexu. Unde audeo dicere, quod caro Chriſti acclinatio ſit Eccleſiæ.*

Quartò eſt vita contemplativa,

Quartò, S. Greg. & Caſſiod. valdè appoſitè, per *lectulum* accipiunt quietem & ſuavitatem animæ contemplativæ, quæ ſoli Deo quaſi ſponſo ſuo vacat & intendit. *Quid*, inquit S. Gregorius, *per ſponſæ lectulum, niſi otii quietem intelligimus? Mens enim, quæ ſponſum ſuum Chriſtum ſingulariter amat, in quantum poteſt, ab omnibus ſollicitudinibus mundi vacat virtutes quibus ſponſo ſuo placeat, intus accumulat. Quæ dum omnia, quæ temporalia ſunt, contemnit, lectulum ſibi cum ſponſo in pace vectorem facit, ubi quo quietius pauſat, eo amplius flores invenit quibus ſe decoram ſponſa oſtendat.*

& monaſteria;

Huc accedit S. Bernard. ſerm. 46. quo per *lectulum* accipit monaſteria, in quibus Religioſi mundo valedicentes ſoli Deo ſerviunt. Pleraque enim in Canticis propriè competunt animæ fideli, non incipienti & imperfectæ; ſed proficienti & ad perfectionem tendenti, ut totam ſe Deo uniat (enim eſt ſponſa Chriſti,) quales ſunt Religioſi, uti in proœmio dixi ex S. Bernardo & Bellarmino. Sed audi Bernard. hic: *In Eccleſia*, inquit, *lectum in quo quieſcitur clauſtra exiſtimo eſſe & monaſteria. in quibus quieta, a curis vivitur ſæculi, & ſolicitudinibus vitæ; Atque is lectus floridus demonſtratur, cùm exemplis & inſtitutis patrum, tanquam quibuſdam bene olentibus reſperſa floribus fratrum converſatio & vita refulget.*

& obedientia.

C Subdit deinde lectum in quo quieſcit Chriſtus, eſſe obedientiam: *Alioquin*, inquit, *non dormiet mecum ſponſus in lecto uno, illo præſertim, quem tibi pro obedientiæ floribus, cicutis atque urticis inobedientiæ aſperſiſti*. Unde in inobedientes ſuis orationibus præſidentes inſurgens: *Miror, valdè*, inquit, *impudentiam aliquorum, qui cùm nos omnes ſua ſingularitate turbaverint, ſua impatientia irritaverint, ſua contumacia & rebellione contaminaverint, ſua inobedientia conquinaverint; audent nihilominus ad tam fœdum concupiſcentiæ ſuæ lectulum, omni orationum inſtantia totius puritatis Dominum invitare.*

Subjicit denique modum, quo animæ hunc lectulum Chriſto parare & adornare debeamus: *Perfectè*, inquit, *ut primò quidem emundes conſcientiam ab omni inquinamento iræ, & diſceptationis, & murmuris & livoris, & quidquid omnino adverſari cognoſcitur aut paci fratrum, aut obedientiæ ſeniorum, de cordis habitaculo eliminare feſtines. Deinde etiam circumdare tibi flores bonorum quorumcumque actuum, & laudabilium ſtudiorum, atque odoramenta virtutum, id eſt, quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque juſta, quæcumque ſancta quæcumque amabilia, quæcumque bonæ fa*- D *mæ: ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ; hæc cogitare ta bit exercere curare. Ad hujuſmodi ſecure vocabis ſponſum, quoniam cum introduxeris eum, veraciter dicere poteris & tu: Quia lectulus noſter floridus, redolens nimirum conſcientia pietatem, ſed pacem, ſed manſuetudinem, ſed juſtitiam, ſed obedientiam, ſed hilaritatem ſed humilitatem.*

Anagog. eſt vita beata.

Anagogicè: Philo Carpathius legens *accubatio noſtra in umbra*, per eam accipit tranſitum a morte ad immortalitatem. *Tum enim*, inquit, *jaculamur ad mortem, vitam æternam pro temporali morte repondit. Nam de cetero tu noſtra umbra eris & protectio, clamat ſponſa, ſecundùm illud: Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabit, Et: Sub umbra alarum tuarum protege nos. Ad te enim ſolum refugium noſtrum & protectio. Tu noſtra umbra, tu defenſio, tu certa ſalus & vita. Dicamus cum David: Et ſi conſtitero in medio umbra mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es, Trabes domus noſtræ cedri,* A *& laquearia noſtra cupreſſina. Ecce pulcher in Prophetis, decorus in Apoſtolis; Trabes domus noſtræ cedri, hoc eſt Eccleſiarum Prophetæ.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Lectulus, in quo Chriſtus novem menſibus recubuit & quaſi dormivit, fuit uterus B. Virginis inquit Gulielmus Parvus, atque ex eo ſalvo virginitatis ſigillo, ait Rupert. egreſſus eſt flos ille pulcher, de quo canit Iſaiac. 11. *Egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice eius aſcendet & requieſcet ſuper eum Spiritus Domini.*

VERS. 16. *Tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina.*

Lectulus Chriſti, uterus B. V.

B Septuag. *tigna domorum noſtrarum cedri, laquearia noſtra cypreſſi*, q. d. Domus noſtra pulchra & præſtans eſt utpote contignata ex cedris, & laqueata cypreſſis. Pro *cypreſſi* Chald. Vatabl. & Hebraizantes vertunt, *abietes*. Cedrus, inquit Vatablus, quæ putredinem non ſentit, & abies, quæ ponderi renititur, verbum Dei ſignificant. Verùm Hebræum *abies*, vocatur ברוש *beroſc*, hic verò eſt ברותים *berotim*, quod alibi non invenitur: hic autem a Septuag. æquè ac à Noſtro vertitur *cypreſſi*, quibus utique magis credendum eſt, quàm recentioribus. Pro *laquearia*, græcè eſt φατνώματα, id eſt, lacus, ſive lacunaria & laquearia: unde laqueatæ cœnationes appellantur, quas Servius vocat, *contignationum cælum*, Belgæ & Galli dicunt *lambris & lambriſſe*, id eſt, laquear & laqueatus. Unde Seneca lib. 14 ep. 91. ſcribit antiquorum luxuriam verſatilia cœnationum laquearia feciſſe, & ita coagmentaſſe, ut ſubinde alia facies atque alia ſuccederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur, uti ſubinde fit in ſcenis & comœdiis. Sic & laquear, ait Sipontinus ex Servio, diminutivum eſt à *lacu*; *lacus* enim eſt trabs in ædificiis plana, à quo fit *lacunar*, & per antiſtichon laquear; laquearia autem cælari & inaurari à divitibus ſolebant, uti Romæ factum videmus in Templo B. Virginis trans Tiberim, & aliis. Licet ergo nonnulli *per laquearia* accipiant ingentes trabes, quæ unum parietem alteri connectunt, per tigna verò intertignia, quæ trabibus hinc tranſverſim inſeruntur, quibus aſſeres infiguntur, quæque Vitruvius *metopa* nuncupat; tamen contrarium verius eſt, ſcilicet per *tigna* hic trabes totumque tabulatum accipi, per laquearia verò concam crationes tabulatum, quibus trabes & tigna ornantur, ut tabulatum fiat quaſi cælum: hæc enim vocantur lacunaria, quia per intertignia ſive tignorum intervalla, quibus interſeruntur, quamdam lacuum ſpeciem exhibent.

Ad litteram grammaticè alludit ad domum Dei, ſive templum ædificatum à Salomone ex lignis cedrinis & cypreſſinis. 3. Reg. 7. quod repræſentabat baſilicas & templa Chriſtianorum, ex iiſdem & ſimilibus arboribus præſtantibus ædificanda. Unde Chald. vertit, *dixit Salomon Propheta: Quam pulchra eſt domus ſanctuarii Domini, quæ ædificata eſt per manus meas ex lignis cedrinis, ſed pulchrior eſt domus ſanctuarii, quæ ædificanda eſt in diebus regis Meſſiæ. cujus trabes erunt ex cedris, quæ ſunt in paradiſo voluptatis, & tigna eius erunt ex abietibus, & arceuthis & pinis.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Quæres, quænam ſint Eccleſiæ tigna cedrina & laquearia cypreſſina?

Tigna & laquearia Eccleſiæ, Primò, corpus & membra Chriſti.

Primò, Gulielm Parvus cenſet eſſe corpus & membra Chriſti, quod fuit domus, imò templum divinitatis: licet enim hoc ex ſe eſſet corruptibile, tamen cedrinum, erat & cypariſſinum, id eſt, incorruptibile ſive imputribile, ex unione hypoſtatica cum Verbo, juxta illud: *Caro mea requieſcet in ſpe*. Et: *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*, pſalm. 15. 10.

Secùn-

Secundò: S. Scriptura. Secundò; Theodoret. & ex eo Giſlerius, ſicut per lectulum accipit fidem, ita appoſitè per *tigna & laquearia*, id eſt, per domum, accipit ſacram Scripturam: in illa enim continentur fidei dogmata quaſi tigna, inquiunt tres Patres apud Theodoret. & præcepta quaſi lacunaria ſibi mutuò connexa & inſerta, hæcque ſunt in ſummitate domus, quia è cælo dictata eſt ſacra Scriptura, quaſi verbum Dei, ideoque incorruptibilis & æterna eſt inſtar cedri & cypreſſi, atque ſuis ſequacibus confert vitam æternam, putà domos æternas in cælis, 2. Corinth. 5. 1. Audi Theodoretum: *Cedrus incorruptione, cypreſſus odore præſtat. Vtrumque autem in diuina Scriptura licet inuenire, quæ quidem nobis non modò lectus eſt, ſed & domus & menſa & cibus, nec ſolùm odoris ſuauitatem ſuggerit; verùm etiam incorruptionem & veritatem & immortalitatem pollicetur.*

Tertiò: Prælati, & Doctores. Tertiò, alii paſſim magis appoſitè & genuinè per *tigna domorum*, id eſt, Eccleſiarum particularium, accipiunt Clerum, Prælatos & Doctores eorum, qui ſcriptis & doctrinis domum Dei ab hæreticis, quaſi venenatis ſerpenti- B bus, & corruptelis verbi Dei, defendunt. Sunt ex cedro, quia recta ſunt eorum opera, mens conſtans, vita incorrupta, mores imputribiles, nomen boni odoris, doctrina dæmones fugat, & animas à vitiorum putredine ſeruat. *Laquearia* ſunt ſubditi juſti & pii, qui ſe abſtinent à lethalibus culpis, hi à trabibus illis dependent, & quaſi quædam cæli teſtudo ſtellimicantibus ornata ſignis, renident ipſi cypreſſini, ſuo vivendi ſtatu incorrupti, nec ad peccati vomitum canis inſtar redeuntes, nec cariei veteris hominis cedentes.

Ita S. Gregorius, Theodoretus, Aponius, Beda, Haymo, Anſelmus & S. Ambroſius ſerm. 4. in pſalm. 118. Unde S. Bernardus ſerm. 46. cenſet hoc verſu omnes Eccleſiæ ſtatus denotari, ſcilicet Monachorum in lectulo florido, Prælatorum & Principum in tignis cedrinis, Cleri & populi fidelis in laquearibus cypreſſinis. Huc accedit Origen. hom. 3. ex 4. qui per *tigna* accipit Epiſcopos, per cypreſſos ſacerdotes: *Et trabes*, inquit, *appellantur cedri, quibus & fortitudo robuſtior, & odor ſuauitatis ineſt, per quod & in operibus ſolidum, & in doctrina gratia fragrantem deſignata Epiſcopum. Similiter autem & laquearia cypreſſos appellauit, vt* C *per hoc incorruptionis virtutem, & odoris ſcientia Chriſti plenos eſſe debere presbyteros deſignaret.* Et S. Gregorius: *Cedrus* ait, *quæ ſerpentes reprimit & fugat, ſublimiores ſignificat Sanctos, cypreſſus ſimpliciores.* Unde mox per *tigna* accipiens prædicatores, per *laquearia* populos: *Tigna*, ait, *tectum ſuſtentant, laquearia verò domum implent & ornant. Sic in ſancta Eccleſia prædicatores boni Scripturam diuinam in corde & ore portant, quam fidelibus quaſi tectum expandentes prædicant, vt, dum Eccleſia prædicatione cæleſti inſtruitur, munimen accipiat, quo ab imbribus tentationum protegatur. Cedrus autem & cypreſſus imputribilia ligna eſſe perhibentur. Quibus bene omnes electi figurantur, quia dum temporalia nullo deſiderio ſectantur, æterni ſunt, eò quòd mente in æterna figuntur.* Addit Beda laquearia affixa eſſe tignis, ex iiſque pendere, *quia neceſſe eſt*, inquit, *vt quicunque in ſancta Eccleſia ſublimes virtutibus ſplendere deſiderant, ſummorum Patrum dictis atque exemplis, quibus à terrenorum ambitu ſuſpendantur, tota mente inhæreant.*

Huc quoque accedit Philo Carpathius, qui per *tigna cedrina* accipit Eccleſiæ Prophetas, per *laquearia cypreſſina* Apo- D ſtolos: Quia, inquit, ſicut delectatio & ornatus domus ſunt laquearia, ſic Eccleſiæ ſunt Apoſtoli. Audi S. Bernardum ſerm. 46. *Porrò*, inquit, *domos populares conuenit intellige Chriſtianorum, quod hi, qui in ſublimitate poſiti ſunt, Chriſtiani vtique vtriuſque ordinis principes, quaſi tigna parietes iuſtis impoſitis legibus fortiter ſtringunt, ne ſua quiſque lege vel voluntate viuentes, tamquam parietes inclinati & materia depulſa diſſideant a ſemetipſis, & ſic omnis ſtructura ædificii terrenus diſſipetur. Laquearia vero quæ a tignis firmiter pendent, & domos inſigniter ornant, puto bene inſtitutæ cleri manſuetos & diſciplinatos mores, riteque adminiſtrata officia deſignare. Quomodo namque ſtabunt ordines Clericorum & adminiſtrationes eorum, ſi non principum tamquam tignorum beneficio & munificentia ſuſtententur, & protegantur potentia?* Cauſam deinde aſſignat, cur tigna ſint cedrina, laquearia verò cypreſſina: *Et cedrus quidem, quoniam imputribile eſt, necnon & odoriferum altaque proceritatis lignum, ſatis indicat quales oporteat aſſumi viros in vices tignorum. Ergo validos & conſtantes neceſſe eſt eſſe eos, qui ſuper alios ordinantur, necnon &* A *longanimes in ſpe, atque ad ſuperna mentis verticem attollentes, qui & bonum fidei ſuæ & conuerſationis vbique odorem ſpargentes, dicere cum Apoſtolo poſſint: Chriſti enim bonus odor ſumus Deo in omni loco. Cypreſſus item boni æquè odoris, & imputribile ſimiliter lignum, incorruptæ vitæ & fidei, quamuis de clero debere eſſe demonſtrat, vt meritò decori domus ac laquearium ornatui deputetur. Scriptum eſt enim: Domum tuam decet ſanctitudo Domine, in longitudinem dierum.*

Denique Honorius Auguſtod. Domus, inquit, cedrinis & cypreſſinis tignis ab opificibus ædificata ſunt, clauſtra à ſanctis Patribus regulis & honeſtis inſtitutis inſtructa. *Tigna cedrina* ſunt Præpoſiti & Abbates ſanctimonia redolentes, qui verbo & exemplo alios muniunt, & vermes criminum ſe macerando extinguunt. *Laquearia* verò *cypreſſina* ſunt Monachi & omnes Religioſi, quorum ſanctitatis exempla templum Dei ornant, & aliorum onera orando portant. Et ſicut cypreſſus præciſa non revireſcit, unde & ante feretrum mortuorum ſolebat portari: ita ipſi numquam ſæcularia repetunt, & ſemper quaſi præſentem mortem aſpiciunt, & in habitaculum Dei coædificari votis & moribus appetunt, hæc Honorius.

SECVNDVS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta:

Tigna animæ, Primò virtutes cardinales. PRimò, *tigna cedrina* animæ ſunt virtutes ſolidæ, putà quatuor cardinales, ſcilicet prudentia, juſtitia, temperantia, fortitudo, ait Honorius; item conſtans puritas & caſtitas mentis, ait Nyſſenus. Cedrum enim imputribilem commendat æternitas, teſte Plinio. *Laquearia cypreſſina* ſunt externa virtutum decora, ut modeſtia, verecundia, ſilentium, omniſque exterior morum compoſitio & decor; juxta illud Apoſt. *Omnia honeſtè & ſecundùm ordinem fiant.* 1. Corinth. 14. 40. Et: *Prouidemus bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus*, 2. Corinth. 8. 21. Maximè verò tignis cedrinis, & laquearibus cypreſſinis, C utpote imputribilibus, notatur virtus conſtantiæ in duris & adverſis, ac conſequenter fortitudinis, patientiæ & perſeverantiæ, qua quaſi tigna duramus, & omnia onera ponderaque impoſita ſuſtinemus. Unde Beda de cypreſſo: *In eo*, inquit, *quod medendis apta eſt corporum paſſionibus, quod ſuæ venuſtatem comæ nullo ventorum impulſu deponit, conſtantiam exprimit, eorumque actionem, qui altiorum virtutum ornatibus Eccleſiam decorant.* Et S. Ambroſ. ſerm. 4. in pſalm. 118. *Anima*, inquit, *corrumpi neſcit, quæ florentibus membris viget, ſemper iuſtitia cæterarumque virtutum culmina patienti magnanimitate ſuſtentat, & ideo non defluit, neque deficit, quia nihil in ea rimoſum eſt atque remiſſum nihil mobile, nihil lubricum, quod vitio ſermonis ex eo poſſit effundi.*

Secundò; virtutes ad ſalutem neceſſariæ. Secundò, *tigna cedrina*, ait Hailgrinus & ex eo Delrio; ſunt virtutes & gratiæ, ſine quibus non eſt ſalus; & hæ per humilitatem profundæ radicibus, creſcunt ramis in immenſum; ſunt putredinis neſciæ, ut cedrus. *Laquearia* ſunt diviſiones adminiſtrationum & gratiarum illarum, quæ ſunt ad animæ decorem, licet non ſint neceſſariæ ad ſingulorum ſalutem, ut ſunt prophetiæ, genera linguarum, virtutes, ſanitates, diſcretio ſpirituum, D & ſimilia, quæ ſi tignis fortiter non inhæreant, ut laquearia laxata facilè corruunt: & ſunt *cypreſſina*, quia licèt iſtæ gratiæ inferius, quà proximis exhibentur, debeant diffundi & dilatari, ſemper tamen in conum tendere debent ſurſum, & in unum illum tendere, atque coanguſtari ſicut cypreſſus; quæ verè eſt una, ſicut & unum nobis verè neceſſarium. Porrò ſicut cypreſſus immunis à carie, quia, ut ait Vitruvius libr. 2. cap. 19. ineſt ei amarus quidam ſapor, qui eam à carie defendit, & vermiculos abigit qui eam gignunt: ſic paries virtutis & conſtantiæ cauſa eſt pœnitentia, auſteritas & mortificatio, quæ animam in concupiſcentiam (hæ enim ſunt animæ caries & putredo) prolabi non ſinit. Hinc ſimilia de cedro ſcribit Dioſcorid. libr. 1. cap. 88. ſcilicet ſimili amaritudine illam ſe à carie, & cadavera à tabe defendere, ideoque illam à nonnullis mortuorum vitam appellari. Huc facit illud: *Vbi rigor, ibi vigor.*

Tertiò, *tigna* ſunt gratia Dei, ejuſque variæ ſpecies &

Tertio gratia divina. modi; *laquearia* ſunt noſtræ actiones, quibus gratiæ Dei A cooperantes illam ſiidem quaſi ornamus, ac ipſa viciſſim longè magis opera ipſa exornat & inaurat; quia ipſa illa reddit ſupernaturalia, divina, grata à Deo, ac meritoria præmii æterni.

Quartò, potentiæ & vires animæ. Quartò, *ſigna* animæ ſunt ipſæ ejus potentiæ & vires: ex hiſce enim quaſi ex tignis ipſa quaſi compaginatur & contignatur; *laquearia* ſunt potentiarum animæ virtutes, quæ ipſas ornant & roborant, ut ex iis conſurgat domus animæ ſpiritualis, in qua Chriſtus ſponſus velut in thalamo ſuo requieſcat. Audi S. Bernardum ſerm. 46. qui animæ ita ſuadet & perſuadet: *Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* 1. Cor. 3. *Curate ergo fratres ſpirituali huic ædificio (quod vos eſtis) ne forte cùm in ſuperiora proficere cœperit, vacillet & corruat, ſi lignis fortibus non fuerit ſubnixum & colligatum; curate, inquam, illi ſigna dare imputribilia & immobilia, timorem videlicet Domini illum caſtum, qui permanet in ſæ-* B *culum ſæculi: patientiam, de qua ſcriptum eſt: Quia patientia* *Pſal. 9.* *pauperum non peribit in finem: longanimitatem quoque, quæ ſub quovis ſtructuræ pondere inflexibilis perſeverans, in infinita ſæcula vita beatæ protenditur, Salvatore loquente in Evangelio: Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit. Magis* *Matth. 10.* *autem ſuper omnia charitatem, quæ numquam excidit, quia fortis eſt, inquit, ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: ſtudete deinde his ſignis ſubſternere & alligare ligna alia æquè pretioſa & pulchra, cùi tamen illa ad manum fuerint, in opus laquearium ad decorem domus, ſermonem ſcilicet ſapientiæ, ſive ſcientiæ, prophetiam, gratiam curationum, interpretationem ſermonum, & cetera talia, quæ magis noſcuntur ſanè apta ornatui, quàm neceſſaria fore ſaluti.* Ubi per *ſigna* accipit virtutes neceſſarias ad ſalutem, per *laquearia* non neceſſaria, atque ex utriſque ædificandam cuique eſſe domum mentis aſſerit.

Anagogicè. Anagogicè: In cœlo, tam anima quàm corpus omnibus A ſuis viribus, ſenſibus, & membris erit cedrinum & cypreſſinum, id eſt, incorruptibile, æternum, odoratum, glorioſum.

TERTIUS SENSUS
PRINCIPALIS,
De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo fuit quaſi domus, templum & cælum cedrinum & cypreſſinum, in qua habitavit Verbum. Audi Alanum: Domus hæ intelliguntur corpus Chriſti, & corpus Virginis, tigna domorum ſubſtantiæ corporum, quæ dicuntur cedrina, id eſt, imputribiles. Cedrus enim imputribilis eſt: ſicut enim credimus corpus Chriſti putredine B non eſſe reſolutum, unde legitur pſal. 15. *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*; ita probabile eſt à corruptione putredinis alienum eſſe corpus Mariæ. Unde S. Auguſt. in ſerm. de Aſſumpt. Virginis, Non ſolùm, ait, carnem quam Chriſtus aſſumpſit, ſed etiam carnem de qua aſſumpſit, credimus eſſe aſſumptam in cælum. Unde & in oratione edita legitur: *Nec tamen mortis nexibus deprimi potuit*, &c. Et niſi reſurrexerit, quare de ipſa dicitur: *Aſſumpta eſt Maria in cælum?* *Laquearia noſtra cypreſſina*. Laquearia quæ adhærent tignis, ſignificant corporum infirmitates, quæ adhæſerunt corporibus Chriſti & Virginis, quæ eleganter cypreſſinæ dicuntur, quia cypreſſus ſolet adhiberi corporibus, quæ comburuntur, & inde ab eis fragrantia redditur. Sic infirmitates, quæ ad mortem pertinent, & in Virgine & Chriſto per patientias, quas in infirmitatibus habuerunt, mirabiliùs redolent. Hæc Alanus. Vide quæ de cedro & cypreſſo dixi Eccli. 24. 17. ad illa: *Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in monte Sion.*

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſus laudarat ſponſam; illa virgineè erubeſcens, laudem reflexit in ſponſum. Sponſus ergo, ut modeſtiæ & pudori eius conſulat, laudem eius acceptat & confirmat, ſeſeque vocat florem campi, & lilium convallium: ac deinde eamdem laudem in ſponſam liberiùs, utpote laude ſua velatam, derivat. Illa viciſſim in laudem & amorem ſponſi magis accenditur: quare eſt hic continuus, alternans & reciprocus amoris ſponſæ & ſponſi dialogus. Verſ. enim primo & ſecundo, ſponſus ſe & ſponſam collaudat. Verſ. tertio, ſponſa ſponſum deamat, & amore eius languet, ac deliquium animæ patitur. Verſ. ſeptimo, ſponſus eam excitari vetat. Verſ. octavo, ſponſa à ſponſo ſaliente inſtar cervi evocatur ad vernas paradiſi amœnitates, ac vulpes capere iubetur. Denique verſ. 16. ſponſa ſe totam ſponſi amori tradit & dedit.

1. EGo flos campi, & lilium convallium. 2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. 3. Sicut malus inter ligna ſilvarum, ſic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius, quem deſideraveram, ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. 4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem. 5. Fulcite me floribus, ſtipate me malis: quia amore langueo. 6. Læva eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. 7. Adiuro vos filiæ Ieruſalem, per capreas cervoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipſa velit. 8. Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles: 9. Similis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum, en ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos. 10. En dilectus meus loquitur mihi. Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni. 11. Iam enim hiems tranſiit, imber abiit, & receſſit. 12. Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis advenit: vox turturis audita eſt in terra noſtra: 13. ficus protulit groſſos ſuos: vineæ florentes dederunt odorem ſuum. Surge amica mea, ſpecioſa mea, & veni: 14. columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ, oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. 15. Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea noſtra floruit. 16. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia. 17. donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ. Revertere: ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes Bether.

Digitized by Google

V O X   S P O N S I.

VERS. 1. *Ego flos campi, & lilium convallium.*

Variabuius verſus lectiones.

EGO FLOS CAMPI, ET LILIUM CONVALLIUM] Arabicus, *torrentium*: lilia enim quia ſicca, gaudent aquis; Septuag. vertunt ut Noſter: Tigurin. verò, *ego ſum roſa Saron, & lilium gaudens vallibus*; Vatabl. *Saron* interpretatur *ſaturitatis*, vel potiùs *abundantiæ*. Sicut Deus, inquit, dicitur *Saddai*, id eſt, eſt uber, & copia omnium bonorum. Saron enim, inquit, Adrichom. urbs eſt & regio campeſtris, pinguis & fertiliſſima ſaginandis pecoribus perquam apta, ideoque ibi paſcebantur regis animalia. Extendit ſeſe à Cæſarea Palæſtinæ, & pertingit uſque ad Joppe. Hæc, teſte Hieronymo, juxta ſoli qualitatem, Petro prædicante fidei continuò fructus germinavit, Actor. 9. quo hic alludit Salomon. Pro *flos* hebr. eſt חבצלת *chabaſſelet*, quod Pagninus, Marinus & Vatabl. vertunt *roſa*; Septuag. & S. Hieron. hic, *flos*; iidem Iſajæ 35. 1. vertunt, *lilium*; unde Syrus pro *flos campi* vertit, *lilium loci fertiliſſimi*; alij, *vaccinium*, de quo Virgil.

Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

B

Arborum, florum, gemmarum nomina multis ſpeciebus communia apud Hebræos.

Nimirum Hebræa nomina arborum, florum, gemmarum ſunt polyſema multis ſpeciebus communia. Pro *lilium* hebr. eſt שושנה *ſchoſcanna*, quod Guidacerius hic vertit, *viola*; Chald. verò & Galatinus lib. 7. cap. 5. vertunt, *roſa*, quia naſcitur hæc inter ſpinas, non *lilium*. Unde pro eo quod ſequitur: *Sicut lilium inter ſpinas*, ipſi vertunt, *ſicut roſa inter ſpinas*. Verùm Septuag. Aquila, Symmach. in pſal. 45. v. 1. & S. Hieronym. Aben Ezra, R. Salomon, Tigurinx, Vatabl. & alij hic *ſoſannu* vertunt, *lilium*, à שש *ſches*, id eſt, *ſex*, ſcilicet folijs, quibus ornatur, ait R. David. Hinc & Phœnices Arabeſque *lilium* vocant *ſuſana*. Unde *Suſam* Perſarum regiam ita dictam, à liliorum ibi naſcentium copia, teſtatur Athenæus lib. 1. Euſtath. in Dionyſ. & alij: ſicut à roſa dicta eſt *Rhodus* inſula, quia roſæ ſpeciem exhibet, & à flore *Florentia*. A *Suſana* quoque dictum eſt oleum *ſuſinum*, quod è lilijs conficitur, de quo Plinius lib. 13. c. 1. Porrò Chald. voces invertens ſic vertit, *dixit cætus Iſrael: Tempore quo dominator ſæculi collocat majeſtatem ſuam inter me, ego ſimilis ſum lilio viridi in paradiſo voluptatis, & opera mea pulchra ſunt ſicut roſa, quæ eſt in campo horti voluptatis.*

Suſanna id eſt lilium.

C

P R I M U S   S E N S U S.

A D Æ Q U A T U S.

De Chriſto & Eccleſia.

THeodoret. Nyſſenus, S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 5. Chaldæus, Hebræi, Philo Carpath. item Genebrardus, Vatablus, Luiſius Legion. & Olorius cenſent, hæc adhuc eſſe verba ſponſæ, non ſponſi. Dixerat enim ipſa: *Lectulus noſter floridus*, nunc oſtendit, unde ſit floridus, nimirum, quia *ego*, inquit, ſum *flos campi*, *& lilium convallium*. Aut, ut noſter Sanchez ſenſu à Chriſto in Eccleſiam reflexo, quaſi ei dicat Chriſtus. Tu, ò ſponſa, floridum eſſe dicis lectum, & domus noſtræ contignationem ſuaviter olere, utpote è cedro atque cupreſſo; ſed ego tibi flos eſſe debeo, cui placere aut olere nihil debet præter me. Cui expoſitioni favet, quod ſtatim adiungitur: *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias*. Ac ſi dicat ſponſus: Quid mirum, ſi à te exigam, o ſponſa, ut me pro flore, pro cupreſſo ac cedro tibi habeas, neque quidquam tibi, aut floreat aut oleat præter me, quando tu mihi eo loco es, ut aliæ filiæ Jeruſalem præ te ſpinæ ſint & ſenticoſi frutices, cum liliorum odore atque candore compoſitæ: quare nihil magnum aut indebitum peto, aut opto, cùm talis tibi videri volo, qualis tute mihi ipſa videris. Cui voci ſponſa fidelis obſecuta ſæpè canit in hoc Epithalamio: *Dilectus meus mihi, & ego illi*.

D

Eccleſia flos & lilium, Primò, propter prophetias, & Evangelium.

Porrò Eccleſia dicitur, *flos campi*, *& lilium convallium* varijs de cauſis. Primò, Philo Carpath. hanc affert, q. d. Ego Eccleſia ſum flos campi propter vaticinia Prophetarum, lilium verò convallium propter Evangelium quod prædico; hoc enim ſuavius & ſalutarius redolet, cùm non tan-

A tùm præcepta, ſed & conſilia perfectionis ſuggerat, dicens: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beati mites. Beati qui lugent*, &c. Ideoque Chriſtus: *Conſiderate*, ait, *lilia agri quomodo creſcunt, non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut unum ex iſtis*, Matth. 6. 28.

Secundò, ob odorem fidei, & operum.

Secundò, S. Ambroſ. ſerm. 5. in pſalm. 118. v. 1. Eccleſia, inquit, eſt flos campi, ob fidei aliarumque virtutum odorem: lilium vero, ob ſplendorem operum. Idem libr. de Inſtit. virgin. cap. 15. Eccleſia, inquit, eſt flos campi, & lilium convallium, quia in convalle hujus mundi gratiam boni odoris exhalat ſedula confeſſione peccati.

Tertiò, in Iudæis & Gentilibus.

Tertio, tres Patres apud Theodoret. cenſent Eccleſiam eſſe florem campi in Judæis, lilium vero convallium in Gentibus. q. d. Eccleſia: *Ego quæ ad Gentes, quæ per iniquitatem naturali æqualitate privata, & aliorum tyrannide oppreſſa, erant veluti lilium ex imo in ſublime conſurgens, & ab radice ad idoneam magnitudinem per calamum aſcendens, ne vallium profunditate abſcondatur, ſed excelſam pulchritudinem ſuam proferat, fide in Chriſtum innixa, & per purgationem ex confeſſione vitiorum emerſi, atque in contemplationis faſtigio, virtutum decore ſum exornata.*

B

Quartò, ob contemptum.

Quarto, alii cenſent Eccleſia hic invitare ſponſum ad lectulum, id eſt, otium & ſecretum contemplationis, ex eo quod ipſa in actione evangelizando oberrans Gentes, ab eis contempta & calcata ſit ut flos, qui naſcitur in campo aperto, & ut lilium in vallibus ab omnibus hominibus æquè ac beſtiis conculcatur, vel carpitur.

Quintò, per antitheſin.

Denique nonnulli ſic exponunt per antitheſin, q. d. Ego quidem, quæ ſum ſponſa, id eſt, Eccleſia Chriſti, ſum flos, ſed campi; non horti, id eſt, communis, vulgaris, vilis & abiectus: at tu, o ſponſe mi, præfulges ſplendore æquè ac odore ut lilium convallium candidiſſimum & odoratiſſimum.

Verùm meliùs idem Theodoret. Origenes, Aponius Caſſiodor. Beda, Anſelm. Rupert. Honorius hic, & S. Ambroſ. libr. de Anima & Iſaac cap. 4. & 5. Cyrillus de Incarn. Unigen. c. 9 cenſent hæc eſſe verba ſponſi, non ſponſæ, idque exigit id quod proximè ſequitur: *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias*: quæ verba eſſe ſponſi, non ſponſæ, nemo dubitat. Chriſtus ergo eſt flos campi,

C

Chriſtus flos campi & lilium.

vel, ut hebr. eſt, *Roſa Saron*, *& lilium convallium*, ideoque lectulum ſuum Eccleſiæ facit floridum (eo enim alludit) ut paulo antè dixit, q. d. Rectè dixiſti, o ſponſa, *Lectulus noſter floridus*: at ſcias eum floridum eſſe, non ex te, ſed ex me: *ego enim ſum flos campi*, &c. ita Beda, Chriſtus igitur eſt flos campi.

Primò, quia decor mundi.

Primò, quia ſicut flos eſt ornamentum campi, ſic Chriſtus mundi, ait Origenes, S. Ambroſ. Beda & alij: Chriſtus enim ita eſt flos decuſque mundi, ut in ſe omnium florum decorumque ſpeciem, amplitudinem & præſtantiam contineat. Unde Juſtus Orgelitan. ſic exponit: *Ego flos campi, & lilium convallium, id eſt, ego decus ſum mundi in virginitate humilium*. Flos ergo eſt Chriſtus, ratione eximij decoris & plenitudinis gratiæ, qua ſpecioſus eſt præ filijs hominum. Flos ſcilicet ille, de quo apud Iſajam c. 11. 1. dicitur: *Egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini*. Flos eſt numquam marceſcens, cujus pulchritudo numquam deficit, numquam minuitur odor, numquam deperit vigor, æquè ſemper candidus & rubicundus, æquè ſemper odoriferus, æquè plenus gratia & veritate. Ita Titelmannus.

D

Secundò, quia omnibus expoſitus.

Secundò, quia ſicut flos campi multus & multiplex eſt, nec horto concluditur, ſed omnibus carpendus fovenduſque exponitur: ſic & Chriſtus. Audi Alanum: *Campus dicitur humana Chriſti natura: ſicut enim in campo florum pullulat varietas: ſic in humana Chriſti natura virtutum pluralitas. In ea fuit viola humilitatis, patientiæ roſa; lilium caſtitatis. Hujus campi flos fuit Chriſtus, id eſt, decor ſecundùm divinitatem, quia & ex virtute divinitatis habuit in humana natura donorum plenitudinem. Eleganter autem humana Chriſti natura per campum ſignificatur, propter amplitudinem & planitiem, quia in eo nullus fuit ſcrupulus erroris. Unde & de eo dicitur, Lilium convallium. Quia perfecta humilitas fuit in Maria, & in humana Chriſti natura: ideo perſona Virginis, & humana natura Verbi valles dicuntur, propter eminentiam humilitatis: & non ſolùm valles, ſed & convalles ratione ſimilitudinis, quia Virgo ſpecialiter Chriſto fuit ſimilis*. Hac de cauſa Chriſtus extra urbem in campo & agro naſci voluit, æquè ac B. Virgo in cam-

po

po nata eſt inter ovium balatus, ait Damaſc. lib. 4. de Fide cap. 15.

Tertiò, quia de virgine natus. Tertiò, ſicut flos in campo ſponte provenit ſine ſemine, ſine aratione: ſic & Chriſtus ex virgine natus eſt ſine opera viri. Sicut ergo flos in cælo ſolem patrem, in terra plantam habet matrem: ſic Jeſu pater in cælo eſt Deus, in ſolo mater virgo. Et ſicut calore ſolis, & defluxu roris gignuntur flores: ſic ſine viri opera, Spiritu ſancto inumbrante, & rore divinæ gratiæ defluente, flos iſte Jeſſæus prodiit; flos, hoc eſt, decus campi. Rurſum, ſicut flos ex terra & fimo naſcitur: ſic Chriſtus è terra peccatis inquinata quaſi flos puriſſimus germinavit. Unde ipſe vocatur צמח *tſemach*, id eſt *oriens*, ſcilicet germen & flos, Zachar. 3. & 6. Audi S. Ambroſ. lib. 2. de Spiritu ſancto cap. 5. *Flos*, inquit, *Mariæ Chriſtus, qui bonum odorem fidei toto ſparſurus orbe, virginali ex utero germinavit. Flos odorem ſuum ſucciſus reſervat, & contritus accumulat, nec avulſus amittit: ita & Dominus Jeſus in illo patibulo crucis nec contritus emarcuit, nec avulſus evanuit; ſed illa lanceæ punctione ſucciſus, ſacro ſpecioſior ſuſi coloris cruore vernavit, mori ipſe neſciens, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans.*

Quartò, quia de matre humili & pulcherrima. Quartò, Chriſtus eſt *flos campi*, hebr. *ſaron*, id *planities*, quia in plana terra ex humili virgine humilis natus eſt. Rurſus *ſaron*, id eſt, *pulcherrimus*, quia in Saron, utpote pinguiſſima & fertiliſſima, uti paulò antè dixi, roſæ & flores erant pulchriores & odoratiores, quàm aliis in locis: juxta illud Iſaiæ 35. 2. *Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron.*

Quintò, quia in vere conceptus. Quintò, *flos* notat tempus incarnationis Chriſti fore ver: in vere enim flores emicant. Sic Chriſtus 25. die Martij conceptus & incarnatus eſt: qua de cauſa eo die Eccleſia celebrat tanti myſterij feſtum ſub nomine Annuntiationis B. Virginis. Ita Caſſiod. Honorius & S. Bernard.

Sextò, quia roſa mundi. Sextò, flos hic eſt roſa, ut vertunt Vatablus & alij. Roſa autem quid pulchrius, quid odoratius, quid ſalubrius? Sic & Chriſtus decor, odor & ſalus eſt mundi. Vide, quæ de roſa dixi, Eccli. 24. 18. ad illa: *Ego quaſi plantatio roſæ in Jericho.* Ergo ſponſus Chriſtus eſt pulcher inſtar roſæ purpureſcentis & lilij candicantis, juxta illud c. 5. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus.*

Et lilium convallium:

Primò, Chriſtus eſt lilium. VErum hic lilium intellige, non floſculum illum odoratum, quem nunc vulgus Herbariorum vocat abuſivè *lilium convallium*. Hoc lilium vocatur *convallium*, quia lilia in vallibus, ad quas è montibus decurrit ros & pluvia, faciliùs proveniunt, ibique ſunt fragrantiora & pulchriora; cùm enim ſint ſicca, multo humore indigent. Sic & Chriſtus eſt lilium candidum & odoratum, ex humili terra & virgine natum. *In lilio*, inquit Honorius, *quinque conſiderantur, quia eſt candidum & habens aureum colorem prominentem, & eſt odoriferum, & pendulum, & ſemper incurvum: ſic Chriſtus candidus eſt in humanitate, aureus in deitate odoriferus in prædicatione, pendulus in ſuſcipiendo pœnitentes, incurvus in condeſcendendo peccatoribus, & nos ſublevando;* ipſe eſt lilium convallium, ſcilicet ornamentum fidelium. Sicut enim convalles ſunt inter duos montes: ita fideles ſunt inter duas leges, vel inter duos populos, Judæos & Gentiles.

Secundò, lilium candidum, & aureum. Secundò, folia lilij foris candidiſſima ſunt, intus autem in medio floris trinus apparet radius coloris flavi, & planè aurei: ita Chriſtus foris exhibebat humanitatem puriſſimam, intùs autem continebat auream deitatem, imò & totam S. Trinitatem. *In Ipſo* enim *inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, Col. 2. 9. Ita Aponius: *Flos campi*, inquit, *fuit Chriſtus ante incarnationem, quia in toto cælorum campo coruſcans cæleſtibus ſpiritibus extitit admirandus: poſt incarnationem verò effectus eſt lilium convallium, cùm deſcendit in vallem lacrymarum, & tria attulit, abolitionem peccati, abſterſionem mendacij, & refrigerium concupiſcentiæ; atque ut lilium tria ex ſe exhibet, candorem, & ad quæque aduſta ignium medicinam.* Et Beda: *Pulchrè*, ait, *in lilio priùs ſe candor exterior paulatim aperit, & ſic demum aurei coloris, qui latebat intus, gratia patefcit, quia natus in mundo Dominus, priùs homo ſublimis his qui in eum verè credebant, at tempore procedente, Deus verus innotuit.* S. Ambroſ. verò in pſal. 118. ſerm. 5. ſimilitudinem invertens: In Chriſto, inquit, æquè ac in lilio fuit candor divinitatis, & rubor humanitatis. Huc

A accedit Cyrillus Alex. libr. de Incarn. Unigen. cap. 9. qui ſic explicat, q. d. Sicut odor inviſibilis eſt in lilio viſibilis: ſic deitas incorporea in Chriſto homine, per hypoſtaticam unionem fuit quaſi corporata.

Tertiò, S. Ambroſ. lib. 2. de Spiritu ſancto, c. 5. Chriſtus, inquit, eſt flos campi, quia inſtar floris in paſſione contritus & laniatus majorem fragravit odorem. *Tertiò.*

Quartò, magna eſt lilij fœcunditas. Nam illo *nihil eſt fœcundius*, ait Plinius lib. 21. cap. 5. *una radice quinquagenos ſæpè emittente bulbos.* Sic quid fœcundius Chriſto, à quo tot Chriſtianorum millia, imò milliones prognati ſunt? *Quartò, lilio nil fœcundius.*

Quintò, nullus flos celſior lilio; ſic nihil celſius Chriſto. Audi Plinium lilij decus graphicè depingentem lib. 21. cap. 5. *Nec ulli florum excelſitas major, interdum cubitorum trium, languido ſemper collo, & non ſufficiente oneri. Candor ejus eximius, foliis foris ſtriatis, & ab anguſtiis paulatim in latitudinem ſeſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuique filo & ſemine, ſtantibus in medio crocis. Ita odor colorque duplex, & alius calycis, alius ſtaminis, differentia anguſta.* *Quintò, lilium, florū celſiſſimum.*

Myſticè, Origenes, Chriſtus, ait, fuit, flos ingloriu
B Judæis, quia ab eis contemptus: lilium verò glorioſum Gentibus, quia ipſæ gloriam Chriſti agnoverunt & coluerunt. *Myſticè.*

Symbolicè, Honorius, Campus, inquit, id eſt, terra inarata eſt ordo virginum in Eccleſia, cujus flos eſt Chriſtus, quia ejus delectatio, corona & præmium. Convallia verò eſt ordo conjugatorum, inter virgines & continentes, quaſi inter duos montes ſitorum, quorum eſt Chriſtus lilium, ſcilicet candor & gaudium: *& ſicut lilium eſt inter ſpinas*, decore & odore: ſic Eccleſia perfectorum eſt inter filias Jeruſalem, id eſt, inter imperfectos, eminens decore vitæ & odore doctrinæ. Perfecti dicuntur, quia omnia mundana reliquerunt dicente Domino: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus.* Imperfecti dicuntur, quia adhuc mundo utuntur, de quibus dicitur: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur*, pſal. 138. 16. *Symbolicè.* *Mat. 19. 21.*

Anagogicè, Eucherius in lib. 3. Reg. *Chriſtus*, inquit, *lilium propter gloriam reſurrectionis, foris candidum propter gloriam corporis, intus verò aureum propter fulgorem animæ. Et ante paſſionem quidem lilium quaſi clauſum: propter paſſionem quippe gloria & honore coronatus eſt; poſt paſſionem verò lilium repandum, quatenus in aſſumpta humanitate potentiam divinæ claritatis, quam habuit apud Patrem priuſquam mundus eſſet, oſtendit.* Theodor. verò aſſerit Chriſtum fuiſſe florem campi in incarnatione, lilium verò convallium in deſcenſu ad inferos: apud inferos enim ſunt imæ mundi valles. *Anagogicè.*
C

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Primò, Chriſtus in anima flos & lilium. PRimò, Nyſſenus hom. 4. docet Chriſtum eſſe florem campi in animabus ſanctis, quas gratia ſua fœcundat, ut fiant inſtar campi ampliſſimi & fertiliſſimi, qui omnes florum ſpecies profert. Addit Origenes hom. 3. ex 4. Chriſtum incipientibus & ſimplicibus eſſe florem campi; at proficientibus lilium convallium pro fulgore ſapientiæ & pu-
D dicitiæ. Ipſe enim eſt candor lucis æternæ, ſplendor, & figura ſubſtantiæ Dei, Sapient. 7. 26.

Secundò, Caſſiodor. Beda & S. Ambroſ. loco jam citato, dicunt Chriſtum eſſe florem campi in quibuslibet fidelibus, lilium verò convallium, id eſt humilium, quia in humilibus magis ejus gratia reſplendet. *Secundò.*

Tertiò, Ambroſ. lib. 3. de Virginibus: *Flos campi*, inquit, *Chriſtus, quia patentium ſimplicitatem puræ mentis frequentat: lilium verò convallium, quia eſt flos humilitatis & ſimplicitatis.* *Tertiò.*

Quartò & aptiſſimè, Chriſtus eſt lilium in mentibus caſtis & puris, qualia ſunt convallium, id eſt, humilium: humilitatis enim germen & flos, eſt caſtitas & virginitas: Ita S. Hieron. ep. 8. ad Demetr. *Chriſtus*, ait, *quaſi auctor virginitatis & princeps loquitur confidenter: Ego flos campi, & lilium convallium.* Rurſum ipſa anima caſta eſt lilium. Nam ut explicat Theodoret. *Lilium cum* *Quartò, aptiſſimè.* *Anima caſta, lilium.*

exteriorè

exteriori decore ſplendes, ſuum aureum intus floſculum continet. Talis eſt anima iuſtitiæ ſplendore circumdata, & ſpiritale ſapientiæ cognitioniſque donum in intimis penetralibus geſtans.

Hinc & apes caſtæ, & virgines, utpote quæ ſine concubitu fœtus procreant, & mella conficiunt, delectantur lilio quaſi virgineo, teſte Plinio libr. 21. cap. 12. Hac de cauſa angelus è cælo detulit S. Cæciliæ, & S. Valeriano, in coniugio ſervantibus virginitatem, coronas è roſis, & liliis, uti habet eorum Vita. Idem accidit SS. Juliano & Baſiliſſæ, ut patet ex eorum Vita apud Surium die 9. Januarii, atque aliis ejuſdem generis, & virtutis. Virginibus ergo calathis date lilia plenis.

Quinto.

Quintò, Chriſtus eſt lilium convallium, quia in vallibus, id eſt humilibus, excitat ſpem futuræ gloriæ: Deus enim humiles exaltat, & glorificat. Lilium enim ſymbolum eſt ſpei. Cauſam dedi Oſee 14. 6. ad illa: *Germinabit ſicut lilium.* Convallis ergo humilitatis, eſt lilietum virginitatis, gratiæ & gloriæ.

Sexto.

Denique Chriſtus in Sanctis omnibus ut lilium floret, & fragrat, ſcilicet ut lilium puritatis in virginibus, patientiæ in Martyribus humilitatis in Cœnobitis, penitentiæ in pęnitentibus, doctrinæ in doctoribus, &c. Unde S. Gregor. *Bene*, inquit, *florem Chriſtus ſe nominat, qui dum ſpinas peccatorum exterminat, mentem ſponſæ, & pulchritudine ſuæ iuſtitiæ exornat, & naribus cordis dum cæleſte deſiderium applicat, interiora animæ quaſi odore refocillat.*

Clariùs S. Bernardus ſerm. 47. *Flos*, inquit, *eſt virginitas, flos eſt martyrium, flos actio bona. In horto virginitas, in campo martyrium, bonum opus in thalamo.* Et poſt nonnulla; *Ipſe flos horti, virgo virga virgine generatus. Idem flos campi Martyr, Martyrum corona, martyrii forma. Denique foras civitatem eductus eſt, extra caſtra paſſus eſt, in ligno elevatus eſt, ſpectandus hominibus, ſubſannandus ab omnibus. Ipſe item thalami flos, ſpeculum & exemplum totius beneficentiæ.*

TERTIUS SENSUS;

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc omnia præ omnibus eximiè competunt B. Virgini. Singulariter verò, quòd ex illa velut campo inarato prodierit flos pulcher, ſcilicet Chriſtus, atque ex ejus utero velut convalle humillima natum ſit lilium pulcherrimum, & odoratiſſimum, ſcilicet idem Chriſtus, ut paulò antè dixi ex Alano & aliis.

VERS. 2. *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.*

PRo *lilium* Chaldæus, Vatablus & alii vertunt, *roſa*, quia hæc ſpinoſa eſt, & è ramo ſpinoſo naſcitur, non lilium. Verùm non dicit Salomon lilium hoc naſci è ramo ſpinoſo, ſed ſimpliciter eſſe inter ſpinas, quaſi dicat. Sicut lilium inter ſpinas poſitum effulget: ſic amica, id eſt, ſponſa mea, emicat inter ceteras mulieres. Rurſum ſæpè inter ſentes, & ſpinas naſcuntur lilia, uti, cùm juxta ſepes ſpinoſas plantantur, vel ſeminantur. Unde Septuag. vertunt, *ſicut lilium in medio ſpinarum, ſic proxima* (Aquila, *amica*; Quinta editio, *dilecta*) *mea in medio filiarum.*

Chald. explicans de Synagogæ, id eſt, Judæorum peccantium, captivitate, ſic exponit, quaſi dicat. Sicut lilium pungitur ſpinis: ſic Synagoga ob peccata punitur captivitate Babylonica, vel Romana: unde ipſe accipiens hæc ut verba ſponſæ, id eſt Synagogæ, ſic vertit, *in tempore autem, quo ego declino à viis quæ rectæ ſunt coram eo, & ipſe aufert maieſtatem ſanctitatis ſuæ à me, ego comparata ſum roſæ, quæ germinat inter ſpinas, à quibus perforantur, & rumpuntur folia eius: ſic ego ſum compuncta, & ſciſſa propter peſſimas impoſitiones in captivitate, inter provincias populorum.*

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Eccleſia lilium inter ſpinas,

SPonſus verſ. 1. nuncupavit ſeſe lilium, nunc idem nomen & laudem tranſſcribit in ſponſam, ſed addito *τῷ inter ſpinas*. Lilium verſ. 1. explicui, hìc explicabo *τὸ inter ſpinas.*

Primo, infidelitatis.

Primò, Origen. homil. 3. ex 4. ſic explicat, q. d. Sicut lilium ſatum inter ſpinas, ex illis exurgit, & enaſcitur; ſic Eccleſia Gentium vocata & nata eſt ex ſpinis infidelitatis, & Gentium infidelium. Chriſtus ergo fecit ſicut canis venaticus, inquit Hugo, qui feram inſequens caput intra ſpinarum aculeos immittit, non timens exulcerationem, ut feram capiat: Eccleſiam quaſi feram intra ſpinas, id eſt, intra reprobos latitantem extraxit, ſed punctiones ſpinarum uſque ad ſanguinis effuſionem ſuſtinuit, in cujus ſignum coronam ſpineam portavit in capite ſuper crucem.

Secundo; ſpinæ Iudæi, philoſophi, politici.

Secundò, & magis genuinè, q. d. Sicut lilium inter ſpinas, illas decore, odore & candore longè antecellit: ſic Eccleſia antecellit omnibus aliis ſectis Judæorum, philoſophorum, politicorum, &c. ita Origenes, Theodoret. & Juſtus Orgel.

Tertio, ſpinæ heretici & mali Chriſtiani.

Tertiò, q. d. Sicut lilium enaſcitur vigetque inter ſpinas: ſic Eccleſia viget floretque in medio hæreticorum, & malorum Chriſtianorum, qui illam velut ſpinæ pungunt & lacerant; ſed ipſa nihilominus velut lilium in ſuo candore, odore & ſplendore doctrinæ, & ſanctitatis permanet, imò inter perſecutiones maiori odore, & fulgore famæ coruſcat. Ita S. Gregor. Aponius, Philo Carpath. S. Bernard. hic, & S. Auguſt. libr. de Unitate Eccleſię cap. 13. Audi Honorium: *Sicut ego ſum* (ait ſponſus) *lilium convallium, videlicet ornatus humilium: ſic eris tu amica mea lilium ſpinarum, id eſt, decus Gentium, & ſicut ego ſum lilium inter ſpinas, videlicet Judæos me pungentes & lacerantes: ſic eris tu, Eccleſia amica mea, inter Gentes filia Babylonis, id eſt, confuſionis, quę te multis ſpinis cruciatam pungent, & multis pęnis lacerabunt.* In ſpina tria notantur, citò floret, citò areſcit, aculeis pungit: ita mali citò divitiis florent, in virtutibus citò areſcunt, & igni apti ſunt, ac malis moribus bonos pungunt.

Spina citò floret, citò areſcit, pungit.

Anagogicè

Anagogicè, S. Auguſtin. libr. 5. de Baptiſmo contra Donatiſt. cap. 27. per ſponſam accipit Eccleſiam electorum, per ſpinas cętum reproborum: q. d. Sicut ſpinæ circumdant lilium, ita reprobi electos; ſed hi inter reprobos gratia & gloria efflorecunt, ſicut lilium inter ſpinas. *Nam filiæ*, ait Rupertus, *cùm abſolutè dicuntur, ferè numquam ſignificationem bonam habent, ut in illis: Filiæ diſcurrerunt ſuper murum, ſed exaſperaverunt*, &c. *Geneſ.* 49. *verſ.* 22. *& alibi: Multæ filiæ congregaverunt divitias*, &c. *Proverb. ult. verſ.* 29. *Itaque ſpinæ, & filiæ, blaſphemiæ ſunt Iudæorum, ſectæ ſunt hæreticorum.* Porrò per *filias* maximè denotat Sionidas, id eſt Hieroſolymitanas, & Judęas.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Anima pia lilium inter ſpinas. Primo.

PRimò, tres Patres apud Theodoretum explicant, q. d. Inter filias, id eſt, animas ſęculares, & carnales, quę voluptatibus carnis effeminantur, iiſque velut ſpinis punguntur cruciunturque, & ut filię natę ſunt ex patre diabolo, efflorent anima ſancta inſtar lilii, quod nullam victus aut veſtitus curam aut ſollicitudinem habet, ſed omnem illam tranſſcribit in Deum: quare ab eo miro odore, & decore veſtitur, & paſcitur. Simili enim modo anima pia nulla carnis cura tangitur, ſed in Dei providentia quieſcens ab eo alitur, decoratur & illuſtratur. Vnde Chriſtus hac lilii ſimilitudine ſuadet fidelibus, ne ſolliciti ſint de victu, & veſtitu, Matth. 6. Similia habet Origen. homil. 3. ex 4.

Secundo.

Secundò S. Ambroſius libr. 3. de Virgin. per *lilium inter ſpinas*,

ſpinas, accipit compunctionem cordis, ſic enim ait: *Tamquam lilium inter ſpinas. Namque inter aſperitates laborum, contritionisque animorum boni flos odoris aſſurgit, quia contrito corde Deus placatur.*

Tertiò. Tertiò, S. Gregorius per *lilium inter ſpinas*, accipit vitæ innocentiam inter nocentes. *Benè*, inquit, *ſicut lilium inter ſpinas, ſponſa inter filias eſſe perhibetur: quia cùm multi ſint in Eccleſia, qui ſolis verbis Chriſtum confitentur, operibus verò nihil niſi humanas ſollicitudines ſectantur; dum ſola illa anima in lilii dignitate computatur, quæ à mortalitatis radice ad cæleſtem pulchritudinem aſſurgit, & munditiæ candorem corde, & corpore ſibi ipſi cuſtodit, & proximos quoſque bonæ opinionis odore reficit.*

Quartò. Quartò, Nyſſenus homil. 4. ſic explicat, q. d. Sicut lilium inter ſpinas naſcitur, & efflorescit: ſic anima ſancta inter tribulationes in virtute creſcat, magiſque reſplendet. Et S. Ambroſius de Inſtit. virg. capit. 14. Chriſtus, ait, erat lilium in medio ſpinarum, quando erat in medio Judæorum, qui ipſum calumniati ſunt, accuſarunt, & crucifixerunt. Sui ergo exemplo excitat fideles, ut perſecutiones & tribulationes quaslibet forti animo tolerent, & ſuperent. Ita Caſſiod. Aponius, & Anſelmus. Deus enim totam hanc vitam tot ſpinis, id eſt tribulationibus, ſepſit, ut anima videns ſe ubique iis pungi, amorem ab omnibus mundi bonis, utpote ſpinoſis, avocet, eumque totum in Deo ſponſo collocet. Sic ſpinæ conſervant lilium, id eſt, puritatem & virginitatem animæ. Audi S. Bernard. ſerm. 48. egregiè & ſapienter hoc pertractantem: *Converſus ſum in ærumna mea dum configitur ſpina. Spina culpa eſt, ſpina pœna eſt, ſpina falſus frater, ſpina vicinus eſt malus. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. O candens lilium, ò tener & delicata flos; increduli & ſubverſores ſunt tecum; vide quomodo cautè ambules inter ſpinas. Plenus eſt mundus ſpinis. In terra ſunt, in aere ſunt, in carne tua ſunt. Verſari in his, & minimè lædi, divinæ potentiæ eſt, non virtutis tuæ. Sed confidite, inquit, quia ego vici mundum. Etſi igitur undique tibi intendi proſpicias tribulationum tamquam tribulorum aculeos, non turbetur cor tuum, neque formidet, ſciens quia tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. Conſiderate lilia agri, quomodo inter ſpinas vigent, & nitent. Si fœnum quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic cuſtodit,* C *quanto magis amicam, & ſponſam ſuam chariſſimam? Denique cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Subdit deinde quiddam, quod mirificè vim, & ſplendorem lilii hujus exagerat, & perficit: *Non mediocris*, inquit, *titulus profectò virtutis, inter pravos vivere bonum, & inter malignantes innocentiæ retinere candorem, & morum lenitatem: magis autem ſi his, qui*

Luc. 6. *oderunt pacem, & pacificum, & amicum ipſe te exhibeas inimicis. Id planè tibi ſimilitudinem datam de lilio, jure quodam proprietatis ſpecialiter vendicabit, quòd ipſas utique pungentes ſe ſpinas candore proprio illuſtrare, & venuſtare non ceſſat. An non proinde lilium tibi videtur implere quodammodò Evangelii perfectionem qua orare jubemur pro calumniantibus, & perſequentibus nos, benefacere his qui oderunt nos? Ergo & tu fac ſimiliter, & erit anima tua amica Domini, & laudabit te, de te dicens: Quia ſicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Annon hæc magna vis lilii, magna inquam virtus animæ ſanctæ, & Apoſtolicæ, ut ſpinas non tantùm ſuperet, ſed & eas in lilia convertat, ut ex Saulo facit Paulum, ex perſecutore prædicatorem, ex dæmone angelum? Appoſitè S. Hieronym. epiſt. 140. ad Principiam, S. Marcel- D lam & Aſellam comparat lilio: *Habes*, inquit, *in ſtudio Scriptur. & in ſanctimonia mentis, & corporis Marcellam, & Aſellam; quarum altera te per prata virentia, & varios divinorum voluminum flores ducat ad eum, qui dicit in Cantico: Ego flos campi, & lilium convallium*: erat enim Marcella in Script. erudita, ut idem Hieron. docet epiſt. 16. *Altera ipſa flos Domini* (Aſella) *tecum mereatur audire: Ut lilium in medio ſpinarum, ſic proxima mea in medio filiarum.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus ſic exponit, quaſi dicat Sicut Chriſtus velut lilium ſpinis Judæorum, & hæreticorum fuit tran- A ſpunctus: ſic & B. Virgo iiſdem fuit compuncta, & transfixa. *Itaque*, inquit, *hæ ſpinæ, & filiæ, blaſphemiæ ſunt Judæorum, ſectæ ſunt hæreticorum. Quæcumque hujuſmodi ſpinæ laceraverunt me: quæcumque hujuſmodi filiæ tibi inviderunt, & mihi detraxerunt. Ubi ego ſpinis compungebar, imò & clavis configebar, tu præſens patiebaris mente convulnerata: & ubi tuæ virginitati à filiabus derogatur, mihi quoque invidiosè detrahitur. Verùm ſicut ego ſpinas pertuli quidem, ſed exſuperavi: ita & de te veraciter prædicabitur, quia cunctas hæreſes interemiſti.* Hinc ait S. Auguſtin. *Chriſtus Ieſus carnem, Maria virgo immolat mentem.* In Revelationibus S. Brigittæ libr. 6. cap. 30. S. Agnes revelavit illi, quaſi tot ictus gladii B. Virginem ſuſtinuiſſe per compaſſionem, quot in filio ſuo vulnera, & plagas prævidebat, & videbat. Audi quid de B. Virgine ſcribat S. Brigitta in Sermone angelico capit. 16. Sicut roſa creſcere ſolet inter ſpinas, ita B. Virgo in hoc mundo crevit inter tribulationes: & ſicut roſa creſcente creſcunt, & ſpinæ, ſic hæc electiſſima roſa, Maria, quanto plus creſcebat ætate, tanto fortiorum tribulationum ſpinis acutiùs pungebatur. quænam hæ fuerint ejus tribulationes, in ſequentibus explicat.

B Rurſum ex hoc loco cenſet Galatinus, & Bellarminus tom. 3. lib. 4. cap. 15. ſine ulla originaria labe conceptam eſſe Virginem. Ut enim ex ſpinoſa planta ſine ſpinis naſcitur roſa, in qua mira eſt, & ad aſpectum jucunditas, & ad odoratum ſuavitas; ſic ex tot peccatoribus nata eſt innocens & ſancta B. Virgo.

Idem dicas de lilio. Quocirca, ut ait B. Petrus Damianus ſer. 3. de Nativit. Virgin. *De ſpinoſa progenie Judæorum nata candeſcebat munditia virgineæ caſtitatis in corpore, flammeſcebat autem ardore geminæ charitatis in mente fragrabat paſſim odore boni operis, tendebat ad ſublimia intentione continua cordis.* Spinas, enim inter quas lilium eſſe dicitur, & ex quibus roſa originem ducit, Deiparæ proſapiam Patres interpretantur, ex qua ipſa nihil aſperum, nihil horridum contraxit: ſed tota ſuavis atque amœna, non ſecùs ac lilium, & roſa extitit. Quare Sedulius libr. 2 de Virgine ſanctiſſima ſic cecinit:

Et velut in ſpinis mollis roſa ſurgit acutis,
Nil quod lædat habens, matremque obſcurat honore:
Sic Evæ de ſtirpe ſacra veniente Maria,
Virginis antiquæ facinus nova Virgo piavit.
Sicut ſpina roſam genuit Judæa Mariam.

Addit Dionyſ. Carthuſ. hic: *Quamvis*, inquit, *fuerint multæ virgines ſanctæ, tamen reſpectu virginis beatiſſimæ quaſi ſpinæ fuiſſe videntur in quantum aliquid culpæ habuerunt, & quamvis in ſe fuerint mundæ, non tamen fuit in eis fomes penitus extinctus: fuerunt & aliis ſpinæ, qui ex earum intuitu concupiſcentia pungebantur. Porrò Deipara Virgo ab omni culpa fuit prorſus immunis, fuit fomes in ea plenè extinctus, & tamen inteſa charitate erat repleta; quare intuentium corda ſic penetravit ſua ineſtimabili caſtitate virginea quòd à nullo potuit concupiſci; imo potiùs extraxit ad horam illorum libidinem.*

Rurſum, ſicut lilium valet adverſus ſerpentes, & venena: ſic B. Virginis invocatio ſingulare eſt remedium in omni tentatione vitiorum, & præſertim libidinis, uti experientia conſtat. Audi Plinium lib. 21. cap. 19. *Radices*, inquit, *lilii multis modis florem ſuum nobilitaverunt contra ſerpentium ictus ex vino, & contra fungorum venena.* Dioſcorid. verò lib. 3. cap. 90. ubi agit de lilio: *Folia*, inquit, *herba illita ſerpentum morſibus ſubveniunt, eadem cocta in aqua ignis aduſtionibus, & cum aceto condita vulneribus.* Idem D Dioſcorides libr. 19. capit. 1. de alia lilii ſpecie, quæ latinè Iris, italice verò Lilium cæleſte appellatur, radicem ejus cum aceto potam venenatorum animalium morſibus mederi docet. Et Petrus Matthiol. in Comment. addit eamdem radicem in pulverem contuſam, cum aceto potam univerſaliter adverſus omnia venena prodeſſe. *Lilium adverſus ſerpentes & venena remedium.*

VOX SPONSI.

VERS. 3. *Sicut malus inter ligna ſilvarum, ſic dilectus meus inter filios.*

SICUT MALUS INTER LIGNA SILVARUM] (Arabic. *ſicut malum punicum in arbore ſylvæ*) *ſic dilectus meus inter filios*; Vatabl. *inter juvenes*. q. d. Quanto arbor malus

ceteris

Digitized by Google

ceteris ſilveſtribus arboribus enitet, eminet & præſtat; quanto præ illis utilem, & ſalutarem aerem impertit, ubi opacat; quanto glandibus ſunt meliora poma; quanto homo, qui his veſcitur, reliqua omnia animantia, quæ illis veſcuntur, antecellit; tanto, atque etiam multò magis, ſponſus meus cæleſtis reliquis omnibus hominibus, & dilectis, id eſt, amatis & amatoribus, præſtat. Porrò Chald. vertit, *ecce ficus pulchra, & laudabilis malus citrea inter arbores infructuoſas, & totus mundus cognoſcit illam: ita Dominator ſæculi fuit laudabilis inter angelos in tempore, quo revelatus eſt monte Sinai, quando dedit legem populo ſuo.* Græcè μῆλον, latinè *malus*, vel *melus*, aut ad verbum *melum* (ut habet interpres Origen. Unde & Itali *poma* vocant *mele*) eſt arbor pomus proferens poma. Poma autem genericè ſunt omnes fructus, qui cortice ſunt molli; ſicut nuces, qui duro: quare ficus, pyra, uvæ, perſica, ceraſa, pruna, ſorbæ, meſpila, olivæ, dactyli, &c. cenſentur poma.

Pomum commune multis fructibus vocabulum

Eccleſia laudata à ſponſo de more laudem in ipſum reciprocat, uterque id facit more bucolico, id eſt, paſtoritio & rurali, petita ſimilitudine à rure & arboribus. Inducitur enim hìc ſponſus quaſi paſtor, & ſponſa quaſi paſtrix, paſcens gregem, colenſque hortos, agros & vineas. Dicit ergo: Laudas me, ò ſponſe, quòd effulgeam ſicut lilium inter ſpinas; ſed hoc habeo à te, qui priùs effulſiſti ſicut malus inter arbores ſteriles ſilvæ: tu enim decorem, & præeminentiam mihi, velut ſponſus ſponſæ communicaſti. Sponſus enim ſua bona ſponſæ facit communia, imò propria.

Chriſtus, eſt pomus; Primò, propter excellentiam & præeminentiam.

Primò ergo Eccleſia Chriſtum ſponſum comparat malo, id eſt, pomo arbori; quia ſicut pomus fructifera excellit reliquis arboribus ſilvæ ſterilibus, & infrugiferis: ſic Chriſtus excellit omnes angelos & homines: omnes enim ex ſe ſunt velut arbores infrugiferæ; ſed ex gratia Chriſti, & Dei habent, quod ferant fructus virtutum, gratiæ & gloriæ. Ita Origenes, Caſſiodorus, Beda & alii. Porrò S. Bernard. ſerm. 48. contendit Chriſtum hìc conferri & præferri hominibus dumtaxat, non verò angelis, idque in rigore verum eſt, uti cenſent quoque Nyſſenus, Aponius, Philo Carpath. Rupertus & alii.

Secundò, propter ſuavem odorem.

Secundò, ſicut poma ſuavem expirant odorem; ſic & Chriſtus ſuo odore, & fama omnes ad ſe trahit. Hinc pomum hebraicè dicitur תפוח *tappuach*, à rad. פוח *puach*, id eſt, efflavit, expiravit, quia poma ſuavem exhalant odorem. Audi S. Ambroſium ſerm. 5. in pſalm. 118. verſ. 1. *Tamquam malum in lignis ſilvæ. Huiuſmodi pomum odorem gratum habet, ut ceterorum pomorum fragrantiam vincat. Chriſtus ergo affixus ad lignum, ſicut malum pendens in arbore, bonum odorem mundana fundebat redemptionis, qua peccati gravis deterſit fœtorem, & unguentum potus vitalis effudit.*

Tertiò, propter varias gratias;

Tertiò, malus, ſive pomus, varias ſub ſe habet ſpecies arborum, quæ proinde diverſarum ſpecierum poma & fructus proferunt, eaque excellenti ſapore, calore & odore, ut ſunt mala aurea, medica, granata, perſica, cydonia, armeniaca, citria: ſic & Chriſtus omnes virtutum, & gratiarum ſpecies progerminat, ut in virginibus virginitatem, in Martyribus martyrium, in contemplantibus contemplationem, &c.

Quarto, quia cibus eſt quo veſcimur.

Quartò, Chriſtus nobis verè eſt fructus & pomum, id eſt, cibus quo veſcimur & paſcimur, tum in Euangelii doctrina, ut Theodor. S. Ambroſius, Beda, Aponius, & S. Bernard. tum propriè, uti cenſet Philo Carpath. Origen. Nyſſenus & Anſelmus, in Euchariſtia. Pomum, inquit Nyſſenus, tuos ſenſus oblectat; putà viſum colore, odoratum odore, & guſtum ſapore. Idem facit Chriſtus. Addit Philo Carpath. pomum dare cibum, dare & potum: ſic & Chriſtus, inquit, in Euchariſtia dat carnem ſuam in cibum, ſanguinem in potum. Unde Aponius & Pſellus, per *malum* hìc accipiunt malum granatum, ex quo ſuccus rubeus, & aqueus exprimitur, ſicut ex latere Chriſti in cruce manavit ſanguis, & aqua. Audi S. Gregor. *Meritò ergo per malum Chriſtus, per ſilveſtria verò ligna ceteri homines figurantur: quia in ſolo Chriſto cibum ſalutis quoties quærimus, invenimus: in eius verbis & exemplis, animas noſtras fructu ſuavi, & ſalubri reficimus. Ipſe eſt quippe lignum vitæ, quam nobis tribuit. Ipſe eſt, qui dum nobis ſemetipſum inſpirat, animam paſcit. In ceteris verò ſi quid refocillationis invenimus, non quod illorum, ſed quod Chriſti eſt, ab illis ſumimus: quia*

A *quidquid in eis præter Deum eſt, mortiferum nobis proculdubio invenimus.*

Quinto, quia in nobis inſeritur.

Quintò, Nyſſen. hom. 4. docet Chriſtum deſcendiſſe in ſilvam vitæ hujus, ut ex arboribus ſilveſtribus faceret frugiferas, purà ex infidelibus hominibus faceret fideles, ex impiis pios, ex inceſtis caſtos, ex ſuperbis humiles: ſicut ramus mali inſertus fago, alterive arbori ſilveſtri, in ea, & ex ea producit ſuos fructus & poma.

Hæc omnia mutato nomine applica animæ ſanctæ, & B. Virgini.

Pomus eſt crux Chriſti. Primo.

Denique *malus inter ligna ſilvarum*, eſt crux, & Chriſtus crucifixus in medio latronum, ait Aponius, Pſellus, Theodoret. Rupertus, & S. Bernardus. Idque Primò, quia, ſicut Adam peccavit in malo, comedendo pomum à Deo vetitum: ſic Chriſtus ſatisfecit in malo pendens in cruce, ut ubi culpa commiſſa fuerat, ibi fieret, & ſatisfactio; ac qui *in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.*

Secundo.

Secundò, quia malus ſpeciem habet crucis (æquè ac malus in navi, cum ſuis antennis, & velis:) truncus enim ſpeciem habet trabis; rami verò, ligni tranſverſi in cruce: in ramis enim mali divaricatis, perinde ac in ligno tranſver-

B ſo, clavis configi poſſunt extenſa crucifixi brachia.

Tertio.

Tertiò, quia id ipſum confirmat id quod ſequitur: *Sub umbra illius, quem deſideraveram, ſedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.* q. d. Sub malo, id eſt, ſub cruce Chriſti ſedi, ejuſque fructus guſtavi.

Quarto.

Quartò, quia multorum ſententia eſt crucem Chriſti factam eſſe ex palma: palma autem eſt malus, quia profert dactylos, qui cùm ſint ſuaves & molli cortice, poma nuncupantur.

Quinto.

Quintò, quia id ſignificatur capit 8. 5. cùm dicitur: *Sub arbore mali ſuſcitavi te.* ubi plura hac de re.

Unde huc alludens Fortunatus, & ex eo Eccleſia in Officio Paſſionis & crucis ſic de ea canit:

Crux fidelis, inter omnes
Arbor una nobilis;
Nulla ſilva talem profert
Fronde, flore, germine:
Dulce lignum, dulces clavos,
Dulce pondus ſuſtinet.

Dicit ergo ſponſa: *Sicut malus inter ligna ſilvarum ſic dilectus meus inter filios*, q. d. cum S. Ignatio: *Amor meus crucifixus eſt*; Nullum diligo, niſi Chriſtum crucifixum. Et

C cum S. Paulo: *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*, Galat. 6. Audi S. Ambroſium in pſalm. 118. ſerm. 5. verſ. 1. *Iſtæ manſiones ſunt crucis Chriſti, & ſepulturæ, in quibus vulnerata eſt Eccleſia, ſed vulnere charitatis. Vulnus enim eſt, quod Chriſtus excepit; ſed unguentum eſt, quod effudit; pomum eſt, quod pependit. Hoc pomum guſtavit Eccleſia, & ait: Et fructus eius dulcis in faucibus meis. Et ut ſcias quia pomum eſt Dominus, legiſti ſuprà: Tamquam malum in lignis ſilvæ, ita conſobrinus meus.*

Sub umbra illius quem deſideraveram, ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.

SEptuag. *in* (Symmach. *ſub*) *umbra eius concupivi, & ſedi*, id eſt, umbram ejus ardenter concupivi, & concupita fruitus ſum, ſub eaque jucundiſſimè ſedi; Vatabl. *cuius umbram expetivi, & ſub ea ſedebo*; Arabicus, *concupivi obumbrari umbra illius, & ſedi.*

Pomi umbra iucundiſſima.

Perſiſtit in ſimilitudine mali. Malus enim meliorem dat

D umbram, quàm platanus, cuius tamen umbra iucundiſſima æſtimatur, teſte Plinio, & Platone in Phædro, ubi Socratem ſub platano diſputantem inducit: *Hæc enim platanus*, inquit, *eſt admodum patulis diffuſa ramis, & procera, & altitudo opacitaſque perpulchra nimiùm & amœna*, &c. Arbores enim frugiferæ, qualis eſt malus, uti in ſe temperatiores, & ſuaviores ſunt, quàm infrugiferæ, & agreſtes: ita & temperatiorem ſuavioremque præ iis emittunt umbram: adde, & fructus, quibus viatorum ſub iis degentium famem, æſtumque & ſitim levent.

Hac umbra adumbratur ſponſæ deſponſatio

Nota. τὸ *ſub umbra* ſignificat ſponſæ deſponſationem. Sponſa enim olim ſolebat conopœo, ſive umbraculo aut pallio ſponſi tegi, quo ſignificabatur eam ut ſponſam ſub ſponſi eſſe cura, & tutela. Unde Ruth. cap. 3. 9. expetens connubium Booz, qui quaſi proximus heres iuxta legem veterem eam ducere tenebatur, illi ait: *Expande pallium tuum ſuper famulam tuam, quia propinquus es*, hoc eſt, me

in tuam

in tuam umbram, putà in tuam familiam, domum, curam & protectionem, ſuſcipe, uxorem me ducito, me tibi deſponde, & in ſignum deſponſationis ſub pallii tui umbra & tegumento me tibi aſſocia. Et Deus Synagogæ Ezech. 16. 8. *Ecce tempus tuum*, inquit, *tempus amantium, & expandi amictum meum ſuper te*. Idem fuit ritus Gentium. Unde Euripides apud Stobæum, patrem ita filiam inſtruentem inducit: *Cùm ſub egregii viri pallium veneris, reliqua ſtudia viro ſinito*. Denique B. Virgini dixit Gabriel: *Virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*, q. d. Spiritus ſanctus velut ſponſus umbra ſua te excipiet, atque in te peraget arcanam Verbi incarnationem. Chald. hæc de more accipiens de lege data à Moyſe Synagogæ & Judæis, ſic vertit, *tunc temporis in umbra maieſtatis eius deſideravi habitare, & verba legis eius dulcia fuerunt gutturi meo, & præmia præceptorum eius ſervantur mihi in ſæculo venturo*.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

QUæres, quænam umbra Chriſti, quam ambit, & ſub qua latè ſedet quieſcitque Eccleſia, & anima ſancta?

Umbra Chriſti, Primo incarnatio;

Reſpondent Primò, nonnulli eſſe incarnationem, ſive Verbum incarnatum: hoc enim ut unicum mille malorum ſuorum remedium, per tot millia annorum avidiſſimè expectabat Eccleſia. Verbum enim eſt lux & lumen immenſum, cujus umbra eſt corpus & humanitas ab eo aſſumpta hæc enim velut umbra celat & velat deitatem & majeſtatem Verbi. Humanitas ergo eſt umbra divinitatis, quæ per illius tenue velamen obſcurè pellucet & tralucet.

Secundo, protectio Eccleſiæ & animæ ſanctæ:

Secundò, propriè & genuinè Chriſti umbra eſt ejus providentia, cura & protectio Eccleſiæ, & animæ ſanctæ, velut ſponſæ ſuæ, juxta illud Iſaiæ 51. 16. *In umbra manus meæ protexi te, ut plantes cælos, & fundes terram*. Ita Origenes, Nyſſenus. Caſſiodorus, Ambroſ. Philo, S. Anſelm. & alii Ex hac Chriſti virtute quaſi animata S. Petri umbra ſanabat quoslibet infirmos, Actor. 5. 15. Hinc de Chriſto ait Jerem. *In umbra tua vivemus in Gentibus*, Thr. 4. 20. Etc. 1. v. 15. vertunt Sept. *Ad lectulum noſtrum umbroſus*, putà ſponſus Chriſtus. Et Pſaltes: *Sub umbra alarum tuarum ſperabo*, pſal. 56. v. 2:

Tertiò, Spiritus ſanctus.

Tertiò, umbra Chriſti eſt Spiritus ſanctus, ſicut enim corpus jacit umbram, eaque velatur & obumbratur, ita Chriſtus qua Deus, ſpirat Spiritum ſanctum, eoque quaſi velatur & tegitur. Hinc Spiritus ſanctus obumbrando B. Virgini, in ejus utero Chriſti, quà homo eſt, corpus formavit, organizavit animavit. Verbo Dei hypoſtaticè copulavit, Lucæ 1. 31. ſicut gallina umbra alarum ſuarum ovis incubans, calore ſuo format pullum, animat, vivificat & excludit, ait Theophylact. in Lucæ 1. Audi S. Gregorium: *Umbræ Chriſti protectio eſt Spiritus ſancti. Spiritus quippe ſanctus mentem, quam replet, obumbrat, quia omnem tentationum fervorem temperat, & dum aura ſuæ inſpirationis ſuaviter mentem tangit, quidquid noxii caloris ſuſtinebat, expellit, & quam iam forſitan nimius vitiorum æſtus marcidam fecerat, umbra ſancti Spiritus protegens recreat, ut, dum in ejus inſpiratione ſedent, pauſat, vires colligat, quiòns ad æternam vitam robuſtiùs currat*.

Quarto, lex vetus.

Quartò, Origenes, Theodoret. Philo Carpath. & S. Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 5. per umbram accipiunt legem veterem, in qua ſediſſe ſe ait Eccleſia ante Chriſtum, cùm adhuc degeret in Synagoga Moyſis: lex enim erat umbra Euangelii, ſicut Moyſes Chriſti, & Synagoga Eccleſiæ.

Quinto. Fides.

Quintò, appoſitè S. Bernardus ſerm. 48. per umbram accipit fidem, quæ eſt umbroſa & obſcura, per fidem enim ambulamus & non ſpeciem, ſed fides deducit nos ad claram viſionem in cælis.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Chriſtus umbra eſt animæ piæ. Primo.

ANima ſancta ſub umbra Chriſti crucifixi non ſtat, ſed ſedet, id eſt, aſſiduè verſatur per meditationem, orationem, contemplationem, præſertim dum aliqua tentatione vel tribulatione, velut ſolis ardore cruciatur & premitur: Chriſtus enim crucifixus uti crucis ſuæ, ſic & roboris participium illi communicat, imò magnis ſæpè miriſque è cælo conſolationibus eam mulcet, ut malit eſſe in cruce cum Chriſto, quàm in deliciis cum mundo. Unde & B. Franciſcus Xaverius in laboribus & ærumnis Indicis ita cæleſti dulcedine affluebat, ut clamaret: *Satis eſt Domine, ſatis eſt, nec enim mens mea in hac vita tantum gaudiorum pondus capit*. Ita S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5. Hoc eſt quod canit Pſaltes. *Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos*; pſalm. 35. 8. Notat Theodoret. in Philotheo, ſive Hiſtoria SS. Patrum cap. 9. animam Chriſto crucifixo devotam, non tantùm Chriſtum, ſed & veſtem eius, domum, calceos, & quidquid aliquam, quantumvis tenuem, ejus umbram gerit, ſuſpicere, amare & venerari.

Secundo. Euchariſtia, umbra Chriſti.

Secundò, Chriſti umbra eſt Sacramentum Euchariſtiæ: in eo enim ſub ſpeciebus panis occulitur Deitas & humanitas Chriſti, quod proinde avidè deſiderant fideles, ac ſub eo ſecurè conquieſcunt. Ita S. Bernard. ſerm. 48.

Tertio. Sancti.

Tertiò, umbra Chriſti ſunt Sancti, ſicut enim umbra eſt imago corporis, ſed exilis & inadæquata; ita vita Sanctorum eſt imago vitæ Chriſti; ſed umbratica dumtaxat, nec eam adæquans. Quare anima pia dum degit in fidelium & Sanctorum cœtu vel congregatione, ab ea velut umbra protegitur, ſanctiſque illius exemplis & conſiliis confovetur. Ita tres Patres apud Theodor.

Quarto. Profectus in virtute.

Quartò, Origen. putat per umbram notari profectum in virtute: ſicut enim umbra à meridie creſcit in veſperam: ſic & virtus animæ ſanctæ in dies creſcit, & proficit. Rurſum umbra deducit ad corpus: *Fac igitur, cùm umbra dignus fueris*, ait Origen. *ut poſſis capere umbram eius, & effectus, venies ad se (ut ita dicam) corpus eius, ex quo umbra naſcitur, tuncque ſenties fructus eius dulcedinem, diceſque: Et fructus eius dulcis gutturi meo*.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

UMbra notat deſponſationem B Virginis, uti paulò antè dixi, juxta illud Lucæ 1. *Spiritus ſanctus ſupervenient in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi idéoque, & quod naſcetur ex te ſanctum vocabitur Filius Dei*. Hæc ergo obumbratio quaſi eam deſpondit Spiritui ſancto, qui proinde in ea Chriſtum Sanctum Sanctorum efformavit, tuncque eam fructu dulciſſimo conſolationis & contemplationis adimplevit.

Rurſum, B. Virginis umbra fuit non tantùm Spiritus ſanctus, ſed & Chriſtus, hic enim vocatur ejus dilectus, id eſt, ſponſus. Hujus enim adventum & incarnationem ſummè optabat B. Virgo, quare ante ejus adventum ſub umbra eius ſedebat, tum quia ex fide Chriſti in ſe incarnandi omnem ſuam gratiam, etiam incarnationem prævíam hauſit, tum quia tota eius ſpes, deſiderium, conſolatio, protectio, omneque bonum erat ſperare Chriſtum naſciturum, videre & amare naſcentem, ac frui iam nato.

Fructus Chriſti.

ET FRUCTUS EIUS DULCIS GUTTURI MEO] Septuag. *faucibus meis*? Vatablus, *eſtque fructus eius palato meo dulciſſimus*. Quæres, quis hic Chriſti fructus?

Reſp. Primus Chriſti fructus eſt remiſſio peccatorum, iuſtificatio, gratia, & virtutes. Item prædicatio Apoſtolorum, & converſio Gentium. Ita S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5.

Secun-

Secundo. Secundus fructus Chriſti ſunt fructus Spiritus ſancti, A quos enumerat S. Paulus Galat. 5. 22. dicens: *Fructus Spiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas,* &c. Chriſtus enim mittens in Apoſtolos, & fideles Spiritum ſanctum in Pentecoſte, cum ipſo hæc ejus dona & fructus pariter miſit. Ita tres Patres apud Theodoret.

Tertio. Tertius fructus realis, & corporalis, dulcis gutturi, tam corporis, quàm animæ, eſt Euchariſtia, qua nos Chriſtus paſcit, ejuſque velut mannæ cæleſtis, dulcedine mentem inebriat. Ita Aponius, Rupertus, & S. Bernard. ſerm. 48. Amor enim Chriſti, & beneficia, qualis eſt Euchariſtia, variis hic figuris, & ſchematibus repræſentantur.

Quarto. Quartus fructus Chriſti eſt ejus ſermo, & doctrina cæleſtis, ideoque ſaluberrima, & dulciſſima. Unde & Euangelium, id eſt, bonum felixque nuntium appellatur, quia nutiat regnum cælorum, modumque eò perveniendi. Ita Nyſſenus homil. 4. & S. Ambroſius annot. ad cap. 16. Exodi.

Quinto. Quintus fructus eſt meditatio jugis in lege Domini, B ait Origenes, ac magis contemplatio Chriſti, ejuſque deitatis, ac incarnationis, paſſionis, &c. Ita S. Gregor. quem audi: *Arbor fructifera ipſe Chriſtus in corde noſtro plantatus per fidem exiſtit, quam ſi mens noſtra dignè diligit, & inſtanter excolit fructus nimirum interius pulchros, & utiles gignit. Quos dum mens ſapiens avidè comedit, omnes mundi voluptates pra eius dulcedine poſtponit. Dulce enim eſt valdè ſibi cæleſtia cogitare, in æternitate oculum intimum figere, ut aliquando in fletibus etiam mens accenſa compungatur, & inter lacrymas ſublevata angelorum cibo, ipſa videlicet ſapientia, quantò dulcius, tantò avidiùs paſcatur. Inde eſt quod ſubditur? Introduxit me in cellam vinariam.* Ita contemplatione Chriſti qua manna cæleſti paſcebatur S. Magdalena ſedens ad pedes Jeſu: unde ab eo audire meruit Lucæ 10. *Optimam partem ſibi elegit Maria, quæ non auferetur ab ea in æternum.* Et S. Auguſt. in Soliloq. cap. 22. *Obſecro*, ait, *ut omnia mihi amareſcant, ut tu ſolus dulcis appareas animæ meæ.* Idem in Manuali c. 20. *Animus amans*, inquit, *trahitur votis fertur deſideriis, diſſimulat merita, maieſtati oculos claudit, aperit voluptati, C ponens ſe in ſalutari, & fiducialiter agens in eo. Amore anima ſtertit, & excedit à corporis ſenſibus, ut ſeſe non ſentiat, quæ Deum ſentit. Hoc fit cùm mens ineffabili Dei illecta dulcedine, quodammodo ſeſe ſibi furatur, imò rapitur atque labitur à ſeipſa ut Deo fruatur ad iucunditatem. Nihil tam iucundum niſi eſſet tam modicum. Amor dat familiaritatem Dei, familiaritas auſum, auſus guſtum, guſtus famem. Anima quam tangit amor Dei, nihil aliud poteſt cogitare, nil deſiderare, ſed frequenter ſuſpirat dicens: Sicut cervus deſiderat ad fontes aquarum ita deſiderat anima mea ad te Deus meus.* Et poſt nonnulla: *Tuta, & firma requies eſt infirmis & peccatoribus in vulneribus Salvatoris. Securus illic habito: patent mihi viſcera per vulnera: quidquid ex me mihi deeſt, uſurpo mihi ex viſceribus Domini mei, quoniam miſericordia affluunt, nec deſunt foramina, per quæ effluant. Per foramina corporis, patent mihi arcana cordis, patet magnum pietatis ſacramentum. Patent viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitavit nos oriens ex alto. Vulnera Ieſu Chriſti plena ſunt miſericordia, plena pietate, plena dulcedine, D & charitate.* Ita S. Bonaventura viſitatus à S. Thoma Aquinate, rogatuſque ex quonam libro tam ſapientia, tam pia, & dulcia hauriret ſenſa & verba, quæ docendo & ſcribendo eructabat, oſtendit ei effigiem Chriſti crucifixi, dixitque: *Iſte eſt liber, Pater mi, qui mihi ſuggerit omnia quæ doceo & ſcribo. Ad pedes enim huius crucifixi anima mea maiora haurit è cælo lumina, quàm ex omni lectione, diſputatione & ſtudio.* Ita noſter P. Ribadeneira in Vita S. Bonaventuræ ex Chronicis S. Franciſci.

Crucifixus liber S. Bonaventuræ

Anagogicè. Anagogicè S. Bernard. ſerm. 48. *Ait*, inquit: *Et fructus eius dulcis gutturi meo. Meritò eius deſideraverat umbram, de quo & refrigerium eſſet & refectionem pariter acceptura. Nam cetera quidem ſilvarum ligna etſi umbram ſolatii habet, ſed non vitæ refectionem; non fructus perpetuos ſalutis. Unus eſt enim vitæ auctor, unus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus: ſalus tua ego ſum. Non Moyſes*, inquit, *dedit vobis panem hunc de cælo, ſed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Propterea ergo Chriſti potiſſimùm deſideraverat umbram, quòd ſolus ſit, qui non ſolùm ab æſtu refrigerat vitiorum, ſed & replet delectatione virtutum.*

VERS. 4. *Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.*

INTRODUXIT ME IN CELLAM VINARIAM, (hebr. *in domum vini*. Hebræi enim cellam, ſtabulum, cubiculum, imò omne vas & receptaculum vocant domum.) ORDINAVIT IN ME CHARITATEM] Aptè ad ſeriem dramatis poſtqoam dixit ſponſa: *Fructus eius dulcis gutturi meo*, ſubiungit: *Introduxit me rex in cellam vinariam*, quia fructus, id eſt, cibus & comeſtio excitat ſitim, quam proinde ut levet ſponſa, poſt comeſtum fructum inducitur in cellam vinariam. Ruiſum, ut rectè S. Bernard. ſerm. 49. *Habito*, inquit, *pro votis dulci admodum familiarique colloquio cum dilecto, illo abeunte ſponſa regreditur ad adoleſcentulas, aſpectu ita ipſius affatuſque refecta atque accenſa, quatenus ebria ſimilis appareret: & quaſi illis ſtupentibus novitatem, & quærentibus cauſam, reſpondit mirum minimè eſſe ſi vino æſtuaret, quæ in cellam vinariam introiſſet. Et ſecundum literam ita: ſecundum ſpiritum quoque non negat ebriam, ſed amore, non vino, niſi quòd amor vinum eſt.*

Sunt ergo hæc verba ſponſæ ad ſocias: ſive adoleſcentulas, quibus narrat ſe à ſponſo inductam in cellam vinariam, ibique vino charitatis accepiſſe. Porrò Septuag. vertunt, *introducite* (ò adoleſcentulæ, vel potiùs ò ſocii ſponſi, putà Apoſtoli & doctores) *me in cellam vinariam, ordinate in me charitatem*. q.d. Ego amore ſponſi ardeo, ideoque ſpirituali ſiccitate, & ſiti æſtuo: Vos ergo, ò ſocii ſponſi, inducite me in cellam vini, ubi ſitim hanc reſtinguam, ac ſimul ordinate in me charitatem, id eſt, ornate me iis veſtibus, monilibus, ceteriſque omnibus, quæ me ſponſo amabilem faciant, quæque ſponſam tanti ſponſi deceant, ut nuptias cum eo decorè celebrare merear. Hinc & Syrus more ſuo ſequens Septuag. vertit, *introduxerunt*; Noſter meliùs cum Chald. Vatablo, & aliis vertit, *introduxit*; hoc enim ſignificat Hebr. [illegible] *heviam*.

Verba ſponſæ ad adoleſcentulas.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

INducta eſt ſponſa à ſponſo ab umbra mali in cellam vini; id eſt, in locum deliciarum, & nectaris, ubi bibit vinum charitatis ut myſteriorum gratiam, & lætitiæ capiat ſuavitatem, ait S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5.

Quæres, quænam ſit hæc cella vinaria? Primò, Origen. homil. 3. & 4. Theodor. & alii accipiunt domum ſapientiæ, putà gymnaſia vel templa, in quæ inducitur populus fidelis, ut ibi à doctoribus, & prædicatoribus hauriat vinum veræ ſapientiæ, id eſt, cognitionis, timoris, & amoris Dei. Hinc S. Gregorius, & Aponius per *cellam* hanc accipiunt ſacram Scripturam: hæc enim vinum ſapientiæ cæleſtis nobis propinat, & *per hanc*, ait S. Gregor. in ſponſa charitas ordinatur, quia in ejus doctrina manifeſtè dicitur qualiter Deus, & proximus ordinatè diligatur. Huc accedit Chald. qui tamen more ſuo Synagogæ legi Moyſis hæc adaptat: *Dixit*, inquit, *cœtus Iſrael. Introduxit me Dominus in domum gymnaſii doctrinæ Iſrael, in montem Sinai, ut diſcerem legem ex ore Moyſis Scribæ magni.* Huc facit quòd Chriſtum legem veterem vocat vinum vetus; novam verò, & Euangelium vinum novum quod in utres novos mittunt, & ambo conſervantur, Matth. 9. 17.

Cella vinaria quæ? Reſp. Primò, gymnaſia vel templa.

Secundò, alii meliùs per *cellam vinariam* accipiunt altare: in hoc enim ſacerdotes conſecrant, hauriunt, & diſtribuunt vinum Euchariſticum, putà ſanguinem Chriſti, juxta præceptum Chriſti. Ita Nyſſen. hom. 4. Pſellus, Rupert. & Paſchaſius Radbertus tract. de Euchariſtia c. 11. Sic ſenſus eſt, q. d. Ipſemet rex ſponſus me introduxit

in apothecam vini, hoc eſt, juſſit introire ad altare Dei, & illic ſumere calicem ſalutaris Domini, qui Deum lætificat, qui hominem vivificat: ſic pro vinea quam dereliqui, cellaria melioris nectaris ſum adepta. Alludit Salomon hic ad illud Prover. 9. 1. *Sapientia ædificavit ſibi domum, &c. immolavit victimas ſuas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam.* Vide ibi dicta.

Tertiò, congregatio fidelium in die Pentecoſtes.

Tertiò, & valdè appoſitè, *cella vinaria* eſt congregatio fidelium in Sion, cui è cælo data eſt plenitudo Spiritus ſancti in Pentecoſte, quo Apoſtolos, & fideles cæleſtibus donis, ardoribus & fervoribus implevit, ut velut muſto amoris divini ebrii eructarent magnalia Dei, Actor. 2. Ita Juſtus Orgelit. & S. Bernard. ſerm. 49. *Annon*, inquit S. Bernard. *tibi cella videtur fuiſſe vinaria illa domus, in qua erant diſcipuli pariter congregati, cùm factus eſt repentè de cælo ſonus, tamquam advenientis ſpiritus vehementis, & replevit totam domum, ubi erant ſedentes, adimplevitque prophetiam Joelis? & nonne unuſquiſque illorum exiens inebriatus ab ubertate domus illius, & torrente voluptatis tanta potatus, dicere meritò quibat: Quoniam introduxit me rex in cellam vinariam.* Vide eundem S. Bernard. ſer. 3. de Pentecoſte. Cella vinaria ergo eſt plenitudo Spiritus ſancti, ſive charitatis & zeli.

Symbolicè: cella vinaria myſterium incarnationis.

Symbolicè: tres Patres apud Theodoretum, per *cellam vinariam* accipiunt myſterium incarnationis, quaſi Eccleſia dicat angelis, vel Apoſtolis & doctoribus: *Introducite me in cellam vini, hoc eſt, docete me divinas incarnationis rationes; Deum enim Verbum appellat vinum, quod animas guſtantium lætitia afficit, ad divinitatemque perducit. Hujus cella caro eſt ab ipſa aſſumpta; quam quidem in cellam Eccleſia introducitur, una caro cum Chriſto futura. Sic enim Apoſtolus locum illum: Et erunt duo in carne una, interpretatur: Ego autem, inquit, dico in Chriſto, & in Eccleſia. Fidelium enim Eccleſia dum carnis, & ſanguinis Chriſti particeps, atque unum cum ipſo corpus efficitur, incarnationiſque rationes ab angelis diſcit, atque eas moribus comprobat, in vini cellam ingreditur. In me introducta ordinate charitatem, illam ſcilicet divinæ gratiæ communionem, qua vos ordine fruimini, in me quoque, fideles ſingulos pro cujuſque ratione divinis myſteriis inſtituentes ordinate.*

Myſticè; cella vinaria, Eccleſia.

Myſticè, Theodoret. Caſſiodor. Beda, & Anſelmus per *cellam vinariam* accipiunt Eccleſiam, in qua haurimus vinum ſapientiæ & amoris divini. Vide Hugonem de S. Victor. ſerm. 45. Inſtit. monaſt. ubi ſingulas animas hujus cellæ eſſe dolia oſtendit. Unde Origen. homil. 2. ex duabus, ſponſum ſic ad novitios loquentem inducit: *Introducite me in domum vini. Cur tamdiu foris maneo? Ecce ſto ante oſtium, & pulſo: ſi quis mihi aperuerit, ingrediar ad eum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum. Catechumenis pariter loquitur: Introducite me, non ſimpliciter in domum, ſed in domum vini. Impleatur vino lætitiæ, vino Spiritus ſancti anima veſtra, & ſic introducite me in domum veſtram, ſponſum, Verbum, ſapientiam, veritatem.*

SECUNDUS SENSUS,

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Cella vinaria animæ.

CElla vinaria eſt domus orationis, ac ſtudium orationis & contemplationis: in ea enim Deus propinat fidelibus vinum conſolationis, exultationis, amoris & favoris divini. Ita S. Gregorius, Caſſiodor. Haymo. S. Bernard. & alii. Audi S. Gregorium: *Quid enim*, inquit, *per cellam vinariam congruentius, quàm ipſam arcanam æternitatis contemplationem accipimus? In hac æternitate angeli ſancti vino ſapientiæ inebriantur, dum ipſum Deum facie ad faciem videntes, omni voluptate ſpirituali ſatiantur. Hanc ſancta mens, ſi à ſponſo introducatur, poſtpoſitis omnibus temporalibus intrat, in qua ex illis angelicis deliciis, quantum ſibi conceditur guſtat. Et ſi adhuc quia in corpore corruptibili detinetur, ſe perfectè non ſatiat; tamen ex illo minimo, quod cursim ſumit, conſiderat, quantum debeat amare quod amat.* Et S. Bernard. ſerm. 49. *Si quis*, inquit, *orando obtineat mente excedere in id divini arcani, unde mox redeat divino amore vehementiſſimè flagrans & æſtuans A juſtitiæ zelo, nec non & in cunctis ſpiritualibus ſtudiis atque officiis per nimium fervens, ita ut poſſit dicere: Concaluit cor meum intra me, & in meditationibus meis exardeſcit ignis; is planè cùm ex charitatis abundantia, beatam & ſalutarem vini lætitiæ ructare crapulam cœperit, in cellam non immeritò perhibebitur vinariam introiſſe. Cum enim duo ſint beatæ contemplationis exceſſus, in intellectu unus, & alter in affectu; unus in lumine, alter in fervore; unus in agnitione, alter in devotione; pius ſane affectus, & pectus amore calens, & ſancta devotionis infuſio, etiam & vehementis ſpiritus repletus zelo non planè aliunde, quàm è cella vinaria reportantur; & cuicumque cum horum copia ſurgere ab oratione donatur, poteſt in veritate loqui, quia introduxit me rex in cellam vinariam.*

Tres ſponſi cellæ.

Idem S. Bernardum ſerm. 23. tres ſponſi cellas aſſignat, aromaticam, unguentariam, & vinariam: primam ait eſſe diſciplinæ; ſecundam naturæ; tertiam gratiæ. Additque dici vinariam: *quòd in ea vinum zeli in charitate ferventis reconditur. Nec debet omnino præeſſe aliis, qui in eam necdum meruit introduci. Oportet prorſus hoc vino æſtuet, qui aliis præſidet, quemadmodum Doctor Gentium æſtuabat quando dicebat: Quis infirmatur & ego non infirmor? quis ſcandalizatur B & ego non uror? Alioquin improbè ſatis præeſſe affectas, quibus prodeſſe non curas; & quorum non zelas ſalutem, ſubjectionem nimis ambitioſè vendicas tibi.*

Vinum, charitas & amor.

Porrò vinum, quod in cella Dei bibitur, eſt charitas & amor, inquit, Gulielm. *Hoc vino nihil caſtius, ſapidius, calidius: caſtius, quia quò magis bibitur, eò magis extinguit ſitim concupiſcentiæ; ſapidius, quia præbet guſtum, quàm ſuavis ſit Dominus, & ideò lætificat cor hominis; calidius, quia velut ignis mentes piorum inflammat, renes urit, & corda potenter inebriat animam, & uſque ad oblivionem ſui inducit, planè tales ebrioſi regnum Dei poſſidebunt.*

Unio realis cum Chriſto in Euchariſtia qua?

Myſtici, ſive contemplativi, per *cellaria* accipiunt intimam, & ſummam animæ non cujuſvis, ſed ſponſæ, id eſt, eximiè ſanctæ, & contemplativæ, cùm Chriſto in Euchariſtia unionem, quæ non ſolùm per communem charitatis affectum fiat, ſed per effectum etiam, & realem puriſſimarum mentium cum Chriſto conjunctionem, quæ in profundo cordis, & quaſi in centro animæ intimo & ineffabili amoris actu, complexuque mutuo perficitur, ad quam ab illa per ſingularem Dei bonitatem C feliciter aliquando tranſitur, ſicut in oratione divina à contemplatione ad realem cum Deo unionem, atque complexum nonnumquam pervenitur. Hanc autem feliciſſimam unionem nihil aliud eſſe dicunt, quàm intimam manifeſtationem ipſius Chriſti præſentiæ in hoc Sacramento latentis, non tam per viſionem aut revelationem, quam per amplexus dulciſſimos, quibus animam ita ineffabiliter ac ſuaviter adſtringit, ut ipſa realem ejus præſentiam, oſcula & amplexus certiſſimè percipiat, ejuſque bonitatem, & ineffabilem dulcedinem in ſuo fonte deguſtet. Hæc unio mirabilis ſi ex parte Chriſti conſideretur, nihil aliud eſt, quam illapſus, ſive manifeſtatio ipſius Chriſti occultè in Sacramento exiſtentis, ſe tamen oſtendentis purgatiſſimis mentibus ſub ratione ſummæ lucis, & ineffabili quodam contactu ad carnem ſpiritumque pertingentis: qui contactus nihil aliud eſt, quàm dulciſſimus amplexus, & deoſculatio Chriſti; qua ſponſam dilectiſſimam ſuaviatur. Ex parte verò animæ eſt mutuus amplexus, quem conſequitur experimentalis ipſius Chriſti perceptio, per quem ſpiritalis dulcedo in ipſo Deo poſſidetur. Ea porrò perceptio D nullius hominis meritis, aut diſpoſitioni reſpondet, cùm ſit gratia gratis & ex mera Chriſti liberalitate pauciſſimis conceſſa. Ita ex S. Cypriano, S. Bernardo, S. Bonaventura, & aliis poſter Salianus lib. 11. de Amore Dei, cap. 12. Longè intimiùs, profundiùs, jucundiùs, ineffabiliùs animæ beatæ uniuntur Deo per viſionem, & amorem beatificum, quo in divinitate, quaſi in pelago felicitatis bonorumque omnium merguntur, & abſorbentur, ut aliud cogitare, velle, amare, deſiderare nequeant, quàm Deum vel propter Deum.

Fit per illapſum Chriſti.

TER-

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus B. Virginem aſſerit in cellam vinariam introductam, cùm deficiente vino in nuptiis in Cana Galileæ, vinum delicatiſſimum per Chriſti miraculum convivis procuravit; ac in nuptiis totius mundi, id eſt, in toto genere mortalium procuravit per Chriſtum vinum myſticum, putà incorruptionem animarum & immortalitatem corporum: *Introduxit* ergo *me in cellam vinariam*, inquit, *& ordinavit me in charitatem, id eſt, intelligere me fecit ſe ad hoc veniſſe, ut humani generis aquaticam infirmitatem in ſuum vinum, id eſt, in ſua immortalitatis converteret fortitudinem, & quod affectibus meis divinam voluntatem præferre deberem. Hoc eſt enim ordinatam ha-* B *bere charitatem, optare quidem ut non moriatur talis dilectus, ſed ampliùs deſiderare totius humani generis ſalutem.*

Varia verſiones. ORDINAVIT IN ME CHARITATEM] Hebraicè וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה *dighlo alai ahava*, id eſt, *vexillum eius ſuper me charitas*; Septuag. videntur legiſſe (uti & jam legunt nonnulli) alio puncto דִּגְלוּ *dighlu*, id eſt, *vexillate*, ſive *ordinate*. Unde vertunt, *ordinate ſuper me charitatem;* & Symmach. *coacervate ſuper me charitatem;* & S. Ambroſ. ſerm 5. in pſalm. 118. *conſtituite in me dilectionem*, & Rabbini veteres: *inſignem facite*; vel *magnificate ſuper me charitatem*. Noſter omiſſa ultima litera ו *vau*, videtur legiſſe דָּגַל *dagal*, id eſt, vexillavit, id eſt, vexillum erexit, hoc eſt, *ordinavit in me charitatem*. Verùm non eſt neceſſe huc confugere. Ex Hæbreo enim *dighlo alai ahava*, id eſt, *vexillum eius ſuper me charitas*, ſi ſubaudias verbum præſens *eſt*, rectè vertas: *vexillum eius ſuper me eſt charitas*, hoc eſt, *vexillavit ſuper me charitatem*, ſive, vexillum charitatis ſuper me erexit; quod Noſter aptè vertit, *ordinavit in me charitatem* eo ſenſu, quem mox dabo; Septuag. verò ſubaudientes Optativum vel Imperativum *ſit*, vel *eſto*, vertunt, *vexillum eius ſuper me ſit charitas*, ſubaudi & præpone, *Ef-* C *ficite ut vexillum eius ſuper me ſit charitas*, hoc eſt, *vexillate*, ſive *ordinate ſuper me charitatem*. Septuag. ſequitur Symmachus, S. Ambroſius, & Rabbini: S. Hieronymus verò lib. 3. in Zachar. c. 14. legit, *ponite ſuper me charitatem;* Syrus, *ordinaverunt erga me*, vel *contra me amorem;* denique Arabicus, *ordinaverunt adverſùs me tentationem*, vel *probationem*.

Quæres cur Noſter & Septuag. Hebr. דָּגַל *dagal*, id eſt, *vexillavit*, ſive erexit vexillum, vertunt *ordinavit*? Reſp. quia τὸ *ordinavit* eſt hìc verbum militare, & ſignificat ordines exercituum; caſtrorum & acierum. Tota enim vis, totumque robur exercitus conſiſtit in recta ejuſdem ordinatione, quæ ſi ſervetur, certa eſt ſpes victoriæ: ſin ordines turbentur, certa ejus eſt clades & ruina. Audi Vegetium lib. 2. de Re milit. cap. 13. *Antiqui, quia ſciebant in acie, commiſſo prælio, celeriter ordines acieſque turbari; ne id poſſet accidere, cohortes in centurias diviſerunt, & ſingulis centuriis ſingula vexilla conſtituerunt, ita ut ex qua cohorte, vel quota centuria eſſet, in illo vexillo literis eſſet adſcriptum, quod legentes vel intuentes milites, in quovis tumultu à contubernalibus ſuis aberrare noſſent.*

Idem cap. 20. docet Romanos partem ſtipendii militum apud proprium cujuſque cohortis vexillum depoſuiſſe, ut pro eo fortiùs dimicarent milites, cùm ſcirent ſe pro ſuis D ſtipendiis dimicare. Dicit ergo ſponſa: Sponſus in cellam vini me inducens, vinoque charitatis me potans, adeò illa me replevit & roboravit, ut exercitum ex ea validum, aciemque robuſtam in me videatur inſtruxiſſe & ordinaſſe, qua contra omnes hoſtes, perſecutiones, tentationes, tribulationes, concupiſcentias & vitias fortiter æquè ac ſapienter confligam, vincam, ac invicta de ijs triumphem. Officia enim & actus varii charitatis, ſunt quaſi multi milites charitatis, qui juncti ejus exercitum conflant. Unde Symmach. vertit, *coacervate ſuper me charitatem*.

Vt exercitus ſit charitatis robur in ordine conſiſtit. Porrò, ſicut in exercitu robur conſiſtit in recta militum diſpoſitione & ordinatione: ſic & robur charitatis

A conſiſtit in recta officiorum & actuum ejus diſtributione, & ordinatione. Primò enim diligendus eſt Deus, deinde propter Deum anima propria, tertiò proximus, iiſque ſuo gradu & ordine. Primò enim diligendi ſunt parentes corporales & ſpirituales, deinde fratres, mox cognati, inde ceteri homines, quiſque ſuo gradu & ordine, quod ſi ordinem charitatis invertas, charitatem perdis & evertis. *Ordinavit* ergo *in me charitatem*, non aliud eſt, quàm ſi dixiſſet: Statuit me ſub vexillo charitatis, juſſit me in hoc ordine militare. Rectè verò Noſter, ſicut & Septuag. uſus fuit verbo ordinandi: tum quia (ut ait D. Auguſt.) *nihil eſt aliud perfecta & vera virtus, quàm ordo amoris*: tum quia ſponſa his verbis hoc voluit: Non ſum ſuavi illo nectare dementata, non ebullit in me concupiſcentia; non agor in furorem, aut vagor bacchabunda; ſed probè mihi conſto, ſobrius eſt amor meus, & rerum perſonarumque quam oportet, æſtimationem, & diſpoſitiones, ordinemque plenè teneo, quia ſequor charitatem quaſi cynoſuram; hæc ſemper ordinata eſt, non minùs quàm acies inſtructa ſuis vexillationibus. Sic enim charitas primo loco Deum collocat, ſe ſecundo, tertio proximos, & hos ipſos quoſdam in principiis, quoſdam in media acie, quoſdam in agmine extremo. Ita Nyſſenus, Aponius, Honorius, & alii hìc, ac S. Fulgent. libr. 1. ad Monim. cap. 20. S. Auguſt. vel quiſquis eſt Auctor (ſtylus enim à S. Auguſt. diſſonat) libr. de Subſtantia dilectionis cap. 4. & 5. atque ex iis Delrio. Huc facit officiorum, velut militum, in Eccleſia diſtributio & diſtributus ordo, de quo Apoſtol. 1. Corint. 12. 4. *Diviſiones gratiarum ſunt, idem autem Dominus: & diviſiones operationum ſunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus*. Et poſt nonnulla: *Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, primùm Apoſtolos, ſecundò Prophetas, tertiò Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes & genera linguarum.*

Lib. 15. c. 22. de Civ. Dei.

Vexillare charitatē, multa notat. Porrò ex Hebr. דָּגַל *dagal*, id eſt, *vexillavit*, multiplices, iique ſapidi & profundi, erui poſſunt ſenſus. *Primò.* Primò, Vatablus vertit, *cujus (ſponſi) vexillum erga me eſt dilectio*. Solent enim duces vexillo poſt ſe trahere milites, ita C ſponſus ſponſam amore, tamquam vexillo, ad ſe ſuaque caſtra attraxit.

Secundò. Secundò, ſicut in arce capta victoris elevatur vexillum, in quo expreſſum illius inſigne conſpicitur: ſic ſponſa victa beneficiis ſponſi, iiſque capta eſt & poſſeſſa, ut charitas, quæ ſponſi eſt. vexillum, ſuper ipſam jam ſit erecta. Unde Chald. vertit, & *vexillum præceptorum eius ſuſcepi ſuper me in dilectione, & dixi: Omnia, quæ præcepit Dominus, faciam & audiam.*

Tertiò. Tertiò, Giſſerius, q. d. Introducens me ſponſus in domum vini, in domum amoris ac voluptatis, erexit in me, quem in omnibus ſequerer amorem, illum mihi propoſuit, quem ſequerer, quemque illæſum ſervarem jugiter, æquè ac vexillum ſequuntur tutanturque milites.

Quartò. Quartò; Sotto major, q. d. Sicut in acie bene ordinata ſolent milites, legiones, cohortes & decuriæ vexillum, ſeu vexilliferum intueri ad victoriam & gloriam: ſic ego ſponſum meum ſemper amori meo, velut ſcopum propoſitum habeo, atque omnes actiones meas ad eum dirigo & exigo, ut ſint Deo gratæ, honeſtæ & bene ordinatæ, & denique gloria dignæ, juxta illud quod præcepit Paul. 1. Corinth. cap. 10. *Sive ergo manducatis, ſive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

D Porrò vexillum charitatis Chriſti, ex vexillum crucis. In cruce enim invictam & ſummam charitatem, tum erga Deum, tum erga homines Chriſtus oſtendit; unde per eam de peccato, morte, diabolo & inferno triumphavit. Quocirca Conſtantinus Magnus hoc crucis vexillum ſibi in cœlo cum hoc lemmate oſtenſum: *In hoc ſigno vinces*, caſtris ſuis contra Maxentium alioſque tyrannos prætulit, ac labarum quaſi laborum ὅρον, id eſt, finem & terminum nuncupavit, nam per illud omnes hoſtes proſtravit, teſte Euſebio lib. 1. de Vita Conſtant. cap. 22. & ſeq.

Labarum Conſtantini, unde ſic dictum?

Quintò. Quintò, Tuelmanus ex Chald. vertit, *glutinum eius*, ſive *junctura ad me eſt charitas*. q. d. Sponſus per charitatem mihi intimè conjungitur, & quaſi per glutinum conglutinatur, ſicut conglutinantur chartæ.

Sixtò. Sextò, Rabbini vertunt, *inſignivit in me charitatem*, vel *inſigne ejus ad me dilectio*. q. d. Sponſus non vulgariter, ſed inſigniter me amat: nam inſignia, & eximia dilectionis officia mihi exhibuit. Aut magnam, inſignem & ardentem charitatem qua eum redamem, mihi infudit.

Septimò, nervosè præ omnibus noſter Sanchez cum *Septimò.* Syro vertit, *Amorem contra me tamquam exercitum vexillatum*, id eſt, per acies & vexilla digeſtum, *inſtruxit*. q. d. Non potui reſiſtere ſponſi viribus, quia ipſe omnes amoris vires in me effudit, quia ſuis officiis & beneficiis me obruit, & quaſi ſagittis amoris confixit, & vulneravit: amore ergo victa, confixa & obruta victori me totam dedo, & devoveo: acies autem, quam ordinavit ſponſus in me, & qua munitus animum meum expugnare aggreſſus eſt, illa ſunt quæ ad redamandum vehementer alliciunt: in primis ipſi ſponſi mei mitiſſimi mores, ſtudium in me ſingulare, liberale ingenium, eximia forma, amatoriæ blanditiæ, munera exquiſita, doralis vinea, & alia, quæ hoc capite, & deinceps explicantur latiùs. His omnibus tamquam armis oppugnavit ſponſam, his telis confixit, his charitatis vinculis attraxit, his illam ſibi ipſi violenter eripuit. Accedit quod verbum Græcum τάττω id planè ſignificat: unde τάξις dicitur acies, & idem non obſcurè innuunt. Septuag. dum vertunt, *quia vulnerata charitate ego*; & Symmach. τετρωμένη φίλτρῳ, quod eſt quaſi inſtrumentum & telum amoris.

Huc pertinet expoſitio Caſſiodori, & Bedæ, *qui ordinavit in me charitatem* ſic exponunt, q. d. Deus prior dilexit me, itaque me ad ſe redamandum compulit. Addit Beda, Deum ordine quodam homines, q. d. *Omnia quidem membra mea, omnes electos pia ſibi charitate copulavit, ſed eminentiora quæque ampliori, ut decet, affectu complexus eſt. Omnes quippe dilexiſſe patet ex illis verbis: Cùm dilexiſſet ſuos, qui in mundo erant, in finem dilexit eos. Et tamen indulgentior in quendam amor intimatur, cùm dicitur: Diſcipulus ille, quem diligebat Ieſus.* Adiungit Beda deinde, Deum ſuam hanc in Eccleſiam charitatem, quibuſdam profectuum gradibus per temporum intervalla monſtraſſe.

Octavò. Octavò Septuag. vertunt, *ordinate ſuper me charitatem*, ut ſicut ſponſus ſponſam ambiit, ſic vice verſa ſponſa ſponſi nuptias ambiens, dicat ſociabus: Eja meam charitatem ordinate, ac velut inſtructam aciem ſponſo meo proponite, ut is in amoris domo ab amore meo vincatur, mihique in ſponſum ſe dedat. Unde ſubdit: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo*. q. d. Significate ſponſo amoris mei vehementiam, & ex ea languorem, ut is eo vulneratus amori ſuccumbat meque ſui amantiſſimam vehementiſſimè redamet: charitatis ergo acie, & vexillo, non tantùm contra omnia adverſa, ſed etiam contra Deum confligimus, & ſuperamus; ſicut Jacob cùm eo conflixit, indeque vocatus eſt Iſrael, id eſt, dominans Deo, Geneſ. 32. 28. Talis charitatis athleta, imò dux & ductor erat S. Paulus, qui proinde charitatis aciem inſtruens: *Quis*, inquit, *nos ſeparabit à charitate Chriſti; tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* &c. *Certus ſum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Rom. 8. v. ult.

Denique vox *vexillavit*, & *vexillum*, ſignificat Eccleſiam, & ſponſam eſſe militantem per totam hanc vitam, ac continuò confligere debere cum dæmone, mundo & carne: ſunt enim hæ duæ civitates, ſcilicet Dei & diaboli, ſive piorum & impiorum, inter ſe contrariæ, & hoſtiles, quæ perpetuò inter ſe confligunt, ut docet S. Auguſtinus libr. de Civit. Unde & noſter fundator S. Ignatius in lib. Exercit. ſpiritual. exercitium proponit duorum vexillorum, unum eſt Chriſti, alterum Luciferi, ac quiſque milites conſcribit, & quos poteſt ad ſuum vexillum advocat. Vexilli Chriſti inſigne eſt charitas, Luciferi cupiditas. Porrò in cella vinaria utriuſque, bibitur utraque; ubi rurſum alluditur ad eos, qui conſcribunt milites: hi enim in tabernis hoſpitantur, ibique adventantibus vina propinantes, ſic eos ad nomen militiæ dandum alliciunt. Rurſum Coſaki, Hollandi, aliique plures; cùm quid arduum, & periculoſum aggredi volunt, ſolent dolia vini (idque ſubinde aduſti) militibus proponere, ut vino æſtuantes metum mortis ponant, ac animoſi in hoſtem ruant. Sic Chriſtus ſanguine ſuo nos in Euchariſtia potat, ut ejus amore ebrii, in mortem, & martyrium, ſi opus ſit, generosè procurramus.

Duo vexilla militaria, Chriſti, & Luciferi

Tropologicè: Charitas eminet ceteris virtutibus, & ſuper omnes vexillum erigit, ad illudque omnes convocat: quod ſi illud ſequantur, omnia tranſcendunt, ſeſeque magna laude, & meritis cumulant, ut docet Apoſt. 1. Corinth. 13. *Charitas*, inquit, *patiens eſt, benigna eſt*. &c. Hinc charitas ceteras virtutes quaſi acies Dei ordinat: Primo loco ponit fidem; Secundo humilitatem; Tertiò ſpem; Quartò pœnitentiam; Quinto patientiam; Sexto miſericordiam, &c. Rurſum hic ordo charitatis virtutes ipſas ſtabilit, facitque firmas, & ſolidas. Unde S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5. verſ. 1. legit, *conſtituite in me dilectionem*, ſicque explicat: *Bona ſtativa* (ſtatio, & munitio militaris) *ubi plenitudo eſt charitatis*. Nyſſen. vero homil. 4. Græcum τάξατε referens ad τάξεις, id eſt ordines militares vertit, tum *ordinate*, tum *conſtituite & confirmate*: *Quoniam*, inquit, ſponſa, *quæ primò fuerat dilecta, per inobedientiam fuit inter inimicos reputata, nunc ad eamdem reverſa eſt vitam, per charitatem Domino coniuncta; ea nunc dicit: Confirmate mihi hanc gratiam, eamque ſtabilem facite, & immobilem, vos amici ſponſi, ſtudio & diligentia mihi conſervantes propenſionem ad id, quod eſt melius.*

Tropolog. charitas vexillum erigit virtutum.

Denique arma, id eſt, officia charitatis ſunt invicta, nec quis eis reſiſtere valet, juxta illud cap. 8. 6. *Fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio*, &c. *aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Quin & Philoſophi idem ſenſerunt: *ſi vis amari*, inquit ille, *ama*.

Ut præſtem Pyladen, aliquis ſe præſtet Oreſten:
Hoc non ſit verbis; Marce, ut ameris, ama.

Vis ergo inimicum ſuperare, imò ſubiugare, tibique facere amicum, præveni eum officiis & beneficiis; ſic enim *carbones ignis congeres ſuper caput eius*, Rom. 12.

Hinc S. Auguſt. libr. 15. de Civit. capit. 22. docet quòd virtus non eſt aliud quàm ordo amoris, nec vitium aliud quàm inordinatio amoris. Omnis enim creatura, inquit, cùm bona ſit, & bene poteſt amari, & malè; bene, ſcilicet ordine cuſtodito; malè autem, ordine perturbato, &c. *Unde mihi videtur, quod deffinitio brevis, & vera virtutis, ordo eſt amoris, propter quod in ſancto Cantico Canticorum cantat ſponſa Chriſti, civitas Dei, ordinate in me charitatem. Huius igitur charitatis, hoc eſt, dilectionis & amoris ordine perturbato, Deum filii Dei neglexerunt, & filias hominum dilexerunt. Quibus duobus nominibus ſatis civitas utraque diſcernitur.* In civitate enim Dei eſt ordo amoris, in civitate verò diaboli eſt inordinatio amoris: quia pii amant Deum ſuper omnia, creaturas omnes propter Deum; impii verò plus amant creaturam, v. g. honorem, aurum, delicias, quàm creatorem. Porrò quia ordo hic Charitatis eſt difficilis, ideò Eccleſia, & anima ſancta petit ab angelis, & viris ſanctis. *Ordinate in me charitatem*, juxta Septuag. Unde S. Hieron. epiſt. 8. ad Marcellam: *Dilectio*, ait, *ordinem non habet, & impatientia neſcit menſuram. Unde in Cantic. quaſi difficile præcipitur: Ordinate in me charitatem.*

Virtus, eſt ordo amoris: vitium, inordinatio.

Huc accedit S. Bernardus ſerm. 49. qui per ordinationem charitatis accipit diſcretionem, quæ temperat, & dirigit zelum; *Semper quidem*, inquit, *zelus abſque ſcientia minus efficax, minuſque utilis invenitur: plerumque autem, & pernicioſus valde ſentitur. Quò igitur zelus fervidior, ac vehementior ſpiritus, profuſiorque charitas, eò vigilantiori opus ſcientia eſt, quæ zelum ſupprimat, ſpiritum temperet, ordinet charitatem.*

Porrò Aponius docet ordinatam eſſe in Eccleſia charitatem, cùm ipſa illam didicit ex contemplatione ſummi ordinis, qui eſt in S. Trinitate: *In quo ordine charitatis*, inquit, *quid aliud credendum eſt primùm imbui, niſi ut credat & agnoſcat primùm debere Patrem nominari, in quo Filius ſemper, ut verbum in voce? Secundùm Filium, in quo ſemper Pater; Tertiùm Spiritum ſanctum, qui vera ratione de voce & verbo de Patre & Filio procedere comprobatur ſecundùm illud initio Decalogi: Diliges Dominum Deum tuum, in toto corde tuo; ſecundus ordo eſt: In tota anima tua; tertius ordo eſt: In tota virtute tua.*

Plura

Plura de ordine, & ordinanda charitate, vide apud S. Bernardum, ſerm. 49. & 50. ubi ordinem hunc dilectionis aſſignat, ut dilectioni hominis, Dei dilectio præponatur, & in hominibus ipſis perfectiores infirmioribus, cælum terræ, æternitas tempori, anima carni. Additque charitatem meliores ſemper præponere in affectu, ſed non in actu: nam actu maior dilectio, & cura adhibenda eſt magis egentibus, & iis quorum cura tibi commiſſa eſt, quàm exteris, licèt ſanctioribus. Sed audi pauca è multis: *Da mihi hominem, qui ordinato Dei intendat amori, reſpiciens terram, ſuſcipiens cælum, utens hoc mundo tamquam non utens, & inter utenda, & fruenda intimo quodam mentis ſapore diſcernens, ut tranſitoria tranſitoriè, & id dumtaxat quod opus, & prout opus eſt, curet, æterna deſiderio amplectatur æterno. Talem, inquam, da mihi hominem, & ego audacter illum ſapientem pronuntio: cui nimirum quæque res revera ſapiunt prout ſunt, & cui in veritate atque ſecuritate competit gloriari, & dicere: Quia ordinavit in me charitatem.* Vide & de ordine charitatis S. Thomam, & Scholaſt. tract. de charitate.

Charitas meliores ſemper præponit in affectis, ſed non in actu.

Hæc omnia facilè eſt aptare, tum animæ ſanctæ, tum B. Virgini, in qua adeò fuit ordinata charitas, ut mallet mori filium ſuum, quàm animas perire. Audi Rupertum, qui eam ſic loquentem inducit: *Iam dudum docuerat me charitatis ordinem, ut dolorem quidem, & iuſti doloris gladium in mente vel anima portarem, non tamen averti propoſitum Dei cuperem, proventurum ipſi ad gloriam, & honorem, & humano generi ad perpetuam ſalutem.*

VERS. 5. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis; quia amore langueo.*

PRo *ſtipate me malis*, hebr. eſt *ſternite me in pomis*; Tigurin. *ſubſternite mihi mala*; Vatabl. *corroborate me malis*; Septuag. *conſtipate me in malis*; Scholaſt. *circumdate me malis*; alii, *agglomerate mihi poma*, ſcilicet odorata, ut aurea, citria, punica; Syrus, *poſuerunt me in deliciis, circumvallarunt me malis, quia amore infirma ſum*. Pro *floribus* hebr. eſt אשישות *aſchiſchoth*, quod hebraizantes vertunt *lagenis, ſcyphis, calicibus vini*. Verùm jam in cella vinaria vino oppleta erat ſponſa. Quare Noſter meliùs vertit *floribus*, tum quia flores reſpondent *malis*, tum quia ſolent deliquium patientes odore leni, & ſuavi, qualis eſt florum, animam halitumque revocare. Unde & Septuag. vertunt, μύροις, id eſt, *unguentis*, quæ è floribus odoratis fiunt: ubi tamen notat Origenes: *In Græco*, inquit, *habetur*: *Confirmate me in myrrhis; myrrhin genus quoddam arboris nominans, quod Latini putantes myra dictum, unguenta interpretati ſunt*. Origenes ergo pro μύροις, id eſt, *unguentis*, legit μύῤῥαις, id eſt, *arboribus myrrhæ*, hoc eſt, flore vel lacryma myrrhæ: flos enim ſuo odore refocillat languentes, non arbor. In homilia autem verſa à S. Hieronymo refertur ex alio interprete, *Oenanthinis*; œnanthe autem eſt flos vitis, ſive labruſcæ, cùm flores. Vide Dioſcor. lib. 5. c. 3. & lib. 1. c. 57.

Variæ verſiones.

Rurſum clarè Symmach. vertit, *recumbere me facite in flore*. Videtur ergo Noſter æquè ac Septuag. & Symmach. hebr. *aſiſoth* interpretari *flores*, forte à rad. שוש *ſos*, id eſt, *gaviſus eſt*. flores enim ſunt veris lætitia, camporum riſus, naturæ hominiſque gaudium. Sic Iſaiæ 16. 7. dicitur: *His qui lætantur* (hebraicè eſt לאשישי *laaſchiſchim*) *ſuper muros cocti lateris*, ut vertit. Noſter & Symmach. ut *aſiſoth* vocetur quidquid exhilarat, & lætitiam conciliat. Aut certè אשישות *aſiſoth* ſumpſit Noſter pro ציצות *tſitſoth*, id eſt, *flores*: literæ enim ש & צ cum ſunt affines, & ejuſdem quaſi ſoni, ſubinde inter ſe commutantur. *Aleph* autem initiale ſumitur, ut heemanticum, & formativum nominis, non verò ut radicale: quare *aſiſoth* hic idem eſt, quod *tſitſoth*, id eſt, *flores*. Denique *aſiſoth*, propriè ſignificat fundamenta ſive fulcra, quæ hoc loco languoris intelligenda ſunt, putà refocillantia, & animam ex deliquio ad ſe revocantia: talia autem ſunt flores, ſimileſque res odoriferæ.

Conſtructio

Sponſa in cella vinaria adeò vino amoris divini ſeſe opplevit, ut recedente ſponſo ex amoris vehementia linqueretur animo, deficeret, & collaberetur. Advocat ergo

A ſocias, eiſque inclamat: Ferte ſuppetias, flores & poma labanti admovete, quorum fragrantia ſpiritum fugientem revocem, aggeſtu verò quaſi throno, & cervicalibus, erigat & ſuſtentet erecta. Sic languere cœpit Eccleſia, poſtquam Jeſus inſtituto in ea venerabili Sacramento corporis, & ſanguinis ſui, Spiritum ſanctum miſit, qui corda fidelium incredibili ardore charitatis & martyrii, & ferventi zelo quamplurimos alios ſecum ad æternam gloriam perducendi, inflammavit: Hinc enim illa medullitus erumpentia: *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Vivo ego iam non ego, vivit autem in me Chriſtus. Tu ſcis Domine quia amo te.* Ita S. Bernard. ſerm. 51. *Poſt iſta omnia*, inquit, *ſponſo more ſuo ſecedente, illa languere amore ſe perhibet, id eſt, præ amore. Quo enim gratiorem experta fuerat præſentiam, eò poſtmodum abſentiam moleſtiorem ſenſit. Subtractio nempe rei, quam amas, augmentatio deſiderii eſt; & quod ardentius deſideras, cares ægriùs. Rogat proinde iſta interius adoramentis florum ac fructuum conſoveri, quouſque denuò revertatur, quem moleſtiſſimè ſuſtinet demorantem.*

B Porrò rebus odoratis ut floribus ſpiritus animales ali, ac vires deficientes refici & inſtaurari per halitum ſuavem rei odoriferæ olfactu attractum, docent medici & phyſici, ut Hippocrat. libr. de Alimentis ſub finem; & Galenus de Utilit. reſpir. cap. 5. ubi aſſerit neceſſarium eſſe ex inſpiratione per nares, præcipuam alimenti partem animali ſpiritui ſuggeri; & Avicenna agens de curatione ſyncopis affirmat, ſpiritum maximè nutriri bonis odoribus.

Floribus & bonis odoribus reficiuntur vires.

Quæres, quinam ſint flores & mala, quibus ſe fulciri petit ſponſa.

Flores & mala quæ?

Primò, noſter Sanchez ac Joannes Carmelita accipiunt ipſum Chriſtum, qui ſe verſ. 1. vocavit *florem campi, lilium convallium*, & *malum inter ligna ſylvarum*. Ait ergo ſponſa: *fulcite me floribus*, &c. q. d. Statuite me in ſinu atque complexu ſponſi. Quod ſtatim magis explicat, deſcribitque quale fulcimentum illud florum, & pomorum ſtipatio futura ſit, dum dicit: *Læva eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*. Quod nihil eſt aliud, quàm floribus ac pomis, de quibus hìc, ſuſtineri atque fulciri: quia ſuper flores & poma, id eſt, ſupra ſponſi ſinum, recumbit & quieſcit.

Reſp. Primò. Chriſtus.

C Porrò Joannes Carmelita ſic explicat, quaſi ſponſa dicat ſociabus: Sponſo meo, qui eſt flos campi, & malus inter ligna ſylvarum, ſuſtinete me, deliquium animæ ob ipſum patientem. Stipate me malis, id eſt, ſponſo velut igneo vallo me circumdate, ut ejus incendio ſenſim adurat, donec me velut phœnicem morti ſe devoventem, ignis expetitus abſumat. Videtur ergo ſponſa phœnicem æmulari, cujus, cùm moritura eſt, hoc eſt ingenium, ut legat arborum aromaticarum ſurculos, & florum cacumina, ut nidum conſtruat, in quo jacens excitato comburitur igne. Carpit ſurculos cinnami, amomi, thuris & arbuſcularum ſimilium, nardi ariſtas, & flores aſſimiles. Sic ſponſa ex arbore mali, & floribus campi, juxta ſenſum expoſitum concinnari ſibi nidum poſcit, in quo jacens mortem præſtoletur, per ignem ſponſi tranſitura, moritura ſibi, ac in ſponſi vitam transferenda.

Secundò, tres Patres apud Theodor. Philo Carpath. & Nyſſenus per flores & *mala* accipiunt virtutes & D dona Spiritus ſancti, ac præſertim donum fortitudinis, quod animam labantem corroborat. Porrò Philo τὸ *ſtipate me malis*, explicat, q. d. *Sepelite me in numero iuſtorum*. Alii per *flores*, & *mala* accipiunt conſolationes cæleſtes, quas Deus animabus ſanctis in deſolatione immittit.

Secundò. virtutes & dona Spiritus ſancti.

Tertiò, planè & genuinè Titelmannus: flores, inquit, & mala, ſunt dicta & facta ſuaviſſima, & melliſſima Chriſti, quorum memoria & meditatione Eccleſia & anima pia languens ejus deſiderio, ſe ſuſtentat, & roborat, donec eum facie ad faciem videat, ejuſque præſentia fruatur, ſicut ſponſa ſponſi abſentis amore languens, illius verbis, & promiſſis, literiſque, & munuſculis, quæ apud ſe aſſervat, ſeipſam conſolatur, tempuſq; fallit, donec is redeat, & ore ad os cum ea colloquatur.

Tertiò. Genuinè. verba & actiones Chriſti.

Huc accedit Theodoret. qui per *flores*, vel, ut ipſe ex Septuag. legit, *Unguenta*, & *mala* accipit memoriam Chriſti: *Fulcite me unguentis*, hoc eſt, inquit, confir-

mate me, & communite ſponſi ſuavitate, ne quid me concutiat, & labefactet. Fragrantia illa aſſiduâ me cumulate, ne ſponſi obliviſcar, & ad alia aberrem. Malis, hoc eſt, ſponſi fructibus, me conſtipate, ut ſub umbra illius ſedens, & unguentis ejus delibuta, fructuque conſtipata, perpetuam ipſius memoriam conſervem: illius enim amore ſum ſaucia, cùm ipſe ſit ſagitta electa; quæ animas transfigit.

Huc quoque pertinet explicatio S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſer. 5. qui per flores, & mala accipit memoriam, & meditationem Chriſti crucifixi: hæc enim animam deficientem ſuſtentat, & roborat, utpote in cruce Chriſti defixam: *Iſta*, ait S. Ambroſ. *ſunt manſiones Chriſti & ſepultura, in quibus vulnerata eſt Eccleſia: unguentum eſt, quod effudit: pomum eſt, quod pependit*. Et S. Bernard. tract. de Diligendo Deo ſub initium, per mala accipit paſſionem, per flores reſurrectionem Chriſti.

Tropologicè. Tropologicè S. Gregorius per flores accipit fideles incipientes, per mala proficientes, & perfectos: *Per flores*, inquit, *teneri quippe, & incipientes: per mala verò perfecti fideles deſignantur. Sponſa quippe quia amore languet, fulciri ſe floribus, & ſtipari malis appetit, quia dum ſe æternitatis deſiderio afficit, dum qualiter illuc perveniat tota anxietate perquirit, eò quòd perfectionem dum in carne vivit, omnino non invenit, fatigata in deſiderio ſuo requieſcit: Et in hoc ſolo gaudet, ſi circa ſe reſpicit, vel quibus ipſa proficiat, vel in quorum profectione conſolatione de ſuo languore recipere poſſit.* Idem fuſius habet lib. 2. in Ezech. homil. 15. Sic & Caſſiodor. Juſtus, Anſelmus & S. Bernard. ſerm. 51. quem audi: *Fulcite me floribus*, &c. *Cum præſto eſt quod amatur, viget amor, languet cùm abeſt. Quòd non eſt aliud, quàm tædium quoddam impatientis deſiderii, quo neceſſe eſt affici mentem vehementer amantis, abſente quem amat, dum totus in expectatione, quantamlibet feſtinationem reputat tarditatem. Et ideo iſta poſtulat ſibi accumulari bonorum operum fructus, cùm fidei odoramentis, in quibus moram faciente ſponſo, interim requieſcat.*

Huc accedit Origenes, qui ait Eccleſiam incumbere ſuper catechumenos quaſi flores, & ſuper fideles ſanctos quaſi ſuper mala, & arbores. Et Aponius: Eccleſia, inquit, fulciri ſe optat floribus, id eſt, animabus puris & caſtis; ac malis: id eſt, Apoſtolis, qui ex Chriſto quaſi ex arbore mali per doctrinam germinant.

Denique Rupertus hæc adaptans B. Virgini, aſſerit eam optare fulciri floribus, id eſt, actibus fidei; & pomis, id eſt, bonis operibus.

QUIA AMORE LANGUEO] Hebr. *quia infirma charitate ego ſum*. Septuag. *quia vulnerata charitatis ego ſum*: Symmach. *vulnerata enim ſum philtro*. Hi Hebræum חֹלַת *chola* derivant, non à חָלָה *chala*, id eſt, *infirmatus eſt*, ſed à חָלַל *chalal*, id eſt, *vulneravit, occidit*. Sæpè enim verba quieſcentia *Ain Vau* commutantur cum verbis duplicantibus *Ain*, id eſt, ſecundam radicalem; puta *chol* vel *chala* commutantur cum *chalal*, & vice verſa; ac unum ab altero ſua tempora, conjugationem, & inflexionem mutuatur.

Languor & morbus ab amore. Porrò ex vehementi amore languorem naſci, adeoque morbum, quo corpus macreſcit, marceſcit, & tabeſcit, qui proinde vocatur ἔρως, id eſt, amor, ſive morbus amoris, docent Medici, & patet exemplo Amnon, qui deperibat Thamar. 2. Reg. 13. Sic & filius Seleuci amore ægrotans tabeſcebat, quem morbum omnibus incognitum, ex inſolito arteriarum pulſu ſagaciter deprehendit Eraſiſtratus Medicus, teſte Plutarcho, in Demetrio, & Valerio Maximo lib. 5. c. 7.

Languor amoris oritur ex liquefactione. Nota: Languor hic oritur ex liquefactione. Eſt autem liquefactio amoris effectus, quo anima ipſa mulcetur ac emollitur, ut res quam ardentiſſimè cupit, ſibi per amplexum, & penetrationem quandam imprimatur. Quod ut fiat, tota debiliſcit, & patet illa ut quaſi poris apertis hauriat rem amatam, tamquam recens panis aquam haurire ſolet. Hanc autem liquefactionem, qua in ſponſum hiat anima, conſequitur effectus amoris alter, moleſtiſſimus ſanè, qui languor appellatur, quem diſertè notat illa, dicens: Quia amore langueo. Languor ergo hic in anima fideli oritur, quando ipſa ſic tota in ſponſi amorem fertur, & quaſi liquefacta reſolvitur, ut ſui prorſus oblita quid de ſe agatur neſciat, & ad omnia, quæ hic infernè aguntur, quaſi ſtupida, & inſenſibilis jaceat, ut nec videre aliud poſſit aut velit, nec audire, nec guſtare, niſi ſuum dilectum: ita ut dicat cum Apoſtolo, Galat. 2. *Vivo autem, iam non ego, vivit verò in me Chriſtus*. Qui etiam languor amoris in ſequentibus per liquefactionem animæ videtur ſignificari, dicente eadem ſponſa: *Anima mea liquefacta eſt ſtatim ut dilectus locutus eſt*. Cant. 5. Quin & Plato ita amorem definit: *Amor eſt ardor animi in proprio corpore mortui, in alieno viventis*. Hunc languorem charitatis ſponſa hauſit ex cella vinaria Euchariſtiæ, & Spiritus ſancti: ſicut eundem poſt Sacram Synaxim ſentiebat S. Catharina Senenſis, & ſimiles virgines ſanctæ. Quocirca S. Felicula collectanea S. Petronillæ, dicentibus tortoribus, *Nega te Chriſtianam, & dimitteris*, reſpondit: *Non negabo: nunc cœpi videre amatorem meum, in quo amor meus fixus eſt*. Præclarè Boetius: *O felix hominum genus! ſi veſtros animos amor, quo cœlum regitur, regat*. B. Philippus Nerius *Charitate Dei vulneratus*, ait Auctor vitæ ejuſdem, *languebat iugiter: tantoque cor eius æſtuabat ardore, ut cum intra fines ſuos contineri non poſſet, illius ſinum, contractis, atque elatis duabus coſtulis, mirabiliter Dominus ampliaverit*.

S. Cathar. Senenſis.

S. Felicula.

S. Philippus Nerius.

Porrò S. Bernard. hìc, & clariùs tract. de Diligendo Deo ſub initium, languorem hunc explicat defectum amoris: *Hæc mala*, inquit, *hi flores, quibus ſponſa interim ſtipari poſtulat, & fulciri, credo ſentiens facile vim amoris in ſe poſſe tepeſcere, & langueſcere quodammodò, ſi non talibus iugiter foveatur incentivis*.

Verùm ceteri paſſim languorem hunc accipiunt exceſſum charitatis, quo anima ex Dei deſiderio tabeſcit, & in carne macreſcit, juxta illud: *Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei*. Pſalm. 72. 26. Audi S. Gregor. lib. 2. in Ezech. ſerm. 15. *Quid ergo ſunt in ſancta Eccleſia thalami, niſi eorum corda, in quibus anima per amorem ſponſo inviſibili iungitur, ut eius deſiderio ardeat, nulla iam quæ in mundo ſunt concupiſcat, præſentis vitæ longitudinem pœnam deputet, exire feſtinet, & amoris amplexu in cœleſtis ſponſi viſione requieſcere? Mens itaque, quæ iam talis eſt, nullam præſentis vitæ conſolationem recipit, ſed ad illum quem diligit medullitus ſuſpirat, fervet, anhelat, anxiatur. Vilis ei fit ipſa ſalus ſui corporis, quia tranſfixa eſt vulnere amoris. Unde & in Canticis dicit; Vulnerata charitate ego ſum. Mala autem ſalus eſt cordis, quæ dolorem huius vulneris neſcit: cum verò anhelare iam in cœleſte deſiderium, & ſentire vulnus amoris cœperit, fit anima ſalubrior ex vulnere, quæ prius ægrotabat ex ſalute*. Sic & Aponius, Juſtus Orgelit. Anſelm. & alii, languorem hunc proficiſci cenſent ex ingenti deſiderio vitæ æternæ, & coniunctionis cum Chriſto in cælo. Unde languorem hunc ſponſæ cum ſomno, & extaſi fuiſſe conjunctum, liquet ex eo quod ſubdit ſponſus: *Adiuro vos*, &c. *ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam*.

Languor amoris à deſiderio vitæ æternæ.

Denique Septuag. vertunt: *vulnerata ſum charitatis*, vel *charitate*. Alii: *Occiſa*, vel *mortua ſum charitate*. q. d. Amore Chriſti quaſi telo transfixum, & ſaucium eſt cor meum, ut amore mihi moriar, & in Chriſtum, quem amo, tranſeam, illique ſoli vivam, ſicut S. Franciſcus orabat: *Da Domine, ut amore amoris tui moriar, qui pro amore amoris mei dignatus es mori*. Ita tres Patres apud Theodoret. S. Baſilius in regulis fuſiùs diſput. reg. 2. & S. Auguſt. in pſalm. 37. quem audi: *Vulneratam ſe dicit charitate. Amabat enim quidem, & non tenebat; dolebat, quia nondum habebat; ergo ſi dolebat, vulnerata erat: ſed hoc vulnus ad veram ſalutem capiebat. Qui hoc vulnere non fuerit vulneratus ad veram ſanitatem non poteſt pervenire*. Et S. Ambr. in pſal. 118. ſerm. 5. *Vulnerata charitatis ego ſum. Nudemus membra noſtra bono vulneri, nudemus ſagittæ electæ. Sagitta hæc Chriſtus eſt, qui dicit: poſuit me ſicut ſagittam electam: Bonum eſt ergo hac vulnerari ſagitta, non mediocris manſionis iſte proceſſus; non omnes poſſunt dicere, quia vulnerati ſunt dilectione: Dicebant Apoſtoli, cum pro Chriſto lapidarentur, & Chriſtum prædicarent; Dicebat Paulus, cum ter virgis cæderetur, & die ac nocte Chriſtum adorandum Gentibus diſputaret. Dicunt hoc Martyres, qui vulnerantur pro Chriſto. Et quia vulnerari pro eius meruerunt nomine, plus diligunt. Ad hanc ergo veniens manſionem Eccleſia, ad hunc proceſſum, ut pro Chriſto filios ſuos offerat, ut excipiat vulnera charitatis, quaſi bona fidei alimenta reperiens pietatiſque fructus, guſtavit ipſa &*

Vulnerari amore Dei optabile.

S. Franciſ.

hortari

hortari cœpit ceteros dicens: Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus ſicut malum. Et in malo vulnus eſt ſed tamen ſuave. Denique vulnus charitatis infligitur è ſolo Deo, id eoque homini eſt immedicabile.

Symbolicè.

Symbolicè Origenes per charitatem accipit Chriſtum; Chriſtus enim ſuo amore velut telo transfigit, ſauciatque animam: *Quàm pulchrum eſt*, ait Origenes, *quam decorum à Charitate vulnus accipere! Alius jaculum carnei amoris excepit, alius terreno Cupidine vulneratus eſt: Tu nuda membra, & præbe te iaculo electo, iaculo formoſo. Siquidem Deus ſagittarius eſt. Audi ipſum iaculum quid loquatur: Poſuit me ut ſagittam electam, & in pharetra ſua ſervavit me, & dixit mihi: Magnum eſt tibi hoc, vocari puerum meum. Intellige ſagittam, quid dicat, & quomodo à Deo ſit electa. Quàm beatum eſt hoc iaculo vulnerari!* Nervoſiùs Nyſſen. homil. 4. ſic animam piam loquentem inducit: *Deus in me ſponſam ſuam, tanquam in ſcopum unigenitum Filium ſuum eſt iaculatus, de quo per Prophetam dictum eſt: Poſuit me ut ſagittam electam: ſagitta aciem iſta aculeo fidei in me penetrans, ſecum ſimul adduxit ſagittarium, juxta illud: Ego & pater unum ſumus: Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Hæc Nyſſenus ſparſim.

Exempla.

Huc facit illud S. Hieronymi epiſt. 22. ad Euſtochium: *Amemus & nos Chriſtum, ejuſque ſemper quæramus amplexus, & facile videbitur omne difficile, & iaculo illius vulnerati per horarum momenta dicamus: Heu me, quia peregrinatio mea prolongata eſt!* Sic charitate vulneratus erat Sanctus Auguſtinus, ut patet ex Soliloq. cap. 1. & libr. 9. Confeſs. cap. 2. *Sagittaveras tu*, inquit, *cor noſtrum charitate tua, & geſtabamus verba tua transfixa viſceribus, & exempla ſervorum tuorum, quos de nigris lucidos, & de mortuis vivos feceras, congeſta in ſinum cogitationis noſtræ urebant, & abſumebant gravem torporem, ne in ima vergeremus, & accendebant nos validè, ut omnis ex lingua ſubdola contradictionis flatus inflammare nos acriùs poſſet, non extinguere.*

Tropolog.

Tropologicè Philo Carpath. & S. Ambroſ. in pſal. 118. ſer. 5. docent Eccleſiam & animam piam vulnerari charitate, cùm Chriſti amore perſecutiones, verbera, vulnera, & martyrium libenter ſuſtinet.

B. Virginis languor, & mors ab amore.

Denique B. Virgo poſt Chriſti in cælum aſcenſum, ejus deſiderio & amore languebat, inquit Rupertus, adeoque hoc languore ſenſim reſoluta & tandem mortua eſt ſine febri aliove morbo, ut cenſet Franciſc. Suarez, & alii graves Theologi. Id ipſum Beata Virgo revelavit S. Brigittæ li. 6. *Paravi*, inquit Deipara, *me ad exitum circumiens omnia loca more meo, in quibus filius meus paſſus fuerat: cumque quadam die animus meus ſuſpenſus eſſet in admiratione divinæ charitatis, tunc anima mea in ipſa contemplatione repleta fuit tanta exultatione, quòd vix ſe capere poterat, & in ipſa conſideratione anima mea à corpore fuit ſoluta.*

Amor vehemens cauſat languorem.

Myſtici & contemplativi hæc referunt ad ſummum contemplationis & amoris quaſi extatici gradum. Nam ut ait Dionyſius Carthuſ. tract. de Fonte lucis art. 18. *Ex tanto contemplationis exceſſu, amoriſque impetu, ardore, & ebullitione generantur per redundantiam quandam in parte ſenſitiva ac corpore languor, debilitas, mæror, ac macies, deſtaſtatio corporei alimenti, impotentia uſus ac motus membrorum ac ſenſuum, & totius corporis rigor. Nec in his actibus ſanctis mens tempus advertit, moras non percipit, imò in his vehementiſſimè admiratur, nec ſufficit admirari anima ſancta charitatem, pietatem, dignationem, & munificentiam Dei circa ſe, & in ſe, quâ tam amoroſè ac familiariter, tam gratioſè & munificenter ſe ei oſtendit, communicat, applicat & infundit.*

Gradus contemplationis quindecim.

Vide noſtrum Alvarez de Paz in fine tom. 3. ubi fusè de contemplatione agit, ac quindecim ejus gradus aſſignat: Primus eſt intuitio veritatis; ſecundus, ſeceſſus virium ad animæ interiora; tertius, ſpirituale ſilentium; quartus, quies; quintus, unio; ſextus, auditio loquelæ Dei; ſeptimus, ſpiritualis ſomnus; octavus, extaſis; nonus, raptus; decimus, apparitio Chriſti & Sanctorum corporea; undecimus, apparitio Chriſti & Sanctorum imaginaria; duodecimus, viſio Dei intellectualis; decimus tertius, viſio Dei in caligine: decimus quartus, admiranda manifeſtatio Dei; decimusquintus, viſio clara & intuitiva Dei, quam S. Auguſtin. S. Thom. & nonnulli alii tribuunt Sancto Paulo, cùm raptus eſt in tertium cælum, ubi audivit arcana verba, quæ non licèt homini loqui.

S. Franciſcus.

Sic S. Franciſcus deſiderio Dei & cæli languens & moriens, quaſi philomela & cygnum cygneum cecinit: *Educ de cuſtodia animam* A *meam: me expectant juſti donec retribuas mihi*; iiſque languore amoris deficiens, anhelanſque ad Chriſtum immortuus eſt.

S. Tereſia.

Simili languore ex vehementi Chriſti deſiderio mortua ſcribitur Beata Tereſia. O ſanctam! ò jucundam! ò beatam mortem! quæ morientes vivificat, amantes beat & glorificat: Quocirca qui verè Chriſtum amat & amore ejus languet, crebrò ad eum ſuſpiret, & per ardentes mentis affectus ad eum aſpiret, atq; jaculatorias amoris orationes, velut ignis ſagittas cum ſponſa ad eum aſſiduè jaculetur.

Tres amoris violenti gradus.

Rurſùm Richardus de S. Victore aſſerit culmen & apicem charitatis eſſe amorem inſatiabilem ſive violentum, cujus tres gradus aſſignat. Primus eſt, amor vulnerans. Dicitur autem cor amore vulneratum, quando amoris ſagitta transfixum, intimè ardet, æſtuat, anhelat, gemit, ſuſpirat, non ſe cohibere valere ob amoris vehementiam: unde etiam fit, ut ſæpè palleſcat, ac præ amore tabeſcat. Secundus dicitur, Amor ligans, videlicet quando animus ita Dei amore aſtringitur, ut nihil aliud meditetur, aliorum omnium obliviſcatur; quidquid agat, quidquid loquatur, ſemper præſenti offert Domino; illum enim mente B intuetur, perenni retinet memoria, illum dormiens, illum vigilans cogitat: ideò vulnerationem hæc ligatio & ſtrictiſſima unio ſequitur, qua mens ſolum Deum ipſum ſitit, ipſum ſolum intuetur, nihil ei præter unum Dominum dulce eſt, in uno tantùm quieſcit, uno reficitur, ſi aliud quidvis occurrat, quod huic uni non ſubſerviat mox expellit: opprimit ac violenter propulſat deſideria, ſtudia, exercitia omnia, quæ ad exoptatam deſiderii ſui meram comprehendendam non conducant. Cùm verò datur uno ſuo frui, tunc omnibus bonis ſe abundare credens, nihil aliud admittit. Poſt hunc ſequitur tertius amoris violenti gradus, langueſcere faciens, qui languor provenit, quando ex hac amoris vehementia mens in Deum, qui luminis abyſſus eſt, rapitur: ita ut humanus animus hoc temporis articulo omnium exteriorum oblitus, ſeipſum penitùs neſciat, totuſque in Deum ſuum tranſeat.

VERS. 6. *Læva ejus ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

C AMPLEXABITUR] id eſt *amplexetur*, ut vertit Syrus Hebræi enim futurum ſæpè ponunt pro Optativo, quo carent. Unde Vatablus vertit: *Siniſtra ipſius ſupponatur capiti meo, & dextra ipſius ſponſi me amplexetur.* Solent enim amantes, v.g. parentes filiolis, quos tenerè amant ſiniſtram manum capiti ſupponere, ac deinde dextera totum eorum corpus complecti, ſuoque ſinui & pectori aſtringere. q. d. ſponſa; Pari modo ſponſus me ſua læva dextraque complectatur, itaque me totam arctiſſimè jungat & aſtringat circulo brachiorum, æquè ac amorum. Unde Symmach. vertit: *Dextera ejus circumplicetur mihi.* Alludit ad lectulos menſales & nuptiales, in quibus convivæ ita jacebant, id eſt, diſcumbebant, ut prior ſequentis capiti ſiniſtram ſubiiceret, itaque eum ſinu exciperet, ut deinde dextera, ſi vellet, eum circumplecti poſſet. Sic Sanctus Joannes in ultima Cœna in ſinu Chriſti recubuit, quod ſummi amoris erat ſignum.

Paraphraſis.

Sponſa amore languens & deliquium paſſa, quaſi in exD taſi optat fulciri odore florum & pomorum, ſed iis utpote modicæ virtutis ad languorem ſuperandum non contenta, illico ad dilectum ſuſpirat, utpote qui ſolus languorem curare poſſit. Ait ergo, inquit Hortolanus: Hei mihi, labaſco, ſponſe mi, fer opem, ſerva me obſecro. Nutat mihi caput, lævam tuam quæſo ſupponito; ſolvuntur membra frigore, tua potenti dextera mediam me, amabo, complectere, in ſinu tuo ne concidam fove; In te unum me reijcio; In te omnem fidem meam & ſpem colloco. Tu qui ſolus potes, ſpiritum meum independentium malorum metu fractum, tuo fulci ſpiritu: infirmam carnem meam immenſa potentia tua corrobora, ut integer Spiritus meus, integra anima & corpus tibi ſemper maneant, tibique in tuum ad me ſerventur reditum.

PRIMUS SENSUS:

Adæquatus.

De Chriſto, & Eccleſia.

Læva & dextera quid? Reſp. Primò Læva, humanitas Chriſti. Dextera, divinitas.

QUæres, quid læva & dextera ſignificent? Læva minora beneficia notat, dextera majora. Primò ergo, læva humanitatem Chriſti denotat, dextera Deitatem: ſiniſtra enim imbecillitatis & imbecillæ humanitatis, dextera verò fortitudinis & fortiſſimæ divinitatis eſt ſymbolum. Humanitas Chriſti ſuſtentavit caput Eccleſiæ, id eſt, Adamum, dum eum ejuſque poſteros in peccatum prolapſos erexit, & gratiæ ac juſtitiæ reſtituit. Rurſum eadem ſuſtentavit caput, id eſt, fidem Eccleſiæ ad acquirendam remiſſionem peccatorum, juſtitiam & ſalutem: hæc enim omnia contulit humanitas & paſſio Chriſti. ita Orig. & S. Bernard. ſerm. 4. in feſto omnium Sanctorum.

Secundò, Læva, gratia hujus vitæ; dextera, gloria futura.

Secundò, Læva gratiam præſentis vitæ, dextera gloriam futuræ, & æternæ deſignat, q. d. Chriſtus ſua gratia in hac vita me dirigat, & promoveat ad gloriam æternæ felicitatis, ut ibi divinitatis dextera me complectatur, mihique donet coronam regni æterni. Læva ergo ſponſi ſupponitur capiti ad meritum, dextera complectitur ad coronam. Ita Caſſiodor. Carpath. Beda, & S. Bernard. ſerm. 4. de vigil. nativit. Domini, ubi ſic ait: *Læva quidem levat, dextera ſuſcipit. Læva medetur & juſtificat, dextera amplectitur & beatificat. In læva ejus merita, in dextera verò præmia continentur. In dextera, inquam, deliciæ, in ſiniſtra ſunt medicinæ.*

Hinc rurſum idem S. Bernardus ſerm. 51. hunc verſum non optativè, ſed affectivè accipiens, ſic explicat, q. d. Læva Chriſti caput meum modò ſuſtinet per gratiam: ſed dextera ejus in cælo me amplexabitur per gloriam: præſens enim gratia eſt certum pignus gloriæ cæleſtis, ac merita hujus vitæ dant certam ſpem futuri præmii: *Non ait,* inquit S. Bernardus: *Amplexatur, ſed amplexabitur me, ut noveris priori gratiæ adeò non ingratam, ut ſecundam gratiarum actione præveniat.*

Tertiò: Læva, bona terrena; dextera cæleſtia.

Tertiò, S. Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 14. ad verſ. 5. per lævam accipit bona terrena & temporalia, quæ dexteram cæleſtia & æterna: *Utrumque,* inquit, *ſponſi brachium ad utilia extenditur: habens tamen ſibi aliquid proprium ſingula manus. In dextera longitudo vitæ eſt, in ſiniſtra autem divitiæ & gloria.* Proverb. 3. 16. *Læva præſentium remuneratrix, dextera futurorum: læva ſub capite ſponſæ eſt, dextera ſupra, quæ totam complectitur ſponſam. Itaque illa quaſi fulcrum eſt quietis præſentis, & ideo filius hominis non habebat ubi caput ſuum reclinaret, quia tam dives eſſet pauper factus eſt.* Hæc eo loco ſparſim S. Ambroſ. Sic & Beda, ac S. Thom. qui per lævam hujus vitæ proſperitatem, per dexteram æternam vitæ intelligit. Ubi notat caput ſponſæ ſuſtineri à læva manu, ut tamen non deſeratur à dexteram, & ſiniſtram eſſe ſub capite, dexteram ſupra: quia hæc inferiora, ita ſubeſſe debent, ut non avocent ab æternis, non deprimant caput, ſed elevent potiùs, & nos excitent ad amorem ejus, qui nobis ea tam liberaliter largitus eſt. Sic & Juſtus Orgelit. S. Anſelmus, & S. Gregorius, quem audi: *Per lævam ſponſi vita præſens, per dexteram verò vita æterna deſignatur: Per caput autem ſponſæ mens, quæ animæ principatur, aſſumitur. Sed læva ſponſi ſub capite ſponſæ eſſe dicitur, & dextera ejus amplexatur eam: quia vitam temporalem ſub mente ſua ſemper ponit, vitam verò æternam ut omni modo amplexetur concupiſcit. Hæc quippe, quæ videt, magnanimiter mente ſublimi conculcat, ſupernis cæleſtibus ſe occupat. Hæc neceſſitate tolerat, ad illa ſummo deſiderio quaſi brachio dextero ſponſi aſtricta ſuſpirat. In qua cùm aliquantulum intrat delectabiliter quieſcit, cujus quietis delectatione mundanos tumultus omnino faſtidit. Sic quieſcentem utique ſponſus ampliùs diligit, & ab omni excitatione improbos quoſque repellit,* dicens: *Adjuro vos filiæ Jeruſalem,* &c. Huc facit illud Proverb. 3. 16. *Longitudo dierum in dextera ejus, & in ſiniſtra ejus divitiæ & gloria.* Vide ibi dicta.

Quartò. Læva, adverſa: Dextera proſperitas.

Quartò, Læva indicat adverſa; dextera verò proſpera; caput autem Eccleſiæ ſunt Epiſcopi & Prælati: corpus ſunt ceteri fideles: Prælatos ergo ſanctos Chriſtus læva complectitur, id eſt adverſis exercet, & perficit: fideles verò, dextera id eſt, proſperitatibus & conſolationibus mulcet & provehit.

Huc pertinet quod ſcribit Xenophon libr. 8. Cyripæd. Cyrum voluiſſe, ut fideles Principes ſibi ad lævam accumberent, eò quòd læva magis inſidiis obnoxia ſit quàm dextera; vel potiùs ut cordi ſuo eſſent propiores. Cor enim vergit ad ſiniſtram: ſimili modo Paſtores & Prælati ſunt ad cor Chriſti, quia illi ſummè ſunt cordi & curæ, utpote à quibus ſalus fidelium pendet.

Quintò. Læva, lex vetus: dextera Evang.

Quintò, Læva eſt lex vetus, quia caput Eccleſiæ ſuſtentat, quia indicat verum Meſſiam, id eſt, Chriſtum Salvatorem, eique teſtimonium perhibet: Dextera eſt lex nova, cujus gratia totam Eccleſiam ambit & ſtringit, ut ejus efficacia totam legem ſervet & adimpleat: quare lex nova veterem ſupplet & perficit, ſicut dextera ſiniſtræ imbecillitatem ſupplet & roborat, ut patet Matth. 5. & ſeqq. Rurſum lex vetus notatur per ſiniſtram, quia erat lex timoris & pœnarum; nova verò per dexteram, quia ipſa eſt lex amoris & gratiæ, ac gloriæ æternæ. Ita S. Hieron. in c. 4. Zachar. & Eucher. l. 2. in Geneſ.

Denique primaria ſponſa in Canticis eſt Humanitas Chriſti, quam Verbum ut amicum & ſponſam ſibi in incarnatione deſpondit, ac læva dexteraque, id eſt, circumquaque complexus eſt, ut dixi in Proœm. c. 2.

SECUNDUS SENSUS

Partialis,

De Chriſto & Anima.

Læva, comminatio ſupplicii. Dextera promiſſio regni

THeodoretus, & tres Anonymi apud ipſum, ac S. Bernard. ſerm. 51. per lævam accipiunt comminationem ſupplicii, per dexteram verò regni promiſſionem: utraque enim Chriſtus animam ad ſe trahit, ſibique copulat. *Eſt autem* ait S. Bernard. *cùm mens noſtra ſpe miduæ pœnæ ſerviliter premitur, & tunc nequaquam ſub capite, ſed ſuper caput læva eſſe dicenda eſt nec poteſt ſic affecta anima omnino dicere: quia læva ejus ſub capite meo. At verò ſi proficiens ex hoc ſpiritu ſervitutis, tranſierit in quendam ſpontanei obſequii digniorem affectum, quatenus videlicet præmiis potiùs provocetur, quàm arceatur ſuppliciis, magis autem ſi amore boni ipſius agatur, tunc indubitanter dicere poterit, quia læva ejus ſub capite meo, quippe qui illum ſervilem metum, qui in ſiniſtra eſt, meliori atque excellentiori habitudine ſuperarit animi, & dignis deſideriis etiam ipſi appropiaverit dexteræ, in qua ſunt omnes promiſſiones, dicente Propheta ad Dominum; Delectationes in dextera tua uſque in finem; unde & certa ſpe concepta cum fiducia loquitur: Et dextera ejus amplexabitur me;* tuncque exultans dicit cum Pſalte pſalm. 4. *In pace in idipſum dormiam & requieſcam, præſertim cum ſuppetat cauſa, quæ ſequitur: Quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Hæc S. Bernard. Idem ibidem magis ad literam per lævam & dexteram accipit omnimodam protectionem, qua Deus animam ad ſe anhelantem tuetur & complectitur: *Ergo,* inquit, *non ſuſtinet dilecta moleſtiam, id eſt, neque enim moram facere poteſt tantis deſideriis evocatus. Et quia illam comperat donec abſens fuit, fidelem ad opera & ſolicitam ad lucra, in eo nimirum, quod flores ſibi & fructus præcoperat adunari, etiam eum profuſiore hac vice remuneratione gratiæ eſt reverſus. Denique uno brachiorum ſuorum ſuſtentat caput incentis, alterum ad amplexandum parans, ut ſinu foveat. Felix anima, quæ in Chriſti recumbit pectore, & inter Verbi brachia requieſcit.*

Huc pertinet verſio Chaldæi: *Quando,* inquit, *populus domus Iſrael ambulabat per deſertum, erant nubes gloriæ circumdantes eos per quatuor ventos mundi, ut non dominarentur in eos æſtus, neque ſol, neque pluvia, neque grando.* Columna enim nubis protegens Hebræos in deſerto, typus erat protectionis, qua Spiritus ſanctus protegit fideles Chriſti in Eccleſia.

Secundò, Aponius hæc tripliciter exponit. Primò refert ad martyres quos Chriſtus ſuſtentat ſua læva, id eſt, promiſſione regni cæleſtis, ac dextera, id eſt gratia & auxilio ſuo amplectitur & corroborat: *Tormenta enim omnia,* inquit, *ipſaque mors pro Chriſto ſuſcepta deliciæ ſunt animarum ſanctarum, pro æternis gaudiis acquirendis; ubi ſe Eccleſia deliciis reſoluta, amplexu dilecti Chriſti contineri lætatur, ut digna ſit pro factore ſuo atrocitatem perpeti tormentorum.* Secundò, ad animam ſanctam quaſi ipſa dicat: Chriſtus ſuſtentat me læva compunctionis, ne deflectam ad ſiniſtram carnis & concupiſcentiæ, & dextera tribulationum me continet, ne dilabar ad dexteram ſuperbiæ. Tertiò, q. d. Læva Chriſti, id eſt, ſcutum fidei eſt ſub capite meo dextera verò, id eſt, gladio orationis amplexatur & obarmat me.

Myſtici

Myſtici & contemplativi hanc gnomen accipiunt de A ſummo contemplationis gradu, quo anima intimè Deo per contemplationem intellectus, & per ardorem voluntatis unitur, eumque quaſi duobus hiſce brachiis reciprocè ſtringit & amplectitur. Tunc enim Deus cor allicit, ſuiſque quaſi illuminationis & inflammationis brachiis mulcendo, trahit ad altiorem quendam & puriorem amoris amplexum. Et ſicut hic cognitio ſubtilior, ita: & affectio nobilior viget, quæ non adhæret delectationibus divinis, ſed iis omnibus animosè præteritis, optat in nudis Dei brachiis conquieſcere. Hic præ magnitudine voluptatis cor dilatatur, & quodammodò patefactis poris dehiſcit, ac læditur, ſoletque aliquando hæc læſio ita ingraveſcere & amoris impetus ita augeri, ut tantis incrementis cor humanum par eſſe non poſſit, ſed ei morte feliciſſima ſuccumbat, quod mortis genus ajunt beatiſſimæ Deiparæ, S. Tereſiæ, aliiſque nonnullis contigiſſe.

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Primò. PRimò Rupertus per lævam accipit ſolatia, quæ Deus in hac vita conceſſit B. Virgini; qualia ſuot videre Spiritum ſanctum deſcendere in ſe & Apoſtolos, Evangelium toto orbe prædicari, Gentes converti ad Chriſtum, &c. *Et dextera illius amplexabitur me*, id eſt, gloria patris, in qua ipſe eſt, totam circumdabit & implebit me, cùm de præſenti ſæculo eduxerit & aſſumpſerit me; illa videlicet dextera, qualem Pſalmiſta innuat dicens: *Et delectationes in dextera tua uſque in finem*. Pſalm. 15. 11.

Secundò. Secundò, Gulielmus Parvus, & ex eo Delrio per *lævam* accipit acerbitatem paſſionis Chriſti, per *caput* mentem Mariæ, per *dexteram* gaudium reſurrectionis: Ipſa ergo dixit *amore langueo*, quis in paſſione languor iſte matris ſponte ſe prodidit. Videt, inquit, mens divinitùs illuminata, quàm utiliter atque ſalubriter dulciſſimus Filius moriatur, quam breves in morulas in morte facturus, & quàm glorioſè poſt modicum triumphaturus. Et ecce propter hoc: *Læva ejus ſub capite meo*, non enim ſopergreditur caput meum, ut ratio cedat affectui, & lugeatur à me filius meus quaſi deſcenſurus in corruptionem, non quaſi poteſtatem habens ponendi animam ſuam & iterùm ſumendi eam, Ego verò certiſſima ſum, quòd dextera ejus amplexabitur me, quòd gloria reſurrectionis ejus citò me exhilarabit: non tanget tantùm, ſed amplexabitur; non ſicut paſſio ad modicum contriſtavit, ita etiam reſurrectio perfunctoriè & ad horam exhilarabit, ſed conſciſſo mœroris mei ſacco perpetua lætitia circumdabit me. De morte ejus brevi luctus mihi brevis, ſed quia reſurgens ex mortuis jam non moritur, materna in me charitas immortali lætitia perfruetur.

VOX SPONSI.

VERS. 7. *Adjuro vos filiæ Jeruſalem per capreas cervoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam quoadúſque ipſa velit.*

PRo *dilectam* Hebr. eſt *ahava*, quod & *dilectam* & *dilectionem* ſignificat. Unde Vatablus vertit: *ne expergefaciatis amorem*, id eſt, ſponſam ſummè amantem & amatam, ponitur enim abſtractum pro concreto per epitaſim ad ſignificandam vehementiam amoris in ſponſa, quæ tanta eſt, ut ipſa non tam amans & amata, quàm merus amor eſſe videatur. Unde Syrus pro *dilectam* vertit, *eſſentiam amoris*, vel *ipſum eſſe amoris*. Arabicus, *amorem*.

Abſtractum pro concreto.

Sponſa amore langoens incidit in ſomnum & animi deliquium, tota abrepta in deſiderium ſponſi, quare ab adoleſcentolis in lectulum delata, in eo obdormit. Sponſus ergo ſocias ejus adjurat, ne ab hoc ſancto ſuavique ſomno eam ſuſcitent, ſed in eo conquieſcere ſinant donec ipſa ſponte evigilet, qua adjuratione oſtendit, quàm ſibi hic amoris ſomnus placeat: Amoris enim languor, eſt dulcis amoris ſomnus, quare in ſomni hujus lectulo manſit, egitque & dixit omnia quæ ſequuntur hoc capite ad finem, nam cap. ſequenti, putà 3. verſ. 1. ait ipſa: *In lectulo meo per noctes quæſivi quem diligit anima mea.* Ita Origenes, Aponius & alii Septuag. vertunt: *Adjuravi vos in virtutibus & viribus agri, ſi ſuſcitaveritis & reſuſcitaveritis* (S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 5. *elevaveritis & ſuſcitaveritis*. Scholiaſt. *e ſomno excitaveritis*) *charitatem, quoad uſque velit*. Per virtutes, ſive potentias & vires, ſive fortitudines agri, accipe plantas, arbores & virgulta, & quidquid pulchrum, & præſtans eſt in agro.

Chald. more ſuo referens hæc ad Moyſem & Hebræos tendentes in Chanaan, ſic vertit: *Poſt hæc dictum fuit Moyſi in Prophetia à facie Domini, ut mitteret nuntios ad explorandam terram, & quando reverſi ſunt ab explorando, detraxerunt terræ Iſrael, & demorati ſunt quadraginta annis in deſerto. Aperuit Moyſes os ſuum, & ſic ait: Adjuro vos Eccleſia* B *Iſrael in Domino exercituum, & in fortitudinibus terræ Iſrael, ne ſuperbè contendatis aſcendere ad terram Chanaan, donec ſit voluntas à facie Domini, & conſumatur tota generatio virorum bellatorum, & moriantur de medio Caſtrorum: ſicut ſuperbierunt fratres veſtri filii Ephraim, qui ex Ægypto egreſſi ſunt triginta annis, antequam perveniſſet finis, & ceciderunt in manu Philiſtinorum, qui habitabant in Geth, & occiderunt eos: ſed expectate uſque ad tempus quadraginta annorum, & poſtea ingredientur filii veſtri, & poſſidebunt eam.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

C ADjurat, id eſt, obteſtatur cum comminatione vel execratione ſponſus, putà Chriſtus, filias Jeruſalem, id eſt, Judæos, Scribas, & Principes, unde Hebr. pro vos eſt [illegible] *etchem*, maſculinum, q.d. Vos, ò cives Jeruſalem, vos ò Judæi) ne orientis in Judæa Eccleſiæ, ſed ferventis fidem, pacem & profectum interturbent, q.d. Sufficiat vobis, in me ſævitum eſſe, ut lubuit. In ſuaviſſimam ſponſam meam ſævire nondum permitto, quam ego in fidem & tutelam recepi meam; & otioſi juſſi eſſe animo. Ecce domi ſuæ orat angelorum circumſepta præſidio. Per quas ſanctas vos obteſtor mentes, ne orantem ſollicitetis, neve ſedato animo meæ fidei & promiſſis addormienti, obſtrepatis, aut negotium ullum exhibeatis: Niſi vultis cæleſtes acies, quibus ſcelerum veſtrorum pœnas detis, irritare. Acutiùs enim ipſis capreis cùm cernant, veſtra quantumcumque occulta perſpiciunt conſilia. Capreis & cervis longè celeriores, ſuis accurrunt ocyſſimè, atque opem ferunt clientulis. Omnes ſunt miniſtratorii ſpiritus, in meæ Eccleſiæ tutelam & miniſterium miſſi à me propter eos, qui hereditatem capiunt ſalutis. Hebr. 1. Sicut enim olim per angelos expuli Chananæos è Judæa in gratiam ve- D ſtri; ſic per eos pariter vos ex illa expellam in gratiam Eccleſiæ meæ, ſi illi, puta illius Apoſtolis & fidelibus Chriſtianis, reſtiteritis. Sinite ergo Eccleſia meam juſtum pacis & devotionis ſomnum capere, & quamdiu volet, conquieſcere, regnum cælorum obtinere, & in eo regnare pacificè. Ita Hortolanus Titelm. & alii.

Rurſus hanc gnomen adaptes Apoſtolis ſedentibus in Sion poſt aſcenſum Chriſti, ac ſilentio & orationi vacantibus uſque ad adventum Spiritus ſancti in Pentecoſte, quo repleti, ſponte rupto ſilentio cœperunt publicè prædicare magnalia Dei & Chriſti, idque ex præcepto Chriſti: *Sedete*, ait, *in civitate, donec induamini virtute ex alto*, Actor. 1. Vetat ergo Chriſtus, ne quis Apoſtolorum quietem turbet, uſque ad adventum Spiritus ſancti.

Inſuper propriè filias Jeruſalem, id eſt, fideles ſingulos maximè imperfectiores & leviores monet Chriſtus, ne Eccleſiæ pacem diſcoloribus moribus, ſcandalis, ſchiſmate,

Digitized by Google

te, aut tumultu perturbent, donec ipſa velit, id eſt, jugi- A ter. Semper enim ipſa volet pacem. Ita Delrio.

Juramentum venatorium ſponſi quaſi Paſtoris.

Portò capreas cervoſque camporum ad literam ut ſonat accipe. Eſt enim hic juramentum venatorum, quo ſponſus velut paſtor campeſter & ruralis venatores adjurat per cervos & capreas, quos ipſi in agris & ſylvis venantur more ſiltarum, id eſt, virginum Tyri, quibus Judeæ vicinæ ſunt, quę venationi vacabant, juxta illud Virgil. Æneid. 1.

Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram.

Talis fuit Diana. Solemus enim jurare per res ſummè dilectas, quales venatoribus ſuot cervi ſibi ſummi dilecti. Geneſ. 42. 14. Hinc Septuag. vertunt: *In virtutibus & viribus, ſive fortitudinibus agri*, id eſt, per omne quod eſt potens aut forte in agris & ſylvis, aut per omnem agrorum fœcunditatem, & quæcumque ex eis gignuntur vel aluntur, vel per omne quod vobis charum & jucundum (hoc enim ſignificat Hebr. *tſevi*) eſt in agro, q. d. Si adjurationem hanc meam exectatoriam violaveritis, ò Judæi, B perſequendo Eccleſiam & fideles Chriſtianos, fiet ut vobis cervus pereat, ſteriles ſint capreæ, agri pariter lapideſcant & ſterileſcant, ac quod vos ſeminaveritis Titus & Romani demetant, denique tota veſtra regio vaſtetur & evertatur, uti de facto contigit.

Myſticè Cervi & capreæ, qui

Myſticè, per cervos & capreas accipe vel angelos, qui velut hinnuli mira celeritate per mundi campos, perque omnes Eccleſiæ angulos diſcurrunt, propter miniſterium fidelium, & ſalutem electorum, ac in montibus, id eſt, in cælis degunt, atque ut capreæ acutiſſimè vident omnia, quæ in Eccleſia geruntur, & fidelibus de omnibus ad ſalutem opportunis provident. Ita Origenes, Philo Carpath. Niſſen. & alii: Vel prophetas & Patriarchas, ob eminentiam ſcientiæ & ſublimitatem converſationis, qua velut cervi cum B. Virgine montana virtutum conſcenderunt. ita Theodor. & Rupert. Vel Apoſtolos & Doctores, qui cæleſtia docent, & homines ad cælum tranſmittere ſatagunt. ita Aponius: Vel *Sanctas animas exutas corporibus*, ait S. Bernardus, *propter nimium acumen viſus, & ſaltus celeritatem*. Mente enim ſaliunt in montes cælorum, & colles æternitatis, ita Rupert. Porrò S. Anſelmus ſic explicat, q. d. Si vultis habere naturas capreæ & cervi, quas habent ſancti, adjuro vos, ne peccatis, & inobedientiis veſtris animam amore languentem, & in contemplatione perſiſtentem dimoveatis ab illa quiete. Fusè deindè naturam doteſque cervi & capreæ proſequitur, eaſque ſanctis & contemplantibus adaptat.]

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Somnus animæ. Primò, virtutis ſtudium.

Adjurat Chriſtus quoslibet, ne animæ ſanctæ quietem, virtutis ſtudium & profectum, quo contendit in cæleſtem Jeruſalem, velut ejus civis & filia, verbis, vel factis quomodolibet impediant vel interturbent, ſed quiſque de alterius profectu quaſi de ſuo gaudeat, ait Aponius. Addit Juſtus Orgelitan. hic docere voluntaria eſſe debere bona opera, non coacta: *Tunc enim*, inquit, *ſuſcitatur dilecta, donec ipſa velit, quando ſanctorum vota voluntate ſpontanea Domino offeruntur.*

Secundò, Humanarum rerum oblivio.

Secundò, ſomnus animæ eſt humanarum rerum oblivio, ut tota Deo & cęlo intendat, qualem agunt Anachoretæ, Monachi, & Religioſi: Nam ut ait, S. Baſilius Interrogatione 6. in regulis fuſiùs diſput. *Nihil eſt ſuiipſius abnegatio, niſi ſumma rerum omnium vitæ ſuperioris oblivio, atque a ſuis ipſius voluntatibus receſſio.* Hujuſmodi ſomnum plurimùm amat Deus, edicitque aliis denuntiatione ſevera, ne ullum ulla ratione perturbent. Quòd ſi per cervos accipias angelos, pia cogitatio eſt, ait Sanchez, quæ meditatur hac adjuratione id à puellis peti, ne moleſtiæ aliquid afferant angelis qui magno ſtudio, & fortaſſe diuturno eò ſponſam adduxerunt, ut in ſponſi ſinu quieſcat: neque privent illos & magna voluptate, & ſui laboris fructu. Videant hic qui aliis ſcandalo ſunt, quàm gravitet Deum, à cujus complexu ſponſa divellitur, & angelos, quorum etiam opera effectum eſt, ut aliorum obli- ta, unum ſponſum amet & curet, irritent & offendant.

Tertiò, Oratio, meditatio, extaſis.

Tertiò, ſomnus animæ eſt oratio, meditatio, contemplatio, extaſis. Vetat ergo Chriſtus, ne ab hoc pietatis ſomno Magdalenam ſuam, velut otioſam avocet negotioſa Martha. Unde Joannes Carmelita ſic exponit, q. d. *Obteſtor vos Eccleſiæ filiæ per memetipſum, qui caprearum ac cervorum ſimilis ſum, ne animam, quam ego extaſi, vel vitali quovis ſomno ad me rapio, excitare audeatis ad aliorum ſalutem curandam, quoadusque jubente me ipſa velis.* Ita Caſſiod. Beda, Anſelm. & S. Gregor. quem audi: *Cervi & cervæ munda animalia eſſe perhibentur. Quid ergo per cervos & capreas, niſi fidem, & ſpem, & charitatem accipimus? Quas dum nobis mundas ſervamus, per eaſdem altos montes contemplationis aſcendimus. Sancta autem anima ſponſa Chriſti, a cunctis mundi perturbationibus quieſcere appetens, in ſinu ſponſi ſopiti terrenis cupiditatibus dormire ſancto otio concupiſcit, ita ut etiam neceſſaria colloquia aliquando faſtidiat, ſoliuſque ſponſi collocutione, quantò quietius, tanto ſerenius hilareſcat. Sed hanc dormientem carnales qui ſunt in Eccleſia nonnumquam importunè excitant, negotiis mundi eam implicare deſiderant: quia ejus vitam inutilem exiſtimant, dum ab eorum curis eam ſe abſtinentem conſiderant.* Et poſt nonnulla: *Hi dilectam excitare ſub adjurationis pondere prohibentur, ne videlicet mentem, quæ ad vocandum Deo ſe accingit, & ſolis ſpiritalibus ſtudiis inhærere concupiſcit, importunis ſolicitationibus inquietent, & tenebris curarum terrenarum oculum cordis ejus obnubilent. Et tamen non omnis cura proximi interdicitur: quia profectò omni perfectæ animæ diſcernendum eſt, & quando cæleſti contemplationi ſtudeat, & quando proximorum utilitatibus inſerviat. Hanc vacandi Deo licentiam libentiſſimè ſponſa ſuſcipit, ſtatimque verbum ſponſi amplectitur, & dicit; Vox dilecti mei, &c.* Et S. Bernard. ſerm. 51. *Magna*, inquit, *& ſtupenda dignatio, quòd quieſcere facit animam contemplantem in ſinu ſuo, inſuper & cuſtodit ab infeſtantibus curis, protegitque ab inquietudinibus actionum & moleſtiis negotiorum, nec patitur omnino ſuſcitari, niſi ad ipſius uſque voluntatem;* Idem fusè proſequitur ſerm. 52. *Moriatur*, inquit, *anima mea morte*, (non tantùm *juſtorum*, ut ajebat Balaam Numer. 23. v. 10. ſed) *etiam ſi dici poteſt angelorum, ut præſentium memoria excedens, rerum ſe inferiorum corporeaumque non modò cupiditatibus, ſed & ſimilitudinibus exuat, ſitque ei pura cum illis converſatio,* C *cum quibus eſt puritatis ſimilitudo. Talis ut opinor exceſſus, aut tantum, aut maximè contemplatio dicitur. Rerum etenim cupiditatibus vivendo non teneri, humanæ virtutis eſt: corporum verò ſimilitudinibus ſpeculando non involvi, angelicæ puritatis eſt.* Et poſt nonnulla: *Erras, ſi verò invenire exiſtimas locum quietis, ſecretum ſolitudinis, luminis ſerenum, habitaculum pacis; ſed da mihi qui illuc pervenerit, & incunctanter fateor quieſcentem, qui meritò dicat: Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.* Pſalm. 114.

Porrò Septuag. vertunt: *Adjuravi vos filiæ Jeruſalem in virtutibus, (Alii in exercitibus) & in viribus agri, ſi ſuſcitaveritis & reſuſcitaveritis ejus charitatem, quoadusque velit*, quaſi hæc ſint verba non ſponſi, ſed ſponſæ, quibus adjuret adoleſcentulas, ut excitent amore ſuum, nec dormire aut torpore ſinant quoadusque ipſe velit, id eſt, ut charitatem ſuam ſponſi voluntati ſubjiciant. Deſiderat autem ſponſus ab omnibus amari: venit enim ignem mittere in terram, & quid vult, niſi ut accendatur? Lucæ 12. Ita Origenes, Thod. & tres Patres. Verùm hæc diſſonant a vulgata, æquè ac ab Hebræo, in quo liquet hæc eſſe verba ſponſi de ſponſa. *Tò donec velit*, intellige, non ſponſus, ſed D ipſa ſponſa. Hoc enim exigit *techpats*, id eſt, *velit*, quod eſt femininum.

Varia hujus loci expoſitione.

Quocirca, minùs quoque Hebræo & vulgatæ reſpondet expoſitio Pſelli, qui Septuag. ſecutus, cenſet hic animam ſanctam à capreis, id eſt, ab angelis opem flagitare, ut ad ſalutem, & charitatis perfectionem (quod unicè vult Deus) queat pertingere. Et Nyſſeni hom. 4. qui putat hic ſignificari, quod in charitatis ſtudio imitari debeamus angelos quouſque voluntas Dei, quę eſt ut omnes homines ſalvi fiant, impleatur. Et S. Auguſtin. (vel quiſquis eſt Auctor) in ſpecul. c. 2. tom. 3. qui cenſet hic Eccleſiam excitare fideles ad martyrium, qui eſt apex charitatis, ad quem eos promovere vult Chriſtus. Et trium Anonymorum apud Theodoretum, qui cenſent hic animam ſapientiam hortari infirmiores, ut tamdiu Chriſtum mente gerant, donec ipſe eiſdem claram ſui viſionem impertiri velit. Et S. Ambr. in pſalm. 118. ſerm. 5. qui opinatur hic dici, quòd Chri-

Chriſtus per incarnationem ſuſcitatus ſit in lucem, per reſurrectionem verò reſuſcitatus; unde per capreas & cervos accipit ipſummet Chriſtum: *Vel*, inquit, *ſuſcitatur Chriſtus in iis qui primùm accedunt, reſuſcitatur in his, qui poſtquam acceſſerint, dormierunt. Dormit ergo Chriſtus negligentibus, ſuſcitatur ſanctis*.

Dormit Chriſtus negligentibus. Oratio quietis quæ

Myſtici & contemplativi hæc referunt ad orationem, quam quietis appellant, quia in ea omnes animæ facultates quieſcunt: in qua, ait B. Tereſia, anima miro quodam modo intelligit Deum jam ſibi propinquum, & quaſi contiguum eſſe, ita ut levi conatu poſſit ad divinam unionem pervenire. Oratio ergo quietis eſt, qua mens quaſi dormit in Deo, ſola voluntatis acie ferè inſenſibiliter operante in amante; ſicut infanſi ſemidormiens ſugit ubera matris, quæ ſi amoveatur, expergiſcitur, & plorat, ac ploratu oſtendit, quantum bonum amiſerit quod dormiens non æſtimare nec ſentire videbatur. Tota enim anima intrat in ſe, ſeſeque colligit circa Deum; ut nec ſentire nec audire videatur, eſſeque dormiens & ſemimortua, donec ad ſe redeat; tunc expertecta ſentit quantum bonum perdiderit. In hac ergo oratione quaſi dormit, & moritur propria mens & voluntas, ac tranſit in divinam, ab eaque movetur & agitur, ſicut qui navigat, movetur non à ſe (quia quieſcit, & ſubinde dormit) ſed à navi quaſi quie- A ſcens in patriam, & portum optatum vehitur. Talis ergo eſt quaſi puer dormiens in ſinu patris; totam enim ſuam curam & cogitationem Deo relinquit, cui ſoli inhæret & indormit, dicens: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam*, Pſalm. 4.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Vide Rupert. qui hæc omnia adaptat ſilentio, contemplationi, & extaſi B. Virginis. Rurſum hæc adapta ejuſdem fiduciæ & reſignationi in Dei providentiam, qua ſciens ſe Deo & Chriſto Filio ſuo ſummè eſſe cordi & curæ, inter ejus brachia in ejus quaſi ſinu ſecura quieſcebat, & indormiebat, tum in Chriſti paſſione & cruce, tum in Apoſtolorum & Eccleſiæ poſt Chriſti mortem perſecutione facta per Iudæos, tum in quibuslibet dubiis & adverſis.

SECUNDA PARS CANTICI

Qua deſcribitur Adoleſcentia & Incrementa Eccleſiæ uſque ad Cap. 3. verſ. 6. Sicut Infantiam Eccleſiæ deſcripſit à Capite 1. hucuſque.

Hæc Adoleſcentia Eccleſiæ fuit poſt Pentecoſten, cum Apoſtoli recepto Spiritu ſancto profecti ad Gentes, ubique Eccleſias fundarunt. Vide dicta Prœmio Capitul. 3.

VOX SPONSÆ.

VERS. 8. *Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles.*

VERS. 9. *Similis eſt dilectus meus capreæ hinnuloque cervorum. En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.*

VOX DILECTI MEI; ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBUS, TRANSILIENS COLLES] Hebr. מקפץ mekappetz, id eſt, *contrahens ſe ſuper colles*: qui enim fortiter & procul ſalire volunt, membra & vires contrahunt, ut B validiùs ſaliant. Vatablus accurrens per colles.

SIMILIS EST DILECTUS MEUS CAPREÆ CERVORUM] Chald. more ſuo hæc refert ad liberationem Hebræorum ex Ægypto: *Quando*, inquit, *habitabat populus domus Iſrael in Aegypto, aſcendit clamor eorum ad cælos excelſos, tunc revelata eſt gloria Domini Moyſi ſuper montem Horeb, & miſit eum in Aegyptum, ut redimeret eos, & educeret eos de oppreſſione ſubjectionis Aegyptiorum, & abbreviatum eſt tempus præfinitum propter meritum patrum, qui comparati ſunt montibus, & diminuit de tempore ſervitutis centum nonaginta annos propter juſtitiam matrum, quæ comparatæ ſunt collibus verſ. 9. Dixit cætus Iſrael. In tempore quo revelata eſt gloria Domini in Aegypto in nocte Phaſe, & occidit omne primogenitum, aſcendit ſuper fulgur velociſſimum, & cucurrit ſicut caprea & ſicut hinnulus cervorum, & protexit domos noſtras.*

Senſus Sponſa in ſuo amoris languore delata ad lectulum, ibiq; C indormiens audiit confusè & tenuiter vocem ſponſi advenientis, & tranſilientis montes, ut ad ſponſam amore languentem feſtinanter accurreret; quare vox hæc ejus fuit eminus miſſa, idcoque exilis & ſubmiſſa, uti docet S. Ambroſ. ſerm. 6. in pſalm. 118. v. 1. ſive hæc vox fuerit ſponſi indicentis adoleſcentulis ſilentium, ne quo ſtrepitu ſponſam excitent, ut vult S. Gregor. & S. Bernard. ſive aliqua alia, ut vult Origenes. Unde vocem dilecti indicante amore agnoſcens, & exultans ſponſa exclamat: En dilectus meus adeſt, hæc enim eſt vox dilecti mei, quam audio, qui ut video ſummam mei curam gerit, nec aliud agit, quàm ut meum amorem, tranquillitatem, pacem, omneque bonum curet & promoveat: quare inſtar hinnuli & capreæ celerrimè tranſilit montes & colles, ut mihi adſit & ſuccurrat. Ita Joannes Carmelita: *Vox*, inquit, *di-*

A *lecti mei, quæ una id poterit, vi ſua divina ſonuit, & expergefecit me.*

Tripliciter hæc gnome poſt exponi. Primò de Chriſti incarnatione, q. d. Ego Eccleſia Chriſtiana, jam naſcente Chriſto exoriens in B. Virgine, S. Ioſepho, Apoſtolis & diſcipulis, amore Chriſti languens & ſuſpirans, ut ipſe genus humanum à peccato & morte redimat, incipio jam audire vocem ipſius tum per ſe prædicantis, tum per Joannem Baptiſtam, uti volunt tres Patres apud Theodor. hujus enim vox fuit vox Chriſti, unde ipſe ait: *Ego vox clamantis*, ſcilicet Chriſti, *in deſerto: Parate viam Domini*: Iſaiæ 40. & Matth. 3. Ecce ergo Filius Dei venit in carne, ut me redimat, ſibique deſpondeat: *Saliens in montibus, tranſiliens colles*. Per montes & colles omnes, angelorum ordines intellige, quos Chriſtus è cælo ſaliens in terram tranſilivit, ac ſub omnibus ſe dimiſit factus homo, juxta illud: *Minuiſti eum paulò minus ab angelis*. Pſalm. 8. 3. & Hebr. 2. 7. & ut ait S. Bernard. ſerm. 35. *Ut hinnulus quippe* B *apparuit parvulus, qui natus eſt nobis*. Sic & Caſſiod. & Beda: Chriſtus inquiunt, eſt hinnulus, quia factus eſt humillimus inter homines & ut ait Iſaias c. 53. *noviſſimus virorum*. S. Anſelmus Chriſtum eſſe hinnulum, quia nulla carnis mole oppreſſus, & omnibus virtutibus ornatus, ſicut hinnulus maculis diſtinguitur. Idem verò dicitur caprea, ait Juſtus Orgelitan. propter ſimilitudinem carnis, quam aſſumpſit. Aut per montes & colles intellige ſanctos Patriarchas & Prophetas: quia per medias generationes plurimas, inquit Titelman. poſt longam Patrum præcedentium ſeriem, tandem de virgine natus mundo apparuit. Quaſi enim tot montes & colles tranſilijt, quot ante ipſum præceſſerunt diverſæ generationes Patrum præcedentium, ex quibus ſecundùm carnem proceſſit. Saliit videlicet à monte illo ſublimi, patre fidei noſtræ Abraham in filium Iſaac, ab hoc in filium Jacob, indeque in alios, & quaſi ſaltibus ſingulis noſtræ mortalitati factus vicinior, tandem manifeſtus in carne noſtra mortali apparuit; Saltus C ergo præcipuus, cujus hic fit mentio, ille eſt Dei ad homines admirabilis deſcenſus, quo Verbum caro, Deus homo factus eſt, quo patris ſapientia in aſſumpta ſervi forma inter homines apparuit. Chriſtus ergo inſtar fulguris montes, id eſt, angelos & colles, id eſt, Patriarchas, & omnes patrum generationes tranſmittens, ait S. Bernard. ſerm. 54. in puriſſimum Virginis uterum deſilijt: inde ſalijt in præſepe: inde tranſilijt in Ægyptum, ait Nazianzen. inde rediens ſalijt in crucem: è cruce & ſepulchro reſilijt in cælum. Audi S. Ambroſium, in pſalm. 118. ſerm. 6. verſ. 1. qui ita ſponſam loquentem inducit: *Ego ſuſcitari mihi charitatem cupio, ego me vulneratam charitate puto, & ad me plus charitas ipſa feſtinat. Ego dixi: Veni; ille ſalit & tranſilit: ego rogo eum venire cum gratia, ille gratiarum operatur augmenta, & dum venit incrementa gratiæ ſecum vehit & veniendo acquirit, quia ſluxit etiam ipſe ſuæ placere dilectæ.*

Primò: Chriſtus ſalit in montibus:

Montes angeli.

Salit

Salit ſuper excelſa, ut aſcendat ad ſponſam. Sponſa enim thalamus, tribunal eſt Chriſti. Salit ſuper Eccleſiam, tranſilit ſuper Synagogam. Salit ſuper Gentes, tranſilit ſuper Iudaeos. Videamus ſalientem. Salit de cælo in Virginem, de utero in præſepe, de præſepio in Iordanem, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, in cælum de ſepulchro. Et poſt multa quæ interjicit: *Salit ſuper Eccleſiam, quæ eſt domus panis, eò quòd fidelium corda confirmet. Meritò ſicut capreola, quia caprea in altis paſcitur. Dorcas dicitur à videndo: Dorcadon enim viſus acutior eſt. Quid hoc aptius Chriſto, qui patrem vidit, quem vidit nemo? Aut ſi quis vidit in Chriſto, ipſi filius revelavit. Meritò ſicut hinnulus quaſi filius, cui paternæ inoleverit vis naturæ, ne eum occulta non lateant, ſerpentes fugiant, venena non lædant.*

Saliit Chriſtus è cælo in cœnum. Chriſtus ergo è cælo deſiliit in ſolum, & in cœnum, è cœno in tartarum, è tartaro deinde in cœnum, & ex cœno reſiliit in cælum. Ita Caſſiod. S. Gregor. Beda & alii.

Secundo. Secundò, poteſt exponi de miſſione Spiritus ſancti in Pentecoſte. q. d. Apoſtoli, & fideles poſt Chriſti aſcenſum in cælum, in Sion ob metum Judæorum recluſi, ac orationi, & contemplationi vacantes, in die Pentecoſtes ſenſerunt Chriſti adventantis opem, & vocem, cùm in eos miſit Spiritum ſanctum. Tunc enim *factus eſt repente de cælo ſonus, tanquam advenientis ſpiritus vehementis, & replevit totam domum, ubi erant ſedentes. Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquam ignis, ſeditq; ſupra ſingulos eorum, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus ſanctus dabat eloqui illis.* Actor. 2. 2. Quare hoc ſpiritu armati annullarunt, ac ſuperarunt minas Judæorum ac Pontificum, imò Gentes omnes Chriſto ſubiugarant. Porrò cum Spiritu ſancto deſcendit ipſe filius, æquè ac Pater in Apoſtolos; tres enim perſonæ ſibi invicem ſunt conſubſtantiales; & quod una operatur ad extrà, hoc operantur, & duæ cæteræ. Unde Chriſtus iturus in cælum Apoſtolis promiſit, dicens, Joan. 14. 18. *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos*, ſcilicet cum Spiritu ſancto in Pentecoſte, inquit Rupertus, & S. Cyrillus libr. 9. in Joannem capit. 45. Denique Spiritus ſanctus fuit quaſi vox Chriſti, quæ per os Apoſtolorum Chriſti fidem toto orbe prædicavit, & propagavit; Unde de eo ait Chriſtus: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Joan. 16. 14.

Spiritus ſanctus denique fecit Apoſtolos, montes, & colles, hoc eſt, omnes itinerum anfractus, omnes difficultates, omnes perſecutiones & tribulationes, omnia impedimenta Euangelii tranſilire, ut Chriſti fidem & Eccleſiam toto orbe diſſeminarent. Unde S. Gregor. hìc ait, Chriſtum eſſe ſimilem capreæ ſalienti in montibus, & tranſilienti colles, quia ſanctos omnes patientia operationis ſuæ tranſcendit, dum ſe à morte ſuſcitavit, Spiritum ſanctum in Apoſtolos miſit, Gentes ad ſe convertit. Nyſſenus ait Chriſtum ſaliiſſe ſuper montes, quia dæmones ſibi ſubiecit. Origenes verò quia omnia regna mundi omneſq; reges, quamvis excelſos ſuæ fidei ſubiugavit. Theodoretus autem, quia aras & templa idolorum, quæ erecta erant in montibus evertit. Unde Symmach. vertit: *Aſcendens contra montes, exiliens adverſus colles.* Denique Salomon hucuſque deſcripſit infantiam Eccleſiæ, hìc verò depingit ejus adoleſcentiam, & incrementa uſque ad capit. 3. verſ. 6. uti dixi in Prooemio: hæc autem cœpere in Pentecoſte, & deinceps magis ſunt aucta.

Tertio. Tertiò, Chriſtus tranſilit montes & colles, cùm Eccleſiæ in quavis perſecutione & adverſitate, celerrimè è cælo inſtar fulguris adeſt, conſilium & auxilium porrigit, facitque ut ipſa omnia ſuperet, & tranſcendat, juxta illud Chriſti promiſſum & oraculum: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* Matth. 16. 18. Et: *Cùm ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum glorificabo eum.* Pſalm. 90. 15.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & Anima ſancta.

Chriſtus ſalit in omnes animæ potentias. CHriſtus per ſanctas inſpirationes ſalit in animam: montes, & colles, ſunt animæ potentiæ per Dei gratiam elevatæ, & anhelantes ad cæleſtia. Primò ergo ſalit Chriſtus in intellectum, dum quaſi ſol radios lucis cæleſtis illi immittit, ut videat quantum bonum, quàm utile; quàm pulchrum, quàm iucundum ſit opus virtutis, v. g. charitatis, religionis, contemptus mundi, martyrii, caſtitatis, patientiæ, humilitatis, &c. deinde ex intellectu ſalit in voluntatem, ſtimulos caloris, id eſt, ſancti amoris impulſus illi inſpirans, quibus amet & ardenter velit opus virtutis. Tertiò ſalit in phantaſiam, & appetitum ſenſitivum, gaudium ſpirituale ei immittens, ut non reluctetur intellectui, & voluntati, ſed potiùs ei obſecundet, eamque impellat ad opus hoc complectendum. Quartò ſalit in manus, & pedes, omneſque ſenſus & membra, dum ea impellit ad bonum opus quod mente concepit, licet difficile & arduum, reipſa exequendum, juxta illud Iſaiæ 40. verſ. ultim. *Qui autem ſperant in Domino mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient*, omnes montes, & colles, id eſt, omnes difficultates & impedimenta generosè, & alacriter ſuperando, & tranſcendendo. Audi S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 6. verſ. 1. *Exultavit tanquam gigas ad currendam viam, à ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius uſque ad ſummum eius, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Ergo & nunc ſalit, & nunc currit de corde patris ſuper ſanctos ſuos, de Oriente ſuper Occidentem, de Septentrione ſuper Meridiem. Ipſe eſt qui aſcendit ſuper occaſum, ipſe ſuper cælos cælorum ad Orientem. Ipſe aſcendit ſuper montes, ipſe ſuper colles. Utinam ego miſer dicam, dicat anima mea: Ecce iſte advenit, & advenit non ſuper terrena, non ſuper valles, ſed advenit ſaliens ſuper montes. Deus enim Deus montium eſt. Ubi ergo ſalit? Super montes ſalit. Si ſis mons, ſalit ſuper te. Salit ſuper Iſaiam ſalit ſuper Ieremiam ſalit ſuper Petrum, Joannem, Iacobum. Montes in circuitu eius. Si non potes mons eſſe, non prævales, eſto vel collis, ut ſuper te Chriſtus aſcendat, & ſi tranſilit, tranſiliat, ut te tranſitus eius umbra cuſtodiat.*

Chriſtus eſt caprea & hinnulus. Quare Chriſtus in animam inſiliens, *ſimilis* eſt *capreæ, & hinnulo.* *Primo.* Primò, ob velocitatem ſuam, quam pariter animæ communicat, dum eam facit velocem in exequendo pium propoſitum. *Secundo.* Secundò, quia inſtar capreæ acutiſſimi eſt viſus, qua omnia circumſpicit, & omnia profutura animæ providet, ac obfutura removet; atque ipſi animæ idipſum communicat, ut omnia quæ agenda ſunt priùs exactè proſpiciat, & circumſpiciat. Ita Theodor. & S. Bernard. ſerm. 54. Capreæ enim acutiſſimos habent oculos: Unde Græcè vocantur δορκάδες à δέρκειν, id eſt, à videndo. *Tertio. ἔλαφος unde dicatur.* Tertiò, quia ſicut cervi halitu ſuo ſerpentes è cavernis extrahunt, & vorant; unde vocantur ἔλαφοι ἀπὸ τοῦ ἕλκειν ὄφεις, id eſt, ab extrahendo ſerpente: Sic pariter Chriſtus omnes tentationes carnis, mundi, & dæmonis, quas ipſe animæ ſuggerit, manifeſtat, elidit, diſcutit, & perimit. Ita Philo Carpath. *Quarto.* Quartò, Chriſtus judex erit quaſi caprea, quia acutiſſimo viſu omnia occulta hominum dicta, cogitata, facta videbit, & judicabit. Unde S. Bernard. ſerm. 55. *Verum tu qui adventum deſideras Salvatoris, time ſcrutinium Iudicii, time oculos capreæ: time illum qui per prophetam dicit: Et erit in die illa, & ego ſcrutabor Ieruſalem in lucernis. Acuto viſu eſt, nihil inſcrutatum relinquet oculus eius. Scrutabitur renes & corda, ipſaque cogitatio hominis confitebitur illi. Quid tutum in Babylone, ſi Hieruſalem manet ſcrutinium?* Et poſt nonnulla: *Verendum valde cùm ad hoc ventum fuerit, ne ſub tam ſubtili examine multæ noſtræ iuſtitiæ (ut putantur) peccata appareant. Unum eſt tamen, ſi noſmetipſos diiudicaverimus, non utique iudicabimur. Bonum iudicium, quod me illi diſtricto divinoque iudicio ſubducit, & abſcondit. Prorſus horreo incidere in manus Dei viventis.* Quintò, Origenes: Chriſtus, ait, & ſancti, capreæ ſunt in contemplatione, cervi in actione, quà occidunt ſerpentes, id eſt, mortificant paſſiones, & vitia. Aſſerunt inquit medici, capreæ ineſſe intra viſcera humorem quendam, qui caliginem depellat oculorum, & obtuſiores quoſque viſus exacuat. Meritò ipſi Chriſtus comparatur, quia non ſolùm videt ipſe patrem, ſed & videri eum ab aliis facit, quorum viſus ipſe curaverit.

Audi S. Gregorium hom. 29. in Euangelium: *Ecce iſte venit ſaliens in montibus, veniendo quippe ad redemptionem noſtram, quoſdam ut ita dixerim ſaltus dedit. Vultis fratres chariſſimi, ipſos eius ſaltus agnoſcere? De cælo venit in uterum;*

rum, de utero venit in præſepè, de præſepe venit in crucem, de cruce venit in ſepulchrum, de ſepulchro rediit in cælum. Ecce ut nos poſt ſe currere faceret, quoſdam nobis ſaltus manifeſtata per carnem veritas dedit, Quia exultavit ut gigas ad currendam viam ſuam, ut nos ei diceremus ex corde: Trahe nos poſt te: curremus in odorem unguentorum tuorum. Unde fratres chariſſimi oportet, ut illuc ſequamur corde, ubi eum corpore aſcendiſſe credimus. Deſideria terrena fugiamus, nihil nos iam delectet in infimis, qui patrem habemus in cælis.

Moraliter. Moraliter hinc colligit Aponius, animam piam in tranquillitate debere ſemper aurem cordis erectam, attentamque habere, ut vocem Chriſti ſive per prædicatores loquentis, ſive per ſe menti bona deſideria inſpirantis, ſollicitè excipiat, ideoque orationi vacare, ut gratiam impetret, qua illa exequatur & in opus conſerat. Nam ut ait Nyſſenus, hæc vox & inſpiratio Chriſti non ſtat nec permanet, ſed inſtar hinnuli tranſilit & præterit.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus tranſiliens montes, & colles Patriarcharum; ſalit in uterum Virginis, ex eaque carnem ſuſcepit, cùm *Verbum caro factum eſt*, uti, jam dixi. Unde ipſe ait: *Ante omnes colles ego parturiebar*. Eccleſ. 24. Qua in re capreas, id eſt, angelos, adeoque ipſum Gabrielem nuntium, celeritate prævenit, eodem Archangelo teſtante, inquit S. Bernard. ſerm. 54. cùm ait: *Ave gratia plena, Dominus tecum. Quid? quem modò reliquiſti in cælo, in utero reperis? quonam modo? Volavit & pervolavit ſuper pennas ventorum, Victus es ò Archangele, tranſiliit te, qui præmiſit te.* Idem S. Bernard. ſerm. 4. de Aſcenſione, docet Chriſtum in variis virtutum montibus ſaliiſſe. Ibat, inquit, de virtute in virtutem, ut videretur Deus in Sion: hinc in monte Thabor transfiguratus eſt, in monte elegit Apoſtolos, & Euangelium promulgavit, in monte pernoctabat in oratione, in monte Calvariæ crucifixus eſt è monte Oliveti aſcendit in cælum, in montem Sion miſit Spiritum ſanctum. Rurſum Chriſtus ſalire fecit B. Virginem in montes, cùm eam impulit aſſiduè ad excelſos virtutum actus, ac nominatim cùm eam incitavit ire in montana ad ſalutandum Eliſabeth.

Chriſtus ſalit in montibus virtutum.

Tropol. Tropologicè, S. Bernard. ſerm. 54. Chriſtus inquit, ſalit in montes, id eſt, in humiles: Sola enim humilitas exaltat: ſola humilitas eſt mons, & vera celſitudo, tranſilit colles, id eſt, ſuperbos, quos ſuperbia fecit colles, at non montes. *Deus* enim *ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam*. 1. Petri 5. v. 5.

Aliter Joannes Carmelita: Chriſtus, inquit ſalit in montibus, cùm grandiores charitate viſitat; tranſilit colles, id eſt, non ita ſublimes, ſimili non afficit voluptate, ſed eos quaſi præterit. Sic & S. Bernard. loco jam citato, ac Caſſiod. Beda, Origen & S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima c. 4. *Super maioris gratiæ animas ſalit*, inquit, *inferioris tranſilit, &c. qui infirmo corde virtutem ejus capere non poſſunt* Et S. Anſelmus: *Saliens in montibus, hoc eſt, inquit, pedes ponens & habitans in perfectis, & etiam eos ſalire facit ſicut Paulum, quem ex perſecutore citò fecit ſummum prædicatorem: Tranſiliens quoque colles inferiores montibus, in quibus licet Deus non ita ſaliat ſicut in perfectis; tranſilit tamen eos; quia quandam cognitionem myſteriorum ſuorum oſtendit eis, licet non adeò plenam.*

Rurſum Origenes ait Chriſtum ſalire in montibus, id eſt, in Doctoribus & ſanctis eximiis, dum in eis per affluentiam doctrinæ, ſit *fons aquæ vivæ ſalientis in vitam æternam*. Ioan. 4. 14. Et Caſſiod. *In his montibus*, inquit, *ſaltus dare dilectum, hos tranſilire colles perhibetur, quia corda ſublimium, Dominus crebra ſuæ viſitationis gratia ſolet illuſtrare; & pulchre non manere in his collibus, ſed ſalire, vel eoſdem tranſilire dicitur, quia contemplationis internæ dulcedo, quantum alta eſt propter agnitionem rerum cæleſtium, tantùm eſt brevis & rara propter gravedinem mentium, carnis adhuc mole detentarum.*

Symbolicè Montes, Symbolicè Origenes per montes accipit novum teſtamentum, per colles vetus: In lectione enim S. Scripturæ, eiuſque meditatione invenitur Chriſtus, atque in mentes inſilit. Hinc Philo Carpath. ait Chriſtum ſaliiſſe ſuper Prophetas, tranſiliiſſe ſuper Apoſtolos; S. Bernard. verò ſaliiſſe in montibus, id eſt, in angelis, Patriarchis & Prophetis; ac collibus, cum nonnullis è populo apparuit.

novum Teſtamentum.

Anag. Anagogicè Juſtus Orgelit. per vocem Dilecti accipit tubam Archangeli, qui in fine mundi clamabit: *Surgite mortui, & venite ad iudicium*. Unde Aponius. Chriſtus inquit, ſimilis eſt capreæ, quæ in poſteriori parte candorem habet, quia in futuro ſæculo ſuam exhibebit præſentiam. Et S. Bernard. ſerm. 55. Chriſtus inquit, ſimilis eſt hinnulo, & capreæ propter miſericordiam in electos, & judicium in reprobos: hinnulus enim ſignificat ſalientis in alta deſiderium; caprea judicium.

Moraliter. Moraliter diſcant hic à Chriſto Chriſtiani, inſtar caprearum aſcendere ad montana orationis, & virtutum omnium, ac veloces eſſe, hilares & agiles ad omnem beneficentiam, omneque opus bonum. Nam ut ait S. Ambroſ. *Neſcit tarda molimina Spiritus ſancti gratia*, ipſe enim eſt ignis conſumens: *Qui* proinde *facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis*. Hebr. 1. 7. Verè Eccleſ. cap. 31. 27. *In omnibus operibus tuis eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi*. Vide ibi dicta.

En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos. VERS. 9.

PRo *reſpiciens* Hebr. eſt משגיח *maſchghiach*, id eſt intentè, & cum animi obſervatione proſpiciens, hoc eſt intuens, obſervando ſcilicet omnes ſponſæ geſtus, actus ſermones idque ſtudioſè & exactè. Hebr. מציץ *meſis*, id eſt, *efflorescens*, vel *inſtar floris erumpens, & emicans*, ſeſeque tenuiter oſtendens, & videndum exhibens: *per cancellos*. Aptè pulchrum ſponſi caput, vultus, & oculi comparantur flori, quia & caput capillis velut floribus ornatur, & vultus colore eſt roſeo, & oculi in orbibus ſuis emicant, quaſi flores in calyce ſuo. Nam ut flores, inquit Luyſius, cùm primò erumpunt, lætiores & nitidiores nobis videntur, quam cùm foliorum orbem explicaverunt, nec apparent tunc toti, ſed capitulorum tantùm acumina oſtendunt: Sic enim flore omnique roſa pulchrior ſponſus, caput feneſtræ intuliſſe, & os roſeum aperuiſſe viſus eſt. Septuag. vertunt: ἐκκύπτων διὰ τῶν δικτύων, id eſt, *proſpiciens per retia*, id eſt, per feneſtras reticulatas, ſive per cancellos. S. Ambroſ. ſerm. 6. in pſalm. 118. legit: *Eminens per retia*. S. Hieron. lib. 3. in Ezech. cap. 12. *Apparens per retia*. Significat ſponſum accurrentem ad ſponſam, illam per rimas & & cancellos domus clarè inſpexiſſe, ſed ab illa non eſſe viſum, imò illi nonniſi per cancellos obſcurè ſe ſpectandum exhibuiſſe, ut majorem ſui reverentiam, & deſiderium in ea excitaret, ac viciſſim honeſtè, modeſtè, & verecundè illi ſeſe inſinuaret. Ita S. Bernard. qui enim per cancellos proſpiciunt, clarè alios intuentur, ſed ab iis non niſi obſcurè & tenuiter videri poſſunt. ita Origen. Unde Arabicus vertit; *perſpiciens per rimas*.

PRIMUS SENSUS:

ADÆQUATUS.

De Chriſto, & Eccleſia,

HÆc gnome in ſenſu planè cohæret cum præcedenti; unde & in Bibliis eodem verſu cum eadem jungitur. Juxta illam ergo conformiter exponenda eſt, Igitur Caſſiodor. Beda, S. Ambroſius, S. Gregorius, S. Bernard. & alii, qui præcedentem gnomen de incarnatione Chriſti exponunt, hanc quoque de eadem explicant: Paries enim Verbi incarnati, ſive deitatis, eſt ejuſdem humanitas, quo Deitatem celat, q. d. Filius Dei veniens in carnem. poſt eam quaſi poſt parietem ſtans, per ejus oculos & ſenſus, quaſi per feneſtras cancellatas proſpicit in Eccleſiam ejuſque fideles, ac per eoſdem ſios, & pulchritudo Deitatis ejus tralucet & emicat, ſed tenuiter, obſcurè, ac per partes & quaſi dimidiata. Quare Chriſtus qua Deus perfectè, clarè, & immediatè intuetur nos, nos verò eum per umbram duntaxat, ſive per rimas & cancel-

cancellos, puta per humanitatem Deitatem ejus aſpicimus. Deus ergo in carne naſcens homo tui רִיצִי *metſis*, id eſt, emergens, progerminans & efloreſcens roſa, quæ ſeſe aperiens & ſenſim explicans, roſeum Deitatis vultum & odorem ſuaviſſimum intus latentem, quaſi per retia cancellorum, hoc eſt, per operationes *theandricas*, ut ait S. Dionyſius, de Divin. nomin. id eſt, *Deiviriles*, puta ab homine Deo, ſive à Verbo incarnato promanantes umbraticeè oſtentabat, cùm Chriſtus homo poſt parietem, id eſt corpore intermedio, Deitatem ſuam abſcondebat, ita tamen ut tenuiter & ex parte quaſi per cancellos illam conſpiciendam exhiberet, uti fecit in Transfiguratione, in miraculis, cæteriſque operibus divinis. In cælo verò ſuam divinitatem ſine cancellis, hoc eſt, clarè & facie ad faciem beatis videndam exhibebit.

In hac vita ergo cancelli humanitatis lumen, & fulgorem Deitatis ejus temperabant, ut loqui & agere poſſet cum hominibus, ne eorum perſtringerentur intuitus; ſicut Moyſi apparuit & Hebræis tectus caligine & columna nubis. Exodi 13. & 20. Ita Caſſiodorus, ceterique jam citati, ac S. Bernardus, ſerm. 56. qui & explicat *Τὸ ſtat: Stetit*, inquit, *per divinitatis potentiam, qui per infirmitatem carnis occubuit, dicente ipſo: Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.* Matth. 26. 41. Audi S. Gregorium hic: *Quaſi poſt parietem noſtrum Chriſtus incarnatus ſtetit, quia in humanitatis aſſumpta divinitas latuit. Et quia eius immenſitatem, ſi oſtenderet, infirmitas humana ferre non poſſet, carnis obſtaculum obiecit: & quidquid magni inter homines operatus eſt, quaſi poſt parietem latitans fecit. Per feneſtras autem & cancellos qui aſpicit, partim videtur, partim verò ſe abſcondit: Sic & Dominus Jeſus Chriſtus, dum & miracula per divinitatis potentiam fecit, & abiecta per carnis infirmitatem pertulit, quaſi per feneſtram & cancellos proſpexit: quia in alio latens, in alio quis eſſet apparuit.* Et S. Bernard. ſerm. 56. *Porrò cancellos*, inquit, *& feneſtras per quas reſpicere perhibetur, ſenſus (ut opinor) carnis & humanos dicit affectus per quos experimentum cepit omnium humanarum neceſſitatum. Denique languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit. Humanis ergo affectionibus ſenſibuſque corporeis, pro foraminibus uſus eſt & feneſtris, ut miſerias hominum homo factus experimento ſciret, & miſericors fieret.* Et poſt nonnulla: *Tot autem in noſtro ruinoſo, & pleno rimarum pariete invenit foramina, quot noſtræ infirmitatis & corruptionis in ſuo corpore ſenſit experimenta.*

Secunda. Secundò, hanc gnomen aptiùs ad ſequentia exponas de Pentecoſte, & adventu Spiritus ſancti. Chriſtus enim ſeipſum, per Spiritum ſanctum à ſe miſſum Apoſtolis, exhibebat per linguas igneas quaſi per cancellos, per quas ipſe Apoſtolos clarè intuebatur, Apoſtoli verò ipſum obſcurè.

Chriſtus ſtat poſt parietem in Euchariſtia proſpiciens per cancellos. Rurſum hanc gnomen referas ad Euchariſtiam, quæ fidelibus maximè poſt adventum. Spiritus ſancti frequentari cœpit. In Euchariſtia enim Chriſtus non ſolum Deitatem ſuam, ſed humanitatem per ſpecies ſacramentales panis & vini, quaſi per parietem intermedium abſcondit, per eaſque quaſi per cancellos clarè nos intuetur, non ſolum oculis mentis ſed & corporis, uti multi Theologi cenſent: ſed per fidem & ænigma dumtaxat videtur à nobis, puta per ſpecies ſacramentales, ac multò magis per conſolationes, illuminationes, & guſtus ſpirituales, quos manducantibus exhibet tantos & tam ſublimes, ut ipſi Chriſtum non tantùm oculis cernere, ſed & guſtu mentis ſapere & guſtare videantur, uti contigit S. Franciſco, S. Monicæ, S. Catharinæ Senenſi, & aliis ſanctis.

Huc pertinet verſio Chaldæi, qui hæc explicat de Agno Paſchali; hic enim expreſſus fuit typus Euchariſtiæ: *Et protexit*, inquit, *domos noſtras, in quibus eramus, & ſtetit poſt parietes noſtros, & proſpexit per feneſtras, & aſpexit per cancellos, & vidit ſanguinem victimæ Phaſe, & ſanguinem circumciſionis, qui impreſſus erat in portis noſtris, & contemplatus eſt de cælis excelſis: & vidit populum ſuum, qui comedebat victimam ſolemnitatis aſſam igni cum inteſtinis & Lactucis agreſtibus & azymis, & pepercit nobis, & non dedit poteſtatem angelo diſſipatori, ut diſperderet nos.*

Tertia. Tertiò, hanc gnomen accipias de quolibet Chriſti adventu, quo Eccleſiam & fideles, præſertim in perſecutione vel tribulatione viſitat, protegit, propugnat, illuſtrat quaſi dicat. Chriſtus poſt aſcenſum in cælum amictus lumine gloriæ ſicut veſtimento, inde quaſi per cancellos in-

A tuetur Eccleſiam, eique ſuccurrit & de omnibus providet & ab illa non videtur niſi per effectus gratiæ, protectionis & auxilii. Ita Aponius, qui docet pariter modum, quo Chriſtus Eccleſiæ & animæ afflictæ nunc ſe oſtendit, nunc ſe abſcondit. *Habet*, inquit, *inviſibiles hoſtes Anima, qui eam intra ſuæ mentis, ſeptum inviſibiliter, & inceſſanter circundatam impugnant, quam ita in ergaſtulo redigunt vitiorum, ut non poſſit omnino progredi ad viam mandatorum Dei currendam, quouſque eius precibus revocatus, veniens quaſi occultus ſtet, & ſpectet luctamen eius, & non tantùm ſe oſtendit, ne omnino fugatis hoſtibus, ceſſante pugna, otii tempore depereat, ſed velut per feneſtras aſpicit, ſuæ viſionis adiutorium commodando, ut anima vires recipiat reſiſtendi, & hoſtis impugnatio diminuta eius terrore, aliquantulum conquieſcat, aſpicit autem per feneſtras, ſenſus videlicet illius, quibus corporeas peragit cogitationes, ſi non ſunt polluti ſordibus.*

SECUNDUS SENSUS.

B

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

CAncelli hic non ſolùm ſponſi, de quibus iam dixi; ſed & ſponſæ, putà animæ accipi poſſunt. Chriſtus ergo eſt velut ſol, qui geſtit ſua luce illuminare, & ſuo calore charitatis accendere omnes fideles; ſed obſtat paries, tum carnis, tum concupiſcentiæ, & peccatorum noſtrorum, qui radios hoſce non admittunt: Chriſtus ergo pro immenſa ſua animarum ſiti explorat rimas & cancellos, id eſt, occaſiones omnes, quibus per pias imagines, conciones, ſermones, inſpirationes in oculos & aures, indeque in mentem penetret, illique ſuam lucem & calorem inſtillet. Ita Aponius, Beda, Rupert. & S. Bernard. ſerm. 56. Audi Origen. hom. 2. ex duabus, qui legens ex Sept. *Eminens per retia; Ubi*, inquit, *non proſpicit ſponſus, ibi mors invenitur aſcendens, ut legimus in Jeremia: Ecce mors* C *aſcendit per feneſtras veſtras. Quando vidiſti mulierem ad concupiſcendam eam, iam mors aſcendit per feneſtras tuas. Eminens per retia. Intellige quòd medio laqueorum ambulet, & ſubtus machinas tranſeas imminentes. Omnia retibus plena ſunt; Diabolus laqueis cuncta complevit. Si autem venerit tibi ſermo Dei, & cœperit eminere de retibus, dices: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus. Eminet igitur ſponſus per retia, ſibi viam faciens. Jeſus deſcendit ad terras, ſubiecit ſe retibus mundi.* Similia habet S. Ambroſ. in pſalm. 118, ſerm. 6. verſ. 3. ubi inter cetera, ait Chriſtum eminere ſuper retia, id eſt, peccata, quia ſolus ab iis immunis eſt, ideoque aliorum omnia diſſoluit: *Plena*, inquit, *erant omnia laqueis, referta retibus, Audi dicentem: In via hac qua ambulabam, abſconderunt ſuperbi laqueum mihi. Et in libro Sapientiæ Sirach moneris, ut cognoſcas quia in medio laqueorum ambulas. Quot vitia, tot retia, quot peccata, tot laquei hereditarii iam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Jeſus, ut Adam ſolveret, Venit liberare quod perierat.* *Mundus laqueis & retibus plenus.*

Hinc S. Antonius vidit totum mundum laqueis obtenſum, in quos incidebant animæ è terra in cælum avolantes D ibique capiebantur velut aves & piſces reti; qua de cauſa ingemiſcens & exclamans: *Domine quis evadet hos laqueos?* Audivit *Humilitas*. Ita S. Athanaſius in ejus vita. *S. Anton.*

Rurſum ſicut parentes & magiſtri ſimulant ſe abire, ac deinde poſt oſtium & parietem ſe abſcondunt, ut per rimas & cancellos, vel clathros videant quid filii & diſcipuli agant, cùm ſe libero, & à nemine obſervari putant, ac, ſi modeſtos ſtudiis intendere conſpiciant, eos præmiant, ſin verò libris abjectis garrire, ludere, pugnare cernant, eos caſtigant, ſic pariter Chriſtus in cælum abiens, ibi quaſi ſe abſcondit, indeque omnia noſtra facta, dicta, cogitata per rimas intuetur, ut videns omnes à nemine videatur, hoc fine, ut bene operantes præmiet, malè agentes puniat. Inſuper Chriſtus animæ ſubinde ſe præſentem oſtendit per gratiam & conſolationem, qua eam mulcet, cumque anima hilariter fertur ad omne bonum; nam ut ait Sanct. Bernard, *Suavitas* *Chriſtus à nobis quaſi ſe occultat aliquando.*

equitat, quem gratia Dei portat; quandoque verò ab anima quaſi abit, ſeſeque abſentat, dum eam in mentis deſolatione, ariditate, tentatione relinquit, ut videat ejus certamen: quod ſi illam in bono conſtantem viderit, illicò accurrit, ſuccurrit & conſolatur. Sic S. Antonium in atroci cum dæmonibus forma luporum, leonum, tigridum, aſpidum & ſerpentum apparentibus lucta, ad modicum tempus quaſi deſeruit, ſed eo generosè certante, illicò in luce fulgida apparuit, eoque conquerente ac dicente: *Domine ubi eras?* reſpondit: *Antoni, ego hic aderam, ſeque certantem videbam*. Ita S. Anthanaſius in ejus vita. Sic S. Stephanus luctans cum Judæis, *intendens in cælum vidit gloriam Dei, & Jeſum ſtantem* (ad pugnandum pro eo) *à dextris Dei*. Actor. 7.

S. Antonius.

Myſticè. Myſticè Juſtus Orgelitanus: Chriſtus, inquit, proſpexit per feneſtras, & cancellos, cùm lancea perforato latere, & egrediente ex eo ſanguine & aqua, Eccleſiæ contulit Sacramenta.

Symbolicè. Symbolicè per parietem Origen. Theodor. & Philo accipiunt S. Scripturam: per illius enim literam, quaſi parietem cancellatum inſpicimus Deum in illa latentem, & loquentem, ac Deus per illam nobis loquitur, nos inſtruit, conſolatur, exhortatur, roborat, &c. Hinc Philo Carpath. per parietem accipit legem, per feneſtras Prophetas, per retia Apoſtolos, quibus dixit Chriſtus: *Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum*. Matth. 4.

Rurſum idem Origen. & S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 3. v. 3. per parietem accipiunt ſtructuram bonorum operum: hanc enim occultè Chriſtus intuetur, dirigit, promovet & perficit. Tres Patres verò apud Theodor. per cancellos ſive retia accipiunt virtutum connexionem; hæ enim inter ſe mutuo contextu munitæ, arcent volucrum, id eſt, dæmonum ingreſſum.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus in utero B. Virginis incarnatus, quaſi poſt uteri parietem aſpiciebat ipſam, & ab ipſa ſentiebatur, & aſpiciebatur. Rurſum Chriſtus ex utero matris intuitus S. Eliſabetham, & S. Joannem Baptiſtam, eos implevit Spiritu ſancto, quo factum eſt, ut S. Joannes in utero Eliſabethæ abſconditus, agnoverit Chriſtum in utero B. Virginis latentem, eumque coluerit, & adoraverit, juxta illud: *Ecce enim ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.* Lucæ 1. verſ. 44.

Tropologicè cancelli, compunctio; Feneſtra laus & gratiarum actio. Tropologicè, S. Bernard. ſerm. 56. per cancellos, qui anguſtiores ſunt, accipit compunctionem: per hanc enim & in hanc reſpicit ſponſus: *Quia cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies*. Pſalm. 50. per feneſtras verò, quæ latiores ſunt, vocem exultationis, & laudis: *Quod ſi*, inquit, *interdum corde dilatato in charitate pro conſideratione divinæ dignationis, ac miſerationis libet animum laxare in vocem laudis & gratiarum actionem. Puto me non jam anguſtam, ſed ampliſſimam ſtanti poſt parietem ſponſo aperire feneſtram, per quam (ni fallor) tantò libentiùs reſpicit, quanto ampliùs ſacrificium laudis honorificat*. Similia habet Theodoretus.

Anagogicè. Anagogicè Chriſtus in hac vita ſtat poſt parietem carnis noſtræ, at in morte eo diſſoluto clarè ſe animæ noſtræ facie ad faciem videndum fruendumq; exhibebit. Ita Origen. Caſſiod. Beda, & S. Auguſt. 13. Confeſſ. capit. 10. Audi S. Bernard. ſerm. 56. *Peccata noſtra*, inquit Iſaias cap. 59. *ſeparant inter nos & Deum. Et utinam unus mihi tantum obſtet paries corporis, ſolumque obicem pariat id quod eſt in carne peccatum, & non multa interſiat maceria vitiorum. Vereor enim ne etiam præter illud quod in natura eſt, quam plurima de propria iniquitate adjecerim, quorum à me interjectu nimium elongaverim ſponſum; ita ut ſi verum dicere velim, poſt parietes magis mihi illum ſtare fatear, non poſt parietem*. Ex pluribus interjectis: *Nil ſolo verendum erat animæ Pauli, cui aſpectu & amplexu dilecti unus tantummodò paries obſiſtebat, videlicet lex peccati, quam inveniebat in membris ſuis. Ipſa eſt carnis concupiſcentia, quam carere omnino non potuit donec in carne fuit. Hoc ſane uno interjecto pariete, non longe peregrinabatur à Domino. Unde & optabat clamans: Quis me liberabit de corpore mortis huius? ſciens ſe mortis compendio continuò ad vitam perventurum.*

VERS. 10. *En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.*

HEbr. eſt *Reſpondit dilectus meus, & dixit mihi: Surge tibi*, &c. *veni tibi*; ubi bis τὸ *tibi* redundat. Senſus enim eſt, *ſurge & veni*. Nota τὸ *reſpondit* ſubindicat ſponſam, cùm advertiſſet ſponſum ſtare poſt parietem, & per cancellos proſpicere, ſubmiſſis verbis, vel nutibus aut geſtibus eum invitaſſe, ut domum ingrederetur, & coràm eum ea colloqueretur. Sponſus huic invitationi reſpondit, ſed nolle domum ingredi, ſed potiùs ſponſam ad ſe foras evocare in agrum, & vineam, quòd jam ver appetat, in quo omnia vireant, & floreant: quare tempus eſſe ruſticandi, vites putandi, groſſos colligendi, &c. Porrò S. Bernard. ſerm. 57. *Venit* (ſponſus) inquit, *in angelis, accelerat in Patriarchis, appropriat in Prophetis, adeſt in carne, reſpicit in miraculis, alloquitur in Apoſtolis. Vel ſic: Venit affectu & ſtudio miſerendi, accelerat ſubveniendi zelo, appropiat humiliando ſemetipſum, adeſt præſentibus, proſpicit in futuros, loquitur docens & ſuadens de regno Dei. Sic ergo eſt adventus ſponſi*. Pergit deinde S. Bernard. docere, quàm vigilanter ſponſi adventum cum ſponſa obſervare debeamus. Qui enim cum Pſalte dicit: *Oculi mei ſemper ad Dominum; & quia providebam Dominum in conſpectu meo ſemper, nonne hic accipiet benedictionem à Domino, & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo? Viſitabitur profectò frequenter, nec unquam ignorabit tempus viſitationis ſuæ quantumlibet is, qui in ſpiritu viſitat, clandeſtinus veniat & furtivus, utpote verecundus amator.*

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus ſponſam Eccleſiam in lectulo quieſcentem, id eſt, Apoſtolos poſt aſcenſum ſuum in cælum, in Sion recluſos, & orationi vacantes in Pentecoſte miſſo Spiritu ſancto evocat ut foras prodeant, ac Euangelium audacter, & alacriter in Judæa, & deinde per totum orbem prædicent. Ait ergo: Surge è lectulo quietis tuæ, ſat lecto ſomnoque datum, propera ad evangelizandum *Amica mea*, id eſt ſponſa mea, *veni* ad proficiendum per Judæam, & ceteras provincias, ut animas mihi lucreris, & omnes Gentes ad me, meamque fidem, & cultum adducas: convenit enim te mihi ſponſo tuo eſſe ſimile, qui à Patre ſum miſſus in mundum evangelizare regnum Dei, uti prædixit Iſaias c. 61. 1. *Spiritus Domini*, inquit, *ſuper me, eò quòd unxit me, ad annuntiandum Gentibus miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem, ut prædicarem annum placabilem, & diem ultionis Deo noſtro, ut conſolarer omnes lugentes*. Hoc ergo fuit aureum Euangelii ſæculum, quod ferreo legis Moſaicæ ævo, jugoque ſucceſſit, quo proinde invitatur Eccleſia, id eſt, Apoſtoli, virique Apoſtolici ad intrepidè & ardenter evangelizandum ubique gentium.

Chriſtus hic Apoſtolos evocat e Judæa ad Euangelium diſſeminandum Gentibus.

COLUMBA MEA] Apoſtoli euangelizantes comparantur columbis. Primò, ob candorem, ſimplicitatem, juxta illud Chriſti: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*. Secundò, ob velocitatem, quia celerrimè totum orbem evangelizando pervolarunt. Tertiò, ob fidelitatem; columba enim columbo ſuo quaſi conjugi aſſociata, ei fidem ſervat, nec alium aſpicit: Sic Apoſtoli fuere fideles Chriſto in fame, ſiti, perſecutione, &c. uſque ad mortem, & martyrium. Quartò, ob fœcunditatem: columba enim ſingulis menſibus ova, fœtuſque parit, cùm ceteræ aves ſemel duntaxat in anno pullos procreent, Sic Apoſtoli plurimos filios peperere Chriſto. Nam *in omnem terram exivit ſonus eorum*. Pſalm. 18. Unde eos prævidens Iſaias cap. 60. 8. admirans exclamat: *Qui ſunt iſti, qui ut nubes volant,*

Apoſtoli ſimiles columbis. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò.

& quaſi

Quinto:

& quaſi columbæ ad feneſtras ſuas? Vide ibi dicta. Quintò, columba puritatis, caſtitatis, & innocentiæ eſt ſymbolum. Columba enim cœnum horret, nec aquam bibit niſi puram & elimem. Unde Varro de Re ruſtica libr. 3. capit. 7. *Aquam*, inquit, *puram eſſe oportet quæ influat, unde bibere, & ſe lavare poſſint columbæ: permundæ enim ſunt hæ volucres.*

Sexto.

Columba ſe pro pullis explumat.

Sextò, columba indulgentiſſima eſt erga fœtum, & prolem: unde ipſa eſt viva imago piæ matris Eccleſiæ erga omnes, præſertim verò erga filios, & domeſticos fidei, quos genuit per lavacrum regenerationis. Etenim (ut tradunt ii, qui de rerum natura ſcripſere) columba ſeſe ad fovendos fœtus etiam explumat. Nam ſæviente frigore nidificans, & partum nido immittens, ſuas plumas etiam non gravatur avellere, ut parvuli fœtus molliùs incubent. Quò fit, ut ipſa ſæpè mater gelu contabeſcat.

Idem facit Eccleſia. Audi Paulum 1. Theſſal. 2. *Cùm poſſemus vobis oneri eſſe, ut Chriſti Apoſtoli, facti ſumus parvuli in medio veſtri, tamquam ſi nutrix foveat filios ſuos. Ita deſiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non ſolùm Evangelium Dei, ſed etiam animas noſtras, quoniam chariſſimi nobis facti eſtis.*

Apoſtoli formoſi.

Formosa mea] Apoſtoli fuere formoſi omni gratia, decore virtutum, ideoque evangelizando omnes ad ſe, & Chriſtum pellexerunt juxta illud: *Quàm ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona.* Rom. 10. 5. & Iſaiæ 52. 7. Vide ibi dicta. Præclarè S. Ambroſ. libr. de Iſaac & Anima capit. 4. *Surge*, inquit, *veni proxima mea, id eſt, ſurge à delectationibus mundi, ſurge à terrenis, & veni ad me, quæ adhuc laboras, & onerata es, quia ſolicita es quæ ſunt mundi. Veni ſupra mundum, veni ad me, quia ego vici mundum: veni prope me iam pulchra æternæ vitæ decore, iam columba, id eſt, mitis, & manſueta iam tota plena gratiæ ſpiritualis.* Et S. Bernar. ſerm. 17. *Etenim*, inquit, *meritò amica dicitur, quæ ſponſi lucra ſtudioſè ad fideliter prædicando, conſulendo, miniſtrando conquirit. Meritò columba, quæ nihilominus pro ſuis dilectis in oratione gemens & ſupplicans, divinam ſibi non ceſſat conciliare miſericordiam. Meritò quoque formoſa, quæ cæleſti deſiderio fulgens, ſupernæ contemplationis decorem ſe induit, horis dumtaxat, quibus commodè & opportunè id poteſt.* Deinde has tres dotes docet repræſentari per Martham miniſtrantem, Lazarum quaſi gementem ſub lapide, & Mariam contemplantem.

Anagogicè.

Anagogicè Origen. hom. 4. ex quatuor, & Juſtus Orgelit. cenſent hic Eccleſiam in Reſurrectione, & die Judicii à Chriſto Judice evocari ad cælum, ut ex militante fiat triumphans. Et S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 6. v. 3. ita Chriſtum animam è corpore ad ſe in cælum invitantem inducit: *Surge à mortuis, exurge à vinculis, quibus circumdata tenebaris: exurge, quia ego reſurrexi tibi. Solve vincula iniquitatis; quia ego iam ſolvi tibi. Veni, quia iam retia tibi ſoluta ſunt. Virgo peperit, puer natus ex virgine eſt. Nihil debet muliebri hereditate, quia quaſi filius mulieris non tenetur. Cerne medium parietem maceriæ iam ſolutum, qui internorum affectuum concordiam dividebat, & in diverſum excitabat diſſenſionem corporalium paſſionum. Veni ergo ſecura, ut iam me non per retias videas ſed facie ad faciem, vultibus amatoris dilecta potiaris.*

S. Hieronymus deſcribens mortem S. Paulæ in ejus Epitaphio: *Statim*, inquit, *ut audivit ſponſum vocantem: Surge, veni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea: Quoniam ecce hyems tranſiit & receſſit, pluvia abiit ſibi; læta reſpondit: Flores viſi ſunt in terra, tempus ſectionis advenit. Et: Credo videre bona Domini in terra viventium.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

PRimò, Chriſtus animam piam à ſomno ſuæ commoditatis, negligentiæ & puſillanimitatis excitat, iubetque ſurgere, ut ſublimiores charitatis, & virtutum gradus conſcendat, ad altiora tendat, ac ſemper in Dei gratia, amore & obſequio proficiat. Perfectio enim hujus viæ, vitæ conſiſtit in continuo, & perpetuo profectu, ut ſcilicet juſtus Deum vocantem ſequatur, in dies

A que magis ac magis ejus puritati ac ſanctitati aſſimilare ſe conetur, itaque quietem perennem, & coronam gloriæ illuſtriorem mereatur accipere in cælis: *Surge* ergo, id eſt, attollere, more ſurgentis in altiora contende, currens propere, & ut columba in nidum convola per charitatis incrementa. O ſponſa verè formoſa, cui & virtutum decor, & actuum expeditio venuſtatem conciliant. Gradere, & ad me veni, hoc eſt, *Specie tua, & pulchritudine tua proſpere procede*. Hoc eſt quod ait Pſaltes: *Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lachrymarum, in loco quem poſuit. Etenim benedictionem dabit legislator. Ibunt de virtute in virtutem; videbitur Deus Deorum in Sion.* Pſalm. 83. 6.

Quò quis ſanctior eſt eò ad maiorem ſanctitatem aſpirat.

Quare quo quis ſanctior eſt, eò magis ad maiorem ſanctitatem aſpirat, & ſtrenuè contendit. Signum enim minoris ſanctitatis, imò deficientis, & pereuntis ſanctitatis eſt, nolle in ea progredi, ſed velle in ſuo ſtatu graduque conſiſtere, quod eſt impoſſibile; nam nolle proficere, eſt velle deficere, uti docet S. Bernard. epiſt. 154. unde S. Paulus poſt tot agones & curſus: *Fratres*, inquit, *ego me non arbitror comprehendiſſe: unum autem, quæ*
B *retro ſunt obliviſcens, ad ea vero, quæ ſunt priora extendens me ipſum, ad deſtinatum perſequor, ad bravium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto*. Et ſubdit: *Quicumque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus*. Et Rom. 12. 11. *Solicitudine*, inquit, *non pigri, ſpiritu ferventes, Domino ſervientes*. Ita Origen. hom. 2. *Cur ait, ſurge? cur propera? Ego pro te ſuſtinui rabiem tempeſtatum, ego fluctus, qui tibi debebantur excepi. Triſtis eſt facta anima mea propter te uſq; ad mortem: ſurrexi à mortuis, fractis mortis ianuis, & inferni vinculis diſſolutis. Ideò dico tibi, ſurge & veni*. Et Nyſſen. hom. 5. *Surge*, inquit, *veni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea. Audit iuſſum, verbo confirmatur, excitatur, accedit, appropinquat. Pulchra redditur, columba nominatur: pulchra, quia appropinquans ad Deum, inſtar ſpeculi imaginem in ſe ſuſcepit divinæ pulchritudinis: columba verò, quia pulchra ob ſuſceptam ſancti Spiritus imaginem. Amica fit anima cognoſcendo Deum: formoſa, Chriſti humilitatem ſervando: columba verò efficitur, quia nihil de terrenis cupiditatibus abſque cibo viliſſimo indumentoque corporis requirendo, ſed ſemper columbarum ſimplicitatem tenens, Spiritui ſancto ſe conſociat*. Et S. Greg. *Propter fidem*, inquit, *Chriſtus ſponſam*
C *ſuam amicam vocat, columbam propter ſimplicitatem, formoſam propter operationem*, &c. *Hanc itaque hortatur ut ſurgat, & veniat, quia dignum eſt, ut quicumque ad amorem Chriſti properat, carnis torporem quantùm poteſt, abiiciat, & ſe ad æterna conſequenda celeriter accingat.*

Hic anima à contemplatione evocatur ad actionem.

Secundò, Caſſiod. Beda & S. Anſelm. cenſent hic animam evocari ab otio contemplationis ad negotium actionis, à quiete ad luctam, & pulverem, à ſorte Magdalenæ ad ſortem Marthæ, ut proximorum ſaluti ſe impendat illoſque ſimiles faciat, & ad cælum perducat. Audi Sanctum Bernardum ſer. 57. *Denique audit ſponſa, ut ſurgat & properet, haud dubium, quin ad animarum lucra. Hoc ſiquidem vera & caſta contemplatio habet, ut mentem quam divino igne vehementer ſuccenderit, tanto interdum repleat zelo, & deſiderio acquirendi Deo, qui eum ſimiliter diligant, ut otium contemplationis pro ſtudio prædicationis libentiſſimè intermittat: & rurſum potita votis aliquatenus in hac parte, tantò ardentius redeat in idipſum, quantò ſe fructuoſiùs intermiſiſſe meminerit, & item ſumpto contemplationis guſtu, valentiùs ad conquirenda lucra ſolita alacritate recurrat.*

Chriſtus non imperioſè mandat ſed ſuaviter invitat.

Porrò notat S. Bernardus ſerm. 58. non dici *vade*, ſed *veni*, (imò Nyſſen. legit *veni ſponte*: licèt enim τὸ *ſponte* non ſit in Hebræo, tamen ſubintelligitur) quia Chriſtus
D non imperioſè mandat, ſed ſuaviter invitat ad labores vitæ activæ. Quærit deinde Bernardus, cur, ſponſus, qui paulò antè vetuit ſponſam à ſomno excitari, mox ipſe eam à ſomno excitet, & evocet ad labores, ſicut Chriſtus in paſſione modicum indulgens ſomnum Apoſtolis longa vigilia gravatis, illico eum abrupit dicens: *Surgite, eamus; Ecce appropinquat qui me tradit.* Matth. 26. 45. ac reſpondet: *Agnoſcite*, inquit, *viciſſitudines ſanctæ quietis, ac neceſſariæ actionis: & quia non ſit in hac vita copia contemplandi, nec diuturnitas otii, ubi officii & operis cogentior urget inſtantiorque utilitas. More igitur ſuo ſponſus ubi dilectam paululùm in ſinu proprio quieviſſe perſentit, ad ea denuò, quæ utiliora viſa ſunt trahere non cunctatur. Non tamen quaſi invitam; nec enim quod fieri vetuit, faceret ullatenus ipſe: ſed trahi ſanè à ſponſo ſponſa eſt, ab eo accipere deſiderium bonorum*

operum, deſiderium fructificandi ſponſo quippe cui vivere ſponſus eſt, & mori lucrum. A

Anagogicè Columba ſymbolum contemplationis. Exempla.

Anagogicè Columba ſymbolum eſt vitæ contemplativæ, cæleſtis, & beatæ. Unde Varro lib. 3. de Re ruſtica *columbam* dictam cenſet *à columinibus* (lego cum Aldrovando *culminibus*) villæ, in quibus degere ſolet. Hinc in vita S. Marinæ legimus, columbam ei in martyrio coronam impoſuiſſe, ac dixiſſe: *Pax tibi ancilla Dei; nunc confide, cæleſtem coronam accipias à manu Altiſſimi.* Rurſum angelus ſpecie columbæ animam S. Amatoris detulit in cœlum, uti narratur in vita S. Germani capit. 5. S. Benedictus vidit animam S. Scholaſticæ ſororis ſuæ ſpecie columbæ aſcendere ad cælum, uti habet ejus vita. Anima quoque S. Spei Abbatis ut columba evolavit ad ſuperos, ut *Deus in hac ipſa ſpecie oſtenderet, quàm ſimplici corde ei vir ille ſerviſſet*, ait S. Gregor. libr. 4. Dialog. cap. 10. Sic & Beatricem Eſtenſem columba fixo oculo intuita, tranſitus ex hac vita ad cæleſtem illi fuit prænuntia, uti refert Bernardus Scardonius in ejus vita. Sic & S. Fabiani capiti columba inſidens, eum Pontificatu digniorem, ideoque eligendum denuntiavit. Eadem S. Chryſoſtomi miſſam celebrantis cervici inſidens, ejus ſanctitatem vitamque cæleſtem declaravit. S. Radegundis invocata à naufragis, columbæ ſpecie navim circumvolitans, eos periculo exemit, ut habet ejus vita. Plura hujuſmodi columbarum exempla recenſet Aldrovandus in columbe pag. 404. & ſeq. Denique in Chriſti baptiſmo, Spiritus ſanctus ſpecie columbæ in ipſum è cælo dilapſus requievit, Lucæ 3. B

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Maria & ejus antitheſis.

RUpertus cenſet his verbis ſignificari ingens deſiderium Verbi ad carnem ex B. Virgine aſſumendam, ac proinde iis eam invitari, ut angelo Gabrieli illam annuntianti illicò conſenſum præbeat: *Tu*, inquit, *amica mea per humilitatem, columba mea per charitatem, formoſa mea per caſtitatem*; &c. *Veni ergo Maria, veni; nam Eva ad latebras fugit. Veni, & crede angelo evangelizanti: nam Eva credidit ſerpenti ſuſurranti. Veni & contere caput ſerpentis: nam Eva, & capite illecta, & ventre oblectata, & cauda eſt obligata ſerpentis. Veni & dic: Ecce ancilla Domini. Nam Eva ſe abſcondens pariter & defendens: ſerpens, ait, decepit me, & comedi. Hæc eſt vox dilecti mei, & hæc loquitur mihi: Surge, propera & veni. Surge per fidem, propera per ſpem, veni per charitatem.* C

Rurſum hiſce verbis: *ſurge propera*, Chriſtus evocat B. Virginem, primò, ut licèt gravida, ſurgat & abeat in montana cum feſtinatione ad ſalutandum Eliſabeth, eique ſerviendum. Ad hæc ut contendat in Bethlehem, ibique pariat Chriſtum, utpote in patria Davidis, & in domo panis: Chriſtus enim eſt panis angelorum, æquè ac hominum.

Denique hiſce verbis multi cenſent Chriſtum ſuaviſſimè matrem in morte invitaſſe ad ſe in cælum: quare ipſam non dolore, ſed Chriſti deſiderio & amore ſanctiſſimam animam efflaſſe.

VERS. 11. *Iam enim hyems tranſiit, imber abiit & receſſit.*

VERS. 12. *Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis advenit: vox turturis audita eſt in terra noſtra.*

EST periphraſis veri, & vernæ amœnitatis, ad quam ſponſus ſponſam è lectulo evocat in agros, & vineas, ad earum culturam. In vere enim hyems cum ſuo frigore, nive, gelu & imbre tranſit: flores apparent: putantur vites & frutices; turtures, ceteræque aves cantillant: Turtures enim tota hyeme ita in antris ſe abdunt, ut nemo ſit, qui in hyeme turturem ſe vidiſſe aſſerat, teſte Ariſtot. libr. 8. hiſtor. Anim. capit. 16. quare ubi turtur apparet, certum eſt ſignum tranſiiſſe hyemem, & incipere ver: ſimili modo ver pingit Ovidius libr. 1. Faſtor.

Turtur, ſignum veris.

Indicia veris.

Omnia tunc florent, tunc eſt nova temporis ætas;
Et nova de gravido palmite gemma tumet.
Et modò formatis operitur frondibus arbos,
Prodit & in ſummum ſeminis herba ſolum,
Et tepidum volucres concentibus aëra mulcent,
Ludit & in pratis, luxuriatque pecus.
Tunc blandi ſoles, ignotaque prodit hirundo,
Et luteum celſa ſub trabe fingit opus.

Flores accipe non vitium, ſed violarum, hyacinthorum, tuliparum, &c. Vites enim non florent antequam putentur. Hebr. enim eſt נצנים *nitſanim*, quæ vox non tantùm *flores*, ſed & prima germina, ſive primas baccas, & gemmas ex ſtirpibus, & frutic ibus progerminantes ſignificat, quales hìc etiam in vitibus accipi poſſunt. Pro *putationis* Hebr. eſt זמיר *zamir*, quod Vatablus, aliique Hebraizantes vertunt *cantillationis*, in vere enim cantillant philomelæ ceteræque aves. Radix enim זמר *zamar*, propriè ſignificat putare, ſive incidere vites, & arbores: inde per metaphoram transfertur ad inciſionem muſicam, ſive ad cantum, quo voces certis flexibus, numeris & tonis inciduntur, ut modulationem gratam auribus exhibeant: Unde מזמור *mizmor* vocatur pſalmus, & pſalmodia: hinc & Arabes *zambra* vocant chorum canentium. Verùm Noſter melius vertit *putationis*, tum quia cantillationem avium jam ſignificat *vox turturis*, tum quia *putationis* vertunt Septuag. Chald. Aquila & Symmach. tum quia ſponſa invitatur hìc ad culturam vitium, puta ad putationem, ut copioſas uvas, & vina proferant: tum denique, quia videmus initio veris putari vites ante æquinoctium vernum, antequam gemeſcant, & floreant, idque vinitori faciendum eſſe docet Plinius lib. 18. cap. 26. *Putationem*, inquit, *æquinoctio peractam habeto*. Additque id faciendum antequam canere incipiat cuculus: cuculus autem canit initio veris, teſte Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. capit. 49. Unde Oppianus cuculum appellat primum veris nuntium. Et Columella lib. 4. de Re ruſtica cap. 10 & 14. *Putandi*, ait, *duo ſunt tempora: melius autem (ut ait Mago) vernum antequam ſurculus progemmet; quoniam humoris plenus facilem plagam, & levem & æqualem accipit, nec falci repugnat.*

Vites in veris initio putandæ.

Cuculus primus veris nuntius.

Porrò noſter Sanchez putationem hanc accipit non vitium, ſed balſami. Arbuſcula enim balſami oſſe vel vitro inciſa ſtillat opobalſamum ſuaviſſimum, & odoratiſſimum, teſte Plinio lib. 12. cap. 25. & Hegeſippo libr. 4. 17. Salomonis enim vineæ præſtantiſſimæ erant in agro Engadditano, in quo ſolo olim inveniebatur balſamum: putationem verò accipit pro ipſa lachryma ſeu gutta, quæ putando defluit, puta pro ipſo opobalſamo metonymicè. Hoc autem ſtillat non initio veris, ſed adulto vere, puta ſub ſolſtitium, cùm incipit æſtas. Id rectè competit Chriſto, qui opobalſamum doctrinæ, charitatis & ſanctitatis ſtillavit in vita; ac ſanguinis & aquæ, quibus abluimur in cruce. Unde Eccli. 24.21. ait; *quaſi balſamum non mixtum odor meus.*

Verùm hìc videtur agi de initio veris, cùm primùm tranſiit hyems & imber, cumque turtur, & aves canere incipiunt: quare potiùs ſimpliciter putatio vitium, & fruticum hìc accipienda videtur. Fateor tamen hìc ver non tantùm incipiens, ſed & proficiens ac adultum, ipſamque æſtatem accipi. Nam Apoſtoli, qui hìc notantur, cœperunt prædicare poſt Pentecoſtem, uti jam dicam.

Chaldæus de more referens hæc ad Judæos ex Ægypto liberatos, ſic vertit: *Quoniam ecce tempus ſubjectionis, quod ſimile eſt hyemis, ceſſavit: & anni, quos dixi Abrahæ inter diviſiones, abbreviati ſunt: & dominium Ægyptiorum, quod comparatum eſt pluviæ continuæ, tranſivit & abiit, & non addetis ulterà videre eos uſque in ſæculum.* Verſ. 12. *Moyſes autem & Aaron, qui comparati ſunt ramis palmarum, apparuerunt, ut ederent miracula in terra Aegypti: & tempus putationis primogenitorum advenit; & vox Spiritus ſancti redemptionis, quam dixi Abrahæ patri veſtro, Iam enim audiſtis quod dixerim ei, & etiam populum cui ſervituri ſunt judicabo ego, & poſtea egredientur cum ſubſtantia magna: & nunc volo facere, quod juravi ei in verbo meo.* D

PRI-

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus ſponſus Eccleſiam primitivam quaſi ſponſam, putà Apoſtolos in Pentecoſten recepto jam Spiritu ſancto evocat, ut vineas, id eſt, Eccleſias Judææ ac ceterarum Gentium excolant. Dicit ergo; Jam hyems, id eſt, rigor & timor legis Moyſaicæ, inquit Origen. Theod. & S. Gregor. ac frigus geluque infidelitatis Gentium tranſiit, imber errorum & vitiorum abiit, quia ſol vernus, putà Spiritus ſanctus illuxit, qui calore ſuo tam hyemem, quàm imbrem fugavit, ac flante Auſtro gratiæ ſuæ flores ſanctorum, uti fuere primi credentes, ac martyrum, ut SS. Innocentium, S. Jacobi, S. Stephani, & ſociorum produxit in terra noſtra: tempus ergo putationis advenit, quo vos, ò Apoſtoli, Judæorum & Gentium ignorantiam & infidelitatem, omnemque cupiditatem rerum temporalium gladio fidei amputetis, ut fructus bonorum operum proferant.

Hyems. Rigor legis Moſaicæ. Imber errorum & vitiorum.

VOX TURTURIS AUDITA EST IN TERRA NOSTRA] Turtur hic ſolitarius, pudicus & gemens fuit S. Joannes Baptiſta, ait Nyſſenus, cujus vox & vita non aliud fuit quàm gemitus, & prædicatio pœnitentiæ: *Pœnitentiam*, inquit, *agite; appropinquavit enim regnum cælorum.* Matth. 3. & Lucæ 4. Joannes ergo fuit finis legis veteris, & exordium Euangelii, juxta illud Chriſti: *Lex & Prophetæ uſque ad Ioannem; ex eo enim regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit.* Lucæ 16. 16.

Turtur fuit Ioannes Baptiſta.

Rurſum vox turturis fuit prædicatio S. Petri & Apoſtolorum; Unde ea audita, Judæi pœnitentes de Chriſti à ſe occiſi nece, dixerunt: *Quid faciemus viri fratres? Petrus vero ad illos; Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti.* Actor. 2. 37. Idem dixit Cornelio Centurioni, qui primus è Gentibus ad Chriſtum à S. Petro converſus, oſtium aperuit Apoſtolis ad obeundum convertendumque omnes Gentes. Actor. 10. 42. Tempus ergo legis novæ fuit ver Euangelii, quo Chriſtus quaſi ſol; calore gratiæ ſuæ omnem infidelitatis & concupiſcentiæ hyemem diſcuſſit, floreſque & fructus bonorum operum produxit; unde tunc apparuerunt flores martyrum, putationes, id eſt, mortificationes & auſteritates religioſorum & Anachoretarum, turtures viduarum & virginum, quæ ſe Chriſti amore caſtraverunt propter regnum cœlorum. Turtur enim caſtitatis eſt exemplar, ait Aponius, S. Bernard. & alii. Imò S. Auguſt. hom. 33. inter 50. & S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. & S. Ambroſius lib. de Iſaac cap. 4. *Vbi*, inquit, *ante impudicitia; ibi caſtitas.* Ita quoque Caſſiodor. Beda, Anſelm. Rupert. & alii. Porrò per flores Origen. accipit quoſlibet credentes. Aponius innocentes pro Chriſto occiſos. S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 6. Apoſtolos: *Boni flores*, ait, *Apoſtoli, qui diverſorum ſcriptorum, atque operum ſuorum fuderunt odorem.* Per Turturis vocem accipiunt Apoſtolorum prædicationem Caſſiodorus, Beda, & Rupertus: Pauli, Philo Carpathius: Chriſti, S. Cyrillus lib. 15. de Adoratione; Eccleſiæ Gregorius.

Et Apoſtoli.

Ver. Euangelii.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

PRimò; Chriſtus animam peccatricem evocat ad pœnitentiam & juſtitiam, dicens: Surge è lecto peccati; jam enim hyems peccatorum, & imber concupiſcentiæ tranſiit: illuxit enim tibi gratia mea, quæ te amore calefaciat, ac pœnitentiæ, virtutumque flores, & fructus producat, ut fias formoſa inſtar columbæ Deo tuo.

Primus ſenſus de anima pœnitente.

Quare notantur hic tres actus Pœnitentiæ, putà contritio per flores; confeſſio per vocem turturis; ſatisfactio per putationem: contritionis enim actus eſt quaſi emicans

Tres hic Pœnitentiæ actus pulchrè adumbrati.

A flos fidei, ſpei, & charitatis, ex quo naſcitur fructus juſtificationis? Vox turturis eſt confeſſio gemebunda pœnitentis; putatio eſt ſatisfactio, qua per jejunia, lachrymas, aliaque opera pœnalia caſtigatur præterita culpa, & futuræ occaſio amputatur & ſucciditur.

Huc facit quòd turtur ſit Pœnitentiæ ſymbolum; nam poſt mortem conjugis perpetuò gemit & mœret: quare numquam in viridi ramo uti antè, ſed ſemper in arido reſidet, numquam in aqua ſeipſam inſpicit, ne comparis ſui mortui imago, & memoria ſibi occurrat; nec aquam claram & elimem uti antè, ſed turbidam & limoſam bibit, imò aquam limpidam pede turbat antequàm bibat, uti tradunt Phyſici, & ex iis Sanchez. Unde Baptiſta Mantuanus:

Turtur Pœnitentiæ ſymbolum.

Sicut ubi amiſſo thalami conſorte, per agros
Sola volat turtur, nitidis nec potat in undis,
Ne comitis priſci triſtetur imagine viſa,
Nec viridi poſthac fertur conſidere trunco.

Secundò. Chriſtus evocat animam ſanctam ab otio & torpore, ad ſtudium virtutis, & bonorum operum, ſcilicet ut producat flores eleemoſynæ, putationem jejunii B & mortificationis, ac vocem turturis, id eſt, orationem & meditationem, item pios gemitus, & ſuſpiria ex corde devoto, & amoris pleno inſtinctu columbæ, id eſt, Spiritus ſancti, manantes, de quibus ait Apoſt. Rom. 8. 26. *Ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Unde S. Bernardus ſerm. 57. *Vox turturis*, inquit, *quare non turturum? Forte Apoſtolus ſolvit, ubi ait quia ipſe ſpiritus poſtulat pro ſanctis gemitibus inenarrabilibus. Ita eſt, ipſe inducitur gemens; qui gementes facit, & quamvis multi ſint, quos ita gemere audias, unius per omnium labia vox ſonat.*

Secundo anima ſancta.

Addit turturem notare amantes ſilentii & ſolitudinis; & conſequenter orationis & gemitus: turtur enim amat ſolitudinem. In ſolitudine enim Chriſtus loquitur ad cor, ait Origenes, imò Oſee c. 2. Porrò quomodo mortificatione jugi & continua, mortificandæ ſunt cupiditates, ex inſolita natura corrupta ſemper repullulantes, pulchrè docet S. Bernard. ſerm. 58. Inſuper, vt ait S. Ambroſ. lib. 2. Apol. David c. 3. *Eſt hyems non temporis ſed mentis, quæ agrum animæ fœcundum omni flore deſpoliat, quando animo frigus illabitur, quando vapor animi evaneſcit, quando ſolvitur viger ſenſus, quando nimius humor exundat in mentem, quando interior caligat aſpectus.* Hyemem hanc C graphicè depingit Nyſſen. homil. 5. ubi & ait, animam ſanctificatam per Chriſti gratiam proferre flores virtutum, fructum verò prolaturam in tempore ſuo. Sic & Caſſiodor. Origen. Beda, Anſelmus, Bernardus, per flores accipiunt virtutes, putà virtutum primordia.

Turtur ſilentii & ſolitudinis ſymbolum.

Tertiò, vox turturis eſt gemere, & gemendo ſuſpirare ad Deum. Unde Virgil.

Tertio de ſuſpirante ad Deum.

Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.

Turtur enim caſtiſſima, aſſiduè perſtans in gemitu defuncto compare ſuo, perſeverantis amoris ſimulachrum eſt, ut docet S. Baſil. homil. 8. Hexam. S. Ambroſius lib. 5. Hexam. 19. ac Nazianz. Orat. ad Virginem, ait;

—— Turtur viduata marito,
Extinctum aſſiduo gemitu luctuque requirit.
O verè ſapiens volucris!

Ita ad Deum gemit, ſuſpirat & anhelat S. Auguſt. in Meditat. præſertim cap. 36. ubi inter alia ait: *Da mihi evidens ſignum amoris tui, irriguum lachrymarum fontem jugiter* D *emanantem, ut ipſæ quoque lachrymæ, tuum in me teſtentur amorem, ipſæ prodant, ipſæ loquantur, quantum te diligit anima mea, dum præ nimia dulcedine amoris tui, nequit ſe à lachrymis continere, &c. Da mihi irriguum ſuperius & irriguum inferius, ut ſint mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte.*

Anagogicè, evocatur hic anima ſancta, ab exilio hujus vitæ ad cæleſtem patriam & gloriam; dicit ergo ei Chriſtus: Veni in thalamum meum ſponſa mea, ò anima ſancta, jam hyems torpidæ mortalitatis tranſiit, imber fluxæ concupiſcentiæ, æquè ac ærumnarum, perſecutionum, angorum, ſollicitudinum, quæ in hanc vitam aſſiduè quaſi imber è cœlo in homines copiosè depluunt, jam abiit & receſſit; flores cæleſtis gloriæ jam apparent, tempus putationis, quo ſcilicet omnes vitiorum & miſeriarum radices per mortem à te amputentur, advenit: vox turturis, qua ingemiſcens ad hanc redemptionem corporis tui multo-

Anagog.

multoties ſuſpiraſti, exaudita eſt: veni ergo, ingredere A in locum gloriæ, & beatæ immortalitatis. Ita S. Gregorius: *Flores*, inquit, *apparuiſſe in terra dicuntur, quia ſanctæ animæ cùm à corporibus recedunt, in cælo recipiuntur. Et quia in hac vita quamvis hyems fuerit, à bono opere non torpuerunt, mox ut receſſerunt, in terra viventium glorioſè floruerunt. Bene ergo ſequitur, quod dicit: Tempus putationis advenit quia quò amplior electorum numerus in cælo congregatur, eò celeriùs reprobi ab Eccleſia tamquam ſarmenta inutilia amputantur, ut mundus citiùs finiatur.* Et paulò poſt: *Quid per turturem niſi Eccleſia? quid per terram ſponſi, niſi vita illa beata deſignatur, Sed vox turturis in terra ſponſi audita eſſe dicitur, quia dum pro deſiderio ſuo ſancta Eccleſia deprecatur, à Chriſto in cælo clementiſſimè exauditur.* Sic & Origenes Juſtus Orgelit. Theod. & alii, qui per hyemem accipiunt perturbationes & tribulationes hujus vitæ; per imbrem, vitiorum procellas. Addit S. Greg. hom. 16. in Ezech. flores eſſe cæleſtis gloriæ prægustus, quos ſancti in B hac vita, ac præſertim in morte à Deo hauriunt: *Tunc*, ait, *apparent flores in terra, quia cum de æterna beatitudinis vita, quædam ſuavitatis primordia prægustare anima cœperit, quaſi jam in floribus odoratur exiens, quod poſtquam egreſſa fuerit, in fructu uberius habebit.*

Porrò S. Ambroſ. ſerm. 6. in pſal. 118. pro *tempus putationis* legit *tempus ſecandi, quo matura*, inquit, *in horrea frumenta conduntur, & qui metit mercedem accipit*. Unde & Philo Carpath. ait hoc eſſe tempus mortis.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

INitio veris, putà die 25. Martii ſub Æquinoctium, C angelus Gabriel annunciant B. Virgini, Chriſti conceptionem, illaque præbente conſenſum, Verbum caro factum eſt. Tunc ergo longa hyems Prophetarum, & legis duriſſimæ tranſiit, abiit imber peccatorum, iræque & minarum Dei, ac ver jucundiſſimum vernans floribus gratiæ, reconciliationis, & remiſſionis peccatorum, ac apertionis cœli apparuit, cùm ortus eſt ſol juſtitiæ Chriſtus Dominus: tunc pariter fuit tempus putationis, id eſt, gratiæ & pœnitentiæ, per quam amputantur pravæ peccatorum conſuetudines, & noxiæ concupiſcentiarum delectationes præciduntur: per illam enim fit ſpiritualis circumciſio in ſpiritu, cujus illa Judæorum in carne circumciſio typus fuit & umbra, Rom. 2. Tunc vox turturis, id eſt, caſtiſſimæ Virginis ſuſpirantis ad Chriſti incarnationem, audita eſt: *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Lucæ 1. Ita Rupertus. Rurſum vox turturis fuit exultatio Joannis in utero matris, cùm illa à B. Virgine jam à Chriſto gravida ſalutaretur. Lucæ 1. Ad hæc vox turturis fuit vox Annæ viduæ, quæ 85. annorum non recedens à templo, loquebatur de Chriſto omnibus, qui expectabant D redemptionem Iſrael, ait Juſtus Orgelit. Poſſunt quoque flores Judææ nuncupari Chriſtus, ait Origen. & Joannes in utero matris jam concepti.

Ver tempus vitæ Chriſti. Inſuper Patres cenſent hic deſcribi tempus feliciſſimum, quo Chriſtus in carne (Caro enim & humanitas Chriſti, eſt primaria hic ſponſa Verbi, ut dixi in Prœmio cap. 1.) cum Judæis converſatus eſt, ac in vere, putà in Paſchate paſſus eſt & reſurrexit. Ita Caſſiodor. Beda, Origen. Theodoretus, Nyſſenus, Philo, Aponius, Rupertus, Bernardus ſerm. 58. qui docet tempus hyemis fuiſſe Apoſtolis, à paſſione Chriſti uſque ad adventum Spiritus ſancti, qui hyems, id eſt, timoris & torporis frigus ſuo charitatis ardore reſolvit, & in ver, æſtatemque divinam convertit: per imbrem verò accipit Judæorum blaſphemias, Phariſaicas traditiones, Philoſophorum loquacitatem, Hæreticorum erroneas doctrinas, & omnes turbulentos ſpiritus: *Chriſtus*, inquit Bernard. *ut flos e terra ſurrexit & apparuit, & cum illo multa corpora ſanctorum, ut multi flores ſurrexerint, & apparuerint multis.* Unde Poeta Chriſtianus ver naturæ & Chriſti ita depingit:

Vere pubentes renovantur agri,
Pampino gemmæ rident, viretque
Frons in arbuſtis, juveneſcit omne
Gramen in horto.

Verna tempeſtas viget ante tempus,
Omne ver anni decus & venuſtas,
Ver & acceptum ſuperis, origo eſt
Rebus & horis.

Nuncium cæli Deus ad Mariam
Vere dimiſit, cruce tunc & hoſtes
Vicit infernos, Lacheſique ferrum
Chriſtus ademit.

Denique Hugo Victor. ſerm. de Aſſumpt. B. Virginis ſub finem tom. 2. docet vocem turturis eſſe vocem amoris, quo æſtuabat B. Virgo: *Vox turturis*, inquit, *amori canit & dilectioni, & hab. ſingularem dilectionem turtur, cui canit vel præſens gaudium, vel abſenti affectum. Igitur vox turturis tota de amore, & non novit aliud præter amorem turtur: & illi ſingularis amor eſt, qui ſoli non adjungit alterum: & æternus, qui non primo ſecundum. Ergo vox turturis amori cantat, & amoris canticum eſt vox turturis: & ardent corda ad vocem turturis: unum eſt quod ſonat vox turturis, & ſemper illud ſonat & reſonat, & non faſtidit unquam. Semper idem canit, qui ſemper idem diligit. Et quis dignus erit audire vocem turturis? In ſolitudine canit, & ſemper ſolitudinem diligit turtur, quia ſingularem dilectionem quærit.* Et paucis interjectis: *O ſpecioſa inter filias Jeruſalem, audiſti vocem turturis, audiſti & intellexiſti. Intus loquebatur, & tu intus eras, ideo audiviſti & intellexiſti, & dixiſti: vox dilecti mei. Intellexiſti enim quia vox dilecti erat, & de dilectione erat; non enim intellexiſſes niſi dilexiſſes, quia dilectionis verbum erat, & non poterat niſi à diligente intelligi: Dilectus loquebatur, & dilecta loquebatur, & dilectio commendabatur. Quia ergo vocem dilecti audiſti, & dilectionem intellexiſti: Ne differas ultra. Surge velociter.*

VERS. 13. *Ficus protulit groſſos ſuos: Vineæ florentes dederunt odorem ſuum. Surge amica mea, ſpecioſa mea & veni.*

FICUS PROTULIT GROSSOS SUOS: VINEÆ FLORENTES (Symmach. *vitium flos dedit*) DEDERUNT ODOREM SUUM: SURGE AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI] Septuag. *Arbor fici produxit germina ſua, vites florent, dederunt odorem ſuum.* Pro *florent*, græcè eſt, κυπρίζουσι, id eſt, *cypriſantes*, hoc eſt, inſtar cypri florentes & redolentes. Groſſi vocantur primæ ficus, qui quandoque immaturi decidunt, ſed dant ſpecimen & ſpem maturitatis & perfectionis cæterorum: quandoque matureſcunt, ſuntque dulces & ſuaves, teſte Columella lib. 5. c. 10. groſſos ergo hic intellige deciduos, vel potiùs matureſcentes. *Ficus etymon.* Hebr. enim eſt, פג *pag*; unde Latinum *ficus*: *pag* autem nonnulli Hebræi derivant à פנג *panag*, eliſa media *Nun*, id eſt, *deliciatus eſt*; ficus enim recentes ſunt deliciæ oris & ſtomachi, præſertim groſſi, ſive primæ maturæ, de quibus Mich. c. 7. dicitur: *Præcoquas ficus deſideravit anima mea.* Pro *florentes*, Hebr. eſt סמדר *ſemadar*, Quod ſignificat florem, ſive folliculum vitis, cùm jam graneſcere incipit, ac minuta uvarum grana producit. Ecce quod verſ. præcedenti dixi hic notari ver non tantùm incipiens, ſed & proficiens ſive adultum. Nam ficus proferunt groſſos, & vineæ florent ac graneſcunt vere adulto. Nominat pro cæteris arboribus ficum, & vitem, quia harum fructus, putà ficus, & uvæ, ſunt ſuaviſſimi & præſtantiſſimi: omnis enim fructus aliarum arborum habet aliquid aquoſi, crudi & incocti, ſola ficus ob calorem nil habet crudi, ſed omne maturum, & percoctum; nec lapillos aut nucleos habet ullos, ſed merum ſuccum, edulem, & ſacchareum, ſive melleum. Unde ille ficum aiebat eſſe burſam mellis, hiſce fructibus ſponſus invitat ſponſam è lectum in agro, & vinea.

PRI-

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

APoſtolis in vere, putà in Pentecoſte, & deinceps prædicantibus, ficus protulit groſſos, id eſt, multi Judæi ad Chriſtum converſi ſunt: & vineæ florentibus, id eſt, gentes credere incipientes, dederunt odorem ſanctæ vitæ, famæ, & exempli, ſuum, indeque ſpem magnæ fertilitatis, putà converſionis omnium omnino Gentium. Porrò ſicut groſſi nonnulli matureſcunt, ſed perplures immaturi decidunt; ſic pauci ex Judæis in fide fuere conſtantes: perplures enim ex eis à fide defecerunt, & in Judaiſmum relapſi ſunt: multos enim ex turba Chriſtus prædicando convertit; ſed major eorum pars ob metum Pontificum & Scribarum defecit, præſertim dum vidit Chriſtum pati, crucifigi, & mori. Similiter Joannes Baptiſta multos Judeorum ſua auſteritate & efficacia prædicandi convertit, ſed multi ex iis in priſtina ſcelera relapſi ſunt. Unde Chriſtus Joannis 5. loquens de Joanne: *Ille*, ait, *erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius*, quaſi horariam ſignificans fuiſſe eorum converſionem. Quoſdam verò ipſemet Joannes arguebat non ſyncerè credentes: *Progenies viperarum*, inquiens, *quis vobis demonſtravit fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ*, &c.

B

Porrò de iis, qui Chriſto prædicante crediderunt, quàm pauci permanſerint fideles, vel ex eo liquet, quòd eo adhuc prædicante multi diſcipulorum abierunt retro, ita ut converſus diceret ad duodecim: *Numquid & vos vultis abire?* In paſſionem quoque traditus, etiam ab his ipſis duodecim fuit derelictus, & ferè ab omnibus abnegatus, inclamante fortiter univerſa multitudine Judæorum ante faciem Pilati: *Tolle, Tolle, crucifige, crucifige eum. Sanguis eius ſuper nos*, &c. Matth. 26. Denique quàm fuerit immaturus ille Judaicæ pœnitentiæ fructus & groſſus, liquet ex eo quod ait Paulus Judæis: *Vobis oportebat primùm loqui regnum Dei, ſed quoniam repelliſtis illud, & indignos vos iudicatis æterna vitæ, convertimur ad Gentes*. Actor. 13. 46. At verò florentes vineæ odorem ſuum dederunt gratiſſimum, quoniam videlicet Gentium populi per orbem univerſum diſperſi, qui uſque ad Chriſti adventum infructiferi, quaſi in hyeme quadam idololatriæ perpetua fuerant, ad prædicationem ſanctorum Apoſtolorum ſtatim florere cœperunt, ac florendo odorem ſuaviſſimum gratiſſimumque in naribus Domini Sabaoth effudere, qui proinde halitu virtutis & famæ ſuæ, omnia holocauſta, & thymiamata legis veteris longè ſuperavit. Ita ſanctus Gregor. Nyſſen. Caſſiodor. Beda, Philo, Anſel. Rupert. & S. Bernard. Idipſum facto repræſentavit Chriſtus, cùm eſuriens quæreret ex ficu fructus, nec inveniens illi maledixit, dicens: *Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum, & areſacta eſt continuò ficulnea*. Matth. 21. 19. ficulnea enim hæc, æquè ac illa, quam herus ob ſterilitatem juſſit ſuccidi Lucæ 13. 6. repræſentabat Synagogam, putà Judæorum in fide ariditatem & reprobationem, uti docet S Hieronym. Gregor. Hilar. ceterique Patres Græci & Latini unanimi conſenſu.

C

Audi S. Ambroſium, lib. 7. in Lucam c. 13. ficum comparantem eum aliis arboribus: *Aliæ*, inquit, *florem ferunt antequam fructum pomaque ventura prænuntio ſui flore deſignant: hæc ſola ab initio germinat poma pro floribus. In aliis flos decutitur, & poma naſcuntur; in hac poma decidunt, ut poma ſuccedant; Ergo priora illa caſſa fructuum, vice floris emergunt*. Deinde idipſum Judæis & Gentibus applicans: *Spectà nunc*, inquit, *cultus & animos Judæorum, qui quaſi primi fructus malè feracis Synagogæ, groſſi labentis ſimilitudine corruerunt, ut manſura ſuper ævum noſtri generis poma ſuccederent. Etenim primus Synagogæ populus, quaſi radice operum infirmus arenti, ubertatem ſapientiæ naturalis haurire non potuit. Et ideo velut inutilis decidit fructus, ut quaſi ex iiſdem claviculis arboris fructuoſæ, de pinguedine religionis antiquæ, novus Eccleſiæ populus emergeret. Ergo ille, qui erat, eſſe deſivit, ut iſte inciperet qui non erat. Primi tamen ex Iſrael, quos naturæ validioris ramus extulerat, ſum umbra legis & cru-*

D

A *cis, in utriuſque ſinu, ſucco gemino colorati, groſſi maneſcentis exemplo, pulcherrimo eum gratia fructuum ceteris præſtiterunt, quibus dicitur: Sedebitis ſuper duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Iſrael*. Matth. 19.

Huc pertinet expoſitio S. Anſelmi: Ficus protulit groſſos ſuos, id eſt, ait, legis veteris præcepta, velut fructus inutiles deciderunt. Nam, ut ait S. Bernard. ſerm. 60. *Et verè quid non groſſum in gente illa? Nec actus profectò, nec affectus, nec intellectus: ſed nec ritus, quem in colendo Deum habuit. Nam actus in bellis, affectus in lucris erat totus, intellectus in craſſitudine literæ, cultus in ſanguine pecudum & armentorum*. Subdit deinde perfectam fuiſſe à Synagoga Judæorum hanc groſſorum productionem: *Cùm Chriſtum occidit, tunc completa eſt malitia eius, iuxta quod ipſe eis prædixerat: Implete menſuram patrum veſtrorum. Unde in patibulo traditurus iam ſpiritum, conſummatum eſt, inquit. O qualem conſummationem dedit groſſis ſuis ficus hæc maledicta, & ſubinde æterna ariditate damnata!* Et pluribus interjectis: *Ex tunc itaque dici potuit, quia ficus protulit groſſos ſuos, cùm iam videlicet legitima illius populi eſſe cœperunt quaſi in exitu ſuper ſummum, ut novis (iuxta veterem prophetiam) ſupervenientibus vetera proiicerentur. Non aliter ſanè quam quomodo groſſi cadunt, & cadunt ſuboriontibus ficubus bonis*. Subdit deinde S. Bernard. Sicut vineæ florentis odore fugantur ſerpentes, ſic fervore primorum Chriſtianorum fugatos eſſe dæmones; additque: *Ceterùm ſi vinea anima, flos opus, odor opinio eſt, fructus quid? Martyrium. Et verò fructus vitis, ſanguis eſt martyris*. Sic & S. Gregor. *Ficus*, ait, *protulit groſſos ſuos, quia S. Eccleſia martyres ſuos ad æternam patriam præmiſit*. Sic & Aponius.

B

Symbolicè; ficus eſt Chriſtus & Chriſti crux: Primò, quia ficus ramos & folia habet rara, vaga & vilia: ita Chriſtus & crux ſpecie externa, mundanis vilis fuit & deſpectus. Secundò, quia ficus nullos flores emittit, ſed pro floribus illicò dat fructus, eoſque dulciſſimos; ſic Chriſtus illicò dedit ſuaviſſimos fructus, cùm Judæos & Gentes ſalvavit. Tertiò, quia multi cenſent pomum vetitum, quod comedit Adam fuiſſe ficum. Ita Theodoret. Gennad. Iſidor. & alii quos citavi. Gen. 3 Decuit ergo Chriſti crucem, vel fieri ex ficu, vel ea ſignificari, ut ficus quæ mortem dederat inobedienti Adæ illiuſque poſteris, vitam daret obedienti Chriſto & Chriſtianis. Hinc Bellonius, qui terram ſanctam & totum Orientem peragravit lib. 2. Obſerv. c. 88. ſubindicat materiam crucis Chriſti fuiſſe ficum, quòd hæc arbor frequens in Palæſtina, frequens quoque eſſet in fabrorum officinis, licet alii aliter ſentiant, uti dicam cap. 78. Vites ſunt Apoſtoli, quia vites hæ toto orbe tranſplantatæ, copioſas uvas & vinum converſionis Gentium Deo & Chriſto protulerunt.

Symbol. Ficus eſt Chriſtus & Crux. Primo. Secundo. Tertio. Multi cenſent pomũ Adamo vetitum fuiſſe ficum. Materia crucis Chriſti fuit Ficus ex quibuſdam.

C

Symbolicè rurſum S. Bernard. in Declarat. per groſſos accipit dignitates Eccleſiaſticas, quas multi ambiunt; ſed variè, quia groſſi ſunt mox caſuri: *Ficus*, inquit, *protulit groſſos ſuos, quod videlicet perſecutione ceſſante inclyta facta ſit Eccleſia, pedibus in ſuperbiam ſæculorum. Quam ſanè excellentiam & ſublimitatem dignitatum congruè ſatis groſſos vocat, ut futura in his moneat quam præſentia cogitare: groſſi enim præſagia ſunt futurorum fructuum: quia quæ videntur temporalia ſunt, quæ autem non videntur, æterna*.

Groſſi dignitates Eccleſiaſticæ.

D

SECVNDVS SENSVS,

PARTIALIS.

De Chriſto & anima Pia,

FIcus & vitis fideli cuilibet excolenda, eſt anima: hæc enim, ſi ritè colatur, dabit ficus ſuaviſſimas manſuetudinis, patientiæ, eleemoſynæ, ſuavitatis morum & ſermonum; ac uvas, vinumque charitatis, quod mentem accendit & Dei amore inebriat. Hinc illud Proverb. 27. 18. *Qui ſervat ficum, comedet fructus eius*. Vide ibi dicta. Audi S. Bernard. ſerm. 60. *Dico ante .. per gratiam Dei, quæ in nobis eſt, & ficus nos habere & vineas. Ficus quidem, quia ſuaviores in moribus ſunt; vineas verò, quia ſpiritu ferventiores. Omnis qui ſe inter nos communiter ſocialiterque agit, & non ſolùm ſine que-*

Ficus ſunt manſueti, vineæ ſunt zeloſi.

rela

vela converſatur inter fratres, ſed & multa cum ſuavitate fruendum ſe omnibus præbet in omni officia charitatis, quid, ni illum vicem agere ficus convenientiſſime dicam? Et pluribos interiectis: *Iam qui vineæ ſunt, ſeveriores nobis quam ſuaviores ſe exhibent, in ſpiritu vehementi agentes, zelantes pro diſciplina, vitia acerrimè corripientes, aptantes ſibi congruentiſſime vocem ſuam: Nonne qui oderunt te Domine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Item: Zelus domus tuæ comedit me; & mihi quidem illi in dilectione proximi, iſti in dilectione Dei eminere videntur.*

Groſſi, primi animæ fructus fidei.

Generaliùs Theodoretus per groſſos accipit primos animæ fructus fidei, quos ſequuntur fructus bonorum operum. Porrò qui ſint groſſi S. Bernard. initio ſerm. ſic explicat: *Vere ficus eſt populus fragilis ſpiritu, parvulus ſenſu, animo humilis, cuius primi fructus (interim nomini alludamus) groſſi utique & terreni: Nec enim popularis eſt ſtudii, primum quærere regnum Dei & iuſtitiam eius; ſed ut ait Apoſtolus, cogitare quæ mundi ſunt, quomodo placeant uxoribus, vel illæ viris: tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi; ſed* B *in noviſſimis non negamus eos fructus fidei uſſecutos, ſi bonam habuerint noviſſimam confeſſionem, maximeque ſi carnis opera eleemoſynis redemerint. Ergo primi plebium fructus, nec fructus ſunt, non magis quam ficuum groſſi, qui ad nihil utiles ſunt, niſi quod ſecuturi fructus ſunt quidam prænuntii, ſed immaturè cadunt & dant locum maturandis, ipſi minime habiles ad creſcendum.*

Anagog. Ficus & vitis ſuavitatem Patriæ cæleſtis indicant.

Anagogicè ficus & vitis repræſentant ſuavitatem patriæ cæleſtis: ibi enim nos Deus ficubus cæleſtibus & vino divino potabit, juxta illud Chriſti promiſſum: *Et ego diſpono vobis regnum, ut edatis & bibatis ſuper menſam meam.* Luc. 22. 30. Et: *Dico vobis, quia non bibam amodò de hoc genimine vitis uſque in diem illum, cùm illud bibam vobiſcum novum in regno patris mei.* Matth. 26. 29. Hinc & Chriſtus finem mundi, diemque judicii & reſurrectionis repræſentavit per ficum: *Videte ficulneam*, inquit, *& omnes arbores, cùm producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quia prope eſt æſtas; ita & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quoniam prope eſt regnum Dei.* Lucæ 21. 29.

Huc ſpectat verſio Chaldæi, qui hæc refert ad ingreſſum Hebræorum in terram promiſſam ubi quiſque quietus, C lætuſque ſedit ſub vite & ficu ſua. Hic enim ingreſſus, fuit typus introitus in terra viventium putà in cælum. Audi Chald. *Cœtus Iſrael, qui comparatus eſt præcocibus ficubus, aperuit os ſuum, & dixit canticum ſuper mare rubrum, & etiam pueri & infantes laudaverunt dominatorem ſæculi linguis: illico dixit eis dominator ſæculi: Surge tibi congregatio Iſrael, dilecta mea & formoſa mea, vade hinc ad terram, quam iuravi patribus tuis.*

Vineæ florentes angeli.

Porrò ſicut groſſi præcedunt ficus, earumque fertilitatem prænuntiant: ſic boni virtutis actus prænuntii ſunt dulciſſimorum fructuum, quibus perfruemur in cœlo. Ita Nyſſenus. Hinc rurſum Origen. homil. 4. ex quatuor per vites florentes accipit angelos, qui *hominibus*, inquit, *largiuntur odorem ſuum, id eſt, doctrinæ & inſtitutionis bonum, quo inſtruunt & imbuunt animas, donec ad perfectionem veniant, & incipiant capaces fieri Dei.* Et poſt nonnulla: *Angelicæ*, inquit, *virtutes, quibus electi quique & beati in reſurrectione ſociabuntur, qui erunt ſicut angeli Dei, ipſæ ſunt florentes vites & vineæ quæ odorem ſuum unicuique animæ, & gratiam quam à conditore ſuſcepit priùs, & nunc iterum perditam recuperavit, impertiunt, ſuavitateque cæleſtis odoris fœtorem tandem abiectæ ab eis mortalitatis, corruptioniſque depellunt.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Vineæ, Patriarchæ.

V*ineæ Domini Sabaoth, domus Iſrael eſt*, ait Propheta: Vineæ ergo, id eſt, *Patriarchæ*, inquit S. Bernard. *Chriſtum in carne naſciturum & moriturum adoraverunt, ac non dederunt odorem ſuum, quia ſecretum ſuum non publicaverunt. Dederunt autem poſtea, cum per ſucceſſiones generationum naſcentem ex ſe Chriſtum ſecundum carnem, partu virgineo ſæculis ediderunt. Tunc planè, inquam, ſpirituales illæ vineæ dederunt odorem ſuum, cum apparuit benignitas & humanitas Salvatoris noſtri Dei, & cœpit præſentem habe-* A *re mundus, quem pauci adhuc abſentem præſenſerant.* Et poſt nonnulla: *Dictum eſt itaque vineas dediſſe odorem; ſive quia fideles animæ bonam de ſe ubique opinionem ſpargunt, ſive quod palam facta ſunt mundo oracula & revelationes Patrum, & in omnem terram exivit odoratus eorum, dicente Apoſtolo manifeſtè, magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt Gentibus, creditum eſt mundo, aſſumptum eſt in gloria.* 1. Timoth. 3. Hinc tres Anonymi apud Theodor. per vinearum, id eſt, Eccleſiæ florem intelligunt tres Magos, qui fuere primitiæ gentium credentium, dum in Bethlehem venerunt ad Deiparam, ac Chriſto obtulerunt thus quaſi Deo, aurum quaſi regi, myrrham quaſi mortali, & pro hominum ſalute morituro.

SURGE AMICA MEA SPECIOSA MEA, ET VENI] Hac iteratione, inquit Nyſſen. ſuſcitatur anima ad progrediendum ſemper in virtute, & proficiendum in ſpiritu. B *Neque enim ei*, inquit Nyſſen. hom. 5. *qui verè ſurgit, unquam deerit ſemper ſurgere, neque ei, qui currit ad Dominum, unquam conſumetur amplum & latum campi ſpatium, ad divinum curſum perficiendum. Oportet enim ſemper ſurgere & excitari, & per curſum appropinquando nunquam ceſſare. Quamobrem quoties dicit: Surge & veni, toties ad id, quod eſt melius aſcenſioni ea, quæ deinceps ſequuntur, à Verbo adiiciuntur.* Sanctus Bernard. verò ſerm. 61. *Commendat*, inquit, *ſponſus multam dilectionem ſuam iterando amoris voces. Nam iteratio, affectionis expreſſio eſt, & quod rurſum ad laborem vinearum ſollicitat dilectam, oſtendit quam ſit de animarum ſalute ſollicitus. Nam vineas animas eſſe iam audiſtis.*

VERS. 14. *Columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ, oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis; vox enim tua dulcis, & facies tua decora.*

COLUMBA MEA IN FORAMINIBUS PETRÆ, IN CAVERNA MACERIÆ (Hebraicè, *in ſecretis illius* C *gradus, vel ſcalæ.* Vatabl. *in receſſu ſcalarum, vel in abſcondito gradus, id eſt, cochlea*, id eſt, *Chriſti*, inquit, *per quam ad Chriſtum aſcendemus:*) OSTENDE MIHI FACIEM TUAM] Septuag. Vaticani: *Tu columba mea in tegimento* (S. Ambroſ. & Orig. *in velamento*) *petræ iuxta promurale.* S. Ambroſius ſerm. 11. in pſal. 118. *Iuxta præmunitionem.* Complut. *Veni tu columba mea in tegmine petræ.* (Syrus, *in velamine ſepis*) *inhærens antemurali, oſtende mihi aſpectum tuum.* Columbæ enim agreſtes nidificant non in columbariis uti domeſticæ, ſed in foraminibus rupium & cavernis maceriarum, id eſt, ruderum, lapidum aggeſtorum, murorum dirutorum, q. d. Memento, ò ſponſa, te, æquè ac me eſſe paſtores rurales, qui inſtar columbæ liberæ & agreſtis, rure in ruinis ædium & rupium commorantur: quare exi è domo & urbe, ac mecum in agrum perge, ubi lætè ruſticabimur, paſcemur, oblectabimur. Unde Origenes cenſet hìc non notari terminum *à quo* ſed *ad quem*, putà locum ad quem ſponſa invitante ſponſo venire debeat, q. d. Veni ut habites mecum in foraminibus petræ: *Addit*, inquit, *hoc, ut oſtenderet ei locum ad quem venire debeat, qui locus ſub velamento & tegmine ſaxi ſit poſitus: ſit autem idem locus, non tam iuxta murum, quam iuxta promurale quoddam: promurale autem dicitur, cùm extra muros, qui ambiunt civitatem alius ducitur murus, & eſt murus ante murum.*

D Sic ſenſus erit, q. d. Veni, ò ſponſa, & egredere è domo & civitate in agros, ibi in umbroſis tabernaculis in petra exciſis quieti, lætique commorabimur. Sic & Rupertus, & S. Bernardus, quem audi: *Ne timeas, ò ſponſa, quaſi hæc, ad quam te hortamur, opera vinearum, negotium amoris impedire, ſeu interrumpere habeant. Erit certè, & aliquis uſus in ea ad id, quod pariter optamus. Vineæ ſanè macerias habent, & diverſoria grata verecundis.*

Aptiùs noſter Sanchez cenſet hìc notari terminum *à quo*: ſponſa enim evocari è foraminibus petræ ad apertum aerem vinearum; ut liberum ſpiritum ex libero & ſereno cœlo trahat. Sponſa, inquit, timida & commoditati ſuæ ſtudens, propter hyemis immite frigus domi ſe continens, inſtar columbæ in foraminibus petræ ſe abſcondens, horret cœli aperti, ſolique duri quam gravem

putat

putat eſſe ; inclementiam , non ſudet ſub diu pernoctare cum ſponſo , cubile amat , & ibi ſe fovet , atque indolget , ſicut in ſuis luſtris nonnullæ feræ , & reptile animantium genus in ſuis cavernis hyberni temporis incommoda declinant. Ex hoc ergo receſſu atque mollitie ſponſam evocat , affirmans à ſe ſatis eſſe proviſum , ne quid ſit in his nuptiis , quod timere poſſit. Quamvis enim in agro ſubeundi ſint imbres, æſtus, labores, & dolores, imò mors ipſis pro animarum ſalute , tamen hæc omnia dulcia facit amor Chriſti pro vobis crucifixi : atque ſub felle crucis Deus mel , & manna miræ voluptatis abſcondit : quo guſtato atque explorato ſentiens ſponſa , quàm crux Chriſti ſit dulcis , ultrò ſponſum in agrum laboris & crucis evocat , cap. 7.

Porrò Chald. hæc refert ad Hebræos clauſos montibus & rupibus , cùm tranſierunt mare rubrum : *Quando* , inquit , *perſecutus eſt Pharao impius populum domus Iſrael , erat cœtus ſimilis columbæ , quæ clauſa eſt foraminibus petræ , quam ſerpens coarctat intrinſecus , & accipiter coarctat eam extrinſecus : ſic erat cœtus Iſrael clauſus à quatuor partibus mundi ; quoniam ante eos erat mare , & poſt eos perſequebatur hoſtis , & a duobus lateribus eorum erant deſerta plena ſerpentibus igniis , qui mordebant & occidebant veneno ſuo filios hominum : illicò autem aperuit os ſuum in oratione coram Domino , & deſcendit vox de cœlis excelſis , & ſic ait : Tu congregatio Iſrael , quæ comparata es columbæ mundæ , & occultata es in clauſura foraminum petræ , & abſconditis gradnum , oſtende mihi* , &c.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus Eccleſiam timore Judæorum perculſam , & inſtar columbæ in antris petræ latentem , hoc eſt , Apoſtolos in Sion poſt aſcenſum Chriſti deliteſcentes , & orationi meditationique paſſionis Chriſti deditos , miſſo in Pentecoſte Spiritu ſancto , animoſos , forteſque efficiens , foras evocat , ut in publicum prodeant , ibique in agris & villis ipſi & ceteris ſuam faciem oſtendant , ac vocem prædicationis audiri faciant , utpote ſibi ſuavem & auditoribus ſalutarem. Sic olim tempore Decii , Galieni , Diocletiani Imperatorum fideles perſequentium , Pontifices & Chriſtiani ſe abſcondebant in antris , cavernis & cryptis , quæ etiamnum extant in Roma ſubterranea , & ſacrum horrorem intuentibus injiciunt.

Foramina petræ ſunt quinque vulnera Chriſti.

Quocirca per foramina petræ ſymbolicè , quinque Chriſti (hic enim eſt petra . 1. Corinth. 10.) vulnera accipiunt Patres , quin & Zacharias cap. 3. 9. vidit lapidem oculatum , cælatum ſculptura , id eſt , Chriſtum in paſſione inciſum ſuis plagis & ſtigmatibus. Vide ibi dicta. Ita ſanctus Gregorius : *Per foramina petræ* , inquit , *vulnera manuum & pedum Chriſti in cruce pendentis libenter intellexerim , cavernam verò maceriæ vulnus lateris quod lancea factum eſt , eodem ſenſu dixerim. Et bene columba in foraminibus petræ , & in caverna maceriæ eſſe dicitur , quia cùm in crucis recordatione patientiam Chriſti imitatur , dum ipſa vulnera propter exemplum ad memoriam reducit , quaſi columba in foraminibus , ſic ſimplex anima in vulneribus nutrimentum , quo convaleſcat , invenit. Poſſunt tamen per foramina petræ incarnationis Chriſti ſacramenta ſignari , & per cavernam maceriæ ipſa protectio angelicæ cuſtodiæ figurari.* Et Rupertus , *Videbunt* (ait Zachar. cap. 12.) *in quem transfixerunt. Clavi enim Chriſti & lancea ſunt animæ meæ vulnera , in illis habito & gemo ſicut columba in foraminibus petræ , propter fixuram clavorum ; in caverna maceriæ , propter vulnus lateris , Chriſtus enim eſt petra & maceria , exiſtens enim mortalis & paſſibilis erat maceria , ubi autem reſurrexerit a mortuis , eſt petra ſolidiſſima.* Sic & Caſſiodorus , Beda , Juſtus . Anſelmus , & Aponius , qui in hiſce Chriſti plagis , ait , abſorptum habitaſſe S. Thomam , cùm apparente Chriſto poſt reſurrectionem , eaſque oſtendente exclamavit : *Dominus meus & Deus meus.*

Audi S. Bernardum ſerm. 61. foramina petræ , ait , ſunt vulnera Chriſti , nam *Petra Chriſtus. Bona foramina , quæ fidem adſtruunt reſurrectionis , & Chriſti divinitatem , Domi-* A *nus meus* , inquit , *& Deus meus : Unde hoc reportatum oraculum , niſi ex foraminibus petræ ? In his paſſer invenit ſibi domum & turtur nidum , ubi reponat pullos ſuos. In his ſe columba tuetur , & circumvolitantem intrepida intuetur accipitrem.* Et inferiùs : *Et revera ubi tuta firmaque infirmis ſecuritas & requies , niſi in vulneribus Salvatoris ? Tantò illic ſecurior habito , quantò ille potentior ad ſalvandum. Fremit mundus , premit corpus , diabolus inſidiatur ; non cado , firmatus enim ſum ſupra firmam petram. Peccavi peccatum grande , turbatur conſcientia ; ſed non perturbabitur , quoniam vulnerum Domini recordabor. Nempe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras : Quid tam ad mortem , quod non Chriſti morte ſalvetur ?* Et pluribus interjectis : *Patet arcanum cordis per foramina corporis , patet magnum illud pietatis ſacramentum , patent viſcera miſericordiæ Dei noſtri , in quibus viſitavit nos oriens ex alto. Quidni viſcera per vulnera pateant ? In quo enim clariùs , quam in vulneribus tuis eluxiſſet , quòd tu Domine ſuavis , & mitis , & multæ miſericordiæ ? Maiorem enim miſerationem nemo ha-* B *bet , quàm ut animam ſuam ponat quis pro addictis morti & damnatis. Meum proinde meritum : miſeratio Domini.* Subdit deinde : *Quanta in his* (Chriſti vulneribus) *multitudo dulcedinis , plenitudo gratiæ perfectioque virtutum.* &c. *Sublimis in regno , ſed ſuavis in cruce , In hac me viſione prævenit , in illa adimplevit. Adimplebis me , ait , lætitia cum vultu tuo. Utraque viſio ſalutaris , utraque ſuavis , ſed illa in ſublimitate , iſta in humilitate. Illa in ſplendore , hæc in pallore : Denique , inquit , & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Quomodo non in morte palleſcat ?*

Symbolicè rurſum Theodoret. ait Eccleſiam hic vocari ad tegmen fidei , id eſt , ad doctrinam S. Petri , cui dictum eſt à Chriſto : *Tu es Petrus , & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam* , atque ad mortificationem carnis : hanc enim innuit , cùm dicitur juxta Septuag. *Egredere iuxta propugnaculum* . q. d. *Mortifica membra tua , quæ ſunt ſuper terram. Ea quæ ſunt à carne remotiſſima in corpore meditare , Inter perturbationes præſta te à perſecutionibus vacuam. Extra præſentem civitatem eiuſque muros conſiſtas : niſi enim iuxta propugnaculum extiteris , conſuetudine non frui non poteris.*

Tropol.

C Tropologicè Epiphan. hæreſi 59. cenſet animam in peccatum prolapſam hic vocari ad pœnitentiam : *Et veni* , inquit , *tu columba mea in tegmine petræ contiguæ muro : In tegmine petræ* , in benignitate Chriſti & in miſericordia Domini. Hoc eſt tegmen petræ , tegmen fidei , ſpei ac charitatis. *Contiguæ muro* , hoc eſt , priuſquam claudatur porta : priuſquam Rex intra mœnia conſtitutus , non ampliùs admittit , poſt diceſſum hinc & mortem.

Myſticè , caverna maceriæ , S. Scriptura.

Foramina petræ quatuor Euangelia.

Myſticè Juſtus Orgelit. per cavernam maceriæ accipit S. Scripturam , & exempla , meritaque Sanctorum , in quibus ſecura quieſcit anima ſancta : ſic & Aponius per foramina petræ accipit quatuor Euangelia , & per cavernam maceriæ doctrinam Apoſtolorum , per quam Eccleſia & anima fidelis ad Dei cognitionem & cultum pervenit. Et ſanctus Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 6. ſequens Septuag. *Veni* inquit (ò Eccleſia , ò anima Chriſto deſponſa) *iuxta Euangelium , propugnacula fidei tuæ , geſta ſunt Chriſti : muri tui ſubſidia , verba ſunt Domini ; paſſio dominici corporis , tua virtus eſt.* Similia habet Nyſſenus & tres Anonymi apud Theodoret. ac Philo Carpath. qui ait , nos hic vocari ad D munimen petræ , id eſt , ad Euangelium , quo munimur contra omnes inſidias diaboli , cujus antemurale eſt lex vetus. Utraque ergo lege , tam nova , quam vetere munimur. Sanctus Hieronymus verò lib. 1. contra Jovin. ait , Chriſtum nobis eſſe firmiſſimè petræ antemurale , juxta illud Iſaiæ 26. 1. *Urbs fortitudinis noſtræ Sion ſalvator , ponetur in ea murus & antemurale.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Martyrum robur ex cruce Chriſti.

SAnctus Bernardus ſerm. 61. aſſerit pias & religioſas animas habitare in foraminibus petræ (Unde & revera Eſſeni ſub S. Marco , & Anachoretæ in cavernis & cryptis vacabant orationi & Dei laudibus) id eſt , in vulneribus Chriſti meditando : Martyres vero imitando , & cum Chriſto ac pro Chriſto patiendo : *Vult* , inquit , *benignus dux devoti militis vultum & oculos in ſua ſuſpicià*

vulnera ,

Digitized by Google

vulnera, ut illius ex hoc animum erigat, & exemplo ſui reddat ad tolerandum fortiorem: Enimverò non ſentiet ſua, dum illius vulnera intuebitur. Stat Martyr tripudians, & triumphans, toto licet lacero corpore, & rimante latera ferro, non modò fortiter, ſed alacriter ſacrum è carne ſua circumſpicit ebullire cruorem. Ubi ergo tunc anima martyris? Nempe in tuto, nempe in petra, nempe in viſceribus Ieſu, vulneribus nimirum patentibus ad introeundum. Si in ſuis eſſet viſceribus, ſcrutans ea, ferrum profectò ſentiret, dolorem non ferret, ſuccumberet & negaret. Nunc autem in petra habitans, quid mirum ſi in modum petræ duruerit? Idipſum deinde exaggerans ſubiicit: *Sed neque hoc mirum, ſi exul à corpore, dolores non ſentiat corporis. Neque hoc facit ſtupor, ſed amor. Submittitur enim ſenſus, non amittitur. Nec deeſt dolor, ſed ſuperatur, ſed contemnitur. Ergo ex petra martyris fortitudo, inde planè potens ad bibendum calicem Domini. Et calix hic inebrians, quàm præclarus eſt? Præclarus inquam, atque iucundus, non minus Imperatori ſpectanti, quàm militi triumphanti. Gaudium etenim Domini, fortitudo noſtra. Quidni gaudeat ad vocem fortiſſimæ confeſſionis? Denique requirit eam cum deſiderio: Sonet (inquiens) vox tua in auribus meis. Nec cunctabitur rependere vicem ſecundum ſuam promiſſionem continuò, ut qui ſe confeſſus fuerit coram hominibus, confiteatur & ipſe eum coram patre ſuo.*

Caverna, cœtus beatorum. Per cavernam verò maceriæ idem ſanctus Bernardus ſer. 62. cum Caſſiod. Beda & Aniceto accipit ſanctorum communionem, & angelorum hominumque beatorum cuſtodiam, qui pios, & electos tuentur, ut per eos ruinæ angelorum lapſorum, putà dæmonum, in cæleſti patria inſtaurentur, idque fit per vulnera, & merita Chriſti. In horum ergo meditatione, & invocatione, aſſerit commorandum eſſe animæ piæ: *Licebit itaque*, inquit, *unicuique veſtrum etiam hoc tempore noſtræ mortalitatis, cavare ſibi quacumque parte volet cavernas ſupernæ maceriæ, nunc quidem Patriarchas reviſere, nunc verò ſalutare Prophetas, nunc ſenatui immiſceri Apoſtolorum, nunc martyrum inſeri choris, ſed & beatarum virtutum ſtatus, & manſiones à minimo angelorum uſque ad Cherubim & Seraphim, tota mentis alacritate percurrendo luſtrare, prout quemque ſua devotio feret.*

Symbolicè. Symbolicè S. Aniel. per foramina petræ, accipit benignam providentiam, miſericordiam & protectionem Chriſti, ad quam confugit, ſub eaque ſecura latet anima ſancta.

Anagog. Anagogicè ſanctus Bernardus per petram, & maceriam, ejuſque cavernam, & foramina, accipit arcanum cæleſtis gloriæ Dei, & beatorum, in quo anima pia contemplando commoratur; Sic enim ait; *Duo liquet contemplationis genera eſſe, unum de ſtatu, & felicitate, & gloria civitatis ſupernæ, quo vel actu, vel otio ingens illa cæleſtium civium occupata ſit multitudo. Alterum de regis ipſius maieſtate, æternitate, divinitate: illa in maceria; iſta in petra.* Et Origen. ſecutus Septuaginta: *Evocatur*, ait, *anima extra murum, & uſque ad promurale perducitur, cum abiiciens ea, quæ videntur, & temporalia ſunt, contendit ad ea quæ non videntur, & æterna ſunt; Oſtenditur autem ei iter iſtud ſub velamine petræ agendum*, id eſt, ſub firmis & ſolidis Chriſti dogmatibus: *Chriſti ergo doctrina, & fide ſi obtegatur anima, & veletur, tutò poteſt ad illud pervenire ſecretum, ubi revelata facie gloriam Domini complectur.* Deinde pluribus interjectis ſubiicit: *Poſſumus adhuc de loco promurali etiam hoc addere, quod promurale ſinus ſit patris, in quo unigenitus filius poſitus enarrat omnia Eccleſiæ ſuæ, quæcumque in ſecretis & abſconditis patris ſinibus continentur. Unde & quidam ab eo edoctus dicebat: Deum nemo vidit umquam: unigenitus, qui eſt in ſinu patris ipſe enarravit. Illuc ergo vocat ſponſam ſuam Chriſtus, ut & de omnibus eam, quæ apud patrem habentur edoceat, ac dicat: Quia omnia vobis nota feci, quæ audivi à patre meo. Et; Pater, volo ut ubi ego ſum illic ſit & miniſter meus.* Joan. 12. 26.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Caverna uterus Deiparæ. Chriſtus incarnatus eſt in caverna maceriæ; id eſt, in abſcondito ventris virginalis, (juxta illud Iſaiæ A 51. 1. *Attendite ad petram, unde exciſi eſtis, & ad cavernam laci, de qua præciſi eſtis*) & natus in foramine petræ, id eſt, in ſpelunca Bethlehem, quæ exciſa erat ex petra iuxta illud: *Et reclinavit illum præſepio, quia non erat ei locus in diverſorio.* Lucæ 2. 7. Unde ſanctus Hieronymus epiſt. 18. ad Marcellam, invitans eam ad Bethlehem, ubi ipſe cum S. Paula degebat: *Quo*, ait, *ſermone, qua voce ſpeluncam Salvatoris exponam, & illud præſepe, quo infantulus vagiit ſilentio magis, quàm infirmo ſermone honorandum.* Et *Et Bethlehem.* poſt nonnulla: *Ecce in hoc parvo terræ* (Bethlehem) *foramine cælorum conditor natus eſt, hic involutus pannis, hic viſus à paſtoribus, hic demonſtratus à ſtella, hic adoratus à magis*, &c.

Rupertus hæc refert ad Joannem Baptiſtam, qui in caverna, id eſt, in utero matris exiſtens, audiens vocem B. *Et uterus Eliſabeth.* Virginis ſalutantis matrem Eliſabeth, exultavit in gaudio, quia per eam agnoſcens, amans, & adorans Chriſtum in eius utero conceptum, à peccato originali expiatus eſt, ac B repletus Spiritu ſancto.

Denique per foramen petræ accipi poteſt ſepulchrum *Et ſepulchrum Chriſti.* Chriſti, quod exciſum erat petra, è quo glorioſus reſurrexit. Hoc enim, æquè ac montem Calvariæ, ubi petræ infixa fuerat crux Chriſti, reliquaque loca, in quibus paſſus fuerat Chriſtus, crebrò devotè viſitabat & obibat B. Virgo, ut in iis penè habitare videretur.

OSTENDE MIHI FACIEM TUAM: SONET VOX TUA IN AURIBUS (Septuag. *Auditam fac mihi.* S. Ambroſ. *Inſinua vocem tuam*) MEIS: VOX ENIM TUA DULCIS, ET FACIES TUA DECORA] Nyſſenus, Philo & Pſellus cenſent hìc loqui ſponſam, poſcereque ſponſi præſentiam & colloquium. Tunc, inquit Philo, Chriſtus oſtendit faciem ſuam decoram, cùm Verbum caro factum eſt, & cùm transfiguratus eſt: ac vocem ſuam dulcem, cùm vocavit laborantes reſtituit ſanitates, & peccata dimiſit. Verùm ceteri omnes aſſerunt hæc eſſe verba ſponſi ad ſponſam, qui optat & poſtulat, ut ſponſa faciem velatam, & velamine petræ obtectam retegat, ac nudam, claramque oſtendat, ait Origen. ut in illa quaſi in ſpeculo imaginem ſuam repræſentatam ſponſus aſpiciat, ait Theodoret. utque illam poliat, pingat, & perficiat, & ad puram cæleſtium contemplationem C traducat, ut vult Origen. iuxta illud; *Nos verò revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini ſpiritu*, 2. Corinth. 3. 12. Hiſce enim verbis Chriſtus evocat Apoſtolos timidos, & latentes in Sion, ut in Pentecoſte faciem ſuam populo audacter oſtendant, iiſque Evangelium prædicent, uti paulò ante dixi. Quod enim proximis amore Dei facimus, hoc Deo facimus, juxta illud Chriſti: *Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Matth. 25. Unde ſanctus Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 6. verſ. 6. legens: *Oſtende mihi faciem tuam, & inſinua vocem tuam*, quia *ſuavis eſt vox tua, & facie tua pulchra: Suavis*, inquit, *eſt vox: quia ore confeſſio fit ad ſalutem; & decora facies, quia non erubeſcit auctorem, non confunditur redemptore. Oſtendit ergo faciem ſuam, ſignaculum crucis præferens; & inſinuat vocem ſuam, auctoritatem prædicationis aſſumens.*

Prædicatores ergo validi inſtar Apoſtolorum prodeant in pulpitum ex foraminibus petræ, id eſt, ex ſolitudine orationis, & meditationis paſſionis Chriſti, ut Chriſtum crucifixum intrepidè magno pietatis ardore, & ſpi- D ritu prædicent. Illi ergo oſtendant faciem ſuam, hoc eſt, Chriſti ſolius intuitu, non ſui lucri cauſa prædicent, atque faciem à creaturis omnibus avertant, & ad unum Deum per orationem convertant, ut ab eo illuſtrentur, illique faciem, id eſt, converſationem ſuam conforment, ſicut Moyſes colloquens cum Deo in Sina, ab eo cornutam faciem, id eſt, cornua lucis faciei afflata accepit: Unde Chald. vertit: *Oſtende mihi aſpectum tuum, & opera tua bona: Fac audirem vocem tuam: quoniam vox tua ſuavis eſt in oratione in domo ſanctuarii modici, & aſpectus tuus pulcher in operibus bonis.*

Facies decora puritas fidei & operum. Vox dulcis Prædicatio verbi divini. Sponſus ergo ab Eccleſia hìc poſcit ſibi exhiberi puritatem fidei, & operum, quaſi faciem decoram; & prædicationem cæleſtis doctrinæ, quaſi vocem dulcem. Ita S. Caſſiodorus, S. Gregorius, Beda, Origenes, Theodoretus, Anſelmus, & alii. Audi S. Gregor. *Quid enim per faciem, niſi fidem, qua à Deo cognoſcimur accipimus: Et*

quid

quid per vocem, niſi prædicationem intelligimus? Sed præcipit ſponſus, ut ei ſponſa faciem ſuam oſtendat: quia quicumque ſe fidem dicit habere, neceſſe eſt, ut in bonis operibus ſe exerceat, ut in operibus exterioribus fides interior innoteſcat: ſed & opera neceſſe eſt, ut vox prædicationis ſequatur: quia quicumque in ſanctis operibus perfectè ſe dilatat, conſequens eſt, ut ad eadem facienda proximos quoſque exhortetur. Ideo ſequitur: Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Tunc enim & vox placet & facies decoratur, quando & opera prædicatio ſequitur, & rurſum prædicationem bona opera comitantur. Et Caſſiodorus: *Tuam*, ait, *faciem mihi oſtende*, quam in baptiſmo tibi dedi, & quando mundavi te ab omni peccato. *Vox tua*, dicit, *in auribus meis ſonet*, ut ex ſincera intentione dilectionis meæ procedat, ut non propter aliud prædices, niſi propter me. Aponius verò refert hæc ad Judæos ab Apoſtolis converſos: *Ad Apoſtolorum doctrinam*, inquit, *quaſi de antro incredulitatis cupis faciem ſuam Eccleſia, iam corde compunctio oſtendere creatori, & quæ tanti piaculi colloſſo fœdaverat faciem ſuam, Dominum maieſtatis perſequendo, perfuſa ſanguine iuſti, quem ſuper ſe ſua effuderat voce, dicendo ſanguis eius ſuper nos, nunc converſis ad ſe dicit: Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis, &c. Sicque vox eius, quæ horridam, interclauſam, impietatis raucedine amariſſimam, & lamentabilem emiſcaneras vocem dicendo: Crucifige, crucifige; tali hauſtu & medicinali poculo ſanguinis, quem effuderant, Chriſti, ad canorem dulcedinem renovata eſt, confitendo ſe credere Deum, quem ut hominem ante Pilatum damnaverat.*

Symbolicè. Symbolicè; facies decora ſignificat ſpeciem & decorem mentis ſanctæ converſantis cum Deo: Hæc enim eſt facies hominis non externa, ſed interna: vox verò ſignificat pios mentis gemitus & ſuſpiria ad Deum; utraque Deo gratiſſima & jucundiſſima eſt, adeò ut illa ſe Deus paſcat & oblectet, juxta illud: *Et gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te Deus tuus.* Iſaiæ 62. 5. Utraque facit prædicatorem potentem & efficacem. Audi S. Bernard ſerm. 62. *Nam quantum illi placeas cum puritate quidem mentis prædicatio veritatis, oſtendit, cum ſubinde infert: Vox enim tua dulcis. Quia enim non placeat, ſi diſpliceat facies, demonſtrat, cùm illicò ſubdit: Et facies tua decora. Quid interna decor faciei, niſi puritas? In pluribus hæc abſque prædicationis voce complacuit, illa abſque iſta in nemine. Impuris non ſe veritas oſtendit, non ſe credit ſapientia. Quid ergo loquuntur, quæ non viderunt? Quod ſcimus, inquit, loquimur, & quæ vidimus teſtamur. Id ergo tu audes teſtari, quod non vidiſti, & loqui quod ignoras? Quaris quem dicam impurum? Qui laudes exquirit humanas, qui non ponit ſine ſumptu Evangelium, quia evangelizat ut manducet, qui quæſtum æſtimat pietatem, qui non requirit fructum, ſed datum.*

D. B. Virgine. Porrò hæc optimè B. Virgini adaptat Rupertus: *Oſtende*, inquit, *mihi faciem tuam*, & oſtendendo porrige quod Eva peccavit, & abſcondit à me faciem ſuam in medio ligni paradiſi, ſcilicet in eodem, in quo peccavit, utpote quæ in peccato ſuo ſibi complacuit, & peccatum ſuum defendit. *Non oſtendit mihi faciem ſuam*, cùm dicerem: Ubi es? non ſonuit vox ejus in auribus meis, vox confeſſionis quæ ſonare debuiſſet ſaltem cùm dicerem. Quare hoc feciſti? ſicut & quando benedixi ei dicens: *Creſcite & multiplicamini*, non ſonuit vox in auribus meis: nullum enim cantavit canticum gratiarum actionis pro tam magno beneficio, quo illam conſtituebam matrem tantæ generationis, poſſeſſuræ tantam hereditatem regni Dei. Tu oſtende mihi, ſicut & oſtendis, faciem. Sonet vox tua in auribus meis, vox, inquam, confeſſionis & gratiarum actionis. Vox enim tua dulcis in eo, quòd columba mea es, & intenta foraminibus petræ; inſtar columbæ gemitum pro cantu habes, canendo gemis, gemendo canis: & ipſa exultatio, qua exultavit ſpiritus tuus in Deo ſalutari tuo, plena eſt gemitibus, plena lacrymis. *Facies* verò *tua decora*, quia magna eſt fides, magna eſt humilitas tua. Hæc ad verbum Rupertus, ſed nonnullis brevitatis ſtudio reciſis. Jam ad literam Nicephorus ex S. Epiphanio lib. 2. hiſt. cap. 23. ita faciem S. Virginis depingit: *Facies non rotunda & acuta, ſed aliquantò longior, &c. Erat ſuctus omnis expers, ſimplex, minimeque vultum fingens, nihil mollitiei ſecum trahens, ſed præcellentem humilitatem colens.*

Qualis vultus B. Virginis.

Similis fuit facies Chriſti: Chriſtus enim carens patre matriſſabat. Audi Nicephorum: lib. 1. cap. 40. *Non rotundam aut acutam habuit faciem, ſed qualis matris eius*

Et Chriſti.

erat, paulùm deorſum verſus vergentem; ac modicè rubicundam; gravitatem atque prudentiam cum lenitate conjunctam, placabilitatemque iracundia expertem præ ſe ferentem. Perſimilis nimirum per omnia fuit divinæ & immaculatæ ſuæ genitrici.

Anagogicè: hiſce verbia Chriſtus animam piam evocat è caverna hujus vitæ ad cæleſtem gloriam, uti ſuperiùs dixi: talis enim animæ facies depurgata eſt ab omni labe, etiam veniali, ideoque decora: vox quoque dulcis, quia vox gratiarum actionis, exultationis, & jubili. *Anagog.*

VERS. 15. *Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas, nam vinea noſtra floruit.*

CAPITE NOBIS VULPES PARVULAS, QUÆ DEMOLIUNTUR (Septuag. *quæ exterminant*. Symmach. *corrumpunt*) VINEAS: NAM VINEA NOSTRA FLORUIT] Septuag. *& à vinea noſtra κυπρίζουσαι*, id eſt, *germinans & florens inſtar cyprorum*. Arabycus: *Et vinea noſtra florebit*, captis vulpeculis quæ eas corrumpunt. τὸ *parvulas* referendum eſt ad *vulpes*, ut patet ex Hebræo, Græco & Vulgata. Quare mirum eſt Origenem, Philonem Carpathium, & alios, τὸ *parvulas* referre ad *vineas*. Judæa abundat vulpibus, ut patet ex trecentis vulpibus, quas cepit Samſon. Judic. 15. 4. Vulpes autem præ ceteris feris nocent vineis, tum quia eas ſuffodiunt & eradicant, tum quia uvas deprædantur & depaſcuntur; parvulæ autem vulpes cùm ſint petulcæ, nec ſatis habeant virium ad vites eradicandas, eas cùm teneræ ſunt & florent, vellicant, arrodunt, floreſque decerpunt, ac terram juxta radices ſuffodiunt, ut vites humore deſtituantur, ac Soli expoſitæ ejus radiis urantur & exareſcant: Ad hæc parvæ vulpes grandiores factæ vites eradicabant. Inſuper vulpes parvulæ, utpote inexpertæ facilè decipi capique poſſunt, at grandiores factæ non ita: ſunt enim aſtutiſſimæ, juxta illud: *Annoſa vulpes haud capitur laqueo.*

Iudæa vulpibus abūdat.

Vineis vultum nocēt vulpes.

Denique vulpes capi jubet cùm ſunt parvæ, & viribus infirmæ: vulpes enim in vere, cùm vineæ florent, generant: quare ſi tunc negligas eas capere & extirpare, valde ſoboleſcent, & multiplicabuntur. Porrò Plinius lib. 23. cap. 8. ſcribit vulpes amygdalis amaris necari: *Aiunt*, inquit, *ſi ederint eas, nec contingat è vicino aquam lambere, mori.* Chaldæus per vulpes intelligit Amalecitas, qui impedire conati ſunt progreſſum Hebræorum in terram ſanctam, ideoque à Moyſe & Joſue capti & cæſi ſunt. Exodi 17.

Amygdalis amaris necantur vulpes.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

IUbet Chriſtus Eccleſiæ, id eſt, Apoſtolis, ut in prædicatione Evangelii & fundatione vinearum, id eſt, Eccleſiarum capiant vulpes parvulas, id eſt, Hæreticos jam tum ſubnaſcentes: hi enim ſubdolè quaſi vulpes fidem & Eccleſiam ſubvertunt: tales tempore Apoſtolorum fuere Judaizantes, qui cum Evangelio volebant miſcere & obſervare circumciſionem, ceteraque legis veteris præcepta. Item Simon Magus primus Hæreſiarcha, Menander, Baſilides, Carpocras, Ebion, Gnoſtici, &c. horum ergo fraudes & errores, cùm adhuc puſilli ſunt & in paucis hærent, detegi, atque argumentis, ait S. Bernardus, non armis revinci & exterminari jubet, ne invaleſcant, totamque Eccleſiam inſtar fermenti pervadant & corrumpant. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Aponius, Origen. Beda, Theodor. S. Anſelmus, & alii paſſim. Audi S. Auguſtinum, in pſalm. 80. *Vulpes, inſidioſos, maximeque hæreticos fraudulentos ſignificant, doloſos, cavernoſis anfractibus latentes, & decipientes, odore etiam tetro putentes. Contra quem odorem dicit Apoſtolus, Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco. Iſtæ vulpes ſignificantur in Canticis Canticorum, ubi dicitur: Capite nobis vulpes puſillas exterminantes vineas, latentes in cavernis tortuoſis. Capite nobis, convincite nobis: capis enim eum, quem de falſitate convincis.* Nam ut ait S. Bernard. *Cùm proditur dolus, cùm fraus aperitur,*

Vulpes Hæretici.

vitur, cùm convincitur falſitas, veriſſimè tunc dicitur capta vulpes puſilla, quæ demoliebatur vineas. Sic Ezechiel. cap. 13. 4. *Quaſi vulpes*, inquit, *in deſerto, prophetæ tui Iſrael erunt. Vident vana, & divinant mendacium, dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miſerit eos.*

Vulpes quomodo capiendæ.

Porrò quomodo capiendæ ſint hæ vulpes, id eſt Hæretici, ſic docet S. Auguſt. in pſal. 80. *Vulpes ſolent habere tales foveas, ut ex una parte intrent & ex alia parte exeant. Ad utramque foramen captor vulpium retia poſuit. Dicite mihi, de cælo eſt, an ex hominibus? Senſerunt illi eum ex utraque parte tetendiſſe unde caperet, & aiunt apud ſe: ſi dixerimus de cælo, dicturus eſt nobis, quare ergo non credidiſtis? Ille enim teſtimonium Christo perhibuit: ſi dixerimus de terra, lapidabit nos populus, quia ut prophetam habent.* Et paucis interjectis *Videamus ſi & nos quaſdam vulpeculas capere poſſumus. Proponamus ad foramen utrumque, ut unde vulpes exire voluerit, capiatur. Verbi gratia, Manichæo facienti ſibi Deum fictum, & in corde ſuo ponenti quod non eſt, dicamus & interrogemus eum: Subſtantia Dei corruptibilis, an incorruptibilis eſt? Elige quod vis, ex qua vis, ſed non effugies. Si dixeris corruptibilem, non à populo, ſed a teipſo, lapidaberis? Si autem dixeris incorruptibilem Deum, incorruptibilis quomodo timuit gentem tenebrarum? Quid factura erat incorruptibilis gens corruptionis?*

B

Notat Caſſiodorus & Beda poſt vineas in plurali, nominari vineam in ſingulari cùm ait, *Vinea noſtra floruit*, quia omnes Eccleſiæ particulares coeunt, & conflant unam Eccleſiam communem & univerſalem, Sanctus Bernard. ſerm. 64. urget τὸ *nobis*, cùm ait, *capite nobis vulpes. Poterat*, inquit, *dicere capite mihi, ſed maluit nobis, conſortio delectatus. O ſuavitatem, ò gratiam, ò amoris vim! Itane ſummus omnium, unus factus eſt omnium? Quis hoc fecit? Amor dignitatis neſcius, dignitate dives, affectu potens, ſuaſu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? Amor eſt. Quæ eſt iſta vis quæſo tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam? Denique ſemetipſum exinanivit, ut ſcias amoris fuiſſe, quòd plenitudo effuſa eſt, quod altitudo adæquata eſt, quod ſingularitas aſſociata eſt.*

Vulpes perverſæ.
Primo.
Suggeſtio fraudulenta, dæmonis, mundi carnis.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima ſancta.

VUlpes ſunt ſuggeſtiones fraudulentæ, quas dæmon, caro, vel mundus animæ ſuggerit ſub ſpecie boni, ut eam ad malum inducat. Vitium enim palliat velo virtutis: Satanas enim transfigurat ſe in angelum lucis 2 Corinth. 11. quare hæ illicò dum oriuntur & parvulæ ſunt, capiendæ ſunt, ut earum fraus, dolus, & error detegatur, ne adultæ & corroboratæ capi & evelli nequeant.

C

Notat Nyſſen. dæmones, qui hominem tentant non vocari leones, urſos, tigrides, ſed vulpes, eaſque parvulas, quia parvæ & debiles ſunt eorum vires, ut ab homine generoſo & conſtante illico repelli & expugnari queant: armari ergo eos aſtutia vulpium: quare aſtutias hasce eorum ſolerter eſſe indagandas & diſſipandas. Addit ſanctus Bernardus parvulas dici, quia ſuggeſtiones eorum ſunt ſubtiles, nec niſi iis, qui acuta ſunt mente viſibiles. Audi S. Bernard. ſerm. 63. *Viro ſapienti, ſua vita vinea eſt, ſua mens, ſua conſcientia. Nil quippe incultum, nil deſertum in ſe ſapiens derelinquet.* Et poſt nonnulla: *Et bona vinea juſti, imò bona vinea juſtus, cui virtutes vites, actus palmites, cui vinum teſtimonium conſcientiæ, cui lingua torcular expreſſionis: Denique gloria noſtra hæc eſt, inquit, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Vides apud ſapientem vacare nihil? ſermo, cogitatio, converſatio, & ſi quid aliud eſt ex eo, quidni totum Dei agricultura, Dei ædificatio eſt, & vinea Domini Sabaoth? Quid denique illi de ſe perire poſſit quando & folium ejus non defluet? Cæterùm tali vineæ numquam infeſtationes, numquam inſidiæ deerunt. Nempe ubi multæ opes, multi ſunt qui comedunt eas. Sapiens erit ſolicitus ſervare vineam ſuam non minùs quàm excolere, nec ſinet eam vaſtari à vulpibus.* Harum deinde vulpium ſerm. 64. & 65. varia recenſet exempla, uti Monachi illius, qui è monaſterio abiit, ut parentes converteret, ſed ipſos non acquiſivit & ſeipſum perdidit. Aliorum qui è Monaſterio abeunt, ut concionentur, aut ut ſibi ſoli vivant & Deo. Aliorum, qui cum feminis converſantur pio prætextu, ut eas in ſpiritu inſtruant, ſed mox ſpiritus tranſit in carnem: nam ut ſermone 65. prudenter ait S. Bernard. *Cum femina ſemper eſſe, & non cognoſcere feminam, nonne plus eſt quam mortuum ſuſcitare? quod minus eſt, non potes, & quod majus eſt, vis credam tibi?*

Juſto vinea mentis excolenda.

D

A

Secundò, parvæ vulpes ſunt relaxationes, regulæ, & diſciplinæ in rebus parvis: v. g. cùm in monaſterio, vel collegio diſſimulatur ruptura ſilentii, uſurpatio rerum parvarum non petita venia, leves inobedientiæ, &c. hæc enim niſi corrigantur, ſerpunt, creſcunt, & magnæ evadunt, ut tandem omnem regulam & diſciplinam evertant: Quare faciendum eſt quod monet ſapiens:

Secundò.
Vulpes parvulæ.
Relaxationes Regulæ & diſciplinæ.

Principiis obſta, ſerò medicina paratur.
Cùm mala per longas invaluere moras.

Unde S. Bernard. ſerm. 23. præter vulpes, frigus quoque noxium eſſe vitibus aſſerit: eas enim adurit & deſiccat: ſic frigus, id eſt, torpor obrepens religioſo, virtutem ejus adurit & ſiccat. Ex eo enim: *Mox*, inquit, *ut in corpore ſolet evenire febricitantibus, ſubit quidam animi rigor, & vigor lenteſcit, languor ſingitur virium, horror auſteritatis intenditur, timor ſolicitat paupertatis, contrahitur animus, ſubtrahitur gratia, protrahitur longitudo vitæ, ſopitur ratio, ſpiritus extinguitur, deferveſcit novitius fervor, ingraveſcit tepor faſtidioſus, refrigeſcit fraterna charitas, blanditur voluptas, fallit ſecuritas, revocat conſuetudo. Quid plura? diſſimulatur lex, abdicatur jus, fas proſcribitur, derelinquitur timor Domini? Dantur poſtremò impudentiæ manus, præſumitur ille temerarius, ille pudendus, ille turpiſſimus, plenus ille ignominia, & confuſione ſaltus de excelſo in abyſſum, de pavimento in ſterquilinium, de ſolio in cloacam, de cælo in cœnum, de clauſtro in ſeculum, de paradiſo in infernum: Principium & originem hujus peſtis, & vel qua arte vitetur, vel qua ſuperetur virtute, non eſt hujus temporis demonſtrare.*

Frigus corporis nocet vineæ animæ.

Tertiò, parvæ vulpes ſunt detractores & ſuſurrones; æquè ac adulatores, qui vineas, id eſt, cœtus & ſocietates diſſociant, ac fidelium animas ſubvertunt. Ita S. Bernard. ſerm. 63. *Peſſima vulpes* ait, *occultus detractor; ſed non minus nequam adulator blandus; cavebit ſapiens ab his, dabit operam ſane, quod in ipſo eſt, capere illos, qui talia agunt, ſed capere beneficiis atque obſequiis monitiſque ſalutaribus, & orationibus pro his ad Deum. Non ceſſabit iſtiuſmodi carbones ignis congerere ſuper caput maledici, & item ſuper adulatoris quouſque ſi fieri poteſt, & illi invidiam, & iſti ſimulationem de corde tollat, faciens mandatum ſponſi dicentis, Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas.*

Tertiò: Vulpes parvulæ detractores, ſuſurrones, adulatores.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine,

HErodes Aſcalonita fuit vulpes, volens doloſè occidere Chriſtum. Unde miſit in Bethleem Magos, ut ipſi locum nativitatis Chriſti explorarent, eumque ad ſe referrent: fingebat enim ſe quoque velle Chriſtum adorare, ut hac ratione eum caperet & necaret; ſed illuſus fuit à Magis, dum ipſi reſponſo cælitus accepto in ſomnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam regreſſi ſunt in regionem ſuam. Matth. 2. Unde hujus Herodis Aſcalonitæ filius Herodes Antipas, vulpini æquè ac pater ingenii, à Chriſto vocatur vulpes. *Ite*, inquit, *dicite vulpi illi*: Lucæ 13. 32. Ita Rupertus: *Nonne videris*, inquit, *quòd teneros palmites fera iſta* (ferus Herodes) *momordit, quod infantes beſtia crudelis occidit in Bethleem Judæ Civitate David? Capite, capite, nam vinea noſtra floruit*, &c. *Fructus ejus adhuc flos, & non botrus eſt, acidum maturis, & ideirco damnoſum nimis eſt hujuſmodi ad vineam, vel florem ejus ſuccidi, vel demoliri. Creſcat prius & de flore proveniat fructus, condatur Evangelium, & cognoſcatur de ſignis, & virtutibus veniſſe Sanctum Sanctorum, atque hoc erit florem veniſſe in fructum, & maturuiſſe botrum. Tunc ſi furerit ſucceſſus hujuſmodi botrus, cuſtodiatur, atque in vecte crucis pereunt, ut experimento Reſurrectionis & dulcedinis ejus cognoſcatur, qualis terra, qualo ſit regnum ejus, ad quod non pertinent vulpeculæ iſtæ, quæ vineas demoliuntur.*

Herodes ambo, vulpes.

VERS. 16.

Digitized by Google

VERS. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia.*

HEbr. *qui paſcit in liliis*, hoc eſt, qui paſcit oves in paſcuis liliorum copia, colore & odore præſtantibus. Chald. ut vertit: *In illo tempore converſi ſunt in pœnitentia: Tunc ſtetit Moyſes propheta, & oravit coram Domino, & Ioſue miniſter eius accinctus eſt, & egreſſus eſt de ſub alis nubium gloriæ Domini, & cum eo viri iuſti, qui ſimiles ſunt roſæ in operibus ſuis, & inierunt prælium contra Amalec, & confregerunt illum & populum eius in nomine Domini, qui occidit & contrivit eos in ore gladii.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CAſſiodorus & Beda cenſent ſponſam hic precari, q. d. Utinam dilectus meus mihi ſit, vel adſit, & ego illi utinam dilectus meus dignetur mihi conjungi glutino charitatis, & ego illi conjungam vinculo obedientiæ, obtemperans præceptis ejus, ait Caſſiodorus. Verùm ceteri omnes cenſent ſponſam hic non optare, ſed aſſerere & affirmare: Dilectus meus mihi eſt, & ego illi ſum, juxta ſenſum, quem jam dabo. A verſ. 8. & 10. huc uſque ſponſa deliquium amoris paſſa in lectulo recubans, retulit verba ſponſi, quibus ſponſam ad ſe in agrum & vineam ad labores pro ſalute animarum evocat, tenerumque pariter erga eam teſtatur amorem: Nunc ſponſa in ſua perſona loquens, amorem amori rependit, ſeſeque promptam ut ſponſo vocanti pareat, & in vineam ad labores exeat, oſtendit, aitque: *Dilectus meus mihi, & ego illi*; quia ſicut ille *paſcitur inter lilia*, ſic & ego liliorum, id eſt, candoris & puritatis ſum ſtudioſiſſima: *dilectus meus mihi*, ſubaudi totum ſe tradidit: unde & *ego illi* avidè me totam tradam, imò reipſa trado. Illi uni vaco, ſervio, & placere ſatago. Quare quòd ipſa vult, hoc & ego volo; ipſe vult ut à lectulo ad agrum, ab otio ad negotium tranſeam, idipſum & ego volo: ipſius enim velle & nolle, C meum velle & nolle eſt. Symmach. vertit in genitivo: *Et ego eius*. q. d. Ego tota ſum ſponſi, ſicut ſponſus totus eſt meus, adeoque ipſe eſt id, quod ego ſum, ut non tam duo, quàm unus idemque eſſe videamur. Amicus enim eſt alter ego, & amantes unum quaſi habent cor, unamque animam. Anima enim amantis magis eſt ubi amat, quàm ubi animat, putà magis eſt in amato, quàm in ipſo amante.

B

Hinc civiliter ſponſus & ſponſa cenſentur una eademque perſona, juxta illud: *Erunt duo in carne una; Sacramentum hoc magnum eſt: Ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia.* Epheſ. 5. ſicut enim eſſentia Matrimonii conſiſtit in mutuo conjugum ad conjugium conſenſu: ſic conjunctio Chriſti & Eccleſiæ, velut ſponſi & ſponſæ, conſiſtit in mutuo amore, & myſtici conjugii conſenſu, quòd ſcilicet Chriſtus non aliam amet, velitque habere ſponſam, quàm Eccleſiam, & Eccleſia viciſſim alium non amet, nec velit habere ſponſum, quàm Chriſtum: ex quo deinde ſequitur mutuus convictus, ac mutua obſequia & officia per omnem vitam: hæc omnia ſignificat τὸ *dilectus meus mihi, & ego illi*. q. d. Quia Chriſtus dilexit me prior D ut ſponſam, hinc ego viciſſim diligo eum ut ſponſum, imò dilectio ejus prævenit meam, ejuſque eſt cauſa: ideò enim ego diligo ipſum, quia ipſe prior me diligens ſuum mihi inſpiravit amorem per gratiam prævenientem, juxta illud: *Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipſi ſibi glorioſam Eccleſiam*, Epheſ. 5. Abite ergo malæ vulpes, quæ Eccleſiam à Chriſto ſeparare per dolos conamini: Ego enim Eccleſia Chriſto ſponſo meo ſervo fidem, ut nullum præter eum diligam; ille viciſſim mihi ſervat fidem, ut nullam præter me habeat dilectam; nullam aliam velit habere ſponſam. S. Bernard. ſerm. 68. notat ſponſam, ſcilicet Eccleſiam, & animàm ſanctam hæc dicere abſente ſponſo Chriſto; dicere, inquam, non adoleſcentulis, ſed ſibi ipſi, atque ex abundantia affe-

A ctus, non tam loqui, quàm eructare amoris copiam, ideoque verba ejus eſſe trunca, manca, imperfecta, ac ſupplenda hoc modo: Dilectus meus mihi, ſcilicet totus intendit, & ego illi viciſſim tota intendo. *Ille mihi*, inquit S. Bernardus, *quia benignus & miſericors eſt; ego illi, quia non ſum ingrata. Ille mihi gratiam ex gratia, ego illi gratiam pro gratia. Ille meæ liberationi, ego illius honori. Ille ſaluti meæ, ego illius voluntati. Ille mihi, & non alteri, quoniam una ſum columba eius; ego illi, & non alteri.* Et ulteriùs hanc Chriſti dignationem admirans exclamat: *quàm admirabile eſt, quòd illius intentionem iſta ſibi quaſi propriam vindicat, dicens: Dilectus meus mihi? Nec eo contenta tamen pergit ampliùs gloriari, reſpondere ſe illi, quaſi ex æquo morem gerere, rependere vicem. Sequitur enim: Et ego illi. Inſolens verbum; Et ego illi, nec minùs inſolens; Dilectus meus mihi; niſi quod utroque inſolentius utrumque ſimul. O quid audet cor purum & conſcientia bona & fides non ficta! Mihi, inquit, intendit. Itane huic intenta eſt illa maieſtas, cui gubernatio pariter & adminiſtratio univerſitatis incumbit, & cura ſæculorum ad ſola transfertur negotia, imò otia amoris & deſiderii huius? Ita planè. Ipſe enim eſt in Eccleſia electorum, de quibus Apoſtolus: Omnia, inquit, propter electos, & cui dubium, quòd gratia & miſericordia Dei ſit in ſanctos eius, & reſpectus in electos illius? Ergo providentiam ceteris creaturis non negamus, curam ſponſa vindicat ſibi.*

B

Idem S. Bernardus ſerm. in feſto nativit. B. Mariæ ſub finem ait, hiſce verbis ſignificari luctam amoris, qua ſponſus cum ſponſa luctatur, vincit, & vincitur.

Huc accedunt expoſitiones aliorum Patrum: Nyſſeni, quæ talis eſt: *Vide facie ad faciem eum, qui ſemper manet, & qui propter me ex ſorore mea Synagoga in humana natura eſt exortus, & in eo requieſco, & ſio eius in habitaculum.* Philonis Carpathii: Dicit Eccleſia, inquit: *Dilectus meus mihi*, id eſt, ipſa mihi ſapientiam dat, & ego illi cor dabo: ille mihi de cœlis ſapientiam, ego verò illi de Gentibus, fidei, ſpei, & charitatis fructum rependam. Sentio enim me ab illo vehementer amari, ob idque firmiſſimè ipſi ſemper adhæreo. Theodoreti: Sicut ſponſus me omnibus prætulit: ſic ipſum ego omnibus antepono, cum alio conjungi non patior. Ab iſtis, qui vulpes & fraudulenti vocantur, abhorreo; abſurdum enim eſt me, quæ tantoperè dilecta C atque ornata ſum, amanti in amore pro viribus non reſpondere. His ſimile videtur id, quod ab Apoſtolo ſcriptum eſt: *Corpus autem non fornicationi, ſed Domino, & Dominus corpori.* Juſti Orgelitani: *Habet Chriſtus Eccleſiam in ſuo corpore, & Eccleſia Chriſtum in ſuo capite, qua connexio, quia diſſociari non poteſt, meritò dixit: Dilectus meus mihi.*

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta dicit Chriſto, inquit Theodoretus: *Dilectus meus mihi vivit; & ego illi vivo, non mihi*, ut ait S. Paulus. Aponius verò: *Dilectus meus mihi, ait anima ſancta, præſtat gratiam vocationis, redemptionis inſigne, adoptionis clariſſimam libertatem. Et quid ego illi? Voluntatis obedientiam, conſervandæ integritatis ſtudium, quod indidit per naturam. Quid ille mihi? Singulare conſervan- D dæ virginitatis exemplum, naſcendo per Virginem. Et quid ego illi? Singularem læitiam donec naſcendo per baptiſmum, in toto corde meo ſervando præcepta, angelicam, cæleſtemque imitando naturam, ut intactum corpus reddat ad paradiſum, quod intactis de utero matris induxerat naſcendo in mundum. Nam ſicut diabolus cruenta iracundia, & execranda cæno libidinis ſaginatur: ita & Chriſtus miſericordiæ, manſuetudinis & caſtimoniæ liliis paſcitur.* Breviùs S. Gregor. & clariùs exponit, q. d. *Dilecti mei amicitiam conſtanter teneo, quia eius conſtantem benevolentiam erga me ſentio: quia dum eius benignitatem familiarem habeo, durum mihi eſt quidquid ei adverſum; inimicos latrantes audio, & dum in eius aſſiduitate qualis ſit video, ſi quid erroris proferunt adverſarii, à veritate, quam in eius viſione cognovi, non recedo.* Denique amor Chriſti virgo eſt, quia ad unum Chriſtum totus purè & virgineè dirigitur, juxta illud Pauli: *Deſpondi vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto* 2. Corinth. 11.

Quomodo Chriſtus omnibus & cuilibet totus inten dit?

Quærit S. Bernardus ſerm. 69. cùm Chriſtus ſit ſponſus A multarum, imò omnium animarum ſanctarum, quomodo cuilibet totus intendet? ac reſpondet: *Primo quidem, quod habeat in natura ſimpliciſſima ſponſi divinitas, quaſi unum reſpicere multos, unum. Nec ad multitudinem multiplicatus, nec ad paucitatem rarus, nec ad diverſitatem diviſus, nec reſtrictus ad unum, nec anxius ad curas, nec perturbatus ſeu turbulentus ad ſolicitudines: ſic ſoli uni intentus, ut non detentus, ſic pluribus, ut non diſtinctus.*

Exemplum appoſitum eſt in anima rationali: Hæc enim tota amat, informat & emovet omnes, & ſingulas corporis ſui partes, ita ut tota ſit in corpore, & tota in ſingulis ejus partibus: ſic enim Deus totum ſuum amorem omnibus, & totum dat ſingulis ſanctis. Addit deinde Bernard. Chriſtum ad animam, quam ſibi deſpondet, ſecum adducere Patrem & Spiritum ſanctum, ut pariter ſibi animam deſpondeant, juxta illud: *Si quis diligit me ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Joan. 14. 23. B *Quid eſt*, inquit Bernardus, *venire ad animam Verbum? Erudire in ſapientia. Quid eſt Patrem venire? Afficere ad amorem ſapientiæ, ut dicere poſſit: quia amatrix facta ſum formæ illius.* Sapient. 8. *Patris diligere eſt, & ideo Patris adventus ex infuſa dilectione probatur.*

Signa adventus Dei in animā.

Signa deinde adventus Verbi & Patris ſubiicit: *Si ſenſero*, inquit, *aperiri mihi ſenſum, ut intelligam Scripturas, aut ſermonem ſapientiæ quaſi ebullire ex intimis, aut infuſo lumine deſuper revelari myſteria, aut certè expandi mihi quaſi quoddam largiſſimum cæli gremium, & uberiores deſurſum influere animo meditationum imbres, non ambigo ſponſum adeſſe. Verbi ſiquidem hæ copiæ ſunt, & de plenitudine eius iſta accepimus. Quod ſi ſe pariter infuderit, humilis quadam, ſed pinguis intimæ aſperſionis devotio, ut amor agnitæ veritatis neceſſarium quoddam odium vanitatis in me generet & contemptum, aut ne forte ſcientia inflet, aut frequentia viſitationum extollat me; tunc prorſus paternè ſentio agi mecum, & patrem adeſſe non dubito; ſi autem perſeveravero huic dignationi, dignis ſemper, quod in me eſt, affectibus & actibus reſpondere, & gratia Dei apud me vacua non fuerit, etiam manſionem apud me faciet, tam Pater enutriens, quam verbum erudiens.* Quærit deinde, unde anima ſciet ſponſum totum ſibi intendere, ut dicere audeat: *Dilectus meus mihi*, ac reſpondet, id ſcire ex eo, *quod ſe diligere, & vehementer diligere ſentit, etiam diligi nihilominus vehementer non ambigit, ac de ſua ſingulari intentione, ſolicitudine, cura, opera, diligentia ſtudioque quo inceſſanter & ardenter invigilat, quemadmodum placeat Deo, æquè hæc omnia in ipſo indubitanter agnoſcit, recordans promiſſionis eius: In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Matth. 7. Et poſt nonnulla: *Nec dubitat ſe amari, quæ amat. Ita eſt. Amor Dei amorem animæ parit, & illius præcurrens intentio intentam animam facit, ſolicitudoque ſolicitam. Neſcio enim qua cicinitate naturæ, cùm ſemel revelata facie gloriam Dei ſpeculari anima poterit, mox illi ſe conformari neceſſe eſt, atque in eamdem imaginem transformari. Igitur qualem te paraveris Deo, talis oportet appareat tibi Deus. Cum ſancto ſanctus erit, & cum viro innocente innocens erit. Quidni æque ac eum amante amans, & cum vacante vacans, & cum intento intentus, & ſollicitus cum ſollicito?*

Spiritalis connubii deſcriptio.

De hoc ſponſæ & ſponſi ſpirituali connubio ejuſque fructibus, ita ſcribit Laurent. Juſtin. lib. de Caſto connubio Verbi & animæ cap. 25. p. 318. litt. H. *Ibi ergo celebratur convivium, & vitulus ſæpiſſime comeditur saginatus. Pax in illo guſtatur interna: ſecura tranquillitas, tranquilla felicitas, iucunditas magna, fides ſerena, amabilis ſocietas, oſcula unitatis, contemplationis delectatio, ſuavitas in Spiritu ſancto. Ibi cæli ianua eſt, & paradiſi porta. Sponſa frequenter de thalamo aſcendit in cælum, & de cælo ingiter ſponſus deſcendit in thalamum. Non pavida, non de ſalute incerta, ingreditur ſponſa in ſupernorum manſiones, ſed tamquam in dilecti domum, & in propriam poſſeſſionem. Vt enim illam emeret, vendidit ſua, & dedit egenis; ut illam lucraretur, pugnavit in tentationibus: pugnavit cum ſpiritibus nequam, quotidieque pugnat contra ſe. Non temerariè, ſed confidenter in atria intrat ſponſi. Nam etſi aliàs advena illius ſanctæ fuerit civitatis, nunc verò civis effecta eſt ſanctorum, & ſponſa Verbi: cui ex amoris privilegio, omnia quæ ſunt ſponſi debentur. Amor quippe verus, nil privatum habet, nil proprium: ſua, ſeque gratanter impertitur: ea quoque lege, eadèmque charitate, qua largitur* A *propria, utitur alienis. Ea amoris igitur mutui exuberantia, tanta eſt inter Verbum & animam familiaritas, locutionis fiducia, gloriæ certitudo, & conditionis inconſideratio.* Tritum eſt illud Comici. *Omnis amans, amens.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo dicere poterat Chriſto: Tu ſolus mihi es filius unicè dilectus, & ego tibi ſum mater (imò & quaſi Pater) dilectiſſima, qui paſceris inter lilia virginitatis meæ & Joſephi meriti mei: ex hoc enim virginali conjugio decebat te naſci, quaſi virginitatis filium, imò ducem & anteſignanum. Hoc eſt quod ait Iſaias cap. 7. *Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel*, id eſt, *nobiſcum Deus*. Ita Rupertus. Audi S. Anſelmum, lib. de Excellentia Virginis cap. 4. *Amorem*, inquit, *quem pater & mater ſinguli debent filio ſuo; amorem etiam, quem debet filius ſimul ſuo patri & matri, ille filius verò virginis, ſua debet ſoli matri. Nam ſicut alii filii naſcuntur ex patre & matre, ita filius eius natus eſt ex ea ſola matre. Excedit itaque omnes amores parentum in filios, aut filiorum in parentes amor iſtius matris filium ſuum, & iſtius filii in matrem ſuam.*

Maternus amor B. Virginis in Filium.

Ruriſum Guarricus Abbas ſerm. 2. de Aſſump. *Veni*, inquit, *electa mea, & ponam in te thronum meum. Communicaſti mihi quòd homo ſum, communicabo tibi quòd Deus ſum.* Et B. Petrus Damiani ſerm. 2. de Nativit. recenſitis tribus modis, quibus Deus eſt in qualibet creatura, ſubiicit: *Quarto modo ineſt uni creaturæ, videlicet Mariæ matri identitate, quia idem eſt cum illa. Hic taceat, & contremiſcat omnis creatura, & vix audeat aſpicere tantæ dignitatis immenſitatem. Habitat Dominus in Virgine, cum qua unius naturæ habet identitatem.*

Denique S. Bernard. ſerm. 71. *Mihi*, inquit, *adhærere Deo bonum eſt. Bonum plane, ſi omni ex parte adhæſeris. Quis* C *eſt, qui perfectè adhæret Deo, niſi qui in Deo manens tamquam dilectus à Deo, Deum nihilominus in ſe trahit diligendo? Ergo cum undique inhæreant ſibi homo & Deus; inhærent autem undique intima & mutua dilectione inviſcerati alterutrum ſibi; Per hoc Deum in homine, & hominem in Deo eſſe haud dubie dixerim.* Hoc præ omnibus competit B. Virgini. Idem S. Bernard. ſerm. 29. *Sagitta electa eſt amor Chriſti, quæ Mariæ animam, non ſolum confixit, ſed etiam pertranſivit, ut nullam in pectore virginali particulam amore vacuam relinqueret, ſed toto corde, tota anima, tota virtute diligeret & eſſet gratia plena.* Hæc Bernard. & Hugo, de S. Victore, cujus verba refert S. Thomas opuſc. 8. *Quia in corde Virginis*, inquit, *amor Spiritus ſancti ſingulariter ardebat, ideò in carne mirabilia faciebat, in tantùm, quod de ea naſceretur Deus & homo.* Luc. 1. *Quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei.*

Cauſam dat S. Bernardus: *Quid mirum*, inquit, *ſi Maria præ omnibus diligit, quæ eſt præ omnibus dilecta?* Plures alias cauſes dat Sophron. ſerm. de Aſſumptione: *Cogitate*, inquit, *& perpendite, quantis afficiebatur B. Virgo doloribus poſt Chriſti ad cælos aſcenſum: conſiderate, quo cruciabatur amore, quove deſiderio æſtuabat hæc virgo, dum revolveret animo cuncta, quæ audierat, quæ viderat, quæ cognoverat; quantò indeſinenter cremabatur ardore pii amoris! quantis movebatur repleta Spiritu ſancto* D *cæleſtium ſecretorum incitamentis! quia ſi diligebat Chriſtum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, novis tamen quotidie inflammabatur præſentia abſens deſideriorum affectibus: tantò ſiquidem validius, quantò divinis illuſtrabatur intùs viſitationibus, quam totam repleverat Spiritus ſancti gratia, quam totam incanduerat divinus amor, ita ut in ea nihil eſſet mundanus quod violaret affectus, ſed ardor continuus & ebrietas perfuſi amoris vini, qui illius erat & Dominus & filius. Fortaſſis ergo præ nimio amore in loco, quo ſepultus dicitur, habitaſſe eam credimus, quatenus piis paſceretur internus amor obtutibus, non quòd jam viventem quæreret cum mortuis, ſed ut ſuis conſolaretur aſpectibus, & quem genuerat mentis complectebatur amplexibus. Amor Chriſti deſiderium pariebat, deſiderium verò gliſcens quaſi novis reparabatur ardoribus.*

Qui

QUI PASCITUR INTER LILIA] Pro *lilia*, Heb. eſt, שׁוֹשַׁנִּים *ſcheſchannim*, quod Chaldæus & Hebraizantes nonnulli vertunt *Roſas*, uti dixi ſuperiùs. Symmach. vertit *flores*. Hebr. eſt, *qui paſcit in liliis*. *Paſcit*, ſcilicet tam oves, quàm ſeipſum, hoc eſt, *paſcitur*, ut vertit Noſter: quamquam *paſcitur* ſubinde ſumitur pro *paſcit*, quaſi ſit verbum generis deponentis. Septuag. ποιμαίνων, id eſt, *paſtorem agens in liliis*. Symmach. *Et ego eius, paſcentis flores*, id eſt, qui paſcit oves inſtar candicantium liliorum candidè. Poſſet quoque ex Hebræo verti, *qui paſcit lilia*, id eſt, alit, fovetque virgines, æquè ac virginitatem, & cæteras virtutes, vel *qui paſcitur liliis*, id eſt, oblectatur virginibus æquè ac virtutibus. *Paſcitur* verò *inter lilia*, hoc eſt, paſcitur in paſcuis lætiſſimis ac pulcherrimis, qualia ſunt, quæ liliis inter herbas florentibus decorantur. Hebr. רֹעֶה *roe*, & Græcum ποιμαίνειν, id eſt, paſcere, ſive paſtorem agere, notat Chriſtum circa Eccleſiam, & animas fideles, omnia boni paſtoris munia ſedulò obire, ſcilicet illam tenerè amare, pabulum procurare, familiariter illi adeſſe, educere ad paſcua & reducere, cibare, potare, curare, regere, à lupis & furibus defendere, etiam cum vitæ ſuæ periculo, ac cetera paſtoris officia præſtare, quæ deſcribit Pſaltes pſal. 22. & Chriſtus Joan. 10. Chriſtus ergo, & paſcit, & paſcitur inter lilia, id eſt, inter caſtas, puras, & ſanctas animas, præſertim virgines: paſcit illas ſua doctrina, exemplo, gratia, Sacramentis, imò ſeipſo in Euchariſtia. Audi S. Ambroſium in pſalm. 118. ſerm. 14. v. 1. *Bona paſcua divina ſunt Sacramenta. Carpis illic novum florem, qui bonum odorem dedit reſurrectionis: carpis lilium, in quo ſit ſplendor æternitatis: carpis roſam, hoc eſt, Dominici corporis ſanguinem. Bona etiam paſcua libri ſunt ſacrarum Scripturarum, in quibus quotidiana lectione paſcimur, in quibus recreamur ac reficimur, cùm ea quæ ſcripta ſunt deguſtamus, vel ſummo ore libata frequentiùs ruminamus. His paſcuis grex Domini ſaginatur. Bona etiam Chriſti paſcua, qui paſcit in liliis, hoc eſt, in ſplendore ſanctorum.* Addit Nyſſen. *Hic eſt paſtor bonus, qui non fœno paſcit gregem, ſed Spiritu ſancto per liliorum puritatem, & odorem ſignificato.* Accedit Theodor. qui paſcua Chriſti cenſet vocari lilia, quia candida ſunt, pinguia, ſuavia, & odorata inſtar liliorum. Idem tamen inferiùs ait Chriſtum paſcere inter lilia, cùm per ſanctos doctores ſuas leges puriſſimas promulgat.

Chriſtus paſcit & paſcitur inter lilia, id eſt, animas caſtas & puras.

Rurſum Chriſtus, non tantùm activè paſcit, ſed & paſſivè paſcitur inter lilia, id eſt, oblectatur puris, & caſtis mentibus, præſertim virginibus, earumque puritate, virginitate, & virtutibus. Ita S. Gregorius, Caſſiod. Beda, Juſtus, Anſelmus, ceterique Latini: *Quid per lilia*, ait S. Gregor. *niſi mundæ animæ deſignantur? quæ dum caſtitatis candorem retinent, per bonæ famæ opinionem proximis quibuſque ſuaviter olent. Inter lilia ſponſus ergo paſcitur, quia proculdubiò animarum caſtitate delectatur, quæ & in ſe munditiam carnis conſervant, & per nitidas cogitationes coram eo placent, & exempla proximis quaſi odoris ſuavitatem donant.*

Hinc illud S. Ambroſii, quod uſurpat Eccleſia in officio Virginum:

Qui paſcis inter lilia,
Septus choreis Virginum,
Sponſas decorans gloria.

Chriſtus ait S. Bernard. ſerm. 70. quà Deus, regnat ſuper ſidera; quà homo paſcitur, non lilia, ſed inter lilia. *Namqui in altiſſimis eſt Dominus, in imis eſt dilectus, ſuper ſidera regnans, & inter lilia amans.* Deinde lilia hæc myſtica eſſe docet veritatem, manſuetudinem, juſtitiam, ceteraſque virtutes, ſed duas præſertim, continentiam ſcilicet, & innocentiam: inter haſce enim paſcitur, & oblectatur Chriſtus, juxta illud pſalm. 44. *Procede, & regna propter veritatem, manſuetudinem & iuſtitiam.* Nempè *quot virtutes, tot lilia*, inquit Bernard. *Quis finis virtutum apud Dominum virtutum? Quod ſi plenitudo virtutum in Chriſto, & liliorum; & fortaſſis propterea ipſe ſe lilium appellavit, quòd totus verſetur in liliis, & omnia quæ ipſius ſunt, lilia ſunt: conceptio, ortus, converſatio, eloquia, miracula, ſacramenta, paſſio, mors, reſurrectio, aſcenſio. Quid horum non candidum, & non ſuaviſſimè redolens? Tanta denique in conceptione refulſit superni luminis claritas de supervenientis abundantia ſpiritus, ut ne ipſa quidem Virgo ſancta ſuſtinuiſſet, ſi non ſibi obumbratum foret à virtute Altiſſimi. Porrò ortum candidavit incorrupta virginitas matris, converſationem innocentia vitæ, eloquia veritas, miracula puritas cordis, ſacramenta pietatis arcanum, paſſionem patiendi voluntas, mortem libertas non moriendi, reſurrectionem martyrum fortitudo, aſcenſionem exhibitio promiſſionum.*

Idem ſerm. 71. docet Chriſtum paſci inter lilia, id eſt, inter puram legum ſuarum obſervantiam: *Ergo*, inquit, *abſque liliis numquam eſt, qui abſque vitiis ſemper eſt: quia totus & ſemper eſt candidus, ſpecioſus forma præ filiis hominum. Tu ergo qui hæc audis, vel legis, cura habere lilia penes te, ſi vis habere habitatorem liliorum habitantem in te. Opus tuum, ſtudium tuum, deſiderium tuum, lilia eſſe proteſtentur, moralis quidam rerum ipſarum candor atque odor. Habent & mores colores ſuos, habent & odores*, &c. *Colorem operi ſuo dat cordis intentio, & iudicium conſcientiæ, odorem fama.* Et pluribus interjectis: *Sponſus itaque, & cùm ſit virtus, in virtutibus complacet ſibi; & cùm ſit lilium, libenter inter lilia commoratur; & cùm ſit candor, delectatur candidis. Et fortaſſis hoc eſt, quod dicitur paſci inter lilia, candore & odore virtutum delectari; Et quidem paſcebatur olim corporaliter apud Mariam, & Martham, & recumbens etiam corpore inter lilia (illas loquor, nam lilia erant) nihilominus ſpiritum reſocillabat devotione & virtutibus mulierum:*

Lilia pura legum obſervantia.

Docet deinde idem in Chriſto eſſe paſcere, quod paſci, quia ipſe paſcit nos ſua gratia, & virtutibus, iiſdemque paſcitur, & oblectatur: *At paſcens*, inquit, *ita puto, nihilominus paſcitur ipſe, & quidem eſcis quibus libenter veſcitur, profectibus noſtris. Etenim gaudium Domini fortitudo noſtra. Ita ergo, & cùm paſcit paſcitur, & paſcitur cùm paſcit, ſimul nos ſuo gaudio ſpirituali reficiens, & de noſtro æquè ſpirituali profectu gaudens. Cibus eius pœnitentia mea, & cibus eius ſalus mea, cibus eius ego ipſe*, &c. *Mandor cùm arguor, glutior cum inſtituor, decoquor cum immutor, digeror cum transformor, unior cum conformor.* Idem S. Bernard. ſerm. in Nativit. B. Mariæ ſub finem aliter explicat: *Attende*, inquit, *quòd locum non cibum indicare videtur, nec quibus paſcitur exprimit ſponſa, ſed, inter quæ. Forte enim non cibo, ſed conſortio paſcitur liliorum, nec liliis veſcitur, ſed in illis verſatur; nimirum odore potius, quàm ſapore lilia placent, & viſui magis ſunt apta, quàm eſui. Ceterum etſi iuſtus germinet ſicut lilium, ſed non ad lilium ſponſus paſcitur, nec in ſingularitate complacet ſibi. Audi denique inter lilia commorantem: Ubi, inquit, fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Amat ſemper media Jeſus, diverticula ſemper & reclinatoria reprobat filius hominis, Dei & hominum mediator.*

Idem Chriſto paſcere & paſci.

Porrò paſcit Chriſtus animas diverſimodè, quamque juxta ſuam inclinationem, ſtatum, & diſpoſitionem: quare ſubditis dat obedientiam, ſuperioribus prudentiam regendi, virginibus amorem virginitatis, coniugatis affectum caſtitatis coniugalis, & robur ad ferendum mores coniugis filiorum, & ſervorum à ſuis diverſos: martyribus dat invictam in tormentis conſtantiam; doctoribus acumen docendi, prædicatoribus efficaciam prædicandi: divitibus impulſum ad tolerantiam, &c.

Chriſtus quemque paſcit pro ſuo ſtatu

VERS. 17. *Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ. Revertere, ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes Bether.*

DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR (Septuag. *moveantur*, id eſt, amoveantur) UMBRÆ. Refer ad id, quod præceſſit: *Dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia*, licet nonnulli referant ad id, quod ſequitur: REVERTERE SIMILIS ESTO] &c. uti mox dicam. Nota τὸ *aſpiret dies*. Solet enim manè oriente luce, & dies ſuavis aſpirare aura, quam efficit calore ſuo ſol oriens in aurora, quaſi in auræ rore: hìc enim vapores frigore noctis collectos reſolvit & commovet, ex iiſque flatus & ventos efficit: quare minùs rectè Theodoret. exponit, q. d. *Donec aſpirat dies*, id eſt, donec ardor diei prætereat, & ros ſalutis aſpiret. Jam

Primò, nonnulli per diem accipiunt Euangelium, per umbras legem veterem, quæ typus & umbra fuit Euangelii, q. d. Apparente luce Euangelii evaneſcent umbræ, id eſt, obſervantiæ & ceremoniæ typicæ legis veteris. Ita Iuſtus Orgelit. & S. Auguſt. orat. contra Judæos, cap. 6.

Dies & umbræ, quid? Reſp. Primò.

Secundò. Secundò, alii per diem accipiunt claram cognitionem veritatis & æternitatis: hanc enim adepta anima ſancta fugat, & pellit à ſe umbras vanitatis rerum temporalium. Ita Nyſſen.

Tertiò, genuinè. Tertiò & genuinè, per diem accipe futuram vitam & gloriam, per umbras præſentis vitæ tenebras & ærumnas, q. d. Chriſtus paſcitur inter lilia, id eſt, verſatur inter puras animas quamdiu durant umbræ hujus vitæ. Nam ubi aſpiraverit & illuxerit dies gloriæ, verſabitur inter beatos in ſplendoribus ſanctorum. Si enim in valle lachrymarum, paſcitur inter lilia, inter quæ & quanta paſcetur in die nuptiarum & gloriæ ſempiternæ? Chriſtus nunc me paſcit inter lilia caſtitatis & gratiæ, at ubi aſpiraverit dies felicitatis, paſcet me inter lilia charitatis & gloriæ: tunc amor ſponſi abſentis vertetur in gaudium & fruitionem præſentia, tunc mutabitur fides in ſpeciem, ſpes in rem, charitas in claritatem, ærumna in gloriam, mors in vitam, corruptio in incorruptionem, luctus in jubilum. Ita S. Gregorius, Caſſiodor. Beda, S. Bernard. & ceteri. Hic ergo anima pia amore corporis preſſa gemit, & ſuſpirat, donec aſpiret dies æternitatis beatæ, & inclinentur umbræ miſeræ mortalitatis. *Hic quippe nox eſt*, ait S. Gregor. *ibi verò dies erit: quia hic in viſione veritatis caligamus, ibi Deus ipſo tota veritas mentibus elucebit.* Porrò S. Bernard. ſerm. 71. ait Chriſtum in hac vita paſci liliis, id eſt, virtutibus, quia hic mixtæ ſunt, rudes & imperfectæ; in cœlo iis potari, quia ibi erunt liquidæ, defæcatæ, ſubtiles, & perfectæ.

Nonnulli cum noſtro Sanchez cenſent τὸ *inclinentur umbræ*, eſſe periphraſin veſperæ: in ea enim poſt meridiem ſole declinante inclinant umbræ juxta illud Virgil.

Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

Unde & Aquila pro *donec aſpiret dies* vertit, *donec ceſſet dies*: veſpera enim, dum ceſſat dies, aſpirat flatus & ventos. Unde Plinius lib. 2. cap. 47. *Sol*, ait, *& auget & comprimit flatus: auget exoriens occidenſque.* Et Ariſtot. in Problem. ſect. 25. quæſt. 4. *Flatus*, inquit, *vel ortu ſolis, vel abitu incipit.* Hinc Virgilius: *Aſpirant auræ in noctem.* Unde ex Hebræo verti poteſt, *donec expiret*, id eſt, finiatur *dies*. Verba enim Hebræa ſunt ſimplicia, ideoque ſumuntur pro omnibus compoſitis, utpote quibus Hebræi carent, יפח *iaphnach* ergo ſignificat *ſpiret, aſpiret, perſpiret, reſpiret, expiret*, & hoc ſignificat Græcum διαπνεύσῃ apud Septuag. q. d. Toto die, id eſt, toto tempore hujus vitæ, *dilectus meus mihi, & ego illi*, idemque toto hoc tempore *paſcitur inter lilia*. Verùm noſter aptiùs vertit, *aſpiret*: dum enim aſpirat dies, finiuntur umbræ & tenebræ nocturnæ. Quocirca magis appoſitè S. Gregor. & alii paſſim cenſent per umbram hic intelligi noctem, nox enim umbroſa eſt, & mera quaſi umbra, quæ inclinatur, id eſt, deficit, & ut Hebr. eſt *fugit*, id eſt, evaneſcit, oriente in aurora ſole, ſed ſenſim & pedetentim; quò enim magis aſcendit ſol, eò magis minuuntur umbræ, adeo ut in meridie ferè nulla ſit umbra: Rurſum oriente ſole aſpirat dies, non occidente: tunc enim expirat & finitur.

Symbolicè. Dies, viſio beatifica: umbræ, dæmones. Symbolicè S. Bernard. ſerm. 71. per umbras accipit dæmones, qui electis in die judicii & beatis inclinabuntur, id eſt, ſubdentur, ac tamquam victi victoribus ſubjicientur. Idem rurſum per diem accipit viſionem beatificam, per quam omnes umbræ errorum, ſimulationum, ignorantiarum diſpellentur. Denique addit cumulum felicitatis æternæ ſignificari per τὸ *aſpiret*. *Ergo*, inquit, *is cumulus aſpirantis erit diei. Ipſa, inquam, adjiciet ad menſuram inſpiratæ plenitudinis, ad inſpirantis diei copiam ſupra modum in ſublime pondus gloriæ operans, ita ut redundet in corpora ſuperefflueus clarificationis adjectio. Hac de cauſa enim non ſpirans, ſed aſpirans dicta eſt, quod addat ad inſpirantem, hoc ſignificante Spiritu ſancto per adjectam (ad) præpoſitionem: quia quas illa intus illuminat, hæc iſta adornat foris, & ſtola gloriæ induit eos.* Et poſt nonnulla: *Cùm igitur duæ iam nobis præceſſerint dies, una quidem inſpirans pro corporis vita; alter verò reſpirans in ſanctificationis gratia; porrò tertius ſuperest aſpirans in reſurrectionis gloria; caret profectò aliquando adimpletum iri in corpore, quod præceſſit in capite, magnum utique pietatis ſacramentum, & Prophetæ teſtimonium, qui ait: Viviſicabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, & vivemus in conſpectu ejus.*

A Porrò diſpunctio, quæ eſt in Bibliis Hebræis, cujus auctor non eſt Salomon, ſed Rabbini poſteriores ſive Maſoretæ, hæc verba, *donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ*, connectit cum eo quod ſequitur: *Revertere, ſimilis eſto dilecte mi*: atque hæc connexio commoda quoque eſt, commodoſque dat ſenſus, ut petet ſenſus jam dandos intuenti, cum iiſque hæc verba, *donec aſpiret dies*, combinanti.

REVERTERE, SIMILIS ESTO, DILECTE MI, CAPREÆ, HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES BETHER.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

B VArii hic a variis aſſignantur ſenſus, Primus eſt; q. d. Sponſa: Video te, ò ſponſe mi, delectari paſcendis gregibus in ſylvis & montibus, quales ſunt montes Bether: ibi enim paſceris inter lilia, eoque me invitas & evocas dicens: *Surge, propera amica mea*: ut tuo ergo æquè ac meo animarum zelo ſatisfacias feſtinus & velociter, inſtar capreæ & hinnuli *revertere* hebr. סב *ſob*, id eſt, circuito, luſtrato & viſitato greges noſtros, putò fideles Chriſtianos, qui paſcuntur in Bether, id eſt, in diviſione, hoc eſt, in diviſis locis, & particularibus Eccleſiis per totum orbem diffuſis habitant, ac paſce eos tua ſancta doctrina, gratia, conſolatione, inſpiratione, Sacramentis, &c. Ita Theodor. & tres Anonymi apud ipſum, Pſellus & Philo Carpathius, qui cenſent hìc obſecrare ſponſam, ut ſponſus ad paſcua revertatur, ut omnes fideles ejus conſpectu fruantur atque illuſtrentur, uſque ipſam ſuam ſuavitatem & amorem impertiat. *Varii hic ſenſus.*

Secundus planior & plenior eſt, q. d. ſponſa: Permitto quidem, imò cupio, ò ſponſe, ut fideles noſtros toto orbe diffuſos viſites, inſtruas, robores, perficias, ſed velim id C fieri expeditè & velociter, ut per eos decurras celeriter, inſtar capreæ vel hinnuli, hoc fine, ut iis viſitatis illicò ad me revertaris: ego enim tui præſentiam intimè deſidero, nec ea ſatiari queo: atque magis decet ſponſum ſponſæ, id eſt, Chriſtum Eccleſiæ univerſali quam particularibus Eccleſiis adeſſe & aſſiſtere. Hunc ſenſum exigit τὸ *revertere*, ut vertit Noſter & Septuag. reſpicit enim ad id, quod dixit v. 8. *Vox dilecti mei. Ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles*, ut illico ad me jam ex amore deliquium paſſam advolet, ſuſtentet, meque mihi reſtituat: quare *ſimilis eſt dilectus meus capreæ hinnuloque cervorum.* Ita S. Bernard. Beda & alii. Audi S. Bernard. qui hic notat amoris impotentiam neſcire impudentiam: ſponſam enim revocare illicò ſponſum, cui paulò antè abeundi dederat facultatem. *Intempeſtiva*, inquit ſerm. 74. *revocatio magni cujuſdam amoris, magnæ alterius amabilitatis indicium eſt.* Et ſerm. 73. *Amor intemperans facit hoc. Nempe is eſt, qui omnem in ſe triumphans captivanſque pudoris ſenſum, convenientia modum, deliberationis conſilium, totius modeſtiæ & opportunitatis negléctum quemdam, & quamdam incuriam parit. Nam vide nunc quomodo illum pene adhuc incipientem ire,* D *iam tamen redire flagitat. Etiam accelerare rogat, & quidem currere, inſtar cujuſdam alicujus feræ ſylvarum velociter currentis, verbi gratia, capreæ hinnulive cervorum. Hic literæ tenor, & hæc Judæorum poetis.*

Quæres, qui ſunt montes Bether? Reſp. eſſe montes Bethel (uti vertit Arabicus) ubi Jacob vidit ſcalam è terra in cœlum porrectam, per quam aſcendebant & deſcendebant angeli ad Deum ſcalæ innixum, ideoque locum oleo inungens conſecravit, vocavitque Bethel, id eſt, domum Dei. Geneſ. 32. Montes verò Bethel dicuntur montes Bether, id eſt, diviſionis, quia diviſi ſunt & diffuſi, ut plures intermedias contineant cavitates & valles, ac conſequenter plures quaſi montes in varios colles diſſectos, ita ut capreæ ex uno in alium ſaliant. Unde à Septuag. vocantur montes κοιλωμάτων, id eſt, *concavitatum*. Nonnulli legunt, κυκλωμάτων, id eſt, *circuituum*, montes ad quos non eſt facilis acceſſus, ſed diu eos per anfractus circuire opus, antequam ad culmen pervenias: tales enim quærunt capreæ & hinnuli, ut a venatoribus ſint ſecuri. S. Ambroſius lib. 3. de Virgin. legit cum Syro, *montes aromatum*; ſic enim *Quinam ſint montes Bether?*

vocantur

Google

vocantur hic c. 8. ult. nam hi montes aromatibus abundant. Audi Adrichom. in deſcript. terrę ſanctæ pag. 16. num. 45. *Bethel, ſeu Bether montes ſunt ſecundi, nemoroſi & arboribus conſiti, gramine & herbis aromaticis pleni, & ideo cervi capreæ, & hinnuli illorum cacumina frequentant, de quibus in Canticis.*

Symbolicè ergo montes Bethel vel Bether, aptè repræſentant Eccleſiam univerſalem in varias particulares diviſam & diſtinctam: Eccleſia enim eſt, *mons domus Domini in vertice montium.* Iſaiæ 2. 2. quia ſua fide, ſpe, doctrina converſatione & contemplatione cæleſti ſuperat omnes ſectas Judæorum, Hæreticorum, Gentilium, adeoque jam non in terra, ſed in cælis cum beatis degere videtur, juxta illud *Noſtra converſatio in cælis eſt*. Philipp. 3. 20. Quocirca hi omnes peculiariter repræſentant monaſteria & collegia religioſorum: Primò, quia monaſterium & clauſtrum eſt *Bethr*, id eſt, locus diviſus & ſeparatus à conſortio ſæcularium. Secundò, quia montes Bether ſunt ardui & aſperi, ac cavitatibus & ſalebris interrupti. Tertiò, ſicut capreæ & hinnuli ad prærupros & inacceſſos hoſce montes fugiunt, ut tuti ſint a canibus & venatoribus: ſic pariter religioſi fugiunt ad clauſtra, ut ibi à mundi tentationibus & periculis ſint ſecuri & ſemoti. Ibi ergo Chriſtus paſcitur inter lilia puritatis, quæ naſcuntur in montibus Bether id eſt, ſeparationis, orationis, & contemplationis. Huc facit verſio Chaldaica, quæ de ſanctis Patriarchis ſic exponit: *Et voluit Dominus diſperdere eos de ſæculo, niſi ſubiiſſet memoria coram eo iuramenti ſui, quod iuravit in verbo ſuo Abraham, Iſaac, & Jacob, qui erant velociſſimi in cultu ejus, ſicut caprea & hinnulus cervorum, & etiam oblationis, qua obtulit Abraham Iſaac filium ſuum in monte Moriah, & ante hæc detulerat illi oblationes ſuas, & diviſerat eas æqualiter.*

Monaſterium. Primò. Secundo. Tertiò.

Hinc Philo Carpath. per montes convallium, ut vertunt Septuag. intelligit ſanctos, & juſtos eminentes; hi enim ſunt montes per virtutis excellentiam, qua ſupra mundum & mundana omnia eminent; ſunt & valles per humilitatem, qua humiliter doctrinam & gratiam Dei, ceu pluviam è cælis valles, excipiunt. Sic & Ambroſius ſerm. 14. in pſalm. 118. Tres verò Anonymi apud Theodor. per *montes convallium* accipiunt doctores, qui diſcipulis, ſicut montes vallibus, longè eminent & excellunt, q. d. *Te illis ſimilem præſta veniens in magiſtras animas, quæ inter diſcipulos perturbationum fluctibus depreſſas montium inſtar excellunt, ubi ipſarum opera propellas & fuges beſtias illis peſtiferas quæ naturalem rudium animarum æqualitatem excavant, in eiſque ſibi latebras conſtituunt, atque ita illis priſtinam æqualitatem redde.*

Sancti ſunt montes per virtutis eminentiam, & valles per humilitatem.

Ex adverſo Theodo. & Nyſſen. homil. 6. per montes convallium accipiunt ſuperbos inter humiles, q. d. ait Nyſſenus: *Vide ut caprea, qui aſpicis cogitationes hominum: dele peccati generationem, ſicut hinnulus delet ſerpentes, Curre quam celerime divinum Verbum ad montes convallium. Quicquid enim extollitur adverſus veritatem, eſt barathrum, & non mons; con cavitas, & non aſſurgens faſtigium. Si ad hæc accurreris, omnis vallis implebitur, & omnis mons huiuſmodi humiliabitur.*

Huc accedit S. Anſelmus, qui putat Eccleſiam hic orare Chriſtum, ut juvet ſe laborantem in converſione infidelium. *Revertere*, inquit, id eſt, *condeſcende iſtis, & aſpiras eos interius, quia aliter labor noſter erit infructuoſus: Revertere & ſimilis eſto capreæ, &c. Natura capreæ hinnulique eſt, ut licèt in ſummitate montium habitent, deſcendant tamen in colles, ut ab inferioribus videantur. Cùm enim Chriſtus habitet in montibus, id eſt, in eminentibus propter virtutes, rogatur deſcendere ex ipſis, & per ipſos ad cognitionem inferiorum.*

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus ſubinde videtur abire ab anima ſancta, vel ob ejus defectus & lapſus veniales. vel ut ejus fidem & conſtantiam probet, vel ut ſui deſiderium in ea adaugeat, animamque in ſpiritu promoveat & perficiat, dum eam ſine guſtu, ſine conſolatione, ſine lætitia aridam & ſiccam relinquit, in deſolatione, perſecutione, tentatione, triſtitia, obſcuritate, ſimilive afflictione animæ vel corporis. Quare anima hoc ſtimulo puncta ardentiùs ad ſponſum Chriſtum ſuſpirans, ejus reditum, opemque inclamat. Revertere ad me, ò dilecte mi, & inſtar capreæ vel hinnuli velociter accurre, ut me conſoleris, adiuves, robores, confirmes, promoveas.

Addit noſter Sanchez, quòd anima pia edocta multa ſe amori impedimenta oppoſuiſſe, & infirmitatis ſuæ conſcia, ſibi ipſi parum fidens, oret ſponſum, ut quamvis vagetur ſuper montes Bether, id eſt, inter ſalebras & anfractus & mille alia impedimenta, quæ ad omnia officia pronum & feſtinantem retardare potuerint; ferat nihilominus hæc patienter, & quo eſt animo ad hæc perferenda planè indomito, & lenitate ad condonandum planè admirabili, devoret has moleſtias, tranſiliat hæc obſtacula, ac tandem quamvis per *Bether*, id eſt, *confragoſa* atque aſpera, ad ſe tamen recta, feſtinatoque perveniat.

Et Luyſius Legion. Poſtulat, inquit, anima fidelis, cùm inclinantur umbræ, id eſt, inclinato jam ad occaſum die, & irruentibus periculorum, tentationumque tenebris, ſibi auxilietur, nulla mora interpoſita. *Similis*, inquit, *eſto capreæ, hinnuloque cervorumque*. Quod ſine metaphora propriè & literatè David dicebat: *Domine ad adiuvandum me feſtina*, & rurſus: *Domine accelera, ut eruas me*. Quodque non ſolùm cauſa incitandi Deum, & ut auxilium ferre maturet efficiendi, à ſponſa dicitur, ſed etiam quo nos admoneat, ut in ipſo ſtatim prave cogitationis initio, ut primùm mala libido ſubire animum cœpit, ad primos hoſtis aſpectus, imò verò ad primos rumores atque ſuſpicione belli, antequam ob negligentiam turbarum in nobis atque tumultus aliquid oriatur, attolamus ad cælum oculos, & ad Deum cor noſtrum penitùs convertamus, illud cum lachrymis iterantes: *Revertere, dilecte mi ſimilis eſto capreæ hinnuloque cervorum*, ſalutemque illi noſtram ardentiſſimè commendantes, ut acceleret, atque feſtinet liberare nos, non à malo ſolùm, ſed etiam à ſuſpicione mali ab ipſo putamus. Huc accedit Caſſiodor. qui exponit, q. d. O Chriſte, qui per carnem, quam parvulus ut hinnulus aſſumpſiſti, velut caprea aſcendiſti in cælorum ſublimia, nos tua conſolatione & gratia viſita, illuſtra, & lætifica.

Porrò quomodo Deus animam ſanctam viſitet, docet S. Bernard. ſerm. 74. idque ex experientia, qua in ſua anima crebrò hanc Dei viſitationem ſenſiſſe ſe aſſerit, *Vinum*, inquit, *& efficax eſt* (Verbum Dei, putà Chriſtus) *moxque ut intùs venit, expergefecit dormitantem animam meam, movit, & mollivit, & vulneravit cor meum, quoniam durum, lapideumque erat & male ſanum. Cœpit quoque evellere, & deſtruere, ædificare, & plantare; rigare arida, tenebroſa illuminare, clauſa reſerare, frigida inflammare, nec non & mittere prava in directa, & aſpera in vias planas, ita ut benediceret anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto ejus. Ita igitur intrans ad me aliquoties Verbum ſponſus, nullis unquam introitum ſuum indiciis innoteſcere fecit, non voce, non ſpecie, non inceſſu*. Et poſt nonnulla, quæ in hanc rem interiicit, ſubiicit: *Ex renovatione & reformatione ſpiritus mentis meæ, id eſt, interioris hominis mei, percepi utcumque ſpeciem decoris eius, & ex contuitu horum omnium ſimul expavi multitudinem magnitudinis eius. Verùm quia hæc, omnia ubi abſceſſerit Verbum, perinde ac ſi ollę bullienti ſubtraheris ignem, quodnam illicò languore torpentia & frigida idcirco incipiunt, atque hoc mihi ſignum abſceſſionis eius, triſtis ſit neceſſe eſt anima mea, donec iterùm revertatur, & ſolitò recaleſcat cor meum intra me, idque ſit reverſionis indicium.*

Quomodo Deus viſitet animam.

Secundò, Aponius ait ſponſum diſcedere, cùm ſponſæ, id eſt, animæ peccata caſtigat; reverti, cùm pœnitentia placatus ei reconciliatur: *Prolongatio*, ait, *Chriſti in Eccleſia tunc eſt, quando ad caſtigandam plebem tribulationem induci permittit, reverſio autem ejus eſt, dum precibus inclinatus ad miſericordiam, ad veſtigia pietatis ſuæ velociùs recurrit, quam preſſilierat vindicando, ſimilis factus curſui vel conſuetudini capreæ, hinnulique cervorum, quorum natura eſt; voce ante ſe in montibus reſonante poſt tergum emiſsa, dum obvium ſibi opinantur occurrere quidpiam, ad locum, unde abſceſſerant, velociori curſu reverti. Et hæc eſt cauſa, ut exaſperatæ ab hoſtibus conſuetam nolint derelinquere ſedem, ſicut & Chriſtus quamvis provocatus & exaſperatus peccatis hominum, pietatis tamen non dereliquit conſuetam ſedem.*

Myſti-

Myſticè, de Chriſti aſcenſione,

Myſticè, Juſtus Orgelitan. cenſet hic ſignificari aſcenſum Chriſti in cælos; *Dum dilectum, inquit, Eccleſia inſinuat regredi, ſimilemque capreæ & hinnulo dicit, Chriſti in cælos aſcenſionem mundis & velocibus animalibus comparandam demonſtrat. Hæc enim celeri curſu montium altiora tranſiliunt, ſuper greſſus eſt autem Chriſtus omnia excelſa; & bene additur ſuper montes Bethel, id eſt, domus Dei, quia ſuper ſanctos omnes elevatus eſt.* Aponius verò cenſet hic Eccleſiam orare, ut Chriſtus mortuus à morte reſurgat: *Super montes Bethel, inquit, quod eum reverti precatur, in cujus finibus Chriſtus crucifixus eſt velocitatem reſurrectionis die tertia celebrandam prophetaſſe monſtratur.*

Tropol.

Tropologicè, Beda æſtimat hic animam piam ad perfectionem tendentem poſtulare, ut Chriſti ſibi cæleſtis felicitatis prægustum exhibeat: *Obſecro, inquit, à generali inſtructione revertaris ſæpius ad illuſtranda ſublimiùs corda perfectorum, & ſicut capreæ, aut hinnuli cervorum rarus quidem, ſed cum delectatione conſpicientium in montibus ſolet eſſe intuitus: ſic in excelſis mentibus veſtigia tuæ magnitudinis qualiacumque præſentes. Precor ut dulcedinem vitæ immortalis, quam membris omnibus meis in retributione promittis, aliquibus etiam in itinere, quamvis à longe ſpeculandam reveles. Congruit autem & nomen montium mentibus eorum, qui contemplationis cæleſtium oculos cordis aperire didicerunt, cùm dicitur ſuper montes Bether, quod domus conſurgens, ſive domus vigiliarum interpretatur.*

Anagog.

Anagogicè S. Gregorius, cenſet hic animam piam rogare Chriſtum, ut citò veniat ad judicium, ut in eo ipſa cum piis gloriam; impii, qui pios affligunt gehennam conſequantur. *A nobis, inquit, dilectus tunc corporaliter abiit, quando poſt reſurrectionem in cælos aſcendit, tunc autem revertetur, quando in fine mundi reſuſcitatis omnibus hominum corporibus, in judicio manifeſtabitur: Hanc manifeſtationem hic petunt animæ ſanctæ, tunc Chriſtus verè ſimilis capreæ & hinnulo cervorum apparebit ſuper montes Bethel, quia in eadem humanitatis forma ad judicium veniet, quam ab Eccleſia, quæ per capream deſignatur ſumpſit, quando in hoc mundo ex patrum progenie, quaſi hinnulus cervorum humilis natus fuit, tumque ſuper omnes ſummos, qui quaſi montes excellunt in Eccleſia, quæ domus Dei eſt, ſublimior eminebit.* Similia habet S. Bernard. ſerm. 73.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus cenſet B. Virginem hic poſtulare à Chriſto jam mortuo, ut reſurrectionem ſuam velut hinnulus

A acceleret, nec triduum integrum, id eſt, 72. horas maneat in ſepulchro, ſed illud decurret, ut poſt 33. horas illico reſurgat: *Cito revertere, inquit, noli moras facere, quia anima mea deſiderat te, &c. Tridui quidem tempus breve eſt, ſed dilectæ & columbæ tuæ deſideranti, & gementi vulneratæ mente, non ſatis, dilecte mi feſtinatum eſt. Abbrevia hoc ipſum triduum & ſimilis eſto in revertendo capreæ & hinnulo cervorum, id eſt, velociſſimus eſto ad peragendum curſum tuum. In corde terræ, id eſt, in ſepulchro tuo, non totum expendas triduum. Sufficit ad complendam veritatem Scripturarum ſi partem exiguam primi diei, id eſt, tres horas noviſſimas & partem aliquam tertii, ſcilicet ſex horas, quòd eſt dimidium noctis, cum die ſecundo id eſt, cum Sabbato jaciens in ſepulchro tranſegeris. Nam tres integrè dies horæ ſeptuaginta duæ ſunt. Hoc eſſet nimis longum.* Subdit deinde aliam rationem numericam. *Sufficiunt horæ triginta tres, qui numerus ex duobus ternariis, deceno & ſingulari compoſitus eſt. Beatam Trinitatem, cui primus homo peccavit, in te, & per te, & de teipſo, Dilecte mi, caro mea & ſangui meus. Deus meus & Dominus mei, placare oportet, ſed hoc fiat celerrimè & multum feſtinanter, ſicut caprea, ſive hinnulus cervorum in montibus celerrimus eſt, ſecundùm nomen tuum, quo per Prophetam juſſus es vocari: Accelera ſpolia detrahere feſtina prædari.* B *Vix igitur expectatis triginta tribus horis. Revertere ſuper montes Bethel, id eſt, reſurge & appare principibus domus Dei, ſcilicet Apoſtolis tuis & mihi, cujus maximè ſicut & illorum, imò & multò plus quam illorum, tui eſt grande deſiderium.*

Poſtulat B. Virgo ne Chriſtus tres dies integras maneat in ſepulchro.

Idem Rupertus cenſet B. Virginem hic orare pro converſione ſuæ gentis, putà Judæorum: *Revertere, inquit, Similis eſto capreæ ſuper montes Bethel, id eſt, prope patres domus Dei, hoc enim interpretatur* Bethel, q. d. Miſerere Judæorum, ipſi enim ſunt filii Abrahæ & ſanctorum Patriarcharum, qui fuere Bethel, id eſt, domus, familia, & Eccleſia Dei Rurſum Judæi ſunt montes Bether, id eſt, diviſionis & ſeparationis, quia per ſuperbiam diviſerunt & ſeparatunt ſe à fide Patriarcharum, qui in Chriſtum venturum crediderunt, & conſequenter à Deo, ab Eccleſia, à cælo, à ſalute, & omni bono. Similiter B. Virgo etiamnum orat pro peccatoribus, qui velut montes Bether per peccatum ſuperbè ſepararunt ſe à Deo, Deique gratia, q. d. Revertere, ò Dilecte, ad animam olim tuam, quæ nunc C à diabolo tyrannicè poſſidetur, inſpice velut caprea lynceis oculis miſerrimam ejus ſervitutem & tyrannidem, qua opprimitur à diabolo, ac velut hinnulus cervorum, qui halitu ſuo extrahunt necantque ſerpentes, teſte Plinio libr. 8. c. 32. ab animarum harum cavernis educ Tartareos, non tam ſerpentes, quàm dracones immanes, qui habitant in montibus Bether, id eſt, in ſuperbia diviſionis, putà in cordibus ſuperbis, æquè ac in inferno, ubi ob ſuperbiam à Deo & cælo diviſi & diſſecti ſunt in omnem æternitatem.

CAPUT TERTIUM.

SINOPSIS CAPITIS.

SPonſa in lectulo quærens ſponſum, nec inveniens, circuit vicos, ac tandem invenit, nec dimittit. Inde ſponſus Verſ. 5. *vetat eam ſuſcitari. Mox* Verſ. 6. *Inchoatur Actus tertius Dramatis, quo obviantes ſponſæ eam laudant, comparantque myrrhæ thuri, & aromatibus. Sponſum verò* Verſ. 7. *à robore ſtipatorum, ac* v. 8. *à ferculo cedrino, argenteo, & purpureo. Denique* Verſ. ultimo *jubentur filiæ Sion oculos à ferculo ad ſponſum coronatum, qui ferculo vehebatur, convertere. Primis ergo quinque verſibus Salomon pergit deſcribere & finire adoleſcentiam creſcentis Eccleſiæ; à v. 6. & deinceps deſcribit Eccleſiæ quaſi virilem ætatem & perfectionem, uti dixi in Proœmio.*

1 IN lectulo meo per noctes quæſivi quem diligit anima mea, quæſivi illum, & non inveni. 2. Sur-
gam, & circuibo civitatem, per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea, quæſivi il-
lum, & non inveni. 3. Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem: Num quem diligit anima mea,
vidiſtis? 4. Paululum cùm pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam
donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. 5. Adiuro vos filiæ Ie-
ruſalem per capreas, cervoſque camporum ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipſa
velit. 6. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, &
thuris & univerſi pulveris pigmentarii? 7. En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt
ex fortiſſimis Iſrael, 8. Omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi uniuſcuiuſque enſis
ſuper femur ſuum propter timores nocturnos 9. Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis
Libani, Decimò, Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum,

reum: media charitate conſtravit propter filias Ieruſalem: 11. Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater ſua in die deſpenſationis illius, & in die lætiæ cordis eius.

VERS. 1. *In lectulo meo per noctes quæſivi quem diligit anima mea: quæſivi illum, & non inveni.*

VERS. 2. *Surgam, & circuibo civitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæſivi illum, & non inveni.*

VERS. 3. *Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem, Num quem diligit anima mea vidiſtis?*

VERS. 4. *Paululùm cùm pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genetricis meæ.*

SURGAM ET CIRCUIBO (Arabicus, *perluſtrabo*) CIVITATEM: PER VICOS ET PLATEAS, QUÆRAM QUEM DILIGIT ANIMA MEA; QUÆSIVI ILLUM ET NON INVENI. (Addit Arabicus: *Vocavi eum, & non obedivit mihi*) INVENERUNT ME VIGILES, QUI CUSTODIUNT (Syrus, *qui circuibant*) CIVITATEM: (Addit Arabicus: *Et dixi*) NUM QUEM DILIGIT ANIMA MEA VIDISTIS?] Syrus: *An eſſentiam amoris, quam diligit anima mea, vidiſtis? Paululùm cum pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum nec dimittam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum genetricis meæ;* Arabicus, *illius quæ me concepit.*

Connexio hic difficilis. Nexus Primus. Difficilis eſt hìc connexio, qua ratione ſcilicet hæc nectantur præcedentibus, ut ſervetur decorum Dramatis. Primò noſter Sanchez: In capite primo, inquit, Scriptor ſacer deſiderium ſponſæ, quo in abſentem ſponſum ferebatur, luculenter deſcripſit. In ſecundo, ſponſi in dilectam blandimenta atque officia complexus eſt. In tertio, jam propriùs accedit ad nuptias; componit enim conjuges in curru, quo de more cum plauſu atque ſymphonia domum reducebantur. *Apud Hebræos ſponſus non accedebat ad ſponſam, niſi ubi traducta fuerat in domum ſponſi.* Apud Hebræos enim ſponſus non accedebat ad ſponſam, niſi poſt traductionem ejus in domum ſponſi. Senſus ergo hujus verſus eſt, q. d. Dolui abeſſe ſponſum à lecto quia eſſe in eo non poterat, niſi peractis nuptiarum ſacris. Vel, deſideravi lecti ſocium habere id eſt nuptias inire; quia ante illas non ſperabat fore, ut ſecum umquam in noctibus haberet quem amabat. In hanc ſententiam Bernard. ſerm. 75. dicit, ſponſam cùm eſſet in lecto quæſiſſe ſponſum, non quidem in lecto cubantem, ſed cum abſentem deſideraret, de illo inveſtigando ſecum deliberaſſe. Et conſonat valde huic explicationi tranſlatio Septuag. qui vertunt, *ἐπὶ κοίτην*, id eſt, *in lectulum*, q. d. Deſideravi ad lectum, ſeu ad connubium. Hæc Sanchez.

Secundus. Secundò, Genebrardus cenſet hìc novum eſſe Drama; vel potiùs novum, ſcilicet ſecundum actum Dramatis: quare nullam hìc quærendam eſſe connexionem, quod alio tempore, ſcilicet noctu geſta ſint, quæ hìc narrantur, cetera verò per diem. Melius Giſlerius cenſet novum hìc quidem eſſe actum, novamque narrationem, ſed cum prioribus connexam: ſponſam enim poſt diſceſſum ſponſi narrare quid à ſe factum ſit aliquando, cùm dilectum ſuum à ſe abſceſſiſſe animadvertit, quo ſtudio illum quæſierit, quomodo invenerit ac tenuerit, ne rurſum abſcederet.

Tertius. Tertiò, Joannes Carmelita cenſet hæc ſponſæ verba produci, ut dent cauſam, cur ſponſus ei dixerit capit. 1. verſ. 10. *Surge propera amica mea*, quia ſcilicet invenit eam in lectulo cubantem vel deſidem; hinc ab eo illam evocat dicendo: *Surge propera.*

Quartus. Quartò, Gilbertus Abbas, qui continuavit Sermones S. Bernard. in Cant. hicque inchoat, ſic nectit ſerm. 1. *De montibus*, inquit, *ſe raptim contulerat ad lectulum ſponſa, ubi illa excitata, & deficiens ubertate delectationis, obdormivit exhauſtâ inter amplexus dilecti. Oblectata obdormivit ſomnum dulcem, ſed expergefacta non invenit illum, hæc mulier deliciarum in manibus ſuis. Gaudia itaque illa, gaudia ineffabilia ſilentio tranſiens, in hanc tamen vocem erupit: In lectulo meo per noctes quæſivi quem diligit anima mea.*

Quintus Germanus. Quintò, magis appoſitè Luyſius Legionenſis cenſet ſponſam ex amore deliquium paſſam in ſomnum incidiſſe, ac in ſomnis vel ſemiſomnem dixiſſe adoleſcentulis ſociabus ſuis: *Vox dilecti mei*, & cetera, quæ à cap. 2. verſ. 8. uſque ad finem capitis narrantur; nunc verò, inquit, ſoluta ſomno ſponſa atque experrecta, ſponſum, quocumque modo loqui ſibi per quietem viſa eſt, unà ſecum iacere arbitrata, ipſum quæſiviſſe, atque eo non invento è lecto exiliviſſe, domoque egreſſa, urbis loca omnia, illum quæritando obiiſſe dicitur. In quo, non quid reipſa geſtum ſit commemoraſſe intelligendus eſt Salomon, ſed quid rei, de qua agitur, natura fieri poſtulet, accommodatè ad ipſam rem expoſuiſſe. Itaque quia intellexit, aut decorum à ſe negligi, aut bonam hujus carminis partem omitti debere, idcirco perſonam ſumpſit de medio, rurique educatam feminam induit, quo decore ſervato exprimeret in ea omnem amoris vim. Quare ſponſa, partim amoris, partim timoris (ne quid ſponſæ abſenti per noctem mali accidat,) ſtimulis excita, imperare ſibi non potuit, ut quoad luceret, domi maneret; ſed exilivit ſtatim, neque tenebris deterrita, neque nocturnos caſus metuens, neque ſui rationem ullam habens, unumque amorem ducem ſecuta, virum ſuum perveſtigavit. Nam nuptias jam antè à ſponſo cum ſponſa initas fuiſſe, ac ſponſum ad ſponſam acceſſiſſe ſatis liquet ex præcedentibus præſertim ex cap. 1. verſ. 4. ubi ait ſponſa: *Introduxit me rex in cellaria ſua*, & verſ. 12. *Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum*, & cap. verſ 4. *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem*, &c.

Ex adverſo Aben Ezra cenſet ſponſam hìc narrare ea, quæ ſomnians videbat, idque probat ex eo, quod ipſa ait: *In lectulo meo per noctes quæſivi quem diligit anima mea*: noctu enim dormitur, & ſomniatur: quis enim quærat eum, quem ſcit ſibi præſentem, vel abſentem in lectulo? & ex eo, quod verſ. 5. iubet ſponſus, ne quis eam à ſomno excitet; jam ergo dormiebat ſponſa, & ſomniabat, quod ſanè probabile eſt, præſertim ob verſ. 5. jam dictum. Hoc ſi ſequi placet, dicito novum hìc eſſe ſponſæ ſomnium, priori partim ſimile, partim diſſimile, quo ſcilicet ſomniet ſponſa, ſe dilectum ſuum per vicos, & plateas anxiè quæſiiſſe, ac tandem poſt longos circuitus inveniſſe, inventum tenuiſſe, nec dimiſiſſe: Quæ enim quis amat, & valde deſiderat, de his crebro, & variè ſomniat. Unde & amantes ſibi ſomnia fingunt, ac deſideria amantium ſunt ſomnia vigilantium. Hinc Sanctus Anſelmus notat, non eſſe mirum ſponſam in lecto dormire, & ſimul aſcendere, ut virgulam fumi; quia quò magis à terrenis abſtrahitur, iiſque quaſi indormit, eò altiùs ad cæleſtiam elevatur.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

PRimò, Chald. hæc exponit de Judæis, qui adorantes vitulum aureum perdiderunt Dei gratiam, & ſanctitatem: ſic enim ait: *Et quando vidit populus Domini Iſrael quod ſublatæ eſſent nubes gloriæ ab eis, & corona ſanctitatis, quæ data fuit ei in Sinai, ablata eſſet ab eis, remanſerunt contenebrati ſicut nox. Et quæſierunt coronam ſanctitatis, quæ ſublata fuerat ab eis, & non invenerunt illam.*

Secundò, Titelman. & alii hæc accipiunt de ſtatu veteris Synagogæ, aut generaliùs de ſtatu humanæ naturæ ante Chriſti adventum, ac deinde novæ Eccleſiæ poſt ejus adventum. Nam genus humanum ante Chriſtum ex lapſu Adæ miſerum, jacenſque in lectulo infirmitatis ſuæ pigrum, ægrum ad omne bonum; idque in nocte infidelitatis, & ignorantiæ, quærebat in lege naturæ à ſuis Sophia, Sophiſtis, & Philoſophia tanti mali remedium, ſcilicet ſummum bonum, ſive in quo ſita eſſet felicitas hominis,

minis, modumque ad eam perveniendi; ſed nihil ſolidi, & veri ab eis, utpote cæco mentis ſuæ ingenio præſidentibus hauſit, cùm debuiſſet lectulum ſuum exire, & ad lucem tranſire divinæ gratiæ, ſine qua fruſtrà quæritur, nec invenitur ſponſus, qui ſolus animam ſe quærentem, & diligentem beet: ſic & Synagoga jacuit pigra, & infirma in lectulo legis Moſaicæ, & in nocte umbrarum, hoc eſt, ceremoniarum figuralium, ac quæſivit ſponſum per vicos & plateas, quando in legis litera confidens, & ad patrum Abrahæ, Iſaac, Jacob &c. merita, exemplaque attendens, per luſtrales ceremonias ſacrificiaque animalium, & judicia illa umbratilia, ſe juſtificare, Deumque promereri contendebat. At ibi eum non inveniens adiit vigiles civitatis, ſcilicet Scribas, & Phariſæos, ab iiſque eum perquiſivit: ſed nullum ab eis conveniens reſponſum tulit. Poſtquam ergo vanis eorum traditionibus contemptis, & falſa doctrina repudiata, ad novam è cælo cum Chriſto venientem Evangelicæ gratiæ doctrinam, aures, animumque tranſtulit, invenit tandem Synagoga quem tantopere quæſierat, & tot ſæculis expectaverat ſuum dilectum, verum mundi Salvatorem, patribus ab initio repromiſſum, & variis ceremoniarum ænigmatibus præſignatum: quem uſque tunc ipſa, licèt occultè, quæſierat per typica ſua ſacrificia, & ceremoniales obſervantias, quæ omnia ad Chriſtum mundi Salvatorem quaſi ad finem univerſæ legis reſpiciebant, juxta quod Apoſtolus ait: Chriſtum finem eſſe legis *ad juſtitiam omni credenti*. Rom. 10.

Verùm, quia Canticum hoc eſt Epithalamium, non Synagogæ & Moyſis, nec ſtatus legis naturæ, & Dei, ſed Chriſti & Eccleſiæ, uti docent S. Hieronymus, Caſſiodor. Beda, Origen. Theodoret. & ceteri paſſim; hinc de Chriſto, & Eccleſia hæc exponenda ſunt. Jam, quia, ut dixi in Proœmio, in Cantico ortus, progreſſus, & perfectio Eccleſiæ deſcribitur, ortus autem ſive infantia Eccleſiæ deſcripta ſit a capit. 1. verſ. 1. uſque ad cap. 2. verſ. 8. inde autem uſque ad cap. 3. verſ. 6. deſcribatur Eccleſiæ progreſſus, ſive adoleſcentia, ſequitur pariter hæc, quæ cap. 3. verſ. 1. & ſeq. uſque ad verſ. 6. continentur, ad ejuſdem adoleſcentiam referenda eſſe, hicque eam terminari.

Infantia Chriſti ab ortu Chriſti uſque ad Pentecoſten. Inde verò incipit ejus adoleſcentia.

Infantia autem Eccleſiæ fuit ab ortu Chriſti uſque ad ejus aſcenſum in cælum, & miſſionem Spiritus ſancti, quæ continet geſta Chriſti à nativitate uſque ad mortem, reſurrectionem, aſcenſionem & Pentecoſten: inde verò incipit adoleſcentia, & propagatio Eccleſiæ, quam prædicando fecerunt Apoſtoli. Quare infantia Eccleſiæ deſcribitur in Evangeliis, adoleſcentia autem in Actis Apoſtolorum.

Lectulus ergo hic ſponſæ, ſive Eccleſiæ primitivæ, fuit quies ejuſdem, qua poſt aſcenſum Chriſti in cælum, quievit cum B. Virgine, & Apoſtolis in Sion uſque ad Pentecoſten, & adventum Spiritus ſancti, ac poſt eum quievit in Sion, & Judea per plures annos, quibus ſolis Judæis prædicarunt Apoſtoli (Baronius numerat annos decem, ego verò quatuor dumtaxat, uti oſtendi, Actor. 12. 1.) imò putabat ſe ibi perpetuò quieturam cum ſuo ſponſo Chriſto; ſed ibi Chriſtum non invenit, quia pauci à Judæis fidem amplexi ſunt, ceteri cum Scribis, & Pontificibus Chriſtum, & Eccleſiam ſpreverunt, imò perſecuti ſunt: Quocirca Eccleſia, putà S. Petrus & Apoſtoli edocti à Chriſto, ſuſceperunt laborioſum iter, & onus evangelizandi per omnes Gentes, ibique Chriſtum invenerunt in fide, religione, & obedientia omnium Gentium, ut patet ex Actis Apoſtolorum, & ex Hiſtoria Eccleſiaſtica. Concatenatio ergo Cantici, ejuſque expoſitio petenda eſt ex ſucceſſu Chriſti & Eccleſiæ, qui in Evangeliis, Actis, & Hiſtoria Eccleſiaſtica deſcribitur.

Senſus & Conſtructio hujus loci.

Senſus ergo eſt, q. d. Ego Eccleſia ſuaviter quieſcens in Sion, & Judæa, ibique vacans orationi, verbo Dei, frequenti communioni, ſanctitati, omnique virtuti, & perfectioni Chriſtianæ, ut patet Actor. 2. & ſequent. ibi quæſivi Chriſtum, ſed non inveni, quia plerique Judæorum inhærentes legi Moſaicæ Chriſti fidem reſpuerunt; Chriſtus autem reſidet, & invenitur in Eccleſia, ac in multitudine, & univerſitate credentium totius mundi. Novit enim ſponſa Chriſtum per fidem habitare in cordibus fidelium, ut notat S. Bernardus. Dixi itaque: *Surgam & circuibo Civitatem* Jeruſalem, relinquamque Judæam illi ſubjectam; *per vicos & plateas*, evangelizando *quæram quem diligit anima mea*, Chriſtum ſcilicet, Chriſtique fidem, & cultum: *quæſivi illum, & non inveni*: quia Judæi Chriſto, & Evangelio reſtiterunt: *Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem*, ſcilicet Pontifices, principes ſacerdotum, Scribæ, Herodes Agrippa, & ceteri Judææ Præſides, interrogavi illos: *Num quem diligit anima mea vidiſtis?* Agnoſcitiſne Meſſiam patribus veſtris promiſſum? Creditiſne in Jeſum Chriſtum crucifixum? At illi obticuerunt, ac ſuo ſilentio ſe neſcire Chriſtum teſtati ſunt. Quocirca *Paululùm cùm pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea*, cùm ſcilicet paulò poſt perſecutionem Pontificum, ac necem ſancti Stephani, ſcilicet anno ſecundo à paſſione Chriſti, Chriſtus S. Paulum convertit, ac doctorem Gentium auctoravit dicens: *Vas electionis eſt mihi iſte, ut portet nomen meum coram Gentibus, & regibus*. Actor. 9. 15. Et cùm Actor. 10. S. Petro per vas è cælo miſſum oſtendit, non ſolos Judæos, ſed & Gentes vocandas eſſe ad Chriſtum, & Eccleſiam, ideoque juſſit S. Petro, ut Cornelium Centurionem, quaſi primitias Gentium converteret, & Chriſto adjungeret. Unde paulò poſt, ſcilicet anno Chriſti 37. qui fuit quartus ab ejus paſſione, & reſurrectione, Apoſtoli diviſis inter ſe Gentium provinciis, quiſque ad ſuam profectus, eamdem pariter convertit, & Chriſto adjunxit. Ibi ergo in fide Gentium Apoſtoli invenerunt Chriſtum, quaſi in Eccleſia univerſali reſidentem, & dominantem. Tunc ergo dixit Eccleſia: *Tenui eum nec dimittam*, quia fundabo ubique Gentium Eccleſias, itaque ſacerdotibus, Epiſcopis Sacramentis, doctoribus, prædicatoribus, miraculis, &c. eas in fide Chriſti ſtabiliam, ut illi numquam illam abjiciant, ſed vel ſimul, vel alternatim, & ſucceſſivè arctè eam retineant, ita ut ſemper magna pars orbis Chriſtum colat, & adoret: *Donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*, hoc eſt, Synagogæ. Synagoga enim vetus, Judæorum fuit mater, & genitrix Eccleſiæ Chriſtianorum. Primi enim Chriſtiani, putà Apoſtoli, fuere oriundi à Judæis. Senſus ergo eſt, q. d. Transferam Chriſtum Chriſtique fidem, & cultum à Judæis ad Gentes, ibique illum firmabo, & ſtabiliam, donec in fine mundi per Eliam, & Enoch convertam Judæos: ſic enim Chriſtum, Chriſtique fidem *introducam in domum matris meæ*, id eſt, Synagogam Judæorum, ut omnis Iſrael ſalvus fiat, atque ex Judæis, & Gentibus fiat unum ovile, & unus paſtor. Hoc eſt, quod ait Apoſtolus: *Cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret, ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Jacob*, id eſt, à Judæis ex Jacob progenitis. Rom. 11. 25. Ita ſanctus Gregorius: *In domum matris*, inquit, *dilectum introducet, quando in fine mundi Eccleſia per prædicationem, in plebem Judaicam Chriſtiana Sacramenta immittet. In cubiculum autem, quaſi in ſecretiorem partem domus eum introducet, quia ex eadem plebe ita plurimos convertet, ut omnis mundi ſarcinas abjiciant, & in intimis cogitationibus ſoli Deo placere concupiſcant. Hujuſcemodi homines cubiculum faciunt ſponſo: quia dum à ſe omnes ſordes cupiditatis abjiciunt, quaſi ſecretum locum in mente, in quo delectetur, componunt.* Sic & Caſſiodorus, Beda, Aponius, Philo Carpatius, Juſtus Orgelitan. ſanctus Anſelmus, Rupertus, S. Bernard. & ceteri paſſim, qui eodem modo, quo S. Gregor. verſum quartum: *Donec introducam*, &c. exponunt; unde colligas præcedentes quoque tres verſus eodem modo, quo expoſui, eſſe exponendos. Hoc enim exigit ipſa hiſtoriæ Acoluthia, & connexio.

Synagoga mater Eccleſiæ Chriſtianæ.

Nota quod ait ſponſa, ſe ſponſum Chriſtum quæſiſſe per *noctes* intellige per tenebras, cùm ſcilicet Jeruſalem, & Judæam, totumque orbem occuparent tenebræ infidelitatis, & ignorantiæ Dei, Chriſti, & ſalutis. Audi S. Bernardum ſerm. 45. *Habet mundus iſte noctes ſuas, & non paucas. Quid dico, quia noctes habet mundus, cùm penè totus ipſe ſit nox, & totus ſemper verſetur in tenebris? Nox eſt Judaica perfidia, nox ignorantia paganorum, nox hæretica pravitas, nox etiam Catholicorum carnalis animaliſve converſatio. An nox non, ubi non percipiun-*

Variæ noctes, & peſſima.

cipiuntur ea, quæ ſunt ſpiritus Dei? Sed & apud hæreticos vel ſchiſmaticos: quot ſectæ, tot noctes. Fruſtra per has noctes moſtitiæ ſolem, & lumen quæritis veritatis, id eſt, ſponſum, quia nulla ſocietas luci ad tenebras. A

Lectus Chriſti quis? Myſticè, lectulus Chriſti fuit uterus B. Virginis; item præſepium, ac ſepulchrum, ubi S. Magdalena, & ſociæ, æquè ac SS. Petrus & Joannes quæſierunt Chriſtum, non invenerunt quia jam ex eo reſurrexerat. Audi S. Bernar. ſer. 75. *An non lectulus, tumulus? an non lectulus, præſepium? an lectulus, uterus virginis?* &c. *Meritò proinde ſponſa ponens lectulum, dicit ſuum, quia omne quod infirmum eſt Dei, non de proprio ineſſe illi manifeſtum eſt, ſed de noſtro. Ex nobis aſſumpſit, quæ pro nobis ſuſtinuit, naſci, lactari, mori, ſepeliri. Mea eſt mortalitas nati, mea infirmitas parvuli, mea expiratio crucifixi, mea ſepulti dormitio. Quæ priora tranſierunt, ecce nova ſunt omnia. In lectulo meo quæſivi per noctem, quem diligit anima mea. Quid? Tu eum quærebat, qui ſe jam in ſua receperat. Num videras filium hominis aſcendentem, ubi erat prius? Iam cœlum tumulo commutavit & ſtabulo, & tu illum in tuo adhuc lectulo quæris? Surrexit, non eſt hic. Quid quæris in lectulo ſarcam, in lectulo magnum, clariſſimum in ſtabulo? Introivit in potentias Domini; decorem induit & fortitudinem; & ecce ſedet ſuper Cherubim, qui ſub lapide iacuit.* Et pluribus interjectis, ſub finem ſermonis urgens τὸ *ſurgam, & circuibo: Quidnì,* inquit, *ſurgeret, recognita de reſurrectione dilecti? Cæterùm, ò beata, ſi conſurrexiſti cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapias oportet: neque deorſum, ſed ſurſum quæras Chriſtum ubi eſt, ubi ſedet in dextera Patris.* B

Symbolicè S. Bernard. *Eccleſia,* inquit, *dicitur civitas propter collectionem, ſponſa propter dilectionem, oves propter manſuetudinem.* Unde concludit, hocque dat monitum paſtoribus Eccleſiæ: *Propterea attendite vobis quicumque opus miniſterii huius ſortiti eſtis, attendite, inquam, vobis, & pretioſo depoſito, quod vobis creditum eſt. Civitas eſt, vigilate ad cuſtodiam concordiamque, Sponſa eſt, ſtudete ornatui: Oves ſunt, intendite paſtui. Et hæc tria ad illam Domini trinam ſciſcitationem, forte non incongrue pertinere dicentur: Petre amas me? paſce oves meas.* Joan. 21.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & Anima ſancta.

Qualis animæ peccatricis lectulus. PRimò anima peccatrix quærit Deum, id eſt, ſummum ſuum bonum & felicitatem in lectulo, id eſt, in voluptatibus carnis per noctes ignorantiæ, & tenebrarum peccati; lectulus enim avari eſt aurum; ſuperbi, honor; guloſi, deliciæ; acedi, ignavia, juxta illud Proverb. 26. 14. *Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lecto ſuo.* Hi quærunt eum in nocte, quæ cauſatur ex objectu terræ, id eſt, terrenarum cupiditatum, quas ambiunt, quæque ſe inter ipſos, & Deum interjiciunt, & obices objiciunt, ut ejus lucem haurire nequeant. Quare hi Deum non inveniunt, tum quia in tenebris quærunt, tum quia ibi non eſt locus, & quies Dei. Ita Caſſiodorus Philo Carpath. Beda, & alii. Quare anima peccatrix ſed pœnitens cum S. Magdalena (cujus actio hîc ad vivum depingitur; unde & hæc loco Apiſtolæ legit Eccleſia in feſto S. Magdalenæ) ex hoc lecto voluptatis, & concupiſcentiæ ſurgit, ac circuit vicos, & plateas ſolicitè quærens Chriſtum, quem tandem invenit in domo Simonis, id eſt, obedientiæ, recumbentem in lectulo tempore prandii, ut convivas & hoſpites paſcat divinis ſuis eloquiis. Ibi ergo à tergo Magdalena lacrymis ſuis lavans, capillis tergens, ore oſculans, manibus ungens pedes Chriſti, veniam, gratiam, & ſalutem a Chriſto accepit. D

Simili modo anima ſancta quærit Chriſtum in lectulo ſuo: *Anima pia quærit Chriſtum. Primò.* Primò, cùm quærit eum in ſua commoditate; ſed ibi non invenit, quia Chriſtus non invenitur, niſi in cruce, uti aiebat S. Martinus. Ita Caſſiodorus: *Exurgam,* inquit, *de ſtrato corporis & carnalis delectationis, & circuibo civitatem huius mundi, maria ac terras peragrando: Per vicos & plateas, quæram,* &c. *id eſt, per lata itinera gaudentes huius ſæculi, & ſuis voluptatibus deditos aſpiciam, ſi fortè in illis dilecti mei veſtigia inveniam.*

Secundò. Secundò, cùm quærit eum in propria voluntate; ſed ibi non invenit, quia Chriſtus non venit facere voluntatem ſuam, ſed Patris. Unde in horto inſtante paſſione oravit; *Non mea voluntas, ſed tua fiat.* Matth. 26. Exuat ergo propriam voluntatem, & divinam induat, ſive à Deo, ſive à ſuperiore, qui Dei eſt vicarius, & interpres, ipſi indicatam, qui Deum, Deique gratiam invenire cupit.

Tertiò. Tertiò, cùm quærit eum in curioſitate, curioſè circumeundo & luſtrando omnes hominum ſectas, artes, ſtatus, ſtudia, & exercitia; ſed ibi non invenit, quia iſte circuitus facit hominem vagum, inſtabilem, & erronem. *S. Iuſtinus ubi invenit ſapientiam, quam quærebat.* Unde S. Juſtinus Philoſophus Dialog. contra Triph. narrat ſe obiviſſe omnes Philoſophorum ſcholas, putà Platonis, Ariſtotelis, Democriti, Epicuri, Stoicorum, &c. & nuſquam inveniſſe ſapientiam, ſed monitum à viro gravi, qui ex improviſo ſibi apparuit, ut legeret Prophetas; eos lectitando reperiſſe, quod quærebat: unde converſus ad Chriſtum, & doctor, & martyr glorioſus evaſit. Sic hodiè, qui mutant ſtatus, officia, & exercitia pietatis, & virtutis, nunc unum, nunc aliud experiendo, nihil proficiunt, ſed vagando tempus conſumunt. *Crebra exercitiorum mutatio profectui valde contraria.* Nihil enim profectui tam contrarium, ac crebra mutatio exercitiorum uti docet Caſſianus, Climacus, Dorotheus, cæterique rerum ſpiritualium magiſtri.

Quartò. Quartò, qui eum quærit in ſua pace, otio, & tranquillitate, cùm Deus ipſum vocet ad bellum, ad negotium, ad labores pro ſalute animarum obeundos, in ea Deum non invenit, quia Deus cuique apparet ſua luce, & gratia in eo ſtatu, ad quem eum vocat, non in alio; unde quos vocat ad ſortem Magdalenæ iis apparet in ſolitudine & contemplatione; quos vocat ad ſortem Marthæ, iis apparet in actione, eique in ea, quæ illi propria eſt, & peculiaris, ad quam eum deſtinat. Hinc Theodoret. docet Deum non inveniri in lectulo proſperitatis, cùm Deus adverſa nobis immittat, ut iis noſtram patientiam & virtutem exerceat, & adaugeat. Audi S. Ambroſium libr. de Iſaac cap. 5. *Multi ſunt qui in otio quærunt Chriſtum, & non inveniunt, & quærunt eum in perſecutionibus, & citò inveniunt, & ideo quaſi poſt tentationes, quia in periculis ſuorum fidelium adeſt. Quàm modicum,* inquit, *cùm tranſivi ab eis, & inveni eum.*

C Pleniùs pertractat idem S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. *Si vis,* inquit, *& tu tenere Chriſtum, quære jugiter nec pœnam metuens: inter ſupplicia enim frequenter corporis, inter ipſas perſecutorum manus Chriſtus meliùs invenitur. Quàm modicum* inquit, *fuit, cùm tranſivi ab ipſis, donec inveni eum. Exiguo enim ſpatio breviq; momento cum perſecutorum manus evaſeris, nec ſuccubueris poteſtatibus mundi, tibi Chriſtus occurrit, nec te diu tentari patitur.*

Quintò. Quintò, Deus animæ ſanctæ, & ferventi ſubinde ſuam præſentiam, ac gratiam illuminantem, & conſolationem ſubtrahit, ut ejus deſiderium acuat, & fervorem magis accendat. Ita S. Gregor. 5. Moral. cap. 4. *Abſcondit,* ait, *ſe ſponſus, cum quæritur, ut non inventus ardentius quæratur; & differtur quærens ſponſa ne inveniat, ut tarditate ſua capacior reddita, multiplicius quandoque inveniat quod quærebat.* Nam ut ait S. Bernard. ſerm. 84. *Magnum bonum quærere Deum: ego hoc nullis in bonis animæ ſecundum exiſtimo; primum in donis, ultimum in profectibus eſt. Virtutum nulli accedit, cedit nulli: cui accedat, quam nulla præcedat, quæ omnium magis conſummatio eſt? Quæ enim virtus adſcribi poſſit non quærenti Deum, quiſve terminus quærenti Deum? Quærite,* inquit, *faciem eius ſemper, exiſtimo, quod nec ſi inventus fuerit, ceſſabitur à quærendo. Non pedum paſſibus, ſed deſideriis quæritur Deus, & utique non extendit deſiderium ſanctum felix inventio, ſed extendit.* Idem ibidem docet animam non poſſe quærere Deum, niſi ejus gratiam ſit præventa: *Quia Deus prior dilexit nos.* 1. Joan. 4. 10. *Minime prorſus,* inquit, *niſi prius quæſitam quæreretur, ſic nec diligeretur, niſi dilecta prius.* Unde S. Auguſt. in pſal. 69. *Quære,* inquit, *eum qui prior quæſivit te, & repoſuit te in humeris ſuis,* quaſi ovem errantem, & perditam.

Rurſum ſanctus Gregorius homil. 25. in Evangel. *Dilectum,* inquit, *in lecto quærimus, quando in præſentis vitæ aliquantula requie redemptoris noſtri deſideria ſuſpiramus. Per noctem quærimus: quia etſi iam in illo mens vigilat, tamen adhuc oculus caligat. Sed quæ dilectum ſuum non invenit, reſtat ut ſurgat, & civitatem circumeat, id eſt ſanctam electorum*

Digitized by Google

rum Eccleſiam mente & inquiſitione percurrat: per vicos eum, & plateas quærat, id eſt, per anguſta & lata gradienſes aſpiciat, ut ſi qua in eis valeat invenire eius veſtigia, exquirat: quia ſunt nonnulli etiam vitæ ſæcularis, qui imitandum aliquid habeant de actione virtutis. Quærentes autem nos vigiles inveniunt, qui cuſtodiunt civitatem: quia ſancti Patres, qui Eccleſiæ ſtatum cuſtodiunt bonis noſtris ſtudiis occurrunt, ut ſuo vel verbo vel ſcripto nos doceant. Quos cum paululum pertranſimus, invenimus quem diligimus; quia redemptor noſter etſi humilitate homo inter homines; divinitate tamen ſuper homines fuit. Cum ergo tranſeuntur vigiles, dilectus invenitur, quia cùm Prophetas, & Apoſtolos infra ipſum eſſe conſpicimus, illum qui natura Deus eſt, eſſe ſupra homines conſideramus. Cauſam deinde cur Chriſtus quæri velit, ſubiciit: *Prius ergo non inveniendus quæritur, ut pòſt inventus ſtrictius teneatur. Sancta enim deſideria, ut prædiximus, dilatione creſcunt. Si autem dilatione deficiunt, deſideria non fuerunt. Hoc amore arſit quiſquis ad veritatem pertingere potuit. Hinc namque David ait: Sitivit anima mea ad Dominum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Pſalm. 41. A

Anima quærit Deum ſeptem de cauſis.

Porrò S. Bernard. qui in hæc verba decem ſermones conſcripſit, imò in iis ſermones ſuos in Cantica concludit, & terminat, docet animam quærere Deum ſeptem de cauſis: ſic enim ait ſerm. 85. *Quærit anima verbum, cui conſentiat ad correctionem, quo illuminetur ad cognitionem; cui innitatur ad virtutem; quo reformetur ad ſapientiam; cui conformetur ad decorem; cui maritetur ad fœcunditatem; quo fruatur ad iucunditatem.* Secundò ſerm. 86. docet animam quærere debere Deum verecundè, cautè, & ſecretè, putà in arcano lectuli & noctis. Cùm enim *nocturnus ſopor inducit ſilentium, tunc planè liberior exit, puriorque oratio.* Addit S. Bernardus quæri Deum in lectulo infirmitatis, ut eam ſanet in noctibus, juxta illud: *Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris eius: univerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius.* Pſalm. 40. 4. Et in nocte ignorantiæ, ut eam luce ſua diſpellat. *Et ſi placet ſentire*, inquit, *lectuli quidem nomine humanam figurari infirmitatem, nocturnis autem tenebris ignorantiam æque humanam, conſequens eſt, & congruum ſatis, ut Dei virtus, & Dei ſapientia Verbum contra utrumque originale malum inſtantius requiratur. Nempe quid convenientius, quàm ut infirmitati virtus, ignorantiæ ſapientia opponatur?* Rurſum S. Ambroſius ſerm. 7. in pſalm. 118. *Quæſivit*, ait, *in noctibus, id eſt, in perſecutionibus, & adverſis. Nox enim eſt omnibus quibus non eſt perfecta ſecuritas.* B

Anima quærens Deum, iam eum aliquo modo habet.

Denique anima quærens Deum jam aliquo modo eum invenit, imò & habet, & tenet: non enim quæreret, niſi eum cognoſceret, deſideraret, & amaret. Invenit ergo eum per fidem, & ſpem, quærit, ut poſſideat per charitatem: invenit per deſiderium abſentem, ut præſentem teneat per gaudium: invenit & tenet per patientiam, ut poſſideat per conſolationem: tenet per pii affectus inchoationem, ut poſſideat & tenet per ejus profectum, & perfectionem: tenet per amorem. quærit, ut poſſideat per fervorem. Unde S. Bernard. tract. de Diligendo Deo: *Bonus es Domine*, inquit, *quærenti te, quid ergo invenienti? Sed enim hoc eſt mirum, quod nemo te quærere valet, niſi qui prius invenerit: Vis igitur inveniri, ut quæraris; quære, ut inveniaris.* Igitur Deus quæritur per fidei, ſpei, pœnitentiæ, patientiæ, ceterarumque virtutum inchoationem; invenitur per earumdem incrementa, præſertim amoris, & charitatis, uti docet Richard. de S. C

Quomodo Deus quæritur & inveniatur.

Victore iuxta illud: *Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion.* Pſalm. 83. 8. S. Auguſt. in pſalm. 104. ad illa: *Quærite Dominum & confirmamini, quærite faciem eius ſemper.* Deus inquit, *eſt ſine fine quærendus, quia ſine fine amandus.* Et paulò antè: *Sed ſi ſemper quæritur, quando invenitur? An ſemper dixit in tota vita iſta, quæ hic vivitur ex quo nos id facere debere cognovimus, quando & inventus quærendus eſt? Iam quippe illum invenit fides, ſed adhuc eum quærit ſpes. Charitas autem & invenit eum per fidem, & eum quærit habere per ſpeciem: ubi tunc ſic invenietur, ut ſufficiat nobis, & ulterius non quæratur.* D

Symbolicè, Deus in triplici creatura invenitur.

Symbolicè, Richardus de S. Victore hic docet Deum inveniri in triplici creatura, velut in triplici Dei ſimilitudine: Primò animalibus, cælis, elementis, mixtis: Secundò in nomine: Tertiò in angelo, qui eſt ſignaculum ſimilitudinis, & in quo ab initio ſignata perſeverat ſimilitudo Dei Ipſe eſt ſpeculum Dei: *Mundi enim ſunt*, (angeli) inquit, *ſicut eſt mundus ille: ſancti ſunt angeli, ſicut eſt ſanctus Dominus Deus eorum, atque adeò de illis mundis tranſiſſe ipſam animam ad mundiciæ auctorem, & de contemplantibus ad contemplandum, & ſtatim inveniſſe: quoniam ii adeò vicini ſunt, ut nil ſit medium, & poſt hos non ſit invenire niſi illum. Invento dilecto, angelis congratulando, & conſecutum per eos beneficium commemorando, dicit: Paululum cum pertranſiſſem eos, inveni, &c. id eſt, illicò, ut hos pertranſivi dilectum inveni: hos pertranſivi ut venirem, & per hos tranſivi, ut invenirem: horum enim occurſu & auxilio obtinui quod concupivi, qui & meum provocaverunt & accenderunt, & dilecti obtinuerunt occurſum.*

Symbolicè rurſum Gilbertus Abbas ſucceſſor & S. Bernardi in explicat. Cant. ſerm. 1. ait aptè Chriſtum quæri in lectulo otii, & tranquillitatis mentis, ac in nocte oblivionis curarum, & rerum temporalium: *Benè collocaris*, inquit, *in lectulo, ſi otio quodam ab occupationibus mens tua libere feriatur; libertate & otio quid accommodatius ad uſum amoris? & libertas illecebram parit. In otio expeditur affectus, & non parum impenditur illi.* Et poſt pauca: *E contrà inſenſibilem penè reddit affectum frequens cura mundi, & quaſi callum quemdam menti obducit. Animum cura implicat, quies explicat. Explicita deſideria in qua putas incrementa ſe dilatant? Vides quanta bona contineantur in lectulo? Quies, libertas, illecebra. In lectulo enim quietis, & vacuitatis vota magis inardeſcunt. Locus accommodatus oblectamento charitatis, ſponſam ad quærendum urget ardentius. Illic enim ægrius caret dilecto, ubi poterat uberius frui. In lectulo, inquit, meo, & per noctes.* Et pluribus interjectis: *Bona ergo nox, quæ prudenti oblivione diſſimulat omnia temporalia ad illum, qui æternus eſt, quærendum; tempus expediens, & explicans occaſiones, quæ mundi concupiſcentiam abſcondit, curam, cogitatum: Hoc eſt enim mundum habere abſconditum, vel mundo abſcondi. Sic etiam abſcondi poterimus in abſcondito faciei tuæ Domine.*

Cura implicat, quies explicat.

TERTIUS SENSUS:

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus ſic B. Virginem loquentem inducit: *Iam ex quo baptizatus eſt* (Chriſtus) *à Ioanne, fieri cœperat in lectulo, ſive in cubiculo meo, in illo habitationis meæ ſecreto, ut non invenirem eum, Nam ſtatim ductus eſt in deſertum à Spiritu, & deinde regreſſus. Euangelium meis præpoſuit affectibus, ita ut diceret, quid mihi & tibi eſt mulier? Sed & alios docuit, ut ſimiliter facerent, ut ſcilicet patrem, & matrem propter Euangelium relinquerent. Ita deſiderio quærebam, & non inveniebam eum, ut ſolitaria poſſiderem ſolitarium. Dixi ergo ſurgam, & circuibo civitatem per vicos, & plateas, quæram quem diligit anima mea. Dixi, & feci ſic: cum enim circuiret per civitates, & caſtellos prædicans Euangelium regni Dei, ego ſequebar, & quærebam eum. Quæſivi illum & non inveni. Ille enim tanto intentus negotio, me matrem ſuam agnoſcere quodammodò diſſimulavit.* Et poſt nonnulla, quæ in hanc rem interiicit, ſubiciit: *Poſthac iuxta crucem eius ſteti. Sed numquid hoc mihi fuit inveniſſe dilectum? imò fuit mihi inveniſſe gladium, qui & pertranſivit animam meam. Sepultus eſt, clauſum & ſignatum fuit monumentum; Et ego quali mente, quærebam eum? quali deſiderio deſiderabam eum, ſciens eum eſſe a mortuis reſurrecturum? Indè non inveni illum. Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem. Qui vigiles, vel, quam cuſtodientes civitatem? Diſcipuli eius, qui ad hoc erant diſpoſiti, ut cuſtodirent, imò ut ædificarent civitatem veram Hieruſalem. Et ego inquam: Num quem dilexit anima mea vidiſtis?* &c. *Paululum cum pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea, & non quomodocumque, ſed in cælum vidi aſcendentem, & Apoſtolos miſſo de cælis Spiritu ſancto, vidi prædicantes gloriam Domini.* Nunc ſingula ad incudem revocemus, & penitiùs ſecreta nonnulla quæ latent, per ſingulos verſus indagemus.

V e r s. 2. *Surgam, & circuibo civitatem; per vicos, & plateas quæram quem diligit anima mea: quæſivi illum, & non inveni.*

PRo *vicos* Hebr. שְׁוָקִים *ſchevakim* plorale, cuius ſingulare eſt שׁוֹק *ſok*, id eſt, *tibia*, ſive *pes*, qui à coxendice excurrit ad talos, indeque per metaphoram *vicus*, ſive *angiportus*, qui à platea aliorſum excurrit, ſicut tibia excurrit ex corpore. Unde Septuag. vertunt ἐν ἀγοραῖς, id eſt, *in foris*. S. Ambroſius. 3. de Virgin. legit *in foro*: ἀγορὰ enim eſt forum, ubi res venales palàm omnibus exponuntur, ſive ubi fieri ſolet hominum conventus. Porrò in urbe multa ſunt fora; ſcilicet boarium, ubi boves venduntur; olitorium, ubi olera; ſuarium, ubi ſues, frumentarium, ubi frumenta; vinarium, ubi vina, &c. Significat ergo Sponſa ſe quæſiſſe Sponſum

Sponſus nō invenitur in foro.

in vicis & foris, ubi ſolet eſſe hominum turba: at in turba non invenitur Sponſus, qui amat ſecretum & ſolitudinem vel certè fidem & ordinem, qualis eſt in Eccleſia fidelium. Audi Sanctum Ambroſium libro tertio de Virgin. *Non eſt Chriſtus circumforaneus. Chriſtus enim pax eſt; in foro lites: Chriſtus iuſtitia eſt; in foro iniquitas. Chriſtus fides eſt; in foro fraus atque perfidia. Chriſtus operator eſt; in foro inane otium. Chriſtus charitas eſt; in foro obtrectatio. Chriſtus in Eccleſia eſt, in foro idola. In Eccleſia vidua iuſtificatur in foro circumvenitur; fugiamus ergo forum: fugiamus plateas. Non enim iniuria tantummodò eſt non invenire, quem quæras, ſed etiam plerumque ubi non oportet quæſiſſe, vulnus eſt: quæſiſſe in domibus virorum, qui ſibi falsò Doctorum nomen aſſumunt, quæſiſſe procaciùs quàm verecundiùs.*

Denique forum ſubinde eſt fumum,

Circuit tamen ſponſa, quia *domi conſiſtere eam non ſinebat amoris flamma*, ait Theodoret. Ad litteram, ut dixi, loquitur de Apoſtolis circumeuntibus vicos, & plateas Jeruſalem, evangelizando, ut Judæos ad Chriſtum converterent: verùm in iis non Chriſtum, ſed Moſen, non ſpiritum, ſed carnem; non veritatem, ſed umbram invenerunt. Unde Chaldæus more ſuo Judaizans ita vertit: *Dixerunt filii Iſrael ad invicem: Surgamus, & eamus, circumdemus tabernaculum fœderis, quod extendit Moſes extra caſtra & quæramus doctrinam a facie Domini, & maieſtatem ſanctam, quæ ſublata eſt à nobis; & circuiverunt per civitates & plateas, & per vicos, & non invenerunt eam,*

Myſticè plateæ & vici.

Myſticè, per vicos, & plateas Theodoret. & Aponius accipiunt SS. Scripturas: S. Gregorius verò. Beda, & Anſelmus exempla Sanctorum, qui vel arctiorem (quam notant vici) vel laxiorem (quam notant plateæ) vivendi rationem ſecuti ſunt.

Anagogicè

Anagogicè Nyſſenus accipit ordines, & ſtatus Angelorum, & Sanctorum in cæleſti Jeruſalem. Unde S. Bernar. ſerm. 76. cenſet ſponſam hic quærere Chriſtum in vicis, & plateis ubi paulo antè prædicaverat, & ſanaverat infirmos, ſed non invenit, quia Chriſtus à morte reſurgens à terrena Jeruſalem aſcenderet ad cæleſtem,

Tropologicè

Tropologicè tres Anonymi apud Theodoret. Civitas, ajunt, eſt anima pia quæ in ſeipſa quærit ſponſum per fora actionis, & per plateas contemplationis alternatim obambulando, & ab una in aliam viciſſim circumeundo; ita Anonymi. Philo verò Carpath. *Per fora & plateas, hoc eſt*, inquit, *à præteritis vitæ meæ actionibus ſurgam, à malorum conſuetudine diſcedam, diſcutiam conſcientiam meam, & diligenter examinabo per circuitum actiones vitæ meæ, recogitabo annos vitæ tranſactæ ſtudioſè quæram in Civitate, hoc eſt, in Eccleſia, in Scripturis ſanctis. in Sanctorum vitis & exemplis, quomodo ad Deum rectè ambulare debeam, & quomodo hucuſque vixerim, & ambulaverim: per latas enim & apertas peccatorum vias inceſſi, communes mores & conſuetudines aliorum imitata ſum: Ob idq;*

Pſal. 118. *per fora & per plateas dicit ſe diſquiſituram. ſecundum illud: Cogitavi vias meas, & converti pedes meos in teſtimonia tua. In foris enim, & plateis exponuntur, venduntur, tractantur omnia corporis voluptati ſolummodò idonea, & grata, quibus animæ Chriſtianorum miſerabiliter capiuntur & occiduntur. Ab iis ſe quoque vexatam profitetur, & ab iis ſe prohibitam ne quærendo Dominum inveniret. Arcta eſt enim via & anguſta, quæ ducit ad vitam.* Matth. 7.

Symbolicè,

Symbolicè, Anima circuit civitatem, cùm cogitatione circuit mundum, contemplans cælum, terram, & omnia, quæ in eis ſunt, uti Philoſophi fecerunt; ſed non invenerunt Deum: tum, quia cùm Deum ex eis per umbram cognoviſſent, eum tamen ut Deum non glorificaverunt; tum, quia luce fidei deſtituti in multos errores inciderunt, ac circumeundo in ſuam ignorantiam relapſi ſunt, atque creaturæ potiùs quàm creatori ſervierunt, indulgendo ſuis voluptatibus, ambitionis, & honoribus, uti docet Apoſtolus, Rom. 1. unde in circuitu contemplationis, & experientiæ omnium mundi bonorum, magnam ſe vanitatem, & afflictionem expertum eſſe docet Salomon Eccleſiaſtæ 2. 3. & ſeq. Quocirca ſapienter S. Auguſtinus in Pſalm. 3. 3. ad illa: *Exquiſivi Dominum, & exaudivit me*: inquit, *noli aliud à Domino extra illum quærere, ſed ipſum Dominum quære, & exaudiet te, & adhuc te loquente dicet: Ecce adſum. Quid eſt, Ecce adſum: Ecce præſens ſum, quid vis? quid à me quæris? Quidquid tibi dedero, vilius eſt quàm ego, meipſum habe, me fruere, me amplectere nondum potes totum, ex fide continge me, & inhærebis mihi. Hoc tibi Deus dicit: Cætera onera tua ego à te deponam, ut totus mihi inhæreas, cùm hoc mortale tuum ad immortalitatem convertero, ut ſis æqualis Angelis meis, & ſemper videas faciem meam & gaudeas, & gaudium tuum nemo auferet à te, quia inquiſiſti Dominum & exaudivit te, & ex omnibus tribulationibus eruit te.*

Moraliter;

Moraliter; Nota hìc amorem ſponſæ patere in ea ardorem quærendi ſponſum; unde licet eum non invenerit in lectulo, nec in vicis & plateis, nec apud vigiles, tandem tamen his omnibus peractis eum reperit. Quare Richardus de S. Victore docet ſponſam hoc ſuo ſolicito circuitu, multum profeciſſe in amore, & ardore quærendi: hic enim repulſam tertiò paſſus magis accenſus eſt, ſicut ignis in ſtipula ventis adverſis agitatus magis exardeſcit: *Fruſtratio enim rei amatæ, flabellum amoris eſt amanti.* Unde S. Bernard. ſerm. de triplici cohærentia vinculorum, *Lætetur*, inquit, *cor, quærentium Dominum: Si gauderis ad labores, ſi indefeſſo pede curris viam mandatorum, ſi quotidie utriuſque ſtatus accenſior eſt ad proficiendum & perficiendum, quàm ad incipiendum, profectò quæritis faciem eius ſemper.*

V e r s. 3. *Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem* (quos interrogavi, dicens) *Num quem diligit anima mea, vidiſtis?*

Amoris ardor.

HEbr. *Invenerunt me cuſtodes* (excubitores) *qui circumeunt in civitate.* Sic & Septuag. Aquila, & Symmach. S. Bernard. ſerm. 79. notat vehementiam amoris in ſponſa confundere verba: *O amor præceps*, inquit, *vehemens, flagrans, impetuoſe, qui præter te aliud cogitare non ſinis, faſtidis cætera, contemnis omnia præter te, te contentus. Confundis ordines, diſſimulas uſum, modum ignoras; totum quod opportunitatis, quod rationis, quod pudoris, quod conſilii iudiciive videtur, triumphas in temetipſo, & redigis in captivitatem. Et omne quod cogitat iſta, & quod loquitur te ſonat, te redolet, & aliud nihil: ita tibi ipſius & cor vendicaſti & linguam. Ait: Num quem diligit anima mea vidiſtis? Quaſi verò hi ſciant quid cogitet ipſa: Quem diligit anima tua, de ipſo ſciſcitaris? & non habes nomen? Quænam verò tu, & ille quis?* Unde ſubiicit: *Amor ubique loquatur, & ſi quis horum, quæ leguntur, cupit adipiſci notitiam, amet, &c. Quomodo enim Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non novit, nec Latinè loquentem, qui Latinus non eſt; & ita de cæteris: ſic lingua amoris ei, qui non amat, barbara erit ſicut æs ſonans, aut cymbalum tinniens.*

Vigiles qui Reſp. Primò Pontifices & Principes Hieroſolymitani.

Quæres, qui ſint hi Vigiles, ſive cuſtodes civitatis? Reſp. ad litteram propriè, & genuinè ſunt Legiſperiti, Pontifices, & principes Jeroſolimæ; Horum enim erat officium populo indicare Meſſiam, ſive Chriſtum advenientem. Hos ergo jure ſuo interrogarunt Apoſtoli, & fideles de Chriſto, quando eis Chriſti doctrinam, vitam, & miracula prædicando expoſuerunt, ut iis convicti reſponderent ipſum eſſe verum Meſſiam à prophetis prædictum, & patribus promiſſum. Verùm ipſi Meſſiam expectabant Regem ſplendidum, & glorioſum, quaſi alterum Salomonem: quare cùm viderunt Chriſtum humilem, pauperem, & crucifixum, eum deſpexerunt, nec crediderunt ipſum eſſe Meſſiam. Vide dicta verſ. 1.

Tropologicè

Tropologicè; Vigiles, id eſt, Cuſtodes Eccleſiæ, & animæ fidelis, Primò ſunt Angeli, qui ſponſum ſcilicet Deum clarè cognoſcunt, imò vident facie ad faciem, ejuſque notitiam, & amorem hominibus inſtillant. Unde viri pii eos ſæpe invocant, & de dubiis, modoque Deum

inveniendi, eique placendi conſulunt. Ita Theodoret. & tres Anonymi apud ipſum, Nyſſenus homil. 6. S. Ambr. lib. de Iſaac cap. 5. S. Bernardus, Pſellus & alii.

Secundò, Apoſtoli, Prælati, Paſtores.

Secundò, Vigiles ſunt Apoſtoli, Paſtores & Prælati; qui ſollicitè invigilant gregi, id eſt, fidelibus ſuæ curæ commiſſis; hi ergo paſtorum ſuorum iudicio, & ductu inveniunt ſponſum. Ita S. Gregorius, Theodoret. Caſſiodor. Beda, Philo, & S. Anſelmus, qui ait: *Invenerunt*, id eſt, me quærentem invenerunt, meam affectionem cognoverunt ſancti paſtores, qui cuſtodiunt Eccleſiam. Cùm dicit ſe priùs inventam, quàm inveniſſe, notat nobis vigilantiam, & diligentiam, quàm debent habere Paſtores in Eccleſia ſcilicet ut ex quo movetur aliquis compunctione, parati ſint ut eum commoneant, & ad notitiam Dei pertrahant. Verba S. Gregorii citavi verſ. 1. Nunc audi S. Bernardum ſerm. 76. *Quàm boni vigiles, qui nobis dormientibus ipſi pervigilant, quaſi rationem reddituri pro animabus noſtris! Quàm boni cuſtodes, qui vigilantes animo atque in orationibus pernoctantes, hoſtium inſidias ſagaciter explorant, anticipant conſilia malignantium, deprehendunt laqueos, eludunt tendiculas, retenula diſſipant, machinationes fruſtrantur! Hi ſunt fratrum amatores, & populi Chriſtiani, qui multum orant pro populo & univerſa ſancta civitate. Hi ſunt, qui multùm ſolliciti pro ſibi commiſſis Dominicis ovibus, cor ſuum tradunt ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illos, & in conſpectu Altiſſimi deprecantur.*

Sine Duce viam vitæ ingredi periculoſum.

Quocirca idem S. Bernardus ex hoc ſponſæ exemplo docet fideles in dubiis debere conſulere ſuos Superiores, iiſque obedire; alioqui ſi ſine eorum conſilio ſuæ ſapientiæ confidant, periculo lapſus ſe exponere: *Audiant hoc*, inquit, *qui ſine duce, & præceptore vias vitæ ingredi non formidant. Ipſi ſunt in arte ſpirituali exiſtentes, & diſcipuli, pariter & magiſtri, Non ſufficit hoc, etiam coacervant diſcipulos ſibi, cæci duces cæcorum. Quàm multi ex hoc ti amite periculoſiſſimè aberraſſe comperti ſunt. Nimirùm ignorantes aſtutias ſatanæ, & cogitationes ipſius, factum eſt, ut qui ſpiritu cœperant, carne conſummarentur, abducti turpiter, lapſi damnabiliter.* Unde hoc monitum colligit. *Videant proinde qui eiuſmodi ſunt, quomodo cautè ambulent, & de ſponſa exemplum ſumant, quæ non prius ad eum, quem deſiderabat, ullo modo valuit pervenire, quàm ſi occurrant, quorum magiſterio utiretur ad cognoſcendum de Dilecto, certè ad diſcendum timorem Domini. Seductori dat manum, qui dare diſſimulat præceptori, Et qui dimittit oves in paſcua abſque cuſtode, paſtor non eſt ovium, ſed luporum.*

Vigiles, Moyſes & Aaron.

Huc facit verſio Chaldæi, qui judaizans per Vigiles Synagogæ, accipit Moyſem & Aaronem. Sic enim habet: *Dixit Cœtus Iſrael: invenerunt me Moyſes, & Aaron, & Levitæ obſervantes cuſtodiam tabernaculi fœderis, qui circuibant per gyrum, & interrogavi eos de maieſtate gloriæ Domini, quæ ſublata fuerat à me. Reſpondit Moyſes ſcriba, Princeps Iſrael, & ſic ait Aſcendam ad cœlos excelſos & orabo coram Domino, ſi fortè placabitur ſuper peccata veſtra, & habitare faciat maieſtatem ſuam inter vos ſicut olim.*

Iſaias & Prophetæ.

Huc pertinet explicatio Aponii, qui per Vigiles accipit Iſajam & Prophetas: hi enim tam clarè Chriſti Incarnationem, Paſſionem, & Reſurrectionem prædicunt, & prædicant, ut lector in iis, facilè Chriſtum inveniat. Et Philonis Carpathii, qui per Vigiles accipit

Iuſti.

Juſtos, qui vigilanter legem, & voluntatem Dei ſcrutantur, & exequuntur: horum enim exempla, conſilia, & monita nos ducunt ad Chriſtum; puta ad ſanctitatem, & perfectionem.

Tertiò, Gentilium Philoſophi.

Tertiò, Alii per Virgiles accipiunt Philoſophos, quos Gentiles de Deo, & ſummo bono interrogabant: ſed nil niſi incertum, & varium audiebant: Juſtus Orgelitan. qui Eccleſiam ita loquentem inducit: Diſputaverunt contra me ſæculi ſapientes, Idolorumque cultores, multa inaniter perſcrutantes, pluresque libros irritis laboribus conficientes, quibus dixi; cur incaſsùm ſuperfluo conatu vexamini: *Num quem diligit anima mea vidiſtis?* quandoquidem falſo nomine ſapientiæ gloriamini. Stultam fecit Deus ſapientiam veſtram, quia Chriſtum invenire illic non valuiſtis.

Quartò, Hæretici.

Quartò, Alii per Vigiles accipiunt Hæreticos, qui pervigilant, ut hæreſes ſuas ſpargant; ac circumeunt urbes, & regna, ut fideles ſeducant: hos cùm pertranſit fidelis, pergitque ad orthodoxos Doctores invenit Chriſtum, Chriſtique fidem, & veram Religionem. ita Giſlerius.

Quintò.

A Quintò, Rupertus hæc attribuit B. Virgini quærenti Chriſtum vel in Jeruſalem perditum, inventumque in templo, vel jam mortuum, & ſepultum: *Et ego quali mente*, inquit, *quærebam eum, quali deſiderio deſiderabam eum; ſciens eſſe à mortuis reſurrecturum! Vnde non inveni illum. Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem. Qui vigiles, vel quam cuſtodientes civitatem? Diſcipuli eius; quia ad hoc erant diſpoſiti, ut cuſtodirent, imò ut ædificarent civitatem veram Ieruſalem: de qua, vel ad quam ipſe dilectus per Iſaiam dicit: Super muros Ieruſalem conſtitui cuſtodes; tota die & tota nocte non tacebunt laudare nomen Domini: Iſti vigiles iam tunc vigilabant, quia lugentes, & flentes ſomnum non capiebant: iſti vigiles me invenerunt, & mulieres, quæ tota nocte vigilantes venerunt ad monumentum, quæ & emerant aromata, ut venientes ungerent eum, invenerunt me bonum certatim afferendo nuntium, quòd ſurrexiſſet, & quòd vidiſſent eum. Et ego inquam: Num quem dilexit anima mea vidiſtis? Vidimus, aiunt, vidimus Dominum: Surrexit verè, & apparuit Simoni.*

VERS. 4. *Paululùm, cùm pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea.*

B HEbr. *Quaſi modicum cùm tranſivi ab eis, quoadusque inveni quem diligit anima mea.* Sic & Septuag. S. Ambroſ. per interrogationem, & admirationem legit: *Quàm modicum fuit cum tranſii ab ipſis, donec inveni quem diligit anima mea!* q. d. Vehemens amor effecit, ut omnis labor, omne iter, omne tempus, quod inſumpſi ab interrogatione vigilum uſq; ad inventionem ſponſi, mihi videretur modicum eſſe & exiguum: ſicut de Jacob dicitur, Geneſ. 29. 20. *Servivit Iacob pro Rachel ſeptem annis, & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine.*

Porrò Chaldæus refert hæc ad fabricam Tabernaculi Moyſaici: *Quaſi paululum*, inquit, *& modicum fuit, & reverſus eſt Dominus ab ira furoris ſui, & præcepit Dominus Moyſi Prophetæ, ut faceret tabernaculum fœderis, & arcam, & collocavit maieſtatem ſuam in medio eius.* Senſus literalis eſt, quem dedi v. 1. ſcilicet Eccleſiam, id eſt, Sanctum Petrum, S. Paulum, cetroſque Apoſtolos, cùm pertranſiſſent Pontifices, Scribas, & Principes Jeruſalem, utpote fidem Chriſti repellentes, iviſſe ad gentes, ibique Chriſtum inveniſſe in

C converſione omnium gentium, quæ audientes prædicationem Euangelii illicò illud, & in illo Chriſtum amplexi ſunt.

Tropologicè. Primò, Angeli.

Tropologicè; Primò Anima à Vigilibus, id eſt, ab Angelis erudita aſcendit ad Creatorem, qui Angeli Deo ſunt proximi; ut ſi illos pertranſeas, illicò reperias Deum; uti docet S. Ambroſius ſermon. 7. in pſalm. 118. Idem libro de Iſaac cap. 5. docet Angelos nonnulla ignorare, ideoque ab iis tranſeundum ad Deum, ut plenè illuminemur: *Anima*, inquit, *quæ Deum quærit, etiam cuſtodes tranſit: ſunt enim myſteria, quæ etiam Angeli concupiſcunt videre: Unde & Petrus ait: Nuntiata ſunt vobis per eos, qui euangelizaverunt, Spiritu ſancto miſſo de cælo, in quem concupiſcunt Angeli proſpicere.* Sic & Nyſſen. hic homil. 6. docet contemplanti tranſeundos eſſe Angelos & Creaturam univerſam, ut per fidem mentis aciem figat in uno, ſummoque Deo.

Secundò, Apoſtoli, Paſtores, et Doctores.

Secundò anima à Vigilibus, id eſt, Apoſtolis, Paſtoribus, & Doctoribus erudita, illiſque obediens invenit Chriſtum, ſed ita ut illos pertranſeat, id eſt, in illis non hæreat, nec in alio ſpem ſuam figat quàm in Chriſto. Ita S. Gregor. 18. Moral. cap. 27. *Cum redemptorem ſuum*, inquit, *Eccleſia quæreret, in antiquis prædicatoribus ſpem figerè noluit, quæ dicit:*

D *Paululum cùm, pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea. Illùm quippe invenire non poſſet, ſi iſtos tranſire noluiſſet.* Idem S. Gregor. hoc loco: *Paululum*, inquit, *vigiles tranſit & dilectum invenit anima: quia dum ſanctos Doctores puros homines fuiſſe cogitat, ad divinitatem mentem erigit, ibiq; ſponſum ſuum ſupra homines Patris æqualem cognoſcit, quem tunc inveniſſe ſe dicit, cum ſanctis laboribus adiuta, in eius divinitatis claritatem oculum fidei, tamquam ſpeculum contemplando aliquantulum figit.* Sic & Caſſiodor. Beda, Philo, & alii Addit Caſſiodorus: *Pertranſire*, ait, *Vigiles, eſt eorum dicta & doctrinam diligenter perſcrutari.* Adiungit S. Anſelmus: *Paululum ideo dicit, quia ſine magno labore cognitio Dei habetur; Ex quo enim Deus percipit affectionem quærentis, ipſe ſeipſum effert & ſponte ingerit.* Verum eſt tamen illud S. Auguſt. in pſalm. 103. conc. 2. *Quod difficilius quæritur, ſolet dulcius inveniri*; uti hic ſponſæ contigit, quæ proinde ſubiungit: *Tenui eum, nec dimittam.*

Tertiò,

Tertiò, Philoſophi

Tertiò, Juſtus Orgelit. per Vigiles accipiens Philoſophos ſic exponit, cùm pertranſiſſem ſapientes mundi, intelligens eorum ſapientiam eſſe ſtultitiam, (nam *ſtultam fecit Deus eius ſapientiam* 1. Corinth. 1. 20.) perveni ad Chriſtum, qui eſt Dei virtus & ſapientia.

Quarto.

Quartò, S. Ambroſius lib. de Iſaac & anima cap. 5. urget *Tò paululum*, q.d. Paulò poſt tentationes & tribulationes, adeſt Chriſtus roborans & conſolans: *Multi*, ait, *in otio quærunt Chriſtum, & non inveniunt, & quærunt eum in perſecutionibus & citò inveniunt; Et ideo quaſi poſt tentationes, quia in periculis fidelium ſuorum adeſt. Quam modicum* inquit, *tùm tranſivi ab eis, inveni eum, tenui eum, & non dimiſi eum. Omnis enim, qui quærit invenit, & qui invenerit, adhærere debet, ne poſſit amittere.*

Allegoricè

Allegoricè S. Bernard. ſerm. 79. docet Chriſtum tranſiſſe in Reſurrectione, pertranſiſſe in Aſcenſione, ac proinde ſponſam per fidem utrobique illum ſequi debere, ut inveniat eum ſedentem ad dexteram Dei: *Nunc*, inquit, *quoniam iam reſurgendo tranſierat, & adiecerat pertranſire, utique aſcendendo, meritò ſe etiam iſta non tranſiſſe, ſed pertranſiſſe perhibuit, quæ hunc quidem fide & devotione ad cælos uſq; ſecuta eſt, Igitur credere Reſurrectionem tranſire eſt, credere etiam Aſcenſionem, pertranſiſſe.* Et paucis interiectis: *Ergo quod ſibi deerat inſtructa ab illis, quia ſcilicet qui reſurrexerat etiam aſcendiſſet, aſcendit & ipſa pariter, hoc eſt pertranſiit & invenit, quidem invenerit pertingens mente, ubi ille corpore eſt?*

Denique vis invenire Chriſtum? quære eum in præſepio humilitatis & paupertatis in cruce patientiæ & martyrii, in vicis & caſtellis prædicationis & zeli animarum, denique in ſinu B. Virginis, id eſt, in puritate & invocatione B. Virginis; ibi eum invenies. Audi Philonem Carpathium? *O quam tenet illum, & (ut ita dicam) cogit fidelium anima, dum beneplacita illi & accepta facit, Delectatur enim ſponſus quemadmodum ſponſa, juſtorum vita, moribus, ſocietate atque conſuetudine, tenetúrque operibus virtutis, non manibus armatorum, non divitum pompis, non opulentorum iactantia, non elatorum faſtu, non gulæ, ſomni, luxuriæ, invidiæve morbo laborantium, ſed operibus miſericordiæ, pietatis, continentiæ humilitatis, temperantiæ, benevolentiæ, caſtitatis, & precibus rectorum; tunc in domum matris noſtræ volens libentiſſimè introducitur ſponſus.*

Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

SEptuag. *donec introduxi eum in domum matris meæ, &* εἰς ταμιεῖον, id eſt, *in cellam* (S. Ambroſ. *in ſecretum*, Hebr. *el cheder*, id eſt, *in penetrale*, ſcilicet in penitiſſima & intima domus) *eius quæ concepit me.*

In cubiculo & cella ſervantur chara & pretioſa quæque: ibi quoque amantes ſecreta quæque dicunt & tranſigunt; unde ibi conceptam & genitam ſe aſſerit ſponſa, q. d. Mox ut inveni ſponſum unicè dilectum & tanto ſtudio quæſitum, apprehendi (hoc enim eſt Hebr. אל חזר *achaztiu* eum, tenui, & ſtrinxi, nec dimittam, ſed introducam eum in cubiculum genetricis meæ, ut ibi eum quaſi rem pretioſiſſimam concludam, ne amplius à me recedat, ſed jugiter cum eo verſer, ore ad os colloquar, ſecreta tranſigam, totumque amori eius ſacro me impendam, illoque fruar; in cubiculo enim eſt thalamus nuptialis. ita Theodoret.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS:

De Chriſto & Eccleſia.

Domus matris Eccleſia eſt Synagoga.

AD literam ſignificat, ut dixi verſ. 1. quòd Eccleſia Gentium, ubi Chriſtum per fidem & cultum recepit numquam illum ſit dimiſſura, ſed ſemper in ejus fide & amore permanſura, donec eumdem introducat in Synagogam, putà in cor & cubile Judæorum (hæc enim eſt Mater Eccleſiæ Chriſtianorum) eamque ceu ſponſam Chriſto deſpondeat, in cubiculo enim degit ſponſus cum ſponſa. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Philo, & Alcuinus, Beda, Juſtus, Aponius, Anſelmus, Honorius, Rupertus, S. Bernard. & paſſim alii. Audi S. Bernardum: *Qui ingreditur thalamum, ſponſus eſt Magna amoris potentia; Salvator indignabundus exierat de domo & hæreditate ſua, & nunc ad huius gratiam mitigatus inflectitur, ita ut redeat non modò ſalvator, ſed & ſponſus.* Benedicta tu a *Domino filia, quæ & indignationem compeſcis & hæreditatem reſtituis. Benedicta tu matri tuæ, cuius beneficio avertitur ira, revertitur ſalus, revertitur qui dicat illi, ſalus tua ego ſum. Non ſufficit hoc, addas & dicas, Deſponſabo te mihi in fide, deſponſabo te mihi in iudicio & iuſtitia, deſponſabo te mihi in miſericordia & miſerationibus. Sed memento, quia quæ has conciliat amicitias, ſponſa eſt. Quomodo ergo ſponſum, & hunc ſponſum alteri cedit, ne dicam cupit, Non eſt ita. Cupit quidem illum matri filia bona, non tamen ut cedat illi ſed ut communicet. Sufficit unus duabus, niſi quod iam non erunt duæ, ſed una in ipſo. Ipſe enim eſt pax noſtra qui facit utramque unam, ut ſit una ſponſa, & ſponſus unus Jeſus, &c.*

Eccleſia Romana.

Poteſt quoque per domum matris & cubiculum genitricis intelligi Romana Eccleſia, cui præſidet ſummus Pontifex, velut ſucceſſor Sancti Petri & Vicarius Chriſti, quæ proinde eſt Mater & matrix omnium Eccleſiarum, quæ ſcilicet ceteras omnes, vel primitùs ad Chriſti fidem convertit, vel converſas in ea lacte doctrinæ ſuæ, quaſi mater, alit, fovet, ſervat, firmat, & promovet, q. d. Sponſa, id eſt, Eccleſia gentium; Non dimittam Chriſtum, Chriſtique fidem, ſed eam cum Romano Pontifice & Eccleſia communicabo, illique meam fidem ſubiiciam, & uniam; imò juramento firmabo & adſtringam, quò fiet, ut numquam a Chriſti fide & cultu excidere, aut ſeparari queam, ſicut Romana Eccleſia ab ea excidere nequit. S. Petro enim, ejuſque ſucceſſoribus Romanis Pontificibus promiſit Chriſtus: *Ego rogavi pro te* (Petre) *ut non deficiat fides tua, & tu aliquando converſus confirma fratres tuos.* Lucæ c. 22. 32.

Symbolicè & Script.

Symbolicè, per domum matris & cubiculum genitricis accipi poteſt S. Scriptura, quæ magna ex parte à matre Eccleſiæ, putà à Synagoga eſt accepta, q. d. Solidabo me, meoſque fideles, quin & Judæos convertam per S. Scripturam, introducendo eos in illorum dicta & ſenſa, hæc enim planè veræ fidei & dogmata continent & legentibus exhibent. Ita Iuſtus Orgelit. Hinc Chaldæus more ſuo judaizans vertit: *Et populus Domus Iſrael efferebat oblationes ſuas, & navabant operam verbis in cænaculo domus doctrinæ Moyſis magiſtri eorum, & in cubiculo Joſue filii Nun miniſtri eius.*

Anagogicè ſenſus eſt, q. d. Eccleſia & anima ſancta: Non dimittam meum Chriſtum, donec ipſe me introducat in cælum; quaſi in thalamum nuptialem, ut ibi unus cum eo efficiar ſpiritus. Eccleſia enim cæleſtis Dei, Angelorum, & Beatorum eſt mater Eccleſiæ terreſtris, ſive in terra militantis, uti docet Apoſt. Galat. 4. 26. Illa, inquit, *quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.* Ita Theod. & Iuſtus Orgelit.

Anagogicè eſt cælum.

Porrò non ait ſponſa, donec ipſe ſponſus me introducat in cælum, ſed donec ego introducam illum, ex confidentia amoris, q. d. Ita ſponſum per amorem mihi adſtringam & uniam, ut non tam ipſe me, quàm ego eum introducam in cælum; tum, quia amor audax eſt & imperioſus; Amans enim amore imperat amato licet digniori, eumque ſibi æquat, imò ſubjicit. Amans enim obediens amico, eum viciſſim ſibi obedientem efficit, ſicut Iacob Angelum, & in eo Deum ſibi obedire, ſeque benedicere coegit, ideoq; vocatus eſt Iſrael, id eſt, dominans Deo. Geneſ. 32. Hæc eſt vis amoris & obedientiæ. Unde & de Ioſue c. 10. 12. juſſu ſuo ſiſtente ſolem dicitur, *obediente Domino voci hominis*, tum quia anima ſancta eſt ſedes & vehiculum Chriſti in ſe manentis, quare eum vehit quocumque libet, adeoq; in cælum, juxta illud: *Glorificate & portate Deum in corpore veſtro.* 1. Corinth. 6. ult.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS;

De Chriſto & anima ſancta.

Tropologicè Domus Genitricis, Mens.

TRopologicè anima ſancta apprehendit Chriſtum fide & ſpe, tenet devotione, ſtringit Charitate, nec dimittit, ſed introducit eum in domum matris & cubiculum genitricis, id eſt, in mentem ſuam. quæ quaſi eſt mater, altrix, & nutrix omnium animæ virtutum, ſenſuum,

& potentiarum, ut jugiter de eo cogitet, & meditetur, cumque eoque colloquatur, & diſſuavietur. Ita Nyſſen Philo, tres Anonymi apud Theodor. & alii. Audi Nyſſenum: *Non dimittam amplius Deum anſa fidei apprehenſum, donec fuerit intra meum conclave, quod conclave eſt ipſum cor meum, Tunc verò id fit, quando redierit ad illum ſtatum, in quo fuit ab initio, quando fuit effectus ab ea, qua concepit.* Subjungit eum à vero non aberraturum, qui matris nomine intelligat *ſignificatam primam matrem noſtra conſtitutionis, qua ſanè haud alia eſt, quàm Deus ipſe.* Et Richardus de S. Victore, Gratiam docet eſſe piæ animæ matrem, quæ eam ſpiritualiter regenerat, ac in mente quaſi in domo habitat. Anima ergo ſancta dicit: Introducam Chriſtum in mentem meam, ut ipſe plenè, & planè illam poſſideat, ac mens mea à ſeipſa deficiat, & tota in Chriſtum per amorem quaſi tranſeat. *Tenetur*, inquit Richardus, *Deus devotione, deſiderii importunitate, memoria, prece, fide & expectatione exauditionis, nec dimittitur, ſi ab intentione non ceſſet, nec vultus ampliùs in diverſa mutantur. Tenet itaque Dilectum, quamvis aurora ſit, nec dimittit donec benedixerit ei. Luctata eſt cum eo tota nocte, qua dormivit, ſed cor eius vigilavit, quia ſcilicet ab exteriori occupatione ceſſavit, & in quærendo dilectum laboravit; Etiam quamvis per noctem ad auroram pervenerit, non ceſſat à lucta, id eſt, ab orationis inſtantia, nec dimittit Dilectum, niſi benedictionem det, ut eat de virtute in virtutem, & videat Deum Deorum in Sion, id eſt, in ſpeculatione per ſpeculum, & in ænigmate benedictionem hanc quærit & nominis mutationem, ut non jam Jacob, ſed Iſraël dici poſſit, nec opus ſit ut amplius vitia ſupplantet, ſed ut expugnatis vitiis puritate fruatur virtutum, & Deum contempletur. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Hinc S. Anſelmus per cubiculum genitricis accipit fideles, qui mentem ſuam faciunt per ſanctitatem lectulum, in quo Chriſtus ſuaviter quieſcat. Huc accedit Hugo de S. Victore lib. 6. Expoſit. in Hierarchiam cæleſtem S. Dionyſii, qui ſic animam ſanctam compellat: *Ergo Deus intrabit ad te ut tu ingrediaris ad ipſum; Tunc enim tu intras ad ipſum, quando ipſe ad te ingreditur. Quando amor illius cor tuum intrat & penetrat, & ad intimum cordis tui dilectio illius pertingit, tunc intrat in teipſo, & tu quoque intras teipſum, ut ingrediaris ad ipſum. Neceſſe eſt autem, ut uſque ad thalamum pervenias, & cubiculum ingrediatur, & uſque ad intima tua ſe penetret, ibique requieſcat. Quia & cubiculum genitoris forte non amat niſi in cubiculum genitricis introducatur, ubi dilectio magis tenera eſt, & blandimenta dulciora, ut nihil apud te durum & rigidum inveniat virilis truculentia, ſed totum liquefiat & molleſcat igne dilectionis.* Aponius verò: *Cùm legem divinam*, inquit, *mundo legeris corde, & quæ præcepit facienda docueris, exultantem Chriſtum in domum matris inducis. Cùm autem eius mirabilia myſteria diſſerere fueris dignus, & cæco Iudæo & Gentili gratiæ donum, verum humani generis redemptionem annunciando, Chriſtum renaſcentem in cubiculum genitricis introduces.*

Matt. 5. 8.
Cubiculum Genitricis fideles.

Denique S. Bernardus ſerm. 83 docet ſponſum teneri charitate. Amor enim eſt conformitas, connubii contractus, & complexus ſponſi & ſponſæ: *Talis conformitas*, ait, *maritat animam Verbo, cùm cui videlicet ſimilis eſt per naturam, ſimilem nihilominus ipſi ſe exhibet per voluntatem, diligens ſicut dilecta eſt. Ergo ſi perfectè diligit, nupſit. Quid hac conformitate iucundius? quid optabilius charitate? qua fit ut humano magiſterio non contenta, per temet, ô Anima, fiducialiter accedens ad Verbum, Verbo conſtanter inhæreas, Verbum familiariter percuncteris, conſultesque de omni re, quantum intellectu capax, tantùm audax deſiderio. Verè ſpiritualis, ſanctique connubii contractus eſt iſte. Parum dixi contractus; Complexus eſt. Complexus planè, ubi idem velle & nolle idem, unum facit ſpiritum de duobus.*

Connubii Amoris.

Et paucis interjectis ſubiicit: *Amor ſibi abundat, Amor ubi venerit, cæteros in ſe omnes traducit, & captivat affectus. Propterea quæ amat, amat, & aliud novit nihil. Ipſe qui honori merito, meritò ſtupori & miraculo eſt, amari tamen plus amat. Sponſus & ſponſa ſunt: Quam quæris aliam, ipſos inter ſponſos neceſſitudinem vel connexionem, præter amari & amare?* Et mox *Exigit Deus timeri ut Dominus, honorari ut pater, ut ſponſus amari, &c. Ipſe* (Amor) *meritum, ipſe præmium ſibi eſt: amor præter ſe non requirit cauſam, non fructum fructus eius, uſus eius. Amo, quia amo, amo ut amem. Magna res amor, ſi tamen ad ſuum recurrat principium; ſi ſuæ origini redditus, ſi refuſus ſuo fonti, ſemper ex eo ſumat unde jugiter fluat. Solus eſt amor ex omnibus animæ motibus, ſenſibus, atque affectibus, in quo poteſt creatura, etſi non ex æquo, reſpondere auctori, vel de ſimili mutuam rependere vicem.*

Amoris vis.

Ex quibus omnibus demum concludit: *Eſto quod honor regio iudicium diligat, ſed ſponſi amor, imò ſponſus amor ſolum amoris vicem requirit, & fidem. Liceat proinde redamare dilectam, quidni amet ſponſa, & ſponſa amoris? Quidni amet amor? Meritò cunctis renuncians affectionibus aliis, ſoli & tota incumbit amori, quæ ipſi reſpondere amori habet in redhibendo amore. Nam & cùm ſe totam effuderit in amorem, quantum eſt hoc ad illius fontis perenne profluvium?* Denique Richardus de S. Victore tract. de gradibus charitatis cap. 1. *Charitas*, inquit, *eſt vita fidei ſpei robur, & omnium intima vis & medulla virtutum. Hæc vitam ordinat, affectus inflammat, actus informat exceſſus corrigit, mores componit, valens ad omnia & omnibus prævalens, quæ ipſam quoque omnipotentem quodammodo reddit impotentem.* Exemplum dat Moyſem, qui ex charitate orans pro populo adorante vitulum, ligavit quaſi manus Dei, ut diceret: *Dimitte me, ut iraſcatur furor meus contra populum iſtum.* Exod. 32 poſt nonnulla: *Sola quæ Deum tenere poſſit vis amoris eſt, quæ non ſolùm teneri ſe patitur, ſed quòd non teneatur ſic conqueritur in Propheta: Quæſivi de eis virum, qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparem eum, & non inveni.* Ezech. 22. Denique ita concludit: *In adverſis fortis, ſed fortior in proſperis. Solus enim Chriſti amor eſt, qui ridentis & irridentis fortunæ pure blanditas ſpernit, & conſpuit, ſapore dulciori delectatus, cuius reſpectu omnis dulcedo amara eſt, omnis iucunditas mœror eſt, omne pulchrum ſœdum, omne ſuave moleſtum.* Porrò Beda, & S. Ambroſ. lib. de Iſaac c. 5. hæc adaptant S. Magdalenæ, Chriſti poſt Reſurrectionem pedes tenenti.

Bernard.

Charitas omnipotentem facit quaſi impotentem.

Symbolicè Philo Carpath. & Tres Anonymi apud Theodoret. cenſent mentem vocari domum matris, id eſt, Dei ſapientiæ, quæ omnium rerum eſt cauſa, & mater. Mens enim ſapientiæ capax eſt, quaſi domicilium Verbi ob ſimilitudinem; eadem eſt cubile, propter arcanos virtutum eius theſauros, quos velut imago in ſe reconditos ſervat; Unde Philo: *Per domum matris*, inquit, *cor cæleſtis ſapientiæ ipſius Verbi arbitror intelligi, & per cubiculum genitricis hoc ipſum cor. Nam domum quidem propter illud poteſt dictum, quod legitur: Inhabitabo in vobis & inambulabo. Per cubiculum verò (quoniam in cubiculo quæque optima collocantur, & pretioſa) fides ſpes, charitas, iuſtitia, fortitudo, temperantia, prudentia, patientia, virtus; hæc quidem non corporis, ſed animi ſunt ornamenta.*

Symbolicè.

2. Cor. 6. 16.

Exempla hujus ſententiæ ſunt David, dicens Pſalm. 72: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt*, S. Paulus, dicens Rom. 8. 35. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas, an periculum, an perſecutio, an gladius?* &c. *Certum ſum enim, quia neque mors, neque vita*, &c. Præclarè S. Bernardus ſerm. 79. *Glutino bonum eſt*, ait Iſaias cap. 41. *quid hoc tenacius glutino, quod nec aquis eluitur nec ventis diſſolvitur, nec ſcinditur gladiis? Denique aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Tenui eum nec dimittam.* Et S. Patriarcha: *Non te*, inquit, *dimittam, niſi benedixeris mihi. Iſta non vult eum dimittere, & fortè magis quàm Patriarcha id non vult, quæ nec pro benedictione quidem. Siquidem ille benedictione accepta dimiſit eum, hæc autem non ſic, Nolo*, inquit, *benedictionem tuam, ſed te. Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Non dimittam te nec ſi benedixeris mihi. Tenui nec dimittam.* Subiicit deinde Chriſtum magis tenere animam ſanctam, quàm ab ea teneatur: *Nec minùs forſitan ille teneri vult, cum perhibeat dicens: Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. Quodque fidelis licens ait: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi. Quid hac copula fortius, quæ una duorum tam vehementi voluntate firmata eſt?* Subdit S. Bernardus Chriſti introductionem in domum afferre ſalutem, ingreſſum verò in cubiculum afferre peculiarem gratiam: *Sufficiebat*, inquit, *ad ſalutem ſi domum intrares: at ſecretum cubiculi ſignat gratiam. Hodie, ait, huic domui ſalus facta eſt. Quidni ſit domeſticis ſalus, Salvatore ingreſſo domum? Sed quæ in cubiculum mittetur reſpere ſecretum habet ſecretum ſuum ſibi. Salus domui ſit, thalamo deliciæ recondantur.*

Prov. 8. 31.

TER-

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo anxiè quærens Chriſtum perditum; eum inter Doctores in templo reperit. tenuit eum, nec dimiſit, donec introduceret eum in domum matris ſuæ, id eſt, in Judæam permittens Chriſto, orbanſque ſe ejus dulciſsima præſentia, ut ipſæ prædicando obiret vices & caſtella, omneſque ſibi per fidem & gratiam copularet. Unde & ipſa fuit cauſa primi miraculi Chriſti, ſcilicet converſionis aquæ in vinum ad nuptias in Cana Galileæ propter quod multi Chriſto crediderunt, ut docet S. Joannes, c. 2. 11. Eadem erit cauſa, cur Synagoga Iudæorum in fine mundi per Eliam convertatur ad Chriſtum, perinde ac ipſa cauſa eſt, cur plerique peccatores pœniteant & convertantur ad Chriſtum, uti patet ex hiſtoriis & vitis Sanctorum. Denique ipſa à Chriſto introducta in cælum, eodem animas ſibi devotas introducit, uti docet S. Bernardus, S. Anſelm. S. German. S. Bonavent. & ceteri, qui de laudibus B. Virginis ſcripſerunt.

VOX SPONSI.

VERS. 5. *Adiuro vos filiæ Jeruſalem per capreas cervoſque camporum, ne ſuſcitetis neque vigilare faciatis dilectam donec ipſa velit.*

Secundo ſponſa extaſis. HÆc verba hic iterantur, jam enim audivimus ea cap. 2. v. 7. quare videtur ſponſa iteratò hic in ſomnum & extaſin incidiſſe. Primò in eam incidit c. 2. v. 4. dicens: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo,* A Amor enim vehemens parit extaſin, imò extaſis eſt ſublimiſſimus & perfectiſſimus amoris actus: *Eſt enim extaſin faciens divinus amor*, ait S. Dionyſ. de divin. nom. Ab extaſi hac videtur excitata ſponſa hoc cap. 3. v. 1. & 2. dicens: *Surgam & circuibo civitatem, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea*; ſed partim ex labore & circuitu quærendi ſponſum, partim ex inventione & præſentia ſponſi, de quo mox ſubdit: *Inveni quem diligit anima mea, tenui eum nec dimittam*, rurſus ex vehementi amore & gaudio, quo perfundebatur, & quaſi liqueſcebat fruens ſponſo unicè dilecto in ejus ſinu corruens & indormiens, incidit in animi deliquium & extaſin, à qua ſponſus vetat eam excitari, quia ipſe ut ſponſam amat ardentiſſimè, ſic viciſſim ab ea ſe amari, & amando teneri ardentiſſimè cupit. Multa enim in Dramate hoc, uti & in aliis ſubticentur, ſed ex adiunctis intelliguntur, & Interpreti ſupplenda ſunt.

Parabolicè, ſignificat Eccleſiam primitivam, id eſt, Apoſtolos poſt laborem & diſtractionem aliquot annorum, quos convertendæ Iudææ impenderunt, recepiſſe ſe per aliquod tempus ad quietem orationis & otium contemplationis, ut vires mentis reſtaurarent, ac ſe ardentiùs ad novos majoreſque labores, putà ad converſionem omnium gen- *Parabolicè*
B tium compararent. Ad hoc enim opus erat ingenti ſpiritu quem orando excitare & à Deo poſtulare par erat. Unde Chriſtus vetat eos ab hoc ſomno & quiete tam pia excitari Apoſtolos imitentur viri Apoſtolici, ut poſt labores actionis, ſubinde ad otium contemplationis ſe recipiant, ut vires animi reſtaurent, & novos ardores euangelizandi concipiant.

Ceterùm Verſum hunc explicui cap. 2. v. 7. quare nil aliud hic addendum occurrit.

Hic finitur ſecunda Pars libri, ſive ſecundus Actus hujus Dramatis; ſequitur tertius.

TERTIA PARS CANTICI.

SIVE

TERTIVS ACTVS DRAMATIS

SIcut Actu ſecundo, qui fuit à cap. 2. verſ. 8. huc uſque, Salomon deſcripſit Eccleſiæ adoleſcentiam, ſive incrementa & propagationem ſic hoc Actu tertio, qui hic incipit, & protenditur uſque ad cap. 5. verſ. 2. deſcribit eiuſdem virilem ætatem ſive perfectionem, qua ad ſummum quaſi faſtigium, ſuumque culmen provecta & exaltata eſt. In hoc carmine, ait Titelmanus, quod ad finem uſque capitis perdurat, Spiritus ſanctus loquitur, mirificeque commendat Eccleſiæ pulchritudinem ſub diverſis comparationibus. Primò, quidem ſub ſimilitudine Mulieris ſpecioſæ, cum magna gloria ſurſum aſcendentis in magna odoramentorum fragrantia. Secundò, ſub ſimilitudine pretioſi Lectuli Regis Salomonis, fortiſſimorum virorum ſemper muniti præſidio. Tertiò, ſub comparatione pulcherrimi, aſpectuque iucundiſſimi ferculi, ſive vehiculi Regii. Poſt quæ deinde ſpiritus idem filias Ieruſalem, putà fideles animas ad ſponſi debitum cultum concludendo, exhortatur, dicens: Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem: Vide dicta in Prooemio capit. 3.

VOX SYNAGOGAEA primitùs ad Chriſtum converſæ, de Eccleſia Gentium.

VERS. 6. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & univerſi pulveris pigmentarii?*

QUÆ EST ISTA, QUÆ ASCENDIT PER DESERTUM (Syrus & Arabicus, *ex deſerto*) SICUT VIRGULA FUMI EX AROMATIBUS MYRRHÆ, ET THURIS, ET UNIVERSI PULUERIS PIGMENTARII? puta aromatarii ſive apothecarii, qui aromata in pulverem redigit, commiſcet, componit, &c.

Quod ſpeciem Dramatis, introducitur hic Sulamitis, ſive ſponſa Salomonis ſtatura procera, decorè ac magnificè incedens, atque ex deſerto, id eſt, ex rure & agro ſuburbano aſcendens ad ſponſum Salomonem, reſidentem in Jeruſalem & monte Sion, ibi enim erat templum & regia Salomonis, q. d. Quæ eſt iſta Virgo ruſticana, quæ evecta ad thalamum regium ita ſplendide incedit? Hinc ipſa comparatur virgulæ fumi aromatum, qui recta aſcendit in altum, & ſuavem expirat odorem: quare illam videntes, illique obviantes, decorum & magnificum eius inceſſum admirantes, inter ſe quærunt & exclamant: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit*, &c. q. d. Undenam tantæ in deſerto deliciæ: Unde tantus in ruſtica & alienigena puella decor & majeſtas? qui creſcit ut virgula fumi: quia quò magis in altum vapor fumi aromatum aſcendit, eò magis eorum fragrantia percipitur.

Pro *virgula*. Hebr. eſt *temiroth* (quæ vox tantùm hic reperitur & Joelis 2. verſ. 30. ubi Noſter & Septuag. vertunt *vaporem*) id eſt, *palma*, ſed artificiales, uti ſunt ſimilitudinariæ & expictæ, Fumus enim recta aſcendens ſimilis eſt palmæ, quæ ex variis ramis coaleſcens & compacta, arborum omnium eſt rectiſſima, denſiſſima, & pulcherrima, supernè enim ramos circumquaque latè diffundit, iiſque quaſi coma cingitur & coronatur. Simili enim modo fumus ex variis aromatibus exhalans coaleſcit, & in altum ſcandit rectiſſimè, denſiſſimè & pulcherrimè, ac ſupernè in varias partes quaſi ramos ſe ſecans, & in plures quaſi vaporum globos ſeſe agglomerans, iis quaſi coma variegata ornatur & circumvolvitur. Unde Rabbini & Pagnin. vertunt: Quæ eſt iſta, quæ aſcendit ſicut columnæ fumi ſurſum aſcendentes ſicut palmæ. Aquila apud Theodor. ſicut ſimilitudo fumi. Symmach. tamquam incenſi evaporatio. Septuag. ὡς στελέχη καπνοῦ, id eſt, *ſicut truncus* vel *ſtipes* aut virgula fumi. Mirum eſt ergo S. Ambroſ. Epiſt. 62. legere ſicut vitis propago. Noſter aptè vertit virgula, quia Hebræum *temiroth* eſt diminutivum à תמר thamar, id eſt palma, *temiroth*, ergo eſt palmula, ſive parva palma, aut virgula ſimilis palmulæ. Syrus, *ſicut incenſum*

Variæ lectiones & verſiones.

ſum fumi. Arabicus, *quaſi thurificata ramis thuris*.

Rurſum pro *ex aromatibus* Noſter cum Symmach. legit מקטרת *mecKtoret*, id eſt, *ex incenſo*, ex ſuffimento, vel ſuffitu, & thymiamate, quod fit ex aromatibus iam aliis punctis legunt מקטרת *mecuterath*, id eſt; ſuffita, vel ſuffumigata. Sed eòdem redit ſenſus. Quocirca Septuag. vertunt: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit è deſerto tamquam truncus fumi euaporans myrrham, & thus, ex omnibus pulueribus unguentarii*. Aquila: *ſicut ſimilitudo fumi ex ſuffimento myrrhæ, & thuris*, &c. S. Amb. Epiſt. 62. *ſicut vitis propago fumo incenſa, odorificata myrrha, & thure ab omnibus pulveribus unguenti*.

Grammaticalis ergo corticia litteræ ſenſus eſt, q. d. Obviantes ſponſæ, eamque admirantes dixerunt: quæ eſt iſta ſponſa procera, & decora, tam magnificè per agrum incedens versùs Jeruſalem, ac ſuaviſſimum odorem expirans? quò enim magis incedendo aſcendit, eò procerior apparet, ac ſuaviorem myrrhæ, thuris, ceterorumque aromatum exhalat odorem, adeoque perſimilis videtur virgulæ, ſive columellis fumi, quæ inſtar palmæ recta aſcendunt in altum, ac gratiſſimum myrrhæ, thuris, & aromatum (ex quibus in pulverem redactis commixtæ & conflatæ ſunt) igne incenſorum halitum expirant, & obviis quibuſque aſpirant.

Chaldæus de more hæc de Synagoga accipit typicè: Nam Synagoga typus fuit Eccleſiæ: *Quando*, inquit, *aſcenderunt filii Iſrael de deſerto, & tranſierunt Iordanem cum Ioſue filio Nun, dixerunt populi terræ: Quæ eſt iſta gens electa, quæ aſcendit de deſerto ſuffumigata ab incenſo aromatum, & adiuta propter meritum Abrahæ, qui ſeruiuit & orauit coram Domino in monte Moriah, & extenſa oleo unctionis propter iuſtitiam Iſaac, qui ligatus fuit in domo Sanctuarii, qui vocatus eſt mons thuris, & fiunt ei mirabilia propter miſericordiam Jacob, cum quo luctatus eſt uſque ad aſcenſum auroræ, & prævaluit illi, & liberatus eſt ipſe, & duodecim tribus eius*.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

PRimitiva Eccleſia ex Apoſtolis, ceteriſque Judæis in Sion & Jeruſalem collecta, audita S. Cornelii per S. Petrum, ac Gentium per S. Paulum & Barnabam converſione admirans exclamat: *Quæ eſt iſta* nova & bella Eccleſia, ex deſerto gentilitatis tenuiter & graciliter aſcendens, ſicut virgula fumi, ſed ex continua fumi aſcenſione ſurſum agglomerans ſeſe in magnam excreſcit amplitudinem, atque ſuaviſſimum virtutum expirat odorem? Spirat enim thura, id eſt, Chriſti Deitatem: credit enim Chriſtum eſſe Deum, illique thura, id eſt, ſacrificia & divinos offert honores: ac myrrham humanitatis, & Paſſionis Chriſti. Credit enim Chriſtum Deum pro nobis aſſumpſiſſe humanam naturam, in eaque paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum: ac univerſum pulverem pigmentarium, id eſt, reliquam doctrinam Evangelicæ prædicationis exhalat, & quaquaverſum diffundit. Ita Philo Carpath. Juſtus Orgelit. Theodoret. Aponius, Beda, & Anſelmus. qui cenſet hæc eſſe verba fidelium primitivæ Eccleſiæ, licèt Rupertus cenſeat hæc eſſe verba ſponſi Chriſti. Caſſiodorus verò eſſe ſodalium ſponſi. Audi Theodoretum: *Non immeritò anima pia ſimilis dicitur fumo ſuffimenti, quæ, ut Apoſtolus ait, membra ſua conſtituit hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem: dicitur autem redolere myrrham, thus, ex univerſis pulveribus pigmentarii: quia Chriſti humanitatem per myrrham deſignatam, & divinitatem ſignificatam per thus adorat, ſponſique tum mortem credit, tum eſſentiam ſempiternam confitetur. Sicque ex univerſis pulveribus pigmentarii myrrham, & thus ipſius admirati Angelos ſanctos: quoniam etſi ea habet alias virtutes ex divina ſcriptura tamquam ex pigmentarii officina depromptas, in ipſa tamen excellit myrrha & thus, id eſt, ſponſi Divinitatis, & Humanitatis cognitio*.

Thus orationem, myrrha mortificationem innuit.

Rurſum Eccleſia ſpirat thura, quia orationi eſt dedita; & myrrham, quia ſtudet mortificationi affectuum, ut veterem Adam exuat, & novum induat, qui ſecundùm Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate veritatis. Epheſ. 4. 24. ac univerſum pulverem pigmentarium, id eſt, humilitatem, obedientiam, eleemoſynam: ceteraſque virtutes, quæ comites imò filiæ ſunt orationis & mortificationis. Sicut enim aromata contrita & in pulverem contuſa igneum, quem in ſe concludebant, halitum exhalantes, ſuaviorem expirant odorem: ſic & virtutes per humilitatem quaſi comminutæ & contritæ, ſuaviùs Deo & hominibus redolent. Ita S. Gregor. Beda, Aponius & ceteri, ac S. Ambr. l. de Iſaac c. 5.

Pulvis pigmentarius, virtutes orationis & mortificationis comites.

Hic ſenſus liquet ex eventu, quem hiſtoricè narrat S. Lucas Actor. 10. & ſeq. ubi fideles Judæi audientes Gentium converſionem, admirantes exclamaverunt: *Quia & in nationes gratia Spiritus ſancti effuſa eſt. Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitam*. Item ex eo quod de hac converſione Gentium prædixit Iſaias c. 35. 1. *Lætabitur deſerta & invia, & exultabit ſolitudo & florebit, Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli, & Saron: Ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri*. Et c. 41. 18. *Aperiam in ſupinis collibus flumina, & in medio camporum fontes, ponam deſertum in ſtagna aquarum, & terram inviam in rivos aquarum. Dabo in ſolitudine cedrum, & ſpinam, & myrtum, & lignum olivæ: ponam in deſerto abietem, & ulmum & buxum ſimul*. Et cap. 43. v. 19. *Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoſcetis ea: ponam in deſerto viam, & in invio flumina glorificabit me beſtia agri dracones, & ſtruthiones: quia dedi in deſerto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo*. Vide ibi dicta. Hoc eſt quod admiratur Apoſtolus, *quod aliquando*, inquit, *vos gentes in carne*, &c. *Quia eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati à converſatione Iſrael, & hoſpites teſtamentorum, promiſſionis ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo: nunc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti*. Epheſ. 2. 12. imò cadentibus à fide Judæis, in Eccleſiam ſubrogatæ ſunt gentes: Quod obſtupeſcens Apoſtolus exclamat: *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inveſtigabiles viæ eius!* Rom. 11. 33.

Converſio gentium mira quadruplicitér

Nota, converſio Gentium fuit admirabilis reſpectu omnium cauſarum. Primò materialis, quia converſi fuere homines ſuperbi, carnales, feri, barbari, & inepti ad diſciplinam Chriſti. *Primò.* Secundò formalis, quia converſio & Sanctitas Chriſtiana conſiſtit in mortificatione paſſionum, in humilitate, in caſtitate, in patientia, in amore inimicorum, & ſimilibus, quæ naturæ corruptæ repugnant. *Secundò.* Tertiò efficientis, quia facta eſt ab Apoſtolis, qui erant piſcatores, pauperes, viles, rudes illiterati, infœcundi, uti docet Apoſt. 1. Corinth. 1. *Tertiò.* Quartò finalis; quia finem habet gloriam, non terrenam, ſed cæleſtem: unde contra naturam quaſi in cœlum conſcendere debet. *Quartò.* Hinc.

Aſcendit Eccleſia Primò.

Dicit *aſcendit*, Primò, quia ſicut vapor fumi terreſtris, vel paluſtris radiis Solis excitatus de deſerto aſcendit in altum; ſic è deſerta gentilitate, radiis gratiæ Chriſti excitatus aſcendit ſuaviſſimus vapor & odor contritionis, orationis & cæterarum virtutum. *Secundò.* Secundò, quia Chriſtus aſcendens in cœlum poſt ſe trahit Eccleſiam, ut mentem & cor transferat ad ſuperna, ac per cœleſtem vitam tendat ad cœleſtem gloriam. Unde ait Apoſtolus: *conſedere* nos *fecit in cæleſtibus Chriſto Ieſu*. Epheſ. 2. 6. Quocirca Eccleſia non tantùm triumphans, ſed & militans vocatur cœleſtis, imò cœlum, quia à cœlo à Deo vocatur ad vitam cœleſtem, ipſumque cœlum, juxta illud Apocal. 21. 2. *Vidi ſanctam civitatem Ieruſalem novam deſcendentem de cælo à Deo, paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo*. Qua de cauſa cœtus Gentium hic de deſerto idololatriæ, & gentilitatis aſcendere dicitur ad Eccleſiam militantem Chriſti, utpote vocatione altam, & doctrina, vitaque cæleſtem. *Tertiò.* Tertiò, quia alludit ad aſcenſum & iter Hebræorum ex deſerto Arabiæ, duce Moyſe in Sion & Jeruſalem, prævia columna ignis & nubis: hic enim erat typus Eccleſiæ Gentium ex deſerto infidelitatis aſcenſuræ ad primitivam Eccleſiam Apoſtolorum, & fidelium ex Judæis converſorum in Jeruſalem & Judæa.

Senſus ergo eſt, quem patheticè exprimit, Coſmas Hortolanus, q. d. Primitiva Eccleſia, id eſt, primi fideles è Judæis converſi, Paulo & Barnaba, convertentibus gentes ad Chri-

ad Chriſtum, Actor. 13. Quid eſt, ò Paule & Barnaba, quod ego de deſerto Gentium ſurgere video? quæ eſt iſta nova ſponſa, quam vos pronubi ex deſertis Gentibus aſcitam, in ſponſi mei thalamum inducitis tantoperè ſuffumigatam, myrrhæ & thuris omniumque aromatum unguentarii arte contritorum ac commixtorum ſuffitum ſpirantem, ut qui ex ea exhalat vapor, virgulam primùm, deinde in altum ſe agglomerans altiſſimas palmas, & columnas referre videatur? nimirum propter aſſiduas orationes, & omnis generis pia opera, quæ fide & charitate, qua ipſa tota ardet, cùm prodeant, velut ſuaviſſimi holocauſti nidores, uſque in Dei conſpectum in cælum continenti caligine ſeſe attollunt, ac ſponſum meum vehementer oblectant. Quis unquam credidiſſet tantam Gentium multitudinem olim Chriſti ignaram, à Republica Iſraelitica alienam, teſtamentorum promiſſionis extraneam, omni ſpe, & vel ipſo Deo carentem, nunc civitatis Dei jure eſſe donatam, quin & repudiata Synagoga matre mea, Chriſti ſponſi mei conjugio nobilitatam! Admirabantur olim, & ſtupebant planè Gentes Chananææ, quum viderent majores noſtros de deſerto Arabiæ aſcendere, & præcedente eos columna fumea, interdum & ignea de nocte in ſuas invadere poſſeſſiones. Jam nunc viciſſim miramur Judæi, Gentes è deſerto infidelitatis aſcendere, & fidei ac charitatis ſuæ caliginoſum, ſuaviſſimeque olentem fumum, inſtar palmarum & columnarum aromaticarum furſum ſpirantes, in regnum Euangelicum Genti noſtræ hereditarium irrumpere. Sed quas vobis Doctoribus, intelligo coheredes mihi, & corporales, ac compartícipes ſuæ promiſſionis, à Deo electas, civitatem noſtram; omneſque fortunas cum ipſis lubens communico. Quas video virgines animas fide, charitate, & conſummata juſtitia mihi proximes, vobis paranymphis Chriſto meo deſponſatas, & ad ipſum (ut Regium vatem nemini prædicere) adductas eſſe, in communem thalamum lætabunda, & præ gaudio geſtiene admitto.

Symbolicè.

Symbolicè, tres Anonymi apud Theodoretum ſic explicant: *Quænam eſt iſta, quæ ex habitu a peruncbationibus remota per virtutem & ſcientiam ad Deum ſublata conſcendit, velut ſurculus fumi, qui ab igne ſylvam depaſcente levis in aera tollitur. Sic enim anima ſpiritu ſuccenſa, per actionem quidem carnis craſſitudinem, per contemplationem autem rerum ſpecies extenuans; probis tum moribus, tum ſermonibus levis ad Deum fertur, nec terreno pondere deprimitur. Hac ratione myrrham & thus ex aromatibus, atque univerſo pulvere pigmentarii redolens, ad cæleſtem ſponſum provehitur.* Singula deinde ſingulis ita adaptant: *Virtute igitur quaſi myrrha, cum carnis ſenſum mortificat, fragrat: ſcientia vero quaſi thure, tamquam veritatis notis, ſeipſam divinam imaginem oſtendit. Ita rerum naturas pertranſiens, ſuaviter olet ad earumque tendit auctorem: ex quibus inſtar pulveris earum rationes & modi excitantur ei, attenuante hic veritatis ſemitis exploratricibus accurato ſermone, qui totum hoc tamquam in igne ſpiritus exsequis.*

Et univerſi pulveris pigmentarii.

ID eſt, omnium virtutum, quæ in ſingulis fidelibus reſplendent: *quia ſicut multa*, inquit Apōnius, *ſuaviſſimi odoris aromata in unum pulverem redacta, ad delicias regum a pigmentariis aromata præparantur; & dum ſunt multa in unum corpus collecta, unu magni odoris virgula, vaporata ignibus redditur: ita unanimitate multorum populorum confeſſio rectæ fidei & rationum unum ſuavitatis odorem in conſpectu Dei reddere demonſtratur, velut pigmentarius rationalis, congregat ſenſus cæleſtia aromata.*

Cur Eccleſia odore Aromatū fumo comparata?

Quocirca Eccleſia omnibus ſe ſpectandam vel noſcendam exhibens, ſuo ſplendore omnes gentes ad ſe invitavit & attraxit; hinc comparatur fumo aromatum odoratorum: Fumus enim aſcendens in omnium, qui oculos habent apertos, aſpectum incurrit: odor verò in nares eorum, qui cæci ſunt, vel oculos habent clauſos. Secundò, varietas hæc odoris, id eſt, famæ omnium virtutum, omnes ſibi conciliavit. Alius enim trahitur odore caſtitatis, alius humilitatis, alius charitatis, alius alterius virtutis. Audi Bedam: *Eccleſia aſcendit ſicut virgula fumi ex aromatibus, &c. quia una ex multis perſonis fidelibus conſtruitur; quia diverſis floridæ virtutibus quædam inſtar myrrhæ amplius mortificandis carnis voluptatibus inſiſtunt; quædam ad ſignum thuris peculiariùs crebris orationibus vacant; aliæ aliis bonorum operum fructibus deſudant, una tamen omnes igne ſpiritus inflammata, quaſi una fumi virgula in diſcreto per omnia ſtudio, ac devotione communi vitæ cæleſtis alta requirunt.*

Tertiò, S. Anſelmus per pigmentum accipit virtutes; per pulverem humilitatem: quia ut virtutes Deo & hominibus placeant, debent humilitate ornari, ut homo ſeipſum quaſi in pulverem redigat, ſeque nihil eſſe, nihilque poſſe reputet.

Quartò, S. Gregor. homil. 22. in Ezech. & Caſſiodor. per pulverem & pulveriſationem aromatum accipiunt ſubtile examen operum, quia, inquit Caſſiodorus, ſanctorum actiones magna diſcretione conſiderandæ ſunt, & tamquam cribro ſubtiliſſimæ conſiderationis eventilandæ, ne quid forſ eè in illis durum reſideat.

Eccleſia Gentium, palmes eſt, Chriſtu viti inſertus.

Porrò S. Ambroſ. pro *ſicut virgula fumi*, legit *ſicut vitis propago*, quod licèt ab Hebræo & Græco diſſonet, commodum tamen habet ſenſum. Eccleſia enim gentium quaſi palmes inſerta eſt viti, putà Chriſto, quia ab eo omnem fidem, gratiam, ſanctitatem, ſapientiam, ſpiritum haurit; ſicut palmes omnem ſuam vim & ſuccum haurit à vite. Rurſum etſi palmes aliquid è terra neceſſariò capit, illud tamen non ſugit vaſtum atque immundum, quale terrenum eſt, ſed per vitis radices extenuatum priùs atque purgatum, & in aliam quandam puriorem naturam antè conversum.

Sic Eccleſia omnem cibi, potus, veſtis, & rerum terrenarum uſum per gratiam Chriſti emundat, expolit, & perficit, ut ab iis non polluatur, ſed ſanctificetur, nec terreſtris, ſed cæleſtis evadat, quia omnibus iis utitur non ad guſtum, ſed ad Dei gloriam, & ſuam aliorumque ſalutem juxta legem, & voluntatem Dei. Hoc eſt, quod ait Chriſtus: *Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites: qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum; quia ſine me nihil poteſtis facere.* Joan. 15. 4. Audi S. Ambroſium libr. de Iſaac cap. 5. *Quæ eſt iſta, quæ cùm antè in inferno derelinquebatur, nunc inhæret Dei Verbo; quæ per deſertum, nimirum per hunc terræ locum incultum ſenſibus, & ſpinis noſtrorum obſitum delictorum, aſcendit ſicut vitis propago in ſuperiora ſe ſubrigens, fumus natus ex igne atque alta petens: tunc præterea bonis operibus fragrat: odor autem ille orationis pia redolet ſuavitatem, quæ tamquam ſuave pia precationis fragrat unguentum, quia de æternorum, & inviſibilium, non de corporalium poſitione compoſitum eſt: præcipuè tamen myrrham redolet, & thus, eo quod peccatis mortua ſit, & Deo vivat.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & animâ tendente ad perfectionem.

ANgeli, inquit Nyſſen. Theodoret. S. Ambroſ. aliique, & homines talem animam cernentes, quaſi admirantes dicunt: Quænam eſt iſta, quàm ſtrenua, quam fortis, quæ cum deſcendere deberet, eò quòd ex Adæ terra compacta eſt, originiſque pondere per ima ſcelerum præcipitem ſe dedit, nunc vi nova planeque mira in virtutis ardua conſcendit? Aſcendit, inquam, de deſerto mundi, ubi ſolitudo eſt virtutis, & ſanctitatis, ubi inter homines animales, & craſſos, qui nil niſi terrena cogitant, & ſapiunt, ac inter dracones, id eſt, dæmones periculosè degit, & vivit, quos omnes prætergreſſa; ſola in altum perfectionis culmen animosè ſcandit: Perſimilis eſt virgulæ fumi ex myrrhæ, thuriſque aromate, igne aduſto exurgenti; nam mortificationis amarulentæ myrrha, & orationis thus eraditum divini amoris incendio, ſurſum fertur, & ut virga quædam directionis, igneo charitatis motu in Deum extenditur: Mortificatio enim carnis pondus, quod mentem degravat extenuat; oratio verò quæ ſponte ſua fertur ſurſum, eſt ſpiritualis levitas, qua mens hiat in ſuperna: hiſce ergo duabus quaſi levitatis alis anima vehitur ſurſum: *Et univerſi pulveris*

Deus vt Pigmentarius Animam tentationibus, & tribulationibus conterit & humiliat.

uerus pigmentarii: quia Deus velut ſcientiſſimus pigmentarius animam piam tentationibus, tribulationibus, morbis, perſecutionibus quaſi malleis conterit, humiliat & quaſi in pulveres redigit, ut eius patientiam & virtutes probet, acuat & perficiat: hæ enim tot ærumnis quaſi attritæ, dum ab igne charitatis corripiuntur, & ſuaviùs fragrant, & rectiùs in Deum inſtar virgulæ fumi feruntur: penetrat enim eas tritas ignis faciliùs, & in ſubtiliorem quandam naturam concurrit: ſicut odorati paſtilli priuſquàm acerris vel thuribulis iniiciantur, ſolent conteri, ac in pulverem redacti prunis iniiciuntur, ut citiùs excitetur fumus, ocyuſque exſpiret ſuavis illa fragrantia, quæ naribus hauriatur. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Philo, Joannes Carmelita & cæteri. Audi S Gregorium: *In deſerto anima ſancta vivit, dum regno exul, inter beſtias, dæmones videlicèt, degit. Hic enim etſi non omnino à ſponſo deſeritur, tamen dum in carne eſt nondum ad certam eius viſionem admittitur, dum ab eo per exilia & tentationes peregrinatur; quia dum adhuc cum eo non regnat, deſeri ab eo ſibi videtur. Ob hoc ſemper laborat ut aſcendat, ut quem valde diligit magis ac magis ſentiat; quatenus quoniam perfectè eum in deſerto non tenet, vel ipſo eius deſiderio ſe reficiat, ut ſic in via roborata, quandoque ad hoc quod diu concupiuit perueniat.*

Gregor.

Subdit deinde poſt nonnulla: *Bene autem ſicut virgula fumi aſcendere dicuntur, quia & odorem bonæ famæ & ſubtilitatem mentis habere dicuntur*. Mox dat cauſam cur fumus hic myrrhæ & thuris; *Myrrha quippe mortuorum corpora condiuntur ne putreſcant; thura verò accenduntur ut redoleant. Per myrrham ergo carnis Mortificatio deſignatur, per thus verò Orationum munditia intelligitur. Sancta igitur anima, dum carnem ſuam à putredine vitiorum mortificat, dum omnes mundi voluptates per continentiam abnegat, quaſi myrrham mortuo corpori adhibet, ut poſt iudicium à corruptione æterna ſanum permaneat. Cùm verò ſe ad cæleſtia maiori deſiderio accendit, & à cordis cubiculo omnes ſuperfluas cogitationes ferventer abiicit, quaſi thuribulum cor ſuum coram Deo facit: in quo dam per dilectionem virtutes congregat, quaſi carbones in thuribulo coaptat, in quo ſeipſam menti in conſpectu Dei igne charitatis accendat. Dumque ferventes & mundas orationes ad Deum emittit, quaſi fumum aromaticum ex thuribulo educit, ut coram dilecto ſuavè redoleat, & proximos ad eius amorem concitet.*

Cur dicitur, pulveris pigmentarii, *non* pigmentii? *Moraliter.* Gregor.

Denique notat dici *pulverem pigmentarii*, non *Pigmentum*, cauſamque ſubiicit: *Pigmenta quippe facimus, quando virtutes congregamus in corde. Quando verò ipſas noſtras virtutes per ſingula quæque opera diligentius retractamus, ne quid in operibus noſtris inculcum remaneat, ne inter virtutes vitium lateat; tunc procul dubio unguenta virtutum quaſi in pulverem tundimus, ut eò mundiora ſint opera noſtra, quò ſubtilius ea ab omni ſubreptione vitiorum diſcernere non ceſſamus. Huiuſcemodi mentes dilecto ſuo delectabiles ſe per eius gratiam faciunt, & dum ab omni mundano ſtrepitu ſe dividunt, locum in quo ſponſus requieſcat in ſeipſis componunt.* Igitur anima ſancta ſeſe in holocauſtum offerens Deo per orationem quaſi thus, & per mortificationem quaſi myrrham, & per omnem pulverem pigmentarium, id eſt, per eleemoſynam & quamlibet aliam virtutem charitatis igne ſuccenſam, rectà aſcendit ad Deum, illique fragrantiſſimum thymiama exhalat in odorem ſuavitatis, quo oblectatur & paſcitur Deus.

Deſertum primò, eſt mundus.

Porrò per deſertum primò notat mundum & mundanos. Primò quia, ut ait Richard. de S. Victor. Mundus ſterilis eſt, & areſcit, nec fructum habet quia non novit Chriſtum, nec Spiritum ſanctum poteſt accipere. Secundò, quia, ut idem addit, amatores eius deſerti ſunt, quia deſeruntur à Deo, & quia ipſum deſerunt Deum: Sicque per deſertum iſtud aſcendit pia anima, quatenus à malorum conſortio ſe ſegregat, & ad bonos dilectione tranſit, eoſque imitatur; quatenus inter deſertos à gratia, & inter deſcendentes proficit. Tertiò, quia, ut idem addit, quia ſeipſum (& ſui amatores) deſerit & in ſe deficit: quotidie enim cum tempore gaudia temporis tranſeunt, & quot dies, tot gaudia dierum prætereunt. Unde cùm gaudia iſta anima perfecta contemnit, & ad ſupernum & verum gaudium tendit, & per deſertum aſcendit. Hugo verò de S. Victore: Mundus, ait, eſt deſertum propter copiam malorum & inopiam bonorum. Rurſum cor pravum ait eſſe deſertum, quia culturam non habet & ger- A minat noxia, & in eo beſtiæ habitant. Unde S. Bernard. ſerm. 59. ex parvis *Aſcendit*, inquit, *anima pænitens per deſertum, terram ſcilicet inviam, & inaquoſam; peccatorum ſuorum recordando*.

Secundò, eſt vita ſolitaria.

Secundò, per deſertum Rupertus accipit vitam ſolitariam, Beda converſionem ſanctam, *quæ à mundi illecebris ſeparata, Dei tantùm legi ſeruanda, & cæleſtium præceptorum ſit obſeruationi dedita, quæ eſuriens & ſitiens iuſtitiam manna ſolummodò verbi cæleſtis veſcatur, & fonte vitæ, qui de ſpirituali petra emanat, potetur, iuxta illud: Sitivit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. In terra deſerta, invia & inaquoſa: & ſic in ſancto apparui tibi*. Pſ. 62. 2. qualis eſt vita Religioſorum.

Tertiò, eſt Cor pium.

Tertiò Hugo Victor. lib. 1. Erudit. Theol. c. 3. *Deſertum*, inquit, *eſt cor bonum, quia longè eſt à ſtrepitu & tumultu, & non conculcatur frequentia terrenarum actionum & cogitationum, ſed virens permanens, & floridum, germina virtutum producit, & canit ibi turtur ſpiritus ſanctus; & non auditur vox hominis, neque ad hominem pertinentis:* B

Unde S. Anſelmus notat ſponſam in lecto dormire, ut liquet ex verſ. præced. & ſimul dormiendo aſcendere, quia, inquit, uno eodemque tempore & ſoporatur & aſcendit, cùm ab exterioribus curis, deſideriiſque carnalibus anima ſit quantùm valet alienat, & bonæ operationis, ſed cogitationis profectibus ad viſionem ſui conditoris appropiat. Ita ipſe: ſed veriùs eſt alium hìc eſſe Actum ſcenæ, quo ſponſa vigilans inducitur quaſi aſcendens, uti dixi.

Quartò, eſt humilitas Chriſtiana.

Quartò, Rupert. & S. Bern. l. ſententiarum, per deſertum accipiunt ſimplicitatem & humilitatem Chriſtianam, quia ipſa à multis deſeritur; *quia nullus fere eſt imitator Chriſti, qui ſtudeat bonum iſtud operari. Per hoc deſertum neceſſe eſt ut aſcendamus ſicut virgula fumi ex aromatibus, cùm virtutum ſtudio & diſciplina excitati, proximos noſtros ad bene agendi ſimilitudinem incitamus.* Hæc illi.

Anagogicè.

Anagogicè S. Ambroſius in Exodi cap. 16. ſic legit, ſicque explicat: *Quæ eſt hæc, quæ aſcendit à deſerto ſicut* C *vitis propago, fumo incenſa, odorificata myrrha & thure ab omnibus pulveribus unguenti? Emole*, inquit, *& tu ſidem tuam, ut ſis ſicut illa anima, quæ Chriſti in ſe charitatem excitat, quam mirantur aſcendentem virtutes cælorum, quòd ſine offenſione aſcendat cum lætitia & iucunditate, ſicut vitis propago, & ſicut fumus ſe ad ſuperna ſubrigat, fragrans odorem reſurrectionis pia, & ſuavitatem fidei. Pulchrè autem ſubtilitatem eius expreſſit pulveris comparatione & unguenti commemoratione; quia in Exodo* Exodi 30. *ſubtile legimus ex multis compoſitum thymiama, illud verò eſt incenſum propheticum, quod eſt ſanctorum oratio, ut dirigatur in conſpectu Domini, ſicut & David dicit: Dirigatur Oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo*. Pſalm. 140.

Virgula fumi quid? Reſp primò humilitas.

Quæres, quid ſymbolicè ſignificet virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, thuris, &c.

Primò, Richard. de S. Victore per virgulam fumi accipit humilitatem, quæ aſcendit, quia ſola ſui cultores exaltat. Sponſus ergo non virgæ, ſed virgulæ tenui aſſimilatur, ut velocitas aſcendendi notetur: *Virgula enim*, inquit, *quæ creſcendo groſſantur, non nimis in altum ducuntur: ſed virgulæ, quæ velociùs & ſurſum creſcunt, ſubtiliores, & minores ſunt*. Huc facit, quod balſamum, qui eſt odoratiſſimus liquor & præſtantiſſimus (ſicut ex certa nobis relatione illorum conſtat, inquit Titelmanus, qui inſignem illum balſami hortum, unicum in toto orbe apud Cayrum in Matha- D reà viderunt) non ex arboribus colligitur, ſed quaſi virgultis quibuſdam ſive viminibus, ad eum ferè modum, quo apud nos illa creſcunt viminea, in quibus uvæ creſcunt, quas ſancti Joannis appellamus. In eodem quoque horto alia plurima aromata colliguntur potiùs ex herbis aut vitibus, quæ annuam requirunt culturam, quàm ex amplis latiſque arboribus.

Hæc omnia deſignant Deum per humilia & humiles magna & præſtantia operari, in operibus tum naturæ, tum potiùs gratiæ.

Secundò: Anima Sancta.

Secundò Caſſiodorus anima ſancta, ait, vocatur virgula fumi, quia gracilis eſt & delicata, diſciplina Spiritus ſancti attenuata, ſubtilis, non habens groſſitudinem carnalium deſideriorum. Sic & S Gregor. Ergo anima pia recta eſſe debet & ſubtilis, ut in cœlum ſeſe porrigat & extendat.

tendat. *Sicut virgula recta eſt & gracilis, in longum porrecta*, ait Hugo de S. Victore lib. 2. Erudit. Theolog. cap. 10. *Quia tantum ſurſum tendit, recta eſſe debet, & quia arcta eſt via, gracilis, & quia longa, porrecta. Item non eſt virgula ligni inſenſibilis & duri, ſed fumi qui ſpeciem habet, ſubſtantiam non habet. Cùm enim cernitur, aliquid eſſe videtur; cùm manus apponitur, nihil invenitur. Sic bonus quiſque hic eſſe videtur per carnis ſpeciem, ſed hic non eſt per dilectionem. Item fumus de igne aſcendit, quia deſiderium ex amore venit. Et qualis fumus? ex aromatibus myrrhæ: Pigmentarius eſt Chriſtus, pigmenta virtutes, myrrha mortificatio carnis: thus mentis devotio; univerſus pulvis pigmentarii virtutum omnium multitudo.*

Tertio. Tertiò S. Bernard. ſerm. 59. inter parvos hæc accipit de aſcenſu animæ peccatricis per pœnitentiam: *Aſcendit*, inquit, *anima pœnitens per deſertum, peccatorum ſuorum recordando. Aſcendit ſicut virgula eadem peccata humiliter confitendo. Quæ confeſſio rectè fieri ſicut virgula fumi dicitur, quia per plures peccatorum ſpecies, tamquam fumus de thuribulo per plura foramina derivatur. Et notandum quòd, cùm fumus numquam habeat ſplendorem, nonnumquam tamen habere poſſit odorem. Quòd hic fumus confeſſionis odorem quemdam pietatis habeat, innuitur ex his, quæ ſubiunguntur. Ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & univerſi pulveris pigmentarii. Confeſſionem debet ſemper comitari myrrha & thus, id eſt, mortificatio carnis, & oratio cordis: Alterum enim ſine altero aut parum, aut nihil prodeſt. Nam, qui carnem mortificat & orare diſſimulat, ſuperbus eſt.* Et paucis interjectis ſubiicit: *Et univerſi pulveris pigmentarii. Poſt recordationem & confeſſionem peccatorum, poſt mortificationem & orationem exhibendus eſt fructus eleemoſynarum. Quæ bene* pulvis *dicuntur, quia de terrena ſubſtantia fiunt,* Pigmentarius *verò, quia ſuaviſſimum odorem emittunt. Hinc eſt quod Cornelio benè agenti dictum eſt: Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt. Vel univerſi pulveris pigmentarii, ideo dicitur, quia non ſolùm magna, ſed etiam minima quæque peccata commerenda ſunt per confeſſionem, & diluenda per compunctionem.*

Quarto. Quartò, & aptiſſimè S. Gregor. Juſtus, Philo, Aponius, Beda, & alii per virgulam fumi accipiunt animam ad cæleſtia anhelantem. Verba S. Gregorii in hunc locum ſuperiùs recitavi. Audi nunc eumdem homil. 22. in Ezech. ſub finem: *Tranſcendemus per deſiderium omnia, ut mente colligamur in unum. Non iam timore pœnarum, non memoria vitiorum, ſed amoris flamma ſuccenſi, ardeamus in lacbrymis tum odore virtutum.* Cauſam ſubdit: *Sancta quippe electorum Eccleſia, cùm ab hoc mundo in ſanctis precibus ardenti amore ſe erigit, per deſertum, quod deſerit, aſcendit: Qualiter verò aſcendat, adiungit: ſicut virgula fumi ex aromatibus. Fumus de incenſo naſcitur, quod orationem deſignat: fumus excutere lachrymas ſolet. Itaque fumus ex aromatibus, compunctio orationis concepta ex virtutibus amoris: quæ tamen oratio fumi virgula dicitur, quia dum ſola cæleſtia poſtulat, ſic rectà progreditur, ut ad terrena ac temporalia appetenda pro terreno ſtudio minimè reflectatur. Virgula autem & non virga nuncupatur, quia interdum in compunctionis ardore tantæ ſubtilitatis æſtuat vis amoris, ut hanc nec ipſe animus poſſit comprehendere, qui illuminatus meruit habere. Bene verò additur myrrhæ & thuris: Myrrhæ enim & thuris ſacrificium offerunt, qui & carnem mortificant, & remdolentem in conſpectu Domini amoris ſui hoſtiam incendunt; myrrham: quia ſe cruciant, & cruciando à vitiis conſervant: Thus verò, quia Dei viſionem diligunt, ad quam pervenire medullitùs exardeſcunt, ſeque ipſos ei in ſanctis virtutibus exhibent.*

Virgula fumi, anima ad cæleſtia anhelant.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus cenſet hæc eſſe verba Chriſti, humilitatem B. Virginis admirantis & celebrantis. q. d. Tu dicis (ſicut Abraham) pulvis ſum terræ, qualem ventus diſpergit, aura tollit; & ille dicit, non, ſed pulvis pigmentarius, ſive pulvis pigmentarii, pulvis myrrhæ & thuris, qualem pigmentarius Spiritus ſanctus conficit ex optimo thure, quod eſt ſuavitas mentis; & ex myrrha probatiſſima, quod eſt mortificatio ſive incorruptio carnis. Tu dicis, fumus ego ſum teter coram divinis oculis, qualis de camino ſive de fumario deficiens aſcendit, aſcendens deficit; & ille dicit, non, ſed fumus ex aromatibus myrrhæ & thuris, qualem decet aſcendere de aureo thuribulo ante altare aureum, uſque ad os & olfactum Domini. Talis fumus, imò talis fumi virgula, tu, ò beata Maria, ſuavem odorem ſpiraſti Altiſſimo, cæleſtibus diſciplinis erudita atque extenuata; Talis aſcendiſti per deſertum, id eſt, animam habens valde ſolitariam. Hæc penè ad verbum Rupertus. Porrò B. Virgo aſcendit ſicut virgula fumi myrrhæ thuris, & univerſi pulveris pigmentarii; quia quotidie per actus plurimos, habitibus ſuæ gratiæ & virtutum adæquatos (ipſa enim ex æquo cooperabatur gratiæ divinæ, ut cùm haberet gratiæ gradus intenſos ut centum, eliciebat actus intenſos ut centum, itaque merebatur alios centum gradus, idque aſſiduè ſemper duplicando) mirificè creſcebat & proficiebat in mortificatione, in oratione, ceteriſque virtutibus, præſertim in humilitate, quàm repræſentat pulvis pigmentarii, ita ut in fine vitæ gratia & meritis longè ſuperarit omnes homines & angelos, etiam Cherubinos & Seraphinos collectos & ſimul ſumptos, ut docet Franc. Suarez & alii.

Rurſum S. Hieronymus tom. 9. epiſt. 10. ad Paulam & Euſtochium de Aſſumptione B. Virginis, hæc eiſdem adaptat: *Quæ profectò feſtivitas*, ait, *ſicuti Beata Maria incomparabilis eſt virginibus ceteris, ita incomparabilis eſt omnium ſanctorum feſtivitatibus; & admiranda eſt etiam angelicis virtutibus. Propter quod ex perſona ſupernorum civium, in eius Aſcenſione admirans Spiritus ſanctus ait in Canticis: quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus? Et benè quaſi virgula fumi, quia gracilis & delicata, quia divinis extenuata diſciplinis, & aromata intus in holocauſtum incendio pii amoris, & deſiderio charitatis. Ut virgula, inquit, fumi ex aromatibus, nimirum, quia multis repleta eſt virtutum odoribus, manans ex ea fragrabat ſuaviſſimus odor, etiam ſpiritibus angelicis. Aſcendebat autem Dei genitrix de deſerto præſentis ſæculi virga de radice Ieſſe olim exorta; ſed mirabantur electorum animæ præ gaudio quænam eſſet, quæ etiam meritorum virtutibus angelorum vinceret dignitatem.*

Adverte hanc Epiſtolam non eſſe S. Hieronymi, nonnulli putant eſſe Sophronii; Baronius tom. 1. anno Chriſti 48. cap. 19. aſſerit neutrius eſſe, præſertim, quia ſcripta videtur poſt tempora Neſtorii, quia dubitat Auctor, an B. Virgo tam corpore quàm anima in cœlum ſit aſſumpta, cùm id ipſum certum ſit.

Denique omnia jam dicta præ omnibus attribuæ ſacratiſſimæ humanitati Chriſti: hæc enim prima & primaria eſt ſponſa Verbi, ut dixi in Prooemio cap. 2.

VERS. 7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael.*

HEbr. *Ecce lectulus ipſius, qui eſt Salomonis*, (id eſt, ecce lectus Salomonis, ut vertit Noſter, Septuag. Chald. & ceteris ad ſignificandam magnitudinem & excellentiam Salomonis, additur τὸ *ipſius qui eſt) circum quem ſexaginta robuſti ex robuſtis Iſrael.* Septuag. *Sexaginta potentes ex potentibus Iſrael.* Vatablus. *Sexaginta heroes ex heroibus Iſrael.* Syrus vertit *gigantes*: hi enim fuere fortiſſimi.

Alludit ad ſtipatores Salomonis, qui eum tam incedentem, quàm domi vel in lecto quieſcentem cuſtodiebant, uti Pontificem & principes ſtipant cuſtodiuntque Helvetii: numerat eos ſexaginta, vel quia tot præciſè erant, vel quia hic numerus perfectus eſt, ait Honorius: conflatur enim ex Senario, qui ex tribus primis ſui principiis, ſcilicet ex unitate, binario, & ternario, ſive ex duplici ternario conficitur, atque ex denario, qui primus eſt numerus compoſitus: primi enim novem numeri ſingulis conſtant notis; v. g. 1. 2. 3. 4. &c. Unde digiti appellantur: denarius verò, putà 10. componitur ex unitate & cyphra 0: atque denarius primus fons eſt ceterorum denariorum, putà 20. 30. 40. ac centenariorum 100. 200. 300. &c. ac millenariorum 1000. 2000. 3000. &c. Si enim decem duplices, triplices vel quadruplices, efficies 20. 30. 40. ſin decem multiplices per decem efficies 100. 200. 300. ſi per centum efficies mille, bis mille, ter mille. *Numerus ſexageſimus perfectus.*

Alludit

Alludit rurſum ad 30. fortes Davidis, qui recenſentur 2. Reg. 23. in fine, quos Salomon videtur duplicaſſe, ut eſſent 60. Unde Hieroſolymæ juxta Regiam, vel in ipſa Regia erat domus fortium. Vide Adrichom. in deſcript. Jeruſalem.

Cuius hæc ſint verba?

Aben Ezra cenſet hæc eſſe verba ſponſi, qui arguat ſponſam ſolam incedentem, q. d. Ego Salomon ſponſus tuus incedo ſtipatus ſexaginta fortibus, & tu audes ſola per deſertum incedere?

Luyſius Legion. ex adverſo cenſet hæc eſſe verba ſponſæ, quæ admirantibus ſuum, inceſſum reſpondeat, ut oculos à ſe in ſponſum ſecum in lectulo, id eſt, in lectica vectum convertant, ejuſque magnificentiam & pompam ſexaginta fortium admirentur.

Verùm Patres & Interpretes paſſim hæc; æquè ac illa verſus præcedentis accipiunt, ut dicta ab obviantibus ſponſæ, ejuſque pulchritudinem & magnificentiam celebrantibus; aut certè ut Theodoret. & Nyſſen. hom. 6. ab amicis ſponſi, ut ſponſam in ſponſi amorem accendant. q. d. Tanta eſt tui pulchritudo, ò ſponſa, ut ſponſus tuus Salomon pro te lectulo cuſtodes adhibeat ſexaginta fortes, ne quis te ipſi eripiat, aut quoquo modo noceat vel affligat.

Chald. per lectulum accipiens templum Salomonis, & per fortes Iſrael ſacerdotes ſic Judaicè vertit: *Quando ædificavit Salomon rex Iſrael domum Sanctuarii Domini in Ieruſalem, dixit Dominus in verbo ſuo: Quàm pulchra eſt domus ſanctuarii hæc, quæ ædificata eſt mihi per manus Regis Salomonis filii David, & quàm pulchri ſunt ſacerdotes in tempore, quo extendunt manus ſuas, & ſtant in ſuggeſtu ſuo, & benedicunt populo domus Iſrael: & illa benedictio circumdat eos, ſicut murus excelſus & fortis, & in ea prævalent & proſperantur omnes fortes Iſrael.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Lectulus Chriſti eſt Eccleſia Antiochena & Romana.

SAnctus Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Theodoretus, Philo, & alii ferè ad unum omnes per lectulum Salomonis accipiunt Eccleſiam, præſertim Gentium, in qua velut in lectulo Chriſtus, qui eſt verus Salomon, id eſt, Rex pacificus, requieſcit: Verùm quia Eccleſia eſt ſponſa, ſponſa autem non eſt lectulus, ſed quieſcit in lecto, hinc magis appoſitè per lectulum accipias Urbem primò Antiochenam, deinde Romanam: Antiochiæ enim primò S. Petrus cathedram Pontificiam collocavit, ibique reſedit per ſeptem annos; unde ibi primò fideles cognominati ſunt Chriſtiani. Actor. 11. 26. Sed poſt ſeptem annos Cathedram Antiochia tranſtulit Romam, ibique deinceps vivendo & moriendo firmiter collocavit, ac ſucceſſores ſibi conſtituit S. Clementem, S. Linum, S. Cletum, &c. Senſus ergo eſt. q. d. lectulus, id eſt, locus, in quo reſidet & quieſcit Chriſtus, & Eccleſia, olim fuit Antiochia, deinde Roma: ibi enim reſedit S. Petrus Romanus Pontifex, & Chriſti Vicarius cum ſuis ſacerdotibus & clericis, ibique moriendo Cathedram Pontificiam & Apoſtolicam ſtabilivit, & firmiter collocavit: Quare Romana Eccleſia eſt mater, doctrix & nutrix ceterarum omnium Eccleſiarum toto orbe diffuſarum. Hac de cauſa Chriſtus ei ſexaginta fortes, id eſt, plurimos inſignes Paſtores, Doctores, & Sanctos eximios aſſignavit & aſſignat, qui ejus illibatam fidem tueantur & propugnent, ne quis in Eccleſia error irrepat; ſicut primitivæ Eccleſiæ Antiochenæ aſſignavit Apoſtolos alioſque Doctores, qui irrepentem errorem Judaizantium de ſervandis legis Moyſaicæ cæremoniis, damnarunt & confutarunt. Actor. 15. Romanæ verò Eccleſiæ primitùs dedit fortiſſimos Pontifices, Cardinales, ſacerdotes, & fideles, qui contra Neronem, Trajanum, Decium, Diocletianum, &c. pro Chriſti fide fortiſſimè decertarunt per 300. annos, ac illius veritatem ſanguine ſuo & martyrio obſignarunt. Nam S. Petro, qui Pontificatum Romæ conſtituit, ejuſque ſucceſſoribus dixit & promiſit Chriſtus: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* Matth. 16. 18. hinc mirabile robur Chriſtus dedit omni-

Sexaginta fortes Eccleſiæ ſunt Paſtores, Doctores & Sancti.

A bus penè Romanis Pontificibus ad tuendam fidem & propugnandam Eccleſiam, ut liquet ex Hiſtor. Eccleſiaſticis & vitis Pontificum: quare hi vocantur meritò *fortiſſimi Iſrael*, quia ſicut Jacob fortiter luctans cum angelo, illique prævalens ab eo vocatus eſt Iſrael, id eſt, dominans Deo. Geneſ. 32. v. 28. Sic quiſque Pontifex ſanctus roboratus à Chriſto dominatur tyrannis, inferno, & dæmonibus, ac ſubinde per ardentes preces & vota ipſi Deo, ut jure Iſrael vocari poſſit. Exemplo ſint tot Leones & Gregorii, virtute invicti & ſanctitate eximii. Hinc aptè Roma dicitur quaſi ῥώμη. id eſt robur & fortitudo. Unde & Roma olim dicta eſt Valentia, teſte Solino initio Polyhiſt. Hinc rurſum Deus Eccleſiam conſtituit Romæ, ut eſſet munitior; quia urbs Romana, ſi ſitum ſpectes, eſt munitiſſima; una enim ex parte duplici mari infero & ſupero, altera Apennino & Alpibus quaſi vallo penè inſuperabili munitur & cingitur. Tutiſſima ergo ſedes Eccleſiæ eſt Roma, ut in ea quaſi in lecto Chriſto tutante conquieſcat. Vide Boſium de ſignis Eccleſiæ. Sicut igitur v. 1. Jeruſalem & Eccleſiam Hieroſolymitanam vocavit lectulum, in quo quis ſecretò, dormit, (hunc enim ſignificat Hebr. מִשְׁכָּב *miſcab*) ſic hìc

Cur caput Eccleſiæ eſt Roma?

B Antiochiam & Antiochenam Eccleſiam, ac Romanam inchoantem ac quaſi adhuc infantem, vocat מִטָּה *mitta*, id eſt, lectum extenſum & expanſum (nam נָטָה *nata* eſt extendere, expandere) quia ſcilicet in ea ſedens Petrus fidem Chriſti & Eccleſiam per Aſiam, Cappadociam, Bithyniam, Pontum, &c. extendit Eccleſiam verò Romanam jam ampliorem & magnificam verſu ſequenti vocat ferculum. Utramque autem ſtipant ſexaginta fortes. Antiochia ergo prima, deinde Roma, id eſt, Eccleſia Romana eſt lectulus, in quo requieſcit Chriſtus & Eccleſia univerſalis omnium gentium; quia in ejus fide, doctrina, & regimine ſecurè obdormit. Et ſic exponendi ſunt Patres, ut S. Gregorius, Philo, S. Thomas, &c. cùm per lectulum accipiunt Eccleſiam, ut ſcilicet intelligant primam & fundamentalem, putà Antiochenam & Romanam, quam tutantur fortiſſimi tum angeli, imò Archangeli eius cuſtodes, tum Pontifices, Prælati, & Doctores, tum ſancti cæleſtes & terreſtres. Nunc audi Caſſiodorum: *Lectulus Salomonis dicitur Eccleſia ſancta, quia in illa ſancti Dei ſepitis tumultibus vitioſis, amplexu veri pacifici delectantur. Sexaginta*
C *fortes ſunt Doctores, qui vel prædicando Eccleſiam muniunt, vel contemplando ad ſupernam beatitudinem pervenire deſiderant. Sexagenarius numerus ex ſenario & denario conſtat: Senarius verò perfectionem ſignificat operis; quia ſex diebus perfecit Deus opera ſua: Denarius verò remunerationem & præmium, quod in fine electis dabitur: unde & hi qui in vineam venerunt, denarium accepiſſe dicuntur. Doctores autem iſti, qui Eccleſiam cuſtodiunt non modò fortes dicuntur, ſed ex fortiſſimis Iſrael, omnium videlicet in Chriſto credentium, cunctis diligentium, qui Iſrael; id eſt, videns Deum appellatur.*

Prælatorũ virtus eſt fortitudo.

Moraliter hìc nota in Pontificibus; Prælatis, & Principibus maximè requiri fortitudinem: primò, qua ſuas paſſiones doment, ne vel metu, vel amore, vel avaritia à recto abduci ſe ſinant: Secundò, qua infidelibus & impiis generosè reſiſtant, juxta illud Eccleſiaſt. 7. 6. *Noli quærere fieri iudex, niſi virtute* (virili animo & robore) *valeas irrumpere iniquitatem.* Tertiò, qua errores & vitia populi ſeverè caſtigent & evellent. Unde hoc conſilium Jethro dedit Moyſi: *Provide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint avaritiam, & conſtitue ex eis* Exod. 18. 21.
D *Tribunos & Centuriones & Quinquagenarios & Decanos; qui iudicent populum omni tempore.*

Symbolicè. Lectulus. Chriſtus:

Symbolicè, S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 5. per lectulum accipit Chriſtum: In Chriſto enim Eccleſia & anima ſancta conquieſcit, *eo quod ei vita requies*, inquit S. Ambroſ. *in Chriſto debetur: Lectus enim ſanctorum Chriſtus eſt, in quo univerſorum feſſa ſæcularibuſque præliis corda requieſcunt.* Hinc Apocal. 14. dicitur: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Et de S. Stephano dicitur Actor. 7. *Obdormivit in Domino.* Et Pſalm. 4. *In pace in idipſum* (id eſt in Domino, ait S. Auguſt.) *dormiam & requieſcam.* Philo verò Cap. per lectulum Chriſti intelligit ſepulchrum, quod cuſtodierunt fortes Iſrael, id eſt, milites cuſtodes ſepulchri.

SECUN-

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

LEctulus Chriſti eſt mens ſancta, quam proinde ambiunt & cuſtodiunt ſexaginta, id eſt, plurimi fortes, tum angeli, ut Aponius, tum Doctores, & ſuperiores, ut S. Gregorius & Caſſiodorus, tum ſancti, ut Philo, ſancti, inquam, tam viventes, quàm vita functi, id eſt, Beati in cœlo, hi enim ſuis meritis, verbis & exemplis tutantur nos: maximè verò lectus Chriſti, qui eſt Salomon, id eſt, Rex pacificus, ait Beda, eſt anima quieta ſegregata à mundi tumultibus, quæ edomitis paſſionum fluctibus tranquillitatem æternæ pacis imitatur. Sic & Philo Carpath. *Quæcunque*, inquit, *ſponſa cor ſuum ſolicitudinibus mundi purgat ac vacuat, divinoque amore replet, cubiculum ſponſo ſuo parat Chriſto Jeſu, & cum eo ab omni perturbatione rerum humanarum requieſcit.* Per ſexaginta fortes, intelligit Apoſtolos atque martyres.

Allegoricè Lectus Chriſti fuit Crux. Audi S. Gregorium: *Salomon*, inquit, *id eſt, pacificus eſt Chriſtus, de quo ſcriptum eſt Epheſ. 2. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum: Salomonis ergo lectulum facimus, quando a mundi ſolicitudinibus omnino ceſſamus, dum in ſolo deſiderio Chriſti libenter pauſamus, atque ut nobiſcum pauſet, cor ab omni terrena cupiditate mundamus. Denarius autem numerus, ſi per ſenarium numerum multiplicetur, nimirum ſexagina completur. Per denarium itaque Decalogum legis accipimus: per ſenarium hoc totum tempus intelligimus, quod ſex diebus operatorüs volui videmus. Per ſexaginta igitur fortes, omnes perfectos, qui fuerunt ante nos in Eccleſia, intelligimus, qui dum decem præcepta legis, quò ſpiritalius, eò fortius in ſex diebus compleverunt, quaſi ſexagenarium numerum compleverunt. Hi lectulum Salomonis ambiunt, quia mentem ſanctam, in qua Chriſtus pauſat, verbis & exemplis muniunt, quibus ab aditu mentis venientes hoſtes repellunt.* Vide eumdem S. Greg. l. 7. Moral. c. 8.

Allegoricè, lectulus Chriſti, ait Aponius, fuit crux; in illa enim ipſe moriens quievit & obdormivi, ac ſponſam, id eſt, animam ſanctam in eadem ſecum quietem ca-

C pere, & velut in lectulo conquieſcere cupit, ut ipſi ſit ſimilis & conjux, id eſt, ejuſdem jugi ſocia, quia enim timeat crucem, cùm in ea ſocium ſecum cubantem, ſeque defendentem & confirmantem habeat Chriſtum; Crux ergo eſt lectulus, ob unionem cum Chriſto, certamque confidentiam in ejus ope & gratia defixam. Denique in cruce & crucis amore eſt Sanctorum requies: Fortes, qui eam cuſtodiunt, ſunt angeli; hi enim patientibus adſunt, ut eos corroborent, imò plura patiendi ſitim ſuggerant. Hinc ſunt ex fortiſſimis Iſrael, id eſt, ex primariis angelis, quos Deus martyribus & tribulatis ſubmittit, ut ingenerent ei vires, animoſque ad timores, quos Dæmon ingerit, & ad acerba quæque ſuperandum ſubminiſtrent, ſicut Tobiæ afflicto ſubmiſit Raphaelem, qui ait ſe eſſe unum è ſeptem, qui aſtant ante Dominum. Tobiæ 12. 15. Sic Eliſeus circumdatus ab exercitu Syrorum, vidit caſtra angelorum venientium ad ſui tutelam. Unde ait famulo ſuo Giezi timore perculſo: *Noli timere plures enim nobiſcum ſunt quam cum illis.* 4. Reg. 6. 16. Sic Jacob timens Eſau cum armatis ſibi obviam vidit Caſtra angelorum ſe propugnan-

D tium; unde locum vocavit: *Mahanaim*, id eſt, Caſtra. Geneſ. 32. 2. Sic angeli pro Moyſe & Hebræis pugnaverunt contra Pharaonem & Ægyptios perſequentes, eoſque merſerunt in mari rubro: Unde Moyſes Hebræis trepidantibus ait: *Nolite timere ſtate, & videte magnalia Domini.* Exodi 14. 13. Hoc eſt quod canit David pſal. 33. *Immittet* (Hebr. *chone*, id eſt, *caſtrametatur*) *angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.*

Tropolog. Lectus animæ eſt oratio. Tropologicè, lectulus, in quo anima placidè quieſcit eſt Oratio: ibi enim fruitur ſponſo ſuo, ac à ſe deficiens illi toto copulatur affectu; ibi viciſſim Chriſtus pacem, robur, gratiam, omniaque dona animæ immittit. Quocirca Dæmones omni ſtudio orantes interturbare, & ab oratione avocare conantur; ſed angeli orantibus aſſiſtunt, qui vim dæmonum infringunt & orantes in oratione conſervant uti docet S. Nilus tract. de Oratione c. 44. & ſeq. ac c. 69. & 75.

A Rurſum lectulus Chriſti eſt Charitas, quam defendunt fortes Iſrael, id eſt, virtutes omnes præſertim mortificatio, quæ gladium admovet femori, id eſt, concupiſcentias carnis reſecat & jugulat. Rurſum ſexaginta fortes ſunt bonæ cogitationes, quas ſibi jugiter acceſſit, omnes malas cogitationes arcet, ac charitatem propugnat. Ita tres Anonymi apud Theodoret. *ſexaginta fortes*, aiunt, *ſunt cogitationes efficaces, quæ divina virtute undique tuentur animam ad Dei quietem præparatam, adverſus fallacias ſpirituum improborum. Ratio enim quæ quinque ſenſibus præeſt ſimul cum ipſis ſenſibus accepta, ſenarium conficit numerum. At cùm divina præcepta quæ ſunt decem numero, is qui ſenſibus ratione imperat, perficit, numerum abſolvit ſexagenarium in virtute vivens, ut dictum eſt. Ex fortiſſimis Iſrael hi ſunt omnino veræ mentis Deum videntis motiones, in quibus conſtant efficaces illæ cogitationes ad bonum peragendum.* *Charitas.*

Porrò non eſt mediocris animi fortitudo, ait S. Ambroſ. lib. 1. offic. c. 39. *quæ inexpiabili prælio adverſus omnia vitia decertat, invicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior adverſus voluptates, dura adverſus illecebras, quibus aurem*

B *deferre neſciat, nec (ut dicitur) ave dicat, pecuniam negligat avaritiam fugiat tamquam labem quandam, quæ virtutem effeminet. Nihil enim tam contrarium fortitudini, quam lucro vinci, &c. Nec tentetur cupiditatibus, nec frangatur metu; quia virtus ſibi conſtat, ut fortiter omnia perſequatur vitia tamquam virtutis venena.*

Inſuper lectulus Chriſti eſt Obedientia & obediens anima, qualis præ omnibus fuit B. Virginis: Unde Aponius, *Salomon*, inquit, *pacificus interpretatur; Iſrael, mente videns Deum. Et quis alius pacificus niſi Chriſtus? Hic ſibi lectulum fabricavit in Virgine Maria, quia etiam ſuper animam ſibi obedientem requieſcere comprobatur. Sexaginta vero Angelorum miniſteria demonſtrantur, de quibus dicitur: Tunc reliquit eum diabolus, & ecce angeli acceſſerunt & miniſtrabant ei; Quod per ſingulos ſenſus corporeos, viſus, auditus, odoratus, guſtus, tactuſque quinquies duodecim (hoc eſt ſacrato ſexaginta numero) in ea glorioſa myſteria implentur. Fortiſſimi viro, quod dixit, oſtendit plus ſanctos poſſe, quàm dæmones. Tenentes gladios, præceptorum ejuſdem creatoris ſemper tenere docent. Ad bella doctiſſimos, ait, quo per ſanctitatis bonum ampliùs Doctores poſſe dæmonum prævidere malorum inſidias ob cuſtodiam animarum, quàm illos nocendi artes excogitare, monſtravit. Ex fortiſſimis Iſrael, quod oſtendit miniſteria iſta de illo exercitu eſſe, qui ſemper faciem Patris vident in cœlis. Et quod ait: uniuſcujuſque enſis ſuper femur, edocuit angelos ſanctos contra ſingulos Principes vitiorum, qui ſupradictos obſident ſenſus ſpiritualibus armis accinctos propter inſidias eorum nocturnas & occultas.* Ex quibus liquet Aponium per fortes Iſrael, qui animam cuſtodiunt, accipere ſanctos tum angelos, tum Doctores. *Obedientia* *Matt. 4. 11.*

Symbolicè, lectulus Chriſti eſt ſacra Scriptura, ait Theodoretus, in qua Deus cum anima myſticum init ſomnum: ibi enim, inquit, doctrinæ divinæ ſemina ſuſcipiens concipit & parturit pia deſideria, quæ tandem parit & in opus confert, qui enim devotè Sacram Scripturam legunt ſentiunt ſibi per eam aſpirari Dei lucem, ſanctoque impulſu, ut terrena ſaltitant & ad cœleſtia toto corde anhelent. Hunc lectum oppugnant hæretici, ſed tuentur eum fortes Iſrael, putà Doctores ſcientia, & Sancti virtute præſtantes, qui gladio verbi Dei illos profligant. *Symbolicè S. Scriptura.*

Anagogicè Beda: Lectulus animæ, ait, beatæ eſt cœleſtis

D gloria & beatitudo; in qua feliciſſimè quieſcit & quieſcet in omnem æternitatem. Ita Nyſſen hom. 6. & ex ea Pſellus ac Richard. de S. Victore, qui addit: *Fortiſſimi ex Iſrael, id eſt, ex his qui Deum mente contemplantur & quærunt, & quorum ferventiora fuerint deſideria ſpiritalia, hunc lectulum ambiunt: Vehementibus enim deſideriis accenſi undique circumeunt & aditum quærunt, ut quietem hanc deguſtent, & ad illam aliquatenus intrent, hicque eſt eorum ambitus, & circa lectum hunc deſiderii curſus.* Pſellus verò: Sexaginta fortes Iſrael, inquit, ambiunt lectulum, id eſt, gloriam Chriſti, hoc eſt, ſancti quique, qui verè ex Iſrael ſunt, & videre valent Deum. Hi verò dicuntur Sexaginta, quia Iſraeliticus populus dividitur in duodecim tribus & partes. Cùm enim unicuique parti earum, quæ unum faciunt Iſrael quinque aſſignentur fortes, quinque nimirum ſenſus armati ad prælium per mortificationem & temperantiam, tunc planè apparet eſſe Sexaginta fortiſſimos ex uno Iſrael. *Quies cœleſtis.*

TER-

Google

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Lectulus, in quo Chriſtus Chriſtique Deitas humanitatem ſibi diſponſans, novem menſibus requievit, eſt uterus B. Virginis: ita Aponius. Sic & ſinus B. Virginis Chriſti fuit lectulus, in quo ipſe jam natus infans ſæpè quievit, & placidè dormivit, quem proinde ſtipabant ſexaginta fortes, id eſt, Angeli plurimi Chriſtum Deum ſuum adorantes, & matrem ejus venerantes, ac utrumque contra Dæmonum, Herodis, Scribarum, &c. inſidias tutantes & cuſtodientes: Rupertus verò per ſexaginta fortes accipit ſexaginta patriarchas & duces, qui Iſraelem ex quo nata eſt B. Virgo & Chriſtus, contra hoſtes quoslibet propugnarent, quos ipſe ſigillatim enumerat.

Huc facit illud Pſalm. 18. 16. *Et ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.* Et illud Eccleſiaſtici 24. 11. *In omnibus requiem quæſivi, & in hereditate Domini morabor: tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium, & qui creavit me requievit in tabernaculo meo.*

VERS. 8. *Omnes tenentes gladios & ad bella doctiſſimi, uniuſcujuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.*

OMNES TENENTES GLADIOS ET AD BELLA DOCTISSIMI, UNIUSCUJUSQUE ENSIS SUPER FEMUR SUUM PROPTER TIMORES (Arabicus *horrores*) NOCTURNOS.) Septuaginta: *Omnes tenentes gladium, docti bellum, vir romphæa ejus ſuper femur ejus, à pavore in noctibus.* Legerunt אחזי *ocheze*, id eſt, *tenentes, apprehendentes*; jam aliis punctis legunt אחזי *achuze*, id eſt, *apprehenſi* gladio. q. d. Ita arctè & ſcitè tenent ſtringuntque gladium, ut ab eo apprehenſi videantur. Unde Uatablus. *Qui univerſi apti ſunt gladio & bello aſſuefacti, quiſque habens ad femur ſuum gladium ob metum, qui in noctibus oritur.* Porrò Chald. vertit, & paraphraſticè ſic explicat de Sacerdotibus legis veteris: *Porrò ſacerdotes & Levitæ, & omnes tribus Iſrael univerſi apprehendunt verba legis, quæ comparantur gladio, & ponderant & agitant ea ſicut fortes docti in bello, & ſuper unoquoque eorum ſignata eſt circumciſio in carne ipſorum, ſicut ſignata fuit in carne Abrahæ, & prævalent & confortantur in ea ſicut fortis, qui accinctus eſt gladio ſuper femur ſuum, & ideo non timent à ſpiritibus nocivis & dæmonibus, qui ambulant in nocte.* Exaggerat fortitudinem ſexaginta fortium, qui ambiunt lectulum Salomonis dicendo, quod ſint accincti gladiis, optimeque digladiari & præliari ſciant, utpote longo bellandi uſu in armis exercitati. q. d. Ut ſponſus & ſponſa in lectulo ſecurè quieſcant, excubant circa eum continuè ſexaginta fortes bellatores gladiis armati, ut ad minimum hoſtium metum vel motum, imò ad quemlibet ſtrepitum, qui noctu facilè exoritur, cum vibrent & ſtringant. Gladius, quo angeli Eccleſiam tutantur eſt eorum mira vis & fortitudo. Unde Aponius: *Edocuit*, ait, *Angelos ſanctos contra ſingulos principes vitiorum, qui ſupradictos obſident ſenſus, ſpiritualibus armis accinctos propter inſidias eorum nocturnas, & occultas.* Gladius, quo Apoſtoli virique Apoſtolici, Pontifices & Doctores tutantur lectulum Chriſti, id eſt, Eccleſiam Romanam, eſt verbum Dei, ut Paulus Epheſ. 6. 13. *Vivus enim eſt ſermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens uſque ad diviſionem animæ*, &c. ut idem ait Hebr. 4. 12. Hoc ergo diſpellunt timores nocturnos, quos in nocte, id eſt, in tenebris infidelitatis, ignorantiæ & impietatis excitant. Hæretici, rudeſque Chriſtiani & impii, qui maximè Epiſcopis & Prælatis Eccleſiæ inſidiantur: his enim devictis facilè fideles ceteros ſuperant. Ita Caſſiod. Philo, Juſtus, & S. Gregorius libr. 10. moral. c. 3. & 4. quem audi: *Nocturni*, ait, *timores ſunt inſidiæ tentationum occultæ. Enſis verò ſuper femur eſt cuſtodia vigilans carnis illecebram premens. Ne ergo occulta & repentina tentatio ſubrepat, neceſſe eſt, ut femur noſtrum ſuperpoſitus cuſtodiæ enſis premat. Sancti enim viri ſic de ſpe certi ſunt, ut tamen*

Gladius angelorū quis?

Doctorum.

A *ſemper ſint de tentatione ſuſpecti, quippè quibus dicitur: Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore; ut & de ſpe exultatio, & de ſuſpicione naſcatur tremor.*

Tropologicè: Gladius ſuper femur eſt mortificatio & continentia, ſive pudicitia, quæ reſecat motus carnis & libidinis, quæ reſidet in lumbis inter femora: quocirca ſignificat Epiſcopos & paſtores utraque pollere debere. Unde S. Ambroſius libro 10. in Lucam cap. 22. *Eſt gladius paſſionis*, ait, *ut exuas corpus, & immolata carnis exuviis ematur tibi ſacra corona martyrii.* Et S. Gregorius: *Quid*, inquit, *per enſem niſi rigorem converſationis, & quid per femur niſi carnis appetitum accipimus? Electi ergo quique, qui jam ad perfectionem vitæ provecti ſunt, ſemper enſem ſuper femur ſuum ferunt; quia rigore converſationis appetitum carnis aſſiduè frangunt, ne hoſtis, quem in nocte huius mundi timent, repente veniens mollem aditum inveniat, & per voluptatis mollitiem eò faciliùs, quò voluptuoſiores invenerit, ad graviora peccata perducat:* Vide eumdem 3. p. paſtor. cap. 33. Idem lib. 19. Moral. cap. 29. *Non dicitur*, inquit, *omnes habentes*, ſed *tenentes* B *gladios, quia videlicet verbum Dei non eſt mirabile ſolummodò ſcire, ſed facere: habet quippe, ſed non tenet gladium, qui divinum quidem eloquium novit, ſed ſecundùm illud vivere negligit; & doctus eſſe ad bella jam non valet qui ſpiritalem, quem habet gladium, minimè exercet; nam reſiſtere tentationibus non ſufficit.* Denique S. Hieronymus tom. 3. Epiſt. 140. ad Principiam: *Iſtum*, inquit, *arbitror te lectum optimè intelligere, & accinctam Chriſti gladio militare: Ut autem ſcias ſemper Virginitatem gladium habere pudicitiæ, per quem truncat opera carnis & ſuperat voluptates, gentilis quoque error Deas virgines finxit armatas: Accinxit & Petrus lumbos ſuos, & lucernam habuit in manibus ſuis.* Unde concludens de Chriſto hoc ſubiicit: *Gloria ergo & decore ſuo, ſive ſpecie & pulchritudine divinitatis ſuæ carnis opera mortificans, & natus ex virgine futuris virginibus virginitatis princeps fuit.*

Tropologicè Gladius ſuper femur eſt mortificatio appetitū carnalium.

Inſuper gladius eſt oratio qua fugantur timores nocturni, quos per tribulationes, ſcrupulos, angores, preſſuras fidelibus immittit dæmon. Unde Jeremias Thren. 3. 19. *Conſurge*, ait, *lauda in nocte in principio vigiliarum, effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum Domini.*

Et Oratio.

C Tertiò, Gladius fidelium eſt amor Dei. Unde Richard. de S. Victore: *Super femur*, ait, *delectationum, ſive voluptatum carnalium habent gladium amoris propter timores nocturnos, id eſt, propter occultos peccandi lapſus, quia ſi non amant, propter cecitatem & ignorantiam in multis delinquunt. Amor enim notitiam generat & peccata abſcindit, ut eum offendere caveas; quem amas.*

Gladius fidelium amor Dei.

Symbolicè, Pſellus per gladium accipit ſignum crucis: hoc enim percellitur & fugatur diabolus, ſicut gladio fugantur hoſtes.

Symbolicè.

Denique Rupert. hæc applicans B. Virgini, per fortes Iſrael accipit Davidem, Joſue, Judam Machabæum & ceteros principes, qui Iſraelem fortiſſimè defenderunt & propugnaverunt. Cauſam ſubdit, videlicet, *quia radicem ſive arborem bonam, quod erat genus Abrahæ, ab quem primum beati ſeminis repromiſſio facta fuerat, diabolus per barbaricos Gentium vel regum impiorum gladios excidere, atque extirpare volebat: unde ſacra hiſtoria plena ſunt. Idcirco tempus belli tunc erat, idcirco materialibus gladiis tunc opus erat, ut defenſaretur genus Abrahæ, ut defenſaretur radix Jeſſe, defenſaretur, inquam, & propugnaretur genus & radix David, donec tu B. Virgo naſcereris, lectu*D*lus, ut jam dictum eſt, veri Salomonis.*

Moraliter nota *Tò ad bella doctiſſimi*: ſignificat enim Prælatos Eccleſiæ debere eſſe in ſapientia, prudentia, omnique virtute, qua cum hæreticis, dæmonibus, & vitiis confligimus, non tyrones, ſed exercitatos & perfectos. Unde Sanctus Cyprianus libro 4. Epiſtola 2. ad Antonianum laudat Sanctus Cornelium Pontificem, quod gradatim per ſingulos Ordinum gradus ad apicem Pontificatus conſcenderit. *Non*, inquit, *ad Epiſcopatum ſubitò pervenit, ſed per omnia Eccleſiaſtica officia promotus, & in divinis adminiſtrationibus Dominum ſæpè promeritus, ad ſacerdotii ſublime faſtigium cunctis religionis gradibus aſcendit.* Hac de cauſa Concilii Tridentini ſeſſione 23. capit. 23. 11. ſancit ut clericis ordines per temporum interſtitia conferantur, *ut eò accuratiùs*, inquit, *quantum ſit hujus diſciplinæ pondus poſſint edoceri; ac in unoquoque munere juxta præſcriptum Epiſcopi exerceant, idque in ea, cui adſcripti erunt, Eccleſia, niſi fortè ex cauſa ſtudiorum abſint: atque ita de gradu in gradum aſcendant, ut in eis cum ætate vitæ meritum, & doctrina major accreſcat, quod & bonorum morum exemplum, & aſſiduum in Eccleſia miniſterium, atque major ergo presbyteros & ſuperiores ordines re-*

Moraliter.

Gradatim ſcandendum per ordines.

S. Cornelius Pontifex.

verentia, & crebrior quàm antea corporis Chriſti communio maximè comprobabunt.

Quocircà S. Gregor. libr. 4. epiſtol. 53. graviter hac de re admonet Childebertum Regem Francorum, & tranſultus ſubditi vitium caſtigat: *Pervenit*, inquit, *ad nos obeuntibus Epiſcopis quoſdam ex laicis tonſurari, atque ad Epiſcopatum præcipites ſaltu conſcendere. Et qui diſcipulus non fuit, inconſiderata ambitione magiſter efficitur. Et quoniam quod poſſit docere non didicit, ſacerdotium tantummodo gerit in nomine; nam laicus in ſermone priſtino perſeverat & opere: Quomodo ergo pro aliorum peccatis interceſſurus eſt, qui ſua primitùs non deſlevit? Talis enim paſtor non munit gregem, ſed decipit, quia dum contradicente verecundia non poteſt aliis hoc, quod ipſe non facit, ſuadere, quid eſt aliud, niſi ut plebs Dominica prædonibus depopulanda remaneat, & indè ſumat interitum, unde ſalutifera protectionis magnum debuit habere ſubſidium?* Hoc autem quam pravum ſit & perverſum demonſtrat exemplo militari: *Certum namque eſt, non vos antè exercitus ducem præponere, niſi vobis labor, ejuſque fides probata conſtiterit. niſi enim anteacta vita virtus & ſolicitudo aptum eſſe demonſtraverit. Si verò non aliis niſi hujuſmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux eſſe debeat animarum ex iſtius rei conſideratione, ſeu comparatione bene colligitur: Sed verecundum nobis eſt, & dicere pudet, quia ducatum ſibi ſacerdotes arripiunt; qui exordium religioſæ militia non viderunt.*

VERS. 9. *Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani.*

VERS. 10. *Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum: media charitate conſtravit propter filias Jeruſalem.*

CHaldæus per *ferculum* accipit templum Salomonis, quod fuit typus Eccleſiæ, ſic enim vertit: *Templum ſanctuarii ædificavit ſibi rex Salomon de lignis cedrinis, & arceuthinis, & pinis quæ adducuntur de Libano: & operuit illud auro puriſſimo. Et poſtquam conſummavit illud, poſuit in medio ejus arcam teſtimonii quæ erat columna ſeculi, & in medio ejus erant duæ tabulæ lapideæ, quas repoſuit ibi Moyſes in Horeb, quæ erant pretioſiores argento purgato, & auro optimo, & extendit & obumbravit ſuper eam velum hyacinthinum & purpureum.*

Pro *ferculum* Hebr. eſt אפריון *appirjon*; quod Septuag. voce conſona reddunt φορεῖον, à φέρειν id eſt, geſtare. Sic ferculum a ferendo dicitur: ferculum ergo eſt geſtamen, quo perſona aliqua aut a bajulis ſuccolantibus fertur & portatur, aut equis, muliſve vehitur: *Appirjon* Hæbrei vertunt *torum*, ſive *lectulum genialem*: in quo ſponſus & ſponſa commorantur: ita dici volunt a fœcunditate, quòd in eo proles generentur, פרה *para* enim eſt fructificare. Unde *appirjon* eſt lectus fructificans. Hinc Codices Septuag. Vaticani & S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. legunt: *lectum fecit ſibi rex Salomon*, R. David vertit, *Lectum quo deferuntur ſponſæ*. R. Salomon, *thalamum honorificum*. Syrus *Thronum*. Arabicus *ædificium*. Quare hic per lectum accipe lecti vehiculum, ſive lecticam ait Luyſius Legion. Sanchez & alii, in qua pulvinar molle inſtar lecti ſternitur, quæ & mollitiem habet lecti, & ſimul throni majeſtatem, ait Genebr. Hoc enim ſignificat φορεῖον, id eſt, *ferculum*. Ferculum enim tria ſignificat. Primò, geſtatorium vehiculum, ſive lecticam; Secundò, currum & thronum triumphalem, ut hæc accipiunt Nyſſenus, Theodoret. Græcique ceteri. Tertiò, geſtamen ad pompam compoſitum. Tria hæc huic loco appoſita ſunt, ac ferculum hoc tria hæc, id eſt, trium horum officia in ſe complexum eſſe videtur. Porrò nonnulli, ut Sanchez & Gilſerius lectum, de quo verſ. 7. cenſent eſſe ferculum: meliùs alii lectum, in quo noctu cubat ſponſus, ſexaginta fortibus ſtipatus *propter timores nocturnos*, diſtinguunt à ferculo, quo per diem ad pompam vehebatur. Lectus enim ſpectat ad nocturnam quietem, ferculum ad diurnam pompam. Salomon igitur, ſicut verſu præcedenti explicuit, lectulum cubilis ſui domeſtici ad quietem nocturnam: ſic hic explicat lecticam Regiam ſive currum triumphalem, quo in die vehebatur per urbem, ſuamque magnificentiam & gloriam populo oſtentabat.

Ferculum triplex.

Minùs rectè ergo Aben Ezra *Appirjon* interpretatur palatium magnificum, & alii (quibus favet S. Gregor. Ruper. & Richardus S. Victor.) ferculum, quo dapes menſæ inferuntur. Nam Hebr. *appirjon*. Græcè φορεῖον, Latinè ferculum propriè eſt geſtamen, quo pompa fieri ſolet. Unde Svetonius in vita Cæſaris: *Pontico triumpho*, inquit, *interpompæ fercula trium verborum prætulit titulum: Veni, vidi, vici*. Hoc eſt inter pompæ triumphalis geſtamina, quo nomine continentur idola, ſpolia hoſtium, coronæ, machinæ, & cetera, quæ in pompa triumphali ferri ſolent: ſicut Titus in triumpho de Jeruſalem & Judæis devictis, circumtulit candelabrum aureum, ſeptem aureis calamis diſtinctum, uti Romæ in Arcu Titi expreſſum cernimus. Et Livius lib. 1. *Ipſe*, ait, *cùm verbis vir magnificus, cum factorum oſtentator haud minor ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa fabricato ad id aptè ferculo gerens, in Capitolium aſcendit*. Hinc vocantur fercula Sacrorum, quibus Deorum ſimulacra vel Sanctorum imagines, ac præcipuè tim S. Euchariſtia, magnificè geſtatur & circumfertur.

B Pro *reclinatorium* Hebræo eſt רפידה *rephida*, quod Syrus, Vatablus, & alii vertunt *ſtratum* vel *pavimentum*. Meliùs Noſter *reclinatorium*, Et Septuag. ἀνάκλιτον id eſt, *acclinatorium*, puta poſterior pars in lectica, vel curru, ubi dorſo ſuo acclinati ſponſus & ſponſa, decorè & placidè recumbunt.

Aſcenſus hic quid?

Pro *aſcenſum* Hebr. eſt מרכב *merchab*, id eſt, *vehiculum*, ſella, quadriga. Septuag. & Noſter hic, vertunt *aſcenſum*: ſed Lev. 15. 9 vertunt *ſtragulum*; Habacuc 3. 7. *Equitatum*. Unde primò Nonnulli, ut S. Greg. Philo, Hortolanus per *merchab* ſive aſcenſum accipiunt gradus, per quos ad ferculum, ſive vehiculum aſcenditur; atque per eos purpureos cenſent myſticè ſignificari paſſiones, & martyria, ſive labores & ſanguinem, quibus ad æternam gloriam fit aſcenſus. Secundò, Genebrardus, Sanchez, & alii accipiunt vehiculi integumentum, ſive cælum, quod ſupra columnas argenteas aſcendit, ſive extenſum eſt. Unde Syrus & Arabicus vertunt, *integumentum*, vel *velamen purpura*. Sic Theocritus Idyllio 15. Arſinoes ferculum ejuſque velum deſcribens ait: *ſupraque tapetes purpurei*. Tertiò, propriè per *Aſcenſum* accipias ſellam ſive ſedem, in quam aſcendebat & ſedebat ſponſus & ſponſa; hæc enim propriè vocatur *merchab*: & hæc ſolet eſſe purpurea: purpura enim mollis mollem præbet ſeſſionem; atque ipſa eſt veſtis, ſtratumque regum & principum Senſus ergo Grammaticalis eſt, q. d. Ferculum, id eſt, lecticam ſpecioſam, ſive currum magnificum ad pompam ſibi & ſponſæ ſuæ fecit Salomon, cujus materia erant cedri Libani, latera ornabant columnæ argenteæ, reclinatorium erat ex auro, ſella ex purpura.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto, & Eccleſia.

Ferculum eſt Romana Eccleſia.

D FErculum ſignificat Eccleſiam Romanam jam amplam & magnificam, ceteriſque Eccleſiis toto orbe ſparſis per Romanum Pontificem præſidentem, & inſtar Salomonis dominantem: ſicut enim verſ. 1. Eccleſiam in Jeruſalem & Judæa concluſam, & quaſi dormientem vocavit *miſach*, id eſt, *lectulum*, deinde verſ. 7. Eccleſiam Antiochiæ ex Judæis & Gentibus collectam, ac Romanam ſub S. Petro Romæ naſcentem, & in tenebris infidelitatis latentem vocavit מטה *mitta*, id eſt, *lectum ſeſe extendentem*, & expandentem in vicinas Gentes, ſed noctu, id eſt, ſecretò & clanculùm, *propter timores nocturnos* Judæorum & Gentium eam perſequentium: Sic hic Eccleſiam Romanam jam clara die quaſi lucentem & ſplendentem, imò præſidentem, ac de infidelitate & tyrannis triumphantem vocat *ferculum*, ob ejus magnitudinem & magnificentiam, quam maximè adepta eſt ſub tempora Decii & Diocletiani per martyria, ſanctitatem, & miracula tot illuſtrium Pontificum, Cardinalium, & fidelium, ut S. Cornelii, Sixti, Urbani, Marcelli, Laurentii, Sebaſtiani, Cæciliæ, Agnetis, &c. perque converſionem tot Romanorum Senatorum & Principum, ac tandem ipſius Conſtantini Magni,

qui

qui primus Chriſtianus Imperator Romam totam reddidit Chriſtianam, atque in ea Baſilicas regias, quales ſunt Lateranenſis, S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii, S. Crucis, &c. quaſi regia fercula exædificavit, quin, & illi quaſi totum orbem ſubjecit, dum eum ſuo exemplo, & juſſu Chriſtianum effecit.

Ferculum Euchariſtia.

Ferculum etiam dici poteſt geſtamen magnificum, quo Romanus Pontifex in Feſto Corporis Chriſti bajulorum humeris vectus ac omnibus Cardinalibus, Epiſcopis, Prælatis, totoque clero, & ſtipatus, ſolemni ſupplicatione Sacram Euchariſtiam circumfert. Hic enim honor non tam Pontifici, quàm Chriſto, cujus Pontifex eſt Vicarius, quemque in Euchariſtia circumfert, & populo venerandum adorandumque proponit, tribuitur.

Hoc ergo ferculo depingitur magnificentia Eccleſiæ Romanæ, ſimul quoque voce ferculi innuitur Cathedram Pontificiam, & Eccleſiam Romanam non eſſe allegatam Urbi Romæ, ſed mobilem eſſe, ac inſtar ferculi poſſe aliò transferri, uti ante ducentos annos tranſlata eſt Avenionem, ibique hæſit per 60. annos, atque ſub finem B mundi cùm Roma ad gentiliſmum revertens expellet Pontificem, is tunc alio ſedem cœtumque fidelium ſuorum transferet, uti dixi in Apocalypſi cap. 18. Cathedra ergo, & Eccleſia Romana eſt ferculum, in quo in ſuo Vicario Pontifice Romano reſidet Chriſtus: unde factum dicitur ex cedris Libani, id eſt, firmiſſimum & incorruptibile: cedrus enim non ſentit cariem, & *cedrum commendat æternitas*, ait Plinius. Hinc cùm in Cathedra Conſtantinopolitana, Alexandrina, Antiochena ſederint Epiſcopi hæretici, qui fidem, & Eccleſiam corruperunt, ut Neſtorius, Eutyches, Petrus Gnaphæus, Macedonius. &c. In cathedra tamen Romana à Chriſto hucuſque per mille ſexcentos annos nullus ſedit Pontifex hæreticus, Chriſto ita providente ad illabatam Eccleſiæ fidem.

In Cathedra Romana nullus ſedit hæreticus.

Columnæ argenteæ notant Doctores, & Prælatos, præſertim Cardinales, qui quaſi cardine, & columnæ ſedem & Eccleſiam Romanam ſuffulciunt æquè ac ornant, dum candore ſapientiæ æquè ac puritate vitæ inſtar argenti effulgent, verboque & exemplo per urbem orbem reſonant.

Columnæ ſunt Cardinales.

C Reclinatorium aureum eſt fidelis, piuſque Romanorum populus auro, id eſt, aurea pietate, & religione conſpicuus, in qua ſuaviter quieſcit, & reclinat ſe Chriſtus. Mira enim eſt populi Romani ad pietatem & devotionem propenſio. Ego ſanè nullam Gentem magis ad religionis officia proclivem vidi Unde vix eſt dies per annum, in quo Romæ alicubi non agatur ſolemne feſtum alicujus ſancti cum amplis indulgentiis, ornamentis, muſicorum contentu, magnoque populi concurſu.

Populi Romani pietas.

Accenſus, id eſt, ſtella purpurea, ait Juſtus Orgelitan. eſt ingens, & quaſi immenſa multitudo (numerat Bozius trecenta millia) Martyrum fortiſſimorum, qui Romæ pro fide, & Eccleſia, à S. Petro uſque ad Conſtantinum; ſanguinem ſuum profuderunt, in qua jucundiſſimè in ſede ſociorum & filiorum ſuorum (Chriſtus enim eſt pater & princeps martyrum) recumbit Chriſtus. Unde & B. Virgo Chriſti mater Romæ locum ſibi delegit inter martyres, cum ſub Liberio Pontifice Joanni Patritio apparens juſſit ſibi in Exquiliis Baſilicam, quæ hodie à magnificentia Sanctæ Mariæ Majoris nuncupatur, exædi- D ficari. In Exquiliis enim erat carnificina Martyrum. Unde juxta eas erat Urſus pileatus, ubi plurimos martyrum, vel occiſos, vel ſepultos in Martyrologio legimus, atque in hujus rei memoriam ibidem Eccleſia in honorem S. Bibianæ olim ædificata nunc ab Urbano VIII. bellè reſtaurata viſitur: Si per aſcenſum malis accipere velum, ſive cælum ferculi, vel currum triumphalem Chriſti, optimè hoc repræſentat martyres, qui ſuo ſanguine Romam, & Romanam Eccleſiam velant, obtegunt, & ornant, atque de tyrannis infidelibus triumphantes glorioſè in cælum aſcenderunt, indeque Eccleſiam Romanam tuentur, & propugnant. Ita S. Gregor. Caſſiod. Nyſſen. Philo, Juſtus, Aponius, Beda, & ceteri, qui per ferculum accipiunt Eccleſiam, putà primariam ſive Romanam, in qua velut ferculo magnifico reſidet, & triumphat Chriſtus, & Eccleſia univerſalis, ceu ſponſa Chriſti Audi S. Gregor. *Ligna Libani imputribilia eſſe aſſeruntur:*

Aſcenſus purpureus ſunt martyres.

A *Ferculum ergo fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani, quia ſecundùm præſcientiæ ſuæ gratiam, Chriſtus ſanctam Eccleſiam de ſanctis in æternum permanſuris conſtruxit. Columnas eius fecit argenteas, quia eidem Eccleſiæ Prædicatores dedit, qui & ut eam exemplis ſuſtentarent, magna iuſtitia rectitudine roboravit, & ut prædicationibus erudirent, nitore eloquii quaſi ſplendore argenti decoravit. Reclinatorium aureum fecit, quia dum in cordibus perfectorum reſplenduit, eis divinitatis ſuæ potentiam per contemplationem oſtendit. In qua contemplationem dum eis pulchritudinem cæleſtium gaudiorum monſtravit, quaſi reclinatorium ex auro eis compoſuit; quia locum in quo refocillantes requieſcant, appoſuit. Quod reclinatorium bene aureum eſſe dicitur, quia melior eſt ſapientia cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur; ei non poſſunt comparari.* Aſcenſum purpureum deinde ſic interpretatur: *Ad hoc reclinatorium multis laboribus pervenitur, multis tribulationibus aſcenditur, ita ut ſi neceſſe fuerit etiam ſanguis effundi permittatur. Ideo aſcenſus rectè purpureus eſſe dicitur. Dum enim ſancti quippe martyres propter vitam æternam corpora ſua ad ſupplicia tradiderunt, dum flagella, aculeos, ignes, gladios & alia innumerabilia tormenta patientes pertulerunt, nonne ad reclina-* B *torium iſtud, ad beatam ſcilicet vitam per aſcenſum purpureum aſcenderunt?*

Symbolicè, ferculum divinitatis eſt humanitas Chriſti: hæc enim eſt quaſi lectica, in qua recumbit, & quieſcit Deitas Verbi, ait Philo Carpath. utriuſque verò ferculum eſt Sacra Euchariſtia, in qua tota Chriſti Deitas, & humanitas continetur, ac in ſupplicationibus circumfertur ad Chriſti gloriam, & fidelium devotionem, ut Deo gratias agant, ac imminentia pericula propulſent, omnemque à Deo gratiam, & benedictionem impetrent.

Ferculum Deitatis eſt humanitas.

Ferculum hoc factum eſt de lignis Libani, id eſt, de puriſſimo ſanguine B. Virginis omnis corruptionis experte. *Libanus* enim Hebraicè idem eſt quod *candor*, & candida puritas. Columnæ argenteæ ſunt Chriſti ſapientia, eloquentia, vis dicendi, & prædicandi, inſtar argenti ſonora, & efficax.

Reclinatorium aureum ſunt ſeptem dona Spiritus ſancti quæ ſuper Chriſtum requieviſſe docet Iſaias cap. 11. v. 1. ac viciſſim in iis quaſi reclinatus requievit Chriſtus.

C Aſcenſus purpureus eſt ſanguineus Chriſti ſudor, paſſio, mors, & martyrium. Ita Beda, qui per hoc ſignificari ait, quod nullus Eccleſiam ingreditur, niſi Sacramentis Dominicæ paſſionis imbutus.

Rurſum ferculum, id eſt, lectica, & quaſi currus triumphalis Chriſti fuit crux, ait Aponius; hæc enim facta fuit ex lignis Libani imputribilibus. Unde etiamnum in ſuis reliquiis, quæ paſſim aſſervantur, perdurat. In cruce enim Chriſtus de peccato, morte, diabolo, & inferno triumphavit, juxta illud Apoſtoli Coloſſ. 2. 14. *Delens, quod adverſum nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit de medio affigens illud cruci: & expolians principatus & poteſtates, traduxit confidenter palàm triumphans illos in ſemetipſo.*

Ferculum Chriſti fuit crux.

Columnæ crucis fuere humilitas, & obedientia, juxta illud: *Humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.* Philip. 2.

Reclinatorium aureum fuit invicta ejus patientia, & magnanimitas, cui incumbens, omnes plagas, injurias, dolores placidè tulit, & ſuperavit. Aſcenſus purpureus fuit chlamys purpurea, qua Judæi eum quaſi Regem D Judæorum per ludibrium veſtiverunt, aut potiùs ſanguinis totius effuſio, quæ totum ejus corpus cruentavit, & purpuravit, juxta illud Iſaiæ 63. 1. *Quis eſt iſte, qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Iſte formoſus in ſtola ſua,* &c. *Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari? Torcular calcavi ſolus.*

Media charitate conſtravit.

HEbr. *Medium eius incenſum charitate*, quia nimirum currus hic crucis Chriſti igneus eſt, & ardens charitate: nil enim niſi amorem in Deum, & homine ſpirat, & ejaculatur: unde hoc curru igneo ipſe quaſi Elias non tantùm ſe, ſed & electos ſuos vehit, imò rapit in cælum. Paulò aliter hæc cruci adaptat Aponius: Sic enim ait: *Ferculum crucis de lignis cedrinis factum,*

inveniendi, eique placendi conſulunt. Ita Theodoret. & tres Anonymi apud ipſum, Nyſſenus homil. 6. S. Ambr. lib. de Iſaac cap. 5. S. Bernardus, Pſellus & alii.

Secundò, Apoſtoli, Prælati, Paſtores. Secundò, Vigiles ſunt Apoſtoli, Paſtores & Prælati; qui ſollicitè invigilant gregi, id eſt, fidelibus ſuæ curæ commiſſis; hi ergo paſtorum ſuorum iudicio, & ductu inveniunt ſponſum. Ita S. Gregorius, Theodoret. Caſſiodor. Beda, Philo, & S. Anſelmus, qui ait: *Invenerunt*, id eſt, me quærentem invenerunt, meam affectionem cognoverunt ſancti paſtores, qui cuſtodiunt Eccleſiam. Cùm dicit ſe priùs inventam, quàm inveniſſe, notat nobis vigilantiam, & diligentiam, quam debent habere Paſtores in Eccleſia ſcilicet ut ex quo movetur aliquis compunctione, parati ſint ut eum commoneant, & ad notitiam Dei pertrahant. Verba S. Gregorii citavi verſ. 1. Nunc audi S. Bernardum ſerm. 76. *Quàm boni vigiles, qui nobis dormientibus ipſi pervigilant, quaſi rationem reddituri pro animabus noſtris! Quàm boni cuſtodes, qui vigilantes animo atque in orationibus pernoctantes, hoſtium inſidias ſagaciter explorant, anticipant conſilia malignantium, deprehendunt laqueos, eludunt tendiculas, reticula diſſipant, machinationes fruſtrantur! Hi ſunt fraternum amatores, & populi Chriſtiani, qui multum orant pro populo & univerſa ſancta civitate.* B *Hi ſunt, qui multùm ſolliciti pro ſibi commiſſis Dominicis ovibus, cor ſuum tradunt ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illos, & in conſpectu Altiſſimi deprecantur.*

Sine Duce viam vitæ ingredi periculoſum. Quocirca idem S. Bernardus ex hoc ſponſæ exemplo docet fideles in dubiis debere conſulere ſuos Superiores, iiſque obedire; alioqui ſi ſine eorum conſilio ſuæ ſapientiæ confidant, periculo lapſus ſe exponere: *Audiant hoc*, inquit, *qui ſine duce, & præceptore vias vitæ ingredi non formidant. Ipſi ſunt in arte ſpirituali exiſtentes, & diſcipuli, pariter & magiſtri. Non ſufficit hoc, etiam coacervant diſcipulos ſibi, cæci duces cæcorum. Quàm multi ex hoc tramite periculoſiſſimè aberraſſe comperti ſunt. Nimirùm ignorantes aſtutias ſatanæ, & cogitationes ipſius, factum eſt, ut qui ſpiritu cœperant, carne conſummarentur, abducti turpiter, lapſi damnabiliter.* Undè hoc monitum colligit. *Videant proinde qui eiuſmodi ſunt, quomodo cautè ambulent, & de ſponſa exemplum ſumant, quæ non prius ad eum, quem deſiderabat, ullo modo valuit pervenire, quàm ſi occurrant, quorum magiſterio uteretur ad cognoſcendum de Dilecto, certè ad diſcendum timorem Domini. Seductori dat manum, qui dare diſſimulat præceptori. Et qui dimittit oves in paſcua abſque cuſtode, paſtor non eſt ovium, ſed luporum.* C

Vigiles, Moyſes & Aaron. Huc facit verſio Chaldæi, qui judaizans per Vigiles Synagogæ, accipit Moyſem & Aaronem. Sic enim habet: *Dixit Cœtus Iſrael: invenerunt me Moyſes, & Aaron, & Levitæ obſervantes cuſtodiam tabernaculi fœderis, qui circuibant per gyrum, & interrogavi eos de maieſtate gloriæ Domini, quæ ſublata fuerat à me. Reſpondit Moyſes ſcriba, Princeps Iſrael, & ſic ait Aſcendam ad cælos excelſos & orabo coram Domino, ſi fortè placabitur ſuper peccata veſtra, & habitare faciat maieſtatem ſuam inter vos ſicut olim.*

Iſaias & Prophetæ. Huc pertinet explicatio Aponii, qui per Vigiles accipit Iſajam & Prophetas: hi enim tam clarè Chriſti Incarnationem, Paſſionem, & Reſurrectionem prædicunt, & prædicant, ut lector in iis, facilè Chriſtum inveniat. Et Philonis Carpathii, qui per Vigiles accipit *Iuſti.* Juſtos, qui vigilanter legem, & volutatem Dei ſcrutantur, & exequuntur: horum enim exempla, conſilia, & monita nos ducunt ad Chriſtum; puta ad ſanctitatem, & perfectionem.

Tertiò, Gentilium Philoſophi. Tertiò, Alii per Virgiles accipiunt Philoſophos, quos Gentiles de Deo, & ſummo bono interrogabant: ſed nil niſi incertum, & varium audiebant: Juſtus Orgelitan. qui Eccleſiam ita loquentem inducit: Diſputaverunt contra me ſæculi ſapientes, Idolorumque cultores, multa inaniter perſcrutantes, pluresque libros irritis laboribus conficientes, quibus dixi: cur incaſſùm ſuperfluo conatu vexamini: *Num quem diligit anima mea vidiſtis?* quandoquidem falſo nomine ſapientiæ gloriamini. Stultam fecit Deus ſapientiam veſtram, quia Chriſtum invenire illic non valuiſtis.

Quarto, Hæretici. Quartò, Alii per Vigiles accipiunt Hæreticos, qui pervigilant, ut hæreſes ſuas ſpargant; ac circumeunt urbes, & regna, ut fideles ſeducant: hos cùm pertranſit fidelis, pergitque ad orthodoxos Doctores invenit Chriſtum, Chriſtique fidem, & veram Religionem. ita Gisletius.

A *Quintò.* Quintò, Rupertus hæc attribuit B. Virgini quærenti Chriſtum vel in Jeruſalem perditum, inventumque in templo, vel jam mortuum, & ſepultum: *Et ego quali mente*, inquit, *quærebam eum, quali deſiderio deſiderabam eum; ſciens eſſe à mortuis reſurrecturum! Vnde non inveni illum. Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem. Qui vigiles, vel quam cuſtodientes civitatem? Diſcipuli eius; quia ad hoc erant diſpoſiti, ut cuſtodirent, imò ut ædificarent civitatem veram Ieruſalem: de qua, vel ad quam ipſe dilectus per Iſaiam dicit: Super muros Ieruſalem conſtitui cuſtodes; tota die & tota nocte non tacebunt laudare nomen Domini; Iſti vigiles iam tunc vigilabant, quia lugentes & flentes ſomnum non capiebant: iſti vigiles me invenerunt, & mulieres, quæ tota nocte vigilantes venerunt ad monumentum, quæ & emerant aromata, ut venientes ungerent eum, invenerunt me bonum certatim afferendo nuntium, quòd reſurrexiſſet, & quòd vidiſſent eum. Et ego inquam: Num quem dilexit anima mea vidiſtis? Vidimus, aiunt, vidimus Dominum: Surrexit verè, & apparuit Simoni.*

VERS. 4. *Paululùm, cùm pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea.*

B HEbr. *Quaſi modicùm cùm tranſivi ab eis, quoadusque inveni quem diligit anima mea.* Sic & Septuag. S. Ambroſ. per interrogationem, & admirationem legit: *Quàm modicum fuit cum tranſii ab ipſis, donec inveni quem diligit anima mea!* q. d. Vehemens amor effecit, ut omnis labor, omne iter, omne tempus, quod inſumpſi ab interrogatione vigilum uſq; ad inventionem ſponſi, mihi videretur modicum eſſe & exiguum: ſicut de Jacob dicitur, Geneſ. 29. 20. *Servivit Iacob pro Rachel ſeptem annis, & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine.*

Porrò Chaldæus refert hæc ad fabricam Tabernaculi Moyſaici: *Quaſi paululum*, inquit, *& modicum facit, & reverſus eſt Dominus ab ira furoris ſui, & præcepit Dominus Moyſi Prophetæ, ut faceret tabernaculum fœderis, & arcam, & collocavit maieſtatem ſuam in medio eius.* Senſus literalis eſt, quem dedi v. 1. ſcilicet Eccleſiam, id eſt, Sanctum Petrum, S. Paulum, cetroſque Apoſtolos, cùm pertranſiſſent Pontifices, Scribas, & Principes Jeruſalem, utpote fidem Chriſti repellentes, iviſſe ad gentes, ibique Chriſtum inveniſſe in converſione omnium gentium, quæ audientes prædicationem Euangelii illicò illud, & in illo Chriſtum amplexi ſunt. C

Tropologicè. Primò, Angeli. Tropologicè; Primò Anima à Vigilibus, id eſt, ab Angelis erudita aſcendit ad Creatorem, qui Angeli Deo ſunt proximi; ut ſi illos pertranſeas, illicò reperias Deum; uti docet S. Ambroſius ſermon. 7. in pſalm. 118. Idem libro de Iſaac cap. 5. docet Angelos nonnulla ignorare, ideoque ab iis tranſeundum ad Deum, ut plenè illuminemur: *Anima*, inquit, *quæ Deum quærit, etiam cuſtodes tranſit: ſunt enim myſteria, quæ etiam Angeli concupiſcunt videre: Unde & Petrus ait: Nuntiata ſunt vobis per eos, qui evangelizaverunt, Spiritu ſancto miſſo de cælo, in quem concupiſcunt Angeli proſpicere.* Sic & Nyſſen. hìc homil. 6. docet contemplanti tranſeundos eſſe Angelos & Creaturam univerſam, ut per fidem mentis aciem figat in uno, ſummoque Deo.

Secundò, Apoſtoli, Paſtores, et Doctores. Secundò anima à Vigilibus, id eſt, Apoſtolis, Paſtoribus, & Doctoribus erudita, illiſque obediens invenit Chriſtum, ſed ita ut illos pertranſeat, id eſt, in illis non hæreat, nec in alio ſpem ſuam figat quàm in Chriſto. Ita S. Gregor. 18. Moral. cap. 27. *Cum redemptorem ſuum*, inquit, *Eccleſia quæreret, in antiquis prædicatoribus ſpem figere noluit, quæ dicit:* D *Paululum cùm, pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea. Illum quippe invenire non poſſet, ſi iſtos tranſire noluiſſet.* Idem S. Gregor. hoc loco: *Paululum*, inquit, *vigiles tranſit & dilectum invenit anima, quia dum ſanctos Doctores puros homines fuiſſe cogitat, ad divinitatem mentem erigit, ibiq; ſponſum ſuum ſupra homines Patris æqualem cognoſcit, quem tunc inveniſſe ſe dicit, cum ſanctis laboribus adiuta, in eius divinitatis claritatem oculum fidei, tamquam ſpeculum contemplando aliquantulum figit.* Sic & Caſſiodor. Beda, Philo, & alii. Addit Caſſiodorus: *Pertranſire*, ait, *Vigiles, eſt eorum dicta & doctrinam diligenter perſcrutari.* Adiungit S. Anſelmus: *Paululum ideo dicit, quia ſine magno labore cognitio Dei habetur; Ex quo enim Deus percipit affectionem quærentis, ipſe ſeipſum offert & ſpontè ingerit.* Verum eſt tamen illud S. Auguſt. in pſalm. 103. concl. 2. *Quod difficilius quæritur, ſolet dulcius inveniri*; uti hìc ſponſæ contigit, quæ proinde ſubiungit: *Tenui eum, nec dimittam.*

Tertiò,

Tertiò, Philoſophi. Tertiò, Juſtus Orgelit. per Vigiles accipiens Philoſophos ſic exponit, cùm pertranſiſſem ſapientes mundi, intelligens eorum ſapientiam eſſe ſtultitiam, (nam *ſtultam fecit Deus eius ſapientiam* 1. Corinth. 1. 20.) perveniad Chriſtum, qui eſt Dei virtus & ſapientia.

Quartò. Quartò, S. Ambroſius lib. de Iſaac & anima cap. 5. urget *Tò paululum*, q. d. Paulò poſt tentationes & tribulationes, adeſt Chriſtus roborans & conſolans: *Multi*, ait, *in otio quærunt Chriſtum, & non inveniunt, & quærunt eum in perſecutionibus & citò inveniunt; Et ideò quaſi poſt tentationes, quia in periculis fidelium ſuorum adeſt. Quam modicum inquit, tùm tranſivi ab eis, inveni eum, tenui eum, & non dimiſi eum. Omnis enim, qui quærit invenit, & qui invenerit, adhærere debet, ne poſſit amittere.*

Allegoricè. Allegoricè S. Bernard. ſerm. 79. docet Chriſtum tranſiſſe in Reſurrectione, pertranſiſſe in Aſcenſione, ac proinde ſponſam per fidem utrobique illum ſequi debere, ut inveniat eum ſedentem ad dexteram Dei: *Nunc*, inquit, *quoniam iam reſurgendo tranſierat, & adiecerat pertranſire, utique aſcendendo, meritò ſe etiam iſta non tranſiſſe, ſed pertranſiſſe perhibuit, quæ hunc quidem fide & devotione ad cælos uſq; ſecuta eſt, Igitur credere Reſurrectionem tranſire eſt, credere etiam Aſcenſionem, pertranſiſſe.* Et paucis interiectis: *Ergo quod ſibi deerat inſtructa ab illis, quia ſcilicet qui reſurrexerat etiam aſcendiſſet, aſcendit & ipſa pariter, hoc eſt pertranſiit & invenit, quidem invenerit pertingens mente, ubi ille corpore eſt?*

Denique vis invenire Chriſtum? quære eum in præſepio humilitatis & paupertatis in cruce patientiæ & martyrii, in vicis & caſtellis prædicationis & zeli animarum, denique in ſinu B. Virginis, id eſt, in puritate & invocatione B. Virginis; ibi eum invenies. Audi Philonem Carpathium? *O quam tenet illum, & (ut ita dicam) cogit fidelium anima, dum beneplacita illi & accepta facit, Delectatur enim ſponſus quemadmodum ſponſa, juſtorum vita, moribus, ſocietate atque conſuetudine, tenetur que operibus virtutis, non manibus armatorum, non divitum pompis, non opulentorum iactantia, non elatorum faſtu, non gulæ, ſomni, luxuriæ, invidiæve morbo laborantium, ſed operibus miſericordiæ, pietatis, continentiæ humilitatis, temperantiæ, benevolentiæ, caſtitatis, & precibus rectorum; tunc in domum matris noſtræ volens libentiſſimè introducitur ſponſus.*

Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

SEptuag. *donec introduxi eum in domum matris meæ, &* ἰς τὸ ταμιεῖον, id eſt, *in cellam* (S. Ambroſ. *in ſecretum*, Hebr. *el cheder*, id eſt, *in penetrale*, ſcilicet in penitiſſima & intima domus) *eius quæ concepit me.*

In cubiculo & cella ſervantur chara & pretioſa quæque: ibi quoque amantes ſecreta quæque dicunt & tranſigunt; unde ibi conceptam & genitam ſe aſſerit ſponſa, q. d. Mox ut inveni ſponſum unicè dilectum & tanto ſtudio quæſitum, apprehendi (hoc enim eſt Hebr. אחזתיו *achaztiu* eum, tenui, & ſtrinxi, nec dimittam, ſed introducam eum in cubiculum genetricis meæ, ut ibi eum quaſi rem pretioſiſſimam concludam, ne amplius à me recedat, ſed jugiter cum eo verſer, ore ad os colloquar, ſecreta tranſigam, totumque amori eius ſacro me impendam, illoque fruar: in cubiculo enim eſt thalamus nuptialis. ita Theodoret.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Domus matris Eccleſia eſt Synagoga. AD literam ſignificat, ut dixi verſ. 1. quòd Eccleſia Gentium, ubi Chriſtum per fidem & cultum recepit numquam illum ſit dimiſſura, ſed ſemper in ejus fide & amore permanſura, donec eumdem introducat in Synagogam, putà in cor & cubile Judæorum (hæc enim eſt Mater Eccleſiæ Chriſtianorum) eamque ceu ſponſam Chriſto deſpondeat, in cubiculo enim degit ſponſus cum ſponſa. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Philo, & Alcuinus, Beda, Juſtus, Aponius, Anſelmus, Honorius, Rupertus, S. Bernard. & paſſim alii. Audi S. Bernardum: *Qui ingreditur thalamum, ſponſus eſt Magna amoris potentia; Salvator indignabundus exierat de domo & hæreditate ſua, & nunc ad huius gratiam mitigatus inflectitur, ita ut redeat non modò ſalvator, ſed & ſponſus. Benedicta tu a Domino filia, quæ & indignationem compeſcis & hæreditatem reſtituis. Benedicta tu matri tuæ, cuius beneficio avertitur ira, revertitur ſalus, revertitur qui dicat illi, ſalus tua ego ſum. Non ſufficit hoc, addas & dicas, Deſponſabo te mihi in fide, deſponſabo te mihi in iudicio & iuſtitia, deſponſabo te mihi in miſericordia & miſerationibus. Sed memento, quia quæ has conciliat amicitias, ſponſa eſt. Quomodo ergo ſponſum, & hunc ſponſum alteri cedis, ne dicam cupit, Non eſt ita. Cupit quidem illum matri filia bona, non tamen ut cedat illi ſed ut communicet. Sufficit unus duabus, niſi quod iam non erunt duæ, ſed una in ipſo. Ipſe enim eſt pax noſtra qui facit utramque unam, ut ſit una ſponſa, & ſponſus unus Jeſus, &c.*

Eccleſia Romana. Poteſt quoque per domum matris & cubiculum genitricis intelligi Romana Eccleſia, cui præſidet ſummus Pontifex, velut ſucceſſor Sancti Petri & Vicarius Chriſti, quæ proinde eſt Mater & matrix omnium Eccleſiarum, quæ ſcilicet ceteras omnes, vel primitùs ad Chriſti fidem convertit, vel converſas in ea lacte doctrinæ ſuæ, quaſi mater, alit, fovet, ſervat, firmat, & promovet, q. d. Sponſa, id eſt, Eccleſia gentium; Non dimittam Chriſtum, Chriſtique fidem, ſed eam cum Romano Pontifice & Eccleſia communicabo, illique meam fidem ſubiiciam, & uniam; imò juramento firmabo & adſtringam, quò fiet, ut numquam a Chriſti fide & cultu excidere, aut ſeparari queam, ſicut Romana Eccleſia ab ea excidere nequit. S. Petro enim, ejuſque ſucceſſoribus Romanis Pontificibus promiſit Chriſtus: *Ego rogavi pro te* (Petre) *ut non deficiat fides tua, & tu aliquando converſus confirma fratres tuos.* Lucæ c. 22. 32.

Symbolicè & Script. Symbolicè, per domum matris & cubiculum genitricis accipi poteſt S. Scriptura, quæ magna ex parte à matre Eccleſiæ, putà à Synagoga eſt accepta, q. d. Solidabo me, meoſque fideles, quin & Judæos convertam per S. Scripturam, introducendo eos in illorum dicta & ſenſa, hæc enim planè veræ fidei & dogmata continent & legentibus exhibent. Ita Iuſtus Orgelit. Hinc Chaldæus more ſuo judaizans vertit: *Et populus Domus Iſrael offerebat oblationes ſuas, & navabant operam verbis in cænaculo domus doctrinæ Moyſis magiſtri eorum, & in cubiculo Joſue filii Nun miniſtri eius.*

Anagogicè ſenſus eſt, q. d. Eccleſia & anima ſancta: Non dimittam meum Chriſtum, donec ipſe me introducat in cælum; quaſi in thalamum nuptialem, ut ibi unus cum eo efficiar ſpiritus. Eccleſia enim cæleſtis Dei, Angelorum, & Beatorum eſt mater Eccleſiæ terreſtris, ſive in terra militantis, uti docet Apoſt. Galat. 4 26. Illa, inquit, *quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.* Ita Theod. & Iuſtus Orgelit.

Anagogicè eſt cælum. Porrò non ait ſponſa, donec ipſe ſponſus me introducat in cælum, ſed donec ego introducam illum, ex confidentia amoris, q. d. Ita ſponſum per amorem mihi adſtringam & uniam, ut non tam ipſe me, quàm ego eum introducam in cælum; tum, quia amor audax eſt & imperioſus; Amans enim amore imperat amato licet digniori, eumque ſibi æquat, imò ſubjicit. Amans enim obediens amico, eum viciſſim ſibi obedientem efficit, ſicut Iacob Angelum, & in eo Deum ſibi obedire, ſeque benedicere coegit, ideoq; vocatus eſt Iſrael, id eſt, dominans Deo. Geneſ. 32. Hæc eſt vis amoris & obedientiæ. Unde & de Ioſue c. 10. 12. juſſu ſuo ſiſtente ſolem dicitur, *obediente Domino voci hominis*, tum quia anima ſancta eſt ſedes & vehiculum Chriſti in ſe manentis, quare eum vehit quocumque libet, adeoq; in cælum, juxta illud: *Glorificate & portate Deum in corpore veſtro.* 1. Corinth. 6. ult.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Tropologicè Domus Genitricis, Mens. TRopologicè anima ſancta apprehendit Chriſtum fide & ſpe, tenet devotione, ſtringit Charitate, nec dimittit, ſed introducit eum in domum matris & cubiculum genitricis, id eſt, in mentem ſuam. quæ quaſi eſt mater, altrix, & nutrix omnium animæ virtutum, ſenſuum,

& potentiarum, ut jugiter de eo cogitet, & meditetur, cumque eoque colloquatur, & diſſuavietur. Ita Nyſſen Philo, tres Anonymi apud Theodor. & alii. Audi Nyſſenum: *Non dimittam amplius Deum anſa fidei apprehenſum, donec fuerit intra meum conclave, quod conclave eſt ipſum cor meum, Tunc verò id fit, quando redieris ad illum ſtatum, in quo fuit ab initio, quando fuit effectus ab ea, quæ concepit.* Subiungit eum à vero non aberraturum, qui matris nomine intelligat ſignificatam primam matrem noſtræ conſiſtentiæ, *quæ ſanè haud alia eſt, quàm Deus ipſe.* Et Richardus de S. Victore, Gratiam docet eſſe piæ animæ matrem, quæ eam ſpiritualiter regenerat, ac in mente quaſi in domo habitat. Anima ergo ſancta dicit: Introducam Chriſtum in mentem meam, ut ipſe plenè, & planè illam poſſideat, ac mens mea à ſeipſa deficiat, & tota in Chriſtum per amorem quaſi tranſeat, *Tenetur*, inquit Richardus, *Deus devotione, deſiderio importunitate, memoria, prece, fide & expectatione exauditionis, nec dimittitur, ſi ab intentione non ceſſet, nec vultus ampliùs in diverſa mutentur, Tenet itaque Dilectum, quamvis aurora ſit, nec dimittit donec benedixerit ei Luctata eſt cum ea tota nocte, qua dormivit, ſed cor eius vigilavit, quia ſcilicet ab exteriori occupatione ceſſavit, & in quærendo dilectum laboravit; Etiam quamvis per noctem ad auroram pervenerit, non ceſſat à lucta, id eſt, ab orationis inſtantia, nec dimittit Dilectum, niſi benedictione det, ut eat de virtute in virtutem, & videat Deum Deorum in Sion, id eſt, in ſpeculatione per ſpeculum, & in ænigmate benedictionem hanc quæris & nominis mutationem, ut non iam Jacob, ſed Iſrael dici poſſit, nec opus ſit ut amplius vitia ſupplantet, ſed ut expugnatis vitiis puritate fruatur virtutum, & Deum contempletur, Beati enim mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.*

Matt. 5. 8. *Cubiculum Genetricis fideles.* Hinc S. Anſelmus per cubiculum genitricis accipit fideles, qui mentem ſuam faciunt per ſanctitatem lectulum, in quo Chriſtus ſuaviter quieſcat. Huc accedit Hugo de S. Victore lib. 6. Expoſit. in Hierarchiam cæleſtem S. Dionyſii, qui ſic animam ſanctam compellat: *Ergo Deus intrabit ad te ut tu ingrediaris ad ipſum; Tunc enim tu intras ad ipſum, quando ipſe ad te ingreditur. Quando amor illius cor tuum intrat & penetrat, & ad intimum cordis tui dilectio illius pertingit, tunc intrat in teipſo, & tu quoque intras teipſum, ut ingrediaris ad ipſum: Neceſſe eſt autem, ut uſque ad thalamum perveniat, & cubiculum ingrediatur, & uſque ad intima tua ſe penetret, ibique requieſcat. Quin & cubiculum genitoris forte non amat niſi in cubiculum genitricis introducatur, ubi dilectio magis tenera eſt, & blandimenta dulciora, ut nihil apud te durum & rigidum inveniat virilis truculentia, ſed totum liqueſcat & molleſcat igne dilectionis.* Aponius verò: *Cùm legem divinam*, inquit, *mundo legeris corde, & quæ præcepit facienda docueris, exultantem Chriſtum in domum matris induces. Cùm autem eius mirabilia myſteria diſſerere fueris dignus, & cæco Iudæo & Gentili gratiæ donum, veram humani generis redemptionem annuntiando, Chriſtum renaſcentem in cubiculum genetricis introduces.*

Connubii Amoris. Denique S. Bernardus ſerm. 83. docet ſponſum teneri charitate. Amor enim eſt conformitas, connubii contractus, & complexus ſponſi & ſponſæ: *Talis conformitas*, ait, *maritat animam Verbo, cùm cui videlicet ſimilis eſt per naturam, ſimilem nihilominùs ipſi ſe exhibet per voluntatem, diligens ſicut dilecta eſt. Ergo ſi perfectè diligit, nupſit. Quid hac conformitate iucundius? quid optabilius charitate? qua fit ut humano magiſterio non contenta, per temet, ò Anima, fiducialiter accedens ad Verbum, Verbo conſtanter inhæreas; Verbum familiariter percuncteris, conſultesque de omni re, quantum intellectu capax, tantùm audax deſiderio. Verè ſpiritualis, ſanctique connubii contractus eſt iſte. Parum dixi contractus; Complexus eſt. Complexus planè, ubi idem velle & nolle idem, unum facit ſpiritum de duobus.*

Amoris vis. Et paucis interjectis ſubiicit: *Amor ſibi abundat, Amor ubi venerit, cæteros in ſe omnes traducit, & captivat affectus. Propterea quæ amat, amat, & aliud novit nihil. Ipſe qui honori meritò, meritò ſtupori & miraculo eſt, amari tamen plus amat. Sponſus & ſponſa ſunt: Quam quæris aliam, ipſos inter ſponſos neceſſitudinem vel connexionem, præter amari & amare?* Et mox *Exigit Deus timeri ut Dominus, honorari ut pater, ut ſponſus amari, &c. Ipſe* (Amor) *meritum, ipſe præmium ſibi eſt: amor præter ſe non requirit cauſam, non fructum fructus eius, uſus eius. Amo, quia amo, amo ut amem. Magna res amor, ſi tamen ad ſuum recurrat principium; ſi ſuæ origini redditus, ſi refuſus ſuo fonti, ſemper ex eo ſumat unde iugiter fluat, Solus eſt amor ex omnibus animæ motibus, ſenſibus, atque affectibus, in quo poteſt creatura, etſi non ex æquo, reſpondere auctori, vel de ſimili mutuam rependere vicem.*

Ex quibus omnibus demum concludit: *Eſto quod honor regis iudicium diligat, ſed ſponſi amor, imò ſponſus amor ſolam amoris vicem requirit, & fidem. Liceat proinde redamare dilectam, quidni amet ſponſa, & ſponſa amoris? Quidni ametur amor? Meritò cunctis renuncians affectionibus aliis, ſoli & tota incumbit amori, quæ ipſi reſpondere amori habet in redhibendo amore. Nam & cùm ſe totam effuderit in amorem, quantum eſt hoc ad illius fontis perenne profluvium?* Bernard. Denique Richardus de S. Victore tract. de gradibus charitatis cap. 1. *Charitas*, inquit, *eſt vita fidei ſpei robur, & omnium intima vis & medulla virtutum. Hæc vitam ordinat, affectus inflammat, actus informat exceſſus corrigit, mores componit, valens ad omnia & omnibus prævalens, quæ ipſam quoque omnipotentiam quodammodò reddit impotentem.* *Charitas omnipotentem facit quaſi impotentem.* Exemplum dat Moyſem, qui ex charitate orans pro populo adorante vitulum, ligavit quaſi manus Dei, ut diceret; *Dimitte me, ut iraſcatur furor meus contra populum iſtum.* Exod. 32 poſt nonnulla: *Sola quæ Deum tenere poſſit vis amoris eſt, quæ non ſolùm teneri ſe patitur, ſed quòd non teneatur ipſe conqueritur in Propheta: Quæſivi de eis virum, qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparem eam, & non inveni.* Ezech. 22. Denique ita concludit: *In adverſis fortis, ſed fortior in proſperis. Solus enim Chriſti amor eſt, qui ridentis & irridentis fortunæ pari blanditias ſpernit, & conſpuit, ſapore dulciori delectatus, cuius reſpectu omnis dulcedo amara eſt, omnis iucunditas mæror eſt, omne pulchrum fœdum, omne ſuave moleſtum.* Porrò Beda, & S. Ambroſ. lib. de Iſaac c. 5. hæc adaptant S. Magdalenæ, Chriſti poſt Reſurrectionem pedes tenenti.

Symbolicè. Symbolicè Philo Carpath. & Tres Anonymi apud Theodoret. cenſent mentem vocari domum matris, id eſt, Dei ſapientiæ, quæ omnium rerum eſt cauſa, & mater. Mens enim ſapientiæ capax eſt, quaſi domicilium Verbi ob ſimilitudinem; eadem eſt cubile, propter arcanos virtutum eius theſauros, quos velut imago in ſe reconditos ſervat: Unde Philo: *Per domum matris*, inquit, *cor cæleſtis ſapientiæ ipſius Verbi arbitror intelligi, & per cubiculum genitricis hoc ipſum cor. Nam domum quidem propter illud puto dictum, quod legitur: Inhabitabo in vobis & inambulabo. Per cubiculum verò (quoniam in cubiculo quæque optima collocantur, & pretioſa) fides ſpes, charitas, iuſtitia, fortitudo, temperantia, prudentia, patientia, pietas; hæc quidem non corporis, ſed animi ſunt ornamenta.* 2. Cor. 6. 16.

Exempla hujus ſententiæ ſunt David, dicens Pſalm. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt*, S. Paulus, dicens Rom. 8. 35. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas, an periculum, an perſecutio, an gladius? &c. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, &c.* Præclarè S. Bernardus ſerm. 79. *Glutino bonum eſt*, ait Iſaias cap. 41. *quid hoc tenacius glutino, quod nec aquis eluitur nec ventis diſſolvitur, nec ſcinditur gladiis? Denique aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Tenui eum nec dimittam.* Et S. Patriarcha: *Non te*, inquit, *dimittam, niſi benedixeris mihi. Ita iſta non vult eum dimittere, & fortè magis quàm Patriarcha id non vult, quia nec pro benedictione quidem. Siquidem ille benedictione accepta dimiſit eum, hæc autem non ſic, Nolo*, inquit, *benedictionem tuam, ſed te. Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Non dimittam te nec ſi benedixeris mihi. Tenui nec dimittam.* Subiicit deinde Chriſtum magis tenere animam ſanctam, quàm ab ea teneatur: *Nec minùs forſitan ille teneri vult, cum perhibeat dicens: Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. Quodque pollicens ait: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi. Quid hac copula fortius, quæ una duorum tam vehementi voluntas firmata eſt?* Prov. 8. 31. Subdit S. Bernardus Chriſti introductionem in domum afferre ſalutem, ingreſſum verò in cubiculum afferre peculiarem gratiam: *Sufficiebat*, inquit, *ad ſalutem ſi domum intrares: at ſecretum cubiculi ſignat gratiam. Hodie, ait, huic domui ſalus facta eſt. Quidni ſit domeſticis ſalus, Salvatore ingreſſo domum? Sed quæ in cubiculum meretur recipere ſeorſum habet ſecretum ſuum ſibi. Salus domui ſit, thalamo deliciæ recondantur.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo anxiè quærens Chriſtum perditum, cum inter Doctores in templo reperit. tenuit eum, nec dimiſit, donec introduceret eum in domum matris ſuæ, id eſt, in Judæam permittens Chriſto, orbanſque ſe ejus dulciſsima præſentia, ut ipſæ prædicando obiret vices & caſtella, omneſque ſibi per fidem & gratiam copularet. Unde & ipſa fuit cauſa primi miraculi Chriſti, ſcilicet converſionis aquæ in vinum ad nuptias in Cana Galileæ propter quod multi Chriſto crediderunt, ut docet S. Joannes, c. 2. 11. Eadem erit cauſa, cur Synagoga Iudæorum in fine mundi per Eliam convertatur ad Chriſtum, perinde ac ipſa cauſa eſt, cur plerique peccatores pœniteant & convertantur ad Chriſtum, uti patet ex hiſtoriis & vitis Sanctorum. Denique ipſa à Chriſto introducta in cælum, eodem animas ſibi devotas introducit, uti docet S. Bernardus, S. Anſelm. S. German. S. Bonavent. & ceteri, qui de laudibus B. Virginis ſcripſerunt.

VOX SPONSI.

VERS. 5. *Adiuro vos filiæ Jeruſalem per capreas cervoſque camporum, ne ſuſcitetis neque vigilare faciatis dilectam donec ipſa velit.*

Secundo ſponſa extaſis. HÆc verba hic iterantur, jam enim audivimus ēa cap. 2. v. 7. quare videtur ſponſa iteratò hic in ſomnum & extaſin inci diſſe. Primò in eam incidit c. 2. v. 4. dicens: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* A Amor enim vehemens parit extaſin, imò extaſis eſt ſubli-miſſimus & perfectiſſimus amoris actus: *Eſt enim extaſin faciens divinus amor*, ait S. Dionyſ. de divin. nom. Ab extaſi hac videtur excitata ſponſa hoc cap. 3. v. 1. & 2. dicens: *Surgam & circuibo civitatem, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea;* ſed partim ex labore & circuitu quærendi ſpouſum, partim ex inventione & præſentia ſponſi, de quo mox ſubdit: *Inveni quem diligit anima mea, tenui eum nec dimittam*, rurſus ex vehementi amore & gaudio, quo perfundebatur, & quaſi liqueſcebat fruens ſponſo unicè dilecto in ejus ſinu corruens & indormiens, incidit in animi deliquium & extaſin, à qua ſponſus vetat eam excitari, quia ipſe ut ſponſam amar ardentiſſimè, ſic viciſſim ab ea ſe amari, & amando teneri ardentiſſimè cupit. Multa enim in Dramate hoc, uti & in aliis ſubticentur, ſed ex adiunctis intelliguntur, & Interpreti ſupplenda ſunt.

Parabolicè, ſignificat Eccleſiam primitivam, id eſt, Apoſtolos poſt laborem & diſtractionem aliquot annorum, quos convertendæ Iudææ impenderunt, recepiſſe ſe per aliquod tempus ad quietem orationis & otium contemplationis, ut vires mentis reſtaurarent, ac ſe ardentiùs ad novos majoreſque labores, putà ad converſionem omnium gen- *Parabolicè*
B tium compararent. Ad hoc enim opus erat ingenti ſpiritu quem orando excitare & à Deo poſtulare par erat. Unde Chriſtus vetat eos ab hoc ſomno & quiete tam pia excitari Apoſtolos imitentur viri Apoſtolici, ut poſt labores actionis, ſubinde ad otium contemplationis ſe recipiant, ut vires animi reſtaurent, & novos ardores euangelizandi concipiant.

Ceterùm Verſum hunc èxplicui cap. 2. v. 7. quare nil aliud hic addendum occurrit.

Hic finitur ſecunda Pars libri, ſive ſecundus Actus hujus Dramatis; ſequitur tertius.

TERTIA PARS CANTICI.

SIVE

TERTIVS ACTVS DRAMATIS

SIcut Actu ſecundo, qui fuit à cap. 2. verſ. 8. *huc uſque, Salomon deſcripſit Eccleſiæ adoleſcentiam, ſive incrementa & propagationem ſic hoc Actu tertio, qui hic incipit, & protenditur uſque ad cap. 5. verſ. 2. deſcribit eiuſdem virilem ætatem ſive perfectionem, qua ad ſummum quaſi faſtigium, ſuumque culmen provecta & exaltata eſt. In hoc carmine, ait Titelmanus, quod ad finem uſque capitis perdurat, Spiritus ſanctus loquitur, mirificeque commendat Eccleſiæ pulchritudinem ſub diverſis comparationibus. Primò, quidem ſub ſimilitudine Mulieris ſpecioſæ, cum magna gloria ſurſum aſcendentis in magna odoramentorum fragrantia. Secundò, ſub ſimilitudine pretioſi Lectuli Regis Salomonis, fortiſſimorum virorum ſemper muniti præſidio. Tertiò, ſub comparatione pulcherrimi, aſpectuque iucundiſſimi ferculi, ſive vehiculi Regii. Poſt quæ deinde ſpiritus idem filias Ieruſalem, putà fideles animas ad ſponſi debitum cultum concludendo, exhortatur, dicens: Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem;* Vide dicta in Prœemio capit. 3.

VOX SYNAGOGAEA primitùs ad Chriſtum converſæ, de Eccleſia Gentium.

VERS. 6. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & univerſi pulveris pigmentarii?*

QUÆ EST ISTA, QUÆ ASCENDIT PER DESERTUM (Syrus & Arabicus, *ex deſerto*) SICUT VIRGOLA FUMI EX AROMATIBUS MYRRHÆ, ET THURIS, ET UNIVERSI PULVERIS PIGMENTARII? puta aromatarii ſive apothecarii, qui aromata in pulverem redigit, commiſcet, componit, &c.

Quod ſpeciem Dramatis, introducitur hic Sulamitis, ſive ſponſa Salomonis ſtatura procera, decorè ac magnificè incedens, atque ex deſerto. id eſt, ex rure & agro ſuburbano aſcendeos ad ſponſum Salomonem, reſidentem in Jeroſalem & monte Sion, ibi enim erat templum & regia Salomonis, q. d. Quæ eſt iſta Virgo ruſticana, quæ evecta ad thalamum regium ita ſplendide incedit? Hinc ipſa comparatur virgulæ fumi aromatum, qui recta aſcendit in altum, & ſuavem expirat odorem: quare illam videntes, illique obviantes, decorum & magnificum eius inceſſum admirantes, inter ſe quærunt & exclamant: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit*, &c. q. d. Undenam tantæ in deſerto deliciæ: Unde tantus in ruſtica & alienigena puella decor & majeſtas? qui creſcit ut virgola fumi: quia quò magis in altum vapor fumi aromatum aſcendit, eò magis eorum fragrantia percipitur.

Pro *virgula*. Hebr. eſt *temiroth* (quæ vox tantùm hic reperitur & Joelis 2. verſ. 30. ubi Noſter & Septuag. vertunt *vaporem*) id eſt, *palma*, ſed artificiales, uti ſunt ſimilitudinariæ & expictæ, Fumos enim recta aſcendens ſimilis eſt palmæ, quæ ex variis ramis coaleſcens & compacta, arborum omnium eſt rectiſſima, denſiſſima, & pulcherrima, ſupernè enim ramos circunquaque latè diffundit, iiſque quaſi coma cingitur & coronatur. Simili enim modo fumus ex variis aromatibus exhalans coaleſcit, & in altum ſcandit rectiſſimè, denſiſſimè & pulcherrimè, ac ſupernè in varias partes quaſi ramos ſe ſecans, & in plures quaſi vaporum globos ſeſe agglomerans, iis quaſi coma variegata ornatur & circumvolvitur. Unde Rabbini & Pagnin. vertunt: Quæ eſt iſta, quæ aſcendic ſicut columnæ fumi ſurſum aſcendentes ſicut palmæ. Aquila apud Theodor. ſicut ſimilitudo fumi. Symmach. tamquam incenſi evaporatio. Septuag. ὡς στελέχη καπνοῦ, id eſt, *ſicut truncus* vel *ſtipes* aut virgula fumi. Mirum eſt ergo S. Ambroſ. Epiſt. 62. legere ſicut vitis propago. Noſter aptè vertit virgula, quia Hebræum *temiroth* eſt diminutium à תמר thamar, id eſt palma, *temiroth*, ergo eſt palmula, ſive parva palma, aut virgula ſimilis palmulæ. Syrus, *ſicut incen-*

Varia lectiones & verſiones.

ſum

Digitized by Google

ſum fumi. Arabicus, *quaſi thurificata ramis thuris*.

Rurſum pro *ex aromatibus* Noſter cum Symmach. legit מִקְטֹרֶת *micKtoret*, id eſt, *ex incenſo*, ex ſuffimento, vel ſuffitu, & thymiamate, quod fit ex aromatibus iam aliis punctis legunt מְקֻטֶּרֶת *mecutteroth*, id eſt; ſuffita, vel ſuffumigata. Sed eòdem redit ſenſus. Quocirca Septuag. vertunt: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit è deſerto tamquam truncus fumi evaporans myrrham, & thus, ex omnibus pulveribus unguentarii*. Aquila: *ſicut ſimilitudo fumi ex ſuffimento myrrhæ, & thuris*, &c. S. Amb. Epiſt. 62. *ſicut vitis propago fumo incenſa, odorificata myrrha, & thure ab omnibus pulveribus unguenti*.

Grammaticalis ergo corticis litteræ ſenſus eſt, q. d. Obviantes ſponſæ, eamque admirantes dixerunt: quæ eſt iſta ſponſa procera, & decora, tam magnificè per agrum incedens versùs Jeruſalem, ac ſuaviſſimum odorem expirans? quò enim magis incedendo aſcendit, eò procerior apparet, ac ſuaviorem myrrhæ, thuris, ceterorumque aromatum exhalat odorem, adeoque perſimilis videtur virgulæ, ſive columellis fumi, quæ inſtar palmæ recta aſcendunt in altum, ac gratiſſimum myrrhæ, thuris, & aromatum (ex quibus in pulverem redactis commixtæ & conflatæ ſunt) igne incenſorum halitum expirant, & obviis quibuſque aſpirant.

Chaldæus de more hæc de Synagoga accipit typicè: Nam Synagoga typus fuit Eccleſiæ: *Quando*, inquit, *aſcenderunt filii Iſraël de deſerto, & tranſierunt Iordanem cum Ioſue filio Nun, dixerunt populi terræ; Quæ eſt iſta gens electa, quæ aſcendit de deſerto ſuffumigata ab incenſo aromatum, & adiuta propter meritum Abrahæ, qui ſervivit & oravit coram Domino in monte Moriah, & exterſa oleo unctionis propter iuſtitiam Iſaac, qui ligatus fuit in domo Sanctuarii, qui vocatus eſt mons thuris, & fiunt ei mirabilia propter miſericordiam Jacob, cum quo luctatus eſt uſque ad aſcenſum auroræ, & prævaluit illi, & liberatus eſt ipſe, & duodecim tribus eius*.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

PRimitiva Eccleſia ex Apoſtolis, ceteriſque Judæis in Sion & Jeruſalem collecta, audita S. Cornelii per S. Petrum, ac Gentium per S. Paulum & Barnabam converſione admirans exclamat: *Quæ eſt iſta* nova & bella Eccleſia, ex deſerto gentiliſmi tenuiter & graciliter aſcendens ſicut virgula fumi, ſed ex continua fumi aſcenſione ſurſum agglomerans ſeſe in magnam creſcit amplitudinem, atque ſuaviſſimum virtutum expirat odorem? Spirat enim thura, id eſt, Chriſti Deitatem: credit enim Chriſtum eſſe Deum, illique thura, id eſt, ſacrificia & divinos offert honores: ac myrrham humanitatis, & Paſſionis Chriſti. Credit enim Chriſtum Deum pro nobis aſſumpſiſſe humanam naturam, in eaque paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum: ac univerſum pulverem pigmentarium, id eſt, reliquam doctrinam Euangelicæ prædicationis exhalat, & quaquaverſum diffundit. Ita Philo Carpath. Juſtus Orgelit. Theodoret. Aponius, Beda, & Anſelmus, qui cenſet hæc eſſe verba fidelium primitivæ Eccleſiæ, licèt Rupertus cenſeat hæc eſſe verba ſponſi Chriſti. Caſſiodorus verò eſſe ſodalium ſponſi. Audi Theodoretum: *Non immeritò anima pia ſimilis dicitur fumo ſuffimenti, quæ, ut Apoſtolus ait, membra ſua conſtituit hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem: dicitur autem redolere myrrham, thus, ex univerſis pulveribus pigmentarii: quia Chriſti humanitatem per myrrham deſignatam, & divinitatem ſignificatam per thus adorat, ſponſique tum mortem credit, tum eſſentiam ſempiternam confitetur. Sicque ex univerſis pulveribus pigmentarii myrrham, & thus ipſius admirari Angelos ſanctos: quoniam etſi ea habet alias virtutes ex divina ſcriptura tamquam ex pigmentarii officina depromptas, in ipſa tamen excellit myrrha & thus, id eſt, ſponſi Divinitatis, & Humanitatis cognitio*.

Thus orationem, myrrha mortificationem innuit.

Rurſum Eccleſia ſpirat thura, quia orationi eſt dedita; & myrrham, quia ſtudet mortificationi affectuum, ut veterem Adam exuat, & novum induat, qui ſecundùm Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate veritatis. Epheſ. 4. 24. ac univerſum pulverem pigmentarium, id eſt, humilitatem, obedientiam, eleemoſynam: ceteraſque virtutes, quæ comites imò filiæ ſunt orationis & mortificationis. Sicut enim aromata contrita & in pulverem contuſa igneum, quem in ſe concludebant, halitum exhalantes, ſuaviorem expirant odorem: ſic & virtutes per humilitatem quaſi comminutæ & contritæ, ſuaviùs Deo & hominibus redolent. Ita S. Gregor. Beda, Aponius & ceteri, ac S. Ambr. l. de Iſaac c. 5.

Pulvis pigmentarius, virtutes orationis & mortificationis comites.

Hic ſenſus liquet ex eventu, quem hiſtoricè narrat S. Lucas Actor. 10. & ſeq. ubi fideles Judæi audientes Gentium converſionem, admirantes exclamaverunt; *Quia & in nationes gratia Spiritus ſancti effuſa eſt. Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitam*. Item ex eo quod de hac converſione Gentium prædixit Iſaias c. 35. 1. *Lætabitur deſerta & invia, & exultabit ſolitudo & florebit, Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli, & Saron: Ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri*. Et c. 41. 18. *Aperiam in ſupinis collibus flumina, & in medio camporum fontes, ponam deſertum in ſtagna aquarum, & terram inviam in rivos aquarum. Dabo in ſolitudine cedrum, & ſpinam, & myrtum, & lignum olivæ: ponam in deſerto abietem, & ulmum & buxum ſimul*. Et cap. 43. v. 19. *Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoſcetis ea: ponam in deſerto viam, & in invio flumina glorificabit me beſtia agri dracones, & ſtruthiones: quia dedi in deſerto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo*. Vide ibi dicta. Hoc eſt quod admiratur Apoſtolus, *quod aliquando*, inquit, *vos gentes in carne*, &c. *Quia eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati à converſatione Iſraël, & hoſpites teſtamentorum, promiſſionis ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo: nunc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquando eratis longe, facti eſtis propè in ſanguine Chriſti*. Epheſ. 2. 12. imò cadentibus à fide Judæis, in Eccleſiam ſubrogatæ ſunt gentes: Quod obſtupeſcens Apoſtolus exclamat: *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inveſtigabiles viæ eius!* Rom. 11. 33.

Converſio gentium mira quadrupliciter.

Nota, converſio Gentium fuit admirabilis reſpectu omnium cauſarum. Primò materialis, quia converſi fuere homines ſuperbi, carnales, feri, barbari, & inepti ad diſciplinam Chriſti. Secundò formalis, quia converſio & Sanctitas Chriſtiana conſiſtit in mortificatione paſſionum, in humilitate, in caſtitate, in patientia, in amore inimicorum, & ſimilibus, quæ naturæ corruptæ repugnant. Tertiò efficientis, quia facta eſt ab Apoſtolis, qui erant piſcatores, pauperes, viles, rudes illiterati, infœcundi, uti docet Apoſt. 1. Corinth. 1. Quartò finalis; quia finem habet gloriam, non terrenam, ſed cæleſtem: unde contra naturam quaſi in cœlum conſcendere debet. Hinc.

Primò. Secundò. Tertiò. Quartò.

Aſcendit Eccleſia

Dicit *aſcendit*, Primò, quia ſicut vapor fumi terreſtris, vel paluſtris radiis Solis excitatus de deſerto aſcendit in altum; ſic è deſerta gentilitate, radiis gratiæ Chriſti excitatus aſcendit ſuaviſſimus vapor & odor contritionis, orationis & cæterarum virtutum. Secundò, quia Chriſtus aſcendens in cœlum poſt ſe trahit Eccleſiam, ut mentem & cor transferat ad ſuperna, ac per cœleſtem vitam tendat ad cœleſtem gloriam. Unde ait Apoſtolus: *conſedere* nos *fecit in cæleſtibus Chriſto Ieſu*. Epheſ. 2. 6. Quocirca Eccleſia non tantùm triumphans, ſed & militans vocatur cœleſtis, imò cœlum, quia à cœlo à Deo vocatur ad vitam cœleſtem, ipſumque cœlum, juxta illud Apocal. 21. 2. *Vidi ſanctam civitatem Ieruſalem novam deſcendentem de cælo à Deo, paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo*. Qua de cauſa cœtus Gentium hic de deſerto idololatriæ, & gentiliſmi aſcendere dicitur ad Eccleſiam militantem Chriſti, utpote vocatione altam, & doctrina, vitaque cæleſtem. Tertiò, quia alludit ad aſcenſum & iter Hebræorum ex deſerto Arabiæ, duce Moyſe in Sion & Jeruſalem, prævia columna ignis & nubis? hic enim erat typus Eccleſiæ Gentium ex deſerto infidelitatis aſcenſuræ ad primitivam Eccleſiam Apoſtolorum, & fidelium ex Judæis converſorum in Jeruſalem & Judæa.

Primò. Secundò. Tertiò.

Senſus ergo eſt, quem patheticè exprimit, Coſmas Hortolanus, q. d. Primitiva Eccleſia, id eſt, primi fideles è Judæis converſi, Paulo & Barnaba, convertentibus gentes

ad Chriſtum, Actor. 13. Quid eſt, ò Paule & Barnaba, quod ego de deſerto Gentium ſurgere video? quæ eſt iſta nova ſponſa, quam vos pronubi ex deſertis Gentibus aſcitam, in ſponſi mei thalamum inducitis tantoperè ſuffumigatam, myrrhæ & thuris omniumque aromatum unguentarii arte contritorum ac commixtorum ſuffitum ſpirantem, ut qui ex ea exhalat vapor, virgulam primùm, deinde in altum ſe agglomerans altiſſimas palmas, & columnas referre videatur? nimirum propter aſſiduas orationes, & omnis generis pia opera, quæ fide & charitate, qua ipſa tota ardet, cùm prodeant, velut ſuaviſſimi holocauſti nidores, uſque in Dei conſpectum in cælum continenti caligine ſeſe attollunt, ac ſponſum meum vehementer oblectant. Quis umquam credidiſſet tantam Gentium multitudinem olim Chriſti ignaram, à Republica Iſraelitica alienam, teſtamentorum promiſſionis extraneam; omni ſpe, & vel ipſo Deo carentem, nunc civitatis Dei jure eſſe donatam, quin & repudiata Synagoga matre mea, Chriſti ſponſi mei conjugio nobilitatam? Admirabantur olim, & ſtupebant planè Gentes Chananææ, quum viderent majores noſtros de deſerto Arabiæ aſcendere, & præcedente eos columna fumea, interdum & ignea de nocte in ſuas invadere poſſeſſiones. Jam nunc viciſſim miramur Judæi, Gentes è deſerto infidelitatis aſcendere, & fidei ac charitatis ſuæ caliginoſum, ſuaviſſimeque olentem fumum, inſtar palmarum & columnarum aromaticarum ſurſum ſpirantes, in regnum Evangelicum Gentis noſtræ hereditarium irrumpere. Sed quas vobis Doctoribus, intelligo coheredes mihi, & corporales, ac comparticipes ſuæ promiſſionis, à Deo electas, civitatem noſtram; omneſque fortunas cum ipſis lubens communico. Quas video virgines animas fide, charitate, & conſummata juſtitia mihi proximas, vobis paranymphis Chriſto meo deſponſatas, & ad ipſum (ut Regium vatem nemini prædicere) adductas eſſe, in communem thalamum lætabunda, & præ gaudio geſtiens admitto.

Symbolicè.

Symbolicè, tres Anonymi apud Theodoretum ſic explicant: *Quænam eſt iſta, quæ ex habitu a perturbationibus remoto per virtutem & ſcientiam ad Deum ſublata conſcendit, velut ſurculus fumi, qui ab igne ſylvam depaſcente levis in aera tollitur. Sic enim anima ſpiritu ſuccenſa, per actionem quidem carnis craſſitudinem, per contemplationem autem rerum ſpecies extenuans; probis tum moribus, tum ſermonibus levis ad Deum fertur, nec terreno pondere deprimitur. Has ratione myrrham & thus ex aromatibus, atque univerſo pulvere pigmentario redolens, ad cæleſtem ſponſum provehitur.* Singula deinde ſingulis ita adaptant: *Virtute igitur quaſi myrrha, cum carnis ſenſum mortificat, fragrat: ſcientia verò quaſi thure, tamquam veritatis notis, ſeipſam divinam imaginem oſtendit. Ita rerum naturas perſcrutans, ſuaviter olet ad earumque tendit auctorem: ex quibus inſtar pulveris rationum rationes & modi excitantur ei, attenuante his veritatis ſemitis exploratricibus accurato ſermone, qui totum hos tamquam in igne ſpiritus excoquit.*

Et univerſi pulveris pigmentarii.

ID eſt, omnium virtutum, quæ in ſingulis fidelibus reſplendent: *quia ſicut multa*, inquit Aponius, *ſuaviſſimi odoris aromata in unum pulverem redacta, ad delicias regum a pigmentariis aromata præparantur; & dum ſunt multa in unum corpus collecta, una magni odoris virgula, vaporata ignibus redditur: ita unanimitate multorum populorum confeſſio rectæ fidei & rationum unum ſuavitatis odorem in conſpectu Dei reddere demonſtratur, velut pigmentarius rationalis, congregat ſenſus cæleſtia aromata.*

Cur Eccleſia odora Aromatū fumo comparata?

Quocirca Eccleſia omnibus ſe ſpectandam vel noſcendam exhibens, ſuo ſplendore omnes gentes ad ſe invitavit & attraxit; hinc comparatur fumo aromatum odoratorum. Fumus enim aſcendens in omnium, qui oculos habent apertos, aſpectum incurrit: odor verò in nares eorum, qui cæci ſunt, vel oculos habent clauſos. Secundò, varietas hæc odoris, id eſt, famæ omnium virtutum, omnes ſibi conciliavit. Alius enim trahitur odore caſtitatis, alius humilitatis, alius charitatis, alius alterius virtutis. Audi Bedam: *Eccleſia aſcendit ſicut virgula fumi ex aromatibus*, &c. *quia una ex multis perſonis fidelibus conſtruitur; quia diverſis florida virtutibus quædam inſtar myrrhæ ampliùs mortificandis carnis voluptatibus inſiſtunt; quædam ad figuram thuris peculiariùs crebris orationibus vacant; aliæ aliis bonorum operum fructibus deſudant, uno tamen omnes igne ſpiritus inflammata, quaſi una fumi virgula in diſcreto per omnia ſtudia, ac devotione communi vita cæleſtis alta requirunt.*

Tertiò, S. Anſelmus per pigmentum accipit virtutes; per pulverem humilitatem: quia ut virtutes Deo & hominibus placeant, debent humilitate ornari, ut homo ſeipſum quaſi in pulverem redigat, ſeque nihil eſſe, nihilque poſſe reputet.

Quartò, S. Gregor. homil. 12. in Ezech. & Caſſiodor. per pulverem & pulveriſationem aromatum accipiunt ſubtileſ eaamen operum, quia, inquit Caſſiodorus, ſanctorum actiones magna diſcretione conſiderandæ ſunt, & tamquam cribro ſubtiliſſimæ conſiderationis eventilandæ, ne quid forte in illis durum reſideat.

Eccleſia Gentium palmes eſt, Chriſto viti inſerta.

Porrò S. Ambroſ. pro *ſicut virgula fumi*, legit *ſicut vitis propago*, quod licèt ab Hebræo & Græco diſſonet, commodum tamen habet ſenſum. Eccleſia enim gentium quaſi palmes inſerta eſt viti, putà Chriſto, quia ab eo omnem fidem, gratiam, ſanctitatem, ſapientiam, ſpiritum haurit: ſicut palmes omnem ſuam vim & ſuccum haurit à vite. Rurſum etſi palmes aliquid è terra neceſſariò capit, illud tamen non ſugit vaſtum atque immundum, quale terrenum eſt, ſed per vitis radices extenuatum priùs atque purgatum, & in aliam quandam puriorem naturam antè converſum.

Sic Eccleſia omnem cibi, potus, veſtis, & rerum terrenarum uſum per gratiam Chriſti emundat, expolit, & perficit, ut ab iis non polluatur, ſed ſanctificetur, nec terreſtris, ſed cæleſtis evadat, quia omnibus iis utitur non ad guſtum, ſed ad Dei gloriam, & ſuam aliorumque ſalutem juxta legem, & voluntatem Dei. Hoc eſt, quod ait Chriſtus: *Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites: qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum; quia ſine me nihil poteſtis facere.* Joan. 15. 4. Audi S. Ambroſium libr. de Iſaac cap. 5. *Quæ eſt iſta, quæ cùm antè in inferno derelinquebatur, nunc inhæret Dei Verbo; quæ per deſertum, nimirum per hunc terræ locum incultum ſentibus, & ſpinis noſtrorum obſitum delictorum, aſcendit ſicut vitis propago in ſuperiora ſe ſubrigens, fumus natus ex igne atque alta petens: tunc præterea bonis operibus fragrat: odor autem ille orationis piæ redolet ſuavitatem, quæ tamquam ſuave piæ precationis fragrat unguentum, quia de æternorum, & inviſibilium, non de corporalium petitione compoſitum eſt: præcipuè tamen myrrham redolet, & thus, eo quod peccatis mortua ſit, & Deo vivat.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima tendente ad perfectionem.

ANgeli, inquit Nyſſen. Theodoret. S. Ambroſ. aliique, & homines talem animam cernentes, quaſi admirantes dicunt: Quænam eſt iſta, quàm ſtrenua, quam fortis, quæ cum deſcendere deberet, eò quòd ex Adæ terra compacta eſt, originiſque pondere per ima ſcelerum præcipitem ſe dedit, nunc vi nova planeque mira in virtutis ardua conſcendit? Aſcendit, inquam, de deſerto mundi, ubi ſolitudo eſt virtutis, & ſanctitatis, ubi inter homines animales, & craſſos, qui nil niſi terrena cogitant, & ſapiunt, ac inter dracones, id eſt, dæmones periculoſè degit, & vivit, quos omnes prætergreſſa; ſola in altum perfectionis culmen animoſè ſcandit: Perſimilis eſt virgulæ fumi ex myrrhæ, thuriſque aromate, igne aduſto exurgenti; nam mortificationis amarulentæ myrrha, & orationis thus traditum divini amoris incendio, ſurſum fertur, & ut virga quædam directionis, igneo charitatis motu in Deum extenditur: Mortificatio enim carnis pondus, quod mentem degravat extenuat: oratio verò quæ ſponte ſua fertur ſurſum, eſt ſpiritualis levitas, qua mens hiat in ſuperna: hiſce ergo duabus quaſi levitatis alis anima vehitur ſurſum: *Et univerſi pulveris*

Deus ut Pigmentarius Animam tentationibus, & tribulationibus conterit & humiliat.

uris pigmentarii : quia Deus velut ſcientiſſimus pigmentarius animam piam tentationibus, tribulationibus, morbis, perſecutionibus quaſi malleis conterit, humiliat & quaſi in pulveres redigit, ut eius patientiam & virtutes probet, acuat & perficiat : hæ enim tot ærumnis quaſi attritæ, dum ab igne charitatis corripiuntur, & ſuaviùs fragrant, & rectiùs in Deum inſtar virgulæ fumi feruntur : penetrat enim eas tritas ignis faciliùs, & in ſubtiliorem quandam naturam concurrit : ſicut odorati paſtilli priuſquàm acerris vel thuribulis iniiciantur, ſolent conteri, ac in pulverem redacti prunis iniiciuntur, ut citiùs excitetur fumus, ocyuſque expiret ſuavis illa fragrantia, quæ naribus hauriatur. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Philo, Joannes Carmelita & cæteri. Audi S Gregorium : *In deſerto anima ſancta vivit, dum regno exul, inter beſtias, dæmones videlicèt, degit. Hic enim etſi non omnino à ſponſo deſeritur, tamen dum in carne eſt nondum ad certam eius viſionem admittitur, dum ab eo per exilia & tentationes peregrinatur; quia dum adhuc cum eo non regnat, deſeri ab eo ſibi videtur. Ob hoc ſemper laborat ut aſcendat, ut quem valde diligit magis ac magis ſentiat; quatenus quoniam perfectè eum in deſerto non tenet, vel ipſo eius deſiderio ſe reficiat, ut ſic in via roborata, quandoque ad hoc quod diu concupiuit perueniat.*

Gregor.

Subdit deinde poſt nonnulla; *Bene autem ſicut virgula fumi aſcendere dicuntur, quia & odorem bonæ famæ & ſubtilitatem mentis habere dicuntur*, Mox dat cauſam cur fumus hic myrrhæ & thuris; *Myrrha quippe mortuorum corpora condiuntur ne putreſcant; thura verò accenduntur ut redoleant. Per myrrham ergo carnis Mortificatio deſignatur, per thus verò Orationum munditia intelligitur. Sancta igitur anima, dum carnem ſuam à putredine vitiorum mortificat, dum omnes mundi voluptates per continentiam abnegat, quaſi myrrham mortuo corpori adhibet, ut poſt iudicium à corruptione æterna ſanum permaneat. Cùm verò ſe ad cæleſtia maiori deſiderio accendit, & à cordis cubiculo omnes ſuperfluas cogitationes ferventer abiicit, quaſi thuribulum cor ſuum coram Deo facit; in quodam per dilectionem virtutes congregat, quaſi carbones in thuribulo coaptat, in quo ſeipſam mens in conſpectu Dei igne charitatis accendat. Dumque ferventes & mundas orationes ad Deum emittit, quaſi fumum aromatum ex thuribulo educit, ut coram dilecto ſuavè redoleat, & proximos ad eius amorem concitet.*

Cur dicitur, pulveris pigmẽtarii, *non* pigmentii. *Moraliter.* Gregor.

Denique notat dici *pulverem pigmentarii*, non *Pigmentum*, cauſamque ſubiicit : *Pigmenta quippe facimus, quando virtutes congregamus in corde. Quando verò ipſas noſtras virtutes per ſingula quæque opera diligentius retractamus, ne quid in operibus noſtris incultum remaneat, ne inter virtutes vitium lateat; tunc procul dubio unguenta virtutum quaſi in pulverem tundimus, ut eò mundiora ſint opera noſtra, quò ſubtilius ea ab omni ſubreptione vitiorum diſcernere non ceſſamus. Huiuſcemodi mentes dilecto ſuo delectabiles ſe per eius gratiam faciunt, & dum ab omni mundano ſtrepitu ſe dividunt, locum in quo ſponſus requieſcat in ſeipſis componunt.* Igitur anima ſancta ſeſe in holocauſtum offerens Deo per orationem quaſi thus, & per mortificationem quaſi myrrham, & per omnem pulverem pigmentarium, id eſt, per eleemoſynam & quamlibet aliam virtutem charitatis igne ſuccenſam, rectà aſcendit ad Deum, illique fragrantiſſimum thymiama exhalat in odorem ſuavitatis, quo oblectatur & paſcitur Deus.

Deſertum, Primò, eſt mundus.

Porrò per deſertum primò notat mundum & mundanos, Primò quia, ut ait Richard. de S. Victor. Mundus ſterilis eſt, & areſcit, nec fructum habet quia non novit Chriſtum, nec Spiritum ſanctum poteſt accipere. Secundò, quia, ut idem addit, amatores eius deſerti ſunt, quia deſeruntur à Deo, & quia ipſum deſerunt Deum : Sicque per deſertum iſtud aſcendit pia anima, quatenus à malorum conſortio ſe ſegregat, & ad bonos dilectione tranſit, eoſque imitatur; quatenus inter deſertos à gratia, & inter deſcendentes proficit. Tertiò, quia, ut idem addit, quia ſeipſum (& ſui amatores) deſerit & in ſe deficit : quotidie enim cum tempore gaudia temporis tranſeunt, & quot dies, tot gaudia dierum prætereunt. Unde cùm gaudia iſta anima perfecta contemnit, & ad ſupernum & verum gaudium tendit, & per deſertum aſcendit. Hugo verò de S. Victore : Mundus, ait, eſt deſertum propter copiam malorum & inopiam bonorum. Ruſum cor pravum ait eſſe deſertum, quia culturam non habet & germinat noxia, & in eo beſtiæ habitant. Unde S. Bernard. ſerm. 59. ex parvis *Aſcendit*, inquit, *anima pœnitens per deſertum, terram ſcilicet inuiam, & inaquoſam; peccatorum ſuorum recordando.*

Secundò, eſt vita ſolitaria.

Secundò, per deſertum Rupertus accipit vitam ſolitariam, Beda converſionem ſanctam, *quæ à mundi illecebris ſeparata, Dei tantùm legi ſeruanda, & cæleſtium præceptorum ſit obſeruationi dedita, quæ eſuriens & ſitiens iuſtitiam manna ſolummodò verbi cæleſtis veſcatur, & fonte vitæ, qui de ſpirituali petra emanat, potetur, iuxta illud : Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. In terra deſerta, inuia & inaquoſa : & ſic in ſancto apparui tibi.* Pſ. 62. 2. qualis eſt vita Religioſorum.

Tertio, eſt Cor pium.

Tertiò Hugo Victor. lib. 1. Erudit. Theol. c. 3. *Deſertum*, inquit, *eſt cor bonum, quia longè eſt à ſtrepitu & tumultu, & non conculcatur frequentia terrenarum actionum & cogitationum, ſed virens permanens, & floridum, germina virtutum producit, & canit ibi turtur ſpiritus ſanctus; & non auditur vox hominis, neque ad hominem pertinentis :*

Unde S. Anſelmus notat ſponſam in lecto dormire, ut liquet ex verſ. præced. & ſimul dormiendo aſcendere, quia, inquit, uno eodemque tempore & ſoporatur & aſcendit, cùm ab exterioribus curis, deſideriiſque carnalibus anima ſit quantùm valet alienat, & bonæ operationis, ſed cogitationis profectibus ad viſionem ſui conditoris appropiat. Ita ipſe : ſed veriùs eſt alium hic eſſe Actum ſcenæ, quo ſponſa vigilans inducitur quaſi aſcendens, uti dixi.

Quarto, eſt humilitas Chriſtiana

Quartò, Rupert. & S. Bern. l. ſententiarum, per deſertum accipiunt ſimplicitatem & humilitatem Chriſtianam, quia ipſa à multis deſeritur; *quia nullus fere eſt imitator Chriſti, qui ſtudeat bonum iſtud operari. Per hoc deſertum neceſſe eſt ut aſcendamus ſicut virgula fumi ex aromatibus, cùm virtutum ſtudio & diſciplina excitati, proximos noſtros ad bene agendi ſimilitudinem incitamus.* Hæc illi.

Anagogicè.

Anagogicè S. Ambroſius in Exodi cap. 16. ſic legit, ſicque explicat : *Quæ eſt hæc, quæ aſcendit à deſerto ſicut vitis propago, fumo incenſa, odorificata myrrha & thure ab omnibus pulveribus unguenti? Emole*, inquit, *& tu ſidem tuam, ut ſis ſicut illa anima, quæ Chriſti in ſe charitatem excitat, quam mirantur aſcendentem virtutes cælorum, quòd ſine offenſione aſcendat cum lætitia & iucunditate, ſicut vitis propago, & ſicut fumus ſe ad ſuperna ſubrigat, fragrans odorem reſurrectionis piæ, & ſuavitatem fidei. Pulchrè autem ſubtilitatem eius expreſſit pulveris comparatione & unguenti commemoratione; quia in Exodo ſubtile legimus ex multis compoſitum thymiama, illud verò eſt incenſum propheticum, quod eſt ſanctorum oratio, ut dirigatur in conſpectu Domini, ſicut & David dicit; Dirigatur Oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.* Pſalm. 140. Exodi 30.

Virgula fumi quid? Reſp primo humilitas.

Quæres, quid ſymbolicè ſignificet virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, thuris, &c.

Primò, Richard. de S. Victore per virgulam fumi accipit humilitatem, quæ aſcendit, quia ſola ſui cultores exaltat. Sponſus ergo non virgæ, ſed virgulæ tenui aſſimilatur, ut velocitas aſcendendi notetur : *Virgulæ enim*, inquit, *quæ creſcendo groſſantur, non nimis in altum ducuntur : ſed virgulæ, quæ velociùs & ſurſum creſcunt, ſubtiliores, & minores ſunt.* Huc facit, quod balſamum, qui eſt odoratiſſimus liquor & præſtantiſſimus (ſicut ex certa nobis relatione illorum conſtat, inquit Titelmanus, qui inſignem illum balſami hortum, unicum in toto orbe apud Cayrum in Matharæa viderunt) non ex arboribus colligitur, ſed quaſi virgulis quibuſdam ſive viminibus, ad eum ferè modum, quo apud nos illa creſcunt vimina, in quibus uvæ creſcunt, quas ſancti Joannis appellamus. In eodem quoque horto alia plurima aromata colliguntur potiùs ex herbis aut viminibus, quæ annuam requirunt culturam, quàm ex amplis latiſque arboribus.

Hæc omnia deſignant Deum per humilia & humiles magna & præſtantia operari, in operibus tum naturæ, tum potiùs gratiæ.

Secundò. Anima Sancta.

Secundò Caſſiodorus anima ſancta, ait, vocatur virgula fumi, quia gracilis eſt & delicata, diſciplina Spiritus ſancti attenuata, ſubtilis, non habens groſſitudinem carnalium deſideriorum. Sic & S Gregor. Ergo anima pia recta eſſe debet & ſubtilis, ut in cœlum ſeſe porrigat & extendat.

tendat. *Sicut virgula recta eſt & gracilis, in longum porrecta*, ait Hugo de S. Victore lib. 2. Erudit. Theolog. cap. 10. *Quia tantum ſurſum tendit, recta eſſe debet, & quia arcta eſt via, gracilis, & quia longa, porrecta. Item non eſt virgula ligni inſenſibilis & duri, ſed fumi qui ſpeciem habet, ſubſtantiam non habet. Cùm enim cernitur, aliquid eſſe videtur; cùm manus apponitur, nihil invenitur. Sic bonus quiſque hic eſſe videtur per carnis ſpeciem, ſed hic non eſt per dilectionem. Item fumus de igne aſcendit, quia deſiderium ex amore venit. Et qualis fumus? ex aromatibus myrrhæ: Pigmentarius eſt Cheiſtus, pigmenta virtutes, myrrha mortificatio carnis: thus mentis devotio; univerſus pulvis pigmentarii virtutum omnium multitudo.*

Tertiò. Tertiò S. Bernard. ſerm. 59. inter parvos hæc accipit de aſcenſu animæ peccatricis per pœnitentiam: *Aſcendit*, inquit, *anima pœnitens per deſertum, peccatorum ſuorum recordando. Aſcendit ſicut virgula eadem peccata humiliter confitendo. Quæ confeſſio rectè fieri ſicut virgula fumi dicitur, quia per plures peccatorum ſpecies, tanquam fumus de thuribulo per plura foramina derivatur. Et notandum quòd, cùm fumus nunquam habeat ſplendorem, nonnunquam tamen habere poſſit odorem. Quòd hic fumus confeſſionis odorem quemdam pietatis habeat, innuitur ex his, quæ ſubiunguntur. Ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & univerſi pulveris pigmentarii. Confeſſionem debet ſemper comitari myrrha & thus, id eſt, mortificatio carnis, & oratio cordis: Alterum enim ſine altero aut parum, aut nihil prodeſt. Nam, qui carnem mortificat & orare diſſimulat, ſuperbus eſt.* Et paucis interjectis ſubiicit: *Et univerſi pulveris pigmentarii. Poſt recordationem & confeſſionem peccatorum, poſt mortificationem & orationem exhibendus eſt fructus eleemoſynarum. Quæ bene* pulvis *dicuntur, quia de terrena ſubſtantia fiunt*, Pigmentarius *verò, quia ſuaviſſimum odorem emittunt. Hinc eſt quod Cornelio benè agenti dictum eſt: Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt. Vel univerſi pulveris pigmentarii, ideo dicitur, quia non ſolùm magna, ſed etiam minima quæque peccata commerenda ſunt per confeſſionem, & diluenda per compunctionem.*

Quartò. *Virgula fumi, anima ad cæleſtia anhelant.* Quartò, & aptiſſimè S. Gregor. Juſtus, Philo, Aponius, Beda, & alii per virgulam fumi accipiunt animam ad cæleſtia anhelantem. Verba S. Gregorii in hunc locum ſuperiùs recitavi. Audi nunc eumdem homil. 22. in Ezech. ſub finem: *Tranſcendemus per deſiderium omnia, ut mente colligamur in unum. Non iam timore pœnarum, non memoria vitiorum, ſed amoris flamma ſuccenſi, ardeamus in lachrymis tum odore virtutum.* Cauſam ſubdit: *Sancta quippe electorum Eccleſia, cùm ab hoc mundo in ſanctis precibus ardenti amore ſe erigit, per deſertum, quod deſerit, aſcendit: Qualiter verò aſcendat, adiungit: ſicut virgula fumi ex aromatibus. Fumus de incenſo naſcitur, quod orationem deſignat: fumus excutere lachrymas ſolet. Itaque fumus ex aromatibus, compunctio orationis concepta ex virtutibus amoris: quæ tamen oratio fumi virgula dicitur, quia dum ſola cæleſtia poſtulat, ſic rectà progreditur, ut ad terrena ac temporalia appetenda pro terreno ſtudio minimè reflectatur. Virgula autem & non virga nuncupatur, quia interdum in compunctionis ardore tantæ ſubtilitatis æſtuat vis amoris, ut hanc nec ipſe animus poſſit comprehendere, qui illuminatus meruit habere. Bene verò additur myrrhæ & thuris: Myrrhæ enim & thuris ſacrificium offerunt, qui & carnem mortificant, & redolentem in conſpectu Domini amoris ſui hoſtiam incendunt; myrrham: quia ſe cruciant, & cruciando à vitiis conſervant: Thus verò, quia Dei viſionem diligunt, ad quam pervenire medullitùs exardeſcunt, ſeque ipſos ei in ſanctis virtutibus exhibent.*

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus cenſet hæc eſſe verba Chriſti, humilitatem B. Virginis admirantis & celebrantis. q. d. Tu dicis (ſicut Abraham) pulvis ſum terræ, qualem ventus diſpergit, aura tollit; & ille dicit, non, ſed pulvis pigmentarius, ſive pulvis pigmentarii, pulvis myrrhæ & thuris, qualem pigmentarius Spiritus ſanctus conficit ex optimo thure, quod eſt ſuavitas mentis; & ex myrrha probatiſſima, quod eſt mortificatio ſive incorruptio carnis. Tu dicis, fumus ego ſum teter coram divinis oculis, qualis de camino ſive de fumario deficiens aſcendit, aſcendens deſinit; & ille dicit, non, ſed fumus ex aromatibus myrrhæ & thuris, qualem decet aſcendere de aureo thuribulo ante altare aureum, uſque ad os & olfactum Domini. Talis fumus, imò talis fumi virgula, tu, ò beata Maria, ſuavem odorem ſpiraſti Altiſſimo, cæleſtibus diſciplinis erudita atque extenuata; Talis aſcendiſti per deſertum, id eſt, animam habens valde ſolitariam. Hæc penè ad verbum Rupertus. Porrò B. Virgo aſcendit ſicut virgula fumi myrrhæ thuris, & univerſi pulveris pigmentarii; quia quotidie per actus plurimos, habitibus ſuæ gratiæ & virtutum adæquatos (ipſa enim ex æquo cooperabatur gratiæ divinæ, ut cùm haberet gratiæ gradus intenſos ut centum, eliciebat actus intenſos ut centum, itaque merebatur alios centum gradus, idque aſſiduè ſemper duplicando) mirificè creſcebat & proficiebat in mortificatione, in oratione, ceteriſque virtutibus, præſertim in humilitate, quàm repræſentat pulvis pigmentarii, ita ut in fine vitæ gratia & meritis longè ſuperarit omnes homines & angelos, etiam Cherubinos & Seraphinos collectos & ſimul ſumptos, ut docet Franc. Suarez & alii.

Rurſum S. Hieronymus tom. 9. epiſt. 10. ad Paulam & Euſtochium de Aſſumptione B. Virginis, hæc eiſdem adaptat: *Quæ profectò feſtivitas*, ait, *ſicuti Beata Maria incomparabilis eſt virginibus ceteris, ita incomparabilis eſt omnium ſanctorum feſtivitatibus; & admiranda eſt etiam angelicis virtutibus. Propter quod ex perſona ſupernorum civium, in eius Aſcenſione admirans Spiritus ſanctus ait in Canticis: quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus? Et benè quaſi virgula fumi, quia gracilis & delicata, quia divinis extenuata diſciplinis, & concremata intus in holocauſtum incendio pii amoris, & deſiderio charitatis. Ut virgula, inquit, fumi ex aromatibus, nimirum, quia multis repleta eſt virtutum odoribus, manans ex ea fragrabat ſuaviſſimus odor, etiam ſpiritibus angelicis. Aſcendebat autem Dei genitrix de deſerto præſentis ſæculi virga de radice Ieſſe olim exorta; ſed mirabantur electorum animæ præ gaudio quænam eſſet, quæ etiam meritorum virtutibus angelorum vinceret dignitatem.*

Adverte hanc Epiſtolam non eſſe S. Hieronymi, nonnulli putant eſſe Sophronii; Baronius tom. 1. anno Chriſti 48. cap. 19. aſſerit neutrius eſſe, præſertim, quia ſcripta videtur poſt tempora Neſtorii, quia dubitat Auctor, an B. Virgo tam corpore quàm anima in cœlum ſit aſſumpta, cùm id ipſum certum ſit.

Denique omnia jam dicta præ omnibus attribuæ ſacratiſſimæ humanitati Chriſti: hæc enim prima & primaria eſt ſponſa Verbi, ut dixi in Procœmio cap. 2.

VERS. 7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael.*

HEbr. *Ecce lectulus ipſius, qui eſt Salomonis*, (id eſt, ecce electus Salomonis, ut vertit Noſter, Septuag. Chald. & ceteris ad ſignificandam magnitudinem & excellentiam Salomonis, additur τὸ *ipſius qui eſt*) *circum quem ſexaginta robuſti ex robuſtis Iſrael.* Septuag. *Sexaginta potentes ex potentibus Iſrael.* Vatablus. *Sexaginta heroes ex heroibus Iſrael.* Syrus vertit *gigantes*: hi enim fuere fortiſſimi.

Numerus ſexageſimus perfectus. Alludit ad ſtipatores Salomonis, qui eum tam incedentem, quàm domi vel in lecto quieſcentem cuſtodiebant, uti Pontificem & principes ſtipant cuſtodiuntque Helvetii: numerat eos ſexaginta, vel quia tot præciſè erant, vel quia hic numerus perfectus eſt, ait Honorius: conflatur enim ex Senario, qui ex tribus primis ſui principiis, ſcilicet ex unitate, binario, & ternario, ſive ex duplici ternario conficitur, atque ex denario, qui primus eſt numerus compoſitus: primi enim novem numeri ſingulis conſtant notis; v. g. 1. 2. 3. 4. &c. Unde digiti appellantur: denarius verò, putà 10. componitur ex unitate & cyphra 0: atque denarius primus fons eſt ceterorum denariorum, putà 20. 30. 40. ac centenariorum 100. 200. 300. &c. ac millenariorum 1000. 2000. 3000. &c. Si enim decem duplices, triplices vel quadruplices, efficies 20. 30. 40. ſin decem multiplices per decem efficies 100. 200. 300. ſi per centum efficies mille, bis mille, ter mille.

Alludit

Alludit ruſum ad 30. fortes Davidis, qui recenſentur 2. Reg. 23. in fine, quos Salomon videtur duplicaſſe, ut eſſent 60. Unde Hieroſolymæ juxta Regiam, vel in ipſa Regia erat domus fortium. Vide Adrichom. in deſcript. Jeruſalem.

Cujus hæc ſint verba?

Aben Ezra cenſet hæc eſſe verba ſponſi, qui arguat ſponſam ſolam incedentem, q. d. Ego Salomon ſponſus tuus incedo ſtipatus ſexaginta fortibus, & tu audes ſola per deſertum incedere?

Luyſius Legion. ex adverſo cenſet hæc eſſe verba ſponſæ, quæ admirantibus ſuum, inceſſum reſpondeat, ut oculos à ſe in ſponſum ſecum in lectulo, id eſt, in lectica vectum convertant, ejuſque magnificentiam & pompam ſexaginta fortium admirentur.

Verùm Patres & Interpretes paſſim hæc; æquè ac illa verſus præcedentia accipiunt, ut dicta ab obviantibus ſponſæ, ejuſque pulchritudinem & magnificentiam celebrantibus; aut certè ut Theodoret. & Nyſſen. hom. 6. ab amicis ſponſi, ut ſponſam in ſponſi amorem accendant. q. d. Tanta eſt tui pulchritudo, ò ſponſa, ut ſponſus tuus Salomon pro te lectulo cuſtodes adhibeat ſexaginta fortes, ne quis te ipſi eripiat, aut quoquo modo noceat vel affligat.

Chald. per lectulum accipiens templum Salomonis, & per fortes Iſrael ſacerdotes ſic Judaicè vertit: *Quando ædificavit Salomon rex Iſrael domum Sanctuarii Domini in Ieruſalem, dixit Dominus in verbo ſuo: Quàm pulchra eſt domus ſanctuarii hæc, quæ ædificata eſt mihi per manus Regis Salomonis filii David, & quàm pulchri ſunt ſacerdotes in tempore, quo extendunt manus ſuas, & ſtant in ſuggeſtu ſuo, & benedicunt populo domus Iſrael: & ſola benedictio circumdat eos, ſicut murus excelſus & fortis, & in ea prævalent & proſperantur omnes fortes Iſrael.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Lectulus Chriſti eſt Eccleſia Antiochena & Romana.

SAnctus Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Theodoretus, Philo, & alii ferè ad unum omnes per lectulum Salomonis accipiunt Eccleſiam, præſertim Gentium, in qua velut in lectulo Chriſtus, qui eſt verus Salomon, id eſt, Rex pacificus, requieſcit: Verùm quia Eccleſia eſt ſponſa, ſponſa autem non eſt lectulus, ſed quieſcit in lecto, hinc magis appoſitè per lectulum accipias Urbem primo Antiochenam, deinde Romanam: Antiochiæ enim primò S. Petrus cathedram Pontificiam collocavit, ibique reſedit per ſeptem annos; unde ibi primò fideles cognominati ſunt Chriſtiani. Actor. 11. 26. Sed poſt ſeptem annos Cathedram Antiochia tranſtulit Romam, ibique deinceps vivendo & moriendo firmiter collocavit, ac ſucceſſores ſibi conſtituit S. Clementem, S. Linum, S. Cletum, &c. Senſus ergo eſt. q. d. lectulus, id eſt, locus, in quo reſidet & quieſcit Chriſtus, & Eccleſia, olim fuit Antiochia, deinde Roma: ibi enim reſedit S. Petrus Romanus Pontifex, & Chriſti Vicarius cum ſuis ſacerdotibus & clericis, ibique moriendo Cathedram Pontificiam & Apoſtolicam ſtabilivit, & firmiter collocavit: Quare Romana Eccleſia eſt mater, doctrix & nutrix cæterarum omnium Eccleſiarum toto orbe diffuſarum. Hac de cauſa Chriſtus ei ſexaginta fortes, id eſt, plurimos inſignes Paſtores, Doctores, & Sanctos eximios aſſignavit & aſſignat, qui ejus illibatam fidem tueantur & propugnent, ne quis in Eccleſia error irrepat; ſicut primitivæ Eccleſiæ Antiochenæ aſſignavit Apoſtolos alioſque Doctores, qui irrepentem errorem Judaizantium de ſervandis legis Moyſaicæ cæremoniis, damnarunt & confutarunt. Actor. 15. Romanæ verò Eccleſiæ primitùs dedit fortiſſimos Pontifices, Cardinales, ſacerdotes, & fideles, qui contra Neronem, Trajanum, Decium, Diocletianum, &c. pro Chriſti fide fortiſſimè decertarunt per 300. annos, ac illius veritatem ſanguine ſuo & martyrio obſignarunt. Nam S. Petro, qui Pontificatum Romæ conſtituit, cjuſque ſucceſſoribus dixit & promiſit Chriſtus: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* Matth. 16. 18. hinc mirabile robur Chriſtus dedit omni-

Sexaginta fortes Eccleſiæ ſunt Paſtores, Doctores, & Sancti.

A bus penè Romanis Pontificibus ad tuendam fidem & propugnandam Eccleſiam, ut liquet ex Hiſtor. Eccleſiaſticis & vitis Pontificum: quare hi vocantur meritò *fortiſſimi Iſrael*, quia ſicut Jacob fortiter luctans cum angelo, illique prævalens ab eo vocatus eſt Iſrael, id eſt, dominans Deo. Geneſ. 32. v. 28. Sic quiſque Pontifex ſanctus roboratus à Chriſto dominatur tyrannis, inferno, & dæmonibus, ac ſubinde per ardentes preces & vota ipſi Deo, ut jure Iſrael vocari poſſit. Exemplo ſint tot Leones & Gregorii, virtute invicti & ſanctitate eximii. Hinc aptè Roma dicitur quaſi *ῥώμη*. id eſt robur & fortitudo. Unde & Roma olim dicta eſt Valentia, teſte Solino initio Polyhiſt. Hinc rurſum Deus Eccleſiam conſtituit Romæ, ut eſſet munitior; quia urbs Romana, ſi ſitum ſpectes, eſt munitiſſima; una enim ex parte duplici mari infero & ſupero, altera Apennino & Alpibus quaſi vallo penè inſuperabili munitur & cingitur. Tutiſſima ergo ſedes Eccleſiæ eſt Roma, ut in ea quaſi in lecto Chriſto tutante conquieſcat. Vide Boſium de ſignis Eccleſiæ. Sicut igitur v. 5. Jeruſalem & Eccleſiam Hieroſolymitanam vocavit lectulum, in quo quis ſecretò dormit, (hunc enim ſignificat Hebr. מִשְׁכָּב *miſcab*) ſic hic

Cur caput Eccleſiæ eſt Roma?

B Antiochiam & Antiochenam Eccleſiam, ac Romanam inchoantem ac quaſi adhuc infantem, vocat מִטָּה *mitta*, id eſt, lectum extenſum & expanſum (nam נָטָה *nata* eſt extendere, expandere) quia ſcilicet in ea ſedens Petrus fidem Chriſti & Eccleſiam per Aſiam, Cappadociam, Bithyniam, Pontum, &c. extendit Eccleſiam verò Romanam jam ampliorem & magnificam verſu ſequenti vocat ferculum. Utramque autem ſtipant ſexaginta fortes. Antiochia ergo prima, deinde Roma, id eſt, Eccleſia Romana eſt lectulus, in quo requieſcit Chriſtus & Eccleſia univerſalis omnium gentium; quia in ejus fide, doctrina, & regimine ſecurè obdormit. Et ſic exponendi ſunt Patres, ut S. Gregorius, Philo, S. Thomas, &c. cùm per lectulum accipiunt Eccleſiam, ut ſcilicet intelligant primam & fundamentalem, putà Antiochenam & Romanam, quam tutantur fortiſſimi tum angeli, imò Archangeli ejus cuſtodes, tum Pontifices, Prælati, & Doctores, tum ſancti cæleſtes & terreſtres. Nunc audi Caſſiodorum: *Lectulus Salomonis dicitur Eccleſia ſancta, quia in illa ſancti Dei ſopitis tumultibus vitioſis, amplexu veri pacifici delectantur. Sexaginta*

C *fortes ſunt Doctores, qui vel prædicando Eccleſiam muniunt, vel contemplando ad ſupernam beatitudinem pervenire deſiderant. Sexagenarius numerus ex ſenario & denario conſtat: Senarius verò perfectionem ſignificat operis; quia ſex diebus perfecit Deus opera ſua: Denarius verò remunerationem & præmium, quod in fine electis dabitur: unde & hi qui in vineam venerunt, denarium accepiſſe dicuntur. Doctores autem iſti, qui Eccleſiam cuſtodiunt non modò fortes dicuntur, ſed ex fortiſſimis Iſrael, omnium videlicet in Chriſto credentium, eumque diligentium, qui Iſrael, id eſt, videns Deum appellatur.*

Prælatorū virtus eſt fortitudo.

Moraliter hic nota in Pontificibus; Prælatis, & Principibus maximè requiri fortitudinem: primò, qua ſuas paſſiones doment, ne vel metu, vel amore, vel avaritia à recto abduci ſe ſinant: Secundò, qua infidelibus & impiis generosè reſiſtant, juxta illud Eccleſiaſt. 7. 6. *Noli quærere fieri iudex, niſi virtute* (virili animo & robore) *valeas irrumpere iniquitatem.* Tertiò, qua errores & vitia populi ſeverè caſtigent & evellent. Unde hoc conſilium Jethro dedit Moyſi: *Provide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint avaritiam, & conſtitue ex eis*

Exod. 18. 21.

D *Tribunos & Centuriones & Quinquagenarios & Decanos, qui iudicent populum omni tempore.*

Symbolicè. *Lectulus. Chriſtus.*

Symbolicè, S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 5. per lectulum accipit Chriſtum: In Chriſto enim Eccleſia & anima ſancta conquieſcit, *eo quod ei vero requies*, inquit S. Ambroſ. *in Chriſto debeatur: Lectus enim ſanctorum Chriſtus eſt, in quo univerſorum feſſa ſæcularibuſque præliis corda requieſcunt.* Hinc Apocal. 14. dicitur: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Et de S. Stephano dicitur Actor. 7. *Obdormivit in Domino.* Et Pſalm. 4. *In pace in idipſum* (id eſt in Domino, ait S. Auguſt.) *dormiam & requieſcam.* Philo verò Cap. per lectulum Chriſti intelligit ſepulchrum, quod cuſtodierunt fortes Iſrael, id eſt, milites cuſtodes ſepulchri.

SECUN-

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

LEctulus Chriſti eſt mens ſancta, quam proinde ambiunt & cuſtodiunt ſexaginta, id eſt, plurimi fortes, tum angeli, ut Aponius, tum Doctores, & ſuperiores, ut S. Gregorius & Caſſiodorus, tum ſancti, ut Philo, ſancti, inquam, tam viventes, quàm vita functi, id eſt, Beati in cælo, hi enim ſuis meritis, verbis & exemplis tutantur nos: maximè verò lectus Chriſti, qui eſt Salomon, id eſt, Rex pacificus, ait Beda, eſt anima quieta ſegregata à mundi tumultibus, quæ edomitis paſſionum fluctibus tranquillitatem æternæ pacis imitatur. Sic & Philo Carpatn. *Quæcunque*, inquit, *ſponſa cor ſuum ſollicitudinibus mundi purgat ac vacuat, divinoque amore replet, cubiculum ſponſo ſuo parat Chriſte Jeſu, & cum eo ab omni perturbatione rerum humanarum requieſcit*. Per ſexaginta fortes, intelligit Apoſtolos atque martyres.

Allegorice Lectus Chriſti fuit Crux.

Audi S. Gregorium: *Salomon*, inquit, *id eſt, pacificus eſt Chriſtus, de quo ſcriptum eſt Epheſ. 2. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum? Salomoni ergo lectulum facimus, quando a mundi ſollicitudinibus omninò ceſſamus, dum in ſolo deſiderio Chriſti libenter pauſamus, eique ut nobiſcum pauſet, cor ab omni terrena cupiditate mundamus. Denarius autem numerus, ſi per ſenarium numerum multiplicetur, nimirum ſexaginta complentur. Per denarium itaque Decalogum legis accipimus: per ſenarium hoc totum tempus intelligimus, quod ſex diebus operationis volui videmus. Per ſexaginta igitur fortes, omnes perfectos, qui fuerunt ante nos in Eccleſia, intelligimus, qui dum decem præcepta legis, quò ſpiritaliùs, eò fortiùs in ſex diebus compleverunt, quaſi ſexagenarium numerum compleverunt. Hi lectulum Salomonis ambiunt, quia mentem ſanctam, in qua Chriſtus pauſat, verbis & exemplis muniunt, quibus ab aditu mentis venientes hoſtes repellunt.* Vide eumdem S. Greg. l. 7. Moral. c. 8.

Allegoricè, lectulus Chriſti, ait Aponius, fuit crux; in illa enim ipſe moriens quievit & obdormivi, ac ſponſam, id eſt, animam ſanctam in eadem ſecum quietem capere, & velut in lectulo conquieſcere cupit, ut ipſi ſit ſimilis & coniux, id eſt, ejuſdem jugi ſocia, quis enim timeat crucem, cùm in ea ſocium ſecum cubantem, ſeque defendentem & confirmantem habeat Chriſtum; Crux ergo eſt lectulus, ob unionem cum Chriſto, certamque confidentiam in ejus ope & gratia defixam. Denique in cruce & crucis amore eſt Sanctorum requies: Fortes, qui eam cuſtodiunt, ſunt angeli: hi enim patientibus adſunt, ut eos corroborent, imò plura patiendi ſitim ſuggerant. Hinc ſunt ex fortiſſimis Iſrael, id eſt, ex primariis angelis, quos Deus martyribus & tribulatis ſubmittit, ut ingentes ei vires, animoſque ad timores, quos Dæmon ingerit, & ad acerba quæque ſuperandum ſubminiſtrent, ſicut Tobiæ afflicto ſubmiſit Raphaelem, qui ait ſe eſſe unum è ſeptem, qui aſtant ante Dominum. Tobiæ 12. 15. Sic Eliſeus circumdatus ab exercitu Syrorum, vidit caſtra angelorum venientium ad ſui tutelam. Unde ait famulo ſuo Giezi timore perculſo: *Noli timere plures enim nobiſcum ſunt quam cum illis*. 4. Reg. 6. 16. Sic Jacob timens Eſau cum armatis ſibi obviam vidit Caſtra angelorum ſe propugnantium: unde locum vocavit: *Mahanaim*, id eſt, Caſtra. Geneſ. 32. 2. Sic angeli pro Moyſe & Hebræis pugnaverunt contra Pharaonem & Ægyptios perſequentes, eoſque merſerunt in mari rubro: Unde Moyſes Hebræis trepidantibus ait: *Nolite timere ſtate, & videte magnalia Domini*. Exodi 14. 13. Hoc eſt quod canit David. pſal. 33. *Immittet* (Hebr. *chone*, id eſt, *caſtrametatur*) *angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos*.

Tropolog. Lectus animæ eſt oratio.

Tropologicè, lectulus, in quo anima placidè quieſcit eſt Oratio: ibi enim fruitur ſponſo ſuo, ac à ſe deficiens illi toto copulatur affectu; ibi viciſſim Chriſtus pacem, robur, gratiam, omniaque dona animæ immittit. Quocirca Dæmones omni ſtudio orantes interturbare, & ab oratione avocare conantur; ſed angeli orantibus aſſiſtunt, qui vim demonum infringunt & orantes in oratione conſervant uti docet S. Nilus tract. de Oratione c. 44. & ſeq. ac c. 69. & 75.

Charitas.

A Rurſum lectulus Chriſti eſt Charitas, quam defendunt fortes Iſrael, id eſt, virtutes omnes præſertim mortificatio, quæ gladium admovet femori, id eſt, concupiſcentias carnis reſecat & jugulat. Rurſum ſexaginta fortes ſunt bonæ cogitationes. quas ſibi jugiter acceſſit, omnes malas cogitationes arcet, ac charitatem propugnat. Ita tres Anonymi apud Theodoret. *ſexaginta fortes*, aiunt, *ſunt cogitationes efficaces, quæ divina virtute undique tuentur animam ad Dei quietem præparatam, adverſus fallacias ſpirituum improborum. Ratio enim quæ quinque ſenſibus præeſt ſimul cum ipſis ſenſibus accepta, ſenarium conficit numerum. At cùm divina præcepta quæ ſunt decem numero, is qui ſenſibus ratione imperat, perficit, numerum abſolvit ſexagenarium ex virtute vivens, ut dictum eſt. Ex fortiſſimis Iſrael hi ſunt omninò veræ mentis Deum videntis notiones, ex quibus conſtant efficaces illæ cogitationes ad bonum peragendum.*

Porrò non eſt mediocris animi fortitudo, ait S. Ambroſ. lib. 1. offic. c. 39. *quæ inexpiabili prælio adverſus omnia vitia decertat, invicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior adverſus voluptates, dura adverſus illecebras, quibus aurem* B *deferre neſciat, nec (ut dicitur) aurem dicat, pecuniam negligat avaritiam fugiat tamquam labem quandam, quæ virtutem effeminet. Nihil enim tam contrarium fortitudini, quam lucro vinci, &c. Nec tentetur cupiditatibus, nec frangatur metu; quia virtus ſibi conſtat, ut fortiter omnia perſequatur vitia tamquam virtutis venena.*

Obedientia

Inſuper lectulus Chriſti eſt Obedientia & obediens anima, qualis præ omnibus fuit B. Virginis: Unde Aponius, *Salomon*, inquit, *pacificus interpretatur; Iſrael, mente videns Deum. Et quis alius pacificus niſi Chriſtus? Hic ſibi lectum fabricavit in Virgine Maria, quia etiam ſuper animam ſibi obedientem requieſcere improbatur Sexaginta verò Angelorum miniſteria demonſtrantur, de quibus dicitur: Tunc reliquit eum diabolus, & ecce angeli acceſſerunt & miniſtrabant ei; Quod per ſingulos ſenſus corporeos, viſus, auditus, odoratus, guſtus, tactuſque quinquies duodecim (hoc eſt ſacrato ſexaginta numero) in ea glorioſa myſteria implentur. Fortiſſimi* Matt. 4. 11. *verò, quod dixit, oſtendit plus ſanctos poſſe, quàm dæmones. Tenentes gladios, præceptum eos ejuſdem creatoris ſemper tenere edocuit. Ad bella doctiſſimos, ait, quo per ſanctitatis bonum ampliùs Doctores poſſe dæmonum prævidere malorum inſi-* C *dias ob cuſtodiam animarum, quàm illos nocendi artes excogitare, monſtraret. Ex fortiſſimis Iſrael, quod oſtendit miniſteria iſta de illo exercitu eſſe, qui ſemper faciem Patris vident in cælis. Et quod ait: uniuſcuiuſque enſis ſuper femur, edocuit angelos ſanctos contra ſingulos Principes vitiorum, qui ſupradictos obſident ſenſus ſpiritualibus armis accinctos propter inſidias eorum nocturnas & occultas.* Ex quibus liquet Aponium per fortes Iſrael, qui animam cuſtodiunt, accipere ſanctos tum angelos, tum Doctores.

Symbolicè. S. Scriptura.

Symbolicè, lectulus Chriſti eſt ſacra Scriptura, ait Theodoretus, in qua Deus cum anima myſticum init ſomnum: ibi enim, inquit, doctrinæ divinæ ſemina ſuſcipiens concipit & parturit pia deſideria, quæ tandem parit & in opus confert, qui enim devotè Sacram Scripturam legunt ſentiunt ſibi per eam aſpirari Dei lucem, ſanctoſque impulſus, ut terrena faſtidiant & ad cæleſtia toto corde anhelent. Hunc lectum oppugnant hæretici, ſed tutantur eum fortes Iſrael, putà Doctores ſcientia, & Sancti virtute præſtantes, qui gladio verbi Dei illos profligant.

Quies cæleſtis.

Anagogicè Beda: Lectulus animæ, ait, beatæ eſt cæleſtis D gloria & beatitudo; in qua feliciſſimè quieſcit & quieſcet in omnem æternitatem. Ita Nyſſen. hom. 6. & ex ea Pſellus ac Richard. de S. Victore, qui addit: *Fortiſſimi ex Iſrael, id eſt, ex his qui Deum mente contemplantur & quærunt, & quorum ferventiora fuerint deſideria ſpiritalia, hunc lectulum ambiunt: Vehementibus enim deſideriis accenſi undique circumeunt & aditum quærunt, ut quietem hanc deguſtent, & ad illam aliquatenus intrent, hicque eſt eorum ambitus, & circa lectum hunc deſiderii curſus.* Pſellus verò: Sexaginta fortes Iſrael, inquit, ambiunt lectulum, id eſt, gloriam Chriſti, hoc eſt, ſancti quique, qui verè ex Iſrael ſunt, & videre valent Deum. Hi verò dicuntur Sexaginta, quia Iſraeliticus populus dividitur in duodecim tribus & partes. Cùm enim unicuique parti earum, quæ unum faciunt Iſrael quinque aſſignentur fortes, quinque nimirum ſenſus armari ad prælium per mortificationem & temperantiam, tunc planè apparet eſſe Sexaginta fortiſſimos ex uno Iſrael.

TER-

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

LEctulus, in quo Chriſtus Chriſtique Deitas humanitatem ſibi diſponſans, novem menſibus requievit, eſt uterus B. Virginis: ita Aponius. Sic & ſinus B. Virginis Chriſti fuit lectulus, in quo ipſe jam natus infans ſæpè quievit, & placidè dormivit, quem proinde ſtipabant ſexaginta fortes, id eſt, Angeli plurimi Chriſtum Deum ſuum adorantes, & matrem ejus venerantes, ac utrumque contra Dæmonum, Herodis, Scribarum, &c. inſidias tutantes & cuſtodientes: Rupertus verò per ſexaginta fortes accipit ſexaginta patriarchas & duces, qui Iſraelem ex quo nata eſt B. Virgo & Chriſtus, contra hoſtes quoslibet propugnarent, quos ipſe ſigillatim enumerat.

Huc facit illud Pſalm. 18. 16. *Et ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.* Et illud Eccleſiaſtici 24. 11. *In omnibus requiem quæſivi, & in hereditate Domini morabor: tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium, & qui creavit me requievit in tabernaculo meo.*

VERS. 8. *Omnes tenentes gladios & ad bella doctiſſimi, uniuſcujuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.*

OMNES TENENTES GLADIOS ET AD BELLA DOCTISSIMI, UNIUSCUJUSQUE ENSIS SUPER FEMUR SUUM PROPTER TIMORES (Arabicus *horrores*) NOCTURNOS.) Septuaginta: *Omnes tenentes gladium, docti bellum, vir romphæa ejus ſuper femur ejus, à pavore in noctibus.* Legerunt אחזי *orbeze*, id eſt, *tenentes, apprehendentes*; jam aliis punctis legunt אחזו *achuze*, id eſt, *apprehenſi* gladió. q. d. Ita arctè & ſcitè tenent ſtringuntque gladium, ut ab eo apprehenſi videantur. Unde Uatablus. *Qui univerſi apti ſunt gladio & bello aſſuefacti, quiſque habens ad femur ſuum gladium ob metum, qui in noctibus oritur.* Porrò Chald. vertit, & paraphraſticè ſic explicat de Sacerdotibus legis veteris: *Porrò ſacerdotes & Levitæ, & omnes tribus Iſrael univerſi apprehendunt verba legis, quæ comparantur gladio, & ponderant & agitant ea ſicut fortes docti in bello, & ſuper unoquoque eorum ſignata eſt circumciſio in carne ipſorum, ſicut ſignata fuit in carne Abrahæ, & prævalent & confortantur in ea ſicut fortis, qui accinctus eſt gladio ſuper femur ſuum, & ideo non timent à ſpiritibus nocivis & dæmonibus, qui ambulant in nocte.* Exaggerat fortitudinem ſexaginta fortium, qui ambiunt lectulum Salomonis dicendo, quod ſint accincti gladiis, optimeque digladiari & præliari ſciant, utpote longo bellandi uſu in armis exercitati. q. d. Ut ſponſus & ſponſa in lectulo ſecurè quieſcant, excubant circa eum continuè ſexaginta fortes bellatores gladiis armati, ut ad minimum hoſtium metum vel motum, imò ad quemlibet ſtrepitum, qui noctu facilè exoritur, eum vibrent & ſtringant. Gladius, quo angeli Eccleſiam tutantur eſt eorum mira vis & fortitudo. Unde Aponius: *Edocuit*, ait, *Angelos ſanctos contra ſingulos principes vitiorum, qui ſupradictos obſident ſenſus, ſpiritualibus armis accinctos propter inſidias eorum nocturnas, & occultas.* Gladius, quo Apoſtoli virique Apoſtolici, Pontifices & Doctores tutantur lectulum Chriſti, id eſt, Eccleſiam Romanam, eſt verbum Dei, ut Paulus Epheſ. 6. 13. *Vivus enim eſt ſermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens uſque ad diviſionem animæ*, &c. ut idem ait Hebr. 4. 12. Hoc ergo diſpellunt timores nocturnos, quos in nocte, id eſt, in tenebris infidelitatis, ignorantiæ & impietatis excitant. Hæretici, rudeſque Chriſtiani & impii, qui maximè Epiſcopis & Prælatis Eccleſiæ inſidiantur: his enim devictis facilè fideles ceteros ſuperant. Ita Caſſiod. Philo, Juſtus, & S. Gregorius libr. 10. moral. c. 3. & 4. quem audi: *Nocturni*, ait, *timores ſunt inſidiæ tentationum occultæ. Enſis verò ſuper femur eſt cuſtodia vigilans carnis illecebram premens. Ne ergo occulta & repentina tentatio ſubrepat, neceſſe eſt, ut femur noſtrum ſuperpoſitus cuſtodiæ enſis premat. Sancti enim viri ſic de ſpe certi ſunt, ut tamen*

Gladius angelorũ quis?

Doctorum.

A *ſemper ſint de tentatione ſuſpecti, quippè quibus dicitur: Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore; ut & de ſpe exultatio, & de ſuſpicione naſcatur tremor.*

Tropologicè: Gladius ſuper femur eſt mortificatio & continentia, ſive pudicitia, quæ reſecat motus carnis & libidinis, quæ reſidet in lumbis inter femora: quocirca ſignificat Epiſcopos & paſtores utraque pollere debere. Unde S. Ambroſius libro 10. in Lucam cap. 22. *Eſt gladius paſſionis*, ait, *ut exuat corpus, & immolatæ carnis exuviis ematur tibi ſacra corona martyrii.* Et S. Gregorius: *Quid*, inquit, *per enſem niſi rigorem converſationis, & quid per femur niſi carnis appetitum accipimus? Electi ergo quique, qui jam ad perfectionem vitæ provecti ſunt, ſemper enſem ſuper femur ſuum ferunt; quia rigore converſationis appetitum carnis aſſiduè frangunt, ne hoſtis, quem in nocte huius mundi timent, repentè veniens mollem aditum inveniat, & per voluptatis mollitiem eò faciliùs, quò voluptuoſiores invenerit, ad graviora peccata perducat:* Vide eumdem 3. p. paſtor. cap. 33. Idem lib. 19. Moral. cap. 29. *Non dicitur*, inquit, *omnes habentes*, ſed **B** *tenentes gladios, quia videlicet verbum Dei non eſt mirabile ſolummodò ſcire, ſed facere: habet quippe, ſed non tenet gladium, qui divinum quidem eloquium novit, ſed ſecundùm illud vivere negligit; & doctus eſſe ad bella jam non valet qui ſpiritalem, quem habet gladium, minimè exercet; nam reſiſtere tentationibus non ſufficit.* Denique S. Hieronymus tom. 3. Epiſt. 140. ad Principiam: *Iſtum*, inquit, *arbitror te tecum optimè intelligere, & accinctam Chriſti gladio militare: Ut autem ſcias ſemper Virginitatem gladium habere pudicitiæ, per quem truncat opera carnis & ſuperat voluptates, gentilis quoque error Deas virgines finxit armatas: Accinxit & Petrus lumbos ſuos, & lucernam habuit in manibus ſuis.* Unde concludens de Chriſto hoc ſubiicit: *Gloria ergo & decore ſuo, ſive ſpecie & pulchritudine divinitatis ſuæ carnis opera mortificans, & natus ex virgine futuris virginibus virginitatis princeps fuit.*

Tropologicè Gladius ſuper femur eſt mortificatio appetitus carnalium.

Inſuper gladius eſt oratio qua fugantur timores nocturni, quos per tribulationes, ſcrupulos, angores, preſſuras fidelibus immittit dæmon. Unde Jeremias Thren. 3. 19. *Conſurge*, ait, *lauda in nocte in principio vigiliarum, effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum Domini.*

Et Oratio.

C Tertiò, Gladius fidelium eſt amor Dei. Unde Richard. de S. Victore: *Super femur*, ait, *delectationum, ſive voluptatum carnalium habent gladium amoris propter timores nocturnos, id eſt, propter occultos peccandi lapſus, quia ſi non amant, propter cecitatem & ignorantiam in multis delinquunt. Amor enim notitiam generat & peccata abſcindit, ut eum offendere caveas; quem amas.*

Gladius fidelium amor Dei.

Symbolicè, Pſellus per gladium accipit ſignum crucis: hoc enim percellitur & fugatur diabolus, ſicut gladio fugantur hoſtes.

Symbolicè.

Denique Rupert. hæc applicans B. Virgini, per fortes Iſrael accipit Davidem, Joſue, Judam Machabæum & ceteros principes, qui Iſraelem fortiſſimè defenderunt & propugnaverunt. Cauſam ſubdit, videlicet, *quia radicem ſive arborem bonam, quod erat genus Abrahæ, ab quem primum beati ſeminis repromiſſio facta fuerat, diabolus per barbaricos Gentium vel regum impiorum gladios excidere, atque extirpare volebat: unde ſacra hiſtoria plena ſunt. Idcirco tempus belli tunc erat, idcirco materialibus gladiis tunc opus erat, ut defenſaretur genus Abrahæ, ut defenſaretur radix Jeſſe, defenſaretur, inquam, & propugnaretur genus & radix David, donec tu B. Virgo naſcereris, lectulus, ut jam dictum eſt, veri Salomonis.*

D Moraliter nota *Tò ad bella doctiſſimi*: ſignificat enim Prælatos Eccleſiæ debere eſſe in ſapientia, prudentia, omnique virtute, qua cum hæreticis, dæmonibus, & vitiis confligimus, non tyrones, ſed exercitatos & perfectos. Unde Sanctus Cyprianus libro 4. Epiſtola 2. ad Antonianum laudat Sanctus Cornelium Pontificem, quod gradatim per ſingulos Ordinum gradus ad apicem Pontificatus conſcenderit. *Non*, inquit, *ad Epiſcopatum ſubitò pervenit, ſed per omnia Eccleſiaſtica officia promotus, & in divinis adminiſtrationibus Dominum ſæpè promeritus, ad ſacerdotii ſublime faſtigium cunctis religionis gradibus aſcendit.* Hac de cauſa Concilii Tridentini ſeſſione 23. capit. 11. ſancit ut clericis ordines per temporum interſtitia conferantur, *ut eò accuratiùs*, inquit, *quantum ſit hujus diſciplinæ pondus poſſint edoceri; ac in unoquoque munere juxta præſcriptum Epiſcopi exerceant, idque in ea, cui adſcripti erunt, Eccleſia, niſi fortè ex cauſa ſtudiorum abſint: atque ita de gradu in gradum aſcendant, ut in eis cum ætate vitæ meritum, & doctrina major accreſcat, quod & bonorum morum exemplum, & aſſiduum in Eccleſia miniſterium, atque major ergo presbyteros & ſuperiores ordines re-*

Moraliter.

Gradatim ſcandendum per ordines.

S. Cornelius Pontifex.

verentia, & crebrior quàm antea corporis Chriſti communio maximè comprobabunt.

Quocircà S. Gregor. libr. 4. epiſtol. 53. graviter hac de re admonet Childebertum Regem Francorum, & tranſultus ſubditi vitium caſtigat: *Pervenit*, inquit, *ad nos obeuntibus Epiſcopis quoſdam ex laicis tonſurari, atque ad Epiſcopatum præcipites ſaltu conſcendere. Et qui diſcipulus non fuit, inconſiderata ambitione magiſter efficitur. Et quoniam quod poſſit docere non didicit, ſacerdotium tantummodo gerit in nomine; nam laicus in ſermone priſtino perſeverat & opere: Quomodo ergo pro aliorum peccatis interceſſurus eſt, qui ſua primitùs non deflevit? Talis enim paſtor non munit gregem, ſed decipit, quia dum contradicento verecundia non poteſt aliis hoc, quod ipſe non facit, ſuadere, quid eſt aliud, niſi ut plebs Dominica prædonibus depopulanda remaneat, & indè ſumat interitum, unde ſalutifera protectionis magnum debuit habere ſubſidium?* Hoc autem quàm pravum ſit & perverſum demonſtrat exemplo militari: *Certum namque eſt, non vos antè exercitus ducem præponere, niſi vobis labor, ejuſque fides probata conſtiterit, niſi eum anteacta vita virtus & ſolicitudo aptum eſſe demonſtraverit. Si verò non aliis niſi hujuſmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux eſſe debeat animarum ex iſtius rei conſideratione, ſeu comparatione bene colligitur: Sed verecundum nobis eſt, & dicere pudet, quia ducatum ſibi ſacerdotes arripiunt; qui exordium religioſæ militiæ non viderunt.*

VERS. 9. *Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani.*

VERS. 10. *Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum: media charitate conſtravit propter filias Jeruſalem.*

CHaldæus per *ferculum* accipit templum Salomonis, quod fuit typus Eccleſiæ, ſic enim vertit: *Templum ſanctuarii ædificavit ſibi rex Salomon de lignis cedrinis, & arceuthinis, & pinis quæ adducuntur de Libano: & operuit illud auro puriſſimo. Et poſtquam conſummavit illud, poſuit in medio ejus arcam teſtimonii quæ erat columna ſæculi, & in medio ejus erant duæ tabulæ lapideæ, quas repoſuit ibi Moyſes in Horeb, quæ erant pretioſiores argento purgato, & auro optimo, & extendit & obumbravit ſuper eam velum hyacinthinum & purpureum.*

Pro *ferculum* Hebr. eſt אפריון *appirjon*; quod Septuag. voce conſona reddunt φορεῖον, à φέρω id eſt, geſtare. Sic ferculum a ferendo dicitur: ferculum ergo eſt geſtamen, quo perſona aliqua aut a bajulis ſuccolantibus fertur & portatur, aut equis, muliſve vehitur: *Appirjon* Hæbrei vertunt *torum*, ſive *lectulum genialem*: in quo ſponſus & ſponſa commorantur: ita dici volunt a fœcunditate, quòd in eo proles generentur, פרה *para* enim eſt fructificare. Unde *appirjon* eſt lectus fructificans. Hinc Codices Septuag. Vaticani & S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. legunt: *lectum fecit ſibi rex Salomon*, R. David vertit, *Lectum quo deferuntur ſponſa*. R. Salomon, *thalamum honorificum*. Syrus *Thronum*. Arabicus *ædificium*. Quare hic per lectum accipe lecti vehiculum, ſive lecticam ait Luyſius Legion. Sanchez & alii, in qua pulvinar molle inſtar lecti ſternitur, quæ & mollitiem habet lecti, & ſimul throni majeſtatem, ait Genebr. Hoc enim ſignificat φορεῖον, id eſt, *ferculum*. Ferculum enim tria ſignificat. Primò, geſtatorium vehiculum, ſive lecticam; Secundò, currum & thronum triumphalem, ut hæc accipiunt Nyſſenus, Theodoret. Græcique ceteri. Tertiò, geſtamen ad pompam compoſitum. Tria hæc huic loco appoſita ſunt, ac ferculum hoc tria hæc, id eſt, trium horum officia in ſe complexum eſſe videtur. Porrò nonnulli, ut Sanchez & Gilſerius lectum, de quo verſ. 7. cenſent eſſe ferculum: meliùs alii lectum, in quo noctu cubat ſponſus, ſexaginta fortibus ſtipatus *propter timores nocturnos*, diſtinguunt à ferculo, quo per diem ad pompam vehebatur. Lectus enim ſpectat ad nocturnam quietem, ferculum ad diurnam pompam. Salomon igitur, ſicut verſu præcedenti explicuit, lectulum cubilis ſui domeſtici ad quietem nocturnam: ſic hic explicat lecticam Regiam ſive currum triumphalem, quo in die vehebatur per urbem, ſuamque magnificentiam & gloriam populo oſtentabat.

Ferculum triplex.

Minùs rectè ergo Aben Ezra *Appirjon* interpretatur palatium magnificum, & alii (quibus favet S. Gregor. Ruper. & Richardos & S. Victor.) ferculum, quo dapes menſæ inferuntur. Nam Hebr. *appirjon*. Græcè φορεῖον, Latinè ferculum propriè eſt geſtamen, quo pompa fieri ſolet. Unde Svetonius in vita Cæſaris: *Pontico triumpho*, inquit, *inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum: Veni, vidi, vici.* Hoc eſt inter pompæ triumphalis geſtamina, quo nomine continentur idola, ſpolia hoſtium, coronæ, machinæ, & cetera, quæ in pompa triumphali ferri ſolent: ſicut Titus in triumpho de Jeruſalem & Judæis devictis, circumtulit candelabrum aureum, ſeptem aureis calamis diſtinctum, uti Romæ in Arcu Titi expreſſum cernimus. Et Livius lib. 1. *Ipſe*, ait, *cùm verbis vir magnificus, tum factorum oſtentator haud minor ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa fabricato ad id aptè ferculo gerens, in Capitolium aſcendit.* Hinc vocantur fercula Sacrorum, quibus Deorum ſimulacra vel Sanctorum imagines, ac præſertim S. Euchariſtia, magnificè geſtatur & circumfertur.

Pro *reclinatorium* Hebræo eſt רפידה *rephida*, quod Syrus, Vatablus, & alii vertunt *ſtratum* vel *pavimentum*. Meliùs Noſter *reclinatorium*, Et Septuag. ἀνάκλιτον id eſt, *acclinatorium*, putà poſterior pars in lectica, vel curru, ubi dorſo ſuo acclinati ſponſus & ſponſa, decorè & placidè recumbunt.

Aſcenſus hic quid?

Pro *aſcenſum* Hebr. eſt מרכב *merchab*, id eſt, *vehiculum*, ſella, quadriga. Septuag. & Noſter hic, vertunt *aſcenſum*: ſed Lev. 15. 9 vertunt *ſtragulum*; Habacuc 3. 7. *Equitatum*. Unde primò Nonnulli, ut S. Greg. Philo, Hortolanus per *merchab* ſive aſcenſum accipiunt gradus, per quos ad ferculum, ſive vehiculum aſcenditur; atque per eos purpureos cenſent myſticè ſignificari paſſiones, & martyria, ſive labores & ſanguinem, quibus ad æternam gloriam fit aſcenſus. Secundò, Genebrardus, Sanchez, & alii accipiunt vehiculi integumentum, ſive cælum, quod ſupra columnas argenteas aſcendit, ſive extenſum eſt. Unde Syrus & Arabicus vertunt, *integumentum*, vel *velamen purpuræ*. Sic Theocritus Idyllio 15. Arſinoes ferculum ejuſque velum deſcribens ait: *ſupraque tapetes purpurei*. Tertiò, propriè per *Aſcenſum* accipias ſellam ſive ſedem, in quam aſcendebat & ſedebat ſponſus & ſponſa; hæc enim propriè vocatur *merchab*: & hæc ſolet eſſe purpurea: purpura enim mollis mollem præbet ſeſſionem; atque ipſa eſt veſtis, ſtratumque regum & principum. Senſus ergo Grammaticalis eſt, q. d. Ferculum, id eſt, lecticam ſpecioſam, ſive currum magnificum ad pompam ſibi & ſponſæ ſuæ fecit Salomon, cujus materia erant cedri Libani, latera ornabant columnæ argenteæ, reclinatorium erat ex auro, ſella ex purpura.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto, & Eccleſia.

Ferculum eſt Romana Eccleſia.

FErculum ſignificat Eccleſiam Romanam jam amplam & magnificam, ceteriſque Eccleſiis toto orbe ſparſis per Romanum Pontificem præſidentem, & inſtar Salomonis dominantem: ſicut enim verſ. 1. Eccleſiam in Jeruſalem & Judæa concluſam, & quaſi dormientem vocavit *meſach*, id eſt, *lectulum*, deinde verſ. 7. Eccleſiam Antiochiæ ex Judæis & Gentibus collectam, ac Romanam ſub S. Petro Romæ naſcentem, & in tenebris infidelitatis latentem vocavit מטה *mitta*, id eſt, *lectum ſeſe extendentem*, & expandentem in vicinas Gentes, ſed noctu, id eſt, ſecretò & clanculum, *propter timores nocturnos* Judæorum & Gentium eam perſequentium: Sic hic Eccleſiam Romanam jam clara die quaſi lucentem & ſplendentem, imò præſidentem, ac de infidelitate & tyrannis triumphantem vocat *ferculum*, ob ejus magnitudinem & magnificentiam, quam maximè adepta eſt ſub tempora Decii & Diocletiani per martyria, ſanctitatem, & miracula tot illuſtrium Pontificum, Cardinalium, & fidelium, ut S. Cornelii, Sixti, Urbani, Marcelli, Laurentii, Sebaſtiani, Cæciliæ, Agnetis, &c. perque converſionem tot Romanorum Senatorum & Principum, ac tandem ipſius Conſtantini Magni,

qui

qui primus Chriſtianus Imperator Romam totam reddidit Chriſtianam, atque in ea Baſilicas regias, quales ſunt Lateranenſis, S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii, S. Crucis, &c. quaſi regia fercula exædificavit, quin, & illi quaſi totum orbem ſubjecit, dum eum ſuo exemplo, & juſſu Chriſtianum effecit.

Ferculum Eucharistia.

Ferculum etiam dici poteſt geſtamen magnificum, quo Romanus Pontifex in Feſto Corporis Chriſti bajulorum humeris vectus ac omnibus Cardinalibus, Epiſcopis, Prælatis, totoque clero, & ſtipatus, ſolemni ſupplicatione Sacram Euchariſtiam circumfert. Hic enim honor non tam Pontifici, quàm Chriſto, cujus Pontifex eſt Vicarius, quemque in Euchariſtia circumfert, & populo venerandum adorandumque proponit, tribuitur.

Hoc ergo ferculo depingitur magnificentia Eccleſiæ Romanæ, ſimul quoque voce ferculi innuitur Cathedram Pontificiam, & Eccleſiam Romanam non eſſe allegatam Urbi Romæ, ſed mobilem eſſe, ac inſtar ferculi poſſe aliò transferri, uti ante ducentos annos tranſlata eſt Avenionem, ibique hæſit per 60. annos, atque ſub finem mundi cùm Roma ad gentiliſmum revertens expellet Pontificem, is tunc alio ſedem cœtumque fidelium ſuorum transferet, uti dixi in Apocalypſi cap. 18. Cathedra ergo, & Eccleſia Romana eſt ferculum, in quo in ſuo Vicario Pontifice Romano reſidet Chriſtus: unde factum dicitur ex cedris Libani, id eſt, firmiſſimum & incorruptibile: cedrus enim non ſentit cariem, & *cedrum commendat æternitas*, ait Plinius. Hinc cùm in Cathedra Conſtantinopolitana, Alexandrina, Antiochena ſederint Epiſcopi hæretici, qui fidem, & Eccleſiam corruperunt, ut Neſtorius, Eutyches, Petrus Gnaphæus, Macedonius. &c. In cathedra tamen Romana à Chriſto hucuſque per mille ſexcentos annos nullus ſedit Pontifex hæreticus, Chriſto ita providente ad illabatam Eccleſiæ fidem.

In Cathedra Romana nullus ſedit hæreticus.

Columnæ ſunt Cardinales.

Columnæ argenteæ notant Doctores, & Prælatos, præſertim Cardinales, qui quaſi cardine, & columnæ ſedem & Eccleſiam Romanam ſuſfulciunt æquè ac ornant, dum candore ſapientiæ æquè ac puritate vitæ inſtar argenti effulgent, verboque & exemplo per urbem orbem reſonant.

Populi Romani pietas.

Reclinatorium aureum eſt fidelis, piuſque Romanorum populus auro, id eſt, aurea pietate, & religione conſpicuus, in qua ſuaviter quieſcit, & reclinat ſe Chriſtus. Mira enim eſt populi Romani ad pietatem & devotionem propenſio. Ego ſanè nullam Gentem magis ad religionis officia proclivem vidi Unde vix eſt dies per annum, in quo Romæ alicubi non agatur ſolemne feſtum alicujus ſancti cum amplis indulgentiis, ornamentis, muſicorum concentu, magnoque populi concurſu.

Aſcenſus purpureus ſunt martyres.

Accenſus, id eſt, ſtella purpurea, ait Juſtus Orgelitan. eſt ingens, & quaſi immenſa multitudo (numerat Bozius trecenta millia) Martyrum fortiſſimorum, qui Romæ pro fide, & Eccleſia, à S. Petro uſque ad Conſtantinum; ſanguinem ſuum profuderunt, in qua jucundiſſimè in ſede ſociorum & filiorum ſuorum (Chriſtus enim eſt pater & princeps martyrum) recumbit Chriſtus. Unde & B. Virgo Chriſti mater Romæ locum ſibi delegit inter martyres, cum ſub Liberio Pontifice Joanni Patritio apparens juſſit ſibi in Exquiliis Baſilicam, quæ hodie à magnificentia Sanctæ Mariæ Majoris nuncupatur, exædificari. In Exquiliis enim erat carnificina Martyrum. Unde juxta eas erat Urſus pileatus, ubi plurimos martyrum, vel occiſos, vel ſepultos in Martyrologio legimus, atque in hujus rei memoriam ibidem Eccleſia in honorem S. Bibianæ olim ædificata nunc ab Urbano VIII. bellè reſtaurata viſitur: Si per aſcenſum malis accipere velum, ſive cælum ferculi, vel currum triumphalem Chriſti, optimè hoc repræſentat martyres, qui ſuo ſanguine Romam, & Romanam Eccleſiam velant, obtegunt, & ornant, atque de tyrannis infidelibus triumphantes glorioſè in cælum aſcenderunt, indeque Eccleſiam Romanam tuentur, & propugnant. Ita S. Gregor. Caſſiod. Nyſſen. Philo, Juſtus, Aponius, Beda, & ceteri, qui per ferculum accipiunt Eccleſiam, putà primariam ſive Romanam, in qua velut ferculo magnifico reſidet, & triumphat Chriſtus, & Eccleſia univerſalis, ceu ſponſa Chriſti Audi S. Gregor. *Ligna Libani imputribilia eſſe aſſeruntur: Ferculum ergo fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani, quia ſecundùm præſcientiæ ſuæ gratiam, Chriſtus ſanctam Eccleſiam de ſanctis in æternum permanſuris conſtruxit. Columnas eius fecit argenteas, quia eidem Eccleſiæ Prædicatores dedit, qui & ut eam exemplis ſuſtentarent, magna iuſtitiæ rectitudine roboravit, & ut prædicationibus erudirent, nitore eloquii quaſi ſplendore argenti decoravit. Reclinatorium aureum fecit, quia dum in cordibus perfectorum reſplenduit, vis divinitatis ſuæ potentiam per contemplationem oſtendit. In qua contemplationem dum eis pulchritudinem cæleſtium gaudiorum monſtravit, quaſi reclinatorium ex auro eis compoſuit; quia locum in quo refocillantes requieſcant, appoſuit. Quod reclinatorium bene aureum eſſe dicitur, quia melior eſt ſapientia cunctis opibus, & omnia quę deſiderantur; ei non poſſunt comparari.* Aſcenſum purpureum deinde ſic interpretatur: *Ad hoc reclinatorium multis laboribus pervenitur, multis tribulationibus aſcenditur, ita ut ſi neceſſe fuerit etiam ſanguis effundi permittatur. Ideo aſcenſus rectè purpureus eſſe dicitur. Dum enim ſancti quippe martyres propter vitam æternam corpora ſua ad ſupplicia tradiderunt, dum flagella, aculeos, ignes, gladios & alia innumerabilia tormenta patientes pertulerunt, nonne ad reclinatorium iſtud, ad beatam ſcilicet vitam per aſcenſum purpureum aſcenderunt?*

Ferculum Deitatis eſt humanitas.

Symbolicè, ferculum divinitatis eſt humanitas Chriſti: hæc enim eſt quaſi lectica, in qua recumbit, & quieſcit Deitas Verbi, ait Philo Carpath. utriuſque verò ferculum eſt Sacra Euchariſtia, in qua tota Chriſti Deitas, & humanitas continetur, ac in ſupplicationibus circumfertur ad Chriſti gloriam, & fidelium devotionem, ut Deo gratias agant, ac imminentia pericula propulſent, omnemque à Deo gratiam, & benedictionem impetrent.

Ferculum hoc factum eſt de lignis Libani, id eſt, de puriſſimo ſanguine B. Virginis omnis corruptionis expertе. *Libanus* enim Hebraicè idem eſt quod *candor*, & candida puritas. Columnæ argenteæ ſunt Chriſti ſapientia, eloquentia, vis dicendi, & prædicandi, inſtar argenti ſonora, & efficax.

Reclinatorium aureum ſunt ſeptem dona Spiritus ſancti quæ ſuper Chriſtum requieviſſe docet Iſaias cap. 11. v. 1. ac viciſſim in iis quaſi reclinatus requievit Chriſtus.

Aſcenſus purpureus eſt ſanguineus Chriſti ſudor, paſſio, mors, & martyrium. Ita Beda, qui per hoc ſignificari ait, quod nullus Eccleſiam ingreditur, niſi Sacramentis Dominicæ paſſionis imbutus.

Ferculum Chriſti fuit crux.

Rurſum ferculum, id eſt, lectica, & quaſi currus triumphalis Chriſti fuit crux, ait Aponius; hæc enim facta fuit ex lignis Libani imputribilibus. Unde etiamnum in ſuis reliquiis, quæ paſſim aſſervantur, perdurat. In cruce enim Chriſtus de peccato, morte, diabolo, & inferno triumphavit, juxta illud Apoſtoli Coloſſ. 2. 14. *Delens, quod adverſum nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit de medio affigens illud cruci: & expolians principatus & poteſtates, traduxit confidenter palàm triumphans illos in ſemetipſo.*

Columnæ crucis fuere humilitas, & obedientia, juxta illud: *Humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.* Philip. 2.

Reclinatorium aureum fuit invicta ejus patientia, & magnanimitas, cui incumbens, omnes plagas, injurias, dolores placidè tulit, & ſuperavit. Aſcenſus purpureus fuit chlamys purpurea, qua Judæi eum quaſi Regem Judæorum per ludibrium veſtiverunt, aut potiùs ſanguinis totius effuſio, quæ totum ejus corpus cruentavit, & purpuravit, juxta illud Iſaiæ 63. 1. *Quis eſt iſte, qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Iſte formoſus in ſtola ſua,* &c. *Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari? Torcular calcavi ſolus.*

Media charitate conſtravit.

HEbr. *Medium eius incenſum charitate*, quia nimirum currus hic crucis Chriſti igneus eſt, & ardens charitate: nil enim niſi amorem in Deum, & homine ſpirat, & ejaculatur: unde hoc curru igneo ipſe quaſi Elias non tantùm ſe, ſed & electos ſuos vehit, imò rapit in cælum. Paulò aliter hæc cruci adaptat Aponius: Sic enim ait: *Ferculum crucis de lignis cedrinis factum,* incu-

Salomonis; & ferculum & Salomonis, & currum Pharaonis; & intelligamus per lectulum Salomonis cor dulcedine contemplationis requieſcens: per ferculum Salomonis cor in exercitatione bonorum operum ſe circumferens; per currum Pharaonis cor in cupiditate carnalium requieſcens.

Tertiò.

Tertiò, Richardus de S. Victore ferculum, quo inferuntur epulæ cum Ruperto accipiens, per illud intelligit animam ſanctam, quæ Chriſtum paſcit, & reficit: *Dum ille*, inquit, *bonis eius operibus, ſtudiis, ac deſideriis delectatur, ſicut ſcriptum eſt: Populus meus ſaturavit me vocibus, implevit me odoribus. Reficit quoque membra eius exemplo, oratione, doctrina, conſilio, & colloquio.* Hoc factum eſt de lignis Libani, id eſt, de electis, qui creſcunt & fructificant per Chriſtum, & in Chriſto, qui dicitur Libanus, id eſt, candidatio, ob puritatem. Columnæ quatuor ſunt quatuor virtutes Cardinales, quæ animam fulciunt, ac coram Deo & hominibus ſplendidam efficiunt inſtar argenti. Reclinatorium eſt conſcientia pura, in qua reclinat ſe & quieſcit Chriſtus. Dicitur aurea, quia igne tribulationis excocta. Aſcenſus purpureus eſt deſiderium cæleſtium, quo mens ad Deum Chriſtum, & Sanctos aſcendit. Hæc Richardus fusè, quæ ego in pauca contraxi.

Quartò.

Quartò, S. Bernard. tract. de gradibus humil. poſt initium pariter ferculum dapum accipiens ait, hoc eſſe ferculum charitatis: *Bonus verè dulcis cibus*, inquit, *charitas, quæ feſſos allevias, debiles roborat, mœſtos lætificat*, &c. *Quæ media in ferculo Salomonis conſiſtens diverſarum odore virtutum, velut diverſi generis fragrantia pigmentorum eſurientes reficit, iucundat reficientes. Ibi ſiquidem apponitur pax, patientia, benignitas, longanimitas, gaudium in Spiritu ſancto, & ſi quæ ſunt aliæ veritatis ſeu ſapientiæ generationes apponuntur in illa. Habet & humilitas in eodem ferculo ſuas epulas, panem ſcilicet doloris, & vinum compunctionis, quas primò veritas incipientibus offert, quibus utique dicitur: ſurgite poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris. Habet ibidem contemplatio ex adipe frumenti ſolidum cibum ſapientiæ cum vino, quod lætificat cor hominis, ad quæ veritas perfectos invitat dicens: Comedite amici mei, & bibite, & inebriamini chariſſimi.* Cantic. 5. 1.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

FErculum Chriſti fuit uterus & ulnæ B. Virginis, in quibus ipſa geſtavit Chriſtum; item præſepium, & cunæ extiterunt quaſi ferculum mobile, & geſtatorium Chriſti. Columnæ fuere duo brachia B. Virginis, quibus ſtringebat Chriſtum. Reclinatorium fuit ejus ſinus, & pectus, in quod ſe reclinabat Chriſtus: aſcenſus purpureus fuere mens ejus, caput, flavique & purpuraſcentes capilli, qui Chriſtum in ſinu quieſcentem cingebant, fovebant, & velabant. Cetera, quæ de Eccleſia & anima ſancta dixi, potiori jure applicat B. Virgini murato dumtaxat nomine.

Media charitate conſtravit propter filias Jeruſalem.

PRopter filias] Refer, tum ad charitatem, quæ proximè præceſſit, tum ad totum ferculum. Rurſum *to media* non eſt ablativus ſingularis pertinens ad τὸ *charitate*, uti cenſuere S. Gregorius, S. Bernardus, & Caſſiodorus, ſed eſt accuſativus pluralis ſignificans ea, quæ erant media ſive intermedia ferculi: Hebr. enim eſt תוכו *tocho*, id eſt, *medium eius ſtratum*, vel *incenſum*, aut *combuſtum dilectione: eius*, ſcilicet tam ferculi, quàm aſcenſus purpurei, id eſt, ſedis ſive throni. q. d. Thronus ferculi, in quo ſedebat ſponſus circumdatus erat purpura; ſed in medio, ubi erat locus ſponſi, conſtratus erat lapidibus ignitis charitatem repræſentantibus, aut certè *medium eius*, id eſt, medium pavimentum ferculi ſtratum erat gemmis ardentibus.

Pro *conſtravit* Hebr. eſt רצוף *ratſuph*, id eſt, ſtratum, vel ardens amore: nam רצף *ratſaph*, componitur ex צרף *tſaraph*, id eſt, ardere (unde *Seraphim* vocantur ſummi angeli, quia amore Dei ardent) & רפד *raphad*, id eſt, ſterni, unde *ratſaph* ſignificat ſterni ad ardendum vel comburendum: hinc

A רצפה *ritſpa*, eſt carbo accenſus carbo ignitus: רצפה *ritſpa*; eſt carbo accenſus ſuper pavimento, indeque ipſum pavimentum, ſtratum lapide, v. g. Pario vel marmoreo. Quocirca Septuag. hìc & 2. Paral. 7. verſ. 3. & Eſther 1. 7. vertunt λιθόστρωτον, id eſt, *lapide* ſectili opere vario, & teſſellato *ſtratum*, unde vertunt hìc: *Interium eius lapidibus teſſellatis conſtratum*. S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. *Dorſum eius gemmarum ſtratum*. Quinta editio: *Medium eius calculis compoſuit*. Quare.

Varia verſio.

Primò.

Primò ex Hebræo ſic vertas: *Medium eius conſtravit lapidibus amoris*, putà gemmis ardentibus, quales ſunt pyropi & carbunculi, qui ſymbolum ſunt amoris, & charitatis ſponſi & ſponſæ æquè, ac filiarum Jeruſalem. Unde Vatabl. vertit: *Intimum eius ſtratum, vel tectum amore*. Syrus *Medium eius ſtratum amore præ filiis Ieruſalem*. Arabicus: *Et intrinſecum eius incruſtatum gemmis, & id amore filiarum Ieruſalem.*

Secundò.

Secundò, quia Hebræi carent caſibus, quo fit, ut idem nomen quolibet caſu verti poſſit; Hinc ex Hebræo ſic transferas: *Et medium tenet ipſe incenſus amore*, q. d. *Medium ferculi tenet ardens amore*, putà ſponſus, hoc eſt, Chri-

B ſtus. Unde Gloſſa Hebræorum in illud Geneſ. 2. *Et germinare fecit Dominus de terra*. ſic habet: *In medio thalami Meſſias filius David, qui eſt diligens filios Iſrael, ſicut dictum eſt*, Cantic. 3. *Medium charitate conſtravit propter filias Ieruſalem*. Cor enim Chriſti erat quaſi fornax ardentiſſima charitatis: Unde ipſe magis noſtri amore, quàm dolore aſſus, & toſtus fuit in cruce, atque in cruce, quaſi in ferculo in medio manuum, pedum, & lateris, quinque plagis per clavos, & lanceam transfixus & cruentatus, velut quinque purpureis, & ardentibus pyropis conſtratus, ac de peccato, & morte triumphans reſplenduit: Quare veriùs quàm Cæſar in eo dicere potuit *Veni, vidi, vici*, non terrore, ſed amore: mors interfecit amorem (Chriſtum) ſed amor (Chriſtus) moriens vicit, & interfecit mortem. Unde dicebat S. Franciſcus: *Da Domine, ut amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori.*

Tertiò.

Tertiò, Sotomaior vertit in dativo: *Medium eius ſtratum amoris*, id eſt, *media pars ferculi ſtrata erat amori vel charitati*, id eſt, ſponſæ ſummè charæ, & dilectæ media

C pars thalami bellè adornata erat, vel dicata, & quaſi conſecrata. In medio enim ferculi velut loco honoratiſſimo, gemmis vel aulæis ſtrato ſedebat ſponſa, juxta illud Virgilii.

— Aulæis iam ſe Regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locavit:

Conſtat enim ex Suida, & Varrone olim ſponſas noviter nuptas, ne erubeſcerent, noctu lectica vehi ſolitas in domum ſponſi: quare honoris cauſa medio lecticæ ſedebant, ita ut latus dextrum ſtiparet ſponſus, ſiniſtrum quiſpiam propinquus vel pronubus.

Quartò.

Quartò, alii cum Septuag. vertunt in accuſativo: *Medium eius gemmis conſtravit ad amorem à filiabus Ieruſalem*, ſupple, ſibi conciliandum: hæ enim gaudent gemmis, & curru gemmato. Sic exponi poteſt verſio Septuag. *interius*, vel *intimum eius lapidibus* (gemmis) *ſtratum, dilectionem à filiabus Ieruſalem*, ſupple, conciliat vel extorquet aut ſic: *In medio eius poſuit amorem vel charitatem*, hoc eſt, effigiem amoris vel charitatis, ut ſignificaret totum hoc ferculum à Chriſto compoſitum eſſe ex amore, ſive cauſa amoris, ut

D charitatem ſuam omnibus manifeſtaret. Putant ergo nonnulli in medio hujus ferculi poſitam fuiſſe ſtatuam, vel imaginem charitatis.

Cupidinis effigies.

Sic Gentiles animales depingebant Cupidinem in ſuis thalamis. Unde Pauſanias initio Corinthiorum aſſerit Cupidinis imaginem in curru depictam: In cujus media baſi, ait, imago amoris Dei (Cupidinis) emergebat, aſſiſtentibus utrimque Nereidibus. Alcibiades quoque in ſuo clypeo aureo, & eburneo geſtabat Cupidinem inciſum, qui fulmen incurvaret, & inflecteret, quo ſignificabat amorem quoque Jovi dominari, eique iras, & fulmen extorquere.

Quintò.

Quintò, Noſter optimè vertit in ablativo: *media eius charitate conſtravit*. Cum enim in Hebræo nulla hìc exprimatur materia, qua medium ferculi ſternatur, niſi charitas, utique charitate illud conſtratum ſit, oportet.

Primus Senſus.

Quæres, quis Vulgatæ verſionis *Media charitate conſtravit*, ſit ſenſus? Primò, noſter Sanchez charitatem accipit pro

Charitas ſumitur prore chara & pretioſa.

rebus charis, & amabilibus, putà pro gemmis, quæ animos intuentium pelliciunt ad ſui amorem. q.d. Medium ferculi ſtratum erat gemmis pretioſiſſimis, & chariſſimis. Unde Septuag. vertunt λιθόστρωτον, id eſt, *Lapidibus teſſellatis conſtratum*. S. Ambroſ. *Gemmatum ſtratum*. Quinta editio: *e calculis compoſitum*. Sic cap. 5. 16. ubi vulgatus habet: *tota deſiderabilis*. Hebr. eſt: *totus eſt deſiderium*, & ſic omninò vertunt Septuag. Sic S. Joannes epiſt. 1. cap 2. ait: quidquid eſt in mundo, eſſe concupiſcentiam carnis vel oculorum, id eſt, eſſe à carne, vel oculis concupiſcibile. Hebræi enim ſæpè ſumunt abſtracta pro concretis; & potentiam, habitum, vel actum pro ejus objecto.

Secundus, Charitas ſumitur pro effigie ſeu ſtatua Charitatis.

Secundò, alii per charitatem accipiunt effigiem charitatis, q.d. Salomon in medio hujus ferculi collocavit ſtatuam charitatis, quaſi reginam ſacri huius connubi, quæ Chriſtum eum Eccleſia ſummo, & indiſſolubili amoris vinculo copulavit, quo Tropologicè ſignificatur, ait Sanchez, charitatem virtutum omnium reginam, tamquam cor in corpore, quo cetera membram vivunt ac vigent, in medio tamquam in ſuo regno conſediſſe; à qua virtutes omnes, quas abnegatio mortificatioque inveniunt, atque expoliunt, vitam habent, & pulchritudinem. Hæc amabilem facit eſſe thalamum, hæc ſua ſ. cum affert naturalia ornamenta, virtutes ſcilicet alias, quæ tamquam aſſeclæ, & adminiſtræ ab ejus latere numquam diſcedunt, imò hæc una reliquarum virtutum partes obit. Quod optimè docuit Auguſt. in Tract. de laudibus charit. tomo 9. Additque, Salomonem virum ſapientiſſimum hieroglyphicum hoc ferculum faciendum curaſſe, quo filiæ Jeruſalem in nuptiis uterentur, ut in hanc ſancti connubii formam intentę, acribus amoris & fidei ſymbolis excitatæ, viros ſuos colerent & diligerent. Idq.e ſignificari illo, quod ſequitur; *propter filias Jeruſalem*,

Tertius, Charitas pro ſponſo.

Tertiò, alii per charitatem accipiunt ſponſum, putà Chriſtum, qui dicatur charitas, quia eſt ſummè amans & amabilis, q.d. In ferculo hoc nuptiali medius conſidebat Chriſtus velut ſponſus unicè diligens ſponſam Eccleſiam adeò, ut ipſiſſima charitas eſſe videatur. Et ſanè ſi per ferculum accipias præſepium vel crucem, in ejus medio non erat niſi Chriſtus noſtri amore incarnatus, vagiens, & crucifixus.

Quertus, Planè charitas pro ſymbolo, vel Emblemate Charitatis.

Quartò, ſimpliciter & planè per charitatem accipias imaginem, nomen, vel ſymbolum, aut emblema aliquod charitatis, uti ſunt carbunculi, columbæ, turtures, flammæ, q.d. Medium hujus ferculi ſolium, aut certè pavimentum ſtratum erat effigie columbarum, vel carbunculorum, vel ignis & flammarum, quæ ſunt inſignia charitatis, ac forte ipſa charitatis imago, & nomen in ipſo pavimento inciſa erant, ſicut in rationali Pontificis intextum erat *Urim*, & *Tummim*, id eſt, *doctrina & veritas*. Exodi 28. ut ſignificaretur, totum hunc tam ſplendidi ferculi ornatum non alio ſpectare, quàm ad oſtendendum amorem, quo ſponſus proſequitur ſponſam & filias Jeruſalem, ſponſæ aſſeclas vel ſocias, ut eas viciſſim ad illam magis redamandam, & colendam alliceret, ut meritò ferculum hoc amoris & charitatis, imò ipſa charitas nuncupari poſſit: Unde multi vertunt: *Et medium eius ardebat amore*, vel *erat ardor amoris*, vel *ignitum erat charitate*.

Videtur ergo vel ſedes vel pavimentum huius ferculi, vel utrumque ſtratum fuiſſe imagine charitatis, aut rebus ignitis vel ignis ſpeciem referentibus, uti ſunt prunæ, flammæ, carbunculi, &c Ignis enim ſymbolum eſt charitatis & ardoris, juxta illud Cant. 8. 7. *Lampades eius lampades ignis atque flammarum*. Hinc & Spiritus ſanctus in Pentecoſte ſpecie ignis, & linguarum ignearum in Apoſtolos deſcendit. Actor. 2. Vide ibi dicta.

Charitatis effigies.

Porrò pingitur charitas hoc ſchemate: Virgo facie roſea, ſed ardenti cyclade coccinea amicta, alis inſtructa, in capite geſtat coronam auream carbunculis diſtinctam, & effulgurantem: digitus ornatur annulo, pyropis radiante; una manu geſtat cor rubicundum flammas vibrans, altera arcum, & ſagittas ignitas, hæc eſt imago, hoc emblema charitatis: & fortè ſic expicta fuit in medio huius ferculi. Hæc de ſenſu Grammaticali corticis; nunc ad ſenſum parabolicum & genuinum ſub eo contentum tranſeamus.

P R I M V S S E N S V S

A D Æ Q U A T U S.

De Chriſto & Eccleſia.

Salomon, id eſt, Chriſtus, ferculum, id eſt, Romanam ſedem, & Eccleſiam mera charitate conſtravit,

Primò.

Primò, quia tanta in illam exuberant Chriſti beneficia, ut omnia dilectione & charitate conſtrata eſſe videantur: In ea enim ſedet Chriſti Vicarius, qui habet plenitudinem poteſtatis Eccleſiaſticæ in omnes Eccleſias & fideles, ac proinde peccatorum omnium remiſſionem indulgentias, & gratias ampliſſimas concedere poteſt, & concedit præſertim Eccleſiæ Romanæ. In ea eſt aſſiſtentia Chriſti & Spiritus ſancti, ut in fide & in religione errare nequeat. In eam maiora è cælo chariſmata depluit. In ea Baſilicæ, & Eccleſiæ plenæ ſunt reliquiis SS. Pontificum, ſacerdotum; virginum, adeoque tota penè urbs Romana madet ſanguine martyrum. Unde Chriſtus apparens S Brigidæ (ut habet ejus vita) juſſit eam è Svecia proficiſci Romam; ibi enim faciliorem eſſe viam in cælum aiebat: Paruit, & profecta eſt, indeque in cælum abiit.

Amor Cbriſti in Eccleſiam Romanam.

Secundò.

Secundò, quia Chriſtus mentibus Pontificum & fidelium Eccleſiæ Romanæ illuſtrem charitatem indidit, & etiamnum indit *propter filias Ieruſalem*, ut ſcilicet animæ fideles, & devotæ, velut cives cælo adſcripti, hac charitate Romanæ Eccleſiæ illectæ eam ament, colant, ſequantur, ac per eam ceu ferculum à terreſtri Jeruſalem ad cæleſtem ſubvehantur: non enim eſt ſalus illi, qui eſt extra Eccleſiam, cuius caput eſt Eccleſia Romana. Unus S. Gregorius Magnus, ut ceteros prætercam, tantæ charitatis fuit, ut omnes orphanos, monachos pauperes Romæ aleret, ac plurimos per totam Italiam, imò & ultra Italiam, in ipſaque Paleſtina degentes. In Jubilæo omnes è toto orbe Romam convolantes (qui ad plura centena millia numerantur) per triduum Romanorum impenſis aluntur, & liberaliter ut hoſpites tractantur.

S. Gregorii magni cbaritas.

Populi Romani cbaritas.

Rurſum profuſa populi Romani charitas patet tot Xenodochiis, Orphanotrophiis, Hoſpitalibus, ceteriſque locis piis, quibus abundat Roma; ut omittam quotidianas fidelium eleemoſynas, quibus ſuſtentantur omnes Ordines Mendicantes, Monachæ plurimæ, pueri, puellæ, paupereſque innumeri. Omitto dotem, quæ quotannis permultis virginibus ad nubendum datur, Eccleſiarum fabricas, & ornamenta, ſodalitiorum impenſas, &c. quæ ſanè mihi, aliiſque tenuitatem Romani populi conſiderantibus ſæpè admirationem moverunt, ut non tam hominum, quàm Dei Romanæ Eccleſiæ benedicentis, hæc opera propria eſſe videantur. Extant libri hac de re excuſi, quibus idipſum clarè demonſtratur, ac præſertim liber cujus titulus: *Theſauri Romæ abſconditi*, item libelli de Jubilæis Romanis conſcripti. Ita Caſſiodor. S. Gregor. Aponius, Beda, & alii per hæc ſignificari aiunt, Chriſtum, cùm pro nobis paſſus, & crucifixus eſt, conſtraviſſe Eccleſiam charitate; quia in illa amorem ſui, & rerum divinarum accendit. Hæc ſunt tapeta charitatis, ait Aponius, quæ media humanæ naturæ, & maieſtatis conſternunt, propter ſanctarum animarum ſalutem, & gaudia filiarum ſupernæ Jeruſalem. Hæc eſt utrique conſtrata charitas, quæ *omnia ſuſtinet* ſecundùm Apoſtolum, quæ calcata numquam cedit, ſed alliſos erigit ſuæ humilitatis exemplo. [1.Cor.13.7.]

Symbolicè.

Symbolicè ferculum divinitatis, Chriſti eſt humanitas: utriuſque ferculum eſt crux æquè ac Euchariſtia: hæc tria enim charitate conſtrata ſunt, juxta illud: *Sic Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret; ut omnis, qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam*. Joan. 3. 16. Et illud: *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium ſuum unigenitum miſit Deus in mundum, ut vivamus per eum*. 1. Joan. 4. 9. Cauſam dat v. 16. *Deus charitas eſt, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo*. Et illud Chriſti: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi ut accendatur?* Luc. 12. 49. Et illud: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo*. Joan. 6. 57. Euchariſtia enim repræſentat, imò re ipſa exhibet nobis manducandam totam Deitatem, & humanitatem Chriſti, amore noſtri in cruce aſſam, & toſtam: Quare Euchariſtia mera eſt Chriſti charitas & amor,

quo

quo ad ſe rapit filias Jeruſalem, id eſt, animas devotè communicantes: Euchariſtiæ autem ſacrificium & Sacramentum maximè celebratur & iteratur Romæ, utpote ubi plura ſunt ſacerdotum millia, nec pauciora religioſorum & monachorum, a quibus ex inſtituto frequentatur ſacra ſynaxis. Atque hæc eſt Romanæ charitatis, quam paulò ante commendavi, ſcatebra & cauſa; imò ordo & poteſtas ſacerdotalis conſecrandi ſacram Euchariſtiam derivatur à Romano Pontifice, velut à capite Hierarchiæ Eccleſiaſticæ. Ab ipſo enim creantur Epiſcopi, qui ordinant ſacerdotes per totum orbem. Hac de cauſa cùm Pontifex Romam egreditur, alioque proficiſcitur ſemper cum eo defertur Sacramentum Euchariſtiæ, atque olim Epiſcopis Romam venientibus, illud ipſum obviam mittere ſolebat in ſignum mutuæ communionis, fidei, & charitatis, uti liquet ex epiſtol. S. Irenæi ad Victorem Papam, quam recitat Euſebius lib 5. Hiſtor. cap. 24. ex qua colligit Baron. anno Chriſti 198. tom. 2. quod Romanus Pontifex ad omnes Coepiſcopos Catholicæ communicationis olim mittere ſoleret Euchariſtiam, ſed qui ea indigni ab ipſo judicati eſſent, ab omnibus vitarentur quaſi excommunicati, utpote qui non communicarent cum Romanæ Eccleſiæ Pontifice. Chriſtus ergo in cruce, æquè ac in Euchariſtia, eſt quaſi divinum & immenſum charitatis ſimulacrum, ut proinde veriùs quàm Salomon vocetur *Iedidia*, id eſt, *Amabilis Domino*: 2. Reg. 12. 25. atque eamdem piè communicantibus afflat, & aſpirat. Unde S. Chryſoſt. hom. 61. ad popul. *Tamquam leones*, inquit, *ignem ſpirantes ab illa menſa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput noſtrum mente revoluentes, & charitatem, quam nobis exhibuit*. Hujus rei typus erat arca teſtamenti, cuius operculum erat propitiatorium aureum ſignificans Chriſtum, qui eſt propitiatio pro peccatis totius mundi. Arca ergo erat inſtar ferculi hujus, in cujus medio erat manna, quod erat figura Euchariſtiæ. Unde Chaldæus vertit: *Et inter Cherubim, quæ erant ſuper propitiatorium reſidebat maieſtas Domini, qui habitare facit nomen ſuum in Ieruſalem, magis quàm in omnibus urbibus terræ Iſrael*.

Euchariſtia præit Pontificem proficiſcentem.

SECVNDVS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima mortificata & Apoſtolico ſpiritu prædicans Chriſtum, eſt ferculum Chriſti; ac proinde medium, vel ut Septuag. *intimum* ejus, putà cor & mens charitate conſtratum eſt: ardeat enim amore Dei & zelo animarum oportet, qui eas Chriſto lucrifacere ſatagit. Talis erat S. Paulus, qui ait: *Charitas Chriſti urget nos*, &c. *Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, ut & qui vivunt iam non ſibi vivant, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit*. 2. Corinth. 5 14. Et *Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia?* &c. Rom. 8. Et: *Optabam ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis*. Rom. 9. 3. Audi S. Chryſoſtomum hom. 32. in epiſt. ad Roman. in Morali: *Cor Chriſti erat cor Pauli, tabulaque Spiritus ſancti, atque charitatis volumen*, &c. *quod Chriſtum adeò diligere meruit, ut illum nemo alius ita dilexerit, quod mortem & gehennam contempſit; quod ex lachrymis illis fraternis conterebatur*. Vidé eundem in homiliis octo, quas in laudem S. Pauli conſcripſit, ac præſertim in 2. (extant ſub finem tom. 3.) atque in ſermone proximè ſequenti, qui eſt in commemoratione S. Pauli de charitate, ubi inter cetera explicans illud 1. Cor. 9. *Omnibus omnia factus ſum, ut omnes facerem ſalvos*, exclamat: *Vidiſtine quæſo animam terrena ſuperantem? omnem enim prorſus hominem Deo exhibere cupiebat, & omnes quantùm ad ipſum ſpectabat exhibuit. Quaſi enim univerſum mundum ipſe genuiſſet, ſic perturbabatur, ſic curabat, ſic omnes in regnum Dei feſtinabat inducere docendo, orando*, &c. *erigere labentes, ſtantes firmare, humi iacentes attollere, ſanare contritos, torpentes oleo exhortationis animare, inimicis intonare terribile, hoſtes minaciter intueri, more optimi cuiuſdam ducis, & medici artis ſuæ inſtrumenta geſtantis*. Mox cauſam ſubiicit: *Cùm enim excelſas conſiſteret in omnium arce virtutum, omnem tamen flammam præcipuo charitatis ardore vincebat: ut enim miſſum in ignem ferrum, totum profectò ignis efficitur; ſic Paulus charitate ſuccenſus, totus factus eſt charitas: qui quaſi communis totius mundi eſſet pater, ita amore hominum ipſos eorum imitabatur parentes, imò cunctos non carnales modò, verùm etiam ſpiritales patres ſolicitudine ac pietate ſuperabat, & pecunias, & verba, & animam pro his, quos diligebat, impendens*.

S. Paulus totus erat charitas.

Prædicatores ergo, qui inſtar Pauli, Chriſti fidem & amorem fidelibus imprimere ſatagunt, ardeant charitate Pauli, ſic eadem alios incendunt. Ita S. Dominicus fundator Ordinis Prædicatorum, & S. Pauli Aſſecla, cùm ſolùm S. Matthæi Euangelium per Prouincias concionaturus deferret ſecum, omneſque amore Dei inflammaret, rogatus, è quo libro tam ſuauia & ardentia concionis eloquia depromeret, Reſpondit: *E libro charitatis: huic uni & vos ſtudete, ac ſimili ardore omnes ſuccendetis*. Verum enim eſt illud:

S. Dominicus prædicabat è libro charitatis.

Ardeat Orator, ſi vult incendere plebem.

Moraliter charitas omnes virtutes perficit, ſibique ſubſternit & ritè ordinat, ac omnia vitia proſternit: Unde ſine charitate nulla virtus prodeſt ad ſalutem; iuxta illud 1. Corinth. 13. 4. *Charitas patiens eſt, benigna eſt, charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati: Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet*. Ita S. Anſelmus. Unde & Nyſſen. hìc hom. 7. docet charitatem ornari & coronari omnibus virtutibus, quarum pavimentum ait eſſe virginitatem, hanc enim virtutum puritate, quaſi radiis quibuſdam gemmarum ſplendeſcere.

Charitas virtutibus omnibus coronatur.

Porrò Richardus de S. Victore per *media*, intelligens opera indifferentia, quæ ſunt inter virtutem & vitium media, uti edere, bibere, ſtudere, ambulare, &c. *Iſta*, ait, *debent conſtrata charitate, ut in charitate fiant & bona intentione: Et ut cum charitate fraterna ita fiant; ut infirmi in his non ſcandalizentur, vel infirmentur, ſed ita ſtrata ſint, id eſt, tanta æqualitate & diſcretione facta, ut incedat anima in his omnibus ſine querela, & opportunè noverit illa exercere, & iterum intermittere*.

Media ſunt opera indifferentia

Rurſum S. Gregorius ex Caſſiodoro τὸ *media* adiectivè, quaſi epithetum charitatis accipiens, cenſet illam mediam dici, quia illa mediante filiæ Jeruſalem, id eſt, imperfectiores animæ ad ſponſi beatitudinem pervenient, ſi charitatem indefeſsè obſervent, etiamſi eis deſit reclinatorium aureum contemplationis, & aſcenſus purpureus martyrii, & columnæ argenteæ prædicationis. Rationem dat Rupertus, qui per ferculum accipiens ſacram Scripturam: *Media*, inquit, *charitate conſtravit*, id eſt, in medio ſcripturarum principatum charitatis poſuit, quia ex ea pendent cetera omnia, iuxta illud Chriſti: *In his duobus mandatis* (diligendi Deum & proximum) *univerſa lex pendet & prophetæ*. Matth. 22. Cauſam ſubdit, quod charitas alienum bonum faciat ſuum & proprium; v. g. inquit: *Non ſunt cæteræ virgines, ſed bonum virginitatis in te, o beata Maria, diligendo ſuum faciunt. Non alia præter te genuit regem Salomonem, regem tam magnum, tam magnificum: ſed illæ, diligendo in te hoc tam grande privilegium, regis eiuſdem matres fiunt. Item non ſunt martyres, neque ſufficiunt inter fortes præliari, & pro amore regis Salomonis fundere ſanguinem ſuum: ſed martyres diligunt, & diligendo illos, gloriam eorum ſuam faciunt. Ampliùs dicam: Non ſunt Dii, ſed diligendo Deum, dii, vel filii Dei ſunt, ſicut ſcriptum eſt; Ego dixi, dii eſtis, & filii excelſi omnes*.

Charitas bonum alienum facit ſuum.

Denique S. Bernardus de Gradibus humilit. ſub initium, ferculum hoc epularum ſpiritualium, putà charitatis & virtutum accipiens, mediam charitatem interpretatur, quæ mediis, hoc eſt, non incipientibus, nec perfectis, ſed proficientibus, qui in medio amborum poſiti ſunt, convenit: *Media*, inquit, *charitate conſtravit propter filias Ieruſalem, propter imperfectas videlicet animas, quæ dum adhuc illum ſolidum cibum minùs capere poſſunt, lacte interim charitatem pro pane, oleo pro vino nutriendæ ſunt. Quæ rectè media deſcribitur, quia eius ſuavitas nec incipientibus præſto eſt, prohibente timore; nec perfectis ſatis eſt pro abundantiori contemplationis dulcedine. Hi adhuc à nexiis carnalium delectationum humoribus timoris amariſſima*

riſſima potione purgandi, nondum lactis dulcedinem experiuntur: Illi iam auulſi a lacte, epulari ab introitu gloria glorioſiùs delectantur: ſolis mediis, id eſt proficientibus; ita iam melleas quaſdam ſorbitiunculas charitatis expertis, vt illic interim pro ſui teneritudine contenti ſint. Primus ergo cibus eſt humilitatis, purgatorius cum amaritudine: ſecundus charitatis, conſolatorius cum dulcedine: tertius contemplationis, ſolidus cum fortitudine. Et nonnullis interjectis patheticè ſubiicit: *Quis me inuitabit ad illud, vel medium ac dulce charitatis conuiuium, vbi iuſti epulantur in conſpectu Dei & delectantur in lætitia, vt iam non loquens in amaritudine animæ meæ dicam Deo, noli me condemnare, ſed epulando in azymis ſinceritatis & veritatis lætus cantem in viis Domini: Quoniam magna eſt gloria Domini?* Verùm hæc ingenioſa magis & pia quàm ſolida & genuina ſunt: ferculum enim hoc non eſt epularum, ſed eſt ſedes, vel currus magnificus ſponſi & ſponſæ: atque τὸ *media* non ſitum, ſedemque ſignificat, uti dixi; poteſt tamen charitas denominari *media* hoc ſenſu, quòd in medio ferculi ſit poſita & conſtrata.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEatæ Virginis uterus & ſinus fuit ferculum auguſtiſſimum, ferens & bajulans Verbum incarnatum, uti ſuperiùs dixi; ideoque media charitate conſtratum propter filias Jeruſalem; quia Chriſtus, qui eſt ipſa charitas, maximam gratiam, & charitatem B. Virgini aſpiravit, ut ipſa filiabus Jeruſalem, id eſt, animabus devotis ad illam in quavis difficultate recurrentibus opem ferret; quare ipſa eſt mediatrix Dei & hominum, uti docet S Bernardus ſerm. 2. de Aſſumpt. B. Virginis: *Ipſa*, inquit, *mediatrix noſtra, ipſa eſt, per quam ſuſcipimus miſericordiam tuam Deus, ipſa per quam & nos Dominum Jeſum in domos noſtras excipimus.* Quocirca magno pietatis ſenſu Eccleſia quotidie eam invocat: *Salue Regina mater miſericordiæ*, &c. *Ad te clamamus exules filii Euæ. Ad te ſuſpiramus gementes & flentes in hac lacrymarum valle. Eia ergo Aduocata noſtra, illos tuos miſericordes oculos ad nos conuerte. Et Ieſum benedictum fructum ventris tui nobis poſt hoc exilium oſtende. O clemens, o pia, o dulcis virgo Maria.*

Audi S. Bernardum ſerm. 1. de Aſſumpt. *Dubitare quis poteſt, omnino in affectum charitatis tranſiiſſe Mariæ viſcera, in quibus ipſa, quæ ex Deo eſt, charitas nouem menſibus corporaliter requieuit?* Et paulò poſt: *Nec in terris locus dignior vteri virginalis templo, in quo filium Dei Maria ſuſcepit; nec in cælis regali ſolio, in quo Mariam hodie Mariæ filius ſublimauit.*

Hinc ex Hebræo verti poteſt: *Et medium tenet ipſe incenſus amore*, q. d. Chriſtus, qui totus eſt amor & ardor, medium uteri & cordis B. Virginis occupat, in eoque quaſi in throno & ſolio regali conſidet, ſuamque charitatem diffundit.

Diuinus Cupido.

Rurſum B. Virgo præſepium ſtravit charitate, cùm Chriſtum, qui eſt ipſa charitas, recens natum in eo quaſi ſtrato collocavit: Quare præſepium fuit quaſi tabernaculum charitatis: Sicut enim Gentiles finxerunt Cupidinem Deum amoris, quaſi puerum alatum, gerentem arcum & ſagittas; ſic verè pingas charitatem quaſi puerum alatum, jacentem in præſepio, flammas ardoris ſpargentem: Chriſtus enim in cunis eſt Hieroglyphicum & Illicium amoris: Ibi enim magnus Dominus & laudabilis nimis, factus eſt puer parvulus & amabilis nimis: Quid enim blandius blandiente omnibus parvulo de Bethlehem, uti Chriſtum vocabat S. Franciſcus ex ſuaviſſimis amoris deliciis. Porrò fideles & Eccleſiæ omnes, ſed maximè Romana devota eſt B. Virgini: Unde ſola Roma magnificas Baſilicas & templa in B. Virginis honorem ad ſexaginta tria (quot ſalutationes angelicæ recitantur in corona, ſive roſario B. Virginis) exædificavit, illaque ſtudioſè frequentat & devotè colit: Quare uti magna eſt eius in B. Virginem pietas; ſic viciſſim ingens in eam eſt B. Virginis liberalitas ac charitatis & gratiarum effuſio.

VERS. 11. *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.*

EGREDIMINI ET VIDETE FILIÆ SION REGEM SALOMONEM IN DIADEMATE, (Syrus & Arabic. *in corona*) QUO CORONAVIT ILLUM MATER SUA IN DIE DISPONSATIONIS ILLIUS ET IN DIE LÆTITIÆ CORDIS EIUS] Solebant enim matres coronare filios, cùm fierent ſponſi in nuptiis. Unde Clytemneſtra uxor Agamemnonis apud Euripidem in Iphigenia in Aulide, Achilli obiicit, filiam à ſe coronatam eſſe ad nuptias: *Fruſtrà quidem*, inquit, *verumtamen quaſi ſibi nuptura eſſet filia, illam adduxi, ubi priùs illam coronaſſem.* Philo quoque de antiquitatibus Biblicis, filiam Jephte à patre ex voto morti devotam; ita virginitatem ſuam deplorantem inducit. *O mater*, inquit, *mea in vanum peperiſti unigenitam tuam, quoniam factus eſt infernus thalamus meus; confectio omnis olei, quod præparaſti mihi, effundetur: & alba, quam neuit mater mea, tinea comedet eam, & corona, quam intexuit nutrix mea, in tempore marceſcet.* S. Chryſoſtomus etiam hom. 9. in 1. ad Timoth. in Moral. docet, filios in nuptiis coronari ſolitos, cauſamque addit, ut oſtendatur illorum animus omnis carnis illecebris altior, atque ſuperior: corona enim illa candorem indicat, & puritatem animi, qui numquam libidini ſuccubuit: *Idcirco quippe*, inquit, *coronæ imponuntur capiti, vt victoriæ ſigna ſint, quòd ſcilicet antea libidini fuerint impenetrabiles. Ita demum cubiculum ingrediuntur, quia ſcilicet à voluptate ſuperati non ſunt. Quòd ſi libidine ſuperatus quiſquam ſe ipſum ſcortis addixerit, cuius iam rei gratia coronatus incedat, qui tam fœdæ libidini colla ſubdiderit?*

Sponſi olim coronabantur.

Exempla

Cur?

Eſt vox ſponſæ, quæ evocat filias Sion, ut è domibus ſuis egrediantur ad ſpectandum ſponſum, qui ferculo charitate conſtrato propter eaſdem filias Sion, ſive Jeruſalem magnificè vectus, ac diademate è matre in die nuptiarum coronatus exultans, & triumphans incedebat, ut novus rex & ſponſus. Sponſi enim, æquè ac reges, corona vel florea, vel frondea, vel aurea, vel gemmea redimiri ſolebant, uti docet Tertull. libr. de Corona militis, Briſſonius de Ritu nuptiarum, Alexander ab Alexandro lib. 2. Genialium c. 5. & Carolus Paſchalius lib. 1. de Coronis c. 16. Unde Claudianus in nuptiis Honorii Imper. ſic canit:

Tu feſtas Hymenæe faces, tu gratia flores
Elige, tu geminas concordia necte coronas.

Et Tertull. de Corona militis: *Coronant*, ait, *& nuptiæ ſponſos.* Alexander Magnus inceſſit coronatus, cùm ipſe ſponſus unius, centum Macedonas cum totidem Perſidibus legitimo matrimonio copulavit, teſte Plutarcho libro de Fortuna Alexandri. Idem Paſchalius cap. 17. ex Plutarcho & aliis docet, coronas has ſponſorum contexi ſolitas ex aſparabo & ſiſymbrio è verbenis, ex abiete, & pino, illaſque fuiſſe indices ac teſtes lubentiæ, hilaritatis, lætitiæ, & gratulationis: denique moris fuiſſe, ut nova nupta januam viri lana coronaret, iuxta illud Proverb. 31. 13. *Quæſiuit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum.* Coronas haſce nuptiales fuiſſe inſignes, excelſas, & quaſi turritas, indicat illud Lucani lib. 2. de Bello:

Turritaque premens frontem matrona coronâ.

Talis utique fuit corona, qua Alexander Magnus ſponſam ſuam Roxanen coronavit, uti indicat opus Ælii apud Lucianum.

Porrò ſponſa invitat filias Sion ad hoc ſponſi ſui ſpectaculum eo fine, ut eas in illius admirationem, amorem, & cultum rapiat: Unde eum Salomonem, id eſt, pacificum nuncupat, eò quòd ipſe pacem, id eſt, tranquillitatem, gaudium, opes, honores, ſalutem, felicitatem & omne bonum (hoc enim Hebr. ſignificat pax) illis ipſis ſit allaturus.

Diadema quid?

Diadema olim fuit primum inſigne regum, nec aliud erat, quàm faſcia alba & tenuis cingens caput: Διαδεῖν enim eſt obligare, circumligare: inde Διάδημα eſt obligaculum, redimiculum: poſtea creſcente regum potentia, opibus, & ſplendore faſcia in coronam auream & gemmata commutata eſt. *Diadema*, inquit Cælius Rhodig. lib.

dig. lib. 24. c. 6. *Erat faſcia candida, quæ regum capitibus obligabatur*. Quod inſigne regium invenit primus auctore Plinio Liber pater. Coronam lauream faſcia præligatam, quum quidam Cæſaris ſtatuæ impoſuiſſet, Tribuni plebis detrahi coronæ faſciam, & duci in vincula hominem juſſerunt. Alexandrum Magnum legimus quandoque ſibi diadema detraxiſſe, vulneri obligando, quod in fronte acceperat Lyſimachus. Quam rem portendiſſe illi regnum ferunt, quod & mox ſit conſecutus. Tradit Ammianus Marcellinus invidiæ Pompejo datum ab obtrectatoribus, quòd faſcia obligatum crus circumferret ulceris cauſa, veluti novarum rerum affectationis præſagium id foret. In gente Turcarum reliquias etiamnum antiqui moris ſervati palàm eſt.

Regiæ dignitatis inſigne.

Exempla.

Porrò Chaldæus Judaicè hæc referens ad ipſum Salomonem, ſic Paraphraſticè interpretatur: *Quando venit Salomon rex, ut faceret dedicationem domus ſanctuarii, præco egreſſus eſt in fortitudine, & ſic ait: Egredimini & videte habitatores Provinciarum terræ Iſrael, & populus Sion diadema, & coronam, qua coronaverunt populus Iſrael regem Salomonem in die dedicationis domus ſanctuarii; & lætatus eſt in lætitia ſolemnitatis tabernaculorum, quam fecit Salomon rex in tempore illo quatuordecim diebus.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Quintuplex diadema Chriſti.

Primo.

QUintuplici diademate ſive corona Chriſtus Eccleſiæ Rex, & ſponſus redimitus eſt. Primò ſtola humanæ naturæ, cùm ea ceu corona Deitatem ſuam veſtivit in incarnatione: Nam ſtola apud Syros regius habitus & regium diadema cenſebatur, teſte Alexandro ab Alexand. lib. 5. Genial. cap. 28. Alludit Salomon ad Epithalamium Chriſti & Eccleſiæ à Davide patre ſuo conſcriptum, pſalm. 18. ubi ipſe Chriſtum ſponſum comparans ſoli: *In ſole*, inquit, *poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo*. Sol enim cùm oritur in aurora, radiis ſuis in vaporibus nocturnis, & nube interjacente reflexis, ſpeciem capitis coronati exhibet: Unde bellè coronatus decorè procedit, quaſi ſponſus de thalamo ſuo. Rurſum ſæpè ſub ſole eſt ea aggeſtio vaporum & diſpoſitio nubium, ut ſol per eas tralucens, halonem, id eſt, coronam efficiat, qua ipſe cingatur, ornetur, & coronetur: ſic pariter Verbum æternum carnem aſſumens, per illam radios divinitatis ſuæ evibrans, illa quaſi nube tralucente & corruſcante, velut halone & corona bellè redimitus & coronatus proceſſit: Chriſtus enim in incarnatione deſpondit ſibi humanam naturam, quam aſſumpſit inſeparabili unionis conjugio, ita ut in æternum illi adhæſurus, nec eam umquam relicturus ſit; atque per carnem, quam aſſumpſit, conſequenter ſibi deſpondit, & univit totam humanam naturam, totamque Eccleſiam: hoc enim fine carnem aſſumpſit, & carnis diademate redimitus inceſſit.

Corona ſolis.

Porrò hac humanitatis ſtola & corona à matre, putà à B. Virgine veſtitus & coronatus eſt; quia ipſa è puriſſimis ſuis ſanguinibus obumbrante Spiritu ſancto, corpus Chriſti in utero ſuo efformavit. Adde, quòd Chriſtus per B. Virginem, velut Davidis regis filiam, & heredem, regnum & coronam regiam Iſrael, quaſi hereditaria ſucceſſione conſecutus videatur. Unde huc alludens angelus Chriſti incarnationis Paranymphus, B. Virgini inter cetera de eo ait: *Et dabit illi Dominus Deus ſedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum*. Lucæ 1. 32. Davidi enim hoc regnum Meſſiæ, ſive Chriſti ex Davide naſcituri, promiſerat dicens: *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*. Pſalm. 131. 4. ita per diadema humanam naturam, quam in incarnatione Chriſtus aſſumpſit, hoc loco accipiunt S. Gregor. Beda, Alcuinus, Honorius. Caſſiodor. Philo, & S. Athanaſ. in Synopſi, ac S. Ambroſius de inſtitut. Virg. cap. 16. qui ſic ait. *Beatus Mariæ uterus, qui tantum Dominum coronavit, quando formavit; coronavit eum, quando generavit: quia etſi eum ſine aliqua operatione ſui formaverit, quia Spiritus ſanctus ſupervenit in Virginem: unde & ipſe in Pſalmo ait: Inoperatum meum viderunt oculi tui, tamen hoc ipſo, quod ad omnium ſalutem eum concepit & peperit, coronam capiti eius æternæ pietatis impoſuit, ut per fidem credentium fieret omnis viri caput Chriſtus*. Audi S. Gregorium: *Mater Chriſti beata Maria eſſe creditur, quæ coronavit eum diademate, quia humanitatem noſtram ex ea ipſe aſſumpſit, ſicut in Evangelio recitatur, & hoc die deſponſationis eius, & in die lætitiæ cordis eius factum eſſe dicitur, quia quando unigenitus filius Dei divinitatem ſuam humanitati noſtræ copulare voluit, quando per bonam voluntatem ſuam tempore opportuno Eccleſiam ſponſam ſuam ſibi aſſumere placuit: tunc cum charitatis exultatione carnem noſtram ex matre virgine ſuſcipere voluit: In qua cum doloribus pro tempore victus, de redemptione noſtra vehementer exultavit*. Obiicit deinde S. Gregorius, ſimulque reſpondet: *Sed cùm diadema pro gloria aſſumatur; in humanitatis autem ſuſceptione, non gloria Verbi Dei, ſed humilitas eſſe cognoſcitur; quomodo humanitate noſtra quaſi diademate coronatus fuiſſe dicitur? Sed cùm ipſa eius incarnatio verè gloria noſtra fuerit, quia membra eius ſumus propter communionem corporis, diadema membrorum bene capitis, ſcriptura prædixit. Hic itaque quia à ſponſa laudatur, & ipſe viciſſim ſponſa laudare dignatur*. Hoc eſt quod 600. annis antè prævidens Iſaias, ſpiritus exultans cecinit cap. 61. 10. *Gaudens gaudebo in Domino, quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento circumdedit me, quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis*. Vide ibi dicta.

Pſal. 138.

Dies ergo incarnationis fuit dies deſponſationis, & lætitiæ; tam Chriſti, quàm hominum, & angelorum: Gaviſus enim Chriſtus de ſua humanitate tam nobili, ſancta & perfecta, quòd per eam homines reconciliaturus eſſet Deo. Unde angeli exultantes tunc cecinerunt: *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Lucæ 2. Hoc eſt, quod præcinuit Sophon. cap. 3. 14. *Lauda filia Sion, iubila Iſrael, & lætare, & exulta in omni corde filia Ieruſalem: Abſtulit Dominus iudicium tuum, avertit inimicos tuos: Rex Iſrael Dominus in medio tui, non timebis malum ultrà. In die illa dicetur Ieruſalem: Noli timere Sion, non diſſolvantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſalvabit; gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione tua, & exultabit ſuper te in laude*. Septuag. *Et lætabitur in te in delectatione quaſi in die ſolenni*. Vide ibi dicta. In Cantico enim hoc prima Verbi ſponſa eſt humanitas ab eo aſſumpta, cujus conjugium hic celebratur.

Dies incarnationis fuit dies deſponſationis.

Secundò, ſicut Chriſtus primo anno & die incarnationis ſuæ, coronatus eſt diademate humanitatis ſuæ die 25. Martii, ita pariter 34. & ultimo vitæ ſuæ anno, redeunte eadem die 25. Martii coronatus eſt corona ſpinea à matre (verius noverca) ſua Synagoga, putà à Judæis Chriſtum crucifigentibus. Eadem enim die paſſum & mortuum eſſe Chriſtum, qua incarnatus eſt, putà 25. Martii, docet S. Auguſtin. lib. 4 de Trinit. cap. 4. Epiphan. hæreſi 78 & 79 Franc. Suarez, & alii permulti: In morte enim Chriſtus ſolvens pretium redemptionis noſtræ Eccleſiam, id eſt, nos fideles in actu quaſi perfecto ſibi coemit, deſpondit, & copulavit: unde quaſi ſponſus tunc coronatus eſt corona, ſed ſpinea, quia patiens & pro ſpinis peccatorum noſtrorum ſatisfaciens. Unde Iſidor. Peluſ. lib. 1. epiſt. 95. *Quia* inquit, *execrationi illius, qua terra poſt mandatum a nobis violatum mulctata eſt, ſeges ſpinea erat; Dominus autem, ut omnem in ſeipſo morbum curaret, advenerat, idcirco ſpinea corona ut victor redimitus eſt; quemadmodum ſcilicet clari ac celebres victores faciunt, qui hoc ipſum telum aut inſtrumentum, cuius ope victoriam conſecuti ſunt, in triumphum geſtant. Confidite, inquit Dominus, ego vici mundum*. Chriſtus ergo hac corona ſpinea quaſi triumphali, velut rex Judæorum, id eſt, confitentium & laudantium Deum, redimitus & diadematus de paſſione, cruce, morte, peccato, dæmone, & inferno triumphavit. Hac de cauſa Chriſtiani olim nolebant coronari roſis, quia Chriſtus coronatus erat ſpinis, uti docet Tertull. lib. de Corona militis; Et Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. c. 5. *A ratione*, inquit, *alienum eſt, ut qui audivimus Dominum ſpinis fuiſſe coronatum, ipſi venerabili Domini paſſioni per ludum inſultantes, habeamus capita redimita floribus.*

Secundo.

Eadem die Chriſtus incarnatus & mortuus eſt.

Quocirca Godefridus Bullonius, qui poſt receptam terram ſanctam primus è Chriſtianis creatus eſt Hieroſolymorum

rum

Digitized by Google

rum rex, noluit coronari corona aurea dicens, *ſe nolle coronari aure in illa vrbe, in qua Chriſtus coronatus eſt ſpinis*, uti refert Wilhelmus Tyrius de bello ſacro, & Paulus Æmilius lib. 4. de rebus Francorum ſub finem. Ita diadema hoc de ſpinea Chriſti corona exponunt Theodor. Caſſiodor. Aponius, Anſelm. Philo, Juſtus Orgel. Bernard. & alii. Audi Theodoretum: *Matrem*; inquit, *appellat Judæam quantùm pertinet ad Chriſti humanitatem, quæ charitatis coronam illi inuita impoſuit, ſpinis enim illum contemptus cauſa coronauit, ipſe verò per ſpinas ſuſcepit diadema charitatis, fronte enim ignominiam pertulit, atque vltrò ad mortis cruciatus acceſſit: quamobrem deſponſationis diem illam vocauit, & diem lætitiæ cordis eius. Tunc quippe nuptiarum communio facta eſt*, ſcilicet in cœna ultima, quando paulò ante Paſſionem nuptiale convivium, putà Euchariſtiam inſtituit, uti ſubiicit Theodor.

Duas ob cauſas Chriſtus ſpinis coronatus. Primò:

Porrò S. Athanaſ. tract. de paſſione & cruce, docet Chriſtum duabus de cauſis ſpinis coronatum, Primò, ut maledictum illud terræ lueret & auferret: *Maledicta terra in opere tuo, ſpinas & tribulos germinabit tibi*. Geneſ. 317.

Secundò.

B Secundò, ut noſtrarum ſpinarum, id eſt, curarum & ſolicitudinem aculeos in ſe ſuſciperet: *Ipſe enim*, inquit, *in doloribus & curis erat, vt nos doloribus careremus*, &c. *ac pro ſpinis lignum vitæ daret*. Audi S. Bernardum ſerm. 2. de Epiphania: *Egredimini virtutes angelicæ, incolæ ciuitatis ſupernæ. Ecce rex veſter, ſed in corona noſtra, in diademate quo coronauit eum mater ſua. Sed his delicijs vſque modò caruiſtis, hanc hactenus dulcedinem non guſtaſtis. Habitis ſublimitatem eius, ſed humilitatem eius non vidiſtis. Egredimini igitur & videte regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua*, &c. *in corona paupertatis, in corona miſeriæ. Siquidem coronatus eſt & à Nouerca corona ſpinea, corona miſeriæ, coronandus à familia ſua corona iuſtitiæ e quando exibunt angeli, & tollent de regno eius omnia ſcandala, quando veniet ad iudicium cum ſenioribus populi ſui: cùm pugnabit pro eo orbis terræ aduerſus inſenſatos. Coronat eum & pater corona gloriæ, ſicut pſalmiſta ait: Gloria & honore coronaſti eum*, Pſalm. 8.

Tertiò.

C Tertia corona Chriſti fuit gloriæ, cum die tertio à morte ad vitam in corpore glorioſo reſurrexit, & die 40. ad cœlos aſcendit, ac ad dexteram Dei Patris in throno gloriæ, quaſi victor mortis, de eaque triumphans divino lumine diadematus conſedit, juxta illud: *Gloria & honore coronaſti eum*. Pſalm. 8. 5. & Hebr. 2. 6. & ſeq. *Vidimus*, ait, *Ieſum per paſſionem gloria & honore coronatum*. Dies enim paſchæ, ſive reſurrectionis, æquè ac aſcenſionis, fuit dies lætitiæ & deſponſationis Chriſti, quo ſcilicet Chriſtus jam non mortalis & moriturus, ut antè, ſed immortalis & glorioſus in perpetuum Eccleſiam tum præſentem, tum futuram ſibi deſpondit, & ſimilem ei reſurrectionis gloriam ſpopondit, juxta illud Pſal. 92. 1. *Dominus regnauit, decorem induit*. Cauſam finalem dat Tertull. libr. de Corona militis ſub finem: *Vt*, ait (tu ò Chriſtiane) *illam Chriſti coronam æmuleris, quæ poſtea ei obuenit, quia & fauos poſt fella guſtauit, nec antè Rex gloriæ à cæleſtibus ſalutatus eſt, quam rex Judæorum praſcriptus in crucem: minoratus primò a Patre modicum quid citra angelos, & ita gloria & honore coronatus*.

D Quarta corona fuit dominii & regni, qua coronatus eſt in die Pentecoſtes, cùm miſſo Spiritu ſancto in Apoſtolos, per eos multa Judæorum millia convertit, ſibique ſubiecit ac paulò poſt per eoſdem Gentes omnes ſuæ fidei & obedientiæ ſubjugauit. Tunc enim Eccleſiam tam è Gentibus, quàm è Judæis collectam, quaſi per verba de præſenti ſibi deſpondit, & conjugio copulavit. Sicut enim Deus in Sina dando legem Moyſi, & Hebræis in Pentecoſte Synagogam ſibi deſpondit; ſic & Chriſtus in Sion dando legem novam, eamque promulgando in Pentecoſte per Apoſtolos, Eccleſiam ſibi deſpondit. Hoc eſt, quod ait Jerem. 2. 2. *Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto*: Sponſa autem eſt ornamentum & corona ſponſi. Nam, ut ait Sapiens: *Mulier* (ſponſa) *diligens, corona eſt Viro ſuo*. Proverb. 12. 4. Eccleſia ergo, quæ eſt ſponſa Chriſti, ejuſdem eſt corona, ſicut fideles & ſancti ſunt corona Eccleſiæ, juxta illud Iſaiæ cap. 49. 18. *His omnibus velut ornamento veſtieris, & circumdabis eos tibi, quaſi ſponſa*. Et cap. 61. 10. *quaſi ſponſum decoratum corona*, & cap. 62. 3.

A *Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis vltra derelicta, ſed vocaberis, voluntas mea in ea, quia complacuit Domino in te*; &c. *Et gaudebit ſponſus ſuper ſponſa, & gaudebit ſuper te Deus tuus*. Hinc S. Paulus Theſſalonicenſes à ſe converſos vocat ſuam coronam. 1. epiſt. 2. 19. *Vos enim eſtis corona noſtra & gaudium*. Et Philip. cap. 4. 1. *Fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi, gaudium meum & corona mea, ſic ſtate in Domino*. Sic S. Ambroſ. ſerm. 15. in pſalm. 115. ait, omnes ſanctos, omneſque eorum virtutes & coronas eſſe coronam Chriſti: *Quæ eſt*, inquit, *corona, qua coronatur Chriſtus, niſi corona gloriæ? Ioſeph coronam habuit caſtitatis, Paulus Juſtitiæ, Petrus fidei, ſingularum virtutum coronæ ſunt; ſolus Chriſtus habet coronam gloriæ, qua eum Eccleſia coronauit. In hac corona omnes coronæ ſunt; quia gloria non portio vnius coronæ, ſed præmium omnium coronarum eſt*. Sic & Aponius ac Nyſſen. hom. 7. Quot ergo bona opera facis ex gratia Chriſti, tot Chriſti capiti & coronæ roſas in-

B nectis: Sicuti quot ſalutationes angelicas recitas B. Virgini, tot ejus vertici roſas implectis, ut fiat roſarium & corona Virginis.

Porrò hæc corona tam triumphalis eſt, quàm ſponſalitia & regalis. Nam Chriſtus armis eloquentiæ & gratiæ ſuæ, per Apoſtolos omnes Gentes ſibi ſubiecit. Unde eum S. Joannes comparat equiti, & equo albo, Apoc. 6. 2. *Et ecce*, inquit, *equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret*, omnes gentes ſagittis amoris configendo, ſibique ſubiiciendo. Et cap. 14. 14. *Et vidi, & ecce nubem candidam, & ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam*.

Quinte.

Quinta corona Chriſti ſponſalitia, æquè ac triumphalis erit beatorum in cœlo. Ipſe enim in die judicii reprobos hoſtes ſuos deturbans in tartara, fideles & electos ſuos ducet ad cœlum, ibique perpetuo nuptialis amoris conjugio in æterna gloria eis copulabitur, eiſque ceu corona gloriæ coronabitur, juxta illud Apoc. 19. 8. *Alleluia, quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus & exul-*

C *temus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe, & datum eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido. Byſſinum enim iuſtificationes ſunt Sanctorum. Et dixit mihi, ſcribe: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt*. Et verſ. 12. *In capite eius diademata multa*. Et v. 16. *Habet in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum; Rex regum & dominus dominantium*.

Coronæ Chriſti ſũt Romæ. Primò.

Porrò hæ omnes coronæ Chriſti ſunt in ejus ferculo, putà in Eccleſia Romana. Prima quidem, quia Eccleſia Romana maxime prædicat & celebrat myſterium incarnationis Chriſti, illudque contra omnes hæreſes Neſtorii, Eutychetis, Apollinaris, Monothelitarum, &c. acerrimè defendit, ut patet ex Epiſtola aurea S. Leonis hac de re conſcripta ad Conc. Chalcedonenſe. Hinc & Romæ in Baſilica S. Mariæ majoris præſepium, in quo reclinatus, ac faſciis, quaſi diademate, coronatus eſt Chriſtus, reconditum eſt: quin & ædem, in qua B. Virgo nuntium incarnationis accepit, ac Verbum caro factum eſt angeli ex Nazareth tranſtulerunt Lauretum non longè à Roma ſitum.

Secundò.

Secunda, quia S. Helena è Jeruſalem S. Crucem, clavos, & ſpinas coronæ ſpineæ Chriſti Romam tranſtulit, ac in Baſilica S. Crucis, quæ inde *in Jeruſalem* cognominata eſt, tranſtulit: ubi ego cominùs illa intuitus & veneratus ſum, ac

D quotannis ex alto eminùs populo oſtenduntur, & veneranda proponuntur.

Tertiò.

Tertia, quia Romana Eccleſia reſurrectionis fidem conſtanter prædicat, ac contra quoslibet ſectarios propugnat, uti S. Gregorius fecit, qui Eutychium Patriarcham Conſtantinop. reſurrectionem negantem coram Imperatore convicit & convertit; ac multa martyrum millia Romæ reſurrectionem non loquendo, ſed ob eius ſpem moriendo, re ipſa conſtanter confeſſi, & profeſſi ſunt.

Quartò. Quintò.

Quarta & quinta, quia omnes Gentes fideles, ſicut corona ſunt Chriſti, ſic & corona ſunt Romanæ Eccleſiæ: tum quia ab Apoſtolis & Apoſtolicis viris, Sancto Petro & Romano Pontifici ſubditis, ab eoque miſſis ſunt converſæ; tum quia ipſi ſunt ſubiectæ, ab eaque in fide & moribus inſtruuntur, & diriguntur ad Jeruſalem cæleſtem,

leſtem, putà ad æternam felicitatem & gloriam. Hac de cauſa Roman. Pontifex triplici corona redimitur, ut plenum Chriſti in Omnes Gentes regnum, quod ipſe quaſi vicarius Chriſti adminiſtrat, repræſentet, nimirum, hoc eſt, regnum ſacerdotale, & ſacerdotium regale, ut ait S. Petrus epiſt. 1. c. 29. Vide ibi dicta, vide & Carolum Paſchalium lib. 9. de Coronis c. ultimo.

Tropologicè.

Tropologicè, S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima ca. 5. per diadema accipit charitatem, quâ Chriſtum coronavit, id eſt, undique cinxit & replevit mater Chriſti, putà ipſa charitas: *Angeli*, inquit, *canunt Epithalamium, perducta ſponſa uſque ad ſponſi requiem nuptialem, & vocant ceteras celeſtes poteſtates, vel animas, ut videant charitatem, quam circa filias Jeruſalem habet Chriſtus. Unde & meruit coronari à matre filius charitatis, iuxta illud Apoſtoli: Deus nos eripuit de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filii charitatis ſuæ. Charitatis itaque filius, & ipſe charitas eſt, non ex accidentibus habens charitatem, ſed habens ſemper ſua ſubſtantia, ſicut & regnum, de quo dicit: Ego in hoc natus ſum: ideoque dicunt: Egredimini, id eſt, exite de ſolicitudinibus & cogitationibus ſæculi, exite de anguſtiis corporalibus, exite de vanitatibus mundi, & videte quam rex pacificus in die ſponſalium ſuorum habeat charitatem, quàm glorioſus ſit, quia corporibus reſurrectionem dedit, & animas ſibi iunxit: Hæc magni eſt corona certaminis: Hoc præclarum munus ſponſalium Chriſti, ſanguis ejus & paſsio ejus. Quis enim plus potuit dare, qui ſibi etiam non pepercit?* Sic & Theodor. ac Nyſſen. hom. 7. qui ait: *hanc coronam dilectio contexuit.*

SEGUNDUS SENSUS
PARTIÁLIS,

De Chriſto & anima fideli.

EGreditur anima fidelis, ut Chriſtum in carne humilitatis corona, & in cruce ſpineo patientiæ diademate coronatum admiretur, colat, & imitetur, ab eoque diſcat ſpineam mortificationis, vel ſponte ſuſceptæ vel aliundè illatæ coronam non refugere, ſed optare, in eaque gloriari; quia hiſce ſpinis configitur noxia voluptas, & concupiſcentia ex Adæ peccato nobis innata; dolor enim ſpinarum extinguit amorem & concupiſcentiam epularum. Chriſtus, inquit ille, ſanguinem tuum pro te fudit: jure ergo ſanguinem tuum poſcit. Pii ergo gaudent ſpinis, dicentes: *gloriamur in tribulationibus.* Rom. 53. Impii verò gaudent roſis, dicentes: *Coronemus nos roſis.* Sapient. 2. 8. Unde S. Petrus epiſt. 1. c. 4. v. 14. *Si exprobramini*, ait, *in nomine Chriſti, beati eritis, quoniam quod eſt honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus ſuper vos requieſcit.* Et Chriſtus: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Matth. 5. Talis fuit *Moyſes qui negavit, ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti: adſpiciebat enim in remunerationem.* Hebr. 11. 24. *Pudeat*, ait S. Bernard. ſerm. 5. in feſto omnium Sanctorum, *ſub ſpinato capite membrum fieri delicatum*, quòd *omnis ei interim purpura non tam honoris ſit, quàm irriſionis.*

Corona ſpinea parit gaudium, cur?

Porrò ſpinæ hæ ſunt corona gaudii & lætitiæ, quia illud pariunt, tùm in hac vita, tùm in futura. Unde S. Jacobus initio Epiſtolæ: *Omne gaudium*, inquit, *exiſtimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis*, &c. Quocirca S. Catharina Senenſis duabus ſibi coronis à Chriſto oblatis, una ſpinea, altera aurea, ac optione data, ut eligeret utram vellet; ſed ſciret alteram poſt mortem ſibi dandam, illicò ſpineam elegit, ut poſt mortem auream in cælo acciperet, illamque tanta vi capiti infixit, ut graves per multos dies capitis dolores ſenſerit.

Exempla. S. Catharina Senenſis.

B. Lyduvina.

Quot ergo iniurias, morbos, inedias, ærumnas, dolores amore Chriſti patimur, tot capiti noſtro coronæ Chriſti ſpinas innectimus. Unde angelus B. Lyduvinæ (ut habet ejus vita apud Surium) quæ per 30. annos & ampliùs graviſsimis capitis & corporis morbis afflicta fuerat, ſub finem vitæ apparens, ei nunciavit coronam ejus ſpineam penè eſſe perfectam, modicum quid dumtaxat reſtare: quare pararet ſe ad id, patiendum: illo peracto perfectam fore patientiæ coronam, ideoque mox coronam gloriæ illi imponendam in cælo. Uti dixit, ita factum eſt.

Quocirca Richard. de S. Victor. hìc c. 13. urgens, *Tò egredimini*, docet tribulatos & tentatos debere aſpicere coronam Chriſti ſpineam: ſicut enim hæc peperit Chriſto coronam gloriæ, ſic & ipſis paritura eſt: *Judæa*, inquit, *quando Chriſto intulit martyrium, fabricavit illi coronam & gloriam*, &c. (ſic & qui nos affligunt, ſunt fabri coronæ noſtræ, ideoque amandi, non odiendi) *O filiæ Sion cùm adverſa patimini, egredimini ab imperfectione veſtra, & impatientia, ut leviter feratis illata vobis mala: videte regem veſtrum pro vobis paſſum, & per paſsionem gloria & honore coronatum: lætitiam regis veſtri conſiderate. Hoc exemplum vobis proponite.* Hæc Richardus.

Rurſum anima pia Chriſtum in Euchariſtia diademate, id eſt, ſpeciebus panis quaſi faſcia candida velatum & coronatum intuetur, ſuſcipit, ſibique unit & quaſi deſpondet. In Euchariſtia enim celebratur Chriſti & animæ nuptiale convivium, ait Theod. & Aponius.

Tropologicè.

Tropologicè, filiæ Sion, id eſt, ſpeculæ, putà animæ devotæ crebrò in oratione mente contemplantur Chriſtum natum, paſſum, & ſpinis coronatum velut ſponſum animæ ſuæ, itaque mirificè in ejus amore accenduntur; quare priùs illas egredi oportet de imaginatione & amore rerum carnalium & mundanarum: *Egredimini*, ait S. Bernard. ſerm. 2. de Epiph. *de ſenſu carnis ad intellectum mentis, de ſervitute carnalis concupiſcentiæ ad libertatem ſpiritualis intelligentiæ. Egredimini de terra veſtra & de cognatione veſtra.*

TERTIUS SENSUS
PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo quaſi mater coronavit Chriſtum diademate, ſive ſtola, & faſcia candidiſſima humanitatis, quæ vulnera noſtra obligavit patiens in cruce, uti paulò antè dixi. Unde ad eum in præſepio reclinatum intuendum, ſuſpiciendum, & adorandum B. Virgo invitat filias Sion, id eſt, omnes angelos & homines. Audi Rupertum: *Quod*, inquit, *eſt diadema iſtud? Clariſsima Prophetica veritatis auctoritas, cuius quot ſunt præconia, tot gemmarum eſt Chriſti diadema; in die deſponſationis illius, quo de utero Mariæ tamquam ſponſus proceſsit de thalamo ſuo; & in die lætitiæ cordis eius, quo ſpinea coronatus corona laborem conſummavit, & ſubſequenti lætificatus reſurrectionis triumpho. Et in die lætitiæ illius, & in die deſponſationis illius in illo diademate videndus, & ex illo eſt diademate, quantus ſit, agnoſcendus.*

Unde S. Auguſt. lib. 4. confeſſ. cap. 12. *Proceſsit*, inquit, *ad nos primòm in virginalem uterum, ubi ei nupſit humana creatura, caro mortalis, nec ſemper mortalis, & inde velut ſponſus procedens de thalamo ſuo exultavit ut gigas ad currendam viam. Non enim tardavit, ſed cucurrit clamans dictis, factis, morte, vita, deſcenſu, aſcenſu, clamans ut redeamus ad eum, & diſceſsit ab oculis ut redeamus ad cor, & inveniamus eum.*

Addit Hugo de S. Victore Miſcellaneorum 2. lib. 1. cap. 49. B. Virginem coronaſſe Chriſtum corona juſtitiæ quæ conſiſtit in ordinatione & adæquatione quatuor animi paſſionum, putà amoris & timoris, gaudii & triſtitiæ; qui enim has quatuor habet ordinatas, hic juſtus, id eſt, compoſitus eſt; qui inordinatas, injuſtus: Chriſtus autem eas ordinatiſsimas aſſumpſit ex carne puriſsima B. Virginis, in qua ſummè erant ordinatæ & compoſitæ: ipſa enim caruit omni concupiſcentia & perturbatione: *Pueri enim ut plurimum matrizant*, ac matris potiùs, quàm patris indolem & mores induunt, uti ex Galeno, Ariſtotele, Avicenna, Alberto Magno & aliis docet Tiraquellus lib. 2. Connub. num. 73. Huc facit illud de Chriſto prædictum pſalm. 44. 5. *Specie tua & pulchritudine tua intende, proſperè procede, & regna propter veritatem, & manſuetudinem, & juſtitiam.* Audi Hugonem: *Coronavit eum* (Chriſtum) *noverca, pater, & mater. Noverca Synagoga, mater virgo, Pater ejus Deus. Noverca coronavit eum corona ſpinea & miſeriæ, mater corona juſtitiæ, pater coro-*

corona gloria. Spinea corona materialiter punxit eum exteriùs, ſpiritualiter interiùs, non pro ſuis, ſed pro noſtris criminibus, ut nos pro ſpinis noſtris ei non dedignemur compungi. Matris corona quatuor pretioſis lapidibus eum ornavit. Iſti ſunt principales quatuor animi affectiones, gaudium, amor, triſtitia, timor. Iſta affectiones, ſicut dicit B. Auguſtinus, ordinata, juſtitia ſunt; inordinata, injuſtitia: Quia itaque ſibi ordinatas A *eas Salemon noſter aſſumpſit de Virgine; ipſa prædicta corona juſtitia eum coronavit. Ut autem ad plenariam cognitionem tertii diadematis, quo eum Deus pater gloria & honore coronavit pervenire poſſitis, Egredimini à vitiis, videte fide, & operatione, & imitatione eum coronatum corona, qua coronavit eum mater ſua, ut ordinatas ejus exemplo prædictas affectiones habeatis ipſe præſtante. Qui, &c.*

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſus laudatus à ſponſa laudes in eam regerit, illamque viciſſim dilaudat ab ornamentis non externis & aſcititiis (uti faciunt puellæ Pſaltriæ ca.7.) ſed internis & à natura, gratiaque inſitis, ſcilicet ab oculis columbinis capillis caprinis, dentibus ovinis, labiis coccineis, genis puniceis, collo turrito, uberibus capreæ Deinde verſ.8. de Libano illam evocat in Jeruſalem ad coronam, eo quòd ejus amore ſit vulneratus, tum ob dotes jam recenſitas, tum ob ubera pulchriora vino, linguam ſtillantem mel, ac veſtes olentes thus. Denique verſ.10. illam comparat horto concluſo, malis punicis, cypro, narde, croco, cinnamomo, myrrha & aloe referto; atque verſ.15. eam aſſimilat puteo aquarum viventium.

Hiſce omnibus, velut Emblematibus parabolicè repræſentat Eccleſiam è Gentibus collectam, & ad culmen evecta decorem, ſanctitatem, & perfectionem uſque ad cap.5. verſ.2. ubi de ejuſdem jam ſeneſcentis, rugis, nævis, & maculis agit.

Rurſum hiſce omnibus depingit perfectionem & pulchritudinem Humanitatis Christi, quam Verbum ſibi deſpondit cùm hypoſtaticè eam ſibi univit. Hæc ergo primaria eſt Verbi ſponſa, cujus membra & dotes hic celebrantur, uti dixi in Proœmio cap.2. quod initio capitis hoc loco ſemel notaſſe ſufficiat, ne in ſingulis verſibus ſit repetendum.

1. QUam pulchra es amica mea, quàm pulchra es! Oculi tui columbarum, abſque eò quòd intrin-
ſecùs latet. Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ aſcenderunt de monte Galaad. 2. Dentes
tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt
inter eas. 3. Sicut vitta coccinea, labia tua: & eloquium tuum, dulce. Sicut fragmen mali punici,
ita genæ tuæ, abſque eo quod intrinſecùs latet. 4. Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata eſt
cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. 5. Duo ubera tua, ſicut duo
hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis. 6. Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ, vadam
ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. 7. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.
8. Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir
& Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. 9. Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa,
vulneraſti cor meum in uno oculorum tuorum & in uno crine colli tui. 10. Quàm pulchræ ſunt mammæ
tuæ ſoror mea ſponſa: pulchriora ſunt ubera tua vino, & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.
11. Favos diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum
ſicut odor thuris. 12. Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus. 13. Emiſ-
ſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus Cypri cum nardo. 14. Nardus &
crocus, fiſtula & cinnamomum cum univerſis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis un-
guentis. 15. Fons hortorum: puteus aquarum viventium quæ fluunt impetu de Libano. 16. Surge A-
quilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.

VOX SPONSI.

VERS. 1. *Quàm pulchra es amica mea quàm pulchra es! Oculi tui columbarum abſque eo quod intrinſecùs latet.*

SYrus & Arabic. *Ecce pulchra es*, &c. Pulchritudinem ſponſæ admirans ſponſus, eam per partes deſcribit, ac incipit ab oculis, quos columbæ perſimiles aſſerit, putà bellos, lucidos, limpidos, innocentes, ſimplices, placidos, amabiles, &c. uti expoſui cap.1. verſ.15. Hic enim id repetit, idcirco quod in fine capitis præcedentis ſponſa oculos adoleſcentularum ſuarum non in ſe, ſed in ſponſum, ſponſique diadema, putà humanitatem ab eo aſſumptam, & coronam ſpineam intendere juſſerat: quare quàm oculis eſſet ſincera & fida oſtenderat, ut meritò oculis ejus novum laudum exordium mererentur.

Oculi ſponſæ laudantur.

Variæ verſiones.

ABSQUE EO QUOD INTRINSECUS LATET.) Hebr. מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ *mibbaad letſammatech*, quod Rabbini, Genebrardus, Pagninus, Clarius, & alii vertunt: *intra cincinnos tuos*. Marinus: *intra crinem tuum*. Vatablus, *extra comam tuam*, ſcilicet prominentes. q. d. Pulchriores apparent oculi tui, dum paſſis capillis uti ſponſa incedis; ſic enim intra crines & cincinnos tuos profluentes, pulchriùs emicant & reſplendent oculi tui.

B Meliùs R. Jona, & alii vertunt: *Oculi tui columba* (id eſt, ſimiles ſunt columbis, adeò ut ipſiſſimæ columbæ eſſe videantur) *intra velamen tuum*. Solebant enim Virgines jam viro traditæ caput velo obnubere, indeque nuptæ dicebantur, ut ſignificarent, ſe ſubditas viro, uti docet Apoſtol. 1. Corinth. 9. v.7. & 10. Hoc velum vocabatur *flammeum nuptiale*, eò quòd aſſiduè illo utebatur Flaminica, id eſt, Flaminis uxor; ait Feſtus. Unde Martialis lib. 12. 38.

Flammei etymon.

Prætexere faces, velarunt flammea vultus.

Hebraicè vocatur צמה *tſamma*, id eſt, conſtrictorium, ſive vitta, aut velum caput conſtringens. Unde Symmach. hic v.3. & ſeptuag. Iſaiæ 47. 2. vertunt *velum*, vel *operimentum*.

Senſus ergo eſt. q.d. Non ſolùm oculi tui, ò ſponſa, pulchri ſunt ex nitore columbino, ſed etiam ab eo, *quòd intrinſecùs latet*, hoc eſt, ex eo, quòd oculi lateant ſub velo, ſive flammeo nuptiali: indè enim quaſi berylli, vel adamantes emicare videntur, atque obvios quaſi ex inſidiis incautos adoriri, eoſque vulnerare: lumina enim oculorum ita intùs recondita, & circumvelata ingens habent decus, ac quaſi ex arcano quodam lucis radios ex ſe, tamquam tela quædam jacere, & vibrare videntur, uti fuſiùs dixi Iſaiæ 47. 2.

Adde Heb. צמת *tſammat*, non tam velum, quàm velatū, id eſt,

Digitized by Google

id eſt, rem ob pulchritudinem, vel reverentiam velo dignam, obtectamque ſignificare. Id liquet ex eo, quòd noſter hîc, & v. 3. & cap. 66. conſtanter vertat: *quòd intrinſecùs latet: tſammae* ergo ſignificat rem latentem & ſub velo reconditam: Et ex Septuag. Syro, & Arabico, qui *tſammat* vertunt: *taciturnitatem*, ſive *ſilentium*, id eſt, rem latentem & præ ſui decore & majeſtate ſilendam & tacendam. Simili Catachreſi campi ſilere dicuntur, cùm nondum germinant; & flores ſilentes, qui necdum ſe aperiunt, ſed ſuo calyce clauſi latent; & luna ſilens, id eſt, latens; juxta illud Virgil. 2. Æneid.

—— *Tacitæ per amica ſilentia lunæ.*

Igitur τὸ *abſque eo quod intrinſecùs latet*, idem eſt ac ſi dicat: abſque interna decoris gratia, quæ in oculis abſcondita latet, q. d. Oculi tui, ò ſponſa, non tantùm ſimiles ſunt oculis columbinis, eò quòd venuſti ſint, lucidi, ſimplices, pudici, verecundi, amabiles, ſed inſuper eximiam in ſe latentem gratiam & pulchritudinem continent, quæ per pupillam & angelos, velut per velum tenuiter, & obſcurè pellucet & emicat, ideoque oculos intuentium non implet, ſed ad penitiùs id, quod latet, inſpiciendum allicit & rapit: ſicut in pyropis & gemmis nonnullis, tenuis quædam nubecula decora & ſplendida in fundo latens, per extimam ſuperficiem pellucet, quæ oculos intuentium mirè oblectat, ac quia non ſatiat, ad ulteriùs intuendum invitat, quia ſub ea quid rarum & pretioſum celari videtur.

Vis oculi feminei.

Mira enim in oculis hominum, præſertim feminarum ineſt latens gratia & venuſtas, quæ intuentes in ſui amorem & admirationem rapit. Sicut enim tota pulchritudo feminæ eſt quaſi collecta in facie, ſic tota pulchritudo faciei in oculis quaſi videtur: Quocirca verſ. 9. ſponſus ait ſponſæ: *vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum.* Sophronius in prato ſpirit. cap. 60. narrat ſanctimonialem quandam ab adoleſcente adamatam, cùm eam ille ubique proſequeretur, rogaſſe quid illi tantoperè in ſe placeret; cùmque adoleſcens reſponderet, oculi; illi enim, inquit, ſeduxerunt me; mox illa cultro effodit ſibi oculos, ne ampliùs ipſi eſſent ſcandalo: q. d. Accipe quod adamaſti, & me proſequi deſine; compunctus ille animum, vitamque in melius commutavit. Sabellicus lib. 4. Exempl. cap. 8. ſcribit S. Luciam oculos ſibi erutos tyranno ſe perſequenti miſiſſe, velut virginitatis ſuæ obſides & tutores. Putant nonnulli, hanc Luciam eſſe celebrem illam Syracuſanam martyrem, ideoque illam pingi cum oculis in patina exhibitis; ſed alia fuiſſe videtur. Narravit mihi Prælatus quidam in primis probus & ſapiens, ſe à matrona quadam caſta & gravi, æquè ac prudente monitum, ut ſibi ſubditos ſacerdotes & confeſſarios aſpectu & colloquio mulierum cohiberet: quia, inquit, in oculis feminarum ineſt occulta quædam gratia & amoris illicium, quod viros etiam ſanctos neſcientes illicit & quaſi dementat. Addebatque: Non eſt vir tam religioſus & ſanctus, cui ego non perſuaſero quidquid voluero, ſi per quadrantem horæ cum illo colloquar, illeque oculos meos fixè intueatur. Tanta gratia & vis occulta illiciens latet in oculo femineo. Quocirca ſapienter monet Eccleſ. cap. 25. 28. *Ne reſpicias in mulieris ſpeciem & non concupiſcas mulierem in ſpecie.* Et cap. 29. 21. *Sicut ſol oriens mundo in altiſſimis Dei, ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamentum domus ſuæ.* Et cap. 36. 24. *Species mulieris exhilarat faciem viri ſui, & ſuper omnem concupiſcentiam hominis ſuperducit deſiderium.*

Exempla ſanctimonialis cuiuſdam.

S. Lucia.

Ratio à priori.

Ratio à priori eſt, quòd oculi ſint hominis lumina, vicina cerebro, in ipſum deſinentia; quare ipſam hominis animam mentemque quaſi occupant & poſſident, ut anima in oculis reſidere, & per oculos omne ſuum decus tranſmittere & oſtendere videatur. Hinc in Embryone cor primò format cerebrum, deinde oculos, ut docet Ariſtot. Medici & Anatomici.

Idem Ariſtot. lib. 2. de Gener. animalium c. 5. docet ad generationem maximè concurrere oculos, quaſi in iis ſit tota anima & totus homo: *Sedes* enim *oculorum*, inquit, *maximè omnium locorum capitis ſeminalis eſt: quod patet, cùm ſola ipſa per coitum venereum manifeſtè immutetur, & vſu immodico rei venereæ oculi apertè langueant, & ſubſideant: Cauſa eſt, quod natura genituræ ſimilis cerebro eſt.*

Audi Plinium lib. 11. c. 37. qui in oculis omnes affectus motuſque animi reſidere, & elucere aſſerit: *Neque vlla*, inquit, *ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, ſed*

A *hoc maximè, id eſt, moderationis, clementiæ, miſericordiæ, odii, amoris, triſtitiæ, lætitiæ.* Unde colligit: *Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, humectant, conniuent. Hinc illæ miſericordiæ lachrymæ. Hos cùm oſculamur, animum ipſum videmur attingere.* Et mox: *Animo videmus, animo cernimus: oculi autem ceu vaſa quædam viſibilem eius partem accipiunt, atque tranſmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat abducto intùs viſu: Sic morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante.* Idem lib. 8. cap. 16. docet leonum vim & robur eſſe in oculis; ideoque, ſi quis à leone invadatur, unicum eſſe remedium, ut in oculos eius pallium, aut quid ſimile iniiciat: velatis enim oculis ipſius ferociam ſubſidere, ut capi, vinciri, & occidi ſe ſinat: *Vix credibili modo*, inquit, *torpeſcente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans: videlicet omnis vis conſtat in oculis.*

In oculis animus habitat.

Quia ergo tota vis, gratia, & decor animæ tam naturalis, quàm ſupernaturalis in oculis ſponſæ abſcondita latebat, & tenuiter dumtaxat per pupillas emicabat, hinc ait ſponſus: *Quam pulchra es amica, quam pulchra? oculi tui columbarum, abſque eo quod intrinſecùs latet.* Quinta editio: *Ex multitudi-* B *ne pulchritudinis tuæ.* Septuag. *Extra ſilentium tuum.* q. d. Pulchritudo tua me, omneſque intuentes rapit in tui admirationem, ut quaſi obſtupeſcens fari nequeam, ſed ſilere cogar, ſilenſque tuum decorem intueri & admirari: plura enim ſuperſunt, quæ in te laudari poſſint, ſed eorum magnitudo ſilentio magis commendatur. In oculis enim tuis video latere mentem ſapientem, virgineam, amore cæleſti ardentem, omni gratia & virtute cumulatam, angelicam, & divinam. Unde Philo Carpath. vertit: *Præter ea, quæ de te ſilentur, vel quæ intrinſecùs latent.*

Nonnulli ſic exponunt, q. d. Gratia in oculis tuis latens & abſcondita tanta eſt, ut ipſa te ſilente ſilentium abrumpere, imò ſilentio ſuo loqui videatur, ac omnibus tuam modeſtiam, verecundiam, omnemque pulchritudinem eloqui & eructare. S. Ambroſ. verò lib. de Inſtit. Virgin. cap. 1. cenſet hìc in virgine commendari taciturnitatem: hæc enim ornat, augetque oculorum modeſtiam & verecundiam, quam prodit & perdit loquacitas, quæ meretricium aliquid ſonat potiùs, quàm pudicum. Unde noſter Sanchez putat hìc celebrari oculos ſponſæ à naturali ipſo- C rum modeſtia, quia nimirum liberi non ſunt, aut vagi, quales eſſe ſolent curioſi & petulantes oculi, ſed demiſſi & ſemiclauſi, quales habent verecundæ & pudicæ, quos pætos appellat Porphyrion apud Horatium Satyr. 1. Hæc de ſenſu grammatico corticis literæ, iam ad medullarem accedamus.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

QUid oculi columbini Eccleſiæ ſignificent expoſui cap. 1. verſ. 15. nunc exponendum τὸ *abſque eo quod intrinſecùs latet.* Dico ergo per illud ſignificari interiorem gratiam & venuſtatem in mente latentem, quæ tenuiter per corpus & opera exteriora tralucet, & emicat. Unde primò, candor, verecundia, caſtitas, modeſtia, amabilitas exterior, quæ per oculos columbinos notatur, in Eccleſia & cœtu fidelium manat ab interiori candore, verecundia, caſtitate, D modeſtia, amabilitate, quæ longè maior & pulchrior eſt exteriore: Quocirca S. Gregor. ſic explicat: *Valde honeſtum eſt quidquid in exterioribus operatur, quòd ſimpliciter inter homines conuerſatur, quòd ea, quæ videt, temporaliter concupiſcere dedignatur, & ſi quid tamen in hoc mundo placet, poſt concupiſcentias ſuas ire deteſtatur; ſed vehementer pulchrius & honeſtius eſt, quod cordis deſiderium illibatum retinere conatur, quod æternæ beatitudinis claritatem in mente retinet, erecta contemplatur, quod in his, quæ interiùs videt, ſuauiter requieſcit, & mundatur.* Similia habet Nyſſenus hom. 7. & Phil. Carpath. qui iuxta Septuag. Syrum, & Arab. legens, *præter ſilentium vel taciturnitatem tuam*, idipſum ſic explicat: *Nam præter columbinam innocentiam & ſinceritatem, alia quoque pulchritudo & ſpecies quædam interior ex taciturnitate huic ſponſæ ineſſe ſignificatur: ſæpe multi piorum ore quidem tacent, corde verò clamant: vnde Moyſi tacenti dictum eſt: Quid ad me clamas?* Sic Apoſtolus ſæpè mentem

internam, ejuſque virtutes & ſanctitatem vocat interiorem hominem, exteriorem verò vocat corpus, & externa corporis opera.

Externa ſola corporis pulchritudo téplis Ægyptiorum comparata.

Quin & Lucianus dialogo *Imagines*, appoſitè eos, qui externam corporis pulchritudinem ſectantur neglecta interna animæ, comparat templis Ægyptiorum, quæ exteriùs videbantur magnifica; ingredientibus autem intrò Deum non alium, quàm ſimiam, felem, canem, vel hircum exhibebant. Denique, *quod interiùs latet* eſt gratia, quæ in mente latet, eamque mirè exornat, adeò ut illam in oculis Dei ſpecioſam & gratioſam efficiat, indeque nuncupatur gratia. Gratia autem hæc fide, ſpe, charitate, ceteriſque virtutibus decoratur, atque aliis donis, & modis in variis variè ornatur, & expolitur.

Secundò, ſponſa oculis columbinis intuetur ſponſum Chriſtum, diademate humanitatis & coronæ ſpineæ coronatum, ſed majus & pulchrius eſt quòd *interiùs latet*, putà interior fides, mentis acies, & contemplatio, quæ ſub humanitate latentem intuetur divinitatem: eamque credit, ac toto corde amat, colit, & adorat. Hinc tres Anonymi apud Theodor. cum Septuag. legentes: *extra taciturnitatem tuam*, ſic exponunt, q. d. Anima ex creaturis contemplans creatorem, magis eum veneratur tacito ſilentio cogitans illum, illiuſque attributa ab homine comprehendi non poſſe: *Columbæ*, inquiunt, *dicuntur oculi piæ animæ; quia per ipſos omnia, quæ creata ſunt, refert ad laudem creatoris. Sic autem oculi ſpiritales ſunt, præter ipſius animæ de Deo taciturnitatem; hæc enim magis eſt ſpiritualis; nam in Spiritu ſancto id, quod omnem cognitionem ſuperat, cognoſcit de Deo, nempe quod nequeat comprehendi.*

Huc accedit S. Ambroſius lib. de Inſtit. Virgin. cap. 1. *Oculi tui columba*, inquit, *extra taciturnitatem tuam, eo quod tota ſpiritalis & ſimplex, ſicut columba (in cuius ſpecie viſus eſt a* Ioanne *deſcendere Spiritus ſanctus) ſpiritalia videat, & nouerit ea qua viderit, tacere myſteria. Non enim mediocris virtus, tacere:* Eccle. 3. 7 *Eſt enim & tempus tacendi, ſicut tempus loquendi, ſicut & ſcriptum eſt: Dominus dat mihi linguam eruditionis, ut ſciam quando oporteat dicere ſermonem. Virginitatis itaque dos quædam eſt verecundia, quæ commendatur ſilentio.*

Prophetæ oculi Eccleſiæ, unde videntes dicti.

Porrò hæc omnia quibuſvis fidelibus conveniunt; ſed maximè Prophetis, qui quaſi oculi Eccleſiæ prævident & præmonent futura, ideoque *Videntes* nuncupantur; ac Epiſcopis, ait Hortolanus, paſtoribus, & prælatis, qui pariter ſunt oculi, id eſt, ſpeculatores & inſpectores Eccleſiæ, ut quaſi paſtores illam à lupis tueantur, ac de pabulo ceteriſque neceſſariis & utilibus illi proſpiciant.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Columbarum oculi ſunt admodùm lucidi; & innato quodam ſplendore perſpicui: ſunt etiam ſimplices, qui non torvè aut malitioſè, ſed ſincerè in res obiectas intendunt. His oculi animæ perfectæ ſunt ſimiles, nam & ſapientia lucent, qua rerum temporalium utilitatem agnoſcant; & amabili ſinceritate donati ſunt, qua eiſdem rebus tamquam abiectis non hæreant; ſed per eas ad Deum, in quo quaſi in propria manſione conquieſcunt, tranſeant.

Oculi columbini ergo notant rectitudinem operis & operationis: τὸ *quod interiùs latet*, notat rectitudinem intentionis: hæc enim interior eſt & mentalis, cùm opus ſit exterius & corporale. Rurſum ſi per oculos columbinos accipias rectitudinem intentionis, uti dixi cap. 1. 15. per τὸ *quod latet interiùs* accipe charitatem, purumque Dei amorem, qui eſt quaſi anima rectæ intentionis, illam ſpiritualiter animans & vivificans, ac velut deificans: ſi enim v. g. des pauperi eleemoſynam ex intentione miſericordiæ, niſi interiùs eidem jungas intentionem charitatis, quòd ſcilicet velis illam dare ex puro Dei amore, opus eleemoſynæ magno decore, magna gratia & merito deſtituitur. Quocirca S. Auguſt. ſerm. de Laudibus charitatis: *Ille*, ait, *tenet & quod latet, & quod patet in diuinis ſermonibus, qui charitatem tenet in moribus.* Huius rei ſymbolum ſunt oculi columbini, per quos tralucet internus in comparem amor. Unde Græcè περιστερά, id eſt, columba dicta eſt. ἀπὸ τοῦ περιττῶς ἐρᾶν, id eſt, quòd nimis amori indulgeat, uti docet Apollidorus lib. de Diis, & Lexicographi. Nam ut ait Ariſtot. lib. 6. de Hiſtor. anim. cap. 4. *Columbæ pariunt decies in anno, nonnullæ etiam undecies: Ægyptia verò & duodecies. Coeunt intra annum columbæ, quippe quæ ſemeſtres noſſe incipiant venerem: palumbes & turtures etiam trimeſtres coire, fætificareque aliqui referunt, argumento, quod larga eorum copia eſt.*

Columba περιστερά unde dicta?

Sicut ergo columba non niſi comparem ſuum amat, illique totum amorem impendit. Sic anima ſancta uni intendit Deo, illique totum ſuum amorem reſignat & tradit: nil enim aliud cupit, quàm uni Deo ſummè placere; atque hic eſt præſtantiſſimus omnium virtutum actus, nec altiùs mens humana aſſurgere poteſt. Ita Juſtus Orgel. & Aponius, qui per oculos columbæ accipiens prælatos: hi, inquit, exinde glorioſiores ſunt, quòd quidquid agunt intrinſecùs, Deo exhibent, laudem hominum fugientes & inanem gloriam, ideoque additur *abſque eo quòd intrinſecùs latet.*

Rurſum τὸ *quod intrinſecùs latet* notat meditationem & contemplationem, quæ eo in anima ſancta major eſt & pulchrior, Deoque gratior, quò magis velo ſenſuum tegitur & obducitur. Quò enim quis magis claudit oculos, aures, linguam, &c. eo altiùs ad Deum mentem orando, & contemplando ſuſtollit, illamque intimè cum Deo unit: unde ab eo mira lumina & ſenſa, ac quælibet chariſmata haurit, quæ ſenſatè explicans Richard. de S. Victore: *Illa enim*, inquit, *quæ cum Chriſto ſecretè in cubili cordis verſat, quis foris exponere queat? illam confabulationem mutuam, auſum loquendi ad eum, conſolationem ab eo acceptam ſiue reuelationem, unitatem animorum, concordiam voluptatum, amorem mutuum, zelum iuſtitiæ & animarum, deſiderium viſionis & fruitionis Dei, peregrinationis tædium, diſſoluendi cupiditatem quis foris intelligat, vel exprimat verbis? nunc aperitur animæ talis ſenſus, ut intelligat ſcripturas; nunc de occultis ſine dubiis inſtruitur; nunc ita unitur Deo, ut unus ſpiritus efficiatur cum eo; nunc ita abſorbetur a ſpiritu, ut in carne commorari ſe non recolat; nunc aliqua arcana diuinæ aſpirationis cognoſcit, quæ priùs non agnoſcebat.* Subiicit deinde id quod ſummum & præſtantiſſimum eſt: *Nunc autem ita iungitur Deo, & iunctum ſibi Deum ſentit, & omnem voluntatem ſuam ita in Deum transfert, ut Dei voluntatem, vel intelligat, vel ad ſuam hanc inflectat. Ex ea enim puritate cordis, qua Dei voluntati in omnibus concordat, etiam hanc intelligit eamque ad ſuum placitum flectere digna ſit. Nunc ita Deum per amorem ſibi iungit & attrahit, ut quaſi ſolum hunc habere ſe credat; nunc in eum ita dilatatur & tranſit, ut in eo per charitatem omnem hominem comprehendat, omneſque lumine quo illuſtratur, videat, & omnibus (quia una & ſimili charitate) compatiatur & condeſcendat.*

Fructus contemplationis.

Huc facit verſio Chaldæi, qui per oculos columbæ accipiens Moyſem, Prophetas, & Doctores, quos Deus internè illuminat, ſic vertit: *Et in illo die obtulit rex Salomon mille holocauſta ſuper altare & ſuſcepta eſt cum beneplacito oblatio eius coram Domino, irruit vox de cælo ſic ait: quam pulcher es cœtus Iſrael, & quam pulchri ſunt principes Congregationis, & ſapientes habitatores in Conſilio, quia ipſi ſemper illuminant populum domus Iſrael, & ſimiles ſunt pullis filiis columbæ.*

Anagogicè

Anagogicè S. Gregor. li. 9. moral. cap. 6. per τὸ *quod interiùs latet*, accipit præmium cæleſtis gloriæ *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.* 1. Corint. 2. 9. *Eius oculi*, inquit, *columbarum vocantur, quia magna luce irradiant, quia magnorum ſignorum miraculis coruſcant. At illud de internis miraculum eſt mirabilius, quod videri non poteſt, de quo ſubditur: abſque eo quod intrinſecùs latet. Magna quippe gloria eſt aperti operis, ſed longè incomparabilis occultæ retributionis.* Hoc eſt, quod ait Apoſtolus. *Vita veſtra eſt abſcondita cum Chriſto in Deo: cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* Coloſ. 3. 3. Vide ibi dicta. Empedocles rogatus, *cur viueret?* Reſpondit.

— *Ut aſtra*
Aſpiciam; cœlum ſubtrahe, nullus ero.

Fidelis dicat: Vivo, ut cælum obtineam, in eoque Deum videam, & videndo omne bonum in eo poſſideam.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus per ſeptem dotes columbæ accipiens ſeptem dona Spiritus ſancti infuſa B. Virgini, per *τὸ quod intrinſecus latet* accipit interna & ineffabilia lumina ac chariſmata eidem collata, quæ ſolus Deus videt. Si enim Paulus, inquit, *dixit raptum ſe fuiſſe in paradiſum, ſive uſque ad tertium cælum, ita ut neſciat ſive in corpore ſive extra corpus raptus fuerit, & audiſſe arcana verba quæ non licet homini loqui: quantò magis tu regina cælorum perſæpe cæleſtibus interfuiſti, quippe quam & circumſteterunt obſtetricum, vice gloriam Deo concinentes angeli, & inter hæc didiciſti, vel aſſecuta es aliquid quod latet & latere non debet?* Igitur ſentit Rupertus B. Virginem raptam eſſe in tertium cælum, & vidiſſe arcana myſteria, quæ non licet homini loqui, perfectiùs & excellentiùs, quàm Paulus. Quocirca B. Virginem ſubinde vidiſſe divinam filii ſui eſſentiam, uti vident Beati in cælo; præſertim in die incarnationis, nativitatis, & reſurrectionis Chriſti, multi probabiliter opinantur, uti S. Antoninus, Dionyſ. Carthuſ. Gerſon, Caſſalius, Medina, & alii, quos citat & ſequitur Franc. Suarez 3. p. q. 87. art. 4. diſp. 19. ſect. 4. & Gabriel Vaſquez 1. p. diſput. 55. & 56. ubi hanc Dei viſionem ſoli B. Virgini concedit, ceteris omnibus Sanctis in hac vita, etiam S. Paulo & Moyſi adimit.

An B. Virgo viderit Dei eſſentiam.

Rurſum *τὸ quod intrinſecus latet*, fuit interna & ineffabilis B. Virginis humilitas, virginitas, charitas, quæ externo modeſtiæ ſimplicitatis, & paupertatis velo tecta, acriùs coram Deo effulgurabat. Hoc enim Verbum ex ſede Patris ad ſe attraxit, ut in ſe, & ex ſe caro fieret.

VERS. 1. *Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ aſcenderunt de monte Galaad.*

SUmit comparationem à capris more Bucolico, quia ſponſus hic inducitur ut paſtor, ſponſa ut paſtrix. Jam ſponſam mirè exornat cæſaries ſive capilli, in iiſque tria ſpectantur; Primò, longitudo ſimul & multitudo, ſive copia & denſitas; Secundò, nitor & compoſitio, ut ſcilicet decorè ſint pexi & diſcriminati; Tertiò, color, ut ſint flavi vel fulvi, ideoque ſplendidi, aureique coloris. Unde Virgil. lib. 4 de Didone:

Nondum illi flavum Proſerpina crinem,
Abſtulerat.

Et Catullus in Epithal. Juliæ: *Aureas quatiunt comas.* Ita Meſſalina uxor Claudii Imperatoris, cùm procos alliceret nigris capillis ſuis, per fucum flavos ſuperinducebat, teſte Juvenal. Satyr. 6. Hinc & Horatius libr. 1. Carm. Ode 5.

Capilli Herorum flavi.

Cui flavam religas comam.

Et Virgil. 8. Æneid.

Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis.

Ovid. 15. Metam.

Electro ſimiles faciunt, auroque capillos.

Claudianus lib. 3. de raptu Proſerp.

Fulvoque nitet coma gratior auro.

Martialis:

Qua crine vicit Bætici gregis vellus.

Betis enim fluvius in Hiſpania capris & ovibus fulvum dat colorem, ut res ipſa loquitur. Homerus priſcis illis Heroibus, Menelao, Spartano, Meleagro, & Achilli flavam, ſive auream cæſariem aſſignat. Antoninus Verus Imperator, ait Capitolin. dicitur *tantam habuiſſe curam flaveſcentium capillorum, ut capiti auri ramenta aſpergeret, quò magis coma illuminata flaveſceret.* Medici tradunt eos, qui flavo ſunt capillo valde bono eſſe temperamento. Hinc ſicut David & Salomon, ſic & Chriſtus ſubflavo fuit capillo, inquit Nicephorus lib. 1. cap ult.

Galaad mons fertilis.

Tales erant capilli caprarum in Galaad. Galaad enim mons eſt pinguis & fertilis, imò reſinæ, ſtactes & aromatum ferax: quare ibi paſcentes capræ denſos, nitidos, & flavos, vel fulvos villos induebant; præſertim, quia ex affrictu arborum, ſtillantem ex eis reſinam & liquorem flavum ac pinguem, caprarum vellera imbibebant. Argu-

A mento eſt, quod 1. Reg. 19. 16. Michol, ut Davidem, cujus coma erat rufa, ementito ejus ſimulacro tegeret, & à cæde quærentium liberaret, ſimulacrum pilis caprarum quaſi tufia veſtivit. Tonſilea quoque fuiſſe, ideoque pexos & nitidos caprarum pilos, liquet; nam ex eis detonſis facta ſunt ſaga, id eſt, operimenta tabernaculi, juxta illud Exodi 36, 14, *Saga undecim de pilis caprarum ad operiendum tectum tabernaculi.* Ita Luyſius Legion. Sanchez & alii. Unde pro *quæ aſcenderunt.* Hebr. eſt *ſcheggaleſcu*, quod R. David vertit: *quæ defricuerunt*, vel *deterſerunt*, aut *depilarunt*, ſe inter arbuſta ſylve, & effectæ ſunt pulchræ Marinus & alii: *quæ glabra, polita, leves & terſa ſunt*, non ſtrigoſæ; quales ſunt capreæ vel oves bene paſtæ: Unde à גלש *galaſuth*, per metatheſim derivant שלג *ſcelog*, id eſt, nix, quod nix, cùm in terram decidit, polita fit, levia & teria. S. Hieron. c. 6. 3. vertit, *quæ apparuerunt.* Septuag. *quæ revelatæ ſunt.* R. Jona, *quæ manicaverunt*, id eſt, mane apparuerunt; nam cùm montis Galaad culmina primo ſolis ſplendore illuſtrentur, collucent tunc caprarum pili nitidi, & ex aromate alliso flaveſcentes. Ti-

Capræ paſcendo aſcendunt.

B gurina: *quæ glabrum depaſcendo reddiderunt montem Galaad.* Vatablus. *Quæ aſpiciunt in monte Galaad*, id eſt, quæ proponunt, ſe ſpectandas, vel ſpectantur, aut cernuntur, q. d. Capillus te ornat, ut grex caprarum adornat montem Galaad, à quo ſi deſcenderint, videtur mons glaber, ac ſi eſſet decalvatus. *Τὸ* ergo *aſcenderunt*, non certum ſcandendi ſitum ſignificat: tam enim oves paſcentes in monte deſcendunt, quàm aſcendunt: ſed exiſtentiam dumtaxat, & præſentiam ſignificat, idemque eſt, quod *extiterunt*, vel *apparuerunt.* R. Abraham: *quæ prominent & ſpectantur:* Maluit tamen dicere *aſcenderunt*, quia capræ ſolent paſcendo ſcandere montes uſque ad cacumen; ibique degere & commorari, idque acervatim & ordinatè. Delrio *aſcenderunt* exponit *receſſerunt.* Sic enim Hebr. id eſt, *aſcendit*, noſter vertit *receſſit*, 2. Reg. 2. 27. & 4. Reg. 12. 18.

Alludit ad Jacob, qui fugiens Laban ſocerum ſuum cum capris & pecoribus, æquè ac Rachele & Lia uxoribus eorumque filiis montem hunc conſcendit; idque fœdus pangens cum Laban, in ejuſque teſtimonium congerens acervum lapidum, idcirco eum vocavit *Galaad*, id eſt,

C *acervum teſtimonii*, dicens: *Tumulus erit teſtis inter me & te hodie.* Geneſ. 31. 48. Unde Chald. vertit: *Et etiam reliqui filii congregationis tuæ, & populus terræ ſunt juſti; ſicut filii Jacob, qui collegerunt lapides, & fecerunt acervum in monte Galaad.*

Tales quoque fuiſſe capillos ſponſæ, ſcilicet longos, ſive promiſſos, denſos, nitidos, lucentes, ordinatos, pexos, compoſitos, ac flavos vel fulvos, liquet ex cap. 7. 5. ubi comparantur regiæ purpuræ: Et ex verſ. 9. hujus capitis, ubi ait ſponſus ſponſæ: *Vulneraſti cor meum in uno crinium tuorum, & in uno crine colli tui.*

Adde capillos ſponſæ præciſè & immediatè hic non comparari capillis caprarum, ſed ipſi gregi caprarum, mediante tamen grege comparantur ejus capillis, quia grex non niſi capillatus apparet, q. d. Sicut capreæ gregatim, turmatimque paſcentes in Galaad, deorſum aſpicientibus longum quoddam vellerum, villorumque capillitium repræſentant, illudque perpulchrum & ſplendidum, tum quia ſolis repercuſſu fulvum videtur & aureum, tum quia capreæ bene paſtæ ex herbis pretioſis Galaad, ac aquis cre-

D brò lotæ nitent & fulgent, ſic quoque ſponſæ coma longa eſt, & promiſſa, æquè ac nitida & fulgida.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

CApilli Eccleſiæ ſunt infirmi, ſimplices, rudes, pauperes, & abjectæ ſortis fideles, putà minuta & plurima plebs Chriſtiana: hi enim ornant Eccleſiam: Primò, ſua multitudine & denſitate: Secundò, ſuo nitore, æqualitate, connexione & ordine: Tertiò, ſuo colore, quia per fidem, ſpem, & charitatem flavi ſunt & fulvi, id eſt, ignei aureiq; quaſi coloris & decoris. Unde de primis Chriſtianis dicitur: *Multitudinis credentium erat cor unum & anima una.* Actor. 4. Ita Juſtus Orgelitan. & Philo Carpat. Au-

di S. Gregorium: *Capilli ſponſæ ſicut grex caprarum eſſe dicitur; quia populi Eccleſiæ, dum præcepta legis ruminantes cæleſtia fide contemplantur, munda ſunt animalia & in altis paſcuntur. Galaad autem acervus teſtimonii interpretatur. Quid autem per acervum teſtimonii, niſi multitudinem martyrum intelligimus? Qui dum fidem Chriſti inſuperabiliter tenuerunt, eos teſtimonium veritati etiam per mortem ſuam perhibuiſſe ſcimus. Grex itaque iſte caprarum de monte Galaad aſcendit, quia populus Eccleſiæ eò magis fide ſe ad æterna ſuſpendit, quò fortius ſanctos martyres eidem fidei teſtimonium perhibuiſſe ſcivit.* Eadem penè ad verbum habet Philo: quare ex Sanct. Gregorio cujus ſtylum redolent, in Philonem tranſcripta videntur.

Capillis verecundia & pudicitia exprimitur.

Addit Nyſſenus homil. 7. capillis notari verecundiam & pudicitiam fidelium: capilli enim feminæ pro velamento pudoris à natura dati ſunt. Porrò capræ, quia olidæ, notant juſtos ex Gentibus idololatris converſos, ait Eucherius de Spirit. formulis cap. 5. ſicut enim capræ aquis, ſic Gentes baptiſmo & pœnitentia eluuntur & niteſcunt.

Aponius verò per capillos accipit divites, ſed pios & religioſos: *Qui*, inquit, *delicatis tegminibus contecti auro gemmiſque reſplendent, fragrantiſſimis pulveribus aromatum ſparguntur, delibuti unguento, ſervulorum miniſterio ſtipati lumine rectæ fidei ſuæ & miſericordiæ decorati, totum Eccleſiæ corpus exornant. Hi enim, propter quod in rebus corporalibus jucundantur, & Apoſtolicam philoſophiam gravitate ſequi non poſſunt, caprarum gregibus comparantur.*

Ex adverſo Gregor. Nyſſenus homil. 7. Juſtus Orgelitan. & Anſelmus hic, ac S. Ambroſius, Paulinus & Eucherius mox citandi per capillos accipiunt viros perfectioni ſtudentes, quales ſunt religioſi. Id quoque aptum eſt, quia religioſi humilitatem & paupertatem profitentur, ac externa ſpecie & habitu mundanis exiles videntur viles, & abjecti, dicunt cum Pſalte: *Elegi abjectus eſſe in domo Dei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Pſalm. 83. 11. omnem enim mundi gloriam, opes & pompam calcant mentemque defigunt in cælo. Cauſam aliam potiorem jam ſubjungo.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Capilli bellì ſunt ſanctæ cogitationes.

CAſſiodorus, Beda, Richardus de S. Victore, Rupertus, & tres Anonymi apud Theod. multique interpretes per capillos pulchros accipiunt ſanctas cogitationes. Primò quia ſicut illi à capite, putà à vaporibus, fumiſque calidis è capite aſcendentibus, ſic hæ à corde, quod inſtar capitis eſt, & à cordis calore, id eſt, amore & affectu promanant, ajunt tres Anonymi apud Theodoret. Secundò, quia eædem cor & mentem ornant non ſecùs, ac capilli caput, arborem frondes, & ſolem radii, qui ab eo oriuntur. Tertiò, capilli illi flavi, & fulvi, aurei, ignei. que ſunt: ſic cogitationes hæ cæleſtes immiſſæ à Spiritu ſancto, igne charitatis mentem inflammant: cogitationes enim mentis excitant ſimiles ſibi affectus in appetitu, unde D quales ſunt hominis cogitationes crebrò recurrentes, tales ſunt pariter ejus amores & effectus; hoc enim quiſque amat, quod ſæpè cogitat, menteque revoluit. Quartò, ſicut capilli hi multi, denſi, pexi, ordinati & compoſiti ſunt, ſic & ſanctæ cogitationes; nam à ſpiritu rectè ordinantur, denſantur & componuntur, quia in Deum & Chriſtum diriguntur & ordinantur. Quintò, Capilli hi ſunt caprarum, quæ aſcendunt de Galaad: ſic cogitationes ſanctæ ſunt piorum, qui aſcenſiones in corde ſuo diſponunt, ac de virtute eunt in virtutem donec videant Deum Deorum in Sion, ut ait Pſam. 83. Ideoque quotidie altiùs in cælum ad Deum conſcendunt. Ita Caſſiodorus, Galaad, id eſt, acervus teſtimonii notat S. Scripturam, ait Juſtus Orgelit. ac dicta, facta, & ſcripta. SS. Prophetarum & Apoſtolorum, ait Philo Carpath. ipſiuſque Chriſti: hiſce enim aluntur & accenduntur ſanctæ cogitationes. Quocirca multi per Galaad, intelligunt Chriſtum, utpote in quem omnia ſanctorum tam veteris, quàm novi teſtamenti ora- A cula & teſtimonia conſpirant. Chriſtus enim ſua doctrina, exemplo, inſpiratione, & gratia producit in qualibet anima ſancta haſce ſanctas de ſe cogitationes, ac per eas ſimilitudinem & characterem ſui ipſius in anima efformat, & & quaſi ſigillo impreſſo exprimit, juxta illud cap. 8. *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum.* Audi S. Paulinum epiſt. 4. ad Severum: In hiſce ſacram imaginis ſuæ percuſſit monetam, imprimens cordibus & linguis eorum veritatis ſuæ verbum, eoſdemque ipſos ſtatuens nummularios, ut ſecundùm ſuam formam probabiles Domino cuderent nummos, & abolita de nobis figura Cæſaris, vivum regis æterni numiſma ſignarent, ut ſpiritu redemptionis inſcripti, cervice jam à jugo libera, & ſalutis titulo præmunita fronte caneremus, ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Hæ igitur cogitationes, quæ Chriſtum olent, & à Chriſti vulneribus tinctæ, & quaſi à Chriſti corde prognatæ ſunt, Chriſti ideam in anima ſancta imprimunt, ideoq; illam ipſi ſimillimam & gratiſſimam efficiunt. Talis ergo anima, ait Richard. Victor. teſtimonium habet, quod in ea Chriſtus maneat, quia ab illo aſcenſum harum cogitationum & meditationem habet.

B Rurſum in Galaad naſcebatur reſina, & pharmaca efficacia ad quoslibet morbos corporis curandos: Sic à Chriſto promanat reſina pœnitentiæ & gratiæ, quæ omnes animi plaga & ægritudines ſanat, juxta illud Jerem. 8. 22. *Numquid reſina non eſt in Galaad? aut medicus non eſt ibi? quare igitur obducta non eſt cicatrix filiæ populi mei?* Unde Theodor. per capillos intelligit pœnitentes. Chaldæus verò Jeremiæ locum ita vertit: *Deſiderabam doctrinam Eliæ Prophetæ, qui fuit de Galaad, cujus verba erant medicina.*

Elias auctor religioſorum.

Elias enim datus fuit à Deo Galaaditis, ut eorum idololatriam, rapinas, cædes, aliaque ſcelera corrigeret, uti & & fecit per ſe & ſuos diſcipulos, quos quaſi religioſos inſtituit, paſſimque eorum cœtus & collegia propagavit, qui proinde in Scriptura vocantur filii Prophetarum, Eliæ ſcilicet, & Eliſei. Elias ergo primus videtur monachorum inſtitutor tum alibi, tum in monte Carmelo, ubi frequentiùs degebat. Unde ab eo religioſi Carmelitæ nomen acceperunt, ſeſeque Eliæ diſcipulos & ſequaces profitentur.

Capilli ſunt contemplativi.

Inſuper ſicut lanæ caprarum inter frutices Galaad paſcentium elegantiores apparent, eò quòd herbis & frondi- C bus implexæ cum ipſis unum quid conflare videantur, ſic cogitationes hæ conjunctæ dictis, factiſque Chriſti, Apoſtolorum, & Prophetarum pulchriores apparent, quia illis commiſtæ, cum iis quaſi in unum coaleſcere videntur. Hinc multi per capillos accipiunt viros ſanctos, perfectionis ſtudioſos, ac contemplationi deditos, Nyſſen. homil. 7. Juſtus, S. Anſelm. Rupertus hic, ac S. Ambr. mox citandus, & S. Paulin. epiſt. 4. ad Severum: *Studeamus*, inquit, *illis adornari capillis, quos Deus numerabiles habet, ſicut & ipſe dicit: ſed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Cujus verò ille capillos magis numerare dignetur, quàm ejus, cujus ipſe verticis caput eſt? de quo dicitur. Caput ejus ut aurum Paz, quo nomine probabilius aliquod & purius aurum ſignificari puto, ſicut illud de terra Evilath. Hoc enim aurum forma ſanctorum eſt, qui in capite corporis ut lumina micant, & ſunt aurum ignitum Deo.* Et poſt nonnulla: *Summa igitur ope enitamur ita nos comparare, ut divini capitis (quod nobis per gratiam Dei Chriſtus eſt) crines & aurum eſſe mereamur: Ex ipſo enim capite pullulat illa cæſaries, de qua ſcriptum eſt: Capillatura ejus ut greges caprarum.*

Et religioſi cur?

D Religioſi ergo ſunt capilli, qui caput Eccleſiæ ornant, tegunt, & muniunt: hos enim figurabant Nazaræi priſci, quorum religio erat comam alere & vinum non bibere, n. 6. 9. Unde Nazianz. Orat. 20. in laudem S. Baſilii, religioſos vocat Nazaræos, æquè ac S. Thom. 2. 2. q. 86. a. 6. Audi Origen. homil. 6. in Levit. *Nazaræi non abſcindunt capillum, quia juſti quidquid faciunt proſperabuntur & folia eorum non decident. Hinc & diſcipulorum Domini etiam capilli capitis numerati eſſe dicuntur, hoc eſt omnes actus, omnes ſermones, omnes cogitationes eorum ſervantur apud Deum, quia juſta quia ſancta ſunt.* Nazaræus igitur, id eſt, religioſus alat comam capitis, id eſt, mentem non habeat nudam, ſed divinis cogitationibus & ſcientia comptam: ſicut enim capilli è capite oriuntur, ſic cogitationes ſanctæ è mente ſancta germinant, quibus homo ſanctior efficitur, haſce autem fovent & nutriunt religioſi, quorum opus eſt non niſi cæleſtia cogitare, loqui, & operari. Hiſce competit illud Thren. 4. 7. Candiores Nazaræi ejus nive, ni-

tidiores

ſidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores. Vide ibi dicta. Talis fuit Samſon hominum fortiſſimus, cujus fortitudo conſiſtebat in capillis ſui Nazaræatus: *Ferrum*, ait ipſæ ſuæ Dalilæ, *nunquam aſcendit ſuper caput meum, quia Nazaræus, id eſt, conſecratus Deo ſum ab utero matris meæ: ſi raſum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroque ſicut cæteri hominum.* Judic. 16. 17. A

Analogia Primò. Rurſum capilli notant dotes religioſorum, id eſt humilitatem, Capilli enim ſunt viles, & exiles, ſic religio eſt ſtatus & profeſſio humilitatis; quò quis ergo humilior eſt, *Secundò.* eò & religioſior. Secundò, ſicut capreæ villoſæ ſcandunt ſumma montium cacumina, ſic religioſi eſt conſcendere cæleſtia, & cum deipara in montana virtutum aſſiduè conſcendere. Ita Eucherius de ſpiritali form. cap. 5. *Sicut capræ*, inquit, in alto paſtum quærunt, ſic ſancti in ſupernis paſtum deſiderant, juxta illud: *Noſtra converſatio in cælis eſt.* Philipp. 3. Sic & S. Ambr. cujus verba mox recita-*Tertiò.* bo. Tertiò, ſicut capilli denſi, nexi, & compoſiti ſunt, ſic in religione ſumma debet eſſe religioſorum unio, ſubordi-*Quartò.* natio, & compoſitio. Quartò, ſicut capilli intimè inhærent *Quintò.* capiti, ſic religioſi Chriſto. Quintò, ſicut capilli ſinguli B tenues ſunt & infirmi, ſed juncti & plexi funiculum efficiunt fortiſſimum, ſic religioſi ſinguli per ſe invalidi ſunt, ſed amoris unione conjuncti aciem efficiunt invictam, & robu-*Sextò.* ſtiſſimam, juxta illud: *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Eccleſ. 4. Sextò, ſicut capilli inſenſiles ſunt, quia vita, & ſenſu carent, ait Nyſſenus homil. 7. ſic & religioſi, qui mortificaverunt ſuos affectus, ac velut mundo mortui, terrenis negotiis non implicantur, ait Theodoret. quaſi inſenſiles videntur, ideoque quaſi non ſentiunt injurias, calumnias, afflictiones & ærumnas huius vitæ, quia in terris quaſi defuncti vivunt in cælis, juxta illud Coloſ. 3. *Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* Talis fuit Elias, qui ſeparatus à turba in monte Galaad vitam agebat cæleſtem, ibique religioſorum examina, quæ inſtar capillorum ex uno capite derivabantur, & cacumen Galaad montis occupabant, illudque velut involitantes comæ ornabant, inſtituit; ideoque terribilis erat regi Achab, Jezabeli, & Pſeudoprophetis. 3 Reg. 18. & ſeq. Unde Rupertus: *Et ideo*, inquit, *dicuntur apparuiſſe, quia inſtitutor illorum Elias, ſic repentè introducitur, ut antea nuſ-* C *quam Scripturam meminerit, quis, vel unde fuerit progenitus.* Audi S. Ambroſium plerAque ex jam dictis eleganter, & acutè perſtringentem ſerm. 16. in pſalm. 118. ſic enim legit: *Capillamentum tuum ut grex caprarum, quæ revelatæ ſunt à monte Galaad*, ſicque explicat: *Vides quòd in altis grex iſte paſcitur, audax in monte. Itaque ubi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum: ubi aliis periculum, ibi gregi huic alimentum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior; ſpectantur à paſtoribus ſuis dumoſa de rupe pendentes, ubi ſuperum incurſus eſſe non poſſunt, ubi fœcundæ arbores fructum integrum ſubminiſtrant. Cernere licet uberi lacte diſtentas, ſuper teneram ſobolem materna pietate ſolicitas. Ideo elegit eas Spiritus ſanctus, quibus cœtum venerabilis Eccleſiæ compararet. Et ut myſticè audias. Capillamentum, verbi eſt altitudo, & eminentia quædam juſtarum animarum, quoniam ſenſus ſapientis in capite eius.* Cauſam illicò ſubjicit: *In altitudinem enim cogitationis humanæ certum eſt eſſe ſapientiam; & quemadmodum tondentur capræ, ut ſuperflua deponant; ita etiam tonſarum animarum gregem, hoc eſt, multarum animarum virtutes habet ſancta Eccleſia, in quo grege nihil paſſis inſenſibile reperire, nihil ſuperfluum; quoniam fides ſapientes facit, ſpiritalis autem gratia ab omni ſuperfluorum labe mundavit. Meritò igitur revelatæ ſunt animæ iuſtorum, & revelatæ à* D *monte Galaad, hoc eſt, à transmigratione teſtimonii, eò quòd à Synagoga ad Eccleſiam teſtimonium cæloſſe migravit. In hoc itaque monte naſcitur thymiama, reſina, & cæteri odores, quos negotiatores illi Iſmaelitæ, ut habes in primo libro teſtamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Eccleſia, quos mercatores ex Gentilibus congregati fide, & devotiones venerunt.*

TERTIUS SENSUS.
PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

BEatæ Virginis capilli, id eſt, cogitatus omnes pulchrè erant ſancti, rectè connexi & ordinati, quia in caput, id eſt, in Chriſtum dirigebantur. Rurſum, ſicut Elias fugiens Jezabelem abiit in ſolitudinem, & montem Galaad juxta illud Hebræorum 11. 37. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti quibus dignus non erat mundus in ſolitudinibus errantes, in montibus, & ſpeluncis, & in cavernis terræ.* Sic B. Virgo magnas ob Chriſtum perſecutiones, afflictiones, & ærumnas paſſa eſt, ac longum in cogitationibus ſuis, præſcia futura paſſionis filii, ſui pertulit martyrium, inquit Rupertus; ac Judæorum turbas fugiens, ſola quaſi turtur cum Deo, & Chriſto ſuo degebat in Galaad, id eſt, in acervo teſtimonii, quem ſibi ex S. Scriptura, & Prophetarum de Chriſto oraculis collegerat. Unde ex monte hoc aſſiduè cælum & cæleſtia ſpectabat.

Denique Nicephorus B. Virgini flavos pulchroſque tribuit capillos; ſic enim ait libr. 2. Hiſtor. capit. 23. *Colore* *Vultus B. Virginis qualis?* *fuit triticum referente, capillo flavo, oculis acribus, ſubflavas & tanquam oleæ colore pupillas in eis habens*; ac mox: *In rebus eius omnibus multa divinitùs inerat gratia.* Idem libr. 1. cap. 40. formam Chriſti depingens, illam matri perſimilem fuiſſe tradit: *Egregio*, ait, *vividoque vultu fuit. Corporis ſtatura ad palmos prorſus ſeptem. Cæſariem habuit ſubflavam, &c. ex oculis ſubflaveſcentibus mirifica prominebat gratia, acres ii erant, & naſus longior; barbæ capillus flavus, nec admodùm demiſſus; capitis porrò capillos tulit prolixiores. Novacula enim in caput eius non aſcendit, neque manus aliqua hominis præterquam matris, in tenera duntaxat ætate eius. Perſimilis denique per omnia fuit divinæ, & immaculatæ ſuæ genitrici.*

VERS. 2. *Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.*

DENTES TUI SICUT GREGES TONSARUM (Vatablus *ſicut grex concinnus tonſarum*, ſcilicet ovium) QUÆ ASCENDERUNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBUS, ET STERILIS NON EST INTER EAS] Vatablus, *Univerſæ gemellos pariunt, nec eſt inter eos effœta.* Hebr. eſt in ſingulari: *ſicut grex tonſarum*, unde Agathius in Vulgata legendum cenſet, *ſicut gregis tonſarum.* Sicque ex Hebræo verti poteſt, ſicque Vulgatam exponunt per antiptoſin Hortolanus, & Titelm. qui cenſent hìc comparari dentes ſponſæ dentibus gregis ovium tonſarum, quòd ſicut oves recèns tonſæ, & lotæ ob frigus majorem habent appetitum, atque acutiores dentes habere videntur, quibus ardentiùs herbas carpunt devorantque, præſertim, quia non tantùm ſe, ſed & fœtus gemellos, quos pepererunt alere, iiſque lac ſuum præbere debent: ſic quoque ſponſa ſtomachum dentesque habeat acutos, & validos ad manducandum, quò ſignificatur eam corpore eſſe ſanam, & robuſtam, valentemque ad gemellos, id eſt, plures proles generandum, eoſque lacte doctrinæ ſuæ nutriendum. Eſt metalepſis; ex validis enim dentibus intelligitur validus ſtomachus & appetitus ex hoc valida nutura, ex hac validæ vires ad filios gignendum, alendumque. Hic ſenſus valde videtur planus, & appoſitus, optimeque connectit τὸ *omnes gemellis fœtibus* cum dentibus ſponſæ, quòd ſcilicet tam acuti, & validi ſint in paſcendo, ut tam ſponſam, quàm ejus gemellos fœtus manducando ſuſtentent, & robuſtos reddant, quod optimè convenit prædicatoribus, qui per dentes hìc repræſentantur. Hoc ergo ſenſu accipienda videtur Vulgata; vel per antiptoſin, ut τὸ *ſicut greges* accipiatur pro *ſicut gregum*; vel potiùs ut ſubaudiatur τὸ *habeat*, q. d. Dentes tui tales ſunt, ò ſponſa, ſicut, vel quales habent greges tonſarum, greges ovium intellige, vel, ut S. Ambroſ. ſerm. 6. in pſalm. 118. caprarum, harum enim dentes acuti ſunt, & in ſuo genere belli, non belliſſimi. Porrò dentium meminit: tum quia dentium nitor, ordo, & pulchritudo multum

facit ad elegantiam perſonæ, tum quia, ut ait Nyſſen. homil. 7. per dentium decorem innuitur ſuavis oris riſus: per hunc enim diductis labiis dentium decor aperitur, & oſtenditur. Denique viris dentes ſunt num. 32. è quibus primi quatuor tomici, totidemque eis vicini canini; acuti cibum ſecant, & bonum à malo ſecernunt; medii, ſive maxillares cibum conficiunt; ultimi ſive molares eumdem molunt, & planè comminuunt. Ita Plinius lib. 7. cap. 16. qui & addit: *Dentes flammis invicti, cavantur tabe pituitæ. Aliqui vice dentium, continuo oſſe gignuntur,*

Dentes habemus 32.

Verùm quia Codices omnes Vulgatæ, æquè ac Septuag. legunt in nominativo plurali: *ſicut greges tonſarum*, ac paſſim alii explicant in nominativo, ego quoque ſimilem explicationem ſubtexam. Dentes ergo ſponſæ comparantur gregibus ovium tonſarum in copia, ordine, æqualitate, candore, integritate, connexione, quia ſcilicet multi ſunt, ordinati, æquales, candidi, integri, & connexi, ſicut greges ovium tonſarum: tonſæ enim ob frigus ſeſe uniunt, & conſtipant, ut totus grex unum quid, idque exiguum eſſe videantur. Nam Primò, τὸ *ſicut greges*, notat copiam & ordinem dentium: ſicut enim in grege multæ ſunt oves, illæq; ordinatæ: ſic in ore multi ſunt dentes, putà 32. iiq; rectè diſpoſiti & ordinati. Sicut ergo eſt grex ovium, ſic eſt & grex dentium. Secundò, τὸ *tonſarum* notat dentium æqualitatem & conſtipationem: oves enim tonſæ villos non habent excedentes, ſed æquè detonſos; ſic dens unus non eſt longior altero, ſed omnes pares ſunt, & quaſi ad libellam ſecti. Rurſum oves tonſæ ob frigus ſeſe denſant; ſic & dentes denſi ſunt, & conſtipati. Tertiò, τὸ *quæ aſcenderunt de lavacro* notat dentium nitorem, & candorem. Quartò, τὸ *omnes gemellis fœtibus*, notat eorum integritatem & plenitudinem, de quo mox plura.

Dentes ſponſæ ſimiles gregi.

Quæ aſcenderunt de lavacro.

SOlent enim oves dum tonſæ ſunt lavari, tum ut niteant magis, tum ut ſudor, vapores & ſordes cuti adhærentes eluantur, ne ſcabiem aut ſcabrum quid generent: illorum enim ſudor corpori adhæreſcens ſcabiem gignit. Ita Columella de re ruſtica lib. 7. cap. 4. Simili modo ſponſa dentes ſæpè eluit, ideoque eos habet magis terſos, & nitidos, non ſordidos, immundos, vel ſcabios. Rurſum ſicut oves lotæ frigent, ideoque in unum coeunt ſeſeque conſtipant, ut mutuo calore foveantur: ſic quoque dentes ſponſæ frequentes ſunt, denſi & conſtipati, non rari, non cavi, nec inter eos quid eſt ſpatii vacui.

Pro *gemellis fœtibus* Hebr. eſt מַתְאִימוֹת *matimoth*, quod Aben Ezra vertit paſſivè *gemellæ*, q. d. Sicut oves gemellæ, putà eodem partu genitæ, ſibi mutuò ſimiles & æquales ſunt; ſic & dentes ſponſæ. Verùm *matimoth* eſt participium, ſed activum conjugationis *Hiphil*, ideoque activè vertendum *gemellizantes*, id eſt, *gemellos fœtus edentes*, uti vertit Noſter, & Septuag. Porrò pejus R. Salomon legit מְתֻמוֹת *methemoth*; vertitque *integræ*, *& impollutæ*; nam legendum eſt *matimoth*, id eſt *geminantes fœtus*.

Quid differt orba à ſterili?

Pro *ſterilis* Hebr. eſt שַׁכֻּלָה *ſcaccula*, id eſt, *orba*, quæ ſcilicet ſuo fœtu privata eſt, quæ ſcilicet prolem, quam habuit, per mortem vel rapinam amiſit; ſterilis verò eſt infœcunda, quæ prolem non peperit. Perperam R. Salomon vertit, *Et macula non eſt in eis*. Sic mandibula dicitur ſterilis, quæ dentem non producit: orba verò, quæ dentem, quem produxit; amiſit, ſive is putridus vel marcidus ſponte exciderit, ſive vi excuſſus ſit.

Porrò Chald. vertit. *Quam pulchri ſunt ſacerdotes, & Levitæ, qui offerunt ablationes tuas, & comedunt carnes ſanctificatas, & decimas, & primitias, & mundi ſunt ab omni violentia, & rapina, ſicut erant mundi greges ovium Jacob in tempore, quo tondebantur, & aſcendebant de torrente Labot, in quibus non erat violentia, & rapina, & omnes ſimiles erant ad invicem, & pariebant gemellos in omni tempore; & ſterilis & orbata non erat in eis.*

Dentes gemelli qui?

Quæres, quid ad dentium ſponſæ laudem facit, quòd omnes hæ oves tonſæ ſunt *gemellis fœtibus*, *& ſterilis non eſt in eis?* Aliqui id non referunt ad dentium, ſed ad ovium laudem; q. d. Oves, quibus dentes ſponſæ comparo, accipio non quaslibet, ſed integras, & fœcundas, quæ ſcilicet gemellos pariunt. Verùm alii paſſim id ad dentes referunt, idque variè: Primò, aliqui pertinere cenſent ad dentes majores, & molares, qui biſulci, & quaſi gemini eſſe videntur. Alii ad dentes primores, qui licet acuti, mandibulæ tamen biſulcis & quaſi geminis radicibus infixi ſunt, ſicque explicant, q. d. Sicut oves fœcundæ ſunt gemelliparæ, & geminos gignunt agnos, ſic mandibula tua, ò ſponſa, dentes profert, qui in ſe gemelli videntur, aut certè biſulcas & quaſi geminas habent radices.

Primò.

Secundò, Giſletius cenſet hac comparatione dumtaxat æqualitatem dentium ſignificari, quod ſcilicet dentes ſibi ſimiles ſunt, & planè æquales inſtar agnorum gemellorum, qui & ſibi invicem pares ſunt, & ſimul ſpatium vacuum, quod eſt inter pedes matrum, ſuo corpore implent & æquant, ut grex ovium totus quaquaversùm conſtipatus ſit, & adæquatus, supernè quidem ovium, infernè verò agnorum corporibus.

Secundò.

Tertiò, Sanchez cenſet dentes primores, quia diductis labiis apparent, ideoque latiores videntur ceteris, cenſeri quaſi matres; laterales verò, & finales, quia minus apparent, ideoque minùs videntur lati, cenſeri quaſi agnos, q. d. Sicut matrem comitantur agni gemelli, unus enim ad latus matrem comitatur, alter eam ſequitur à tergo, ſic primoribus dentibus, quæ quaſi matres videntur, ad latus adnati ſunt laterales, qui quaſi agni matrem comitantur, ac à tergo ſequuntur molares, qui quòd minùs appareant, minores (licèt revera maiores ſint) videntur, ideoque agnis matrem ſequentibus comparantur.

Tertiò.

Quartò, & magis appoſitè duplex eſt ordo dentium. Alii enim ſunt ſuperiores, alii inferiores, ac ſuperior quiſque inferiori ſibi ſubdito ita æquè reſpondet, & incumbit, ut quaſi gemellus cum eo fœtus ex eadem mandibulæ radice, quaſi matrice prognatus videatur; hi ergo dentes vocantur *matimoth*; id eſt, gemellizantes, id eſt, gemellus fœtus imitantes, iiſque perſimiles. Pari modo dentes primores primoribus, eiſque vicini canini caninis, æquè ac medii mediis, atque ultimi ultimis, putà molares molaribus utrimque ſibi oppoſitis ex æquo reſpondent adeò ut planè æquales gemelli eſſe videantur: *Et ſterilis non eſt in eis*, q. d. Non eſt in matrice dentium, putà in mandibula, locus, qui non dentiat, id eſt, dentem ſuum producat. Hebr. *Non eſt orbus in eis*. q. d. Non eſt locus mandibulus, qui ſuum dentem, quem primitùs produxerit, perdiderit, illoque ſit orbatus. Eſt metaphora poëtica. Similibus enim utuntur poetæ etiam Græci, & Latini, præſertim bucolici, ut Theocritus & Virgilius.

Quartò.

Quintò, & planiſſimè dentes ſponſæ comparantur non gregibus, ſed dentibus gregum ſive ovium tonſarum, quæ gemellos nutriunt fœtus, quia dentes illarum, ut initio dixi, videntur ceteris accutiores, & validiores, utpotè quibus, & famem ſuam, quam ob frigus tonſionis maiorem ſentiunt, ſatiare, ac inſuper gemellos fetus quos genuerunt ſuſtentare & lactare debent, q. d. Sponſa valida adeò validos habet dentes, ut iis cibum carpere & digerere poſſit, non tantùm ſibi, ſed & ſuis gemellis fetibus ſufficientem. Hæc de cortice litteræ, nunc de ſenſu medullæ.

Quintò, & Planiſſimè

PRIMUS SENSUS; ADÆQUATUS.

De Chriſto, & Eccleſia,

DEntes tum cibum digerunt, tum vocem, & ſermonem diſtinguunt, & articulant *concentu quodam excipientes ictum linguæ*, ait Plinius libr. 7. cap. 16. Quare repræſentant Doctores Eccleſiæ & magiſtros fidelium, qui eos in fide, & pietate inſtruunt. Hi enim Primò, velut dentes, doctrinam Chriſti quaſi cibum dividunt, & maſticant, ut eandem in ſtomachum Eccleſiæ traiiciant. Prima enim cibi concoctio fit in ore per dentes, eſtque ipſa maſticatio, quæ facit, ut ſecunda concoctio, quæ in ventre, & ſtomacho fit, ſit facilis. Quocirca medici, velut ſanitati perutile ſuadent, ut cibus non deglutiatur per bolos devorando, uti faciunt lupi, ſed priùs benè maſticetur, & comminuatur ore, itaque digeſtus traiiciatur in ſtomachum. Hinc dentes ultimi molares vocantur, eò quòd cibum inſtar lapidum molarium molant, & conterant, & quaſi in farinam redigant. Unde Sanctus Auguſtin. libro 2. de Doctrina Chri-

Dentes ſunt Doctores. Primò.

ſtiana cap. 6. docet per dentes notari ſanctos homines & perfectos: *Quorum*, inquit, *vita & moribus, Christi Eccleſia de quibuslibet ſuperſtitionibus præcidit eos, qui ad ſe veniunt, & imitatione bonorum quodammodò ſibi incorporat; qui boni, fideles, & veri ſervi Dei deponentes onera ſæculi, tamquam grex tonſurum, ad ſanctum Baptiſmi lavacrum venerunt, atque inde aſcendentes conceptione ſancti Spiritus fœtum dant geminæ charitatis, Dei, & proximi.*

Secundò. Secundò, ſicut matrea vel nutricea eſcam ſolidiorem dentibus præmandunt, extenuant & liquidam efficiunt, itaque in os infantis dentibus carentis ingerunt: ita Doctores ſolidiora fidei myſteria ita explicando reſolvunt, ac plana & liquida reddunt, ut rudes & pueri ea capere & intelligere queant.

Tertiò. Tertiò, ſicut dentes ea, quæ dura ſunt, emolliunt; quæ acerba, dulcorant; quæ faſtidioſa, temperant & concinnant, ut lactea & ſuavia eſſe videantur: ſic prædicatores & magiſtri virtutum illa, quæ in Chriſtianiſmo aſpera & horrida ſunt, ſua blandiloquentia extenuando & honeſtando, jucunda & grata efficiunt. Quid aſperius cruce, mortificatione, & martyrio? & tamen magiſtri fidelium hæc ſuis dentibus quaſi maſticando, eadem fidelibus ſuavia & deſiderabilia reddunt.

Quartò. Quartò, hi non ſunt canini, nec lupini, nec etiam leonini, qui cibis, quos mandunt, intolerabilem fœtorem & nauſeam aſſlant, teſte Ariſtot. lib. 8. de Hiſtor. animalium cap. 28. ſed ovini & agnini, putà ſimiles gregibus ovium tonſarum & lotarum, quia illarum adinſtar, non tantùm ſpurcitiem & maculam omnem, ſed & lanam ſuperfluam omnem à ſe tondendo, id eſt, mortificando reſecuerunt, hoc eſt gulam, libidinem, avaritiam, & ſtudium omne rerum terrenarum à ſeſe abiecerunt, ac quaſi pœnitentia loti, candidi & mundi cæleſtem nitorem præ ſe ferunt, eumque diſcipulis ſuis inhalant & aſpirant. Unde Theodor. Dentes tui, id eſt, Doctores tui, inquit, ò Eccleſia, adeò puri & ab omni ſuperflua diſputatione, atque iocis, & ſcurrilitate, & mendacio, verborumque obſcœnitate mundi atque integri ſunt, ut iis videantur ſimiles, qui recens ſalutari baptiſmate digni ſunt habiti, ſimiles gregibus tonſarum quæ aſcenderunt de lavacro.

Hinc ſicut oves tonſæ abluendæ ſunt aqua marina, vel pluviali cui ſal ſit inditum, uti vult Columella lib. 7. cap. 4. ſic Doctores mollitiem omnem à ſe tale aſperitatis, crebræque pœnitentiæ & mortificationis defricent, ac vitam auſteram agant, quæ fidelibus ſit exemplum vitæ continentis, ſanctæ, & aſperæ.

Quintò. Quintò, dentes ſunt animalium arma, quibus mordendo ſe ſuoſque tuentur, ac hoſtes laceſſunt prædamque prehendunt, ideoque duri ſunt, fortes, & oſſei. Unde Ariſtot. lib. 4. de Partibus animal. cap. 11. *Mordendi*, ait, *ſecandique officium dentis eſt.* Hinc & animalia pugnatia, vel exertos habent dentes, ut apri; vel ſerratos & pectinatim conſtipatos, ut leones, pantheræ, canes; vel certè natura ſuperiores dentes in cornua commutat, uti facit bobus, bubalis, arietibus, hircis. Quocirca animalia cornuta carent ſuperiore dentium ordine, quia horum materiam Deus in cornua, quæ validiora ſunt arma, transfudit, ut docet Ariſtot. lib. 2. de Hiſtor. animal cap. 1. Sic pariter prædicator dentibus ſuis mordeat hæreticos, uſurarios, cæteroſque improbos; nec ullum licèt potentem vereatur, ſed ei, cùm opus eſt, inſtar apri dentes oſtendat. M. Curtius cum dentibus natus eſt, ideoque Dentatus cognominatus eſt, ait Plinius lib. 7. c. 16. ita dentatus ſit concionator, cùm vitia inſectatur.

Cornuta animalia ſuperiore dentium ordine carent.

M. Curtius cum dentibus natus inde Dentatus dictus.

Sextò. Sextò, dentes omnes inhærent capiti, ab eoque omne ſuum robur accipiunt; ſic Doctores inhærent Chriſto, ab eoque omnem ſuam docendi dicendique vim hauriunt. Hinc dentes, ſi è maxilla luxentur, vel corrumpantur, & putreſcant, non tantùm ſe, ſed & vicinos inficiunt, perduntque; imò ſuum fœtorem & putredinem cibo affricant: ſic pariter Doctores, ſi à Chriſto, Chriſtique doctrina & lege diſcedant, incidunt in errores & malos mores, quibus ſe & diſcipulos inficiunt & corrumpunt.

Septimò. Septimò, triplex eſt dentium ſeries: primores enim acuti ſunt, medii lati, ultimi latiores: primores cibum ſecant, ideoque tomici à Græcis vocantur, ait Celſus lib. 8. cap 1. medii comminuunt, ultimi molunt & quaſi in tenuiſſimam farinam vertunt; unde & molares nuncupantur: ſic Do-

A ctores nonnulli doctrinam ſacram explicando incidunt, alii magis eam explanando comminuunt, tertii eam planè quaſi conterendo commolunt.

Octavò, animalia, quæ denſos & conſtipatos habent dentes longæva ſunt, diuque vivunt; quæ verò raros & laxos brevis ſunt ævi & vitæ, ut docet Ariſtot. in Problem. ſect. 10. numer. 47. qui & cauſam addit, quòd dentes rari indicium ſint denſum eſſe os capitis, ideoque *Cerebrum*, inquit ipſe, *invalidum eſt, quia minus ſit reſpirationibus opportunum, itaque celeriter putret, ut quod ſua natura humidum ſit. Nam & cetera, quæ non moventur neque exhalant, facile corrumpuntur.* Dentes ergo denſi vel rari, ſymbolum & cauſa ſunt longi vel brevis ævi & vitæ: ſic ubi multi ſunt prædicatores, rectè inter ſe in eadem fide & charitate connexi & conſtipati, ibi vivit, vigetque fides, pietaſque Chriſtiana: ubi verò pauci ſunt, nec inter ſe ſatis connexi, ſed in doctrina & moribus diſcordes ac ſibi invicem adverſi, ibi certa imminet religionis ruina & interitus.

Octavò. Animalia, quæ conſtipatos ſive denſos habent dentes diu vivunt.

Nonò. Nonò, & maximè, ſicut oves validæ geminos pariunt fœtus, ac ad eos alendum, validos habent dentes, quibus

B validè herbam incidant, carpant, & maſticent, quæ ſufficiat non tantùm ipſis, ſed & gemellis ipſorum fœtibus nutriendis, ſic prædicatores egregii valida polleant dicendi docendique vi, qua gemellos, id eſt, plures ſpirituales filios Deo procreare, lactare, & robuſtos efficere valeant: quare in eis nullus eſt ſterilis, ſed omnes fœcundi & fertiles.

Porrò per dentes ſignificari Doctores & prædicatores, docent Caſſiodor. S. Greg. Beda, Juſtus, Aponius, Philo, Anſelmus, ac S. Auguſt. lib. 2. de Doctrina cap. 6. Audi S. Gregorium: *Dentes bene ſancti prædicatores vocantur, quia dum ſanctam Scripturam exponendo minoribus fratribus elucidant, quaſi panem parvulis, tamquam matres filiis, commaſticant, quo infirmi ad fortiora convaleſcant. Hi nimirum bene ſicut grex tonſarum, quæ aſcenderunt de lavacro, eſſe dicuntur, quia dum ſe a peccatis omnibus in Baptiſmo ablutos eſſe recordantur, libenter onera mundi deponunt, ut ad cæleſtia conſequenda & prædicanda quò liberiùs, eò faciliùs gradiantur. De quibus ſubditur. Omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter illas. Gemellos fœtus omnes ſancti prædicatores habent; quia dum in duobus præceptis charitatis cæteris homines*

C *ſupereminent, geminam dilectionem prædicant, & in ea duos populos Judaicum & Gentilem gignere non ceſſant. Inter quos nullus eſt ſterilis, quia profectò prædicator non eſt dicendus, ſi filios ſpirituales gignere contemnit.* Huc accedit Gregor. Nyſſen. hom. 7. qui notat in dentibus hiſce myſticis, id eſt, in prædicatoribus requiri: Primò, ut ſint tonſi, hoc eſt, nudati pondere terreno. Secundò, ut lavacro conſcientiæ ſint puri & nitidi. Tertiò, ut ſemper profectum aſcendant. Quartò, ut in nullo genere virtutis & exercitio ſint ſteriles, ſed in quolibet fœcundi & fertiles, gemellos verò, quos parere ii debent, dicit eſſe animæ impatibilitatem, & vitæ corporalis honeſtatem. Hæc Nyſſenus. Porrò per gemellos fœtus Charitatem Dei & proximi accipiunt Beda, Caſſiodor. S. Greg. S. Auguſtin. in pſalm. 3. utrumque enim auditoribus ingenerare debent boni prædicatores. Secundò, Theodoretus accipit Contemplationem & Actionem: nam ſi illa præcedit, hæc alacrior & robuſtior illius veſtigiis inſiſtit. Tertiò, alii appoſitè per gemellum partum accipiunt Exemplum vitæ & Doctrinam verbi: prædicator enim alios parit filios Chriſto per ſanctitatem vitæ, alios per vim dicendi. Ita S. Augu-

Gemelli fœtus Charitas Dei & proximi.

Actio & contemplatio.

D ſtin. in pſalm. 3. Tres Anonymi apud Theodor. ac S. Bernard. ſerm. 63. inter parvos: *Præcedit*, inquit, *Exemplum, Doctrina ſequitur eius germanus frater, ſicut agnus gemellus unus comitatur vel præcurrit matrem, alter eundem ſequitur.* Quartò Richard. de S. Victor per dentes accipiens diſcretionem, geminum eius fœtum ſive fructum aſſignat, quòd per eam homo tam adverſo, quàm proſpero ſtatu benè uti novit, & ex utroque proficit; item quòd & intùs cogitationes regat, & foris opus prudenter diſponat.

Exemplum & Doctrina.

Proſperitas & adverſitas.

Moraliter notent hìc prædicatores, ſe gemellos debere parere Chriſto, nec eſſe ſteriles; quare non ſtudeant elegantiæ, ſed ſpiritui & affectui excitando, ut planctum moveant, non plauſum, ne audiant maledictionem à Deo Joachim regi intentatam. Jerem. 22. 30. *Scribe virum iſtum ſterilem, virum, qui in diebus ſuis non proſperabitur.* Rurſum ſicut dentes primi, qui tomici

Digitized by Google

mici dicuntur, utile à noxio reſecant; ſic receſet & concionator, ut ſciat quid hoc illoque loco & tempore, coram talibus dicat, vel tacere expediat, quod Apoſtolus vocat *ὀρθοτομεῖν*, id eſt, rectè ſcindere, vel ſecare verbum veritatis: *Sollicite*, inquit, *cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tradentem* (Græcè *ὀρθοτομοῦντα*) *verbum veritatis*. 2. Timoth. 2. vide ibi dicta.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Dentes animæ ſanctæ ſunt meditatio & conſideratio.

DEntes animæ ſanctæ ſunt meditatio, conſideratio, & conſultatio, qua rem quam agere deſtinat, priùs maturè conſiderat, maſticat, ruminat, & circumſpicit; tum ne quid in ea mali vel periculi lateat; tum ut modos eam prudenter & feliciter exequendi, ac remoras avertendi excogitet. Rurſum, ſicut prædicator, per concionem populo perſuadet ſtudium virtutis; ſic anima ſibi ipſi perſuadet ſtudium rei arduæ per meditationem. Meditatio ergo eſt quaſi privata concio. Meditans igitur imitetur concionatorem, ut, quod hic agit apud populum, hoc ipſe agat apud voluntatem ſuam, ſcilicet proponat ei illas rationes & motiva, quibus ſcit illam permotum iri ad rem, quam ipſi perſuadere vult, capeſſendam: eſto in ſe moleſta ſit, difficilis & ardua, uti eſt mortificatio & martyrium. Jam meditationi & conſiderationi facile eſt novem analogias dentium, quas in primo ſenſu aſſignavi, mutato nomine Doctrinæ in nomen piæ meditationis, accommodare, ac præſertim, quòd ipſa inſtar dentium rem quaſi incidendo comminuat & explanet, ut quidquid in ea eſt boni vel mali cernatur. Ad hæc quòd ſicut dentes capiti inhærent; ſic meditatio & conſultatio Chriſto, Chriſtique invocatione, ope & gratia nitatur oportet. Rurſum, ſicut dentes in ſe ſunt puri, candidi, omniſque ſordis expertes; ſic conſultatio omni ſiniſtro affectu & paſſione carere debet, ſolumque rectæ rationis dictamen, Deique lumen tueri. Inſuper ſicut dentes è molli gingiva prodeuntes, oſſei, durique evadunt, ut nec igne comburi queant, ſic conſultatio prudens rem è tenui debilique principio ad tantam molem tantumque robur perducit, ut nulla vi ſuperari queat; quin & gemellos fœtus, id eſt, pulcherrimos, maximoſque fructus producat. Nihil enim in ea eſt ſterile, ac nulla cogitatio fructus expers. Ita tres Anonymi apud Theodoret. Nyſſen. hom. 7. & S. Ambroſ. ſerm 16. in pſalm. 118. Huc accedit Richard. de S. Victor. qui per dentes accipit diſcretionem ſpirituum: *Cognoſcenda eſt*, inquit, *diſcretio ſpirituum; dum enim omnia donorum animi dijudicas & diſcutis, quaſi quibuſdam dentibus diſcretionis ea conteris, & comminuis. Hi ſunt dentes ſponſæ, qui aſſimilantur gregibus tonſarum ovium: detonſiones ſunt innocuæ cogitationes exteriora abſcindentes, ſcilicet amorem terrenorum & deſiderium habendi prudentiam ſæculi. Porrò dum diſcretio poſt innocentiam & mundanorum abjectionem, atque propriæ voluntatis mortificationem per compunctionis gratiam mundatur, atque ad ſpiritalem intelligentiam & diſcuſſionem eruditur, de lavacro aſcendere meritò perhibetur.* Geminum deinde diſcretionis fœtum, ſive fructum aſſignat, quem paulò antè retuli.

Quocirca aptè S. Bernardus ſerm 63. inter parvos, per dentes accipit religioſos: hi enim vacant orationi & meditationi, ac conſequenter prædicationi: quò enim quis per meditationem ardentiùs amorem virtutis & odium vitii in mente imbibit, eò efficaciùs illud ipſum per os & dentes ad populum eloquitur, illique perſuadet. Quare religioſi orationi & meditationi dediti, evadunt optimi & efficaciſſimi concionatores, uti experientia docet. Audi S. Bernard. qui primò tredecim dotes dentium ita recenſet:

Dentes ſunt religioſi ab tredecim analogias.

Dentes candidi ſunt & fortes, carnem non habent, carent corio; nihil intra ſe pati poſſunt, non eſt dolor ſicut dolor eorum, clauſi ſunt labiis, ne videantur; indecens eſt enim videantur, niſi ridendo; toti corpori maſticant cibum; nullum inde ſaporem habent; non facilè conſumuntur; per ordinem poſiti ſunt, ſuperiores alii & alii inferiores; & cùm inferiores moveantur, ſuperiores nunquam. Ac deinde primas quinque ex ordine, ita religioſis & monachis accommodat: *Quid*

A *enim illis candidius, qui totius immunditias ſpurcitiæ evitantes, cogitationum, ſicut actionum peccata deplorant? quid fortius illis, quibus tribulatio pro ſolatio, contumelia pro gloria, inopia pro abundantia ducitur? iſti carnem non habent, quia in carne carnem obliti audiunt ab Apoſtolo: Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu. Corio carent: quia nitorem & diſtenſionem mundanarum ſollicitudinum non habentes, in pace in idipſum dormiunt & requieſcunt. Nihil movari intra ſe patiuntur, quia nec modicum quidem offendiculum tolerabile reputant, aut intra ſe, aut in conſcientiis ſingulorum.* Deinde mox ſequentes quinque dentium analogias proſequens, eaſdem ita religioſis adaptat: *Non eſt dolor ſicut dolor eorum: quia nihil tam horrendum & horribile eſt, ſicut murmur & diſſenſio in congregatione. Clauſi ſunt labiis ne videantur; ſic & nos materialibus vallis circumcingimur, ne ſæcularium oculis & acceſſui pateamus. Indecens eſt ſi appareant, niſi interdum forte ad riſum: quia nihil turpius, quam monachus per urbes & caſtella diſcurrens, niſi eum illa*

B *cogit, quæ operit multitudinem peccatorum. Charitas enim riſus eſt, quia hilaris eſt. Læta quidem, non tamen diſſoluta. Toti corpori maſticant cibum dentes; quia ipſi pro toto Eccleſiæ corpore, videlicet tam vivis, quàm mortuis, orare ſunt conſtituti. Nullum inde ſaporem habere debent: nullam ſibi gloriam aſſignare, ſed dicere cum Propheta: Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Non facile conſumuntur, quia quantò annoſiores tantò ferventiores, & eò rapidius currunt, quo viciniùs appropinquant ad palmam.* Denique tres ultimas dentium proprietates ad ordinem & ſitum eorum ſpectantes, ſic iiſdem aſſignat: *Per ordinem poſiti ſunt; ubi enim aliquid ordinatum eſt, hic non eſt, ubi cibus & potus, vigilare & dormire, laborare & quieſcere, ambulare & ſedere, & cetera omnia in numero & menſura & pondere conſiſtuntur. Superiores & inferiores ſunt; quia inter nos prælati & ſubditi ſunt, & ſic ſuperiores inferioribus junguntur, ut inferiores à ſuperioribus non diſcordent. Cum autem moveantur inferiores, ſuperiores nunquam moveri debent; quia etſi ſubditi quandoque turbentur, prælatorum eſt in mente compoſita*

C *perdurare. Sicut greges tonſarum, inquit: quia bene monachi tonſis ovibus comparantur: quia reverà tonſi ſunt, quibus nec corda, nec corpora, nec aliquid mundanum in proprietate relictum eſt. Quæ aſcenderunt de lavacro. Lavacrum baptiſmus eſt, de quo aſcendit, qui ad celſitudinem vitæ perfectionis intendit. Deſcendit autem, qui ſe vitæ mancipat inhoneſtæ. Omnes gemellis fœtibus: quia & verbo pariunt & exemplo.*

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

B. Virgo Doctrix Apoſtolorum.

CUncta hæc jam dicta præ omnibus conveniunt B. Virgini, quæ candidiſſimos habuit dentes, quia innocentiæ fuit magiſtra, ait Rupertus. Ipſa enim Doctrix fuit

D Apoſtolorum, ceterorumque fidelium; ideoque aſſiduè meditationi vacabat: mente ergo concipiebat duos fœtus gemellos, ſcilicet divinitatem & humanitatem filii ſui, cujus operationes & myſteria, quæ audiebat & oculis cernebat, perpetuò mente revolvebat & ruminabat; juxta illud: *Maria autem conſervabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo.* Luc. 2. 19.

B. Virgo prima virginitatis vexillum extulit.

Rurſum B. Virgo vitam egit religioſiſſimam in ſumma caſtitate, paupertate, & obedientia. Nam ipſa mortalium prima virginitatem ſuam Deo dicavit, itaque prima virginitatis vexillum extulit, quod deinde ceteræ virgines ſecutæ ſunt, uti docet S. Auguſtinus lib. de Virgin. cap. 4. & S. Bernardus ſerm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum.* Jam paupertatem ejus, & præſepe, & duo pulli columbarum & cetera multa demonſtrant: Obedientia verò ipſum conjugium, quod eam viro ſubjiciebat, cùm eſſet ipſa & ſanctitate & ſapientia tantò ſuperior, nec marito ad prolem, utpote ex Spiritu ſancto concipiendam indigeret, ſed tantum ad exercitium obedientiæ. Quocirca ipſa omnes religioſos ordines, putà Carthuſianos, Præmonſtratenſes, Ciſtercienſes, Dominicanos, Franciſcanos ac Societatem Jesu inſtituit, ut ex annalibus ſingulorum docet noſter Hieron. Platus libr. 1. de Bono ſtatus relig. cap. 34. ideoque religioſorum omnium, velut ſuam

ſuum

Digitized by Google

ſuarum proliom ipſa eſt tutelaris & patrona, uti plurimis eaemplia declaravic. Quocirca B. Virgo gemellos edidit fœtus, quia ſuo eaemplo & verbo docuit ſervare tam præcepta, quàm conſilia Evangelica. ita Rupertus.

V*ERS.* 3. *Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce.*

HEbraicè *nave*, id eſt, *pulchrum*, Septuag. *Sicut funiculus coccineus* (S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 18. *reſticula coccinea*. Aquila *e cocco*) *labia tua, & eloquium tuum decorum*. Hebr. *chut*, & filium, & funiculum, & vittam ſignificat. Unde Vatablus vertit: *Labia tua ſimilia ſunt filo coccineo*. Per vittam ergo ſimul intellige filium quod vitam inferiùs circa collum ſtringit, illique adſtringit.

Recto naturæ ordine à laude oculorum ad laudem capillorum, inde dentium, mox oris & labiorum deſcendit. B Vittæ comparat os & labia ſponſæ, ut indicet illa non nimis prominere & extare, ſed modica & decenti rotunditate arcuata, quaſi filo vel funiculo coccineo, id eſt, rubeo circinata, ut decorè dentes claudant. Hæc enim tria ſunt, quæ labia commendant: primò, ſitus ſi non ſint oblonga, craſſa, extantia, aut hiantia, ſed gracilia, rotunda & ſibi invicem decore compacta inſtar vittę: ſecundò, color, ſi non ſint nigra, vel lutea, aut pallida, ſed coccinea, id eſt, vermiculantia & ſanguineo quodam rubore cum dignitate ſuffuſa, qualia à poetis vocantur purporea & roſea: hæc enim virginalem pudorem & decorem repręſentant: tertiò, clauſura, ſi inſtar vittæ, ne diffluat, funiculo colligata ſint & conſtricta, ne quo hiatu dentes pareant.

Tria labiorum ornamenta.

Notat ſilentium ſimul & gratiam in loquendo, q. dicat Sponſa labia habet clauſa, & ſilentii eſt amans, at ubi labia aperit, mira id facit gratia, quare ſive labia claudat, ſive aperiat, illa exhibet pulcherrima: &, id eſt, idcircò, *eloquium* ejus *eſt dulce*, Hebr. *decorum* quia miram in dicendo habet venuſtatem, ordinem, diſcretionem, gratiam, ut ſemper ſervet τὸ πρέπον, quod Cicero, imò S. C Auguſt. magnoperè in oratore commendat. Hoc enim ſermoni & venuſtatem, & pondus, & dignitatem, majeſtatem conciliat.

Alludit ad funiculum coccineum, quem Rahab hoſpita, recipiens exploratores à Joſue ſubmiſſos in urbem Jericho, ea feneſtra ſuſpendit, ut eo ſigno Hebræi vaſtantes urbem, domum ejus illæſam ſervarent. Joſue 2. 18. Ita Theodor. Philo, & Juſtus. Unde R. Salomon cenſet labia ſponſæ comparari funiculo coccineo, ut eo ſignificetur illa eſſe fidelia in promiſſis, ut id, quod promittit, certò præſtet, ſicut ſecuritatem, quam Rahab & exploratores ſibi reciprocè promiſerunt, eamque filo coccineo ſignificarunt, utrimque exactè ſervaverunt.

Alludit funiculum coccineum Rahab.

PRIMUS SENSUS:

ADÆQUATUS.

De Christo & Eccleſia. D

PEr labia æquè ac per dentes (utriſque enim formatur vox & ſermo) notantur Doctores & prædicatores Eccleſiæ, inquit Caſſiod. S. Gregor. Beda, Aponius, Iuſtus Philo Carpath. & Anſelm. quorum ſermo debet eſſe inſtar vittæ: Primò, ut ſit tenuis, planus & facilis, non verborum elegantia, fuco & pompa ſuffartus. Secundò, colligatus, connexus, & conſtrictus, ut non temerè, quidquid in buccam venerit, effuciat, quod Deum vel proximum offendat, ſed tantùm dicat, quæ antea prudenter mente quaſi Deo grato, & hominibus utilia hic & nunc fore, præmeditatus eſt, rectoque ordine diſpoſuit & connexit, quæ verò tacenda ſunt, ſubticeat. Tertiò, ſicut vitta conciona eſt & elegans, & affabrè contexta, ſic ſermo concionatoris aptam habeat texturam, concinnus ſit, ſuavis, & gratus, ut mulceat, teneatque auditores, nec diſcedere permittat, ait Theodor. ſed inſtar retis & vittæ

Virtus eſt prædicator *Primò.* *Secundo,*

A reticulatæ homines, ceu piſces ad ſe trahat, ac è mari concupiſcentiæ avulſos Chriſto adſtringat. Quartò, labiorum ſermo ſimilis ſit vittæ coccineæ, quæ ſanguinei eſt coloris, hoc eſt, tinctus ſit ſanguine Chriſti, quem concionator quotidie in Miſſæ ſacrificio haurit, ut cum Paulo non ſe, ſed Chriſtum crucifixum prędicet. Ita Theodoret. Nyſſen. S. Thom. Caſſiodor. Beda, Anſelm. & S. Ambroſius in pſal. 117. ſer. 18. verſ. 4. qui ait: *Sicut reſticula coccinea labia tua, quia in cocci ſpecies ignis, & crucis dominica ſanguis irrutilat: Coccinea labia Domini, quæ paſſionem propriam loquebantur.*

Tertiò. *Quartò.*

Audi Theodoretum, qui cenſens alludi ad funiculum Rahab, ut dixi, ſic ait: *Signum hoc ſponſus in ore ſponſæ, tamquam in feneſtra collocatum intuetur dicens: ſicut funiculus coccineus labia tua; ac ſi dicat: Duxit colorem ex ſanguine meo os tuum, & verba profert veritatis, quibus tamquam funiculo quodam capiuntur auditores, & venantur: nam eloquium tuum eos demulcet & retinet, nec diſcedere permittit, ſed labiis tuis cogit inſervire.*

B Hic accedit Aponius, qui prædicatores vittæ coccineæ aſſimilari cenſet, *quia*, inquit, *quod prædicant teſtimonio martyrum confirmant*, ut qui legi, quæ ſibi obedientibus vitam æternam repromittit, non credit, teſtimonio martyrum qui pro ea ſanguinem fudere, credat; ſicque eo quaſi vita incredulos conſtringunt.

Rurſum, ſermo ſit inſtar vittæ coccineæ, id eſt, rubeat imò ardeat charitate, ut non niſi Dei & proximi amorem ſpiret & exhalet, ut quidquid loquitur ore, ex corde charitatis prodeat. Ita S. Gregor. Caſſiod. Beda. Audi S. Gregorium: *Iidem prædicatores labia Eccleſiæ dicuntur, quia nimirum per eos populis præcepta vitæ loquitur, qui bene ſicut vitta dicuntur, quia dum fluxas cogitationes in cordibus hominum ſuis prædicatoribus reſtringunt, quaſi ſparſos crines ne immoderatè diffluant, reprimunt. Sed quid eſt, quòd non tantùm vittæ, ſed coccineæ comparantur, niſi quia per coccum flamma charitatis intelligitur, qua illi ardeat & per illos accenduntur? Per quos eloquium ſanctæ Eccleſiæ dulcoratur, quia dum, quæ dicunt, faciunt, prædicationes ſuas hominibus quaſi ſapidas eſcas apponunt.*

Coccus eſt charitas,

C Quocirca prædicator diſſidentes & diſcordes inter ſe & cum Deo mutuo amore unire, & inſtar vittæ conſtringere ſatagat. Hoc enim unum eſt è primis prædicatoris officiis: Ita Nyſſenus hom. 7. qui cum Septuag. legens, *funiculus coccineus labia tua*, ſic explicat: *Funiculo ſignificatur concordia & charitas, ut ea tota in funiculo ſit una & eadem catena ex diverſis filiis contexta, per coccinum autem ad ſanguinem Chriſti, per quem redempti ſumus reſpicitur, quatenus illa confeſſionem habeat in ore ejus, qui nos ſuo ſanguine redemit.*

Diſcordes unire unum è primis concinnatoris muneribus

Rurſum tres Anonymi apud Theodor funiculo cenſent notari menſuram ſermonis, hunc enim ſua prudentiæ menſura metiendum eſſe, ſicut funiculo rerum longitudinem dimetimur, quod ſi fiat, eloquium erit dulce & decorum. Ex adverſo Pſellus funiculo, id eſt, ſilentio os claudendum aſſerit: *Per funiculum*, inquit, *ſilentii donum accipe, per eloquium verò decorum, divinam prædicationem, ac ſi dicatur: Tu gratia taciturnitatis ſic excellis, ut nihil ſuperfluum nihil abſurdum excidat è labiis tuis, ſi quid enim aliquando vis loqui, quæ ad fidei promulgationem doctrinamque pertinent, loqueris.*

D

Et eloquium tuum dulce.

MErito, ait Richard. de S. Victore, *devotæ animæ dulce eſt eloquium & delectat, gratum eſt & ædificat, quia procedit ex charitate, & profluit ex ſeata gratia, guſtat enim quoniam ſuavis eſt Dominus, unde dulcedinem, quam experitur, refundit, & plenitudinem, qua fruitur, eructat; quia repletum eſt cor ſpiritualibus deliciis, eructat ſeris verbum bonum dulcedinis, conſolationis, inſtructionis, admonitionis. Cordis promptuaria plena ſunt his divitiis, eructantia ex hoc dono gratiæ in illud, ex hac meditatium ſpirituali in illam.*

SE-

SECVNDVS SENSVS,

PARTIALIS:

De Chriſto & anima ſancta.

LAbia animæ ſanctæ ſunt inſtar vittæ coccineæ, cùm ardentem ad Deum effundunt orationem. Vitta ergo coccinea eſt oratio: Primò, quia inſtar cocci rubet & ardet; tum ſanguine Chriſti, per cujus merita exaudire ſe poſtulat tum amore & deſiderio rei, quam petit conſequendæ: Oratio enim ex intimo corde, cordiſque affectu manare debet, ac ex corde in os & labia erumpere.

Secundò

Secundò, ſicut vitta caput tegit, ornat, & ſtringit; ſic oratio mentem ornat & protegit, eamque & à cogitationibus terrenis reſtringit, ac Deo & Chriſto aſtringit, ut orans per labia videatùr quaſi oſculari Deum, eumque ſtringere, ac quaſi ligare & cogere, ut præſtet id, quod ipſe poſtulat. Deus enim paſcitur & oblectatur devotione, humilitate, amore, & efficaci ardore orantium, gaudet ſtringi quaſi & cogi, *Vis hæc illi grata eſt*, ait Tertul. de Orat. Unde ipſi eorum eloquium eſt dulce, gratum, atque pulchrum.

Tertiò.

Tertiò, ſicut vitta coccinea ſub collo aſtringitur funiculo coccineo, ſic oratio aſtringitur charitate, ut nil petat, niſi quod charitas Dei, vel animæ propriæ, aut proximorum poſtulat. Charitas enim eſt quaſi funiculus conſtringens & uniens ſibi, tum ceteras omnes virtutes, tum ceteros homines, ipſumque Deum. Hinc Chald. vertit: *Et labia ſacerdotis magni deprecabantur in oratione in die propitiationis coram Domino, & verba eius avertebant peccata Iſrael, quæ ſimilia erant vittæ coccineæ, & dealbabant ea, ſicut lanam mundam.*

Labia ergo animæ ſanctæ, quæ ſponſa eſt Chriſti, ſive cum Deo, ſive cum proximis ſermocinantis. ſint coccinea id eſt, rubea & corallina, putà charitate plena, ut non tam ipſi, quàm amor in eis; ipſaque charitas per os earum loqui videatur.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

IN *labiis tuis* ait Rup. *confeſſio & pulchritudo eſt, in labiis tuis ſanctitas & magnificentia eſt. Illa Deo fuit muta, tu autem magnificaſti Dominum mente ardentiſſima, voce ſuaviſſima, & hæc eſt vitta coccinea, quia charitas eſt ignea; qua bene cum eo ligata ſic Deo adhæſiſti, ut unus cum eo ſpiritus ſis. Hinc eloquium tuum dulce, quia videlicet ex abundantia cordis os loquitur, & dulcedinem quæ abundat interiùs, ſapit ſermo, qui redundat exteriùs.*

Deinde funiculum Rahab myſticè explicans, & B. Virgini adaptans iſta ſubiungit: *Ecce Rahab meretrix dulcis eloquii tui vittam coccineam, ſive funiculum coccineum, in feneſtra ſua ligavit: ſignum ſuæ fidei, quòd nuntios Joſue ſive Jeſu ſuſceperit, atque ſalvaverit; dum Eccleſia quondam peccatrix & idololatriæ meretricie ſordida dulce eloquium tuum, quo magnificavit anima tua Dominum, pignus ſuæ ſalutis jugiter perſonat, & omnem doctrinam Euangelicam, in qua ipſos Apoſtolos tua ſine dubio labia confirmaverunt, integra ſemper fide prædicat. Et de omni quidem anima quæcumque diverſa ſentientes ad unitatem ſua prædicatione conſtringit, ut idipſum dicant omnes, & hoc agit incharitate & fide non ficta; verum eſt dicere, quia labia eius ſicut vitta coccinea, ſed in iſta gratia ceteris omnibus es incomparabilis poſt me dilectum tuum, cui ſpecialiter Spiritus in pſalmo dicit, diffuſa eſt gratia in labiis tuis.*

Labia Deiparæ qualia?

Denique labia B. Virginis ita ex S. Epiphanio depingit Nicephor. lib. 2. Hiſtor. c. 23. *Labia florida & verborum ſuavitate plena.* Et paulò antè: *Erat omnibus in rebus honeſta, gravis, pauca admodum, eaque neceſſaria loquens, ad audiendum facilis, & per quàm affabilis, honorem ſuum & venerationem omnibus exhibens, &c. decenti dicendi libertate adverſus homines omnes uſa eſt, ſine riſu, ſine perturbatione, & ſine ira maximè.*

VERS. 3. *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ abſque eo quod intrinſecus latet.*

PRo *fragmen* Hebr. eſt *pelach*, id eſt, diviſio, pars, fruſtrum, fragmen. Quare minùs rectè Aben Ezra (& antiqua Rabbinorum interpretatio Hiſpanica, ait Sanchez) non fragmen, ſed florem mali punici, qui ſummè rubet, & pulcherrimus ruboris cyclus videtur, interpretatur, quia ipſe pro *pelach*, legit פרח *perach*, id eſt, flos.

Malum punicum unde dicatur.

Malum punicum eſt granatum. Dicitur punicum, quòd à Pœnis, id eſt, Carthagine ſit illatum. Granatum, à granorum, quibus refertum eſt, multitudine; vel quod in regno Granatenſi abundet. Unde Plinius lib. 13. cap. 19. *Circa Carthaginem*, ait, *punicum malum cognomine ſibi vendicat* (Africa,) *Aliqui granatum appellant*. Modum quo malogranata rubicunda fiant, tradit Caſſius Dion. lib. 10. cap. 33.

Pro *genæ* Hebr. eſt רקה *racka*, quod Luyſius, Vatabl. Genebr. & alii vertunt, *tempora*, eo, quod delicata ſint & tenuia. Radix enim רקק *racac*, ſignificat *attenuari*. Verùm meliùs Noſter, Septuag. Symmach. & alii vertunt *genæ*: hæ enim molles ſunt, tenues & delicatæ. Hæ primò rotundæ ſunt, ſecundò tument, tertiò rubent.

Sicut fragmen mali punici.

Fragmen eſt cortex cur?

SEptuag. ὡς λέπυρον, id eſt, *ſicut cortex mali punici*. Et ſic legunt nonnulli Codices Vulgatæ, ut Complut. ſicque omnes legunt cap. 6: 6. Unde liquet genas non tam granis, quam cortici mali punici comparari. Dicit tamen fragmen; tum quia pars una mali punici rubet, alia verò viret, genæ autem rubent dumtaxat, non virent; tum quia fragmen præter colorem, odorem quoque ſuavem granorum intùs latentium exhalat, ait Rupertus. tum quia pro *genæ*, Hebr. & Septuag. habent *gena* in ſingulari, una autem gena non niſi fragmini, id eſt, dimidio pomi punici comparari poteſt, aut potiùs fragmen vocatur ipſe cortex, quia à pulpa diviſus & quaſi diffractus eſt; ſic frangendus eſt, ut nucleus ſub eo latens carpi comedique poſſit. Simili modo Job 41. 15. in Hebræo *pelach tachtit*, id eſt, *fragmen inferius* vocatur lapis molaris inferior, qui meta dicitur, eò quòd à lapide ſuperiori, qui catillus dicitur, ſit diviſus, & quaſi diffractus. Quocirca Philo Carpath. hoc loco legit: *Sicut mali corium malum tuum, propter id quod in te latet.* Hinc *genæ* Græcè dicuntur μῆλα, id eſt, *poma*, quòd pomis puniceis ſint ſimiles, ait Nyſſen, quia mali orbiculati inſtar exuberant, ait Pollux.

Abſque eo quod intrinſecus latet.

MAjor enim eſt pudor & pudicitia interna, quam inde prodiens rubor & pudor genarum externus. Simile de oculis dixit verſ. 1. Vide ibi dicta. Sicut enim oculorum, ſic & genarum decor, vigorque manat à corde & à mente.

PRIMVS SENSVS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Genæ purpureæ notant virgines.

GEnæ inſtar fragminis mali punici purpureæ notant pudorem, caſtitatem, & virginitatem Eccleſiæ, tum literalem, qualis eſt in virginibus, tum myſticam, quæ conſiſtit in illibata caſtaque fide, ſpe, & charitate, qualis eſt in omnibus fidelibus, uti mox dicam ex S. Auguſtino: virgines enim Eccleſiæ decus & decorum repræſentant, ſicut genæ decorem faciei, totiuſque hominis. Quocirca virginitas & cælibatus in primitiva Eccleſia mirè floruit, quia Apoſtoli eam impensè fidelibus commendabant, imò pro ea tuenda martyrium ſubiere S. Petrus, S. Paulus, S. Joannes, S. Matthæus, S. Clemens plurimique alii Eccleſiæ primores, uti alibi dixi. Hinc & Patres penè omnes integris libris elogia virginitatis ampliſſimè ſcripſere, ut S. Baſilius, S. Ambroſius, S. Auguſtin. S. Hieronymus, S. Athanaſius, Tertullianus, S. Cyprianus, S. Chryſoſtomus,

ſtomus. S. Gregorius Nazianz. Genæ ergo purpureæ ſimiles malo punico, ſignificant verecundiam virginum: hæc enim illarum eſt purpura. Illis enim nullus honeſtior eſt color, quàm qui à pudore naſcitur. Ita Nazianzeus Orat. adverſus mulieres ſe ornantes: *Unicus*, inquit, *color in muliere amabilis eſt, nimirum rubor ille, quem pudor gignit.* Et Orat. 11. de Laudibus Gorgoniæ: *Unus*, inquit, *ille rubor placebat, quem pudor affert; unus candor, quem parit abſtinentia; nam pigmenta & fucos & vivas tabulas* (has quidem larvas appellat, quia fucata femina larvata) *ſcenicis & trivialibus relinquebat, quibuſque probrum ac dedecus eſt erubeſcere.* Idem ſignificavit Salomon alia ſimilitudine turturis cap. 1. verſ. 10. dicens: *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis.* Vide ibi dicta: Chriſtianæ enim fidei, & Eccleſiæ, mirè ſemper cordi & curæ fuit caſtitas, & virginitas; nam qui caſtitatem ſervat, ſervat & fidem; qui autem à caſtitate deficit, facilè perdit, & fidem. Hinc illa examina virginum in Thebaide, Ægypto, Syria, Roma, Africa, Græcia, de quibus Palladius, Theodor. Caſſianus, Sophronius, & Baron. in hiſtor. Eccleſ. Audi S. Cyprianum de Habitu virginum: *flos eſt ille Eccleſiaſtici germinis, decus, atque ornamentum gratiæ ſpiritalis, læta indoles, laudis & honoris opus integrum, atque incorruptum, Dei imago reſpondens ad ſanctimoniam Domini, illuſtrior portio gregis Chriſti. Gaudet per illas, atque in illis largiter floret Eccleſiæ matris glorioſa fœcunditas, quantoque plus copioſa virginitas numero ſuo addit, gaudium matris augeſcit.* S. Auguſtinus de S. Virgin. initio: *Chriſtus*, ait, *Virginis filius, virginum ſponſus, virginali utero corporaliter natus, virginali connubio ſpiritaliter coniugatus. Cùm ipſa igitur univerſa Eccleſia virgo ſit deſponſata uni viro Chriſto, ſicut dicit Apoſtolus; quanto digna ſunt honore membra eius, quæ hoc cuſtodiunt etiam in ipſa carne, quod tota cuſtodit in fide, quæ imitatur matrem viri, & Domini ſui? nam Eccleſia quoque, & virgo & mater eſt. Cuius enim integritati conſulimus, ſi virgo non eſt? aut cuius prolem alloquimur, ſi mater non eſt? Maria corporaliter caput huius corporis peperit, Eccleſia ſpiritaliter membra illius capitis parit. In utraque virginitas fœcunditatem non impedit, in utraque fœcunditas virginitatem non adimit. Proinde cùm Eccleſia univerſa ſit ſancta, & corpore, & ſpiritu, nec tamen univerſa ſit corpore virgo ſed ſpiritu, quantò ſanctior eſt in his membris ubi virgo eſt, & corpore, & ſpiritu?* Idem libr. 2. de Civit. capit. 26. docet Romanos virginem Deum, putà Veſtam ſuppliciter adoraſſe. S. Baſilius de Laude Virgin. hæc ei aſſignat Encomia: *Virgo, Chriſti vas animatum. Virgo, caſtitatis imago, virginitas ſupra naturæ legem, virginitas hominem Deo ſimillimum facit; virginitas vitam noſtram de corruptione ad gloriam colligit.*

Caſtitas cuſtos fidei.

Elogia virginum.

Audi Nazianzenum in carmine de Laude virginit. ubi ſparſim hæc ei dat elogia.

Virginitatis amor mentes ad ſidera tollit.
Virginitas res eſt omni mirabilis ævo.
— Virginitas magna pars inclyta Chriſti.
Virginitas. (Danielis) *fulvos potuit ſopire leones.*
— Virginitas decoratur coniuge Chriſto.
Prima Trias Virgo.
— Virgo eſt Angelus alter.

Idem in præceptis ad Virgin. virgo inter homines eſt id, quod

Margaris in ſaxis, atque inter ſidera cæli
Lucifer, in ſylvis frondoſæ ramus olivæ.
Lilium in herboſis campis, avibuſque columba.

Idem in Carm. de Beatitud.

Felix virgineus chorus eſt, qui carne repulſa,
Non procul à ſummo Numine purus abeſt.

Porrò pudor hic virginum exterior in genis prodit ex pudicitia, & puritate interiori; quæ latet in anima, & hoc ſignificat, τὸ *abſque eo quod intrinſecùs latet.* Pro quo Septuag. vertunt: *Extra taciturnitatem tui* vel *tuam.* Alii: *intra velum tuum.* Unde vertunt: *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ intra velum tuum*; Symmach. *tectæ operimento.* Nam virgines, ut pudorem ſuum tueantur, velo genas, & faciem obtegunt; unde velum hoc virginitatis murum & vallum vocat Tertull. lib. de Velandis virginibus cap. 15. *Vera virginitas*, inquit, *confugit ad velamen capitis, quaſi ad galeam, quaſi ad clypeum, qui bonum ſuum protegat adverſùs ictus tentationum, adverſùs iacula ſcandalorum, adverſùs ſuſpiciones, & ſuſurros, & æmulationem, ipſum quoque livorem.* Et cap. 16. *Indue*, ait, *armaturam pu-*

Velum, vallum virginitatis.

A *doris; circumduc vallum verecundiæ, murum ſexui tuo ſtrue; qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* Hinc & Eccleſ. cap. 26. 19. *Gratia ſuper gratiam*, inquit, *mulier ſancta & pudorata.* Ruſum, virginibus loco veli, & valli ſunt clauſtra monaſteriorum, quæ ſi exactè ſerventur, eas ab omni tentatione, & periculo caſtitatis immunes præſtant, ut ſemotæ ab hominibus inſtar angelorum, cum Deo, & Chriſto ſponſo ſuo aſſiduè converſentur in omni quiete, ſanctitate, & gaudio, ut videantur degere in paradiſo. In clauſtro ergo abſcondita latet, ſed Deo, & angelis patet virginum pietas, ſanctitas, oratio, charitas, virtus & vita cæleſtis: ſicut ſub fragmine, id eſt, cortice mali punici latet abſcondita granorum ejus vinoſa ſuavitas, & copioſa denſitas. Denique B. Virginem genas velaſſe docet Nicephor. libr. 2. Hiſtor. cap. 23. ubi S. Epiphanio ita veſtes B. Virginis deſcribit: *Veſtimentis coloris nativi contenta fuit, id quod etiamnum ſanctum capitis eius velamen oſtendit, & ut paucis dicam, in rebus eius omnibus multa divinitùs inerat gratia.* Ita de verecundia, virginitate, & cælibatu hunc locum exponunt, Iuſtus Orgelit. *Illi*, ait, *in facie Eccleſiæ decorem efficiunt, qui comitante verecundia caſtitatem*
B *obſervant.* Et Aponius, qui virgines comparat Chriſto, qui c. 2. vocatur malum, idque, ut ipſe interpretatur, punicum: *Quaſi malum punicum*, inquit, *inter ſylvas, ſic dilectus meus inter filios. Quæ arbor profert ex ſe pomum & viſione pulcherrimum, & ſapore dulciſſimum, & ſatis commodam languentibus medicinam: quia qui pro hominum ſalute per virginem mundo oſtenſus eſt, integritatis ac caſtimoniæ flores toto orbe ſparſit. Cuius pulchritudinis partem, id eſt, fragmen, virginitatem, & continentiam oſtendet habere, in quibus Eccleſiæ facies intacti ſanguinis conſervati pulcherrima demonſtratur.* Et Philo Carpath. *Per malum punicum*, inquit, *ipſa Eccleſia, & fidelis anima deſignatur; quia ut in illo multa ſuavia grana, ſic, & in Eccleſiæ ſinu multi fideles populi in unitate fidei continentur: dumque multi ex his divino ſervitio ſeſe ceteris valentiùs aſtringunt, ac dedunt ita, ut omnia mundana contemnant, ac fugiant, voluntates ſuas abnegent, & vitia ſua omnino purgent ac lavent, ſeque deprimant, ceteros extollant, dum ſuis exemplis multos Deo alunt ac potant: hi veluti mala punica iam matura planeque guſtui ſuavia, ſeſe proximis in ſalutarem cibum aperiunt ac potum. Plura autem*
C *atque maiora ſunt, quæ in his latent quàm quæ fidelium oculis exponuntur, ob idque dixit: Præter id quod intus latet.*

Porrò quod Septuag. vertunt: *extra taciturnitatem tui*; vel *tuam*, Theodoretus, Nyſſenus, & Pſellus cenſent commendari ſilentium, quod ſummè virgines decet: *Geminam*, inquit Pſellus hic, *protulit laudem pulchritudinis: genis enim vultus eius à purpureo modeſtiæ decore collaudatis, animæ quoque commendat pulchritudinem, ut taceam inquiens ſilentii decus animæ tuæ.* Vide dicta verſ. 1.

Secundò, per genas ſimiles fragmini mali punici Caſſiod. S. Gregor. Philo, & Beda accipiunt patientes, & martyres; hi enim ſuo ſanguine rubricantur inſtar corticis mali punici, ſed fracto malo interior granorum candor apparet, quia poſt mortem miraculis coruſcant. Adde multas virgines virginitatem ſanguine ſuo purpuraſſe. Sic &, S. Ambroſius lib. 3. Hexam. verſ. 13. quem audi: *Cito florent mala granata, & fructum afferre non poſſunt, niſi congruis peritorum remediis excolantur plerumque ſuccus vaneſcit interior, & foris ſpecies eius pulchra prætenditur. Quæ non immeritò comparatur Eccleſiæ, ut habes in Cantici. dictum;*
D *ut cortex mali punici genæ tuæ.* Et infrà: *floruit vitis, floruerunt mala granata: Eccleſia enim bonum fidei fulgorem confeſſioniſque prætendit, tot martyrum ſanguine ſpecioſa, & quod ampliùs eſt, Chriſti cruore dotata, ſimul plurimos intra ſe fructus uſu iſtius pomi ſub una munitione conſervans, & virtutum negotia multa complectens. Sapiens enim ſpiritu celat negotia.* Urget Beda τὸ *ſicut fragmen: quia*, inquit, *quo ampliùs illam* (Eccleſiam) *frangi contigerit, eò clariùs quot virtutum grana unius fidei tegmine complectatur, refertur. Integro quippe adhuc malo grana videri nequeunt, ſed eodem fracto, quam tot perſe ſint innumera clareſcunt.* Verum eſt illud Prudentis: *Martyrum ſemper numerus ſub omni grandine crevit.* Et illud Tertull. in fine Apologetici: *Crudelitas veſtra, illecebra eſt magis ſectæ; plures efficimur, quoties metimur à vobis: ſemen eſt ſanguis Chriſtianorum.* Nam, ut docet S. Cyprian. libr. 4. epiſt. 3. *Martyres præſtant magiſteria morum; Confeſſores initia virtutum.* Hinc S. Auguſt. explicans illud pſalm. 67.

Genæ purpureæ ſunt martyres.

Martyres multiplicat perſecutio.

Prin-

Principes Iuda duces eorum, hoc eſt martyres, inquit, Juda enim eſt confeſſio: *Martyres namque in Eccleſiis ſummum locum tenent, atque apice ſanctæ dignitatis excellunt.*

Genæ ſunt prædicatores.

Tertiò, Caſſiodorus & Beda per genas accipiunt prædicatores: quia dum, inquiunt, paſſionem Chriſti annuntiant, quaſi ruborem exteriùs exhibent: eûm autem demonſtrant quanta utilitas noſtræ redemptionis inde provenerit, & quòd homo per paſſionem Chriſti non ſolùm juſtificari à peccatis, ſed etiam divinum conſortium adipiſci meruerit, quaſi candidum eſt, quod intrinſecus latet. Malum quippe punicum, cùm frangitur, exteriùs rubor, interiùs autem candor apparet: & quoniam illi venerabiliter agunt memoriam paſſionis Chriſti, nec erubeſcunt crucem ejus, juxta conſilium illud Apoſtoli 2. Tim. 1. 8. *Noli erubeſcere crucem Chriſti, neque me vinctum eius*; pro rubore enim verecundiæ, qui ex proprio ſanguine in genis perfunditur, ipſi perfuſi ſunt rubore redemptoris ſui. Hæc illi. Sic & S. Gregorius. Huc accedit verſio Chald. *Et rex*, inquit, *qui erat princeps eorum, plenus erat præceptis ſicut malogranatum, exceptis præpoſitis, & principibus, qui accedunt ad regem, qui ſunt iuſti, in quibus non eſt quidquam mali.*

Porrò; cur ſacerdotes, & prædicatores vocantur genæ Eccleſiæ, cauſam dat S. Gregorius, 23. Moral. capit. 15. dicens: *Facies quippe S. Eccleſiæ ſunt qui in locis regiminis poſiti apparent primi, ut ex eorum ſpecie ſit honor populo etiamſi quid in corpore lateat deforme.* Unde colligit quàm turpe ſit, ſi ipſi ſuis pravis moribus Eccleſiam dehoneſtent, quàmque peccent, qui illis detrahunt, & infamiam afflant. Sacerdotum ergo honor, & decor, perinde ac dedecus, & inhonoratio, totius Eccleſiæ eſt decus vel dedecus.

SECUNDUS SENSUS,

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Genæ notant primò pudorem.

PEr genas ſimiles fragmini mali punici primò ſignificatur verecundia, continentia, temperantia, gravitas & auſteritas animæ ſanctæ. Primò, quia, ut ait Nyſſen. hom. 7. ſicut cortex mali punici conſervat, & nutrit dulcedinem fructus, qui in ipſo continetur: ſic continens, auſtera, & aſpera vita cuſtos eſt bonorum temperantiæ. Sic & tres Anonymi apud Theodor. quos audi: *Cortici mali punici ſimiles ſunt genæ tuæ, ut ſeveritatis amantes atque ab omni diſſolutione remotæ, quando etiam non taces. Licet in congreſſibus mutuiſque ſermonibus iucunditas ineſſe ſoleat: tu tamen propter eximiam illis temperantiam, quod profuſum ac diſſolutum eſt, reprimis.*

Secundò, Patientiam.

Secundò, S. Anſelmus accipit ſanctos, qui perſecutiones patiuntur; quia inquit, inſtar talis fragminis, quod exteriùs rubrum eſt, interiùs verò candidum, exteriùs triti ſunt multis perſecutionibus, & ſunt viles mundo, interiùs verò cogniti inveniuntur candidi; per verba illa: *abſque eo quòd intrinſecus latet*, intentio commendatur quæ longè pulchrior eſt. Hæc Anſelmus.

Exemplum S. Sotheris.

Huc accedit Richard. de S. Victore, qui per genarum ruborem accipit animam, quæ erubeſcere non recuſat pro Chriſto, ſed libenter pro eo opprobria, ignominias paupertatem, dolores, & labores ſuffert, quia hæc omnia tantum fragmen ſunt, exigua portio, ſi cum opprobriis & doloribus Chriſti comparentur. Chriſtus ergo fuit integrum malum punicum, quia totus in pœna rubuit, nec unquam fuit dolor ſicut dolor ejus. Tales ergo, juxta ſanctionem Chriſti, percutienti unam maxillam intrepidè porrigunt alteram. Matth. 5. 39. Illuſtre exemplum eſt in S. Sothere nobili virgine, & martyre, quam mirè celebrat S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. *Sotheris*, inquit, *perſecutionis ætate, ſervilibus quoque contumeliis ad faſtigium paſſionis evecta, etiam vultum ipſum; qui inter cruciatus totius corporis liber eſſe conſuevit iniuriæ, & ſpectare potius tormenta, quàm perpeti, carnifici dedit: & tam fortis, & patiens, ut cum teneras pœnæ offerret genas, prius carnifex cædendo deficeret, quàm martyr iniuriæ cederet. Non vultum inflexit, non ora convertit: non gemitum, non lacrymam dedit: denique cum cætera pœnarum genera viciſſet, gladium, quem quærebat, invenit.* Et exhort. ad Virgin. *At non Sotheris vultum ſui curam gerebat, quæ cum eſſet decora facie valde, & nobilis virgo maiorum propagine, conſulatus & præfecturæ parentum ſacra poſthabuit fide, & immolare iuſſa non acquievit. Quam perſecutor immanis palmis cædi præcepit, ut tenera virgo dolori cederet aut puniri. At illa ubi audivit hanc vocem, vultum aperuit, ſoli involuta atque intecta martyrio, & volens iniuriæ occurrit vultum offerens, ut ibi martyrii fieret ſacrificium, ubi ſolet eſſe tentamentum pudoris. Gaudebat enim diſpendio pulchritudinis, periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum eius vulnerum vibicibus exarare; faciem tamen virtutis eius, & gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt.*

Tertiò; pudorem de peccatis.

Tertiò, idem Richard. per genas rubras accipit erubeſcentiam de peccatis, quæ tegitur cortice humilitatis, non integro, ſed fragmine, quia etſi pœnitens eam celare conetur, per rimas tamen & fragmina ſe prodit, & foras erumpit.

Quartò eleemoſynam ſecretam.

Denique S. Chryſoſtom. homil. 8. ex variis in Matth. locis, putat hìc notare eleemoſynam ſecretò faciendam. *Huius*, inquit, *fidelis operis eleemoſynæ, ſub religioſæ taciturnitatis ſilentio, Salomon Eccleſiam collaudans, olim proteſtatus eſt dicens: ſpecioſæ ſunt genæ tuæ ſicut turturis, propter taciturnitatem tuam, hanc ſcilicet taciturnitatem, de qua ait Dominus: neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua.* Malogranatum enim proprium eſt ſymbolum charitatis, cujus cortex repræſentat beneficentiam externam, pulpa granorum amorem internum. De quo inferiùs plura.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

APonius per duas genas cenſet notari duas Marias, quæ fuere principes virginum. Prior eſt Maria ſoror Moyſi in veteri teſtamento, altera eſt B. Virgo in novo, quæ primæ cœperunt, inquit, ſponſæ Eccleſiæ genas mirandas efficere, integritatem ſervando, atque B. Virgo velut cortex nobiliſſimum fructum, puta Chriſtum intra ſe continuit. Virginitas enim ejus non fuit ſterilis, ſed fœcunda, uti initio ex S. Auguſt. dixi.

Pleniùs Rupertus: *Fragmen mali punici*, inquit, *& rubet, & ampliùs quàm integrum malum redolet. Sic tu, & ſingulariter verecunda es, & multis per bonam opinionem in bono exemplo proficies. Quid autem eſt dicere; abſque eo quòd intrinſecùs latet, niſi ac ſi diceret, & illud, quod intus in conſcientia latet, ampliùs laudabile eſt? O verè laudabilis verecundia, ubi & intus conſcientia munda, & foris facies verecunda eſt. Nam ubi eſt aliquid, quo mens erubeſcat, non adeò laudabile eſt, ſi conſpectam faciem rubor perfundat. Igitur tua verecundia quid eſt, niſi religioſitas ſumma? Et hæc virtus ſine dubio malo punico debuit aſſimilari, quia gratioſa eſt intuentium oculis, & interdum ſuo ſilentio non minus ædificat quàm ſermo prædicationis.* Addit Rupertus id repræſentatum fuiſſe in veſte Pontificis, in qua mala punica mixta erant tintinnabulis. Exodi 28. *Malum quippe punicum non mixtum tintinnabulorum, religioſum atque operoſum eſt ſilentium, maximè ſexus feminei in ſocietate fidei vel doctrinæ prædicatorum, qualis tu præcipuè fuiſti virgo virginum in adiutorio, vel etiam regimine prædicantium Apoſtolorum, cuius ipſi verba non leguntur, vel audiuntur, ubi prædicaverunt: opera tamen vel merita non ignorantur, non minora; imò maiora tinnitu prædicatorum.*

VERS. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.*

Clypei & arma è turribus olim ſuſpenſa,

SEptuaginta: *Omnia iacula potentium.* Motis enim erat olim, ut principes ex turribus clypeos & arma ſuſpenderent, tum ad ornatum, tum ad fortitudinem. Salomon eadem depoſuit in domo ſaltus Libani. 3. Reg. 10. 16. Id planè teſtatur Ezechiel capit. 27. ubi de Præſidiariis Tyri agens: *Perſæ*, inquit, *& Lydii, & Libyes erant in exercitu tuo, viri bellatores tui, clypeum, & galeam ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo. Filii Aradii cum exercitu tuo erant ſuper muros tuos in circuitu tuo, ſed & Pygmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum.*

Digitized by Google

gyrum. Idem fecere Gentiles, uti liquet ex illo Virgil. Æneid. 1.

Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caiti,

Et lib. 10.

Pacem orare manu, prætendere puppibus arma,

ubi idipſum docet Servius.

Turris David, quid.

Turris David] vel eſt arx Sion, ut vult Rupert. quam David Jebuſæis eripuit, regnique caput conſtituit: vel potiùs altior, pulchrior, & fortior illa Turris, quam David ædificavit juxta arcem Sion, ut illam à parte Mello, ſive Tyropæi, æquè ac ſubiectam illi urbem Jeruſalem communiret, uti ſatis indicatur. 2. Reg. 5. 9. Unde Adrichom. in deſcript. Jeruſalem nu. 170. Turris David, inquit, munita & excelſa valde, quæ in duarum voraginum angulo, in præruptæ rupis colle, ex quadris lapidibus ferro & plumbo indiſſolubiliter compactis, à Davide rege conſtructa erat, cujus ſingularis fortitudo, & egregia pulchritudo ad commendationem ſponſæ Chriſti, quæ eſt Eccleſia, producitur à Salomone, cùm dicitur: *Sicut turris David collum tuum*. Eandem deinde Adrichom. in imagine Jeruſalem oculis ſpectandam exhibet juxta portam pileium una ex parte, & ex altera juxta ſepulchrum Davidis & regum Juda. Sic & Brocardus cap. 7. num. 43. Vilhelmus Tyrius lib. 9. belli ſacri cap. 3. quin & illius meminiſſe videtur Eſdras lib. 2. cap. 3. 25. ubi eam vocat *turrim, quæ eminet de domo regis excelſa*. Addit Genebr. hanc eſſe turrim, de qua ait Michæas c. 4. 8. *Turris gregis nebuloſa filia Sion*; ſed quænam ſit illa, ibidem dixi.

Huic ergo turri comparat collum ſponſæ, quia illius adinſtar erat procerum, rotundum, robuſtum, & validum. Fortè etiam turris hæc colli ſpeciem referebat; nam arci Sion ſuberat, ceu collum capiti; civitati verò Jeruſalem, quæ filia Sion dicitur, eminebat, ceu collum ceteris membris ſibi ſubiectis: Unde S. Ambroſius in pſal. 118. Octon. 4. verſ. 1. *Condidit turrim illam David, & ſuper murorum ædificavit excelſa, ut ſubſidio pariter & decori ſit: ſubſidio, quia hoſtem prævidet & expellit: decori, quia non ſolùm inter humilia, ſed etiam inter excelſa ſupereminet*. Quare minùs præcisè R. Salomon, Luyſius, Sotto major, Delrio, & alii per collum accipiunt totam corporis ſponſæ ſtaturam erectam. q. d. Sicut turris David præſtat ceteris turribus; ſic tu, ò ſponſa, ceteras feminas procera & pulchra ſtatura tranſcendis.

Talpiioth quid? Reſp. Primò.

Pro *cum propugnaculis* Hebr. eſt לתלפיות *letalpiioth*, quod varii variè vertunt. Primò, Septuag. & eos ſecutus Syrus, & Arabicus nomen Hebræum quaſi proprium loci retinentes, vertunt, *in Talpioth*. Sept. ſequitur S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 4.

Secundò.

Secundò, R. Salomon & Aben Ezra *talpiioth* derivantes ab אלף *alaph*, quod in Piel ſignificat docere, vertunt, *doctrinam & monumenta*: eò quòd turris illa, ceu pharus navigantibus portum, viam tranſeuntibus in urbem oſtenderet. Hinc Tigur. vertit, *ad uſum dirigendi homines*: ſic enim Eccleſia indicat fidelibus iter in cælum, uti explicat Vatablus, aut quòd inſigni opere arteque conſtructa, doceret modum turris arciſque conſtruendæ, eiuſque ideam & formam intuentibus exhiberet, aut quòd in ea eſſent monumenta eorum, qui heroicum quid perpetraſſent, uti teſtatur Philo legatione ad Cajum.

Tertiò.

Tertiò, Marinus in Lexico *talpiioth* derivat à תל *tel* & פיות *piijoth*, id eſt *cumulus* vel *acervus orum*, quod eſt pluraleab os oris. Significat ergo ædificia maxima ex lapidibus excisis eo modo fabrefacta, quod vulgò Italicè dicitur, *fatti à diamanti*, id eſt, figura adamantina, quæ eſt, ut lapides quadrentur eo modo, ut in aciem & conum deſinant, itaq; ictibus tormentorum non pateant, ſed eos lateraliter eludant & reſpuant, qualia ſunt fundamentum Palatii S. Marci Venetiis, & Palatium Card. Eſtenſis Ferrariæ.

Quartò.

Quartò, alii apud Pagninum *talpiioth* interpretantur lapides turris, exciſus ad ſimilitudinem oris.

Quintò.

Quintò, Quinquarboreus *talpioth* dictum putat, quaſi לתלות פיות *lithloth piijoth*, id eſt, *ad ſuſpendendum ora*, id eſt, acies gladiorum, putà ipſos gladios, quaſi fuerint in turris eminentes unci, ex quibus penderent gladii, juxta id, quod ſequitur: *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*. Atque hæc etiam propugnacula, ut vertit Noſter, nuncupari poſſunt.

Sextò genuinè.

Sextò, & optimè, Noſter vertit *cum propugnaculis*. Nam & Aquila vertit εἰς ἐπάλξεις, id eſt, *in propugnacula*, *pinnas*, ſeu *faſtigia*. Et Symmachus vertit εἰς ὕψη, id eſt, *in altitudines*, ait Theodor. Pinnæ enim turrim muniunt, ac oris formam exhibent. Alii apud Pagn *talpioth* derivant à תל *tel*, id eſt ſorte, elevatum, altum & פיות *piijoth*, id eſt, orum; quod rectè convenit pinnis, inter quas medii hiatus, vel fiſſuræ quaſi ora interiacent. Alii per ora intelligunt duas voragines, inter quas ſita erat turris David, uti dixi ex Adrichomio. Accedit Nyſſen. hom. 7. qui Hebr. *talpioth*, quod retinent Sept. interpretatur *propugnacula*, ſive hæc pinnæ fuerint, ſive muri, ſive quid aliud.

Pro *mille clypei*, ut habent Hebr. S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 4. legit *mille oſtia*, ſed videtur mendoſum habuiſſe codicem, ac legiſſe θύραι, id eſt, *oſtia*, cùm Septuag legant θυρεοὶ, id eſt, *ſcuta*, quæ ſic dicta ſunt, quod lata ſint & ſimilia oſtiis. Porrò clypeus inſigne eſt bellicæ fortitudinis: Unde clypeo Agamemnonis, teſte Pauſania, inſculptus erat leo cum hoc lemmate:

Clypei bellicæ fortitudinis inſigne.

Terror hic eſt hominum, quique hunc gerit, eſt Agamemnon.

Pro *armatura* Hebr. eſt שלט *ſcilto*, quod alibi Noſter & alii vertunt, *peltam* vel *ſcutum*. Unde & Germanicè *ſchilt* idem eſt, quod ſcutum. Quia tamen hic præceſſit clypeus, meliùs vertit Noſter *armatura*. Nam & Septuag vertunt βολίδες, id eſt, jacula, vel miſſilia: hiſce enim milites שלטו *ſcaleta*, id eſt, dominantur hoſtibus. Syrus verò vertit: *Omnes principes potentes*. A שלט *ſibalat* enim id eſt, *dominari* dicti ſunt *Sultani*, id eſt principes latè dominantes.

Sultani unde dicti?

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

SAlomon cap. 1. verſ. 10. collum ſponſæ comparavit monilibus. Unde ibi per collum notavit obedientiam Eccleſiæ; hic verò collum comparat turri David ſpecioſè æquè ac munitæ. Quocirca hic per collum, inquit Titelman. notat Eccleſiæ invictum robur fortitudinem & conſtantiam, qua & tyrannis & hæreticis, & perſecutoribus omnibus fortiſſimè reſtitit, imò omnes ſuperavit & ſubjugavit. Robur enim boum, equorum, & animalium conſiſtit in cervice & collo. Collum ergo ſymbolum eſt roboris, item confidentiæ, animoſitatis, & audaciæ, unde illud pſalm. 29. *Dominus concidet cervices peccatorum*. Et illud Iſaiæ 3. *filiæ Sion ambulaverunt extento collo*. Et illud Horatii Epiſt. 13.

Collum roboris et audaciæ ſymbolum.

Indomita cervice feros.

Et illud Ciceronis de Nat. Deorum: *Impoſuiſti in cervicibus noſtris ſempiternum dominium*. Ita Philo Carpath. & ex eo Delrio: Collum, inquis, Eccleſiæ eſt columna fidei, quæ Eccleſiam Chriſto capiti coniungit; hæc ſimilis eſt turri David, ex qua pendent plurimi clypei, & arma, quæ illam ornant & decorant, uti collum ornant torques & monilia. Hinc Apoſtolus 1. Timoth. 3. Eccleſiam vocat columnam & firmamentum veritatis: columna enim ſimilis eſt turri, imò ſubinde revera eſt turris, quales Romæ ſunt columnæ Trajani & Antonini Imperatorum, hæ enim tam latæ ſunt, ut ſex viri vix brachiis eas amplecti valeant, atque interiùs concavæ ſunt, adeoque amplæ, ut per cochleam & gradus, velut in turri, ab imo in ſummum ſcandatur.

Collum ſunt Pontifices, cur?

Rurſum, per collum & turrim notantur præſules, doctores, Pontifices, (qui vocantur Epiſcopi, id eſt, ſpeculatores è turribus) qui ſemper in bello ſunt pro defenſione S. Eccleſiæ pugnantes, ait Caſſiodorus, ac præſertim Pontifex Romanus Chriſti vicarius, quia ſicut collum medium eſt inter caput & membra, illa capiti connectens; atque ſicut caput per collum ſpiritus & vitam in membra influit, cibumque in ſtomachum traiicit: Sic Pontifex medius quaſi eſt inter Chriſtum & ceteros fideles, ac Chriſtus, ceu caput, per Pontificem ceu collum, ſuam doctrinam, regimen, robur, & ſpiritum in fideles derivat, illos Chriſto connectens. Hoc eſt, quod Chriſtus S. Petro ejuſque ſucceſſoribus promiſit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſùs eam; Et tibi dabo claves regni cælorum*. Matth. 16. 18. Et: *Et rogavi pro te ut non deficiat fides tua, & tu aliquando converſus confirma fratres tuos*, Lucæ 22. 23. Hinc & S.

Paulus S. Petrum, Jacobum, & Joannem velut Apoſtolos & præſules vocat columnas Eccleſiæ. Galat. 2. 9. In iis ergo eſt *talpioth*, id eſt, vera doctrina, monumenta priſcæ fidei, ſummæ poteſtatis ſublimitas, & ſuſpenſio orum, quia ab iis fideles ceteri pendent, & hianti quaſi ore cibum animæ ſpiritalem expectant. Invicta ergo fides Eccleſiæ nititur invicta fide S. Petri, & ſucceſſorum eius Roman. Pontificum, qui proinde ſemper illibati in orthodoxa fide à Chriſto huc uſque perſtiterunt, atque omnes hæreſes Arrii, Macedonii, Eutychetis, Pelagii, Priſcilliani, Lutheri, Calvini, &c. damnarunt & profligarunt, quin & tam erecta cervice reſtiterunt Neroni, Decio, Diocletiano, ceteriſque tyrannis, ut eam ſibi recidi maluerint, quàm fidem Chriſti non prædicare, ſed perdere aut prodere. Unde primi Pontifices à S. Petro uſque ad S. Sylveſtrum, per trecentos annos penè omnes fuere martyres. Quocirca Noſter Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſin, lib. 3. ubi totum hoc cap. 4. Cantic. explicat de laudibus Eccleſiæ Romanæ antiquæ, per turrim, clypeos, & propugnacula, cenſet denotari martyrum victoriam, & miniſtrorum Euangelii admirabilem in perſecutionibus ſanctitatem. Audi S. Gregorium qui hæc de prædicatoribus accipit: Nam & Pontifices præcones ſunt Euangelii, illudque vel per ſe, vel per ſacerdotes à ſe ordinatos & miſſos, ubique prædicant & propagant: *Bene ſicut turris David collum ſanctæ Eccleſiæ dicitur, quia ſancti prædicatores procul venientes hoſtes ſanctæ Eccleſiæ ſpeculantur, & fortiter reſiſtunt, ſi quid in Eccleſia lædere conantur, & liberè terrena deſpicientes, cæleſtia contemplantur. Collum ergo propter hoſtium ſpeculationem, turris verò dicuntur propter fortitudinem & propter excelſam cæleſtium gaudiorum contemplationem.* Deinde cetera ita ex ordine proſequitur: *Quæ turris rectè David eſſe dicitur: quia David, manu fortis, interpretatur, per quod Chriſtus ſignificatur, cuius eſt quidquid forte & excelſum operatur. De qua ſubditur: Quæ ædificata eſt cum propugnaculis: Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Cum propugnaculis turris David ædificata dicitur, quia ſancti prædicatores contrà adverſarios homines, ſi neceſſe ſit, miraculis armantur. Contra vitia autem ſe clypeis muniunt, quia ne ſpiritalibus hoſtibus ſuccumbant, virtutibus ſeſe defendunt. In quibus omnis armatura fortium pendet: quia quiſquis hoſtium cuneis fortiter reſiſtere vult, in eis exempla videt, quibus armatus, hoſtes ſtrenuè valet ſuperare. Mille autem hic pro perfectione ponitur: quia in millenario numero omnes numeri perfecti complentur.* Sedes ergo Apoſtolica eſt quaſi pharus Eccleſiæ, ut ex ea navigantes in hoc vitæ pelago veram Eccleſiam, quæ ſuos fideles ad Deum & felicitatem ducit, agnoſcant: propugnacula eius, item clypei, & omnium armorum panoplia, ſunt divinæ Scripturæ, ait Theodor. Caſſiod. Beda & alii. Item Traditiones Apoſtolorum & ſucceſſorum, Decreta Conciliorum, Patrum teſtimonia & exempla, conſenſus omnium ſæculorum, doctrinæ puritas & ſtabilitas, ceteraque argumenta, quæ Bellarminus & alii pro auctoritate Pontificis & notis Eccleſiæ afferunt.

Nonnulli per mille clypeos accipiunt multorum angelorum præſidium & tutelam, qui Pontificem & Eccleſiam tuentur. Item omnia divinæ defenſionis præſidia, ait Caſſiodor. Item ſanctorum exempla. Inſuper crucem Chriſti, ait Aponius. Quare ſicut collum inhæret capiti, ab eoque omne ſuum robur haurit; ſic Prælatus & Pontifex inhæreat Chriſto, illique familiaris ſit per orationem, ut ab eo prudentiam & vires docendi, regendique hauriat. Nam, ut ait Paulus Hebr. 5. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in iis, quæ ſunt ad Deum.* Et Moyſes Deuter. 5. 5. *Ego ſequeſter & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba eius, timuiſtis enim ignem, & non aſcendiſtis in montem.* Quocirca Moyſes in dubiis adibat tabernaculum, & Deum conſulebat, & ab eo, quid agendum eſſet, edocebatur.

Audi S. Gregor. 2. par. Paſtor. c. 5. *Sit rector ſingulis compaſſione proximus, præ cunctis contemplatione ſuſpenſus: ut & per pietatis viſcera in ſe infirmitatem ceterorum transferat, & per ſpeculationis altitudinem ſemetipſum quoque inviſibilia appetendo tranſcendat, ne aut alta petens proximorum infirma deſpiciat, aut infirmis proximorum congruens appetere alta derelinquat.* Et cap. 6. *Sit rector bene agentibus per humilitatem ſocius, contra delinquentium vitia per zelum iuſtitiæ erectus, ut & bonis in nullo ſe præferat, & cùm pravorum culpa exigit, poteſtatem protinus ſui prioratus agnoſcat; quatenùs & honore ſuppreſſo æqualem ſe ſubditis benè viventibus deputet, & erga*

A *perverſos iure rectitudinis exercere non formidet.* Ita per collum & turrim David præſules & doctores Eccleſiæ intelligunt Caſſiodor. S. Gregor. Nyſſen. Philo, Pſellus, Beda, Aponius, Anſelmus, & Richardus de S. Victore. Hinc & Chald. vertit. *Et princeps ſcholæ, qui erat magiſter tuus fortis in iuſtitia, & magiſter operum bonorum, ſicut David rex Iſrael, & per verbum oris eius ædificatum eſt ſæculum & in doctrina legis, in qua laborabat, confidebat populus domus Iſrael, & vincebat in bello, quaſi eſſent tenentes manibus ſuis omnia genera armorum fortium.*

Porrò Nyſſenus exemplum dat S. Paulum: *Tale collum*, inquit, *erat Paulus, qui portavit quidem nomen Domini, factus Domino vas electionis, & ei a Deo accuratè adaptatum fuit caput, ut & quæcumque diceret, non ampliùs eſſet ipſe loquens, ſed caput eius loqueretur, prout indicavit Corinthiis. Chriſtum eſſe qui in ſe loquebatur, & qui Spiritu verbum dirigebat veritatis. Ita divinis illis eloquiis omnino dulces fiebant fauces, ut qui per ſe totum nutriret corpus divinis illis documentis.*

Symbolicè. Symbolicè Juſtus Orgelitan. & S. Gregorius, hom. 15. in Ezech. per turrim David accipiunt S. Scripturam, ex qua petitur armorum panoplia ad debellandos omnes errores & B pravos mores.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Collum animæ eſt oratio. COllum myſticum animæ ſanctæ eſt oratio. Ita Theod. & tres Anonymi apud Theodoretum, idque appoſitè. *Primò.* Primò, quia ſicut collum erigitur in altum, ſic oratio mentem à terra ſuſtollit ad Deum in cælum. In ea ergo eſt *talpioth*, id eſt, ſuſpenſio oris & mentis, ſive animi ſublimitas & elevatio in Deum.

Secundò. Secundò, ſicut per collum ſpiritus attrahitur ad interiora refrigeranda & roboranda, ſic per orationem attrahimus ſpiritum Dei, qui æſtus concupiſcentiæ refrigerat, mentemque animat & corroborat. Unde Pſaltes: *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum*, pſalm. 118.

Tertiò. Tertiò, ſicut turris Urbem communit, ſic oratio aniC mam: & ſicut turris ſuis vallatur propugnaculis, clypeis & armis tam defenſivis, quàm offenſivis: ſic orationis propugnacula ſunt virtutes, quæ illam tuentur & hoſti vulnus infligunt, quales ſunt conſtantia & fortitudo: clypei verò ſunt, quæ hoſtis iacula illæsè excipiunt & repellunt, qualis eſt humilitas & patientia. Denique in ea omnis eſt armatura fortium, id eſt, omne armorum genus, putà omnis gratiarum & remediorum ſpecies, quas Deus orantibus ſuggerit, ut iis roborati & fortes effecti, hoſtes quoſlibet non tantùm repellant, ſed & propellant ac debellent. *Oratio contra tentationes efficaciſſimum remedium.* Quocirca Caſſianus, Climacus, Sophronius, & alii contra omnes tentationes carnis, mundi & dæmonum efficaciſſimum remedium eſſe orationem, unanimiter & conſtanter docent. Vis exempla? accipe. Ex hac orationis turri Eſther contra Aſſueri potentiam & edictum: Ex hac Judith contra Aſſyriorum ducem Holofernem, & ex hac innumeri alii; ex hac tandem Chriſtus ad durum mortis certamen armatus proceſſit. Hac muniti Machabæi numero pauci, glorioſas de innumeris hoſtium copiis victorias reportarunt, quam cùm non dicuntur præmiſiſſe, gravem ab hoſtibus plagam accepere, primùm lib. 1. cap. 6. ab Antiocho D Eupatore: iterum ibidem cap. 8. ubi Judas Machabæus extinctus fuit. Ita Sanchez.

Collum eſt Conſtantia. Secundò, S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 4. v. 1. per collum turritum accipit animæ ſanctæ conſtantiam & celſitudinem: *Erecta*, inquit, *ad Deum cervix, & iugo Chriſti habilis quæ nulla in terrarum illecebras inflexione curvetur, ſicut Chriſti regalis eſt turris, cui iugum ſuum Nabuchodonoſor non poſſit imponere: condidit enim turrim illam David ille manu fortis, & ſupra murorū ædificavit excelſa, ut ſubſidio pariter & decori ſit: ſubſidio, quia hoſtem prævidet & repellit; decori, quia non ſolùm inter humilia, ſed etiam inter excelſa ſupereminet. Ita tamen ſubſidio vel decori ſi habeat in ſe verbi dogmata, velut quadam phalerarum monilia, habeat etiam iacula potentium prophetarum, quæ adverſus omnem extollentem ſe altitudinem lacertis quibuſdam fidei diriguntur.* Huc accedit Theodoretus, qui per collum turritum accipit mentem, vel orationem, quæ excelſa & cæleſtia contemplatur, cujus clypei & panoplia,

ſunt

ſunt Prophetæ & Apoſtoli. Et clariùs tres Anonymi apud A Theodoretum: *Sicut turris*, inquiunt, *David eſt interior mentis tuæ, tum in actione, tum in contemplatione maximè præſtantis ratio, quæ per virtutem divinis mandatis ædificata eſt ſuper propugnacula. id eſt, ſuper adverſarii tentationes; tollitur autem per ſcientiam in altitudinem contemplationis. David enim ſignificat manu ſtrenuus, & acer viſu. Id verò quod dictum: Quæ ædificata eſt in* Talpioth; *Aquila quidem vertit: Super propugnacula. Symmachus autem in altitudine: Quapropter ſignificatur ſponſæ rationem actione quidem hoſtis conſilia ſuperare: contemplatione verò tolli ad vera cognitionis ſublimitatem.*

Collum eſt charitas. Tertiò, Joannes Carmelita per collum & turrim accipit charitatem. Nam *Primò.* Primò, inquit, ſicut collum excelſum eſt, ſic charitas omnium virtutum celſiſſima eſt & in Deum *Secundò.* erectiſſima. Secundò, ſicut collum ſuſtinet caput, illudque membris connectit; ita charitas Chriſtum animæ unit & vincit, adeò ut Chriſtus ceterarum virtutum nexibus, *Tertiò.* niſi unius charitatis vinculo animæ non alligetur. Tertiò, ſicut collum habet arteriam, per quam ſpiritus in viſcera admittitur & influit, ſic charitas habet gratiam, per quam *Quartò.* ſpiritum ex cælo haurit & attrahit. Quartò, ſicut collum habet fauces quibus cibus traiicitur in ſtomachum: ſic cha- B ritas myſticas pandit fauces. Nam ſemper eſurit, nullumque laboris genus detrectat, ſed ardua quæque velut ignis vehemens iniecta ligna conſumit. *Quintò.* Quintò, collum humeris eminet, iiſque onera bajulat; ſic charitas latos habet humeros, quibus amores difficiles proximorum, iniurias, perſecutiones, tribulationes, omniaque huius vitæ onera fortiter ſuſtentat & portat. *Charitas turris, ſive arx.* Pari modo charitas ſimilis eſt turri, ſive arci, tum ob celſitudinem, tum ob firmitatem ac robur. Nam qui hanc incolunt arcem, vim quandam planè divinam adipiſcuntur, qua fiunt invictiſſimi, ut de ſe Paulus ingenuè fatetur, dum ait, nec morte nec vita, nec id genus aliis acerrimis hoſtibus ſe à charitate Dei poſſe divelli. Propugnacula ſunt conſilia Evangelica, quæ ab iis vigilantiſſimè obſervantur, qui charitatis arcem tutam eſſe cupiunt. Quippe obedientiæ, caſtitatis, paupertatiſque, & aliorum conſiliorum cultores turrim Davidicam Apoſtolicis veſtigiis inſiſtentes, optimè cuſtodiunt, & ex his velut propugnaculis, hoſtem ſæpiſſimè ſauciant, ſeque reddunt formidabiles. Clypei charitatis ſunt humilitas & patientia, quibus omnia adverſa excipit & repellit: hæ C enim ex charitate pendent & quaſi prodeunt: *Omnis armatura fortium*, eſt ceterarum virtutum acies, quæ ex *Charitatis clypei humilitas, & patientia.* charitate manantes hominem efficiunt fortem & invictum, ut omnia ſuperet & tranſcendat, ac ad beatam æternitatem victor triumphatorque conſcendat, Pro *omnis armatura*, Hebr. eſt *omnia ſcuta fortium*. q. d. Patientia multiplex & varia, quæ ſimilis eſt ſcutis. eſt inſtar omnis armaturæ, qua omnium hoſtium tela excipimus, ipſoſque ſuperamus. Denique in charitate eſt *talpioth*, id eſt, *cumulus orum*, quia ipſa amorem ſuum in tria velut ora partitur, ſcilicet in amorem Dei, amorem proximi, & amorem ſui ipſius.

Collum eſt humilitas, & obedientia. Quartò, Rupertus, & Giſlerius per collum turritum accipiunt humilitatem & obedientiam, quæ. *Primò.* Primò adeò ſublimis eſt & excelſa, ut omnibus ſit conſpicua, omniumque oculos ad ſe rapiat. *Secundò.* Secundò, inſtar colli & turris undique rotunda eſt, id eſt, perfecta, continua & perſeverans uſque ad mortem. *Tertiò.* Tertiò, pariter recta eſt per rectitudinem ſanctæ intentionis. *Quartò.* Quartò, propugnacula obedientiæ ſunt humilitas, manſuetudo, & fides, qua quis credit ſe Deo obedire cùm obedit ſuperiori, atque per eum D à Deo regi & dirigi. Deus enim dixit: *Qui vos audit, me audit*. Luc. 10. 16. *Quintò.* Quintò, clypei & arma obedientiæ ſunt invicta; nam obediens vincit omnes difficultates, tentationes, ſcrupulos, diffidentias, quia ſecurè & lætè in obedientia juſſuque ſuperioris ſui, velut Dei interpretis conquieſcit. *Sextò.* Sextò, dicitur turris David, id eſt, Chriſti, quia ſummam Chriſti obedientiam refert & imitatur: *Chriſtus* enim *factus eſt obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis*. Philip. 2. *Septimò.* Septimò, obediens eſt in *Talpioth*, id eſt, in ſuſpenſione oris, quia totus pendet ab ore ſui rectoris; quare licèt cæcus videatur ut talpa, revera tamen oculatus eſt, ut Aquila.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine,

BEata Virgo ab Eccleſia in litaniis Lauretanis vocatur & invocatur *Turris Davidica*. Eadem vocatur collum *Collum Eccleſiæ eſt B. Virgo.* in corpore myſtico Eccleſiæ. Illius enim caput eſt Chriſtus, collum B. Virgo, membra ceteri fideles, *Collum*, inquit Hailgrinus, *eſt eminentia ſublimitatis eius, & eſt ſicut turris David, hoc eſt, à Chriſto vero David fabricata, ut peccatoribus eſſet refugium & munimen. Propugnacula huius turris ſunt virtutes gratiæ, & prærogativæ, quibus peccatores protegit & inimicum expugnat.*

Plures cauſas & analogias colli, & B. Virginis accumulat noſter P. Pinellus de Laude B. Virginis c. 16. nu. 8. Virgo ſanctiſſima, inquit, in corpore Eccleſiæ collum dicitur, non tantùm, quia ut loco, ita & dignitate Chriſto capiti eſt proxima, & reliquis membris eminet, illaque capiti nectit; ſed etiam, quia omnis vis ſenſitiva, atque motiva à capite ad corpus per collum transfunditur, & ita Dei miſericordia per Virginem ad nos derivatur: & meliùs quàm per collum, quod vim trahendi minimè habet, ſed ſolùm eſt via eorum, quæ per ipſum mittuntur; cùm tamen Deipara ſuis meritis & precibus Dei miſericordiam nobis impetret, & ad nos attrahat. Et quemadmodum, ſi quid à membris ad caput tranſmittitur, id per collum tranſmitti debet; ita & nos per Virginis manus mundiſſimas nos ipſos Chriſto offeramus, dicentes illi cum S. Bernardo: *Per te acceſſum habeamus ad filium, ò benedicta inventrix gratiæ, genitrix vitæ, mater ſalutis, ut per te ſuſcipiat nos, qui per te datus eſt nobis*; imò collum eſt via reſpirationis, qua animalis vita conſervatur; eſt via, qua cibus nutritioni & augmentationi animalis neceſſarius tranſmittitur: in collo eſt guttur ex præcipuis ad loquendum inſtrumentis: de collo monilia & pretioſa quæque ſuſpenduntur: matris collum filii ob timorem ſive ob benevolentiam apprehendunt; quæ omnia myſticè Virgini optimè congruere perſpicuum eſt.

C Quocirca S. Bernardinus Senenſis tomo 1. concl. 61. art. 2. c. 10. *Plenitudo*, inquit, *gratiæ fuit in Chriſto, ſicut in capite influente: In Maria verò, ſicut in collo transfundente*. Et Germanus in ſerm. de Zona B. Virginis: *Si tu*, inquit, *nos deſerueris, quidnam de nobis fiet, ò ſanctiſſima Deipara, ſpiritus & vita Chriſtianorum? quemodo enim corpus noſtrum vitalis ſignum operationis habet reſpirationem; ita etiam ſanctiſſimum tuum nomen. Virgo beatiſſima, quod in ore ſervorum tuorum verſatur aſſiduè in omni tempore, loco, & modo, vitæ, lætitiæ, & auxilii non ſolùm eſt ſignum; ſed ea etiam procurat & conciliat*. Et S. Bernard. ſerm. 3. in vigilia nativit. Domini: *Nihil*, ait, *nos Deus voluit habere, quod per manus Mariæ non tranſiret*. Idem ſerm. de Aquæductu dat cauſam, quia ſcilicet ſic voluit Deus matrem honorari: *Altiùs*, inquit, *intuemini, quanto devotionis affectu à nobis eam voluit honorari, qui totius boni plenitudinem poſuit in Maria, ut proinde ſi quid ſpei in nobis eſt, ſi quid gratiæ, ſi quid ſalutis ab ea noverimus redundare, quæ aſcendit deliciis affluens*. Et infrà: *Totis omnibus Mariam hanc veneremur; quia ſic eſt voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam.*

Porrò Rupertus per turrim accipit humilitatem B. Vir- D ginis: hæc enim illam exaltavit inſtar turris pertingentis ad cælum & Deum, ut fieret mater Dei: *Tuum collum*, inquit, *nequaquam extenſum fuit, ſed eſt ſicut turris David, id eſt, ſicut humilitas David, per quam ille coram Deo fortis; & contra homines ſtetit inexpugnabilis: Ipſe enim quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui & cùm eſſet rex unctus dixit ad Saul, cùm eum ille perſequeretur: Quem perſequeris rex Iſrael, quem perſequeris? Carnem mortuum & pulicem unum. Turris iſta ædificata eſt cum propugnaculis, & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium, id eſt, hanc eius tantam humilitatem ceteræ virtutes conſecutæ ſunt, maximeque fortitudo & ſapientia: David ſedens in cathedra ſapientiſſimus eſt, quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno*. Et poſt nonnulla: *Adde illud, quod maximum eſt, quia Verbi, cuius myſterium conſecuta eſt, ut caneret humilitas patris tui David, Verbi, inquam, eiuſdem ſubſtantiam concepit, & incarnatam peperit humilitas tua, ò filia David.*

Porrò Aponius per turrim David accipit Chriſtum; per propugnacula, exempla virtutum, quæ Chriſtus in vita edidit, per mille clypeos & omnem armaturam fortium, crucem Chriſti: *Non enim*, inquit, *eſt fortis, niſi is, qui pro ſcuto cruce Dominica tutus, mentis affectu protectus incedit.*

Vers. 5. *Duo ubera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis.*

Vers. 6. *Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.*

DUO UBERA TUA SICUT DUO HINNULI CAPREÆ GEMELLI, QUI PASCUNTUR IN LILIIS (id eſt inter lilia, quæ in campis naſcuntur, quale eſt lilium convallium, de quo, c. 2. verſ. 1.) DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRÆ] Pro *in liliis*, Symmach. vertit, *in floribus*. Hinnuli enim, ſive capreoli petulci & coruſcantes in candenti liliis campo floribus paſcuntur.

Incorruptæ, inquit Hortolanus, *beneque habitæ puellæ uberum pulchritudinem & laudes, in his maximè conſiſtere affirmant acuti formarum ſpectatores: nimirum quòd parva ſint; rotunda, ſolida, nec diffluentia ſed contracta, compacta, nitida & ſucculenta. Atque ex his omnibus notis hoc loco ſponſæ laudantur ubera, per eorum aſſimilationem ad gemellos capreæ hinnulos, electa carpentes paſcua. Hinnuli namque capreæ ſua parvitate placent: præſertim quum ſe colligunt, & in orbem contracti erumpere velle videntur, & exilire. Placent & inde plurimùm, quum non macilenti ſunt, ſtrigoſi aut lutulenti, ſed nitidi & ſucculenti. Tales verò ſunt, qui in pratis floridis, minimeque paluoſis inter lilia ibidem creſcentia ſua carpunt paſcua. Placent denique in gemellis, quòd uno partu editi compares ſunt, & quàm ſimillimi.*

Quomodo ubera apte comparentur hinnulis?

Adde hinnulos ſuavis eſſe coloris, æquè ac odoris, præſertim dum paſcuntur inter lilia odorata, ac ſua ſpecie, munditie, agilitate & ſubſultu feſtivos, amabiles, & gratioſos apparere, qualia pariter ſunt ubera ſponſæ. Inſuper Noſter Delrio, Sanchez & Luyſius parabolam hanc, quæ prima fronte remota & inconcinna videtur, ita decorè concinnant, ut ubera ſponſæ comparentur capitibus hinnulorum, quæ liliis eminent. Hæc enim capita ſua parvitate, rotunditate, & candore ſimilia ſunt uberibus. Ora autem eorum modica & ſubrubentia referunt papillam uberum. Non minùs concinnè Romæ vir religioſus & ſolers, hanc adaptationem mihi ſuggeſſit, ſcilicet uberibus ſponſæ hìc comparari non tam capita hinnulorum, quàm partem dorſi poſteriorem; hæc enim rotundè arcuatur & eminet inſtar uberum, cùm hinnuli demiſſo capite paſcuntur inter lilia; lilia enim caput eorum tegunt & abſcondunt dorſo eminente, ut ſenſus ſit. q. d. Duo ubera tua, ò ſponſa, ſunt candida, modica, rotunda, turgida, & ſpecioſa inſtar hinnulorum duorum, qui cum inter lilia paſcuntur, caputque ad germina demittunt, ſola parte poſteriora prominent & extant: hæc enim eorum pars pariter candida eſt, modica, rotunda, turgida, & ſpecioſa.

Denique nonnulli apud Titelman. cenſent eſſe hypallagen, ac per eam non tam ubera ſponſæ comparari hinnulis, quàm uberibus capreæ quæ ſugunt hinnuli. Sic ergo verba eſſe exponenda & adaptanda. q. d. Duo ubera tua ſunt ſicut duo ubera capreæ lactantia duos hinnulos gemellos, qui paſcuntur in liliis, ubera enim capreæ, æquè ac ſponſæ ſunt ſucculenta & lacte diſtenta. Vel hoc modo: Duo ubera tua ſunt, ac ſi duo hinnuli gemelli capreæ unius duobus lactentur uberibus, qui etiam paſcantur in liliis. Atque ita per duos hinnulos intelligunt duos populos; ſcilicet Judæos & Gentiles, qui ambo quaſi unius capreæ, id eſt, Eccleſiæ gemelli, eodem fonte Baptiſmatis regenerati, ejuſdem uberibus lactantur, uti intelligunt S. Gregorius, Philo, Aponius, Juſtus, & Anſelmus. Hebræi enim in loquendo ſimplices ſunt & conciſi, ac nonnulla ſubaudienda & adaptanda auditori relinquunt. Sic verſ. 1. dixit: *Capilli tui ſicut greges caprarum*; id eſt, capilli tui ſimiles ſunt capillis gregum caprarum: & verſ. 2. *dentes tui ſicut greges tonſarum*, id eſt, dentes tui tales ſunt, quales habent greges tonſarum. Simili planè modo hìc exponas: *Duo ubera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli*, id eſt, duo ubera tua ſunt talia, qualia in caprea habent & ſugunt duo hinnuli eius gemelli. Aptiſſimè enim ubera ſponſæ comparantur uberibus capreæ lactantis hinnulos: nam hinnuli ipſi non habent ubera neque lactant, ſed lactantur. Sicut ergo caprea lactat hinnulos, ſic Eccleſia lactat Judæos & Gentes.

Duo ubera Synagogæ, Moyſes & Aaron.

Porrò Rabbini per duo ubera & hinnulos gemellos intelligunt Moyſem & fratrem eius Aaronem, qui Iſraelem lactarunt, & rexerunt. Unde Chald. vertit: *Duo ſalvatores tui, qui te ſalvaturi ſunt, ſimiles ſunt Moyſi & Aaron filiis Jochabed, qui comparati ſunt duobus hinnulis gemellis capreæ, & paſcebant populum Iſrael per merita ſua, quadraginta annis in deſerto manna, & avibus pinguibus, & aqua putei Miriam.*

R. Salomon verò per duo ubera accipit duas tabulas Decalogi, à Deo datas Moyſi ad docendum populum.

Denique Noſter Alcazar in alluſion. ad Apocalypſim lib. 3. primos huius capitis verſus ita ad literæ ſuperficiem explicat, verſ. 1. in oculis, eorumdem velandi candorem, caſtitatemque commendat; in crinibus, quòd ſint benè promiſſi: verſ. 2. in dentibus, alacritatem & aviditatem mandendi: verſ. 3. in labiis Svadam, id eſt, gratiam perſuadendi inibi reſultantem; in malis verecundiam: verſ. 4. in torquato collo, erecta obedientiæ trophæa: verſ. 5. in uberibus, inceſſabilem alendi vim.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Ubera, fœcunditas & beneficentia Eccleſiæ.

UBera notant fœcunditatem, vim lactandi, & beneficentiam Eccleſiæ, uti dixi cap. 1. verſ. 1. feminæ enim ubera non dant lac niſi poſt partum. Notat ergo Eccleſiam Spiritu Dei prægnantem, multos parere & lactare filios Chriſto. Porrò ſicut per collum Pontifices, ſic per ubera collo ſubiecta, denotat ſacerdotes & diaconos, inquit Hortolanus, Pontificibus ſubditos. Sacerdotes enim lactant populum, miſſas celebrando, Euchariſtiam diſtribuendo, confeſſiones excipiendo, inſtruendo, & hortando ad omne bonum. Diaconi pariter lactant plebem duplici ubere, bonorum ſcilicet temporalium, & ſpiritualium. Diaconi enim ab Apoſtolis ordinati ſunt, Actor. 6 ut præeſſent diſtributioni eleemoſynarum ac Apoſtolis, & ſacerdotibus ſubſervirent. Hinc Romana Eccleſia olim diſtributa erat in varias diaconias, quibus ſingulis præerant diaconi ſinguli, qui pauperibus ſuæ diaconiæ eleemoſynas diſtribuebant, ut patet ex epiſtolis pluribus S. Gregorii. Rurſum diaconi abſente ſacerdote baptizant, Euchariſtiam miniſtrant, & prædicant verbum Dei, uti fecit S. Stephanus & S. Vincentius. Idque ſtatuit Concilium Nicænum cap. 14. & Vaſenſe 2. cap. 2. & S. Gregor. lib. 4. epiſt. 88. Diaconis pariter ex officio competit ſolennis recitatio vel decantatio Evangelii, oratio cum Pontifice, cura pacis & ſilentii in Eccleſia, ut ait S. Clemens lib. 2. Conſtit. cap. 16.

Diaconorũ officia.

Diaconi ſunt hinnuli, cur?

Hi ergo ſimiles ſunt hinnulis, qui paſcuntur inter lilia, quia ætate & virtute florentes, puritate & caſtitate præeminent, & inter virgines, ſanctoſque degunt, quorum virtutibus & exemplis paſcuntur. Unde diaconatui ex inſtitutione Apoſtolorum annexa eſt continentia & cælibatus, uti docet Concilium Carthagin. 2. cap. 1. & S. Leo epiſt. 95. Vide dicta Actor. 6. 1. Quocirca diaconi olim in Eccleſia & vita, & doctrina, & martirio fuere illuſtriſſimi, nec ceſſere Pontificibus. Tales fuere S. Steph. S. Laur. S Vinc. S. Siſinnius, S Cyriacus. S. Largus, S. Smar. aliique plurimi, qui quaſi angeli cæleſti converſatione & fervore toti Eccleſiæ præfulſerunt, plurimoſque ad Chriſti fidem converterunt, in eaque foverunt & aluerunt. Ubera igitur Eccleſiæ hinnulis gemellis ſimilia ſunt diaconi, cùm de ſe humiliter ſentiant, ait Hortolanus, ſeque in arctum contrahant, omnium miniſtri & alumni, nullo luxu diffluentes, collecti & quaſi in orbem contracti, actuoſi tamen, & ad beneficentiam oppidò quàm propenſi, ceu cæleſtium caprearum filii, ſua parvitate & beneficentiæ ſtudio placent plurimùm. Pura prætcrea, & omnis puritatis exemplis florentia ſacræ Scripturæ prata, ac ſuper ſubſtantialem meam eſcam (Euchariſtiam) ſummà cum munditia depaſcentes, cæleſti replentur ſucco: pareſque cùm ſint fide, ac moribus, & inter ſe quàm ſimillimi, (quippe quorum ſit cor unum & anima una) gemelli videntur, & uno fidei partu editi.

Aſpe-

Aſpectu jucundi ſunt, ſciti & gratioſi: propter geminum munus ſuum, pro duobus pulcherrimis uberibus tibi dati. Hæc itaque ſunt formoſiſſima tua ubera, parva, rotunda, contracta, parilia, nitida, & quibus tuos alumnos, abundè alis, ſucculenta, atque omnibus numeris abſoluta: idque *donec aſpiret dies* beatæ æternitatis, *& inclinentur umbræ* hujus mortalitatis: nam uſque ad finem mundi durabit hic Hierarchicus ſacerdotum, & diaconorum ordo.

Duo ubera vetus & novum teſtamentũ.

Huc accedunt multi Patres, qui per duo ubera accipiunt vetus & novum teſtamentum: hiice enim legendis, citandis, & explicandis vacant, ac fideles paſcunt ſacerdotes & diaconi: fideles, inquam, gemellos, id eſt, Judæos, & Gentiles. Ita Aponius, Philo, Juſtus Orgelit. Anſelmus, ac S.Gregor. 24. Moral.c.10.

Porrò S.Gregorius hoc loco, pluresque alii omnia hæc corporis membra hucuſque recitata, attribuunt Eccleſiæ doctoribus, & prædicatoribus, ſed ob diverſas rationes & reſpectus, ſcilicet, ut iidem dicantur oculi Eccleſiæ, quia occulta vident: dentes, quia improbos corripiunt, & caſtigationis dente confectos in corpus Eccleſiæ ingerunt: collum, quia vitalem gratiæ ſpiritum, & ſpiritales cibos reliquo corpori ſubminiſtrant: ubera, quia lac parvulis in Chriſto exhibent.

Verumtamen meliùs alii iſta in varios Eccleſiæ ordines, ſtatus & gradus diſtribuunt: omnes enim hi faciunt decus, & complementum Eccleſiæ: unde omnes hìc deſcribere voluit Spiritus ſanctus. Per capillos ergo repræſentantur religioſi, per dentes doctores, per labia coccinea prædicatores, & martyres, per genas virgines, per collum Pontifices, per ubera ſacerdotes & diaconi, ut dixi. Igitur per ubera notari doctores (quales in populo ſunt ſacerdotes & diaconi) cenſent Caſſiodor. S. Gregor. Nyſſenus Theodoret. Philo, Beda, Aponius, Anſelmus. Hi enim lacte doctrinæ paſcunt populum. Unde inſtar capreæ acutiſſimè vident, inquit Nyſſenus & Theodor. & ad alta conſcendunt, ac ſicut hinnuli magis ramos fruticum, quàm herbam terræ, id eſt, magis divinas Scripturas, quàm humanas ſcientias depaſcuntur, inquit Aponius: ſuntque gemelli, quia concordes in doctrina & prædicatione, ait S. Gregorius.

Symbolicè.

Symbolicè Pſellus: Duo ubera, inquit, ſunt ſanguis & aqua, quæ ex latere Chriſti in cruce profluxerunt, ex quibus animæ fidelium alimoniam & ſalutem hauriunt.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Duo ubera eſt duplex charitas.

DUo ubera animæ ſanctæ ſunt gemina charitas; Dei ſcilicet, & proximi: hiice enim & ſe & alios lactat & paſcit. Ita Philo Carpath. Talis fuit S. Paulus, qui flagrans zelo Dei, & ſalutis animarum omnibus ubera quaſi materna exhibuit. Unde Galatis ſcribens ait cap. 4. *Filioli mei, quos iterùm parturio donec Chriſtus formetur in vobis.* Et Corinthiis epiſt.1. c.3. verſ.1. *Tamquam parvulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam: Nondum enim poteratis.* Quocirca S.Ambroſ. ſer. 68. Paulum nuncupat Eccleſiæ nutritorem, & eius Epiſtolas Eccleſiæ ubera, atque huius rei ſymbolo aſſerit, caput eius à cervice reciſum pro ſanguine lac fudiſſe, quod etiam teſtatur S.Chryſoſtom. Orat. in Princip. Apoſt. ſed Audi S.Ambroſ. *Quid mirum ſi abundat lacte nutritor Eccleſiæ?* &c. *cuius Epiſtolæ tamquam ubera Eccleſiarum populos innutriunt ad ſalutem.*

Et duplex eleemoſyna.

Rurſum, duo ubera charitatis ſunt eleemoſyna temporalis, quæ nutrit corpus, & ſpiritualis, quæ paſcit animam. Audi Richard. de S.Victore. *Hæc ubera lacte replentur charitatis, quo iuniores & teneriores reficiunt, & quaſi matres lactant & alunt. Non habet hæc ubera anima adhuc carnalis, donec creſcat in gratia, & ſanguinem carnalitatis convertat in lac devotionis. Cùm verò in gratia creverit & pietatem conceperit; tunc mater fit, lactat teneros, conſolatur deſolatos; contumeliis pulſata, vel iniuriis affecta, patientiæ & compaſſionis lac fundit, non ſanguinem carnalis commotionis. Quia enim pietatis lacte repleta eſt, dulcedinem exhibet, quam accepit, magis miſeriis ſi lædentis compatitur, quam iniuria moveatur.*

Subdit deinde carnales & imperfectos, dum injuria afficiuntur, moveri ad iram & vindictam; perfectos ad miſericordiam; quia hi habent ubera charitatis, quibus illi carent: *Si ubera haberet tactus, id eſt, iniuria pulſatus, lac funderet.* De tali dicitur cap.8.8. *Soror noſtra parvula eſt, & ubera non habet.* Poſt nonnulla ſubiicit Richard. *Duo hinnuli ſunt activi & contemplativi, qui utique ad lac gratiæ currere non ceſſant, & hoc deſiderant, & ad perfectum ſemper tendunt, & ſuperna petunt: ſemper ſe novos, ſemper incipientes, & inſufficientes reputant quia ad anteriora ſe extendunt.* Et mox: *Apud ſe parvuli ſemper ſunt, id eſt, humiles, & ideo lac gratiæ quærunt, ad hoc tendunt, hoc ſugiunt: unde quia ad hoc lac indeſinenter currunt, hoc percipiunt, & hoc reficiuntur, ac ita dulcedine huius replentur, ut eius abundantia aliorum inopiam ſupplere ſufficiat.* Et poſt nonnulla: *Hi autem paſcuntur inter lilia. Per lilia, quæ nitent & odorem habent munditiam benè viventium & odorem virtutum accipimus. Inter quæ paſcuntur hi gemelli, quia in munditia bonorum, & bono odore converſantium delectantur.*

Vide S.Bernard. ſerm. 10. in Cantic. ubi docet hæc ubera charitatis lacte à Deo repleri in oratione, & crebra meditatione.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo ſuis uberibus lactavit hinnulum divinum, id eſt, Chriſtum, qui gemellus eſt, ob geminam naturam, divinam, & humanam. Unde mulier illa in Euang. exclamabat Lucæ 11.27. *Beatus venter, qui te portavit, & ubera quæ ſuxiſti.* Eadem enim eſt materia, ex qua formatur proles in utero, & qua deinde in lac converſa alitur, ut docet Ariſtot. l.4. de Generat. anim. cap.8. Quare, cùm B. Virgo ſupra naturam ex Spiritu ſancto conceperit & pepererit Chriſtum, ſequitur illam ejuſdem virtute in uberibus lac accepiſſe, quo Chriſtum paſceret. Unde Eccleſia in feſto circumc. canit: *Sola virgo lactabat ubere de cælo pleno*, Virgines enim naturaliter lac habere, & dare nequeunt.

Porrò infans, qualis fuit Chriſtus, & candore & ſtatura & gratia ſimilis eſt hinnulo: ubera verò Virginis comparantur hinnulo, quia Chriſtus ſugens ubera matris, priùs eadem lacte & gratia replebat; unde ipſe lactens, potiùs erat lactans matrem.

Septem Virginis dotes ſeptem vitiis adverſæ.

Rurſum Rupertus per duo ubera accipit virginitatem & fœcunditatem B. Virginis, utraque enim lactat paſcitque Eccleſiam inter lilia puritatis & caſtitatis. Addit deinde ſeptem ornamenta angelica B. Virginis hucuſque recenſita, ſcilicet oculos columbinos, capillos caprarum, dentes tonſarum, labia vittæ coccineæ, genas puniceas, collum turris Davidicæ, ubera hinnulorum, opponi ſeptem deformitatibus diabolicis, quibus fœdantur filiæ hujus ſæculi, quæ ſunt altitudo oculorum, criſpatio capillorum, voracitas dentium, incontinentia labiorum, irreverentia genarum, colli erectio, nimia confractionis uberum frequens injuria, hæc ſcilicet ſunt ſeptem dæmonia, quæ à Magdalena expulit Chriſtus, Luc.8.2.

Inſuper Richardus de S Victore: *B. Virgo*, inquit, *habet duo ubera geminæ dilectionis, lac fundentia, quia reis impetrat veniam & iuſtis gratiam, Quæ ubera ſunt ſicut duo hinnuli capreæ; hinnulos hos intelligere poſſumus Angelos, & hominum animas ad regnum iam tranſlatas; qui benè hinnuli dicuntur, quia montem cæleſtis habitationis conſcenderunt, & divinæ contemplationis dulcedine reficiuntur, ſicut hinnuli & alta petere ſolent, & lacte nutriuntur. Hi hinnuli gemelli ſunt capreæ, id eſt Chriſti, à quo pariter capiunt & ſugunt lac geminæ dulcedinis, divinitatis ſcilicet & humanitatis. Caprea enim eſt Chriſtus, quia ſaliit in montibus & tranſiliit colles, & ita ſaltum dedit in uterum Virginis; Et de hoc in mundum, & de mundo in cælum, ubi paſcit hinnulos iſtos cæleſti lacte. Itaque cùm tam Angeli, quam ſanctæ animæ pro peccatoribus ſollicitii ſint, & tis tam meritis, quam interceſſione ſubveniant, credendum eſt B. Virginem tantum in hoc poſſe, quantum utramque hanc creaturam, imo utraque potior indicatur, quia utraque per hanc reparatur, & angelorum ruina per hanc reſtaurata eſt, & humana natura reconciliata.* Et pluribus interjectis: *Hinnulorum velocitati comparatur, quia velociùs occurrit eius pietas, quam invocetur, & cauſas miſerorum anticipat. Hinnulis verò comparatur, quia dulcedinem bonitatis, quam impendit, ipſa deſuper ſugit.* Denique

post nonnulla cauſam fontemque aperit: *Sicut enim*, inquit, A *ubicumque fuerit corpus, congregantur & aquilæ; ita ubicumque fuerit miſeria, tua & currit, & ſuccurrit miſericordia. A Deo pietate explentur ubera tua, ut alicuius miſeriæ notitia tacta, lac fundant miſericordiæ, nec poſſis miſerias ſcire, & non ſubvenire. Et quid mirum ſi miſericordia affluis, quæ ipſam miſericordiam peperiſti? Carnalia in te Chriſtus ubera ſuxit, ut per te nobis ſpiritualia fluerent. Cùm enim miſericordiam lactaſti, ab eadem miſericordia ubera accepiſti.*

Donec aſpiret dies & inclinentur umbræ.

NOnnulli cum Rabbinis, Pſello & Hortolano hæc referunt ad ſequentia: *Vadam ad montem myrrhæ*, &c. idque commodo ſenſu, q. d. Interim, dum adveſperaſcat, vadam ad montem myrrhæ & collem thuris, ut eorum umbra æquè ac fragrantia me paſcam & oblectem. Hinc Chaldæus more ſuo judaizans ſic vertit: *Et omni tempore, quo populus domus Iſrael tenebat manibus ſuis artem patrum ſuorum juſtorum, fugiebant nocentes ſpiritus tenebricoſiores, & matutini ac meridiani dæmones de medio eorum, eò quòd majeſtas gloriæ Domini reſidebat in domo ſanctuarii, quæ ædificata eſt in monte Moriah, & omnes dæmones, & nocentes ſpiritus fugiebant ab odore incenſi aromatum.* B

Verùm meliùs Patres omnes hanc gnomen referunt ad id, quod præceſſit, q. d. Hinnuli paſcuntur inter lilia, quamdiu durat dies uſque ad veſperam, quando cum matribus paſti domum repetant, juxta illud Virgilii:

Ite domum ſaturæ, venit heſperus, ite capellæ.

Porrò hanc ſententiam expoſui cap. 2. v. ult. Quare hìc jota non addam.

Vadam ad montem myrrhæ & ad collem thuris.

Mons myrrhæ & collis thuris, fuit hortus Salomonis juxta Jeruſalem.

HEbr. *Vadam mihi*. q. d. Ibo ſolus voluptatis & animi cauſa. Id dicit ſponſus, ut ſponſæ deſiderium ſecum eundi iniiciat, illaque dicat: Volo & ego, ſponſe mi, ire tecum: tua enim voluntas & voluptas, mea quoque eſt voluntas & voluptas. Unde Syrus vertit: *Vade*, ſcilicet ò ſponſa, ad montem myrrhæ: Et Arabicus: *Vadam cum eo*. Sunt verba non ſponſæ, ut volunt nonnulli, ſed ſponſi: C nam hìc mox verſu ſequenti redit ad ſponſæ laudes, quas hìc obiter interrumpit invitando eam ad montem myrrhæ & collem thuris, quem veriſimile eſt fuiſſe hortum Salomonis juxta Jeruſalem, pulcherrimis & pretioſiſſimis myrrhæ, thuris, aliorumque aromatum fruticibus, arboribuſque ex Libano, Arabia, aliiſque regionibus adductis conſitum, qui proinde ſaltus Libani dicebatur, de quo 3. Reg. 7. 2. Hinc montes hi vocantur aromatum c. 8. v. 14 & cap. 6. 1. *Dilectus meus*, inquit, *deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, ut paſcatur in hortis, & lilia colligat.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Myrrha eſt mortificatio, thus oratio.

LAudarat Chriſtus ſponſus Eccleſiam ſponſam ab uberum fœcunditate, id eſt, à zelo animarum, nunc ne ita illis intendat, ut ſe negligat, illam quaſi ad ſe revocat, D ut ſecum vadat ad montem myrrhæ; quæ guſtu eſt amara, id eſt, ad ſtudium mortificationis, & ad collem thuris, id eſt, ad ſtudium orationis; ut per illa ſeipſam magis purificet, ſanctificet, Deo uniat, ejuſque ſpiritu repleat, quem deinde fructuoſiùs in alios effundat. Hinc hebr. מור *mor*, id eſt, *myrrha*, alludit ad montem Moriah, in quo immolatus eſt Iſaac & crucifixus eſt Chriſtus, q. d. Eamus ad montem Calvariæ, qui pars eſt montis Moriah, ibique crucem, clavos, lanceam, plagas, dolores, vulnera, iniurias, probra, quæ pro te, ò Eccleſia, ò fidelis anima mea, perpeſſus ſum, contemplemur, ut ex iis diſcas ſimilia pati pro me ſponſo tuo, teque dare ſtudio mortificationis tam activæ & ſpontaneæ, quàm paſſivæ & ab aliis illatæ; juxta hunc montem enim eſt collis thuris: crux enim & paſſio docet hominem orare, Deum in afflictione invocare. Porrò quis refugiat myrrham paſſionis, quam Chriſtus ſponte amplexus eſt; anima enim, quæ ſapit, quærit Chriſtum; ac non niſi in Calvaria & cruce, hoc eſt, in myrrha mortificationis, & thure orationis eum invenit. Docet hic ergo Chriſtus viam ad ſanctitatem eſſe mortificationem & orationem, unamque alteri eſſe jungendam. Mortificatio enim ſine oratione eſt inſipida & horrida, oratio ſine mortificatione eſt ſterilis & infructuoſa. Mortificatio igitur fulciatur oratione, & oratio condiatur mortificatione. Mortificatio domat & jugulat concupiſcentias & paſſiones, putà cupidinem honoris, deliciarum, opum, commoditatum: oratio verò mentem mortificatam ſuſtollit ad Deum, ab eoque cæleſtes amores, ſenſus, & ſpiritus haurit, quamobrem mortificatio eſt quaſi myrrha, & ſal putredinem concupiſcentiarum è carne & mente noſtra exſugens, eamque deſiccans & à corruptione conſervans. Oratio verò eſt velut thus illam per fumum & ignem Deo adolens, offerens & ſacrificans. Ita Caſſiodor. Beda, Aponius, Philo, Juſtus Orgel. & alii.

Utraque jungenda.

Myrrha paſſio: thus reſurrectio.

Secundò, Nyſſenus, Theodoretus & tres Anonymi apud ipſum, Pſellus, & Rupertus per montem myrrhæ accipiunt paſſionem Chriſti, per collem thuris reſurrectionem, imo Philo accipit Chriſtum ipſum paſſum, & reſurgentem. Nil enim ita ſponſam animat ad ſponſi amorem & imitationem, atque ejus paſſio & reſurrectio. Porrò hæc Chriſtus ſponſæ conſideranda proponit non eminùs, ſed cominùs, ut ſcilicet mente & contemplatione adeat ipſum montem Calvariæ, ibique quaſi præſens præſentem Chriſtum pro ſe crucifixum oculis intueatur, perinde ac ſi rem ipſam olim actam, rurſus coram ſe peragi cerneret. Hæc enim viva & efficax contemplatio Chriſti patientis & reſurgentis miré amorem, ſpem, omnemque virtutem excitat: *Si enim compatimur, & conglorificabimur*, ait Paulus. Audi Pſellum: *Age tu mecum, qui cruci affixus ſum, crucifigere, ut magna item à patre gloria mecum afficiare. Sponte enim volo ego ſanè mortem oppetere, ut fidelibus diem ſalutis aſpirem, & umbras diſcutiam impietatis.* Veni ergo in montem myrrhæ, ubi ego mortalitatem exui, ut inde pergas in collem thuris, ubi ego reſurgens immortalitatem & gloriam indui. Audi & Theodoretum: *Quando adeò decora es, & amoris erga me vulnere ſauciata, pro te mortem oppetam, & myrrhæ montem ſponte conſcendam; ſed iterum ſurgam, & revertar ad collem thuris: ut per myrrham mortem ſignificet, per thus autem divinam naturam.* Et poſt nonnulla; *Vadam inquit mihi ipſi* (ſic enim habent Septuag. *ad montem myrrhæ & ad collem thuris: utrumque enim libens facio, nulla vi, nulla coactus neceſſitate. Nemo enim tollit animam à me, ſed ego pono eam à meipſo, ut iterum ſumam eam.* Quærit deinde Theodoretus cur mortem vocarit montem, deitatem verò collem, cùm hæc longè major ſit illa? ac reſpondet, quia Deum mori *tam excelſum atque arcanum eſt, ut ab homine animo, & cogitatione nequeat comprehendi.* Cauſam dant tres Anonymi: *Mortalitatis enim*, inquiunt, *ſymbolum eſt myrrha, thus verò divinitatis.* Corpora enim mortua condiuntur myrrha, uti conditum eſt corpus Chriſti: thura verò adolentur Deo, ad quem poſt reſurrectionem reverſus eſt Chriſtus in cælum. Deo enim propria & eſſentialis eſt immortalitas & felicitas, ideoque illa repræſentatur per thus, quod propriè datur Deo. Unde cùm in igne adoletur, totum per fumum evaporat, & aſcendit in cælum ad Deum. Rurſum per reſurrectionem à mundo agnita eſt Chriſti divinitas, unde illum credidit eſſe Deum, ac proinde illi quaſi Deo vero thus obtulit, ait Rupertus.

SECVNDVS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta fit ſanctior dum vadit ad montem myrrhæ, id eſt, cùm Chriſtum crucifixum coràm contemplatur, & per mortificationem ac paſſionum pro Chriſto tolerantiam imitatur, ac ad collem thuris, id eſt, cùm orationis, devotionis, & religionis incenſum Deo offert. Audi S. Gregorium: *Quid per montem myrrhæ, niſi fortem altitudinem mortificationis in opere, & quid per collem thuris intelligimus, niſi altam humilitatem in oratione? Ad montem ergo myrrhæ, & ad collem thuris ſponſus vadit, quia eos familiariter viſitat, quos per mortificationem vitiorum ad alta pro-*

proficere, & per mundas, & humiles orationes ſuaviter redolere perſpicit. His quippe virtutibus ſancta Eccleſia, vel unaquæque anima mundana efficitur, quia dum per voluptatum mortificationem vitiis reluctatur, & per ſanctas orationes frequenter lacbrymis abluitur, ſordes lavat, ut ſponſo placeat, cui pulchra apparere conatur, cuius conatum ad effectum ſponſus per gratiam ſuam ducit, opuſque ſuum in ſponſa benignè laudat, & dicit: Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.

Mortificationem collocat in monte, quia ardua eſt, & difficilis, orationem in colle, qui facilior, & ſuavior. Rurſum myrrham præponit thuri, quia mortificatio præire debet orationem, adeoque ipſa recta eſt via ad orationem ſinceram, puram, & ardentem, quæ meretur à Deo exaudiri. Denique mortificatio eſt meritum boni orationis, oratio mortificationis eſt præmium.

Symbolicè. Symbolicè, S. Anſelmus per montem myrrhæ accipit chorum martyrum, per collem thuris chorum confeſſorum. Omnes enim ſancti vel martyres ſunt, vel confeſſores. Dicit verò Chriſtus: *Vadam*, cùm ſingulos gratia ſua viſitat; & ad martyrium vel virtutes confeſſore dignas excitat, idque *donec aſpiret dies* beatæ æternitatis, *& inclinentur umbræ* mortalitatis. Nam in cælo myrrha, & fel vertetur in ſaccharum, & mel: thus verò fumoſum in clarum viſionis, & amoris divini incendium. Ita B. Virgo ſtipata choris beatorum, cuidam S. Virgini apparuit, manu tenens B. Hyacinthum Polonum, ordinis prædicatorum, jam vita functum, eumque ducens in cælum ſuaviter concinebat: *Ibo ad montem myrrhæ, & ad collem Libani cum B. Hyacintho*, uti refert Leander Albertus in ejus vita apud Surium die 16. vel 17. Auguſt. Porrò ipſo feſto aſſumptionis ſuæ B. Virgo eum aſſumpſit in cælum.

B. Virgo ducit Hyacinthum Polonum in cælum ipſo ſuæ aſſumptionis die.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo Chriſtum comitans ad crucem in montem Calvariæ, dicebat: *Vadam ad montem myrrhæ*, ac deinde videns eum reſurrexiſſe; conſcendit *collem thuris*, incenſum gratiarum actionis, & jubili offerens Deo. Idem fecit per omnem deinceps vitam, aſſiduè mente contemplans, & corpore obiens montem Calvariæ, & Oliveti, ubi Chriſtus paſſus eſt, reſurrexit & aſcendit in cælum. Rurſum ipſa fuit vivum exemplar Apoſtolis, ceteriſque fidelibus tam mortificationis, quàm orationis continuæ.

Denique pro *thuris* Hebr. & Græcè eſt *Libani*, id eſt; thuris candidi לבן *laban* enim eſt album, candidum: vel thuris, quod in monte Libano naſcitur. Unde Hugo Victorinus tom. 2. lib. de Amore ſponſi, & ſponſæ legit; *Ibo mihi ad montem myrrhæ, & collem Libani*, ſicque explicat: *Ibo*, ait, *mihi*. Sibi vadit, quia ſingularis amor participem ſecreti non recipit. Sibi vadit, quia non vult ſodalem itineris, qui non patitur conſortem amoris. Myrrha, quæ amara eſt ad guſtandum, & corpora mortuorum è putredine ſervat, ſignificat mortificationem carnis. Libanus, quod nomen interpretatur candidatio, ſignificat munditiam carnis. Hæc ergo eſt via, per quam ſponſus ad ſponſam venit, mons myrrhæ, & collis Libani, quia primùm per abſtinentiam concupiſcentiam carnis occidit, deinde per munditiem cordis ignorantiam mentis abſtergit.

Quæres, cur dicatur *ad collem thuris*, non ad montem thuris, uti dicitur *ad montem myrrhæ*? Reſp. quoad corticem literæ videtur in horto Salomonis fuiſſe collis thuris vicinus monti myrrhæ; id enim verba hæc innuunt: quoad medullam verò Primò, juxta montem myrrhæ, id eſt, Calvariæ, ubi crucifixus eſt Chriſtus, erat collis thuris, id eſt, hortus altus Joſephi ab Arimathea, in quo ſepultus eſt Chriſtus, indeque tertio die glorioſus reſurrexit. Hic enim hortus à loco crucifixionis Chriſti paucis paſſibus diſtat, uti teſtantur illi, qui Hieroſolymis fuerunt, & viderunt. Myrrha enim Chriſti paſſionem, thus reſurrectionem denotat, uti dixi.

Collis thuris quid? Reſp. Primò.

Secundò. Mons Calvariæ, & mons Sion ſunt quaſi duo eiuſdẽ montis iuga.

Secundò, mons myrrhæ eſt mons Calvariæ cui adiacet; & nonnihil ſupereminet collis thuris, id eſt, Sion, in quo Salomon ædificarat templum; hic enim dicitur thuris, quia in eo thura, orationes, & ſacrificia offerebantur Deo: Mons enim Calvariæ, & mons Sion ſunt quaſi duo colles, vel duo juga ejuſdem montis communis.

Tertiò.

Tertiò, collis thoris eſt cœnaculum in monte Sion, ubi Chriſtus reſurgens Apoſtolis, & B. Virgini apparuit; dicitur thuris, id eſt, reſurrectionis; rurſum thuris, id eſt, orationis, quia in eo orantes, & ardentia ad Deum ſuſpiria emittentes Apoſtoli receperunt Spiritum ſanctum in Pentecoſte.

Myſticè. Myſticè Theodoret. myrrha, id eſt, paſſio, & mors Chriſti vocatur mons, thus verò, id eſt, divinitas vocatur collis, quia magis excelſum, & admirabile hominibus videtur Deum pati & mori, quàm Deum exiſtere.

Tropologicè & anagogicè. Tropologicè: ardua & excelſa eſt via ad montem myrrhæ, id eſt, mortificationis & martyrii, inde verò facilis eſt aſcenſus ad collem thuris, id eſt, orationis, devotionis, & contemplationis: anagogicè ad collem thuris, id eſt, ad cælum, ubi beati perpetuò thus gratiarum actionis, & jubilationis offerunt Deo. Martyr enim uno paſſu tantùm diſtat à cælo: mox enim ut anima è corpore exceſſit, rapitur in cælum. Unde illud S. Auguſtin. *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre.* Facillimum ergo eſt martyri ire ad cælum, ſed difficile ire ad martyrium: ut igitur Deus patientem & martyrem animaret ad generoſè conſcendendum montem myrrhæ, appoſuit ei collem hunc thuris feliciſſimum, & aſcenſu facillimum.

Exempla: Margareta Midleton. Quocirca illuſtris illa apud Anglos noſtro ævo fidei Heroina, Margareta Midleton, ad atrox ſupplicium damnata, quod ſacerdotes Catholicos hoſpitio ſuſcepiſſet, & eos prodere nollet, ad ſupplicii locum lætiſſimo vultu proceſſit dicens; *Tam brevis eſt via, quæ ad cælum ducit, tam hoc quàm alio genere mortis*: poſt paucas horas cælum, & ſolum pedibus calcabo, & ex alto empyrei faſtigio exile hoc terræ punctum, omniaque terrena felix, & beata deſpiciam. Quare in terram ſupina reclinata dorſo ſuppoſita petra ingenti, & quidem acutiſſima, corpori autem iniecta tabula onuſta pondere mille librarum, ſenſim preſſa, & oppreſſa, armata cæleſti patientia, & conſtantia, glorioſa pro Chriſto morte occubuit, & ex monte myrrhæ ad collem thuris, uti ſperandum eſt, evolavit. Illius certamen ad vivum repræſentatur in Theatro hæreticæ crudelitatis pag. 77.

Illam ergo iniecti non turbavere molares;
Quin, ait, hos totos membris imponite montes,
Spiritus innocua tranſcendet ad aſtra ruina.

Suſanna Japonia. Simili modo generoſa illa apud Japones virago, nomine Suſanna, quæ pro fide intrepidè Nangaſaci occubuit anno 1626. (quo anno pariter die 20. Julii P. Franciſcus Paciecus Provincialis Japoniæ cum duobus Patribus, & ſex Fratribus è Societ. IESV, pro fide glorioſum lenti ignis agonem ibidem, eadem conſideratione brevis pœnæ, & æterni præmii ſe ſuoſque obarmans, obivit) ſe, maritum, & ſocios perpetim ad conſtantiam in ſuppliciis quibuſlibet animabat hac voce: *Stemus, ô ſocii, in tormentis omnibus pro fide Chriſti magnanimi, quia brevem vitam, & pœnam æterna & immenſa excipiet gloria Paradiſi.* Quocirca & durum longumque carcerem; & horrendum apud Japones nuditatis publicæ opprobrium, & inediam, frigoraque, & eculeum, & crucem tam ſuam, quàm filiolæ ſibi connexæ triennis, & minas ſtupri, & ſervitutem, vinculaque ſex menſium, qualia ſunt mancipiorum, ac denique gladium, mortemque pro Chriſto fortiter ſuſtinuit, ac Deo gratias agendo, & iubilando ſuperavit, uti teſtantur literæ Japonicæ hoc anno Romæ typis excuſæ, Digna ſanè, quæ cum priſcis Suſannis, Luciis, Cæciliis, Agathis, Catharinis comparetur, utpote quæ viros complures ad martyrium verbis igniris accendit, ac exemplo ſuo, diriſſima tolerando pluſquam virili fortitudine, præivit,

—— *Tanti dux fœmina facti*,

cujus decus & gloriam omnia ventura Japoniæ ſæcula celebrabunt.

VERS. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.*

EX pulchritudine ſingularum partium, putà membrorum ſponſæ hactenùs recenſitorum, concludit pulchritudinem totius corporis. Verba hæc quoad primum hemiſtichium audimus cap. 1. verſ. 15. ubi ea explicui. Hic tantùm additur: *Et macula non eſt in te.* Hebr. מום *mum*, non

non tantùm maculam coloris, ſive nævum, ſed & quodlibet vitium, ut vertit Arabicus, ſive quemlibet defectum & deformitatem ſignificat, uti oſtendi Levit. 22. 22. Sic ſenſus eſt, q. d. Tota pulchra es, ò ſponſa, & id eſt, *quia* in te nulla eſt deformitas, ſed omnia concinna, & formoſa.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Christo & Eccleſia.

Pulchritudo Eccleſiæ. Primò, TOta Eccleſia pulchra eſt: Primò, pulchritudine legis Euangelicæ, quam profitetur. Hæc enim lex eſt pulcherrima omnium, quæ umquam fuerunt in orbe; in eaque nulla eſt macula, nulluſque defectus, imò in ea traduntur multa conſilia Euangelica, quæ ſummam ſanctitatem, & perfectionem continent, ut patet Matth. 5. & ſeq.

Secundò; Secundò, pulchra eſt pulchritudine cognitionis Dei, veræ fidei, cultus, & religionis, quia colit Deum non ritu externo in holocauſtis beſtiarum, uti Synagoga Judæorum, ſed in ſpiritu, & veritate. Joan. 4. unde ſacrificium habet nobiliſſimum, putà Euchariſtiam, in qua quotidie Deo Patri Chriſtum crucifixum, ejus unigenitum incruentè immolat & offert.

Tertiò. Tertiò, pulchra eſt, quia pulchras habet ceremonias, ritus, ornatus templorum, organa, concentus, &c. ac præſertim pulchra Sacramenta, inter quæ Baptiſmus animam ab omni culpa, expurgat, ut nitidiſſimam efficiat. Unde Optatus Milevitanus lib. 5. *Baptiſmus*, ait, *virtutum eſt vita, criminum mors, nativitas immortalis, cæleſtis regni comparatio, innocentiæ portus, peccatorum naufragium.*

Quartò. Quartò propriè, & ſubiectivè, Eccleſia tota pulchra eſt per gratiam, & juſtitiam inhærentem fidelibus, iuſtis, & ſanctis, qui ſoli potiſſima & perfectiſſima Eccleſiæ membra ſunt, ideoque hic ſponſæ nomine cenſentur, ut dixi canone 57. in his enim nulla eſt macula gravioris culpæ ſive peccati mortiferi, quod ſolùm ſponſam deformem, id eſt, Deo ingratam, & exoſam reddit. Eſto enim, nemo immunis ſit à culpâ veniali, hæc tamen levior eſt, nec maculæ hoc loco nomine cenſetur: ab hac tamen quoque immunis erit in altera vita per amorem, gloriam, & viſionem beatificam. Unde Beda, Nyſſenus, S. Auguſt. 1. Retract. cap. 19. S. Hieronymus lib. 3. contra Pelag. & aliì *Tota pulchra es*, attribuunt Eccleſiæ in cælis triumphanti: militanti tamen eo ſenſu, quo dixi. Idem eidem aſſignant Caſſiodor. S. Gregor. Beda, Philo, Anſelm. & alii.

Quintò. Denique Eccleſia tota pulchra eſt, quia in ſingulis ſui partibus, & gradibus ſpecioſa, & ſancta eſt, putà in religioſis, qui quaſi capilli ejus ſunt; in doctoribus, qui quaſi dentes ejus ſunt, in prædicatoribus, & martyribus, qui ejus labia coccinea ſunt; in virginibus, qui ejus genæ ſunt; in Pontificibus, qui ejus collum; in ſacerdotibus & diaconis, qui ejus ſunt ubera; ac conſequenter in laicis, qui iis lactantur, uti ſuperiùs dixi. Ita Juſtus. Orgelit. hoc eſt, quod huc alludens Apoſt. ait: *Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut eam ſanctificaret mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid ejuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata.* Epheſ. 5. 25. vide ibi dicta.

Huc facit verſio Chaldæi: *Et in tempore, quo populus domus Iſrael faciunt voluntatem dominatoris ſæculi laudat eos in cælis excelſis, & ſic dicit: Tota pulchra es congregatio Iſrael, & macula non eſt in te,* Pulchritudo enim Eccleſiæ in eo conſiſtit, ut ſe Dei legi, & voluntati conformet, hæc enim eſt juſtiſſima & ſanctiſſima, ideoque pulcherrima.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Christo & anima ſancta.

ANima ſancta tota pulchra eſt per cycladem gratiæ, charitatis, omniumque virtutum, quam Deus ipſi infundit, ut eam ornet, & ſpecioſam efficiat: unde illa hoc gratiæ decore exultans ait: *Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo; quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circumdedit me.* Iſaiæ 61. 10. Gratia enim eſt ſummus ornatus animæ; quia eam efficit Dei amicam, filiam, ſponſam, heredem, imò divinæ conſortem naturæ, ut ait S. Petrus epiſt. 2. cap. 1. v. 4. Cauſam dat Theodoret. *Immaculata*, ait, *& pulchra evaſit ſponſa, quia propinqua ſponſi effecta eſt, atque ita omnes ſplendores ſuſcepit, & lucida ex ipſa luce reddita eſt.* Audi S. Greg. qui ſibi obiiciens: Nulla anima immunis eſt à peccato veniali: quomodo ergo tota eſt pulchra? reſpondet: *Dum ſancta anima à peccatis quotidianis ſe per pænitentiam mundat, dum quotidie peccata minuta cum lacrymis abluit, & à maioribus ſe obſervat, quamvis frequenter peccet, per aſſiduam tamen pænitentiam munditiam ſuam aſſiduè ſervat. Hinc enim alibi præcipitur: Semper ſint veſtimenta tua candida. Et illud: Juſtus autem ex fide vivit. Quamvis enim non ut peccat à iuſtitia deviet; tamen dum ſemper credit in eum qui iuſtificat impium, & aſſiduè ſub ejus fide peccata ſua deflet, per aſſiduas ablutiones iuſtitiam ſuam retinet.* Porrò S. Ambr. lib. de Virginibus, iis ſpecialiter adaptans: *Pulchritudinem*, inquit, *quis poteſt maiorem æſtimare decore eius, quæ amatur à rege, probatur à Judice, dedicatur Domino, conſecratur Deo? ſemper ſponſa, ſemper innupta, ut nec amor finem habeat, nec damnum pudor. Hæc profectò vera pulchritudo eſt, cui nihil deeſt, quæ ſola meretur audire à Domino: Tota es formoſa proxima mea, & reprehenſio non eſt in te.*

Denique tres Anonymi apud Theodoretum. *Tota pulchra es, quia pulchra es*, inquiunt, *mente, & anima, & carne: Et quidem carne, quippe quæ repurgata ſis à vi, & efficacia perturbationum, & ornata virtutum moribus: anima verò, ut quæ liberata ſis omni concupiſcentiæ vitio, & ſermonibus vel rationibus decorata præceptorum: mente verò, ut quæ vilibus cognationibus liberata, & ſplendenti in Spiritu ſancto per gratiam deificatione refulgeat. Ac ob id macula non eſt in te, quæ propter perfectionem proxima mihi effecta ſis.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo tota pulchra eſt, imò omnium non tantùm hominum; ſed & angelorum pulcherrima, & nulla in ea eſt macula culpæ vel pœnæ, ſive originalis, ſive mortalis; ſive etiam venialis, uti tota ſentit, & conſentit Eccleſia, teſte Concil. Trident. ſeſſ. 6. Canon. 22. Unde S. Auguſtinus de Nat. & gratia cap. 36. cùm omnes homines, etiam juſtos peccato veniali ſubiacere dixiſſet, ſubdit: *Excepta S. Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorſus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæſtionem. Unde enim ſcimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem conſtat nullum habuiſſe peccatum.*

Unde hæc verba Cantici: *Tota pulchra es, & macula non eſt in te*, B. Virgini ſoli appropriant Rupertus, Pſellus, Hugo uterque, ſcilicet Cardinalis, & de S. Victore, S. Thomas, Galatinus, & S. Ildephonſus de Laudibus B. Virginis.

VERS. 8. *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.*

HEbræum אתי *itti*, id eſt, *mecum à Libano ſponſa, mecum à Libano venies.* Verùm Noſter æquè ac Septuag. pro אתי *itti*, id eſt, *mecum*, alio puncto legerunt את *ati*, id eſt, *veni*: quamquam eodem redeat ſenſus: ſi enim legas *itti*, id eſt, *mecum à Libano ſponſa*, ſubaudias oportet, *veni*, vel venies, quod ſequitur. Pro *coronaberis*. Hebr. eſt תשורי *taſuri*, quod Vatabl. & alii vertunt, *aſpicies*, q. d. Aſpicies de vertice Amana, Sanir, & Hermon ſubiectas valles & campos arboribus, floribus, herbis, fructibus virentes, & vernantes, quod ſecutus Lyran. hæc refert ad Hebræos tempore Joſue, quos ex hiſce montibus terram Chanaan ſibi promiſſam contemplatos eſſe aſſerit, ut ejus ingrediendæ deſiderium in ſe acuerent. *Variæ verſiones;*

Alii

Alii *taſcuri*, vertunt, *cantabis* præ voluptate & gaudio: שיר *Scir* enim eſt Canticum. Alii, *ibis*, vel *incedes*. Unde Septuag. *Tranſibis*, inquiunt, *de vertice fidei*. *Amana* enim Hebr. veritatem, & fidem ſignificat. Hinc & Syrus cum Arabico vertunt: *veniet & tranſibis*. Alii *taſcuri* vertunt *dirigeris*, vel *rectificaberis*, aut *rectà euades*, à radice ישר *iaſcar*, id eſt, direxit, rectum fecit. Noſter pro *taſcuri*, per ſcin, legit *taſuri* per ש ſin שור תשורי *ſur* enim ſignificat dominari, regere imperare: *taſuri* ergo, id eſt, *dominaberis*, imperabis, ac ut regina *coronaberis*.

Libanus notus eſt mons maximus, Judææ confinis; dictus Libanus vel à candore nivium, quibus abundat לבן *Laban* enim ſignificat album & candidum; vel à thure, cuius ferax eſt: *Libanon* enim Hebr. ſignificat *thus*. Unde Philo Carpath. τὸ *Veni de Libano*, ſic explicat, q. d. Veni de thure idololatriæ, quod idolis obtuliſti; ad verum Dei in Sionis templo cultum. Amana mons eſt altiſſimus trans Jordanem juxta Libanum, Hermon, & Sanir montes ſitus; Gloſſa tamen per Amana accipit Amanum montem, qui Ciliciam à Syria diſterminat. *Sanir* pars eſt vel appendix montis Hermon, ut patet Deuter. 3. 9. Adrichomius in deſcript. terræ ſanctæ pag. 93. n. 83. vult Sanir eundem eſſe montem cum Seir: hic enim adiacet monti Hermon Seir dictus eſt ab accola Eſau, qui dictus eſt *ſeir*, id eſt piloſus, quia hirſutus: Sanir ergo mons celſus eſt trans Jordanem ad Orientalem plagam terræ Hus ſitus, atque à ſeptentrione monti Hermon, ab Auſtro monti Galaad conjungitur: à civitatibus verò Capharnao & Corozaim verſus æſtivalem ſolis ortum alicubi quatuor, alicubi ſex & pluribus milliaribus diſtat.

Amana mons vbi ſitus?

Sanir an idem quod Seir?

Hermon quid?

Hermon mons eſt excelſus ultra Jordanem è regione urbis Paneadis ſitas, quam ab ortu reſpicit; à meridie verò monti Seir jungitur, ac vergens verſus ſeptentrionem, quà Trachonitidem regionem circumit, prope Damaſcum Libano ſe copulat: unde in ſacra Scriptura frequenter habemus, quòd terra filiorum Iſrael trans Jordanem ad ſolis ortum, à torrente Arnon uſque ad montem Hermon extendatur. Eſt & alius Hermon mons citra Jordanem juxta Thabor, & tertius in tribu Aſer adeò altus, ut perpetuò nives habeat.

Igitur Libanus, Amana, Sanir, & Hermon ſunt montes ſibi vicini extra Judæam, ſed Judææ confines ejuſque limites, in quibus erant ſpeluncæ vaſtæ, ubi degebant leones & pardi: unde hìc dicitur: *de cubilibus leonum, & montibus pardorum*; licet Adrichomius ex Brocardo & Bredenbachio in deſcript. terræ ſanctæ pag. 186. num. 20. ſeparatum montem conſtituat, qui dictus ſit pardorum à pardis in eo degentibus æquè ac leonibus, ex quorum cum pardis commixtione naſcuntur leopardi: Mons Leopardorum, inquit, rotundus & altus eſt, qui contra Aquilonem à Tripoli duabus, verſus Auſtrum à civitate Arcas tribus, à Libano autem uno milliario diſtat; Additque ibi oſtendi ingens in ſpelunca monumentum, quod incolæ putant eſſe ſepulchrum Chanaan filii Cham, filii Noe.

Mons pardorum.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

NOnnulli per Libanum, Amana, Sanir, & Hermon montes accipiunt Jeruſalem, & Judæam, atque ex ea hìc evocari à Chriſto cenſent Apoſtolos & fideles, ut à Judæis utpote incredulis, & crudeliter inſtar leonum & pardorum in Chriſtianos ſævientibus egrediantur ad gentes, illiſque prædicent Euangelium: ſic enim per Libanum ſignificatur Jeruſalem, Zachar. 11. Ezech. 17. 3. & alii.

Meliùs alii per Libanum, Amana, Sanir, & Hermon montes, utpote extra Judæam in Phœnicia ſitos, accipiunt Phœnices, id eſt, Gentiles. Unde S. Athanaſ. in Synopſi S. Sript. in Cantic. cenſet, hiſce montibus deſignari Eccleſiam Gentium; Gentes enim hìc evocari ab idololatria & Gentiliſmo ad fidem, & Chriſtianiſmum, ut Chriſti Eccleſiæ inſerantur, ſic & Tertullian. lib. 4. contra Marcion. cap. 11. Paulò aliter Theod. qui per Libanum, id eſt, dealbationem cenſet notari vocationem Gentium, quæ infidelitate atræ, Baptiſmo ablutæ & de-

Libanus, Amana, Sanir, & Hermon montes extra Iudæam in Phœnicia ſiti.

A albatæ fuerunt. Per Hermon verò rorulentum, & Sanir, id eſt, lucernarum viam, ſignificari vocationem Judæorum, qui legis lucem & rorem à Moyſe acceperunt, rurſus, per leones notari Judæos audaces, per pardos Gentilium ſapientes & ſophiſtas. Hæc Theodor.

Senſus ergo eſt, q. d. Tu, ò Eccleſia Gentium, quæ à me Chriſto ab æterno prædeſtinata es, & in tempore deſtinato vocanda es ad Chriſtianiſmum, ut fias mihi ſponſa: veni de horridis, ſylvoſiſque montibus, de Libano, inquam, Amana, Sanir, & Hermon, id eſt, de infidelitate & Gentiliſmo, ubi inter idololatras, infideles, & impios, quaſi inter ſævos leones & pardos ferarum more vixiſti, & inter feras horridam vitam egiſti, veni in ſpecioſam Jeruſalem & Sion, ubi Deus in templo ſuo colitur: veni, inquam, ad Eccleſiam & montem myrrhæ, & collem thuris, id eſt, ad montem Oliveti & Calvariæ, ubi captus & crucifixus eſt Chriſtus, ut in eum credas; atque ad Sion, ubi cœpit Eccleſia Chriſtianorum, ut illi aſſocieris. Veni ergo ad Chriſtianiſmum, ibi inter Chriſtianos humiles, mites, & benignos, velut inter columbas, hinnulos, & agnos vitam ages ſuaviſſimam & ſanctiſſimam: imò

B ibi coronaberis velut ſponſa Regis Chriſti, ideoque Regina; coronaberis, inquam, in hac vita per gratiam, in futura verò per gloriam. Aut aptiùs & nervoſiùs, q. d. Tu, ò primitiva Eccleſia, quæ per Apoſtolos eorumque ſocios & aſſeclas laboras in Libano, Amana, Sanir, & Hermon, id eſt, in Gentilitate convertenda ad Chriſtum, inde veni cum magnis Gentium à te converſarum manipulis, ut eos adducas in Sion, hoc eſt, ad Chriſti Eccleſiam: quod ſi feceris, *coronaberis de capite Amana de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum*, id eſt, de Gentibus à te converſis triumphabis, eaſque quaſi in triumphum duces, ac corona triumphali coronaberis. Ita Noſter Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſin li. 3. ubi ait hoc verſu promitti Romæ novæ, id eſt, Chriſtianæ, perfectam de Roma veteri, id eſt, ethnica, ac de univerſo imperio victoriam. Nominat ergo regiones, quarum Eccleſia quaſi in triumphorum ferculis ante ſe latura ſit ſimulacra; primùm de Amana, id eſt, de fide plantata quaſi fidei coronam; ſecundùm de Sanir, id eſt, dente lucernæ (hoc enim Hebr. eſt *Sanir*) ob prædicatores luce doctrinæ &

C virtutum ſplendentes, per quos regiones illas convertiſti: tertiùm de Hermon ſive Chermon, quia Eccleſiam Gentium quaſi חרם *cherem*, id eſt, anathema Deo voviſti, conſecraſti, & ſacrificaſti: occidiſti enim in eis infidelitatem, vitia, & diabolum, ac vivere feciſti in eis fidem, virtutes & Chriſti: quartùm de debellatis leonibus & pardis, id eſt, tyrannis, & perſecutoribus, quos tibi, ò Eccleſia, ſubegiſti.

Huc facit Chaldæus: *Dixit*, inquit, *Dominus in verbo: Mecum habitabit cætus Iſrael, qui ſimilis es ſponſæ honeſtæ, & mecum ingredieris in domum ſanctuarii, & offerent tibi munus principes populi, qui habitant ſuper fluuium Amana, & incolæ, qui morantur in vertice montis niuis, & gentes, quæ ſunt in Hermon, & offerent tibi tributa habitatores ciuitatum fortium, qui ſunt robuſti, ſicut leones, & munus ab vrbibus montium, qui ſunt fortiores leopardis.* Ita Caſſiodor. S. Gregor. Philo, Beda, & Juſtus Orgelitan, qui tamen ajunt Eccleſiam de Libano, id eſt, ex dealbatione Baptiſmi vocari ad coronam cæleſtem per infidelium & impiorum converſionem, imò & ad coronam præſentis vitæ, qua decoratur Eccleſia per fidelium turbam, ait Beda.

D Simili ſchemate de ſubactis & manſuefactis Gentibus Eccleſiæ triumphum depingit Iſaias cap. 11. 6. *Habitabit*, inquit, *lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit: vitulus, & leo, & ouis ſimul morabuntur & puer paruulus minabit eos*, &c. Porrò quod ait de vertice, notat vertices, id eſt, principes Gentilium, puta illos, qui inter eos, imperio, ſapientia, opibus, auctoritate eminebant, convertendos ad Chriſtum, tacitèque hìc monet viros Apoſtolicos, ut vertices, id eſt, principes convertant: iis enim converſis ſubditi facilè convertuntur. Hinc S. Franciſcus Xaverius adibat reges & principes Indorum, ac magnum regem Sinarum primò adire, ſibique conciliare deſtinabat, ut ab eo facultatem euangelizandi per totum regnum impetraret; idemque monebat noſtros, ut primò prælatos & magiſtratus ſibi devincirent, ut illi conatus eorum promoverent, alioqui fruſtrà laboraturos.

Vertices, id eſt, Principes convertendi.

Addit Hortolanus hos quatuor montes ſitos eſſe ad quatuor

tuor plagas orbis, reſpectu Paleſtinæ. Libanus enim ſitus eſt ad ſeptentrionem, Amana ad occidentem, Hermon ad orientem; Sanir ad meridiem; hocque ſitu ſignificari gentes univerſas ex quatuor orbis plagis venturas ad fidem, & Eccleſiæ ſe ſubdituras, juxta illud Iſaiæ 43. 5. *Noli timere, quia ego tecum ſum: ab oriente adducam ſemen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da, & Auſtro: Noli prohibere: affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ.* Et illud Chriſti: *Dico autem vobis, quòd multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores.* Matth. 8. 11. Hæc enim omnia, quæ dicuntur Cant. 4. ſpectant ad virilem ætatem Eccleſiæ, quando illa propagata per omnes gentes, regnum ſuum ſpirituale toto orbe ſtabilivit: unde quaſi regina orbis, gentium omnium fide & obedientia coronata inceſſit, juxta illud Iſaiæ 49. 18. *Leva in circuitu oculos tuos, & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. Vivo ego, dicit Dominus; quia omnibus his velut ornamento veſtieris; & circumdabis*, vel *coronaberis tibi eos quaſi ſponſa.*

Porrò Septuag. verſionem, quæ habet: *Venies & tranſibis ab initio fidei*, ſic interpretatur Philo Carpath. *Venies à Gentibus? tranſibis a lege; à primitiis fidei, a capite Sanir, & Hermon. Sanir interpretatur rubus, & Hermon ſpiritus, ſive vox ſublimis: principium enim fidei ab eo fuit, qui in rubo locutus eſt Moyſi, & voce ſublimi locutus eſt filiis Iſrael, cum eos eduxit ex Ægypto, in unumque coegit.*

Aliter S. Auguſtinus in Pſalm. 67. ſub finem: *Ab initio fidei*, inquit, quia, ut bona opera ſequantur, præcedit fides, nec ulla opera bona fiunt, niſi quæ ſequuntur præcedentem fidem: fides enim eſt principium omnis boni & virtutis. Unde tres Anonymi apud Theodor. legentes: *Venies, & pervenies ab initio fidei à capite Sanir*, &c. ſic explicant, q. d. Venire incipies per fidem, ſed pervenies ad coronam per ſpem & charitatem, ubi variis tentationibus, quæ leonum & pardorum nomine ſignificantur, exercita fueris. Denique Noſter Sanchez τὸ *à principio fidei* explicat de B. Virgine, q. d. B. Virgo ab initio conceptionis ſuæ fuit fidelis, ſancta & immaculata, ideoque concepta ſine peccato originali; utpote evocante illam ad ſe Chriſto. Unde Hebr. habent: *Mecum de Libano venies.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

HÆc omnia, quæ dicta ſunt de Eccleſia, adapta animæ commutato nomine. Primò ergo, hæc attribui poſſunt animæ, quæ ex ſtatu peccati, & vitiis, quibus beſtialiter ſervivit, à Chriſto evocatur ad pœnitentiam, virtutes, & gratiam, ut jam non ſerviat concupiſcentiæ, ſed charitati. Nam, ut ait S. Joannes Epiſt. 1. cap. 2. 16. *Omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.* Concupiſcentiam carnis notat *Amana*, id eſt, nutrix: nutrit enim carnem concupiſcentia gulæ: concupiſcentiam oculorum, id eſt, avaritiam notat Sanir, id eſt, iteratio novalis: avaritia enim novis agris & opibus aggregandis inhiat: ſuperbiam vitæ notat Hermon, id eſt, deſtructio & anathema: ſuperbia enim omne bonum deſtruit. Ex his ergo vitiorum montibus evocatur anima peccatrix & pœnitens ad contrarias valles abſtinentiæ, paupertatis, & humilitatis. Aliter hæc nomina Amana, Hermon, & Sanir interpretatur & adaptat Richard. de S. Victor. & alii ſed minùs verè & congruè ad etymon Hebræum.

Veni ter repetitur quatuor de cauſis.

Secundò, hæc attribui poſſunt, animæ ſanctæ, quæ à Chriſto ad majorem ſanctitatem & perfectionem, ac præſertim ad tria vota vitæ Religioſæ evocatur. Hæc enim ex Amana, id eſt, gula & luxuria evocatur ad caſtitatem; ex Sanir, id eſt, avaritia ad ſtudium paupertatis; ex Hermon, id eſt, ſuperbia ad humilem obedientiam. Hinc ter repetitur τὸ veni. Primò, ut ſignificetur ardens deſiderium Chriſti, quo optat, ut anima ſe vocantem ſequatur, ideoque eam *ter*, id eſt, plenè & perfectè vocat. Secundò, ut ſignificentur ingentia bona præſentia & futura, ad quæ evocatur. Tertiò, ut ſignificetur illam evocari ad ſerviendum ſanctiſſimæ Trinitati per tria vota, & per tres virtutes Theologicas, fidem, ſpem, & charitatem, ait ſanctus Gregorius. Quartò, ut ſignificetur ei aſſiduè luctandum eſſe cum mundo, carne, & diabolo; mundum enim ſignificat Sanir, id eſt, mutatio lucernæ vel novalis: In mundo enim eſt perpetua mutatio, & ſucceſſio dignitatum & opum: hæ enim continuò ab uno, vel per mortem, vel per caſum aliquem auferuntur, & alteri conferuntur; quia in mundo aſſiduè gyratur rota fortunæ, ut, his in altum aſcendentibus, alii deorſum deſcendant & cadant; carnem ſignificat Amana, id eſt, nutrix, uti jam dixi; diabolum repræſentat Hermon, id eſt, deſtructio & anathema, quia diabolus deſtruit bona omnia, ideoque quaſi anathema æternæ maledictioni, & gehennæ addictus eſt.

Sanir mundus.

Amana, caro.

Hermon, diabolus.

Addit Caſſiodorus, & Beda trinum *veni*, trinum animæ denotare profectum, ſcilicet in cogitatione, locutione, & operatione; ſanctus Gregorius verò: primus animæ profectus, inquit, eſt virtutum progreſſus: ſecundus fit per egreſſum è corpore, tertius per reſurrectionem carnis. Porrò anima ſancta coronatur corona virtutum in hac vita, & corona gloriæ in futura. Hæc deinde ex *Hermon* fit *Herem* vel *Cherem*, id eſt, mors & conſecratio, quia moritur ſibi, ut vivat Deo, ac velut anathema totam ſe conſecrat Deo, eique ſe facit holocauſtum. Hæc enim anima paulò antè vocata eſt tota pulchra, atque evocata fuit in montem myrrhæ, conſepulta Chriſto per baptiſmum: aſcendit quoque in collem thuris, particeps effecta divinitatis, quæ per thus ſignificatur, per reſurrectionem à peccatis. Hic autem ulteriùs evocatur, ut tranſeat à principio fidei, ut habent Septuag. ad ejus conſummationem; & progreſſum per opera charitatis & virtutum. Ita Nyſſenus, & ſanctus Ambroſius lib. de Iſaac cap. 5. quem audi: *Egredere*, inquit, *de corpore & totam te exue. Non potes enim mihi adeſſe, niſi ante peregrineris a corpore: quoniam qui in carne ſunt, peregrinantur a Dei regno. Ades, inquit, ades: bene repetiuit, quia ſive præſens, ſive abſens adeſſe, & placere Domino Deo tuo debes. Adeſto præſens, adeſto abſens, etſi adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præſentes ſunt, quorum fides mecum eſt.* Deinde pulchrè idipſum per antitheſes explicat: *Adeſt mihi, qui exit de ſæculo: adeſt mihi qui me cogitat, me intuetur, de me ſperat, cui ego portio ſum. Adeſt mihi, qui abſuerit ſibi; adeſt mihi, qui ſe negaverit ſibi: ille mecum eſt, qui intra ſe non eſt: quoniam qui in carne eſt, non eſt in ſpiritu: ille mecum eſt, qui ex ſeipſo egreditur: ille juxta me, qui extra ſe fuerit: ille mihi integer, qui propter me perdiderit animam ſuam. Et ideò ades ſponſa, tranſibis, & pertranſibis a principio fidei. Tranſis; & pertranſis cæteros, qua ad Chriſtum pervenit. Tranſis fidei merito & operum claritate, qua luces ſicut Sanir & Hermon, hoc eſt, via lucernæ tranſis devictis tentationibus ſæculi, & ſuperatis nequitiis ſpiritalibus, legitimi petens coronam certaminis, & ideò meruit Chriſto indicante laudari.*

Tropologicè leones, dæmones & tyranni, pardi hypocritæ & hæretici.

Tropologicè per leones S. Gregor. accipit dæmones, Beda verò ſuperbos, & potentes, uti ſunt reges & principes infideles; per pardos maculoſos accipit hypocritas, fraudulentos, & doloſos, quales ſunt hæretici, ait Philo Carpath. Porrò dæmones & tyranni infideles dominabantur Gentibus ante Chriſtum ſævè & crudeliter, inſtar leonum. *Hi enim*, ut ait S. Gregor. *vere pardorum varietatem imitantur, quia dum eum virtutibus etiam vitia ſectantur, quaſi in vario corio coloris diſſimilitudine dividuntur. Sed de cubilibus leonum, & de montibus pardorum Eccleſia coronatur, quia dum per ejus prædicationem & crudeles ad pietatem, & hypocritæ ad vitæ humilis veritatem convertuntur, pro his omnibus præmium percipiet quod meretur.*

Anagogicè.

Anagogicè ſignificatur hic evocatio animæ ſanctæ è periculis, tentationibus, & ærumnis hujus vitæ propter ejus patientiam & victoriam, ad cæleſtem coronam & gloriam. Ita Caſſiodorus, Beda, Anſelmus, & S. Auguſtinus in pſalm. 67. Unde S. Ambroſius libr. de Virginibus 3. poſt medium iis adaptans: *Primitias*, inquit, *vigiliarum tuarum Chriſto dicato: primitias actuum tuorum Chriſto immola. Audiſti, quia vocavit te dicens: Veni a Libano: tranſibis & pertranſibis a principio fidei. Tranſibis in ſæculum creatura, pertranſibis ad Chriſtum triumphatura de ſæculo? Audiſti, quia te a leonum & pardorum, id eſt, ſpiritualium nequitiarum incurſionibus ſeparavit.*

Similia habet S. Hieronym. libr. 1. contra Jovin. Unde

Joan.

Joannes Carmelita τὸ *coronaberis de capite Amana*, &c. ſic exponit, q. d. coronam de perſecutione recipies; dum in Libano vivens, montium, ubi feræ habitant, adverſos parieris incurſus. Monti quippe amoris perſecutionum montes opponi decuit, ut tanta ſit laboris probationiſque menſura, quanta eſt tui erga me amoris magnitudo.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, B. Virgo evocata eſt ex Libano, Amana, Hermon, & Sanir, eùm ex Judæa, & hoc mundo evocata eſt ad Chriſtum in cœlum, ibique coronata regina cœli & terræ cum triplici aureola, ſcilicet eminentis virginitatis, doctoratus, & martyrii: fuit enim ipſa primiceria virginum doctorum, & martyrum. Unde ſecundò, illorum corona eſt corona B. Virginis, quia ejus invocatione, orationibus, & meritis imperrata. Ita Rupert quinonnè, ideoque non ſatis congruè interpretans nomina Hebræa montium, ſic ait: *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni coronaberis. Unde coronaberis? De capite Amana, quod interpretatur nocturna avis; de vertice Sanir, quod interpretatur dens vigiliarum; & Hermon, quod interpretatur anathema. Venies de Libano, quod interpretatur candidatio, id eſt, migrabis de corpore iſto, corpore candido, corpore virgineo; & coronaberis de omnibus his, id eſt, de corpore, vel membris illius, qui nominibus iſtis recte denotatur, de regnis mundi huius. Regna namque mundi huius quædam capita, vel quidam vertices recte dicantur nocturnæ avis, & dentis vigiliarum, & veri anathematizati diaboli a Deo ſeparati, qui, cùm ſit princeps tenebrarum, & tamquam leo rugiens circumeat quærens, quem devoret, recte & nocturna avis & dens dicitur vigiliarum.*

Denique per leones & pardos intelligens reges Babyloniorum, Perſarum, Medorum, & Græcorum, eoſdem ſic coronæ B. Virginis implectit; reges hi *credant in me* (Chriſtum) *fructum ventris tui, & eorum credentium ſalus corona tua erit. Ita coronaberis, ut & in cœlis regina ſanctorum, & in terris regina ſis regnorum. Ubicumque enim prædicatum fuerit illud de dilecto dictum: Minuiſti eum paulò minùs ab angelis, gloria & honore coronaſti eum. & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum; prædicabitur & de te, quod ſis, ô dilecta, & mater huius coronati, ac proinde regina cælorum, totum iure poſſidens filii regnum; atque hoc invenien reges atque imperatores coronis ſuis te coronabunt, palatia ſua nomini meo ſacrabunt, honori tuo dedicabunt, ut deſinant eſſe, quod fuerant montes pardorum, cubilia leonum.*

B. Virgo Leæna.

Hinc ſanctus Epiph. hæreſi 78. lib 3. beatam Virginem vocat leænam, quæ eſt regina animalium omnium; quia ipſa peperit Chriſtum quaſi leonem divinum, per quem omnes leones terreſtres perdomuit, imò ex leonibus agnos effecit; Additque B. Virginem unum tantùm ediduſſe filium, ſicut leæna unum edit catulum, & ſemel tantùm parit: leænæ enim non contingit ſecundus partus.

An Leæna ſemel tantum pariant?

Cauſa eſt, inquit, quòd leæna catulum utero geſtet per 26. menſes, quibus catulus adoleſcit ac perficitur dentibus, unguibuſque, quibus matricem divellit & incidit; quare matrem in partu ſimul cum catulo matricem excernere aſſerit, ideoque non poſſe illam amplius fœtum utero concipere, cùm conceptionis locum & ſedem, puta matricem amplius non habeat. Hæc Epiphanius, ſed hoc falſum eſſe docent phyſici & experientia, quæ docet leænam pluries & ſæpiùs parere. Vide dicta, Ezech 19. 2.

VERS. 9. *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa: vulneraſti cor meum in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui.*

SPonſus, inquit Theodoretus, evocata ad ſe è Libano ſponſa, cùm eam, ejuſque decorem fuiſſet intuitus, captum ſe dicit ejus amore, & vulneratum ejus oculo & crine.

Pro *vulneraſti* Hebr. eſt, לִבַּבְתִּנִי *libbavtini*, quod deducitur à לֵבָב *levav*, id eſt, cor. Unde Septuag. vertunt ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, id eſt, *excordaſti nos*, hoc eſt, ut Vatabl. *Abſtuliſti mihi cor*. R. David: *transfixiſti mihi cor*. Complut. *ſtupefeciſti me*. Arabicus: *Inflammaſti corda noſtra*. Alii: *Incordiaſti me*, id eſt, in corde me ſauciaſti: cordis autem vulnus eſt ſummi doloris & mortiferum: ſic amor facit, ut anima quaſi moriatur in corpore amantis, & vivat in corpore amati. Aut *incordiaſti me*, id eſt, ut ait Nyſſenus. Cor meum mihi eripuiſti, & in corde tuo concluſiſti, & captivaſti. S. Ambroſius in pſal. 118. ſer. 15 vertit: *Corde nos cepiſti*. Idem ſer. 16. *Cor meum cepiſti*. Symmach. apud Theod. *Excinſti cor meum*. Quinta editio, & Syrus; *Confidere me feciſti*. Alii: *Cor mihi indidiſti*: cor, id eſt, mentem, q. d. Oſtendiſti mihi, quid intueri & amare deberem ſcilicet non aliud, quam te. Aut potiùs, q. d. Cor tuum mihi inſeruiſti, ut illud in me operetur, atque ego omne id faciam, quod cor tuum deſiderat.

IN UNO (id eſt, ut Symm. *per unum*) CRINE COLLI TUI] crine non ſimplici, ſed ex multis implicato, puta plexu & fune ex crinibus intorto. Solebant enim capillos in varias plicas, vel potiùs tricas colligare, uti fecit Samſon Judic. 16. 13. atque uno alterove ex illis collum circumdare; itaque crines circa collum contorquere. Hebr. enim eſt ענק *unac*, id eſt, *fune*, vel *torque*. Unde Septuag *in una ἐνθέματι*, id eſt, *ornamento*, vel *torque colli tui*. Sic & Syrus, & Arabicus. Aquila: *In uno ſerto* (pendente) *e collo tuo*. Symmach. *in uno monilium colli tui*. Sic crinem pro vinculo & fune ex crinibus intorto ſumit Plinius lib. 17. 23. *Ingum*, inquit, *ſit pertica, aut arundine, aut crine, funiculove*. Quocirca Noſter Alcazar in alluſion. ad Apocalypſin libr. 3. per unum crinem colli, accipit unam ex duabus circuitionibus torquis circa collum.

IN UNO OCULORUM TUORUM] Arab. *Propter pulchritudinem oculorum tuorum*. *In uno*, quia ſponſa capite velata more nuptiali, non niſi oculum unum oſtendebat, utpote quem ad iter & actiones ceteras nudare debebat. Idem factitabant virgines Solymitanæ æquè ac Arabicæ, de quibus Tertull. libr. de Velandis Virginibus ſub finem: *Iudicabunt*, inquit, *nos Arabicæ feminæ ethnicæ, quæ non caput, ſed & faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato contentæ, ſint dimidiam frui lucem potiùs, quàm totam faciem proſtituere.*

Virgines Solymitana ac Arabica ita faciem velabant ut unum ſolùm oculum liberarent.

Adde, quò fertur & aſpicit oculus unus, eò comitanter naturæ ductu fertur, aſpicitque & alter. Oculus eſt ſedes animi. In oculo enim relucet cor, animus, affectus: quare oculus feminæ pulchræ, amantis, & illicis cor viri intuentis vulnerat, illudque ad ſe rapit. Oculi enim radios vibrant & quaſi ſagittas amoris ejaculantur, uti de Helena ſcribit Theocritus Idyl. 18.

Exempla

Refert Iacobus de Vitriaco Cardin. ſanctimonialem quandam pulchritudine oculorum ita vulneraſſe cor Principis, ut omni modo eam ſibi tradi vellet. Quare illam evulſos oculos ad Principem miſiſſe ac dixiſſe: *Ecce ſagittæ, quæ cor tuum ſauciarunt*. Simile planè aliam virginem feciſſe narrat Sophronius in Prato ſpirit. cap. 60. ac ſimile prorſus de S. Lucia narrat Sabellicus lib. 4. Exempl. cap. 8. Idem & ſubindè magis faciunt crines flavi, comptique feminarum. Creſcit ergo gradatio ab oculis ad crines, quia crines flavi, fulvi, crocei, aurei, & lucentes mirè effulgurant, itaque rapiunt oculos intuentium. Unde à poetis Italis comparantur fulguri, & dicuntur fulgurare. Quare Virgilius 2. Æneid. crinem flagrantem nuncupat. Ad hæc feminas decorem ſuum ponere in capillis ornandis, poliendis, fucandis, comendis. Unde Comicus: *dum comuntur, dum poliuntur annus eſt*. Et Catullus: *Splendidas quatiunt comas*. Inſuper crines pulchrè gyrantur & criſpantur: per crinem ergo unum criſpationem unam crinium intellige, quæ pulchram cæſariem efficit. Unde Virgil. 2. Æneid. *Vibrati calido crines ferro*, id eſt, criſpati calamiſtro. Ad hæc crines perungebant unguento odoratiſſimo, unde ſuaviſſimum exhalabant odorem.

Ex crinis femina.

Audi Horat. 3. Carm.

Sparſum odoratis humerum capillis.

Et Ovidius epiſt. 21.

Non Arabo noſter rore capillus olet.

Et Tibullus libr. 3.

Spirabat Tyrio myrrhea rore coma.

Et Silius lib 11.

—— *Crinem perfundis amomo.*

Præterea feminæ adeò politè crines pectunt, & acu diſcriminali diſcernunt & diſcriminant, ut pulcherrimi appareant,

Crines à diſcretione dicti.
Quintò.

reant, ut patet io ſponſis: quarum elegantia in crine polito & bellè diſcriminato ſparſaque conſiſtit. Unde Feſtus: Crinea, inquit, à diſcretione dicti ſunt.

Denique crines collo intortos aureo torqoe injecto implectebant & ornabant: nonnulli etiam crines ipſos inaurabant; aut fuco eleganti fulgidos & radiantes efficiebant. Unde Virgil. 4. Æneid.

—— Cui crines nodantur in aurum;

Idem lib. 8.

Aurea cæſaries ollis; atque aurea veſtis.

Idem lib. 10.

—— fuſos cervix cui lactea crines
Accipit, & molli ſubnectit circulus auro;

Et Ovidius 15. Metamorph.

Electro ſimiles faciunt auroque capillos.

Et Claudianus lib. 3. de raptu Proſerpinæ:

—— Pulchrior auro
Cæſaries, fulvoque nites coma gratior auro.

Hiſce ergo crinibus adeò elegantibus & fulgentibus ſponſa vulnerabat cor ſponſi.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Chriſtus eſt obedientia.

CHriſtus ſponſus ait: Volneraſti cor meum, ò Eccleſia ſponſa, per unum oculorum tuorum, quia ſcilicet uno totoque oculo, eoque columbino, id eſt, pudico, modeſto, & ſimplici me aſpicis: me enim ſolùm ſpirituali amore diligis, mihi ſoli placere ſatagis: *& in uno crine*, id eſt, torque crinito *colli tui*: hic torques eſt obedientia, qua collum ultrò legi meæ ſubiicis, uti dixi cap. 1. verſ. 10. hac enim velut torque cor meum ligas, tibique adſtringis & alligas. Oculus ergo notat intentionem & amorem: crinis, ſive torques obedientiam: hæc enim duo, quaſi duæ ſagittæ acutæ & ignitæ vulnerat cor Chriſti, ut illud amore ſaucium Eccleſiam tam ſui amantem ſummè redamet, imò illum quaſi excordant, id eſt, cor illi auferunt, illudque ſponſæ tradunt, ut illa ipſum flectat, quò vult, C illoque utatur ad libitum, imò ut illa ipſo vivat, moveatur, & operetur: ſicut S. Catharina Senenſis pro corde ſuo petiit & obtinuit cor Chriſti, ut illo vegetaretur, viveret, & ageret quæcumque agebat. Unde S. Paulus: *Vivo ego*, inquit, *iam non ego, vivit verò in me Chriſtus*, putà cor Chriſti Galat. 2. 20.

S. Catharina Senenſis vivebat corde Chriſti.

Oculi Symbola.
Primò.
Cognitionis & fidei.

Porrò oculus hìc plura ootat: Primò, cognitionem & fidem: oculo enim res intuemur & cognoſcimus, q. d. Unam, ò Eccleſia, io me Chriſtum Salvatorem tuum habes fidem, & cum S. Paulo jam aliud non noſti, quàm Jeſum, & hunc crucifixum: quare cogis me, ut ego viciſſim te unam intuear & aſpiciam. Quocirca Noſter Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſin lib. 3. totum hoc caput 4. explicans de laudibus Eccleſiæ Romanæ antiquæ, per unum oculum accipit fidem S. Petri, per unum crinem colli obedientiam S. Pauli. q. d. Totius victoriæ & gloriæ, quam de ſubactis leonibus & pardis, id eſt, tyrannis infidelibus conſecuta eſt Roma Chriſtiana, origo & cauſa fuit fides S. Petri & obedientia S. Pauli. Hinc multi per oculum intelligunt contemplationem, per crines cogitationem piam, quæ fovet contemplationem; aut per crines accipiunt actionem ſanctam, quæ ex contemplatione ſequitur.

Secundò.
Spei.

Secundò, oculus notat ſpem: quod enim ſperamus, hoc oculo aſpicimus. Unde Quinta editio vertit: *Fidere me feciſti*, q. d. Quia tu, ò Eccleſia, totum tuum oculum, id eſt, totam fiduciam in me defixiſti, hinc ego viciſſim tui quaſi ſponſæ mihi chariſſimæ ſingularem curam habebo, teque ita curabo ac ſi nil aliud curarem.

Tertiò.
Amoris.

Tertiò, oculus notat amorem; nam quod amamus, hoc oculo fixo intuemur: Unde illud: *Ubi oculus, ibi amor; ubi manus, ibi dolor*. Quod enim membrum manu crebrò contingimus, illo dolemus.

Huc facit Chaldæus, qui more ſuo judaizans hæc exponit de Synagoga Judæorum, quæ fuit typus Eccleſiæ Chriſtianorum: *Infixus eſt*, inquit, *in tabula cordis mei amor tuus, ſoror mea cœtus Iſrael, quæ comparata es ſponſæ, quæ* A *eſt honeſta. Infixa eſt in tabula cordis mei dilectio minimi filiorum tuorum, qui eſt in ſtuc, ſicut unus de principibus concilii, & ſicut unus ex regibus domus Iudæ, ſuper cuius collum poſitum eſt diadema regni.*

Denique Eccleſia dicitur ſoror Chriſti, quia ipſe quoad carnem ex eodem patre Adamo, quo ipſa, progenitus eſt. ita S. Anſelmus. Unde S. Iſidor. lib. 9. Etymol. cap. 6. *Soror*, inquit, *ex eodem ſemine dicta eſt, quod ſola cum fratribus in ſorte agnationis habeatur*: licèt alii aliud ſororis dent etymon. Audi problemata Gelliana apud Julium Scaligerum num. 91. *Quamobrem ſoror dicta? an quod ſeorſim à domo naſcatur? An videtur ſoror quaſi aſciticia ſarcina, & non augere familiam? nam ſororiare antiquis fuit turgere: ita quaſi familia tuber eſt.* Nonius Marcellus de Propriet. ſerm. cap. 1. num. 258. *Soror*, ait, *dicitur, quòd quaſi ſeorſim naſcitur, ſeparaturque ab ea domo, in qua naſcitur.* Hoc ſororis etymon etiam congruit Eccleſiæ: nam ipſa è domo & familia parentis ſui Adæ peccato vitiata, ſeparata tranſiit per Baptiſmum in domum & familiam Chriſti. Denique S. Bernard. vel quiſquis eſt auctor libri de Paſſione Domini: *Solent*, inquit, *ſponſæ nondum* B *alligatæ coniugali vinculo, amari ardentius quam poſtea: tempore enim procedente amor ipſe comminuitur, ſponſus ergo noſter, ut magnitudinem inſinuet ſui amoris, qui tempore non decreſcit, amicam ſuam ſponſam appellat, ex quod illius amor ſemper novus ſit; ſororem eandem vocat, ad ſignificandam puritatem & caſtitatem amoris iſtius ſui, qui nihil carnale ſapiat.* Denique Eccleſia Chriſti eſt ſoror caſtitate, ſponſa fœcunditate.

Sororis etymon.

Symbolicè.

Symbolicè, ſanctus Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Anſelmus, & alii per unum oculum accipiunt unitatem doctorum, per unum crinem unitatem fidelium, quos velut membra doctores quaſi collum Chriſto capiti coniungunt: *In uno oculorum*, inquit ſanctus Gregorius, *& in uno crine colli ſponſa ſponſum vulneratur, quia profectò uſque ad mortem crucis eſt ſit ſuo, ut unitas prædicatorum & plebis in Eccleſia confirmetur.*

Porrò Nyſſenus, qui cenſet hæc eſſe verba non ſponſi, ſed ſociorum ſponſi, putà angelorum, ac Græcum ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, vertens *Cordificaſti nos*, vel *cor nobis indidiſti*, ſic explicat, quaſi dicant angeli: Tu, ò Eccleſia, & ani- C ma ſancta, cor, id eſt, mentem & intellectum nobis indidiſti: nam in te & ex te intelligimus, & admiramur Dei erga te ſapientiam & beneficentiam. Videmus enim Deum tibi indidiſſe unum mentis oculum, quo ſcilicet non aliud quàm Deum & verum bonum in omnibus tuis actibus intuearis & ſpectes: atque te quem colli, id eſt, obedientiam, qua planè ejus iuſſis obedis, & planè ejus voluntati te alligas & conformas, perinde ac facimus nos angeli; ſed nos puri ſumus ſpiritus, tu verò carne conſtas & concupiſcentia laboras.

Meliùs Philo Carpath. ex Septuag. vertens: *Vulneraſti cor noſtrum*, per *noſtrum* cenſet ſignificari tres perſonas S. Trinitatis, quæ amore hominum commotæ decreverunt, ut filius pro eorum ſalute incarnaretur.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

D IAm dicta de Eccleſia applica animæ ſanctæ; ac in primis per oculum intellige maximè ad litteram ſignificari intentionem caſti amoris, qua anima ſancta uni Chriſto quaſi ſponſo, quem deamat, in omnibus ſummè placere intendit & contendit; per crinem verò vel torquem crinitum ſignificari obedientiam, qua ſingulis Dei legibus & inſpirationibus, ac prælatorum ſuorum (hos enim collum denotat) obedire ſatagit: Sicut enim torques crinitus ex multis crinibus intorquetur; ſic plena obedientia ex omnium legum, & inſpirationum prompta executione perficitur. Tam enim intentio amoris, quàm obedientia vulnerat mentem Chriſti, illamque rapit, ut animam ſui tam amantem mirè redamet. Unde Joannes Carmelita ſic explicat; *Vulneraſti cor meum in uno oculorum tuorum*, id eſt, fide tua per dilectionem operante, velut ſagitta quadam ſauciaſti me: *& in uno crine colli tui*, id eſt, obedientia tua, quæ eſt crinis ſeu tor-

ques

ques collum tuum ligans ad obtemperandum, ſauciaſti me, qui non egeo catenis, ſeu vinculis ferreis ad te trahendam; uno enim ex crine ſuaviſſimè quò placet duco te. His adde

Oculi u-nius ſymbola. Primò.

Primò, per oculum notari contemplationem cæleſtium, vitamque contemplativam, per torquem colli actionem, vitamque activam, ac virtutes illas, quæ in actione conſiſtunt, uti ſunt beneficentia, juſtitia, patientia, &c. quæ nos proximis uniunt, & quaſi crines colligant. Ita Theodoret. & tres Anonymi apud ipſum.

Huc accedit Richard. de S. Victore qui per oculum accipit curam ſalutis propriæ, qua anima ſeſe unit Deo; per crinem colli curam ſalutis alienæ; quia ſicut collum membra jungit capiti; ſic anima curans aliorum ſalutem, illos, ceu membra Chriſto capiti jungere ſatagit: ipſa ergo eſt inſtar colli.

Secundò.

Secundò, Aponius per unum oculum accipit cor mundum, quo Deus videtur: per unum crinem vel torquem crinitum, fideles uno charitatis vinculo implexos & conſtrictos, qui per eleemoſynam ſua in pauperes diſtribuunt.

Tertiò.

Tertiò, oculus unus eſt dexter, qui intendit rebus ſpiritualibus & æternis: oculus alter eſt ſiniſter, qui intendit rebus temporalibus, & caducis. Unde Naas rex Ammonitarum volens Hebræis eruere oculum dextrum, ut ad bellum eos faceret ineptos & cæcos (ſiniſtrum enim oculum tegebant clypeo) ſignificat diabolum, qui menti eripere ſtudet ſtudium rerum cæleſtium, ut ipſa tota oculo quaſi ſiniſtro intendat terrenis. 1. Reg. 11. verſ. 2. Ita Juſtus Orgel. & S. Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 11.

Quartò.

Quartò, S. Hieronymus lib. 1. contra Jovin. per oculum dextrum accipit ſtudium virginitatis, per ſiniſtrum coniugum & ſtudium prolium: ſicut enim oculus dexter præſtat ſiniſtro; ſic virginitas coniugio: *Non repudio nuptias*, inquit, *habes & ſiniſtrum oculum, quem tibi dedi propter imbecillitatem eorum, qui recta videre non poſſunt; ſed magis mihi dexter virginitatis oculus placet, qui ſi cæcatus fuerit, omne corpus in tenebris eſt. Ac ne putaremus Chriſtum ſponſum amorem carnis & nuptias ſignificare corporeas, illico excludit hunc ſenſum, & ait: Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa: ubi per ſororis nomen ſuſpitio omnis fœdi amoris excluditur.*

Vulnus charitatis.

Porrò vulnus, quo Virgo & anima ſancta uni Chriſto intendens, ideoque priùs à Chriſto vulnerata, vulnerat viciſſim cor Chriſti, eſt vulnus charitatis, quod non niſi amando curatur, quia amando magis ſauciatur & creſcit: optat enim amans vulnus amoris augeri, quia hoc vulnere vegetatur & vivit: quò enim Chriſtus videt ſe magis ab anima amari & amore vulnerari, eò magis illam amat, eo magis hoc vulnere amoris deliciatur & gaudet: vulnus enim hoc non eſt corporale, quod animam lædat, ſed ſpiritale, quod animam amore penetrat, & penetrando in amore corroborat, ideoque animam viciſſim vehementiùs amore vulnerat: ſicut enim ſol radios vibrat in ſpeculum, qui in eo collecti unum quaſi radium denſarum lucidiſſimum efficiunt, atque à ſpeculo repercuſſi in ſolem ipſum retorquentur, eumque quaſi vulnerant, ſed ſola luce non ſanguine ſic pariter Chriſtus ſol juſtitiæ amoris ſui radios vibrans in animam, quæ illos colligit, & per unam intentionem amoris, velut radium lucidiſſimum & flagrantiſſimum in Chriſtum reflectit, Chriſtus ipſe eodem quaſi vulneratur, ſed vulnere lucis non ſanguinis, quia ſagitta ſpiritualis amoris transfigitur, ut ardentiùs quàm antè animam ita amantem redamet: quare vulnus hoc ſpirituale fundit non cruorem, ſed amorem.

Rurſum S. Gregorius & Juſtus Orgel. *Tò vulneraſti* referunt ad vulnera, quæ Chriſtus in paſſione pro nobis excepit, q. d. Tui amor, ò anima, me in cruce vulneravit; nam ut te ſanctificarem, mihique amore coniugerem, ego clavorum & flagellorum vulnera ſuſcepi: vulnus enim amoris, quod Chriſtus gerebat in anima, impulit eum ad excipienda tot tantaque vulnera in corpore. Unde ſanctus Bernardus, vel quiſquis eſt auctor libri de Paſſione Domini: *Per carnale vulnus*, inquit, *quod Chriſtus in cruce accepit in latere, vulnus ſpirituale oſtenditur, & hoc fortaſſe ſignificatur dum bis dicitur, vulneraſti. Vtriuſque enim vulneris ipſa ſoror & ſponſa cauſa eſt, ac ſi ſponſus apertè diceret: Quia zelo amoris tui vulneraſti me, lancea quoque militis vulneratus ſum: quia enim*

A *cor ſuum pilo vulnerari permitteret, niſi priùs amoris illius vulnus percepiſſet?*

Summus amoris gradus eſt amentia.

Denique quod Vatabl. & alii pro *vulneraſti cor meum* vertunt, *abſtuliſti mihi cor*, id eſt, mentem, ſignificat ſummum amoris gradum, qui teſte etiam Platone eſt amentia: ſicut enim amor mundanus nimius amantes facit amentes, ut inſanire videantur, ſic & amor ſpiritualis: Juvenis enim amore amaſiæ, mercator amore pecuniarum, ambitioſus amore gloriæ captus, illi totum cor & mentem tradit, ut non niſi de ea valeat cogitare: quare ſui honoris obliviſcitur, omnemque perdit pudorem, nec quidquam eum retinere, aut prohibere poteſt, non labor, non vexatio, non periculum, non mors, non amicorum conſilium, nec timor Dei vel gehennæ: ſed omnia hæc illi ſunt quaſi fabula: ſive dormiat, de ea ſomnia; ſive vigilet, de nulla alia re loquitur vel auſcultat, adeò ut omnem perdat rationem & ſenſum, fiatque quaſi fatuus, ebrius & inſanus: nam *amare & ſapere vix Diis conceſſum eſt*, ait ille.

Exemplum Chriſti.

Sic Chriſtus amore divino hominum captus, exinanivit ſemetipſum, cùm è cælo & ſolio deitatis deſcendit in terram factus homo, nec puduit eum inter homines pauperem vilemque agere vitam, imò pro eorum ſalute ut latro cruciari, crucifigi, & mori: quare nullos timuit contemptus, nullas ſubterfugit iniurias, nulla probra, nulla verbera, nec mortem crucis, adeoq; à Judæis æſtimatus eſt ſceleratus, à Gentibus ſtultus. Unde illud: *Triumphat de Deo amor.*

Chriſtum ſecuti ſunt Chriſtiani in amore perfecti, uti Apoſtoli, de quibus ait Paulus: *Nos ſtulti propter Chriſtum.* Et: *Tamquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc*; lege cetera quæ ipſe ſcribe 1. Corinth. 4. Hinc Apoſtoli exultabant in verberibus, gloriabantur in tribulationibus, triumphabant in perſecutionibus. Vnde illud 2. Corinth. 5. 13. *Sive mente excedimus*, Græcè ἐξέστημεν, alii vertunt, *ſive inſanimus*, Et Agrippa ad Paulum ait: *Inſanis Paule, multæ te litteræ ad inſaniam convertunt*. Actor. 26. 24. Inſanire enim Agrippæ regi videbatur Paulus, qui zelo in ipſo tribunali ipſi perſuadere volebat fidem in Chriſtum, ob quam ille ibidem vinctus erat, & reus capitis agebatur.

S. Franciſci.

Talis quoque præ aliis fuit ſanctus Franciſcus, qui ſe fatuellum mundi vocabat, ac ut talem in dictis & factis oſtendebat. Vera enim Dei ſapientia eſt, ſapere Deo & ſtulteſcere mundo. Quocirca Gerſon tract. de Monte contemplationis capit. 19. 20. pulchrè docet ideam perfecti amoris eſſe amatores mundi, ad quam amorem ſuum examinare debeat vir ſpiritualis, ut videat quantùm à perfectione amoris Dei diſtet, adeoque eum qui velit eſſe perfectus in amore Dei, imitari debere actus amatorum mundi, ut ſicut hi ardua æquè ac ſtulta faciunt pro mundo, ſic ipſe ſimilia faciat pro Deo & Chriſto, ſed illi ex vitio, hic ex virtute. Vbi enim eſt amor, ibi non eſt pudor nec timor; amor enim foras mittit timorem, ut ait S. Ioannes. Exemplum litterale eſt in S. Magdalena, quæ pœnitens & amore Chriſti ſaucia, ſine pudore irruit in domum Simonis Phariſæi, ibique coram convivis proſternens ſeſe ad pedes Jeſu, ipſum vulneravit non uno, ſed utroque oculorum ſuorum, cùm ex iis copioſas amoris lachrymas profundens, iis pedes Jeſu lavit, & in crine non uno, ſed omnibus colli ſui, cum capillis ſuis eos deterſit. Vnde ab eo meruit audire: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, Lucæ 7. Abſtulerat ergo ipſa cor Jeſu, & Jeſus abſtulerat cor ejus, quia cor Ieſu vivebat in Magdalena, & cor Magdalenæ vivebat in Ieſu, uti pulchrè & patheticè deſcribit. Origenes hom. de S. Magdalena, ubi inter alia dicit: *Oblita erat timere, oblita erat gaudere, oblita erat ſeipſam, oblita erat denique omnia præter illum, quem diligebat ſuper omnia, & quod mirabile eſt, ſic erat oblita, ut etiam ipſum non cognoſceret*, cùm ſpecie hortulani poſt reſurrectionem primò illi apparuit. Cauſam inferiùs ſubdit dicens: *Denique Joſeph poſuit in monumento corpus tuum. Maria ſepelivit ibi pariter ſpiritum ſuum, & ita indiſſolubiliter junxit, & quodamodò univit eum cum corpore tuo, ut faciliùs poſſet ſeparare animam ſe vivificantem à vivificato corpore ſuo, quàm ſpiritum ſuum te diligentem à defuncto corpore tuo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo, quàm in corpore ſuo: cumque requirebat corpus tuum, pariter requirebat ſpiritum ſuum, & ubi perdidit ſpiritum tuum corpus, perdidit cum eo ſpiritum ſuum. Quid igitur mirum ſi ſenſum non habebat, quæ ſpiritum amiſerat? Quid mirum ſi te neſciebat, quæ non habebat ſpiritum quo ſcire debebat? Redde ei itaque ſpiritum ſuum,*

quem habet in ſe corpus tuum, & mox recuperabit ſenſum, & relinquet errorem ſuum.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus per unum oculorum, accipit unitatem cogitationum & orationum, quas B. Virgo figebat in Deo ac per unum crinem, uniformitatem humilitatis ejuſdem; unde proferens exemplum Annæ matris Samuelis, de qua dicitur 1. Reg. 1. poſt orationem, *vultus illius non ſunt amplius in diverſa mutati*, ſubdit; *Quid erat illa uniformitas vultuum non ſe amplius in diverſa mutantium? nimirum identitas cogitationum, & indeficiens earumdem perſeverantia precum?* ac deinde idipſum applicans B. Virgini: *Hoc eſt unum oculorum*, inquit, *hæc uniformitas vultuum, oculorum ſpiritualium, quibus internorum indefeſſa charitate inſtam precem perſeverantes, uti ceptum eſt, dirigere ad Dominum, ac ſemper cogitare idipſum. Et quis in hac re talis, ut tu, ô dilecta ſingularis, quam ſolam præ cunctis amantibus totam occupavit, totamque poſſidet amor dilecti? In hoc uno ſoror mea ſponſa, per fidem ſoror mea; per Spiritum ſanctum, amorem verum, ſponſa mea: in hoc uno oculorum tuorum vulnerasti cor meum, ſed & in uno crine colli, id eſt, in nimia humilitate cordis tui, quem videlicet crinem ſemper unum vide, quam humilitatem ſemper uniformem & indeficientem eſſe conſpexi. Quid uno crine gracilius, & quid humilitate ſubtilius? quid crine flexibilius, & quid humilitate conſtrictius? crinis unus vix comparet, humilitas tua vix conſenſit quod computari poſſis inter homines.*

Addit deinde ipſum licèt honeſtatis cauſa nupſerit Joſepho, non tamen in ipſum; ſed in Deum quaſi ſponſum oculum totius amoris ſui collegiſſe, & fixiſſe. *Votum egregium*, inquit, *prima Deo vovisti, votum virginitatis. Attamen ſponſi nomen adsciſti, deſponſata viro non renuiſti & inter hæc unum oculorum, & illum crinem tam dictum colli tui, magis ac magis in me fixiſti fide fortis, ſpe ſtabilis, charitate immobilis.*

Beata virgo ergo uno oculorum ſuorum, id eſt, uno aſpectu mentis ſuæ, ita ſe in contemplatione erigebat ad cæleſtia, & altiſſima penetrabat, ut feriret cor Dei, illudque ſagitta amoris transfigeret & ſauciaret, nimirum:

Magnetem geſſit illa oculis operoſa pudicis:
Hinc mentem & ſenſum magnetis more laceſſit.

VERS. 10. *Quàm pulchra ſunt mammæ tuæ, ſoror mea ſponſa pulchriora ſunt ubera tua vino, & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.*

QUAM PULCHRÆ SUNT MAMMÆ TUÆ SOROR MEA SPONSA! PULCHRIORA (Hebraicè *meliora*) SUNT UBERA TUA VINO, ET ODOR UNGUENTORUM TUORUM SUPER OMNIA AROMATA] Arabicus: *Quam pulchra eſt ſpecies ubera tuorum.* Unguenta, intellige aromata ſuaveolentia & confortantia cor; quæ circa ubera ad pectus geſtabant juxta illud cap. 1. 13. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.* Septuaginta pro ךְיִנָמְשׁ ſcemaniich, id eſt, *unguentorum tuorum*, legerunt ךְיִתוֹמְלַשׂ ſalmotaiich, id eſt, *veſtimentorum tuorum*: unde vertunt: *Et odor veſtimentorum tuorum ſuper omnia aromata.* Chal. vertit: *Quam pulchræ ſunt ſuper me dilectiones tuæ, ſoror mea cœtus Iſrael: quæ comparata es ſponſa pudica: quam bonæ ſunt ſuper me dilectiones tuæ magis, quam Septuaginta nationum, & nomen bonum juſtorum tuorum fragrantius eſt omnibus aromatum.* Redit ſponſus ad laudes ſponſæ, ac rurſum verba ejus labiaque commendat.

Mammæ Eccleſiæ quænam?

Mammæ, ſive ubera gemina denotant vim lactandi Eccleſiæ, quæ per doctores, prædicatores, confeſſores, viroſque zeloſos, alios rudiores & infirmiores lactat, & paſcit verbo, exemplo, doctrina, & Sacramentis; item duplici eleemoſyna ſpirituali, & corporali, uti expoſui verſ. Quare hic ea non repetam. Ita ſanctus Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Theodoretus, Nyſſenus, Anſelmus, Juſtus, Philo & alii. Porrò Septuag. vertunt: *Quàm pulchra ſunt ubera tua*, q. d. Sicut feminis cùm geminos vel plures pariunt filios, ubera inflantur & lacte turgeſcunt, ut plures ſibi natos lactare valeant, quæ uberum eſt pulchritudo: ſic pariter tu, ô Eccleſia, cùm plurimos Chriſto ubivis gentium Chriſto pepereris per fidem & Baptiſmum filios, abundas lacte doctrinæ & copia doctorum; qui tibi natos in fide lactent & enutriant, quæ tua eſt pulchritudo. Omnia enim hæc ſpectant ad Eccleſiæ propagationem & incrementa. Hoc enim capite deſcribitur virilis & perfecta Eccleſiæ ætas, ut dixi.

Moraliter hinc dicant illi, qui ſtudent animabus convertendis, ut earum numero numquam ſatientur, nec metuant ſe omnibus illis in ſpiritu alendis ſufficere non poſſe, quia quò plures pariunt Deo filios, eò plura eis auxilia ſuggeret Deus, quibus eos alant & foveant; ſicut idem mulieri, quò plures parit liberos, eò majora dat ubera lacte turgentia, quibus omnes lactet.

Hinc *pulchriora ſunt* hæc ejus *ubera vino*, id eſt, omnibus deliciis carnalibus; ac myſticè *vino*, id eſt, auſteritate Synagogæ & legis Moyſaicæ, item vino rigoris juſtitiæ, ait Richard. Victorin. vide dicta cap. 1. ubi idem de Chriſti uberibus dixit. Similia enim ſunt ubera Chriſti & Eccleſiæ.

Symbolicè doctrina, prædicatio meliores ſola contemplatione.

Symbolicè, ubera doctrinæ & prædicationis præſtant vino contemplationis, licet enim vita contemplativa perfectior ſit activa, tamen utraque perfectior eſt vita ex utraque mixta, puta contemplatio, quæ per actionem aliis ſe communicat, & in proximos ſua quæ à Deo hauſit effundit, hæc enim quò magis alios illuminat, eò majus à Deo lumen accipit: hoc enim fine à Deo datur. Hinc illud: *Miſericordiam volui & non ſacrificium.* Oſeæ 6. 6. vide ibi dicta: Et illud Chriſti: *Diligere proximum tamquam ſeipſum, majus eſt omnibus holocautomatibus & ſacrificiis.* Marci 12. 33. Et illud Eccleſ. 40. 17. *Gratia* (eleemoſyna) *ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſæculum permanet.* Unde Deo ita placet: ut Deus admirans ejus decorem exclamet. *Quam pulchræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa.* Ita Nyſſen. & Beda, qui docet Deum hic admirari illam animam, quæ alios rudiores fidei rudimenta docere non refugit: *Rectè*, inquit, *talem animam ſororem ſibi ac ſponſam Dominus eſſe teſtatur, qui admiram ſua tam dilectione ac commendatione digniſſimam judicat, quam ſui operis imitatricem fieri conſiderat. Nam & ipſe ut nos de infirmis fortes faceret, infirmari ad tempus, imò & mori, ut nos viveremus non refugit. Ipſe cùm eſſet panis Angelorum in divinitate lacteſcere voluit per aſſumptionem carnis, ut hominum puſillanimitatem nutriret, ac panis ejuſdem cæleſtis exhibere capacem.*

Quocirca *odor unguentorum tuorum* ſuperat *omnia aromata*, id eſt, bona fama, quam ex tua charitate, miſericordia, & zelo animarum conſequeris, ac longè lateque diſpergis, melior eſt omnibus odoriferis virtutibus apud Deum, qui ut dixi miſericordiam præfert ſacrificio. Nam, ut ait Eccleſ. cap. 31. 28. *Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & teſtimonium veritatis illius fidele.* Et Salomon: *Qui pronus eſt ad miſericordiam benedicetur*, id eſt, laudabitur ab hominibus æquè ac à Deo. Proverb. 22. 9. Vide dicta cap. 1. v. 1. ad illa: *Meliora ſunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis.* Cauſam dat Richard. de S. Victore, quòd charitas omnium virtutum ſit mater æquè ac regina, ideoq; illam per ubera hic iteratò in ſponſa ſponſus commendat, & ingeminat, imò Hebr. םידד *dodim*, id eſt, *amores*, dicuntur à םידד id eſt, *ubera*, ait Marinus, ubera enim amoris ſunt ſedes æquè ac ſymbolum.

Vbera, amoris ſed in ſymbolum.

Porrò Theodoret. & tres Anonymi apud ipſum, ad ac Philo Carpath. *Tò vino* non exponunt comparativè *præ vino*, ſed affectivè, *à vino* (ſic enim vertunt Septuag.) q. d. Tua charitas omnem ſuam bonitatem haurit à vino, id eſt, à divinitate & bonitate Dei ac Chriſti.

Rurſum quod Septuag. pro *unguentorum* vertunt *veſtimentorum*, quoad ſenſum eòdem redit. Nam unguenta ſive aromata animæ ſunt ejus eleemoſynæ, compaſſio, mortificatio, ait S. Ambroſius libr. 2. de Virgin. ceteraque bona opera, quibus illa pariter quaſi veſtibus pretioſiſſimis & odoratiſſimis ornatur, juxta illud: *Induite vos ſicut electi Dei ſancti, & dilecti viſcera miſericordiæ, benignitatem humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes invicem & donantes vobiſmetipſis, ſi quis adverſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donavit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* Coloſſ. 3. 12. ita Nyſſen. Theodoret. & tres Anonymi apud

Digitized by Google

apud ipſum. Hinc Arabicus vertit: *Suavitas odoris veſtimentorum tuorum, præſtantiſſima eſt omnium ſuavitatum.*

Denique nonnulli hæc ad litteram adaptant S. Magdalenæ, quæ tertiò unxit Chriſtum. Unde eius unguenta meliora fuere unguentis ceterorum, quia ipſa unxit ipſum Chriſti corpus, ceteri verò ungunt alios fideles, qui ſunt membra dumtaxat Chriſti. Hinc Rupertus myſticè idipſum adaptans B. Virgini: *Hæc*, inquit, *ſunt aromata vera, unguenta pretioſa, eſurienti cuilibet ex inimicis meis cibum dare, ſitienti potum præbere, hoſpitem ſive peregrinantem colligere, nudum veſtire, infirmum viſitare, & ſi in carcere eſt, ad eum venire: Super omnia hæc aromata eſt odor unguentorum tuorum, id eſt, ſuavitas eleemoſynarum tuarum, quia non ut ceteri in membris meis, ſed in memetipſo mihi munificentiſſima extitiſti. Et quidem jure materno, & naturali affectu tu mihi cuncta debuiſti: verumtamen fidem & humilitatem, ſive charitatem tuam pluſquam maternam reſpicienti mihi, cuncta pro optimis unguentis, cuncta pro ſuaviſſimis fuere eleemoſynis, ita ut nulla eleemoſynarum aromata, quæcumque mihi in meis expenduntur minimis, unguentis illis valeant aliquatenus comparari.*

De his unguentis eorumque odore fusè agit Gilbertus, qui continuavit ſermones S. Bernardi in Cant. ſerm. 31. & 32. ubi inter cetera ait: *Ipſa patientia quid aliud eſt, niſi velut quidam futuræ impaſſibilitatis odor?* Et rurſum: *Conferamus*, inquit, *inter ſe iſta tria, vina, ubera, unguenta. In vino, veteris hominis defectio; in ubere, novi refectio; in unguentis, quædam delectatio. Vino carnalis ſenſus inebriatur, & ſopitur, & obruitur; ubere novus nutritur; unguentis adultus deliciatur. In primo homo vetus conficitur, in ſecundo novus reficitur, in tertio jam appropinquans ad perfectionem ineffabili lætitia afficitur.*

VERS. 11. *Favus diſtillans labia tua, ſponſa, mel & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.*

SYrus & Arabicus: *Sicut odor Libani.* Nonnulli hæc referunt ad oſculum, alii ad halitum oris, cuius ſtudioſæ ſunt feminæ, q. d. Halitum habes ſuaviſſimum, ac ſi mel ſub lingua contineres. Meliùs alii referunt ad ſermonis gratiam & ſuavitatem. Favi vocantur cellulæ cereæ, in quibus apes mel ſuum condunt. Favus ergo nihil eſt aliud, quàm mel in cera; ait Caſſiodorus. Favi enim ſunt apum domus & cellulæ, ita dictæ quòd in his ſobolem foveant, juxta illud Virgil. 4. Georg.

Favus à fovendo.

Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces.
Suſpendunt ceras.

Hebraicè & Græcè: *Favum diſtillant labia tua.* Sic & Syrus & Arabicus. Unde VVilleramus:

Dant tua labia favum, per cerea mella liquatum.

Huc facit illud Comici: *In melle ſunt ſita lingua veſtra.* Eòdem redit ſenſus; q. d. Labia tua ſunt quaſi favus, quæ favum, id eſt, mel favi diſtillant; hoc eſt, dulciſſimum eſt eloquium tuum, ut tot mella quot verba ex ore ſtillare & fundere videaris, perinde ac ſi apes in ore tuo velut in alveolo favos fixiſſent. Aptè hæc ſententia ſubiicitur præcedenti de uberibus, quia ubera Eccleſiæ, id eſt, Doctorum, ſunt labia ſtillantia favum ſapientiæ & eloquentiæ Chriſtianæ quibus filios, id eſt, fideles gignit & genitos paſcit. ideoque ſola ubera & labia ſponſæ hic iterat & congeminat. Nam paulò antè eadem dilaudavit v. 3. dicens: *Sicut vitta coccinea labia tua; & eloquium tuum dulce*, ubi plura hac de re dixi: quare hic brevis ero.

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS:

De Chriſto & Eccleſia.

ECcleſia, id eſt, Eccleſiæ Doctores, prædicatores, ceterique fideles & ſancti ſunt favus diſtillans, ſive os & labia habent ſtillantia lac & mel ſacræ doctrinæ; ideoque plena ſuavitatis & dulcedinis, æquè ac diſcretionis, ut ſtillent lac teneris & rudibus; mel verò, id eſt, ſolidiorem doctrinam magis provectis. Senſus ergo eſt, q. d. Labia tua, id eſt, ſermo tuus, ò Eccleſia, favum ſtillantem imitatur: ipſe enim quædam eſt inſtillatio mellis, quod tu, ò ſponſa, ut cella favi cerea conſervas, dum me, qui mel arcanè ob dulcorem appellor, mentis receptaculo condis, indeque, dum eloqueris, effundis. Ita S. Gregor. Caſſiodor. Beda, Theodoretus, Aponius, Philo, Juſtus, Anſelmus, & alii. Audi Bedam, qui oſtendit quomodo labia prædicatorem ſint favus, & ſimul vitta, ut dixi verſ. 3. *Cùm hic*, inquit, *ſatiando fauces delectet, illa crines vinciendo conſtringat: iſte intùs reficiat, illa foris liget. Iidem namque Doctores, & vitta ſunt in præceptis ſalutaribus, & favus in promiſſis cæleſtibus: Vitta, cùm nos à fluxu carnalium voluptatum refrænant. Favus, cùm ſupernorum nobis gaudiorum dona promittunt. Item vitta ſunt in eis, quæ apertè agenda vel vitanda eſſe docent; favus in illis, quæ typicè geſta vel dicta, quid intus arcani ſalutaris habent, pandunt.*

Verba ergo ex ore viri ſancti fluunt inſtar favi ſuaviſſimè ſtillantis nectare: ſimili modo de Neſtore ait Homerus, quòd ex eius ore melle dulcior fluebat oratio, Ita S. Agnes; quæ ſe per votum virginitatis agno immaculato, ſcilicet Chriſto deſponderat, aiebat: *Mel & lac ex ore eius ſuſcepi, & ſanguis eius ornavit genas meas*, uti ex S. Ambroſio de ea canit Eccleſia.

Sermo ſanctorum favus mellis.

Sermo ſanctorum comparatur favo: Primò, quia ſicut favus ſtillat mel, ſic ſermo eorum ſapientiam, & ſuavitatem.

Primò.
Secundò.

Secundò, ſicut favus miro artificio ab apibus conſtruitur, ſic & ſermo ſapientis prudentiſſimè concipitur, connectitur, indeque manat ejus gratia & ſuavitas, juxta illud: *Argentum electum lingua iuſti.* Proverb. 10. 20. Et: *favus mellis compoſita verba: dulcedo animæ, ſanitas oſſium.* Proverb. 16. 24.

Tertiò.

Tertiò, ſicut favus formatur ab ape inhabitante, ſic ſermo à corde, juxta illud: *In corde prudentis requieſcit ſapientia, & indoctos quoſque erudiet.* Proverb. 14. 33. Et cap. 16. 23. *Cor ſapientis erudiet os eius, & labiis eius addet gratiam.*

Quartò.

Quartò, ſicut apes in favo pariunt, foventque ſuos foetus: ſic ſermo ſuavis ſanctorum multos parit filios Chriſto: norunt enim ſancti verbis ſuis dare ſuavitatem & gratiam, ut ea velut melle audientes ineſcent, & capiant; juxta illud: *Labia iuſti erudient plurimos, qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur.* Proverbiorum 10. 21.

Quale cor, tale os.

Plures analogias favi, & linguæ ſuavis recenſui Proverb. 16. 24. & cap. 24. verſ. 13. ad illa: *Comede fili mi mel.* Ratio à priori eſt, quòd ſermo oris ejuſque qualitas manat ab affectu cordis: quale enim eſt cor, tale eſt os, & ſermo: dulcedo ergo ſermonis oſtendit, & quaſi ſecum vehit dulcedinem, & amorem cordis: quare dulciter loquens alteri quaſi cor ſuum in illum effundit, ac cum eo amorem ſuum illi oppignorat, imò re ipſa tradit: magnes autem amoris eſt amor: nulla enim re ita trahuntur animi hominum, ac amore. Qui enim videt ſe ab alio amari, illius amore quaſi cogitur ad illum redamandum, ut ejus conſiliis obediat, ſeſeque ſubiiciat. Hoc eſt quod ait: *Mel & lac ſub lingua tua.* Syrus: *Omne mel, & lac labiis tuis*, quaſi dicat. Sub lingua tua latet cor, quod quaſi promptuarium mellis, & lactis melleam, & lacteam ſuam dulcedinem & amorem linguæ communicat, & inſtillat, ut illa promat verba dulcia, & amabilia; quibus corda audientium ad ſe alliciat, & rapiat. Verba ergo dulcia priùs in corde, & à corde dulci formantur, ac ab eo in linguam tranſeunt. Quocirca à ſancto Auguſtino lib. 15. de Trinit. cap. 10. Verba cordis appellantur. Atque hac de cauſa prædicator, & quiſquis alteri virtutem vel opus aliquod bonum perſuadere conatur, priùs in ſeipſo ejuſdem affectum & amorem excitare debet, ut illo accenſus eundem faciliùs & ardentiùs aliis dicendo imprimat. Hic enim affectus, & amor res etiam amaras, uti ſunt metus mortis, judicii, & gehennæ, quem prædicatores auditoribus iniicere debent, ſapida, dulcia, & grata efficit. Addit ſanctus Gregorius 15. Moral. cap. 5. prædicatores, cùm amaritiùs vitia, & vitioſos caſtigant, debere amaritiem melle ſuavitatis intermiſto dulcorare. Rurſum mel, & lac ſub lingua ſponſæ conduntur, q. d. Non temerè prodis tuam dicendi gratiam, nec te de ea jactas, ſed eam celas, & quaſi lingua contegis. Ad hæc Joannes Carmelita notat ideò mel & lac ſub lingua ſponſæ recondi, ne ſimul effundat utrumque, ſi linguæ innatet, nec clauſtro ſepiatur, ſed prævia meditatione cunctetur, & ab eo quaſi cellario, vel mel promat, vel lac, prout tulerit opportunitas, lac quidem tenellis & adhuc in virtutis infantia verſantibus, mel verò grandioribus.

Magnes amoris amor.

Concionator priùs in ſe eorum, quæ dicturus eſt, affectum imprimat.

Symbolicè, favus eſt S. Script.

Symbolicè, favus mellis eſt ſacra Scriptura. Ita Caſſiodorus,

rus, Aponius, Philo, & Theodor. quem audi: *Jam favi mellis, qui in Dei Verbum geſtantur lavitiſ ſunt divina Scriptura, qua continent apes tum cera tum mellis effectrices, ſacras nimirum Prophetas & Apoſtolos, qui per Spiritus ſancti prata volitantes, & divinarum Scripturarum conſtruentes cellas, eaſque doctrina melle ac nectare diſtendentes, utilitatem ad nos tranſmiſerunt, ac cera quidem littera videtur ſimilis; melli verò ſenſus, qui in eo reconditus eſt.* Hinc olim recens baptizatis dabatur lac & mel, ut ſuavitas doctrinæ vitæque Chriſtianæ eis repræſentaretur. Unde Tertullianus de Corona militis cap. 3. *Ter*, ait, *mergimur, inde concepti lactis & mellis concordiam prægustamus.*

Recens baptizatis olim dabatur lac & mel.

Rurſum Hugo de S. Victore erudit. Theol. ex Miſcellaneorum libr. 1. tit. 115. *Favus*, inquit, *Verbum caro factum eſt in Virgine, diſtillans, redundantiam ſignificat, & gratiam fundens, quia quod fecit & dixit, doctrina fuit, quod fuit, medicina. Ideo diſtillant, quia unicuique ſecundùm menſuram gratia infundens.*

Quocirca *habes mel & lac ſub lingua, id eſt, refectionem robuſtorum, & conſolationem parvulorum, prægustavit enim dulcedinem futuræ vitæ, ubi reficiuntur animæ divinitatis Chriſti fruitione, & humanitatis ejus lacte. Ex hac abundantia habet anima ubera, quibus perceptam ſuavitatem profert, quæ tantò plus ſapimus & ædificant, quantò datum eſt ei diſcere hæc in experientia & docere ex ſententia.*

Veſtimenta Eccleſiæ quænam?

ET ODOR VESTIMENTORUM TUORUM SICUT ODOR THURIS] Veſtimenta Eccleſiæ ſunt bonorum operum ornamenta, ait Caſſiodor. S. Gregor. Beda, & alii, juxta illud Apoc. 19. *Byſſinum juſtificationes ſunt ſanctorum*, hæc habent odorem thuris, id eſt, orationis, quia referuntur ad Deum Deique gloriam: nam omnis actio relata ad Deum, tacita eſt oratio. Notat ergo opera bona debere olere orationem, ut ex ea quaſi manare videantur.

Rurſum thuris, id eſt; divinitatis, cui adoletur thus, q. d. Actus virtutum tuarum externi, quibus quaſi veſtibus ornatis, exhalant quendam odorem divinitatis. Audi Nyſſenum: *Tuum, o ſponſa, virtutum indumentum imitatur divinam beatitudinem, per puritatem, & impatibilitatem aſſimilata naturæ, ad quam non patet aditus. Talis eſt enim odor tuorum veſtimentorum, ut ſit ſimilis thuri, quod Dei honori dicatum eſt.* Alludit ad fragrantiam veſtium Jacob, quam odorans, eique benedicens moriturus Pater Iſaac: *Ecce*, inquit, *odor filii mei ſicut odor agri pleni*; Chald. *Sicut odor incenſi ex optimis aromatibus.*

Symbolicè. Chriſtus eſt Eccleſiæ veſtis.

Symbolicè, veſtis Eccleſiæ & fidelium eſt Chriſtus, cujus eſt odor thuris, quia ipſe redolet divinitatem, qua homo eſt. Ita Theodor. unde illud: *Induimini Dominum Jeſum Chriſtum*. Rom. 13. Rurſum veſtis & ornatus Eccleſiæ ſunt omnes ſancti, de quibus eidem ait Iſaias cap. 49. 18. *His omnibus velut ornamento veſtieris.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

LAbia mentalia animæ ſanctæ diſtillant lac & mel, cùm preces & orationem dulcibus compunctionis & amoris lacrymis conditam, in aures Dei effundunt, quare tunc anima oſculum dat & viciſſim accipit à Deo. imò anima ſpiritum ſuum quaſi in Deum effundit, ac viciſſim ſpiritum Dei accipit & haurit.

Quare tunc *odor veſtimentorum*, illius eſt, ſicut odor thuris, veſtimenta ſunt virtutes externæ: uti ſunt verecundia, modeſtia, humilitas, reverentia, obedientia, hæ *odorem thuris*, id eſt, gratiſſimum in nares Dei exhalant, adeoque ipſa ſunt quaſi *thus*, id eſt, myſtica oblatio & ſacrificium, quod Deus odoratur, velut odorem ſuavitatis. Rurſum ſunt *thus* hominibus, quia illis ſuaviſſimum virtutum odorem aſpirant & inſpirant. Comparat illas thuri præ aliis aromatibus, quia thus præ omnibus eſt odoratiſſimum, atque ac luciduſſimum. Unde Hebr. vocatur לבנה *lavanen* à לבן *lavan*, id eſt, *candidum*. Hinc & thus, quò lucidius, eò melius eſt & odoratius. Unde Exodi 30. 40. in thymiamate, quod Deo adolebatur, jubetur adhiberi thus luciduſſimum, ſic virtutes in ſe ſunt luciduſſimæ, quia puriſſimæ, aliis autem ſunt odoratiſſimæ. Nam ut ait S. Bernard. *Habent mores ſuos colores, & odores ſuos, odorem in fama, colorem in conſcientia.* Porrò ſicut veſtis ex multis filis contexitur, ſic ſanctitas ex multis virtutibus: fila ergo, quibus contexitur, ſunt charitas, gaudium, pax, &c. quæ recenſet Paulus Galat. 5. 22. Ita Nyſſenus.

Huc facit verſio Chald. *Et in tempore, quo erant ſacerdotes in atrio ſanctuarii, labia eorum ſtillans favum mellis: Et linguæ eorum eſt caſtæ ſponſæ honeſta in ſermone ſuo cantica & laudes dulces, ſicut lac & mel & odor veſtimentorum ſacerdotum, ſicut odor aromatum Libani.* Audi Gilbertum hic ſerm. 34. *Qui omnia agit, ut ei placeat, cui ſe probavit, Deo, ut tuus mereatur favorem, utique odor veſtimentorum ejus ſicut odor thuris. Et quidem thura, niſi Deo ſoli, nec offerri ſolent, nec debent, ideò odor veſtimentorum ejus, ſicut odor thuris, tum quicquid ſive palam, ſive clam agit, ad impetrationem placationis refert divinæ.*

Denique appoſitè veſtium odorem thuri ſimilem componit ſponſus cùm mellea lingua ſponſæ, tum quia tam ſermo linguæ, quàm actiones externæ, quæ ſignificantur per veſtes, ſpectant ad externum decorem ſponſæ, ſicut fides, ſpes, charitas, &c. ſpectant ad internum, tum quia ſermo melleus mirè decoratur, & perficitur melleis actionibus externis beneficentiæ, humilitatis, modeſtiæ, patientiæ, ac præſertim religionis, devotionis, & orationis, tunc enim omnes actiones, omniſque habitus & compoſitio externa redolet thus, cùm ſpirat pietatem & devotionem, atque inde naſcitur & profluit dulce & gratioſum linguæ eloquium. Porrò hoc cuilibet fideli, præſertim zelatori animarum faciendum eſt, ut omnis ejus ſermo, & actio exhalet thus religionis, imò thus divinitatis, ut videantur dicta & facta ejus non tam eſſe humana, quàm divina, & à Deo profecta. Quocirca Nyſſenus tract. *Quid Chriſtiana profeſſio ſibi velit*, Chriſtianiſmum, ſive Chriſtianam vitam ita definit: *Chriſtianiſmus eſt imitatio divinæ naturæ*, ſive imitatio Chriſti & Dei incarnati, ut Chriſtus in Chriſtiano vivere, loqui & operari videatur. Si quis ergo, inquit, Chriſti nomen aſſumat, ſed ejus mores vita non exprimat, hic Chriſti nomen ementitur, ſicut ſimia imitans hominem, hominis perſonam mentitur. Chriſtus enim eſt juſtitia, puritas, & veritas, atque cujuſvis mali vitatio: Quare Chriſtianus eſſe nequit, qui harum virtutum communionem & ſocietatem in ſe non oſtendit. Is autem verè Chriſtianus eſt, qui Chriſti manſuetudinem, beneficentiam, devotionem & ſpiritum in omnibus actionibus repræſentat, & vicinis aſpirat, ut qui Chriſtianum videt, Chriſtum in ipſo loquentem & operantem ſe cernere & intueri æſtimet. Jam ſicut odor thuris eſt vehemens, acer, copioſus, & fervidus, talis pariter fuit omnis actio Chriſti, & talis ſit Chriſtiani, præſertim viri Apoſtolici, oportet.

Chriſtianiſmus eſt imitatio deitatis.

Notat Gilbertus ſerm. 34. *Tò diſtillans* ſignificare primò, animam plenam eſſe melle, id eſt, ſenſu rerum ſpiritualium ut cogatur eam diſtillare, ſecundò, illam diſcretè & parcè pro captu & audientium eum diſpertiri: *Nec mel fluit*, inquit, *ſed magis diſtillat, Nec enim paſſim & intemperanter profundit ſublimes illos, & reconditos ſenſus ſecretorum cæleſtium divinitatis arcana, nec lactis potum ſine delectu propinat.* Actus verò hujus diſtillationis ita recenſet: *Remittit, permittit, promittit, præmittit. Delicta remittit, infirma permittit, æterna promittit, & ipſorum primitias quaſdam præmittit. Sapientiam loquitur inter perfectos, ſapientiam quidem non hujus mundi ſed Dei ſapientiam in myſterio abſconditam, & inter minus ſpiritualiter ſapientes nil arbitrabatur ſe ſcire, niſi Chriſtum Jeſum & hunc crucifixum. Cohortatur ad perfectionem, non cogit, ſed magis conſolatur puſillanimes, ſuſcipit infirmos, & ſi inquietos corripit correptio jam dulcedinem ſapit maternam, peccanti compatitur, converſo indulget, nec indulgentiarum numerum, & quaſi terminum quem non tranſgrediatur, præfigit, cui præcipitur ſeptuagies ſepties in die delicta toties confitenti donare. Vide quàm magna multitudo dulcedinis in labiis ſponſæ, quæ quoties ipſi pereffluis in malum, toties ſi converteris ipſa tibi diſtillat in bonum, & præbenda venia vicibus non exhauritur. Denique inſtar angelorum Dei non inſultat, ſed exultat ſuper peccatore pœnitentiam agente.*

TER-

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus hæc B. Virgini ita adaptat: *Tu dulcis in ore, dulcis & in corde. Hoc eſt, quod nunc dico, favus diſtillans labia tua, ſubiungens, mel & lac ſub lingua tua, id eſt in anima tua. Ibi tibimetipſi dulciter ſapit favus eloquii tui, favus diſtillans à labiis tuis, labiis gratioſis. Favus tuus ego ſum, mel tuum & lac tuum ego ſum: quia deus tuus & filius tuus ego ſum. Hoc tua ſentit anima, hoc tua ſonant labia: aliud loqui non potes, quàm id, quod in pectore habes; Ex abundantia cordis labia tua loquuntur.*

Addit deinde labia B. Virginis ſtillaſſe mel, cùm labiis dulciſſima & devotiſſima Chriſto parvulo oſcula dedit dixitque: *Oſculetur me oſculo oris ſui*. De odore verò veſtium hæc ſubdit: *Odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris, quia pluſquam materna charitate pannis me involuiſti, & in præſepio reclinaſti ſicque in omnibus famulata es mibi mater & virgo fidelis, tamquam Deo, cui ſoli debetur odor thuris in ſacrificio ſuo, quamvis eſſem ego parvulus tuus, parvulus homo.*

Hugo Victorinus verò tom. 2. ſerm. de Aſſumpt. B. Virginis, addens: *Et odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata*, cenſent hic ob tres dotes B. Virginem à ſancta Trinitate laudari, ſcilicet quòd in labiis ſuſceperit oſculum Patris, in lingua Verbum putà, Filium, in unguentis Spiritum ſanctum. Audi eum: *Favus mel, & ceram habet: mel divinitas eſt, cera humanitas: Favus, Verbum caro factum eſt in Virgine: Ac ſi Deus dicat: Ego expertus ſum, quod laudo: Favus diſtillans labia tua: Ego devinctus tibi charitate, oſcule oris mei labia tua preſſi, ſimulque dulcedinem infudi, & à dulci dulcedinem expreſſi. Valde impreſſi dulcedinem, & verè expreſſi ſuavitatem, quando meum tuo in te ſociaui, & per tuum a te cum meo pariter & tua exivi; Mea divinitas mel erat, & tua humanitas cera erat, & inde meipſum favum feci.*

Proſequitur deinde cetera: *Mel & lac ſub lingua tua, Verbum ſub carne tua; ſub lingua tua, quia verbum; ſub lingua tua, ſub carne tua, quia abſconditum Mel & lac Deus & homo, mel divinitas, lac humanitas: Mel de cæli rore venit, quia divina natura ſupra omnia eſt, lac de carne exprimitur; quia humanitas de deorſum aſſumpta eſt. Odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata; quia omnem gratiam vincit tua ſublimitas, omnem perfectionem ſuperat tua dignitas, quia Spiritus in tua humilitate requievit ſingulariter, qui in tua virginitate miraculum nulli comparabile fecit.*

VERS. 12. *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.*

HOrtus concluſus) ſera vel peſſulo hoc enim eſt נעול *naul* Arabicus, *obſeratus) ſoror mea ſponſa hortus concluſus, fons ſignatus*, Heb. חתום *chatum*, id eſt, *ſigillo obſignatus*. Arabicus, *ſigillatus*. Intellige notam comparationis vel ſimilitudinis *ſicut*, q. d. Sponſa mea eſt ſicut hortus concluſus. Aut ſponſa ſimilis eſt horto concluſo & fonti ſignato, id eſt, horto plantis lectiſſimis conſito, & arte topiaria ad omnem elegantiam & amœnitatem compoſito, ideoque concluſo, ne à viatoribus ſpolietur, vel à beſtiis conculcetur; ac fonti aquas limpidiſſimas, & ſapidiſſimas ſcaturienti, ideoque ſignato, ne quo modo inficiatur, turbetur, aut luteſcat.

Fons ſignatus quis? Porrò hortum concluſum Salomonis ad litteram ita ex Joſepho, Brochardo, & Bredenbachio depingit Adrichomius in Deſcriptione terræ ſanctæ pag. 170. num. 189. *Hortus regius, qui hortus concluſus dicitur, hortus erat in ſuburbanis Jeruſalem, muris undique ſeptus & obſirmatus, atque ſicut paradiſus arborum, fruticum, herbarum, aromatum, florum, fructuumque ubertate amœnus, mulcendiſque ac fovendis ſenſibus conveniens, & ad ſeceſſus voluptuarios idoneus. In quo erat inclytus ille fons Rogel, & lapis Zoeleth, quorum frequens in in ſcriptura mentio fit: Vbi Adonias cum regnare inſtituiſſet, immolavit victimas, & unà cum ſuis aſſeclis convivium fecit.* 3. Reg. 1.

Fons Regius. Hinc conſequenter fons ſignatus erat fons regius Rogel, irrigans hortum concluſum, uti iam dixi, è quo rex bibebat. Sicut apud Perſas erat fons, ex quo ſolus rex, ejuſq; filius primogenitus bibebant, adeò ut ſi quis alius ex eo bibiſſet, capite plecteretur, teſte Athenæo lib. 12. cap. 3. Similis fons clauſus eſt in Hiſpania, juxta Complut. ex quo pro ſolo rege aqua depromitur. Pari modo in locis deſertis aliiſque, ubi eſt penuria aquæ, fontes clauduntur & ſignantur, ne aqua à viatoribus exhauriatur, aut luto aliave re inficiatur. Talis fuit fons, quo Rachel adaquabat oves patris ſui. Geneſ. 29. verſ. 3.

Comparavit ſuperiùs ſponſam thuri, myrrhæ, aromatibus, nunc generatim eamdem comparat horto iis, aliiſq; frondibus, floribus, & fructibus abundanti, ideoque concluſo præſertim, quia talibus ſe paſcebat delicioſus Salomon, ut patet Eccleſ. c. 2.

Porrò pro *hortus* ſecundò loco Hebr. eſt גל *gal*, quod primò, Iſidorus, Clarius, & R. Salomon vertunt *porta*, ut ſit hic triplex comparatio, ſcilicet ut ſponſa compareretur horto concluſo portæ concluſæ, (uti & Ezech. 44. 2.) & fonti obſignato. Secundò, Alii, *gal*, vertunt *voluptatio aquarum* גלל *galal* enim eſt *volvere, revolvere*) putà ſcaturigo ſive fons, unde hunc verſum ſic transferunt: *Hortus obſeratus ſoror mea ſponſa fons obſignatus*. Tertiò optimè Noſter vertit, *hortus*: nam & ſic vertere Septuag. ac nonnulla exemplaria pro גל habent גן *gan*, id eſt, hortus, hæcque videtur vera & genuina lectio.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſ.

EEccleſia eſt ſimilis horto, ſive paradiſo omnibus gratiis & virtutibus, velut plantis cæleſtibus vernanti, fuiſque areolis belle diſtincto, & arte topiaria affabrè diſpoſito ideoque concluſo, ne qua hæreſis, impietas, aliudve vitium, aut noxam illum, aut violenter irrumpat, aut fraudulenter irrepat: ſed ſoli Chriſto integer & intactus ſervetur, eique omnium virtutum flores & fructus producat, quibus cùm oblectet & paſcat. Repetitur, *Tò concluſus* bis, ut duplex ejus concluſio & ſera ſignificetur: prima eſt, cuſtodia SS. Angelorum & Doctorum; Secunda eſt, tutela ipſius Dei & Chriſti, juxta illud Zachar. 3. 5. *Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu*. Ita Caſſiod. Beda & alii. *Eccleſia hortus concluſus.*

Rurſum Eccleſia eſt ſimilis fonti illimi, limpidiſſimo, & ſaluberrimo, ideoque obſignato, ne ejus cryſtallinus veritatis & doctrinæ liquor cœno errorum, aut vitiorum conſpurcetur. Nam, ut ait S. Ambroſ. lib. 2. de Virgin. *Ideo clauditur, ne volutabris ſpiritualium ſparſa, cæno fluenta turbentur*. Vnde Joannes Carmelita ſic explicat: *Bibiſti aquam divinæ gratiæ ac vitæ, quam ego tibi dedi, & effecta es fons ſalientis aquæ in vitam æternam, in quam gratia vi ſua conſcendit. Et ne aqua iſta ſurriperetur, aut inficeretur, obſignavi te meipſo, velut ſigillo regio.*

Comparat Eccleſiam horto & paradiſo, qui omnes ſenſus oblectat, & paſcit, ſcilicet oculos virore plantarum, & varietate florum & fructuum, aures cantu avium, nares odore florum & aromatum, geſtum ſapore pomorum, tactum contrectatione eorumdem. Sic enim Eccleſia omnes ſenſus, omnes mentis potentias, omnes animæ vires ſua doctrina, ſuis Sacramentis, ſuis ritibus & ceremoniis, ſuis virtutibus, exemplis, ceteriſque chariſmatibus recreat & roborat, quas ſymbolicè explicat; dum ſubdit: *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum*, &c. Ita S. Gregorius qui peſſulum, quo clauditur Eccleſiæ hortus, cenſet eſſe charitatem. *Hortus*, inquit, *S. Eccleſia exiſtit, quia dum populos multos in fide gignit, quaſi flores pulchros bona terra emittit. Qui hortus, concluſus bene eſſe dicitur, quia charitatis vallo circumquaque munitur, ne intra numerum electorum reprobus aliquis ingrediatur*. Sic & Philo Carpath. cenſet, Eccleſiam dici hortum, eò quòd omnis generis ſanctitatis fructus producat, ut Apoſtolos, virgines, martyres, viduas, coniugatos, caſtos, &c. Clauſus verò bis dicitur, inquit, eò quòd fidei, ſpei, & charitatis vallo munita, diabolo ſemper claudi, ſoli vero ſponſo Chriſto patere debet, eadem eſt fons ſignatus ſigno crucis, quod eſt ſigna- *Et Fons ſignatus.*

gnaculum & character Chriſti. Unde non licet ei adulterino diaboli ſigno inſculpi, ſic & Lucas Abbas) qui Commentarium Aponii paulò antè finientem proſequitur, ſed ipſis Ap⸱nii verbis in pauca contractis,)cenſet ſigillum, quo fons Eccleſiæ, id eſt baptiſmus obſignatur, eſſe ſignum crucis. Sicut, inquit, fons vitæ *ſignatus* à Patre dicitur Chriſtus, ita & Eccleſia: *fons ſignatus*, regali videlicet ſignaculo crucis appellatur à Chriſto, continens intra ſe aquam Baptiſmatis; quam ſignaculo ex pretioſo fonte ſuſcipiunt iniqui, dum lavantur.

Huc accedit Chald. qui per hortum concluſum accipit coniugatos honeſtè viventes, per fontem ſignatum virgines. Omnes enim fideles in Eccleſia aut ſunt coniugati, aut cælibes: *Et mulieres*, inquit, *tuæ, quæ nuptæ ſunt viris, honeſtæ ſunt; ſicut ſponſæ honeſta, & ſicut hortus voluptatis, ad quem nullus vir habet poteſtatem introeundi, niſi juſti, quorum animæ mittuntur illuc per manus angelorum; Et virgines tuæ abſconditæ ſunt, & reconditæ in penetralibus & ſignatæ ſunt, ſicut fons aquarum viventium, qui oritur ſub arbore & dividitur in quatuor capita fluminum, & niſi eſſet ſignatus in nomine magno & ſancto, egrederetur, & flueret, & inundaret univerſum mundum.*

Porrò S. Auguſt. lib. 3. de Baptiſmo contra Donat. cap. 27. aſſerit Eccleſiam eſſe hortum concluſum & fontem ſignatum in juſtis & ſanctis dumtaxat; nam impios velut ſpinas illi forinſecùs tantùm adiacere ſuper numerum.

Addit S. Anſelmus bis repeti *hortus concluſus*, quia Eccleſia duplici muro vallatur ſcilicet fide & operibus, aut quia conſtat Judæis & Gentibus, aut potiùs, quia vallatur firma fide, ne qua hæreſis vel error in eum irrepat, vel irrumpat, ac firma ſanctitate, ne quo vitio depravetur. Duplex ergo eius peſſulus eſt, firmitas fidei, & conſtantia ſanctitatis, utramque illi præſtat vigilantia Epiſcoporum & paſtorum, ac præſertim Romani Pontificis, qui omnes hæreſes & abuſus ſubnaſcentes illicò damnat & proſcribit. Habet enim aſſiſtentiam Spiritus ſancti, ut in rebus, quæ fidem & rectos mores concernunt, definiendis, ſanciendiſque errare non poſſit, quæ utique firmus Eccleſiæ contra omnes errores & hæreſes eſt peſſulus.

Alludit ad paradiſum voluptatis omnibus floribus & fructibus vernantem, in quo poſitus eſt Adam ibique creata eſt Eva, ſed quia catuit clauſura, irrepſit ſerpens, qui Evam, & per eam Adamum decepit & ſubvertit: at Eccleſia hortus eſt clauſus, in quem diabolo non eſt aditus nec pravis hominibus, ut eum ſubvertant, uti fuit perverſis ſenibus aditus in pomarium Suſannæ, non ſatis undique clauſum, quæ proinde pudicitiæ periculum & infamiam incurrit. Daniel. 13. At non ita Eccleſia, quæ bis, id id, omnimodè eſt clauſa & obſerata, contra omnes tam dæmonum quàm hominum inſidias. Ita S. Ambroſius lib. de Bono mortis, cap. 5. ubi & addit, Platonem in ſympoſio ex hoc loco Cantic. æquè ac ex Geneſi 2. 8. mutuatum eſſe ſuam fabulam de horto Jovis. *Hinc hortum illum*; inquit, *ſibi Plato compoſuit, quem Jovis hortum alibi, alibi hortum mentis appellavit; Jovem enim & Deum & mentem totius dixit. In hunc introiſſe animam, quam Poniam nuncupat, ut ſe abundantia & divitiis horti repleret, in quo repletus potu jaceret Porus, qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum compoſuit, eò quòd anima Deo adhærens in hortum mentis ingreſſa ſit, in quo eſſet abundantia diverſarum virtutum, floreſque ſermonum. Quis autem ignorat quòd ex paradiſo illo, quem legimus in Geneſi habentem lignum vitæ, & lignum ſcientiæ boni & mali, & ligna cetera, abundantiam virtutum putaverit transferendam, & in hortum mentis eſſe plantandam? Quem in Canticis Canticorum Salomon hortum animæ ſignificavit, vel ipſam animam; ſic enim ſcriptum eſt: Hortus clauſus ſoror mea ſponſa, hortus clauſus, fons ſignatus transmiſſiones tua paradiſus.*

Fabulam de horto Jovis ex hoc cantici loco mutuatus eſt Plato.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta, præſertim perfecta eſt hortus concluſus, & fons ſignatus, quia virtutum omnium quaſi

A florum, & fructuum amœnitate vernans, & aquis ſapientiæ abundans eas diligentiſſimè cuſtodit, claudit, & obſignat, ne diabolus, mundus, aut caro eas ſurripiat aut inquinet. Audi Richardum de S. Victore: *Hortus eſt anima, in qua excoluntur virtutum plantaria & ſpiritualium ſtudiorum germina. Hic hortus tunc foditur, dum ea vitia radicitùs extirpantur, & mores convertuntur. Qui etiam altiùs tunc foditur cùm naturam vitiorum, & origenes cognoſcere ſtudet homo. Numquam enim tepidus operator, & naturæ vitiorum ignarus poterit bene mortificare vitia. Fodienda eſt ergo divina Paſſionis memoria, & clavi illi, quibus impii foderunt manus, & pedes Domini, eam confodiunt dum horum memoriam habemus, & huic dolori condolemus, & proinde de peccatis noſtris dolemus, quibus tantis beneficiis ingratos recolimus nos.* Hinc collige animam ſanctam eſſe hortum Dei, in quo ipſe non ſolùm ſemina florum, id eſt ſanctorum deſideriorum jacit, ſed, & fructuum, id eſt, ſanctarum actionum ſpargit.

Anima eſt hortus concluſus, & fons ſignatus,

Quæres quiſnam eſt peſſulus, quo huius animæ hortus obſeratur, & quod ſigillum, quo ejus fons obſignatur? B Primò, ſanctus Gregorius rectè reſpondet eſſe rectam intentionem. *Anima ſancta*, inquit, *eſt hortus concluſus, quia dum virtutes mittit; flores gignit; & dum virtutum exhilaratione ſe reficit, fructus, quos genuerat eadem cuſtodit. Concluſus enim hortus eſſe dicitur, quia dum bona ſua intentione vitæ æternæ abſcondit, dum humanas laudes omninò contemnit, ipſa bona intentione ſe circumſepit, ne ad interiora rapienda hoſtis antiquus irrumpere poſſit. Fons etiam dicitur, quia dum cæleſtia aſſiduè cogitat, dum ſcientiam Scripturarum ſemper in ventrem memoriæ congregat, quaſi aquas viventes, ſancta mens in ſe gignere non ceſſat, quas ſitientibus proximis præbere, ut reficiantur, valeat. Unde ſcriptum eſt dicente Domino: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Et alibi: Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura flumina aquæ vivæ fluent de ventre eius. Sed cur dicitur fons ille ſignatus, niſi quia ſenſus ſpiritalis mentibus indignis abſconditur; Infideli enim homini à Domino dicitur: Spiritus ubi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis unde veniat, aut quò vadat.*

Peſſulus horti quis? Reſp. 1. Recta intentio.

Secundò, Juſtus Orgel. cenſet eſſe Chriſti gratiam. Sic & S. Auguſt. lib. 2. contra Creſcon. cap. 14. & 15. refellens C ſententiam Creſconii dicentis, ſignaculum ſponſæ Eccleſiæ eſſe Bap⸱i⸱mum, docet ſignaculum eſſe ſpiritum, qui fideles in una Eccleſia copulat: *Huius fontis largo*, inquit, *atque intimo illo flumine lætificat Deus civitatem ſuam, de qua Propheta prædixit: Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. Ad hunc enim fontem nullus extraneus, quia nullus niſi dignus vita æterna, accedit. Hic eſt proprius Eccleſiæ Chriſti, cui tantò antè prophetatum eſt: Fons aquæ tuæ ſit tibi proprius, & nemo alienus communicet tibi. De hac enim Eccleſia, & de iſto fonte dicitur, & in Cantico Canticorum: Hortus concluſus, fons ſignatus, puteus aquæ vivæ.* Et poſt nonnulla: *Ad illum tamen fontem ſignatum, hoc eſt, ad Spiritus ſancti donum, quo charitas Dei diffunditur in cordibus noſtris, nullus iſtorum niſi mutatus accedit, ita omnino mundandus, ut non ſit alienus, ſed ſit cæleſtis particeps pacis, ſanctæ ſocius unitatis, plenus individuæ charitatis, civis angelicæ civitatis.* Adverte Sanctum Auguſtinum hìc agere de hæreticis, qualis erat Creſconius, Donatiſtæ, hos enim negat eſſe in Eccleſia: ceteri autem mali, ſi fideles ſint, ſunt membra Eccleſiæ, ſed mortua, & non viva; D ideoque non pertinent ad Eccleſiam Sanctorum, de qua in Cantico hoc agitur.

Secundò, Gratia Chriſti.

Tertiò, Nyſſenus, & Philo cenſent eſſe obſervationem mandatorum Dei: *Hac enim clauditur, & vallatur anima*, inquiunt, *ne quid boni ob laudes humanas agat; non propter inania hæc terrena, & peritura laboret, ſed ob ſempiterna illa atque cæleſtia honeſtiſſimè vivat, quæ nos ſola explere poſſunt atque beare: ſummo ſtudio circumſpiciens ne ad interiora bona rapienda antiquus hoſtis irrumpat.*

Tertiò, Obſervatio mandatorum Dei.

Quartò, alii: Anima ſancta, inquiunt, eſt hortus Dei protectione concluſus, & fons humilitatis ſtudio ſignatus.

Quartò, Humilitas

Quintò, Tres patres apud Theodor. efferunt fontem ſignatum eſſe mentem cogitatione, & amore Dei, cujus imago eſt, obſignatam, quæ nullas diaboli, concupiſcentiæ, vel carnis cogitationes admittit. Unde S. Ambroſius, libr. de Iſaac capit. 1. *Cave*, inquit, *ne vigor mentis tua coitu quodam corporeæ voluptatis inflexus emollitur, atque in eius amplexus omnis diſſolvatur, & fontem eius aperiat,*

Quintò, Cogitatio & amor Dei.

aperiat, qui debet eſſe clauſus, & ſeptus intentionis ſtudio, & A *conſiderationis ratione.*

Sextò, Silentium & cuſtodia ſenſuum. Sextò, Richard. de S. Victor. aſſerit ſeram horti animæ ſilentium, & cuſtodiam ſenſuum: *Per ſilentium enim,* inquit ipſe, *excolitur in profectu, & iuſtitia, quia cultus iuſtitiæ ſilentium requirit. In quo ſe cohibet non ſolùm à noxiis, ſed etiam ab otioſis, & ſuperfluis, quia per minima pervenitur ad maiora, & per otioſa decipitur mens, & extra ſe ducitur; ſicut dicit Gregorius: Quot ſupervacuis verbis mens à ſilentii ſui cenſura diſſipatur, quaſi tot vicibus extra ſe ducitur. Ut ergo in ſe remaneat, & ſe videat, ſe cognoſcat, ſe corrigat, ab otioſis, & ſuperfluis verbis ſe reprimit, & temperat. Auditum quoque, & viſum concludit, ne introrſus erabant, quod mentem inquietet vel maculet.*

Addit deinde aliam animæ ſeram, ſcilicet celare ſua benefacta: *Nec enim ſolùm,* inquit, *ab exterioribus periculis hunc munit & claudit, ſed intra ſe bona ſua celat, & hominibus occultat, ſciens, quòd, dum bona opera innoteſcunt & laudantur, mentem reſolvunt, & enervant. Difficile eſt enim aliquem laudari, & venerari, & non aliquatenus laude ſua delectari, vel etiam intùs gloriari. Difficile eſt aliquem ſe cum* B *vilem ſe reputare, dum bonorum teſtimonio bonus prædicatur; imò contingere ſolet, ut deceptus laude magis credat famæ, quàm conſcientiæ. Incantatur enim anima laudabilis, ut mala ſua non videat, & de iuſtitia fallaciter ſe extollat*; ac pluribus interjectis addit, *per fontem ſignatum, intelligentiam videlicet ſpiritualem Spiritus ſancti ſignaculo impreſſam, & ſacræ Scripturæ documentis, & patrum exemplis munitam intellige. Quod enim ſapit animus talis, & ſentit, nec corruptum eſt à malo ſpiritu, nec in aliquo à ſana doctrina diſcordat, vel exemplis ſanctorum contrarium deprehenditur, vel novitate noxia, ſeu præſumptione eſt vitiatum. Hoc fonte irrigantur horti huius plantaria, quia hac ſcientia informantur virtutes, & bona ſtudia, & proficiunt atque diſcretè fiunt.*

Symbolicè. Symbolicè, Nazianz. in Oratione habita ad Gregorium Nyſſenum, per hortum concluſum, & fontem ſignatum accipit amicitiam, verumque amicum: ad hunc enim in quavis neceſſitate, quaſi ad hortum fructibus ſalutaribus cujuſvis auxilii abundantem, ac fontem conſilii limpidiſſimi, tutum amico eſt perfugium: *Amicus fidelis,* inquit, *hortus clauſus: fons obſignatus, quæ opportunè aperiuntur & communicantur* amicis, non inimicis & hoſtibus.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo ab Eccleſia in Litaniis Lauretanis vocatur, & invocatur, *Hortus concluſus, fons ſignatus.* B. Maria, ait Juſtus Orgelit. *Virgo concipiens, virgoque generans concluſi horti, & ſignati fontis intemeratum in ſe decus exhibuit.* Sic & Nyſſenus de Nativ. Domini, S. Epiphanius ſerm. de Laudibus Deiparæ, S. Ildephonſus, & S. Ambroſius de Inſtit. Virgin. capit. 8. & alii docent, B. Virginem eſſe hortum & fontem propter fœcunditatem, ſed concluſum, & ſignatum propter virginitatem; unde *ad hunc paradiſum ſerpens aditum non habuit,* ait Damaſcenus Orat. 2. de Aſſumpt. & S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. ſub medium: *Quod clauſum,* inquit, *atque ſignatum ſimilitudinem habet matris Domini, matris & Virginis: unde & in ſepulchro ſalvatoris novo, quod in petra duriſſima fuerat exciſum nec antè, nec poſteà quiſquam poſitus eſt. Et tamen hæc virgo perpetua multarum eſt mater virginum; ſequitur enim: Emiſſiones tuæ paradiſus,* &c.

Virgo quælibet eſt hortus concluſus, & fons ſignatus. Hinc B. Virginis imitatione, & exemplo, quælibet Virgo eſt hortus concluſus, & fons ſignatus; ſignatus, inquam, cuſtodia virginitatis, cuſtodia oculorum, & aurium, virginali pudore, ſilentio, ſolitudine, & fuga virorum. Ita S. Ambroſ. lib. 1. de Virgin. *Virgo,* inquit, *eſt ſicut hortus furibus inacceſſus, vitem redolet, fragrat oleam, roſam renidet, ut in vite religio, in olea pax, in roſa pudor ſacratæ virginitatis inoleſcat. Accingere itaque Virgo, & ſi vis huiuſcemodi tibi ut hortus aſpiret, propheticis eum claude præceptis: Pone cuſtodiam ori tuo, & oſtium circumſtantiæ labiis tuis.*

Et S. Hieronymus epiſt. 22. ad Euſtochium de cuſtodia Virgin. *Rurſus,* inquit, *à ſponſo audies: Hortus concluſus,* &c. *Fons ſignatus, Cave, ne domum exeas, & velis videre filias alienæ regionis, quamvis fratres habeas Patriarchas, & Iſrael parente læteris. Dina egreſſa corrumpitur: Nolo te ſponſam quærere per plateas, nolo te circumire angulos civitatis.*

Inſuper S. Ambroſius de Inſtit. Virg. cap. 8. *Hortus concluſus,* inquit, *es virgo, ſerva fructus tuos, non aſcendant in te ſpinæ, ſed uvæ tuæ floreant, nemo auferat ſeptem tui pudoris, quia ſcriptum eſt: Et deſtruentem ſepem mordebit ſerpens. Fons ſignatus es virgo, nemo aquam tuam polluat, nemo conturbet, ut imaginem tuam in fonte tuo ſemper attendas.*

Addit Rupertus B. Virginem eſſe hortum concluſum ob virginitatem corporis; fontem ſignatum ob animæ mentiſque integritatem inviolabilem; *quia mens eius nulli otio, nulli ſpeciali nequitiæ fuit umquam penetrabilis.*

Audi Sophronium ſerm. de Aſſump. Deiparæ: *Sic exivit Chriſtus de Virgine, ut eſſet, ſicut Ezechiel fatetur, porta omninò clauſa: unde canitur in eiſdem Canticis de ea: Hortus concluſus, fons ſignatus; Emiſſiones tuæ paradiſus: Verè hortus deliciarum in quo conſita ſunt univerſa florum genera, & odoramenta virtutum; ſicque concluſus, ut neſciat violari, neque corrumpi ullis inſidiarum fraudibus: fons itaque ſignatus ſigillo totius Trinitatis ex quo fons vitæ manat, in cuius lumine omnes* B *videbimus lumen, quia iuxta Joannem ipſe eſt, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, cuius profectò emiſſio æterni ſupernorum civium omnium eſt paradiſus.*

VERS. 13. *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo.*

VERS. 14. *Nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum univerſis lignis Libani: myrrha & aloe cum omnibus primis unguentis.*

HEbraicè בשמים *beſamim,* id eſt, aromatibus, ex quibus unguenta conficiuntur. Malum punicum, ſive granatum in Palæſtina frequens eſt, & pulcherrimum, ideoque hìc illius præ aliis fructibus meminit.

Emiſſiones quid? Reſp. 1. EMISSIONES] Hebr. שלחיך *ſcelachaiich.* Primò, referri poſſunt ad halitum ſuavem, & odores, quos expirant arbores horti concluſi, q. d. Tu, ò ſponſa, ſuavem exhalas odorem, qualem exhalant arbores paradiſi; ſic ait Martialis:

C *Olet quod Hybla, Atticique flores.*

Secundò. Secundò, ad munera, quæ ſponſa quaſi dotem miſit ſponſo, vel quæ inter ſocias ſuas diſtribuit. Hæc enim vocantur *emiſſiones,* ſive miſſilia, q. d. Munera fructuum paradiſi, ſive horti tui, putà, nardum, crocum, cinnamomum, myrrham, &c. miſiſti mihi ſponſo tuo. Unde Theodor. *Hæc omnia,* ait, *miſiſti mihi, & tempore nuptiarum attuliſti.* Sic & Origenes. Huc accedit S. Ambroſius libr. de Iſaac capit. 5. ubi per emiſſiones accipit munera, quæ ſponſus miſit ad ſponſam: *Laudat,* inquit, *munera animæ, quæ miſſa ſunt à ſponſo, quibus dotata veniebat: Dos autem piæ animæ boni odores ſunt, myrrha & aloe, quibus ſpirat hortorum gratia, & peccatorum fœtor abolitur.*

Tertiò. Tertiò, Gilbertus Abbas ſerm. 35. & Titelman. accipiunt *emiſſiones* aquarum, quas fons ſignatus in hortum ſponſæ emanat, ut eum irriget & fecundet.

Quartò. genuinè. Quartò. & genuinè. *emiſſiones* ſunt propagines plantarum & arborum, putà ſurculi, quos radices vel rami progerminant, ut folia, florea, & fructus producant. Hi enim ex terræ vel arborum ſinu videntur emitti. Unde D Vatabl. & alii vertunt *plantationis* vel *plantæ tuæ.* R. Salomon *Areæ tuæ;* Alii *horti tui.* q. d. Plantæ tuæ ſeſe propagantes, ò ſponſa, tantæ, tamque pretioſæ ſunt, ut paradiſum efficiant, imò ipſæ ſimul congeſtæ ſunt paradiſus malorum punicorum, & pomorum omnis generis. Explicat enim quod dixit: *hortus concluſus,* q. d. Ideò es hortus concluſus, quia es paradiſus pretioſus malis punicis, pomis, cypro, nardo, &c. conſitus. quem proinde, ne furibus, vel beſtiis carpendus calcanduſque pateat, claudi oportet. Unde Arabicus pro *emiſſiones,* &c. vertit: *Hortus pomiferus frondium, ramorum, floret cum varietate colorum Libani.*

Quænam hìc poma carpantur? Pro *pomorum* Hebr. eſt, מגדים *megadim,* quod ſignificat fructus optimos, dulciſſimos, ipſaſque paradiſi delicias: *megadim* enim & litteris & ſignificato alludit ad מעדנים *maadannim,* id eſt, deliciæ, voluptuaria, bellaria. Poma ergo hìc ſignificant ficus, pyra, ceraſa, amygdala, omneſque fructus, etiam nuces: alioqui poma vocantur fructus, qui molliori ſunt cortice; nuces verò, qui duriori. Septu.

vertunt

Digitized by Google

vertunt, ἀκροδρύων, quod Complut. & Vaticani vertunt *nucum*. S. Ambroſius lib. de Iſaac cap. 5. & S. Hieronymus libr. 1. contra Jovin. vertunt *pomorum*: ἀκρόδρυα enim vocantur omnes fructus ſive poma ſint, ſive nuces: unde poma hæc particulatim exprimens ſubdit: *cypri cum nardo*, &c. Hinc & Hebr. eſt *cypri*, & *nardi* in plurali. Significantur ergo hic fructus fruticis, qui mox vocatur nardus, & alterius qui ſuperius vocatus eſt cyprus. Unde addit: *cum univerſis lignis Libani*. Hebr. קָנֶה *Kane*, eſt calamus aromaticus, & odoratus ut vertunt Septuag. & alii. Alludit ad paradiſum terreſtrem: hic enim à Deo creatus eſt in Martio cum omnibus hiſce fruticibus & arboribus, ſimul & eorum fructibus jam maturis.

Pro *Libani* Hebr. eſt, לְבוֹנָה *levona*, id eſt, *thuris*. Unde Vatabl. vertit: *cum omnibus arboribus thuriferis*. Sic & Syrus & Arabicus. Sed *lebona* hic ſumitur pro לְבָנוֹן *levanon*, id eſt, Libanus mons, uti vertunt Septuag, Noſter, & alii.

Pro *aloe* Hebr. eſt, אֲהָלוֹת *ahaloth*, quam vocem retinentes, & craſi contrahentes Septuag. vertunt *aloth*; ſed Hebr. *ahaloth*; ſed aloem ſignificat. Symmach. vertit *thymiama*, quia ut ait Caſſiod. *Aloes lignum ſuaviſſimi eſt odoris, adeò ut vices thymiamatis in altaribus adoleatur*.

Combinat cyprum cum nardo, nardum cum croco, fiſtulam cum cinnamomo, myrrham cum aloe, quia hæ plantæ inter ſe habent ſympathiam quandam, ac ubi una alteri plantando jungitur, utraque feliciùs creſcit, ut gemellæ ſorores eſſe videantur; hinc & ſi piſtillo tuſæ paſtillum vel faſciculum efficiant, mitè redolent. Simile eſt illud Virgilii Ecloga 2.

Et vos, ô lauri, carpam, & te proxime myrrhe.
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Per emiſſiones quid nam ſignificatum?

EMiſſiones ſunt particulares Eccleſiæ, quas univerſalis Eccleſia, ejuſque caput, putà S. Petrus, ac Romanos Pontifex per ſuos ſacerdotes, & legatos per totum orbem ex Jeruſalem, vel Roma miſſos fundavit, aut fundat, vel promovet in variis Aſiæ, Africæ, Europæ, Indiæ regnis, & provinciis, juxta illud, quod de Eccleſia ſub metaphora vineæ cecinit Pſaltes: *Extendit palmites ſuos uſque ad mare, & uſque ad flumen propagines eius*. pſalm. 79. Ita Caſſiod. Hæ enim ſuaviſſimum virtutum omnium, quaſi arborum, & aromatum odorem expirant, adeò ut paradiſi eſſe videantur, imo reipſa ad paradiſum cæleſtem ſuos fideles deducunt. Hinc rurſum in iis ſunt plantæ pretioſiſſimæ omnis generis, hoc eſt, omnes ſanctorum ordines, qui ſeptem numerantur, iuxta ſeptem aromata, quæ hic nominantur, ſcilicet Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli, Pontifices, Doctores, Martyres, Virgines; cum ceteris lignis Libani, id eſt, cum reliquo iuſtorum cętu, qui ſua ſanctitate ſuaviſſimè redolent & ad cæleſtem paradiſum totis viribus contendunt Eccleſia ergo non eſt hortus olerum, ſed paradiſus arborum, & aromatum pretioſiſſimorum.

Quocirca pro *emiſſiones* Hebr. eſt, שְׁלָחַיִךְ *ſcelachim*. Græcè ἀποστολαί, id eſt, *Apoſtolatus*. Apoſtolus enim Hebr. dicitur שָׁלוּחַ *ſcaluach*, Chaldaicè שְׁלִיחַ *ſceliach*; Latinè *Legatus*, vel miſſus; Unde Philo Carpath. *Per emiſſiones paradiſi*, inquit, *quæ ἀποστολαὶ dicuntur ſanctiſſimi Apoſtoli, veluti deliciarum horti lavacrum ſacri fontis habentes intelliguntur; qui tamquam mala punica foris rubentes in laboribus & ærumnis, poſtremò & ſanguine martyrii, per multos hominum Chriſti fidei, veluti grana pepererunt; hiſque tamquam parvulis fructus ſuaviſſimos arborum cæleſtium, ad fidei incrementum, & charitatis opera præbuerunt*. Emiſſiones ergo ſunt Eccleſiæ patriculares à Chriſto, & Apoſtolis, ac præſertim à S. Petro Pontifice Romano miſſis, erectæ & fundatæ in quibus ſunt, mala punica, & pomorum fructus, id eſt, virtutum omnium tam ſublimium, quàm mediocrium concentus, ait S. Hieronymus lib. 1. contra Jovin: & Nyſſenus: quia malus punica ſpinis horret, ait Sanchez, quæ fures arcent, & corticem habet amarum, & auſterum, qui virtutum optimus cuſtos eſt. In ſpinoſis autem ramis, atque in amaro cortice ſignificari

Mala punica quęnam

putat continentiam, & ſeverum vivendi genus, quod procul à ſe repellit quidquid punicæ plantæ fructibus inſidiatur, id eſt, virtutibus, quæ & eleganter rubent, & arrident palato. Theodoretus verò per mala punica accipit charitatem, quæ ceteras virtutes in ſe continet, ſicut malum punicum grana plurima inter ſe complectitur, eaque inter ſe unit, & conſociat. S. Gregor. verò, Anſelmus, Hugo, & alii per mala punica accipiunt martyres ſuo ſanguine rubricatos, quos primos fructus ex ſe emiſit Eccleſia: hi enim omnium virtutum velut granorum congerie abundarunt, hique erant paradiſus deliciarum, quia omnia tormenta eis ſuavia, delicioſa videbantur ex amore Chriſti. Addit Caſſiodorus, quoſvis fideles, qui memoriam paſſionis Chriſti ſemper in mente retinent, & ſub uno cortice Eccleſiæ degunt, eſſe mala punica.

Cyprus quid?

Jam complexum hunc virtutum in ſequentibus particulatim exprimit dicens: *Cypri cum nardo, nardus cum croco*. Cyprus, nardus, & crocus notant tres virtutes Theologicas fidem, ſpem, & charitatem, ait Philo Carpath. cauſamque addit: *Cyprus enim arbuſcula eſt flore candido cincinnorum inſtar pendente, coma odoratiſſima, folio oleæ. Ex hac fit unguentum nomine cyprinum ad multa commodiſſimum; habetque folia, flores, fructus, & ramos utiliſſimos: hæc enim optima in Aſcalone Judææ, & Ægypti Canopo provenit. Nardus quoque medicus eſt frutex Syriæ & Indiæ, præſtantiſſimus, colore ruſo, comoſus, odoratiſſimus, ſaporis amari, ſuavitatem odoris diutiſſimè redolens, calefacit exſiccat, viretque perpetuo: miſcetur antidotis, & efficaciſſimas vires ad quamplurimos morbos habet*. Pergit deinde ad crocum, & ceteros fructus: *Crocus item notiſſima herba eſt, cuius probatiſſimus in Medicina uſus præſertim, qui ex Ciliciæ promontorio, nomine Corycius: maximi eſt odoris, folio eſt anguſto in capillamenti modum florem cæleſtis arcus colore perſimilem, calicis modo ab anguſto in latum ſeſe explicantem habet: intra quem fructum triplicem veluti apicem coloris flammei ex una radicula, duplici filo lutei coloris hinc inde munitum profert, gaudet calcari, & atteri pede; pereundoque felicius provenit: ideo iuxta fontes, & viarum ſemitas lætiſſimus eſt, nec melli ac dulci, ſed vino vel aqua diſſolvitur; huic igitur croco exercitati virtute patientiæ, & facti charitatis illuſtres comparantur; qui (veluti triplex croci fructus ex una radice dilectionis emanans) Deo, ſi ique & proximis utiles extiterunt; terrenis rebus anguſti, ſed cæleſtibus ampliſſimi; caſtigati & afflicti corpore, ſed anima vegeti, lætiſſimi, & immortales*.

Nardus quid?

Crocus quid?

Has proprietates cypri, nardi, & croci facilè eſt applicare fidei, ſpei, & charitati. Cyprus ergo, quia parvula, &c notat fidem; Nardus, quia radice meliore ſui parte in terram defoditur, & frigidis capitis, ſtomachi, & lienis morbis medetur, ſpem frigus acediæ excutientem, quæ quaſi vinculum eſt fidei, & charitatis: hinc bis repetitur nardus, & cypro, crocoque iungitur. Audi Aponium: *Nardus cùm frigus de algentibus membris expellat, conſolationem Spiritus ſancti, ſpemque illius ſignificat, quod dicitur: Beati qui lugent quoniam ipſi conſolabuntur*. Crocus, qui tribus aurei coloris filiis rubet, notat charitatem in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum: quæ quò magis calcatur & premitur, eò magis aſſurgit & creſcit. Ita Caſſiod. Angelomus, Aponius, Vvilleramus, & Hailgrinus.

Cyprus, nardus, crocus notant fidem, ſpem, charitatem

Reliquæ quatuor aromatum ſpecies ſignificant quatuor virtutes Cardinales, ſcilicet fiſtula, ſive calamus, quia rectus, & ſimilis regali ſceptro, notat juſtitiam: hanc enim adminiſtrare debent reges: Cinnamomum, quia acre, calidum & ſapidum cibos pariter efficit ſapidos, ſignificat ſapientiam, & prudentiam; ita Aponius, & tres Anonymi apud Theodor. Myrrha, quia amara corruptioni reſiſtit, & corpora mortua ſervat incorrupta, notat fortitudinem, quæ maximè in invicta acerborum tolerantia conſiſtit: Aloe, quæ ventrem corpuſque purgat, & noxios humores è corpore pellit, vel reſtringit, ideoque morbos ſanat, notat temperantiam, quæ ſingulare eſt morborum omnium remedium, & ſanitatis tam corporis quàm animæ pharmacum. Cetera ligna Libani notant ceteras virtutes. Ita Delrio, Hugo Victor. & alii.

Reliqua quatuor aromata quatuor virtutes Cardinales ſignificant.

Rurſum hæc ſeptem aromata ſeptem virtutes jam dictas repræſentantia, ſignificant ſeptem Eccleſiæ ſtatus & ſanctorum ordines, quos in litaniis ſucceſſivè invocamus, in quibus hæ ſeptem virtutes reſpectivè reſplendent. Cyprus ergo notans fidem repræſentat Patriarchas: In his

Septem aromata ſunt ſeptem ſtatus Eccleſiæ.

enim

enim fides venturi Meſſiæ, gratiæ, & Euangelii effulſit: A unde *Abraham credidit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam*. Geneſ. 15. ideoque dictus eſt *pater credentium*. Rom. 3. & 4. Nardus notans ſpem repræſentat Prophetas, qui ſperabant bona Meſſiæ, quæ prophetabant: unde ex hac ſpe ad eum ſuſpirans Iſaias cap. 45. exclamat: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum*. Idem faciunt ceteri Prophetæ. Crocus notans charitatem repræſentat Apoſtolos: hi enim amore Dei flagrantes, eodem totum orbem accenderunt. Crocus enim rubet, calefacit, ſiccat aſtringit, exhilarat, adeò ut eo affatim ſumpto homines ſubinde in riſum effuſi emoriantur, inquit ex Dioſcoride Matthiolus. Eadem facere Apoſtoli. Calamus notans iuſtitiam repræſentat Epiſcopos, prælatos & principes quorum eſt jura privata, & publica, ſacra & profana tueri. Cinnamomum notans ſapientiam & prudentiam repræſentat doctores, & prædicatores. Myrrha notans fortitudinem repræſentat martyres, qui fortiſſimè omnia adverſa tolerantes, uſque ad mortem pro fide, & religione decertarunt. Aloe notans temperantiam, & continentiam repræſentat virgines, & continentes: Aloe enim amara eſt, corpus calefacit, ſiccat, & purgat, ac B morbis genitalium medetur, inquit ex Dioſcoride Matthiolus; idem ſpiritualiter in anima facit continentia, & virginitas. Hæ omnes ecce ſunt emiſſiones, id eſt, ſurculi & fructus, quos ex ſe emittit, & progerminat Eccleſia: Ita Caſſiod. S. Gregor. Juſtus, Beda, Philo, Anſelm. Hugo, Richard. & alii, licèt quiſque eorum ſingula ſingulis aliter, & aliter applicet. Unde Honorius Auguſt. & Guilielmus per cyprum abundantem in Ægypto accipiunt continentes, & religioſos, quibus olim plena erat Ægyptus. Ibi creſcit nardus, ait Honorius, hoc eſt, humiles, & innocentes, qui ſe coram aliis parvos, & deſpectos faciunt, & odore atque ardore charitatis ſaucios peccatis ungunt. Ibi creſcit, & crocus aurei coloris, qui ſunt ſapientia divina fulgentes. Ibi creſcit & fiſtula robuſti, & purpurei corticis, quæ ad curandas viſcerum moleſtias valet, qui ſunt patientes pro Chriſto, & pro fratribus ſuis animam ponere parati. Ibi creſcit, & cinnamomum cinerei coloris, qui ſunt pœnitentes, qui ſe infirmos reputant, & in cinere pœnitentiam agentes dulcem odorem Eccleſiæ præſtant, & cinnamomi cortex nimio fervore ſolis ab arbore ſolvitur, hi ſunt monachi, qui ſe à mundo ſeparant C amore Chriſti. Ibi creſcunt univerſa ligna Libani, cedri, & ſimiles arbores quæ ſunt univerſi fideles Chriſti tum prælati, tum ſubditi. Ita ipſi.

Huc accedit Chald. qui Judaicè hæc accipiens de Synagoga generante filios fideles Deo, qui repræſentant Chriſtianos, ſic vertit: *Juvenes autem tui pleni ſunt præceptis*, &c. *ſicut malogranata, & diligunt uxores ſuas, & generant filios iuſtos ſimiles eis; & ideo odor eorum ſicut aromata optima horti voluptatis, & ſicut cypri cum nardo; nardus & crocus & calamus aromaticus, & cinnamomum cum omnibus lignis thuris: myrrha munda, & ligna aloes, cum omnibus ſpeciebus laudabilium aromatum.*

Porrò S. Hieronymus lib. 1. contra Jovinian. qui per hortum concluſum, & fontem ſignatum, accipit virginitatem & virgines Eccleſiæ, per hæc ſeptem aromata ſeptem virtutes virginum intelligit: *In malogranatis*, inquit, *& pomis omnium virtutum ſignificatur in virginitate concentus*. Alcuinus verò particulatim ſingula ſingulis adaptans: *Emiſſiones*, inquit, *ſignificant bonas operationes, quæ ſunt paradiſus, id eſt delectabiles, quia Hebr. Eden ſignificat hortum deliciarum. Et quidem paradiſus malorum punicorum dicitur, quia ſicut malum exterius rubrum eſt, & in uno cortice multitudinem habet granorum, ſic in virgine multitudo bonarum operationum intra fidem Dominicæ paſſionis tenetur incluſa. Cum pomorum fructibus, hoc eſt, honeſtis & pudicis eius locutionibus, ex quibus in mentes fidelium fructus informationis proceſſit. Nempè cyprus ſignificans virginitatem, nardus veram charitatem, crocus divinam ſapientiam, fiſtula humilitatem, & patientiam, cinnamomum internæ contemplationis dulcedinem univerſa ligna Libani omnes alias virtutes, quæ aliquod robur habent, & mentem ſpiritualiter dealbant, myrrha quæ ſignificat carnis mortificationem, aloe bonam opinionem, prima unguenta Spiritus ſancti dona.*

Septem virtutes virginum.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

HÆc omnia, quæ de Eccleſia, facile eſt adaptare animæ ſanctæ commutato nomine.

EMISSIONES] ergo, id eſt propagines, & ſurculi quos ex ſe hortus animæ ſanctæ pia diſciplina excultus emittit, ſunt actus virtutum, tam Theologicarum, quàm Cardinalium.

Item ſermones ſancti, quos ex ore emittit, ut proximos à vitiis ad virtutes eaſdem, ac ad Chriſti diſciplinam traducat. Ita Caſſiodorus, ſanctus Gregor. Nyſſenus hom. 9. Beda & S. Ambroſ. lib. de Bono mortis cap. 5. qui legens *emiſſiones tuæ paradiſus*: *In illo*, inquit, *horto ſermones boni ſunt, alius qui culpam coerceat: alius qui iniquitatem corripiat, alius qui mori faciat inſolentiam & velut ſepeliat, quando correptus aliquis erroribus ſuis renuntiat.*

B Jam ſigillatim virtutes quas recenſui aromatibus ſingulis eo modo, quo dixi, attribue. Verùm quia varii Patres aliter ea attribuunt, idque variè, eorum ſenſa hìc attexere in lectorum gratiam decrevi.

MALORUM PUNICORUM] Gilbertus, qui continuavit ſermones S. Bernardi ſerm. 35. per *mala punica* accipit regularem unanimitatem, ſive religioſos unanimiter in eodem collegio, vel conventu ſub regulari diſciplina viventes: *Penè indiſcreta*, inquit, *facie huius ſibi mali grana cohærent, numeri ſingularitate magis diſtant, quàm ſpecie: diſcamus, & nos invicem numero differre, non animo. Non rixantur invicem, non contra corticem murmurant, non tentant illum perrumpere, patienter ſe ſinunt eius quaſi alvo concludi, ut quodammodò dicere illud videantur: Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in unum.* Exemplum dat ipſos ſuos religioſos, quos compellat dicens: *An non fratres in hoc ordine noſtro, ac ſi in cortice punico paſſionis Chriſti per imitationem color rutilat? Denique velut quædam huius mali grana ſunt, qui ſibi nativum dicunt ſub diſciplinæ corio contineri, qui non tam premi ſe cenſent, quàm protegi. Abſit amor proprietatis,* C *abſit amor privatæ poteſtatis, & huius te mali granum exhibes. Diſcant, alii noſtro invitati exemplo, quàm bonum ſit & quàm iucundum habitare in quodam horto communionis, & ſub munimine corticis: Charitas uniat, & cortex muniat. Quot videtis ordinata collegia, tot intelligite velut quædam mala punica.*

CYPRI] Per cyprum accipe fidem, ut dixi Nyſſen. tamen, & tres Anonymi apud Theod. accipiunt charitatem: cyprus enim eſt calida, charitas autem eſt calor ſpiritus. Huc accedunt Caſſiodor. & Beda, qui per cyprum accipiunt gratiam, quæ è cælo velut manna depluit: ſicut enim manna erat quaſi ſemen album ſimile coriandro ſic eſt & cyprus. Secundò, S. Anſelm. *Cyprus*, inquit, *cùm ſit virga gracilis, quæ creſcit in magnam altitudinem, & habet grana, unde fit regium unguentum ſanctos illos ſignificat, qui creſcunt in multam altitudinem virtutum, & proferunt grana bonorum operum, quibus ungitur & delectatur Deus.*

Cypri ſymbola. Fides. Charitas. Gratia.

Huc accedit Aponius, qui per cyprum accipit patientiam: hæc enim *opus perfectum habet*, ut ait S. Jacobus epiſt. cap. 1: *Unde ergo*, ait Aponius, *bonorum ordines in Eccleſia? triſtitia ſi patienter ſuſcipiatur*: cyprus enim interpretatur triſtitia.

Patientia

D NARDI] Per nardum cum Aponio accipe ſpem. Richard. Victor. tamen accipit dilectionem. *Nardus*, inquit, *de quo unctum eſt Dominicum corpus, unctionem dilectionis Dei in corde ſignificat: quia ſic ungimur, ut tribulationis igne non ſuperemur: cùm gratia nos reficit, & replet, contra adverſa fortes facit.*

Nardi: Spes, Dilectio.

Huc accedit Caſſiod. *Nardus*, inquit, *typus eſt Dominicæ paſſionis: unde Maria Magdalena nardo piſtica caput, & pedes Jeſu unxit. Tuncque nardus in horto Eccleſiæ eſt, cùm ſancti quique memoriam Dominicæ paſſionis venerantur, eique gratias agunt, quòd pro ipſorum amorem mori dignatus eſt.* Secundò, S. Anſelm. Hugo, & alii per nardum accipiunt humilitatem. Nardus enim eſt herba humilis, & fragrans: talis eſt & humilitas. Tertiò, tres Anonymi apud Theodoretum per nardum accipiunt prudentiam quæ omnibus virtutibus ſe miſcet, ſicut nardus omnibus aromatibus, & unguentis.

Paſſio Chriſti. Humilitas. Prudentia.

CRO-

Croci-Charitas. Crocus] Ignitas febres refrigerans notat charitatem concupiſcentiæ æſtus refrigerantem, ait Caſſiod. Aponius, Theod. & Philo Carpath. uti jam dixi. Nyſſenus tamen, & Delrio per crocum accipiunt fidem, quia ſicut circa verum crocum ob ejus falſarios, *Fides:* ſic circa veram fidem ob tot hæreſes facilè errare contingit. Secundò, tres Anonymi apud Theodor. per crocum, quæ mediam habet temperaturam inter calorem, & frigus, accipiunt juſtitiam, quæ medium inter defectum, & exceſſum in virtutibus ſtatuit. *Juſtitia. Sapientia divina.* Tertiò, S. Anſelm. per crocum accipit divinam ſapientiam, quæ jungi debet nardo, id eſt, humilitati. Quartò, Gilbertus ſerm. 36. per cyprum accipit meditationem, per nardum quietem, per crocum viſionem ſapientiæ, quia meditatio quiete indiget, & per utramque attingitur viſio ſapientiæ: *In cypro*, inquit, *intelligitur veſtigatio, in nardo vocatio, in croco viſio ſapientia*, &c. *Accipe ergo in cypro ſtudium, in nardo otium, in croco utriuſque fructum.* Deinde hæc tria applicans Chriſto: *Ipſe*, inquit, *in cypro pavitur, & in nardo ſepelitur, & de corde terræ exſurgit in croco.* Nam ut ait Plinius lib. 21. cap. 6. *Crocus gaudet calcari, & atteri, pereundoque melius provenit: ideo iuxta ſemitas ac fontes latiſſimus.* Sic Chriſtus ambivit crucem, probra, & verbera, iiſque preſſus, & calcatus in ſummam gloriam die tertio reſurrexit. Idem contigit omnibus ſanctis Chriſti aſſeclis. Crux enim via eſt ad felicitatem, humilitas ad ſublimitatem, contemptus ad gloriam.

Humilitas Denique Joannes Carmelita per crocum accipit humilitatem, quæ gaudet calcari ut crocus; & ſicut crocus ebrietati reſiſtit, ſic humilitas ſuperbiæ, quæ mentem vana ſui æſtimatione inebriat, & dementat.

Fiſtula. Juſtitia Humilitas. Fistula] Notat juſtitiam, quæ avaritiæ reſiſtit, ſicut fiſtula hydropiſi: avaritia enim eſt animæ hydrops; Caſſiodorus tamen per fiſtulam accipit humilitatem: *Ea eo*, inquit, *quòd brevis arbuſcula eſt, quæ & caſſia vocatur, cortice purpureo, fiſtula ſignificat ſanctos humilitate, & patientia præcipuos: pauperes ſcilicet ſpiritu, quorum eſt regnum cælorum. Purpureus autem cortex ſignificat paſſionem Chriſti, quàm humiles ſpiritu ſemper in corde retinent, & imitari ſatagant.*

Temperantia. Secundò, Aponius, & tres Anonymi apud Theod. per fiſtulam accipiunt temperantiam, quæ inſtar fiſtulæ viſcerum infirmitates per abſtinentiam humores ſiccando ſanat, & inſtar fiſtulæ in altum ad cæleſtia contemplanda mentem ſobriam iuſtollit. Tertiò, Hugo de S. Victore: *Fiſtula*, inquit, *ſunt compuncti pænitentes quicumque vel in ſe vel in aliis peccatorum intrinſecus latentium moleſtias per gratiam compunctionis, confeſſionis, vel etiam efficacioris admonitionis expellunt: fiſtula quippe ad curandas viſcerum moleſtias utilis eſt.*

Oratio. Quartò, Joannes Carmelita qui per fiſtulam, vel calamum intelligit cannam continentem ſaccharum, per eam accipit orationem. Hæc enim eſt quaſi fiſtula cæleſtis, à Deo ſugens ſuavitatem conſolationum omni ſaccharo dulciorem.

Cinnamomi. Sapientia. Prudentia. Humilitas Pietas. Cinnamomon] Sua acredine, vivacitate, & ſapore notat ſapientiam, & prudentiam, ut dixi. Caſſiod. tamen & Anſelmus accipiunt humilitatem, quia cinnamomom ex brevi arbuſcula cinerei coloris naſcitur. Coſmas Damianus accipit pietatem: hæc enim inſtar cinnamomi ſuavem expirat odorem, & ad omnia utilis eſt, ut ait Apoſtol. Porro cinnamomo nonnulli miras vires attribuunt, ut quòd aquæ bullienti injectum illico eam refrigeret; quòd in os dormientis ingeſtum faciat, ut ille ad omnia interrogata reſpondeat, &c. quæ recenſet Nyſſen. & adaptat viris perfectis. Verùm hæc fabuloſa, & falſa ſunt. Verius Philo Carpathius per fiſtulam, & cinnamomum accipit SS. Petrum, & Paulum, qui fragrantia ſuæ prædicationis, & vitæ ſanctæ totum orbem repleverunt. Denique Gilbertus ſerm. 36. *Fiſtula eſt*, inquit, *quando ſponſa excedit Deo: cinnamomum, quando contemperans eſt vobis.* Et poſt nonnulla; *Eſto velut cinnamomum: colloquia tua, converſatio communis gratiam ſpirent: Et ſi de voluntate tua & propoſito aliquoties eo flecteris, ad ſenioris arbitrium reflexa & quaſi fracta ſit voluntas, non murmur reſonet, non querimonia, eſto cinnamomum confractum, viſibile ſpiramentum emitte; eò quòd virtus humilitatis in infirmitate vexationis, & velut fractionis proficit, & probatur. Et ſpiramentum, & viſibile dicitur. Spiramentum, quia tranquillitas ſervatur in corde, viſibile, quia relucet in facie.*

Cum omnibus lignis Libani] Quæ ſignificant ceteras virtutes, ut dixi: licet Caſſiod. Anſel. & Richard. per ligna Libani accipiant viros eminentes & doctores. *Lignorum Libani. Virtutes. Doctores.* Audi Caſſiod. *Ligna Libani pulchritudine proceritate, & robore præminent, ideoque ſanctos doctores, & perfectos quoſque in Eccleſia ſignificant. Pro Libani* Hebr. eſt, לְבוֹנָה *le vona*, quòd propriè thus ſignificat. Unde Arabicus, Syrus, & Vatabl. vertunt: *cum omnibus lignis thuris*, id eſt, thuriferis Porrò *thus*, ait Nyſſen. ſymbolum eſt divinitatis. *Qui ergo in omnibus vitæ ſtudiis*, inquit, *in ſe oſtendit divinæ formæ ſimilitudinem, in ſe oſtendit pulchritudinem omnium lignorum Libani* (thuris) *per quæ exprimitur forma divina.*

Myrrha & Aloes. Fortitudo Temperantia. Mortificatio. Tentationes. Continentia. Caſtitas: Martyrum. Pænitentia. Myrrha et aloa] Myrrha notat fortitudinem, aloe temperantiam. Theodor. verò per myrrham accipit mortificationem, per aloem tentationum amaritudinem; Caſſiod. per myrrham accipit continentiam, per aloem caſtitatem; Anſelmus per myrrham accipit paſſionem martyrii, per aloem mortificationem carnis, & pœnitentiam.

Symbolicè Nyſſen. Per hæc, ait, videtur demonſtrari ſepulturæ Chriſti ſocietas: nemo enim fit gloriæ Dei particeps, qui non fuerit primum conformis ſimilitudini mortis cius. Sic & Philo Carpath.

Cum omnibus primis unguentis] Id eſt, cum omnibus præcipuis chariſmatibus, & donis Spiritus ſancti. Ita tres Anonymi apud Theodor. S. Anſelm. Richard. & Hugo, Victor. Caſſiod. verò per prima unguenta accipit charitatem, de qua ait Apoſtolus: *Excellentiorem viam vobis demonſtro.* 1. Cor. 13. Nyſſen. verò per hæc unguenta accipit ſincera Eccleſiæ & fidei dogmata.

Hortus conclusus. clauſtra religioſorum. Denique hortus concluſus ſunt religiones, & clauſtra religioſorum, in quibus omnia virtutum aromata lætiſſimè germinant & ſuaviſſimè fragrant, uti docet S. Bernard. de Converſ. ad Clericos cap. 21. Vide Hieronym. Platum lib. 3. de Bono ſtatus relig. cap. 14. ubi religionem oſtendit eſſe paradiſum voluptatis.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Beata Virgo, inquit Rupert. eſt hortus concluſus, & paradiſus deliciarum germinans fructum vitæ, putà Chriſtum, qui ſeptem aromatibus, id eſt, ſeptiformi gratia ſpiritus orbem cumulavit: *Nardus*, inquit, *eſt humilitas tua, quæ valde oblectavit Altiſſimum oblectavit me regem dilectum ſuum, ſicut ipſa dicis, quia dum eſſet rex in accubitu ſuo nardus mea dedit odorem ſuum. Quidquid gratiarum, quidquid virtutum, quidquid operationum cæleſtium mundus accepit, emiſſiones tuæ ſunt: ut ubi erant eius ſpinæ, & vepres, & carduus, lappa, & tribulus, urtica & paliurus, univerſitas nequitiarum, ibi ſit cyprus cum nardo, nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum, myrrha & aloe, univerſitas gratiarum.*

Deinde prima unguenta, inquit, ſunt cuncta opera corporalia pietatis, & miſericordiæ, quibus B. Virgo ſupplet defectum bonorum ſpiritualium in lignis Libani, id eſt, in divitibus, & potentibus. Audi & Gulielmum: *Emiſſiones ſunt fructus ex ea emiſſi unicus eius fructus eſt, qui ab efficacitate ſalutis dictus eſt Jeſus; ſed in uno illo fructu multiplex eſt fructus. In uno Salvatore omnium Jeſu, plurimos Maria peperit ad ſalutem: pariendo vitam, multos peperit ad vitam. Eo ipſo quòd mater eſt capitis, multorum membrorum mater eſt. Mater Chriſti, Mater eſt membrorum Chriſti; quia caput, & corpus unus eſt Chriſtus; corporaliter caput pariendo ſpiritualiter membra peperit. Unde etiam ab omnibus mater appellatur, & ab omnibus cultu debito, ut mater honoratur.*

Vers. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.*

Fons hortorum (Arabicus: *Fons, hortus*) puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano] Septuag. *Puteus aquæ viventis, & ſtrepentis de Libano.* S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 17. *Et*

A *impetus deſcendens de Libano*. Quinta editio, & Vatabl. *Quæ profluunt è Libano*, putâ magna copia aquæ, ac impetu; hunc enim efficit copia aquarum ex alto dilabentium. Aquę viventes vocantur, quæ è venis terræ jugiter manant, & ſcaturiunt, uti fit in puteis, & fontibus: hæ enim ſunt quaſi ſanguis terræ, ac inſtar viventis è ſuis ſcatebris ebulliunt, moventur & fluunt perenniter; cùm aquæ ſtagnantes immotæ conſiſtant, ideoque vocantur mortuæ.

Fons hortorum] Nonnulli generatim accipiunt quemlibet fontem, qui hortos plures irriget, & fęcundet; quales multi in Libano oriuntur, & in ſubiectas valles defluunt; imò R. Salomon, & Giſlerius per Libanum accipiunt quemlibet montem purum ac nitidum, ex quo fontes profluunt. Libanus enim Hebraicè idem eſt quod album & candidum.

Fons hortorum quis?

Verùm alii ſpeciatim accipiunt hæc de certo fonte limpido è Libano ſcaturiente, & cum ſuavi murmure in hortos vicinos dilabente, eoſque irrigante & fęcundante. Ita Hortolanus, Titelman. Sotto major, & alii. Hunc fontem ex Brocardo. Siligniaco, Bredenbachio, & aliis ita B deſcribit. Adrichomius in deſcriptione terræ ſanctæ pag. 107. num. 48. *Fons hortorum cuius in Cantico Salomonis fit mentio ex monte Libano procul à Tripoli ſex millibus paſſuum cum impetu ſcaturit, ac brevi ſpatio auctus in vehementem, curſuque velocem fluvium excreſcit, ſuiſque aquis, quæ limpidiſſimæ, frigidæ & dulces ſunt, omnes hortos (unde & fons hortorum vocatur) totamque regionem, quæ inter Libanum & Tripolim eſt, irrigat & fœcundat. Præter minores aliquot in tres magnos rivos ſe dividit, quorum prior inter Tripolim, & montem leopardorum in mare magnum labitur: alter leopardorum montem circumiens, idem mare influit; tertius inter Arcas & Raphaneas Agrippæ regni civitates fluens medius, Antaradumque alluens in prædictum tandem mare ſe exonerat.* Fluvium hunc Joſephus lib. 7. Belli cap. 24. Sabbaticum appellari ſcribit, eò quòd per miraculum die ſabbati copioſe fluat, ceteris verò diebus ſiccetur & areſcat.

Fons ſabbaticus.

Porrò fontes non tantùm fœcunditatem hortis, ſed & intuentibus, ac lavantibus, bibentibuſque magnam voluptatem, refrigerium, & ſatiem afferunt, præſertim dum ex altis montibus per canales in valles hortenſes deducti, C ibi in altum uſque ad ſuum originem naturali ſua vi & pondere exiliunt; Per avium & beſtiarum ora fabrefacta erumpunt, atque ſubinde avium concentum & organorum harmoniam auribus exhibent, quales ſunt fontes hydraulici Eſtenſes, Aldobrandini, & ſimiles, quos Tuſculi, & Tibure ſpectamus. Hiſce enim ſponſam ob elegantiam & venuſtatem per omnia ſimilem, comparat.

Puteus aquarum viventium quis?

Puteum verò hunc idem Adrichomius ita deſcribit pag. 6. num. 67. *Puteus aquarum viventium, cuius in Canticis Salomonis fit mentio, iuxta, viam quæ Tyrum ducit, ſitus, egregius eſt & admirabilis: atque verſus Aquilonem à Sandalio Caſtro paulo ampliùs, quàm milliari; verſus Auſtrum verò à Tyro parvo milliario diſtat. Quamvis autem ſingulariter puteus dicatur, ſunt tamen quatuor fontes quadrati, quorum ille, qui præcipuus eſt in unoquoque quadrati latere quadraginta, reliqui verò viginti quinque cubitos habent. Omnes muris fortiſſimis; de duriſſimis lapidibus inſolubili opere obfirmatis concluſi. Unde varii deducuntur aquæductus & rivi, qui totam Tyri planitiem omneſque eius hortos irrigant & fœcundant. Diſtant hi fontes à mare magno paulò ampliùs quàm arcus iacere poteſt, in quo tantillo ſpatio ſex molas agunt, & deinde ſe mari miſcent.* Huius putei meminit, quoque Gulielmus Tyrius libr. 7. Belli ſacri c. 22. & lib. 13. cap. 3.

Jordanis unde dicatur?

Alludit ad Jordanem, qui in Libano ex duobus fontibus *Jor*, & *Dan* confluentibus conflatur, & nominatur *Jordan*, ſive Jordanes. Hic enim per totam terram Iſrael defluens, illi miram fęcunditatem æquè ac amenitatem, & hilaritatem inducit, juxta illud: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*. Pſalm. 45. Hoc flumen præcisè ad litteram ſunt aquæ Siloe, quæ hortos Jeruſalem irrigant, ad quas hìc quoque alluditur: Unde Chald. vertit: *Et aquæ Siloe, quæ ducuntur inquietè, cum reliquis aquis, quæ defluunt de Libano, ut irrigent terram Iſrael, eò quòd navant operam verbis legis, quæ comparantur puteo aquarum viventium, & in iuſtitia libationis aquarum, quæ libantur ſuper altare in domo ſanctuarii, quæ ædificata eſt in Jeruſalem, quæ vocatur Libanus.*

Aquę Siloe.

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Eccleſia eſt. *Fons hortorum, & puteus aquarum viventium*, id eſt, puriſſimæ ſapientiæ, ſacræ doctrinæ, & gratiæ, *quæ fluunt impetu de Libano*, id eſt, de Chriſto excelſo, & candido, aquis jam dictis abundanti, ait Aponius, Richardus, & alii juxta illud: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris*. Iſaiæ 12. 3. Et illud Eccleſ. 24. 35. *Qui implet quaſi Phiſon ſapientiam, & ſicut Tigris in diebus novorum. Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum: qui multiplicat quaſi Jordanis in tempore meſſis. Qui mittit diſciplinam ſicut lucem, & aſſiſtens quaſi Gehon in diebus vindemiæ.* Vide ibi dicta: Eccleſia enim omnem doctrinam, & gratiam, quam haurit à Chriſto, derivat in hortos, id eſt, in Eccleſias, & cętus particulares, præſertim clericorum & religioſorum, qui ſunt quaſi hortus, & paradiſus Domini. B Eadem dicitur *puteus*, ob profunditatem doctrinæ, & myſteriorum, quæ in ea latent, & quibus affluit & effluit in ſuos fideles. Ita Caſſiodorus, Aponius, Anſelmus, & alii.

Jam quia Eccleſia ſuam doctrinam, prædicationem & gratiam Chriſti haurit è ſacra Scriptura, & Baptiſmo ceteriſque Sacramentis, hinc eadem conſequenter hic accipi poſſunt, Unde per fontem, & puteum accipiunt S. Scripturam S. Gregor. Caſſiodor. Philo, Aponius, Beda, Juſtus, tres Anonymi apud Theodoret. Anſelm. & Ambroſ. de Iſaac cap. 4. Audi S. Gregorium: *Quid per fontem & puteum, niſi ſancta Scriptura deſignatur? quæ ſic aquam ſapientiæ generat, ut & potantes ſemper reficiat, & tamen manare non deſiſtat. Quæ bene hortorum eſſe perhibetur, quia illorum ſpecialiter eſt ſancta Scriptura, in quorum mentibus virtutum ſemina oriuntur. Sed quærendum nobis eſt, quare fons, & puteus, utrumque ſimul, Scriptura dicatur, cùm fons in ſuperficie appareat, puteus verò imis latens omnes ſe quærentes maiori labore exerceat: ſed ſciendum eſt, quòd divina Scriptura in quibuſdam manifeſta exiſtens, in quibuſdam verò latie obſcu-* C *ram ſe præbens, & aliquando leviter ſicut invenitur tamquam fons potatur, & aliquando magna inquiſitione eget tamquam puteus, ut inventa ſumatur.*

Sacra Scriptura fons, & puteus.

Addit Caſſiodorus dogmata ſacræ Scripturæ vocari fontem, & puteum aquarum viventium, reſpectu doctrinæ hæreticorum, quæ de qua dicitur: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas* Jerem. 2. 13.

Rurſum, per fontem & puteum aquarum viventium, accipias Baptiſmum ceteraque Sacramenta: hæc enim ſunt quaſi ſeptem fontes gratiæ. Ita S. Anſelm. Audi S. Gregorium: *De Libano aquæ putei fluunt, quia in Baptiſmo electi quique donum Spiritus ſancti accipiunt, quo illuminati Scripturæ ſacræ ſenſum intelligunt. Quæ Scriptura ſanctæ ſcientiæ tanto fluit impetu, ut electos dum tangit, ab huius vitæ amore ſubmoveat, & ad æterna gaudia vi impetus quouſque adhærentes traiiciat. Hinc eſt enim quod in pſalmo ſcriptum eſt: fluminis impetus lætificat civitatem Dei. Impetus enim fluminis civitatem Dei lætificat, cùm per donum ſancti Spiritus fortiter inundans Scripturæ ſapientia ſanctam Eccleſiam, vel cuiuslibet capientis mentem infuſione ſua exhilarat.*

Fons Sacramentorum.

Et Richard. Victor. *Per Libanum*, inquit, *à quo aquæ* D *iſtæ fluunt Chriſtum intelligit candorem lucis æternæ, quia à Chriſto cœpit tempus gratiæ. De Libano inquit, fluxerunt aquæ iſtæ, id eſt, de Chriſto, quando Spiritus ſanctus tamquam torrens diſcipulis influxit, & ſuavi eos ubertate donorum inebriavit. Et quando Chriſto in cœna benedicente panem, Sacramentum Euchariſtiæ celebrari cœpit, & una paſſibili præſentia ipſius ſublata, multis in locis uſque ad conſummationem ſæculi nobiſcum manſit; ſemel quoque oblatus in cruce, multoties in altari pro nobis offertur.*

Beda per impetum cenſent notari vim & efficaciam Apoſtolicæ prædicationis, cui nemo reſiſtere potuit.

Porrò Theodoretus & Anſelmus per Libanum accipiunt Jeruſalem, & Judæam, è qua legis fluenta cum impetu Spiritus ad Eccleſiam defluxere. Libanus enim eſt limes Judææ.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta fons & puteus.

ANima ſancta eſt fons, & puteus aquarum viventium; dum profundam Spiritus ſancti doctrinam, & gratiam conſecuta, illarum aquis ſpiritualibus ita redundat, ut eaſdem in alias refundat. Eadem dicitur puteus, quia ut eas hauriat profundè per humilitatem ſe inclinare, & demittere debet.

Adiungit Richard. Victor. illam eſſe *fontem, quia fluit ſemper nova oriens, & ſemper in Deo renovata per deſiderium ad anteriora, Fontem non ceſſantem ebullire, & erumpere ad Dei amorem, & de plenitudine, qua abundat, & inferiores viſitantem & irrigantem.*

Eleemoſynas, puteus aquarum viventium.

Addit Nyſſenus animam ſanctam inde extolli, quòd naturæ divinæ aſſimilata ſit, quæ per aquam ſæpiùs in ſacris literis deſignatur, imitata quidem fonte fontem, vita vitam, aqua autem aquam, quatenus eſt promptuarium continens aquam illam vivam, quæ ex Deo fluit, juxta id quod in Euangelio ſignificavit, ubi dixit: *A Deo exivi*: nec dubitandum, quin vivat, dum Verbum Dei ſuſcipit, quod Apoſtolus vivum appellat. Hæc Nyſſenus.

Porrò S. Ambroſ. lib. de Nabuch. cap. 12. per puteum aquarum viventium accipit eleemoſynam, cauſamque dat *Puteus*, inquit, *ſi nibil bauriat, inerti otio, & degeneri ſitu facilè corrumpitur, exercitatus autem niteſcit ad ſpeciem, dulceſcit ad potum: Ita & acervus divitiarum, cumulo arenoſus; ſpecioſus eſt viſu, otio autem inutilis habetur. Derivato igitur aliqua ex puteo iſto, ignem ardentem reſtingue, quia eleemoſyna reſiſtit peccatis.* Vide dicta 2. Corinth. c. 8. & 9.

Denique S. Anſelmus per Libanum accipit perfectos, qui ſunt candidati virtutibus à quibus aquæ vivificantes fluunt ad correctionem ſubditorum magna copia, & impetu.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

B. Virgo fons & puteus aquarum viventium.

BEata Virgo fuit, & eſt fons, & puteus aquarum viventium, qui ſterilem mundum ſic irrigavit, ut eum fœcundum effecerit ac amœnam inſtar paradiſi, juxta illud: *Ego quaſi fluvii Dioryx, & ſicut aquæductus exivi de paradiſo; dixi: Rigabo hortum meum.* Eccleſ. 24. verſ. 41. ita Rupert. qui quatuor flumina paradiſi B. Virgini myſticè accommodat, additque ipſam eſſe fontem, & puteum aquarum viventium, quia ipſa eſt ſacrarium omnium ſacrarum Scripturarum. B. Virgo ergo eſt fons, tum quia Chriſtum nobis genuit, & effudit; tum quia orando apud Filium omnia bona nobis impetrat, & communicat. Hinc Methodius in Hypapante B. Virginem ſic alloquitur: *Salve humanitatis filii fons, ſalve humanitatis umbraculum.* Et S. Epiphan. orat. de Deipara. *Ave*, ait, *gratia plena, quæ ſitientes perennis fontis dulcedine ſatias.* S. Ephræm quoque de Laude Deiparæ, ipſam *fontem gratiæ, & totius conſolationis* appellat S. Chryſoſt. *Ave*, ait, *quæ es puteus ſemper viventis aquæ.* Nam ut ait S. Antonius 4. p. tit. 15. cap. 17. §. 4. *Ipſa nobis miſeris dedit filium ſuum Deum, captivis in pretium; famelicis in viaticum, laborantibus in præmium, infirmis in medicamentum, & cum ipſo dedit nobis regnum cælorum, & omne bonum.*

Die ſabbati maiora beneficia confert B. Virgo.

Denique fluvius ſabbaticus rectè congruit B. Virgini. Ipſi enim ab Eccleſia cultus in officio Eccleſiaſtico, & ſacrificio Miſſæ religiosè tribuitur in Sabbato, quo ipſa mortuo Chriſto Eccleſiam quaſi columna ſuſtentavit, firmiter credens, & ſperans Chriſtum die dominica ſequenti reſurrecturum. Hinc maiora beneficia confert ipſa die ſabbathi: unde & multi fideles ſabbato in honorem B. Virginis jejunant, aliaque pietatis, & pœnitentiæ officia obeunt, ut ſabbathum, id eſt, quietem in tentationibus, & tribulationibus ab ea conſequantur, & ad ſabbatum æternæ pacis in cælo perducantur.

VERS. 16. *Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum & fluant aromata illius.*

PRo *illius* Septuag. legunt *mea*: S. Hieronym. in Habacuc 3. Theodor. & S. Ambroſ. lib. 1. de Virginit. *mea*. Utrumque verum: quod enim eſt ſponſæ, hoc etiam eſt ſponſi: Sponſis enim omnia ſunt communia: Quare Eccleſia ſponſa eſt hortus & paradiſus Chriſti ſponſi ſui.

Pro *ſurge* Hebr. eſt, עורי *uri*, id eſt, *excitare evigila*; Syrus *Expergiſcere*, qui quaſi dormis. Hæc vox ambigua eſt. Primò enim ſurge accipi poteſt, q. d. Surge ut abeas, matura fugam, citò diſcede, ò Aquilo, quia tu es ventus frigidus & ſiccus, plantas adurens, ſiccans, & enecans, ut veniat tibique ſuccedat Auſter, qui ſuo calore, & humiditate arbores vegetat & fœcundat, ut folia, flores & fructus producant. Hinc *Auſter* dictus eſt, quaſi *hauſter ab hauriendo aquas*, ait Iſidorus libr. 13. Etymol. cap. 11. *Unde & craſſiorem aerem facit, & nubila nutrit.* Græcè dicitur νότος à νοτὶς, id eſt, *humor*, ait Nonius Marcellus. Quocirca ſtante Auſtro ſeminandum eſt, & plantandum, non ſtante Aquilone. Audi Plinium libr. 18. 34. *Hoc* (Aquilone) *flante ne arato, frugem ne ſerito, ſemen ne iacito. Præſtringit enim atque percellit hic radices arborum, quas poſiturus es*; Licet enim Auſter Italiæ, & Hiſpaniæ ſit gravis, & noxius, tamen Palæſtinæ, & aliis regionibus eſt gratus, lenis, & ſalutaris: Aquilo verò ſuo frigore, & rigore moleſtus. Quocirca *Aquilo* dicitur quaſi *aquas ligans* & congelans, ait Richard. Victor. ideoque in ſacra Scriptura in malam partem accipitur, quia ſiniſter, & infauſtus. Unde Lucifer ſedere voluit in lateribus Aquilonis. Iſajæ 14. Auſter verò in bonam partem capitur, ideoque Hebr. dicitur תימן *themar*, id eſt, dexter & fauſtus, à ימין *iamin*, id eſt, dextera: Unde eo flante aromata fluunt, & gratam exhalant fragrantiam, quæ flante Aquilone cohibetur, & conſtringitur. Hinc illud Jerem. 1. 14. *Ab Aquilone pandetur omne malum.* Et Eccleſ. cap. 43. 22. *Flavit Aquilo, & gelavit cryſtallus ab aqua: ſuper omnem congregationem aquarum requieſcet; & ſicut lorica induet ſe aquis; & devorabit montes; & exuret deſertum; & extinguit viride, ſicut igne.*

Auſter quaſi hauſter aquarum.

Aquilo quaſi aquas ligans.

Secundò, τὸ *ſurge* accipi poteſt, ut referatur ad τὸ *perfla* q. d. Tu, ò Aquilo, æquè ac tu, ò Auſter, age, ſurge, perfla hortum meum. Aquilo enim plantas ſtringit in hyeme, ut radices magis figant, & dilatent in terra: ſuccedens verò in vere Auſter eas aperit, laxat, calefacit, ut germinent, & in frondes, flores, fructuſque erumpant. Huic ſenſui aptè reſpondet tropologia, de qua mox. Ita Caſſiod. Beda, Juſtus, Aponius, Rupertus, Clarius & alii, præſertim Rabbini. Aquilo enim vehemens concutit, & flagellat arbores, qua concuſſione, & motu fit, ut earum pori aperiantur, & ſuaviorem expirent odorem. Hinc Plinius libr. 18. cap. 34. docet vites, & arbores Aquilonem ſpectare debere. Idem libr. 2. cap. 47. *Saluberrimus*, inquit, *omnium Aquilo, noxius Auſter.*

Aquilo arboribus ſaluberrimus: Auſter noxius.

Nonnulli, ut Nyſſenus, Theod. Pſellus, Rabbini, Genebr. & Sotto maior cenſent eſſe verba ſponſæ. Ceteri tamen penè omnes cenſent eſſe verba ſponſi, qui cum ſponſam vocaſſet hortum concluſum, nunc imperat ventis, ut eum perflent, & agitent, ut ſuavitas aromatum ejus magis perſpiret, ſentiatur, & recreet, tam ſponſum, & ſponſam, quàm utriuſque ſodales, & aſſeclas. Porrò Chaldæus per Aquilonem accipit menſam panum propoſitionis, per Auſtrum verò candelabrum, quod ſitum erat ad Auſtrum in templo. Sic enim ait: *Et in latere Aquilonari erat menſa, & ſuper eam duodecim panes facierum; & in latere Auſtrali erat candelabrum ad illuminandum, & ſuper altari offerebant ſacerdotes oblationes, & adolebant ſuper illum incenſum aromatum.*

Digitized by Google

A

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS;

De Chriſto & Eccleſia;

IUxta priorem explicationem iam datam, quà *ſurge* id eſt, quod *abi*, & fuge, ò Aquilo; Senſus eſt, q. d. Surge, ò Aquilo, id eſt, abi, ò diabole qui in Aquilone ſedere geſtis, ac Aquilonem, id eſt, frigidam infidelitatem, & torporem virtutum induxiſti in homines tempore legis Moyſaicæ & naturæ. Veniente ergo Chriſto veniat cum eo Auſter, id eſt, Spiritus ſanctus, qui ſuæ gratiæ calore & feruore faciat, vt Eccleſia & fideles ſuauiſſimum virtutum omnium odorem per ſanctas eorum operationes expirent. Faceſſe igitur Aquilo procul à noſtris hortis, abeſto horrida infidelitas & impietas, quæ ut ille plantas, ſic ut hominum corda contrahis, & cæleſti calore extincto cogis congelaſcere. Tu verò Auſter veni, perfla hortos meos, Myrrham & aloem, calamum & cinnamomum, reliquaſque plantas noſtras aromaticas calefacito: ut calido tuo flatu incaleſcentes natiuum ſuum calorem proferant, & eiuſdem vi colliquatos humores fundant ſuauiſſimos. Ita S. Greg. Philo, Rupertus, Anſelm. Nyſſen. Theod. Pſellus, & S. Ambroſ. in pſal. 1. Et S. Auguſt. ep. 120. ad Honoratum c. 32. Id re ipſa accidit in Pentecoſte, cùm 120. diſcipuli, qui plantati erant in domo Domini flatu huius Auſtri, id eſt, Spiritus ſancti per omne genus linguæ doctrinæ fluenta emiſere, ait Nyſſenus. Additque vi Spiritus ſancti fluenta aquarum mutata eſſe influenta aromatum. Audi S. Gregorium: *Quid per Aquilonem, qui in frigore conſtringit & torpentes facit, niſi immundus ſpiritus deſignatur, qui reprobos omnes dum poſſidet, à bono opere torpere facit? Per Auſtrum verò, calidum ſcilicet ventum, Spiritus ſanctus figuratur, qui dum mentes electorum tangit, ab omni torpore relaxat & feruentes facit, ut bona quæ deſiderant operentur. Hinc enim dicitur: Conuerte Domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in Auſtro. Surgat ergo Aquilo & veniat Auſter, & perflet hortum ſponſi, & fluant aromata illius, ut videlicet ſpiritus malignus ab Eccleſia, vel ab vnaquaque electa anima diſcedat, & Spiritus ſanctus adueniat; Qui veniens charitatis* B *ignem cogitationibus infundat, & à torpore negligentiæ, dum ſe infuderit, ſoluat.* Mox effectum & fructum ſubiicit: *Quod dum agit; aromata fluunt quia dum adueniente ſancto Spiritu cor, quod priùs torpuerat, ad opera ſe excitat, mox ſanctæ operationis opiniones per proximos quoſque ſuauiter diſcurrunt, ut quique audientes ad eadem ſe accendant, & Auſtro flante, id eſt, Spiritu ſancto ſe infundente virtutum odores emittant, ut ubique ſanctius bonus floreat, & poſt florem fructus redolentes & reficientes producat.* C

Iuxta poſteriorem verò expoſitionem, qua Aquilo iubetur ſurgere, ut cum Auſtro perflet hortum Eccleſiæ, Primò Iuſtus Orgelit. tam per Aquilonem, quàm per Auſtrum accipit Spiritum ſanctum. Hic enim, inquit, dicitur *Aquilo, dum æſtuantibus refrigeria præbet: Auſter, dum duros ad credendum vel benefaciendum reſoluit: Et quoniam in duobus unus aduertitur, non ait perflate, ſed perfla hortum meum, & fluant aromata illius: Inſpira credentem populum, & redundent bona opera eius.*

Secundò, S. Ambroſius per Aquilonem, qui complectitur vicinum Occidentem, & per Auſtrum, qui complectitur vicinum Orientem, accipit quatuor mundi plagas, ut ſenſus ſit, q. d. Venite ò mortales, ex omnibus mundi plagis per fidem Chriſti ad Eccleſiam, ut fructus bonorum operum producatis, per quos ſalvemini. Idem S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 12. per Aquilonem frigidum accipit gentes infideles, per Auſtrum Iudæos fideles, quaſi utrique vocentur ad Chriſtum, q. d. *Exurge, ò Aquilo, id eſt ſurge qui dormis, & exurge à mortuis populus nationum, qui diu ante dormiſti, euigila aliquando, & illuceſcet tibi Chriſtus.* D

Margin note: *Auſter Spiritus ſancti.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS;

De Chriſto & anima ſancta;

IUxta priorem ſenſum *Tò ſurge*, ſenſus eſt, q. d. Fuge ex anima pœnitente ò Aquilo, id eſt, ò peccatum, ò diabole: & veni Auſter, id eſt, o gratia Dei, ò Spiritus ſancte. Iuxta poſteriorem vero ſymbolicè, ſed appoſitè, per Aquilonem accipias adverſitates, per Auſtrum proſperitates: utraſque enim in animas fideles immittit vel promittit Chriſtus (vel ut nonnulli, Eccleſia & anima ſancta utraſq; ſibi ſuiſque immitti optat) quia utræque faciunt ad ejus profectum, ut ex ea fluant aromata patientiæ, temperantiæ, modeſtiæ aliarumque virtutum. Ad hæc enim non minùs prodeſt reflantis perſecutionis aſperitas, quàm afflantis proſperitatis & conſolationis ſuavitas. Cauſam dat Lucas Abbas continuator Aponii, quia ſicut frigus Aquilonis, calor Auſtri temperatum efficiunt aerem in paradiſo, ſic frigus tribulationum commiſtum cum æſtu conſolationum temperiem iuſtam in anima parit, ut nec ſuperbiat, in proſperis, nec animo concidat in adverſis, ſed æquali conſtantia utraque ſuperet. Huc accedit S. Anſelm. *Aquilo*, inquit, *commouens arbores facit eas germinare, ut Auſter ſuccedens fructum faciat producere: Ita perſecutio ſuccedente feruore charitatis gratia Spiritus ſancti facit Eccleſiam fructificare.*

Margin note: *Aquilo & Auſter ſunt adverſa & proſpera*

Huc pertinet expoſitio Richardi de S. Victore, qui ait Deum animæ immittere vel permittere Aquilonem, id eſt, tribulationes & tentationes, ſed illico poſt eum immittere Auſtrum conſolationum, quæ tribulationes & tentationes pellant, vel mitigent & dulcorent, cùm ſcilicet animæ tentatæ & afflictæ *dulcedinem exhibet Spiritus ſanctus, ita ut ex ipſiſmet aduerſitatibus voluptatem percipiat. Tunc quippe huiuſmodi Auſtro non tantum flante, ſed & perflante, id eſt, totum occupante ipſum animæ hortum, adeò ut in nullo triſtitiam habeat, fluunt aromata virtutum illius, tanta utique ubertate, ut qualibet aduerſa proſpera reputet, & exteriora damna in lucrum anima conuertat: fit tunc patientia læta, charitas benigna, humilitas deuota, prompta obedientia, virtuteſque habet, non tam in deſiderio, quam in effectu.* Denique ſicut Aquilo oppoſitus Auſtro ſuo frigore Auſtri calorem & humorem per antiperiſtaſim auget & intendit; unde flante Aquilone Auſter calidior eſt & humidior, ait Ariſt. in Problem ſect. 26. n. 29. ſic tribulatio auget & intendit calorem & conſolationem Spiritus ſancti, facitque ut fluant aromata lacrymarum piæ devotionis & lætitiæ ſpiritualis.

Secundo, per flatum Aquilonis accipiat inſpirationes ac impulſus Spiritus ſancti terribiles, ut metum mortis, iudicii, gehennæ, quos peccatoribus, vel tentatis immittit, ut eos à malo refrænet; per flatum vero Auſtri inſpirationes blandas, ut ſpem felicitatis, impulſus amoris divini, deſiderium gloriæ cæleſtis, &c. utriſque enim ceu ventis contrarii Spiritus ſanctus agit, urgetque animam ad profectum ut fluant aromata, id eſt, opera virtutum.

Margin note: *Item conſolationes, & terrores.*

Porro Caſſiod. Beda, & Coſma, tam per Auſtrum; quàm per Aquilonem accipiunt tentationes & tribulationes, ſed per Aquilonem ſævientem intelligunt perſecutiones, & minas, & tormenta: per Auſtrum blandientem vero blanditias ad decipiendum compoſitas, q. d. *Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum*, id eſt, irrumpite jam (per me licet) in ſanctos meos impii homines, gladios, ſecures, cruces, beſtias, fornaces, ignes, omnes denique pœnarum turbines veſtra, o dæmones; arte collectos, in meam Eccleſiam immittite, per meæ Eccleſiæ hortos, quantum libet, graſſamini: nihil aliud quàm plantarii, quod plantavit pater meus cæleſtis, calorem excitabitis. Nihil aliud in mediis tormentis, quàm fidem meam profitentes, vota preceſque pro ſuis tortoribus fundentes, ſanctos meos audietis. Nihil aliud in eis quàm fidei, charitatis, & magni atque infracti animi documenta videbitis. Non aliud quidquam ex ſanctis meis, quàm præclarè dicta & fortia facta exprimetis: Quorum aromatum fragrantia vos æternum cruciet: me vero oblectet ſupra modum. Præclarè San. Baſilius epiſt. 11. ad Nicopol. Presb. *Perſecutiones, ait, ſunt grandines & torrentes, & quæcunque alia ſubita ſunt ac temporalia, quæ mollia quidem facilè lædunt ac* diſſi-

diſſipant, à ſolidis verò & reſiſtentibus, ſi in illa inciderint, magis patiuntur aliquid, quàm ut illis incommodent: ſic & vehementes illæ tentationes contra Eccleſiam motæ, imbecilliores detectæ ſunt, quàm ut robur fidei, quæ in Chriſtum eſt, infringerent. Itaque quemadmodum, ubi grandinis nubilum præteriit, & torrens alueo ſuo effluxit, illud in ſerenitatem diſſoluitur, iſte profundo abſorptus, viam quà fluxerat ſiccam & aridam relinquit. Ita & tempeſtas illa quæ nos iam apprehendit paulò poſt non erit, modo ſuſtineamus non impie ac proiecti, ſed ſpem in ea extendere, quæ paulo ſunt ulteriora. Et S. Chryſoſt. hom. 25. in Matth. *Quicumque*, ait, *adamantem percutit, magis ipſe percutitur, & qui aduerſus ſtimulum calcitrat, ſine dubio ipſe compungitur, ſuiſque propriis ictibus vulneratur: Et qui impugnat virtutem tenentes, ipſe profectò ſubruitur, & malitia tanto efficitur infirmior, quanto contra virtutem diutiùs præliatur; Et ſicut qui ignem obligat in veſtimento, illum quidem non extinguit, veſtem verò comburit: ita etiam qui in virtute poſitos perſequebantur, comprehendebant, ac ſupius colligabant, illos quidem reddebant ex his omnibus clariores, ſe autem omnino perdebant.*

A

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine,

IUxta priorem ſenſum *To ſuge*, Auſter, qui fœcundavit beatam Virginem, ut Deum in humanitate pareret, fuit Spiritus ſanctus, iuxta illud: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi.* Lucæ 1. Ideoque ab eo fugatus eſt Aquilo, id eſt, Lucifer, & immiſſus Auſter, id eſt, Gabriel, qui ei lætum Verbi incarnandi nuntium afferret. Rurſum Auſter, id eſt, fervor Spiritus ſancti eam aſſiduè impulit ad continuum Dei amorem, & heroicos virtutum actus.

Iuxta poſteriorem ſenſum, B. Virginis vita præ omnibus iuſtis mixta fuit Aquilone, & Auſtro, id eſt, adverſis & proſperis, deſolatione & conſolatione, dolore & gaudio, ut patet eam expendenti.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſus à ſponſa in hortum inuitatus, ibidem cum ea & ſociis epulatur. Poſt epulum v. 2. ſponſa noctu cubitum concedens, manè experrecta, narrat ſociabus quid ſibi dormienti acciderit, ſcilicet ſe noctu oneratam à ſponſo, cùm ſopore torpens, tardius ad illi aperiendum oſtium ſurrexit, illum quaſi deſidia huic & intimitate offenſum abiiſſe: quare ſe per varia pericula quæſiuiſſe, at vix inueniſſe illum, qui paulò ante vltrò ſe illi ad fores offerebat. Porrò cùm in quærendo ſponſo adoleſcentula ſponſa ſe ſocias offerrent, quærunt ab ea, quâ figura & habitu ſit ſponſus, vt eum internoſcere queant; quibus ſponſa reſpondet, ac ſponſum viuis coloribus depingit, eumque caput aureum habere aſſerit, oculos columbinos, genas inſtar aromatum, labia inſtar liliorum, manus tornatiles, ventrem eburneum, crura marmorea, guttur ſuauiſſimum, Denique ipſum per omnia ſummè eſſe pulchrum & deſiderabilem aſſeuerat.

1. VEniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum. Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi. 2. Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. 3. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? 4. Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. 5. Surrexi, vt aperirem dilecto meo; manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima. 6. Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat, atque tranſierat. Anima mea liquefacta eſt, vt locutus eſt: quæſiui, & non inveni illum: vocaui, & non reſpondit mihi. 7. Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum. 8. Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei quia amore langueo. 9. Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, ò pulcherrima mulierum? qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, quia ſic adiuraſti nos? 10. Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. 11. Caput eius aurum optimum: Comæ eius ſicut elatæ palmarum, nigræ quaſi coruus. 12. Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima. 13. Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentariis. Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. 14. Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus, diſtinctus ſapphiris. 15. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Species eius vt Libani, electus vt cedri. 16. Guttur illius ſuauiſſimum, & totus deſiderabilis: talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus, filiæ Ieruſalem. 17. Quò abiit dilectus tuus, ò pulcherrima mulierum? quò declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.

A

VOX SPONSÆ.

VERS. I. *Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum.*

PRo *dilectus* Hebr. eſt דוד *dod*, quod Septuag. paſſim vertunt ἀδελφιδός, id eſt, *fratruelis*, vel *nepos*. Syrus & Arabicus *patruelis* vel *filius fratris*. Chald. per hortum accipit templum, vnde vertit: *Ingrediatur Deus dilectus meus in domum ſanctuarii, & ſuſcipiat voluntariè oblationes populi ſui.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

COmparat Chriſtus ſponſus ſponſam Eccleſiam horto concluſo, eiuſque varios & præſtantes fructus celebrarat c. præced. v. 12. & ſeq; nunc ſponſa ſponſum in hortum ita à ſe laudatum, hoc eſt, ad ſeipſam inuitat, vt fructibus eius, quos flante Auſtro, id eſt, Spiritu ſancto ipſe produxit,

Digitized by Google

duxit, ſe oblectet & paſcat: totum enim hunc hortum ad unius ſponſi obſequium eſſe compoſitum, ideoque illi ſoli patere, ceteris verò eſſe clauſum profitetur; Unde ait *in hortum ſuum* non *meum*. q.d. Meus hortus non tam eſt meus, quàm ſuus; quia ego qui ſum hic hortus, non tam mea ſum, quàm ſponſi. Chriſtus enim me Eccleſiam totam, quanta quanta ſum fecit, ornavit & compoſuit: quare quidquid eſt in me ornatus & decoris, non ex mea natura, ſed ex illius dono & gratia habeo, illique acceptum fero, & utendum fruendumque unà mecum offero ac refero. Ego enim tota ſum Chriſti; quare illi ſoli totam me dedo, dedico, & reddo.

Pro *veniat* Septuag. & Arabicus vertunt *deſcendat*, quæ vox ſummam ſponſæ erga ſponſum humilitatem & reverentiam, æquè ac ſponſi celſitudinem denotat. q.d. Dignetur divina Chriſti Maieſtas ex alto divinitatis ſuæ ſolio ad me Eccleſiam, quæ ima & vilis eius creatura ſum, ac olim peccatis meis graviter eum offendi, deſcendere, meque ſua gratia viſitare, corrigere, polire, & perficere. Eſto enim ego tota opus ſim Chriſti, tamen quia ego operi huic eius per liberum arbitrium cooperata ſum, vereor ne qua negligentia, imprudentia, cupiditate opus hoc eius macularim & turparim: ipſe ergo deſcendat, ut maculas haſce meas emaculet, meque totam nitidam & pulchram, ut per omnia oculis eius placeam, efficiat. Unde Syrus vertit: *Veniat patruelis meus per hortum meum in hortum ſuum*, ut ſcilicet hortum meum, quà meus eſt, ideoque defectuoſus, expurget, & perficiat, itaque hortum *ſuum*, id eſt, ſibi per omnia placentem & conformem efficiat. Audi Nyſſenum: *Quia fieri non poteſt, ut aliter aſſumamur ad Altiſſimum, niſi inclinetur ad humilitatem & depreſſionem, quia mites aſſumit Dominus, propterea ſublimo aſcendens ſponſa, accerſens deductionem faciendam ab eo, qui inclinatur, optat ut ipſe deſcendat ſua magnitudine.*

Pro *pomorum* Hebr. eſt מגדים *megadim*, quod, ut ſuperiùs dixi, quoſlibet fructus præſtantes & delicatos ſignificat, ſive molli ſint cortice, ſive duro, ut nuces. S. Ambr. lib. 5. de Sacram. cap. 3. legit *pomiferarum ſuarum* (alii *deliciarum ſuarum*) ſcilicet arborum, per quas ipſe animas baptizatas intelligit: *Quæ*, inquit, *ſunt iſtæ pomiferæ?* ac reſpondet: *Lignum aridum factus eras in Adam, ſed nunc per gratiam Chriſti pomifera arbor pullulaſti.* Ergo per poma accipe virtutes quaſlibet, earumque exercitationes, progreſſus & perfectiones, quas comedit Chriſtus, dum iis ſe paſcit & oblectat. Eccleſia ante Chriſtum erat hortus, non pomorum, ſed ſpinarum & veprium infidelitatis, tuncque erat hortus, vel potiùs ſpinetum & vepretum diaboli; per Chriſtum facta eſt hortus pomorum, id eſt, charitatis & virtutum, ideoque hortus Chriſti: Jeſu enim, id eſt, Salvatoris hortus & cibus non eſt alius, quàm ſalus hominum, uti docet Nyſſenus, & tres Anonymi apud Theod.

Pro *pomorum* Septuag. vertunt ἀκροδρύων, quod S. Ambroſ. lib. 1. de Virgin. vertit *nucum* (alii *pomorum*, id eſt, quorumlibet fructuum, ut ſuperiùs dixi) *Invitatur*, inquit, *Dei Verbum in hortum nucis, in quo fructus propheticæ lectionis, & ſacerdotalis eſt gratia, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuoſa eſt. Unde etiam virga Aaron nucea fuit, non jam natura, ſed virtute ſecreta.* Num. 17. 8. Hiſce enim nucibus & pomis paſcitur Chriſtus, juxta illud: *Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis.* Joan. 4. 32. Tanta enim, inquit Philo Carpath. tamque admirabilis eſt divinæ charitatis coniunctio creatoris ad creaturam, putà ſponſi Chriſti ad ſponſam Eccleſiam & quamlibet animam ſanctam, ut jam omnia inter ſe communia habeant.

Hortus Eccleſiæ quis?

Porrò invitat Eccleſia Chriſtum ad hortum ſuum, id eſt, ad ſeipſam, eùm jam inſtar horti perfecti omni decore gratiarum, omni varietate ſtatuum & Gentium, omni ſplendore virtutum ſub tempora Conſtantini floruit: toto enim hoc capite deſcribitur ſtatus perfectus, & quaſi virilis ætas Eccleſiæ. Senſus ergo eſt, q. d. En ego Eccleſia à Chriſto fundata per trecentos annos, cum Tyrannis Impp. luctata & confligens, germinavi & protuli innumera agmina SS. martyrum, doctorum, Pontificum, virginum, ſacerdotum, &c. imò ipſos Imperatores, ac in primis ipſum Conſtantinum fidei & Chriſto ſubiugavi, ac Chriſtianum effeci, cujus nutu & imperiò jam ubique baſilicæ, monaſteria & templa Chriſto exædificantur, populi omnes Chriſto æquè ac Conſtantino ſe ſubdunt, triumphat toto orbe victrix Chriſti crux, gratia, fides, religio, charitas, &c. Veniat ergo ipſe in hunc hortum ſuum, atque hoſce fructus delibet, eoſque ſpirituali gratiæ ſuæ viſitatione irroret, adaugeat atque perficiat.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Hortus animæ.

ANima ſancta ſæpè orat, ut Chriſtus in hortum mentis ſuæ veniat, illumque tam gratia ſua, quàm per ſe perſonaliter in Euchariſtia viſitet; tum ut eius pomis, id eſt, virtutibus per gratiam eius productis ſe paſcat & oblectet, tum ut eaſdem à defectibus expurget, expoliet, augeat & conſummet. In Euchariſtia enim Chriſtus epulatur nobiſcum, & nos cum Chriſto. Idem facit in quolibet virtutis exercitio, juxta: *Ego ſto ad oſtium, & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit januam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ille mecum.* Apocal. 3. 20. Vide ibi dicta. Nos enim in Euchariſtia realiter comedimus Chriſti carnem ſub panis ſpecie abſconditam, etſi illam in ſubſtantiam noſtram non commutemus, uti commutamus alios cibos, quos manducamus; ac Chriſtus viciſſim comedit nos, quia nos ſibi magis unit & incorporat, ut ſiamus Chriſto concorporei & conſanguinei, imò Chriſtiferi, ait S. Cyrill. Hieroſol. Catecheſi 4. Myſtagog. Hinc illud Chriſti Domini ad S. Auguſt. *Non tu mutabis me in te* (ut fit in comeſtione ciborum corporalium) *ſed tu mutaberis in me.* Euchariſtia enim eſt fructus deliciarum, id eſt, delicatiſſimus & delicioſiſſimus. Quare devotè communicans induit Chriſti mores & amores, Chriſti affectus & effectus, Chriſti opera & ſtudia. Summa ergo communicatio Chriſti fit in Euchariſtia: ibi enim per eſſentiam, alibi per inſpirationem & gratiam dumtaxat ſe communicat. Unde hoc Sacramentum vocatur Synaxis & communio.

Quocirca nonnulli in S. Sinaxi, hac praxi utuntur, ut mentaliter Chriſtum invitent & deducant in hortum animæ ſuæ, eiuſque defectus illi oſtendant; rogantque, ut ipſos corrigat, virtutes novas inſerat, inſertas irroret & adaugeat. Alii Chriſtum ut medicum inducunt in hoſpitale animæ ſuæ ibique omnes eius paſſiones & ægritudines illi demonſtrant, rogantque ut illas curare & ſanare dignetur.

Hinc animam ſanctam eſſe hortum Chriſti; in quo ipſe paſcatur & delicietur liliis caſtitatis, malis punicis unionis fraternæ, nucibus fortitudinis, cypro fidei, nardo ſpei, croco charitatis, &c. docet S. Gregor. *In hortum*, inquit, *dilectus venit & fructum comedit, quando Chriſtus mentes viſitat, & bonorum operum delectatione ſe ſatiat.* S. Gregor. de more ſequitur Beda, Juſtus Orgel. S. Anſelmus, Richard. & alii. Addit Juſtus Orgelitan. Chriſtum propriè comedere fructus miſericordiæ & eleemoſynarum, quæ dantur pauperibus; has enim comedit, non ore ſuo, ſed per ora pauperum ſuorum, juxta illud quod eleemoſynariis ipſe dicturus eſt in die Judicii: *Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi: eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare; ſitivi, & dediſtis mihi potum, &c. Quamdiu feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.* Matth. 25. 34.

Virginitas eſt pomum pulcherrimum.

S. Ambroſ. verò lib. 3. de Virgin. hæc adaptat virginibus: virginitas enim eſt pomum pulcherrimum, quo deliciatur Chriſtus. Unde Lucas Abbas continuator Aponii, per fructum pomorum accipit primitias virginitatis; Sic enim ait: *Chriſtum invitat ſponſa, ut primitias boni operis, fructum pomorum virginitatis ipſe conſecret, ipſe delibet procedendo de virgine, ipſe gaudii pœnitentiæ pomum ſuſceptum ab Eccleſia angelis tranſmittat ad cælum.*

S. Hieronymus epiſt. 22. ad Euſtochium virginem urget, ut domi ſe claudat, nec foris vagetur: *Semper*, inquit, *te cubiculi tui ſecreta cuſtodiant. Audies à ſponſo: Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus. Cave ne domum exeas, & velis videre filias regionis alienæ. Dina egreſſa corrumpitur. Nolo te ſponſum quærere per plateas, nolo te circumire angulos civitatis. Foris vagentur virgines ſtultæ, tu intrinſecus eſto cum ſponſo. Zelotypus eſt Jeſus. Non vult ab aliis videri faciem tuam.* Hæc S. Hieron. ibidem, ſed ſparſim.

Religio eſt hortus concluſus.

Pari modo hæc adaptes religioſis: religio enim & cœnobium eſt hortus concluſus & paradiſus Chriſti, quem ſcilicet Chriſtus per ſuos vicarios inſtituit & fundavit, &

quo ipſe deliciatur religioſorum humilitate, obedientia, A paupertate, caſtitate, &c. Vide noſtrum Hieron. Platum lib. 3. de Bono ſtatus relig. cap. 14 ubi ex S. Baſilio, S. Chryſoſt. S. Bernard. & aliis demonſtrat religionem eſſe paradiſum Dei, non tantùm terreſtrem, ſed & cæleſtem. Nam, ut ait multiſque probat B. Laurent. Juſtin. de Perfect. monaſt. c. 6. *In rebus humanis & in hac peregrinatione, nihil tam efficaciter gerit in ſe imaginem cæleſtis patriæ, quàm monaſtica converſatio, & converſatio divino cultui dicata.*

Anagogicè, Beda, & Hugo Victorin. lib. 3. de Arca mor. cap. 14. hæc attribuunt animæ ſanctæ, quæ cupit diſſolui & eſſe cum Chriſto. q. d. *Utinam citiùs veniat Dominus, ut nobis mercedem piæ noſtræ devotionis benignus reſtituat: Et ſicut nos ſemper eum diligere & fructum juſtitiæ, quem ipſe donavit reddere ei curavimus; ita nobis feliciſſimam ſuæ charitatis recompenſationem ad ſe ſuſcipiendo manifeſtet.* Hinc & Theod. cenſet animam idem hic petere, quod petit in Oratione Dominica dicendo: *Adveniat regnum tuum.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Hortus B. Virginis. BEata Virgo invitavit Verbum æternum initio veris, putà die 25. Martii, ſive in feſto annuntiationis, inquit Guilielmus, in hortum ſuum, id eſt, primò in uterum ſuum, ut in eo comedat fructum pomorum ſuorum, id eſt, carnem à ſe præparatam & organizatam aſſumat, in qua ipſe Deo Patri ſe in holocauſtum pro hominum redemptione offerat. Ita S. Athanaſius in Synopſi, Rupert. & Cæſarius dialog. 3. Chriſtus enim mox ut carnem in utero Virginis ſibi univit, putà in primo inſtanti conceptionis ſuæ, ſeſe in victimam piacularem pro totius mundi ſalute Deo Patri obtulit, juxta illud: *Ideo ingrediens mundum dicit: Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi,* &c. *Tunc dixi: Ecce venio, in capite libri ſcriptum eſt de me, ut faciam Deus voluntatem tuam.* Hebr. 10. 5. Tunc ergo revelante Patre prævidens omnes afflictiones, dolores, & tormenta ſibi inferenda, ea ultrò acceptavit, guſtare cœpit, ac Deo Patri obtulit.

Secundò, B. Virgo invitat Chriſtum in hortum animæ C ſuæ, ut ibi puritate Angelica, humilitate Michaelica, & charitate Seraphica, &c. quaſi virtutibus à ſe inditis ſe paſcat, juxta illud: *Meus cibus eſt, ut faciam voluntatem ejus, qui miſit me, ut perficiam opus ejus.* Joan. 4. 34. Voluntas autem Patris mittentis eſt ſalus, virtus, & perfectio beatæ Virginis ceterorumque hominum.

Tertiò B. Virgo invitat Chriſtum, ait Rupertus, q. d. *Eva invitavit virum ſuum ad comedendum pomum non ſuum, pomum alienum, pomum interdictum; ego invito dilectum ad hortum ſuum,* &c. pura ad meipſam: *venias igitur in hortum ſuum, & me transferendo in illud tertium cælum, in illum tertium paradiſum quò abiit, quò me vidente aſcendit, comedat fructum pomorum ſuorum: perficiat, uſque in finem perducat gratiam eorum, quæ in me celebrata ſunt, operum ſuorum. Ex quo in cælum abiiſti, crebrò reverteris in illum, quem dicis paradiſum emiſſionum mearum, & comedis de pomis punicis, quæ optima ſunt inter primitias earumdem emiſſionum mearum. Tot enim jam comedis fragmina malorum punicorum, quot beatas animas martyrum, confeſſorumque tuorum, hinc aſſumis & transfers in illud vitæ ſempiternæ ſecretum. Quando* D *ita venies in hunc hortum tuum, ad iſtum quem dicis fontem hortorum? Quando ita venies ad me, ut ubi tu es, illic ego tecum ſim?*

Cur B. Virgo vocetur Hortus, nō ager. Quæres, quare B. Virgo vocetur hortus, non ager, non campus? Nimirum *hortus* (reſpondet Rupertus) *quod ſemper ibi aliquid oriatur, quia cùm alia terra ſemel in anno aliquid creet, hortus numquam ſine fructu eſt: unde ergo hortus es tu, o dilecta dilecti, niſi quia in te natum eſt aliquid, quod numquam deſinis, numquam marceſcit, aut deficit.* Adde: B. Virgo inſtar horti aſſiduè divinæ gratiæ fluentis irrigabatur, ut pulcherrimos omnium virtutum flores fructuſque continuò produceret.

VOX SPONSI.

Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis. Verſ. 1.

SPonſus invitatus à ſponſa in hortum ſuum, ultrò acceptat, imò prævenit eius invitationem dicendo: *Veni*, in præterito, hoc eſt, jam *ingreſſus ſum*, ut vertunt Septu. in hortum meum, qui non eſt alius, quàm tu ipſa ſponſa mea, quam c. 4. præced. v. 12. vocavi hortum concluſum. Tu ergo es hortus tibi & mihi, ſive tuus & meus, quia quod tuum eſt, meum quoque eſt: tum quia ſponſo & ſponſæ omnia ſunt communia: tum quia quidquid habes boni, hoc habes à me, & à gratia mea: tum quia idipſum à te mihi oblatum & per gratitudinem datum, imò redditum eſt? tum denique meum, quia meo guſtui planè appoſitum, me mirè paſcit & oblectat. In te igitur quaſi in horto meo fructus hortenſes decerpſi, comedi & bibi, ut ſequitur;

B MESSUI MYRRHAM MEAM] Hebr. אריתי *ariti*, id eſt, *carpſi, decerpſi:* unde ארי *ari*, vocatur *leo*, eò quòd prædam diſcerpat, & *ariel*, id eſt, *leo fortis, vel leo Dei.* Septuag. & Arabicus vertunt *Vindemiavi*, id eſt, carpſi, collegi, ſive metendo, quod propriè eſt granorum; ſive vindemiando, quod eſt uvarum, ſive carpendo, quod eſt ramorum & pomorum; ſive colligendo, uti ex myrrha inciſa liquor defluens, putà ſtacte, colligitur. Eſt catachreſis. Simili tropo meſſem poetæ vocant, uvarum vindemiam, imò collectionem pomorum, ficuum, mellis, &c. *Hebraica Leonis Etymologia.*

MESSUI (ergo) MYRRHAM] id eſt, collegi liquorem myrrhinum ex frutice myrrhæ ſtillantem, aut certè carpſi ramos odoratos myrrhæ: tam enim rami, quàm liquor ſuavis myrrhæ odoris gratia ad confortandum cerebrum, & ad delicias adhibebantur in menſis & conviviis, præſertim hortenſibus quale hic inſtruitur.

Chaldæus, ut paulò antè dixi, per hortum accipit templum Salomonis, in quo Deo aromata, putà thus & thymiama adolebantur.

PRIMUS SENSUS

C

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus ſponſus invitatus à ſponſa Eccleſia ad hortum, id eſt, ad ipſam me omnibus aromatibus & virtutibus florentem viſendam, & fruendam, invitationem acceptat, imò prævenit, ait Nyſſenus, dicendo: jam veni in hortum meum, id eſt, jam te inviſi, ò Eccleſia mea. ac primo loco ex te meſſui, & collegi myrrham meam, id eſt, pœnitentiam & lachrymas, quæ initium ſunt converſionis & vitæ ſanctæ. Hinc S. Joan. Baptiſta, Chriſtus & Apoſtoli initio prædicationis, tam apud Judæos, quàm apud Gentes omnes clamare cœperunt: *Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum.* Matth. 4: Pœnitentia enim deſtruit veterem concupiſcentiæ vitam & novam charitatis ædificat: hinc ait *meam*, id eſt, à me ſuggeſtam; rurſum *meam*, id eſt, mihi gratiſſimam; quod enim animæ peccatrici, & pœnitenti amarum eſt, hoc Chriſto ſuave & dulce accidit, juxta illud S. Bernard. ſerm. 30. in Cantic. D *Lachrymæ pœnitentium vinum ſunt angelorum, quia in illis odor vitæ.*

Per myrrham ergo accipe pœnitentiam, vel quæ fit in Baptiſmo, vel quæ in relapſis fit poſt Baptiſmum in Sacramento pœnitentiæ, vel in actu contritionis, & ſatisfactionis. Unde per myrrham Baptiſmum intelligunt S. Chryſ. hom. 11. ex variis in Matth. & S. Ambroſ. lib. 9. in Lucam cap. 20. *Myrrha, pœnitentia Baptiſmus*

Meſſuit ergo Chriſtus myrrham cùm omnes Gentes per Baptiſmum & pœnitentiam ab idolis, & vitiis ad ſe & vitam ſanctam traduxit. In Baptiſmo enim ſpiritualiter morimur, & ſepelimur cum Chriſto, ut merſis ſepultiſque in eo peccatis in novitatem vitæ emergamus, uti docet Apoſt. Rom. 6. Sicut ergo Chriſtus, dum ſepeliretur conditus eſt myrrha & aromatibus à Joſepho ab Arimathia: ſic & fidelis in Baptiſmo conditur pœnitentia, ceteriſque virtutibus.

Myrrha eſt martyriū. Secundò, per myrrham accipias Eccleſiæ perſecutiones A & tribulationes, ac præſertim martyria & martyres, quæ ad plura centena millia primis trecentis Eccleſiæ annis, Romæ & alibi meſſuit collegitque Chriſtus ante Conſtantinum; *Aromata doctores & confeſſores.* per aromata accipe Eccleſiæ doctores & confeſſores tempore Conſtantini & deinceps. Ita Caſſiod. Beda, Honorius, & Nyſſen. quem audi: *Arbor myrrham ferens erat Paulus, qui quotidie moriebatur, & ipſe dabat ſibi reſponſum mortis, & per puritatem & divinæ vitæ inſtitutionem aromatizans, fiebat quodammodò odor vitæ iis, qui ſalvi ſiunt.*

Myrrha Chriſti quadruplex. Primò; Symbolicè, multi patres hæc ad Chriſtum referunt, ſed variè. Primò S. Athanaſius in Synopſi S. Scripturæ, hæc refert ad Chriſti incarnationem, in qua ipſe mortale corpus aſſumpſit; myrrha enim mortalitatis eſt ſymbolum; illa enim mortua condiuntur corpora. Quocirca Chriſto nato tres magi obtulerunt thus quaſi Deo, aurum quaſi regi, myrrham quaſi mortali, & morituro pro hominum ſalute. Audi S. Athanaſium: *In proprium hortum, creaturam videlicet ingreſſus Deus, carnem ſibi ex Virgine aſſumpſit, & homo factus eſt. Mortale quidem corpus erat, verùm cum fragrantia ſacroſanctiſſimi Verbi coniunctum.* Sic & Rupert. & *Secundò;* Lucas Abbas. Secundò, Philo Carpath. Rupertus, & B Cyrillus Hieroſol. Catech. 13. hæc referunt ad Chriſti paſſionem: Chriſtus enim in horto orans myrrham fudit & meſſuit, cùm in agonia factus præ angore ſudavit ſanguinem; ruſſum eùm jam crucifigendus bibit vinum myrrhatum, *Tertiò;* ait Cyrillus, Tertiò, Juſtus Orgelitan. refert ad ſepulturam Chriſti: tunc enim Chriſtus conditus eſt myrrha & aromatibus. *Quartò.* Quartò, Lucas Abbas ait Chriſtum collegiſſe myrrham, cùm Magdalenam in vita, & Latronem in cruce ad pœnitentiam convertit.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta:

CHriſtus deſcendit in hortum animæ ſanctæ, ac ex eo colligit myrrham mortificationis & aromata virtutum, quas omnes ipſe illi indidit & inſervit. Mortificatio enim paſſionum præire debet vitam ſanctam, ut per eam C anima ad ceteras virtutes & perfectionem conſcendat. Ita Theodor. Nyſſen. S.Gregor. Juſtus, Anſelm. Audi S.Gregorium: *Myrrham dilectus cum aromatibus metit, quando Chriſtus mortificatione vitæ ad perfectionem perducta, electum ſuum ab hac vita ſuccidens, ad cæleſte horreum cum ſancta opinione inducit.*

Ruſum Juſtus Orgelit. *Invitatur, ait, pia anima ad hortum paſſionis Chriſti,* ut ſcilicet illam legat, ruminet, meditetur, ac per mortificationem, tam activam, quàm paſſivam, puta per tolerantiam perſecutionum & tribulationum imitetur, illamque in corpore ſuo repræſentat, juxta illud Pauli: *Semper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris* 2. Corint. 5. 10.

Huc accedit Richard. Victor. qui ſic explicat. q.d. *O ſponſa, Afflictionem pœnitentiæ tolerasti, pugnam, tentationem, laborem correctionis morum, & veniſti ad meſſem perfectionis virtutum, de laborioſa vita ad contemplationis tranquilliorem ſtatum. Meſſui itaque in te myrrham cum aromatibus, quia ſimul cum amaritudine laborum confecta ſunt, & perfecta in te virtutum aromata, & cum ſervatis mandatis profuit ſapientia. Cùm enim* D *mortificata fuerit carnalitas, & propria voluntas, tunc fluunt virtutum aromata, & per conſummationem & triumphum huius laboris venitur ad culmen perfectionis. Myrrham autem metit Chriſtus, quando præmiſſos labores perficit in anima, quibus ad virtutes & perfectionem pertingit, & eam ſuaviter roborat, ut delectabiliter agat, quæ prius horrebat ſicut in Job legitur.*

Tribulationes Chriſti dapes. Moraliter diſce hic mortificationem, tribulationes & afflictiones eſſe dapes & delicias Chriſti. Illas ergo exemplo Chriſti, non horrere, ſed ambire, & eſurire debet anima Chriſtiana, in iiſque exultare, & epulari. Hic enim eſt calix paſſionis, quem ſitiebat & bibere ardenter optabat Chriſtus, qui proinde hoc dogma ethicum dedit S. Catharinæ Senenſi: *Amara pro dulcibus complectere, & dulcia pro amaris.* Quocirca Honorius tropologicè docet animam tunc invitari à Chriſto, quando Chriſtum ſedulò imitatur, & ejus præcepta ſervat; metere myrrham, quando mem-A bra ſua mortificat, & ſe vitiis ac concupiſcentiis crucifigit; metere cetera aromata, quando ceteras virtutes accumulat; favum cum melle comedere, quando manſueta & mitis moribus eſt & converſatione, item quando ſacræ Scripturæ intelligentiam adepta, aliis eam elucidat; vinum cum lacte bibere, quando vino ſapientiæ & lacte doctrinæ nutrita nutrit alios, inebriari his, quando non muſto, ſed Spiritu ſancto ſatura eſt. Hæc Honorius.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

REpete hic quæ de ea dixi hemiſtichio præcedenti; quibus adde ipſam, & Chriſtum in ipſa meſſuiſſe myrrham, cùm aſtitit Chriſto crucifixo & morienti, cumque eius dolores & tormenta tota vita in corde ſervans aſſiduè ruminabat; unde dicere poterat cum Noemi: *Ne vocetis me Noemi (id eſt, pulchram) ſed vocate me Mara (id eſt,* B *amaram) quia amaritudine valde replevit me Omnipotens.* Ruth. 1. 20. *Maria* ergo fuit *mara*, id eſt, *amara*, imò *mor*, id eſt, *myrrha* mortis, ac mare amaritudinis & dolorum: unde nonnulli hoc nominis eius dant etymon, certè ad illud nomen alludit. Audi Rupertum de Chriſto & Virgine hæc explicantem, ac quatuor præcipua vitæ eius myſteria hic notantem: *Deſcendendo quippe in uterum tuum, & aſſumendo carnem, ut verus homo naſcerer, qui verus Deus eram, veni in hortum meum: moriendo atque ad infernum deſcendendo, reverſurus cum omnibus ſanctis & electis meis, qui me exſpectabant ab origine mundi, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis; reſurgendo, comedi favum cum melle meo; aſcendendo in cælum, bibi vinum meum cum lacte meo.*

Comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Verſ. 1.

HEbr. יערי *jari*, id eſt, *favum meum*. Symmach. *Depectus ſum ſylvam meam:* יער *jaar*, enim quoque ſylvam *Variæ verſiones.* ſignificat. Syrus pro *favum* vertit *ſuavitatem:* favus enim C eſt melleus, ideoque ſuaviſſimus. Septuag. & Arabicus pro *favum* vertunt *panem*. puta libum, vel placentam mellitam. S. Ambroſius lib. de Iis qui myſter. init. cap. ult. legit: *Manducavi cibum meum cum melle meo.* Sic Ezech. 16. 13. Sponſus ait ſponſam comediſſe ſimilam & mel, id eſt, ſimilaginem mellitam. *Dulciaria in nuptiis.* Solent enim nuptiarum feſta dulciariis & deliciis condiri, ad ineſcandum ſponſæ affectum. Porrò favus dicitur comedi. cùm mel in eo contentum ſugitur; nec enim cera, quæ propriè facit favum, comedi poteſt: *Comedi* ergo *favum cum melle meo*, id eſt, comedi favum non vacuum, ſed melle plenum, ex eoque mel meum exſuxi.

Pro *lacte* Arabicus vertit *melle;* mel enim vel ſaccharum ſolet miſceri vino aſpero & auſtero, ut dulceſcat. Verùm in villis & hortis, ubi eſt copia lactis convivæ nunc lac, nunc vinum bibunt. Unde verus Proverbium Gallicum: *Vin ſur laict le ſouhait: Laict ſur vin, c'eſt venin.* id eſt, *Vinum poſt lac opto, lac poſt vinum eſt venenum.* Alludit ad convivia villarum & hortorum, in quibus ſub finem menſæ bellaria apponuntur & dulciaria. puta placentæ ex melle confectæ; imò integri mellis favi; item lac variis modis & D formis apparatum, ſive liquidum, ſive denſatum, & in caſeum conformatum.

Vinum album lac dictum. Porrò alienum videtur, quod nonnulli Rabbini apud Aben Ezram, per lac accipiunt vinum album; per vinum verò, vinum rubrum. quos ſecutus Chaldæus vertit: *Suſcepta eſt*, inquit, *coram me libatio vini antiqui & rubicundi, & vini albi.* Nam lac ſubinde vocari vinum docet Alexander ab Alex. lib. 6. Genial. cap. 8. *Vinum, lac ſenum.* *Cùm in ſacris Bonæ Deæ*, ait, *vino libetur, illud non ſuo nomine nuncupant, ſed lac dicunt eſſe: vini tamen amphoram in ſacris obvolutam apponunt, quam dixere mellariam.* Hinc & illud: *Vinum eſt lac ſenum.*

Vinum dulce cum lacte mixtum gratū & utile. Verùm Hebr. Septuag. & ceteri conſtanter habent *lac* non *vinum*. Porrò Clemens Alex. lib. 1. Pædag. c. 6. docet dulce vinum cum lacte ſolere miſceri, ac mixtionem hanc gratam eſſe, & utilem: vinum enim acorem addit dulcedini lactis, lac verò ſommè nutrit, ut docent Medici & pater in pueris. Audi Clementem: *Miſcetur quoque lac vino dulci:*

eſt autem dulcis mixtio, velut contemperata affectione ad incorruptionem: lac enim a vino ſeroſcit & finditur; & quidquid eſt vini adulterinum, id tamquam per aquaductum emittitur. Eodem modo ſpiritalis fidei ſocietas (præſertim in Euchariſtia) *ſe habet ad hominem patibilem* (paſſionibus obnoxium:) *ferveſcere enim faciens carnales concupiſcentias, hominem ad immortalitatem contrahit, divinis immortalem efficiens.*

Bibi ergo vinum cum lacte meo] hoc eſt, bibi vinum & bibi quoque lac, vel bibi vinum cum lacte, quod antè comederam, ut lactis frigiditatem vini calore temperarem & digererem.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus poſt myrrham, id eſt, Pœnitentiam & Baptiſmum fidelium comedit favum cum melle in Euchariſtia, in qua corpus ſuum manducandum nobis reliquit, imò illud ipſum cum Apoſtolis in Euchariſtiæ inſtitutione primus ipſe comedit, ut Apoſtolis & fidelibus illud comedendi & devotè communicandi exemplum daret, uti docent S. Chryſoſt. Theophyl. Euthym Beda, & alii in Matth. cap. 26. & S. Hieronym q. 2. ad Hedibiam; *Dominus Jeſus Chriſtus*, inquit, *ipſe conviva & convivium; ipſe comedens, & qui comeditur*: atque fructum Sacramenti ſenſit Chriſtus, ſcilicet novam actualem delectationem ſpiritualis dulcedinis, non tamen gratiæ augmentum; hæc enim in eo, cùm eſſet ſumma, augeri non potuit, uti docet D. Thom. 3. part. quæſt. 81. art. 1. ad 3.

Euchariſtia eſt favus. Primò. Portò corpus Chriſti in Euchariſtia rectè dicitur favus: Primo, quia ſicut favus continet mel, ſic corpus Chriſti continet animam, inquit Honorius, ac divinitatem, quæ eſt ſuaviſſima, ut mel, quia plena omni bono, gaudio, felicitate, quam & creaturis, præſertim hominibus piè ſacram ſynaxim ſumentibus communicat.

Secundò, Secundò, ſicut favus ab apibus, quæ virgines ſunt, ex floribus in alveari conficitur: ſic corpus Chriſti in utero ſuo ex puriſſimis ſui ſanguinibus, formavit B. Virgo inoperante Spiritu ſancto: Hinc Septuag & Arabicus pro *favum* vertunt *panem*, quia Chriſtus ſub ſpecie panis carnem ſuam nobis impertit.

Tertiò. Tertiò, ſicut mel ſummè dulce eſt ori & ſtomacho: ſic Euchariſtia miram inſtillat conſolationem & delectationem ſpiritualem, ac ut Syrus vertit *ſuavitatem*. Ita hunc locum de Euchariſtia explicant Nyſſenus, Pſellus, Philo, Rupert. hìc, & S. Ambroſ. lib. 5. de Sacram cap. 3. legens enim cum Septuag. *Manducavi panem cum melle meo; Vides*, inquit, *quod in hoc pane nulla ſit amaritudo, ſed omnis ſuavitas? Vides huiuſmodi eſſe lætitiam, quæ nullius peccati ſordibus polluatur? quotieſcumque enim bibis, remiſſionem accipis peccatorum, & inebriaris ſpiritu.*

Hac de cauſa olim recens baptizatis dabatur Euchariſtia, ac deinde lac & mel, ut illis ſuavitatem Chriſti & legis Chriſtianæ repræſentarent, uti ſuperiùs dixi.

Bibi vinum meum cum lacte meo] id eſt, bibi cum Apoſtolis, imò eis præbibi, & exemplum dedi devotè bibendi meum ſanguinem in Euchariſtia latentem ſub ſpecie vini: *cum lacte meo*, lac eſt deitas Verbi latens ſub

Lac, Chriſti divinitas. ſanguine, eiuſque pinguedo & dulcedo; ac dulciſſima doctrina, gratia, inſpiratio & conſolatio, qua animam in ſpiritu nutrit, impinguat, & exhilarat: ſicut enim lac ex mamilla matris profluit: ſic Verbum ex vi generativa patria, quaſi ex mamilla procedit, ut homines lactet, doceat, & paſcat. Ita Clemens Alex lib. 1. Pædag. cap 6. qui id confirmat ex 1. Petri 2. 1. ubi pro *rationabile lac*, Græcè eſt λογικὸν γάλα, per quod Clemens intelligit *verbale lac*, hoc eſt, lac, quod eſt ipſum Verbum Patris æterni; unde ipſe ſic legit: *Tamquam modo geniti infantes verbale lac concupiſcite, ut in ipſo creſcatis in ſalutem, ſi guſtaſtis, quòd Chriſtus eſt Dominus*, id eſt, Deus, q. d. Concupiſcite bibere ſanguinem Chriſti in Euchariſtia, ut ſimul cum ipſo Verbum ipſum eiuſque Deitatem, ceu lac divinum bibatis, ita fiet ut creſcatis in gratia, quæ vos ad ſalutem & gloriam deducet; ſi tamen guſtaſtis, id eſt, guſtu interno animæ ex ipſa dulcedine Euchariſtiæ, Chriſtique in animam illapſu cognoviſtis, quòd Chriſtus eſt Deus, Addit Clemens, lac notare ſanguinem Chriſti: lac enim non eſt aliud quàm ſanguis concoctus, candidus, & dulcis, ad alendum peridoneus. S. Auguſt. verò in pſal. 33. Conc. 1. docet Verbum eſſe panem angelorum, quod ſcilicet in ſe purum & merum paſcit angelos, ſed panem hunc ſpecie externa videri mutatum in carnem, cùm Verbum caro factum eſt; carnem verò in lac, cùm, ut hominibus quaſi parvulis lacteſcat, eoſque ut lac nutriat, candidas, & quaſi lacteas azymi panis ſpecies in Euchariſtia induit; *Sicut*, inquit, *quia minus aptus eſt infans qui pane veſcatur, ipſum panem mater incarnat* (id eſt, comedendo & digerendo, vi caloris naturalis in carnem vertit) *& per humiditatem mamillæ, & lactis ſuccum de ipſo pane paſcit infantem*, putà lacte, in quod convertit panem.

Porrò Chriſtus in ultima cœna perſonaliter bibit hoc vinum cum lacte; quia Euchariſtiam primus ipſe ſumpſit ſub ſpecie tam vini, quàm panis: myſticè verò idem bibit quotidie in fidelibus devotè communicantibus: hi enim ſunt eius membra, ut ipſe ait Matth. 25. Quare quod ipſi bibunt, idipſum Chriſtus qui eſt caput eorum, bibere videtur. *Chriſtus Euchariſtiam in cœna primus ſumpſit.*

Symbolicè, favus cum melle, notat religioſos orationi & contemplationi (hæc enim ipſis eſt inſtar mellis cæleſtis & ſuaviſſimi) deditos: hi enim in ſuis cellis latent quaſi apes in favis, ibique mellificant, & mellens charitatis, orationis, patientiæ, &c. fructus producunt. Vinum notat viros animoſos zelo Dei ferventes, ut vitia caſtigent, & amorem virtutis ac Dei omnibus inſtillent; lac notat viros puræ, ſimplicis, & innocentis vitæ, uti docet S. Gregor. Unde & Homerus viros juſtos vocat γαλακτοφάγους, id eſt, *lacte veſcentes*, ait Clemens lib. 1. Pædag. c. 6. Favet Chald. qui cenſet Deum comediſſe favum & bibiſſe vinum, cùm holocauſta, quæ erant quaſi cibus Dei, igne cæleſti conſumpſit, & quaſi devoravit: *Miſi*, inquit, *ignem de cælis, qui conſumpſit holocauſta & victimas ſacrificatas, ſuſcepta eſt voluntariè coram me libatio vini rubicundi & vini albi, quod libaverunt ſacerdotes ſuper altare meum.* *Symbolicè. Favus eſt oratio.*

Anagogicè Rupertus per myrrham accipit paſſionem & mortem Chriſti, per favum reſurrectionem, per vinum aſcenſionem & miſſionem Spiritus ſancti. q. d. Chriſtus: Poſt mortem reſurrexi, & apparens diſcipulis comedi favum mellis, & partem piſcis aſſi; *Bibi vinum cum lacte meo*, id eſt, lætificatus ſum aſcenſionis gaudio, quod mihi omnium præteritorum laborum oblivionem induxit, Item dedi Apoſtolis Spiritum ſanctum, qui unus idemque eſt & vinum meum, & lac meum: vinum meum, quia gaudium de præſentibus bonis; lac meum, quia conſolatio de præteritis malis: vinum meum, quia dilectio Dei; lac meum, quia dilectio proximi, S. Athanaſius verò in ſynopſi, per lac accipit opera humanitatis Chriſti, ſicut per vinum opera divinitatis: *Licèt*, inquit, *lactis cibum corpori ſuo admiſerit*, incarnatum ſcilicet Verbum, *tamen illi & vinum ſuæ perfectionis impertiit: etenim quemadmodum lac comedit, ita & divinitatis opera in ipſo perfecit.* *Anagog. Favus eſt reſurrectio*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus comedit in anima ſancta, quaſi in horto & paradiſo ſuo favum cum melle, cùm eius deliciis & conſolationibus ſpiritualibus, quas illi in oratione vel tribulatione, aut martyrio poſitæ ad ſolatium & robur immittit, præſertim in ſacra Synaxi, ſe paſcit & oblectat hiſce enim ceu melle dulcorat omnem tribulationis amaritiem; ſanctorum enim deliciæ & conſolationes Chriſti, qui eorum eſt caput & ſponſus. Hinc Chriſtus *favos poſt mella guſtavit*, Tertull. lib. de Corona militis cap. 14. cùm poſt fel ipſi in cruce propinatum, glorioſè reſurgens, favum mellis ab Apoſtolis ſibi porrectum comedit, ut hoc facto ſymbolicè doceret, animaretque martyres & patientes ad conſtantiam, conſiderando ſperandoque quòd ſicut Chriſtus, ſic & ipſi favos & mella poſt fella guſtabunt.

Ruſum comedit Chriſtus favum cum melle; cùm operibus ſanctis ſuorum fidelium ac præſertim eleemoſynis, quæ quaſi melleæ ſunt, & mel egenti inſtillant, delectatur & paſcitur. Ita Nyſſen. hom. 10. ubi addit per lac notari puram intentionem, quæ requiritur in danda eleemoſyna.

ſyna. Sic & Theodor. trer Anonymi, & Richardus Victor. A quem audi: *Fauum comedit, cùm dulcedine bonorum morum, quam intus habet anima, paſcitur: melle reficitur, cùm bona opera facit aliquis: mel ſiquidem eſt operatio, quæ foris exhibetur. Vinum quoque & lac in anima comedit Chriſtus, cùm gemina eius contemplatione, diuinitatis ſcilicet, & glorificata humanitatis, quæ per vinum & lac deſignantur, gaudet atque delectatur, Comedit autem bibitque eadem & ipſa pariter anima, ſed prius fauum & mel comedit, & poſtea vinum & lac bibit, quia neceſſe eſt, vt emendati mores & digna operatio præcedat, antequam contemplationis concedatur gratia. Mundandi enim priùs ſunt oculi cordis, vt Deus videatur.*

Inſuper S. Ambroſ. de Bono mortis, cap. 5. per favum, vinum, & lac accipit ſermones blandos, acres, & candidos, quibus à ſuperiore, concionatore, aut viro pio peccatoris conſcientia lenitur, feritur, compungitur, & quaſi vino inebriatur, iuxta illud Proverb. 16. 24. *Fauus mellis, compoſita verba; dulcedo animæ, ſanitas oſſium.*

Symbolicè. Fauus & vinum, concionatores.

B Symbolicè, Caſſiodorus per ſavum, & vinum accipit prædicatores, qui ſuavia, ſed ardentia S. Scripturæ verba aliis inſtillant; per mel verò & lac accipit auditores, qui melleo & lacteo corde illa ſuſcipiunt: utriſque enim paſcitur & delectatur Chriſtus: ſicut enim ſavus continet mel, & vinum continet ſpiritus calidos, quos bibenti aſpirat; ſic ſacra Scriptura continet divinam doctrinam melle dulciorem, & vino calidiorem.

Anagogicè fauus ſunt Beati.

Anagogicè S. Gregorius hæc accipit de ſanctis, quos Chriſtus quaſi comedit, dum eis fruitur in cœlo: *Fauum*, inquit, *cum melle comedit, quando deſiderium ſanctum in ſanctis operibus latens perficit, & ad ſanctorum conuiuium ſanctam animam ſua delectatione impinguandam tranſigit, Vinum verò ſuum cum lacte bibit, quando & perfectione quorundam ſe reficit, & innocentiam aliorum cum pietate diligens, vtroſque ad æternum conuiuium ingerit.*

Caſſiodorus verò & Beda, per vinum accipiunt ſanctos quoad animam Dei viſione fruentes; per ſavum autem eos, qui tam quoad corpus, quàm quoad animam ſunt beati, uti ſunt patriarchæ, qui cum Chriſto reſurrexerunt, & in cœ- C lum glorioſi aſcenderunt: ſicut enim ſavus continet mel: ſic corpus glorioſum continet animam glorioſam: utroſque enim beatos Chriſtus comedit, dum eos corpori ſuo, id eſt, Eccleſiæ triumphanti in cæleſti gloria exultanti aſſociat. Denique nonnulli comedere tribuunt meditantibus, qui meditando quaſi maſticando divina guſtant & ſapiunt: bibere verò contemplantibus, qui illico contemplando quaſi bibendo divina ſorbent & hauriunt.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus in B. Virgine comedit mel, & bibit vinum cum lacte. Primò, cùm puer materno ejus lacte & melle paſtus eſt, juxta illud Iſaiæ 7. 15. *Butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum.* Vide ibi dicta. Secundò, cùm ſuaviſſima B. Virginis matris ſuæ converſatione, ſanctitate, & charitate fruitus eſt uſque ad annum trigeſimum. Tertiò, cùm interna ejus puritate, religione, fide, ſpe, amore, ceteriſque virtutibus pluſquam angelicis & ſeraphicis ſe oblectavit. Quartò, cùm in cælo ejus glorioſa humanitate elevata ſuper omnes angelorum choros uſque ad ſolium S. Trinitatis aſſiduè perfruitur, & in æternum perfruetur.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi. Vers. 1.

SIcut amicus gaudio plenus & quaſi ebrius illud quaſi ſupereffluens in ſinum amici diffundit: ſic ſponſus hìc deliciis mellis & vini quaſi ebrius ad eaſdem amicos invitat.

INEBRIAMINI] id eſt, *ſatiamini*, & exhilaramini, ſed intra limites temperantiæ, citra mentis alienationem, quam facit propriè dicta ebrietas. Sic Joſeph fratres ſuos inebriavit, id eſt, copioſo vino ſatiavit & exhilaravit, Geneſ. 43. 34. ſic de ſanctis dicitur: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Pſalm. 35. 9.

A ſic Apoſtoli recepto Spiritu ſancto videbantur ebrii muſto non vini, ſed Spiritus ſancti Actor. 2.

Variæ verſiones.

Pro *chariſſimi* Hebr. eſt דודים *dodim*, id eſt, *amores*, id eſt, *ſummè dilecti & quaſi ad vbera paſti*, Septuag. vertunt *fratres*. Symmach. *fraterni*, vel fratrueles. Aquila: *Sodales*. Syrus & Arabicus: *patrueles*. S. Ambroſ. lib. de Cain & Abel c. 5. *Patres*. Poſſet quoque *dodim* accipi in ablativo, ut vertas: *Inebriamini amoribus* vel *vberibus* q. d. Inebriamini vino melle, & lacte, quod uberali, & ſummo amore vobis exhibent ſponſus & ſponſa. Sic dicitur de ſponſa Proverb. 5. 19. *vbera eius inebrient te*. Alii vertunt: *amores eius inebrient te*. Etc 7. 18. *veni inebriemur vberibus*. Alii *amoribus*. Utrumque enim ſignificat *dodim*. Vide ibi dicta: quamquam mihi verius videatur *dodim* ſignificare *amores daddim* verò *vbera*, uti dixi c. 1. v. 1.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia,

Primò. Amici ſunt Angeli.

B PRimò Caſſiodorus, Honorius, Beda, Sanchez, & alii per amicos & chariſſimos intelligunt angelos, quaſi Chriſtus eos hìc invitet, ut ſibi congaudeant & quaſi coepulentur de profectu, gratia, & gloria ſuorum ſanctorum, eique cooperentur ex animo, ut eos quaſi in viſcera ſua traiiciant, ut puta ſuos fratres & coheredes.

Secundò. Prophetæ.

Secundò, Philo Carpath. per amicos intelligit Patriarchas & Prophetas, qui de Chriſti paſſione & morte multa Deo revelante cognoverunt, ut de ejus doctrina bibiſſe videantur: per chariſſimos verò accipit Apoſtolos, qui ſpiritu Chriſti, quaſi inebriati in die Pentecoſtes, eructarunt magnalia Dei. Huc accedit Juſtus Orgelitan. & Anſelmus, qui per amicos & chariſſimos accipiunt doctores & prædicatores, qui comedunt peccata & peccatores, cùm eos ad Chriſtum convertunt: qua converſione ita lætan- C tur & gaudio quaſi inebriantur, ut omnium dolorum & laborum, quos in converſione ſuſtinuerunt, obliviſcantur.

Tertiò, Iuſti.

Tertiò planiùs & pleniùs, S. Gregor. & alii accipiunt quoſlibet fideles & juſtos, qui primò hìc invitantur à Chriſto ad S. Euchariſtiæ ſynaxim; illa enim ſuo ſpirituali guſtu & dulcedine, quaſi inebriat animam, ut omnium oblita non niſi Chriſtum cogitet & amet. Sed ante hanc vini melliſque in Euchariſtia deguſtationem oportet præmittere myrrham, id eſt, mortificationem, pœnitentiam, & confeſſionem peccatorum, præſertim mortalium, ut definit Conc. Trid. ſeſſ. 13. c. 7. Hinc præmiſit dicens, *meſſui myrrham*. Ita Nyſſen. Philo, Rupert. & alii.

Ebrietas ſpiritualis ab Euchariſtia quanam?

Audi S. Cyprianum epiſtol 63. ad Cecilium: *Quia ebrietas Dominici calicis, & ſanguinis, non eſt talis qualis ebrietas vini ſæcularis, cùm diceret Spiritus ſanctus in Pſalmo: Calix tuus inebrians, addidit: quam præclarus, quòd ſcilicet calix Dominicus ſic bibentes inebriat, vt ſobrios faciat, vt mentes ad* D *ſpiritualem ſapientiam redigat, vt a ſapore iſto ſæculari ad intellectum Dei vnuſquiſque reſipiſcat; & quemadmodum vino iſto communi mens ſoluitur, & anima relaxatur, & triſtitia omnis deponitur, ita epoto ſanguine Domini & poculo ſalutari, deponatur memoria veteris hominis, & fiat obliuio conuerſationis priſtinæ ſæcularis, & mæſtum pectus ac triſte, quod prius peccatis angentibus premebatur, diuinæ indulgentiæ lætitia reſoluatur.* Ebrietas ergo ſpiritualis, quam inducit ſacra Synaxis, eſt alienatio mentis ab amore carnis & mundi, à curis & ſolicitudinibus hujus ſæculi, ejuſque traductio & exceſſus ad amanda cæleſtia, ut uni Chriſto inhærens & unita, amet cruces, ſitiat cum eo multa pati amore Dei, *Hæc ebrietas*, ait S. Ambroſ lib. 1. de Cain & Abel c. 5. *ſobrios facit: hæc ebrietas gratiæ, non temulentiæ eſt, lætitiam generat non titubantiam*. Et S. Bernard. tract. de Diligendo Deo, *Sobria*, ait, *illa ebrietas, vero, non mero ingurgitans; non madens vino, ſed ardens Deo*. Fusè hanc ebrietatem explicui Actor. 2. v. 15. ad illa: *muſto pleni ſunt*, ubi octo analogias ebrietatis ſpiritualis & corporalis recenſui.

Huc pertinet verſio Chald. qui Judaicè hæc accipit de comeſtione victimarum, quæ typus erant Euchariſtiæ: *Nunc*, inquit, *venite ſacerdotes diligentes præcepta mea, & comedite, quod relictum eſt de oblationibus, & delectamini bonis, quæ præparata ſunt vobis.*

S E-

Digitized by Google

SECVNDVS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus hìc ſecundò invitat fideles, ut gaudeant, tum myrrha, id eſt, tribulatione (hæc enim eſt eſca piorum) tum favo, vino, & lacte, id eſt, profectu virtutum & conſolationibus ſpiritualibus, quas tum eis, tum eorum proximis Chriſtus immittit. Hoc enim gaudium eſt cibus, refectio & pabulum Chriſti & Sanctorum. Ita Caſſiodorus, & Beda.

Secundò, tres Anonymi apud Theodor. Richard. & S. Bernardus libr. de Diligendo Deum ſub finem, cenſent hìc invitari fideles ad ſtudium meditationis & contemplationis, ut per eam divina dulcedine perfruantur: unde S. Ambroſius pſalm. 118. ſerm. 13. ad illa: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel & favum ori meo: Bona ebrietas*, inquit, *quæ ad meliora atque iucunda facit quemdam mentis exceſſum, ut immemor ſolicitudinum animus noſter vino iucunditatis hilaretur: Bona menſa, ſpiritalis ebrietas*: unde S. Gregor. docet amicos bibere, id eſt, communes fideles verba Dei legere & ſervare chariſſimos verò, id eſt, perfectos, iis planè inebriari: *ſunt verò alii*, inquit, *qui tanta auiditate diuinam Scripturam audiunt, vel legunt, vt protinus* B *cunctis terrenis operibus abdicatis, ſola cæleſtia ambiant, parentes, vxores, domos, filios etiam, & omnia tranſitoria abiiciant; ſolummodò Chriſtum ſequi, & amplecti concupiſcant. Eius deſiderio ſe affligunt ieiuniis, afficiunt lachrymis, exercent meditationibus diuinis, ſola quæ ſunt æterna cogitant, contemplationibus vacant ad hoc laborantes, vt ea quæ retrò ſunt obliuiſcentes, in anteriora magis ac magis extendant. Quid profectò iſti, quid aliud agunt, niſi bibentes inebriantur, vt dum omnium terrenorum per deſiderium obliuiſcuntur, iure à ſponſo cæleſti non tantùm amici, ſed & chariſſimi vocari mereantur.*

Ebrietas contemplantium. Hinc myſtici & contemplativi hæc referunt ad ebrietatem ſpiritualem, qua contemplator, ut ait noſter Salianus de amore Dei, Deo in cor ejus illabente tanto voluptatis torrente perfunditur, ut ſe continere non poſſit, ſed moribus, geſtibuſque inſolitis ingentem interioris voluptatis vim prodere cogatur. Cor enim in iſta prævia unione cum Deo A tam acri ſtimulo divini amoris, & deſiderio divinæ fruitionis inflammatur, & apertis poris velut ad capiendum Deum adeò diſtenditur, ut pectus ei nimis arctum videatur: ex quo amoris flamma, quæ ibi voluptate tamquam oleo nutritur & invaleſcit, foras violenter erumpit muſti ebullientis more, quo novæ lagunculæ dirumpuntur. Quod olim Apoſtolis die Pentecoſtes videtur accidiſſe, cùm Judæi muſto madere putabant, quos Spiritus repleverat. Hinc illa Cantica, gemitus, informeſque ſoni, plauſus etiam, ſaltuſque & curſus, quos de quibuſdam ſanctis B. Franciſci diſcipulis legimus, qui motus ſpiritui divino agitanti potiùs, quam naturali animanti tribui debent.

Tales quoque fuere in ipſo S. Franciſco, cùm à Deo revelationem ſuæ prædeſtinationis accepit. *S. Franciſcus.* Tunc enim manibus plaudens, pedibus plodens, totoque corpore tripudians, ita gaudio exultavit, ut ebrius, imò amens mentiſque impos ab aſtantibus cenſeretur.

Anagogicè invitantur hìc ſancti ad epulum cæleſtis gloriæ & felicitatis, quæ rectè vocatur epulum mellis & vini, quia in ea percipitur, guſtatur, imò penetratur divinæ eſſentiæ immenſa ſuavitas & dulcedo, idque ſine ullo velo vel intermedio, adeò ut beati ea planè obruantur, abſorbeantur, & inebrientur, juxta illud: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Pſal. 35. ita S. Bernardus ſerm. de aquæ ductu in Nativit. B. Virginis.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus invitat angelos & ſanctos omnes ad hortum & paradiſum omnium deliciarum, putà ſpiritalis vini, mellis & lactis, id eſt, omnis conſolationis, gratiæ & gloriæ, quem plantavit in anima B. Virginis, ut iis ſe paſcant & inebrient, illaque per meditationem & imitationem ſibi incorporent, ac in ſtomachum mentis trajiciant. Qui ergo B. Virgini ſunt devoti, ejus interceſſione & imitatione producunt myrrham mortificationis, aromata pietatis & orationis, favos, deuotionis & charitatis, lac honeſtatis, vinum fortitudinis pro Dei obſequio, omnia, quantumvis dura & ardua ſuperantis & tranſcendentis.

QVAR-

QUARTA PARS DRAMATIS, SIVE QVARTA PARS LIBRI,

In qua deſcribitur Eccleſiæ, id eſt, fidelium defectus & declinatio.

Sicut enim prima parte à cap. 1. uſque ad cap. 2. verſ. 8. deſcripſit Eccleſiæ infantiam: ſecunda verò parte à cap. 2. verſ. 8. uſque ad cap. 3. verſ. 6. deſcripſit Eccleſiæ adoleſcentiam: inde autem uſque ad cap. 5. verſ. 2. puta hucuſque, quaſi tertia parte deſcripſit ejuſdem perfectionem, & quaſi virilem ætatem: ſic nunc ab hoc verſu uſque ad cap. 6. verſ. 3. depingit Eccleſiæ quaſi veteraſcentis declinationem, & velut ſenectutem. Hanc autem pati cœpit Eccleſia poſt tempora Conſtantini, quando, plena pace Eccleſiæ ab ipſo data, ejuſque jure & dominio per totum orbem propagato, cœpit multorum potentum luxus & ambitio, quæ Eccleſiam in varias hæreſes & ſchiſmata diſtraxit: quò factum, ut ipſi ceterique fideles in deſidiam, gulam, luxuriam, ceteraque vitia defluxerint. Principium mali fuit Arrius, qui pleroſque Epiſcopos in ſuam ſententiam traxit, adeò ut in Concilio Ariminenſi damnatio Homo ſij & Nicenæ Synodi, fraude Valentis & Vrſatij Arrianorum Epiſcoporum ſit conclamata, totuſque quaſi orbis, ait S. Hieron. Arrianum ſe eſſe miratus ſit. Origo mali fuit prælatorum nonnullorum negligentia, avaritia, & ſuperbia. Cùm enim dormirent homines, inimicus (*diabolus*) ſuperſeminavit zizania, *Matth. 13. 25. Vnde tunc plerique fideles in voluptates effuſi Eccleſiam ſua crapula, libidine, improbitate conſpurcarunt: Sanior tamen Eccleſiæ pars in fide & ſanctitate perſtitit. Ita Coſmas Damianus.*

VOX SPONSÆ.

VERS. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat.*

Hebr. *Ego dormiens & cor meum vigilans*, id eſt, ut Rabbinus Anonymus vertit: *Ego dormiebam & cor meum vigilabat*. Repræſentat enim rem præteritam quaſi præſentem, uti in ſcena fieri ſolet. q. d. Ecce ego dormio, id eſt, dormiebam, &c. cùm illicò vox dilecti pulſantis inſonuit. Narrat enim hic ſponſa, (ut rectè docet Nyſſen. & S. Ambroſ. de Iſaac & Anima,) manè experrecta ſociabus adoleſcentibus ſuis nocturnum ſomnium, ſive quid ſibi poſt heſternum cum ſponſo in horto epulum, eunti cubitum noctu contigerit, ſcilicet ſe dormiente veniſſe ſponſum ac pulſaſſe, ac dum ipſa pigritaret, & aperire moraretur, ſponſum hac pi-

A gritia & inurbanitate offenſum aliò abiiſſe: quare illam deſidiæ juſtas dediſſe pœnas, cùm lecto tandem ſurgens diu fruſtrà eum quæſivit, atque à cuſtodibus civitatis mulctata & pallio privata fuit. Porrò noſter Sanchez per hyperbaton hinc orditur ſeriem Dramatis totius Cantici: ſponſa enim quærens ingemuit, dixitque: *Oſculetur me oſculo oris ſui*. Unde quæ hic dicuntur videntur eadem eſſe cum iis, quæ dicta ſunt c. 1. v. 6. & c. 3. v. 1. & ſequent. Verùm hoc hyperbaton durius videtur, ac totam Dramatis ſeriem invertere, uti dixi initio.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATOS.

De Chriſto & Eccleſia.

PRimò, R. Salomon τὸ *ego dormio* ad ſponſam refert; τὸ verò *cor meum vigilat* ad ſponſum. q.d. Dum ego ſponſa dormio, ſponſus, qui eſt cor meum, vigilat, & ſaluti meæ ſolicitus invigilat: ſolent enim amantes ſe invicem appellare *cor meum*, *vita mea*, *anima mea*, quia ſe invicem amant, quaſi cor proprium, quaſi vitam & animam ſuam. Hinc collige quàm anima Deo unita, & deſponſa ſecurè in eo conquieſcat, quantisque animi gaudiis exultet, utpote quæ cor ſuum in divino, ac divinum in corde ſuo collocarit. Verum ſimpliciter & germanè utrumque ad ſponſam pertinet. q. d. Ego quidem poſt epulum noctu dormiebam, ſed cor meum, id eſt, imaginatio & mens mea vigilabat, quia ſemper cor, id eſt, phantaſiam mentemque meam urebat amor, deſiderium, & memoria ſponſi, quare levis erat hic ſomnus meus, atque adeò dormiens non dormiebam, ſed vigilabam, id eſt, cogitabam vel ſomniabam de ſponſo: nam qui planè placideque dormiunt non ſomniant, uti docet Ariſtot. in Problem. ſect. 13. num. 13. Unde Climacus Gradu 30. *Ego*, inquit, *propter naturæ neceſſitatem dormio, ſed cor meum propter amoris copiam vigilat*. Secundò, S. Gregor. Philo, Lucas & S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. qui legit: *Ego dormivi, & cor meum vigilat*; cenſent hæc eſſe verba ſponſi, illique utramque, ſcilicet & dormitionem & vigiliam attribuit. Tertiò & genuinè Theod. Caſſiod. Nyſſenus, Beda, Honorius, & ceteri cenſent hæc eſſe verba ſponſæ, omniaque illi aſſignant, ſcilicet ajunt illam dormiiſſe, ſed leviter; ſemper enim cogitaſſe & ſomniaſſe de ſponſo: ſomnus enim infringitur per ſomnium, ut dormiens, ſed ſomnians vigilare potiùs, quàm dormire videatur, juxta illud: *Somnia ſunt vigilia dormientium*: *ſpes autem ſomnia ſunt vigilantium*, quod Platoni tribuit Ælian. libr. 13. de Varia hiſtor. C Ariſtoteli verò Laertius lib. 5. c. 1. Dormiebat Eccleſia, id eſt, plena pace fruebatur tempore Conſtantini, ſed vigilabat corde, id eſt, orationi, amori, & contemplationi intendens cum Deo agebat.

Somnus Eccleſiæ.

Senſum huius loci genuinè & particulatim præ aliis exprimit Honor. Auguſtod. *Hucuſque* inquit, *plenitudo Gentium intrauit: abhinc uſque ad ingreſſum Synagogæ notatur tempus pacis Eccleſiæ finito itaque conuiuio victorum regina init dormitum, dicens cubiculi excubitoribus, ſi Rex me quærit, dicite: Quia ego dormio & cor meum vigilat, ut eum excipiat. Quaſi magnum conuiuium Eccleſia cum victoribus habuit, quando magnum Concilium Eccleſia cum confeſſoribus habuit in Nicæa ciuitate, in quo varia fercula erant diuerſa ſcripturarum capitula. Quo finito iuit dormitum, quia ibi damnata eſt omnis hæreſis, perſecutio ceſſauit, quies pacis rediit, & Eccleſia curis ſæculi ſe ſubtraxit, diuina officia inſtituit, diuinæ contemplationi vacauit: quaſi modò dicit hominibus imperfectis, terrenis adhuc inhiantibus, meo exemplo terrena poſtponite, cæleſtia quærite; ſicut ego dormio, id eſt, ab anguſtiis & curis ſæculi quieſco, & cor meum in meditatione Scripturæ & in contemplatione æternæ vitæ vigilat, ut menſura bona percipiat. Regina dormiente diſſenſio inter milites eſt exorta, non ob hoſtibus, ſed ab otio nata, quæ increſcente rex reginam excitat, monet ut ſurgat, tumultum militum compeſcat, D ſcilicet Eccleſia in contemplatione quieſcente multa vitia inter fideles exorta ſunt, nouæ hæreſes, diſcordiæ, ſectæ, ſchiſmata & alia plura. Vnde Chriſtus per Scripturas eam monuit, ut quietem contemplationis intermitteret, tumultum vitiorum exhortando, corrigendoque ſedaret.*

Rurſum, Coſmas Damianus per dormitionem accipit deſidiam, otium & luxum paſtorum, & Prælatorum Eccleſiæ, quæ cauſa fuit, cur ipſa quaſi ſeneſcens declinarit à primo fervore & ſplendore: ſponſus Chriſtus, inquit, cùm in cœlum abiret, mihi Eccleſiæ ſponſæ ſuæ, id eſt, paſtoribus Eccleſiæ otium & luxum interdixit, Euangelicam functionem, & pauperum curam injunxit, ſobriam vigilare juſſit, & horam qua rediturus ipſe ſit, ſolicitam obſervare: ego verò abiecta functione Euangelica, otio nunc & luxu diffluo, commiſſam meæ fidei ſponſi mei familiam ſuo demenſo fraudo; nec jam mihi curæ, eſt, quod alii fame & frigore confecti pereunt; alii odiis & inteſtinis bellis furentes mutuo ſeſe conficiunt; alii ignorantiæ tenebris offuſi in hæreſes, & omnium vitiorum barathrum feruntur præcipites, dum ego purpuram & byſſum quotidie induo, auro & gemmis fulgeo, lautè prandeo, lautiùs cœno, cruda lavor, ex balneis ſuffumigata & peruncta in mollia ſtrata me recipio, ibique clauſo oſtio, nec expectato ſponſo meo Chriſto (ut olim adultera Synagoga, hoc ipſo turpiter repulſo & excluſo ſponſo ſuo dormiebat) in ſomnum deferor, nec ſolem orientem umquam video. At hoc quid aliud eſt, quàm poſitis veſtibus & calceis Euangelicis dormire, vitamque in luxu & ſomno Synagogæ more tranſire? Verumenimverò conſcientia ignaviæ & ſocordiæ, ac luxuriæ meæ teſtis perpetuò vigilat: hæc me fortiter accuſat, damnat, & velut me inſomnia ſuſpenſa territat. Quin ſponſi mei nomen & numen inſomnis horreo, quem de nocte ad oſtium cordis mei pulſantem, B atque inclamantem mihi videor exaudire: *Aperi mihi ſoror mea*.

Huc facit illud S. Gregorii 3. p. Paſtor cap. 6. Piger rectè ſentiendo vigilat, quamvis nihil operando torpeſcat.

Porrò S. Gregorius hanc gnomen de Chriſto ſponſo ſic exponit: *Dormit*, inquit, *ſponſus & cor eius vigilat: quia dum Chriſtus iam glorificatus in beatitudine quieſcit, quidnam quos eum perfectè diligit* (hic enim eſt cor Chriſti) *ut ad ipſum perueniat, laborat*. Pſellus verò, & Philo Carpath. dicunt Chriſtum dormiſſe in morte, vigilaſſe tamen ſua divinitate Apoſtolos & fideles ſuos protegendo, & ut ait Philo, inferos ſpoliando, unde moraliter diſcant prælati, ſe, etiam cùm aliis rebus occupantur, adeoque cùm dormiunt, mente tamen debere gregi ſuo invigilare & excubare, ne quis lupus aut fera eum invadat.

Huc pertinet verſio Chaldæi, qui hæc exponit de virga vigilante Jerem. 1. 11. id eſt, de Dei vindicta excubante, ut Judæos caſtigaret per Chaldæos: *Poſt omnia*, inquit, *verba hæc peccauerunt populus domus Iſrael, tradidit eos dominus in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis, & adduxit eos* C *in captiuitatem, & erant ſimiles in captiuitate viro dormienti, qui non poteſt expergiſci de ſomno ſuo; & vox Spiritus ſancti admonebat eos per manus Prophetarum, & excitabat eos de ſomno cordis eorum.*

SECUNDUS SENSUS.

PAUTZALES.

De Chriſto & anima ſancta.

Somnus animæ vigilantis.

ANima ſancta myſticè dormiens corde vigilat; cùm à concupiſcentiis & curis ſæcularibus libera, uni Deo ejuſque amori, & cultui vigil intendit. Ita S. Ambroſ. exhort. ad Virg. ſub medium: *Dormiat*, inquit, *caro tua, vigilet fides, dormiant illecebræ corporis, vigilet cordis prudentia, membra tua redoleant crucem Chriſti & ſepulturæ odorem, ut nihil iis ſomnus caloris infundat, nullos excitet motus.* Et S. Gregor. lib. 5. moral cap. 22. *Ego dormio* inquit, *& cor meum vigilat, quia videlicet ſancta mens, quò ſe à ſtrepitu temporalis concupiſcentiæ comprimit, eò veriùs interna cognoſcit: & tantò alacriùs ad intima vigilat, quantò ſe ab exteriori inquietudine occultat. Quod benè per Iacob in itinere dormientem figuratur, qui ad caput lapidem poſuit, & obdormiuit: ì terra ſcalam cælo inhærentem, innixum ſcalæ Deum, aſcen-* D *dentes quoque & deſcendentes angelos vidit*. Et pluribus interjectis hanc animæ dormientis vigiliam explicans: *Sancti*, inquit, *à mundi operibus non corpore, ſed virtute ſopiuntur, laborioſiùs dormiunt quàm vigilare potuerunt, quia in eo quod actiones huius ſæculi deſerentes ſuperant, robuſto conflictu quotidie contra ſemetipſas pugnant, ne mens per negligentiam torpeat, ne ſubacta otio per deſideria immunda frigeſcat, ne in ipſis deſideriis plus iuſto inferueat, ne ſub diſcretionis ſpecie ſibimet parcendo à perfectione langueſcat: Agit hæc, & ob huiuſmodi inquieta concupiſcentiæ ſe penitus ſubtrahit, ac terrenarum actionum ſtrepitum deſerit, & per quietis ſtudium virtutibus intenta vigilans dormit: neque enim ad contemplanda interna perducitur, niſi ab his quæ exteriùs implicant, ſtudioſè ſubtrahatur*, juxta illud: *Vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus*. Pſal. 45.

Rurſum,

Rurſum, nonnulli pèr ſomnum hic accipiunt extaſim, A qualis fuit ſomnus Adæ. Geneſ. 2. 21. Extatici enim ſopitis ſenſibus, quaſi dormiunt, totique rapiuntur ad contemplanda divina. Ita Sotto major. *Iſtius vitalis vigilque ſopor ſenſum interiorem illuminat: revera dormitio eſt, quæ tamen ſenſum interiorem illuminat: revera dormitio eſt, quæ tamen ſenſum non ſopiat, ſed abducat*, ait S. Bernardus ſerm. 52. *Non ſopiat*, id eſt, non extinguat, ſicut ſopitur ignis dum injecta aqua extinguitur. Unde Joannes Carmelita ſic exponit: *Ego dormio & cor meum vigilat*: Ego vix ſenſibus ad vitam fungor externam: voluntas verò mea in ſponſum hians vigilat.

Ad literam anima dormiens vigilat, cùm ita per diem ſanctis meditationibus, affectibus, & amoribus ſe implet, ut noctu de eiſdem ſomniet, imò dormiens eoſdem iteret, uti faciebat S. Franciſcus Xaverius. Quæ enim vigilantes ſtudiosè cogitamus, de iis dormientes ſomniamus. Recurrunt enim in ſomnis diurnarum cogitationum imagines, ſicut ex citharæ pulſu reſultat reſonantia tinientium fidium, quæ auditur ceſſante pulſu. Unde Claudian. de raptu Proſerpinæ B lib. 3, canit:

Omnia quæ ſenſu volvuntur vota diurno.
Pectore ſopito reddit amica quies.

Quocirca ſignum perfectæ virtutis eſt, de eadem, ſomniare, illamque quaſi ſomniando exercere: unde Ariſtot. L. 1. Ethic. c. 13. ait: *Modeſtorum quàm aliorum meliora fieri viſa.* Et Plutarch. libr. de Profectu morum, inter alia ſigna profectus in virtute hoc aſſignat: *Si quis noctu nullas fœdas, vel rixoſas patitur phantaſias.* Quocirca Caſſianus, Climacus, & alij docent perfectum & quaſi ſummum caſtitatis gradum eſſe, ſi quis nil impuri, ſed omnia pura & ſancta ſomniet. Audi Climacum Gradu 15. *Pudicus eſt ille, qui in ſomnis quidem nullum motum, nullamque ſtatus ſui mutationem ſentit. Pudicus eſt ille, qui & in ſomnis perfectam ſemper inſenſibilitatem in corporum ſpecie & varietate poſſedit.* Hæc regula, huiuſmodi finis eſt perfectæ conſummatæque caſtitatis, ut ita animata ſicut inanimata intueamur, atque ita rationabilibus ut brutis corporibus efficiamur. Audiatur Laurentius Juſtinianus in Ligno vitæ tract. de Continentia c. 6. *Sextus* (ultimus & ſummus) *caſtimoniæ gradus eſt, ne illecebroſis phantaſmatibus fœminarum, vel dormiens illudatur. Licèt enim hanc ludificationem peccato eſſe obnoxiam non ſit credendum, concupiſcentiæ tamen adhuc latitantis medullitùs indicium eſt.* Ergo dicat planè caſtus: *Ego dormio, & cor meum vigilat*, id eſt, ita corpus meum dormit, ut habeat ſuæ puritatis cuſtodem. Cor meum vigilat: illa virtus, quam Deo donante poſt multos gemitus & poſtulationes accepi, illa quæ mihi cordi eſt, quamque non aliter quàm proprium cor diligo, vigilat ſuper me, & cingit me propter timores nocturnos; vel cor meum vigilat, hoc eſt Spiritus Domini, quo ceu corde vivificor & caleſco, vigilat cùm ego dormio, ut in ſomno immunda non patiar, ſed aliquid ſimile eis, quæ in vigilia ſoleo actitare perficiam.

Signum virtutis perfectæ eſt de ea ſomniare.

Eſt enim, ut ait S. Ambroſ. lib. 3 epiſt. ad Anyſium, *ſanctorum ſomnus feriatus ab omnibus corporis voluptatibus, ab omni animi perturbatione, tranquillitatem menti invehens, placiditatem animæ, ut nunquam ſoluta nexu corporis ſe elevet & Chriſto adhæreat.* Plura hac de re dici Deuter. 6. v. 7. ad illa: *Meditaberis in eis, &c. dormiens atque conſurgens.*

Porrò S. Auguſt. tract. 57. in Joannem, docet ſtudioſos ſapientiæ dormire & corde vigilare: *Quid eſt*, inquit, *ego dormio & cor meum vigilat, niſi ita quieſco, ut audiam? otium* D *meum non impenditur nutriendæ deſidiæ, ſed percipiendæ ſapientiæ: Ego dormio & cor meum vigilat, vaco & video quoniam tu es Dominus, quia ſapientiam ſcribo in tempore otii, & qui minoratur actu ipſe percipiet eam. Ego dormio & cor meum vigilat Ego requieſco à negotioſis actibus, & animus meus divinis intendit affectibus: ſed in iis, quæ iſto modo ſuaviter & humiliter requieſcunt, dum otiosè oblectatur Eccleſia, ecce pulſat ille qui ait: Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta.*

Tropolog.

Tropologicè Theodoretus: *Licet*, ait *à natura cogar oculos claudere & ſomnum capere, mente tamen vigilo & ignavia ſomnum minimè ſuſcipio, cùm ſponſi adventum expectem, juxta conſilium Domini dicentis: Vigilate, quia neſcitis, qua hora Dominus venturus ſit.* Matth. c. 24. v. 42.

Anagogicè.

Anagogicè Iuſtus Orgelit. ſic exponit q. d. *Propter Chriſtum mori paratus ſum, ſed poſt mortem cum ipſo regnaturum me credo. Ego etiam à temporalibus delectationibus, conſopitus quodammodo ſenſibus, conquieſco, ſed futura deſidero, æternaq; contueor.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo dormiebat, & tamen corde vigilabat: Primò myſticè, quia curis ſæcularibus vacua & quaſi indormiens, tota rebus cæleſtibus intendebat. Secundò, quia per diem tanto fervore rapiebatur ad divina meditanda, & ad continuos amoris erga Deum actos, ut eoſdem dormiendo & ſomniando iteraret, imò ut illi modicum eius ſomnum crebrò abrumperent, ac ipſa expergefacta & vigilans in ſolitos hoſce amoris æſtus ſeſe effunderet. Quare tota eius vita fuit iugis & continua quædam contemplatio. Tertiò, multi probabiliter opinantur B. Virginem ſopitis inter dormiendum ſenſibus, per ſingulare Dei donum mentem habuiſſe ſolutam & vigilantem, ut liberos actus eliceret, ac in ardentia orationis & amoris ſuſpiria erumperet. Hoc enim hæc verba: *Ego dormio & cor meum vigilat*, præcipuè ſignificat quæ nulli fidelium ita propriè competunt, ut B. Virgini, uti rectè explicat Rupertus: *Multarum*, inquit, *animarum fuit & eſt, non ſolùm ſecundum illam ſimilitudinem otio ſancto dormire, id eſt, à terrenis curis vacare, & in cæleſtibus per contemplationem corde vigilare: verùm etiam eodem modo, quo & Jacob tunc dormivit ſecundum corpus dormire, & ſecundum animam per ſomnum cæleſtia videre, iuxta illud: Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuvenes veſtri viſiones videbunt. Sed ò Tu cælum Dei, unica ſedes Domini in utroque vigilantiæ modo cunctis mortalibus, ſive terrenis hominibus longè eminentior extitiſti, longè ſtudioſior ad contemplandum eum, in quem deſiderant angeli proſpicere, atque aptior fuiſti.* Et S. Ambroſ. lib. 2. de Virgin. loquens de Virgine: *Dormire*, inquit, *non prius cupiditas, quàm neceſſitas fuit, & tamen cùm quieſceret corpus, vigilaret animus, qui frequenter in ſomnis aut lecta repetit, aut ſomno interrupta continuat, aut diſpoſita gerit, aut gerenda pronuntiat.* Et S. Bernardinus tom. 2. ſerm. 51. art. 1. c. 2. *Somnus*, inquit, *qui abyſſat, & ſepelit in nobis rationis & liberi arbitrii actus & per conſequens* C *actum merendi, non credo quod talia in Virgine fuerit operatus, ſed anima eius liberè, ac meritorio actu tunc tendebat in Deum. Unde illo tempore erat perfectior contemplatrix, quàm unquam fuerit aliquis alius dum vigilavit. Unde ipſa ait Cantic. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat, ſcilicet in contemplatione perfecta à nulla actione deliberata.* Et Dionyſ. Carthuſ. hic: *Hoc*, inquit, *ſanctiſſima virgo præeminenter dicere potuit, quæ contemplativiſſimam vitam duxit, ab exteriori tumultu, omni inordinato ſtrepitu, & cura ſuperflua, atque inquietudine culpa penitus abſtinens & ſepita, vigilantiſſima mente Deo vacavit, pro Eccleſia exoravit, actibuſque virtutum in termino excellentiæ perfectiſſimis iugiter fuit intenta, Denique in ſomno corporali cor eius pervigil fuit, ex aſſidua aſſuefactione perfecta inſiſtendi divinis, ex ardentiſſima & exercitatiſſima charitate, ex ſplendidiſſima & exuberantiſſima ſapientia ſibi infuſa, & contemplatione in vigiliis, penè aut prorſus continuè, etiam tempore ſomni vigili corde fuit Deo coniuncta, & pro commiſſa ſibi Eccleſia vigilare non ceſſabat.*

Somnus B. Virginis qualis?

B. Virgo dormiens corpore, vigilabat mente. Probatur auctoritate

Sic quoque de B. Virgine in ſomnis operante & Deum D amante, explicat hæc verba Albertus Magnus, & Antoninus, & alii; quos citat & ſequitur Franc. Suarez. 3. p. q. 37. art. 4. diſp. 18. ſect. 2. ſub finem, idque probat: Primò, quia Adę & Evæ id conceſſum docet S. Auguſtinus l. 1. contra Julian. c. 9. *Tam felicia*, inquit, *erant ſomnia dormientium, quam vita vigilantium:* Ergo multò magis B. Virgo tam felix fuit dormiendo, quam vigilando. Secundò, quia Angeli ex quo in primo inſtanti ſuæ creationis converſi ſunt in Deum, nunquam ab illius actuali amore ceſſarunt: ergo multò magis id credi poteſt de beata Virgine, angelorum regina; Unde S. Bonaventura, S. Bernardinus, & noſter Caniſius, tradunt pluribus ſanctis revelatum eſſe, quòd B. Virgo integras ferè noctes orando & meditando traduceret. Tertiò, quia B. Virgini data fuit ſcientia per ſe infuſa, qua uti poſſet ſine converſione ad phantaſmata: Quare etiam noctu dormiens ſopita phantaſia illa uti potuit.

Et ratione Primò.

Secundò.

Tertiò.

Ven

Digitized by Google

Vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Verſ. 2.

QUaſi dicat: Ego dormiebam, ſed corde vigilabam, id eſt, per ſomnium cogitabam & ſolicita eram de ſponſo, cùm ecce audio eum ad oſtium pulſantem mihique dicentem: *Aperi ſoror mea*, &c. ubi adverte ſponſum tot ictibus pulſare oſtium mentis ſponſæ, quot ei amoris titulos & obligationes ſuggerit. q. d. O ſponſa, tu es ſoror mea, quia ego carnem aſſumendo dignatus ſum fieri frater tuus: Aperi ergo mihi fratri ſuo. Rurſum amore te præveni, teque amicitia mea dignatus ſum: Aperi ergo, *o amica*, adeò amanti te. Adhæc *columba mea es*, id eſt, caſtiſſimè mihi uni deſponſata es, uti columba ſuo columbo, quæ alium marem non novit: Aperi ergo mihi ſponſo tuo unico. Denique *immaculata es*, Hebr. תַּמָּה *tamma*, Septuag. τελεία, id eſt, *perfecta es*: Aperi ergo mihi; qui tuæ puritatis & perfectionis ſum auctor, conſervator, & promotor. Dum enim te aperiente per tuum conſenſum in te ingredior, tuas maculas mea puritate detergo. Juſtus Orgel. *Soror*, ait, *Chriſti eſt*
B *Eccleſia, quia de ſanguine eius: amica quia per mortem eius reconciliata: columba, de Spiritu Sancto immaculata, Baptiſmi Sacramento.* Phil. Carpath. cum Septuag. legit: *Aperi mihi propinqua mea, ſoror mea, columba mea, perfecta mea*, ſicque explicat: *propinqua creatione: ſoror incarnatione: ſponſa fide: columba ſalutaris unda, & Spiritus Sanctus regeneratione: perfecta ex charitate.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

JAm ſponſa Eccleſia oſtium cordis aperuerat ſponſo, totumque cor illi tradiderat, ut patet ex illo cap. 2. 16. *Dilectus meus mihi & ego illi.* Pulſat tamen illud hic ſponſus, ut ſponſa Eccleſia proximorum quoque clauſa corda, per ſuos concionatores clave prædicationis aperiat, ait Caſſiodor. Beda, Honor. Juſtus, Haymo, Richard. Anſelm. C Rupert. & alii.

Porrò iam antè cap. 2. v. 10. ſponſus pulſarat oſtium ſponſæ, ſed adoleſcentulæ adhuc, illamque excitarat ad procurandam Judæorum in Eccleſia primitiva ſalutem; hìc verò pulſat oſtium ejuſdem jam adultæ ſub Conſtantino, illamque ſtimulat ad procurandam omnium gentium, ac præſertim hæreticorum & impiorum converſionem. Sub Conſtantino enim gaudebat Eccleſia plena pace; quare multi Prælati dabant ſe otio ſanctæ quietis & contemplationis; ab illo ergo otio hìc eos advocat Chriſtus ad negotium prædicationis. Ita Sanctus Auguſtinus ſerm. 57. in Joannem: *Ego dormio*, inquit, *& cor meum vigilat: ego requieſco à negotioſis actibus, & animus meus divinis ſe intendit affectibus: ſed in iis quæ iſto modo ſuaviter & humiliter regnieſcunt, dum otiosè oblectatur Eccleſia, ecce pulſat ille, qui ait: Quæ dico vobis in tenebris dicite in lumine, & quod in aure auditis prædicate ſuper tecta.* Et paulò poſt: *Pulſat ergo, ut excutiat quietem ſanctis otioſis, & clamat: Aperi mihi de ſanguine meo ſoror mea, de acceſſu meo proxima mea, de Spiritu meo columba mea, de ſermone meo, quem pleniùs ex otio didiciſti, perfecta mea; aperi mihi, prædica me. Ad eos quippe, qui* D *clauſerunt contra me, quomodò intrabo ſine aperiente? Quomodo enim audient ſine prædicante?*

Audi Honorium ſingula præcisè & particulatim adaptantem: *Hæc verba ſignificant Chriſti ſolicitudinem erga negligentes & errantes, ut per ſpirituales corrigantur: & Eccleſiæ fervorem ad contemplationem, & tædium ad ſeculi adminiſtrationem. Chriſti ad oſtium cordis fidelium pulſantis uxor eſt: O Eccleſia ſoror mea, quia per me cohæres regni: amica mea quia per me cæleſtium arcanorum conſciæ; columba mea, per Spiritu me ſancto repleta: immaculata mea, quia per me à peccatis emundata. Aperi mihi exhortando oſtium cordis eorum, qui illud peſſulo malorum operum clauſerunt, & guttæ noctium, id eſt, membra dæmonum facti ſunt: & eris ſoror mea, ſi exheredes per malitiam, per gratiam, feceris cohæredes meos: eris amica mea, ſi inimicos ob perfidiam feceris amicos per fidei conſtantiam; eris columba mea, ſi duplices corde feceris ſimpli-*

A *ces; & eris immaculata mea, ſi maculatos vitiis feceris immaculatos virtutibus.* Proſequitur deinde ſequentia in hunc modum: *Quia caput meum plenum eſt rore, hoc eſt fides divinitatis meæ repleta eſt errore, & cincinni mei pleni ſunt guttis noctium, id eſt, fideles mei repleti ſunt peccatis dæmonum; quia caput meum Deus, per caput intelligitur fides divinitatis: per rorem, qui in nocte cadit, & ſolis ardore recedit, accipitur error infidelitatis, qui de nocte ignorantiæ venit, ſed luce veritatis recedit. Cincinni, id eſt, capilli ſunt fideles, per fidem capiti Chriſto adhærentes. Guttæ noctium ſunt lapſi à fidelibus, ut guttæ de capillis in ſententias hæreticorum; vel in peccata dæmonum, qui ſunt noctis ad æternas tenebras ducentes. Horum cordis oſtium aperi mihi, ut intrem per gratiam, & habitem per fidem in cordibus, & manſionem mihi in mentibus eorum faciam per bonam operationem.*

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta hìc vocatur ad majorem ſanctitatem, ut ipſi intima cordis aperiat, illaque ipſius pleniore cognitione & amore repleat: Ita Nyſſen. & S. Ambroſius libr. de Iſaac & Anima c. 6. qui ait Chriſtum pulſare, & intrare in animam per januam devotionis & orationis: *Etſi dormias*, inquit, *ſi modo devotionem animæ tuæ noverit Chriſtus, venit & pulſat eius ianuam, & dicit: Aperi mihi ſoror mea, quia nuptiæ ſpirituales ſunt Verbi atque animæ, Aperi mihi, ſed extraneis claude, ſæculo claude, neque ipſa foras ad illa materialia prodeas, neque tuum relinquens lumen, alienum requiras. Aperi ipſam te mihi, noli coarctari, ſed dilatare, & adimplebo te.*

Audi Philonem Carpath. *Quicumque Deo paret, & illius præcepta ſtudioſiſſimè conſervat, is ſe quotidie ad ianuam cordis & admoneri ſentit, ad meliora ſemper & altiora charitatis opera facienda, quod appellationes ipſæ ſignificant.*

Ait ergo Chriſtus: O anima ſancta aperi mihi, ad intimos tuæ animæ ſinus penetrare ſatagenti, quot enim aſſenſus præbes, tot mihi receſſus aperis, in quo feſtinus illabor. Ad recludenda verò oſtia moneo te, quia es amica mea, unde ex amicitiæ lege, anguli ſinuſque domus tuæ univerſi mihi tecum debent eſſe communes, quia ſoror mea es à patre meo in filiam adoptata, & aſſumptæ naturæ germanitate conjuncta: quamobrem quos in natura & gratia Deus conjunxit, ſeparari, & occluſa janua nefas eſt arceri.

Rurſum, Chriſtus animam jam proficientem & perfectam pulſat, cùm eam impellit ad procurandam aliorum ſalutem & perfectionem: unde ad hoc quatuor titulus quaſi ſtimulis eam perurget. *Chriſtum animam perfectam ad aliorum ſalutem procurandam urget quatuor ſtimulis.*

Primò, *ſoror*, inquit, *mea es*, quia par eſt, ut aſſimileris mihi, qui frater tuus ſum, ut ſicut ego è cælis in carnem deſcendi, vivenſque totum impendi me hominum ſaluti; ſic & tu mecum te totum eidem impendas. Nam, ut ait S. Dionyſ. omnium operum diviniſſimum eſt Deo in ſalute animarum cooperari. *Primò.*

Secundò, *amica mea es*: ſi ergo amas me, *paſce oves meas.* Joan. 21. quare ſatage, ut & ceteri me ament, mihique fiant amici. *Secundò.*

Tertiò, *columba*, id eſt, ſponſa *mea* es fœcunda: columba enim ſingulis menſibus parit: tu ergo quoque aſſiduè mihi filios parias, & partos nutrias. Hinc S. Baſilius ad Julittam epiſt. 175. docet ſanctos debere imitari columbarios, qui columbam fragrantibus odoribus delibutam emittunt ad alias columbas, ut illas fragrantia ſua ad ſe alliciat, & ad columbarium ſuum perducat: *Animam ſanctam*, inquit, *columbam ſuam appellans, tale quid dicere Deus videtur: Columbam te meam, eligi, cæleſtiumque gratiarum perfudi te odore. Æquum igitur eſt, ut tu pariter virtutum tuarum odore, & mea, quam prædicatione effundes, fragrantia peccatorum agmen ad columbarum puritatem redactum tecum reducas in columbarium vulnerum meorum.* *Tertiò.*

Quartò, *immaculata*, pura & perfecta es; cur ego patieris per proximorum ſcelera, quaſi inquinari puritatem tuam? quin potiùs eos deputas, perficis, tibique, imò & mihi ſimiles efficere ſatagis? Nonnulli cenſent hìc animam peccatri-

cem

cem à peccato euocari ad pœnitentiam, iuxta illud: *Ego ſto ad oſtium & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum ipſo, & ipſe mecum.* Apoc. 3. 20. Ita Caſſiod. Beda, Philo & alij: Vnde Chald. vertit: *Et vox Spiritus ſancti admonebat eos per manus Prophetarum, & excitabat eos de ſomno cordis eorum. Reſpondit Dominator totius ſæculi: Conuertere ad pœnitentiam, aperi os tuum, & exulta, & lauda me ſoror mea, dilecta mea, Synagoga Iſrael, quæ comparata es columbæ in perfectione operum tuorum.* Verùm longè verius eſt hæc dici animæ ſanctæ, imò perfectæ: ipſa enim vocatur ſoror, columba & immaculata.

Anagogicè. Anagogicè Caſſiodorus, & Beda cenſet hîc moneri animam ſanctam, vt Chriſto in morte pulſanti ad exitum, imò ad tranſitum in cælum inuitanti continuò aperiat, *Confeſtim enim*, inquiunt, *ſic Domino pulſanti aperimus, ſi mortem læti excipimus, neque iudicium eius induci formidamus, cui nos in bonis operibus placuiſſe, quem nos ſemper habere aſſe meminimus.* Audi S. Gregorium homil. 13. in Euang. *Venit Dominus, cùm ad iudicium properat; pulſat verò, cùm iam per ægritudinis moleſtias mortem eſſe vicinam deſignat. Cui confeſtim aperimus, ſi hunc cum amore ſuſcipimus. Aperire enim iudici pulſanti non vult, qui exire de corpore trepidat, & videre eum, quem contempſiſſe ſe meminit, iudicem formidat. Qui autem de ſua ſpe & operatione ſecurus eſt, pulſanti confeſtim aperit, quia lætus iudicem ſuſtinet, & cùm tempus propinquæ mortis aduenerit, de gloria retributionis hilareſcit.*

PRIMUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò S. Bernardus ſerm. 4. ſuper *Miſſus eſt*, cenſet hîc pulſari oſtium voluntatis Deiparæ, vt conſentiat S. Gabrieli nuntianti incarnationis myſterium: *Aperi*, inquit, *Virgo beata cor fidei, labia confeſſioni, viſcera creatori. Ecce deſideratus cunctis gentibus foris pulſat ad oſtium. O ſi te morante pertranſierit, & rurſus incipias dolens quærere quem diligit anima tua: ſurge, curre, aperi: Surge per fidem, curre per deuotionem, aperi per confeſſionem.*

Secundò magis appoſitè ad ſenſum literalem de Eccleſia initio aſſignatum Rupertus cenſet B. Virginem hîc excitari, ut poſt reſurrectionem Chriſti, illius fidem omnibus, præſertim mulieribus prædicet: ipſa enim præ omnibus eſt Chriſti ſoror, imò mater, amica, columba, immaculata, & perfecta. Audi Rupertum: *Sed tu, ô cælum Dei, vnica ſedes Domini, cunctis præcelluiſti, & optabas quidem mortuo filio, tamquam turtur caſtiſſima & ſolitaga, tamquam columba volare contemplando & requieſcere, & fugiens elongari, remotior fieri Baptiſta, ſecretior Helia, ubi te ſoli ſcirent, ſoliqne tibi famularentur Angeli ſancti: ſed noluiſſi filium tuum, noſtri, ubi nimis amantem ſubiungis, cùm ais, Vox dilecti, &c. dilectum tuum videcas foris ſtantem ſub dio, quaſi domo carentem. Nam excluſerat eum Synagoga Iudæorum gentes nondum receperant; ideò petiiſſe: Aperi mihi os tuum, loquere quæ ad confirmandum ſunt apta Euangelium, & in hoc optata tibi quietis patere diſpendium, ut gratam ſingulari tua pudicitia propter me rumpas ſilentium.*

Quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. Verſ. 2.

GVTTIS NOCTIUM) Aquila & Symmach. *nocturnis*. Arabicus, *quæ perſtillant nocte*. Idem quaſi dicit alijs verbis poſteriore hemiſtichio, quod dixit priori; caput enim continet cincinnos, ſiue crines capitis: ros ſunt guttæ no-

Ros, quid? ctium. Ros enim eſt vapor frigore noctis concretus & reſolutus in guttas, quæ in herbas & plantas diſtillant. Cincinni propriè, ait Feſtus, ſunt crines intorti, ſiue cirrati

Cincinni, quid? & calamiſtrati, inde tamen dilatata ſignificatione quoſlibet crines denotant. Hebraicè enim eſt, קוצות; *kevutſot*, quod alij à קוץ *kots*, id eſt, *ſpina* deriuant, eò quod crines ſubtiles & acuti ſint inſtar ſpinæ. Alij & meliùs à קצץ *kuſats*, id eſt, *præcidit*, eò quòd *kevutſot*, id eſt, extremi capitis crines, qui criſpantur in cincinnum præcidi & reſecari ſoleant. Alij à קבץ *kavats*, id eſt, collegit,

A quod crinium multitudo in unam comam, vel etiam in unam πλοκὴν, id eſt, plicam & cincinnum colligatur, uti eam etiamnum colligunt feminæ.

Solent iuvenes amore fervidi, dum ſponſam quærunt, noctu oſtium ſponſæ, ambire, aditumque ad eam obſeruare, ideoque ſub dio ad multas horas pernoctare; quocirca frigore & guttis noctium cruciantur. Id illi faciunt amore carnali, ſed ſponſus hic id facit amore ſpirituali: quare rogat ſponſam, ut oſtium ſibi aperiat, ut in domo à rore & pluvia ſit immunis, ac guttas roris & pluuiæ, quas ſponſæ amore noctu contraxit, excutiat & deficcet.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

B CAput Chriſti eſt ejus divinitas: cincinni ſiue capilli, qui caput velant ſunt ejus humanitas & membra, quæ velant divinitatem: item ejus ſancti & dilecti; ros & guttæ noctium ſunt blaſphemiæ & iniuriæ hæreticorum & aliorum peccatorum, quas irrogant Chriſto. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Philo, Juſtus, Anſelmus, & S. Auguſtinus, tract. 57. in Joannem, quem audi: *Aperi mihi ſoror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum repletum eſt rore, & crines mei guttis: noctis velut ſi diceret; tu vacas, & contra me oſtium clauſum eſt; tu ſtudes otio paucorum, & abundante iniquitate refrigeſcit charitas multorum: nox quippe iniquitas eſt, ros verò eius, & guttæ, hi ſunt, qui refrigeſcunt & cadunt, & faciunt refrigeſcere caput Chriſti, hoc eſt, ut non ametur Deus; caput enim Chriſti Deus; ſed portantur in crinibus, id eſt, in Sacramentis viſibilibus tolerantur, ſed nequaquam interiora ſenſus attingunt. Pulſat ergo ut excutiat quietem ſanctis otioſis, & clamat. Aperi mihi de ſanguine ſoror mea, de acceſſu meo proxima mea, de ſpiritu meo columba mea, de ſermone meo, quem pleniùs ex otio didiciſti, perfecta mea, aperi mihi, prædica me: ad eos quippe qui clauſerunt contra me, quomodo intrabo ſine aperiente: Quo-*

Caput eſt diuinitas, cincinni humanitas, ros blaſphemia.

C *modo enim audient ſine prædicante?* Sic caput, id eſt, divinitatem Chriſti tempore Conſtantini impugnavit Arrius; dicens Chriſtum eſſe creaturam, ac conſequenter non eſſe creatorem, & Deum. Et macedonius, adimens Chriſto ſpirationem ſanctum non eſſe Deum. Et Sabellius, negans S. Trinitatem, ac conſequenter negans Patrem & Filium, utpote affirmans Deum eſſe unum in perſona, æquè ac unus eſt in eſſentia. Hinc Chriſtus S. Petro Epiſcopo Alexandr. & martyri apparuit veſte diſciſſa, dicens: *Arrius veſtem meam, quæ eſt Eccleſia dilaceravit*, teſte Euſebio libr. 7. Beda, & aliis. Humanitatem verò Chriſti blaſphemavit Manes, & ejus ſectatores Manichæi, docentes Chriſtum aſſumpſiſſe carnem non veram, ſed apparentem duntaxat, & phantaſticam, uti dæmones ſæpe aſſumunt corpora umbratica, pura larvas, & ſpectra. Et Neſtorius, negans unionem hypoſtaticam humanitatis Chriſti cum perſona Verbi. Dicebat enim in Chriſto duas eſſe perſonas, ſicut ſunt duæ naturæ, ac proinde aliam eſſe perſonam hominis, aliam Verbi. Et Eutyches, docens in Chriſto unam eſſe naturam commixtam ex humanitate, & deitate, ſi-

D cut eſt una perſona. Et Apolinarius, tollens à Chriſto mentem humanam, ac pro ea ſuſtituens divinam. Et Polychronius, adimens Chriſto voluntatem humanam. Et Valentinus, adimens & corpus terrenum: dicebat enim Chriſtum corpus cæleſte è cælo attuliſſe, ac proinde per B. Virginem, non ut per matrem, ſed ut per canalem duntaxat tranſiſſe.

Rurſum mali Chriſtiani ſuis pravis moribus, quaſi iniecto rore contaminant caput Chriſti, illumque abs ſe ablegant, dum eius ſanctas inſpirationes repellunt, itaque Chriſtum à ſe ablectum quaſi ſub dio obnoctare compellunt, ac ſuo torpore, ſuiſque concupiſcentiis, velut pruina & gelidis guttis noctis hyemalis cincinnos, id eſt, cogitationes à Chriſto immiſſas conſpurcant. Audi S. Gregorium: *Caput Chriſti*, inquit, *plenum eſt rore, quia multi in Eccleſia poſiti, & Deum eum nominant, & tamen frigidi perſiſtentes ad ardorem charitatis non accenduntur. Per cincinnos autem eiuſdem populos intelligimus, quos in fide diuinitatis,*

quaſi in capite Chriſti pendentes & opprimentes ſcimus, ſed cincinni pleni eſſe dicuntur guttis noctium, quia dum in corpore huius tenebroſæ temporalitatis ſe ſuſpendunt, magis ac magis ſtillationibus iniquitatum fluunt. Ad hos accendendos ſponſa excitatur, dum ſpiritales quilibet pro ædificatione plurimorum ab otio ad prælationem Eccleſiæ vocatur. Sic & Caſſiodorus, & Beda, qui tamen per cincinnos accipiunt pios, & ſanctos, qui inſtar

Ros & guttæ ſunt perſecutiones. cincinnorum ſe intra cuſtodiam mentis ſuæ colligunt, ac ſui conditoris amori arctiùs inhærent: hi, inquiunt, pleni ſunt guttis noctium, dum impii eos premunt frigore aſperæ, cæcæque perſecutionis. Juſtus verò, & Anſelmus per caput Chriſti accipiunt prælatos rore ignorantiæ plenos; per cincinnos verò clericos, & fideles, qui guttis noctium, id eſt, tenebrarum operibus, v. g. gula & luxu-

Exemplum. ria inficiuntur. Exemplum memorabile refert D. Thomas Cantiprat. lib. 2. Apum c. 1. part 13. nimirum D. Jeſum ſpecie pueri elegantiſſimi in Brabantia apparuiſſe cuidam religioſo Ciſtercienſi ſolum in nivis frigore reſidentem, ac præ algore magnum edidiſſe ploratum, & eiulatum:

Pius Chriſti algentis queſtus. Cumque religioſus cauſam ab eo exquireret, trementem dixiſſe: *Heu me! heu me! quare non flerem? quare non eiularem? Ecce vides, quòd egens, ſolus & in frigore* B *ſedeo, & non eſt qui colligat me, & hoſpitium præſtet.* Quare religioſus ipſum in equum ſuſcepit, ſed puer de brachio tenentis exiliens repentè diſparuit, magnum cordi ejus doloris, & amoris ſtimulum infigens: Quis enim hominum ſine lachrymis audire poteſt piaculum tale, & tantum, quòd Filius unicus Patri Deo, Deus exiſtens, hoſpitium in terra quærit, eget cibo, algore contrahitur, & præ abundantia iniquitatis refrigeſcente charitate multorum, non eſt qui eum recipiat cordis hoſpitio, reficiat patris placitis, benefica voluntate revoluat, foveat devotionis ſinu, veſte contegat charitatis.

Huc dimidia ex parte accedit Richard. Victor. qui rorem opplentem caput Chriſti accipit abundantiam miſericordiæ Dei, per guttas verò noctium ſuper cincinnos accipit hominum peccata, & miſerias, quaſi Chriſtus dicat animæ devotæ: *Quia tanta tibi præſtiti, tu quoque beneficiis meis reſponde, & circa membra mea gratiam, qua ſpecialiùs es donata, exerce. Ex eo enim quod Deus ſum, abundo miſericordia, & rore gratiæ, & hi qui mihi in fide inhærent,* C *replentur peccatorum guttis, & cæcitate.*

Ros & guttæ ſane doctrina Chriſti & Apoſtolorum. Porrò alii patres rorem, & guttas noctium in bonam partem accipiunt, putà per rorem capitis intelligunt doctrinam, & gratiam, quæ à Chriſto quaſi à capite in fideles diſtillat: per guttas noctium verò, doctrinam Prophetarum, & Apoſtolorum (addit Philo, & angelorum) quæ ab illis quaſi cincinnis Chriſti profluit ad Chriſtianos. Ita Nyſſenus, homil. 11. Philo. Richard. tres Anonymi apud Theodor. & S. Ambroſius lib. 3. de Virgin. ſub medium: *Sicut ros cæli, inquit, nocturnas amovet ſiccitates, ita ros Domini noſtri Jeſu Chriſti nocturnis, & ſæcularibus tenebris æterna vitæ diſtillavit humorem. Hoc eſt caput, quod æſtu mundi neſcivit areſcere. Hoc caput rorat aliis, ſibi abundat.* S. Paulinus verò epiſt. 4. ad Severum, per caput accipiens Chriſtum Deum, per cincinnos autem ſanctos Chriſti, per rorem, & guttas ſanctorum opera, quibus animam ſuam, & ſiccitatis ſiti reficiunt: *Ideo, inquit, caput tuum Chriſtus tali repletum rore iactatur, & illuminator noctium noſtrarum, tamen guttis noctis noſtræ crines ſuos gaudet eſſe perfuſos, quia ipſius refrigerium, & refectio ſunt illæ fidelium operationes, quibus vel fratres iuvantur vel inopes conſoventur.* D

Anagogicè. Anagogicè Philo per caput Chriſti rore plenum accipit reſurrectionem Chriſti, quæ manè facta eſt, cùm ros in terram deſcendit: per cincinnos verò accipit populos ad Chriſti fidem converſos, quaſi hos in fide magis erudire, expolire & perficere à Chriſto iubeatur Eccleſia.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ROs capitis, & guttæ cincinnorum notant tribulationes & afflictiones Chriſti, & ſanctorum: quare cete- A ros fideles invitat hìc Chriſtus, ut eis compatiantur, illaſque levent vel mitigent. Ita ſanctus Ambroſius de Iſaac &

Ros & guttæ tribulationes ſanctorum. Anima cap. 6. & in pſalm. 118. ſerm. 12. *Conſidera*, inquit, *quando maximè pulſat ianuam Deus Verbum, cùm repletum eſt eius rore nocturno. In tribulatione enim & tentationibus poſitos viſitare dignatur, ne quis fortè ſuccumbat victus ærumnis. Repletur ergo caput eius rore vel guttis, quando corpus eius laborat. Tunc ergo vigilandum, ne cùm ſponſus venerit, recedat excluſus.* Unde Chald. vertit: *Quoniam capilli capitis mei pleni ſunt lachrymis, ſicut vir cuius capilli tinguntur de rore cæli, & cincinni cæſariei meæ repleti eſt guttis oculorum tuorum, ſicut vir, cuius cincinnus cæſariei ſuæ plenus eſt guttis pluviæ, quæ deſcendant in nocte.*

Nota hic lachrymas piorum implere caput, & capillos Dei, quia ipſe eas ſentit ac ſi eſſent propriæ; quare eis condolet, eos conſolatur, roborat, & ſuo tempore liberat, juxta illud: *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Zachar. cap. 2. verſ. 8.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus docet Chriſtum hic loqui B. Virgini, eamque hortari, ut prædicet Judæis fidem Chriſti, ac rationem aſſerere, quod Judæi rore inficiant caput, id eſt, divinitatem ſuam, negantes eum eſſe Filium Dei; ac guttis noctium, id eſt, tenebroſis ſenſibus pervertant ſacras Scripturas, quæ quaſi cincinni inhærent capiti Chriſti, tamquam Verbi Dei: *Sicut*, inquit, *illa nocte* (paſſionis meæ) *faciem meam conſpuerunt, ita nunc pertinaciter blaſphemiis in caput meum iactitant, & cincinnos meos contaminant, ſimiles ipſi rori cadenti ſive caducis guttis noctium, quia de gratia Dei ceciderunt, dum me Deum Dei Filium eſſe blaſphemantes negant, & Scripturas, quæ teſtimonium perhibent de me ſenſu contrario conturbant. Aperi igitur cum aliis teſtibus meis os tuum, & facito, ut in quibuſcumque locum habeam, ubi reclinem caput meum.*

C Addit Rupertus initio Eccleſiæ mulieres æquè, ac viros vitam religioſam inſtituiſſe, habuiſſeque omnia communia, ſed mox ortum eſſe murmur Græcorum contra Hebræos, quòd in diſtributione alimentorum viduæ eorum poſthaberentur: quare B. Virginem jußu Chriſti murmur hoc ſedaſſe, pacem inter viduas conciliaſſe, illaſque ad paupertatis, & perfectionis Evangelicæ ſtudium accendiſſe.

VERS. 3. *Expoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos.*

SEptuag. *Exui tunicam meam, quomodo induam illam?* Sponſa in lectulo ſuaviter decumbens, & ſurgere, & ſponſo pulſanti aperire detrectat, aut certè moras nectit, uti ſolent facere ſemidormientes, & ſemiſopiti: quare huic ſuæ ſomnolentiæ, & torpori excuſationem prætexit dicens, non tam ſponſo (hoc enim nimis inurbanum fuiſſet) quam ſibi ipſi: Ego tunicam exui, difficile eſt mihi ſurgere, & tunicam induere, lavi pedes meos, ne lodices inquinarem, moleſtum eſt mihi pedes è lecto tol- D lere, humum calcare, pulvere terræ ſordidare, manebo ergo in lectulo meo: olim enim incedebant nudipedes, aut certè ſola ſolea plantam pedis tegebant, ne illam in ſaxa illiderent, ſuperiore verò pede nudo ambulabant: *Olim ituri cubitum lavabant pedes. Cur?* quocirca cœnaturi vel cubitum ituri pedes lavabant, ne pedibus pulverulentis vel lutoſis ſtragula macularent. Sic Abraham angelis forma humana apparentibus parans convivium, prius eorum pedes lavit. Geneſ. 18. 4 Idem fecit Loth ibidem. Geneſ. 19. & Joſeph fratribus ſuis ante epulum Geneſ. 43. Hinc Magdalena in convivio Simonis, lachrymis ſuis lavit Chriſti pedes, ac Chriſtus ipſe diſcipulis ſuis in ultima cœna ante S. Synaxim. Idem feciſſe Gentiles docet Athenæus libr. 12. cap. 5. & lib. 15. cap. 15.

Symbolicè. Calcei typus peccati cur? Hinc ſymbolicè docet Nyſſenus animæ piæ nudandos eſſe pedes mentis, ut ſine calceis terrenorum affectuum liberè incedant ad Deum: calcei enim cùm fiant ex

pelli-

pellibus animalium mortuorum, ſunt ſymbola peccatorum, idq; probat. Primò exemplo Moyſis, qui acceſſurus ad Deum in rubo ab eo iubetur calceos exuere. Exodi 3. Secundò, ex eo quòd de calceis ſacerdotum nihil à Deo legamus præſcriptum, uti de ceteris eorum veſtibus: videntur ergo ſacerdotes nudis pedibus miniſtraſſe & ſacrificaſſe. Tertiò, quòd Chriſtus Apoſtolis ituris per orbem calceos vetuerit. Lucæ cap. 10. v. 5.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Tunica Eccleſiæ Reſp. 1. Charitas. QUæres, quænam ſit tunica, qua Eccleſia ſe expoliavit, & veretur eam rurſus induere? Primò Noſter Sanchez: Depoſuerat ſponſa, inquit, nuptialem veſtem, id eſt, de amore ſponſi aliquid remiſerat, dum ſuam molitiem, & ſomnum plus ſatis amat. Nuptialem autem tunicam eſſe charitatem docet Gregorius homil. 38 in Euang. Illam ergo tunicam, dum ſuo genio magis quàm ſponſi voluntati obſequitur, ſumere, id eſt, amare ſponſum plus quàm ſeipſam durum videbatur. Huc facit verſio Chaldæi, licèt de more Iudaica: *Reſpondit cœtus Iſraël coram prophetis: Ecce iam abſtuli à me iugum præceptorum eius, & ſervivi idolis populorum; quomodo ergo eria mihi facies, ut convertar ad eum? Reſpondit ei dominator ſæculi per manum prophetarum; Ego quoque abſtuli maieſtatem meam de medio tui, quomodo convertar? tu autem feciſti opera mala. Ego ſanctificavi pedes meos ab immunditiis tuis, ſed quomodo inquinabo eos inter te operibus tuis malis?*

Secundò, Vetus homo. Secundò, alii ex adverſo per tunicam accipiunt veterem hominem, putà veterem in concupiſcentiis, & peccatis vivendi modum. Sic Apoſt. Epheſ. 4. 21. jubet *deponere veterem hominem, qui corrumpitur ſecundùm deſideria erroris*, Et mox: *Induite novum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate veritatis.* Sponſa ergo veterem culpæ tunicam in Baptiſmo exuta, ac novam innocentiæ tunicam induta, veretur ne veterem rurſum induat, ſi converſioni peccatorum ſe ingerat, ut dum eos convertere cogitat, ab eiſdem pervertatur, & in antiquum ſcelerum cœnum revolvatur. Ita Nyſſen. Philo, Pſellus, & tres Anonymi apud Theodor.

Hinc urgent nonnulli τὸ *explicavi*: q. d. Veſte ſordida peccatorum, quaſi hoſtili me expoliavi, illamque quaſi ſpolium hero ſuo, putà dæmoni reddidi, quare illam repetere mihi eſt nefas. Audi S. Ambroſium libr. 3. de Virgin. *Vide anima Deo devota quid dicat, ſic ſe actus corporis, & terrenos exuit mores, ut neſciat quomodo, etiamſi velit, rurſus poſſit induere: Quomodo induam illam? hoc eſt, qua verecundia? quo pudore? qua poſtremò memoria? Conſuetudo enim boni uſum pravitatis veteris amiſit.* Et poſt pauca: *Lavi pedes meos; non dicit: Quomodo iterùm lavabo eos? ſed quomodo iterùm inquinabo eos? Quaſi oblita maculæ veteris, oblita contagii. Itaque pedes cùm ſemel laveris æterni fontis irriguo, & myſterii mundaveris Sacramento, cave iterùm corporeæ cupiditatis illuviem, ne luculenti actus ſordibus inquinentur.* Hinc diſce quàm pœnitenti ſint cavenda recidiva peccati, ideoque vitandæ priſtinæ ejus occaſiones & illecebræ.

Tertiò, Antiqui Eccleſiæ doctores. Tertiò, S. Auguſt. epiſt. 57. & ex eo Delrio, per tunicam accipiunt veteres ſanctos doctores, qui Eccleſiam quaſi tunica veſtierant, ſed per martyrium iam erant defuncti: per pedes verò doctores juniores adhuc ſuperſtites, q. d. Jubes, ò Chriſte, à me Eccleſia tibi mortalium corda, ſaxo duriora molliri, & aperiri: vellem, ſed deſunt idonei operarii, certè nondum ſatis perſpexi quid valeant ferre, quid recuſent. Priores, quos idoneos noveram, & audacter in pugnam mittebam, eos omnes hoſtilis turbo ſuſtulit maximè recens, præterita vix Maximiani, Maxentii, Diocletani, & ferè continua Licinii crudeliſſima perſecutio. Iſti bellatores mihi arctiſſimè coniuncti, me ſtipabant, protegebant & interioris tunicæ more velabant, dum tibi morem geſtura, meis non parco, penè nuda ſpoliataque remanſi. Qui reliqui ſuperſunt, pars ævo, & laboribus, pars vulneribus, & eculeis fracti; ceteri juniores, quorum me vis ſedulitate velut pedibus per orbem diſcurrere, recens abluti adhuc teneri ſunt, jure metuo ne fatiſcant ſub onere, ſaltem ne rurſus ſordidentur, & ſic ego in pedibus meis iterùm coinquiner. Hic ſenſus valde appoſitus eſt, ſed non tam literalis, quàm ſymbolicus, & anagogicus videtur, ut & ille Philonis, qui hæc refert ad Chriſti reſurrectionem, in qua Chriſtus mortalem humani corporis tunicam exuit, & immortalem induit. *Chriſtus enim reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur.* Rom. 6. 4. verùm hæc ſunt verba ſponſæ Eccleſiæ, non ſponſi Chriſti.

Quartò, Genuinè, Occupationes temporales. Quartò, & genuinè, S. Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Philo, Anſelmus, Richardus, Honorius, & alii per tunicam accipiunt occupationes temporales, quibus ſe ut veſtibus neceſſariò implicant, qui curam ſuſcipiunt proximorum, indeque pedes, id eſt, affectus ſuos inquinant. Eccleſia ergo, id eſt, Prælati Eccleſiæ ſub tempora Conſtantini paci, otio, orationi, vitæ quietæ, ac quaſi contemplativæ indulgentes, ideoque refugientes laborem prædicandi, confutandi Arrianos, ceteroſque hæreticos, & infideles, ac convertendi pravos Chriſtianos, ad quem ex officio à Chriſto evocabantur, prætexebant ſuæ ignaviæ & torpori hanc excuſationem, quòd cum eſſent Deo dicati, nollent rebus temporalibus ſe occupare, quibus occupatum neceſſe eſt defectus, & ſordes peccatorum contrahere juxta illud S. Leonis: *Neceſſe eſt de terreno pulvere etiam religioſa corda ſordeſcere.* Audi Honorium: *Hæc non dicit inobediendo, ſed ſæcularem curam refugiendo; qui enim in ſæcularibus proficitur, in ſpiritualibus deiicitur. quia ſicut corpus tunica induitur, ſic mens ſæcularium cura implicatur, quam exutam nolunt ſpiritales reinduere, ſed in ſpiritalibus ſoli Deo vacare. Vocati verò à Deo ſuam voluntatem poſtponunt, & onus regiminis cauſa proximorum inviti ſubeunt: unde gementes dicunt: lavi pedes meos*, &c. Pedes deinde hoſce myſticos explicat, ſubdens: *Pedes animæ ſunt affectiones, quibus ad varia deſideria transfertur, ſicut corpus pedibus graditur, quæ ſunt concupiſcentia, timor, gaudium, dolor: concupiſcit enim terrena, timet ne cupita minimè adipiſcatur, gaudet de adeptis, dolet de amiſſis; hos pedes lavit, dum terrenas concupiſcentias lacrymis pœnitentiæ abluit; hos iterum inquinare timet, quia qui in ſæcularium regimine poſitus eſt, vix aut nullatenus ſordes peccatorum devitare valet.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

MUlti vitæ quietæ, & contemplativæ nimis dediti, licèt gratia prædicationis dotati, à Chriſto per Superiores ad lucrandas Deo animas evocati laborem detrectant, ne à ſua dulci quiete avellantur, ac ne in turba hominum in peccandi pericula incidant: Qui enim peccatores lucrari ſatagit, iis quoad licet ſe accommodet oportet, uti Chriſtus cum peccatoribus, & publicanis manducabat, ac Paulus *omnibus omnia factus eſt, ut omnes lucrifaceret.* 1. Corinth. 9 facilè aliquis venialium peccatorum pulviſculus talium adhæreſcit pedibus, & ut ait ſanctus Hieronymus epiſt. ad Damaſum de prima viſione Iſaiæ: *Proclive eſt terram calcanti terræ quippiam agglutinari: ſi feliciter prædicatio ſuccedit, periculum eſt vana gloria: ſi reprehendimur: turbatio: ſi laudamur, inflatio eſt metuenda.*

Verùm hi errant: tum quia hi pulviſculi leves ſunt, & facillimè abſterguntur, imò obruuntur tot actibus & laboribus charitatis, quos in ſalutem aliorum continuò exantlant: tum quia labor ex obedientia ſuſceptus, vehit ſecum gratiam, & cuſtodiam Dei, ut ſordes pedibus non allinat, ſed pedes potiùs mundos reddat, & ſpecioſos, uti patet in Apoſtolis, quos Deus in gratia aſſiduè confirmabat, juxta illud Pauli ex Iſaia: *Quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona?* Rom. 10. 15. Sic hodie in Societate noſtra experimur miram Dei opem in caſtitate, & puritate ſociorum, in tot occaſionibus, quibus neceſſe eſt cum peccatoribus, Indis, femiols, principibus, &c. agere, tuenda & conſervanda, præſertim, cùm ipſi remedia, quæ religio eis ſuggerit, non negligunt, qualia ſunt quotidiana oratio, meditatio, examen, confeſſio, communio, cuſtodia oculorum

& ſenſuum mortificatio, &c. Hiſce enim pedes affectuum ſuorum aſſiduè lavant, nitidoſque conſervant.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus B. Virginem contemplationi addictiſſimam ita reverenter, ſed ardenter Chriſto ad curam viduarum invitanti reſpondentem inducit: *Ego dilecto meo pulſanti loquor, eique vota replico, quia ſingularis ego præ omnibus exui me tunica mea, mente & actu vel habitu reliqui omnia, & ita lavi pedes meos, conſcientiam ſive intentionem meam emundante Spiritu ſancto, ut iam dicti pulveris nihil omnino reſiduum ſit. Quomodo nunc induar tunica, ut quum mea reliquerim omnia, curem aliena, pro aliis ſolicita, & earum, quæ quotidie veniunt, viduarum, vel quæ ventura ſunt virginum materfamilias effecta? Quomodo inquinabo quos lavi pedes meos, id eſt, ad aliqua terrena inclinabo oculos, vel ceteros, quos omnes tibi ſoli, dilecte mi, dedicavi, ſenſus vel cogitatus meos. Nam etſi cuſtodia tua ſemper mecum eſt, vera tamen humilitas ſemper ſolicita eſt, & mea potiſſimùm anima, quæ amore tuo ſingulariter plena eſt, pro pulvere æſtimat, pro ſordibus reputat quidquid umquam præter te, per aliquam neceſſitatem dicit, vel cogitat, quamvis licitum ſit, quamvis non otioſum, imò & aliquatenus utile videri poſſit.*

VERS. 4. *Dilectus meus miſit manum per ſuam foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.*

DILECTUS MEUS MISIT MANUM SUAM PER FORAMEN (Arabicus *de foramine*) ET VENTER MEUS INTREMUIT (Genebrardus legi vult *infremuit*: hoc enim ſignificat Hebræum המו *hamu*) AD TACTUM EJUS] Dum ſponſa pigritans in lecto tardat ſurgere, & aperire oſtium, ſponſus ipſe ad caſtigandam ejus moram, manu immiſſa per foramen oſtium aperit: quare ſponſa confuſa, & perturbata fuit adeò, ut venter ejus contremiſceret ad tactum ejus, quò ſcilicet ſponſus tangebat peſſulum, & aperiebat oſtium. Unde Hebraicè eſt: *Et viſcera mea hamu*, id eſt, *infremuerunt*, reſonuerunt, tumultum & ſtrepitum ediderunt *ſuper ipſum*, ſcilicet ſponſum. Septuaginta: *Venter meus turbatus eſt ſuper ipſum*. Symmach. *Interiora mea turbata ſunt*. Syrus: *Viſcera mea commota ſunt miſeratione in eum*, quaſi dicat. Ex intimis viſceribus miſeratus ſum ſponſum, dum ſenſi eum cum nocturno frigore, & guttis luctantem, ac laborantem, ut aperiret oſtium: quare illicò è ſtrato ſurrexi, eique oſtium reſeravi: Unde Theodoretus vertit: *Venter meus calefactus eſt*, amore ſponſi, æquè ac dolore, & pudore, quòd tardarem ei aperire. Videtur Theodoret. pro המו *hamu* legiſſe חמו *chammu*.

Foramen quid? Per *foramen* R. Abraham accipit rimam oſtii, per quam ſponſus digitum vel cultrum immiſerit, ut peſſulum elevaret vel devolueret ad aperiendum oſtium. Alii paſſim propriè accipiunt foramen putà feneſtrellam, ut ait Nyſſenus, quæ ſubinde in oſtiis fit ad peſſulum reducendum, vel ſeram reſerandam. Quare minùs verè, minuſque caſtè Rupertus, Honorius, & alii nonnulli *foramen* ad ventrem ſponſæ referunt, cùm conſtet ex Hebræo, Septuaginta, & aliis, referendum eſſe ad *oſtium*. Accedit quòd ſponſa erat in lecto; lectus autem non ſternitur ad oſtium alioquin aditum ingredientibus occluderet, ſed ad parietem oſtio obverſum.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus miſit manum per foramen, cùm magnis viris, doctoribus, & præſulibus Eccleſiæ ſub tempora Conſtantini monaſticen profitentibus, aut Epiſcopatum refugientibus ex metu, & timore peccandi, metum hunc ademit, animoſque indidit ad generosè capeſſendum regimen animorum, putà ad reſiſtendum Arrianis ceteriſque impiis, & prædicandum, paſcendumque gregem Domini.

Foramine animæ eſt intellectus, & voluntas; utrique enim Chriſtus latenter & occultè quaſi per foramen manum, ideſt, gratiam & robur indidit ad id perficiendum: intellectui enim oſtendit muneris paſtoralis præſtantiam, meritum facilitatem ex ope divina, &c. Voluntati amorem, & audaciam immiſit ad id amandum, & ſuſcipiendum. *Foramen animæ eſt voluntas.* Ita Epiſcopatus initio exhorruere, & refugere ſanctus Athanaſius, cui Alexander Epiſcopus Alexandrinus moriens dixit, & quaſi vates prædixit: *Fugis Athanaſie, at non effugies*: manus Dei comprehendet te, facietque Epiſcopum, imò athletam, & adamantem fidei, ac Arrianorum flagellum inſuperabile, item ſanctus Baſilius, ſanctus Gregorius Nazianzenus, ſanctus Chryſoſtomus, ſanctus Ambroſius, ſanctus Auguſtinus, ſanctus Fulgentius, ſanctus Gregorius, aliique plures: ſed hi omnes tandem Chriſto ad regimen animarum vocanti, ſuumque auxilium promittenti obediverunt, humeroſque oneri paſtorali ſubiecerunt, ac generosè tot Epiſcopi Arrianis, eorumque aſſeclis, Imperatoribus Conſtantino, Juliano, Valenti, &c. reſtiterunt, atque de iis gloriosè triumpharunt. *Exempla fugientium Epiſcopatus:*

Audi Richardum de ſancto Victore: *Dum pia anima trepidat actibus mundi implicari, ſi ſuſcipiat onus curæ proximorum, & ſe dedat procurationi ſalutis eorum; Dilectus, qui ipſam ad munus illud excitarat, conſolatur eam, & ampliori gratia viſitat cor eius penetrans. Quam gratiæ viſitationem ſponſa appellat miſſionem manus per foramen; quia quaſi per rimam Chriſtus infundit gratiam, cùm non totam animam perfundit, ſed quadam menſura gratiæ viſitat, & quum ſic in parte viſitat non plenè illuſtrat. Manus ergo dilecti, operatio hæc gratiæ, & donum poteſt intelligi. Venter verò ipſa mens, in qua cogitationes excoquuntur ſicut cibi in ventre.*

Similia habet ſanctus Anſelmus: Nam ut ait Philo Carpathius Deus ante oculos animæ ponit certitudinem ſuę providentiæ, & gratiæ, quæ novit benevolentes roſas inter ſpinas, & triticum inter zizania conſervare, ne lædantur, utpote quæ nullum umquam in ſe ſperantem deſerit.

Hinc tres Anonymi apud Theodoretum per manum accipiunt ſpiritum ſanctum: *Dilectus meus*, inquiunt, *deį miſit à Patre, procedentem ab eo Spiritum ipſi conſubſtantialem, cuius tamquam manu peragit divina gratiarum munera, per mentem meam velut per foramen aliquod, & pariente me initium ſapientiæ, timorem dilecti mei, tamquam iudicis, gulæ ventriſque corripitur vitium, unde genus omne naſcitur intemperantiæ.*

Symbolicè, Nyſſenus docet foramen, per quod Deus ſuam cognitionem, timorem & amorem nobis inſtillat, eſſe creaturas, putà opera à Deo creata, ex quibus ratiocinando cognoſcimus Dei creatoris magnitudinem, omnipotentiam, bonitatem, ſapientiam: quare venter noſter intremit, dum illa admirantes, & obſtupeſcentes ſupplices laudamus, amamus & veneramur eorum opificem. Unde Theodotion vertit: *Et venter meus calefactus eſt*. Sic & Theodoretus, qui per foramen accipit ſenſum, verbi gratia, oculum, in quo manus Dei jam dicta operatur. Sic & ſanctus Ambroſius libr. de Iſaac & Anima cap. 6. *Symbolicè. Foramen Deitatis ſunt creatura.*

Magis propriè Honorius, per manum accipit opus obedientiæ Chriſti. Nam cùm vocanti Chriſto anima tardat aperire, quia proximorum regimen ſuſcipere formidat, ſponſus ei opus obedientiæ ſuæ perfectiſſimæ ante oculos proponit, ut perterrita faciat pro proximis, quod Deus fecit pro inimicis. Manus ſponſi eſt opus obedientiæ illius, & per manum opus manuum exprimitur. Foramen cubiculi eſt auris corporis, quod eſt animæ cubiculum. Manum per foramen mittit, quando per auditum memoriæ ingerit myſterium paſſionis ſuæ, quo pacto de gloria cæleſtis regni egreſſus, hujus exilii labores ſubivit, & inimicis ſuis tanto labore, & periculo pœnitentiam & regnum cælorum prædicavit, ut hoc permotа exemplo torporem diſcutiat, & animam pro proximis ponere non extimeſcat. *Et obedientia Chriſti.*

Porrò Coſmas Damianus, per manum accipit ſchiſma: ſic enim Eccleſiam ſponſam loquentem inducit: Impudentia otioſæ, & lautæ vitæ meæ vehementer offenſus ſponſus, ingenti facto ſchiſmate, ceu perfoſſa domo, tri- *Et ſchiſma.*

tribus immiſſis dubiis Pontificibus, tanti ſchiſmatis materia, ceu per effoſſæ domus noſtræ foramen immiſſa manu, me, cùm omnium ſecura & deliciis ſoporata cubarem, perterruit: regibus & principibus toto urbe in me unam conſpirantibus, & conjuratis, ingens metus meum perculit, & perterrefecit animum, ut olim exercitus Chaldæorum, gravis illa Deimanus, per effoſſum murum Hieroſolymorum Sedeciam regem cum tota Synagoga conſternavit. 4. Regum cap. 25. Jeremiæ cap. 39. verſ. 42. Idem deinde in Commentariis fuſiore, Eccleſiæ, id eſt, nonnullorum prælatorum, & fidelium defectus, & vitia, ut ambitionem, avaritiam, cupiditates, ſchiſmata, bella inteſtina & externa fusè deplorat, æquè ac facit ſanctus Bernardus de Conſider. ad Eugenium, Joannes Gerſon, Alvarus Pelagius de Planctu Eccleſiæ, & Bellarminus de Gemitu columbæ.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Foramen animæ.

MIttit Chriſtus manum ſuam per foramen animæ, cùm eam occultæ gratiæ inopinatione, ſe potenti ad heroica virtutum opera impellit. Unde Caſſiodorus: *Dilectus*, inquit, *manum per foramen mittit, & ventrem tangit, cùm interna cordis inſpiratione cor viſitat, & profectum virtutum accendit.* Audi quid de ſe, quaſi de alio narret hic Rupertus, dum noctu vigilans hanc Chriſti manum pectus ſuum demulcentem, & ſigno crucis ſignantem ſenſibiliter, mira cum animi ſui voluptate expertus eſt: *Dilectus in viſu noctis conſpicuus, manum ſuam miro modo pectori eius, quaſi per foramen iniecit, & cor eius intrinſecùs apprehendit, tenuitque aliquamdiu ſuaviſſimè ſtringens, & gaudebat ineffabili gaudio cor illud, intra manum illam ſubſiliens atque tripudians.*

Viſio Ruperti.

Rurſum ſanctus Gregorius: *Manum*, ait, *dilectus per foramen ad ſponſam mittit, ut ſurgat, quando per ſubtilem intellectum quanta ſit operationis divinæ virtus, inſpirando manifeſtat; quòd videlicet & inter pericula ſalvare poſſit; quòd etiam in pace, niſi per eum nemo ſalvus ſit; quòd in tu-* C *multu certaminis ſperantes in ſe non derelinquat. Ad cuius tactum venter ſponſæ intremuit: quia ſancta anima, quo amplius divinam potentiam per interiorem viſitationem præſentialiter ſentit, eo diſtrictiùs indicat, quidquid in ſe carnale deprehendit. Quo maiori enim charitate in Deum ardet, quem mente concupiſcit, eo timidiùs ei ſe ſubiicit, ne ſponſus aliquid in eo inveniat, propter quod eam à ſe dimittere velit.* Magis præciſè, & propriè Beda hæc applicat ad curam proximorum: *Et venter meus*, inquit, *intremuit ad tactum eius, quia recordata miſericordiæ, & operationis Dei conſcientia paveſcit, iuxta illud Propheticum: Conſideravi opera tua & expavi, atque ad curandam proximorum ſalutem pro qua Deus incarnatus eſt, & mortuus, pro viribus aſſurgere feſtinat.* Audi S. Ambroſium lib. 3. de Virgin. poſt medium: *Bonum eſt ut ad adventum Domini interiora turbentur; ſi ad angeli adventum Maria turbata eſt, quanto magis ad Chriſti nos turbamur adventum! Influentibus quippe divinis, corporeus peregrinatur affectus, & uſus exterioris hominis exoleſcit.* Breviter, ſed acutè rem hanc tangit Joannes Carmelita: *Dilectus meus manum miſit per foramen*, id eſt, inquit: *Sponſus meus per arcanum hiantis voluntatis foramen ex aſſenſu* (quo gratiæ Dei prævenienti conſentit) *factum, inſeruit auxilii ſui manum.*

Foramen tribulationum.

Secundò, Juſtus Orgelit. *Dilectus*, inquit, *miſit manum ſuam per foramen, quando eam per paſſionum anguſtias tranſire perdocuit. Venter vero eius conturbatus eſt ad tactum illius, quando imminente perſecutione infirmiores, qui in ipſa erant, contremuerunt acerbitate pœnarum, quæ ipſi illatæ fuerunt ex permiſſu Dilecti. Tactus namque iſte adverſitatis plaga intelligitur cruciatus ſecundum illud libri Job: Tange oſſa, & carnem eius, niſi in faciem benedixerit tibi.* Et Lucas Abbas: *Quando*, inquit, *anima in quocumque errore poſita pulſanti non aperit, Chriſtus per foramen mittit manum ſuam caſtigando per damna rerum, per famem, & reliqua flagellorum genera; Mittit per foramen, ut ſentiat quidem, ſed non dat, ut videat manum, quæ corripit contemptorem. Intumeſcit enim venter animæ, id eſt, ſenſus, quando pro peccatis unius fuerit acerrimis flagellatus.*

Huc facit verſio Chaldæi, qui hæc accipit de caſtigatio-

A ne impiorum Judæorum: *Quando*, ait, *manifeſtum fuit coram Domino, quod populus domus Iſrael nolebat pœnitentiam agere & converti ad eum, extendit plagam fortitudinis ſuæ contra tribum Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manaſſe, quæ erat trans Jordanem, & tradidit eos in manus Sennacherib regis Aſſyriorum, qui tranſtulit eos in Lachach, & Cabor fluvios Gozan & civitates Medorum, tulit de manu eorum vitulum conflatilem, quem poſuerat Jeroboam impius in Leſem Dan quæ vocata eſt Paneias, in diebus Pacæ filii Romeliæ, & quando audivi ego, miſerationes meæ evolutæ ſunt ſuper eos.*

Anagogicè.

Anagogicè Honorius: *Dilectus manum mittit*, inquit, quando hominem dolore mortis tangit, ſed venter ad tactum ejus tremit, quia de minimis peccatis, quæ per fragilitatem carnis commiſit, metuit: ſurgit tamen ut ei aperiat, quia viſionem ejus, quæ ſurſum eſt exoptat: manus myrrham ſtillant, quia opera pro quibus hìc eſt mortificata Chriſto repræſentat, ut pro his æterna præmia recipiat. Hæc Honorius. Sic quoque Philo per manum in foramine intelligit vim divinam, quæ animam Chriſti, & ſanctorum in corpus mortuum reduxit, & reducet, ut vivum & B glorioſum reſurgat.

Tropologicè.

Tropologicè Gullielmus: *Venter animæ*, inquit, *memoria eſt, in eo quippe recondimus, quæ ſuo tempore per cogitationem quaſi munda animalia ruminamus. Ad huius tactum dilecti memoria noſtra obſtupeſcens expaveſcit: eo quod ad tantam circa nos dignationem divinam, nihil in ſe condignum recolit.*

Symbolicè.

Symbolicè Philo Carpath. hæc refert ad S. Thomam Apoſtolum, qui incredulus mittens manum in latus Chriſti credidit eum verè reſurrexiſſe, & ſacro horrore & amore perfuſus intremuit, imò infremuit dicens: *Dominus meus & Deus meus.* Joan. 20.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

NYſſenus docet Verbum Dei omnipotens, & immenſum quaſi in anguſtum ſe contraxiſſe, quando ma- C num ſuam, id eſt, vim & operationem ſuam, imò ſeipſum miſit in foramen, potà in exile corpus humanum ſuis ſenſibus, & organis diſtinctum, dum illud aſſumpſit in utero B. Virginis, Ideoque illud myſterium cum tremore adorare, & admirari corda omnium angelorum, & hominum: Manus ergo in foramine, eſt omnipotentia Verbi in humanitate operans mira, & miracula. Sic & Caſſiodorus: *Dilectus*, inquit, *manum per foramen miſit, cum nos ad memoriam operum ſuorum revocat, ut cogitemus, quia cum Deus eſſet, pro nobis fieri dignatus eſt, ut terrena noſtra ſuſcipiens, cœleſtes nos faceret, & moriendo pro nobis vitam æternam nobis donaret. Quod cum fit, venter intremit, quia cum talia cogitare incipimus, cordis noſtri arcana ſe concutiunt, dum ſtupere incipimus, quanta dignatione hæc conditor pro nobis agere dignatus eſt.* Audi Honorium: *Dilectus meus Deus, quem elegi præ omnibus, miſit manum ſuam, filium ſuum in mundum, per foramen per me* (ait Deipara) *quæ facta ſum ei ad homines venienti foramen humilitate anguſtum, caſtitate lucidum, & ideo illi ſoli pervium; & venter meus intremuit, obſtupuit ad tactum, ad ingreſſum illius.*

D

VERS. 5. *Surrexi, ut aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.*

VERS. 6. *Peſſulum oſtii mei aperui dilecto meo: at ille declinaverat atque tranſierat.*

AQuila: *declinavit, præteriit.* Symmach. *vertens præteriit.* Pro *pleni myrrha probatiſſima*, Hebr. eſt, *plena myrrha tranſeunte per manus*, id eſt, myrrha probatiſſima, quæ ut talis omnium manibus teritur, probatur & celebratur. Maſſoretæ ita diſpungunt, ut τὸ *peſſulum* referant ad *myrrham*, non ad *aperui*; ſic & Septuag. qui proinde vertunt: *Digiti mei* (ſtillaverunt) *myrrham plenam* (id eſt, perfectam, & copioſam) *Super manus peſſuli.* q. d. Digiti mei tam copioſè ſtillarunt myrrham, ut & peſſulum madefecerint, itaque facilè illud moveri, & aperiri

Digitized by Google

potuit. Sic & Syrus, & Arabicus: *Digiti mei*, inquiunt, *myrrham diſtillaverunt ad ſeram*. Addit Arabicus: *Pro manu mea clavis, aperui, ſed ille iam abierat.*

Loquitur in ſimilitudinem ſponſæ delicatæ, quæ manus habet unguento myrrhæ perunctas adeò copioſè, ut de manibus, & digitis per guttas defluat, cùm ad aperiendum oſtium, vel aliud aliquid operandum eas cœperit extendere, ſponſæ enim manè, dum ſurgunt, ſe comunt, & poliunt, ac unguentis perungunt, ut ſuavem exhalent odorem, præſertim præſente ſponſo, uti hic præſens aderat. Addunt aliqui ſponſam accepiſſe vas unguenti myrrhini, quod eſt calidum & deſiccans, ut illud ſuper caput ſponſi rore, & guttis madentis effunderet, illoque ipſum calefaceret, & ſiccaret.

Myrrha ſoporem diſcutit. Inſuper myrrha ſua fragrantia, & amaritate cerebrum confortat, ac diſcutit vapores, qui illud opplent & ſoporant: quare ſponſa illo ſe perungit ut ſoporem, & deſidiam excutiat, ac citò alacriſque ſurgat ad illicò aperiendum ſponſo oſtium: ſed ille iam declinaverat. Hi enim inter amantes ſunt luſus amoris: *Vis, nolo: Non vis, volo: Quæris me, abeo: Abis, te ſequor.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia,

Eccleſia illicò ut ſenſit manum, id eſt, gratiam & impulſum Chriſti excitantis illam efficaciter ad laborem prædicationis, & converſionis animarum, pudore ſuffuſa excuſſit tarditatem, ac cœpit per ſuos Epiſcopos, & doctores opponere ſe Arrianis, infideles convertere, fideles in fide, & pietate roborare, ut apertis cordibus Chriſtus ad inhabitandos proximos veniens, aditum intrandi inveniret, ait S. Gregorius. Quare tunc manus, & digiti ejus *Myrrha perſecutionum.* ſtillaverunt myrrham probatiſſimam: tum quia laborem prædicandi uſque ad defatigationem ſuſcepit; tum quia ab Arrianis, infidelibus, & pravis fidelibus graves moleſtias, & perſecutiones, ac ſubinde mortes, & martyris perpeſſa eſt: tum quia ultrò ſe dedit operibus mortificationis, & pœnitentiæ, ad puniendas, & abigendas priores otii ſui delicias, & lautitias, atque ad impetrandam peccatoribus veniam, & gratiam Dei: tum denique, quia iiſdem prædicavit, & inſtillavit pœnitentiam, clamans cum Chriſto: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.* Matth. 3. & 4. Hinc Septuag. Syrus, & Arabicus dicunt ſponſam ſtillaſſe hanc myrrham uſque ad peſſulum vel ſeram oſtii, quia nimirum per eam abegit peſſulum, id eſt, torporem & tarditatem, quæ oſtium ſponſo clauſerat: peſſulum enim notat omne impedimentum, quod anima obiicit Chriſto, ne ad ſe ingrediatur. Quocirca tres Anonymi apud Theodor. per peſſulum accipiunt motus appetitus concupiſcibilis, qui quaſi peſſulum aditum Deo occludunt. Sanctus Gregorius verò, & Beda, per peſſulum accipiunt voluptates ſæculi, quæ cor Deo claudunt. Ita Caſſiodorus, Beda, Juſtus, Rupertus, Anſelmus, Richardus, & alii, qui docent manus Eccleſiæ; diſtillare myrrham, cùm illius prædicatores ſtudent auſteritati, & mortificationi (hæc enim efficaciùs prædicat, quàm lingua docta, & eloquens) vel cùm morti ſe exponunt pro Chriſto: Digitis verò ſtillare myrrham probatiſſimam, cùm per diſcretionem dijudicat, an recta ſanctaque intentione id faciant.

Quocirca Eccleſia peſſulum Chriſto aperuit, dum Epiſcopi, & paſtores torporem excuſſerunt, ac juxta Chriſti voluntatem ſtrenuè laborarunt in converſione hæreticorum, infidelium & pravorum fidelium: *at Chriſtus iam declinaverat atque tranſierat*, quia nimirum invaleſcente Arrianiſmo, & impietate, ex eo quòd paſtores, & Epiſcopi ſtatim totis viribus, ut debebant, illi ſe non opponerent, ut ſcintillam hanc ſuffocarent, Chriſtus *Tarditas tarditate punitur.* ad eorum pœnam permiſit, ut Epiſcopi orthodoxi tardiùs illi ſe opponentes, ſcintillam hanc extinguere nequiverint, illa in magnum proſerpſerit incendium, quo totus orbis conflagraverit, in quo reſtinguendo per plures centenos annos laboravit Eccleſia, nec tamen ita extinxit, quin adhuc hoc tempore ejus reliquiæ in Tranſylvania, Po-

A lonia, Hollandia ſuperſint. Ita tarditas juſtè tarditate punitur. Ideo contigit ſæpiùs ſequentibus ſæculis, quibus Deus novos fidelium defectus, & vitia per novos Pſeudo- *Exempla,* prophetas caſtigavit, uti anno 600. per Mahometem cujus ſectæ ſcintilla; quia initio non eſt reſtincta, ſenſim per provincias graſſata magnam orbis partem incendit, eò quòd nulli tunc in Oriente exiterint eximii in ſanctitate, & doctrina viri, nulli etiam religioſorum ordinum inſtitutores, qui ſe illi opponerent, uti ſolerter obſervavit Thomas Bozius, de Signis Eccleſiæ lib. 9. cap. 4. Mahometem poſt centum annos ſecuti ſunt Iconomachi, quorum furor in Oriente pervagatus eſt, prælatis, & principibus vel dormientibus, vel hæreſis faventibus; ſed Deus tandem eis oppoſuit S. Johannicium, S. Platonem, S. Bonifacium. Sub annum 600. invaluit ſecta Nicolaitarum, ac inundavit ubique gula, & luxuria, utpote hominibus ultrò eam promoventibus, ſed Deus tandem eis oppoſuit S. Romualdum, & Camaldulenſes, viros vitæ ſanctæ, & auſteræ, & Bernonem Burgundum comitem, fundatorem Cluniacenſium, ac S. Brunonem, qui Carthuſiam inſtituit anno Domini 1084. ac Sanctum Ber- *Singulis hæreſibus Deus religioſos oppoſuit.*

B nardum, qui Ciſtercienſium fuit auctor ſub annum Domini 1100. Rurſum ſub annum Domini 1200. exorta Waldenſium hæreſi, ac mundo in omnia ſcelera prolapſo, Deus tandem excitavit S. Dominicum, & Sanctum Franciſcum, qui per religioſos ſuorum ordinum, vitia caſtigarent, & priſtinam fidem, & virtutem reſtituerent. Poſt ducentos annos ex inferis in orbem eruperunt Huſſitæ, contra quos Deus immiſit S. Bernardinum Senenſem, & S. Vincentium Ferrerium. Denique ſuperiori ſæculo è Tartaro ebulliit Lutherus, Calvinus, Menno, qui omnia veterum hæreſum monſtra renovarunt, quibus Deus oppoſuit S. Ignatium cum Societate Jeſu, alioſque viros doctrina, & religione præſtantes, Vide Thomam Bozium de Signis Eccleſiæ lib. 9. cap. 4. & ſequent. ubi oſtendit per religioſos ubivis gentium propagatam eſſe fidem orthodoxam, ac mores fidelium reformatos quovis ſæculo.

Porrò Chaldæus more ſuo hæc applicat Judæis & Synagogæ, à qua ob tarditatem credendi, Deus ſe, & ſuam fidem, & cultum abſtulit Unde vertit: *Cùm prævaluit contra me plaga fortitudinis Domini, obſtupui propter opera mea,* C *& ſacerdotes obtulerunt oblationes, & adoleverunt incenſum aromatum, & non fuit acceptum cum beneplacito, quoniam Dominator ſæculi clauſit portas potentiæ in conſpectu meo. Dixit Chriſtus Iſrael; volui quærere doctrinam à facie Domini, ipſe autem abſtulit maieſtatem ſuam de medio mei,*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Iam dicta de Eccleſia dicito animæ piæ mutato nomine. *Tardè reſpondentis Chriſto pœna.* Anima enim evocata à Chriſto ad maiorem perfectionem, & converſionem animarum, dum trepidè, & tardè obedit, ſui torporis tandem pœnitens offert myrrham, id eſt, mortificationem, pœnitentiam Chriſto, qua deſidiam ſuam caſtiget, ſed ille pertranſit, ac priorem illam heroicam gratiam, quam oblatam illa reſpuerat, negat, ac minorem dat. Rurſum negat illi gaudia & D conſolationes ſpirituales ac fructum animarum, quem collegiſſet, ſi illicò Chriſto vocanti paruiſſet. Inſuper tarda, & difficilia dat ei auxilia, idque facit iuſtus de cauſis, uti rectè notat Titelmano. Primùm quidem ad puniendam præteritam noſtram tarditatem, & inobedientiam, per quam diu illum pulſantem neglexìmus, & foris ſtare permiſimus, quem debuiſſemus meritò ad primum ictum ambabus manibus intromittere, & obviis ulnis excipere, Non enim poteſt melius iſta ſponſæ tarditas puniri, quàm ut viciſſim ſponſus eam cogat præſtolari, ut ſicut volente introire ſponſo, non ſtatim ipſa conſenſit neque occurrit; ſic viciſſim ſponſa volente coniungi ſponſo, ipſumque ad ſe introducere, ſponſus non ſtatim obtemperet ejus in hoc deſiderio. Et quomodo illa inutiles protraxit moras, & iniuſta prætexuit occaſiones, ne ſponſum ſtatim reciperet: ſic iuſtioribus iſte non ſtatim ſe oſtendat quæſitus, diffe-

ratque

Digitized by Google

ratque ſponſæ illius deſideria, ad amplexus dilecti ardenter ſuſpirantis, ita ut cogatur jam quærere cum dolore, & labore eum, qui ſe priùs ante januam ultrò videbatur offerre. Secundò id facit, ne Chriſti ſponſi præſentia & gratia animæ viloſcat, ſed ab ea magni fiat, utpote quam videt ſe cum tanta difficultate recuperaſſe: quare eam recuperatam ſtudiosè, & cautè conſervet, ne deperditam fruſtra requirat.

Manus ergo, & digiti ejus, id eſt, omnes operationes ejus diſtillent myrrham, id eſt, carnis mortificationem, & pœnitentiam, quæ unica eſt via ad recuperandam Dei gratiam, præſertim heroicam. Det ſe ergo talis anima jejuniis, vigiliis, gemitibus, diſciplinis, ciliciis eleemoſynis, &c. ut ſponſum revocet.

Porrò myrrha debet eſſe *probatiſſima*, ut ſcilicet pro ſolius Dei honore, pro acediæ, & vitiorum extirpatione, pro fervoris, & virtutum augmento, pro animarum converſione, non propter aliquod temporale lucrum vel commodum ultrò aſſumatur; ſic per eam ſponſum rurſus in cordis ſui, æquè ac proximorum hoſpitium reducet. Unde Nyſſenus: ſurrexit, ait, anima pia ad ſtudium mortificationis, ut per illud oſtium aperiret Deo. Sic Caſſiodorus, Beda, Anſelmus, Rupertus, Juſtus, Richardus, & S. Gregorius, quem audi: *Sed digiti myrrha probatiſſima pleni eſſe perhibentur, quia in omni quod agitur, ſemper neceſſe eſt, ut mortificatio carnalitatis teneatur. Quæ tunc probatiſſima eſſe iure dicitur, quando in omni ſuggeſtione quæ ab hoſte ingeritur ſine ceſſatione voluptas carnalis cavetur, ne ſuſcipiatur; quod quando fit omnis duritia mentis diſſolvitur, & ut ſponſus intret ad cor aditus præparatur.* Abit ergo ſponſus ab anima ſancta per negationem maioris gratiæ, gaudiorum, & conſolationem ſpiritualium; idem tamen animæ præſens eſt per juſtitiam, & auxilia gratiæ ordinaria: ſic ſæpè Chriſtus animabus piis ſua gratia eſt præſens, ſuavitate verò, & conſolatione eſt abſens.

Vide quàm caro conſtitit ſponſæ hæc cunctatio, Unde Theodoretus: *Quantum pariat*, inquit, *detrimenti pigritia, & quantum laboris afferat ignavis hinc perdiſcamus. Dum enim excuſat ſe ſponſa, nec ſtatim ſponſo ianuam vult aperire; cogitur paulò poſt non ſolùm ad ianuam uſque progredi, ſed civitatem percurrere, & plateas circumire, atque in cuſtodes incidere, à quibus vulnera etiam accipit, & vix ſponſum invenit exoptatum. Quòd ſi ſtatim vocanti paruiſſet, hæc omnia incommoda evitaſſet.* Hinc angeli pinguntur cum alis, & nudis pedibus, ut eorum in obediendo Deo celeritas ſignificetur. Audi S. Dionyſium cæleſt. hierarch. cap. 15. *Pennatos ſanctorum ſpirituum pedes Theologia effingit: quippe alis ſignatur celeritas alta conſcendens.* Et ſtatim: *Alarum*, inquit, *levitas id in ſanctis angelis indicat, quòd terreni corporì ſarcina liberi, toti abſque ulla admixtione vel pondere ad celſa ferantur. Quod autem nudi & diſcalceati deſcribuntur, hoc ſignificat quod liberi, & abſoluti, & expediti, atque exterioris omnis deiectionis labe ſint pari; & ad divinæ ſimplicitatis ſimilitudinem pro viribus tendant.* Hæc eſt pœna, quam tepido, & tardo angelo, id eſt, Epiſcopo Laodicenſi comminatur Chriſtus Apoc. 3. *Quia*, inquit, *tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo:* Quod enim illic eſt, Epiſcopum illum inſtar aquæ tepidæ nauſeam excitantis evomere, hoc ipſum eſt hoc loco cunctantem ſponſam præterire, quæ dum nectit moras, & tempus trahit, ſponſo ſuo ſtomachum movet. Id verò tum demum illa agnoſcit, quum ſponſo aperuerit, quod antea dum in deliciis ageret, & divitiis abuteretur, non cognoſcebat, ſe inquam (ut ſæpè memorato Epiſcopo obiicitur) tum maximè miſeram fuiſſe, miſerabilem, & pauperem, cæcam & nudam, quum tibi videbatur dives, locupletata, & nullius indigere.

Angeli pinguntur alati. Cur?

Parvus defectus magnam impedit gratiam.

Porrò Richard. Victor. per peſſulum vel ſeram, accipit parvos & leves defectus: *Sera*, inquit, *cùm parva ſit, & anguſta, latitudinem tamen oſtii concludit, ut niſi illa reſerata patere non poſſit. Ita hæc minima, niſi reſcindantur, non dignatur dilectus ita venire ad animam, ut perfectè ad eam intret, & perfecta gratia eam repleat: parva enim negligentiæ obſcurant animam, & impedimentum faciunt amplioris gratiæ.*

Tropologicè

Tropologicè idem Richard. docet Deum ſtudio ſeſe ſubducere ab anima ſancta, ut maius ſui in ea deſiderium excitet; *Cùm anima*, inquit, *digniorem Dei ſuſceptione exhibuerit, non illi ſe præbet ſicut deſiderat, ſed ab ea declinat, ut in humilitate eam conſervet, & deſiderium eius ampliùs excitet ac perfectiùs impleat. Cùm enim ex ipſius declinatione humiliata fuerit & magis fervens, ex hoc & meritum eius creſcit, & plenius eum ſuſcipere digna ſit. Tunc autem declinare is dicitur, quando præſentiam ſuam ſentire non dat, cùm tamen ei præſens ſit.*

S. Gregorius verò, & Nyſſenus docent Deum à contemplativis ſe abſcondere, quia quò altius ad Deum contemplando aſcendunt, eò altiorem ſua contemplatione Deum deprehendunt, ut Deus videatur fugere ab eis, ſicut videntur, navigantibus fugere montes, & ſylvæ, cùm juxta eas navigant.

Symbolicè.

Symbolicè Philo Carpath. hæc adaptat S. Thomæ Apoſtolo: *Tunc*, inquit, *manus illius ſtillaverunt myrrham, &c. cùm ad illud Domini præceptum: Mitte manum tuam in latus meum, &c. latus Jeſu manibus ſuis contrectavit, & in clavorum loca digitos immiſit. Diſtillaverunt autem myrrham gentibus, quando & ipſis prædicavit, quod ad aliorum utilitatem dubitando palpavit. Clauſerat antè cordis oſtium reſurgenti Domino fratri ſuo, aperuit mox, & manus eius palparunt Chriſtum ipſum, qui dixerat: dicite fratribus meis*, &c.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Myrrha B. Virginis.

Primò.

Secundò.

PRimò hæc referas ad continuam mortificationem B. Virginis, qua Chriſto aperuit oſtium mentis, ad creſcendum quotidie in omni virtute, & ſanctitate. Secundò, ſurrexit illa, cùm Verbo in ventre concepto abiit in montana, ac ſua ſalutatione ſanctificavit Joannem Baptiſtam & Eliſabeth, Audi S. Ambroſium lib. de Iſaac & Anima cap. 6. *Poſtquam in utero concepit anima, & concepit deſiderium videndi Deum, ſurrexit, ut propius eum videret; Surrexit autem per vigorem atque virtutem: præſentia enim Verbi hauſit anima virtutem, ſicut præſentia Mariæ cum utero gravis eſſet, erudiit Joannem in utero conſtitutum, ut exultaret, præſentiam Domino recognoſcens.*

Tertiò.

Tertiò, hæc referas ad ſtudium, & zelum, quem ipſa habuit, ut per Apoſtolos, alioſque converteret Judæos, & omnes gentes. Unde Rupertus: *peſſulum aperui*, id eſt, inquit, rupi ſilentium, aperui os meum, ut erudirem alios: additque primò, manus ſtillare myrrham mortificationis; ſecundò, digitos plenos eſſe myrrha probatiſſima probationis, & diſcretionis: tertiò, peſſulum, id eſt, os aperiri ad prædicandum: hic enim congruus eſt ordo, ut prædicatio ſit efficax multoſque convertat.

Quartò.

Quartò, τὸ *at ille declinaverat*, referas ad amiſſionem filii Jeſu duodennis, quando tardè, ſcilicet veſpere eum requirens mater non invenit, ac triduo eum magno labore, & dolore quærens, tamdem reperit in templo inter Doctores. Rurſum Anagogicè referas cum Philone Carpath. & Ruperto ad Aſcenſionem Chriſti abeuntis in cælum.

Quintò.

Quintò, B. Virgo myrrham ſtillavit, cùm vidit Chriſtum in cruce patientem, eique intimo dolore, & amore compaſſa eſt: Mater enim paſſa eſt in filio. Unde Concil. Hiſpalenſe 2. cap. 13. hæc concomitanter, & quaſi correlativè attribuit Chriſto, cùm conſtet propriè, & præcisè ea dici de B. Virgine: *Salomon*, inquit, *in Canticis Canticorum paſſionem carnis Chriſti prædicans, ait: Manus meæ diſtillaverunt myrrham, & digiti mei guttam: ubi ſpecialiter oſtenditur, in manibus ac digitis ſolam carnem Chriſti in ſtipite, infixam, ſicut in pſalm. 118. Confige clavis timoris tui carnes meas.*

Sextò.

Sextò, B. Virgo ſtillavit myrrham, cum corpus Chriſti ſui mortuum myrrha per Nicodemum perunxit ad ſepulturam. Unde S. Ambroſius lib. 3. de Virginibus: *Quam*, inquit, *myrrham diſtillant manus, niſi illam, quam obtulit iuſtus Nicodemus magiſter in Iſrael, qui meruit lavacri priùs audire myſterium, qui attulit miſturam myrrhæ & aloes, quaſi libras centum & miſit in corpus Jeſu? perfectum utique odorem attulit, Hunc odorem fragrat anima, quæ Chriſto aperire incipit, ut accipiat primum odorem dominicæ ſepulturæ & credat, quia caro eius non vidit corruptionem.*

Denique S. Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 12. novè τὸ *declinaverat* accipit pro *penetraverat in intima mentis*. Sic enim ait: *Poteſt quidem & ſic accipi: frater meus tranſivit; ſicut legimus quòd penetravit dilecta intima medullarum; Et*

quem-

quemadmodum ad Mariam dictum eſt: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius, ut revelentur multorum cordium cogitationes.

Porrò Honorius oſtium, & peſſulum ſic B. Virgini attribuit: *Sacra virgo*, inquit, *oſtium fuit, per quod Chriſtus in mundum introivit; peſſulum autem erat moles peccatorum hominum, quod ideo ab ea apertum dicit, quod à Spiritu ſancto præſervata, non ſicut ceteri in peccato creditur concepta, inſuper & ſanctè vivendo peccata declinavit: ſicque dilecto ingreſſus patuit, quia per ipſam ipſi miſericordia in Eccleſiam venit. Quotidie etiam peſſulum peccatorum removet, & per eam ingreſſus gratia Chriſti ad nos venit.* Hæc Honorius in Sigillo.

Anima mea liquefacta eſt, ut dilectus meus locutus eſt: Quæſivi, & non inveni illum: vocavi, & non reſpondit mihi. Verſ. 6.

VOCAVI, ET NON RESPONDIT (Arabicus *non obedivit*) MIHI] Hebr. *Anima mea egreſſa eſt in ſermone eius.* Sic & Arabicus. Eſt metalepſis. Sicut enim cera igne liquefacta à ſeipſa quaſi exit, id eſt, effluit, diffluit: Sic & anima calore Verbi Dei ſuccenſa amore liqueſcit, ſolvitur & diffluit, ut à ſe exire, & in ſponſum quem diligit tranſire, & effluere videatur. Sunt verba ſponſæ pœnitentis dolentiſque de ſuo ſopore, & tarditate, quòd illico ſponſo pulſanti oſtium non aperuerit, quaſi dicat. O me miſeram, quod ſponſo illicò non aperui, ſponſo, inquam, qui ex mei amore frigori, & rori nocturno ſe exponens, tam comiter, & blandè me, ut aperirem, compellabat dicens, & obſecrans: *Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum eſt rore*, quare ita ejus dulci, amoroſo, & ignito eloquio delectabar; ut mens mea ex ſe exire, liqueſcere, viribus deſtitui, & animo linqui videretur. Quamobrem tarditatis meæ ſerò pœnitens illum quæſivi, ſed non inveni, vocavi, & non reſpondit mihi. Hoc ipſum ſapientia comminata eſt. Proverb. 1. 24. dicens: *Quia vocavi, & renuiſtis, extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret: Ego quoque in interitu veſtro ridebo*, &c. *Tunc invocabunt me, non exaudiam mane conſurgent, & non invenient me.* Chald. vertit: *Et anima mea deſideravit vocem verborum eius: quæſivi maieſtatem gloriæ eius, & non inveni: oravi coram eo, & ipſe obumbravit cælos nubibus, & non ſuſcepit orationem meam.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

ANima Prælatorum Eccleſiæ amore, & dolore liquefacta eſt, cum audierunt vocem Chriſti conquerentis de tot tantiſque Arrianorum, Mahometanorum, Lutheranorum, Calviniſtarum, &c. impiorumque Chriſtianorum blaſphemiis, & iniuriis ſibi Deoque irrogatis. Quare illis ſtrenuè ſe opponere cœperunt: ſed quia initio id facere tardarunt, ac eorum tarditate hæreſes, & vitia magis propagata, & radicata fuere, hinc illa ſtatim eradicare nequivere. Quare Chriſtum multis in locis, & perſonis tum quæſierunt, & non invenerunt, uti paulò antè dixi. Hìc verum eſt iſtud: *Noluiſti cùm potuiſti: non poteris ergo cùm voles.* Hoc enim eſt juſtum Dei judicium, juſtaque tarditatis vindicta: Accedit, quòd multi Catholici etiam principes, & prælati Arrianos, alioſque Hæreticos foverint, & defenderint, eiſque Eccleſias, & ditiones ſuas prodiderint adeoque ipſi facti ſint Arriani, & Hæretici; imò Hæreticorum anteſignani: quæ perfidia eſt, & ſcelus immane, & penè inexpiabile, ob quod Deus in eorum ditionibus hæreſes dominari permiſit, & etiamnum permittit, quia ſcilicet paſtores ovium facti ſunt earum lupi, & proditores, eaſque diabolo devoverunt, & tradiderunt: paſtores enim ſuos ultrò ſecutæ ſunt oves ob vitæ carniſque licentiam, quam eas verbo, & exemplo docebant.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima pia ſentiens internam, igneamque Chriſti in mente loquentis vocem, quaſi amore, & deſiderio ipſius liqueſcit, quia amor eſt quaſi calor, qui reſolvit & liquat cor. Sicut ergo ignis calore liquat ceram ſic Chriſtus amore liquat mentem, omneſque ejus vires, & potentias. Ita Caſſiodor. Beda, & S. Gregorius, quem audi: *Audi verbum ſponſæ: liquefactam ſe dicit; quia dum Chriſtus ſe per ſpiritum ſuum animæ deſideranti infundit omnem duritiam cordis mox diſſolvit & aliquando mentem in tantas lacrymas liquefacit, ut vix capere poſſit hoc, quod ſe capere intra ſe exultat, & intus miretur, quod fuerit, & quid factam ſubitò ſeipſam videat; Quem liquorem dum ſentit perfectiùs apprehendere concupiſcit: & aliquando dum hoc ipſum cogitat hoc quod modò ſentiebat iam non ſentit: unde ſolicitatur ad quærendum, ut hoc idem inveniat; ſed aliquando cùm etiam diu fatigetur non invenit, quod modò tam præſens tenebat.* Idem lib. 4. Moral. cap. 30. *An non*, inquit, *robore ſuo feſſam ſe invenerat quæ dicebat: Anima mea liquefacta eſt?* &c. *quia nimirum mens dum occultæ locutionis aſpiratione tangitur in ſtatu ſuæ fortitudinis ipſo quo abſorbetur deſiderio liquatur: inde ſe apud ſemetipſum feſſam invenit, unde ultra ſe eſſe conſpicit fortitudinem, quam conſcendit. Hinc propheta cum viſionem Dei ſe vidiſſe diceret, adiungit: Elangui, & ægrotavi per dies plurimos; Liquefactio*, ait D. Thomas 1. 2. quæſt. 28. art. 5. *importat quandam mollificationem qua exhibet ſe cor habile, ut amatum in ipſum ſubintret.* Nam ut ait S. Auguſtinus tract. 2. in epiſt. 5. S. Joannes: *Amor quem afficit in illud mutat, in quod amando fertur. Tali*, inquit, *eſt quiſque qualis eius dilectio eſt: terram diligis, terra eris: Deum diligis, quid dicam? Deus eris? Non audeo dicere ex me. Scripturam audiamus: Ego dixi; Dii eſtis, & filii Altiſſimi omnes.* Hinc ſciat ſe illudi à dæmone, qui interius vel exterius afficitur verbo Dei, ſi cordis ejus durities non liqueſcat, ut mores in melius mutet. Unde Joannes Carmelita ſic explicat, q. d. Quando ſponſus pulſans me allocutus eſt, ipſius igne concepto liquata ſum. Anima quippe velut ſpiritualibus poris ſolutis, illi tota paruit. Nam frigore corpus conſtringitur, & conſtipatur, calore reſolvitur, porique patefiunt. Sic anima hyemali culpæ rigore premitur ac contrahitur, divino verò charitatis calore rareſcit, totaque velut poris apertis illa dehiſcit, ut ſponſum tamquam quædam ſpongia concipiat.

Interni affectus animæ quærentis ſponſum.

Animæ liquefactio quænam.

Rurſum Philo Carpath. Caſſiodor. Juſtus, Richard. & alii ex hoc loco, docent animam piam deſiderare quietè ſoli Deo vivere, ejuſque conſolationibus frui; at Deum ſubinde eam non exaudire, illaſque ei denegare: *Pacem*, inquit Philo, *quærit ſponſa in moleſtiis, quibus in hac lacrymarum valle afflictatur, nec invenit in corpore aut rerum caducarum uſu. Vocat nec exauditur cùm orando, meditando dulcedine illius divinæ præſentiæ ſatiari appetit, nec illi datur quod exoptat. Vellet enim interna illa ſuavitate aſſiduè frui, ſed corruptibili mole corporis impedita ſæpe conata decidit.*

Myſtici, ſive contemplativi hanc liquefactionem in anima fieri cenſent, per vehementiam contemplationis, & amoris divini quam ita explicat Richard. de S. Victor. tract. de Gradibus charitatis violentæ: *Tertius amoris gradus eſt, quando mens hominis in illam rapitur divini luminis abyſſum: ita ut humanus animus in hoc ſtatu exteriorum omnium oblitus penitus neſciat ſeipſum, totuſque tranſeat in Deum ſuum, & fiat quod ſcriptum eſt: Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum. In hoc itaque ſtatu plenè compeſcitur, profundeque ſepitur carnalium deſideriorum turba, & fit in cælo ſilentium quaſi hora dimidia; Et quidquid moleſtiæ ineſt abſorbetur à gloria. In hoc ſtatu dum mens à ſeipſa alienatur, dum in illud divini arcani ſecretarium rapitur, dum ab illo divini amoris incendio undique circumdatur, intimè penetratur, uſquequaque inflammatur, ſeipſam penitus exuit, divinum quendam affectum induit, & inſpectæ pulchritudini configurata, tota in aliam gloriam tranſit.*

Liquefactio animæ qua ratione fit.

Exemplum affert ferri, quod ex ſe frigidum & nigrum, vi ignis ſenſim incaleſcit, candeſcit, ac tandem planè igneſcit,

igneſcit, *ita ut totum liqueſiat, & à ſeipſo plenè deficiat, & in aliam penitus qualitatem tranſeat. Sic itaque, anima divini ardoris rogo, intimique amoris incendio abſorpta, æternorum deſideriorum globis undique circumſepta primò incaleſcit, poſtea incandeſcit, tandem autem tota liqueſcit, & à priori ſtatu penitus deficit.*

Addit Dionyſ. Carthuſ. tract. de Fonte lucis cap. 18. *Dum mens contemplationi myſticæ eſt intenta, inflammato & velut commoto ac irritato amore, incipit amor ipſe quodammodò ebullire, ac ſuperfervere, ſuaque ſacra violentia totum corpus concutere. Quod autem fervet, quadam caloris ac deſiderii ſui violentia extra ſeipſum proiicitur, & ſupra ſe tollitur, quaſi ibi eſſe dedignetur; unde tam vehementer ſe iactat: ſic & mens tranſfixa amoris fervore, quaſi extra corpus iactare ſe nititur, & uſque ad ſummum volare molitur.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RUpertus docet B. Virginis animam poſt Chriſti aſcenſum in cælum, ejus recordatione, & deſiderio liquefactam: *Licet*, inquit, *Chriſtus abiiſſet in cælum, tamen ut ego aperui os meum, & locuta ſum de eo, tunc & dilectus meus locutus eſt eo ſenſu, quo Paulus ait: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus? & liquefacta eſt anima mea. Flebam, & præ fletibus erumpentibus non poteram verba contexere; verùm fletus delectatio erat mihi. Quoties enim aliquid diſſerebam, quod à ſponſo factum eſſet in terris, toties anima mea liqueſiebat; & erat ſimul ignis amoris, & gladius doloris: & ſicut gladius fluere facit de corpore ſanguinem, & ignis adipem liquefacit; ſic verba illa animam meam. Atque etiam quoties aperiebam mentem ad conſiderandum, quòd dilectus meus diſceſſerat, anima illis à liquefacta erat.*

VERS. 7. *Invenerunt me cuſtodes, qui circumeunt civitatem, percuſſerunt me, & vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.*

PRo *pallium*. Hebr. eſt רדיד *redid*, id eſt, *theriſtrum*, C ut vertunt Septuag. hoc eſt, peplum ſeu velum, quo ſponſæ nobiles caput, & humeros obvelant in ſignum pudoris, & pudicitiæ. Hi cuſtodes diverſi ſunt ab illis cap. 3. verſ. 3 ait Theodor. hi enim vulneraverunt ſponſam, eique pallium ademerunt, illi verò eam juverunt, & faverunt: quare hi cuſtodes erant terrenæ civitatis; illi verò ſupernæ & cæleſtis, puta Eccleſiæ.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Cuſtodes qui? Reſp. 1. eſſe prædicatores. SAnctus Gregorius hæc in bonam partem interpretatur: unde per cuſtodes accipit doctores, & prædicatores, qui fideles in Eccleſia gladio verbi divini ad compunctionem vulnerant, & pallio, ſive velo ignorantiæ & ſæcularium deſideriorum ſpoliant: ſic & Philo, Caſſiodor. Beda, Haymo, Anſelmus, Rupertus, & Gilbertus hom. 45. D

Huc accedit Nyſſenus, & Pſellus, qui per cuſtodes accipiunt angelos, qui Eccleſiam, & animam piam, ſed tepidam per tribulationes caſtigant, & ſtimulant ad fervorem. Sic & S. Ambroſius lib. 3. de Virgin. qui & addit hos pallium ei abſtuliſſe: *Quia*, inquit, *actuum corporalium involucrum ſuſtulerunt ab ea, ut nuda mentis ſimplicitate quæreret Chriſtum, quia nemo poteſt amictu veſtitus philoſophiæ ſæcularis videre Chriſtum: quæ enim Deum viſura eſt, mundo corde incedere debet*. Vide eundem lib. de Iſaac & Anima cap. 6.

Secundò, & meliùs, eſſe principes hæreticos vel perverſos. Meliùs, & germaniùs Theodor. Juſtus, Angelom. Titelmannus, Luyſius hæc in malam partem accipiunt; unde per cuſtodes intelligunt reges, & tyranno hæreticos, vel perverſos, ac pravos Eccleſiæ prælatos. Hi enim Eccleſiæ, & reipubl. ex officio ſunt cuſtodes, ſed ſua nequitia ejuſdem ſunt proditores. Tales fuere reges Arriani, A ut Valens, Theodoricus, Genſericus, Hunericus, cæterique qui in perſecutione Gothica, & Vvandalica, Eccleſiæ orthodoxos doctores, & Epiſcopos bonis, libertate, & vita ſpoliarunt, ac martyres effecerunt. Tales quoque fuere impii Epiſcopi, & prælati, qui in hæreſim declinarunt, ut Dioſcorus; Neſtorius, Eutyches, Pelagius, Priſcillianus, &c. qui pallium Eccleſiæ per ſchiſma, & hæreſim diſciderunt, eique ſuam pudicitiæ, & integritatis gloriam (quam pallium denotat) abſtulerunt. Addit Theodoret. tyrannos ademiſſe martyribus pallium, id eſt: corpus, cùm eos occidendo corpore ſpoliarent. Juſtus verò per pallium accipit templa, quæ demolita ſunt, & S. Scripturam, quam combuſſerunt. Denique per pallium accipi poſſunt inſignes doctores, Epiſcopi, martyres, quos Hunericus, & ſimiles vel occiderunt, vel in exilium egerunt. Hi enim Eccleſiam ornabant, & defendebant ut pallium. Vide Victor. de Perſecut. Vvandalica. Evaſit tamen Eccleſia ſoſpes manus iſtorum ſponſorum Penelopes, ac per ſinceros Epiſcopos & animoſos doctores fidei ac morum integritatem docere, & propagare non deſtitit. Hac de cauſa Chriſtus diſciſſa tunica apparuit S. Petro Epiſcopo Alexandrino, & martyri, dicens: *Arrius tunicam meam diſcidit*, ut habet ejus vita. *Quidnam hic pallium.* B

Huc accedit Chaldæus, qui Judaicè hæc accipit de Chaldæis vaſtantibus Jeruſalem. Hi enim typus fuere tyrannorum vaſtantium Eccleſiam: *Comprehenderunt*, inquit, *me Chaldæi, qui cuſtodiebant vias, & obſidebant in circuitu contra civitatem Jeruſalem: quoſdam meorum occiderunt gladio, & quoſdam meorum duxerunt in captivitatem. Tulerunt torquem regium Sedeciæ regis Juda de collo eius, & duxerunt eum in Ribla, & excæcaverunt oculos eius populi Babylonis, qui obſidebant civitatem, & cuſtodiebant muros.*

Symbolicè, Lucas Abbas per cuſtodes accipit dæmones, qui animas ſuis tentationibus vulnerant, eaſque pallio puritatis baptiſmalis ſpoliant. *Symbolicè.*

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANimæ virtutis, & perfectionis avidæ incidunt ſubindè in fictos pravoſque doctores, conſultores, confeſſarios, ſocios, &c. qui eas pernicioſis dogmatibus, conſiliis, ſuggeſtionibus vulnerant, ut puritatis, & innocentiæ ſuæ damnum vix pallio, inſtar Joſeph, relicto effugiant: quare piæ animæ tales hypocritas ſolerter diſcernere ſtudeant, ac cognitos ut peſtes fugiant. Hi enim ſunt, non paſtores fidi, ſed lenones perfidi, qui animas innocentes, & puras Deo devotas, Veneri & dæmoni ſtuprandas per ſummum ſcelus offerunt, imò ſacrificant, & immolant, idque per blanda verborum, & ſcriptorum lenocinia, quæ ſub fucato melle amariſſimum fel, & exitiale virus contegunt.

Tropologicè S. Hieron epiſt. 22. ad Euſtoch. ex hoc loco evincit virginem debere domi ſe continere, ne, ſi domo exeat, in pudicitiæ inſidiatores incidat, qui ei pudicitiæ pallium adimant. *Tropologicè.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

GUlielmus hæc applicat Scribis, & Phariſæis, qui blaſphemando & vulnerando Chriſtum, blaſphemarunt pariter & vulneraverunt ejus matrem: *Eo ipſo*, inquit, *quò famam dilecti mei gladio linguæ ſuæ tam crudeliter lancinaverunt, maternum in me affectum inflictis dolorum vulneribus conſauciarunt. Præterea, quod potuere, expoliaverunt me ſolo gloriæ meæ, pallio laudis, quo operiebar, cùm diceretur: Beatus venter, qui magiſtrum bonum portavit, & ubera quæ ſugere dignatus eſt: hac gloria me nudantes, quantùm potuerunt, induerunt me diploide confuſionis, infamando me tamquam matrem peſtilentiſſimi ſeductoris: ſed evaſi horum omnium manus, nec filius meus paſſus eſt ampliùs eos in me ſævire.*

VERS. 8.

Digitized by Google

VERS. 8. *Adiuro vos filiæ Jeruſalem, ſi inveneritis dilectum meum, ut annuntietis ei, quia amore langueo.*

HEbraicè [illegible] *chola*, id eſt, *infirma ſum*: Sept. *Adiuravi vos filiæ Ieruſalem in virtutibus & viribus agri, ſi inveneritis fraternum* (Compl. *nepotem*, Græcè, ἀδελφιδὸν, de quo egi ſuperiùs) *meum, quid annuntiabitis ei? quoniam vulnerata charitatis (vel charitate) ego ſum*; Arabicus efficaciter: *Quia ego ſum amor vulneratus*, non agit, quid non patitur amor vulneratus? Similem adiurationem & languorem amoris in ſponſa, ſed adoleſcentula audivimus c. 2. v. 4. & 5. (vide ibi dicta) hic verò feminæ plenæ ſtatæque ætatis major eſt languor.

AMORE LANGVEO] ergo idem eſt, quòd amore deficio & tabeſco, tum corpore, tum mente ob dilecti abſentiam ex nimio ejus deſiderio. Languor hic Deo gratiſſimus eſt; unde ſponſa nil aliud ſponſo nuntiari jubet, quàm *amore langueo*, in hoc enim omnia ejus vota continentur, quæ ex hoc ipſo ſatis ſuperque intelliget ſponſus. Amor ergo eſt languor, amore ſpiritus & vires exhaurit, amor

Amor eſt languor.

infirmos & ægros facit, ſed ſimul in infirmitate ex amore patientes, potentes, & validos. Quocirca Hugo de S. Victore in clauſtro animæ cap. 12. de Ægrotis fratribus ita loquitur: *Nihil de ordine implere ſe fatentur, ſed niſi fallor impleant totum: Infirmitatis clauſtro coarctantur, diſciplinantur anxietatum virgis, & ſpinis dolorum, ieiunant, vigilant, laborant quia cibum, ſomnum, quietem infirmitas negat.*

Ægri omnia implent.

B

P R I M U S   S E N S U S

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

PEr filias Jeruſalem animas ſanctiores accipiunt Theodoretus, Caſſiodorus, Beda, Juſtus, Anſelmus: minus ſanctas vel novitias Theodor. Honorius, & Rupertus angelos, & homines beatos accipiunt Philo, Pſellus, & Lucas Abbas. Pleniùs cum S. Gregorio, & Haymone hos omnes accipias. Eccleſia enim amore Chriſti languet & ſaucia obteſtatur omnes ſanctos tam angelos, quàm homines, ſive vivos, ſive vita functos, ut Chriſto hunc ſuum languorem annuntient, ut illi medeatur, mittendo ſcilicet homines Apoſtolicos, qui hæreticos, infideles, maloſque Chriſtianos, qui Chriſto iniurii Eccleſiam malè mulctarunt, convertant, ut & ipſi Chriſtum ament & colant, quare de eorum iniuria & viſi..., ſuiſque doctoribus, & martyribus illata non queritur, ſed eam ſilentio tegit, optans eis miſericordiam & ſalutem, non ſuam de eis vindictam, dicens cum Chriſto in cruce: *Pater dimitte illis; non enim ſciunt quid faciunt.* Et cum S. Stephano: *Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum.* Actor. 7. Sponſa igitur ad dilectum toto inhians animo, omnem adhibet conatum & ſuum & externum. Advocat igitur ad ſua vota externas etiam preces, quia his adiunctis collectæ vires divinum pectus oppugnant, atque adeò expugnant vehementiùs, Ita Delrio, Sanchez, & alii.

Filiæ Jeruſalem quænam?

C

S E C V N D V S   S E N S V S

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima pia obteſtatur omnes ſanctos angelos & homines, ut pro ſe apud Chriſtum ſponſum intercedant, eique ardens ſuum deſiderium illum magis amandi, illique magis placendi & ſerviendi annuntient, ut ipſe illud expleat, præſertim in zelo animarum, quo languet, ut plurimos, imò omnes ad Chriſtum convertat. Audi Nyſſenum homil. 13. *Quia dilectionem ſuam nobis probavit præclarus animarum ſponſus, qui pro hoſtibus mori non dedignatus fuit: ideo ſponſa viciſſim amore erga illum à quo præventa fuerat, incenſa demonſtrat his verbis amoris telum imo in pectore latens, nempe divinitatis ipſius communicationem. Nam Deus eſt dilectio, quæ per fidei viva cuſpidem in corpe-*

A *ueteat. Non autem teli (D. Paulo teſte) eſt fides per dilectionem efficaciter ſe declarans.* Tales dicunt cum S. Paulo: *Æmulor vos Dei æmulatione. Deſpondi enim vos uni viro Virginem caſtam exhibere Chriſto.* 2. Corinth. 11. *Sic non deficientes languescite.* ait Gulielm. Languor ergo hic & defectus *non finis amoris, ſed incrementum eſt*, ait S. Ambroſ. in pſal. 118. Octon. 11. verſ. 1. *Sed quò magis laſſatur affectus, eò ampliùs amor creſcit: & quò diutiùs abeſt, qui deſideratur, eò expectantis deſideria maiore quadam vi amoris ignoſcant. Caro deficit, ſed cupiditas alitur, & augetur. Hinc ergo colligere poſſumus quid ſit: Defecit in ſalutare tuum anima mea. Etenim ſpiritui adhærens anima deficit ab eo, quod eſt anima, & fit unus ſpiritus: quoniam qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt. Itaque ſanctus, & timens Deum neſcit aliud deſiderare, niſi ſalutare Dei, quod eſt Chriſtus Jeſus. Illum concupiſcit illum deſiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fovet, illi ſe aperit, & effundit, & hoc ſolùm veretur, ne illum poſſit amittere. Itaque quantò maiore deſiderio excitata fuerit anima cupiens adhærere ſalutari ſuo, tanto magis deficit. Ergo iſta defectio imminutionem quidem fragilitatis, ſed aſſumptionem virtutis operatur.*

Languore creſcit amor.

B Languoris huius vim, & indolem egregiè depingit Gilbertus hic ſerm. 46. *Non languet amor*, inquit, *ſed languet amans. Ubi viget amor, ibi viget languor ſi abſit quod amatur. Quid eſt languor, niſi affectio quædam de abſente dilecto amantem conficiens? Amor vehemens patientis, ſimul afficit, & carnem & mentem. Illius extinguit laſciviam, huius & lætitiam perſtringit quadam triſti affecta, & deſiderio abſentis dilecti languet caro, dum eius languidior, & remiſſior motus efficitur. Languet animus, dum æſtuantis voti nimietate conficitur.* Deinde paucis interjectis cauſam aſſignat: *Nimis exæſtuans amor patientis, animi vires exhaurit. Quæ eſt enim humanæ mentis fortitudo, ut ſuſtineat, cum eam ille cæleſtis amor ſponſi impatienter exagitat? liquefactus in hac exercitatione ſi fugit animus, amoris violentiam ferre non valens: ſic enim in conſummata materia, & iam deficiente languidiora redduntur ignis incendia. Et Deus noſter ignis conſumens eſt.* Denique languoris huius felicitatem, & effectum ſubiungit: *O potens, & præpotens paſſio charitatis, ſi non temperatur non toleratur. Jure potens, quæ animum quem poſſederit ſuiipſius efficit impotem. Cum ſemel fuerit accenſa in mente, attingit à fine uſque ad finem fortiter, facit ad quod venit, & proſperatur, & creſcit, nec deficit donec deficientem reddiderit animam. Sicut enim hic corporalis languor non eſt ſemper æqualis vehementiæ, ſed eſt aliquoties eius intenſior paſſio; ſic & amoris affectio, etſi iugi deſiderio ſe tendit ad dilectum, aliquando quidem intenſioribus voti exæſtuat, hora orationis maximè.* Id ex ipſa ſe per viſum expertum narrat Rupertus Abbas Tuitienſis lib. 12. in cap. 26. Matth. pag. 192. col. 2. initio: *Venit*, inquit, *deſuper quaſi ſimilitudo viri pronı, & æqualiter extenſi, ſolam quàm maximè faciem ſuam occultans; & in me demiſſa, totam complevit animæ meæ ſubſtantiam, eo modo mihi impreſſa, quem verbis exprimere nullatenùs poſſim, multo citiùs atque profundius atque cera, quamvis molliſſima, ſigillum fortiter impreſſum admittere poſſit. Porrò ſomno, qui vix obrepſerat, excuſſus ſum, & vigilans ſenſi dulce pondus; vigilans delectatus ſum, & quid dicam? Anima mea liquefacta eſt, anima mea Domino defecit, penè de corpore effuſa eſt.* Inde verò tanto gaudio ſe perfuſum aſſerit, ut niſi illa ſanctæ voluptatis inundatio citò ſe continuiſſet, animam velociter de corpore abſtraxiſſet.

Languoris definitio.

C

D

T E R T I U S   S E N S U S

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

LAnguebat Virgo amore Chriſti & zelo animarum, atque deſiderio fruendi Chriſto poſt ejus aſcenſionem in cælo. Audi Rupertum: *O filiæ Jeruſalem, quæ verè eſtis filiæ Abraham, ſemen Juda, filiæ quoque David ſecundum fidem credendo in eum, qui eſt Rex ſupernæ Jeruſalem, factuſque eſt filius David ſecundum carnem, adiuro vos per hanc ipſam fidem, qua filiæ Jeruſalem factæ eſtis, ſi inveneritis ante me, ut ſæpè fit, diſcipulæ ante magiſtram exeuntes de corpore, intromiſſæ ad conſpectum eius, ut annuntietis ei, quia amore langueo præ magno faciei eius videndæ deſiderio, vitæ tædium patior, & vix præſentis exilii moras ſuſtineo. Quorſum hic adiurat? Nonne dilo-*

dilectus cuncta nouerat, & in his amorem ſponſæ amantis? &c. A *Quorſum igitur tendit hæc admiratio: nonne ut percuſſa percutiat, ut vulnerata vulneret, ut audientes filiæ tantum in matre vitæ futuræ quæ non videtur deſiderium; in mente perſentiant & ipſæ talem eſſe dilectum, ut iure propter ipſum quæuis faſtidiat hoc præſens ſæculum, tamque inter moras præſentis vitæ magis ac magis cupiant eum agnoſcere ſaltem per ſpeculum, ſaltem in ænigmate.*

Audi Sophronium ſerm. de Aſſumpt. Deiparæ: *Puto,* inquit, *quod quidquid cordis eſt, quidquid mentis, quidquid virtutis humanæ, ſi totum adhibeas, non ſufficias, ut cogitare valeas quanto indeſinenter cremabatur ardore pii amoris, quantis mouebatur repleta Spiritu ſancto cæleſtium ſecretorum incitamentis, quia etſi diligebat Chriſtum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota virtute, nouis tamen quotidie inflammabatur præſentiæ abſens deſideriorum affectibus: tantò ſiquidem validiùs, quantò diuinis illuſtrabatur intùs viſitationibus, quam totam repleuerat Spiritus ſancti gratia; quam totam incanduerat diuinus amor, ita ut in ea nihil eſſet, mundanus quod violaret affectus, ſed ardor continuus & ebrietas profuſi amoris: nam & Chriſtus ab omnibus eſt amandus ex toto corde, & ex tota anima, atque ex tota virtute quærendus; maximè tamen ab ea ardentiùs, cuius & Dominus erat & filius.* B

VOX FILIARUM Jeruſalem.

VERS. 9. *Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, ò pulcherrima mulierum? qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, quia ſic adiurasti nos?*

DILECTUS EX DILECTO] Hebr. דוד מדוד *dod middod*, quod clarè vertas *dilectus præ dilecto*, quolibet ſcilicet, puta quam præ dilectis quibuslibet diligis. Unde Syrus & Arabicus vertunt, *ex dilectis*. Septuag. ἀδελφιδὸς ἀπὸ ἀδελφιδοῦ, id eſt *fraternus a fraterno*, ſive *fratruelis a fratruele*, vel *nepos a nepote*. Aut præciſè Chriſtus dicitur *dilectus ex dilecto*, quia qua Deus, genitus eſt à Deo Patre, ſibi ut filio, dilectiſſimo, qua homo verò, prognatus eſt à Davide, qui fuit unicè Deo dilectus. imò vir ſecundùm cor Dei, 1. Reg. 13. 14. Ita Nyſſenus, Philo, Anſelmus & Gilbertus ſerm. 47. C

Eccleſiam vocat pulcherrimam mulierum, quia pulchrior eſt ipſa omnibus cœtibus Gentilium, Synagogis Judæorum, Academiis Philoſophorum, luſtris Atheorum, ſpeluncis hæreticorum: hæ enim meretrices ſunt dæmonis, ipſa verò virgo & ſponſa Chriſti: ſic B. Virgo eſt mater matrum & Virgo virginum, ait Guilielmus.

FILIÆ JERUSALEM] id eſt, ſanctæ Angelorum & hominum animæ, rogatæ ab Eccleſia, ut dilectum à ſe fruſtra in animabus impiorum quæſitum reperiant, viciſſim rogant, qualis ſit ejus dilectus, cujus amore languet, non quòd hoc ignorent, ſed ut ejus deſiderium in ipſa acuant accendantque, utque ipſi anſam præbeant eum effuſiſſimè laudandi, ejuſque formam, dotes, & pulchritudinem à capite ad talos graphicè depingendi: atque hoc eſt languoris ejus remedium. Nam qui amore languentes recreare cupit, nil præſtare poteſt opportunius, quàm cum illis de eo quem amant miſcere ſermonem. Hinc S. Dominicus amore Dei flagrans & languens, non poterat de alia re, quam de Deo cogitare & loqui.

Tropologicè.

Tropologicè docemur hic crebrò meditando, orando, legendo ruminare quis, qualis, & quantus ſit ſponſus animæ noſtræ, puta Chriſtus Deus & redemptor noſter, ut ex majori bonitatis ejus, magnitudinis, ſapientiæ, ſanctitatis, &c. cognitione aſſurgamus ad majorem ejus admirationem, venerationem & amorem. Ita Philo. D Hinc filiæ Jeruſalem repetunt τὸ *qualis eſt dilectus tuus ex dilecto*, quia *quò ardentiùs diligunt*, ait S. Gregorius, *eò dulciùs verba de eo repetunt, ut per repetitionem dilectionis maximus amor oſtendatur.*

VOX SPONSÆ.

VERS. 10. *Dilectus meus candidus, & rubicundus; electus ex millibus.*

SEptuaginta & Arabicus, *ex myriadibus*. Hebr. מרבבה *merevava*, id eſt, *præ myriade*, id eſt, præ decem millibus.

Sponſa interrogatione verſ. 9. icta in laudes ſponſi omnes ſui amoris ſinus, omnes linguæ & vocis ſonos expandit. Diligens enim non poteſt cogitare, loqui, laudare aliud, quàm dilectum.

Pro *candidus* Hebr. eſt צח *tſach*, id eſt, candidus, nitidus, limpidus, ludus, ſerenus, purus, inſtar ſolis meridiani. Symmach. λαμπρός, id eſt ſplendens. Nimius enim candor, qualis eſt nivium; præſertim à radiis ſolis ictus effulget, & quaſi effulgurat.

Pro *rubicundus*, Hebr. eſt אדום *adom*, id eſt, rufus, qualis fuit Eſau, qui ideo dictus eſt Edom. Hinc & protoplaſtus noſter dictus eſt Adam, quia è terra rufa à Deo plaſmatus eſt, Geneſ. 2. Septuag πυῤῥός, id eſt, fulvus, igneus: ſive facie vel oculis igneis, rutilus, rufus.

Pro electus Hebr. eſt vexillatus

Pro *electus*. Hebr. eſt, דגול *dagul*, id eſt antiſtans, princeps excellens, & inſtar vexilli ceteris eminens. Sic *Saul* dicitur *electus & bonus*, id eſt ſpecioſus: *Et non erat vir de filiis Iſrael melior*, id eſt ſpecioſior illo: *ab humero & ſurſum eminebat ſuper omnem populum*. 1. Reg. 9. 2. *Dagul* enim dicitur à דגל *deghel*, id eſt, vexillum, *daghel* ergo ad verbum, idem eſt ac ſi dicas *vexillatus*, magnificatus, inſignitus. Marinus vertit, *vexillo inſignitus myriadis*, ſive decem millium, hoc eſt, dux ſub ſe habens decem millia. Alius: *Signifer inter decem millia*, qui vexillum decem millibus præfert. Tigurin. *Sub ſignis habens exercitum decem millium*. R. Salomon: *Multis ſtipatus exercitibus*. Vatabl. *Vexillatus in decem millibus*, hoc eſt, inquit, *gerens vexillum* (crucis) *inter omnes Chriſtianos*.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Pulchritudo ſita in duobus.

PUlchritudo, ait Plato, in duobus conſiſtit, primò in ſuavitate coloris, ſecundò in apta membrorum harmonia. Sponſa ergo pulchritudinis ſponſi elogia, inchoat à colore faciei, docetque eum eſſe pulcherrimum, ſcilicet candidum, rubore mixtum, & vermiculatum, hoc eſt, roſeum; qualem Adonidi pulcherrimo dant Poetæ. Unde Statius lib. 3. Achil.

Roſeus color pulcherrimus fuit Heroum.

— *Niueo natat ignis in ore*
Purpureus.

Et alter:

Candor erat, qualem præfert Latonia Luna,
Et color in niueo corpore purpureus.

Sidonius de ſuo Theodorico lib 1. epiſt. 2. *Lactea cutis, quæ propiùs inſpecta iuuenili rubore ſuffunditur; namque hunc illi crebrò colorem non ira, ſed verecundia facit.* Plutarchus de Alexandro: *Alexandrum pingens fulmen tenentem, non repræſentauit Apelles colorem eius, magis fuſcum & ſordidiorem reddidit: cum fuerit, ut aiunt candidus, qui color in pectore & facie potiſſimum purpuraſcebat;* atque eam candirubri coloris *optimam temperaturam*, Galenus docet; notam verò *bonæ indolis & ingenioſi* Ariſtoteles: *quam acrem & promptum in diſciplinis capeſſendis*, ait Polemon, *continentem, grauem, modeſtum, magnanimum efficit Alexandrum*, ait Plutarchus. Hæc Noſter Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis c. 40. Talis fuit Chriſti color, teſte Nicephoro lib cap. ult. Unde Pſaltes: *Specioſus forma*, inquit, *præ filiis hominum* Pſalm. 44. Rurſum Nyſſenus hom. 13. Chriſtus, ait, dicitur candidus propter candidiſſimam carnem, rubicundus propter ſanguinem.

Chriſtus fuit roſeus

Symbolicè.

Symbolicè, Chriſtus eſt candidus, ob puriſſimam & ſplendidiſſimam deitatem, quàm ab æterno habet; rubicundus propter humanitatem cum ſanguine rubro, quam ex Adam, qui creatus eſt ex Adama, id eſt, ex terra rubra, & ex Davide, qui erat rufus, in tempore aſſumpſit. Ita Theodor. Juſtus, & Gilbertus, qui hìc ſermones ſuos

nes ſuos continuans, expoſitionem S.Bernardi terminat, ac A S.Ambroſius lib.1.de Virginibus, & Anaſtaſ. Sinaita lib.4. Hexam. ubi Chriſtum vocat Solem mundi puriſſimum & fulgidiſſimum: ipſe enim eſt increatum lumen de lumine, Deus de Deo, ut habet Symbolum Nicænum. Ipſe enim eſt *candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius.* Sap.7.26. Ipſe eſt *ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius.* Hebr.13.

Chriſtus candidus fuit per innocentiam rubicūdus per paſſionem.

Secundò & magis appoſitè, Chriſtus candidus & ſplendidus eſt ob puritatem innocentiæ, & ſplendorem ſanctitatis, quà ex puriſſima Virgine natus ſanctiſſimus extitit: rubicundus propter paſſionem, qua ſanguine ſuo fuit purpuratus, juxta illud: *Quis eſt iſte, qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra?* &c. *iſte formoſus in ſtola ſua,* &c. *quare ergo rubrum eſt veſtimentum tuum, & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari?* Iſajæ 63.1. Ita Caſſiod. S. Gregor. Philo, Anſelmus, Rupertus, S.Hieron.in c.53. Iſajæ, qui & lib.1. contra Jovin. addit: Chriſtus, inquit, candidus dicitur in virginitate, rubicundus in paſſione.

Rubicundus ergo color miſtus candido notat Chriſtum paſſum & cruentatum fuiſſe candidum, id eſt, purum, innocentem & impeccabilem, imò ob innocentiam & inno- B centem veritatem, qua ſe docebat eſſe Chriſtum, paſſum eſſe mortem & martyrium, qui ſummus eſt decor & gloria Chriſtianis imitanda, imò ambienda. Pati enim nocentem dedecus eſt culpæ, pati verò innocentem decus eſt ſanctimoniæ, ſanctæque patientiæ. Tunc enim verè dici poteſt *electus ex millibus*, qualis fuit Chriſtus, qui quaſi dux & ſignifer patientiæ & martyrii, ejus vexillum omnibus gentibus & ſæculis prætulit, quod alacres ſecuti ſunt, & in dies ſequuntur tot millia martyrum, virginum, confeſſorum, qui calumnias, probra, flagella, tentationes, & ærumnas qualibet amore & exemplo Chriſti forti animo ſuſtinuerunt & ſuperarunt, ac in dies ſuperant; adeò ut Chriſtus vocari poſſit *ſignifer patientiæ & patientum.* Hæc eſt imago Chriſti, inquit, S.Ambroſ. de obitu Valentiniani Imperatoris: *Valentinianus*, ait, *mens candidus & rubicundus, habens in ſe imaginem Chriſti*, in quo ſcilicet innocentia fuit purpurata & occiſa, atque hac ratione Chriſtus, non tantùm in ſe fuit candidus & ſplendidus, ſed & omnes in ſe credentes ſuo ſanguine purpuravit & candidavit, ac ſuo Patri reconciliavit, dum eos in baptiſmo & pœnitentia à peccatis C omnibus per gratiam ſuam abluit, puroſque & ſanctos, imò martyres, & in calumniis adverſiſque quibuslibet exultantes & gloriantes efficit, juxta illud Pauli, *Gloriamur in tribulationibus*, Rom.5.v.3. Chriſto ergo competit illud Eccleſiaſtæ cap.7 *Virum de mille unum reperi*, qui ipſe eſt unicus Dei filius ab ipſo electus & dilectus, in quo ipſe ſibi complacuit. Matth.5. Quocirca lib.4. Eſdræ c.2.v.43. ita eum pingit ſanctos coronantem: *Et in medio*, inquit, *eorum erat iuvenis ſtatura celſus, eminentior omnibus illis, & ſingulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur:* cumque interrogaret, qui viſionem videbat, angelum: *Ille iuvenis, quis eſt, qui eis coronas imponit, & palmas in manibus tradit?* reſponſum accepit ab angelo: *Ipſe eſt Filius Dei, quem in ſæculo confeſſi ſunt.* Ita Caſſiod. S.Gregor. Philo, Beda, Anſelm. Richard. Rupertus. Sic S. Agnes Præfecti Romani filio ſe in ſponſam ambienti, Chriſti ſponſi ſui longè majorem pulchritudinem, dignitatem, & præſtantiam obiecit, atque: *Diſcede a me fomes peccati, pabulum mortis: quia iam ab alio amatore præventa ſum, qui longè te nobilior, annulo fidei ſuæ ſubarrauit me: cuius eſt generoſitas celſior, poſſibilitas fortior, aſpectus pulchrior amor* D *ſuavior, & omni gratia elegantior.* Et paulò poſt: *Cuius mater virgo eſt cuius pater feminam neſcit: cui angeli ſeruiunt, cuius pulchritudinem ſol & luna mirantur, cuius odore reuiuiſcunt mortui, cuius tactu ſanantur infirmi, cuius opes nunquam deficiunt: Ipſi ſoli ſerno fidem, ipſi me tota deuotione committo: quem cùm amauero caſta ſum, cùm tetigero munda ſum, cum accepero virgo ſum.* Ita S.Ambroſ. epiſt.34. Addit S.Bernardus ſerm.28. Chriſtum dici electum ex millibus, quia millia millium dilecto, & decies centena millia circa dilectum, & nemo ad dilectum. Hac de cauſa Chriſtianos, ut Chriſtum imitentur exhortans S.Petrus epiſt.1.c.4.v.15. *Nemo veſtrum*, ait, *patiatur ut homicida, aut fur*, &c. *Si autem ut Chriſtianus, non erubeſcat, glorificet autem Deum in iſto nomine.* Et v.14. *Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis; quoniam quod eſt honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus ſuper vos requieſcit.*

Electus ex millibus, qui Dux innocentiæ & patientiæ omnibus ſanctis

Myſticè:

A Myſticè Pſellus: Chriſtus, ait, dicitur candidus & rubicundus, quia ex ejus latere in cruce lancea aperto fluxit ſanguis & aqua.

Anagogicè

Anagogicè S. Hieronymus in cap.63. Iſajæ: Chriſtus, inquit, rubicundus fuit in paſſione, candidus in reſurrectione, ideoque electus ex millibus, quia primogenitus ex mortuis.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Anima eſt cādida per innocentiā, rubicunda per patientiam.

ANima ſancta candida eſt per fidem, rubicunda per charitatem, &, ut Philo ait, per Spiritum ſanctum. Rurſum candida per innocentiam, rubicunda per patientiam, ideoque electa ex millibus, vix enim unus è mille hominibus (ſi omnes qui in mundo ſunt computes) ad veram ſanctitatem & patientiæ perfectionem aſſurgit: unde tres Anonymi apud Theod. Chriſtus, aiunt, eſt candi- B dus illis, qui ab omni peccatorum ſorde ſunt mundati: rubicundus verò illis, qui per tentationes, ut igneus auri fulgor, probati fuerint.

Chriſtus candidus in virginibus, rubicundus in martyribus.

Denique quia hic deſcribitur perfecta, imò ſeneſcens ætas Eccleſiæ, quando poſt Conſtantinum totus penè orbis ſub labaro, & vexillo crucis Chriſti militabat, valdè appoſite ſic exponas: Chriſtus eſt candidus in virginibus & confeſſoribus, rubicundus in martyribus, ideoque electus ex millibus, id eſt, ut Hebr. veritas *ſignifer, & dux myriadum*, hoc eſt, innumerorum fidelium, qui ſunt in toto orbe, ſub vexillo crucis Chriſti militantium, quia ut ait S. Hieronymus in epitaphio Paulæ, tam in pace, quàm in prælio eadem vincentibus præmia tribuit. *Secura*, ait, *eſto Euſtochium, magna hæreditate ditata es. Pars tua Dominus, & quo magis gaudeas, mater tua longo martyrio coronata eſt, non ſolùm enim effuſio ſanguinis in confeſſione reputatur; ſed deuotæ quoque mentis ſeruitus immaculata quotidianum martyrium eſt: illa corona de roſis, iſta de liliis: unde & in Cantico Canticorum ſcribitur: fratruelis meus candidus, & rubicundus, & in pace & in bello eadem præmia vincentibus tribuens.* Et S.Bernard. ſer. C 28. in Cant. *Chriſtus*, ait. *dicitur candidus & rubicundus, quem circumdant flores roſarum & lilia conuallium, hoc eſt, martyrum virginumque chori, & qui medius reſides, non utique diſſidet virgo & martyr.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

B.Virgo candida & rubicūda.

CHriſtus ſuas dotes & laudes communicat matri ſuæ: Igitur B. Virgo candida fuit virginitate, rubicunda charitate & martyrio, quod ſubiit in Chriſto & cum Chriſto, quare ipſa fuit electa ex millibus, ut eſſet Virgo Deipara, Chriſti mater, Virginum vexillifera, martyrum anteſignana, confeſſorum ſignifera. Audi Nyſſenum de Chriſto: *Inter omnes hominum myriades, ex quo illi eſſe cœperunt, & quouſque naſcentur, ſolus hic noua partus ſpecie in hanc lucem prodiit, cui ad naſcendum natura non eſt cooperata, ſed ſeruiit: cuius natiuitas de duorum coniunctione orta non eſt, partus mi-* D *nimè inquinatus, uiſus doloris expers; thalamus, Altiſſimi poteſtas, quaſi quædam nubes virginitatem ipſam inumbrans; fax nuptialis, Spiritus ſancti ſplendor; cubile, vitiorum expers, conditio, nuptiæ; puritas incorrupta, nec voluptate cœpit exiſtere, nec cum dolore in lucem prodiit. Matrem mortis* (Evam) *decuit propter peccatum in dolore concipere & parere: matrem vitæ* (Mariam) *utrumque dedecebat, quæ gratia plena fuit. Sic Electus vocatur, propter partum omnis doloris expertem. Ille primogenitus omnis creaturæ, ex patre genitus ſine dolore. Ille regenerationis primogenitus, per baptiſmi aquam renatus ſine dolore. Ille primogenitus reſurrectionis ex mortuis, natus ex ſepulchro ſine dolore, Sic in omnibus generationibus ſuis partus expers doloris. Et ſic optimè dicitur: Electus ex millibus.*

VERS.

VERS. 11. *Caput eius aurum optimum.*

Aurũ paz quid? PRo *optimum* Hebraicè eſt פז *paz*, quod per Aphæreſim idem eſt quod *ophaz*, puta aurum allatum eſt regione Ophaz (In Septuag. legitur nunc *cephaz*, ſed videntur ipſi olim vertiſſe *ophaz*: ſic enim habent Hebr.) vel Ophir, quod erat optimum; alii *aurum paz* vertunt aurum ſolidi. tatis: פזז *pazaz*, enim eſt ſolidare, roborare; aurum autem eſt ſolidiſſimum. Alii cum noſtro Pineda *aurum paz* vertunt *aurum ductile*; optimum enim aurum eſt, quod lenteſcit & in bracteas ſubtiles eſt ductile. Vide dicta Jeremiæ 10. v. 9.

Caput ſponſi aureum. Primo. Tripliciter hæc verba exponi queunt: Primò ut caput accipias pro corona capitis. q. d. Coma & cæſaries ſponſi, puta Salomonis & Chriſti, erat aurea, vel aureis ramentis inſperſa: hoc enim ephebos Salomonis feciſſe teſtatur Joſephus l. 8. Antiq. cap. 7. *Equis*, ait, *optimis Salomonis inſidebant equites, flos iuuentutis, procera ſtatura, prolixoque capillitio conſpicui; ad hæc ramentis auri capillos quotidie ſpargebant, ut ad ſolarium radiorum contactum, fulgur è capitibus eorum reflecterent*. Idem factitaſſe Commodum, Lucium Verum, & Gallicium Imperatores docent Lampridius, Spartianus, & Trebellius in eorum vita. Verùm de coma ſponſi mox hîc ſubdit: *Comæ eius ſicut elatæ*; quare potiùs ipſi capiti, quàm comæ hoc aurum tribuendum videtur.

Secundo; Secuodò, q. d. Caput ſponſi erat aurum non reipſa, ſed ſimilitudine, id eſt, ſimile auro optimo, puta fulgidum, purum, ſpecioſum inſtar auri.

Tertio. Tertiò, q. d. Caput ſponſi redimitum erat diademate, vel corona ex auro optimo fabrefacta. Hebr. enim כתם *ketem*, non tam aurum, quàm aureum monile, puta diadema aut torquem ſignificat. Id ita eſſe liquet primò ex pſalmo 44. 10. *Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato*. Hebr. בכתם אופיר *bekotem Ophir*, quod S. Hieronymus, æquè ac Theodotion, vertit, *in diademate aureo*. Secundò, quia Quinta Editio teſte Theod. vertit: *Caput eius inſigne auro*. Sic & Theodotion. Aquila verò, & Symmach. *Caput eius lapideum auri*. Syrus: *Caput eius poeta auri*, id eſt, *maſſa auri*, vel potius *gemma auri*. q. d. Caput ejus veſtitum erat lapidibus pretioſis, ſive gemmis aureo diademati intertextis. Varabl. *Caput eius redimitum eſt auro obrizo*. Tertiò, quia ſponſus hic eſt rex Salomon, regis autem capitis inſigne & decus eſt aureum diadema. Unde cap. 3. v. 11. dixit. *Videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua*: Et pſal. 20. 4. *Poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo*.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Forma Salomonis & Chriſti. GRammaticè videtur hîc forma & figura ſpecioſa Salomonis, & eius antitypi Chriſti Domini deſcribi: Salomoni enim perſimilis fuiſſe videtur Chriſtus; uterque ergo fuit colore roſeo, id eſt, candido, & rubicundo, uterque habuit caput auro redimitum, comam inſtar palmæ copioſam & nigram inſtar corvi, oculos columbinos, nitidos & lacteos, genas roſeas & odoratas inſtar areolarum aromatum, labia purpurea ſicut lilia; manus & digitos tornatiles, id eſt, elegantes & delicatos, amictos annolis aureis cum pala hyacinthorum; ventrem fortem & ſolidum inſtar eboris & lucentem inſtar ſapphiri; crura robuſta velut columnas marmoreas. Ita Pineda lib. 6. de rebus Salomonis, c. 4.

Parabolicè caput Chriſti hominis eſt diviniras, juxta illud: *Caput Chriſti Deus*, 1. Corint. 11. 3. Senſus ergo eſt, q. d. Humanitas Chriſti aureo Deitatis, quaſi capitis, diademate coronatur. Ita S. Gregorius, Caſſiodorus, Theodoretus, Beda, Philo, Anſelm. Rupert. Richard. & ceteri paſſim. Unde Joannes Carmelita ſic explicat, q. d. *Diuina hypoſtaſis aſſumpta a ſponſo natura, ut caput corpori præſidens, motumque diuinum impertiens, eſt aurum, quia regiam habet maieſtatem auro notatam. Eſt aurum optimum ſeu obrizum, hoc eſt, omni miſtura carens; licet enim hypoſtaſis Verbi naturæ humanæ intime unita ſit, non tamen ullo modo permixta*. Prima

A enim & propria Verbi ſponſa, eſt humanitas ab eo aſſumpta; cujus nuptias hoc Canticorum Epithalamio decantat Salomon, uti dixi in Procemio cap. 2.

Porrò deitas Chriſti rectè comparatur auro *paz*, id eſt, ſolido & ductili, ideoque optimo: Primò, quia ſicut aurum omnia metalla, ſic Deus omnia creata in infinitum tranſcendit. Quod ergo eſt aurum in metallis, hoc eſt Deus in creaturis. Rurſum aurum fulgidiſſimum eſt; Quid ſplendidius Deitate? Ita Beda, Philo, Juſtus, Caſſiodor. & S. Gregor. quem audi: *Sponſi caput aurum dicitur, quia eius humanitas ex diuinitatis ſuæ claritate nobis principiatur*. *Deitas eſt caput Chriſti aureum. Primo.*

Secundò, quia, ut ait Philo lib. *Quis rerum diuinarum hæres: Inter laudes auri multas duæ referuntur præcipuæ. Vna, quòd non ſentit rubiginis iniuriam; altera, quòd in tenuiſſimas bracteas ſine ſciſſura deducitur. Meritò ergo meliorem naturam ſignificat, quæ diffuſa & protenſa uſquequaque tota per totum plena eſt, aptiſſime contextus cotera*. *Secundo.*

Deitas ergo ſimilis eſt auro, tum quia nullum ſentit corruptionis & mutationis rubiginem, ſed eadem; ſemperque *Tertio;*
B impaſſibilis & immutabilis ab æterno perſeverat; tum quia ſicut aurum, quò melius eſt, eò in ſubtiliores bracteas deducitur, quæ res quaslibet tegunt, ornant, & exhilarant, tumque magis fulget & radiat: ſic Deus ſuas dotes omnibus creaturis communicat, præſertim angelis & hominibus, maximè dum eos peccato ſordidos, gratia ſua venuſtos & fulgidos efficit, perinde ac vile lignum ſculptoris arte politum auro veſtitur, & longè lateque radiat; qua in re maximè deitatis beneficentia, magnificentia, & gloria reſplendet. Proinde hoc aurum nobis omni ſtudio quæreodum eſſe docet Chriſtus Apocal. 3. *Suadeo*, inquit, *tibi emere a me aurum ignitum & probatum, ut locuples fias*: Vide ibi dicta. Ita Theodoret. Anſelm. Rupertus, Richard. & alii.

Tertiò, deitas in Chriſto humanitati ab eo aſſumptæ haſce ſuas dotes communicavit: quocirca ipſa omnes creatas homioom & angelorum naturas ſua dignitate longè ſuperat! ipſa ſolida eſt & impeccabilis: ipſa ſe per gratiam omnibus hominibus communicat, *quia in ipſo* (Chriſto homine, puta in humanitate Chriſti)
C *inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*, Coloſſ. 2. 9. Ita Nyſſen.

SECVNDVS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

SAncta anima per gratiam auream Chriſti deitatem participat. Audi S. Paulinum epiſt. 4. ad Severum: *De quo* (ſcilicet Chriſto) *dicitur: Caput eius ut aurum paz id eſt, purum; hoc enim aurum forma ſanctorum eſt, qui in capite corporis ut lumina micant, & ſunt aurum ignitum Deo, quia videlicet eos per examina paſſionum in huius mundi fornace conflatos inuenit, ut ſcriptum eſt, dignos ſe, & in his ſacram imaginis ſuæ percuſſit monetam, imprimens cordibus & linguis eorum veritatis ſuæ verbum, eoſdemque ipſos ſtatuens nummula-*
D *rios, ut ſecundum ſuam formam probabiles Domino ſuderent nummos, & abolita de nobis figura Cæſaris, viuum Regis æterni numiſma ſignarent, ut ſpiritu redemptionis inſcripti, ceruice iam iugo libera, & ſalutis titulo præmunita fronte canoremus: ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui. Summa igitur ope nitamur ita nos comparare, ut diuini capitis quod nobis per gratiam Dei Chriſtus eſt, crines & aurum eſſe mereamur*.

Porrò Philo Carpath. caput Eccleſiæ ait eſſe patriarchas & doctores, qui velut aurum ſapientiæ in fornace tribulationis excocti reſplenduerunt, ac præſertim S. Petrum, qui poſt Chriſtum fuit caput Eccleſiæ. Unde ipſe dictus eſt *Cephaz*, id eſt, petra Eccleſiæ, perinde ac Septuag. hic vertunt, aurum *Cephaz*. Deſcribitur enim hic Chriſtus, ut caput, dux & rector Eccleſiæ propagatæ per totum orbem, quale vice Chriſti fuit S. Petrus, ejuſque ſucceſſores Romani Pontifices, ac præſertim tempore Conſtantini S. Sylveſter, ejuſque poſteri. *S. Petrus caput aureum Eccleſiæ.*

Symbolicè, tres Anonymi apud Theod. caput Eccleſiæ inquiunt, eſt fides, quia ſicut animalia & ſerpentes pro capite tuendo omnia membra periculo exponunt, ſic fideles pro fidei puritate tuenda omnia ſua, quin & vitam exponere debent. *Symbolicè.*

Charitas, caput Eccleſiæ aureum.

debent. Pari, imò potiori jure caput Eccleſiæ eſt charitas; hæc enim omnium virtutum eſt princeps & regina: hæc ut aurum optimum radiat & effulgurat. Denique Chaldæus per caput aureum accipit legem Dei; *Lex tua*, inquit, *deſiderabilior eſt auro obryzo.*

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo eſto non ſit Deus, nec Dea, tamen præ omnibus angelis & creaturis proximè ad deitatem acceſſit, quia mater eſt Dei: nulla enim major eſt conjunctio, imò conſanguinitas, quàm maternitas. Quocirca ipſa ſola colitur hyperdulia, quam nonnulli latriam quandam eſſe cenſent, ut cultus B. Virginis proficiſcatur ab eodem habitu religionis, à quo oritur Dei & Chriſti adoratio. Id valdè probabile eſſe cenſet Franc. Suarez 3. p. q. 27. diſp. 22. ſect. 3. ſub finem, & ex eo Mendoza in viridario lib. 2. Problem. 4. licèt contrarium ſentiat Gabriel Vaſquez lib. 1. de Adorat. diſp. 8. cap. 2. Probatque Primò, quia licèt excellentia matris creata ſit, tamen reſpicit excellentiam increatam, à qua ſumit ſuum valorem. Unde à S. Thom. 1. part. quæſt. 25. ar. 6. ad 4. dicitur in ſuo genere eſſe infinita, quia eſt ſuprema conjunctio cum perſona infinita. Secundò, quia hæc dignitas pertinet ad ordinem unionis hypoſtaticæ, ob quam humanitati Chriſti debetur adoratio latriæ. Ergo ratione ejuſdem B. Virgini ut matri Dei eadem adoratio tribuitur, ſed inferior: unde Cajet. 2. 2. q. 103. art. 4. ad 2. docet B. Virginem habere conſanguinitatem cum Chriſto ut Deo, & ideo illi deberi ſpecialem adorationem, quia *propria*, inquit, *operatione attingit fines divinitatis*, id eſt, quia concepit, peperit ac nutrivit Deum. Et Patres ſæpè aſſerunt *totum honorem matris ad filium referri*. Tertiò, quia in humanis idem habitus, qui inclinat ad adorandum regem inclinat etiam ad honorandam matrem regis in ſic. Verùm hæc adoratio non eſt abſoluta, quæ ſoli Deo debetur, ſed diminuta, participata & reſpectiva; reſpicit enim dignitatem & divinitatem filii, ob quam mater Dei ut ſic honoratur: quare hic honore non filii in matre, ſed per eam tendit in filium, nec tam mater in ſe, quam filius in matre adoratur.

Latria quadam competit B. Virgini.

Probatur.

Secundo.

Tertio.

Coma capitis ejus ſicut elatæ palmarum, nigræ quaſi corvus. Verſ. 11.

PRO SICUT ELATÆ PALMARUM] Hebr. eſt תלתלים *taltallim*, id eſt, tumuli, cumuli, acervi. Septuag. vertunt ἐλάται, quod noſter Latinus retinuit vertens *elatas*, addiditque *palmarum*. Complut. ἐλάται vertunt ductiles ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν. Syrus vertit: *Crines ejus extenſi*. Arabicus hic tacet. Vatabl. *denſi*; Clarius *condenſi*. Agathius: *acervati*; Pagnin *criſpi*. Unde quidam vertunt: *Extremitates capillorum ejus elevatæ ut tumulus*, id eſt, *criſpæ*. Tigurina: *cincinni ejus ut talia*. Nyſſenus, *ut abies*: nam ἐλάτη abietem quoque ſignificat. Unde S. Ambroſ. lib. 2. de Spiritu ſancto legens: *Crines ejus abietes*, benè comparatos abietibus ſanctos è Chriſto Eccleſiæ capite pullulantes, cùm ex abiete ſint naves Tharſis, quæ fluctibus ſupernatant mundi, & tutum remigium ſalutis exhibent.

A ſua coma redimitus. Ita per *elatas*, palmæ ramos, qui quaſi coma verticem ejus tegunt, & ornant, accipiunt Caſſiodor. Philo Carpath. Beda, Rupert. & alii. Adverte Heſychium, Galenum, & priſcos Græcos ſcribere ἐλάται, cum accentu in penultima: hoc enim ſignificat palmas, vel germina palmarum, vel abietes: nam ἐλαταί, cum accentu in ultima propriè ſignificat *ductiles*, ſed & rami palmarum ſunt ductiles, ideoque ἐλαταί.

Elatæ quid? *Reſp. Primo.*

Quæres, quænam ſunt *elatæ palmarum*? Primò, Rupertus: Palmæ elatæ, inquit, dicuntur rami palmarum crecti & elevati. (Hebraic. enim תלתלים *taltallim*, derivatur à תלל *talal*, id eſt, elevare, ſuſpendere) ut diſtinguantur ab iis, qui depreſſi ſunt & incurvati. Dicuntur ergo *elatæ*, quaſi *elevatæ* ſurſum. ita Rupert.

Secundo.

Secundò, melius alii cenſent ἐλάται, eſſe vocem Græcam, & ſignificare germen palmæ novellæ, quod grati coloris eſt, & perpetuò virens. Ita Galenus li. 8. ſimpl. Heſychius, Genebrard. Unde & Plinius lib. 3. cap. 4. novella germina, quæ recta pullulant à cacumine, comam vocat: *Coma*, inquit, *hujus arboris in cacumine eſt*. Palma enim à radice uſque ad cacumen nullos habet ramos, ſed nodoſo ſtipite aſſurgit & craſſeſcit uſque ad ſummum, ubi ramos ſuos multos denſoſque profert, eoſque ſemper virentes & perdurantes illa forma & ſerie, ut planè comæ ſpeciem referant; adeò ut palma cum ſuis ramis videatur eſſe homo

Tertio. Genuinè.

Tertiò & propriè *elata* eſt involucrum, ſive vaginula fructuum palmæ florentis, ex qua diſciſſa prodeunt flores numeroſi, appenſi longis & modicè denſis villis, qui capillorum & comæ ſpeciem exhibent; flores deinde in fructus, puta in dactylos deſinunt. Ita Dioſcorid. lib. 1. c. 126. ubi Matthiolus ideam palmæ elatæ in icone ſpectandam exhibet. Item Æthius, Oribaſius, & Rembertus Dodonæus de Stirpibus Pemptade 6. lib. 3. cap. 27. Audi Proſperum Alpinum lib. de Plantis Ægypti in palma: *Martio menſe involucræ ſuis aliis adligata aperiuntur, e quibus globus florum infinitorum prodit, floreſque his filis vel capillamentis appenſi cernuntur, a quibus dactyli parvi virides uvarum acinos imitantes producuntur.*

B Hoc loco per *elatas*, tam ramos palmæ, quàm involucra villorum, florum, & dactylorum jam dicta accipias. Rami enim ſpeciem comæ exhibent, involucra verò, quæ ultra ramos propendent, ſpeciem dant criſpationis nodorum, gemmarum, moniliúm, quæ ſubinde ab extremitate comæ dependentes, eam exornant: atque hi Hebraicè dicuntur *taltallim*, id eſt, *tumuli*, quia prolixa coma in ſui extremitate, puta circa collum vel humeros, in tumulos & cumulos coacervatur.

Comæ ſponſi ſimiles elatis palmæ.

Igitur ſponſi crines & coma comparantur *elatis*, id eſt, ramis & fructibus palmarum. Primò, quia earum ad inſtar longi & prolixi ſunt: Secundò, quia à capite in humeros defluunt, ibique copioſi: Tertiò, quia in orbem rotundi, itaque pexi & compoſiti: Quartò, quia quaſi in tumulos cumuloſque colliguntur: Quintò, quia ibidem criſpantur: criſpi ergo habent ſpeciem florum palmæ: hi enim ſimiles ſunt cincinnis retortulis; itaque ſponſi caput primò ornabat coma & cæſaries elegans, cæſariem verò decorabat corona aurea illi impoſita, de qua paulò antè dixi.

NIGRÆ QUASI CORVUS] Arabicus: *Cincinni ejus* C *nigri ſicut nigredo corvi*, quia in regionibus calidis maximè probatur coma & barba nigra, ait Vatablus, ac præſertim in Syria & Judæa, uti mihi Romæ aſſeruerunt Maronitæ incolæ montis Libani. Rurſum nigredo, æquè ac coma & criſpatio capillorum indicat bonam valetudinis habitudinem, caloris robor, juventutem, & virilitatem (nigri enim capilli juvenum longè abſunt à canis ſenum) uti docet Galenus & Medici, unde Martial. lib. 5. Elog. 90.

Mentiris juvenem tinctis Lentine capillis:
Tam ſubitò corvus, qui modo cygnus erat.

Et Horatius lib. 1. Ode 32.

Et Lycum nigris oculis nigroque
Crine decorum.

Idem de arte Poetica.

Spectandus nigris oculis, nigroque capillo.

Pro nigri Hebr. eſt שחורות *ſchechoros*, quod noſter Pineda lib. 6. de rebus Salomonis vertit *aurorantes* (שחר *ſchachar*, enim eſt *aurora*) id eſt, inſtar auroræ fuſcè tranſlucente ſole refulgentis. Nam ut ait Poeta.

Aurea fulgebat roſeis aurora capillis.

Sic & corvi nigri mirificè illuminantur ſole, & quam radiis D percuſſi accipiunt lucem, multiplicatis reverberatione radiis reddunt majorem. Hæc Pineda, qui contendit Salomonis æquè ac Chriſti capillos fuiſſe flavos, ſed nigricantes: *aurorantes*, enim idem eſt, inquit, quod inſtar aureæ flaveſcentes: hi enim ſpecioſi ſunt, & egregiam naturæ animique indolem, magnumque ingenium indicant, uti docet Apuleius & Phyſici. Unde Svetonius de Auguſto Cæſare: *Quid non*, inquit, *regalium virorum promitteret ſubflava Auguſti cæſaries?* Talis quoque fuit cæſaries Veſpaſiani & Conſtantini Magni, qui inde flavii ſunt cognominati. Vide dicta cap. 4. v. 1. ad illa: *Capilli tui ſicut greges caprarum.*

Coma flava ingenii ſignum.

Fuit Cæſarum.

Google

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Chriſti effigies. GRammaticè ad literam Chriſtus comam geſſit prolixam, copioſam, rotundam, à capite in humeros defluentem, ibique ſe criſpantem inſtar Nazaræi, ut dixi num. 6. v. 9. Audi Nicephorum lib. 1. Hiſtor cap. ult. Chriſti formam depingentem. *Egregio vividoque vultu fuit; corporis ſtatura ad palmos planè ſeptem, cæſariem habuit ſubflavam* (qualis eſt color dactylorum) *ac non admodum denſam, leniter quodammodo ad criſpos declinantem.* Et mox: *Barbæ capillus flavus, nec admodum demiſſus: Capitis porrò capillos tulit prolixiores. Novacula enim in caput eius non aſcendit, neque manus aliqua hominis præterquam matris in tenera duntaxat ætate eius.* Porrò prolixa coma ſive cæſaries hominis eſt decus. Audi S. Ambroſ. 5. Hexam. *Etiam cæſaries veneranda eſt ſenibus, veneranda in ſacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adoleſcentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris.*

Capilli Chriſti ſunt eius divinæ cogitationes, & affectus. Parabolicè, capilli hi Chriſti notant ſancta & divina conſilia Chriſti, cogitationes, & affectus: quia ſicut capilli ex capite, ſic cogitationes ex mente oriuntur. Chriſti autem caput eſt Deus: Quare mens ejus erat divina, atque ex Deo diuinas hauriebat cogitationes, affectus, amores, & ardores, qui inſtar capillorum erant prolixi, copioſi, ritè compoſiti, inter ſe connexi, & per criſpationem quaſi in ſe revoluti, ac flores & fructus non dactylorum, ſed ſanctarum, & divinarum operationum producebant, ut omnis ſermo, cogitatio, & actio Chriſti eſſet cæleſtis & divina.

Nigri, quia viriles. Iidem *nigri* erant *ut corvus*, tum quia fortes, viriles, & heroici; tum quia calore charitatis ardebant, & quaſi torrebantur ac nigreſcebant: ſicut enim capilli à capite, ſic beneficia à Deo & Chriſto prolixiſſima, denſiſſima, copioſiſſima & maxima in homines promanant. Deus enim & Chriſtus eſt ipſa increata, ardens, & immenſa charitas, ac beneficentia.

Myſticè. Primo. Myſticè Theodoret. capilli, ait, ſunt gratiæ omnis generis, quæ à Chriſto in fideles profluunt. Tres verò Anonymi apud ipſum: Capilli, inquiunt, Dei ſunt varia ejus attributa, ut omnipotentia, omniſcientia, bonitas, juſtitia, &c. quæ deitatem, ſicut capilli caput, ornant, ac homines eadem imitantes, divinos & quaſi Deos efficiunt. *Secundo.* Lucas Abbas autem capilli Dei, ait, ſunt angeli innumeri, qui Deum ſtipant uti capilli caput, ac inſtar palmarum ſemper virent, & in alta nituntur. Denique Rupertus: *Tertio.* Capilli Chriſti, ait, ſunt omnes veritates ſacrarum Scripturarum, quæ ipſum declarant & decorant. Hæc omnia nigra ſunt, quia obſcura & ſubinde imperveſtigabilia. Theodor. Rupert. & alii.

Denique Beda, S. Magdalena, inquit, in caput Chriſti effundens alabaſtrum unguenti nardini, capillos ejus in magnæ devotionis myſterium, elatis palmarum, id eſt, arboribus aromaticis ſimiles effecit.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Capilli Chriſti ſunt Apoſtoli, & religioſi, cur? CApilli Chriſti ſunt viri ſancti, præſertim religioſi & Apoſtolici, hi ſimiles ſunt elatis palmarum, quia inſtar palmæ oneri tentationis non ſuccumbunt; ſed omnes vincunt, ac altius in cælum orando & meditando ſe erigunt: *nigri* ſunt *ut corvus* quia viles & peccatores ſe reputant, ideoque magis à Deo exaltantur. Ita Juſtus Orgelit. Beda, Nyſſenus, Caſſiodor. S. Gregor. & Richard. Victor. quem audi: *Elatæ palmarum* ſunt ſpatulæ, id eſt, rami pulchriores ſemper ad excelſa tendentes. Palma inferiùs aſpera eſt & arctioribus corticibus obvoluta, ſuperiùs tam viſu, quam fructu pulchra. Sic juſti inferiùs dura agunt, & adverſa patiuntur, & ſuperiùs in oculis pulchri ſunt & fructuoſi: per dura quippe corporis ſe purgant, & proficiunt ad pulchritudinem. In imis, vita eorum quaſi multis corticibus voluitur, dum innumeris tribulationibus anguſtatur, in ſummis verò quaſi pulchræ viriditatis foliis, amplitudine retributionis dilatatur: atque dulcedinem ſupernæ ſuavitatis (quam repræſentant palmarum dactyli) deguſtant, ait Caſſiod. Hinc Pſellus comam Chriſti ait eſſe S. Petrum & Paulum, intellige cum ſuis aſſeclis.

Huc accedit Nyſſen. qui legens: *Comæ eius ſicut abietes,* per eas intelligit Apoſtolos, quòd ſublimes inſtar abietum facti, inquit, & ad cælum tendentes, non parum ſponſi decorem augent, agitati ab aura Spiritus ſancti. Addit Paulinus epiſt. 4. ad Severum: *Quia in Eccleſia, hoc eſt, in monte Dei verticibus meritorum eminent, ut abietes in ſuis montibus. Et ſicut illæ aptæ navibus contexendis: ita illi Principes populi de monte legis, ut à Libano exciſi, arcam Domini, ſive navem, hoc eſt, Eccleſiam per huius mundi diluuia navigaturam, è dolatis verbo Dei Gentibus texuerunt, & in compagem charitatis fide ſtringente coniunctam, fluctus mundi iſtius imputribiliter ſecare docuerunt.* Addit deinde continuè. *Sed & nunc eruditæ ad Apoſtolicam fidem animæ, abietes ſunt nigræ & bonæ: nigræ verò iam non de peccato, ut puto, magiſque adhuc vel de inhabitatione corporea, vel de exercitationis internæ quaſi bellico pulvere, vel pulverulento ſudore nigrantes. Bonæ tamen, propter ſpiritalem etiam in noctibus corporum converſationem. Sic & naves quæ fluctibus mundi ſupernatant, & fide veri atque opere iuſti à dextris (ut ſcriptum eſt) & ſiniſtris velut remis armantur, qui verbo Dei quaſi gubernaculo diriguntur, & ad auram Spiritus ſancti ſenſuum ſuorum ſinus pandunt, & cordis ſui velum vinculis charitatis, ut funibus antennam crucis ſtringunt.* Plura de capillis hiſce dixi c. 4. v. 2.

Huc facit Chald. qui per caput accipiens legem, totum hunc verſum ſic reddit: *Lex eius deſiderabilior eſt auro obrizo, & interpretatio verborum, quæ in ea ſunt coacervata, & eloquia, & præcepta cuſtodientibus ea ſunt alba ſicut nix: his autem qui non cuſtodiunt ea, ſunt nigra ſicut ala corvi.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Cauſa nigræ comæ eſt calor. DE capillis B. Virginis literalibus & myſticis dixi c. 4. 2. Capilli ergo deiparæ ex Alberto & Conſtantino Medico fuere temperatè nigri: quoniam perfectiſſima corporis humani diſpoſitio, quâ prædita fuit deipara, exigit cerebrum calidum & ſiccum: à calore enim oritur velocitas apprehendendi, à ſiccitate verò firmitas retinendi: ex tali autem cerebri diſpoſitione color niger in capillis, & in oculis oritur: oculi porrò nigri ſunt clariores ad videndum, ac proinde nobiliores propter ſenſuum utilitatem. Vide S. Antoninum 4. p. tit. 15. c. 11. ubi fusè de pulchritudine capillorum, cutis oculorum B. Virginis diſſerit.

VERS. 12. *Oculi eius ſicut columbæ per rivulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima.*

Duo oculi ſponſi ſimiles duabus columbis; cur? VOx *columbæ* non eſt genitivus ſingularis, ſed nominativus pluralis, ut patet ex Hebr. יונים *ionim*, & Græco περιστεραί: unde & ſubditur, *quæ lotæ ſunt* in plurali, non *quæ lota eſt*. Comparantur ergo duo oculi ſponſi duabus columbis, quæ reſident ſuper rivulos aquarum & fluenta pleniſſima; tum quia columbæ delectantur aquis, ut in iis ſeipſas velut in ſpeculo ſpeculentur, utque iis ſe abluant; ſunt enim nitoris amantiſſimæ; tum ut in iis videant umbram accipitris, itaque ejus ungues avolando effugiant; tum quia oculus in ſuo orbe & cavitate humida reſidens & innatans ſimilis eſt columbæ reſidenti & innatanti aquis, ex orbe enim hoc oculorum ſtillant lachrymæ, ceu aquæ ex fonte. Unde Hebr. עין *aiin* tam oculum, quàm fontem ſignificat; quod enim fons eſt in terra, hoc oculus eſt in homine, ille ſtillat aquam, hic lachrymas: ille orbicularis eſt, hic rotundus: dicit ergo oculos ſponſi explere ſignificatum nominis ſui *aiin*, quia ſimiles ſunt fonti; nam in orbe ſive cavitate ſua natant, quaſi aquæ in fonte; ex eoque aquæ lachrymarum emanant. Unde Ovid. 6. Faſtor.

—— *Animique oculique natabant.*

Et Virgil. 5. Æneid.

—— *Natantia lumina ſolvit.*

Sponſi oculi caſii, hoc eſt prudentes.

Humidi oculi notant homines faciles, flexiles, benignos, miſericordes, qui facilè aliorum poſtulatis condeſcendant, compatiantur, ſuccurrant. Rurſum τὸ *Super rivulos aquarum*, notat ſponſi oculos eſſe cæſios, id eſt, coloris aquei & marini, ideoque vitrei, cryſtallini, & cæleſtis. Hinc cæſius dicitur quaſi cælius, & cæruleus quaſi cæluleus; cæſios enim color cæli habet ſpeciem; unde Cæſares quidam dictos putant. Cæſii oculi ſymbolum ſunt ſenſus, prudentiæ, & ſapientiæ. Unde Minerva, ſive Pallas Dea ſapientiæ ab Homero & Cicerone lib. 1. de Natura Deorum vocatur γλαυκῶπις, id eſt, glaucos ſive cæſios habens oculos, quales habent feles. Huc facit quod Chriſtus fuerit albus & candidus, uti dixi v. 10. Albi autem homines magna ex parte cæſiis ſunt oculis, ait Ariſt. in Problem. ſect. 10. num. 13. Cauſamque addit: *Cum oculi*, inquit, *triplici coloris genere diſtinguantur nigro, caprino, & cæſio, corporis totius colorem oculi quoque color conſequitur, itaque haud immeritò cæſius eſt.*

Albi ſunt cæſiis oculis, cur?

B Quæ lacta ſunt lotæ,] id eſt, quæ puriſſimæ ſunt & candidiſſimæ, perinde ac ſi lacte lotæ lacteum colorem & candorem imbibiſſent. Lac notat candorem non tam colorum, quàm motuum: nam in oculis licèt una pars ſit candida, tamen altera & potior: in qua pupilla & vis cernendi reſidet, eſt nigra; quare ſicut partem oculi candidam laudat à lacteo candore, ita alteram ejus partem à nigrore laudandam relinquit, ait, Genebr. Addit Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis cap. 4. §. 8. Oculi Salomonis & Chriſti referebant lacte lotas columbas, quia non erant ſanguinei, qui ebrioſorum ſunt & petulantium; non valde nigri, qui timidorum & doloſorum; non rubentes ac flammantes, quales iracundorum, cùm *mihi ardeſcunt lumina flammis*: qui enim injurias non ferat, ſed acriter ulciſcatur, appellamus virum ſanguinei oculi: non ignii, qui inverecundorum & procacium, quales canum: ſed modicè flaveſcentes, qui magnanimorum, quales Cæſaris ex Svetonio, quales & columbarum oculi, quales Conſtantini, cujus oculi leonini ex Cedreno.

Oculorum phyſonomia. Primo.

C Et residant juxta fluenta plenissima] Hebr. *reſidentes ſuper plenitudinem*. R. Salomon, Aben, Ezra, aliique Rabbini per plenitudinem accipiunt cavitatem, palam & ſinum, in qua reconduntur gemmæ, v. g. adamantes in pala annulli; hæc Hebr. dicitur plenitudo, quia à gemma impletur, ut patet Exodi 28. num. 17. ubi pro *incluſi auro*. Hebr. eſt, *erunt lapides in ſuis plenitudinibus*, id eſt, in ſuis palis. Hunc ergo dant ſenſum. q. d. Oculi ſponſi in ſuis ſinibus micabant & radiabant, ſicut adamantes in ſuis palis: ſic ergo duplex eſt hic ſimilitudo: Prior, qua oculi ſponſi comparantur columbis ſuper rivos aquarum; Secunda, qua iidem comparantur gemmis in auro relucentibus. Verùm Septuag. noſter & alii priorem dumtaxat ſimilitudinem hic aſſignant. In Hebr. enim non eſt τὸ *gemma*, vel *adamantes*. Unde Syrus pro *ſuper fluenta* vertit *ſuper quietem*. q. d. Quæ quietiſſimè & placidiſſimè reſident in loco ſuo, v. g. juxta aquas. Senſus ergo eſt. q. d. Oculi ſponſi ſimiles ſunt columbis, quæ reſident juxta rivos aquarum, ſive juxta fluenta pleniſſima, id eſt, quæ reſident juxta plenos & puros fontes, hoc eſt, cæſij ſunt, clari, limpidi, micantes, & fulgidi; item quieti & D conſtantes, non vagi, oberrantes, & furioſi, quales fuere Juliani Apoſtatæ, teſte Nazianzeno, ſed placidi, lenes, benigni, qui animi lenitatem & probitatem repræſentant.

Porrò noſter Pineda lib. 6. de rebus Salomonis cap. 5. §. 8. Sponſus, Salomon inquit, & ejus antitypus Chriſtus habuit oculos *juxta plenitudinem ſuam*, hoc eſt, opportuna & idonea quantitate implentes ſuum orbem, ita ut neque multum prominerent turgiduli, nec intus recederent foveati & concavi; quorum illud ſtolidorum & inverecundorum eſt: hoc triſtium, pavidorum, maleficorum; quales Caligulæ fuerunt: non valde magni, qui pigrorum & phlegmate atque humiditate abundantium, quales Domitiano: non valdè parvi, qui vulpium & puſillanimium: Ergo mediocres *juxta plenitudinem ſuam*, ſumma totius corporis magnitudini concinnitate reſpondentes; qui optimæ conſtitutionis ſunt. Iidem referebant

A binas & æquales columbas, quippè minimè erant inæquales; qui vel ſtolidorum, vel nefariorum hominum ſunt; ſed æquales, qui æqualitatis, æquitatis, & juſtitiæ amantium ſunt.

Denique Nicephor. lib. 1. cap. 40. *Ex oculis* (Chriſti) inquit, *ſubflaveſcentibus mirifica prominebat gratia; acres ii erant, & naſus longior.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Oculus ſymbolum vigilantiæ & prudentiæ.

Oculi limpidi, cæſii, & cæleſtes ſignificant eximiam, cæleſtem, & divinam vigilantiam, & providentiam Chriſti, qua tum per ſe, tum per ſuos Epiſcopos, paſtores, Prophetas, doctores, &c. (quales poſt Conſtantinum fuere S. Baſilius, Nazianzenus, Chryſoſtomus, S. Auguſtinus, Ambroſius, Hieronymus, Gregorius, &c.) prudentiſſimè gubernat Eccleſiam, ſingoloſque fideles, qui B lacte, id eſt, ſimplicitate ſunt loti & candidati. Hi reſident juxta fontes S. Scripturæ, ut inde puritatem & candorem doctrinæ, vitæque Chriſtianæ hauriant, quam in ſubditos emanent, & transfundant: unde per oculos intelligunt doctores, S. Gregor. Caſſiodor. Nyſſen. Beda, Juſtin. Philo, S. Ambroſius, & alii. Quocirca his ait Chriſtus: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* Matth 10. 16.

Videt ergo per doctores Chriſtus, quid in doctrina vel motibus in Eccleſia corrigendum, aut perficiendum ſit. Videant igitur ipſi, quam in utroque mundi & ſinceri eſſe debeant, quos Chriſtus in facie ſua quaſi oculos geſtat, ne eam dedecorent & obnubilent. Quare reſideant juxta rivos puriſſimos aquarum S. Scripturæ, non in cœnoſis paludibus, nec in turbidis aquis ſtagnantibus Philoſophorum, hæreticorum, politicorum, &c. ut ſacra Biblia potiùs terant, quàm Platonem, Plutarchum, Machiavellum. Horum ergo velut accipitrum umbram & inſidias, in limpidis S. Scripturæ aquis pervideant & prævideant doctores, ut eas à ſe & à ceteris fidelibus docendo & monendo amo- C liantur: Lacte ſunt loti, quia candorem in Baptiſmo acceptum omni ſtudio conſervare ſatagunt. Unde S. Ambroſ. in pſalm. 118. Octon. 16. ad v. 3. *Baptizat*, inquit, *in lacte Dominus, id eſt, in ſinceritate. Et iſti ſunt, qui verè baptizentur in lacte, qui ſine dolo credunt & puram fidem deferunt, immaculatam induunt gratiam, ideo candida ſponſa aſcendit ad Chriſtum, quia in lacte baptizata eſt, quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata?* Cantic 8. 5. juxta Septuag. Audi Nyſſen. *Hi omnem vitioſitatis lippitudinem aqua abluere debent: aqua autem non una eſt, ſed plures ſunt aquarum rivi: quot enim virtutes ſunt, tot & lavacra aquæ; temperantia luſtrat intemperantiam, humilitas ſuperbiam,* &c. *Si autem oculi ad aquarum copias ſunt loti, qua ob ſimplicitatem & puritatem columbæ comparantur, lacte loti dicuntur: quia in lacte nulla videtur imago, nulla apparet umbra; & in hiſce oculis nihil erroneum, ſed ipſa rei veritas abſque umbratili aliquo ſimulacro repræſentatur. Sedentes ſunt juxta copias aquarum, ob perpetuam attentionem in diſcendis rebus divinis: tametſi per id & modus pariter inducitur, quo pulchritudinem oculorum conſequi poſſimus, nimirum ſemper ad aquarum copias ſedendo, non ad flumina Babylonis, & ea,* D *quæ Dei, non quæ mundi ſunt, quærendo.*

Huc facit verſio Chaldæi, licèt Judaica, qui per oculos accipit providentiam Dei erga juſtos Hieroſolymitas, qui legem ejus ſervant: *Oculi ejus*, inquit, *contemplantur ſemper Jeruſalem, ut benefaciat ei, & benedicat ei a principio anni uſque ad finem ejus, ſicut columba quæ ſtant & aſpiciunt ad exitum aquarum, propter meritum eorum, qui habitant in Concilio, qui laborant in lege, & illuminant judicium, ut ſit lene ſicut lac, & habitant in domo doctrinæ, & diſceptant in judicio, donec conſummant, ut juſtificent, & ut eum condemnent.*

S E-

Digitized by Google

SECUNDUS SENSUS,

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta;

ANima ſancta, quæ uni Deo orando & meditando intendit, eſt oculus Chriſti, qui non niſi ſurſum ad cæleſtia & divina aſpicit recto ſanctæ intentionis oculo. Vide quæ de hiſce oculis dixi c. 1. v. 15. & c. 3. v. 1.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo, ait Nicephor. lib. 2. cap. 23. *oculis erat* B *acribus ſubflavas & tamquam oleæ colore pupillas in eis habens.*

Symbolicè. Symbolicè, columba ob puritatem notat Spiritum ſanctum, ejuſque ſeptem dona, ita Caſſiod. Beda, Philo, Theod. Rupert. Richard. & alii. Unde in ſpecie columbæ Spiritus ſanctus deſcendit in Chriſtum, cùm baptizaretur à Joanne in fluentis Jordanis: quot ergo ſunt gratiæ Spiritus ſancti in ſancto, tot quaſi in eo reſident columbæ cæleſtes & divinæ: hæ aquis ſuis à mente detergunt omnes ſordes & maculas, eaſque lacte ſuo cæleſti alunt & nutriunt. His ergo aquis in puris caſtiſque mentibus incubat, Spiritus ſanctus, eaſque fœcundas reddit bonorum operum, ac præſertim ut iiſdem aquis alios à peccatis abluant, & quaſi lacte paſcant.

Porrò hæc dona copioſiſſimè requieverunt ſuper Chriſtum, & ab ipſo in fideles, ſed majori copia in matrem ſunt infuſa. Hoc eſt, quod ait Iſajas cap. 11. v. 1. *Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, Spiritus Sapientiæ,* &c. Hinc ſeptem hæc Spiritus ſancti dona vocantur oculi Chriſti. Zachar. 3. 9. Et Apocal. 5. 6. *Vidi*, inquit, *Agnum habentem* C *oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem Spiritus Dei, qui miſſi ſunt ſuper omnem terram.* Vide utrobique dicta.

VERS. 13. *Genæ eius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentariis.*

PRo *areola*. Hebr. eſt ערוגת *aruga*, quod Septuag. vertunt *phialæ*. Aquila *ſulci*, quibus diſtinguuntur, & irrigantur areolæ herbarum & florum in hortis. Pagnin. *linea ſulci*. Arabicus *lacus* vel *piſcina*. Syrus: *Strata aromatum*. Noſter, Tigurin. Marinus, & Vatablus. *areolæ*, quæ ordine pulchro diſponuntur & ordinantur: ערך *arach*, enim eſt ordinare, diſponere. Literæ autem *caph*, quæ eſt in ערך *arach*, & *ghimel*, quæ eſt in ערוגת *aruga*, ſunt affines, & ejuſdem penè ſoni.

Pro *conſitæ à pigmentariis*. Hebraicè eſt מגדלות מרקחים *migdalos merkachim*, quod Septuag. vertunt *germinantes unguentaria*. R. David, & Panin. *flores aromatum*. Tigurin. *Maxillæ eius ſimiles ſunt turribus* (id eſt, *pyxidibus turritis*, quæ quaſi parvæ turres eſſe videntur) *ſeplaſiariæ officinæ*. Marinus: *Sicut turres pigmentorum*, vel *aromatum*. Vatablus & Hortulanus: *Genæ eius ſimiles ſunt pyxidibus* vel *loculis, quales ſunt in officinis vel tabernis unguentariis*. Syrus & Arabicus vertunt ut Vulgata. Forſterus: *Genæ eius ſicut turres longinquitatum*. Additque, eſt genus aromatis, quod à turribus habet nomen, eò quòd è longinquo fragret, quaſi per metatheſin מרקחים *merkachim*, id eſt, aromatum vel aromatariorum, ponatur pro מרחקים *merchakim*, id eſt, longinquorum. Alii: *Genæ tuæ ſunt ſicut confectiones aromatum.* Noſter pro מרקחים *merkachim*, id eſt pigmentariorum, alio puncto legit מרקחים *merokachim*, id eſt, à pigmentariis. Rurſum pro מגדלות *migdalos*, id eſt, turres, cum Septuag. legit מגדלות *megaddalos*, id eſt, *conſitæ* creſcentes, germinantes.

Genæ ſimiles areolis aromatum Primò. Comparantur genæ ſponſi areolis aromatum; Primò in forma, quia ſicut areolæ ſunt tumidæ & ceteræ terræ eminent, ſic & genæ juvenis ſponſi ſunt tumidæ & carnoſæ, ac præ oculis, temporibus, & mento extant eminentque.

A Secundò, in pretio, quia areolæ hæ ſunt non olerum vel herbarum, ſed aromatum: ſic genæ ſponſi ſunt pretioſiſſimæ. *Secundò.*

Tertiò, in diſpoſitione, quia areolæ hæ affabrè in rotunditatem compoſitæ ſpeciem genarum exhibent; unde & ſubinde ab oſſibus maxillarum, ab ovibus, bobus, aliiſve animalibus occiſis acceptarum, pulchrè diſpoſitis, circumcirca ſepiuntur & cinguntur, quales ſæpè in Belgio vidi. *Tertiò.*

Quartò, in odore, quia aromaticum, id eſt, efficaciſſimum & ſuaviſſimum expirant odorem. *Quartò.*

Quintò, in colore, quia genæ ſponſi roſeæ ſunt, id eſt, candidæ & rubicundæ, ideoque vermiculatæ, ſicut areolæ variis floribus candidis & purpureis vermiculantur. *Quintò.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

QUinque haſce areolarum & genarum analogias, facilè eſt adaptare ad literam Chriſto. Ipſius enim, utpote à Spiritu ſancto optimè efformati, ac in juvenili florentique ætate conſtituti, genæ erant tumidæ, pretioſæ, rotundæ odoratæ, & roſeæ. Alexander Magnus teſte Plutarcho in ejus vita, ex genis, cute, totoque corpore miram emittebat fragrantiam, propter concoctos calore humores in corpore exiſtentes. Multò magis fragrabat corpus Chriſti, utpote in quo ſumma eſſet humorum harmonia, ac calor optimè eos concoquens.

Genæ roſeæ Chriſti ſignũ quinque donum, Genæ ergo roſeæ in ſponſa pudorem & verecundiam virginalem ſignificant; in Chriſto verò ſponſo: primò juventutis & florentis ætatis ſunt ſignum: ſecundò honeſtatis: tertiò hilaritatis: quartò ingenuitatis: quintò gravitatis & majeſtatis conjunctæ cum lenitate, modeſtia, & pietate exteriore ab interiore promanante, quæ eum fidelibus ſummè amabilem æquè ac venerabilem efficiebat. Ita Caſſiodor. Beda, Rupertus, Lucas Abbas, & alii. Chriſto ergo multò magis competit id, quod Maximiano Imperat. tribuit Claudius in Panegyrico dicens; *in ipſo vultu tuo videbam omnia ſigna virtutum, in fronte gravitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundiæ, in ſermone iuſtitiæ.* Huc accedit S. Hieronymus, in calce Comment. in Zacchariam, qui per genas accipit ſermonem Chriſti pietate & majeſtate plenum, qui inſtar aromatis præſtantiſſimi omnibus animæ morbis medetur, atque eſt velut ſuis areolis diſtinctus, id eſt, ſuis materiis ex ordine diſpoſitus: ac ſuis locis & temporibus ſine confuſione & perturbatione enuntiatus: *Laudat ſponſa in Cantico Canticorum ſponſum ſuum: Maxillæ eius phialæ aromatum. In maxillis ſermo accipitur, qui prolatus à Domino varia unguenta depromit, & tanta erit boni odoris fragantia; ut faciat ſibi Dominus flagellum de ſcripturarum textum teſtimoniis, & eiiciat de templo vendentes & ementes, & dicat ad eos: ſcriptum eſt: Domus patris mei, domus orationis vocabitur cunctis Gentibus, vos autem feciſtis eam domum negotiationis.*

Genæ ſunt miſericordia & iuſtitia. Parabolicè, genæ binæ Chriſti ſunt miſericordia & juſtitia, juxta illud: *Vniverſæ viæ Domini miſericordia & veritas.* Pſalm. 24. 10. Et: *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Pſal. 100. 1. Et: *Miſericordia & veritas præcedent faciem tuam*, Pſalm. 88. 15. Utraque enim in Chriſto inſignis eſt, ſpecioſa, adæquata, odorata & efficax inſtar aromatum. Rurſum tres Anonymi apud Theodoretum, D per genas & areolas accipiunt divinæ providentiæ rationes, quibus Deus homines aſpicit, ſeque amabilem æquè ac venerabilem efficit, ut omnes eum timeant & colant.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Genæ primò ſunt virgines. GEnæ Chriſti ſunt virgines, virginumque pudor & prudentia, uti dixi cap. 1. 10.

Secundò. Martyres. Secundo, genæ Chriſti ſunt martyres, qui non erubueſunt coram tyrannis confiteri nomen Chriſti; ſed pro eo

genas alaphis, manus cruci, corpus flagellis, caput gladio conſtanter expoſuerunt, ac ſuo ſanguine Chriſti faciem & genas ornarunt & purpurarunt. Ita ſanctus Gregorius.

Tertiò. Doctores. Tertiò, genæ notant doctores, inquit Nyſſenus & Anſelmus, qui inſtar maxillarum cibos ſpirituales, id eſt, ſacræ Scripturæ ſenſus madunt & ruminant, ut eos fidelibus proponant & porrigant. Hi ſunt quaſi *areola aromatum*, id eſt, quaſi terra hortenſis exculta, proferens orationem, contemplationem, aliaſque cæleſtes virtutes, *conſita à pigmentariis*, id eſt, ab Apoſtolis & Prophetis inſtructi, qui quaſi pigmentarii piſtillo humilitatis omnia conterunt, & ad ſui mundique deſpicientiam reducunt, ut notat S. Anſelm. Unde Hortulanus pro *conſita* vertens pyxides, & per eas accipiens Prophetas: Prophetæ, inquit, in quibus quaſi in genis & facie Chriſti, futura oſtendere antevertit, intus quidem ſancti Spiritus donis, ceu pyxidea unguentariorum optimis unguentis pleni, optimeque olentes, foris verò pudibundi, cùm ſint ingenuo pudore ſuffuſi, quaſi pyxides minio aut purpuriſſo pictæ rubent.

B Huc facit verſio Chaldæi, qui per duas genas accipit duas tabulas Decalogi: *Duæ tabulæ*, inquit, *lapideæ, quas dedit populo ſuo, ſcriptæ erant decem lineis, ſimilibus lineis horti aromatum, quæ germinant acutiſſimos ſenſus & ſuaves, ſicut hortus germinat aromata.*

Addit Theodoret. doctores à Septuag. vocari phiales, propter doctrinæ omnibus apertæ & expoſitæ claritatem & ſuavitatem. Denique Philo Carpath. per genas duas accipit S. Scripturam utriuſque teſtamenti, quia in eis maxime divini ſponſi natura cognoſcitur.

Quartò. Omnes ſancti. Quartò Philo & Juſtus per genas & areolas accipiunt omnes ſanctos aromatibus, id eſt virtutibus fragrantes, à pigmentariis, id eſt, à probis prædicatoribus conſitas.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus genarum ſuarum, id eſt, honeſtæ converſationis, modeſtiæ, gravitatis, pietatis decorem & fragrantiam transfudit in ſuam matrem, utpote cum qua converſatus eſt familiariſſimè à puero uſque ad annum ætatis trigeſimum. Vide plura, quæ de genis ejus dixi cap. 3. v. 3. & cap. 1. v. 10.

Labia ejus lilia diſtillantia myrrham primam. Verſ. 13.

PRo *primam* Septuag. vertunt *plenam*. Aquila *electam*. Hebr. עבר *over*, id eſt, *tranſeuntem*, quæ ſcilicet per omnium manus & ora tranſit, quia ut prima & probatiſſima ab omnibus laudatur, expetitur, & comparatur. Arabicus, *rorem plenum myrrha*. Syrus, *myrrham & nardum*. Almonacius per lilia intelligit flores, qui vulgo Irides vocantur ob ſimilitudinem Iridis, id eſt, arcus cæleſtis quoad varietatem colorum. Veteres enim Iridem ponebant deam eloquentiæ. Verùm alii flores ſunt lilia, alii Irides.

Labia Chriſti lilia ob ſex analogias. Labia ſponſi comparat liliis, primò ob decorem, quia elegantia ſunt ut lilia. Unde lilium eſt inſigne regum Franciæ, ac olim dicabatur Junoni, dicebaturque flos Junonis, æquè ac Nymphis. Unde Propertius:

Sæpe ſolu blandis argentea lilia Nymphis.

Secundò ob formam, quia leviter repanda ſunt ut lilia. Tertiò ob colorem: nam exteriùs candida, interiùs rubra & ſplendida ſunt ut lilia: quia in Syria lilia purpurea ceteris excellunt, teſte Plinio libr. 21. cap. 5. & Dioſcor. lib. 3. cap. 99. Quartò odore, quia odorata ſunt ut lilia, ac ſuaviſſimum oris anhelitum expirant. Quintò ſubtilitate, quia tenuia & mollia ſunt ut lilia; quod magnanimitatis & eloquentiæ, eſt indicium, cùm labia craſſa laborum hebetudinem, & tarditatem judicandi, dicendique ſignificent. Unde Moyſes exodi 6. 12. vocat ſe incircumciſum labiis, id eſt, craſſiloquum & tardiloquum. Hinc & Sidonius ſuo Theodorico tribuit; *Labia ſubtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata.* Sexto lilium ſua venuſtate om-

A nes in ſui amorem allicit: ſic & labia venuſta, quæ ſpeciem habent liliorum miram habent vim perſuadendi. Unde Homerus ait. Trojanorum legatos eloquentiſſimos comedisse lilia; & de eloquente & blandiloquo vulgo dicitur: *Roſas loquitur & lilia.* Adde, lilia ſuavem labiis & ori dant anhelitum, pelluntque venena: idem faciunt labia diſerti, piique Oratoris.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Labia Chriſti lilia per puritatem, ſtillant myrrham mortificationis. CHriſtus habuit quinque dotes labiorum jam aſſignatas, indeque pariter in dicendo, docendo, & perſuadendo lilialem candorem, puritatemque, ac miram habuit gratiam & efficaciam. Senſus ergo eſt, q. d. Eloquia Chriſti caſta ſunt, & ad omnimodam corporis mentiſque puritatem inflammantia, & crucis mortificationem prædicantia. Labia Chriſti igitur diſtillant myrrham primam, quia docent B pœnitentiam, continentiam, mortificationem & auſteritatem vitæ, quæ concupiſcentiæ & carnis voluptatibus è diametro advertatur. Prima enim prædicationis ejus hæc fuit vox: *Pœnitentiam agite.* Item: *Beati pauperes ſpiritu. Beati qui lugent. Beati qui perſecutionem patiuntur. Diligite inimicos veſtros & benefacite his, qui oderunt vos.* Matth. 5. Ad hæc: *Non veni pacem mittere ſed gladium. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus.* Matth. 10. Ita Caſſiodor. Beda, Theodor. Rupert. & alii. Ex adverſo mundus & caro illud Proverb. 5. 3. *Favus diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur illius: noviſſima autem illius amara ſunt ut abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps.*

Symbolicè. Symbolicè, labia Dei Patris ſimilia liliis, ſunt Filius incarnatus, & Spiritus ſanctus: hi enim Dei Patris voluntatem, puritatem, ſanctimoniam nobis annuntiarunt, & inſtillarunt per myrrham mortificationis & pœnitentiæ.

Lilia ſymbolum ſpei. Rurſum lilia ſymbolum ſunt ſpei, tum quia lilia ſicca vivunt, creſcuntque in ſpe cæleſtis ſolis & pluviæ: inde enim aſſiduè hauriunt ſuum ſuccum, odorem, pulchritudinem, C incrementum: tum quia lilia eximiè florentia prænuntia ſunt futuræ fertilitatis, ait Themiſtius. Unde Virg. 6. Æneid.

Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis.

Vide Pierium Hierogl. 55. cap. 9. Sic prædicatores habent labia liliata, quia prædicant futuram felicitatem & gloriam, ac proinde ejus intuitu & ſpe incitant homines ad capeſſendam myrrham: id eſt, amaritudinem omnem hujus vitæ, quæ via eſt ad gloriam.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANimæ ſanctæ & puræ ut lilia, ſunt quaſi labia Chriſti, quia per illas ea, quæ ſalutis ſunt, puta cæleſtia & divina, eloquitur & operatur Chriſtus, qui in eorum mente D habitat. Unde Chald. vertit: *Et labia ſapientum qui laborant in lege ſtillant ſententias ex omni parte, & eloquium oris eorum ſicut myrrha electa.* Maximè verò labia Chriſti ſunt prædicatores, ait S. Gregor Nyſſen. Philo, Beda, Rupert. & alii. Hi dicuntur lilia, tum ob candorem vitæ, tum quia prædicant Chriſti puritatem, innocentiam, ſanctimoniam, ejuſque pariter ſtillant myrrham, id eſt, mortificationem, quæ mentes à putredine concupiſcentiarum, & peccatorum inſtar myrrhæ conſervat: *quia Chriſti paſſionem loquuntur*, ait S. Ambroſ. libr. de Inſtit. Virg. cap. 14. *ac mortificationem illius in ſuo corpore circumferunt.* 2. Corinth. 4. 12. Myrrha enim prima eſt paſſio Chriſti, ait Richard. Unde Paulus: *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum* 1. Corinth. 1. 23. Rurſum myrrha prima eſt patientia in tormentis, ait Philo, & martyrium: hæc enim prima eſt dignitate, *quia nullus ſic mortificatur, quomodo ille, qui pro Chriſto martyrio finitur*, ait S. Greg. Addit Lucas Abbas, labia Chriſti eſſe confeſſarios, quia per illos loquitur Chriſtus ad cor pœnitentium, eiſque myrrham pœnitentiæ vitæque auſteræ inſtillat, ut vitia emendent, & emendata conſervent.

Nota

Digitized by Google

Nota τὸ *diſtillantia* ſignificat pretium horum labiorum & myrrhæ, ſcilicet labia prædicantia & inſtillantia pœnitentiam, mortificationem & tribulationem & martyrium, nobis communicare paſſionem Chriſti, ideò enim hæc pretioſa ſunt, ut non inſtar aquæ profundantur, ſed inſtar myrrhæ per guttas diſtillent, & à Chriſto colligantur, ne vel punctum earum diſpereat. Hoc eſt, quod ait S. Petrus: *communicantes Chriſti paſſionibus gaudete*. 1. Petr. 4. 13. Et Paulus: *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis; ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra*. 2. Cor. 1. 5.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

DE labiis B. Virginis dixi, cap. 3. v. 3. de myrrha cap. 1. 13. Breviter ſic labia deiparæ pingit Niceph. lib. 2. cap. 23. *Labia*, ait, *florida & verborum ſuavitate plena*.

VERS. 14. *Manus eius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis,*

TORNATILES] hoc eſt, ut Septuag. τορευταί, id eſt, *tornata*, hoc eſt, affabrè elaboratæ, ideoque rotundæ, politæ, concinnæ, elegantes. Hebr. eſt, [Hebrew] *galile zahab*, id eſt, *revolutiones, rotunditates, vel circuli aurei*. Tigur. *Manus eius orbes* (Vatabl. *annuli*) *aurei, habentes incluſum hyacinthum*. Marinus: *Manus eius ſunt*, vel potiùs *habent annulos aureos*, in digitis *in quorum palis incluſi erant hyacinthi*. Annulos enim aureos in ſignum decoris, ſapientiæ, & maxillaris geſtabant coniugati & reges, qualis hic eſt ſponſus. Verùm quia non dicit digiti, ſed manus, hinc videntur non ſoli digiti ſponſi, ſed & ipſæ manus vocari *tornatiles auri*, quia ita affabrè erant elaboratæ, politæ, perfectæ, ut aurum torno elaboratum referre viderentur: opus enim tornatum eſt ad amuſſim circinatum, & perfectum, in quo nil eſt, quod limes vel deteras. Sic ab Horatio vocantur verſus tornati, id eſt, plenè elaborati & perfecti, quibus nil addas vel demas. Simili modo vocantur teretes digiti, id eſt, tornati & rotundi, in quibus nihil eſt exuberans, nodoſum, aſperum, ſcabrum. Manus ergo tornatiles ſunt carnoſæ, ſucculentæ, molles, plenæ, politæ, perfectæ, in quibus nulla eſt aſperitas, ſcabrities, macies, nodoſitas, durities, &c.

Pro *hyacinthis*, uti vertit & Symmach. Hebr. eſt, [Hebrew] *tharſis*, quod mare, & gemmam marini coloris ſignificat. Noſter alibi paſſim vertit chryſolithum, qui eſt partim aurei, partim marini coloris. Ita vertit Exodi 28. 20 & cap. 39. 13. Ezech. 10. v. 9. & cap. 28. 13. Sic & Aquila & Sexta editio. Sept. verò *tharſis* in Exodo vertunt *chryſolithum*, in Ezechiele verò *carbunculum*. Nimirum apud Hebræos nomina gemmarum, arborum, animalium communia ſunt multis, pluresque eorum ſpecies ſignificant.

Hyacinthi moderni ſunt chryſolithi.

Quamquam hìc per hyacinthos accipi poſſent chryſolithi. Licèt enim priſcorum hyacinthi fuerint ſapphiri, qui cæleſtis ſunt coloris; unde mox venter ſponſi hìc dicitur diſtinctus ſapphiris; tamen moderni hyacinthi (qui ſcilicet vulgò jam vocantur hyacinthi) cùm ſint coloris aurei & mellei, verè chryſolithi ſunt, uti oſtendi Apocal. 21. 20. in hyacintho, chryſolithus autem eſt aurei & vitrei, id eſt, marini coloris; quia enim aureus color in eo non opacatur, ſed pellucet; hinc quaſi vitreus eſt, & marinus.

Porrò Septuag. hìc vocem Hebræam *tharſis*, retinent, vertuntque *plenæ tharſis*. Arabicus: *plenæ auro tharſis*. Syrus: *lapidibus auri*. Jam Chald. per *tharſis* accipit duodecim gemmas, indices duodecim tribuum Iſrael. Sic enim vertit: *Et duodecim tribus Jacob ſervi eius, diſpoſita erant per circuitum in lamina corona aurea ſanctæ, ſculptæ in duodecim margaritis cum tribus patribus mundi, Abraham, Iſaac, & Jacob, Ruben ſculptus erat in lapide ſardio, Symeon in lapide topazio, Levi in ſapphiro, Juda in carbunculo, Iſachar in Smaragdo, Zabulon in iaſpide, Dan in beryllo, Nephtalim in achate, Gad in amethyſto, Aſer in chryſolitho, Joſeph in onychino, Beniamin in ligurio, qui ſimiles erant duodecim ſignis cæleſtibus lucidi ſicut lampæ, & politi in operibus ſuis ſicut elephantis, & ſplendentes ſicut gemma.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Manus Chriſti tornatiles, id eſt, elegantes.

AD litteram ſignificatur Salomonis, ac magis Chriſti manus fuiſſe nitentes, elegantes, & quaſi torno politas, hoc eſt, delicatas & molles, quales habent ingenioſi & liberales, digitis paulò longioribus, & invicem diſtantibus orbiculis, vel articulis digitorum generoſis; ad hæc brachiis paulò productioribus, qualia habuiſſe Alexandrum Magnum, Artaxerxem, Darium, qui longimani fuere, tradunt Strabo ceterique hiſtorici. Ita Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis cap. 4. num. 10.

Symbolicè Manus, id eſt, opera Chriſti erãt perfecta.

Symbolicè, manus eſt Chriſtus, eiuſque operatio & beneficentia divina. Manus enim dicitur *à manando* quòd manet è brachio, & ex ipſa manent digiti: ſic Chriſtus qua Deus manat à Patre, & ex eo manat Spiritus ſanctus auctor bonorum omnium. Hinc manus Chriſti ſunt tornatiles, id eſt, opera Chriſti ſunt undique, omnique ex parte polita & perfecta, ita ut nil eis poſſis adimere vel addere, juxta illud: *Confeſſio & magnificentia opus eius*. Pſal. 110. 3. Et illud: *Bene omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui*. Marci 7. 37. licèt enim Phariſæi aſſiduè per dies & noctes non aliud cogitarent, quàm calumniari opera Chriſti, in eiſque aliquem nævum invenire, tamen nullum reperire potuerunt. Unde Gloſſa interlinealis: *Manus Chriſti tornatiles*, hoc eſt, inquit, *in nullo reprehenſibiles*.

Tornatiles id eſt, verſatiles ad omne bonum.

Maximè verò manus Chriſti dicuntur *tornatiles*, id eſt, verſatiles, [Hebrew] *galal* enim eſt *volvere, verſare, revolvere*, & agiles ad omne bonum omnemque beneficentiam, ait Juſtus Orgel. quia aſſiduè ſe verſabant & volvebant ad varia, & omnigena opera miſericordiæ: nunc enim ſuſcitabant mortuos, nunc illuminabant cæcos, nunc multiplicabant panes, nunc aquam mutabant in vinum, nunc Euchariſtiam dabant, &c. Tales debent eſſe manus Chriſtianorum, quales fuere B. Thereſiæ, quæ votum edidit ſe in omni opere facturam id, quod foret meliùs & perfectiùs. Manus ergo Chriſti tornatiles ad omne bonum indicabant latentem in eis omnipotentiam, & beneficentiam divinitatis.

Addit Caſſiod. Beda, & Rupertus, tornatiles dici ob velocitatem operandi, & benefaciendi, quia quod torno fit velociſſimè fit. Nam *bis dat, qui citò dat*.

Sunt *aureæ*, quia plenæ charitate, & quia manant à divinitate, quæ rebus omnibus eminet, uti aurum ceteris metallis. Unde S. Gregor. *Manus Chriſti ſunt aureæ*, inquit, *quia quidquid exteriùs operabatur, interiùs in divinitatis pulchritudine diſponebatur*.

Ungues Chriſti hyacinthini.

Sunt *plenæ hyacinthis*, ſcilicet ungues digitorum in carne Chriſti roſei, & quaſi pellucentes erant, velut hyacinthi in annulo. Manibus ergo Chriſti pulcherrimis venuſtatem addunt, ait Pineda, ungues inſtar gemmarum, florumve purpureſcentium, qui non lividi aut obſcuri, non pallidi, nigri, recurvi, quales rapacium, lividorum & malignorum; ſed ſubtiles, delicatiores, pellucidi, paulò latiores, & ſanguinem, animumque clariorem deliteſcentem purpureo nitore repræſentantes.

Unde Polemon: Ungues, ait, lati, albi, & ſubroſi, indices ſunt boni ingenii; item animi liberalis & benefici, adeò ut ſe depauperet, ut alios locupletet, uti fecit Chriſtus pauperrimè natus in ſtabulo, & vivens in mundo, ut nos ſua paupertate ditaret, ut ait Apoſt. 2. Corint. 8. 9. Hoc notat Hebr. *tharſis*, quod derivatur à [Hebrew] *raſchaſch*, id eſt, depauperavit: hinc Pineda vertit: *Manus eius* (adeò liberales, & omnia erogantes) *plenæ ſunt tharſis*, id eſt, paupertate.

Symbolicè, Concentus operum Chriſti.

Symbolicè, manus Chriſti plenæ ſunt hyacinthis, quia opera Chriſti erant cæleſtia, ait Angelomus, ac homines ad ſpem & amorem cæleſtium excitarunt: hyacinthus enim cæleſtis eſt coloris.

Rurſum, hyacinthi ſignificant opera Chriſti, cur ſcilicet tali loco, tempore, modo, &c. fierent, fuiſſe plena cæleſtibus, diviniſque rationibus, conſiliis, intentionibus, quòd nimirum omnia faceret ad gloriam Patris, & ut homines excitaret ad bona cæleſtia ambienda, promittendo eis vitam æternam, ſi ſuam doctrinam, & vitam ſequerentur.

tur. Pſaltes canit pſal. 110. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in conſilio juſtorum & congregatione. Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates eius.* Et pſal. 134. 14. *Mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcit nimis.* Ita S. Gregorius, Caſſiod. Philo, Beda, Juſtus, Rupert & alii.

Addit Theodor. *Manus*, inquir, *eas virtutes vocat, quæ in actione conſiſtunt, quas omnibus officiis ſigillatim ita diligenter excoluit, ut inde veluti concentus quidam reſultaret. Quamobrem ad Joannem: Sine, ait, modò; ſic enim decet nos implere omnem juſtitiam: Aureas appellat, ut pretioſas & eximias: nam & Tharſis propter auri præſtantiam poſuit, illinc enim dicit Scriptura ſincerum & purum, ac probatum aurum deferri.*

Allegoricè. Allegorice Philo Carpath. hæc applicat manibus Chriſti crucifixi: *Tunc*, inquit, *tornatiles facta ſunt Chriſti manus, quando is illas extendit in cruce, quando ea clavis perforatæ fuerunt, quæ ob Chriſti divinitatem, puritatem, atque potentiam aureæ dicuntur; plenæ vero dicuntur tharſis ob multitudinem Gentilium converſorum. Tharſis enim*, inquit Philo, *converſio gaudii interpretatur; & cùm Chriſtus in cruce manus extendit, Gentium Eccleſia magno cum gaudio converſa eſt.*

Addit Caſſiodor. manus Chriſti ſanguine purpuratas fuiſſe ſimiles flori hyacintho, qui eſt purpurei coloris. Verùm hic hyacinthus gemmam, non florem ſignificat: ſed & inter gemmas ſunt hyacinthi rubeſcentes, teſte Dioſcor. qui repræſentant ſanguinem Chriſti. Adde Hebr. *tharſis*, à Septuag. in Ezechiele verti *carbunculum*. Si ſic hoc loco vertas, dicas Chriſti manus plenas fuiſſe tot carbunculis, quot inſignitæ erant plagis vibicibuſque funium & flagellorum.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

MAnus Chriſti tornatiles ſunt manus fidelium, qui vacant actioni, inſtar ſanctæ Marthæ, putà eleemoſynis ceteriſque operibus miſericordiæ, unde olim manus Chriſti & Eccleſiæ erant S. Stephanus, ceterique Diaconi: per hos enim bona Eccleſiæ in fideles & pauperes diſtribuebantur. Hæ manus debent eſſe *tornatiles*, ut nil in eis ſit vitioſi affectus vel reſpectus, ſed undequaque ſint perfectæ virtutis, ut ſint opera torno, id eſt, æternitati elaborata. Æternitas enim eſt circulus, in quo nihil inæquale eſt, nihil eminet vel deficit, ſed omnia in orbem perfectum eunt, & eòdem redeunt. Qui ergo dat eleemoſynam, illam dat æternitati, Deoque æterno, ut ab homine non quærat retributionem, ſed à ſolo Deo immenſam & ſempiternam: ſic habebit eleemoſyna colorem hyacinthi, Hebr. *tharſis*, qui nil habet terrenum, ſed ab omni fæce terrena torno quaſi reſectus & politus, totus eſt lucidus, & cæleſtis, ait Nyſſenus: unde horum manus ſunt *aureæ*, quia lucent per divinam ſapientiam; & *plenæ hyacinthis*, quia quidquid agunt, id agunt ſpe & amore bonorum cæleſtium, non terrenorum, ait Richar. Victor.

Eleemoſyna ſit tornatilis, id eſt, pura, & perfecta.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

OMnia hæc adaptes B. Virgini, quales enim fuere manus Chriſti, tales fuere & B. Virginis, imò ipſa in utero manus Chriſto juxta ſuas efformavit. Unde Niceph. lib. 2. cap. 23. docet B. Virginem manus & digitos habuiſſe longiores, quales ſunt tornatiles; & tales nobis exhibent imagines Deiparæ à S. Luca depictæ, quas Romæ in Baſilica S. Mariæ majoris, & in templo B. Virginis in via lata, &c. conſpicimus, & veneramur. Quocirca Dionyſ. Carthuſ. lib. 1. de Laud. Virg. art. 35. *A planta*, inquit, *pedis uſque ad verticem capitis nihil penitus fuit in Virgine, neque in corpore, neque in anima indecens, reprehenſibile, indecorum, imò totum fuit divinæ ſapientiæ circino formatum, pulcherrimè circumciſum ab omni ſuperfluitate, pleniſſimè ac ſpecioſiſſimè operatum. Nempe ſicut Chriſti humanitatem propter eius perſonalem cum Deo unionem, decuit omni perfectione naturæ & gratiæ*

A *perfulgere, ita ipſius genetricis perſonam poſt unigeniti ſui humanitatem, oportebat in omnibus ſic ornari, quoniam poſt hypoſtaticam cum Deo coniunctionem non eſt alia tam vicina, ut unio matris Dei cum Deo filio ſuo.*

Rurſum manus, id eſt, omnia opera B. Virginis erant tornata, id eſt, exacta & perfecta, aurea per charitatem, hyacinthina per cæleſtium deſiderium, imò manus eius erant quaſi manus Spiritus ſancti, qui per manus eius operabatur. Spiritus ſanctus enim eſt digitus & manus Dei Patris & Filii; hi enim per Spiritum ſanctum opera ſanctitatis in hominibus & angelis operantur. Unde Chriſtus ait: *Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò perveniet in vos regnum Dei.* Lucæ 11. 20. *In digito Dei*, id eſt, *in ſpiritu Dei*, uti explicat S. Matth. cap. 12. 28. putà vi & virtute Spiritus ſancti.

Manus Virginis manus Spiritus ſancti.

Denique manus B. Virginis ſunt tornatiles, id eſt, verſatiles, agiles, & expeditæ ad præſtanda quævis beneficia, hominibus præſertim devotè eam colentibus & invocantibus, uti exempla innumera teſtantur.

B VERS. 14. *Venter eius eburneus, diſtinctus ſapphiris.*

HEbr. *Viſcera eius*, עשת *eſceth*, id eſt, *nitor, candor, polities eboris* (Marinus *ebur perpolitum*. R. Abraham, *Vas eboris*. S. Hieron. in cap 2. Ezechiel. *tabula eburnea*) *cooperitus ſapphiris*. *Viſcera*, id eſt inteſtina, putà venter, qui continet cor, iecur, hepar, &c. Septuag. *Venter eius pyxis*, vel *tabula* (utrumque enim ſignificat πυξίον) *eburnea ſuper lapidem ſapphirum*, vel *in lapide ſapphiro*. Arabicus: *Venter eius ut tabula eburnea* (Syrus, *opus eburneum*) *in gemma ſuccini & margaritarum*. Pagn. *Venter eius ut candidum ebur, obductus ſapphiris*. Vatabl. *Viſcera eius ut alabaſtrum eburneum contectum ſapphiris*.

Per ventrem ergo totum pectus cum viſceribus accipe: Sapphirus gemma eſt cærulei ſive cæleſtis coloris, aureis punctis quaſi ſtellis collucens ait Plinius lib. 37. cap. 2. Vide plura, quæ de ſapphiro dixi Apocal. 21. 19.

Grammaticè hæc de Salomone, qui typus, imò parens fuit Chriſti, ita exponit, noſter Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis, cap. 4. num. 7. Pectus & thorax, in quo vitalia omnia candida velut pyxidicula eboris, aptiſſima forma C efficta ad ſervanda viſcera, cor vitalia omnia: ſi quid enim vitii foret in pectore, dorſo, coſtis, & aliis partibus, quæ circa cor ſunt, inſigniter dehoneſtaret pulchritudinem corporis & morum: ergo quemadmodum pyxidicula non eſt valde lata, non ſtricta nimium & neque nimium craſſa, neque nimium gracilis; ita ſanè pectus ſponſi ventre paulò laxiori refert ventrem pyxidis, pectore verò ſtrictiori refert partem ſuperiorem pyxidis paulò anguſtiorem. Ariſtot. ad Alexand. *Mediocritas ventris & pectoris ſtrictura ſignificat altitudinem intellectus, & boni conſilii.* Ita neque habuit pectus valde carnoſum, neque fuit ventricoſus, quæ ſunt hebetum, inertium & minimè ſolertium: non nimium gracilè, nimiumque ſtrictum, quod puſillanimium, ſed idoneum ſapientiæ & cordis domicilium: tum & ventrem ad partem cinguli caſtigatum, ut ſtrictius cingi poſſet, quod animoſorum & ſolertium, & qualem Sidonius in ſuo Theodorico: *In ſuccinctis regnat vigor ilibus*, &c. Et rurſus in Panegyr. Maiorani: *Anguſtam ſuſpendit baltheus alvum;* Et verò quid in pectore ſapphiri? certè ſi ad naturæ ornamenta referantur, erunt in candido pectore nævi aliqui: quis enim ſine nævo etiam perfectiſſimus, ſi tamen D homo? at nævi in ſponſo videbantur ſapphiri, & maculæ illi erant lumina: quare & de illo dici potuit.

Formâ pectoris in Salomone & Chriſto.

Nullus in egregio corpore nævus erat.

Rurſum pectus continens ventrem in Chriſto erat nitidum ut ebur & alabaſtrum, idem tamen pulchrè inſperſum erat venulis ac muſculorum & coſtarum umbris liventibus, & quaſi lucentibus, ita ut ſapphiris interpunctum & diſtinctum videretur. Alii cum Lyrano, & Aben Ezra ventrem intelligunt non nudum; hunc enim oſtendere vel pingere coram puellis adoleſcentulis, ad quas hic eſt ſermo, inverecundum videtur, ſed tectum & veſtitum, vel zona eburnea ſapphiris diſtincta, ut vult Aben Ezra, vel ſimili ornamento; ſicut reges Perſarum medium veſtis purpureæ albo, & quaſi eburneo intexebant, teſte Curtio, uti cenſet noſter Sanchez; unde Giſlerius: thorax, Inquit, quo ſponſus induebatur erat candidus inſtar eboris, ſed ſegmentis ſericis coloris cærulei ornabatur, ita ut ſapphiris diſtin-

ſtinctus videretur; aut q. d. Thorax erat albus nitiduſque ut ebur, ſed zona ſapphiria plena cingebatur. Malim ego utrumque jungere, ſcilicet laudari Salomonem tum à pectore candido, ſed venulis velut ſapphiris inſperſo; tum à thorace pectus veſtiente pariter candido, ſed ſapphiris diſtincto: hunc enim videre poterant adoleſcentulæ, q. d. qualis eſt veſtis ſive thorax ſponſi, tale pariter eſt ejus pectus. Unde Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis cap. 5. docet veſtes Salomonis fuiſſe auratas, ſed intertextu liliorum candidatas & liliatas.

Plus ſatis hæc de cortice literæ quoad ſpeciem ventris, ne homines animales in ventrem proni, hic carnalia cogitent & concipiant. Ad ſpiritum ergo & ſpiritualia tranſeamus.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Venter, id eſt, affectus omnes Chriſti compoſiti, puri, & cæleſtes.

VEnter, id eſt, pectus & viſcera Chriſti notant Chriſti paſſiones, & affectus omnes internos fuiſſe puros & candidos, caſtos & virgineos, æque ac oſſeos & fortes inſtar eboris, imò divinos & cæleſtes inſtar ſapphiri, ita ut nulla in eis eſſet inordinatio, perturbatio, pugna, vel lucta, æquè ac nulla debilitas vel infirmitas, ſed omnes ſinceri forent, compoſiti, conſtantes & ſolidi. In viſceribus enim eſt hepar, in quo reſidet ſanguis, indeque appetitus concupiſcibilis; ejuſque affectus & concupiſcentiæ; & fel, in quo reſidet cholera, ideoque appetitus iraſcibilis, ejuſque iræ & indignationes; & ſplen, in quo reſidet humor melancholicus, indeque triſtitia; & cor, in quo reſidet vitalis ſpiritus indeque ſapientia, q. d. in corpore Chriſti omnia viſcera, indeque omnes affectus, tam facultatis concupiſcibilis, quàm iraſcibilis erant puri, & candidi, ideoque inter ſe compoſiti, pacifici, conſtantes, & firmi, quia omnes regebat ſapientia cordis, quod ipſe in pectore regium & divinum geſtabat. Hinc erat diſtinctum ſapphiris, id eſt, cæleſtibus cogitationibus, deſideriis, & intentionibus, ut quidquid cogitaret, diceret, ageret, cælum, & Deum, Deique gloriam ac hominum amorem ſpectare videretur. Sapphirus enim eſt gemma cæleſtis coloris, aureis guttis interlucentibus. Quocirca Chriſtus non erat triſtis, ut ait Iſaias cap. 42. 4. nec in riſum effuſus, ſed moderate lætus; non iracundus, nec phlegmaticus, ſed moderatè gravis, &c. adeoque totus compoſitus & cæleſtis, ut non tam homo, quàm angelus eſſe videretur. Ita Nyſſenus hom. 14. Caſſiodor. Beda, & alii.

Venter, id eſt viſcera miſericordiæ.

Hinc multi per Chriſti ventrem, vel, ut Hebr. eſt, viſcera accipiunt Chriſti miſericordiam: hujus enim ſedes & ſymbolum ſunt viſcera: unde in commiſeratione viſcera commoventur. q. d. Venter & viſcera Chriſti ſunt quaſi pyxis eburnea miſericordiæ, in qua contra omnes miſerias remedia & pharmaca efficaciſſima continentur, quæ ipſe in miſeros quoslibet ſe invocantes, imò ſæpe non invocantes, ſed incurios & incogitantes effundit, ut eos mentis ſanitati, ſanctitatique reſtituat. Chriſti ergo venter eſt quaſi unguentarium narthecium continens medicinas, aromata, & unguenta omnis generis, ad ſanandas quaslibet corporis & animi ægritudines. Hoc eſt, quod Zacharias in ortu Joannis Baptiſtæ, qui Chriſti fuit præcurſor & index, canit de Chriſto jam in Virgine incarnato: *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitavit nos oriens ex alto.*

Symbolicè. Primo.

Symbolicè, Primò, filius qua Deus Deitatem à Patre accepit, eſt quaſi pyxis divina, in qua Deus omnia ſua divina attributa collocavit, juxta illud: *Ex utero ante Luciferum genui te.* Pſalm. 109. Uterus enim, ſive venter Dei Patri eſt mens & ſapientia, qua Verbum concepit, id eſt, filium ab æterno generavit. Ita Joannes Carmelita: *Verbum æternum*, inquit, *rerum univerſarum rationes in ore cujuſdam utri receptas habens, eſt velut venter candidus, lucis, & prægnans, & in eo quaſi plures ſapphiri, diſtinctæ rerum rationes lucent.* Sic & Almonacirius.

Secundo.

Secundò, humanitas Chriſti licèt ex natura ſua carnea, terrea, atra, & infima, in Chriſto tamen per gratiam Spiritus ſancti & inhabitantem divinitatem facta eſt, quaſi ebur candida per innocentiam & virginitatem; oſſea & fortis per

A conſtantiam & robur divinum, juxta illud Hebr. 4. 15. *Non habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum per omnia pro ſimilitudine abſque peccato; oportebat enim, ut nobis eſſet Pontifex ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælis factus.* Ita Caſſiodor. Beda, & Rupertus, qui ſic explicant. q. d. *Fragilitas quidem in illo ſubſtantiæ mortalis veræ erat, ſed hæc laſcivia mortalitatis penitus expers, divinorum potius operum ſplendida clareſcit inſignibus; Et bene diſtinctus hic venter ſapphiris aſſeritur, quia inter paſſiones aſſumptæ humanitatis crebra exhibebat indicia perpetuæ divinitatis.* Hinc aliqui per ventrem Chriſti accipiunt plebem Chriſtianam, quæ tenera eſt, craſſa & rudis ut venter; hæc tamen per gratiam Chriſti fit candida & robuſta ut ebur, ac ſpiritualis & cæleſtis ut ſapphirus. Sicut enim per Chriſti caput prælatos, per comam religioſos, per labia prædicatores, per genas virgines, ſic per ventrem accipit fideles plebejos, præſertim conjugatos, qui in conjugio ſervant candorem pudicitiæ & fœcunditatem conjugii, ut proles Chriſto generent & educent. Venter enim ſedes eſt generationis & virtutis generativæ.

Venter Chriſti ſunt conjugati.

B Conjuges ergo diſtincti ſunt ſapphiris, quia cæleſtia cogitant; diviſi igitur ſunt, quia partim carni, partim Deo ſerviunt. Ita ſanctus Anſelmus, Richardus de ſancto Victore & Coſmas Damianus.

Anagogicè.

At agogicè S. Gregorius per ventrem Chriſti accipit ejus mortalitatem, per ebur immortalitatem, quam ſibi, & nobis promeruit: *Ebur, quippe*, inquit, *valde durabile os habetur, & in ornamenta regum aſſumitur. Venter ergo Chriſti eburneus eſſe dicitur, quia mortalitas Chriſti ad immortalitatem perducitur, dum per reſurrectionem ad gloriam patris ſui, Regis videlicet æterni, in vita æterna collocatur.* Et poſt nonnulla: *Qui vere in ornamento regum aſſumitur: quia quiſquis carnis ſuæ rex & dominus eſſe probatur, ipſius Chriſti mortalitate & reſurrectione, amore cognitionis, & ſpe immortalitatis ornatur; unde alibi dicitur: Qui gloriatur, in Domino glorietur; ſed venter diſtinctus ſapphiris eſſe perhibetur, qui in noſtra corruptione, quam portavit cæleſtia opera per miracula, quæ faciebat paſſionibus noſtris inſeruit.*

Myſticè.

Myſticè tres Anonymi apud Theodoret. per ventrem accipiunt ſapientiam Dei, quæ cùm in ſe ſit cæleſtis & divina

C ut ſapphirus, tamen à Deo impreſſa, & quaſi deſcripta eſt in hoc univerſo à ſe creato, velut in tabula eburnea puriſſima & nitidiſſima.

SECVNDVS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Anima pia ſua agat polite.

ANima ſancta habet pectus & ventrem eburneum, cùm omnes animæ appetitus juxta rationem & legem Dei ordinat, componit & corroborat, imò excolit & expolit. Hebr. enim עשת *eſſeth* ſignificat nitorem & opus politum, quale eſt ebur; hoc enim nitidiſſimum & politiſſimum eſt. Animæ ergo ſanctæ ſtudent, non tantùm honeſtè & ſanctè, ſed & politè ac eleganter omnes ſuos affectus in mente componere, in eaque omnia opera ſua diſponere, ut licet com-

D munia faciant, quæ & ceteri, tamen præ ceteris in actionibus eorum reluceat quædam ſingularis elegantia & gratia, ut opus commune in eis politum, ſingulare, & eximium eſſe videatur, juxta illud: *In omnibus operibus tuis præcellens eſto.* Eccleſ. 33. 23. ita videmus in religione nonnullos accuratos & inſignes, qui in vita communi, & regularum obſervatione excellunt, Singula enim obeunt mira alacritate, dexteritate, elegantia, perfectione, ut etiamſi idem agant quod alii, tamen præ illis excellant, imò novum quid & ſingulare agere videantur, quia commune agunt novo quodam & ſingulari modo ac decore.

Stimuli.

Cogita, quàm politè, exactè, & concinnè in omnibus ſuis actionibus clerici ſerviunt Pontifici, aulici imperatori, ſimili principi & regi: quid ergo te facere decet, qui ſervis divinæ majeſtati, quæ eſt Rex regum, & Dominus dominantium? Apelles rogatus cur tam moroſè, & exactè pingeret? reſpondit: *pingo æternitati*: ita & tu agis, & vivis æternitati: vide ergo ut opus tuum ſit nitidum ut ebur, fulgidum ut ſapphirus, quod in æternum coram Deo & angelis reſplendeat oportet. Cogita qua venuſtate, quo decore Deo miniſtrant Archangeli, Cherubini & Seraphini, eadem

Digitized by Google

dem & tu miniſtra eidem Deo : quod enim angeli agunt in A cælo , hoc tu agis in terra.

Cor juſti tabula eburnea.

Hinc Nyſſenus legens ex Septuaginta : *Venter eius tabella eburnea in lapide Sapphiro*, docet cor juſti eſſe tabulam , in qua deſcripta eſt lex Dei quaſi in ebore & ſapphiro , id eſt, in mente puriſſima & cæleſti. Huc accedit Theodoretus , qui pro *tabula* vertens , *pyxidem* (utrumque enim ſignificat Græcum πυξίον) per eam accipit ſacram Scripturam , quæ profunda eſt inſtar pyxidis ob myſteria arcana , quæ continet ; Et Philo Carpath. qui per pyxidem eburneam accipit legem veterem , per ſapphirum verò legem novam, quæ tantum præcellit veteri , quantum ſapphirus ebori. Addit Philo ventrem eſſe mentem juſti , in qua , quaſi in pyxide eburnea nitidiſſima , eloquia ſacræ Scripturæ , & ſapientiæ divinæ recondita ſunt.

Symbolicè venter eburneus ſunt prædicatores.

Symbolicè Juſtus & Lucas Abbas , per ventrem eburneum accipiunt prædicatores , quia ipſi & multi alii per omnia hæc emblemata capitis , comæ , genarum , labiorum, &c. accipiunt prædicatores , qui prædicando Ec- B cleſiam propagant . Verùm hoc nimis generale & amplum videtur ; quare præſtat hæc dispertiri , & ſingula ſingulis ſtatibus apposité accommodare : quid enim habet venter commune cum prædicatoribus ? niſi dicas in ventre eſſe pulmones , qui quaſi folles ſpiritum ſubminiſtrando , formationi vocis , & conſequenter prædicationi ſubſerviunt, aut prædicatores cibum verbi Dei in mente ruminare , ut eum fidelibus prædicando dispertiant , ſicut eſca in ventre concoquitur , & concocta per membra diſtribuitur: Unde hoc ventris apologo Menenius Agrippa plebem à ſenatu diſſidentem , illi reconciliavit Romæ in monte Aventino.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Qualis Chriſti, talis B. Mariæ Virginis venter.

SI Chriſti venter eſt eburneus diſtinctus ſapphiris , ergo & talis fuit venter B. Virginis , utpote ex quo totus C Chriſtus quantus quantus prodiit ; quocirca omnes ejus cogitatus & affectus , indeque prodeuntes actiones , erant candidiſſimi & puriſſimi ut ebur , ac fulgidiſſimi ut ſapphirus . Addit Rupertus ventrem & carnem Chriſti (ac conſequenter & B. Virginis) mundiorem fuiſſe carne ceterorum hominum , quia ipſe pulchritudo generis humani: *Vere pulcher* , inquit , *& decorus venter eburneus , quia ſicut ebur magni corporis , ſcilicet elephantis , tota pulchritudo totumque pretium eſt : ſic iſte venter , videlicet humanitas ſive caro , quam ex genere humano aſſumpſit , totius mundi , maximeque generis Abrahæ , de cuius ſemine naſci voluit , decus & gloria eſt . Pulchrius nimirum atque pretioſius eſt ebur carne vel corpore reliquo , de quo ſumptum eſt ; & nihilominus caro dilecti huius pulchrior, mundior & incomparabiliter ſanctior eſt omni maſſa , cuius ex ſemine ſumpta eſt* . Subjicit deinde quòd exinde B. Virgo fuerit *mater in conceptu intacta , in partu , & poſt partum illæſa & integra* . Per ſapphiros accipit Chriſti virtutes & miracula , quibus licèt patiens in carne & crucifixus , ſuam tamen divinitatem orbi oſtendebat . Nam *dum compungeretur* , inquit , *hic venter clauis & lancea militis , cælum obſcuratum eſt , & tenebræ factæ ſunt , & velum templi ſciſſum eſt , & terra mota eſt , & petræ ſciſſæ , & monumenta aperta ſunt.*

Sapphiri ſunt Chriſti virtutes

VERS. 15. *Crura illius columnæ marmoreæ , quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas . Species eius ut Libani , electus ut cedri.* D

HEbraicè פז *paz* , id eſt , ex auro Paz vel *Ophaz* , quod erat præſtantiſſimum , ut ſuperiùs dixi.

Parius lapis unde dictus.

Pro *marmoreæ* Aquila & Theodotion vertunt *Pariæ* , Paros enim inſula eſt una ex Cycladibus , ex qua Parius lapis marmoreus candidiſſimus & præſtantiſſimus eruitur : unde Virgilius 1. Æneid.

—— *Pariuſve lapis circumdatur auro.*

Priſci incedebant nudis tibiis

Crura ſponſi commendat à candore , rectitudine , juſta craſſitudine & robore , quòd candida ſint , recta craſſa & robuſta inſtar columnæ è marmore & Pario lapide ; illaque adoleſcentulæ facilè videre poterant : quia olim veteres Hebræi , Græci , & Romani ſine femoralibus & tibialibus nudis incedebant tibiis ; & genibus , ac plantam dumtaxat pedis tegebant calceis , ſive ſandalis , quæ caligas vocabant , uti oſtendi Actor. 12.8. ad illa : *Calcea te caligas tuas* . Sponſus ergo tibias habebat candidas & fortes , ut viderentur eſſe binæ columnæ Pariæ fundatæ ſuper baſes aureas, id eſt, ſuper pedes, qui quaſi fulcra & baſes ſunt tibiarum; pedes, inquam, veſtitos , & ornatos calceis auratis , ſive auro , gemmiſque diſtinctos . Veteres enim calceos auro , gemmiſque decoraſſe , docet Plinius lib. 9. cap. 35. & lib 37. cap. 2. Sic Demetrium auratis inceſſiſſe calceis teſtatur Plutarch in ejus vita , Heliogabalum eiſdem addidiſſe gemmas teſtatur Lampridius, Diocletianum Eutropius, Caninium Vopiſcus.

Priſci calceis induebantur deauratis.

Inceſſus inſtrumenta ſunt crura.

Porrò crura inſtrumenta ſunt inceſſus : quare crura marmorea fundata in baſibus , id eſt, pedibus, & calceis auratis, ſignificant inceſſum gravem , elegantem & regium , qualis erat Salomonis, in quo ſcilicet ſit *ſpecies auctoritatis & gravitatis veſtigium* , ut ait S. Ambroſ. lib. 1 Officior. Nam ut ait B Eccleſ. c. 19. 27. *Ingreſſus hominis enuntiat de illo* , & internam animi gravitatem, vel levitatem, prudentiam , vel ſtultitiam, virtutem, vel vitium ſignificant.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Crura notant itinera Chriſti pura & valida.

CRura ſymbolum ſunt ingreſſus & progreſſus ; ſignificant ergo Chriſti itinera, inceſſus & profectiones, quibus per ſe Judæam , per Apoſtolos verò & viros Apoſtolicos , omnes gentes evangelizando obivit & circumivit, fuiſſe puras , rectas , fortes & validas ; ita ut nemo eas ſiſtere , remorari vel impedire poſſet : Chriſtus enim ſua vi & potentia omnes Euangelii hoſtes , remoras & impedimenta diſiecit , adeoque ipſos tyrannos & principes illi obſiſtentes ad ſe convertit , & Chriſtianos effecit . Horum enim Chriſti pedum baſes erant aureæ , quia innixè divinitati ejuſdem (hanc enim repræſentat aurum) ejuſque divinis conſiliis, C decretis & prædeſtinationibus æternis & immobilibus.

Apoſtoli per columnas ſignificantur.

Hinc multi per columnas haſce accipiunt Apoſtolos & viros apoſtolicos , qui quaſi pedes Chriſtum detulere per totum orbem , adeo fortes & robuſti , ut columnæ marmoreæ eſſe viderentur , fundatæ ſuper baſes aureas , tum Chriſti Epheſ. 2. 20. tum charitatis : charitas enim eſt quaſi aurum ſolidiſſimum , quod pedes hoſce ſuffulciit , eoſque robuſtos & invictos inſtar marmoris effecit . Ita S. Gregorius Nyſſenus , Philo , & S. Ambroſius in pſal. 118. ſerm. 5. Hinc Apoſtoli vocantur columnæ & fundamenta Eccleſiæ . Galat. 2. 9. Epheſ. 2. 20. ac nominatim S. Petro (de quo hæc accipit Theod.) promiſit Chriſtus : *Tu es Petrus , & ſuper hanc* (id eſt , ſuper te) *Petram ædificabo Eccleſiam meam* . Matth. 16. 18.

Symbolicè duo crura ſunt miſericordia & iuſtitia.

Symbolicè , duo circa Chriſti ſunt miſericordia & juſtitia : miſericordia enim convertit , & beavit credentes , ſibique obſequentes: juſtitia reprobavit & damnavit incredulos , ſibique inobedientes . Rurſum juſtitia caſtigavit ſeneſcentis Eccleſiæ defectus , ut illam priori nitori & ſanctitati reſtitueret . Agitur enim hîc de Eccleſia ſenecta , uti ſuperiùs dixi . Caſtigavit , inquam , per religioſos , & viros Apoſtolicos , quos quaſi reformatores Eccleſiæ ſuſcitavit , uti fuere S Baſilius , S. Auguſt. S. Benedictus , S. Bernard. S. Romualdus , S. Franciſcus , S. Dominicus . D Audi Rupertum : *Cura illius viæ ſunt illius ſcilicet miſericordia & iudicium , ſiue miſericordia & veritas , ſicut ait Pſalmiſta : Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas . Nam veritas ipſa eſt iudicium verum . Crura iſtæ , viæ iſtæ , columnæ marmoreæ , id eſt , rectiſſimæ ſunt atque firmiſſimæ , nec eſt , qui poſſet eas infirmare , aut iuſte reprehendere : Nam iudicia Domini vera iuſtificata in ſemetipſa . Exempli gratia : Loco vel tempore ſupradicto , cùm penderet dilectus iſte crucifixus latronum duorum medius , alterum ex eis pœnitentem miſericorditer ſuſcepit , ſecumque in Paradiſum aſſumpſit , alterum blaſphemantem iudicio iuſto reprobauit* . Et poſt nonnulla : *Baſes aureæ conſilia ſunt diuinæ ſapientiæ* . Eorum deinde ſubdit exemplum : *Flere potuit ſuper ciuitatem Jeruſalem , ſubuerſionem & damnationem ſuæ gentis præuidens , & tamen animum ſuum inducere non potuit , ut auerteret ab eis iram imminentem : Stabant quippe inflexibilia cru-*

illa crura ejus tamquam columnæ marmoreæ ſuper baſes aureas, id eſt, non qualis eſſet humanitatis ſuæ voluntas, ſed divinæ juſtitiæ rationes attendebat.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Crura Chriſti ſunt viri Apoſtolici.

CRura Chriſti, & Eccleſiæ, quæ ejus fidem, religionem, & virtutem ſuſtentant docendo, prædicando, confeſſiones audiendo, &c. ad hæreticos, Japones & Indos convertendos proficiſcendo, &c. propagant & promovent, ſunt viri religioſi, & Apoſtolici, hi per conſtantiam ſunt erecti quaſi columnæ, ut nulla ſpe vel metu à recto deflectant, per fortitudinem ſunt robuſti ut marmor, per charitatem fulgent ut aurum, ac ſimul per eandem ſolidantur, ut alios in fide & pietate conſolident. Ita Richard. de ſancto Victore.

Humiles.

Huc accedit Lucas Abbas, qui per crura Eccleſiæ accipit humiles: hi enim, inquit, ſe humiliando tantæ efficiuntur fortitudinis, ut omnia membra ſubvehant capiti, ut ſignificavit per Prophetam dicens: *Super quem reſpiciam, niſi ſuper humilem?* & in ſe continent ſimilitudinem illius petræ, de qua Paulus: *Petra autem erat Chriſtus*. Humilium verò baſes aureas eſſe aſſerit humilitatem Prophetarum, veterumque ſanctorum. Hiſce enim baſibus poſterorum, & ſequacium humilitas innititur & fulcitur.

Sancti.

Denique Juſtus & S. Anſelm. per crura accipiunt quoslibet ſanctos, qui Eccleſiam ſua ſanctitate, & charitate ſuffulciunt: in quibus proinde inhabitat, & graditur Chriſtus: unde S. Ambroſius lib. 3. de Fide cap. 5. *Crura*, inquit, *columnæ marmoreæ*, &c. *ſolus enim Chriſtus inambulat animis, & graditur in mente ſanctorum, in quibus veluti aureis baſibus, fundamentisque pretioſis, ſolidata veſtigia Verbi cæleſtis hæſerunt.*

Symbolicè ſunt duo præcepta Charitatis.

Hinc Symbolicè Nyſſen. hom. 14. & tres Anonymi apud Theodoret. per duo crura accipiunt duo præcepta charitatis, ſcilicet: *Diliges Deum ex toto corde, & diliges proximum ſicut teipſum*: per hæc enim Chriſtus ambulat in anima, eamque promovet ad culmen ſanctitatis.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Chriſti crura quid ſignificant?

CAſſiodor. & Beda per crura Chriſti accipiunt ejus itinera, quibus in uterum Virginis deſcenderet, & pro nobis homo fieri dignatus eſt: hæc fuere marmorea, quia recta, & robuſta: Fundata ſuper baſes aureas, quia omnia, quæ per Chriſtum, vel in Chriſto agenda erant, divinitatis conſilio præordinata fuere ab æterno. Aurum enim utpote præſtantiſſimum ſignificat Dei conſilium. Addit Beda, ut hoc ſignificaretur, idcirco Chriſto in cruce crura non fuiſſe confracta, uti fuere latronum.

Rurſum, crura B. Virginis fortiter proceſſerunt ad omne bonum, & propulſarunt omne malum. Quocirca Damaſcenus Orat. de Nativ. B. Mariæ, ita mores ejus pingit: *Honeſtus veſtitus, mollitiem omnem ac luxum fugiens. Greſſus gravis ac ſedatus, ab omni mollitie remotus. Mores ſeveri, atque hilaritate temperati. Ita comparata erat, ut nullus ad te viris acceſſus pateret*, &c. *Animus humilis in ſublimiſſimis contemplationibus, ſermo jucundus ex leni anima progrediens. Denique quid aliud quàm Dei domicilium? meritò te beatam prædicant omnes generationes, ut eximium humani generis decus. Tu ſacerdotum gloria, Chriſtianorum ſpes, virginitatis feraciſſima planta. Per te enim virginitatis pulchritudo latiſſimè ſeſe diffudit.*

Mores B. Virginis.

Rurſum, ſi humiles, ſi ſancti, ſi Apoſtoli habent pedes marmoreos per fortitudinem fundatos in baſi aurea charitatis, multò magis eoſdem habet B. Virgo. Unde ejus typus fuit columna ignis per noctem, & nubis per diem, deducens & protegens Hebræos per deſertum uſque in terram promiſſam: Simili enim modo B. Virgo deducit fideles ſibi devotos per deſertum hujus vitæ in cælum: Ita Patres, quos audi. S. Epiphanius ſerm. de Laudibus Virginis: *Ave*, inquit, *gratia plena, nubis columnæ ſimilis, quæ Deum habes, qui populum deduxit per deſertum.* S. Hieron. in pſalm. 77. ad illa: *Et deduxit eos in nube diei*, per nubem, hoc eſt columnam nubis, intelligit B. Virginem. Andreas Epiſcopus Cretenſ. Orat. 1. de Deipara: *O columna*, inquit, *vivifica, non carnalem per lucem deducens Iſraelem, ſed ſpiritualem, quæ deducitur ad increatam lucem cognitionis, divinis illuminans facibus*. S. Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 5. ſub initium: *Illa columna nubis*, inquit, *ſpecie quidem præcedebat filios Iſrael, myſterio autem ſignificabat Dominum Jeſum in nube venturum levi, ſicut dixit Iſaias* cap. 19. 1. *hoc eſt, in Virgine Maria*. Vener. Beda in Exodi cap. 13. *Columna ignis in nocte*, ait, *eſt divinitas incarnata Virginis Mariæ*. S. Bonavent. in Speculo cap. 3. *Maria*, inquit, *nobis columna eſt nubis, quia tamquam nubes protegit ab æſtu divinæ indignationis, protegit etiam ab æſtu diabolicæ tentationis. Maria quoque eſt columna ignis illuminans nos, imò illuminans mundum multis miſericordiæ ſuæ beneficiis.* S. Bernard. tom. 3. ſerm. 11. art. 1. cap. 3. *Columna nubis*, inquit, *aliquando præcedebat, aliquando ſequebatur, aliquando ſuperferebatur, ut myſticè patrocinia multa B. Virginis indicentur erga populum electorum, & omnium Chriſtianorum.* Celebris eſt Cæſaraugustæ columna, in qua B. Virgo adhuc vivens apparuit S. Jacobo Apoſtolo, indicans ſe eo loco coli velle, ſeque Hiſpaniæ protectricem.

B. Virgo columna ignis & nubis.

SPECIES EJUS UT LIBANI, ELECTUS UT CEDRI] *Aſpectus ejus ut Libani*. Septuaginta *εἶδος*, id eſt, *forma ejus ut Libanus*. Enarratis nonnullis ſponſi membris elegantibus, cæterorum deinde, ne longior ſit, elegantiam verbo perſtringit, dicens: *Species*, id eſt, forma & pulchritudo ejus eſt inſtar Libani. In Judæa enim proverbium, ut, cùm quid pulcherrimum ſignificare vellent, dicerent: *Pulcher, vel pulchrum eſt ut Libanus*, quia Judæa nil pulchrius habet Libano. Hic enim omnium Syriæ montium eſt altiſſimus, amœniſſimus & fecundiſſimus, unde mons montium vocatur: *Nihil Libano in terra repromiſſionis excelſius eſt, nec nemoroſius atque condenſius*, ait S. Hier. in Oſee c. 14. Hinc de Eccleſia canit Iſaias c. 35. *Gloria Libani data eſt ei*. Dictus eſt Libanus à לבן *Lavan*, id eſt, albus, quòd toto anno nivibus in cacumine albeſcat; vel à לבונה *Levona*, id eſt, thus, quòd thure, pinis, abietibus, cedris, cypreſſis, aliiſque reſinoſis arboribus abundet: quorum gummi electum olibanum à Medicis nuncupatur. Quare Libanus thuris, reſinæ, ſacchari, olei, &c. eſt ferax: omne Sylveſtrium ferarum, canorarumque avium genus in eo admodum frequens eſt. Valles Libani optimo tritico, vineis, pomariis, hortis & uberrimis paſcuis abundant. Unde in iis paſcebantur animalia in templo Deo offerenda. Denique ex Libano erumpunt plura, & magna flumina, puta Jordanis, Chryſorrhoas, Eleutherus, Leon, Lycus, Adonis, & fons hortorum. Libanus enim oritur à tergo Sidonis, ac verſus Orientem ultra Damaſcum tendit 1500. ſtadiis, ait Plinius lib. 5. capit. 20. hoc eſt, 187. millibus paſſuum, ſive 187. milliaribus Italicis. Vide Oſee cap. 14. & Adrichomium in Libano.

Judæorum proverbium.

Libani etymon.

Fertilitas.

Situs Libani.

Porrò quia in Libano eminent enodes, imputribiles & odoratæ cedri, hinc addit *electus*, id eſt, præſtans & excellens, *ut cedri*. Chaldæus ad Libani etymon reſpiciens vertit: *Et ipſe repletus ſuper eos miſerationibus ſicut ſenex, & dealbat peccata domus Iſrael ſicut nivem, & paratus eſt, ut faciat victorias in bello contra populos, qui tranſgrediuntur verbum ejus ſicut juvenis fortis, qui robuſtus eſt ſicut cedri.*

Grammaticè ergo Salomon ſponſos comparatur hic Libano, & cedro. Primò, ob ſtaturæ proceritatem: hæc enim digna eſt Imperio; unde: *Staturam Imperatoriam* vocat Capitolinus in Pertinace. Hinc Saul *ab humero, & ſurſum eminebat*, ſupra omnem populum. 1. Reg. 9. Similiter proceri fuere priſci heroes, & reges, Romulus teſte Plutarch. Priamus, Hector, Ajax, teſte Homero, Julius Cæſar, Tiberius, & Domitianus, teſte Suetonio; Theodoricus, ait Sidonius, longiſſimis erat brevior, procerior, eminentiorque brevioribus. Enormis enim proceritas, qualis fuit Caligulæ, ſolet eſſe mentis inops, hebes, & ſegnis; mediocris verò, & juſta ingenioſa eſt, & animoſa, utpote ſpiritibus abundans. Hinc Ariſtot. 4. Ethic. cap. 3. *pulchritudo*, ait, *in magno corpore conſiſtit*. Et Virgil. 8. Æneid.

Salomon & Chriſtus ſimiles Libano. Primò.

Sed cunctis altior ibat
Antiſtes.

Secundò, Salomon comparatur Libano in amœnitate; quia ejus ad inſtar erat vultu, oculis, totoque corpore decoro, amœno, & jucundo.

Tertiò, in odore, quia inſtar Alexandri Magni ſuaviſſimum ore anhelitum, & è reliquo corpore odorem expirabat.

Quartò, in fœcunditate: cùm enim mille habuerit uxores, plurimos ex eis genuit filios.

Quintò, in fabrica, quia Salomon ex lignis Libani ædificavit templum vocatur Libanus, ut à Zach. cap. 11. *Aperi Libane portas tuas.*

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus æquè, imò magis, quàm Salomon fuit ſpecioſo & procero corpore, putà altitudine ſeptem cubitorum, ait Nicephor. lib. 1. cap. ult. item amœno, jucundo, odorato, & fœcundo filiorum non carnalium, ſed ſpiritualium. B

Rurſum, templum factum ex lignis Libani, omniaque ejus vaſa, typus erant Chriſti: unde ipſe ait Judæis: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis ſui.* Joan. 2. quia ſicut templum fuit caput, decus, & Sanctum ſanctorum Jeruſalem terreſtris; ſic Chriſtus caput, decus, & Sanctus ſanctorum eſt Jeruſalem cæleſtis, ait Rupert.

Denique Chriſtus *ſpecioſus fuit præ filiis hominum.* Pſal. 44. ſpecioſus corpore, ſpecioſior mente, ſpecioſiſſimus divinitate.

Rurſum Libanus idem eſt quod candidus, & candidatio. Quid candidius Chriſto, qui omnes peccatores in Baptiſmo dealbat, eoſque gratia odoratos, & virtutibus florentes, bonorumque operum fertiles efficit? Ita Greg. Philo, & Richard. Victor.

Thure & cedro duplex Dei natura ſignificatur.

Portò Theodor. per Libanum intelligit thus, ut duplex hic ſignificetur Chriſti natura, ſcilicet divina per thus: C thus enim Deo adoletur; & humana per cedrum, quæ non ſentit cariem nec corruptionem, unde Plinius: *Cedrum mendat æternitas.* Lucas Abbas verò *ſpecies Chriſti*, inquit, *fuit ut thus, quia omnis illius actus ſacrificium eſt acceptabile patri æterno. Thus quippe à Pontifice ſuper hoſtiam pro peccato & holocauſtum, quod peculiare erat ſacrificium, videbatur imponi, & ipſe nihil de contagione peccati converſando inter impios contraxit.* Sic ſapientia, id eſt, Chriſtus comparatus cedro. Eccleſiaſt. 24. 17. *quaſi cedrus*, inquit, *exaltata ſum in Libano.*

Chriſtus quare cedrus. Primò. Secundò.

ELECTUS UT CEDRI] Primò, quia *ſicut cedrus pulchrior eſt, & procerior cæteris arboribus, ita & Chriſtus divinitatis gratia* (adde & gratia infuſa, utpote quæ fuit gratia capitis derivanda in cetera membra, id eſt, in omnes fideles) *præcellit omnes ſanctos*, ait Caſſiod.

Secundò, quia cedrus odorata eſt & imputribilis, ſic & Chriſtus: unde ſponſa cap. 1. 3. *Currimus*, inquit, *in odorem unguentorum tuorum.* ita S. Gregorius, & Philo.

Tertiò.

Tertiò Lucas Abbas cenſet cedro notari Chriſti humilitatem & patientiam, quæ ipſum exaltavit inſtar cedri, juxta illud: *Humiliavit ſemetipſum factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen*, &c. Philip. 2.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta ſpecioſa eſt ut Libanus, ac excelſa, odorata & imputribilis ut cedrus: quia ſi adhæremus Chriſto, per eum ſublimes efficimur, ait S. Gregor. cæleſtes, & immortales. Unde Rupertus: Chriſtus, inquit, fuit electus ut cedri, quia ſimilis extitit patriarchis omnibus, eorum omnium virtutibus decorus; & quia ex ipſo A ſancti omnes ut cedri è Libano prodeunt. Vide plures analogias cedri & juſti quas recenſui Eccleſ. c. 24.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

RIchard. Victor. per Libanum accipit Chriſtum per cedrum B. Virginem: *Denique*, inquit, *ipſa cedrus, quæ crevit in Libano, id eſt, Chriſti & dum Chriſtum ipſa genuit, quaſi Libanum cedrus produxit, & mons proceſſit ex arbore, cùm Deus prodiit ex homine. Hoc eſt novum & inauditum, quòd Deus fecit ſuper terram, ut cedrus preferret Libanum, arbor montem, mulier circumdaret virum, id eſt, Deum & quem mundus non caperet, hunc virgo in utero ſuo concluderet. Species itaque Chriſti ſunt virgines, ſed beata Virgo ſpecialis eius, quæ ſpeciem ſuam numquam per aliquod peccatum mortale vel veniale maculavit. Vnde ſpeciem eius rex cæleſtis concupivit in ea carnem ſumens amplius hanc ſpeciem decoravit, quia ampliori eam gratia replevit.*

In quo beata Virgo Libano aſſimilatur.

Et poſt nonnulla: *Ipſa igitur ſingulariter ſpecie Chriſti, præ omnibus ſpecioſa, Chriſtoque ſimillima, non ſolum ſpeciem Chriſti ipſa habens, ſed etiam in aliis hanc reſtituens.* Denique docet B. Virginem, quæ cum Chriſto ſummè ſe humiliavit, meritò humilitatis ſuæ cum eodem ſummè fuiſſe ſublimatam: *Exaltata eſt*, inquit, *hæc Beata quaſi cedrus, ſublimata eſt ſicut Chriſtus; & ſi tantum quantum Chriſtus. Chriſtus minimus fuit in regno cælorum, id eſt, in præſenti Eccleſia Maria humillima fuit omnium, quæ fuerunt in terra, ideò ad hoc ſublimata, ut ſummum omnium conciperet, & poſt eum ſumma omnium fieret.*

Rurſum ſpecies & decor Libani conſiſtit in continua germinatione florum, herbarum, thuris, cedrorum, pinorum, aliarumque arborum amœniſſimarum, ſummè odoratarum & ſalubrium: ſic ſpecies B. Virginis conſiſtit in aſſidua productione virginum, martyrum, doctorum, religioſorum, & ſanctorum quorumlibet in humilitate, patientia, odore, mortificatione, & quavis alia virtute præcellentium.

VERS. 16. *Guttur illius ſuaviſſimum, & totus deſiderabilis: eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus, filiæ Jeruſalem.*

HEbraicè *Palatum*, vel *guttur eius dulcedines, & totus ipſe deſideria*, q. d. Sponſus ita eſt formoſus, & gratioſus, ut ſummè ſit amabilis & deſiderabilis, imò ut ipſe unus, non tantùm in ſe deſiderium, ſed omnium rerum deſideria eſſe videatur: continet enim in ſe eminenter omne id, quod in qualibet re eſt deſiderabile, & expetibile, ac rurſum nihil in eo eſt, quod non ſit ſummè deſiderabile & concupiſcibile. Hinc Chriſtus à Jacob Patriarca vocatur: *Deſiderium collium æternorum.* Geneſ. 49. 27. Et ab Aggæo cap. 1. 8. *Deſideratus cunctis gentibus.* Hebr. *Deſiderium omnium gentium.* Hebræo conſentiunt Septuag. niſi quod pro *deſideria* vertant *deſiderium.* S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. legit: *guſtus eius dulcedines, & totus concupiſcentia;* Vatabl. *Et quantus quantus eſt, res ſunt expetibiles;* D Arabicus. *Anhelitus illius ſuavitas, & totus eſt deſiderium;* Syrus: *Guttur illius fava dulciſſima, & veſtimenta eius deſideratiſſima;* Chald. *Verba gutturis ejus dulcia ſicut mel, & omnia præcepta eius deſiderabilia ſapientibus eius ſuper aurum & argentum.* Per *guttur* tum anhelitum, qui per guttur è pulmone & ſtomacho prodit, tum vocem & ſermonem intellige; Anhelitus ergo indicat ſtomachum ſponſi cibis odoriferis, & valido calore optimè concoctis eſſe refertum: hi enim ſuavem & odoratum expirant anhelitum. Unde v. 13. dixit: *Genæ eius ſunt areolæ aromatum conſitæ à pigmentariis.* Et verſ. 14. *Venter eius eburneus, diſtinctus ſapphiris.*

Senſus ergo eſt: Anhelitus, æquè ac vox, vociſque ſonus Salomonis ac multò magis Chriſti ſuaviſsimus & dulciſſimus eſt ut mella fundere videatur. Sic *Neſtoris oratio erat melle dulcior*, ait Homerus: *Vox igitur eius*, ait Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis cap. 4. num. 14. *non fuit rauceſcens, qualis eſt libidinoſorum; non aſpera & abſona, quæ agreſtium; non acuta & incenſa, quæ timidorum; non gravis & magna,*

quæ

A *qua convitiatorum: ſed media & temperata, & fortè etiam paulo gracilior, ſed cum dulcedine & ſuavitate*; quales Ariſtotelem & Platonem fuiſſe ſcribunt Laertius & Plutarchus, quum dicunt eam ſignum eſſe pacati animi, ſuavium & compoſitorum morum.

Hanc dulcedinem ſponſo aſpiravit ſponſæ. Vnde cap. 4. 11. ait illi: *Favus diſtillans labia tua*; ideoque ut hanc animæ & ſpiritus ſponſi ſuavitatem hauriret ſponſa, petebat ejus oſculum, dicens cap. 1. 1. *Oſculetur me oſculo oris ſui.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

GUttur, id eſt, anhelitus Chriſti notat internos ejus affectus, amores, & ardores divinos fuiſſe ſuaviſſimos, imò ipſiſſimam ſuavitatem, quæ in verba ſuaviſſima erumpebat; hinc & præcepta, ac conſilia ejus Evangelica ſuaviſſima ſunt, non carni, ſed rationi, menti, & ſpiritui. Ita Caſſiod. S. Gregor. Philo, Theod. Beda, & alij. B Unde S. Gregor. & Philo addunt novum teſtamentum eſſe guttur Chriſti ſuaviſſimum.

Rurſum Chriſtus *eſt totus deſiderabilis* & amabilis: tum quia pulcherrimus: tum quia ipſe prior tenerrimè & ardentiſsimè amat omnes homines. Vnde S. Auguſt. in pſal. 44. *Pulcher*, inquit, *Deus verbum apud Deum, pulcher in utero virginis; ubi non amiſit divinitatem, & ſumpſit humanitatem, pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in utero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher invitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in ſepulchro. Ibi illum non videbis pulchrum, ubi deprehenderis iniuſtum. Si ubique iuſtus, ubique decorus.*

Si de placenta mellea aut ſaccharea, ſi de cibo quopiam vel fructu ſapidiſſimo, v. g. de ficu, quæ nullos habet acinos, ſed tota eſt edulis, & delicata, dicimus hæc placenta, hæc ficus eſt appetibilis, tota irritat orexin: ſi de vino ſuaviſſimo, v. g. falerno, cretico, lachryma, moſcatellato, quod intima animæ penetrat & oblectat, dicimus, hoc vinum ſummè eſt deſiderabile: hoc vinum ſua dulcedine replet os, C ſtomachum, totumque hominis appetitum; quid dicemus de Chriſto, qui omne deſiderium, non tantùm ſatiat, ſed & longè ſuperat, qui nectar eſt, & ambroſia angelorum & ſanctorum omnium? Si opponas Iſaiam dicentem cap. 53. *Vidimus eum deſpectum & noviſſimum virorum, unde nec reputavimus eum*; huic calumniæ facilè reſpondet Iſaias dicens: *Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra cuius livore ſanati ſumus.* Cùm ergo intueris Chriſtum crucifixum, & illius ſacroſanctum caput ſpinis acutiſſimè pungentibus coronatum, oculos vigiliis exhauſtos, & lachrymis cruore permixtis ſuffuſos, genas alapis cæſas & ſordidis ſputis deformatas, os illud ſuaviſſimum felle amariſſimo oppletum, manus tot miraculorum effectrices clavis perforatas, humeros crucis pondere attritos, tergum flagris diſciſſum, pedes clavis etiam transfixos, & totum corpus vulneribus lividum atque cruentum, meritò dixeris Chriſtum etiam in cruce pendentem totum deſiderabilem: quoniam membra omnia illa tot cruciatibus affecta, noſtræ ſalutis efficaciſſima quædam medicamenta fuere, & media atque inſtrumenta noſtræ felicitatis. Eſt ergo Chriſtus totus deſiderabilis, ita Almonacirius. Vnde S. Petrus D ait Chriſto: *Domine quò ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* Joa. 6.

Hanc ſuavitatem Deus & Chriſtus aſpirat animæ, cùm ei interiùs loquens cæleſtes cogitationes, divinos impulſus, conſolationes & amores ſuaviſſimos, ideoque inexplicabiles, nec niſi experto cognitos inſpirat: Vnde David: *Quàm magna*, inquit, *multitudo dulcedinis tuæ, quam abſcondiſti timentibus te!* Pſalm. 30. 20 Et: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo.* Pſalm. 118. 103. Hinc illius avidus Samuel: *Loquere*, inquit, *Domine, quia audit ſervus tuus*, 1. Reg. 3. 10. ita S. Anſelm. Richard. Rupert. & alij.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

VIri ſancti, præſertim prædicatores pleni divina ſapientia & ſuavitate, eam eructant, aliiſque inhalant, ut mella divina eis inſtillare videantur, adeoque ut Deus & Chriſtus per guttura eorum loqui, ac ſuam, ſuavitatem effundere videatur: *Et ideò*, inquit Nyſſen. *Magnus ille Ioannes rogatus, quis eſſet? vocem ſe appellavit: & beatus ille Paulus documentum edebat loquentis in ſe Chriſti, cui vocem ſuam locaverat, ex qua nimirum Chriſtus fingeret verba.* Nyſſeno favet explicatio Pſelli, qui Joannem Baptiſtam guttur dicit eſſe Chriſti, quia ipſius præcurſor & præco, & quaſi vox fuit. Concionator ergo, ac vir ſanctus aſſiduus ſit in oratione & meditatione, ut ſpiritum Dei hauriat, quem aliis aſpiret, ut ipſe velut os, & guttur Chriſti, nil leve aut vanum, nil niſi ſanctum, cæleſte, & divinum, a Chriſto probatum, illique ſuggeſtum eloquatur; ut qui eum audit, Chriſtum in eo reſonantem audire ſe æſtimet.

Anagogicè: Beatis vox Dei eſt ſuaviſſima, Deuſque ab eis viſus totus eſt deſiderabilis, ut præter eum nil cogitare, amare aut deſiderare queant. Deus, ait Rupert. totus eſt deſiderabilis, quia cùm habetur, tunc magis deſideratur; eſtque viſio eius in deſiderio, & deſiderium in viſione; viſione enim Dei ſatiantur beati, ſed ita ut ſemper eum ulteriùs videre deſiderent. Viſio enim licèt duret per millia annorum, tamen in eis non parit faſtidium, ſed ſummum cum plena ſatie deſiderium. Audi hic Richard. Victorin. *Deſiderabilis humanitatis eius viſio in terris, ſed multùm deſiderabilior glorificata eius humanitas in cælis, deſiderabilis vultus, quem deſiderat univerſitas civium ſupernorum: deſideratiſſima verò divinitatis eius contemplatio, cui omne quod deſideratur non valet comparari.* Et B. Petrus Damian. opuſc. 50. cap. 4. *Totus*, inquit, *deſiderabilis, quia humanitatis eius myſterium omne deſiderium accendit in mentibus electorum, ut eos videlicet non modo reſurrectionis gloria provocet, ſed ad imitationis exemplum ipſa quoque ignominia paſſionis invitet.*

Anagogicè.

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

C CHriſtus ſi cui mortalium, certè matri ſuæ dulciſſima & diviniſſima loquebatur, tum voce exteriùs, tum potiùs interiùs in mente; quare ipſa vivens cum eo per triginta annos, præ omnibus hominibus & angelis divinos illius ſenſus, ac cæleſtes dulcedines hauriebat, ut ipſi præ omnibus. Chriſtus ſuus totus eſſet deſiderabilis.

Chriſtus præ aliis ſeſe ſuæ matri communicavit.

Rurſum in Apoſtolis, ceterisq; ſanctis multa ſunt deſiderabilia, at non omnia: laborant enim concupiſcentia & peccatis venialibus. At B. Virgo tota eſt deſiderabilis, quia omnis concupiſcentiæ & peccati expers; ac gratia omnique virtute plena. Vnde Damaſcen. ſermon. de Nativ. B. Mariæ exclamat: *O deſiderabilis, ac ter beata femina! o divinum ſimulacrum, ad quod opifex Deus intentus eſt, mentem quidem diviniùs gubernatam habeas, ac Deo ſoli operam dantem, cupiditatem autem omnem ad id quod ſolùm expetendum atque amandum eſt, intentam, iram verò adverſus peccatum duntaxat, ipſiuſque parentem.* Deinde id particulatim per inductionem ſingulorum corporis, virtutiſque ipſius membrorum demonſtrat: *Oculi*, inquit, *tui ſemper ad Dominum, perenne atque inacceſſum lumen intuentes. Aures divinum ſermonem audientes, ac ſpiritus cithara oblectantur; per quas Verbum carnem aſſumpturum ingreſſum eſt. Nares unguentorum ſponſi odore* D *delectantur, quod quidem divinum unguentum eſt ſponte exhauſtum, atque humanitatem ſuam ungens. Vnguentum enim effuſum nomen tuum*, inquit Scriptura, *Porro labia tibi ſunt Dominum laudantia, ipſiuſque labris adhærentia. Lingua & fauces Dei verba diſcernentes, ac divina ſuavitate ad ſatietatem uſque fruentes. Cor purum, ac labis expers Deum ſpirantem omnium caruſtem cernens, ipſiuſque ſapiditate flagrans. Venter in quo habitavit is, qui nullo loco capi poteſt. Lactis ubera, quæ Deum puerum Ieſum aluerunt.* Ac paucis interiectis: *Manus Deum geſtantes, & genua (thronus Cherubinis ſublimior) quorum ope atque adiumento manus languentes, ac genua diſſoluta robur contraxerunt. Pedes Dei lege tamquam lucerna deducti, ac poſt eum irretorto curſu properantes, quoadúſque amatum ad amantem pertraxerunt. Tota ſpiritus thalamus es, gratiarum pelagus. Tota pulchra, tota Deo propinqua. Ipſa namque Cherubinos ſuperans, ac ſupra Seraphinos evecta propinqua Deo extitiſti. O miraculum omnium miraculorum maximè novum,*

B. Virgo ſecundùm ſe totam deſiderabilis eſt, Apoſtoli vero ſecundum quid.

A TALIS EST DILECTUS MEUS, ET IPSE EST AMICUS MEUS, FILIÆ JERUSALEM] Chaldæus: *Hæc eſt laus dilecti mei, & hæc fortitudo virtutis Domini dilecti mei, ò Prophetæ, qui prophetatis in Jeruſalem.* Concludit ſponſa elogia ſponſi, hoc quaſi epiphonemate, q.d. Vos ò filiæ Jeruſalem adjuratæ à me cap. 5. v. 8. ut quæratis ſponſum, qui à me ſe ſubduxit, rogaſtis dotes, & ſigna ſponſi, ex quibus eum quæſitum agnoſcere poſſetis, dicentes: *qualis eſt dilectus tuus ex dilecto*, &c. *quia ſic adjuraſti nos*: Reſpondi: Dotes ejus vobis huculque deſcripſi; ſcitote ergo talem, tamque pulchrum, & eximium eſſe dilectum meum, quem per plagas, & vulnera quæro, de cujus abſentia doleo, & cujus amore langueo.

Notat Caſſiodorus, Chriſtum dici dilectum, dum Eccleſiæ, & animæ ſanctæ charitatem, qua eum diligat, & viciſſim ab eo diligatur, inſpirat; amicum verò, dum ei ſecreta ſua communicat, juxta illud Chriſti: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis*, Joan. 15. 15.

VOX FILIARUM Jeruſalem.

B VERS. 17. *Quò abiit dilectus tuus, ò pulcherrima mulierum? quò declinavit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.*

QUÒ ABIIT DILECTUS TUUS, Ò PULCHERRIMA MULIERUM? QUÒ DECLINAVIT (Hebr. פנה *pana*, id eſt, *reſpexit*, ita Septuag. Arab. *diſceſſit*) DILECTUS TUUS? ET QUÆREMUS EUM TECUM.] Adoleſcentulæ, ſive filiæ Jeruſalem auditis à ſponſa ſignis, & notis ſponſi, ex quibus eum cognoſcant, inſtant ulterius, rogantque, qua via ſuſpicetur abiiſſe ſponſum cùm ſe ſubduxit, ut eadem illum quærant ipſam comitatæ.

Chriſtus, ut dixi verſ. 2. ſubduxit ſe quaſi ab Eccleſia, cùm ob prælatorum negligentiam, vel pravitatem permiſit graſſari hæreſes, & ſcandala, fidemque & pietatem in nonnullis provinciis calcari & peſſumdari, uti in Oriente factum eſt poſt Conſtantinum graſſante hæreſi Arriana; adeò ut plerique Epiſcopi Orientales fierent Arriani. Tunc enim Chriſtus abiit in Occidentem, atque orthodoxam Homuſii ſui fidem, & cultum tranſtulit in Italiam, Galliam, Germaniam. Unde Occidentales, ſive Latini Epiſcopi orthodoxi, Orientalibus, ſive Græcis Arrianis conſtanter ſeſe oppoſuerunt. Sic Chriſtus ex Africa abiit in Hiſpaniam, cùm illa vaſtata eſt, hæreſique infecta à Gothis, Alanis, Vvandalis ſic ſuccedentibus ſæculis ſucceſſivè à variis provinciis receſſit, ac hoc noſtro ævo ex Dania, Svecia, Anglia, Scotia, Saxonia, &c. ob hæreſim abiit ad Indos, ibique fundavit fidem & pietatem Chriſtianam.

Chriſtus abiit ex Oriente in Occidentem ob Arrianos.

C Tunc ergo filiæ Jeruſalem, id eſt, animæ ſanctæ præſertim doctorum, & prædicatorum, condolentes Eccleſiæ de hoc Chriſti ex provinciis Chriſtianis receſſu, quærunt ab ea, id eſt, ab ejus prælatis, quò abierit Chriſtus, id eſt, quò ſui fidem, cultum, & gratiam tranſtulerit, ut eam partim ibi ſtabiliant, partim inde ad ſuos populares revocent & reducant.

Unde S. Gregorius, Coſmas Damianus, & alii hæc accipiunt de Synagoga, id eſt, Judæorum (hi enim propriè ſunt filii, & filiæ Jeruſalem) converſione in fine mundi. Tunc enim ultima erat Eccleſiæ ſenectus, quæ mox ab Elia, Enoch, eorumque aſſeclis reformabitur, & renovabitur per Judæorum omniumque gentium fidem, fervorem & zelum. Vnde tunc invenietur, & paſcetur Chriſtus inter lilia virginum: tunc enim erunt 144. millia virginum, qui antichriſti libidini & impietati uſque ad mortem reſiſtent. Apocal. 14. verſ. 1. & ſequ. Vide ibi dicta: cenſet ergo, S. Gregorius & Coſmas, hæc eſſe verba Synagogæ audita Euangelii prædicatione, volentis converti ad Chriſtum in fine mundi, ideoque interrogantis Eccleſiam, ubinam ſit Meſſias, ſive Chriſtus Eccleſiæ ſponſus? cui reſpondet Eccleſia, id eſt, Eccleſiæ doctores: *Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum*, &c. Id facere cœpere Judæi mox à morte Chriſti eum miſſo Spiritu Sancto in Pentecoſte, ad prædicationem S. Petri illicò compuncti, & converſi ad Chriſtum fuere Judæi, primò ad tria, deinde ad quinque millia. Actor, 2.

Huc accedit Almonacitius, qui hac Chriſti effigie cenſet deſcribi quadruplicem Eccleſiæ Chriſti ætatem, & ſtatum, perinde ac in ſtatua Nabuchodonoſoris deſcribitur quatuor monarchiarum mundi vicaria ætas, & ſucceſſio Daniel. 2. Chriſtus enim & Eccleſia ſe habent ut caput, & membra, ut ſponſus & ſponſa: quare quod de Chriſto dicitur, hoc & Eccleſiæ competit juxta regulam Ticonii. Igitur per aureum Chriſti caput accipit primam Eccleſiæ ætatem, quæ fluxit à Chriſto uſque ad Conſtantinum: hæc enim fuit feliciſſima, & aurea ſub Apoſtolis eorumque diſcipulis S. Dionyſio, Clemente Ignatio, Polycarpo Juſtino, Quadrato, Irenæo, &c. Hi habebant oculos columbatum, id eſt limpidos reſidentes ad fluenta S. Scripturæ, atque capillos fuſuos, quia religioſè viventes cæleſtem in terris vitam agebant. Huic ſucceſſit ſecunda Eccleſiæ ætas à Conſtantino uſque ad S. Gregorium, qui floruit anno Domini 600. qua Eccleſia per omnes Gentes, etiam barbaras mirè fuit propagata: hæc per pectus, brachia, ventrem, & femora repræſentatur, ventrem, loquam, non aureum ut caput, ſed eburneum: cœpit namque fulgor ille ardentiſſimæ charitatis nonnihil obſcurari, quamquam doctrinæ & ſapientiæ puritas maximè vigeret, quæ per ebur optimè exprimitur. Retinebat præterea ſæculum illud multum de priſtina illa & apoſtolica morum integritate: unde pectus, brachia, manus, venter & femora, auro, gemmis, hyacinthis & ſapphiris diſtinguebantur: fuere namque illa ætate, quæ ipſo ebore ſatis beata erat, S. Athanaſ. Baſil. Gregor. Nazianz. Gregor. Nyſſen. Chryſoſt. Hieron. Ambroſ. Auguſt. Cyrillus & multi alii Eccleſiæ ſplendidiſſima ornamenta. Secundæ huic ſucceſſit tertia ætas, non jam aurea, nec eburnea, ſed lapidea inſtar marmoris quidem, ſignificata per crura, conſtans in fide, ſed deficiente charitate frigidior. Hoc eſt a S. Gregorio uſque ad tempora antichriſti, quæ à duarum præcedentium fervore multum degeneravit. Quarta & ultima erit tempore antichriſti ſub finem mundi, quando Elias & Enoch Judæos Genteſque convertent, ſuumque eis fervorem & zelum inſtillabunt: Vnde hæc notatur per pedes aureos. Quare ſicut Eccleſia habuit caput aureum ſub Apoſtolis, ſic & deſinet in pedes aureos ſub Elia & Enoch, qui primævum Eccleſiæ primitivæ fervorem & ſpiritum, tam Judæis quàm Gentibus reſtituent. Ita ipſe.

Quadruplex Eccleſiæ ætas. Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Huc quoque facit verſio Chaldæi: *Reſponderunt Prophetæ, cùm audierunt laudes Domini ex ore cœtus Iſrael, & ita dixerunt: Propter quod peccatum ſublata eſt de medio tui maieſtas Domini, ò tu quæ pulchra es in operibus tuis ſuper omnes nationes! & ad quem locum declinavit dilectus tuus, quando elevatus eſt de ſanctuario tuo? dixit cœtus Iſrael: propter peccata, & rebelliones, & proditionem, quæ inventa ſunt in me? dixeruntque Prophetæ: Nunc convertere ad pœnitentiam, & ſurgamus tu & nos, & oremus coram eo, & quæramus miſericordiam tecum.* Notat Beda τὸ *tecum*, cùm aiunt, *quæremus eum tecum*, nam qui Chriſtum, inquit, ſine Eccleſia quærit, errare, & fatigari poteſt, at invenire non poteſt.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

D POenitens, vel pia anima cognoſcens quanta ſit pulchritudo & gratia Chriſti eum omnibus modis quærit, ut eum in dies ſibi magis, magiſq; ac tandem intimè uniat, cum eo verſetur jugiter, de illo meditetur aſſiduè, &c. unde invocat filias Ieruſalem, id eſt, angelos, & ſanctos, tum beatos in cœleſti Ieruſalem, tùm adhuc militantes in terreſtri. Hi invocati rogant quonam abierit ſponſus? non quod id ignorent, ſed ut indicent animæ quærenti, ut recogitet ubi ſit locus ſponſi, in quo inveniendus ſit, ac ſi ibi eum quærat, ſe eam omni ope adjuturos: ſi enim eum quæreret, ubi non eſt, puta in voluptatibus, honoribus, opibus, &c. nequaquam illi auxiliarentur angeli & ſancti, ſed in caſtitate, humilitate, paupertate, mortificatione, mundi contemptu eum veſtiget, ubi eſt, & invenitur, tunc utique prompti omnes accurrent, ut illi in quærendo & inveniendo opitulentur. Sic fecit Magdalena tum pœnitens, cùm Chriſtum quæſivit in domo Simonis, ibiq. pedes eius lavant, & rigans, plenam omnium peccatorum remiſſionem accepit,

tum

Digitized by Google

tum iam converſa, cùm poſt reſurrectionem Chriſti eum quæſivit in ſepulchro, ideoque prima ioveni ſpecie hortulani ſibi apparentem, colloquentem & conſolantem.

Notat Caſsiodor. Primò, Chriſtum quandoque ſubducere ſe ab anima, vel potiùs in mente eius ſe abſcondere, ut eius virtutem probet, acuat & perficiat. Secundò, animam probam quærere converſationem ſanctorum, in quorum anima Chriſtus requieſcit, ut Chriſtum in ea invenias, eiuſque particeps fias. Sancti enim colloquendo Chriſtum, quem in mente & ore gerunt, audientibus inhalant & inſpirant.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

QVomodo B. Virgo quæſierit Chriſtum perditum, inveneritque in templo aliaque plura in hanc rem dixi, cap.3.verſ.1. & ſeq. & cap.5. verſ.6. & ſeq.

CAPUT SEXTUM.

SINOPSIS CAPITIS.

SPonſa adoleſcentibus rogantibus quonam abierit ſponſus? Reſpondet ſe ſuſpicari eum more ſuo iviſſe in hortum, ibique paſci inter lilia: ipſum enim hiſce delectari, ideoque frequentem eſſe in horto. Mox ſponſus intelligens quanto deſiderio eum quæſierit ſponſa, quanta in quærendo paſſa ſit, ſcilicet flagella, vulnera, & ſpolium, quantaque ei elogia dederit, vicem ei rependit, ac maiores ei quàm antè laudes doteſque aſsignat. Id audientes adoleſcentulæ. Verſ. 10. Sponſæ pulchritudinem admirantur. Inde v. 11. Ait ſponſus ſe deſcendiſſe in hortum, ut fructus inſpiceret. Subiungit ſponſa ſe id neſciſſe. Denique adoleſcentulæ ſponſam ita laudatam rogant, ut revertatur, ſed eis videndam & conſiderandam præbeat, ut in eius amorem, admirationem & venerationem magis accendantur.

1 DIlectus meus deſcendit in hortum ſui ad areolam aromatum, ut paſcatur in hortis, & lilia colligat. 2. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia. 3. Pulchra es amica mea, ſuavis, & decora ſicut Ieruſalem: terribilis ut caſtrorum acies ordinata. 4. Averte oculos tuos à me, quia ipſi me avolare fecerunt. Capilli tui ſicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. 5. Dentes tui ſicut grex ovium, quæ aſcenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis. 6. Sicut cortex mali punici, ſic genæ tuæ abſque occultis tuis. 7. Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus. 8. Una eſt columba mea, perfecta mea, una eſt matris ſuæ, electa genitricis ſuæ. Viderunt eam filiæ, & beatiſſimam prædicaverunt, reginæ & concubinæ, & laudaverunt eam. 9. Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa ut ſol, terribilis ut caſtrorum acies ordinata? 10. Deſcendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inſpicerem, ſi floruiſſet vinea, & germinaſſet mala punica. 11. Neſcivi: anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. 12. Revertere, revertere, Sulamitis: revertere, revertere, ut intueamur te.

VOX SPONSÆ.

VERS.1. *Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, ut paſcatur in hortis, & lilia colligat.*

DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM AD AREOLAM AROMATUM, UT PASCATUR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT] Arabicus *ut lilia congreget*. Pro *areolam*, Hebr. eſt, ערוגת *areoges*, quod Aquila & Symmach. πρασιάς, id eſt, *ſulcos*, *areolas*. Pagnin. *lineas ſulcorum*. Septuag. verò vertunt *phialas*, per quas Nyſſenus homil.15. accipit animas ſanctas, quæ virtutum aromata proferunt: hæ enim tales ſunt, ut ſapientiæ crateres factæ, divinum & incorruptum vinum in ſe ſuſcipiant, per quod omnem conſequantur lætitiam. Vnde S. Hieron. pſal.41.1. pro eo quod Septuag. vertunt: *Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus*; vertit; *Sicut areola præparata ad irrigationes aquarum, ſic anima mea præparata ad te Deus*. Vide dicta cap.5. verſ.13. Sponſa adoleſcentulis interrogantibus quonam abierit ſponſus? reſpondet eum abiiſſe in hortum ſuum. Ita S. Gregor. Nyſſen. Theod. & alii.

Ratio cur priùs dixit hortum deinde hortos.

Nominat primò hortum, deinde hortos in plurali; quia ſicut in magno vaſtoque horto plures ſunt minores, ſic in una generali Eccleſia multæ ſunt particulares. Ita Gregorius, Beda, & alii.

Porrò ſponſa indicato adoleſcentulis ſponſi loco, quòd ſcilicet eſſet in horto ſuo, illicò eò cum ipſis profecta eſt, ibique ſponſum inveniens, ab eo excepta & laudata eſt, cùm dixit: *Tota pulchra es*, ut audiemus v.3. in Dramate enim verbali actiones ſilentur, eæque ex ſequentibus legentibus intelligendæ relinquuntur.

A PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus ſuam fidem & pietatem ab Arrianis aliiſque impiis in Oriente excluſam, tranſtulit in Occidentem, à Græcia in Italiam, ab Africa in Hiſpaniam, ab Aſia in Indiam, maximè verò in fine mundi eam ab omnibus provinciis transferet in Judæam, cùm eam per Eliam & Enoch convertet; ut dixi in fine cap. præcedent. Judæa enim propriè eſt hortus, Chriſti, utpotè in qua ipſe ex Abraham, David, cæteriſque regibus fidelibus natus, & educatus, primò fidem & religionem Chriſtianam in eadem fundavit; unde in ea Apoſtoli & primi fideles mira ſanctitate floruere: maior tamen Judæorum pars manſit in Judaiſmo obſtinata, & Chriſto inimica: unde in fine mundi Chriſtus à gentibus ſceleratis & impiis excluſus, migrabit ad Judæos, eoſque per Eliam convertet: Et tunc *omnis Iſrael ſalvus fiet*. Rom.11. Hinc & antichriſtus regni ſui ſedem figet Hieroſolymæ, ut verus habeatur Meſſias & Chriſtus, Davidis, & Salomonis filius, ſed ab Elia

Iudea verus Chriſti hortus.

B de falſitate & hæreſi convincetur. Quare Judæi ab antichriſto ad Chriſtum ſe transferent. Dicit ergo hic Eccleſia, ut Chriſtum ſponſum, ejuſque fidem, & cultum ex Oriente, & aliis provinciis exulantem, adoleſcentulæ, id eſt, piæ animæ requirant in Occidente, quaſi in horto ſuo, putà Romæ in Italia, Hiſpania, Germania, ac in fine mundi, in Judæa, indeque fidei, & religionis reformatores in alias provincias, infidelitate, & ſcelere deformatas evocent, ut eas priſtino decori & ſplendori reſtituant: areolæ aromatum ergo ſunt Eccleſia, & fideles addicti orationi, mortificationi, cæteriſque virtutibus, quibus quaſi aromatibus Chriſtus oblectatur, & paſcitur, ibique colligit lilia caſtorum, & virginum. Vide dicta cap.5. verſ.1. & 13. ubi nota fidei

& religionis Chriſtianæ propriam, & peculiarem dotem & florem eſſe lilium, id eſt, caſtitatem & virginitatem; quare ubi deficit fides, ibi mox deficit caſtitas, regnatque libido: ex adverſo ubi viget fides, ibi floret & caſtitas, ut alibi fuſiùs oſtendi.

Porrò Chaldæus hæc Judaicè more ſuo accipit de reditu Judæorum ex Babylone: hæc enim Judæorum, & Synagogæ reformatio fuit typus reformationis Eccleſiæ: *Dominatur ſæculi*, ait, *ſuſcepit voluntariè orationem eorum, & deſcendit in Babylonem ad concilium ſapientum, & dedit populo ſuo requiem, & eduxit eos de captivitate ipſorum per manum Cyri, & Eſdræ, & Nehemiæ, & Zorobabel filii Salathiel, & ſeniorum Judæorum, & ædificaverunt domum ſanctuarii, & conſtituerunt ſacerdotes ſuper oblationes, & Levitas ſuper cuſtodiam verbi ſanctitatis, & miſit ignem de cælis, & ſuſcepit voluntariè oblationem & incenſum aromatum; & ſicut vir, qui nutrit filium ſuum dilectum in deliciis, ita delicate nutrivit eos: & ſicut vir, & qui colligit roſas de convallibus, ita congregavit eos de Babylonia.*

Myſticè S. Hieron. ſub finem comment. in Zachariam, per hortum accipit S. Scripturam, *Hortus*, inquit, *& paradiſus, in quem ſponſus deſcendit ad ſponſam, ſanctarum lectio Scripturarum eſt, de quibus lilia, & violas, & roſas, & varia decerpit aromata, ut impleat phialas animarum credentium, & Domino ex eis lilia diffundat.*

SECVNDVS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Hortus Chriſti eſt anima ſancta, Item Religio.

HOrtus & paradiſus Chriſti eſt anima ſancta, quæ crebrò in areola aromatum, id eſt, in paſſione Chriſti omnibus virtutibus refertiſſima meditando verſatur, maximè verò paradiſus Chriſti eſt animarum ſanctarum cœtus qualis eſt in cœnobiis, & familiis religioſis, ibi enim ſunt areolæ aromatum, id eſt, ordines virtutum omnium, ac lilia caſtitatis, cùm in mundo & ſæculari vita omnia plena ſint ſpinis vitiorum & urticis libidinum: unde ab iis ſe ad religioſos transfert Chriſtus, eorumque caſtitate & virtutibus delectatur & paſcitur. Quare religioſus qui ſe totum conſecrat, dicatque Deo, dicere poteſt: *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi*. Hinc & devergentis Eccleſiæ ſenectutem per florentem religioſorum in ſpiritu juventutem reformare ſolet Chriſtus, uti ſuperiùs dixi, tuncque impletur illud: *Renovabitur ut aquilæ juventus*, imò ſenectus, *tua*. Pſal 102. v. 5. Quocirca Deus cùm vult reformare Eccleſiam, novam religionem ſpiritu Apoſtolico ferventem inſtituit, aut iam inſtitutam reformat, & ad primævam obſervantiam & fervorem reducit: lilia, quoque, id eſt, virginum cœtus inſtituit, aut inſtitutos renovat & expolit. Reformatio enim Eccleſiæ maximè conſiſtit in reformatione cleri religioſorum, & virginum: hi enim deinde reformant laicos & plebem Chriſtianam Exempla ſunt in S. Baſilio, S. Auguſtino, S. Benedicto, S. Romualdo, Sanct. Brunone, S. Bernardo, S. Dominico, S Franciſco, S. Ignatio.

Deus reformat Eccleſiam per religioſos.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Hortus Chriſti B. Virgo.

BEata Virgo eſt hortus deliciarum & paradiſus Chriſti; unde in eius corpore corporaliter novem menſibus, in anima verò & mente ſpiritualiter, quaſi in templo ſuo jugiter habitavit Quocirca Nyſſenus. Theod. & Iuſtus Orgelit. dicunt Chriſtum deſcendiſſe in hortum ſuum, cùm è cælo deſcendit in uterum Virginis, & carnem ex ea aſſumpſit. Chriſtus ergo dum viveret in terra, paſcebatur inter lilia virginum, quia delectabatur virginitate B. Virginis, S. Joſephi, & S. Joannis Apoſtoli. ac viciſſim eos paſcebat caſtiſſimis virginitatis, & cæleſtis vitæ amoribus, & delectationibus. Hoſce ergo colat & invocet, qui eorum caſtitatem imitari, itaque Chriſtum ad animam ſuam, quaſi ad virgineum thalamum pellicere cupit.

Exemplum S. Eduardi.

Exemplum memorabile eſt in S. Eduardo rege Angliæ, qui eorum inſpiratione & dono virginitatem perpetuam cum conjuge ſua Editha, uſque ad mortem coluit & ſervavit. Ergo mirè devotus S. Joanni, adeò ut nulli eius nomine eleemoſynam petenti denegaret. Probavit regis animum ipſe S. Ioannes, ac ſpecie pauperis ei ſoli apparens, petiit ab eo nomine S. Ioannis ſtipem, cumque rex aliud ad manum non haberet, annulum è digito detractum ipſi donavit: quare ingens ab eo liberalitatis præmium tulit. Nam S. Joannes duobus Anglis Hieroſolymam peregrinantibus apparens, per eos annulum regis remiſit, dixitque: *Ego ob amorem regis veſtri, in omni via firmabo ſuper vos oculos meos. Ego enim ſum Apoſtolus Chriſti Ioannes, qui regem veſtrum ob meritum caſtitatis ſumma dilectione complector. Hunc ergo annulum, quem ſibi in habitu peregrini apparenti tribuit, reportate, denuntiantes ei obitus ſui diem inſtare, quem intra ſex menſes viſitans viſitabo, ut mecum ſequatur agnum quocumque ierit.* Ita factum: rex enim è vita hac a S. Ioanne evocatus, anno Domini 1066. die 5. Ianuarii in cælum conſcendit. Ita Alredus Abbas in ejus vita apud Surium, qui & multa magnaque ab eo poſt mortem edita miracula recenſet.

Porrò Philo Carpath. & Lucas Abbas, per deſcenſum Chriſti in hortum accipiunt deſcenſum Chriſti ad inferos: de eo enim latroni dixit Chriſtus: *Hodie mecum eris in paradiſo*. Areolæ aromatum fuere priſci patriarchæ & ſancti, ut Noe, Abraham, Iſaac, Iacob, Iob. David, &c. Addit Philo: *Inde factum eſt, ut in fragrantiſſimis mentium humanarum hortis, Chriſtiana fide & charitate flagrantium paſcerentur ipſe Deus, ex iiſque candidiſſima liliorum odoramenta, ac ſerta Apoſtolorum, martyrum & omnium beatorum ad cæleſtem thalamum adornandum legeret.*

Anagogicè, Chriſtus collegit lilia, cùm virgines, puraſque & perfectas animas, ex hac vita, velut ex horto terreſtri decerpit, ac eas in cæleſtem paradiſum transfert, ubi angelis ſociatę miro ſplendore in ęterna gloria effulgeant. *Anagog.*

VERS. 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia.*

HVnc verſum explicui cap. 2. verſ. 16 Chald. vertit: *Et in illo die ſervivi Domino ſæculi dilecto meo, & dilectus meus habitare fecit majeſtatem ſuam in medio mei, & nutrivit me deliciis.* Sponſa enim, quia amore ſponſi plena erat, identidem eum repetit & inculcat, præſertim hic, ubi cum adoleſcentulis pergebat ad hortum ad quærendum ſponſum: unde fortè eo viſo, & adoleſcentulis oſtenſo, in hæc amoris erga eum verba prorupit.

Nyſſenus homil. ultima (hic enim finit ipſe comment. in Cantica) docet ſponſam ita ſe per omnia conformare ſponſo, ut planè ejus ſimilitudinem in ſe exprimat, ejuſque formam induat, adeò ut qui eam videat, ſponſum videre ſe æſtimet; proinde ac qui imaginem cernit, exemplar ad quod expicta eſt imago, cernere ſe cenſet, & qui effigiem in ſpeculo aſpicit, rem effigiatam non tantùm ſe aſpicere putat, ſed & re ipſa aſpicit. Ibi enim res ipſa ſe exhibet per ſui ſpeciem, & radium non directum ſed à ſpeculo reflexum. Quare qui hanc imaginem Chriſti in mente ſuſcipere cupit, omnes aliarum rerum imagines ex ea eradat, oportet; ut inſtar ſpeculi terſi & puri, Chriſti illuminantis colores & radios in eodem excipiat. Talis erat Paulus dicens 1. Corinth. 3. *Nos verò revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur*, id eſt, ſpeculorum more Chriſti in nobis imaginem recipimus, ac reddimus. Et Galat. 20. 20. *Vivo autem iam non ego, vivit verò in me Chriſtus, id eſt, abraſis quaſi poliendo univerſis, quæ in Chriſti naturam non cadunt, nihil in me habeo, quod non in ipſo ſit, & ea de cauſa mihi vita Chriſtus eſt, qui eſt ſanctificatio, & puritas, & immortalitas, & lumen, & veritas, & huiuſmodi alia, quæcumque animam meam paſcunt, non in gramine, vel virgultis, ſed in ſplendoribus ſanctorum, id enim ſignificant lilia, cùm ſplendido quodam ſint ornata colore.* Hucuſque Nyſſenus.

Extaſis quomodo fit?

Myſtici, ſive contemplativi hæc accipiunt de extaſi & raptu, quo anima irradiante Dei luce quaſi fulgurata, per eam immenſam Dei pulchritudinem, bonitatem, ſapientiam, &c. quaſi per umbram conſpicit, ad eamque obſtupeſcit, ita ut tota in illam rapiatur & abſorbeatur, adeò ut nulli alteri rei intendere queat: unde præſentia non videt, non audit, nec ullo ſenſu utitur. Ita D. Thomas 2. 2. q. 175. art. 2.

Tres cauſæ extaſis.

Porrò Richardus de ſancto Victore l. 5. de Contemplat. cap. 5.

cap. 5. & ſequent. docet tribus cauſis animam in hanc extaſim, ſive alienationem abduci: ſcilicet Primò, ob magnitudinem devotionis: amor enim vehemens facit extaſim, ait S. Dionyſius. Secundò, ob magnitudinem admirationis. Tertiò, ob magnitudinem exultationis. Oritur ergo extaſis ex magna devotione, quando anima tanto deſiderii cæleſtis & divini amoris igne ſuccenditur, ut ad ceræ ſimilitudinem liquefiat, & quaſi à proprio ſtatu dimota, & inſtar fumi attenuata ad ſuperna conſcendat. Cui devotioni & amori aliquando magnitudo lucis adiungitur, aliquando ſolus devotionis affectus alienationem operatur. Oritur deinde ex ingenti admiratione, quando anima divino lumine irradiata, & ſummæ pulchritudinis & perfectionis divinæ cognitione ſuſpenſa jam vehementi ſtupore concutitur, ut in ſimilitudinem fulguris coruſcantis, tranſcurſis ſenſibus in ſumma elevetur. Et hæc quidem admiratio, & perfecta cognitio interdum animæ non præventæ advenit, interdum in eam in affectus amoris, vel in profundam meditationem incumbentem ſervit: interdum à lumine incipiens in ardentiſſimum fervorem deſinit. Oritur tandem ex ineffabili exultatione, quando anima internæ ſuavitatis abundantia potata, imò & plenè inebriata, quid ſit, & quid fuerit, penitus obliviſcitur, & in alienationis exceſſum lætitiæ nimietate transfertur. Talis fuit raptus S. Franciſcus de quo ita ſcribit S. Bonavent. in vita ejus ca. 10. *Viſus eſt nocte manibus ad modum crucis protenſis, toto corpore ſublevatus à terra, & nubecula quadam fulgente circumdatus, ut illuſtrationis mirabilis intra mentem mira circa corpus perluſtratio teſtis eſſet.* Tale quid accidit S. Dominico, qui cùm in miſſa corpus Chriſti puriſſimis manibus in altum elevaret, cunctis qui aderant ſpectantibus, & ſtupentibus, ipſe pariter cubiti unius altitudine à terra elevatus, corpus terrenum & grave animi devotione, & ſpiritu gratiæ ſurſum attollente. Talis quoque fuit extaſis S. Ignatii fundatoris Societatis Jeſu, de quo ita ſcribit Maffeius in vita ejus, c. 7. *Factum eſt aliquando, ut alienatus à ſenſibus, à completorio ſabbathi ad alterum uſque proximi ſabbathi completorium, in altiſſimo quodam exceſſu perſtiterit, in quo de S. Trinitate per viſionem intellectualem ita inſtructus eſt, ut de ea, licet adhuc idiota, librum ſcribere auſus ſit.* Talis quoque fuit B. Thereſiæ, de qua ita legimus in ejus vita, cap. 84. *Erat ejus oratio non ſolùm aſſidua, ſed adeò fervens, quo ſtatim ac ſeſe in orationem recipiebat, confeſtim extra ſe raperetur; ſæpè etiam abſque ulla præparatione. Spiritus efficacia percuſſa, ab uſu ſenſuum abſtrahebatur, aliquando etiam ex his raptibus cum ſummis exclamationibus & lacrymis revertebatur, in quibus magnam noctis partem inſumebat.* Eadem dictitabat animam perfectè amantis, & contemplantis fieri unum cum Deo ſpiritum; eo modo & ſimilitudine, quo pluvia è cælo pluens in fluvium cum ejus aqua miſcetur, unumque quid cum ea fit; aut quo duæ lucernæ duo fundunt lumina, quæ in eodem cubilo coeuntia unum lumen efficiuntur, ubi nota non per omnia hæc eſſe ſimilia, horum enim unio eſt quaſi eſſentialis, animæ verò cum Chriſto unio eſt accidentalis per contemplationem & amorem. Error enim Almarici, & contemplativorum rudium tempore Ruisbrochii fuit, in extaſi animam annihilari & tranſire in eſſentiam Dei, ut recenſet, & refutat Gerſon tractatu de Contemplat.

Prima. *Secunda.* *Tertia.* *Exempla.*

Error eſt animam in extaſi tranſire in Dei eſſentiam.

QUINTA PARS DRAMATIS, ET VLTIMA PARS LIBRI,

In qua Eccleſiæ ſeneſcentis reformatio , renovatio , perfectio, ac tandem felicitas & glorificatio, aut potius ad felicitatem & gloriam æternam anhelatio deſcribitur. Vide dicta in Proœmio, Cap. III.

VOX SPONSI.

VERS. 3. *Pulchra es amica mea, ſuavis, & decora ſunt Ieruſalem, terribilis ut caſtrorum acies ordinata.*

PRoſerie, & decore dramatis nota ſponſam, mox ut ſponſum invenit in horto, vel in via ad hortum ſibi occurrentem, eum reverenter & amanter ſalutaſſe: eique narraſſe, quanto dolore & ſtudio eum quæſierit; quanta idcircò probra, verbera, & ſpolia à circitoribus perpeſſa ſit; quibus notis & elogiis adoleſcentulis eum quæſituris inſignierit, quæ omnia, utpote jam recenſita, hic ſubtice itur, quibus auditis ſponſus eam conſolatur, ac viciſſim laudes & dotes ei, cap. 4. aſſignatas confirmat, aliaſque inſuper adjicit. Ait ergo: *Pulchra es amica mea*, &c.

Pro *ſuavis* Hebr. eſt כתרצה *Ketirtſa*, quod primò planè & appoſitè cum Hebræis, Pagnino, Vatablo, Marino, & aliis vertas, *ſicut Tirtſa*, q. d. Pulchra es ſicut Tirtſa, & decora ſicut Jeruſalem: Tirtſa enim, ſive Terſa, ut vertit Noſter in libr. Regum, erat urbs admodum ſpecioſa in tribu Manaſſe, in alto monte ſita. Unde Jeroboam primus rex Iſrael, ſive decem tribuum, thronum ſuum in ea collocavit, illamque regni caput effecit. Jeroboam ſecuti ſunt B ejus poſteri. & ſucceſſores uſque ad Amri patrem Achab, qui ædificata urbe in monte Somer, indeque nuncupata Samaria, quæ poſtea Sebaſte, id eſt, Auguſta, in honorem Cæſaris Auguſti, ab Herode appellata eſt, in illam regni caput ſedemque tranſtulit, ut patet 3. Reg. 14. 17. & cap. 16. v. 6. 8. 9. 15. 23. & 24. Licèt enim Tirtſa tempore Salomonis necdum eſſet metropolis regni Iſrael, tamen pulchra admodum erat & amœna. Unde paulò poſt ſub Roboam à Ieroboam facta eſt metropolis, idque mox futurum prævidebat Spiritus ſanctus, qui hæc Salomoni dictavit.

Terſa urbs amœna.

Secundò, Septuag. תרצה *tirtſa*, vertunt εὐδοκία, id eſt, beneplacitum, complacitum, benevolentia: רצה *ratſa*, enim eſt velle complacere, beneplacitum eſſe; unde transferunt: *Pulchra es amica mea ut beneplacitum*. Symmach. *benè accepta*. Quinta editio, *quouſque benè pro'o*. Syrus; *pulchra ei ſecundùm meam voluntatem*. Hinc noſter vertit *ſuavis*, quia quæ alicui benè placent, hæc illi grata, ſuavia, & jucunda ſunt. Alii vertunt *ſuavitas*, in abſtracto, q. d. Suavis adeo es, ut ipſa ſuavitas eſſe videaris, hoc eſt ſuaviſſima & jucundiſſima es.

Porrò Noſter Interpres, æquè ac Septuag. ſæpè pro nominibus propriis vertunt eorum ſignificata, cum illa rei, de qua agitur, conveniunt, aut quid myſterii in eis latet: A ſic pro Simon Chananæus vertit Simon Zelotes, pro Thomas vertit Didymus, pro Cephas vertit Petrus, pro Boanerges vertit filii tonitrui. Sic 1. Paral. 4. 22. pro nominibus propriis *Joachim, chozeba, Joas* & *Saraph* vertit: *Qui ſtare fecit ſolem virique mendacii, & ſecurus & incendens.*

SICUT IERUSALEM] Ieruſalem enim erat pulcherrima, ſive templum, ſive domum regiam, ſive muros, ſive plateas, ſive ædes, fora, vicos, ſive homines, ac præſertim feminas & ſponſas ſpectes. Solent Hebræi homines comparare arboribus, hortis, urbibus, ac viciſſim urbes hominibus hominum. Vnde Ieruſalem cæleſtis comparatur ſponſæ Apocal. 21. 2. *Vidi*, inquit, *civitatem novam Jeruſalem deſcendentem de cælo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.*

Porrò Chald. hæc de duplici Judæorum templo accipit: *Pulchra es*, inquit, *hodie tempore ſecundi templi, ſicut accepta fuiſti olim tempore primi*. Verùm tempore Salomonis necdum erat templum ſecundum.

TERRIBILIS UT CASTRORUM ACIES ORDINATA] Syrus *ut electa*, q. d. Sponſa mihi ſponſo eſt ſuavis, & amabilis, ſed hoſtibus ſæva & terribilis, juxta illud cap. 1. 9 *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilavi te amica mea* Hebr. eſt, *terribilis cannidgaloth*, id eſt, *ſicut vexilata*, ſcilicet acies & cohortes, hoc eſt, *caſtrorum acies ordinata*, ut vertit Noſter. Sub vexillis enim ordinantur cohortes & acies, atque in recta earum diſpoſitione & ordi- B ne conſiſtit caſtrorum robur, & fortitudo: pauci enim milites rectè diſpoſiti, & ordinati profligabunt multos malè diſpoſitos, palante, & inordinatos.

Septuag. pro איומה *aiumma*, id eſt, *terribilis*, legentes aliis punctis אימה *ema*, vertunt θάμβος, id eſt, *pavor ſtupor, admiratio*. Vnde Vaticani transferunt; *pavor ut ordinata acies? pavor*, id eſt, pavenda & pavorem hoſtibus incutiens ac Nyſſeni. æquè, Sanct. Athanaſii in Synopſi Interpres, pro *vapor*, vertit *ſtupor*. Nam pavor parit ſtuporem, facitque ſtupidos. S. Ambr. lib. de Vertit, *admiratio ordinata, eò quòd*, inquit, *civitatis æternæ univerſa habet myſteria, & admirationi ſit omnibus intuentibus eam, quia plena ut æquitas, atque perfecta eſt, & fulgorem de verbi lumine mutuata, dum in id ſemper intendit: ſit etiam terribilis ordine quodam ad ſummam provecta virtutum.* C

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

ECcleſia pulchra effecta eſt, æquè ac fortis; & terribilis ut caſtrorum acies ordinata, quando errores & vitia per Arrianos, alioſque impios in fideles ſuos inducta, per zeloſos imperatores & principes. Pontifices & Epiſcopos

pos

pos in Cóncilio Nycæno, Epheſino, Calcedonenſi, Lateranenſi, Florentino, Tridentino, aliiſque, tum Oecumenicis, tum Provincialibus extirpavit. & Eccleſiam vel univerſalem, vel Provincialem priſtino fidei, & virtutum nitori reſtituit. Hic enim incipit Spiritus ſanctus deſcribere ſeneſcentis Eccleſiæ renovationem, quæ ſæpiùs, & variè diverſis temporibus & locis facta eſt per Epiſcopos, & reges eximios, quos Deus Eccleſiæ reformatores ſuſcitavit. Sic S. Athanaſius reformavit Eccleſiam Alexandrinam ut in omni ſanctitate floreret, Deique paradiſus eſſe videretur. Sic Lucifer Calaritanus reformavit Sardiniam, Euſebius Vercellenſis Italiam; S. Hilarius Galliam; Dionyſius, & mox S. Ambroſius Mediolanum, ab Auxentio Arriano Epiſcopo paulò antè deformatum, S. Paulinus Treviros: ſic aliis ſæculis prolapſos Eccleſiarum particularium mores inſtaurarunt.

Maximè verò in fine mundi id facient Elias, & Enoch cum ſuis aſſeclis, uti paulò antè dixi: unde tunc Eccleſia erit pulchra ut Terſa in Gentibus, & decora ut Jeruſalem in Judæis. Terſa enim erat Metropolis Samaritarum, qui à Judæis vilipendebantur, ut Gentes, & idolotatræ: Jeruſalem verò Judæorum. Eccleſia enim ſimilis eſt urbibus Terſæ, & Jeruſalem, quia ſicut in his erat congregatio, & multitudo civium, ſic in Eccleſia eſt fidelium. Rurſum *Terſa* idem eſt, quod complacentia, ſuavitas, decor; pulchritudo, qualis eſt in Eccleſia Gentium reformata. Jeruſalem, idem eſt quod viſio pacis, qualis erit in Judæis, quando ipſi ad Chriſtum converſi, cum Gentibus in unam Eccleſiam pacificè conſpirabunt, ideoque in unam Jeruſalem cæleſtem transferentur. Hinc Eccleſia à S. Paulo Galat. 4. 26. & à S. Joanne Apocal. 21. 1. vocatur Jeruſalem ob cauſas, quas ibidem recenſui. Audi S. Gregor. *Pulchra, & amica, ſuavis, & decora ſicut Jeruſalem, ſynagoga eſſe perhibetur, quia ſancta quatuor Euangelia aliquando converſa, ſicut Eccleſia ſectabitur. Jeruſalem quippe viſio pacis interpretatur. Per quam benè ſancta Eccleſia figuratur, quia dum in mundo ſemper preſſuram patitur, viam faſtidiens, quæ ſit pax patriæ cæleſtis, currendo contemplatur, confidens in ea qui diſcipulis ſuis dicebat: In mundo quidem preſſuram habebitis, ſed confidite, ego vici mundum. Dignè autem Synagoga converſa ſicut Jeruſalem pulchra, & amica, & ſuavis, & decora dicitur; quia dum ſanctam Eccleſiam imitatur, quatuor Euangeliorum præcepta operatur, à quibus pulchritudinem morum accipit, ut placeat; exercitium ſanctæ operationis colligit, ut in amicitia habeat; ſuavitatem manſuetudinis diſcit, ut permaneat; ſpeciem decoræ converſationis oſtendit, ut per exemplum trahat.*

Eccleſia cur ſimilis Terſæ & Jeruſalem urbibus.

Eccleſia pulchra ut Jeruſalem.

Porrò Eccleſiæ pulchritudo, æquè ac fortitudo, quæ eam dæmonibus, hæreticis & impiis facit terribilem, conſiſtit in ordine hierarchico, quo Pontifici ſubſunt & ſubſerviunt Epiſcopi, Epiſcopis presbyteri, presbyteris diaconi, diaconis ceteri clerici & laici, quique in ordine & gradu ſuo: Hos omnes enim Pontifex per Epiſcopos regit, & dirigit, ſicut angelus cæli primi, quod primum mobile dicitur, illud movens ab Oriente in Occidentem, eodem conſequenter & movet cælos inferiores primo ſubiectos; unde ei nulla vis reſiſtere, aut motum hunc inhibere poteſt. Tanta eſt vis obedientiæ, & ordinis; ob illum enim Eccleſia dicitur terribilis ut caſtrarum acies. Hoc eſt quod præcinuit Iſaias, cap. 26. 1. *Urbs fortitudinis noſtræ Sion Salvator, ponetur in ea murus, & antemurale.* Cauſam affert cap. 54. 11. dicens: *Sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, & ponam iaſpidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides ſculptos, & omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles*: quinam ſint hi lapides explicat ſubdens: *Univerſos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis tuis.*

Fortitudo ita in ordine.

Rurſum pro *ut caſtrorum acies ordinata*, Hebr. eſt, *ſicut vexillata*, ſcilicet phalanges, & acies: quia in Eccleſia univerſali multæ ſunt particulares, & in particularibus multi clericorum, & laicorum gradus, multi religioſorum ordines, qui omnes licèt vexillis particularibus diſcreti, omnes tamen militant ſub vexillo crucis Chriſti: Quare ab eo puta à Chriſto crucifixo, manat omnis eorum pulchritudo, æquè fortitudo. Unde S. Anſelmus. *Terribilis es*, inquit, *quia in te militio, & tu militas in ſervitio meo, ſicut in caſtris militatur; & es ordinata per inſtitutionem.* In Eccleſia enim ſunt validi cunei martyrum, fortia agmina virginum, invicta agmina doctorum, &c.

Addit Caſſiodor. Eccleſiam dici pulchram, & ſuavem in virtutibus, terribilem in imperio, quod profert uſque ad terminos terræ.

Porrò ordo hìc unit omnes fideles inter ſe, æquè ac cum capite Chriſto; atque hæc eſt cauſa, cur Eccleſia ſit fortiſſima, & inimicis terribilis ut caſtrorum acies ordinata; quia ſcilicet ſummè per charitatem unita eſt: unio autem tot fidelium eſt invicta, omniaque pervincit. Audi S. Gregor. *Notum expertis eſt, quòd milites cum in procinctu contra hoſtes vadunt ſi ſtrictim, & concorditer gradiuntur, ab hoſtibus contravenientibus timentur, quia dum in eis aditum per ſciſſuram non aſpiciunt, qualiter eos penetrent haſitantes non inveniunt; illiſque hoc impenetrabile munimen efficitur; quod concorditer ordinati ſeipſis ſemetipſos tuentur. Dum enim de ſeipſis ſibi vallum efficiunt, intrandi ad ſe aditum hoſtibus non relinquunt; & ut occidantur appetiti, ipſi facilius occidunt. Sic in multitudine fidelium contigit, quæ dum contra malignos ſpiritus pugnare non deſinit, neceſſe eſt, ut pace charitatis conſtringatur quæ ſalva ſit; ſi enim pacem tenet, terribilis hoſtibus apparet; ſi per diſcordiam ſcinditur, undique ab hoſtibus leviter penetratur. Pace itaque ſe muniat, unitate ſe vinciat, charitate ſe uniat, ut dum in ſe ipſa per ſciſſuram damnum non patitur, ducem ſuum ſemper exultans ſine confuſione ſequatur.*

Unio fidelium reddit Eccleſiam invincibilem

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta pulchra eſt per gratiam, ſuavis per comitatem, charitatem, & benevolentiam; terribilis per zelum; quia in omnibus Dei voluntati ſe conformat, ejuſque gloriam promovere ſatagit, talis terribilis eſt, ait Beda, quia univerſam virtutum aciem in ſe habet inſtructam: ſi ergo eum tentet gula, reſiſtet temperantia; ſi libido reſiſtet caſtitas; ſi ira, reſiſtet patientia; ſi ſuperbia, reſiſtet humilitas; ſi avaria reſiſtet liberalitas; ſi acedia, reſiſtet zelus. Audi Hugonem de ſancto Victore erudit. Theolog. ex Miſcellan. 2. l. 1. *Suavis eſt*, ait, *hominibus, decora numinibus, terribilis dæmonibus. Quare? quia ambulat ut caſtrorum acies ordinata, non diſſipata per invidiam, ſed conſtipata per charitatem. Acies eſt per conventum, caſtrorum per procinctum, ordinata per conſenſum: Conventum facit pœnitentia, procinctum ponit vigilantia, conſenſum præbet concordia.* Unde Chald. vertit. *Quia pulchra es tu dilecta mea in tempore, quo vis facere voluntatem meam! pulchra eſt domus ſanctuarii, quam ædificaſti mihi ſimilem priori domui ſanctuarii, quam ædificavit mihi Salomon Rex Jeruſalem: & terror tuus fuit ſuper omnes populos in die, quo ambulaverunt vexilla tua per deſertum.*

Anima cur terribilis.

Nota, fortitudo Eccleſiæ, ac animæ piæ oritur ex ejus pulchritudine, ideo enim terribilis eſt hoſtibus; quia decora eſt ſicut Jeruſalem. id eſt, ſicut viſio pacis; pax ergo facit eam terribilem: pax enim, omnes ejus motus ac affectus componit, & ordinat juxta legem & voluntatem Dei, ut ſint quaſi caſtrorum acies ordinata, id eſt, denſa, concors, & compoſita, quàm nulla vis perrumpere valet. Hinc anima compoſita & pacifica eſt invicta & inſuperabilis.

Fortitudo animæ eſt ex pulchritudine.

Porrò Nyſſenus legit: *Pulchra es proxima ut beneplacitum vel benevolentia, decora ſicut Jeruſalem, ſtupor ſicut inſtructa acies*, ſicque explicat: pia anima, inquit, Primò eſt ſimilis benevolentiæ Chriſti, qua ipſe ſe exinanivit formam ſervi accipiens, deditque in pretium pro mundi vita: ſic enim anima pia ſe impendit pro ſalute proximorum, uti faciebat Paulus atque in hoc conſiſtit ejus pulchritudo.

Secundò, *Formoſa eſt tamquam Jeruſalem*, ſcilicet cæleſtis; quia cum habeat in ſe inhabitantem Deum, qui omnem decorem tribuit cæleſti Jeruſalem, huic quoque in decore ſimilis eſſe perhibetur.

Tertiò, eamdem *Stupor eſt ſicut inſtructa acies*, quia cum omnia, inquit, faciat ordinatè & decorè, talem ſui excitat admirationem, qualem angelorum exercitus, qui in omnibus ſui miniſteriis ſunt ordinatiſſimi. Sic & Theodor. qui tamen *εὐδοκίαν*, id eſt, beneplacitum, vertit probationem; ut ſicut ſponſa ſponſum c. 5. v. 16. vocavit deſiderium. id eſt, ſummè deſiderabilem: ſic ſponſus hìc viciſſim ſponſam vocat probationem, id eſt, ſummè probatam, puram & perfectam. Tres verò Anonymi cenſent animam piam vocari ſtuporem, eò quòd contemplando immenſam Dei pulchritudinem, admirando obſtupeſcat, ut faciunt angeli.

TER-

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine,

BEata Virgo pulchra eſt complacentia, quia uniè præ omnibus creaturis placet toti S. Trinitati, angelis, & ſanctis juxta illud Gabrielis: *Inveniſti gratiam apud Deum, o Beata Virgo*, inquit, Rupert. *Suavis & decora es ſicut Jeruſalem in eo quòd anima tua ſemper ſupernam videt pacem, & ex viſitatione tui diſcunt animæ plurimæ cæleſtem ducere converſationem, unde & dicitur, vel ſunt filiæ Jeruſalem, quia optimam eligunt partem, juxta illud: Vacate, & videte, quoniam ego ſum Dominus*, &c. *Tu quoque terribilis es dæmonibus, hæreticis & impiis ſicut caſtrorum acies ordinata, in qua ſumma omnium eſt concordia; ac proinde, nullus in ea per diſcordiam aditus datur hoſti.* Quocirca omnes hæretici, qui Chriſtum, etiam beatam Virginem impugnant, ab ea proteruntur: unde de ea canit Eccleſia: *Cunctas hæreſes ſola in univerſo mundo interemiſti.* Addit Sophronius ſer. de Aſſumpt. B *B. Virgo*, inquit, *eſt ſicut caſtrorum acies ordinata*, quia ſtipata eſt innumeris angelorum & ſanctorum agminibus. Hinc Damaſcenus, Orat. 1. de Nativit. *O ſanctiſſima*, ait, *filia, quæ materni uberis lacte aleris, & ab angelis undique cingeris.* Hinc & S. Bonavent. in Speculo B. Virginis cap. 3. *Maria*, inquit, *interpretatur Domina; hoc quoque optime competit Imperatrici, quæ vere Domina eſt cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, Domina, inquam, angelorum, hominum, & dæmonum*, &c. Unde S. Auguſtinus, ait, *Michael dux & princeps militiæ cæleſtis cum omnibus ſpiritibus adminiſtratoriis tuis, Virgo, paret præceptis in defendendis in corpore, & in ſuſcipiendis de corpore animabus fidelium ſpecialiter tibi Domina, & die ac nocte ſe tibi commendantium.* Idem in Cantico: *Te matrem Dei laudamus*, tibi, *omnes angeli & Archangeli, tibi throni & principatus fideliter deſerviunt; Tibi omnes poteſtates & omnes virtutes cæli cælorum, & univerſæ dominationes obediunt.* B. Gertrudis lib. 4. revelat. cap. 49. agens de angelis, quos videbat circa deiparam, eos, qui ad feſtum aſſumptionis ſe paraverant, adducere, eoſque ab inſidiis malignorum ſpirituum defendere, ſubjicit: *Quia ad imperium*, inquit, *Dei genitricis multitudo angelorum undique defendendo protegit, omnes glorioſam Virginem invocantes.* Denique S. Germanus Orat. in zonam deiparæ: *Tu*, ait, *nequiſſimi hoſtis contra ſervos tuos invaſiones ſola nominis tui invocatione ſanctiſſima repellens, tutos atque incolumes ſervas.* Vide dicta cap. 1. v. 9. ad illa: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilavi te.*

VERS. 4. *Averte oculos tuos à me, quia ipſi me avolare fecerunt. Capilli tui ſicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad,*

AVERTE OCULOS TUOS A ME, (Hebr. *à coram me*, vel *è regione mei*) QUIA IPSI ME AVOLARE FECERUNT) Hebr. הִרְהִיבֻנִי *hirhibuni*, id eſt, *prævaluerunt mihi*. Pagnin. *fortiores me fuerunt*. Vatablus, *quia ipſi vincunt me*. Tigurin. *Deflecte oculos tuos, ne directe me contueantur, quia me ſuperbiorem faciunt.* R. Salomon & Anonymus, *extulerunt & ſuperbire me fecerunt*. Aben Ezra: *potentiores ſunt me, mihi robur & dominationem adimunt.* R. David: *roborarunt me in amore*. S. Ambr. lib. de Iſaac cap. D 8. *Ipſi me elevant*; idque ſic explicat, quaſi Chriſtus roget animam perfectam, ne ſe detineat in elevata contemplatione, ſed ſinat ſe deſcendere ad rudiorum inſtructionem & ſalutem. *Et ſi tu*, inquit, *perfecta es; aliæ tamen adhuc animæ redimendæ ſunt, aliæ fulciendæ: quamobrem averte oculos tuos a me; elevas enim me videndo: ego autem ideo deſcendi, ut omnes elevem. Quanto enim quis ad Dominum intendit, tantò amplius Dominum elevat, & ipſe elevatur.*

Diſce ex his omnibus verſionibus, quàm potentes ſint oculi ſinceri, caſti, & amabiles ſponſæ, utpote quæ ſponſo prævaleant, dominentur, eumque quaſi captivent, ſibique mancipent. Senſus enim eſt q. d. Tantus eſt decor oculorum tuorum ò ſponſa, tanta tamque ignea in eis vis, ut me in ſui amorem rapiant, ut mihi dominentur, ut amori ſuccumbam, ut mihi mentem quaſi eripiant, ut nimietate amoris fugitivum cor quaſi avolet, & in te tranſvolet; juxta illud cap. 4. v. 9. *Vulneraſti cor meum in uno oculorum tuorum.* Hebr. *excordiaſti me*. Vide quæ de vi & illecebris oculorum fœmineorum cap. 4. v. 1. & 9. dixi. Nota eſt illa apud Euripidem in Hecuba lex, & veterum moribus recepta: *Adverſa nequa fœmina ſpectet viros.*

Oſtendit quod dixit *pulchra es & decora*, ex pulchritudine oculorum, quæ tanta eſt, ut cor ſponſi in ſui amorem abripiant; adeo ut ſponſus cordis ſui impotens, videat illud avolare in ſponſam. q. d. Oculi tui adeo ſunt pulchri, ut eorum lucem & vim non ſuſtineam: modicum ergo eos deflecte, & ad latus averte, ut mihi redditus eos, quaſi ex latere liberiùs & lentiùs intuear. Quare frigida eſt expoſitio Chaldæi; quæ ſic habet: *Fac accumbere magiſtros tuos ſapientes, congregatio magna in circuitu, in conſpectu meo; ipſi enim conſulebant me in captivitate, & conſtituebant gymnaſium doctrinæ legis meæ.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

MUlti cenſent hic notari & retundi audaciam & curioſitatem Eccleſiæ, vel piæ animæ, quæ oculos mentis nimis profundè vult figere in contemplanda Dei eſſentia & majeſtate, ut incomprehenſibilem quaſi penetret & comprehendat; cùm potiùs debeat curare negotia domus cum Martha, & proximorum ſalutem; qua in re non proficit, ſed magis retunditur & hebetatur oculorum ejus acies; ſicut qui fixis oculis intuetur ſolem, excæcatur, juxta illud: *Scrutator majeſtatis opprimetur à gloria*. Proverb. 25. 27. ita S. Gregor. Caſſiodor. Theodor. Philo, Beda, Anſelm. Rupert. & S. Ambroſ. cujus verba jam recitavi. Huc accedit Juſtus Orgelitan. qui accipit hæc de contemplatione humanitatis Chriſti. q. d. *Non me ſemper in corpore conſpiciendum requiras, quem ſpiritu per fidem melius cernis. Idcirco enim in cœlos aſcendi; ut non ſemper localiter tibi appaream, qui ſic omnia divinitatis meæ præſentia repleo, ut ubique adſim, cunctaque contineam, & a nullo loco continear.*

Verùm hic ſenſus parum contextui, æquè ac Hebrææ C phraſi congruit: non enim reprehenditur hic ſponſa à curioſitate, ſed laudatur à pulchritudine & illicio oculorum, per quos pura Eccleſiæ in Chriſtum intentio, & amor ſignificatur, ut dixi cap. 4. v. 1. Hæc enim intentio uni Chriſto placendi, & inhærendi miré Chriſto placet, & cor ejus abripit, ut diligentem ſe viciſſim diligat, & intendenti ſibi totus intendat. Significat ergo Chriſtus charitate Eccleſiæ ſe victum, ut ſui tam amantem mirificè redamet, utque ejus amor curſum, temporiſque mundi abſolvere decernat, quo reliquiæ Iſrael ſalventur: de eis enim agit in ſequentibus ut hoc facto Eccleſia Chriſto ſponſo ſuo in æternum copuletur, eoque feliciſſima perfruatur in cæleſti gloria, ubi nuptiarum utriuſque erit conſummatio.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

D QUod dixi de Eccleſia, dic de anima commutato nomine. Porrò nova & paradoxa eſt hic explicatio Nyſſeni homil. 15. & ultima (hic enim finit Nyſſenus) & qui eum ſequitur, imò ejus abbreviator eſt Michaelis Pſelli. Cenſent enim hæc eſſe verba non ſponſi, ſed ſponſæ ad ſponſum; atque quod vertunt Septuag. ἀπόστρεψον τοὺς ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον ἐμοῦ, ſic transferunt: *Averte oculos meos a contrario mihi.* (Interpres Nyſſeni vertit *a me*, ut τὸ ἀπεναντίον, ſit idem quod *e regione mei*, id eſt, *a me*, ſed aliam eſſe Nyſſeni mentem patet ex iis quæ ſubdit.) *Nam ille ἀνεπτέρωσάν με*, id eſt, *avolare fecerunt me*, ſed Nyſſenus urgens τὸ ἀνὰ vertit, *rurſum alas mihi tradiderunt*. q. d. Averte, ò Chriſte, oculos tuos ab eo, quod mihi contrarium eſt, eoſque converte ad me, quia lux oculorum tuorum alas gratiæ, quas per peccatum perdideram, rurſum mihi reddidit, ut alata, & à terrenis cupiditatibus expedita, ad cœlum evolem,

TER-

Digitized by Google

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

NOnnulli explicant de B. Virgine Chriſtum concipiente & pariente, q. d. O Virgo, quæ in altiſſima & puriſſima divinitatis contemplatione verſaris, ab ea oculos mentis averte, eoſque converte ad contemplandum incarnationis Verbi, quod in te peragitur, myſterium. Hi enim puritatis mentis tuæ oculi quaſi me mihi ſurripuerunt, ac è ſinu patris in gremium tuum evolare fecerunt. Verùm quia ad literam hic agitur de Eccleſiæ reformatione, & Synagogæ converſione, aptiùs ſic exponas q. d. Pura, & ardens intentio tua, ò Virgo, qua Eccleſiæ renovationem, & Judæorum converſionem ardentiſſimè intendis, deſideras, oras, & procuras, adeò mihi placet, ut illam ulterius ferre nequeam, quin potius illi obſecundem, illique quaſi me tradam, ut perficiam & opere compleam id, quod tantoperè deſideras, & flagitas.

Hos occultos mentis B. Virginis oculos prodebant oculi corporis auguſti, & amore Dei flagrantes. Vide de iis Poeta.

O chariſſimæ luces,
Nitidiſſimi ſoles,
Feliciſſimæ faces,
Auguſtiſſima ſidera.

Luces animæ, ſoles mentis, faces cordis, ſidera animi. O vultum! ò cælum! tot, tamque divinis lucibus, facibuſque cælatum. *O facies magni mihi numinis inſtar.* Sanè vidi Romæ imaginem deiparæ à S. Luca depictam, in qua oculi & vultus majeſtatem auguſtam, & pluſquam humanam repræſentant.

Capilli tui ſicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. Verſ. 4.

VERS. 5. *Dentes tui ſicut grex ovium, qui aſcenderunt de lavacro; omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis.*

VERS. 6. *Sicut cortex mali punici, ſic genæ tuæ abſque occultis ejus.*

HÆc omnia explicata ſunt, cap. 4. verſ. 1. Sponſus enim repetit hæc ſponſæ elogia, ut eam confirmet & adoleſcentulis inculcet. Tantùm nota Septuag. Arabicum, Symmachum, & Aquilam hic addere: *Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum dulce*, quem verſum ex cap. 4. verſ. 3. tranſcripſerunt & huc retulerunt. Rurſum pro *ſicut cortex mali punici*, Syrus vertit: *Sicut corona mali punici*: hæc enim in corticis vertice coronam parvulam geſtat. Ad hæc pro *abſque occultis tuis*, ſive, ut cap. 4 v 3. vertit, *abſque eo quod intrinſecus latet.* Arabicus transfert: *Præter pulchritudinem ſilentii tui.*

VERS. 7. *Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus.*

VERS. 8. *Una eſt columba mea perfecta mea, una eſt matris ſuæ, electa genitrici ſuæ. Viderunt eam filiæ, & beatiſſimam prædicaverunt: reginæ & concubinæ, & laudaverunt eam.*

VNA EST COLUMBA MEA, PERFECTA MATRIS (Septuag. *matri*) SUÆ ELECTA GENITRICIS SUÆ] *Unica matris*; id eſt, unigenita, vel unicè præ aliis filiabus dilecta à matre. Arabicus: *Perfecta mea una eſt, & una matri ſuæ.*

Concubinæ ſunt legitimæ uxores licet ſecundariæ.

Concubinæ vocantur non pellices, & meretrices, ſed legitimæ uxores, licèt ſecundariæ; quia ſcilicet non erant matresfamilias, nec earum filii in patris hereditatem & regnum ſuccedebant, ſed cum muneribus dimittebantur, uti Abraham Agar concubinæ ſuæ, ejuſque filio Iſmael dedit munera; Saram verò habuit quaſi uxorem primariam & matremfamilias, cujus proinde filius Iſaac Abrahæ fuit hæres ex aſſe. Vide dicta Geneſ. 25. 6.

Adoleſcentulas accipe virgines honorarias, quæ reginas & concubinas honoris cauſa comitabantur, earumque faciebant gynecæum; aut quaſi in gynecæo ſervabantur,

A ut morientibus reginis, vel concubinis in earum locum ſuccederent, fierentque uxores vel primariæ, vel ſecundariæ.

Reginæ Salomonis.

Quæres, an hæ reginæ, concubinæ, & adoleſcentulæ fuerint Salomonis, an alterius? olim enim licita erat polygamia, non tantùm apud Gentiles, ſed & apud Hebræos; unde reges Parthorum, Perſarum, Medorum, Aſſyriorum, Syrorum multas habebant uxores, uti etiamnum habent reges Maurorum, Turcarum Indorum, Tartarorum, &c.

Primò, Noſter Delrio cenſet has non fuiſſe Salomonis, ſed alterius, à quo petatur comparatio: *Nunc paſtor noſter*, inquit, *regum cunctorum opibus fortuniſque ſortem anteponit ſuam.* Non placet accipi de Salomone rege, cujus fœminarum mandræ his longè majores fuere, & contra quam hic legimus, plures habuit reginas quàm concubinas (vide 3. Reg. 11.) ſed capio indefinitè de quovis monarcha potentiſſimo: *Sit aliquis*, ait, *qui in Gynecæo ſuo clauſas habeat plurimas conjuges primarias ingenuæ conditionis, & plures concubinas* (*ſic* B *vocantur ſecundariæ uxores, ſine ceremoniis & ritualibus nuptiarum copulatæ, ſervilis vel libertinæ conditionis*) *plurimas verò virgines adoleſcentulas, quæ in alteram thalami ſortem mille clavibus aſſervantur in domus penetralibus, quidquid in tam multis diviſim, in mea id conjuge conſertim omne reperitur: quare & te, ò dilecta, cunctis illis præfero, & me tali rege beatiorem dico*, Olim enim ſponſus & ſponſa honeſtabantur nomine regis & reginæ: unde Plautus in ſticho. *Sunt rex reginæ placet, ſua cuique ſponſa ſponſo.* Nomine ergo regis & reginæ ſponſus & ſponſa, licèt plebei, ſe mutuo honoris & lætitiæ cauſa compellabant & ſalutabant.

Secundò, aptiùs alii has cenſent fuiſſe Salomonis: hoc enim ipſe nexus exigere videtur. Ita S Hieron. lib 1. contra Jovin. Genebrar. Sotto major, Giſlerius, & alii hic, Abulenſ. 1. Reg. 11. q. 9. & ſeq. Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis, ca. 5. Salomon enim ſub initia regni, cum caſtior eſſet, & hæc ſcriberet ſexaginta dumtaxat habuit reginas & octoginta concubinas non libidinis, ſed regalis magnificentiæ cauſa, ne vicinis regibus, qui amplum illarum gynecæum oſtentabant, dignitate videretur inferior: iſto enim polygamiæ ævo, regum ſplendor conſiſtebat in reginarum copia, & C ſplendore; at ſenior factus, & intemperantior ſeptingentas ſibi aſcivit reginas & trecentas concubinas. 3. Reg. 11. Ait ergo: *Ego Salomon ſexaginta habeo reginas & octoginta concubinas, quæ pluribus ſtipantur adoleſcentulis virginibus: at his omnibus præfero filiam Pharaonis, hæc enim mihi prima & ſumma uxor, hæc reginarum eſt regina: hæc una mihi plus dilecta, quàm ceteræ omnes: unde de hac dico: Una eſt columba mea, perfecta mea; ſicut eadem una eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ; quia ob pulchritudinem tum corporis, tum magis animi, moreſque caſtos, & modeſtos, & compoſitos tam mihi, quàm matri ſuæ præ ceteris filiabus unice eſt chara, & dilecta.* Quòd ſi hic uxorum numerum in Salomone adhuc ſancto, & ſanctorum Canticorum ſcriptore plus æquo major videtur, dicito cum Sanchez, reginas haſce & concubinas fuiſſe vicinorum regum, quæ honoris cauſa comitabantur genialem pompam nuptiarum Salomonis cum filia Pharaonis, ac poſtea ſæpè amicitiæ, & fortè homagii cauſa ipſum interviſebant. Videntur enim hi reges Salomoni fuiſſe amici vel ſubditi.

Nominat reginas ſexaginta, concubinas octoginta quia poſt initia regni præcisè tot habuiſſe videtur, aut quia ponit numerum definitum pro indefinito. Sexagenarius enim eſt numerus perfectus, quia conflatur ex duobus numeris perfectis, ſcilicet ex ſenario & denario in ſe mutuo ductis & multiplicatis: congruè ergo datur reginis. Octogenarius D verò conflatur ex denario, qui eſt perfectus, & octonario, qui eſt imperfectus; aptè ergo tribuitur concubinis, utpote uxoribus imperfectis. *Senarius*, ait Juſtus *perfectus eſt, quia totis ſuis partibus conſtat: nam ſexta ejus pars eſt unum; tertia, duo: media autem, tria eſſe probatur.*

Denique Abulenſis 3. Reg. 11. q. 12. & Pineda lib. 6. de Reb. Salomonis cap. 5. cenſent Salomonem plures habuiſſe reginas & concubinas, ſcilicet uſque ad mille, ſed præcipuas ex eis magiſque familiares Salomoni hic dumtaxat numerari, eaſque fuiſſe ſexaginta è reginis, & octoginta è concubinis. Verùm difficile eſt creditu eum, cùm Cantica tam ſpiritualia ſcripſit, adeò fuiſſe carnalem & mulieroſum, ut mille habuerit uxores.

PRIMUS SENSUS,

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Quid per reginas, concubinas & adoleſcentulas ſignificatur.

REginæ, id eſt, Eccleſiæ patriarchales, primates, & Metropolitanæ ſunt ſexaginta, id eſt, multæ: concubinæ, id eſt, Eccleſiæ Epiſcopales ſunt octoginta, id eſt, plures; adoleſcentularum, id eſt, Eccleſiarum parochialium & ceterarum non eſt numerus: plurimæ enim ſunt & quaſi innumerabiles, at ſupra has omnes eminet Cathedra S. Petri, puta Eccleſia Romana, inquit Coſmas Damian. quæ reginarum eſt regina, totiuſque Eccleſiæ caput & princeps, quæ ceteras omnes moderatur & regit, ne à recta fide & pietate aberrent, & cùm aberrant, eas corrigit & reformat; quare hæc eſt una columba, id eſt, una ſponſa Chriſti unicè ab eo dilecta, perfecta in fide & religione, unica matri ſuæ, & electa genitrici ſuæ, id eſt, unicè pariter dilecta primitivæ Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, ait S. Anſelm. hæc enim ceu mater Romanam genuit, dum S. Petrum, Paulum, alioſque primos credentes Romam miſit, ut eam converterent, & caput Eccleſiæ conſtituerent. Quare Romanus Pontifex, qui in ea præſidet, mittit reformatores per totum orbem, qui veram fidem & religionem in particularibus Eccleſiis collapſam, vel corruptam inſtaurarent, uti S. Sylveſter miſit Hoſium Cordubenſem, qui præeſſet Conc. Nicæno, ubi damnatus eſt Arrius; Iulius, Liberius, & alii miſerunt S. Athanaſium, Euſebium Vercellenſem, Luciferum Calaritanum & alios, qui Orientales Epiſcopos in Arrianam hæreſim prolapſos ad veram fidem reducerent; imò Pontifices Romani mittunt viros religioſos, & Apoſtolicos ad Indos, Tartaros, alioſque Gentiles, ut fidem apud eos prædicent & propagent; ac in fine mundi mittent viros eximios in Iudæam & Ieruſalem, qui antichriſto reſiſtant, & Iudæos convertant: quare tunc Roma unietur genitrici ſuæ, id eſt, Hieroſolymæ; puta Eccleſia Synagogæ, cum filia matrem aberrantem, puta Roma Hieroſolymam à Moyſe, æquè ac ab antichriſto ad Chriſtum traducet. Tunc implebitur illud Iſaiæ c. 19. oraculum: *In die illa erit Iſrael tertius Ægyptio & Aſſyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum dicens: Benedictus populus meus Ægypti, & opus manuum mearum Aſſyrius: hæreditas autem mea Iſrael.* Vide ibi dicta. Et illud Iſaiæ 49. 23. *Erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.*

Vnius columbæ nomine venit intelligenda Eccleſia Catholica.

Huc accedunt patres plerique, qui per unam columbam intelligunt unam Eccleſiam Catholicam toto orbe diffuſam. Huius enim caput & princeps eſt Eccleſia Romana. Ita S. Gregor. Nyſſen. Caſſiod. Beda, Anſelm. hic, & S. Auguſt. tract. 5. in Ioannem, ac S. Cyprianus tractat. de Vnitate Eccleſiæ ergo proprietas, & nota eſt, quòd ſit una, licèt Catholica & toto orbe diffuſa: una, inquam, per unam fidem, ſpem, & charitatem, ac per unum caput, puta Chriſtum ejuſque vicarium Romanum Pontificem; à qua unitate qui ſe ſeparat, ſciſmaticus eſt vel hæreticus. Vide S. Cyprian. libr. de Vnitate Eccleſiæ. Addit Caſſiodor. illam dici columbam, quia in eam Spiritus ſanctus ſpecie columbæ deſcendit in Baptiſmo Chriſti Matth. 3. matrem verò ejus eſſe cæleſtem Ieruſalem, ad quam illa à Deo evocata tendit & proficiſcitur; hanc enim matrem fidelium vocat Paulus Galat. 4. 26. Nyſſenus verò matrem accipit Spiritum ſanctum, qui in columba ipſam Eccleſiam genuit, velut pullum columbinum, parvamque columbam S. Gregorius autem per matrem accipit gratiam Spiritus ſancti, quod eodem redit: *Mater noſtra*, inquit, *eſt regeneratrix gratia apud quam una columba eligitur, quia illos ſolos colligit, qui in ſimplicitate permanent, & ab unitate non ſcinduntur. Multi quippe fideles dum in idipſum intendunt, dum uno deſiderio Chriſti ſe invicem nutriunt, dum habentes cor unum & animam unam in charitate ſe uniunt, ex multis membris unum corpus efficiunt: omneſque in unitatis ſimplicitate & unitate viventes, una columba exiſtunt: quæ ſola perfecta & electa genitrici ſuæ dicitur, quia extra hanc quam dicimus Eccleſiam, nemo ad perfectionem, nemo ad vitam, niſi per hanc ſolam gratia fovente nutritur.* Joannes Carmelita verò per matrem accipit Chriſtum, qui quaſi mater materno affectu Eccleſiam & animam perfectam unicè & teneriimè diligit, juxta illud, quod ipſe ait Iſajæ 49. 11. *Numquid obliviſci poteſt mulier infantem ſuum, ut non miſereatur filio uteri ſui? & ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliviſcar tui: Ecce in manibus meis deſcripſi te. Muri tui coram oculis meis ſemper.* Denique Guillielmus notat reginas, id eſt, perfectas animas numerari ſexaginta, quia hæ legi decalogi, quem ſignificat denarius, addunt ſenarium, qui ſymbolum eſt perfectionis, quæ acquiritur per conſilia Euangelica. Perfectæ enim ſunt, quæ non tantùm præcepta, ſed & conſilia Euangelica obſervant. Concubinæ notant illas, quæ præcepta decalogi dumtaxat cuſtodiunt: unde his octonarius circumciſionis, id eſt, purgationis peccatorum contra decalogum admiſſorum additur.

Porrò Chald. more ſuo judaizans, hæc accipit de regibus & populis oppugnantibus Jeruſalem: *Tunc*, inquit, *ſurrexerunt Græci, & congregaverunt ſexaginta reges de filiis Eſau, indutos loricis, aſcendentes ſuper equos & equites, & octoginta duces de filiis Iſrael aſcendentes ſuper elephantes, præter reliquos populos & linguas, quorum non erat numerus, & conſtituerunt Alexandrum regem ſuper eos in principem, & venerunt, ut pugnarent contra Ieruſalem. Et in illo tempore erat cœtus Iſrael ſimilis columbæ perfectæ, & ſerviebat unanimis Domino ſuo, & apprehendebat legem, & laborabat in verbis legis in corde perfecto, & puræ erant iuſtitiæ ejus, ſicut in die qua egreſſa eſt de Ægypto.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Vna columba eſt anima perfectiſſima.

REginæ, id eſt, animæ perfectæ ſunt ſexaginta, id eſt, paucæ; concubinæ, id eſt, proficientes ſunt octoginta, id eſt plures; adoleſcentulæ, id eſt, incipientes ſunt plurimæ & quaſi innumeræ: at verò una eſt columba, id eſt, pauciſſimæ, & ex mille vix una eſt anima perfectiſſima, quæ ſingularis ſponſa Chriſti ſit, ipſique ſoli intendat, ac tota quaſi in ipſum tranſeat, qualis fuit S. Paulus, cuius cor erat mare charitatis, quod totum mundum abſorbebat, ac omnes Gentes, etiam Judæos ſibi inimiciſſimos ſalvare ſatagebat; quem unum proinde pluris faciebat Deus, quam mille ſanctos etiam perfectos, religioſos, & Apoſtolicos. Vide S. Chryſoſt. hom. 8. quas ſcripſit de laudibus S. Pauli. Ita Origen. hom. 2. Theod. tres Anonymi apud ipſum, Philo, Juſtus, & S. Ambroſ. lib. de Iſaac & Anima cap. 8. *Laudatur*, ait, *quod cum una ſit columba habens Spiritus unitatem, in qua ſit pax, quæ fecit utraque unum, & quæ non ſit compoſita ex diverſis elementis diſcretæ compugnantiſque naturæ. Anima benedicta omnis ſimplex, quæ imitatur dicentem: ut omnes unum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, & ipſi in nobis unum ſint. Hæc enim conſummatio atque perfectio.* Unde & addidit: *ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus: ego in his, & tu in me, ut ſint conſummati in unum. Hæc eſt ergo anima columba atque perfecta, quæ ſimplex atque ſpiritualis, neque huius turbatur corporis paſſionibus, in quo foris pugnæ, intus timores ſunt.*

Huc accedunt Nyſſen. S. Gregor. Rupertus, & alii, qui per reginas accipiunt animas, quæ ex amore Deo ſerviunt, & ad cæleſte regnum aſpirant; concubinas, illas quæ ex timore inferni alteriuſve damni, aut ſpe mercedis legem Dei ſervant; adoleſcentulas, quæ in fide ſunt rudes & in opere remiſſæ. Addit Lucas Abbas: *Rectæ & perfectæ animæ, quæ in ſe nobilitatem veram, in qua creatæ ſunt, reformaverunt, reginæ dicuntur, eò quòd regnent peccato, vel regendus eis populus Chriſto credentium ſit commiſſus, quæ adhærendo verbo Dei & concipiunt, & pariunt reges.* S. Auguſt. lib. 83. quæſt. q. 53. *Reginæ*, ait *ſunt animæ regnantes in intelligibilibus & ſpiritualibus; concubinæ, quæ mercedem accipiunt terrenorum, de quibus eſt dictum: acceperunt mercedem ſuam adoleſcentulæ, quarum non eſt determinata ſcientia, & diverſis dogmatibus peregrinari poſſunt.*

Perfecti ad unam aſpirant.

Symbolicè, una columba eſt anima, quæ uni, ſummoque bono tota intendit: perfecta ergo ſummè eſt, ſi una uni Deo vacet, uti ajebat S. Ægidius ſocius S. Franciſci, imò Chriſtus: *Martha, Martha*, inquit, *ſolicita es, & turbaris erga plurima. Porrò unum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit.* Lucæ 11. Charitas enim mentem uni Deo jungens, illam quaſi unum quid cum Deo efficit,

ait S.

ait S.Gregor. Hinc verè ſapiens ille: *Qui*, inquit, *perfectionem appetit, ad unionem aſpirat; quidquid appetit, ad unitatem contendit.* *Rara*, inquit, B.Laurent.Juſtin. lib. de Caſto connubio Verbi & animæ ſub finem, *inquam, eſt anima, quæ ex vita merito, ex muneris privilegio, ex immenſitate amoris ſponſa verbi vocitetur, de qua ſponſus in eius laudem dicat: Vna eſt columba mea, perfecta mea: una eſt matris ſuæ, electa genitricis ſuæ. Quum talem invenit, ſingulari eam diligit charitate: Frequenter viſitat, alloquitur familiariter, dulciter amplexatur, & vix ab illa patitur ſe abſentare. Diſcedit interdum ab illa, non ut iratus, ſed ut amore ſuccenſus. Quò enim tardius redit, ipſe dilatione vehementius inflammatur; pulſat crebrius, provocat ardentius, & dicit: Surge amica mea, ſpecioſa mea, & veni: columba mea in foramina petræ, in cavernam maceriæ: oſtende mihi faciem tuam; ſonet vox tua in auribus meis: Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Præceps namque amor dilationem non patitur: moras neſcit deſiderio fruendi quem diligit. Amoris artem amandi neſcius non capit: ſolus novit expertus.*

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

VNicè & maximè propriè competit hæc ſententia B. Virgini, ipſa enim eſt vna columba, id eſt, vna ſponſa S. Trinitatis, præ omnibus hominibus & angelis electa & dilecta: *Matri ſuæ, id eſt, Eccleſiæ Patriarcharum*, ait Rupert. *& Regum iuſtorum, ex qua progenita eſt, quorum ſecundum fidem benedictionis, quæ ad illos repromiſſa erat, ianua vel materia eſt. Et illi matri & huic genitrici una & electa eſt, quia nec inter angelos, nec inter homines ſimilem vel primam habet, vel ſequentem habitura eſt: vere columba, quia gratia plena; vere electa, quæ non ſolum ſalva exiſteret, verùm etiam ipſam ſalutem pareret.*

Quocirca S. Trinitas totum ſuum amorem in B. Virginem transfudiſſe videtur, adeò vt eam ſolam plus diligat, quàm totum orbem omneſque angelos & homines ſimul ſumptos, uti docet Franc. Suarez aliique Theologi. Vide Suarez 3. p. q. 27. diſp. 18. ſect. 4. ubi quatuor rationibus, & plurimis patrum teſtimoniis idipſum confirmat. Audi Guilielmum: *Vna eſt columba mea perfecta mea: Vna eſt regina reginarum, domina concubinarum, nutrix adoleſcentularum. Hæc eſt columba per fœcunditatem, & mea per ſingularis partus novitatem; columba mea, cuius ego ſingularis pullus ſum, perfecta mea, cui nihil deeſt ad gratiam & ad gloriam, cuius neque fœcunditas virginitatem defloravit, neque virginitas fœcunditatem ignoravit.* Et poſt nonnulla: *Eſt etiam unica electa genitrici ſuæ, ſingulariter electa ad miniſterium redemptionis & regenerationis gratiæ, Inſigne quippe, & ſingulare miniſterium gratiæ redemptrici exhibuit in eo, quòd ipſum redemptorem ſibi, nobiſque genuit, ſibi nobiſque pio lacte aluit, atque ad annos maturitatis piæ maternæ ſolicitudinis ſedulitate perduxit.* Audi & Honorium: *Tu una omnium tranſcendis merita, & ideo præ omnibus ſola electa, columba mea, in qua transfudi ſpiritus chariſmata; perfecta mea, quam perfudi perfectione per virtutum munera. Hæc una eſt imitabilis matri ſuæ, ſcilicet præſenti Eccleſiæ; electa genitrici ſuæ angelorum frequentiæ. Viderunt eam oculis cordis filiæ Sion, id eſt, Eccleſiæ, & beatiſſimam prædicaverunt, ut ipſa dixit: beatam me dicent omnes generationes, Et reginæ & concubinæ, aſſumi & contemplatini, iam laudaverunt eam, dicentes. Quæ eſt iſta, ut ſequitur verſ. ſeq.*

Per columbam unam quibuſdam videtur ſignificari humanitas Chriſti.

Porrò Lucas Abbas Aponii continuator per unam columbam accipit humanitatem Chriſti: hanc enim præ omnibus ſibi deſpondit Verbum æternum, cùm illam, factus homo, aſſumpſit ex B. Virgine, cui proinde quaſi matri ſuæ fuit dilectiſſima. Eadem humanitas dicitur fuiſſe *electa genitrici ſuæ*, quia ipſa electa fuit mediatrix inter robur divinitatis & carnis fragilitatem. Hæc Lucas, Humanitas enim Chriſti fuit prima & proxima ſponſa Verbi, uti jam ſæpius dixi.

A *Viderunt eam filiæ* (adoleſcentulæ,) *& beatiſſimam prædicaverunt: reginæ & concubinæ*, (viderunt eam) *& laudaverunt eam*. Verſ. 8.

ARabicus: *Poſt eam reginæ, concubinæ, & laudabunt eam*: quod mirum eſt, cùm & ipſæ ſint pulchræ, ac laudem mereantur. Verùm ſponſæ pulchritudinem longè majorem admirantes, nec ei invidentes, ſed congaudentes, illam uno ore celebrant & prædicant.

Alludit ad Liam uxorem Jacob, quæ cùm ex Zelpha ancilla peperiſſet filium, vocavit eum Aſer dicens: *Hoc pro beatitudine mea: beatam quippe me dicent omnes mulieres*, Geneſ. 30. 13. Senſus eſt clarus. Nam Eccleſiam Romanam velut matricem laudant omnes filiæ, id eſt, Eccleſiæ parochiales; & concubinæ id eſt, Epiſcopales; & reginæ, id eſt, patriarchales & Metropolitanæ. Animam pariter charitate, & ſanctitate eminentem, uti fuit Moyſis & Pauli, ceteræ fidelium animæ mirantur & celebrant.

Denique B. Virginem deiparam glorificant omnes angeli & homines, juxta illud: *Beatus venter qui te portavit, &*
B *ubera, quæ ſuxiſti* Lucæ 11. 27. Hoc ipſa prævidens præcinuit: *Beatam me dicent omnes generationes.* Lucæ 1. 48. *Prædicaverunt itaque beatam*, ait Guilielmus, *virginitate, beatiorem fœcunditate, beatiſſimam fœcunditate ſimul, & virginitate.* Fœcunditate, inquam, tum phyſica Chriſti, tum ſpirituali fidelium, & Chriſtianorum præſertim in gloria cæleſti, ubi exclamant id quod ſequitur: *Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora*; &c. ita Rupert.

Porrò Lucas Abbas per ſponſam accipiens humanitatem Chriſti Verbo deſponſam: *Viderunt*, inquit, *eam quæcumque virtutes, cæleſtis Jeruſalem cives charitati paternæ unitam, naſcentem in terris, pannis involutam, maieſtatis gloria coruſcantem, & beatiſſimam prædicaverunt, dicendo: Gloria in excelſis Deo: Quæ omnes beatitudines ſola in terra, inter omnes in integro obtinuiſſe monſtratur.*

Denique Chaldæus hæc accipiens de Machabæorum victoriis & triumphis, ſic vertit: *Tunc egreſſi ſunt filii Haſmonæorum & Mathatias, & omnis populus Iſrael, & pugnaverunt contra eos, & tradidit eos Dominus in manus eorum. Et cum hoc vidiſſent habitatores provinciarum, beatos eos dixerunt,*
C *& regna terræ, & potentes laudaverunt eos.*

Vox Adoleſcentularum.

VERS. 9. *Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa ut ſol, terribilis ut caſtrorum acies ordinata.*

QVÆ EST ISTA, QVÆ PROGREDITVR (Hebr. eſt נשקפה *miſkapha*, id eſt, *aſpicit* S. Ambroſ. & Hieron. *proſpicit*, Vatablus, *proſpectat*, Pagnin. *videtur*) QVASI AVRORA CONSVRGENS, PVLCHRA VT LVNA, ELECTA (Syrus: *munda*) VT SOL, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA] Syrus *ut myriades*, ſcilicet, cohortium & militum. Arabicus: *ut caſtra ordinata in horto nucum*. Septuag. *pavor, vel ſtupor* (tam activus quàm paſſivus: utrumque enim ſignificat Hebr. אימה *ema*, in quo noſter & Hebræi aliis punctis legunt איומה *aiumma*, id eſt, *terribilis*) *ut ordinata*, ſcilicet acies. Optimi enim milites in acie pugnaturi initio pavent & contremiſcunt, ſed deinde pugnando pavorem ſuperant eumque hoſtibus
D incutiunt, iique fiunt terribiles ut leones: ſic juſtus pavens timenſque Deum terribilis fit hoſtibus. Symmach. *terribilis pavoremque incutiens ſecundùm acies*, Sexta editio: *terrefaciens inter magnificatas*. Quinta editio: *Illuſtris ut magnificata*.

Eſt vox adoleſcentularum, concubinarum, & reginarum laudantium ſponſam, qua fatentur, ſuam pulchritudinem omnem vinci à decore ſponſæ tanto intervallo, quanto aurora vincit noctem, ac ſol & luna ſuperant cetera aſtra. Caſſiodor. S.Gregor. Theod. Beda, & alii cenſent hanc eſſe vocem Synagogæ admirantis Eccleſiæ pulchritudinem, de qua mox plura.

PRI-

A

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Symbolicè, aurora, luna & ſole ſignificatur initiũ, progreſſus, & perfectio Eccleſiæ.

QUia aurora eſt lucis initium, luna autem lucis augmentum, ſol verò lucis plenitudo, hinc hiſce ſymbolis ſignificatur Eccleſiæ initium, progreſſus, & perfectio. Unde Honorius: Eccleſia, inquit, ante legem Moyſaicam in ſtatu legis naturæ fuit aurora, quando quoddam initium dumtaxat legis & divinæ cognitionis habuit, luna fuit ſub lege, quia creſcebat tunc illa cognitio radiorum ſolis adhuc indiga; ſol fuit ſub Euangelio, quia tunc Eccleſia robur ſuum & vires invictas, vero ſole illucente & nocturnas omnes tenebras penitùs diſpellente, ultimo conatu eſt exertura. Nam ad antichriſti tempora jam orationem vergere, etiam D. Gregorius docuit, nec diſſentit Caſſiodorus, qui vult eſſe vocem Synagogæ in fine ſæculi, per prædicationem Eliæ & Enoch ad Chriſtum converſæ.

Progreſſus Eccleſiæ.

Meliùs alii hæc omnia ad progreſſus Eccleſiæ Chriſtianæ referunt; ipſa enim ſub Chriſto, & Apoſtolis exorta eſt tenuiter, occultè, & latenter, quaſi aurora in Judæa; deinde increvit ut luna creſcens ad plenilunium, ſed luce pallida, utpote per terrores, perſecutiones & martyria innumerorum martyrum ſub decem imperatoribus eam perſequentibus uſque ad Conſtantinum Magnum; quando facta ut ſol, radios ſuæ fidei & imperii ſparſit per totum orbem: mox cœpit eſſe ut caſtrorum acies ordinata, quando idololatriam & Gentiliſmum debellavit, ac Arrii, Neſtorii Pelagii, aliorumque ſubnaſcentes hæreſes profligavit, atque exorientes inter fideles morum abuſus reformavit: maximè verò talis erit in fine mundi, quando cum antichriſto fortiſſimè confligens, per Eliam & Enoch eundem ſuperabit, & Judæos convertet, atque mira ſanctitatis gloria ubique coruſcabit. Unde ad finem mundi omnia hæc referunt S. Gregorius, Theodor. Beda, Caſſiodor. Coſmas Damianus Delrio hìc, & Franciſcus Ribera Apocal. 11. verſ. 2. & rectè; eò enim ſequentia ſpectant. Tunc enim Eccleſia oppreſſa ab Antichriſto & impiis, & penè extincta, ab Elia & Enoch ſuſcitata conſurget quaſi aurora; ſenſimque increſcet ut luna ac tandem radiabit ut ſol ſplendidiſſimus, eritque ut caſtrorum acies ordinata, qui omnes antichriſtianos & impios vel profligabit, vel ſibi ſubiget. Unde S. Joann. Apocal. 12. 1. & ſeq. huc alludens, Eccleſiam futuram in fine mundi deſcribit per ſpeciem mulieris coronatæ 12. ſtellis, quæ lunam pedibus premit, & ſole amicitur, paritque maſculum, quem devorare ſatagens draco, à Michaele profligatur. Vide ibi dicta. Tuncque pariter Chriſtus veniet ad judicium, quo Eccleſiam militantem faciet triumphantem, ac ſole ſplendidiorem, omnibuſque dæmonibus & reprobis formidabilem. Audi S. Gregor. *Eccleſia ſancta quaſi aurora conſurgens in iudicio ultimo progreditur; quia relictis tenebris corruptionis claritate innouatur. Quæ benè ut ſol electa dicitur, quia ad eamdem gloriam perducitur, ad quam caput eius Chriſtus, qui ſol iuſtitiæ eſſe perhibetur; unde eſt quod idem ſol ait: Volo Pater, ut ubi ego ſum, illic & miniſter meus ſit.*

Audi & Caſſiodor ac Bedam cenſentes hæc eſſe verba Synagogæ in fine mundi, admirantis Eccleſiæ pulchritudinem: *Quæ eſt iſta, quæ quaſi aurora, tranſactis tenebris infidelitatis, lumen veritatis habere oſtendis, proficiens de virtute in virtutem, totumque orbem cæleſti occupans prædicatione. Pulchra ut luna, quia Chriſti veri ſolis gratia illuminatur; & quia in vita præſenti aliquando, conceſſa pace, creſcit; aliquando per adverſitates decreſcere videtur. Electa ut ſol in alia vita, ubi perpetuo reſpondebit gaudio de viſione conditoris ſui, atque etiam in vita præſenti, quia Chriſtum verum imitatur ſolem: quoque charitatis unione unita, terribilis Dæmonibus eſt ut caſtrorum acies ordinata.*

SECVNDVS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta oritur ut aurora, cùm à peccati tenebris reſurgit ad lucem gratiæ: creſcit ut luna, quando ad lucem hanc magis magiſque dilatatur, & in omni virtute proficit: denique electa fit ut ſol, cùm plena charitate & ſanctitate reſplendet; tuncque eſt terribilis dæmonibus & impiis, quaſi caſtrorum acies ordinata. Audi S. Gregor. *Luna quippe dum noctem illuminat, caligantibus oculis iter, per quod homo gradiatur, demonſtrat. Sic nimirum quæque anima, quæ tenebras dimiſit & in ſanctam operationem ſe extendit, dum exemplum benè operandi tribuit proximis, quaſi lucem tenebreſcentibus oculis ſpargit. Dum enim peccantes quique bonum opus aſpiciunt, & ad idem faciendum ſe convertunt, quaſi errantes in nocte per lumen lunæ ad viam redeunt. Hæc itaque anima dum peccantibus bona exempla præbet, quaſi luna in nocte lucet: Dum verò magis ac magis creſcit, & de die in diem per conſuetudinem operis lumen iuſtitiæ tam perfectè accipit, ut etiam bonis exempla imitationis præbeat, quæ prius ſolis peccatoribus imitanda apparebat, profectò iam luna ſol efficitur, quia in nocte errantibus nunc lucebat, modo in die ambulantibus lumen veritatis manifeſtat.* Idem lib 16. moral. cap. 25. *Mens iuſti*, ait, *eſt aurora, quæ peccati ſui tenebras deſerens, ad lucem iam erumpit æternitatis.* Notat Haymo ſolem & lunam numquam quieſcere, ſed perpetuò moveri, & manè continuò creſcere uſque ad meridiem; idem debere facere fidelem & juſtum, juxta illud: *Juſtorum autem ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit uſque ad perfectam diem.* Proverb. 4. 18. Incipientes ergo lucere incipiunt ut aurora; hinc adhuc miſtas habent tenebras cupiditatum & vitiorum: proficientes magis lucent ut luna, quia ſicut hæc noctem, ſic ipſi peccatores illuminant: perfecti fulgent ut ſol, qui per diem omnes irradiat. Sic enim & perfecti omnes, etiam iuſtos ſuo ſplendore illuſtrant. Ita S. Gregor.

Tres gradus virtutis.

Huc facit verſio Chaldæi: *Dixerunt*, inquit, *nationes: quam ſplendida ſunt opera populi huius ſicut manè: pulchri ſunt iuuenes eius ſicut luna; & pura ſunt merita eius ſicut ſol; & terror eius erat ſuper omnes habitatores terræ, quando ambulabant vexilla eius per deſertum.*

Tres gradus Caſtitatis.

Porrò Juſtus Orgelit. hæc accommodat tribus gradibus caſtitatis: *Coniugati enim caſte viuentes*, inquit, *fulgent ut aurora; viduæ & continentes, pulchreſcunt ut luna; virgines radiant ut ſol.* S. Bernard. verò ſerm. 60. inter parvos hæc adaptat tribus religioſorum virtutibus, ſcilicet per auroram intelligit humilitatem, per lunam caſtitatem, per ſolem charitatem.

Anagogicè.

Anagogicè mens ſancta, quæ in hac vita carnali & corruptibili fulget ut aurora, & ut luna, quæ variis mutationibus eſt obnoxia, atque nunc creſcit, nunc decreſcit; in cælo plena, clara & conſtanti luce coruſcabit ut ſol, juxta illud Chriſti: *fulgebunt iuſti ut ſol in regno patris eorum.* Matth. 13. 43. ita S. Gregor. Theodor. & Ambroſ. de Obitu Valentiniani, quem audi: *Quæ eſt iſta; quæ proſpicit ſicut aurora, &c. Proſpicit*, ait, *ſancta anima de loco ſuperiore, tamquam inferiora deſpiciens: exiuit de tenebris iſtius ſæculi, ut luna reſplendens, ut ſol refulgens.* Sic & S. Hieron. epiſt. 22. ad Euſtochium: *Tunc*, ait, *Angeli mirabuntur animam* (ad cælos ſcandentem) *& dicent: quæ eſt iſta proſpiciens quaſi diluculum ſpecioſa ut luna, electa ut ſol?*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus docet beatam Virginem fuiſſe auroram in nativitate, lunam in conceptione Chriſti, ſolem in aſſumptione ad cælum: *Quando nata es*, inquit, *ò beata Virgo tunc vera nobis aurora ſurrexiſti, aurora prænuntia diei ſempiterni; quia ſicut aurora quotidiana finis præteritæ noctis eſt, & initium diei ſequentis, ſic natiuitas tua, natiuitas*

ex ſe-

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus docet beatam Virginem fuiſſe auroram in nativitate, lunam in conceptione Chriſti, ſolem in aſſumptione ad cælum: *Quando nata es*, inquit, *ò beata Virgo tunc vera nobis aurora ſurrexit, aurora prænuntia diei ſempiterni; quia ſicut aurora quotidiana finis præteritæ noctis eſt, & initium diei ſequentis, ſic nativitas tua, nativitas ex ſemine Abrahæ, clara ex ſtirpe David, ad quos cum juramento Dei facta eſt repromiſſio benedictionis; finis dolorum, & conſolationis fuit initium; finis triſtitiæ, & lætitiæ nobis extitit principium. Pergit deinde ab aurora ad lunam. Quando autem Spiritus ſanctus in te ſupervenit, & filium Virgo concepiſti, Virgo peperiſti, tunc tu & ex tunc pulchra pulchritudine divina; pulchra, inquam, non quomodocunque, ſed ut luna: ſicut enim luna lucet & illuminat luce non ſua, ſed ex ſole concepta, ſic tu, ò beatiſſima, hoc ipſum, quòd tam lucida es, non ex te habes, ſed ex gratia divina, ò gratia plena. Denique à luna tranſit ad ſolem. Quando autem de hoc mundo aſſumpta, atque ad æthereum thalamum tranſlata es, tunc tu & ex tunc electa ut ſol; electa, inquam, nobis, quia ſicut ex te natum Dei filium ſolem verum, ſolem æternum adoramus & colimus, ut Deum verum; ſic & te honoramus atque veneramur, ut veri Dei genitricem, ſcientes quia totus honor impenſus matri, ſine dubio redundat in gloriam filii.*

Rurſum S. Bernard. ſerm. 1. de Aſſumptione: *Glorioſa virgo*, ait, *lampas ardentiſſima, ipſis quoque angelis lucis miraculo fuit, ut dicerent: Quæ eſt iſta, quæ progreditur, ſicut aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa ut ſol? clarius enim cæteris rutilabat.*

Audi analogias auroræ, & deiparæ, quas è patribus collegit noſter Spinellus cap. 24. de Deipara, num 18 Aurora terminus eſt noctis, & diei principium, ſolemque adeſſe teſtatur; nocturnas aves effugat; diurnas verò ad concinendum invitat; jugiter etiam in ſplendorem majorem proficiat, eoque tempore decidit ros albus, quo ab æſtu refrigerantur læta & fœcundatur terra. Ita Virgo deipara mundo ignorantiæ: & peccatorum tenebris circumfuſo illuxit, veluti æternæ caliginis exterminium, ſoli juſtitiæ non tantùm prænuntia & geſtatrix, ſed etiam genitrix, dæmones veluti tenebrarum aves immundas longè expellit: Dei ſervos & ipſos angelos, tamquam aves diei ſublimè volantes ad Dei laudes excitat, atque invitat, multò melius, quam olim tres illi pueri è Babylonicæ fornacis incendio liberi, creaturas omnes ad Deo benedicendum invitabant: cùm longè maiora Dei in humanum genus beneficia per deiparam innotuerint & obvenerint. Eſt item ſicut aurora jugiter conſurgens, cùm in ſuis omnibus actibus, dum viveret, maioribus meritorum incrementis ſemper excreverit, & nunc ejus apud homines cognitio, & in eam pietas indies magis magiſque perpetuò propagetur, ejuſque precibus divina gratia in hominum animas deſcendat, veluti ros albus, quo ab æſtu tentationum & concupiſcentiæ refrigerantur, & ad bona opera germinanda fœcundantur. Ideo deipara ipſa à S. Germano patriarcha Conſtant. orat. de Oblat. virg. vocatur ardoris, qui eſt in nobis, ros divinus, ac exſiccati noſtri cordis divinitùs irrorans aſperſio; aut potius B. Virgo quaſi aurora peperit rorem Chriſtum, qui quaſi ros æſtum concupiſcentiæ refrigerat, & animæ hortum fœcundat, ac bonorum operum feracem efficit. Vnde Iſaias cap. 45. *Rorate*, ait, *cæli deſuper, & nubes pluant juſtum*, puta Chriſtum. Quocirca Durandus in Rationali divin. offic. agens de feſto nativit. B. Virginis aſſerit, B. Virginem natam die 8. Septembris in ſabbatho, idque illuceſcente aurora, juxta revelationem cuidam viro religioſo factam, ut ſignificaretur ipſam fore auroram, quæ ſolem juſtitiæ præiret & pareret. Adhæc B. Virgo contra dæmones eſt invicta, ut caſtrorum acies ordinata. Audi S. Bernard. apud S. Bonavent. in Specul. cap. 3. *Non ſic timent hoſtes viſibiles caſtrorum aciem copioſam, ſicut aereæ poteſtates Mariæ vocabulum, patrocinium & exemplum: Fluunt & pereunt ſicut cera à facie ignis, ubicumque inveniunt crebram hujus nominis recordationem, devotam invocationem, ſolicitam imitationem.*

Analogia auroræ, & deiparæ.

A Symbolicè Philo Carpath. humanitas (hæc enim prima in Cantico, hoc eſt, ſponſa Verbi) Chriſti, inquit, fulget ut luna; divinitas verò radiat ut ſol, juxta illud: *Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta*. Pſal. 88. v. 38.

Symbolicè.

Lucas Abbas autem omnia hæc adaptat humanitati Chriſti: hæc enim Primò: *Egreditur*, inquit, *quaſi aurora poſt ignorantiæ tenebras; quaſi matutina luce conſurgens ad ſacrum Baptiſma*. Secundò, *per ſingulas virtutes pulchra ut luna, quæ tot annis* (puta triginta) *ſapientia & ætate corporis profecit, quot diebus luna complet orbem & minuit. Quæ ut luna in ortu oſtenſionis ſuæ præſtat lætitiam viatoribus contriſtatis, in nuptiis, exhauſto vino, inter exordia adhuc credentium, ſplendens oſtenditur; & in cuius occaſu totum mundum tempeſtas quaſſavit, & amoris luminaribus tenebras operuit. Electa ut ſol, poſt reſurrectionis gloriam pleniſſimam paterna claritate conſiſtens. Poſſunt ſiquidem tres iſti gradus laudibus pleni in futuro iudicio intelligi. Apparebit iuſtis in pulchritudine lunæ cælorum virtutibus in maieſtate fulgens; impiis autem deputatis æternis igni terribilis ut caſtrorum acies ordinata.* Hæc Lucas, vel potiùs Aponius; hujus enim abbreviator eſt Lucas.

B

VOX SPONSI.

VERS. 10. *Deſcendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica.*

DEſcendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium. (Septuag. *genimina torrentis*. Symmach. *ad conſiderandos fructus convallis*, Arabicus, *fruges torrentis*) et inſpicerem ſi floruiſſet vinea, et germinaſſent (Hebræi, & Septuag. *floruiſſent*) mala punica] Puta arbores malorum punicorum. Septuag. & Arabicus addunt: *ibi dabo tibi ubera mea*. Theodor. Caſſiodor. tres Anonymi, Genebrardus, Coſmas Damianus cenſent hæc eſſe verba ſponſæ narrantis ſponſo, cur ad hortum venerit. Verùm cùm verſ. 1. & 2. ſponſa inſinuet ſe deſcendiſſe in hortum, ut ibidem quæreret ſponſum, impertinens videtur ut hic aliam cauſam deſcenſui ſuo prætexat. Quare aptiùs S. Hieron. in cap. 12. Zachar. S. Gregor. Philo, Anſelm. Rupert.

C Lucas Abbas, Delrio, Sanchez, & alii cenſent hæc eſſe verba ſponſi, qui ſponſæ ſe tam ſolicitè quærenti reconciliatus offenſam diſſimulat, ac repentini diſceſſus ſui, de quo v. 6. aliam cauſam prætexit, ſcilicet ut horti fructus inſpiceret, an germinarent, vel etiam matureſcerent poma; nam aliqua poma, ut ceraſa, pruna, quin & poma quædam propriè dicta matureſcunt initio æſtatis, cum florent vineæ & germinant mala punica.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus videns prælatos Eccleſiæ Gentilium negligentes in reformandis erroribus & moribus fidelium, declinat ad hortum nucum, id eſt, ad Synagogam Iudæorum, ex qua natus fuit, & Apoſtolos collegit, eoſque in ea fundamenta ſuæ Eccleſiæ poſuit, ut Judæos convertat, atque eorum fructus conſideret & colligat ſuo tempore; nimirum nuces pœnitentiæ, & patientiæ, ac poma convallium (in convallibus enim, ubi ſunt aquæ & torrentes, fertiliùs proveniunt

D poma, cæterique fructus) puta fructus humilitatis, atque uvas & vina devotionis, & mala punica charitatis. Id fecit variis temporibus & locis, ſed maximè faciet in fine mundi, cum per Eliam & Enoch, pleroſque Judæos efficiet Chriſtianos, imò ſanctos eximios. Hoc ſuo deſcenſu Chriſtus invitat prælatos, & fideles Eccleſiæ, ut & ipſi deſcendant curentque Judæorum (quos paſſim negligi videmus) ſalutem, nec de ea deſperent, ſed eam longanimiter expectent. Idem dico de quibuſvis obduratis. Ita Philo Carpath. Rupert. Lucas Abbas, Coſmas Damianus, Giſlerius, Delrio, & alii per hortum nucum accipiunt Synagogam Judæorum, ad Chriſtum converſorum & convertendorum, præſertim in fine mundi; horum enim magnam curam ſe gerere oſtendit hic Chriſtus, ſicut & Paulus Rom. 9. 1.

Nux enim Primò, nullum fert fructum, niſi perticis & lapidibus icta: ſic Judæi olim nil boni egerunt, niſi à Deo per plagas & verbera adacti. Secundo, ſicut nux

amaro cortice, ac deinde duro putamine tegitur: ſic A Judæi amarum & durum habent cor contra Chriſtum, ac in Judaiſmo ſuo ſunt obſtinati, ita Rupert. Tertiò, nux fertur emittere ſpiritum, qui torporem & veternum immittit, ait Clemens Alex. lib. 2. Pædag. cap. 8. Unde & nux Græcis κάρυον vocatur à κάρω, id eſt, torpore & gravedine, quem inducit: ſicut nux Latinis dicitur à nocendo; ſic perfidiæ veterno pleroſque Judæos laborare videmus; idque ex Davide aſſeverat Paulus Rom. 11. v. 9. Quartò, ſicut nux facilè corrumpitur, & putreſcit, tumque putida eſt & noxia; ſic olim Scribæ & Phariſæi, ac nunc Rabbini nucleum legis pravis ſuis interpretationibus corruperunt, & putidum effecerunt: qua de re eos redarguit Chriſtus Matth. cap. 5. & cap. 23. Quintò, ſicut arbor nucum, teſte Plinio, libr. 17. cap. 12. proximas ſegetes & plantas gravi ſua lædit umbra; ſic gens illa alias nationes, quibuſcum verſatur, improbo vitæ ſuæ exemplo, impiaque doctrina malè afficit, nec fructus ullos Evangelicos ferre permittit. Sextò, lex Moyſis comparatur nuci: *Sicut enim nux arbor*, ait Philo Carpath, *folia amara, eaque troſida, & fructum ipſum, nuces ſcilicet, cortice amariſſimo, quem culeum appellant, & duriore teſta, atque arida circumtectae profert, quæ quidem intus nucleum non ingratum quadriſpicuum, hucque lignea cartilagine intercurſante, & tenui membranula, dum virilis eſt, ſeptum continent. Ita lex illa digito Dei ſcripta, ex ſacrificiis illis carnalibus & ceremoniis, tanquam nux amara frondibus eſſe videbatur, quamquam trinum Deum & unum myſticè ſignificantibus, & duro admodum ſenſu, quanquam myſtico, veluti cortice teſta erat; velatum tamen ſuaviſſimum fructum, & maximè ſalutarem, Chriſtum Jeſum, cælitus deſcenſurum tenebat incluſum; huncque quadrifido Evangelico ſenſu, per quatuor cardines orbis propalandum, nec niſi rectè & ſanctè enucleantibus eruendum, edendumque ſanctiſſimè.*

Iudæorum. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò. Sextò.

Tropologicè nux typus patientiæ; cur?

Tropologicè nux vel potius fractio & comeſtio nucis ſignificat patientiam, qua Eccleſia & prædicatores conſtanter laborant in vincenda pertinacia Judæorum: nux enim, ut comedatur, debet primò ex arbore, cui tenaciter adhæſee, magna vi deijci, & mox decorticari: tertiò, frangi; quartò, è cortice nucleus eximi, vel potius violenter extorqueri: quinto, folliculo ſuo, ſive cute ſua exui: ſic, ut Judæum, & durum quemlibet convertas, magno C longoque labore & patientia opus eſt. *Putamine*, ait Plinius lib. 15. c. 28. *claudiuntur nuces, corio caſtaneæ, cruſta glandes, cute uvæ, corio & membrana punica, carne & ſucco mora conſtant, cute & ſucco ceraſa.* Idem cap. 22. ait: *Nucem inglandem gemino protegi operimento; Pulvinari primùm calicis, mox lignei putaminis, quæ cauſa eas nuptiis religioſas fecit, tot modis fœtu munito: quod eſt veriſimilius, quàm quia cadendo tripudium ſonumve faciant.* Et poſt nonnulla: *Solum hoc pomum natura compactili operimento clauſit. Namque ſunt biſida putaminum carina; nucleorumque illis quadripartita diſtinctio, lignea intercurſante membrana.* Sicut ergo nucem parare ad eſum volenti magna eſt opus patientia, ſic eadem opus eſt ſponſis, ut ſponſas ſuis moribus accommodent, ac præſertim ſponſas ſpirituales, ut ſcilicet homines duros & refractos, quales ſunt Judæi, Chriſtianis legibus informent. Hinc proverbium, cujus meminit Plautus in Curcul. *Qui è nuce nucleum eſſe* (edere) *vult, frangat nucem*, id eſt, qui commodum appetit, ne fugiat laborem; qui quærit voluptatem, prius expetiatur ſudorem, ſine quo non paratur vera voluptas. *Nux*, ait S. Hieron. *foris tum dura eſt, tum amara, ſed intus ſuaviſſimum condit cibum. Sicut Moly herba*, ait, Homerus Odyſ. 10. *radicem habet nigram ſed florem lacteum.* D

Quocirca nux, vel potiùs fractio nucis ſymbolum eſt perfectæ patientiæ illorum, qui animas Chriſto lucrari, & deſpondere ſatagunt, præſertim illas, quæ callum in perfidia, aut vitio quopiam longa peccandi conſuetudine obduxere, ut callus hic ſenſim & ſuaviter reſecetur. Nam, ut ajunt tres Anonymi apud Theodor. virtutis dulcedo & decus conſervatur in medio amaritudinis, laborum, tentationum, & aſperitatum; perinde ac nucleus nucis ſervatur in medio duræ corticis. Nux ergo ſua duritie in genere duritiem quamlibet repræſentat, quæ ſi circa obiectum bonum verſetur, bona eſt, qualis eſt in patientia, conſtantia, & fortitudine: ſi circa malum, mala, qualis eſt in pertinacia & obſtinatione: imò ex malo in bonum ſæpè commutatur, uti Judæi duritiem in perfidia ſua ab Elia converſi mutabunt in conſtantiam fidei admirabilem:

Nux eſt virtus perfecta.

Hinc Philo libr. 5. de Vita Moyſis: nux ait, ſignificat perfectam virtutem, ut enim in nuce idem eſt finis & principium, in quantum enim eſt ſemen, eſt principium; in quantum fructus, eſt finis: ſic & in virtutibus, unaquæque eſt finis & principium: extremum putamen eſt amarum, ligneus cortex interior eſt ſolidus: ſic labor virtutis durus eſt & difficilis, quo tamen ad felicitatem tam propriam, quàm alienam pervenitur. Rurſum ſapientes & perfecti dum divinam ſapientiam & virtutem intra corpora ſua conſtanter retinent quaſi nucleum in fragili teſta portant; unde Apoſtolus: *Habemus theſaurum in vaſis fictilibus.*

Huc facit verſio Chald. qui Judaicè hæc accipit de templo & Judæis: *Dixit Dominator ſæculi: In domo ſanctuarij ſecunda, quæ ædificata eſt per manum Cyri, habitari feci majeſtatem meam ut viderem opera mea populi mei, & ut viderem ſi creſcant & multiplicentur ſapientes, qui comparantur viti, & ſi germina eorum plena ſint operibus bonis, ſicut mala punica.*

Symbolicè.

Symbolicè S. Auguſtin. ſerm. de Tempore; ſerm. in Dominica proxima ante feſtum nativitatis Chriſti docet nucem B trina conſtare ſubſtantia, ſicut Eccleſia conſtat Chriſto, Judæis, & Gentibus: *Nux*, ait, *trinam habet in ſuo corpore ſubſtantiæ unionem, corium, teſtam & nucleum. In corio caro, in teſta oſſa, in nucleo interior animus comparatur. In corio nucis carnem ſignificat Salvatoris, quæ habuit in ſe aſperitatem, vel amaritudinem paſſionis: In nucleo interiorem declarat dulcedinem deitatis, quæ tribuit paſtum, & luminis ſubminiſtrat officium: in teſta lignum interſerens crucis, quod non diſcrevit id, quod foris & intus fuit, ſed quæ terrena & cæleſtia fuerunt mediatorie ligni interpoſitione ſociavit, dicente B. Apoſtolo: Quia ipſe per ſanguinem crucis ſuæ pacificavit omnia quæ in cælis ſunt & quæ in terris, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.*

Huc accedunt Philo Capath. Rupert. Lucas, qui Chriſtum ajunt deſcendiſſe in hortum nucum, id eſt, ad Synagogam Judæorum, cum ex ea carnem aſſumſit, ut eam omni ſua gratia & virtute cumularet.

SECUNDUS SENSUS.
PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

C

Hortus nucum quis ſit?

HOrtis nucum eſt anima ſancta, patiens, & perfecta, præſertim quæ aſſiduè laborat in converſione peccatorum durorum, quales ſunt Iudæi, hæretici, concubinarij, uſurarij, ſimoniaci, &c. Audi S. Greg. *Quid per nuces, niſi perfectos quoſque intelligimus, qui dum divinam ſapientiam intra corpora ſua retinent, quaſi nucleum in fragili teſta portant? ſunt enim quamplures in Eccleſia, qui aſſidua divinæ Scripturæ intendunt, quàm ſuavis ſit Dominus guſtantes, ampliùs guſtare concupiſcunt, ſancta gaudia in corde ruminant, & ruminantes magis ac magis convaleſcunt; & tamen foris neſcientibus eos viles apparent, quia ignoratur quàm dulcem in ſuis interioribus cibum portent.* Et nonnullis interiectis: *Dum enim divina bonitas corda perfectorum illuſtrat, eoſque ad curam proximorum per charitatis ſolicitudinem inſtigat, quid hoc eſt aliud, niſi quod ad hortum veniens, poma convallis per illos, quibus præſidet, proſpectat. Tunc enim Dominus videre, vel cognoſcere dicitur, cùm ſanctos ſuos, quos illuſtrat, ad videndum exhortatur. Sed quid eſt quod non poma montis, ſed poma convallis ut videat, deſcendit? niſi quod illis reſpectum ſuæ miſerationis tribuit, quos in humilitate perſiſtere cognoſcit.*

D

Denique florem: *Vineæ florent, quando in Eccleſia filij recenter in fide generantur, & ad ſanctam converſationem, quaſi ad fructus ſoliditatem præparantur. Mala punica germinant, quando perfecti quippe per exempla ſua proximos ædificant, & in novitatem ſanctæ converſationis per prædicationem, & bonorum operum oſtenſionem invitant. Illud quippe malum punicum, videlicet Apoſtolus Paulus germinaverat, qui dicebat: Filioli mei, quos iterùm parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Galat. 4.

Enucleare nucem eſt examinare conſcientiam.

Symbolicè Caſſiodor. Beda, & Theodor. per hortum nucum accipiunt conſcientiam cujuſque, tot periculis & velaminibus, quot habet nux clauſam & obvelatam: quare in eam tum mens ipſa per ſincerum ejus internum examen, tum ſuperior & doctor per externum ſcrutinium deſcendit, cùm exquirit & indagat an ritè proveniant nuces patientiæ, & poma convallium, id eſt, virtutes humilitatis affectæ, uti ſunt pœnitentia, obedientia, patientia, & an floreant vites, ad imitandam paſſionem

Chriſti;

Chriſti; & an germinent mala punica fraternæ unionis, concordiæ, & charitatis. Deſcendimus ergo ad hortum nucum, cùm fundum cordis noſtri ingredimus, in quo ad ſimilitudinem nucum virtutum fructus dolore, & abnegatione, quaſi cortice protectos poſſidemus, eumque nuces ipſas, ablatis omnibus corticibus, enucleamus, ut qualis ſit mentis medulla & nucleus inſpiciamus, & quod corrigamus, quod addendum, vel demendum, addamus, vel demamus.

Rurſum Joſtus Orgelit. & Athanaſ. in Synopſi, per nucem accipiunt S. Script. cujus ſuavis intelligentia paſcens animam, tegitur duro & obſcuro cortice parabolarum, phraſium, & ſententiarum.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo deſcendit in hortum nucum, cùm Judæos, alioſque obſtinatos in peccato convertit: tunc enim germinare facit in ea poma convallium humilitatis, pœnitentiæ & obedientiæ, nuces conſtantiæ, uvas & vinum contemplationis, & mala punica charitatis: quare cum quis obduratum in ſcelere, & quaſi deſperatum mollire ſatagit, eundem impensè commendat B. Virgini, ejuſque filio, S. Stephano, uti dixi Actor. 7. ſub finem, ubi inter alia ex Severo narravi, Judæos Majoricæ Inſulæ anno Domini 412. per ſacra Lipſana S. Stephani fuiſſe converſos.

VERS. 11. *Neſcivi: anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.*

SEptuaginta: *Neſcivit anima mea.* Syrus: *Neſcivi animam meam*, id eſt, non cognovi meipſum. Pro *conturbavit*, Hebraicè eſt, שמתני *ſamatni*, pro quo noſter legit שממני *ſcebin*, illud derivatis à שמם *ſcamam*, id eſt, obſtupeſcit, turbavit, deſolavit, vertit: *conturbavit me.* Et Symmach. *anima mea*, inquit, *dubitavit à curribus populi ducentis.* Septuag. verò *ſcammatni* derivantes à שום *ſcbum*, id eſt, *poſuit*, vertunt: *poſuit me currus Aminadab*, Sic & Arabicus, Ambroſ. lib. de Arabam cap. 8. *Poſuiſti me currus Animadab.*

AMINADAB] poteſt hic accipi primò, ut nomen proprium viri, non fratris David, de quo 1. Reg. 17. 13. nec alterius, in cujus domo Arca Domini requievit 2. Reg. 6. 3. hic enim dictus eſt *Abinadab*, non *Aminadab*, ſed illius, qui tempore Moyſis fuit dux tribus Juda, ac filiam ſuam uxorem dedit Aaroni, & poſt ſe filium Naaſon, ſibi ſucceſſorem reliquit ducem tribus Juda. Ita Lyran. & Hebræi. Poteſt ſecundò *Aminadab*, vel ut Hebr. eſt *Amminadib* accipi appellativè, ut ſignificet *populum ſpontaneum*, *liberalem principem*. Hinc Quinta editio vertit: *Poſuiſti me in currum populi ducis.* Aquila: *Populi ſpontè imperantis.* Symmach. *populi ducentis.* Alii, *populi nobis.* Syrus: *in curru populi parati.* Philo Carpath. *Aminadab* vertit *patris beneplacitam*. q. d. Anima juſti ex beneplacito Dei eſt currus vehens ſe, & alios in cælum.

Hinc nonnulli per currus Aminadab accipiunt currus Salomonis, qui fuit princeps & dux populi Iſrael; unde Rupert. aliique per Aminadab accipiunt Chriſtum, quaſi Salomonis antitypum, qui dux eſt populi fidelis & ſancti. Jam Chald. vertit: *Cùm autem revelatum fuit coram Domino, quòd eſſent juſti, & quòd laborarent in lege, dixit Dominus in verbo ſuo: Non addam ultrà humiliare eos, neque faciam cum eis conſumptionem; ſed conſilium inibo in anima mea, ut benefaciam eis, & ut ponam eos excelſas in curribus regum, propter merita juſtorum generationis illius, qui ſimiles ſunt in operibus ſuis Abraha patri ſuo.*

Senſus Primus. Porrò mirè hic in ſenſu variant Interpretes. Primò, Aben Ezra, R. Salomon, & Lyranus vertunt: *Anima mea, poſuit me currum populi imperantis*: Sicque explicant de Synagoga, & Iſraele, q. d. Dum neſcirem ubi eſſet ſponſus, dum ſcilicet colerem idola, non Deum verum, datus ſum in captivitatem Aſſyriis & Babyloniis, factuſque ſum eis quaſi jumentum, & currus vectans & bajulans eorum onera.

Secundus. Secundò, Luyſius Legion. Genebrardus. Vatabl. & Almonacirius explicant, q. d. Sponſa: Tanta celeritate rapta ſum in hortum & deſiderio ſponſi, ut viderer abrepta quadrigis Aminadab celerrimis.

Tertius. Tertiò, Sanchez q. d. Verebar, ne ſponſus Aminadab, id eſt, Salomon me ſponſam in currum ſuum nuptialem non acciperet, eò quòd cap. 5. verſ. 3. tardaſſem ei pulſanti aperire.

Quartus. Quartò, Sotto major, q. d. Verebar, ne ſponſus à me quaſi repulſus, nocte oberrans per vicos incurreret in currus Aminadab, id eſt, præfecti urbis qui noctu urbem circumit & vagabundos comprehendit.

Quintus. Quintò, Joannes Carmelita, q. d. *Deum te abſentem quærebam fluctibus ingentium malorum videbar ut olim Aminadab, qui currus ſuos ducebat per alveum rubri maris, ubi perturbatus eſt prodigiis magnitudine, licèt fortitudo prævaleret.* Alii aliter.

Sextus & genuinus. Verùm dico Grammaticè quadrigæ Aminadab (id eſt populi principis vel ſpontanei) notant populos Judææ vicinos, qui illecti fama ſapientiæ & potentiæ Salomonis, ſponte ſe ei ſubdiderunt & tributa detulerunt. 3. Reg. 4. 24. ideoque ad eum miſerunt Legatos cum equis & quadrigis, adeò ut earum copia oppleret aulam Salomonis; quod ægrè ferentes Judæi qui primas in aula tenere volebant, turbati ſunt: ſicut Macedones indignati ſunt, cum viderunt ſuum regem Alexandrum Magnum ſubactis Perſis, (ut eos ſibi magis conciliaret) eorum veſtes & habitus aſſumpſiſſe, teſte Q. Curtio. Parabolicè verò ſignificatur, quòd Chriſtus in Eccleſia Judæis Gentes aſſecerit, imò prætulerit, ideoque Iudæi turbati ſunt. Hinc & Salomon, & magis Chriſtus dictus eſt Aminadab, id eſt princeps populi ſcilicet Gentilis & plurimi: ergo ſenſus eſt, q. d. Sicut regina videns juxta regem peregrinos currus & equites, miratur & turbatur, metuitque ne is ad peregrinam Gentem migrarit, indeque aliam uxorem ſumpſerit: ſic hic Synagoga videns Meſſiam non vehi curru pompatico Salomonis, Davidis, aliorumque regum Juda, ſed Aminadab, id eſt, populi ſpontanei, puta Gentilis, ac à Gentilibus ſtipari, relictis Judæis miratur & turbatur. Quocirca *iod* in עמי *ammi*, non eſt pronomen affixum ſignificans *meus*, quaſi Synagoga notet populum ſuum Iudaicum: Sed eſt *iod* paragogicum quod ornatus cauſa dumtaxat additur. Poteſt tamen *iod* accipi ut pronomen, q. d. Populus Gentilis, quem Deus nunc vocat *ammi*, id eſt, populus meus. Alludit enim ad Oſee 2. v. 1. Hæc de cortice literæ, nunc ad nucleum.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

NOnnulli cenſent hanc eſſe vocem ſponſi Chriſti, alii ſponſæ Eccleſiæ, ſed veriùs eſt eſſe vocem Synagogæ Iudæorum partim converſæ, partim & potiùs convertendæ ad Chriſtum ſub finem mundi. Qui enim verſ. præced. Chriſtus deſcenderat in hortum nucum, id eſt, in Synagogam Iudæorum, ut eam per ſuos prædicatores convertendam, hinc illa hac Chriſti voce & prædicatione excitata, Chriſtum agnoſcit, ac de ſurditate & cæcitate ſua priſtina dolens pœnitenſque, ejus cauſam aſſignat, & ſuam in credendo Chriſto tarditatem excuſat, q. d. Neſcivi Chriſtum eſſe Meſſiam, ideoque eum non colui, quia turbaverunt me quadrigæ Aminadab.

Quadrigæ Aminadab quæ? Reſ. Primo. Quæres, quænam hæ? Reſpondetur Primò, per eas accipi poſſe Iſraelem, ac victorias, & beneficia Iſraeli à Deo præſtita: Aminadab enim fuit princeps tribus Iuda tempore Moyſis in tranſitu maris rubri, qui, uti tradunt Hebræi, ceteris mare ingredi trepidantibus, primus illud cum ſua tribu, ejuſque quadrigis audacter ingreſſus, ceteris ad ſequendum animos addidit, itaque omnes mare tranſierunt; Pharaone inſequente, & demerſo. Quocirca tribus Iuda meruit principatum & regnum Iſraelis, id eſt, duodecim tribuum, ac per eam deinceps Deus Iſraelem ab hoſtibus per victorias, etiam miraculoſas liberavit, & vindicavit. Rurſum Aminadab filiam ſuam Eliſabeth uxorem dedit Aaroni primo Judæorum Pontifici. Exodi 6. v. 23. Quare in Aminadab notatur tam ſacerdotium, quam regnum Iſraeli conceſſum. Senſus ergo eſt

A q. d. Synagoga: neſcivi hucuſque Chriſtum eſſe Meſsiam; neſcivi Chriſtianam fidem & Eccleſiam eſſe veram & orthodoxam, quia tenuerunt me in Judaiſmo currus vectrices & triumphales Aminadab, id eſt, regnum, ſacerdotium, victoriæ, beneficia & miracula à Deo conceſſa Moyſi & Iſrael, quibus Deus teſtatus eſt ſe auctorem eſſe legis Synagogæ, ac religionis à Moyſe inſtitutæ. Ita Titelman.

Secundò. Secundò magis profundè & appoſitè, quadrigæ *Aminadab*, vel, ut Hebr. eſt *Amminadib*, id eſt, populi ſpontanei, liberalis & principis, accipiuntur appellativè pro quadrigis populi Chriſtiani è Gentibus collecti, qui Judæis fidei reſiſtentibus, ultrò credidit Evangelio: quadrigæ autem hæ notant curſum & currum Evangelij, imò quatuor Evangeliorum, quæ inſtar quadrigæ celerrimè per prædicationem Apoſtolorum, & virorum Apoſtolicorum totum orbem pervolarunt, & quia Judæi videbant hiſce abrogari ſuam legem à Moyſe acceptam, hinc iis & Chriſto credere noluerunt: at tandem ab Elia & Enoch edocti videbunt Chriſtum Moyſi, Evangelium legi, Eccleſiam Synagogæ non eſſe contrariam, quin verò Moyſen & legem per omnes ſuas functiones, & ritus adumbraſſe, & re- B præſentaſſe Chriſtum & Evangelium. Videbunt pariter Evangelij gloriam, miracula, gratias, zelum, & ſpiritum à Deo Eliæ, & Chriſtianis aſpirata, quare tunc illi credent, & in eandem Chriſti & Eccleſiæ quadrigam imponentur. Vnde ex Hebræo Septuag. & alij vertunt: *Poſuit me currum populi mei ſpontanei, liberalis, & principis*. Et S. Athanaſius in Synopſi legens: *Poſuit me currus Aminadab*, hæc de Synagoga explicat, quaſi ipſa de ſe dicat: *Vidi quod jungenda ſim velut in curru Gentium vocationi*. Sic Paulus, inquit Rupertus, dicit ſe perſecutum Eccleſiam, ſed miſericordiam conſecutum, quia ignorans id fecit, quia nimirum conturbata eſt anima propter quadrigas Aminadab, videns ſcilicet currum, curſumque Evangelij adverſari Iudaiſmo.

Hic ſenſus communis eſt Pattum. Sic enim explicat S. Gregor. Caſſiod. Beda, Juſtus, Philo, Rupertus, Anſelmus, & alij. Addit Rupertus, Aminadab, qui filiam ſuam dans uxorem Aaroni, copulavit principatum cum ſacerdotio, repræſentaſſe Chriſtum, qui ſimul eſt Pontifex & princeps Eccleſiæ. Alludit Salomon in voce *Aminadab*, C ad illud pſalm. 109. 3. *Tecum principium in die virtutis tuæ*, ubi in Hebræo eſt, עמך נדבות *ammecha nedaboth*, quod idem eſt cum *Aminadab*. Unde S. Hieron. ibidem vertit: *Populi tui ſpontanei erunt in die fortitudinis tuæ*, ò Chriſte. Huc facit quod Deus Oſee 1. verſ. 9. Judæos Chriſto rebelles vocat לא עמי *lo ammi*, id eſt, non *populus meus*: Gentiles verò Chriſto ſe ſubdentes vocat עמי *ammi*, id eſt, *populus meus*: addit hic Salomon נדיב *nadib*, id eſt, ſpontaneus, liberalis, hoc eſt, ultrò, ſpontè, & liberali animo ſubijciens ſe Chriſto: atque hæc fuit cauſa excæcationis Judæorum, quòd ſcilicet Chriſtus eis, utpote incredulis, ſurrogarit in Eccleſia Gentes in ſe ultrò credentes, cum Judæi obiicerent, Chriſtum Abrahæ, & ſemini ejus, id eſt, Judæis non Gentibus eſſe promiſſum; quibus reſpondet Apoſtolus Roman. 9. filios Abrahæ cenſeri non ſecundùm carnem, uti erant Judæi, ſed ſecundùm ſpiritum, qui ſcilicet fidem Abrahæ ſequuntur, uti ſunt Gentiles Chriſtiani: Hæ ergo ſunt quadrigæ Evangelij, quæ initio conturbarunt Synagogam incredulam, ſed poſtea credentem mitè recrearunt.

Symbolicè. Symbolicè, Coſmas Damianus per currus Aminadab accipit robur & copias antichriſti: hæ enim initio Iudæos detinebunt in Judaiſmo, donec is ab Elia & Enoch erroris D convincatur, & profligetur. Accedit Theodor. qui ſic exponit. q. d. Pepulerunt, id eſt, impoſuerunt mihi, ac deceperunt me currus Aminadab, id eſt, principes ſæculi hujus. Et Lucas Abbas, ſive Aponius, qui per currus Aminadab accipit dæmones, item Pilatum & Judæos, qui contra Chriſtum clamarunt: *Crucifige, crucifige eum*.

Aliqui per quadrigas accipiunt Turcas. Denique nonnulli putant grammaticè hic notari bella, quæ geſſit Salomon contra Emath Suba, id eſt, Syriam Sobal; item contra reliquias Hethæorum, Amorrhæorum & Jebuſæorum, quos ſibi ſubiecit: vt patet 2. Paral. 8. v. 3. & 7. quaſi ſponſa turbata ſit, metuens ne ſponſo proficiſcenti ad bellum ſiniſtri quid accideret. Hinc per *quadrigas Aminadab* accipiunt Mahometem, Saracenos, & Turcas; qui valdè turbarunt, & etiamnum turbant Eccleſiam: hi enim abundant exercitibus, equis, & quadrigis. Hæ dicuntur *Aminadab*, id eſt, *populi mei ſpontanei*, quia Mahomet ortus fuit à Chriſtianis. Natus eſt enim apud Homeritas, (vnde & nepos eius, qui ei ſecundo loco ſucceſſit in regno Arabum, vocatus eſt Homar) ſive in Arabia felici, ubi paulò ante ſub annum Chriſti 500. regnante Elesbaan rege tempore Juſtin. Imper. mirè floruit Chriſtiana religio. Mahomet autem natus eſt paulò antè annum Chriſti 600. ſub Gregorio magno Pontifice & Phoca Imp. cui ſucceſſit Heraclius Imper. ſub quo Mahomet quaſi dux Arabum ſtipendia meruit; ſed cùm illa Arabibus non ſolverentur ab Areclij præfecto illi rebellantes occuparunt Phœniciam, Syriam, Meſopotamiam, & Ægyptum, uti ex Paulo Diacono & Simoneta docet Genebr. in Chronol. ac ſenſim ſua arma dilatantes ſub annum Chriſti 1300. mirè creverunt: tunc Ottomannus invaſit regnum, primumque ſe fecit Turcarum Imperatorem, atque illud in poſteros per 14. generationes, magno aſſiduè imperij incremento, & Eccleſiæ damno hucuſque propagavit. Alii *per quadrigas Aminadab*, id eſt, *populi mei*, accipiunt Antipapas, qui Eccleſiam per ſchiſma diſciderunt: tales autem fuere viginti; tot enim ſchiſmata ſuſtinuit Eccleſia. Alii accipiunt Imperatores B ſchiſmaticos, vel eos, qui Pontifices, & Eccleſiam oppugnarunt, quales fuere. Fridericus I. & II. Otho IV. Henricus IV. & V. Hac de cauſa Chriſtus paulò antè v. 10. ait: *deſcendi in hortum nucum*, id eſt, in Eccleſiam ſchiſmate diviſam, ſicut nux in duo fragmenta ſcinditur & dividitur.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Chriſtus dicitur Aminadab. Anima ſancta eſt currus Aminadab, id eſt, Chriſti: Chriſtus enim, ait Rupertus, & S. Ambroſ. dicitur *Aminadab* id eſt, *princeps populi*, ſcilicet fidelis, Chriſtiani, ſancti, & electi. Chriſtus ergo animæ ſanctæ ceu auriga currui ſuo inſidens, eam dirigit in cælum, uti Elias curru, vectus eſt in æthera: nec tantùm ſe, ſed & alios ſuæ fidei, vel charitati commiſſos velut currus Chriſti in cælum tranſuehit, ait Philo. Vnde tres Anonymi apud Theodor. cenſentes hæc eſſe verba ſponſæ, id eſt, animæ ſanctæ ad diſci- C pulos, ſic explicant. q. d. *Idcirco poſuit me currus Aminadab, id eſt, currus me ſuos conſtituit Chriſtus*, qui eſt verus Aminadab, id eſt, princeps populi, *ut eum in meipſa diſciplinis ad vos, habita cuiuſque veſtrum ratione, perferrem*. Audi S. Ambroſ. lib. de Nabuth. c. 15. *Si anima*, ait, *currus eſt, vide ne equus caro ſit; agitator autem vigor mentis, qui regit carnem, & motus eius, velut quoſdam equos prudentiæ habenis coercet*. Idem lib. de Virgin. *Chriſtus*, inquit, *verus Aminadab, animam juſti veluti currum agitat, aſcendens verbi habenis gubernat ne violentorum equorum furore inabrupta rapiatur. Sunt enim eius veluti quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, voluptas, & timor, quibus furentibus cùm cœperit agi, nequaquam ſeipſam cognoſcit. Corruptibile enim corpus animam grauat, & tamquam irrationabilium animalium curſus invitam rapit, voluentibus rotis veluti quodam impetu proruentem, donec memoratæ corporis paſſiones verbi virtute miteſcant*.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Populi ſpontanei currus quis eſt? Beata Virgo eſt currus Aminadab, id eſt, populi ſpontanei, puta fidelium, quos vehit in cælum imperando eis obedientiam & liberalitatem, qua ſe ultrò & liberè ſubiiciant præceptis & conſiliis Chriſti. Quare illi competit id, quod Eliæ curru igneo rapto in cælum ſucclamabat Eliſæus. *Pater mi (tu es) currus Iſrael & auriga eius*. 4. Reg. 2. Vide dicta c. 1. 9. ad illa: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te*.

VOX

VOX SPONSÆ.

Veteris de nova, hoc eſt, Eccleſiæ de Synagoga convertenda in fine mundi.

Vers. 12. *Revertere, revertere, Sulamitis: revertere, revertere, ut intueamur te.*

REVERTERE (alij vertunt *convertere*) REVERTERE (Arabicus addit tertium *revertere*) SULAMITIS, REVERTERE, REVERTERE, UT INTUEAMUR TE] Scholiaſt. *intuebimur in te quaſi in ſpectaculum*, id eſt, quaſi in rem miram & ſpectandam.

Pro *Sulamitis* multi codices legunt *Sunamitis*, itaque legunt Septuag. Vaticani. Porrò Rupert. & alij *Sunamitis* vertunt *captiva deſpecta*: propriè *Sunamitis* Hebr. eſt idem quòd *mutabilis variabilis*.

Rurſum *Sunamitis* verti poteſt cum Honorio & Hailgrinu hic, & S. Hieron. epiſt. ad Nepotian. *coccinea*: שני *ſcani*, enim Hebr. eſt *coccus*. Unde ſuſpicantur nonnulli ſponſam, quæ in Dramate Cantic. inducitur quaſi *Sunamitis*, indoci quaſi Tyram: ibi enim ex ſanguine purpuræ piſciculi fiebat pannus purpureus; & ex grano cocci coccineus: unde illud:

Tyrio veſtirier oſtro.

Tyrus enim vicina erat Libano, in quo obambulans & venans Salomon puellam hanc paſtoritiam inveniſſe, & ob dotes corporis æquè ac animi in ſponſam elegiſſe fingitur; unde illud cap. 4. 8. *Veni de Libano ſponſa mea*, &c. Nam veſtis coccinea vel purpurea eſt veſtis regum & reginarum, qualis erat Salomon eiuſque ſponſa. Ad literam, *Sunamitis*, idem eſt quod oriunda ex *Sunam* oppido ſito juxta montes Hermon & Tabor. Sunamitis enim hæc alludit ad Sunamitidem illam hoſpitam Eliſei, in oppido Sunam, cujus proinde ille filium à morte ſuſcitavit, ſicut Chriſtus filios Eccleſiæ à morte præſenti & æterna ſuſcitat. 4. Reg. 4. Magis tamen, teſte Juſto Orgelitano hic, & Adrichom. in deſcript. terræ ſanctæ, alludit ad Sunamitidem illam ſpecioſiſſimam, quæ Davidi ſeni calefaciendo data fuit quaſi uxor & virgo 3. Reg. 1. 2. Similienim modo Salomoni Davidis filio, data fuit hæc Sunamitis uxor & virgo, ut repræſentaret Eccleſiam virginem virgini Chriſto deſponſandam, juxta illud: *Deſpondi vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto*. 2. Corinth. 11. Quia ergo illa Sunamitis Davidis fuit forma, fide & moribus ſpectatiſſima, huic Salomonis quoque ſponſæ in Dramate hoc idem Sunamitis nomen datur, quia corpore & animo fuit formoſiſſima; utraque formoſior eſt Sunamitis, id eſt, Eccleſia ſponſa Chriſti.

Sunamitis, id eſt, oriunda ex Sunam.

Verùm legendum *Sulamitis*: ſic enim legunt Hebræa, & Græca, Complut. Regiaque, ac Latina Romæ correcta. Jam *Salamitis* idem eſt quòd *Ieruſalemitis*, ait Pagnin. Lyyſius, & Vatabl. Jeroſalem enim olim dicta eſt Salem. Unde *Sulamitis* idem eſt, quod *civis Salem*, ſive Jeruſalem, hoc eſt myſticè, *habitans in pace*.

Meliùs Delrio, Genebrad. & alij *Salamitis*, inquiunt, idem eſt, quod *Salomonia*, id eſt, Salomonis uxor: ſicut enim à Paulo dicitur Paula, à Cajo Caja, à Cornelio Cornelia; ſic à maſculino Salomon dicitur *Sulamitis*, id eſt, *Salomo*; quo nomine vocatur mater ſeptem Machabæorum martyrum, teſte Joſepho, vel Salomonia.

Sulamitis id eſt, Salomonis uxor.

Porrò ſicut *Salomon* Hebr. idem eſt, quòd pacificus, perfectus: ſic *Sulamitis* idem eſt, quòd *perfecta & pacifica*, uti vertit hic Aquila, Theodor. S. Ambroſ. & alij. Hebr habent articulum ה habent enim השולמית *haſſulamith*, id eſt, illa Sulamitis, illa pacifica, quæ ceteris longè antecellit. Rurſum & potiùs ה hic eſt articulus vocativi caſus. q. d. *O Sulamitis*. Mirum eſt Symmachum contrariè vertere ἐσκυλευμένη, id eſt, *ſpoliata*.

Denique *Sulamitis* eadem eſt quæ *Sunamitis*, per enallagen, qua litera N ſæpè mutatur & liqueſcit in L. ſic Itali pro *Panormo*, dicunt *Palermo* pro *veneno*, *veleno*, pro *Bononia Bologna*. Sic Syri pro *nox* dicunt *Lux*. Attici pro νίτρον dicunt λίτρον, pro πνεύμων πλεύμων, ut Latini *pulmo*. Dorienſes, vice verſa L. mutant in N. ut pro ἦλθον dicunt ἦνθον, pro βέλτιστος βέντιστος, pro φίλτατος φίντατος, pro φίλτερ φίντερ Græci omnes pro σὺν, & χέγω dicunt συλλέγω, item συλλογισμός. Latini pro νύμφη dicunt *Lympha*; pro *beaus bonulus*, *bellus*; pro γρυλλίζω *grunnio*, pro μέγαλος *magnus*. Corn. in Can. Contic. 121.

Sulamitis eadem quæ Sunamitis.

A Ita Angelus Caninius in Helleniſmis. Pari modo quæ hic Hebraicè vocatur *Sulamitis* à Septuag. & Latinis pleriſque vocatur *Sunamitis*.

Perperam Philo Carpath. pro *Sulamitis* legit *Odollamitis*; id eſt, inquit, *teſtimonium aquæ*, quaſi hic anima infidelis evocetur ad Baptiſmum, ut in eo proteſtetur fidem S. Trinitatis.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

NOnnulli cenſent hæc eſſe verba adoleſcentularum, quæ auditis à ſponſo cap. 5. laudibus ſponſæ, eam abiturientem detinere, & in facie eius decorem contemplari cupiant, uti ab iiſdem facticatam audivimus v. 9.

Meliùs patres paſſim cenſet hæc eſſe verba Eccleſiæ, ardenter & conſtanter invitantis Synagogam Judæorum, quæ B jam, audita prædicatione Chriſti, eum amare incipiebat, uti audivimus, v. præcedenti, ut ſe illico ad eum convertat, ſuamque faciem tam ipſi, quam Eccleſiæ in fide unanimem, ſerenam & lætam oſtendat, ideoque quater repeti τὸ *revertere*, quia Judæi diſperſi per quatuor mondi plagas, inde convertendi ſunt ad Chriſtum, audità quatuor Evangeliorum prædicatione, quæ paulò antè ſignificata ſunt per quadrigas Aminadab, ait Rupert. Ita S. Gregor. Caſſiodor Aponius, Philo, Anſelm. & alij.

Rurſum q. d. O Sulamitis, id eſt, ò Synagoga priùs averſa jam converſa ad Chriſtum, revertere ad Eccleſiæ è gentibus congregatæ ſocietatem & converſationem, ut Gentes tuum decorem, quem per baptiſmum accepiſti, intuentes, exultent, tibique gratulentur, & Deo gratias agant. Hunc ſenſum innuit id, quod ſequitur: *Ut intueamur te*, id eſt, tuam ſpeciem & pulchritudinem. Et: *Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum?*

SECUNDUS SENSUS.

C

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima peccatrix, vel ſancta, ſed torpida & in veniales defectus prolapſa, invitatur à Chriſto quater, id eſt, inſtanter & continuè ad pœnitentiam, vitæ mutationem & fervorem. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 8. *Bene*, ait, *quaſi agitator ad currum dicit: Convertere Sulamitis, hoc eſt, pacifica: quæ enim pacifica eſt anima, cito ſe convertit & ſe corrigit, etiamſi antè peccavit, & magis eam Chriſtus aſcendit, & regere dignatur, cui dicitur: Aſcende in equos tuos & equitatus tuus ſanitas.* Habacuc. 38. S. Bernard. ſerm. 3. de Annunt. *Propterea*, ait, *fortè quater revocat animam, quam reſpicit, quo nec in peccandi conſuetudine, nec in conſcientia peccatorum, ſed nec in tepore & torpore ingratitudinis, aut in elevationis cæcitate perſiſtat.* Idem ſerm. 58. inter parvos: *Revertere*, inquit, *primo ab inepta lætitia, ſecundo ab inutili triſtitia, tertio ab inani gloria, quarto a latenti ſuperbia. Inanis gloria eſt, quæ ab ore venit extrinſecùs. Superbia latens oritur* D *intrinſecùs*. Huc accedit verſio Chaldæi: *Revertere ad me cœtus Iſrael, revertere ad Ieruſalem, revertere ad domum doctrinæ legis meæ, revertere ad ſuſcipiendam prophetiam à prophetis, qui prophetant in nomine verbi Domini.*

Sulamitis, quæ? Reſp. Primò.

Elegantet & acutè Hugo Victor in. Miſcellan. 2. lib 2 tit. 24. *Quater*, ait, *dicit ei Dominus revertere, quaſi dicat: Revertere à meis, quia mirabilia ſunt; à tuis, quia prava ſunt; à te, quia omnis caro fœnum, ad me, quia ſummum bonum ego ſum: Non potes me videre, niſi priùs intueamur te. Neſcio quid maculæ habes in facie: turpis es, alienam imaginem portas, munda ergo eam, ut intueamur te.*

Porrò Theodor. per Salumitem accipit animam prædicatoris Evangelici, quæ in ſe pacifica, tentationes tamen & perſecutiones multas patitur: illam ergo hic invitari, ait, ut revertatur ad opus prædicationis & ſalutem animarum: Deum enim illi adſure, ut ex omnibus eluctetur omniaque evincat.

Secundò.

Digitized by Google

Anagogicè. Anagogicè, S. Ambroſ. Orat. de Obitu Valent. hæc accipit de anima ſancta, quæ à Chriſto & angelis ex hac vita evocatur in cælum.

Symbolicè. Symbolicè, tres Anonymi apud Theodor. per Sulamitem accipiunt animam contemplationi deditam, quaſi illa hic evocatur à diſcipulis & ſociabus, ut ipſa doceat modum frænandi, regendique quatuor animæ, paſſiones ſive perturbationes, ideoque quater repeti, *To revertere*.

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Beata Virgo in fine vitæ à Chriſto, angelis, & beatis deſiderantibus frui ejus dulciſſima præſentia, ejuſque dotes gratiæ & gloriæ intueri, evocata fuit in cælum; ex quo animam, ſpiritum, & gratiam omnem hauſerat. Rurſum ipſa quater, id eſt, ardenter & aſſiduè a pœnitentibus & fidelibus invocatur, ut gratiam impetret, & opem in quacumque neceſsitate afferat. *Evocatio Mariæ ad cælum.*

Tropol. Tropologicè, duce hic quàm pulchra, & ſpecioſa ſit anima ſancti cujuslibet, ac præſertim B. Virginis, utpote quam tam incenſis, & toties iteratis votis optent intueri omnes angeli & beati, ut ex hoc intuitu ſummam conſolationem, gaudium, & jubilum conſequantur. Quocirca Theologi cenſent ſecundariam felicitatem beatorum conſiſtere in contemplanda & fruenda gloriola humanitate Chriſti, ſicut primaria eorum beatitudo conſiſtit in viſione & fruitione divinitatis.

CAPUT SEPTIMUM.

SINOPSIS CAPITIS.

Sponſus Chriſtus laudat novellam Eccleſiam Judæorum recens ad ſe converſorum, quaſi choros caſtrorum; laudat, inquam, cum primò ab inceſſu regio; ſecundò, à femoribus inſtar monilium; tertiò ab umbilico rotundo; quartò à ventre ſimili tritico; quintò ab uberibus quaſi hinnulis; ſextò, à collo ſimili turri eburnea; ſeptimò, ab oculis quaſi piſcinis, octavò, à naſo turrito; nonò, à capite inſtar carmeli & coma purpurea. Secundò his auditis chorus adoleſcentulis Synagoga congratulans verſ. 5. ſucclamat : Quàm pulchra es, &c. *novaque ei elogia laudeſque aſſignat, ſcilicet ſtaturam ſimilem palmæ, ubera botris, odorem malogranatis, & guttur vino optimo. Tertiò, verſ. 10. utrique ſponſa novella Judæorum reſpondet, ac ſe totam ſponſi amori reſignat, eumque invitat ad villas & vineas, quarum omnia poma nova & vetera illi offert.*

Caput hoc parallelum & antiſtrophon eſt capiti quarto, nam ſingulorum membrorum elogia, quæ ibi tribuit ſponſa Eccleſia Gentium, hic tribuit ſponſa Synagoga Judæorum partim converſa, partim convertenda ad Chriſtum, præſertim in fine mundi, ut patet utrumque caput conferenti.

1 Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum? Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis. Juncturæ femorum tuorum, ſicut monilia, quæ fabricata ſunt ma-
nu artificis. 2. Vmbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus ſicut
acervus tritici, vallatus liliis. 3. Duo ubera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ. 4. Collum tuum
ſicut turris eburnea. Oculi ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum. 5. Caput tuum ut Carmelus: & comæ capitis tui, ſicut purpura regis vincta canalibus. 6. Quam pulchra es, & quàm decora chariſſima, in deliciis. 7. Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & ubera tua botris. 8. Dixi: Aſcendam in
palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt ubera tua ſicut botri vineæ: & odoris tui ſicut
malorum. 9. Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque
& dentibus illius ad ruminandum. 10. Ego dilecto meo, & ad me converſio eius. 11. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. 12. Manè ſurgamus ad vineas, videamus ſi
floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica; ibi dabo ubera mea. 13.
Mandragoræ dederunt odorem. In portis noſtris omnia poma: nova & vetera, dilecte mi ſervavi tibi.

VOX SPONSI.

De ſponſa nova, ſive de Synagoga.

Vers. 1. *Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum? Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis! Junctura femorum tuorum, ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis.*

Quid vidabis (Hebr. & Septuag. *Quid videbitis*) in Sulamita (malè multi legunt *in Suaamite*) niſi choros castrorum] Septuag. prò *choros* vertunt χόρτος, id eſt, *herbam*, ſed legendum videtur χορὸς, id eſt, *chorum*, ut habent Hebr. Chald. Latin. quæ enim eſt herba caſtrorum. Unde Septuag. Romæ correcti habent. *Quid videbitis in Sunamitide, quæ venit ſicut chori caſtrorum?* S. Ambroſ. de Obitu Valent. *de qua venit ſicut chori*. Symmach. *Spoliatam in vulnerationibus caſtrorum* Denique Aquila; *Quid quaſi ſpectaculum intuebimini*, inquit A *in Pacifica?* Pagnin. *Quid videbitis in Sulamith? chorum caſtrorum.* Chori ſunt cœtus exultantium & cantantium, ac choreæ tripudiantium præ gaudio, Quare melius rectè. Aben Ezra & Luyſius Legion. ſic vertunt & interpretantur: *Quid videbitis in Sulamite*, ò adoleſcentulæ, quæ ita diſpoſitæ eſtis *tamquam duo chori caſtrorum?* Hæc verba pertinent ad finem ea præced. Unde in Hebræo illi junguntur: Hebræi enim c. 7. inchoant à ſententia ſequenti: *Quàm pulchri ſunt greſſus tui, &c.*

Porrò chori caſtrorum ſunt choreæ, tripudia & ſaltationes militum triumphantium. Sulamitis ergo ſtipatis armatis militibus, cum iis videtur ovaſſe & ſaltitaſſe bellicam armorum ſaltationem, qualis fuit olim illam, quam Pyrrhicam vocabant. Hic *chorus* dicitur in ſingulari, collectio ſive cœtus cantantium & ſaltantium; & *chori* in plorali, diſtributivè, quia in eo ſunt multi canentium & ſaltantium ordines.

Sponſum hic loqui cenſent S. Gregor. Caſſiod. Philo, Aponius, Honorius, Anſelm. Alcuinus, Haymo, & alii. Sunt ergo hæc verba ſponſi Chriſti (vel ut alii ſponſæ Eccleſiæ: hæc enim paulò antè Synagogæ dixit: *Revertere, rever-*

Digitized by Google

revertere Salamitis) exultantis de converſione Synagogæ, id eſt Judæorum ad fidem Chriſtianam, quæ plene fiet per Eliam in fine mundi. Id patet ex voce *Sulamitis*, id eſt, Hieroſolymitana, vel Salomonia; qua voce proinde notat Synagogam Judæorum, ut dixi cap. præced. verſ. ult. Videtur enim Salomon præter Pharaonis filiam, quæ repræſentabat Eccleſiam Gentium, aliam habuiſſe uxorem Sulamitidem, id eſt, Hieroſolymitanam præ ceteris omnibus dilectam, & filiæ Pharaonis valdè amore conjunctam, quæ repræſentabat Eccleſiam ex Judæis colligendam, ait Alcazar in alluſ. Apocal. ad hæc Cantic. verba. Salomon enim æquè ac Chriſtus, ut patet Lucæ 19. 41. magnam habebat curam ſuæ gentis Judaicæ, ut illa jungeretur Chriſto & Eccleſiæ, itaque ſalvaretur. Sicut ergo ipſe deſcripſit ortum, progreſſum, & perfectionem Eccleſiæ in Gentibus: ſic hic eundem deſcribit in Judæis, qui ultimò convertentur, & ſic conſequenter pergit deſcribere progreſſum & perfectionem Eccleſiæ: hanc enim conſequetur Eccleſia, cùm Judæi convertentur: tunc enim ipſa fiet toto orbe unum ovile, & unus paſtor.

Tranſitus ad finem mundi.

Quare ſicut S. Joannes deſcribens in Apocalypſi decurſum & progreſſum Eccleſiæ c. 6. poſt varios Eccleſiæ ſtatus ſymbolicè in quatuor equis adumbratos, illicò in ſexto ſigillo tranſit ad ultima Eliæ & antichriſti tempora, illaque deinde operosè per 14. capita proſequitur, ac tandem ca. 21. & 22. concludit, deſcribendo gloriam ſanctorum in cæleſti Jeruſalem; ibi enim erit Eccleſiæ conſummatio, triumphus, & glorificatio: ſic quoque prorſus facit hìc Salomon, uti ex ſequentibus conſtabit.

Igitur ſponſus Chriſtus ſicut cap. 6. laudavit pulchritudinem Eccleſiæ ex Gentibus collectæ, ſic hìc laudat decorem Eccleſiæ ex Judæis colligendæ. q. d. Quid videbis, ò Eccleſia Gentium, in Sulamite; id eſt, in Synagoga Judæorum jam converſa ad ſuum Meſſiam veramque fidem, niſi choros præ gaudio tantæ converſionis cantantium, & tripudiantium; ſed choros caſtrorum, quæ ſcilicet ita exultent, ut ſimul fortiter contra antichriſtianos cæteroſque infideles & impios decertent: *Caſtra quippe militantium ſunt*, ait S. Gregor. *Caſtra ergo in Sunamite videbuntur, quia pro fide, quam modo impugnat (Synagoga) tunc robuſte contra infideles præliabitur.* Unde Syrus vertit: *Quid videbitis in Sunamite, quæ deſcendit ſicut cumulus, vel ſicut gaudium caſtrorum?* de perfidia velut de hoſte devicto triumphantium. Arabicus: *Tamquam venientes choros (Alii choreas) caſtrorum.* Judæi enim in fine mundi agnoſcentes ſuum Eliam, & Chriſtum ab eo prædicatum, ſuam perfidiam damnantes, zelum Eliæ induent, ac Chriſtum acerrimè propugnabunt, uti fecit S. Paulus ex Judæo factus Chriſtianus. Ita de Synagogæ, id eſt, Judæorum ad Chriſtum converſione hæc exponunt Caſſiod. S. Gregor. Beda, Anſelm. Rupert. Honorius, Guilielmus, Coſmas Damianus, Delrio, Alphonſus ab Orozco, Alcazar lib. 3. Alluſionum ad Apocalypſ. Nonnulli tamen, ut Theodor. Juſtus, & S. Ambroſ. de Obitu Valent. de Eccleſia in genere hæc dici putant. Audi Rupertum: *Quid aliud videbitis in Synagoga, cùm fides in ipſam redierit? numquid ſanguinem victimarum, numquid circumciſionis cauterium? nihil omninò niſi choros caſtrorum, id eſt, laudes ſonantium præliantium, prælia laudantium & cantantium, quod ſuaviſſimum, quod verè eſt pulcherrimum: laudando chori præliantur, præliando caſtra laudant.* Huc favet nomen *Sunamitis*, ut legunt Septuag. S. Gregor. Caſſiod. Beda, Rupert. & alii paſſim. illudque interpretantur *captiva deſpecta*: nullam enim gentem ita vilem, deſpectam, & ubique quaſi captivam ſub tributo principibus ſervire videmus, atque Judaicam.

Chori caſtrorum. Ordines militares?

Qui per *quadrigas Aminadab* accipiunt Turcas, per *choros caſtrorum* accipiunt ordines militares Turcis oppoſitos, uti ſunt Theuthonici, Hieroſolymitani, Templarii S. Joannis, S. Jacobi, &c. item Carolum Martellum, Carolum Magnum, S. Ludovicum, Godefridum Bullonium, Balduinum, Carolum V. & alios, qui Saracenos profligarunt. Unde notat Genebrard. in Chronol. eodem ferè anno, quo Ottomanus uſurpavit imperium Turcarum, Deum creaſſe Imperat. Chriſtianorum Rodulphum Habsburgenſem, à quo Auſtriaci deſcendunt, quaſi eos Ottomanicis oppoſuiſſe videatur; ſicut tradunt Hebræi, eo die quo Nabuchodonoſor diruit templum, natum eſſe Cyrum, qui ejus poſteros delevit. Qui verò per *quadrigas Aminadab* accipiunt Antipapas, & eorum ſchiſmata, per *choros caſtrorum* accipiunt veros Pontifices, Epiſcopos, reges & principes, qui eos Pontificia ſede, quam invaſerant, deturbarunt. Qui autem per *quadrigas* accipiunt Imperatores Eccleſiam divexantes alioſque tyrannos, aut libertinos Eccleſiæ dogmata, leges & ſanctiones profanantes; per *choros caſtrorum* accipiunt Concilia Oecumenica & Nationalia; ad hæc academias apud Chriſtianos contra eos inſtitutas, uti ſunt Pariſienſis, Oxonienſis, Colonienſis, Salmanticenſis, Patavina, Lovanienſis, &c. Item ordines religioſos, quos Deus quolibet ævo ad reformandam fidei morumque ſanctitatem excitavit; aut excitatos, ſed ſceneſcentes renovavit, & ad primævum ſplendorem fervoremque revocavit. Sic Deus carnalium ſectæ, quæ orbem occupavit ante ſexcentos annos, ut plerique ſe darent gulæ, & luxuriæ, oppoſuit S. Romualdum & Camaldulenſes, qui ſua auſteritate & exemplo luxum hunc caſtigarent. Sic Abailardo oppoſuit S. Bernardum, Albigenſibus S. Dominicum & Franciſcum, Luthero & Calvino, S. Ignatium & Societatem JESU.

Et religioſi.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta per invictum excelſi animi robor fortiter confligens cum mundo, carne, & dæmone, eoſque devincens, ac de iis victis triumphans, agit choros & choreas caſtrorum, id eſt, jubilat in Spiritu, Deoque quaſi victoriæ auctori, pſallit & gratias agit: *Quia*, ut ait Theodor. *ex caſtris ſiunt chori: nam cùm in caſtris vicerint milites virtutis palma canentes revertuntur, & choros ducentes victoriæ præconium laudibus concelebrant*, uti Iſrael tæ choros & choreas agebant, proſtrato Goliath à Davide: unde ei ab illius cæde revertenti occurrerunt: *mulieres de univerſis urbibus Iſrael, cantantes, choroſque ducentes, atque dicentes: Percuſſit Saul mille, & David decem millia*, 1 Reg. 18. 6.

Multò major eſt chorus & exultatio animæ pro virtute contra vitia decertantis, illaque debellantis & ſuperantis. Audi ipſum Theodoret. *Sponſa chorus exiſtit, divinas laudes in ore gerens. Quod quidem beatus oſtendit David: Vox, inquiens, exultationis & ſalutis in tabernaculis juſtorum, & rurſus: Conſtituite diem ſolemnem in condenſis uſque ad cornua altaris. Caſtra verò declarat beatus Paulus: arma, inquiens, noſtra non carnalia, ſed valida per Deum ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.* 2. Cor. 10. 4.

Porrò Philo, & Juſtus Orgelitan. per choros accipiunt diverſos ſanctorum in Eccleſia ordines, cæleſtibus angelorum ordinibus ſimiles, qui jugiter in certamine conſtituti, Deo muniente, ſemper ſunt invicti.

Anagogicè.

Anagogicè S. Ambroſius Orat. de Obitu Valent. hæc accipit de anima victrice, victo mundo in cœlis triumphante. Audi eum: *Quid videbitis in Sulamite, quæ venit ſicut chori caſtrorum? hoc eſt, in ea, quæ multum & adverſus plurimos in corpore præliata eſt. Etenim pugnavit adverſus externos hoſtes, pugnavit adverſus lubricos ſæculi mutationes, pugnavit adverſus corporis fragilitates, adverſus multiplices paſſiones.* In cælis ergo caſtra vertentur in choros tripudiantium, & exultantium pro victoria.

Symbolicè chori caſtrorum ſunt religioſi, cur?

Symbolicè noſter Alcazar lib. 5. Alluſ. ad Apocalypſin ad hunc Cantici locum, per choros caſtrorum accipit religioſos ordines, & cœtus præſertim, qui in Eccleſia propaganda, ac contra hæreticos, alioſque infideles defendenda ſtrenuè laborant. Hi enim velut militia & invictæ acies Chriſti cum Elia & Enoch in fine mundi convertent Judæos, ac certabunt fortiſſimè contra antichriſtum. Hos rectè repræſentat Sulamitis, id eſt, pacifica, quia religioſi, pacatis animi motibus, pacem Chriſti omnibus annuntiant & conciliant, juxta illud Chriſti: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Matth. 5. His a rectè competit quod chorus cæleſtis militiæ Chriſto naſcenti occinuit: *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Lucæ 2. 14. Ideo enim religioſi quaſi ſtipendiarii Chriſti bellum dæ-

monibus

monibus & vitiis inſerunt, ut homines divina pace perfruantur: Adverto, inquit Alcazar, rectè ab Honorio fuiſſe obſervatum, totam quidem univerſalem Eccleſiam unam eſſe ſponſam Chriſti, verùm in hoc Cantico conſiderari illam, ut quatuor Chriſti ſponſas: quarum prima ſit, primitiæ Synagogæ: Secunda, Eccleſia Gentium: Tertia, reliquiæ Judæorum: Quarta, Gentiles adhuc reliqui, & hæretici omnes ſuperſtites, partiarii antichriſti. Sed equidem in hoc Cantico ſponſas tres tantùm reperio matrem, filiam, neptem. Mater eſt Eccleſia primogenita, quam paſtrix fœmina repræſentavit. Ægyptia repræſentavit filiam, & hæc eſt Romana Eccleſia. Eccleſia denique religioſa, quam Sulamitis repræſentat, eſt neptis. Audi Honorium: *Huius* (qui relicto ſæculo religionem moriturus ingreditur) *ſubitam conuerſionem dum quiſque ſæcularis miratur; ei à ſpiritualibus dicitur: Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum? in anima priùs captiua vitiis, ſed nunc ad virtutem conuerſa, non videbis ampliùs niſi laudes Dei, & pugnam contra inſidias diaboli: conuerſi quippe ſemper Deum pro ſua conuerſione laudant, iugiter contra vitia pugnant.*

Eccleſia ſimplicis ſponſæ ratione habet

Tropologicè, S. Hieronymus lib. 1. contra Jovinianum, per filios *Aminadab*, id eſt, *populi ſpontè offerentis*, accipit virgines. Hi enim ſponte Chriſto dicant virginitatem. Hæc enim conſilii eſt, non præcepti: verba ejus citabo inferiùs. Virgines enim ſunt quaſi chori caſtrorum, aſſiduè contra carnem pugnantium, ideoque ipſi ſunt velut quadrigæ Aminadab.

Tropologi-

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

HÆc verba quaſi triumphi epinicion accinuerunt angeli B. Virgini in cælum aſcendenti; tunc enim eam ſtipabant omnes angelorum ordines, quaſi acies & chori caſtrorum, juxta illud Jacob fratrem Eſau fugientis, de angelis ſibi in præſidium obviantibus: *Caſtra Dei ſunt hæc.* Geneſ. 32. 2. Rurſum *in ipſa*, ait Hailgrinus, *videntur chori caſtrorum, adhærentes videlicet ipſi acies ſanctorum, qui cum ipſa pro nobis militant contra hoſtem; unde ipſa vas caſtrorum appellatur in Eccleſiaſt. ubi ſub lumine lunæ de ipſa dicitur: Vas caſtrorum in excelſis, in firmamento cæli reſplendens glorioſè.* Eccleſ. 43. 9. Tertiò Alanus: *In Virgine*, ait, *fuerunt chori canentium, quantùm ad conſonantiam virtutum; caſtra verò pugnantium, ſecundùm quòd Virgo circumſepta & ſanctis diſciplinis inſtructa, vitiorum & dæmonum repellebat inſultus.* Hinc quaſi typus B. Virginis præluſit *Maria ſoror Moſis*, quæ tranſito mari rubro, demerſoque in eo Pharaone, *ſumpſit tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem eius deiecit in mare.* Exodi 15. 20. Et Judith, cui poſt occiſum Holofernem ejuſque caſtra diſperſa, in Bethuliam revertendi Ioachim cum omnibus presbyteris accinuit: *Tu gloria Jeruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri; quia feciſti viriliter & confortatum eſt cor tuum, eò quòd caſtitatem amaveris*, &c. *Et ideo eris benedicta in æternum.* Iudith. 15. 10.

QUAM PULCHRI SUNT GRESSUS TUI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS] Hebraicè, *filia Nadib* (perperam Philo legit, *Arab.* Ita Septuag. quaſi *Nadab* ſit nomen proprium patris ſponſæ. Unde S. Hieron. lib. 1. contra Iovin. *Nadib* accipit quaſi decurtatum *Aminadab*, ſicut *Emmanuel* à Gallis decurtatur in *Noel*. *Specioſi*, ait, *greſſus tui in calceamentis filia Aminadab*. Arabicus: *In calceis filiarum Nadab*. S. Ambroſ. de Obitu Valent. *In calceamentis filia Aminadab, hoc eſt, filia principis.* Hoc ſatis appoſitum eſt; ut filia Aminadab ſit ſponſa Salomonis, qui dictus eſt Aminadab, id eſt, princeps populi, uti dixi cap. 6. verſ. 11. In Script. enim ſponſus & maritus vocatur pater ſponſæ ſuæ, quia eam ut filiam alit & protegit, juxta illud Ierem. 3. 4. *voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ tu es.*

Nonnulli τὸ *filia* propriè accipientes, cenſent hanc ſponſam verè fuiſſe filiam Salomonis. Salomonis enim filium fuiſſe Aminadab, cujus hic cum ſua ſponſa, quaſi cum filia, id eſt, nuru ſua, epithalamium in toto hoc Cantico celebrat pater utriuſque Salomon. Ita ipſi novè: Ceteri *Nadab* accipiunt ut appellativum, vertuntque *principis*; Aquila, *ſponte dantis, munifici.* Symmach. *ducis.* Syrus: *præparati.* S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 17. *voluntatis vel beneplaciti.* Scholiaſtes Vatican. *liberalis*, quia, ut ait S. Ambroſ. Deus voluntarius, & beneplacitus, ac liberalis Eccleſiam congregavit. Cap. 6. ſponſa laudans ſponſum orditur à capite, finit in pedibus: hic ex adverſo ſponſus laudans ſponſam orditur à pedibus, finit in capite. Ratio diſparitatis eſt, quod ſponſus deorſum è cælo in terram deſcenderit, ut ſponſam ſibi copularet; ſponſa verò è terra in cælum per ſponſum evocata, ſurſum aſcendat. Laus ergo ſponſi eſt in deſcenſu; laus ſponſæ in aſcenſu: laus ſponſi in dignatione evocandi ſponſam; laus ſponſæ in dignatione gratiæ & gloriæ, ad quam à ſponſo evocatur. Aliam cauſam dat Theodor. ſponſi, ait, laus incipit ab oculis, id eſt, in actione; quia ejus actio oritur & dirigitur à contemplatione: ſponſæ verò laus incipit à pedibus, id eſt, ab actione, deſinit verò in capite, id eſt, in contemplatione; quia ipſa ab actione incipiat oportet, & ab ea pergat & proficiat uſque ad contemplationem.

Per *greſſus* tum ipſum inceſſum, tum pedes, quibus gradimur, accipe; unde Vatabl. vertit: *Quam pulchri ſunt pedes tui calceati filia principis?* q. d. quam pulchros habes calceos & cothurnos? quàm magnificè iis calceata & cothurnata incedis? olim enim fœminæ nobiles calceos & cothurnos ornabant margaritis, gemmis, & auro, teſte Plin. lib. 9. c. 35. & Clemente Alex. lib. 2. Pædag. c. 11. ſic oculi Holofernis dicuntur capti ſandaliis Iudith. c. 9. & c. 16. 11. *Sandalia eius*, inquit, *rapuerunt oculos eius: pulchritudo eius captiuam fecit animam eius.* Et Iſaiæ c. 3. 18. *Auferet*, inquit, *Dominus ornamentum* (Hebr. *gloriam*) *calceamentorum.* Sic S. Catharinæ Luſitaniæ reginæ India pro calceis ſive ſocculis magnum auri pondus pendebat, quod S. Franciſcus Xaverius in neophytorum opem ab ea converti poſtulavit, dicens illam ſocculis hiſce pauperum multò faciliùs, quàm regiis ſcanſuram in cælum; quare idipſum ab ea libenter impetravit.

Tres Anonymi, R. Salomon, Genebr. & Sanchez, cenſent hæc eſſe verba adoleſcentularum celebrantium ſponſæ pulchritudinem. S. Gregor. cenſet à ſponſo Chriſto laudari hic ſponſam Eccleſiam, quòd prædicatores miſerit ad Synagogam Iudæorum, eoſque converterit. Meliùs alii cenſent Chriſtum hic laudare Synagogam Iudæorum recens converſam; de ea enim ſermo præceſſit.

Porrò Chald. Iudaicè vertit: *Dixit Salomon in ſpiritu prophetiæ à facie Domini: Quam pulchri ſunt pedes Iſrael quando aſcendunt, ut appareant coram Domino tribus vicibus in anno cum calceamentis taxeis, offerunt vota ſua, & oblationes voluntarias ſuas.*

PRIMUS SENSVS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus ait Synagogæ Judæorum, jam in ſe per prædicationem Eliæ, aliorumque credenti: Quàm pulchri ſunt greſſus tui, quibus ad me & Eccleſiam acceſſiſti? quàm celeri promptitudine ad fidem accurriſti, nec tantùm ad fidem ſed & fidei prædicationem? illico enim, ut fidelis facta es, cœpiſti eſſe prædicatrix Euangelii, ac inſtar Pauli per urbes, & provincias magna alacritate & fervore diſcurrendo, & prædicando, contribules tuos Judæos, aliaſque gentes ad Chriſtum traducere ſategiſti. Facient hoc Judæi ſub finem mundi converſi ab Elia, hoc eſt, quod ait Iſajas c. 52. & ex eo Paulus Rom. 10. 15. *Quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona?* Vide ibi dicta. Et: *Calceati pedes in præparatione Euangelii pacis.* Epheſ. 6. 15. Ita S. Gregor. Caſſiod. Theod. Beda, Philo, S. Anſelmus, Honorius, & alii, ac S. Ambroſ. ſer. 17. qui & addit ſymbolicè per calceamenta notari plebejos; hi enim æquè ac principes, convertentur ad Chriſtum ac ſæpe iis ſunt peritiores.

Alludit ad c. 6. v. 11. *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.* q. d. Synagoga: Ego olim judaizans tur-

zans turbabar quadrigis Aminadab , id eſt , curſu tam fe-
lici Euangelii , quo Gentiles toto orbe quaſi Aminadab , id eſt , populus ſpontaneus & liberalis ultrò ſe ſubdebat fidei & Chriſto : hoc enim videbam & invidebam , putans tantumdem detrahi legi & Moyſi , quem ſequebar : at nunc illuminata ab Elia exteriùs , & à Deo interiùs credidi in Chriſtum , meque aſſociant Eccleſiæ Gentium , ac facta ſum & ipſa Nadab , ſive Aminadab , id eſt , populus ſpontaneus & liberalis , ultrò me ſubiiciens Chriſto & Chriſtianiſſimo , in eoque gaudeo & exulto , ideoque quadrigæ Euangelii aſſociata , ceu equa illam duco & protraho alacriter , ut Chriſti fidem , & famam ubique propagem . Aliam cauſam , cur Eccleſia vocetur *filia Nadab* , dat Theod. fuit , inquit , Nadab , qui Lev. 10. v. 1. cùm ignem alienum in Dei tabernaculum intuliſſet , vitæ finem accepit , Invenimus igitur & Domini ſponſam Eccleſiam divinum in tabernaculum non ignem legalem , ſed quem ab ipſo ſponſo ſuſceperat , intuliſſe . Ignem enim , inquit , veni mittere in mundum , & quid volo ſi jam accenſus eſt ? Ignem hunc novum ex novo teſtamento in Dei tabernaculum intulit ſponſa clamans , & dicens : Vetera tranſierunt , ecce facta ſunt omnia nova . Meritò igitur vocat eam filiam Nadab , quæ igne novo ſacrificium hominum obtulerit : Licet enim diverſo conſilio ignem immutarint , idem tamen ab utroque factum eſt . Hæc Theodor.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Primo. PRimò anima , quæ in via mandatorum Dei , & in ſemita exemplorum SS. Patrum veſtigia ſua figit , pulchrè incedit , rectaque tendit in cælum ; calcat enim omnes res terrenas , omneſque animæ affectiones & concupiſcentias calceo mortificationis : calceus enim , quia ex mortuorum animalium pellibus fit , notat mortificationem , quæ recta eſt via ad perfectionem & gloriam . Ita S. Gregor. *Filia principis* , inquit , *ſancta Eccleſia* (ac quælibet in ea anima) *dicitur ; quia prædicatione Euangelii in vitam novam regeneratur , qui per divinitatis potentiam omni creaturæ , quam condidit , principatur . Quid autem ſunt calceamenta Eccleſiæ , niſi exempla præcedentium patrum , quibus in via mundi huius munimur , ut per omnes tribulationes , quæ exurgunt , confidenter calceata gradiantur ? unde alibi prædicatoribus Paulus dicit : Calceati pedes in præparationem Euangelii pacis . Calceamenta quippe de mortuis animalibus fiunt , & nos pedes ſpiritaliter calceamus , quando à patribus ſanctis carne mortuis exempla ſumimus , ut ad eorum ſimilitudinem mundi huius tentationes expugnemus .*

Secundo. Secundò & potius hæc tribuas viris Apoſtolicis & prædicarotibus : unde idem S. Gregor. *Poteſt tamen* , inquit , *intelligi quod Eccleſia calceatur , quando in prædicatione ſua ad perferenda inſurgentia mala morte Chriſti munitur . Pulchri ergo ſunt ſponſæ greſſus calceatæ , quæ filia eſt principis , quia coram divinis oculis placet officium cuiuslibet electi , ſecundùm exempla Patrum prædicantis .* Ita quoque S. Ambr. in pſ 118. ſ.17. v.5. quem vide.

Modeſtia inceſſus laudatur. Tertiò & appoſitè ad literam hanc gnomen intelligas cum tribus Anonymis , Theod. & S.Ambroſ. de modeſtia , gravitate , & pietate inceſſus & actionum exteriorum , quæ ex interna affectionum compoſitione procedit : hæc enim in oculos intuentium incurrit , eoſque mirè recreat & ædificat . q. d. Quàm bellè calceata ingrederis , ò fidelis anima , quæ uti interiùs affectus omnes habes compoſitos : ita exteriùs modeſtè , graviter , caſtè , decorè , & religioſè incedis , loqueris , agis & operaris , ut omnes in tui amorem & admirationem rapias . Commendat ergo externam modeſtiam & pietatem , quæ animæ ſanctæ ſummè debet eſſe cordi : tum quia index eſt internæ compoſitionis , eamque conſervat : tum quia alios ad virtutem allicit . Cùm enim homines internas virtutes intueri nequeant , externas intuentur , ex eiſque ad illas imitandas accenduntur. Hoc enim eſt , τὸ πρέπον , id eſt , ad decorum , quod omnes ſpectant & deſiderant . Vide ibi dicta Philipp.4. ad

A illa : *Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus* . Unde S. Hier. l.1. contra Jovin. hunc ingreſſum in calceis accipit de decore caſtitatis ; *Sponſus* , inquit , *laudatur a ſponſa , laudat viciſſim virginem ſponſam , & dicit ei : Specioſi facti ſunt greſſus tui in calceamentis filia Aminadab , quod interpretatur populi ſponte offerentis . Virginitas enim voluntaria eſt , & ideo greſſus Eccleſiæ in caſtitatis pulchritudine collaudantur .*

Et S. Ambroſius in pſalm . 114. ſerm. 17. *Bonum* , ait , *animæ calceamentum eſt pudicitia ; bonus greſſus veſtigium eſt caſtitatis* , &c. *utamur ergo corpore tamquam calceamento ad inferiora opera virtutis : ad miniſterium , non ad præcipitium : ad obſequium , non ad delectationem ; ad obedientiam , non ad diſſenſionem ; & in via ſapientiæ veſtigium collocamus , ne greſſus noſtros vis torrentis aliqua concludat .*

Porrò additur τὸ *in calceamentis* , ut ſignificetur inceſſus & progreſſus in modeſtia , caſtitate , omnique virtute continuus , conſtans & fortis , qui omnes tentationum ſpinas & adverſantium remoras , quaſi calceis conſtantiæ munitus calcet & ſuperet . Sic calceata & in omnibus compoſita erat B. Aſella , de qua S.Hieron. epiſt. 15. ad Marcellam : *Nihil* ,
B ait , *illius ſeveritate iucundius , nihil iucunditate ſeverius , nihil ſuavitate triſtius , nihil triſtitia ſuavius . Ita pallor in facie eſt , ut cum continentiam indicet , non redoleat oſtentationem . Sermo ſilens , & ſilentium loquens . Nec citus , nec tardus inceſſus . Idem ſemper habitus , nec tardus inceſſus . Idem ſemper habitus , neglecta munditiei , & in culta veſte , cultus ipſe ſine cultu .*

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS ,

De Chriſto & B. Virgine .

BEata Virgo optimè fuit calceata , quia ſummè in omnibus moribus tam animæ , quàm corporis fuit compoſita , ac quaſi regina cælorum angelicè ubique proceſſit , adeo ut angelis omnibus fuerit admirationi & ſtupori , præſertim cum eam tanta gloria & majeſtate tam corpore , quàm anima in cælum ſcandentem viderunt , eamque honoris
C cauſa quaſi legiones & chori caſtrorum ſtiparunt , & comitati ſunt . Hinc per filiam principis Theodor. & S.Ambroſ. accipiunt filiam Spiritus ſancti , de quo dicitur pſal. 50. *Et ſpiritu principali confirma me* : Quæ enim alia eſt filia Spiritus ſancti , niſi B. Virgo , cui nuntiavit Gabriel Archangelus : *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te , & virtus altiſſimi obumbrabit tibi* ? Lucæ 1. Honorius verò : Beata virgo , inquit , fuit filia principis , id eſt , Davidis regis , cui promiſſus erat Chriſtus , quòd ex ejus ſtirpe prodiret , ac conſequenter & ejus mater deipara . Audi S. Ambroſium de Inſtit. Virgin. cap. 14. *In hoc calceamento* (corporis) *ſpecioſè proceſſit Maria , quæ ſine ulla commixtione corporeæ conſuetudinis auctorem ſalutis virgo generavit ; unde egregiè Joannes ait : Non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamenti eius ; id eſt , non ſum dignus incarnationis myſterium comprehendere anguſtiis mentis humanæ , atque inopis utilitate ſermonis abſolvere .* Hinc & Iſaias dixit cap.53.v.8. *Generationem eius quis enarrabit ?*

Addit Rupert. nudipedes incedere ſervos ; calceatos verò ingenuos & nobiles . Unde ait : *Idcirco ancilla* (Evæ) *calcaneum ſerpens momordit , tu autem , o filia principis ,*
D *bene calceata caput ſerpentis contriviſti ; tu maximè ò princeps & domina ſingularis dilecta , & ſicut iam dixi : Una columba mea , una genitrici ſuæ videlicet generationi liberæ , generationi non carnis , ſed fidei , quæ me virum non de carne viri , ſed de Spiritu Dei concepiſti , & peperiſti patrem vel principem filiorum , non carnis , ſed fidei vel repromiſſionis .*

Preſſiùs Alanus : *Greſſus tui* , inquit , *glorioſa virgo , ſunt nobilitas generis , integritas carnis & mentis , fœcunditas prolis . Calceamenta ſunt affectus in meditationibus , effectus in operationibus , profectus in deſideriis , exceſſus in gaudiis . Tu autem es principalis filia principis . Dei videlicet , qui eſt Princeps principum & Dominus dominantium , qui te ſpecialiter per gratiam genuit , ſpecialiter informavit : ita tamen Dei filia , quod & mater intacta . Vel per pedes & greſſus intelliguntur mentales affectus , qui omnino purgati & decorati fuerunt in incarnatione Chriſti , per cal-*

ceamenta figuratur incarnatio divina. Et Hailgrinus: *Cogitationes eius* (Virginis) *& opera decora ſpiritualis devotionis & intentionis, velut pedes in calceamentis hyacinthinis reſplendebant,* juxta illud: *Calceavi te janthino.* Ezechiel. 16. 10. Vidi ibi dicta. A

Denique Gulielmus: *Non,* inquit, *pernicitate pedum; ſed puritate affectuum ibat de virtute in virtutem, videns Deum deorum in Sion,* &c. *amplectebatur innocentiam Abel, obedientiam Abrahæ, manſuetudinem Moyſis, humilitatem David, patientiam Iob, continentiam Danielis. Hic ergo & hujuſmodi patrum exemplis decentiſſimè calceata, in attritis animi greſſibus ibat de virtute in virtutem; & in æmulando virtutes patrum, ipſos etiam patres, quorum ſe æmulatricem eſſe gaudebat, præcipua puritate affectuum, & prærogatiua actionum tranſcendebat. Iunctura femorum tuorum ſicut monilia* (S. Ambroſ. *torques*) *quæ fabricata ſunt manu artificis.* Sub juncturis femorum ipſa quoque femora, ſive coxas per metonymiam accipe: quæ inſtar monilium pulchra ſunt, toroſa, rotunda & fortia. Rurſum juncturas intellige tum inferiores, quibus femora infernè cum genibus junguntur; tum potiùs ſuperiores, quibus eadem cum oſſibus & coſtis ventris ſupernè nectuntur.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

B

PEndent hæc à ſententia præcedenti, & à choris caſtrorum (unde omnes haſce tres ſententias ſub eodem v. 1. comprehendunt Biblia) eorumque ſtant cauſam. q. d. Chriſtus: Ideo ò Synagoga jam ad me converſa procedis ut chori caſtrorum, id eſt, pulchri, recti, & validi ſunt greſſus tui; quia pulchræ ſunt, rectæ, & validæ juncturæ, ſive vertebræ femorum tuorum: ab hiſce enim pendet pulchritudo, æquè ac rectitudo & robur inceſſus, ut ſcilicet quis non claudicet, non ceſpitet, ſed rectis validiſque femoribus rectè valideque incedat.

Alludit ad tactum angeli, qui tangens Jacob in femore, luxanſque ejus juncturam & nervum; fecit eum claudum. Geneſ. 32. verſ. 25. & 31. quæ Jacob claudicatio præſignabit poſteros ejus claudicaturos in fide & religione, ut nunc Deum, nunc idola colerent; nunc Chriſto adverſarentur, nunc eum amplecterentur. C

Femorum ſymbola. Primò. At in fine mundi Synagoga converſa ad Chriſtum, validis juncturis femorum fortiter adhærebit corpori Eccleſiæ, id eſt, ceteris gentium fidelibus & capiti Chriſto: quare tunc amplius in fide non claudicabit, ſed rectà & fortiter in ea incedet ad eam ſequendam, prædicandam & propagandam, idque agiliter & flexiliter in omnes partes, quocumque ſpiritus Chriſti impulerit: hoc enim ſignificant juncturæ, ſive vertebræ femorum, quæ agiles & flexiles ſunt in omnem partem ad nutum hominis.

Secundò. Hinc ſymbolicè duæ juncturæ femorum, ait Coſmas Damianus, ſignificant veritatem & charitatem, earumque nexum & unionem, prout eas adiungent Judæi in fine mundi convertendi.

Tertiò. Hinc rurſum per femora notantur membra generationis femoribus vicina, ipſaque generatio, q. d. Valida habebit femora Synagoga, ideoque validos generabit filios Chriſto. Ita Caſſiodor. Philo, Juſtus, S. Gregor. quem audi: *Per duo femora ſponſæ, duo populi Eccleſiæ, per juncturam femorum concordia deſignatur prædicatorum, quibus populi uniuntur, dum ad fidem Catholicam circumciſio & præputium per eos erudiuntur. Qui ut monilia exiſtunt quia dum in ſapientia, qua refulgent, ſancta opera faciunt, quaſi in auro lapides gerunt; de quibus ſequitur: Quæ fabricata ſunt manu artificis. Manu artificis monilia fabricantur, quia opere Chriſti prædicatores pulchri & utiles efficiuntur.* Huc accedit Chald. *Et filii eorum, qui egreſſi ſunt de femore eorum, pulchri ſunt ſicut lapides pretioſi, qui fixi ſunt in corona ſancta, quam fecit Beſeleel artifex Aaron ſacerdoti.* D

Addit S. Anſelmus Judæos & Gentes credentes comparari monilibus, quia ſe invicem monent, ut conſtanter adhæreant Chriſto ac muniunt contra inſidias diaboli.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Iunctura femorum notant. Primò modeſtiam inceſſus. IUncturæ femorum ſignificant primò decentiam & modeſtiam in acceſſu, omnique actione externa; unde pro *junctura.* Septuag. vertunt, ῥυθμοί, id eſt, rythmi, numeri, moduli, concinnitates carminum. q. d. quàm concinnè & numeroſè ſuis numeris, pedibus, & modulis progreditur carmen, tam concinnus & compoſitus ſit tuus inceſſus ſermo, omniſque actus externus. Audi S. Ambroſ. in pſal. 116. ſer. 17. v. 5. *Tantus ergo proceſſus Eccleſiæ* (& animæ ſanctæ) *ſignificatur, ut ornamentis pretioſiſſimis comparatus ſit, & torquibus triumphantium: hæc enim ornamenta ſunt bellatorum. Sive ergo generatio Chriſti ex Virgine; ſive Eccleſiæ propagatio ſpecie quidem, tamquam manu artificis torquibus adornatis, verè autem virtutis inſignibus ſpiritualibus, cervices filiorum coronavit.*

Secundò caſtitatem. Secundò, juncturæ femorum ſignificant caſtitatem animæ ſanctæ: in actu enim generationis panduntur femora; in continentia verò junguntur & ſtringuntur. Hinc noſter Sanchez per juncturas femorum accipit faſcias vel fibulas femoralium, vel tunicarum, quibus femora teguntur & veſtiuntur. Caſti enim femoralia confibulant; inceſti ea diſſolvunt. Hinc illud Ezech. 16. 25. *Diviſiſti pedes tuos omni tranſeunti, & multiplicaſti fornicationes tuas.*

Caſtitas ergo femora ornat ſicut monile pulcherrimum & pretioſiſſimum, factum manu ſummi artificis Dei: hanc amplectuntur religioſi, & amplectentur Iudæi in fine mundi, ut efficacius Chriſtum verbo & exemplo prædicent. Unde S. Joannes vidit 144. millia virginum, qui in fine mundi ſequentur agnum in virginitate. Apocal. 14. Ita Philo Carpath. qui & addit caſtitatem eſſe opus ſummi artificis Dei ſimile illi, quod in ventre Virginis fabricavit.

Symbolicè Primò concordiam. Symbolicè duo femora, eorumque juncturæ ſignificant omnium fidelium concordiam, nexum & juncturam in gemina charitate Dei & proximi. Sicut ergo femora per vertebras ceteris membris cohærent; ſic fidelis quiſque cum aliis fidelibus vera charitate coniungatur oportet. Ita S. Gregorius, Beda, & alij: unde Ioannes Carmelita ſic explicat. q. d. Societas in charitate filiorum ſpiritualium, qui à tuo velut femore propagantur, & mutuo amoris nexu vinciuntur, ſimilis eſt monilibus, ſeu catenulis, quarum orbiculi mutuò conſerti ſunt.

Secundò conſonantiam virtutum. Rurſum juncturæ femorum ſignificant conſonantiam virtutum. Ita Philo: *Per conſonantias femorum,* inquit, *vitæ temperantiam & morum ſanctitatem, veluti cœleſtem quampiam divinæ ſapientiæ harmoniam explicat. Cùm hic enim ſancta Scriptura conſonantias femorum ſimiles torquibus manu, vel opera artificis elaboratis eſſe dicit; conſpirationem unam & voluntatem benè convenientium populorum ad fidem unam & gloriam opera illius ſummi artificis complanatam eſſe demonſtrat, qui cœlum ac terras fabricatus eſt.* Sic & S. Ambroſius de Obitu Valent. Imper. *Moduli,* inquit, *femorum tuorum ſimiles torquibus, hoc eſt, conſonans ſibi in omnibus factis tuis gratia atque moderatio, magnorum æquavit inſignia triumphorum.* Hoc eſt ergo monile, hic torques virtutum, quem S. Petrus fidelibus commendat epiſt. 2. cap. 1. v. 5. dicens: *Vos autem curam omnem ſubinferentes, miniſtrate in fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam, in ſcientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.*

Tertiò concordiam iræ & concupiſcentiæ. Inſuper tres Anonymi apud Theod. per juncturas duorum femorum accipiunt compoſitionem motuum utriuſque appetitus, ſcilicet iraſcibilis, & concupiſcibilis ſive iræ & concupiſcentiæ: hi enim compoſiti ab artifice ratione, vel mente pulchri ſunt, ſicut monilia ex auro varia arte & flexu fabrefacta.

Quartò. amorem coniugum. Denique Honorius cenſet hic in choris caſtrorum Eccleſiæ notari ſecundam eorum aciem vel ordinem, qui eſt coniugatorum, ut junctura femorum ſit amor & concordia coniugum, quæ eſt opus & donum artificis Dei.

Tropologicè. Tropologicè, idem Honor. *Femora,* inquit, *animæ ſunt timor & amor, per quæ gignit bonum opus, quod eſt ſpiritualis proles, quæ erit regni hæres: per timorem quippe declinat à malo, per amorem facit bonum; horum junctura fides eſt, qua credit*

ſuppli-

ſupplicium, quod times; & credit gaudium, quod amat. Hæc junctura eſt ſicut monilia, quia ſicut monile pectus ornat & munit. Hæc manu artificis eſt facta, quia fides per Chriſtum eſt data.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

DUæ juncturæ femorum B. Virginis ſunt maternitas & virginitas: in harum enim junctura confibulantur, nectuntur, & fundantur omnes eius virtutes, dotes, & prærogativæ.

Rurſum, quæ dicta ſunt de anima ſancta, præ omnibus conveniunt B. Virgini; ipſius enim inceſſus, omniſque actio ſummè erat modeſta, concinna, pia, religioſa. Adhæc in ea fuit ſumma virtutum omnium harmonia & conſonantia. Inſuper angelica caſtitas & virginitas in ea reſplenduit, ob quam meruit eligi in matrem Dei. Ita Philo S. Ambr. de Inſtit. Virg. c.14. ac Rupert. qui ſic explicat: *Juncturæ femorum tuorum ſicut monilia, id eſt, virginitatis tuæ integritas perpeſque pudicitiæ cuſtodia, cæleſtibus præſidiis eſt communita. Cuius eſt hoc opus? cuius virtus? nimirum Dei altiſſimi. Et hoc ipſum, ait quidam ſapiens, ſapientia eſt ſcire, quòd continentia donum Dei ſit, dico igitur non qualiacumque monilia, ſed quæ fabricata ſunt manu artificis, id eſt, quæ ſolus Deus facere & dare poteſt vel potuit.*

Addit Guilielmus juxta femora eſſe ſedem & motus concupiſcentiæ: ſed in Virgine hæc fuiſſe juncta, operta & ornata virginitatis monili, ut nullum in iis motum carnis ſentiret: fomes enim in ea fuit extinctus. Audi Alanum: *Femora ſolent eſſe generationis ſigna. Junctura autem femorum nihil aliud intelligitur, quàm concordia duarum fœcunditatum, quæ fuerunt in Virgine; una mentis, altera ventris. Et hæc junctura fuit ſicut monile, id eſt, habuit ſecum duplicem comitem, virginitatem carnis & virginitatem mentis. Per monile ſolet notari caſtitas. Monile enim ſolet apponi pectori ad ornandum, & in caſtitatis ſignum; unde dicitur monile, id eſt, monens caſtitatem. Eſt ergo ſenſus: Junctura femorum tuorum ſicut monilia, id eſt, ſicut tu prædita es duplici fœcunditate, ita duplici virginitate.*

Succinctè, ſed punctum Honorius in ſigillo: *Femina tua,* inquit, *felicia, de quibus proceſſit pretioſa margarita Chriſtus, ineffabile monile qui eſt ornatus totius creaturæ. Artifex eſt Deus Pater, manus eius filius per quem fecit omnia, per quem etiam incarnatio eſt diſpoſita.*

Denique τὸ *monilia* urgens Hailgrinus: *Beata fuit,* inquit, *non ſibi tantum, ſed & nobis; non ſibi tantùm caſta vel pulchra, ſed nobis quoque caſtitatis monitoria; ideo comparatur monilibus, quæ dicuntur monilia quaſi caſtitatem monentia. Nam ad continentiæ munditiam ipſa per exemplum nos commonet & invitat.*

VERS. 2. *Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus ſicut acervus tritici, vallatus liliis.*

UMBILICUS TUUS CRATER TORNATILIS, NUMQUAM INDIGENS POCULIS] id eſt, *potione.* Hebr. מזג *mazag*, id eſt, miſto, putà vino aqua miſto & temperato, uti in Italia, Judæa, aliiſque regionibus calidis vina miſcentur, & diluuntur aqua. Unde Syrus vertit: *Non deficit in eo mixtura*, id eſt, vinum de more aqua miſtum Arabicus: *Nulla deficit temperatura.* Minùs rectè Tigur. vertit: *Numquam indigens fœcunditate.*

Pro *tornatilis*, Hebr. eſt, סהר *ſahar*, quod Pagnin. & alii vertunt, *rotunditatis*, id eſt, rotundus. Aben Ezra & Vatabl. *Lunæ*: umbilicus enim ſimilis eſt lunæ ſemiplenæ, quæ ſupernè concava eſt inſtar crateris, & infernè rotunda inſtar torni. Noſter Sanchez per umbilicum metonymicè accipit ornamentum umbilici, putà gemmam vel bullam è collo uſque ad umbilicum pendentem, quam Iſaias cap. 3. Lunulam vocat, quòd ſpeciem haberet lunæ. Nam, ut ibi ait ſanctus Hieronymus: *Habent mulieres in ſimilitudinem lunæ bullas dependentes.*

Meliùs Luyſius, & paſſim alii ipſum umbilicum accipiunt: hic enim eſt inſtar crateris tornati & rotundi. Jam ſub umbilico intellige totum ventrem & inteſtina: horum enim nodus, catena, nexus, & vinculum eſt umbilicus: *Venarum in umbilico nodus ac coitus eſt*, ait Plinius l.11. c.37. Sicut enim corpus nervis ac oſſibus compingitur; ſic venter umbilico quaſi catena colligatur; unde ruptura illius lethalis eſt.

Umbilici natura, finis, & ſignificatio.

Umbilicus enim eſt corporis quaſi centrum, quod ſi tollas, evaneſcunt omnes lineæ ab eo ad circumferentiam ductæ, totuſque circulus. Quare umbilicus planè rotundus, plenus & perfectus ſignum eſt bonæ ſanitatis, & vegetæ juventutis. Umbilicus ergo eſt ligamentum inteſtinorum, quod mediam ferè planitiem ventris obtinet: ad hoc factum, ut per eum fœtus, dum eſt in utero matris, nutriatur. Hinc per catachreſin umbilicus vocatur, quicquid in aliqua re eſt medium. Sic Reate urbs vocatur umbilicus Italiæ. Et Cicero 6. Verrina, Ennenſium nemus, ex quo rapta eſt Proſerpina, vocat umbilicum Siciliæ. Et Livius l.5. Bell. Maced. Ætoliam nuncupat umbilicum Græciæ. Pari modo Jeruſalem eſt umbilicus Judææ, & totius orbis, ut mox dicam. Audi Ariſtot. l.1. de Hiſtor. anim c.13. *Venter infra pectus eſt parte priore, eiuſque radix umbilicus eſt. Cui radici pars ſubiecta in latus utrumque, illa dicitur: quæ autem rectè ſubiungitur, ſumen eſt ſive abdomen, cuius poſtremum aqualiculus. Sed ſuper umbilicum hypochondrium eſt à cartilagine quaſi ſubcartilagium denominatum.* Idem l.2. c.8. docet ſimias homini eſſe ſimiles excepto umbilico, quo carent, ſed eius loco durum quiddam habere. Jam umbilicus, id eſt, venter ſponſæ non indiget poculis, id eſt, potione, ſive liquore potabili & humore quaſi lacteo, quia eo plenus eſt inſtar lunæ plenæ, ac inſtar crateris, qui ſemper vino refertus eſt, ut oculos aſpicientium recreet, & guſtum potantium paſcat. Nam alii crateres ſæpe vino carent ſuntque vacui, ac luna ſæpe deficit & lumine orbatur, uti patet in novilunio.

Umbilicus pro centro

Aliter Sanchez & Delrio, q. d. Umbilicus tuus eſt ſimilis crateri tornatili non egenti poculis, id eſt, liquore potabili; quia nullo ſitu aut ſqualore, ſcaber, vel ſorde aliqua impurus & immundus eſt, ſed planè caſtigatus & mundus, quia vino mixto recens foret ablutus & deterſus.

Porrò ut rectè advertit Alcazar, pro *umbilicus* Hebraicè non eſt, טבור *tabbur*, id eſt, umbilicus, ſed שרר *ferer*, quæ vox ſignificat inteſtinum illud, quod infanti recèns nato præciditur, & in umbilico illigatur. Eſt autem id inteſtinum, quod in interna omnia vitalia, ſtomachum ſcilicet, jecur, & præcordia penetrat. Hæc vero vitalia omnia, quo penetrat illud inteſtinum, comprehendi in ſacra Scriptura voce *ſer* aut *ferer*, quam Noſter vertit umbilicum, manifeſtum eſt. Atque id quidem liquet vel ex loco Job 40.11. *Virtus illius in umbilico ventris eius.* Et ex illo Prov. 3.8. *Sanitas erit umbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorum.* Umbilicus ergo hic omnia vitalia complectitur. q. d. Vitalia ſponſæ plena ſunt humore & ſucco, quo abundè irrigantur, aluntur, ac vegeta, vivida, & ſucculenta conſervantur.

PRIMUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & Eccleſia.

OMnia hæc ſpectant ad Synagogæ, id eſt, Judæorum in fine mundi per Eliam converſionem. Synagogæ ergo æquè ac Judææ, imò totius orbis habitabilis umbilicus, id eſt, medium & centrum eſt Jeruſalem, juxta illud Ezechiel. 5. *Iſta eſt Jeruſalem, in medio gentium poſui eam, & in circuitu eius terras;* ideoque in illa docere & crucifigi voluit Chriſtus, ac in ea fundavit ſuam Eccleſiam, ut exinde ipſa quaſi ex centro facilè quaquaverſum, ad ceterarum provinciarum peripheriam ſeſe expanderet, juxta illud pſ. 73. *Deus autem Rex noſter ante ſæcula operatus eſt ſalutem in medio terræ.* Rurſum urbs Jeruſalem tempore Chriſti ſpeciem habebat umbilici & crateris tornatilis, id eſt, rotundi, ut patet ex eius effigie, quam exhibet Adrichomius in deſcriptione terræ ſanctæ. Inſuper ipſa quaſi umbilicus connectebat totam Judæam, omneſque Judæos, eorumque ventres, id eſt, concupiſcentias per ſuos Rabbinos, Pontifices, & principes reſtringebat & coercebat. Ipſa denique erat quaſi crater tornatilis numquam indigens poculis,

Ieruſalem umbilicus, id eſt, medium terræ.

quia

quia inſtar crateris abundabat vino ſapientiæ & doctrinæ, illudque in cereros omnes diſpertiebat, juxta illud Iſajæ: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem.* Unde Jerem. Thren. 2. *Hæccine*, ait, *eſt urbs perfecti decoris, gaudium univerſæ terræ?*

Igitur ſignificat hìc Salomonem, quòd Jeruſalem in fine mundi convertetur ad Chriſtum per Eliam, qui in ea prædicabit contra antichriſtum, ac in eadem ab eodem occidetur, ſed tertio die glorioſus omnibus ſpectantibus reſurget, ut patet Apoc. 11. quod videntes Hieroſolymitæ, in Chriſtum ab Elia prędicatum credent, ac deinde ceteros Judæos ad Chriſti fidem traducent, eoſque in Chriſtiana pietate nutrient, fovebunt, & promovebunt; uti factum eſt primitus tempore Salomonis in lege veteri, cum Scribæ Hieroſolymis veram fidem docerent, & in novo tempore Chriſti, Metropoli enim Judææ, putà Jeruſalem converſa, convertetur tota Judæa, ſicut Roma converſa per Conſtantinum, converſus eſt totus orbis. Jeruſalem ergo tunc abundabit ſanctis ſacerdotibus, doctoribus, prædicatoribus, & prophetis, qui cum Elia antichriſto reſiſtent, ac Judæos orthodoxam Chriſti fidem docebunt, uti abundavit iiſdem tempore Apoſtolorum. Sicut ergo infans in utero matris ſugit alimentum à **B** matre per umbilicum, quo cohæret & copulatur matri. Nam ut ait Ariſt. l. 2. de Generat. animal. cap 4. *Incrementum fœtui per umbilicum contingit eodem modo, quo plantis per radices.* Sic Judæi à matre Eccleſia in fide & pietate Chriſtiana nutrientur per Jeruſalem, & doctores ab ea ſubmiſſos. Ita Honorius, Delrio, & alii. Hinc per umbilicum intelligi prædicatores docent Caſſiodorus, Beda, Aponius, Anſelmus, & Sanctus Ambroſius ſer. 6. in pſal. 118. Audi ſanctum Gregorium: *Umbilicus ſanctorum prædicatorum ordo eſt, qui bene crater eſſe dicitur; quia dum per eos populus eruditur: vino ſpirituali ipſorum officio inebriatur. Qui benè tornatilis nuncupatur: quia iuxta mores hominum univerſos neceſſe eſt, ut lingua prædicatoris voluatur; qui poculis non indiget, quia quod aliis propinat, neceſſe eſt, ut abundantiùs ceteris bibat, & pleniùs, quod dat, contineat.*

Huc facit verſio Chald. *Et princeps ſcholæ tuæ, per cuius meritum gubernantur omnia ſæcula, ſicut fœtus nutritur per umbilicum in utero matris ſuæ; ſplendidus eſt in lege ſicut circulus lunæ, quando venit ad mundandum & contaminandum, & ad iuſtificandum & condemnandum, & non deficiunt verba* **C** *legis umquam ab ore eius: Sicut non deficiunt aquæ fluminis, quando egrediuntur de paradiſo.*

SECVNDVS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Umbilicus eſt mens ſancta. VMbilicus animæ piæ eſt mens fovens ſanctas inſpirationes, cogitationes & affectiones: hæc enim ventrem, id eſt, appetitum ſenſitivum, & ventris ilia, id eſt, cupiditates nodo temperantiæ & continentiæ aſtringit & coercet, inſtar umbilici. Ita tres Anonymi apud Theodoretum, hæc rurſum quaſi crater tornatilis abundat cæleſti vino ſapientiæ, prudentiæ, doctrinæ, gratiæ, conſolationis, lætitiæ, quo tam ſe quam alios potat, & ſubinde inebriat, adeo ut fontem hujus aquæ cæleſtis ventre mentis continere videatur, juxta illud Chriſti: *Flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ.* Joannis 7. 38. & illud: *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam,* Joan. 4. v. 14. Ita ſanctus Ambroſius de Obitu Valent. *Bonus*, ait, *umbilicus animæ virtutum omnium capax, ſicut crater ab ipſo fidei auctore ornatus, ſapientia enim in cratere miſcuit vinum ſuum, dicens: Venite, edite panes meos, & bibite vinum, quod miſcui vobis.* Hinc Ezechiel. c. 16. 4. redarguit Synagogam, id eſt, Judæos Olitanos, dicens: *Et quando nata es in die ortus tui, non eſt præciſus umbilicus tuus.* q. d. adhærebas priſtinis erroribus & idololatriæ matris tuæ: at hic umbilicus præciditur ab anima ſancta, & præcidetur à Judæis in fine mundi. Vide ibi dicta.

Tropologicè. Primo. Tropologicè, præciſio umbilici eſt præciſio cupiditatis, quæ hominem ſanat, ſanctificat, & beat. Verè Seneca: *Qui deſiderium clauſit, mehercle cum Jove de felicitate contendit.* Hinc Joannes Carmelita ſic explicat: umbilicus & venter, id eſt, intellectus tuus, ò ſponſa, Dei ſapientia,

A ut fœtus continens, quia ejus potum propinat ſitientibus; crater rotundus eſt ad potandum aptiſſimus.

Secundo. Rurſum Philo Carpath. per umbilicum accipit ſacerdotes, & per craterem calicem Euchariſtiæ: *Quæ numquam*, inquit, *caret vero corpore & ſanguine Jeſu Chriſti, qui populis per fidem, charitatemque miſcetur, id quod per aquam illam, quam ſacerdos vino miſcet in calice, apertiſſimè docetur. Idemque ſacerdotium rectè umbilico non abſimile, & tornatile eſſe dixit ut apertè doceret ſacerdotes mundos, ac puros, & omni labe deterſos, cunctiſque virtutibus bene tornatos eſſe oportere, nec aliud quicquam in tota vita & in omni re gerenda, quam cæleſtia ſapere & meditari atque docere, noſtis enim illud: Sacerdotes tui induantur iuſtitiam, & ſancti tui exultent in vitæ rectitudine.* Pſalm. 131.

Tertio. Hinc iterùm per umbilicum alii accipiunt caſtitatem, quam parit Euchariſtia, juxta illud Zachar. 9. 17. *Quid enim bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines.* Ita Rupert. Guiliel. & alii.

Honorius verò accipit ſobrietatem, quæ mater eſt caſtitatis. *Umbilicus animæ*, inquit, *eſt temperantia; quia ſicut umbilicus medius eſt inter ſuperiora & inferiora membra, ita eſt temperantia inter virtutes & vitia media, quæ eſt crater tornatilis, plena poculis, quia eſt circumſpectione rotunda, & ſapientia fæcunda, & ſicut potus ſitim temperat, & cor lætificat; ſic temperantia ardorem vitiorum reſtringit, & immoderatum fervorem virtutum reprimit.*

Quarto. Audi Aponium: *In quo* (umbilico) *mihi videntur illi laudari, qui non ſolùm a terrenis deſideriis renaſcendo abſciſſi ſunt a peccato, ſed iam torno conſuetudinis vel deſiderii boni admirabiliter expoliti, lætitiæ poculis ultrà non indigent, ſed aliis indigentibus animæ abſolutionem exemplo converſationis miniſtrant. Nullus enim animam ſitientem Deum, poſt criminum ariditatem ad pinguedinem ſanctitatis perducit, niſi qui exemplis laudabilibus poculum ſubminiſtrat.*

Quinto. Denique Honorius hæc referens ad choros caſtrorum Synagogæ ad Chriſtum converſæ, de quibus initio capitis dictum eſt, tertiam eorum aciem hìc aſſignat, ſcilicet, mollium & delicatorum, ſed miſericordium: *Quia umbilicus*, inquit, *eſt molle membrum & media pars hominis, quę habet ſupra ſe ſex partes, nempe caput, oculos, naſum, os, collum & pectus. Septima pars eſt umbilicus: infrà ſe quoque ſex partes habet, pedes, tibias, crus, coxam, femur, ventrem, & ſeptima hic rurſus eſt umbilicus. Significans in Eccleſia eos, qui per ſeptem opera miſericordiæ conſequuntur ſeptenarium requiei, quæ dabitur per ſeptem dona Spiritus ſancti. Hi ſunt velut crater tornatilis, numquam indigens (id eſt, ſemper plenus) poculis, quia ſunt charitate tornati, exercitio virtutis planati; poculis doctrinæ ſemper pleni, unde ſitientes iuſtitiam, poſſunt abunde inebriari. Hoc ideo dicitur, quia ſi imperfecti tunc in Synagoga tales erunt, quales perfecti ſunt credendi?*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Primo. PRimò S. Ambroſ. de Inſtit. Virgin. c. 14. *Verè*, ait, *alvus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat ſapientia, quæ miſcuit in cratere vinum ſuum, indeficientem cognitionis ſuæ gratiam divinitatis ſuæ plenitudine ſubminiſtrans.*

Secundo. Secundò Honorius: Umbilicus; inquit, tuus, ſubaudi bea- **D** tus, in quo pependit Dei filius (ut enim in clavo clypeus, ſic pendet in umbilico infantulus) qui filius eſt crater tornatilis, numquam indigens poculis, hoc eſt, omnibus ſe ſitientibus præbet largiter.

Tertio. Tertiò, Rupert. *Viris*, inquit, *in lumbis, feminis autem in umbilico luxuria eſt, teſtante Domino, qui de diabolo loquitur ad B. Iob: Virtus eius in lumbis eius, & poteſtas eius in umbilico ventris eius. Igitur umbilicus tuus crater tornatilis quid eſt, niſi ac ſi diceret? perfecta eſt in te virtus caſtitatis, & liberata es ab omni carnalis appetitus voluptatis?*

Quarto. Quartò, Alanus: *Umbilicus*, inquit, *eſt in medio ventris. Per umbilicum igitur Virginis intelligitur vis intelligendi, qua Deum dilexit, ſcilicet charitas. Hæc in virgine fuit quaſi crater, quia ea mediante, virgo mundo lætitiæ vinum propinavit, de qua dicitur: Calix meus inebrians quam præclarus eſt!* Pſal. 22. & alibi: *Vinum lætificans cor hominis.* Pſal. 103. *Tornatilis dicitur, quia torno faciliùs operamur? Et ipſa virgo ſine omni difficultate,*

ſine

ſine omni illecebra, ſine omni carnis anguſtia concepit, & peperit. Numquam indigens poculis Minus dicit & plus ſignificat, id eſt, plenus poculis, nempe mundo propinans vinum dilectionis, vinum ſalutis, vinum lætitiæ, poculum vitæ.

Denique in umbilico illius, ait Guilielmus, ſalus hominum fuit eo ipſo, quo ibi reconciliationis humanæ hoſtia fuit, atque inde nobis ſuo tempore, id eſt, quando *Verbum caro factum eſt*, ſalus manavit. Nempe umbilicus ille virgineus Dei Filio carnis ſubſtantiam, in qua pro hominibus moreretur, per calorem Spiritus ſancti miniſtravit, atque eo ipſo quaſi crater tornatilis vitam mundo propinavit. Et poſt nonnulla: *Numquam indigens poculis.* Quotlibet inde hauriant, & quantumlibet hauriant, nequit exhauriri. Nam etſi inde bibant omnes peccatores terræ, nihilominus abundat & redundat.

VENTER TUUS SICUT ACERVUS (Symm. *cumulus*) TRITICI VALLATUS LILIIS] Tigur. *Circumſeptus liliis.* S. Ambroſius de Inſtit. Virgin. cap. 14. legit: *Sicut acervus tritici minuti inter lilia*; ſed videtur error typographi, ac pro *minuti* legendum *muniti*, uti legit idem S. Ambr. de Obitu Valent. Sicque habent Hebr. Sept. & Latinus.

Idem, vel quaſi idem dicit cum eo, quod dixit de umbilico (ſub eo enim ventrem comprehendit, ut dixi) ſed per aliam metaphoram, & ſimilitudinem: ibi enim ventrem comparavit crateri, qui vino eſt plenus; hic verò comparat eum acervo tritici, ſed vallato liliis, ut ſignificet eum refertum eſſe quolibet alimento (hoc enim tam potu, quàm cibo, putà tritico conſtat) eumque tam eſurientem abundè cibare, quàm ſitientem potare. Acervus tritici fertilitatis & fœcunditatis eſt ſymbolum, lilia verò caſtitatis: ſignificat ergo ventrem ſponſæ ita eſſe fœcundum ad nutriendum cetera membra, ut tamen ſit purus & caſtus.

Per triticum, vel grana tritici excuſſa, & pura, quæ liliis vallentur, vel potius ſegetem tritici læte in ariſtis, & culmis germinantem, turgentem, & tumentem accipe: hæc enim in arvis nobilium, præſertim hortenſibus, ad margines vallatur liliis, aliiſque floribus pulchrè ſuccreſcentibus, tum ad amœnitatem, & delitias, tum ad odoris ſuavitatem & fragrantiam. Hæc ſunt lilia agri, quæ nominat Chriſtus Matth. 6. v. 28. Huic acervo aſſimilatur venter ſponſæ, quia illius adinſtar ſolido & ſuccido cibi chilique tumore, omni ex parte pleno & æquato turgeſcit, ac ob ejus per vim caloris juſtam concoctionem ſuavem exhalat odorem, uti exhalabat venter Alexandri Magni, & ſimilium.

Porrò Sanchez & Alcazar ventrem hìc non nudum accipiunt, ſed talari, veſtitum, putà veſtem, & tunicam ventris; hoc enim honeſtius & decentius videtur. q. d. Veſtis, qua venter tuus operitur, eſt ex aurea tela, cum elevato in ea opere tritici cumulos imitante, ac limbo ex liliis graphicè acu pictis. Significat ergo ſponſus bellè ei quadrare illam talarem veſtem, quod ſperet ipſe fœcunditatem ſuæ ſponſæ (ventre nimirum ſignificatam) fore tritici fęcunditati ſimilem, ſobole deinde copioſa ad gloriam, & exaltationem, quam lilia repræſentant, eandem evectum iri. Lilia enim Symbolum ſunt evectionis ex humili loco ad eximiam dignitatem & gloriam, triticum verò fęcunditatis. Nam, ut ait Plinius l. 18. c. 10. *Tritico nihil eſt fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè alat hominem utpote cùm à modio, ſi ſit aptum ſolum, centeni quinquagenarii modii reddantur.* Hinc illud. *Benedictus fructus ventris tui.*

Denique Chaldæus vertit: *Et Septuag. ſapientes circumdant eum ſicut aream rotundam, & cellaria eorum plena ſunt decimis ſanctificatis, & votivis, & ſpontaneis, quas conſtituerunt eis Eſdras ſacerdos & Zorobabel, & Joſue & Nehemias & Belſan, viri Eccleſiæ magnæ, qui comparantur roſis, ut ſit eis virtus ut laborent in lege die ac nocte.*

PRIMUS SENSUS;

ADÆQUATUS;

De Chriſto & Eccleſia.

IErusalem convertenda ad Chriſtum per Eliam in fine mundi ſimilis erit acervo tritici, quia plena erit ſacerdotibus & prædicatoribus, qui verbo Dei, & Euchariſtia quaſi tritico myſtico fideles paſcant, non ad luxuriam, ſed ad caſtitatem, ideoque vallatur liliis, quia puritatis can-

dorem, æquè ac ſuavitatis odorem expirat. Hoc enim eſt *frumentum electorum, & vinum germinans virgines.* Zachar. 9. 17. Synagoga enim poſt mortem Apoſtolorum, & primorum fidelium quaſi ſterilis remanſerat, cum ceteri Judæi nollent ad Chriſtum converti; ſed reliquis in fine mundi per Eliam converſis Synagoga fiet quaſi acervus tritici, quia multa grana, id eſt, multos fideles in horreo Domini reponendos producet, quorum multitudo, ait ex S. Ambroſio Delrio, eſt cumulus in unum vinculo charitatis coacervatus; cylindro iuſtitiæ æquatus, & pudicitiæ, ceterarumque virtutum exemplis vallatus. Tali acervo plenus Synagogæ tunc venter erit, ut & ipſa queat gloriari factam ſe matrem filiorum lætantem. Certè ſicut in Catholica Eccleſia numquam deficit vitalis ille potus, ſic nec triticum ad dupliciter omnes cibandos.

Porrò S. Gregor. per umbiculum prædicatores, per ventrem populum intelligit: *Per ventrem*, inquit, *populi latitudo deſignatur, qui benè ſicut acervus tritici liliis vallatur; quia dum operibus ſanctis intendens, in cæleſte horreum præparatur, exemplis ſanctorum, ut perſeveret, undique munitur.* Populus à Deo electus comparatur tritico Matth. 13. 30. *Triticum*, inquit (id eſt, electos) *congregate in horreum meum* cæleſte, Synagoga ergo continens Judæos ſanctos, & electos, eſt quaſi acervus tritici. Audi Philonem Carpath. Acervus tritici eſt multitudo, ſive cœtus Eccleſiæ: quia ſicut ex multis granis unus cumulus coacervatur, ita & ex multis populis una omnium fidelium Eccleſia copulatur: unus & idem fide Chriſti populus, communione unius baptiſmatis, & Sacramenti corporis & Sanguinis Jeſu Chriſti cogitur, &c. Sed hic primùm liliis ſepiri & conſtipari debet, id eſt, in odoratiſſimis atque frugiferis virtutum actionibus caſtiſſimiſque colloquiis exerceri, mox ad cæleſtem illam patriam fructus aliquid incorrupti deferre ſecum, ut unicuique detur de fructibus manuum ſuarum, ſinumque refertum virtutibus gerat.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

VEnter myſticus animæ ſanctæ eſt mens in ſe continens triticum, id eſt, ſanctam doctrinam, qua ſe & alios enutriat in omni virtute; ideoque vallatur liliis puritatis & caſtitatis ſuauè fragrantibus. Ita Theodoret. & tres Anonymi. Audi Honorium: *Venter animæ eſt memoria, in qua recondit cibos ſacra Scriptura, quæ ſimilis eſt acervo tritici; quia ſicut in acervo grana cumulantur, ita & in memoria multæ ſententiæ & imaginationes coacervantur, quæ liliis vallantur, quia mundis cogitationibus ſtipantur.*

Denique venter, id eſt, mens ſanctorum eſt acervus tritici, id eſt, officina & congeries juſtitiæ, beneficentiæ, omniſque virtutis.

Symbolicè; ventre ſignificatur quarta acies coniugatorum.

Symbol. Honorius cenſet hìc in choris caſtrorum Synagogæ per ventrem notari quartam aciem coniugatorum, qui ventre ad prolium generationem utuntur, ſed tritico eleemoſynarum abundant; hi vallantur liliis caſtitatis: hi ergo ſunt coniugati fęcundi, æquè ac ſancti, de quibus Pſaltes: *Vox tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filii tui ſicut novellæ olivarum in circuitu menſæ tuæ.* Pſalm. 127. 3. Judæi enim fęcundi ſunt, & fęcundi erunt in fine mundi, ut filios generent Chriſto inſerendos cælo: Hinc tanta in tot regnis per totum orbem ſparſa videmus Judæorum examina. Quocirca Giſſerius appoſitè cenſet hunc ſenſum ad literam eſſe primum & primarium.

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

VEnter B. Virginis fuit acervus tritici, id eſt, Chriſti, qui cibus & panis eſt Chriſtianorum, vallatus liliis, id eſt, ſtipatus virginibus, ait Honorius. Hinc de ea dicitur: *Benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus ventris tui.* Lucæ 1. Et: *Beatus venter qui te portavit.* Hic ergo, ait Guilielmus, eſt *ſicut acervus tritici, quia prole diſtentus & tumidus, ſed*

tamen vallatus liliis, quia perpetuæ virginitatis inanitate; ſed veritatis plenitudine tumidus. Audi S. Ambroſ. de Inſtit. Virg. c. 14. *In virginis utero ſimul acervus tritici, & lilii floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat & lilium. Granum tritici ſecundum quod ſcriptum eſt: Amen, amen dico vobis, niſi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet; ſed quia de uno grano tritici acervus eſt factus, completum eſt illud propheticum; Et convalles abundabunt frumento. Quia granum illud mortuum plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum omnes homines perpetua cæleſtium munerum eſca ſaturavit. Conſummatum eſt illud prophetici oris eloquium dicente eodem David; Cibavit eos ex adipe frumenti, & de petra melle ſaturavit eos. In hoc grano eſſe etiam lilium, divina teſtantur oracula, quia ſcriptum eſt: Ego ſum flos campi, & lilium convallium, ſicut lilium in medio ſpinarum. Chriſtus erat lilium in medio ſpinarum, quando erat in medio Judæorum.*

Secundò Rupertus: *Venter tuus*, inquit, *ſicut acervus tritici; quod videlicet triticum prudenter congregaſti meditando in Scripturis, ſicut dictum eſt, quodam loco: Maria autem conſervabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo. Huiuſmodi acervus bene eſt vallatus liliis, quia profectò pulchritudo caſtitatis ſicut claritudinem ſenſus ad intelligendum Scripturas efficit; ita & auctoritatem parat omni homini ut dignus ſit foris eloqui ea, quæ intus repoſuit, vel contulit verba Dei quaſi triticum Domini.*

Audi Chriſtum apparentem S. Brigittæ, eique ſingula B. Virginis membra myſticè deſcribentem lib. 5. Rev. ejus in fine Interrogationis decimæ: *Venter tuus, ô beata virgo fuit mundiſſimus ſicut ebur, & ſicut locus ex virtuoſis lapidibus ſplendidiſſimus; quia conſtantia conſcientiæ tuæ numquam tepuit, ſed nec in tribulationibus potuit vitiari. Huius itaque ventris, id eſt, fidei tuæ parietes fuerunt quaſi aurum fulgentiſſimum, in quibus notam fortitudo virtutum tuarum, & prudentia tua, & iuſtitia, & temperantia, cum perfecta perſeverantia, quia ipſæ omnes virtutes tuæ perfectæ fuerunt divina charitate.*

Membra myſtica B. Virginis

VERS. 3. *Duo ubera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.*

DUO UBERA TUA SICUT DUO HINNULI GEMELLI CAPREAE] Repetitor in Synagoga Judæorum, quod dictum eſt de Eccleſia Gentium, cap. 4. ver. 5. ubi hæc explicui. Chaldæus vertit: *Salvatores tui, qui te redempturi ſunt, ſimiles ſunt Moyſi & Aaron filiis Iochabed, qui comparantur duobus hinnulis gemellis capreæ.*

Honorius per ubera cenſet in choris caſtrorum Synagogæ quintam ejuſdem aciem, ſcilicet doctorum denotari. Idem Tropol. *Duo ubera animæ*, inquit, *ſunt ſapientia, & ſcientia quibus lactat inſipientes & inſcios, quæ ſunt ſicut hinnuli capreæ, qui ſemper alta petunt, dum ad alta virtutum ſcandere nituntur; duo gemelli ſunt, dum in gemina dilectione cæleſtia petunt. Hinnulum capreæ dixit ad diſtinctionem hinnuli cervorum qui velociter currit, ſed non ut iſta alta petit.*

Philo per duo ubera accipit religioſos & laicos, & analog. duplicem beatitudinem ſanctorum in cælis, ſcilicet gloriam animæ & corporis.

VERS. 4. *Collum tuum ſicut turris eburnea. Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Naſus tuus, ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum.*

FIunt à principibus ſubinde ad magnificentiam pravæ turres eburneæ affabrè elaboratæ, ſicut Salomon thronum ſuum auguſtum, ut dicitur 2. Paralip. 9. 17. fecit ex ebore, imò Achab domum integram ex ebore ædificavit, ut habetur 3. Reg. 23. 39. Adeo enim magni vaſtique ſunt dentes elephantis, ut nonnulli duodecim palmorum, imò decem pedum menſuram excedant. Quocirca ex eis poſtes in domibus & ſtabulis fiunt, ait Plinius, qui proinde illos cornua potiùs quam dentes nuncupat. Atque hæc longævitatis elephanti eſt cauſa, quòd ſcilicet vaſtis validiſque dentibus cibum planè commolat, & in farinam redigat, itaque eum optimè digerat, digeſtumque in ſubſtantiam ſuam convertat: quodque diu, ſcilicet biennio, matris utero geſtetur, ut fortis validuſque naſcatur. Vide Aldrovandum in elephante p. 42. 3. & ſeq.

Elephas longævus cur?

Repetit in Synagoga Judæorum quod dixit de Eccleſia Gentium cap. 44. (Vide ibi dicta) utrique enim dat collum turritum; ſed hic addit, quod ſit eburneum. Collum turritum ſignificat invictum Synagogæ robur, quo ſe inſtar turris generosè eriget contra omnes tentationes, & perſecutiones antichriſti. Item Pontifices, doctores & præſules, qui eidem heroicè reſiſtent. Huc facit verſio Chaldæi: *Iudex quoque tuus, qui iudicat iudicium tuum, fortis eſt ſuper populum, ut alliget eos, & ut trahat eos, qui condemnantur in iudicio ad carcerem: ſicut Salomon rex qui fecit turrim eburneam, & ſubiecit populum domus Iſrael, & convertit eos ad dominatorem ſæculi.*

Ebur notat elephantinam (elephas enim ferarum, & animalium caſtiſſimus eſt) caſtitatem, puritatem & munditiem, qua pollebunt Iudæi in fine mundi. Apocal. 14. 1. & ſeq. præſertim doctores, & præſules. Ebur enim candidum eſt, politum, nitidum, teres, rectum, æquabile firmum. Talis pariter erit virtus & fortitudo Judæorum. Porrò quam caſtus ſit elephas, collige ex indiciis, quæ dat Ariſtot. l. 5. de Hiſtor. anim. cap. 14. ubi docet elephantem continuò per triennium manere cælibem, ac poſt triennium finito jam feminæ partu, illi obiter, prolis dumtaxat generandæ cauſa miſceri. *Elephas*, inquit, *coitum triennio interpoſito, repetit: Quam gravidam reddit, eamdem præterea tangere numquam patitur. Uterum biennio gerit, parit ſingulos: fœtum magnitudinis bimeſtris aut trimeſtris vituli edit.* Cauſam dat libr. 9. cap. 49. *Elephas*, ait, *omnium ferarum mitiſſimus, & placidiſſimus eſt; quippe qui permulta officia & erudiatur, & intelligat: quando etiam regem adorare condiſcit: valet ſenſu, & reliqua ſagacitate ingenii excellit: quam impleverit coitu, eam rurſus non tangit. Vivere elephantes mares alii ducentos, alii centum & viginti annos aiunt; fœmina etiam ferè totidem; ſed florere ætate circa ſexageſimum narrant.*

Elephantis mira caſtitas.

Cauſa ergo cur elephas ſit caſtus eſt ejus manſuetudo, ſagacitas & amor longævæ vitæ, caſtitas enim vita prolongat, quam libido abbreviat. Idem lib. 2. cap. 1. *Elephas*, inquit, *teſtes non foris conſpicuos; ſed intus circa renes conditos habet, quocirca initum celerius agit.* Idem lib. 5. capit. 2. *Elephantes*, ait, *coitus ſolitudines petunt ſed præcipuè ſecus flumina*, adeo pudet eos actus venerei, ut eum flumine abluant. Audi Plinium lib. 8. cap. 5. *Elephantes*, inquit, *pudore numquam niſi in abdito coeunt, mas quinquennis, fœmina decennis, initur autem biennio quinis (ut ferunt) cuiuſque anni diebus, nec ampliùs: ſexto perfunduntur amne, non ante reduce ad agmen; nec adulteria novere, nullaque propter feminas inter ſe prælia, cæteris animalibus pernicialia.* Atque ex tanta caſtitate tantum eſt robur elephanti, ut etiam turres & in iis militum acies dorſo vectet. Addit ex Æliano Aldrovandus in elephante p. 44. 1. Elephantem adeo homines adulteros & adulteras odiſſe, ut de eis pœnas ſumat, eoſque occidat, cujus vindictæ plura ibidem recenſet exempla. Adiungit Angelomus 3. Reg. 10. *Elephas*, ait, *temperanter miſcetur feminæ ſuæ, & ſecunda non utitur.* Et Beda in illud pſalm. 44. v. 9. *à domibus eburneis:* domus eburnea, inquit, eſt cor innocentiſſimum & caſtiſſimum. In ebore eſt candor, & per candorem deſignatur innocentia. Elephas enim, cujus eſt ebur, caſtiſſimus eſt; quia non cognoſcit niſi unam uxorem, & illam temperatiſſimè, atque ea mortua numquam aliam cognoſcit.

Caſtitas elephantem facit longævum.

Elephas infeſtus adulteris.

Audi S. Gregor. *Collum ſponſæ ſicut turris eburnea dicitur, quia prædicatores Eccleſiæ & alti per contemplationem, & fortes per ſanctorum operum exercitationem, & pretioſi per divinam ſapientiam habentur.* Similia habent Caſſiod. Beda, Anſelm. & alii. Et Angelom. in lib. 3. Reg. c. 10. ad illa: *Deferebantur Salomoni dentes elephantorum. Collum tuum ſicut turris eburnea, hoc eſt*, inquit, *Doctores tui fortes ſunt propter nitorem ſapientiæ.* Philo Carpath. verò per collum accipit Sacerdotes: *Ut enim collum*, inquit, *capiti proximum eſt atque coniunctum: ſic veri miniſtri Dei ſacratiſſimo corpori, ac ſanguini Ieſu Chriſti ſanctiſſimè ac proximè adhærent, ſuntque ipſius collum, maximè eburneum, quoties pura conſcientia, & ſincera animæ charitate, divina ipſa myſteria immaculatè celebrant, atque contrectant: quemadmodum ſupra pyxis eburnea dicebantur, qui ſordes animi nullas admittunt, ſed honeſtiſſima vita ac moribus diviniſſimis Sacramentis immaculatiſſimè miniſtrant.* Sic ille: Aponius accipit martyres, qui collum pro fide ſubiecere gladio, & poſt mortem velut ebur refulſerunt.

Symbolicè, Honorius: *Sextus*, inquit, *ordo* (in choris caſtrorum Synagogæ) *eſt religioſorum, qui per collum exprimuntur, de quibus ſubditur: collum tuum ſunt, &c. hoc eſt, ſpiritales, qui Sunamitem Chriſto verbis & exemplis iungunt, ut collum caput & corpus coniungit, ſunt ſicut turris eburnea, id eſt, ſicut elephas,*

Symbolicè Turris eburnea ſunt religioſi.

ſpbas, in virtutibus inexpugnabiles. Solent elephanti turres portare, de quibus pugnatur, ſicut in libro Machabæorum legitur: Sic ſpirituales viri ſacram Scripturam quaſi firmam turrim portant, ex qua contra hoſtes regni Dei pugnant. Sed & per ebur caſtitas illorum intelligitur, ſicut illud animal caſtè eſſe natura perhibetur.

Huc accedit Alcazar, qui hæc omnia tribuit religioſis, præſertim pro Chriſto & fide certantibus, & in fine mundi certaturis contra antichriſtum. Hi enim collum erigent contra perfidiam: Collum autem ſymbolum eſt libertatis Chriſtianæ: licèt enim religioſi collum jugo Chriſti, & obedientiæ ſubmittant, tamen ſubmiſſio hæc parit in eis ingentes animos ac libertatem, qua omnia mundana deſpiciant, nullos tyrannos timeant; ſed ſolam Dei offenſam: quare pro Deo libentes collum gladio, ſi opus ſit, ſubiiciunt.

Rurſum Guilielmus: Caput, inquit, eſt ratio ſpeculativa, quæ æternorum contemplationi intendit. Membra capiti ſubiecta ſunt appetitus ſenſuales, qui à ratione reguntur. Medium inter caput, & membra, ac utraque conjungens eſt collum, id eſt, ratio practica quæ actioni rectæ intendit, eamque dirigit. Hæc ſimilis eſt turri eburneæ, ex priſcorum patrum exemplis per imitationem extructæ. Ebur enim os elephantorum eſt: & hi omnes ut Abraham, Moyſes, David, &c. Magni quidam, caſti, fortesque elephanti fuerunt.

Et B. Virgo.

Denique Rupertus, hæc adaptans B. Virgini per collum accipit ejus humilitatem, quæ ipſam effecit inſtar turris eburneæ, fortiſſimam æquè ac pulcherrimam: *Quid*, inquit, *vel quale eſt collum tuum? utique non extenſum, imò amabiliter demiſſum; & hæc eſt humilitas tua, fortitudo magna, fortitudo pulcherrima. Verè ſicut turris eburnea, quæ & aſpectu amabilis & ſtatura ſit fortis. Cui fortis? cui amabilis? Deo fortis, Deo amabilis: diabolo autem terribilis & inacceſſibilis. Quomodo ipſi Deo fortis? nimirum ſicut ex iſtis comprobatur exemplis: Quia ſi contra Deum fortis fuiſti (ait ipſe, ad patrem ſuum fidelem Jacob) quantò magis contra homines prævalebis*. Geneſ. 32. 28. Addit Gulielmus: *Si per eburneam turrim exempla ſanctorum illorum, Abrahæ, Iſaac, Jacob, Davidis, & cæterorum ſignificantur, ſanè deiparam veriſſime talem vocari, quæ multò ſublimius cæteris, ex ebore illo antiquo turrim fortitudinis cunctis hoſtibus tremendam exſtruxit: Quippe antiquorum virtutes in ſuis moribus non modò perfectè expreſſit, verùm etiam in eiſdem virtutibus ſuper excellenti gratia modum antiquorum longè exceſſit, vicitque ſingulos, non tantùm in aliis, ſed & in præcipuis eorum Abraham in obedientia, Moyſen in manſuetudine, David in humilitate*, &c.

Subtilius Hailgrinius: B. Virgo, inquit, eſt *turris*, ad quam in omni periculo confugiunt miſeri: *Eburnea*, ob candorem caſtitatis, & firmitatis conſtantiam: & quia ebur eſt dens elephantis, cui iuge eſt bellum cum dracone; ſicut B. Virgo vetus ab origine mundi bellum ſerpenti antiquo ex Dei prædeſtinatione indixit. Geneſ. 3. 15.

Audi Chriſtum Dominum, collum B. Virginis myſticè deſcribentem S. Brigidæ libr. 5. Revelat. in fine Interrog. 890. *Collum tuum eſt nobiliter erectum, & pulcherrimè elevatum, quia iuſtitia animæ tuæ plenè eſt erecta ad me, & ſecundùm velle meum mobilis, quia numquam inclinata fuit ad aliquod malum ſuperbiæ: ſicut enim collum curvatur in capite, ſic omnis intentio, & operatio tua flectebatur ad voluntatem meam.*

OCULI TUI SICUT PISCINÆ (S. Ambroſius, *ſtagna*, ſcilicet ex aquis ſcaturientibus, & vivis) IN HESEBON, QUÆ SUNT IN PORTA FILIÆ MULTITUDINIS] Pagnin. *Filiæ nobilium;* רבים *Rabbim* enim & multos & nobiles, principeſque ſignificat. Syrus: *Ad portam multorum*. Perperam Lyran. & Rabbini per Heſebon accipiunt Jeruſalem: hanc enim dici Heſebon, id eſt æſtimationem; quòd urbs eſſet ſummæ dignitatis & æſtimationis: *Heſebon*, inquit Adrichom in deſcript. terræ ſanctæ pag. 127. numer. 31. *Fuit urbsglorioſa & inſignis & munita valde, ſita in montibus, cincta muris coctili lateris, cui tamquam domina maximus pagorum ſerviebat: quæ cùm fuiſſet ante Moabitarum, ab Amorrhæis belli iure poſſeſſa eſt, inque ea Seon habitabat rex Amorrhæorum, quo cum populo ſuo ab Iſraeliticis occiſo, urbs hæc à filiis Ruben eſt reædificata & data Levitis contra quem prophetaverunt Iſaias & Ieremias in viſione Moab: ætate S. Hieronymi vocabatur Eſbus, diſtans à Iordane viginti milliaribus.*

Heſebon quæ & qualis.

Addit Adrichom num. 32. iuxta portam Heſebon fuiſſe inſignes piſcinas, ſeu ſtagna & fontes aquarum, ad quos alludit Hebr. עיניך *Enaiam*: hæc enim vox & oculos & fontes ſignificat; quod enim ſunt oculi in capite, hoc ſunt fontes in terra. Rurſum ſicut piſcinarum ſive ſtagnorum laus eſt, ait Delrio, ſi liquido humore abundent, ſi pellucEant, ſi ſpeculorum more reddant imaginem intuentis: in oculis primæ laudi reſpondet copioſus humor aqueus ſecundæ vitreus, tertiæ cryſtallinus; in his tribus tres illas dotes licet reperire: nam & oculi copioſè humidi ſunt & viſionem tranſmittunt, & imaginem repræſentant. Senſus ergo eſt. q. d. Oculi tui, ò Synagoga, ſunt quaſi gemini placidiſſimi, puriſſimi, sereniſſimi, limpidiſſimique fontes.

Rurſum ſicut piſcinæ cinguntur arboribus, iiſque amœnè obumbrantur, ſic & oculi cinguntur pupillis & capillis, atque inter eos emicant vibrantque jucundum lumen, per inde ac ramos arborum: piſcinis imminentes cryſtallini aquarum liquores interlucent. Adde humor cryſtallinus oculi ſimilis eſt piſcinæ, quia utriuſq; origo ſubtus latenter ſcaturit, extrema verò ſuperficies quieta, ſtabilis & ſerena permanet, adeo ut inſtar ſpeculi res obiectas repræſentet. Hoc verius eſt in ſponſa, cujus oculi modeſti ſunt, graves compoſiti, conſtantes: nam oculi inconſtantes & gyrovagi indicant animum vel pavidum, vel levem, vel vaſrum: piſcinæ ergo ſive ſtagna, in quibus aquæ non fluunt, ſed conſiſtunt, notant, laudantque quietem & ſerenitatem oculorum. Nam ſtabilitas iſta lumen, & ſplendorem adauget, & indicium eſt internæ gravitatis, ſimplicitatis & conſtantiæ; ſicut crebra nictatio palpebrarum, & velox orbium huc illuc motitatio vel organi malè affecti, vel animi levis, timidi, fallacis nota reputatur. Ita Delrio.

Oculi modeſti indicant modeſtam mentem.

Porrò hęc porta Heſebon vocatur *filia multitudinis*, id eſt, porta ſpectans regionem, in qua erat magna hominum multitudo. Regiones enim delicatæ & elegantes ab Hebræis metaphoricè vocantur filiæ. Regio hæc erat vel forum; in foro enim magna eſt hominum multitudo; vel ſuburbia, & copia pagorum multorum urbi Heſebon ſubiectorum, uti paulò antè ex Adrichom. dixi.

Porta hæc notat cavitates capitis, in quibus quaſi in portis ſiti ſunt orbes oculorum, dicunturque *filiæ multitudinis*; quia intra cavitates haſce capitis multæ ſunt cellæ omnium ſenſuum, tam interiorum, quam exteriorum: multi item ſpiritus vitales & animales, qui ſenſibus ſingulis ſubſerviunt: multæ denique arteriæ, venæ, muſculi, nervi, &c. Rurſum oculi ipſi hic tacitè comparantur portis, quia inſtar portarum ampli erant & decorè aperti. Sic Juno ab Homero vocatur, γλαυκῶπις, id eſt, bovinos magnoſque oculos habens. Per ſymbolum piſcinæ ergo ſignificatur triplex oculorum pulchritudo, ait Luyſius. Primò eorum amplitudo, id eſt, juſta & decens magnitudo. Deinde ſerenitas, ex quo exiſtit lumen & ſplendor. Poſtremò quies tanquam ſtabilitas, quæ cum ipſa in oculis gravitatis eſt & decoris plena; tum certè conſtantis animi atque ſimplicis eſt indicium. Nam quorum crebrò palpebræ atque oculi magna celeritate moventur, aut timidi ſunt, aut omnino vaſri atque fallaces.

Symbolicè piſcina triplex oculorum pulchritudo ſignificatur.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

OCuli Synagogæ converſæ ad Chriſtum ſunt ejus ſapientia & prudentia, ſive ſincera fides, & cognitio, puruſque & clarus intellectus tam ſpeculativus, quàm practicus: item ſanctæ cogitationes, ait Theod. & S. Ambroſius in pſalm. 118. ſer. 16. ac pura intentio ſoli Deo placendi. Hinc *Heſebon* hebr. idem eſt, quod cogitatio, ut vertit Aquila, vel ut Pagnin. idem eſt, quod *feſtinatiò intelligendi* à חוש *chas*, id eſt, feſtinavit, & בן *ban*, id eſt, intellexit Vide dicta cap. 4. 1. & cap. 1. 15. Sicut enim ibi oculos Eccleſiæ comparavit columbis: ſic hic oculos Synagogæ comparat piſcinis. Unde R. Salomon aſſerit Hebræos & Thalmudicos ברכות *berechot*, quod noſter vertit piſcinas, uſurpare pro *oculis*.

Oculi Synagogæ qui ſint.

Rurſum oculi Synagogæ in fine mundi erunt Epiſcopi, Prophetæ & Rabbini ſive doctores, ait Caſſiod. Juſtus, & Anſelm. qui filiam multitudinis, id eſt, congregationem

populi Iudaici, Chriſti fidem, & vitam docebunt, regent & dirigent in viam ſalutis: ſapientia enim inſtar fontis & oculi reſplendet in doctore: ipſa enim eſt, *ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius*. Sap. 26. Hinc Honorius per oculos accipit in choris caſtrorum Synagogæ ſeptimum ordinem, ſive aciem, quæ, inquit, eſt prælatorum.

Huc facit verſio Chaldæi: *Scribæ* (doctores) *tui pleni ſunt ſapientia ſicut piſcina aquarum, & ſciunt conſtituere rationes embolismorum, & annos intercalant, & ſignant principia annorum, & menſium in porta domus Concilii magni.* Hinc Coſmas Damianus per oculos accipit Epiſcopos, eorumque perſpicaciam ad contemplanda divina, ac providentiam ad gubernandum oves ſibi creditas: hi enim gemini mentis oculi ſunt quaſi geminæ piſcinæ, quæ juxta portam Heſebonis urbis olim populoſiſſimæ, quaſi in facie ejus ſitæ, ingentem ſaluberrimarum aquarum vim, ex montibus Galaad perpetuo manantium, continentes, innumeræ multitudini magno erant uſui, & admirandas præſtabant utilitates.

Porrò in τὸ *filia multitudinis*, pro quo Hebr. eſt, בת רבים *bath rabbim*, id eſt, *filia*, hoc eſt, urbs *multorum* incolarum, videtur aliud latere myſterium, & oraculum converſionis Arabum. Nam *bath rabbim*, ſive Rabba, erat urbs magna, potens & populoſa, ideoque Metropolis Ammonitarum, quam primò expugnavit Og rex Baſan, deinde David per Ioab ducem 2. Reg. 11. 12. Denique Ptolomæus Philadelphus poſt Alexandrum ſecundus Ægypti rex, à quo Philadelphia eſt nuncupata, eratque vicina urbi Heſebon. Unde Ierem. capit. 49. 3. in clade Chaldæorum utramque conjungit, dicens: *Ulula Heſebon, quoniam vaſtata eſt Hay, clamate filii Rabbath*. Senſus ergo eſt. q. d. Oculi tui, ò Synagoga, ſimiles ſunt piſcinis ſitis ad portam Heſebon, quæ reſpicit Philadelphiam, ſive per quam itur Philadelphiam. Ita Delrio, & Vatabl. Sic Romæ porta una vocatur Tyburrina, qua itur Tybur; alia Tuſculana, qua itur Tuſculum; alia Prænestina, qua itur Præneſte, &c. Indicat ergo Salomon oculos, id eſt, Epiſcopos Ieruſalem, & Iudeæ in fine mundi reſpecturos ad vicinam Arabiam felicem, cujus primaria urbs eſt Philadelphia, ut eam ad Chriſtum convertant, ſicut olim eamdem converterunt. Unde Eccleſia Philadelphenſis olim ſuberat Patriarchæ Hieroſolymitano. Idem fiet in fine mundi, cùm Elias, & Iudeæ Epiſcopi ibunt, vel mittent prædicatores in Arabiam ceteraſque vicinas regiones, ut eas à Mahometo (Mahomet enim fuit Arabs, & dux Arabum) & ab antichriſto ad Chriſtum traducant. Hoc videtur innuere hic Spiritus ſanctus per τὸ *bath rabbim*, ſive *Rabba*, id eſt, Philadelphia, quæ perinde ut piſcinæ Heſebon dicta eſt, *urbs aquarum*. 2. Reg. 11. & ſeq. eò quòd torrens Iacob eam circumfluat, ait Adrichomius.

Arabum in fine mundi converſio.

Arabiæ felicis fertilitas.

Arabiæ felicis ergo præ aliis meminit hic Salomon; tum quia ipſa conterminata eſt Iudeæ, tum quia thuris, quod Deo adoletur, myrrhæ, aloes, caſiæ, amomi, cinnamomi, piperis, ac omnis generis aromatum eſt feraciſſima, adeò ut ibi non alia ligni genera in uſu ſint, quam odorata, ait Plinius. Abundat quoque auro, argento, adamantibus, gemmis, margaritis. Nutrit leones, pardos, equos, mulos, camelorum, & elephantorum greges. Fertur denique ſola Arabia felix Phœnicem avium reginam alere: tum quia tres magi, & reges, primi ex omnibus provinciis, ex hac Arabia ad Chriſtum adorandum duce ſtella venere Ieruſalem, juxta illud pſalm. 71. *Reges Arabum, & Saba dona adducent*, ſcilicet aurum, thus, & myrrham, quæ puero Ieſu obtulerunt, Matth. 3 Denique S. Paulus ad Chriſtum converſus illicò in hanc Arabiam abiit, ibiq; per triennium prædicavit tanto fructu, ut unica illius urbs Beccara, quæ Archiepiſcopalis ſedes erat. Epiſcopatus ſub ſe habuerit 35. teſte Vvilhelmo Tyrio in bello ſacro, & ex eo Adrichom. in Arabia.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Meditatio eſt piſcina. Primò.

ANimæ ſanctæ bini oculi ſunt meditatio & contemplatio: hæ ſimiles ſunt piſcinis: Primò, quia ſicut in piſcinis aluntur piſces; ſic in meditatione nutriuntur piæ mentis affectiones & deſideria.

Secundò. Secundò, ſicut piſcinæ ſunt limpidæ, reddunque imaginem intuentis: ſic anima in meditatione fit ſpeculum recipiens Dei ſimilitudinem, ejuſque imaginem in ſe repræſentans.

Tertiò. Tertiò, ſicut piſcinæ largas emittunt aquas; ſic oculi defluunt, & depluunt lachrymas devotionis & compunctionis, uti patet in Davide dicente pſalm. 6. 7. *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum, & lachrymis meis ſtratum meum rigabo*. Hebr. אמסה *amſe*, id eſt, liqueſcere & quaſi natare faciam, q. d. Tam copioſas fundam lachrymas, ut iis quaſi liqueſcat, & innatet lectus. Et Jeremias: *Idcirco*, ait, *ego plorans, & oculus meus deducens aquas*. Thren. 1. 16. Audi S. Gregor. *Heſebon cingulum mœroris interpretatur. Oculi ergo ſponſæ ſicut piſcina in Heſebon dicuntur, quia dum de peregrinatione ſua contriſtantur, & mœrore corroborati contra ſpiritales hoſtes accinguntur, lachrymis ſe lavant, ut per eos populi convenienter coram Deo mundentur.*

Sic & Rupert. Beda, & S. Thomas. Audi Aponium: In oculis Heſebon illi videntur oſtenſi, qui pro ſuis vel alienis criminibus fontes proferunt lachrymarum. Et Hugo Victorin. Annot. in Joelem: Piſcinæ Heſebon, ait, ſunt diverſa genera compunctionis. Oculi ergo ſponſæ ſunt piſcinæ in Heſebon, quia inde magis magiſque clarificantur, unde in piſcinis hiſce frequentibus lavantur. Sic Judæi in fine mundi de ſua perfidia tam longa compuncti, imbres lachrymarum effundent quaſi piſcinæ Heſebonis.

Quartò. Quartò, ſicut piſcinæ hæ erant juxta portam filiæ multitudinis; ſic meditatio, & contemplatio ſunt juxta portas paradiſi, ubi eſt innumera multitudo filiorum Dei, puta ſanctorum & beatorum.

Quintò. Quintò, ſicut in piſcinis aqua eſt ſtagnans, ideoque quieta, & ſtabilis; ſic meditatio animæ motus componit, facitque ſtabiles, & quietos. Hæ ſunt aquæ Siloe, quæ vadunt cum ſilentio. Iſajæ, cap. 8. v. 5.

Sextò. Sextò, ſicut piſcinæ copioſam fundunt aquam; ſic meditatio copioſos dat conceptus & affectus, quos in multitudinem quantumvis amplam effundamus.

Septimò. Septimò, hæ piſcinæ ſunt in Heſebon; Heſebon Hebr. idem eſt, quod cògitatio, ruminatio computatio, ſupputatio, æſtimatio, quia vis & fructus meditationis conſiſtit in profunda, & ſeria ruminatione, æſtimatione & ponderatione myſteriorum fidei. Ideo enim multi fideles, licèt credant cæli præmia & gehennæ tormenta, iis tamen non moventur ad abſtinendum à peccatis, & ad obſervandum Dei leges, quia illa pro ſui gravitate non expendunt, non ruminant, non ponderant. Quis enim auderet furari, fornicari, occidere, ſi ſeriò & profundè perpenderet & ponderaret æterna gehennæ incendia, quæ certiſſimè ſibi accerſit? Vide Bernard. in lib. de Conſiderat. Hinc Hebræi opus *machaſcebat*, quod idem eſt radicaliter cum *cheſbon* ſive *heſebon*, id eſt, *cogitationis*, vocant opus artificioſum, arduum, & ingenioſum, quod multa cogitatione, & meditatione indiget, quale eſt opus phrygionicum, ſic opera bona, quæ ex meditatione profunda proficiſcuntur, ſunt elaborata, exacta, eximia, heroica.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Primò. PRimò Rupert. Beatæ Virginis oculi, inquit, erant velut piſcinæ ob compunctionem, & lachrymas quas pro Eccleſia & fidelium miſeriis fundebat. Hinc anagogicè idem Rupertus per duos oculos ſimiles duabus piſcinis, accipit, irriguum ſuperius, & inferius, quod Axa petiit à patre Caleb Judic. 1. *Irriguum enim ſuperius*, inquit, *accipit anima, cum ſe in lachrymis caleſtis regni deſiderio affligit: irriguum verò inferius accipit, cum inferni ſupplicia flendo pertimeſcit. Igitur in his verbis: Oculi tui, &c. Senſus myſticus eſt, ac ſi diceret: Oculi tui præ amore vel deſiderio dilecti, quo langues & compungeris, fluunt lachrymis, & iſtæ lacrymæ piſcinæ ſunt in Heſebon, id eſt, aquæ manantes cingulo mœroris: iſta compunctio terra eſt irrigua aquis, principium quoddam æternæ dulcedinis & hereditatis: Sicut illa Heſebon & terra trans Jordanem prima fuit poſſeſſio terræ promiſſionis illi filiæ multitudinis*,

ſcili-

ſcilicet plebi Iſraeliticæ, cuius multitudine non pauciores ſunt, qui aſcenderunt vel aſcendunt, vt repromiſſionem accipiant æternæ hæreditatis.

Secundò. Secundò, Alanus: Oculi Virginis dicuntur vita contemplativa & activa; in activa videt quid agendum, in contemplativa quid diligendum. Comparantur iſtæ piſcinis, quia Virginem ſpirituali refectione ſatiant, & à macula peccati liberant. Hæ ſunt in Heſebon, id eſt, in cingulo mœroris, pro diuturnitate laboris & miſeriæ, & quantum ad contemplativam pro dilatione patriæ; quæ piſcinæ ſunt in Eccleſia, hoc eſt, in porta filiæ multitudinis.

Tertiò. Tertiò, Guilielmus: B. Virgo, ait, ſimilis erat Cherubinis, qui in circuitu, & intus pleni ſunt oculis Ezech. 1. 18. *Plena enim erat; ipſa oculis prouidentiæ, ſine intermiſſione prouidendo bono, non tantùm coram Deo, ſed coram hominibus omnibus. Plane hos oculos eius nullus vmquam vel tenuis carnalis illecebræ pulvis fuſcauit: nullus vel modicus, æmulationis: ſiue iracundiæ motus turbauit, ſed ad inſtar aquæ viuæ puri ſemper atque perlucidi fuere; quia nihil in ſe turbulentum, ſiue puluerulentum habebant, ſed quandam aquæ viuæ, id eſt, cæleſtis gratiæ ſimilitudinem exprimebant.*

Audi Chriſtum oculos B. Virginis S. Brigittæ depingentem lib. 5. revelat. in fine Interrog. 9. *Oculi tui fuerunt in conſpectu patris mei ſic lucidi, quod ſe ſpeculabatur in eis, quia in ſpirituali viſu tuo & intellectu animæ tuæ videbat pater omnem voluntatem tuam, quod nihil volebas niſi ipſum, & nihil deſiderabas niſi ſecundùm ipſum.*

NASUS TUUS SICUT TURRIS LIBANI, QUÆ RESPICIT CONTRA DAMASCUM] Hebr. צופה *tſopha*, id eſt, *ſpeculans faciem Damaſci*. Ita Pagnin. Septuag. *Proſpiciens faciem Damaſci*.

Turris Libani quæ? Turris Libani, ait Adrichomius in deſcript. terræ ſanctæ pag. 100. num. 98. erat turris, quam Salomon in monte Libano (ibi enim eum ædificaſſe patet 3. Reg. 9. 19. & 2. Paralip. 8. 6.) prope Damaſcum conſtruxit tanta celſitudine, ut inde domus Damaſci numerari poſſent, tanta verò pulchritudine, ut naſus ſponſæ illi comparetur. Turris hæc erat loco ſpeculæ, ut ex ea Syrorum, qui Iudeam crebris excurſionibus infeſtabant, adventum, inſidias, & conatus proſpicere, & Iudæis, dato ignis vel tubæ ſigno, prænuntiare poſſent, ut vel ſugam, vel arma ad iis occurrendum pararent, Damaſcus enim erat caput Syriæ, ut ait Iſaias c. 7. 8.

Pro *naſus*, Hebr. eſt אף *aph*, quod tam faciem quàm naſum ſignificat. Unde nonnulli cum Vatablo, & Pagnino vertunt: *Facies tua ſicut turris Libani*, quia facies ſponſæ rotunda erat, alta & elevata inſtar turris, ut eminùs ſita proſpiceret. Noſter tamen, Septuag. Pagnin. & Hebræi vertunt *naſus*.

Naſus ſponſæ ut turris. Primò. Quæres, quomodo naſus ſponſæ comparetur turri? videtur enim prima facie hæc enormis, inconcinna & indecora hyperbole. Nonnulli per naſum accipiunt monile adinſtar turris Libani efformatum quod è fronte ad nares more orientalium dependebat, illaſque ornabat. Hoc enim ornamento priſcos naſum decoraſſe docet S. Hieron. in Ezech. 16. 12. ad illa: *Dedi inaurem ſuper os tuum*.

Secundò. Rurſum noſter Sanchez cenſet naſum comparari turri Libani: quia, inquit, hæc eminùs ſpectata parva ob diſtantiam videbatur, ac habere ſpeciem naſi. Sic rupes juxta Surrentum vocantur capreæ, teſte Plinio lib. 3. cap. 6. quia eminùs aſpicientibus formam capreæ repræſentant. Et quæ Scylla dicitur ſaxum eſt in Sicilia; quæ Niobe ſaxum eſt in Sypilo; quia Scyllæ & Niobes ſimilitudinem intuentibus obiiciunt.

Verùm hìc naſus comparatur turri non tantùm quoad ſpeciem & apparentiam, ſed quoad veritatem & rem ipſam.

Tertiò genuinè. Dico ergo Salomonem in Cantico hoc bucolico, ſponſæ membra more Hebræo aſſimilare rebus ruralibus: ſic verſ. præcedenti oculos ſponſæ aſſimilavit piſcinis Heſebon, & v. 5. caput ejus aſſimilat Carmelo: ſic hìc naſum comparat turri Libani, non quoad magnitudinem, vel altitudinem: quis enim licèt gigas & Polyphemus, habeat naſum tam longum, quam alta eſt turris?

Similitudo naſi & turris. Prima. Sed primò quoad proportionem, quia quantum è Libano monte eminet hæc ejus turris, tantum proportionaliter naſus ſponſæ eminet è pectore, ceteriſque membris illi ſubiectis. Rurſum ſicut magna è Libano exurgit turris; ſic magnus proportionaliter è facie ſponſæ exurgebat naſus.

Magnus naſus index magni iudicii & animi. Indicat ergo ſponſam magnum habere naſum, ſed decentem & proportionatum faciei. Magnus enim naſus ſignum eſt magnæ criſis, prudentiæ, judicii, diſcretionis, æquè ac celſi fortiſque animi. Unde illud Martialis:

Et pueri naſum Rhinocerotis habent.

Et: *Naſutus ſis uſque licet ſis denique naſus.*

Et Horatius: *Naſo ſuſpendis adunco.*

Unde Plinius lib. 11. cap. 32. docet novos mores ſubdolæ irriſioni naſum dicaviſſe, Græci mycteriſmum vocant: μυκτὴρ enim eſt naſus, ſicque vertunt hìc Septuag. Hinc naſuti vox, ait, Feſtus, ſagacem notat, quod cujuſque rei odorem ſtatim explorat, & priùs ſentiat quàm inſpexit. Unde S. Hieron epiſt. 100. ſcribens ad Bonaſum nimis naſatum, æquè ac naſutum ſalsè perſtringens nimiam ejus criſim & dicacitatem: *Dabo, ait, conſilium, quibus abſconditis poſſis pulchrior apparere. Naſus non videatur in facie, ſermo non ſonet ad loquendum; atque ita & formoſus & diſertus videri poteris.*

Secunda. Secundò, naſus ſponſæ ſimilis eſt turri Libani comparativè, quoad ſummam & celſiſſimam turris partem, quia ſicut eminebat omnibus vicini Libani arboribus; ſupra illas enim proſpiciebat, & deſpiciebat mœnia domoſque Damaſci; ſic pariter naſus ſponſæ eminet toto corpore omnibuſque ejus partibus, ac ſuprà eas minùs venientia proſpicit & deſpicit, vel diſpicit. Adde in turribus ſupernè ſæpe extare, & foras prominere feneſtellas; vel domunculas inſtar naſi tectas, ad hoc factas, vt ex iis liberior ſit in omnem partem excubitorum proſpectus, quæ planè ſpecem habent naſi: ſunt enim in culmine quaſi in capite turris, ac ſub ejus fronte declivi deſcenſu inſtar naſi prominent, ut turris naſata vel naſuta eſſe videatur. Imò Romæ in columna Trajani & altera Antonini Imper. videmus ſupernè peribola, vel mœniana cancellis circumdata, per quæ tota columna circumiri poteſt, ut in omnem plagam liberrimè proſpicere liceat.

Tertia. Tertiò, in colore: ſicut enim turris candida elucebat inter virides arbores ramoſque Libani; ſic naſus ſponſæ candidus inter crines flavos ſuum candorem oſtentat.

Quarta. Quartò, in officio ſpeculandi: Naſus enim à ſuperciliorum confinio oriens, & quaſi æquali porrectus jugo, utramque oculorum aciem ſimul & diſcernit & munit. Unde Cicero lib. 2. de Natura deorum: *Naſus, ait, ita locatus eſt, ut quaſi murus oculis interiectus eſſe videatur.* Pari modo turris Libani excubitores, ex ea proſpicientes Syrorum adventum, contra eorum vim & inſidias muniebat & protegebat: excubitores enim ſunt quaſi oculi civitatis & civium, qui deſpiciunt eos qui veniunt, an ſunt amici vel inimici.

Naſi officia. Porrò naſi duo ſunt officia, primò ut per eum reſpiremus, ſecundò, ut per eum odoremur, uti docet Ariſt. lib. 1. Hiſtor. anim. c. 11. Elephanti autem promuſſis pro naſo eſt, illaque ingens & prolixa, quia eidem pro manu ſervit, qua cibum ori admovet, ait Ariſtot. Inſuper naſus aquilinus magni regiique animi eſt ſignum, teſte Platone. Ariſt. & Plutarc. qualem habuit Syrus primus rex Perſarum. Qui verò naſum habent ſimum, uti habent Delphini, laſcivi ſunt & petulantes: unde Socrates, qui ſimo erat naſo, à natura ſe in luxuriam propenſum fatebatur, ſed ſe naturam viciſſe virtute aſſerebat, teſte Platone in Sympoſio. *Signa Phyſiognomica naſorum.* Addit Ariſt. in Phyſiognomicis, *qui naſum acutum habent, iracundi ſunt, referuntur ad canes: qui craſſum, ſegnes, referuntur ad boves: quia rotundum & obtuſum, magnanimi, referuntur ad leones; ſic & qui aquilinum referuntur ad aquilam.* Idem Ariſtot lib. 5. de Generat anim cap. 2. *Nares, ait, longius porrectæ quales ſunt catellorum Laconicorum, valent olfactu.*

Quinta. Quintò, in rectitudine: ſicut enim turris Libani erat recta & erecta ad perpendiculum, ut nihil in ea eſſet tortum vel curvum, ſic & naſus ſponſæ.

Sexto. Rurſum, in gravitate & majeſtate: ſicut enim turris hæc pavorem iniiciebat Syris latrunculis; ſic naſus ſponſæ gravis & aquilinus adulteros & impios percellebat, & procul è ſe abigebat.

Porrò Chald. per turrim Libani accipiens arcem Sion, Iudaicè more ſuo ſic vertit: *Et princeps familiarum domus Iuda ſimilis eſt David regi, qui ædificauit arcem Sion, quæ vocatur turris Libani; quoniam omnis, qui in ea ſteterit, poteſt numerare omnes turres, quæ ſunt in Damaſco.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Naſus notat providentiam.

NAſus Synagogæ in fine mundi convertendæ ad Chriſtum inſtar turris Libani erit ingens & exacta providentia, proſpectio, diſcretio, qua longè odorabitur & proſpiciet omnes Damaſci, id eſt, diaboli & antichriſti ſanguinem animarum ſitientis (*Damaſcus* enim Hebr. idem eſt quod *ſaccus* vel *præda ſanguinis*) inſidias & conatus, eoſque ingenti fortitudinis & magnanimitatis ſpiritu eludet & ſuperabit. Magnus enim naſus magnum ſpiritum attrahit, ideoque magnanimitatis eſt index: unde Hebr. אף *aph*, id eſt, naſus ſignificat quoque iram & excandeſcentiam; hæc enim in naſo rubente & fumante oſtenditur, ac magnanimitatis eſt index; unde Luyſius Legion. per *aph*, ſive naſum accipit excandeſcentiam ac gravitatem oris, quia oritur ex animo magno & excelſo. Et R. Salomon per *aph*, accipit totius faciei gravitatem, quæ maximè relucet in fronte ſponſæ. Sicut ergo Judæi olim ex turri Libani Syrorum è Damaſco venientium molimina deprehendebant, eorumque conſilia & inſidias antevertentes eludebant: ſic prorſus Judæi in fine mundi ad Chriſtum converſi, ac præſertim eorum Epiſcopi & prælati omnes antichriſti, Pſeudoprophetarum, hæreticorum & politicorum ſimulatos & adulterinos mores, & fictam fidem à veris & germanis Chriſtianorum moribus & fide orthodoxa ſagaciſſimè & certiſſimè diſcernent; tamquam emunctæ & acutæ erunt naris, ut eorum ſecreta, quæ captant, conſilia, & ſubdola, quæ contra Chriſtianos moliuntur, machinamenta, ſtatim ſubolfaciant, præoccupent, ac irrita reddant. Ita Coſmas Damianus.

Antichriſtus enim erit omnium hominum vaferrimus, eloquentiſſimus, ſcientiſſimus, potentiſſimus, nequiſſimus, adeoque erit os & organum diaboli: quare mille dolos, fraudes, & artes concinnabit, quibus Judæos a Chriſto avertat, & ad ſe pelliciat, ut dixi s. Th. s. & Apoc. 11. & ſequ. Quare ingenti naſo, id eſt, ſagacitate, fortitudine & animo tunc opus erit Eliæ, prælatis, & Judæis ab eo converſis, ut artes hasce detegant, diſcernant, declinent, confutent, diſſipent.

Naſus erit Elias & Pontifex.

Hinc turrium per naſum accipias Eliam & prælatos, præſertim Pontificem Romanum & Patriarcham Hieroſolymitanum, qui pro ſuis Judæis acerrimè ſe opponet antichriſto, ejuſque fraudes ſolertiſſimè olfaciet, iiſque ſuis Judæis pateſaciet, ac contra eas ipſos omni ſtudio animabit & armabit: ſic Pontifices Romani quaſi naſi Eccleſiæ, odorati ſunt hæreſes & technas Arrii, Neſtorii, Eutychetis, Pelagii, Priſcilliani, VViclephi, Lutheri, Calvini, eaſque condemnarunt & diſſiparunt.

Porrò Caſſiodor. Beda, Philo, Anſelmus, ceterique Patres more ſuo omnia hæc ſymbola, ut ſuperiùs dixi, aſſignant prædicatoribus. Audi S. Gregorium: *In naſo odoris diſcretio habetur. Per naſum ergo diſcretio prædicatorum deſignatur, quia per eos nobis virtutum odores & vitiorum ſætores demonſtrantur. Sed naſus ſicut turris Libani exiſtit: quia dum ſimul prædicatores aqua Baptiſmatis lavantur, & quotidianis lachrymis à peccatis, quæ contra Deum commiſerunt, diluuntur, digni fiunt ut ad altiora magis ac magis per fortitudinem erigantur. Sed turris contra Damaſcum reſpicit, quia peccatoribus ſemper ſanctus quilibet prædicator contradicit. Damaſcus quippe ſanguinans interpretatur, & peccatori per Prophetam dicitur: Manus tuæ plenæ ſunt ſanguine.* Hinc Philo Carpath per naſum Eccleſiæ accipit S. Paulum prædicatorum principem, qui altiſſimè odoratus eſt divina myſteria, eaque à fœtoribus mundi ſagaciſſimè diſcrevit.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

NAſus animæ ſanctæ inſtar turris Libani eſt, eius providentia, vigilantia, ſolertia, & diſcretio, qua utilia & noxia eminùs proſpicit, ac virtutem à vitio, inſpirationem Dei à ſuggeſtione diaboli, ſpiritum charitatis à

A ſpiritu carnis ſolerter diſcernit. Ita Theod. *Sponſæ naſus*, ait, celſus eſt ac ſublimis, & cæleſtem ſuſcipit odoris ſuavitatem, ſponſique unguentum percipiens clamat: *Poſt te in odorem unguentorum tuorum curremus.* Idcirco comparata eſt turri, quæ in Libano ſita eſt, & reſpicit Damaſci faciem. Nam quia diabolus, ut aſſerit beatus Paulus, in angelum lucis transfiguratur, unguentique ſpiritalis ſpeciem ſumit, neceſſariò ſponſæ naſus erectus ac vigilans reſpicit faciem Damaſci, ne decepta verum omittens unguentum, fallax & adulterinum ſequatur. Et inferiùs: *Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit faciem Damaſci.* Proſpicis enim, ne diabolus ſub ſpecie rerum divinarum te decipiat, & pro veritate mendacium obtrudat. Hæc Theod. Et S. Ambr. in pſ. 118. ſer. 5. v. 37. *Nares tuæ*, inquit, *ſicut turris Libani proſpiciens faciem Damaſci, eò quod unguentum veri ſacerdotis, quod deſcendit de capite in barbam, hoc eſt, odor ille divinus odor gratiæ ſpiritalis; qui de patre in Chriſto erat, & ſacramento incarnationis deſcendit in terras, ut omnia fuſo replerentur unguento, emineat præcelſi poteſtate judicii, & nares repleat anima, ut bona voluntia diſcernat & fœtida olentia ſanctorum, qui poſſunt dicere: Chriſti enim bonus odor ſumus Deo, à fœtidis peccatorum.* Nares deinde comparans turri Libani, ſubiicit: *Hæ ſunt nares ſicut turris Libani præcelſæ ſupra mundum; & ideo proſpicis faciem Damaſci. Gentilem ſcilicet populum, odorans fidem eius, cuius gratia delictorum ſuorum detergit fœtorem. Facies ergo Damaſci fides eſt Gentium nullo obumbrata amictu, nullo adoperta veſtitu, nuda ac libera, cælo magis intenta, quàm terris. Hanc ſpeculantur & proſpiciunt nares Eccleſiæ, quod ſuave in ea & odorum eſt aſpirationis & gratiæ colligentes.* Hoc uſque Ambr.

B

Quocirca S. Antonius in via perfectionis primas dabat diſcretioni. Audi S. Bern. ſer. 3 in Circ. Domini: *Diſcretio*, inquit, *mater virtutum eſt, & conſummatio perfectionis. Hæc nimirum docet, ne quid nimis; atque hæc eſt octava dies, qua circumciditur puer; quia diſcretio vere circumcidit, ut non plus, nec minus fiat. Nam & qui nimius eſt fructum boni operis abſcindit; non circumcidit, ſicut qui tepidus eſt, ſi minus facit.* Idem ſer. 49. in Cant. *Diſcretio*, inquit, *omni virtuti ordinem ponit, ordo modum tribuit & decorem, etiam perpetuitatem. Denique ait, ordinatione tua perſeverat dies: diem virtutem appellans. Eſt ergo & diſcretio non tam virtus, quàm quædam moderatrix & auriga virtutum, ordinatrixque affectuum & morum doctrix. Tolle hanc & virtus vitium erit, ipſaque affectio naturalis in perturbationem magis convertitur, exterminiumque naturæ.* Idem in Reſur. Domini ſerm. 2. *Sed cum uterque adeſt, videlicet & compaſſionis affectus & zelus juſtitiæ, neceſſe eſt, ut adſit ſpiritus diſcretionis, ut ſciat cum oporteat hunc exhiberi, illi procedat, & indiſcretio confundat univerſa. Habeat itaque mens noſtra tertium ſpiritum diſcretionis, ut miſcens apte temporibus tempora, opportune æmulari & nihilominus ignoſcere ſciat.* Vide Caſſian. tota collat. 2. ubi inter alia ait c. 10. *Vera diſcretio non niſi vera humilitate conquiritur. Cuius humilitatis hæc erit prima probatio, ſi univerſa, non ſolùm quæ agenda ſunt, ſed etiam quæ cogitantur, ſeniorum reſervantur examini, ut nihil quis ſuo judicio credens, illorum per omnia diffinitionibus acquieſcat, & quid bonum vel malum debeat judicare, eorum traditione cognoſcat, &c. nullatenus enim decipi poterit quiſque, ſi non ſuo indicio, ſed maiorum vivat exemplo.*

Diſcretionis elogia.

C

Porrò analogiæ naſi & turris, quas paulò antè recenſui, optimè competunt diſcretioni: hæc enim primò proportionaliter debet eſſe maior omnibus hominis actibus, quia de iis judicare eaſque diſcernere & ſecernere debet, ut bonum è malo, & è bono id, quod melius eſt, ſeligat. *Similitudo naſo & turri. Primò.*

D Secundò comparativè: quia diſcretio non tantùm actibus hominis, ſed & ceteris virtutibus emineat oportet, ut eas dijudicet, ut neceſſariam non neceſſariæ, utiliorem minus utili, meliorem minus bonæ anteferat. Hæc reſpicit contra faciem Damaſci, id eſt, diaboli animarum ſanguinem ſitientis, ut eius machinationes, illuſiones & conatus odoretur, eludat & irritos reddat. *Secundò.*

Tertiò in candore: quia neceſſe eſt, ut pura ab omni affectu impuro, totaque candida ſit. Ita Juſtus Orgel. *Naſus Eccleſiæ*, inquit, *illi ſunt, qui odorem iuſtitiæ, (qui eſt in Chriſto) percipientes ad ſordis interna traiiciunt. Hi qui in magna virtute conſiſtunt, ſicut turris Libani diſponuntur. Libanum autem candorem eſſe iam ſuperiùs diximus horum proceritatis candor reſpicit contra Damaſcum, quia ſapientia eorum, quæ ex Deo eſt, illuminat mundum.* *Tertiò.*

Quartò in officio ſpeculandi: diſcretio enim ſagaciter odoratur latentia vitia vel virtutes. Quocirca aſſidue reſpicit *Quartò.*

cit contra faciem Damaſci, id eſt, contra appetitum carnis & ſanguinis, ut quidquid carnem & carnalia olet, illicò reſpuat. Omnis enim ferè tentatio hominis oritur à carne & concupiſcentia. Nam Damaſcus Hebræum idem eſt quòd ſanguinis ſaccus, vel potus, vel oſculum, vel præda. Diſcretionis ergo officium eſt ſolerter diſcernere, an id, quod ipſi in mentem venit, ſuggeratur à carne, an à ſpiritu, ut illud refutet, hoc acceptet.

Quintò. Quintò in rectitudine: diſcretio enim debet eſſe recta, utpote quæ virtutes omnes dirigit & rectas efficit: quare rectiſſima ejus intentio ſit oportet, ut non niſi Deum Deique legem, gratiam & gloriam aſpectet.

Symbol. Simbolicè Aponius: turris Libani, id eſt, thuris, inquit, eſt humanitas Chriſti, quæ ſuaviſſimos virtutum odores, quibus vitiorum fœtores repellamus, naribus mentis noſtræ aſpirat: *Damaſcus*, ait Aponius, *idem eſt, quòd oſculum ſanguinis, vel potus ſanguis. Cum verò diabolus deceptis hominibus cruenta amicitiarum ſuarum oſcula ſanguinis propinarit, vel pocula, fecit ſibi Deus omnipotens turrim ſuaviſſimi odoris, ubi nullus peccati reperitur fœtor, per carnem abſumptam de virgine Maria; unde reſpiciendo deſtrueret diaboli regnum. Unde mihi videntur naſus Eccleſiæ intelligi illi, quibus major zelus, & ardentior fides in deſtructionem idololatriæ ineſt.*

Talem naſum inſtar turris Libani habuit S. Magdalena, id eſt, turrita (*Magdal* enim ſive *migdal* Hebræo eſt *turris*) quæ futura proſpiciens pœnituit præſentia calcavit, Chriſto ſe conſecravit: ideoque *ob ſedulitatem & ardorem fidei, Turritæ nomen accepit, & prima ante Apoſtolos Chriſtum meruit videre reſurgentem*, ait S. Hieronymus epiſt. 16 ad Principiam. Idem epiſt. 140 ad eandem ſub initium: *Maria Magdalena, ait, plorat ad crucem, unguenta parat, quærit in tumulo, hortulanum interrogat, Dominum recognoſcit, pergit ad Apoſtolos, repertum nunciat: illi dubitant, iſta confidit. Verè πυργῖτις, verè turris candoris & Libani, quæ proſpicit faciem Damaſci, ſanguinem ſcilicet Salvatoris* (quaſi meſec, id eſt, *procuratoris* noſtræ ſalutis) *ad ſacram pœnitentiam provocantem.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIA.

De Chriſto & B. Virgine.

Phyſicè B. Virgo naſo fuit majore. Audi S. Epiphanium apud Nicephor. li. 2. Hiſtor. c. 23. formam & figuram Virginis depingentem: *Naſus longior, labia florida & verborum ſuavitate plena, facies non rotunda & acuta, ſed aliquantò longior: manus ſimul & digiti longiores.*

Ethicè B. Virgo naſum habuit inſtar turris, quia ſumma pollebat proſpectione & diſcretione. Rurſum B. Virgo proſpiciebat futura in cælis ſanctorum gaudia, & in gehenna impiorum tormenta; ideoque omnia proſpera & adverſa hujus mundi ſpe futurorum bonorum contemnebat, aliosq; contemnere docebat. Audi Hailgrinum: naſus iſte eſt diſcretio Deiparæ, qua & præſentit diaboli malitiam, & à longè quaſi de ſpeculo prævidet, ut ſicut turris pro nobis ſe fortiter opponat: & dicitur ſita in Libano, ut oſtendatur quòd candore virginitatis ſuæ: tamquam pede valeat ſerpentis caput conterere. *Fortis*, ait Rupert. *eſt iſte naſus diſcretionis ſicut turris Libani, dum ritè ſpernendo viſibilia, fortiter reſiſtit, neque frangitur viſibilium incommodis, juxta illud: Deduxiſti me, quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis à facie inimici. Quomodo turris iſta reſpicit contra Damaſcum? nimirum ſenſui ejus ſenſum habendo contrarium, juxta illud: Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt, ſapiunt, qui verò ſecundùm ſpiritum, quæ ſunt ſpiritus, ſentiunt:* Addit Rupert. Damaſcum repræſentare ſervum captum & naſo trilatum, ſicut Judæa privata eſt urbe Hieroſolyma & templo, quaſi naſo ſuo à Romanis: ac proinde illi ſimilem eſſe hominem, qui caret diſcretione; hic enim adeò deformis eſt, ac eſt homo, cui naſus præciſus eſt. Hoc opprobrium Damaſci reſpiciens anima ſapiens, naſum, id eſt, diſcretionem in omnibus conſervat.

Symbolicè. Symbolicè S. Bernard. ſerm. 4. ſuper *Salve Regina*: *Tu*, inquit, *Domina naſus es ſpecioſus, ad quam dicit ſponſus: Naſus tuus ſicut turris Libani. Naſus duo habet foramina, per quæ ſpiritum à capite emittit: ita tu Domina virginitate & humilitate tua de cælo eduxiſti filium Dei, ſpiritum oris noſtri, dicente Propheta: Chriſtus Dominus, quippe, qui ut ſpiritus oris noſtri charitate calefacit, cupiditatem noſtram refrigerat, ad bonam nos voluntatem movet, fide juſtificat: Tu ergo naſus Eccleſiæ ſimilis es turri, celſa videlicet dignitate, firma gravitate: Turris es Libani, Libanus mons, qui dicitur dealbatio, altam præ omnibus ſignificat innocentiam tuam.*

Vers. 5. *Caput tuum ut Carmelus: & comæ capitis tui, ſicut purpura regis vincta canalibus.*

Caput tuum, (Hebr. & Septuag. addunt *ſuper te*) ut Carmelus] Arabicus: *Caput tuum pingue vel craſſum ſicut mons Carmeli.* Aben Ezra, & Pagnin *Caput tuum rubrum eſt*, è capillis rufis *ſicut coccinum.* Sic enim *Carmelus* à Septuag. à noſtro vertitur *coccinum* 2. Paralip. 3. verſ. 23. Melius Luyſius Legion q. d. Sicut Carmelus eminet ceteris Judeæ montibus; ſic caput tuum, ò ſponſa, tuque ipſa emines ceteris ſe nimia. Carmelus mons eſt in Phœnicia, vinearum & fructuum omnium fertilitate nobiliſſimus. Ita Theodor. Alcazar, & Giſſerius per Carmelum accipiunt coronam ex floribus Carmeli, qua ſponſæ caput coronabatur. Sic cap. 5. v. 11. Chriſti caput vocavit aurum optimum, id eſt, corona ex auro optimo redimitum. Sic ſenſus eſt, q. d. *Caput tuum ut Carmelus*, id eſt, bellè in caput tuum quadrat ex floribus Carmeli contexta corona, ad repræſentandum ſcilicet hoc caput Carmelo monti eleganter comparati.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIA,

De Chriſto & Eccleſia.

Per caput Synagogæ multi accipiunt Chriſtum, qui inſtar Carmeli per gratiam altiſſimus eſt, amœniſſimus, & fertiliſſimus. Ita Caſſiod. Beda, Anſelmus, & alij. Addit S. Gregor. (quem alij ſequuntur) *In Carmelo quippe Elias orans obtinuit pluviam; & nos in Carmelo orantes pluviam impetramus, quando in Chriſtum credentes, Chriſtum deſideramus, & à patre irrigationem gratiæ ſuſcipimus, quam rogamus.*

Addit Juſtus Orgel. in Chriſto quaſi Carmelo juſti habitaculum, & ſapientiæ percipiunt alimentum. Addit & Pagninus, Carmel idem eſſe quod agnus circumciſus & occiſus qualis eſt.

Carmelus notat Eliam. Verùm Chriſtus generale eſt caput & commune tam Eccleſiæ, quàm Synagogæ: particulare verò caput Synagogæ ad Chriſtum in fine mundi convertendæ erit Elias, qui uti olim in monte Carmeli mira ſanctitate, orationis efficacia, familiaritate cum Deo & miraculorum gloria reſplenduit, ibique religioſam familiam virorum Deo ſervientium, qui in libris regum filii prophetarum vocantur, inſtituit. *Inde Carmelitæ.* Vnde ab hoc monte religioſi Carmelitæ, quaſi Eliæ poſteri nomen acceperunt. Sic pariter idem Elias in fine mundi eadem & majora ibidem faciet, ac religioſos omnis generis in aciem contra antichriſtum producet. Ita Alcazar.

Primò: Elias ergo comparatur Carmelo: Primò, quia in eo orationi vacans, verſabatur cum Deo. *Secundò,* Secundò, quia illum montem incolebat, ibique monaſteria fundabat, ut Carmelum occupaſſe & poſſediſſe videretur. Unde S. Hieron. epiſt ad Paulinum de Monachis agens: *Noſter*, ait, *princeps eſt Elias; noſter Dux eſt Eliſæus, noſtri duces filii prophetarum.* *Tertiò:* Tertiò, quia Elias hirſutus, comatus, & coma quaſi coronatus incedebat, ut patet 4. Reg. 1. 8. Sicut mons Carmelus frondibus & ramis arborum comatur & coronatur. *Quartò.* Quartò, quia Elias eminebat ceteris prophetis, ſicut Carmelus eminet ceteris Judææ montibus. Unde Judæi etiamnum, licèt perfidi, hoc habent axioma: *Elias veniet, ille nobis omnia legis dubia reſolvet; ille oſtendet nobis Meſſiam*: quare illo ſub finem mundi redeunte, ac oſtendente Chriſtum à Judæis occiſum fuiſſe verum Meſſiam, Judæi pœnitentiam agent, & in Chriſtum credent. *Quintò:* Quintò, quia ſicut Carmelus eſt amœniſſimus & fertiliſſimus; unde abiit in proverbium, *ut ager valdè fertilis.* Hebr. vocetur *Carmel*: Sic Elia gratia & zelo plenus ferax erit virtutum & bonorum operum, omneſque Judæos ad Chriſtum convertet, ut Synagogæ competat illud: *Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron.* Iſajæ 35. 2. Vide

de ibi dicta. Sextò, mons Carmeli erat quaſi arx & aſylum contra irruentes hoſtes: ſic & Elias fidelibus aſylum fuit contra Achab, Jezabel & idololatras, taliſque erit contra antichriſtum & antichriſtianos in fine mundi. Vnde Eliſæus ei, dum raperetur in cælum, ſucclamabat: *Pater mi*, (tu es) *currus Iſrael & auriga eius*. 4. Reg. 2. Septimò, Elias in monte Carmeli certans cum quadringentis ſacerdotibus Baal, eoſque vincens per ignem è cælo elicitum, qui ſuum ſacrificium conſumpſit ad unum omnes occidit, ac avitam unius Dei fidem, cultumque reſtituit. 3. Reg. 18. v. 19. & ſeq. Idem prorſus faciet in fine mundi, ut patet Apocal. 11. 5. *Et ſi quis*, inquit, *voluerit eos* (*eos*, ſcilicet Eliam & Enoch) *nocere ignis exiet de ore eorum, & devorabit inimicos eorum*. Vide Eccl. cap. 48. 1. inter multa amplaque Eliæ elogia, hoc primùm aſſignat: *Et ſurrexit Elias Propheta quaſi ignis, & verbum eius quaſi facula ardebat*. Et concludens, v. 9. ſubiicit: *Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum ignrorum, qui ſcriptus es in iudiciis temporum*) ſub finem mundi) *lenire iracundiam Domini; conciliare cor patris ad filium & reſtituere tribus Jacob. Beati qui te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt*. Ob has ergo analogias, & rationes Elias in fine mundi rediturus, & Iudæos converſurus, hic caput Synagogæ vocatur, & Carmelo comparatur, unde Chald. vertit: *Rex, qui conſtitutus eſt ſuper te in principem iuſtus eſt ſicut Elias Propheta, qui zelo zelatus eſt pro Domino cæli, & occidit Prophetas, falſos in monte Carmelo & convertit populos Domus Iſrael ad timorem Domini Dei*.

Septimò.

Porrò Aponius per caput inſtar Carmeli accipit reges Romanorum Chriſto ſubiectos.

Rurſum Honorius in choris caſtrorum Synagogæ per acies & ordines diſtribuendis inſiſtens; Nonus, inquit, ordo eſt ſummorum Pontificum, de quibus dicitur: *Caput tuum ut Carmelus*, quia habent ſcientiam circumciſionis (hoc enim ſignificat *Carmel*) ſcilicet ut ſpiritualem & Chriſtianam, quæ in reſecandis vitiis conſiſtit à carnali & Judaica, quæ in amputanda præputii carne ſita erit, ſecernant & ſeparent.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANimæ ſanctæ caput eſt mens ſancta & bonis omnibus referta, ait Theodor. quæ ſcilicet virtutibus amœna, & oratione, & converſatione excelſa, & bonorum operum ferax eſt, ut Carmelus. Audi S. Gregor. *Quia ſicut à capite membra, ſic à mente omnes cogitatus noſtri diſponuntur, Carmelus autem ſcientia circumciſionis interpretatur. Caput ergo ſponſæ ut carmelus eſſe perhibetur, quia quælibet ſancta mens novit qualiter dignè circumcidatur; novit quia nihil eſt quidquid in corpore agitur, ſi mens immunda fuerit, quæ templum Chriſti ſi efficitur; ab ipſo inhabitatur*.

Aptè mens comparatur capiti & Carmelo; quia ſicut caput ſenſum & motum, ac ſpiritus animales influit in ſubiecta ſibi membra, ac ſicut Carmelus ſuam amœnitatem, frondes, flores, & fructus communicat ſubiectæ ſibi regioni; ſic & mens ſuum vigorem, virtutem & gratiam inſpirat omnibus animæ potentiis, ſenſibus & viribus ſibi ſubditis. Ideoque Hebr. eſt: *Caput tuum ſuper te ſicut carmelus*, q. d. Sicut caput eſt ſuper membra, & Carmelus ſuper terram, quam irrigat & ditat; ſic & mens tua eſt ſuper omnes animæ vires, eaſque regit, imò irrigat, & bonis omnibus beat.

TERTIUS SENSUS:

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo per Chriſtum & poſt Chriſtum eſt caput fidelium Eccleſiæ, eos irrorans, nutriens, recreans, protegens ut Carmelus. Vnde Carmelitæ primi poſt Chriſtum aſſeclæ Eliæ, B. Virginem patronam ſibi aſciverunt, ac in ejus honorem Eccleſiam in monte Carmelo ædificarunt, indeque fratres B. Virginis de monte Carmelo nuncupati ſunt uti teſtatur Trithemius lib. de Laudibus Carmelitani ordinis, cap. 7. Addit Thomas Vvaldenſis gravis Theologus lib. de Sacram. tit. 9. c. 84. & alii. Carmelitarum ordinem inchoatum jam tum à tempore Apoſtolorum in monte Carmelo (& argumento eſt nomen ipſum) in Eccleſia, quæ prima omnium B. Virgini in terrarum orbe dicata ſit: deinceps verò numero & hominum & domiciliorum per totam Palæſtinam multiplicato, irruentibus Saracenis diſperſum eſſe, ac diſſipatum; ſed iis rurſum ejectis, anno ſalutis humanæ milleſimo fermè & centeſimo refloruiſſe. Videatur Paulus Maurigia lib. de Origine religionum, cap. 30. qui inter cetera ait, Honorium IV. Pontificem hoc nomine Carmelitarum à Carmelo inditum, eis confirmaſſe ſub anno Domini 1217. Inſuper B. Virginem apparuiſſe P. Simoni generali ordinis, viro ſancto, eique oranti habitum candidum dediſſe, dixiſſeque: *Accipe hoc ſcapulare à me tibi, tuoque ordini datum in ſignum congregationis meæ*.

Audi Chriſtum Dominum B. Virginis caput myſticè deſcribentem S. Brigidæ lib. 5. revel. in fine Interrog. 9. *Caput tuum fuit quaſi aurum fulgens, & capilli quaſi radii ſolis. Quia tua mundiſſima virginitas, quæ eſt in te quaſi caput omnium virtutum, & continentia omnium illicitorum motuum, placuerunt & fulſerunt in conſpectu meo, cum omni humilitate; ideo meritò vocaris coronata regina ſuper omnia, quę creata ſunt: Regina propter munditiam, coronata propter excellentem dignitatem. Frons tua fuit incomparabilis albedinis, ſignificans verecundiam conſcientiæ tuæ, in qua plenitudo eſt humanæ ſcientiæ, & dulcedo divinæ ſapientiæ lucet in ea ſuper omnes*.

Porrò cenſent nonnulli Salomonem hic uti comparationibus in ſpeciem tam diſparibus & enormibus, quibus oculos ſponſæ comparat piſcinis, naſum turri, caput carmelo, ut ſignificet enormitatem exceſſus B. Virginis ſupra omnes feminas, q. d. Quantum piſcinæ ſuperant oculos hominis vulgaris, quantum turris eſt major naſo & carmelus capite; tantum B. Virgo, ejuſque oculi, naſus & caput in dignitate, gratia & gloria excedunt omnes feminas, imò omnes homines & angelos, ideoque creaturas univerſas, omniumque oculos, nares & caput. Hinc ipſa ab Iſaja c. 2. v. 2. vocatur *mons in vertice montium*.

Symbolicè.

Symbolicè Gulielmus hæc refert ad myſterium circumciſionis Chriſti. *Carmel* enim idem eſt quòd ſcientia Circumciſionis, q. d. *Caput tuum* ut Carmelus, id eſt, mens tua, ò B. Virgo, habebat ſcientiam circumciſionis, ut Chriſtum circumcideres, etſi ex lege ad id non obligareris. *Bene ſciebas*, inquit, *o pia mater, cur populo Dei datum eſſe remedium circumciſionis, & tamen me, quem ſine concupiſcentia; ac per hoc non in peccatis, ſingulariter concepiſti, carnali circumciſioni, quaſi ab originali labe purgandum, ſubdidiſti, neque hoc inſipienter faciebas, ſed divinæ inſpirationi per ſpiritum edocta ſerviebas. Quippe oportuit me datorem legis factum ex muliere fieri quoque ſub lege, & hoc diſpenſatoriè, ut eos, qui ſub lege erant, redimerem*.

ET COMAE CAPITIS TUI SICUT PURPURA REGIS VINCTA (minus rectè Caſſiod. S. Gregor. Rupert. & alii legunt *iuncta*, etſi ferè idem ſit ſenſus) CANALIBUS] Hebr. *Et tenuitas capitis tui ut purpura, tenuitas*, id eſt, tenues capilli & cincinni. Tigurina: *Et ſubtilis evaporatio*, (id eſt crines ſubtiles, qui è capite oriuntur & evaporantur) *capitis tui regiæ purpuræ ſimilis eſt, quæ in canalibus*) *infectorum*) *ligata eſt*. Arabicus: *Ligata in amphitheatris*. Septuag. *Plexus* (S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 17. *ornatus*) *capitis tui ſicut purpura. Rex ligatus in tranſcurſibus*, id eſt, in canalibus, per quos aqua tranſcurrit. Sic & Pagninus, Iſidorus clariùs: *Rex ligatus crinibus*. Hebr. רהטים *rebatim*, & canales ſignificat & trabes, quæ tranſcurrunt ab uno pariete ad alterum, ſicut canales ab uno loco ad alterum. Vnde Coſmas Damianus vertit: *Rex ligatus in laquearibus*, id eſt, inquit, Chriſtus alligatus trabibus crucis. Varabl. *Coma capitis tui eſt ut purpura, & eſt velut rex ſtipatus canalibus* id eſt, habitans juxta canales, ubi ſunt aquæ: quòd maximè commendabile erat in terra ſancta, in ea enim utpote ſicca, ſummo in pretio erat terra irrigua. Ita Vatablus, ſed hoc alienum & longè petitum videtur, ut & illud aliorum, qui vertunt: *Rex ſtipatus circumcurrentibus*, ſcilicet militibus. Coma ſponſæ comparatur purpuræ, quæ vincta ſive ligata eſt in canalibus, ut ſi quid ſordium ex tinctura illi adhæreſcat, aqua continuò per canales decurrente ablua-

abluatur, aut potiùs ut jam tincta in vaſis tinctoriis rurſus, magiſque tingatur in canalibus, per quos liquor purpureus decurrit in concham, ſive vas tinctorium, vaſa hæc Plinius libr. 9. cap. 38. vocat cortinas: fortè etiam vaſa hæc canales hìc vocantur, quòd cava eſſent & longa inſtar canalium.

Senſus ergo eſt, q. d. Coma ſponſæ rubicunda eſt, nitens & ſplendens inſtar purpuræ regiæ recens tinctæ, imò dibaphæ, id eſt, bis tinctæ, ideoque vividi, & flagrantis ruboris. Ita paſſim Interpretes. Audi Genebrard. Luyſium: *Comparat ſponſæ comas purpuræ pretioſiſſimæ, pulcherrimæ, maximeque recenti, quam tinctores adhuc ſiccant regibus, in ſummis ædium canalibus, vel quas tingunt in ſuæ officinæ tubis, iiſdemque tubis atque canalibus, in quibus purpureus continetur color illas alligatas tenentes, quo melius colorem ſuſcipiant.*

Aliter Sanchez, qui per canales accipit faſcias, ſive funiculos aureos vel argenteos, qui inſtar canalium & aquæ per canales decurrentis candicant, & candore argenteo collucent. Unde & in Thalmud. cap. 3. de Agno Paſchali, argenteæ faſciæ vocantur *rehate haſkaſeph*, id eſt, canales argenti. Addit Giſlerius vittas vocari canales, quia dum adſtringunt & premunt fluitantes capillos, efficiunt, ut quidam quaſi rivulus & canalis defluentium comarum per caput decurrat. Sic ſenſus eſt. q. d. Capilli ſponſæ fulvi ſunt ſicut purpura, & aureis ſive argenteis quibuſdam teniis vel vittis illigantur, non ſecus ac regiæ tunicæ ſplendentibus faſciis, aut rectis, aut tranſverſis ornari ſolent. Non dubium eſt comas ſponſæ non fuiſſe incompoſitas, ſed decorè pexas & aureis faſciis vittiſve colligatas; ſed ſimplicius ſic comparationem inſtituat: Comæ ſponſæ reginæ faſciis aureis ſericiſve ita eleganter connexæ ſunt, ſicut purpura regis funiculis byſſinis canalibus alligatis.

Porrò quod Septuag. Pagnin. Vatablus, Coſmas, & alii vertunt: *Rex ligatus in tranſcurſibus*, Theodor. & ex eo Titelm. ſic explicat, q. d. Coma ſponſæ ſimilis eſt regi corona regia coronato, ac purpura induto, quæ plicaturas habet & ſtrias inſtar canalium, iiſque quaſi ſulcis aptè coaptata & diſtincta eſt. Coma ſponſæ bellè crinibus intortis coronata eſt, plicata & ſtriata: pulchra ergo eſt tum ex colore, quia purpurea; tum ex religatione & compoſitione, quia eleganter vittis vel faſcis aureis religata, flexa & plexa eſt. Denique purpuræ color eſt color ſanguinis: unde Plinius lib. 9. cap. 38. *Laus ei* (purpuræ) inquit, *ſumma color ſanguinis concreti ſuſpectu refulgens*. Unde Homerus ſanguinem vocat purpureum, & eum ſecutus Virgil.

Purpuream vomit ille animam.

Anima enim, id eſt, vita in Scriptura dicitur eſſe in ſanguine, imò nonnulli Philoſophi cenſuerunt animam non eſſe aliud quàm ſanguinem, teſte Ariſtot. lib. 1. de Anima.

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia, ſive Synagoga.

Coma purpurea ejus diſcipuli Eliæ martyres.

CAput Synagogæ ad Chriſtum convertendæ erit Chriſtus, & poſt Chriſtum Elias, ut dixi, Comæ ergo hujus capitis erunt viri religioſi & zeloſi, diſcipuli & aſſeclæ Eliæ: ſicut enim capilli oriuntur ex capite, illudque ornant & protegunt; ſic hi ex Eliæ diſciplina & ſpiritu prodeuntes, eundem decorabunt, defendent, adiuvabunt & propugnabunt contra antichriſtum & antichriſtianos; ideoque ab eo occidentur, & ſanguine ſuo quaſi martyrii purpura tingentur & decorabuntur. Hæc autem ſanguinis purpura ſimilis erit ſanguini, quo in paſſione ſua purpuratus eſt Chriſtus, imò ex eo omnem ſuam vim, colorem & decorem hauriet, perinde ac ſi quinque Chriſti vulneribus velut canalibus alligata, iiſdem rubricata & purpurata foret. Egregii ergo fortiſſimique martyres futuri in fine mundi Chriſto Regi, ceu coma capiti, per fidem & charitatem juncti, ejuſque ſacris vulneribus velut canalibus per affectum & meditationem alligati, ex eis purpuram, id eſt, robur & decorem martyrii ſugent & imbibent. Ita Alcazar, Coſmas Damianus, Honorius, Delrio, & ceteri initio capitis citati: & per comam purpuream S. Gregor. accipit deſiderium martyrii: ſic & Juſtus Orgel. & Aponius, qui & addit canales ſignificare exemplum virtutis martyrum, quod ad alios tranſmittunt.

Huc facit verſio Septuag. *Rex ligatus in tranſverſalibus*, Coſmas *in laquearibus*. q. d. Chriſtus illigatus trabibus crucis, ex iis quaſi canalibus ſtillat in nos purpuram ſanguinis ſui, ac per illum nos roborat ad martyrium, ut eodem æquè ac ipſe ſanguine noſtro purpuremur. Septuag. ergo hìc clarè myſterium crucis Chriſti ſignificant, dum dicunt comam ſponſæ concolorem purpuræ, cauſamque ſubiiciunt, quòd rex illigatus, imò clavis affixus ſit ſuprà comam Sulamitis, puta ſponſæ, & quod ex vulneribus illius per canales quinque cruor defluat, atque eorum fluxum totum Sulamitis ſupra crines excipiat: *Rex ligatus in canalibus*, ſeu *cum canalibus*: nimirum rex cum quinque ſanguinis canalibus promanantibus ex plagis ſuis, ſupra crucem eſt amoris vinculis adſtrictus, & clavis tribus confixus, erumpitque ex plagis omnibus purpura, qua Sulamitis cæſaries ejuſdem, id eſt, religioſæ Eccleſiæ devotionem repræſentans, penitus imbuitur. Deſeruit huic conſiderationi mirabiliter pia quædam ſculptura, quæ ponit D. Magdalenam ad crucis pedes, eam amplexantem detectam caput, atque ita ut Chriſti def luens ſanguis ejus capillamentum inficiat purpuræ nimirum Tyriæ colore. Ita Alcazar.

Tunc ergo pro Chriſto Jesu Salvatore & Duce ſuo, fortiter uſque ad mortem cum Elia contra antichriſtum inter alios religioſos certet, & ſpero certabit Societas Jesu, ac multos in aciem producit fortiſſimos heroes, qui pro Jesu ſuo libentes & exultantes occumbent, ac martyrii laurea purpurabuntur, uti fertur prædixiſſe B. Teſeſiam.

Ita S. Laurentius, S. Vincentius, S. Sebaſtianus, ceterique martyres, Chriſti patientis conſideratione, exemplo, robore & gratia non tantùm fortiter ſuſtinuerunt, ſed & ardenter ſitierunt martyrium & tormenta atrociſſima, ut Chriſto vices, quas poterant, redderent, ac ſanguinem ſanguini, amorem amori, mortem morti rependerent. Quare per purpuram regis intelligi paſſionem Chriſti docet Theodor. Beda, Rupert. S. Thomas, Honorius, Hailgrinus. Jam verò hæc martyrum corona mirè Chriſtum, ceu coma caput, comit & exornat.

Porrò quam aptè religioſi comparentur capillis oſtendi cap. 4. 8. ad illa: *Capilli tui ſicut greges tonſarum*. Faſciæ ſive vittæ, quibus religioſi alligantur, ſunt charitas, obedientia, & regularis diſciplina, quæ omnes alligat & conſociat. His aptè competit Hebr. דלת *dallat*, id eſt, tenuitas, ipſi enim ex voto elegerunt paupertatem & humilitatem, obedientes Chriſto dicenti: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*, Matth. 5. Ita S. Anſelm. His etiam congruit, quod vertunt Septuag. *Rex ligatus in trabibus*. quia ſicut Chriſtus fuit Rex in cruce vincendo, & dominans peccato, gehennæ & diabolo; ſic pariter religioſus cum Chriſto crucifixus eſt rex dominans ſibi, vitiis, affectibus, totique mundo, uti docet S. Chryſoſt. tract. de Comparat. regis & monachi, & ex eo noſter Hieronym. Platus lib. 2. de Bono ſtatus relig. c. 16.

Huc facit verſio Chaldæi: *Et pauperes populi, qui ambulabant apud principem, hinc & inde; eò quòd egeni ſunt, futurum eſt; ut induantur purpura, ſicut indutus eſt Daniel in civitate Babylonis, & Mardochæus in Suſis propter meritum Abrahæ, quem regem conſtituit ab initio in dominatorem ſæculi; & propter juſtitiam Iſaac, quem ligavit pater eius, ut offerret eum; & propter dignitatem Iacob, qui decorticavit virgas in canalibus.* Hinc & Caſſiodor. ac Beda per purpuram in canalibus accipiunt ſanctos in humilitate defixos, in qua æterni regis purpura intingitur, cui ſancti quique humilitatem ſui redemptoris imitando paſſionum illius conformes fieri ſatagunt, quatenus in purpuræ dignitatem vertuntur & laborantes pro Chriſto, cum Chriſto & coronari merentur. Vincta autem hæc purpura eſſe dicitur, quia eorumdem corda fixa ſunt, & ſtabilita in timore & amore redemptoris ſui, nec umquam à charitate ejus ſeparari poſſunt. Poſſent quoque hæc aptari Cardinalibus Romanæ Eccleſiæ hi enim velut coma purpurea ornant caput Pontificis, ideoque purpuram geſtant, ut hæc illos moneat ſanguinem pro Chriſto profundere, ſi opus ſit, atque in fine mundi cum Pontifice contra antichriſtum certantes revera profundent; uti olim profundere S. Laurentius, S. Cyriacus aliique primi Cardinales cum S. Sixto, Mar-

tò, Marcello, Cornelio, Urbano, ceteriſque primis Pontificibus.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta:

Coma purpurea animæ eſt deſiderium mortificationis.

COma animæ purpurea eſt copia piarum cogitationum & affectionum, ac præſertim deſiderium mortificationis & martyrii, quæ ipſa haurit ex guttis ſanguinis à Chriſto in cruce ſtillantibus, quas ipſa meditando aſſiduè bibit & haurit. Ipſa ergo ceu coma Chriſti purpurati, ab eoque tota velut à capite dependens, in vulnerum ejus canalibus per contemplationem illigata, dilectionis Dei & proximi, ac martyrii dibapho refulget, nec ſinitur ad alia cogitando divagari, & diffluere. Unde S. Ambr. in pſ. 118. ſerm. 17. *Ipſa*, ait, *tanquam benemerita regina Chriſti ſanguine coronatur, ſicut ſcriptum eſt: Et ornatus capitis tui ſicut purpura. Sanguis Chriſti purpura eſt; qua inficit ſanctorum animas, non ſolùm colore ſplendens, ſed etiam poteſtate, quia reges facit, & moliores reges, quibus regnum donet æternum.* Sic & Theod. Honorius, Rupert. Audi & tres Anonymos apud Theodor. *Coma capitis tui ſicut purpura Chriſti doctrina videlicet rationum & morum nexu contexta, tamquam regis indumentum eſt animi tui amictus, in quo ille perturbationibus dominatur, & eſt rex vinctus in tranſcurſibus, hoc eſt, nulli ſubjectus perturbationi, ſed divinæ illius quam diximus doctrinæ funiculo ligatus in tranſcurſibus præſentis vitæ, ne rerum ſenſibilium & caducarum lubrice prolabatur.*

Et meditatione paſſionis Chriſti.

Porrò paſſioni Chriſti mens pia funiculo amoris ſe alligat; itaque viciſſim Chriſtus eodem illigatur: unde Sanchez per canales accipiens funiculos, docet animam piam per ſanctas de Chriſti paſſione cogitationes & meditationes, eumdem Chriſtum non invitum, ſed volentem ita ſibi illigare, ut aliud cogitare, velle, deſiderare nequeat, ac viciſſim Chriſtus ab ejus cogitatione & amore ſeparari ſe non ſinat: quomodo enim mirifſimum Chriſti ſponſi animum non capiant, ac teneant deſideria, quæ ad ipſum unum aſpirant? quomodo non ligent alia vincula, quibus ſuas cogitationes ſponſa fidelis ita continuit, ut omnem ſibi niſi de ſponſo cogitandi facultatem præciderit? O ergo felicia religioſorum, id eſt, religatorum vincula; quibus animi motus atque ſtudia ligarunt, ne à Deo dilapſa abeant in diverſa: ſibi enim, niſi rumpantur vincula, Chriſtum ligant, tanquam ſponſum, & regem omnino ſuum.

TERTIUS SENSUS:

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

PHyſicè coma capitis B. Virginis erat flava purpuraſcens, uti ſuperiùs dixi ex S. Epiph. & Niceph. Ethicè comæ, id eſt, cogitationes Virginis aſſiduè tingebantur memoria & compaſſione purpuræ regis, id eſt, paſſionis Chriſti; qua de cauſa ipſa vere extitit martyr.

Senſus ergo eſt, ait Hailgrinus, mens tua prudenter circumciſa, & cogitationes tuæ tinctæ in ſanguine Dominicæ paſſionis, ſic affectæ ſemper fuere, quaſi recentem viderent ſanguinem de vulneribus profluentem. Faſciculus myrrhæ morabatur inter ubera ejus, donec aſſumpta fuit ad gaudium, quod omnem dolorem abſorpſit.

Chriſtus purpuratus ſuo cruore.

Plenius Guilielmus: *Purpura regis*, inquit, *eſt proprio rubens ſanguine caro redemptoris; caro illa ſacrum verbi indumentum erat, ex quo verbum caro factum, & habitavit in nobis? ſed tempore paſſionis in regalem purpuram hominibus & angelis adorandam, in proprio ſanguine tincta eſt: unde Apoſtolus propter paſſionem mortis, ei dicit datum a patre nomen quod eſt ſuper omne nomen; ut in nomine ejus omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum. Dum autem ſacra illa caro, quam ſibi de virgine propitia veritas ſumpſerat, pro eliciendo pretio redemptionis humanæ clavis & lancea foderetur, juxta veridici Simeonis prophetiam, piæ matris animam pertranſibat gladius. Quot vulnera filius accipiebat in carne, tot pia mater accipiebat in corde; quod quatuor vel tres clavi & una lancea faciebant in carne filii, hoc unus ille gladius faciebat in anima matris. Rubebat caro filii ſanguine paſſionis; rubebant maternæ illæ cogitationes, ut ita dicam, ſanguine compaſſionis; bene ergo illi dicitur; comæ capitis tui ſicut purpura regis. Quod autem additur, vincta canalibus, ſignificat, quòd tincturam illam regalis indumenti, quæ facta eſt in paſſione, illico ſecuta eſt abundantia gratiæ ejus, quæ in ſacris literis per aquam ſignatur.* Vide dicta c. 4. 9. ad illa: *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, in uno crine colli tui.*

Denique Philo Carpath. Epiſc. ex Septuag. novæ vertens: *Rex tremendus in excurſibus*, explicat de Chriſti è cœlis per B. Virginem in terram & infernum excurſu, ac in cœlos recurſu: *Ex illa namque*, inquit, *excurrit in terram tamquam ſponſus de thalamo virginali progreſſus in orbem, & uſque ad inferos deſcendens, mortem deſtruxit, & prædam tulit inferni. Ipſe ſolus omnino tremendus in progreſſibus ſuis ac geſtis, qui pro ſalute noſtra non ullius neceſſitatis vinculis coactus egit, ſed immenſæ charitatis ardore victus, & ineffabili magnitudine ſuæ bonitatis ad hæc mortalia progreſſus & dolorifica voluntariè acceſſit; utque nos ſua immortalitate donaret, noſtra eſt mortalitate veſtitus, unſquam nos deſerens, nullibi deſtituens, ſed ubique ſoſpes ac juvans, ait enim: Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi. O incomparabilem vim amoris! ô ſummam bonitatem!*

VOX ECCLESIÆ

Ad Synagogam jam in Chriſtum credentem:

VERS. 6. *Quàm pulchra es, & quàm decora chariſſima in deliciis.*

QUAM PULCHRA ES, ET QUAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS?] Ex Hebræo cum Pagnin. vertas: *O quam pulchra fuiſti, & quam dulcis fuiſti amor in deliciis?* Sponſi ſcilicet, eum oblectando; aut ad verbum: *Quam pulchra facta es & quam iucunda* (vel ſuavis, grata & accepta) *ò charitas in deliciis.* Ita Septuag. Hebr. eſt בתענוגים *battaanugim*, quod per ſyſtolem ſignificat *in deliciis*; per diaſtolem verò בת תענוגים *bat taanugim*, idem eſt quod *filia deliciarum*, ut vertit Aquila & Syrus, id eſt, delicatiſſima & delicioſiſſima: unde Vatab. vertit *in deliciis primatum obtinens*, quibus ſcilicet tum teipſam, tum ſponſum, tu nos adoleſcentulas Sionides ceteroſque omnes mirificè oblectas. Arabicus: *Quam pulchrum eſt decus tuum, quam delectabilis es, ò amor in deliciis!*

Multi cenſent hæc eſſe verba ſponſi, ſponſam Synagogam laudare pergentis. Meliùs alii cenſent hæc eſſe verba chori adoleſcentularum Sionidarum, id eſt, virginum & puellarum novæ Jeruſalem, & Sionis Chriſtianæ, quæ audiens à ſponſo tantis ſponſæ per ſingula membra elogiis, ejus pulchritudinem admirantes exclamant: *Quam pulchra es*, &c. aut potiùs eſſe verba Eccleſiæ Gentium, quæ Synagogæ Judæorum converſæ ad Chriſtum congaudens congratulatur, exultanſque illi jam in fide ſorori applaudit (hoc enim ſororem ſorori facere decebat) dicens: *Quam pulchra es*, &c. Id ita eſſe patebit ex v. 9. ubi dicitur *Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum.* Quæ verba non ſponſi, ſed chori adoleſcentularum eſſe conſtat; nec enim ſponſa de ſe diceret: *dignum dilecto meo*, ſed *dignum me*. Et ex v. 7. 8. *Statura tua* (ò ſponſa) *aſſimilata eſt palmæ, & ubera tua botris vini. Aſcendam in palmam*; nec enim Chriſtus aſcendit in palmam ſponſæ, ſed potius deſcendit, cum ea longè ſit altior.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia:

CHorus adoleſcentularum, ſive puellarum Jeruſalem; id eſt, animarum in fide novellarum & imperfectarum Synagogæ Judæorum per Eliam convertendæ applaudet, dicens: *Quam pulchra es, ò Domina mea, & quam decora in deliciis?* quibus ipſa frueris, quibuſque ſponſum Chriſtum, & nos adoleſcentulas tuas mirè oblectas, eoque pulchrior appares, quò ex tam longa & atra deformitate perfidiæ, & ignorantiæ Chriſti, ſalutiſque tuæ, ad tam ferventem fidem & zelum ſubitò emerſiſti, adeò perfectè, ut martyres plurimos

Digitized by Google

gimos & fortiſſimos Chriſto dederis, qui, ut jam dixi, *quaſi coma capitis tui ſicut purpura regis vincta canalibus*, illud magnificè comunt & exornant. Hoc eſt quod præcinuit Iſajas exultans in ſpiritu cap. 35. 1. *Lætabitur deſerta & invia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans germinabis, & exultabit lætabunda & laudans: Gloria Libani data eſt ei: decor Carmeli & Saron; Ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri.*

Audi S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 17. verſ. 5. *Quam pulchra*, inquit, *& ſuavis facta es charitas in deliciis tuis! Pulchra decore virtutis, ſuavis jucunditate gratiæ, remiſſione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipſa iam charitas, quæ diligendo Deum & nomen eius acceperit: quia Deus charitas eſt.* Caſſiod. novella ſponſa, inquit, eſt Synagoga Judæorum pulchra fide, decora operatione futura eſt. Honorius: pulchra ob opera externa, decora ob virtutes internas. Tres Anonymi apud Theodor. Admirabili, inquiunt, circumdata es pulchritudine, ea nimirum, quæ pervenit ad te ex ſimilitudine & exemplari: nam ſponſo B conjuncta, atque illo fruens referta es incredibili jucunditate ſpirituali.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta per gratiam & opera heroica, præſertim patientiæ in adverſis ac martyrii adeò ſit pulchra, ut ſit filia deliciarum, hoc eſt, illicium & delicium Dei, angelorum, & ſanctorum omnium. Quocirca S. Jacobus c. 1. v. 1. *Omne gaudium*, inquit, *exiſtimate fratres, cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur: Patientia opus perfectum habet.* Et Paulus: *Gloriamur in tribulationibus.* Rom. 5. Hinc Chald. vertit: *Dixit rex Salomon: Quàm pulcher es cœtus Iſrael in tempore quo tu portas jugum regni mei, in tempore quo ego corripio te in infirmitatibus propter peccata tua, & tu ſuſcipis in chaſtitum, & videntur tibi delicia.*

Deliciæ ſex animæ — *Primò.* — *Secundò.* — *Tertiò.*

. Deliciæ ergo animæ ſanctæ: Primò, ſunt tribulationes & cruces. Secundò, divinæ dulcedines, inſpirationes, & conſolationes ſpirituales, quæ Deus fidelibus ſibi devotis & præſertim tribulatis aſpirat, ac præcipuè ſpes gloriæ cæleſtis. Ita Caſſiodor. Tertiò, Theodor. ait has delicias eſſe amoris & charitatis: *Diligis enim*, inquit, *amantem te ſponſum, & in eius amore tuas omnes delicias collocans reliqua omnia deſpexiſti.*

Quartò.

Quartò, Rupert. *Quid eſt*, inquit, *in deliciis pulchram & decoram eſſe, niſi in abundantia gratiæ manſuetudinem ſummamque cordis humilitatem habere?*

Quintò.

Quintò, hæ deliciæ ſunt S. Scriptura. Audi S. Gregor. *Notandum*, inquit, *quod chariſſima in deliciis dicitur, quia ad charitatem & familiaritatem Chriſti non pervenit, quiſquis Scripturæ ſanctæ deliciis abundare non contendit. Inde enim dicitur: Omni habenti dabitur & abundabit, ei autem, qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo: his enim deliciis qui abundat, reficitur: his refectus, aſſiduè ad maiora percipienda præparatur*;

Sextò.

Sextò, S. Auguſt. tract. 65. in Joannem, mortem, quam inſligit charitas, docet eſſe ſuaviſſimam, haſque eſſe delicias charitatis, ac charitatem in deliciis: Sic enim ait: *O quam bene cantatur tibi in epithalamio tuo: Quia charitas in deliciis tuis. Ipſa non perdit cum impiis animam tuam, ipſa diſcernit cauſam tuam, & ſicut mors valida eſt, & in deliciis tuis eſt. Quam mirandi generis mors, cui parum fuit non eſſe in pœnis, niſi eſſet inſuper & in deliciis.*

Sponſa vocatur amor quia ſummè amabilis.

Hac de cauſa ſponſa hìc vocatur אהבה *ahaba*, id eſt, *amor*, dilectio, charitas *in deliciis*, id eſt, delicioſiſſimè & ſummè amabilis, dilecta, chara (Noſter vertit *chariſſima*) adeò ut ipſiſſimus amor, ipſa pulchritudo, ipſa ſuavitas, & decor, ipſiſſimæ deliciæ eſſe videatur; quia illi charitas in deliciis eſt, id eſt, quia amat quæ verè amabilia ſunt; quia diligit, quæ charitate & dilectione digna ſunt. Ita Sanchez. Sic tertia filia S. Sophiæ virgo & martyr, vocata eſt Charitas, quia ſummè Deo & hominibus amabilis fuit.

Exemplũ S. Lieba.

Sic S. Lieba vel Lioba in Anglia nobilibus parentibus per votum concepta, à prima ætate Deo à parentibus ex voto conſecrato, hoc nomen accepit, quòd Deo & hominibus eſſet dilecta: *Lieb* enim Germanicè dilectam ſignificat; quare in monaſterio piè educata miræ ſanctitatis evaſit. Audi A auctorem vitæ ejus: *Erat aſpectu angelica, ſermone iucunda, ingenio clara, conſilio magna, fide catholica, ſpe patientiſſima, charitate diffuſa. Et cùm lætam ſemper faciem præferret, numquam hilaritate nimia reſoluta eſt in riſum.* Quocirca in Abbatiſſam electa, moniales ſibi ſubditas eximia prudentia & ſanctitate gubernavit. Quare à Carolo Magno Imper. & uxore ejus Hildegarde ſæpiùs accerſita, ab eis in honore habita, ac magna reverentia accepta fuit, adeò ut Hildegardis Aquiſgrani oculos ejus abeuntis exoſculans diceret: *Vale in æternum domina & ſoror dilectiſſima, vale anima mea portio pretioſa. Chriſtus creator & redemptor noſter tribuat, ut nos in die iudicii ſine confuſione videamus: Ceterùm in hac luce mutuò numquam ab hoc die conſpectu fruemur.* Pluribus miraculis claruit. Extat ejus vita à Rodulpho viro gravi ſcripta apud Surium die 28. Septembris.

Anagog.

Anagogicè Honorius: deliciæ, ait, Eccleſiæ cum Chriſto regnantis, ſunt gaudia paradiſi exultationis. In his deliciis eſt ipſa *pulchra & decora*, quia fulget ut ſol & luna, & B Chriſto, & angelis eſt chariſſima.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

NIl pulchrius, nil ſpecioſius, nil jucundius; nil delicioſius in univerſa creatura, quàm B. Virgo. Quocirca Eccleſia in officio hanc antiphonam hinc deſumptam illi accinit: *Specioſa facta es & ſuavis in deliciis tuis ſancta Dei genitrix. Quam pulchra*, ait Hailgrinus, *es in maternitate, quam decora in virginitate, quam admirabilis in utroque.* Nam ut rectè explicat Guilielmus: *In quantis agebat ſanctæ iucunditatis deliciis, cùm Deum verbum maternis amplexibus ſtringeret, & ſacra illi oſcula materni oris imprimeret; cùm illum, qui in cœlo de ſe paſcebat angelos, maternis uberibus aleret, & cetera maternæ pietatis officia pro tempore miniſtraret? denique in his omnibus divini myſterii & ſui privilegii non ignara, optime noverat ſe eſſe matrem maieſtatis: & hæ uſſe,* C *ſingulares & ingens illi deliciæ erant.*

Porrò quod ad rem præſentem ſpectat, beata Virgo pulchra & decora erit tot Judæorum ad ſe & filium ſuum per Eliam converſione, quam ipſa procurabit, quaſi *charitas in deliciis*, ut ſcilicet illis ſuam charitatem guſtandam offerat, & viciſſim illorum charitate ſanctitateque delectetur, ſeſeque oblectet.

Hinc illa non tantùm hominum in terra, ſed & angelorum ac beatorum in cælo eſt delicium, deſiderium & gaudium, ut omnes ei ſuccinant: *Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te, ſancta Dei genitrix.*

Denique Philo legens (licèt contra fidem Codicum Hebr. Græc. & Latin.) *Quam ſpecioſus factus es & potens*, id ad Chriſtum ſponſum refert, quà homo eſt: *Charitas in deliciis tuis*, id eſt, inquit, quod ait Sapientia Chriſtus: *Et deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum.* Proverb. 8. 31. Tanta enim nos charitate complectitur, ut nihil aliud quàm nos ſecum ſemper eſſe malit: hoc enim de nobis avet, hoc poſtulat, hoc efflagitat. Unde ſubdit: *Hæc eſt magnitudo tua, aſſimilatus es palmæ.* q. d. Magnitudo immenſæ charitatis tuæ aſſimilata eſt palmæ: palma enim cordis internam cha- D ritatem & virtutem, vimque fidei inexpugnabilis oſtendit, &c. quæ ad ſuperna & ſempiterna cor attollit, nec ullis adverſis frangitur, ſed inter omnia, imò ſuper omnia invicta perdurat ac regnat.

VERS. 7. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & ubera tua botris.*

HEbr. *Hæc ſtatura tua.* Septuag. *Hæc magnitudo tua*, quod Complut. referunt ad id, quod præceſſit, hoc mundo: *Dilectio in deliciis tuis, hæc magnitudo tua.* q. d. Dilectio tua delicioſa eſt magnitudo tua. Aquila: *ἄυτη ἀνάστασίς σου*, id eſt, *hæc ſuſcitatio*, vel *reſurrectio tua*, qua ſcilicet ò Synagoga à perfidia ad fidem, à morte ad vitam, à Moyſe ad Chriſtum reſurrexiſti. Symmachus: *ἄυτη ἡλικία σου*, id eſt, *hæc iuventus*, vel *ætas tua* præſertim florida, valida & militaris, quæ incipiebat ab anno 17. teſte Plutarch in Graccho, notat Synagogæ ætatem vegetam & validam in fide Chriſti, qua contra antichriſtum uſque ad mortem eſt decertatura. Syrus:

Hæc

Digitized by Google

Rurſum palma inferiùs in trunco aſpera eſt, ſuperius vero amœnia in ramis, & ſuavis in dactylis; ſic & *Sancta Eccleſia*, ait Caſſiod. *animaque in inferioribus aſperitatem laborum & paſſionum ſuſtinet pro Chriſto; in ſuperioribus verò, hoc eſt, in cæleſtibus pulchritudinem & ſuavitatem expectat præmiorum.*

Porrò anima ſancta habet ubera doctrinæ, & beneficentiæ quibus alios lactet & nutriat. Unde Theodor. *Cum*, inquit, *excelſa ſis, adeo ut cæli faſtigia attingas; tamen ſubmittas te infirmis diſcipulis tuis, quibus doctrina indigentibus ubera præbes doctrinæ tuæ: Palma enim fructus pendentes habet.*

Porrò Caſſiodor. Beda, & Juſtus per ubera accipiunt doctores; Aponius verò martyres, hi enim ſanguinis ſui exemplo, quaſi lacte fideles minores in fide alunt & roborant.

Huc facit verſio Chaldæ: *Et in tempore quo ſacerdotes extendunt manus ſuas in oratione, & benedicunt fratribus ſuis, domus Iſrael, ſimiles ſunt digiti manus eorum extenſi ramis palmarum, & ſtatura eorum eſt ſicut palma. Et Eccleſia tua ſtat facie ad faciem contra ſacerdotes, & facies eorum inclinatæ ſunt in terram ſicut botri uvarum.*

Denique Philo Carpath. per ſtaturam accipit magnitudinem charitatis, uti dixi in fine verſus præcedentis. Unde ſic lege: *Charitas in deliciis, hæc eſt magnitudo tua.*

Symbolicè. Symbolicè, ſtatura palmæ ſunt quatuor dimenſiones crucis, quas recenſui Epheſ. 3. verſ. 18. quibus ſe admetiri, quoad poteſt, & commenſurare debet anima ſancta.

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Animæ glorioſa ſtatura eſt æqualitas angelorum, quæ palmæ eſt aſſimilata, quia in terris fuit anguſtata, in cæleſtibus autem dilatata. Eius ubera ſunt comparata botris; quia Apoſtoli, & alii doctores eius ſunt pleni poculis æternæ dulcedinis.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo phyſicè ſtatura fuit procera, teſte S. Epiphanio apud Nicephor. lib. 2. cap. 23.

Ethicè ſtatura ejus fuit celſitudo animi, præſertim in adverſis & paſſione Chriſti: Unde de ea ait Joannes cap. 19. 25. *Stabat juxta crucem Jeſu mater eius.* Stabat, inquit Guilielmus, *illa iuxta crucem filii ſui, atque ea ipſo ſibimet quodammodò erat in crucem erecta, ſtando iuxta crucem filii: ipſa ſibi quodammodò per affectum maternum facta erat crux. Sic ergo cùm ſtaret iuxta inſignem illam palmam, ſtatura eius aſſimilata eſt palmæ; ſed clarificato iam filio, à reſurrectione eius & deinceps, ubera eius aſſimilata ſunt botris. Unde & ſequitur: Aſcendam,* &c. Palma non longitudine, ſed ſtatura, id eſt, ſtatumine & firmitate ſuperat ceteras arbores.

Myſticè talis eſt B. Virgo; unde de ea ſic ſcribit S. Epiphanius tom. 3. hæreſi 78. *Cùm Joannes in Aſiam inſtitueret profectionem, & nuſquam dicit Scriptura quod abduxerit ſecum ſanctam Virginem, ſed ſimpliciter ſiluit propter miraculi excellentiam, ut ne ad ſtuporem perduceret hominum mentem.* Sic & S. Dionyſ. in epiſt. ad S. Joannem, dicit ſe ita ad aſpectum & majeſtatem Virginis obſtupuiſſe, ut niſi fides eum docuiſſet unum eſſe Deum in cælis, utique hanc Virginem Deam eſſe credidiſſet. Et Honorius in Sigillo Mariæ: *Chriſtus*, ait, *fuit palma in cruce, quia per eam homo adipiſcitur victoriæ palmam, cui aſſimilata eſt ſtatura, id eſt, altitudo gloriæ Mariæ; quia ſicut ipſe eſt Rex cælorum; ita & ipſa regina eſt angelorum; & ubera tua botris, id eſt, merita tua aſſimilata martyribus, qui ſicut botri preſſi ſunt paſſionibus.* Rurſum ſtatura palmaris B. Virginis fuit rectitudo bonæ intentionis, & ſanctæ operationis directio, per quam inſtar palmæ crucis Chriſti triumphat de malignis ſpiritibus, ait Hailgrinus.

Pleniſſimè Alanus: B. Virgo quaſi palma: *Aſperum habuit corticem, quantùm ad ſæcularem honorem fuit infirma, quantùm ad divitias temporales paupercula; ſed firmitatem habuit roboris per conſtantiam mentis. Erecta fuit ſtipite, quia ſuſpenſa in cælum animi intentione pulchra in culmine in virginitatis & humilitatis celſitudine, delectabilis in flore, quia ſine concupiſcentia concepit florem campi, & lilium convallium. Dulcis in fructificatione, quia ſine pœna peperit mundi redemptorem. Hæc nobis proponitur, in ſignum victoriæ & exemplum, ut ſicut ipſa vicit mundum peccatum, diabolum; ita & nos vincamus iuxta poſſe noſtrum. Ubera Mariæ dicuntur virginitas & humilitas, in quibus delectatus eſt Chriſtus, quæque nobis propoſita ſunt ad informandum & inſtruendum, ut ſequamur veſtigia eius. Et comparantur botris, quia botrus in flore parit odorem, in fructu dulcedinem. Calefacit etiam & reficit: ſic virginitas & humilitas Virginis fragrant odore bonæ opinionis fructum dulcedinis propinant, calefaciunt in amorem, & reficiunt ad ſpiritualem ſatietatem.*

Cornel. in Cant. Cantic. XII.

Porrò hæc omnia quæ de Eccleſiæ, animæ ſanctæ, & Deiparæ forma & pulchritudine, ejuſque membris, putà pedibus, femoribus, umbilico, ventre, uberibus, collo, oculis, naſo, capite, coma, ſtatura à verſ. 1. huc uſque dicta ſunt, & deinceps dicentur, mutato nomine adapta humanitati in Chriſto à Verbo aſſumptæ. Hæc enim prima & intima eſt Verbi ſponſa, quæ Eccleſiam, animas ſanctas & Deiparam eidem Verbo deſpondet, uti dixi in Proœmio cap. 2.

VOX CHORI

Adoleſcentularum.

VERS. 8. *Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt ubera tua ſicut botri vineæ: & odor oris tui ſicut malorum.*

DIXI: ASCENDAM IN PALMAM (Syrus & Arabicus, *per palmam*, ad carpendos ejus dactylos) ET APPREHENDAM FRUCTUS EIUS: ET ERUNT UBERA TUA SICUT BOTRI VINEÆ, ET ODOR ORIS (Septuag. Pagnin. & Vatabl. *naſi*. Syrus, *faciei*. Hebr. enim אף *aph* naſum, faciem, & os ſignificat) TUI SICUT MALORUM] Septuag. *ſicut pomorum*.

Pro *fructus* Hebr. eſt, סנסנים *ſanſinnim*, quod Septuag. vertunt: *cacumina*. Arabicus, *altitudines*; Aquila *elatas*. Symmach. *ramos*. Vatabl. *palmites*. Omnia hæc eodem redeunt, ſignificantur enim elatæ, ſive fructus dactylorum à cacumine ramorum palmæ dependentes, item fructus viris maritatæ cum palma, putà uvæ & racemi, ut vult Aben Ezra, Alcazar, Delrio, & alii.

Ubera rectè comparantur botris; quia tumentia, ſucculenta, rotunda; hinc majores botri vocantur humaſti, id eſt, bovis ſive vaccæ ubera: tam grandia ſunt ubera matrum & nutricum mammoſarum, qualia hic inducitur Synagoga.

Odor oris, vel naſi eſt halitus ſivè anhelitus, qui naſo & ore efflatur, fragrantia, ait Theodor. nam ſuave olet oris mala, tum punica, ait ſanctus Gregorius, horum enim in Canticis crebra eſt mentio; tum citria, & quævis alia: odor enim pomorum ſuavis eſt & acer, ac vinoſum quid redolet.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

PErſiſtit in ſimilitudine palmæ. q. d. Sicut palma crebris corticum ſegmentis quaſi gradibus intuentes allicit ad aſcenſum in cacumen, ut ibi botros tum palmæ, id eſt, dactylos, tum vitis illi maritatæ, id eſt, uvas decerpant: ſic tu ò Synagoga, quæ in palmæ altitudinem & decorem excreviſti, me, putà chorum adoleſcentularum, id eſt, imperfectarum in fide & pietate animarum allicis, ut ad tuam celſitudinem conſcendam, & ad ubera botris tuis ſimilia pertingam, ex iiſque ſugam lac, imò vinum doctrinæ ſublimis, quod me ad perfectionem vitæ Chriſtianæ perducat, ac ſimul ex ore tuo hauriam ſpiritum ſuaveolentum pietatis & ſanctitatis. Ita Hortolanus, Sanchez, Delrio.

Apud tres Anonymos apud Theodoret. *Meum ipſa deliberans dixit: Aſcendam per virtutis imitationem ad perfectionem doctrinæ tuæ, & per contemplationem apprehendam eius ſublimitatem. Et diſciplina tua ubera, quæ me naturaliter nutriunt, erunt omnino ſicut botrus veræ vitis, qui Chriſtus eſt, præbentes mihi gratiam divinitatis: quæ vini more à natura men-*

Hæc ſtatura tua; quam ſcilicet hucuſque deſcripſi. Arabicus: *Magnificata eſt fama tua*, vel *natura & indoles*, *ut palma*, palma enim recta creſcit in altum, ac supernè caput & comam habet ſimilem humanæ.

Senſus eſt. q. d. O ſponſa novella procera es, & alto collo ac corpore inſtar palmæ, hæc enim eſt ingens dos & laus, quam ambiunt fœminæ, ideo & collum erigunt, & turritos pileos capiti imponunt, & altos cothurnos pedibus ſubiiciunt, ut proceriores eſſe videantur. Hinc Ovidius de Galatea lib. 14. Metamorphoſ.

Longa procerior alno.

ET UBERA TUA BOTRIS] Per botros accipe alatas ſive ſpatalia palmarum, in quibus multitudo dactylorum continetur: hæc enim planè figuram habent uberum, æquè ac botri uvarum. Ita Theod. tres Anonymi, Giſlerius, & Sanchez, licèt Aben Ezra, quem ſequitur Layſius, Alcazar & Genebrard. botros vitis & uvarum hic accipiant, quas in Judæa ajunt maritari cum palmis, ſicut in Apulia maritantur cum altiſſimis arboribus: vites enim ibi adeò craſſæ & altæ evadunt, ut altiſſimis arboribus æquari & copulari queant, adeò ut una tot uvas proferat, quot ſufficiunt ad vas vini exprimendum. Unde & ſequitur: *Aſcendam in* B *palmam, & apprehendam fructus eius: Et erunt ubera tua ſicut botri vineæ*: hi enim non tantùm figura, ſed & ſucco ſimilea ſunt uberibus: dant enim vinum, ſicut ubera dant lac. Unde ca. 1. v. 1. & c. 4. 10. dixit: *Meliora ſunt ubera tua vino*.

Porrò ubera jungit ſtaturæ, quia enim fœmina ſtatura & ætate grandeſcit, grandeſcunt pariter & intumeſcunt ubera, ut quaſi ſponſa prolem concipere, gignere & alere queat, juxta illud Ezech. 16. 7. *Et grandis effecta es & perveniſti ad mundum muliebrem: ubera tua intumuerunt.*

PRIMUS SENSUS

ADAQUATUS;

De Chriſto & Eccleſia.

Statura eſt magnanimitas. SYnagogæ ad Chriſtum converſæ, & per Eliam convertendæ ſtatura ſimilis palmæ, notat ejus magnum & excelſum animum, qua contra antichriſti minas & blanditias generosè ſeſe eriget, illaſque contemnendo tranſcendet & C ſuperabit, adeò ut pro Chriſto mortem oppetere deſideret, uti paulò antè dixi. Hinc ſicut palma, quò magis onere impoſito deprimitur, eo magis ſeſe erigit: ſic pariter tunc ad Chriſtum converſi, quò acerbiora ab antichriſto patientur, eò fortiores evadent. Rurſum ſicut palma, teſte Plinio li. 13. c. 4. frugifera non eſt niſi in ſolo fervido, nitroſo, aut ſalſo, ideoque videtur proceritate ſua terram deſpicere & cœlum appetere, ac rectà eò conſcendere, vixque humi radicibus niti, quia ibi nihil invenit niſi inſulſum: ſic & viri ſancti mentem habent defixam in cælo, ideoque terrena omnia illi deſpiciunt, ac crucem Chriſti adamant, in eaque radices agunt, nutriuntur & creſcunt uſque ad cælum, ad quod anhelant.

Plures Analogias palmæ & Eccleſiæ, vel animæ ſanctæ in perpetuo virore, rectitudine, robore, altitudine, fructu, coma, &c. recenſui Eccleſ. 24. 18. ad illa: *Quaſi palma exaltata ſum in cades*. Inter quas illa præ ceteris convenit Synagogæ, quam Nyſſen. tribuit S. Gregorio Thaumaturgo orat. de eo, ſcilicet, quòd ſola inter arbores palma, in radice perfecta craſſitodine acuminis è terra exurgat, & creſcat; eumque in altum rectà progrediens proceritatis ſuſcipiat augmentum, nihil ei in craſſitudine accedit, ſed æquè craſſa, fortis & inflexilis permanet: pari modo enim Synagoga in D fine mundi convertenda ad Chriſtum, ſtatim ub initio tantam fidei & virtutis craſſitiem roburque accipiet, ut illico perfecta evadat, ac doctores martyreſque progerminet, qui inſtar Pauli animam & vitam pro Chriſto profundant.

Palma radix perfecta.

Symbolicè. Hinc rurſum Symbolicè per palmam accipias crucem Chriſti, à qua omnis gratia roburque illis obveniet, ut patebit ex ſententia ſequenti: *Aſcendam in palmam*, &c. q. d. Statura tua, o Synagoga, ſimilis eſt Chriſto in cruce exaltato, quia multos ei reddis martyres & crucifixos ab antichriſto. Hoc eſt, quod prædixit Chriſtus: *Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum*. Joan. 12. 32.

ET UBERA TUA BOTRIS] q. d. Doctrinæ tuæ lac convenienter & abundanter omnibus tuis filiis ſuppe- A ditas: Vide ſymbola uberum, quæ recenſui c. 4. v. 5. & c. 1. v. 1.

Porrò Alcazar, qui botros non palmæ, puta dactylos; ſed vitis, puta uvas, accipit, ſic explicat. q. d. Sicut in Judæa vites maritantur cum palmis, botroſque & vinum producunt: ſic pariter Synagoga converſa ad Chriſtum botrum vinumque cum palma & dactylis, id eſt, ſapientiam cum ſanctitate conjunget; ideoque ubera ejus erunt ſimilia botris vini non lactis, quia diſcipulus ſuos alet vino perfectæ ſapientiæ & virtutis, puta contemptus mundi, zeli, mortificationis, deſiderii, martyrii, &c. quo aluntur novitii in benè ordinatis religionibus. Nam & diſcipuli Eliæ certaturi contra antichriſtum erunt, æquè ac ipſi religioſi. Hi ergo velut botri, qui hauſto è cælis alimento in altum creverunt, æſtu perſecutionum & tribulationum jam decocti & maturi, ac gravi pondere in torculari crucis compreſſi, vinum ſponſo Chriſto ſuave præbebunt, quod cor ejus lætificabit. Ubera ergo ſimilia botris ſignificant inſignem Synagogæ in docendo ſedulitatem & conſtantiam, in lactandis animis charitatem, in lactandis parvulis largitatem, ait Philo & Honorius.

B *Symbolicè.* Symbolicè Honorius: *Statura*, ait, *Eccleſia (& anima ſancta) eſt perſeverantia certaminis, quæ in Abel creſcere cœpit & ad ultimum electum perſeverabit, ſive in Apoſtolos creſcendi ſumpſit exordium, & in Synagoga ultima converſione conſummabitur. Palma eſt inferius aſpera, & ſuperius pulchra, & dicitur victoria, & intelligitur Chriſti vita, quæ hic in terris fuit in aſperitate paſſionum, & poſt victoriam crucis fuit in pulchritudine cælorum. Statura ergo ſponſa aſſimilabitur Chriſti tolerantiæ: Quia Eccleſia hic fuit aſpera in preſſuris, ſed victoria potita de vitiis, pulchra fulget in cælis: palma etiam conſervat folia, & Eccleſia, variante ſtatu ſæculi, eadem tenet fidei myſteria. Ubera Eccleſiæ ſunt duo teſtamenta, de quibus ſugunt prædicatores lac myſticæ intelligentiæ; qui prædicatores dicuntur ubera, quia rudibus præbent lac doctrinæ, qui aſſimilati ſunt botris; quia ſicut botri pleni ſunt vino; ita ipſi pleni ſunt ſcientia; & ſicut botri preſſi inebriant, ita ipſi in mundo preſſi lac doctrinæ propinant.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS:

De Chriſto & anima ſancta:

Sanctus ſimilis palmæ. ANima ſancta ſimilis eſt palmæ, juxta illud pſalm. 91. 13. *Iuſtus ut palma florebit*. *Primò.* Primò, quia inſtar palmæ recta eſt per juſtitiam. *Secundò.* Secundò, quia alta per cæleſtem vitam & contemplationem, juxta illud Philip. 3. *Noſtra converſatio in cælis eſt*. *Tertiò.* Tertiò, quia ſemper virens per animi vigorem. Unde S. Ambroſ. lib. 3. Hexam. cap. 17. *Imitare, ait, homo palmam, ut dicatur & tibi: Statura tua ſimilis facta eſt palmæ. Serva viriditatem pueritiæ tuæ, & illius innocentiæ naturalis, quam à primordio recepiſti, ut plantatus ſecus decurſus aquarum fructum tuum in tempore tuo habeas præparatum & folium tuum non deſinat*, &c. *Quartò.* Quartò, quia adverſitatibus obluctatur, & altiùs exurgit. *Quintò.* Quintò, quia dactylos, id eſt, fructus ſuaviſſimos eleemoſynæ, aliarumque virtutum profert. *Sextò.* Sextò, quia palma, licèt in craſſitie trunci non creſcat, uti dixi ex Nyſſeno, creſcit tamen in dilatatione ramorum & comæ. Unde S. Gregor. *Palma, ait, imo creſcit, deorſum ſtringitur & ſurſum dilatatur: ſic ſancta anima ab imis ad minima incipit, & paula-* D *tim ad maiora creſcendo, uſque ad amplitudinem perfectæ charitatis pervenit. Nemo enim, ſicut ſcriptum eſt repentè fit ſummus. In Pſalmo autem de iuſto homine dicitur: Iuſtus ut palma florebit. Ubera autem ſponſæ duo præcepta charitatis exiſtunt, quæ animam, quam poſſident, vino cæleſti inebriant & nutriunt. Poſſit tamen per palmam crux Chriſti intelligi: Palma enim in ſublime valde creſcens dulciſſimos fructus gignit, & crux Chriſti cæleſtem cibum nobis præparavit, cui ſtatura ſponſæ aſſimilatur, quia pro Chriſto mori non dubitat, quiſquis Chriſtum valde diligens imitatur.* *Septimò.* Septimò, palma ſymbolum eſt victoriæ, quam ſancti pugnando contra carnem, diabolum, & mundum obtinent, ejuſque præmii, quod obtinebunt, juxta illud Apocal. 7. verſ. 9. *Et palmæ in manibus eorum.* Ita Caſſiod. *Palma, ait, victricem ornat manum.* *Octavò.* Octavò, palma ſpinoſa eſt & aculeata: ſic aculei & ſpinæ in juſtis ſunt increpationes in peccatores, ait Philo, quibus eorum vitia caſtigant.

Rurſum

Digitized by Google

Rurſum palma inferiùs in trunco aſpera eſt, ſuperius verò amœnia in ramis, & ſuavis in dactylis; ſic & *Sancta Eccleſia*, ait Caſſiod. *animaque in inferioribus aſperitatem laborum & paſſionum ſuſtinet pro Chriſto; in ſuperioribus verò, hoc eſt, in cæleſtibus pulchritudinem & ſuavitatem expectat præmiorum.*

Porrò anima ſancta habet ubera doctrinæ, & beneficentiæ quibus alios lactet & nutriat. Unde Theodor. *Cum*, inquit, *excelſa ſis, adeo vt cæli faſtigia attingas; tamen ſubmittas te infirmis diſcipulis tuis, quibus doctrina indigentibus vbera præbes doctrinæ tuæ: Palma enim fructus pendentes habet.*

Porrò Caſſiodor. Beda, & Juſtus per ubera accipiunt doctores; Aponius verò martyres, hi enim ſanguinis ſui exemplo, quaſi lacte fideles minores in fide alunt & roborant.

Huc facit verſio Chaldæi: *Et in tempore quo ſacerdotes extendunt manus ſuas in oratione, & benedicunt fratribus ſuis, domus Iſrael, ſimiles ſunt digiti manus eorum extenſi ramis palmarum, & ſtatura eorum eſt ſicut palma. Et Eccleſia tua ſtat facie ad faciem contra ſacerdotes, & facies eorum inclinatæ ſunt in terram ſicut botri vuarum.*

Denique Philo Carpath. per ſtaturam accipit magnitudinem charitatis, uti dixi in fine verſus præcedentis. Unde ſic lege: *Charitas in deliciis, hæc eſt magnitudo tua.*

Symbolicè. Symbolicè, ſtatura palmæ ſunt quatuor dimenſiones crucis, quas recenſui Epheſ. 3. verſ. 18. quibus ſe admetiri, quoad poteſt, & commenſurare debet anima ſancta.

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Animæ glorioſa ſtatura eſt æqualitas angelorum, quæ palmæ eſt aſſimilata, quia in terris fuit anguſtata, in cæleſtibus autem dilatata. Eius vbera ſunt comparata botris; quia Apoſtoli, & alii doctores eius ſunt pleni poculis æternæ dulcedinis.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo phyſicè ſtatura fuit procera, teſte S. Epiphanio apud Nicephor. lib. 2. cap. 23.

Ethicè ſtatura ejus fuit celſitudo animi, præſertim in adverſis & paſſione Chriſti: Unde de ea ait Joannes cap. 19. 25. *Stabat iuxta crucem Jeſu mater eius.* *Stabat*, inquit Guilielmus, *illa iuxta crucem filii Ieſu, atque eo ipſo ſibimet quodammodò erat in crucem erecta, ſtando iuxta crucem filii: ipſa ſibi quodammodò per affectum maternum facta erat crux. Sic ergo cùm ſtaret iuxta inſignem illam palmam, ſtatura eius aſſimilata eſt palmæ; ſed clarificato iam filio, a reſurrectione eius & deinceps, vbera eius aſſimilata ſunt botris. Vnde & ſequitur: Aſcendam*, &c. Palma non longitudine, ſed ſtatura, id eſt, ſtatumine & firmitate ſuperat ceteras arbores.

Myſticè talis eſt B. Virgo; unde de ea ſic ſcribit S. Epiphanius tom. 3. hæreſi 78. *Cùm Joannes in Aſiam inſtitueret profectionem, & nuſquam dicit Script. quod abduxerit ſecum ſanctam Virginem, ſed ſimpliciter ſiluit propter miraculi excellentiam, vt ne ad ſtuporem perduceret hominum mentem.* Sic & S. Dionyſ. in epiſt. ad S. Joannem, dicit ſe ita ad aſpectum & majeſtatem Virginis obſtupuiſſe, ut niſi fides eum docuiſſet unum eſſe Deum in cælis, utique hanc Virginem Deam eſſe credidiſſet. Et Honorius in Sigillo Mariæ: *Chriſtus*, ait, *fuit palma in cruce, quia per eam homo adipiſcitur victoria palmam, cui aſſimilata eſt ſtatura, id eſt, altitudo gloria Mariæ; quia ſicut ipſe eſt Rex cælorum; ita & ipſa regina eſt angelorum; & vbera tua botris, id eſt, merita tua aſſimilata martyribus, qui ſicut botri preſſi ſunt paſſionibus.* Rurſum ſtatura palmaris B. Virginis fuit rectitudo bonæ intentionis, & ſanctæ operationis directio, per quam inſtar palmæ crucis Chriſti triumphat de malignis ſpiritibus, ait Hailgrinus.

Pleniſſimè Alanus: B. Virgo quaſi palma: *Aſperum habuit corticem, quantùm ad ſæcularem honorem fuit infirma, quantùm ad diuitias temporales paupercula; ſed firmitatem habuit roboris per conſtantiam mentis. Erecta fuit ſtipite, quia ſuſpenſa in ſolum animi intentione pulchra in culmine in virginitatis & humilitatis celſitudine, delectabilis in flore, quia ſine concupiſcentia concepit florem campi, & lilium conuallium. Dulcis in fructificatione, quia ſine pœna peperit mundi*

A *redemptorem. Hæc nobis proponitur, in ſignum victoriæ & exemplum, vt ſicut ipſa vicit mundum peccatum, diabolum; ita & nos vincamus iuxta poſſe noſtrum. Vbera Mariæ dicuntur virginitas & humilitas, in quibus delectatus eſt Chriſtus, quæque nobis propoſita ſunt ad informandum & inſtruendum, vt ſequamur veſtigia eius. Et comparantur botris, quia botrus in flore parit odorem, in fructu dulcedinem. Calefacit etiam & reficit: ſic virginitas & humilitas Virginis fragrant odore bonæ opinionis fructum dulcedinis propinant, calefaciunt in amorem, & reficiunt ad ſpiritualem ſatietatem.*

Porrò hæc omnia quæ de Eccleſiæ, animæ ſanctæ, & Deiparæ forma & pulchritudine, ejuſque membris, putà pedibus, femoribus, umbilico, ventre, uberibus, collo, oculis, naſo, capite, coma, ſtatura à verſ. 1. hucuſque dicta ſunt, & deinceps dicentur, mutato nomine adapta humanitati in Chriſto à Verbo aſſumptæ. Hæc enim prima & intima eſt Verbi ſponſa, quæ Eccleſiam, animas ſanctas & Deiparam eidem Verbo deſpondet, uti dixi in Proœ- B mio cap. 2.

VOX CHORI

Adoleſcentularum.

VERS. 8. *Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt vbera tua ſicut botri vineæ: & odor oris tui ſicut malorum.*

DIXI: ASCENDAM IN PALMAM (Syrus & Arabicus, *per palmam*, ad carpendos ejus dactylos) ET APPREHENDAM FRUCTUS EIUS: ET ERUNT UBERA TUA SICUT BOTRI VINEÆ, ET ODOR ORIS (Septuag. Pagnin. & Vatabl. *naſi*, Syrus, *faciei*. Hebr. enim אף *aph* naſum, faciem, & os ſignificat) TUI SICUT MALORUM] Septuag. *ſicut pomorum*.

Pro *fructus* Hebr. eſt, סנסנים *ſanſinnim*, quod Septuag. vertunt: *cacumina*. Arabicus, *altitudines*; Aquila *elates*. Symmach. *ramos*. Vatabl. *palmites*. Omnia hæc eodem redeunt, ſignificantur enim elatæ, ſive fructus dactylorum à cacumi- C ne ramorum palmæ dependentes, item fructus viris maritatæ cum palma, putà uvæ & racemi, ut vult Aben Ezra, Alcazar, Delrio, & alii.

Ubera rectè comparantur botris; quia tumentia, ſucculenta, rotunda; hinc majores botri vocantur bumaſti, id eſt, bovis ſive vaccæ ubera: tam grandia ſunt ubera matrum & nutricum mammoſarum, qualis hic inducitur Synagoga.

Odor oris, vel naſi eſt halitus ſivè anhelitus, qui naſo & ore efflatur, fragrantia, ait Theodor. nam ſuavo olet uti mala, tum punica, ait ſanctus Gregorius, horum enim in Canticis crebra eſt mentio; tum citria, & quævis alia: odor enim pomorum ſuavis eſt & acer, ac vinoſum quid redolet.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

D PErſiſtit in ſimilitudine palmæ. q. d. Sicut palma crebris corticum ſegmentis quaſi gradibus intuentes allicit ad aſcenſum in cacumen, ut ibi botros tum palmæ, id eſt, dactylos, tum vitis illi maritatæ, id eſt, uvas decerpant: ſic tu ò Synagoga, quæ in palmæ altitudinem & decorem excreviſti, me, putà chorum adoleſcentularum, id eſt, imperfectarum in fide & pietate animarum allicis, ut ad tuam celſitudinem conſcendam, & ad ubera botris tuis ſimilia pertingam, ex iiſque ſugam lac, imò vinum doctrinæ ſublimis, quod me ad perfectionem vitæ Chriſtianæ perducat, ac ſimul ex ore tuo hauriam ſpiritum ſuaveolentum pietatis & ſanctitatis. Ita Hortolanus, Sanchez, Delrio.

Apud tres Anonymos apud Theodoret. *Mecum ipſa deliberans dixi: Aſcendam per virtutis imitationem ad perfectionem doctrinæ tuæ, & per contemplationem apprehendam eius ſublimitatem: Et diſciplina tua vbera, quæ me naturaliter nutriunt, erunt omnino ſicut botrus veræ vitis, qui Chriſtus eſt, præbentes mihi gratiam diuinitatis: quæ vini more à natura men-*

tem dimovet, & ſupra naturam transfert. Unde etiam odor naris tuæ ſicut poma; Gratia ſcilicet Spiritus ſancti, mentem implens ſuavitate, quam tu à ſponſo ſuſceptam in nos infundis. Sicut poma ſunt tum aſpectu pulchra, tum odoratu ſuavia, tum guſtatu dulcia: ſic ipſa nobis erit & virtutum moribus decora, & odoriſera ſermonum venuſtate, & dulcis experientiæ jucunditate.

Primò ergo per palmam accipe ſtaturam, id eſt, celſitudinem palmarem Synagogæ, de hac enim ſermo præceſſit: celſitudinem, inquam, non corporis, ſed ſpiritus & virtutis.

Symbolicè Palma eſt crux Chriſti.

Secundò, ſymbolicè per palmam accipe crucem Chriſti, ſtatura enim Synagogæ aſſimilata fuit palmæ tum naturali tum ſymbolicæ. hoc eſt cruci Chriſti, quia ipſa per crucem ad magnitudinem palmæ in virtute & ſpiritu excrevit. Unde per palmam crucem Chriſti intelligunt Caſſiod. Juſtus, S. Gregor. Honor. Guilielmus hic, & Tertullianus libr. 3. contra Marcion. & S. Cyprian. ſerm. de Paſſione, Petrus Damianus ſerm. de Inventione Crucis. Quocirca multi cenſent crucem Chriſti confectam fuiſſe ex palma, idque hic ſignificari, de quo mox.

Hinc rurſum Caſſiod. Philo, Honorius, S. Gregorius Aponius Beda, Anſelmus, Rupertus, & alii plures hæc accipiunt de Chriſto aſcenſuro in crucem. Hinc S. Gregorius Nazianzenus tragœdia de Chriſto patiente cenſet Chriſtum crucifixum non in terra, ſed cruci jam erectæ, & firmatæ in terra, per ſcalas fuiſſe affixum. Idem cenſet S. Bernard. de Paſſione Domini (vel quiſquis eſt Auctor) cap. 5. & S. Bonavent. in faſciculo myrrhæ cap. 3. Contrarium tamen communiter tenent alii, ſcilicet Chriſtum in terra proſtratum fuiſſe cruci affixum. Id enim facilius, & commodius erat; ita cenſet S. Anſelmus libr. de Paſſione, B. Laurent. Juſtinian. ſerm. de Paſſione Domini, S. Antoninus in Chronicis parte 1. Luyſius libr. 2. de Cruce cap. 7. & alii, in eamque inclinat Franciſcus Suarez, priorem tamen ſententiam, quòd Chriſtus cruci erectæ ſit affixus, confirmat, quòd hoc erat majus ſupplicium, & majorem ignominia ad majorem terrorem; idq; ſibi in monte Calvariæ oranti à Chriſto revelatum eſse aſſerit S. Brigitta l. 7. Revelat. c. 15. Unde S. Ambr. l. 10. in Lucam, docet Chriſtum aſcendiſſe in crucem. Et S. Cyprian. tract. de Paſſione: *Aſcendiſti*, inquit, *Domine palmam, quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum.* idem diſertè docet Nicephor. lib. 30. Toletus in cap. 19. Joan. Annot. 14. Rutilius Benzonius, Paleottus, & alii, quos citat Daniel Mallonius Annot. in capit. 6. Alphonſi Paleotti de Stigmat. 5. Sindonis, & Contalvus Durantus in Annot. in lib. 7. Revelat. 5. Brigittæ cap. 15. Verùm hac de re pluribus agendum Matth. 27. verſ. 33. Audi Honorium: *Quod ſtatura perſeverantiæ tuæ aſſimilata eſt palmæ victoriæ meæ, hoc ideo eſt, quia ego aſcendi in palmam, & traxi te poſt me ad victoriam. Videlicet quia exaltatus ſum in cruce, omnia traxi ad me, in quibus & te. Dixi enim, id eſt, firmiter apud patrem ante ſæcula diſpoſui, quia aſcendam in palmam, id eſt, crucem & vincam tyrannum. & tunc apprehendam fructus eius, ſcilicet omnes ſalvandos, quorum pars ſunt ultimi Judæi; & victo tyranno fugitivos ad me retraham.* Et poſt nonnulla: *Ubera Sunamitis ſunt prædicatores, qui lac doctrinæ præbent rudibus. Vinea eſt Eccleſia, botrus eſt Chriſtus in prælo crucis preſſus, de quo fluxit vitæ potus. Sic premuntur doctores Synagogæ in antichriſti perſecutionibus, & fluunt de eis vitæ pocula fidelibus. Odores verò Sunamitis, ſunt fama, & opinio bonæ operationis, & prædicationis, quæ ſunt ſicut odores malorum, id eſt, ſicut prædicationes Apoſtolorum.* Verùm ex præcedent. liquet hæc eſse verba Eccleſiæ, vel potiùs chori adoleſcentularum: harum enim eſt creſcere & aſcendere Ergo chorus adoleſcentularum, id eſt, imperfectorum, Eccleſiæ laudibus applaudens, & ſuccinens, dicit Synagogæ Judæorum ad Chriſtum converſæ: Video te, ò Domina, per palmam crucis Chriſti in palmæ arboris altitudinem excreviſſe; quia enim credidiſti in Chriſtum crucifixum, eique te per omnia conformaſti, hinc ſubitò tam procera evaſiſti, ut doctores illuſtres, & martyres eximios protuleris. Quare ego geſtio tecum in hanc crucis Chriſti palmam conſcendere, ut inde tecum tam generoſos fortitudinis, ſapientiæ & martyrii fructus decerpam, ac ipſa quoque doctores, & martyres eximios producam, qui tecum pro Chriſto contra antichriſtum uſque ad mortem decertent, nimirum ibi *ubera tua* erunt mihi *ſicut botri vineæ*, quæ pro lacte parvulorum fundent mihi vinum forte, & ardens doctrinæ, & martyrii, quod proprium eſt in fide adultorum, & perfectorum, ut ſuperiùs dixi. *Et odor oris tui ſicut malorum*; quia ſuavia pietatis, & conſtantiæ exempla, & documenta ab ore tuo excipiam, quæ imiter, & aliis admiranda, & imitanda proponam: odor enim propriè notat bonam ædificationem, bonique exempli & famæ fragrantiam.

Huc facit verſio Chaldæi, qui de Judæorum prophetis more ſuo ita vertit: *Dixit Dominus in verbo ſuo: Aſcendam & tentabo Danielem, & videbo, ſi poteſt ſtare in tentatione hac, ſicut ſtetit Abraham. qui ſimilis fuit ramo palmarum, quem probavi decem tentationibus, & probabo quoque Ananiam, Miſael, & Azariam, & ſi poſſunt ſtare in tentationibus ſuis, redimam propter merita eorum populum domus Iſrael, qui comparatus eſt botris uvarum: & nomen Daniel, Ananiæ, Azariæ & Miſael audietur in univerſa terra, & odor eorum erit fragrans, ſicut odor pomorum paradiſi voluptatis.*

Porrò palma ſymbolum eſt victoriæ, & imperii, quod Chriſtus & Eccleſia per crucem conſecuti ſunt. Cauſam dat Philo l. 2. de Vita Moyſis; quia vis palmæ (quam non in radice defoſſam ut ceteræ, ſed in ſummo quaſi cor ſitam in ramorum medio habet) à ramis ipſius circumquaque ſtipatur, ceu princeps à ſuis ſatellitibus, & quia ſicut regnum militari munitur præſidio, nec ſine labore ſeu certamine aut acquiritur aut conſervatur: ſic etiam palma, cuius folia gladiorum præ ſe ferunt ſpeciem, militari velut præſidio cingitur, nec ſine labore fructus ejus, qui in ſummo eſt, comparatur.

Hinc pro *fructus* Septuag. hìc vertunt *cacumina*. Quocirca Rupert. Honorius, & Gulielmus cenſent Chriſtum *aſcendere in palmam & apprehendere fructus eius*, idem eſſe, quòd *exaltari à terra, & omnia ad ſe trahere*. Joan. 12. 32. eò quòd difficilis Chriſto fuerit hic in crucem aſcenſus per clavos, lanceam & ſpinas, ut ejus fructum & cacumen, id eſt, orbis imperium obtineret.

Audi Rupertum: *Aſcendi in palmam manibus militum, qui divinæ dignationi meæ neſcientes militant. Quantum in ipſis fuit, crucifixerunt hominem miſerè moriturum; quod ad me attinebat, aſcendi in palmam tanquam rex triumphaturus. De qua quidem Judæi divinæ diſpenſationis ignari, deſcendere monuerunt dicentes: ſi Rex Iſrael eſt, deſcendat de cruce. Aſcenderam in palmam: & ideo nolebam deſcendere; nondum formatis fructibus (adhuc enim florebat palma, cùm ei talia dicerentur) cùm autem guſtato aceto dicerem, Conſummatum eſt, & inclinato capite traderem ſpiritum, iam redemptionis mundi fructus in palma erant.*

Crux Chriſti è palma.

Hac de cauſa multi cenſent crucem Chriſti ſaltem ex parte factam ex palma. Unde tritum carmen, quod citat Gloſs. in Clement. de Summa Trinit.

Ligna crucis palma, cedrus, cupreſſus, oliva.

Imò multi contendunt lignum tranſverſum crucis, cui clavis affixæ fuere manus Chriſti, fuiſse ex palma, ideoq; dici *apprehendam (manibus) fructus eius*. Unde verſus.

De cedro eſt truncus, corpus tenet alta cupreſſus:
Palma manus retinet, titulo lætatur oliva.

Vide Gretſerum libr. 1. de Cruce cap. 5. Lipſium libr. 3. de Cruce cap. 13. Delrio lect. 10. de Paſſione Domini.

Huc facit illud juxta Septuag. olim lectum pſal. 95. v. 9. *Regnavit à ligno Deus*. Unde & Chriſto ingredienti Jeruſalem, quaſi Meſſiæ Regi inaugurando in cruce, occurrit turba cum ramis palmarum accinens: *Hoſanna filio David*. q. d. Vivat noſter Meſſias Rex, Davidis filius, & heres.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima ſancta perfectionis avida dicit cum S. Paulo: *Ego me non arbitror comprehendiſſe, ſequor autem, ſi quo modo comprehendam.* Philipp. 3. Quare cum Davide aſcenſiones in corde ſuo diſponit, ut eat de virtute in virtutem, ait Theodoret. ac nominatim aſcendit in palmam mortificationis, & crucis Chriſti: ibi ſugit ubera non lactis, ſed vini fortis, ſcilicet invictæ patientiæ, & charitatis: ibi quoque haurit odorem oris Chriſti, id eſt, fragrantiam modeſtiæ, obedientiæ, amoris, & orationis Chriſti orantis pro ſuis crucifixoribus, ut haſce ejus virtutes amet & imitetur. Unde S. Ambroſ. libr. de Iſaac. cap. 8. per pal-

palmam accipit charitatem: hæc enim eſt palma virtutum A omnium, ideoque in palma crucis Chriſti maximè reſplenduit: *Ipſa charitas*, ait S. Ambroſ. *palma eſt: ipſa enim eſt plenitudo victoriæ: plenitudo legis charitas eſt*, Rom. 1. cap. 13. Idem lib. 5 Hexam. cap. 13. *Dixi*, inquit, *Aſcendam in palmam, tenebo altitudines eius. Quæ eminentiam videns Verbi, & ſperans, quòd ad eius altitudinem poſſit aſcendere, & ſcientiæ ſummitatem, dixit: Aſcendam in palmam, ut omnia inferiora relinquas, & ad ſuperiora contendas ad bravium Chriſti, ut ſuaves eius fructus carpas, & guſtes: ſuavis enim virtutis eſt fructus.* Et S. Chryſoſtom. homil. 22. ad populum: *Dic tu quoque*, inquit, *ſecundùm illam ſanctam animam. Dixi: Aſcendam in palmam ad tenendum ſublimitates eius; rectitudinem amantem, & mundum habentem cor, & ad cæleſtia bona currentem, nec circa terrena tantùm diſtractam. Vide ne ſtimulos habeat palma tua contra peccatum redargutiones: ſermones enim ſapientium tamquam boum ſtimuli, at qui his punguntur, corde compunguntur & ab omni peccato abſtineant: ſed diligenter ipſius altitudines retine, ut ſine ruina permaneas continuè ventorum incurſus ferens.* Cauſam dat Philo, ſcilicet crucis fructus plurimos & maximos: *Chriſtus enim*, B inquit, *tantoperè nos amavit, ut acerbiſſimam crucis mortem ſubire non dubitaris, eiuſque altitudines dolorum omnium, & cruciatum, ignominiæ atque dedecoris, non modò viceris, verùm etiam amabiles reddideris, & glorioſas, planeque cæleſtes, & ſalutares.* Hinc Paulus egregius ille prædicator & doctor, in crucis ignominia, & paſſione gloriatur, cùm dicit: *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti. Hinc reliqui Apoſtoli, & ceteri fideles omnes laborum præmia conſecuti ſunt, & conſequuntur. In hac una tentamenta omnia, & ærumnarum tormina ſedantur atque vincuntur: per hanc animi perturbationem & vulnera, vel lethalia feliciſſimi curantur. Hinc fit, ut quod ſequitur habeamus*; ait enim: *Et erunt ubera tua ut botri vineæ, & odor naſi tui, tamquam odor mali odoratiſſimi. Ut enim botri vineæ calcati ac preſſi, lætiſſimum liquorem vini ſuo agricolæ, atque vinitori effundunt: ſic viri Dei iuſti ac ſancti diris cruciatibus, atque preſſuris hominum botrorum inſtar afflicti ac torti, per victoriam ſalutarem cultori Deo, & Jeſu Chriſto, ac ſponſæ cæleſtem lætitiam de ſe pariunt ac promunt, ſanctitatiſq; odore atq; virtutum, ad idem ceteros imitatores Chriſti alliciunt ac trahunt.* Subiungit Philo: *Sicut mala ſive poma cibū de ſe præſtant ac potum, quæ duo ſimul in ſe continent; ſic & bonus odor Eccleſiæ ex recta fide & ſincera charitate myſticum potum ac cibum corporis & ſanguinis Chriſti poſſidet, ac potat, quod ex ſequentibus patet*, ait enim. *Et guttur tuum uti vinum bonum, proveniens fratri meo in rectitudinem, quòd ſatisfacit labiis meis atque dentibus.* Sic & Theodoret. hæc refert ad Euchariſtiam, quaſi dicatur Chriſto: Tu es vera illa vitis, ex qua ſalutiferum vinum conficitur ſpiritalibus prælis expreſſum: unde calix ille impletur inebrians, ſanè præclarus.

Tropologicè. Tropologicè S. Gregor. per mala punica accipit martyres per os ſponſæ prædicationes Eccleſiæ: *Quæ*, inquit, *dum ad eorum ſimilitudinem animos audientium inſtigat, dum in unius prædicatione fidei multas virtutes eſſe manifeſtat, quid aliud, quàm malorum odorem in ore portas? quia & ruborem corticis in martyrio oſtendis, quòd prædicas, & in virtutibus multitudinem granorum ſub eadem fide, quaſi ſub eodem cortice, demonſtrat.*

Porrò martyribus palma debetur. Nam, ut ait S. Ambroſ. ſerm. 38. qui eſt in Domin. 2 Quadrag. *Præmium quoddam eſt palma martyrii, quæ confitenti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ glorioſum præſtat ornatum. Eſt plane palma martyribus ſuavis ad cibum, umbroſa ad requiem, honorabilis ad triumphum ſemper virens, ſemper parata victoriæ; atque ideo non marceſcit palma, quia martyrum victoria non marceſcit.*

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Triumphans Eccleſia*, inquit, *in palmam aſcendit, quia per victoriam crucis ad lignum vitæ pervenit, de quo ſcriptum eſt: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei. Fructus eius iam apprehendit, de quo qui comederit, non morietur in æternum. Ubera eius ſunt ſicut botrus vineæ, quia gaudia, quibus pro preſſuris mundi inebriatur, ſunt ſicut gaudia Chriſti in cruce preſſi. Ipſe enim eſt botrus vineæ, potus Eccleſiæ, fons vitæ; ab ipſo inebriabitur, quando ei dicetur: Intra in gaudium Domini tui: Tunc erunt odores eius ſicut malorum, id eſt, deliciæ eius erunt ſicut angelorum; & guttur eius ſicut vinum optimum; id eſt, laus epulantium.*

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus cum aliis cenſens hæc eſſe verba ſponſi, ait Chriſtum iturum ad paſſionem id matri ſignificaſſe: ſic enim Chriſtum loquentem inducit: *Si enim ipſis amicis dixi: Ecce aſcendimus Hieroſolymam & filius hominis tradetur ad crucifigendum, & alia multa ad hunc ſenſum pertinentia; imo ſi & inimicis dixi: Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum; quanto magis charissima dixi, aut dicere debui: Aſcendam in palmam & apprehendam fructum eius; & erunt ubera tua ſicut botri vineæ, & odores tui ſicut malorum: guttur tuum ſicut vinum optimum? Hoc erat dicere: exaltabor in crucem victorioſam, & moriendo morte fructuoſa operabor velociter ſalutem omnium credentium: & deinde doctrina tua, doctrina legalis atque evangelica tempore opportuno palam prædicabitur, ſicut in autumno dulces botri comeduntur; & bonus ubique diffunditur odor bonorum operum tuorum, & dulciſſimum atque delectabile mihi erit eloquium tuum.* Addit Honorius: *Vinea, de qua allatus eſt botrus, fuit floridum corpus Mariæ, qui botrus in torculari crucis expreſſus: & inde fluxit fidelium potus.*

Rurſum poſtquam Chriſtus aſcendit in palmam crucis, mox apprehendit fructus eius; nam tertio die à morte glorioſus reſurrexit, & die 40. triumphans in cælum aſcendit, ac die 50. miſit in B. Virginem, & in Apoſtolos Spiritum ſanctum; tuncque ubera B. Virginis facta ſunt ſicut botri vineæ, quia tunc cœpit conceptionis, nativitatis, paſſionis, ceteraque vitę Chriſti myſteria præſertim ſecreta, & ſibi ſoli cognita, utpote in ſe vel per ſe peracta, fidelibus, ac præſertim S. Lucæ, qui ea in Evang. conſcripſit, revelare: tunc pariter palàm cœpit peccatoribus & tribulatis ad ſe confugientibus vinum pœnitentiæ, conſolationis, gratiæ & ſanctæ exultationis propinare: *Et odor oris tui ſicut malorum*, quia in verbis eius erat non tantùm ſancta C delectatio, ſed & vitalis refectio, quæ nimirum ab ore eius, ſuavi ſalubritate, & ſalubri ſuavitate pleno, Eccleſia primitiva excipiens, verbis ſimul & literis tranſmiſit ad poſteros: odor hic ergo eius ſparſus eſt per omnes fines terræ, & per omnia temporum ſæcula. Ita Guilielmus.

VERS. 9. *Guttur tuum ſicut vinum optimum, dilecto meo ad potandum, labiiſque, & dentibus illius ad ruminandum.*

GVTTVR TVVM VINVM OPTIMVM (Tigur. *madens vino præſtantiſſimo*) DIGNVM DILECTO MEO AD POTANDVM LABIISQVE ET DENTIBVS EIVS AD RVMINANDVM] Hebr. *Palatum tuum* (O ſponſa Synagoga; pronomen enim affixum in חכך *chickech*, ſignificans *tuum*, eſt femininum) (*ſicut vinum bonum*) per eminentiam, id eſt, optimum (*quod vadit ad dilectum meum ad rectitudines*) id eſt, recta, blandeque ingreditur os eius, ut vertit Noſter Proverb. cap 23. verſ. 31. Pagnin. vertit D *propter bonitatem vini*. Symmach. *Conveniens dilecto meo in rectitudinem*. Arabicus: *quo dilectus meus vadit ad rectitudinem*. Tigur. *quod meis amoribus reddat idoneum ad ea quæ rectiſſima ſunt*) *loquens* vel ſonans *labiis dormientium*, vel ut Pagnin. *loqui* aut *muſſitare faciens labia dormientium*. Agathius. *Eructare faciens labia ſenum*. Vinum enim præſtans poſt potum ad os & labia redit, illaque ruminare, muſſitare & loqui facit, juxta illud:

Fœcundi calices quem non fecere diſertum?

Sic Siculi, ait Nigidius Siculus, hic vinum optimum vocant vinum mortuorum, quòd ſcilicet mortuos quaſi ſuſcitet, & loqui faciat. Hinc Noſter vertit, *ad ruminandum, Vinum bonum non bibendum, ſed mandendum*. Septuag. *ſufficiens labiis*: Vatabl. *Et palatum tuum eſt velut vinum, quod dilecto meo defluit ſuaviſſimè loquenti ſermone dormientium*, id eſt, ſermone balbutientium, ac imperfecto, q. d. ſermo tuus tam ſuavis eſt ò ſponſa, quàm ſuave eſſe ſolet optimum vinum amico meo, quod epoto, non ſatis expedirè loqui ſolet. Hęc Vatabl.

Noſter, Septuag. & Aquila addunt, *& dentibus*, quia

pro ישנים *jeſcenim* vel *leſcanim*, id eſt, *dormientium* vel *ſenum*, legerunt, ושנים *veſcinnaim*, id eſt, *& dentium*. Hos ſecutus Syrus vertit: *Os tuum ſicut vinum bonum, ut vadam ad patruelem meum in rectitudinem, qui movit labia mea & dentes meos*. Nam pro שפתי *ſiphte*, id eſt, *labia*, Septuag. & Syrus, aliis punctis legerunt: שפתי *ſephatai*, id eſt, *labia mea*.

DIGNUM DILECTO] Alcazar cenſens hæc omnia eſſe verba ſponſi; per dilectum accipit non ſponſum (hic enim dixiſſet *dignum me*) ſed quemvis amicum. Verùm Hebr. דודי *dodi*, id eſt, *dilectus meus*, in Canticis ubique ſignificat ſponſum.

Quocirca Almonacirius planiùs cum Rupert. reſpondet, τὸ *guttur tuum ſicut vinum optimum*, dici à ſponſo, cui deinde ſponſa approbando, & laudem in ſponſum reflectendo, reſpondeat: *dignum dilecto meo*. Verùm planius & aptius eſt, ut omnia à verſ. 6. uſque ad verſ. 10. dicamus eſſe verba chori adoleſcentularum, qui ſponſum vocat dilectum *ſuum*, id eſt, *heræ ſuæ* Synagogæ, vel *ſuum*, quia ad ejus nuptias aſpirant, ad eaſque certò perventuræ ſunt, cùm, uti decernunt, aſcenderint in palmam crucis & perfectionis.

Senſus eſt, q. d. Sponſa non tantùm ſuavem odorem malorum, ſed & ſaporem vini optimi ore & gutture exhalat: optimi, inquam, quod ſponſo dignum ſit ad potandum, imò ad mandendum, & ruminandum.

Porrò Chald. hæc ad Prophetas referens, more ſuo ſic vertit: *Dixit Daniel & ſocii eius: ſuſcipiendo ſuſcipiemus ſuper nos decretum verbi Domini, ſicut ſuſcepit ſuper ſe Abraham pater noſter, qui comparatus eſt vino veteri, & ambulabimus in viis, quæ rectæ ſunt coram eo, ſicut ambulaverunt Elias & Eliſæus Prophetæ, per quorum merita ſurrexerunt mortui, qui ſimiles ſunt vino dormienti; & ſicut Ezechiel filius Buzi Sacerdos: quia in prophetia oris ſui ſuſcitati ſunt dormientes mortui, qui erant in campo Dura.*

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

SYnagoga ad Chriſtum converſa gutture vinum optimum exhalabit, cùm per Eliam vino Chriſtianæ doctrinæ & charitatis accenſa, & quaſi ebria illud eructabit; cùm ſcilicet ſermonibus ſuis, & concionibus ardentibus proximos quoſque amore Chriſti inflammabit, quod vinum Chriſto erit dignum, gratum & jucundum ad ruminandum & crebriùs commemorandum. Unde Coſmas Damianus chorum filiarum, ſive adoleſcentularum Synagogæ, heræ ſuæ ita loquentem inducit: liceat, oramus, te aliquando oſculari, & abditiſſima divinitatis arcana ex tuo gutture ebibere, quod generoſum & optimum vinum ſpiritualis hominis cor exhilarat, ſine vitio inebriat, & virgines Chriſtianas animas ſucculentas reddit, ac maximè ſobrias, ut jam tibi nemo vitio vertat (ut olim illi) quod dum oſculum das, vinum propines. Id verò vinum in te priùs, ſponſo tuo, jam mihi chariſſimo, infuſum ex tuo gutture quaſi ex euripo quodam, quum in alios docendo refundis ad Chriſtum amores meos (unde priùs manavit) tamquam ad ſuam primam recurrit originem: quod ille ſumma cum voluptate repetitum bibit, perque os ſuum verſat. Quin & hoc ipſum illud vinum eſt, quod ſenes alioqui infantes idiotas diſertos reddit & eloquentes, cæleſti nimirum calore accenſos & recreatos.

Audi S. Gregor. *In gutture quippe vox eſt. Per guttur ergo ipſa prædicatio iterum deſignatur, quæ quaſi vinum optimum eſſe dicitur, quia mentes hominum inebriat, ut præteritorum, ſicut dictum eſt, obliviſcantur, & in anteriora currentes non laſſentur;* Et poſt pauca: *Tale eſt ſponſæ vinum, ut dignum ſit dilecto ad potandum, quia dum ſancta Eccleſia fidem veram prædicat, dum auditores ſuos ad ſancta opera excitat, dum ſolùm Chriſtum diligere, imitari, amplecti bonum eſſe, verbis & operibus demonſtrat, quid aliud, quàm vinum ſuum dignum facit, ut in ore ſponſi dulce ſapiat? Quod benè Chriſtus potare dicitur, quia à corpore ſuo, id eſt, à populis fidelibus amabiliter potatur,* Verba deinde preſſiùs urgens, ſubjungit: *De quo notandum eſt; quòd omnes potant, ſed labia ſola & ſoli dentes ruminant, quia dum Eccleſia per ſanctos ſuos prædicat, omnes quidem audiunt, ſed non omnes quanta ſit virtus ſententiarum, quæ dicuntur, diſcernunt. Labia verò & dentes ruminant, quia dum perfectiores quique poſt auditum verba ad memoriam revocant, dum audita quæque exercitatione aſſidua cogitant, quaſi ad os revocantes, quod ſumpſerunt, quanta ſit virtus cibi, quem comederunt, ſentiunt. Idcircò in lege ſcribitur, quia animal quod non ruminat immundum habetur; quia quiſquis bona, quæ audit ſive legit, non recogitat vacans à ſanctis cogitationibus, neceſſariò immunda congregat.*

Accedit Theodoret. & Juſtus Orgel. qui per guttur accipiunt doctrinam Evangelij, per labia & dentes verò prædicatores. Aponius autem guttur Eccleſiæ ait eſſe S. Petrum. Addit Caſſiod. Beda. Rupert. alijque, & quoslibet prædicatores. Porrò Caſſiod. guttur vini optimi ita diſtinguit ab odore oris inſtar malorum, ut per guttur accipiat prædicationem, quæ voce fit, per odorem verò oris eam, quæ ſcripto vel fama fit: efficacior autem & ardentior eſt viva vox, quàm odor oris: unde illa vino præſtanti comparatur, hæc malis & pomis.

Symbolicè, Philo Carpathius per guttur Metonymicè accipit Chriſti corpus & ſanguinem gutturi fidelium exhibitum in Euchariſtia; juxta illud: *Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus*. Pſal. 33. *Has igitur*, inquit, *ſpirituales eſcas & ſalutares, corporis ſcilicet & ſanguinis Jeſu Chriſti guſtans Eccleſia, & quæque fidelis anima, guttur habet ut vinum bonum. Hoc enim vinum ſanctè potum, dolores omnes animi ſedat atque componit, ebrietatem omnem rerum caducarum tollit, cor exhilarat atque confirmat, omneſq; morbos facillimè ſanat ac curat eſtque æternæ vitæ ſalutaris unda, fons, & origo in remiſſionem peccatorum benigniſſimè effuſus ac datus, ab omni ſcelerum ſorde & gravitate lavans dicente Domino: Accipite & bibite, hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum. Eſtque admirabile, quod provenient fratri meo in rectitudinem, dixit ut oſtenderet ſolis rectis corde hanc lætiſſimam eſcam cæleſtem, panem ſuperſubſtantialem, & ſalutarem potum eſſe datum: quod ille idem cæleſtium arcanorum hauſtor explicat, cùm dicit: Lux orta eſt juſto, & rectis corde lætitia. Et paulus ſanctiſſimus Apoſtolus, non temerè ad hoc diviniſſimum convivium accedendum eſſe admonet, dicens: Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat, &c. O rem miram! ò rem tremendam! hæc quæſo mecum diligenter ſacerdotes attendite; hæc fratres animadvertite; hæc timete ſemper & cavete periculum.* Hæc & plura Philo.

Symbolicè.

SECVNDVS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

CAto, teſte Plutarch. oſculari ſolebat uxorem, filias, neptes, ut ex ore eorum & halitu vinoſo olfaceret, an vinum bibiſſent, ac meribibulas caſtigaret, uti S. Monica junior exiſtens ab ancillis meribibula cognominata, & caſtigata vini appetitum correxit & abſcidit, teſte S. Auguſtino libr. 9. Confeſſ. At pij pendent ab ore ſanctorum, qui ſpirituali muſto divini amoris ebrij eructant magnalia Dei, ut ſimilem ſpiritum doxologiæ Dei hauriant: uti contigit Judæis audientibus Apoſtolos, Chriſtum reſonantes poſt acceptum Spiritum ſanctum, Act. 2. Hoc enim muſtum Chriſto eſt gratiſſimum ad hauriendum & ruminandum. Unde Beda, & Honorius: Guttur animæ, inquiunt, eſt vox laudis & confeſſionis ejus, quod eſt ſicut vinum optimum, quia non inflat inebriando, ſed lætificat cor recreando. Et Guilielmus: *In gutture*, inquit, *vocis officium eſt. Habet autem & homo interior guttur ſuum ſpirituale, quo plerumque intus in laudem Dei clamoſus eſt homo, nullo corporali ſono foris perſtrepente. Unde Propheta de ſanctis Deum laudantibus; Exultationes, inquit, Dei in gutture eorum. Porro vinum & in ſapore iucundum & in colore decorum eſt. Cùm ergo formam illam implemus, quam nobis Propheta præſcribit, Deo, inquiens, noſtro ſit iucunda decoraque laudatio, tunc guttur noſtrum eſt ſicut vinum. Sanè iucunditas laudationis in hilaritate conſiſtit devotionis. Qui ergo laudat eum iucundè,* &c *qui verò cum munditia converſationis hilaritatem Deo exhibet ſanctæ piæque devotionis, in gutture ſuo habet iucundam decoramque laudationem, qualis Deum decet.*

TER:

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

GUttur B. Virginis eſt ſicut vinum optimum, quia non niſi laudes Dei eructat, ut cùm cecinit: *Magnificat anima mea Dominum; & exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*, &c. Unde Guilielmus eam ſic loquentem inducit: *Verè in laudibus dilecti guttur meum ſicut vinum optimum: nam quantùm diligo, tantùm & laudo, & pro menſura dilectionis eſt modus laudationis*, idque tam in adverſis, quàm in proſperis, ac præſertim cùm cruci Chriſti aſtitit. Tunc enim reſignata in manus Dei, immenſum ejus in homines amorem, ac Chriſti obedientiam admirata laudavit. Secundò, Honorius: guttur, inquit, eſt doctrina Virginis, qua docuit verbo & exemplo Deum humiles exaltare & ſuperbos humiliare, juxta illud, quod ipſa ait: *Diſperſit ſuperbos, & exaltauit humiles*. Lucæ 1. Doctrina hæc ſanè eſt optima & præſtantiſſima. Tertiò, Hailgrinus per guttur accipit preces B Virginis, quæ ſunt ſimiles vino optimo, quia ipſa nil petit niſi pium, ſanctum, & Deo dignum. Unde ejus preces filius non tantùm potat, id eſt, avidè haurit, ſed & ruminat, id eſt, iis immoratur, iiſque ſe oblectat. Audi Chriſtum Dominum os & guttur B. Virginis myſticè deſcribentem S. Brigittæ lib. 9. Revelat. in fine Interrog. 9. *Os tuum fuit quaſi lampas intùs ardens & lucens ab extra, quia verba & affectiones animæ tuæ fuerunt ardentes interiùs diuina intelligentia, & exteriùs ſplendentes ex diſpoſitione laudabili tuorum motuum corporalium, & concordia pulcherrima tuarum virtutum. Verè mater chariſſima verbum oris tui traxit quodammodo Deitatem meam in te, & feruor diuinæ dulcedinis tua numquam ſeparabis me à te, quia verba tua dulcia ſunt ſuper mel & fauum.*

VOX SPONSÆ NOVÆ

putà Synagogæ ad Chriſtum converſæ.

VERS. 10. *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius.*

PAgninus: *Deſiderium eius*. Vatabl. *Ego dilecti mei ſum, & ad me deſiderium eius*, q. d. Ego Sponſum diligo, & ille viciſſim unicè me diligit; ego tota illius ſum, ille viciſſim totus meus eſt: Ego me totam devovi illius obſequio, illo viciſſim ſe ſuoſque oculos, ſuam curam, amorem, & officia in me convertit, ac aſpicit, quid ego velim vel optem, illudque illico perficit, ut meis votis & deſideriis obſecundet: quare ſe totum meæ poteſtati & voluntati permiſiſſe videtur. Hoc enim ſignificat Hebr. תשוקתו *teſcukateh*, Geneſ. c. 3. 26. quod noſter vertit: *Poteſtatem*, dicens: *Sub viri poteſtate eris*, pro quo Aben Ezra vertit: *Et ad virum tuum obedientia tua*.

Porrò Chald. vertit: *Dixit Ieruſalem: In omni tempore, quo ego ambulabo in via dominatoris ſæculi, habitare facit maieſtatem ſuam in medio mei, & ad me eſt deſiderium eius, & in tempore, quo ego declino à viis eius, auſert maieſtatem ſuam a me, & transfert me inter populos, & ipſi dominantur in me, ſicut vir, qui dominatur uxori ſuo.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS:

De Chriſto & Eccleſia.

ESt vox Synagogæ converſæ ad Chriſtum, quæ Chriſti ſponſi amori, æquè ac adoleſcentularum laudibus reſpondet, ac amorem amori rependit, atque ſe totam ſponſi eſſe pronunciat, q. d. Ego tota ſum dilecti, ſicut ille viciſſim totus meus eſt. Ego meos oculos, mentem actuſque omnes ad ipſum converto, omnes cogitationes & intentiones ad ipſum dirigo, ipſi uni placere & ſatisfacere contendo, illum unum ſpecto, ut illi per omnia ſerviam; ſicut illi viciſſim me unam ſpectat, ut meis commodis votiſque obſequatur: ex illius ore nutuque pendeo, ſicut ille viciſſim meos nutus, os & vota obſervat. Rurſum efficacius τὸ & poteſt accipi cauſaliter pro *quia*, q. d. Ego totam me ad dilectum converto, &, id eſt, *quia* ipſe quoque totus ad me converſus eſt: quare omnes amoris remoras, & impedimenta abieci. Simile dat Ariſtot. Ethic. 1. Sponſa, ait, ad ſponſum reſpicit, ipſumque deſiderat; ſicut terra arida cælum reſpicit, ejuſque imbrem ſitit; ac viciſſim cælum ad terram reſpicit, ipſique ſuam pluviam & influxum communicare appetit, ut ipſam gravidam, germinumque & fructuum feracem efficiat.

Audi Theod. *Ego fraterno meo meipſum conſecraui, & alienam tum Gentilium, tum Judæorum, tum hæreticorum conſuetudinem contempſi; nam ipſe quoque me ceteris antetulit, & ad me ſeſe conuertit. Cùm enim priùs vbi reclinaret caput non haberet, iam reperit, vbi illud reclinet: cumque multas habeat concubinas, & reginas, & adoleſcentulas, me omnibus antepoſuit. Neque verò patiar, vt ego ſola ſacra illius fruar conſuetudine, ideo dico: Veni*, &c.

Symbolicè Caſſiodor. per converſionem accipit incarnationem. In illa enim Verbum ad humanam naturam ſe convertit, ad eamque è ſummo cælorum excurrit. Hebr. enim תשוקה *teſcuKa* ſignificat excurſum. Verùm à litera hoc alienum & remotum eſt. Initio enim Cantici egit de incarnatione; hic verò ſub finem Cantici agit de fine & conſummatione Eccleſiæ. *Symbolicè.*

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS:

De Chriſto & anima ſancta.

ANima, quæ ſe totam Chriſto devovet, qualis eſt religioſorum, verè dicit: *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius*, q. d. ait S. Gregor. *Quoniam fide ac dilectione ſoli Chriſto adhæreo, ſolum ſequor, ſolum cum Patre, & Spiritu ſancto vnum Deum videre concupiſco, reſpectionis eius ſuauitatem, viſitationis benignitatem, conuerſationis dulcedinem gaudenter experiens proclamo.* Hujus rei ſymbolum eſt herba ſive flos, qui dicitur Heliotropium, id eſt, ad ſolem converſio. Sicut enim hic cum ſole (etiam nubilo die) ſe circumagit, omnibuſque horis cum eo vertitur, ſic anima Chriſtum amans in eum jugiter reſpicit, ut ſemper cum eo verſetur, ac ſe per myſteria vitæ & paſſionis eius, quæ toto anno viciſſim repræſentat Eccleſia, circumagens, perpetim in eodem omnem ſuam cogitationem, voluntatem & amorem defigit. Porrò ſicut ſol radiis ſuis florem hunc circumagit & ad ſe converſionis primus eſt auctor: ſua enim gratia animam ad ſe allicit, demulcet, ineſcat, ut jugiter ab eius quaſi matris uberibus pendere ſe gaudeat.

Notat ſanctus Ambroſius lib. de Iſaac & Anima, cap. 8. hanc gnomen in Cantico ter iterari, ſecundùm tres gradus & ſtatus animæ. Anima enim ſancta primò eſt incipiens, ſecundò proficiens, tertiò perfecta. Incipienti dicitur cap. 2. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ.* Proficienti dicitur cap. 6. 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia.* Tertiò perfectæ dicitur hìc: *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius. In primò*, ait ſanctus Ambroſius: *Quaſi in inſtitutione adhuc vmbras videt anima, necdum verbi appropinquantis reuelatione commotas, & ideo adhuc dies Euangelii refulgebat. In ſecundo fine vmbrarum confuſione odoris pios carpit. In tertio iam perfecta requiem in ſe verbo miniſtrat, vt conuertatur ſuper eam, & caput ſuum reclinet atque requieſcat, meritoque iam tenens quem anteà quæſitum inuenire non poterat, inuitat ad agrum ſuum dicens: Veni frater meus exeamus in agrum, requieſcamus in caſtellis.*

Addit Juſtus: *Ad me conuerſio eius*, ut ſcilicet meas preces exaudiat, utque mea bona opera merita remuneretur, præmietque in cælo, ait Philo:

Sic in vita S. Brigittæ legimus Chriſtum illi apparentem dixiſſe: *Eſto ſponſa mea*. Cur illico ipſa acquieſcens à ſæculo averſa, totaque ad Chriſtum converſa habitum mutavit & vitam: atque ab eo tempore per annos 28. colloquiis cæleſtibus fruita eſt, multaſque profundorum Dei arcanorum revelationes habuit, quæ etiamnum extant, & à pluribus inſignibus Theologis magna cum ſapientiæ & pietatis laude approbatæ ſunt. *S. Birgitta deſponſa Chriſto.*

Sic & de B. Tereſia ſcribit noſter Franciſcus Ribera nobilis *Et B. Tereſia.*

nobilis S. Scripturæ Interpres lib. 4. Vitæ ejus cap. 10. ſæpiùs ei divinam majeſtatem magno amoris indicio dixiſſe: *Iam tu es mea, & ego ſum tuus.* Et alia vice: *Ex nunc eris mihi ſponſa, deinceps meum honorem reſpicies, non tantùm vt tui creatoris, & tui Regis, & tui Dei, ſed vt tui veri ſponſi. Deinceps honor meus erit tuus, & honor tuus erit meus.* Et rurſum: *Quia mihi es deſponſa, hinc quicquid habeo, tuum eſt, ideoque tibi dono omnes dolores & labores, quos pertuli, ac per illos quaſi per rem propriam poſtula à Patre quod voles.*

Anagogicè — Anagogicè Philo converſionem Chriſti interpretatur ejus reditum ad judicium: *Ego*, inquit, *ſerviam filio Dei, & ipſe affatim me remunerabitur, cum in ſecundo illo adventu cælitus deſcenderit iudex ſeſſurus omnium atque diſcuſſor, congregans mortales omnes a quatuor angulis terræ per lumen & officium angelorum. Sed illi primum convertamur oportet, & ille ad nos, ſicut ſcriptum eſt: Convertere, convertere ad me filia*, &c. Et alibi: *Convertimini ad me, & ego ad vos convertar. Sed ipſe primus nos attrahat neceſſe eſt, ipſo ſe primum offerat nobis oportet: tunc enim convertemur ad illum & ſanabimur, iuxta illud: Sana me Domine & ſanabor, ſalva me, & ſalvus ero*, &c.

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, Honorius appoſitè ad genuinum literæ ſenſum hæc verba tribuit B. Virgini oranti filium pro Judæorum converſione: *Ego*, inquit, *dilecta meo* pro vobis preces effudi, *& ad me converſio eius*, hoc eſt, per me voluit vos ad miſericordiam converti. Secundò, Guilielmus hæc adaptat B. Virgini aſtanti Chriſto crucifixo: *Planè*, inquit, *ego dilecta meo per maternum compatiebar affectum, ita vt eius in me martyrium redundaret, & quaſi commartyrem faceret. Ego tunc dilecto meo ad declarandam mei in ipſum amoris quantitatem, & eius ad me tunc converſio facta eſt ad declarandam filialem eius charitatem. Quantùm enim me diligeret in ipſo paſſionis articulo præclari oſtendit cum videns me piam matrem & diſcipulum ſtantem, quem diligebat, ad me de cruce converſus dixit mihi: Mulier, ecce filius tuus, diſcipulo autem: Ecce mater tua. Plane illius ad me in tanta non falſorum acerbitate dolorum tam filialis converſio, quàm filialem in me animum gereret, inſigniter declarabat.* Vide dicta cap. 2. verſ. 16. & cap. 6. verſ. 2.

VERS. 11. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.*

HEbr. & Syrus: *Pernoctemus in villis.* Arabicus: *Egrederis & commoraberis in villis.* Sulamitis, ſive Synagoga novella Chriſti ſponſa ſponſum à ſe jam inventum, & ex agro tendentem in urbem revocat ad agrum, putà ad rus aliquod proprium, ut ibi ſecretiùs, familiariùs & pleniùs cum eo colloquatur & converſetur.

Porrò Chald. vertit: *Quando peccaverunt populus domus Iſrael, transmigrare eos fecit Dominus in terram Seir religionis Idumea. Dixit cœtus Iſrael: Obſecro te dominator totius ſæculi, ſuſcipe orationem meam, qua ego oro coram te in urbibus transmigrationis meæ & provinciis populorum.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

SYnagoga in fine mundi convertenda ad Chriſtum rogabit eum, ut ſecum in agros & villas prodeat, tum ut ab urbano ſtrepitu & turba ſemota liberius orationi & colloquio ipſius vacet; tum ut agreſtes & ruſticanos homines alioſque extra Jeruſalem in pagis & villis degentes, ad fidem Chriſti per ejus opem & gratiam convertat. Ita Honorius, Delrio, Hortolanus, & alii. Sic Chriſtus, dum viveret, obibat vicos & caſtella evangelizans regnum Dei: ruſticani enim utpote ſimplicis, rudis, & innocentis vitæ aptiores ſunt Evangelio; unde Chriſtus ait: *Pauperes evangelizantur.* Matthæi 11. Et Iſaias cap. 43. 20. *Glorificabit me*

A *beſtia agri, dracones & ſtruthiones, quia dedi in deſerto aquas flumina in invio, vt darem potum populo meo, electo meo. Populum iſtum formavi mihi, laudem meam narrabit.*

Docet ergo hic Spiritus ſanctus ruſticos, viles & plebejos non eſſe negligendos, ſed catechiſtas & concionatores debere tam iis, quàm civibus & nobilibus prædicare verbum Dei, imò, iis, utpote rudioribus erudiendis diutiùs oportere immorari, donec doctrinam & præcepta vitæ Chriſtianæ capiant & imbibant, hoc ſignificat, τὸ *commoremur*. Ita Theodor. & tres Anonymi, ac S. Ambroſius de Iſaac cap. 8. quem audi: *Supra ad hortum invitabat, hic ad agrum habentem non ſolùm florum gratiam, ſed etiam triticum, & hordeum, hoc eſt ſolidiorum frumenta virtutum, vt fructus eius aſpiciat. Qua ratione autem exire cum in agrum velles, intellectus manifeſtus eſt, vt quaſi bonus paſtor paſcat gregem ſuum, laſſas alleuet, revocet errantes. Ergo quaſi perfecta anima non pro ſe, ſed pro aliis intervenit, vt de ſinu patris exeat, vt procedat foras tamquam ſponſus de thalamo ſuo egrediens currat viam, vt infirmos lucretur.* In libro autem 3. de Virginit. *Audita*, ait, *quid dicat ſacroſancta Eccleſia:*
B *Veni frater meus, exeamus in agrum, requieſcamus in caſtellis.*

Audi & Hugonem Victor. Inſtit. monaſt. de Clauſtro animæ, cap. 7. *Egredimur*, inquit, *animus a contemplatione ad ſui circumſpectionem; egreditur a cura ſui ad agendam curam proximi, vt conſoletur puſillanimes, corripiat inquietos, vt fiat ager virentium, qui priùs fuerat veprium & ſpinarum. Commoremur in villis, id eſt, in illis, qui ſunt villani, id eſt, rudes & tardi ad percipienda documenta veria Chriſti.* Eadem habet Rupert.

Symbolicè S. Gregor. per egreſſum Chriſti in villas, accipit egreſſum Chriſti è cælo in terras per incarnationem: *Ager*, inquit, *teſte veritate.* Matth. 13. *eſt hic mundus; in agrum verò ſponſus cum ſponſa egreditur, quando Verbum Dei carne ſuſcepta in thalamo Virginis mundo monſtratur. In villis commoratur, quando Gentes per fidem viſitat, quam recipientibus largitur.* Hac de cauſa Chriſtus non in urbe, ſed rure, putà ſuburbano Bethlehemitico quaſi puer ruſticanus naſci voluit: cujus imitatione ibidem vitam agere & peragere voluit S. Hieron. S. Paula, S. Euſtachius, magnaque pars nobilitatis Romanæ. Unde S. Hieron. *Mihi*, inquit,
C *oppidum carcer eſt, ſolitudo paradiſus.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & animâ ſanctâ.

ANima ſancta amat agros, id eſt, ſolitudinem, ut in ea liberiùs orationi & contemplationi vacet, ut ex ea ardorem & zelum prædicandi etiam ruſticis, rudibus & pauperibus, quem Chriſtus oſtendit, concipiat. Ita Honorius, Delrio, & alii. Unde noſter Alcazar per agros & villas accipit exteras regiones, ut Japoniam, Sinas, Cinaloam, in quas proficiſci ambiunt religioſi Apoſtolici, ut gentes derelictas & barbaros ad Chriſtum convertant, eò quòd hoc Chriſto gratiſſimum eſſe ſciant. Audi Caſſiodor. *Iam*, inquit, *myſterio aſcenſionis, aſſumptum hominem ad cælos ſublevaſti: ſed veni divinæ maieſtatis præſentia me ſæpius viſitando, egrediamur in agrum mundi huius: Prædicemus tuæ incarnationis fidem mundo: in villis ac plagis*
D *commoremur, ipſis quoque paganis fidem tuam annunciantes.*

Addit Caſſiodor. *Nemo neſcit paganos à villa dictos, quia* πάγος *Græcè villa dicitur Latinè, Inde Pagani dicti, quia longè ſunt a civitate Dei:* Licèt alii aliud *pagani*, dent etymon. Hinc & Symbolicè Philo: ſponſus Chriſtus, ait, pernoctavit in villis, cùm in agreſtibus Judæorum mentibus duris obſtinatis animis, perviciciſſimiſque & ſævis cordibus ad noctem uſque mortis peregrinus, inviſus, & peroſus fuit. Meliùs hæc accipias de Judæis ad Chriſtum jam converſis, & in fine mundi convertendis.

Anagogicè S. Ambroſ. ora. de Obit. Valent hæc accipit de egreſſu animæ è corpore, & migratione in cælum: *Veniſti*, inquit, *eò ob diverſarum virtutum fructus pro ſingulorum meritis deferuntur, vbi abundant meritorum præmia. Exeamus ergo in agrum, in quo non vacuus labor, ſed fœcundus eſt proventus gratiarum. Quod in terris ſeminaſti, hic mete: quod* — Anagogicè

ibi ſpar-

ibi ſparſiſti, hic collige. Aut certè veni in illum agrum, qui eſt ador Jacob; hoc eſt veni in gremium Jacob, ut ſicut Lazarus pauper in Abrahæ ſinu; ita etiam ea in Jacob Patriarchæ tranquillitate quieſcas. Sinus enim Patriarcharum receſſus quidam eſt quietis æternæ. Requieſcamus in caſtellis, ubi requies eſt tutior, quæ ſeptocæleſtis refugii munita atque vallata non exagitatur ſæcularium incurſibus beſtiarum. Sic & Honorius.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

JAm dicta apprimè competunt B. Virgini, quæ zelo animarum flagrantiſſima, omnium etiam agreſtium & vilium hominum ſalutem impensè deſiderat, & procurat; ideoque excitat viros Apoſtolicos, qui eis prædicent, viamque ſalutis oſtendant. Guilielmus tamen hæc accipit de B. Virgine ſuadente Apoſtolis, ut occiſo à Judæis Stephano, ab iis tamquam à perfidis & Euangelio reſiſtentibus egrederentur in villas Gentium, illiſque Chriſtum annuntient. Idem habet Rupertus.

VOX SPONSÆ.

Veteris & novæ, hoc eſt, Eccleſiæ & Synagogæ.

VERS. 12. *Manè ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica, ibi dabo tibi ubera mea.*

MANE SURGAMUS (ut eamus) AD VINEAS, VIDEAMUS SI FLORUIT VINEA, SI FLORES PARTURIUNT, SI FLORUERUNT (Aquila *ſe aperuerunt*: flores enim mali punici ſe pandunt) MALA PUNICA: IBI DABO TIBI UBERA MEA] Vatabl. *Ibi meum amorem erga te profundam.*

Pro *ſi flores fructus parturiunt*. Septuag. vertunt: *Si floruit propago*. Philo: *ſi floruit cyprus*. Ipſe enim pro κυπρισμός id eſt, propago, legit κύπρος; id eſt, cyprus. Pagnin. *Si apertus eſt uva parva*. Vatabl. *uva recens* aut *parva*. Hebr. enim eſt, סְמָדַר *ſemadar*, de quo dixi cap. 2. v. 13. 15.

Pro *mala punica*; Arabicus vertit, *montes*. Alludit ad morem Salomonis, qui, ut à curis urbis & regni animum ſevocaret, manè in rus & vineas proficiſcebatur: *Curru*, ait Joſephus lib. 8. Antiq. c. 7. *manè vectari delectabatur in prædium nomine Hetan, hortis, & indultis fontibus amœnum.* Manè enim horti & vineæ ſunt amœniſsimi.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

ESt hæc vox ſponſæ, antiquæ puta Eccleſiæ Gentium; quæ novellæ ſponſæ, putà Synagogæ Judæorum, recèns converſæ (id eſt, convertendæ ab Elia) congratulatur, ejuſque conſiliom approbat: imò ſponſum Chriſtum adhortatur & invitat, ut novellæ ſponſæ ſororis ſuæ votis morem gerat. Aut potiùs Eccleſia vocem ſuam hic cum Synagoga coniungit, ac utraque ſimul jam adunata, unaque ſponſa, putà Eccleſia, effecta, Chriſtum ſponſum obſecrat, ut ſecum in villas & vineas concedat, ut reliquias Judæorum & Gentium ab antichriſto vel ſeducta, vel perculſa ad Chriſtum unanimi conſenſu traducant, præſertim mortuo & occiſo jam antichriſto, tunc enim ejus fraudes, & fallaciæ, vanæque ſpes detegentur, tunc pariter ceſſabit ejus metus & perſecutio: quare facilè tunc erit ab eo ſeductos, vel exterritos ad Chriſtum revocare: ideoque Deus poſt antichriſti mortem concedet lapſis tempus aliquod pœnitendi, differetque diem judicii, ut dixi Daniel 12. v. 55. Ait ergo: *Manè ſurgamus ad vineas*, id eſt, viſitemus particulares Eccleſias: *videamus ſi floruit vinea*, id eſt, ſi Eccleſia Hieroſolymitana & Iudaica, quæ Synagogæ ſummè eſt cordi, in fide Chriſti floreat: *Si flores fructus parturiunt*, id eſt, ſi bona Chriſti & ſalutis ſemina, quæ prædicatores mei Judæi & Gentibus iniecerunt, & in eorum mentibus quaſi ſeminarunt, quæque in flores bonorum deſideriorum eruperunt: ſi inquam hæc ſemina, *fructus* bonæ & efficacis operationis parturiant: *Si floruerunt mala punica*, id eſt, charitatis & martyrii, ait Angelonius, deſideria, fructus & opera: *ibi dabo tibi ubera mea*, ubera ſcilicet ſanctæ doctrinæ dabo tibi, ò dilecte mi, non ſugenda tibi à filio, ſed ut à ſponſo amplexanda, dandaque tuis fidelibus, Judæis, & Gentibus, ut illa ſignant, iiſque nutriantur in fide & pietate Chriſtiana. Ita S. Gregorius, Philo, Iuſtus, & alii hæc accipiunt de Eccleſia invitante Chriſtum, ut particulares ſuas Eccleſias viſitet. Rurſum *dabo tibi ubera*, id eſt, cor meum & amores meos, ut vertit Vatabl. Vide quæ de uberibus dixi, cap. 1. v. 1.

Particulatim verò de Eccleſiis Iudæorum in fine mundi viſitandis hæc accipit Honorius: *Nox*, ait, *fuit tempus perſecutionis antichriſti: manè verò tempus pacis poſt mortem eius. Manè ergo ſponſus & ſponſa ad vineas ſurgunt, qui quaſi in nocte dormierunt, dum ſe poſt necem antichriſti ad faciendas Eccleſias erigunt, vel ſub eo deſtructas renovant, vel diſperſas congregant, quas ſub eo deſtrui viderunt, ſed quaſi dormientes non reſtiterunt. At nunc dicit: Videamus ſi floruit, &c. Per prædicatores faciamus eos videre, ſi vinea ſcilicet Synagoga in fide floruit, ut eam imitentur; ſi florentes in fide opera fidei exequuntur ut illos imitentur; ſi imitatores martyrum in patientia florent, ut eos imitentur. In illo agro proferam ad honorem tui omnem doctrinam utriuſque legis, quæ ſunt ubera mea, ut rudes in fide ſugant inde lac doctrinæ.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

MAnè, inquit Philo, eſt, quando adeſt gratia præveniens, per quam anima à tenebris ignorantiæ Dei & cæcitatis mentis, ac à nocte delictorum vocatur in admirabile lumen religionis & pietatis; tunc vineæ & arbores, id eſt, habitus virtutum ſuos producunt flores & fructus ſanctarum operationum. Angelomus per florem vineæ accipit fidem cordis, per fructus oris confeſſionem; per mala punica ſanguinis pro fide profuſionem. *Anagogice*

Anagogicè Honorius: *Manè*, inquit, *ſurgit Eccleſia ad vineas, dum ſe erigit ad ſupernas Eccleſias. Totum quippe tempus huius ſæculi. Dies autem iudicii eſt quaſi mane æterna diei, quæ melior eſt ſuper millia annorum, vel vita cuiuſque hominis eſt quaſi nox, manè autem vita futura: in quo manè quiſque fidelis ſurgit ad vineas, dum poſt mortem pervenit ad cæleſtes Eccleſias. Ibi videt flores vineæ florum fructus, & flores malorum punicorum, id eſt, præmia fidelium & donorum, quæ dabuntur bene operantibus, & mercedem, quæ recompenſabitur martyribus. Ibi dabit Eccleſia Chriſto ſua ubera quia doctores utriuſque legis repræſentabit in æterna gloria.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo viſitat Eccleſias & viſitabit eas in fine mundi, ut fructus virtutum proferant. Floret vinea, id eſt, Eccleſia, ait Guilielmus, in inchoantibus: flores ejus fructus parturiunt in proficientibus. Tuum verò eſt utrumque videre, id eſt, approbare in beneplacito tuo ſed multò magis flores malorum punicorum, id eſt, decora & devotionem martyrum propter te proprio cruore rubentium: *Ibi dabo tibi ubera mea*, id eſt, in Eccleſia Gentium dabo tibi, quæ & in Eccleſia Iudæorum olim tibi dedi, ubera mea. Verè apud Iudæos dedi tibi ubera corporalia ad paſcendum te: porrò in Eccleſia Gentium dabo tibi ubera mea ſpiritualia ad paſcendos tuos; ſpiritualiter enim paſcam parvulos tuos lacte maternæ pietatis; olim Pavi lacte corporali pro veritate carnis. Denique pro eo quòd tibi ſum mater corporalis, ero tui mater ſpiritualis, materna charitate quaſi proprios parturiens filios, donec pleniùs formeris in eis, materna ibidem cura nutriens eos, donec uſque in vi-

perfectum grandeſcas in eis. Totum autem hoc faciam, eos tibi aſſiduè commendando, & augmenta gratiarum eis piis à te precibus impetrando.

VERS. 13. *Mandragoræ dederunt odorem. In portis noſtris omnia poma, nova & vetera, dilecte mi, ſervavi tibi.*

MANDRAGORÆ DEDERUNT ODOREM, IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA (Septuag. *nucer* Philo, *fructifera arbuſcula*. Hebr. eſt מגדים *megadim*, id eſt, delicias, amabilia; delicata, qualia ſunt poma elegantia) NOVA ET VETERA, DILECTE MI, SERVAVI TIBI] Hebr. *abſcondo tibi*. Ita Aquila & Symmach. *Tò in portis* multi referunt ad mandragoras; melius alii ad poma, quæ ſequuntur. Unde Arabicus, *omnes fructus arborum ſtantes ad ianuas noſtras*.

Pro *mandragora*, ut vertit Noſter, Septuag. Aquila, Chald. Aben Ezra, Vatabl. Pagnin. & alii, Hebr. eſt, *dudaim*, quæ vox alludit ad *dodim* & *daddim*, id eſt, ubera, quia mandragoræ ſpeciem habent uberum quare perperam *dudaim* Sixtus Senenſis lib. 5. Biblioth. cap. 109. vertit *lilia*, R. Salomon *Ieſeminum*, Alii *ficum*, alii *violam*, Oleaſter in Geneſ. 30. 14. cenſet eſſe floſculum, qui vocatur *lilium conuallium*.

Alludit ad Rachelem, quæ à Lia accipiens mandragoras, quas in agro invenerat ejus filius Ruben, conceſſit ei maritum Jacob Geneſ. 30. 14. Vide ibi dicta. Hinc mandragoram habere vim conciliandi amorem ideoque Circeiam nuncupari docet Theophraſt. libr. 9. Hiſtor. Plant. c. 10. Plinius lib. 5. c. 13. Dioſcor. lib. 4. c. 71. Unde Hortolanus putat eas Hebr. vocari *dudaim* à *dodim*, id eſt, amores. Hinc & ait: *ibi dabo tibi ubera mea*. Pagnin. *amores meos*. Sic & poma ſymbolum ſunt amoris, unde de iis ait: *Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, ſeruaui tibi*. q. d. quicquid pulchrum, quicquid delicioſum habeo, hoc totum tibi offero. Porrò pro *dilecte mi* R. David & R. Anonymus apud Genebr. vertunt, *amorem meum*: Sic ergo transferunt: *Omnia delicata poma nova & vetera, amorem meum ſeruaui tibi*, q. d. Pro omnibus, vel cum omnibus deliciis & pomis, tam veteribus quàm novis, amorem meum ſervavi tibi. Si pro *dedi* legas *dodai*; vel potius *daddai*, pro *amorem meum* vertas *ubera meà*, quaſi ubera ſponſæ ſint poma nova & vetera.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Mandragoræ forma & vires.

MAndragoræ cum ſuis pomis in vere aſpectu pulchræ & raræ ſunt, olfactui odoratæ, guſtui inſipidæ, ait S. Auguſt. libr. 22. contra Fauſtum cap. 56. ſed in Iudæa, vt aiunt, ſapidæ, capiti ſoporiferæ, vim habent refrigerandi, ſpeciem quandam habent in radice corporis humani, dempto capite, Vnde Pythagoras mandragoram vocabat anthropomorphon, id eſt, homini ſimilem. Vide Dioſcoridem lib. 4 cap. 71. & Galenum 7. Simplic. medicam.

Significatio.

Mandragoræ ergo ſignificant turbam Iudæorum & Gentium, cuius caput fuerat Antichriſtus, quæ eo mortuo manebit acephala, id eſt, ſine capite, ſed in perfidia & peccatis ſuis ſopita: hæc ad vocem prædicatorum evigilabit, ac ſuavem fidei & pietatis odorem exhalabit. Senſus igitur eſt. q. d. En tibi ò Chriſte ſponſæ mandragorarum odor, quarum frigus hactenus noxium, & odor gravis fuit, quę ſteriles ipſæ, & quaſi expertes vitę mortis ſomno conſopitæ iacuerant, humani denique buſti potiùs, quàm veri hominis effigiem præbebant, & præter hunc mutilam ſpeciem nihil hominis obtinebant. Legamus illas, maturuerunt: ſtatui tibi ſoli eas colligere, & veſci tecum. Interea veſcere fructibus, quos tibi ſepolui in corde meo, & ad manum habeo omne genus fructuum hornorum & annoſorum, deliciis tuis repoſitorium aſſervavi. Hec *in portis*, id eſt, in ipſo domus ingreſſu, & ipſo aditu, in promptu & ad manum ſunt. Ita Delrio per nova & vetera ſignificat vtriuſque populi, ſcilicet Gentium & Iudeorum bona opera, aut, vt Hortolanus, myſteria vtriuſque teſtamenti novi & veteris, quæ Chriſto, id eſt, Chriſti fidelibus offeruntur, cum per portam Baptiſmi in ejus civitatem putà Eccleſiam ingrediuntur.

Symbolicè verò, ut Caſſiodor. Aponius, Beda, quòd per Chriſtum & in Chriſto omnia illa impleta ſint, & in dies impleantur. Addit Theodoret. *Veteris*, inquit, *teſtamenti præcepta, & novi teſtamenti mandata, quæ à matre mea Spiritus ſancti gratia accepi, ſervavi tibi, & depoſitum integrum cuſtodivi*. Sic ait Chriſtus? *Omnis ſcriba doctus in regno cælorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo nova & vetera*, putà myſteria, dona, & opera legis Euangelicæ & Moſaicæ, uti explicant Patres Matth. 13. Ita Aponius, Anſelm. Delrio hæc accipiunt de Iudæis & Gentibus convertendis in fine mundi.

Audi Honorium: *Sunamitis* (inſtar Ruben) *de caſtris egreſſa invenit Mandragoram, regiam puellam ſine capite in agro iacentem: cui nimium compaſſa; & ad regem regreſſa obnixè ſupplicat, ut ſecum eat, miſeræ ſubveniat. Per Mandragoram intelligitur multitudo fidelium, cuius caput erat antichriſtus, qui eſt caput omnium malorum: ſed caput amputabitur, quando antichriſtus occidetur: hanc videns Eccleſia ſine capite, optat eam ſibi in fidem Chriſti ſociare, & capite Chriſto ſublimari: O dilecte*, inquit, *quem præ omnibus diligo, qui ad me per gratiam veniſti, & per præſentiam donorum viſitaſti, veni etiam nunc per gratiam ad multitudinem infidelium, & viſita eam per præſentiam charismatum, & per prædicatores egrediamur in agrum mundi, & ſpargamus per populus ſemen verbi Dei, tu inſpirando, ego prædicando, & operando, & docendo: diu commoremur in villis, in pagorum conventiculis, mane ſurgamus ad vineas, hoc eſt maturè faciamus Eccleſias*.

Huc accedit Chald. qui hæc accipit de Iudæis Meſſiam ſuum agnituris, ſcilicet per Eliam in fine mundi: hos enim longo ignorantiæ & perfidiæ ſopore, imò lethargo per tot ſæcula laborantes appoſitè repræſentant mandragoræ, quæ ſoporem conciliant, ideoque dantur iis, qui ſecandi vel urendi ſunt, ut dolorem non ſentiant, teſte Dioſcor. libr. 4. cap. 51. Sic ergo vertit Chald. *Et cum fuerit voluntas à facie Domini, ut redimat populum ſuum captivitate, dicetur Regi Meſſiæ. Iam completus eſt finis captivitatis, & meritum iuſtorum ſuave eſt coram me, ſicut odor balſami, & ſapientes generationum conſtituti in portis gymnaſii operam dant verbis ſcribarum & verbis legis: nunc ſurge, ſuſcipe regnum quod repoſui tibi:*

Mandragoræ mas & femina.

Aliam proprietatem mandragorarum aſſignat S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 19. verſ. 4. quòd aliæ ſint mares, aliæ feminæ, & hæ gravis ſint odoris, ſic Iudæi etiam corporaliter fœtent, ſed fœtorem, iſtum aqua Baptiſmi abluti deponunt, uti experientia conſtat. Audi S. Ambroſ. *plerique diſcernunt quendam inter mandragoras ſexum, ut & mares putent eſſe & feminas gravis odoris. Significat ergo Gentes, quæ antè fœtebant, cùm eſſent infirmiores, cæcitate quadam imbecillitate perfidiæ, boni odoris fructus ferre cœpiſſe, poſtquam in adventum Domini crediderunt*.

Denique mandragoræ, quia frigus, torporem, tarditatem, & ſomnum inducunt, notant tardos, negligentes, & ſomnolentos. Hi enim vulgari ſermone dicuntur bibiſſe mandragoram, vel helleborum: quare dum hi per gratiam Dei ſomnum excutiunt, dicuntur mandragoræ quaſi poſt ſomnum hyemis in vere experrectę dediſſe odorem ſuum. Aptè ergo id hìc tribuitur Iudæis & Gentibus tardè & ſerò, putà in fine mundi convertendis: hi enim longas ſuæ tarditatis, & ſoporis moras abrumpent, & diligentiæ ac fervoris ſuavem acremque dabunt odorem, & fragrantiam; unde ſubdit: *Omnia poma nova, & vetera ſervavi tibi*. Vetera enim ſunt veteres Chriſtiani, nova ſunt novi, putà veteres Iudæi per Eliam innovandi, & in fine mundi ad Chriſtum convertendi.

Denique nonnulli per *nova* opinantur hìc notari novi orbis, putà Americę ab Americo Veſputio, & Chriſtophoro Columbo, inventionem, & converſionem ad Chriſtum. Novus enim hic orbis continens Peruanos, Mexicanos, Braſilios], Chilenſes, &c. Eſt dimidium totius orbis, ut patet ex globo Coſmographico: quare ipſe eſt in portis, id eſt, in limitibus, & finibus terræ olim cognitæ. Nam planè annos 140 fuit incognitus, nec quidquam de Chriſto eouſque audierat: Iam verò per religioſos S. Dominici, S. Franciſci, & Societat. Ieſu, totus penè ſubiacet Eccleſię. Sic in India Orientali hoc ſęculo, & pręcedenti mirè per eoſdem propagatur fides apud Iapones, ubi plurimi pro fide certant uſque ad

marty-

martyria lentorum ignium apud Sinenſes, Molucenſes, Ceilanos. Sanè Thomas Bozius tom. 1. ſigno 20. audet aſſerere, unum Franciſcum Xaverium plura apud Judæos accumulaſſe Eccleſiæ, quàm Lutherus & totus Septentrio abſtulerit. Æthiopia, ſive amplum illud Preto Joannis imperium cum ſuo Imper. & proceribus, per Societatem Ieſu ſubdidit ſe Romanæ Eccleſiæ, ab eaque Patriarcham accepit anno Domini 1628.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima Sancta.

MAndragota dat odorem, cùm anima priùs torpida, tarda, & ſomnolenta per gratiam Dei evigilans, alacris, & fervida bonam virtutum famam operando exhalat. Vnde S. Auguſtinus, lib. 22. contra Fauſtum cap. 56. ait per mandragoræ odorem repræſentari bonam ſanctorum famam. Eadem ſoporem inducit, cùm anima terrenorum oblita, iis quaſi indormiens cæleſtia cogitat, meditatur & ambit. ita Theodoret. Eadem fœcunditatem conciliat, ait Caſſiod. & Ropert. cùm anima charitatis, patientiæ, humilitatis, obedientiæ, ceterarumque virtutum actionibus incumbit. Eadem purgat melancholiam & pituitam, tollit nauſeam: triſtitias, & dolores ſopit, variiſque morbis oculorum, ventriſque medetur, quos recenſet Dioſcorid. lib. 4. cap. 71. cùm anima per pœnitentiam, prudentiam, & lætitiam omnes ægritudines & perturbationes ſanat. Ita Theodor.

Primo. Mandragora eſt anima torporem excutiens. *Secundo.* *Tertio.* *Quarto.*

Hinc Caſſiod. Iuſtus, & Beda, per noua & vetera accipiunt ſanctos noui & veteris teſtamenti: hos enim ſeruari aiunt Chriſto, tum quia Chriſtum prophetarunt, prædicarunt, & prædicant; tum quia non niſi per Chriſtum eis ad ſalutem & ad cælum aditus patet.

Audi S. Gregor. *Quid per mandragoram, herbam ſcilicet medicinalem & odoriferam, niſi virtus perfectorum intelligitur? per quam perfecti quique, dum imperfectorum infirmitatibus medentur, in fide, quam prædicant, id eſt, in portis Eccleſiæ, veri medici eſſe comprobantur; qui dum exempla bonorum operum circumquaque per ſanctam famam tribuunt, quaſi odorem, quo ægroti, ſanentur, aſpergunt.*

Audi S. Honorium: *Tunc dabunt odorem mandragora in portis, quia ſæculares iam converſi, qui ſine capite fuerunt, dum nullum Prælatum habere voluerunt, famam bonæ operationis in virtutibus, quæ ſunt portæ vitæ, ſpargunt. Omnia poma nova & vetera ſervant. dum converſi omnia opera antiquorum & modernorum Patrum ad imitandum ſibi congregant.*

Rurſum per poma nova & vetera notatur donum perſeuerantiæ, quod omnes actus uſque ad finem vitæ ſanctos efficimus, Chriſtoque dedicamus. Hoc enim ingens, imò ſummum eſt Chriſti donum. Inſuper B. Laurent. Iuſtin. li 2. de Spirit. animæ interitu ante finem: *Poma vetera,* inquit, *habitus, nova vero actus dicit eſſe virtutum, per quos ad perfectionem conſcenditur. Hæc proculdubio per illam ſcalam, quam in ſomnis contemplatus eſt B. Jacob figurata fuit.*

Denique Philo Carpath. per mandragoras accipit doctores: *quia dum,* inquit, *bene ſcrutantur ſacras Scripturas & ex iis bonam & ſuaviter olentem frugem Eccleſiæ filiis parant ac mandant, veræ fidei ſuaviſſimum odorem fructumque diffundunt. Per portas autem vires animæ, ac humani corporis partes ac membra ſignificari ut aures, os & oculos, per quorum aditus omnia vitæ & mortis merita ingrediuntur, ſecundùm illius propoſitum & voluntatem, qui corporis ſervitio, & animi imperio utitur: Per oculos pudicitiæ caſtitatiſque indicia; per aures honeſtatis atque modeſtiæ; per os gravitatis & temperantiæ ad mandatorum obſervantiam, facilè dignoſcuntur. Quare ſi Deum verè timemus atque amamus, pudica & honeſta oculis ſpectamus auribus ſalutaria & optima quæque percipimus; Ore ſancta atq; neceſſaria loquimur, turpibus clauduntur oculi, obſcœnis aures occludimus, vana & nocitura ſilemus.*

Anagog. Honorius: *In extremi,* ait, *iudicii die mandragora in portis dabunt odorem, quia in morte, quæ eſt porta vitæ dabunt viventibus ſuam opinionem, dum miraculis coruſcant in terris, quorum animæ vivunt in cælis; qui mandragora olim fuerunt; dum diabolum caput omnium malorum amiſerunt, & Chriſtum caput omnium bonorum, vel iuſtorum induerunt, & nunc ut mandragoræ multis morbis ſunt medicina. Ibi omnia poma nova & vetera ſponſo dilecto ſervabit, quia omnia opera ſanctorum veteris legis, & omnia opera juſtorum novæ legis, Eccleſia cæleſtis Chriſto recompenſanda repræſentabit.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

MAndragoræ ſoporiferæ ſymbolum ſunt contemplationis, quæ mentem à terrenis curis rebuſque ſopit, ut tota Deo fruatur; ideoque à myſticis vocatur quies, ſive ſomnus, de qua dixi c. 2. v. 5. & ſeq. Hac excelluit B. Virgo, ac in ea omnia poma noua & vetera, id eſt, omnes ſuas dotes, omnes actus præteritos & præſentes Chriſto dilecto ſuo obtulit. Item *noua & vetera*, id eſt omnes actus factos ex præſcripto legis nouæ & veteris (utriuſque enim præcepta exactè ſervavit B. Virgo) Chriſto dicavit.

Rurſum ipſa Deo offert omnes ſanctos tam novi, quam veteris teſtamenti, ac in fine mundi offeret Judæos & Gentes per Eliam & Enoch conuertendos, omniaque eorum dona, gratias, & virtutes.

Addit Gulielmus, mandragoras Chriſti & Virginis dediſſe odorem ſuum, cùm Chriſti divinitas per Apoſtolorum prædicationem & miracula mundo innotuit: tunc enim pariter ex ea eidem innotuit matris Dei virginitas, dignitas, & maieſtas. Ad hæc illam omnia poma noua & vetera ſeruaſſe Chriſto, cùm myſteria divinitatis & humanitatis Chriſti, quæ ipſa viderat, in corde ſeruavit, ac ſuo tempore Chriſtianis ad eorum ſalutem & Chriſti gloriam patefecit: *Nam quòd ſine corruptione,* inquit, *es conceptus & editus, quòd ab angelis prædicatus; quòd per ſtellam deſignatur, quòd à Magis myſtica dona es adoratus, & huiuſmodi & nova planè erant, & divinitatem tuam declarabant. Porro quòd parvulus natus es, quod pannis involutus, quod lacte nutritus, & huiuſmodi, vetera erant, quia de vetuſtate carnis erant, & hæc humanæ in te veritatem ſubſtantiæ comprobabant. Ego autem conſervabam omnia hæc, conferens ea in corde meo, conferens utique nova cum veteribus, & vetera cum novis, & utriſque pariter collatis, te Deum ſimul & hominem comprobans; conſervabam omnia verba hæc, & ſic omnia poma nova & vetera, dilecte mi, conſervabam tibi ſuo tempore promenda, & expendenda in tuos.*

de ibi dicta. Sextò, mons Carmeli erat quaſi arx & aſylum contra irruentes hoſtes: ſic & Elias fidelibus aſylum fuit contra Achab, Jezabel & idololatras, taliſque erit contra antichriſtum & antichriſtianos in fine mundi. Vnde Eliſæus ei, dum raperetur in cælum, ſucclamabat: *Pater mi,* (tu es) *currus Iſrael & auriga eius*. 4. Reg. 2. Septimò, Elias in monte Carmeli certans cum quadringentis ſacerdotibus Baal, eoſque vincens per ignem è cælo elicitum, qui ſuum ſacrificium conſumpſit ad unum omnes occidit, ac avitam unius Dei fidem, cultumque reſtituit. 3. Reg. 18. v. 19. & ſeq. Idem prorſus faciet in fine mundi, ut patet Apocal. 11. 5. *Et ſi quis*, inquit, *voluerit eos* (*eos*, ſcilicet Eliam & Enoch) *nocere ignis exiet de ore eorum, & devorabit inimicos eorum*. Vide Eccl. cap. 48. 1. inter multa amplaque Eliæ elogia, hoc primùm aſſignat: *Et ſurrexit Elias Propheta quaſi ignis, & verbum eius quaſi facula ardebat*. Et concludens, v. 9. ſubiicit: *Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum, qui ſcriptus es in iudiciis temporum*) ſub finem mundi) *lenire iracundiam Domini; conciliare cor patris ad filium & reſtituere tribus Jacob. Beati qui te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt*. Ob has ergo analogias, & rationes Elias in fine mundi rediturus, & Iudæos converſurus, hic caput Synagogæ vocatur, & Carmelo comparatur, unde Chald. vertit: *Rex, qui conſtitutus eſt ſuper te in principem iuſtus eſt ſicut Elias Propheta, qui zelo zelatus eſt pro Domino cæli, & occidit Prophetas, falſos in monte Carmelo & convertit populos Domus Iſrael ad timorem Domini Dei*.

Septimò.

Porrò Aponius per caput inſtar Carmeli accipit reges Romanorum Chriſto ſubiectos.

Rurſum Honorius in choris caſtrorum Synagogæ per acies & ordines diſtribuendis inſiſtens: Nonus, inquit, ordo eſt ſummorum Pontificum, de quibus dicitur: *Caput tuum ut Carmelus*, quia habent ſcientiam circumciſionis (hoc enim ſignificat *Carmel*) ſcilicet ut ſpiritualem & Chriſtianam, quæ in reſecandis vitiis conſiſtit à carnali & Judaica, quæ in amputanda præputii carne ſita erit, ſecernant & ſeparent.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANimæ ſanctæ caput eſt mens ſancta & bonis omnibus referta, ait Theodor. quæ ſcilicet virtutibus amœna, & oratione, & converſatione excelſa, & bonorum operum ferax eſt, ut Carmelus. Audi S. Gregor. *Quia ſicut à capite membra, ſic à mente omnes cogitatus noſtri diſponuntur, Carmelus autem ſcientia circumciſionis interpretatur. Caput ergo ſponſæ ut carmelus eſſe perhibetur, quia qualibet ſancta mens novit qualiter dignè circumcidatur; novit quia nihil eſt quidquid in corpore agitur, ſi mens immunda fuerit, quæ templum Chriſti ſi efficitur; ab ipſo inhabitatur*.

Aptè mens comparatur capiti & Carmelo; quia ſicut caput ſenſum & motum, ac ſpiritus animales influit in ſubiecta ſibi membra, ac ſicut Carmelus ſuam amœnitatem, frondes, flores, & fructus communicat ſubiectæ ſibi regioni; ſic & mens ſuum vigorem, virtutem & gratiam inſpirat omnibus animæ potentiis, ſenſibus & viribus ſibi ſubditis. Ideoque Hebr. eſt: *Caput tuum ſuper te ſicut carmelus*, q. d. Sicut caput eſt ſuper membra, & Carmelus ſuper terram, quam irrigat & ditat; ſic & mens tua eſt ſuper omnes animæ vires, eaſque regit, imò irrigat, & bonis omnibus beat.

TERTIUS SENSUS:

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo per Chriſtum & poſt Chriſtum eſt caput fidelium Eccleſiæ, eos irrorans, nutriens, recreans, protegens ut Carmelus. Vnde Carmelitæ primi poſt Chriſtum aſſeclæ Eliæ, B. Virginem patronam ſibi aſciverunt, ac in ejus honorem Eccleſiam in monte Carmelo ædificarunt, indeque fratres B. Virginis de monte Carmelo nuncupati ſunt uti teſtatur Trithemius lib. de Laudibus Carmelitani ordinis, cap. 7. Addit Thomas Vvaldenſis gravis Theologus lib. de Sacram. tit. 9. c, 84. & alii. Carmelitarum ordinem inchoatum jam tum à tempore Apoſtolorum in monte Carmelo (& argumento eſt nomen ipſum) in Eccleſia, quæ prima omnium B. Virgini in terrarum orbe dicata ſit: deinceps verò numero & hominum & domiciliorum per totam Palæſtinam multiplicato, irruentibus Saracenis diſperſum eſſe, ac diſſipatum; ſed iis rurſum ejectis, anno ſalutis humanæ milleſimo fermè & centeſimo refloruiſſe. Videatur Paulus Mauſigia lib. de Origine religionum, cap. 30. qui inter cetera ait, Honorium IV. Pontificem hoc nomine Carmelitarum à Carmelo inditum, eis confirmaſſe ſub anno Domini 1217. Inſuper B. Virginem apparuiſſe P. Simoni generali ordinis, viro ſancto, eique oranti habitum candidum dediſſe, dixiſſeque: *Accipe hoc ſcapulare à me tibi, tuoque ordini datum in ſignum congregationis meæ*.

Audi Chriſtum Dominum B. Virginis caput myſticè deſcribentem S. Brigidæ lib. 5. revel. in fine Interrog. 9. *Caput tuum fuit quaſi aurum fulgens, & capilli quaſi radii ſolis. Quia tua mundiſſima virginitas, quæ eſt in te quaſi caput omnium virtutum, & continentia omnium illicitorum motuum, placuerunt & fulſerunt in conſpectu meo, cum omni humilitate; ideo merito vocaris coronata regina ſuper omnia, quæ creata ſunt: Regina propter munditiam, coronata propter excellentem dignitatem. Frons tua fuit incomparabilis albedinis, ſignificans verecundiam conſcientiæ tuæ, in qua plenitudo eſt humanæ ſcientiæ, & dulcedo divinæ ſapientiæ lucet in ea ſuper omnes*.

Porrò cenſent nonnulli Salomonem hic uti comparationibus in ſpeciem tam diſparibus & enormibus, quibus oculos ſponſæ comparat piſcinis, naſum turri, caput carmelo, ut ſignificet enormitatem exceſſus B. Virginis ſupra omnes feminas, q. d. Quantum piſcinæ ſuperant oculos hominis vulgaris, quantum turris eſt major naſo & carmelus capite; tantum B. Virgo, ejuſque oculi, naſus & caput in dignitate, gratia & gloria excedunt omnes feminas, imò omnes homines & angelos, ideoque creaturas univerſas, omniumque oculos, nares & caput. Hinc ipſa ab Iſaja c. 2. v. 2. vocatur *mons in vertice montium*.

C Symbolicè Gulielmus hæc refert ad myſterium circumciſionis Chriſti. *Carmel* enim idem eſt quòd ſcientia Circumciſionis, q. d. *Caput tuum* ut Carmelus, id eſt, mens tua, ò B. Virgo, habebat ſcientiam circumciſionis, ut Chriſtum circumcideres, etſi ex lege ad id non obligareris. *Bene ſciebas*, inquit, *o pia mater, cur populo Dei datum eſſe remedium circumciſionis, & tamen me, quem ſine concupiſcentia; ac per hoc non in peccatis, ſingulariter concepiſti, carnali circumciſioni, quaſi ob originali labe purgandum, ſubdidiſti, neque hoc inſipienter faciebas, ſed divinæ inſpirationi per ſpiritum edocta ſerviebas. Quippe oportuit me datorem legis factum ex muliere fieri quoque ſub lege, & hoc diſpenſatoriè, ut eos, qui ſub lege erant, redimerem*.

Symbolicè.

ET COMA CAPITIS TUI SICUT PURPURA REGIS VINCTA (minus rectè Caſſiod. S. Gregor. Rupert. & alii legunt *iuncta*, etſi ferè idem ſit ſenſus) CANALIBUS] Hebr. *Et tenuitas capitis tui ut purpura, tenuitas*, id eſt, tenues capilli & cincinni. Tigurina: *Et ſubtilis evaporatio*, (id eſt crines ſubtiles, qui è capite oriuntur & evaporantur) *capitis tui regia purpura ſimilis eſt, quæ in canalibus) infectorum) ligata eſt*. Arabicus: *Ligata in amphitheatris*. Septuag. *Plexus* (S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 17. *ornatus*) *capitis tui ſicut purpura. Rex ligatus in tranſcurſibus*, id eſt, in canalibus, per quos aqua tranſcurrit. Sic & Pagninus, Iſidorus clariùs: *Rex ligatus crinibus*. Hebr. ברהטים, *rehatim*, & canales ſignificat & trabes, quæ tranſcurrunt ab uno pariete ad alterum, ſicut canales ab uno loco ad alterum. Vnde Coſmas Damianus vertit: *Rex ligatus in laquearibus*, id eſt, inquit, Chriſtus alligatus trabibus crucis. Varabl. *Coma capitis tui eſt ut purpura, & eſt velut rex ſtipatus canalibus* id eſt, habitans juxta canales, ubi ſunt aquæ: quòd maximè commendabile erat in terra ſancta, in ea enim utpote ſicca, ſummo in pretio erat terra irrigua. Ita Vatablus, ſed hoc alienum & longè petitum videtur, ut & illud aliorum, qui vertunt: *Rex ſtipatus circumcurrentibus*, ſcilicet militibus. Coma ſponſæ comparatur purpuræ, quæ vincta ſive ligata eſt in canalibus, ut ſi quid ſordium ex tinctura illi adhæreſcat, aqua continuò per canales decurrente

abluæ-

abluatur, aut potiùs ut jam tincta in vaſis tinctoriis rurſus, magiſque tingatur in canalibus, per quos liquor purpureus decurrit in concham, ſive vas tinctorium, vaſa hæc Plinius libr. 9. cap. 38. vocat cortinas: fortè etiam vaſa hæc canales hìc vocantur, quòd cava eſſent & longa inſtar canalium.

Senſus ergo eſt, q. d. Coma ſponſæ rubicunda eſt, nitens & ſplendens inſtar purpuræ regiæ recens tinctæ, imò dibaphæ, id eſt, bis tinctæ, ideoque vividi, & flagrantis ruboris. Ita paſſim Interpretes. Audi Genebrard. Luyſium: *Comparat ſponſæ comas purpuræ pretioſiſſimæ, pulcherrimæ, maximeque recenti, quam tinctores adhuc ſiccant regibus, in ſummis ædium canalibus, vel quas tingunt in ſuæ officinæ tubis, iiſdemque tubis atque canalibus, in quibus purpureus continetur color illas alligatas tenentes, quo melius colorem ſuſcipiant.*

Aliter Sanchez, qui per canales accipit faſcias, ſive funiculos aureos vel argenteos, qui inſtar canalium & aquæ per canales decurrentis candicant, & candore argenteo collucent. Unde & in Thalmud. cap. 3. de Agno Paſchali, argenteæ faſciæ vocantur *rehate hackaſeph*, id eſt, canales argenti. Addit Giſlerius vittas vocari canales, quin dum adſtringunt & premunt fluitantes capillos, efficiunt, ut quidam quaſi rivulus & canalis defluentium comarum per caput decurrat. Sic ſenſus eſt. q. d. Capilli ſponſæ fulvi ſunt ſicut purpura, & aureis ſive argenteis quibuſdam teniis vel vittis illigantur, non ſecus ac regiæ tunicæ ſplendentibus faſciis, aut rectis, aut tranſverſus ornari ſolent. Non dubium eſt comas ſponſæ non fuiſſe incompoſitas, ſed decorè pexas & aureis faſciis vittiſve colligatas; ſed ſimplicius ſic comparationem inſtituat: Comæ ſponſæ reginæ faſciis aureis ſericiſve ita eleganter connexæ ſunt, ſicut purpura regis funiculis byſſinis canalibus alligatis.

Porrò quod Septuag. Pagnin. Vatablus, Coſmas, & alii vertunt: *Rex ligatus in tranſcurſibus*, Theodor. & ex eo Titelm. ſic explicat, q. d. Coma ſponſæ ſimilis eſt regi corona regia coronato, ac purpura induto, quæ plicaturas habet & ſtrias inſtar canalium, iiſque quaſi ſulcis aptè coaptata & diſtincta eſt. Coma ſponſæ bellè crinibus intortis coronata eſt, plicata & ſtriata: pulchra ergo eſt tum ex colore, quia purpurea; tum ex religatione & compoſitione, quia eleganter vittis vel faſcis aureis religata, flexa & plexa eſt. Denique purpuræ color eſt color ſanguinis: unde Plinius lib. 9. cap. 38. *Laudei* (purpuræ) inquit, *ſumma color ſanguinis concreti ſuſpectu refulgens*. Unde Homerus ſanguinem vocat purpureum, & eum ſecutus Virgil.

Purpuream vomit ille animam.

Anima enim, id eſt, vita in Scriptura dicitur eſſe in ſanguine, imò nonnulli Philoſophi cenſuerunt animam non eſſe aliud quàm ſanguinem, teſte Ariſtot lib. 1. de Anima.

PRIMUS SENSVS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia, ſive Synagoga.

Coma purpurea erũt diſcipuli Eliæ martyres.

CAput Synagogæ ad Chriſtum convertendæ erit Chriſtus, & poſt Chriſtum Elias, ut dixi, Comæ ergo hujus capitis erunt viri religioſi & zeloſi, diſcipuli & aſſeclæ Eliæ: ſicut enim capilli oriuntur ex capite, illudque ornant & protegunt; ſic hi ex Eliæ diſciplina & ſpiritu prodeuntes, eundem decorabunt, defendent, adiuvabunt & propugnabunt contra antichriſtum & antichriſtianos; ideoque ab eo occidentur, & ſanguine ſuo quaſi martyrii purpura tingentur & decorabuntur. Hæc autem ſanguinis purpura ſimilis erit ſanguini, quo in paſſione ſua purpuratus eſt Chriſtus, imò ex eo omnem ſuam vim, colorem & decorem hauriet, perinde ac ſi quinque Chriſti vulneribus velut canalibus alligata, iiſdem rubricata & purpurata foret. Egregii ergo fortiſſimique martyres futuri in fine mundi Chriſto Regi, ceu coma capiti, per fidem & charitatem juncti, ejuſque ſacris vulneribus velut canalibus per affectum & meditationem alligati, ex eis purpuram, id eſt, robur & decorem martyrii ſugent & imbibent. Ita Alcazar, Coſmas Damianus, Honorius, Delrio, & ceteri initio capitis citati: & per comam purpuream S. Gregor. accipit deſiderium martyrii; ſic & Juſtus Orgel. & Aponius, qui & addit canales ſignificare exemplum virtutis martyrum, quod ad alios traſmittunt.

Huc facit verſio Septuag. *Rex ligatus in tranſverſalibus*, Coſmas *in laquearibus*. q. d. Chriſtus illigatus trabibus crucis, ex iis quaſi canalibus ſtillat in nos purpuram ſanguinis ſui, ac per illum nos roborat ad martyrium, ut eodem æquè ac ipſe ſanguine noſtro purpuremur. Septuag. ergo hìc clarè myſterium crucis Chriſti ſignificant, dum dicunt comam ſponſæ concolorem purpuræ, cauſamque ſubiiciunt, quòd rex illigatus, imò clavis affixus ſit ſuprà comam Sulamitis, puta ſponſæ, & quod ex vulneribus illius per canales quinque cruor defluat, atque eorum fluxum totum Sulamitis ſupra crines excipiat: *Rex ligatus in canalibus*, ſeu *cum canalibus*: nimirum rex cum quinque ſanguinis canalibus promanantibus ex plagis ſuis, ſupra crucem eſt amoris vinculis adſtrictus, & clavis tribus confixus, erumpitque ex plagis omnibus purpura, qua Sulamitis cæſaris ejuſdem, id eſt, religioſæ Eccleſiæ devotionem repræſentans, penitus imbuitur. Deſeruit huic conſiderationi mirabiliter pia quædam ſculptura, quæ ponit D. Magdalenam ad crucis pedes, eam amplexantem detectam caput, atque ita ut Chriſti defluens ſanguis ejus capillamentum inficiat purpuræ nimirum Tyriæ colore. Ita Alcazar.

Tunc ergo pro Chriſto Jesu Salvatore & Duce ſuo, fortiter uſque ad mortem cum Elia contra antichriſtum inter alios religioſos certet, & ſpero certabit Societas Jesu, ac multos in aciem producit fortiſſimos heroes, qui pro Jesu ſuo libentes & exultantes occumbent, ac martyrii laurea purpurabuntur, uti fertur prædixiſſe B. Tereſiam.

Ita S. Laurentius, S. Vincentius, S. Sebaſtianus, ceterique martyres, Chriſti patientis conſideratione, exemplo, robore & gratia non tantùm fortiter ſuſtinuerunt, ſed & ardenter ſitierunt martyrium & tormenta atrociſſima, ut Chriſto vices, quas goterant, redderent, ac ſanguinem ſanguini, amorem amori, mortem morti rependerent. Quare per purpuram regis intelligi paſſionem Chriſti docet Theodor. Beda, Rupert. S. Thomas, Honorius, Hailgrinus. Jam verò hæc martyrum corona mirè Chriſtum, ceu coma caput, comit & exornat.

Porrò quam aptè religioſi comparentur capillis oſtendi cap. 4. 8. ad illa: *Capilli tui ſicut greges tonſarum*. Faſciæ ſive vittæ, quibus religioſi alligantur, ſunt charitas, obedientia, & regularis diſciplina, quæ omnes alligat & conſociat. His aptè competit Hebr. דלת *dallas*, id eſt, tenuitas, ipſi enim ex voto elegerunt paupertatem & humilitatem, obedientes Chriſto dicenti: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*, Matth. 5. Ita S. Anſelm. His etiam congruit, quod vertunt Septuag. *Rex ligatus in trabibus*. quia ſicut Chriſtus fuit Rex in cruce vincendo, & dominans peccato, gehennæ & diabolo; ſic pariter religioſus cum Chriſto crucifixus eſt rex dominans ſibi, vitiis, affectibus, totique mundo, uti docet S. Chryſoſt. tract. de Comparat. regis & monachi, & ex eo noſter Hieronym. Platus lib. 2. de Bono ſtatus relig. c. 16.

Huc facit verſio Chaldæi: *Et pauperes populi, qui ambulabant apud principem, hinc & inde; eò quòd egeni ſunt, futurum eſt; ut induantur purpura, ſicut indutus eſt Daniel in civitate Babylonis, & Mardochæus in Suſis propter meritum Abrahæ, quem regem conſtituit ab initio in dominatorem ſæculi; & propter iuſtitiam Iſaac, quem ligauit pater eius, ut offerret eum; & propter dignitatem Iacob, qui decortauit virgas in canalibus*. Hinc & Caſſiodor. ac Beda per purpuram in canalibus accipiunt ſanctos in humilitate defixos, in qua æterni regis purpura intingitur, cui ſancti quique humilitatem ſui redemptoris imitando paſſionum illius conformes fieri ſatagunt, quatenus in purpuræ dignitatem vertuntur & laborantes pro Chriſto, cum Chriſto & coronari merentur. Vincta autem hæc purpura eſſe dicitur, quia eorumdem corda fixa ſunt, & ſtabilita in timore & amore redemptoris ſui, nec umquam à charitate ejus ſeparari poſſunt. Poſſent quoque hæc aptari Cardinalibus Romanæ Eccleſiæ hi enim velut coma purpurea ornant caput Pontificis, ideoque purpuram geſtant, ut hæc illos moneat ſanguinem pro Chriſto profundere, ſi opus ſit, atque in fine mundi cum Pontifice contra antichriſtum certantes revera profundent; uti olim profundere S. Laurentius, S. Cyriacus aliique primi Cardinales cum S. Sixto, Mar-

to, Mar-

tò, Marcello, Cornelio, Urbano, ceteriſque primis Pontificibus.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Coma purpurea animæ eſt deſiderium mortificationis.

COma animæ purpurea eſt copia piarum cogitationum & affectionum, ac præſertim deſiderium mortificationis & martyrii, quæ ipſa haurit ex guttis ſanguinis à Chriſto in cruce ſtillantibus, quas ipſa meditando aſſiduè bibit & haurit. Ipſa ergo ceu coma Chriſti purpurati, ab eoque tota velut a capite dependens, in vulnerum ejus canalibus per contemplationem illigata, dilectionis Dei & proximi, ac martyrii dibapho refulget, nec ſinitur ad alia cogitando divagari, & diffluere. Unde S. Ambr. in pſ. 118. ſerm. 17. *Ipſa*, ait, *tanquam benemerita regina Chriſti ſanguine coronatur, ſicut ſcriptum eſt: Et ornatus capitis tui ſicut purpura. Sanguis Chriſti purpura eſt; quæ inficit ſanctorum animas, non ſolùm colore ſplendens, ſed etiam poteſtate, quia reges facit, & meliores reges, quibus regnum donet æternum.* Sic & Theod. Honorius, Rupert. Audi & tres Anonymos apud Theodor. *Coma capitis tui ſicut purpura Chriſti doctrina videlicet rationum & morum nexu contexta, tamquam regis indumentum eſt animi tui amictus, in quo ille perturbationibus dominatur, & eſt rex vinctus in tranſcurſibus, hoc eſt, nulli ſubiectus perturbationi, ſed divinæ illius quam diximus doctrinæ funiculo ligatus in tranſcurſibus præſentis vitæ, ne rerum ſenſibilium & caducarum lubrico prolabatur.*

Et meditatio paſſionis Chriſti.

Porrò paſſioni Chriſti mens pia funiculo amoris ſe alligat; itaque viciſſim Chriſtus eodem illigatur: unde Sanchez per canales accipiens funiculos, docet animam piam per ſanctas de Chriſti paſſione cogitationes & meditationes, eumdem Chriſtum non invitum, ſed volentem ita ſibi illigare, ut aliud cogitare, velle, deſiderare nequeat, ac viciſſim Chriſtus ab ejus cogitatione & amore ſeparari ſe non ſinat: quomodo enim mitiſſimum Chriſti ſponſi animum non capiant, ac teneant deſideria, quæ ad ipſum unum aſpirant? quomodo non ligent alia vincula, quibus ſuas cogitationes ſponſa fidelis ita continuit, ut omnem ſibi niſi de ſponſo cogitandi facultatem præciderit? O ergo felicia religioſorum, id eſt, religatorum vincula; quibus animi motus atque ſtudia ligarunt, ne à Deo dilapſa abeant in diverſa: ſibi enim, niſi rumpantur vincula, Chriſtum ligant, tamquam ſponſum, & regem omnino ſuum.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

PHyſicè coma capitis B. Virginis erat flava purpuraſcens, uti ſuperiùs dixi ex S. Epiph. & Niceph. Ethicè comæ, id eſt, cogitationes Virginis aſſiduè tingebantur memoria & compaſſione purpuræ regis, id eſt, paſſionis Chriſti; qua de cauſa ipſa vere extitit martyr.

Senſus ergo eſt, ait Hailgrinus, mens tua prudenter circumciſa, & cogitationes tuæ tinctæ in ſanguine Dominicæ paſſionis, ſic affectæ ſemper fuere, quaſi recentem viderent ſanguinem de vulneribus profluentem. Faſciculus myrrhæ morabatur inter ubera ejus, donec aſſumpta fuit ad gaudium, quod omnem dolorem abſorpſit.

Chriſtus purpuratus ſuo cruore.

Pleniùs Guilielmus: *Purpura regis*, inquit, *eſt proprio rubens ſanguine caro redemptoris; caro illa ſacrum verbi indumentum erat, ex quo verbum caro factum, & habitavit in nobis? ſed tempore paſſionis in regalem purpuram hominibus & angelis adorandam, in proprio ſanguine tincta eſt: unde Apoſtolus propter paſſionem mortis, ei dicit datum a patre nomen quod eſt ſuper omne nomen; ut in nomine eius omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum. Dum autem ſacra illa caro, quam ſibi de virgine propitia veritas ſumpſerat, pro eliciendo pretio redemptionis humanæ clavis & lanceæ foderetur, iuxta veridici Simeonis prophetiam, piæ matris animam pertranſibat gladius. Quot vulnera filius accipiebat in carne, tot pia mater accipiebat in corde; quod quatuor vel tres clavi & una lancea faciebant in carne filii, hoc unus ille gladius faciebat in anima matris. Rubebat caro filii ſanguine paſſionis; rubebant maternæ illæ cogitationes, ut ita dicam, ſanguine compaſſionis; benè ergo illi dicitur; comæ capitis tui ſicut purpura regis. Quod autem additur, vincta canalibus, ſignificat, quòd tincturam illam regalis indumenti, quæ facta eſt in paſſione, illico ſecuta eſt abundantia gratiæ eius, quæ in ſacris literis per aquam ſignatur.* Vide dicta c. 5. 9. ad illa: *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, in uno crine colli tui.*

Denique Philo Carpath. Epiſc. ex Septuag. novæ vertens: *Rex tremendus in excurſibus*, explicat de Chriſti è cælis per B. Virginem in terram & infernum excurſu, ac in cœlos recurſu: *E cælis namque*, inquit, *excurrit in terram tamquam ſponſus de thalamo virginali progreſſus in orbem, & uſque ad inferos deſcendens, mortem deſtruxit, & prædam tulit inferni. Ipſe ſolus omnino tremendus in progreſſibus ſuis ac geſtis, quæ pro ſalute noſtra non ullius neceſſitatis vinculis coactus egit, ſed immenſæ charitatis ardore victus, & ineffabili magnitudine ſuæ bonitatis ad hæc mortalia progreſſus & dolorifica voluntariè acceſſit; utque nos ſua immortalitate donaret, noſtra eſt mortalitate veſtitus, nuſquam nos deſerens, nullibi deſtituens, ſed ubique fovens ac tuens, ait enim: Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi. O incomparabilem vim amoris! ò ſummam bonitatem!*

VOX ECCLESIÆ

Ad Synagogam jam in Chriſtum credentem.

VERS. 6. *Quàm pulchra es, & quàm decora chariſſima in deliciis.*

QUAM PULCHRA ES, ET QUAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS?] Ex Hebræo cum Pagnin. vertas: *O quam pulchruiſti, & quam dulcuiſti amor in deliciis?* Sponſi ſcilicet, eum oblectando; aut ad verbum: *Quam pulchra facta es & quam iucunda* (vel ſuavis, grata & accepta) *ò charitas in deliciis.* Ita Septuag. Hebr. eſt בתענוגים *bataanugim*, quod per ſyſtolem ſignificat *in deliciis*; per diaſtolem verò בת תענוגים *bat taanugim*, idem eſt quod *filia deliciarum*, ut vertit Aquila & Syrus, id eſt, delicatiſſima & delicioſiſſima: unde Vatab. vertit: *in deliciis primatum obtinens*, quibus ſcilicet tum teipſam, tum ſponſum, tum nos adoleſcentulas Sionides ceteroſque omnes mirificè oblectas. Arabicus: *Quam pulchrum eſt decus tuum, quam delectabilis es, ò amor in deliciis!*

Multi cenſent hæc eſſe verba ſponſi, ſponſam Synagogam laudare pergentis. Meliùs alii cenſent hæc eſſe verba chori adoleſcentularum Sionidarum, id eſt, virginum & puellarum novæ Jeruſalem, & Sionis Chriſtianæ, quæ auditis à ſponſo tantis ſponſæ per ſingula membra elogiis, ejus pulchritudinem admirantes exclamant: *Quam pulchra es*, &c. aut potiùs eſſe verba Eccleſiæ Gentium, quæ Synagogæ Judæorum converſæ ad Chriſtum congaudens congratulatur exultanſque illi jam in fide ſorori applaudit (hoc enim ſororem ſorori facere decebat) dicens: *Quam pulchra es*, &c. Id ita eſſe patebit ex v. 9. ubi dicitur *Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum.* Quæ verba non ſponſi, ſed chori adoleſcentularum eſſe conſtat; nec enim ſponſa de ſe diceret: *dignum dilecto meo*, ſed *dignum me*. Et ex v. 7. 8. *Statura tua* (ò ſponſa) *aſſimilata eſt palmæ, & ubera tua botris vini. Aſcendam in palmam*: nec enim Chriſtus aſcendit in palmam ſponſæ, ſed potius deſcendit, cum ea longè ſit altior.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHorus adoleſcentularum, ſive puellarum Jeruſalem; id eſt, animarum in fine novellarum & imperfectarum Synagogæ Judæorum per Eliam convertendæ applaudet, dicens: *Quam pulchra es, ò Domina mea, & quam decora in deliciis?* quibus ipſa frueris, quibuſque ſponſum Chriſtum, & nos adoleſcentulas tuas mirè oblectas, eoque pulchrior appares, quò ex tam longa & atra deformitate perfidiæ, & ignorantiæ Chriſti, ſalutique tuæ, ad tam ferventem fidem & zelum ſubitò emerſiſti, adeò perfectè, ut martyres plurimos

ximos & fortiſſimos Chriſto dederis, qui, ut jam dixi, *quaſi coma capitis tui ſicut purpura regis vincta canalibus*, illud mirificè comunt & exornant. Hoc eſt quod præcinuit Iſajas exultans in ſpiritu cap. 35. 1. *Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: Gloria Libani data eſt ei: decor Carmeli & Saron: Ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri.*

Audi S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 17. verſ. 5. *Quam pulchra*, inquit, *& ſuauis facta es charitas in deliciis tuis? Pulchra decore virtutis, ſuauis iucunditate gratiæ, remiſſione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipſa iam charitas, quæ diligendo Deum & nomen eius acceperis: quia Deus charitas eſt.* Caſſiod. novella ſponſa, inquit, eſt Synagoga Judæorum pulchra fide, decora operatione futura eſt. Honorius: pulchra ob opera externa, decora ob virtutes internas. Tres Anonymi apud Theodor. Admirabili, inquiunt, circumdata es pulchritudine, ea nimirum, quæ pervenit ad te ex ſimilitudine & exemplari: nam ſponſo conjuncta, atque illo fruens referta es incredibili jucunditate ſpirituali.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta per gratiam & opera heroica, præſertim patientiæ in adverſis ac martyrii adeò fit pulchra, ut fit filia deliciarum, hoc eſt, illicium & delicium Dei, angelorum, & ſanctorum omnium. Quocirca S. Jacobus c. 1. v. 1. *Omne gaudium*, inquit, *exiſtimate fratres, cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur: Patientia opus perfectum habet.* Et Paulus: *Gloriamur in tribulationibus.* Rom. 5. Hinc Chald. vertit: *Dixit rex Salomon: Quam pulcher es cœtus Iſrael in tempore quo tu portas iugum regni mei, in tempore quo ego corripio te in infirmitatibus propter peccata tua, & tu ſuſcipis in charitate, & videntur tibi deliciæ.*

Deliciæ ſex animæ. Deliciæ ergo animæ ſanctæ: *Primò.* Primò, ſunt tribulationes & cruces. *Secundò.* Secundò, divinæ dulcedines, inſpirationes, & conſolationes ſpirituales, quas Deus fidelibus ſibi devotis & præſertim tribulatis aſpirat, ac præcipuè ſpes gloriæ cæleſtis. Ita Caſſiodor. *Tertiò.* Tertiò, Theodor. ait has delicias eſſe amoris & charitatis: *Diligis enim*, inquit, *amantem te ſponſum, & in eius amore tuas omnes delicias collocans reliqua omnia deſpexiſti.* *Quartò.* Quartò, Rupert. *Quid eſt*, inquit, *in deliciis pulchram & decoram eſſe, niſi in abundantia gratiæ manſuetudinem ſummamque cordis humilitatem habere?* *Quintò.* Quintò, hæ deliciæ ſunt S. Scriptura. Audi S. Gregor. *Notandum*, inquit, *quod chariſſima in deliciis dicitur, quia ad charitatem & familiaritatem Chriſti non peruenit, quiſquis Scripturæ ſanctæ deliciis abundare non contendit. Inde enim dicitur: Omni habenti dabitur & abundabit, ei autem, qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo: his enim deliciis qui abundat, reficitur: his refectus, aſſiduè ad maiora percipienda præparatur:* *Sextò.* Sextò, S. Auguſt. tract. 65. in Joannem, mortem, quam infligit charitas, docet eſſe ſuaviſſimam, haſque eſſe delicias charitatis, ac charitatem in deliciis: Sic enim ait: *O quam benè cantatur tibi in epithalamio tuo: Quia charitas in deliciis tuis. Ipſa non perdit eum impiis animam tuam, ipſa diſcernit cauſam tuam, & ſicut mors valida eſt, & in deliciis tuis eſt. Quam mirandi generis mors, cui parum fuit non eſſe in pœnis, niſi eſſet inſuper & in deliciis.*

Sponſa vocatur amor quia ſummè amabilis. Hac de cauſa ſponſa hic vocatur אהבה *ahaba*, id eſt, *amor*, dilectio, charitas *in deliciis*, id eſt, deliciosiſſimè & ſummè amabilis, dilecta, chara (Noſter vertit *chariſſima*) adeò ut ipſiſſimus amor, ipſa pulchritudo, ipſa ſuavitas, & decor, ipſiſſimæ deliciæ eſſe videatur; quia illi charitas in deliciis eſt, id eſt, quia amat quæ verè amabilia ſunt; quia diligit, quæ charitate & dilectione digna ſunt. Ita Sanchez. Sic tertia filia S. Sophiæ virgo & martyr, vocata eſt Charitas, quia ſummè Deo & hominibus amabilis fuit.

Exemplũ S. Liebæ. Sic S. Lieba vel Lioba in Anglia nobilibus parentibus per votum concepta, à prima ætate Deo à parentibus ex voto conſecrato, hoc nomen accepit, quòd Deo & hominibus eſſet dilecta: *Lieb* enim Germanicè dilectam ſignificat; quare in monaſterio piè educata miræ ſanctitatis evaſit. Audi auctorem vitæ ejus: *Erat aſpectu angelica, ſermone iucunda, ingenio clara, conſilio magna, fide catholica, ſpe patientiſſima, charitate diffuſa, Et cùm lætam ſemper faciem præferret, nunquam hilaritate nimia reſoluta eſt in riſum.* Quocirca in Abbatiſſam electa, moniales ſibi ſubditas eximia prudentia & ſanctitate gubernavit. Quare à Carolo Magno Imper. & uxore ejus Hildegarde ſæpiùs accerſita, ab eis in honore habita, ac magna reverentia excepta fuit, adeò ut Hildegardis Aquiſgrani oculos ejus abeuntis exoſculans diceret: *Vale in æternum domina & ſoror dilectiſſima, vale animæ meæ portio pretioſa. Chriſtus creator & redemptor noſter tribuat, ut nos in die iudicii ſine confuſione videamus: Ceterùm in hac luce mutuò nunquam ab hoc die conſpectu fruemur.* Pluribus miraculis claruit. Extat ejus vita à Rodulpho viro gravi ſcripta apud Surium die 28. Septembris.

Anagogicè Honorius: deliciæ, ait, Eccleſiæ cum Chriſto regnantis, ſunt gaudia paradiſi exultationis. In his deliciis eſt ipſa *pulchra & decora*, quia fulget ut ſol & luna, & Chriſto, & angelis eſt chariſſima. *Anagog.*

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

NIl pulchrius, nil ſpecioſius, nil jucundius; nil delicioſius in univerſa creatura, quàm B. Virgo. Quocirca Eccleſia in officio hanc antiphonam hinc deſumptam illi accinit: *Specioſa facta es & ſuauis in deliciis tuis ſancta Dei genitrix. Quam pulchra*, ait Hailgrinus, *es in maternitate, quam decora in virginitate, quam admirabilis in vtroque.* Nam ut rectè explicat Guilielmus: *In quantis agebat ſanctæ iucunditatis deliciis, cùm Deum verbum maternis amplexibus ſtringeret, & ſacra illi oſcula materni oris imprimeret; cùm illum, qui in cælo de ſe paſcebat angelos, maternis vberibus aleret, & cetera maternæ pietatis officia pro tempore miniſtraret? denique in his omnibus diuini myſterii & ſui priuilegii non ignara, optimè noverat ſe eſſe matrem maieſtatis; & hoc noſſe, ſingulares & iuges illi deliciæ erant.*

Porrò quod ad rem præſentem ſpectat, beata Virgo pulchra & decora erit tot Judæorum ad ſe & filium ſuum per Eliam converſione, quam ipſa procurabit, quaſi *charitas in deliciis*, ut ſcilicet illis ſuam charitatem guſtandam offerat, & viciſſim illorum charitate ſanctitateque delicietur, ſeſeque oblectet.

Hinc illa non tantùm hominum in terra, ſed & angelorum ac beatorum in cælo eſt delicium, deſiderium & gaudium, ut omnes ei ſuccinant: *Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te, ſancta Dei genitrix.*

Denique Philo legens (licèt contra fidem Codicum Hebr. Græc. & Latin.) *Quam ſpecioſus factus es & potens*, id ad Chriſtum ſponſum refert, quà homo eſt: *Charitas in deliciis tuis*, id eſt, inquit, quod ait Sapientia Chriſtus: *Et deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum.* Proverb. 8. 31. Tanta enim nos charitate complectitur, ut nihil aliud quàm nos ſecum ſemper eſſe malit: hoc enim de nobis avet, hoc poſtulat, hoc afflagitat. Unde ſubdit: *Hæc eſt magnitudo tua, aſſimilatus es palmæ.* q. d. Magnitudo immenſæ charitatis tuæ aſſimilata eſt palmæ: palma enim cordis internam charitatem & virtutem, vimque fidei inexpugnabilis oſtendit, &c. quæ ad ſuperna & ſempiterna cor attollit, nec ullis adverſis frangitur, ſed inter omnia, imò ſuper omnia invicta perdurat ac regnat.

VERS. 7. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & vbera tua botris.*

HEbr. *Hæc ſtatura tua*, Septuag. *Hæc magnitudo tua*, quod Complut. referunt ad id, quod præceſſit, hoc mundo: *Dilectio in deliciis tuis, hæc magnitudo tua*. q. d. Dilectio tua delicioſa eſt magnitudo tua. Aquila: αὕτη ἐξέγερσίς σου, id eſt, *hæc ſuſcitatio*, vel *reſurrectio tua*, qua ſcilicet ò Synagoga à perfidia ad fidem, à morte ad vitam, à Moyſe ad Chriſtum reſurrexiſti. Symmachus: αὕτη ἡλικία σου, id eſt, *hæc iuuentus*, vel *ætas tua* præſertim florida, valida & militaris, quæ incipiebat ab anno 17. teſte Plutarch. in Gracco, notat Synagogæ ætatem vegetam & validam in fide Chriſti, quæ contra antichriſtum uſque ad mortem eſt decertatura. Syrus: Hæc

Rurſum palma inferiùs in trunco aſpera eſt, ſuperius ve- A
ro amœnia in ramis, & ſuavis in dactylis; ſic & *Sancta Eccleſia*, ait Caſſiod. *animaque in inferioribus aſperitatem laborum & paſſionum ſuſtinet pro Chriſto; in ſuperioribus verò, hoc eſt, in cæleſtibus pulchritudinem & ſuavitatem expectat præmiorum.*

Porrò anima ſancta habet ubera doctrinæ, & beneficentiæ quibus alios lactet & nutriat. Unde Theodor. *Cum*, inquit, *excelſa ſis, adeo ut cæli faſtigia attingat; tamen ſubmittat ſe infirmis diſcipulis ſuis, quibus doctrina indigentibus ubera præbet doctrinæ ſuæ: Palma enim fructus pendentes habet.*

Porrò Caſſiodor. Beda, & Juſtus per ubera accipiunt doctores; aponius verò martyres, hi enim ſanguinis ſui exemplo, quaſi lacte fideles minores in fide alunt & roborant.

Huc facit verſio Chaldæi: *Et in tempore quo ſacerdotes extendunt manus ſuas in oratione, & benedicunt fratribus ſuis, domus Iſrael, ſimiles ſunt digiti manus eorum extenſi ramis palmarum, & ſtatura eorum eſt ſicut palma. Et Eccleſia tua* B
ſtat facie ad faciem contra ſacerdotes, & facies eorum inclinatæ ſunt in terram ſicut botri uvarum.

Denique Philo Carpath. per ſtaturam accipit magnitudinem charitatis, uti dixi in fine verſus præcedentis. Unde ſic lege: *Charitas in deliciis, hæc eſt magnitudo tua.*

Symbolicè. Symbolicè, ſtatura palmæ ſunt quatuor dimenſiones crucis, quas recenſui Epheſ. 3. verſ. 18. quibus ſe admetiri, quoad poteſt, & commenſurare debet anima ſancta.

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Animæ glorioſæ ſtatura eſt æqualitas angelorum, quæ palmæ eſt aſſimilata, quia in terris fuit anguſtata, in cæleſtibus autem dilatata. Eius ubera ſunt comparata botris; quia Apoſtoli, & alii doctores eius ſunt pleni poculis æternæ dulcedinis.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Beata Virgo phyſicè ſtatura fuit procera, teſte S. Epiphanio apud Nicephor. lib. 2. cap. 23.

Ethicè ſtatura ejus fuit celſitudo animi, præſertim in adverſis & paſſione Chriſti: Unde de ea ait Joannes cap. 19. 25. *Stabat iuxta crucem Ieſu mater eius. Stabat*, inquit Guilielmus, *illa iuxta crucem ſui Ieſu, atque et ipſa ſibimet quodammodò erat in crucem erecta, ſtando iuxta crucem filii: ipſa ſibi quodammodò per affectum maternum facta erat crux. Sic ergo cùm ſtaret iuxta inſignem illam palmam, ſtatura eius aſſimilata eſt palmæ; ſed clarificato iam filio, a reſurrectione eius & deinceps, ubera eius aſſimilata ſunt botris. Unde & ſequitur: Aſcendam*, &c. Palma non longitudine, ſed ſtatura, id eſt, ſtatumine & firmitate ſuperat ceteras arbores.

Myſticè talis eſt B. Virgo; unde de ea ſic ſcribit S. Epiphanius tom. 3. hæreſi 78. *Cùm Joannes in Aſiam inſtitueriт profectionem, & nuſquam dicit Script. quod abduxerit ſecum ſanctam Virginem, ſed ſimpliciter ſiluit propter miraculi excellentiam, ut ne ad ſtuporem perduceret hominum mentem.* Sic & S. Dionyſ. in epiſt. ad S. Joannem, dicit ſe ita ad aſpectum & majeſtatem Virginis obſtupuiſſe, ut niſi fides eum docuiſſet unum eſſe Deum in cælis, utique hanc Virginem Deam eſſe credidiſſet. Et Honorius in Sigillo Mariæ: *Chriſtus, ait, fuit palma in cruce, quia per eam homo adipiſcitur victoriæ palmam, cui aſſimilata eſt ſtatura, id eſt, altitudo gloriæ Mariæ; quia ſicut ipſe eſt Rex cælorum; ita & ipſa regina eſt angelorum; & ubera ſua botris, id eſt, merita ſua aſſimilata martyribus, qui ſicut botri preſſi ſunt paſſionibus.* Rurſum ſtatura palmaris B. Virginis fuit rectitudo bonæ intentionis, & ſanctæ operationis directio, per quam inſtar palmæ crucis Chriſti triumphat de malignis ſpiritibus, ait Hailgrinus.

Pleniſſimè Alanus: B. Virgo quaſi palma: *Aſperum habuit corticem, quantùm ad ſæcularem honorem fuit infirma, quantùm ad divitias temporales paupercula; ſed firmitatem habuit roboris per conſtantiam mentis. Erecta fuit ſtipite, quia ſuſpenſa in cælum animi intentione pulchra in culmine in virginitatis & humilitatis celſitudine, delectabilis in flore, quia ſine concupiſcentia concepit florem campi, & lilium convallium. Dulcis in fructificatione, quia ſine pœna peperit mundi* A
redemptorem. Hæc nobis proponitur, in ſignum victoriæ & exemplum, ut ſicut ipſa vicit mundum peccatum, diabolum; ita & nos vincamus iuxta poſſe noſtrum. Ubera Mariæ dicuntur virginitas & humilitas, in quibus delectatus eſt Chriſtus, quæque nobis propoſita ſunt ad informandum & inſtruendum, ut ſequamur veſtigia eius. Et comparantur botris, quia botrus in flore parit odorem, in fructu dulcedinem. Calefacit etiam & reficit: ſic virginitas & humilitas Virginis fragrant odore bonæ opinionis fructum dulcedinis propinant, calefaciunt in amorem, & reficiunt ad ſpiritualem ſatietatem:

Porrò hæc omnia quæ de Eccleſiæ, animæ ſanctæ, & Deiparæ forma & pulchritudine, ejuſque membris, putà pedibus, femoribus, umbilico, ventre, uberibus, collo, oculis, naſo, capite, coma, ſtatura à verſ. 1. hucuſque dicta ſunt, & deinceps dicentur, mutato nomine adapta humanitati in Chriſto à Verbo aſſumptæ. Hæc enim prima & intima eſt Verbi ſponſa, quæ Eccleſiam, animas ſanctas & Deiparam eidem Verbo deſpondet, uti dixi in Proœ- B
mio cap. 2.

VOX CHORI

Adoleſcentularum.

VERS. 8. *Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt ubera tua ſicut botri vineæ: & odor oris tui ſicut malorum.*

Dixi: ASCENDAM IN PALMAM (Syrus & Arabicus, *per palmam*, ad carpendos ejus dactylos) ET APPREHENDAM FRUCTUS EIUS: ET ERUNT UBERA TUA SICUT BOTRI VINEÆ, ET ODOR ORIS (Septuag. Pagnin. & Vatabl. *naſi*. Syrus, *faciei*. Hebr. enim אף *aph* naſum, faciem, & os ſignificat) TUI SICUT MALORUM] Septuag. *ſicut pomorum*.

Pro *fructus* Hebr. eſt, סנסנים *ſanſinnim*, quod Septuag. vertunt: *cacumina*. Arabicus, *altitudines*; Aquila *elatas*. Symmach. *ramos*. Vatabl. *palmites*. Omnia hæc eodem redeunt, ſignificantur enim elatæ, ſive fructus dactylorum à cacumi-
C ne ramorum palmæ dependentes, item fructus viris maritatæ cum palma, putà uvæ & racemi, ut vult Aben Ezra, Alcazar, Delrio, & alii.

Ubera rectè comparantur botris; quia tumentia, ſucculenta, rotunda; hinc majores botri vocantur humaſti, id eſt, bovis ſive vaccæ ubera: tam grandia ſunt ubera matrum & nutricum mammoſarum, qualis hic inducitur Synagoga.

Odor oris, vel naſi eſt halitus ſivè anhelitus, qui naſo & ore efflatur, fragrantia, ait Theodor. nam ſuavo olet uti mala, tum punica, ait ſanctus Gregorius, horum enim in Canticis crebra eſt mentio; tum citria, & quævis alia: odor enim pomorum ſuavis eſt & acer, ac vinoſum quid redolet.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

D Perſiſtit in ſimilitudinè palmæ. q. d. Sicut palma crebris corticum ſegmentis quaſi gradibus intuentes allicit ad aſcenſum in cacumen, ut ibi botros tum palmæ, id eſt, dactylos, tum vitis illi maritatæ, id eſt, uvas decerpant: ſic tu ò Synagoga, quæ in palmæ altitudinem & decorem excreviſti, me, putà chorum adoleſcentularum, id eſt, imperfectarum in fide & pietate animarum allicis, ut ad tuam celſitudinem conſcendam, & ad ubera botris tuis ſimilia pertingam, ex iiſque ſugam lac, imò vinum doctrinæ ſublimis, quod me ad perfectionem vitæ Chriſtianæ perducat, ac ſimul ex ore tuo hauriam ſpiritum ſuaveolentum pietatis & ſanctitatis. Ita Hortolanus, Sanchez, Delrio.

Apud tres Anonymos apud Theodoret. *Mecum ipſa deliberans dixi: Aſcendam per virtutis imitationem ad perfectionem doctrinæ tuæ, & per contemplationem apprehendam eius ſublimitatem: Et diſciplinæ tuæ ubera, quæ me naturaliter nutriunt, erunt omnino ſicut botrus veræ vitis, qui Chriſtus eſt, præbentes mihi gratiam divinitatis: quæ vini more à natura men-*

tem dimovet, & ſupra naturam transfert. Vnde etiam *odor naris tuæ ſicut poma; Gratia ſcilicet Spiritus ſancti, mentem implens ſuavitate, quam tu à Sponſo ſuſceptam in nos infundis. Sicut poma ſunt tum aſpectu pulchra, tum odoratu ſuavia, tum guſtatu dulcia: ſic ipſa nobis erit & virtutum meritis decora, & odorifera ſermonum venuſtate, & dulcis experientia jucunditate.*

Primò ergo per palmam accipe ſtaturam, id eſt, celſitudinem palmarem Synagogæ, de hac enim ſermo præceſſit: celſitudinem, inquam, non corporis, ſed ſpiritus & virtutis.

Symbolicè Palma eſt crux Chriſti.

Secundò, ſymbolicè per palmam accipe crucem Chriſti, ſtatura enim Synagogæ aſſimilata fuit palmæ, tum naturali tum ſymbolicæ, hoc eſt cruci Chriſti, quia ipſa per crucem ad magnitudinem palmæ in virtute & ſpiritu excrevit. Unde per palmam crucem Chriſti intelligunt Caſſiod. Juſtus, S. Gregor. Honor. Gulielmus hic, & Tertullianus libr. 3. contra Marcion. & S. Cyprian. ſerm. de Paſſione, Petrus Damianus ſerm. de Inventione Crucis. Quocirca multi cenſent crucem Chriſti confectam fuiſſe ex palma, idque hic ſignificari, de quo mox.

Hinc rurſum Caſſiod. Philo, Honorius, S. Gregorius B Aponius Beda, Anſelmus, Rupertus, & alii plures hæc accipiunt de Chriſto aſcenſuro in crucem. Hinc S. Gregorius Nazianzenus tragœdia de Chriſto patiente cenſet Chriſtum crucifixum non in terra, ſed cruci jam erectæ, & firmatæ in terra, per ſcalas fuiſſe affixum. Idem cenſet S. Bernard. de Paſſione Domini (vel quiſquis eſt Auctor) cap. 5. & S. Bonavent. in faſciculo myrrhæ cap. 3. Contrarium tamen communiter tenent alii, ſcilicet Chriſtum in terra proſtratum fuiſſe cruci affixum. Id enim facilius, & commodius erat; ita cenſet S. Anſelmus libr. de Paſſione, B. Laurent. Juſtinian. ſerm. de Paſſione Domini, S. Antonius in Chronicis parte 1. Lypſius libr. 2. de Cruce cap. 7. & alii, in eamque inclinat Franciſcus Suarez, priorem tamen ſententiam, quòd Chriſtus cruci erectæ ſit affixus, confirmat, quòd hoc erat majus ſupplicium, & majorem ignominiam ad majorem terrorem; idq; ſibi in monte Calvariæ oranti à Chriſto revelatum eſſe aſſerit S. Brigitta l. 7. Revelat. c. 15. Unde S. Ambr. l. 10. in Lucam, docet Chriſtum aſcendiſſe in crucem. Et S. Cyprian. tract. de Paſſione: *Aſcendiſti*, loquit, *Domine palmam, quia aliud crucis tuæ lignum portendebat triumphum.* idem diſertè docet Nicephor. lib. 30. Toletus in cap. 19 Joan. Annot. 14. Rutilius Benzonius, Paleottus, & alii, quos citat Daniel Mallonius Annot. in capit. 5. Alphonſi Paleotti de Stigmat. 5. Sindonis, & Contalvus Duranius in Annot. in lib. 7. Revelat. 5. Brigittæ cap. 15. Verùm hac de re pluribus agendum Matth. 27. verſ. 33. Audi Honorium: *Quod ſtatura perſeverantia tua aſſimilata eſt palma victoria meæ, hoc ideo eſt, quia ego aſcendi in palmam, & traxi te poſt me ad victoriam. Videlicet quia exaltatus ſum in cruce, omnia traxi ad me, in quibus & te. Dixi enim, id eſt, firmiter apud patrem ante ſæcula diſpoſui, quia aſcendam in palmam, id eſt, crucem & vincam tyrannum. & tunc apprehendam fructus eius, ſcilicet omnes ſalvandos, quorum pars ſunt ultimi Judæi; & victo tyranno fugitivos ad me retraham.* Et poſt nonnulla: *Vbera Sunamitis ſunt prædicatores, qui lac doctrinæ præbent rudibus. Vinea eſt Eccleſia, botrus eſt Chriſtus in prælo crucis preſſus, de quo fluxit vitæ potus. Sic premuntur doctores Synagogæ in antichriſti perſecutionibus, & fluunt de eis vitæ pocula fidelibus. Odores verò Sunamitis, ſunt fama, & opinio bonæ operationis, & prædicationis, quæ ſunt ſicut odores malorum, id eſt, ſicut prædicationes Apoſtolorum.* Verùm ex præcedent. liquet hæc eſſe verba Eccleſiæ, vel potiùs chori adoleſcentularum: harum enim eſt creſcere & aſcendere. Ergo chorus adoleſcentularum, id eſt, imperfectorum, Eccleſiæ laudibus applaudens, & ſuccinens, dicit Synagogæ Judæorum ad Chriſtum converſæ: Video te, ô Domina, per palmam crucis Chriſti in palmæ arboris altitudinem excreviſſe; quia enim credidiſti in Chriſtum crucifixum, eique te per omnia conformaſti, hinc ſubitò tam procera evaſiſti, ut doctores illuſtres, & martyres eximios protuleris. Quare ego geſtio tecum in hanc crucis Chriſti palmam conſcendere, ut inde tecum tam generoſos fortitudinis, ſapientiæ & martyrii fructus decerpam, ac ipſa quoque doctores, & martyres eximios producam, qui tecum pro Chriſto contra antichriſtum uſque ad mortem decertent, nimirum ibi *ubera tua* erunt mihi *ſicut botri vineæ*, quæ pro lacte parvulorum fundent mihi vinum forte, & ardens doctrinæ,

A & martyrii, quod proprium eſt in fide adultorum, & perfectorum, ut ſuperiùs dixi. *Et odor oris tui ſicut malorum*; quia ſuavia pietatis, & conſtantiæ exempla, & documenta ab ore tuo excipiam, quæ imiter, & aliis admiranda, & imitanda proponam: odor enim propriè notat bonam ædificationem, bonique exempli & famæ fragrantiam.

Huc facit verſio Chaldæi, qui de Judæorum prophetis more ſuo ita vertit: *Dixit Dominus in verbo ſuo: Aſcendam & tentabo Danielem, & videbo, ſi poterit ſtare in tentatione hac, ſicut ſtetit Abraham, qui ſimilis fuit ramo palmarum, quem probavi decem tentationibus, & probabo quoque Ananiam, Miſael, & Azariam, & ſi poſſunt ſtare in tentationibus ſuis, redimam propter merita eorum populum domus Iſrael, qui comparatus eſt botris uvarum: & nomen Daniel, Anania, Azaria & Mizael audietur in univerſa terra, & odor eorum erit fragrans, ſicut odor pomorum paradiſi voluptatis.*

Porrò palma ſymbolum eſt victoriæ, & imperii, quod Chriſtus & Eccleſia per crucem conſecuti ſunt. Cauſam dat Philo l. 2. de Vita Moyſis; quia vis palmæ (quam non in radice defoſſam ut ceteræ, ſed in ſummo quaſi cor ſitam in ramorum medio habet) à ramis ipſius circumquaque ſtipa- B patur, ceu princeps à ſuis ſatellitibus, & quia ſicut regnum militari munitur præſidio, nec ſine labore ſeu certamine aut acquiritur aut conſervatur: ſic etiam palma, cuius folia gladiorum præ ſe ferunt ſpeciem, militari velut præſidio cingitur, nec ſine labore fructus ejus, qui in ſummo eſt, comparatur.

Hinc pro *fructus* Septuag. hic vertunt *cacumina*. Quocirca Rupert. Honorius, & Gulielmus cenſent Chriſtum *aſcendere in palmam & apprehendere fructus eius*, idem eſſe, quòd *exaltari à terra, & omnia ad ſe trahere*. Joan. 12. 32. eò quòd difficilis Chriſto fuerit hic in crucem aſcenſus per clavos, lanceam & ſpinas, ut ejus fructum & cacumen, id eſt, orbis imperium obtineret.

Audi Rupertum: *Aſcendi in palmam manibus militum, qui divinæ dignationi meæ neſcientes miniſtrant. Quantum in ipſis fuit, crucifixerunt hominem miſerè moriturum; quod ad me attinebat, aſcendi in palmam tamquam rex triumphaturus. De qua quidem Judæi divinæ diſpenſationis ignari, deſcendere monuerunt dicentes: ſi Rex Iſrael eſt, deſcendat de cruce. Aſcenderam in palmam: & ideo nolebam deſcendere; nondum perma-* C *tis fructibus (adhuc enim florebat palma, cùm et talia dicerentur) cùm autem guſtato aceto dicerem, Conſummatum eſt, & inclinato capite traderem ſpiritum, tota redemptionis mundi, fructus in palma erant.*

Crux Chriſti è palma.

Hac de cauſa multi cenſent crucem Chriſti ſaltem ex parte factam ex palma. Unde tritum carmen, quod citat Gloſs. in Clement. de Summa Trinit.

Ligna crucis palma, cedrus, cupreſſus, oliva.

Imò multi contendunt lignum tranſverſum crucis, cui clavis affixæ fuere manus Chriſti, fuiſſe ex palma, ideoq; dici *apprehendam (manibus) fructus eius*. Unde verſus.

De cedro eſt truncus, corpus tenet alta cupreſſus:
Palma manus retinet, titulo lætatur oliva.

Vide Gretſerum libr. 1. de Cruce cap. 5. Lipſium libr. 3. de Cruce cap. 13. Delrio lect. 20. de Paſſione Domini.

Huc facit illud juxta Septuag. olim lectum pſal. 95. v. 9. *Regnavit à ligno Deus*. Unde & Chriſto ingredienti Jeruſalem, quaſi Meſſiæ Regi inaugurando in cruce, occurrit D turba cum ramis palmarum accinens: *Hoſanna filio David*. q. d. Vivat noſter Meſſias Rex, Davidis filius, & heres.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta perfectionis avida dicit cum S. Paulo: *Ego me non arbitror comprehendiſſe, ſequor autem, ſi quo modo comprehendam*. Philipp. 3. Quare cum Davide aſcenſiones in corde ſuo diſponit, ut eat de virtute in virtutem, ait Theodoret. ac nominatim aſcendit in palmam mortificationis, & crucis Chriſti: ibi ſugit ubera non lactis, ſed vini fortis, ſcilicet invictæ patientiæ, & charitatis: ibi quoque haurit odorem oris Chriſti, id eſt, fragrantiam modeſtiæ, obedientiæ, amoris, & orationis Chriſti orantis pro ſuis crucifixoribus, ut haſce ejus virtutes amet & imitetur. Unde S. Ambroſ. libr. de Iſaac. cap. 8. per pal-

palmam accipit charitatem: hæc enim eſt palma virtutum (A) omnium, ideoque in palma crucis Chriſti maximè reſplenduit: *Ipſa charitas*, ait S. Ambroſ. *palma eſt: ipſa enim eſt plenitudo victoriæ: plenitudo legis charitas eſt*, Rom. 13. cap. 53. Idem lib. 3 Hexam. cap. 13. *Dixi*, inquit, *Aſcendam in palmam, tenebo altitudines eius. Quæ eminentiam videns Verbi, & ſperans, quòd ad eius altitudinem poſſit aſcendere, & ſcientiæ ſummitatem, dixit: Aſcendam in palmam, ut omnia inferiora relinquat, & ad ſuperiora contendat ad bravium Chriſti, ut ſuaves eius fructus carpat, & guſtet: ſuavis enim virtutis eſt fructus.* Et S. Chryſoſtom. homil. 22. ad populum: *Dic tu quoque*, inquit, *ſecundum illam ſanctam animam. Dixi: Aſcendam in palmam ad tenendam ſublimitates eius; rectitudinem amantem, & mundum habentem cor, & ad cæleſtia bona currentem, nec circa terrena tantùm diſtractam. Vide ne ſtimules habeat palma tua contra peccatum redargutiones: ſermones enim ſapientium tamquam boum ſtimuli, ut quibus pungantur, corde compungantur & ab omni peccato abſtineant: ſed diligenter ipſius altitudines retine, ut ſine ruina permaneas continuo ventorum incurſus ferens.* Cauſam dat Philo, ſcilicet crucis fructus plurimos & maximos: *Chriſtus enim*, (B) inquit, *tantopere nos amavit, ut acerbiſſimam crucis mortem ſubire non dubitarit, eiuſque altitudinis dolorum omnium, & cruciatuum, ignominiæ atque dedecoris, non modò vicerit, verùm etiam amabiles reddiderit, & glorioſas, planeque cæleſtes, & ſalutares.* Hinc Paulus egregius ille prædicator & doctor, in crucis ignominia, & paſſione gloriatur, cùm dicit: *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti. Hinc reliqui Apoſtoli, & cæteri fideles omnes laborum præmia conſecuti ſunt, & conſequentur. In hac una tentamenta omnia, & ærumnarum termina ſidentur atque vincuntur: per hanc animi perturbationem & vulnera, vel lethalia feliciſſimè curantur. Hinc fit, ut quod ſequitur habeamus*; ait enim: *Et erunt ubera tua ut botri vineæ, & odor naſi tui, tamquam odor mali odoratiſſimi. Ut enim botri vineæ calcati ac preſſi, lætiſſimum liquorem vini ſuo agricolæ, atque vinitori effundunt: ſic viri Dei iuſti ac ſancti diris cruciatibus, atque preſſuris hominum botrorum inſtar afflicti ac torti, per victoriam ſalutarem cultori Deo, & Jeſu Chriſto, ac ſponſo cæleſtem lætitiam de ſe pariunt ac promunt, ſanctitatiſq; odore atq; virtutum, ad idem cæteros imitatores Chriſti alliciuntac trahunt.* Subiungit Philo: *Sicut mala ſive poma cibū de ſe præſtant ac potum, quæ duo ſimul in ſe continent; ſic & bonus odor Eccleſia ex recta fide & ſincera charitate myſticum po-* (C) *tum ac cibum corporis & ſanguinis Chriſti poſſidet, ac potat, quod ex ſequentibus patet*, ait enim. *Et guttur tuum ut vinum bonum, præveniens fratri meo in rectitudinem, quòd ſatisfacit labiis meis atque dentibus.* Sic & Theodoret. hæc refert ad Euchariſtiam, quaſi dicatur Chriſto: Tu es vera illa vitis, ex qua ſalutiferum vinum conficitur ſpiritalibus prælis expreſſum: unde calix ille impletur inebrians, ſanè præclarus.

Tropologicè. Tropologicè S. Gregor. per mala punica accipit martyres per os ſponſæ prædicationes Eccleſiæ: *Quæ*, inquit, *dum ad eorum ſimilitudinem animos audientium inſtigat, dum in unius prædicatione fidei multas virtutes eſſe manifeſtat, quid aliud, quàm malorum odorem in ore portat? quia & ruborem corticis in martyrio oſtendit, quòd prædicat, & in virtutibus multitudinem granorum ſub eadem fide, quaſi ſub eodem cortice, demonſtrat.*

Porrò martyribus palma debetur. Nam, ut ait S. Ambroſ. ſerm. 38. quie 3 in Domin. 2 Quadrag. *Præmium quod-* (D) *dam eſt palma martyrii, quæ confitenti lingua dulcem fructum tribuit, & victrici dextera glorioſum poſtſac ornatum. Eſt plane palma martyribus ſuavis ad cibum, umbroſa ad requiem, honorabilis ad triumphum ſemper virens, ſemper parata victoria; atque ideo non marceſcit palma, quia martyrum victoria non marceſcit.*

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Triumphans Eccleſia*, inquit, *in palmam aſcendit, quia per victoriam crucis ad lignum vitæ pervenit, de quo ſcriptum eſt: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei. Fructus eius iam apprehendit, de quo qui comederit, non morietur in æternum. Ubera eius ſunt ſicut botrus vineæ, quia gaudia, quibus pro preſſuris mundi inebriatur, ſunt ſicut gaudia Chriſti in cruce preſſi. Ipſe enim eſt botrus vineæ, potus Eccleſiæ, fons vitæ; ab ipſo inebriabitur, quando ei dicetur: Intra in gaudium Domini tui; Tunc erunt odores eius ſicut malorum, id eſt, deliciæ eius erunt ſicut angelorum; & guttur eius ſicut vinum optimum, id eſt, laus epulantium.*

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus cum aliis cenſens hæc eſſe verba ſponſi, ait Chriſtum iturum ad paſſionem id matri ſignificaſſe: ſic enim Chriſtum loquentem inducit: *Si enim ipſis amicis dixi: Ecce aſcendimus Hieroſolymam & filius hominis tradetur ad crucifigendum, & alia multa ad hunc ſenſum pertinentia; imo & inimicis dixi: Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum; quanto magis chariſſimæ dixi, aut dicere debui: Aſcendam in palmam & apprehendam fructum eius; & erunt ubera tua ſicut botri vineæ, & odores tui ſicut malorum: guttur tuum ſicut vinum optimum! Hoc erat dicere: exaltabor in crucem victorioſam, & moriendo morte fructuoſa operabor velociter ſalutem omnium credentium: & deinde doctri-* (B) *na tua, doctrina legalis atque evangelica tempore opportuno palam prædicabitur, ſicut in autumno dulces botri comeduntur; & bonus ubique diffundiſtur odor bonorum operum tuorum, & dulciſſimum atque delectabile mihi erit eloquium tuum.* Addit Honorius: *Vinea, de qua allatus eſt botrus, fuit floridum corpus Mariæ, qui botrus in torculari crucis expreſſus: & inde fluxit fidelium potus.*

Rurſum poſtquam Chriſtus aſcendit in palmam crucis, mox apprehendit fructos eius; nam tertio die à morte glorioſus reſurrexit, & die 40. triumphans in cælum aſcendit, ac die 50. miſit in B. Virginem, & in Apoſtolos Spiritum ſanctum; tuncque ubera B. Virginis facta ſunt ſicut botri vineæ, quia tunc cœpit conceptionis, nativitatis, paſſionis, ceteraque vitę Chriſti myſteria prius ei in ſecreta, & ſibi ſoli cognita, utpote in ſe vel per ſe peracta, fidelibus, ac præſertim S. Lucæ, qui ea in Evang. conſcripſit, revelare: tunc pariter palàm cœpit peccatoribus & tribulatis ad ſe confugientibus vinum pœnitentiæ, conſolationis, gratiæ & ſanctæ exultationis propinare: *Et odor oris tui ſicut malorum*, quia in verbis eius erat non tantùm ſancta (C) delectatio, ſed & vitalis refectio, quæ nimirum ab ore eius, ſuavi ſalubritate, & ſalubri ſuavitate plena, Eccleſia primitiva excipiens, verbis ſimul & litteris tranſmiſit ad poſteros: odor hic ergo eius ſparſus eſt per omnes fines terræ, & per omnia temporum ſæcula. Ita Guilielmus.

VERS. 9. *Guttur tuum ſicut vinum optimum, dilecto meo ad potandum, labiiſque, & dentibus illius ad ruminandum.*

GVTTVR TVVM VINVM OPTIMVM (Tigur. *madens vino præſtantiſſimo*) DIGNVM DILECTO MEO AD POTANDVM LABIISQVE ET DENTIBVS EIVS AD RVMINANDVM] Hebr. *Palatum tuum* (O ſponſa Synagoga; pronomen enim affixum in חכך *chickech*, ſignificans *tuum*, eſt femininum (*ſicut vinum bonum*) per eminentiam, id eſt, optimum (*quod vadit ad dilectum meum ad rectitudines*) id eſt, recta, blandeque ingreditur os eius, ut vertit Noſter Proverb. cap 23. verſ. 31. Pagnin. vertit (D) *propter bonitatem vini.* Symmach. *Conveniens dilecto meo in rectitudinem.* Arabicus: *quo dilectus meus vadit ad rectitudinem.* Tigur. *quod meis amoribus reddat idoneum ad ea quæ rectiſſima ſunt*) *loquens* vel ſonans *labiis dormientium*, vel ut Pagnin. *loqui aut muſſitare faciens labia dormientium.* Agathius. *Eructare faciens labia ſenum.* Vinum enim præſtans poſt potum ad os & labia redit, illaque ruminare, muſſitare & loqui facit, juxta illud:

Fœcundi calices quem non fecere diſertum?

Sic Siculi, ait Nigidius Siculus, hoc vinum optimum vocant vinum mortuorum, quòd ſcilicet mortuos quaſi ſuſcitet, & loqui faciat. Hinc Noſter vertit, *ad ruminandum, Vinum bonum non bibendum, ſed mandendum.* Septuag. *ſufficiens labiis*: Vatabl. *Et palatum tuum eſt velut vinum, quod dilecto meo defluit ſuaviſſimè loquenti ſermone dormientium*, id eſt, ſermone balbutientium, ac imperfecto, q. d. ſermo tuus tam ſuavis eſt ò ſponſa, quàm ſuave eſſe ſolet optimum vinum amico meo, quod epoto, non ſatis expeditè loqui ſolet. Hæc Vatabl.

Noſter, Septuag. & Aquila addunt, *& dentibus*, quia

pro ישנים *jeſcenim* vel *ieſcanim*, id eſt, *dormientium* vel *ſenum*, legerunt, ושנים *veſcinnaim*, id eſt, *& dentium*. Hos ſecutus Syrus vertit: *Os tuum ſicut vinum bonum, ut vadam ad patruelem meum in rectitudinem, qui moveo labia mea & dentes meos*. Nam pro שפתי *ſiphtè*, id eſt, *labia*, Septuag. & Syrus, aliis punctis legerunt: שפתי *ſephatai*, id eſt, *labia mea*.

Dignum dilecto] Alcazar cenſens hæc omnia eſſe verba ſponſi; per dilectum accipit non ſponſum (hic enim dixiſſet *dignum me*) ſed quemvis amicum. Verùm Hebr. דודי *dodi*, id eſt, *dilectus meus*, in Canticis ubique ſignificat ſponſum.

Quocirca Almonacirius planiùs cum Rupert. reſpondet, τὸ *guttur tuum ſicut vinum optimum*, dici à ſponſo, cui deinde ſponſa approbando, & laudem in ſponſum reflectendo, reſpondeat: *dignum dilecto meo*. Verùm planius & aptius eſt, ut omnia à verſ. 6. uſque ad verſ. 10 dicamus eſſe verba chori adoleſcentularum, qui ſponſum vocat dilectum *ſuum*, id eſt, *heræ ſuæ* Synagogæ, vel *ſuum*, quia ad ejus nuptias aſpirant, ad eaſque certò perventuræ ſunt, cùm, uti decernunt, aſcenderint in palmam crucis & perfectionis.

Senſus eſt, q. d. Sponſa non tantùm ſuavem odorem malorum, ſed & ſaporem vini optimi ore & gutture exhalat: optimi, inquam, quod ſponſo dignum ſit ad potandum, imò ad mandendum, & ruminandum.

Porrò Chald. hæc ad Prophetas referens, more ſuo ſic vertit: *Dixit Daniel & ſocii ejus: ſuſcipiendo ſuſcipiemus ſuper nos decretum verbi Domini, ſicut ſuſcepit ſuper ſe Abraham pater noſter, qui comparatus eſt vino veteri, & ambulabimus in viis, quæ rectæ ſunt coram eo, ſicut ambulaverunt Elias & Eliſæus Prophetæ, per quorum merita ſurrexerunt mortui, qui ſimiles ſunt vino dormienti; & ſicut Ezechiel filius Buzi Sacerdos: quia in prophetia oris ſui ſuſcitati ſunt dormientes mortui, qui erant in campo Dura.*

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

SYnagoga ad Chriſtum converſa gutture vinum optimum exhalabit, cùm per Eliam vino Chriſtianæ doctrinæ & charitatis accenſa, & quaſi ebria illud eructabit; cùm ſcilicet ſermonibus ſuis, & concionibus ardentibus proximos quoſque amore Chriſti inflammabit, quod vinum Chriſto erit dignum, gratum & jucundum ad ruminandum & crebriùs commemorandum. Unde Coſmas Damianus chorum filiarum, ſive adoleſcentularum Synagogæ, lectæ ſuæ ita loquentem inducit: liceat, oramus, te aliquando oſculari, & abditiſſima divinitatis arcana ex tuo gutture ebibere, quod generoſum & optimum vinum ſpiritualis hominis cor exhilarat, ſine vitio inebriat, & virgines Chriſtianas animas ſucculentas reddit, ac maximè ſobrias, ut jam tibi nemo vitio vertat (ut olim illi) quod dum oſculum das, vinum propines. Id verò vinum ſo te priùs, ſponſo tuo, jam mihi chariſſimo, infuſum ex tuo gutture quaſi ex euripo quodam, quum in alios docendo refundis ad Chriſtum amores meos (unde priùs manavit) tamquam ad ſuam primam recurrit originem: quod ille ſumma cum voluptate repetitum bibit, perque os ſuum verſat. Quin & hoc ipſum illud vinum eſt, quod ſenes alioqui infantes idiotas diſertos reddit & eloquentes, cæleſti nimirum calore accenſos & recreatos.

Audi S. Gregor. *In gutture quippe vox eſt. Per guttur ergo ipſa prædicatio iterum deſignatur, quæ quaſi vinum optimum eſſe dicitur, quia mentes hominum inebriat, ut præteritorum, ſicut dictum eſt, obliviſcantur, & in anteriora extenſi non laſſentur*; Et poſt pauca: *Tale eſt ſponſa vinum, ut dignum ſit dilecto ad potandum, quia dum ſancta Eccleſia fidem veram prædicat, dum auditores ſuos ad ſancta opera excitat, dum ſolum Chriſtum diligere, imitari, amplecti bonum eſſe, verbis & operibus demonſtrat, quid aliud, quàm vinum ſuum dignum facit, ut in ore ſponſi dulce ſapiat? Quod bene Chriſtus potare dicitur, quia à corpore ſuo, id eſt, à populis fidelibus amabiliter potatur*. Verba deinde preſſiùs urgens, ſubjungit: *De quo notandum eſt, quòd omnes potant, ſed labia ſola & ſoli dentes ruminant, quia dum Eccleſia per ſanctos ſuos prædicat, omnes quidem audiunt, ſed non omnes quanta ſit virtus ſententiarum, quæ dicuntur, diſcernunt. Labia verò & dentes ruminant, quia cum perfectiores quique poſt auditum verba ad memoriam revocant, dum audita quæque exercitatione aſſidua cogitant, quaſi ad os revocantes, quod ſumpſerunt, quanta ſit virtus cibi, quem comederunt, ſentiunt. Idcirco in lege ſcribitur, quia animal quod non ruminat immundum habetur; quia quiſquis bona, quæ audit ſive legit, non recogitat vacans à ſanctis cogitationibus, neceſſariò immundas congregat.*

A

Accedit Theodoret. & Juſtus Orgel. qui per guttur accipiunt doctrinam Evangelij, per labia & dentes verò prædicatores. Aponius autem guttur Eccleſiæ ait eſſe S. Petrum. Addit Caſſiod. Beda. Rupert. alijque, & quoslibet prædicatores. Porrò Caſſiod. guttur vini optimi ita diſtinguit ab odore oris inſtar malorum, ut per guttur accipiat prædicationem, quæ voce fit, per odorem verò oris eam, quæ ſcripto vel fama fit: efficacior autem & ardentior eſt viva vox, quàm odor oris: unde illa vino præſtanti comparatur, hæc malis & pomis.

Symbolicè, Philo Carpathius per guttur Metonymicè accipit Chriſti corpus & ſanguinem gutturi fidelium exhibitum in Euchariſtia; juxta illud: *Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus*. Pſal. 33. *Has igitur*, inquit, *ſpirituales eſcas & ſalutares, corporis ſcilicet & ſanguinis Jeſu Chriſti guſtant Eccleſia, & quæque fidelis anima, guttur habet ut vinum bonum. Hoc enim vinum ſancto potum, dolores omnes animi ſedat atque componit, ebrietatem omnem rerum caducarum tollit, cor exhilarat atque confirmat, omneſq. morbos faciliime ſanat ac curat eſtque æternæ vitæ ſalutaris unda, fons, & origo in remiſſionem peccatorum benigniſſime effuſus ac datus, ab omni ſcelerum fœde & gravitate lavans dicente Domino: Accipite & bibite, hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum. Eſtque admirabile, quod proveniens ſcatet mox in rectitudinem, dixit ut oſtenderet ſolis rectis corde hanc lautiſſimam eſcam cæleſtem, panem ſuperſubſtantialem, & ſalutarem potum eſſe datum: quod ille idem cæleſtium arcanorum hanc ſic explicat, cum dicit: Lux orta eſt juſto, & rectis corde lætitia. Et paulus ſanctiſſimus Apoſtolus, non temere ad hoc diviniſſimum convivium accedendum eſſe admonet, dicens: Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat, &c. ô rem miram! ô rem horrendam! has quaſo mecum diligenter ſacerdotes attendite; hæc fratres animadvertite; hæc timete ſemper & cavete periculum.* Symbolicè.

B

C Hæc & plura Philo.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

CAto, teſte Plutarch. oſculari ſolebat uxorem, filias, neptes, ut ex ore eorum & halitu vinoſo olfaceret, an vinum bibiſſent, ac meribibulas caſtigaret, uti S. Monica junior exiſtens ab ancillis meribibula cognominata, & caſtigata vini appetitum correxit & abſcidit, teſte S. Auguſtino libr. 9. Confeſſ. At pij pendent ab ore ſanctorum, qui ſpirituali muſto divini amoris ebrij eructant magnalia Dei, ut ſimilem ſpiritum doxologiæ Dei hauriant: uti contigit Judæis audientibus Apoſtolos, Chriſtum reſonantes poſt acceptum Spiritum ſanctum. Act. 2. Hoc enim muſtum Chriſto eſt gratiſſimum ad hauriendum & ruminandum. Unde Beda, & Honorius: Guttur animæ, inquiunt, eſt

D vox laudis & confeſſionis ejus, quod eſt ſicut vinum optimum, quia non inflat inebriando, ſed lætificat cor recreando. Et Guilielmus: *Ingutture*, inquit, *vocis officium eſt. Habet autem & homo interior guttur ſuum ſpirituale, quo plerumque intus in laudem Dei clamoſus eſt homo, nullo corporali ſono foris perſtrepente. Unde Propheta de ſanctis Deum laudantibus; Exultationes, inquit, Dei in gutture eorum. Porro vinum & in ſapore jucundum & in colore decorum eſt. Cùm ergo formam illam implemus, quam nobis Propheta præſcribit, Deo, inquiens, noſtro ſit jucunda decoraque laudatio, tunc guttur noſtrum eſt ſicut vinum. Sane jucunditas laudationis in hilaritate conſiſtit devotionis. Qui ergo laudat cum jucunde,* & *qui verò cum munditia converſationis hilaritatem Deo exhibet ſancta piaque devotionis, in gutture ſuo habet jucundam decoramque laudationem, qualis Deum decet.*

TER.

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

GUttur B. Virginis eſt ſicut vinum optimum, quia non niſi laudes Dei eructat, ut cùm cecinit: *Magnificat anima mea Dominum; & exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*, &c. Unde Guilielmus eam ſic loquentem inducit: *Verè in laudibus dilecti guttur meum ſicut vinum optimum: nam quantùm diligo, tantùm & laudo, & pro menſura dilectionis eſt modus laudationis*, idque tam in adverſis, quàm in proſperis, ac præſertim cùm cruci Chriſti aſtitit. Tunc enim reſignata in manus Dei, immenſum ejus in homines amorem, ac Chriſti obedientiam admirata laudavit. Secundò, Honorius: guttur, inquit, eſt doctrina Virginis, qua docuit verbo & exemplo Deum humiles exaltare & ſuperbos humiliare, juxta illud, quod ipſa ait: *Diſperſit ſuperbos, & exaltauit humiles*. Lucæ 1. Doctrina hæc ſanè eſt optima & præſtantiſſima. Tertiò, Hailgrinus per guttur accipit preces B Virginis, quæ ſunt ſimiles vino optimo, quia ipſa nil petit niſi pium, ſanctum, & Deo dignum. Unde ejus preces filius non tantùm potat, id eſt, avidè haurit, ſed & ruminat, id eſt, iis immoratur, iiſque ſe oblectat. Audi Chriſtum Dominum os & guttur B. Virginis myſticè deſcribentem S. Brigittæ lib. 9. Revelat. in fine Interrog. 9. *Os tuum fuit quaſi lampas intùs ardens & lucens ab extra, quia verba & affectiones animæ tuæ fuerunt ardentes interiùs diuina intelligentia, & exteriùs ſplendentes ex diſpoſitione laudabili tuorum motuum corporalium, & concordia pulcherrima tuarum virtutum. Verè mater chariſſima verbum oris tui traxis quodammodo Deitatem meam in te, & feruor diuinæ dulcedinis tua numquam ſeparabit me à te, quia verba tua dulcia ſunt ſuper mel & fauum.*

VOX SPONSÆ NOVÆ

putà Synagogæ ad Chriſtum converſæ.

VERS. 10. *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius.*

PAgninus: *Deſiderium eius*. Vatabl. *Ego dilecti mei ſum, & ad me deſiderium eius*, q. d. Ego Sponſum diligo, & ille viciſſim unicè me diligit; ego tota illius ſum, ille viciſſim totus meus eſt: Ego me totam devovi illius obſequio, ille viciſſim ſe ſuoſque oculos, ſuam curam, amorem, & officia in me convertit, ac aſpicit, quid ego velim vel optem, illudque illico perficit, ut meis votis & deſideriis obſecundet: quare ſe totum meæ poteſtati & voluntati permiſiſſe videtur. Hoc enim ſignificat Hebr. תְּשׁוּקָתֵךְ *teſcukatech*, Geneſ. c. 3. 26. quod noſter vertit: *Poteſtatem*, dicens: *Sub viri poteſtate eris*, pro quo Aben Ezra vertit: *Et ad virum tuum obedientia tua*.

Porrò Chald. vertit: *Dixit Ieruſalem: In omni tempore, quo ego ambulabo in via dominatoris ſæculi, habitare facit maieſtatem ſuam in medio mei, & ad me eſt deſiderium eius, & in tempore, quo ego declino à viis eius, aufert maieſtatem ſuam a me, & transfert me inter populos, & ipſi dominantur in me, ſicut vir, qui dominatur uxori ſuo.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS:

De Chriſto & Eccleſia.

ESt vox Synagogæ converſæ ad Chriſtum, quæ Chriſti ſponſi amori, æquè ac adoleſcentularum laudibus reſpondet, ac amorem amori rependit, atque ſe totam ſponſi eſſe pronunciat, q. d. Ego tota ſum dilecti, ſicut ille viciſſim totus meus eſt. Ego meos oculos, mentem actuſque omnes ad ipſum converto, omnes cogitationes & intentiones ad ipſum dirigo, ipſi uni placere & ſatisfacere contendo, illum unum ſpecto, ut illi per omnia ſerviam; ſicut illi viciſſim me unam ſpectat, ut meis commodis votiſque obſequatur: ex illius ore nutuque pendeo, ſicut ille viciſſim meos nutus, os & vota obſervat. Rurſum efficaciùs τὸ & poteſt accipi cauſaliter pro *quia*, q. d. Ego totam me ad dilectum converto, &, id eſt, *quia* ipſe quoque totus ad me converſus eſt: quare omnes amoris remoras, & impedimenta abieci. Simile dat Ariſtot. Ethic. 1. Sponſa, ait, ad ſponſum reſpicit, ipſumque deſiderat; ſicut terra arida cælum reſpicit, cjuſque imbrem ſitit; ac viciſſim cælum ad terram reſpicit, ipſique ſuam pluviam & influxum communicare appetit, ut ipſam gravidam, germinumque & fructuum feracem efficiat.

Audi Theod. *Ego fraterno meo meipſum conſecraui, & alienam tum Gentilium, tum Iudeorum, tum hæreticorum conſuetudinem contempſi; nam ipſe quoque me cæteris antetulit, & ad me ſeſe conuertit. Cùm enim priùs vbi reclinaret caput non haberet, iam reperit, vbi illud reclinet: cumque multas habeat concubinas, & reginas, & adoleſcentulas, me omnibus antepoſuit. Neque verò patiar, vt ego ſola ſacra illius fruar conſuetudine, ideo dico: Veni*, &c.

Symbolicè Caſſiodor. per converſionem accipit incarnationem. In illa enim Verbum ad humanam naturam ſe convertit, ad eamque è ſummo cælorum excurrit. Hebr. enim תשוקה *teſcuKa* ſignificat excurſum. Verùm à litera hoc alienum & remotum eſt. Initio enim Cantici egit de incarnatione; hic verò ſub finem Cantici agit de fine & conſummatione Eccleſiæ. *Symbolici.*

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS:

De Chriſto & anima ſancta.

ANima, quæ ſe totam Chriſto devovet, qualis eſt religioſorum, verè dicit: *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius*, q. d. ait S. Gregor. *Quoniam fide ac dilectione ſoli Chriſto adhæreo, ſolum ſequor, ſolum cum Patre, & Spiritu ſancto vnum Deum videre concupiſco, reſpectionis eius ſuauitatem, viſitationis benignitatem, conuerſationis dulcedinem gaudenter experiens proclamo.* Hujus rei ſymbolum eſt herba ſive flos, qui dicitur Heliotropium, id eſt, ad ſolem converſio. Sicut enim hic cum ſole (etiam nubilo die) ſe circumagit, omnibuſque horis cum eo vertitur, ſic anima Chriſtum amans in eum jugiter reſpicit, ut ſemper cum eo verſetur, ac ſe per myſteria vitæ & paſſionis eius, quæ toto anno viciſſim repræſentat Eccleſia, circumagens, perpetim in eodem omnem ſuam cogitationem, voluntatem & amorem defigit. Porrò ſicut ſol radiis ſuis florem hunc circumagit & ad ſe converſionis primus eſt auctor: ſua enim gratia animam ad ſe allicit, demulcet, ineſcat, ut jugiter ab eius quaſi matris uberibus pendere ſe gaudeat.

Notat ſanctus Ambroſius lib. de Iſaac & Anima, cap. 8. hanc gnomen in Cantico ter iterari, ſecundùm tres gradus & ſtatus animæ. Anima enim ſancta primò eſt incipiens, ſecundò proficiens, tertiò perfecta. Incipienti dicitur cap. 2. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ.* Proficienti dicitur cap. 6. 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia.* Tertiò perfectæ dicitur hìc: *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius. In primò*, ait ſanctus Ambroſius: *Quaſi in inſtitutione adhuc vmbras vidit anima, necdum verbi appropinquantis reuelatione commotas, & ideo adhuc dies Euangelii refulgebat. In ſecundo fine vmbrarum confuſione odoris pios carpis. In tertio iam perfecta requiem in ſe verbo miniſtrat, vt conuertatur ſuper eam; & caput ſuum reclinet atque requieſcat, meritoque iam tenens quem anteà quæſitum inuenire non poterat, inuitat ad agrum ſuum dicens: Veni frater meus exeamus in agrum, requieſcamus in caſtellis.*

Addit Juſtus: *Ad me conuerſio eius*, ut ſcilicet meas preces exaudiat, utque mea bona opera merita remuneretur, præmietque in cælo, ait Philo:

Sic in vita S. Brigittæ legimus Chriſtum illi apparentem dixiſſe: *Eſto ſponſa mea*. Cur illico ipſa acquieſcens à ſæculo averſa, totaque ad Chriſtum converſa habitum mutavit & vitam: atque ab eo tempore per annos 28. colloquiis cæleſtibus fruita eſt, multaſque profundorum Dei arcanorum revelationes habuit, quæ etiamnum extant, & à pluribus inſignibus Theologis magna cum ſapientiæ & pietatis laude approbatæ ſunt. *S. Birgitta deſponſa Chriſto.*

Sic & de B. Tereſia ſcribit noſter Franciſcus Ribera *Et B. Tereſia.*

nobilis S.Scripturæ Interpres lib. 4. Vitæ ejus cap. 10. ſæpiùs ei divinam majeſtatem magno amoris indicio dixiſſe: *Iam tu es mea, & ego ſum tuus.* Et alia vice: *Ex nunc eris mihi ſponſa, deinceps meum honorem reſpicies, non tantùm ut tui creatoris, & tui Regis, & tui Dei, ſed ut tui veri ſponſi. Deinceps honor meus erit tuus, & honor tuus erit meus.* Et rurſum: *Quia mihi es deſponſa, hinc quicquid habeo, tuum eſt, ideoque tibi dono omnes dolores & labores, quos pertuli, ac per illos quaſi per rem propriam poſtula à Patre quod voles.*

Anagogicè. Anagogicè Philo converſionem Chriſti interpretatur ejus reditum ad judicium: *Ego*, inquit, *ſerviam filio Dei, & ipſe affatim me remunerabitur, cum in ſecundo illo adventu cælitus deſcenderit iudex ſeſſurus omnium atque diſcuſſor, congregans mortales omnes a quatuor angulis terræ per lumen & officium angelorum. Sed illi primum convertamur oportet, & ille ad nos, ſicut ſcriptum eſt: Convertere, convertere ad me filia*, &c. Et alibi: *Convertimini ad me, & ego ad vos convertar. Sed ipſe primus nos attrahat neceſſe eſt, ipſe ſe primùm offerat nobis oportet: tunc enim convertemur ad illum & ſanabimur, juxta illud: Sana me Domine & ſanabor, ſalva me, & ſalvus ero*, &c.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, Honorius appoſitè ad genuinum literæ ſenſum hæc verba tribuit B. Virgini oranti filium pro Judæorum converſione: *Ego*, inquit, *dilecto meo* pro vobis preces effudi, *& ad me converſio eius*, hoc eſt, per me voluit vos ad miſericordiam converti. Secundò, Guilielmus hæc adaptat B.Virgini aſtanti Chriſto crucifixo: *Planè*, inquit, *ego dilecto meo per maternum commoriebar affectum, ita ut eius in me martyrium redundaret, & quaſi commartyrem faceret. Ego tunc dilecto meo ad declarandam mei in ipſum amoris quantitatem, & eius ad me tunc converſio facta eſt ad declarandam filialem eius charitatem. Quantùm enim me diligeret in ipſo paſſionis articulo præclarè oſtendit cum videns me piam matrem & diſcipulum ſtantem, quem diligebat, ad me de cruce converſus dixit mihi: Mulier, ecce filius tuus, diſcipulo autem: Ecce mater tua. Plane illius ad me in tanta non falſorum acerbitate dolorum tam filialis converſio, quàm filialem in me animum gereret, inſigniter declarabat.* Vide dicta cap. 2. verſ. 16. & cap. 6. verſ. 2.

VERS. 11. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.*

HEbr. & Syrus: *Pernoctemus in villis.* Arabicus: *Egredieris & commoraberis in villis.* Sulamitis, ſive Synagoga novella Chriſti ſponſa ſponſum à ſe jam inventum, & ex agro tendentem in urbem revocat ad agrum, putà ad rus aliquod proprium, ut ibi ſecretiùs, familiariùs & pleniùs cum eo colloquatur & converſetur.

Porrò Chald. vertit: *Quando peccaverunt populus domus Iſrael, tranſmigrare eos fecit Dominus in terram Seir religionis Idumeæ. Dixit cœtus Iſrael: Obſecro te dominator totius ſæculi, ſuſcipe orationem meam, qua ego oro coram te in urbibus tranſmigrationis meæ & provinciis populorum.*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

SYnagoga in fine mundi convertenda ad Chriſtum rogabit eum, ut ſecum in agros & villas prodeat, tum ut ab urbano ſtrepitu & turba ſemota liberius orationi & colloquio ipſius vacet; tum ut agreſtes & ruſticanos homines alioſque extra Jeruſalem in pagis & villis degentes, ad fidem Chriſti per ejus opem & gratiam convertat. Ita Honorius, Delrio, Hortolanus, & alii. Sic Chriſtus, dum viveret, obibat vicos & caſtella evangelizans regnum Dei: ruſticani enim utpote ſimplicis, rudis, & innocentis vitæ aptiores ſunt Evangelio; unde Chriſtus ait: *Pauperes evangelizantur*. Matthæi 11. Et Iſaias cap. 43. 20. *Glorificabit me* A *beſtia agri, dracones & ſtruthiones, quia dedi in deſerto aquas flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum iſtum formavi mihi, laudem meam narrabit.*

Docet ergo hic Spiritus ſanctus ruſticos, viles & plebejos non eſſe negligendos, ſed catechiſtas & concionatores debere tam iis, quàm civibus & nobilibus prædicare verbum Dei, imò, iis, utpote rudioribus erudiendis diutiùs oportere immorari, donec doctrinam & præcepta vitæ Chriſtianæ capiant & imbibant, hoc ſignificat, τὸ *commoremur*. Ita Theodor. & tres Anonymi, ac S.Ambroſius de Iſaac cap. 8. quem audi: *Suprà ad hortum invitabat, hic ad agrum habentem non ſolùm florum gratiam, ſed etiam triticum, & hordeum, hoc eſt ſolidiorum frumenta virtutum, ut fructus eius aſpiciat. Qua ratione autem exire eum in agrum vellet, intellectus manifeſtus eſt, ut quaſi bonus paſtor paſcat gregem ſuum, laſſos alleuet, revocet errantes. Ergo quaſi perfecta anima non pro ſe, ſed pro aliis intervenit, ut de ſinu patris exeat, ut procedat foras tamquam ſponſus de thalamo ſuo egrediens currat viam, ut infirmos tueatur.* In libro autem 3. de Virginit. *Audite*, ait, *quid dicat ſacroſancta Eccleſia:* B *Veni frater meus, exeamus in agrum, requieſcamus in caſtellis.*

Audi & Hugonem Victor. Inſtit. monaſt. de Clauſtro animæ, cap. 7. *Egredimur*, inquit, *animus a contemplatione ad ſui circumſpectionem; egreditur a cura ſui ad agendam curam proximi, ut conſoletur puſillanimes, corripiat inquietos, ut fiat ager virtutum, qui priùs fuerat veprium & ſpinarum. Commoremur in villis, id eſt, in illis, qui ſunt villani, id eſt, rudes & tardi ad percipienda documenta curiæ Chriſti.* Eadem habet Rupert.

Symbolicè S.Gregor. per egreſſum Chriſti in villas, accipit egreſſum Chriſti è cælo in terras per incarnationem: *Ager*, inquit, *teſte veritate*, Matth. 13. *eſt hic mundus; in agrum verò ſponſus cum ſponſa egreditur, quando Verbum Dei carne ſuſcepta in thalamo Virginis mundo monſtratur. In villis commoratur, quando Gentes per fidem viſitat, quam recipientibus largitur.* Hac de cauſa Chriſtus non in urbe, ſed rure, putà ſuburbano Bethlehemitico quaſi puer ruſticanus naſci voluit: cujus imitatione ibidem vitam agere & peragere voluit S.Hieron. S. Paula, S.Euſtachius, magnaque pars nobilitatis Romanæ. Unde S. Hieron. *Mihi*, inquit, C *oppidum carcer eſt, ſolitudo paradiſus.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & animâ ſancta.

ANima ſancta amat agros, id eſt, ſolitudinem, ut in ea liberiùs orationi & contemplationi vacet, ut ex ea ardorem & zelum prædicandi etiam ruſticis, rudibus & pauperibus, quem Chriſtus oſtendit, concipiat. Ita Honorius, Delrio, & alii. Unde noſter Alcazar per agros & villas accipit exteras regiones, ut Japoniam, Sinas, Cinaloam, in quas proficiſci ambiunt religioſi Apoſtolici, ut gentes derelictas & barbaros ad Chriſtum convertant, eò quòd hoc Chriſto gratiſſimum eſſe ſciant. Audi Caſſiodor. *Iam*, inquit, *myſterio aſcenſionis, aſſumptum hominem ad cælos ſublevaſti: ſed veni divinæ maieſtatis præſentia me ſæpiùs viſitando, egrediamur in agrum mundi huius: Prædicemus tuæ incarnationis fidem mundo: in villis ac plagis* D *commoremur, ipſis quoque paganis fidem tuam annunciantes.*

Addit Caſſiodor. *Nemo neſcit paganos à villa dictos, quia* πάγος *Græcè villa dicitur Latinè, Inde Pagani dicti, quia longè ſunt a civitate Dei:* Licèt alii aliud *pagani*, dent etymon. Hinc & Symbolicè Philo: ſponſus Chriſtus, ait, pernoctavit in villis, cùm in agreſtibus Judæorum mentibus duris obſtinatis animis, pervicaciſſimiſque & ſævis cordibus ad noctem uſque mortis peregrinus, inviſus, & peroſus fuit. Meliùs hæc accipias de Judæis ad Chriſtum jam converſis, & in fine mundi convertendis.

Anagogicè S.Ambroſ. ora. de Obit. Valent. hæc accipit de egreſſu animæ è corpore, & migratione in cælum: *Veniſti*, inquit, *eò ob diverſarum virtutum fructus pro ſingulorum meritis deferuntur, ubi abundant meritorum præmia. Exeamus ergo in agrum, in quo non vacuus labor, ſed fœcundus eſt proventus gratiarum. Quod in terris ſeminaſti, hic mete: quod* Anagogicè

ibi ſpar-

ibi ſparſiſti, hic collige. Aut certè veni in illum agrum, qui eſt ador Jacob; hoc eſt veni in gremium Jacob, ut ſicut Lazarus pauper in Abrahæ ſinu; ita etiam tu in Jacob Patriarchæ tranquillitate quieſcas. Sinus enim Patriarcharum receſſus quidam eſt quietis æternæ. Requieſcamus in caſtellis, ubi requies eſt tutior, quæ juxta cæleſtis refugii muniti atque vallata non exagitamur ſæcularium incurſibus beſtiarum. Sic & Honorius.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

IAm dicta apprimè competunt B. Virgini, quæ zelo animarum flagrantiſſima, omnium etiam agreſtium & viliſum hominum ſalutem impensè deſiderat, & procurat; ideoque excitat viros Apoſtolicos, qui eis prædicent, viamque ſalutis oſtendant. Guilielmus tamen hæc accipit de B. Virgine ſuadente Apoſtolis, ut occiſo à Judæis Stephano, ab iis tamquam à perfidis & Euangelio reſiſtentibus egredientur in villas Gentium, illiſque Chriſtum B annuntient. Idem habet Rupertus.

VOX SPONSÆ.

Veteris & novæ, hoc eſt, Eccleſiæ & Synagogæ.

VERS. 12. *Manè ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica, ibi dabo tibi ubera mea.*

MANE SURGAMUS (ut eamus) AD VINEAS, VIDEAMUS SI FLORUIT VINEA, SI FLORES FRUCTUS PARTURIUNT, SI FLORUERUNT (Aquila *ſe aperuerunt*: flores enim mali punici ſe pandunt) MALA PUNICA: IBI DABO TIBI UBERA MEA] Vatabl. *Ibi meum amorem erga te profundam.*

Pro *ſi flores fructus parturiunt*. Septuag. vertunt: *Si floruit propago*. Philo: *ſi floruit cyprus*. Ipſe enim pro κυπρισμὸς id eſt, propago, legit κύπρος; id eſt, cyprus. Pagnin. *Si aperuit ſe uva parva*. Vatabl. *uva recens* aut *parva*. Hebr. enim eſt, סְמָדַר *ſemadar*, de quo dixi cap. 2. v. 13. 15. C

Pro *mala punica*; Arabicus vertit, *montes*. Alludit ad morem Salomonis, qui, ut à curis urbis & regni animum ſevocaret, manè in rus & vineas proficiſcebatur: *Curru*, ait Joſephus lib. 8. Antiq. c. 7. *manè vectari delectabatur in prædium nomine Hetan, hortis, & inductis fontibus amœnum*. Manè enim horti & vineæ ſunt amœniſſimi.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

EST hæc vox ſponſæ, antiquæ puta Eccleſiæ Gentium; quæ novellæ ſponſæ, puta Synagogæ Judæorum, D recèns converſæ (id eſt, convertendæ ab Elia) congratulatur, ejuſque conſilium approbat: imò ſponſum Chriſtum adhortatur & invitat, ut novellæ ſponſæ ſororis ſuæ votis morem gerat. Aut potiùs Eccleſia vocem ſuam hic cum Synagoga coniungit, ac utraque ſimul jam adunata, unaque ſponſa, puta Eccleſia, effecta, Chriſtum ſponſum obſecrat, ut ſecum in villas & vineas concedat, ut reliquias Judæorum & Gentium ab antichriſto vel ſeducta, vel perculſa ad Chriſtum unanimi conſenſu traducant, præſertim mortuo & occiſo jam antichriſto, tunc enim ejus fraudes, & fallaciæ, vanæque ſpes detegentur, tunc pariter ceſſabit ejus metus & perſecutio: quare facilè tunc erit ab eo ſeductos, vel exterritos ad Chriſtum revocare: ideoque Deus poſt antichriſti mortem concedet lapſis tempus aliquod pœnitendi, differetque diem judicii, ut dixi Daniel 12. v. 12. Ait ergo: *Manè ſurgamus ad vineas*, id eſt, viſitemus particulares Eccleſias: *videamus ſi floruit vinea*, id eſt, ſi Eccleſia Hieroſolymitana & Iudaica, quæ Synagogæ ſummè eſt cordi, in fide Chriſti floreat: *Si flores fructus* A *parturiunt*, id eſt, ſi bona Chriſti & ſalutis ſemina, quæ prædicatores mei Judæi & Gentibus iniecerunt, & in eorum mentibus quaſi ſeminarunt, quæque in flores bonorum deſideriorum eruperunt; ſi inquam hæc ſemina, *fructus* bonæ & efficacis operationis parturiant: *Si floruerunt mala punica*, id eſt, charitatis & martyrii, ait Angelomus, deſideria, fructus & opera: *ibi dabo tibi ubera mea*, ubera ſcilicet ſanctæ doctrinæ dabo tibi, ô dilecte mi, non ſugenda ut à filio, ſed ut à ſponſo amplexanda, dandaque tuis fidelibus, Judæis, & Gentibus, ut illa ſugant, iiſque nutriantur in fide & pietate Chriſtiana. Ita S. Gregorius, Philo, Iuſtus, & alii hæc accipiunt de Eccleſia invitante Chriſtum, ut particulares ſuas Eccleſias viſitet. Rurſum *dabo tibi ubera*, id eſt, cor meum & amores meos, ut vertit Vatabl. Vide quæ de uberibus dixi, cap. 1. v. 1.

Particulatim verò de Eccleſiis Iudæorum in fine mundi viſitandis hæc accipit Honorius: *Nox*, ait, *fuit tempus perſecutionis antichriſti: manè verò tempus pacis poſt mortem eius. Manè ergo ſponſus & ſponſa ad vineas ſurgunt, qui quaſi in nocte dormierunt, dum ſe poſt necem antichriſti ad faciendas Eccleſias erigunt, vel ſub eo deſtructas renovant, vel diſperſas congregant,* B *quas ſub eo deſleri viderunt, ſed quaſi dormientes non reſtiterunt. Ac nunc dicit: Videamus ſi floruit, &c. Per prædicatores faciamus eos videre, ſi vinea ſcilicet Synagoga in fide floruit, ut eam imitentur; ſi florentes in fide opera fidei exequuntur ut illos imitentur; ſi imitatores martyrum in patientia floreant, ut eos imitentur. In illo agro proferam ad honorem tui omnem doctrinam utriuſque legis, quæ ſunt ubera mea, ut rudes in fide ſugant inde lac doctrinæ.*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

MAnè, inquit Philo, eſt, quando adeſt gratia præveniens, per quam anima à tenebris ignorantiæ Dei *Anagogicè* & cæcitatis mentis, ac à nocte delictorum vocatur in admirabile lumen religionis & pietatis; tunc vineæ & arbores, id eſt, habitus virtutum ſuos producunt flores & fru- C ctus ſanctarum operationum. Angelomus per florem vineæ accipit fidem cordis, per fructus oris confeſſionem; per mala punica ſanguinis pro fide profuſionem.

Anagogicè Honorius: *Manè*, inquit, *ſurgit Eccleſia ad vineas, dum ſe erigit ad ſupernas Eccleſias. Totum quippe tempus huius ſæculi. Dies autem iudicii eſt quaſi mane æterna diei, quæ melior eſt ſuper millia annorum, vel vita cuiuſque hominis eſt quaſi nox, manè autem vita futura: in quo manè quiſque fidelis ſurgit ad vineas, dum poſt mortem pervenit ad cæleſtes Eccleſias. Ibi videt flores vineæ florum fructus, & flores malorum punicorum, id eſt, præmia fidelium & donorum, quæ dabuntur bene operantibus, & mercedem, quæ recompenſabitur martyribus. Ibi dabit Eccleſia Chriſto ſua ubera quia doctores utriuſque legis repræſentabit in æterna gloria.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo viſitat Eccleſias & viſitabit eas in fine mundi, ut fructus virtutum proferant. Floret vinea, id eſt, Eccleſia, ait Guilielmus, in inchoantibus: florea ejus fructus parturiunt in proficientibus. Tuum verò eſt utrumque videre, id eſt, approbare in beneplacito tuo ſed multò magis flores malorum punicorum, id eſt, decus & devotionem martyrum propter te proprio cruore rubentium: *Ibi dabo tibi ubera mea*, id eſt, in Eccleſiis Gentium dabo tibi, quæ & in Eccleſiis Iudæorum olim tibi dedi, ubera mea. Verè apud Iudæos dedi tibi ubera corporalia ad paſcendum te: porrò in Eccleſia Gentium dabo tibi ubera mea ſpiritualia ad paſcendos tuos; ſpiritualiter enim paſcam parvulos tuos lacte maternæ pietatis; olim Pavi lacte corporali pro veritate carnis. Denique pro eo quòd tibi ſum mater corporalis, ero tui mater ſpiritualis, materna charitate quaſi proprios parturiens filios, donec pleniùs formetis in eis, materna ibidem cura nutriens eos, donec uſque

in vi-

martyria lentorum ignium apud Sinenſes, Molucenſes, A Ceilanos. Sanè Thomas Bozius tom. 1. ſigno 20. audet aſſerere, unum Franciſcum Xaverium plura apud Judæos accumulaſſe Eccleſiæ, quàm Lutherus & totus Septentrio abſtulerit. Æthiopia, ſive amplum illud Preto Joannis imperium cum ſuo Imper. & proceribus, per Societatem Ieſu ſubdidit ſe Romanæ Eccleſiæ, ab eaque Patriarcham accepit anno Domini 1628.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima Sancta.

Primo. Mandragora eſt anima torporem excutiens.

MAndragora dat odorem, cùm anima priùs torpida, tarda, & ſomnolenta per gratiam Dei evigilans, alacris, & fervida bonam virtutum famam operando exhalat. B Vnde S. Auguſtinus, lib. 22. contra Fauſtum cap. 56. ait per mandragoræ odorem repræſentari bonam ſanctorum famam. Eadem ſoporem inducit, cùm anima terrenorum oblita, iis quaſi indormiens cæleſtia cogitat, meditatur & ambit. ita Theodoret. Eadem fœcunditatem conciliat, ait Caſſiod. & Ropert. cùm anima charitatis, patientiæ, humilitatis, obedientiæ, ceterarumque virtutum actionibus incumbit. *Secundo.* Eadem purgat melancholiam & pituitam, tollit nauſeam; triſtitias, & dolores ſopit, *Tertio.* variiſque morbis oculorum, ventriſque medetur, quos recenſet Dioſcorid. lib. 4. cap. 71. *Quarto.* cùm anima per pœnitentiam, prudentiam, & lætitiam omnes ægritudines & perturbationes ſanat. Ita Theodor.

Hinc Caſſiod. Iuſtus, & Beda, per noua & vetera accipiunt ſanctos noui & veteris teſtamenti: hos enim ſeruari aiunt Chriſto, tum quia Chriſtum prophetarunt, prædicarunt, & prædicant; tum quia non niſi per Chriſtum eis ad ſalutem & ad cælum aditus patet.

Audi S. Gregor. *Quid per mandragoram, herbam ſcilicet medicinalem & odoriferam, niſi virtus perfectorum intelligitur? per quam perfecti quique, dum imperfectorum infirmitatibus medentur, in fide, quam prædicant, id eſt, in portis Eccleſiæ, veri medici eſſe comprobantur; qui dum exempla bonorum operum circumquaque per ſanctam famam tribuunt, quaſi odorem, quo ægroti ſanentur, aſpergunt.*

Audi S. Honorium: *Tunc dabunt odorem mandragoræ in portis, quia ſæculares iam converſi, qui ſine capite fuerunt, dum nullum Prælatum habere voluerunt, famam bonæ operationis in virtutibus, quæ ſunt portæ vitæ, ſpargunt. Omnia poma nova & vetera ſervant. dum converſi omnia opera antiquorum & modernorum Patrum ad imitandum ſibi congregant.*

Rurſum per poma nova & vetera notatur donum perſeverantiæ, quod omnes actus uſque ad finem vitæ ſanctos efficimus, Chriſtoque dedicamus. Hoc enim ingens, imò ſummum eſt Chriſti donum. Inſuper B. Laurent. Iuſtin. li. 2. de Spirit. animæ interitu ante finem: *Poma vetera*, inquit, *habitus, nova vero actus dicit eſſe virtutum, per quos ad perfectionem conſcenditur. Hæc proculdubio per illam ſcalam, quam in ſomnis contemplatus eſt B. Jacob figurata fuit.*

Denique Philo Carpath. per mandragoras accipit doctores: *quia dum*, inquit, *bene ſcrutantur ſacras Scripturas & ex iis bonam & ſuaviter olentem frugem Eccleſiæ filiis parant ac mandant, veræ fidei ſuaviſſimum odorem fructumque diffundunt. Per portas autem vires animæ, ac humani corporis partes* A *ac membra ſignificari ut aures, os & oculos, per quorum aditus omnia vitæ & mortis merita ingrediuntur, ſecundùm illius propoſitum & voluntatem, qui corporis ſervitio, & animi imperio utitur: Per oculos pudicitiæ caſtitatiſque indicia; per aures honeſtatis atque modeſtiæ; per os gravitatis & temperantiæ ad mandatorum obſervantiam, facilè dignoſcuntur. Quare ſi Deum verè timemus atque amamus, pudica & honeſta oculis ſpectamus auribus ſalutaria & optima quæque percipimus; Ore ſancta atque neceſſaria loquimur, turpibus clauduntur oculi, obſcœnis aures occludimus, vana & nocitura ſilemus.*

Anagog. Honorius: *In extremi*, ait, *iudicii die mandragoræ in portis dabunt odorem, quia in morte, quæ eſt porta vitæ dabunt viventibus ſuam opinionem, dum miraculis coruſcant in terris, quorum animæ vivunt in cælis; qui mandragoræ olim fuerunt; dum diabolum caput omnium malorum amiſerunt, & Chriſtum caput omnium bonorum, vel iuſtorum induerunt, & nunc ut mandragoræ multis morbis ſunt medicina. Ibi omnia poma nova & vetera ſponſo dilecto ſervavit, quia omnia opera ſan-* B *ctorum veteris legis, & omnia opera iuſtorum novæ legis, Eccleſia cæleſtis Chriſto recompenſanda repræſentabit.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

MAndragoræ ſoporiferæ ſymbolum ſunt contemplationis, quæ mentem à terrenis curis rebuſque ſopit, ut tota Deo fruatur; ideoque à myſticis vocatur quies, ſive ſomnus, de qua dixi c. 2. v. 5. & ſeq. Hac excelluit B. Virgo, ac in ea omnia poma noua & vetera, id eſt, omnes ſuas dotes, omnes actus præteritos & præſentes Chriſto dilecto ſuo obtulit. Item *noua & vetera*, id eſt omnes actus factos ex præſcripto legis nouæ & veteris (utriuſque enim præcepta exactè ſervavit B. Virgo) Chriſto dicavit.

Rurſum ipſa Deo offert omnes ſanctos tam novi, quam C veteris teſtamenti, ac in fine mundi offeret Judæos & Gentes per Eliam & Enoch conuertendos, omniaque eorum dona, gratias, & virtutes.

Addit Gulielmus, mandragoras Chriſti & Virginis dediſſe odorem ſuum, cùm Chriſti divinitas per Apoſtolorum prædicationem & miracula mundo innotuit: tunc enim pariter ex ea eidem innotuit matris Dei virginitas, dignitas, & maieſtas. Ad hæc illam omnia poma noua & vetera ſeruaſſe Chriſto, cùm myſteria divinitatis & humanitatis Chriſti, quæ ipſa viderat, in corde ſeruavit, ac ſuo tempore Chriſtianis ad eorum ſalutem & Chriſti gloriam patefecit: *Nam quòd ſine corruptione*, inquit, *es conceptus & editus, quòd ab angelis prædicatus; quòd per ſtellam deſignatus, quòd à Magis myſtica dona es adoratus, & huiuſmodi & nova planè erant, & divinitatem tuam declarabant. Porro quòd parvulus natus es, quod pannis involutus, quod lacte nutritus, & huiuſmodi, vetera erant, quia de vetuſtate carnis erant, & hæc humanæ in te veritatem ſubſtantiæ comprobabant. Ego autem conſervabam omnia hæc, conferens ea in corde meo, conferens utique nova cum veteribus, & vetera cum novis, & utriſque pariter collatis, te Deum ſimul & hominem comprobans; conſervabam omnia verba hæc, & ſic omnia poma nova & vetera, dilecte mi, conſervabam tibi ſuo tempore promenda, & expendenda in tuos.*

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PEroratio eſt & concluſio Dramatis Cantic. qua ſponſa ſummum erga ſponſum amorem demonſtrat, optatque ei intimè iungi, eoque frui in cælis, ex quo in deliquium & extaſin incidit; à qua eam excitari vetat ſponſus verſ. 4. *mox* verſ. 5. *populus occurrens ceruens ſponſam de deſerto aſcendentem, deliciis affluentem, & dilecto innixam admiratur. Subiicit ſponſus ſe in malo, id eſt, ligno crucis eam ſuſcitaſſe, & tantis deliciis, donisque adornaſſe; quare petit, vt ipſa tanto amore ſponſi cor obſignet. Inde* verſ. 8. *Eccleſia queritur ſororem ſuam Synagogam eſſe paruulam, nec vbera habere cui reſpondent ſodales ſponſi*: Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea: Si oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis. *Reſpondet deinde ipſa Synagoga* verſ. 10. *ſe murum eſſe, & vbera habere, inſuper & vineam. Denique* verſ. 13. *Sponſus vltimam ſponſa vocem cantumque Epithalamicum poſcit. Vnde canit illa*: Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum, *quo velut cygnea cantu poſcit ſponſa cum ſponſo ex hac vita rapi in cælos. Igitur ſicut S. Ioannes in Apocal.* cap. 21. & 22. *deſinit in gloria Eccleſia triumphantis, Sic & Salomon Canticum claudit in gloria cæleſtis Ieruſalem; in ea enim perficietur & beabitur Eccleſia, & laboris militiaque ſua recipiet præmia, & coronas æternas.*

1 QVis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deoſculer te,
& iam me nemo deſpiciat? 2. Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum. 3. Læua eius
ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. 4. Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ne ſuſcitetis, neque
euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit. 5. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens,
innixa ſuper dilectum ſuum? Sub arbore malo ſuſcitaui te: ibi corrupta eſt mater tua, ibi violata eſt
genitrix tua. 6. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum; quia
fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flammarum. 7. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: ſi de-
derit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam. 8. Soror noſtra
parva, & vbera non habet, quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt? 9. Si murus eſt,
ædificemus ſuper eum propugnacula argentea: ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis.
10. Ego murus: & vbera mea ſicut turris, ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens. 11. Vinea
fuit pacifica in ea, quæ habet populos tradidit eam cuſtodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos, 12. Vinea mea coram me eſt. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus eius.
13. Quæ habitas in hortis, amici auſcultant: fac me audire vocem tuam. 14. Fuge dilecte mi, & aſſi-
milare capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum.

VOX SPONSÆ.

Id eſt, Eccleſiæ univerſalis collectæ ex Judæis & Gentibus, quæ in fine mundi completo jam electorum numero aſpirabit ad cælum.

VARS. 1. *Quis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deoſculer te, & iam me nemo deſpiciat?*

QVIS MIHI DET TE FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEÆ, UT INVENIAM TE FORIS, (Scholiaſtes ἐν ἀγρῷ, id eſt, *in agro*: Alii, ἐν ἀγορᾷ, id eſt, *in foro*) ET DEOSCULER TE, ET IAM ME NEMO DESPICIAT?] Hebr. *Quis te det ſicut fratrem mihi.* Ita Aquila. Arabicus: *Quis dabit tibi fili fratris mei, ut ſugas vbera matris meæ: cùm inuenero te extra, oſculabor te.* Syrus: *Quis tibi dabit me, ut fratri & ſuxerunt vbera agni mei: laudabo te.*

Pendent hæc à proximè præcedentibus. Pergit enim loqui ſponſa, ſuumque amorem ardentem in ſponſum pandere. Sicut enim paulò antè optavit cum ſponſo ire in agros & villas, ut ibi daret ei ubera ſua, pomaque nova & vetera, idque ita factum eſſe licèt disertè non exprimat Salomon, tamen id tacitè innuit, ſcilicet ſponſum annuentem votis ſponſæ cum ea conceſſiſſe in agros, ibique ejus mandragoris & pomis fruitum fuiſſe: ſic eo facto ſponſa non contenta, hic ulteriùs amore ſponſi exæſtuans, plenum ejus publicumque poſcit complexum, ut omnibus mutuos ſuos, & ſponſi amores palam pandat & patefaciat. Quare, ex ſummo caſtoque & ſpirituali amore optat ſponſi oſculum ſanctumque complexum, ſed quia honeſtè in publico id fieri cum grandævo non poterat, optat dilectum A ſuum ſimilem fieri infantulo, ſive fraterculo ſugenti ubera matris, ut eum ſic oſculari publicè liceat, ſicut ſorores fraterculos ſuos puſiones ſine verecundia oſculari ſolent. Sponſum vocat fratrem, tum quia ſummè dilectum: ſic enim ſuperiùs dixit: *Soror*, (id eſt dilecta) *mea ſponſa*; tum quia conjugem: conjux enim per conjugium in conjugis ſuæ tranſit domum & familiam, ut eoſdem, quos conjunx habeat parentes, ſive patrem & matrem. Vnde S. Auguſt. libr. 22. contra Fauſtum. cap. 61. *Si vir*, inquit, *& uxor eſt una caro, non aliter eſt nurus deputanda, quàm filia*; tum denique ut ſignificet conjugium hoc non eſſe carnis, ſed ſpiritus, ubi conjuges manent caſti inſtar fratrum & ſororum. *Sponſus vocatur frater, cur?*

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

B EST vox Eccleſiæ ſponſæ univerſalis; id eſt, collectæ ex Gentibus & Judæis, cujus vocem cap. 7 v. penultimo & ultimo audivimus. Hæc enim in fine mundi videns completum electorum numerum, ex vehementia amoris optabit nuptiarum cum ſponſo conſummationem in cælis. Eccleſia enim in terris ceu ſponſa, tantùm celebrat ſponſalia cum Chriſto ſponſo per fidem & gratiam; in cælis verò nuptias celebrabit & conſummabit per gloriam, ſummamque viſionis & amoris beatifici cum ſponſo unionem.

Senſus ergo eſt. q. d. O utinam adſit felix illa hora, quæ jam appetit, ut conjugii jure te, ò dilecte mi, poſſim appellare fratrem meum, ſicut olim in primo tuo adventu

in ter-

A in terra naſcens, factuſque homo mihi frater fieri dignatus es, ac ejuſdem matris Synagogæ velut frater mecum lac ſuxiſti: *Quis mihi det, ut inveniam te foris*, id eſt, extra terram ſuprà mundum in cœlo empyreo, ibique publicè coram omnibus angelis & ſanctis ſine pudore, imò cum honore & jubilo perpetim ſugam tecum ubera matris, putà cæleſtis Jeruſalem, quæ lac, imò nectar divinum omnis felicitatis effundit, ibique pariter ſine intermiſſione brachiis intellectus & voluntatis per viſionem & amorem beatificum, quaſi per bina labia te oſculer, ut intimè te complectar, tibi jugiter inhæream, nec vel ad momentum à te ſeparer, ſed per omnem æternitatem te feliciſſimè fruar: ubi nemo Judæus, Paganus, vel impius me ampliùs deſpicere, exprobrare vel vexare poterit. Utinam ex agris & villis hiſce terreſtribus ad cæleſtes, atque ad ſupernos aromatum divinorum montes conſcendere liceat: Et brevi id dabitur; ſed hoc momento, hoc ipſo temporis inſtanti id fieri optarem; amanti enim & amore æſtuanti omnis mora amara, prolixa & moleſta eſt. Ita tres Anonymi apud Theodor. hæc tribuunt Eccleſiæ, & animæ ſanctæ optanti ſecundum Chriſti adventum, eumque ſic affanti: *Quoniam prior adventus tuus me ad te perfruendum præparavit, ecquis tribuat mihi ſecundo adventu tuo nobiſcum* B *in cæleſti Jeruſalem, quæ mater noſtra eſt, uterum bibentem poculum, quod ex ipſa in nos per gratiam ſine medio, quaſi lac ex matris uberibus, in eius filios fluat? ſic enim inveniens te foris deoſculabor; cognoſcens namque te, non ut nunc per fidem, ſed per aſpectum foris in noſtra ſubſtantia incorruptionem nobis, & immortabilitatem in communi largientem reſurrectione, perfruamur te; & nemo quidem deſpiciet me; licet nunc a mundi ſapientibus ſpernar, quod propter tui amorem caduca omnia contemnam.* Sic & Delrio, & alii.

Huc pertinet expoſitio S. Ambroſ. Aponii, Honorii, Rupert. Anſelm. Hortolani, qui hæc intelligunt de converſione Judæorum in fine mundi: poſt hanc enim mox ſequetur dies judicii & gloria ſanctorum. Verba S. Anſelmi mox recitabo. Quin & priſci Rabbini, teſte Galatino lib. 3. cap. 18. cenſent hic ſignificari deſiderium adventus Meſſiæ, adventus non primi (hic enim jam factus eſt per incarnationem, ut dictum eſt cap. 1. & ſeq.) ſed ſecundi ad judicium & glorificationem ſanctorum.

Symbolicè. Prima. Symbolicè, Primò S. Gregor. Caſſiod. Theodor. Beda, Philo, S. Athanaſ. in Synopſi, & alii hæc tribuunt Synago- C gæ, id eſt, patriarchis deſiderantibus Chriſti incarnationem; per hanc enim Chriſtus è ſinu patris foras in carnem prodiit, nobiſque frater effectus eſt, ut eum oſculari liceat, per quem Eccleſia jam non deſpicitur, ſed ab ipſis etiam angelis honoratur: *Quis enim*, ait Guilielmus, *poterit deſpicere hominem in Deo homine facto? Qui vilem iudicabit hominem pretio ſanguinis sui pro homine dato?* Unde S. Ambroſ. de Inſtit. Virg ca. 1. *Foris*, inquit, *factus eſt, qui erat intus. Vide illum in me, quando nos quæreret ut redimat. Foris ſibi factus eſt, ut mihi intus eſſet, & fieret medicus noſter. Ibi ergo ſimus, ubi Chriſtus medicus eſt radicatus, & fixus in cordibus noſtris.* S. Chryſoſt. verò homil. 12. in varios S. Matth. locos, hæc refert ad Herodem, qui Chriſtum infantem perſecutus eſt. Sic enim legit: *Quis dabit tibi fratrem meum ſugentem ubera matris meæ?* q. d. Nemo tibi dabit Chriſtum infantem ut eum occidas; nec enim ullam habebis poteſtatem adverſus eum, qui eſt princeps omnium poteſtatum: quæ nova eſt expoſitio, nec ſatis conſona ſenſui literali.

Secundo. Secundò, Philo hæc refert ad paſſionem Chriſti: *Tunc enim*, inquit, *foris inventus eſt ſponſus, & oſculatus a ſponſa, cum humanitate veſtitus & extra Hieroſolymam crucifixus, eam ipſam a ſempiterna morte redemit per ineffabilem charitatem ſoluto omni debito, ſibimet amantiſſimè reconciliavit & Patri.*

Porrò Philo per matrem accipit æternam ſapientiam; Theodor. verò Spiritum ſanctum, cujus ubera Chriſtus ſuxiſſe dicitur, cùm fidelibus ea per ſtudium & orationem ſugenda eſſe, ut lac doctrinæ omniſque gratiæ ex iis hauriant, in Evangelio docuit & monſtravit. Sic & Rupert. Auctores etiam hos ſenſus afferunt quaſi literales; ſed revera ſymbolici videntur. Ad literam enim de incarnatione & paſſione Chriſti egit Salomon Cantic. 1. indeque progreſſus eſt ad Eccleſiæ exordia, profectus, & perfectionem, quam hic gloria cæleſti concludit: ibi enim erit finis, conſummatio & coronatio Eccleſiæ triumphantis, quæ hic ſub cruce Chriſti militat. Hoc enim acoluthia, ordoque Dramatis exigit.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Primo. PRimò, anima pia optat Chriſtum ſuſcipere in venerabili Sacramento, in quo Chriſtus quaſi ſit frater noſter, nos ſuo corpore paſcens, ibique eum oſculamur, dum ore corporis, & multo magis mentis eum ſuſcipimus. Ita Aponius & Giſlerius fusè. Euchariſtia enim eſt pignus futuræ gloriæ: per illam enim reſurgemus in vitam æternam, uti docet Chriſtus Joan. 6. Hac de cauſa Chriſtus ſpecie parvuli apparens S. Franciſco, S. Antonio de Padua, S. Edmundo Cantuarienſi Epiſcopo, ſimilibuſque ſanctis, ſe illis oſculandum diſſuaviandumque præbuit. Hoc reipſa ſe in ſeipſo expertum aſſerit Rupertus Abbas Tuitienſis ſcribens in cap. 26. Matth. libr. 52. pag. 562. Narrat enim ſe cum juberetur capeſcere ſacerdotium, ſeque tanto gradu indignum judicaret; B vidiſſe Chriſtum crucifixum in altari ſe intuentem & invitantem ad amplexum. Quare: *Altare*, inquit, *per medium ſeſe aperuit, meque introrſus currentem ſuſcepit. Quod cùm feſtinus introiiſſem apprehendi quem diligit anima mea, tenui illum, amplexatus ſum eo diutiùs, oſculatus ſum eum. Senſi quam gratiter hunc geſtum dilectionis admitteret, cùm inter oſculandum ſuum ipſe os aperiret, ut profundiùs oſcularer. Planè hoc agebatur, hoc illa ſignificatione parabatur, ut fieret illud, quod in Canticis dilecta exoptans dicit: Quis mihi det te fratrem meum ſugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris & deoſculer, & iam me nemo deſpiciet.* Ex hac viſione ſenſit Rupertus, ſibi deſiderium ſacerdotii immitti, ut quotidie ſacrificans cum Chriſto in Euchariſtia diſſuaviaretur, eumque manducando amplecteretur & oſcularetur.

Secundo. Secundò, optat anima Chriſtum ſibi fratrem fieri, foriſque oſculari eundem, cùm ipſa optat exui carnis mundique affectus ut extra ſe quaſi exiens, ſpirituales mores & amores induat, itaque oſculum pacis à Chriſto accipere incipiat, quod perficiatur in cœlo: hac ratione enim fit quaſi ſoror fratris Chriſti. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac ca. 8. *Bona anima, quæ foris eſt*, inquit, *ut Verbum intùs ſit: illa extra corpus, ut Verbum habitet in nobis.* Sic & Rupert. *Porrò invenire* C *Chriſtum foris*, inquit, *eſt exire ad illum extra caſtra; qui ſicut extra portam paſſus eſt, ita extraneus factus eſt fratribus ſuis & filiis matris ſuæ. Eundem vero deoſculari eſt improperium ipſius venerari, & ſacramenta pietatis eius familiariter cognoſcere: nam in quantum illum cognoſcimus & diligimus? in tantum illum amabilem amantes deoſculamur*, &c. Addit Honorius propriè fratres Chriſti dici Apoſtolos & viros Apoſtolicos, qui animabus lucrandis incumbunt: hi enim ſunt ſimiles Chriſto, ejuſque quaſi fratres: hoc enim officium fuit Chriſti, qui ergo alium ad ſtatum religionis & perfectionis pellicere ſatagit, dicat: *quis mihi det te fratrem meum*, ut mihi religione & charitate ſis conjunctiſſimus quaſi frater, id eſt, ferè alter *ſugentem ubera matris meæ* (diſciplinam & inſtituta meæ religionis) *ut inveniam te foris* (ſeparatum à ſæculo in clauſtro) *& deoſculer te*, id eſt, ſummoè in omnibus religionis officiis & exercitiis tibi conjungar: *& iam nemo me deſpiciat*, qui tamen religioni fratrem, imò filium pepererim. Ita Honorius.

Denique S. Anſelmus, S. Ambroſ. Rupert. Aponius, Honorius, & Hortolanus hæc referunt ad Judæorum conver- D ſionem. Audi S. Anſelmum, *Utinam quis mihi annunciet Chriſtum fratrem meum, de carne mea natum, educatum doctrina Synagogæ; converſaque ad ipſum me addar: Ut inveniam te foris, ut hominem te agnoſcam, in quo ſuſpiter errant. Et deoſculer te, id eſt, & delector in agnitam tui humanitate. Et iam nemo deſpicabilem me cenſeat.*

Huc ſpectat verſio Chald. *Illo tempore*, ait, *apparebit rex Meſſias Synagogæ Iſrael, & dicent ei filii Iſrael: Adeſdum, eſto nobiſcum pro patre, & aſcendemus Hieroſolymam, & ſugemus tecum ſententias legis, quemadmodum ſugit infans ubera matris ſuæ. Quoniam etiam omni illo tempore, quo vagus eram, & exterris a mea patria, dum recordabar nominis Dei magni, & tradebam animam meam pro divinitate ipſius populi exteri, non me contemnebant.*

TER-

TERTIUS SENSUS;

PRINCIPALIS;

De Chriſto & B. Virgine;

RUpertus ait hanc eſſe vocem Eccleſiæ, quæ matri ſuæ, id eſt, B. Virgini, (hæc enim mater eſt Chriſti, & conſequenter Eccleſiæ, id eſt, omnium Chriſtianorum) ac ſuæ per eam felicitati exultando & admirando applaudit, quòd Chriſtum pariendo, eum fratrem noſtrum effecerit. Atque hanc vocem eſſe ſimilem illi S. Eliſabethæ ad B. Virginem ſe viſitantem: *Et unde hoc mihi, ut mater Domini mei veniat ad me?* Lucæ 1.43.

Congruentiùs ad ſenſum literalem hæc tribuas B. Virgini in hac vita, ad filium in cælis regnantem aſpiranti, q. d. Quis mihi det, ò fili, ut ſicut olim ex me carnem aſſumens, frater meus omniumque hominum fieri dignatus es, ac ſugere ubera mea tamquam matris tuæ, atque ubera myſtica Synagogæ, quæ eſt mater mea pariter & tua, ibique ſuaviſſimè ego te deoſculata ſum; ſic pariter nunc efficias, ut te fratrem, imò filium meum in glorioſa humanitate, quàm ex me ſumpſiſti, in cælis triumphantem aſpiciam, ibique te deoſculer, ac tecum in ſummis æternisque gaudiis jugiter diſſuavier & delicier.

Addit Hailgrinus: *Invenire deſideras eum ſolum, in divina videlicet natura, in qua ſolus eſt, & humanum, non habet conſortium. Invenire deſideras eum, ut non ſolum cognoſcas in carnis ergaſtulo, ſed ut immenſitatem deitatis invenias, quæ nullo concluditur termino, & omnia continet & concludit, & ipſum ſic invenire deſideras, ut deoſculetur eum, ut videlicet eum videndo præſentem tamquam facie ad faciem in eius amore delectetur.*

VERS. 2. *Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum.*

APPREHENDAM (Septuag. *aſſumam*) TE; ET DUCAM TE IN DOMUM MATRIS MEÆ, (Septuag. *eius, quæ me concepit*) IBI ME DOCEBIS, ET DABO TIBI POCULUM EX VINO CONDITO, ET MUSTUM, (Syrus *dulcedinem*) MALORUM GRANATORUM MEORUM] Pro *condito* Septuag. vertunt *unguentario*. Hebr. *potabo te vino aromatite*, quale ſcilicet ſolent in apothecis pharmacopæi componere, & condire ſaccharo, melle, cinnamomo, aliiſque aromatibus, quæ dulcem & gratum ſaporem afferunt etiam pueris, qualis hìc optatur eſſe ſponſus. Unde Arabicus vertit: *Potabo te vino ſuavi*. S. Hieron. in cap. 9. Zachar. *Potabis me de vino unguentarii, de vinis malorum granatorum tuorum*; ſed in cap. 12. legit: *Potabis me de vino unguentarii* (apothecarii) *de vino malorum*, cenſetque eſſe verba Eccleſiæ ad Chriſtum.

Fingitur ſponſa ſponſum, quem parvulum optabat, cupere oſculari, eum aſſumere & aſportare in domum matris ſuæ, id eſt, ſuam, ut ibi à ſponſo doceatur, eoque continuè fruatur, ideoque deliciis ſuis eum paſtura, putà vino aromatite, & muſto malogranatorum. Licèt enim infantibus & lactentibus non detur vinum, ſed lac, tamen datur ſubinde vinum melle, vel ſaccharo conditum, hoc enim eſt inſtar lactis. Rurſum licèt verſ. 1. optarit ſponſa ſponſum eſſe infantulum, tamen ſciebat revera ipſum D non eſſe infantem, ſed virum perfectum, ac ut tali hìc vinum conditum & muſtum malogranatorum propinare deſtinat.

Pendent hæc à verſ. præcedenti: eſt enim optatio; q. d. *Quis mihi det*, id eſt, utinam mihi liceret te apprehendere, & ducere in domum matris meæ, ut ibi me doceres, & ego viciſſim tibi propinarem vinum & muſtum, hoc eſt, utinam ò ſponſe, me ſponſum apprehendas & ducas in domum tuam, ut tibi nuptiæ noſtræ conſummentur: ad hoc enim ſolebat ſponſus ſponſam in domum ſuam traducere. Eſt hypallage. Simili arte & phraſi utuntur medici, ut ſtipem à divitibus extorqueant; & pueri ut à matre liba vel poma, quæ vident, impetrent. Dicunt enim aſtuti: En ò mater quam bella poma; utinam haberem pecuniam ut illa coemerem, tibique darem, quo ſignificare volunt. q. d. O

A mater eme tam bella poma, eaque mihi dona; quia ea valdè concupiſco, ſed id exprimere non audeo, ideoque concupiſcentiam meam charitatis velo obtego: amo enim te, ſicut tu amas me: oſtende ergo mihi amorem maternum, ut ego oſtendo tibi filialem.

PRIMUS SENSUS

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia;

SPonſam audacem & animoſam facit amor: quare id ſibi tribuit, quod erat ſponſi, ſcilicet inducere ſponſam in domum matris ſuæ, id eſt, ſuam: ſed hæc ſponſæ vota ſunt amoris, non effectus poteſtatis. Pendent hæc à præcedentibus. q. d. Utinam te ò ſponſe poſſem ut infantulum & fraterculum meum oſculari, apprehendere, & inducere in domum matris meæ, quo per metalepſin, vel potius hypallagen ſignificat ſponſa ſe optare à ſponſo duci in domum ejus, ut ibi nuptias perficiat & conſummet. q. d. Utinam ò ſponſe, me jam laborioſæ & ærumnoſæ hujus in villis B & hortis terrenæ vitæ pertæſam apprehendas & ducas in domum matris tuæ, id eſt, tuam, putà in Jeruſalem cæleſtem, ut ibi me doceas, imò oſtendas divinitatem tuam, illaque me bees, ut videam & guſtem, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quodque Deus præparavit diligentibus ſe: ibi ergo mutuis certabimus officiis, tu me hæc docebis, ego viciſſim propinabo tibi vinum conditum laude, gratiarum actione, omnique genere virtutum; & ſuccum malogranatorum meorum, puta ſanguinem & doxologiam martyrum meorum. Ita Caſſiod, Beda, Honorius, Alcuinus. Angelomus hic, & S. Ambroſ. lib. 5. epiſt. 37. ad Irenæum. Audi Caſſiod. *Per fidem*, inquit, *& charitatem tibi adhærens, proſequar te revertentem in cælum poſt actum incarnationis tuæ & paſſionis myſterium. Aſcendente namque in cælos Domino, Apoſtoli oculis illum deduxerunt, pieque proſecuti ſunt aſpectu, quouſque nubes ſuſcepit eum; cùm cælo receptus fueris, & me quoque in cælum aſſumpſeris ibi me docebis & in omnem veritatem induces, & divinitatem tuam facie ad faciem oſtendes, & ego oſtendam, quam ferventiſſima* C *charitate te diligam, potans te charitatis vino condito bonis aliarum virtutum operibus; & dabo tibi muſtum malorum granatorum meorum; oſtendens in paſſionibus ſanctorum martyrum quanta diligaris charitate: Dilectio namque martyrum eſt muſtum malorum granatorum.*

Huc facit expoſitio eorum, qui hæc referunt ad converſionem Judæorum in fine mundi, quos mox citabo. Poſt eam enim completo electorum numero mox ſequetur dies judicii, & glorificatio ſanctorum in cælo.

Symbolicè Theodor. Beda, aliique, qui verſum præcedentem expoſuerunt de incarnatione vel paſſione Chriſti, etiam hunc de eodem exponunt. Philo verò exponit de Chriſti morte, ſepultura, & deſcenſu ad inferos. Sic enim legit: *Apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ, & in promptuarium eius, quæ me collegit*; domus enim noſtra & promptuarium, quod pariter olim colligebat, æquè ac Chriſtum, eſt mors, ſepulchrum, & infernus, q. d. Chriſtus in mortem & infernum deſcendit, ut ex eo patres liberaret. Idem per vinum conditum accipit paſſionem & ſanguinem Chriſti, quo ſe ablutam cum gratiarum actione profitetur Eccleſia. *Symbolicè*

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta;

ANima ſancta primò per orationem & meditationem Chriſtum ſponſum ducit in domum matris ſuæ, id eſt, in mentem ſuam, quæ eſt quaſi mater omnium cogitationum & actionum: ibi docetur ab eo, quomodo in charitate, religione omnique virtute ſe perficere poſſit & debeat: ibi viciſſim offert ei vinum ac muſtum malogranatorum actis compunctionis, mortificationis & martyrii, ita tres Anonymi apud Theodor. Secundò, Rupertus per vinum conditum accipit ſacrificium calicis Euchariſtici: per muſtum malogranatorum ſacrificium SS. Martyrum, *Primò. Domus matris animæ piæ eſt mens ditatio. Secundò.*

Digitized by Google

tyrum. Sic & Philo, qui tertiò per *domum matris* accipit SS. Scripturas, quarum myſteria & arcana quaſi penus & promptuarium ſunt, in quibus fidelis anima ſæpè cum cæleſti ſponſo ſecretè meditatur & loquitur, in iiſque ſanctiſſimè reficitur vino aromatico divinæ doctrinæ. Idem quartò: potatur, ait, ſponſus à ſponſa, cùm ab ejus filiis liquore ſanctimoniæ atque virtutum laudatur in terris, cùm timetur à bonis, colitur à juſtis, prædicatur à ſanctis quaſi auctor virtutis. Quintò, Honorius domum matris accipit religionem vel monaſterium: Ibi, inquit, Chriſtum quaſi per manum apprehendit, & in domum matris ſuæ inducit, dum opera bona in clauſtrum, domum congregationis quaſi matris converſorum inducit, & in intellectum regulæ clauſtralis ſuæ nutricis, dum eam intelligere docet. Ibi in clauſtro docetur, quid converſis in cælo promittatur. Ibi dabitur ei poculum ex vino condito, id eſt, *doctrina ex ſcripturis ſapientium compoſita, & muſtum malogranatorum*, id eſt, *exempla juſtorum*.

Tertiò. *Quartò.* *Quintò.*

Porrò S. Gregor. aponius, Anſelmus, Hortolanus hæc referunt ad converſionem Synagogæ, id eſt, Judæorum in fine mundi. Audi S. Gregor. *Apprehenſum in domum matris ſuæ ducit, quia Synagoga in fine mundi Chriſtum, in quem credit, prædicabit; dumque per prædicationem Eccleſiæ ſuſceptus fuerit, ibi Eccleſiam docebit, quia ſe doceri gaudebit, quando Synagogam jam idem corpus factam erudiri ſecum videbit. Poculum ex vino conditum Eccleſiæ dabit, quia ipſi Synagoga novum teſtamentum cum veteri prædicabit, & quaſi vino poculum condiet, quia dulcedinem Evangelii teſtimonio legis, quæ aſpera eſt, ut robuſtius teneatur, cinget. Muſtum verò malorum granatorum ſuorum tribuet, quia fortium virorum, qui unitatem Eccleſiæ etiam in martyrio tenuerunt, exempla apponet, ut ad eorum ſimilitudinem Synagoga inardeſcat, & antichriſti perſecutionibus martyrum præcedentium exemplis roborata non ſuccumbat. Cum enim fortium pugnatorum victorias audierit, ad eorum imitationem pugnam ſubire non dubitabit.*

Huc ſpectat verſio Chald. *Ducam te, ò Rex Meſſia, & introducam te in domum Sanctuarii mei, & docebis me timere à facie Domini, & ambulare in viis ejus, & ibi prandebimus prandium, & bibemus vinum vetus, quod reconditum eſt in uvis ſuis à die, quo creatum eſt ſæculum, & de malis punicis, quæ præparata ſunt juſtis in paradiſo voluptatis.*

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS;

De Chriſto & B. Virgine.

BEata Virgo Chriſtum infantem pariens duxit eum in domum matris ſuæ, id eſt, ſuam in Nazareth, quæ ab Angelis Lauretum tranſlata, ibi hodie totius orbis concurſu colitur. In ea ab eodem fuit edocta de myſterio paſſionis, crucis, reſurrectionis, &c. & redemptionis hominum, deque traducenda vita angelica, perfecta, & divina, idque magis exemplo quàm verbo. Rurſum ibi Chriſtum jam grandeſcentem potavit vino condito & muſto malo granatorum, tum literali, tum myſtico, putà vino ardentis charitatis, ac muſto compunctionis & lachrymarum.

Rurſum & magis congruè ad literam, B. Virgo apprehendit Chriſtum, id eſt, petiit apprehendi à Chriſto (eſt hypallage) ac duci in domum matris, putà cæleſtis Jeruſalem, ibique ab eo doceri per viſionem beatificam de tota ſancta deitate & Trinitate; atque ibi ei viciſſim obtulit vinum conditum exultationis & gratiarum actionis, ac muſtum æſtuantis amoris & charitatis.

VERS. 3. ***Leva ejus ſub capite meo; & dextera illius amplexabitur me,***

SPonſa ex vehementia amoris & deſiderii fruendi Chriſto in cœlo, quod expreſſit v. 1. & 2. incidit in animi deliquium, ſomnum, & extaſin; unde quaſi collabens & corruens, invocat opem ſponſi, ut leva caput, dexteram corpus ſuffulciat, itaque in ſinu ejus conquieſcat, per quod ad literam ſignificatur Eccleſiam in fine mundi partim ex æſtu amoris in Chriſtum; partim ex multitudine perſecutionum & tribulationum ſuſpiraturam ad cælum, ut ibi ſponſus Chriſtus eam leva & dextera circumplectatur, ſibique facie ad faciem arctiſſimè uniat & aſtringat: interim verò dum hæc unio differtur, rogaturam ut ſponſus ſe leva & dextera ſua protegat, roboret, & deducat, ut moras ejus,

A & perſecutiones hoſtium fortiter perferat, donec aſpiret dies beatæ æternitatis, & inclinentur umbræ miſeræ mortalitatis. Audi Honorium: *Erit leva ſponſi ſub capite ſponſæ, quia omnem gloriam mundi videbit ſub potentia Chriſti, qui eſt caput ejus; & dextera ejus amplexabitur eam, quia angelica ſocietas & ſanctorum unanimitas quæ in dextera Chriſti in judicio erit, illam ſibi aſſociabit: in hac dextera ab omni perturbatione requieſcit, & nemo eam ab hac quiete excitabit, quia gaudium ejus nemo tollet ab ea.* Porrò gnomen hanc audivimus cap. 2. v. 6. ubi eam explicui, quare hic plura non addam, niſi quòd ibi illa tribuatur ſponſæ infanti, hic verò adultæ & perfectæ.

Denique Chald. Judaicè hæc refert ad frontalia Judæorum. *Dixit*, ait, *cœtus Iſrael: ego electa ſum ſupra omnes populos; quia ego alligo frontalia manui ſiniſtræ meæ, & capiti, cartulaque infixa eſt lateri dextero portæ meæ, cujus tertia pars reſpicit thalamum meum, ut non habeant licentiam dæmones ad nocendum mihi.*

VOX SPONSI.

B **VERS. 4.** ***Adjuro vos filiæ Ieruſalem, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectum, donec ipſa velit,***

ADIURO VOS FILIÆ JERUSALEM, NE SUSCITETIS, NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, (Hebr. & Septuag. *charitatem* vel *dilectionem*, id eſt, ſummè dilectam) DONEC IPSA VELIT) Sunt verba ſponſi, qui videns ſponſam in ſomnum & extaſin amoris incidiſſe, vetat ne quis eam ab illo utpote ſuaviſſimo, piiſſimo, ſibique gratiſſimo excitet, ſed placidè in eo dormire ſinat. Hanc gnomen jam tertiò audivimus. Nam cap. 2. 7. tribuitur ſponſæ infanti, & cap. 3. v. 5. ſponſæ adoleſcenti, hic verò tribuitur ſponſæ perfectæ & grandævæ. Vide ibi dicta. Tertiò, eam repetit ſponſus, ut oſtendat quàm ſibi placeat ſors Magdalenæ præ Marthæ, id eſt, otium contemplationis præ negotio actionis.

Chald. Judaizans hæc refert ad Gog & Magog, qui repræſentant antichriſtum ejuſque aſſeclas: *Dixit*, ait, *rex Meſſias: Adjuro vos populi mei domus Iſrael, quare contenditis*
C *contra populos terrarum, ut egrediamini ex captivitate, & quare vos vultis rebellare contra exercitum Gog & Magog? Suſtinete modicum, donec conſumantur populi, qui aſcenderunt ad belligerandum contra Jeruſalem, & poſtea recordabitur vobis dominator ſæculi miſerationum juſtorum, & erit voluntas à facie ejus, ut liberet vos.*

VOX POPULI occurrentis.

VERS. 5: ***Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?***

SEptuaginta, & Arabicus pro מדבר *midbar*, id eſt, *deſerto*, legentes מלבן *mileben*, vertunt *dealbata*: בר *bar* enim vel *barar* eſt mundare, purificare, dealbare licèt Complut. in Septuag. legant *de eremo*.

Pro *deliciis affluens innixa*, Hebr. eſt una vox מתרפקת *mithrappheket*, quam Vatabl. Pagnin. & alii vertunt, *innixa*. R. David *adhærens*. R. Salomon, & Aben Ezra, *aſſociata*. Septuag. ἐπιστηριζομένη; id eſt, *ſuffulta*, *innixa*. Philo
D *confirmata in fratre ſuo*, id eſt, quæ Chriſtum habet quaſi immobile ſuæ ſpeciei & decoris firmamentum. Licèt Origen. hom. 1. verſa à S. Hieron. & S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 8. legant ἐπιστηθιζομένη id eſt, *ſuper pectus ejus recumbens*. Sicut S. Joannes in ſinu Ieſu recubuit, ait S. Ambroſ. Ex quo nonnulli volunt ſponſam hic viſam in ſinu ſponſi dormientem, cùm ille eam leva dextraque complecteretur, ut dixit v. 3. ſed repugnat vox *aſcendit*; in ſinu enim non *aſcendit*, ſed potiùs portabatur manibus ſponſi. Rurſum ſponſam jam non dormiſſe ſed experrectam ambulaſſe, patet ex eo quod ait ille ſponſus v. ſequenti: *Sub arbore malo ſuſcitavi te*, &c.

Igitur ſponſa quæ priùs dormierat in ſinu ſponſi, jam evigilans & extaſi amoris animoſior effecta, pulſo omni pudoris & dicteriorum metu brachiis ſtrinxit collum vel potiùs humeros ſponſi, itaque iis innixa præ amoris deliciis viſa eſt tranſeuntibus & occurrentibus aſcendere de deſerto, id eſt, ex agro ſuburbano verſus Jeruſalem: occurrentes autem viri

Digitized by Google

Septuag. ſignificat cum dolore parere & eniti. Unde propriè vertas: *ibi magno dolore parturiit te mater tua*. Ad hæc *chibbel*, ſignificat quoque corrumpere, diruum pere, ut vertit Noſter.

Nonnulli cenſent hæc eſſe verba ſponſæ de ſponſo, quia Rabbini pro *te* & *tua* ſuppoſuerunt punctum ך *cha*, quod eſt maſculinum: idque ne mater ſponſi, id eſt, Synagoga eorum dicatur eſſe corrupta & violata, quod eis videtur eſſe probrum. Rabbinos ſequuntur hæretici & nonnulli Catholici, ut Luyſius Legion. Agathias, Nannius, Genebrardus, ſed variè explicant.

Primò, Bucolicè. q. d. Ego ſponſa ſub arbore malo legens poma mea ſpecie, ſedulitate & gratia excitavi ſponſum ad mei amorem: ſic pulchri & gratioſi dicuntur è floribus vel inter flores nati, turpes verò & ruſtici dicuntur trunci, & è trunco exciſi. Sic Paſtor ille apud Virgil. Eclog. 8. Niſæ amore ſe captum ſub arbore teſtatur dicens:

Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.

Hinc malus, ſive pomus & poma ſymbola ſunt amoris, juxta illud ca. 2. v. 2. *Sicut malus inter ligna ſylvarum, ſic dilectus meus inter filios hominum*. Hinc & Aben Ezra hic exponit. q. d. Ita ſuaviter oles, ac ſi inter poma genita & nata fores.

Secundò, Tigurin. vertit: *ſub arbore malo deſtruxi te*, id eſt, quia ego Eccleſia malum ſive pomum vetitum in Eva matre comedi, cauſa fui, cur tu, ò Chriſte, in cruce deſtruereris & occidereris. Nam Deus Pater voluit tua cruce expiare gulam meam.

Tertiò, Vatabl. vertit: *ſub malo excitabo te*, id eſt, ſub cruce, credendo te eſſe paſſum excitabo te frequentibus precibus, ut crux tua mihi ſit veniæ, gratiæ, & ſaluti. Alii aliter.

Verùm dico hæc eſſe verba ſponſi, non ſponſæ, ac proinde in Hebræo ſubſtituenda eſſe puncta, quæ ſignificent proponomia feminina pro maſculinis, ut pro עוררתיך *orarticha* legas עוררתיך *orarrich*, pro אמך *immecha*, אמך *immech*, pro חבלתך *chibbelatecha*, חבלתך *chibbelatech*, & ita de ceteris, quæ ſequuntur. Nam verba hæc eſſe ſponſi, unanimi conſenſu docent S. Gregorius, Theodor. Caſſiod. Philo, Aponius, Beda, Juſtus, Anſelmus, Rupert. Angelomus, Haymo, Alcuinus, S. Thom. ceterique omnes Patres Græci æquè ac Latini. Fingitur ergo hic ſponſa ſub malo legens poma à ſerpente admorſa, & periclitans de vita à ſponſo ſanata, & ad vitam quaſi ſuſcitata. Sic enim Chriſtus Evam ejuſque filios, à ſerpente diabolo in pomo vetito admorſos & lethaliter ſaucios, ad vitam per crucem revocavit.

PRIMUS SENSUS ADAEQVATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Sub arbore malo ſuſcitata Eccleſia.

NOnnulli ſic exponunt, q. d. Sub arbore ſcientiæ boni & mali comedit Eva pomum vetitum, itaque ſe & ſuos poſteros perdidit. Verùm ego Deus infligens illi in pœnam tot labores & ærumnas, ipſam denique mortem, eam ad pœnitentiam revocavi, & à concupiſcentia gulæ ad charitatem meam ſuſcitavi. Verùm Patres omnes per arborem malum accipiunt arborem crucis: malus enim Latinis quamvis arborem præſertim frugiferam, ut ficum, pyrum, prunum, ceraſum, &c. ſignificat. Crux autem Chriſti nobis ſummè fuit frugifera. Addunt nonnulli crucem Chriſti factam ex arbore malo. Imò S. Anſelm. ex nonnullis Græcis tradit ex ramis, vel ex ſemine arboris vetitæ quippiam ex paradiſo tranſlatum fuiſſe in Judæam, ibique plantatum, atque ex eo ſuccreviſſe arborem, ex qua facta eſt crux Chriſti. Sed hoc incertum & apocryphum videtur. Illud certius, quod idem addit, alludi hic ad arborem vetitam: huic enim antitypè reſpondit arbor crucis Chriſti, ſicut pœna reſpondet culpæ, ſatisfactio crimini, pharmacum morbo. q. d. Sub arbore vetita, ò ſponſa, corrueras per culpam; quare ego ſub arbore crucis illi vicina te expiavi & ſuſcitavi; arbor enim crucis, obedientiæ, & charitatis expiavit arborem voluptatis, inobedientiæ & cupiditatis.

Porrò in ſponſæ hoc glorioſo in cælum aſcenſu, & triumpho ſponſus mentionem inijcit crucis, ut oſtendat unde ei hæc gloria provenerit, ſcilicet è cruce, idque hoc fine, ut ſponſa memor ſuæ vilitatis & lapſus, magis ſe humiliet, ſponſumque revereatur, ac in ejus amorem magis accendatur, utpotè cùm ſe ab eo in cruce à morte æterna redemptam, & ſuſcitatam recordatur. Adde; innuit hic Salomon, tanta tamque profunda eſſe crucis & amoris Chriſti crucifixi myſteria, ut ea in hac vita ad fundum penetrare nequeamus, quantumvis de ea aſſiduè meditemur & contemplemur, ſed id reſervari futuræ beatorum viſioni in cælo, qui in abyſſo divinitatis videbunt abyſſum charitatis & crucis, in eaque ſe demergent & ſubmergent.

Senſus ergo eſt. q. d. O ſponſa, ò Eccleſia in hac tua gloria memor eſto, quòd ego moriens in ligno crucis te à morte ſuſcitarim, eò quòd in ligno antiſtropho pomi vetiti, per comeſtionem & inobedientiam à ſerpente corrupta ſit mater tua Eva, quæ in te, dum te genuit, hoc peccatum originale quaſi naturali propagine tranſmiſit: Eva enim conſentiendo ſerpenti, id eſt, diabolo, ei quaſi ſe violandam & corrumpendam proſtituit; ibi quoque violata eſt genitrix tua Synagoga (hæc enim eſt mater Eccleſiæ, quia ex illa prodiit) dum me ſuum Meſſiam & Regem, Pontificem & legislatorem immani parricidio & ſacrilegio, imò Deicidio crucifixit: *quando enim Salvatorem ſuum in ligno fixit, ibi nefando ſcelere ſe corrupit*, ait S. Gregor. *Ipſe ergo lignum tunc notavit, damna ligni ut ſolveret*. Ut canit Eccleſia in hymno S. Crucis. Voluit enim Deus congruo ſuæ juſtitiæ & ſapientiæ decreto, Chriſtum non gladio, non igne, non alio tormento, quàm ligno crucis occidi, ut commiſſum in ligno ab Adam & Eva peccatum ligno crucis expiaretur, ut diabolus, *qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur*, ut canit Eccleſia: *& unde mors oriebatur, inde vita reſurgeret*. Hac de cauſa crux Chriſti apparebit in cælo, cùm Chriſtus ad judicium veniet. Matth. 24. ac, ut multi volunt, in cælo perdurabit in æternum, ut beatos ſemper memores & gratos tanti beneficii efficiat. Ita S. Gregor. Caſſiod. Beda, Juſtus, Anſelmus, Rupertus.

Audi Guilielmum: *Nam mortua eras in peccatis, vel innatis vel additis, vivificavi te ſub ligno crucis. De corpore meo pendentis in ligno, ſanguis redemptionis quinque rivis ſtillavit ſuper te, & ita ſub arbore illa ſuſcitavi te. Quid eſt ſub arbore illa? ſuſpicientem in arborem illam, ſuſpicientem æneum ſerpentem, id eſt, credentem in Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum.*

Huc alludens Ezechiel cap. 16. verſ. 3. & ſequ. Synagogæ ſuam priorem vilitatem & ſordes, à quibus à Deo erecta, purgata, & in ſponſum aſſumpta eſt, cogitandas obiicit: *Projecta es*, inquit, *ſuper faciem terræ in abjectione animæ tuæ in die quando nata es. Tranſiens autem per te, vidi te conculcari in ſanguine tuo, & dixi*, &c. *Vive*.

Porrò quod Septuag. Arabicus, & alii ex Hebræo vertunt: *Ibi magno dolore vel cruciatu parturiit te mater tua*, aptè Titelm. ſic exponit. q. d. In Cruce Chriſti materna pietas & miſericordia, quaſi mater puerpera te parturiit immenſo cruciatu. Additque poſterius membrum verti poſſe. *Ibi laboravit genitura tua*, vel *nativitas tua*, hoc eſt, ibi patuit quanto pretio conſtiterit tua regeneratio, quanta difficultate peragi potuerit tua à morte redemptio, utpote quæ non niſi per mortem unigeniti Filii Dei potuerit perfici. Unde S. Ambroſius libro de Iſaac cap. 8. *Illic*, inquit, *parturivit te mater tua*, &c. *pariuntur autem in quibus Chriſti imago formatur: unde quoniam in ſponſa formatus erat Chriſtus*, ait, *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum*.

SECUNDUS SENSUS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

SUb malo, id eſt, ſub cruce per ejus crebram meditationem & contemplationem excitatur anima ad amorem & fervorem, ut adeò ſui amantem redamet, ac amorem amori, ſanguinem ſanguini, mortem morti rependat: quia *ibi in dolore te peperit, quæ te concepit*, ut vertunt Septuag. id eſt, caro Chriſti, ait Philo, in tormento crucis paſſa, ſponſam ſibi peperit ſanguine redemptam, & aqua baptiſmi, quæ de latere Chriſti fluxit, ablutam: *Inſpice*, ait S. Auguſtin. libr. de Virgin. *Vulnera pendentis, ſanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices reſurgentis, caput habet inclinatum ad oſculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extenſa ad amplexandum, totum corpus expoſitum ad redimendum. Hæc quanta ſint cogitate, hæc in ſtatera veſtri cordis appendite, ut totus vobis figatur in corde, qui totus pro nobis fixus fuit in cruce.*

Et anima ſub cruce.

Trita eſt S. Gregor. ſententia: *Nihil Deo grave eſt, quod non æquanimiter toleretur, ſi Chriſti paſſio ad memoriam reducatur.*

Digitized by Google

Parva enim toleramus, ſi recordemur quam dura verba, duriora verbera, duriſſima ſupplicia pro nobis ille paſſus ſit, qui in capite ſpinis coronam, in oculis velamen, in auribus convitia, in ore fel & acetum, in facie ſputa & alapas, in genis vellicationem, in humeris crucem, in corde mœrorem, in viſceribus concuſſionem, in corpore flagella, in membris extenſionem, in manibus & pedibus perfoſſionem. Denique à capite ad pedum plantas uſque innumera ſuſtinuit vulnera & dolores. Addit Philo hujus mali arboris fructum, ſive pomum eſſe Euchariſtiam, in qua caro Chriſti, in cruce amore noſtri magis, quàm dolore aſſa & toſta, nobis manducanda exhibetur, ut nobis ſuum amorem, vitam, & ſpiritum aſpiret.

Rurſus tres Anonymi apud Theodor. ajunt animam concupiſcentiæ infectam ex arbore vetita, cujus pomum comedit Eva, ſanari arbore crucis, ex qua diſcit voluptatem vincere cruce & mortificatione. Audi eos: *Sub robore iſtis procreatis, quæ ſuavis pomi inſtar ſenſus omnes oblectant, te (ô anima) deſidia ad bonum complectendum inertem, & rerum caducarum ſtudio conſopitam excitavi, providentia judicioque ſermonibus & rationibus impellens ad amorem & deſiderium mei: Illic enim in affectione rerum fluxarum concepit te prima mater tua Eva generans cum voluptate, & pariens cum dolore. Quibus affectionibus, rerum fragilium deſiderio laborabas voluptatem ſequens doloremque fugiens, ad voluptatis finem ita contendens, ut à dolore velles ſeparari, quod quidem fieri nullo modo poteſt. Proinde ſi cupis ab iſtis perturbationibus eſſe libera, pone me ut ſigillum,* &c. *quæ ſequuntur.*

Anagogicè. Anagogicè Honorius: *Animam*, inquit, *ſub arbore mali Chriſtus ſuſcitavit; quia poſt hanc vitam omne genus ad vitam per victoriam crucis vivificabit, quod per arborem tranſgreſſionis mortem ſubiit. Tunc Eccleſia recipietur in illa gloria, ubi corrupta eſt per ſuperbiam mater ejus, ſcilicet dignitas angelica, & ubi genitrix ejus violata, videlicet numeroſitas electorum imminuta, quàm ipſa redintegrabit, cùm incorruptelam poſſidebit, & numerum electorum implebit: tunc Chriſtum ut ſignaculum ponet ſuper cor ſuum,* &c.

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Et B.Virgo. PRimò, ſub malo, id eſt, ſub cruce ſuſcitavit Chriſtus Evam & Adamum. (Unde & Adam ſepultus eſt in monte Calvariæ, in quo crucifixus eſt Chriſtus, ut ſanguine è Chriſto in Adamum ſepultum ſtillante, ipſe à morte reſuſcitaretur, uti paſſim docent Patres: ſicut pelicanus fertur pullos ſuos exanimes, ſanguine è pectore ſuo elicito vivificare) & omnes eorum poſteros, inter quos eſt B.Virgo; ſed hæc qui jam à Deo decreta erat mater Chriſti, hinc à lapſu & peccato originali à Deo fuit præſervata; dicitur tamen hic ſuſcitata à lapſu & peccato, non quod actu incurrat, ſed quod incurrere debuiſſet ex propagine communi Adæ & Evæ, niſi per ſpeciale Dei privilegium fuiſſet exempta. Pulchris ſimilitudinibus id explicat S.Auguſtinus in illud Pſalm. 85. *Eruiſti animam meam ex inferno inferiori:* Prima eſt; *Quemadmodum*, inquit, *ſi medicus videat tibi imminentem ægritudinem forte ex aliquo labore, & dicat: Parce tibi, ſic te tracta, requieſce, its cibis utere; nam, ſi non feceris, ægrotabis; tu autem ſi feceris, & ſalvus eris; rectè dicis medico, liberaſti me ab ægritudine, non in qua tam eras, ſed in qua futurus eras.* Secunda: *Neſcio quis habens cauſam moleſtam mittendus erat in carcerem, venit alius, defendit eum, gratias agens, quid dicit? Eruiſti animam meam de carcere.* Tertia: *Suſpendendus erat debitor, ſolutum eſt pro eo, liberatus dicitur de ſuſpendio. In his omnibus non erant, ſed quia talibus meritis agebantur, ut niſi ſubventum eſſet, ibi eſſent; inde ſe rectè dicunt liberari, quo per liberatores ſuos non ſunt permiſſi perduci.*

Secundò, Chriſtus ſuſcitavit ſub cruce B.Virginem ad incrementum & fervorem charitatis, ut videns tantum Chriſti in ſe & omnes homines amorem uſque ad mortem, & mortem crucis, hoc exemplo viciſſim incitaretur, & quaſi incenderetur flammeo charitatis incendio, adeò ut optaret pro Chriſto & cum Chriſto crucifigi, ac ad omne genus tormentorum ſeſe Deo in holocauſtum, & victimam pro peccato offerret pro ſalute hominum.

Tertiò, B.Virgo Chriſto crucifixo aſtans, eumque in holocauſtum Deo offerens pro reconciliatione mundi, dicit Eccleſiæ & animæ ſanctæ: Sub malo; id eſt, ſub cruce per mortem filii mei, quem pro te Deo in ſacrificium obtuli, ſuſcitavi te à peccato, morte & inferno. Idem facit quotidie, dum pro peccatoribus per crucem filii Deum interpellat, eiſque veniam, gratiam & ſalutem impetrat.

VERS.6. *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum; quia fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: lampades ejus, lampades ignis atque flammarum.*

CHaldæus, Arabicus, Rabini, & Catholici qui verſum præcedentem cenſent eſſe vocem ſponſæ, hunc quoque eidem aſſignat, quaſi ipſa petat, ut ſponſus cor ſuum & brachium jugi memoria, & amore ſponſæ tam miſeræ & peccato corruptæ, velut ſignaculo obſignet. Et ſanè poſſunt hæc verba tribui ſponſæ, quia ipſa imitatur affectum ſponſi, ad eumque ſe ſuumque animum fingit. Correlativus enim eſt affectus amorque ſponſi & ſponſæ: Hinc Chald. vertit: *Dicent filii Iſrael in die illa Domino ſuo: Obſecro te, pone nos ſicut ſculpturam annuli ſuper cor tuum, & ſicut ſculpturam annuli ſuper brachium tuum, ut non addamus ultra eſſe exules.* Denique textus Hebræus ſignificat eſſe hæc verba ſponſæ, non ſponſi. Habet enim maſculinè שימני *simeni*, id eſt, *pone me ò vir*, ò ſponſe. Si enim eſſent verba ſponſi, dicendum fuiſſet femininè שימיני *simini*, id eſt, *pone me ò femina* ò ſponſa. Niſi dicas *simeni* eſſe infinitiuum, qui ponitur pro imperativo: Infinitivus enim tam eſt femininus, quàm maſculinus. Ita aliqui. Nam hæc eſſe verba ſponſi ad ſponſam colligi videtur ex dictis v. præcedenti. Pendet igitur hæc gnome à præcedenti velut effectus à cauſa, & gratiarum actio à beneficio. q. d. Quia ego ſponſus te, ò ſponſa, ſub malo pomi vetiti, à matre tua Eva comeſti, lethaliter ſauciam à plaga & morte, per malum & lignum crucis meæ ſuſcitavi; hinc tu viciſſim tanti beneficii memor, *pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum.* Prior ſenſus planus eſt, ſecundus obſcurior magiſque moralis, hinc eum proſequar. Nam Patres aſſentient hæc eſſe verba ſponſi, non ſponſæ.

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

SPonſus, ut magis ſponſam incitaret ad jugem ſui amorem, reverentiam, & gratiarum actionem, v. præcedenti injecit mentionem crucis & mortis pro ſponſa Eccleſia obitæ: Unde hic jure ſuo poſcit, ut ſe, crucemque ſuam jugiter gerat in corde & mente, ac in brachio & operatione, eoque quaſi ſignaculo cor & brachium obſignet.

Pro *ſignaculum*. Hebr. eſt, חותם *chotam*, quod propriè ſigillum & annulum ſignatorium, quo literæ aliæque res obſignantur, & ſigillantur, ſignificat: Radix enim חתם *chatam* ſignificat occludere, obſignare, ſigillo confirmare.

Primò ergo *ſignaculum* hic ſignificat ſigillum. q.d. Sponſus: me meique memoria & amore, ſigilla, ò ſponſa, cor tuum & brachium tuum, ut jugem mei formam & ſpeciem, velut imaginem in mente & actione tua ex me expreſſam & impreſſam conſerves. Ita Caſſiodor. Beda, Juſtus, & alii. Unde Guilielmus: *Pone me ut ſignaculum*, hoc eſt, inquit, *Imprime mihi intùs, me jugiter cogitando; imprime mihi foris, propter me ſtrenuè operando, ut pia cordis interna cogitatio in externam brachii operationem emanet.* *Chriſtus cordis ſignaculum. Primò.*

Rurſum. q.d. Ita meos mores & vitam cordi & brachio tuo imprime, ut eorum ſimilitudinem in te, id eſt, in cogitationibus & actionibus tuis exprimas, ut qui te Chriſtianum viderit, Chriſtum ſe videre putet; ſicut qui videt imaginem in cera impreſſam, ſigillum ipſum & exemplar videre ſe æſtimat; idque tam in agendo, quàm in patiendo, juxta illud Pauli: *Semper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris.* 2. Cor. 4. 10. Ita S.Anſelmus & S.Ambroſ. lib. de Iſaac, ca.8

ac

ac Theodor. *Vult*, ait, *Salvator, ut eum pro ſignaculo in contemplationibus & in actionibus noſtris habeamus, & notam ipſius tum dictis, tum factis imprimamus: Sic enim erunt ut numiſmata Regia, non adulterina, ſed regiam imaginem preferentia*. Sic & tres Anonymi.

Audi S. Ambroſ. *Signaculum Chriſtus in fronte eſt ſignaculum in corde. In fronte, ut ſemper confiteamur, in corde, ut ſemper diligamus, Signaculum in brachio, ut ſemper operemur. Luceat ergo imago eius in confeſſione noſtra; luceat in lectione, luceat in operibus & factis: ut, ſi fieri poteſt, tota eius ſpecies exprimatur in nobis Ipſe ſit caput noſtrum, quia caput viri Chriſtus, ipſe oculus noſter, ut per eum videamus patrem: ipſe vox noſtra, per quam loquamur ad patrem: ipſe dextera, per quam Deo patri ſacrificium noſtrum offeramus: ipſe quoque eſt ſignaculum noſtrum, quod eſt perfectionis & charitatis inſigne, quo diligens pater ſignavit filium, ſicut legimus: Quem Pater ſignavit Deus*. Joan. 6.

Secundò.

Secundò, *ſignaculum* idem eſt quod ſtigma & ſignum, quale herus imprimit ſuis ſervis, militibus, ovibus, bobus, & rebus, ut ex eis liqueat illas res eſſe ipſius. Sic Apocal. 7. omnes electi ſignantur ſigno crucis. Chriſtus ergo hic ſponſæ imprimit ſuum ſtigma crucis, ut ex eo liqueat eos eſſe ſervos Chriſti crucifixi, ſicut antichriſtus ſuam notam & characterem ſuis ſequacibus in manu vel fronte imprimet Apocal. 13. verſ. 16. Ita Aponius. Huc accedit Anſelmus. *Pone me*, inquit, *regentem cor tuum & cogitationes tuas, ut pateat amicis te continere mea ſecreta, & inimicis item pateat ab eis ſecreta, quæ habes, eſſe clauſa, habeaſque me ut rectorem in omnibus operibus tuis*.

Tertiò.

Tertiò, *ſignaculum*, idem eſt quod clauſtrum ſigillo obſignatum, quo res pretioſas vel charas ita claudimus, ut ab aliorum contactu ſemotæ heri dumtaxat voluntati, uſuique ſerviant. Sic ſponſa quaſi hortus concluſus, & fons ſignatus, uti dixit cap. 4. 12. uni ſervatur ſponſo, ut ille ſolus ea fruatur, nec quis alius vel hilum ex ea delibet, ſed ipſa totum ſuum cor, id eſt, mentem & cogitationem, ac brachium, id eſt, omnes ſuas operationes dedat, & conſecret Chriſto ſponſo ſuo. Unde Rupert. ſic explicat: *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum*, &c. *id eſt, confidat in me cor tuum; roboretur ex adiutorio meo brachium tuum*, ſicut Imperiale ſignum contra Judæos, Paganos & Hebræos.

Hac de cauſa ſponſus dare ſolet annulum ſponſæ, tum ut ſignum fidei, amoris & fiduciæ, tum ut eo res domeſticas obſignet. Audi Clementem Alexand. 3. Pædag. 2. *Dat ei annulum aureum, nec eum quidem adornatum, ſed ut ea obſignet, quæ domi digna ſunt, quæ cuſtodiantur, propterea quod ſervande domus ad eam cura pertineat*. Et poſt pauca. *Atque honeſtum quidem eſt, ut viri uxoribus ſuis fidem habentes eis domus cuſtodiam permittant, ut quæ eis opitulatrices datæ ſunt*. Porrò ſponſa Eccleſia hic in cælum ſcandens iubetur meritò obſignari ſigillo ſponſi, ut in cæleſti ejus thalamo velut res pretioſa, & ad ejus ſolius uſum ſervanda recondatur. Unde S. Hieron. epiſt. 22. ad Euſtochium de Cuſtod. Virgin. *Quotieſcumque*, ait, *te vana ſeculi delectaverit ambitio, quoties in mundo videris aliquid glorioſum, ad paradiſum mente tranſgredere, eſſeque incipe quod futura es, & audies à ſponſo tuo: Pone me ſicut umbraculum in corde tuo, ſicut ſignaculum in brachio tuo, & corpore pariter & mente munita clamabis, & dices: Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, & flumina non operient eam*.

Quartò.

Quartò, *ſignaculum*, poteſt ſumi pro imagine ſignata. q. d. Geſta, ò ſponſa, mei, qui tuus ſum ſponſus, imaginem expreſſam in bulla aurea, quam ſuper portas, & in armilla qua brachium ornas, ut jugiter mei recorderis, nec aliud cogites, ames aut agas, quàm de me aut propter me. Unde Honorius: Chriſtum, ait, ponit ſuper cor ſuum, ut ſignaculum ſponſa, quia ejus doctrinam & vitam in corde ita gerit, quaſi præſentem ſemper videat. Sic Cicero lib. de Finibus, docet Epicuri diſcipulos & amicos ejus effigiem in annulis geſtaſſe, idem fecere alii aliorum amantes. Ex adverſo de Jechonia ait Deus: *Vivo ego, ſi fuerit Jechonias annulus in manu dextera mea, inde evellam eum*. Jerem. 22. 24. Atque hinc Eccleſiæ damna omnia naſcuntur, quòd ſcilicet multi non Chriſtum, ſed mundum, mundique idolum ponant ſignaculum cordis ſui, quòd ſcilicet ambiant mundanos honores, opes, delicias, non Chriſti amorem & gloriam.

Audi Hugonem Cardin. hæc & plura complectentem: *Pone me ut ſignaculum*, &c. q. d. *Volo, ut mei pro te crucifixi memoriam habeas, ut per te nihil nocivum intret, aut exeat* (nam quæ abſcondita eſſe volumus, etiam ſigillo munimus) *ut mihi ſoli arcanum cordis aperias; ut ſpeciei meæ in te ſimilitudo reſultet, ut mei character amoris te ab omni alieno diſcernat, ut in caſtro tuo meum ſemper vexillum appareat*.

A Et poſt nonnullia: *Monile pectoris eſt ſignaculum cordis, ne affectio indigna ſurrepat; armilla brachii ſignaculum fortitudinis in exteriori operatione ut etiam in corpore noſtro ſtigmata Domini noſtri Jeſu Chriſti circumferamus*.

Denique S. Ambroſ. li. de Iſaac & Anima c. 8. *Sigillum*, ait, *Chriſtus in fronte eſt, ut ſemper confiteamur; in corde, ut ſemper diligamus, in brachio, ut ſemper operemur, ut ſi fieri poteſt, tota eius ſpecies exprimatur in nobis. Ipſe eſt ſignaculum noſtrum, quem Pater ſignavit Deus*, &c. Idem in Pſalm. 118. ſerm. 15. ad illa verſ. 120. *Confige clauſis à timore tuo carnes meas Fige*, ait, cordi tuo *hoc ſignaculum crucifixi? infige & brachio tuo, ut opera tua peccato mortua ſint. Fortaſſe hanc imaginem clavi non ſolùm timoris, ſed etiam charitatis affigunt, quia valida eſt ut mors dilectio: durus ſicut inferi zelus. His clavis charitatis configatur anima noſtra & caro noſtra, ut & ipſa dicas: Vulnerata charitate ego ſum*.

Porrò hanc Chriſti imaginem in corde imprimi ſigillo charitatis docet Guilielmus, dum ait: *Imprimere mihi quaſi ſignaculo, per amorem mihi fortiter adhærendo, ut à me quaſi ſignaculo formam accipias, ut mea ſubtili expreſſione ſimilitudinem trahas: quanta fuerit impreſſio amoris, tanta & erit expreſſio ſimilitudinis: quantò mihi fortiùs per amorem inhæſeris,* B *tantò mihi ſimilior eris. Quantò te mihi impreſſeris fortiùs, tantò ego Chriſtus in te formabor expreſſiùs, & tantò tu in me reformaberis transformaberiſque inſigniùs*. Et inferiùs: *Charitas hominem mundo conformem transformat: quia ut ſignaculum, ſic & formam mutat*, qui erat mundanus, fiat deificus & divinus.

SEGUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus crucifixus jubet animæ piæ, ut ſui effigiem jugiter in corde & brachio, id eſt, in mente & operatione geſtet, ut aliud non videat, cogitet, amet, operetur quàm Chriſtum crucifixum, ſed à mente & affectu omnes alias perſonas & res quantumvis pretioſas excludat, ac tacitè eidem ſpondet, ſi id faciat, ſe viciſſim illius memoria & amore C obſignaturum cor ſuum, æquè ac brachium, ut aſſiduè de ea cogitet eamque curet, dirigat, propugnet, proſperet. Ita tres Anonymi apud Theodor. Sic Deus ait Zorobabeli, qui fuit typus Chriſti: *Aſſumam te Zorobabel ſerve meus, & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi dicit Dominus exercituum*. Aggæi 2. 24. ubi multa hac de re dixi. Sic Chriſto obſignatus erat S. Paulus, cùm diceret: *Ego ſtigmata Domini noſtri Jeſu Chriſti in corpore meo porto*. Galat. 6. 17. Et S. Franciſcus eadem corpori ſuo impreſſa à Chriſto accepit. Et S. Clara de Montefalco in Italia, cordi ſuo impreſſa Chriſti crucem, clavos, flagelli & ſpineam coronam, etiamnum tot annis poſt mortem ſpectantibus exhibet, idque refert Bozius libr. 1. de Signis Eccleſ. cap. 18. Ita S. Agnes ſponſa Chriſti, de ſponſo ſuo aiebat: *Dexteram meam & collum meum cinxit lapidibus pretioſis, tradidit auribus meis ineſtimabiles margaritas. Poſuit ſignum in faciem meam, ut nullum præter eum amatorem admittam*. Ubi ex S. Ambroſ. de ea canit Eccleſia. Porrò fidelis ita ſit ſignaculum & ſigillum Chriſti, ut ejus ideam, & mores alii inſtar ſigilli imprimere ſatagat, uti faciebat Paulus dicens: *Sicut portavimus imaginem hominis terreni, portemus & imaginem cæleſtis: qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes*. 1. Corinth. 15. Et: *Empti eſtis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore veſtro*. 1. Corinth. 6. 20. Et: D *Induimini Dominum Jeſum Chriſtum*, Rom. 13. 14. Et: *filioli mei, quos iterùm parturio donec Chriſtus formetur in vobis*. Galat. 4. 19.

Audi S. Gregor. *In corde ſunt cogitationes & in brachio operationes. Super cor ergo & ſuper brachium ſponſæ dilectus, ut ſignaculum ponitur, quia in ſancta anima quantùm ab ea diligatur, & voluntate & actione deſignatur. Signum quippe ſancta mens interius & exterius Chriſtum portat, quia dum in ejus meditatione aſſiduè laborat, in exteriori actione eum imitari non ceſſat quo ejus dilecta eſſe dubitari non debeat. De quo ſigno ipſe ſponſus diſcipulis ſuis aiebat: In hoc cognoſcent omnes, quia verè mei diſcipuli eſtis, ſi dilectionem habueritis ad invicem. De qua dilectione mox ſubditur: quia fortis eſt ut mors dilectio*, &c. Exemplum memorabile eſt in S. Gertrude, quæ lib. 2. Revel. cap. 6. narrat Chriſtum Dominum in ſpecie pueri ele-

S. Gertrudis ſignata Chriſto.

ganctiſſimi ſibi apparuiſſe, ac illapſum in animam ſuam, eam quaſi in ſe transformaſſe, eique dixiſſe: *Sicut ego ſum figura ſubſtantiæ patris in deitate; ſic tu eris figura ſubſtantiæ meæ in humanitate, quia recipiet in anima quaſi deifica dona tibi miſſa à mea divinitate, eo modo quo aer recipiet claritatem ſolis, ut hoc radio penetrata intimè uſque ad medullas, apta habiliſque fias ad familiarem unionem mecum ineundam.* Et cap.7. & ſeq. *Cùm*, inquit, *in feſto purificationis recepiſſem S.Synaxim, mente intenta in Deum & in meipſam, percepi & ſenſi animam meam inſtar ceræ igne divino liquefactam, talemque effectam ex ſigillatione pectoris Chriſti, ex eo enim impreſſos accepi theſauros gratiarum, in quo habitat plenitudo divinitatis corporaliter: atque exinde extiti nobil ter ſignata charactere ſplendentis & ſemper tranquillæ Trinitatis, ut deinceps tota mentis aviditate anhelarem ad ſummum bonum in ſeipſo, quod et tu Domine in veritate tua æternitatis, quæ eſt abyſſus charitatis, ex qua immenſos amoris omniſque gratiæ, & virtutis gurgites haurire licet.* Et lib.1. cap.4. Chriſtus cuidam oſtendit monile quoddam ſplendidum & mirè ornatum, quod geſtabat cordi ſuo impoſitum. Monile hoc erat triangulum inſtar trifolii; Addiditque: *In ſignum amoris, quo ſponſam meam Gertrudem proſequor, continuò hoc monile geſtabo.* Et lib.5. cap.3. Imminente morte S.Gertrudis, Chriſtus eam mellifluo hoc promiſſo conſolatus eſt: *Ecce nunc tandem per meum oſculum efficaciſſima ſuavitate plenum te mihi acquiram, perque arctiſſimos divini mei cordis amplexus offeram te meo Patri cæleſti.* q.d. Hucuſque te in terra detineri permiſi majoris tui meriti ergo: at nunc, cùm fervor delicati amoris non ferat ulteriores abſentiæ tuæ moras, ſolvam, & eximam te velut deſideratum mihi theſaurum vinculo carnis, iſtamque te tuo creatori, ut deinceps refrigerem in te magnitudinem mei ardentiſſimi amoris, ſecundùm dulciſſimas deliciarum mearum delectationes.

Porrò revelationes S.Gertrudis, æquè ac S.Brigittæ, Mart. Delrio agens de Prophetia in Magic. aliiſque, multi viri docti & Critici, qui initio Revelationum S.Brigittæ citantur, laudant & venerantur ut probas & pias, eſto multa contineant ſymbolica, ideoque ſymbolicè interpretanda. Sunt enim à matronis eximiè ſanctis dictata. Quare dicere eas eſſe confictas, magnæ foret temeritatis & impudentiæ. Non tamen aſſerverim omnia, quæ in illis ſcribuntur, propriè dictas eſſe revelationes Deique oracula, præſertim quia ipſi Prophetæ ſubinde falluntur, putantque ſe ſpiritu Dei agi, cùm ſpiritu proprio, licèt pio, aguntur, uti contigit Nathan Prophetæ. 2.Reg.7. v.3. & 4. Hac de cauſa ſubinde revelationes haſce cito, ſed parcè & cum grano ſalis, ubi res exigit.

Anagogicè. Anagogicè Honorius hæc accipit de Eccleſia in cælis triumphante: *Tunc*, ait, *Chriſtum ut ſignaculum ſuper cor ponet, quia ipſum, qui eſt imago Dei, in ſeipſa, ut imaginem in cera expreſſam videbit: ſuper brachium ut ſignaculum ponet, quia ipſum pro labore operum mercedem accipiet. Ibi fortis eſt ut mors dilectio, quia ſicut mors omnes reprobos traxit ad interitum, ita dilectio Dei omnes electos trahet ad gaudium. Dura eſt ibi ſicut infernus æmulatio, quia ſicut infernus omnes ſequaces diaboli, ſic cælum omnes Dei imitatores Chriſti recipiet. Ibi omnes electi lampades charitatis erunt; quando accenſis lampadibus obviam ſponſo & ſponſæ ibunt, qui ſemper in amore Dei, ut ignis ardebunt, quia in regno patris ſui, ut ſol fulgebunt.* Hic ſenſus non tam anagogicus videtur, quam literalis. Agitur enim hìc de Eccleſia & anima in cælos aſcendente, ut ſuperiùs dixi: beati enim in cælo Chriſtum ut ſignaculum geſtabunt in corde & brachio, jubilantes cum eo per omnem æternitatem.

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B.Virgine.

Beata Virgo Chriſtum poſuit ut ſignaculum ſuper cor ſuum, non tantum ethicè per amorem pluſquam maternum, ſed etiam phyſicè, cùm eum novem menſibus in utero portavit, concepit, aluit, genuit. Super brachium verò, cùm eum jam natum in ulnis & brachiis geſtavit: quare non imago vel ſimilitudo Chriſti, ſed ipſiſſimus Chriſtus ei fuit ſignaculum cordis & brachii.

Audi Alanum: *Virgo Maria Chriſtum poſuit ſuper cor ſuum, ut ſignaculum, quia ipſi per imitationem conformata eſt, ejuſque gratia conſignata. Hoc autem fuit incognitum diabolo, & cognitum angelo; ſuper brachium tuum, id eſt, in omnibus operibus tuis memor eris mei. Super cor virginis & ſuper brachium dilectus ponitur ut ſignaculum, quia in cogitationibus, quæ notantur per cor, & in actionibus, quæ per brachium, virgo filium imitatur.*

QUIA FORTIS EST UT MORS DILECTIO, DURA SICUT INFERNUS ÆMULATIO.) Pro *fortis* Symmach. vertit *inexpugnabili*. Pro *æmulatio*. Hebr. eſt קנאה *kina*. Septuag. ζῆλος, id eſt, zelus, zelotypia, qua ſponſus adeo ardenter amat ſponſam, ut ſe pro ea periculis, duellis, mortique ipſi obiiciat: ut nullum patiatur rivalem, ſed ſolus ſponſa potiri velit: ac ſi quis eam ſibi eripere velit, acriter in eum inſurgat, lædat, & occidat: vnde Syrus, & Arabicus vertunt: *Crudelis ſicut infernus zelotypia.*

Sunt verba ſponſi ut patet ex præced. Minùs rectè Chald. zelum refert ad hoſtes & perſecutores: *Quoniam*, inquit, *fortis eſt ut mors dilectio deitatis tuæ, & robuſtus ſicut gehenna zelus populorum, qui zelant nos.*

Videtur prima fronte abſona & horrida comparatio dilectionis cum morte & inferno; ſed hoc loco eſt conſona & commoda, quia amor ſponſi per crucem liberavit ſponſam à morte & inferno, cui ob peccatum addicta erat. Simili modo Apoſt. Rom.1. potentiorem docet eſſe gratiam Chriſti, quàm fuerit peccatum Adæ, quod mortem in orbem totum invexit; quia gratia Chriſti utrumque deſtruxit. Amor igitur & fortitudo amoris Chriſti eſt clauſula & finis Cantic. Unde Joannes Gerſon Cancellar. Pariſ. finita expoſitione Cantic. ægrotans, identidem repetens hæc verba: *fortis eſt ut mors dilectio*, amori huic & hiſce verbis immortuus eſt, uti initio in interpretibus dixi.

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Tò *quia* dat cauſam præcedentium, cur ſponſus ſub malo crucis ſuſcitarit ſponſam, ideoque ab ea poſcat, ut ſe ponat ſignaculum ſuper cor & brachium; cauſa enim fuit amor verus & merus. q.d. Ideo ego Chriſtus pro te, ò Eccleſia, à morte ſuſcitanda cruci & morti me expoſui, quia te ut ſponſam puro meroque amore & zelo adamavi.

Amor enim fortis eſt ut mors; zelus durus eſt ſicut infernus. Primò, quia ſicut mors omnia domat, ſibique ſubiicit, ut nullum vivens ejus vim & imperium effugere queat: Et ſicut infernus ante Chriſtum omnes morientium animas abſorbebat, nec ulla ejus manus evadere poterat, quin in eum deſcenderet: ſic pariter amor Chriſti vicit omnia flagella, clavos, ſpinas, crucem, dolores, probra, famem, ſitim, nuditatem, omniaque dura & adverſa, quæ fortiter perpeſſus eſt, ut Eccleſiam ſponſam ſuam à morte redimeret. Sicut ergo morti & inferno nihil reſiſtit; ſic & amori Chriſti forti & duro omnia ceſſerunt & ſuccubuerunt. Addit Caſſio, & Beda. Sicut infernus neſcit miſereri & à pœnis mitigari; ſic Chriſtus nequit deſiſtere ab amandis hominibus ob quantumlibet graves eorum improbitates. *Amor fortis ut mors. Primò.*

Secundò, amor Chriſti fuit fortis ſicut mors & infernus, quia amor eum coegit mori & deſcendere in infernum: Sed amor Chriſti fuit fortior morte & inferno, quia animas Patrum morti & inferno eripuit, illaſque ex eo liberavit, juxta illud Oſee 13. 14. *Ero mors tua ò mors, morſus tuus ero inferne.* Ita S.Ambroſius libr. de Iſaac cap.8. Caſſiod. Philo, Juſtus, Beda, & Gregorius. Amor ergo tam fortis eſt, ut vicerit Deum, eumque in carnem & crucem, quaſi charitatis victimam, deduxerit. Quare ſicut Jacob prævalens angelo Dei vicario in lucta, ab eo vacatus eſt Iſrael, id eſt, dominans Deo; ſic multò magis amor nuncupari poteſt Iſrael, quia *unus de Deo triumphat amor.* *Secundò.*

Tertiò, quia amor facit ut amans, ſi res amata lædatur, vel ei eripiatur, ſummè angatur & crucietur ac videatur ſubire ipſam mortis & inferni agoniam, juxta illud: *Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni invenerunt me.* Pſalmus 17. *Tertiò.*

Quartò, quia Chriſtus omnes hæreticos & impios, qui ſponſam ſuam Eccleſiam violare vel maculare contendunt, adigit in mortem & infernum; ſicut maritus occidit adulterum, juxta illud: *Zelus & furor viri non parcit in die vindictæ, nec acquieſcit cujuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima.* Proverb.6. Hunc zelum habebat Moyſes, cùm 23. millia Iſraelitarum adorantium vitulum aureum occidit. Exod.32. 34. *Quartò.*

Porrò Chriſtus ut ſponſus eximium ſuum hunc in ſponſam Eccleſiam amorem illi proponit, ut viciſſim ſimilem ab ea exigat. q.d. Dixi; Pone, ò ſponſa, me ut ſignaculum ſuper cor

cor tuum, ſignaculum, inquam, amoris, quod alias res omnes à corde tuo fortiter excludat: quia ſicut meus in te amor fuit fortis ut mors, & zelus durus ſicut infernus; ſic volo pariter ut tuus ſit: amor enim uult redamari: ſicut ergo ego te amo ardentiſſima charitate; ſic volo ut eadem tu me ames, nec alium amatorem admittas. Amor enim meus eſt zelus, quò uti nihil eſt vehementius, ſic nihil eſt magis ad offenſiones etiam leves magis irritabile Irritatus autem gignit dolores & iras graviſſimas, adeo præ illis mors & infernus parui faciendi ſint, ait Luyſius. Quare volo, ut amor tuus ſit fortis & durus, ſicut mors & infernus, ut fuit meus, ut ſcilicet inſtar inferoi nulli rei vel adverſitati cedat, ſed omnia domet ſibique ſubiiciat, adeoque ipſam mortem & infernum ſuperet, ſibique ſubſternat: Unde Rupert. paucis ſic explicui: *Fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio. q. d. zelum magnum habet æmulatio.* Et Guilielmus; *Poſtquàm dixit: Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum, id eſt, ad expreſſionem meæ in te ſimilitudinis fortiter mihi per amorem adhære, aptè ſubiungit; quia fortis eſt ut mors dilectio, &c. q.d. Nihil impoſſibile moneo, quia ſola ad hoc charitas ſufficit, quæ nimirum inſtar mortis animam à corpore extorquens, hominem ab amore mundi fortiter abſtrahit, & informandum illum mihi ut ſignaculum imprimit, & pro accepta à me forma tam robuſtum in eo zelum excitat, ut nullis illecebrarum blanditiis, nullis adverſitatum violentiis cedat.*

Minùs genuinè S.Gregorius per æmulationem accipit invidiam Judæorum in Chriſtum: *Dura*, ait, *ut infernus eſt æmulatio, dura extitit, quia ſicut infernus ſine miſericordia, quos tenet, cruciat; ſic Judaica plebs Chriſtum apprehendens ſine reſpectu pietatis ad mortem trahebat.* Et Aponius, qui accipit æmulationem hæreticorum: hæc enim, inquit, dura eſt ſicut infernus, quia ſuperbè æmulando Eccleſiam atque Catholicos, per omnia æquatur diabolo, qui inferni vocabulo nuncupatur, quòd inſtar inferni, neque precibus neque lachrymis poteſt molleſcere, & ita eſt durus, ut nequeat à ſua duritie molliri.

Myſticè, Sanctus Anſelmus per mortem accipit diabolum mortis auctorem. q. d. Sicut diabolus invincibiliter damnationem confert; ſic dilectio Dei ſalvationem.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Dilectio ſimilis morti. Primò.

Anima amore Chriſti ſaucia, quod in ſe ſentit, hoc dicit; ſcilicet: *Fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio.* Primò, quia amor inducit mortem; facit enim eam mori omnibus cupiditatibus & rebus temporalibus, ut uni Chriſto vivat. Ita Theodor. Caſſiodor. Beda, Anſelmus, & S.Gregorius quem audi: *Quod mors agit in ſenſibus corporis, hoc agit dilectio in cupiditatibus mentis. Sunt enim nonnulli qui ſic diligunt Deum, ut omnia viſibilia negligant; & dum mente in æterna tendunt ad omnia temporalia penè inſenſibiles ſunt. In his nimirum ut mors dilectio fortis exiſtit, quia ſicut mors exteriores corporis ſenſus ab omni proprio & naturali appetitu interficit; ſic dilectio in talibus viris omnia terrena deſideria contemnere, mentem aliàs intentam compellit. Huiuſmodi mortuis & vivis dicebat Apoſtolus. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* Coloſ. 3. Et S.Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 15. v. 8. *valida eſt charitas ſicut mors: Charitas enim culpam & omnia peccata mortificat: Charitas mortis iſtius interimit. Denique morimur flagitiis atque peccato dum Domini mandata diligimus Charitas eſt Deus, charitas Dei verbum eſt, quod eſt validum & acutius omni gladio acutiſſimo, uſque ad diviſionem quidem animæ ac ſpiritus, artuſque & intima penetrans medullarum. Fortis ergo ut mors, dilectio:* quia ſicut mors nunquam frangitur, nunquam quieſcit, donec omnium mortalium vitas ſibi ſubegerit: ſic & dilectio non ceſſet, donec omnes paſſiones & vitia ſibi ſubiugarit. Nam ut ait S.Chriſ. homil. 1. ad Phil. *Adeo violentus eſt amor, atque ut ita dicam, tyrannicus; ut nulli cedat occaſioni, ſed continenter inhæreat amantis animo, neque committat ut ulla afflictio, aut ullus dolor ſuperet animum*; nec ulli ſumptui aut labori parcat.

Secundò.

Secundò, quia amor facit animam piam optare mortem pro Chriſto, uti optarunt martyres. Ita Beda, Philo, & S.Ambroſ. in Pſalm. 118. Serm. 19. & Theodoret. Sic S.Agatha lætiſſima & glorianter ibat ad carcerem, & quaſi ad epulas invitata agonem ſuum Domino commendabat. Sancti item Marcus & Marcelianus, quorum anniverſaria dies 18. Junii recolitur, cùm eſſent ad ſtipitem alligati, pedibus clavis confixis: *Nunquam*, inquiunt, *tam jucundè epulati ſumus, quàm hæc libenter Jeſu Chriſti cauſa perferimus, in cuius amore nunc fixi eſſe cupimus; utinam tamdiu nos hæc pati ſinas, quamdiu hoc corruptibili corpore veſtiri erimus*, uti habet eorum vita & acta S.Sebaſtiani. S.Eulalia virgo & martyr, cùm ungulis laceraretur, exultabat: *Hi*, ait, *ſunt characteres, quibus in carne mea & magis in corde meo inſcribitur & imprimitur Chriſtus.* Unde Prudentius hymno 3. περὶ στεφάνων aſſerit eam dixiſſe:

Scriberis ecce mihi, Domine:
Quàm juvat hos apices legere,
Qui tua Chriſte trophæa notant!

Quocirca igne circumdata, flammam ore avido hauriens, martyrio cœlum ſpecie columbæ evolavit. Unde de ea canit Prudentius:

Virgo citum cupiens obitum,
Appetit, & bibit ore rogum.
Emicat inde columba repens,
Martyris os nive candidior.
Viſa relinquere, & aſtra ſequi:
Spiritus hic erat Eulaliæ
Lacteolus, celer, innocuus.

Et de S.Laurentio in craticula aſſato ait S.Leo ſer. 1. de eo: *Flammis ſævæ crudelitatis ſuperari charitatis Chriſti flamma non potuit: Segnior fuit ignis, qui foris uſſit, quàm qui intùs accendit.* Et S.Greg. homil. 3. Evang. loquens de S.Felicitate ſeptem martyrum matre: *Neque*, ait, *filios, quos carnem ſuam eſſe noverat, ſine dolore poterat morientes videre; ſed erat vis amoris interiùs, quæ dolorem vinceret carnis.*

Tertiò.

Tertiò, quia ſicut morti & inferno nihil reſiſtit, ſic nec charitati: Sicut ergo mortem impedire nemo poteſt, quin veniat & mortificet; ſic nec charitatem, quin ſalvet, ait Anſelmus. Rurſum ſicut infernus, ait Caſſiodor. quos ſemel receperit numquam dimittit; ſic & ſolida dilectio & zelus animam, quam poſſidet, non deſerit. Unde Paulus: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an perſecutio? an gladius?* &c. *Certus ſum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum* (nec cælum, nec infernus, nec ſuperi nec inferi) *neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Rom. 8. 35. Has tres cauſas affert S. Auguſt. epiſt. 39. ad S.Hieron. *Meritò*, ait, *charitas dicta eſt ſicut mors, ſive quia nemo eam vincit, ſicut mortem: ſive quia in hac vita eſt uſque ad mortem menſura charitatis, ſicut Dominus ait: Majorem charitatem nemo habet, quàm ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis: ſive potiùs, quia ſicut mors animam avellit à ſenſibus carnis; ſic charitas à concupiſcentiis carnalibus.*

Quartò.

Quartò, ſicut infernus ſuis, quos ſinu ſuo continet, non parcit; ſic nec verè amans parcit ſuis opibus, filiis, & ſibi ipſi. Ita S.Ambroſ. ſer. 15. in pſal. 118.

Sancti dolores inferni ſubeunt, ut animas ex eo eruerent. Exempla.

Denique charitas compulit multos ſanctorum optare ſibi mortem & infernum, ut ex eo animas liberarent. Ita S.Paulus optat anathema Chriſto fieri pro Judæis. Rom. 9. verſ. 1. & 2. Et Moyſes deleri de lib. vitæ. Exodi 32. S.Chriſtina mirabiles ſubibat pœnas inferni, putà purgatorii, ut animas ex eo eriperet; quare in aquas gelidas, in rotas, in fornaces ardentes ſeſe iniiciebat & excruciabat, uti refert Card. Vitriaco in eius vita, & ex eo Surius, S.Agnes ex charitate Præfecti Romæ filium à morte & inferno ſuſcitavit. Idem fecere alii, imò multi cenſent ſanctum Gregorium liberaſſe animam Trajani Imperatoris ex inferno. Sancta Catharina Senenſis optabat corpore ſuo obſtruere os inferni, nequa anima amplius in illum ingredi poſſet.

Noſter Alphonſus Rodriguez Majoricenſis, ex incenſa charitate offerebat ſe Deo victimam, ad patiendum omnia tormenta inferni per totam æternitatem, pro ſalvanda anima cujuſcumque AEthiopis, Indi, aut barbari. Quare meruit videre in extaſi omnes viros & feminas totius mundi, ac audire, quòd tam ardenti amoris deſiderio tantum meruiſſet, quantum ſi totam illam multitudinem convertiſſet.

B.Jacoponus tempore Bonifacii Octavi Pontificis, magnus ſui mundique contemptor & Dei amator, ex nobili Advocato factus Minorita, & quidem laicus, deſiderabat ſubire omnes omnium damnatorum pœnas, ſi Deo placeret, ut eos iis liberaret, omneſque ſalvaret, ita ut ipſe omnium eſſet minimus in cælo, nec quiſquam ipſorum illi pro tanto beneficio gratias ageret. Ita habet ejus vita in Italia celebris.

Porrò

Porrò Chriſtus charitatem, quæ fortis ſit uti mors & infernus, exigit ab anima non tantùm ad ſe, ſed & ad alios ſalvandos, q. d. Sicut ego tui, ò anima mihi deſponſa, amore moriens mortem & infernum vici, teque inde liberavi, ſic pariter efficito & tu, ut tuo amori in me & fideles meos nec mors, nec infernus prævaleat, vel prædam tibi eripiat: ſed tu potius utrumque vincas, & animas velut ſpolium è faucibus eorum extorqueas.

Hinc S. Anſelmus, dura, ait, eſt ſicut infernus æmulatio, quia ſicut infernus eſt inſaturabilis Unde illud:

Infernus inſatiabiliter cava gutture pandit;

Indeque infernus Hebr. vocatur שאול *ſcheol*, id eſt, poſtulans, quòd ſemper animas poſtulet, nec unquam impleatur, dicatque: *Sufficit*. Proverb. 30. 16. Sic pariter charitas eſt inſaturabilis, nam quò magis diligit Chriſtum, eò ampliùs & ampliùs diligere cupit: ac cùm multas ei animas lucratur, eò plures & plures lucrari ſatagit. Rurſum ſicut mors & infernus tabeſcere faciunt corpus & animam: ſic & A zelus ſanctorum, cùm vident Deum dilectum ſuum ab impiis offendi & violari. Teſtis eſt David Pſal. 118. *Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei.* Et rurſus: *Vidi prævaricantes, & tabeſcebam* Et Elias 3. Reg. cap. 19. *Zelo zelatus ſum pro Domino exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filii Iſrael*. Teſtis noſtra ætate B. P. N. Ignatius, qui dicebat non tam horrere ſe gehennæ tormenta, quàm blaſphemias, quæ à damnatis inter tormentorum aculeos in Deum jactabantur. Ita Sanchez. Unde R. Salomon, Agathius, & Sotto major ſic exponunt. q. d. Aemulatio & zelus animarum urit æquè ac ignis, flammæque infernales.

Porrò S. Gregor. Caſſiodor. Beda, Aponius, & Chald. per æmulationem accipiunt invidiam, cenſentque eam hic opponi dilectioni & charitati, quòd charitas fortis ſit ut mors, invidia verò dura & crudelis ut infernus: ipſa enim eſt vitium, æquè ac tormentum infernale & diabolicum, quod per multas Antitheſes pulchrè repræſentat noſter Hieron. Prado in Ezech. cap. 8. verſ. 2. Eas hic ſubiicio.

B

Charitatis & invidia Antitheta.

DILECTIO.

- Fortis ut mors.
- Mors interimit.
- Efficax in perimendo, ne torqueat.
- Si occidit, occcidit ſemel.
- Perimit ingenuè.
- Gloriæ eſt amare.
- Labores conſummat.
- Alteram donat animam.
- Eſt interitus corporis, vita animæ.
- Potitur victoria.
- Vivum necat.
- Iuſtè perimit.
- Eſt telum aureum.
- Ditat quem traiicit.

AEMULATIO.

- Dura ſicut infernus.
- Infernus cruciat.
- Segnis in cruciando ne perimat.
- De pœnis innocentum ridet.
- Cruciat ignobiliter.
- Ignominiæ eſt non redamari.
- Dolores geminat.
- Utramque eripit amanti.
- Eſt corporis, & animi cruciatus.
- Spolia detrahit.
- Sævit in mortuum.
- Iniquè ſauciat.
- Eſt cruciatus igneus.
- Spoliat quem urit.

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

OMnia jam dicta præ omnibus competunt B. Virgini, præſertim quòd ipſa ex forti amore Dei, pro hominum ſalute ipſam & Chriſtum ſuum in cruce morti devoverit, & in victimam piacularem obtulerit.

Rurſum, quòd ipſa ex amore Chriſti ſibi mortua erat, & uni vivebat Chriſto, unde & à Theologis cenſetur, quòd non morbo, ſed amore, putà ex continuo & ardenti deſiderio fruendi Chriſto & Deo exanimata, & mortua fuerit. Tanta enim fuit coniunctio & unio B. Virginis cum Chriſto, ut ipſa revelaverit S. Brigittæ lib. 1. Revel. cap. 45. *Cùm*, inquit, *naſceretur* (Chriſtus) *ex me, ſenſi ego quòd quaſi dimidium cor meum naſceretur & exiret ex me, & cùm ipſe pateretur, ſenſi quòd quaſi cor meum patiebatur: ſicut enim illud quod dimidium eſt extra, & dimidium intra, ſi illud pungitur quod eſt extra, æquè ſentit dolorem quod intùs eſt: ſic ego, cùm flagellaretur & pungeretur filius meus, quaſi cor meum flagellabatur & pungebatur.*

LAMPADES EIUS (dilectionis vel potius æmulationis zeli) LAMPADES IGNIS, ATQUE FLAMMARUM) Lampades propriè dictas, quæ infuſo oleo lucent, hic accipiunt Caſſiodorus Anſelmus & alii, per eaſque accipiunt ſanctorum corda, in quibus quaſi in vaſis dilectio habitat, eſſeque *ignis*, quia intus ardent per amorem, & *flammarum*, quia exteriùs lucent per operationem. Juſtus Orgel. verò ait, callos eſſe lampades, id eſt, vaſa charitatis, dicique *ignis & flammarum*, quia ſemper ſunt ſplendida, & D Spiritus ſancti igne ferventia. Verùm lampas hic & alibi ſæpe idem eſt, quòd tæda, titio, carbo, fax ardens, ut patet Iudic. cap. 7. 16. Nam pro *lampades* Hebr. eſt, רשפים *reſchaphim*, quæ vox ſignificat omne id, quod volando adurit, incendit & inflammat. Alludit enim per metatheſin ad *Seraphim*, id eſt, ardentes, incendentes: unde ſignificat ignem & fulgetra, quæ inſtar volucrum celerrimè diſcurrunt & adorunt, ut patet Pſalm. 77. 48. item faces & ſagittas ignitas, quæ volant per aera & domos orbeſque incendunt, ut patet Pſalm. 75. 4. Ex Hebræo ergo ad verbum hoc loco ſic vertit Hortolanus: *Carbones vel faces eius, carbones ignis, qui à flamma Dei*. q. d. faces & carbones charitatis & zeli ſimiles ſunt faculis ignitis, & flammis ardentiſſimis & maximis: quæ enim Dei ſunt, ſunt ſumma & maxima. Sic vocantur montes Dei & cedri Dei, id eſt, altiſſimi & maximi. Hinc *reſcaphim* hoc loco Septuag. vertunt, περί-πτερα, id eſt, *volatilia*, id eſt, *volantia iacula*, vel *alæ in circuitu*. q. d. charitas circumdatur circumcirca alis igneis, vel ſagittis alatis & ignitis. Hinc Chriſtus crucifixus quaſi *ſeraph* alatus apparens S. Franciſco, eidem quinque vulnerum ſuorum, quaſi quinque incendii charitatis ſtigmata impreſſit. Symmach. vertit. *impetus eius impetus ignis*; Syrus, *radii eius*; Arabicus: *Extenſio alarum eius ſicut alarum ignis*. Pagnin. *Prunæ eius, prunæ flammæ igneæ ardentiſſimæ*. Sexta editio: *Scintillæ eius ſcintillæ ignis*; Alii, *prunæ ſcintillantes*: Scintillæ enim volant, & volando ea, quæ contingunt, C adurunt. De alis hiſce charitatis ita ſcribit S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 8. *Bona charitas habens alas ignis ardentes, quæ volitat per pectora & corda ſanctorum, & exurit, quidquid materiale atque terrenum eſt, quicquid verò ſincerum eſt, probat, & quod contigerit, ſuo igne meliorat. Hunc ignem miſit in terras Jeſus, & refulſit fides, accenſa devotio, illuminata eſt charitas, juſtitia reſplenduit. Hoc igne inflammavit corda Apoſtolorum ſuorum, ſicut teſtatur Cleophas? Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, cùm aperiret ſcripturas. Alæ igitur ignis in flammæ Scripturæ ſunt divinæ.*

Charitas ergo & zelus Chriſti & ejus aſſeclarum, eſt inſtar ignis & flammarum. Primò, quia illarum adinſtar nunquam quieſcit, ſed ſemper ardet, lambit, adurit & incendit omnia, unde ipſe ait: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi ut accendatur?* Lucæ 12. 49. Secundò, quia ſicut ignis cruciat corpus, ſic zelus animum, præſertim, ſi videat ſponſam ab alio amari, vel alium à ſe amare. Tertiò, ſicut pulvis tormentarius mœnibus domibuſque ſubiectus, ſi incendatur, vi ignis diſiicit, imò in altum ejaculatur domos & mœnia horrendo impetu & fragore: ſic & zelus omnes obices quantumvis magnos diſiicit & diſpellit.

Charitas eſt ignis. Primò.

Secundò.

Tertiò.

D Extat emblema Alciati, in quo amor currui inſidet, quem trahunt quatuor leones, & alterum, in quo Cupido pingitur cum alis, arcu & ſagittis: depluunt è cælo, circumcirca igneæ ſagittæ, ſed fractæ, quo ſignificatur amorem vincere Deum & totum orbem incendere. Unde lemma:

Emblemata Amoris.

Aligerum fulmen fregit Deus Aliter, igne,
Dum demonſtras uti eſt, fortior ignis amor.

Chriſtus ergo quot pro nobis labores exantlavit, quot adverſa quoque, quot flagella, vibices & dolores pro nobis pertulit, tot ſagittis amoris ardentibus cor noſtrum confixit. Tantùm enim fuit Chriſti amoris incendium, talibuſque flammeis alis Seraphinus noſter in cruce panſus, totuſque accenſus ſupervolavit, ut nihil non vicerit, nam & mortem fortiter pertulit, ut eam moriendo ſuperaret, & infernum quantumvis duriſſimum fregit, ut quos durè ſtrictos tenebat, duriter ac potenter eriperet.

Hinc

Hinc de Cherubinis Chriſti ſtipatoribus ait Ezechiel cap. 1.23. *Aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium, & quaſi aſpectus lampadarum*. Et verſ.12. *Ubi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur*. Hinc & Chriſtus in Pentecoſte miſit Spiritum ſanctum ſpecie linguarum ignearum, ut iis Apoſtoli totum orbem ſuccenderent. Actor.2. Unde Aponius hic lampades accipiens flammas Spiritus ſancti: *Vivacitas*, ait, *verbi Deitatis, & flammarum illuminationis mentium illuxit de lampade Spiritus ſancti*. Clariùs ſanctus Anſelmus ardores, inquit, ſunt dilectionis Spiritus ſancti, qui eſt ignis: ſuntque tales, ut etiam luceant, quia eos, qui diligunt, lucere faciunt, ut verbo & exemplo illuminent; ſed magis ut accendant, qualis præ omnibus fuit B. Virgo. Unde ſanctus Cyrillus hom. contra Neſtorium, eam vocat, *lampadem inextinguibilem*.

Sic S. Paulus adeo charitate erat refertus & circumvallatus, ut ipſa charitas eſſe videretur; ideò igneis charitatis alis quaſi fulgur orbem pervolavit & incendit. Idem hoc ſæculo in Europa & India fecere S. Franciſcus Xaverius, Gaſpard Barzæus aliique viri Apoſtolici, & etiam num faciunt. Audi S. Chryſoſt. hom.2. in Acta Paulum angelis conferentem, imo præferentem: *Nam & tamquam pennatus totum docendo pervolavit orbem, & velut incorporeus labores omnes periculaque contempſit; & quaſi jam cælum poſſidens cuncta prorſus terrena deſpexit; & tamquam cum ipſis jam incorporeis degeret, ita jugi mentis intentione vigilavit: & angelis quidem ſæpe diverſarum gentium cura commiſſa eſt, ſed nullus illorum ita creditum ſibi populum gubernavit, ut Paulus univerſum gubernavit orbem*. Et mox: *Michaeli gens una commiſſa eſt Judæorum, Paulo verò terra ac Maria atque univerſi orbis habitatio*. Et hom.3. *Paulus erat quaſi Charitas.* *Cùm verò celſus in omnium conſiſteret arce virtutum, omnem tamen flammam præcipuo charitatis ardore vincebat, ut enim miſſum in ignem ferrum totum profectò ignis efficitur; ſic Paulus charitate ſuccenſus totus factus eſt charitas; qui quaſi communis totius mundi eſſet pater, ita in amore omnium ipſos eorum imitabatur parentes, imò cunctos non carnales tantummodò, verùm etiam ſpirituales patres ſolicitudine ac pietate ſuperabat, & pecunias, & verba & corpus, & animam pro his, quos diligebat, impendens*. Et hom.16. in ep. ad Romanos explicans illud c.9. *Optabam anathema eſſe. Etenim*, inquit, *omnì pelago latior, omni flamma vehementior erat hæc dilectio ac nulla illam pro dignitate dictabit oratio: ſed ille ſolus eum noverit, quiſquis eadem exactè præditus fuerit*. Audi Laurentium Juſtin. l. de Caſto connubio verbi & animæ, in fine: *Ignitus amor ſemper meditatur nova, & inſueta componit. Impatiens namque quum ſit, cogitare non deſinit, quomodo ardentiùs diligat, diligatur dulciùs, fortiùs teneat, familiariùs converſetur. Nil ſecum amari vult, ſolus cordis concupiſcit poſſidere principatum. Hinc Zelotypia, hinc quærimonia, hinc amoris murmur, ingeminatio verborum, & abſentiæ intolerantia. Nec à clamore vox, nec gemitus à corde, nec ab inquiſitione ſolicitudo, nec ab intimis conquieſcit deſiderii ardor, niſi per præſentiam dilecti: qui namque ferventiùs diligit, fatigatur vehementius, quamvis ipſum amoris immenſitas non permittat conſiderare laborem*. Deinde hujus amoris mira gaudia & fructus recenſet: *Ex lege igitur amoris, ſancti connubij quanta ſint gaudia, quantaque flagratio charitatis comprobari poteſt. Ex eadem quoque ſponſæ excellentia, atque illius donorum ſublimitas, deliciarum opulentia, latitudo cordis, mentis magnanimitas, ſuavitas ſpiritus, amoris confidentia, devotionis delectatio, veritatis ſcientia, conſcientiæ puritas, virtutum perfectio; charitatis vinculum, exultationis tripudium, jubilationis gaudium, deſideriorum æſtus pacis abundantia, contemplationis guſtus, rectitudinis conſtantia, morum probitas, ſapientiæ fœcunditas, luminis delectatio, humilitatis exercitatio, compaſſio fraterna dilectionis, innocentiæ candidatio, munditiæ decor, jucunditas ſanctitatis, divinæ magnitudinis laudatio, & verbo ſufficienter agnoſcitur ipſius inhæſio ſalutaris*.

Porrò Chald. S.Gregor. & alij qui æmulationem in malam partem accipiunt pro invidia & odio, eidem lampades, id eſt, prunas & faces haſce aſſignant, Unde Chald. vertit: *Et inimicitia, quam reſervant nobis, ſimilis eſt prunis gehennæ, quam creavit Deus, ut ſuccendantur in eo cultores idololatriæ*. S. Gregor. de Invidia Judæorum in Chriſtum ſic explicat: *Lampades ejus lampades ignis atque flammarum: Sicut enim ignis, quæ incendit, conſumit; ſic Judæos ab omni fidei virtute invidia ſua deſtruxit, de quibus benè alibi dicitur: Et nunc ignis adverſarios conſumit, ac ſi diceretur antequam ad æternum ignem veniant, in præſenti conſumuntur, quia in ſe ipſi ignem invidiæ portant, qui ſine portantis combuſtione non portatur Hic ignis invidiæ flammas protulit, quando per exempla in quibus accenſus eſt, etiamſi in Gentilibus uſque ad Chriſtianorum martyria, per mundum univerſum excrevit: ſed quia hinc ignis invidiæ, hinc ignis charitatis ſe extulit, ideò ſubditur. Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam*.

Agnagogicè Beati in cælo erunt, quaſi lampades ignis atque flammarum, quia fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum, ut ait Chriſtus, & æquè ardebunt: Erit ibi plenum charitatis incendium, quo Chriſtus ut ſponſus & ſponſa Eccleſia, puta omnes electi, ſe invicem ardentiſſimè diligent in omnem æternitatem. *Anagogicè.* Unde Arabicus ad hunc verſum nervosè addit: *Nec eſt menſura incendii amoris*. Hic ſenſus non tam anagogicus, quàm literalis eſt; agitur enim hic de ſponſa ſuſpirante ad cælum, ubi erit nuptiarum ſpiritualium, æquè ac charitatis conſummatio: Quare hic æſtus amoris reciprocus, qui hic deſcribitur, nuſquam alibi propriè & plenè invenietur quàm in cælo. Unde S. Ambroſ. l. de Iſaac cap.8. pro *lampades ignis*, legens ex Septuag. *alæ ignis: His alis*, inquit, *evolavit Enoch raptus ad cælum: His alis evolavit Elias curru igneo, & equis igneis ad ſuperna translatus; His alis Dominus Deus per columnam ignis deducebat patrum plebem: Has alas habuit Seraphim, quando ſumpſit carbonem de altari & tetigit os Prophetæ, & iniquitates ejus abſtulit, & peccata purgavit*.

VERS. 7. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.*

AQUÆ MULTÆ NON POTUERUNT (Ita Roman. nonnulli legunt *poterunt*: Sic enim habent Hebr. Syrus verò & Arabicus *poſſunt*, quia Hebræi per unum tempus, puta futurum, reliqua duo, ſcilicet præteritum & futurum ſignificant: unde Noſter mox vertit in futuro *obruent*: ſignificatur enim hic conſtantia & vis charitatis Chriſti & Eccleſiæ, quam nulla adverſa extinguere potuerunt, poſſunt aut poterunt) EXTINGUERE CHARITATEM, NEC FLUMINA OBRUENT ILLAM: SI DEDERIT HOMO OMNEM SUBSTANTIAM (Septuag. *omnem vitam*, id eſt, omnem victum, quo ſuſtentatur vita) DOMUS SUÆ PRO DILECTIONE Septuag. *in dilectione*) QUASI NIHIL DESPICIET EAM) non charitatem, ſed ſubſtantiam, ut patet ex Hebr. Septuag. *contemptu contemnent eum*, ſcilicet βίον, id eſt, victum; licet Rabbini referant ad hominem. Unde Vatabl. vertit: *Si quis det omnes opes domus ſuæ pro amore, omnes eum maximè contemnent*, tamquam iniquum & ridiculum emptorem, utpote qui charitatem rem pretioſiſſimam viliſſimis opibus emere velit. q.d. Charitas ſuperat omne pretium, omne aurum, omnes opes & res pretioſas. Ita Theodor. & ceteri. Symmach. *pro charitate ſpretus ſpernetur*.

Pro *obruent illam*, Hebr. eſt, ישטפוה *iiſtephuha*, id eſt, inundabunt, & magna aquarum abundantia æquè ac impetu ſubmergent, obruentque eam. Pagnin. *profundabunt eam*. Arabicus: *Et flumina non poſſunt abluere veſtigia eius. Si homo commutaverit omnem ætatem ſuam pro amore: non deſpicient illum*, ſcilicet amorem, vel hominem. Chaldæus more ſuo referens hæc ad Judæos, ſic vertit: *Dixit dominator ſæculi populo ſuo domui Iſrael: quamvis congregentur omnes populi, qui comparati ſunt aquis maris quæ ſunt multæ, non poterunt extinguere miſerationes meas à te: etſi congregati fuerint omnes Reges terræ, qui comparati ſunt aquis fluminis, quod defluit cum impetu, non poterunt evellere te à ſæculo: Et ſi dederit vir omnem pecuniam domus ſuæ, ut poſſideat ſapientiam in captivitate, ego reddam & duplum in ſæculo venturo: & omnes præda, quam deprædabitur de caſtris Gog, ipſius erit*.

PRI-

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS,

De Chriſto, & Eccleſia.

Robur amoris Chriſti.

ADeo fortis fuit amor & zelus Chriſti erga ſponſam Eccleſiam, quam ſub arbore malo, id eſt, ſub cruce ſuſcitavit, ut nullæ aquæ, torrentes vel flumina perſecutionum, tormentorum, dolorum, ærumnarum, contradictionum, ingratitudinum, contemptuum, blaſphemiarum, perfidorum Judæorum, vel Gentilium potuerint eum extinguere, vel ſopire, quin pro illis ipſis maximos labores prædicando exantlaret, & dolores ſubiret, ac tandem vitam in cruce atrociſſima profunderet, etiamſi in cruce ab iis rideretur & blaſphemaretur, omnique infamiæ & dedecore velut latro afficeretur; imò potiùs hiſce aquis & hoc frigidiſſimo cordium humanorum gelu omnique contrarietate ſuperata, quaſi per antiperiſtaſin amor Chriſti vehementiùs exarſit, tonavit, fulguravit, & in ſimilitudinem fulguris coruſcantis erupit. Ezech. 1. 14. Unde iturus ad paſſionem, B Euchariſtiam quaſi pignus immobilis æternique amoris inſtituit, juxta illud: *Cùm ſuos dilexiſſet, qui erant in mundo, uſque in finem* (tum vitæ tum amoris, id eſt, extremo ſummoque amore) *dilexit eos*. Joan. 13. quin & in ipſa cruce pro crucifixoribus ardentiſsima charitate cum lachrymis oravit. Unde molti eorum in Pentecoſte audita S. Petri prædicatione pœnituerunt, Chriſtique fidem amplexi baptizati ſunt. Act. 2. Chriſti ergo vita in morte fuit extincta, at non charitas; hæc enim mori non potuit, ſed in morte viva permanſit. Rationem ſubjungit: *ſi dederit homo omnem ſubſtantiam* (Septuag. *vitam*) *domus ſua pro dilectione, quaſi nihil diſpiciet eam*. q.d. Chriſtus pro charitate Dei & hominum omnia ſua profudit, quia charitas eſt res pretioſiſsima, tranſcendens & divina, quæ omne pretium tam auri quàm laborum & dolorum ſuperat, pro qua omnes opes, omnes vires, omnes ſudores, vitaque ipſa expendenda eſt. Nam, ut ait S. Joannes epiſt. 1. cap. 4. 16. *Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Alciatus in Embl. pingit amorem robur Jovis infringentem, & totum orbem incèdentem. Rurſum pingit eum nudum humeris, alatum, dexterà tenentem piſcem, ſiniſtrà faſciculum florum, quæ ſymbola hiſce verſibus declarat.

Emblemata Alciati.

Nudus Amor viden' ut ridet, placidumque tuetur,
Nec faculas, nec quæ cornua flectat, habet.
Altera ſed manuum flores gerit, altera piſcem,
Scilicet ut terra jura det, atque mari.
Nudus amor blandis idcirco arridet ocellis,
Non arcus aut nunc ignea tela gerit.
Nec temerè manibus florem, delphinaque tractat:
Illo etenim territ, hoc vales ipſe mari.

Charitas (inquit Marcil. Ficinus) *numen eſt amatorium: Si quem prehenderit, veluti ex ſpeculo ejaculari faciet flammantes radios. Mentem illuſtrat, voluntatem accendit, reflectitque lucem.*

Simile ſubinde eſt videre in amore mundano & carnali, ut nullis adverſis, nullis injuriis etiam amati reſtinguatur, ſed potiùs iis magis accendatur. Unde illud volgo jactatum. *Injuria ſolvit amores*, falſum eſſe queritur amator in Epigram. dicens:

Fabula, quod jactant, injuria ſolvit amorès:
Namque recardeſcit ſic magis iſte furor.

Porrò Chriſtus ut ſponſus ſimilem à ſponſa amorem, imò amoris fortis vices, quibus ab ea redametur, exigit: Solent enim ſponſæ à procis ad adulterium ſolicitari vel metu pœnarum, vel ſpe munerum: utrumque hic ſponſus excludit, adeoque fortem à ſponſa amorem requirit & conſtantem, ut nullis tormentis, nullis muneribus vel opibus expugnari poſsit: quare ſuo exemplo diſcat Eccleſia & anima pia, ita cor ſuum & brachium amore Chriſti obſignare, ut nullis pœnis, nullis præmiis inuſtum cordi ſignaculum exuri, eradi, aut deleri ſinat, præſertim in perſecutione antichriſti, quæ uti erit ultima, ſic & acerrima; ad quam proinde ſuperandum, incenſa charitate hic Chriſtus ſuos obarmat. Ita S. Greg. Caſſiodor. Beda, Anſel. Rupert. & S. Hieron. lib. 14. in c. 47. Ezech. ubi ſic legit: *Aquæ multæ non poterunt reſtinguere charitatem,* A *& flumina non demergent eam.* Audi S. Ambroſ. libr. de Iſaac cap. 8. *Meritò Hebræi pueri in fornace ardenti non ſentiebant ignis incendia, quia charitatis eos flamma refrigerabat: Aqua multa non poterit extinguere charitatem. Charitas adamante fortior, & vinculum indiſſolubile. Nulla diluvia paſſionum charitatem excludere poſſunt, nulla eam acerbitatum flumina inundare. Sicut enim arca in illo mundi diluvio totius orbis ſpatiis innatans ferebatur; ita & tu adverſus omnium tentationum fluctus immobilis perſtas.*

Quare minùs aptus & congruus eſt ſenſus, quem afferunt Philo, Juſtus & Aponius. q.d. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pauperibus *pro dilectione*, hoc eſt, pro eo ut diligeret; ſi videlicet eleemoſynam externam præpoſuerit charitati internæ, malens hac carere & illam habere, quaſi nil dederit, *deſpiciet eum* Chriſtus judex, ejuſque angeli. Nam ut docet Apoſtolus 1. Cor. 13. ſine charitate nil prodeſt ad ſalutem nec eleemoſyna, nec ſcientia, nec martyrium.

SECUNDUS SENSUS PARTIALIS,

De Chriſto, & anima ſancta.

CHriſtus pro animæ ſalute nullis laboribus vel doloribus ſe ſuperari permiſit, ſed pro ea mori & crucifigi voluit. Vicem ergo reddat anima Chriſto, ut nullis tentationibus, nullis terroribus, nullis promiſſis, nullis tormentis, nullis voluptatibus ab ejus amore vel hilum abduci ſe ſinat, ſed fortis, imò fortior & conſtantior in omnibus evadat, inſtar aſphalti, qui igne non uritur, ſed alitur, juxta illud:

Alit unda flammas, quoque prohibetur magis,
Magis ardet ignis.

Titillet ergo caro, mundus blandiatur, dæmon inſidietur, ſtet verus Chriſti amator infractus, nec ſe ullis blanditiis decipi, nec ullis minis deiici ſinat, ſed cum Paulo omnia *arbitretur ut ſtercora*, eaque deſpiciat, imò exhorreat. Cecidit Petrus tentatus ab ancilla & Judæis ex metu, C ac Chriſtum negavit, quia necdum perfectam habuit charitatem; at ubi eam accepit à Spiritu ſancto in Pentecoſte, nullas Pontificum minas vel pœnas extimuit, quin Chriſtum palàm & animosè prædicaret, dicens: *Oportet magis obedire Deo, quàm hominibus.* Act. 4.

Audi S. Gregor. *Charitate quippe martyres ſancti vivaciter ardebant, quia in Dei & proximi dilectione mirabiliter flagrabant. Hanc charitatem aquæ multæ extinguere non poterant: quia quantacumque tribulationes eis ferrent, ad odium eos transmutare non valebant. Hos nimirum ipſos charitatè extinguere ſi in tribulationibus, quas ingerebant, ad Dei aut proximi odium eos humiliare potuiſſent. Sed cùm aqua dicta ſint, quid rurſum per flumina, niſi aquarum ipſarum incrementum & vivacitas intelligitur? flumina quippe vivas acquas ſolere dici cognoſcimus. Flumina ergo maximas tribulationes accipimus, quæ dum per totum orbem ſuper martyres ebullierunt, ad extinguendum charitatis ignem grandi impetu confluxerunt. Sed quia inter flumina adeo charitatis vigor vixit, ut potius* D *flumina conſumeret, quàm ſe ab illis extingui permitteret, ideo multi etiam perſecutorum ad eandem charitatem ſe convertebant, adeo ut dimitterent quicquid in mundo poſſidebant, & ſeipſos morti darent, quàm prius parentibus crudeliter ferebant.* Et nonnullis interjectis: *Sed homo omnem ſubſtantiam domus ſua pro dilectione tribuit, quando quicquid in mundo poſſidet, pro Chriſto diſtribuit, ut abiiciens quod impedit, Deum diligat, & terſo pulvere ſolicitudinum oculos aperiat, ut Deum videat. Et cùm omnem ſubſtantiam dederit, quaſi nihil eam deſpicit, quia poſtquam oculum terſit, & Deum conſpexit, in illius viſione quidquid poſſederat, nihil pendit. Hoc Apoſtoli fecerunt, qui non ſolùm poſſeſſa, ſed etiam cupita, ut Chriſtum ſequerentur, dimiſerunt.*

Exempla dat Theod. Abraham, Iſaac, Jacob, Joſeph, & Moyſeo: *Abrahæ caritatem*, inquit, *erga Deum, non vita traductio in terra aliena, neque inopia & fames, neque uxoris ereptio, neque filii ablatio, neque de puteis contentio potuit extinguere, nec Iſaac charitatem moleſtiæ, quibus afflictus fuit; neque charitatem Jacob aſſidui labores & dolores vitæ. Quid Joſeph tentationibus acrius? qui à fratribus venditus eſt, & parentibus, à quibus diligebatur, &* ma-

majorum ſuorum privatus eſt domo, & libertate, & fortunis, & indignè ſervivit, & pudicitiæ præmium calumniam retulit, & in carcerem conjectus eſt, & incommoda ſuſtinuit innumerabilia; quibus tamen omnibus charitas erga Deum ſplenduit illuſtrior. Atque ut magnum Moyſen & Joſue imperatorem, & eximios Prophetas Samuelem & Davidem & Eliam & Eliſeum ſilentio prætereamus, quid Babyloniis immanius aut truculentius unquam fuit? quid camino ignis ab illis incenſo formidabilius? attamen ne ille quidem trium puerorum extinxit charitatem. Quid leonibus illis, quibus B. Daniel objectus eſt, ſævius aut terribilius? at illum quoque charitas erga Deum reddidit fortiorem.

Porrò hæc veriſſima erunt in cælo; ibi enim anima videns divinitatem ſponſi ſui, ita in illa quaſi bonorum omnium abyſſo abſorbebitur, ut omnia cętera nihil æſtimet, nec ab ea intuenda & toto corde amanda, vel ad momentum ſic avertere poſſit; adeoque nullæ aquæ, vel flumina tentationum & adverſitatum in eam irruere queant. Deſcribitur ergo hìc charitatis ſumma vis & excellentia; quam obtinebit in cælo, ubi non tantùm ethicè, ſed & phyſicè erit invincibilis & inextinguibilis; imò fulgebit & ardebit ſicut ſtellæ & ſol in perpetuas æternitates, Daniel. 12. Unde a כבה *caba*, id eſt; extinguere, per geminationem primæ literæ *caph* deducitur כוכב *cocab*, id eſt, ſtella, eò quòd numquam extinguatur, ſed perpetuò noctu, diuque luceat, uti lucet ardetque perpetuò beatorum charitas.

Porrò quòd Septuag. vertunt: *Si dederit vir omnem vitam ſuam in dilectione, contemptu contemnent eum.* Theod. contrariè ſic explicat. q. d. Qui victum, fortunas & vitam profuderit pro charitate, eum contemnent & ridebunt, velut imprudentem illi, qui charitate ſunt vacui, nec ejus dignitatem & pretium cognoſcunt. Et S. Ambr. ſer. 21. in Pſal. 118. ſer. 5. *Quoties*, ait, *beneficia criminis dantur: quoties virtus opprobrio ducitur; quoties ipſa ingrata eſt gratia? Vendidit juſtus facultates ſuas, diſpenſavit pauperibus, nihil ſibi reliquit, contemnitur plerumque in ipſa Eccleſia, quia dives eſſe deſiit, ſicut Scriptum eſt: Si dederit vir omnes facultates ſuas in charitate, contemptu contemptus erit.*

Verùm genuinus verſionis Septuag. ſenſus, eſt ut τὸ *eum* referatur ad βίον id eſt, victum, non ad hominem: quare idem eſt ſenſus Septuag. & noſtri vulgati, ſcilicet is, quem paulò antè aſſignavi.

Denique cùm triplex ſit charitas: Incipiens, proficiens & perfecta, ſingulorum horum graduum ſigna, æquè ac actus & officia hìc tanguntur, quæ ex S. Aug. Richard. Vict. S. Greg. & aliis ita recenſet R. D. Barthol. de Martyr, Archiep. Brac. in aureo ſuo doctrinæ ſpiritalis compendio, c. 24. p. 455. Incipientium ſunt contritio, delectatio in audiendo verbo Domini, præcepta promptitudo in bonis operibus, triſtitia de defectu ſpirituali proximi concepta, & lætitia de profectu ſpirituali fratris proveniens. Charitatis proficientium ſigna hæc ſunt. Primum, juſta & frequens conſcientiæ examinatio de peccatis venialibus; nam fervori charitatis obſiſtunt: at proficiens charitas eſt, quæ omnes has paleas exurere ſuo nititur calore. Secundum ſignum, concupiſcentiæ temporalium rerum diminutio. Tertium, diligentia in exercitiis ſpiritualibus internis; ſicut etiam exteriorum ſenſuum exercitationes vitæ corporalis ſigna ſunt. Quartum; ſtudioſa mandatorum Dei obſervatio. Quintum, ſi Dominus ſe tibi relevet; juxta illud Joan. 15. *Jam non dicam vos ſervos.* Unde Rich. Vict. ſcribit: *Certiſſimum tibi ſignum ſit, quòd dilectum tuum minùs diligas, & ab eo minùs diligaris, ſi ad theoricos exceſſus vocantem ſequi nondum mereris.* Signa verò charitatis perfectæ in via hæc ſunt. Primum, quando quis paratus eſt, ſi ita neceſſe ſit, pro proximi ſalute mortem ſubire, ut inquit S. Aug. ſcribens in ep. S. Joannis. Secundum, inimicum diligere, & Dei causâ illi benefacere, ut docet idem S. Auguſtin. Tertium, adverſa omnia non ſolùm patienter, ſed etiam gaudenter ſuſcipere: charitas namque perfecta hominem reddit adeò à ſenſibus alienum, ut æquè proſpera ac adverſa contemnat; juxta Greg. ſententiam ſuper illud, *fortis eſt ut mors dilectio.* Quartum, ſi homo præſtò ſit omnibus propter Chriſtum renuntiare, ut liberiùs charitatis ardoribus vacare poſſit, atque omnia præter Deum veluti ſtercora reputare videatur. Quintum, nihil aliud quàm Deum ſolum timere; hoc eſt, non homines, non pœnas, non tormenta formidare. Hæc ſigna externa ſunt, & quæ externis conſpici poſſunt: ſunt præter hæc alia quinque interna. Primum profunda & intima ſuſpiria mentis, quando memoria dilecti ſui tangitur: ſunt enim quaſi nuntia amoris fervida, donec dilectum videat. Secundum, ſublimia & ardentiſſima deſideria videndi Dominum, ac moleſtiſſimè ferre vitæ præſentis pondus. Tertium cogitationes erga omnia temporalia languidæ: faſtidit namque terrena omnia, ſolis æternis invigilans. Quartum, tædium quod ex expectatione concipit: nam perfectè amanti mora quælibet longa eſt & expectatio oneroſa: acerbum enim exiſtimat cruciatum cogitationum, quæ non ſint amoris. Quintum, affectiones extaticæ. Eſt autem extaſis mentis exceſſus: nam cum amor non permittat amantem ſui juris eſſe, ſed in amatum transformari cogat, ideò ſæpè producit exceſſum mentis ſuſpenſæ, & in dilecto abſorptæ.

Signa incipientium. *Proficientium.* *Perfectorum.*

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS.

De Chriſto, & Beata Virgine.

Beata Virgo paſſa eſt pluſquam martyres & mortales cęteri, imò aliquo modo pluſquam Chriſtus: nam poſt mortem Chriſti, in qua finita eſt Chriſti paſſio, ipſa uſque ad ejus reſurrectionem in continuis & acerbiſſimis fuit doloribus; imò per omnem vitam revolvens dolores Chriſti, iis mirè cruciabatur. At hæc à Judæis in odium Chriſti multa perpeſſa eſt; imò omnes Chriſtianorum afflictiones, perſecutiones, lapſus ipſa quaſi omnium mater compatiendo intimè ſenſit dicebatque cum Paulo: *Quis infirmatur & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non uror?* 2. Cor. 12. Sed hæc omnia ne vel nihilum charitatis ejus extinguere potuerunt, imò potiùs eam auxerunt, & quaſi flabella accenderunt, idque continuò per 23. annos, quibus Chriſto ſupervixit. Anno enim ætatis 72. finem patiendi æquè ac vivendi fecit, ut habet doctiorum Theologorum & Chronologorum ſententia. Ipſa pariter dedit omnem ſubſtantiam pro charitate Chriſti. Primò, quia inſtar Chriſti ſe & omnia ſua Deo ex amore dicavit. Secundò, quia Chriſtum ſuum, qui erat tota ejus ſubſtantia Deo Patri in cruce ceu holocauſtum obtulit. Tertiò, quia omnes ſuas facultates Eccleſiæ dedit, & in pauperes diſtribuit. Paupertatem enim profeſſa, cum primis fidelibus & virginibus in communi vixit, & vitam religioſam egit, uti dixi Act. 4. Denique omnia jam dicta præ omnibus competunt humanitati Chriſti à Verbo aſſumptæ, uti jam ſæpiùs monui. Ipſa enim prima & propria eſt ſponſa Verbi, per quam animæ fidelium eidem deſpondentur; ac proinde ipſa ſummè amat Verbum, & ſummè amatur à Verbo; nec hunc ejus amorem vincere potuerunt flumina tormentorum, quæ in paſſione & cruce ſubiit.

VOX SPONSÆ

Adoltæ de juniore, hoc eſt, Eccleſiæ de Synagoga,

VERS. 8. *Soror noſtra parva, & ubera non habet, quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt?*

Soror noſtra parva; et ubera non habet. (Quinta editio; *Soror noſtra es parva, & ubera non habes*) quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt) Hebræa & Septuag. *Quando loquetur in ea.* Syrus: *Quando loquendum de illa*, ut ſponſo nuptui tradatur. Arabicus: *Quando loquetur.* Pagnin. *Quando fiet ſermo cum ea.* Contrariè Sanchez: *in ea*, vel *in eam*, hoc eſt, inquit, *contra eam*, cùm ſcilicet proci adulteri contra eam conſilia inibunt, ut eam decipiant, & ſibi ſubiiciant. Sic & R. Salomon: *In die*, inquit, *quo Gentes conſilia agitabunt de ea delenda.* Et Rab. Anonymus: *Timeo*, inquit, *ne homines eam deſpiciant, ut cùm creverit, loquantur ad ipſius cor & affectum, deſpiciantque eam.* In hanc ſententiam inclinat Rupertus, qui in illo *alloquenda eſt*, intelligit conſilia dura,

Digitized by Google

ra, quibus Nero & alii tyranni Eccleſiam adhuc teneram inſectati ſunt.

UBERA NON HABET) Scilicet tumentia, ſed depreſſa: nulla enim eſt femina, quæ non habeat ubera, ſed in pubertate illa extare, intumeſcere & lacte turgere incipiunt, ut docet Ariſtot. in hiſtor. anim. Unde S. Ambr. Pſalm. 118. ſerm. 22. Hoc ait, *ſolet ſignum omnibus virginibus eſſe nupturis, ut cum ubera cœperint eminere, tunc conjunctionis habiles cenſeantur*. Senſus eſt. q. d. Suffarciamus ubera ſororis noſtræ parvæ jam ſponſæ lana, alio ve tomento, ut eminere videantur, ac ſic ipſa matura viro, dignaque ſponſo cenſeatur. Ita S. Ambroſius, & Honorius. Sic ſolent ſorores adultiores jam nuptæ de ſororibus junioribus eſſe ſollicitæ, ut & ipſæ honeſtè & tempeſtivè nuptui dentur.

Caſsiodor. S. Gregor. & alii cenſent hæc eſſe verba ſponſi. Meliùs Hebræi, & Græci, ut Theodoret. tres Anonymi, Philo, & alii cenſent eſſe verba ſponſæ adultæ, putà Eccleſiæ de ſponſa novella, putà Synagoga Judæorum convertenda ad Chriſtum in fine mundi, uti diſertè docet Aponius, Honorius, Chaldæus, Hortolanus, Delrio, & alii. Audi Chald. *In illo tempore dicent angeli cæli ad invicem: Gens una eſt nobis in terra, & merita ejus levia ſunt, & reges & dominatores non habet, ut egrediatur ad pugnandum contra exercitum Gog: Quid faciemus ſorori noſtræ in die, qua locuta fuerint nationes, ut aſcendant contra eam ad bellum?* Gog enim erit exercitus antichriſti, ut dixi. Ezechiel. 38. & 39.

PRIMUS SENSUS ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CAſsiodor. Beda, S. Greg. Rupertus & alii hæc accipiunt ut verba Chriſti de primitiva Eccleſia ad Patriarchas veteris teſtamenti, quaſi conquerentis, quòd illa tempore Apoſtolorum parva fuerit numero, & prædicatoribus deſtituta, præſertim ante adventum Spiritus ſancti in Pentecoſte. Audi S. Gregorium: *Allocutus eſt Chriſtus ſororem ſuam, quando Spiritum ſanctum ſuper Apoſtolos miſit, & in eis in interioribus loquens, illos omnes mundi loquelas multiplici diſtributione docuit. Sed à quibus hoc quærere intelligendum eſt qui omnia novit, niſi à ſanctis patribus antiquis, quos ad quærendum Spiritu ſancto inſtigavit?*

Verùm primitiva Eccleſia fuit Eccleſiæ infantia, de qua actum eſt c. 1. hìc verò agitur de Eccleſia adulta & perfecta in fine mundi, quæ deſponſa Chriſto ad eum anhelans, mox nuptias cum eo conſummatura eſt in cœlo, ut oſtendi initio capitis. Hæc enim timens nuptias haſce differendas propter Synagogam Judæorum, necdum ſatis ad eas paratam, aut certè illam à nuptiis excludendam conſilium poſcit, quo illa illico ad nuptias haſce paretur, ornetur & perficiatur.

Soror junior Eccleſiæ Gentium eſt Synagoga Judæorum:

Quare melius Aponius, Chald. Honor. Hortolanus. Delrio & alii hæc accipiunt, ut verba ſponſæ adultæ conquerentis coram ſponſo Chriſto, vel potius coram ſodalibus ſponſi de ſorore ſua juniore, id eſt, Synagoga Judæorum convertenda in fine mundi. Hæc enim, utpote recens nata vel renata Baptiſmo, parva erit tum numero, tum fide, conſtantia & virtute, atque ubera prædicationis non tam pandet, quàm ſuget. Habebit enim paucos prædicatores ſuæ gentis, ſi cum doctoribus Eccleſiæ Gentium conferantur. Licèt enim Elias & Enoch ſuo fervore & zelo nonnullos è Judæis ſint eodem zelo accenſuri, & prædicatores alteroſque quaſi Paulos effecturi, uti dixi cap. 7. tamen hi piæ reliquis rudioribus & infirmioribus Judæis, adhuc lacte fidei Chriſtianæ indigentibus, erunt pauci. Loquitur ergo hìc in perſona Judæorum imperfectorum, utpote numero plurium, eoſque vocat ſororem parvulam, quæ ubera non habeat, ut rectè advertit Guilielmus *Sororem* tum quia de ſemine eodem deſcendit, de quo Chriſtus ſecundùm carnem, & Eccleſia ſecundùm fidem, tum quia in noviſsimis diebus ventura eſt ad hanc gloriam fraternitatis Chriſti ait Aponius.

Per diem, *in qua alloquenda eſt*, Honorius intelligit tempus prædicationis Enoch & Eliæ: Aponius verò accipit diem, quo plebs Chriſtiana ab antichriſto, vel ejus miniſtris alloquenda eſt: an eligat negato Chriſto ſibi inflectere colla, an atrociſsimæ morti ſuccumbere. Meliùs accipias diem judicii, quando Chriſtus Judex eam de fide, merito, & præmio examinabit & alloquetur, ſententiamque beatæ æternitati proferet, ut ſibi copuletur in cœlo, & angelorum cœtui inſeratur.

Senſus ergo eſt, q. d. Eccleſia Gentium Chriſto: Quid fiet de ſororcula mea, æquè ac tua ſecundùm carnem à te aſſumpta, putà de Synagoga, id eſt, de Judæis recens per Eliam ad te converſis, qui pauci ſunt numero, & in fide Chriſtiana adhuc rudes, ac in virtute infirmi, in die, quo tradetur viro, id eſt, in ultimo judicii die, quando ad normam charitatis, quam quiſque poſſederit, omnia exigentur? q. d. decet nunc nos operam dare, ut illam mundo idoneo doctrinæ fidei, & operum charitatis inſtruamus, ne maritus illam tum, ut cœleſti conjugio immaturam, repudiatam ſpernat. Tuum hoc eſt, qui potes & vis, diſpicere, & eam qualem tunc tibi optaſti, talem tempeſtivè efficere. Vis ornatam, orna; vis comptam, come, vis ditem, dita. A tua ergo providentia & beneficentia poſco, ut illud ipſum ei præſtes. Jam enim imminet dies judicii, & nuptiarum in cælo tempus appropinquat. Ita Honorius, Anſelmus, Aponius, & ex iis Delrio. Igitur Eccleſia auditis tantis à ſponſo charitatis ſuæ laudibus, æquè ac documentis, quodque ſimilem à ſponſa charitatem poſceret, ipſa ibi de ea rectè conſcia; ut in ſequent. oſtendet, ideoque de ſe ſilens, illico angi cœpit de ſua ſororcula, ſcilicet Synagoga Judæorum, quod multi ex eis recens converſi in charitate, æquè ac fide eſſent debiles & infirmi. Rogat ergo ſponſum, ut eos in ea roboret, creſcere & adoleſcere faciat, ut ſponſi nuptiis in cælo mox futuris habiles dignique reddantur.

Gentium à

Decor Dramatis tamen magis exigere videtur, ut hæc à ſponſa de ſorore dicantur non ad ſponſum (nec enim ipſa apud ſponſum ſororem accuſaſſet, quòd parva eſſet nec ubera habens, ideoque ad nuptias inhabilis) ſed ad ſodales ſponſi, putà ad Eliam & Enoch, vel potiùs eorum diſcipulos & aſſeclas (jam enim imminente die judicii, præſupponuntur mortui Elias & Enoch & occiſi ab antichriſto, uti dixi initio capitis) & ipſi Judæos in fide & charitate perficiant, itaque eos thalamo Chriſti in cælis dignos reddant.

SECUNDUS SENSUS PARTIALIS,

De Chriſto, & anima ſancta.

DIcat anima ſancta de anima tenera & imperfecta: *Soror noſtra parva, & ubera non habet: Quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt*: q. d. Quomodo eam in virtute & charitate adoleſcere faciemus, ut in die judicii digna ſit alloquio Chriſti, ut ab eo velut ſoror & ſponſa in conſortium cæleſtis hereditatis & thalami inducatur, ut ſcilicet Chriſtus quaſi frater eam loco ſororis habeat, juxta illud: *Quos præſcivit & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus*. Roman. 8. 29. utque ipſe velut ſponſus cum ea nuptias in cælo celebret, juxta illud Apocal. 19. 6. *Audivi quaſi vocem turbæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruum magnorum dicentium Alleluja: quoniam regnavit Dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus & exultemus & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ Agni, & uxor ejus præparavit ſe.*

Vnde S. Ambroſ. ſerm. 22. in pſalm. 118. verſ. 8. cenſet animam ſanctam poſtulare nuptiarum inducias, & longius vitæ tempus, ut eo in virtutibus proficiat, itaque digna Chriſti nuptiis efficiatur. Sic & Philo Carp. qui & legens ex Septuag. *Quid faciemus ſorori noſtræ in die, quo locuta fuerit in ſe*, id explicat de examine conſcientiæ, quo anima in ſeipſa loquens, recogitat omnes actus vitæ ſuæ. Addit tamen hanc vocem accipi poſſe, ut Patriarcharum & Apoſtolorum, animæ de tanta felicitate, quòd ſuaviſsimo nuptiarum cum Chriſto in cælis colloquio digna ſit habita congratulantium.

Rectè enim allocutio Chriſti accipi poteſt illa, qua animæ ſanctæ in hora mortis & in die judicii dicet: *Veni ſponſa, accipe coronam, quam tibi præparavi in æternum. Veni formoſa mea, columba mea, immaculata mea perfecta mea: intra mecum in gaudium Domini Dei tui.*

TER-

TERTIUS SENSUS.
PRINCIPALIS.
De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, Alanus cenſent hæc ab Angelis dici de B. Virgine ante Verbi incarnationem, q. d. Quid facimus B. Virgini, cùm mox alloquenda à Gabriele legato Chriſti Filii Dei audiet ab eo: *Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Ieſum.* ipſa enim per humilitatem eſt parua: ipſa quoq; ubera, ut fiat mater, non habet, quia uotum uirginitatis emiſit: quare non audebit conſentire, nec volet violare uotum puritatis.

Secundò, aptius ad literam Honorius hæc refert ad ſolicitudinem B. Virginis pro recens converſa Judæorum Synagoga, & per alloquium accipit prædicationem Eliæ, qui erit legatus Chriſti ad Iudæos, iuxta ſenſum, quem initio aſſignaui.

VOX SODALIVM
Sponſi putà diſcipulorum & aſſeclarum Eliæ.

VERS. 9. *Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea: ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis.*

SI MVRVS EST AEDIFICEMVS (Vatabl. *ædificabimus*) SVPER EVM PROPVGNACVLA ARGENTEA: SI OSTIVM EST, COMPINGAMVS ILLVD TABVLA CEDRINIS.] Septuag. Διαγράψωμεν ἐπ' αὐτὴν σανίδα κεδρίνην, idest, *deſcribamus*, uel *ſculpamus ſuper illud tabulam cedrinam.* Symach. περισφίγξωμεν id eſt, *conſtringamus*, *arctemus*, & hoc proprie ſignificat. Hebr. נצר *natſur*.

Primus ſenſus. Pro *murus* Arabicus uertit *mœnia*. Pro *propugnacula argentea*, idem vertit *tabulas* uel *tabulata argentea*; Hebr. eſt *propugnaculum argenteum & tabula cedri*, in ſingulari. Locus eſt perobſcurus: unde tot ferè hìc ſunt explicationes, quot interpretes.

Secundus. Primò, nonnulli cenſent hæc eſſe uerba procorum, caſtitati ſponſæ iuuenis inſidiantium. q. d. Si ſponſa in caſtitate conſtans eſt vt murus, ædificemus contra eum propugnacula argentea, putà pecunia aurea, & argentea eam expugnemus: ſin ipſa eſt inſtar oſtii, quod facilè vertitur & aperitur, polliceamur & tabulas cedrinas, id eſt, lenia veſtium uel armillarum ornamenta, quibus aditum ad ipſam nobis aperiemus: ſunt enim feminę philocoſmę, multæq; vt corpus elegantibus ueſtibus ornent, pudicitiā proſtituunt.

Tertius. Secundò, Theod. cenſet hæc uerba eſſe chori Adoloſcentularum docentis, quæ ſint officia uxoris probæ in regenda familia, ſcilicet ut inſtar muri & oſtii clauſi ea, quæ in domo ſunt, tueatur, cuſtodiat & claudat, ideoque danda illi eſſe murorum ornamenta, ſeu propugnacula argentea, & oſtiis decora. ſcilicet tabulas cedrinas.

Quartus. Tertiò, Luyſius Legionenſis cenſet eſſe uerba ſponſi, quaſi dicat: decretum mihi eſt, ut tunc temporis cùm alloquenda eſt ipſa ſoror parua, eius vitia naturalia corrigantur arte, & quod illi minus à natura tributum eſt, ſuppleatur veſtitus, atque ornamentorum exquiſito aliquo genere. Quemadmodum ſi quis uetuſtos urbis muros reficiens, et turres atque pinnas addat auro illitas, aut egregia aliqua pictura ornatas, aut ſi quis ianuæ fores ueſtiat tabulis cedrinis.

Quartò, noſter Pineda in Job cap. 24. uerſ. 16. ſic exponit, q. d. Quamuis ſponſa muris ac parietibus cincta & munita ſit, tamen ſpecioſiſsimis æquè ac fortiſſimis propugnaculis munienda quoque domus eſt, ex quibus tanquam è ſpecula obſeruari abigique poſſint pudicitiæ hoſtes, & occulti inſidiatores atque ſubſeſſores. Quòd ſi etiam oſtium ſit,

Quintus. non niſi ex materia duriſsima & fortiſſima compingi, & confici debet. Ad quæ ſponſa ipſa pudiciſſima ſubinfert & reſpondet: *Ego murus*, &c. id eſt, meam pudicitiam non externi iſti parietes, non propugnacula, non cuſtodes cuſtodire ſufficiunt, niſi ego ipſa murus eſſem fortiſſimus, atque mea pulchritudo adamantina eſſet & inexpugnabilis.

VERS. 16. Quintò, noſter Sanchez cenſet hìc doceri ſponſam in fide & officio continendam eſſe donis & minis: ſuprà, art. in. ſinuauerat ſponſus duobus ſolere ſponſam à fideli coniugio, atque ab officio abduci, ſcilicet minis & muneribus, nunc docet eiſdem debere in fide atque officio contineri, muneribus ſcillicet & minis. Si murus eſt uxor, id eſt, contra omnes machinas & artes munita, quæque nulli præbeat ad urbem; id eſt, ad ſponſi poſſeſsionem ingreſſum, quem ſi pulſes, non ſtrepit, neque reſpondet, neque quemquam

A admittit, niſi diſiectus omnetur tam fortis murus ſi fieri poſſet argenteis propugnaculis. Si verò porta eſt, quæ omnibus peruia, quæ facilè uertatur, & reſpondet pulſata, & aperitur, id eſt, quæ tentari ſe facilè patitur & uinci, claudatur tabulis cedrinis, atque ita claudatur, ut neque uenire umquam poſſit in hominum conſpectum: neque liberum ſpiritum trahere.

Huc facit illud uulgò tritum, *fœmina aut murus aut maritus.* Et illud Theopompi apud Plut. in Apopht. qui oſtenſo ſibi muro rogatus, *an bellus eſſet & celſus*, reſpondit: *Minime, ſi mulierum eſt*, ſi uidelicet à uiris non uiris, ſed effeminatis & mulierculis defendatur.

Sextus & Genuinus. Jam ut quid mihi ſaluo meliori iudicio videatur, aperiam. Dico ſponſam iuniorem hìc, uti & ſuperiùs ſæpè, comparari fabricæ, putà muro, in quo ſit oſtium ad ingreſſum in domum. Murus autem, quia tabulata & tectum turreſque ſuſtentat, ſymbolum eſt firmitatis, roboris, conſtantiæ & perſeuerantiæ. Vnde illud Horatij: *Hic murus aheneus eſto* Et Jſaiæ 26. 1. *Vrbis fortitudinis noſtræ Sion Saluator, ponetur in ea murus & antemurale.* Porrò ſicut in metaphora fabricæ, tota domus repræſentat totum hominem, B tectum uerò caput, fundamenta autem tibias & pedes; ſic murus repræſentat pectus; hoc enim expanſum & quadratum coſtis oſſeis quaſi laterculis ſaxiſque incruſtatum, ſolidatumque, ſpeciem quandam habet muri, in quo uerba eminent extantque quaſi turres & propugnacula. Jd ita eſſe liquet ex eo, quod mox ſubiicit ſponſa iunior, de qua hìc agitur *Ego murus, & ubera mea ſicut turris.* q. d. Ego habeo pectus firmum, robuſtum & immobile inſtar muri, in quo ubera eminent quaſi turres. Idem liquet ex querela præcedenti: *ſoror noſtra parua & ubera non habet*; cui hìc reſpondetur, dando hoc conſilium & remedium. *Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea.* q. d. Si ſponſa iunior pectus habet firmum & ſolidum inſtar muri, facilè erit ſuper illud ædificare propugnacula argentea & pretioſa, qualia ipſa meretur, quæ ubera defectum ſuppleant & repræſentent. Murus ergo notat hìc ſponſæ pectus, id eſt, animum in fide coniugali firmum & conſtantem, ut uni ſponſo adhęreant, ceteros omnes excludat.

Oſtium ergo, quod muro hìc opponitur, notat pectus C axile, ſubtile, mobile, uerſatilè, purà animum facilè mobilem & flexilem. Tale enim eſt oſtium, quod facilè aperitur, & omnibus aditum in domum patefacit, cùm murus fortis & durus omnibus ſit clauſus, omneſque ab ingreſſu arceat & excludat. Jd ita eſſe liquet, primò ex eo, quòd ſponſam v. 10. dicat ſe eſſe murum & hoc ipſo neget ſe eſſe oſtium. q. d. Ego ſum fortis & conſtans in fide uti murus, non mobilis & vacillans uti oſtium. Secundò ex eo, quod hìc dicitur: *Si oſtium eſt compingamus.* Hebr. *arctemus illud tabulis cedrinis.* q. d. Si ſponſa inſtar oſtii patula eſt, & omnes uenientes admittit, obſeremus & claudamus illam tabulis cedrinis, ne cui ad eam pateat aditus, uti fieri ſolet feminis in Italia & alibi, utpotè ob ſexum fragilem leuiores naturæ & indolis. Vnde illud ſuperiùs citatum: *Fœmina aut murus aut maritus.* Nam meretriculæ claudi nolunt, ſed in plateis & oſtiis ſpectandas ſe exibent, vt amaſios ad ſe alliciant. Ita Hebræi, quibus ferè accedunt Honorius, Titelman. Genebr. Delrio, Giſlerius, & alii, licèt in explicatione oſtii diſcrepent & euarient.

PRIMUS SENSUS.
ADÆQUATUS.
De Chriſto & Eccleſia.

D OMnia hæc ſpectant ad robur charitatis, de quo dixit, v. 6. *Fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio*; Charitas enim eſt, quæ ſponſæ & aſſeclis patefacit cælum, ac in eo cuique pro gradu & intenſione charitatis, quam habet, locum & præmium aſſignabit ſponſus. Cùm igitur ſponſa adulta, purà Eccleſia Gentium obieciſſet ſodalibus ſponſi de ſorore iuniore, putà de Synagoga Iudæorum conuertenda in fine mundi: *Soror noſtra parua, & ubera non habet*, id eſt, plebs Judæorum recèns conuerſa adhuc parua eſt in fide & charitate, nec ubera doctrinæ & doctorum habet, quibus alios lactet, ac proinde necdum habilis eſt ad nuptias cum Chriſto ſponſo celebrandas in cœlo. Reſpondent ſodales ſponſi, id eſt, diſcipuli Eliæ &

prædicatores Chriſti: *Si murus eſt*, id eſt, eſto ſit parvus & carens uberibus, ſi tamen inſtar muri pectus animumque habet firmum & reſolutum credendi in Chriſtum illique adhærendi, *ædificemus*, Hebr. *ædificabimus ſuper eum propugnacula argentea*, id eſt, inſtruemus illam eloquiis ſacræ Scripturæ & doctrinæ, pietatiſque Chriſtianæ (nam *eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum*. Pſal. 11. 2. 7.) iiſque illam quaſi propugnaculis armabimus contra omnes antichriſti, & Judæorum in Judaiſmo permanentium inſultus, iiſdemque quaſi uberibus decorabimus eam, ut alios in Chriſtianiſmo lactare, docere & erudire valeat, itaque ſe ſuaſque comites in fide & charitate adoleſcere faciet, ut jam adultæ maturæ ſint nuptiis Chriſti in cælo brevi ineundis & conſummandis. Jam inter hæc propugnacula argentea eloquiorum S. Script. præcipua ſunt illa, quæ de futura in cælis gloriæ magnitudine loquuntur. Nam, ut rectè ait Sanchez, propugnacula murorum corona ſunt; ſignificat ergo ſponſæ fidem & conſtantiam coronandam eſſe in cælis corona argentea, id eſt, candida & ſplendida, qualem nunc in cælis geſtant beati. Hujus enim coronæ ſpes & intuitus ſponſam excitat ad incrementa virtutum, & ad heroicos charitatis martyriique actus.

Murus as; oat conſtantes.

Oſtium levei & mobiles.

Sin ſponſa junior, id eſt, plebs Judaica ad Chriſtum converſa, *oſtium eſt*, non murus, id eſt, ipſa inſtar oſtii pectus animumque habet exilem, mobilem, & verſatilem, ut Judaizantibus aures aditumque aperiat, *compingamus illud tabulis cedrinis*, id eſt, ſepiamus & muniamus eam exemplis & converſatione piorum Chriſtianorum, qui eam à Judaizantibus cuſtodiant, iiſque aditum intercludant, ac piis monitis, æquè ac moribus eam in fide & charitate Chriſtiana confirment, ut ſi ad perfectionem & dignitatem ſponſæ non aſſurgat, mereatur tamen inter adoleſcentulas numerari, quæ unà cum ſponſa ad nuptias cæleſtes cum Chriſto celebrandas ingrediuntur. Notat mobile Neophytorum, præſertim Judæorum ingenium, qui ad Chriſtum converſi facilè ad Judaiſmum, cui à puero aſſueverunt, elabuntur. Quare inſtar oſtii ſanctorum exemplis velut tabulis cedrinis id eſt, incorruptibilibus compingendi & corroborandi ſunt juxta illud: *Juſtus ut palmam florebit, ſicut cedrus Libani multiplicabitur*. Pſalm. 91. Ita Philo, Honorius, & alii. Audi S. Gregor. *Dicitur Eccleſia ut oſtium tabulis cedrinis compingi, quia fidem prædicans populorum multitudinibus decoratur, & dum populi variis virtutibus aſperguntur, ut pictura multis coloribus, ſic Eccleſia multis diſtinctionibus honeſtatur.*

Idem S. Gregor. per propugnacula argentea accipit miracula, quibus prædicatores ſuam fidem aſtruunt, & propugnant. Et S. Ambroſius ſerm. 21. in pſalm. 118. v. 8. *Ædificemus*, inquit, *ſuper eam tabulas cedrinas, hoc eſt, fidei ſublimis bonum odorem: Eſt enim ſuavis hujus materiæ odor, quam non vermis, non tinea corrumpat, Ideo hujus materiæ uſus eligitur tectorum faſtigiis elevandis, formandiſque literarum elementis, quibus ætas puerilis ad ſtudium liberalis eruditionis imbuitur. Eſt ergo materia iſta ſublimis ad gratiam, levis ad onus, ſuavis ad odorem, utilis ad inſtrumentum ſcientiæ, habilis ad miniſterium cognitionis æternæ.*

Hunc eſſe ſenſum liquet ex antitheſi muri, & oſtii Cùm enim omnes ferè patres, & interpretes cenſeant per murum notari firmitatem, perſeverantiam, & conſtantiam ſponſæ, neceſſe eſt ut per oſtium muro contrapoſitum & oppoſitum accipiamus ejuſdem infirmitatem, mobilitatem & inconſtantiam.

Porrò de Judæis in fine mundi convertendis hìc agi, patet ex Acoluthia dramatis, cujus hìc eſt ultimus actus; imò ultima ſcena, idque diſertè docet Honorius, & alii initio capitis citati.

Huc accedit verſio Chald. *Dicet Michael* (hic enim princeps eſt Eccleſiæ & Synagogæ) *princeps Iſrael: Si ipſa ſteterit ſicut fundamentum inter populos, & dederit argentum, ut poſſideat veritatem nominis Dominatoris ſæculi, erimus ego & vos cum Scribis eorum circumdantes eam ſicut ordines argentei, & non habebunt poteſtatem populi, ut dominentur in eam. ſicut non eſt poteſtas vermi ut dominetur argento: & quamvis ſit egena præceptis, quæremus miſerationem propter eam coram Domino, & recordabitur eius propter meritum legis, in qua laborant pueri, quæ ſcripta eſt in tabulis cordis, & ſtat contra Gentes ſicut cedrus.*

Salomon ergo hìc Synagogam facit bipartitam, hoc eſt, Judæos in fine mundi convertendos in duas dividit claſſes: Unam eorum, qui maioribus naturæ & gratiæ dotibus

A ac præſertim robore, & conſtantia pollebunt; ideoque habiles erunt, ut fiant doctores prædicatores, catechiſtæ, cùm in S. Scriptura magis fuerint eruditi, hos ſignificat nomine muri, cui inædificantur propugnacula argentea: Alteram eorum, qui minores habebunt dotes, & robur, ſed tamen ab aliis roborati verbo, & exemplo, foeris viam in cælum pateſacient, hos ſignificat nomine oſtii cedro veſtiti & decorati.

Jam huic ſenſui literali aptè, & quaſi ex æquo incumbit & reſpondet tropologia, quam aſſignant, Caſſiodor. Beda, Aponius, Anſelmus, Rupertus, & alii, qui per murum & propugnacula argentea, accipiunt prædicatores, qui fidem pietatemque concionando propugnant, & propagant; per oſtium verò, & tabulas cedrinas, ſacerdotes & fideles ſimplices; qui piis monitis, & moribus aliis viam virtutis pandunt, oſtiumque cæli aperiunt. Hortolanus per murum accipit ſacerdotes, per oſtium diaconos, & oſtiarios. Angelomus per tabulas intelligit latitudinem charitatis, per cedros virtutes ſanctorum.

B

SECUNDUS SENSUS PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

QUæ jam dicta ſunt de Synagoga, adapta animæ mutato nomine.

Audi Honorium: *Si anima illa murus eſt, ſi velit eſſe ſtabilis in congregatione, ædificemus ſuper eam propugnacula argentea, inſtruamus eam ſententiis ſacræ Scripturæ eloquentia lucidis, quibus ſe à tentationibus muniat, & alios ſe à vitiis abſtinere doceat: ſi oſtium eſt aliis verbo & exemplo ad converſionem, compingamus illud tabulis cedrinis, id eſt, ornemus illud multis Patrum exemplis, ut multis pateat introitus per illud ad vitam.*

Inſuper Theodoret. de Anima ſancta ſic exponit. q. d. *Cùm magno regi copulanda ſit, & tamquam murus ſtructa domus ipſius, & ornet & cuſtodiat ea, quæ intus ſint, & tamquam oſtium ea, quæ recondita fuerint, conſervet, tamquam ſuper muro quidem ædificemus argentea propugnacula, hoc eſt, eloquia ratione ſplendentia: Eloquia enim Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum probatum terræ, ut in ipſo*

C *conſiſtens hoſtes ſagittis petat, & inſidias ſtruentes perſequatur Ipſi autem ut oſtio tabulas, eaſque cedrinas, quæ peccati corruptionem ſuſcipere nequeant; imponamus: putredinis enim expers eſt cedrus.*

Auxeſin affert quod Septuag. pro *compingamus*, vertunt *deſcribamus*, vel *ſculpamus ſuper illud*, ſcilicet oſtium tabulam cedrinam; oſtium enim cordis à fideli interibi, & inſculpi debet imagine Chriſti, ut ejus geſta & paſſiones illi, velut in tabulis cedrinis, id eſt, incorruptibiliter, & indelebiliter incidantur, ut ea in cogitationibus, ſermonibus, & actibus ubique referat & repræſentet, juxta illud v. 6. *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum*. Simili phraſi imagines & ſcripta æternitati conſignanda cedro digna nuncupantur. Unde illud:

Et cedro digna locutus.

TERTIUS SENSUS PRINCIPALIS;

D

De Chriſto & B. Virgine.

OMnia jam dicta præ univerſis competunt uni B. Virgini: unde facilè cuivis erit illa ipſi adaptare. Habuit enim ipſa pectus virile, & forte inſtar muri, cui quotidie propugnacula argentea eloquiorum ſacræ Scripturæ, & inſpirationum S. Spiritus inædificabat, ut uberibus, & lacte doctrinæ abundaret, lactaretque Apoſtolos & ceteros fideles. Ipſa quoque eſt oſtium, per quod ad Chriſtum in cælum ingredimur, compactum ex tabulis cedrinis, id eſt, ex variis gratiæ, & gloriæ incorruptibilis dotibus. Hinc ipſa in litaniis vocatur & invocatur *ianua cæli*; & ab Eccleſia in hymno compoſito à S. Ambroſio: *Intrent ut aſtra flebiles, cæli feneſtra facta es. Tu Regis alti ianua, & porta lucis fulgida*, Et ab Ezech. c. 44. 2. de ea ait Dominus *Porta hæc clauſa erit*, &c. *Quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam*.

Au-

Digitized by Google

Audi Hailgrinum: *B. Virgo oſtium eſt in Eccleſia, quæ malignis obſiſtit ſpiritibus, ne ad deuotos ſuos intret, & accedant, ſicut uolunt, & hoc oſtium tot tabulis eſt compactum à ſancta Trinitate, quot in ea ſunt uirtutes & priuilegia dignitatum: & hę tabulæ cedrinæ dicuntur quia impuiribiles ſunt & odoriferæ, & per humilitatem in profundum radicatæ creuerunt in immenſum. Sanè per portam orientalem lucidam, & ſemper clauſam Maria ſignificatur apud Ezechielem, quo alludens Diuus Auguſtinus ſic inducit loquentem: Porta facta ſum cæli, ianua facta ſum filij Dei. Illi facta ſum ianua clauſa, qui poſt ſuam reſurrectionem ingreſſus eſt per oſtia clauſa.*

VOX SPONSAE:

Junioris, putà Synagogæ.

Vers. 10. *Ego murus, & ubera mea ſicut turris; ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens.*

Ego mvrvs, et vbera mea sicvt tvrris (Hebr. *turris* in plurali) ex qvo facta svm corram eo qvasi pacem reperiens] Pro *ex quo* Hebr. eſt az, id eſt, *tunc*. Unde Aquila uertit: *Tunc fui coram eo inueniens pacem*. Sic & Septuag. niſi quod Uatican. codex habeat *in oculis eorum* in plurali. Complut. tamen Reg. aliique legunt *in conſpectu eius*: in ſingulari, ut habent Hebr. Vulgata, Pagnin. Uatabl. & Syrus: *Tunc*, inquit, *eram in oculis eius ut inueniens ſalutem.* Arabicus: *Vnica pacis, unica ſalutis.* Noſter ſubintellexit propoſitionem *ex* ut *tunc* ſumatur pro *ex tunc*, id eſt, *ex quo*, Hebraiſ eſt familiare.

Porrò Uatabl. nouè vertit: *qua quidem ſponſione uiſa ſum ei ſatisfacere.* Et Sotto maior ſic explicat: Ex quo reſponſio mirificè animum dilecti mei placaui, plenè illi ſatisfaciens, mihique illum deuinxit. Alii q. d. Ego ſum murus, habeo ubera inſtar turrium; id autem ex eo habeo, ex quo tibi, ò ſponſe Chriſte, plenè perfecteque. Luyſius uerò Legion, q. d. Muro, & vberibus opus non habeo; nam pro iis mea mihi eſt pulchritudo, qua ita placeo ſponſo, ut videar ipſi eſſe murus, ac vbera turrita, ceteraque ornamenta habere.

Sunt verba ſponſæ iunioris, nempe Synagogæ Judeorum in fine mundi conuertendæ, quæ audiens timorem ſororis adultæ, putà Eccleſiæ Gentium de ſe, quòd eſſet parua, & ſine uberibus; ac conſilium ſodalium ſponſi, ut ſi murus ſit, ædificentur in ea propugnacula argentea, quæ in muro ſunt id, quod ubera in pectore. Sin oſtium ſic compingatur tabulis cedrinis, protinus vtriſque animosè reſpondet, metumque omnem adimit dicens, ſe ex eo tempore, quo ſponſo reconciliata, & quaſi ſponſa copulata fuit, ſubitò excreuiſſe inſtar muri, atque vbera ab eo accepiſſe ingentia, non ſolùm inſtar propugnaculorum; ſed & inſtar turrium, ac proinde ſe iam habilem ad nuptias ſponſi.

PRIMUS SENSUS:

ADAEQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

Synagoga Iudæorum in fine mundi, audiens Eliam & Enoch tanto robore & ſpiritu concionantes de Chriſto, ac concionem confirmantes per ſanctitatem vitæ & per ſtupenda miracula, illicò in Chriſtum credet, illique tanta fide & amore copulabitur, ut multos Gentiles ſuperet, ac multos prædicatores producat, qui Chriſtum ualidè & ardenter inſtar S. Pauli prædicent, Dicet ergo tunc ſorori adultæ, putà Epiſcopis & Prælatis Eccleſiæ Gentium: Non eſt quòd de me ſolliciti ſitis, nec de mea in Chriſtum fide dubiteris: ego enim agnoſcens longum meum errorem, eumq; damnans, ac certò ſciens, hunc eſſe Meſiam ſiue Chriſtum, qui à meis patribus indignè crucifixus eſt, in illum credo, illique me totam dedo, atque in hac fide firma ſum inſtar muri, vt facilius ſit murum diruere, quàm pectoris mei fidem & conſtantiam infringere, imò in illa inſtar turrium extantia habeo ubera doctrinæ & doctorum, qui ut turris fidem propugnare, & ut ubera iuniores & debiliores lactare queant: quare illi breui in Doctrina vitaque Chriſtiana ita adoleſcent, ut nuptiis Chriſti cæleſtibus digni futuri ſint, In fine mundi enim Iudæi per prædicationem Eliæ & Enoch, ac per efficacem Chriſti gratiam mutabunt odium Chriſti in zelum, ut tam ardenter prædicent & propugnent Chriſtum, quàm obſtinatè eum antè opugnarunt, ut fecit S. Paulus. Quare maiores & doctores inter illos minores & rudiores ita erudient & perficient, ut ei ipſi Chriſtum prædicent. Et tunc *omnis Iſrael ſaluus fiet*, ut ait Apoſt. Rom. 11.

Porrò hæc habeo id eſt, habebo, ait Synagoga, non ex me, ſed ex gratia Chriſti, *ex quo* ſcilicet *facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens*. Cùm enim ex quo Chriſto ſponſo meo chariſſimo reconciliata fui, pacemque ab ipſo impetraui; ipſum apud me perpetuò omnipotentem, & doctorem omniſcium habeo, ab eodem ſummas uires obtineo, quibus principes & poteſtates, harumque rectores tenebrarum, omnes denique hoſtes tàm uiſibiles quàm inuiſibiles poſſim repellere, atque nec intra mœnia concluſos, ceu ciuitas munitiſſima, ſeruare ciues meos: Si enim Deus vnum Ieremiam prophetam cap. 1. poſuit ut columnam ferream & murum æreum, quantò magis poſuit me, qui iam Eccleſia & ſponſa ſum Chriſti; ipſe promiſit os & ſapientiam tantam, ut illi nulli poſſint reſiſtere aduerſarii. Matth. 10. v. 19. *Nam turris fortiſſima nomen Domini; ad ipſum currit iuſtus, & exaltabitur*]. Prouerb. 18. 10. Et hec eſt, quod mihi promiſit Deus Zachar. 25. *Ego ero ei murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius*. Uide ibi dicta. Ita Honorius, tres Anonymi apud Theod. Coſmas Damianus, Delrio, & alii Huc accedit Cald. *Reſpondebit*, ait, *cœtus Iſrael, & dicet: Ego fortis ſum in uerbis legis ſicut murus, & filii mei robuſti ſicut turres. Et illo tempore cœtus Iſrael inueniet miſericordiam in oculis Domini ſui, ſalutabunt eum omnes habitatores terræ.*

Huc quoque referri poſſunt Caſſiod. S. Gregor. Beda, Iuſtus, Anſelm. Rupertus, & alii, qui, hæc accipiunt de Eccleſia, quæ murus dicitur ob firmitatem; fundatus enim eſt in petra, id eſt, in Chriſto, & conſtructus eſt ex uiuis & electis lapidibus; nam Synagoga in fine mundi conuertenda fiet Eccleſia Chriſti.

Sponſa eſt Sulamitis, id eſt, pacifica, curi.

Porrò pro *pacem* Hebr. eſt *ſcolam*, à qua voce ſponſus dictus eſt Salomon, id eſt, pacificus; ſponſa verò Synagoga dicta eſt *Sulamitis*, id eſt, *pacifica*. q. d Ex quo uerus Salomon, id eſt, Chriſtus, qui pacem è cælo inter Deum & homines detulit, me Synagogam, quæ Moyſi & legi ueteri mordicus adhærens eram eius iurata hoſtis, dignatus eſt per gratiam ad ſe uocare, ſibique reconciliare, imò Salumitem, id eſt, Eccleſiam ſuam ſponſam efficere, illico in tantum fidei & charitatis robur & celſitudinem excreui, ut quaſi ſponſa ſponſo, ſi non par, certè ſuppar, eſſe uidear: Vnde Arabicus uertit: *Vnica pacis, unica ſalutis*. Quare *Tò* quaſi hìc, ut & alibi, non ſimilitudinem, ſed veritatem denotat. q. d. *Facta ſum quaſi*, id eſt, uere *pacem reperiens*, uel facta ſum ſicut illa, quæ pacem reperiet. Ita Theodor. *Cùm*, me ait, *praſciuerit & predeſtinauerit; quòd pacem quæram & perſequar eam, & perſequens comprehendam, me tum pacificam appelauit tum ſunamitidem & murum fecit inexpugnabilem hoſtibus formidandum, atque ubera mea, id eſt, doctrinam moralem & theologicam in ſublime extulit & quaſi turrem conſtituit, ut ex ea pugnans ſponſi hoſtes propellam.*

Anagogicè

Anagogicè Honorius: *Eccleſia*, inquit, *uidens de uiuis lapidibus ut murum inhabitaculum ueni Dei ædificari, & turrim angelicam cæleſtis Ieruſalem per ſe reparari canit exultans: Ego murus, & ubera mea ſicut turris* q. d. *Ego ſum conſtructa per opificem Chriſtum, de electis hominibus, murus de lapidibus in ambitum Ieruſalem cæleſtis, ut murus in circuitum ciuitatis; & ubera mea id eſt, doctores, qui mihi lac doctrinæ præbuerunt, ſicut turris erecti ſunt pro angelis, qui inde ceciderunt, & ita cœpit ædificari ut ciuitas per doctos opifices Apoſtolos, & eorum ſucceſſores ex illo tempore; ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens*. Ex quo ſcilicet in Chriſtum, qui vera eſt pax, credidi.

Symbolicè.

Symbolicè Aponius per murum accipit humanitatem Chriſti, per ubera & turres Apoſtolos: *Quia*, inquit, *ſicut per os nutrit, ita per eos defendit Eccleſiæ ciuitatem: qui ut turris murum, ita doctrinam Chriſti ornare probantur. Securus ergo in his turribus diuinæ ſcientiæ armis circundatus conſiſtit, qui in eorum fide immobilis permanent. Non ſicut turis por-*

tatur à muro & intra turres arma poſita, ita per fidem a Chriſto ſuſtentantur Apoſtoli, & per Apoſtolos fidelium turmæ, in quibus vitæ exempla & rectæ fidei arma ſunt collocata, quæ qui indeſinenter tenet, vincit; qui dimiſerit, vincitur.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo & anima ſancta.

Murus eſt fortitudo, turris oratio. ANima ſancta eſt murus per firmitatem virtutis, & turris per celſitudinem orationis, in qua conſequitur ubera myſtica, & haurit à Deo lac doctrinæ & ſpiritus, quod in alios effundat; ibi denique plenam conſcientiæ pacem & lætitiam conſequitur. Ita Philo Carpath. Epiſcopus: *Ego*, inquit, *iam fide munita ſum & charitate referta, & ubera mea, mea inquam (mihi enim donata, & omnibus facientibus ea) hoc eſt, duo teſtamenta & duo præcepta charitatis, itemque duplex vitæ genus (activum ſcilicet, & quod contemplationis eſt proprium) iuſtitiæ officiis comprobata; quæ quidem divina gratia duce ad altiſſimum probitatis gradum, ut turris inſtar excreverunt; ibique iam aliena prorſus eſſe cœpi ab omni rerum humanarum ſolicitudine perturbatione ac cura, & requietis: Unde ſequitur: Ego ſedebam in oculis eius tamquam ea, quæ pacem inveniſt. Recte iam ſedere ſe & conquieſcere in oculis ſponſi gaudet, poſtquam divinæ gratiæ munus accepit & pacem, dicente ſponſo, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis, non quomodo mundus dat ego do vobis: Animadvertendum eſt, quod tempore imperfecto utitur, cum dicit: ſedebam, ut oſtenderet nunquam nos hic poſſe perfecte quieſcere. Non enim habemus hic civitatem permanentem, ſed futuram inquirimus, uti Paulus ait* Hebr. 13.

Porrò virginibus hæc tribuit S. Hieron. epiſt. 7. ad Lætam: Virgo, inquit, cum aliquis oſtium pulſaverit dicat: *Ego murus, & ubera mea turris.* Et S. Ambroſ. lib. 2. de Virgin. *fateſſe*, ait, *Sacris virginibus meus, quibus tanta prælia dedit primum Eccleſia, quæ teneræ prolis ſolicita ſucceſſu, ipſa quaſi murus abundantibus in modum turrium increvit uberibus, donec ſoluto obſidionis hoſtilis incurſu, pacem validæ iuventuti maternæ præſidio virtutis acquirat. Unde & Propheta, ait, fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.*

Porrò in fine mundi erunt 144. millia Virginum, qui ſe uſque ad mortem antichriſti impietati, & libidini opponent, uti patet Apocal. 14. 1. & ſeq.

Denique Honorius hæc applicat Religioſis: *Anima*, ait, *doctrinis prælatorum ut lapidibus opificum ædificata, & exemplis patrum ornata clamat ſæcularibus: Vos qui in ſæculi negotiis laboratis, in eo exempla quaſi per oſtium in ſpiritualis vitæ requiem intrate, quia ego prius vobis ſimilis in peccatis labilis facta ſum ut murus in ſpiritualibus ſtabilis, & ubera mea, id eſt, doctrina vita mea, ut turris inexpugnabilis, ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens, id eſt, ex quo me de tumultu ſæculi contuli ad quietem clauſtralem. Nam quaſi in fremitu bellorum deſudas, qui inter adverſa mundi & carnis illecebras laboras, ſed quaſi pacem coram Deo reperis, dum in ſpirituali vita requieſcis, quam pacem plenam habebis, quando nullam pugnam inter carnem & ſpiritum ſenties, in æterna pace gaudebis.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

QUæ dixi de B. Virgine verſ. præcedenti, hic repete; ipſa enim inſtar muri roborabit Judæos ad Chriſtum converſos in fine mundi, ac uberibus ſuæ gratiæ, & doctrinæ Prædicatorum, quos eis ſubmittet, lactabit, atque velut turris eoſdem propugnabit, tamquam Gentem ſuam, olim in Patribus Deo dilectam, ex qua tam ipſa, quam Chriſtus carnem aſſumpſit, idque facit ex eo, quod ipſa pacem, id eſt, veniam, & gratiam eis apud filium impetrabit, illoſque ei reconciliabit tamquam vera Sunamitis, ac mediatrix & pacificatrix Dei & Synagogæ: quam enim ipſa Deo pariet, eamdem alere, fovere, provehere & perficere ſatagit. Hoc enim exigit maternus in filios amor.

A Quomodò B. Virgo ſit turris dixi cap. 4. verſ. 4. de ejus plenis uberibus dixi c. 1. v. 1. & c. 4. v. 5.

Porrò Guilielmus ſic B. Virginem dulciter & pie loquentem inducit: *Denique mox ut ex carne mea verbum caro factum eſt, inveni & ſenſi me habere in utero de Spiritu ſancto, & reperi in utero meo quaſi pacem, nondum quidem pacem, ſed iam quaſi pacem, id eſt, hoſtiam pacis, cuius immolatio hoſtia plena pax, &c. Porrò ex quo ſenſi me in utero habere de Spiritu ſancto, proculdubio tantæ excellentiæ, tantæ potentiæ, tantæque clementiæ facta ſum, ut omnibus ad me confugientibus non tantum murus ſim ad muniendum, ſed & mater ad nutriendum, & talis mater, cuius ubera ſunt ſicut turris, id eſt cuius materna pietas non tantum parvulos nutriat, ſed etiam dum adhuc in nutrimentis ſunt & mittis apti ad prælium, hoſtibus inacceſſibiles faciat, cum cœperint fiducialiter proceſſuros in campum, non tantum carnem & ſanguinem, ſed & ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus provocaturos ad prælium.*

VOX SPONSÆ.

B *Adultæ, putà Eccleſiæ.*

VERS. 11. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam cuſtodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos.*

VERS. 12. *Vinea mea coram me eſt, Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus eius.*

HEbr. *Vinea fuit Salomoni in Baal Hamon.* *Hamon* eſt nomen proprium urbis in tribu Nephtalim ſitæ inter mare Galilææ & mare Phœniciæ, quæ data fuit Levitis 1. Paral. 6. 75. ita dictæ à frequentia populi & civium. Nam *Baal Hamon* Hebr. idem eſt quod *habens* vel *poſſidens populum*. Unde Noſter vertit: *In ea quæ habet populos*, Symmach. *In retentione turba*. Aquila: *In habente multitudinem*. Septuag. verò retinent ut nomen proprium: *Vinea*, inquiunt, *facta eſt Salomoni in Beel Hamon*. Syrus verò refert ad multitudinem non populi, ſed fructuum: *Vinea*, inquit, *fuit Salomoni, & fructus eius multus*. Baalmon enim erat locus fertilis. Mirum eſt quòd Arabicus vertat: *Salomon*

C *factus eſt vinea in Baalamon*, niſi ſic explices. q. d. Salomon tam copioſas habebat vineas, in eiſque excolendis erat tam aſſiduus & frequens, ut ipſe in eas quaſi tranſmutatus dici poſſit. Videtur ergo Salomon verè habuiſſe vineam copioſam in Baal Hamon.

Baal præfigitur urbibus, curè? Porro multa nomina locorum & urbium ornatus cauſa propoſitum habent nomen *Baal*, ut Baal Pharaſim, Baal Meon, Baal Saliſa, Baal haſor, Baal Sephon, &c. ſive quod olim Baal, id eſt, Bel vel Belus, Lar & Deus tutelaris in iis cultus fuerit, ſive quod *Baal* idem ſit, quod habens, poſſidens, ſive aliis de cauſis. Noſter Sanchez aſſerit Baal hamon eſſe Engaddi, palmis & balſamis abundante, ſed nullo auctore id probat.

Chaldæus more ſuo ad Judæos, hæc refert: unde per vineam accipit Jeruſalem & Judæam, cujus rex fuit Salomon, & poſt eum rex Juda fuit Roboam, rex decem tribuum fuit Jeroboam: *Gens una*, inquit, *attendit in ſortem Dominatoris ſæculi apud quem eſt pax, quæ comparata eſt vineæ. Collocavit eam in Jeruſalem, tradiditque eam in manum regum domus David, ut cuſtodirent eam, ſicut agricola cuſtodit vineam ſuam. Poſtquam autem mortuus eſt*

D *Salomon, rex Iſrael remanſit in manu Roboam filius eius, & venit Jeroboam filius Nabath, & diviſit cum eo regnum, & tulit de manu eius decem tribus, iuxta verbum oris Achiæ Silonitæ, qui erat vir magnus. Quando audivit Salomon rex Iſrael prophetiam Achiæ Silonitæ, quæſivit occidere eum, & fugit Achia a facie Salomonis, & abiit in Ægyptum, & in illo tempore dictum eſt in prophetia Salomoni regi, quod dominaretur decem tribubus omnibus diebus ſuis, & poſt mortem ſuam dominaretur eis Jeroboam filius Nabat: & duabus tribubus, videlicet Juda & Beniamin, dominaretur Roboam filius Salomonis.*

Vinearum in Canticis crebra eſt mentio, quia Canticum ſcriptum eſt more bucolico: unde Salomon hìc inducitur ut vinitor, paſtor & agricola. Quare à vineis incipit, ita & in vineis deſinit. Nam cap. 1. ſtatim ſponſa, ſed adhuc junior, inexperta, & debilis ait: *Poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meam non cuſtodivi*; hìc verò

jam

jam adultâ, ſapiens, & valida ait: *Vinea fuit pacifico in* A *Agno*, *quæ habet populos.*

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

Eſt vox ſponſæ adultæ, putà Eccleſiæ Gentium, quæ audita voce ſponſæ junioris ſororis ſuæ, putà Synagogę Judęorum aſſerentis ſe eſſe murum, & habere ubera inſtar turrium, concludit per parabolem vineæ fertiliſſimæ, & præſtantiſſimæ tam de ſe, quàm de ſorore ſua, quòd jam copioſus, & completus ſit fidelium, & electorum tam Gentium, quàm Judæorum numerus, ideoque tempus eſſe, ut nuptias cum Chriſto in cælo conſummet, quod utraque unicè optat, & tacitè poſtulat.

Vineam eſſe Eccleſiam tam Gentium, quàm Judæorum patet ex parabola Iſaiæ, cap. 5. 1. *Vinea*, inquit, *facta eſt dilecto meo in cornu filio olei:* & Chriſti: *Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam*, &c. Matthæi cap. 21. 33. B Igitur vinea hoc loco tam Synagoga Judæorum in fine mundi convertenda, quàm Eccleſia Gentium jampridem converſa, ſed in fine mundi & populis, & virtutibus mirè florens, ac numeris omnibus abſolutà, & perfecta, ideoque bis repetitur nomen vineæ: unde nonnulli valdè appoſitè per primam vineam, v. 11. intelligunt Synagogam, per ſecundam, verſ. 12. Eccleſiam, utraque enim vinea erit paris vel ſimilis fertilitatis, ac plurimos ſanctos Chriſto proferet, ſed Eccleſia utpote multò major, copioſiorem, & numeroſiorem dabit multitudinem ſanctorum. Quocirca per vineam hìc Synagogam accipiunt S. Gregor. Aponius, Chald. Eccleſiam verò Caſſiod. Philo, Juſtus, Beda, Anſelm. & S. Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 22. v. 8. qui per cuſtodes accipiunt paſtores, & doctores, vel etiam angelos cuſtodes uti cenſent Caſſiodor. & Beda, cuſtodes dicuntur non coloni, quia colonus propriè eſt Chriſtus.

Vinea Synagoga Iudæorum.

Applicemus ergo ſingula primò Synagogæ, deinde Eccleſiæ. Senſus eſt, q. d. Sicut olim Salomon regi fuit inſignis vinea in Baal Hamon, tum literalis, pendens ei annuè mille argenteos, tum myſtica, putà Synagoga legis C veteris, amplum magnique pretii pietatis, Deique cultus fructum proferens: ſic Chriſto, qui verus eſt Salomon, id eſt, pacificus & pacificans Deum ac homines, in fine mundi erit vinea in Baal Hamon, id eſt, in Judæa, quæ tum abundabit fidelium populis, & virtutibus, eritque perfecta magno ſanctorum, & electorum numero. Unde S. Joannes vidit ex ſingulis Iſraelis tribubus duodecim millia ſignatorum. Apocal. 7. Tunc ergo Sulamitis, id eſt, Synagoga digna erit, quæ ſponſo Salomoni in cælo copuletur, ac vino gloriæ, quod protulit ipſa quaſi vinea, inebrietur. Hanc vineam Salomon, id eſt, Chriſtus *tradidit*, id eſt, tradet *cuſtodibus*, id eſt, Prælatis, doctoribus, & prædicatoribus, qui eam in fide, & pietate excolant & cuſtodiant. *Vir*, id eſt, quiſque cuſtodum, qui ſcilicet annuè eam cuſtodit, putà Pontifex *pro fructu ejus* annua penſione *affert mille argenteos*, id eſt, maximum, & pleniſſimum (millenarius enim ſymbolum eſt ſummæ magnitudinis, & perfectionis) virtutum, & ſanctorum numerum, pretiumque offeret Chriſto; putà multa magna, heroicaque opera S. martyrum, virginum, D religioſorum, clericorum, præſulum, conjugum.

Et Eccleſia Gentium.

Simili modo Chriſti vinea eſt Eccleſia Gentium in Baal Hamon id eſt, in multitudine populorum: complectitur enim omnes nationes quæ ſub cælo ſunt, atque in fine mundi plurimis abundabit ſanctis, & electis martyribus, virginibus, confeſſoribus, iiſque perficietur, tum fidelium ſanctorumque numero, tum charitatis, omniumque virtutum, bonorum operum & meritorum copia, & perfectione, ut illi jam omnino digni ſint, qui inſtar uvarum maturarum, & vini ex illis expreſſi, in cæleſte convivium nuptiarum Chriſti inferantur. Hoc eſt, quod ait Joannes Apoc. 7. 9. *Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus, & tribus, & populis, & linguis ſtantes ante thronum, & in conſpectu Agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, &*

A *Agno*. Ita Guilielmus, qui & rationem affert, quia, inquit, Eccleſia Gentium multos habet populos, cum Synagoga unum dumtaxat habeat, ſcilicet Judaicum, & quia Chriſtus pro Eccleſia potiùs, utpote tam numeroſa, quàm pro Synagoga è cælo deſcendit, mortemque & crucem ſubiit; & quia Eccleſia longè majorem fructum, numerumque ſanctorum, martyrum, virginum, & confeſſorum Chriſto potuit, & profert, quàm Synagoga, quæ à tot ſæculis ob perfidiam repudiata à Chriſto, in fine mundi dumtaxat ei rurſum aſſociabitur. Ita S. Ambroſ. loco jam citato. Addunt iidem, & alii, Eccleſiam factam eſſe vineam Chriſti in Baal Hamon, id eſt, in multitudine populorum in Pentecoſte cum Parthi, Medi, Elamitæ, &c. audierunt Apoſtolos loquentes magnalia Dei. Verùm tunc cœpit Eccleſia, quæ deinde per omnes populos propagata, planè perficietur in fine mundi. Unde Lyranus per virum accipit Conſtantinum Imperatorem, qui magnæ pro Eccleſia propaganda, & uberi ejus fructu colligendo mille argenteos, hoc eſt, innumeras fecit expenſas. Nam alij imperatores tamquam pueri, qui præ uno crepundio mille aureos contemnunt, immenſas opes pro emendis ſuis B voluptatibus effundebant. At verò Conſtantinus tamquam vir, qui non niſi magnis mercibus magnum pretium appendit, ingentes ſui imperii theſauros pro theſauro regni cæleſtis comparando liberaliter ſuppeditabat. Hæc Lyranus.

Porrò valdè appoſitè, ut dixi, per vineam priorem v. 11. accipias Synagogam; per vineam verò poſteriorem v. 12. Eccleſiam, quæ hìc inducitur loqui, & reſpondere Synagogæ, cujus hæc fuit vox, *ex quo fui coram ipſo pacem reperiens*; ad hanc enim alludens Eccleſia reſpondet. q. d. Rectè ò Synagoga ſoror id dixiſti: quia Salomon, id eſt, Chriſtus Rex pacificus te, æquè ac me plantavit ut vineam pacis, id eſt, fertiliſſimam, delicatiſſimam, & præſtantiſſimam, quæ fructus ſuaviſſimos omnis virtutis; omnis gaudii omnis gloriæ, omniſque boni abundantiſſimè produceret: qui proinde mille argenteis æſtimantur, id eſt, ſummi & maximi ſunt pretii. Pax enim apud Hebræos omnium deliciarum, omniumque bonorum copiam, & abundantiam ſignificat. Hanc enim apud homines affert pax, aufert bellum.

Baal Hamon quid?

Congruè addit hanc vineam eſſe in Baal Hamon, quia C Hamon erat urbs ſacerdotalis, data enim fuit ſacerdotibus Aaronicis ad incolendum, qui ceteras urbes per intervalla obibant, ut ubique populum Dei legem, cultumque docerent, q. d. Simili modo Synagoga in fine mundi dabit multos ſanctos, doctoſque ſacerdotes Chriſti, qui plebem in Chriſtiana fide pietateque erudiant & perficiant. Hi ſcilicet erunt ubera, de quibus ipſa v. 10. dixit: *Ubera mea ſicut turris.*

Vinea mea coram me quid?

Deinde Eccleſia de ſeipſa ſubdit: *Vinea mea coram me eſt*, id eſt, ut Vatablus: *Vinea mea, quæ ad me attinet, mihi curæ eſt*. q. d. Tu ò Synagoga ſoror vineam tuam habes Judæam, at ego vineam habeo totum orbem reliquum, putà omnes gentes, quas in fide & virtute Chriſtiana per meos prælatos, paſtores, & prædicatores aſſiduè excolo: quare opus eſt, ut tam amplam vineam ſemper præ oculis habeam, ac magna ſedulitate & labore paſtinem, putem, vindemiem, &c. uti feci, & facio. Quocirca illa jam tot annis, & ſæculis à me ſic exculta, quotannis ex fructibus Salomoni hero (puta Chriſto) reddit mille argenteos, id eſt, maximum pretium: cuſtodibus verò eam excolentibus inſuper pro labore reddit ducentos argenteos. Argenteus in- D telligitur ſiclus, qui quatuor argenti drachmas, hoc eſt quatuor Julios Italicos, ſive quatuor regales Hiſpanicos, hoc eſt, florenum Brabanticum, ſive Belgicum continebat. Hoc eſt, quod ſequitur.

Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus ejus.

Pro *pacifici* Hebraicè eſt, *ò Salomon*. Unde Complutenſes legunt *pacifice* in vocativo. *Tui* ergo *pacifici* idem eſt, quod *tui ò pacifice*, ò Salomon. Unde Arabicus vertit: *Multa millia Salomonis*. Septuag. *mille Salomoni*. Hinc patet τὸ *pacifici*, non eſſe nominativum pluralem, uti cenſent Honorius, Caſſiodor. Guilielmus, Rupertus, & alii, eſſe genitivum ſingularem, ac denotare Salomonem, ejuſque antitypum Chriſtum.

Digitized by Google

Senſus eſt. q. d. Sicut tua vinea Iudæorum, Synagoga, Salomoni, id eſt, Chriſto ſponſo offert mille argenteos, id eſt, maximum, maximique pretii fructum charitatis, virtutum & bonorum operum: ſic idem prorſus facit mea vinea Gentium: licèt enim Gentes, utpote Iudæis multò plures, longè plures, quàm Iudæi proferant heroicarum virtutum, ac ſanctorum martyrum, virginum, & confeſſorum numerum; tamen ad vitandam ſororis Synagogæ æmulationem & zelotypiam dicitur tantumdem, quantum ipſa, afferre; ſcilicet mille argenteos, id eſt, maximi pretii fructus, ſed proportionaliter juxta numerum cujuſque: Eccleſia enim Gentium, quia numeroſior eſt, utique numeroſiorem dat, dabitque in fine mundi ſanctorum proventum, quàm Synagoga Iudæorum.

Ait ergo *mille tui pacifici*, id eſt, mille tibi, ò pacifice, ò Salomon, id eſt, ò Chriſte, argenteos, quos ex fructu vineæ collegi, offero & reddo, quia Chriſti eſt omnis Eccleſiæ, putà fidelium, & ſanctorum, charitas, virtus, perfectio, beatitudo & gloria. Omnia enim hæc manant, à gratia Chriſti, ſicut rivus à fonte, radius à ſole, calor ab igne. Chriſto ergo debentur mille, id eſt, longè potior & maxima bonorum operum dignitas, meritum, & præmium. Eccleſiæ verò, & ſanctis debentur, danturque ducenti, id eſt, ſanctitas animæ, & corporis, vel charitas Dei, & proximi; cui ceu præmium in cælo reſpondet gloria animæ, & corporis, per decem præceptorum decalogi obſervationem, in corde & opere centies duplicatam, id eſt, omnimodè multiplicatam, & perfectam; nam centum duplicata faciunt ducenta. Ita Honorius, & ex eo Delrio, Philo, & alii.

Rurſum *mille tui pacifici*. q. d. En Chriſte ſponſe noſter, tam Synagoga, quàm Eccleſia, utraque ſponſa tua offert tibi millenarium, id eſt, univerſitatem, & plenitudinem ſanctorum omnium, quaſi fructuum, quos per gratiam tuam ex Gentibus æquè ac Iudæis collegit: quare completus eſt jam ſanctorum, & electorum numerus. Age ergo, huic labori & militiæ noſtræ finem impone, duc nos tecum è terra in cælum, è militia ad triumphum, ex agone ad bravium, ut tibi quaſi ſponſo in cæleſti thalamo nuptiis beatiſſimis copulemur. Quare utramque hanc vineam tuam è ſolo in cælum tranſplanta, homines ſanctos angelis junge, atque ſponſam tuam tamdiu in arena hac generosè luctantem, effice triumphantem.

Nota, millenarius eſt cubus atque quadratura denarii: decem enim in ſe ducta & multiplicata, putà decies decem faciunt centum, decies centum faciunt mille: quare mille notant rei, putà ſanctorum hic univerſitatem & plenitudinem, ait S. Auguſtin. lib. 2. de Civit. cap. 7. & alii paſſim.

Mille notant copiam.

Rurſum millenarius ſymbolum eſt virginitatis; virginitatis enim ſymbolum & cauſa eſt unitas, ſive ſimplex, ſive compoſita, uti componitur in 10. 100. & 1000. qui eſt millenarius. Matrimonii autem ſymbolum eſt dualitas (juxta illud: *Erunt duo in carne una*. Epheſ. 5. 31.) ſive ſimplex ſive compoſita, uti componitur in 20. & 200. Quia ergo Eccleſia Chriſti ſponſa, & virgo & conjux eſt, idcirco argentei ejus mille ſunt, quia virgo, & ducenti quia conjux, ait Petrus Bongus de Numer. myſteriis in 200. quæ ipſe mutuatus eſt ex Ruperto hoc loco, qui & aliam rationem addit: *Unitas*, inquit, *virgo dicitur, quia in ſemetipſa multiplicata nihil creat, quia ſemel unus, tantùm eſt unus, quod alteri numero nulli contingit: nam bis duo ſunt quatuor, ter tria novem atque ita deinceps. Nuptias centenus binarius* (ducenti) *deſignat, quia hæc feliciſſime indiſſolubili vinculo dilectio copulata eſt.*

Et virginitatem,

Porrò Chriſto propriè competit millenarius, ait Bongus in 100. juxta illud, *mille tui ò pacifice*: Chriſto, inquam, qui eſt pax ſibi ipſi, & omnia, teſte S. Paulo Coloſ. 1. pacificavit in cælo & in terra, & cujus officium perducere ad hunc finem, in quo eſt pleniſſima, & feliciſſima pax, perfectiſſimus deputatur millenarius. Hic enim jure optimo in eo, quod finis & ultimus eſt numeri ultimi convenit, qui eſt primus ſecundùm divinitatem, antequam nullus, noviſſimus autem ſecundùm humanitatem, juxta illud 1. Corinth. 15. v. 45. *Factus eſt primus homo Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem.* Millenarius enim omnium numerorum eſt periodus, hoc eſt, principium & finis: incipimus enim numerare ab unitate, & definimus in mille, Sic Chriſtus Deus, & homo fons, origo & principium primum eſt, æquè ac finis ultimus omnium bonorum, juxta id quod ipſe de ſe ait: *Ego ſum α & ω, primus & noviſſimus*. Apoc. 21. 22. Ita Theodor.

Et Chriſtum.

Denique millenarius ſymbolum eſt conſummationis mundi, juxta illud: *Sex millia mundus*, reſurrectionis, & gloriæ beatorum in cælis æternæ. Apocal. 20. 5. Ibi enim ſancti Eccleſiæ bibent vinum felicitatis æternæ, ac pace, id eſt, bonorum omnium affluentia perfruentur. Ita S. Gregor. Caſſiodor. Juſtus, & alii paſſim.

Et finis mundi.

Porrò Philo Caſſiod. Rupertus, S. Gregor. & S. Ambroſ. cenſent hæc verba: *Vinea mea coram me eſt*, &c. eſſe verba ſponſi Chriſti, qui ſponſæ reſpondeat. q. d. ait Caſſiodor. *Tu dicis, quia Eccleſiam vineam meam tradidi cuſtodibus; attamen ego ſemper curam illius habeo: Noli dubitare eſſe pro æterna mercede, quandoquidem tibi paratus eſt fructus retributionis æternæ: Mille enim tui, id eſt, omnia illa, quæ pro me reliquiſti, pacifici (in recte) id eſt, proficuè tibi ſunt: porrò his, qui cuſtodiunt fructus vineæ meæ, parati ſunt ducenti, item pacifici, id eſt, duplicatus fructus redditus eſt pro ſicutue, quatenus juxta Apoſtoli dictum: Presbyteri duplici honore ſunt digni, maximè qui prœſunt & laborant in verbo.* 1. Timoth. cap. 5. 15. Hæc ſententia, & expoſitio probabilis eſt, ſed probabilior prior, ſcilicet, hæc eſſe verba ſponſæ, juxta ſenſum paulò antè recenſitum; nam ſequitur: *Mille tui pacifici*. Hebr. *O Salomon*, id eſt, ò Chriſte, quæ eſſe verba ſponſæ ad ſponſum, nemo dubitat.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima, ait Philo Carpath. *quæ pacem Domini invenit, & requiem a delictis, fit quaſi vinea fructifera Salomoni cæleſti, qui cuncta beat in cælo, & in terra, omniaque quieta, beata, pacifica præſtat & ſervat, modò illi ſubiecta ſint, & morem gerant. Nam nec impiis eſt pax, nec improbis quies, nec ſuperbis tranquillitas, ſed manſuetis & rectis corde. Hi ſi ſponſo ſtudent placere, non mundo, non homini, ſuæ animæ ut vineæ cuſtodes proficiuntur; hoc probat Propheta, cùm dicit: Portio mea Domine, dixi cuſtodire legem tuam. Talis pro mercede accipit mille argenteos, hoc eſt, totius legis & mandatorum plenitudinem ſalutarem ſecum defert in patriam, & ibi ſine fine victurus comedet de fructu manuum ſuarum. Nihil Deo acceptius, quam benefacere, & bene cæteros docere exemplo ipſius ſponſi, qui de talibus dixit: Ubi ego ſum, ibi ſit & miniſter meus.* Joan. 17. 15. Anima ergo, quæ perfectioni ſtudet, aſſiduè dicit: *Vinea mea coram me eſt*, ut aſſiduè ſeipſam inſpiciat, examinet, corrigat, perficiat, ceu vinitor vineam.

Porrò Honorius Caſſiodor. & S. Gregorius, hæc applicant religioſis, qui omnia bona terrena contemnunt, ut Chriſto ſe uniant, & deſpondeant. Audi S. Gregor. *Pro fructu vineæ vir mille argenteos, affert, quia quiſquis viriliter in fide, quam ſuſcepit, ſe habet, libenti mente & perfecte omnia terrena dimittit, ut Chriſtum veraciter habeat. Millenarius enim perfectus eſt numerus; ideo per eum perfectio rei cujuslibet demonſtratur. Hos argenteos in Eccleſia primitiva illi ferebant, de quibus in Actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt: Quotquot autem poſſeſſores agrorum aut domorum erant, vendebant, & afferentes ponebant ad pedes Apoſtolorum pretia eorum, quæ vendebant.* Actor. 4. Horum præmium ſunt ducenti argentei, quia tales centuplum recipient in hac vita, & multò magis centuplum in futura; juxta illud Chriſti promiſſum: *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit*, Matth. 19. 29. addit S. Anſelm. ducentos dari cuſtodibus, quia cuſtodes Eccleſiæ, & animarum duplex pretium Deo offerunt, quatenus ſe immaculatos ſervant, & alios lucrantur, ideoque & duplex præmium nanciſcuntur. Huc facit illud: *Argentum electum lingua juſti*. Proverb. 10. 20.

Aliter Theodor. qui per vineam accipit animam fidelem, per cuſtodes ejus ſacerdotes, per mille argenteos Chriſtum, per ducentos verò cuſtodiam quinque ſenſuum. Audi eum: *Nam numerus millenarius in Chriſto*

ſigni-

ſignificat perfectionem, cùm ſit unitas abſoluta, ejuſque rationem non ſolum vi, ſed etiam re in ſeipſa contineat: ab unitate enim incipit, & per unitatem oſtenditur; & unitatis effector eſt. Nam unitatis nota mille & myrias indicantur. Numerus verò ducenarius naturæ noſtræ in ſeipſam redactæ per obſervationem mandatorum ſignificat conſtitutionem; quippe qui decies repetitum per decem mandata vicenarium continet, ex quatuor quinque compoſitum, & propterea naturam noſtram, quæ ex materia formaque conſtat, oſtendentem. Sic & tres Anonymi apud Theodor. & S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 22. verſ. 8. ubi ſic legit: *Vitis mea in conſpectu meo, mille Salomoni, & ducenti ſervantibus fructum.* Alii ducentos referunt ad duplex præmium duplicis vitæ, ſcilicet activæ, & contemplativæ.

Symbolicè. Symbolicè, Guilielmus per mille & ducentos accipit S. Angelos, qui cæleſtis ſponſi ſunt pacifici & familiares, eique in cura Eccleſiæ cooperantur: nempe pacifici ſunt, qui quærunt & jugiter rogant quæ ad pacem ſunt Jeruſalem. Nam mille & ducenti faciunt duodecies centum: *Et notandum*, inquit, *quia duodenarius conſtat ex quatuor ternariis, & quodammodo quadratur eis. Quadratorum autem eſt, in quamcumque partem inclinentur, firmiter ſtare. Itaque duodenarius angelorum, in amore creatricis Trinitatis eorum ſtabilem inſinuat firmitatem. Centenarius verò in literis ſacris ſolemni ratione perfectionem ſignificat. Cùm verò ſancti angeli duodecies centum dicuntur, in amore ſui conditoris non tantùm firmi, ſed & perfecti oſtenduntur, nempe illi tam firmiter adhærent, ut nullo tempore, nullo caſu in ejus valeant amore mutari; & tam perfectè atque integrè, ut nihil quod non ipſe & propter ipſum ament, valeant cum ipſo amare.*

Hæc ipſe, non ſatis aptè ad literam, tum quia mille dantur hic Chriſto non angelis; ducenti verò cuſtodibus vineæ: tum quia τὸ *pacifici*, non eſt hîc nominativus pluralis, ſed genitivus ſingularis ipſumque Salomonem, hoc eſt, Chriſtum denotat, ut patet ex Hebræo, Septuag. Syro, Arabicò & aliis.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Vinea eſt B. Virgo. VInea, inquit Honorius in ſigillo, eſt Deipara, quam Deus plantavit in Baal hamon, id eſt, in Jeruſalem & Judæa populis abundante, quæ patria fuit Apoſtolorum, eamque cuſtodibus, id èſt Apoſtolis commendavit, ac præſertim S. Joanni moriens in cruce, cùm ei diceret: *Ecce mater tua.*

Rurſum & aptiùs ad literam, quæcumque dixi initio de Synagoga & Eccleſia, attribue B. Virgini: ipſa enim poſt Chriſtum utriuſque, ceu mater, teneram habet curam ac ſingularem providentiam.

VOX SPONSI.

VERS. 13. *Quæ habitas in hortis, amici auſcultant: fac me audire vocem tuam.*

QVÆ HABITAS IN HORTIS (malè Honor. legit *in portis*, ſcilicet vitæ & mortis, ait ipſe, AMICI AUSCULTANT: FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM] Septuag. *Qui ſedetis* (Symmach. *qui ſedetis*) *in hortis, amici ſunt intendentes voci meæ: vocem tuam inſinua mihi.* Syrus *Cuſtodes* (de quibus ſermo præceſſit) *qui habitant in hortis* (adſunt) *& auſcultant vocem tuam.* Arabicus: *Sedenti* (maſculinè) *in horto alii auſcultant.* Videntur Septuag. & qui eos ſequuntur. Syrus & Arabicus, pro ישבת *ioſcebet*, feminino, id eſt, *quæ ſedes* vel habitas, legiſſe ישבת *iaſcabta*, maſculinè, id eſt, *qui ſediſti*, id eſt, *qui ſedes*. Eſt vox ſponſi ad ſponſam, quam bucolicè denotat per τὸ *quæ habitas in hortis*, quaſi ruſtica puella, & nympha quæ ſylvas & montes colit, quales à Poetis vocantur Dryades & Oreades, de quibus: Virgil. Æneid. 1.

Exercet Diana choros, quàm mille ſecutæ,
Hinc atque hinc glomerantur. Oreades.

Unde Servius: *Dryades*, ait, *nymphæ ſunt, quæ inter arbores habitant. Hamadryades autem nymphæ ſunt, quæ cum arboribus naſcuntur, & pereunt.* Sic ſponſa hæc quaſi caſtitatis A & ſapientiæ nympha amat rura, agros, vineas & hortos. Alludit ad id quod verſ. præcedenti ſponſa de ſe dixit: *Vinea mea coram me eſt.* Vinea enim ſimul hortus eſt, quia inter vites ſeruntur herbæ, arbores & plantæ, uti fit in hortis. Jam

Senſus primus. Primò, Aben Ezra per amicos intelligens amaſios, ſive procos & rivales ſponſæ ſponſique æmulos, ſic exponit: q. d. Sponſus: Cave ò ſponſa, ne publicè canas, quia adſunt proci, qui vocem tuam ambiunt: ita ergo modeſtè & ſecretò cape, ut ego ſolus audiam: ſat tibi ſit, ſi vox tua in meis auribus ſonet; juxta illud: *Secretum meum mihi.* Aut ut Vatablus q. d. Cane palàm coram meis æmulis, ut ipſi audiant te cupere me ſponſum, non illos, ut ipſi doleant, & de tuis nuptiis deſperent.

Secundus. Secundò, noſter Sanchez per amicos accipit teſtes contractus connubialis, q. d. Clara voce ò ſponſa, enuntia & profitere, te velle mecum inire conjugium, teque non alium, quàm me cupere ſponſum, ut teſtes id audiant, itaque coram B ipſis ratum & ſolemne celebremus de more connubium.

Tertius & genuinus. Tertiò, & optimè, per amicos accipiat ſponſi ſodales & paranymphos, qui optant ſponſam ſponſo copulari ejuſque hac de re votum & deſiderium, voce expreſſum audire: poſtulat ergo ſponſus à ſponſa, ut vota ſua, quæ de nuptiis cum ſponſo conſummandis hactenus tacitè inſinuavit, apertè tandem enuntiet coram paranymphis.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus huc uſque dialogiſmum & colloquium Synagogæ & Eccleſiæ audivit, illudque ei placuit: quare ab utraque jam in fide & religione Chriſtiana unita, unaque Eccleſia effecta, petit, ut ultima ſua vota & poſtulata depromat, C ſe enim eis cupere annuere & ſatisfacere. q. d. ait Hortolanus, O mea ſuaviſſima Eccleſia catholica, quæ & ipſa hortus es mihi gratiſſimus, & omnium mearum Eccleſiarum, ac ſingulorum electorum, velut hortorum meorum ſatagis, Ecce jam diu & ſæpè ſæpius abs te vocatus venio. Adſunt mecum omnes angeli ſodales mei, & communes amici noſtri. Fare jam, age quid me vis. Quid eſt, quòd teque tuumque ſpiritum aſſiduè clamare audio, veni, veni, veni Domine JESU. Ecce jam veni, ſicut olim promiſi, & merces mea mecum eſt, ut reddam unicuique juxta opera ſua. Coram ſum, quem vocas. Opta quod velis. Tu modò loquere: ſcis enim me tua oratione mirificè delectari: delectantur & ea hi omnes amici noſtri, teque loquentem idcirco audire percupiunt. Hi hactenus preces & vota tua ſumma cum voluptate auſcultarunt, & ad me bona fide retulere, te mihi patrique meo de meliore ſemper nota commendare ſoliti, & in hoc (ut aliquando monui) Patris mei cæleſtis faciem perpetuò obſervantes. Porrò Eccleſia fixè habitat in hortis, id eſt, aſſiduè verſatur in amœnitate Script. in excolendis paradiſis jugè virentium, pulchrè florentium, & ſuaviter olentium virtutum. Ita D Rupert. Honorius, & alij: *Amici ſunt angeli.* Ita Caſſiodor. Theodor. Beda, Aponius, Anſelmus, Haymo, Rupert. & alij.

Huc facit verſio Chald. *Dixit Salomon in fine prophetiæ ſuæ: Dicturus eſt Dominator ſæculi cœtui Iſrael in fine dierum. Tu congregatio Iſrael, quæ comparata es horto minimo inter nationes, & habitas in domo doctrinæ cum ſociis Conalii, & reliquis populis, qui auſcultant vocem principis ſcholæ, & diſcunt ab ore ejus verba ejus, audire fac legem, vocem ſermonum tuorum in tempore, quo tu ſedes ad juſtificandum, & condemnandum, & aſſentiar omnibus.*

Symbolicè. Habitas in hortis quid. Symbolicè S. Gregor. Caſſiodor. Beda cenſent Chriſtum hîc cupere audire Eccleſiæ vocem prædicationis (addit Rupertus orationis & precum) ut ſcilicet hortum fidelium, in quo habitat doctrina S. Script. &c. excolat: hac enim voce ſe æquè ac amicos, id eſt, angelos & beatos oblectari.

Minùs rectè Juſtus Orgelit. legit: *Quæ habitat in hortis; Amice auſculta, fac me audire vocem tuam*, quaſi τὸ *quæ habitas in hortis* ſit vox ſponſi; ſequentia verò *amice auſculta*, &c. ſit vox ſponſæ ad ſponſum. q. d. Fac me, ò ſponſe, audire vocem tuam jucundiſſimam, qua ei, qui ſanctè vixerit, in die judicii dices: *Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fui.*

ex fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui. Matthæi 25. 21. Sic & Theodor, qui legens cum Septuag. maſculinè: *qui habitas in hortis*, cenſet hæc omnia eſſe uerba ſponſæ ad ſponſum; quæ ſecundum, inquit, Chriſti adventum ſedulò Pagitans atque expectans ſupplex eum orat, dicitque *Audire me fac uocem* illam *tuam* optatiſſimam: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum uobis regnum à conſtitutione mundi.*

SECVNDVS SENSVS,

PARTIALIS

De Chriſto & Anima ſancta.

TRes Anonymi apud Theodor. legentes cum Septuag. *qui habitas in hortis*, &c. cenſet hæc uerba eſſe ſponſæ ad ſponſum, quem in hortis ſedere dicit; *Horti autem* inquiunt *diuina ſunt templa, martyrum monumenta, eorum, qui ſolitariam amplexi ſunt uitam, conuentus.* B *In his mille argenteos pro fructu uineæ afferentibus, ſponſam aſſerit habitare, atque illum obſecrat, ut non ſolùm cum Angelicis uirtutibus colloquatur, ſed ſeipſam quoque uoce ſua dignam efficiat, neuè contemnat, ſe, quæ deſiderio ſitique ardet fruendi ſermonibus ipſius.*

Huc accedit S. Ambr. in Pſalm. 118. ſerm. 22. v. 8. *Vnde & nos*, inquit, *ſi uolumus eum in nobis ſedere, ſimus horti clauſi atque muniti: feramus uirtutum flores, gratiæ ſuauitatem, ut diſputantem cum Angelis Dominum audire poſſimum.* Verum iuxta textum Hebræum, Vulgatam verſionem, Arabicum, & alios liquet hæc eſſe uerba ſponſi ad ſponſam, putà ad animam piam, quæ ipſi ſedulò in omni uirtute per omnem uitam ſeruivit, cui proinde in fine uitæ ad cælum anhelanti dicit: Age ò dilecta, quæ habitas in hortis, quæ ſcilicet hortum animæ tuæ æquè ac proximorum tuorum aſſiduè omni uirtutum genere excolere ſategiſti, poſtula quod uis, dabo tibi: ſcio te cupere diſſolui & eſſe cum Chriſto tuo: age idipſum ardenter eloquere, uoti te compotem efficiam: auſcultant amici tui, æque ac mei, ſcilicet Angeli, imò arrectis auribus C adſtant, uoci quæ tuæ intendunt (hoc enim eſt מַקְשִׁיבִים *macſcibim*) quaſi eius ſitientiſſimi, ut eam excipiant & hauriant. Unde Rupert. *Fac*, inquit, *me audire uocem tuam, ut lex Domini ſemper in ore tuo ſit nunc prædicando, nunc operando, nunc pſallendo. His namque modis libenter audio uocem tuam, & ut ampliùs ſapienter, & ſolicitè id facias, ecce dico tibi, amici auſcultant etiam illi, quos non uides corporalibus oculis; ſancti ſcilicet Angeli, iuxta illud: In conſpectu angelorum pſallam tibi.*

Porrò hinc, ait S. Ambr. lib. de Bono mortis, c. 5. *Hortum illum ſibi Plato compoſuit, quem Iouis hortum alibi, alibi hortum mentis appellaui. Iouem enim & Deum, & mentem totius dixit. In hunc introiſſe animam, quam Peniam nuncupat, ut ſe abundantia & diuitiis horti repleret, in quo repletus potu iaceret Porus qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum compoſuit, eò quòd anima Deo adhærens in hortum mentis ingreſſa ſit, in quo eſſe abundantia diuerſarum uirtutum.*

TERTIVS SENSVS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Senſus Primus. PRimò, Guilielmus exponit de Chriſto per Gabrielem poſcente conſenſum B. Uirginis ad Uerbi Incarnationem. q. d. O Virgo, quæ in hortis animæ paſceris liliis puritatis, audire me fac uocem tuam, qua dicas: *Ecce ancilla Domini: fiat mihi ſecundum uerbum tuum.* Rurſum idem Guilielmus exponit de Chriſto, poſt reſurrectionem poſcente à matre licentiam è terra abeundi, & aſcendendi in cælum. q. d. Audire me fac vocem tuam, qua dicas: *Fuge dilecte mi; aſſimilare capreæ hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum*, ut fugias in cælum, indeque mihi & Apoſtolis de tuo diſceſſu mœſtis mittas Spiritum ſanctum.

Secundus. Secundò, Alanus. q. d. Chriſtus. *O mater mea, quæ habitas in hortis; in horto Eccleſiæ corporaliter; & horto uirtu-* A *tum, germinantium in uitam æternam ſpiritualiter: in horto qui Chriſtus eſt, per amorem: in horto uitæ æternæ, per ſpem conſequenter habitatura per ſpeciem. Fac me audire uocem tuam, id eſt, ad me dirige preces de quacunque tribulatione, ut eas impleam, quia inordinatè orare non potes.*

Tertius. Tertiò, & aptiſſimè ad litteram Hailgrinus Cardinal. q. d. *In fine huius operis, in hoc Chriſtus uerba concludit; aſſignat quidem matri officium: quod gerat in patria dicens; ò tu dilecta mea, quæ habitas in hortis gratiarum & uirtutum, fac me audire vocem tuam in precibus, ſonet uox tua in auribus meis; qui, amici, ſcilicet Angeli, auſcultant, ut quod à me petieris, ſtatim officioſe peragant miniſterio. Beata autem Virgo libenter obſecundans filio, & tamquam gaudens iniuncto tali officio, ſtatim aſſurgit ad preces, dicens: Fuge,* &c. ut ſequitur.

VOX SPONSÆ.

B VErs. 14. *Fuge dilecte mi, aſſimilare capreæ hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum.*

FVGE DILECTE MI, ET ASSIMILARE CAPREÆ HINNVLOQ; CERVORVM SVPER MONTES AROMATVM] Symmach. *ſuauitatem.* Syrus pro *fuge*, &c. uertit *ut cùm uenero dilecte mi.* Chald. *In illo tempore dicent ſenes cœtus Iſrael: Fuge tibi dilecte mi Dominator ſæculi, de terra hac immunda, & habitet maieſtas tua in cælis excelſis: & in tempore tribulationis, quo nos orauerimus coram te, eris ſimilis capreæ quæ in tempore, quo dormit, unus oculus eius eſt clauſus, & alter oculus eſt apertus: aut ſicut hinnulus ceruorum, qui in tempore quo fugit, reſpicit poſt ſe; ſic tu contemplaberis nos, & reſpicies tribulationem noſtram de cælis excelſis, uſque ad tempus quo beneplacitum erit tibi in nobis, & redimes nos, & introduces nos in montem Ieruſalem, & ibi adolebunt Sacerdotes coram te incenſum aromatum.*

Eſt ultima & cygnæa uox ſponſæ, qua ſponſo cupienti uocem eius ultima audire, illam edit, & per eam ultima & extrema ſua uota ſponſo inſinuat, quæ ſunt, ut ſponſus C fugiat, id eſt, celeriter ſe proripiat inſtar capreæ ſuper montes aromatum, eoque ſecum rapiat ſponſam, ut ibi illa ipſo ſolo perfruatur; nec enim amor, qui intimis ſponſæ medullis inſedit, ullas ſponſi moras patitur. Fuge ergo ò ſponſe mecum è uallibus hortorum in montes rupium, ex turba in ſolitudinem, ex cœno fœtorum in colles aromatum.

Rurſum *fuge*, id eſt feſtina, feſtinanter abi, & aula in montes. Sic & Hebræum ברח *barach*, id eſt, fugere, ſubinde idem eſt, quod feſtinanter currere, ait R. Joſeph, Kimchi, cuius ſignificati plura exempla recenſet Pagnin. in theſauro linguæ ſanctæ; quia enim fuga fit cum feſtinatione & uelocitate, hinc per metalepſin *fugere* ſumitur pro feſtinare, *fugax* pro veloci, *fuga* pro curſu. Sic Uirgil ait. *Fuge, id eſt feſtina.*

> *Optima quæque dies miſeris mortalibus æui*
> *Prima fugit*

Id eſt, citatiſſima præterit & auolat. Et Silius:

> *Fugit ocyor Euris.*

Et Plautus:

> *Remigio ueloque quantum potes feſtina & fuge.*

Unde Seneca epiſtol. 118. ſub. finem: *Nunquam*, inquit, D *Virgilius dicit dies ire, ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimum eſt.* Fuga enim velociſſima eſt, præſertim caprearum & hinnulorum, cùm eos canes venatici celerrimè inſectantur. Eſt ergo emphaſis in verbo *fuge.* q. d. Sicut capreæ & hinnuli à canibus agitati effuſiſſimè fugiunt; ſic tu ò ſponſe quæſo, ut meæ ſaluti conſulas, mecum fuge, id eſt, celerrimè me tecum abripe in montes aromatum: id eſt, in cælum, ubi extra omne periculum degam, ſimque beata, & te iucundiſſimè perfruar.

> *Non fugias, ut capiare, fugis*

Addit Sanchez *fugere* quandoque ſignificat inuadere: ſic de Ænea Turnum inſequente canit Uirgil. 12. Aeneid. *Fugere pro inuadere.*

> *Quoties oculos conuertit in hoſtem,*
> *Alipedumque fugam curſu tentauit equorum.*
> *Auerſos toties currus Iuturna retorſit.*

Hoc ergo ſignificato innuitur ſanctos, duce Chriſto, per heroica mortificationis, martyrij, charitatis, cæterarumque virtutum opera inuadere & obtinere montes aromatum, puta montes æternitatis in cæleſtibus, iuxta illud Chriſti: *Regnum cælorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud*

dunt. Matth. 11. 12. Fuga ergo hæc notat celerem impetum in agone virtutis, quo ſancti cælum invadunt & occupant.

Montes aromatum ſunt montes Bether ſive Bethel, uti dixi c. 2. v. 7. ubi Iacob vidit ſcalam è terra erectam in cælum, ac per eam deſcendentes & aſcendentes angelos ad Deum ſcalæ innixum, ideoque locum vocavit Bethel, id eſt, domus Dei. Geneſ. 28. v. 12. *Montes* ergo *aromatum*, vel ut Symmach. *ſuavitatum*, Symbolicè denotant cælum, ut exponit Chald. Vatablus, & alii paſſim, ubi ſancti ſuaviſſimè modulantes, jugiter offerunt Deo aromata, id eſt, thura & thymiamata laudis, orationis, gratiarum actionis, & jubili, ut patet Apocal. cap. 5. & ſeq. Audi Adrichomium in deſcriptione terræ ſanctæ pag. 16. n. 43. *Bethel ſive Bethel montes ſunt fæcundi, nemoroſi & arboribus conſiti, gramine & herbis aromaticis pleni, & ideo cervi, capreæ, & hinnuli illorum cacumina frequentant, de quibus in Canticis.*

Montes aromatum ſunt cæli. Sic in cælorum montibus quaſi in Bethel, id eſt in domo Dei, inter angelos & beatos fragrant odoratiſſimi roſmarini continentiæ, balſama immortalitatis, cinnama exultationis; garophyli charitatis, piper acre laudis & jubili.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Chriſto & Eccleſia.

Eccleſia in fine mundi converſis iam Iudæis, & completo ſanctorum & electorum numero, qui ſedes angelorum lapſorum reſtaurabunt, & implebunt, toto hoc capite ſua ad cælum ſuſpiria è corde ſponſi amore ardenti ad eum ejaculatur, ut ibi poſt tot labores & agones, quaſi emerita & victrix cum Chriſto nuptias beatas conſummet, eoque glorioſè perfruatur in æternum; ac cum ſanctis angelis juge Alleluia concinnat. Vnde idem ſuſpirium hic iterat, eoq; cantico concludit, imminente jam ſecundo Chriſti adventu ad judicium.

Senſus ergo eſt, q. d. *Fuge*, id eſt, feſtina & proripe te, ò ſponſe, mox à peracto judicio, ex valle hac lachrymarum, tot ſceleribus & ærumnis fœtida & putida, in montes aromatum, id eſt, ad colles beatæ æternitatis, ad ſedes angelorum ubi omnia fragrant thure & incenſo laudum & jubilorum, eoque pariter me tecum transfert, ut ſolent capreæ & hinnuli fœtus ſuos ſecum eripere (imò ſine iis nolunt ſe ſolos eripere) à venatoribus, & transferre in montes aromatibus redolentes. Cur Chriſtus comparetur capreæ & hinnulo, plures cauſas & analogias recenſui cap. 2. v. 9.

Vnde Coſma Damianus paraphraſticè, & patheticè ſic explicat: Ooptime, & vita mea mihi charior ſponſe mi, Domine Ieſu Chriſte, veniſti tandem die, multumque vocatus mihi & expectatus. Felix, fauſtuſque ſit nobis adventus tuus. Ecce iam exoptata ſpirat regenerationis noſtræ dies, iam te exorto ſummo Sole & Rege noſtro, principum omnium & poteſtatum, ceu liqueſcentium montium umbræ contrahuntur: jam omnis creatura liberabitur à ſervitute corruptionis jam vita noſtra, quæ hactenus in te condita latuit, una cum tua vita & gloria univerſo orbi revelabitur: jam corruptibile hoc corpus induet incorruptionem, & mortale immortalitatem, jam denique tecum de peccato & morte triumphaturi, hoſtibus noſtris Oſæum hoc carmen canentes, inſultabimus: Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors victoria tua? ubi eſt mors, peccatum, ſtimulus tuus? Bonum certamen certavimus, curſum conſummavimus, fidem ſervavimus, vicimus. Rogamus ergo te enixè, ut nos omnes, qui ſumus electi & dilecti tui, ex quatuor plagis ad te venire jubeas, & in iſtam nubem tuam lucidiſſimam rapias, teque & nos è conſpectu hominum impiorum quàm celerrimè in cælum, procul è fœtidis hujus mundi montibus, ferinum leonum & pardorum virus olentibus transferas in montes cæleſtes omnium gratiarum & virtutum tuarum, ac votorum noſtrorum aromaticam ſpirantes fragrantiam. Audiat tandem, te obſecro, tua Eccleſia promiſſam illam iucundiſſimam vocem tuam: *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni coronaberis, de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, & de montibus pardorum.* cap. 4. 5. Item & illam: *Venite benedicti Patris mei; poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi*, Matth. 25. 34.

A Porrò patres paſſim hæc referunt ad Chriſti aſcenſum in cælum, qui contigit 40. die ab ejus reſurrectione, quaſi Eccleſia, id eſt, Apoſtoli & fideles ſupplicent Chriſto, ut ſcandat in cælum, ſed ita ut inde ſuos ſanctos oculo miſericordiæ reſpiciat, eoſque ſua gratia & conſolatione ſæpè viſitet; ſanctos, inquam, qui montes aromatum dici merentur ob contemptum terrenorum, & appetitum cæleſtium bonorum & gaudiorum, ait Beda. Sic & Caſſiod. Philo, juſtus, Aponius, & S. Bernard. ſerm. 9. in pſal. *Qui habitat*; ubi per montes aromatum accipit omnes angelorum ordines, ſuper quos Chriſtus, quà homo, triumphans in cælum aſcendit. *Montes aromatum Chriſti.*

Verùm quia de Chriſti aſcenſu in cælum jam dudum actum eſt, cap. 1. in Eccleſiæ adoleſcentia: hunc meliùs hic ubi agitur de Eccleſia jam adulta, imò perfecta, ideoque ſtatim beanda & glorificanda in cælo, fugam hanc ſponſi montes aromatum accipias de ſecundo Chriſti adventu, quo ſcilicet ipſe in die judicii, eo peracto in valle Joſaphat B ex ea cum ſanctis glorioſè ſcandet in cælum, eiſque ſecum rapiet, ut ipſos Deo Patri velut fructum crucis ſuæ offerat. Ita Theodor. Honorius Aponius; S. Ambroſ. de Bono mortis, cap. 5. & S. Bernard. ſerm. 9. in Pſal. *Qui habitat*; Et ex Neotericis Luyſius; Nannius, Oſorius, Delrio, Hortolanus & alii.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Et anima ſancta Primò, S. Gregor. *Chriſtus*, inquit, *fugiens reprobos; montes aromatum petit, quia perverſos dimittens, ſanctas animas viſitare non deſinit, quæ & per contemplationem excelſæ fiunt, & per confeſſiones virtutum odorifera unguenta ſecum ferunt, ſuper hos montes dilectus capreæ hinnuloque cervorum aſſimilatur, quia in cordibus ſanctorum virtutum manifeſtat, quàm pià charitate humanitatem pro nobis aſſumpſit.*

C Hinc. S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. hæc lis adaptans: *Ibi* inquit, *filiæ Chriſtum quærámus, ubi quærit Eccleſia in montibus boni odoris, qui excelſorum ſublimitate factorum ſuavem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant. Fugit enim plateas fugit conventus & ſtrepitus fori, iuxta quod ſcriptum eſt: Fuge frater meus, & ſimilis eſto servo aut hinnulo cervi. Serpentinas enim inviſus colubris, & effugitaris canum, atque humi raptantibus infeſtus ſerpentibus, neſcit commorari; niſi in talibus Eccleſia filiabus; quæ poſſunt dicere: Chriſti bonus odor ſumus.*

Secundò, apertiùs ad literam S. Ambroſ. lib. de Bono mortis ca. 5. hæc accipit de deſiderio animæ evolandi ex hac vita & ſæculo in cælum: *Fuge*, ait, *frater meus. Hortatur ut fugiat ſponſus, quia iam ſequi poteſt etiam ipſa; terrena fugientem. Dicit autem ut ſimilis ſit damulæ, quæ evadit de retibus: Vult enim & ipſa fugere & evolare ſupra mundum.* Et Honorius: *Dilectus*, ait, *à malis fugit, cùm ſponſam ſuam de ærumnis mundi ad gaudia cæli ducit. Capreæ ſimilis erit, cum electos à reprobis, ut grana à paleis ſeliget, Hinnulo ſimilis erit, cùm in ſanctis ut hinnulus in umbra requieſcet. Tunc verò erit ſuper montes aromatum, quando regnabit ſuper altitudinem angelorum* D *& hominum, in quibus fragrat odor virtutum. Vel ipſa capra cum hinnulo erit ſuper montes aromatum, quando Eccleſia cum populo fidelium poſſidebit portas inimicorum ſuorum, ſcilicet cum hereditabit loca apoſtatarum Angelorum. Ecce quò illud carmen eſt deductum, quod humanum genus lapſum deduxit ante Dei conſpectum.*

Porrò ſicut capreæ & hinnuli, qui montibus aromatum paſcuntur, ait Sanchez, odorem habent ſuaviſſimum aut ex ore, quod fragrantes imbuerunt plantæ; aut ex villis, qui aſſiduo affrictu ad ſtillantes frutices cum ſtacte & gutta, quibus delibuti ſunt odorem, quoque gratiſſimum contraxere: ſic quoque ſponſus in montibus aromatis aſſiduus & totus ipſe fragrans, puriſſimos in ſponſæ viſcera inſpirat anhelitus, qui ipſam, quamcumque in partem ſeſe det, ſpirare faciunt, quam libavit à ſponſo, ſuaviſſimam animam.

Exemplo ſit S. Paulus, qui ait: *Vivo autem iam non ego, vivit verò in me Chriſtus.* Galat. 2. Verſabatur enim in cælis aſſiduè cum Chriſto & angelis, quare non niſi cælum & cæleſtia ſpirabat. *Noſtra converſatio in cælis eſt*, ait ipſe Philip. 3. 20.

9. 10. Et: *Iam non eſtis hoſpites & advenæ, ſed cives ſanctorum, & domeſtici Dei.* Epheſ. 2. 19.

Symbolicè, Rupertus & S. Gregorius cenſent hìc animam piam petere ut Deus ſe abſcondat, ac in ſuam Deitatis caliginem & incomprehenſibilitatem ſe recipiat, ne plus alta de eo contemplans cum ſe comprehendiſſe arbitretur. Audi S. Gregor. 17. Moral. cap. 15. *Fuge dilecte mi, fuge, quaſi dicat: Tu qui ex carne comprehenſibilis es factus, ex divinitate tua intelligentiam noſtri ſenſus excede & in te ipſo nobis incomprehenſibilis permane.*

Rurſum Philo: Cùm inquit, tentatis ò anima dilecta, fuge ad montes aromatum, id eſt, ad exempla ſanctorum, ut iis animata tentationi reſiſtas. Tentaris libidine, fuge ad arduum caſtitatis montem Joſeph patriarcham, qui in manu heræ ſe tentaris pallium reliquit, & aufugit. Tentatis ira, fuge ad mitiſſimum clementiæ collem Davidem, qui Saulis ſcelus perſecutionis ignovit, eumque imitare. *Sinnt ergo*, ait, *montes aromatum*, id eſt, odoramenta virtutum. Inſuper in tentatione, præſertim voluptatis, gulæ, & luxuriæ ſingulare remedium eſt fuga, ut fugias omnes carnis illecebras, & mulierum ſpecies omneſque peccandi occaſiones.

Denique S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 21. v. 8. refert hæc ad fugam in perſecutione, fugit enim Chriſtus non in ſe, ſed in nobis, ſuadetque, ut perſecutionem fugiendo declinemus: *Propter infirmos*, ait S. Ambroſ. *fugit, qui tentamenta graviora ferre non poſſunt*, &c. *tranſeat ad montes aromatum, qui pro martyrio poſſint odorem beatæ reſurrectionis adferre. Montes aromatum ſancti ſunt. Ad eos confugit Chriſtus, quia fundamenta eius in montibus ſanctis. Ad eos igitur confugit, qui ſunt eius ſtabilia fundamenta. In nobis fugit. In illis fida ſtatione conſiſtit. Mons igitur aromatum Paulus eſt, qui poteſt dicere: Bonus enim odor Chriſti ſumus Deo. Mons aromatum David, cuius orationis odor aſcendebat ad Dominum, & ideo dicebat: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.*

Myſtici, ſive contemplativi hæc referunt ad myſticos Chriſti ad animam acceſſus & receſſus hi enim fugæ aſſimi- A lantur. Unde noſter Alvarez de Paz de Natura contemplat. lib. 5. parte 2. cap. 12. ſic explicat, quaſi dicat: *Fuge dilecte mi*, &c. quandoquidem ò ſponſe fugiturus es, & me tuo amore relicturus, oro, ut fugias ad inſtar capreæ hinnuliſque cervorum, qui ita inſequentes fugiunt, ut frequenter ad eos ſe convertant, oculiſque reſpiciant. Vade, ſed redi, ut ſicut diſceſſu tuo humilior, & meam infirmitatem agnoſco, ita acceſſu virtutum augmento exalter, & amoris affectu reſpirem. Tu te ſimilem feciſti aquilæ.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, Gulielmus hæc accipit de B. Virgine rogante Chriſtum, ut in cælum aſcendat, indeque in ſe, & Apoſtolos mittat Spiritum Sanctum, aſcendat inquam. *Et B. Virginis.* *ſuper montes aromatum*, id eſt, ſuper omnem excellentiam angelorum, qui facti ſunt montes aromatum, cùm in B amore Dei ſolidari beati meruerunt; *Propter ineffabiles*, inquit, *quibus perpetuo fruentur delicias internæ ſuavitatis, ex contemplatione ſummæ Trinitatis.*

Secundò, Rupertus docet in quavis neceſſitate fideli confugiendum eſſe ad montes aromatum, id eſt, invocandos eſſe ſanctos quoslibet, ſed præſertim B. Virginem, quæ eſt Virgo Virginum, mons montium & Sancta Sanctorum: *Levavi*, ait, *oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi: Sed ad te præcipuè convertimur ad te præſertim oculos noſtros levamus, tuum præ omnibus auxilium ſuſpiramus. Per ſanctum uteri tui ſacramentum, & illum, qui animam tuam pertranſivit, gladium, obtine, ut videamus ipſam illuminationem montium æternorum, ſcilicet dilectum, & ex eo dilecto dilectum & ſimul dilectionem amborum, id eſt, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, Deum unum, vivum & verum, cuius regnum & imperium permanet in ſæculum ſæculorum. Amen.*

Quia Symbolica Canticorum obſcuritas, & continuum quaſi ænigma prolixiorem me eſſe compulit, ut valdè occupatis hæc omnia legere non liceat aliis, etiam non libeat, ſubiicio breve dictorum Summarium, quod totius Cantici harmoniam quaſi in ictu oculi menti repræſentet.

COMPENDIVM SIVE SYNOPSIS SENSVS LITERALIS ET GENVINI CANTICORVM.

SEnſus literalis & adæquatus Canticorum eſt deſcribere coniugium Chriſti & Eccleſiæ per humanitatem ab eo aſſumptam: partialis Chriſti & animæ ſanctæ, non cuiuslibet, ſed perfectæ: principalis Chriſti, & B. Virginis. Primò ergo deſcribit Eccleſiæ & animæ ſanctæ infantiam à cap. 1. vſque ad c. 2. v. 8. Secundò, eius adoleſcentiam à c. 2. v. 8. vſque ad c. 3. v. 6. Tertiò, eius virilem ætatem à c. 3. v. 6. vſque ad cap. 5. verſ. 2. Quartò, eius ſenectam à cap. 5. verſ. 2. vſque ad cap. 6. verſ. 3. Quintò, eius renouationem & glorificationem, vel potius aſpirationem ad gloriam à cap. 6. verſ. 3. vſque ad finem libri.

Prima pars Cantici, qua deſcribitur Eccleſiæ ortus & infantia vſque ad cap. 2. verſ. 8. Hæc infantia fuit à Chriſti ortu & prædicatione vſque ad miſſionem Spiritus ſancti in Pentecoſte.

CAPVT PRIMVM.

Verſ. 1. *OSculetur me oſculo oris ſui*] Petit Synagoga oſculum incarnationis Verbi, quo ſcilicet Verbum oſculetur humanam naturam eam aſſumendo, ut in ea patiendo, illam Deo Patri ob peccatum exoſam reconciliet. Petit anima ſancta oſculum perfectionis, charitatis & unionis cum Deo. Petit B. Virgo oſculum Spiritus ſancti, ut fiat mater Chriſti.

Quia meliora ſunt vbera tua vino] Ubera vocat papillas: nec enim viri habent mammas, ut fœminæ: ex papillis autem virorum ſubinde lac exprimi docet Galenus & Ariſtot. lib. 1. Hiſtor. animal. cap. 12. & lib. 3. cap. 20. Ubera ſignificant dulciſſimam lactandi facultatem & vim: Chriſtus enim ſua doctrina & gratia quaſi duobus uberibus lactat fideles. Nota τὸ *quia*, hæc enim vox dat cauſam, cur ſponſa ambiat oſculum ſponſi. q. d. Quia dulcedinem tuorum uberum, id eſt, tuæ doctrinæ gratiæ & conſolationis guſtavi, hinc aſpiro ad tuum oſculum, ut ex ejus habitu ſpiritum & animam, à qua omnis dulcedo promanat, in ipſo fonte hauriam. Hæc ubera meliora ſunt vino voluptatum ſæculi, æquè ac vino, id eſt, auſteritate legis Moſaicæ.

Verſ. 2. *Fragrantia unguentis optimis*] Putà chariſmatibus Spiritus ſancti præſtantiſſimis. Externa Chriſti ubera ſunt Apoſtoli, & Euangeliſtæ.

Oleum effuſum nomen tuum] Oleum hìc ponitur pro unguento & quovis liquore odorato, qualis eſt balſami. q. d. Nomen JESU, id eſt, Salvatoris, tibi ò Chriſte proprium, effuſum in incarnatione, circumciſione, & cruce fragrat inſtar balſami. Nomen ſumitur pro re nominata. q. d. Tu ò JESV effundens tuum ſanguinem & vitam pro nobis ex mero amore, redoles ſuaviſſimè.

A Ita Origen. Theodor. S. Gregor. Haymo & alii.

Ideo adoleſcentulæ (hoc odore tui amoris attractæ) *dilexerunt te*] Adoleſcentulas vocat Eccleſias & animas in fide & virtute Chriſtiana novellas, uti ſunt recenter baptizatæ.

Trahe me poſt te, curremus in odorem unguentorum tuorum.] Ecce quod verſ. 2. vocavit oleum hìc vocat unguenta. q. d. Oro ut tua gratia Chriſte me prævenias & efficaciter trahas ad te, ut ſic poſt te cum meis adoleſcentulis curram, & ſanctiſſimos ac ſuaviſſimos tuos mores imiter. Verſ. 3.

Introduxit me rex in cellaria ſua] id eſt, in intima penetralia domus ſuæ (hæc enim Hæbrei vocant חדר *cheder*) q. d. Chriſtus patefecit mihi arcana ſua, & præſertim myſteria, in prophetis & figuris veteris teſtamenti abſcondita; item S. Sacramenta præſertim Euchariſtiæ.

Exultabimus & lætabimur in te, memores uberum tuorum
B *ſuper vinum*] Vatablus *prædicabimus amores tuos vino præſtantiores*. q. d. Ego ſponſa cum meis adoleſcentulis ebria vino tuæ conſolationis, quod bibimus in cellariis tuis, ac lacte dulcedinis tuæ, quod ſuximus ex uberibus charitatis tuæ, *exultabimus & lætabimur in te*.

Recti diligunt te.] q. d. Tu ò Chriſte rectiſſimus, iuſtiſſimus & ſanctiſſimus es; quare qui recti ſunt, juſti & ſancti, diligunt te: tu enim eorum amorem rectificas & caſtificas, ut nil carnale ament, ſed tantùm id, quod ſpirituale eſt & divinum, quale eſt omne id, quod in te cernunt & admirantur, ut poſt te currere geſtiant.

Nigra ſum, ſed formoſa Filiæ Jeruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.] Hæc ita combina. q. d. Verſ. 4.

Ego

Ego Eccleſia Chriſti ſponſa *nigra ſum, ſicut tabernacula Cedarenorum*, & Agaranorum, quæ ſole torrentur, nigricantia; *ſed formoſa* pariter ſum *ſicut pelles Salomonis*, quia perſecutionum & ærumnarum caligo & nigredo me magis illuſtravit, & formoſiorem affecit ob ſplendorem patientiæ fortitudinis, charitatis & zeli ceterarumque virtutum, quas in adverſitatibus oſtendi & adauxi.

Verſ. 5. *Nolite me conſiderare, quod fuſca ſim, quia decoloravit me Sol.*] q. d. Nolite mirari, quòd per tribulationes fuſcata ſim, quia fuſca me decoloravit ſol, id eſt, æſtus perſecutionis; ſed idem mihi patientiam & conſtantiam affluit, quæ longè magis me illuſtrat. Ita Caſſiod. Beda, & alii.

Filii Matris meæ pugnaverunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meam non cuſtodivi] q. d. Judæi, qui ſunt fratres mei, utpote ex eadem matre; qua ego, putà ex Synagoga geniti, Judæi, inquam, pugnantes pro ſuo Moyſe & Judaiſmo me Eccleſiam Chriſti, id eſt, Apoſtolos & primos Chriſtianos acerrimè oppugnarunt, ideoque coegerunt illos Judæam deſerere ac fugere ad Gentes, ibique erigere & cuſtodire vineas, id eſt, Eccleſias exteras Gentium: quo factum eſt ut vineam meam, id eſt, Eccleſiam in Judæam ſitam, quæ mihi nativa & propria erat, ac unicè à Chriſto commendata cuſtodire non potuerim: quare ab ea expulſa oberrare coacta ſum per vineas Gentium, ubi varios ſolis, id eſt, perſecutionis æſtus perpeſſa, ærumnis decolorata, afflicta & offuſcata ſum.

Verſ. 6. *Indica mihi* (tu ò ſponſe, qui es is) *quem diligit anima mea, ubi paſcas* (gregem tuum fidelium) *ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum*] Eccleſia æſtu perſecutionis Judæorum & Gentium afflicta & decolorata, petit à Chriſto ſponſo ſuo locum, in quo fideles ſuos paſcit, & cum iis refrigerium cubando capit in meridie, id eſt, in ardore tribulationis, ut ibidem à ſponſo paſcatur, animetur, corroboretur, ne alioqui incidat in ſponſi ſodales, id eſt, æmulos hæreticos, vel homines impios, à quibus pabulis hæreſum, errorum & vitiorum paſcatur.

Verſ. 7. *Si ignoras te, ò pulcherrima inter mulieres, egredere & abi poſt veſtigia* (Hebr. *poſt calcaneos*) *gregum tuorum, & paſce hædos tuos iuxta tabernacula paſtorum*] Pronomen *te* per pleonaſmum Hebraicum redundat q. d. Si ignoras ò Eccleſia, ubi ego Chriſtus gregem paſcam, egredere & abi poſt veſtigia gregum, id eſt, fidelium tuorum; tui enim greges mei quoque ſunt; atque ubi greges mei ſunt, ibi ſum quoque ego eorum fidus & individuus paſtor: *& paſce hædos tuos iuxta tabernacula paſtorum*, putà Apoſtolorum & doctorum, illos enim tibi præſides præfeci & magiſtros conſtitui, atque ego in medio ipſorum verſor & dego, uti dum viverem in medio ipſorum à parentibus meis inventus ſum in templo. Lucæ 2. 46. juxta illud: *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi.* Matth. 28. 20. quare per hoſce paſtores ego te vera doctrina paſcam, & in omni ſolis, id eſt, perſecutionis ardore ſolabor & protegam. Hos ſi ſequaris, non incipies vagari, nec incides in meos ſodales, id eſt, æmulos & rivales hæreticos ceterorumque errorum magiſtros. Ita S. Athanaſ. in Synopſi, & Juſtus Orgel.

Verſ. 8. *Equitatui meo* (Septuag. *equæ meæ*) *in curribus Pharaonis aſſimilavi te amica mea*] q. d. Ad bellum te voco, ò Eccleſia, ut totum mihi, tibique ſubigas: quare à me aſſimilaberis equitatui meo angelico, quem oppoſui equitatui & curribus Pharaonis, cùm pro Moyſe & Hebræis pugnans eos profligavi, & in mare rubrum demerſi. Simili enim modo per te omnes tuos hoſtes infideles profligabo, ſed ita ut ex infidelibus faciam fideles, ex hoſtibus amicos, ex rebellibus ſubditos, ex feris homines, ex mortuis vivos, ex dæmonibus angelos.

Verſ. 9. *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis.*] Hiſce genis ſignificatur Eccleſiæ & fidelium, præſertim virginum verecundia & caſtitas, turtures enim caſtæ ſunt.

Collum tuum ſicut monilia] Propriè collo, quod oneri & jugo æquè ac capiti ſubiicitur, ſignificatur ſubiectio & obedientia Eccleſiæ, quæ Chriſto ſponſo ſuo Deique legibus per omnia obedit. Hæc enim eam non tam gravat, quàm ornat uti monile.

Verſ. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.*] q. d. Aureis obedientiæ legibus & regulis, argento obedientiæ diſpunctis, quaſi murenulis, id eſt, torquibus aureis argento variegatis, decorabimus te, ò Eccleſia, & anima ſancta & religioſa.

VOX SPONSÆ.

Verſ. 11. *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.* q. d. Dum ſponſus meus, qui eſt Rex Chriſtus, eſſet in menſa ſua nuptiali, putà in incarnatione, paſſione & cruce, ego ſponſa Eccleſia, & anima ſancta ad illum ingreſſa, unguento nardino humilitatis, pœnitentiæ, orationis ceterarumque virtutum eundem perunxi, cujus odore ille mirificè recreatus eſt. Hoc fit, dum Chriſti incarnationem & paſſionem devotà recolimus, audimus, legimus, & meditamur.

Verſ. 12. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur*] q. d. Ego Eccleſia, & anima devota memor incarnationis, paſſionis & crucis, myrrhæ, id eſt, amoris ſponſi mei, quoniam amara pro me ultrò ſubiit, ſemper recordabor, illi grata ero, illum amabo, pro illo viciſſim amara quælibet ſubire non detrectabo, ſed optabo & ambiam amara & ardua ejus juſſa, quin & objurgationes ac mordacia verba, imò flagella & verbera ultrò ſuſcipiam & capeſſam.

Verſ. 13. *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*] *Cyprus eſt arbor Zizyphi foliis, ſemine coriandri flore candido & odorato*, ait Plinius; præſtans erat in vineis Engaddi, ex vicinis balſami in eis germinantis. Notat ergo lætam glorioſam Chriſti reſurrectionem. Chriſtus igitur fuit faſciculus myrrhæ in paſſione, ſed botrus cypri in reſurrectione. q. d. Jugiter recordabor reſurrectionis æquè ac paſſionis Chriſti, ac per conſortium paſſionis tendam ad conſortium reſurrectionis ejuſdem: ipſe enim ſua reſurrectione viam mihi ad eandem præivit & aperuit.

VOX SPONSI.

Verſ. 14. *Ecce tu pulchra es amica mea; ecce tu pulchra es.*] Sponſus à ſponſa laudatus, laudem ſuam in eandem reflectit. q. d. A me pulchro tu pariter ò ſponſa pulchra es, quia ego meam pulchritudinem tibi impertivi & affiavi; quare bis pulchra es, primò in dilectione Dei, ſecundò in dilectione proximi. Rurſum primò in actione, ſecundò in contemplatione. Ad hæc primò in humilitate, ſecundò in charitate.

Oculi tui columbarum] Amicus in oculis elucit. Senſus eſt. q. d. Oculos (& conſequenter mentem & intentionem in eis pellucentem) habes columbinos, id eſt, ſimplices, ingenuos, pudicos, amabiles.

VOX SPONSÆ.

Verſ. 15. *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.*] Sponſa amore & honore certat cum ſponſo, laudeſque ſuas in eum retorquet. q. d. Fateor, ò ſponſe, me eſſe pulchram, ſed hæc pulchritudo, non tam mea eſt, quàm tua; quia à te mihi aſpirata. Nam tu pulcherrimus es formaliter & cauſaliter: tu enim es fons & cauſa omnis gratiæ, decoris & pulchritudinis, quæ in juſtis & ſanctis reperitur.

Verſ. 16. *Lectulus noſter floridus: tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina.* Pulchrum ſponſum & ſponſam pulchrum decet cubile, & pulchra domus, putà contignata ex cedris & laqueata cypreſſis. Utrumque hic aſſignat. Sponſa in vineis decolorata, inde ſponſum invitat in domum, ut in ea quieta & læta mutuo fruantur conſortio & colloquio. Lectulus, in quo Chriſtus, & Eccleſia, æquè ac anima juſta conquieſcunt, eſt pura ſanctaque conſcientia florens virtutibus, item oratio & vita contemplativa. Domus Chriſti & Eccleſiæ ad literam ſunt templa & oratoria fabricata ex cedris & cypreſſis, uti fuit templum Salomonis, ad quod hic alludit. Symbolicè tigna,

cè tigna, quæ domum continent & ſuſtentant, notant bonos Prælatos, qui ſunt cedrini id eſt, integræ excelſæque vitæ: Laquearia, quæ tignis aſſigantur, ex iiſque pendent, notant fideles & ſanctos Prælatis ſuis conjunctos, & ſubditos: hi ſunt cypreſſini, id eſt, rectis & incorruptis moribus ac frondibus bonorum operum inſtar cypreſſi decorantur, & coronantur. A

CAPVT SECVNDVM.

Vox ſponſi.

Vers. 1. *Ego flos campi & lilium convallium.*) Christus fuit *flos campi*, quia ſicut flos in campo ſponte provenit ſine ſemine, ſine creatione; ſic & Chriſtus ex Virgine natus eſt ſine opera viri. Sicut ergo flos non alium habet patrem quàm ſolem in cælo, nec aliam matrem quàm plantam ex qua naſcitur in terra: ſic Chriſtus in cælo ſolum patrem habet Deum, qui eſt ſol increatus, & in terra ſolam matrem Virginem. Chriſtus quoque fuit *lilium convallium*: *lilium*, per candorem & ſplendorem vitæ; *convallium*, per humilitatem, tum quia ipſe in ſe fuit humillimus, tum quia humilium & caſtarum animarum, quas inhabitat, idem ipſe eſt decus & ornamentum. B

Verſ. 2. *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.*] q. d. Sicut lilium enaſcitur, vigetque inter ſpinas; ſic Eccleſia inter ſpinas; ſic Eccleſia inter hæreticos, perſecutores & impios, qui illam quaſi ſpinæ pungunt, magis creſcit ac majori ſanctitatis fulgore, & odore bonæ famæ coruſcat.

VOX SPONSÆ.

Sicut malus inter ligna ſylvarum, ſic dilectus meus inter filios.] q. d. Sicut arbor pomifera, v. g. malogranatorum, excellit arbores ſylvæ infrugiferas & colore, & odore & ſapore; ſic Chriſtus ſapientia, gratia & virtutibus excellit omnes Adæ filios.

Sub umbra illius, quem deſideraveram, ſedi, & fructus eius Dulcis gutturi meo] q. q. Chriſtus mihi eſt quaſi malus & pomus ſua umbra, id eſt, ſua cura & providentia me ab æſtu tentationum protegens, & ſimul ſuis dulcibus fructibus me paſcens & oblectans. Fructus Chriſti ſunt ſeptem dona Spiritus ſancti, ac ſancta Sacramenta, præſertim Euchariſtiæ.

Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit (Hebr. vexillum erexit) *in me charitatem.*] Cella vinaria, in quam Chriſtus introduxit Eccleſiam, id eſt, Apoſtolos & fideles, eſt altare, in quo celebramus ſacrificium Euchariſtiæ ac haurimus calicem Domini, qui mentem cæleſti ſuavitate inebriat. Ita Nyſſenus. Item cella hæc eſt plenitudo Spiritus ſancti data Apoſtolis in Pentecoſte unde videbantur ipſi eſſe pleni muſto, non vini, ſed zeli, ac tum vexillum charitatis palam in Judæa, & deinde in toto orbe erexerunt. Vnde S. Auguſt. 22. Civit. 22. Vers. 3.

Fulcite me floribus, ſtipate malis: quia amore langueo. Vers. 4.
Apoſtoli & fideles recepto Spiritu ſancto, ac frequentantes Euchariſtiam amorem Dei ita accendebantur, ut amore languerent, & quaſi in deliquium animi inciderent: unde ambiebant flagella, cruces & martyria. Optabant ergo fulciri floribus, id eſt ſuaviſſimis exemplis Chriſti & ſanctorum Prophetarum, ac ſtipari, id eſt, vallari & roborari pomis, id eſt, precibus eorumdem.

Læva eius ſub capite meo, et dextera eius amplexabitur me.) Verſ. 5.
q. d. Chriſtus ſponſus me ſponſam amore eius languentem, ac deficientem ſuſtentet, quare læva ejus ſit ſub capite meo & dextera illius amplexetur me, id eſt, reliquum meum corpus: Læva Chriſti eſt humanitas, dextera eſt deitas. Rorſum læva eſt gratia & conſolationes præſentis vitæ, dextera eſt gloria & felicitas futuræ.

VOX SPONSI.

Adiuro vos filiæ Jeruſalem per capreas cervoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoad uſque ipſa velit. Eſt iuramentum venatorium. Sponſus enim hic inducitur ut paſtor, & venator inſequens cervos & capreas, q. d. Adiuro vos, ô Iudæi per ſanctos angelos, qui celerrimi & oculatiſſimi ſunt, ut cervi & capreæ; angelos, inquam cuſtodes Iudææ, æquè ac Eccleſiæ meæ in Iudæa naſcentis, ne eius amore mei ferventis, & languentis fidem, pacem, & profectum veſtro tumultu, ſchiſmate, perſecutione interturbetis. Rurſum ne illam ab otio ſancto, oratione & contemplatione avocetis ad negotia vitæ activæ, ſicut Chriſtus Martham conquerentem de Magdalena repreſſit, dicens: *Martha, Martha ſolicita es & turbaris erga plurima. Porrò unum eſt neceſſarium; Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Luc. 10. Verſ. 6.

SECVNDA PARS CANTICI,

QVA DESCRIBITVR ADOLESCENTIA,

Et incrementa Eccleſiæ uſque ad cap. 3. verſ. 6. Sicut infantiam Eccleſiæ deſcripſit à cap. 1. hucuſque:

Hæc adoleſcentia Eccleſia fuit poſt Pentecoſten, cùm Apoſtoli recepto Spiritu ſancto perfecti ad Gentes, ibi Eccleſias fundarunt.

VOX SPONSÆ.

Verſ. 1. *Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles.*

Similis eſt dilectus meus Capreæ, Hinnuloque cervorum.) Inducitur hic ſponſa amore languens, quaſi incidens in ſomnium & deliquium; ideoque ab adoleſcentulis delata ad lectulum, ut patet, cap. 3. v. 1. In lectulo ergo ſomnians, videtur ſibi audire vocem ſponſi ſalientis per montes & colles inſtar capreæ, hinnulique cervorum. Significatur Chriſtus per Apoſtolos è Judea proficiſcens, & diſcurrens per totum orbem, omni-

buſque Gentibus prædicans Euangelium, ac omnes montium intincrumque anfractus, omniaque Euangelii impedimenta generosè ſuperans, & tranſiliens inſtar capreæ & hinnuli.

En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.] Chriſtus in Pentecoſte ſeipſum exhibuit Apoſtolis per Spiritum ſanctum à ſe miſſum, putà per linguas igneas Apoſtolorum capitibus inſidentes, quaſi per cancellos: per quos ipſe Apoſtolos clarè intuebatur, Apoſtoli verò ipſum obſcurè, vti fit in cancellis; tumque Apoſtoli & fideles frequentare cœperunt Euchariſtiam in qua Chriſtus latens ſub ſpeciebus panis & vini, per eas quaſi per cancellos, & per parietatem intermedium nos intuetur.

VERS. 10. *En dilectus meus loquitur mihi: Surge propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.*] Chriſtus euocat ſponſam Eccleſiam, id eſt, Apoſtolos foras, vt ſcilicet è Judæa vadant per univerſum orbem ad prædicandum Euangelium: *Veni* ergo, id eſt, vade & lucrare animas, eaſque ad me adduc. Cauſam ſubdit:

VERS. 11. *Jam hyems tranſiit, imber abiit & receſſit.* B

VERS. 12. *Flores apparuerunt in terra noſtra; tempus putationis aduenit, vox turturis audita eſt in terra noſtra:*] q. d. Iam uer eſt Euangelii: in uere autem omnia prolificant: prolificate ergo & uos, ò Apoſtoli; quia iam hyemes, & imber, friguſque infidelitatis & peccatorum, æquè ac legis Moſaicæ tranſiit: Sol uernus, id eſt, Spiritus ſancti gratia iam illuxit, omnes Gentes præparans, caleſaciens, & deſiderare faciens ſuam ſalutem, Deique amicitiam: quare flores ſanctorum deſideriorum iam ubique apparent: *tempus putationis aduenit*, qua ſcilicet vineæ, id eſt, animæ à Deo electæ amputatis vitiis aptantur ad proferendum uuas uirtutum: *vox turturis*, id eſt, gemitus Gentium pœnitentium, cupientium Deo reconciliari ubique auditur.

VERS. 13. *Ficus protulit groſſos ſuos, vineæ florentes dederunt odorem ſuum.*] q. d. Apoſtolis in Vere, putà Pentecoſte, & deinde prædicantibus: *Ficus protulit groſſos*, id eſt, multi Iudæi ad Chriſtum conuerſi ſunt: Et *vineæ florentes*, id eſt, Gentes credere incipientes *dederunt odorem* ſanctæ vitæ, famæ & exempli, indeque ſpem magnæ fertilitatis, putà conuerſionis omnium omnino gentium. Porrò ſicut groſſi nonnulli matureſcunt, ſed perplures immaturi decidunt: ſic pauci ex Iudæis in fide fuere conſtantes, perplures enim ex eis à fide defecerunt, & in Iudaiſmum relapſi ſunt.

Surge, propera amica mea, ſpecioſa mea, & veni. Hac iteratione, ait Nyſſenus, ſuſcitatur Eccleſia & anima ad progrediendum ſemper in uirtute, præſertim in zelo animarum & propagatione Euangelii. Propriè enim hic agitur de Eccleſiæ profectu.

VERS. 14. *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ; Oſtende mihi faciem tuam, ſonet uox tua in auribus meis: uox enim tua dulcis, & facies tua decora.*] Apoſtoli ante aduentum Spiritus ſancti metuentes Judęos latebant in cœnaculo, ſicut columbæ lantent in foraminibus & cauernis; inde Chriſtus miſſo iam Spiritu ſancto, qui eos animoſos reddidit, ipſos euocat, ut in publicum prodeant, ibique populis faciem ſuam oſtendant, & vocem prædicationis exhibeant, utpote ſibi ſuavem & auditoribus ſalutarem.

VERS. 15. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur uineas: nam uinea noſtra floruit.*] Vulpes ſunt hæretici, initio Eccleſiæ ſubnaſcentes, vti Simon Magus, Menander, Beſilides, Carpocras, Gnoſtici: hi ſubdolè quaſi vulpes uineam, id eſt, Eccleſiam & fidem ſubuertebant. Iubet eas capi, dum paruulæ ſunt, ne adultæ & generando multiplicatæ capi, & extirpari nequeant.

VERS. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia:*

VERS. 17. *Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ.*] q. d. Quia Chriſtus me Eccleſiam, & animam fidelem prior dilexit ut ſponſam, hinc ego eum uiciſſim diligo ut ſponſum, totaque illi intendo, ſicut illi intendit mihi. Abite ergo malæ vulpes, quæ me à ſponſo Chriſti diuellere conamini. Chriſtus quaſi apis pura *paſcitur inter lilia*, id eſt, oblectatur animabus candidis & puris, *donec aſpiret dies* claræ & beatæ æternitatis, *& obſcurentur umbræ* obſcuræ & miſeræ mortalitatis, quando eas in æternam ſuam lucem & gloriam cæleſtem transferent.

Reuertere, ſimilis eſto dilecte mi, capreæ hinnuloque ceruorum ſuper montes Bether.] Montes Bether, uel Bethel ſunt illi, in quibus Iacob uidit ſcalam à terra in cælum porrectam, Dumque ſcalæ innixum, indeque locum vocauit *Bethel*, id eſt, domus Dei Geneſ. 28. 12. Jidem vocantur montes Bether, id eſt, diuiſionis, quia diuiſi ſunt & diſſiſſi in uarios colles, per interiacentes valles. Montes ergo Bether, ſunt Eccleſiæ particulares per totum orbem diffuſæ, & à ſe inuicem diuiſæ: has ut ſua gratia uiſitet Chriſtus, orat hic Eccleſia vniuerſalis. Capreæ hinnuli & cerui amant montes, ac veloces ſunt & acuti uiſus: notant ergo Chriſti uelocitatem & uigilem prouidentiam, qua Eccleſiis ſingulis acriter intendit & ſuccurit.

CAPUT TERTIUM.

IN lectulo meo per noctes quæſiui, quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. VERS. 1.

Surgam, & circuibo ciuitatem, per uicos & plateas quæram, quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. VERS. 2.

Inuenerunt me uigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem: num quem diligit anima mea, uidiſtis. VERS. 3.

Paululum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.] Senſus eſt, q. d. Ego Eccleſia ſuaviter quieſcens in Sion & Iudæa, ibique vacans orationi, Verbo Dei frequenti communioni, ſanctitati, omnique uirtuti & perfectioni Chriſtianæ, vt patet, Actor. 2. & ſequ. ibi quæſiui Chriſtum, ſed non inveni, quia plerique Judeorum inhærentes legi Moſaicæ Chriſti fidem reſpuerunt. Chriſtus autem reſidet & invenitur in Eccleſia, id eſt, in multitudine & univerſitate credentium totius mundi. VERS. 4.

C Notat enim ſponſa Chriſtum per fidem habitare in cordibus fidelium, ut aduertit S. Bernardus: *Dixi:* *Surgam & circuibo ciuitatem*, Ieruſalem, reliquamque Iudæam illi ſubiectam, *per vicos & plateas* evangelizando, *quæram, quem diligit anima mea*, Chriſtum ſcilicet, Chriſtique fidem & cultum; *quæſiui illum, & non inveni*: quia Judæi Chriſto in Euangelio reſtiterunt. *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem*, ſcilicet Pontifices, Principes Sacerdotum, Scribæ, Herodes Agrippa, & ceteri Judææ præſides. Interrogaui illos: *Num quem diligit anima mea, vidiſtis?* Agnoſcitiſne Meſſiam Patribus veſtris promiſſum? creditiſne in Ieſum Chriſtum crucifixum? at illi obticuerunt, ac ſuo ſilentio ſe neſcire Chriſtum teſtati ſunt. Quocirca: *Paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*; cùm ſcilicet paulò poſt perſecutionem Pontificum ac necem S. Stephani, ſcilicet anno ſecundo à paſſione Chriſti, Chriſtus S. Paulum conuertit, ac doctorem Gentium auctoraUit dicens: *Vas electionis eſt mihi iſte, ut portet nomen meum coram gentibus & regibus.* Actor. 9. ac mox S. Petrum ad Cornelium,

D ceteroſque Apoſtolos ad diuerſas Gentes toto orbe convertendas deſtinauit. Ibi ergo in fide Gentium Apoſtoli invenerunt Chriſtum, quaſi in Eccleſia univerſali reſidentem & dominantem. Tunc ergo dixit Eccleſia; *Tenui eum, nec dimittam*, quia fundabo vbique Gentium Eccleſias, itaque Sacerdotibus, Epiſcopis, Sacramentis, doctoribus, prædicatoribus, miraculis, &c. eas in fide Chriſti ſtabiliam, ut illæ numquam illam abiiciant, ſed uel ſimul uel alternatim & ſucceſſiuè arctè eam retineant, ita ut ſemper magna pars orbis Chriſtum colat & adoret, *Donec introducam illum in Domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*, id eſt, Synagogæ. Synagoga enim uetus Iudæorum fuit matrix, & genitrix Eccleſiæ Chriſtianorum. Primi enim Chriſtiani, putà Apoſtoli fuere oriundi è Iudeis. Senſus ergo eſt. q. d. Transferam Chri-

ſtum, Chriſtique fidem & cultum à Iudæis ad Gentes, ibique illum firmabo & ſtabiliam, donec in fine mundi per Eliam & Enoch & convertam Judæos. Sic enim Chriſtum, Chriſtique fidem *introducam in domum matris meæ*, id eſt, in Synagogam Iudæorum, ut omnis Iſrael ſalvus fiat, atque ex Iudæis & Gentibus fiat unum ovile, & unus paſtor.

VOS SPONSI:

Verſ. 5. A*Diuro vos filiæ Jeruſalem per capreas cervoſque camporum ne ſuſcitetis, neque vigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit*. Hæc verba hic iterantur: jam enim audivimus ea A cap. 2. verſ. 7. quare videtur ſponſa iteratò hic in ſomnum & extaſin incidiſſe. Primò enim in eam incidit, cap. 2. verſ. 5. dicens: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo*.

Parabolicè ſomnus hic ſignificat Eccleſiam primitivam; id eſt, Apoſtolos poſt laborem & diſtractionem aliquot annorum, quos convertendæ Iudææ impenderunt, recepiſſe ſe per aliquod tempus ad quietem orationis, & otium contemplationis, ut vires mentis reſtaurarent, ac ſe ardentiùs ad novos majoreſque labores, putà ad converſionem omnium Gentium compararent. Ad hoc enim opus erat ingenti ſpiritu, quem orando excitare, & à Deo poſtulare par erat. Unde Chriſtus vetat eos ab hoc ſomno, & quiete tam pia excitari.

TERTIA PARS CANTICI,

QUA DESCRIBITUR ECCLESIÆ AETAS

virilis, & perfectio uſque ad cap. 5. verſ. 2.

Hæc virilis ætas Eccleſiæ perfecta fuit tempora Conſtantini Magni.

VOX SYNAGOGÆ:

Primitùs converſæ de Eccleſia Gentium:

Verſ. 6. Q*Væ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & univerſi pulveris pigmentarii*] Id eſt, apothecarii? Primitiva Eccleſia ex Iudæis in Sion & Ieruſalem collecta, audita S. Cornelii per S. Petrum, ac Gentium per S. Paulum & Barnabam converſione, admirans exclamat: Quæ eſt iſta nova & bella Eccleſia, ex deſerto Gentiliſmi tenuiter & graciliter aſcendens; ſicut virgula fumi; ſed ex continua fumi aſcenſione rurſum agglomerans ſeſe, in magnam creſcit amplitudinem, atque ſuaviſſimam virtutum expirat odorem; Spirat enim thura, id eſt, Chriſti Deitatem: credit enim Chriſtum eſſe Deum, illique thura, id eſt, ſacrificia & divinos offert honores; ac myrrham humanitatis, & paſſionis Chriſti: credit enim Chriſtum Deum pro nobis aſſumpſiſſe humanam naturam, in eaque paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum, ac univerſum pulverem pigmentarium, id eſt, reliquam doctrinam Evangelicæ prædicationis exhalat, & quaquaverſum diffun-B dit.

Vers. 7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael.*

Vers. 8. *Omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi: uniuſcujuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.*) *Lectulus*, in quo requieſcit Chriſtus, eſt cathedra ſancti Petri, putà Eccleſia Antiochena, deinde Romana; hanc ambiunt ſexaginta, id eſt, plurimi fortiſſimi Pontifices, Cardinales, ſacerdotes & fideles qui pro fide Chriſti fortiſſimè contra Neronem, ceteroſque tyrannos per 300. annos decertarunt, eiſque veritatem ſanguine ſuo obſignarunt. Gladius eorum fuit verbum Dei. Epheſ. 6. 13. quo accincti diſpulerunt timores nocturnos, quos in nocte, id eſt, in tenebris infidelitatis, ignorantiæ, & impietatis excitarunt hæretici pravique Chriſtiani.

Verſ. 9. *Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani:*

Verſ. 10. *Columnas eius fecit Argenteas, reclinatorium eius aureum, aſcenſum purpureum: Media charitate conſtravit.*) *Ferculum*, ſive geſtamen eſt ſella regia, qua quaſi in curru regio & triumphali ad pompam geſtabatur Salomon, *ferculum* hoc deſignat magnificentiam Eccleſiæ Romanæ, quæ poſt

A perſecutiones, per Conſtantinum iam magnificè toto orbe replendet, in qua ſummus Pontifex præſidet, & inſtar Salomonis toti orbi Chriſtiano imperat. In eadem ſunt magnificæ baſilicæ plurimæ, quaſi regia Chriſti & SS. martyrum fercula, ex lignis præſtantiſſimis, lignis Libani ſimillimis cædificata. *Columnæ* eius ſunt Cardinales, & Prælati, qui eam quaſi cardines ſuffulciunt, & ornant. *Reclinatorium*, ſcilicet dorſi & cubitorum, *aureum* eſt fidelis, piuſque Romanorum populus aurea pietate, & religione conſpicuus, in qua ſuaviter quieſcit, & quaſi reclinat ſe Chriſtus. *Aſcenſus*, id eſt, ſella purpurea eſt innumera multitudo martyrum, qui Romæ per 300. annos fortiſſimè pro fide certarunt uſque ad mortem, in quibus conſidet Chriſtus: *media*, Septuag. *medium charitate*, id eſt pyropis, flammis, ſimilive charitatis hieroglyphico *conſtravit*, opere quaſi teſſalato.

Propter filias Jeruſalem) uti iis ſe ſpectandum offerret, eaſque ad ſui venerationem alliceret. Senſus eſt. q. d. Chriſtus Eccleſiam Romanam tot gratiis & beneficiis dotavit, atque ejus fideles tanta charitate, & operibus miſericordiæ ſpiritalis, æquè ac corporalis inſignivit, ut media, & in-B time ejus charitate conſtraviſſe videatur, idque hoc fine, ut filias Jeruſalem, id eſt, fideles quouſque toto orbe ſparſos ad ejus amorem, honorem & cultum attraheret.

Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademato, quo coronavit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.) Eccleſia Romana præ ceteris celebrat, oſtentat & prædicat fidelibus omnibus quintuplex Chriſti diadema. Primum eſt ſtola humanitatis, qua Deitas ejus veſtita & coronata eſt incarnatione per Deiparam, quando noſtram carnem & Eccleſiam ſibi cum ſummo gaudio deſpondit, & copulavit. Secundum fuit corona ſpinea, qua coronatus eſt in paſſione & cruce. Tertium fuit corona gloriæ, qua amictus fuit in reſurrectione. Quartum fuit domini, & regni, quo coronatus eſt in Pentecoſte, quando miſſo in Apoſtolos Spiritu ſancto, per eos multa millia primò Judæorum, deinde Gentium convertit, ſibique ſubiecit. De hoc maximè hic agitur. Deſcribitur enim hic virilis ætas Eccleſiæ. Quintum diadema nuptiale, æquè ac triomphale Chriſto accedet in die judicii, quando Eccleſiam electorum ſecum triumphans ducet in cælum, & illi copulabitur in æternum, illaque quaſi corona gloriæ coronabitur. Ver ſ. 11.

Cornel. in Cantic. Canticorum. X x x.

CAPVT QVARTVM.

Vox ſponſi.

VERS. 1. QVAM PVLCHRA ES AMICA MEA, QVAM PVLCHRA ES! OCVLI TVI COLVMBARVM ABSQVE EO, QVOD INTRINSECVS LATET.] Pulchritudinem ſponſæ Eccleſiæ admirans ſponſus Chriſtus, eam per partes deſcribit, ac incipit ab oculis, quos quaſi columbinos, id eſt, limpidos, innocentes, ſinceros, placidos amabiles dilaudat, ita tamen ut interiùs latens animi pulchritudo, quæ per oculos pellucet, longè magis ab eo laudetur. Oculi notant Epiſcopos & Prælatos Eccleſiæ, eorúmque vigilantiam, & ſolicitudinem.

CAPILLI TVI SICVT GREGES CAPRARVM, QVAE ASCENDERVNT DE MONTE GALAAD.] Capilli Eccleſiæ ſunt fideles plebei: hi enim ornant teguntque Eccleſiam, ſicut capilli caput, & ſicut greges caprarum montem Galaad, idque primò ſua multitudine & denſitate. Secundò ſuo nitore, æqualitate, connexione & ordine. Tertiò ſuo colore, quia per fidem, ſpem, charitatem flaui ſunt & fului, id eſt, ignei aureique quaſi coloris & decoris. Rurſum capilli notant religioſos. Olim enim Nazaræi, qui erant leges veteris religioſi, alebant capillos Numer. 6.

VERS. 2. DENTES TVI SICVT GREGES TONSARVM QVAE ASCENDERVNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBVS: ET STERILIS NON EST IN EIS.) Dentes ſunt Doctores Eccleſiæ, qui quaſi dentes frangunt & præmandum panem, id eſt, doctrinam fidei & S. Scripturam paruulis: hi ob vnionem inter ſe ſunt quaſi *greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro* Babtiſmi & crebræ pœnitentiæ, à peccatorum maculis loti & nitidi: *gemellis* ſunt *fœtibus*, qui charitatem Dei & proximi ſuis diſcipulis inſtillant Myſticè, dentes animæ ſunt conſideratio, meditatio conſultatio, quæ rem agendam prius maſticant & ruminant.

VERS. 3. SICVT VITTA CONCINEA LABIA TVA ET ELOQVIVM TVVM DVLCE.] Notat Prædicatores, quorum ſermo debet eſſe *ſicut vitta*, id eſt, conſtrictus, concinnus. *Coccinea*, vt rubeat & ardeat charitate, itaque erit ſuauis & dulcis.

SICVT FRAGMEN MALI PVNICI, ITA GENAE TVAE ABSQVE EO QVOD LATET INTRINSECVS.] Genæ Eccleſiæ ſunt virgines, pudorem & pudicitiam ſanctitatemque in mente latentem, per ruborem genarum repræſentantes.

VERS. 4 SICVT TVRRIS DAVID COLLVM TVVM, QVAE AEDIFICATA EST CVM PROPVGNACVLIS: MILLE CLYPEI PENDENT EX EA, OMNIS ARMATVRA FORTIVM.) q. d. Juſtæ & erectę proceritatis es Nam per collum ſignificat totius corporis habitum erectum & excelſum, per ſynecdochen. *Collum* denotat celſum animum, roburque inuictum Eccleſiæ, quæ tyrannos, hæreticos, & impios ſibi ſubdit. Rurſum per collum & turrim notantur præſules & Pontifices, ac præſertim Pontifex Romanus qui quaſi collum reſtitere Arrio, Neſtorio, Decio, Diocletiano, ceteriſque hæreticis & tyrannis. *Mille*, id eſt, plurimi, *clypei pendet ex ea*: clypei hi ſunt ſacra Scriptura, traditiones Apoſtolicæ, decreta Conciliorum, Patrum teſtimonia & exempla, conſenſus omnium ſæculorum, doctrinæ puritas, vitæ ſanctitas, &c. Collum myſticum animæ eſt oratio, per quam à capite Chriſto ſpiritum & gratiam haurimus, quam in cetera animæ & corporis membra tranſmittimus.

VERS. 5. *Duo ubera tua ſicut duo hinnuli capreæ Gemelli, qui paſcuntur in liliis.*

VERS. 6. *Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ.*) Vbera Eccleſiæ ſunt Sacerdotes & diaconi qui fideles lactant bonis ſpiritualibus & temporalibus Hi ſunt quaſi hinnuli, qui paſcuntur inter lilia, quia ætate & uirtute florentes, puritate & caſtitate præeminent, ac inter uirgines ſanctoſque degunt, quorum virtutibus & exemplis paſcuntur, donec aſpiret dies beatæ æternitatis, & inclinentur umbræ

A miſeræ mortalitatis.

Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.] Laudauit ſponſus ſponſam ab uberum fœcunditate, id eſt, à zelo animarum, nunc ne ità illi intendat, ut ſe negligat, illam ad ſe reuocat, ut ſecum uadat ad montem Myrrhæ, id eſt, ad ſtudium mortificationis, & ad collem thuris, id eſt, ad ſtudium orationis, ut per utramque maiorem hauriat ſpiritum, quem deinde in alos maiore fructu effundat. Rurſum mons Myrrę eſt mons Caluariæ, ubi crucifixus eſt Chriſtus & myrrha paſtus: collis thuris eſt idem mons, in quo tertio die reſurrexit, & mons Oliueti, ex quo 40. die in cælum aſcendit: per reſurrectionem enim & aſcenſionem orbi innotuit Chriſti diuinitas, cui thus adoletur. Utrumque miſterium animæ piæ crebrò ruminandum eſt, & imitandum.

Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.] Ex pulchritudine ſingulorum membrorum iam recenſitorum concludit pulchritudinem totius corporis. Eccleſia tota pulchra eſt in iuſtis & ſanctis, qui ſunt potior & di- VERS. 7.
B gnior Eccleſiæ portio. Jn his non eſt macula, ſcilicet peccati grauioris & mortalis: nam ueuialibus omnibus carere eſt impoſibile.

Veni de Libano ſponſa mea, ueni de Libano, ueni: coronaberis de capite Amana, de uertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.) q. d. Tuò primitiua Eccleſia, quæ per Apoſtolos, eorumque ſocios & aſſeclis laboras in Libano, Amana, Sanir, & Hermon, id eſt, in gentilitate conuertenda ad Chriſtum, inde ueni cum magnis Gentium à te conuerſarum manipulis, ut eos adducas in Sion, hoc eſt, ad Chriſti Eccleſiam: quod ſi feceris, *coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon de cubilibus leonum, de montibus pardorum*, id eſt, de Gentibus à te conuerſis triumphabis, eaſque quaſi in triumphum duces, ac corona triumphali coronaberis. VERS. 8.

Vulneraſti cor Meum ſoror mea ſponſa, uulneraſti cor meum in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui.] Pro *uulneraſti*. Hebr., eſt, *excordiaſti*, id eſt, cor mihi abſtuliſti; *in vno crine*, Hebr. *in uno torque*. ſcilicet crines torti faciunt torquem capillorum.) *colli* VERS. 9.
C *tui*, quia nimirum vno totoque oculo (alterum enim uelo uerecundè obtegis) eoque columbino, id eſt; pudico, modeſto, & ſimplici me aſpicis, mihique ſoli placere ſatagis. Porro vnus crinis, ſiue torques crinitus colli, eſt obedientia, qua ultrò collum legi meæ ſubiicis.

Quam pulchræ ſunt mammæ tuæ Soror mea ſponſa: pulchriora.] Hebr. *meliora.*] *ſunt ubera tua uino, & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.*] *Mammæ & ubera*. Denotant uim lactandi Eccleſiæ, qua per ſuos prædicatores lactar fideles paſcitque uerbo & exemplo doctrina & Sacramentis, eleemoſyna ſpirituali & corporali. Quocirca *odor unguentorum tuorum ſuperat omnia aromat*: id eſt, bona fama, quam ex tua charitate, miſericordia, & zelo animarum conſequeris, ac longè lateque diſpergis, melior eſt omnibus odoriferis uirtutibus apud DEVM, qui, ut dixi, miſericordiam præfert ſacrificio. VERS. 10.

Fauus diſtillans labia tua, ſponſa: mel & lac ſub lingua tua, & odor ueſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.] VERS. 11.
D q. d. Sermo tuus lacteuus, melleus & ſuauiſſimus eſt, quo verbo Dei paſcis fideles ueſtimenta Eccleſiæ ſunt bonorum operum ornamenta, hæc habent odorem thuris, id eſt, orationis; quia referuntur ad DEVM, Deique gloriam, Deo enim thus adoletur.

Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.] Eccleſia ſimilis eſt horto, ſiue Paradiſo omnibus gratiis & uirtutibus uelut plantis cæleſtibus uernanti, ſuiſque areolis bellè diſtincto, & arte topiaria affabrè diſpoſito, ideoque concluſo, ne qua hæreſis, impietas, aliùdue vitium, aut noxa in illum aut uiolenter irrumpat, aut fraudulenter irrepat, ſed ſoli Chriſto integer & intactus ſeruetur, eique omnium virtutum flores & fructus producat, quibus eum oblectet & paſcat. Repetit τὸ *concluſus* bis, ut duplex eius concluſio & ſera ſignificetur. Prima eſt cuſtodia angelorum & doctorum. Secunda eſt tutela ipſius Dei & Chriſti iuxta illud Zach. 35. Et VERS. 12.

meorum, ait Dominus, *murus ignis in circuitu*. Ita Caſſiod. Beda, & alii. Ruſum Eccleſia eſt ſimilis fonti illimi, limpidiſſimo & ſaluberrimo, ideoque obſignato, ne ejus cryſtallinus veritatis & doctrinæ liquor cœno errorum aut vitiorum conſpurcetur.

Vers. 13. *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus, cypri cum nardo.*

Nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum univerſis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis unguentis.]
Vers. 14. *Emiſſiones* vocat propagines & ſurculos plantarum arborumque, quæ è terræ plantæque ſinu videntur quaſi emitti. Pro *pomorum fructibus*, Hebr. eſt, *cum fructu dulciarum*, id eſt, cum omni fructu delicato. *Emiſſiones* ergo ſunt Eccleſiæ particulares à Chriſto & Apoſtolis, ac præſertim ab Apoſtolicis viris, à S. Petro & Pontifice Romano miſſis erectæ & fundatæ, in quibus ſunt mala punica & pomorum fructus, id eſt, virtutum omnium tam ſublimium, quàm mediocrium concentus, ait S. Hieronymus; *cyprus*, quia parvula, notat fidem; *nardus*, quia radice altè in terram defoditur, ſpem; *crocus*, quia aureieſt coloris & tribus filis ſubſiſt, notat charitatem in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, quæ quò magis calcatur, eò magis aſſurgit & creſcit, uti facit & crocus. Reliqua quatuor aromata notant quatuor virtutes cardinales, ſcilicet *calamus*, quia rectus & ſimilis regali ſceptro, notat juſtitiam *cinnamomum*, quia acre, calidum, & ſapidum, notat ſapientiam & prudentiam; *myrrha*, quia ſua amaritie corruptioni reſiſtit, notat fortitudinem; *aloe*, quia noxios humores purgat, notat temperantiam. Hinc ſymbolicè cyprus repræſentat Patriarchas, in quibus excelluit fides; *nardus* Prophetas, in quibus ſpes; *crocus* Apoſtolos, in quibus charitas; *calamus* Epiſcopos & principes, in quibus juſtitia; *cinnamomum* doctores, in quibus ſapientia; *myrrha* martyres, in quibus fortitudo, *aloe* virgines & continentes, in quibus temperantia.

Vers. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.*] Eccleſia eſt fons irrigans hortos, id eſt, particulares Eccleſias & cœtus fidelium, ac puteus aquarum viventium, id eſt, perennis ſcaturigo puriſſimæ ſapientiæ, ſacræ doctrinæ & gratiæ, æquè ac Baptiſmi, Euchariſtiæ, cæterorumque Sacramentorum, *quæ fluunt impetu de Libano*, id eſt, de Chriſto excelſo & candido, aquis jam dictis abundante.

A *Surge aquilo, & veni auſter, perfla hortum meum, & fluent aromata illius*] q. d. *Surge*, id eſt, velociter abi ò Aquilo, id eſt, ò diabole, qui in Aquilone ſedere geſtis, ac Aquilonem, id eſt, frigidam infidelitatem & torporem virtutum induxiſti in homines, tempore legis Moſaicæ & naturæ. Veniente ergo Chriſto veniat cum eo Auſter, id eſt, Spiritus ſanctus, qui ſuæ gratiæ calore & fervore faciat, ut Eccleſia, & fideles ſuaviſſimum virtutum omnium odorem per ſanctas earum operationes expirent. Vers. 16.

CAPUT QVINTVM.

Vox Sponſæ.

VEniat dilectus meus in hortum ſuum, comedat fructum pomorum ſuorum] Eccleſia invitat Chriſtum, ut ſe quaſi hortum ſuum viſitet, ac virtutibus & gratiis fidelium
B quaſi fructu pomorum ſuorum, ſe paſcat & oblectet.

VOX SPONSI.

VEni in hortum meum, ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham cum aromatibus meis] Chriſtus invitationem Eccleſiæ acceptat, imò prævenit; ait enim ſe jam veniſſe in ſuum Eccleſiæ hortum, ac meſſuiſſe, id eſt, collegiſſe myrrham, id eſt, Baptizatorum pœnitentiam, mortificationem & martyria fidelium cum cæteris aromatibus, id eſt, virtutibus heroicis.

Comedi favum cum melle meo, & bibi vinum meum cum lacte meo] His omnibus notat Euchariſtiam, quæ ſuaviſſima eſt, ut lac & mel, ac acris & fervida, ut vinum; facit enim zeloſos, ardentes, & martyres. Hanc Chriſtus comedit in ſuis fidelibus & ſanctis.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi.] Sicut amicus gaudio plenus & quaſi ebrius, illud quaſi ſuperefluens in ſinum amici diffundit, ſic ſponſus his deliciis
C mellis & vini quaſi ebrius ad eaſdem amicos invitat, *inebriamini*, id eſt, ſatiamini & exhilaramini, ſed intra limites temperantiæ, citra mentis alienationem, quam facit propriè dicta ebrietas.

QVARTA PARS DRAMATIS, PVTA CANTICI.

Huc uſque deſcripſit virilem ætatem, & perfectionem Eccleſiæ, hic verò deſcribit ejus ſenectam & declinationem uſque ad cap. 6. verſ. 3.

VOX SPONSÆ.

Vers. 2. *EGo dormio, & cor meum vigilat*] Dormiebat Eccleſia, id eſt, perfecta pace fruebatur tempore Conſtantini, ſed vigilabat corde, id eſt, orationi, amori & contemplationi intendens cum Deo agebat in fidelibus & prælatis, ſapientibus & ſanctis: in inſipientibus verò & carnalibus dormiebat, quia indulgebat otio, deſidiæ, gulæ, luxuriæ, &c. ſed cor ejus vigilabat, quia conſcientia minans eis Dei vindictam, eos metu percellebat, & ad emendationem ſtimulabat. B. Virgo noctu corpore dormiebat, ſed mente vigilabat, & continuè Deum amabat.

Vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, columba mea, perfecta mea.] Pulſat Chriſtus oſtium cordis Eccleſiæ, ut illam avocet ab otio contemplationis ad negotium prædicationis, ut ſcilicet in pace ſibi data per Conſtantinum corda infidelium, hæreticorum & impiorum per perfidiam clauſa clave prædicationis aperiat. Chriſtus pulſat cor animæ peccatoris, ut pœniteat: ſancti, ut ſe magis ſanctificet, & aliorum quoque ſanctitatem procuret.

QVIA CAPVT MEVM PLENVM EST RORE, ET CINCINNI MEI GVTTIS NOCTIVM.] Caput Chriſti eſt divinitas; cincinni ſunt humanitas, item ejus ſancti ros & guttæ noctium ſunt blaſphemiæ & impietates, item perſecutiones, quibus hæretici & impii

iatur à muro & intra turres arma poſita, ita per fidem a Chriſto ſuſtentantur Apoſtoli, & per Apoſtolos fidelium turmæ, in quibus vitæ exempla & rectæ fidei arma ſunt collocata, quæ qui indeſinenter tenet, vincit; qui dimiſerit, vincitur.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Murus eſt, fortitudo, turris oratio.

ANima ſancta eſt murus per firmitatem virtutis, & turris per celſitudinem orationis, in qua conſequitur ubera myſtica, & haurit à Deo lac doctrinæ & ſpiritus, quod in alios effundat; ibi denique plenam conſcientiæ pacem & lætitiam conſequitur. Ita Philo Carpath. Epiſcopus: *Ego*, inquit, *iam fide munita ſum & charitate referta, & ubera mea, mea inquam (mihi enim donata, & omnibus facientibus ea) hoc eſt, duo teſtamenta & duo præcepta charitatis, itemque duplex vitæ genus (activum ſcilicet, & quod contemplationis eſt proprium) iuſtitiæ officiis comprobata; quæ quidem divina gratia duce ad altiſſimum probitatis gradum, me turris inſtar evexerunt; ibique iam aliena prorſus eſſe cœpi ab omni rerum humanarum ſollicitudine perturbatione ac cura, & requievi: Unde ſequitur: Ego ſedebam in oculis eius tamquam ea, quæ pacem inveni. Recto iam ſedere ſe & conquieſcere in oculis ſponſa gaudet, poſtquam divinæ gratiæ munus accepit & pacem, dicente ſponſo, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis, non quomodo mundus dat ego do vobis: Animadvertendum eſt, quod tempore imperfecto utitur, cùm dicit: ſedebam, ut oſtenderet numquam nos hic poſſe perfecte quieſcere. Non enim habemus hic civitatem permanentem, ſed futuram inquirimus, uti Paulus ait* Hebr. 13.

Porrò virginibus hæc tribuit S. Hieron. epiſt. 7. ad Lætam: Virgo, inquit, cum aliquis oſtium pulſaverit dicat: *Ego murus, & ubera mea turris.* Et S. Ambroſ. libr. 1. de Virgin. *faceſſet*, ait, *Sacris virginibus meum, quibus tanta prælia dedit primùm Eccleſia, quæ tenera prelis ſollicita ſucceſſu, ipſa quaſi murus abundantibus in modum turrium increvit uberibus, donec ſoluto obſidionis hoſtilis incurſu, pacem valide inveniret maternæ præſidio virtutis acquirat. Unde & Propheta, ait, fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.*

Porrò in fine mundi erunt 144. millia Virginum, qui ſe uſque ad mortem antichriſti impietati, & libidini opponent, uti patet Apocal. 14. 1. & ſeq.

Denique Honorius hæc applicat Religioſis: *Anima*, ait, *doctrinis prælatorum ut lapidibus opificum ædificata, & exemplis patrum ornata clamat ſæcularibus: Vos qui in ſæculi negotiis laboratis, in eo exemplo quaſi per oſtium in ſpiritualis vitæ requiem intrate, quia ego prius vobis ſimilis in peccatis labilis facta ſum ut murus in ſpiritualibus ſtabilis, & ubera mea, id eſt, doctrina vitæ meæ, ut turris inexpugnabilis, ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens, id eſt, ex quo me de tumultu ſæculi contuli ad quietem clauſtralem. Nam quaſi in fremitu bellorum deſudat, qui inter adverſa mundi & carnis illecebras laborat, ſed quaſi pacem coram Deo reperit, dum in ſpirituali vita requieſcit, quam pacem plenam habebit, quando nullam pugnam inter carnem & ſpiritum ſentiens, in æterna pace gaudebit.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

QUæ dixi de B. Virgine verſ. præcedenti, hìc repete: ipſa enim inſtar muri roborabit Judæos ad Chriſtum converſos in fine mundi, ac uberibus ſuæ gratiæ, & doctrinæ Prædicatorum, quos eis ſubmittet, lactabit, atque velut turris eoſdem propugnabit, tamquam Gentem ſuam, olim in Patribus Deo dilectam, ex qua tam ipſa, quàm Chriſtus carnem aſſumpſit, idque facit ex eo, quod ipſa pacem, id eſt, veniam, & gratiam eis apud filium impetrarit, illoſque ei reconciliarit tamquam vera Sunamitis, ac mediatrix & pacificatrix Dei & Synagogæ: quam enim ipſa Deo pariet, eamdem alere, fovere, provehere & perficere ſataget. Hoc enim exigit maternus in filios amor.

A Quomodò B. Virgo ſit turris dixi cap. 4. verſ. 4. de ejus pleſtis uberibus dixi c. 1. v. 1. & c. 4. v. 5.

Porrò Guilielmus ſic B. Virginem dulciter & pie loquentem inducit: *Denique mox ut ex carne mea verbum caro factum eſt, inveni & ſenſi me habere in utero de Spiritu ſancto, & reperi in utero meo quaſi pacem, nondum quidem pacem, ſed iam quaſi pacem, id eſt, hoſtiam pacis, cuius immolatio hoſtiæ plena pax,* &c. *Porrò ex quo ſenſi me in utero habere de Spiritu ſancto, proculdubio tantæ excellentiæ, tantæ potentiæ, tantæque clementiæ facta ſum, ut omnibus ad me confugientibus non tantùm murus ſim ad muniendum, ſed & mater ad nutriendum, & talis mater, cuius ubera ſunt ſicut turris, id eſt cuius materna pietas non tantum parvulos nutriet, ſed etiam dum adhuc in nutrimentis ſunt & minùs apti ad prælium, hoſtibus inacceſſibiles faciat, cùm creverint fiducialiter proceſſuros in campum, non tantùm carnem & ſanguinem, ſed & ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus provocaturos ad prælium.*

VOX SPONSÆ.

B Adultæ, putà Eccleſiæ.

VERS. 11. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam cuſtodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos.*

VERS. 12. *Vinea mea coram me eſt. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus eius.*

HEbr. *Vinea fuit Salomoni in Baal Hamon.* Hamon eſt nomen proprium urbis in tribu Nephtalim ſitæ inter mare Galilææ & mare Phœniciæ, quæ data fuit Levitis 1. Paral. 6. 75. ita dictæ à frequentia populi & civium. Nam *Baal Hamon* Hebr. idem eſt quod *habens* vel *poſſidens populum*. Unde Noſter vertit: *In ea quæ habet populos*. Symmach. *In retentione turbæ*. Aquila: *In habente multitudinem*. Septuag. verò retinent ut nomen proprium: *Vinea*, inquiunt, *facta eſt Salomoni in Beel Hamon*. Syrus verò refert ad multitudinem non populi, ſed fructuum: *Vinea*, inquit, *fuit Salomoni, & fructus eius multus*. Baalmon enim erat locus fertilis. Mirum eſt quòd Arabicus vertat: *Salomon*

C *factus eſt vinea in Baalamon*, niſi ſic explices. q. d. Salomon tam copioſas habebat vineas, in eiſque excolendis erat tam aſſiduus & frequens, ut ipſe in eas quaſi tranſmutatus dici poſſit. Videtur ergo Salomon verè habuiſſe vineam copioſam in Baal Hamon.

Porrò multa nomina locorum & urbium ornatus cauſa propoſitum habent nomen *Baal*, ut Baal Pharaſim, Baal Meon, Baal Salila, Baal haſor, Baal Sephon, &c. ſive quod olim Baal, id eſt, Bel vel Belus, Lar & Deus tutelaris in iis cultus fuerit, ſive quod *Baal* idem ſit, quod habens, poſſidens, ſive aliis de cauſis. Noſter Sanchez aſſerit Baal hamon eſſe Engaddi, palmis & balſamis abundante, ſed nullo auctore id probat. *Baal præfigitur urbibus, cur?*

Chaldæus more ſuo ad Judæos, hæc refert: unde per vineam accipit Jeruſalem & Judæam, cujus rex fuit Salomon, & poſt eum rex Juda fuit Roboam, rex decem tribuum fuit Jeroboam: *Gens una*, inquit, *attendit in ſortem Dominatoris ſæculi apud quem eſt pax, quæ comparata eſt vineæ. Collocavit eam in Jeruſalem, tradiditque eam in manum regum domus David, ut cuſtodirent eam, ſicut agricola cuſtodit vineam ſuam. Poſtquam autem mortuus eſt*

D *Salomon, rex Iſrael remanſit in manu Roboam filius eius, & venit Jeroboam filius Nabath, & diviſit cum eo regnum, & tulit de manu eius decem tribus, iuxta verbum oris Achiæ Silonitæ, qui erat vir magnus. Quando audivit Salomon rex Iſrael prophetiam Achiæ Silonitæ, quæſivit occidere eum, & fugit Achia a facie Salomonis, & abiit in Ægyptum, & in illo tempore dictum eſt in prophetia Salomoni regi, quòd dominaretur decem tribubus omnibus diebus ſuis, & poſt mortem ſuam dominaretur eis Jeroboam filius Nabat: & duabus tribubus videlicet Juda & Beniamin, dominaretur Roboam filius Salomonis.*

Vinearum in Canticis crebra eſt mentio, quia Canticum ſcriptum eſt more bucolico: unde Salomon hìc inducitur ut vinitor, paſtor & agricola. Quare à vineis incipit, ita & in vineis deſinit. Nam cap. 1. ſtatim ſponſa, ſed adhuc junior, inexperta, & debilis ait: *Poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meam non cuſtodivi*; hìc verò

jam

iam adultâ, ſapiens, & valida ait: *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos.*

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

EST vox ſponſæ adultæ, putà Eccleſiæ Gentium, quæ audita voce ſponſæ junioris ſororis ſuæ, putà Synagogę Judęorum aſſerentis ſe eſſe murum, & habere ubera inſtar turrim, concludit per parabolam vineæ fertiliſſimæ, & præſtantiſſimæ tam de ſe, quàm de ſorore ſua, quòd jam copioſus, & completus ſit fidelium, & electorum tam Gentium, quàm Judæorum numerus, ideoque tempus eſſe, ut nuptias cum Ghriſto in cælo conſummet, quod utraque unicè optat, & tacitè poſtulat.

Vineam eſſe Eccleſiam tam Gentium, quàm Judæorum patet ex parabola Iſaiæ, cap. 5. 1. *Vinea*, inquit, *facta eſt dilecto meo in cornu filio olei:* & Chriſti: *Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam*, &c. Matthæi cap. 41. 33. Igitur vinea hoc loco tam Synagoga Judæorum in fine mundi convertenda, quàm Eccleſia Gentium jampridem converſa, ſed in fine mundi & populis, & virtutibus mirè florens, ac numeris omnibus abſolutâ, & perfecta, ideoque bis repetitur nomen vineæ: unde nonnulli valdè appoſitè per primam vineam, v. 11. intelligunt Synagogam, per ſecundam, verſ. 12. Eccleſiam: utraque enim vinea erit paris vel ſimilis fertilitatis, ac plurimos ſanctos Chriſto proferet, ſed Eccleſia utpotè multò major, copioſiorem, & numeroſiorem dabit multitudinem ſanctorum. Quocirca per vineam hìc Synagogam accipiunt S. Gregor. Aponius, Chald. Eccleſiam verò Caſſiod. Philo, Juſtus, Beda, Anſelm. & S. Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 22. v. 8. qui per cuſtodes accipiunt paſtores, & doctores, vel etiam angelos cuſtodes uti cenſent Caſſiodor. & Beda cuſtodes dicuntur non coloni, quia colonus propriè eſt Chriſtus.

Vinea Synagoga Iudæorum. Applicemus ergo ſingula primò Synagogæ, deinde Eccleſiæ. Senſus eſt, q. d. Sicut olim Salomon regi fuit inſignis vinea in Baal Hamon, tum literalis, pendens ei annuè mille argenteos, tum myſtica, putà Synagoga legis veteris, amplum magnique pretii pietatis, Deique cultus fructum proferens: ſic Chriſto, qui verus eſt Salomon, id eſt, pacificus & pacificans Deum ac homines, in fine mundi erit vinea in Baal Hamon, id eſt, in Judæa, quæ cum abundavit fidelium populis, & virtutibus, eritque perfecta magno ſanctorum, & electorum numero. Unde S. Joannes vidit ex ſingulis Iſraelit tribubus duodecim millia ſignatorum. Apocal. 7. Tunc ergo Sulamitis, id eſt, Synagoga digna erit, quæ ſponſo Salomoni in cælo copuletur, ac vino gloriæ, quod protulit ipſa quaſi vinea, inebrietur. Hanc vineam Salomon, id eſt, Chriſtus *tradidit*, id eſt, *tradet cuſtodibus*, id eſt, Prælatis, doctoribus, & prædicatoribus, qui eam in fide, & pietate excolant & cuſtodiant, *Vir*, id eſt, quiſque cuſtodum, qui ſcilicet annuè eam cuſtodit, putà Pontifex *pro fructu ejus* annua penſione *affert mille argenteos*, id eſt, maximum, & pleniſſimum (millenarius enim ſymbolum eſt ſummæ magnitudinis, & perfectionis) virtutum, & ſanctorum numerum, pretiumque offeret Chriſto; putà multa magna, heroicaque opera S. martyrum, virginum, religioſorum, clericorum, præſulum, conjugum.

Et Eccleſia Gentium. Simili modo Chriſti vinea eſt Eccleſia Gentium in Baal Hamon id eſt, in multitudine populorum: complectitur enim omnes nationes quæ ſub cælo ſunt, atque in fine mundi plurimis abundabit ſanctis, & electis martyribus, virginibus, confeſſoribus, iiſque perficietur, tum fidelium ſanctorumque numero, tum charitatis, omniumque virtutum, bonorum operum & meritorum copia, & perfectione, ut illi jam omnino digni ſint, qui inſtar vuarum maturarum, & vini ex illis expreſſi, in cæleſte convivium nuptiarum Chriſti inferantur. Hoc eſt, quod ait Joannes Apoc. 7. 9. *Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus, & tribus, & populis, & linguis ſtantes ante thronum, & in conſpectu Agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & Agno.* Ita Gulielmus, qui & rationem affert, quia, inquit; Eccleſia Hentium multos habet populos, cum Synagoga unum dumtaxat habeat, ſcilicet Judaicum, & quia Chriſtus pro Eccleſia potiùs, utpote tam numeroſa, quàm pro Synagoga è cælo deſcendit, mortemque & crucem ſubiit; & quia Eccleſia longè maiorem fructum, numerumque ſanctorum, martyrum, virginum, & confeſſorum Chriſto potuit, & profert, quàm Synagoga, quæ à tot ſæculis ob perfidiam repudiata à Chriſto, in fine mundi dumtaxat ei rurſum aſſociabitur. Ita S. Ambroſ. loco jam citato. Addunt iidem, & alii, Eccleſiam factam eſſe vineam Chriſti in Baal Hamon, id eſt, in multitudine populorum in Pentecoſte cum Parthi, Medi, Elamitæ, &c. audierunt Apoſtolos loquentes magnalia Dei. Verùm tunc cœpit Eccleſia, quæ deindè per omnes populos propagata, planè perficietur in fine mundi. Unde Lyranus per virum accipit Conſtantinum Imperatorem, qui inquit pro Eccleſia propaganda, & uberi ejus fructu colligendo mille argenteos, hoc eſt, innumeras fecit expenſas. Nam alij imperatores tamquam pueri, qui præ uno crepundio mille aureos contemnunt, immenſas opes pro emendis ſuis voluptatibus effundebant. At verò Conſtantinus tamquam vir, qui non niſi magnis mercibus magnum pretium appendit, ingentes ſui imperii theſauros pro theſauro regni cæleſtis comparando liberaliter ſuppeditabat. Hæc Lyranus.

Porrò valdè appoſitè, ut dixi, per vineam priorem v. 11. accipias Synagogam; per vineam verò poſteriorem v. 12. Eccleſiam, quæ hìc inducitur loqui, & reſpondere Synagogæ, cujus hæc fuit vox, *ex quo fui coram ipſo pacem reperiens*; ad hanc enim alludens Eccleſia reſpondet. q.d. Rectè ò Synagoga ſoror id dixiſti: quia Salomon, id eſt, Chriſtus Rex pacificus te, æquè ac me plantavit ut vineam pacis, id eſt, fertiliſſimam, delicatiſſimam, & præſtantiſſimam, quæ fructus ſuaviſſimos omnis virtutis, omnis gaudii omnis gloriæ, omniſque boni abundantiſſimè produceret: qui proinde mille argenteis æſtimantur, id eſt, ſummi & maximi ſunt pretii. Pax enim apud Hebræos omnium deliciarum, omniumque bonorum copiam, & abundantiam ſignificat. Hanc enim apud homines affert pax, aufert bellum.

Baal Hamon quid? Congruè addit hanc vineam eſſe in Baal Hamon, quia Hamon erat urbs ſacerdotalis, data enim fuit ſacerdotibus Aaronicis ad incolendum, qui ceteras urbes per intervalla obibant, ut ubique populum Dei legem, cultumque docerent, q. d. Simili modo Synagoga in fine mundi dabit multos ſanctos, doctoſque ſacerdotes Chriſti, qui plebem in Chriſtiana fide pietateque erudiant & perficiant. Hi ſcilicet erunt ubera, de quibus ipſa v. 10. dixit: *Ubera mea ſicut turris.*

Vinea mea coram me quid? Deinde Eccleſia de ſeipſa ſubdit: *Vinea mea coram me eſt*, id eſt, ut Vatablus: *Vinea mea, quæ ad me attinet, mihi curæ eſt*: q. d. Tu ò Synagoga ſoror vineam tuam habes Judæam, at ego vineam habeo totum orbem reliquum, putà omnes gentes, quas in fide & virtute Chriſtiana per meos prælatos, paſtores, & prædicatores aſſiduè excolo: quare opus eſt, ut tam amplam vineam ſemper præ oculis habeam, ac magna ſedulitate & labore paſtinem, putem, vindemiem, &c. uti feci, & facio. Quocirca illa jam tot annis, & ſæculis à me ſic exculta, quotannis ex fructibus Salomoni hero (puta Chriſto) reddit mille argenteos, id eſt, maximum pretium: cuſtodibus verò eam excolentibus inſuper pro labore reddit ducentos argenteos. Argenteus intelligitur ſiclus, qui quatuor argenti drachmas, hoc eſt quatuor Julios Italicos, ſive quatuor regales Hiſpanicos, hoc eſt, florenum Brabanticum, ſive Belgicum continebat. Hoc eſt, quod ſequitur.

Mille tui pacifici, & ducentis his, qui cuſtodiunt fructus ejus.

PRo *pacifici* Hebraicè eſt, *ò Salomon*. Unde Complutenſes legunt *pacifice* in vocativo. *Tui* ergo *pacifici* idem eſt, quod *tui ò pacifice*, ò Salomon. Unde Arabicus vertit: *Multa millia Salomonis.* Septuag. *mille Salomoni*. Hinc patet τὸ *pacifici*, non eſſe nominativum pluralem, uti cenſent Honorius, Caſſiodor. Gulielmus, Rupertus, & alii, eſſe genitivum ſingularem, ac denotare Salomonem, ejuſque antitypum Chriſtum.

Senſus eſt. q. d. Sicut tua vinea Iudæorum, Synagoga, Salomoni, id eſt, Chriſto ſponſo offert mille argenteos, id eſt, maximum, maximique pretii fructum charitatis, virtutum & bonorum operum; ſic idem prorſus facit mea vinea Gentium: licèt enim Gentes, utpote Iudæis multò plures, longè plures, quàm Iudæi proferant heroicarum virtutum, ac ſanctorum martyrum, virginum, & confeſſorum numerum; tamen ad vitandam ſororis Synagogæ æmulationem & zelotypiam dicitur tantumdem, quantum ipſa, afferre, ſcilicet mille argenteos, id eſt, maximi pretii fructus, ſed proportionaliter juxta numerum cujuſque: Eccleſia enim Gentium, quia numeroſior eſt, utique numeroſiorem dat, dabitque in hoc mundi ſanctorum proventum, quàm Synagoga Iudæorum.

Ait ergo *mille tui pacifici*, id eſt, mille tibi, ò pacifice, ò Salomon, id eſt, ò Chriſte, argenteos, quos ex fructu vineæ collegi, offero & reddo, quia Chriſti eſt omnis Eccleſiæ, putà fidelium, & ſanctorum, charitas, virtus, perfectio, beatitudo & gloria. Omnia enim hæc manant à gratia Chriſti, ſicut rivus à fonte, radius à ſole, calor ab igne. Chriſto ergo debentur mille, id eſt, longè potior & maxima bonorum operum dignitas, meritum, & præmium. Eccleſiæ verò, & ſanctis debentur, danturque ducenti, id eſt, ſanctitas animæ, & corporis, vel charitas Dei, & proximi; cui ceu præmium in cælo reſpondet gloria animæ, & corporis, per decem præceptorum decalogi obſervationem, in corde & opere centies duplicatam, id eſt, omnimodè multiplicatam, & perfectam: nam centum duplicata faciunt ducenta. Ita Honorius, & ex eo Delrio, Philo, & alii.

Rurſum *mille tui pacifici*. q. d. En Chriſte ſponſe noſter, tam Synagoga, quàm Eccleſia, utraque ſponſa tua offert tibi millenarium, id eſt, univerſitatem, & plenitudinem ſanctorum omnium, quaſi fructuum, quos per gratiam tuam ex Gentibus æquè ac Iudæis collegit: quare completus eſt jam ſanctorum, & electorum numerus. Age ergo, huic labori & militiæ noſtræ finem impone, duc nos tecum è terra in cælum, è militia ad triumphum, ex agone ad bravium, ut tibi quaſi ſponſo in cæleſti thalamo nuptiis beatiſſimis copulemur. Quare utramque hanc vineam tuam è ſolo in cælum tranſplanta, homines ſanctos angelis junge, atque ſponſam tuam tamdiu in arena hac generosè luctantem, effice triumphantem.

Mille notant copiam.

Nota, millenarius eſt cubus atque quadratura denarii: decem enim in ſe ducta & multiplicata, putà decies decem faciunt centum, decies centum faciunt mille: quare mille notant res, putà ſanctorum hic univerſitatem & plenitudinem, ait S. Auguſtin. lib. 2. de Civit. cap. 7. & alii paſſim.

Et virginitatem,

Rurſum millenarius ſymbolum eſt virginitatis; virginitatis enim ſymbolum & cauſa eſt unitas, ſive ſimplex, ſive compoſita, uti componitur in 10. 100. & 1000. qui eſt millenarius. Matrimonii autem ſymbolum eſt dualitas (juxta illud: *Erunt duo in carne una.* Ephel. 5. 31.) ſive ſimplex ſive compoſita, uti componitur in 20. & 200. Quia ergo Eccleſia Chriſti ſponſa, & virgo & conjux eſt, idcirco argentei ejus mille ſunt, quia virgo, & ducenti quia conjux, ait Petrus Bongus de Numer. myſteriis in 200. quæ ipſe mutuatus eſt ex Ruperto hoc loco, qui & aliam rationem addit: *Unitas*, inquit, *virgo dicitur, quia in ſemetipſa multiplicata nihil creat, quia ſemel unus, tantùm eſt unus, quod alteri numero nulli contingit: nam bis duo ſunt quatuor, ter tria novem atque ita deinceps. Nuptias contonus binarius (ducenti) deſignat, quia hæc feliciſſime indiſſolubili vinculo dilectio copulata eſt.*

Et Christum.

Porrò Chriſto propriè competit millenarius, ait Bongus in 100. juxta illud, *mille tui ò pacifice:* Chriſto, inquam, qui eſt pax ſibi ipſi, & omnia, teſte S. Paulo Coloſ. 1. pacificavit in cælo & in terra, & cujus officium perducere ad hunc finem, in quo eſt pleniſſima, & feliciſſima pax, perfectiſſimus deputatur millenarius. Hic enim jure optimo in eo, quod finis & ultimus eſt numeri ultimi convenit, qui eſt primus ſecundùm divinitatem, antequam nullus, noviſſimus autem ſecundùm humanitatem, juxta illud 1. Corinth. 15. v. 45. *Factus eſt primus homo Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem.* Millenarius enim omnium numerorum eſt periodus, hoc eſt, principium & finis: incipimus enim numerare ab unitate, & deſinimus in mille, Sic Chriſtus Deus, & homo fons, origo & principium primum eſt, æquè ac finis ultimus omnium bonorum, juxta id quod ipſe de ſe ait: *Ego ſum α & ω, primus & noviſſimus.* Apoc. 21. 25. Ita Theodor.

Et finis mundi.

Denique millenarius ſymbolum eſt conſummationis mundi, juxta illud: *Sex millia mundus*, reſurrectionis, & gloriæ beatorum in cælis æternæ. Apocal. 20. 5. Ibi enim ſancti Eccleſiæ bibent vinum felicitatis æternæ, ac pace, id eſt, bonorum omnium affluentia perfruentur. Ita S. Gregor. Caſſiodor. Juſtus, & alii paſſim.

Porrò Philo Caſſiod. Rupertus, S. Gregor. & S. Ambroſ. cenſent hæc verba: *Vinea mea coram me eſt*, &c. eſſe verba ſponſi Chriſti, qui ſponſæ reſpondeat. q. d. ait Caſſiodor. *Tu dicis, quia Eccleſiam vineam meam tradidi cuſtodibus; attamen ego ſemper curam illius habeo: Noli dubitare ſe pro æterna mercede, quandoquidem tibi paratus eſt fructus retributionis æternæ. Mille enim tui, id eſt, omnia illa, quæ pro me reliquiſti, pacifice (in voto) id eſt, perfectè tibi ſunt: porrò his, qui cuſtodiunt fructus vineæ meæ, parati ſunt ducenti, item pacifici, id eſt, duplicatus fructus reddetur eſt pro ſinnis, quatenus juxta Apoſtoli dictum: Presbyteri duplici honore ſunt digni, maximè qui præſunt & laborant in verbo.* 1. Timoth. cap. 5. 15. Hæc ſententia, & expoſitio probabilis eſt, ſed probabilior prior, ſcilicet, hæc eſſe verba ſponſæ, juxta ſenſum paulo ante recenſitum; nam ſequitur: *Mille tui pacifici.* Hebr. *O Salomon*, id eſt, ò Chriſte, quæ eſſe verba ſponſæ ad ſponſum, nemo dubitat.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima, ait Philo Carpath. *quæ pacem Domini invenit, & requiem a delictis, fit quaſi vinea fructifera Salomoni cæleſti, qui cuncta beat in cælo, & in terra, omniaque quieta, beata, pacifica præſtat & ſervat, modò illi ſubiecta ſint, & morem gerant. Nam nec impiis eſt pax, nec improbis quies, nec ſuperbis tranquillitas, ſed manſuetis & rectis corde. Hi ſi ſponſo ſtudent placere, non mundo, non homini, ſuæ animæ ut vineæ cuſtodes præficiuntur; hoc probat Propheta, cum dicit; Portio mea Domine, dixi cuſtodire legem tuam. Talis pro mercede accipit mille argenteos, hoc eſt, totius legis & mandatorum plenitudinem ſalutarem ſecum defert in patriam, & ibi ſine fine victurus comedet de fructu manuum ſuarum. Nihil Deo acceptius, quam benefacere, & bene ceteros docere exemplo ipſius ſponſi, qui de talibus dixit: Ubi ego ſum, ibi ſit & miniſter meus.* Joan. 17. 15. Anima ergo, quæ perfectioni ſtudet, aſſiduè dicit: *Vinea mea coram me eſt*, ut aſſiduè ſeipſam inſpiciat, examinet, corrigat, perficiat, ceu vinitor vineam.

Porrò Honorius Caſſiodor. & S. Gregorius, hæc applicant religioſis, qui omnia bona terrena contemnunt, ut Chriſto ſe uniant, & deſpondeant. Audi S. Gregor. *Pro fructu vineæ vir mille argenteos, affert, quia quiſquis viriliter in fide, quam ſuſcepit, ſe habet, libenti mente & perfecte omnia terrena dimiſit, ut Chriſtum veraciter habeat. Millenarius enim perfectus eſt numerus; ideo per eum perfectio rei cujuslibet demonſtratur. Hos argenteos in Eccleſia primitivi illi ferebant, de quibus in Actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt: Quotquot autem poſſeſſores agrorum aut domorum erant, vendebant, & afferentes ponebant ad pedes Apoſtolorum pretia eorum, quæ vendebant.* Actor. 4. Horum præmium ſunt ducenti argentei, quia tales centuplum recipient in hac vita, & multò magis centuplum in futura; juxta illud Chriſti promiſſum: *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* Matth. 19. 29. addit S. Anſelm. ducentos dari cuſtodibus, quia cuſtodes Eccleſiæ, & animarum duplex pretium Deo offerunt, quatenus ſe immaculatos ſervant, & alios lucrantur, ideoque & duplex præmium nanciſcuntur. Huc facit illud: *Argentum electum lingua juſti.* Proverb. 10. 20.

Aliter Theodor. qui per vineam accipit animam fidelem, per cuſtodes ejus ſacerdotes, per mille argenteos Chriſtum, per ducentos verò cuſtodiam quinque ſenſuum. Audi eum: *Nam numerus millenarius in Chriſto*

ſignis

ſignificat perfectionem, cùm ſit unitas abſoluta, omniſque rationem non ſolum vi, ſed etiam re in ſeipſo contineat: ab unitate enim incipit, & per unitatem oſtenditur; & unitatis effector eſt. Nam unitatis nota mille & myrias indicantur. Numerus verò ducenarius naturæ noſtræ in ſeipſum reducta per obſervationem mandatorum ſignificat conſtitutionem: quippe qui decies repetitum per decem mandata vicenarium continet, ex quatuor quinque compoſitum, & propterea naturam noſtram, quæ ex materia formaque conſtat, oſtendentem. Sic & tres Anonymi apud Theodor. & S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 22. verſ. 8. ubi ſic legit: *Vitis mea in conſpectu meo, mille Salomoni, & ducenti ſervantibus fructum.* Alii ducentos referunt ad duplex præmium duplicis vitæ, ſcilicet activæ, & contemplativæ.

Symbolicè. Symbolicè, Guilielmus per mille & ducentos accipit S. Angelos, qui cæleſtis ſponſi ſunt pacifici & familiares, eique in cura Eccleſiæ cooperantur: nempe pacifici ſunt, qui quærunt & jugiter rogant quæ ad pacem ſunt Jeruſalem. Nam mille & ducenti faciunt duodecies centum: *Et notandum*, inquit, *quia duodenarius conſtat ex quatuor ternariis, & quodammodo quadratur eis. Quadratorum autem eſt, in quamcumque partem inclinentur, firmiter ſtare. Itaque duodenarius angelorum, in amore creatricis Trinitatis eorum ſtabilem inſinuat firmitatem. Centenarius verò in literis ſacris ſolemni ratione perfectionem ſignificat. Cùm verò ſancti angeli duodecies centum dicuntur, in amore ſui conditoris non tantùm firmi, ſed & perfecti oſtenduntur, nempe illi tam firmiter adhærent, ut nullo tempore, nullo caſu in ejus valeant amore mutari; & tam perfectè atque integrè, ut nihil quod non ipſe & propter ipſum ament, valeant cum ipſo amore.*

Hæc ipſe, non ſatis aptè ad literam, tum quia mille dantur hic Chriſto non angelis; ducenti verò cuſtodibus vineæ: tum quia *τὸ pacifici*, non eſt hic nominativus pluralis, ſed genitivus ſingularis ipſumque Salomonem, hoc eſt, Chriſtum denotat, ut patet ex Hebræo, Septuag. Syro, Arabico & aliis.

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Vinea eſt B. Virgo. VInea, inquit Honorius in ſigillo, eſt Deipara, quam Deus plantavit in Baal hamon, id eſt, in Jeruſalem & Judææ populis abundante, quæ patria fuit Apoſtolorum, eamque cuſtodibus, id eſt Apoſtolis commendavit, ac præſertim S. Joanni moriens in cruce, cùm ei diceret: *Ecce mater tua.*

Rurſum & aptiùs ad literam, quæcumque dixi initio de Synagoga & Eccleſia, attribue B. Virgini: ipſa enim poſt Chriſtum utriuſque, ceu mater, teneram habet curam ac ſingularem providentiam.

VOX SPONSI.

VERS. 13. *Quæ habitas in hortis, amici auſcultant: fac me audire vocem tuam.*

QUÆ HABITAS IN HORTIS (malè Honor. legit *in portis*, ſcilicet vitæ & mortis, ait ipſe, AMICI AUSCULTANT: FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM] Septuag. *Qui ſedetis* (Symmach. *qui ſedetis*) *in hortis, amici ſunt intendentes voci meæ: vocem tuam inſinua mihi.* Syrus *Cuſtodes* (de quibus ſermo præceſſit) *qui habitant in hortis* (adſunt) *& auſcultant vocem tuam.* Arabicus: *Sedenti* (maſculinè) *in horto alii auſcultant.* Videntur Septuag. & qui eos ſequuntur. Syrus & Arabicus, pro ישבת *joſcebet*, feminino, id eſt, *quæ ſedes* vel habitas, legiſſe [illegible] *jaſcabim*, maſculinè, id eſt, *qui ſediſti*, id eſt, *qui ſedes*. Eſt vox ſponſi ad ſponſam, quam bucolicè denotat per *τὸ quæ habitas in hortis*, quaſi ruſtica puella, & nympha quæ ſylvas & montes colit, quales à Poetis vocantur Dryades & Oreades, de quibus: Virgil. Æneid. 1.

> *Exercet Diana choros, quàm mille ſecutæ,*
> *Hinc atque hinc glomerantur. Oreades.*

Unde Servius: *Dryades*, ait, *nymphæ ſunt, quæ inter arbores habitant. Hamadryades autem nymphæ ſunt, quæ cum arboribus naſcuntur, & pereunt.* Sic ſponſa hæc quaſi caſtitatis

A & ſapientiæ nympha amat rura, agros, vineas & hortos. Alludit ad id quod verſ. præcedenti ſponſa de ſe dixit: *Vinea mea coram me eſt.* Vinea enim ſimul hortus eſt, quia inter vites ſeruntur herbæ, arbores & plantæ, uti ſit in hortis. Jam

Primò, Aben Ezra per amicos intelligens amaſios, ſive procos & rivales ſponſæ ſponſique æmulos, ſic exponit. *Senſus primus.* q. d. Sponſus: Cave ò ſponſa, ne publicè canas, quia adſunt proci, qui vocem tuam ambiunt: ita ergo modeſtè & ſecretò cane, ut ego ſolus audiam: ſat tibi ſit, ſi vox tua in meis auribus ſonet; juxta illud: *Secretum meum mihi.* Aut ut Vatablus q. d. Cane palàm coram meis æmulis, ut ipſi audiant te cupere me ſponſum, non illos, ut ipſi doleant, & de tuis nuptiis deſperent.

Secundò, noſter Sanchez per amicos accipit teſtes contractus connubialis. q. d. Clara voce ò ſponſa, enuntia & profitere, te velle mecum inire conjugium, teque non alium, quàm me cupere ſponſum, ut teſtes id audiant, itaque co- *Secundus.*
B ram ipſis ratum & ſolemne celebremus de more connubium.

Tertiò, & optimè, per amicos accipiat ſponſi ſodales & paranymphos, qui optant ſponſam ſponſo copulari ejuſque hac de re votum & deſiderium, voce expreſſum audire: *Tertius & genuinus.* poſtulat ergo ſponſus a ſponſa, ut vota ſua, quæ de nuptiis cum ſponſo conſummandis hactenus tacitè inſinuavit, apertè tandem enunciet coram paranymphis.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS,

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus huc uſque dialogiſmum & colloquium Synagogæ & Eccleſiæ audivit, illudque ei placuit: quare ab utraque jam in fide & religione Chriſtiana unita, unaque Eccleſia effecta, petit, ut ultima ſua vota & poſtulata de-
C promat, ſe enim eis cupere annuere & ſatisfacere. q. d. ait Hortolanus, O mea ſuaviſſima Eccleſia catholica, quæ & ipſa hortus es mihi gratiſſimus, & omnium mearum Eccleſiarum, ac ſingulorum electorum, velut hortorum meorum ſatagis, Ecce jam diu & ſæpè ſæpius abs te vocatus venio. Adſunt mecum omnes angeli ſodales mei, & communes amici noſtri. Fare jam, age quid me vis. Quid eſt, quòd teque tuumque ſpiritum aſſiduè clamare audio, veni, veni, veni Domine JESU. Ecce jam veni, ſicut olim promiſi, & merces mea mecum eſt, ut reddam unicuique juxta opera ſua. Coram ſum, quem vocas. Opta quod velis. Tu modò loquere: ſcis enim me tua oratione mirificè delectari: delectantur & ea hi omnes amici noſtri, teque loquentem idcirco audire percupiunt. Hi hactenus preces & vota tua ſumma cum voluptate auſcultarunt, & ad me bona fide retulere, te mihi patrique meo de meliore ſemper nota commendare ſoliti, & in hoc (ut aliquando monui) Patris mei cæleſtis faciem perpetuò obſervantes. Porrò Eccleſia fixè habitat in hortis, id eſt, aſſiduè verſatur in amœnitate Script. in excolendis paradiſis jugè virentium, pulchrè florentium, & ſuaviter olentium virtutum. Ita
D. Rupert. Honorius, & alij: *Amici* ſunt angeli. Ita Caſſiodor. Theodor. Beda, Aponius, Anſelmus, Haymo, Rupert. & alij.

Huc facit verſio Chald. *Dixit Salomon in fine prophetiæ ſuæ: Dicturus eſt Dominator ſeculi coram Iſrael in fine dierum. Tu congregatio Iſrael, quæ comparata es horto minimo inter nationes, & habitas in domo doctrinæ cum ſociis Concilii, & reliquis populis, qui auſcultant vocem principis ſcholæ, & diſcunt ab ore ejus verba eius, audire fac legem, vocem ſermonum tuorum in tempore, quo tu ſedes ad juſtificandum, & condemnandum, & aſſentiar omnibus.*

Symbolicè S. Gregor. Caſſiodor. Beda cenſent Chriſtum hic cupere audire Eccleſiæ vocem prædicationis (addit Rupertus orationis & precum) ut ſcilicet hortum fidelium, in quo habitat doctrina S. Script. &c. excolat: hac enim voce ſe æquè ac amicos, id eſt, angelos & beatos oblectari. *Symbolicè. Habitas in hortis quid.*

Minùs rectè Juſtus Orgelit. legit: *Quæ habitas in hortis; Amice auſculta, fac me audire vocem tuam*, quaſi *τὸ quæ habitas in hortis* ſit vox ſponſi; ſequentia verò *amice auſculta*, &c. ſit vox ſponſæ ad ſponſum. q. d. Fac me, ò ſponſe, audire vocem tuam jucundiſſimam, qua ei, qui ſanctè vixerit, in die judicii dices: *Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fui-*

ea fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui. Matthæi 25. 21. Sic & Theodor. qui legens cum Septuag. maſculinè: *qui habitas in hortis*, cenſet hæc omnia eſſe uerba ſponſæ ad ſponſum; quæ ſecundum, inquit, Chriſti adventum ſedulò ſagitans atque expectans ſupplex eum orat, dicitque *Audire me fac uocem illam tuam* optatiſſimam, *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum uobis regnum à conſtitutione mundi.*

SECUNDUS SENSUS,

PARTIALIS

De Chriſto & Anima ſancta.

TRes Anonymi apud Theodor. legentes cum Septuag. *qui habitas in hortis*, &c. cenſet hæc uerba eſſe ſponſæ ad ſponſum, quem in hortis ſedere dicit; *Horti autem* inquiunt *divina ſunt templa, martyrum monumenta, eorum, qui ſolitariam amplexi ſunt uitam, cœnobia. In his mille argenteos pro fructu uineæ afferentibus, ſponſum aſſiduè habitare, atque illum obſecrat, ut non ſolùm cum Angelicis uirtutibus colloquatur, ſed ſeipſam quoque voce ſua dignam efficiat, neuè contemnat, ſe, qua deſiderio ſitique ardet fruendi ſermonibus ipſius.*

Huc accedit S. Ambr. in Pſalm. 118. ſerm. 22. v. 8. *Vnde & nos*, inquit, *ſi uolumus eum in nobis ſedere, ſimus horti clauſi atque muniti, ſeramus uirtutum flores, gratiæ ſuauitatem, ut diſputantem cum Angelis Dominum audire poſſimus.* Verum iuxta textum Hebræum, Vulgatam verſionem, Arabicum, & alios liquet hæc eſſe uerba ſponſi ad ſponſam, puta ad animam piam, quæ ipſi ſedulò in omni uirtute per omnem uitam ſeruivit, cui proinde in fine uitæ ad cælum anhelanti dicit: Age ò dilecta, quæ habitas in hortis, quæ ſcilicet hortum animæ tuæ æquè ac proximorum tuorum aſſiduè omni uirtutum genere excolere ſategiſti, poſtula quod uis, dabo tibi: ſcio te cupere diſſolui & eſſe cum Chriſto tuo: age idipſum ardenter eloquere, uoti te compotem efficiam: auſcultant amici tui, æque ac mei, ſcilicet Angeli, imò arrectis auribus adſtant, uocique tuæ intendunt (hoc enim eſt מקשיבים *macſcibim*) quaſi eius ſitientiſſimi, ut eam excipiant & hauriant. Unde Rupert. *Fac*, inquit, *me audire uocem tuam, ut lex Domini ſemper in ore tuo ſit nunc prædicando, nunc operando, nunc pſallendo. His namque modis libenter audio uocem tuam, & ut ampliùs ſapienter, & ſolicitè id facias, ecce dico tibi, amici auſcultant etiam illi, quos non uides corporalibus oculis, ſancti ſcilicet Angeli, iuxta illud: In conſpectu angelorum pſallam tibi.*

Porrò hinc, ait S. Ambr. lib. de Bono mortis, c. 5. *Hortum illum ſibi Plato compoſuit, quem Iouis hortum alibi, alibi hortum mentis appellaui. Iouem enim & Deum, & mentem totius dixit. In hunc intraſſe animam, quam Peniam nuncupat, ut ſe abundantia & diuitiis horti repleret, in quo repletus potu iaceret Porus qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum compoſuit, eò quòd anima Deo adhærens in hortum mentis ingreſſa ſit, in quo eſſe abundantia diuerſarum uirtutum.*

TERTIUS SENSUS.

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Senſus Primus. PRimò, Guilielmus exponit de Chriſto per Gabrielem poſcente conſenſum B. Virginis ad Uerbi incarnationem. q. d. O Virgo, quæ in hortis animæ paſceris liliis puritatis, audire me fac uocem tuam, qua dicas: *Ecce ancilla Domini: fiat mihi ſecundum uerbum tuum.* Rurſum idem Guilielmus exponit de Chriſto, poſt reſurrectionem poſcente à matre licentiam è terra abeundi, & aſcendendi in cælum. q. d. Audire me fac vocem tuam, qua dicas: *Fuge dilecte mi, aſſimilare capreæ hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum*, ut fugias in cælum, indeque mihi & Apoſtolis de tuo diſceſſu mœſtis mittas Spiritum ſanctum.

Secundus. Secundò, Alanus. q. d. Chriſtus. *O mater mea, quæ habitas in hortis; in horto Eccleſiæ corporaliter; & horto uirtu-*

A *tum, germinantium in uitam æternam ſpiritualiter: in horto qui Chriſtus eſt, per amorem; in horto uitæ æternæ, per ſpem conſequenter habitatura per ſpeciem. Fac me audire uocem tuam, id eſt, ad me uirgo preces de quacunque tribulatione, ut eas impleam, quia inordinatè orare non potes.*

Tertius. Tertiò, & aptiſſimè ad litteram Hailgrinus Cardinal. q. d. *In fine huius operis, in hoc Chriſtus uerba concludit; aſſignat quiddam matri officium; quod gerat in patria dicens; ò tu dilecta mea, quæ habitas in hortis gratiarum & uirtutum, fac me audire uocem tuam in precibus, ſonet uox tua in auribus meis, quia amici, ſcilicet Angeli, auſcultant, ut quod à me petieris, ſtatim officioſè peragant miniſterio. Beata autem Virgo libenter obſecundans filio, & tanquam gaudens iniuncto ſibi officio, ſtatim aſſurgit ad preces, dicens: Fuge*, &c. ut ſequitur.

VOX SPONSÆ.

B UErs. 14. *Fuge dilecte mi, aſſimilare capreæ hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum.*

FUGE DILECTE MI, ET ASSIMILARE CAPREÆ HINNULOQ; CERVORUM SUPER MONTES AROMATUM] Symmach. *ſuauitatem.* Syrus pro *fuge*, &c. uertit *ut cùm uenero dilecte mi.* Chald. *In illo tempore dicent ſenes cœtus Iſrael; Fuge tibi dilecte mi Dominator ſæculi, de terra hac immunda, & habitet maieſtas tua in cælis excelſis: & in tempore tribulationis, quo nos oramus coram te, eris ſimilis capreæ quæ in tempore, quo dormit, unus oculus eius eſt clauſus, & alter oculus eſt apertus: aut ſicut hinnulus ceruorum, qui in tempore quo fugit, reſpicit poſt ſe; ſic tu contemplaberis nos, & reſpicies tribulationem noſtram de cælis excelſis, uſque ad tempus quo beneplacitum erit tibi in nobis, & redimes nos, & introduces nos in montem Ieruſalem, & ibi adolebunt Sacerdotes coram te incenſum aromatum.*

Eſt ultima & cygnæa uox ſponſæ, qua ſponſo cupienti uocem eius ultimò audire, illam edit, & per eam ultima & extrema ſua uota ſponſo inſinuat, quæ ſunt, ut ſponſus fugiat, id eſt, celeriter ſe proripiat inſtar capreæ ſuper C montes aromatum, eoque ſecum rapiat ſponſam, ut ibi illa ipſo ſolo perfruatur; nec enim amor, qui intimis ſponſæ medullis inſedit, ullas ſponſi moras patitur. Fuge ergo ò ſponſe mecum è uallibus hortorum in montes rupium, ex turba in ſolitudinem, ex cœno ſcortorum in colles aromatum.

Rurſum *fuge*, id eſt feſtina, feſtinanter abi, & aula in montes. Sic & Hebræum ברח *barach*, id eſt, fugere, ſubinde idem eſt, quod feſtinanter currere, uti R. Ioſeph Kimchi, cuius ſignificati plura exempla recenſet Pagnin. in theſauro linguæ ſanctæ: quia enim fuga fit cum feſtinatione & uelocitate, hinc per metalepſin *fugere* ſumitur pro feſtinare, *fugax* pro veloci, *fuga* pro curſu. Sic Uirgil ait. *Fuge, id eſt feſtina.*

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit

Id eſt, citatiſſima præterit & auolat. Et Silius:

Fugit ocyor Euris.

Et Plautus:

Remigio ueloque quantum potes feſtina & fuge.

Unde Seneca epiſtol. 118. ſub. finem: *Nunquam*, inquit, D *Virgilius dicit dies ire, ſed fugere; quod currendi genus concitatiſſimum eſt.* Fuga enim velociſſima eſt, præſertim caprearum & hinnulorum, cùm eos canes venatici celerrimè inſectantur. Eſt ergo emphaſis in verbo *fuge.* q. d. Sicut capreæ & hinnuli à canibus agitati effuſiſſimè fugiunt; ſic tu ò ſponſe quæſo, ut meæ ſaluti conſulas, mecum fuge, id eſt, celerrimè me tecum abripe in montes aromatum. id eſt, in cælum, ubi extra omne periculum degam, ſimque beata, & te iucundiſſimè perfruar.

Non fugias, ut capiare, fuge

Addit Sanchez *fugere* quandoque ſignificat inuadere: ſic de Ænea Turnum inſequente canit Uirgil. 12. Æneid. *Fugere pro inuadere.*

Quoties oculos coniecit in hoſtem,
Anpeduntque fugam curſu tentauit equorum,
Auerſos toties currus Iuturna retorſit.

Hoc ergo ſignificato inuitat ſanctos, duce Chriſto, per heroica mortificationis, martyrij, charitatis, cæterarumque virtutum opera inuadere & obtinere montes aromatum, puta montes æternitatis in cæleſtibus, iuxta illud Chriſti: *Regnum cælorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud*

Digitized by Google

tol. Matth. 11. 12. Fuga ergo hæc notat celerem impetum in agone virtutis, quo ſancti cælum invadunt & occupant.

Montes aromatum ſunt montes Bether ſive Bethel, uti dixi c. 2. v. 7. ubi Iacob vidit ſcalam è terra erectam in cælum, ac per eam deſcendentes & aſcendentes angelos ad Deum ſcalæ innixum, ideoque locum vocavit Bethel, id eſt, domus Dei. Geneſ. 28. v. 12. *Montes* ergo *aromatum*, vel ut Symmach. *ſuavitatum*, Symbolicè denotant cælum, ut exponit Chald. Vatablus, & alii paſſim, ubi ſancti ſuaviſſimè modulantes, jugiter offerunt Deo aromata, id eſt, thura & thymiamata laudis, orationis, gratiarum actionis, & jubili, ut patet Apocal. cap. 5. & ſeq. Audi Adrichomium in deſcriptione terræ ſanctæ pag. 16. n. 43. *Bethel ſive Bethel montes ſunt fæcundi, nemoroſi & arboribus conſiti, gramine & herbis aromaticis pleni; & ideo cervi, capreæ, & hinnuli illorum cacumina frequentant, de quibus in Canticis.*

Montes aromatum ſunt cæli.

Sic in cælorum montibus quaſi in Bethel, id eſt in domo Dei, inter angelos & beatos fragrant odoratiſſimi roſmarini continentiæ, balſama immortalitatis, cinname exultationis; garophyli charitatis, piper acre laudis & jubili.

PRIMUS SENSUS.

ADÆQUATUS.

De Christo & Eccleſia.

Eccleſia in fine mundi converſis iam Iudæis, & completo ſanctorum & electorum numero, qui ſedes angelorum lapſorum reſtaurabunt, & implebunt, toto hoc capite ſua ad cælum ſuſpiria è corde ſponſi amore ardenti ad eum ejaculatur, ut ibi poſt tot labores & agones, quaſi emerita & victrix cum Chriſto nuptias beatas conſummet, eoque glorioſè perfruatur in æternum; ac cum ſanctis angelis juge Alleluia concinnat. Vnde idem ſuſpirium hic iterat, eoq; cantico concludit, imminente jam ſecundo Chriſti adventu ad judicium.

Senſus ergo eſt, q. d. *Fuge*, id eſt, feſtina & proripe te, ò ſponſe, mox à peracto judicio, ex valle hac lachrymarum, tot ſceleribus & ærumnis fœtida & putida, in montes aromatum, id eſt, ad colles beatæ æternitatis, ad ſedes angelorum ubi omnia fragrant thure & incenſo laudum & jubilorum, eoque pariter me tecum transfert, ut ſolent capreæ & hinnuli fœtus ſuos ſecum eripere (imò ſine iis nolunt ſe ſolos eripere) à venatoribus, & transferre in montes aromatibus redolentes. Cur Chriſtus comparetur capreæ & hinnulo, plures cauſas & analogias recenſui cap. 2. v. 9.

Vnde Coſma Damianus paraphraſticè, & patheticè ſic explicat: O optime, & vita mea mihi charior ſponſe mi, Domine Ieſu Chriſte, veniſti tandem die, multumque vocatus mihi & expectatus. Felix, fauſtuſque ſit nobis adventus tuus. Ecce iam exoptata ſpirat regenerationis noſtræ dies, iam te exorto ſummo Sole & Rege noſtro, principum omnium & poteſtatum, ceu liqueſcentium montium umbræ contrahuntur: jam omnis creatura liberabitur à ſervitute corruptionis jam vita noſtra, quæ hactenus in te condita latuit, una cum tua vita & gloria univerſo orbi revelabitur: jam corruptibile hoc corpus induet incorruptionem, & mortale immortalitatem, jam denique tecum de peccato & morte triumphaturi, hoſtibus noſtris Oſæum hoc carmen canentes, inſultabimus: Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors victoria tua? ubi eſt mors, peccatum, ſtimulus tuus? Bonum certamen certavimus, curſum conſummavimus, fidem ſervavimus, vicimus. Rogamus ergo te enixè, ut nos omnes, qui ſumus electi & dilecti tui, ex quatuor plagis ad te venire jubeas, & in iſtam nubem tuam lucidiſſimam rapias, teque & nos è conſpectu hominum impiorum quàm celerrimè in cælum, procul è fœtidis hujus mundi montibus, ferinum leonum & pardorum virus olentibus transferas in montes cæleſtes omnium gratiarum & virtutum tuarum, ac votorum noſtrorum aromaticam ſpirantes fragrantiam. Audiat tandem, te obſecro, tua Eccleſia promiſſam illam iucundiſſimam vocem tuam: *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni coronaberis, de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, & de montibus pardorum.* cap. 4. 5. Item & illam: *Venite benedicti Patris mei; poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi*, Matth. 25. 34.

Porrò patres paſſim hæc referunt ad Chriſti aſcenſum in cælum, qui contigit 40. die ab ejus reſurrectione. quaſi Eccleſia, id eſt, Apoſtoli & fideles ſupplicent Chriſto, ne ſcandat in cælum, ſed ita ut inde ſuos ſanctos oculo miſericordiæ reſpiciat, eoſque ſua gratia & conſolatione ſæpè viſitet: ſanctos, inquam, qui montes aromatum dici merentur ob contemptum terrenorum, & appetitum cæleſtium bonorum & gaudiorum, ait Beda. Sic & Caſſiod. Philo, juſtus, Aponius, & S. Bernard. ſerm. 9. in pſal. *Qui habitat*: ubi per montes aromatum accipit omnes angelorum ordines, ſuper quos Chriſtus, quà homo, triumphans in cælum aſcendit.

Montes aromatum Chriſti.

Verùm quia de Chriſti aſcenſu in cælum jam dudum actum eſt, cap. 1. in Eccleſiæ adoleſcentia: hunc meliùs hic ubi agitur de Eccleſia jam adulta, imò perfecta, ideoque ſtatim beanda & glorificanda in cælo, fugam hanc ſponſi montes aromatum accipias de ſecundo Chriſti adventu, quo ſcilicet ipſe in die judicii, eo peracto in valle Joſaphat ex ea cum ſanctis glorioſè ſcandet in cælum, eiſque ſecum rapiet, ut ipſos Deo Patri velut fructum crucis ſuæ offerat. Ita Theodor. Honorius Aponius; S. Ambroſ. de Bono mortis, cap. 5. & S. Bernard. ſerm. 9. in Pſal. *Qui habitat*; Et ex Neotericis Luyſius, Nannius, Oſorius, Delrio, Hortolanus & alii.

SECUNDUS SENSUS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Et animæ ſanctæ

PRimò, S. Gregor. *Chriſtus*, inquit, *fugiens reprobos, montes aromatum petit, quia perverſos diimittens, ſanctas animas viſitare non deſinit, quæ & per contemplationem excelſæ ſiunt, & per confeſſionem virtutum odorifera unguenta ſecum ferunt, ſuper hos montes dilectus capreæ hinnuloque cervorum aſſimilatur, quia in cordibus ſanctorum divinum manifeſtat, quam pià charitate humanitatem pro nobis aſſumpſit.*

Hinc S. Ambroſ. lib. 3. de Virgin. hæc his adaptans: *Ibi* inquit, *filiæ Chriſtum quæramus, ubi quærit Eccleſia in montibus boni odoris, qui excelſorum ſublimitate factorum ſuavem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant. Fugit enim plateas fugit conventus & ſtrepitus fori, juxta quod ſcriptum eſt: Fuge fraternus meus, & ſimilis eſto cervo aut hinnulo cervi. Serpentinos enim inviſus colubris, & effugiens canum, atque hominum rapacitatibus infeſtus ſerpentibus, neſcit commorari, niſi in talibus Eccleſiæ filiabus; quæ poſſunt dicere: Chriſti bonus odor ſumus.*

Secundò, aptiùs ad literam S. Ambroſ. lib. de Bono mortis ca. 5. hæc accipit de deſiderio animæ evolandi ex hac vita & ſæculo in cælum: *Fuge*, ait, *frater meus. Hortatur ut fugias ſponſus, quia iam ſequi poteſt etiam ipſa, terrena fugientem. Dicit autem ut ſimilis ſit damulæ, quæ evadit de retibus: Vult enim & ipſa fugere & evolare ſupra mundum.* Et Honorius: *Dilectus*, ait, *à malis fugit, cùm ſponſam ſuam de ærumnis mundi ad gaudia cæli ducit. Capreæ ſimilis erit, cum electos à reprobis, ut grana à paleis ſeliget, Hinnulo ſimilis erit, cùm in ſanctis ut hinnulus in umbra requieſcet. Tunc verò erit ſuper montes aromatum, quando regnabit ſuper altitudinem angelorum & hominum, in quibus fragrat odor virtutum. Vel ipſa capra cum hinnulo erit ſuper montes aromatum, quando Eccleſia cum populo fidelium poſſidebit portas inimicorum ſuorum, ſcilicet cum hereditabit loca apoſtatarum Angelorum. Ecce quò illud carmen eſt deductum, quod humanum genus lapſum deduxit ante Dei conſpectum.*

Porrò ſicut capreæ & hinnuli, qui montibus aromatum paſcuntur, ait Sanchez, odorem habent ſuaviſſimum aut ex ore, quod fragrantes imbuerunt plantæ; aut ex villis, qui aſſiduo affrictu ad ſtillantes frutices cum ſtacte & gutta, quibus delibuti ſunt odorem, quoque gratiſſimum contraxere: ſic quoque ſponſus in montibus aromatis aſſiduus & totus ipſe fragrans, puriſſimos in ſponſæ viſcera inſpirat anhelitus, qui ipſam, quamcumque in partem ſeſe det, ſpirare faciunt, quam libavit à ſponſo, ſuaviſſimam animam.

Exemplo ſit S. Paulus, qui ait: *Vivo autem iam non ego, vivit verò in me Chriſtus*. Galat. 2. Verſabatur enim in cælis aſſiduè cum Chriſto & angelis; quare non niſi cælum & cæleſtia ſpirabat. *Noſtra converſatio in cælis eſt*, ait ipſe Philip.

3. 20.

9. 20. Et: *Iam non eſtis hoſpites & advenæ, ſed cives ſanctorum, & domeſtici Dei.* Epheſ. 2. 19.

Symbolicè, Rupertus & S. Gregorius cenſent hic animam piam petere ut Deus ſe abſcondat, ac in ſuam Deitatis caliginem & incomprehenſibilitatem ſe recipiat, ne plus alta de eo contemplans cum ſe comprehendiſſe arbitretur. Audi S. Gregor. 17. Moral. cap. 15. *Fuge dilecte mi, fuge, quaſi dicat: Tu qui ex carne comprehenſibilis es factus, ex divinitate tua intelligentiam noſtri ſenſus excede & in teipſo nobis incomprehenſibilis permane.*

Rurſum Philo: Cùm inquit, tentatis ò anima dilecta, fuge ad montes aromatum, id eſt, ad exempla ſanctorum, ut iis animata tentationi reſiſtas. Tentaris libidine, fuge ad arduum caſtitatis montem Joſeph patriarcham, qui in manu heræ ſe tentantis pallium reliquit, & aufugit. Tentatis ira, fuge ad mitiſſimum clementiæ collem Davidem, qui Saulis ſcelus perſecutionis ignovit, eumque imitare. *Sunt ergo*, ait, *montes aromatum*, id eſt, odoramenta virtutum. Inſuper in tentatione, præſertim voluptatis, gulæ, & luxuriæ ſingulare remedium eſt fuga, ut fugias omnes carnis illecebras, & mulierum ſpecies omneſque peccandi occaſiones.

Denique S. Ambroſ. in pſalm. 118. ſerm. 21. v. 8. refert hæc ad fugam in perſecutione, fugit enim Chriſtus non in ſe, ſed in nobis, ſuadetque, ut perſecutionem fugiendo declinemus: *Propter infirmos*, ait S. Ambroſ. *fugit, qui tentamenta graviora ferre non poſſunt*, &c. *tranſeat ad montes aromatum, qui pro martyrio poſſint odorem beatæ reſurrectionis adferre. Montes aromatum ſancti ſunt. Ad eos confugit Chriſtus, quia fundamenta eius in montibus ſanctis. Ad eos igitur confugit, qui ſunt eius ſtabilia fundamenta. In nobis fugit. In illis fida ſtatione conſiſtit. Mons igitur aromatum Paulus eſt, qui poteſt dicere: Bonus enim odor Chriſti ſumus Deo. Mons aromatum David, cuius orationis odor aſcendebat ad Dominum, & ideo dicebat: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.*

Myſtici, ſive contemplativi hæc referunt ad myſticos Chriſti ad animam acceſſus & receſſus hi enim fugæ aſſimi-

A lantur. Unde noſter Alvarez de Paz de Natura contemplat. lib. 5. parte 2. cap. 12. ſic explicat, quaſi dicat: *Fuge dilecte mi*, &c. quandoquidem ò ſponſe fugiturus es, & me tuo amore relicturus, oro, ut fugias adinſtar capreæ hinnulique cervorum, qui ita inſequentes fugiunt, ut frequenter ad eos ſe convertant, oculiſque reſpiciant. Vade, ſed redi, ut ſicut diſceſſu tuo humilior, & meam infirmitatem agnoſco, ita acceſſu virtutum augmento exalter, & amoris affectu reſpirem. Tu te ſimilem feciſti aquilæ.

TERTIUS SENSUS,

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, Gulielmus hæc accipit de B. Virgine rogante Chriſtum, ut in cælum aſcendat, indeque in ſe, & Apoſtolos mittat Spiritum Sanctum, aſcendat inquam, *ſuper montes aromatum*, id eſt, ſuper omnem excellentiam angelorum, qui facti ſunt montes aromatum, cùm in B amore Dei ſolidari beati meruerunt; *Propter ineffabiles*, inquit, *quibus perpetuo fruentur delicias internæ ſuavitatis, ex contemplatione ſummæ Trinitatis.* *Ex B. Virginis.*

Secundò, Rupertus docet in quavis neceſſitate fideli confugiendum eſſe ad montes aromatum, id eſt, invocandos eſſe ſanctos quoſlibet, ſed præſertim B. Virginem, quæ eſt Virgo Virginum, mons montium & Sancta Sanctorum: *Levavi*, ait, *oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi: Sed ad te præcipuè convertimur ad te præſertim oculos noſtros levamus, tuum præ omnibus auxilium ſuſpiramus. Per ſanctum uteri tui ſacramentum, & illum, qui animam tuam pertranſivit, gladium, obtine, ut videamus ipſam illuminationem mentium æternorum, ſcilicet dilectum, & ex eo dilecto dilectum & ſimul dilectionem amborum, id eſt, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, Deum unum, vivum & verum, cuius regnum & imperium permanet in ſæculum ſæculorum. Amen.*

Quia Symbolica Canticorum obſcuritas, & continuum quaſi ænigma prolixiorem me eſſe compulit, ut valdè occupatis hæc omnia legere non liceat aliis, etiam non libeat, ſubiicio breve dictorum Summarium, quod totius Cantici harmoniam quaſi in ictu oculi menti repræſentet.

COM-

Digitized by Google

COMPENDIVM SIVE SYNOPSIS SENSVS LITERALIS ET GENVINI CANTICORVM.

SEnſus literalis & adæquatus Canticorum eſt deſcribere coniugium Chriſti & Eccleſiæ per humanitatem ab eo aſſumptam: partialis Chriſti & animæ ſanctæ, non cuiuslibet, ſed perfectæ: principalis Chriſti, & B. Virginis. Primò ergo deſcribit Eccleſiæ & animæ ſanctæ infantiam à cap. 1. vſque ad c. 2. v. 8. Secundò, eius adoleſcentiam à c. 2. v. 8. vſque ad c. 3. v. 6. Tertiò, eius virilem ætatem à c. 3. v. 6. vſque ad cap. 5. verſ. 2. Quartò, eius ſenectam à cap. 5. verſ. 2. vſque ad cap. 6. verſ. 3. Quintò, eius renouationem & glorificationem, vel potius aſpirationem ad gloriam à cap. 6. verſ. 3. vſque ad finem libri.

Prima pars Cantici, qua deſcribitur Eccleſiæ ortus & infantia vſque ad cap. 2. verſ. 8. Hæc infantia fuit à Chriſti ortu & prædicatione vſque ad miſſionem Spiritus ſancti in Pentecoſte.

CAPVT PRIMVM.

Verſ.1. O*Sculetur me oſculo oris ſui*] Petit Synagoga oſculum incarnationis Verbi, quo ſcilicet Verbum oſculetur humanam naturam eam aſſumendo, ut in ea patiendo, illam Deo Patri ob peccatum exoſam reconciliet. Petit anima ſancta oſculum perfectionis, charitatis & unionis cum Deo. Petit B. Virgo oſculum Spiritus ſancti, ut fiat mater Chriſti.

Quia meliora ſunt ubera tua vino] Ubera vocat papillas: nec enim viri habent mammas, ut fœminæ: ex papillis autem virorum ſubinde lac exprimi docet Galenus & Ariſtot. lib. 1. Hiſtor. animal. cap. 12. & lib. 3. cap 20. Ubera ſignificant dulciſſimam lactandi facultatem & vim: Chriſtus enim ſua doctrina & gratia quaſi duobus uberibus lactat fideles. Nota τὸ *quia*, hæc enim vox dat cauſam, cur ſponſa ambiat oſculum ſponſi. q. d. Quia dulcedinem tuorum uberum, id eſt, tuæ doctrinæ gratiæ & conſolationis guſtavi, hinc aſpiro ad tuum oſculum, ut ex ejus habitu ſpiritum & animam, à qua omnis dulcedo promanat, in ipſo fonte hauriam. Hæc ubera meliora ſunt vino voluptatum ſæculi, æquè ac vino, id eſt, auſteritate legis Moſaicæ.

Verſ.2. *Fragrantia unguentis optimis*] Putà chariſmatibus Spiritus ſancti præſtantiſſimis. Externa Chriſti ubera ſunt Apoſtoli, & Euangeliſtæ.

Oleum effuſum nomen tuum] Oleum hìc ponitur pro unguento & quovis liquore odorato, qualis eſt balſami. q. d. Nomen JESV, id eſt, Salvatoris, tibi ò Chriſte proprium, effuſum in incarnatione, circumciſione, & cruce fragrat inſtar balſami. Nomen ſumitur pro re nominata. q. d. Tu ò JESV effundens tuum ſanguinem & vitam pro nobis ex mero amore, redoles ſuaviſſimè.

A Ita Origen. Theodor. S. Gregor. Haymo & alii.

Ideo adoleſcentulæ (hoc odore tui amoris attractæ) *dilexerunt te*] Adoleſcentulas vocat Eccleſias & animas in fide & virtute Chriſtiana novellas, uti ſunt recenter baptizatæ.

Trahe me poſt te, curremus in odorem unguentorum tuorum.] Ecce quod verſ. 2. vocavit oleum hìc vocat unguenta. q. d. Oro ut tua gratia Chriſte me prævenias & efficaciter trahas ad te, ut ſic poſt te cum meis adoleſcentulis curram, & ſanctiſſimos ac ſuaviſſimos tuos mores imiter. Verſ.3.

Introduxit me rex in cellaria ſua] id eſt, in intima penetralia domus ſuæ (hæc enim Hæbrei vocant חדר *cheder*) q. d. Chriſtus patefecit mihi arcana ſua, & præſertim myſteria, in prophetiis & figuris veteris teſtamenti abſcondita; item S. Sacramenta præſertim Euchariſtiæ.

Exultabimus & lætabimur in te, memores uberum tuorum B *ſuper vinum*] Vatablus *prædicabimus amores tuos vino præſtantiores*. q. d. Ego ſponſa cum meis adoleſcentulis ebria vino tuæ conſolationis, quod bibimus in cellariis tuis, ac lacte dulcedinis tuæ, quod ſuximus ex uberibus charitatis tuæ, *exultabimus & lætabimur in te*.

Recti diligunt te.] q. d. Tu ò Chriſte rectiſſimus, iuſtiſſimus & ſanctiſſimus es; quare qui recti ſunt, juſti & ſancti, diligunt te: tu enim eorum amorem rectificas & caſtificas, ut nil carnale ament, ſed tantùm id, quod ſpirituale eſt & divinum, quale eſt omne id, quod in te cernunt & admirantur, ac poſt te currere geſtiunt.

Nigra ſum, ſed formoſa Filiæ Jeruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.] Hæc ita combina. q. d. Verſ.4.

Ego

Digitized by Google

Ego Eccleſia Chriſti ſponſa *nigra ſum, ſicut tabernacula Cedarenorum*, & Agarenorum, quæ ſole torrentur, nigricantia; *ſed formoſa* pariter ſum *ſicut pelles Salomonis*, quia perſecutionum & ærumnarum caligo & nigredo me magis illuſtravit, & formoſiorem effecit ob ſplendorem patientiæ fortitudinis, charitatis & zeli ceterarumque virtutum, quas in adverſitatibus oſtendi & adauxi.

Verſ. 5. *Nolite me conſiderare, quod fuſca ſim, quia decoloravit me Sol.*] q. d. Nolite mirari, quod per tribulationes fuſcata ſim, quia fuſcam me decoloravit ſol, id eſt, æſtus perſecutionis; ſed idem mihi patientiam & conſtantiam affluit, quæ longè magis me illuſtrat. Ita Caſſiod. Beda, & alii.

Filii Matris meæ pugnaverunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meam non cuſtodivi] q. d. Judæi, qui ſunt fratres mei, utpote ex eadem matre ſ qua ego, putà ex Synagoga geniti, Judæi, inquam, pugnantes pro ſuo Moyſe & Judaiſmo me Eccleſiam Chriſti, id eſt, Apoſtolos & primos Chriſtianos acerrimè oppugnarunt, ideoque coegerunt illos Judæam deſerere ac fugere ad Gentes, ibique erigere & cuſtodire vineas, id eſt, Eccleſias exteras Gentium: quo factum eſt ut vineam meam, id eſt, Eccleſiam in Judæam ſitam, quæ mihi nativa & propria erat, ac unicè à Chriſto commendata cuſtodire non potuerim: quare ab ea expulſa oberrare coacta ſum per vineas Gentium, ubi varios ſolis, id eſt, perſecutionis æſtus perpeſſa, ærumnis decolorata, afflicta & offuſcata ſum.

Verſ. 6. *Indica mihi* (tu ò ſponſe, qui es is) *quem diligit anima mea, ubi paſcas* (gregem tuum fidelium) *ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum*] Eccleſia æſtu perſecutionis Judæorum & Gentium afflicta & decolorata, petit à Chriſto ſponſo ſuo locum, in quo fideles ſuos paſcit, & cum iis refrigerium cubando captet in meridie, id eſt, in ardore tribulationis, ut ibidem à ſponſo paſcatur, animetur, corroboretur, ne alioqui incidat in ſponſi ſodales, id eſt, æmulos hæreticos, vel homines impios, à quibus pabulis hæreſum, errorum & vitiorum paſcatur.

Verſ. 7. *Si ignoras te, ò pulcherrima inter mulieres, egredere & abi poſt veſtigia* (Hebr. *poſt calcaneos*) *gregum tuorum, & paſce hædos tuos iuxta tabernacula paſtorum*] Pronomen *te* per pleonaſmum Hebraicum redundat q. d. Si ignoras ò Eccleſia, ubi ego Chriſtus gregem paſcam, egredere & abi poſt veſtigia gregum, id eſt, fidelium tuorum; tui enim greges mei quoque ſunt; atque ubi greges mei ſunt, ibi tum quoque ego earum fidus & individuus paſtor: *& paſce hædos tuos iuxta tabernacula paſtorum*, putà Apoſtolorum & doctorum, illos enim tibi præſides præfeci & magiſtros conſtitui, atque ego in medio ipſorum verſor & dego, uti dum viverem in medio ipſorum à parentibus meis inventus ſum in templo. Lucæ 2. 46. juxta illud: *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi*. Matth. 28. 20. quare per hoſce paſtores ego te vera doctrina paſcam, & in omni ſolis, id eſt, perſecutionis ardore ſolabor & protegam. Hos ſi ſequaris, non incipies vagari, nec incides in meos ſodales, id eſt, æmulos & rivales hæreticos ceterorumque errorum magiſtros. Ita S. Athanaſ. in Synopſi, & Juſtus Orgel.

Verſ. 8. *Equitatui meo* (Septuag. *equæ meæ*) *in curribus Pharaonis aſſimilavi te amica mea*] q. d. Ad bellum te voco, ò Eccleſia, ut totum mihi, tibique ſubigas: quare à me aſſimilaberis equitatui meo angelico, quem oppoſui equitatui & curribus Pharaonis, cùm pro Moyſe & Hebræis pugnans eos profligavi, & in mare rubrum demerſi. Simili enim modo per te omnes tuos hoſtes infideles profligabo, ſed ita ut ex infidelibus faciam fideles, ex hoſtibus amicos, ex rebellibus ſubditos, ex feris homines, ex mortuis vivos, ex dæmonibus angelos.

Verſ. 9. *Pulchra ſunt genæ tuæ ſicut turturis.*] Hiſce genis ſignificatur Eccleſiæ & fidelium, præſertim virginum verecundia & caſtitas, turtures enim caſtæ ſunt.

Collum tuum ſicut monilia] Propriè collo, quod oneri & jugo æquè ac capiti ſubiicitur, ſignificatur ſubiectio & obedientia Eccleſiæ, quæ Chriſto ſponſo ſuo Deique legibus per omnia obedit. Hæc enim eam non tam gravat, quam ornat uti monile.

Verſ. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.*] q. d. Aureis obedientiæ legibus & regulis, argento obedientiæ diſpunctis, quaſi murenulis, id eſt, torquibus aureis argento variegatis, decorabimus te, ò Eccleſia, & anima ſancta & religioſa.

VOX SPONSÆ.

Verſ. 11. *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.* q. d. Dum ſponſus meus, qui eſt Rex Chriſtus, eſſet in menſa ſua nuptiali, putà in incarnatione, paſſione & cruce, ego ſponſa Eccleſia, & anima ſancta ad illum ingreſſa, unguento nardino humilitatis, pœnitentiæ, orationis ceterarumque virtutum eundem perunxi, cujus odore ille mirificè recreatus eſt. Hoc fit, dum Chriſti incarnationem & paſſionem devotè recolimus, audimus, legimus, & meditamur.

Verſ. 12. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur*] q. d. Ego Eccleſia, & anima devota memor incarnationis, paſſionis & crucis, myrrhæ, id eſt, amoris ſponſi mei, quo tam amara pro me ultrò ſubiit, ſemper recordabor, illi grata ero, illum amabo, pro illo viciſſim amara quælibet ſubire non detrectabo, ſed optabo & ambiam amara & ardua ejus juſſa, quin & objurgationes ac mordacia verba, imò flagella & verbera ultrò ſuſcipiam & capeſſam.

Verſ. 13. *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*] *Cyprus eſt arbor zizyphi foliis, ſemine coriandri flore candido & odorato*, ait Plinius; præſtans erat in vineis Engaddi, ex vicinia balſami in eis germinantis. Notat ergo lætam glorioſam Chriſti reſurrectionem. Chriſtus igitur fuit faſciculus myrrhæ in paſſione, ſed botrus cypri in reſurrectione. q. d. Iugiter recordabor reſurrectionis æquè ac paſſionis Chriſti, ac per conſortium paſſionis tendam ad conſortium reſurrectionis ejuſdem: ipſe enim ſua reſurrectione viam mihi ad eandem præivit & aperuit.

VOX SPONSI.

Verſ. 14. *Ecce tu pulchra es amica mea; ecce tu pulchra es.*] Sponſus à ſponſa laudatus, laudem ſuam in eandem reflectit. q. d. A me pulchro tu pariter ò ſponſa pulchra es, quia ego meam pulchritudinem tibi impertivi & aſſlavi; quare bis pulchra es, primò in dilectione Dei, ſecundò in dilectione proximi. Rurſum primò in actione, ſecundò in contemplatione. Ad hæc primò in humilitate, ſecundò in charitate.

Oculi tui columbarum] Amicus in oculis elucit. Senſus eſt. q. d. Oculos (& conſequenter mentem & intentionem in eis pellucentem) habes columbinos, id eſt, ſimplices, ingenuos, pudicos, amabiles.

VOX SPONSÆ.

Verſ. 15. *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.*] Sponſa amore & honore certat cum ſponſo, laudeſque ſuas in eum retorquet. q. d. Fateor, ò ſponſe, me eſſe pulchram, ſed hæc pulchritudo, non tam mea eſt, quàm tua; quia à te mihi aſpirata. Nam tu pulcherrimus es formaliter & cauſaliter: tu enim es fons & cauſa omnis gratiæ, decoris & pulchritudinis, quæ in juſtis & ſanctis reperitur.

Verſ. 16. *Lectulus noſter floridus: tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina.* Pulchrum ſponſum & ſponſam pulchrum decet cubile, & pulchra domus, putà contignata ex cedris & laqueata cypreſſis. Utrumque hìc aſſignat. Sponſa in vineis decolorata, inde ſponſum invitat in domum, ut in ea quieta & læta mutuo fruantur conſortio & colloquio. Lectulus, in quo Chriſtus, & Eccleſia, æquè ac anima juſta conquieſcunt, eſt pura ſanctaque conſcientia florens virtutibus, item oratio & vita contemplativa. Domus Chriſti & Eccleſiæ ad literam ſunt templa & oratoria fabricata ex cedris & cypreſſis, uti fuit templum Salomonis, ad quod hìc alludit. Symbolicè tigna,

Digitized by Google

tè tigna, quæ domum continent & ſuſtentant, notant bonos Prælatos, qui ſunt cedrini id eſt, integræ excelſæque vitæ: Laquearia, quæ tignis affiguntur, ex iiſque pendent, notant fideles & ſanctos Prælatis ſuis conjunctos, & ſubditos: hi ſunt cypreſſini, id eſt, rectis & incorruptis moribus ac frondibus bonorum operum inſtar cypreſſi decorantur, & coronantur.

CAPVT SECVNDVM.

Vox ſponſi.

Vers. 1. *Ego flos campi & lilium convallium.*) Chriſtus fuit *flos campi*, quia ſicut flos in campo ſponte provenit ſine ſemine, ſine creatione; ſic & Chriſtus ex Virgine natus eſt ſine opera viri. Sicut ergo flos non alium habet patrem quàm ſolem in cælo, nec aliam matrem quàm plantam ex qua naſcitur in terra: ſic Chriſtus in cælo ſolum patrem habet Deum, qui eſt ſol increatus, & in terra ſolam matrem Virginem. Chriſtus quoque fuit *lilium convallium*: *lilium*, per candorem & ſplendorem vitæ; *convallium*, per humilitatem, tum quia ipſe in ſe fuit humillimus, tum quia humilium & caſtarum animarum, quas inhabitat, idem ipſe eſt decus & ornamentum.

Verſ. 2. *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias*,] q. d. Sicut lilium enaſcitur, vigetque inter ſpinas; ſic Eccleſia inter ſpinas; ſic Eccleſia inter hæreticos, perſecutores & impios, qui illam quaſi ſpinæ pungunt, magis creſcit ac majori ſanctitatis fulgore, & odore bonæ famæ coruſcat.

VOX SPONSÆ.

Sicut malus inter ligna ſylvarum, ſic dilectus meus inter filios.] q. d. Sicut arbor pomifera, v. g. malogranatorum, excellit arbores ſylvæ infrugiferas & colore, & odore & ſapore; ſic Chriſtus ſapientia, gratia & virtutibus excellit omnes Adæ filios.

Sub umbra illius, quem deſideraveram, ſedi, & fructus eius Dulcis gutturi meo] q. q. Chriſtus mihi eſt quaſi malus & pomus ſua umbra, id eſt, ſua cura & providentia me ab æſtu tentationum protegens, & ſimul ſuis dulcibus fructibus me paſcens & oblectans. Fructus Chriſti ſunt ſeptem dona Spiritus ſancti, ac ſancta Sacramenta, præſertim Euchariſtiæ.

Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit (Hebr. vexillum erexit) *in me charitatem*:] Cella vinaria, in quam Chriſtus introduxit Eccleſiam, id eſt, Apoſtolos & fideles, eſt altare, in quo celebramus ſacrificium Euchariſtiæ ac haurimus calicem Domini, qui mentem cæleſti ſuavitate inebriat. Ita Nyſſenus. Item cella hæc eſt plenitudo Spiritus ſancti data Apoſtolis in Pentecoſte unde videbantur ipſi eſſe pleni muſto, non vini, ſed zeli, ac tum vexillum charitatis palam in Judæa, & deinde in toto orbe erexerunt. Vnde S. Auguſt. 22. Civit. 22. Vers. 3.

Fulcite me floribus, ſtipate malis: quia amore langueo. Vers. 4.
Apoſtoli & fideles recepto Spiritu ſancto, ac frequentantes Euchariſtiam amorem Dei ita accendebantur, ut amore languerent, & quaſi in deliquium animi inciderent: unde ambiebant flagella, cruces & martyria. Optabant ergo fulciri floribus, id eſt ſuaviſſimis exemplis Chriſti & ſanctorum Prophetarum, ac ſtipari, id eſt, vallari & roborari pomis, id eſt, precibus eorumdem.

Læva eius ſub capite meo, et dextera eius amplexabitur me.) Verſ. 5.
q. d. Chriſtus ſponſus me ſponſam amore eius languentem, ac deficientem ſuſtentet, quare læva ejus ſit ſub capite meo & dextera illius amplexetur me, id eſt, reliquum meum corpus: Læva Chriſti eſt humanitas, dextera eſt deitas, Rurſum læva eſt gratia & conſolationes præſentis vitæ, dextera eſt gloria & felicitas futuræ.

VOX SPONSI.

Adiuro vos filiæ Jeruſalem per capreas cervoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoad uſque ipſa velit. Eſt iuramentum venatorium. Sponſus enim hic inducitur ut paſtor, & venator inſequens cervos & capreas, q. d. Adiuro vos, ò Iudæi per ſanctos angelos, qui celerrimi & oculatiſſimi ſunt, ut cervi & capræ; angelos, inquam cuſtodes Iudææ, æquè ac Eccleſiæ meæ in Iudæa naſcentis, ne eius amore mei ferventis, & languentis fidem, pacem, & profectum veſtro tumultu, ſchiſmate, perſecutione interturbetis. Rurſum ne illam ab otio ſancto, oratione & contemplatione avocetis ad negotia vitæ activæ, ſicut Chriſtus Martham conquerentem de Magdalena repreſſit, dicens: *Martha, Martha ſolicita es & turbaris erga plurima. Porrò unum eſt neceſſarium; Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Luc. 10. Verſ. 6.

SECVNDA PARS CANTICI,

QVA DESCRIBITVR ADOLESCENTIA,

Et incrementa Eccleſiæ uſque ad cap. 3. verſ. 6. Sicut infantiam Eccleſiæ deſcripſit à cap. 1. hucuſque:

Hæc adoleſcentia Eccleſiæ fuit poſt Pentecoſten, cùm Apoſtoli recepto Spiritu ſancto perfecti ad Gentes, ibi Eccleſias fundarunt.

VOX SPONSÆ.

Verſ. 8. *Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſſiliens colles.*

Similis eſt dilectus meus Capreæ, Hinnuloque cervorum.) Inducitur hic ſponſa amore languens, quaſi incidens in ſomnium & deliquium, ideoque ab adoleſcentulis delata ad lectulum, ut patet, cap. 3. v. 1. In lectulo ergo ſomnians, videtur ſibi audire vocem ſponſi ſalientis per montes & colles inſtar capreæ, hinnulique cervorum. Significatur Chriſtus per Apoſtolos è Judea proficiſcens, & diſcurrens per totum orbem, omnibusque

buſque Gentibus prædicans Euangelium, ac omnes montium intimorumque anfractus, omniaque Euangelii impedimenta generoſè ſuperans, & tranſiliens instar capreæ & hinnuli.

En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.] Chriſtus in Pentecoſte ſeipſum exhibuit Apoſtolis per Spiritum ſanctum à ſe miſſum, putà per linguas igneas Apoſtolorum capitibus inſidentes, quaſi per cancellos; per quos ipſe Apoſtolos clarè intuebatur, Apoſtoli verò ipſum obſcurè, uti fit in cancellis; tumque Apoſtoli & fideles frequentare cœperunt Euchariſtiam in qua Chriſtus latens ſub ſpeciebus panis & vini, per eas quaſi per cancellos, & per parietatem intermedium nos intuetur.

Vers. 10. *En dilectus meus loquitur mihi: Surge propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.*] Chriſtus euocat ſponſam Eccleſiam, id eſt, Apoſtolos foras, vt ſcilicet è Judæa vadant per univerſum orbem ad prædicandum Euangelium: *Veni* ergo, id eſt, vade & lucrare animas, eaſque ad me adduc. Cauſam ſubdit.

Vers. 11. *Jam hyems tranſiit, imber abiit & receſſit.*

Vers. 12. *Flores apparuerunt in terra noſtra; tempus putationis aduenit, vox turturis audita eſt in terra noſtra.*] q. d. Iam uer eſt Euangelii: in uere autem omnia prolificant: prolificate ergo & uos, ô Apoſtoli; quia iam hyemes, & imber, friguſque infidelitatis & peccatorum, æque ac legis Moſaicæ tranſiit; Sol uernus, id eſt, Spiritus ſancti gratia iam illuxit, omnes Gentes præparans, calefaciens, & deſiderare faciens ſuam ſalutem, Deique amicitiam: quare flores ſanctorum deſideriorum iam ubique apparent: *tempus putationis aduenit*, qua ſcilicet vineæ, id eſt, animæ à Deo electæ amputatis vitiis aptantur ad proferendum uuas uirtutum: *vox turturis*, id eſt, gemitus Gentium pœnitentium, cupientium Deo reconciliari ubique auditur.

Vers. 13. *Ficus protulit groſſos ſuos, vineæ florentes dederunt odorem ſuum.*] q. d. Apoſtolis in Vere, putà Pentecoſte, & deinde prædicantibus: *Ficus protulit groſſos*, id eſt, multi Iudæi ad Chriſtum conuerſi ſunt: Et *vineæ florentes*, id eſt, Gentes credere incipientes *dederunt odorem* ſanctæ vitæ, famæ & exempli, indeque ſpem magnæ fertilitatis, putà conuerſionis omnium omnino gentium. Porrò ſicut groſſi nonnulli matureſcunt, ſed perplures immaturi decidunt; ſic pauci ex Iudæis in fide fuere conſtantes, perplures enim ex eis à fide defecerunt, & in Iudaiſmum relapſi ſunt.

Surge, propera amica mea, ſpecioſa mea, & veni. Hac iteratione, ait Nyſſenus, ſuſcitatur Eccleſia & anima ad progrediendum ſemper in uirtute, præſertim in zelo animarum & propagatione Euangelii. Propriè enim hic agitur de Eccleſiæ profectu.

Vers. 14. *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ; Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.*] Apoſtoli ante aduentum Spiritus ſancti metuentes Judæos latebant in cœnaculo, ſicut columbæ latent in foraminibus & cauernis; inde Chriſtus miſſo iam Spiritu ſancto, qui eos animoſos reddidit, ipſos euocat, ut in publicum prodeant, ibique populis faciem ſuam oſtendant, & vocem prædicationis exhibeant, utpote ſibi ſuauem & auditoribus ſalutarem.

Vers. 15. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea noſtra floruit.*] Vulpes ſunt hæretici, initio Eccleſiæ ſubnaſcentes, vti Simon Magus, Menander, Baſilides, Carpocras, Gnoſtici: hi ſubdolè quaſi vulpes uineam, id eſt, Eccleſiam & fidem ſubuertebant. Iubet eas capi, dum paruulæ ſunt, ne adultæ & generando multiplicatæ capi, & extirpari nequeant.

Vers. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia:*

Vers. 17. *Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ.*] q. d. Quia Chriſtus me Eccleſiam, & animam fidelem prior dilexit ut ſponſam, hinc ego eum uiciſſim diligo ut ſponſum, totaque illi intendo, ſicut ille intendit mihi. Abite ergo malæ vulpes, quæ me à ſponſo Chriſti diuellere conamini. Chriſtus quaſi apis pura *paſcitur inter lilia*, id eſt, oblectatur animabus candidis & puris, *donec aſpiret dies* claræ & beatæ æternitatis, *& obſcurentur umbræ* obſcuræ & miſeræ mortalitatis, quando eas in æternam ſuam lucem & gloriam cæleſtem transferent.

Reuertere, ſimilis eſto dilecte mi, capreæ hinnuloque ceruorum ſuper montes Bether.] Montes Bether, uel Bethel ſunt illi, in quibus Iacob uidit ſcalam à terra in cælum porrectam, Dominumque ſcalæ innixum, indeque locum vocauit *Bethel*, id eſt, domus Dei Geneſ. 28. 12. Iidem vocantur montes Bether, id eſt, diuiſionis, quia diuiſi ſunt & diffiſſi in uarios colles, per interiacentes valles. Montes ergo Bether, ſunt Eccleſiæ particulares per totum orbem diffuſæ, & à ſe inuicem diuiſæ: has ut ſua gratia uiſitet Chriſtus, orat hic Eccleſia vniuerſalis. Capreæ hinnuli & cerui amant montes, ac veloces ſunt & acuti uiſus: notant ergo Chriſti uelocitatem & uigilem prouidentiam, qua Eccleſiis ſingulis acriter intendit & ſuccurrit.

CAPUT TERTIUM.

In lectulo meo per noctes quæſiui, quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. Vers. 1.

Surgam, & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. Vers. 2.

Inuenerunt me uigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem: num quem diligit anima mea, vidiſtis. Vers. 3.

Paululum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.] Senſus eſt, q. d. Ego Eccleſia ſuauiter quieſcens in Sion & Iudæa, ibique vacans orationi, Verbo Dei frequenti communioni, ſanctuati, omnique uirtuti & perfectioni Chriſtianæ, vt patet, Actor. 2. & ſequ. ibi quæſiui Chriſtum, ſed non inueni, quia plerique Judæorum inhærentes legi Moſaicæ Chriſti fidem reſpuerunt. Chriſtus autem reſidet & inuenitur in Eccleſia, id eſt, in multitudine & uniuerſitate credentium totius mundi. Vers. 4.

Notat enim ſponſa Chriſtum per fidem habitare in cordibus fidelium, ut aduertit S. Bernardus: *Dixi: Surgam & circuibo ciuitatem*, Ieruſalem, reliquamque Iudæam illi ſubiectam, *per vicos & plateas* evangelizando, *quæram, quem diligit anima mea*, Chriſtum ſcilicet, Chriſtique fidem & cultum; *quæſiui illum, & non inueni*: quia Judæi Chriſto in Euangelio reſtiterunt. *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem*, ſcilicet Pontifices, Principes Sacerdotum, Scribæ, Herodes Agrippa, & ceteri Judææ præſides. Interrogaui illos: *Num quem diligit anima mea, vidiſtis?* Agnoſcitiſne Meſſiam Patribus veſtris promiſſum? credidiſtiſne in Ieſum Chriſtum crucifixum? at illi obticuerunt, ac ſuo ſilentio ſe neſcire Chriſtum teſtati ſunt. Quocirca: *Paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*, cùm ſcilicet paulò poſt perſecutionem Pontificum ac necem S. Stephani, ſcilicet anno ſecundo à paſſione Chriſti, Chriſtus S. Paulum conuerterit, ac doctorem Gentium auctorauit dicens: *Vas electionis eſt mihi iſte, ut portet nomen meum coram gentibus & regibus.* Actor. 9. ac mox S. Petrum ad Cornelium, ceteroſque Apoſtolos ad diuerſas Gentes toto orbe conuertendas deſtinauit. Ibi ergo in fide Gentium Apoſtoli inuenerunt Chriſtum, quaſi in Eccleſia univerſali reſidentem & dominantem. Tunc ergo dixit Eccleſia; *Tenui eum, nec dimittam*, quia fundabo vbique Gentium Eccleſias, itaque Sacerdotibus, Epiſcopis, Sacramentis, doctoribus, prædicatoribus, miraculis, &c. eas in fide Chriſti ſtabiliam, ut illæ numquam illam abiiciant, ſed uel ſimul uel alternatim & ſucceſſiuè arctè eam retineant, ita ut ſemper magna pars orbis Chriſtum colat & adoret, *Donec introducam illum in Domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*, id eſt, Synagogæ. Synagoga enim uetus Iudæorum fuit matrix, & genitrix Eccleſiæ Chriſtianorum. Primi enim Chriſtiani, putà Apoſtoli fuere oriundi è Iudeis. Senſus ergo eſt, q. d. Transferam Chri-

Digitized by Google

ſtum, Chriſtique fidem & cultum à Iudæis ad Gentes, ibique illum firmabo & ſtabiliam, donec in fine mundi per Eliam & Enoch & convertam Judæos. Sic anim Chriſtum, Chriſtique fidem *introducam in domum matris meæ*, id eſt, in Synagogam Iudæorum, ut omnis Iſrael ſalvus fiat, atque ex Iudæis & Gentibus fiat unum ovilem, & unus paſtor.

VOS SPONSI:

Verſ. 5. *ADiuro vos filiæ Jeruſalem per capreas cervoſque camporum ne ſuſcitetis, neque vigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit.* Hæc verba hic iterantur: jam enim audivimus ea cap. 2. verſ. 7. quare videtur ſponſa iteratò hic in ſomnum & extaſin incidiſſe. Primò enim in eam incidit, cap. 2. verſ. 5. dicens: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.*

Parabolicè ſomnus hic ſignificat Eccleſiam primitivam; id eſt, Apoſtolos poſt laborem & diſtractionem aliquot annorum, quos convertendæ Iudææ impenderunt, receptiſſe ſe per aliquod tempus ad quietem orationis, & otium contemplationis, ut vires mentis reſtaurarent, ac ſe ardentiùs ad novos majoreſque labores, putà ad converſionem omnium Gentium compararent. Ad hoc anim opus erat ingenti ſpiritu, quem orando axcitare, & à Deo poſtulare par erat. Unde Chriſtus vetat eos ab hoc ſomno, & quiete tam pia excitari.

TERTIA PARS CANTICI,

QVA DESCRIBITVR ECCLESIÆ AETAS

virilis, & perfectio uſque ad cap. 5. verſ. 2.

Hæc virilis ætas Eccleſiæ perfecta fuit tempora Conſtantini Magni.

VOX SYNAGOGÆ:

Primitùs converſæ de Eccleſia Gentium;

Verſ. 6. *QVæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & univerſi pulveris pigmentarii*] Id eſt, apothecarii? Primitiva Eccleſia ex Iudæis in Sion & Ieruſalem collecta, audita S. Cornelii per S. Petrum, ac Gentium per S. Paulum & Barnabam converſione, admirans exclamat: Quæ eſt iſta nova & bella Eccleſia, ex deſerto Gentiliſmi tenuiter & graciliter aſcendens; ſicut virgula fumi; ſed ex continua fumi aſcenſione rurſum agglomerans ſeſe, in magnam creſcit amplitudinem, atque ſuaviſſimam virtutum aſpirat odorem; Spirat enim thura, id eſt, Chriſti Deitatem: credit enim Chriſtum aſſe Deum, illique thura, id eſt, ſacrificia & divinos offert honoras; ac myrrham humanitatis, & paſſionis Chriſti: credit enim Chriſtum Deum pro nobis aſſumpſiſſe humanam naturam, in eaque paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum, ac univerſum pulverem pigmentarium, id eſt, reliquam doctrinam Euangelicæ prædicationis axhalat, & quaquaverſum diffundit.

En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſ-
Vers. 7. *ſimis Iſrael.*

Omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi: uniuſcuiuſ-
Vers. 8. *que enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.*) *Lectulus*, in quo requieſcit Chriſtus, eſt cathedra ſancti Petri, putà Eccleſia Antiochena, deinde Romana; hanc ambiunt ſexaginta, id eſt, plurimi fortiſſimi Pontifices, Cardinales, ſacerdotes & fideles qui pro fide Chriſti fortiſſimè contra Neronem, ceteroſque tyrannos per 300. annos decertarunt, eiſque veritatem ſanguine ſuo obſignarunt. Gladius eorum fuit verbum Dei. Epheſ. 6. 13. quo accincti diſpulerunt timores nocturnos, quos in nocte, id eſt, in tenebris infidelitatis, ignorantiæ, & impietatis excitarunt hæretici pravique Chriſtiani.

Verſ. 9. *Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani:*
Verſ. 10. *Columnas eius fecit Argenteas, reclinatorium eius aureum, aſcenſum purpureum: Media charitate conſtravit.*) *Ferculum*, ſive geſtamen eſt ſella regia, qua quaſi in curru regio & triumphali ad pompam geſtabatur Salomon, *ferculum* hoc deſignat magnificentiam Eccleſiæ Romanæ, quæ poſt perſecutiones, per Conſtantinum jam magnificè toto orbe reſplendet, in qua ſummus Pontifex præſidet, & inſtar Salomonis toti orbi Chriſtiano imperat. In eadem ſunt magnificæ baſilicæ plurimæ, quaſi regia Chriſti & SS. martyrum fercula, ex lignis præſtantiſſimis, lignis Libani ſimillimis eaædificata. *Columnæ* eius ſunt Cardinales, & Prælati, qui eam quaſi cardines ſuffulciunt, & ornant. *Reclinatorium*, ſcilicet dorſi & cubitorum, *aureum* eſt fidelis, piuſque Romanorum populus aurea pietate, & religione conſpicuus, in qua ſuaviter quieſcit, & quaſi reclinat ſe Chriſtus. *Aſcenſus*, id eſt, ſella purpurea eſt innumera multitudo martyrum, qui Romæ per 300. annos fortiſſimè pro fide certarunt uſque ad mortem, in quibus conſidet Chriſtus: *media*, Septuag. *medium charitate*, id eſt pyropis, flammis, ſimilive charitatis hieroglyphico *conſtravit*, opera quaſi teſſalato.

Propter filias Jeruſalem) uti iis ſe ſpectandum offerret, eaſque ad ſui venerationem allicerete. Senſus eſt. q. d. Chriſtus Eccleſiam Romanam tot gratiis & beneficiis dotavit, atque ejus fideles tanta charitate, & operibus miſericordiæ ſpiritalis, æquè ac corporalis inſignivit, ut medis, & intime ejus charitate conſtraviſſe videatur, idque hoc fine, ut filias Jeruſalem, id eſt, fideles quouſque toto orbe ſparſos ad ejus amorem, honorem & cultum attraheret.

Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diade- Verſ. 11.
mate, quo coronavit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.) Eccleſia Romana præ ceteris celebrat, oſtentat & prædicat fidelibus omnibus quintuplex Chriſti diadema. Primum eſt ſtola humanitatis, qua Deitas ejus veſtita & coronata eſt incarnatione per Deiparam, quando noſtram carnem & Eccleſiam ſibi cum ſummo gaudio deſpondit, & copulavit. Secundum fuit corona ſpinea, qua coronatus eſt in paſſione & cruce. Tertium fuit corona gloriæ, qua amictus fuit in reſurrectione. Quartum fuit domini, & regni, quo coronatus eſt in Pentecoſte, quando miſſo in Apoſtolos Spiritu ſancto, per eos multa millia primò Judæorum, dein le Gentium convertit, ſibique ſubiecit. De hoc maximè hic agitur. Deſcribitur enim hic virilis ætas Eccleſiæ. Quintum dia lema nuptiale, æquè ac triumphale Chriſto accedet in die judicii, quando Eccleſiam electorum ſecum triumphans ducet in cælum, & illi copulabitur in æternum, illaque quaſi corona gloriæ coronabitur.

ego ero ei, ait Dominus, *murus ignis in circuitu*. Ita Caſſiod. Beda, & alii. Ruſum Eccleſia eſt ſimilis fonti illimi, limpidiſſimo & ſaluberrimo, ideoque obſignato, ne ejus cryſtallinus veritatis & doctrinæ liquor cœno errorum aut vitiorum conſpurcetur. A

Vers. 13. *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus, cypri cum nardo.*

Vers. 14. *Nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum univerſis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis unguentis.*] *Emiſſiones* vocat propagines & ſurculos plantarum arborumque, quæ è terræ plantæque ſinu videntur quaſi emitti. Pro *pomorum fructibus*, Hebr. eſt, *cum fructu deliciarum*, id eſt, cum omni fructu delicato. *Emiſſiones* ergo ſunt Eccleſiæ particulares à Chriſto & Apoſtolis, ac præſertim ab Apoſtolicis viris, à S. Petro & Pontifice Romano miſſis erectæ & fundatæ, in quibus ſunt mala punica & pomorum fructus, id eſt, virtutum omnium tam ſublimium, quàm mediocrium concentus, ait S. Hieronymus; *cyprus*, quia parvula, notat fidem; *nardus*, quia radice altè in terram defoditur, ſpem; *crocus*, quia aurei eſt coloris & tribus filis rubet, notat charitatem in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, quæ quò magis calcatur, eò magis aſſurgit & creſcit, uti facit & crocus. Reliqua quatuor aromata notant quatuor virtutes cardinales, ſcilicet *calamus*, quia rectus & ſimilis regali ſceptro, notat juſtitiam; *cinnamomum*, quia acre, calidum, & ſapidum, notat ſapientiam & prudentiam; *myrrha*, quia ſua amaritie corruptioni reſiſtit, notat fortitudinem; *aloe*, quia noxios humores purgat, notat temperantiam. Hinc ſymbolicè cyprus repræſentat Patriarchas, in quibus excelluit fides; *nardus* Prophetas, in quibus ſpes; *crocus* Apoſtolos, in quibus charitas; *calamus* Epiſcopos & principes, in quibus juſtitia; *cinnamomum* doctores, in quibus ſapientia; *myrrha* martyres, in quibus fortitudo, *aloe* virgines & continentes, in quibus temperantia.

Vers. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.*] Eccleſia eſt fons irrigans hortos, id eſt, particulares Eccleſias & cœtus fidelium, ac puteus aquarum viventium, id eſt, perennis ſcaturigo puriſſimæ ſapientiæ, ſacræ doctrinæ & gratiæ, æquè ac Baptiſmi, Euchariſtiæ, ceterorumque Sacramentorum, *quæ fluunt impetu de Libano*, id eſt, de Chriſto excelſo & candido, aquis jam dictis abundante.

Surge aquilo, & veni auſter, perfla hortum meum, & fluent aromata illius] q. d. *Surge*, id eſt, velociter abi ò Aquilo, id eſt, ò diabole, qui in Aquilone ſedere geſtis, ac Aquilonem, id eſt, frigidam infidelitatem & torporem virtutum induxiſti in homines, tempore legis Moſaicæ & naturæ. Veniente ergo Chriſto veniat cum eo Auſter, id eſt, Spiritus ſanctus, qui ſuæ gratiæ calore & fervore faciat, ut Eccleſia, & fideles ſuaviſſimum virtutum omnium odorem per ſanctas earum operationes expirent. Vers. 16

CAPUT QVINTVM.

Vox Sponſæ.

V*Eniat dilectus meus in hortum ſuum, comedat fructum pomorum ſuorum*] Eccleſia invitat Chriſtum, ut ſe quaſi hortum ſuum viſitet, ac virtutibus & gratiis fidelium quaſi fructu pomorum ſuorum, ſe paſcat & oblectet. B

VOX SPONSI.

V*Eni in hortum meum, ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham cum aromatibus meis*] Chriſtus invitationem Eccleſiæ acceptat, imò prævenit; ait enim ſe jam veniſſe in ſuum Eccleſiæ hortum, ac meſſuiſſe, id eſt, collegiſſe myrrham, id eſt, Baptizatorum pœnitentiam, mortificationem & martyria fidelium cum ceteris aromatibus, id eſt, virtutibus heroicis.

Comedi favum cum melle meo, & bibi vinum meum cum lacte meo] His omnibus notat Euchariſtiam, quæ ſuaviſſima eſt, ut lac & mel, ac acris & fervida, ut vinum; facit enim zeloſos, ardentes, & martyres. Hanc Chriſtus comedit in ſuis fidelibus & ſanctis.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi.] Sicut amicus gaudio plenus & quaſi ebrius, illud quaſi ſuperefluens in ſinum amici diffundit, ſic ſponſus hic deliciis C mellis & vini quaſi ebrius ad eaſdem amicos invitat, *inebriamini*, id eſt, ſatiamini & exhilaramini, ſed intra limites temperantiæ, citra mentis alienationem, quam facit propriè dicta ebrietas.

QVARTA PARS DRAMATIS,

PVTA CANTICI.

Huc uſque deſcripſit virilem ætatem, & perfectionem Eccleſiæ, hic verò deſcribit ejus ſenectam & declinationem uſque ad cap. 6. verſ. 3.

VOX SPONSÆ.

Vers. 2. E*Go dormio, & cor meum vigilat*] Dormiebat Eccleſia, id eſt, perfecta pace fruebatur tempore Conſtantini, ſed vigilabat corde, id eſt, orationi, amori & contemplationi intendens cum Deo agebat in fidelibus & prælatis, ſapientibus & ſanctis: in inſipientibus verò & carnalibus dormiebat, qua indulgebat otio, deſidiæ, gulæ, luxuriæ, &c. ſed cor ejus vigilabat, quia conſcientia minans eis Dei vindictam, eos metu percellebat, & ad emendationem ſtimulabat. B. Virgo noctu corpore dormiebat, ſed mente vigilabat, & continuè Deum amabat.

Vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, columba mea, perfecta mea.] Pulſat Chriſtus oſtium cordis Eccleſiæ, ut illam avocet ab otio contemplationis ad negotium prædicationis, ut ſcilicet in pace ſibi data per Conſtantinum corda infidelium, hæreticorum & impiorum per perfidiam clauſa clave prædicationis aperiat. Chriſtus pulſat cor animæ peccatoris, ut pœniteat: ſancti, ut ſe magis ſanctificet, & aliorum quoque ſanctitatem procuret.

QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CINCINNI MEI GUTTIS NOCTUM.] Caput Chriſti eſt divinitas; cincinni ſunt humanitas, item ejus ſancti: ros & guttæ noctuum ſunt blaſphemiæ & impietates, item perſecutiones; quibus hæretici & impii

impetunt Chriſti Deitatem, vel humanitatem, vel ſanctos, quas ut amoueat ſponſa, puta prædicatores Eccleſiæ, excitat eos ſponſus hac voce ab otio contemplationis ad negotium prædicationis, ut impios conuertendo, has injurias a ſe ſanctiſque ſuis auertant, & propulſent.

VERS. 3. EXPOLIAVI ME TVNICA MEA, QVOMODO INDVAR ILLA? LAVI PEDES MEOS, QVOMODO INQVINABO ILLOS?) Eccleſia, id eſt, nonnulli Prælati Eccleſiæ pace illis data per Conſtantinum ſe dedere otio, quieti, ſtudio & contemplationi; quare detrectantes laborem prædicandi, diſputandi, & paſcendi gregem Domini, ab eo ſe excuſabant hoc titulo, quòd tunicam, id eſt, occupationes temporales exuiſſent, nec poſſent, aut cuperent eas reſumere; quòdque lauiſſent pedes, id eſt, affectus ſuos, & nollent eos rurſus per conuerſationem cum peccatoribus inquinare. Verùm hic erat prætextus lecti, id eſt, deſidiæ. Quocirca.

VERS. 4. DILECTVS MEVS MISIT MANVM PER FORAMEN (oſtii, & peſſulum amouit, oſtiumque aperuit) ET VENTER MEVS INTREMVIT.) Chriſtus peſſulum, id eſt, remoram laborandi pro ſalute animarum amouit, cùm metum inquinandi ſe Prælatis ademit, itaque effecit, vt monachi, quales fuere. S. Baſil. Nazianz. Chryſoſt. Auguſt. Gregor. &c. qui antea Epiſcopatus refugiebant, iam à Deo vocati, eos capeſſerent, & ſtrenuè in vinea Dei laborarent: hinc *venter eorum intremuit*: quia viſcera mentis eorum pudore & commiſeratione commota ſunt, quod non priùs Chriſto vocanti ad curam animarum oſtium cordis aperuiſſent: miſerabantur enim tot animarum perditionem cum tot in Deum offenſis & iniuriis coniunctam.

VERS. 5. SVRREXIT VT APERIREM DILECTO MEO: MANVS MEÆ STILLAVERVNT MYRRHAM PRIMAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA.

VERS. 6. PESSVLVM OSTII APERVI DILECTI MEI: AT ILLE DECLINAVERAT, ATQVE TRANSIERAT.] Prælati Eccleſiæ excitati à Chriſto ad prædicandum, et cor per conſenſum aperuerunt, ſed mox myrrha, id eſt, amaritudo perſecutionum & tribulationum progerminans ab hæreticis & impiis, manus & digitos eorum corripuit: in qua Chriſtus quaſi aliò declinans & tranſiens, diutiùs eos reliquit, ut tarditatem & ſocordiam prædicandi tarditate & duratione perſecutionis puniret, & caſtigaret. Rurſum myrrha eſt pœnitentia, mortificatio & caſtigatio præteritæ tarditatis.

ANIMA MEA LIQVEFACTA EST [amore, vti cera calore liqueſcit) VT DILECTVS MEVS LOCVTVS EST: QVÆSIVI, ET NON INVENI; VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI) Idem dicit aliis & clarioribus verbis:

VERS. 7. INVENERVNT ME CVSTODES, QVI CIRCVMEVNT CIVITATEM, PERCVSSERVNT ME, ET VVLNERAVERVNT ME: TVLERVNT PALLIVM MEVM MIHI CVSTODES MVRORVM.) Cuſtodes ſunt principes vel prælati hæretici vti Valens, Hunericus, Dioſcorus, Neſtorius, Pelagius, qui Eccleſiam per ſciſma diſciderunt, eiq; pallium, id eſt, integritatis & pudicitiæ gloriam abſtulerunt.

VERS. 8. ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM, VT SI INVENERITIS DILECTVM MEVM, VT NVNTIETIS EI; QVIA (quòd) AMORE LANGVEO.) Eccleſia in perſecutionibus afflicta inuocat filias Ieruſalem, id eſt, omnes ſanctos tam angelos, quàm homines, ciues Jeruſalem, id eſt, Eccleſiæ tum in terra militantis, tùm potiùs in cælis triumphantis, ut obſecrent Chriſtum in cælo, ut ipſe languori ſuo medeatur, mittendo ſcilicet homines Apoſtolicos, infideles, maloſque Chriſtianos conuertant: Languor enim hic eſt zelus animarum. Anagogicè anima amore æſtuans languet deſiderio fruendi Chriſto in cælo. Talis præ omnibus fuit B. Virgo, quæ ex languore hoc mortua euolauit ad Chriſtum.

Uox filiarum Ieruſalem.

VERS. 9. QVALIS EST DILECTVS TVVS EX DILECTO, O PVLCHERRIMA MVLIERVM? QVALIS EST DILECTVS TVVS EX DILECTO, QVIA SIC ADIVRASTI NOS?) Sanctæ Angelorum & hominum animæ, quarum opem ſponſa implorarat, ut nuntiet dilecto ſuum languorem, rogant quis & qualis ſit eius dilectus, non quòd id ignorent, ſed ut eius deſiderium in ea acuant, ac materiam illum effuſiſſimè laudandi ei præbeant: vnde ipſa mox idipſum præſtat: hoc enim vnicum erat languoris eius remedium; amore enim & laude dilecti ſanatur, imò paſcitur languor diligentis.

VOX SPONSAE.

VERS. 10. DILECTVS MEVS CANDIDVS ET RVBICVNDVS, ELECTVS EX MILIBVS) Hebr. *vexillatus*, id eſt, *inſtar vexilli eminens decem millibus*. Chriſtus fuit candidus & rubicundus, id eſt, roſeo colore ad literam, taliſque apparuit S. Edmundo Cantuar. Epiſcopo, vt habet ejus vita. Symbolicè fuit candidus ob puriſſimam & ſplendidiſſimam Deitatem, aut potiùs propter puriſſimam humanitatis aſſumptæ innocentiam & ſanctitatem. Rubicundus ob carnem, quam cum ſanguine rubro ex Virgine aſſumpſit, aut potiùs quam in cruce effuſo ſanguine purpurauit; & ut ait. S. Hieron. lib. 1. contra Iouinian. *Chriſtus Candidus eſt in virginitate, rubicundus in paſſione: Electus*, Hebr. *vexillatus ex millibus*, quia Chriſtus quaſi dux vexillum innocentiæ & caſtitatis, æquè ac patientiæ & martyrij omnibus martyribus, virginibus & Chriſtianis prætulit, qui pariter candidi ſunt per innocentiam, rubicundi per patientiam. Unde ex Hebr. vertas, *ſignifer & dux myriadum*.

VERS. 11. CAPVT EIVS AVRVM OPTIMVM) q. d. Caput Chriſti erat fulgidum & ſpecioſum inſtar auri optimi, vel redimitum erat corona aurea. Caput Chriſti eſt deitas. *Dicitur aurum, quia eius humanitas, & diuinitas ſua claritate nobis principatur*, ait S. Gregor. ſicut enim aurum ceteris metalis; ſic Deitas creaturis omnibus longè eminet & antecellit. Tangit hic Arrianos, Eutychianos, & Neſtorianos, qui negabant Chriſti diuinitatem.

COMÆ CAPITIS EIVS SICVT ELATÆ PALMARVM, NIGRÆ QVASI CORVVS.] Elatæ ſunt rami & fructus palmarum, qui earum verticem velut coma tegunt & ornant. Sic Chriſtus flauam habuit comam, vti flaui ſunt dactyli, ſed nigricantes. Comæ hæ notant diuina Chriſti conſilia, amores & affectus, qui à Deitate eius in humanitatem emanant, ſicut coma manat à capite. Caput enim Chriſti eſt Deus. Iidem nigri ſunt, quia fortes, viriles & heroici, ac charitate quaſi toſti & nigricantes.

Myſticè, capilli Chriſti ſunt viri religioſi & Apoſtolici, hi enim Chriſtum quaſi crines ſtipant, coronant, & ornant.

VERS. 12. OCVLI EIVS SICVT COLVMBÆ SVPER RIVVLOS AQVARVM, QVÆ LACTE SVNT LOTÆ, ET RESIDENT IVXTA FLVENTA PLENISSIMA.] q. d. Sicut columbæ aſſident aquis; ſic oculi ſponſi innatant ſuis orbibus, ſuntque coloris aquei & marini, ideoque cæſii, id eſt, prudentes & ſapientes. Lac. notat candorem oculorum, & ſinceritatem animi, per oculos tralucentem. Denique oculi Chriſti comparantur columbis, quia placidi ſunt, mites, faciles, benigni, & miſericordes.

VERS. 13. GENÆ EIVS SICVT AREOLÆ AROMATVM CONSITÆ A PIGMENTARIIS.] Genæ Chriſti roſeæ & fragrantes inſtar areolarum aromatum ſignum erant, primò florentis ætatis; ſecundò honeſtatis; tertiò hilaritatis; quartò ingenuitatis; quintò grauitatis & maieſtatis coniunctæ cum lenitate & pietate. Parabolicè binæ genæ Chriſti ſunt miſericordia & iuſtitia, quibus aſpicit regitque Eccleſiam. Tropol. genæ Chriſti ſunt virgines & martyres; illorum enim genæ roſeæ rubent pudore, horum cruore.

LABIA EIVS LILIA DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM. q. d. Eloquia Chriſti caſta ſunt, & ad puritatem lilialem inflammantia, ac myrrham, id eſt, mortificationem cupiditatum prædicantia.

VERS. 14. MANVS ILLIVS TORNATILES (Septuag. *tornatæ*, id eſt, affabrè) elaboratæ) PLENÆ HYACINTHIS. q. d. Opera Chriſti adeò perfecta erant, ac ſi torno elaborata forent, ita ut nil eis poſſet addi, nil demi. Secundò manus, Chriſti erant tornatiles, id eſt, verſatiles & agiles ad omne bonum omnemque beneficentiam. Dicuntur aureæ,

Digitized by Google

aureæ, quia ornatæ charitate: *plenæ hyacinthis*, quia opera A Chriſti erant cæleſtia & divina, atque ad ſpem & amorem rerum cæleſtium excitantia; hyacinthus enim eſt cæleſtis coloris.

VENTER EIUS EBURNEUS, DISTINCTUS SAPHIRIS.] q. d. Omnes internæ Chriſti paſſiones & affectiones erant puræ & validæ inſtar eboris, ac cæleſtes inſtar ſapphiri. Symbol. venter Chriſti ſunt conjugati, qui filios ipſi generant aluntque puros ut ebur, cæleſtes ut ſapphiri.

Verſ.15. CRURA EIUS COLUMNÆ MARMOREÆ, QUÆ FUNDATÆ SUNT SUPER BASES AUREAS] q. d. Crura Chriſti candida ſunt, recta, craſſa, & robuſta inſtar columnæ marmoreæ, *ſuper baſes aureas*, id eſt, ſuper pedes ornatos calceis aureis, quales habuit Salomon. Crura hæc notant itinera Chriſti, quibus per ſe Judæam, per Apoſtolos verò, viroſque Apoſtolicos totum orbem euangelizando obivit; fulſa, pura, recta, fortia, & valida, ita ut nemo ea ſiſtere, vel iis reſiſtere poſſet, quin gentes omnes ſibi ſubiiceret *ſuper baſes aureas*, ſcilicet, B tum divinitatis Chriſti, tum charitatis. Charitas enim hoſce pedes ſuffulcit & invictos effecit. Symbolicè crura Chriſti ſunt viri Apoſtolici, qui fidem Chriſti in India aliiſque locis propagant.

Species eius ut Libani, electus ut cedri. q. d. Chriſtus inſtar Libani & cedri fuit procerus, odoratus, imputribilis, & ſpecioſus tum corpore, tum magis mente.

Verſ.16. *Guttur illius ſuaviſſimum, & totus deſiderabilis.*] q. d. Anhelitus Chriſti, æquè ac vox è gutture prodiens, erat ſuaviſſimus: quia non niſi affectus & amores divinos exhalabat & eructabat: quare ipſe totus erat amabilis, & deſiderabilis.

Talis eſt dilectus meus (qualem hucuſque deſcripſi) *& ipſe eſt amicus meus, filiæ Jeruſalem.*

Vox filiarum Jeruſalem.

QUo abiit dilectus tuus, ò pulcherrima mulierum? quo declinavit Dilectus tuus, & quæremus eum tecum?] Filiæ Jeruſalem adiuratæ à ſponſa c. 5.8, ut quærerent ſponſum, qui ſe ſubduxerat audientes ejus notas & ſigna, è quibus eum dignoſcant, hic rogant, qua via ſe ſubduxerit, ut illam ineuntes, eum inveniant. Chriſtus ab orientali Eccleſia ob hæreſim Arrii moreſque pravos ſe, id eſt, ſuam fidem & Eccleſiam tranſtulit in Occidentem poſt Conſtantinum Imperatorem: quærunt ergo filiæ Jeruſalem, id eſt, fideles ab Eccleſia, id eſt, Eccleſiæ Prælati, quò abierit Chriſtus, ut eum in Orientem reducant. Huc refer, quæ dixi v. 9. Verſ.17.

CAPUT SEXTUM.

B *DIlectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, ut paſcatur in hortis, & lilia colligat.*] Sponſa reſpondet filiabus Jeruſalem ſponſum iviſſe in hortum ſuum, id eſt, in Eccleſiam occidentalem, hoc eſt, ad congeriem fidelium orationi, mortificationi, ceteriſque virtutibus ſtudentium, quibus, quaſi aromatibus, Chriſtus paſcitur & oblectatur, ſed præſertim liliis, id eſt, caſtitate virginum. Quare reformatores Eccleſiæ orientalis vocandos eſſe ex occidentali Eccleſia, præſertim Romana, uti ex eadem in Orientem ea de cauſa à Pontifice Romano miſſi ſunt S. Euſebius Epiſcopus Vercellenſis, Lucifer Calaritanus, & alii. Rurſum hortus Chriſti eſt religio & cœnobium. Verſ.1.

Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi.] Hunc verſum explicui c. 2. v. 16. Sponſa enim quia amore ſponſi plena, hinc identidem eum repetit & inculcat. Amantes enim amatorum amore & laude numquam ſatiantur, ſed eum aſſiduè uſque ad nauſeam audientium repetunt. Verſ.2.

QVINTA ET VLTIMA PARS DRAMATIS, PVTA CANTICI,

In qua deſcribitur Eccleſiæ ſeneſcentis renovatio, conſummatio, & ad cælum anhelatio.

VOX SPONSI.

Verſ.3. *PVlchra es amica mea, ſuavis & decora ſicut Jeruſalem, terribilis ut caſtrorum acies ordinata.*] Pro *ſuavis* Hebr. eſt *ſicut Terſa*, quæ erat urbs pulchra, ideoque à Jeroboam facta eſt Metropolis regni Iſrael. Sponſa cum ſuis quærens ſponſum in horto, ibidem eum invenit, eique narravit, quanta in illo quærendo paſſa ſit, quibus notis & elogiis eum adoleſcentulis depinxerit: quare ſponſus eam conſolatur, laudeſque ei c. 4. aſſignatas confirmat & adauget. Igitur ſenſus eſt, q. d. Eccleſia pulchra effecta eſt, æquè ac fortis & terribilis ut caſtrorum acies, quando errores & vitia per Arrianos, aliosque impios infideles ſuos inducta, per zelotos Imperatores & Principes, Pontifices & Epiſcopos in Concil. Nicæno, Epheſino, Calcedonenſi, Lateranenſi, Florentino, Tridentino aliiſque tum œcumenicis, tum provincialibus extirpavit, & Eccleſiam vel univerſalem vel provincialem priſtino fidei & virtutum nitori reſtituit. Maximè verò in fine mundi idipſum præſtabunt Elias & Enoch cum ſuis aſſeclis.

Verſ.4. *Averte oculos tuos à me, quia ipſi avolare fecerunt me:*] B Hebr. *quia ipſi prævaluerunt mihi*, me in ſui amorem rapiendo. Laudat hic Chriſtus ſponſam à pulchritudine & illicio oculorum, per quos pura Eccleſiæ in Chriſtum intentio & amor ſignificatur, ut dixi c. 4. v. ſignificat ergo hic Chriſtus charitate Eccleſiæ ſe victum, ut ſui tam amantem mirificè redamet, utque ejus amore curſum temporiſque mundi abſolvere decernat, quo reliquiæ Iſrael ſalventur, de quo enim agit in ſequentibus, ut hoc facto Eccleſia Chriſto ſponſo ſuo in æternum copuletur, eoque feliciſſimè perfruatur in cæleſti gloria, ubi nuptiarum utriuſque erit conſummatio.

Verſ.7. *Capilli tui ſicut greges caprarum.*] Hæc gnome, & A doæ ſequentes ad laudem ſponſæ hic repetuntur ex c. 4. v. 1. & ſeq. ubi eas explicui.

Sexaginta ſunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus.

Vna eſt columba mea, perfecta mea, una eſt matris (Septuag. *matri*) *ſuæ, electa genitrici ſuæ.*] *Vnica matris*, id eſt, unigenita, vel unicè præ aliis filiabus dilecta à matre. *Reginæ*, id eſt, Eccleſiæ Patriarchales, Primates & Metropolitanæ ſunt ſexaginta, id eſt, multæ: *concubinæ*, id eſt, Eccleſiæ Epiſcopales ſunt octoginta, id eſt, plures: *adoleſcentularum*, id eſt, Eccleſiarum Parochialium & ceterarum non eſt numerus; plurimæ enim ſunt & quaſi innumerabiles: at ſupra has omnes eminet Cathedra ſancti Petri, putà Eccleſia Romana. Quarè hæc eſt una columba, id eſt, una ſponſa Chriſti unicè ab eo dilecta, perfecta in fide & religione, unica matri ſuæ, & electa genitrici ſuæ, id eſt, unicè pariter dilecta primitivæ Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, ait S. Anſelm quia ipſa ceteras Eccleſias regit, ac ſi à vera fide vel pietate aberrent, corrigit & reformat. Quocirca Verſ.8.

Viderunt eam filiæ, & beatiſſimam prædicaverunt: Re- B *ginæ & concubinæ, & laudaverunt eam*) dicendo: *Quæ eſt iſta*, &c. ut ſequitur.

Vox adoleſcentularum.

QVæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa ut ſol, terribilis ut caſtrorum acies ordinata?] Eſt vox adoleſcentularum, concubinarum & reginarum laudantium ſponſam ab ejus ortu, progreſſu & perfectione. Eccleſia enim oriens in Judæa ſub Apoſtolis exigua luce fulſit quaſi aurora: mox increvit, fulſitque ut luna luce pallida per terrores, perſecutiones decem Imperatorum: denique toto orbe aurea lu- Verſ.9.

cere-

ce reſplenduit ut ſol, ſub Conſtantino Imper. ac mox pugnans & profligans Arrianos, Neſtorianos, ceteroſque hæreticos, & abuſus reformans fuit quaſi caſtrorum acies ordinata, taliſque maximè erit in fine mundi decertans contra antichriſtum, ejuſque aſſeclas.

VOX SPONSI.

Verſ. 10. *Deſcendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica.*] Chriſtus deſcendit in hortum nucum, id eſt, ad Synagogam durorum Judæorum, vt eos convertat, tum per alios, tum maximè in fine mundi per Eliam & Enoch, quando ipſi producent *poma conuallium*, id eſt, fructus actuſque humilitatis & pœnitentiæ, ac vina devotionis, & *mala punica* charitatis.

VOX SYNAGOGÆ.

Judæorum convertendæ in fine mundi.

Verſ. 11. *Neſcivi: anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.*] q. d. Ego Synagoga Judæorum hucuſque neſcivi Chriſtum à patribus meis crucifixum eſſe Meſſiam, ideoque eum non colui, quia turbaverunt me quadrigæ *Aminadab*, id eſt, *populi ſpontanei*, putà Chriſtiani, qui è gentilitate ſponte & ultrò audita prædicatione Apoſtolorum credidit in Chriſtum: *Quadrigæ* ſunt quatuor Euangelia, quæ celerrimè per totum orbem diſcurrerunt: propter has, id eſt, quia Euangelia abrogabant Judaiſmum & legem Moyſi, ego Synagoga Judæorum hucuſque non credidi in Chriſtum; at jam converſa per Eliam in eum credo, & eidem quadrigæ ultrò me ſubdò, imò inſero & impono. Nonnulli per quadrigas Aminadab accipiunt Saracenos & Turcas; alii Imperatores Eccleſiam oppugnantes; alii Antipapas & Schiſmaticos.

Vox ſponſæ veteris de nova, hoc eſt, Eccleſiæ de Synagoga.

Reuertere, reuertere Sulamitis, vt intueamur te.] Verſ. 12.
Eccleſia gratulatur Synagogæ de ejus ad Chriſtum converſione: *Synagoga* enim vocatur Sulamitis, id eſt, Hieroſolymitana vel Salomonia. Sicut enim à Paulo ſponſa dicitur Paula, ſic à Salomone ſponſa ejus dicitur Sulamitis, id eſt, Salome, vel Salomonia. Senſus eſt, q. d. O Sulamitis, id eſt, ò Synagoga Judæorum jam converſa ad Chriſtum, reverrere ad Eccleſiæ è Gentibus congregatæ ſocietatem & converſationem, ut Gentes tuum decorem, quem per Baptiſmum accepiſti, intuentes exultent, tibique gratulentur, & Deo gratias agant.

CAPUT SEPTIMUM.

Caput hoc parallelum eſt capiti quarto; nam ſingulorum membrorum elogia, quæ c. 4. Sponſus Chriſtus aſſignauit ſponſæ Eccleſiæ Gentium, eadem hic aſſignat Synagogæ Judæorum ad ſuam fidem in fine mundi conuertendorum.

VOX SPONSI DE SPONSA nova, id eſt de Synagoga.

Verſ. 1. *Quid videbis in Sulamite niſi choros caſtrorum?*] Sunt verba Chriſti ſponſi exultantis de Judæorum ad ſe in fine mundi per Eliam converſione. q. d. Quid videbis, ò Eccleſia Gentium in Sulamite, id eſt, in Synagoga Judæorum jam converſa ad ſuum Meſſiam veramque fidem, niſi choros præ gaudio tantæ converſionis cantantium & tripudiantium: ſed choros caſtrorum, quæ ſcilicet ita exultent, ut ſimul fortiter contra antichriſtianos, ceteroſque infideles & impios decertent? *Caſtra quippe militantium ſunt*, ait S. Gregor. Nonnulli per choros caſtrorum accipiunt fundationes Academiarum, & inſtitutiones religionum tam militarium, uti ſunt Theutonici, Meliteníes, Hieroſolymitani, quàm aliarum, uti ſunt Bernardini, Camaldulenſes, Dominicani, Franciſcani, &c.

Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis?] q. d. Quam pulchra, ò Synagoga ſunt greſſus tui, quibus ad me & Eccleſiam acceſſiſti? quàm celeri promptitudine ad fidem accurriſti? nec tantùm ad fidem, ſed & ad fidei prædicationem: illicò enim, ut fidelis facta es, cœpiſti eſſe prædicatrix Euangelii, inſtar contribulis tui S. Pauli.

Juncturæ femorum tuorum ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis.] *Juncturæ tuorum femorum* ſunt veritas & charitas, quibus Synagoga converſa adhærebit Eccleſiæ, item ejus caſtitas. Hæc enim ornat femora ſicut monile pulcherrimum & pretioſiſſimum factum manu ſummi artificis Dei. Hanc amplectuntur religioſi, & amplectentur Judæi in fine mundi, ut efficaciùs Chriſtum verbo & exemplo prædicent. Unde S. Joannes vidit 144. millia virginum, qui in fine mundi ſequentur Agnum in virginitate. Apocal. 14.

Verſ. 2. *Vmbilicus tuus ſicut crater tornatilis, numquam indigens poculis.*] *Vmbilicus*, id eſt, medium & quaſi centrum Judææ erat Jeruſalem: hæc in fine mundi per Eliam convertenda ad Chriſtum erit quaſi crater tornatilis, quia inſtar crateris abundabit poculis, id eſt, potione, putà vino ſapientiæ & doctrinæ Chriſtianæ, quod in Judæos circumcircà habitantes diffundet. Unde in Jeruſalem Elias occidetur ab antichriſto, ac tertia die glorioſus reſurget, Apocalypſis c. 11. v. 8. & 11.

Venter tuus ſicut acervus tritici, vallatus liliis.] Idem dicit per aliam ſimilitudinem ventris, q. d. Jeruſalem convertenda ad Chriſtum per Eliam ſimilis erit acervo tritici, quia plena erat ſacerdotibus & prædicatoribus, qui verbo Dei & Euchariſtia quaſi tritico myſtico fideles paſcant, non ad luxuriam, ſed ad caſtitatem, ideoque vallatur liliis, quia puritatis candorem æquè ac ſuavitatis odorem expirat.

Duo vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.] Repetit de Synagoga Judæorum, quod dixit de Eccleſia Gentium, cap. 4. v. 5. Vide ibi dicta. Verſ. 3.

Collum tuum ſicut turris eburnea.] *Collum turritum* Verſ. 4.
ſignificat invictum Synagogæ robur, quo ſe inſtar turris generosè eriget contra omnes tentationes & perſecutiones antichriſti. Item Pontifices, doctores & præſules, qui eidem heroicè reſiſtent. *Ebur* notat Elephantium (Elephas enim caſtiſſimus eſt,) caſtitatem, puritatem & munditiam, qua pollebunt Judæi in fine mundi, Apocalyp. c. 14. v. 1. præſertim doctores & præſules: Ebur enim candidum eſt, politum, nitidum, teres, æquabile, firmum.

Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis,] id eſt, in porta, quæ ſpectat regionem, in qua magna erat hominum multitudo. q. d. Oculi tui, id eſt, tui doctores & paſtores, ò Synagoga, erunt quaſi gemini limpidiſſimi, puriſſimique ſapientiæ fontes, qui filiam multitudinis, id eſt, congregationem populi Judaici in fide & pietate Chriſtiana abundanter erudient, & aqua ſapientiæ potabunt.

Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum] q. d. *Synagogæ naſus*, id eſt, criſis, providentia & proſpectio erit ingens inſtar turris, quæ longè odorabitur & proſpicit omnes Damaſci, id eſt diaboli, & antichriſti ſanguinem animarum ſitientis; *Damaſcus* enim idem eſt, quod ſaccus, vel præda ſanguinis inſidias & conatus, eoſque ingenti fortitudinis & magnanimitatis ſpiritu eludet & ſuperabit. Magnus enim naſus magnum ſpiritum attrahit, ideoque magnanimitatis eſt index.

Caput tuum vt Camelus.] q. d. Caput & princeps tuus Verſ. 5.
erit. Elias olim Carmeli incola, & inſtar Carmeli ſpiritu excelſus & frugifer.

Et comæ capitis tui ſicut purpura regis vincta canalibus.]

Comæ

Comæ hæ notant diſcipulos & aſſeclas Eliæ, qui eum ut caput cingent, defendent, propugnabunt; ideoque ab antichriſto occidentur, & martyrio ſanguinis ſui purpurabuntur.

Vox Eccleſiæ ad Synagogam ad Chriſtum iam convreiam.

vers. 6. Q*Vam pulchra es, & quam decora chariſſima in delicijs?*) Hebr. *O quam pulchruiſti, & quàm dulcuiſti amor in delicijs?* Sponſi, ſcilicet Chriſti Domini, eum tua fide & fervore oblectando. Syrus & Aquila, *filia deliciarum*. Sunt verba Eccleſiæ Gentium exultantis & congratulantis Synagogæ de tam ſubita & perfecta Judæorum converſione ad Chriſtum, q. d. Quàm pulchra es & decora, ò Synagoga, ſoror mea, quæ adeò es amabilis, ut charitas deliciarum, & deliciæ charitatis, ac filia deliciarum ſis, & verè nuncupari poſſis, quia totam te charitati & delicijs ſponſi impendis.

vers. 7. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & ubera tua botris.*) Statura palmaris Synagogæ & animæ ſanctæ, eſt magnanimitas & celſitudo animi, quæ omnia terrena deſpicit & æterna ambit, dicitque cum Paulo: *Noſtra converſatio in cælis eſt:* ideoque inſtar palmæ quò magis premitur, eò fortiùs altiuſque exurgit: *Vbera Synagogæ* ſunt eius beneficentia & doctrina, qua quaſi lacte rudiores Judæos lactabit & nutriet: ſicut palma licèt in altum creſcat, tamen ſe dimittit cum ſuis botris, id eſt, dactylis nutrit tranſeuntes.

Vox Chori Adoleſcentularum.

vers. 8. D*Ixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt ubera tua ſicut botri vineæ, & odor oris tui, ſicut malorum*) Sunt verba chori adoleſcentularum, id eſt, animarum imperfectarum, quarum quæque dicit Synagogæ in fide & amore Chriſti excelſæ, & ferventi uſque ad martyrium: Cupio ad tuam ſublimitatem, quam per crucem Chriſti obtinuiſti, conſcendere, ut ad ubera tua pertingam ex iiſque ſugam lac, imò vinum ardentis doctrinæ, fidei & charitatis, ac ſimul ex ore hauriam halitum ſuaviſſimum pietatis & ſanctitatis: palma ergo hic ad literam ſignificat ſublimitatem Synagogæ, ſymbolicè verò crucem Chriſti.

vers. 9. *Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, & labiis eius ad ruminandum.*) q. d. Gutture tuo exhalas vinum doctrinæ & charitatis ardentis, quo non ſolùm Iudæos, ò Synagoga, inebrias, ſed & Chriſtum dilectum meum ita potas & delectas, ut ille illud ipſum aſſiduè mente revoluat, & ruminet.

Vox ſponſæ novæ, id eſt Synagogæ.

vers. 10. E*Go dilecto meo, & ad me converſio eius.*) Eſt vox ſponſæ novellæ, putà Synagogæ, quæ tam laudibus ſuis, quas Chriſtus recenſuit, quam elogiis ſuis, quæ adoleſcentulæ addiderunt, reſpondet, laudes haſce in ſponſum Chriſtum reflectendo, q. d. Ego quanta quanta ſum, tota dilecti mei Chriſti ſum, quia ipſe dignatus eſt oculos ſuos ad me convertere, meque ſua fide illuminare & ſua gratia dotare, imò in ſponſam ſibi dilectum aſſumere.

vers. 11. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.*) Ve ibi eò familiariùs & ſecretiùs, quò ab urbano ſtrepitu remotiùs invicem converſemur & colloquamur, utque hominibus agreſtibus & rure degentibus Euangelium prædicemus.

Vox ſponſæ antiquæ & novæ, id eſt Eccleſiæ, & Synagogæ.

vers. 12. M*Ane ſurgamus* (ut eamus) *ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea.*) Pagnin. & Vatabl. *amores meos*. Eſt vox Eccleſiæ Gentium congratulantis novæ ſponſæ, putà Synagogæ Judæorum, ac cum ea obſecrantis Chriſtum, ut ſecum vadat, id eſt, ſibi cooperetur in prædicatione Euangelii, converſione Iudæorum æquè ac Gentium in fine mundi, ut ferant fructus bonorum operum & mala punica charitatis ac martyrii. Vineam vocat Jeruſalem & Iudæam, hæc enim fuit prima Chriſti vinea. Ibi Synagoga Chriſto dat *ubera*, id eſt, oſtendit amores ſuos in eum. Rurſum dat ubera Chriſto, id eſt, fidelibus Chriſti, putà Judæis & Gentibus, quos doctrina ſua in fide & pietate lactat, & nutrit amore Chriſti.

vers. 13. *Mandragoræ dederunt odorem. In portis noſtris omnia poma nova & vetera, dilecte mi, ſervavi tibi.*) Mandragoræ frigide tarditatem, & torporem & ſomnum inducunt; unde ſignificant Judæos & Gentes ignorantia Dei & perfidiæ frigore torpentes & ſopitos per antichriſtum; ſed hi eo mortuo & occiſo, per prædicationem ſociorum Eliæ reviſcent in fide & gratia, ac ſuavem virtutis odorem expirabunt, hos ergo quaſi *poma nova* cum veteribus, id eſt, priſcis Chriſtianis Eccleſia offert Chriſto in portis, id eſt, in ipſo ingreſſu & aditu Eccleſiæ, putà in Baptiſmo, per quem ingreſſi ſunt in Eccleſiam & Chriſtianiſmum, Nonnulli *Tò nova* referunt ad novi orbis, hoc eſt, Americæ, ſive Perſianorum & Mexicanorum converſionem.

CAPVT OCTAVVM.

Vos ſponſa, id eſt, Eccleſia univerſalis collecta ex Judæis & Gentibus, in fine mundi completo iam electorum numero aſpirantis ad cælum.

vers. 1. Q*Vis mihi det te fratrem meum ſugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, & deoſculer te, etiam nemo me deſpiciat?*) q. d. Vtinam te fruar, ò Chriſte, in cælo, ſicut frater fruitur ſuo fraterculo, qui adhuc ſugit ubera matris eumque deoſculatur, ut ſcilicet ſicut olim factus homo mihi per carnem frater fieri dignatus es, ac ſugere ubera matris meæ; tùm B. Virginis (hæc enim eſt mater Eccleſiæ quia ipſa eſt mater Chriſti, & conſequenter omnium Chriſtianorum) tùm Synagogæ; ſic pariter foris, id eſt, in cælo frater & conſors mihi fias in gloria beatitudinis, ibique tecum ſugam ubera matris communis, putà cæleſtis Jeruſalem, quæ lac, imò nectar felicitatis effundit, atque te oſculer, tecumque delicier, & diſſuavier in æternum, ideoque jam me nemo deſpiciat, ſed omnes glorificent & beatificent.

vers. 2. *Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malogranatorum meorum.*) Eſt vox Eccleſiæ ad Chriſtum. q. d. Utinam te apprehendere poſſem & ducere in cæleſtem Jeruſalem, quæ eſt mater noſtra, ut ibi me doceres arcana divinitatis, ibi ego viciſſim tibi propinarem vinum conditum laudis & gratiarum actionis, ac muſtum malogranatorum æſtuantis amoris, & jubili felicitatis æternæ.

Læva ejus ſub capite meo & dextera illius amplexabitur me.) Sponſa ex vehementi amore, & deſiderio fruendi Chriſto in cælo incidit in languorem, ſomnum & extaſim, ac corruens invocat opem ſponſi, ut ſe collabentem læva dextraque fulciat & complectatur, tùm jam languentem in terris, tùm potiùs mox gaudentem & triumphantem in cælis. Vide c. 2. 6.

VOX SPONSI.

Adiuro vos filiæ Jeruſalem, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit.] Sponſus vetat ſponſam ab hoc amoris ſomno & extaſi, utpote ſibi graviſſimo & ſponſæ ſuaviſſimo, excitari. Vide dicta c. 2. v. 7.

Vox

vinea eſt totus orbis, putà omnes gentes, quas in fide & pietate Chriſtiana per meos Prælatos & Paſtores ſedulò excolo, ideoque pari modo ex illa mille argenteos, id eſt, maximum fructum & pretium colligo, illumque Chriſto meo offero: *mille ergo tui pacifici* Hebr. *mille tui ô Salomon*; id eſt, hos mille argenteos tibi, ô Chriſte rex pacifice, offero tamquam tibi debitos, utpote ex tua gratia partos & productos: *& ducenti his, qui cuſtodiunt fructus ejus.* q. d. Prælatis, qui hanc vineam coluerunt, debetur, & dabitur duplex præmium, ſcilicet gloria animæ & corporis, ob decem præceptorum decalogi obſervationem in corde & opere, tam in ſe, quàm in ſuis ſubditis, centies duplicatam, id eſt, omni modo abſolutam & perfectam. Centum enim duplicata faciunt ducenta.

VOX SPONSI.

Verſ. 13. Q*uæ habitas in hortis, amici auſcultant, fac me audire vocem tuam.*] Bucolicè Chriſtus ſponſus hic inducitur, quaſi paſtor cujus ſponſa caſtitatis & meditationis ſtudioſa, velut nympha ruralis habitat in hortis & vineis, eaſque excolit. Senſus eſt. q. d. Chriſtus: Audivi, ô Eccleſia mea ſponſa, tua in cælum anhelantis ſuſpiria, ſed tecta & obſcura: quare velim, ut ea clarè eomnes. Amici enim mei & tui, id eſt, angeli avidè ea audire deſiderant: faciam ergo te votorum compotem: poſtula, & impetrabis: loquere, & exaudieris, ſuſpira in cælum, & eò te ducam: Jam enim imminet finis mundi, & dies judicii, ac beatæ reſurrectionis.

VOX SPONSÆ.

F*uge dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes aromatum,*] qui cap. 2. v. ultim. vocantur *montes Bether* vel *Bethel*, id eſt, domus Dei, putà cæli. q. d. *Fuge*, id eſt celerrimè inſtar fugientium caprearum & hinnulorum ex terra hac putida & fœtida, ô Chriſte, te proripe in ſuaveolentes montes aromatum, id eſt, in cælum, ac me quaſi tecum rape, ut ibi invicem fruamur in beata æternitate, ſicut capreæ & hinnuli dum fugiunt venatores, ſecum rapiunt ſuos catulos, nec ſine iis fugam capeſſunt in montes aromatum, quales ſunt in Judæa, Libano, Syria & Oriente. Unde το *fuge* ſumi poteſt pro *fugere me fac*, per Hebraiſmum, quo *Cal* ponitur pro *Hiphil*. Verſ. 14.

Fuge, tace, quieſce. *S. Anſenius.*

Fuge ad montes aromatum, ad colles beatæ AETERNITATIS. Quàm felix, quæ beat, AETERNITAS?

Noctem unam (frigoris) cum ſempiterno ævo commutabimus. *S. Baſilius homil. de 40. martyr.*

AEvum Angelos, tempus homines, Deum ſua beat æternitas. *Doctor Angel. 1. p. q. 10.*

O regnum verè beatum, carens morte, vacans fine, cui nulla tempora ſuccedunt per ævum, ubi continuus ſine nocte dies neſcit habere tempus; ubi victor miles illis hymnidicis Angelorum ſociatus choris, cantat Deo ſine ceſſatione Canticum de Canticis Sion, nobile perpetuo caput amplectente corona, *ait S. Auguſt. in Medit. cap. 22.*

005793549

INDEX

INDEX LOCORVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ
QVI IN HOC CANTICI CANTICORVM
Commentario paſſim citantur.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam, litteræ adiunctæ eas quæ columnis interpoſitæ ſunt, deſignant; ſi vnicus tantùm occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio eſt.

EX GENESI.

Cap. 2. v. 7. Inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem. pag. 7. col. 2. lit. a
3. 17. Maledicta terra in opere tuo: ſpinas & tribulos germinabit tibi. 120.1.a
15. 6. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam. 154.2.a
16. 12. Manus ejus contra omnes, & manus omnium contra eum. 22.2.d
27. 27. Ecce odor filii mei, ſicut odor agri pleni. 150.1.c
29. 20. Servivit Jacob pro Rachele ſeptem annis, & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. 100.2.b
30. 13. Hoc pro beatitudine mea: beatam quippe me dicent omnes mulieres. 205.2.b
31. 48. Tumulus iſte erit teſtis inter me & te hodie. 125.2.c
32. 2. Caſtra Dei ſunt hæc. 214.1.c
49. 22. Filiæ diſcurrerunt ſoper murum, &c. 59.2.c
27. Deſiderium collium æternorum. 197.2.a

EX EXODO.

Cap. 14. v. 13. Nolite timere, ſtate, & videte magnalia Domini. 110.1.d
15. 20. Maria ſoror Moyſis ſumpſit tympanum in manu ſua egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus Domino glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem dejecit in mare. 214.1.d
18. 21. Provide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint avaritiam, & conſtitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios & decanos, qui judicent populum omni tempore. 109.2.c
32. 10. Dimitte me ut iraſcatur furor meus contra eos, &c. 102.2.a
33. 11. Loquebatur Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet homo loqui ad amicum ſuum. 8.2.a
36. 14. Saga undecim de pilis caprarum, ad operiendum tectum tabernaculi. 125.2.a

EX DEVTERONOMIO.

Cap. 8. v. 8. Veſtimentum tuum quo operiebaris nequaquam vetuſtate defecit, & pes tuus non eſt ſubtritus. 2.2.a
29. 5. Non ſunt attrita veſtimenta veſtra, nec calceamenta pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſont. ibid.
32. 32. Uva eorum, uva fellis & botri amariſſimi. 27.2.b
33. Fel draconum vinum eorum, & venenum, aſpidum inſanabile. ibid.

EX JOSVE.

Cap. 10. v. 12. Obediente Domino voci hominis. 101.1.c

EX LIBRO IVDICVM.

Cap. 16. v. 17. Ferrum numquam aſcendit ſuper caput meum; quis Nazaræus, id eſt, conſecratus Deo ſum ab utero matris meæ: Si raſum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea & deficiam, eroque ſicut ceteri hominum. 127.1.a

EX LIBRO RVTH.

Cap. 1. v. 20. Ne vocatis me Noemi, id eſt, pulcram, ſed vocate me Mara, id eſt, amaram, quia amaritudine valdè replevit me Omnipotens. 163.2.b
3. 9. Expande pallium tuum ſuper famulam tuam, quia propinquus es. 61.2.d

EX PRIMO REGVM.

Cap. 3. v. 10. Loquere Domine, quis audit ſervus tuus. 177.2.c
9. 2. Et non erat vir de filiis Iſrael melior, ab humero & ſurſum eminabat ſuper omnem populum. 181.2.b

EX TERTIO REGVM.

Cap. 4. v. 26. Et habebat Salomon quadraginta millia præſepia equorum curulium, & duodecim millia equeſtrium, &c. 33.2.c
19. 14. Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Iſrael. 250.2.a

EX QVARTO REGVM.

Cap. 2. v. 12. Pater mi, pater mi, currus Iſrael, & auriga eius. 30.2.b
4. 34. Poſuit os ſuum ſuper os eius, & oculos ſuos ſuper oculos eius, &c. unde oſcitavit puer ſepties: aperuitque oculos. 9.2.d
6. 16. Nolite timere; pluries enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis. 110.1.d

EX I. PARALIPOMENON.

Cap. 4. v. 22. Et qui ſtare fecit Solem, virique Mendacii, & Securus, & Incendens. 214.2.d

EX LIBRO IVDITH.

Cap. 15. v. 10. Tu gloria Jeruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri, quia feciſti viriliter, & confortatum eſt cor tuum, eò quòd caſtitatem amaveris, &c. Et ideò eris benedicta in æternum. 214.1.d
16. 11. Sandalia ejus rapuerunt oculos ejus: pulchritudo ejus captivam fecit animam ejus. 214.2.c

EX

INDEX LOCORUM S. SCRIPTURÆ.

EX LIBRO IOB.

Cap. 40. v. 11. Virtus illius in umbilico ventris ejus. 217.2.c. 218.2.d

EX PSALMIS.

Pſalm. 4. v. 9. In pace in idipſum dormiam & requieſcam. 8.2.c. 55.2.a. 73.2.a
6.7. Lavabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. 222.2.a
8.3. Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis. 74.2.c
9. Gloria & honore coronaſti eum. 120.1.b
11.7. Eloquia Domini, eloquia caſta: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum. 256.1.a
15.9. Caro mea requieſcet in ſpe. 54.2.d
10. Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. 41.2.d
11. Delectationes in dextera tua uſque in finem. 71.1.a
16.4. Probaſti cor meum & viſitaſti nocte; igne me examinaſti, & non eſt inventa in me iniquitas. 6.2.c
15. Satiabor cùm apparuerit gloria tua. 29.2.c
17.5. Circumdederunt me dolores mortis. 249.1.a
18.5. In omnem terram exivit ſonus eorum. 79 1.a
6. In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. 119.1.a
Et ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. 11.1.b
20. 4. Poſuiſti in capite ejus coronam de lapide pretioſo. 183 1.b
21.15. Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. 35.2 b
22.5. Calix meus inebrians quàm præclarus. 17.1.d
24. 10. Univerſæ viæ Domini miſericordia & veritas. 187. 1. a
27. 7. Et refloruit caro mea: & ex voluntate mea confitebor ei. 53.1.d
30.3. Accelera ut eruas me. 93.2.c
30.26. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te. 10 1.c. 176.1.c
33.3. In Domino laudabitur anima mea audiant manſueti, & lætentur. 22.1.b
8. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. 110 1.d
9. Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus. 21.1.d
35. 8. Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum ſuperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. 62.2.b
9. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. 20.1.c
10. Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. 9.2.d
36. 6. Revela Domino viam tuam, & ipſe faciet: & educet quaſi lumen juſtitiam tuam, & judicium tuum tamquam meridiem. 29.2.a
40. 4. Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris ejus: univerſum ſtratum ejus verſaſti in infirmitate ejus. 98. 1. b
41.1. Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum: ita deſiderat anima mea ad te Deus. 169.1.a
41.3. Sitivit anima mea ad Dominum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei. 98.1.a
Specioſus forma præ filiis hominum. 52 1.d
5. Specie tua & pulchritudine tua intende, proſperè procede & regna, propter veritatem, & manſuetudinem, & juſtitiam. 121.1.c
8. Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis. 13.1.c
9. Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo. 42.1.a
10. Aſtitit regina à dextris tuis. 19.1.a
Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato. 183.2.b
14. Omnia gloria ejus filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus. 49.1.d
15. Adducentur regi virgines poſt eam. 17.2.b
45.5. Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. 157.2.d
21. Vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus. 169.1.d
62. 2. Sitivit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. 15.2.a
67. 14. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ. 35.2.b
18. Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium: Dominus in eis in Sina in Sancto. 34 1.b
68.10. Zelus domus tuæ comedit me. 25.2.d
69.2. Domine ad adjuvandum me feſtina. 93.2.b
71.10. Reges Arabum & Saba dona adducent. 222.1.d
72.23. Ut jumentum factus ſum apud te. 35.1.a
25. Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? 8. 2. a
26. Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum. ibid.
Defecit caro mea & cor meum, Deus cordis, &c. 9.2.a
29. Mihi autem adhærere Deo bonum eſt. 1.2.a
73.12. Deus autem rex noſter ante ſæcula, operatus eſt ſalutem in medio terræ. 20.2.d
75.7. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam? 18.2.a
79. 12. Extendit palmites ſuos uſque ad mare, & uſque ad flumen propagines ejus. 154.2.c
80.17. Cibavit illos ex adipe frumenti, & de petra melle ſaturavit eos. 220.1.a
83. 6. Beatus vir cujus eſt auxilium abs te; aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum, in loco quem poſuit. Etenim benedictionem dabit legiſlator; ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion. 79. 2. a
8. Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion. 98.1.d
11. Elegi abjectus eſſe in domo Dei magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. 116.1.b
84.5. Converte nos Deus ſalutaris noſter. 9.1.a
85.13. Eruiſti animam meam ex inferno inferiori. 246.1.d
88.15. Miſericordia & veritas præcedent faciem tuam. 187.2.d
38. Thronus ejus ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta, &c. 207.1.d
90.15. Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum. 75.1.d
91.13. Juſtus ut palma florebit. 230.2.b
16. Rectus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo. 22.1.b
92.1. Dominus regnavit, decorem indutus eſt. 120.1.b
93. 19. Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam. 5.1.a
100. 1. Miſericordiam & judicium cantabo tibi Domine. 187 2.d
101.18. Reſpexit in orationem humilium, & non ſprevit precem eorum, &c. 41. 2.b
20. Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cælo in terram aſpexit. Ut audiret gemitus compeditorum, &c. ibid.
102.5. Renovabitur ut aquilæ juventus tua. 198.2.b
103.15. Vinum lætificans cor hominis. 218.2.c
Ut exhilaret faciem in oleo. 16.1.a
109.3. Tecum principium in die virtutis tuæ. 210.1.c
5. Ex utero ante luciferum genui te. 191.1.c
110.1. Confitebor tibi Domine in toto corde meo in conſilio juſtorum & congregatione. Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates ejus. 190.1.a
3. Confeſſio & magnificentia opus ejus. ibid. 1.a
114.7. Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. 72.1.b
118. 32. Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum. 88.2.b
103. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua! ſuper mel ori meo. 187.2.c
120. Confige timore tuo carnes meas. 247.2.a
131. Os meum aperui & attraxi ſpiritum. 136.2.b
139. Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei. 25.2.c
158. Vidi prævaricantes, & tabeſcebam. ibid.
119. 5. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt, habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. 24.2.d
120. 6. Per diem ſol non uret te, neque luna per noctem. 25.2.b
127. 8. Uxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus

tuæ : Filii tui ſicut novellæ olivarum in circuitu menſæ tuæ. 146.2.a
131. 4. De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. 119.2.d
136. 16. Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur. 58.2.b
138. 14. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcit nimis. 190.1.a
141. 8. Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo : me expectant juſti, donec retribuas mihi. 69.1.c
146. 1. Deo noſtro jucunda ſit decoraque laudatio. 244.2.d
149. 6. Exaltationes Dei in gutture eorum. ibid.

EX PROVERBIIS SALOMONIS.

Cap. 1. v. 8. Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo ſuo. 36.2.c
24. Quia vocavi, & renuiſtis; extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret : ego quoque in interitu veſtro ridebo, &c. Tunc invocabunt me, & non exaudiam, manè conſurgent, & non invenient me. 178.1.b
3. 8. Sanitas erit umbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorum. 217.2.c
16. Longitudo dierum in dextera ejus, & in ſiniſtra ejus divitiæ & gloria. 70.1.c
4. 18. Juſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit uſque ad perfectum diem. 29.1.c
5. 3. Favus diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur illius : noviſſima autem illius amara ſunt ut abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps. 187.1.b
19. Cerva chariſſima & gratiſſimus hinnulus : ubera ejus inebrient te in omni tempore. 11.1.a
Ubera ejus inebrient te. 165.1.d
6. 20. Liga ea in corde tuo, & circumda ea gutturi tuo. 37.1.c
34. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquieſcet cujuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima. 249.2.d
8. 25. Ante omnes colles ego parturiebar. 76.2.b
31. Et deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. 219.2.b
9. 1. Sapientia ædificavit ſibi domum, &c. immolavit victimas ſuas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam. 56.1.a
10. 20. Argentum electum lingua juſti. 149.2.b
21. Labia juſti erudiunt plurimos; qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur. 149.2.c
16. 23. Cor ſapiens erudiet os ejus, & labiis ejus addet gratiam. 249.1.b
24. Favus mellis, compoſita verba; dulcedo animæ ſanitas oſſium. ibid. 165.1.a
18. 10. Turris fortiſſima nomen Domini : ad ipſum curret juſtus, & exaltabitur. 257.2.b
22. 9. Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur. 149.1.a
23. 26. Præbe fili mi, cor tuum mihi. 10.2.c
29. Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui vulnera ſine cauſa? cui ſuffuſio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? 32.1.d
25. 27. Scrutator majeſtatis opprimetur à gloria. 202.2.c
26. 14. Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lecto ſuo. 97.1.c
31. 13. Quæſivit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum. 125.1.d
29. Multæ filiæ congregaverunt divitias. 59.2.a

EX ECCLESIASTE.

Cap. 7. v. 2. Melius eſt nomen bonum, quàm unguenta pretioſa. 13.1.c
5. Cor ſapientium ubi triſtitia eſt, & cor ſtultorum ubi lætitia. 36.1.c
29. Virum de mille unum reperi. 182.1.c

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap. 2. v. 8. Coronemus nos roſis. 121.1.c
4. 12. Inconſtantia concupiſcentiæ tranſvertit ſenſum. 31.2.a
7. 26. Candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, & imago bonitatis illius. 182.1.a

EX ECCLESIASTICO.

Cap. 4. v. 12. Funiculus triplex difficile rumpitur. 126.2.c
6. 25. Et injice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Subjice humerum tuum, & ne acedieris vinculis ejus. 37.1.c
7. 6. Noli quærere fieri judex, niſi virtute valeas irrumpere iniquitatem. 129.2.d
11. 2. Non laudes virum in ſpecie ſua, neque ſpernas hominem in viſu ſuo.
3. Brevis in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius. 24.2.a
19. 27. Ingreſſus hominis enuntiat de illo. 192.2.a
24. 11. In omnibus requiem quæſivi, & in hæreditate Domini morabor : tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium; & qui creavit me, requievit in tabernaculo meo. 111.1.b
17. Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano. 194.1.c
Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in monte Sion. 57.1.a
18. Ego quaſi plantatio roſæ in Jericho. 58.1.c
20. Sicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi, quaſi myrrha electa, dedi ſuavitatem odoris, &c. 14.1.c
Quaſi myrrha electa dedi ſuavitatem odoris. 44.2.a
21. Quaſi balſamum non mixtum odor meus. 46.1.d
24. Ego mater pulchræ dilectionis. 10.1.c
25. Qui implet quaſi Phiſon ſapientiam, & ſicut Tigris in diebus novorum. Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum; qui multiplicat quaſi Jordanis in tempore meſſis. Qui mittit diſciplinam ſicut lucem, & aſſiſtens quaſi Gehon in diebus vindemiæ. 156.2.c
41. Ego quaſi fluvii Dioryx, & ſicut aquæductus exivi de paradiſo, dixi : Rigabo hortum meum. 258.1.c
25. 28. Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, & ne concupiſcas mulierem in ſpecie. 123.1.c
25. 21. Sicut Sol oriens mundo in altiſſimis Dei, ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamentum domus ſuæ. ibid.
31. 27. In omnibus operibus tuis eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. 76.2.d
28. Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & teſtimonium veritatis illius fidele. 148.1.d
33. 23. In omnibus operibus tuis præcellens eſto. 191.2.d
34. 19. Oculi Domini ſuper timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & umbraculum meridiani. 291.a
36. 24. Species mulieris exhilarat faciem viri ſui, & ſuper omnem concupiſcentiam hominis ſuperducit deſiderium. 122.2.d
40. 17. Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſæculum permanet. 145.2.b
43. 22. Flavit Aquilo, & gelavit cryſtallus ab aqua : ſuper omnem congregationem aquarum requieſcet, & ſicut lorica induet ſe aquis; & devorabit montes; & exuret deſertum, & extinguet viride ſicut igne. 159.2.b
48. 1. Et ſurrexit Elias propheta quaſi ignis : & verbum ejus quaſi facula ardebat. 226.1.b
9. Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum. Qui ſcriptus es in judiciis temporum lenire iracundiam Domini conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Jacob. Beati ſunt qui te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt. ibid.
51. 34. Collum veſtrum ſubjicite jugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam. 37.1.d

EX

EX ISAIA.

Cap. 1. v. 6. Vulnus, & livor, & plaga timens non eſt circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. 16.1.c
2. 2. Mons domus Domini in vertice montium. 93.1.a
3. De Sion exibit lex, & Verbum Domini de Jeruſalem. 26. 2. c. 29. 1. a
3. 16. Elevatæ ſunt filiæ Sion, & ambulaverunt extento collo. 135.2.c
18. Auferet Dominus ornamentum calceamentorum. 214.2.c
5. 1. Vinea facta eſt dilecto meo in cornu filio olei. 258.2.c
7. Vinea Domini Sabaoth, domus Iſrael eſt. 84.2.c
Vinea Domini exercituum domus Iſrael eſt, & vir Juda germen ejus delectabile: Et expectavi ut faceret judicium, & ecce iniquitas; & juſtitiam & ecce clamor. 26. 2. b
7. 14. Ecce virgo concipiet; & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel. 9.2.a 16.2.c. 90.2.a
15. Butyrum & mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum. 165.1.c
11. 1. Et egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Domini. 69.2.a
6. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus & leo, & ovis ſimul morabuntur, & puer parvulus minabit eos, &c. 143.2.d
12. 3. Haurietis aquas in gaudio fontibus Salvatoris. 157.1.a
16. 7. His qui lætantur ſuper muros cocti lateris. 67.1.d
19. 24. In die illa erit Iſrael tertius Ægypto; & Aſſyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus Ægypti; & opus manuum mearum Aſſyrio: hæreditas autem mea Iſrael. 203.2.a
25. 4. Quia factus eſt fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes à turbine, umbraculum ab æſtu. 29.1.b
26. 1. Urbs fortitudinis noſtræ Sion Salvator, ponetur in ea murus & antemurale. 85.2.d
35. 1. Lætabitur deſerta & invia, & exaltabit ſolitudo, & florebit. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans. Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron. Ipſi videbunt gloriam Domini & decorem Dei noſtri. 105.1.a
2. Gloria Libani data eſt ei; decor Carmeli & Saron. 193. 2. b
40. 6. Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quaſi flos agri. 12. 2. a
31. Qui autem ſperant in Domino mutabunt fortitudinem; aſſument pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient. 19.2.a
41. 18. Aperiam in ſupinis collibus flumina, & in medio camporum fontes, & terram inviam in rivos aquarum. Dabo in ſolitudine cedrum, & ſpinam, & myrtum, & lignum olivæ: ponam in deſerto abietem, & ulmum, & buxum ſimul. 105.2.b
43. 5. Nolite timere, quia ego tecum ſum: ab Oriente adducam ſemen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da; & Auſtro: Noli prohibere; affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. 144. 1. a
19. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoſcetis ea, ponam in deſerto viam, & in invio flumina, glorificabit me beſtia agri, dracones & ſtruthiones: quia dedi in deſerto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo. 106.2.b
20. Glorificabit me beſtia agri, dracones & ſtruthiones, quia dedi in deſerto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum iſtum formavi mihi, laudem meam narrabit. 236.2.a
45. 8. Rorate cæli deſuper, & nubes pluant juſtum. 158.1.a
48. 4. Scivi enim, quia durus es tu, & nervus ferreus cervix tua. 37.1.a
49. 11. Numquid oblivisci poteſt mulier infantem ſuum, ut non miſereatur filio uteri ſui? Et ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliviſcar tui. Ecce in manibus meis deſcripſi te. Muri tui coram oculis meis ſemper. 205.2.a
18. Leva in circuitu oculos tuos, & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi: vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento veſtieris, & circumdabis tibi eos quaſi ſponſa. 144.1.a
His omnibus velut ornamento veſtieris. 149.2.d
18. His omnibus velut ornamento veſtieris & circumdabit eos tibi quaſi ſponſa. 120.2.b
23. Erunt reges nutricii tui, & Reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent. 204.1.c
51. 1. Attendite ad petram, unde exciſi eſtis, & ad cavernam laci, de qua præciſi eſtis. 86.2.d
16. In umbra manus meæ protexi, ut plantes cælos & fundes terram. 62.1.c
52. 7. Quàm ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! 79.1.a
53. 3. Deſpectum, & noviſſimum virorum. 82.1.c
5. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra. 177.2.b
54. 11. Sternam per ordinem lapides tuos; & fundabo te in ſapphiris, & ponam jaſpidem propugnacula tua, & portas tuas in lapide ſculptos, & omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles. Univerſos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis tuis. 201. 1. b
57. 17. Abiit vagus in via cordis ſui. 31.1.d
20. Impii autem quaſi mare fervens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus ejus in conculcationem & lutum. Non eſt pax impiis, dicit Dominus. 53.2.d
58. 10. Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies. Et requiem tibi dabit Dominus ſemper, & implebit ſplendoribus animam tuam. 9.1.d
14. Tunc delectaberis ſuper Domino, & ſuſtollam te ſuper altitudines terræ. 9.2.d
60. 8. Qui ſunt iſti, qui ut nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas? 79.1.a
61. 1. Spiritus Domini ſuper me, eò quòd unxit me, ad annuntiandum gentibus miſit me, ut mederet contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem, ut prædicarem annulum placabilem, & diem ultionis Deo noſtro, ut conſolarer omnes lugentes. 79.2.c
10. Gaudens gaudebo in Domino; & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento juſtitiæ circumdedit me. 142.2.a
Gaudens gaudebo in Domino, &c. quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento, &c. quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. 119.1.a
Quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. 7.1.c
62. 5. Et gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te Deus tuus. 87.2.a
Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultrà derelicta, ſed vocaberis, voluntas mea in ea, quia complacuit Domino in te, &c. Et gaudebit ſponſus, &c. 120.2.a
63. 1. Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus in Boſra? &c. Iſte formoſus in ſtola ſua, &c. Quare ergo rubrum eſt veſtimentum tuum, & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari. 182.1.a
66. 11. Ut ſugatis & repleamini ab ubere conſolationis ejus, ut mulgeatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus. 11. 2. d

EX JEREMIA.

Cap. 1. v. 11. Virgam vigilantem ego video. 2.1.a
14. Ab Aquilone pandetur omne malum. 158.1.c
2. 2. Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto. 120.1.a
Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuæ quando ſecuta es me in deſerto, in terra quæ non ſeminatur. 7.1.a

13. Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, &c. 257.2.b
8.7. Turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus adventus ſui. 36.1.d
22. Numquid reſina non eſt in Galaad? aut Medicus non eſt ibi? quare igitur obducta non eſt cicatrix filiæ populi mei? 126.2.b
9.2. Aſcendit mors per feneſtras noſtras. 97.2.a
22.24. Vivo ego; ſi fuerit Jechonias annulus in manu dextera mea, inde evellam eum. 237.1.d
30. Scribe virum iſtum ſterilem, virum qui in diebus ſuis non proſperabitur. 129.2.c
49.3. Ulula Heſebon, quoniam vaſtata eſt Haj: clamate filiæ Rabbath, &c. 222.1.a
50.6. Grex perditus factus eſt populus meus: paſtores eorum ſeduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus, de monte in collem tranſierunt, obliti ſunt cubilis ſui. 31.1.d

EX THRENIS.

Cap. 1. v. 16. Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas. 222.1.c
2.15. Haccine eſt urbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium univerſæ terræ? 217.2.d
3.11. Oculus meus deprædatus eſt animam meam. 27.2.a
19. Conſurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum: effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum Domini. 112.2.b
4.5. Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora. 12.1.d
7. Candidiores Nazarei ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores. 227.1.a
8. Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & non ſunt cogniti in plateis. 25.1.c
20. Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: in umbra tua vivemus in gentibus. 44.2.c
In umbra tua vivemus in gentibus. 53.1.a

EX EZECHIELE.

Cap. 1. v. 12. Ubi erat impetus ſpiritus illud gradiebantur. 250.1.a
13. Aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium, & quaſi aſpectus lampadarum. ibid.
13.4. Quaſi vulpes in deſerto, Prophetæ tui Iſrael erant. Vident vana & divinant mendacium, dicentes: Ait Dominus, cùm Dominus non miſerit eos. 88.1.a
16.4. Et quando nata es, in die ortus tui non eſt præciſus umbilicus tuus. 218.1.d
7. Et grandis effecta es, & perveniſti ad mundum muliebrem, ubera tua intumuerunt. 230.1.b
8. Ecce tempus tuum, tempus amantium, & expandi amictum meum ſuper te. 62.1.a
10. Calceavi te janthino. 218.1.b
12. Dedi in aurem ſuper os tuum. 223.2.b
25. Diviſiſti pedes tuos omnes tranſeunti, & multiplicaſti fornicationes tuas. 243.1.c
27.10. Perſæ, & Lydii, & Libyes erant in exercitu tuo viri bellatores tui, clypeum & galeam ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo. 135.1.a
11. Filii Aradii cum exercitu tuo erant ſuper muros tuos in circuitu tuo, ſed & Pigmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum. ibid.
44.2. Porta hæc clauſa erit, &c. quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam. 256.2.a

EX OSEE.

Cap. 1. v. 9. Voca nomen ejus: Non populus meus. 250.1.b
2.14. Ecce ego lactabo eam, & ducam in ſolitudinem, & loquar ad cor ejus. 8.2.a
19. Et ſponſabo te mihi in ſempiternum, ſponſabo te mihi in miſericordia, ſponſabo te mihi in fide. 6.2.d
6.5. Miſericordiam volui, & non ſacrificium. 248.2.b
11.4. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. 18.1.a
13.14. Ero mors tua, ò mors, mors tua ero Inferne; 238.1.a

EX IOELE.

Cap. 2. v. 28. Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem. 75.1.c
Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & juvenes veſtri viſiones videbunt.

EX MICHÆA.

Cap. 2. v. 11. Stillabo tibi in vinum & in ebrietatem; 82.1.c
4.8. Turris gregis nebuloſa filiæ Sion. 185.1.b
7.1. Præcoquas ficus deſideravit anima mea. 82.2.b

EX HABACVC.

Cap. 3. v. 3. Operuit cælos virtus ejus. 13.1.c
Deus ab Auſtro veniet. 28.2.b
8. Qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſalvatio. 34.1.b
15. Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum. ibid.

EX SOPHONIA.

Cap. 3. v. 4. Lauda filia Sion, jubila Iſrael, & lætare, & exulta in omni corde filia Jeruſalem. 119.2.b
15. Abſtulit Dominus judicium tuum, avertit inimicos tuos: rex Iſrael Dominus in medio tui, non timebis ma...m ultrà. 119.2.b
16. In die illa dicetur Jeruſalem: Noli timere Sion; non diſſolvantur manus tuæ. ibid.
17. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſalvabit; gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione ſua, exultabit ſuper te in laude. ibid.

EX AGGÆO.

Cap. 2. v. 8. Deſideratus cunctis gentibus. 294.2.a
2.24. Aſſumam te Zorobabel ſerve meus, & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum. 237.2.d

EX ZACHARIA.

Cap. 1. v. 3. Convertimini ad me, & ego convertar ad vos. 7.1.d
2.5. Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu. 151.2.c
Ego ero ei murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio ejus. 237.2
8. Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. 171.2.a
4.24. Iſti ſunt duo filii olei, qui aſſiſtunt dominatori univerſæ terræ. 14.2.d
9.1. Domini eſt oculus hominis, & omnium tribuum Iſrael. 51.2.a
9. Noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit tibi mitis & manſuetus, ſedens ſuper pullum aſinæ. 7.2.a
17. Quid enim bonum ejus eſt & quid pulchrum ejus, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines? 218.2.c
11.1. Aperi Libane portas tuas. 194.1.a

EX EVANGELIO S. MATTHÆI.

Cap. 3. v. 2. Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. 81.2.b
7. Progenies viperarum, quis demonſtravit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, &c. 83.2.b
4.19. Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. 78.1.b
5.2. Aperiens os ſuum docebat eos, dicens: Beati, &c. 7.1.b
3. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. 37.1.d
4. Beati mites, &c. 40.1.a
5. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. 49.1.a
9. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. 214.1.a

6.28. Con-

INDEX LOCORVM S. SCRIPTURÆ:

6. 28. Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt, non laborant, neque nent. Dico autem uobis, quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut vnum ex iſtis. 57. 1. d.
8. 11. Dico autem uobis quòd multi ab Oriente & Occidente uenient, & recumbent cum Abrham, Jſaac, & Jacob, in regno cœlorum; filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores. 145. 1. a.
10. 16. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. 187. 1. b.
10. 22. Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. 23. 2. a.
37. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus. 188. 2. b.
11. 5. Pauperes Euangelizantur. 226. 2. a.
12. Regnum cælorum uim patitur, & violenti rapiunt illud. 21. 2. d.
13. 43. Fulgebunt iuſti ſicut Sol in regno Patris eorum. 206. 1. b.
16. 18. Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi nou præualebant aduerſus eam. 192. 2 c. 82. 2. c. 116. 1. d.
Et tibi dabo claues regni cælorum. 135. 2. d,
17. 4. Domine bonum eſt nos hìc eſſe, faciamus hìc tria tabernacula: tibi unum, & Eliæ unum. 20. 2. c.
18. 20. Vbi fuerint duo uel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. 91. 2. c.
19. 21. Si uis perfectus eſſe, uade, uende quæ habes, & da pauperibus. 58. 1. b.
29. Omnis qui reliquerit domum, uel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitam æternam poſſidebit. 260. 1. c.
21. 19. Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum, & areſacta eſt continuò ficulnea. 90. 1. a.
25. 21. Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui 262. 1. a.
34. Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutiono mundi. ibid. 263. 1. d.
Venite benedicti Patris mei, puſſidete paratum uobis regnum à conſtitutione mundi eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi potum, &c. Quamdiu feciſtis uni, &c. 161. 2. d.
40. Quamdiu feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. 87. 2. c.
26. 25. Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 83. 2. b.
29. Dico uobis, quia non bibam amodò de hoc genimine vitis uſque in diem illum, cùm illud bibam uobiſcum nouum in regno Patris mei. 84. 1. c.
41. Spiritus quidem proptus eſt, caro autem infirma. 77. 1. b.
45. Surgite, eamus: Ecce appropinquat qui me tradet. 79. 2. d.
28. 20. Ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi. 31. 2. c.

EX EVANGELIO
S. MARCI.

Cap. 7. v. 7. Bene omnia fecit, ſurdos fecit audire, & mutos loqui. 189. 1. b.
12. 23. Diligere proximum tamquam ſeipſum, maius eſt omnibus holocauſtibus & ſacrificiis. 148. 2. b.

Ex EVANGELIO
S. LVCAE.

Cap. 1. v. 31. Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum.
32. Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. 119. 2. c.
35. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi, ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, uocabitur filius Dei. 9. 1. c.
Virtus Altiſſimis obumbrabit tibi. 62. 1. a.
38. Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm Verbum tuum. 82. 2. b.
42. Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui. 219. 2. a.
43. Et unde hoc mihi, ut ueniat mater Domiui mei ad me? 205. 2. b.
44. Ecce enim ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in autibus meis, exultauit in gaudio infans in utero meo. 78. 1. c.
47. Magnificat anima mea Dominum, &c. Quia fecit mihi magna qui potens eſt. 20. 2. d.
48. Beatam me dicent omnes generationes. 205. 2. b.
78. Per uiſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus uiſitauit nos Oriens ex alto. 191. 1. c.
2. 7. Et reclinauit illum in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſatio. 86. 2. a.
9. Et ecce Angelus Domini ſtetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulſit illos. 28. 2. d.
14. Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. 119. 2. c.
18. Maria autem conſeruabat omnia uerba hæc, conferens in corde. 20. 2. d.
35. Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius: 46. 1. b.
48. Fili, quid feciſti nobis ſic, Ecce pater tuus & ego dolentes querebamus te. 30. 1. c.
4. 18. Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis uiſum, dimitere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cùm plicuiſset librum, reddidit miniſtris, & ſedit. 41. 2. c.
22. Et omnes teſtimonium illi dabant, & mirabantur in uerbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius 41. 2. c.
37. Diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. 13. 2. a.
7. 47. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 147. 2. c.
10. 10. Qui vos audit, me audit. 137. 2. d. 37. 2. a.
41. Martha, Martha, ſollicita es &, turbaris erga plurima. Porrò unum eſt neceſſarium. Maria optimam partem elegit. 204. 2. d.
42. Martia optimam prrtem elegit, quæ non anferetur ab ea. 63. 1. b.
11. 12. Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei. 116. 2. d.
27. Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ ſuxiſti. 12. 2. d.
34. Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. 5. 2. a.
12. 49. Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo niſi ut accendatur? 116. 2. c. 17. 2. c.
13. 31. Ite, dicite uulpi illi. 88. 2. b.
16. 16. Lex & Prophetæ uſque ad Joannem, ex eo enim regnum Dei euangelizantur, & omnis in illud vim facit. 86. 2. b.
21. 29. Uidete ficulneam & amnes arbores, cùm producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quia propè eſt æſtas; ita & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quoniam propè eſt regnum Dei. 84. 1. b.
22. 19. Accipite & comedite, &c. Hoc facite in meam commemorationem. 44. 2. d.
30. Et ego diſpono uobis regnum, ut edatis & bibatis ſuper menſam meam. 84. 1. d.
32. Et ego rogaui pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. 101. 2. b.
23. 34. Pater, dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt. 184. 2. c.

EX EVANGELIO
S. IOANNS.

Cap. 1. v. 14. Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. 20. 1. c.
2. 19. Soluite templum hoc; & in tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis ſui. 194. 1. b.
3. 16. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat; ſed habeat uitam, æternam. 116. 2. c.
4. 14. Aqua quam ego daba ei fiet in eo fons aquæ ſalientis in uitam æternam. 218. 1. c.
Fons aquæ uitæ ſalientis in uitam: 76. 1. d.
32. Ego cibum habeo manducare, quem uos neſcitis. 161. 1. c.
34. Meus cibus eſt, ut faciam uoluntatem eius, qui miſit me, ut perficiam opus eius. 162. 1. c.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

5. 35. Ille erat lucerna ardens, & lucens: vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce ejus. 38.1.b
6. 44. Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum, 6.1.a 17.1.d
66. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. 116.1.b
68. Numquid & vos vultis abire? 83.1.c
69. Domine, quò ibimus, verba vitæ æternæ habes. 177.1.d
7. 38. Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. 218.1.c
8. 44. Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis perficere. 27.2.c
12. 24. Amen, amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet. 220.1.a
26. Volo ut ubi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. 86.1 d
32. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. 230.1.d
13. 1. Sciens Ieſus, &c. cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. 29.2.b
14. 6. Ego ſum via. 21.2 d
18. Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. 75.1.b
23. Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit. & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. 39.1.c
15. 4. Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites: Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia ſine me nihil poteſtis facere. 106.2.a
15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis. 197.1.a
16. 14. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. 75.2.c
27. A Deo exivi, 258.1.b
17. 21. Sicut tu Pater in me, & ego in te, ita & iſti in nobis unum ſint. 19.1.c
23. Ut ſint unum ſicut & nos unum ſumus. Ego in eis, & tu in me, ut ſint in unum conſummati. 8.1.d
19. 15. Tolle, tolle, crucifige eum. 38.2.c
20. 15. Mulier quid ploras? quem quæris? &c. Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, &c. 6.1.a
19. Dominus meus, & Deus meus. 85.2.d

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

Cap. 2. v. 2. Factus eſt repentè de cælo ſonus tamquam advenientis ſpiritus vehementis, & replevit totam domum ubi erant ſedentes. Et apparuerunt illis diſpartitæ linguæ tamquam ignis, ſeditque ſupra ſingulos eorum, &c. 75.1.a
37. Quid faciemus viri fratres? Petrus verò ad illos: Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrorum in nomine Jeſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti. 81.2.b
4. 12. Nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus in quo oporteat nos ſalvos fieri. 25.1.d
19. Si iuſtum eſt in conſpectu Dei, vos potiùs audite, quàm Deum iudicate. 235.2.c
32. Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una
7. 59. Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. 180.1.c
9. 15. Vas electionis eſt mihi iſte, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Iſrael. 268.2.c 96.2.a
10. 45. Quia & in nationes gratia Spiritus ſancti effuſa eſt. 104.2.a
38. Unxit eum Deus Spiritu ſancto, & virtute, qui pertranſiit benefaciendo, & ſanandos omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo. 13.2.c
11. 18. Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitam. 104.2.a
12. 8. Calcea te caligas tuas. 192.1.d
13. 46. Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: ſed quoniam repelliſtis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes, 83.1.c
Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei, ſed quoniam repelliſtis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus. 26.2.d
20. 30. Et ex vobiſipſis exurgent viri loquentes perverſa, ut abducant diſcipulos poſt ſe. 27.1.b
26. 24. Inſanis Paule, multæ te literæ ad inſaniam convertunt. 147.2.b

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Cap. 1. v. 13. Plenitudo autem legis eſt charitas. 233.1.a
3. 23. Juſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum, &c. 47.2.a
5. 3. Sed & gloriamur in tribulationibus. 49.1.a
5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. 7.1.a
6. 9. Chriſtus reſurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur. 173.2.a
15. Quod enim operor, non intelligo, non enim quod volo bonum hoc ago, ſed quod odi malum, illud facio. 17.2.a
23. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati quæ eſt in membris meis. 17.2.a
8. 17. Si enim compatimur, & conglorificabimur. 141.2.c
24. Quis me liberabit de corpore mortis hujus? 78.1.d
26. Ipſe enim Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 81.2.b
29. Quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis filii ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. 255.2.d
35. Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? &c. Certus ſum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, &c. 66.1.b 102.2.c
9. 3. Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis 117.1.c
5. Cæcitas ex parte contigit in Iſrael donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion qui eripiat & avertat impietatem à Jacob. 96.2.d
10. 4. Finis enim legis Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti. 96.1.a
15. Quàm ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona. 79.1.b 173.1.d
11. 26. Et ſic omnis Iſrael ſalvus fieret. 198 2.d
33. O altitudo divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei? quam incomprehenſibilia ſunt iudicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus? 30.2.b
12. 11. Solicitudine non pigri, ſpiritu ferventes, Domino ſervientes. 79 2.b
15. Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus, 12.1.c
20. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput ejus. 66.2.c
13. 14. Induimini Dominum Jeſum Chriſtum. 149.2.d

EX EPIST. I. CORINTHIOS.

Cap. 1. v. 23. Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum; Judæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam: ipſis autem vocatis Judæis, atque Græcis, Chriſtum, Dei virtutem, & Dei ſapientiam. 114.1 d
30. Ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemptio. 14.2.c
3. 1. Tamquam parvulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis. 132.2.c
17. Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. 56.1.a
4. 10. Nos ſtulti propter Chriſtum. 47.2.b
13. Tamquam purgamenta hujus mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc. 147.2.b

6. 13.

Digitized by Google

6. 13. Corpus autem non fornicationi, ſed Domino, & Dominus corpori. 89. 2. b
17. Qui enim adhæret Domino, unus ſpiritus eſt. 6. 1. a
20. Glorificate & portate Deum in corpore veſtro. 101. 2. d 113. 2. d
7. 34. Ut ſit ſancta corpore & ſpiritu. 50. 1. 7.
10. 31. Sive ergo manducatis ſive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. 65. 2. e
11. 3. Caput autem Chriſti Deus. 183. 2. d
26. Quotieſcumque manducaveritis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. 44. 1. e
12. 3. Nemo enim poteſt dicere Dominum Jeſum, niſi in Spiritu ſancto. 51. 2. b
31. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro. 156. 2. a
13. 4. Charitas patiens eſt, benigna eſt, &c. 86. 2. a Charitas patiens eſt, benigna eſt, charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. 118. 2. a
12. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. 114. 2. b 53. 2. a
14. 40. Omnia honeſtè & ſecundùm ordinem fiant. 55. 2. b
15. 45. Factus eſt primus homo Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem. 246. 1. a
48. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. 247. 1. b
49. Igitur ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis. ibid.

EX II. AD CORINTHIOS.

Cap. 1. v. 5. Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. 49. 1. a 189. 1. a
2. 14. Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco. 114. 1. d
15. Chriſti bonus odor ſumus Deo in iis, qui ſalvi fiunt & in iis qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. 13. 2. e 87. 2. d
3. 18. Nos verò revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini ſpiritu. 86. 2. b
Nos verò omnes revelata facie, gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur. 198. 1. c
4. 8. In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur; aporiamur, ſed non deſtituimur: dejicimur, ſed non perimus. 25. 2. a
10. Semper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris. ibid. 214. 1. e 163. 2. b
5. 13. Sive mente excedimus, ſive inſanimus. 147. 2. b
14. Charitas enim Chriſti urget nos, &c. Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, ut & qui vivunt, jam non ſibi vivant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit. 117. 2. a
8. 21. Providemus bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus. 55. 2. c
11. 2. Deſpondi enim vos uni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto. 90. 1. a
29. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non uror. 25. 2. a
12. 9. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti. 24. 1. a
13. 12. Salutate invicem in oſculo ſancto. 6. 2. a

EX EPISTOLA AD GALATAS.

Cap. 2. v. 20. Chriſto confixus ſum cruci. Vivo autem jam non ego, &c. 44. 2. c
Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Chriſtus. 8. 2. b 67. 2. c
4. 19. Filioli mei quos iterum parturio, donec, &c. 139. 1. c
26. Illa quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra. 301. 2. d
5. 22. Fructus ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, &c. 63. 1. a
6. 14. Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. 44. 1. c 62. 2. c 114. 2. a
17. Ego enim ſtigmata Domini Jeſu in corpore meo porto. 114. 1. b 115. 1. a

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

Cap. 2. v. 4. Deus qui dives eſt in miſericordia propter nimiam charitatem ſuam, qua dilexit nos, & cum eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos Chriſto &c. 47. 2. a
6. Conſedere nos fecit in cæleſtibus in Chriſto Jeſu. 105. 2. b
13. Quia eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati à converſatione Iſrael, & hoſpites teſtamentorum, promiſſionis ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo; nunc autem in Chriſto Jeſu vos, qui aliquando eratis longè, facti eſtis propè in ſanguine Chriſti. 103. 2. b
19. Jam non eſtis hoſpites & advenæ, ſed eſtis cives Sanctorum, & domeſtici Dei. 164. 1. a
4. 14. Ut jam ſimus, &c. & circumferamur omni vento doctrinæ, &c. ad circumventionem erroris. 31. 1. a
22. Deponere vos ſecundùm priſtinam converſationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundùm deſideria erroris. 173. 2. e
24. Induite novum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate veritatis. ibid.
5. 14. Surge qui dormis & illuminabit te Chriſtus. 9. 1. d
26. Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam. 89. 1. d 242. 1. c
31. Et erunt duo in carne una. 260. 1. d
32. Erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum eſt; Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. 89. 2. b
6. 13. Vivus enim eſt ſermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens uſque ad diviſionem animæ, &c. 111. 1. b

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Cap. 1. v. 23. Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto. 9. 2. b.
2. 7. Semetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem factus, & habitu inventus ut homo. 5. 2. b.
8. Humiliavit ſemetipſum factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis. ibid. 105. 2. c.
3. 8. Propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam. 8. 1. a
13. Fratres ego me non arbitror comprehendiſſe; unum autem quæ retrò ſunt obliviſcens, ad ea verò quæ ſunt priora extendens me ipſum, ad deſtinatum perſequor, ad bravium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto. 79. 1. a
20. Noſtra autem converſatio in cælis eſt. 127. 1. b
21. Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ. 55. 1. a
4. 1. Fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi gaudium meum, & corona mea, ſic ſtate in Domino. 120. 2. a
5. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. 215. 1. c

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Cap. 2. v. 2. Inſtructi in charitate, & in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem myſterii Dei & Patris Chriſti Jeſu, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. 20. 2. c
9. In ipſo enim inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. 58. 1. e
14. Delens quod adverſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci: & expolians principatus & poteſtates, traduxit confidenter, palàm triumphans illos in ſemetipſo. 123. 2. c

3. 3. Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, 39.2.d 124.2.d 128.1.c

4. Cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos & apparebitis cum ipſo in gloria. 124.2.d

12. Induite vos ſicut electi Dei ſancti & dilecti viſcera miſericordiæ benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes invicem, & donantes vobiſmetipſis, ſi quis adverſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donavit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. 148.2.d

EX I. AD THESSALONICENSES.

Cap. 2. v. 7. Cùm poſſemus vobis oneri eſſe ut Chriſti Apoſtoli, facti ſumus parvuli in medio veſtri, tamquam ſi nutrix foveat filios ſuos. Ita deſiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non ſolùm Euangelium Dei, ſed etiam animas noſtras, quoniam chariſſimi nobis facti eſtis. 79.1.a

39. Vos enim eſtis corona noſtra, & gaudium. 120.2.a

EX II. TIMOTHEUM.

Cap. 1. 8. Noli erubeſcere crucem Chriſti, neque me vinctum eius.

2. 15. Solicitè cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis. 129.2.b

3. 5. Habentes ſpeciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. 31.1.a

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Cap. 1. v. 3. Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus, 182.1.c

7. Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis. 35.1.b 76.2.d

2. 6. Vidimus Jeſum per paſſionem gloria & honore coronatum. 119.2.d

4. 15. Non habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtrs, tentatum per omnia pro ſimilitudine abſque peccato: oportebat enim ut nobis eſſet Pontifex ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælis factus.

5. 1. Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro omnibus conſtitnitur in iis quæ ſunt ad Deum. 136.1.d

10. 5. Ideo ingrediens mundum dicit: Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus antem aptaſti mihi, &c. Tunc dixi: Ecce venio, in capite libri ſcriptum eſt de me, ut faciam Deus voluntatem tuam. 162.1.c

11. 24. Fide Moyſes grandis factus, negavit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem; maiores divitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti: aſpiciebat enim in remunerationem. 121.1.c

37. Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladii mortui ſunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cavernis terræ. 24.1 b

Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti quibus dignus non erat mundus, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cavernis terræ. 127.2.a

EX EPISTOLA B. JACOBI.

Cap. 1. v. 2. Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incidentes, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur. 121.2.a

15. Deinde concupiſcentia cùm conceperit, pariter peccatum peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem. 80.1.c

4. 6. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. 16.2.b

EX EPISTOLA I. PETRI.

Cap. 2. v. 2. Sicut modò geniti infantes, rationabile, ſine dolo lac concupiſcere, ut in eo creſcatis in ſalutem, ſi tamen guſtaſtis, quoniam dulcis eſt Dominus. 164.1.a

9. Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis: ut virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen ſuum. 15.2.d

4. 31. Communicantes Chriſti paſſionibus gaudete. 58.1.b

14. Si exprobramini nomine Chriſti, beati eritis, quoniam quod eſt honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus, ſuper vos requieſcit. 121.1.b 182.b

15. Nemo autem veſtrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem ut Chriſtianus, non erubeſcat: glorificet autem Deum in iſto nomine. 182.1.b

5. 5. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. 76.1.c.

EX II. BEATI PETRI.

Cap. 1. v. 5. Vos autem curam omnem ſubinferentes, miniſtrate fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam, in ſcientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. 216.2.c

EX EPISTOLA I. B. IOANNIS.

Cap. 1. v. 1. Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod reſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ, &c. 21.1.b

2. 16. Omne quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ. 144.1.c

59. Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis. 27.1.b

4. 9. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, ut vivamus per eum. 116.2.b

10. Quia Deus prior dilexit nos. 97.2.b

16. Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

EX APOCALYPSI.

Cap. 3. v. 16. Sed quia tepidus es, & nec calidus, nec frigidus, incipiam te euomere ex ore meo. 176.2.b

18. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum & probatum ut locuples fias. 183.2.c

20. Ego ſto ad oſtium & pulſo, ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ille mecum. 161.2.b 171.1.a

5. 6. Vidi agnum habentem oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei; qui diſcurrunt ſuper omnem terram. 187.1.b

6. 2. Ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exivit vincens ut vinceret. 34.2.a

7. 9. Poſt hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna,

magna; dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. 259.2.d
9. Et palmæ in manibus eorum. 230.2.a
11. Hi ſunt duæ olivæ & duo candelabra in conſpectu Domini terræ ſtantes. 15. 1. a
5. Et ſi quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & devorabit inimicos eorum. 226.1.a
14. 13. Beati mortui, qui in Domino moriuntur. 115. 2.c
14. Et vidi, & ecce nubem candidam, & ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam. 120. 2. b
19. Audivi quaſi vocem turbæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruum magnorum, dicentium: Alleluia, quoniam regnavit Dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei quia venerunt nuptiæ agni, & uxor eius præparavit ſe.
8. Alleluia, quoniam regnavit Dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni. & uxor eius præparavit ſe, & datum eſt illi ut cooperiat ſe byſſino ſplendenti, &c. 120. 2.b
Byſſinum enim juſtificationes ſunt SS. 150. 1. b.
12. In capite ejus diademata multa. 120. 2.c
16. Habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum: Rex regum, & Dominus dominantium. ibid.
21. 2. Vidi ſanctam civitatem Jeruſalem novam deſcendentem de cælo à Deo, paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. 106. 2. b
14. Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors ultrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultrà, quia prima abierunt. Et dixit qui ſedebat in throno: Ecce nova facio omnia. 10. 1. b
22. 13. Ego ſum α & ω, primus & noviſſimus. 260.2.a

INDEX

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM,

Quæ in hoc Cantici Commentario continentur.

Abſtractum.

ABſtractum pro concreto in Scriptura. 21.2.d

Acervus.

Acervus tritici, fertilitatis & fecunditatis ſymbolum. 220.1.c

Accubitus.

Accubitus Chriſti varii & multiplices. 41.2.c

Activa vita.

Activa vitâ; primus eſt ſtatus Animæ Deum amantis; 3.1.a

Adoleſcentula.

Adoleſcentulæ Cantici quænam? 16.2.b

Adoleſcentulæ ſunt animæ perfectæ. Item animæ caſtæ. ibid. 1.2. &c.

Adoperta.

Vox Adoperta in tranſlatione LXX. Interpretum quid ſignificet? 30.1.a

Adventus.

Adventus Dei in animam ſigna. 90.1.a

Adverſa.

Adverſa res & proſperæ læva & dextera ſignificantur. 70.1.b

Aeger.

Aegri omnia implent. 180.2.b

B. Aegidius.

B. Aegius S. Franciſci Socius rogatus, *Quæ eſſet perfectionis via*, reſpondit, *una uni*. 8.1.a

Aethiops.

Aethiopes Judam & dæmones pingunt albos, Sanctos verò & Angelos pingunt nigros. 21.2.c

S. Agnes.

S. Agnes poſt mortem parentibus glorioſæ apparens, prohibet ne ſe mortuam lugeant. 8.1.a

Albinus.

Albinus ſive Alcuinus Flaccus Bedæ diſcipulus, Caroli Magni magiſter. 4.1.d

Albus.

Albi ſunt cæſiis oculis. Quare. 18.1.b

Alexander.

Alexander Magnus ſibi diadema detrahit vulneri obligando; quod in fronte Lyſimachus acceperat. 154.2.b

Amana.

Amana qualis mons, & ubi ſitus? 143.1.b

Amans.

Amantes præ amoris exceſſu verba confundere & quaſi ineptè loqui ſolent. 10.2.a

Aminabad.

Aminabad quid ſit? 209.1.c

Aminadab an Salomonis filius? 214.1.a

Amœbeum.

Amœbeum carmen in Cantico, ubi alterni contendunt Sponſus & Sponſa. 521.b

Amor.

Amoris emblema. 222.1.a 223.1.b

Amor dilatat cor, phantaſiam & mentem? 20.1.a

Amor morti comparatur. 225.1.c

Amor triumphat de Deo. 31.1.d

Amor cælo dominatur. ibid.d

Amor dignitatis neſcius reverentiam neſcit; 5.1.d

Amor eſt magnes Amoris. 149.2.c

Amoris ſummus gradus eſt amentia. 144.2.d

Amor vehemens cauſat languorem & mortem. 69.1.c

Amor vehemens, præceps, flagrans in ſponſa. 100.2.b

Amoris vis quanta. 85.2.c

Amor pudorem neſcit. 5.1.a

Amor & poteſtas ex æquo præſumunt, ac cum auctoritate, & imperio liberè loquuntur. 6.1.a

Amoris violenti tres gradus. 69.1.c

Amor omnipotentem reddit quaſi impotentem. 132.2.a

Amoris divini quatuor gradus. 3.1.d

Amor Dei eſt gladius fidelium. 11 1.2.a

Amore Dei ſauciari quàm optabile. 69.1.c

Amor Dei eſt cauſa omnis boni & pulchri. 49.2.c

Amoris Chriſti robur. 223.1.a 224.2.a

Amoris & invidiæ antitheta. 228.1.b

Amygdalus.

Amygdalus amaris necantur vulpes. 87.2.b

Angelus.

Angeli cur pingantur alati? 102.1.d

Angeli montibus comparantur. 75.1.a

Angeli ſunt vineæ florentes. 83.2.d

Angelis equis figurati, 34.2.d

Angeli ſodales Chriſti quo pacto? 31.1.a

Anima.

Animæ duplex pulchritudo. 50.1.d

Anima vineæ comparata. 37.1.a

Anima pia eſt lilium inter ſpinas. 59.2.d

Anima Solis, id eſt, tentationis ardore decolorata opem Chriſti implorat. 19.1.c

Anima fidelis quo ſenſu dicatur *nigra & formoſa*? 23.2.c 24.1.a 24.2.b 25.1.c

Quomodo anima ſancta debent quærere Deum? 97.1.c 98.1.a

Animæ cupientis trahi ad Deum pia ſuſpiria. 19.1.c

Anima ad cæleſtia anhelans eſt virgula fumi. 108.1.c

Animam ſanctam quomodo Deus viſitet. 93.2.b

Animæ Deum amantis quatuor ſtatus. 3.1.d

Anima ſancta eſt accubitus Chriſti. 43.1.c

Animæ pius ſomnus qualis? 72.1.c

Anima torporem excutiens ſimilis Mandragoræ. 239.1.a

Anima caſta lilium. 59.1.c

Anima charitate flagrans eſt Ferculum Chriſti; 114.1.d

Annulus.

Annulum ſponſæ cur dare ſoleat ſponſus. 223.1.a

Antichriſtus

contra Antichriſtum certabit Elias & multi Religioſi. 215.1.d

S. Antonius.

S. Antonius vidit totum mundum laqueis obtenſum. 27.2.c

S. Antonio cum dæmonibus periculosè certanti occultus aderat Chriſtus. 78.1.a

Apes.

Apes copulam carnalem neſciunt, ſed virgines concipiunt, pariuntque. 36.2.b

Aponius.

Aponius quo tempore floruerit. 4.1.d

Apoſtoli.

Apoſtoli equis figurati, 34.2.a

Apoſtoli ſimiles columbis. 75.2.d

Apoſtoli & Euangeliſtæ ſunt ubera Chriſti. 11.2.c

Apoſtoli qualiter formoſi? 75.2.a

Apparitio.

Apparitio mira Chriſti & duorum Apoſtolorum Petri & Jacobi juveni cuidam ad Ciſtercienſem Ordinem vocato, ſed jam intepeſcenti. 40.2.b

Aquæ

Aqua.
Aquæ viuentes quænam dicantur? 157. 1.a
Aquilo.
Aquilo quaſi aquas ligans. 158. 2.c
Aquilo arboribus ſaluberrimus. ibid. 1.c
Aquilonis & Auſtri ſymbola. 159. 2.a
Arabia.
Arabiæ felicis fertilitas. 222. 1.b
Arabes.
Arabum in fine mundi conuerſio. ibid.
Aromata.
Aromata Doctores & Confeſſores ſignificant. 172. 2.b
Aromata ſeptem Cantici ſunt ſeptem Eccleſiæ ſtatus. 158. 1.a
Aſcenſus.
Aſcenſus Ferculi purpureus quid. 112. 2.a & ſeq.
Aſiſoth.
Aſiſot quid? 67. 1.b
Athleta.
Athletæ in ſtadio decertaturi oleo ſe ad maius robur perungebant. 16. 1.a
Aurelius Caſſiodorus.
Aurelius Caſſiodorus Conſul Romanus præclarus Cantici interpres. 4. 1.c
Aurora.
Aurora quid ſignificetur in Cantico. 207. 1.a
Auroræ & Deiparæ. ibid.
Aurum.
Aurum Paz quid? 183. 1.a
Auſter.
Auſter quaſi hauſtor aquarum. 159. 2.a
Auſter arboribus noxius. ibid.
Auſtri Aquilonis ſymbola. ibid.

Baal.
Baal cur multis vrbibus præponatur in Scriptura? 258. 2.c
Baal hamon quid? 259. 1.a
Balſamum.
Balſamum in Engaddi copioſum. 48. 1.a
Balſamum vt vitis putatur. 80. 2.c
Baptizatus.
Recens Baptizatis olim dabatur lac & mel. 150. 1.a
S. Bernardus.
S. Bernardus lacte B. Virginis ſuauiſſimè paſcitur. 23. 1.a
Bethel.
Bethel eſt Monaſterium. 93. 1.a
Bether.
Bether an ſit idem quod Bethel: & quid ſignificet. ibid.
S. Brigitta.
S. Brigitta deſponſa Chriſto. 135. 2.b
S. Bonauentura.
S. Bonauentura piè viſitatur à S. Thoma Aquinate & de ſuo præcipuo libro interrogatur. 63. 1.c
Bona.
Bona terrena læua manu indicuntur, cæleſtia verò dextera. 30. 1.a
Botrus.
Botrus Cypri quid? 63. 2.c. Euchariſtiam repræſentat. 48. 2.a
Botri Cypri varia ſymbola. ibid. b.c.

Cælibatus.
Cælibatus in primitiua Eccleſia plurimus. 17. 1.b
Cæremonia.
Cæremoniæ Eccleſiaſticæ murenulis figuratę. 41. 1.a
Calceus.
Calceus typus peccati. 172. 2.b
Caluaria.
Mons Caluarię, & mons Sion ſunt quaſi duo eiuſdem montis iuga. 141. 2.a
Camphora.
Camphora quid? 46. 1.c
Cancelli.
Cancelli, paries, feneſtræ in Cantico quid portendant? 76. 2. b & ſeq.
Canticum.
Canticum Canticorum eſt inſtar dialogi in quo interlocutores ſunt ſponſus Chriſtus, ſponſa Eccleſia, ſponſi ſodales, puta, Apoſtoli & animæ perfectæ, adoleſcentulæ comites ſponſæ, id eſt, animæ in virtute teneræ & creſcentes. 1. 2.b
In Cantico ſicut in parabolis duplex eſt ſenſus literalis, nempe grammaticalis, qui eſt corticis litteræ; & metaphoricus ſiue parabolicus, quid eſt rei per metaphoram vel parabolam ſignificatæ. 1. 1.b
In Cantico iis nominibus appellatur Deus quæ cùm ſuauiſſima ſint, amorem ſponſæ excitant, fouent, acuunt, & augent. 1. 2.b
Canticum Canticorum eſt carmen, metro adſtrictum quod nonnulli Elegiacum eſſe cenſent ex hexametris & pentametris verſibus conflatum. 1. 2.c
Capilli.
Capilli Eccleſiæ quinam? 125. 2.b
Capillis verecundia & pudicitia exprimitur. ibid.
Capilli ſunt contemplatiui. 126. 2.c
Capillis Chriſti quinam ſignificantur? 215. 2.c
Capillis religioſi comparantur. 126. 1. b & ſeq.
Capilli ſunt ſanctæ cogitationes. ibid.
Capilli Heroiim flaui. 125. 1.c
Capra.
Capræ paſcendo aſcendunt. 125. 2.b
Caprea.
Capreæ & hinnulo comparatur Chriſtus. 72. 2.c
Caput.
Caput aureum Eccleſiæ eſt S. Petrus. 163. 1. b Item charitas. ibid. c.
Capitis moderata inflexio humilitatem modeſtiamque teſtatur. 37. 2. c
Cardinalis.
Cardinales ſunt columnæ. 113. 1. b
Carmel.
Carmel, id eſt, agnus circumciſus & occiſus. 225. 1.b
Carmelita.
Carmelitæ, à monte Carmelo dicti. 225. 1.a
Caſſiodorus.
Caſſiodorus qualis auctor, quo tempore floruerit? 4. 1.c
Caſtitas.
Caſtitatis tres gradus. 207. 1.b
Caſtitas cuſtos fidei. 206. 2.a
Caſtitas elephantem facit longæuum. 220. 2.b
S. Catharina Senenſis.
S. Catharina Senenſis duabus ſibi à Christo oblatis coronis, avrea unà ſpinea altera hanc elegit. 121. 2. b
S. Catharinæ Senenſis pius languor. 68. 2.a
Cauerna.
Cauerna maceriæ eſt ſacra Scriptura. 85. 2.c
Cauerna cœtus beatorum. 86. 1.b
Cauerna, vterus Deiparæ & Bethleem: item vteris Eliſabethæ: etiam ſepulchrum Chriſt. 16. 1.b
Cedar.
Ceda quid? 22 9. 1.a
Cedar filius fuit Iſmaelis & pater Arabum ſiue Nomadum. ibid.
Cella, Cellarium.
Cella & Cellarium dicuntur à celando. 19. 2.b
Cella vinaria Cantici quænam? 63. 2.c
Cellæ tres ſponſi, aromatica, vnguentaria & vinaria. ibid.
Cellaria cantici quænam? 13. 1.a
Cellaria ſunt ſecreta diuinitatis. 12. 1. b
In cellariis Dei exultat anima ſancta. 20. 1. c
Cellariis, ſacra Scriptura, myſteria incarnationis, mortis, & reſurrectionis Chriſti, cælum, paradiſus terreſtris, reuelationes, viſionis, raptus, conſolationes ſpirituales, Sacramenta, præcipuè Euchariſtia, adumbrantur. 19. 1.c
Cellaria ſunt attributa diuina. 20. 2. b
Ceruus.
Ceruus dicitur Græcè ἔλαφος ab extrahendo ſerpentes, quod halitu ſuo ſerpentes è cauernis extrahat. 75. 2 c
Per ceruos & capreas cantici quinam intelligantur? 72. 1. b
Caldæus.
Chaldæus paraphraſtes cantici quiſnam? 4. 1.a
Charitas.
Charitas eſt rectitudo amoris. 22. 1.b
Charitas eſt ignis. 251. 1.a
Charitas donum alienum facit ſuum. 177. 2.c
Charitas eſt lectulus Chriſti. 110. 2.b
Charitas ſumitur aliquando pro re chara & pretioſa. 116. 1. a
Item pro effigie ſeu ſtatua charitatis. ibid.

Chari-

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

Charitas vexillum erigit virtutum. 66.1.d
Charitas virtutibus omnibus coronatur. 117.2.b
Charitas meliores ſemper præponit in affectu, ſed non in actu. 66.2.d.1.a
Charitas collo comparatur. 136.2.b
Charitas omnipotentem reddit quaſi impotentem. 112.2.a
Charitatis robur in ordine conſiſtit. 65.1.d
Charitas eſt turris ſive arx. 137.1.b
Charitas eſt caput aureum Eccleſiæ. 183.2.a
Charitas vulnus. 147.1.d
Charitatis incipiens, proficientis & perfectæ ſigna. 253.2.b
Charitatis pulchra effigies. 115.1.a
Charitatis ubera. 11.2.d
Charitas populi Romani. 116.2.b

Chriſtianiſmus.

Chriſtianiſmus eſt imitatio deitatis. 150.2.b

Chriſtus.

Chriſtus nomen eſt officii, *Ieſus* nomen perſonæ. 15.1.c
Chriſtus non tantùm eſt Pater fidelium, ſed & mater, unde vocatur μητρμήτωρ. 10.1.b
Chriſtus eſt quaſi mamilla Dei patris. 10.2.c
Quomodo Chriſtus omnibus & cuilibet totus intendit. 90.1.a
Sub Chriſti nativitatem fons olei Romæ ſcaturiit, ex quo per integrum diem continuè oleum fluxit. 15.2.c
Chriſti in ſpecie parvuli apparitiones. 241.2.b
Chriſtus pulcherrimus, imò ipſummet pulchrum. 58.1.a
Chriſti qualis erat vultus. 87.1.d
Chriſtus fuit coloris roſei. 181.2.b
Chriſtus flos campi & lilium convallium. 57.2.b
Chriſtus paſcit & paſcitur inter lilia, id eſt, inter animas puras & caſtas. 91.2.b
Chriſtus quemque pro ſuo ſtatu paſcit. 91.2.c
Chriſtus uberibus ſuis nos lactat in Eucharia. 11.2.a
Chriſtus faſciculus eſt myrrhæ in Euchariſtia. 44.2.a
Chriſtus eſt nardus, & quare? 43.1.d
Chriſtus eſt caprea & hinnulus quo ſenſu. 75.2.b
Chriſtus ſalit in montibus tripliciter. 74.1.b
Chriſtus ſalit in omnes animæ potentias. 75.1.d
Chriſtus eſt myrrha multis de cauſis. 44.2.a
Chriſtus pomo comparatur. 61.1.c
Chriſtus eſt umbra Eccleſiæ. 61.1.c & Animæ piæ. 62.2.a
Chriſtus turturi comparatur. 35.2.c
Chriſtus non imperioſè mandat, ſed ſuaviter invitat. 79.2.b
Chriſtus ficui comparatur. 83.2.c
Chriſtus eſt Eccleſiæ veſtis. 150.1.c
Chriſtus dormit negligentibus. 72.1.a
Chriſtus cordis ſignaculum. 247.1.a
Chriſti quintuplex diadema. 119.1.b
Chriſti duplex unctio. 15.1.b
Chriſti in Eccleſiam Romanam amor. 116.2.a
Chriſti algentis quæſtus. 172.1.c

Chorus.

Chori caſtrorum quid innuant? 213.1.c

Cinnamomum.

Cinnamomum ſymbolum ſapientiæ, prudentiæ, humilitatis, pietatis. 156.1.d

Clericus.

Clericus quidam Nivernenſis animam agens, lacte B. Virginis ſibi viſibiliter apparentis paſcitur, & ſanatur. 12.2.d

Clypeus.

Clypei & arma è turribus olim ſuſpenſa. 135.2.b
clypeus bellicæ fortitudinis inſigne. 136.1.a

Coccus.

coccus charitatem figurat. 139.2.b

Cognitio.

Cognitio ſui via eſt ad cognitionem Dei. 31.2.c

Collis.

Collis thuris, quid? 142.2.d

Collum.

Collum animæ eſt oratio. 136.2.a
Collum conſtantiæ eſt ſymbolum. 136.2.c Item charitatis variis de cauſis. ibid.c
collum circumſpectionem ſignat. 38.1.b Item fidem, purum intellectum, doctores. 38.1.d
Collum eſt humilis & patiens obedientia. 37.2.b
collum roboris & audaciæ ſymbolum. 135.2.c

Columba.

Columbæ etymon. 30.1.b
Columba cæleſtibus apparitionibus quàm variè ſervierit. ibid.
Columbarum quinque dotes. 30.1.c
Columba ſe pro pullis explumat. 79.2.a
columba contemplationis ſymbolum. 62.1.a
Columba coronam imponit S. Marinæ martyri. 70.1.b
Columbæ Apoſtolos repræſentant. 78.2.d
Columba una eſt anima perfectiſſima. 204.2.c
Columbæ agreſtes nidificant in foraminibus rupium & cavernis maceriarum. 84.2.c
Columba innocentiæ ſymbolum. 51.1.c
Vnius columbæ nomine in Cantico intelligitur Eccleſia. 41.1.a
Columba una humanitas Chriſti. 205.1.d
Columbæ etymon Græcum. 124.2.a

Columna.

Columnæ Eccleſiæ ſunt Cardinales. 113.1.b Item Doctores. ibid.

Coma.

Coma ſponſi ſimilis elatis palmæ, quo ſenſu? 184.2.a
Coma nigra maximè laudatur in regionibus calidis. ibid.2.d
Coma flava ſignum ingenii. 184.2.d
Coma purpurea in Cantico quid ſignificet? 217.1.a

Comentarius.

commentarius in Canticum, qui inter opera ſancti Tomæ extat, an ſit ipſius Angelici Doctoris. 5.1.a

Commentator.

Commentatores Cantici quàm multi, & quales. 4.1.a

Concionator.

Concionator priùs in ſe affectum exprimat eorum, quæ dicturus eſt. 149.2.c
Concionatoris munus eſt diſcordes unire. 131.2.d
Concionator vittæ comparatus. ibid.1.d

Concubina.

Concubinæ erant legitimæ uxores, licèt ſecundariæ. 203.1.d

Connubium.

Connubii ſpiritalis deſcriptio. 90.1.d
Connubium amoris. 102.1.c

Contemplatio.

Contemplationis ſummus gradus. 70.2.a
Contemplationis fructus. 124.2.c
Ad contemplationem gradibus ſeptem aſcenditur. 21.1.c
Contemplationis ſummus gradus in unione conſiſtit: & quid ſit illa unio? 8.2.b
contemplationis quindecim gradus: 69.1.a
contemplativa vita ſecundus eſt ſtatus animæ Deum amantis. 3.1.c
contemplativorum cum Deo unio quomodo fiat, & ubi? 8.2.b

Converſio.

converſio gentium mira quatuor de cauſis. 105.2.a

Copher.

Copher quid ſignificet. 47.2.a

Cor.

Quale cor, tale os. 149.2.c

S. Cornelius.

S. Cornelius Pontifex laudatur, quòd gradatim, hoc eſt, per ſingulos ordinum gradus ad Pontificatus apicem conſcenderit. 112.1.c

Cornu.

cornuta animantia ſuperiori dentium ordine carent. 129.1.d

Corona.

coronæ olim in nuptiis. 118.2.a
coronæ ex nardo pretioſæ. 42.2.a
corona ſolis. 119.1.c
coronæ Chriſti ſunt Romæ. 120.2.c
coronæ Chriſti multiplices. 119.1.b ibid.2.d
corona ſpinea eſt corona gaudii & lætitiæ. 121.1.c

Corpus.

corporis varia membra in Cantico variè laudata, quomodo intelligenda? 2.1.a

Corvus.

corvum cùm lac non habeat, pullos ſuos ſua carne & ſanguine paſcere ferunt nonnulli. 12.1.a

Crinis.

crinis feminæ illex. 131.1.b
crines à diſcretione dicti. ibid.1.b

Crocus.

crocus febres refrigerat. 156.1.a
croci ſymbola. ibid.
crocus gaudet calcari & atteri, pereundoque meliùs provenit. 155.2.b
crocus ſymbolum charitatis, fidei, ſapientiæ divinæ, humilitatis. 156.1.a

Ciu-

INDEX LOCORVM S. SCRIPTURÆ.

Crucifixus.

Crucifixus erat liber S. Bonaventuræ. 63. 1. b

Crux.

Crucis Chriſti materiam fuiſſe ficum ſubindicat Bellonius. 83. 2. b

Crux Chriſti palma. 231. 1. a

Crux fuit ferculum Chriſti. 98. 2. c

Crucis columnæ, humilitas & obedientia. 11. 1. b

Crux eſt lectulus Chriſti. 54. 1. a

Crux Chriſti martyrum robur. 86. 1. a

Cuculus.

Cuculus primus veris nuntius. 10. 2. b

Cupido.

Cupido divinus. 112. 1. c

Cupidinis effigies. 315. 2. d

Cura.

Cura implicat, quies explicat. 99. 1. b

Currere.

Currendum eſt poſt Chriſtum, nec ſolum eundem Quare? 18. 1. d

Currus.

Currus animæ pœnitentis & converſæ. 34. 1. c

Currus aminadab quinam? 209. 2. b

M. Curtius.

M. Curtius cum dentibus natus eſt, undè dentatus cognominatus eſt. 129. 1. c

Cuſtos.

Cuſtodes qui? 179. 1. b

Cyprus.

Cyprus quid? 152. 1. d

Cyprus qualis arbor. 46. 2. c

An cyprus ſit balſamum. 46. 2. b an verò liguſtrum; ibid. c. d

Cyprus in Cantico quid ſignificet? 46. 1. b

Cypri ſymbola. 154. 2. d

Dæmones.

DÆmones in Cantico cur non vocentur leones urſi, tigrides, ſed vulpes parvulæ?

Decalogus.

Decalogi tabulæ murenulis aureis ſignificatæ. 38 2. d.

Deliciæ.

Deliciæ corporis vino figurantur. 11. 1. d

Dens.

Dentes ſponſæ quomodo ſimiles gregi? 128. 1. a

Dentes ſunt numero triginta duo. 128. 1. a

Dentium ſuperiori ordine carent cornuta animalia. 129. 1. d.

Dentes gemelli qui? 128. 1. c

Dentes animæ ſunt meditatio & conſultatio. 130. 1. a

Dentes ſunt religioſi. 130. 1. d

Animalia, quæ dentes habent conſtipatos, ſive denſos, diu vivunt. 129. 2. d.

Deſertum.

Deſerti varia ſymbola. 84. 2. d

Deſerto ſimilis eſt mundus. 307. 1. d

Deſiderium.

Deſiderium, ſecundus contemplationis gradus. 21. 2. c

Detractor.

Detractores, ſuſurrones, adulatores ſignificantur vulpibus parvulis quæ vineas demoliuntur. 88. 2. c

Deus.

Deus variis modis eſt in Iuſtis. 114. 2. c

Deus ut pigmentarius, animam tentationibus & tribulationibus conterit & humiliat. 106. 2. d

Deus quaſi oſculando Adamum formavit. 8. 2. c

Deus peccatores ad reconcilliationis oſculum invitat: quanto ſtudio? 9. 2. c

Deum quærit anima ſeptem de cauſis. 98. 1. a

Deus quomodo quærendus? 98. 1. b & ſeq.

Deus non invenitur in foro. 98. 2. c

Deus in triplici creatura invenitur. 98. 2. a

Deo varia nomina variè tribuit Scriptura. 1. a

Deus videtur fugere à contemplativis, ſicut navigantibus videntur fugere montes & ſylvæ, cùm iuxta navigant. 177. 2. a

Dextera.

Dexteræ manus, ut & lævæ varia ſymbola. 69. 2. c & ſeq. Cornel. in Cant. Cantic. 2. 16.

Diaconatus.

Diaconorum officia. 138. 2. b

Diaconi hinnulis comparati, cur? ibid. 2. c

Diadema.

Diadema quid, & unde dicatur? 118. 2. c

Diadema regium inſigne quis primus invenerit. 119. 1. a

Diadema Chriſti quintuplex. ibid. 1. c

Dies.

Diei, & umbræ varia ſymbola. 92. 1. a

Dies vitæ Chriſti. 38. 2. d

Dilectio.

Dilectio fortis ut mors. 250. 1. d

Dilectionis & æmulationis antitheta. 149. 1. a

Dilectus.

Dilectus meus mihi, & ego illi: inſolentia verba, quo ſenſu: 79. 1. b.

Diſcretio.

Diſcretionis elogia. 234. 1. c

Doctor.

Doctores ſunt tigna Eccleſiæ. 18. 2. c

Doctores ſunt columnæ argenteæ ferculi Chriſti. 114. 1. a

Doctores dentibus comparantur. 128. 2. d

E priſcis Eccleſiæ Doctoribus quàm multi religioſi. 40. 2. d

S. Dominicus.

S. Dominicus cùm in Miſſa Chriſti corpus puriſſimis manibus in altum elevaret, cunctis qui aderant, ſpectantibus, viſus eſt cubiti unius altitudine à terra ſublevatus. 199. 1. b

S. Dominicus prædicabat è libro charitatis. 117. 2. a

Domus.

Domus apud Hebræos thecam ſignificat. 13. 1. c

Domus matris animæ pia eſt meditatio. 545. 1. a

Domus genitricis Eccleſiæ eſt ſynagoga. 101. 2. a

Item Eccleſia Romana, S. Scriptura, mens. ibid. 101. 2. d. & ſeq.

Donatiſta.

Donatiſtæ meridiem de ſua Eccleſia malè interpretantes refelluntur. 29. 1. c

Dormire.

Dormit Chriſtus negligentibus. 73. 1. a

Drama.

Drama quid ſit? 3. 2. b

Dux.

Sine duce viam vitæ ingredi periculoſum. 100. 1. b

Ebrietas.

EBrietas contemplantium. 166. 2. a

Ebrietas ſpiritualis ab Euchariſtia. 165. 2. c

Ebrietas mentis quartus contemplationis gradus. 21. 2. c

Eccleſia.

Eccleſia dicitur flos câpi & lilium cõvalliũ variis de cauſis. 72. 1. c

Eccleſia hortus concluſus & fons ſignatus. 151. 2. c

Eccleſiæ pulchritudo. 142. 1. a

Eccleſia cur ſimilis dicitur Ieruſalem & Terſæ urbibus? 201. 1. a

Eccleſiæ infantia fuit ab ortu Chriſti uſque ad Pentecoſten ſeu miſſionem Spiritus ſancti: inde verò incipit eius adoleſcentia. 95. 2. d

Eccleſia, quomodo dicatur nigra & formoſa? 23. 1. a

Eccleſia aſcendit de deſerto. 337. 1. c

Eccleſia ſub arbore mali ſuſcitata. 338. 1. d

Eccleſię pulchritudo ac fortitudo conſiſtit in ordine hierarchico. 300. 2. d.

Eccleſiæ veſtimenta quænam? 150. 1. a

Eccleſia Gentium, palmes eſt Chriſto viti inſertus. 106. 2. a

Eccleſia odore aromatum fumo cur comparata? 106. 2. a

Eccleſiæ tunica quænam. 173 1. a

Eccleſia, lilium inter ſpinas infidelitatis, hæreſum, & malorum Chriſtianorum. 59. 2. a

Eccleſia ſub umbra Chriſti quomodo quieſcat. 61 2. d

Eccleſiæ duplex pulchritudo. 49. 2. a

In Eccleſia primitiva plurimus cælibatus. 19. 1. c

Ecſtaſis.

Ecſtaſis eſt animæ ſomnus. 134. 2. c.

Ecſtaſis quomodo fiat? 135. 1. d

Ecſtaſeos tres cauſæ. ibid.

S. Eduardus.

De S. Eduardo rege Angliæ memorabile exemplum. 196 1. c

Elata.

Elatæ palmarum quid? 184. 1. d

Eleemoſina.

Eleemoſina puteus aquarum viventium. 358. 1. c

Elephas.

Elephas diu vivit, & quare. 220. 1. b

Elephas biennio in matris utero geſtatur. ibid.
Elephantis caſtitas mira. ibid. d
Elephas adulteris infeſtus. ibid. 2. c

Elias.

Elias auctor religioſorum. 126. 2. b

Eliſæus.

Eliſæus oſculo puerum mortuum ſuſcitavit. 9. 2. c

S. Elzearius.

S. Elzearii comitis Ariani mira patientia. 45. 2. a

Emiſſiones.

Emiſſiones quid? 154. 1. a

Engaddi.

Engaddi quid? 41. 2. d
Engaddi ſignificat fontem inciſionis, oculum tentationis, oculum vel fontem felicitatis. 48. 1. a
Engaddi, id eſt, fons hœdi, baptiſmi ſymbolum. 66. 1. b
Engadditanæ uvæ delicatiſſimæ. 47. 1. d
Engadditanum vinum. ibid.
Engadditanum balſamum. 48. 1. a

Epiſcopus.

Epiſcopi ſunt oculi Eccleſiæ. 222. 1. a

Equa.

Equa animæ juſti ſymbolum. 34. 2. d
Equa repræſentatur Eccleſiæ velocitas, obedientia, amplitudo, fœcunditas. 33. 2. b
Equa anima & humanitas Chriſti adumbrata. 34. 2. d

Equitatus.

Equitatus Pharaonis in Cantico quid ſignificet? 33. 2. a & ſeq.
Equitatus animæ ſanctæ. 35. 1. a
Equitatus Apoſtolicus. 47. 2. c. Et Angelicus. ibid. d

Eva.

Evæ & Mariæ antitheſis. 80. 1. b

Evangelium.

Evangelica præcepta & conſilia murenulis aureis indicata. 40. 1. a

Euchariſtia.

Euchariſtia eſt botrus Cypri. 98. 1. d
Euchariſtia dicitur umbra Chriſti. 62. 2. b
Euchariſtia eſt favus mellis. 164. 1. b
In Euchariſtia Chriſtus ubera ſua nobis præbet ſugenda. 11. 2. a
In Euchariſtia Chriſtus ſtat poſt parietem proſpiciens per cancellos. 76. 2. d
Euchariſtia ferculum Salomonis. 147. 2. b
Euchariſtiam in cœna primus ſumpſit Chriſtus. 164. 2. a
Euchariſtia præit Pontificem proficiſcentem. 117. 1. a

Exemplum.

Exemplum juvenis cujuſdam ad Ciſtercienſem Ordinem vocati. 40. 2. a
Exempla fugientium Epiſcopatus. 174. 2. d

Exercitium.

Exercitiorum crebra mutatio profectui valde contraria. 97. 2. a

Exercitus.

Exercitus robur in ordine conſiſtit. 65. 1. d

Fabianus.

S. FAbianus à columba capiti ſuo inſidente Pontifex deſignatur. 80. 2. d

Facies.

Facies decora, puritas fidei & operum. 94. 2. a
Facies Chriſti qualis? 87. 2. d 2. a Item B. Virginis. ibid.

Faſciculus.

Faſciculus myrrhæ, Chriſtus in Euchariſtia. 44. 1. d
Faſciculus myrrhæ Chriſti paſſionem, & mortificationem ſignificat. 43. 2. d

Favus.

Favi varia ſymbola. 165. 1. a
Favus à fovendo dictus. 149. 1. b
Favus mellis eſt ſermo Sanctorum. ibid.

S. Felicula.

S. Feliculæ in tormentis conſtantia. 69. 2. b

Femina.

Feminæ dos, pulchritudo. 49. 2. a

Femur.

Femorum ſymbola. 216. 2. a

Feneſtra.

Per feneſtras in Cantico quid intelligatur? 78. 1. d

Ferculum.

Ferculum Salomonis quid? 114. 1. b & ſeq.
Ferculum triplex. 112. 2. b
Ferculum Euchariſtiæ. ibid.
Ferculum deitatis eſt humanitas. ibid.
Ferculum Salomonis eſt Romana Eccleſia. ibid.

Ficus.

Ficus etymon. 82. 2. a
Ficus viti cur jungatur? ibid.
Ficus ſignificat manſuetos, vitis zeloſos. 84. 1. a
Ficum cenſent multi fuiſſe pomum Adamo vetitum. 157. 2. c
Ficus de Chriſto exponitur. ibid.
Ficus, dicta, burſa mellis. 82. 2. a
Ficus & vitis ſuavitatem cœleſtis patriæ figurant. 110. 2. a
Ficu crucem Chriſti labrefactam opinatur Bellonius. 84. 1. b

Filiæ Jeruſalem.

Per filias Jeruſalem in Cantico quinam intelligantur? 21. 2. c

Filii matris.

Filii matris meæ in Cantico quinam dicantur? 16. 2. b

Fiſtula.

Fiſtula (aroma) ſymbolum juſtitiæ, humilitatis, temperantiæ, orationis. 156. 1. b

Flammeum.

Flammei nuptialis etymon. 122. 2. d

Flos.

Flores primò erumpentes in calice ſuo lætiores & nitidiores videntur. 76. 2. b
Floribus & malis Cantici quidnam ſignificetur. 67. 2. b 17. 2. c
Floribus & bonis odoribus reficiuntur vires. 67. 2. a

Fons.

Fons ſignatus quis? 151. 1. c
Fons Sabbaticus. 157. 1. c
Fons Sacramentorum. 257. 2. d
Fons regius. 151. 2. a
Fons hortorum qualis? 157. 1. a
Fons olei ſub nativitatem Chriſti Romæ ſcaturiit, è quo per integrum diem continuè oleum manavit. 15. 2. d

Foramen.

Foraminis ſymbola. 174. 1. a & ſeq.
Foramen animæ eſt voluntas. 214. 2. a
Foramina petræ, quinque vulnera Chriſti. 85. 1. d
Foramina petræ, quatuor Evangelia. 85. 2. c

Fortitudo.

Fortitudo, Prælatorum virtus. 109. 2. c
Fortitudo Eccleſiæ ac animæ piæ oritur ex ejus pulchritudine. 201. 2. c

Forum.

Forum ſubinde eſt furtum. 99. 1. a
In foro ſponſus ſeu Chriſtus non invenitur. ibid.

S. Franciſcus.

S. Franciſcus viſus eſt toto corpore ſublevatus à terra, nubecula fulgente circumdatus. 271. 2. a
S. Franciſcus deſiderio Dei & cœli languens moritur. 69. 2. a

Frigus.

Frigus corporis nocet vineæ animæ. 89. 1. a

Fructus.

Fructus contemplationis. 124. 2. b
Fructus Chriſti varii. 62. 2. d
Fructus cœleſtis oſculi. 8. 2. a

Fugere.

Fugere ſumitur pro feſtinare. 257. 1. b Et pro invadere. ibid.

S. Fulbertus.

S. Fulbertus Epiſcopus Carnotenſis lacte B. Virginis Deiparæ ſibi ab eadem inſtillato ſanatur. 13. 1. a

Fumus.

Fumus rectà aſcendens ſimilis palmæ. 104. 2. a
Fumo aromatum benè odoro Eccleſia comparatur; & quare? 106. 2. b

Fuſcus.

Fuſci apud Aethiopes pulchri, albi verò deformes. 22. 2. c

Galaad.

GAlaad mons fertilis. 125. 2. a

Gemelli.

Gemelli fœtus Cantici quinam? 129. 2. c

Gena.

Genæ quomodo ſimiles areolis aromatum. 185. 1. a
Genarum ſymbola. 132. 2. d 133. 1. a
Genis recta intentio comparata. 36. 2. c
Genæ purpureæ notant Virgines. 132. 2. d Item Martyres. 133. 1. d

Gentes.
Gentium converſio mira quadrupliciter. 105.1.d
S. Gertrudis.
S.Gertrudis decies divinum oſculum dulciſſimum cùm pſalmodiæ tota intenderet, ſenſit. 8.2.b
S.Gertrudis quomodo ſignata Chriſto. 248.1.b
Gladius.
Gladius fidelium eſt amor Dei. 111.2.b
Gladius Angelorum qualis? 111.1.c
Gladius ſuper femur ſignificat mortificationem appetitum carnalium. 111.2.a
Godefridus Bullonius.
Godefridus Bullonius primusè chriſtianis Hieroſolymorum rex noluit coronari corona aurea in urbe, in qua Chriſtus ſpinis coronatus eſt. 119.1.d
Gradus.
Gradibus ſeptem ad contemplationem aſcenditur. 21.1.d
Gradus quindecim contemplationis. 69.1.d
Gratia.
Gratiam magnam parvus impedit defectus. 177.1.a
S.Gregorius.
S.Gregorii Magni charitas in pauperes quanta. 116.2.d
Groſſus.
Groſſus quidnam? 82.1.d
Groſſis Judæi comparati. 83.1.c
Guſtus.
Guſtus primus eſt contemplationis gradus. 21.1.d
Guttur.
Guttur in Cantico quid ſignificet. 233.2.d 234.2.b 245.1.d
Hæretici.
HÆretici Eccleſiam matrem ſuam oppugnant, affligunt, decolorant. 27.2.b
Hæretici quidam cenſuerunt B.Virginem eſſe deam vt deam adorarunt. 19.1.b
Hæretici vulpes ſunt. 88.1.c
Hæretici quo ſenſu ſodales Chriſti appellentur. 31.1.a
Hæretici ſunt ſpinæ. 60.1.a
Nullus hæreticus Pontifex Romæ ſedit. 113.1.b
Hebræi.
Hebræorum mores à Latinis & Græcis multum diſcrepabant. 2.1.a
Hebræi carent caſibus. 115.2.a
Hebræi per futurum exprimunt optativum quo carent. 7.1.a
Heliotropium.
Heliotropium animæ Chriſtum amantis ſymbolum. 215.2.a
Hermannus Contractus.
Hermannus Contractus comes de Vernigem ſub annum Domini 1040. compoſuit Antiphonam *Salve Regina.* 13.1.b
Hermon.
Hermon quid? 143.1.c
Heſebon.
Heſebon quæ & qualis? 221.1.a
Hinnulus.
Hinnulis quomodo aptè ubera comparentur. 138.1.c
Hædus.
Hœdus immundæ cogitationes expreſſæ. 33.1.c
Hortus.
Hortus concluſus quid? 151.1.b
Hortus Chriſti eſt Judæa. 257.1.a. Item anima ſancta. 258. Item Religio. ibid. Et B.Virgo. ibid.
Hortus concluſus, clauſtra religioſorum. 156.2.c
Hortus nucum quid ſignificet? 261.1.b
Hortus Jovis. 152.1.d
Humanitas.
Humanitas eſt paries verbi incarnati. 77.1.d
Humilitas.
Humilitas mundi laqueos evadit ſecura. 77.2.c
Humilitas eſt virgula fumi. 107.2.b
Hiacynthus.
Hyacinthi moderni ſunt Chryſoliti. 189.1.d
S.Hyacinthus.
S.Hyacinthus ducitur in cælum à B. Virgine ipſo ſuæ aſſumptionis die. 141.1.b
Hyems.
Hyeme rigor legis Moſaicæ indicatur. 81.1.a 82.1.d
Iehoua.
IEhova nomen Dei quid ſignificet? 14.1.d
Iehova nomen Dei, qualiter oleum effuſum. ibid.d
Ieruſalem.
Ieruſalem eſt vmbilicus, ſive medium terræ. 217.2.c

Ieſus.
Nomen Jeſu quàm ſalubre! quot virtutibus pollet! 16.1.a
Nomen Jeſu includit cetera Dei nomina. 15.2.d
Nomen Jeſu eſt oleum effuſum. ibid.2.d
Jeſus nomen eſt perſonæ, Chriſtus nomen officii. ibid.1.b
S.Ignatius Martyr.
S.Ignatius Martyr dictus eſt Deifer & Chriſtifer. 114.1.c
S.Ignatius Loiola.
S.Ignatii Societ.Jeſu fundatoris extaſis. 199.1.b
Imber.
Imber errorum & vitiorum. 81.1.a
Indifferentia.
Indifferentia opera media ſunt inter virtutem & vitium. 117.2.a.b
Infernus.
Inferni dolores ſubire quidem optabant Sancti, ut ex eo animas liberarent. 259.1.b
Inſpiratio.
Inſpirationes ſanctæ murenulis aureis denotatæ. 39.2.c
Intentio.
Intentio recta oculo figurata. 51.1.d
Invidia.
Invidiæ & amoris antitheſes. 150.1.b
Joannes.
Duo Joannes Baptiſta & Euangeliſta, duo ubera Chriſti. 10.2.b & ſeqq.
S.Joannes Baptiſta fuit turtur. 81.1.a
S. Joannes Euangeliſta ſpecie pauperis petit eleemoſynam à S. Eduardo rege ſuo cliente, ab eoque annulum è digito detractum accipit, quem poſtea remiſit, diemque obitus per nuntium prædicit. 204.1.a
Joannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis, triduo poſt completam ſuam in Canticum expoſitionem, vitam finivit anno ætatis ſuæ 66. 48.2.a
Jordanis.
Jordanis unde dicatur? 157.1.d
Judæa.
Judæa hortus Chriſti. 198.1.b
Judæa vulpibus abundat. 87.2.b
Judæi.
Judæi ad Chriſtum in fine mundi convertentur. 257.1.d
Judæi Groſſis ſignificantur. 88.1.2.& ſeqq.
Judæi per montes *Bether*, id eſt, diviſionis ſignificantur. 94.2.b
Junctura femorum.
Juncturæ femorum notant modeſtiam inceſſus, caſtitatem, concordiam, conſonantiam virtutum, amorem conjugum. 216.1.d
Juramentum.
Juramentum venatorum ſponſi, velut paſtoris. 72.1.a
S. Juſtinus.
S.Juſtinus Philoſophus, ubinam ſapientiam, quàm quærebat, invenerit. 97.2.a.b
Juſtus Orgelitanus.
Juſtus Orgelitanus quo tempore floruerit. 4.1.d
Juvenis.
Juvenis cujuſdam ad Ordinem Ciſtercienſem vocati pulchrum exemplum. 40.2.a

Labarum.
LAbarum Conſtantini quid; & unde ſic dictum? 65.1.a
Labium.
Labiorum tria ornamenta. 131.1.a
Labia Chriſti ut lilia ob ſex analogias. 188.1.d
Lac.
Lac poſt vinum eſt venenum: vinum poſt lac, optabile. 163.2.c
Lac è virorum uberibus aliquando expreſſum. 10.2.b
Lac pro vino album ſumptum. 163.2.c
Lac eſt Chriſti divinitas. ibid.
Læva.
Lævæ manus varia ſymbola, ut & dexteræ. 69.2.c. & ſeq.
Languor.
Languor charitatis deſcribitur. 68.2.1
Languor amoris à deſiderio vitæ æternæ. ibid.
Languor & morbus ab amore. 67.2.b
Languoris definitio. 186.2.b
Languor amoris oritur ex liquefactione. 68.1.d
Laquearia.
Laquearia Eccleſiæ quænam? 54.1.d. & ſeq.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Latria.

Latria quædam an competat B. Virgini. 583. 2. d

Lectus, Lectulus.

Lectuli Chriſti varia ſymbola. 53. 2. d
Lectulus Chriſti fuit uterus B. Virginis. 54. 2. a
Lectulus Chriſti eſt Eccleſia Antiochena & Romana. 109. 2. b
Lectulus animæ peccatricis qualis? 9. 2. a
Lectulus animæ eſt oratio. 110. 1. d
Lectus Chriſti quis? 97. 2. d 110. 2. a & ſeq.

Leo.

Leonis etymologia Hebræa. 162. 2. b
Leænæ num ſemel tantùm pariant. 218. 2. d

Libanus.

Libanus mons ubi ſitus? 143. 1. a Cur ſic dictus? ibidem b

Liber.

Liber divinitatis mundus dictus eſt à S. Antonio. 33. 1. a
Liber S. Bonaventuræ præcipuus qualis? 63. 1. d

S. Lieba.

S. Lieba virgo pulcherrima, unde ſic dicta? 250. 1. b à Carolo Magno & uxore ejus Hildegarde ſæpius accerſita ac in honore habita. ibid.

Lignum.

Quinam per Ligna Libani intelligantur in Cantico? 156. 2. a

Liguſtrum.

Liguſtrum qualis frutex? 46. 2. d

Lilium.

Lilium florum celſiſſimum. 58. 2. a
Lilio nihil fœcundius. ibid.
Lilium eſt ſymbolum Chriſti. 58. 2. c
Lilium adverſus ſerpentes & venena remedium. 60. 2. c d
Lilia ſymbolum ſunt evectionis ex humili loco ad eximiam dignitatem & gloriam. 219. 1. c
Lilia Chriſti. 91. 1. b
Lilium ſpei ſymbolum. 189. 2. a
Lilium convallium convenit Eccleſiæ multis de cauſis. 50. 1. a
Lilia pura legum obſervantiæ. 91. 2. a
Lilium animam caſtam ſignificat. 58. 2. d
Inter lilia, id eſt, animas puras & caſtas Chriſtus paſcit paſcitur. 90. 2. c

Liquefactio.

Liquefactio animæ quænam. 130. 2. b Quomodo fiat. ibid. d

Litera.

Litera ט *ſchin* quæ media eſt nominis Jeſu, ſpeciem habet candelabri, ſive lucernæ tricipitis. 15. 2. c

S. Lucia.

S. Lucia oculos ſibi erutos Tyranno ſe perſequenti miſit, velut virginitatis ſuæ obſides & tutores. 213. 2. c

Lugens.

Lugentes ſolent caput & faciem velo operire. 30. 2. b

Luna.

Luna quid repræſentet in Cantico? 206. 1. b

S. Lydvvina.

S. Lydvvina per 30 annos & amplius graviſſimis afflicta doloribus & morbis, patientiæ coronæ nobilitatur.

Magnes.

MAgnes amoris amor. 149. 2. c

Mahomet.

Mahomet quo anno natus? 200. 2. c
Mahomet fuit Arabs & Dux Arabum. 222. 2. d

Malum punicum.

Malum punicum unde dicatur? 132. 2. d
Mala punica quænam? 154. 1. d

Mamma.

Mamma Eccleſiæ quænam? 148. 1. c

Mandragora.

Mandragora quid? 137. 2. d & ſeq.
Mandragora mas & femina. ibid.
Mandragora ſymbolum contemplationis. ibid.
Mandragora vim habet conciliandi amorem. 272. 2. a

Manus.

Manus tornatiles quid ſignificent? 189. 2. a

Margarita.

Margaritæ Midleton egregia verba. 141. 2. b

Maria.

B. Virginis qualis fuit vultus? 87. 1. a
B. Virginis ſtatura fuit procera. 231. 1. b ſimilis palmæ. ibid.
B. Virginis facies deſcribitur. 26. 1. a
B. Virgo num fuerit fuſca? 26. 1. a
Mariæ oculi pulcherrimi. 203. 1. b
B. Virgo quo ſenſu dicatur nigra & formoſa? 24. 1. c
B. Virginis labia qualia? 295. 2. c
B. Virginis pulchritudo duplex. 50. 1. a
B. Virginis ſomnus qualis? 169. 1. a
B. Virginis languor, & mors ab amore. 69. 1. c
B. Virgo mox ut Chriſtum peperit, eum profundiſſima reverentia adoravit, & illicò oſculum dedit pedibus ejus, quaſi Deo; manibus quaſi Domino; ori quaſi filio. 9. 2. a
B. Virgini oſculum Dei quadruplex propriè competit. ibid.
An B. Virgo viderit in hoc mundo divinam eſſentiam. 105. 2. a
B. Virginem quidam hæretici cenſuerunt eſſe deam, eamque ut deam adorarunt. 19. 1. b
B. Virgo meruit de congruo Chriſti incarnationem, imò ejus maternitatem, ut ſcilicet ipſa una ex omnibus fieret mater Chriſti. 9. 2. d
B. Virgo Apoſtolorum doctrix. 130. 2. c
Mariæ & auroræ analogia. 207. 1. c
B. Virgo lilium inter ſpinas. 60. 1. c
B. Virgo roſæ comparatur. ibid.
B. Virgo api comparata. 36. 1. c
Maria puteus aquarum viventium. 258. 1. c
B. Virgo eſt collum Eccleſiæ. 137. 2. a
B. Virgo templum fuit Cedrinum, in quo habitavit Verbum. 16. 1. c
B. Virgo terribilis dæmonibus, hæreticis, & impiis ſicut caſtrorum acies ordinata. 201. 2. b
B. Virgo leæna. 218. 2. b
B. Virgo multoties martyr. 46. 1. b
Beata Virgo prima virginitatis vexillum extulit. 130. 2. d
Septem Mariæ dotes, ſeptem vitiis adverſæ. 140. 1. b
Deiparæ maternus amor in filium. 90. 2. a
B. Virgo S. Bernardum lacte ſuo aſpergit. 13. 1. a
B. Virgo S. Fulberti linguam ſacro igne correptam lacte è ſuis ſacris uberibus expreſſo ſanat. 13. 1. b
Beata Virgo viſibiliter apparet clerico cuidam Nivernenſi animam agenti, & è ſacri uberis papilla lac exprimens, labiis ejus inſtillat, ac eum ſanitati reſtituit. 12. 2. c
B. Virgo paſſa eſt pluſquam martyres, & mortales ceteri. 254. 1. a
Mariæ & Evæ antitheſes. 198. 1. c
B. Virginis ſexaginta tres baſilicas (quot nempe ſunt in corona una ſalutationis Angelicæ) Roma piè ædificavit. 318. 1. d

S. Marina.

S. Marinæ martyri cæleſtem coronam imponit columba. 80. 1. a

Martyr.

Martyres genis purpureis ſimiles. 133. 2. d
Martyres muræaulis aureis ſignati. 39. 2. c
Martyrum robur ex cruce Chriſti. 85. 2. d

Meditatio.

Meditatio eſt ſimilis piſcinæ. 125. 2. b

Membra.

Membra corporis in Cantico ſæpè laudata quomodo intelligenda? 2. b

Mens.

Mens ad ſe trahens Deum, trahitur ad Deum. 37. 2. b

Meretrix.

Meretrices olim ex pudore ſe palliolo aut velo tegere ſolebant. 40. 2. a

Meridies.

Meridies claram & univerſalem fidei prædicationem, quæ una eſt ex Eccleſiæ Orthodoxæ notis, ſignificat. 28. 2. d
Meridies ſymbolum ardentis perſecutionis. ibid.
Item ſummæ claritatis & charitatis. ibid. 2. a
Meridies Eccleſiæ Romanæ ſymbolum. 29. 1. a
Meridies in Euchariſtia. ibid.
Meridies in cælo. ibid. b
Meridies beatæ æternitatis. ibid.
Meridies, ſummus contemplationis gradus. ibid.
Meridies ſymbolum Jeruſalem & Sionis. 29. 1. a
Meridies Chriſti nativitatem, & ejus crucifixionem adumbrat. ibid.
Meridies ſunt charitate ferventes. 29. 2. a

Mille.

Millenarius numerus eſt cubus denarii. 260. 2. a
Millenarius numerus ſymbolum virginitatis. ibid.
Millenarius numerus Chriſto propriè competit. ibid. 2. b ſignificat conſummationem mundi. ibid. c
In millenario numero omnes numeri perfecti complentur. 136. 2. c

Mode-

Digitized by Google

Modeſtia.
Modeſtia inceſſus laudatur. 208.1.a
Modeſtia in murenulis aureis ſponſæ depicta. 40.1.a
Modus.
Modus amandi Deum, eſt amare ſine modo. 5.1.c
Monile.
Monile à monendo dictum. 37.2.a
Monile colli ſpiritualis, obedientia. 37.2.a
Mons.
Montes aromatum quinam? 263.1.a
Montes aromatum ſunt cæli. ibid.
Montes aromatum Chriſti. ibid.
Montibus nouum teſtamentum figuratur: collibus vetus. 76.2.a
Mons myrrhæ & collis thuris fuit hortus Salomonis iuxta Ieruſalem. 140.2.b
Montes Bether quinam? 92.2.c
Montes Bether, hoc eſt, diuiſionis, ſignificant Iudæos. 94.2.a
Montes pardorum quinam, & quare ſic dicti? 143.1.c
In montibus ſalit Chriſtus tripliciter. 75.1.b
Montes & valles qua ratione dicantur ſancti? 93.1.c
Montes dicuntur Angeli. 75.1.a
Mores.
Mores diuerſarum nationum valdè diverſi. 1.2.d
Mors.
Morti comparatur amor. 249.1.c
Mortificatio.
Mortificatio & tribulationes ſunt Chriſti dapes & deliciæ. 162.1.b
Mulier.
Mulieribus Romanis vinum olim prohibitum. 5.2.c
Mulieres olim vinum bibentes, apud Romanos intemperantes & impudicæ habebantur. ibid.d
Mundus.
Mundus, ex S. Antonio, eſt liber diuinitatis. 33.1.a
Mundus habet noctes ſuas & non paucas, imò totus ipſe nox eſt totuſque verſatur in tenebris. 96.2.d
Mundus laqueis & retibus plenus. 77.2.c
Mundus eſt deſertum. 167.1.c
Murena.
Murena qualis piſcis? 38.1.c
Murenulæ quidnam? ibid.
Morenularum varia ſymbola. 39.1.a & ſeq.
Murus.
Murus fortitudinis ſymbolum. 258.1.d
Murus notat conſtantes, oſtium verò leves & mobiles. 257.2.b
Muro cur comparetur ſponſæ ſoror. 255.1.b
Myrrha.
Myrrha deſcribitur. 44.1.a
Myrrhæ liquor myrrha dicitur. ibid. 2.a
Myrrhæ virtutes. 45.1.c
Myrrha ſoporem diſcutit. 248.2.c
Myrrha ſymbolum pœnitentiæ baptiſmi martyrii. 162.2.c
Myrrha mortificationem ſignificat. 104.2.b
Myrrha conuenit Chriſto variis de cauſis. 44.1.a
Myrrha Chriſti quadruplex. 162.2.c
Myrrha & Aloe ſignificant fortitudinem & temperantiam, mortificationem & tentationem amaritudinem continentiam & caſtitatem, martyrium & pœnitentiam. 157.1.a
Myrrha & thus ſignificant mortificationem & orationem ſimul eſſe iungendas. 140.1.a

N

LItera N. ſæpè mutatus & liqueſcit in L. 211.1.a
Nardus.
Nardus deſcribitur, amara & odora. ibid.
calefacit exſiccat viret perpetuò. ibid.
Nardus herba humilis & deſpecta. 42.2.b
Nardus eſt Chriſtus. 43.2.a
Nardus humilitas Mariæ. ibid.
Nardi ſymbola. 156.1.a
Nardus ſymbolum humilitatis fidei, pænitentiæ, orationis, virtutum omnium. 42.2.c
Naſus.
Naſus ſponſæ qua ratione turri comparetur. 223.1.c
Naſi & turris & comparatio. ibid. d
Naſus ſignificat prouidentiam. 224.1.a
Naſus eſt diſcretio. 224.1.a
Naſi officia. 223.2.c
Naſus magnus index magni iudicii & animi. 223.1.d
Naſorum & naſutorum phyſiognomia. 224.1.b
Negligentia.
Negligentibus dormit Chriſtus. 73.1.a
Niger.
Nigra & formoſa cur dicatur Eccleſia? 23.1.a
Nigri apud orientales & meridionales pulchri habentur, albi verò deformes. ibid.
Nomen.
Nomina arborum, florum, gemmarum ſunt communia multis ſpeciebus apud Hebræos. 56.2.d
Pro nominibus propriis interpres Scripturæ ac Septuag. ſæpè vertunt eorum ſignificata. 154.1.a
Nomen Ieſu quàm ſæpè à S. Paulo, & à S. Ignatio Martyre repetitum. 15.2.a
Nomen Ieſu in paucis ſuis epiſtolis repetit ducentis & nouemdecim vicibus D. Paulus: Chriſti vero nomen ducentis & viginti duabus. ibid.
Nomen Chriſti oleum effuſum, quodnam? 14.2.a
Nouus.
Nouus homo induendus eſt, veteri depoſito. 25.1.a
Nox.
Noctes variæ & peſſimæ. 98.2.a
Numerus.
Numerus ſexageſimus eſt perfectus, & quare? 109.2.d
Nuptiæ.
Nuptiarum feſta dulciariis & deliciis condiuntur ad ineſcandum ſponſæ affectum. 163.2.c
Nux.
Nucis deſcriptio: & quid repræſentet? 208.2.b
Nux ſignificat virtutem perfectam. ibid. 2.a
Nucem enucleare eſt examinare conſcientiam. 209.1.a
Nux ſacra Scriptura. ibid.
Nux patientiæ typus. 208.2.a
Obedientia.

OBedientia eſt portus tutiſſimus. 37.1.a
Obedientia eſt monile. 36.2.d
Obedientia eſt corona virtutum. 37.1.c
Obedientia eſt lectulus Chriſti. 110.2.b
Ex obedientia fluit gratia miraculorum. 40.2.d
Occultare.
Occultat ſe è nobis aliquando Chriſtus. 78.1.a
Oculus.
Oculi ſponſi quales. 186.1.c
In oculus animus inhabitat. 123.2.a
Per oculos columbæ quidnam ſignificetur? 50.2.c
Oculi columbini dotes quinque. ibid.
Oculus columbæ, conſideratio rerum ſpiritualium. ibid.
Oculus vigilantiæ & prouidentiæ ſymbolum. 186.2.a
Oculus intentionem rectam bellè ſignificat. 51.1.c
Oculi varia ſymbola. 146.2.b
Oculi Eccleſiæ ſunt Prophetæ, inde videntes dicti. 130.2.d
Oculis comparantur Epiſcopi. 111.1.a
Oculi B. Virginis pulcherrimi. 203.1.a
Oculi modeſti indicant modeſtam mentem. 221.1.a
Oculorum phyſionomia. 184.1.c
Oculi fæminei vis quanta? 122.1.d
Odor.
Odor ſymbolum eſt famæ. 13.1.d
Oleum.
Olea victores in ſtadio coronabantur. 16.1.a
Oleum non tantùm ex olivis, ſed ex quolibet flore, herba, aromate diſtillatur. 13.2.d
Oleum à medicis vocatur quinta eſſentia. ibid.
Oleum & miſericordia, nomina ſunt apud Græcos affinia videlicet ἔλαιον & ἔλεος. 15.2.d
Varia olei ſymbola. ibid. nempe, tranquillitatis, gratiæ, caloris, odoris, hilaritatis, deliciarum, roboris, medicinæ. ibid.
Oleum eſt aereum & multum ſpiritus continet, ideò aquis ſupernatat. ibid.
Olei fons Romæ ſcaturiit ſub natiuitatem Chriſti. ibid.
Oleum effuſum nomen Chriſti: quodnam? 14.2.a
Omnis.
Omnibus & ſingulis quomodo totus intendat Chriſtus? 90.1.a
Oratio.
Oratio ſomnus eſt animæ. 71.2.d
Oratio contra tentationes remedium efficaciſſimum. 102.1.a

 Cc 3 Oratio

Oratio quietis, quæ? 73.1.a
Oratio eſt lectus animæ. 110.1.d
Oratio vitæ ſimilis. 131.2.d
Oratio eſt gladius ſpiritualis. 122.2.d
Oratio eſt collum animæ. 136.2.b

Orbus.

Orba in quo differt à ſterili. 127.2.d

Ordinare.

Ordinare eſt verbum militare. 65.1.c

Ordo.

Ordo quàm ſit neceſſarius. ibid.d
in Ordine conſiſtit robur exercitus. ibid.c ſic & charitis robur in ordine pariter firmatur. ibid.d
Ordo Hierarchicus murenulis aureis expreſſus. 40.1.c
Ordines militares ſunt chori caſtrorum. 213.2.a

Origenes.

Origenes ſcripſit ſex homilias in Canticum, in quibus ſeipſum vicit, S.Hieronymo teſte. 4.1.a

Oſculum.

Oſculi quatuor ſymbola. 6.2.a
Oſculo doctrina Chriſti ſignificatur. 7.1.b
Oſculum Euchariſtiæ. 8.1.c
Oſculum unionis myſticum. ibid.
Oſculum reſurrectionis. ibid.
Oſculum Chriſti ethicum eſt amor. 7.1.a
Oſculum Chriſti quàm ſuave. 10.1.a
Oſculum SS.Trinitatis in principio Cantici. 7.1.a
Oſculum Dei & juſti. 7.1.d
Oſculum Dei & pœnitentis. ibid.
Oſculum Dei & amantis. ibid.
Oſculum Dei & orantis. ibid.
Oſculum Dei & B. Virginis quadruplex. 9.1.d
Oſculum Chriſti phyſicum eſt unio hypoſtatica. 7.2.c
Oſculum ſymbolum eſt reconciliationis, pacis & concordiæ; ſalutationis & bonæ apprecationis; amoris & intimæ coniunctionis. 6.2.a
Oſculo Eliſæus puerum mortuum in vitam revocavit. 51.1.a
Oſculum pedum ſervorum, & ſubditorum eſt oſculum oris ſponſarum & ſummè amentium. 7.1.a
Oſculo Spiritus ſanctus ſignificatur. 7.1.a
Oſculum triplex: pedis, manus, & oris. 8.1.a

Oſtium.

Oſtium cur dicatur ſponſæ ſoror? 256.1.b

Palma.

Palma deſcribitur. 184.2.b
Palma radix perfecta. 230.1.d
Palma comparatur vir ſanctus. ibid.2.a.b
Palma eſt crux Chriſti. 232.1.a

Paries.

Paries Verbi incarnati eſt humanitas. 76.2.d

Parvus.

Parvus defectus magnam impedit gratiam. 177.1.d

Paſcere.

Paſcit quemque pro ſuo ſtatu Chriſtus. 165.2.a
Paſcere & paſci idem eſt Chriſto. ibid.

Patientia.

Patientia nuce figuratur. 208.1.b

S.Paulus.

S.Paulus quàm ſæpè repetat in ſuis epiſtolis nomen Jeſu; & nomen Chriſti. 21.1.d
S.Paulus totus charitas. 117.2.a

Peccator.

Peccatorum lectuli quales. 97.1.b.c

Pectus.

Pectoris phyſionomia. 191.1.c.d
Pectus Chriſti & Salomonis quale? 590.2.c

Pedes.

Pedes lavabant antiqui dum ibant cubitum. 172.2.c.d

Perfectus.

Perfecti ad unum aſpirent. 205.1.a
Peſſulus horti concluſi quis? 152.2.a

S.Petrus.

S.Petrus, caput aureum Eccleſiæ. 183.2.a
Petrus Faber primis S.Ignatij fundatoris Ieſu ſocius in obedientia moritur. 40.2.b

S.Philippus Nerius.

S.Philippus Nerius charitate vulneratus languebat jugiter. 28.1.b

Pietas.

Pietas populi Romani. 113.1.b

Piſcina.

Piſcinæ meditatio. 221.2.a
Piſcina triplex oculorum ſignificatur pulchritudo. 222.1.a

Platea.

per Plateas & vicos Cantici quuinam intelligatur. 100.2.H

Polygamia.

Polygamia olim erat licita apud Hebræos. 203.2.b

Pomus, & Pomum.

Pomum commune multis fructibus vocabulum. 61.1.a
Pomum Adamo vetitum, ficum fuiſſe multi cenſent. 83.2.b
Pomo Chriſtus appoſitè comparatur. ibid.
Pomus eſt crux Chriſti. ibid.
Pomi umbra jucundiſſima. 61.1.c

Prælatus.

Prelati non debent eſſe tyrones, ſed exercitati & perfecti. 212.1.c
Prælati ſunt ligna Eccleſiæ. 55.1.a
Prælatus ſit ſubditorum ſuorum mater. 21.1.b
Prælatis duo ſint ubera, ſcilicet, maternus affectus congratulationis & compaſſionis. 12.2.c

Propheta.

Prophetarum de Chriſto Eccleſiæ ſponſo vota. 9.2.a
Prophetæ oculi Eccleſiæ, unde videntes dicti. 124.1.c
in Prophetarum lectione ſapientiam & fidum Chriſtianam reperit S.Juſtinus. 97.2.b

Propugnaculum.

Propugnacula argentea quid ſignificent.

Pulchritudo.

Pulchritudo corporis externa templis Aegyptiorum comparata 123.2.d
Pulchritudo dos puellarum. 49.1.d
Pulchritudo Eccleſiæ. 142.1.b
Pulchritudo Eccleſiæ duplex: 49.1.a ut & animæ. ibid.

Pulvis.

Pulvis pigmentarius virtutes ſignificat orationis & mortificationis comites. 165.2.a

Puniculum malum.

Punicum malum unde ſic dictum. 152.2.a

Puteus.

Puteus aquarum viventium quis. 167.1.d

Quadriga.

Quadrigæ Aminadab quid ſignificent: 209.1.b.c. & ſeq.

Quærere.

Qui quærit Deum, jam aliquo modo eum habet. 97.2.a
Quærit anima Deum ſeptem de cauſis. ibid.
Quærendus eſt Deus, qua via, & quomodo invenitur. 97.1.d & ſeqq.

Quies.

Quies explicat, cura implicat. 98.2.a

Radegundis.

S. Radegundis in ſpecie columbæ navim periclitantem circumvolitans, eam à naufragio liberat. 80.1.b

Reclinatorium.

Reclinatorium aureum ferculi Salomonis quid ſit. 114.1.d

Rectitudo.

ad Rectitudinem duo requiruntur, nempe recta actio & recta intentio. 22.1.a
Rectitudo amoris eſt charitas. 21.2.d

Regula.

Regula monaſticæ ſunt murenulæ aureæ. 40.1.d

Relaxatio.

Relaxationes regulæ & diſciplinæ ſunt vulpes parvulæ quæ demoliuntur vineas. 88.1.d

Religio.

Religio dicitur à religando. 37.1.c
Religioſi dentibus comparati. 130.1.d
Religioſi ſunt chori caſtrorum. 213.2.a & ſeqq.
Religioſi ſunt laquearia Eccleſiæ cypreſſina. 55.2.b
Religioſi fuere priſcorum Eccleſiæ doctorum plurimi. 40.2.d
per Religioſos Deus reformat Eccleſiam. 198.2.a
Religioſorum ſcapulare obedientia admonet. 37.2.d

Revelationes.

de Revelationibus ſanctarum Gertrudis & Birgittæ quid ſentiendum. 239.2.a

Roma.

Roma quoad ſitum eſt munitiſſima. 109.2.a
cur Roma eſt caput Eccleſiæ? ibid.
Roma, id eſt, robur, fortitudo. ibid.
Romæ nullus ſedit Pontifex hæreticus. 103.1.b
Romæ calx ad ædificandum eſt tenaciſſima & ſolidiſſima. 53.1.a

Roma ſola magnificas baſilicas & templa in B. Virginis honorem ad 63. quot ſalutationes angelicæ recitantur in corona ſeu roſario ædificavit. 118.1.d
Romana Eccleſia quantum à Chriſto dilecta. 116.2.a
Romani populi charitas & eleemoſynæ. ibid.
Romani populi pietas. 113.1.c

Ros.

Roris ſymbola. 131.1.d

Roſeus.

Roſeus color pulcherrimus. 181.1.c. Fuit heroum. ibid.

Sabbatum.

SAbbati die majora beneficia confert B. Virgo. 258.1.d

Saddai.

Saddai, hoc eſt, mammeus dicitur Deus apud Hebræos. 10.2.a.

Salomon.

Salomon quot uxores habuerit. 203.2.a

Salue Regina.

Salveregina à quonam compoſitum. 23.1.b

Sanctimonialis.

Sanctimonialis quædam effodit ſibi oculos, quos ad adoleſcentem amaſium miſit, ne ampliùs ipſi eſſent ſcandalo. 223.1.c

Saltus.

Plures Saltus Chriſti. 89.2.a

Salus.

Ad aliorum Salutem procurandam Chriſtus animam perfectam urget quatuor ſtimulis. 22.2.a

Sanctus.

Sanctus eſt ſimilis palmæ. 232.1.c
Sancti ſunt montes per virtutis eminentiam, & valles per humilitatem. 93.2.a
Sancti dolores inferni ſubire optarunt, ut animas ex eo liberarent. 240.1.a
Quò quis Sanctior eſt, eò ad majorem ſanctitatem aſpirat. 81.1.b

Sanir.

Sanir mons an idem quod Seir? 143.1.a

Sapphirus.

Sapphirus qualis gemma? 190.2.c

Satietas.

Satietas tertius contemplationis gradus. 21.1.d

Scapulare.

Scapulare monaſticum obedientia admonet. 37.1.d

S. Scholaſtica.

S. Scholaſtica S. Benedicti ſoror ſpecie columbæ in cælum aſcendere viſa eſt. 80.1.a

Scriptura Sacra.

S. Scriptura eſt Chriſti lectulus. 110.1.d
Scriptura ſacra fons & puteus. 157.1.d
Sacra Scriptura eſt favus mellis. 150.1.a
Scriptura ſacra eſt caverna maceriæ. 85.2.b
Scripturæ ſacræ intelligentia murenulis aureis expreſſa. 39.1.a
In Scriptura ſacra res ſæpè vocatur talis qualis exteriùs apparet. 2.1.c
In Scriptura ſacra eidem perſonæ & rei diverſa nonnumquam nomina dantur. 2.1.b
In Scripturæ parabolis adduntur ſubinde emblemata ad elegantiam parabolæ, quæ non eſt neceſſe, imò nonnumquam eſt impoſſibile applicare rei per parabolam ſignificatæ. 1.2.b

Securitas.

Securitas quintus contemplationis gradus. 21.1.d

Sella.

Sella purpurea quid? 113.2.a

Senſus.

Senſuum diſtinctio in Cantico Canticorum. 2.2.b

Sermo.

Sermo ſanctorum favo mellis comparatur. 149.1.d

Sexaginta.

Sexageſimus numerus perfectus eſt, & quare? 105.2.a
Sexaginta fortes Eccleſiæ ſunt paſtores, doctores, & Sancti. 109.1.c

Signaculum.

Signaculum quid? 241.1.a

Signum.

Signa adventus Dei in animam. 90.1.b

Simon.

R. P. Simoni Carmelitarum Generali oranti habitus candidus datur à B. Virgine. 226.2.c

Sodales.

Sodales ſponſi in Cantico quinam? 31.1.d. & ſeqq.

Sol.

Sol quid ſignificet in Cantico? 206.1.a
Sol charitatis æſtum ſignificat. 25.1.c

Somniare.

Somniare de virtute eſt ſignum perfectæ virtutis. 169.1.c

Somnus.

Somnus Eccleſiæ. 168.1.c
Somnus animæ eſt humanarum rerum oblivio. 12. 1. a. Item oratio, meditatio, extaſis. ibid.c
Somnus animæ vigilantis. 168.1.c

S. Sotheris.

S. Sotheris virginis & martyris conſtantia. 97.2.a

Spina.

Spina citò floret, citò areſcit, aculeis pungit. 60.1.a
Spinis coronatus eſt Chriſtus duas ob cauſas. 120.1.a

Spiritus.

Spiritus ſanctus eſt umbra Chriſti. ibid.
Spiritus ſanctus eſt oſculum. 7.2.a

Sponſa.

Sponſa dum ſtatim in initio Cantici poſtulat oſculum, num ſit irreverenda? 6.1.a
Sponſa num fuerit filia Salomonis? 213.1.a
Sponſa vocatur amor quia ſummè amabilis. 156.1.a
Sponſæ ſoror cur dicatur murus? 255.1.c. & ſeqq.

Sponſus.

Sponſus & ſponſa Cantici quinam? 3.1.a
Sponſus apud Hebræos non accedebat ad ſponſam, niſi ubi traducta fuerat in domum ſponſi. 95.1.d
Sponſi apud antiquos corona redimiti, & unguentis delibuti nuptias inibant. 23.1.d
Sponſus vocatur frater, cur? 240.1.a
Sponſi olim coronabantur. 118.2.b Quare. ibid.2.a

Stacte.

Stacte quid? 44.1.b

Sulamitis.

Sulamitis, id eſt, Salomonis uxor. 211.1.d
Sulamitis & Sunamitis an idem ſint? ibid.2.a
Sulamitis quæ ſit moraliter? 211.2.c

Sultanus.

Sultani unde dicti? 135.2.a

Sunamitis.

Sunamitis, id eſt, oriunda ex Sunam oppido. 211.1.b

Suſanna.

Suſanna, id eſt, lilium. 57.2.a
Suſanna virgo in Japonia. 152.2.a

Synagoga.

Synagoga Chriſti noverca. 122.1.a
Synagoga mater Eccleſiæ Chriſtianæ dicitur, eo quod primi Chriſtiani, hoc eſt, Apoſtoli fuere oriundi à Judæis. 96.2.a
Synagoga Judæorum eſt ſoror junior Eccleſiæ Gentium. 244.2.c
Synagoga Judæorum in fine mundi converſa Chriſto credet. 257.2.c

Talpiijoth.

TAlpiijoth quid. 135.1.c

Tardus.

Tardè reſpondentis Chriſto pœna. 249.2.c
Tarditas tarditate punitur. 176.2.b

Templum.

Templa B. Virgini ſacra quot Romæ? 118.1.d

Terſa.

Terſa urbs admodum ſpecioſa in tribu Manaſſe, alto in monte ſita, ubi Jeroboam primus Rex Iſrael ſive decem tribuum thronum ſuum collocavit, eamque Regni caput effecit. 156.1.b

Thadæus.

Thadæus, id eſt, uberalis. *Thad* enim Chaldaicè ſignificat uber. 11.2.c

S. Thereſia.

Thereſiam vocat Chriſtus ſponſam ſuam. 236.1.a
S. Thereſia ex vehementi Chriſti deſiderio moritur, amoris languore abſumpta. 69.2.a

S. Thomas.

S. Thomas Aquinas poſt mortem gemmatus & torquatus apparuit. 41.1.a

Thus.

Thus aromatum eſt odoratiſſimum & lucidiſſimum. 150.2.d

Thus

INDEX MATERIARVM MORALIVM.

Thus orationis ſymbolum. 105.1.a

Tigna.

Tigna & laquearia Eccleſiæ quænam? 54.2.d
Tigna animæ ſunt virtutes Cardinales. ibid.

Torquatus.

Torquati quinam? 38.1.a

Trahere.

Trahit Deus amore & timore. 18.1.a
Verbum *Trahere* notat renitentiam appetitus. ibid.
Qui Deum ad ſe trahit, ipſe trahitur ad Deum. ibid.

Tranquillitas.

Tranquillitas ſextus contemplationis gradus. 21.2.a

Tres.

Tres patres anonymi, qui ſæpe apud Theodoretum citantur, quinam? 4.1.b

Tribulationes.

Tribulationes & afflictiones ſunt Chriſti dapes. 163.1.d

Triticum.

Tritici acervus fertilitatis eſt ſymbolum. 219.1.a

Tunica.

Tunica Eccleſiæ quænam? 245.2.c

Turca.

Turca imperii origo. 210.2.a

Turris.

Turris David quæ? 135.1.d
Turris David ſacra Scriptura. 136.1.b
Turris eburnea quid? 220.1.c
Turris Libani quænam? 223.1.b
Turris & naſi comparatio. ibid.

Turtur.

Turtur veris indicium. 80.2.a
Turtur amat ſolitudinem. 36.1.b
Turtur gemebunda. ibid.b
Turtur ſapientiæ ſymbolum, & quare? ibid.c
Turtur Chriſti ſymbolum. 36.1.a
Turtur & animæ piæ collatio. ibid.
Turtur ſymbolum monogamiæ, viduitatis & fidelitatis. ibid.
Turtur perſeverantis amoris ſimulacrum. 81.1.d
Turtur pœnitentiæ ſymbolum. 81.1.a
Item ſilentii & ſolitudinis. ibid.
Turtur S. Joannem Baptiſtam & Apoſtolos ſymbolicè repreſentat. ibid.
Turtures plumis torquati. 36.2.b

Vbera.

VBera amoris ſed ac ſymbolum. 149.1.a
Ubera Chriſti quænam? 10.2.b
Ubera charitatis. 12.1.a
Ubera cæleſtis ſponſi duplicia. 10.1.b
Vbera præbet Chriſtus in Euchariſtia. 12.1.2
Vbera ſponſi conſolationes ſpirituales. ibid.
Vbera in quo hinnulis ſimilia? 63.2.a
Vberum nomine ſuavem ſponſi halitum expetit ſponſa. 11.1.a
Vbera quomodo dantur Chriſto. 10.1.c
Vbera ſponſi dilectio Dei & proximi. 12.2.a
Vbera Chriſti interna, & externa quæ? 11.2.c
Duo ubera novum & vetus teſtamentum; amorem Dei & proximi, congratulationem, & compaſſionem indicant. 45.2.c
Duo ubera Chriſti, duo Joannes, Baptiſta & Euangeliſta. 10.2.d
Duo prælatorum ubera quænam? 11.2.c
Vbera ſignificant doctrinam Chriſti qua fideles lactat. ibid.
Vberum varia ſymbola. 138.2.a

Velamen.

Velamen ſponſarum ob modeſtiam. 30.2.b

Velum.

Velum eſt vallum virginitatis. 33.2.a

Venatorium.

Venatorium ſponſi paſtoris iuramentum. 58.1.a

Venter.

Venter quid ſignificet ſymbolicè? 219.2.c
Venter ſumitur pro paſſionibus & affectibus. 191.1.c
Venter pro viſceribus miſericordiæ. 191.1.c
Venter Chriſti ſunt conjugati. 191.2.c
Ventris mediocritas, & pectoris ſtrictura ſignificat altitudinem intellectus & boni conſilii. 190.2.c

Ver.

Ver, tempus vitæ Chriſti. 82.2.c
Veris varia indicia. 80.2.a

Veſtimentum.

Veſtimenta Eccleſiæ quænam? 149.2.d

Vetus.

A veteri homine exeat homo, ut novum induat. 32.2.b

Vexillum.

Vexillare charitatem quid ſignificet? 65.2.b
Duo vexilla militaria, Chriſti & luciferi. 66.2.c

Vmbilicus.

Vmbilicus quid? 217.2.a
Vmbilici natura, finis & ſignificatio. ibid.
Vmbilicus eſt mons ſancta. ibid.

Vmbra.

Vmbræ ſymbola. 91.1.c
Vmbra pomi iucundiſſima. 61.2.c
Sub umbra Chriſti quieſcit Eccleſia & anima ſancta quænam ſit hæc umbra? ibid.

Vigil.

Vigiles in Cantico ſignificant Pontifices & principes Hieroſolymitanos, Angelos, Apoſtolos, præſules, paſtores, &c. 265.2.c Item Prophetas, philoſophos, hæreticos. 100.1.c

Vinea.

Vinea in Cantico quid ſignificet? & cur eius crebra fiat mentio? 3.1.c
Vineæ comparatur Eccleſia tam Gentium quàm Judæorum. 259.1.a
Vineæ florentes ſunt Angeli. 110.1.d Item Patriarchæ. ibid.
Vinea mentis juſto excolenda. 88.1.d
Vineis multùm nocent vulpes. 87.2.d

Vinum.

Vinum eſt lac ſenum. 163.2.d
Vinum mulieribus Romanis olim prohibitum. 7.2.d
Vinum delicias corporeas ſignificat. 12.1.a
Vinum dulce cum lacte mixtum gratum & utile. 163.2.d
Vinum Engaddiranum. 46.1.c
Vinum nota, & cauſa eſt libidinis furentis. 11.1.c
Vinum poſt lac eſt optimum, lac poſt vinum eſt venenum. 163.2.c
Vinum charitatis, & amoris ſymbolum. 61.2.a
Vinum album lac dictum. 149.1.c
Vinum auſteritatem legis Moſaicæ figurat. 12.2.b

Vir.

E virorum uberibus aliquando lac expreſſum. 10.2.a

Virginitas.

Virginitas eſt pomum pulcherrimum. 163.1.a
Virginitas murenulis aureis figurata. 39.2.a
Virginum elogia. 133.1.a
Virgines Salymitanæ & Arabicæ ita faciem velabant, ut unum ſolum oculum liberarent. 146.1.a

Virgula.

Virgula fumi, quid? 104.1.a

Virtus.

Virtus vera & perfecta nihil eſt aliud quàm ordo amoris. ibid.
Vitium verò inordinatio. 65.1.d

Vita.

Vita ex actione & contemplatione mixta tertius eſt ſtatus animæ Deum amantis. 4.1.a
Vitæ ſpiritualis perfectioris qualis ſtatus. 3.1.c
Vitis & ficus cur iungantur ſimul. 82.2.d
Vitis & ficus ſuavitatem cæleſtis patriæ innuunt. 84.1.b
Vitis zeloſos indicat, ficus verò manſuetos. ibid.b
Vites & uva adſciſcunt ſibi ſaporem fruticum iuxta radices ſuas creſcentium. 47.1.d
Vites in veris initio putandæ. 80.2.a

Vnctio.

Vnctio Chriſti duplex. 15.1.a

Vnguentum.

Vnguenta animæ myſtica tria. 14.1.a
Vnguentis chariſmata Spiritus S. ſignificantur. 28.1.b
Vnguentis, Chriſti gratiæ, chariſmata, miracula figurantur. 19.2.c
Vnguentum gratiæ. 14.2.c
Vnguentum miſericordia. ibid.2.b

Vnio.

Unio fidelium Eccleſiam reddit invincibilem. 162.1.c
Unio contemplantis animæ quomodo fiat. 8.2.c
Unio realis ſponſæ ſeu animæ fidelis cum Chriſto in Euchariſtia, quæ? 64.2.b quomodo fiat? 64.2.c
Unionis animæ contemplativæ effectus. 8.2.c

Vnus

Vnum.
Ad unum aſpirent perfecti. 205.1.a

Vox.
Vox dulcis, prædicatio verbi divini. 86.2.d

Vulnus.
Vulnus charitatis quàm amabile. 68.2.d
Vulnera quinque Chriſti, foramina petræ. 84.2.d

Vulpes.
Vulpes in Judæa multæ. 87.2.b
Vulpes quantum vineis noceant. ibid.
Vulpes parvæ quoſnam indicent. 88.1.d
Vulpes parvulæ quæ demoliuntur vineas ſunt detractores, ſuſurrones, adulatores. ibid.
Vulpes parvulæ ſunt relaxationes regulæ & diſciplinæ. ibid.
Vulpes ſunt hæretici. 88.1.a
Vulpes quómodo capiendæ. ibid.
Vulpes fuere duo Herodes. 88.1.c
Vulpes parvulæ dicuntur dæmones & quare? ibid.
Vulpes amygdalis amaris necantur. ibid.1.b

Vxor.
Uxores à viris olim nomen accipiebant. 3.1.c

INDEX MATERIARVM MORALIVM

HOC COMMENTARIO CONTENTARUM, VERBIS EUANGELIORUM.

In Dominicis, diebus Feſtis, & Feriis nonnullis per annum occurrentium accommodatarum, in uſum & gratiam concionantium.

DOMINICA I. ADVENTUS.

Erunt ſigna in ſole, & luna, &c. Eccleſiæ Chriſtianæ initium, ortus, progreſſus & perfectio in ſole, & luna repræſentatur. 206.1.a

Videte ficulneam. Ficus eſt ſymbolum crucis, & ipſiuſmet Chriſti ob varias analogias. 83.2.c Suavitate finis, quæ planè ſaccharea eſt, patriæ cæleſtis ſuavitas inſinuatur. ibid.

DOMINICA II. ADVENTUS.

Pauperes evangelizantur. Chriſtus quippe pauperculis, & ruſticis maximè prædicavit. 236.1.d hinc etiam rure in ſuburbio Bethlehemitico voluit naſci. 2.b

Arundinem vento agitatam. Talis non eſt juſtus; ſed, ſi habeat virtutes ſolidas hæ animæ ejus ſunt velut tigna, & laquearia cypreſſina. 55.2.b & ſeq. & maximè conſtantia, quæ arundini mobili adverſatur. ibid.

Ut arundo recta, enodis, & ſubtilis eſt, ita & anima ſancta, recta, ſimplex & ſubtilis eſſe debet, ut in cælum ſe extendat. 108.1.a

DOMINICA III. ADVENTUS.

Tu quis es? Sic ſe unuſquiſque examinet oportet: ceterùm ipſum conſcientiæ examen, eſt velut enucleatio nucis. 209.1.a

Elias es tu? Similis fuit Joannes Eliæ, quoad ſpiritum, & vitam monaſticam: Elias quippe fuit inſtitutor Religioſorum cœtuum. 125.2.b

Vide notata Dominica XXIV. poſt Pentecoſten.

Neque propheta. Prophetæ ſunt amici Dei. 165.2.a

Ego vox clamantis in deſerto. Joannes proinde verè turtur fuit, qui ſub initium veris auditur, tota hieme in antris latens. 81.1.a ejus vox non aliud fuit quàm gemitus, & prædicatio pœnitentiæ. ibid.d Joannes fuit præco & præcurſor Chriſti, ejuſque quodammodo vox. 195.2.a Fovit quoque velut uber doctrinæ lac emulgens. 10.2.d

In deſerto. Joannes quippe in ſolitudine, & ſilentio vixit, utriuſque autem ſymbolum eſt turtur. 81.2.b

FERIA IV. QUAT. TEMPORUM ADVENTUS.

Rorate cæli deſuper. Patrum veterum, tum Prophetarum, tum Patriarcharum deſiderium anxiè adventum Chriſti in carnem optantium. 61.b & ſeq. 241.2.a

Prophetarum de Chriſto, ſponſo Eccleſiæ, votum. 6.2.d

Beata Virgo ardentiſſimè præ aliis Prophetis, & Patriarchis Verbi divini incarnationem deſiderabat. 9.2.a

Hinc Dei filius, gemitibus plorantis mundi, & ſuſpiciis veterum Patrum motus, dignatus eſt ad noſtram humilitatem deſcendere. 41.2.a Quis eius in incarnatione fuerit accubitus. 2.c amor illius erga genus humanum ipſum, cùm eſſet omnipotens, fecit quodammodo impotentem. 102.2.a

Incarnationis myſterium eſt cellarium animæ devotæ, in quo velut inebriatur. 20.1.a fuit ipſa velut ſaltus Chriſti ſalientis à cælo in uterum & ſtabulum. 74.1.a & ſeqq. dies incarnationis fuit ei velut dies diſpenſationis. 119.2.b

Humanitas Chriſti eſt velut equa, cui inſidens divinitas, mirabilia eſt operata. 34.2.d Unio hypoſtatica fuit phyſicum oſculum Chriſti 7.2.c humanitas aſſumpta fuit ejus quodammodò lectus. 53.1.a deitatis fulgorem temperabat. 77.1.b eſt ferculum eius deitatis. 113.2.a 94.1.a

Et ipſum quidem charitate conſtratum. 116.2.a Humanam naturam ipſe velut ſtolam regiam, & diadema aſſumpſit. 119.1.a ipſa eſt columba una quam ſibi Chriſtus deſpondit. 205.1.d pulchritudo. 207.2.d

Qualis fuerit B. Virgo, dum uterum ferret. 26.1.b ipſa fuit velut hortus deliciarum, in quem Chriſtus delicias capturus deſcendit. 198.1.d

Vide notata in feſto Nativitatis Domini, & Annuntiationis B. Virginis.

DOMINICA IV. ADVENTUS.

Parate viam Domini. Joannes omne hominum genus, & ſigillatim ipſos milites ſtipendiarios, in deſerto ducebat, & ſuo quemque ſtatui congruè monebat: quod & noſtros verbi Dei præcones imitari, & unicuique ad captum accommodata diſpertiri oportet. 150.2.d

Prædicans baptiſmum pœnitentiæ. Joannes nihil aliud Judæis prædicavit, quàm dolorem de peccatis, & pœnitentiæ ſuſceptionem. 81.1.a Turtur pœnitentiæ ſymbolum eſt. 2.d item ſilentii & ſolitudinis. ibid. Turturis cantus eſt gemitus. ibid.d

Erunt prava indirecta. Duo ad rectitudinem requiruntur. 22.1.a Amor erga Deum omnia rectificat. 2.a

Omnis vallis implebitur. Convalles denotant humiles, qui replentur & exaltantur. 93.1.c Sancti ſunt valles per humilitatem. 1.b

Omnis collis humiliabitur. Vide notata Dominica poſt Pentecoſten.

IN FESTO NATIVITATIS DOMINI.

Bethlehem. Habuit ea in ſuburbiis cavernam, in quam Deipara ingreſſa eſt, filium paritura. 86.2.a

Peperit. Vera ergo mater extitit, uberaque nato in mundum Deo exhibuit, ejus autem ubera ſunt vera Dei maternitas. 12.2.c hæc ubera Deipara multis Sanctorum communicavit. ibid.d & ſeqq. Quia Chriſtus de virgine ſine viri opera provenit, idcirco dicitur flos campi qui ſponte ſine ſemine, & aratione naſcitur. 58.1.a Lactavit Deipara filium ſuum quaſi hinnulum gemellum, ob duplicem ejus naturam. 139.2.b myſtica ejus ubera ſunt virginitas & fœcunditas. ibid. habet, & ubera compaſſionis, qua iuſtis impetrat gratiam, peccatoribus veniam. ibid.b Chriſtus Deiparæ ubera ſugens bibit tum vinum cum lacte, & melle. 165.1.c

Filium ſuum primogenitum. Speciosum forma præ filiis hominum. 52.1.d 127.2.b Forma Chriſti corporalis deſcribitur. 181.2.d 184.2.d & ſeq. 187.2.b 189.1.c & ſeq. 192.1.c 193.2.c & ſeq. 152.1.c & ſeq. Sinus & brachia Deiparæ fuere tunc Chriſti ferculum ejuſque reclinatorium. 115.1.c ipſa leænæ aſſimilatur, quia peperit leonem de tribu Iuda. 145.1.c

Pannis eum involuit. Quin & recens natum oſculata eum eſt ceu mater filium; & ſimul adoravit, ceu creatura Deum. 9.1.c tunc is de collo illius pependit, ſicut monile ceu murenula de collo reginæ. 41.1.a

Reclinavit eum in Præſepio. Lectulus Chriſti floridus & virens, multiplex eſt. 53.1.c & ſeqq. In præſepio eſt Chriſtus hieroglyphicum amoris, & Cupido Bethlehemiticus. 118.1.c

Non erat ei locus in diverſorio. Sicut hic Deipara prægnans adverſarios experta Iudæos eſt, ita & poſt filii aſcenſionem ab iiſdem maxime fuit exagitata. 27.2.d

Circumfulſit eos. Chriſti nativitas etſi nocte media contigerit. nox ea tamen ita luce cæleſti fuit illuſtrata, ut non tam nox, quàm meridies eſſe videretur. 28.2.d

Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Animæ ſanctæ pax quanta ſit. 258.1.c & ſeqq. 260.2.c

Salvator Chriſtus Dominus. Chriſtus eſt proprium nomen Salvatoris noſtri, quia unctus eſt a Patre in ſummum Pontificem, Regem, Prophetam, redemptorem orbis. 14.2.c Dupliciter porro unctus fuit, primo, gratia unionis hypoſtaticæ: ſecundò, gratia habituali ejus animæ infuſa. 2.d

Tranſeamus uſque Bethlehem. Alacriter nobis, ad imitationem horum paſtorum, ad Deum currendum eſt. 18.2.a Divinæ conſolationes animam exſtimulant, ut in via Dei currat feſtinanter. ibid.2.d.6.2.a

IN FESTO S. STEPHANI PROTOMARTYRIS.

Vt gallina Congregat pullos ſub alis: Chriſtus namque hujus animalculi exemplo Eccleſiam & animam ſanctam ſemper protegit. 62.1.c

Facta eſt perſecutio in Eccleſia. Eccleſia Hieroſolymitana maximam à Iudæis paſſa eſt perſecutionem; Angelorum tamen præſidio tuta erat. 71.2.a & ſeqq. Etenim Iudæi videntes Synagogam ſuam abrogari, & Chriſti fidem creſcere, indignantes in Chriſtianos graſſari cœperunt. 209.2.a 216.1.a

Vidit Jeſum ſtantem a dextris. Sic Chriſtus Dominus reſpicit è cælo ſuorum agones, tametſi à nobis non videatur. 77.2.d

IN FESTO S. IOANNIS EVANGEL.

Ioannes Evangeliſta & Baptiſta fuerunt veluti duo ubera. 10.2.d Ioannis Apoſtoli invocatio conducit ad virginitatis conſervationem. 191.1.d

Qui in cœna recubuit. Ioannes in ſinu Chriſti in ultima cœna recubuit, quod ſignum ſummi erat amoris & dilectionis. 69.2.a

IN FESTO SS. INNOCENTIVM.

Apparuit in ſomnis Ioſeph. Signum perfectæ virtutis eſt de ea ſomniare. 168.1.c & nullis fœdis imaginibus aut ſomniis ludificari, ſed ſancta ſomniare. 2.b.2.d.c.d

DOMINICA INFRA OCT. NATIVIT.

Mirantes ſuper his. Beata Virgo ſæpè filii ſui, Dei & hominis, pulchritudinem mirabatur. 32.2.c Anima ſancta per omnia Chriſti myſteria quæ per annum recoluntur, ſe meditando circumagit. 243.1.c

Tuam ipſius animam pertranſibit Gladius. Verus vates ſenex hic Simeon fuit: anima namque Virginis acutiſſimo doloris gladio fuit transfixa, & ipſa multoties martyr. 46.1.a 254.1.a Tot ipſa dolores & tot ictus gladij ſenſit per compaſſionem, quot in filio vulnera & plagas prævidebat & videbat. 60.2.a Etiam eo mortuo, ſemper ejus paſſionis tragœdiam animo recolebat. 228.2.d Quo ſenſu martyr fuerit. ibid.c.d

Et hæc vidua erat. Viduarum eſt vultum & caput velare. 30.2.c

IN FESTO CIRCVMCIS. DOMINI.

Vocatum eſt nomen eius Ieſum. Nomen Chriſti eſt velut oleum effuſum. 14.1.d quodnam ſit hoc nomen. ibid. Nomen IESUS eſt proprium Chriſti nomen. ibid. Hujus nominis efficacia. ibid. c hoc includit cetera Dei nomina: id frequenter in ore habuit & S. Paulus Apoſt. & alii. ibid.d Quos nomen Ieſu effectus operetur. 16.1.c Nomen Chriſti habuit vnguentum gratiæ & miſericordiæ. 14.2.b id oleum ſuum effudit in circumciſione & paſſione. 15.2.b

Varia nomina variis de cauſis Deo tribuit Scriptura. 1.1.a

IN EPIPHANIA DOMINI.

Ecce magi ab oriente venerunt. Dicuntur hi fuiſse fuſci, uti & omnes Orientales & Meridionales. 22.2.c fuere enim Arabes, & proinde Arabum primitiæ: vice verſa in fine mundi Iudææ præſules Arabiam ad fidem convertent. 111.1.c

Hieroſolymam. Cur Ieruſalem dicatur umbilicus terræ. 217.1.d

Scribas populi. Hi Magos Hieroſolymam reduces haud dubie perſecuti fuiſſent, niſi per aliam viam in patriam rediiſsent. 31.1.b Pontifices & Scribæ Iudæorum debuerunt agnoſcere & ſcire Meſſiam, & tamen eum ſcire noluerunt. 99.2.a Synagoga Iudaica mater eſt Eccleſiæ. 101.1.c

Herodes clam vocatis. Hic Herodes alienigena fuit: Iudæi quippe multi ad idola deſciverunt tempore Iudicum, Regum, & Machabæorum, etſi contribules ſuos veri Dei cultores oppugnaverunt. 26.1.c

Renunciate mihi. Blande loquendo mentitur Herodes & vulpinat, vulpes quippe ſunt adulatores. 89.1.a Vterque Herodes fuit vulpes, tam hic Aſcalonita ſubdole agens cum Magis, quàm Antipas ejus filius, qui diſerte à Domino vocatus eſt vulpes. 2.b

Et ecce Stella, quam Viderant. Vti ſtella hæc priùs viſa, illis Ieruſalem ingreſſis, ſe ſubduxit, & egreſſis rurſus apparuit: ſic Deus animæ amanti ſuam præſentiam & gratiam illuminantem ſubtrahit, ut ejus deſiderium magis accendat. 95.2.a

Stella antecedebat eos. Columna ignis Hebræos in deſerto conducens & dirigens fuit figura Spiritus ſancti. 18.1.d Sine duce viam inire periculoſum eſt. ibid.1.a B. Virgo deducit fideles & clientes ſuos per hujus vitæ deſertum ut columna ignis & nubis. 193.1.d

Obtulerunt & aurum, &c. Tria hæc & nos Deo offerre oportet, & quomodo. 43.2.b.c

Thus. Thus eſt ſymbolum ferventis orationis. 43.1.a 140.1.d 105.1.a Orationi jungenda mortificationis myrrha eſt. 140.2.b & ſeqq. Thus adoletur Deo. ibid. eſt aromatum omnium odoratiſſimum & mundiſſimum, hinc denotat redolentiam virtutum externarum. 150.1.a

Myrrham. Myrrha deſcribitur: ejus vis. 44.1.a ipſa ſymbolum eſt Chriſti, propter ejus dolores, odoris ſuavitatem, incorruptionem, virtutes. ibid. item ſymbolum eſt mortificationis. 140.1.d 105.1.a Mortificationis effectus. 44.2.d quomodo myrrham collegerit & meſsuerit Chriſtus. 155.2.a & ſeqq. Deſiderium mortificationis eſt purpurea coma animæ. 228.1.b per eam fit anima ſponſa Chriſti. 114.2.a fuere hi magi primitiæ Gentium convertendarum: Eccleſia, Gentibus collecta quomodo ſit nigra ſimul & formoſa. 22.1.d & ſeqq. nigra fuit ob priorem idololatriam, ſed jam ad Chriſtum converſa, omni nigredine abluta, facta eſt formoſiſſima. 25.1.b & ſeqq. Hæc initio magnam ſpirabat ſanctitatem, ita ut Iudaica Eccleſia eam miraretur. 105.1.a & ſeqq. Hæc Gentium Eccleſia, quatuor de cauſis mira eſt. 105.2.c cur fumo aromatum ſimilis eſse perhibeatur. ibid. eſt velut palmes Chriſto viti inſertus. ibid. e Iudaica Gentium Eccleſiæ coadunanda prædicitur. 147.1.b

DOMINICA INFRA OCT. EPIPHAN.

Poſt triduum Invenerunt eum. Beata Virgo quæſitum anxie Chriſtum cum gaudio invenit. 269.1.b

In templo. Templa ſunt velut cella vinaria Dei. In templo Chriſtus invenitur, non in foro. 99.1.a

Fili quid feciſti nobis ſic? Suavis interrogatio, Mira enim

B. Vir-

B. Virginis in loquendo ſuavitas, decor ſuis & gratia. 132. 2. d

Ego & pater tuus. Etſi Joſeph pater verus Chriſti non eſſet, ut talis tamen nominatur: quia ſolet Scriptura rem vocare talem, qualis exteriùs apparet. 2. 2. d Chriſtus B. Virgini ſolus fuit & unicus filius, & ipſa ei mater ſimul & pater, ille proinde paſcebatur inter lilia virginitatis hujus, & Joſephi mariti ejus. 90. 2. a

Dolentes quærebamus te. Beatæ Matris in filium amor verè maternus erat. 90. 2. a & ſeqq.

Quærebamus. Septem de cauſis anima quærit Deum, & quomodo is quærendus ſit. 98. 1. b Quomodo quæratur & invenіatur. 2. a 101. 1. a Rerum temporalium oblivio facit Deum inveniri. 98. 1. d in creaturis minimè invenitur. 99. 2. a ubi quærendus ſit. 123. 1. c

Conſervabat in corde ſuo. B. Virgo ſæpè ſecum ſancta ruminabat, quæ in filio videbat & audiebat. 130. 2. d nam Chriſtus ſe matri ſuæ præ aliis communicabat. 297. 1. a Omnia myſteria divinitatis & humanitatis filii ſui, quæ videras aliàs, in corde conſervabat, ac ſuo tempore Chriſtianis ad eorum ſalutem, pateſecit. 239. 2. a Meditatio myſteriorum vitæ Chriſti ſuaviſſima eſt, & inducit nauſeam rerum omnium mundanorum & voluptatum. 63. 1. a & ſeqq.

Erat ſubditus illis. Obediens eſt velut equitatus Dei. 35. 1. b Obedientia cur monili colli repræſentetur. 36. 2. d ejus effectus & proprietates. 37. 1. a eſt ipſa Religioſo velut portus. 2. b Obedientia ſit humilis, & patiens. ibid. d Actus obedientiæ per murenulas aureas denotantur. 40. 1. b item obedientium charitmata. ibid. 2. c Obedientia eſt velut lectus Chriſti, in quo requieſcit. 54. 1. a b obedientia collo repræſentatur. 137. 2. d

Proficiebat. Perfectio hujus vitæ conſiſtit in continuo profectu. 79. 2. d Quò enim quis ſanctior eſt, eò ſemper ad perfectionem majorem aſpiras. ibid. d Semper eſt Chriſtiano in ſpiritu & virtutum ſtudio proficiendum. 84. 2. a Triplex animæ in virtute progreſſus. 144. 2. a

Sapientia & gratia. Doctrina & gratia Chriſti velut lac ſunt, quibus fideles quoſlibet lactat. 21. 1. c earum dulcor. ibid. d Sermo Chriſti pietate & majeſtate plenus fuit. 182. 2. c

Gratia. Chriſti Domini gratia excedit omnem gratiam datam omnibus Sanctis. 13. 2. b eſt velut oleum effuſum. 14. 2. a & ſeq. quia plurimæ in eo gratiæ fuere, ideò ab omnibus expetitur. 21. 2. d fuit pulcherrimus, pulcher in natura, decorus in gratia. 52. 1. c & ſeq. Ob gratiam fuit velut flos campi. 57. 1. d & talis eſt animabus ſanctis. ibid. eſt quoque ob eandem velut pomus. 61. 1. c

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

Nuptiæ factæ ſunt. Initio Eccleſiæ plurimæ erant virgines, quia putabant neochriſtiani lege ſancta Chriſti nuptias prohiberi & conjugium. 20. 2. d Conjugati ſunt velut venter Chriſti. 191. 2. a

Sponſa manet deinceps ſub ſponſi protectione & umbra. 61. 2. d ſponſus & ſponſa cenſentur una perſona. 89. 1. c Spiritualis connubii deſcriptio. 90. 1. c Matres olim ſponſos coronabant. 118. 2. a

Vinum non habent. Quinquies tantum Deipara in toto Evangelii contextu legitur locuta, hinc apparet quàm ſilentii fuerit amans. 58. 1. d fuit in loquendo rara, ſed efficax. 134. 2. c B. Virgo velut in cellam vinariam domus hujus introducta, ſponſis paupercolis vinum procuravit. 65. 2. a Uti fuit ipſa cauſa primi miraculi à filio facti, ſic erit etiam poſt Deum cauſa cur Judæi in fine mundi ab Elia ad fidem Chriſti ſint convertendi. 103. 1. a Ipſa eſt mediatrix Dei & hominum. 118. 2. b & ſeqq. Ejuſque preces ſunt vinum optimum. 235. 1. b Ipſa eſt mater miſericordiæ. 350. 2. d & ſeqq.

Architriclinus. Id eſt princeps triclinii, vel modi imperator. Triclinii & menſarum priſcarum deſcriptio. 41. 1. c

Guſtavit vinum. Vinum quod Chriſtus bibit, ut ſponſus, quid denotet. 114. 2. b

Vocat ſponſum. Qui in Canticia nomine ſponſi & ſponſæ intelligantur. 3. 1. b

Cum inebriati fuerint. Ebrietas ſpiritualis unde naſcatur. 165. 2. c

Bonum vinum. Vini boni præſtantia ſalit in os. 233. 2. c

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

Nam & ego Homo ſum habens ſub me milites. Principes & magnates præ reliquis ſunt convertendi. 143. 2. d

Non inveni tantam fidem in Iſrael. Pauci Judæi ſunt ad Chriſti fidem converſi, & qui converſi, etiam mox ab ea ad judaiſmum defecere. 88. 1. a & ſeq.

Tantam Fidem. Primi fructus fidei ſunt velut groſſi. 84. 1. a Puritatem fidei & operum ab Eccleſia ſua petit Deus. 86. 2. d

Multi venient ab oriente & occidente. Ex quatuor orbis partibus plurimi fidem Chriſti amplectentur. 143. 1. a

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAN.

Iactabatur Fluctibus. Qui ſunt ſymbolum tribulationum, afflictionum, & preſſurarum. *De quibus vide notata Dominica III. poſt Paſcha & in feſto Sanctorum.*

Ipſe vero dormiebat. Somnus Eccleſiæ quis ſit. 241. 1. a quis item ſomnus Chriſti. 2. d

Domine ſalva nos, perimus. Anima tentationibus oppreſſa & in periculis conſtituta opem Dei implorat, utque ſibi citò ſuccurrat, precatur. 93. 2. a Tum ſe Deus ab anima ſeducit, cùm peccat; ad eam redit, dum pœnitet. 9. 1. a

Quid timidi eſtis modicæ fidei? Quomodo afflictam animam Deus viſites ac conſoletur. 94. 2. a

DOMINICA V. POST EPIPHANIAM.

Super ſeminavit Zizania. Mali Catholici ſunt in Eccleſia, at nulli hæretici. 151. 2. c Pravi doctores, conſultores, & ſocii, ſunt velut zizania, animam piam diſpoliantes & vulnerantes. 179. 2. c

Unde habet Zizania? Inter impios rectè poſſe vivere laudabile eſt. 66. 2. b Parvus defectus ſæpè magnam impedit gratiam. 177. 1. c

Sinite utraque creſcere. Qui hoc mala intentione dicunt principes & prælati, hæreticos ſuis in ditionibus tolerantes & foventes, ſugillantur, & meritò à Deo caſtigantur. 178. 1. c

Triticum congregate in Horreum. Juſti & ſancti comparantur tritico. 219. 1. c idque ob fœcunditatem. 219. 1. c

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

In vineam ſuam. Vinea quid in Cantico Canticorum ſignificet. 201. c Anima enim vinea, item ſtatus uniuſcujuſque, quem quiſque debet excolere. 27. 2. a 83. 2. d Vulpes nocens vineis. 87. 2. a

Quid ſtatis hic toto die otioſi? Tarditas tarditate gratiæ punitur, ſic hi otioſi non niſi circa veſperam ſunt conducti. 176. 1. d

Ite & vos, &c. & quod iuſtum fuerit dabo. Deus non imperiosè mandat, ſed amicè invitat ad labores. 79. 2. c Animam perfectam ad aliorum ſalutem procurandam urget quatuor ſtimulis. 170. 2. d

Oculus tuus nequam eſt. Per oculos & genas recta intentio ſignificatur. 36. 1. d 51. ſervanda rectitudo intentionis. 124. 2. d Recta intentio obſignat opus bonum animæ ſanctæ. 205. 2. c Vis oculorum muliebrium. 120. 2. d & ſeqq In oculis habitat animus. 123. 2. a oculorum phyſiognomia. 193. 1. a & ſeqq. oculi columbæ dotes quinque habent. 50. 2. b oculus ſymbolum eſt cognitionis, fidei, ſpei, amoris. 146. 2. c alia ejuſdem ſymbola. 147. 1. a item vigilantiæ & providentiæ. 186. 2. a oculi modeſti indicant modeſtam mentem. 121. 2. a

Quia ego bonus ſum. Amor Dei eſt cauſa omnis boni & pulchri. 49. 2. c

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Eſt autem hæc parabola. In parabolis ſæpè nonnulla dicuntur, quæ non tam parabolæ, quàm rei per illam ſignificatæ conveniunt. 10. 1. d & ſeq.

Semen eſt verbum Dei. Verbum Dei item gladius eſt. 115. 2. d

Inter ſpinas. Anima pia eſt lilium inter ſpinas voluptatum, quia in Dei providentia conquieſcens ab ea alitur, decoratur, illuſtratur. 59. 2. d Vita noſtra ſpinis tribulationum obſepta eſt. ibid.

Digitized by Google

Et à curis huius vitæ. Rerum temporalium nimia cura Deum ab anima excludit. 98.2.a
Cupiditatibus vitæ. Concupiſcentia nobis innata, reſiſtit rationi ac virtuti. 17.2.a. ſed ab amore Dei debet expugnari, ibid.c 27.1.d concupiſcentia una ducit ad aliam, quia vaga eſt & inſatiabilis. 31.2.c

DOMINICA IN QVINQVAGESIMA.

Ecce aſcendimus Hieroſolymam. His verbis ſuos Dominus inſtantis paſſionis ſuæ præmonet: paſſionis enim recogitatæ mirabiles ſunt effectus. 44.2.b. Ipſa eſt faſciculus myrrhæ. 2. c. cur dicatur faſciculus, non faſcis. ibid.d. eius memoria paſſiones mortificat. 45. 1. d. Hæc paſſio animæ amanti aſſiduò conſideranda eſt. 140. 1. d. eam qui ruminat invitatur quodammodo à Chriſto in hortum paſſionis. 163. 1. b. In ea B. Virgo melluit myrrham dolorum & amaritudinum. 163 2 c. Meditatio paſſionis Dominicæ eſt velut funiculus purpureus. 228. 1. b. *Videte notata Dominicæ in Palmis, & in feſto inuentionis S. Crucis*.
Ecce aſcendimus. Minimè dubitandum, quin & matrem ſuam Redemptor imminentis paſſionis ſuæ commonefecerit, & actus ſingulos ferialis illius tragœdiæ ei indicarit. 101.1.b
Occaſione inſtantium Bacchanalium agendum contra ebrios & cupedinarios. Peccator ſecurè dormit in lecto peccati. 97.1.c. Bacchantes ſuis diſſolutionibus contaminant caput Chriſti frigida quaſi iniecta, illumque abs ſe ablegant. 172.1.b

FERIA VI. POST CINERES.

Eſtote perfecti. Status perfectionis meridie repræſentatur. 29.1.d. & ſeqq. *Vide notata Dominica poſt Pentecoſten*.
Noli tuba canere ante te. Bona opera ſunt celanda, & ſilentio involvenda. 152.1.a
Te autem faciente eleemoſynam. Eleemoſyna duplex, corporalis & ſpiritualis, ſunt velut duo ubera hinnuli. 189.1.a
Miſericordia pauperi impenſa pretioſum unguentum eſt. 149. 1. a. item puteus aquarum viventium. 158. 1. b. In ea requiritur pura intentio. 165. 1. a. Sit pura & perfecta. 190.2.b

SABBATHO POST CINERES.

Videt ſuos laborantes in remigando. Chriſtus eminùs è cælo Eccleſiam ſuam videt laborantem; eique ſuccurrit, & de omnibus proſpicit. 84.2.c. & ſeq. item hominem in tentatione laborantem videt & juvat. 77.2.c
Confidite ego ſum. Anima à Deo corroborata & impulſa, omnia poteſt. 175.1.a

DOMINICA I. IN QVADRAGESIMA.

In deſertum. Turtur ſilentii & ſolitudinis eſt ſymbolum. 78.1.b Deſertum varia ſymbolicè ſignificat. 167.1. d. & ſeqq. Mundus verum deſertum eſt. ibid.
Vt tentaretur. Animæ ſanctæ continuò cum dæmone, mundo, carne confligendum eſt. 66.1.c. Mundus plenus eſt laqueis. 77. 2. c. ſed Deus hominem in tentatione laborantem videt & auxilio eſt. 77. 2. b. & ſeq. Tentationes & ſuggeſtiones malæ elidendæ ſunt cùm adhuc parvæ ſunt. 88. 1. b. oratio contra tentationes præſens remedium eſt. 136. 2. c
Tentator. Diaboli aſtutia in tentando. 81. 2. a. cur vulpes parva dicatur. 88.1.b

FERIA II.

Hœdos à ſiniſtris. Læva, quam ſponſa capiti ſuo vult ſupponit; & dextera, à qua petit amplexari, quid denotent. 69.2.c & ſeqq. læva denotat comminationem ſupplicii, dextera regni promiſſionem. 70.1.d
Venite benedicti. Hac voce Chriſtus anima juſtorum ad gloriam invitat. 77.1.b
Eſurivi, & dediſti mihi. Chriſtus ſpiritualiter paſcitur & reficitur bonis operibus. 114.2.a

FERIA IV.

Quicumque fecerit voluntate Patris mei, ipſe meus frater eſt. Viri Apoſtolici ſunt propriè fratres Chriſti, quia in idem cum ipſo opus conſpirant. 231.2.c

FERIA V.

Magna eſt fides tua. Fide charitate formata eſt velut lectus ſponſi. 53. 2. c. *Vide notata Dominica III. poſt Epiphaniam*.

FERIA VI.

Piſcina probatica. Piſcina eſt ſymbolum meditationis. 222.2.a

DOMINICA II. IN QVADRAGESIMA.

In Montem. Montes videtur Dominus adamaſſe ad præcipua fidei myſteria peragenda. 76.1.b
Transfiguratus eſt. Chriſtus humanitate ſuam deitatem celabat, eam tamen ſubinde emicare faciebat. 77. 1. a. An B. Virgo viderit ſubinde divinam Chriſti eſſentiam. 125.1.b
Bonum eſt nos hic eſſe. In Dei cellariis manere geſtit anima. 20. 2. c. & ſeq. Ecſtaſis quomodo contingat. 199.1.a
Septem gradus ad divinæ contemplationis cellaria pervenienda, 21. 1. d. & ſeqq. *Vide notata de dulcedine contemplationis, in feſto Aſſumptionis B. Mariæ*.
Faciamus hic tria tabernacula. Tabernacula Cedar quid ſint. 22. 2. a. & ſeqq. Thabor & Hermon montes deſcribuntur. 143.1.b

FERIA VI.

Vineam locabit aliis agricolis. Judæi dum Apoſtolos exagitant, in cauſa fuere, ut hi ad Gentes ſe tranſtulerint, Judæa pulſi. 26. 2. d. Vinea eſt Eccleſia tam Gentium quàm Judæorum. 259.2.b. & ſeq. Vinea Eccleſiæ laceratur ob hæreticis, & pravis Eccleſiæ paſtoribus. 27.1.b

SABBATHO.

Adoleſcentior. Animæ in virtute novellæ, item perfectæ, vocantur in Canticis adoleſcentulæ. 16.2.b
Ibo ad Patrem, & dicam. Anima de peccatis pœnitens optet Deo per gratiam conjungi. 7.1.c
Super collum eius. Collum ſymbolum eſt obedientiæ. 37. 2. a item circumſpectionis fidei, puri intellectus. 58.1.a
Oſculatus eſt eum. Oſculi ſymbola quatuor. 5.1.c. *Vide notata in feſto S. Mariæ Magdalenæ*.
Date annulum. Monile & torques quarum rerum ſit ſymbolum. 37.2.c

DOMINICA III. IN QVADRAGESIMA.

Beatus venter. Deiparam Virginem glorificant omnes tum angeli tum homines. 212. 2. d. *Vide notata in feſto Aſſumptionis B. Mariæ*.
Beatus venter, &c. & ubera quæ ſuxiſti. Ubera B. Virginis ſunt maternitas Dei. 12. 1. d. hæc ipſa ubera multis ſanctorum communicavit. ibid. d. & ſeq.

FERIA IV.

De corde exeunt cogitationes. Sanctæ cogitationes pulchris capillis comparantur. 126.2. d. Signum perfectæ virtutis eſt de ea ſomniare, ſanctæ cogitare ſomno & nullis fœdis imaginibus aut ſomnis ludificari. 169.1.b. Cogitationes divinæ Chriſti, per capillos ejus denotantur. 217.2.a

FERIA VI.

Hora erat quaſi ſexta, id eſt meridies. Quarum rerum ſymbolum ſit meridies. 28.2.c. & ſeq.
Puteus altus eſt. Puteus aquarum viventium & fons hortorum quid ſint? 157.1.a
Salus ex Iudæis eſt. Iudæa fuit verus hortus Chriſti. 155. 2. c. Hortus nucum cur Synagoga Iudæorum repræſentet. 207.2.d
Fiet in eo fons aquæ ſalientis. Mens juſti eſt velut crater abundans vino ſapientiæ, doctrinæ, gratiæ, conſolationis, adeò ut fontem hujus aquæ cæleſtis ventre mentis continere videatur. 218.2.b

DO.

PRO CONCIONIBVS.

DOMINICA IV. IN QVADRAGESIMA.

Sequebatur eum multitudo magna. Cur Chriſtianorum multitudo capillis ſponſæ aſſimiletur. 125.2.d. & ſeqq. *Vide notata Dominica poſt Pentecoſten, eſt quippe idem Evangelium.*

FERIA III. POST DOMINICAM PASSIONIS.

Ambulabat Jeſus in Galilæam, non enim volebat in Judæam ambulare. Itinera Chriſti erant pura, fortia, & valida. 118.2.b

FERIA IV.

Ambulabat in portico Salomonis: & quidem concitatiore greſſu, etſi alioquin modeſtia & gravitas inceſſus ei frequens eſſet, utpote viros ſanctos decens. 215.1.c. & ſeq.

DOMINICA IN PALMIS.

Aſinam & pullum eius. Equa quid ſymbolicè deſignet. 33.2.b Quia hodie ſolet à pleriſque paſſio Domini pro ſuggeſtu prædicari, cùm in Miſſæ ſacrificio ea pro euangelio legitur, viſum fuit huic diei aſſignare, quæ huc ſpectant. *Vide ſimul notata Dominica in Quinquageſima, de memoria Paſſionis Dominicæ.*

Chriſti pro nobis in cruce morientis amor. 12.1.a. Verba & actiones ejus in crucem acti animam amore languentem ſuſtentant & roborant. 67.2.c. Fuit Chriſtus in meridie crucifixus. 229.1.a. eadem die incarnatus & mortuus eſt, & tunc nos ſibi perfectè deſpondit & copulavit: unde tunc velut ſponſus coronatus eſt ſpinea corona. 119.2.b. Duas ob cauſas eſt coronatus ſpinis. s.a. fuit in cruce totus amabilis & deſiderabilis. 195.1.c

Beata Virgo nigra & formoſa fuit in filii ſui paſſione. 24.2.a fuit in ea quodammodo offuſcata. 26.1.c. ipſa Chriſto crucifixo ex intimo corde compaſſa eſt. 192.2.a. fuit rubicunda martyrio. 182.a.c. Stetit juxta crucem celſo animo. 531.1.c. 235.1.a. 236.1.b. 246.2.b. unde fuit quaſi palma procera. 531.1.d. filium ſuum mortuum cum Nicodemo myrrha inunxit. 177.2.c.

S. Maria Magdalena ſub cruce ſtans Chriſti purpureo ſanguine defluente capillos ſuos inficit. 21.2.b

FERIA II. MAIORIS HEBDOMADÆ:

Accepit libram unguenti nardi pretioſi. Chriſti eſt nardus, quia ejus virtutum odore totus mundus repletus eſt. 43.1.d

Nardi. Fides, ſpes, charitas repræſentantur cypro, nardo, croco. 154.2.c. & ſeq. Nardo quoque ſpes, dilectio, paſſio Chriſti, humilitas, prudentia. 160.1.a

FERIA VI. IN COENA DOMINI.

Lavare pedes. Cœnaturi olim pedes lavabant, item cubitum ituri: utrumque hìc Redemptor præſtitit. 172.2.d

SABBATHO SANCTO.

Veſpere autem ſabbathi. Cur ſabbathum dedicatum honori B. Virginis. 558.1.d

DOMINICA RESVRRECTIONIS.

Ut venientes ungerent Jeſum. Myrrha corpora mortuorum condiuntur. 140.2.c. Unguenta Magdalenæ Chriſto mortuo unguendo deſtinata, in quo præſtent unguentis cæterorum. 149.1.a

Surrexit. Chriſtus à mortuis reſurgens fuit velut botrus cypri ob corporis glorioſi dotes. 47.2.c. Per balſamum denotatur Chriſti reſurrectio. 48.1.a. Balſami proprietates ei adaptantur. 46.2.c. 48.1.a. Chriſtus reſurgens eſt velut ex diademate gloriæ coronatus. 120.1.b

Non eſt hic. Ubi Chriſtus quæſitus non inveniatur. 97.2.a. & ſeqq.

Chriſtus à morte reſuſcitatus, Deiparæ matri ante alios omnes ſe exhibuit, itaque fuit ei botrus cypri. 50.2.b. Adhæc, ipſa certiſſima fuit de ejuſdem reſurrectione, nec de ea ullatenus dubitabat. 71.1.a Quin etiam precibus ſuis tempus triduanæ ſepulturæ petiit abbreviari, & impetravit. 94.1.d. ideo & prima eum meruit videre reſuſcitatum. 98.2.b

Sepulchrum fuit Chriſto velut lectus floridus. 53.2.b

Beata Virgo poſt filii reſurrectionem, illius fidem omnibus, præſertim mulieribus prædicant. 274.1.c

FERIA II. POST PASCHA.

Qui fuit potens in opere & ſermone. Prædicator ea quæ docet, etiam opere debet exequi. 87.1.d. Sermo & actiones externæ inter ſe convenire debent, & alter alterum cohoneſtare. 150.2.a. utrumque hoc in ſe chriſtianus quilibet debet exprimere conari. ibid. c

In omnibus ſcripturis. Scriptura ſancta eſt velut cellarium Dei, in qua anima ſancta bibit muſtum divinæ conſolationis. 20.1.b. ejus intelligentia eſt ceu murenula aurea. 39.1.a. & ſeqq. Ipſa eſt velut laquearia & tigna cedrina Eccleſiæ. 54.a.d. Ac veluti caverna maceriæ, in qua anima adverſus hoſtes ſecura latet. 85.a.c. eſt lectus Chriſti, quem doctores velut fortes Iſrael, ambiunt & tuentur. 110.a.d. Eſt ſimilis favo mellis. 550.1.a. eſt fons & puteus aquis redundans. 91.1.b

FERIA III. POST PASCHA.

Oſtendit eis manus. Vulnera quinque Chriſti ſunt velut foramina petræ. 85.1.d. & ſeq. Suſcepit ea vulnera ex amore. 147.1.c

Favum mellis. Favus quid propriè ſit. 149.1.c. ſermo ſuavis & placidus favo mellis aſſimilatur. ibid. c. Ut hunc favum Chriſtus guſtavit ab Apoſtolis porrectum, ita & Euchariſtiam, quæ per favum denotatur, ipſe primus manducavit. 164.1.b. aliæ favi applicationes. ibid.

FERIA V. POST PASCHA.

Hortulanus. Rectè apparet Dominus ut hortulanus, anima namque Deum diligens eſt hortus. 161.2.a. & ſeq.

Domine ſi tu ſuſtuliſti eum. Maria de amato ſollicita, & velut ebria, hortulanum vocat impertinenter dominum, quia nil niſi eum quem diligebat & quærebat, ſpirabat. 7.1.c Amor namque neſcit quid dicat. 99.2.c. Amoris ſummus gradus eſt inſania. 147.1.d. Sic inſaniere multi ſancti. ibid. d. & ſeqq. & in primis hæc Maria. ibid. 1.b. Vulneratum eſſe ab amore Dei optabile eſt. 68.2.a

Maria. Neſcit Dominus tot amoris argumentis provocatus ultrà diſſimulare, & ſe Mariæ patefacit, amor quippe facit amatum obedire amanti. 101.2.d

Rabboni. Perinde ut Maria dilectum ſuum anxiè quæritans, dum mox videre digna fuit, ita qui Deum ſeriò quærit, eum jam aliquo modo habet. 98.2.c. Maria ſuo more languebat: ab amore autem languor & morbus oritur, & hic oritur à liquefactione. 68.1.c. & ſeqq. Amor vehemens cauſat languorem & mortem. 69.1.c. Amoris violenti tres gradus. ibid. c

DOMINICA IN ALBIS.

Infer digitum tuum huc.] *vide notata feria III. poſt Paſcha.*

Dominus meus & Deus meus.] *Vide notata de Chriſti divinitate in feſto SS. Trinitatis.*

DOMINICA II. POST PASCHA:

Ego ſum paſtor bonus. Chriſtus paſcit ſuos, & viciſſim paſcetur ipſe inter animas caſtas & puras. 91.2.d. paſcit nos ſua gratia & virtutibus, & iiſdem paſcitur. ibid. a. Unumquemque porro paſcit pro ſuo ſtatu. 1.d

Ego cognoſco oves meas. Cognitas quoque ad læta paſcua deducit, quin & ſuo eas paſcit corpore ac ſanguine; eſt quippe fidelium mater, & ſuis nos paſcit uberibus, ac quibus? 10.1.c. & ſeq *Vide notata in feſto corporis Domini.*

Bonus paſtor ponit animam pro ovibus. Chriſtus ita ſuos & Eccleſiam amavit, ut pro iis ſit mortuus, quia ſe ab illis videt amari. 145.1.b

DOMINICA II. POST PASCHA.

Modicum videbitis me, & modicum non videb. Chriſtus animæ afflictæ

INDEX MATERIARVM MORALIVM.

& Eccleſiæ nunc ſe oſtendit, nunc ſe abſcondit. 77. 1. d. Deus ſubinde animæ amanti ſuam præſentiam & gratiam illuminantem ſubtrahit, quò eius deſiderium magis accendat. 97. 2. a

Plorabitis & flebitis uos. Præſſuræ & perſecutiones Eccleſiam reddunt nigram, ſed formoſa eſt per inuictam animi patientiam 23. 1.d & ſeq. Perſecutio ardens meridiem denotatur. 28. 2. a Perſecutiones hominem inſigniter in virtute promouent. 29. 2. b In perſecutione inuenitur Chriſtus, non in proſperitate. 97. 2. a Deus animam tentationibus & tribulationibus conterit atque humiliat, ut ſuauius flagret. 106. 2 d Tribulationes & afflictiones ſunt dapes Chriſti. 163. 2. a Pij quoque iiſdem gaudent 122.1. a *Vide notata in feſto omnium Sanctorum*.

Triſtitia ueſtra uertetur in gaud. In tribulatione & tentatione exuberat Chriſti gratia & conſolatio. 49. 1. a 164. 2. a Anima poſt hanc uitam inuitatur à labore & tribulatione ad quietem & gaudium. 82. 1. a ipſa ærumnis preſſa ſubinde ad Deum ſuſpirat 1. d. Amaritudines & preſſuræ pariunt gaudium in hac uita & futura. 122. 1. a Aquila & Auſter ſunt ſymbolum aduerſitatis & proſperitatis 149. 1. d Item conſolationum & terrorum, perſecutionum & tormentorum. 2. 2. b

Gaudium ueſtrum nemo tollet a uobis. Conſolationes diuinæ poſt amaritudines, quàm ſint ſuaves 12. 1. c Conſcientia bona eſt uelut mollis lectus. 53, 2. d

DOMINICA V. POST PASCA.

Si quid petieritis Patrem. Orantes à Deo oſculum quodammodo accipiunt. 7. 2. c

Orationis ſtudium eſt quaſi cella uinari; in hac autem cella nil bibitur niſi amor & charitas. 27. 2. a. d oratio eſt animæ lectus. 64. 1. c item gladius. 110. 1. c. Optimè uittæ coccineæ comparatur. 132. 1. a eſt animæ collum. 136. *Vide de oratione notata in feſto Aſſumptionis B. Mariæ*.

Ipſe Pater amat uos. Oſculum ethicum Chriſti eſt amor: 6. 1. c. d

IN LITANIIS MAIORIBVS.

De Oratione vide notata Dominica precedente & in feſto Aſſumptionis B. Mariæ.

IN DIE ASCENSIONIS DOMINI.

Prædicate. Prædicatio uerbi divini vox eſt Deum maximè exhilarans. 87. 1. a

Euangelium omni creaturæ. Vber Chriſti lex eſt, dulcedo eius euangelium. 10. 2. c. 12. 1. b Apoſtoli enim à Iudæis, quibus euangelium prædicarant hactenus exagitati, ad Gentes conuertendas ſe accinxerunt. 56. 1. a Noui orbis converſio in Scriptura innuitur, & is futurus abundans Chriſtianis. 238. 2. c

Qui crediderit & baptizatus fuerit. Baptiſmi effectus. 48. 1. c ipſe eſt fons aquarum uiventium. 157. 1. c. repreſentatur per myrrham. 162. 2. a

Aſſumptus eſt in cælum. Noſtrum uerò eſt animo eum in cælos abeuntem ſequi, & quò ipſe pervenit, eò deſiderii alis euolare. 19. 2. a Animæ ad cælum feruenter ſuſpirantis deſiderium. 242. 1. a b. & ſeq. Animæ in cælos ab angelis ſubvectæ gloriæ & triumphus. 258. 1. c. d Chriſtus in cælum aſcendens cedro proceræ aſſimilatur. 194. 1. d

Prædicauerunt ubique. Iudæis fidem repudiantibus, Apoſtoli ad Gentes conuertendas tranſierunt. 96. 1. d & ſeq. Synagoga ergo fuit mater Eccleſiæ Chriſtianæ è Gentibus collectæ. 97. 1. a ex quatuor orbis partibus ad Eccleſiam conuertendi ſunt. 144. 1. a

Hodie Chriſtus aſcendit ſuper omnes montes altiùs. 94. 2. a

DOMINICA INFRA OCT. ASCENSIO.

Quem Ego mittam uobis a Patre, Chriſtus in cælo exiſtens Apoſtolis orantibus Spiritum ſanctum, quem promiſerat, dedit, uti & Eccleſiæ vniuerſæ 42. 1. c hinc Spiritus ſanctus eſt umbra Chriſti, utpote ab eo, quatenus Deo, procedens. 62. 1. d

IN VIGILIA PENTECOSTES.

Et vos in me, & ego in vobis. Tres animæ potentias Chriſtus ſua gratia occupat, inde ſalit in manus, & pedes, omneſque ſenſus, & membra. 149. 2. c Juſti, ſunt amici Dei. 165. 2. b

IN FESTO PENTECOSTES.

Si quis diligit me, & Pater meus diliget eum. Eſt mutuus amor inter Chriſtum & Eccleſiam: ille hanc, & hæc eum diligit. 89. 1. b eſt quoque reciprocus amor inter Chriſtum, & animam ſanctam. 2. d hinc ipſe tam uni, quàm unicuique intendit. 90. 1. a Amor amorem provocat. 149 2. c

Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Unà cum Spiritu ſancto in animam venit Filius, & Pater. 7. 2. b Signa adventus Dei in animam. 90. 1. a Spiritualis connubii deſcriptio. 2. b Tunc fit anima domus Dei, & ſapientiæ æternæ. 102 2. b Talis quoque, eſt fons, & puteus gratiarum divinarum. 158. 1. a item hortus divina ſpirans aromata. 161. 2. c & ſeq. Anima ſancta per gratiam, auream Chriſti deitatem participat. 183, 2. c efficit animam Dei amicam filiam, ſponſam, hæredem, ſive divinæ conſortem naturæ. 142. 2. a Anima Deum amans, ei indivulsè adhæret. 244. 2. a Spiritus ſanctus animam juſtam per gratiam ſuam oſculatur. 7. 2. b quia ipſe eſt oſculum, & amor Patris, & Filii, ibid. b. oratio unionis fit per illapſum Dei in animam, & quomodo: quinque ejus effectus. 8. 2. c Conſolationes, & revelationes divinæ ſunt velut cellaria, & ſecreta Dei. 20. 2. a Mens ſancta eſt lectus Dei. 53. 1, d & ſeq. Virtutes tam ad ſalutem requiſitæ, quàm ad ornatum facientes, ſunt laquearia animæ. 55. 2. b. c Sancti ex aſſidua cum Deo converſatione non niſi divina, & cæleſtia ſpirant, & loquuntur. 263. 2. d

Cariſmata Spiritus ſancti ſunt velut unguenta. 13. 1. d Tria ſunt animæ unguenta, contritio, devotio, pietas. 14. 1. a Tanta ſpiritus ſancti gratia in recentes baptizatos effuſa eſt, ut plurimi ejus amore æſtuantes, morti ſe libenter obiicerent. 17. 1. b Spiritus ſancti chariſmata, & gratias accipiunt fideles in baptiſmo, confirmatione; & ſacerdotes in Sacramento ordinis. 19. 1. c Spiritus ſanctus trahit nos vi amoris ſubinde verò velut catenis, vel flagris. 18. 1. a Apoſtoli jam Spiritu ſancto pleni omnes difficultates ſuperarunt, minas Judæorum atque Pontificum parum morati ſunt, & Gentes omnes Chriſto ſubegere. 75. 1. a Hoc accepto mox foras prodeunt ad euangelium audacter, & alacriter in Judæa per totum orbem deprædicandum. 78. 1. c quin & ad hoc opus à Chriſto evocantur. 81. 1. a 85. 1. c

Spiritus ſanctus eſt umbra Chriſti, quia quà Deus, eum ſpirat. 62. 2. d & ob calorem quo animam calefacit, Auſtro comparatur. 159. 1. a cur & Aquilo dicatur. ibid. d deſcendit ſuper Chriſtum dum baptizaretur, in ſpecie columbæ. 187. 1. a hinc etiam columba ſymbolum eſt gratiarum ab eo in Sanctis deſcendentium. 112. 1. c Vide notata in feſto Purificationis B. Virginis.

Tempus legis novæ, quæ hac die promulgari cœpit, fuit ver euangelii. 81. 1. d In hac quoque Eccleſiam è Judæis, & Gentibus collectam per verba de præſenti ſibi deſpondit, & connubio copulavit. 120. 1. d B. Virgo poſt Spiritus ſancti miſſionem, cœpit fidelibus revelare myſteria in ſe vel per ſe peracta, & euangeliſtis ea patefacere. 233. 2. b

Diſpertitæ linguæ. Cur Spiritus ſanctus in ſpecie linguarum ignearum in Apoſtolos & fideles miſſus ſit. 251. 1. d

Muſto pleni ſunt. Cœnaculum Sion proinde, in quo Apoſtoli de plenitudine Spiritus ſancti inebriati fuere, fuit velut cella vinaria. 64. 1. d Muſtum Spiritus quod & quale ſit. 234. 1. c Ebrietas ſpiritualis unde proveniat. 165. 2. d

Donum conſilii. Conſultatio & deliberatio hominis per dentes, quibus cibus ruminatur, deſignatur. 276. 1. d Diſcretionis notæ & indicia. 224. 2. b

Sapientiæ. Sapientiæ pars eſt providentia, quam Spiritus ſanctus ſuis dat. 224 1. d. 2. a hæc per naſum deſignatur. ibid. & ſeqq. Naſi utilitates in corpore, 223. 2. c

FE-

FERIA II. POST PENTECOSTEN.

Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret. Oſculum ethicom Chriſti, eſt ejus amor erga homines. 60. 2. a. b. Deus in nos amor immenſus fuit. 51.2.c. Ipſe innumeris beneficiis animam ad ſe trahit, & velut obauit. 66. 1. a. b. Amor & dilectio Chriſti erga genus humanum in morte crucis maximè eminuit. 213. 2. a. Hic amor fortis eſt ut mors & infernus. 249. 1. a. & ſeq. idem amor fuit quaſi ignis. 252. 1. a. Amoris hujus robur. 24.1.c.d. Chriſtus hominum amore captus, exinanivit ſemetipſum. 147. 2. a. Amor Dei eſt cauſa omnia boni. 49.2.b. Amor Chriſti erga nos etiam poſt mortem ipſius duravit, & etiamnum durat. 252.1.a

DOMINICA I. POST PENTECOSTEN.

Nolite judicare, & non judicabimini. Non eſt ex exterioribus de interiori homine judicandum. 24.2.c

Perfectus autem eris. Anima perfecta eſt hortus concluſus, & fons ſignatus. 151. 1.c. & ſeq. iſque hortus duplici peſſulo obſeratur. ibid. item aliis. ibid. Perfectus eſt candidus per fidem, rubicundus per charitatem; aut candidus per innocentiam, rubicundus per patientiam. 182. 2. a. Tres ſunt gradus piorum & virtutis. 206. 2. a. & ſeqq. Anima ſanctam per viam mandatorum Dei currens pulchre incedit, rectaque tendit ad cælum. 215.1.b

IN FESTO SS. TRINITATIS.

Docete omnes Gentes. Barbari & deſerti docendi ſunt præ aliis fidem Chriſti. 236.2.d. & ſeq.

Baptizantes,] *Vide notata de baptiſmo in feſto Aſcenſionis Dominicæ.*

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Oſculum SS. Trinitatis quod ſit. 7.1.a

Dei attributa ſunt velut late patentia cellaria, in quæ animam Chriſtus introducit. 20.2.a.b

Deitas, eſt aureum caput Chriſti. 183.1.c. hæc à variis hæreticis hactenus fuit impugnata. 171. 2. a. & ſeq. eſt hæc velut pyxis divina pretioſos theſauros includens. 191. 1.d. Chriſti divinitas lacte denotatur. 164.1.d

IN FESTO CORPORIS DOMINI.

In Vener. Euchariſtia das Chriſtus dilectis ſuis ubera ſua. 13.1.d in ea eſt velut meridies ob incenſam charitatem in ea relucentem. 29. 2. b. Ipſa eſt commemoratio paſſionis Chriſti ex amori noſtri ſuſceptæ. 44. 1. d. Varias ob rationes eſt botrus cypri. 48. 2. a. eſt fructus gutturi animæ ſanctæ ſuaviſſimus. 62. 2.d. Chriſtus in ea eſt quaſi ſtans poſt parietem, & proſpiciens per cancellos. 77. 1. c. eſt ferculum Chriſti. 93. 2.a. eſt charitate conſtrata. 117. 1. c. Præfertur ipſa Pontifici Rom. quopiam proficiſcenti. ibid. d. dat gratiam & charitatem piè communicantibus. 1. d. eſt fructus delicatiſſimus. 161.2.a.b. item favus ſapidiſſimus. 164. 1. a. ab ipſa provenit ebrietas ſpiritualis. 165. 2. d. eſt enim vinum puriſſimum & ſpirituale. 234.2.a

Chriſtum in Euchariſtia ſumere ardenter anima ſancta expetit, ejuſque amplexus deſiderat. 8. 1. c. & quidem quaſi fratrem amantiſſimum. 241.2.a

Altare, in quo euchariſtia ſumitur, eſt velut cella vinaria. 64.1.a

Caro mea vere eſt cibus. In Ven. Sacramento Chriſtus verè eſt fructus & cibus, quo veſcimur & paſcimur. 61. 2. c. Chriſtus ipſe Euchariſtiam primus comedit. 164.1.a. & ſeq.

Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. In Euchariſtia fit realis unio animæ cum Chriſto. 64. 2. a. eaque fit per illapſum Chriſti. ibid.

DOMINICA II. POST PENTECOST.

Uxorem duxi.] *Vide notata Dominica II. poſt Epiphaniam de nuptiis & connubio.*

DOMINICA III. POST. PENTECOST.

Erant appropinquantes ad Jeſum peccatores. Qui cum peccatoribus agit, ad eos convertendos, iis ſe aliquatenus accommodet oportet. 173. 2. c. & ſi quis hac è converſatione ei adhæreat pulviſculus, facilè decutitur & obruitur à tot ferventis charitatis actibus, & laboribus. 173. 1. d. Hunc verò metum piis viris Chriſtus adimit, robur iis & gratiam ad hoc bene faciendum ſuggerendo. 2.d. & ſeqq.

Cornel. in Cant. Cantic. XII.

Gaudium erit in cælo ſuper uno peccatore pænitentiam agente. Anima enim fit formoſa per pœnitentiam, uti fuit per culpam nigra. 23. 1. c. Animam à peccati ſtatu, ad gratiæ ſtatum redeuntem, jamque ſanctè viventem angeli mirantur, eique applaudunt. 107. 1. a. tunc illa aſcendit ad cæleſtia, velut virgula fumi aromatici. 108.1.a

Pænitentiam agente. Lacrymæ pœnitentium vinum ſunt Angelorum, & ipſi Chriſto ſapidiſſimæ. 162.2.c

DOMINICA IV. POST PENTECOST.

In navem quæ erat Simonis. Hæc Eccleſiam Romanam deſignat, cui primus cum auctoritate Petrus, velut Chriſti Vicarius, præſedit. *Vide notata in feſto Cathedræ S. Petri, ubi pluribus de Eccleſia Catholica in genere, & ſingillatim de Romana agitur.*

DOMINICA V. POST PENTECOST.

Qui iraſcitur fratri ſuo: Concordia fidelium & fratrum inter ſe per juncturas femorum denotatur. 216.1.b

DOMINICA VI. POST PENTECOST.

Miſereor ſuper turbas. Miſericordia & juſtitia ſunt velut duo genæ Chriſti. 187. 2. d. Ejus fuit ſumma ac ſingularis erga omnes miſeros miſericordia. 190.2.a

DOMINICA VII. POST PENTECOST.

A falſis Prophetis. Hæretici ſpinæ ſunt, Eccleſiam pungentes & lancinantes. 59.2.a

Pravi Epiſcopi depravarunt Eccleſiam, ejuſque doctores orthodoxos, vita & bonis ſpoliarunt. 279.1.d

Veniunt ad vos in veſtimentis ovium. Hæretici mentiuntur fidem Chriſti. 31. 1. a. 32.1. b. hinc vulpes vocari poſſunt, ideoque nocent vineæ Eccleſiæ. 77. 2. b. hæretici optimè per vulpes denotantur. ibid.c. quomodo hæ vulpes capiendæ. 2.a

Non poteſt arbor bona malos fructus facere. Chriſtus eſt ob varias analogias. 61.1.a. & ſeqq. Fructus Chriſti dulcis, multiplex eſt. 63.1.a

DOMINICA VIII. POST PENTECOST.

Cados olei. Solent hi condi in apothecia, ut & frumentum & vinum, quæ ideo vocantur cellaria. 57.2.c

DOMINICA IX. POST PENTECOST.

Quia ſi cognoviſſes & tu. Cognitio ſui eſt via ad cognitionem Dei. 32. 2. a. per hanc cognitionem conciliat ſibi anima Dei præſentiam. ibid.c

Ejicit vendentes, & menſas ſubvertit. Idque zelo quodam honoris divini; qui zelus & fervor vivo, forti & generoſo denotatur. 48.2.b

Non egit Redemptorem inordinata & infrænis aliqua paſſio, utpote qui omnes paſſiones & affectus habuerit compoſitos, puros & cæleſtes. Paſſiones porro ſunt quadrigæ, quæ animæ currum agunt. 210.2.c.d

Auferte iſta hinc. Emicabat haud dubiè è Redemptoris vultu veneranda quædam majeſtas, & terribilis quædam vis, quæ omnem hanc turbam ita percellebat, ut quantocyus ſe ſubduceret. In quo, & cur, anima ſancta ſit terribilis. 201. 2.a ideo autem ea fortis & terribilis eſt, quia decora & cincta virtutibus. ibid.d

DOMINICA X. POST PENTECOST.

Duo homines aſcendebant in templum, ut orarent.] *Vide de oratione notata Dominica V. poſt Paſcha.*

Qui ſe humiliat, exaltabitur. Anima nigra per defectus, ſit formoſa ob humilitatem. 24.1.a

Humilitas eſt mons & vera celſitudo: 136.2.d

Humilitas eſt clypeus amoris. 136.2.d eſt velut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris. 307.2.d

DOMINICA XI. POST PENTECOST.

Loquebatur recte. Sermo ſanctorum eſt velut favus mellis. 149 2.a Qualecor hominis eſt, talia ſunt ejus verba. ibid.d

Silentio & ſenſuum cuſtodia rectè anima obſignatur. 153. 2.a

Bene omnia fecit. Opera Chriſti erant perfecta. 189.2.a Sic & nos omnia agere oportet perfectè, politè & exactè. 191.2.d

DOMINICA XII. POST PENTECOST.

Diliges Dominum Deum tuum. Quatuor ſunt gradus divini amoris. 3.1.a mirabiles hic in anima effectus operatur. 8.1.c & ſeqq. Dilectio eſt rectitudo amoris. 22. 1. b Amoris fortitudo: triumphat de Deo, & dominatur cælo. 34. 1.c Charitas in Deum eſt velut collum. 137. 1. a item turris, & arx. ibid. d ejus clypei ſunt humilitas, & patientia. 2.a Eſt velut ignis. 241.2.a Zelus amoris Dei, quo anima tabeſcit, eſt velut ſoleam colorans. 25. 2.c amoris ordo eſt virtus, vitium inordinatio. 86.2.b ipſe eſt lectus animæ. 119. 2. a item gladius. 811.2.c

Et toto corde. Ardenter Deum amantes. ab eo oſculum plenæ charitatis accipiunt. 7. 2. b. c eſt autem hoc oſculum oris. 8. 2.b Deum amantes nullis minis aut promiſſis ſe ab ejus amore divelli ſinunt. 253.1.a & ſeqq. quæ ſint ſigna amoris in incipientibus, proficientibus & perfectis. ibid.

Proximum ſicut teipſum. Charitatis robur in ordine conſiſtit. 65.2.a Charitas exigit vexillum ceterarum virtutum. 86. 2. a Amor provocat amorem. 2.a Charitas eſſe debet ordinata. ibid. c.d meliores præfert in affectu, ſed non in actum. ibid. Charitatis & invidiæ antitheta. 250.1.b & ſeq.

Charitatem ſpiret concionator, & diſcordes unire ſatagat. 131.2.b concordia fidelium inter ſe denotatur juncturis femorum. 2. 216.2.b

In his duobus univerſa lex pendet. Sine charitate nulla virtus prodeſt ad ſalutem. 98.2.c Duplex hæc charitas eſt velut duo ubera animæ ſanctæ. 139.1.c

Vinum & oleum. Oleum ſervit unguentis, & aliis rebus 14 1.d

Oleum Variarum rerum id ſymbolum eſt ſecundùm varios ejus effectus. 15.2 d & ſeq.

Curam illius habe. Cura proximorum vacantes, non poſſunt non aliqui modo inquinari. 177 2.a

Tu fac ſimiliter. Chriſtianiſmus eſt imitatio divinæ naturæ. 150.2.c Anima Chriſtum ejuſque vitam in ſe imitando debet exprimere, velut ſignaculum in cera. 247.1.a

DOMINICA XIII. POST PENTECOST.

Magnificans Deum. Vox laudis & confeſſionis eſt veluti vinum optimum. 234.2.c

DOMINICA XIV. POST PENTECOST.

Nonne anima plus eſt quam eſca? Mens eſt quaſi mater & nutrix animæ. 105.2 d

Conſiderate lilia. Per creaturarum conſiderationem nobis ad creatorem aſcendendum eſt. 32.2.b Eccleſia dicitur flos campi & lilium convallium ob diverſos reſpectos. 57. 1.d Chriſtus quoque lilium eſt. 58. 1.c omnes lilii proprietates huic accommodantur. ibid & ſeqq. hic item animabus caſtis, & humilibus lilium eſt. 59.1.b & ſeq. anima etiam lilium eſt. 80.1.a quæ ſiot lilia agri. 91 1.b

In omni gloria ſua ſicut unum, &c. Duplex animæ eſt pulchritudo. 50.1.a

Et hæc omnia adiicientur vobis. Bona terrena per lævam, cæleſtia per dexteram deſignantur. 70. 1.a

DOMIN. XVIII. POST PENTECOST.

Videns fidem illorum. Vide de fide notata Dominica III. poſt Epiphaniam.

Cum vidiſſet cogitationes eorum. Quia Redemptor acutiſſimi eſt viſus, hinc vocatur caprea, maximè autem talis futurus eſt in die judicii. 75.2.d

Glorificaverunt Deum. Deum laudans ob accepta beneficiá propinat ei velut vinum delicatiſſimum. 235.1.a

DOMIN. XIX. POST PENTECOST.

Fecit nuptias filio ſuo. Chriſti incarnatio, & ejus in carne converſatio, fuit quaſi convivium nuptiale. 41.2.b

Veſtem nuptialem. Nuptialis tunica eſt charitas. 373.1.a

DOMIN. XXII. POST PENTECOST.

Date Cæſari quæ ſunt Cæſaris. Zeloſi Imperatores ac principes & militares ordines ſunt velut chori caſtrorum. 213.2.a

DOMIN. XXIII. POST PENTECOST.

Filia modo defuncta eſt. Ad mortem vocatus, illicò ſe ad eam diſponat, & libenter moriatur. 171.1.a

Exiit fama. Fama odore bono repræſentatur. 33.1.c

DOMIN. XXIV. POST PENTECOST.

Fugiunt ad montes. In tentatione qualibet, & afflictione fugiendum ad montes, id eſt Sanctorum exempla. 264.1.a & ad B. Virginem. ibid. Fugere ad montes aromatum eſt feſtinanter ſapi in cælum. 262.2.c

A quatuor ventis. Aquilo in malam partem capitur, Auſter in bonam. 258.2.b

His autem fieri incipientibus levate capita veſtra. Judæi viſo ſe ab Antichriſto ſuo jam divino fulmine dejecto, ejuſque aſſeclis deluſis, ad fidem Chriſtianam catervatim convertentur. 96.1.c 817. 1. a 215. 1. a b 216.1.b 218. 1.a & ſeqq. 210. 2. d 229. 1. a & ſeqq. 226. 1. d 227.1.d 228.2.b 243.1.a 255.2.d & ſeqq. 256.1.d 257.1.c & ſeqq. 259.1.c

Jeruſalem quoque in fine ſæculi, poſt mortem Eliæ ad Dominum convertetur. 218.1.a & alios Judæos quocumque locorum ſparſos edocebit. ibid.

Tunc quoque ſe Antichriſto opponent varii Epiſcopi, & præſules. 244.1.b

Elias contra Antichriſtum prædicaturus aſſimilatur Carmelo, cur. 223.2.a & ſeq. Vide de Elia notata Dominica III. Adventus.

IN FESTO S. ANDREÆ APOSTOLI.

Relictis omnibus ſecuti ſunt eum. Alis alacritatis ad Deum currendum eſt. 18 2.a Divinæ conſolationes animam extimulant, ut in via Dei curat. ibid.d

IN FESTO S. NICOLAI.

Vide notata in communi Pontificum & confeſſorum.

IN FESTO CONCEPTIONIS
B. VIRGINIS.

Ab æterno ordinata ſum. Fuit B. Virgo ab æterno præ omnibus mulieribus à Deo Patre prælecta in filiam, à Filio in matrem à Spiritu ſancto in ſponſam. 9.1.d

Liber generationis. Priſci Patriarchę omnes fuerunt vineæ, at non dederunt odorem ſuum, niſi cùm Chriſtum ex ſe natum ediderunt. 84.1.a

B. Virgo ſine peccato originali concepta, & nata eſt roſa quia è ſpinis ſine ſpinis naſcitur: nata quoque infecta & maligna proſapia, nihil abes aſperum, aut horridum contraxit. 60.1.c eſt ſecundùm ſe tota m deſiderabilis, quia concupiſcentię, & peccati omnino expers fuit, & è contra omni gratia ac virtute plena 597.1.a Fuit à peccato originali ſua in conceptione liberata. 225. 1 a Tota pulchra eſt carens omni macula culpæ vel pœnę, ſive originalis, ſive mortalis, ſive venialis. 542.2.d

IN FESTO NATIVITATIS,
& reliquis vicinis.

Vide notata ſuprà, poſt Dominicas Adventus.

IN FESTO CONVERSIONIS S. PAULI.

Domine quid me vis facere? Anima ſancta ad omnes Dei nutus ſe ver-

Digitized by Google

ſe vertit & gyrat. 235. 2. c
Vas electionis eſt mihi iſte. S. Paulus fuit ferculum Chriſti. 114. 1. d Fuit totus charitas, & totus amore Chriſti ardens. 117. 1. d. & ſeqq. 251. 2. a Fuit uber abundantiſſimum Eccleſiæ. 139. 1. d

IN FESTO PURIFICATIONIS. B. MARIÆ.

Ut ſiſterent eum Domino. Deipara hic ſe geſſit ut ceteræ puerperæ hinc nigra & peccato offuſcata hominibus viſa, ſed formoſa nihilominus fuit, & potiſſima. 24. 1. c & ſeqq.
Par turturum. Turtur ſymbolum eſt Chriſti. 35. 2. d Ejus & animæ ſanctæ comparatio. ibid. & ſeqq. Turtur eſt ſymbolum monogamiæ, viduitatis, & fidelitatis. 2. b Item ſapientiæ & providentiæ. 36. 1. c Turtures autem B. Virgo obtulit Domino. utpote caſtiſſima. ibid.
Aut duos pullos columbarum. Oculorum columbæ dotes quinque ſunt. 50. 2. c quinque columbarum proprietates. 2. b
Nunc dimittis ſervum. Deſiderium fruendi Deo languorem animæ inducit. 25. 2. d

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI.

Ædificabo Eccleſiam meam. Duplex Eccleſiæ pulchritudo, hic per gratiam, in futuro per gloriam. 50. 1. a Eſt lilium inter ſpinas vario ſenſu. 59. 2. a & ſeqq. eſt velut cella vinaria. 64. 1. c eſt mons Domini in vertice montium. 93. 1. c aſcendit decora, & virtutum odorem ſpirans diverſimodè. 106. 2. c cur fumo aromatum comparetur. ibid. cur ejus caput ſit Roma. 109. 2. a ipſa tota pulchra eſt, diverſa pulchritudine. 142. 1. a & ſeqq. eſt ſoror Chriſti, cur. 148. 2. c quæ ſint ejus veſtimenta, & quomodo redoleant. 150. 2. a eſt hortus concluſus & fons ſignatus. 151. 2. b duplici muro concluditur. ibid. eſt fons hortorum & puteus aquarum viventium. 157. 1. c Septem ejus ſtatus & ordines Sanctorum. 155. 1. a Eccleſia hortus eſt omnigenis virtutum floribus vernans. 161. 1. d Ætas Eccleſiæ quadruplex. 197. 2. a ejus initium, progreſſio & perfectio. 260. 2. a & ſeqq. A quibus particulares Eccleſiæ ſint inſtauratæ. 201. 1. c cur Eccleſia ſit ſimilis Terſæ & Jeruſalem urbibus. ibid. d & ſeqq. in quo ejus pulchritudo conſiſtat. 2. b c unio fidelium reddit eam invincibilem. ibid. d Eccleſiæ Catholicæ dignitas & præeminentia. 204. 1. c cur dicatur columba. ibid. d Solum Chriſtum agnoſcit ſponſum, de eo ſolo loquitur & cogitat. 49. 1. c ejus ordo hierarchicus denotatur in murenulis aureis. 55. 1. d Duo ejus ubera quæ ſint. 200. 1. a ci Deus ſemper de bonis Doctoribus & rectoribus proſpexit. 186. 2. a equa quatuor dotes Eccleſiæ deſignat. 33. 2. b eſt velut bellatrix hinc Deo duce freta orbem ſubigit. ibid. d & ſeqq. omne ejus decus & meritum manat à Chriſto. 43. 1. b Quæ ſint laquearia cypreſſina, & tigna cedrina Eccleſiæ. 54. 2. d & ſeqq.
Et portæ inferi non prævalebunt adverſus eam. Quia ipſa Chriſto protegente, omnes adverſariorum exagitationes & difficultates perſtringit. 57. 1. a Eccleſię robur, conſtantia & animoſitas. 135. 2. c & ſeqq. Pontifices Roman. invictum animæ robur contra hæreticos & tyrannos hactenus oſtenderunt. 2. b c d
Eccleſia Romana eſt velut meridies, in qua clariſſimè lux veritatis effulget. 29. 1. a domus eſt matris Eccleſiæ: hæcque matrix eſt omnium Eccleſiarum. 101. 2. a eſt velut lectus Chriſti, in quo ſuaviſſimè conquieſcat. 109. 1. c Huius Eccleſiæ elogium. ibid. eſt velut ferculum Chriſti. 112. 2. d & ſeqq. nullus umquam ſedit in ea Pontifex hæreticus. 152. 1. b hujus columnæ ſunt Cardinales. ibid. populi Romani pietas. ibid. c item in exteros & pauperes charitas. 116. 2. b Romæ ſunt diverſæ Chriſti coronæ, & quo ſenſu. 123. 1. b & ſeqq. Amor Chriſti erga Rom. Eccleſiam. 116. 1. b eſt ipſa veluti pharos, quam omnes fideles in hoc mundo navigantes intuentur. 136. 1. a ab hac una aliæ Eccleſiæ derivatæ ſunt, quæ vocantur emiſſiones paradiſi. 154. 1. b ejus dignitas & primatus. 204. 1. a

IN FESTO ANNUNTIATIONIS B. MARIÆ.

Ave gratia plena. Habuit quippe Beatiſſima Virgo gratiæ plenitudinem. Gratiæ plenitudo deſignatur variis aromatibus. 156. 2. c Quia gratia & virtute plena fuit, ideò ſecundùm ſe totam fuit deſiderabilis. 202. 1. a plus habuit virtutum quàm omnes Sancti ſimul. 14. 1. a
Benedicta tu in mulieribus. Deipara omnes feminas gratia enormiter exceſſit. 226. 2. c
Gogitabat qualis eſſet illa ſalutatio. Quales eſſent cogitationes B. Virginis. 127. 2. a
Inveniſti gratiam apud Deum. Quia Deipara unicè præ ceteris creaturis placet SS. Trinitati, angelis & Sanctis. 201. 2. a Ipſa ſola præ reliquis angelis & Sanctis Deo rara eſt placet. ibid.
Quoniam virum non cognoſco. Nullum ad ſe ulli viro aditum dando, optimè fons ſignatus & hortus concluſus appellabitur. 153. 1. d & ſeqq. eius virginitas monili comparatur. 217. 1. b
Spiritus Sanctus ſuper veniet in te. Spiritus ſanctus in incarnatione Filii Dei Beatiſſimam Virginem accepit in ſponſam, ut in ea, & è puriſſimo ejus ſanguine, formaret corpus Chriſti. 9. 2. b Ipſe illam in Filii Dei conceptione obumbravit. 62. 1. d eius virginitas fuit fœcunda. 134. 2. b Quia Deipara in omnibus motibus animæ & corporis fuit compoſita, hinc iam ſolidè calceata incedens, placuit Spiritus ſancto. 215. 1. d
Virtus altiſſimi abumbrabit tibi. Uti ſponſa ſub ſponſi protectione & umbra ſemper eſt, ſic Spiritus ſanctus Deiparam ſua protectione ſemper obumbravit. 61. 2. d
Ecce ancilla Domini, fiat mihi. Hoc dato conſilio à Virgine, illico, cooperante Spiritu ſancto, Verbi divini peracta in ejus utero incarnatio eſt, & unio hypoſtatica, quæ phyſicum illius oſculum fuit. 6. 2. c. Vterus Deiparæ, fuit velut lectus Chriſti, in quo requievit. 111. 1. a ipſa Chriſtum induit humanitate velut ſtola aurea, quia ſuo in utero corpus ei efformavit, obumbrante Spiritu ſancto. 119. 2. d eum facia candidiſsima humanitatis induit. 121. 2. c coronavit quoque eum corona iuſtitiæ, quæ conſiſtit in ordinatione recta quatuor animi paſſionum, quas Chriſtus habuit ordinatiſſimas. ibid. d
Ecce. Hæc vocula incomparabilem eius obedientiam induit. 110. 2. a
Ancilla. Incomparabilis Deiparæ humilitas Chriſtum allexit, ut carnem ex ea ſumeret, atque hinc per novem menſes in ea velut in thalamo occubuit. 43. 2. b eius humilis & Evæ ſupperbientis antitheſes. 80. 1. c Humilitate meruit fieri Dei mater. 137. 1. d Invitavit Chriſtum in uterum ſuum velut in hortum deliciarum, ut ex ea carnem ſumat, tum ut virtutibus ſuis angelicis sè paſcat 162. 1. a Humilitas reddidit ipſam inſtar turris eburneæ fortiſsimam æquè ac robuſtiſsimam. 143. 2. c
Chriſtus, quia tempore verno conceptus rectè dicitur flos, & quidem roſa decus florum. 58. 1. b Quia incarnatio ſub initium veris fuit peracta, ideò verè hiems legis veteris tunc tranſiſſe, imber peccati abiiſſe, & ver vernans floribus gratiæ & reconciliationis apparuiſſe dicitur. 74. 2. a

IN FESTO INVENTIONIS S. CRVCIS.

Sicut Moyſes exaltavit ſerpentem. Serpens erectus in pertica fuit quaſi vexillum, ita charitas erigitur in Eccleſia quaſi vexillum, quo ſenſu. 66. 1. b
Sic exaltari oportet filium hominis. An Chriſtus in crucem aſcenderit, an verò in terra jacenti affixus fuerit, itaque cum ea exaltatus. 232. 1. b in ea manſit ceu victor & triumphans. ibid.
Crux Chriſti eſt velut arbor pomus. 61. 2. a ejus umbra Chriſtianis afflictis jucundiſſima eſt. ibid. Crux vexillum eſt charitatis Chriſti. 65. 2. d Ficus eſt crux, & ipſe Chriſtus, ſymbolicè, varias ob analogias, an crux Chriſti fuerit è ficu. 83. 2. a crux eſt velut lectus Chriſti. 110. 1. b fuit ferculum & morus triumphalis Chriſti. 113. 2. c ipſa eſt charitate conſtrata. 116. 1. b. ipſa velut ſigillum Eccleſiæ fontem obſignat. 151. 2. d Palma eſt ſymbolum crucis. 234. 2. b an crux fuerit è palma. 232. 2. c hæc per antitheſin opponitur arbori vetitæ Adamo. 245. 2. a. hujus omnia damna Chriſtus per crucem reparavit. ibid. c. d
Chriſti crucifixi verba & actiones animam amore languentem ſuſtentant & corroborant. 67. 2. d crux Chriſti recogitata animam ad amorem excitat. 245. 1. a.
Docet carnales voluptates repudiare. 2. a

ex

ex cruce dignoſcuntur ſervi Chriſti. ibid. Chriſti crucifixi memoria jugiter præ oculis habenda, & in corde g renda. ibid. qui viciſſim noſtri memor erit, nos curandos, dirigendo, proſperando. ibid. quod exemplis oſtenditur. ibid. & ſeqq. *Vide notata Dominica in Quinquageſima & Dominica in Palmis.*

IN FESTO VISITATIONIS B. MARIÆ.

Abiit cum feſtinatione. Alacriter ad Deum currendum. 18.2.a B Virgo gratia ſancti Spiritus plena, currit in odorem unguentorum divinorum. 19.1.a fuit candida virginitate, at rubicunda charitate & obſequio officioſo. 182.2.c
Benedictus fructus ventris tui. Venter B. Virginis fuit ut acervus tritici vallatus liliis, id eſt ſtipatus virginibus. 219.2.d
Exultavit infans in utero. Chriſtus, etſi utero materno abſconditus, Joannem & Eliſabetham replevit Spiritu ſancto. 88.1.c
Magnificat anima mea Dominum. B. Virgo cantans fuit ceu turtur cantans ſub initium veris, cujuſque vox fuit amoris. 82.1.c Ipſa nonniſi divinas laudes eructabat. 235.1.a

IN FESTO S. PETRI APOSTOLI.

S. Petrus eſt caput aureum Eccleſiæ Chriſtianæ. 183.2.c *Vide notata in feſto Cathedræ S. Petri.*

IN FESTO S. MARIÆ MAGDALENÆ.

Ut cognovit quòd accubuiſſet. Magdalena infamiam hominum nihil morata, in convivium palam irruit, quia amor neſcit pudorem. 62.a mirabiles in anima effectus operatur. 8.2.a & ſeqq. etſi meretricum ſit ſe velare, Maria tamen ſe revelat. 30. 2.a Exemplo hujus peccator ſurgat è lectulo peccati, & quærat Chriſtum per vicos & plateas. 97.1.c Vetus homo nobis ſua eſt tunica exuendus. 98.2.c
Accubuiſſet. Diverſos accubitus Chriſtus habuit, in incarnatione, in prædicatione, morte reſurrectione, &c. 42.1.a & ſeqq.
Lacrymis cœpit rigare pedes eius. Anima de peccatis pœnitens optat Deo per gratiam coniungi. 7.1.c Lacrymæ pœnitentis Chriſto vinum ſapidiſſimum ſunt. 162.2.c Cœnaturi olim pedes lavabant, hoc officium Chriſto hic præſtat Maria aqua oculorum. 172.2.a hinc oculi ejus rectè comparantur piſcinis & fontibus. 221.2.a & ſeq.
Capillis ſuis. Capilli quid ſymbolicè denotent. 125.2.d & ſeqq. crines ornamentum mulierum ſunt, quos criſpant, unguento perfundunt, pectunt, diſcriminant, & aureo torque amplectunt. 145.2.c
Oſculari pedes. Oſculi ſymbola quatuor. 9.1.a oſculum triplex eſt, pedum, manuum oris. 8.1.a
Non unxiſti. Convivæ olim in conviviis unguento odorato perfundebantur. 41.1.a
Unguento unxit. Chariſmata Spiritus ſancti ſunt unguenta. 13. 1.d Tria animæ unguenta, contritionis, devotionis, pietatis, & hoc triplici Magdalena unxit pedes & caput Chriſti. ibid. unguenta Chriſti quæ ſint. 19.1.a Pœnitentia unguentorum Chriſto gratiſſimum eſt. 42.2.d Mariæ unguenta in quo præſtent unguentis cæterorum. 149.1.a
Cui minus dimittitur, minus diligit. Chriſtus noſtri amans, amorem vehementem à nobis exigit, & eſt zelotypus, nihil in amato offenſivum ferens. 249.1.a 251.2.c Amor & dilectio ſimilis eſt mortis & inferno, quod variè probatur. 249.2.a & ſeqq. Charitas eſt inſatiabilis. ibid.
Fides tua ſalvam te fecit. Fides nardo deſignatur. 42.1.d Gratia efficit animam Dei amicam, filiam, ſponſam, heredem, imò divinæ conſortem naturæ. 142.1.d
Vade in pace. Jam nitida & formoſa per pœnitentiam, quæ fuiſti nigra per culpam. 23.1.a converſi ad Deum & pœnitentes, ſunt velut equitatus Dei. 34.2.b & ſeq. 45.1.a Anima è triplici genere peccati ad pœnitentiam, virtutes & gratiam vocatur, idque ſimilitudine trium Paleſtinæ montium. 144.1.c

IN FESTO ASSVMPTIONIS B. MARIÆ VIRG

B. Virgo hodie in cælos aſſumpta de facto, vivens ſæpè ad filium ſuum aſpiravit, ut eum facie ad faciem glorioſum videret. 30. 1.d 243.2.c & præ hoc deſiderio liquefacta eſt. 180.2.d eſt unà cum corpore in cælos aſſumpta. 50.1.c Mortua autem eſt præ amore, & deſiderii vehementia, ſine morbo. 69.1.c 80.1.d Illius lætitia poſt Chriſti in cælos aſcenſum. 10.2.d viſitabat interdum à morte illius loca in quibus paſſionem ſuam peregerat. 103.2.a 228.2.b Quoad vixit, fuit doctrix Apoſtolorum. 130. 2.d Vitam contemplativam coluit, & ſimilis fuit Cherubim ante & retro oculatis. 212.2.d
Eam ad cælos ſubvectam mirabantur omnes Angeli, & Sancti ob incomparabilem pulchritudinem virtutum ejus. 108.2.b & jam dudum deſiderantiſſimè cupierant videre ſpeciem & pulchritudinem ejus in cælo, eaque coràm frui. 212.1.a quid ei in cælos ſubvectæ angeli acclamaverint. 254.1.b In cælos ſubvecta triplici coronata aureola eſt, virginitatis, doctoratus & martyrii. 145.1.a
B Virgo plus habuit virtutum quàm omnes Sancti ſimul. 14. 1.a Fuit viva imago Chriſti. 11.2.d conterit hæreſes, & hæreticos, velut equitatus bellicus. 35.1.c eius invocatio ſingulare remedium eſt in tentationibus, præſertim carnalibus. 66.2. c eſt puteus aquarum viventium, quia genuit nobis Salvatorem, & quia univerſa bona ab illa profluunt. 258.1.c In quo dicatur eſſe Libano ſimilis. ei parent omnes angeli, & ſancti, eamque contra dæmones, & hæreſes pugnantem ſtipant. 202.1.a Ipſa poſt Chriſtum caput eſt fidelium; & Carmelitæ ipſam in patronam elegerunt. 226.1.c.d eſt ianua cæli. 256.2. a ad eam fugiendum in tentatione qualiber, velut ad montem. 264.2.b c
Duplex eſt pulchritudo animæ B. Virginis. 50.1.d nihil ea eſt in terra, & cælo jucundus, amabilius & delicioſius. 229. 2. b. Latria quædam ei videtur competere, quia Dei fuit mater. 134.1.a & ſeqq.
Maria ſedebat ſecus pedes Domini. Orationis ſtudium eſt cella vinaria, in ea autem cella nihil bibitur, niſi amor & charitas. 63.2.a Oratio quietis quæ ſit. 73.1.a columba eſt ſymbolum contemplationis. 80.1.a Interior mentis acies & contemplatio præferenda exteriori conſpectui. 197.1.a fructu contemplationis. 124.2.b oratio & contemplatio eſt quaſi favus cum lacte. 163.2.d Meditatio eſt piſcina. 222.1.a.b & domus matris animæ. 241.2.a Anima ſe ſoli ſponſo ſervare debet, ceteris excluſis, ciuque ſe ſolam dare, & dedicare. 247.1.c Varii contemplationis gradus. 69.1.a
Secus pedes Domini. Erat quippe Chriſtus deſideratiſſimus, & amabiliſſimus, à quo Maria divelli non poterat. 194.2.c
Dic ut me adiuvet. Contemplatio & meditatio non eſt exterioribus occupationibus interturbanda. 49.2.c.d Contemplativi debent ſe interdum ſaluti proximorum impendere, 79.2.c capillis denotantur. 126.2.c quæ ſit illorum ebrietas. 166.1.a eorum ſomnus ſpiritualis eſt, dum liberi ſunt à curis, & concupiſcentiis ſæcularibus, vigilia verò, dum uni Deo, ejuſque amori, & culti intendunt. 168.2.c Anima eſt nigra ab labores, diſtractiones, immunditias vitæ activæ, ſed decora per quietem vitæ contemplativę. 24.1.b
Turbaris erga plurima. Porro unum eſt neceſſarium. Perfecti ad unum aſpirant, 205.1.a Placet Deo ſors Mariæ, præ Marthę. 243.2.c
Maria optimam partem elegit. Contemplativi contemplando ingrediuntur in cæleſtem gloriam, ejuſque arcana rimantur. 86 1.c Interni affectus animę ſponſum quęrentis: quęnam ejus liquefactio. 178.1.c ęc contingit per vehementiam contemplationis & amoris divini. ibid. Amor facit langueſcere, & præ languore creſcit amor. 180.1.a & ſeq. Delicię ſex animę. 229.1.c.
Vita contemplativa eſt velut lectus Dei, in quo conquieſcit. 54.2.a

IN FESTO S. BARTHOLOMAEI APOSTOLI.

Sanabat omnes. Tota vita Chriſti fuit, hominum commodis deſervire & docere. 41.2.c Atque ideo Chriſtus dicitur flos campi, quia omnibus hominibus paſſim expoſitus erat ad benefaciendum. 57.2.d Manus Chriſti ideò finguntur eſſe tornatiles, quia ad omne bonum, omnemque beneficentiam agiles erant. 189.2.b

IN

PRO CONCIONIBUS.

IN FESTO NATIVITATIS B. MARIÆ.

Virum Mariæ ;] Deiparæ pulchritudo & forma deſcribitur. 86.1.a ejus forma humilitatem ſpirabat, nullum faſtum. 87.1.b

Fuit S. Mater aurora in ſua nativitate, luna in Chriſti conceptione, ſol in aſſumptione. 206.2.c ejus & auroræ analogiæ. 1. b. c

Qualis autem fuit Deiparæ forma & ſpecies, talem & Chriſti Domini filij ejus fuiſſe, veriſimile eſt: fuit autem hic roſeus & rubicundus. 181.2.d & ſeq. candidus fuit myſticè propter deitatem, & rubicundus ob humanitatem; candidus per innocentiam, rubicundus per paſſionem. 182.1.a Geſſit comam prolixam, rotundam in humeros defluentem. 185.1.c ejus ſoleæ genæ quid denotent. 187.2.c

IN FESTO EXALTATIONIS S. CRUCIS.

Omnia traham ad meipſum. Chriſtus omnes amore ſuo ad ſe trahit. 17.2.d & ſeqq. Mens, quæ Deum per orationem ad ſe trahit, ad Deum viciſſim trahitur. ibid.d

IN FESTO S. MATTHÆI APOSTOLI.

Quare cum Peccatoribus manducat mag.] *Vide notata de peccatoribus Dominica III. poſt Pentecoſten.*

Miſericordiam volo & non Sacrificium.] Miſericordis docendo proximo impenſa præſtat propriæ dulcedini è contemplatione perceptæ. 148.2.c Myſticum ſacrificium ſunt externæ virtutes, oculis Dei gratiſſimæ. 150.1.a

IN FESTO S. MICHAELIS ARCHANG.

Ex Angelorum pulchritudine cognoſcitur Deus. 91.b

Angeli homines cuſtodiunt, & ſemper & ubique eos circumſtant & ambiunt. Anima ſancta proinde eſt velut lectus Salomonis cuſtoditus à fortibus cuſtodibus. 110.1.a

IN FESTO S. LUCÆ EVANGEL.

Nolite portare calceamenta.] Calceus namque peccati typus eſt. 172.1.c.d

Priſci nudis tibiis incedebant. 192.1.c

S. Lucæ in primis, præ alijs Evangeliſtis incepit Deipara poſt aſcenſionem filij ſui revelare & patefacere myſteria in ſe & per ſe peracta, ut ea poſteris ſcripto conſignarent. 233.2.b

IN FESTO SANCTORUM.

Aperiens os ſuum, docebat. Doctrina Chriſti fuit oſculum. 71.2.c item lac ex ore ejus, velut uberibus, promanans. 10.2.c ejus doctrina fuit ſuaviſſima & utiliſſima. 198 2.a Sermo illius pietate & majeſtate plenus fuit. 87.2.b ejus labia cur lilia ſunt ob ſua analogias. 114.1.c fuere lilia ob puritatem & ſtillant myrrham mortificationis, quia ejus doctrina directè mundi deliciis & commodis adverſatur. 188.2.b

Ut hic junctim omnes beatitudines à Chriſto proponuntur, nec una ſine altera, ſic & virtutes omnes inter ſe cohærere oportet. 216.2.c octo hæ beatitudines, per murenulas aureas denotantur. 44.1.a

Beati pauperes Spiritu. Conſilia evangelica per murenulas aureas denotantur. ibid.

Beati qui lugent. Lugentes olim faciem velabant. 30.2.a Lugentibus & pœnitentibus Chriſtus eſt botrus cypri. 49.1.a

Beati pacifici. Animæ ſanctæ pax. 258.1.a

Beati qui perſecutionem patiuntur] Ardens perſecutio meridie denotatur. 28.2.a per eam fit inſignis in virtute progreſſus. 59.2.b Pij gaudent ſpinis perſecutionum. 197.2.b Patientia in perſecutionibus, & in eiſdem conſtantia denotatur genis purpureis. 132.1.d hæc conſtantia collo repræſentatur. 136.2.c perſecutiones ſunt quaſi guttæ nocturnæ, quæ pios infrigidant. 172.1. & ſeq. Patientiæ typus nux eſt. 208.1.b

Sancti viventes è converſatione cum Deo nonniſi divina & cæleſtia ſpirant. 264 1.a ſunt montes per virtutis eminentiam, valles per humilitatem. 93.1.a eorum anima lectus eſt, in quo Deus ſuaviter requieſcit. 162.1.b ſimiles ſunt palmæ. 250.2.c *Vide notata in feſto Pentecoſtes.*

Beati in cælo oſculum à Deo accipiunt. 9 2.d Chriſtus illic iis velut corona coronatur. 120 2.b His Deus totus eſt amabilis & deſiderabilis. 198.2.d In cælo ſunt velut lampades ignis & flammarum, quia fulgebunt quaſi ſol 24 a b eorum amor erit ibi inextinguibilis. 253 a d ad Sanctorum exempla, velut ad montes, confugiendum in qualibet tentatione. 264.2.a

Cælum eſt velut cellarium, ac multas habet manſiones. 20.1.c ibi eſt vera meridies, ubi Chriſtus ſummum gloriæ ſuæ jubar exhibet. 29.2.c ficus ſua vitate ſua vitas patriæ cæleſtis inſinuatur. 184.1 b Vita hac eſt umbra; cæleſtis, clara dies. 91.1 a Anima in hoc corpore miſero & paſſibili nigra & informis, ſed erit in cælo formoſa. 24. 2. b feſtinanter ad cælum rapi eſt quodammodo ad montes aromatum fugere. 261.1.a & ſeq.

IN DIE COMMEMORATIONIS FIDEL. ANIMARUM.

Multi ſancti zelo animarum accenſi, quò eas igne infernali & purgatorio eriperent, inferni pœnas perpeti optarunt. 240.1.b & ſeqq.

IN FESTO PRÆSENTATIONIS B. MARIÆ.

Fuit Deiparæ converſatio & agendi ratio propè divina, & vitam in templo vixit prorſus angelicam, ob infinitam gratiæ quam acceperat plenitudinem: quæ gratia per actus plurimos habitibus gratiæ adæquatos indies mirificè creſcebat, maximè quoad mortificationem, orationem ceteraſque virtutes. 108 1.c

Dormiens corpore vigilabat mente, Deoque intendebat. 169.2.a & ſeqq.

Ejus opera erant perfecta. 190.1.a Cogitationes & affectus illius omnes erant puriſſimi. 192.1.b quales ejus fuerint mores, & exterior compoſitio. 193.1.a

Modeſtia & gravitas inceſſus, in ſanctiſſima hac puella quàm maximè commendatur. 215.2.a

IN FESTO S. CATHARINÆ VIRG. ET MART.

Vide notata in Communi Virginum, & in communi Martyrum.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

Eccleſiæ omne decus, virtus & meritum manat à Chriſto, qui ei præſidet. 43.1.b

Anima ſancta eſt templum, ſedes & ſolium, in quo Chriſtus accumbit & ſedet. ibid

Laquearia cypreſſina, & tigna cedrina Eccleſiæ quæ ſint. 54.2.c & ſeqq.

In ſycomorum.] *Vide de ficu notata Dominica I. Adventus.*

Quod ad hominem peccatorem diverteſſet.] *Vide notata de peccatoribus Dominica III. poſt Pentecoſten.*

IN COMMUNI APOSTOLORUM ET EVANGELISTARUM.

Apoſtoli & Evangeliſtæ ſunt velut obera, quibus ſuam Chriſtus ſponſus Eccleſiam lactat. 11.2.c ſuperant hi virtutum & operationum fragrantia priſcos Patriarchas & Prophetas. 13.2.b ſunt quaſi equi, quibus inſidens Chriſtus urbem ſubegit fidei. 34.2.a ſunt laquearia cypreſſina & tigna cedrina Eccleſiæ. 55.1.c ſunt columbis ſimiles. 78 2.d ſunt formoſi omni gratia & decore virtutum. ibid.c eorum prædicatio fuit velut vox turturis. 82.1.b Sunt velut capilli Chriſti, cur? 185.1.d denotantur per columnas marmoreas. 162.2.b & per crura Chriſti. 193.1 a

In Mundo preſſuram Habebitis. Judæi Apoſtolos & Chriſtianos exagitantes, in cauſa fuere, ut hi è Judæa excedentes, ad Gentes ſe contulerint convertendas. 26.2.a

Viri Apoſtolici, eſto à pravis patiantur opprobria, ſolantur ſe eo quòd à rectis diligantur. 22 2 d ardent zelo animarum & amore Dei. 117.1.b & ſeq. ſunt propriè fratres Chriſti, qui idem opus obeunt, quod vivens ipſe obivit & ipſi acceptiſſimum eſt. 233.1 b Quatuor ſtimulis Chriſtus eos urget ad aliorum ſalutem procurandam. 270 2.c

IN COMMUNI PONTIFICUM.

Prælatorum & Epiſcoporum ubera duo ſunt affectus maternus con-

congratulationis & compaſſionis. 12.2.b debent fidelibus Chriſtum oſtendere. 100.1.a ſed ab illis ad Chriſtum tranſeundum eſt. 100.2.c in iis maximè requiritur fortitudo. 110.1.a ipſis ante omnia appetituum carnalium mortificatio neceſſaria eſt. 111.2.a Epiſcopi ſunt oculi & ſpeculatores Eccleſiæ. 130.2.d Rectores Eccleſiæ quales eſſe debeant. 129.2.c dentibus aſſimilantur. 128.2.c & ſeqq. ſunt velut collum Eccleſiæ, & turris. 135.2.d & ſeqq.

IN COMMUNI MARTYRUM.

Martyres ſpe regni cæleſtis in tormentis ſuis à Chriſto animati ſunt. 70.1.c eorum robur fuit è conſideratione crucis Chriſti. 85.2.d ſunt velut fragmen mali punici. 133.2.c per tyrannorum perſecutionem multiplicantur. 123.2.d conſideratione gloriæ & præmij cæleſtis ad omnes cruciatus generoſè perferendos excitati ſunt. 141.1.d & ſeqq. ipſis debetur palma in ſignum victoriæ de morte relatæ. 132.2.a & ſeq.

Quot Romæ fuerint Martyres: ipſi ſunt velut aſcenſus purpureus Eccleſiæ Romanæ, quæ eſt ceu ferculum aureum. 133.1.c

Initio Eccleſiæ tanta in novos Chriſtianos recens baptizatos effundebatur gratia, ut plurimi eorum mortem pro Chriſto ſubire non dubitarent. 17.1.c In fine ſæculi multi futuri ſunt Martyres, è diſcipulis & ſectatoribus Eliæ & Henoch. 227.1.d

B. Virgo eſt Martyrum anteſignana, quia multoties fuit martyr. 46.1.a

Chriſtus eſt dux innocentiæ & patientiæ omnibus Sanctis, hinc dicitur electus è millibus. 182.1.a eſt in martyribus rubicundus. ibid. *Vide notata in Dominica III. poſt Paſcha, & in feſto omnium Sanctorum.*

Pontifices Romani robore inviċtiſſimi Eccleſiam Chriſti ſanguine ſuo propugnarunt, eoque fidei veritatem obſignarunt. 109.1.d Martyribus jam morte ſublatis, juniores Eccleſiæ paſtores, otio contemplationis addiċti, hæreticis ſe opponere detrectabant, ne quietis ſuæ amittendæ periculis ſe exponerent, aut quòd ſordidari vererentur. 173.1.d

Qui ad ſtatus eminentiores in Eccleſia promoventur, ſenſim & per gradus quoſdam ad eos aſcendant, oportet. 111.2.d

IN COMMVNI DOCTORVM.

Doctores & prædicatores Evangelij Chriſti, cur collo denotentur. 38.1.b habebunt in cælo ſpecialem aureolam. 41.1.c aſſimilantur columbis ob ſeptem dotes. 51.1.b ſunt velut tigna & laquearia Eccleſiæ. 55.1.a Comparantur dentibus. 128.2.c & ſeqq. Quid in iis requiratur. 129.1.d qui eorum gemelli fœtus eſſe debeant: ibid. Similes ſunt vittæ coccineæ. 131.1.a & ſeqq. repræſentantur per genas purpureas. 132.1.a non debent eſſe ſteriles, ſed plurimos Chriſto filios parere. 130.1.a Sunt velut turris David. 136.1.b & ſeqq. item ceu ubera hinnuli. 139.1.b eorum labia ſunt ſicuti favus. 149.2.a & ſeqq. Ipſi priùs in ſe dicendorum affectum debent exprimere. 151.1.a Cuique auditorum pro captu ſua ſenſa reſque ſpirituales diſpertiantur. 150.2.d ſunt velut genæ Eccleſiæ, qui cibos ſpirituales mandunt & ruminant pro fidelibus. 188.1.a item Illia diſtillantia myrrham primam. ibid. non debent otio indulgere, ſed ſeduli & gnavi in prædicando eſſe. 170.1.c Sunt velut naſus Eccleſiæ. 224.1.c

Plerique doctores veteris Eccleſiæ fuere ſimul Religioſi. 40.2.c Doctores & prædicatores Zeloſi ſunt Chriſti ferculum. 116.2.d Chriſtus ſemper ſuæ Eccleſiæ de bonis doctoribus proſpexit. 186.1.a

Qui docuerit ſic homines, maximus vocabit. in regno; &c. Doctrina & prædicatio melioris ſunt ſola contemplatione. 182.2 Doctrina ſancta vinum & ſpirituale. 234.1.a & ſeqq. Barbaris & deſertis populis præ aliis fides eſt annuntianda. 236.2.d & ſeqq. Verbum Dei eſt velut gladius Doctorum & Apoſtolorum. 111.2.b

IN COMMVNI CONFESSORVM.

Sacerdotum & Diaconorum officium ac partes. 138.2.b.c Sunt diaconi ſimiles hinnulis, cur. ibid.c atque ubera Eccleſiæ. ibid.d

Religioſis in primis noxius eſt torpor. 88.2.a per capillos denotantur. 146.1.b & ſeqq. item per dentes. 130.1.d & ſeqq. Religioſi in communitate viventes optimè per malum punicum repræſentantur. 153.2.b Sunt velut capilli Chriſti Domini. 185.1.d per illos ſolet ſuam Deus Eccleſiam reformare. 188.1.c Ipſi ſunt ſymbolicè turris eburnea. 221.1.a vittæ purpureæ aſſimilantur. 227.2.c quia hic modicum reliquerunt, centuplum poſt hanc vitam pro eo recipient. 260.2.b eorum propria eſt obedientia. 37.2.b hæc eorum eſt portus: 2.b hujus eos commonet ſcapulare. 37.2.d ſingulis hæreſibus Religioſos antagoniſtas oppoſuit Deus. 176.2.a Religioſi Ordines ſunt velut chori caſtrorum. 213.2.d

Religio eſt hortus concluſus, & paradiſus Dei. 169.2.d Religiones paulatim deſtruit parva regulæ relaxatio, ac diſciplinæ neglectus. 88.2.a Religioſæ vitæ ſtatus denotatur per montes Amana, Hermon & Sanir. 144.1.d

Conſilia Evangelica optimè per murenulas denotantur aureas. 40.1.a item regulæ monaſticæ, 2.b

B. Virgo vitam egit religioſam concepto voto virginitatis vivens in paupertate & obedientia, inſtituitque omnes Religioſos Ordines. 287.1.a

Monaſteria ſunt montes diviſionum & ſequeſtrationum. 91.2.a ſunt virginibus loco veli & valli 133.2.a clauſtra monaſtica ſunt velut hortus concluſus. 156.2.d

IN COMMVNI VIRGINVM.

Virgo caſta eſt velut lilium. 58.2.d Virgines denotantur genis purpureis, cur. 139.1.a Virginum elogia. ibid.b.c & ſeqq. Velo ſe tegant virgines. 133.1.d eas decet pudor & vitæ auſteritas, ac ſanctimonia. 134.2.b Virgo quælibet eſt hortus concluſus & fons ſignatus, & quare. 153.1.c *Septem virtutes* virginibus neceſſariæ. 155.1.a Chriſtus in virginibus dicitur candidus. 182.2.b quin & iiſdem mirè delectatur. 198.1.d paſcitur inter animas caſtas & puras. 91.1.a Virgines olim velabantur. 30.2.a

Virginitatis ſymbolum eſt àpis, item murenula aurea. 39.2.a ejus encomia. 206.1.c.d ipſa Chriſto eſt acceptiſſima. 161.2.c Invocatio B. Virginis ſingulare remedium eſt in tentationibus contra caſtitatem. 60.2.d S. Joannis Evangeliſtæ invocatio conducit ad virginitatis conſervationem. 198.1.d caſtitas per juncturam ſervorum denotatur. 216.2.a ut caſtitas elephantes facit longævos, ſic & homines. 220.2.a

Virgines plurimæ fuere initio Eccleſiæ, quia putabant neochriſtiani lege Chriſti connubium vetari. 17.1.c multæ virgines ſanguine ſuo virginitatem purpurarunt. 133.2.d

Moram fac. ſponſo dormitaverunt. Tarditas in operando tarditate gratiæ punitur. 136.2.d & ſeqq. Parvus defectus magnam impedit gratiam. 176.2.d

F I N I S.